РУССКАЯ

ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА

ИЗДАВАЕМАЯ

АРХЕОГРАФИЧЕСКОЮ КОММИССІЕЮ

ТОМЪ СЕДЬМЫЙ

ПЕТЕРБУРГЪ
Типографія А. М. Котомина и К°, у Обуховскаго моста, по Фонтанкѣ, 93
1882

РУССКАЯ

ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛІОТЕКА

РУССКАЯ

ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛІОТЕКА

ИЗДАВАЕМАЯ

АРХЕОГРАФИЧЕСКОЮ КОММИССІЕЮ

ТОМЪ СЕДЬМЫЙ

ПЕТЕРБУРГЪ--1882

ПАМЯТНИКИ

ПОЛЕМИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

ВЪ

Западной Руси

КНИГА ВТОРАЯ

ПЕТЕРБУРГЪ — 1882

Напечатано по распоряженію Археографической Коммиссіи Министерства Народнаго Просвѣщенія.

Типографія А. М. Котомина и К°, у Обуховскаго моста, по Фонтанкѣ, 93.

NB. Первые 50 листовъ текста напечатаны въ типографіи В. Граціанскаго, Невскій, 46.

Въ седьмый томъ «Русской Исторической Библіотеки» входитъ вторая книга «Памятниковъ полемической литературы въ Западной Руси».

Составъ этой книги слѣдующій:

1) Во главѣ помѣщена рукопись, относящаяся къ 1603 году и въ первый разъ теперь напечатанная, именно—«Вопросы и отвѣты православному зъ папежникомъ». Это сочиненіе написано православнымъ. Оно содержитъ въ себѣ пятьдесятъ вопросовъ и отвѣтовъ, въ которыхъ общедоступно показана разность между православіемъ и римско-католичествомъ, причемъ истина православія весьма осязательно доказана. Сочиненіе это не имѣетъ въ виду отвѣтить на какое либо извѣстное сочиненіе стороны Римско-католической; оно представляетъ образчикъ популярнаго, т. е. общедоступнаго сочиненія, предназначеннаго для обращенія въ тогдашней Западно-Русской православной средѣ, въ качествѣ надежнаго, убѣдительно и ясно изложеннаго средства противъ Латино-Римской «прелести, т. е. противъ разнообразныхъ ухищреній и обольщеній. Съ этой точки зрѣнія, сочиненіе это не утратило своего значенія и доселѣ, особенно для православныхъ обывателей Западной Россіи.

2) Старопечатная брошюра 1595 года—«Унія Грековъ съ костеломъ Римскимъ», принадлежащая по догадкамъ перу Ипатія Потѣя,—большая библіографическая рѣдкость, извѣстная въ одномъ экземплярѣ. Съ большою осторожностью, авторъ-уніатъ разрѣшаетъ споръ «межы Греки и Римляны», знакомитъ православныхъ съ «пургаторіемъ» (чистилищемъ), описываетъ въ свѣтлыхъ краскахъ «зверхность епископа Римскаго», подробно говоритъ объ антихристѣ, причемъ приводитъ доказательства, что подъ именемъ антихриста не слѣдуетъ разумѣть папу Римскаго. Тотъ единственный экземпляръ, по которому воспроизведена эта брошюра, пріобрѣтаетъ особенную важность по тѣмъ рукописнымъ православно-полемическимъ замѣткамъ (относящимся къ концу XVI столѣтія), которыми покрыты поля брошюры.

3) Старопечатная брошюра 1608 года—«Гармонія Восточной Церкви съ костеломъ Римскимъ—такая же библіографическая рѣдкость, какъ и вышеупомянутая, и написана также уніатомъ. Но она разнится по внѣшности,

содержанію и пріемамъ. Сочиненіе это, имѣя въ виду «читателя хрестіанскаго такъ Русина, яко Рымлянина», написано въ перемежку; на двухъ языкахъ: Западно-Русскомъ и Польскомъ: «чого хто не дочытается въ Рускомъ, того довѣдается въ Полскомъ писаню, въ чомъ ся згажаютъ, и въ чомъ отъ себе розни суть, и за якими пиніами». Содержаніе брошюры—параллельное разсмотрѣніе таинствъ и обрядовъ Православной Церкви и Римской. Пріемы полемическіе—очень рѣзкіе, свидѣтельствующіе о крайнемъ раздраженіи автора. Особенно много достается извѣстному православному борцу Стефану Зизанію: въ одномъ мѣстѣ онъ именуется «Стефанко Зизаній», въ другомъ—«Стефанъ Куколь», «новый теологъ», «старый баламутъ», и такъ далѣе, А извѣстный издатель «Требника» епископъ Гедеонъ Балабанъ названъ «проклятымъ баламутомъ», «кукгляромъ», «шалберомъ» и даже—«болваномъ»!!

4) Старопечатная книга 1577 года, содержащая въ себѣ сочиненіе Петра Скарги «О единствѣ церкви Божіей подъ однимъ пастыремъ и о Греческомъ отъ этого единства отступленіи»,—равнымъ образомъ, какъ и предыдущія двѣ книги, большая библіографическая рѣдкость, извѣстная всего въ одномъ экземплярѣ. Это—первое изданіе. Второе изданіе, 1590 года, появилось со значительными отмѣнами, которыя всѣ отмѣчены и указаны въ подстрочныхъ сноскахъ. Главы же совсѣмъ передѣланныя во второмъ изданіи, или вновь написанныя (собственно—въ одной первой части), помѣщены вслѣдъ за симъ, въ видѣ дополненія, вмѣстѣ съ нѣсколько измѣненнымъ выходнымъ листомъ и новымъ посвященіемъ (уже не князю Острожскому, а королю Сигизмунду III). подъ заглавіемъ:

5) Новыя статьи Петра Скарги 1590 года;

6) Брошюра Бенедикта Гербеста 1586 года—произведеніе незначительное какъ по объему, такъ и по содержанію. Не смотря на это, брошюра Гербеста весьма часто упоминается и даже цитуется въ православныхъ полемическихъ сочиненіяхъ. Это обстоятельство и побудило дать ей мѣсто въ настоящей книгѣ, чтобы имѣть возможность судить о произведеніи Гербеста во всемъ его объемѣ, къ тому же очень небольшомъ.

7) Старопечатная книга 1588 года, содержащая въ себѣ сочиненіе Острожскаго священника Василія «О единой истинной православной вѣрѣ и о святой соборной апостольской церкви, откуду начало приняла, и како повсюду распространися», представляетъ чрезвычайно разнообразное полемическое чтеніе, написанное вполнѣ приличнымъ языкомъ, а не такимъ; какъ вышеупомянутая «Гармонія». Хотя Острожскій священникъ и не упоминаетъ о «Гармоніи», а равно и объ «Уніи Грековъ», но подробно разбираетъ доводы, приводимые въ этихъ двухъ уніатскихъ брошюрахъ, и убѣдительно, толково, опровергаетъ

ихъ. Въ трудѣ священника Василія приведены многоразличныя свидѣтельства изъ литературы свято-отеческой, изъ лѣтописей и хроникъ; въ особенности же — подробно и вразумительно разсмотрѣнъ догматъ «о исхожденію Духа Святого», вопросъ «о первенствѣ Римстемъ и о старшенствѣ епископа ихъ», о «пургаторіѣ», таинствахъ и обрядахъ, о календарѣ, съ ключемъ и пасхальною таблицею. Въ этомъ отношеніи, рукопись, помѣщенная въ началѣ настоящей книги, представляетъ нѣкоторыя буквально-сходныя мѣста съ сочиненіемъ священника Острожскаго.

8) Сочиненіе Петра Скарги «Берестейскій соборъ и оборона его 1596 года» воспроизведено, за отсутствіемъ перваго изданія (1596), съ изданія 1738 года. Это сочиненіе вызвало:

9) отвѣтъ со стороны православныхъ, знаменитый «Апокрисисъ Христофора Филалета». Это сочиненіе, какъ и нѣкоторыя другія, извѣстно, въ настоящее время, въ двухъ текстахъ: Польскомъ и Западно-Русскомъ. «Апокрисисъ» имѣетъ уже не одного изслѣдователя, имѣетъ даже и переводчиковъ на современный Русскій языкъ; но тексты его (Польскій—1597 года, Западно-Русскій—не позже 1599) доселѣ не были воспроизведены. Польскій текстъ напечатанъ по единственному, на сколько извѣстно, старопечатному экземпляру, составляющему собственность профессора М. О. Кояловича. При сличеніи Западно-Русскаго текста съ Польскимъ, оказывается, что послѣдній изъ нихъ есть оригиналъ сочиненія, а Западно-Русскій—переводъ, или, вѣрнѣе, вторая редакція, не во всемъ объемѣ своемъ согласная съ изданіемъ 1597 года. Эта редакція представляетъ большое количество отмѣнъ, поправокъ, пропусковъ, вставокъ, сокращеній и развитій, имѣющихъ большую цѣну и значеніе для историка и богослова; самый же текстъ перевода, кромѣ того, весьма важенъ и для языкоизслѣдователя.

Что касается объясненій къ тексту книги «Памятниковъ полемической литературы въ Западной Руси», то нѣкоторыя изъ нихъ, болѣе краткія, или отмѣчены курсивомъ въ самомъ текстѣ, или оговорены въ сноскахъ; болѣе же подробныя отнесены въ конецъ тома, въ Примѣчанія.

Тотчасъ послѣ текста слѣдуетъ трехчастный Указатель (лица; мѣста; предметы и рѣченія), составленный по тѣмъ же правиламъ, какія были приняты для Указателя къ первой книгѣ.

За Указателемъ помѣщены Примѣчанія.

Седьмый томъ «Русской Исторической Библіотеки» составленъ и изданъ подъ редакціею Члена Коммиссіи, Петра Гильтебрандта.

Оглавленіе.

столбцы

ВОПРОСЫ И ОТВѢТЫ

ПРАВОСЛАВНОМУ ЗЪ ПАПЕЖНИКОМЪ

1603 года[1]

(1) Вѣршы або стихи до того, што читалъ, которымъ краегранесуе сицево: хранися Италиянъ.

Хронологію старую прочитаючи,
розумѣти не трудно, писмо умѣючи.
Анатолинская церковъ, яко статечне
на Христѣ фундованую вѣру сполечне
И зъ сынами своими неотмѣнне держитъ,
со Христомъ Господемъ збираючи не грѣшитъ.
Якось тутъ въ тыхъ «Вопросѣхъ и Отвѣтѣхъ» читалъ,
и недармомъ на пятдесятъ главизнъ росписалъ,
Тиранского шаленства абымъ тя свободилъ,
абысь зъ двѣма пятдесятниками не згорѣлъ.
Людскіе упорности огнемъ попаляетъ,
Ілия [2] третего для покоры спасаетъ.
А ты православія мужайся, народе,
небесный царъ завше съ тобою естъ и буде!

(об. 1) Реестръ.

1.—О розмноженю вѣры Римское.
2.—О примноженю сыновъ презъ крещеніе.
3.—О схизматицехъ.
4.—О правдивомъ вызнаню вѣры Греческое.
5.—О сѵмболюмъ.
6.—О дванадцати члонкахъ.
7.—О вызнаню вѣры католицкое, то естъ Римское.
8.—О вызнаню православныхъ.

[1] Годъ опредѣленъ изъ слѣдующаго мѣста на 73-мъ листѣ рукописи: «— — Не естъ тайно всѣмъ намъ, же отъ того часу, яко ся тая надслабѣлая поправа календара черезъ 13-го Григорія стала, уже килка кротъ обходили есте Пасху впереди Жидовъ чотырма недѣлями, а отъ насъ пятма, и килка кротъ посполу зъ Жидами. А то и теперъ року того 603 (1603) обходити будете, надъ звычай и постановене церковное, мѣсяца остатнего зимнего, который отъ збываючихъ дней лунѣ за три лѣта уростаетъ, называемъ его прибылымъ тринадцатымъ мѣсяцемъ». По вычисленію А. В. Горскаго, въ 1603 году православные праздновали Пасху 24 апрѣля, а латиняне 20 марта. [2] Издатели «Описанія Славянскихъ рукописей Московск. Синод. Библ.» (III, стр. 327) замѣчаютъ: «кромѣ примѣненія здѣсь къ исторіи пророка Иліи, не скрывается ли и указаніе на имя сочинителя?»

КОНЕЦЪ РЕЕСТРУ [2].

|| (3) ВОПРОСЫ И ОТВѢТЫ ПРАВОСЛАВНОМУ ЗЪ ПАПѢЖНИКОМЪ.

1.

Напродъ—папѣжникъ: Поневажъ наша католицкая вѣра, ведлугъ Павла апостола, который до Римлянъ, въ капитулѣ першой, пишетъ: «оповѣдана бываетъ по всемъ свѣтѣ» [3], и фундаторомъ ее Петромъ апостоломъ, яко опо-

[1] Отдѣльное названіе 50-й главы исчезло, вслѣдствіе ошибки въ «реестрѣ»: въ текстѣ 37-я глава посвящена, какъ и 36-я, «службѣ преждесвященной». По исправленіи этой ошибки и послѣдовательномъ передвиженіи названій, начиная съ 37-й главы, пустое мѣсто противъ 50-й—будетъ занято. Предупреждаемъ объ этомъ. [2] Внизу страницы слѣдующая помѣта: «Сію книжку выменявъ ясъ за молитовникъ Рускій у Іосифа священика Іоанъ Шуцкій, господаръ сей книжици». [3] Римл., гл. 1, ст. 8: «—возвѣщается во всемъ мірѣ».

кою, змоцняется, за которого и самъ Христосъ Господь Отцу своему молился, абы не уставала вѣра его [4], которая теперъ, яко на око видимо, въ потомкахъ его,то естъ папежахъ Римскихъ, ростетъ и помножается и никгды не уставаетъ,—чому-жъ вы, которіе ся называете православными реліи Греческое, отъ оное утекаете и гордите и вшелякимъ способомъ противитеся?

Православный: Если о выоповѣдане и залецане вѣры идетъ, теды тотъ же апостолъ, до Кгрековъ пишучи, имъ то признаваетъ, же отъ нихъ «розславилася вѣра Господня не толко въ Македоніи и Ахаіи, але и на каждомъ мѣстцу» [5]; имъ то признаваетъ, || **(об. 3)** же они «сталися узоромъ всѣхъ вѣрючихъ» [6] и наслѣдовцами церквей Божіихъ, которые сутъ въ жидовствѣ; и не толко тое, але и статечность имъ ажъ до конца при правдѣ признавуючи, повѣдаетъ, ижъ «тотъ же, которій въ нихъ початъ справу добрую, [до]конати [7] мѣлъ ажъ до дня Христа Іисуса» [8]; и на другомъ мѣстцу, до Коринтовъ пишучи, тежъ признаваетъ, же имъ «на жадной ласцѣ не сходило, въ которой ихъ Христосъ Господь мѣлъ умоцнити ажъ до конца», то естъ ажъ до дня приходу своего [9].

А о вашихъ Римянехъ, которіе собѣ однымъ католицства имя привлащаютъ, тотъ же апостолъ мовячи, ачъ имъ тежъ признавалъ, же ихъ вѣра была оповѣдана по всемъ свѣтѣ, однакже костелъ ихъ отъ вѣры правдивое унестися мѣлъ, явне знати далъ въ тыхъ словѣхъ до Римяновъ: ты вѣрою стоишъ, «не мысль же высоко» [10], але бойся, жебы и тебе такъ Богъ, яко и Жидовъ, не вытягъ.

А што ся дотыче фундаціи Петра святого, Петръ святый не одно въ Римѣ вѣру щепилъ або фундовалъ, але (яко Праксисъ || **(4)** Апостолскіе свѣдчатъ) посполу и зъ ынъшими апостоламы напродъ во Іерусалимѣ, потомъ въ Антіохіи (гдѣ напродъ и назвиско ученици ихъ христіянское приняли), и по всей Жидовской земли, и индѣй, которая однакова а неотмѣнна отъ иншихъ апостоловъ была.

А о молитвѣ за нимъ, теды у другого еvангелисты читаемо, же о всѣхъ однаково Христосъ молится, гдѣ такъ мовитъ: «Отче святый! заховай ихъ во имя твое, которыхъ далъ еси мнѣ, абы были едино, якоже и мы» [11] и прочее.

А стороны потомковъ Петровыхъ, яко ты правишъ, жебы теперъ вѣра Петрова въ нихъ рости и помножатися мѣла—не вижу, поневажъ розность великую межи Петромъ святымъ а папежомъ Римскимъ усмотрую: Петръ святый хотяй и повшехнымъ посполу и зъ ыншими апостолами былъ пастыромъ, предся собѣ такъ пышного назвиска, яко потомокъ его, не привлащалъ (то естъ: намѣстникъ Христовъ и голова повшехная, або видомая всѣмъ на свѣтѣ церквамъ а згола || **(об. 4)** всему свѣту, такъ въ духовной, яко и свѣцкой владзы); папежъ пастыромъ и головою повшехною церкви Христовой ани былъ,

[4] Лук., гл. 22, ст. 32: «азъ же молихся о тебѣ, да не оскудѣетъ вѣра твоя—». [5] 1 Солун., гл. 1, ст. 8: «отъ васъ бо промчеся слово Господне не токмо въ Македоніи и Ахаіи, но и во всяко мѣсто—». [6] 1 Солун., гл. 1, ст. 8: «яко быти вамъ образъ — —». [7] *до* дописано на полѣ. [8] Филиппис., гл. 1, ст. 6: «— начный дѣло благо въ васъ, совершитъ ѐ, даже до дне Іисусъ Христова». [9] 1 Коринѳ., гл. 1, ст. 7 — 8: «яко вамъ не-лишитися ни во единомъ дарованіи — — и иже утвердитъ васъ даже до конца—». [10] Римл., гл. 12, ст. 16. [11] Іоан., гл. 17, ст. 11: ——соблюди — —».

ани естъ, толко бискупъ оного краю, въ которомъ былъ поставленъ [1], а предся смѣетъ самому Христови у владзѣ ровнатися и надъ продка своего, то естъ Петра святого, выноситися. А поневажъ теды онъ тое, чого и продокъ его собѣ не привлащалъ, привлащаетъ, теды надъ оного невстыдливе ся выноситъ. Затымъ и вѣра тая, которая была въ Петрѣ, за которую ся Христосъ молилъ, въ папежу Римскомъ не найдуется, ани естъ. Слушне-жъ теды и мы, которіе естесмо православными, оного, яко противника, такъ Христова, яко и Петрова, хоронимося, и вѣры его не наслѣдуемо, слухаючи самого Збавителя словъ: «овца моя голосу моего слухаетъ— —а по чужомъ нейдетъ, але бѣжитъ отъ него, ижъ не знаетъ чужого голосу» [2].

2.

Папежникъ: Если бы, ведлугъ твоее повѣсти, папежъ Римскій былъ противнымъ Христови и Петрови, намѣстни||(5)кови его, не розширялъ бы тоее вѣры або винницы своее въ далекіе краѣ, ани бы оное выносилъ межи поганскими народы, который немаль штовокъ сыновъ презъ крещеніе примножаетъ. А ваша, которая гаснетъ, бо ее Безсурмяне [3] загамовали, не можетъ жадного таковогo овоцу приносити, але естъ неплодна и неужиточна.

Православный: Што ся тыче помноженя и розширеня, хотяй бы и такъ было, яко ты правишъ (якожъ не естъ), предся мѣли бысмо въ той речи за собою оборонцу и свидѣтеля не ангела, ани архангела, ани тежъ апостола, але самого ангелского и апостолского владыку, который до малости вѣрныхъ своихъ утѣшне такъ мовитъ: «не бойся, малое стадо, яко благоволитъ Отецъ мой небесный дати вамъ царство небесное» [4]. А о множествѣ ихъ мовитъ: «много естъ званныхъ, але мало выбраныхъ» [5]. И о способѣ приступованя мовитъ: «тѣсны || (об. 5) сутъ ворота и прискорбный путь, вводячій до живота, и мало ихъ естъ — наслѣдуючіе его» [6]. А о роспустѣ: «а широкій и пространный, отводячій на згинене, и мнози сутъ входячіи нимъ» [7]. И апостолъ о Жидовехъ: «не въ м[н]ожествѣ ихъ благоволилъ Богъ, абовѣмъ на пустыни погибли» [8].

А занехавши такъ потужные доводы, абысь, поднесши очи свои (поневажъ ведлугъ тѣла судишъ) обачилъ, яко выбранные Божіе на всѣ чотыри части свѣта, т. е. на всходъ и на заходъ, полудне и полночъ, въ православной вѣрѣ сіяютъ, и не естъ тайно вѣдати прагнучому, же хотяй поганецъ всходное и полуденные стороны ведлугъ свѣта опановалъ, Богу такъ изволившу, але вѣрою одинъ Христосъ царствуетъ, которой поганецъ жаднымъ способомъ загамовати не можетъ,—погледи на чотыри священные патрѵярхи и пастыри истинные церкве Христовы, яко, межи оными безбожниками мѣшкаючи, ани вѣры, ани сук||(6)цессіе порядное не стратили:

1. Антѵохійскій бовѣмъ патріярха на всю восходную сторону слово Божіе и владзу духовную ведле Бога розширяетъ, маючи подъ собою архиепископовъ, ми-

[1] На полѣ: «1 соборъ Никейскій, канонъ 7; въ заповѣди Іустина царя; соборъ Африканскій, канонъ 21 и 3». [2] Іоан., гл. 10, ст. 27, 5. [3] На полѣ пояснено: «Турци». [4] Лук., гл. 12, ст. 32. [5] Лук., гл. 14, ст. 24. [6] Матѳ., гл. 7, ст. 14: «—узкая врата, и тѣсный путь вводяй въ животъ— —иже обрѣтаютъ его».—Лук., гл. 13, ст. 24. [7] Матѳ., гл. 7, ст. 13: «—пространная врата и широкій путь вводяй въ пагубу— —». [8] 1 Корин., гл. 10, ст. 5: «но не во множайшихъ— —поражени бо быша въ пустыни».

трополитовъ множество, а епископовъ надто множайше.

2. Александрійскій зась на великій Египетъ и всю полуденную сторону еѵангеліе Христово простираетъ, маючи подъ благословеніемъ своимъ архиепископовъ и епископовъ множество не малое.

3. Іерусалимскій патріярха, который и печатей збавеня нашого естъ сторожемъ и свѣткомъ, дръжачи въ благословенствѣ своемъ и ряду пастырства духовного вси оные святые мѣстца (, на которыхъ Христосъ Господь откупене наше справовалъ, и гдѣ его святые ноги стояли, гдѣ ся родилъ, гдѣ ся вскормилъ, гдѣ ся крестилъ, гдѣ мѣшкалъ обецне, гдѣ славу божества своего ученикомъ оказалъ, гдѣ пять тисячей народа пятма хлѣбами насытилъ, || **(об. 6)** гдѣ офѣру іерейства своего Богу Отцу за весь міръ отправовалъ, гдѣ незличоные чуда и добродѣйства чинилъ, гдѣ отпочинулъ отъ всѣхъ працъ своихъ дня семого ведлугъ тѣла, отколь на небо предъ учениками вступилъ, гдѣ обѣтницу Духа Святого на апостолы, отъ Отца принявши, вылялъ),—всю Палестыну, Галилею, Іерданскую сторону, словомъ еѵангелія Христова рядячи и справуючи, маетъ.

4. Подмо зась до Константинополского патріярхи, которое мѣсто и Новымъ Римомъ естъ названо. Всю Трацыю, Дардарію, Харватію, Македонію, Сербію, Булкгарію, Алванію, Ункгарію, Молдо-Влахію, Влахію, Руссѵю Малую и Великую и всѣ полночные стороны ажъ до Акіянъ великого моря обдръжачи, благословенство пастырское роздаетъ, и оныхъ словомъ потѣхи въ милости, покорѣ, въ тихости, якъ чадолюбивый отецъ и пастыръ правдивый овецъ Христовыхъ, утвержаетъ.

А надто обачъ, же и православная вѣра о||**(7)**богачаетъ паства христіянскіе. Аза не широкіе суть мѣшканя Рускихъ краевъ? Аза мала дръжава и царство Московскихъ земль? Азали мало тамъ Цитійскихъ ордъ оный православный царъ зъ ласки Найвышшого крещеніемъ просвѣтилъ? Азали мало и теперъ зъ Агаренскихъ сыновъ до вѣры православной приступуетъ? Также и на заходнихъ и всходнихъ сторонахъ сила зъ-межи пановъ благочестивыхъ, дръжачихъ вѣру православную, естъ, которыхъ всѣхъ поединкомъ выличати часъ теперъ не знесетъ.

А видишъ, же тые твои примовки, которими то на нашу церковъ валишъ, жебы мѣла быти неплодна и неужиточна, тутъ мѣстца не маютъ. Ото сыновъ маетъ, которіе зъ далекихъ краевъ, ведле пророка, до нее приходятъ, которыхъ выводячи на свѣтлость заповѣдей Христовыхъ [9], указуетъ имъ отчизну ихъ небесную и градъ неошацованый Іерусалимъ, въ которомъ хитрецъ и содѣтель Богъ.

3.

Папежникъ: || **(об. 7)** Хотяй жебы и такъ было, яко ты повѣдаешъ, же тежъ и зъ вашое стороны вѣра квитнетъ и помножается подъ солнцемъ, а чомужъ васъ католицы и увесь костелъ Римскій схизматиками окрестилъ?

Православный: Не примо того, же мы, православныи, естесмо отщепенцами. Але чиимижъ?! Подобно вашими, але не Божими! Бо иншая естъ речь быти отщепенцомъ Божимъ и правды Его, а иншая—людскимъ, то естъ: не хотячи быти участниками небогоугодныхъ учинковъ ихъ. О таковомъ отщепенствѣ Ісаія пророкъ мовитъ: «изыйдѣте съ посродку ихъ, и очиститеся, и нечистотѣ ихъ не прикасайтеся, и я

[9] Исаія, гл. 60, ст. 3—4.

прийму васъ, мовитъ Господь»[1]. И самъ Господь гдѣ кажетъ брата выступного, по первомъ и второмъ и третемъ наказаніи, если не покается, за поганина и явногрѣшника мѣти[2]. Также и Павелъ: «всякого, мовитъ, брата безчинно ходяща отлучайтеся»[3]. А безчинство естъ то, кгды хто што не по воли Божой чинитъ и не по преданіемъ ||(8) апостолскимъ и отцовъ святыхъ, але болшъ мниманю своему, нижли разъ уфаленой правдѣ уводитися даетъ. А ижъ ся то все у вашихъ католиковъ и научителей костела Римского найдуетъ, слушне мы, православніи, помнечи на вырокъ Господній: «слѣпецъ слѣпца если ведетъ, обадва въ яму впадутъ»[4], — отъ таковыхъ хоронимося и, зъ Василіемъ Великимъ, мовимо[5]: «всякъ убо чуждъ Господня учителства голосъ и мысль, таковаго мы всегда и нынѣ отбѣгати познахомъ»[6].

4.

Папежникъ: Не толко-же васъ католицы отщепенцами, але и геретиками зовутъ, а то для того, ижъ не наслѣдуете зуполна правдивого вызнаня вѣры, которое напродъ съ поданя апостолского, потомъ отъ Ниценского сvноду ажъ до тыхъ часовъ католици дръжатъ и вызнаваютъ.

Православный: Поневажъ теды вѣра наша христіянская называется католицкая, то естъ, яко мы на Рускій языкъ выкладаемо, собор||**(об. 8)**ная, а по-Латинѣ — универсалисъ, то естъ — всѣмъ сполная, — слушнесь теды зачалъ отъ апостоловъ и отъ Ниценского синоду, яко отъ жродла. Пытаю тебе: якое было вызнане вѣры апостолское, а которое зась Ниценское?

5.

Папежникъ: Симболюмъ апостолское дванадцатъ члонковъ.

Православный: А которые-жъ то члонки?

6.

Папежникъ: Вѣрую въ Бога Отца, всемогущого Створителя неба и землѣ, въ Іисуса Христа, Сына его единородного Господа нашего, которій ся почалъ зъ Духа Святого, народился зъ Маріи Дѣвици. И ку концу: вѣрую въ Духа Святого, святый костелъ христіянскій.

Православный: А Ниценскій зась который?

7.

Папежникъ: Кредо великое, которое и по сесь день въ костелахъ католицкихъ на мши спѣваютъ. Мнимамъ, же и у вашихъ церквахъ.

Православный: Што-же-сь тутъ розного и незгодливого межи нами и вами усмотрѣлъ?

8.

||**(9)** Папежникъ: Вижу, же моее розмовы поняти не можешъ. А протожъ вызнай ты свою вѣру, якъ вызнаваешъ?

Православный: Вѣры нашое вызнане естъ такъ: Вѣрую во единого Бога Отца, нерожденного, ани сотвореного, початку, ани конца немаючого, Сотво-

[1] Исаія, гл. 52, ст. 11. — 2 Корин., гл. 7, ст. 17: «— —отъ среды и отлучитеся— —». [2] Въ подлинникѣ ссылки не вѣрны, приводимъ ихъ въ исправленномъ видѣ: Лука, гл. 17 (поправл. изъ 18), ст. 3; Матѳ., гл. 18 (поправл. изъ 17), ст. 17. [3] 2 (въ подлин. ошиб. 1) Солун., гл. 3, ст. 6. [4] Матѳ., гл. 15, ст. 14. [5] На полѣ замѣчено: «або оповѣдаемо». [6] Въ Словѣ «О вѣрныхъ».

рителя всѣмъ речамъ видомымъ и невидомымъ, съ которого всѣ речи, и мы у него. И во единого Господа Іисуса Христа Сына Божія, единородного, отъ Отца нарожденного предъ всѣми вѣки, единоистного Отцу, презъ которого всѣ речи сутъ, ровенъ Отцу окромъ родителства, потомъ отъ Духа Святого и Марія Дѣвы для нашего збавеня (зступивши зъ неба) тѣло принялъ и человѣкомъ стался, не отступивъ своего божества, намъ во всемъ ведлугъ тѣла подобнымъ, окромъ грѣха. И въ Духа Святого Господа животворящаго, иже отъ Отца исходящаго, глаголавшаго пророки, который бываетъ весполъ со Отцемъ и Сыномъ хвалимъ, и покланяемъ, || **(об. 9)** Богъ естъ досконалый, во всемъ ровный во истности и владзѣ Отцу и Сыну, окромъ рожденя и похожденя, то естъ: ижъ предвѣчне не родилъ ани испущаетъ, але яко Сынъ отъ Отца предвѣчне невымовне ся родитъ, также и Духъ Святый отъ тогожъ Отца, яко отъ початку единого жродла, исходитъ. Тая теды Святая Тройца роздѣляется персонами, а совокупляется божествомъ: едино ихъ божество [7], едино естество, едина владза, моцъ и царство, дръжава, честь и поклонъ. Въ тые теды тры имена вѣримо и крестимося, яко мы ся отъ божественного писанія научили.

9.

Папежникъ: Добресь вызналъ о дву персонахъ, але о третей—недосконале. А то — естъ, же Духу Святому и отъ Сына похожене не призналъ.

Православный: Жадное писмо божественное того насъ не учитъ. Бо бысмо мусѣли два початки о божествѣ скласти и южъ бы были два отцы, а не одинъ.

10.

|| **(10)** Папежникъ: А якожъ оное слово будешъ розумѣти во еvангеліи самого Христа, мовячого: «все, штò маетъ Отецъ, мое естъ» [8]. Маетъ теды Отецъ Духа, маетъ и Сынъ Духа; походитъ отъ Отца Духъ, походитъ и отъ Сына.

Православный: Признаваю, же все, штò маетъ Отецъ, маетъ, окромъ родителства, Сынъ, але святымъ докладомъ, яко и самъ Сынъ естъ отъ Отца, также и Духъ. Даетъ Отецъ Духа, даетъ и Сынъ Духа, але святымъ докладомъ приймуючи отъ Отца, отъ одного жродла, отъ которого естъ и Самъ. Абовѣмъ иншая естъ исхожденіе, а иншая посылане. Але яко Сынъ отъ Отца не двакротъ, ани трикротъ родится, але разъ ся предвѣчне невымовне народилъ; также и Духъ Святый не колкокротъ, одно разъ отъ Отца исходитъ, то естъ изышолъ. А посылане не розумѣется быти исхожденемъ, але пришествіемъ якого-колвекъ часу и до якого мѣстца. А надто ани раболѣпно [9] Духа Святого посылане быти розумѣй, якъ бовѣмъ тотъ маетъ посылатися, || **(об. 10)** который вездѣ естъ и вся наполняетъ, але власне послане розумѣй быти зезволене. Поневажъ во Тройцы Святой едина естъ воля, едино хотѣніе. Если же и читаемо въ писмѣ святомъ, такъ яко бы зъ росказованя, то естъ: «пошлю его къ вамъ», теды то для снаднѣйшого намъ зрозумѣня Христосъ мовитъ, яко до тлѣнныхъ и по земли ползаючихъ человѣковъ.

[7] Противъ этого слова на полѣ замѣчено: «натура». [8] Іоан., гл. 16, ст. 15. [9] На полѣ замѣчено: «служнемъ кшталтомъ».

11.

Папежникъ: А на другомъ мѣстцу у Іоанна въ капитулѣ 16 ясне тежъ самъ Збавитель о Духу Святомъ мовитъ: «отъ моего прийметъ» [1], то естъ отъ моего Сыновнего Духа прийметъ або возметъ зъ моее истности. Прото Духъ Святый единоистный естъ Сынови, отъ которого все маетъ, што̀ маетъ. Затымъ, походитъ и отъ Сына.

Православный: Кѵриллъ святый Александрѣйскій и Ѳеофилактъ на тое слово выкладъ чинятъ: «отъ моего прийметъ, то естъ отъ моее полности, отъ моего розума, отъ моее скритости, мудрости, не спротивеняся мнѣ окажетъ, не о со|| (11) бѣ глаголати имать, но елика аще услышитъ, глаголати имать». Зачимъ то, абы ся початокъ або похожене и отъ Сына значити мѣло, нейдетъ. Бо хотяй ровенъ естъ во истности во всемъ Сынъ Отцу, але Отецъ естъ ἡ αἰτία або кавза, поводъ Сынови. Также тежъ и Духъ Святый во истности и божествѣ ровенъ естъ Отцу и Сыну, але Отецъ естъ ἡ αἰτία або кавза, поводъ Святому Духу, и не маетъ того въ початку и кавзѣ †, што̀ Отецъ, то естъ—рожения и похожения.

12.

Папежникъ: Если бы не походилъ Духъ Святый и отъ Сына, а якожъ оное будешъ розумѣти, гды Христосъ презъ замкнене дверій указавши ся учнемъ своимъ и давши имъ покой дунувъ и рекъ: «приймѣте Духъ Святый» [2]?

Православный: Святый Аѳанасій Великій, учитель церковный, пишучи о вѣрѣ въ диспутаціи Монданиста, на то выкладъ чинитъ, починаючи отъ оного слова, которое Христосъ Господь при своемъ одестю до учениковъ [3] мовилъ: «пожитечно, повѣдаетъ, вамъ, абыхъ я отишолъ: если бовѣмъ я || (об. 11) не пойду, Потѣшитель къ вамъ не прийдетъ. Съ чого, мовитъ, явно естъ, ижъ Христосъ еще не былъ отишолъ, не было дуновене тое пришествіе Параклита, але даръ ласки духовное, кгды бо вѣмъ реклъ: «приймѣте Духъ Святый», приложилъ и тое: «если которымъ отпустите грѣхи—отпустятся имъ, а если которымъ задръжите—задръжани будутъ». Явне теды, повѣда, естъ, ижъ вязати и розвязовати грѣхи даръ духовный было оное». Абовѣмъ звыкло писмо Бозское Духомъ называти и духовные дары, яко тежъ и индѣ пишетъ: «опочинутъ на немъ седмь Духовъ Бозскихъ» [4], то естъ седмъ даровъ духовныхъ. И Златоустый въ «Омиліяхъ» [5] на Іоанна и засъ въ «Бесѣдахъ» [6] Дѣяній Апостолскихъ, подобне святому Аѳанасію и барзо широце, пишетъ.

13.

Папежникъ: А чомужъ тотъ же святый Аѳанасій у Символюмъ своемъ о вызнаню вѣры, которое ся такъ починаетъ: «Qui cuncue vult esse saluus» [7], положилъ, же Духъ Святый и отъ Сына походитъ?

|| (12) Православный: Яко-живъ—о томъ Аѳанасій не мыслилъ, ани писалъ! Еслибы иначей (поневажъ Аѳанасій былъ прирожоный Грекъ, теды и книги свои по-Греческу преписовалъ), але въ жадныхъ правдивыхъ а старихъ зводѣхъ Кгрецкихъ то не найдуется, абы

[1] Іоан., гл. 16, ст. 14. † Въ подлинникѣ «ина всѣ». [2] Іоан., гл. 20, ст. 22. [3] Въ подлинникѣ описка: «до учеником». [4] Исаія, гл. 11, ст. 2. [5] Слово 88. [6] Слово 1. [7] На полѣ переведено: «хто-колвекъ хочетъ быти збавенъ».

Духу Святому похожене мѣлъ признавати. Вѣдалъ бовѣмъ Аѳанасій святый, яко правдивый наслѣдовца еvан[гел]скихъ догматъ, оное слово самѣмъ Христомъ реченное: «кгды прийдетъ Утѣшитель, которого я вамъ пошлю отъ Отца, Духъ истинный, который отъ Отца исходитъ» [8], и не важился его перечинивати ани писати иначей во книгахъ своихъ. Которого тежъ артыкулу вѣры наслѣдуючи второго собора [9] 150 отцы, кгды ся згромадили до Константинополя, зазезванемъ цесара Кгрецкого Ѳеодосія Великого, напротивко Македонія Пневматомаха, переконавши оного, отъ соборное церкви оттяли, тамже до символу, въ Никеи постановленного (которого было || **(об. 12)** споты: «егоже царствію нѣстъ конца»), приложили: «и въ Духа Святого Господа животворящ*а*го, иже отъ Отца исходящ*а*го» и прочее.

До чого и ваши самые теперешніе казнодѣеве, а звлаща панове езуитове, не прятъ, же тотъ придатокъ потомъ отъ самыхъ папежовъ Римскихъ стался. Зъ-межи которыхъ одинъ, наймя Петръ Скарга, во книжцѣ своей, року 1577 у Вилни друкованой, въ роздѣлѣ 15 такъ пишетъ: «Латинскій костелъ жадное приганы въ томъ не маетъ, же придалъ до вызнаня вѣры «и отъ Сына» [10]. А другій Бенедиктъ Гербестъ, у книжцѣ своей, въ Краковѣ року 1586 друкованой, такъ мовитъ: «папежове, боронечи каноновъ Ниценскихъ а вѣру о Святомъ Духу объясняючи, придали потомъ, же и отъ Сына походитъ» [11].

То южъ не Аѳанасіево, але вашихъ папежовъ приложене, а звлаща—оного проклятого Формоса, за негоже костелъ Римскій стался, якъ лице безъ носа!

А ижъ вѣра христіянская || **(13)** называется каѳолическая, по-Гречеську: католикіе [12] иклесія [13], по-Латини: универсали [14], або [ad] [15] uniuersos pertinens, то естъ: сполная, которая ся до всѣхъ стягаетъ,—и для тогожъ, кгды о якій великій артыкулъ вѣры гра шла, не оденъ бискупъ, ани два, ани тежъ едина епархія тое отправовала, але зо всего свѣта бискупи, все крестіянство, яко и тотъ вторій Константинополскій повшехный сѵнодъ одъ всѣхъ енералитеръ [16], сполне и згодне отправовался и кончилъ. На которыхъ то такихъ синодѣхъ артикулы о вѣрѣ головные подъ анаѳемою завирано, абы до нихъ не придавати, ани уймовати, якожъ и на томъ второмъ Константинополскомъ повшехномъ сѵнодѣ згодне въ милости братерской справою Духа Святого естъ заварто, а подъ анаѳемою загрожено, абы ся жаденъ не важилъ до того артикулу вѣры «иже отъ Отца исходящаго» ани придавати, || **(об. 13)** ани уймовати.

А ижъ потомъ папежове Римскіе, выносечися надъ выроки божественные и оныхъ святыхъ отцовъ постановеня [17], смѣли шарпнути тотъ святый артикулъ вѣры а придати до сѵмволюмъ «и отъ Сына», протожъ оного справедливымъ судомъ святыхъ отцовъ анаѳемѣ подлегли! И прожно за собою Аѳанасія потягаете и иншихъ его единомысленниковъ, кгдыжъ они не были собѣ ни въ

Іоан., гл. 15, ст. 26. [9] На полѣ замѣчено: «Который синодъ названъ вторымъ вшелякимъ (sic)». [10] Петръ Скарга, «O iedności» (стр. 274): «Laciński kościoł żadney w tym przygany nie ma, isz do wyznania wiary przyłożył y od Syna». [11] Бенедиктъ Гербестъ, «Wiary kościoła Rzymskiego wywody» (об. 4 л.): «Papieżowie broniąc kanonow Niceńskich — —a wiarę o Duchu S. obiaśniaiąc——przydali potym, że y od Syna pochodzi». [12] На полѣ поправлено: «каѳол....». [13] χαθολιχή ἐχχλ σία. [14] universalis. [15] Добавлено на полѣ. [16] generaliter. [17] Въ подлинникѣ: «постановенные».

чомъ противны—одинъ Духъ Божій въ нихъ дѣйствовалъ! Рачей то вызнайте, жесте нѣкоторіе мѣстца ихъ часто въ друкъ выдаючи поваріовали, а подъ титуломъ ихъ написту якого положили. Але не дивно! Абовѣмъ гдѣ Духъ Святый свойства своего естъ отдаленъ, тежъ и не навѣжаетъ тамъ. А гдѣ надхненя Параклитова не будетъ, не могутъ тамъ ани каноны, ани церемоніи призвоитые ведле воли Божое церкви его становитися.

Показалъ бымъ ти многіе мѣстца у вашихъ теперешнихъ ||(14) тлумачовъ, што̀ книги выдаютъ компонованые зъ фалшомъ, але, продолженя уходячи для чителника, опускаю.

Ґредся-жъ, абысь мя не розумѣлъ лѣнивымъ до тыхъ речій быти, маешъ у «Животахъ Святыхъ», которыхъ Скарга езуита року 1592 выдалъ, въ «Животѣ Іоанна Дамаскина», въ «Оброку Духовномъ», гдѣ пишетъ, ижъ якобы Іоаннъ Дамаскинъ мѣти мѣлъ нѣкоторые мѣстца вонтпливые о похоженю Духа Святого; але, повѣдаетъ, засъ поправился, гды на сѵнодъ повшехный седмый епископи и отцеве святыи напротивко икономахомъ зъгромадили; на которомъ сѵнодѣ якобы мѣли оные святые отцы сполне и згодне вызнати, ижъ Духъ Святый «и отъ Сына» исходитъ; гдѣ тежъ, повѣдаетъ, и Дамаскинъ будучи, оное исторіи, которую о Іоасафѣ и Варлаамѣ писалъ, поправилъ, и написалъ «и отъ Сына». Чого мы такъ у отцовъ оныхъ святыхъ, яко тежъ ани во книгахъ ||(об. 14) Дамаскиновыхъ не найдуемо. Еслибы въ той исторіи поправовалъ «и отъ Сына», — не занехалъ бы и въ инщихъ книгахъ своихъ, которихъ естъ не мало, также поправити. Але то щирый на него хвалшъ и помовка, яко и на святого Аѳанасія! Пишетъ бовѣмъ на одномъ мѣстцу книгъ своихъ такъ: «поданое намъ закономъ, и пророки, и еѵангелисты—познаваемо и чтимо, ничтоже далѣй шукаючи. Абовѣмъ, благъ будучій, Богъ и всякого добра Подавца што̀ намъ годно разумѣти—то открылъ естъ, а чого знести и спростати не можемо—замолчалъ».

14.

Папежникъ: Іисусъ Христосъ облюбеници своей, костелови, презъ подобенство въ Петрѣ святомъ, яко не мѣлъ быти звитяжонъ отъ жадныхъ покусъ и геретицствъ обѣцалъ, мовячи до него оные слова: «ты естесь опока, а я на той опоцѣ збудую костелъ мой, которого брамы пекелныя не звытяжатъ, и дамъ ти ключи царствія небесного: ||(15) кого ты звяжешъ на земли, будетъ звязанъ на небесѣхъ, а кого розвяжешъ на земли, будетъ розвязанъ на небесѣхъ» [1]. А ижъ Петрова столица не индѣ гдѣ, едно въ Римѣ, прето мусилъ и костелъ оный, которого збудовалъ естъ на Петрѣ, тамъ же быти. Въ которомъ костели порядне бискупи, почавши отъ Петра святого, сукцесіею идутъ и тымъ костеломъ справуютъ, до которого, ведлугъ Иринея святого, доктора старого костелного, маютъ ся всѣ иншіе костелы сходити,—въ которомъ ся доховала тая, которая естъ отъ апостоловъ, традиція. Протожъ въ томъ единымъ костели отъ апостола Петра, яко отъ княжати апостолского, фундовано каждому, збавене свое милуючому, быти потреба, а отъ него утекати—згинене вѣчное.

Православный: Признаваю же *о*дина естъ церковъ, одинъ домъ божій, *о*дина овчарня, едино ||(об. 15) войско, одинъ корабль Христовъ, въ которомъ прагнучому збавеня пребывати потреба.

[1] Матѳ., гл. 16, ст. 18—19.

Едно ся тому дивую, же ся обачити не можете: называете тутъ костелъ католицкій, то естъ повшехнымъ—зъ одное стороны, а зъ другое засъ до одного мѣстца и подъ одного имя назвиска его покладаете. Тые двѣ речи суть барзо противны, и не могутъ стати посполу. Абовѣмъ у вызнаню вѣры, не мовлю—во единъ святый Римскій або Петра святого костелъ, але — во едину святую соборную и апостолскую церковъ; то южъ тутъ не на Римъ толко, ани тежъ на одного Петра апостола тотъ костелъ або церковъ стягается, але на всѣхъ апостолѣхъ и на всѣхъ христіянѣхъ православныхъ по всему округу земному, которіе правдиве въ Господа нашего Іисуса Христа вѣрятъ. А еслижъ и оными словы алекгуешъ реченными Христомъ до Петра святого: «ты естесь Петръ, а я на семъ камени збудую церковъ мою, || (16) которое врата адовы не звитяжатъ» [2],—теды то о кождомъ зъ апостоловъ можешъ розумѣти, и не толко о апостолѣхъ, але и о всѣхъ вѣрныхъ. Абовѣмъ то не о будованю деревяного або каменного костела мовитъ, але о выбранныхъ Божіихъ споминаетъ, яко и сами въ символюмъ вызнаваете: et in unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam. Бо еслибы иначей, теды мусѣли бысте мовити: et in unum sanctum cat[h]olicum et apostolicum templium, якожъ южъ частей тыхъ темплювъ и межи собою и въ книгахъ новыхъ друковъ уживаете, анижли екклезія. Которое слово темплюмъ чомусь не барзо Риму естъ, до оного облюбеница Христова, але екклезія барзо снадне, яко то по-Грецку . . . . [3] по-Латинѣ: haec ecclesia sponsa est Christi; наветъ и по нашему по-Руску: тая церковъ облюбенница [4] естъ Христова. Поневажъ еклисія || (об. 16) Грецкій естъ языкъ, розумѣется по-Латинѣ—congregatio, то естъ згромажене не одного тылко, ани диву, ани тежъ одного мѣста Риму, але гдѣ-колвекъ находящихся правовѣрныхъ христіянъ. Зъ самыхъ же апостоловъ можешъ обачити, же тая вѣра и назвиско не одному Петрови служило. Абовѣмъ оное вѣры, которую въ собѣ мѣли, жадные покусы, жадные тръвоги, бѣды, утиски, выгнаня, огни, мечи, утрапеня, забіяня, мордованя, смерти, воды, береги, ани вшелякіе иншіе преслядованя, ведле словъ Христовыхъ, звитяжити не могли. Што потомъ засъ во ихъ наслѣдовцахъ и наступцахъ, епископахъ, мученикахъ и исповѣдникахъ показалося, и теперъ еще показуется, и ажъ до скончаня показоватися будетъ—святыхъ всѣхъ выбранныхъ Божіихъ церковъ Божія становится и будуетъ. Которую таемницу церковъ, то естъ вѣрныхъ своихъ первие Христосъ о Петрѣ прикладне указалъ, мо||(17)вячи до него: «я тобѣ мовлю, яко ты еси Петръ, и на семъ камени збудую церковъ мою» [5], то естъ, вѣрныхъ моихъ. Вѣра же Петрова не иншая была, едно тая: «ты естесь Христосъ Сынъ Бога живаго» [6].

Не камень теды, якъ толкуетъ святый Августинъ, але «ты еси, мовитъ, Петръ», то естъ: «отъ камене, которого еси вызналъ, Петръ и ты названъ будеши, яко отъ вѣры—вѣрный; а я на томъ камени [7], которого вызналъ, отъ которого и самъ Петръ названъ будеши, на томъ камени збудую церковъ мою». «Камень же былъ Христосъ» [8], Павелъ волаетъ.

[2] Матѳ., гл. 16, ст. 18. [3] Оставлено пустое мѣсто въ подлинникѣ. [4] На полѣ пояснено: «невѣста». [5] Матѳ., гл. 16, ст. 18. [6] Матѳ., гл. 16, ст. 16. [7] На полѣ: «не мовитъ: super hunc petrum, але: super hanc petram». [8] 1 Коринѳ., гл. 10, ст. 4.

«Абовѣмъ не на Петрѣ, мовитъ тотъ же Августинъ, але на Христѣ церковъ будуется. Ещежъ и Павелъ вопіетъ: «фундаменту иншого жаденъ надъ лежачого положити не можетъ, которій естъ Іисусъ Христосъ» [1]. А о браню ключовъ, то естъ вязаня и розвязованя, теды вѣдаемо зъ оного еvангелія, гдѣ Христосъ Господь по воскресеніи всѣмъ еднакую владзу далъ, кгды презъ замкнене дверей || **(об. 17)** до нихъ вшолъ [2]. Первѣй бовѣмъ толко обѣцалъ Петрови мовячи до него: «и тобѣ дамъ» [3], значитъ—пришлую речъ. А вѣдже не читаемъ, абы ему поединкомъ гдѣ ихъ мѣлъ давати, але гдѣ всѣмъ, тамъ и ему.

Што и Василій Великій, во единомъ [4] отъ «Постническихъ Словъ», пишетъ и всѣмъ повѣдаетъ: «пастыромъ и учителемъ ровную подаетъ власть, чому знакъ естъ, же звязуютъ и розвязуютъ, подобне якоже и Петръ».

И Киприянъ святый пишетъ [5]: «тымже, повѣдаетъ, были иншіе апостоли, чимъ и Петръ, однакое маючи товариство, честь и старшинство. Абовѣмъ апостолскій станъ одинъ естъ и тойже на всѣхъ, также и святителскій одинъ, и не называется овъ доскональій святитель, а овъ — недоскональій, але всѣ ровны собѣ епископи. Якоже и даръ благодати Святого Духа ровно истекаетъ на вся, и толико приймуетъ *ка*ждый зъ нихъ, колко самъ себе на приймоване годнымъ учинитъ. Не отъ вышшихъ бовѣмъ и многослынущихъ мѣстъ або городовъ || **(18)** и множества народовъ владности къ уприймованю дару Духа Святого бываетъ, але отъ трудовъ, працъ, подвиговъ и богоподоб*на*го житія Христова тѣсного добре ходящихъ. На таковыхъ даръ ласки Духа Святого изливается».

А зъ стороны Иринея треба уважити, зъ якое мѣри до таковыхъ словъ ему было пришло [6]. Пишетъ на томъ мѣстцу толко противъ Вонлетинови, Кердонови и Маркиянови, которіи противко науцѣ апостолской новые нѣкоторые кацерства и сны † розс*ы*вали. Росказуетъ имъ Ириней очи обернути на церкви, презъ апостолы постановленые, и затымъ, нижли до учиненя зменки о костели Римскомъ пришолъ впередъ, и иншые во Кгреціи будучіе церкви споминаетъ, яко то во Ефесѣ, *Змѵ*рнѣ и во всей Азіи и одинакое имъ доховане науки апостолское приписуетъ. Кгдыжъ церковъ, которую быти вызнаваемо, естъ вселенская, то естъ || **(об. 18)** повшехная, а затымъ, кгдыжъ той самой вселенской церкви власне належна тая едность, окромъ которое жаденъ збавенъ [7] быти не можетъ, то жаденъ помѣстный поединковый костелъ, а поготову [8] и Римскій тое збавенное едности такъ до себе потягати и собѣ привлащати не можетъ. Абовѣмъ Господь Іисусъ Христосъ, оный единъ добрый пастыръ, *о*дину овчарню такъ зъ Жидовъ, яко и съ поганъ становечи, привести рачилъ. И всѣ тые хотяй розлучени отъ себе мѣстцами и часами, духомъ и вѣрою такъ споени и злучени суть, же *о*дину нероздѣлную каѳолическую або повшехную становятъ цер-

[1] 1 Коринѳ., гл. 3, ст. 11. [2] Іоан., гл. 20, ст. 19—23. [3] Матѳ., гл. 16, ст. 19. [4] Глава 30, слово 10, «О послушаніи». [5] На полѣ: «О простотѣ поповъ». [6] На полѣ: «Ириней святый не о теперешнемъ споминаетъ костелѣ Римскомъ, але о першомъ, скоро по апостолѣхъ, статечне стоячомъ, который отъ теперешнего такъ естъ розный, якъ день отъ ночи и якъ свѣтлость отъ темности». † Въ подлинникѣ: «на царства и сыны». [7] Исправлено изъ «помѣстный». [8] Сперва было написано «поготов*ю*».

ковъ. Въ которой если хто не найдуется, не будучи члонкомъ Христовымъ, збавенъ быти не можетъ. Абовѣмъ тое-то таковое церкви вселенское едность найболшей въ томъ зависла, же маетъ едину голову Христа Господа. Протожъ найбезпечнѣйшая естъ речъ каждому христiянинови, нехотячему зъ едности || (19) церковное выпасти, найболшъ на Христа Господа смотрѣти а оного ся держати: тымъ дръжанямся Христа устережется вшелякихъ шатанскихъ самоловокъ, которые онъ при власной единой вѣрѣ для ошуканя людского поставилъ: зъ одное стороны—злую во злыхъ речахъ згоду становити, зъ другое стороны—добрую згоду и единомыслность скиненемъ споровъ и сектъ рвати и псовати хотячи. На што смотрячи святый, такъ повѣдаетъ: «штожъ, опустивши голову, члонковъ дръжишъ? Отъ головы если отпадаешъ, згинулесь, хто будь, то будь, жити не можетъ, если зъ головы, зъ нею во едности тръваючи живота не маетъ».

15.

Папежникъ: Если, ведлугъ твоей повѣсти, костелъ Римскій не естъ продкуючимъ всѣмъ костеломъ по всемъ христiянствѣ, а бискупъ Римскій не естъ повшехнымъ пастыромъ всѣхъ овецъ ||(об. 19) Христовыхъ,—поготову, ваши патрѵархове и церковъ Восточная, которыхъ перемогли брони пекелные, абовѣмъ ихъ осягнула безбожная тиранская рука, гдѣ имъ жадныхъ наукъ, ани ряженя и справованя, ведле потребы, овцами Христовыми, ани розширеня хвалы Божее Турчинъ не допущаетъ.

Православный: На тую квестію ачбы ся не годило тобѣ жадное отповѣди дати, поневажъ въ суды Божіе вдаешся, и зъ другое стороны и плётками наробляешъ, а вшакже, абысь не розумѣлъ собѣ за выграную мѣти ты, который ведле свѣта того звыкъ наболше уважати, старіе приклады минаючи, спыталъ бымъ тя: кгды оно презъ триста лѣтъ по Вознесеніи Господнемъ, гдѣ еще всѣ цесари, короли, княжата погане были, кгды оно въ Римѣ преслѣдоване было || (20), чи былъ, чи не былъ правдивый костелъ або церковъ на свѣтѣ? И много на свѣтѣ такихъ и тому подобныхъ маемо прикладовъ, которыхъ, уходячи продолженя, опущаю оные, тылко Господни слова припоминаю: «хто хочетъ ити за мною, нехай несетъ крестъ свой и наслѣдуетъ мене» [9]. «Нѣсть слуга болшій надъ пана своего» [10]. «Если мене преслѣдовали, и васъ будутъ преслѣдовати» [11], помыкати и нарекати, и смутитеся будете, а свѣтъ ся будетъ веселити, але будте доброго сердца, абовѣмъ «я звитяжилъ свѣтъ» [12]. И апостолъ: «валка наша не съ тѣломъ, ани съ кровію, але зъ духовными войски князя темности» [13]. Хочай же и церкви Греческіе Всходніе и пастырове ихъ подъ зверхностю безбожника суть, але вѣрою одинъ Христосъ царствуетъ, которого моцъ въ немощехъ нашихъ выполняется. Прото не оныхъ, гдѣ || (об. 20) зъ ласки Божое и вѣра, набоженство, и сукцессія апостолская, и любовъ необлудная, и церковныя правила вцале задръжаные и отъ вшелякихъ геретицствъ незмазаные, але оныхъ, которымъ на тыхъ помененыхъ речахъ збываетъ, а на то

[9] Матѳ., гл. 16, ст. 24. [10] Іоан., гл. 13, ст. 16. [11] Іоан., гл. 15, ст. 20. [12] Іоан., гл. 16, ст. 33. [13] Ефес., гл. 6, ст. 12: «яко нѣсть наша брань къ крови и плоти, но къ началомъ, и ко властемъ, и къ міродержителемъ тмы вѣка сего, къ духовомъ злобы поднебеснымъ»

мѣсто иншые неслыханые у оное першое церкви новотныи уставы суть впроважоны, посполу и зъ замкненемъ тое речи мовлю: («всякій, который чинитъ грѣхъ, неволникъ естъ грѣхови» [1]; и засъ: «не вѣдаете ли, яко емуже представляете себе рабы въ послушаніе, рабы есте, егоже послушаете» [2])—«брони пекелные перемогли».

16.

Папежникъ: А чомужъ Кгреція ваша жадного патрѵархи не маетъ, который бы ся на столицу патрѵаршую выжебраными и выфалшоваными пѣнязми не скупилъ: одинъ другого на ней, за поданемъ Туркомъ болшихъ пѣнязей, спыхаетъ, которые для того власного зостаютъ Симоніянами, || (21) то естъ святокупцами?

Православный: Якомъ вышшей повѣдалъ, же вы наболшей ведле тѣла звыкли розсужати, яко тежъ и Турцы, надымаючися щастьемъ свѣта того, христіянъ въ убожествѣ и насмѣвиску для имени Христова живучихъ найгравають. Протожъ вѣдати потреба, же не естъ жаденъ въ Кгреціи христіянинъ, который бы за досвѣдченемъ того не вѣдалъ, же Турцы, а особливе цесари ихъ, суть явными якъ имени Христового, такъ и всѣхъ христіянъ непріятелми. А затымъ и то всѣ вѣдаютъ, же съ такихъ проклятыхъ непріятелевъ жаденъ зъ скарбовъ церковныхъ и речей святыхъ шафаромъ почитанъ быти не можетъ. Не суть такъ грубыми, абы вѣдати не мѣли, же Христу Господу тое власне належитъ по всѣ вѣки выбирати роботники до винограду своего. До тогожъ то самого, а не до иншого жадного, всегды иле до патріархи потребуютъ пастыра, съ прозбами ся уте-||(об. 21)каютъ, а при прозбахъ не занехиваютъ ку тому особъ способныхъ ведлугъ звычаю першое церкви християнское, а обраныхъ также звычаемъ першое церкви хиротонисаютъ тые, которымъ на то належитъ. А коли ся тежъ трафитъ, же имъ Турчинъ на патріаршество залецаетъ особу такую, съ которое досытъ могутъ мѣти, видячи въ немъ поступки таковые, яковые апостолъ у епископу усмотрѣвати казалъ, перестаютъ на ней, въ чомъ розумѣютъ, же не толко не выступуютъ противко пристойности християнской, але тежъ присвояются до росказаня апостолского, который въ обираню епископа и то усмотрѣвати казалъ, абы мѣлъ доброе свѣдѣцство и отъ посторонныхъ. А если бы ся тая залецаная особа имъ на тотъ урядъ не здала згожа, теды залецаню мѣстца не зоставуючи иншого, которого згодлившого видятъ быти собѣ, обираютъ. А тымъ часомъ, абы имъ || (22) тое не было за зле мѣто, старане чинятъ. Въ которомъ стараню если небожата почтами и упоминками подъ часъ наробяютъ, и башомъ кламливымъ и цесарови пышному руки намазуютъ, азажъ то имъ слушне за зле можетъ быти почитано? Азажъ то святокупствомъ назватися можетъ? Можешъ тому вѣрити, же тамъ столица патріаршая не богатства, не пожитокъ, але працу, а працу болшей отъ иныхъ христіянъ зъ небезпеченствомъ злучоную за собою тягнетъ. Также ся ее ведле свѣта не маешъ для чого домагатися; при прозбахъ множества христіанъ сама надѣя заплаты вѣчное за працу дома вѣры по множеству подъимованые до приймованя на себе того уряду побожные люде приводитъ. И если-жъ который зъ нихъ штò даетъ коли на вступку патріаршества Турчинови, даетъ на своее хути ни‘ку воли самому собѣ, не для пожитку своего

[1] Іоан., гл. 8, ст. 34. [2] Римл., гл. 6, ст. 16.

приватного, не зъ своее || **(об. 22)** скринки, не въ тотъ способъ, абы ся у безбожника святое речи докуповатися мѣлъ, але за волею всее церкви, для задръжаня вѣры [3] христіанское, для збудованя церкви божественное, зъ посполитого иншого братіи скарбу, для того, абы въ покою безъ перекаэы тымъ, которые о то просятъ, въ чиненю ряду, въ подаваню науки и въ ыншихъ пастырскихъ повинностяхъ услуговати моглъ. То такъ зъ стороны патріарховъ Кгрецкихъ и вступованя ихъ на столицы.

Але кгды бысь хотѣлъ обернути очи свои а поглядѣти на свой костелъ Римскій [4], ижъ если ся што въ Кгреціи не за умыслнымъ Кгрецкимъ хотѣніемъ, але за неволею и кгвалтомъ Турецкимъ дѣетъ, того въ Римѣ и въ Римскомъ костелѣ хотя его къ тому ни хто не неволитъ, ани примушаетъ, тисячу кротъ болшей. До Риму не ходячи, съ Полскихъ справъ о томъ судити можемо. Азажъ не видимо, же посполите духовные або кревныхъ, або захованыхъ приятелевъ, || **(23)** або слугъ своихъ на добра духовные такъ хутливе подвизаютъ, же тежъ иншій, хотя того годнѣйшій и способнѣйшій, толко же имъ зъ жадное мѣры не суть обвязани, до нихъ ся тиснути не могутъ? [5] Пытаю тебе: штò ты симоніею або святокупствомъ [6] зовешъ? Чи згожаешся въ томъ зъ своимъ Латинскимъ докторомъ Іеронимомъ: же тые вси суть святокупцами, которые зъ урядовъ церковныхъ пастырскихъ добродѣйства чинятъ, которіе въ шафованю ихъ не на самый пожитокъ и будоване церкви гледятъ, але ихъ поручаютъ и даютъ тымъ, которыхъ милуютъ, на которыхъ або взглядомъ упоминковъ суть ласкави? Чи згожаешся зъ папежомъ своимъ Римскимъ Урваномъ [7], который такъ мовитъ: «хто колвекъ речей церковныхъ на тое, на што суть поставлены, але для власного зыску и пожитку за упоминокъ языка, за послугу, за пѣнязи узычаетъ, або достаетъ, святокупца естъ»?

17.

Папежникъ: || **(об. 23)** Явне то видимо, же отъ того часу, отъ которого Грекове ваши зъ костеломъ Римскимъ сполечность розервали, заразъ на нихъ Панъ Богъ тое проклятое ярмо вложилъ. Абовѣмъ, за окупованемъ тыхъ мѣстцъ, яко патріархій, кляшторовъ, церквей и всего духовенства, до розширеня хвалы Божое и розмноженя наукъ христіянскихъ нигды прийти не могутъ. Абовѣмъ «двомъ паномъ (ведле словъ Христовыхъ) жаденъ служити не можетъ» [8].

Православный: О отлученюся православнымъ съ костеломъ Римскимъ повѣдилемъ ти вышей, въ квестіи третей, жесмы повинны отступовати отъ таковыхъ, которые нами погоршаютъ и отъ воли Божое отводятъ. А што подданство свѣтское проклятымъ ярмомъ быти повѣдаешъ, обачься, же противко самому Збавителеви повстаешъ, кото-

[3] На полѣ: «Напродъ: освященная благословеніа, строенія, розширеня, поблажаня, отмѣненя, утверженя, оглашеня, отлученя, сокритя, вôплощеня, удержаня, потопеня, спасеня». [4] На полѣ: «Шапки кардиналскіе, сакры, плащи бискупіе, поддане послушенства, розмаитые буллы, казиродство, розширеня, кривоприсязства и всякихъ згола выступковъ». [5] Къ Титу послан., гл. 2. [6] На полѣ: «Тые всѣ помененные речи у нихъ безъ пѣнязей гойныхъ не бываютъ. Обачъ же, если то не власное святокупство у самыхъ Римского костела вызнавцовъ естъ?!» [7] На полѣ: «1 питане, глава 3». [8] Матѳ., гл. 6, ст. 24.

рый тежъ подданствомъ свѣцкихъ державцовъ былъ, и чиншъ за себе цесареви платилъ и до Пилата самъ мовитъ: «царство Мое, повѣдаетъ, не естъ отъ мира се||(24)го» [1]. И самое его святое еѵангеліе, изали намъ не обявило, же суть покусами діяволскими царства мірскіе, волокучіе до отступеня одъ Бога? Туюжъ то покусу Збавитель觉 пречь отганяючи, азали не научилъ насъ щире кланятися самому Богу, ничего не оглядаючися на земные славы и роскоши? А вшакъ же, чи для того понижилася церковъ Всходная, земного царства отдалена бывши, и того самого припадку не естъ ли причинцею Римскій папежъ, который, церковъ пресѣченіемъ роздравши и розлучивши братію, латвый приступъ на Всходнихъ непріятелемъ учинилъ? Што проклятымъ ярмомъ [2] называешъ—свѣцкое подданство, которое якобы зъ причины розерваня Кгрековъ зъ костеломъ Римскимъ заразъ на нихъ мѣло прийти, теды хотяй бы и такъ было, яко ты правишъ (якожъ не естъ! але даймы тому такъ быти!), то и апостоли, кгды еще ведлѣ ||(об. 24) свѣта того были, въ покою свѣцкомъ были, а гды отъ свѣта отступили и почали свѣдѣцство о Христѣ Іисусѣ выдавати, на-тыхъ-мѣстъ взбурили на себе всѣхъ, а звлаща невѣрныхъ, терпѣли [3] отъ нихъ розмаитые преслѣдованя [4]. Также и Павелъ апостолъ скоро почалъ, по навроценю о Христѣ, въ Дамаску смѣле учити и проповѣдати, на-тыхъ-мѣстъ, взбурилъ на себе всѣхъ Жидовъ и князя языческаго Ареѳы царя [5], отколь ажъ оконцемъ въ кошницы былъ спущонъ, и самъ до Тимоѳея учня своего, припоминаючи ему всѣ цноты и терпливости, въ которыхъ ему участникомъ былъ, широце пишетъ; а потомъ зась, до всѣхъ оборочаючи рѣчь, мовитъ: «всѣ, хотящеи благовѣрно жити о Христѣ Іисусѣ, гоними будутъ. Лукавіи же, повѣдаетъ, человѣци чародѣе преуспѣютъ на горшее, и прелщающе, и прелщаеми» [6]. Не Грекове теды, якомъ вышей повѣдалъ, винни того розерваня, але папежъ Римскій, который ся ||(25) почалъ надъ всѣ сполслужебники свои выносити, оныхъ хотячи зневолити подъ змышленые свои неотеризма, и не толко на всполслужебники свои, собѣ во всемъ ровные, але и надъ всѣ цесарѣ, короли, княжата и монархи земскіе, а што болшая и страшнѣйшая—надъ самого Христа Господа Творца и Владыку всѣмъ речамъ, который, схиляючися до ногъ учениковъ своихъ, оные умывалъ, а папежъ до своихъ ногъ невстыдливе росказуетъ всѣмъ упадати. Або што за ровность короны его золотое троистое до вѣнца терновoго, которого на собѣ носилъ, и не толко то ачь бы ся и болшей такое и тому подобное помпы его нашло, але смѣлъ и другою головою соборное церкви назватися, которого назвиска жаденъ зъ апостоловъ Господнихъ церкви Божой собѣ привлащати не смѣлъ! Еслижъ бы Римское самое церкви головою себе называлъ, мѣлъ бы по собѣ ||(об. 25) доводъ, ижъ каждая епархія маетъ мѣти своего начальника, о чомъ канонъ 34 святыхъ апостолъ такъ мовитъ: «епископомъ каждого языка потреба вѣдати, а собѣ перьвого и имѣти оного, яко голову, и ни чого не дѣяти безъ его зданя». Чого и во Антіохіи отцы потвердили ка-

[1] Іоан., гл. 18, ст. 36. [2] На полѣ: «правда завше преслѣдована бываетъ». [3] Въ подлинникѣ описка: «теперъ». [4] На полѣ: «въ проклятомъ ярмѣ были». [5] 2 Корин., гл. 12. [6] 2 Тим., гл. 3, ст. 12—13.

номомъ девятымъ, абы тое правило за першое было принято. Але соборную голову соборной церкве правда еvангелская единого знаетъ, единого оповѣдаетъ Христа, о чомъ и Павелъ зъ Ефесяны насъ научаетъ, мовячи: «того Христа далъ голову вышшей всѣхъ церквей, которая естъ тѣло его» [7]. А если иначей, теды слушне церковъ Восточнаа и пастыреве ее зъ онымъ сполечности и товариства мѣти не хотятъ, и овшемъ пышного каждого, але въ церкви Божой сѣдячого каждый стерегучи ся, антихриста бридитися и пилне стеречися маетъ [8]. Овца каждая Христова голосу слухати, а отъ противного утекати муситъ. Чистая || (26) облюбеница Христова въ клейнотахъ, отъ него собѣ зоставленыхъ, кохатися, а передъ тымъ, хто ей [9] оные выдирати и фалшовати хочетъ, хоронитися муситъ.

А стороны окупованя мѣстцъ оныхъ, якобы Грекомъ до побожности и науки збавенное мѣло быти забавою, невиннесь приганилъ и приточилесь оное слово еvангелское: «жаденъ не можетъ двомъ паномъ служити». Которое слово не до оныхъ ся стегаетъ, але до лакомыхъ, въ маетности хтивыхъ, до пышныхъ, до славолюбныхъ, о Божію славу ничого недбаючихъ, которые хотятъ и во свѣцкомъ панованю, и во духовной владзѣ крила свои розширяти, вѣшаючися барзѣй на дочасныхъ речахъ, нижли на вѣчныхъ, вылучаючи фортелне подъ плащикомъ набоженства чужіе маетности, а всѣхъ до оное вшетечници Вавилонское розмаите упстроное отсылаючи, а предся за правдивые духовные у||(об. 26)даватися смѣютъ и слугами ся Христовыми называти. Але наши духовные и овшемъ таковаго (яко вышшей собѣ духовные Римскіе привлащаютъ, за которимъ ся во всѣ справы свѣтскіе вчепяютъ и послушенства тутъ тежъ и даваня чого зъ свѣцкое зверхности выламуютъ) добрымъ сумнѣнемъ зычити не могутъ. И бачные не зычатъ. Вѣдаютъ бовѣмъ поволаня своего ограничене таковое, же толко около таемницъ Божіихъ, которыхъ шафарство естъ имъ поручоно, около подаваня наукъ правдивыхъ и услугованя святости Господнимъ овцамъ, около чиненя ряду въ церквахъ и около иншихъ тымъ подобныхъ обиратися имъ приходитъ. Которымъ, ведле потребы, если хто догодити хочетъ, во свѣцкіе забавы ему мѣшатися не потреба, ани належитъ. Вѣдаютъ при томъ, же свобода зацности и поволане ихъ духовное не естъ не ограниченно и не естъ вынято зъ оного || (27) росказаня Петра апостола, который, въ листѣ своемъ универсалномъ, до всихъ вобецъ писанымъ, росказуетъ отдавати подданство тымъ, которые сутъ преложени [10]. А зъ нимъ згожаючися, Павелъ апостолъ Титови поручалъ—всѣхъ напоминати, абы князствомъ и моцарствомъ свѣтскимъ были поддани [11]. А до Римянъ пишучи, кому дань—дань, кому честь належитъ, тому честь отдавати росказуетъ [12]. А жебы ся оттоль хто не вымовялъ, уживаетъ тыхъ словъ до всѣхъ належачихъ: «каждая душа властемъ вышшымъ нехай ся повинуетъ» [13]. На которіе слова нашъ Грецкій докторъ Хризостомъ выкладъ чинитъ: «такъ мовячи, написалъ, абы оказалъ, же всѣмъ тые речи бываютъ росказовани, и священникомъ, и инокомъ, не толко свѣт-

[7] Ефес., гл. 1, ст. 22—23. [8] 2 Солун., гл. 2, ст. 4. [9] Въ подлинникѣ ошибка: «што естъ». [10] 1 соборн. посл. Петра, гл. 2. [11] Посл. къ Титу, гл. 3, ст. 1. [12] Римл., гл. 13, ст. 7. [13] Римл., гл. 13, ст. 1.

скимъ, заразъ на початку то обяснилъ, мовячи: всякая душа властемъ преимуючимъ да повинуется, хоть апостоломъ, хоть еvангелистомъ, хоть пророкомъ, хоть и чимъ колвекъ инымъ естесь, || **(об. 27)** абовѣмъ побожности не выворочаетъ тая подданность».

18.

Папежникъ: Здаетъ ми ся, хотяй все духовне розсужаешъ, жесь еще досконале не позналъ, яко Христосъ Панъ обѣцалъ облюбенници своей, костелови, одиного пастира и едину овчарню [1], которую зыстилъ на потомкахъ Петровыхъ, то естъ папежахъ Римскихъ.

Православный: Звыклость то ваша, ижъ гды натрафите нѣякое слов[к]о [2], которое бы ся вамъ здало за вами тягнучее, выскакуете зъ нимъ противко православнымъ на пляцъ. А гды засъ тамъ же напротивко собѣ штò обачите, которое бы васъ мѣло обличати, утекаете мовячи, же «то фалшъ, не писалъ того тенъ святый! А хотяй жебы и писалъ, теды его не такъ розумѣти потреба, але такъ, яко костелъ католицкій Римскій розсужаетъ»! Теперъ, порвавши слово зъ писма святого, такъ голо и просто ведле мниманя своего приточилесь слово до своего папежа, которое естъ не о || **(28)** папежу, ани о вашемъ единомъ Римскомъ костелѣ маетъ, але о самомъ Христѣ и о всѣхъ его овцахъ, такъ зъ Жидовъ, яко и съ поганъ приверненыхъ, розумѣти. Не бавячися теды долгими артикулами, возми собѣ троха вышшей тоеежъ капитулы, гдѣ Христосъ Господь, гадаючи зъ оными Жидами, тыхъ словъ уживаетъ. Мовитъ бовѣмъ такъ: «азъ есмъ пастыръ добрый, и знаю моихъ, и знаютъ мя мои, якоже знаетъ мя Отецъ, и я знаю Отца. И иншіе, мовитъ, овцы маю, которые не суть отъ двора сего, и тыхъ ми подобаетъ привести, и голосъ мой услышатъ, и будетъ едино стадо, и единъ пастыръ» [3].

19.

Папежникъ: Еслижъ такъ естъ, якъ ты правишъ, же папежъ Римскій не естъ единымъ найвышшимъ по Христѣ Господѣ на земли и въ костели его пастыромъ, хтожъ вжды естъ? Поневажъ Панъ Христусъ пошолъ на небо, и южъ насъ видоме, яко на онъ часъ кгды былъ зъ нами, не рядитъ, муситъ предся быти одинъ въ костелѣ его, яко и гос||**(об. 28)**подаръ въ дому надъ челядю, который, на мѣстцу его будучи, тотъ урядъ духовный на земли отправовалъ.

Православный: Для тогожъ вы и не можете зъ тоее матнѣ вылѣзти, жестеся вси згодне за кламливыми науками духовныхъ вашихъ и сумнѣне отдали, и ихъ во всемъ слухаете, повѣдаючи то собѣ за наболшый артикулъ вѣры слухане оныхъ, а неслухане за нагоршее героетицство и потемпене, запомневши словъ оныхъ пророцкихъ: «не слухайте, мовитъ, фалшивыхъ пророковъ, которые вамъ пророкуютъ и зводятъ васъ» [4]. И изъ самого Христа Господа Избавителя словъ оныхъ, которіе до учениковъ своихъ о фарисеяхъ и кламливыхъ капланахъ мовилъ: «оставте ихъ, повѣдаетъ, вожеве слѣпіи слѣпцемъ суть, слѣпецъ же слѣпца

[1] Іоан., гл. 10, ст. 16: «—едино стадо—». [2] к отмѣчено на полѣ. [3] Іоан., гл. 10, ст. 14—16. [4] Іерем., гл. 23, ст. 16.

если ведетъ, обадва въ яму впадутъ» [5], наветъ моглъ бысь ся отъ своего доктора Латинского Кипріяна научити, который въ листѣ одномъ [6] такъ мовитъ: «посполитый людъ, по||(29)слушный будучи росказанямъ Господнимъ и Бога ся боячій, отъ злого преложоного отлучатися повиненъ, ни ся до святокрадцы іерея оферъ мѣшати, гдыжъ онъ наболше маетъ моцъ обирати годные іерее [7], або ся негодныхъ хоронити». Лечъ абысь вѣдалъ кламливое ихъ около овецъ Господнихъ пастырство, которое собѣ владзу зуполную, гвалтечи писмо святое, привлащаютъ, если то слушне, што оно Бонифаціусъ Осмый, папежъ Римскій, написалъ: «на початку (повѣдаетъ) сотворилъ Богъ небо и землю; не на початкахъ духовне все розсужаетъ; прето потреба, абы увесь свѣтъ былъ подъ властію папежскою»! И зась реиналъ до ового силоизму противко геретика Осмого: «Петръ первѣй вшолъ до гробу, нижъ Янъ; Петръ полную сѣть рыбы витягнулъ; прето, папежъ головою есть костела»! И зась—Стефана, арцибискупа Патриканского, на синодѣ Лятераненскомъ подъ Леономъ, зъ овыхъ [8] словъ Христовыхъ, взятыхъ «вшелякая моцъ есть ми дана»: || (об. 29) «прото, повѣдаетъ, въ папежу есть вшелякая моцъ надъ вшелякими моцами, и земными, и небесными»!

И много такихъ и тому подобныхъ блюзнѣрствъ такъ въ бискупахъ, яко и въ писарахъ Римскихъ найдуется.

Опущаючи тые ихъ плётки, приступую до овыхъ словъ, штось вспомнелъ о одномъ на мѣстцу Христовомъ пастыру. Христосъ Господь естъ завше притомнымъ церкви своей. Еслижъ и вступилъ отъ насъ ведлугъ тѣла на небо, але ся насъ нигды не отлучаетъ, яко самъ до вѣрныхъ своихъ мовилъ: «я естемъ зъ вами ажъ до скончанія вѣка» [9]. Богъ будучій вездѣ есть и все наполняетъ. А о ряжени и справованю церкви своее видоме великій учитель повшехный Павелъ апостолъ пишетъ, ижъ: «вступивши надъ всѣ небеса Христосъ Господь, абы наполнилъ все, далъ нѣкоторіе апостолы, овые пророки, другіе еvангелисты, нѣкоторые пастыри и учители, ку досконалости святымъ, во дѣло служенія, ку збудованю тѣла || (30) его» [10]. Которое тѣло все зъ него слушне споено зъ вязаня моцы, которая внутръ справуетъ, ведлугъ вѣры помножене каждого члонку беретъ. Чомужъ ото, яко видишъ, выписуючи апостолъ порядокъ церкви Божое, не вспомянулъ жадного поединкового пастыра церкви Христовы, которая(sic)бы, на мѣстцу его засѣдши, мѣла всему свѣту росказовати? Але и овшемъ на другомъ мѣстцу, гды науки и напоминане до Ефескихъ презвитеровъ чинилъ, признаваетъ имъ, же ихъ Духъ Святый не одного, але многихъ поставилъ епископы пасти церковъ Господа и Бога, которое набылъ своею кровію [11]. А такъ ижъ зъ апостоловъ жаденъ таковово собѣ поединкового имени въ церкви Божой не привлащалъ, поготову—папежъ, яко меншій отъ апостоловъ, ани тежъ хто иншій привлащати можетъ. Ачколвекъ межи апостолами привлащо-

[5] Матѳ., гл. 15, ст. 14. [6] Книга 2, листъ 5. [7] На полѣ: «капланы». [8] Въ подлинникѣ: «подле ово оныхъ». Поправка, внесенная нами въ текстъ, сдѣлана на полѣ подлинника. [9] Матѳ. гл. 28, ст. 20. [10] Ефес., гл. 4, ст. 10—12: «вошедый превыше всѣхъ небесъ, да исполнитъ всяческая — — къ совершенію святыхъ — ». [11] Дѣян., гл. 20, ст. 28.

на естъ Петрови святому преднѣйшость, теды то не въ тотъ способъ, ||(об. 30) абы мѣлъ владзу собѣ ростегати надъ иншые апостолы, або монархою церковнымъ называтися, але толко для порядку першого мѣстца, поневажъ надъ иншые апостолы былъ чирствѣйшимъ и быстрымъ въ розсудку, теплѣйшимъ въ духу и впредъ иншыхъ, а звлаща въ жидовствѣ будучій апостоломъ обрѣзаня мовялъ и справы церкве Божой належачіе посполите починалъ. И во уписованю тежъ менуютъ его верховнымъ. Але жебы затымъ ему судъ и старшинство яковое надъ другими апостолами приписовати была речъ слушная — не бачу, вѣдаючи, же иншее естъ первшость порядку, а иншая—первшость власти и старшенства. И то, штò естъ взглядомъ мѣстца и порядку межи ровнымъ першимъ, не заразъ за першого взглядомъ зверхности и власти надъ иные почитанъ быти можетъ. Поневажъ тымъ же были и иные апостоли, чимъ и Петръ, однакое маючи товариство, честь и старшинство. Бо если ||(31) бы иначей было, не занехалъ бы Павелъ святый въ посланіяхъ своихъ оного, яко старшого въ церкви Божой и надъ иншими апостолами, воспомянути. Наветъ и самъ Петръ святый, въ листѣ своемъ, до презвитеровъ або старшыхъ церковныхъ пишучи, заровно зъ ними, а не старшимъ ся именуетъ. Также и сукцессорове ихъ а учители оные церковные таковогo старшенства жаденъ зъ нихъ собѣ, яко теперъ вашъ папежъ, не привлащаетъ, ани его коли уживалъ. Але хотяй коли и листы до себе писовали, теды тыхъ титуловъ заживаютъ: Кипріянъ святый, до Корнилія, Римского папежа, пишучи листъ, такъ зачинаетъ: «Кипріянъ Корнилієви брату». Также и бискупи оные на Карѳагенскомъ синодѣ до Инокентія папежа: «такъ великое чти годному брату». Іоанъ, Константинополскій патріарха, Гормизду папежа «братомъ во Христѣ ||(об. 31) наймилшымъ» называетъ. Тотъ же Гормизда до Епифанія, Константинополского патриархи, такъ пишетъ: «однакую пилность и однакое старане подимуймо, яко тые, межи которыми одна естъ всполечности и во вѣрѣ приязнь». Также и Хризостомъ святый, хотяй утѣсненъ будучи отъ злыхъ епископовъ, въ листѣ своемъ до Инокентія папежа Римского поздоровене такъ чинитъ: «Інокентію, бискупу Римскому, Іоанъ» и прочее. Генадій, давный Константинополскій патріарха, и синодъ тамъ одправованый до Римского бискупа такъ [1] написалъ: «мѣй старане, святобливость твоя, о всѣхъ твоихъ стражницѣхъ и бискупѣхъ, тобѣ подлеглыхъ». И иншыхъ много такихъ и тому подобныхъ свядѣцствъ моглъ бымъ показати, але, часови фолкгуючи, опущаю. Толко тымъ завираючи, мовлю: ижъ церковъ Божія соборная естъ одна, прото и пастыръ еи соборный естъ одинъ, то естъ Господь Іисусъ Христосъ. Церковъ называетъ апостолъ тѣломъ Христовымъ, ||(32) прето тежъ тому тѣлу и голова одна быти маетъ. Бо бы то чудъ былъ немалый: тѣло одино о дву головахъ! Тотъ же то пастыръ добрый, повшехнымъ будучи и головою церкви своей, также и господарем адъ челядю своею по вся вѣки, до винограду своего, то естъ церкви, роботниковъ и дѣлателей, то естъ пастыровъ и учителей, опатруючи оную дивне зъ милости своее Бозское, высылаетъ и ажъ до скончанія вѣка высылати будетъ, «дондеже (и апостолъ мовитъ) достигнемъ вси во единство вѣры, въ разумъ Сына Бо-

[1] Въ подлинникѣ описка: «якъ».

жія, въ мужа совершенна полности Христовое».

20.

Папежникъ: О тыхъ и таковыхъ речахъ южъ досытъ наслухалемся отъ тебе. Поступую далѣй, гдыжъ еще не досытъ на томъ. Потреба и оно вѣдати, для чого ваша Всходняя церковъ о сакраментѣ неоднаково зъ Римскимъ костеломъ дръжитъ? Абовѣмъ нашъ костелъ прѣсный хлѣбъ, яко начистшый и сутелный, фигуруючій Тѣло Христово быти сутелное и чистое безъ жад- || **(об.32)**ное змазы, въ сакраментъ Панскій посвящаетъ, а церковъ ваша квасный, который грубость нѣякую и непризвоитость въ Тѣлѣ Христовомъ значитъ, и не можетъ такъ Христови самому быти прикладный, яко прѣсный.

Православный: Съ початку науки апостолское, яко въ хронологіяхъ и традиціяхъ отцовъ святыхъ почитаемо, церковъ Божія, такъ Всходная, яко и Заходная, оферу много лѣтъ однаковую въ сакраментахъ Господнихъ посвящала, то естъ Тѣло Его Пречистое и Кровь. Лечь шатанъ и завистникъ згоды и милости братерское діяволъ позазрѣлъ оной ихъ едности и любве, [2] дхнулъ вѣтромъ заразливымъ на одного зъ нихъ бискупа Александрѣйскаго, именемъ Діоскора, который таковую ересь въ церкви Божой почалъ былъ розсѣвати, повѣдаючи, же двѣ натурѣ божества и человѣчества, во едино злучившися, посполу терпѣли. Надто еще блюзнилъ, ижъ тѣло Христосъ Господь нашъ не едноистное принялъ, ани отъ кро **(33)** вей человѣческихъ составилъ, але невымовне нѣякъ, ведлугъ Божества, тѣло сутелное принялъ. Тая ересь гды ся почала въ церкви ширити, не стерпѣли оные святые епископы и пастырове церкве Божое: намовивши цесара Кгрецкого Маркіяна, абы синодъ повшехный на потребленіе тоей герезіи назначилъ. И такъ за росказаніемъ цесарскимъ назначонъ былъ и зложенъ сѵнодъ, который ся называетъ четвертымъ [3] вселенскимъ въ Халкидонѣ, въ лѣто отъ сотвореня свѣта 5944. Было на немъ епископовъ 630, которіе сошедшися исторгнули тую ересь, яко куколь, отъ православія и отсудили и анаѳемѣ отдали, и вѣру умоцнили, вызнаваючи, же Христосъ Господь яко досконалый естъ Богъ, такъ и досконалый человѣкъ, не привидѣніемъ, але правдиве тѣло отъ кровей Пречистое Дѣвицы Маріи безъ сѣмени мужеского принялъ и стался правдивымъ и досконалымъ человѣкомъ, намъ во всемъ || **(об. 33)** подобнымъ, окромъ грѣха, и пострадалъ за насъ, безгрѣшный, тѣломъ, а не божествомъ. Ижъ тое геретицство не могло зъ межи христіянъ, хотяй было отъ всее церкви выклято, загинути, внеслося за часомъ въ костелъ Римскій, же потомъ Александеръ, папежъ Римскій, который былъ на столицы папежской лѣтъ 10 и мѣсяцей семъ, згордивши хлѣбомъ квасным, яко живущимъ, которого передъ тымъ въ сакраментъ Господень и Римская церковъ посвящала, откинулъ, взновляючи оное геретицство, которое было отъ четвертого повшехного сѵноду выклято, и мовилъ, же «Христосъ Панъ безъ жадное змазы и грубости тѣла отъ Насвятѣйшое Панны принялъ, прето тежъ, повѣдаетъ, потреба, абы самая сутелная матерія въ сакраментъ его насвятѣйшый была оферована». И отъ того

[2] На полѣ противъ этого слова замѣчено: «товариство». [3] Въ подлинникѣ описка: «четвертый».

часу опрѣснокомъ Жидовскимъ, который значилъ неволю Египетскую, по всѣхъ заходнихъ костелахъ оферу святую || **(34)** отправовати росказалъ. А церковъ Восходная яко приняла отъ святыхъ апостоловъ и богоносныхъ отцовъ, такъ держитъ и обходитъ и заховуетъ и не отмѣняетъ жадное традицiей и росказаня такъ апостолского, яко и отцевъ святыхъ.

21.

Папежникъ: А чомужъ самъ Христосъ Господь на оной вечери ученикомъ Пречистое свое Тѣло и Кровъ во особѣ хлѣба прѣсного и вина подавалъ, яко о томъ вси евангелисты свѣдчатъ?

Православный: Жаденъ евангелиста не пише, жебы Христосъ Господь прѣсникомъ Жидовскимъ своимъ ученикомъ подавалъ, але хлѣбомъ. А хлѣбъ ся розумѣетъ не прѣсникъ, але хлѣбъ доскональный, зъ солiю и квасомъ. А прѣсникъ не можешъ назвати хлѣбомъ. А хотяй бысь и хотѣлъ назвати, мусишъ придати «прѣсникъ», то естъ хлѣбъ прѣсный. Яко и человѣка мертвaго не называемо человѣкомъ, але трупомъ; а если и человѣкомъ схочемо его назвати, теды мусимо придати «мертвый», то естъ человѣкъ мертвый. || **(об. 34)** Также и прѣсникъ безъ квасу и соли естъ, яко трупъ, або человѣкъ мертвый. Бо и старое писмо роздѣляетъ опрuсноки отъ хлѣба, абовѣмъ мовитъ Iеровоамъ до жоны своей: «возми въ руки твои человѣку Божему и хлѣбъ, и опрѣсноки» [1]. И на другомъ мѣстцу также роздѣляючи мовитъ [2]: «и хлѣбъ одинъ зъ оливою и опрuснокъ одинъ отъ коша» [3]. И на третемъ мѣстцу: «хлѣбы квашеные нехай будутъ печены зъ первородныхъ житъ Господеви» [4]. Не прѣсникъ теды, але живущiй хлѣбъ Христосъ ученикомъ своимъ на таемной вечери, яко живущее свое властное тѣло, давалъ. Яко и Григорiй Назиянскiй на двохъ мѣстцахъ вспоминаетъ мовячи: «опрѣснокъ — згнилое Египетское тѣсто, а хлѣбъ квасный — живущiй» [5].

22.

Папежникъ: Въ трохъ евангелистовъ написано, то естъ у Ма[т]ѳея, Марка и Луки, тыми словы: «во первый день опрѣсночный приступили ученици къ Исусови мовячи ему: || **(35)** Господи, гдѣ хощеши уготоваемъ ти ясти пасху» [6]. А поневажъ дни опрѣсночные были, яко евангелиста повѣдаетъ, явна естъ речь, же южъ на тотъ часъ хлѣбовъ квашеныхъ Жидове не поживали, и Христосъ теды, который не пришолъ былъ закона псовати, але полнити, не квашенымъ хлѣбомъ, яко грубымъ, вечéрy оную, але прѣснымъ въ сакраментѣ отправовалъ.

Православный: Што ся тыче грубости, або и сутелности — о томъ ужемъ предъ тымъ мовилъ, теперъ тымъ бавити не хочу. Если теды, ведлугъ твоее повѣсти, Христосъ прuсникомъ вечéрy оную отправовалъ, теды былъ преступникъ закона. Бо законъ семъ днiй тылко опрѣсноки Жидомъ поживати росказовалъ, то естъ почавши отъ полня луны мѣсяца первого обходу солнечнaго,

[1] Царств., гл. 14, ст. 2—3. Въ подлинникѣ ошибочно указана 13-я глава. [2] На полѣ поправлено: «пишетъ». [3] 2 Моис. (Исход.), гл. 29, ст. 23. [4] 3 Моис. (Левит.), гл. 23, ст. 17. [5] Въ «Словѣ на Пасху». [6] Матѳ., гл. 26, ст. 17; Марк., гл. 14, ст. 12; Лук., гл. 22, ст. 7.

отъ 14 дня ажъ до двадцатого тоежъ луны, яко пишетъ Мойсей во Исходѣ [7]. Але абысь вѣдалъ, же Христосъ Господь пресвятую вече **(об. 35)**рю оную въ четвертокъ 13 луны, на который часъ еще опрісноковъ не поживано, отправовалъ, пишетъ Ма[т]ѳей еvангелистъ: «во первый день опрѣсночный приступили до него ученицы, пытаючи: Господи, гдѣ хощеши наготуемъ ти ясти пасху» [8]. Называетъ первый день опрѣсночный—не тотъ, въ который баранка великоденного и опрѣсноки ясти починали, але день 10 луны мѣсяца перваго. Бо такъ Мойсей во Исходѣ: «и рекъ Господь ко Мойсею и Аарону въ земли Егvпетстѣй глаголя: мѣсяцъ сей вамъ начатокъ мѣсяцомъ, первый да будетъ вамъ во мѣсяцехъ лѣту. Рцы ко всему сонму сыновъ Израилевыхъ глаголя: во 10 мѣсяца сего да прийметъ каждый овча на домъ» [9]. И далѣй мовитъ: «и да будетъ вамъ заховано ажъ до 14 мѣсяца сего, и заколютъ то все множество собора сыновъ Израилевыхъ ку вечеру» [10]. И далѣй: «во 14 день мѣсяца перваго, зъ вечера да ясте опрѣсноки до 21 дня тогожъ мѣсяца, до вечера. Седмъ днiй да ся не || **(36)** явитъ квасъ въ домѣхъ вашихъ» [11]. Тые теды дни чотыры, почавши отъ десятого ажъ до 14, называлися приготованемъ, въ которыхъ толко готовали баранка, але еще его не поживали. Бо ажъ во 14-ый день ку вечеру баранка и опрѣсноки починали ясти. Съ тыхъ теды чотырехъ днiй одного называетъ еvангелистъ первымъ опрѣсночнымъ, который былъ десятымъ первого мѣсяца, а то естъ понедѣлокъ, а вечéра Христова во 13 день была въ четвертокъ, а пасха Жидомъ и опрѣсноки ажъ во 14 день дня другого, по вечери Христовой, въ пятокъ, и то ажъ у вечеръ припадали. Бо если бы такъ было, якъ ты правишъ, жебы Христосъ пасху Жидовскую и прѣсноки напередъ зъ учениками, нижли часъ тотъ былъ пришолъ, поживалъ, — не занехали бы были Жидове и тымъ его потѧгати або помовяти. Але видимо, ижъ жадными таковыми словы противъ него не алегуютъ.

Ворочаючися до першого, — Iоанъ еvангелиста свѣдчитъ, ижъ «прежде || **(об. 36)** празника пасхи» вечéра оная Христова была [12]. И далѣй тотъ же еvангелистъ мовитъ: «ведоша Iисуса отъ Каiаѳы во преторъ або ратушъ, а было заране и тые не вошли во преторъ, абы ся не осквернили, але абы ѣли пасху» [13]. И засъ въ той же главѣ Пилатъ до Жидовъ мовилъ: «естъ же вамъ обычай, да единого вамъ отпущу на пасху, хощете ли, отпущу вамъ царя Iюдейского», то естъ Христа [14]. И далѣй: «Iюдее же, поневажъ пятокъ былъ, да не зостанутъ на крестѣ тѣлеса въ суботу, абовѣмъ былъ великъ день тое суботы, молиша Пилата, да пребиютъ голени ихъ, и возмутъ» [15]. Поневажъ теды Жидове ажъ до 14 луны въ пятокъ ку вечеру пасху и опрѣсноки ясти починали, а Христосъ вечéру свою во 13 тоеежъ луны въ четвертокъ отправовалъ,—явно естъ, же не во опрѣсноку Тѣло свое пречистое ученикомъ, але во хлѣбѣ квасномъ, яко живущомъ, давалъ. Бо такъ еvангелистъ мовитъ: «взялъ Iисусъ артусъ, то естъ хлѣбъ,

[7] Исход., гл. 12, ст. 15. [8] Матѳ., гл. 26, ст. 17. [9] Исход., гл. 12, ст. 1—3. [10] Исход., гл. 12, ст. 6. [11] Исходъ, гл. 12, ст. 18—19. [12] Iоан., гл. 13, ст. 1—2. [13] Iоан., гл. 18, ст. 28. [14] Iоан., гл. 18, ст. 39. [15] Iоан., гл. 19, ст. 31.

и даючи ученикомъ рекъ: приймѣте и ядѣте, || **(37)** се естъ тѣло мое, за васъ ломимое, на отпущеніе грѣховъ» [1].

23.

Папежникъ: А чомужъ оно по воскресеніи своемъ, яко пишетъ ѵангелистъ Лукашъ, кгды ся указалъ двомъ ученикомъ, до Еммауса идучимъ, и гды, за ихъ прозбою, опочинулъ зъ ними во единой госпо́дѣ, а еще на тотъ часъ были опрѣсночные дни, взявши, повѣдаетъ, Іисусъ хлѣбъ въ сакраментѣ, и благословилъ, преломилъ, и давалъ имъ [2]. Тамъ не иншій хлѣбъ въ сакраментѣ былъ, едно прѣсный, бо то было въ Жидовской землѣ, и еще на тотъ часъ вси опрѣсноковъ поживали.

Православный: Не толко во Еммаусѣ, але и въ самомъ Іерусалимѣ не всѣ на тотъ часъ опрѣсноковъ уживали. Окромъ одныхъ Жидовъ, были бовѣмъ тамъ розные народове: Грецы, Римляне и иншихъ не мало, которіе не заховывали обычаевъ Жидовскихъ. А хотяй бы иначей, теды вѣдае || **(об. 37)** мо, же одинъ кротъ, а не два, Христосъ Господь таемницу оную отправовалъ и ученикомъ подалъ. Если бы на онъ часъ во Еммаусѣ опрѣсникъ, яко ты повѣдаешъ, Христосъ взявши имъ давалъ, теды, однакъ, тамъ не былъ сакраментъ оный, которого заразъ, отходячи на страсть, ученикомъ на таемной вечери подалъ. Абовѣмъ тамъ не мовитъ: «приймѣте и ядѣте, се естъ тѣло мое», але толко благословивъ преломилъ, и давалъ имъ, яко тежъ и передъ страстію килка кротъ учинилъ, гды оно пятма хлѣбы пять тисячей народовъ насытилъ, также и седма—чотыри тисячи, гдѣ и тамъ также, яко и во Еммаусѣ, благословивши ламалъ и давалъ. Которое благословене и ламане не розумѣется Тѣломъ Господнимъ быти, але покармомъ простымъ. Абовѣмъ яко Христосъ самъ, также и ученици [3] его, безъ благословенства и благодаренія, покарму уживати были не звыкли, што̀ и Павелъ, пишучи до Коринтовъ и до Коласаевъ, росказуетъ тыми словы: || **(38)** «аще ясте, аще пиете, аще ино что̀ творите, все во сла́ву Божію творите» [4].

24.

Папежникъ: Еще вонтплю, абысте мѣли правдивыми католиками, яко мы Римского костела, быти, поневажъ ижъ вызнаваете, же Христосъ Панъ естъ правдивымъ человѣкомъ и Богомъ правдивымъ, якожъ такъ естъ, и естъ самъ въ собѣ нер*а*здѣлный, теды и Тѣло его въ сакраментѣ ма быть нер*а*здѣлно. Што и самъ Іоанъ ѵангелистъ рекъ: «азъ есмь хлѣбъ животный, который (если) [5] зъ неба зступилъ, если хто будетъ ясти отъ хлѣба сего, живъ будетъ во вѣки» [6]. Чомужъ вы и въ томъ костелови Римскому противитеся, же онъ толко подъ одною особою сакраментъ Панскій, то естъ подъ особою хлѣба Тѣло Христово посполитому роздаетъ, поневажъ гдѣ тѣло, тамъ и кровь естъ, и належитъ наболше на вѣрѣ, нижъ на уставахъ, гдыжъ костелъ такъ держитъ и сыномъ своимъ подаетъ, же подъ одною особою хлѣба естъ || **(об. 38)** до-

[1] Матѳ., гл. 26, ст. 26—28. [2] Лук., гл. 24. На полѣ замѣчено: «[Н]е отъ благословенія познанъ былъ на тотъ часъ Христосъ, поневажъ тіи два не были съ нимъ на той новой вечери, окромъ двунадесятыхъ; але отъ ранъ гвоздныхъ и на крестѣ прободенныхъ рукъ его видячи познали». [3] На полѣ поправлено: «учени*ки*». [4] 1 Коринѳ., гл. 10, ст. 31. [5] Это слово лишнее. [6] Іоан., гл. 6, ст. 51.

сконалый Христосъ Богъ и человѣкъ, и не раздѣляетъ его, яко ваша Греческая церковъ, же подъ двѣма особами даютъ человѣку посполитому, якобы не досытъ ему на томъ, же толко подъ особою хлѣба Тѣло Христово возметъ, и на потемпене, же Крове Христовое у особѣ вина не поживаетъ, мѣлъ бы ѣсти?

Православный: На тую квестію великихъ арккгументовъ не потреба. Абовѣмъ самый текстъ еѵангелскій самъ презъ себе бръмитъ мовячи: «аминь повѣдаю вамъ, если не будете ясти Тѣла Сына человѣческаго, и не пиете крови его, живота не имаете въ собѣ. Ядый мою плоть и піяй мою кровъ имать животъ вѣчный, и я его воскрешу во послѣдній день» [7]. И еще: «ядый мою плоть и піяй мою кровъ во мнѣ пребываетъ, и я въ немъ» [8]. Также и на вечери оной чудной ученикомъ своимъ подъ двѣма особами давалъ мовячи: «приймѣте и ядѣте, се ѳстъ тѣло мое». Также и келихъ по вечери глаголя: «пийте отъ него вси, се естъ кровъ моя новаго || **(39)** завѣта». Якожъ и апостолъ, въ тотъ же способъ пишучи до Коринтовъ, не до одныхъ презвитеровъ або іереовъ, але до всее братіи мовитъ: «братіе, я принялемъ отъ Господа то, што и вамъ подалъ, яко Господь Іисусъ въ нощъ, въ которую мѣлъ выданъ быти, взявши хлѣбъ и благодаривъ, преломивъ и рекъ: приймѣте и ядѣте, то естъ тѣло мое за васъ ломимое; то чинѣте на мою памятку. Также и чашу, по вечери, мовячи: сія чаша новый завѣтъ естъ о моей крови, то чинѣте, илекротъ коли пиете, на мою памятку. Абовѣмъ илекротъ если ясте хлѣбъ сей, и чашу сію пиете, смерть Господню оповѣдаете, ажъ прийдетъ» и прочее [9]. Отъ тыхъ же часовъ церковъ святая Восходная апостолская таковые уставы держитъ и целебруетъ, якожъ тежъ и зъ писмъ учителей церковныхъ и отцевъ святыхъ показуетъ, а звлаща — въ литоргѵи Василія Великого, Іоанна Хризостома, гдѣ неотмѣнне зъ апостоль||**(об. 39)**скою наукою стоитъ. Абовѣмъ также подъ особою хлѣба Тѣло Христово и подъ особою вина Кровъ Христову яко сами священници поживаютъ, также и людемъ, которые ся до того готуютъ, роздаютъ. Явне теды видишъ, ижъ которіе не такъ целебруютъ, яко самъ Христосъ Господь и апостолове росказали противниками суть и нарушителми збавенныхъ артыкуловъ и традыцій, которымъ Господь живота вѣчного не обѣцалъ мовячи: «если не будете ясти тѣла Сына человѣческаго, и не піете крови его, живота неймаете въ собѣ» [10]. Тутъ арккгументовъ жадныхъ не потреба, абовѣмъ тые слова Збавителевы каждый бы и напростшій зрозумѣти можетъ, яко и оное слово: «если хто иметъ вѣру и крестится, спасенъ будетъ, а который нейметъ вѣры, осужденъ будетъ» [11]. И индѣй: «если хто не родится водою и духомъ, не можетъ внийти въ царство небесное» [12].

Штось вспомнялъ о хлѣбѣ единомъ зъ овыхъ словъ Христовыхъ: «если хто ясти будетъ отъ хлѣба сего, живъ будетъ || **(40)** во вѣки», теды тутъ на томъ, мѣйсцу Христосъ до Жидовъ оныхъ, которіи ся манною кормили, рѣчъ провадитъ, якобы рекъ: «тая манна отцамъ вашимъ ничого не помогла, абовѣмъ хотяй же ее ѣли, предся тамъ же на

[7] Іоан., гл. 6, ст. 53—54. [8] Іоан., гл. 6, ст. 56. [9] 1 Коринѳ., гл. 11, ст. 23—26. [10] Іоан., гл. 6, ст. 53. [11] Марк. (въ подлинникѣ описка: Матѳей), глава «остатная» (т. е. 16), ст. 16. [12] Іоан., гл. 3, ст. 5.

пустыни вси, для роптанія, погибли. Также и вы если оною манною хелпячися въ мене вѣровати не будете, подобне зъ оными непокорывыми отцами вашими погинете». Кгдыжъ тая манна, которая имъ зъ неба была давана, фикгурою была самому Христови, которій зышолъ зъ неба для нашего спасенія, и указуетъ имъ Христосъ, абы оною манною выситися занехали, которая имъ южъ на жаденъ пожитокъ не была. Поневажъ вси старозаконные фигуры на крестѣ станули, а до него, яко живущаго хлѣба, который имъ не на оденъ тылко часъ, але на нескончонные часы и времена мѣлъ быти даный, прибѣгали. Яко въ той же капитулѣ вышшей || **(об. 40)** мовитъ: «Я естемъ хлѣбъ животный, грядый ко мнѣ не иматъ взалкатися, и вѣруяй во мя не иматъ вжаждатися никогдаже» [1]. Видишъ, же тутъ на томъ мѣстцу толко до вѣры ихъ къ собѣ притегаетъ, яко далѣй троха мовитъ: «да всякъ видяй Сына и вѣруяй въ него иматъ животъ вѣчный, и я его воскрешу во остатній день» [2]. А гды въ споры межи себе увошли и хотѣли доскональѣй о томъ вѣдати, рекъ имъ: «аминь, аминь глаголю вамъ: если не будете ѣсти тѣла Сына человѣческаго и не пиете крови его, живота не имаете въ собѣ» [3].

25.

Папежникъ: Помню, жесь и о крещеніи спомянулъ, теды тя и о то буду пытати: чому ваша Восходная церковъ наслѣдуетъ въ томъ но[во]хрещенское секты, которыхъ зовутъ нурками? Абовѣмъ при крещеніи дѣтокъ вашихъ, такъ великихъ, яко и малыхъ, всего у воду погружаете. А костелъ нашъ толко голову або обличе крещающомуся мачаетъ, || **(41)** маючи на томъ досытъ, же оная вода словомъ Божіимъ посвяцона, и вѣра крещаючогося можетъ тѣло и душу просвѣщеннымъ учинити.

Православный: Церковъ соборная апостолская, не ново, ани теперъ, але отъ самыхъ боговидцовъ апостоловъ и яко оная прѣшая, скоро по апостолѣхъ, церковъ таковыхъ церемоній заживала— свѣткомъ суть докторовъ церковныхъ писма и традицые, которыхъ не толко словне, але презъ писмо церкви Божой зоставили. И иншихъ многихъ для продолженія опускаючи, одного зъ нихъ высокого въ науцѣ Хризостома святого приведу, который бесѣдуючи [4] на оное слово Христово до Никодима «аще хто [5] не родится водою и духомъ» и прочее, «божественные, повѣдаетъ, во водѣ совершаются фигуры, то естъ гробъ и мертвость, воскресеніе и животъ. А тые речи вси посполу бываютъ. Абовѣмъ, яко въ нѣякомъ гробѣ, въ водѣ по- || **(об. 41)**гружаемымъ нашымъ главамъ ветхій человѣкъ погребается долу и истопляется весь до конца, а потомъ выникаючимъ намъ, новый засъ намъ выходитъ. Абовѣмъ яко лацно естъ погружатися и выникати, такъ лацно Богу погрести старого человѣка и показати нового. И трикротъ тое бываетъ, абы ся розумѣлъ, ижъ моцъ отъ Отца и Сына и Святого Духа всѣ тые речи выконываетъ». Съ тыхъ теды Хризостома святого словъ можешъ розумѣти, же церковъ Всходная съ початку о крещеніи такъ, а не иначей церемоній заживала. О чомъ и Павелъ святый до Римяновъ, въ капитулѣ шестой, пи-

[1] Іоан., гл. 6, ст. 35. [2] Іоан., гл. 6, ст. 40. [3] Іоан., гл. 6, ст. 53. [4] Іоаннъ [Златоустъ], бесѣда 25. [5] На полѣ поправлено: «кто».

шетъ, которого Хризостомъ при тыхъ же бесѣдахъ своихъ уживаетъ. «И яко не фабула реченное, слухай, повѣдаетъ, Павла мовячого: «спогребохомся ему крещеніемъ во смерть» [6]. И засъ: «першій нашъ человѣкъ сораспялся» [7]. И засъ: «сраспяти быхомъ по подобію смерти Сына его» [8]. И троха нижей той же Хризостомъ || (42) въ той же капитулѣ мовитъ: «абовѣмъ яко мы лацно погружаемся и возницаемъ, такъ и Христосъ лацно умеръ и, гды восхотѣлъ, воскресъ». Видишъ, же не новые якіе вымыслы, яко вы розумѣете и церковъ нашу помовляете, яко бысмо геретиковъ но[во]крещенцовъ, а не писма святого въ томъ наслѣдовати мѣли, наветъ и то самое словко (вaптисма [9], то естъ крещеніе), которого въ кредѣ вызнаваемо (во Грецкомъ стоитъ вaптисма, также и въ Латинскомъ baptisma выкладается inouersio або intinctio—понурене або омочене, отъ того словка ....[10], то естъ понураю або погружаю), явне волаетъ и презъ себе само. Посполу зъ вышменованымъ свѣдоцствомъ ихъ, церковъ Божія Восходная отъ початку и до сего дня трикротнымъ погруженіемъ людей, до вѣры христіянское приходячихъ, просвѣщала и просвѣщаетъ.

26.

Папежникъ: || (об. 42) Ачколвекъ въ отповѣди не уставаешъ, и на всѣ мои розумѣня порядне отповѣдаешъ, вшакъ же еще здоумѣваюся, абысте мѣли до конца статечне въ традиціяхъ писма святого поступовати? Абовѣмъ одшедшимъ душамъ не вѣруете быти чистцу на очищеніе нѣкоторыхъ грѣховъ, которые мы называемо пургаторіу[мъ], то естъ чистецъ огненный, въ которомъ души людей христіянскихъ, очищающися повше[д]ныхъ грѣховъ, идутъ заразъ, пособляючимъ и намъ за ними насвятшими офѣрами и ялмужнами, до неба.

Православный: Нигдѣ во святыхъ писаніяхъ не найдуемо, абы по смерти покаяніе або очищеніе грѣховъ быти мѣло, яко и псалмиста мовитъ: «нѣтъ во смерти поминаяй тебе, во адѣ же кто исповѣстися» [11]? Яко тежъ и о десяти дѣвахъ оныхъ прикладне познаваемо: толко што едно || (43) олѣю для горѣня лямпъ своихъ въ начиняхъ своихъ, то естъ въ тѣлѣ мѣшкаючимъ милосердіемъ до нищихъ, не просвѣтилися въ добродѣйствѣ своемъ, затворилися двери облюбенцовые, и не росказуетъ имъ: «идѣте первѣе очиститеся огнемъ чистителнымъ, а потомъ вонийдете въ ложницу мою», але: «не вѣдаю васъ», мовитъ, и отгоняетъ ихъ отъ себе пречъ.

27.

Папежникъ: Если бы чистцовый огнь душамъ не былъ поданъ съ писма Бозского, костелъ Римскій бы католицкій таковое традицые не приймовалъ, ани бы признавалъ быти еи за щирую правду.

Православный: Ужесь килка кротъ вышшей отъ мене слышалъ, ижъ вашъ костелъ если въ болшихъ речахъ поткнулъ и спотыкается, далеко латвѣй у меншыхъ, ачъ и теперешняя квестія не менша естъ першыхъ. О томъ и таковомъ чистцовымъ огню пуркгуючомъ

[6] Римл., гл. 6, ст. 4. [7] Римл., гл. 6, ст. 6: «ветхій — — ». [8] Римл., гл. 6, ст. 5: «сообразни быхомъ подобію смерти его». [9] βάπτισμα. [10] Въ подлинникѣ пустое мѣсто; вѣроятно тутъ должно было быть написано: βαπτίζω. [11] Псал. 6, ст. 6.

церковъ Христова першая не слыхала, ани тежъ во книгахъ докторовъ святыхъ найдуемо, прето не отъ божественного || **(об. 43)** писма чистецъ таковый душамъ естъ выналѣзенъ, але отъ людскихъ вымысловъ, а надто отъ высокоумнаго [1] въ думѣ Оригена, который на початку жродла наукъ выступилъ, на-опослѣ, на свою велемудрость уфаючи, упалъ, блюзнѣрскіе мовы о Христѣ Збавителю нашемъ отригнулъ. Для тогожъ и Божое помочи естъ обнажонъ, гды отъ идоложерцовъ пойманъ былъ, не стерпѣвши мукъ, вергъ ливанъ [2] на жертвище [3] и далъ хвалу бѣсомъ. И той для причины устыдаючися мовилъ: «не толко человѣкомъ безбожнымъ, але и самымъ бѣсомъ отъ мукъ вѣчныхъ свободитися» повѣдаетъ. Которіе таковые его рѣчи на пятомъ повшехномъ сvнодѣ за Іустіяна Великого, царя Кгрецкого въ Царѣгродѣ, 21 року панованя его, зшедшися епископи и учители церковныи, числомъ 165, прокляли отъ соборное церкве того и всѣхъ помочниковъ его оттяли, наслѣдуючи першыхъ чотырехъ вселенскихъ сvнодовъ, и каноны || **(44)** потребные церкви Божое потвердили. А ваши Латинове, якъ и во иншихъ скори будучи, зъ лѣпшое въ горшее нахиляючися, такъ и тутъ Оригенову науку принявши и зволяючи зъ нимъ по смерти чиститися, надто нижли здѣ што съ тѣломъ пополненыхъ презъ покаяніе исправляти.

28.

Папежникъ: Повѣдаешъ, жебы въ жадномъ святомъ писмѣ депургаторіюмъ не было, который по вынистю съ тѣла душамъ быти маетъ. Въ самомъ еvангеліи естъ, гдѣ Христосъ напоминаетъ, абы каждый, поки на свѣтѣ живетъ, росправился конечне зъ суперникомъ своимъ, абовѣмъ вверженъ будетъ въ темницу, и не выйдетъ оттоль, ажъ отдастъ послѣдній кодрантъ. И засъ апостолъ: «если хто будуетъ на томъ фундаментѣ злото, сребро, каменіе дорогое, дрова, сѣно, тростіе, каждого робота явна будетъ, абовѣмъ день объявитъ, поневажъ огнемъ откривается, || **(об. 44)** и каждого робота, якая естъ, огнь спробуетъ, которое прибудовалъ, заплату возметъ, если которого робота згоритъ, шкоду подиметъ, а самъ збавенъ будетъ, то естъ выйдетъ съ того чистцового огня» [4].

Православный: Святыи всѣ и патріарси церковныи тое мѣстце — и то по судномъ [5] дню быти маетъ — розумѣютъ, гды зъ декрету выданъ будетъ до вѣчныхъ мукъ, и не может ся ни чимъ оттамтоль выкупити, бы далъ и остатній кодрантъ [6]. «Што бовѣмъ человѣкъ может дати измѣну за душу свою» [7] — тое Ѳеофилактъ и Кириллъ святый Іерусалимскій, въ казаню своемъ «О антихристѣ», въ роздѣлѣ осмомъ ку концу, тое самое словко «дондеже» выкладаетъ «вѣчность», которое и на томъ мѣстцу значитъ вѣчность, а не дочасные муки.

А штось зъ апостола привелъ, если чіи учинки згорятъ, шкоду подойметъ, а самъ спасенъ будетъ, то естъ не

[1] На полѣ пояснено: «отъ вынеслого». [2] На полѣ пояснено: «кандило». [3] На полѣ пояснено: «на офѣровникъ». [4] 1 Корин., гл. 3, ст. 12—15: «Аще ли кто назидаетъ на основаніи семъ — каменіе честное — когождо дѣло явлено — — и когождо дѣло, яковоже есть, огнь искуситъ. И егоже аще дѣло пребудетъ, еже назда, мзду пріиметъ. А егоже дѣло згоритъ, отщетится, самъ же спасется, такожде якоже огнемъ». [5] На полѣ поправлено: «суднымъ». [6] Матѳ., гл. 5, ст. 26. [7] Матѳ., гл. 16, ст. 26.

згоритъ, але такъ якъ огнемъ,—тогось словка подобно запомнѣлъ. Теды и тое въ страшный и остатній ||**(45)** день оный судный будетъ, ижъ огнь всю землю огорнетъ, презъ который вси для потребы учинковъ своихъ пройти мусятъ, и такъ, яко Златоустый на тую епистолію до Коринтовъ пишетъ: «если хто золотую зброю носечи пройдетъ рѣку огненную, свѣтлѣйшимъ выходитъ. А если сѣно, дрова носячи пройдетъ, не толко абы собѣ штò помоглъ, але и тое погубитъ штò бы мѣлъ. Тымъ же способомъ и при учинкахъ. Прето (мовитъ) ижъ шкоду подойметъ, а то естъ первая мука, а самъ спасется, але такъ, якъ огнемъ, и ото другая. А штò апостолъ мовитъ, такъ то естъ, ижъ зъ учинками не згинетъ, абы не мѣлъ быти, але пребудетъ на вѣки въ огни. Абовѣмъ и намъ естъ обычай мовити «спасается» о той речи, которая во огни не згараетъ; заразъ прето и тутъ рекъ «спасется», не штò иншое, толко долгость мукъ значитъ, яко бы рекъ: «самъ пребудетъ непрестанно мучачися». Поты Хризостомъ.

Іоанъ Дамаскинъ во ||**(об. 45)** книгахъ четвертыхъ [8] пишетъ: «душа ани добра, ани зла тутъ будучи безъ тѣла не могла чинити, едно посполу; претожъ обое вкупѣ заплату приймутъ». А Григорій Назиянскій на плягу мѣста вѣршъ тринадцатый пишетъ [9]: «тутъ ся полеруемо отъ Бога навѣженемъ и бѣдами, абовѣмъ тамъ мукамъ, а не очищеню часъ, яко Оригенъ бредитъ». Еще абысь выразнѣй о чисцовомъ огни, не о такомъ, яко ты, але о якомъ писмо святое повѣдаетъ, розумѣлъ, ижъ ся все маетъ огнемъ сполеровати и ничого нечистого до неба не внийдетъ,—Петръ апостолъ въ посланіи второмъ мовитъ: якъ во дни Ноевы увесь свѣтъ былъ затонулъ водою, также и въ день судный небо и землю огнь огорнетъ, который будетъ на погибель нечестивымъ людемъ [10]. Абовѣмъ мовитъ: оного дня Панского небеса зажжены и планеты горячи ростопятся, а земля и штò колвекъ естъ на ней згоритъ [11]. Новыхъ теды ||**(46)** небесъ и новое землѣ ведлугъ обѣтницы его ожидаемъ [12], въ которыхъ правда живетъ [13]. Прето нéмашъ мукъ и огня дочасного, ани души безъ тѣла скоро по смерти полеруючого, кгдыжъ въ день судный тотъ же огнь, которого справедливые пройдутъ, грѣшныхъ (по декретѣ страшномъ, кгды речетъ: «идѣте отъ мене, не знаю васъ») зъ собою загорнетъ и на вѣки вѣчные мучити будетъ.

29.

Папежникъ: Тутъ самъ противъ себе бьешъ: повѣдаешъ, же душамъ по смерти жадного пуркгаторіюмъ або чисцового огня на отпущеніе грѣховъ нéмашъ [14]. А чомужъ и ваша церковъ Всходная памяти и офѣры и ялмужны за отшедшыхъ съ того свѣта завше обходитъ? Если бы о[чи]щенія [15] за повшедніе грѣхи душамъ по смерти презъ чисцовый огнь не было, теды бы прожно за нихъ таковые молбы и церемоніе отправовати.

Православный: ||**(об. 46)** Писмо божественное двѣ толко мѣстца споминаетъ намъ, «яко грядетъ часъ (мовитъ Христосъ), въ который всѣ будучіе во гробѣ услышатъ гласъ Сына Божія и изыйдутъ: сотворшеи благая—

[8] Глава 28. [9] На полѣ: «што естъ чистецъ и яковый». [10] 2 Петр., гл. 3, ст. 6 — 7. [11] ib., ст. 10. [12] Въ подлинникѣ описка: «ожидаемъ». [13] 2 Петр., гл. 3, ст. 13. [14] Въ подлинникѣ описка: «немаешъ». [15] Поправлено на полѣ.

во воскресенія живота, а сотворшеи злая—во воскресенія суда» [1]. И зась: «идутъ сіи въ муку вѣчную, а праведницы въ животъ вѣчный» [2]. Абовѣмъ еслижъ и верховніи божественніи апостоли Петръ и Павелъ въ канонѣхъ своихъ о памяти усопшихъ написали, але о таковомъ змышленномъ чистцу нигдѣ не вспоминаютъ. Которое ихъ правило такъ ся въ собѣ маетъ: «творѣте усопшимъ третины во псалмѣхъ и молитвахъ для воскресшаго изъ мертвыхъ тридневно, и девятины на памятку тутъ будучихъ и отшедшыхъ, и сорочины [3] ведлугъ старого закону, якоже и Жидовстіи людіе плакалися для Мойсея, и на каждое лѣто памятки ихъ чинѣте, и отъ имѣній ихъ роздаючи убогимъ на памятку ихъ. А то о добре вѣруючихъ мови||**(47)**мо» [4], и прочая. Также и Дυонисіе Ареопагитъ, ученикъ Павла святого, въ таемномъ видѣніи и въ вѣрѣ о уснувшихъ споминаетъ, абы молитва и милостиня за отшедшихъ съ того свѣта чинена была. И иные святые, яко Аѳанасій, Григорій Богословъ и Епифаній Кипрскій и Іоаннъ Дамаскинъ—але о таковомъ чистцовомъ огню, въ которомъ, яко бы ся души безъ тѣла мучити мѣли, або, яко мовитъ, полеровати и такъ все отбывши ити до неба—взменки жадное нѣмашъ, завше и овшемъ бридятся тымъ, яко герезіею барзо заразливою, вѣдаючи то, же шатанъ естъ великимъ неприятелемъ збавеня людского, для тогожъ и вымыслилъ тую дочасную муку, абы всѣхъ, въ нечистости тѣлесной и роспустномъ житіи пополняючихъ волю его, убезпечилъ, страхъ мукъ окрутныхъ и вѣчныхъ отложивши, дочасный огнь чистителный нато быти повѣдаетъ, въ которомъ душа сама все отбыти можетъ, || **(об. 47)** мизерне и не памятаючи оное, же впродъ суда Богъ жадному партикулярного суду, ани отплаты за добрые и злые учинки не чинитъ, ажъ на онъ часъ, яко и апостолъ пишетъ: «абовѣмъ всѣмъ намъ подобаетъ явитися предъ судомъ Христовымъ, абы каждый принялъ што съ тѣломъ учинилъ [5] доброе или злое». На тые слова Златоустый пишетъ: «приймѳтъ тѣло, што учинило, или доброе, или злое, абовѣмъ въ обоихъ учинкахъ души послужило, также и заплату за его приймѳтъ».

А штось вспомнилъ, ижъ за повшедніе грѣхи теперъ дочасне карутъ, и отбываетъ то душа сама безъ тѣла (in purgatorio), ино и на томъ ся мылишъ. Мовитъ бо самъ Христосъ, ижъ съ каждого слова порожнего, которое если мовити будутъ человѣци, дадутъ личбу зъ него въ день судный. А то видишъ, ижъ не толко за учинокъ, але и за слово, не теперъ, але на онъ часъ Богъ судити будетъ, также и за то || **(48)**, што голодного не накормили, не до чистцу, але до мукъ вѣчныхъ осудивши одошлетъ, яко мовитъ: «и пойдутъ сіи въ муку вѣчную, а праведници въ животъ вѣчный». Для тогожъ за умершихъ молимося и милостиню чинимо, ижъ еще и малыхъ грѣховъ не сужено, абы тымъ передъ декретомъ судію ублагати, поневажъ розности намъ жадное зъ одшедшими съ того свѣта до судного дня нѣмашъ, абовѣмъ яко они молятся за нами, такъ и мы за нихъ [6].

30.

Папежникъ: Южъ вижу, жесь зга-

[1] Іоан., гл. 5, ст. 28—29. [2] Матѳ., гл. 25, ст. 46. [3] На полѣ: «40 дній». [4] Канонъ 14. [5] Поправлено на полѣ изъ «принялъ». [6] Филиппис., гл. 1, зач. 238.

нилъ традицыю костела Римского, а вшакъ же пытаю тебе: поневажъ ми толко мѣстца двѣ указуешъ, штò розумѣешъ о душахъ справедливыхъ и грѣшныхъ, розлучившися съ тѣломъ, гдѣ и на которыхъ мѣстцахъ до судного дня пребываютъ?

Православный: Души справедливыхъ (писмо святое мовитъ) суть въ рукахъ Божіихъ, и не доткнется ихъ мука. || **(об. 48)** Што тежъ и выразнѣй Хризостомъ даетъ знати, пишучи на епистолу Іюды святого: «яко ся спиралъ шатанъ о Мойсеовомъ тѣлеси, гды душа отъ тѣла розлучается и идетъ отселя, и потыкаютъ ее ангелскіе силы добрые и бѣсовскіе гуфы превротные, абы, ведле справъ, которыхъ учинила, или злыхъ, или добрыхъ, и на розныхъ мѣстцахъ, или сіи, или овыи посадили ен, заховуючи ажъ до послѣднего дне, въ который на судъ вси станемъ, и тогды или до вѣчного живота, или въ непроходимый огнистый поломень внийдемъ». Маешъ зась другое мѣстце въ самомъ еѵангеліи о ономъ убогомъ Лазари, яко его душа заразомъ по выштью съ тѣла презъ ангелы на лоно Авраамле была несена. И зась третее: отъ разбойника оного при крестѣ моглесь ся научити, до которого Христосъ Господь мовилъ: «днесь со мною будеши въ раи». Явно теды естъ отъ того разбойника, же нигдѣ индѣй души справедливыхъ, едно въ раи. Яко Аѳанасій святый || **(49)** въ своихъ «Вопросѣхъ ко Антіоху князю» пишетъ: «праведныхъ души (повѣдаетъ) по Христовѣ пришествіи, якожъ отъ разбойника, который былъ при крестѣ, научаемся, ижъ въ раи суть. Абовѣмъ не для оное души и того разбойника Христосъ Господь рай отворилъ, але и для иныхъ справедливыхъ душъ». А о грѣшныхъ душахъ тотъ же Аѳанасій въ тыхъ же «Квестіяхъ» своихъ мовитъ: «грѣшныхъ души во адѣ суть, то естъ въ темностяхъ подъ всею землею и моремъ, якоже въ псалмѣ пише: «въ темныхъ и сѣни смертнѣй и во гробѣ преисподнемъ», и яко писано естъ во Іевовыхъ книгахъ: «въ земли тмы вѣчныя, гдѣ нѣмашъ свѣта, ани видѣти жизни человѣческія» [7].

31.

Папежникъ: Чтожъ теды розумѣешъ о справедливыхъ и грѣшныхъ, если южъ приняли свою заплату, яко нашъ костелъ, же южъ каждый мѣстце свое певное осягнулъ, твердитъ и вызнаваетъ?

Православный: Жадного мѣстца въ писмѣ святомъ о томъ || **(об. 49)** не маемо, абы души грѣшныхъ, поединкомъ безъ тѣла, судъ и муки пекелные передъ судомъ подоймовати мѣли, также ани справедливыхъ души безъ тѣла, ани коронованя, ани царства небесного, гдѣ Христосъ Господь естъ, тѣлесне еще не доступили, але ажъ по воскресеніи съ тѣломъ весполъ тое одръжатъ. Яко и самъ Христосъ мовитъ: «аще знову прийду и пойму васъ къ собѣ, ижъ далеко я естемъ, и вы будете». И индѣй мовитъ: «абовѣмъ гдѣ будетъ трупъ, тамъ и зберутся и орли, и отъ того часу початокъ взявши вѣчне зъ нимъ будутъ». Яко Павелъ святый пишетъ: «ижъ самъ Господь въ росказѣ, и въ голосѣ архангеловѣ, и въ трубѣ Божей снийдетъ зъ неба, а мертвіи о Христѣ воскреснутъ первѣе, потомъ мы, которые живо зостанемъ, купно зъ ними похва-

[7] Іов., гл. 10, ст. 22. На полѣ: «въ земли темнѣй и мрачнѣй».

ченни будемъ на оболоцѣхъ, потыкаючи Господа на повѣтру, и такъ завжды зъ Господемъ будемъ» [1]. «А вшакъ же [2] тая радость, которую маютъ души святыхъ, отчасти роскошуютъ, яко тежъ и фрасунокъ, ко||**(50)**торого грѣшные души маютъ, отчасти мука. И яко царъ призываетъ приятелей и други свои на обѣдъ свой, а осужденнiи абы мучилъ, и тые, которыхъ на обѣдъ позвано, въ радости суть предъ домомъ царскимъ до годины обѣдное, а осужденницы въ темницы затворени въ смутку суть, ажъ выйдетъ судiя выдавати на нихъ декретъ,—такъ теды потреба розумѣти о тыхъ душахъ, которые впродъ насъ отошли суть, о справедливыхъ, мовлю, и грѣшныхъ». Поты святый Аѳанасiй.

32.

Папежникъ: Если теды жаденъ (якось повѣдилъ) ани въ пекло, ани въ царство отходятъ, якожъ оно, кгды о богатомъ и Лазари читаемо, ижъ во огни и въ мукахъ будучи, ко Авраамy бесѣдовалъ?

Православный: Параболо [3], то естъ приповѣстю Господь вси речи о Лазари повѣдилъ, якоже и о десяти дѣвахъ, и иншихъ таковыхъ приповѣстяхъ. Ани бовѣмъ самою рѣчю была Лаза||**(об. 50)** рова приповѣстъ, поневажъ не видятъ грѣшницы во огни будучи тыхъ, которые суть зъ Авраамомъ, ани тежъ сами межи собою познаваютъ ближнихъ своихъ, въ темности будучи, такъ святый Аѳанасiй въ тыхъ же «Квестiяхъ» пишетъ, и Хризостомъ святый въ книгахъ своихъ, называемые «Маргаритъ», въ словѣ первомъ, «О богатомъ и о Лазари», пишетъ, же тая исторiя о богатомъ и о Лазари не самою речю была, але параболюмъ, то естъ приповѣстъ.

33.

Папежникъ: Если, ведлугъ твоее повѣсти, ани грѣшные заразъ по смерти въ муки вѣчные идутъ, ани справедливые до царства небесного, ани со Христомъ мѣшкаютъ, чомужъ оно апостолъ Павелъ мовитъ: «тѣсно ми зъ обудву сторонъ пожадане маючи розвязоватися и со Христомъ быти надто лѣпше», и на другомъ мѣстцу: «а уфаемъ и зезволяемъ раднѣй выйти съ тѣла а ити до Бога»?

Православный: Иншая естъ речъ хотѣти, и иншая—пожаданное доступити. Павелъ съ тѣломъ розвязо||**(51)**ватися—яко доброе речи прагнулъ. А што со Христомъ быти оповѣдаетъ, же еще надто лѣпше естъ,—прето доброе доступилъ, а лѣпшое еще ся сподѣваетъ. Абовѣмъ вси святыи честно умерши прагнутъ и вѣруютъ со Христомъ быти ачь и теперъ, хотяй на томъ, хочай на пришломъ вѣку, со Христомъ суть вѣрою и надѣею, и Христосъ съ ними естъ, яко мовитъ: «я естемъ зъ вами ажъ до скончанiя вѣка». А кгды съ тѣломъ изъ мертвыхъ воскреснутъ (яко и Христосъ), южъ не презъ вѣру и надѣю, которая южъ устанетъ, але лицемъ къ лицу зъ нимъ вѣчне пребывати будутъ. Прото и Павелъ святый не мовитъ: «скоро розлучившися съ тѣла, буду заразъ коронованъ въ царствiи небесномъ», але оповѣдаетъ: «а што въ тѣлѣ со Христомъ быти—надто лѣпше». А рай, зась, въ который Христосъ душу разбойника

[1] Солун., гл. 4, ст. 16—17. [2] На полѣ: «Аѳанасiй, у «Вопросѣхъ и Отвѣтахъ ко Антiоху». [3] Это слово употреблено въ формѣ нарѣчiя, или на манеръ Латинскаго творительнаго падежа.

увелъ, не есть царствомъ небеснымъ, которого радостей око не видѣло и ухо не слышало, и на серце человѣку не пришло. А рай ||(об. 51) око Адамово видѣло и ухо Павлово радости не вымовные, кгды тамъ былъ до раю захвицоный, слышало. Тотъ рай абовѣмъ душамъ южъ далъ, который есть въ опатрности и въ рукахъ Божіихъ, яко пишетъ: «души праведныхъ въ рукахъ Божіихъ, и не доткнется ихъ мука». А царство небесное еще дати маетъ, яко Златоустый святый о обличности Христовой [4] мовитъ: «стратилесь былъ рай, возми его; а воскресеніе и незопсоване и со ангелы веселіе, Сына на оболоцѣхъ потыкане, и зъ нимъ вѣчне быти— радости, которые не пришли на сердце человѣку. Кгды прийдешъ до Отца моего, тогды ти дамъ, а теперъ на вѣрѣ и на надѣи до судного дня все належитъ». И Павелъ до Тимоѳея пишучи мовитъ: «бѣгъ мой доконалемъ, и вѣру заховалъ» [5]. А далѣй: «захована ми есть корона правды, которую ми дастъ дня оного справедливый судія, а не толко мнѣ, але и всѣмъ милуючимъ приходъ его» [6]. ||(52) При томъ Хризостомъ пишетъ: «кгды всѣ на судный день короновати будетъ, на томъ Тимоѳея святого и Павла». Тоежъ и о всѣхъ святыхъ апостолъ пишетъ [7], которые звитежили кролевство, чинили справедливость, доступили обѣтницъ, яко Давидъ и Авраамъ, яко тамъ нижей пишетъ: а предся не доступили оныхъ обѣтницъ, абовѣмъ Богъ усмотрѣлъ лѣпшость, абы безъ насъ досконалость не взяли. При томъ Златоустый: «тогды бовѣмъ вкупѣ зъ нами и они досконалыми явятся, хотяй насъ въ бою упередили, але въ коронованю не вперредятъ, и Богъ не чинитъ имъ въ томъ уближеня, але и насъ яко Отецъ всихъ посполу почитаетъ» [8]. То такъ маешъ зъ стороны душъ справедливыхъ, же еще не сутъ коронованы, ани доступили оныхъ неошацованыхъ обѣтницъ, то естъ кролевства небесного, толко рай оный, въ которомъ былъ Адамъ, гдѣ завше навѣжаетъ свѣтлость обличности ||(об. 52) Божое.

А стороны грѣшныхъ, ачь ся южъ досытъ повѣдило [9] вышей, ижъ и оныхъ еще вѣчный огнь не огорнулъ, але суть въ темностяхъ затримани, гдѣ ани свѣта, ани жизни человѣчскія нѣмашъ, ани свѣтлость облича Божого ихъ не навѣжаетъ. Але абысь достаточне вѣдалъ, же не толко души безъ тѣла не бываютъ сужены и караны, але ангели, которіе згрѣшили, то естъ діяволи, еще суду и караня за учинки свои не взяли, и не мучатся во огни пекелномъ, але суть заперты во адѣ, который не естъ пекломъ, яко вы выкладаете, абовѣмъ пекло ся розумѣетъ, што палитъ и печетъ, а адъ (Грецкое естъ слово ᾅδης, по Латинѣ inferus, яко въ Кредѣ вызнаваете) розумѣется мѣстце невидимое или мѣстце темностій и низкихъ пропастей, до которыхъ Христосъ обоженною душею, души отъ ада высвобожаючи, зступилъ, о чомъ Петръ апостолъ въ посланіи своемъ пишетъ: «умерши тѣломъ, а оживши духомъ, ||(53) которымъ зы-

[4] На полѣ: «въ словѣ о предста...царица». [5] 2 Тимоѳ., гл. 4, ст. 7: «теченіе скончахъ, вѣру соблюдохъ». [6] 2 Тимоѳ., гл. 4, ст. 8: «соблюдается мнѣ вѣнецъ правды, егоже воздастъ ми Господь въ день онъ, праведный судія, не токмо же мнѣ, но и всѣмъ возлюбшимъ явленіе его». [7] Евр., гл. 12. [8] На полѣ: «Ѳеофилактъ на тую епистолу подобне ширей пишетъ». [9] Въ подлинникѣ перепутаны буквы: «повѣдило».

шолъ и въ темницы проповѣдалъ»[1]. И пророкъ во псалмѣ мовитъ: «вывелъ ихъ исъ тмы и сѣни смертной, и вязене ихъ розорвалъ»[2], то есть вѣрныхъ вывелъ тылко, а невѣрныхъ тамъ зъ бѣсы зоставилъ, гдѣ и теперъ бѣсове душъ грѣшныхъ волочатъ до старшыхъ своихъ, которые тамъ оглушенны сѣдятъ въ темностяхъ до дня судного, а иные тамъ на земли пакостятъ людямъ. Прето гды Христосъ въ стронѣ Гергесинской ихъ выгналъ, зляклися были, сподѣваючися, ижъ ихъ Христосъ мучити будетъ, и волали: «што тобѣ до насъ, Іисусе, Сыне Божый пришолесь предъ часомъ мучити насъ»[3]. Якожъ Христосъ, за ихъ прозбою, не во огнь, але во свинѣ послалъ ихъ. Видишъ, ижъ и бѣси знаютъ, же еще имъ не пришолъ часъ мучитися. А о тыхъ, которіе суть въ адѣ, Іюда братъ Господень пишетъ: «а о ангелѣхъ, которіе не заховали своее зверхности, але оставили свое мѣшкане, на судъ дня великого везенемъ уставичнымъ подъ темностю || **(об. 53)** заховалъ»[4]. При томъ Хризостомъ: «што имъ будетъ во страшный день судный, одинъ толко вѣдаетъ праведный судья, который каждому, ведле достоинства, справедливе платити будетъ». Видишъ, ижъ въ темности сѣдятъ до суду, яко и Петръ святый пишетъ: «если Богъ ангеловъ, которіе згрѣшили, не пошановалъ, але звязками темности звязавши отдалъ на судъ заховати»[5]. При томъ Хризостомъ: «смотри, яко и ангели згрѣшивши мучатся, абовѣмъ кгды пришолъ Христосъ зъ неба, теды што-переднѣйшыхъ бѣсовъ заперъ въ пропасти. А то есть явно отъ оного, кгды его просили, абы ихъ не послалъ въ пропасть, едныхъ бовѣмъ звязавши во темность замкнулъ, а другихъ росказалъ гонити, до учениковъ мовячи: «ото даю вамъ моцъ на нечистые духи». А въ день приходу его выведетъ ихъ на болшіе муки, и што теперъ заперъ ихъ въ пропасти, то на тотъ часъ огню вѣчному». Поты Хризо|| **(54)**стомъ святый. А ижъ передъ днемъ суднымъ дьябли ся во огни не мучатъ, поготову души людей грѣшныхъ, яко пишетъ Петръ святый: «вѣдаетъ Господь побожныхъ отъ напасти вызволяти, а несправедливыхъ на день судный ку мученю заховати»[6].

34.

Папежникъ: Мало еще на томъ маю, жесми о пуркгаторvумъ вывелъ, такъ справедливымъ и грѣшнымъ мѣстце. Пытаю тя, для чого такъ сила до року постовъ обходячи, наветъ и въ тыдню днiй два, а никоторіе и тры, суботы, яко значного поста и отъ всего костела Римского ухваленого, не заховуете?

Православный: Жадное божественное писмо того не росказуетъ, абысмо мѣли[7] и суботу въ постѣ заховывати, окромъ среды и пятка и иншихъ постовъ чотырохъ въ рокъ. А еслижесь ты въ

[1] 1 Петр., гл. 3, ст. 18—19: «умерщвленъ убо бывъ плотію, оживъ же духомъ — —». [2] Псал. 106, ст. 14: «изведе я изъ тьмы и сѣни смертныя, и узы ихъ растерза». [3] Матѳ., гл. 8, ст. 29. [4] Соб. посл. Іуд., гл. 1, ст. 6: «ангелы же не соблюдшыя своего началства, но оставлшыя свое жилище, на судъ великаго дне узами вѣчными подъ мракомъ соблюде». [5] 2 Петр., гл. 2, ст. 4: «аще бо Богъ ангеловъ согрѣшившихъ не пощадѣ, но пленицами мрака связавъ предаде на судъ мучимыхъ блюсти». [6] 2 Петр., гл. 2, ст. 9: «вѣсть Господь благочестивыя отъ напасти избавляти, неправедники же на день судный мучимы блюсти». [7] Въ подлинникѣ: «недѣлю»; мы исправили, основываясь на контекстѣ и синтаксисѣ. Если же оставить «недѣлю», тогда придется неопред. ф. «заховывати» исправить на «заховывали».

писмѣ святомъ нашолъ, або о томъ читалъ, скажи?

||(об. 54) 35.

Папежникъ: Въ писмѣ головномъ о томъ читати не трафилося ми. Вшакже зъ самое предсевзятой речи можемъ зрозумѣти, ижъ есть въ суботу постъ потребный и важный а наболшій, зъ тыхъ дву причинъ. Первая: абысмы непотребное Жидовское свято або шабатъ . . . .[8], которого зъ нѣякимсь набоженствомъ и вшелякою обфитостю обходятъ, поневажъ, за пристемъ Господа нашего Іисусъ Христа, старозаконные уставы устали, а на томъ мѣстѣ новые намъ зъ ласки его Бозское суть даны, и южъ не суботу, яко Жидове, але по суботѣ первый день—недѣлю, который для Змертвыхвстаня Панского есть надъ суботу зацнѣйшимъ, заховуемо. Другая: же, для снаднѣйшого приступованя до такъ зацного свята, потреба чуйности, трезвости, легкости, абысмо тымъ самымъ способнѣйшими до молитвы и до слуханя слова Божего, тутъ тежъ и до приймованя насвятшого сакраменту, быти могли. ||(55) Для тыхъ найболшей дву причинъ костелъ Римскій суботу, яко слушна и призвоита есть речь, въ постѣ заховуетъ.

Православный: Поневажъ если въ писмѣ божественномъ о суботномъ постѣ не указалъ, толко нѣякіись розумѣня свои на доводъ приводишъ, теды волно бы ми на то тобѣ и не отповѣдати. А вжды абысь намъ въ томъ, же посту въ суботу не заховуемо, не помовлялъ, укажу ти килка мѣстцъ. А напродъ—у канонахъ [9] апостолскихъ, въ которыхъ о мученикахъ приписано такъ стоитъ: «среду и пятокъ росказалъ намъ Господь поститися: среду—для выданя его, а пятокъ—для муки, абовѣмъ въ тотъ день терпѣлъ на крестѣ висячи. А тую суботу, которую Великою называемо, поститися подалъ, не ижъ бы годно было въ суботу поститися, поневажъ отпочиненя есть день речей створоныхъ, але же ||(об. 55) тую толко едину поститися подобаетъ, ижъ Створителеви, еще подъ землею будучому» А [въ] конци тыхъ книгъ засъ мовитъ: «всякую суботу, окромъ одное, и всякую недѣлю збираючися веселѣтеся, абовѣмъ веселитися въ нихъ подобаетъ, а не смутитися». А въ «Семогранитыхъ Книгахъ» [10] изъ «росказаней» такъ мовитъ: «суботу и недѣлю празнуйте, ижъ субота есть дѣлъ створенія, а недѣля воскресенія изъ мертвыхъ» и прочее. Поступуючи далѣй, изъ «запрещеній», абысь хто не важилъ того перечиняти, во 64 канонѣ своемъ такъ мовятъ: «если который клирикъ знайдется въ недѣлный день або въ суботу постечися, окромъ толко одное суботы Великое, нехай скиненъ будетъ, а свѣцкій человѣкъ абы былъ отлучонъ». Тыхъ тежъ каноновъ наслѣдуючи и шестаго собора отцы святые, на которомъ и Римскій папа Агаѳонъ былъ, згодне законъ въ канонѣ ||(56) 55 такимъ способомъ кладутъ: «поневажъ (повѣдаютъ) довѣдалисмыся, и[жъ] будучіе въ Римской церкви въ 40 дней святого великого поста, презъ уставъ церкви поданый, постятся въ суботы, теды подобалося святому синоду, абы и Римская церковъ держала неотмѣнне каноны святыхъ апостолъ, которые такъ мовятъ

[8] Въ подлинникѣ пустое мѣсто. [9] Глава 19. [10] На полѣ: «4 капитула».

если бы который клирикъ знайденъ былъ постячися въ недѣлный день, або въ суботу, окромъ единое толко Великое суботы, абы былъ скиненъ, а свѣцкій человѣкъ абы былъ отлучонъ». Также и помѣстного сυноду Анкирского [1] такъ мовитъ: «если хто для вниманое воздержливости въ недѣлю, або въ суботу, окромъ одиное Великое суботы, будетъ поститися — анаѳема нехай будетъ».

Тымъ и таковымъ росказанемъ, въ писмѣ святомъ находячимся, якожъ вы смѣете иначей держати, ви||**(об. 56)** дячи, же о то отлученемъ и анаѳемою загрожоно, хто бы ся важилъ тые каноны, отъ святыхъ отцевъ церкви Божой преданые, розривати, въ чомъ намъ жадные аркгумента, якобы до набоженства служачіе, не могутъ? Бо хотяй штò и доброе здается вамъ чинити, а если не по воли есть бываемое и не по преданіемъ апостолскимъ и святыхъ мужей, все ни за што есть.

А штось повѣлъ, же, за пришествіемъ Господа нашего Іисусъ Христа, уставы законные устали, — такъ есть. Абовѣмъ законъ старый, яко недосконалый, упадкови людскому не моглъ ничого помочи, наветъ ани пророци, ведлугъ оное приповѣсти о впадшему въ разбойники, але всѣ указовали до Месυаша, то есть до Христа, который все мѣлъ, иле штò до збавеня нашего стегалося, направити, для тогожъ, ижъ зъ межи седмихъ дней одинъ былъ Жи||**(57)** домъ постановилъ и освятилъ, которого они посполите шабатомъ называли, абы, въ томъ улацнившися отъ роботъ и дѣлъ и вшелякихъ забавъ свѣцкихъ, приходили слухати слова Божого и законныхъ порядковъ и повинностей и наукъ пророцкихъ, забороняючи имъ вшелякого дѣла въ тотъ день чинити, не ижъ бы ся не годило того дня речій добрыхъ справовати, але для того, абы цалый день той Божіихъ заповѣдей и роспаметываня добродѣйствъ его и чудъ училися. Яко самъ же Господь прикладне, же ся годитъ и въ свято доброе чинити, не поедно-кротъ имъ указовалъ, напродъ—кгды человѣку, сухую руку маючому, въ божницѣ словомъ зцѣлилъ, и засъ—слѣпонарожоному очи отворилъ, и разслабленного при овчей купели уздоровилъ, и спорченную невѣсту направилъ. А тое все въ шабатъ дѣялося. За || **(об. 57)** што гнѣваючися на него, Жидове мовили: «шесть (повѣдаетъ) дній естъ, въ которыхъ подобаетъ дѣлати и лѣчитися, а не въ день суботній» [2]. Строфуючи ихъ, Господь съ того мовилъ: «лицемѣри! каждый зъ васъ, вола або осла своего отъ яслей отвязавши, въ день суботній, и ведъ не напаяетъ ли» [3], и прочее. Такъ и овечки, гды въ долъ впадетъ въ день суботный [4], и отъ обрѣзанія осмодневного [5]. Потомъ научаючи мовитъ: «не человѣкъ для суботы, але субота есть для человѣка поставленна» [6], якобы реклъ: «вы собѣ поважаете лѣпѣй суботу, котораа толко для упокоеня дѣлъ была уставлена, анижли человѣка, которій естъ на выображене Божіе створенъ. Претожъ (повѣдаетъ) абысте вѣдали, же Сынъ человѣческій Панъ естъ суботѣ, абовѣмъ не суботы хочу, але милости; бовѣмъ не пришолъ псовати, але недоста||**(58)** точное наполнити». Поневажъ теды такъ ся въ собѣ речь ма-

[1] 17 [правило]. [2] Лук., гл. 13, ст. 14. [3] Лук., гл. 13, ст. 15. [4] Лук., гл. 14, ст. 5. [5] Іоан., гл. 7, ст. 22—23. [6] Марк., гл. 2, ст. 27.

етъ, же Христосъ Господь все исполнилъ, и штò было потреба спасенію нашему направилъ, теды южъ не одинъ день, ани два святити намъ росказалъ, яко Хризостомъ святый въ бесѣдѣ на Ма[т]ѳея [7] пишетъ: «ниже бо одинъ день празновати тымъ, которымъ ввесь животъ свой празновати росказано естъ». И нижей троха: [8] «да празнуемъ убо всегда, ничтоже злого не справуймо, то бо естъ праздникъ. Але нехай протязаются духовная, а укорочаются земная, и да забавляемся празностію духовною, руки отъ лихоимства задержуючи, тѣло збытнихъ и непожиточныхъ працъ свобожаючи, которыхъ у Египтѣ утерпѣлъ на онъ часъ Жидовскій народъ». А ижъ у Жидовъ таковый празникъ або шабатъ не найдуется, || **(об. 58)** але увесь на обжирствахъ, піянствахъ, лихвахъ и тѣлесныхъ пожадливостяхъ,— явна речь естъ, же мы, православніи, Жидовъ, ани ихъ шабатовъ не наслѣдуемо, але апостолскихъ росказаній и отцевъ святыхъ поданей неотмѣнне, згодне, яко пристоитъ правовѣрнымъ христіяномъ, дръжимося.

36.

Папежникъ: Слышалемъ нѣкоторого зъ вашихъ, же церковъ ваша въ постъ великій 40-ный лvторгіи або мше святое досконалое не совершаетъ, толко въ суботу и въ недѣлю, а въ иншіе дни якуюсь недосконалую, которую называете преждеосвяцоная. Для чогожъ бысте не мѣли также, яко и Римскій костелъ, въ церквахъ вашихъ въ тотъ великій постъ на кождый день службы зуполное отправовати? А колижъ ся слушнѣй и пристойнѣй мши святое, яко часу того, отправовати годитъ, гды ся и памятка муки Панское розчитаетъ, || **(59)** кгды и набоженство и постъ единостайный отъ всѣхъ заховуется! Если теды иншіе церемоніе въ костелѣ суть важны, далеко болшъ мша, которое слухати речь естъ збавенная. Радъ бымъ слышалъ, яко ми ся съ того выведешъ?

Православный: Правда естъ, же лvторгія святая надъ всѣ иншіе церемоніе церковныи естъ важнѣйша и болша и Богу намилша, въ которой всѣ таемницы вочеловѣченія Христова, страсти его, погребеніе, и воскресеніе, и вознесеніе, и второе со славою пришествіе розчитаются. А вшакъ же, якомъ ти первѣй повидилъ, если (хто) [9] хотяй бы што и налѣпшого тобѣ здалося чинити, а не по воли Божой бысь то чинилъ, ни за што естъ. На прикладъ: Жидове невѣрные, шабатъ свой обходячи, жадного дѣла доброго въ нихъ чинити не хотятъ, ани ялмужны, ани ратунку впадшому || **(об. 59)** въ напасть, любо въ якую пригоду, ани суду справедливого. Яко кгды бысь и ты хотѣлъ до сакраменту насвятшого приступити, въ той часъ пришолъ бы до тебе адверсаръ твой якій, о которомъ ты пребачилъ, и, припадши до ногъ твоихъ, просилъ бы о отпущеніе, а ты бысь ему отповидѣлъ: «занехай мя теразъ, абыхъ ся отправилъ зъ сакраментомъ Панскимъ, и не отпустилъ бысь ему заразъ выступку его; также и гды дня якого зацного и святого, идучи тебѣ на набоженство до костела, перешолъ бы ти дорогу якій утрапенный, южъ хотячи до везеня або на горло быти сказаный, для марное якое речи, и просилъ бы тебе о ратунокъ, а ты бысь, ему могучи помочи, вымовялъ бысь ся набоженствомъ, або тогодневнымъ святомъ, обачь, если бы тое твое набоженство зъ першымъ было Богу приемно!? || **(60)** Поневажъ самъ Христосъ мовитъ: «милости хочу, а не офѣры».

[7] Бесѣда 39. [8] Глава 12. [9] Это слово—лишнее.

Также власне и тые ваши мши, которыхъ ваши духовные не толко въ посты, але и на каждый день множество отправуютъ, едины еще съ полночи вставши, другіе передъ днемъ, третіе на свитаню, а на самое Рожество Христово—южъ по три разомъ [1] одинъ капланъ у одного олтара секулѧетъ. За чимъ и посты въ церкви Божой и иные уставы съ поданя апостолского и отцевъ святыхъ у васъ кгвалчоны бываютъ.

Але абысь вѣдалъ, для чого мы васъ въ томъ не наслѣдуемо, чотыри мѣстца на свядѣцство съ писма святого укажу ти. Первое: божественныхъ апостолъ канонъ 68 такъ мовитъ: «если который епископъ, або презвитеръ, або діяконъ, або клирикъ не постится во 40 дній великого поста, або на каждую среду и пятокъ, да извержется; а мирскій человѣкъ да отлучится, окромъ тѣлесное хоробы». Для того жъ вы, гды || **(об.60)** чините мшу въ третій часъ дне, которого и узаконенно естъ безкровную офѣру подносити, якожъ постъ девятое годины заховаете, абовѣмъ и въ часъ самое мши комуникуючи постъ розвязуете; а если не такъ, теды въ клятву впадаете, абовѣмъ на сѵнодѣ, который былъ въ Ганрѣ, отци святыи [въ]19-мъ канонѣ мовятъ: «если хто отъ воздержниковъ, окромъ тѣлесное нужи, разгордится и поданые посты въ посполитость и отъ церкви Божое принятые розвязываетъ, маючи на то помошника досконалый умыслъ свой, анаѳема да будетъ. Третее: Ладіокійскаго собора отци во 49-мъ канонѣ мовятъ: «яко не подобаетъ въ 40 дни великого поста просфоры приносити, если не въ суботу и въ недѣлю толко». Четвертого и шестого повшедного сѵноду епископи и отцеве святыи зъ блаженнымъ Агафономъ папѣжемъ Римскимъ во 52 ка|| **(61)**нонѣ росказуютъ такъ мовячи: «во вси 40 дни святого поста, окромъ суботы, и недѣли, и Благовѣщенія дне, нехай бываетъ служба преждесвященная».

Видишъ, же вы, Римляне, возносячи въ 40 дній святого поста досконалую службу, которая се маетъ о третей годинѣ на день, возносите ту лежачіе, преступаете церковные каноны, и въ тѡмъ отцовъ святыхъ клятвѣ, яко преступници святыхъ кановов, повинни есте.

37.

Папежникъ: А што преждесвященная служба у васъ?

Православный: Якомъ ти повѣдилъ, же служба Божая совершеная во святый 40-ный постъ тылко въ тые два дни, въ суботу и въ недѣлю, ведлугъ росказаня апостолского и отцевъ святыхъ, о годинѣ третей на день отправуется, которое Духъ Святый зышолъ на апостолы. И приносячи въ тые|| **(об. 61)** два дни просфуру, то естъ хлѣбъ, освящаютъ дары, отъ тогожъ посвященого хлѣба зъ потребу ховаютъ презъ увесь тыдень. И дня того, которого бываетъ справована онымъ преждесвященнымъ хлѣбомъ служба о годинѣ девятой на день, скончивши все спѣване и читане, и кончачися вечерни, чинятъ презвитерове со діяконы входъ або процессѵю со кадиломъ. И молитвы, ведле Василія Великого, скончивши, и дары преждесвященныя святая святымъ отъ офѣровника на престолъ великій перенесши, и помолившися надъ ними, еще

[1] На полѣ: «якобы на одной, одного дня, недосытъ!»

и преданную молитву отъ Господа, то естъ Отче нашъ рекши, преждесвященный хлѣбъ и мовятъ: «преждесвященная святая святымъ»; и злучивши Тѣло съ Кровію, комоникуютъ; и благодаривши, отпустъ чинятъ. А такъ во всемъ статечне поступуючи, ни въ чомъ не нарушаютъ законовъ церковныхъ. Але вы, || **(62)** Римляне, не толко тое, але и тая власная ваша мша, што ее на каждый день доминвобишкуете [2], яко посполите называете—мша спѣваная, не естъ безъ наганы. А што мовлю: для продолженя и прериваня ей пре змѣшане [3] зъ выкрутацствы, казаня также и органы, и иншіе розмаитые вымыслы музыкъ, которые суть перешкодою горшей до набоженства правдивого, анижли побудкою, и не суть зъ росказаня апостолского, ани отцевъ святыхъ а учителей церковныхъ.

38.

Папежникъ: Спомянулесь и органы, якобы въ костелѣ Божомъ не были потребны, и ижъ не зъ росказаня апостолского суть, ани отцевъ святыхъ. Теды хочай жебы и такъ было, кгдыжъ сила и иншихъ церемоній маемо, которыхъ апостолове не писали, лечъ то за часомъ и потребою костелъ презъ сукцессоровъ апостолскихъ при|| **(об.62)** нялъ и уживаетъ того набожне, посполу зъ ыншими костелными церемоніями. Якожъ и Давидъ святый, яко о немъ читаемо, органовъ и музыкъ вшелякихъ заживалъ, и было то Богу приемно. Прето тежъ и въ псалмѣхъ пишучи росказуетъ: «хвалите Бога во струнахъ и органѣхъ и иншихъ розмаитыхъ музыкахъ».

Православный: Написалъ нѣгдѣсь апостолъ: «душевенъ человѣкъ не приймуетъ духовныхъ (то естъ, которіе отъ Духа Божія суть), абовѣмъ глупство ему естъ, и не можетъ розумѣти» [4]. Прийди едно въ память и мовъ съ тымъ же Давидомъ святымъ: «открий очи, Господи, абыхъ розумѣлъ чудо отъ закона твоего» [5]. Не ижъ бы о тѣлесные очи просилъ, бо вѣдаемо, же обѣдвѣ здоровые мѣлъ; але о тые власне духовные, то естъ сердечные, абы ся ему дали отъ Бога, жебы жъ штò-колвекъ зрозумѣти моглъ открытыхъ таемницъ Бозскихъ. И на другомъ || **(63)** мѣстцу подобне тежъ томужъ молится: «просвѣти (мовитъ) очи мои, Господи, да не когда усну во смерть» [6]. То естъ: «укажи ми дорогу не тыми тѣлесныма очима, але сердечными, абыхъ зъ невѣдомости якое тебе грѣхомъ якимъ не образилъ, а въ томъ быхъ заснулъ, не тымъ сномъ дочаснымъ, але оною смертю вѣчною, то естъ, абыхъ съ тѣломъ и душею на згинене вѣчное не пришолъ». И сила таковыхъ и тому подобныхъ речій въ его псалмѣхъ знайдуемо. Если и писалъ штò о органѣхъ и музыкахъ, або коли и самъ отправовалъ, теды моглъ бысь тое духовне розсуждати, поневажъ самъ жесь передъ тымъ повѣдилъ, ижъ старозаконные уставы, за пристемъ Христовымъ, устали, а ижъ то Давидъ не самому собѣ ку воли чинилъ, але подобно ку воли затвердѣлому а упорному Жидовскому народови, которому и самъ Богъ || **(об. 63)** на початку фолгуючи росказалъ былъ офѣры паленые зъ барановъ, быковъ, воловъ и козловъ собѣ, якобы на фалу а отводечи ихъ отъ боговъ поганскихъ, которимъ ся были зъ молодости призвычаили, и частокротъ имъ не тылко

[2] Лат.: Dominus vobiscum. [3] Въ подлинникѣ: «змѣшкане». [4] 1 Коринѳ., гл. 2, ст. 14. [5] Псал. 118, ст. 18. [6] Псал. 12, ст. 4.

тые животные офѣровали, але и дочки и сыны свои приносили, якобы мовечи до нихъ: «если такъ шалѣете а офѣровати прагнете, офѣруйтежъ мнѣ, а не бѣсомъ». А яко потомъ тыми скварами и офѣрами были ся Богу наприкрили, слухай тогожъ пророка, отъ обличности Божое до нихъ мовячого: «не прийму (повѣдаетъ) отъ дому твоего телца, ни отъ стадъ твоихъ козлы, яко моѣ суть всѣ звѣріе дубравныи, скоти въ горахъ и воловье» [1] и прочее. И засъ: «азали (мовитъ) ямъ мяса юнча? или кровъ козлію пию? (штожъ? кажетъ офѣровати?) Офѣруй (повѣдаетъ) Богови офѣру фалы, и отдай Выш||(64)нему обѣтницы твои, то естъ молитвы, и заволай мя въ день смутку твоего, и избавлю тя, и прославиши мя» [2]. Подробне же и на другомъ мѣстцу мовитъ: «ижъ если бы захотѣлъ офѣры, далъ бымъ убо: всесожженія не благоволиши. Але офѣра (мовитъ) Богу духъ сокрушенъ, (и засъ:) серце сокрушенно и смиренно Богъ не уничижитъ» [3].

Также и о органѣхъ Богъ презъ пророка Аммоса мовитъ: «отстави отъ мене шумъ пѣсней твоихъ, и псалма органовъ твоихъ не услышу» [4], то естъ: «слухати не хочу». Богъ не любитъ и слухати не хочетъ. А якожъ-то вы смѣете таковые дуды зъ набоженствомъ, а еще при насвятшой офѣрѣ безкровной мѣшати, и еще писмомъ святымъ подпираете, кламство на святыхъ Божіихъ приносячи?! Хотяй же и Давидъ святый, яко на онъ часъ обычай еще былъ, кажетъ фалити Бога во струнахъ и органѣхъ; але засъ на другомъ || **(об. 64)** мѣстцу обачишъ въ псалмѣ мовячого: «пойте разумно» [5]. На которое слово докторъ одинъ церковный выкладъ чинячи такъ пишетъ [6]: «тотъ, который поетъ, подобаетъ ему и розумомъ спѣваныхъ усмотрѣвати, абовѣмъ не пристоитъ на початкахъ забавлятися въ потрясаняхъ и слодкогласованяхъ, але розумѣти, штò поетъ. Поетъ же розумно тотъ, который справуется ведлугъ Божественныхъ заповѣдей, розумѣючи тое, штò поетъ. «Пою и воспою Господеви», мовитъ пророкъ, не ижъ бы задивити хотѣлъ слышачихъ, але Богъ вѣдаючому скритость сердечную кгды повѣдаетъ: «станешъ молитвы твои чинечи, розумъ твой силу словъ тыхъ, которіе мовишъ, нехай пилнуетъ». И розумѣй ижъ предъ Богомъ стоишъ, который выбадуетъ серца и внутрности, абовѣмъ не спѣванемъ великогласнымъ благовѣріе и побожность бываетъ познавана и горломъ краснымъ выхваляючій Бога, а учин||**(65)**ками откидаючій росказаня его. Абовѣмъ услышитъ таковый реченное отъ пророка: «тые людіе усты почитаютъ мя, а серце ихъ далеко отстоитъ отъ мене, надаремно тежъ почитаютъ мя и хвалятъ». Абовѣмъ не цудность спѣваня естъ ведучее человѣка до збавеня, але страхъ Божій и хованe приказаній его» и прочее. И много тому подобныхъ въ книгахъ учителей церковныхъ найдуемо. А если бысь и тѣлесне тое хотѣлъ розумѣти, штò Давидъ кажетъ въ органѣхъ Бога хвалити, то бысь мусѣлъ и офѣры зъ животныхъ палити, бо и тое Давидъ чинилъ. А еще що найтлустшее яко

[1] Псал. 49, ст. 9—10. [2] Псал. 49, ст. 13—15: «еда ямъ мяса юнча? или кровь козловъ пію? Пожри Богови жертву хвалы, и воздаждь Вышнему молитвы твоя, и призови мя въ день скорби твоея, и изму тя, и прославиши мя». [3] Псал. 50, ст. 18—19. [4] Аммосъ, гл. 5, ст. 23: «—гласъ пѣсней твоихъ, и пѣсни органовъ—». [5] Псал. 46, ст. 8. [6] На полѣ поправлено: «мовитъ».

самъ о собѣ свѣдчитъ: «внийду (мовитъ) въ домъ твой со всесожженіемъ, воздамъ тобѣ молитвы моѣ, которіе обреклись уста мои» [7]. И далѣй: «всесожженія тлустые вознесу тобѣ съ кадиломъ, и бараны, отдамъ тобѣ волы съ козлы» [8]. Але на то подобно головою тряснешъ! А если жъ того чинити не можешъ, прожне теды || **(об. 65)** и органами ся застановляешъ, которые также яко и офѣры зъ животныхъ посполу зъ ыншими обрядами старозаконными устали. Претожъ, абысь вѣдалъ, же и въ Римскомъ костелѣ предъ тымъ органовъ не бывало, але то не рихло потомъ папежъ Римскій, наймя Вителіянусъ, который былъ на папѣжствѣ лѣтъ 14 будучи уведенъ отъ деликатовъ Влоскихъ и помпы своее, которая ижъ южъ почала была надымати для осягненя многихъ краевъ и панствъ и богатствъ того свѣта, спѣване зъ органами въ костелѣ постановилъ.

39.

Папежникъ: Помню, жесь и казане вспомнѣлъ, которое во нашомъ костелѣ на половици мши бываетъ, котороесь зганилъ. А еслижъ его на тотъ часъ не потреба, а колижъ вжды наболшей люду въ костелѣ на набоженствѣ бываетъ, если не тогды, а звлаща на спѣваной великой мши?

Православный: Не мовлю я, жебы проповѣди слова || **(66)** Божого и науки въ церкви Божой не потреба было и овшемъ, и барзо естъ речь потребна и збавенна. А гдѣжъ найлѣпѣй и сноднѣй ма быть проповѣдь науки збавенное, ажъ не въ церкви. Едно то мовлю, же не на службѣ, але по службѣ. Абовѣмъ лѵторгія або служба Божія не потребуетъ жадныхъ забобоновъ и пстротинъ людскихъ. Поневажъ Богъ не на звирховного смотритъ человѣка, але на внутрнего. Служба Божія ма быть ани барзо лѣниво, ани тежъ назбытъ скоро, але средне, съ початку заченши ажъ до конца остатнее молитвы, маетъ ся на кшталтъ ланцуховыхъ огнівъ вязати и нероздѣлне отправовати, абы и священикъ, который предстоитъ, и люде, которіе слухаютъ, вси едностайне однымъ сердцемъ и едиными усты охотне Богу милую и вдячную офѣру назначоного часу сполне скончивши отдали. А потомъ причастившися святыхъ и животворящихъ таинствъ || **(об.66)** и подякованe учинивши, усѣсти. А которіе не готовалися до пречистыхъ таемницъ, теды маетъ церковъ Божія хлѣбъ особливый и питіе, которое роздаетъ посполитымъ вшелякого взросту и стану людемъ. На тотъ часъ тежъ ся южъ и постъ розвязуетъ, и заховуется зо всѣхъ мѣръ росказане апостолское и отцевъ святыхъ постановене, то есть, же постъ росказуютъ заховати въ день недѣлный, толко до годины четвертое на день. Потомъ усѣдши слухати науки и проповѣди божественное, бы и до вечера. О чомъ и Великій Василіе, въ «Напоминаню до презвитера» пишучи, такъ мовитъ: «поспѣшися, о презвитеру, представити себе работника непостыдна (и прочее). Въ церкви (повѣдаетъ) пребываючи, молися и почитай святыя книги до годины, которое подобаетъ ти совершити божественную лѵторгію. И такъ предстань зъ скрухою || **(67)** и сердцемъ чистымъ святому офѣровнику, не озираючися и-тамъ-и-самъ, але въ страху и дръженю предстоячи Небесному Цару, абысь не для похлѣбства людского мо-

[7] Псал. 65 (въ подлинникѣ ошибочно: 60), ст. 13—14: «— —яже изрекостѣ устнѣ мои».

[8] Псал. 65, ст. 15: «всесожженія тучна — —и овны, вознесу—».

литвъ укоротилъ, и абысь не принялъ особы человѣка. Але смотри ко единому предлежащому Цареви и ко предстоящимъ около него моцарствамъ, годнымъ себе учини(ти) святымъ канономъ, которыхъ отлучили, [съ] тыми не служи, пилнуй, кому предстоишъ, и якъ служишъ» и прочее. Южъ можешъ съ тыхъ Василія Великаго словъ розумѣти, ижъ презвитерови, лүторгію божественную начоншу, не толко казаній якихъ слухати не росказано, але и на сторону не обзиратися, ажъ до скончанія службы, яко предъ самымъ Небеснымъ Царемъ стояти.

40.

Папежникъ: Здаетъ ми ся згола, жебы наболшей для того казане въ костелѣ нашомъ, на мши бываючее, ганишъ, же у вашой церкви || (об. 67) то ся стати не можетъ, а то для того, ижъ казнодѣевъ такъ учоныхъ не маете.

Православный: И овшемъ не зычимо собѣ таковыхъ казнодѣевъ, которіе бы, мимо науку апостолскую и отцевъ святыхъ, выдворными якими або полными философіи[1] своее думами и марными мозку своего снами людъ Божій и наши спокойные сердца мѣли заражати и трвожити. Абовѣмъ и Павелъ святый остерегаетъ насъ отъ таковыхъ казнодѣевъ и ихъ наукъ: «стережѣтеся (мовитъ), братіе, абы васъ хто не ошукалъ презъ философію и прожное омамене, ведле уставы людское, и ведлугъ елементовъ свѣта того, а не ведле Христа»[2]. А такъ и мы, кгды на певномъ фундаментѣ писма святого стоимо, на песокъ змышленныхъ речій не зступуимъ. «У великомъ мовеню не́машъ збавеня»[3]! Волимо съ Павломъ святымъ на пяти словахъ перестати, нижли безъ пожитку тисячми мовы при|| (68) водити[4]. Не выносимся въ нашихъ казнодѣяхъ! Если естъ, благодаримо Бога, и слухаемо его, якосмы повинни. А если не́машъ, утекаемся до навышшого пастыремъ началника, абы онъ самъ, яко голова церкви своей, оной роботниковъ и пастыровъ, яко самъ росказуетъ, ни до кого иншого, едно самъ до себе въ таковыхъ потребахъ прибѣгати. «Молѣтеся (мовитъ) господину жатвѣ, да изведетъ дѣлатели на жатву свою»[5].

41.

Папежникъ: И я розумѣю, же у васъ для того пастырове и казнодѣи учоные быти не могутъ, же однымъ дозволяете жоны мѣти, а кгды першая умретъ, то и другую волно ему взяти въ малженство. За которою забавою попъ вашъ часу волного до науки нигды мѣти не можетъ. Абовѣмъ болшей его тягнетъ старане о жонѣ, о дѣтехъ, о господарствѣ дому своего, анижли о церкви Божой. Што и апостолъ у|| (об. 68) казуючи мовитъ: «оженивыйся старается о женѣ, якобы ей догодити, а неоженивыйся старается о господнихъ, якобы Господеви угодити»[6]. И зась на другомъ мѣстцу: «а живущіи въ тѣлѣ Богу угодити не могутъ». А наши духовные отъ всѣхъ таковыхъ забавъ суть волными, и не иншого чого пилнуютъ, толко абы могли въ урядѣ своемъ статечне Господу Богу служити, пилнуютъ науки, и проповѣди слова Божого и шафарства таемницъ Панскихъ, которыхъ овцамъ Господнимъ, яко суть ведле возваня своего повинни, и уставичне роздаютъ.

[1] На полѣ и въ текстѣ поправлено изъ: «философіями». [2] Колос., гл. 2, ст. 8: «Братіе, блюдитеся, да никтоже васъ будетъ прелщая філософіею и тщетною лестію, по преданію человѣческому, по стіхіамъ міра, а не по Христѣ». [3] «Во многоглаголаніи нѣсть спасенія». [4] 1 Кор., гл. 14, ст. 19. [5] Матѳ., гл. 9, ст. 38. [6] 1 Коринѳ., гл. 7, ст. 32—33.

Православный: Правда, ижъ подъ часъ жона и дѣти суть на перешкодѣ до чиненя воли Божое и справованя тымъ урядомъ, которого на собѣ хто маетъ. Але оное потреба, якомъ первѣй повѣдилъ, уважити [7], если то все, штò чинитъ человѣкъ, по воли Божой чинитъ? Гдыжъ на томъ мѣстцу апостолъ не мовитъ о ||(69) презвитерахъ або попахъ церковныхъ, але о посполитомъ человѣку до Коринтовъ пишетъ, и то, яко бы пораду даючи, а не съ примусу, яко самъ же нижей мовитъ: «а тое вамъ самымъ на пожитокъ мовлю, не абымъ на васъ сидло вложилъ, але ку тому, што естъ почтивого, и што бы васъ способило до моленя ко Господу безъ росторгненя» [8]. Абовѣмъ если бы ихъ мѣлъ конечне до того вести, не писалъ бы на другомъ мѣстцу до Тимоѳея: «вѣрно слово: если хто епископства прагнетъ, доброго учинку прагнетъ. Маетъ теды епископъ быти безъ приганы, мужъ одное жоны, трезвый, ростропный, чистый, гостій охотне приймуючій» [9] и прочее. Также и «діякони абы были мужеве *о*диной жоны, дѣтки свои добре справуючи и сво*ѣ* домы» [10]. До Тита подобне въ тыежъ слова пишетъ: «для тогомъ тебе оставилъ въ Критѣ, абысь чого еще не достаетъ поправилъ, и по||(об. 69)становилъ попы по мѣстахъ, якомъ я тобѣ росказалъ: если хто естъ безъ наганы, мужъ *о*диное жоны, сыны вѣрные маючій, необвинованые въ выступномъ збытку або вшетечности, або непокоривые» [11] и прочее.

Видишъ, жесь писмо привелъ, не вѣдаючи до чого належитъ, яко и оное— «а которіе суть въ тѣлѣ Богу угодити не могутъ» — якобы о малженствѣ то мѣлъ апостолъ писати спом*е*нулесь. Ано тамъ пишетъ апостолъ о учинкахъ, которіе ведле тѣла, бы тежъ то и о грѣсѣ, которій *с*е съ прироженя въ наше тѣло впровадилъ, яко самъ же вышей въ той же капитулѣ мовитъ: «если чого я не схочу, а тое чиню, южъ не я то чиню, але живучій во мнѣ грѣхъ» [12]. Для тогожъ и нижей въ главѣ 8 мовитъ: «а сущіи въ тѣлѣ Богу угодити [не могутъ]» [13], то естъ, которіе ведле тѣла ходятъ або справуются [14], пополняючи «учинки тѣлесные, яко то: чужоложство, вшетеченство, ||(70) нечистота, спросность, идололатріе, чарованя, лихвярства, гнѣвъ, попудливость, запалчивость, зависть, ненависть, споры, ереси, убійства, п[і]янства, обжирства, лакомства и тымъ подобны*е*», которыхъ и до Галатовъ пишучи называетъ тѣлесными и отъ царствія Божія далекими [15]. А о женитвѣ засъ на другомъ мѣстцу пишетъ: «памятуйте на вязни, яко бысте тежъ

[7] Поправлено на полѣ изъ «уваж*а*ти». [8] 1. Коринѳ., гл. 7, ст. 35: «Сіе же на пользу вамъ самѣмъ глаголю: не да силò вамъ наложу, но къ благообразію и благоприступанію Господеви безмолвну». [9] 1 Тимоѳ., гл. 3, ст. 1—2: «Вѣрно слово: аще кто епископства хощетъ, добра дѣла желаетъ. Подобаетъ убо епископу быти непорочну, единыя жены мужу, трезвену, цѣломудру, благоговѣйну, честну, страннолюбиву». [10] 1 Тимоѳ., гл. 3, ст. 12: «Діакони да бываютъ единыя жены мужу, чада добрѣ правяще и своя домы». [11] Посл. къ Титу, гл. 1, ст. 5—6: «Сего ради оставихъ тя въ Критѣ, да недоконченая исправиши, и устроиши по всѣмъ градомъ пресвитеры, якоже тебѣ азъ повелѣхъ: аще кто есть непороченъ, единыя жены мужъ, чада имый вѣрна, не во укореніи блуда, или непокорива». [12] Римл., гл. 7, ст. 16—17. [13] Римл., гл. 8, ст. 8. [14] Въ подлинникѣ описка: «справу*е*тся». [15] Галат., гл. 5, ст. 19—21: «дѣла плотскія, яже суть: прелюбодѣяніе, блудъ, нечистота, студодѣяніе, идолослуженіе, чародѣянія, вражды, рвенія, завиды, ярости, разжженія, распри, соблазны, ереси, зависти, убійства, піянства, безчинны кличи, и подобная симъ—».

зъ ними весполъ были вязнями, и на утрапеные, яко и сами будучи въ тѣлѣ. Честна женитва во всемъ, и ложе непокаляное, а вшетечникомъ и блудникомъ судитъ Богъ» [1].

Видишъ, же и тое слово, котороесь зъ апостола привелъ—«а которіе суть въ тѣлѣ, Богу угодити не могутъ»—до малженства, яко до учтивого стану, не рымуется, але до чужоложниковъ и вшетечниковъ, и иныхъ смертелныхъ грѣховъ державчихся. А доброму и богобойному священникови жона не зашкодитъ, и овшемъ еще побудкою або помочю ||**(об. 70)** иногды бываетъ, ведлугъ оного слова: «не добро быти человѣку одному, сотворимъ ему помошницу, подобную ему». А злому и Бога ся небоячому преступникови заповѣдей Христовыхъ и апостолскихъ—и кухарка зашкодитъ!

Чого постерегаючи, и апостолскіе каноны такъ мовятъ: «презвитеръ або діяконъ своее жоны нехай не отступуетъ, якобы вымовкою благовѣрія. А если отступитъ, нехай вылучонъ будетъ». Ещежъ и въ росказаняхъ апостолскихъ, Климентомъ, енископомъ Римскимъ, написаныхъ [2], доводне писано найдешъ. Для того и шестый повшехный сѵнодъ зъ Агафономъ, папежомъ Римскимъ, въ канонѣхъ своихъ о томъ умоцняетъ; а надто въ канонѣ [13] [3] такъ мовятъ: «поневажъ въ Римстѣй церкви о способѣ канону такого довѣдалисмыся, ижъ хотячимъ на презвитерскій и діяконскій станъ вступовати—южъ потомъ со своими жонами обѣцатися имъ не лучитися, але мы, наслѣдуючи старого канону ||**(71)** апостольское певности и способу святыхъ мужей, ведле закону мѣшканя и отнынѣ цѣлымъ быти росказуемо, жадною мѣрою имъ ко своимъ жонамъ злученя не забороняючи, не мѣшаючи ихъ другъ ко другу въ часъ подобного приближеня».

А што мовишъ, жебы наша церковъ дозволяла священникови мѣти другую жону,—непевную тобѣ справу о томъ хтось подалъ! Показалемъ ти апостола на дву мѣстцахъ, также и каноны ихъ, же толко едину годится ему мѣти, а по смерти першое, другое не годится ему поймовати. Рачей то вызнай, же папежове ваши, съ которыхъ одинъ наймя Калистусъ, который потомъ отъ цесара Александра былъ забитъ, для болшое роспусты и своволного мѣшканя, каплановъ Римскимъ жоны отнялъ. Абовѣмъ ве Влоской землѣ, яко напередъ зголдованой, напередъ тежъ, бо не сполна ||**(об. 71)** въ чотыриста лѣтъ по Христѣ, папѣжъ Рымскій попомъ жоны опустити казалъ. Нѣмцомъ и Полякомъ, по прилученю, болшей фолговалъ, которіе познѣй до него ся прилучили также. Нѣмцы безъ мала двѣстѣ лѣтъ и килкадесятъ, то естъ ажъ до року Панского 1195, въ той мѣрѣ мѣли фришту, однакъ нафолговавшися предся тогожъ ихъ попы, до чого первѣй Влоскіе, наконецъ привелъ.

42.

Папежникъ: А о календару новопоправленомъ штò розумѣешъ, который отъ всего костела Римского естъ згодне принятъ, поневажъ для прибытя десети дней, которіе отъ первого Ниценского сѵноду ажъ до тыхъ часовъ

---

[1] Евр., гл. 13, ст. 3—4: «поминайте юзники, аки съ ними связани, озлобляемыя, аки и сами суще въ тѣлѣ. — — во всѣхъ — нескверно, блудникомъ же и прелюбодѣемъ — —».
[2] На полѣ: «капитула 69». [3] Вставлено на полѣ.

уросли? И то ся стало, яко о томъ доводнѣй наши астраномове выписують.

Православный: То розумѣю, же тотъ календаръ, который отъ первого Никейскаго вселенского сѵноду згодне отъ всѣхъ въ Духу Божомъ постановленъ || **(72)** и завартъ, не потребовалъ жадное поправы, ани отмѣны, ани тежъ причины, ани уменшеня; але естъ самъ въ собѣ статечный и трывалый, рокъ отъ року по собѣ порядне ажъ до найдалшыхъ временъ и часовъ и лѣтъ идучій. Але тотъ вашъ, черезъ Григорія Тринадцатого укрочоный, явне кламство свое, зъ обходовъ мѣсяцей, дней и часовъ и самого того великоденного свята, показуетъ, яко тою отмѣною або поправою до якихъ ростырокъ и мѣшанины дала ся причина и якіе новые отщепенства внеслися въ християнство. Мы зась у звѣздочетскіе о томъ споры не вдаючися, толко оное вѣдаючи, же каноны святыхъ соборовые ясне то варовали, абы нихто въ свята[хъ] або празникахъ, а особливе въ великоденномъ, подъ проклянцствомъ отмѣны и прикладаня, чинити не смѣлъ. А межи иншими ка||**(об. 72)**нонами одинъ тотъ собору Антиохійского [св. отци] приписали, которого тые суть слова: «вси тые, которые бы смѣли преступити границу святого великого собору, въ Никеи бывшаго при бытности благочестія боголюбезного царя Константина, о святомъ празнику Святое Пасхи, нехай будутъ [4] отъ [5] сполечности и [6] отъ церкви (нехай будутъ) [7] отдалени», если бы ся разъ добре уфаленымъ спротивляли. Абовѣмъ ведле канону святыхъ отцовъ оныхъ, якобы колвекъ былъ або припалъ часъ, ани предъ равноденствіемъ, ани и зъ Жидами Пасху обходимъ, якъ приказуетъ святыхъ апостолъ семый канонъ: «если который епископъ, або презвитеръ, або діяконъ обходитъ святый день Пасхи впродъ времени зъ Жидами, таковый абы былъ изверженъ».

А чогожъ тутъ еще болшъ хочешъ вѣдати, або ли споры якіе противъ такъ ясной правдѣ вый||**(73)**найдовати? Не естъ тайно всѣмъ намъ, же отъ того часу, яко ся тая надслабѣлая поправа календара черезъ 13-го Григорія стала, уже килка кротъ обходили есте Пасху вперед Жидовъ чотырма недѣлями, а отъ насъ пятма, и килка кротъ посполу зъ Жидами. А то и теперъ року того 603 [8] обходити будете, надъ звычай и постановене церковное, мѣсяца остатнего зимнего, который отъ збываючихъ дней лунѣ за три лѣта уростаетъ, называемъ его прибылымъ тринадцатымъ мѣсяцемъ. А то мовлю ведлугъ обходу солнечного, поневажъ солнце обходитъ 12 знаменъ небесныхъ за дней 365, еже естъ годъ, а луна всю 12 знаменій небесныхъ 12 кротъ до року обѣжитъ, то естъ за днiй 354; а остатокъ днiй 11 солнцу отдаетъ на каждый рокъ. Съ которыхъ дней въ трехъ лѣтѣхъ вчиняется тринадцатая луна и, надто, дней 3, и часовъ 4, и де||**(об. 73)**сятая часть часа. Тая тринадцатая луна ижъ того 603 [9] року припала, не обходимо въ ню Пасху Божественную, хочай бы и поровнане дня зъ ночю въ ней трафилося, але другое ожидаемо, то естъ перваго мѣсяца весеннаго, ведлугъ обыходу солнечного, которого и взакoнено намъ естъ празникъ Свѣтлый Воскресенія Господня празновати.

А штось вспомнѣлъ о тыхъ прибылыхъ отъ Никейского сѵноду десяти

[4] Въ подлинникѣ описка: «будетъ». [5] Въ подлин.: «въ». [6] Въ подл: «але». [7] Эти два слова—лишнія. См. 1 прав. Антіох. собора. [8] т. е. 1603. [9] т. е. 1603.

дняхъ, для нѣкоторыхъ поправа календара была потребна, то естъ якобы, надъ 365 дней и часовъ 6, еще штось малыхъ часцовъ или дробницъ въ каждомъ року збываючи отъ Никейского сvноду до нынѣ, за 1270 лѣтъ прыбыти мѣло днiй 10, — то предъ тымъ отъ сотвореня свѣта до Никейского сvноду за 5727 лѣтъ мусѣло бы прибыти дней 46, до которыхъ теперешнюю причиненную 10 днiй приложивши—учинитъ солнечного обыходу два мѣсяцы || **(74)** збытнихъ безъ чотырохъ дней. Тогды бы съ початку свѣта поровнане ночи съ днемъ мусело быти часу осенного у генвару, въ которомъ обходимъ свята Обрѣзанiе Господне и святое Богоявленiе, а весенное поровнане ночи зъ днемъ мусело бы быти въ iюлiю, по святыхъ апостолѣхъ Петра и Павла. Штò явный фалшъ естъ и облудность мудрецовъ свѣта того!

То видишъ явне, же папѣжове ваши, яко почали кгвалтити законы, въ Духу Божомъ згодне отъ всѣхъ постановленые, такъ и до конца што далѣй, то горѣй поступуютъ, зачимъ и въ клятву и отлучене оное отъ всее церкви, поспολу и съ тыми, што ихъ наслѣдуютъ, мизерне впадаютъ. И слушная естъ речъ каждому, збавене свое милуючому, таковыхъ ся хоронити и, яко отъ заразливого повѣтра, въ тихое пристанище Христова корабля, церкве, мовлю, святое Восточное утекати, въ которой ся доховала вцалѣ тая || **(об. 74)** наука, которая естъ отъ апостоловъ и отцевъ святыхъ повшехными сvнодами постановленная и завартая, съ которою самъ Христосъ Господь обѣцался притомнымъ быти мовячи: «азъ есмъ съ вами по вся дни ажъ до скончанiя вѣка».

43.

Папежникъ: Сила речiй въ тыхъ квестiяхъ до слуху моего подаешъ, зъ межи которыхъ суть нѣкоторiе и образливые нашому костелови и наслѣдуючимъ его, и мушу на уважане таковыхъ речiй волный часъ собѣ заховати. Пытаю тебе далѣй: для чого вы, кгды знакъ крижа святого на себе кладете, и зъ живота першѣй на правое раме, а потомъ на лѣвое руку переносите?

Православный: А вы яко?

44.

Папежникъ: Мы першѣй на чоло, потомъ на животъ, а зъ живота на лѣвое раме руку переносимо, а потомъ на правое.

Православный: А чому жъ вы такъ?

45.

Папежникъ: || **(75)** Кгды на чоло руку кладемо, значимо тымъ предвѣчность Сына Божiя; потомъ—на животъ, значимо, ижъ тотъ Сынъ Божiй зъ доброе воли Отца своего и свое[е] зышолъ зъ неба и вселилсе въ животъ Насвятшое Панны Марiи, и родилсе зъ Нее справою Духа Святого невымовне, потымъ, живучи на земли со человѣки, уздоровляючи вшелякую немоцъ и недостатокъ людскiй, утерпѣлъ для насъ крестъ и смерть и погребенiе; а потомъ зась—што зъ живота на лѣвое раме руку переносимо, значимо звитязство Iисусъ Христово, ижъ онъ, насъ выбавивши съ пекла и зъ смерти вѣчное, до живота нескончоного привелъ; а то естъ зась—на правое раме, просто мовячи для того першѣй на лѣвое раме руку кладемо, а зъ лѣвого на правое, ижъ Панъ Христосъ зъ лѣвицы на правицу, то естъ съ пекла до неба привести рачилъ.

Православный: Двѣ речи нехай на своемъ мѣстцу зостануть, || **(об. 75)** а о третей будемъ мовити.

Та́къ естъ, же Богъ, зъ невымовное ласки своее, зослалъ на збавене Сына своего единородного, которій, будучи на земли, ведле тѣла все справилъ и направилъ, што ся стегало ку нашему збаваеню, яко въ Кредѣ або сѵмболюмъ сѵноду Никейского вызнаваемо. А то естъ: «Вѣрую во единого Бога Отца, Вседержителя, Творца небу и земли, видимымъ же всѣмъ и невидимымъ. И во единого Господа Іисусъ Христа Сына Божія, единороднаго, иже отъ Отца рожденного прежде всѣхъ вѣкъ» и прочее. «Который, для насъ и для нашего збавеня, зступилъ зъ неба и втѣлился отъ Духа Святого и Марія Дѣвы, и человѣкомъ стался, укрижованый былъ, терпѣлъ и погребенъ, и третего дня зъ мертвыхъ воскресъ». То ужесмо двѣ сторонѣ отправили, то естъ: на чоло и на животъ. Але еще на томъ не досытъ. Потреба и далѣй вызнати, то естъ: «и зступилъ на небеса, и сѣлъ на правицы Бога Отца». И для того ||**(76)** зъ живота напродъ на правое раме руку переносимо, знаменуючи тымъ сѣдѣне Сыновское по правицы Отца. Потомъ засъ съ правого рамена на лѣвое руку переносимо, знаменуючи тымъ второе пришествіе Господа нашего Іисусъ Христа, ижъ «повставши съ правицы Отцовское, прийдетъ повторе (судити) со славою», але южъ не терпѣти, якъ первѣй, але судити и отдати каждому, ведлугъ учинковъ его. Такъ есмо ся отъ продковъ нашихъ креста божественнаго знаменіе на себе просто, а не опачне и лгати, и фигуровати въ немъ великіе таемницы Бозскіе, згожаючися зъ писмомъ святымъ, научили.

46.

Папежникъ: Вси тые речи, которыхъ отъ тебе слышу, еще ми вонтпливость приносятъ, а то для того, же много тыхъ и на око видаемъ, которые отъ вашое церкве, а еще зъ великихъ становъ до Римского костела приступаютъ и бываютъ добрыми а непреконаными || **(об. 76)** католиками, яко ты называешъ, папежниками. А отъ нашого костела жадного не видимо, и зъ найменшого стану, абы до церкви вашое коли приступити мѣлъ. Съ тое теды причины здумѣваюся, и розмышляю, же то быть не може, абы якого подойзрѣня въ вѣрѣ презъ отступлене отъ церкве тые станове не усмотрѣвали?

Православный: «Всякій (мовитъ Христосъ), который слышитъ слова мои сіи, и творитъ ихъ, уподоблю его мужу мудру, который збудовалъ домъ свой на камени. Изышолъ дожчъ, и пришли рѣки, и зашумѣли вѣтрове, и напали на оный домъ, и не упалъ, абовѣмъ уфундованъ былъ на камени. И каждый, который слышытъ слова мои, и не творитъ ихъ, уподобится мужу глупому, который збудовалъ домъ свой на песцѣ. И зышолъ дожчъ, и пришли рѣки, и зашумѣли вѣтро||**(77)**ве, и приперлися до оного дому, и упалъ, и было розвалене его велико» [1]. Не тыхъ теды, которыхъ уподобляетъ Господь дому уфундованому на камени, але тыхъ, которые закладаютъ фундаментъ дому своего, то естъ вѣру, на песку змышленыхъ речій, которого леда вода, ляда вѣтръ, то естъ ляда небезпеченство, ляда пострахи, ляда кламливая наука, розмаитыхъ фарбичокъ упору людского упстроная, ляда насмѣвиска доткнувшися звалити можетъ. Звыкли ваши духовные папѣжского вызнаня ловити и до оное матнѣ, яко безрозумливую рибу огромностю болта своего, то естъ

[1] Матѳ., гл. 7, ст. 24—27.

мовы поважное и грозное, зъ хитростю Влоскою змѣшаное и папѣжскими индултами и либераціями упижмованой, заганяти, «волность имъ обѣцуючи, сами грѣху будучи неволниками» [1]. А наболшей гдѣ колвекъ || **(об. 77)** одно естъ штò скубсти, тамъ ся горнутъ, тамъ ся тиснутъ, тамъ съ кождое мѣры старане чинятъ, якобы свои прапорцы ростягнути могли. Которые ростегаючи на первомъ вступку, а праве предъ всѣмъ, свои собѣ пожитки звыкли варовати.

Давная о васъ приповѣстъ: «дворъ Римскій не проситъ о овцу, або неймается до овцы безъ волны»!

Не дивуемся такъ далеце онымъ, яко будучи слабымъ и нерозсуднымъ, до того и боязливымъ, по части тежъ и малоумѣтнымъ, часто и для славы людское и для урядовъ якихъ, для пышного назвиска то чинячимъ, а надто у королевскихъ пошанованяхъ понижоными быти не хотячи,—яко тымъ трогранистымъ скуфгамъ, которіе, недосытъ маючи подземныхъ низкостей мѣстцъ, для пробованя своихъ лиценцый, або рачей малицый, але и высокостей небесныхъ тыкаются, хотячи || **(78)** оного убогого а утрапенного Лазара зъ лона Авраамова гвалтомъ выпхнути, абы тамъ ани онъ, ани хто иншій, который бы подъ ихъ ярмо шіи свои склонити не хотѣлъ, быти не могъ?!

Мизерные и нещасливые! посполу зъ оными, которые, славу человѣческую собѣ латаючи, Христомъ покорнымъ а тихимъ взгоржаете, которыхъ васъ теперъ, якъ нѣколи Жидовъ, оными словы строфуетъ: «яко вы можете вѣровати, славы другъ отъ друга приемлюще, а славы, яже [2] [отъ] единого Бога, не шукаете» [3]? Ачколвекъ склоннѣйшій естъ человѣкъ ку грѣхови, анижли ку справедливости, а вшакже если ся за грѣхомъ пустилъ, не безъ бѣды будетъ. Абовѣмъ «творяй грѣхъ, отъ неприязни естъ, ижъ еще съ початку неприязнь согрѣшаетъ» [4]. А хтожъ тое погамовати можетъ? Никто иншій, едно Сынъ Божій. «Сего ради || **(об. 78)** (тотъ же апостолъ мовитъ) явися Сынъ Божій, да раздрушитъ дѣла неприязнена» [5]. И засъ: «вшелякій (повѣдаетъ) роженый отъ Бога, грѣха не творитъ, ижъ насѣне его въ немъ пребываетъ, и не можетъ согрѣшати, яко отъ Бога родился» [6]. То естъ: слово, егоже взявши до сердца своего яко на доброй нивѣ посѣялъ, отколь ани птаство, ани суша, ани терніе оного насѣня, то естъ слова Божого, зъ серца его выкоренити не можетъ. Абовѣмъ маетъ росу и теплоту, загрѣваючое и отволожаючое оное сѣмя, на серцу его падшое отъ Святого Духа. Откуль и овощъ часу своего тридесятный, шестдесятный, стократный господину и сѣятелеви своему въ терпливости приноситъ. Але то на богатыхъ трудно, власне яко на оныхъ Жидовъ, которыхъ евангелистъ въспоминаетъ, гды Христосъ чудную свою науку простиралъ, рекли: «жестоко естъ || **(79)** слово тое, и хто его можетъ слухати» [7]? И нижей: «сего ради (повѣдаетъ) рѣхъ, ижъ жаденъ не можетъ прийти ко мнѣ,

[1] 2 (въ подл. ошибка: 1) Петр., гл. 2, ст. 19: «свободу имъ обѣщавающе, сами раби суще тлѣнія». [2] Въ подлинникѣ ошибка: «уже». [3] Іоан., гл. 5, ст. 44: «— —не ищете?» [4] 1 соб. посл. Іоан., гл. 3, ст. 8: «— отъ діавола есть, яко исперва діаволъ—». [5] 1 соб. посл. Іоан., гл. 3, ст. 8: «— — дѣла діаволя». [6] 1 соб. посл. Іоан., гл. 3, ст. 9. [7] Іоан., гл. 6, ст. 60.

если не будетъ ему дано отъ Отца моего. Отъ сего (повѣдаетъ) мнози отъ ученикъ его пошли назадъ, и потомъ не ходили зъ нимъ»[8]. И о князехъ Жидовскихъ: «мнози (мовитъ) отъ князь вѣроваша въ онь, але не вызнавали явне для фарисей— —абовѣмъ любили славу человѣческую лѣпшѣй, нижли Божію»[9], гдыжъ суть «ворота тѣсные и прискорбенъ путь, отводячій до живота»[10], а «широкіе и пространные, ведучіе на згинене, и мнози суть наслѣдуючіи его»[11]. Не мовитъ «мнози суть наслѣдуючіе тѣсное и прискорбное дороги», але «широкое и пространное».

И не дивуйся тому, же много естъ вѣруючихъ въ Господа нашего Іисусъ Христа, але покажи ми, [ли] много ихъ наслѣдуютъ росказаня его?! Поневажъ|| **(об. 79)** много естъ званыхъ, але мало выбранныхъ». Для тыхъ теды причинъ, люди—вѣры, Бога, справедливости, а звлаща богатые—отступуютъ, ижъ насѣне, оное слово Божіе, не можетъ пасти на ихъ сердца. А хотяй же коли и падетъ, теды безплодно пребываетъ. А то—для окаянное мамоны, для суетное славы людское, для дочасныхъ роскошей, для пыхи и высокого о собѣ самомъ розумѣня—а што горшая—для недбалости, лѣнивства вѣдомости въ писмѣ святомъ о воли Божой и о повинности християнской. Зачимъ шатанъ, взявши надъ ними моцъ, сѣетъ ними, яко пшеницею, абовѣмъ вкидаетъ ихъ въ розмаитые геретицства, отщепенства и иншіе вшелякіе злости. Въ тыхъ теды грѣхахъ глупства и недбалства своего валяючися, хотяй же ся и «завше нѣкоторіе учатъ, але до розуму правдивого нигды прийти не мо||**(80)**гутъ»[12], и волятъ посполу въ товариствѣ купами онымъ широкимъ и пространнымъ путемъ, солодкости въ собѣ нѣшто дочасное маючомъ, тиснутися, анижли тѣснымъ и фрасунку дочасного троха въ собѣ маючомъ, посполу зъ апостолами, мучениками, и исповѣдниками, и всѣми святыми а выбранными Божими, «которіе презъ вѣру (яко апостолъ мовитъ) звитежили кролевства»[13], мучитися и шествовати, которымъ часть естъ Христосъ. Яко самъ мовитъ: «если мнѣ хто служитъ, мнѣ да послѣдуетъ, и гдѣ я естемъ, тамъ и слуга мой будетъ»[14]. Прето хотячи правдиве христіяне ся называти и быти ими, повинни такимъ же путемъ або дорогою ходити, якъ онъ ходилъ[15]. А если—иначей, теды прожно въ двери колатати маемо, абовѣмъ отзовется намъ Христосъ: «не вѣдаю васъ, отколь есте; отступѣте отъ мене вси дѣлатели неправдѣ; ту будетъ плачъ и скрежетъ зубомъ»[16].

Тыхъ || **(об. 80)** теды, а не иныхъ наукъ, якъ ты правишъ, подозрѣныхъ церковъ наша, яко матка, дѣточки свои учитъ, строфуетъ, напоминаетъ и до ихъ сердецъ розсѣваетъ. А штожъ, чи винна вона съ того, же сынове ея не всѣ однакого послушенства бываютъ?! Она жадного приходячого къ собѣ не отганяетъ, але оные слова Збавителевы завше до нихъ пущаючи волаетъ: «прийдѣте ко мнѣ всѣ труждаючіеся и обремененіи, а я упокою васъ»[17]. Отъ кото-

[8] Іоан., гл. 6, ст. 65—66. [9] Іоан., гл. 12, ст. 42—43. [10] Матө., гл. 7, ст. 14. [11] Матө., гл. 7, ст. 13. [12] 2 (въ подл. ошиб.: 1) Тимоө., гл. 3, ст. 7: «всегда учащяся, и николиже въ разумъ истины пріити могущыя». [13] Евр., гл. 11, ст. 33. [14] Іоан., гл. 12, ст. 26. [15] 1 соб. посл. Іоан., гл. 2, ст. 6: «глаголяй въ немъ пребывати, долженъ есть, якоже онъ ходилъ есть, и сей такожде да ходитъ». [16] Лук., гл. 13, ст. 25, 27—28. [17] Матө., гл. 11, ст. 28.

рого покою Христа Господа ачь никоторые утекають , а до того ся мизерного свѣта привязують, розумѣючи, яко бы на вѣки зъ ними тривати мѣлъ. А вшакже не всѣ! Маетъ предся церковъ сыны свои, тыхъ, мовлю, которыхъ Богъ съ початку преназначилъ до живота вѣчного, яко апостолъ мовитъ: «которыхъ предувидѣлъ, тыхъ тежъ презначилъ— —а которыхъ презначилъ, тыхъ тежъ и возвалъ, а которыхъ возвалъ, тыхъ тежъ и усправедливилъ, а которыхъ усправедливилъ, || **(81)** тыхъ тежъ и увелбилъ»[1].

47.

Папежникъ: А о пастырахъ вашихъ, або владыкахъ и митрополитахъ, штò розумѣешъ, которіе отъ патрѵарховъ вашихъ, и зъ ними не мало духовенства, отступили а до папежа Римского прилучилися, зъ межи которыхъ два до Риму ѣздили, и тамъ папежови и костелови Римскому очевисто послушенство черезъ присягу выконали,—если то они слушне, або не слушне учинили?

Православный: Признаваю и розумѣю, же не слушне. Абовѣмъ и противко власному сумнѣню своему, и противъ каноном церковнымъ, и противко патриярсѣ своему, которому первѣй черезъ присягу послушенство отдавали, выкрочили.

48.

Папежникъ: Але предся они суть пастырами вашими и бискупами, и повинністе вы ихъ, яко овечки, во всемъ наслѣдовати и, яко за пастырами, ити. Абовѣмъ || **(об. 81)** и въ старомъ законѣ [2] суды о науцѣ въ правѣ Божомъ іереомъ дають, таже и въ новомъ старшыхъ духовныхъ слухати и вѣри ихъ наслѣдовати свѣтскимъ росказано.

Православный: Не были пастырами нашими, ани суть, але блюзнители и зводители. Поневажъ разбойнически на столицы презъ моцъ злота и сребра и человѣческою помочю и хитростю вступили, абы имѣнми, а не церковъю владѣли. Дирою влѣзли, а не дверми [3], ведлугъ словъ Христовыхъ, не презъ возване, то естъ не презъ свѣтлость живота чистаго и непокалянного, на тые епископіе вступили. А поневажъ не отъ Бога початокъ того началства мѣли, для тогожъ [4] зводителство и погоршене, которое въ собѣ и въ скарбѣ своемъ мѣли, презъ отступене показали, бо иншого овоцу по собѣ (по Христовомъ словеси: добрый доброе износитъ а злый злое) [5] не мѣли. || **(82)** Подобаетъ бо хотящому вступити на епископство, первѣй у свѣцкомъ стану будучи, заповѣди Христовы пополняти: «любя бо мя (мовитъ Господь) заповѣди моя хранитъ» [6]. Потомъ подобаетъ ему—отврещися міра, и яже въ мірѣ: маетностей, родителей, друговъ; ведле тѣла, убогимъ ся стати доброволне, ведле словъ Христовыхъ: «хто любитъ отца або матку надъ мене, не естъ мене годенъ, и хто не отречется всего дому и родичовъ, еще жъ и своее души, и не возметъ крестъ свой и послѣдуетъ ми, не можетъ быти мой ученикъ» [7].

[1] Римл., гл. 8, ст. 29—30: «ихже бо предъувѣдѣ, тѣхъ и предъустави — —а ихже предъустави, тѣхъ и призва, а ихже призва, сихъ и оправда, а ихже оправда, сихъ и прослави». [2] Исход., гл. 18 (въ подл. ошиб. 17).—Малах., гл. 2.—Евр., гл. 13.—Лук., гл. 10. [3] Іоан., гл. 10, ст. 1: «—не входяй дверми — — но прелазя инудѣ—». [4] Послѣ этого, въ подлинникѣ оскоблены, какъ совершенно лишнія, слѣдующія слова: «и овецъ таковый». [5] Матѳ., гл. 12, ст. 33. [6] Іоан., гл. 14, ст. 21. [7] Матѳ., гл. 10, ст. 37—39.

Покажи ми ты въ тыхъ епископѣхъ, не тылко заповѣди Христовы вси еще міряне будучи если заховали, але хотяй одину, которую отъ еvангелскихъ словъ заховалъ? Гдѣ утерпѣлъ ближнему, и не судился зъ нимъ, и благословилъ его вмѣсто клятвы або отнятемъ маетности, и кривды учиненя, и до сукни взятя, и половицу біеня, || **(об. 82)** и другое стороны обороченя и иншыхъ росказаній отъ Господа? Не всѣ ли отъ молодости ажъ до старости нынѣшнего часу въ сварахъ, тяжбахъ, судахъ, правахъ, практыкахъ, лжехитростяхъ, абы баламутствомъ ближнего звитежилъ, животъ свой проводили и нынѣ провожаютъ? Гдѣ отрекся міра, маетности, любве, кревности? Гдѣ убозство принялъ, зволокся старого человѣка, потомъ очистился, спробовалсе въ пустыни, або отлучился отъ человѣкъ? Аза не видишъ, ижъ кламствомъ обѣтницу толко учинилъ? Нынѣ—жолнѣръ, владаръ, богачъ, роскошникъ, а ютро— съ тыми жъ имѣнми, ни въ чомъ убозства не заживши, для другихъ имѣній, абы былъ болшій панъ и богатшій, и слугъ болшей абы мѣлъ, покармовъ столы полные и богатшіе!! Не ижъ бы о церкви и о душахъ дбалъ, але або богатство злота и сребра зобралъ — для того прагнетъ на епископство!!! Видишъ, ижъ тые || **(83)** фигуровали въ собѣ, ижъ сынове вѣка сего гордаго суть, а не сынове покоры и будущаго вѣка, онаго запомнѣвши слова: «же многими скорбми и бѣдами подобаетъ намъ входити въ царство небесное» [8]. А прето, ижъ не были правдивыми пастырями, але зводители, оказалъ ихъ Богъ всѣмъ на яво, и отъ церкви ихъ, яко пагубныхъ и драпежныхъ волковъ, которіе толко волну и млеко брали, а о стадѣ не промышляли, изгналъ, абы каждый видечи моглъ ся таковыхъ самоловокъ, которіе шатанъ при власной единой вѣрѣ правдивой для ошуканя людского поставилъ, устеречи. Лечъ богобойная и чудная овечка Христова латво постеречи таковыхъ волковъ можетъ, памятаючи оное мѣстце апостолово: «и отъ васъ (мовитъ) самыхъ повстанутъ мужіе, мовячи превротность, абы отвели учневъ за собою» [9].

А зъ стороны послушенства || **(об. 83)**, теды на тотъ часъ ма быть послушенство отдавано духовнымъ, кгды не речи и науки, воли Божой противные, не мозгу своего плохого вынайденя, але волю Божію овцамъ приносятъ и оной подлегати росказуютъ. Яко на прикладъ: штò розумѣешъ зъ стороны Аарона, першого и навышшого въ старомъ законѣ іерея, яко оного телца на пустыни лилъ, яко справцею идолопоклонства былъ? Тые, которіе ся ему приспособляючи телца оного хвалили, чи были передъ Богомъ вымовлени? Аза не вѣдаемъ, же Мойсей, для упрошеня гнѣву Божого, Аарона зґромивши, три тисячи человѣка [10] посполитого мордуетъ? Також и о оныхъ іереяхъ, за которыхъ Господь народитися рачилъ, однакъ и до тыхъ ся вырокъ росказаня Божого стороны слуханя іереовъ сталъ. А чомужъ ихъ апостолове и иншіе вѣрные слухати не хотѣли? Чому вѣры або недовѣрства ихъ не наслѣ||**(84)**довали?

До нового тестаменту приступѣмъ. Христосъ Господь росказалъ слухати фарисеевъ, яко на катедрѣ Мойсеовой сѣдячихъ [11], а вжды однакъ апостолове

[8] Дѣян., гл. 14, ст. 22. [9] Дѣян., гл. 20, ст. 30: «—востанутъ мужіе, глаголющіи развращенная, еже отторгати ученики въ слѣдъ себе». [10] На полѣ: «люду». [11] Матѳ., гл. 23, ст. 2—3.

онымъ не были послушни. Але имъ якобы за простые люде, а не за намѣстники Мойсеовы почитаннымъ смѣли мовити: «треба болшей Бога слухати, нижли людей» [1]. А чомужъ то? Тому, же памятали, ижъ тотъ же Господь фалшивыхъ пророковъ выстерегатися и квасу фарисейского, то естъ науки ихъ, хоронитися казалъ, якобы такъ рекъ: сѣдячи на катедрѣ закону Божого учитъ, прето тыжъ черезъ нихъ Богъ учитъ; своихъ речій зась если бы учили, не слухайте, не чинѣте [2].

Присмотрѣмося и росказованя апостоловъ. Видимо, же росказуютъ себе наслѣдовати. А зъ другое стороны читаемо, же предся сами зъ ростеганя панованя надъ христіяны вымѣраючися мовятъ: || (об. 84) «не пасемо вѣры вашой». Предся отъ глупого а неуважного послушенства отводятъ овечки, мовечи: «не ставайтеся слугами людскими». Предся напоминаютъ, абы ся ляда вѣтромъ науки не давали уносити. Предся заказуютъ каждому духу вѣрити. Предсе росказуютъ пытати духовъ, если суть отъ Бога и (на другомъ мѣстцу) всего досвѣдчати, а толко што доброго дръжати. А за тымъ не маютъ за зле власнымъ слухаючимъ, кгды, слухаючи ихъ, обычайне имъ вѣрятъ, испытоваючи писмъ а досвѣдчаючи, если бы то такъ было, якъ слышали. А наветъ такъ свою власть огорожаютъ, же ей и собѣ самымъ, гдѣ бы иншую еvангелію приносили, вѣрити заказуютъ [3].

Слушне жъ теды и мы оныхъ, яко облудныхъ пастыровъ, яко слѣпыхъ вожовъ, яко упорне вѣрѣ христіянской пановати хотячихъ (зверху удаючися богомолца, а внутръ смѣхотворца!), вѣры не наслѣдуемо и наукъ ихъ и благословенства || (85) не приймуемо, ани прагнемо! Бо отъ проклятого штò маетъ быти благословенного?! Хотяй[же] [4] и овечками естехмо, але не безрозумными, яко Хризоетомъ святый всѣхъ насъ побужаетъ, мовячи: «не все на рамена насъ пастыровъ складайте; овцами естесте, але не безрозумными. Много и вамъ Павелъ святый поручаетъ». И Аѳанасій святый оные слова нѣгдѣсь написалъ: «каждый (мовитъ) [5] человѣкъ принялъ розумъ отъ Бога; если наслѣдуетъ пастыра неискусного, кламливую науку за правдивую приймуючого, мучонъ будетъ».

49.

Папежникъ: Хотяй же быхъ и призволилъ тому такъ быти, яко ми стороны становъ духовныхъ правишъ, же неслушне, непристойне противко власной присязѣ и канономъ святыхъ отецъ учинили, ижъ на станы духовные не дверми, але дирою влѣзли, то естъ не презъ порядки церковные, ку тому — ижесь ми много артикуловъ и церемоній, поважне отъ костела Рым||(об. 85)ского принятыхъ, зганилъ, яко бы онъ все противку писму Божому выносячися на свои розумы, также и богатствы того свѣта будучи уведенъ, мѣлъ то чинити,— але мя еще то гамуетъ: для чогожъ вы до вызнавцовъ костела Римского удаетеся, и наукъ ихъ лапаете, и вшелякимъ способомъ ласкъ собѣ у нихъ еднаете? А то — для того, абы-

[1] Дѣян., гл. 4, ст. 19; гл. 5, ст. 29. [2] Здѣсь изложены 2 и 3 стихи 23-й главы евангелія отъ Матѳея. [3] На полѣ выставлены слѣдующія указанія: «1 Петр., гл. 5; 1 Корин., гл. 1; Филиппис., гл. 3; Колос., гл. 2; Іоан., гл. 4; 1 Солун. гл. 5». [4] Дописано на полѣ. [5] На полѣ: «повѣдаетъ».

стеся отъ нихъ могли чого научити, наветъ дѣткамъ вашимъ дома, ани при церквахъ наукъ не маючи, всихъ до нашихъ маистровъ, прецепторовъ и учоныхъ въ писмѣ засылаете. Тымъ самымъ дается знати, же ваша наука слаба, и мусите отколь-иноль на нее ся здобывати, а звлаща отъ вызнавцовъ костела Римского.

Православный: Ачколвекъ нашего православія нѣкоторіе чинятъ то противко воли Божой, а вшакъ же не зъ уприймое назбытъ хоти, але яко бы съ примусу. А тое примушене отъ васъ же самыхъ причину, презъ розмаитые и выдвор||**(86)**ные опиніе реторицкихъ, діялектическихъ и софійстійскихъ студей, имъ подаетъ, а звлаща — на [зъ]яздахъ, сеймикахъ, рокахъ, трvбуналахъ и валныхъ сеймахъ, гдѣ вшелякимъ бѣглостямъ, зъ выкрутацствы и фантазіями дивными змѣшанымъ речамъ, або справы людскіе у правахъ, судахъ, констытуціяхъ, отправахъ, декретахъ — зданя фортелне, иле ведле свѣта, отправуются. Съ тыхъ теды причинѣ наши Греческой реліи упослѣжоными быти не хотячи (а не ижъ бы ся вѣры и набоженства вашего учити мѣли), дѣтки свои науками ласкамъ вашимъ залеца[ю]тъ, якожъ предся частокротъ утрату або шкоду, змѣшаную зъ отщепенствомъ, про легкое дѣтокъ своихъ опатрене, односятъ. Чого я зъ нѣкоторое части своимъ того не фалю, и не зычилъ бымъ. Абовѣмъ «що за пожитокъ зысковый на души шкодуючому, хотяй бы и увесь свѣтъ таковый позыскалъ, души || **(об. 86)** своей таковый откупити не можетъ» [6]. Всѣ бовѣмъ скарбы того свѣта, бы и накоштовнѣйшіе были, души единой благочестіе у вѣрѣ своей тримаючой не сутъ прировнани.

А што спомнялесь, же въ домохъ и при церквахъ науки такое дѣтемъ своимъ не маютъ,—и овшемъ нѐмашъ чого прагнути! Абовѣмъ мудрость свѣтская глупство естъ у Бога. Што и апостолъ указуючи мовитъ: «я пришолъ до васъ, братіе, не по превосходному слову или мудрости въ словѣхъ — — але во явленіи духа силна, абы вѣра ваша не въ мудрости человѣческой, але въ силѣ Божой была» [7]. И Ияковъ братъ Господень пишетъ: «если (повѣдаетъ) зависть горкую маете и рвеніе въ сердцахъ вашихъ, не хвалитеся и не лжѣте на истинну. Не естъ тая мудрость зъ высокости зступуючи, але земна, душевная, бѣсовска. — —. А которая мудрость зъ высокости, первѣй естъ чиста, потомъ же мирна, кротка, благопокорлива, полна милости и ово||**(87)**цовъ добрыхъ» [8]. Прожно теды маемося уганяти за тогосвѣтнею мудростью, которая естъ противна мудрости Божой, которое наслѣдовати — шкода естъ не малая, а ухороненеся отъ оное — животъ вѣчный.

50.

Папежникъ: Тые твои аркгумента бы знаку до взросту и цвиченя дитинного не служатъ. Абовѣмъ яко маленкому дитяти покармъ дорослыхъ не естъ пожиточенъ, рачей сосца матки его, такъ власне и наука тая, о которой ты правишъ, што и Павелъ апостолъ до Коринтовъ указуючи мовитъ: «и я барзѣй не моглъ есми вамъ мовити, яко духовнымъ, але яко тѣлеснымъ, яко младенцемъ о Христѣ. Млекомъ васъ напоихъ, а не брашномъ, абовѣмъ не могли есте, ани еще нынѣ

[6] Матѳ., гл. 16, ст. 26. [7] 1 Коринѳ., гл. 2, ст. 1, 4—5. [8] Соб. посл. Іакова, гл. 3, ст. 14—15, 17.

можете» [1]. Еслижъ они, которіе въ лѣтѣхъ дорослыхъ або зуполныхъ будучи потребовали млека, то естъ науки, на початку легкое и поволное, || **(об. 87)** далеко болшъ дѣти малые, которые ани розуму приналежачого не маютъ, потребуютъ наукъ мякихъ, простыхъ и съ фабулками змѣшаныхъ, абы тыми выполёровавшися смыслы ихъ до науки вышшое и розуму зуполного, тутъ тежъ и до побожности и повинности живота христіянского, прийти могли.

Православный: Признаваю то, же естъ добрая и потребная речь зверхнихъ словъ вѣдане. Але для чогожъ толко ку звычаю, абы просто мовити и писати, и ку заостреню розуму и выполерованю его, а не ку знайдованю божественныхъ догматъ, и не ку розсудкови ихъ. Поневажъ Бозскіе догматы вышше вшелякое мысли суть, и вышше вшелякое быстрости очное, презъ вѣру толко осягненные и всякое умѣетности логійское отбѣгаютъ, и высоко возлетуютъ, и не потребуютъ жадныхъ тогосвѣтнихъ вымысловъ. Але у вашихъ не такъ. Абовѣмъ, на подобенство жродлъ текучихъ || **(88)** а надто потопляемыхъ, Аристотеля, Платона, Цицерона и иншихъ, што около ихъ, —жадная наука у васъ, ани человѣческая, ани Божія моцна быти не здается. Если не Аристотельскими силоизмами ствердятъ то, и если не згожаетъ зъ умѣетностю ремесла вашего указанемъ, тое, яко подлѣйшое, откидаете. Албо если што видится противко ремеслу вашему тое оттинаючи, ко угоженю Аристотелское умѣетности перечиняете. И такъ беззаконствуючи презъ весь день никчемной философіи, упадаете въ долъ омаменя, яко то: о натурѣ Божской, о заплатахъ справедливымъ, о мукахъ тамошнихъ грѣшнымъ, о способѣ раздѣленія души отъ тѣла, о ряду въ церкви Божой, о владзы духовной, и о иншихъ тому подобныхъ. На всемъ томъ хоруете, для того, ижъ болшъ звирхней діалектики, анижли внутрной Богомъ дарованой церковной фило||**(об. 88)**софіи наслѣдуете. И видимо, же тые науки ваши ничого пожитечного, ничого богобойного, ничого святобливого христіянскимъ людемъ не приносятъ. Але рачей: незгоды, розмаитые споры, насмѣвиска, натрасаня, отщепенства, геретицства, живота своволность, угоненеся за марными того свѣта дигнитарствы, и набыте презъ нихъ маетностей, для которыхъ иногды и вѣры отступуютъ, а затымъ, за зкгвалченемъ доброго сумнѣня, душу посполу съ тѣломъ тратятъ. Еслижъ не такъ, обачь самъ. Бо ми жадного съ таковыхъ, а звлаща нашое релѣи, которые зъ наукъ вашихъ выходятъ, не укажешъ быти досконалымъ и твердымъ въ вѣри, абы мѣлъ на всякое богоугодное дѣло, гдыжъ возванъ будетъ, готовымъ ся ставити,—але увесь животъ свой въ роспустахъ, въ практыкахъ, роскошахъ тѣлесныхъ, вынеслостяхъ, лупезствахъ и розмаитыхъ кривдахъ людскихъ провадятъ. А то имъ ни што ин||**(89)**шого не еднаетъ, одно науки ваши. Якожъ не мало ихъ естъ и было, которыхъ не Богу, але княжати того свѣта на службу отсылаете, оному ихъ зо всѣмъ офѣруючи. А предся обачитися, такъ много людей безъ меча забиваючи, не можете. Чого жался, Боже Вседержителю!

Не такихъ теды зъ ядомъ змѣшаныхъ наукъ дѣтемъ христіянскимъ на початкахъ потреба (бо што въ него, за молодыхъ лѣтъ и мякого тѣла, увол[ь]ешъ, съ тымъ ажъ до надалшыхъ ча-

[1] 1 Коринѳ., гл. 3, ст. 1—2.

совъ тривати будетъ), але святобливыхъ, побожныхъ, страху Божого [2] полныхъ. Яко псал[миста] мовитъ: «початокъ мудрости страхъ Господень» [3]. И на другомъ мѣстцу: «законъ Господень непороченъ, наворочаючій душа; свѣдоцство Господне вѣрно, умудраючая младенца; оправданія Господня права, веселячаа сердца; заповѣдь Господня свѣтла, просвѣщаючи очи; страхъ Господень чистъ, пребываючій на вѣки; суды Господни правдивые, усправедливене посполу; пожадане || **(об. 89)** надъ злото и каменій дорогихъ — — абовѣмъ слуга твой заховуетъ ихъ, а въ захованю ихъ заплата многая» [4].

Абы напродъ по оныхъ складахъ вѣдалъ свою христіянскую повинность, абы вѣдалъ, штò естъ человѣкъ, и для чого на тотъ свѣтъ естъ пущонъ, и штò то естъ крещеніе, при которомъ шлюбъ Господу Богу учинилъ, штò то естъ вѣра, надѣя, милость, и яко моцнымъ а нефиючимся быти въ вѣрѣ, яко стеречися наукъ заразливыхъ, свѣцкихъ, геретицкое сполечности, яко пилновати еѵангелскихъ заповѣдей, яко тымъ дочаснымъ свѣтомъ гордѣти и пожадливостями его, а о пришломъ нескончаемомъ мыслити, яко завше [н]а памяти мѣти смерть, и скончаніе, и день судный, и приходъ справедливого и небракуючого особами судіи, предъ которымъ намъ всѣмъ подобаетъ стати, абысмо ведле учинковъ нашихъ, тутъ на свѣтѣ пополненыхъ съ тѣломъ, заплату або добрую, або злую приняли,— въ тыхъ и та||**(90)**ковыхъ речахъ або наукахъ молодый если знайдоватися будетъ, напотомъ жадныхъ бурливыхъ вѣтровъ навалности, хотяй ся и припрутъ до его дому, то естъ серца, не могутъ его порушити зъ мѣстца того, на которомъ моцне уфундованый естъ, то естъ на вѣрѣ православного вызнаня. И южъ ани пострахи, ани голодъ, ани мечъ, ани розлучене повинныхъ, ани выгнане, ани отняте маетностій, ани насмѣвиска, ани обѣтници, ани похлѣбства, ани поблажаня, ани иншіе будь якіе небезпеченства — не могутъ его отъ вѣры святымъ, одинкротъ поданое [5], ани отъ любве Божія зъ апостоломъ Павломъ розлучити [6]. Въ таковыхъ школахъ бывали цвичоны оные першіе христіянскіе дѣтки, съ которыхъ потомъ дивныхъ наукъ, дивныхъ животовъ люде выходили, которіе, посполу и зъ солнцемъ, мірови статечностью живота и прикладомъ добрыхъ дѣлъ свѣтили; которыхъ церковъ Божія ажъ || **(об.91)** до сихъ часовъ б[лаж]итъ и выхваляетъ, и онымъ ихъ святобливымъ справамъ съ подивенемъ ся присмотруетъ; которыхъ стопами и прикладомъ абы и насъ Господь Богъ въ томъ суетномъ свѣтѣ честно животъ нашъ опровожати даровалъ, а позестю съ того свѣта царства небесного быти наслѣдниками сподобилъ. Аминъ [7].

Печатано по рукописи Московской Синодальной Библіотеки (Горскій и Невоструевъ, «Описаніе и пр.», III, 327—329, № 271). Внутри переплета сохранилась собственноручная помѣта Ростовскаго митрополита: «О вѣрѣ — Ростов: арх: Димитріа». *Кромѣ этого, есть и Польская надпись*: «w roku 1655 Moskwa».

---

[2] Поправлено на полѣ изъ «Бож*ому*». [3] Притч.. гл. 1, ст. 7 [4] Псал. 18, ст. 8—12. Кромѣ того, на полѣ подлинника указано еще: «Сирахъ, гл. 1». [5] Соб. посл. Iуд., гл. 1, ст. 3. [6] Римл., гл. 8. ст. 35. [7] Послѣ текста, на пустомъ мѣстѣ подлинника написано рукою позднѣйшею: «Іоаннъ Нечай»,—вѣроятно, одинъ изъ бывшихъ владѣтелей этой рукописи.

УНІЯ
ГРЕКОВЪ СЪ КОСТЕЛОМЪ РИМСКИМЪ

1595 года

|| (1 нен.) **УНІЯ**

альбо выкладъ преднейшыхъ артыкуловъ, ку зъодноченью Грековъ съ костеломъ Рымскимъ належащыхъ.

У Вильни. Року Божого Нарожения 1500 деветдесятъ пятого. За дозволениемъ старшыхъ[1].

|| (1—А) До чителника предмова.

Ижъ то естъ повинность пастыра кождого, хрестиянскій брате православія Руского, о стадѣ собѣ порученомъ чути и съ пилностю старатися, якобы отъ волковъ и иныхъ окрутныхъ бестый пожрано не было и въ расхищеніе не пришло (што̀ ижъ се посполите розумѣетъ о пастырехъ овецъ нѣмыхъ и

[1] Этотъ заглавный (и, вмѣстѣ съ тѣмъ, выходный) листъ помѣщается на 1-ой ненумерованной страницѣ, оборотъ которой чистъ. Въ томъ единственномъ старопечатномъ (курсивнымъ шрифтомъ) экземплярѣ, который здѣсь воспроизводится, не достаетъ 2-й ненумерованной страницы съ оборотомъ (а можетъ быть—и больше). На ней должно быть посвященіе, отъ котораго уцѣлѣла послѣдняя ненумерованная страница (оборотъ ея чистъ), содержащая слѣдующія строчки: «сме[р]телное памети речъ годную ваша милость справишъ, которая и ку незьмерному добру всего народу нашого и ку славѣ вашеи милости самого и вѣчному спасенью пожыточная будеть. Вашей милости моего милостивого пана здавна знаемый слуга а теперъ и богомолца уставичный, негодный слуга церкви Божое». Далѣе уже слѣдуетъ текстъ, нумерованный (внизу, посрединѣ, по тетратямъ изъ четырехъ четвёртокъ) буквами: А, Б, В, Г, Д, Е, Ж, Зѣло, З, И, К, Л (вторыя и третьи четвёртки при главныхъ буквахъ имѣютъ еще *в* и *г*, а въ первыхъ трехъ тетратяхъ и четвертая четвёртка имѣетъ еще *д*). Такимъ образомъ, всѣхъ нумерованныхъ тетратей двѣнадцать; въ послѣдней текстъ кончается на оборотѣ третьей четвёртки; слѣдовательно, во всей брошюрѣ—нумерованныхъ двойныхъ страницъ 47, а обыкновенныхъ (съ оборотомъ) 94. Въ концѣ каждой страницы положена кустодія. Въ единственномъ старопечатномъ экземплярѣ, который здѣсь воспроизводится, не достаетъ, кромѣ уже упомянутаго выше нача́ла посвященія, четырехъ страницъ или двухъ четвёртокъ (Ив, Иг). Вишневскій (VII, 289), указывая на типографію Мамоничей, насчиталъ съ чужихъ словъ—4 и 182 ненум. страницы.

безсловесныхъ, которые, за наймомъ дочаснымъ отъ пановъ своихъ, стада ихъ пасутъ),—а еслиже тые для найму горкого дочасного, жебы его не потерали и шкоды, еслибы се якая въ стадѣ стала, паномъ своимъ не прыплатили, такъ пилное старане о овцахъ нѣмыхъ посполите мѣвають,—яко далеко болшей пастыромъ и слугамъ церкви Божое, которые не козы, не бараны, не быдло нѣмое, але стадо словесныхъ овецъ Христовыхъ въ порученю своемъ мають, старатисе пилно потреба, якобы въ расирошене не пришло, вѣдаючи о томъ, ижъ если бы се, чого Боже уховай, шкода въ немъ якая стала, || **(об. 1)** не наймомъ дочаснымъ кождый таковый пастыръ, але вѣчною погибелю души своее прыплатити бы того мусѣлъ, бо бы не за нѣмое быдло, але за оное многоцѣнное стадо, неошацованымъ скарбомъ — Кровю Христовою искупеное, мусѣлъ Пану своему личбу давати.

На што на все маючы пилное око, а иле подъ тымъ часомъ нещасливымъ, которого розмаитыхъ ересей намножилосе, а видечи яко и тые, которые не ку спасенію, але ку вѣчному затраченю, овцы Христовы съ правдивое овчарни выводечы до своихъ пустынь, великую пилность въ томъ маютъ, въ чомъ неледаяко имъ шанцуется, бо не по одной, але великими громадами стадо Христово урываючы до своее оборы плюгавое загоняютъ,—а овцы тежъ, яко прироженя кревкого будучы, неразмыслне, але ослѣпъ, яко дурные, творечы за пастырми, анижли они за волками, на свою погибель бѣгуть. А пастыры зась старшіе, которые бы того догледати и той явной и великой шкодѣ забѣгати мѣли—то радою, то наукою, то писанемъ своимъ, || **(2—Ав)** ничого о то не дбаютъ, а праве само хоть стадо Христово на месные ятки выдаютъ.

А штожь иншого овцамъ бѣднымъ, видечы таковую недбалость пастырей своихъ, чинити было годно въ томъ розерванъю? Искати пристанища якого, жебы се гдѣ-колвекъ прыгорнути могли! Вышедшы тогды зъ овчарни своее а блукаючысе по пустыни, хто ся колвекъ натрафилъ — будь то Лютаръ, будь то Калвинъ, будь то проклятый Арей ебіонъ, албо нурокъ, не смотречы— если пастыръ, албо волкъ, облуканые приставали, а другіе — розумнѣйшые, хотяжъ не до своихъ звыклыхъ пастырей, але до иншыхъ, видечы справу добрую и порадокъ лѣпшій, быле бы отъ волковъ убѣчы, прилѣплялисе.

Штожъ было иншого намъ, бѣднымъ и горкимъ подпасычомъ, чинити?! Одно —видечы недбалость и нечуйность пастырей нашихъ головныхъ—до лѣпшого ряду и до оное старожитности и згоды светое, которая за продковъ нашихъ бывала, вернутися. О чомъ кгдысмы, водлугъ повиннос[т]и нашое, радить и промы||**(об. 2)**шлять почали, вмѣсто подякованя и вдячности за старане нашо, у великую ненавис[ть] и въ неласку до своихъ же прышли. Также не толко словъ ущипливыхъ писма вшетечного насмотрѣлися есмо и наслухали[ся], але наконецъ и погрозокъ и небезпечности здоровья нашего увездѣ полно. О которое мало стоимъ, бо, для правды Божое, и того положыти не страхаемся.

А ото—нажалоснѣйшая! Ижъ всимъ геретическимъ и дъяволскимъ сектамъ волно старшымъ о порадку межы своими промышляти; людей православія хрестиянского до своее вѣры наворочати — то словы [2], то писмомъ, то сынодами; наконецъ — волно Пана Бога блюзнить и противъ превѣчному маестатови Сына Божего писма

[2] Въ экземплярѣ опечатка: «славы».

заразливые выдавать, друковать, людей добрыхъ, а во имя Отца и Сына и Светого Духа въ церкви Божой вже окрещеныхъ, знову крестити, понурити; наконецъ — другимъ до жидовства и до ярма старозаконого, съ которого насъ Христосъ Господь вже освободилъ, волно удаватися; коротко мовечы — найспроснѣй||(3 — Аг)шымъ геретикомъ и блюзнерцомъ имени Божого вольно о порядку своемъ погибелномъ промышляти! А предся вси молчатъ, а не толко похвалокъ якихъ на здорове, але и злого слова на нихъ речы не смѣютъ!

А намъ, горкимъ часто [1] епископомъ [2], которые власть не отъ посполитого человѣка, але отъ Бога и отъ порядныхъ пастырей въ церкви Божой постановленыхъ за рукоположенемъ ихъ маемо, не маеть быти волно о лѣпшомъ порядку въ церкви Божой и о направѣ старатися! И не жаль бы намъ тое кривды терпѣти, бысмы людей до чого нового и николи неслыханого вели! Алеижъ до оное стародавное згоды, которая перьвѣй, за единоцства, была въ церкви Божой, своихъ ведемо! Атоли за то—таковое преслядоване терьпимо, не отъ чужыхъ, не отъ поганъ, не отъ геретиковъ, але отъ своихъ, ркомо-то православныхъ хрестиянъ! Нужъ, што тыхъ явныхъ потварей, и словныхъ, и на писмѣ выданыхъ насмотрѣлися есмо, которыми насъ не толко у своихъ гидечы, але и другихъ иновѣрцовъ, до которыхъ, ||(об. 3) яко мы до нихъ, такъ и они до насъ, ничого не маютъ, на насъ подбуряючы, дивные новины о насъ разсѣваютъ: яко быхмо хотѣли вѣру свою православную, а потомъ евангелицкую выгубить, вси обрядки церкви нашое и сакрамента светые, водлугъ стародавного порядку церкви Восточное—въ ни-во-што обернути, а праве—зовсѣмъ ничого своего вцалѣ не зоставившы, претворитисе въ ыное! Нужъ, што иншыхъ розмаитыхъ прычынъ, яко быхмо то для пожитковъ своихъ власныхъ, для мѣстецъ въ радѣ, для пыхи, для лакомства чинити мѣли—не воспоминаю фалшивыхъ потварей, которые и учтивости дотыкаютьсе, и иншыхъ розмаитыхъ прымововъ, о которые мнѣй дбаемо, чуючысе быти невинными, и овшемъ нетолько то, але и што горшого, для правды Божое, терьпѣти есмо повинни, иле зъ стороны особъ нашихъ.

Але гдѣ идетъ о фалу Божію, а звласча же насъ до людей удаютъ, яко быхмо хотѣли вѣру свою въ ни-во-што обернути и антихристови || (4—Ад) въ руки самыхъ предати, тутъ [в]же не годитсе намъ такое потвары явное терпѣти, але то всѣмъ ку вѣдомости ознаймити, же намъ въ томъ великую кривду и всему хрестиянству дѣлаютъ, зовучы пастыра видомого церкве Божей—«анти[х]ристомъ» и «сыномъ д[ъ]яволскимъ», а царей и господарей хрестиянскихъ и народъ зацный хрестиянскій—«неволниками антихристовыми» и «сынами дъяволскими»!

Смотрижъ одно, хто то чинитъ, и хто таковые новины спросные розсѣваетъ?! Певне, не станъ духовный, которымъ бы пристойнѣй людей остерегатися, але—людъ посполитый, простый, ремесный, который, покинувшы ремесло свое (дратву, ножыцы и шило) а привлащивши собѣ врадъ пастырскій, писмомъ

[1] Въ экземплярѣ опечатка: «чусто». [2] Изъ посвященія (см. выше, въ сноскѣ) видно что авторъ «Уніи»—лице духовное, а изъ указываемаго теперь мѣста, что онъ—епископъ.

Божымъ ширмуютъ, ницуютъ, выворочаютъ и на свое блюзнерскіе и хвалшивые [3] потвары оборочаютъ, пастырей своихъ власныхъ соромотятъ, безчестятъ и потваряютъ; а на бо̀льшое обелженъе — якобы якимъ безецникомъ, не зъ рукъ въ руцѣ, але на кій узявшы **(об. 4)** свое писма черезъ особъ легкихъ незнаемыхъ подаютъ. Не вѣру, жебы хрестиянскимъ чловѣкомъ таковый быти мѣлъ, хто бы се таковое кривды нашое ужалити не мѣлъ?!

Прыслухайжесе одно далѣй въ томъ замѣшаню розмаитымъ мовамъ! Нѣкоторые мовятъ, ижъ волимо до Арияновъ, до новокрещенцовъ удатися, анижли быти подъ властію папежскою и згодитисе съ папежниками. О, милый Боже! Изали то не явное заслѣпене людское!? Брати родное, которыхъ одна мати церковъ светая каѳолическая породила, бѣгаютъ, а до мачешиныхъ дѣтей утекаются! Не дивъ теды, же се зъ ыновѣрцами, зъ геретыками на насъ списуютъ, бунтуютъ! Бо не толко брати своее, але и матеры, оное милое церкви светое правдивое, одбѣгаютъ и волятъ мѣти надъ собою тисеча наемниковъ (и што мовлю «наемниковъ»? кгдыжъ и наемникъ часомъ бываетъ добры[й]; але власныхъ волковъ пастырми!), анижли единого видомого пастыря церкви Божое, которому || **(5—Б)** тая зверхность въ церкви Божой завжды належала. А ижъ бы тымъ лѣпѣй потвары свое до людей удали и насъ у въ огиду до нашихъ приправили, а звласща до тыхъ неуковъ-простаковъ, которые писма не читаютъ, невстыдливе наслѣдуючы въ томъ явныхъ геретыковъ и выкрутовъ писма ихъ, а яко столицу верховнаго апостола Христова Петра светого шкалютъ, такъ и пастыра видомого церкви Божое, который на ней сѣдитъ, «антихристомъ» онымъ, который еще прыйти маетъ, и «сыномъ дъяволскимъ» называютъ, и тымъ отъ едности и згоды хрестиянское людей невѣдомыхъ одрываютъ и отстрашиваютъ.

А такъ, абымъ людямъ простымъ и невѣдомымъ очи отворилъ, жебы обачили явне, слушне ли тое светое згоды, о которую се стараемъ, бѣгаютъ,— умыслилемъ вси тые артикулы, о которые наболшій споръ межы Рымляны и Греками идетъ, вократцѣ объяснити и оказати, для которыхъ артыкуловъ люди народу нашого Руского тое згоды светое || **(об. 5)** бѣгають. А не дивуюся тому. Бо иншые не вѣдаютъ, и подобно того другій и не слыхалъ, што тутъ обачытъ. Бо и якъ же вѣдати маютъ, коли писма и книгъ светыхъ отецъ, до таковыхъ речей потребныхъ, въ нашомъ языку Рускомъ не маемъ, а чужымъ вѣрити не хочемъ, але все людское ганимъ, а своего лѣпшого не покажемъ. А хотя што потросѣ и естъ у кого книгъ писаныхъ, ино Богъ то вѣдаетъ, если правдиве преписованые, и если отъ православныхъ хрестиянъ, албо тежъ отъ геретыковъ, которыхъ въ народѣ Греческомъ наболѣй бывало, выданы сутъ.

Вѣдай же теды, хрестиянскій брате, ижъ наголовнѣйшыхъ артыкуловъ, которые до тое згоды перешкажаютъ, естъ пятъ: першый—о похоженю Духа Светого, другій — о чыс[т]цу, третій—о, зверхности видомого и настаршого пастыра, четвертый—о календару, а пятый прыложыломъ до того—о антихристѣ, абы люде обачыли, если же вже пришолъ антихристъ, онъ головный,

[3] Въ экземплярѣ опечатка: «*ф*валшивые».

котораго люде ожыдають. А то наболѣй для того ||**(6—Бв)** тотъ пятый артыкулъ прыложиломъ, ижъ люде незбожные тую светую згоду розривати и людей хрестиянскихъ отъ нее отстрашити не чымъ иншымъ усилують, одно тымъ — показуючы папежа быти антихристомъ головнымъ, а насъ яко быхмы людей отъ правдивыхъ пастырей отводити и антихристови самыхъ себе и оныхъ въ неволю поддавати мѣли. О чомъ и сами патрыархове светое Восточное церкви николи писати и твердити того не смѣли, вѣдаючы, ижъ еще антихристъ не прышолъ. А нашы смѣють то невстыдливе на писмѣ выдавати, наслѣдуючы въ томъ не своихъ старшыхъ, але геретыковъ явныхъ, которые о томъ розно пишучы и сами зъ собою не згожаютсе.

Ку тому вѣдай, ижемъ тутъ, въ томъ писаню о тыхъ артыкулахъ, мало светыхъ отецъ церкви Рымское ку подпору свѣдѣцства прыводилъ, хотя быхъ и тымъ несогрѣшылъ, гдѣ быхъ также ихъ писанемъ доводилъ. Але, жебысь не мовилъ, же за Рымскою церковю тягнучы || **(об. 6)** Рымскими докторми довожу, прото мало не все писаньемъ святыхъ отецъ Греческыхъ подпираю, абысь, православный народе Рускій, не намъ, але вжды своимъ учителемъ церкви светое Восточное вѣру далъ. А то пречитавшы, абысь не рекъ, ижъ «не толко тыхъ артыкуловъ, о которые ся еще зъ Рымляны не згожаемъ». Ино въ томъ тя беспечне упевняю, ижъ гдѣ ся въ тыхъ пяти толко обачышъ, же болшей упору, анижли правды наслѣдуешъ, о вси иные—покой и згода. Бо яко служба Божая вся, такъ сакрамента святые и вси иные церымонеи и обрадки церкви светое Восточное нашое вцалѣ и ни въ чомъ ненарушенне зостануть.

И прошу кождого хрестиянского человѣка, пре милость Божю, абысь плонымъ повѣстямъ людскимъ и артыкуломъ змышленымъ не вѣрылъ, а звласча тому, же нѣкоторые васъ тымъ страшатъ, якобы вамъ всего теперъ на одинъ рокъ албо на килка позволено, а потомъ въ килко лѣтъ все поламано быти мѣло. Не вѣрте жъ тому. Бо пристойнѣй бы ему ||**(7—Бг)** поламати тымъ кот[о]рыхъ въ самомъ Рымѣ подъ властію и послушенствомъ своимъ маетъ, а предсе не ламлетъ и ни въ чомъ порадку церкви Божое такъ въ службѣ Божой, яко въ сакраментахъ и въ иншыхъ церымоніяхъ не нарушаетъ, але и овшемъ моцне ихъ держытъ и стережетъ. Чому еслиже не вѣрышъ, пытай же власныхъ Грековъ, а наконецъ и неприятелей его явныхъ, которые тамъ бывали. Тогды то прызнають, ижъ и въ самомъ Рымѣ, не толко въ околицы, ему подданой, водлугъ порадку церкви Восточное, яко служба божественная, такъ и сакрамента святые подъ обѣма особами хлѣбомъ квасны̀мъ, и иные вси порадки церковные и церемоніи отправуються.

Затымъ—мѣйсе добре, а дай ти, Боже, упаметане.

—

||**(об. 7) Артыкулы певные**, НА КОТОРЫЕ ОГЛЕДАЮТСЕ ЛЮДЕ НАРОДУ РУСКОГО, НЕ ХОТЕЧЫ ЗЪ РЫМЛЯНЫ ДО ЕДИНОЦСТВА А ЗГОДЫ ПЕРШОЕ ВЕРНУТИСЕ, КОТОРАЯ ПЕРЕДЪ ТЫМЪ БЫВАЛА.

А то жебы тыхъ артыкуловъ [1] въ чомъ не нарушили и сумнѣнья своего не образили, але подобно албо ихъ не розумѣють, албо тежъ не вѣдають, яко передъ тымъ о нихъ светые отцы, за единоцства, розумѣли и писма свое о

[1] Въ экземплярѣ опечатка: «арытькуловъ».

нихъ зоставили, чого наши албо не вѣдають, албо не чытають, албо тежъ книгъ въ Рускомъ языку о томъ писаныхъ у себе не мають, — прето умыслилемъ вократцѣ о кождомъ артыкулѣ [2] (съ тыхъ, о которые споръ идетъ) н[ѣ]которыхъ светыхъ отецъ писма ку вѣдомости людямъ подати, абы, то читаючи, розумѣли и обачилисе въ томъ, слушне ли тое згоды бѣгають. А то суть артыкулы чельнейшые, о которые межы Греками и Рымляны споръ идетъ, которые кгды се померкуютъ, тогды о вси иншые не будетъ о што спиратисе, бо вси артыкулы вѣры, обрадки ||(8—Бд) и церымонеи церкви светое Восточное, яко хвала Божая, такъ сакрамента вцалѣ зостануть, и по старому все отправоватисе будетъ, безъ всякого нарушеня.

Артыкулъ 1.

О похоженью Духа Светого, о которомъ естъ споръ межы Рымляны и Кгреки.

Рымляне повѣдають, ижъ Духъ Светый походитъ одъ Отца и отъ Сына единымъ исхожденіемъ и единымъ дыханіемъ. А Грекове мовятъ: толко отъ самого Отца походитъ и на Сыну опочиваетъ. А иншые мовятъ, же Духъ Светый одъ Отца черезъ Сына походитъ, згажаючисе зъ нѣкоторыми светыми отцами Греческими. А наша Русь [3] и того слова «черезъ Сына» не прыйму[е]тъ, подобно не читають писма светыхъ отецъ старыхъ, которые, будучы еще въ згодѣ и единоцствѣ зъ Рымляны, такъ вѣрыли и такъ писали. Знайдуемъ переднѣйшихъ светыхъ отецъ Греческихъ чотырнадцатъ, которые наукою великою и светобливостю жывота своего слынули оныхъ першыхъ вѣковъ въ церкви Божой. ||(об. 8) А то суть тые:

Григорей Чудотворецъ, которого Грекове зовуть Тавматуркг(р)омъ. 1
Ѳеанасей, епископъ Александрейскій. 2
Василей Великій. 3
Григорей Ниский. 4
Григорей Назианзенскій, Теол[о]гъ названый. 5
Кирылъ Ерусолимскій. 6
Иоанъ Златоустый. 7
Епифаней, епископъ Кипрскій. 8
Дидимъ Александрейскій. 9
Кирилъ Александрейскій. 10
Анастасей, которого зъ великою учтивостью вспоминаетъ соборъ шостый. 11
Тарасей. 12
Максимъ, мужъ светый и учоный. 13
Иоанъ Дамаскинъ. 14

Прыдавають еще до тыхъ петнадцатого Метофраста, который залецонъ былъ на сенодѣ Флюрентайскомъ [4].

||(9—В) Съ тыхъ всихъ нѣкоторые свѣдѣцства знакомитшыхъ у Грековъ велми славныхъ отцовъ тутъ выписалемъ.

Григорей Тавматурскій—1. Который у вызнаню вѣры, отъ Бога взятое, о чомъ свѣдчытъ Григорей Низкій, описуючы житіе его, тотъ такъ мовитъ: «единъ Духъ Светый, зъ Бога початокъ и бытность маючи, который черезъ Сына показалсе, образъ досконалый Сына досконалого».

[2] Въ экз. опеч.: «артылуке». [3] Рукою тогдашняго православнаго читателя написано на полѣ экземпляра: «кламство и потваръ на Русь»! И дальнѣйшія рукописныя отмѣтки (которыя будутъ приведены ниже, въ своемъ мѣстѣ) на поляхъ этого экземпляра принадлежатъ той же рукѣ. [4] Послѣ этого, кустодія невѣрно обозначена: вмѣсто «стыхъ»—«светыхъ».

Оѳанасей—2. Въ книгахъ «О единоцствѣ вѣры» ясне вызнаваетъ, и тые слова его сутъ: «зъ моцы Отца и Сына походитъ Духъ Светый, моцъ самую бозства маючы». Тотъ же, въ «Исповѣданію албо въ складѣ вѣры» такъ мовитъ: «Духъ Светый, одъ Отца и Сына неучиненый, ани сотвореный, ани зрожоный, але исходяшчый». Тотъ же, въ казаню четвертомъ противъ Ариановъ: «не чинимо (повѣда), ани уводимъ трохъ початковъ, ани трохъ отцовъ, || **(об. 9)** яко чинятъ Маркианитове, коли показуемъ, уживаючы подобенства, не трохъ солнцовъ, але одного солнца, и ясности албо сиянія его, а зъ обойга походяшчое свѣтлости». Смотрижъ тутъ а уважай добре, яко тотъ светый учитель тры речы вылычаетъ: слонце, сияніе его, и свѣтлость, такъ и зъ солнца, яко и зъ сиянія походяшчую. А тутъ розумѣетъ черезъ с[о]лнце Отца, черезъ сияніе Сына (бо такъ—Коласаемъ, [гл.] 1 — и Павелъ его зоветъ «сияніемъ Отчіимъ»), а черезъ свѣтлость, походящую такъ одъ слонца, яко и отъ сиянія, розумѣетъ Духа Светого, такъ одъ Отца, яко и отъ Сына исходящаго. Тотъ же, въ листѣ, велми долгомъ, который писалъ до Сарапіона, розмаите показуетъ, же Духъ Светый походитъ отъ Сына. Напервѣй всего листу того естъ сума: «ижъ жаднымъ обычаемъ не можетъ хто того довести, абы Духъ Светый мѣлъ быти сотвореныъ албо || **(10—Вв.)** сотворенемъ». Еслижъ Сынъ не естъ тежъ створенемъ, обачь же пилне, яко певнымъ того былъ а моцно вѣрылъ Оѳанасей светый, же Духъ Светый походитъ отъ Сына, кгдыжъ о томъ, яко зъ наймоцнѣйшого кгрунту а всей церкви вѣдомого, доводитъ, же «Духъ Светый естъ правдивымъ Богомъ, понеже отъ Сына, походитъ, который естъ правдивымъ Богомъ». До того тамъ же мовитъ тотъ же Оѳанасей: «образомъ Сына естъ и реченый бываетъ Духъ Светый; яко теды Сынъ для того естъ образомъ Отца, ижъ се родитъ зъ Отца, такъ Духъ Светый для того естъ образомъ Сына, ижъ походитъ отъ Сына». Надто также ясне мовитъ: «еслижъ Сынъ ижъ зъ Бога и Отца естъ, власный естъ естества Отцовского; не може иначей быти, одно же тежъ и Духъ Светый, которого зъ Бога быть повѣдаемъ, власный есть Сыновъ, водлугъ естества або ис[т]ности». Наконецъ тамъ же мовитъ: Христосъ Духа своего зъ своее ис[т]ности, Бога зъ Бога, зъ себе истотне будучого, апостоломъ и облюбенницы своей показалъ». Тотъ же Оѳанасей: || **(об.10)** «Христосъ мовилъ апостоломъ, коли ихъ посылалъ въ міръ весь, крестяще ихъ во имя Отца и Сына и Светого Духа». И далѣй мовитъ: «неподобная то речъ, абы межы префалными лицами Троицы Светое мѣлъ быти почитанъ Духъ Светый, еслибы не исходилъ отъ Бога черезъ Сына». А на синодѣ Флюрентейскомъ, коли того Грекомъ довели явне, же то власное писаніе было Оѳанасіево, не могучы на то отпору дати, повѣдали, же «се на тотъ часъ Оѳанасей муселъ упити, коли тое писалъ»!

Василей Великій—3. Тотъ «въ Книгахъ противъ Евноміеви» вторихъ, ку концови, такъ написалъ: «а того (повѣда) хтожъ зо всихъ не бачитъ, ижъ жадное дѣло або справованіе Сыновское не естъ одъ Отца выдѣлено, ани се што таковото знайдуетъ, што бы мѣлъ Сынъ мѣти, а не мѣло бы тежъ Отцу прыналежати. Абовѣмъ мовитъ: вся моя твоя суть, а твоя моя. И якъ же теды самому Сынови прыписуетъ вину, то естъ || **(11—Вг)** початокъ Духа Светого». Смотрижъ, о што тутъ идетъ Васильеви светому, а обачишъ, же не

мовитъ, абы Духъ Светы[й] не походилъ отъ Сына, але того позволяючы и доводечы нераздѣлностью справъ Отца и Сына то показуетъ противъ Евноміеви геретыкови, же ачъ Духъ Светый походитъ отъ Сына, але не отъ самого толко Сына, лечъ и одъ Отца. Бо такъ Евномей повѣдалъ, же Отецъ уродилъ Сына, а Сынъ Духа Светого самъ толко сотворилъ, оддѣляючы Отца, якобы Отецъ мѣлъ быти виною толко Сынови, а не Духови Светому, а Сынъ опять самъ толко Духови Светому. Тотъ же, въ пятыхъ книгахъ противъ Евноміеви, глава 8, въ самомъ написѣ того роздѣлу такъ мовитъ, же «Духъ Светый естъ правдивымъ и прырожонымъ образомъ Бога и Христа». Смотри, яко тутъ выразне даетъ знати, же Духъ Светый маетъ бытность а истность одъ Отца и отъ Сына. Абовѣмъ яко бы мѣлъ и могъ быти правдивымъ а прирожонымъ образо||**(об. 11)**мъ такъ Отца, яко и Сына, еслижъ не такъ отъ Сына походитъ, яко и одъ Отца? Въ тыхъ же книгахъ, межы иньшими мѣс[т]цами знаменитыми, маетъ одно въ главѣ 12, гдѣ трудное оное пытанье розьвезуетъ: для чого Духъ Светый не естъ, ани зоветсе Сыномъ Сына? Обачь же, яко съ того самого пытанья и трудности преложоное явне даетъ знать Василей Великій, же Духъ Светый походитъ и отъ Сына?! Бо для чогожъ бы ся вдавалъ въ тую трудность и приводилъ ее, коли бы былъ не вѣрилъ, же Духъ Светый отъ Сына походитъ? Але ижъ то мѣлъ за напевнѣйшую речь, и такъ вѣрылъ, протожъ хотѣлъ показати, же Духъ Светый хотяжъ отъ Сына походитъ, однакъ Сыномъ Сыновнимъ не естъ, але Духомъ.

Григорей Назианзенскій—4. Тотъ въ орацыи своей пятой богословской о Духу Светомъ трудность подобную той, которая се у Василья припоменула, розвязываючи, для чого || **(12—Вд)** бы Сыномъ не былъ званый Духъ Светый, а ижъ Сынъ естъ дхнущымъ, то естъ который дыхаетъ, а Духъ Светый черезъ дхнене походящый,—тутъ треба доброго теолога и бѣглого на поняте дивно глубокое науки того учителя, съ которое се то показуетъ около розности межы Сыномъ и Духомъ Светымъ. Тотъ же о теологіи, еже естъ о Духу Светомъ, шыроко выписуючы, тое подобенство приводитъ: «Адамъ (повѣда) естъ учиненье альбо сотворенье Божое, а Евга естъ часть албо окравокъ, утинокъ створеня, а Сетъ плодъ одъ обудвухъ, которые слова по-Греческу такъ се въ собѣ маютъ: Ὁ Αδὰμ τίη? πλασμα Θεοῦ. τί γ᾽ ἡ Εουη? τμῆμα τοῦ πλασματος. τί γ᾽ ὁ Σὴθ? ἀμφοτέρως γέννημα. Тыежъ слова по-Латынѣ такъ написаны: Quid erat Adam? figmentum Dei. Quid Eua? segmentum figmenti. Quid Seth? Germen ex utroque.

Иоанъ Златоустый — 5, || **(об. 12)** который въ казанью своемъ, въ книгахъ 5, гомиліи 1, о складѣ вѣры такъ мовитъ: «сей естъ Духъ изъ Отца, изъ Сына исходящый, который раздѣляетъ власные дары, комуждо зособна яко хочетъ». Тотъ же въ казаню 2: «того (повѣда) Духа Светого исповѣдуемъ, Отцу и Сынови спол-равного и исходяшчаго изъ Отца, изъ Сына». Тотъ же въ гомиліи «О воплощеню Христовомъ» мовитъ: «прышолъ Христосъ до насъ, и далъ намъ исходящого изъ себе Духа, и плоть нашу прынялъ».

Епифаней—6, ересь 69 приводечы, которая была Аріянская, мовитъ: «единъ естъ Духъ Божый, Духъ изъ Отца исходяшчый, изъ Сына берущый». А тутъ, черезъ тое бранье изъ Сына, розумѣетъ вѣчное изъ Сына похоженье, поневажъ доводитъ тамъ же: «Духъ Светый не естъ створеньемъ». Тыежъ слова повто-

раетъ нижей и та́къ розумѣетъ; але троха далѣй яснѣй то выразилъ: «абы (повѣда) показалъ выникающее жерело зъ жерела, зъ Отца и зъ единороднаго Сына, Духа Светого». Смотрижъ, || **(13—Г)** яко Отца и Сына зоветъ единымъ жереломъ, съ которого Духъ Светый выникаетъ. Тотъ же, въ книгахъ, которые зовутъ «Анхораттумъ» (страницы 349), мовитъ: «если же Христосъ вѣруетсе изъ Отца Богомъ зъ Бога, и Духъ Светый изъ Христа, албо изъ обудвухъ». Тотъ же (страницы 350) мовитъ: «жывотъ (повѣда) изъ жывота есть Сынъ а Духъ Светый изъ обудвухъ». Тотъ же нижей мовитъ: «слухай, благій ижь Отецъ и[с]тенного Сына естъ Отцемъ увесь Свѣтъ, а Сынъ естъ правдивого Отца Свѣтъ отъ Свѣта, не яко сотворене якое, албо тытуломъ толко, а Духъ Светый истинный есть Свѣтъ третій зъ Отца и зъ Сына». Тотъ же далѣй мовитъ: «Духъ Светый зъ Отца и зъ Сына самъ есть свѣтлостію истинный».

Кирилъ Александрейскій—7, въ книгахъ 10, на Іоана глава 1, мовитъ: «абовѣмъ единосушный естъ Духъ Сынови, бовѣмъ походитъ черезъ него, маючы всю силу его. Для тогожъ (мовитъ) повѣда Христосъ: «яко отъ моего прыйметъ». || **(об. 13)** Тотъ же, въ книгахъ 12, на Иоана глава 56: «одъ Отца (повѣда) черезъ Сына исходитъ». Тотъ же въ книгахъ 13, главы 2, которыхъ «Тезаврусъ», то естъ скарбомъ называють, такъ мовитъ: «для тогожъ (повѣда) Духа Светаго равно Господемъ называетъ, яко изъ оного Сына и въ немъ прироженне будущаго». Тотъ же нижей мовитъ: «если Сына Божого изъ Отца и въ самомъ Отцы власне быти розумѣемъ, также и зъ Сына власне и существенне Духа Светого, такъ яко изъ Отца исходящаго вѣруемъ».

Тотъ же до Теодосія о правой вѣрѣ пишучы, и въ книгахъ 5, 6 и семыхъ о Троицы подобные слова тому маетъ, а особливе на пророка Иоиля 2 главу, яко Весаріонъ припоминаетъ во своей орацыи, глава 7, такъ мовитъ: «власный его и въ немъ и изъ него Духъ естъ, яко власне изъ самого Бога Отца розумѣетсе».

Метафрастъ Семіонъ—8. || **(14—Гв)** Въ житіи Деонисея Ареопагитского такъ мовитъ: «вступилъ (повѣда) Христосъ мой на небо и до отеческого престола вернулсе, и Духа, который изъ него походитъ, посылаетъ ученикомъ».

Анастасей—9, о которомъ в[с]поминаетъ соборъ 6, въ книгахъ 1, о правыхъ догматахъ, такъ мовитъ: «Духъ Светый званъ естъ Духъ устъ Божыхъ, а уста Божіе—Сынъ естъ».

Тарасей — 10, которого въспоминають на соборѣ 7, справы 3, въ листѣ до патриарховъ Восточныхъ такъ мовитъ: «вѣруемъ въ Духа Светого, которій изъ Отца черезъ Сына походитъ».

Максимъ мужъ светый и велми учоный—11, на главу 4 Захарыи пророка, такъ мовитъ: «Духъ Светый яко водлугъ ис[т]ности Божое и Отеческое естъ, также водлугъ ис[т]ности и Сыновское естъ яко изъ Отца истотне черезъ Сына невымовне рожьденаго походящый». Тое мѣсьце прыпоминаетъ || **(об. 14)** Висаріонъ, глава 6.

Дамаскинъ—12. Въ книгахъ 1, о вѣрѣ, глава 18, такъ пишетъ: «образъ Отцовый естъ Сынъ, а Сыновъ—Духъ Светый». Тотъ же нижей: «Богъ Духъ Светый, средній нерожденнаго и рожденнаго, а черезъ Сына Отцеви злучоный».

А на остатку, на сынодѣ 8 Флореньтейскомъ, по многихъ спорохъ и намовахъ около того артыкулу о походженью

Духа Светого, видечы быть писма згодные светыхъ отецъ Греческихъ, яко и Латинскихъ, а звлашча—тыхъ, которые еще передъ розерваніемъ за единоцства квитнули, вси едностайне зезьволившысе, такъ свое зданье и остатнее вызнанье повѣдѣли. О чомъ пишетъ въ книгахъ третихъ сынодовыхъ, остатнего засѣданія, листу 472: «и такъ вси, оденъ по другомъ порадкомъ повѣдили тыми словы: Западнихъ и Восточныхъ светыхъ учителей писанью пилно прыслухалисе есмо, съ которыхъ нѣкото||(15—Гг)рые Духа Светого изъ Отца и Сына, а нѣкоторые изъ Отца черезъ Сына похоженье свидителствуютъ. Штò все хотяжь едино знаменуеть, мы однакъ свое «и зъ Сына» назадъ оставивши, Духа Светого отъ Отца черезъ Сына одъ вѣку и истотне, яко отъ единое вины, исхожденіе исповѣдуемъ; понеже тое слово «черезъ» въ похоженію Духа Светого вину знаменуетъ».

Отожъ, и мы теперъ, прыступуючы до згоды зъ Рымляны тогожъ исповѣданія учителей Греческихъ моцно державмосе, яко на Флорентейскомъ сынодѣ вызнали, а яко они на онь часъ вымовлялисе папежови (о чимъ пишетъ въ книгахъ третихъ синодовыхъ, листу 475: «не хотечы того слова «и зъ Сына» до симболу своего прыкладати»), такъ и мы то собѣ варовали есмо и вароватн будемъ у папежа, абыхмо по старому складъ вѣры въ церквахъ своихъ отправовали, то естъ: «и въ Духа Светого Господа и[с]теннаго и жывотворящаго, иже одъ Отца исходящаго, иже со Отцемъ и со Сыномъ сопокланяема и сославима».

||(об. 15) Артыкулъ 2.

О чисцу, о который се тежъ наши спречаютъ, наслѣдуючы въ томъ всихъ геретыковъ и иновѣрцовъ, которые твердятъ, ижъ чистца нѣтъ, а затымъ и памети, и молитвы, и прыношенія за умерлыхъ быти порожніе повѣдаютъ.

А тутъ нехай кождый ясне обачитъ, еслиже пуркгаторія хто не вѣруетъ, тогды напрасно за усопшыхъ молитвы и жертвы прыносетъ. Бо еслиже души праведныхъ суть спасены, не потреба се за нихъ молити; еслиже тежъ суть потоплены—порожняя за нихъ молитва. «Бо нѣсть во адѣ обличенія жывота» (Сирахъ, 41) мовитъ писмо. Але ижъ се молимо за усопшыхъ, и жертвы за нихъ приносимо, и памети имъ творимъ, муситъ быти, яко есть иншое мѣсьце третее, межы небомъ и пекломъ, гдѣ бываютъ душы задержываны, ажъ бы заплатили до наменшого квадранта. А то посполите по нашому зовутъ—мытарства.

А теперъ вже слухай и смотры доводовъ ||(16) светыхъ отецъ Греческихъ о пуркгатору, то єсть о чистительномъ огнѣ:

Златоустый—1. Гомиліи 41, на листъ 1 до Корынтовъ: «нехай будутъ ратованы умерлые не плачомъ, але моленіемъ, и молитвами, и ялмужнами». И нижей: «не лѣнимосе (мовитъ) усопшымъ ратунку додать, молитвы за нихъ прыносечы». Тотъ же, гомиліи 69 до люду (sic) мовитъ: «не безъ прычины одъ апостоловъ тое постановено было, абы пры страшныхъ тайнахъ была справована память усопшыхъ; абовѣмъ вѣдаютъ, ижъ имъ съ того идетъ великій зыскъ и вжытокъ».

Ѳеофилактъ—2, на главу 12 Луки пишетъ: «то теды мов[и]мо, ижъ для оферъ и ялмужны, которые бываютъ за умерлыхъ, а тые не мнѣй пожитокъ приводятъ и тымъ, которые въ тяжкихъ выступкахъ померли суть». Чого и Да-

маскинъ въ книгахъ своихъ, которые писалъ о тыхъ, што у вѣрѣ пре||**(об. 16)** ставилисе, доводитъ тое правды многими свѣдѣцствы: Деонисіемъ, Оѳанасіемъ, Григоріемъ Назианзенскимъ, Григор[і]емъ Нискимъ, и иньшими.

Григорей Назианзенскій—3. Въ орацыи своей на [с]ветила светые, близко конца, пишетъ: «во иншомъ огнѣ своемъ будутъ крещени. Которое крещенне огня послѣднее естъ, а тое не толко окрутнѣйшое, але и должейшое. Который, то естъ огонь, грубую матерію на кшталтъ желѣза пожыраетъ, и всякое злости легкомыслность одыймуеть».

Василей Великій—4, на главу 9 Исаія пророка пишетъ: «еслиже (повѣда) черезъ сповѣдь открыемо грѣхъ, вже подрастающую траву усушили есмо; и слушно заисте естъ, жебы то стравилъ и пожралъ чистителный огень». Тотъ же нижей: «не всякимъ дей забитьемъ и вынищеньемъ грозитъ, але показуетъ, водлугъ апостолское сентенцыи, || **(17—Д)** очищеніе, самъ же спасется якоже дей огнемъ».

Евсебей—5, Емисенскій: гомиліи 3 на крещеніе, «тая мука (мовитъ) пекелная тымъ будетъ тривати [1], которые, потеравшы а не заховавшы крещенія, на вѣки загинутъ; а тые, которые дочаснымъ мукамъ угодная творыли, черезъ рѣку огненную, черезъ броды палающыми кулями страшливые преидуть».

Кирилъ—6. Катехизы 5, мистакгокга [2] мовитъ: «за всихъ молимосе, которые межы нами померли, вѣруючи тую наболшую помощъ быти душамъ, за которые бываютъ приношены молитвы оное пресветое и [с]трашливое оферы».

Григорей Двоесловъ—7, въ книгахъ 4 «Діалокговъ», глава 39: «за нѣкоторые (мовитъ) легкіе выступки первѣй суда чистителный огонь быти вѣруемъ». || **(об. 17)** Тотъ же на псаломъ 3 покаялный, на початку самомъ: «вѣмъ (повѣда) пришлую речь быти, ижъ по зестью зъ сего жытія одны пламенемъ чистителнымъ будутъ очищени, а другіе суду вѣчного потопленья подыймуть».

Не вспоминаю тутъ святыхъ отецъ и учителей Латинскихъ, которые и мы сами въ повазѣ маемъ, и въ светцахъ своихъ ихъ имена въспоминаемъ, которые за единоцства и згоды жили, иншіе передъ нашими, а другіе за вѣковъ нашихъ, светыхъ отецъ, абы хто не мовилъ, ижъ Латинскими докторми довожу. Бо досытъ и на тыхъ, которыемъ тутъ поменилъ. Хиба бы хто слѣпъ и безъ розуму былъ, хтожъ-бы того не бачилъ!

[Артыкулъ 3] [3].

О ЗВЕРХНОСТИ ЕПИСКОПА Римского, которого СЕ НАШИ БРЫДЯТЪ, ПОВѢДАЮЧЫ, ЯКОБЫ НЕ МѢЛЪ БЫТИ ПЕРВОПРЕСТОЛНИКОМЪ И СТАРШЫМЪ НАДЪ ВСИМИ ЕПИСКОПЫ.

Смотрижъ тутъ пилне а розсуди самъ, хрестиянскій чловѣче, тыхъ послѣднихъ доводовъ. || **(18—Дв)** Напервѣй на всихъ семи соборахъ вселенскихъ у головахъ на початку папу Рымского, а не толко самыхъ, але намѣстниковъ его напервѣй писано, которые на мѣстцу его бывали на сынодахъ въ небытности самого папы. О чомъ читай собѣ правила светыхъ отецъ.

На першомъ сынодѣ Никейскомъ кладетъ у головахъ Селивестра папу Рымского. 1.

[1] Въ экземплярѣ: «тривали». [2] μυσταγωγός, μυσταγωγικός. [3] Въ старопечатномъ экземплярѣ этой строки нѣтъ.

На второмъ соборѣ въ Костентинополи Дамаса. 2.

На третемъ соборѣ въ Ефесѣ Келестынъ [4] папа Римскій ижъ не могъ быти, тогды на мѣстцу его былъ Кирилъ, патрыархъ Александрейскій. 3.

На четвертомъ соборѣ въ Халкидонѣ кладетъ у головахъ Леона папу Рымского. 4.

На пятомъ соборѣ въ Константиноградѣ напередъ кладетъ Вигелія папу Рымского. 5.

На шостомъ соборѣ въ Константиноградѣ кладетъ въ головахъ Агафона папу Рымского. 6.

На семомъ соборѣ въ Никеи на мѣстцу Андріяна 7.
папы Рымского былъ Петръ благоговѣйный первый || **(об. 18)** презвитеръ Римскія церкве, и другій Петръ презвитерь и игуменъ Рымскій монастыра светого Савы, ку тому Иоанъ и Өома, оба мнихи и презвитеры, правленіе имуща Восточныхъ апостолскихъ престолъ. Смотрижъ а подивисе тутъ, же тые вси посѣдали всихъ патрыарховъ, не толко презвитеры старшые Рымскіе, але и мнихи! Абовѣмъ послѣ нихъ описуетъ чотырохъ патрыарховъ Тарасія Царигородского, Политіяна Александрейского, Өеодорита Антиохейского, Илію Ерусалимского.

Слухай же доводовъ о зверхности папы Рымского светыхъ отецъ Греческихъ нѣкоторыхъ:

Игнатей — 1, Богоносецъ, въ листѣ своемъ до Рымлянъ написалсе: «Игнатей церкви светийшое, которая старшенствуетъ въ краинѣ Рымской» [5].

Иреней—2, въ книгахъ 3, глава 3: «наболшой (повѣда) и настаршой и всимъ знаемой, одъ || **(19—Дг)** преславныхъ двохъ апостоловъ Петра и Павла въ Рымѣ фундованой и постановленой церкви, тое, которое маетъ отъ апостоловъ, преданіе и ознайме́ную всимъ вѣру, черезъ сукцесыю, то естъ наступованье, епископовъ ажъ до насъ пришедшую, оповѣдаючы: въ ни-во-што оборочаемъ тыхъ, которые якимъ же колвекъ способомъ будь то черезъ уподобанье собѣ злое, албо для порожнее фалы, албо черезъ заслѣпѣніе и злую умѣетность, надъ то, нижли што потреба, згромажаютъ. Абовѣмъ до тое церкви, для можнѣйшого продкованья, потреба всякой церкви, то естъ тымъ, которые суть повсюду вѣрные, сходитисе, въ которой, то естъ церкви, завжды одъ тыхъ, которые суть увездѣ, захованої естъ тое одъ апостоловъ преданіе». А хочешъ ли ширей вѣдати о столицы Петра светого Рымской, читай же собѣ въ «Евангеліи Учителномъ» Рускомъ, друкованомъ, листъ 204 цалый тамъ обачышъ, хто на его столицы продкуетъ.

Епифаней — 3 [въ] «Герезыи» 68, Мелеті || **(об. 19)**ановъ, такъ пишетъ: «Урсатій и Валенсій (повѣда), покаянїе чынечы, съ книжками своими ѣхали до блаженнаго Юліуша Рымского епископа, абы дали личбу [зъ] своего блуду и зъ грѣху». Смотрижъ, яко тые, будучи епископами Греческими, просили папежа о розгрѣшенье! Чого бы учинить не могли, еслибы папа Рымскій не былъ зверхнѣйшимъ и головою.

Өеанасей — 4, въ «Аполо[г]іи 2 свѣдчытъ, ижъ тые два епископы отъ Юлія просили отпущенья, и въ листѣ своемъ до Феликса папежа мовитъ: «тымъ способомъ для того и продковъ вашихъ, то естъ апостолскихъ епископовъ, Панъ Богъ на высокости замку

[4] Въ экз.: «*Па*лестынъ». [5] Въ текстѣ, между строкъ, рука тогдашняго православнаго читателя написала: «то не на всемъ свѣтѣ, толко въ Римѣ».

поставилъ, и вамъ о всихъ церквахъ старане мѣти росказалъ, абысте намъ допомагали». Тотъ же Оѳанасей въ книгахъ о сентенцыи Деонисея Александрейского епископа мовитъ: «нѣкоторые дей съ церкви повставши (ачъ добре о той сентеньцыи розумѣли, але не вѣдаючы прычины, для чого бы отъ него такъ было писано Діонисі||(20)еви) епископу Рымскому оскаржали». И для чогожь тотъ Алексаньдрейскій патрыарха одъ тыхъ добрыхъ мужей былъ оскаржонъ? Одно для того, ижъ вѣдали Рымского епископа быть судьею всѣхъ посполитымъ.

Василей Великій—5, въ листѣ 52 до Оѳанасія пишетъ: «здалосе за речъ пристойную писать до епископа Рымского, абы вглянулъ въ речы наши, а зарозсудку своего декретъ выдалъ. А ижъ съ трудностью оттоль за зданьемъ сынодовымъ посыланый быти хто можетъ, онъ теды нехай власть свою подастъ мужомъ выбранымъ, которые бы працы подорожніе знести могли а лагодностію и прыемностію своею и обычаевъ и мудрою а снадною мовою своею тыхъ, которые отъ правдивое дороги отступили, упомнели, и которые бы тежь дей Арменского сыноду зъ собою прынесли, для отсѣченья тыхъ речей, которые тамъ кгвалтомъ се дѣяли». ||(об. 20) Видь же, яко тутъ Василей показуетъ епископа Рымского мѣти власть доглєдати церквей Восточнихъ и декрета сынодовые (хотяжь великіе, якіе были Арменскіе) разсужати и оттинати то, штò бы се неслушного на нихъ стало.

Иоанъ Златоустый — 6, въ листѣ 1 до Инокентія папы: «прошу (мовитъ) абысь писалъ, жебы тые речы, которые учинены сутъ несправедливе, не мѣли моцы ни якое, а тые, которые то зле учинили, нехай караныо правъ церковныхъ подлегаютъ». Абовѣмъ того светого мужа Иоана Златоустого, патрыарху Царогородского, Теофилъ, епископъ Александрейскій, и зъ соборомъ многихъ епископовъ былъ зложилъ зъ уряду его, змовившисе зъ цесаромъ и цесаровою. А такъ Златоустый, утекаючысе до Рымского епископа, пишетъ, абы онъ властію своею то розезналъ, и тотъ вырокъ Теофиловъ въ ни-во-што обернулъ, и самого скаралъ. Отожъ и съ того значитсе, же || (21—Е) Златоустый светый папу Рымского прызнаетъ быти найвышьшимъ судьею всихъ Грековъ. Якожъ тотъ Иннокентей за тую кривду Иоана Златоустого выклялъ былъ цесаря Аркадыя и жону его Евдокію и Арсакія, епископа Костентинополского, который былъ на мѣстьцу Златоустого вступилъ, и по смерти заклялъ и отлучилъ. О чомъ пишетъ Ницефоръ во «Церковной Гисторіи», въ книгахъ 13, глава 34. Тотъ же въ листѣ второмъ до Иннокентія пишетъ: «вѣчные дяки вамъ чынимо, ижъ отцовскую любовъ противко намъ показали есте». И въ томъ же листѣ проситъ Иннокентія, абы непрытелей его не выклиналъ, мовечы: «прошу вашое чуйности, хотяжь полно начынили клопотовъ, абы не были утрапени, ани и зъ собранія были вывержены».

Кирилъ Александрейскій—7, листу 10 до Несторыя и въ листѣ 11 до духовныхъ и до людей Костентинополскихъ пишетъ: ||(об. 21) «Петрови дей правомъ Божымъ вси главы свое скланяють, а княжата зверьхніе сего свѣта, яко самому Господу Исусови послушають». И далѣй мовитъ: «повинни есмо и мы, которыесмо члонками пры головѣ нашой Рымскомъ епископѣ и столицы апостолской переставати». Устіянъ Старшый, цесаръ, въ листѣ до Яна Второго папы пишетъ: «ничого не допустимъ, штò ся церковного чыну до-

тычеть, о чомъ бы ваша светыни вѣдати не мѣла, который естесь головою всихъ церквей светыхъ».

Слухай же [1], опустившы теды васни на сторону, милуешъ ли Бога и правду светую?! Сознай же тутъ: изали то не старшенство тое столицы?! А ижъ бысь ешче тымъ лѣпѣй вѣрылъ, читай же собѣ правила церковные наши Рускіе.

Напервѣй собора вселенского шестого въ Трулѣ полатнемъ правило 36, гдѣ, описуючи порадокъ и мѣстьце патрыарховъ, такъ мовитъ: «Костентинъ градъ || **(22—Ев)** [2] по Рымстемъ да будетъ, равно прыемлетъ старѣйшенство». Тамъ же второго собора Костентинопольского правило третее мовитъ: «Костентина града епископъ, по Рымстемъ, почтенъ есть».

Прыслухайжесе судомъ и апеляцыамъ головнымъ, до кого указаны — второго собора, иже въ Константинополи правило 3 и во Средцы правила 3 толкъ такъ пишетъ: «Въ различныхъ правилахъ речено есть, еже никомуже дерзнути отъ своего предѣла въ иную область преходити, аще будетъ позванъ отъ области тоя митрополита и отъ будущыхъ съ нимъ епископовъ: тожде убо сей светый соборъ повелѣваетъ. Но аще который епископъ зъ другимъ епископомъ о нѣкоторой речы прю имаетъ, и съ нимъ да судится предъ соборомъ тоя области, въ ней же есть. И не подобаетъ отъ иноя области разума ради нѣкихъ епископъ прызывати, но отъ единыхъ тоя области епископъ судитсе. И ашче не угоденъ ему будетъ судъ, и мнитъ не по праву осужденъ былъ, судивый его митро||**(об. 22)**политъ и епископи да возвѣстятъ Рымскому папѣ писаньемъ вину и судъ, како осудиша его, и не восхотѣ того суда. И той ли самъ разсмотрѣвъ судъ, аще право осужденъ бысть, возвѣститъ имъ писаніемъ; ащелиже ни, тамо близъ ихъ сущая епископомъ повелитъ, да, сотворше соборъ, судятъ ему».

Паки второе Сардикейского собора правило 4 (а по нашому зовется—въ Средцы) о изверженію епископовъ—слухай: «епископа изверженна суща, и крѣпящася, и глаголюща, яко не по праву естъ судъ, аще Рымскій не повелитъ не поставити во епископіи его иного, той бо самъ (то есть Рымскій) разсмотрытъ изверженіе или посольниками, или грамотами. Аще изверженъ будетъ епископъ отъ всихъ сущихъ епископовъ во области, и аще мнитсе не по праву осужденъ, и повторе хочетъ судитися, и въ епископіи его не поставится иный епископъ, дондеже Рымскій папа о изверженію испытаетъ, тому бо порученъ есть осудивый его || **(23—Ег)** соборъ. Достойна же есть папѣ Рымскому, елицы же суть по семъ правилѣ, елико области сущыи и близъ ихъ написати, да вси епископи области тоя

[1] На полѣ тою же рукою (см. выше) написано (обрѣзанныя буквы возстановляются) «[н]ихто зъ благоче[с]тивыхъ папе[ж]у чести, ему [н]алежной, неуй[м]уетъ, гды бу[д]етъ благочести[в]ымъ пастыромъ [те]перъ, якіи прод[к]ове были: во всемъ зъ нау[ко]ю Христа Пана, [и свя]тыхъ апостолъ [и] богоносныхъ [о]тецъ поданемъ згожалися, намнѣй ничого: вѣрѣ артыкуломъ [н]е уймуючи, ани придаючи. Прето скоро папежи блудъ и ереси, впроваженыи въ костелъ Римскій, покинутъ, барзо ради честь [и] имъ, отъ отцовъ святыхъ даную, отдавати и чтити яко православныхъ.......» [2] На поляхъ этой страницы и оборотной помѣщена рукописная православно-полемическая замѣтка; при переплетѣ экземпляра, поля подверглись обрѣзанію, при чемъ значительно пострадала и рукописная замѣтка.

собравшися разсмотрять епископа того изверженіе, или презвитеры своя да послеть ку епископомъ [1] тѣмъ, и таковыи судъ паки да судятъ».

Тогожъ собора Средского правило 7 ширей о томъ опишутъ.

[Артыкулъ 4] [2]

[О календару] [3]

А што се дотычетъ календара и Пасхи, то есть свята велебного Великоденного, если по старому, албо по новому календару светити,—ино то не есть артыкулъ вѣры: будь по старому, албо по новому светить, быле бы светить водлугъ постановеня церковнаго, а што наболшая—не посполу зъ Жыдами [4]. Въ которомъ блудѣ часъ немалый были Восточніе церкви, немаль всѣ. О чомъ читай собѣ въ «Гисторіи Церковной», въ книгахъ 8, глава 24, у Ницефора, гдѣ пишетъ, ижъ «Восточные вси первѣй светили Великъ-день посполу зъ Жыдами, а то вже чинили противъ ||**(об. 23)** правиломъ апостолскимъ». Абовѣмъ вже были апостолове постановили въ правилѣ 7, абы нихто зъ Жыдами Великодня светити не смѣлъ. А предсе на то не дбали. Але коли колвекъ одно припадалъ четвертыйнадцать день луны мѣсяца первого, то есть апрѣля, будь то въ понедѣлокъ, албо въ пятницу, не смотречы недѣли, светили пасху, на тотъ часъ, коли и Жыдове пожывали своего баранка. И немалый споръ былъ о томъ межы церквами Восточными и Заходними (о чомъ читай «Кройники Церковныа» у Ницефора, въ книгахъ четвертыхъ, глава 36), ажъ потомъ на соборѣ Никейскомъ первомъ згодилисе вси, чого потомъ и на соборѣ Антіохейскомъ потвердили. О чомъ читай правило первого собору Антіохейского. А особливе читай листъ Константина Великаго, цесара Рымского, писаный до всихъ церквей о справахъ светого собору Никейского, и о Ариянахъ. Который листъ маешъ, у Ницефора въ книгахъ 8, глава 25.

А тутъ вже потреба пилно уважати, што за ||**(24)** умыслъ былъ тыхъ всихъ, которые день светый Великодный становили. Наперврѣй тотъ былъ фундаментъ всего, абы паметка ласки и добродѣйства Христова завжды межы людми хрестиянскими передъ очыма была, а николи съ памети людское не сходила. А то есть тая, ижъ Христосъ Збавитель нашъ, яко апостолъ Павелъ мовитъ, умеръ для грѣховъ нашихъ, и всталъ зъ мертвыхъ, оправданія нашого ради. А такъ жебы тежъ яко и иньшымъ справомъ добродѣйства его (яко то: нарожденью, крещенію, страсти, распятію) въ церкви Божой особливые дни постановлены суть, которыхъ быхмо собѣ справы его светые, спасенію нашему належачые, порадкомъ разьчитали и светили, такъ тежъ и память Воскресенія Христова особливого дня светити постановили. А которогожъ то часу наслушнѣй обхожоно быти мѣло, не иньшого певне, одно того дня и часу, которого Христосъ воскресъ изъ мертвыхъ, абысе памятка ||**(об. 24)** зъ речю самою згажала, а въ чомъ же—слухай пилно.

Наперврѣй въ томъ, абы не въ иньшый день который, яко Жыдове, и въ понедѣлокъ, и въ пятницу свою пасху

[1] Въ экземплярѣ: «епископу». [2] Строки этой въ старопечатномъ экземплярѣ нѣтъ. [3] Тоже. [4] На поляхъ этой страницы и оборотной идетъ рукописная замѣтка, значительно обрѣзанная при переплетѣ экземпляра.

обходятъ, але въ недѣлю, то есть въ первый день по соботѣ, Великъ-день былъ отправованъ. О чомъ пишетъ Викторъ папа, въ листѣ своемъ до Теофила, Алексаньдрейского епископа, въ книгахъ первыхъ сенодовыхъ, листу 93, въ тые слова: «зацность свята Пасхи дня недѣлного потреба отправовати, яко и продкове наши постановили, и мы вамъ ее тогожъ дня светити зъ великимъ обрядкомъ повелѣваемъ, абовѣмъ не годитсе члонькомъ отъ головы отрѣватисе, ани противныхъ речей дѣлати».

Вторая потреба и того смотрѣти, въ которую то недѣлю отправоватисе маеть, чы въ первую, чыли въ другую, албо во третюю и въ четвертую по пасцѣ Жыдовской. Смотрыжъ, яко и того съ пилностію стеречи росказано, абыся паметка дня светого и зъ речью самою, которое речы па||**(25—Ж)**меть творымъ, згажала. А то есть, ижъ Христосъ Збавитель нашъ въ первую недѣлю по пасцѣ Жыдовской всталъ зъ мертвыхъ. Бо пасха Жыдовская была въ суботу, а почаласе съ пятницы Великое на суботу зъ вечера; бо Жидове Христа Господа умучившы и забившы на крестѣ, а потомъ и тѣло его светое со креста знявшы, абы не зоставали тѣлеса на крестѣ, бо пасха приближаласе, а потомъ у вечоръ у пятницу засѣли и пасхи своее, оного баранка, пожывали, а Христосъ Панъ нашъ въ першій день по соботѣ въ недѣлю рано зъ мертвыхъ повоскресъ. Присмотрисежъ тому пилне: понапервѣй, ижъ Жыдове свою пасху подъ полню мѣсеца первого, то есть четвертогонадцать дня луны звыкли отправовати, которого колвекъ дня прыпадетъ, будь то въ понедѣлокъ, въ середу, въ пятницу, албо тежъ въ недѣлю, бо неоднаково бываетъ. Отожъ намъ вже зъ ними не годитсе одного дня Пасхи светити, хотя бы тежъ въ недѣлю пасха ихъ прыпадала, яко се то часто трафляеть, ||**(об. 25)** але въ першую недѣлю по пасцѣ Жыдовской, то есть, по днехъ четырнадцати луны въ першую недѣлю, а не далѣй, не въ третюю, не въ четвертую, ани въ пятую, то есть, абы не преходилъ часъ замѣроный отъ дня четырнадцатого луны до 21 дня луны тогожъ мѣсяца первого, а не далѣй. То тутъ маемъ толко 7 дней назначоныхъ, абыхмо отъ пасхи Жыдовское далѣй дней семи не отдалялися. А то для того семь днiй тая положона, еслибы пасха Жыдомъ въ недѣлю припала. Тогды ижъ намъ зъ ними не годитсе сполковати, але въ першую недѣлю послѣ ихъ пасхи мы свою хрестіянскую Пасху отправовати повинни есмо, а не далѣй, то естъ, абыхмо зъ оного замѣроного кресу не выступовали далѣй. О чомъ такъ пишетъ тотъ же папа Викторъ до Теофила, въ томъ же листѣ, докладаючы часу певного, въ которомъ Пасху хрестіяне светити маютъ тыми словы: «отъ четырнадцатое луны первого мѣсяца ажъ до 21 тогожъ мѣсяца маетъ быти обхожоно тое свято». А то||**(26—Жв)**тъ листъ еще передъ Никейскимъ соборомъ Викторъ папа писалъ. О чомъ читай въ книгахъ 1 соборовыхъ, листу 93, въ епистоліи первой Виктора папы до Теофила, Алексаньдрейского епископа. Што потомъ на сынодѣ Никейскомъ доскопалѣй постановено. А потомъ, послѣ сыноду Никейского, на сынодѣ помѣстьномъ Рымскомъ, который былъ въ Римѣ при лазняхъ Домиціановыхъ, за часу папежа Рымского Селиве[с]тра, гдѣ было собранье епископовъ 275, тогожъ потвердили, и такъ пишетъ: «всимъ епископомъ и презвитеромъ приказано естъ Пасхи обьходъ стеречи отъ четырнадцатого луны ажъ до 21 дня

такъ, абы день Господень светилсе». О чомъ хочешъ ли вѣдати, читай собѣ книги первые сынодовые, страницы 270.

То теды все достаточне зрозумѣвшы, присмотрижесе тому, если мы теперь Пасху свою водлугъ постановенья давного церковного обходимъ, а звлашча въ томъ, еслиже не выступуемъ зъ оного кресу, яко намъ назначоно, абыхмо || **(об. 26)** отъ дня 14 луны мѣсяца первого до дня 21 тогожъ мѣсяца Пасху светили, а не далѣй.

А хочешъ ли лѣпѣй зрозумѣти, слухай! Треба того пилновать, абы пасха Жыдовская николи намъ зъ недѣли Страстное не выходила. О чомъ смотри въ руцѣ Дамаскиновой Пасхальи старожытное. Бо они, водлугъ бѣгу небесного, свою пасху завжды 14 дня луны первого мѣсяца, то естъ апрѣля звыкли отправовати подъ полню, которого дня полня того мѣсяца припадетъ, а мы свою Пасху по ихъ пасцей за разомъ въ першый день недѣлный отправовати винни есмо, жебы наша Пасха далѣй 21 дня луны не выходила, але межы четырнадцатымъ днемъ и 21 въ день недѣлный, яко се трафитъ, светили. Але кгды вже минетъ 21 день луны, тогды вже далѣй не годитсе въ другую недѣлю Пасхи отправовати, а далеко болшей въ четвертую и въ пятую, яко се теперешнего року 95 стало, ижъ, въ пять недѣль по пасцѣ Жыдовской, нащи Пасху хрестіянскую отправовали.

Але ||**(27—Жг)** ми речешъ на то, жесмы ее слушне отправовали, бо Жыдове передъ нашимъ Великоднемъ свою пасху мѣли отправовати. Але Жыдове помылилисе, же зъ Рымляны посполу мало не одного дня пасху свою отправовали. А я на то тобѣ откажу, ижъ мы въ той мѣрѣ рыхлѣй помылитисе можемъ, бо Жыдове, водлугъ законного преданія, пилне стерегутъ того мѣсяца первого, справуючысе водлугъ бѣгу лунного небесного, а не водлугъ личбы дней. Яко о то того року 95, коли они светили пасху свою, тогды тотъ мѣсецъ былъ вже въ нихъ апрѣль, а мы его за марецъ личили, и творечы у апрѣлю светили есмо свою Пасху, водлугъ личбы ихъ Жыдовское въ маю, называючы тотъ мѣсецъ апрѣлемъ.

А тутъ вже нехай кождый розсудитъ: хто тую Пасху християнскую, водлугъ преданья светыхъ отецъ, лѣпѣй светилъ —чы Рымлянове, што назавтрѣй по пасцѣ Жыдовской, чыли мы, што у пять недѣль светили есмо?! Ямъ не математыкъ, але здаетъ ми се, же тотъ календаръ великое поправы по||**(об. 27)**требовалъ, если же въ чомъ, теды въ томъ самомъ, абысмы оного замѣроного кресу отъ 14 луны до 21 не преходили. А тутъ не вѣмъ, кого виновать: чыли тыхъ, которые што се было черезъ такъ долгій вѣкъ выкрочыло—направили, чили своихъ, што хотяжъ явне блудятъ, поправы мѣти не хотятъ?

Але ми речешъ: «трудно преданія светыхъ отецъ и пасхальи своее отступовати». Правду мовишъ, ижъ отступовати не годитсе, але самыхъ себе поправить, абыхмо лѣпѣй о той пасхальи розумѣли, годитсе! Въ чомъ кгды се обачышъ а упору отступишъ, и згода згодою, и пасхаля пасхалею по старому зостанетъ вцалѣ. А еслиже самъ не розумѣтимѣшъ и не умѣешъ, яко до того прийти, пытайжесе старшыхъ, а не горди пастырми церковными! Выведутъ тя съ того блуду, быле бысь хотѣлъ.

На остатокъ, прошу не суди, ажъ первѣй обачышъ и досвѣтчишъ, бо если вамъ идетъ о спасеніе, которые толко сами себе пасете, а душъ людьцскихъ въ порученью своемъ || **(28)** не маете, а штожъ тымъ, которые и за себе, и за

васъ на страшномъ судѣ Христовомъ срокгую личбу дати мусетъ. И овшемъ о платно идеть: абы и своихъ душъ, и людскихъ пры собѣ не погубили! Всего теды искушайте, а што лѣпшого держите, а на то паметайте, штѡ Христосъ мовитъ: «нѣстъ ученикъ надъ учителемъ своимъ» [1].

[Артыкулъ 5] [2]

О антихристѣ.

Вѣмъ, же нѣкоторые теперъ мовятъ невстыдливе на насъ, яко быхмо ихъ одъ правдивыхъ пастырей церкви Божое отводить мѣли, и антихристови Рымскому въ моцъ и послушенство поддавали, зовучи невстыдливе, яко посполите геретыкове чинятъ, папежа антихристомъ. Што еслиже правду мовятъ, кождый чоловѣкъ хрестіянскій снадьне обачити можеть, кгды тое писмо до коньца прочитаетъ и довѣдается, якимъ маетъ быти антихристъ.

Не тымъ умысломъ ||**(об. 28)**—Богъ свѣдокъ сумнѣнья моего — то написаломъ, абыхъ мѣлъ папежа омовляти и боронити! Кгдыжъ и своихъ маетъ не мало ученьшихъ, которые такъ явное крывды и потвары, штѡ на него невинне кладуть, писаньемъ своимъ достаточне эборонили и показали то ясне, ижъ жаденъ папежъ не былъ, ани естъ антихристомъ. Але я для своее неукое Руси, которые, явныхъ геретыковъ въ томъ наслѣдуючы, а ихъ кламливому писанію вѣручи, также смѣютъ называти папежа антихристомъ! А кгды бы ихъ хто спыталъ, жебы то ясне показали и съ писма Божьего достатечне вывели, заложуся, жебы не умѣли на то и слова отказать, и мусили бы се до потвары и писма геретыческого удать! Бо еще зъ нашихъ ни одинъ таковый не показался, хтобы о томъ штѡ писати мѣлъ. Одно геретыкове явные, которые не толко папежникомъ, але и намъ суть явными противниками, бо тежъ насъ такимижъ балвофальцами, а еще спро||**(29—3**(ѣло)**)**снѣйшими, нижъ папежьниковъ, зовуть, и то еще придаючы, жесмы простакове глупые, немаючы[е] ани писма, ани науки, а праве—яко за быдло насъ розумѣють! А мы предсе до нихъ утекаемося и волимо зъ ними преставати и бунтоватисе на хрестіяне, анежли зъ братьею нашею, которыхъ одна мати Церковъ светая католическая породила! Изали то не явное заслѣпѣнье нашихъ, же того небожата не бачать?! А не вѣришъ ли тому, скоштуйже того! Мѣй одно розмову зъ геретыкомъ о папежу, алижъ ти онъ съ тобою за разомъ на папежа згодитсе, называючи его антихристомъ, сыномъ дъяволскимъ и иньшими тытулы спросьными, потварливыми, и еще, чого ты не вѣдаешъ, яко простакъ будучи, додасть тобѣ матерыи и выкрутныхъ доводовъ своихъ противъ папежа, чого и ты самъ не слыхалесь! Алитъ за разомъ о папежа, же естъ истиннымъ антихристомъ, съ кождымъ геретыкомъ згода! Почнижь одно зъ нимъ далѣй мовити о вѣры своей, о са||**(об. 29)**краментахъ, о церемоніяхъ и о всихъ порядкахъ церкви своее, о набоженствѣ службы Божой, въ чомъ мало не во всемъ згажаетсе церковъ наша Восточная и зъ Заходними, и мало што розьного, коли въ самую речъ пилно вглянешъ, найдешъ,— алить тебе геретыкъ таковымъ же, яко

[1] На полѣ: «Лук., 6». [2] Этой строки въ старопечатномъ экземплярѣ нѣтъ.

и папежника бальвофалцою потрискиваетъ, и вси справы и обрадки церкви набоженства нашого спросными блудами и вымыслы людскими называетъ, такъ власне, яко и папежскіе. И бы то могло быть, такъ бы ради нашы церемоніи и все набоженство и обрядки церкви нашое, яко и папезскіе, выкоренили, а толко сами зъ своею вѣрою и съ церемоніями зостали.

А если ми речешъ, же се зъ нами лѣпѣй згажають, анижли зъ Рымляны, бо не такъ напротивъ насъ мовятъ и пишутъ, яко противъ Рымляновъ, правду мовишъ. Бо тежъ ты, яко простакъ неукій, не такъ имъ докучаешъ, и не такъ ихъ кацерскіе блуды обличаешъ, яко Римляне. Отожъ посполите болшую васнь на того ма||**(30—3**(ѣло)**в)**ютъ, хто собѣ не дастъ кривды чинити, и хто противъ непріятелеви потужнѣй стоитъ и зрады его лѣпѣй вѣдаетъ и явне всему свѣту открываетъ! Але ты, бѣдный простаку, не толко противника обличить, але и самъ себе оборонити не можешъ, кгды тебе простакомъ Рускимъ, быдломъ глупымъ, неукомъ пошиваютъ! Нехай жебы одно, чого Пане Боже ховай, тые геретыкове сегоднешніе въ томъ панствѣ господара нашого надъ Рымляны верхъ одержали, и такъ, яко въ Анкгиліи, маючы по собѣ пана, вѣру Рымскую и все набоженьство Рымское выкоренили (о што се стараютъ, яко о потужнѣйшое), — певне бы и намъ, хотя се то зъ ними братаемъ и на папежа, и на Рымляновъ згажаемъ, не зборговали, але рыхлѣй бы нѣмое быдло (яко насъ называютъ) до оборы своее загнали!

Ано бы лѣпѣй гасити, коли у сусѣда горитъ, анижли коли до твоего даху прийдетъ! Не поможетъ на онъ часъ и тое братерство, и тые списы, и бунты, што теперъ зъ ни||**(об. 30)**ми чинити на своихъ, которые яко о свое, такъ и о ваше душевное спасеніе, и о лѣпшый порадокъ въ церкви Божой, анижлисмы до сихъ часовъ мѣли, стараютсе, а што болшая—о згоду, о милость, о соединеніе, о которое самижъ въ церквахъ нашихъ Пана Бога уставичне просимо, абыхмо по старому, яко за предковъ нашихъ было, «едиными усты и единымъ сердцемъ могли славити пречестное и великолѣпое имя Отца и Сына и Светого Духа»!

А. ижъ наши посполите брыдятсе чытаніемъ писма церкви Рымское, не довѣраючы имъ и прычитаючы, якобы не власне писма светые и писма учытелей церковныхъ приводити, и на доводъ котороежъ колвекъ речы выдавать мѣли, — я, взявши передъ себе «Казанье о антихристѣ», которое Рымляне выдали, а зо всими мѣстьцами писма светого и светыхъ отецъ, которые въ себе маю, спробовавши, а бачечи, ижъ справедливе и власне, яко у светыхъ отецъ о антихристѣ естъ описано, тое «Казанье» вы||**(31—3**(ѣло)**г)**дали, — для своихъ преложилемъ часть нѣкоторую того «Казанья» на нашъ езыкъ Руской, упевняючы всихъ православныхъ хрестіянъ вѣры нашое Греческое, ижъ у во всихъ светыхъ отецъ Греческихъ о антихристѣ такъ, яко въ томъ «Казанью» мѣстьца ихъ приводитъ, а не иначей стоитъ описано. Бо нашы не вси о томъ вѣдаютъ, а другіе хотяжь и читаютъ, зъ упору не вѣратъ, а иньшые папезскими книгами брыдятсе, же ихъ и читати не хотятъ, а другіе, яко простакове, толко на повѣсть людскую, не вѣдаючы писма, упорнымъ помагаютъ.

А такъ, жебысь достаточне вѣдалъ властного антихриста; якимъ и откуль быти маетъ, и хто его напервѣй прыйметъ и форытовати будетъ, слухай же

а, пилне присмотрывшисе тымъ доводомъ яснымъ, уважай у себе, если же пришолъ антихристъ, чыли его еще ожидати маешъ, —абысь потомъ, будучи геретыческими баламутьнями уведеный и сподѣваючысе, же папежъ естъ || **(об. 31)** антихристомъ, власного и правдивого антихриста, коли прыйдетъ, не прогледѣлъ, такъ яко Жыдове, сподѣваючисе иньшого Месіяша, водлугъ думы и фантазыи своее, правдивого Месіяша Христа Збавителя нашого взгордили и прогледѣли, а теперъ вже певне не кого иншого, одно того антихриста ожидаютъ, которого, кгды прийдетъ, за своего Месіяша приймутъ, водлугъ словъ Христовыхъ, яко нижей на своемъ мѣстьцу то услышишъ!

Напервѣй вси писма о антихристѣ ономъ головномъ мовятъ, яко о одномъ чоловѣку и о одной певной особѣ. Иоанъ светый зоветъ [1] его антихристомъ яко однымъ межы иными преднѣйшимъ, и даетъ ему властное имя въ «Апокалипсіи» [2], которое маетъ мѣти въ собѣ личбу тую — шестьсотъ шестдесятъ и шестъ. А посполите власные имена ни кому иньшому, одно певнымъ и единотнымъ особамъ бываютъ даваны. Павелъ светый [3] зоветъ его чловѣкомъ безаконія и сыномъ погибели и при || **(32)** даетъ, же ся маетъ превознести надъ то все, штò зовутъ Богомъ, албо штò фалятъ за Бога. Съ чого значитсе, же самъ одинъ таковый будетъ, который ни якого учасника, ани товариша, ани предька, ани наступника, албо наслѣдника собѣ ровного не допуститъ. Бо бы се иначей не вынесъ надо всѣхъ, колибы также другіе передъ нимъ и по немъ выноситьсе мѣли.

О чомъ вси светые отцеве и учители церковные згажаютсе и о томъ свѣтчатъ, же антихристъ маетъ быти однымъ певнымъ чловѣкомъ. Кирылъ Ерусалимскій [4] мовитъ, же антихристъ будетъ нѣкоторый человѣкъ отъ дъявола впроважоный, чарами и чарнокнижствомъ опатрены[й]. Амбросій Медіоламскій пишетъ, ижъ яко Сынъ Божый сталсе чловѣкомъ, такъ ся тежъ дъяволъ покажетъ въ человѣцѣ. Златоустый светый [5] антихриста зоветъ ниякого человѣка, который будетъ мѣти всю силу дъяволскую. Еронимъ светый также антихриста розумѣетъ быти одного тол || **(об. 32)** ко человѣка, въ которомъ увесь дъяволъ будетъ тѣлесне пребывати. То тежъ Кипрыянъ светый, Гиполитъ, Авкгустинъ, Ѳеодоритъ и Григорей светый о антихристѣ розумѣютъ.

Што еслиже такъ естъ, якожъ естъ, тогды то неправда, штò на папежовъ повѣдаютъ, якобы кождый зъ нихъ мѣлъ быти антихристомъ, почавши отъ Бонифацыуша Третего. Бо бы то вже не одинъ человѣкъ, яко светые отцы пишутъ, але што папежъ — то антихристъ бы былъ, мало не отъ тисечы лѣтъ! А што светые отцы одного человѣка быти розумѣютъ и одну толко особу, то они болшей, анижли на сто и шестьдесятъ и колкось папежовъ втегаютъ!

Надто Павелъ светый, описуючи антихриста, мовитъ, ижъ покуль не прийдетъ, и покуль не объявитсе че-

[1] На полѣ: «1 Иоанъ, 2». [2] На полѣ: «Апок., 13». [3] На полѣ: «[275] зач., Сол. 2». [4] На полѣ: «Катех., 15». [5] На полѣ: «на главу 2 къ Солуняномъ, 2 листъ».

ловѣкъ безаконія, сынъ погибелный, то есть антихристъ, потуль судный день не будетъ. Чымъ даетъ знати, ижъ поки не прийдетъ отступленіе, потуль антихристъ не прийдетъ.

А хочешъ же вѣ||**(33—З**(емля)**)**дати, штò за отступленіе, послухай одно учителя Греческого светого Иоана Златоустого. Ачъ бымъ могъ много ихъ привести, яко: Еронима, Амбросія, Тертуліяна, Августына, але, давши тымъ покой, абысь не рекъ — Рым кими докторьми довожу, ото маешъ одного своего учителя, который, на тую главу вторую къ Солуняномъ листу второго, пишетъ: «коли будетъ сперву взято (то есть коли устанетъ и згинетъ) панство Рымское, тогды се антихристъ покажетъ». И тамъ же далѣй мовитъ: «коли тое панство будетъ скажено, тогды вдовствующее пустое преложенство албо монархію антихристъ осядетъ и привлащитъ собѣ и людское, и Бозское пановање. Бо яко (повѣда) оные першые панства албо монархіе, которые были передъ Рымскимъ цесарствомъ, суть скажены, звлаща царство Медовъ одъ Вавилоньчиковъ, а Вавилонское одъ Персовъ, а Перское одъ Макидоніянъ, а Макидонское одъ Рымлянъ, также и царство Рым||**(об. 33)**ское скажено будетъ одъ антихриста, а тотъ одъ Христа, а потомъ конецъ будетъ». То суть слова Златоустого [1]. Отожъ, смотры собѣ, ижъ панство Рымское не есть еще до конца знищоно, зепсовано и спустошоно: бо еще якожъ колвекъ держитсе. Тогды ясная речь, же еще антихристъ не прышолъ.

А еслибысь мовилъ, же то Златоустый о папежохъ [2] писалъ, которые посѣли царство Рымское, азали еще не передъ Златоустымъ папежове почали росказывать въ Римѣ? И за часовъ Златоустого Иннокентей папа седѣлъ въ Рымѣ, изали бы Златоустый не осязалъ его палцемъ, гдѣ бы папежъ былъ антихристомъ? Але и овшемъ прызнаваючы его за пастыра преднѣйшого церкви Божое, утекалсе до него въ кривдахъ своихъ, кгды былъ зъ столицы своее патриярщеское одъ Θеофила зверженъ.

Слухайможъ, штò далѣй Павелъ [3] светый о антихристѣ мовитъ, ижъ превознесетъ паче всякого глаголемого бога, то есть штò зовемо богомъ, ал||**(34—З**(емля)**в)**бо штò фалимо. То есть, яко Данилъ [4] пророкъ выкладаетъ: «поднесется въ пыху противъ всякому богу, и напротивъ Богу надъ боги будетъ мовити, и не будетъ дбати на жадного зъ боговъ, бо противъ всему повстанетъ». Которыми словы даетъ знати, же се антихристъ надо все божество такъ фалшивое, яко и правдивое вынесетъ, и не допуститъ людямъ ани правдивого Бога, ани жадного балвана фалити, ани ку фаленью выставляти, опрочъ самого себе, ачъ самъ потаемне бога, то есть дъявола своего, который ему всего додавати будетъ, фалити не занехаетъ. Для того тамъ же пророкъ докладаетъ мовечи: «и бога Маозимъ на мѣстѣ своемъ сославитъ», то есть потаемне, въ замку мѣстце ему збудовавши, и сребромъ, златомъ, дорогимъ каменьемъ украсивши». Такъ и

[1] На полѣ этой страницы православно-полемическая рукописная замѣтка, значительно обрѣзанная при переплетѣ экземпляра. [2] На полѣ такая же (см. выше) рукописная замѣтка. [3] На полѣ: «[275]·зач. Сел., 2». [4] На полѣ: «Данилъ, 11». Послѣ этого идетъ рукописная замѣтка православнаго Западно-Русса, пострадавшая отъ переплетчика, обрѣзавшаго поля.

Златоустый о антихристѣ мовитъ, же собѣ всю моцъ и власть прывлащитъ и будетъ се звати богомъ всихъ, а богомъ найболшимъ надо всѣми боги. Чого и пророкъ Данилъ ||**(об. 34)** подпираетъ тыми словы: «и возвеличитсе на[дъ] всего бога, и на бога бог[ов]ъ соглаголетъ пресильне». Коротко мовечи, вынесетсе антихристъ надъ самого Бога, не рекучы надъ старшые свое, и надъ вси светые, и надъ церковъ вселенскую. Што даетъ знати Данилъ, мовечи, же «не будетъ дбати на Бога отцовъ своихъ». А яко Иоанъ светый въ «Апоколипсіи» [5] пишетъ: «и отверзе уста своя на хуленіе ко Богу, хулити имя его, и селеніе его, и жывущая на небеси». Протожъ [6] у Иоана светого названъ естъ «любодѣйцою великою, исполнену именъ хулныхъ».

Смотрижъ, если се папежъ выноситъ надъ Бога албо и надъ наменшого светого въ небѣ, и если блюзнитъ прыбытокъ Божый и живущихъ въ небѣ? А обачишъ ясне, ижъ николи не блюзнилъ селенія Божого, ани тыхъ, што мѣшкаютъ въ небѣ, и николи не заказовалъ хвалити Бога правдивого, ани светыхъ взывати, але еще самъ вси светые хвалитъ, оныхъ взываетъ и празники ихъ светитъ кажетъ, и образы ихъ въ церквахъ ||**(35—3(емля)г)** учтиве ховаетъ. Што если естъ балвофалство, яко геретыкове мовятъ, тогдытъ папежъ не толко жебыся мѣлъ надо вси боги и светые выносити, але ся и Богу и светымъ под[д]аетъ, а не толко балвановъ фалити не заказуетъ, але и овшемъ, водлугъ повѣсти геретыковъ, тыле боговъ хвалитъ, иле естъ светыхъ и светецъ въ небѣ, и иле естъ рытыхъ и малеваныхъ иконовъ на земли.

А такъ тымъ самымъ геретыкове явне показуютъ, же папежъ не естъ антихристомъ. Бо ся мнѣйшимъ всихъ чинитъ, и кождому светому честь выражаетъ.

А што повѣдаютъ, же се папежъ надъ всѣхъ вынесъ и вывышилсе надъ тое, штò естъ речено богомъ, бо собѣ привлащаетъ тытулъ пастырскій повшехній, вынесся надъ патриярхи, архиепископы, епископы, надъ вси сыноды, надъ писмо светое и надъ цары, цесары и княжета, которыхъ писмо для достойности врадовъ богами зоветъ, а затымъ повѣдаютъ его быти—антихристомъ, — а тутъ якомъ то первѣй на початку ||**(об. 35)** обѣцалъ, папежа не обмовляю. Бо маетъ не мало своихъ оборонцовъ, которые его правдиве, водлугъ слова Божого обмовляютъ, а праве самъ Богъ презъ писма ихъ боронитъ его. Але толко на то повѣдаю, же и тое мѣстьце Павла светого геретыкове сромотне фалшуютъ, который ясне мовитъ, ижъ антихристъ мѣлъ вынестися не толко надъ вси люде, цары и епископы, надъ всякое преложенство, яко они выворочаютъ слова апостолскіе, але ся мѣлъ превознести надъ вси боги, надъ то все, штò люде зовутъ богомъ, албо штò за бога хвалятъ, албо яко Данилъ мовитъ: «мѣлъ ся поднести надъ всего бога, и на бога боговъ глаголати пресилне». Чимъ ясне знати даютъ, же антихристъ хотяжъ самъ будетъ знати и фалити иного бога потаемне, вѣдже предъ людми самъ себе, надъ вси боги выносити будетъ. А тожъ то естъ, штò геретыкове охиляютъ, албо минаютъ, ижъ не суть такъ слѣпы, жебы не видѣли, же то на папежа не може||**(36)**тъ быти ни

[5] На полѣ: «Апок., 13». [6] На полѣ: «Дѣян., 17».

якимъ кгвалтомъ натегано. Бо николи жаденъ папежъ не былъ такъ запаметалымъ, жебы ся мѣлъ выносити, неркучи надъ Бога истиннаго, але ани надъ жадного светого, ани надъ иншихъ людей. Бо ся не выноситъ надъ иншіе папежи, предки свое, и овшемъ многихъ ихъ маетъ за светые и взываетъ ихъ до Бога о [п]ричину, яко: Грегорья светого, Леонтія, Климентія, Сильвестра и иныхъ многихъ светыхъ.

Еще Павелъ апостолъ о антихристѣ мовитъ, ижъ маетъ седѣти въ церкви Божой, показуючы себе, якобы былъ богомъ, албо яко Христосъ мовитъ: «маетъ стояти на мѣстцу светомъ». Што если се о церкви Ерусолимской розумѣти маетъ, въ которой антихристъ, яко Месіяшъ Жыдовскій седѣти будетъ, яко старые учители церковные, а меновите Иреней, Иполитъ, Кирилъ Ерусолимскій, Гиларей, Амбросей, Златоустый, Еронимъ, Августинъ[1] розумѣютъ, тогды папежъ жаденъ за антихриста розумѣтися не можетъ, кгдыжъ онъ николи въ || **(об. 36)** Ерусолимской церкви не седѣлъ; ани еще седитъ. Але хотяжъ быхмо иначей розумѣли, звлаща, же антихристъ седѣти маетъ въ правдивой церкви Христовой, яко Еронимъ и Златоустый и Ѳеодоритъ розумѣютъ, тогды предся жаденъ папежъ антихристомъ не естъ, бо не кождый, который якожъ колвекъ седитъ въ церкви Божой, естъ антихристомъ. Бо и апостолове и ихъ намѣстникове седѣли и седятъ въ церкви, а предсе не суть антихристами. Але тотъ теперѣ естъ антихристомъ, который такъ седитъ въ церкви, яко богъ. Бо такъ Павелъ светый ясне мовитъ: «якоже ему сѣсти въ церкви Божей, яко богу, показуя себе, яко богъ естъ».

Што все геретыкове охиляютъ а опущаютъ, абы тымъ снаднѣй людемъ очи заслѣпили. Але ни одинъ папежъ николи ся за бога не удавалъ, и николи въ церкви не седѣлъ, яко богъ, але яко слуга Божій, пишучися «слугою слугъ» Божихъ. Протожъ невинне его называютъ антихристомъ.

Слухайже еще што болшого! Всѣ писма одностай || **(37—И)** не свѣтчатъ, же велми короткое маетъ быти царство антихристово, и выразнѣй вспоминаютъ албо часъ, часы и полъ-часу, то естъ полчетверта лѣта, албо сорокъ и два мѣсецы. Бо такъ Данилъ[2] мовитъ, же светые маютъ быти поддани антихристови до времене и времену и полвремене, то естъ до времене (черезъ рокъ) и времену (то естъ черезъ двѣ лѣтѣ) и полвремени (то естъ черезъ полрока). Яко всѣ учители церковные на то згажаются и такъ выкладаютъ. И на другомъ мѣстцу[3] повѣдаетъ тотъ же пророкъ: «въ полъ же седмина (то естъ черезъ полчетверта лѣта, бо седмина у него розумѣется семъ лѣтъ) отыйметсся треба (то естъ офера службы Божественное, яко святые отцы выкладаютъ) и возліяніе, на светый храмъ омерзѣніе и опустѣніе (што естъ антихристъ), и до скончанія году скончаніе дастся на опустѣніе». А на третемъ мѣсцу[4] пытаетъ Данилъ, коли будетъ конецъ тыхъ дивовъ, и такъ ему отказано, «яко || **(об. 37)** во время и време-

[1] На полѣ: «Ириней, книги четв.; Кирилъ, 15; Гилар. на Матѳея, канонъ 25; Амброз. на (здѣсь выноска переходитъ на об. 36-й стран.) Луку, глава 21; Злат. на листъ 2 Солун., 2; Еронимъ до Алкгазія; Август. о мѣстѣ Божомъ, глава 19». [2] На полѣ: «Дан., 7». [3] На полѣ: «Дан., 9, на концѣ». [4] На полѣ: «Дан., 15 (sic)».

не и въ полвремене» (то естъ черезъ полчетверта лѣта), яко и самъ Данилъ выкладаетъ троха нижей мовечи: «одъ того часу, коли будетъ отдалена офера (службы Божественное розумѣй), и будетъ постановлена брыдкость на спустошеніе (то естъ антихристъ), будутъ 1000 двѣстѣ и деветдесятъ дней, которые мало што болшей учинятъ надъ полчетверта року». Съ тымъ пророчествомъ Даниловымъ згажается объявеніе светого Иоана евангелисты, который мовитъ, же кганокъ [5], который естъ передъ церковю, данъ естъ поганомъ, и градъ светый поперутъ чотырьдесятъ и два мѣсеца, которые также чинятъ полчетверта года. И повторе Янъ светый тамъ же мовитъ: «дамъ двѣма свѣткомъ моимъ и будутъ пророковати черезъ 1000 двѣстѣ и шестдесятъ дній, облечены во вретище». Которые тежъ дни мало не ходятъ полчетверта лѣта. Еще тотъ же Иоанъ евангелиста [6] мовитъ: «горе живущимъ на земли и морю, яко сниде || **(38—Ив)** дъяволъ [7]. . . . . .

. . . .

. . . .

||**(40)**техъ [8], а иньшіе мудрей баламутятъ, бо часу певного не положили. На остатокъ, смотри въ «Постыляхъ» еретическихъ, же не толко съ тыми всими, але и сами зъ собою не згажаются. Бо разъ повѣдаютъ, же антихристъ,—якъ же отъ Фоки цесара, то естъ одъ шести сотъ и семого року по Нароженью Хрыстовомъ въ Римѣ седитъ? А на иншомъ мѣстьцу сами противъ себе показуютъ зъ Бернарда светого, же тутъ же по немъ, то естъ року по Нароженью Хрыстовомъ 1150 наступити мѣлъ (а тому вже болшей чотырохъ сотъ лѣтъ), который, повѣдаютъ, тыхъ часовъ нашыхъ ясне вже онъ явилсе и показалъ!

Видишъ, простаку бѣдный, што слухаешъ ихъ баламутни. Пытаю тебе, которомужъ тутъ зъ нихъ вѣрити будешъ? Бо еслиже естъ правда, же антихристъ теперъ ажъ по часѣ Бернарда наступити мѣлъ, тогдыть передъ часомъ Бернарда ни одинъ папежъ антихристомъ не былъ. Тогды то неправда, што индѣй написали, жебы отъ часу Фоки це||**(об. 40)**сара вси папежове антихристами быти мѣли, и кгдыжъ отъ Фоки цесара до Бернарда петсотъ и сорокъ лѣтъ проминуло. Надто, если вже антихристъ явился, яко геретыкове повѣдаютъ, тогды певне имя его естъ вже явно. Бо такъ Духъ Светый въ объявеню [9] мовитъ: «здѣ мудрость естъ, иже имать умъ, да почтетъ число звѣрино; чысло бо человѣческо естъ и чысло его шестъ сотъ шестдесятъ шестъ».

Нехай же тобѣ, дурню, што ихъ слухаешъ а папежа антихристомъ зовешъ, скажутъ геретыкове, если вѣдаютъ, имя тое антихристово, которое бы мѣло въ собѣ личбу пререченую! Албо если антихристово имя естъ папа, нехай покажутъ личбу помененую въ томъ имени! Нехай тутъ окажутъ мудрость свою.

Еще и то маетъ быти знакъ певный прышествія антихристова, же антихриста прыймутъ Жидове за Месіаша своего, яко самъ Христосъ свѣтчитъ [10] тыми словы: «азъ приидохъ во имя Отца моего, и не прыемлете мене, аще

[5] На полѣ пояснено: «сѣнь албо». [6] На полѣ: «Апок, 11». [7] Это слово взято изъ кустодіи. Въ экземплярѣ не достаетъ двухъ четвёртокъ (Ив, Иг) или четырехъ страницъ. [8] На полѣ, прямо сверху (вѣроятно, на предыдущей страницѣ начало): «...мушъ кулусъ майдебу[р]чане». [9] На полѣ: «Апок., 13, на концу». [10] На полѣ: «Иоанъ, 5».

|| **(41—К)** инъ прыйдетъ во имя свое, того приемлете». Яко тое мѣстце Ириней, Златоустый, Кирылъ Александрейскій, Өеодорытъ и вси старые учители выкладаютъ, Кирылъ Ерусолимскій [1] такъ мовитъ: «запрѣлисе Жидове правого Христа. Отожъ фалшивого блудные прыймуть, о чомъ Збавитель правдиве повѣдилъ: если иншый прыйдетъ во имя свое, оного приймете». Гиларій [2] также: «антихристъ (повѣда) отъ Жидовъ принятый будетъ стояти на мѣстцу светомъ, и власный то будетъ блудъ Жидовскій, же приймутъ фалшъ, которые възгордили правдою». Тогожъ Ефремъ и Амбросей светый съ Павловыхъ словъ [3] ясне потвержаютъ.

А такъ если антихриста оного правого Жидове за Месію прыняти маютъ, покажижъ ми, которого папежа Жидове за Месію своего приняли? Ку тому, если Жидове прыймутъ антихриста за своего Месіяша, яко самъ Христосъ и Павелъ светый и вси учители свѣтчатъ.

Тогды и то певная, же се антихристъ народити маетъ || **(об. 41)** зъ народу и люду Жидовского, яко о томъ явне Еронимъ светый пишетъ. Бо бы Жидове обчого за Месіяша своего николи не приняли, которые запевне вѣруютъ и теперъ то твердятъ, же Месіяшъ прийти маетъ зъ ихъ народу. Што оные старые учители хрестіянскіе такъ мѣли за певную речъ, же тежъ и певное поколѣнье повѣдаютъ быти въ писмѣ назначоное, съ которого се антихристъ народити маетъ. О чомъ Ириней [4], онъ епископъ и мученикъ светый, который былъ ту-жъ по апостолѣхъ, пишетъ тыми словы: «Еремія пророкъ объявилъ поколѣнье, съ которого выйдетъ антихристъ, такъ мовечы: отъ Дана слышана естъ рзанія коней ихъ, отъ гласа вопля поборникъ его подвигнута естъ вся земля, и прийдоша, и пожроша землю, и исполненіе ея, градъ и обитающихъ въ немъ [5]. И для тогожъ тое поколѣніе въ обявеню [6]. Иоана светого не естъ почтено межи тыми, которые суть спасены». Потуль Ириней, съ которымъ се згажаетъ Ипо|| **(42—Кв)** литъ [7] въ «Казанію о скончению свѣта»: «антихристъ (мовитъ) запевне се народитъ съ колѣна Данъ, бо яко се съ поколѣнья Июдова народилъ Христосъ, такъ съ поколѣнья Данъ народитсе антихристъ, бо во всемъ онъ зводитель хочетъ Сына Божьего наслѣдовати. Левъ естъ Христосъ. Левъ естъ тежъ антихристъ. Зъ Жидовъ пошолъ Христосъ, и тотъ тежъ зъ Жидовъ выйдетъ». А Амбросій Медіолямскій мовитъ, же антихристъ выйдетъ съ поколѣнья Данъ срокгій судья, окрутный тыранъ». Авкгустинъ светый: «кгды (повѣда) Ияковъ сыномъ своимъ благословилъ, такіе речи мовилъ о томъ Данѣ (сынѣ своемъ), же зъ его поколѣнья — розумѣютъ, же повстати маетъ антихристъ».

А колижъ светые отцеве такъ Греческіе, яко и Латинскіе съ писма светого то вычерпнули, же антихристъ маетъ народитисе зъ Жидовъ съ поколѣнья Данъ (а то естъ речъ певная, же ни одинъ папежъ не народился зъ Жидовъ, не рекучи съ певного поколѣнья Жидовского,—а для чогожъ ихъ зовутъ ан|| **(об. 42)** тихристами?

Ку тому и то потреба вѣдати, ижъ

[1] На полѣ: «Кир. Катех., 12». [2] На полѣ «Гил. на Матөея, кан. 25». [3] На полѣ: «2 Сол., 2». [4] На полѣ: «Ирен. книги 5». [5] На полѣ: «Ерем., 8». [6] На полѣ: «Апок., 7». [7] На полѣ: «Иполитъ».

войска антихристовы, которыми собѣ людей подбияти маетъ, суть вси кацерства, яко Златоустый мовитъ [8]. Прото тежъ Иоанъ светый вси геретики антихристами зоветъ. А такъ коли бы папежъ антихристомъ онымъ головнымъ былъ, николи бы геретикове, которые суть уды, слуги и предотечи антихристовы, такъ вельми на папежа, яко гетьмана своего, не ѣхали, ани штурмовали, але бы царество папезское, яко старшого своего, множили и розстегали. Але теперъ не толко Лютеранове, Калвинистове, але и тые, которыхъ еванеликове самижъ за геретики маютъ, новокръщенцы, ебионитове, тройбожане и иные вси соборища дъяволскіе, яко то: Турцы, Татарове и Жидове суть противъ Рымскому папѣ. Протожъ не можетъ быти папа антихристомъ. Бо яко сатана сатану не выганяетъ, такъ бы тежъ антихристове дробнѣйшіе верховного антихриста не преслядовали. || **(43—Кг)** Надто, самъ Христосъ повѣдалъ, же дни гоненія антихрыстова маютъ быти скорочены, бо не маетъ далѣй трывати, одно полчетверта года, яко се вышшей показало. Ку тому самъ Христосъ свѣтчитъ, ижъ подъ антихристомъ такъ великое утрапенье людей хрестиянскихъ будетъ, якое николи на свѣтѣ не было, ани потомъ будетъ, такъ ижъ гдѣ бы не были прекращены дни оные, не зосталъ бы жаденъ живый человѣкъ. Чого еще, зъ ласки Божое, того теперъ не видимъ.

Томъ тутъ не для того такъ широко о папежу выписалъ, абымъ его боронити мѣлъ (ачъ бымъ и тымъ не согрѣшилъ, невинного отъ потвары злыхъ боронечи), але ижъ нѣкоторые на насъ повѣдають, же быхмо ихъ отъ правдивыхъ пастыровъ отводити и до антихриста въ неволю поддавати мѣли, а не кого иньшого антихристомъ зовучи, одно папежа Римского. Што если то правду мовятъ, каждый тутъ напростшій обачитъ. Але якомъ ти вышей повѣдилъ: не убеспечайсе, хрестіянскій брате, || **(об. 43)** на повѣсть и потвары геретическіе, а смотри того пилно, абысь, сподѣваючисе, же папежъ естъ антихристомъ самого истиннаго антихриста не продремалъ!

А хочешъ же вѣдати о правдивомъ антихристѣ, слухайже а познавай его за часу, покуль онъ самый головный антихристъ, не прийдетъ,—по слугахъ и предотечахъ его.

Напервѣй: теды если антихристъ маетъ блюзнити Бога, и пресветое имя его, и прибытокъ его, и светыхъ, которые мѣшкаютъ въ небѣ. Изали то не вѣрные слуги и посланцы антихристовы суть, которые то вже чинити починаютъ, которые Пресветую Тройцу, Сына Божьего и Духа Светого блюзнятъ, которые Христа Пана лупятъ зъ божества его и зъ оное фалы, которую мѣлъ у Отца своего предъ вѣки? Изали то не антихристове, которые прибытокъ Божій, то естъ церковъ светую каѳолическую, въ которой Христосъ пребываетъ и зъ Духомъ своимъ Светымъ ажъ до скончeнія свѣта, блюзнятъ и соромотятъ, называючи ее вшетечницею, и балво||**(44)**фалство приписуютъ? Азали то не антихристове, которые и онъ другій прибытокъ, жилище Божье, Пречистую Богородицу и всихъ светыхъ блюзнятъ, мовечи, же албо еще не суть въ небѣ, албо же ся за нами не молятъ, албо же о насъ не вѣдаютъ, ани молитовъ нашихъ слышатъ, ани намъ ничого помочи и упросити не могутъ.

[8] На полѣ: «Злат., гом. 49».

Другая [1]: если антихристъ слушне естъ названый противникомъ Божимъ, ижъ се противитъ Богу и Христови его. Изали сегоднешніе геретикове не суть вѣрные дворани его, которые се тежъ спротивляютъ Хрыстови, такъ головѣ (яко новокрещенцы), яко и тѣлу его, которое то естъ церковъ его, штò усилне чинятъ всѣ одщепенцы.

Третяя [2]: если жертву уставичную службу Божественную антихристъ маетъ згладити, якось вышей слышалъ, тогды сегоднешніе геретикове мусетъ быть не послѣднѣйшніе слуги антихристовы и посланцы, которые не толко безкровную жертву службы Божественное, але и престо||(об. 44)лы, которые для нее учинены и одъ почагку хрестиянства въ церквахъ захованы пилне, гдѣ могутъ розваливаютъ, абы тымъ меншую працу мѣлъ онъ головный антихристъ, коли прийдетъ.

Четвертое [3]: антихристъ онъ головный яко всю вѣру хрестиянскую, такъ особливе крещеніе светое выгладитъ. До чого ему помагаютъ такъ Лютеранове, яко и Калвинистове, яко вѣрные слуги его, учечи, же крещеніе не до конца гладитъ всихъ Грековъ и не даетъ ласки. А еще болшей Калвинистове, учечи, же крещеніе не естъ тымъ дѣтемъ потребное, которые ся родятъ зъ родителей хрестиянскихъ. А новокрещенцы пакъ и до коньца въ ни-вошто оборочаютъ и згола всѣмъ дѣткомъ крестъ одыймуютъ. Бо еслижъ крестъ дѣткамъ не естъ потребный, и дорослымъ не естъ пожиточнымъ, водлугъ науки ихъ кламливое, тогды его тымъ снаднѣй антихристъ допсуетъ а, яко церемонію непотребную, до конца згладитъ.

Пятое [4]: яко антихристъ не дбаетъ на бога отцо||(45—Л)въ своихъ, такъ геретикове на продки свое, на старшые оные хрестіяне взгляду мѣти не хотятъ, не дбаючи ничого на старожитность, на давность, на повшехность, на единость и згоду вѣры всего хрестіянства не хотятъ, абы се хто огледалъ на сукцесію порадныхъ пастырей, яко папежовъ, патриярховъ, епископовъ хрестиянскихъ, почавши одъ часовъ апостолскихъ ажъ до насъ.

Шестое [5]: яко антихристъ маетъ одмѣнити права и часы, такъ тежъ геретыкове правы церковными възгордили и отмѣнили стародавные церемоніи крещенія светого и тайны Хрыстовы одкинули, и голыми починили, и преложенство единого пастыра видимого въ церкви Божой отмѣнили, и роздѣлили на толко преложоныхъ, иле естъ зборовъ ихъ. Изали теды тые геретикове не суть явные пресланцы антихристовы?

Семое [6]: если антихристъ маетъ вси знаки и упомѣнки вѣры хрестіянское зглaдить, бо для того || (об.45) естъ названъ брыдливостью надъ подивенье спустошающою и бурацою всѣ речи светые, тогды можемъ правдиве рѣчи, же сегоднешніе геретикове суть члонками его. Бо отъ початку свѣта николи не была секта, которая такъ усилне и кгвалтомъ псовала и бурыла вси знаки реліи хрестіянское, яко сегоднешняя секта геретическая Аріянская и новокрещенская есть. Которыхъ вся мысль и праца естъ олтары Богу посвещоные выкидать, церкви Божіе вывернуть, образы палить албо крушить, кляшторы и монастыри лупить, шпиталѣ нищить, школы розганять, мощи светыхъ до-

[1] На полѣ: «2». [2] На полѣ: «3». [3] На полѣ: «4». [4] На полѣ: «5». [5] На полѣ: «6». [6] На полѣ: «7».

птать, память светыхъ гладить, гробы умерлыхъ отварать, цвинтары розвалять, всѣ церемоніи старые одметать, зъ сакраментовъ смѣшки строить, офѣру службы Божественное выкидать, и Тѣло Хрыстово топтать. А штожъ есть для милого Бога, если то не есть антихристови широкую дорогу слать и готовать, абы тымъ борзѣй, коли прий||(46—Лв)деть, остатка допсовалъ?!

Осмое [7]: антихристъ естъ названъ человѣкомъ грѣху, ижъ всяки грѣхи, неправости множитъ, а все, што есть доброго, псовати и нищити маетъ. Протожъ и тые, которые царство грѣховное форытуютъ и розширяютъ, певне суть слугами антихристовыми. А то суть теперешніе геретикове, абовѣмъ не толко вси поверхніе знаки хрестіянского набоженства псуютъ, имъ наболѣй могутъ, але и внутрную святобливость и набоженство зглажываютъ, албо имъ всякимъ способомъ перешкажаютъ, и царество грѣховное розширяютъ. Бо за ихъ стараньемъ злость и неправость увесдѣ обфитуетъ, а любовъ стынетъ и до конца гинетъ. Бо и якъ же тамъ любовъ маетъ мѣстце мѣти, гдѣ нѣтъ единости вѣры христіянское, которую они розличными расколы наболѣй торгаютъ. Надто, пусто въ нихъ боязни Божое, бо вси вѣратъ, яко хотятъ. А ку тому такъ вѣратъ и моцно уфаютъ, же суть прейзрени, же||(об. 46) суть усправедливени, же суть въ ласцѣ Божой, же певне будутъ спасени, хотя бы ничого доброго не чинили, и овшемъ хотя бы се всими грѣхами змазали и посквернили, быле толко вѣрыли. Надто дѣламъ добрымъ увлачаютъ, бо ихъ непотребными до оправданія и спасенія быти повѣдаютъ. А што наболшая, ижъ царство грѣховное широко ростегаютъ. А то, же исповѣдь светую, въ церкви Божой здавна звычайную, которою се люде наболѣй одъ грѣховъ гамовали, зленабытые речи ворочали и во всякой добродѣтели, цнотѣ и побожности множили и утвержали, тую они згола отняли и откинули, и людемъ до своволного житія двери отворили. Бо кгдыжъ то врожоная прывара кождого, же нихто до себе злостей ни якихъ не бачить, рыхлѣй ихъ въ комъ иномъ упатритъ. Ктому, не кождый вѣдаетъ лѣкарство на рану, опрочъ лѣкара, а такъ они яко сами грѣшатъ, такъ сами ся тежъ безъ всякого покаянія розгрѣшаютъ. А о пастырахъ церкви Бо||(47—Лг)жое, которымъ поручено межи проказою и непроказою розсужати, ничого не дбають, повѣдаючи, непотреба дей попу грѣховъ своихъ повѣдати, одно Богу, который видитъ [с]крытости сердечные. Тоть ихъ и Богу сповѣдатисе не потреба, коли онъ видитъ! Але не для того грѣховъ сповѣдатисе маемъ, жебы ихъ Богъ вѣдати не мѣлъ, але для того, абыхмо ся сами осудили и злостей своихъ завстыдили, а потомъ пораду и лѣкарство на рану душевную отъ пастыра церкви Божое прыняли.

Девятая а остатняя [8]: Иоанъ светый тыхъ всѣхъ антихристами зоветъ [9], которые, бывши первѣй зъ нами въ единой церкви каѳолической хрестиянской, не змѣшкали зъ нами, але вышли зъ насъ и одъ единости отступили, и на розмаитые расколы розорвалисе. А то суть теперешніе геретикове. Бо не мы зъ нихъ, але они зъ насъ вышли и

[7] На полѣ: «8». [8] На полѣ: «9». [9] На полѣ: «1 Иоанъ 2».

повстали. Протожъ явная речъ естъ, же суть антихристами малыми, которые головного за часу потыкаютъ, и его слу||(об. 47)гами быти показуютсе.

Што̀ все достаточне вычитавши а добре уважывши, рѣчи̑ жъ теперъ правду, яко се Бога боишъ: хто тутъ антихристомъ? А не суди никого, ажъ первѣй правды довѣдаешся.

Издано по старопечатному экземпляру, хранящемуся въ Чертковской, а нынѣ въ Московской Городской Библіотекѣ.

ГАРМОНІЯ

ВОСТОЧНОЙ ЦЕРКВИ СЪ КОСТЕЛОМЪ РИМСКИМЪ

1608 года

|| (1 нен.) Гаръмонія

альбо согласіе вѣры, сакраменътовъ и церемоней святое Восточъное церъкви съ костеломъ Рымъскимъ.

Harmonia

ALBO CONCORDANTIA WIARY, SAKRAMENTOW Y CEREMONIEY CERKWI Ś. ORIENTALNEY Z KOŚCIOŁEM Ś. RZYMSKIM [1].

|| (1—А) До чытателя хрестіанского такъ Русина, яко Рымлянина.

Многіе найдуются таковые, чытателю хрестіяньскій, которые, не вѣдаючы кгрунту истности самое, звыкли подъ часъ и добрые речы ганити, яко напрыкладъ, ото — згода и единость светая, которую мы прыняли есмо съ паны Рымляны, братьею нашою, знаючысе быти дѣтьми единое матери нашое светое католическое церкви, поневажъ зъ единого насѣня Духа Светого породилися есмо. И даютъ нѣкоторые прычыну, ото тую, ижъ Рым|| **(об. 1)** ляне, яко въ артыкулахъ вѣры светое, такъ и въ церымоніяхъ церковныхъ далеко суть розни отъ светое Восточное церкви. А наконецъ смѣютъ нѣкоторые и то мовити, ижъ зборы евангелицкіе ближшіе суть вѣрѣ и церымоней церкви Восточное съ церымоніями своими, анижли Рымляне. Што еслиже есть

---

[1] Послѣ этого, на об. 1-й нен. стр. помѣщенъ гербъ Евстафія Воловича, послѣ котораго, по тогдашнему обычаю, должно бы слѣдовать посвященіе; но его въ нашемъ старопечатномъ экземплярѣ нѣтъ. Нумерованный текстъ брошюры состоитъ изъ 14 тетратей и одной четвёртки, т. е. изъ 57 двойныхъ, или 114 обыкновенныхъ страницъ. Тетрати обозначены (внизу, посрединѣ) буквами: А, Б, В, Г, Д, Е, Ж, З, И, К, Л, М, Н, О, съ прибавленіемъ на вторыхъ четвёртках буквы *в*.

правда, пущаю то уваженью каждого человѣка хрестіанского, который якоежъ кольвекъ баченье маетъ: а ижъ то не суть речы такъ скрытые и вельце трудные, которыхъ бы и найпростшый порозумѣти не могъ.

Жалемъ таковогo заслѣпѣнья нѣкоторыхъ будучи порушоный, не сегаючы глубокихъ речей, бо бы немалые книги о томъ быти мусѣли, гдѣ || (2—Ав) быхъ все по достатку мѣлъ выписовати, — ото иле накоротшей быти могло, собралемъ нѣкоторые чельнѣйшые артыкулы вѣры, сакраментовъ и церымоней обоее церкви, такъ Греческое, яко Рымское, на которыхъ кгрунтъ и самая истность належить, ку показанью ясному того, ижъ церковь светая Восточная зо всими церымоніями своими естъ такъ близкая церкви Заходней Рымской, же и напростѣйшый то сознати будетъ мусѣлъ, ижъ то завжды была едина светая католическая апостольская церковь, которую и въ символѣ вѣры нашое хрестіянское вызнаваемъ. А иные вси, которые таковымъ же титуломъ пописуются, суть яко небо отъ земли далекими, правда, же зъ насъ вышли, ||(об. 2) але не преставаютъ зъ нами, и овшемъ головными непрыятелми обоее церкви быти показуются; и ради бы и Рымскую, и Греческую, бы се имъ то стати могло, въ ни-во-што обернули; хотя то рекомо за Греческую заставуются, але боронятъ того, чого не вѣрятъ, и што посполите плѣтками и уставами людскими и забобонами называютъ. А наша милая Русь того не видитъ и волятся зъ ними братати, анижъ зъ Рымляны, не мовлю въ политыцѣ, которая незаборонна, але у вѣрѣ и въ набоженствѣ.

А протожъ, ку показаню правды, собралемъ тые артыкулы тымъ порядкомъ: церемоніи Восточное церкви по-Руску, а Рымское по-Полску написалемъ, для вѣдомости досконалшое обоей стороне. А вѣдже чого хто не дочытается въ Рускомъ, того довѣдается въ Полскомъ писаню, въ чомъ ся згажаютъ, и въ чомъ отъ се||(3)бе розни суть, и за якими опиніами? Ино и на тое все естъ отказъ и деклярація слушная, такъ ижъ кождый человѣкъ хрестіянскій неупорный правду познаетъ, а упорному и евангелія не поможетъ.

Прыймижъ то зъ ласкою, чытателю милый! А естли се тобѣ што не подобаетъ, прошу, не прычитай того злости албо ненависти якой ку которой колвекъ сторонѣ, ани похлѣбству якому. Кгдыжъ Богъ Серцавидѣцъ знаетъ, жемъ то добрымъ умысломъ учынилъ, зычечы згоды и покою светого на обѣ сторонѣ, безъ нарушеня такъ тое, яко и овое церкви, и обрядковъ ихъ, которые ся съ правдою згожаютъ. А што есть правдѣ противного, того ми ся замовчати не годило. А остатокъ Богъ розсудитъ. Мѣйся добре!

Писанъ у Вилни, року 1608, марта 1, по старому календарю.

|| (об. 3) Do CZYTELNIKA CHRZEŚCIAŃSKIEGO TAK RUSINA, IAKO RZYMIANINA.

Mnodzy nayduią się tacy, czytelniku chrześciański, ktorzy, nie wi[e]dząc gruntu istności samey, zwykli podczas y dobre rzeczy ganić, iako naprzykład, oto—zgoda y iedność swięta, ktorą my przyięliśmy z pany Rzymiany, bracią naszą, znaiąc się być dziećmi iedyney macierze naszey świętey katolickiey cerkwi, poniewaž z iednego nasienia Ducha Ś. porodziliśmy się. Y daią niektorzy przyczynę, oto tę, iž Rzymianie, iako w artykułach wiary świętey, tak y w ceremoniach cerkiewnych daleko są rozni od świętey Origentalney cerkwi.[1] A nakoniec śmieią niektorzy i to mowić, iž

zbory ewanielickie bliższe są wiary y ceremoniy cerkwi Origentalney s ceremoniami swemi, aniżli Rzymianie. Co ieśliże iest prawda, puszczam to vważeniu każdego człowieka chrześciańskiego, ktory iakieżkolwiek baczenie ma: a iż to nie są rzeczy tak skryte y wielce trudne, ktorychby y nayprostszy porozumieć nie mogł.

Żalem ta||(14)kiego zaślepienia niektorych będąc poruszony, nie sięgaiąc głembokich rzeczy, bo by niemałe księgi o tym być musieli, gdziebych wszytko podostatku miał wypisować, — oto, ile nakrotszey być mogło, zebrałem niektore czelnieysze artykuły wiary, sakramentow y ceremoniy oboiey cerkwie, tak Greckiey, iako Rzymskiey, na ktorych grunt y sama istność należy, ku pokazaniu iasnemu tego, iż [1] cerkiew ś. Origentalna ze wszytkiemi ceremoniami swemi iest tak bliska kościołowi Rzymskiemu, że y naprostszy to zeznać będzie musiał, iż to zawsze była iedyna święta katolicka apostolska cerkiew, ktorą y w symbole wiary naszey chrześciańskiey wyznawamy. A ine wszytkie, ktorzy takowymże tytułem popisuią się, są iako niebo od ziemie dalekimi, prawda, że z nas wyszli, ale nie przestawaią z nami, y owszem głownymi nieprzyiacielmi oboiey cerkwie być pokazuią się, y radziby y Rzymską, y Grecką, by się im to stać mogło, wniwecz obrocili; chocia to rzkomo za Grecką zastawuią się, ale bronią tego, czego nie wierzą, y co pospolicie plotkami y vstawami ludzkimi y zabobonami nazywaią. A nasza miła Ruś tego nie widzi y wola się z nimi bra||(об. 4)tać, aniżli z Rzymiany, nie mowię w polityce, ktora niezabronna każdemu, ale w wierze y w nabożeństwie.

[1] Въ экземплярѣ старопечатномъ «а».

A przetoż ku pokazaniu prawdy zebrałem te artykuły tym porządkiem: ceremonie Origentalney cerkwie po-Rusku, a Rzymskiey po-Polsku napisałem, dla wiadomości doskonalszey oboiey stronie. A wszakże czego kto nie doczyta się w Ruskim, tego dowiesię w Polskim pisaniu, w czym się zgadzaią, y w czym od siebie rożni są, y za iakiemi opiniami? Iakoż y na to wszytko iest respons y deklaracia słuszna, tak iż każdy człowiek chrześciańsky nievporny prawdę pozna, a vpornemu y ewangelia nie pomoże.

Przymicie to z łaską, czytelniku miły! A ieśli się tobie co nie podoba, proszę, nie przyczytay tego złości, abo nienawiści iakiey ku ktorey kolwiek stronie, ani pochlebstwu iakiemu. Gdyż Bog Sercawidziec zna, żem to dobrym vmysłem vczynił, zycząc zgody y pokoiu świętego na obie stronie, bez naruszenia tak tey, iako y owey cerkwie, y obrzędow ich, ktore się s prawdą zgadzaią. A co też iest prawdzie przeciwnego, tego mi się zamilczeć nie godziło. A ostatek Bog rozsądzi. Miey się dobrze!

Pisan w Wilnie, roku 1608.

А напервѣй вѣра.

|| (5—Б) Церковь светая Восточная вѣруетъ и вызнаваетъ Бога въ Тройцы единого, Отца и Сына, и Духа Светого, тры персоны раздѣльные, а едино Божество нераздѣльное, Тройцу единосущную, а тое вѣры николи не отступовала, такъ въ речы самой, яко и въ назвиску исповѣдуючы Бога въ Тройцы единого.

То właśnie y kościoł ś. Rzymski wierzy y wyznawa być Boga w Troycy iedynego, Oyca, y Syna, y Ducha Ś., trzy persony rozdzielne, a iedyno Bostwo nierozdzielne, Troyce Ś. iedynoistną, a

tey wiary nigdy nie odmieniał, tak w rzeczy samey, iako y w nazwisku, wyznawaiąc Boga w Troycy iedynego.

|| (об. 5) Евангеликове правда же тоежъ вѣруютъ, але недавныхъ лѣтъ за вѣку нашого выкинули были тое назвиско «Тройца», повѣдаючы, ижъ чого въ писмѣ нѣтъ, того и мовити не годится. А потомъ засе обачившыся приняли тое назвиско; кому кгволи, и за чыимъ усилованьемъ—пытайте, а довѣдаетеся.

Ewanielikowie prawda że to wierzą, ale niedawnych lat za pamięci naszey, wyrzucili byli to nazwisko «Troyca», powiadaiąc, czego w piśmie niemasz, tego y mowić nie godzisię. A potym zasie obaczywszy się przyięli to nazwisko; komu gwoli, y za czyią instancią—nie mianuię, pytaycie a dowieciesię.

Церковь светая Восточная вѣрытъ и вызнаваетъ вси артыкулы, . то е[с]тъ || (6) члонки симболу апостольского, Никейского, Костентинопольского, и симболъ Өеанасія светого, такъ о Богу Отцу, яко о Богу Сыну, и о Богу Духу Светомъ, што кольвекъ естъ въ тыхъ симболахъ написано, а вѣдьже не въ трехъ Боговъ, але въ единого во Тройцы Бога вѣруетъ.

To wszytko y kościoł ś. Rzymski wierzy y wyznawa, wszytkie artykuły składu apostolskiego, Niceńskiego, Kostantinopolskiego, y Atanaziusza ś., tak o Bogu Oycu, iako o Bogu Synu, y o Bogu Duchu Ś., cokolwiek iest w tych symbołach napisano, a wszakże nie w trzech Bogow, ale w iednego w Troycy Ś. Boga wierzy.

О похоженью Духа Святаго.

Церковъ светая Восточная преж- || (об. 6)няя завжды вызнавала, ижъ Духъ Светый естъ такъ Сыновній, яко и Отцовъ Духъ, и такъ его Сынъ посылаетъ, яко и Отецъ, не работнымъ, але прырожонымъ посыланьемъ. Ку тому вси немаль светые отцы Восточное церкви вѣрыли и вызнавали, ижъ Духъ Светый такъ отъ Сына, яко и одъ Отца походитъ. А иные писали, ижъ одъ Отца черезъ Сына походитъ. Штò власне тоежъ розумѣется. А то суть тые светые отцы: Өеанасей, Василей Великій, Златоустый, Кирилъ Александрійскій, Епифаней и иные многіе учители Греческіе. Которыхъ писма и доводы шыроко бы прышло прыпоминати, опрочъ Өеофилакта единого, который вже часу сцызмы былъ. || (7) И тотъ для того писалъ, ижъ «Духа Светого отъ Сына не глаголемъ», бо розумѣлъ, якобы Латинники двѣ винѣ Светому Духу прычытали. И для тогожъ и теперешніе Грекове и Русь тоежъ розумѣючы повѣдаютъ, ижъ Духъ Светый отъ самого только Отца походитъ, а беруть на пóмочъ слова Христовы, которые мовитъ у Іоанна: «Духъ истинный, иже одъ Отца исходитъ».

Нехай же глянутъ, штò Христосъ далѣй, о томъ же Духу Светомъ повѣдаючы, мовитъ и собѣ его прыцисуеть: «вся елика Отецъ имаетъ моя суть; сего ради рѣхъ вамъ, яко отъ мене пріиметъ и возвѣститъ вамъ». Которые слова Кирилъ Александрійскій беручы за потужный доводъ противъ Өеодорита Кипрского, до || (об. 7)водитъ, ижъ Духъ Светый такъ отъ Сына, яко и одъ Отца походитъ единымъ дыханіемъ; бо еслибы отъ него не походилъ, тогды бы его и посылати не могъ. А съ того самого можешъ научытися, ижъ которая особа отъ которое не походитъ, тая

тежъ отъ оное и не посылается. На прикладъ: для чого Отецъ ани отъ Сына, ани отъ Духа Светого не посылается? Речешъ ли—для старѣйшинства—не дай того, Боже, такъ розумѣти, кгдыжъ въ Пресветой и Жывотворящой Тройцы нѣтъ старшого, ани меньшого, нѣтъ первого, ани послѣднего, але вси тры персоны, яко Ѳеанасей въ симболѣ мовитъ, суть собѣ спол-равные. Але для того Отецъ не посылается, же не походитъ |(8) отъ Сына, ани отъ Духа Светого. Также власне и Духъ Светый не посылалъ бы ся отъ Сына, гдѣ бы отъ него не походилъ; але яко Сынъ и Духъ Светый посылаются одъ Отца, для того ижъ отъ него походятъ: Сынъ—урожденіемъ, а Духъ Светый — исхожденіемъ. Также власне для того Духъ Светый посылается отъ Сына, ижъ отъ него, яко и одъ Отца, походитъ.

А што противницы мовятъ, ижъ Сынъ посыланъ былъ тежъ и отъ Духа Светого на проповѣдь евангельскую, то маемъ розумѣти по чловѣченьству, а не по божеству. О чомъ тотъ же Кирилъ, на Ѳеодоритово писане анаѳемы 9 пишучы, отказываетъ тыми словы: «если (повѣда) хто Духа Христова не маетъ, ||(об. 8) нѣсть его. Бо хотяжъ походитъ отъ Бога и Отца Духъ Светый водлугъ словъ Христовыхъ, але не естъ чуждъ отъ Сына, бо все маетъ и зъ Отцемъ; чого самъ же научылъ, мовечы о Духу Светомъ: «вся елика имаетъ Отецъ, моя суть; сего ради рѣхъ вамъ, яко отъ мене пріиметъ и возвѣститъ вамъ». Бо хотяжъ (повѣда) прославилъ Іисуса Духъ Светый, великіе и незвыклые чуда творящого, а вѣдьже яко его власный Духъ, а не сила чужая и надъ него лѣпшая, водлугъ того яко Богъ естъ».

Нужъ светые богоносные отцы церкви Рымское, которыхъ и церковъ наша у великой почтивости маетъ и за светыхъ почытаетъ, тые также о томъ шыроце писали, прызнаваючы, ижъ Духъ ||(9—В) Светый яко одъ Отца, такъ и отъ Сына походитъ единымъ дыханіемъ. Которымъ не вѣрыти—было бы то шаленство великое: самыхъ за светыхъ мѣти, а писма ихъ за геретическіе почытати! До того и на соборѣ Флорентейскомъ вси светые отцы згодилися въ томъ артыкулѣ, опрочъ единого Марка Ефезского. И тотъ прызналъ по дваkроть, же Духъ Светый походитъ отъ Сына, только хотѣлъ того по Латинникахъ мѣти, абы то зъ симболу выкинули, а гдѣ индѣй утворывшы якій тропаръ написали.

А надто вси непрыятели церкви Рымское Лютеранове и евангеликове въ томъ артыкулѣ зъ Рымляны згажаются, а Грековъ теперешнихъ и Русь, которые то||(об. 9)го не прызнаваютъ, ганятъ и за ересь имъ прычытаютъ, якожъ и на поселство Ереміи патріархи отписуючы, то ему задали, ижъ въ томъ артыкулѣ вельце блудитъ.

Хто кольвекъ теды не вѣрытъ и не прызнаваетъ, же Духъ Светый отъ Сына походитъ, а попросту мовечы, хто не вѣрытъ, жебы Сынъ мѣлъ также дыханіе Духа Светого, яко и Отецъ (бо то заодно: яко дыханіе, такъ и похоженіе), кождый таковый естъ Арыянинъ и новокрещенецъ, который Сына Божого неровнымъ чынитъ Отцеви и уймуетъ ему тое, што маетъ вѣчнымъ урожденіемъ одъ Отца своего.

А ижъ на соборѣ Флорентейскомъ о тотъ артыкулъ вси єдностайне згодилися, опрочъ Мар||(10—Вв)ка Ефезского, нехъ же чытаютъ книжки своего власного патріархи Костентинопольского Генадія Школярыя, которые написалъ противъ своихъ власныхъ Гре-

ковъ, боронечы тыхъ артыкуловъ, которые на соборѣ Флорентейскомъ постановилися.

Але наша Русь тотъ соборъ светый листрыкейскимъ называютъ, и якуюсь баламутню и небылицу о томъ соборѣ недавно въ друку выдали. На то вже достаточный отказъ маютъ, тамъ и руками правды дощупатися могутъ. А затымъ што вѣдати—и самый соборъ, дастъ Богъ, оглядати могутъ, слово до слова, яко ся точылъ, — въ рыхломъ часѣ.

|| (об. 10) Rzymski kościoł święty o pochodzeniu Ducha Ś. dobrze wyznawa, że iako od Oyca, tak y od Syna iedynym tchnieniem pochodzi. A zgadza się w tym ze wszytkimi oycy świętymi, nie tylko Lacińskimi, ale y Greckimi, ktorych pisma dostatecznieysze v siebie maią, aniżli Ruska Cerkiew, a zwłaszcza ś.ś. oycow Greckich. A tu nie powtarzam tego, com wyższey po-Rusku napisał, dla przedłuzenia; tylko to pokazuię, ze takaż była wiára Grekow onych starych o pochodzeniu Ducha Ś., iako y Lacinnikow.

Потомъ вси иные артыкулы симболу апостольского, Никейского, Костентинопольского и Ефеского, о Іисусѣ Христѣ написаные, церковъ Восточная вѣрытъ и вызнаваетъ: едино существо его зъ Богомъ Отцемъ, зачатіе по плоти отъ Духа Свята, рожество съ Пречистое Дѣвы Маріи, муку, и смерть его, по||(11)гребеніе, и во адъ сошествіе, и тридневное воскресеніе, и на небеса вшествіе, и одесную Бога Отца сѣдѣніе, и на судъ пришествіе воздати кождому по дѣломъ его. Ку тому вѣруетъ двоякое Рожество Хрыстово: первое—изъ Отца безъ Матеры предвѣчное и неизглаголанное, второе—зъ Матери безъ Отца подлѣтное. Вызнаваетъ тежь въ персонѣ Хрыстовой быти двѣ натуры, неслїянные, ани помѣшаные: натуру Бозскую зо всими власностями Бозскими, и натуру человѣческую зо всими власностями человѣческими, опрочъ грѣха,—совершенный Богъ, и совершенный человѣкъ, зъ душею и съ тѣломъ. Водлугъ которое человѣческое натуры, естъ посредникомъ албо || (об. 11) ходотаемъ межы Богомъ и человѣки, яко Іоанъ светый евангелиста въ листѣ своемъ пишетъ, и Павелъ апостолъ тогожъ посвѣтчаетъ.

Не вѣмъ же, откуль новый теологъ а старый баламутъ Стефанко Зизанія тое выдралъ, и написалъ въ своихъ книжкахъ, ижъ Христосъ теперъ, сѣдечы на правицы Бога Отца своего, вже не ходотайствуетъ о насъ, противъ ясному писму апостольскому и противъ всимъ светымъ богоноснымъ отцемъ церкви Восточное и Латинское. И такъ тою проклетою ересю своею, еще неслыханою, Русь поблазнилъ, же его книжкамъ баламутнымъ лѣпѣй, нижъ евангеліи, вѣрятъ!

|| (12) To wszytko cerkiew święta Rzymska wierzy y wyznawa wszytkie artykuły symbołow apostolskiego, Niceńskiego, Kostantinopolskiego, Ephezskiego y Athanasiuszowego, o Panie Krystusie napisane, iako: iedyną istność z Bogiem Oycem, poczęcie według ciała przez Ducha Świętego, narodzenie iego s Przeczystey Dziewice Marij, vmęczenie, śmierć, y pogrzebienie, y do piekłow zstąpienie, y trzeciegodnia zmartwychwstanie, y na niebiosa wstąpienie, y na prawicy Boga Oyca siedzenie, y na sąd ostatni przyście wtore zapłacić każdemu według vczynkow iego. Ku temu wierzy dwoiakie vrodzenie iego: pierwsze — z Boga Oyca przedwieczne, nieogarnione, ani wypowiedziane, wtore — z Macierze

bez Oyca doczesne. Wyznawa też w personie Pana Krystusowey dwie naturze doskonałe, niepomieszane: naturę Boską ze wszytkiemi własnościami Boskimi, y naturę człowieczą, ze wszytkiemi własnościami człowieczymi, przez grzechu,— doskonały Bog, doskonały człowiek, z duszą y s ciałem. Według ktorego człowieczeństwa iest też y pośrednikiem miedzy Bogiem y ludźmi, iako Ian święty w swoiey canonice pisze, y Paweł apostoł tegoż po||(об. 12)świadcza.

Nie wiem że, skad nowy theolog a stary bałamut Stephanko Zizania to wynalazł y w swoich książkach napisał, iż Krystus Pan teraz, siedząc na prawicy Boga Oyca swego, iuż nie iest pośrednikiem naszym, ani przyczynia się za nami, przeciw iasnemu pismu apostolskiemu y przeciw wszytkim pismam oycow świętych tak cerkwie Lacińskiey, - iako y Greckiey. Y tak tą przeklętą y ieszcze nigdy niesłychaną herezią swoią Ruś pobłaźnił, że iego książkam bałamutnym lepiey, niż ewanielij, wierzą. O, bydło!

Церковь светая Восточная вѣруетъ быти едину светую соборную апостольскую церковъ, которая еднако вѣрытъ, и о науцѣ около вѣры, и о сакраментахъ светыхъ держытъ. Ку тому, ижъ естъ светая, абовѣмъ одъ Іисуса Христа, главы и жениха своего, черезъ вѣру совокуплена освещается, и одъ || **(13—Г)** Пресветого Жывотворящого Духа бываетъ справована. До того естъ католическая, то естъ вселеньская, не поединковая, але по всему свѣту разсѣеная, которая всихъ вѣрныхъ по вси часы въ собѣ замыкаетъ. Въ той же светой соборной церкви вѣруетъ быти обцованье не только тыхъ, которые со Христомъ на небѣ царствуютъ, але и тыхъ, которые тутъ на земли въ правдивой вѣрѣ воюютъ, которые яко едино тѣло и единые члонки, себе спольне вспомагаютъ молитвами и заслугами.

А тутъ ми ся годитъ прыпомєнути проклятую ересь тогожъ Стефана Куколя, который и то смѣлъ написати въ книжкахъ своихъ. ижъ светые || **(об. 13)** Божые еще не суть въ небѣ и не маютъ заплаты отъ Бога взглядомъ душъ своихъ, але ее ажъ на судномъ дни прыймуть, съ тѣломъ посполу, по воскресенію изъ мертвыхъ, а теперъ суть въ рукахъ Божыхъ. Што если такъ естъ, тогды—ничого по всихъ книгахъ, которые маемъ въ церкви! Ничого по стихерахъ, тропарахъ, кондакахъ, канонахъ, которые вси ясне вызнаваютъ: ижъ светые Божые суть въ небѣ и смотрятъ на лице Божое и предстоятъ Светей Жывоначальной Тройцы, и молятся за нами! Ничого и по всихъ писмахъ светыхъ богоносныхъ отецъ, которые тоежъ твердятъ! Ничого и по томъ, штò о Пречыстой Богородицы держымо, же и зъ душею и съ тѣломъ до не||**(14)**ба естъ взята! Наконецъ и по томъ ничого, штò Павелъ апостолъ написалъ (2 Кор., 5): «вѣмы бо, яко аще земная наша храмина тѣла разорится, созданіе отъ Бога имамы храмину нерукотворену вѣчную на небесѣхъ». А што мовитъ о умерлыхъ, ижъ не безъ насъ совершени будутъ, тое розумѣется о досконалой заплатѣ оной по воскресенію изъ мертвыхъ съ тѣломъ, же на онъ часъ и тѣло заплату свою прыйметъ. А теперъ вже душы вѣрныхъ и светыхъ Божыхъ смотрятъ на лице Божее въ небѣ. А якаяжъ надъ то болша заплата быти можетъ?! Ку тому еслибы еще не были въ небѣ, а для чогожъ бысьмы ихъ мѣли просити о прычыну до Бога, мовечы: «ты бо молиши о насъ Христа Бога нашого»?

|| **(об. 14)** Toż wszytko wierzy y kościoł święty Rzymski y wyznawa być iedyną świętą apostolską katholicką cerkiew, to iest w wierze y w nauce około wiary y o sakramentach świętych iednako trzyma. Ku temu, iż iest święta, abowiem od Krystusa Pana, iako głowy y oblubieńca swego, przez wiarę zgromadzona y poświęcona, a od Ducha Świętego bywa rządzona. Ku temu iest powszechna, nie poiedynkowa, ale po wszytkiemu światu rozsiana, ktora po wszytkie czasy wszytkich wiernych w sobie zawiera. W teyże ś. powszechney cerkwi wierzy być świętych obcowanie, nie tylko tych, ktorzy z Krystusem iuż w niebie kroluią, ale y tych, ktorzy tu ieszcze na ziemi w prawdziwey wierze woiuią, ktorzy iako iedno ciało y iedne członki modlitwami y zasługami spolnie siebie wspomagaią y ratuią.

A tu mi się godzi przypomnieć przeklętą herezją tegoż Stephanka Kąkola, ktory w książkach swoich śmiał y to napisać: iż święci Boży nie są ieszcze w niebie y nie maią zapłaty od Boga, ale iey aż na sądnym dniu, po zmartwychwstaniu, pospołu y z duszą y z ciałem czekaią, a teraz tylko są w ręku Bożych. Co ||**(15)** ieśliże nie maią względem dusz żadney zapłaty, tedyć — nic po wszytkich księgach, ktore ma Ruska cerkiew! Nic po owych śpiewaniach y hymnach na nieszporze, na iutrzni, ktore oni nazywaią troparia, kondaki, stychery, kanony świętym, ktore iasnie wyznawaią: iż. święci Boży są w niebie, iż patrzą na oblicze Boże: iż stoią przed oblicznością Troyce Przenaświętszey y modlą się za nami! Nic y po wszytkich pismach doktorow kościelnych, ktorzy o tym wiele pisali! Nic y po tym, co o Przeczystey Pannie Maryey mowią y śpiewaią: iż z duszą y z ciałem do nieba iest wzięta! Nakoniec y Paweł apostoł prożnie napisał: «wiemy (powiada), że ieśliby ziemski dom nasz tego mieszkania był zepsowany, iż budowanie mamy od Boga dom nie rękoma robiony wiekuisty w niebiesiech». A co mowi apostoł o vmarłych, o doskonałey zapłacie, iż nie bez nas, ale z nami przyiąć maią, to się rozumie o zapłacie oney, ktorą y ciało z duszą ma przyiąć po zmartwychwstaniu generalnym. Ale teraz* względem dusz iuż maią zapłatę y patrzą na oblicze Boże w niebie. A ktoraż zapłata może być więtsza nad tę?! Ku temu ieśliby ieszcze nie byli w ||**(об. 15)** niebie, a dla czego byśmy ich mieli prosić o przyczynę do Pana Boga, mowiąc: «Matko Boża! modlsię za nami! Święty Ianie Krzcicielu, modl się za nami», y inszy?

Patrzcież, niebożęta Rosianie! Iakiegoście to navczyciela mieli?! Tak li święci oycowie cerkwi Orientalney was nauczali, iako ten bałamut?! Nie katolicka to wiara, ale hereticka! A wyście tego ślepi: co w ręku macie, co zawsze czytacie na każdy dzień, śpiewacie a inaczey wierzycie. Ale nie o wszytkich to mowię, bo wiem, że drudzy tey bałamutni nie wiedzą, oprocz ordy iego, bo to ich prorok!

Мощы светыхъ церковъ Восточная завжды въ почтивости мѣла и теперъ маетъ, и учтиве ихъ ховаетъ, храмовъ Божыхъ и антимисовъ безъ нихъ не посвещаетъ.

Toż właśnie y cerkiew Rzymska zachowuie, y zawsze relikwie święte miała w poczciwości y teraz ma, y chowa ich vczciwie, y || (16) kościołow ani portatilow bez reliquij nie poświąca.

Образы альбо иконы Хрістовы и Пречистое Богородицы и светыхъ Божыхъ — церковь Восточная завжды у почтивости мѣла, и ставляла ихъ въ домахъ молитвеныхъ, а иконоборцами завжды брыдилася, и проклинала ихъ, и теперъ того держытся.

Toż właśnie y kościoł Rzymsty zachowywał, iż obrazy Pana Krystusowe y Panny Marij y świętych Bożych miał y teraz ma w vczciwości y stawiaią ich w kościele y nigdy ich nie wyrzucali s kościołow, iako Grekowe nie raz czynili. Ktemu obrazoborcami zawsze się brzydzili y przeklinali ich.

А евангеликове — и Грековъ зъ Русю, и Рымляновъ балвохвалцами и ли||**(об. 16)**жыобразками называють. Отожъ ваша зъ ними згода, панове Росіяне, а Грекове того ни вѣдаютъ!

Ewanielikowie zaś y Grekow, y Rzymian bałwochwalcami y liżyobrazkami nazywaią. Czysta zgoda Rusi z nimi! Grekow niech w tym nie pomawiaią, bo ci tego nie wiedzą.

Грекове и Русь вызнаваютъ быти якіесь мытарства, и образы малюють, показуючы, же се на нихъ душы задержываютъ и отмычаютъ, а чыстительного огня прызнавати не хотятъ. Якожъ и на соборѣ Флорентейскомъ первѣй, анижли се згодили, былъ споръ о то: хотяжъ прызнавали, же есть чыстецъ, але якобы бы быти мѣлъ, чы огонь, чыли зимно, чыли || **(17—Д)** темности, альбо што таковогo не вѣдаемъ. Однакъ, словамъ Павла светого вѣрують, который мовить, же «огонь искусить дѣлъ кождого, а самъ спасется, якоже огнемъ».

Kościoł Rzymsky wierzy y wyznawa, że iest czyściec, y iest własny ogień materialny, w ktorym się dusze czyszczą, tych zwłaszcza, ktorzy w pokucie s tego świata zeszli, ale dosyć vczynić za grzechy swoie, iako im było zapowiedziano, przez zejście prędkie s tego świata nie mogli. Gdyż do krolewstwa niebieskiego nic pokalanego nie wnidzie, y przeto są postanowione ofiary, y modlitwy, y iałmużny za vmarłych, a nawięcey ofiara mszy świętey, ktora iest barzo pomocna duszam zmarłym. Abowiem za tego, ktory iest w niebie, niepotrzeba się modlić, rychley oni za nami się modlą. Także y [za] tego, ktory w śmiertelnym grzechu vmar[ł], apostoł modlić się zakazuie. A za iakież dusze kościoł Boży y oycowie każą się modlić—niech powiedzą? ||**(об. 17)** Pewnie za tych, ktorzy są na tym o to mytarstwie zatrzymane, o ktorych Pan sam mowi: «nie wynidzie, aż zapłaci do naymnieyszego kwadrantu».

О церкви.

Еслибысь ся тежъ церковью прехвалялъ, Росіянине милый, прыписуючы ее только Востокови, а Рымскую отъ того отпыхаючы,—послухайже што Генадей, патріарха Царогородскій, мовить въ тые слова: «Потреба теды всимъ, которые симболъ вызнаваютъ и едину въ немъ церковъ исповѣдуютъ, вѣдати, которая то тая естъ едина светая апостольская церковъ: если Заходняя, чыли Восточная? Альбо || **(18—Дв)** яснѣй реку: если Латинская, чыли Греческая? Абовѣмъ опрочъ тыхъ иное нѣтъ. Бо если што естъ гдѣ хрестіянъ, тогды нѣтъ ничого иного, одно божницы, блудъ, и ролья зарослая розмаитымъ зелищемъ розличныхъ ересей и забобоновъ.

Порахуйже пильно а обачышъ, ижъ если Греческую церковъ мнимаешъ быти тую, которую въ симболѣ исповѣдуешъ, тогды Петрово вызнанье въ ниво-што обернется, противъ которому ижъ врата адовы не мѣли премочы — самъ Христосъ посвѣдчаетъ. Поневажъ теперъ всю церковъ Греческую, и овшемъ всю Восточную страну Махометъ пожралъ. Изали не видимо, ижъ вси патріархове, епископи, презвите||(об. 18)ри подъ владзу Махометову прышли, и отъ него алижъ потверженья на свое ерейства просятъ, и до ногъ его упадаютъ, и за него, хотя бы не ради, молитися мусятъ. Але гдѣжъ оное подѣнемъ «врата адовы», то есть пащеки кацерскіе не премогутъ церкви? Поневажъ тутъ не только пащеки геретическіе, але и мечъ поганскій звитежилъ, и на тыхъ мѣстцахъ столицу панованья своего засадилъ, и прышло до того, же вже тамъ ани жертвы светое беспечне приносити не можешъ, ани въ маленькій звоночокъ зазвонити, ани крестного знаменія явне выставити, ани пресладкого имени Христа Бога нашего явне поминати невольно»!!

И далѣй мовитъ Гена||(19)дей: «престолы роскидали, мѣстца светые поквалтили, іереемъ кривды чынятъ, біютъ и наругаются зъ нихъ; наконецъ, все набоженьство хрестіяньское въ посмѣвиску маютъ! Лечъ не дай того, Боже, абы на то прышла неомыльная обѣтница Хрыстова. И овшемъ тамъ есть церковъ, гдѣ знамя Іисусъ Христово светится; гдѣ храмы Божые украшаются; гдѣ звоны, образы, престолы зо всимъ инымъ охендоствомъ найдуются, и въ почтивости ихъ маютъ; гдѣ іереемъ Хрыстовымъ вси честь выреждаютъ; гдѣ явне вѣру Христову проповѣдаютъ, кажутъ, научаютъ; гдѣ царе-ве земстіи и княжата, прыходячы мѣстца светые огледаютъ || (об. 19) и главы светыхъ верховныхъ апостоловъ цалуютъ, а зъ ними и настоятеля ихъ, архиерея поздравляютъ и поклонъ низкій прыпадаючы къ ногамъ его вырядаютъ; тамъ, гдѣ свята, празники вольне обходятъ; гдѣ псальмы, и пѣнія и иные обрядки церковные безъ всякого страху отправуютъ; тамъ, гдѣ найвышшый пастыръ учытели и казнодѣи, абы слово Божое проповѣдали по всей земли, прыкладомъ Іисусъ Хрыстовымъ розсылаетъ, а чынитъ то яко намѣстникъ его на земли (абовѣмъ яко онъ реклъ апостоломъ: «ото я посылаю васъ, идѣте по всемъ свѣтѣ, проповѣдуйте евангеліе всей твары», отожъ и тотъ такъ чынитъ, || (20) посылаетъ на вси страны учытелей зъ великимъ стараньемъ, которые не только до хрестіянъ, але и по всему поганьству розходятся, вѣру светую хрестіянскую фундуютъ, не дбаючы на жадные муки и преслядованья, ани на смерть и кровопролите свое), — а протожъ тамъ мусимо прызнати церковъ Божую, гдѣ нѣтъ ересей, ани явное незбожности, ани невѣрыя, и овшемъ правдивая а ненарушоная вѣра».

«Але у Грековъ не такъ: гдѣ много недовѣрства, и всякая злость праве зъ береговъ вылила! А то (повѣда) не мое слова, але Ѳеодора оного зацного Студитского, который то высвѣдчаетъ въ пятойнадцать науцѣ своей, противъ иконоборцовъ, || (об. 20) которую вы чытаете, але не розумѣете, бо не хочете».

Отожъ, хрестіянскій брате, слышишъ! Не моя то мова, але самого патриярхи Костентинопольского, оного зацного и вельце учоного мужа Генадія Школярія. А протожъ, хочемъ ли и мы быти правдивою светою католическою зъ ними церковью, не бѣгаймо згоды

зъ братьею нашою, яко родною, а звлаща маючы вси обрядки церкви нашое вцалѣ ненарушоные отъ нихъ. Бовѣмъ и Златоустый, описуючы правдивую церковъ, такъ мовитъ: «церковъ не въ стѣнахъ залежытъ, але во множествѣ вѣрныхъ; не естъ мѣстце споровъ, але науки. А тѣла церковнаго ни што такъ не || **(21—Е)** растинаетъ, яко пыха. Не можетъ быти тамъ церковъ, гдѣ нѣтъ вѣры. И протожъ въ церкви потреба, абы было согласіе едино». А Грыгорей Великій мовитъ: «церковъ светая въ единости вѣрныхъ залежытъ, яко и тѣло въ единости члонковъ». А другій мовитъ: «правовѣрная церковъ не звыкла людей преслѣдовати».

Обачтесяжъ и вы, што въ церкви Божой незгоды сѣете: если ся православною церковью слушне меновати можете? А хочете ли быти въ правдивой церкви, не роздѣляйтежъ Греческое отъ Рымское: бо то была завжды едина католическая церковъ, а не двѣ.

Ieślibyś się też przechwalał, Rusinie miły, przypisuiąc cerkiew świętą katolicką samemu Orientowi, a Rzymianow od niey odpychał,—posłuchayże co twoyże własny || **(об. 21)** patriarcha Carogrodsky mowi w te słowa: «potrzeba tedy wszytkim, ktorzy symboł wiary mowią y iedyną w nim cerkiew wy[z]nawaią, wiedzieć, ktora to iest iedyna ś. apostolska katolicka cerkiew: ieśli Orientalna, albo Zachodnia? Albo że iaśniey rzekę: ieśli Grecka, czyli Łacińska? Bo procz tych inszey niemasz. A ieśliże co iest gdzie krześcianow, tedy nic inego niemasz, iedno synagogy, błąd y rola zarosła rozmaitym zieliskiem rozlicznych herezij y zabobonow. Porachuyże pilno a obaczysz, iż ieśli cerkiew Grecką mniemasz być tę, ktorą w symbole wyznawasz, tedy Piotrowo wyznanie wniwecz obrocisz, przeciw ktoremu iż bramy piekielne nie mieli przemoć — sam Pan Krystus poświadcza. Ponieważ teraz wszytkę cerkiew Grecką, owszem wszytkę Orientalną stronę Machomet pożarł. Izali nie widzimy, iż wszyscy patryarchowie, biskupowie, prezbiterowie pod władzą Machometową przyszli, y aż od niego na swoie kapłaństwa potwierdzenia proszą, y do nog iego vpadaią, y za niego, chocia by y nie radzi, modlić się muszą. A gdież tedy ono obrocimy «brama piekieł», to iest paszczeki heretyckie nie przemogą || **(22—Ев)** cerkwie? Ponieważ nie tylko heretickie paszczeki, ale y miecz pogańsky zwyciężył y na tych mieyscach stolice panowania swego vgruntował, y przyszło do tego, że iuż tam ani ofiary świętey bespiecznie odprawować nie możesz, ani we dzwonek namnieyszy zadzwonić, ani znaku Krzyża Pańskiego iawnie wystawić, ani naysłodszego imienia Pana Krystusowego iawnie wspomnieć niewolno!!

«Ołtarze połamano, mieysca ś. ś. pogwałcono, kapłanom krzywdy y vciski wielkie czynią, biją, vrągaią; nakoniec, wszytko nabożeństwo krześciańskie w pośmiewisko obrocono! Lecz nie day tego, Boże, aby na to przyszła nieomylna obietnica Pana Krystusowa. Y owszem tam iest cerkiew prawdziwa, gdzie imię Pana Krystusowe święci się; gdzie ochędostwo iest domow Bożych; gdzie dzwony, obrazy, ołtarze ze wszelakim inszym ochędostwem nayduią się, y w poczciwości są; gdzie kapłanom Pana Krystusowym vczciwość wyrządzaią; gdzie iawnie wiarę krześciańską wyznawaią, każą, nauczaią bez przekazy; gdzie krolowie, ziemscy panowie y ||**(об. 22)** książęta przyieżdzaią, mieysca święte nawiedzaią y głowy świętych apostołow całuią, a z nimi y pastyrza naywyszszego pozdrawiaią, z pokłonem niskim przypadaiąc do nog iego;

tam, gdzie święta vroczyste wolnie obchodzą; gdzie psalmy, śpiewania y ine obrzędy kościelne bez strachu wszelkiego odprawuią; tam, gdzie naywyszszy pastyrz—vczyciele, kaznodzieie, aby słowo Boże przepowiedali po wszytkich krainach ziemie przykladem Pana Krystusowym, rozsyła a czyni to, iako wikary iego na ziemi (abowiem iako on rzekł do apostołow swoich: «oto ia posyłam was, idźcie przepowiadaycie ewanielią wszelkiemu stworzeniu», otoż y ten tak czyni, rozsyła po wszytkim krainam nauczyciele z wielkim staraniem, ktorzy nietylko do krześcianow, ale y miedzy pogany rozchodzą się, wiarę świętą krześciańską szczepiąc, nię oglądaiąc się na żadne persecucie, ani na męki, ani na śmierć gotową, nie żałuiąc krwie swoiey), — a przetoż tam musimy przyznać cerkiew Bożą, gdzie niemasz herezij, ani iawney niezbożności, ani niedowiarstwa, y owszem gdzie prawdziwa a nienaruszona wiara».

«Ale || (23) v Grekow nie tak, y owszem wiele niedowiarstwa, a złość wszelaka prawie z brzegow wylała. A to (powiada) nie moie słowa, ale onego zacnego Theodora Studity, ktory tego poświadcza w piętnastey nauce swoiey, y przeciw obrazoborcom, ktorą wy sami czytacie, ale nie rozumiecie, bo nie chcecie». To słowa Henadiowe.

Otoż, krześciański bracie, słyszysz! Nie moia to powieść, ale samego patriarchy Kostantinopolskiego, onego zacnego wielce vczonego męża Henadia Szkolarya. A przetoż, chcemy li y my być prawdziwym kościołem Pańskim, nie biegaymyż zgody z bracią naszą, iako rodzoną, a zwłaszcza kiedy mamy wszytkie ceremonie cerkwi naszey Orientalney całe y nienaruszone od nich. Bowiem y Chrysostom, opisuiąc prawdziwy kościoł, tak mowi: «kościoł nie w ścianach zależy, ale w mnostwie wiernych, any iest mieyscem sporow y gadek, ale nauki. Ciała kościelnego żadna rzecz tak nie targa, iako pycha. Nie może tam być kościoł, gdzie niemasz wiary. A przetoż w kościele potrzeba, żeby była iednaka zgoda». A Grzegorz Wielky święty tak mowi: «kościoł święty w iedności wiernych zależy, iako y ciało w ied||(об. 23)ności członkow». A trzeci mowi: «kościoł prawowierny nie zwykł ludzi prześladować».

Obaczcież się y wy, co to w kościele Bożym niezgody sieiecie: ieśliże prawowierną cerkwią (to czyniąc) chlubić się możecie? A chcecie li być w prawdziwey cerkwi, nie dzielcież Greckiey od Rzymskiey: bo to była zawżdy iedyna katolicka cerkiew, a nie dwie.

О сакраментахъ

АЛЬБО О ТАИНАХЪ, ОТЪ ХРИСТА ПОСТАНОВЛЕНЫХЪ.

Церковъ светая Восточная завжды вѣрыла быти сакраментовъ светыхъ седмъ. А тые суть:

1. Крещеніе.
2. Мира великаго помазаніе, ко||(24)торое есть печатью и даромъ Светого Духа, на образъ рукопокладанія апостольского, за которымъ окрещоные прыймовали Духа Светого, што Рымляне называютъ конфирмацыю, то есть потверженье.
3. Евхаристія, то есть Тѣло и Кровь Хрыстова.
4. Покаяніе.
5. Чыны священства.
6. Елеемъ светымъ остатное помазаніе.
7. Малженьство светое.

Якожъ и на соборѣ Флорентейскомъ

Грекове тое прызнали и ствердили, о которыхъ по единому, яко се отправують, нижей послышышъ.

|| **(об. 24)** O SAKRAMENTACH ŚWIĘTYCH, KTORYCH IEST W LICZBIE 7.

Kościoł święty Rzymski wierzy y wyznawa być sakramentow kościelnych 7:

1. Krzest święty.
2. Confirmatio.
3. Eucharistia.
4. Penitentia, to iest pokuta.
5. Ordo.
6. Ostatnie pomazanie oleiem świętym.
7. Małżeństwo.

Y na synodzie Floreńskim Grekowie z Rzymiany zgodzili się w tych tedy sakramentach, iako się Ruś z Rzymiany zgadzaią, y w czym są rozni niżey vsłyszysz.

1. Крещеніе светое.

Церковъ светая Восточная крещаетъ водою во тры погруженія, призы|| **(25—Ж)** ваючы на кождомъ погруженію едино имя Пресветое Тройцы, то естъ: во имя Отца, и Сына, и Светого Духа, посветившы первѣй на то воду. А передъ крещеніемъ чынятъ запрещенія и отрыцанія, а послѣ отрыцанія помазываютъ елеемъ оглашеннаго. А потомъ креститъ во имя Отца и Сына и Духа Светого.

Toż wszytko ma y cerkiew święta Rzymska, że krzści trzykroć, polewaiąc wodą w imię Troyce Przenaświętszey: Oyca, y Syna, y Ducha Świętego, na co maią wodę poświęconą zawsze. A przod czyni exorcizmy y odrzekania, a potym pomazuie oleiem świętym, ktory zową oleiem kathechomenorum. Vżywa też soli y błota z sliny y z ziemie. Y to nie darmo czyni, ale s pewnych przyczyn. Czego cerkiew Grecka nie vżywa, ale ma też swoie osobliwe cerimonie, iako: zastrzygania wło|| **(об. 25)** sow, y zakrapiania vst sakramentem świętym, około krzcielnice z dziecięciem chodzenia, czego też Rzymska niema.

Церковъ Греческая по крещенію, потвержаючы и печатуючы крещеніе светое, помазуетъ окрещенного миромъ великимъ, мовечы тые слова: «печать и даръ Светого Духа». А тое миро великое не можетъ нихто зъ духовныхъ посвещати, только самъ епископъ разъ въ рокъ у Великій четвертокъ на службѣ Божой, скоро по оныхъ словахъ: «и да будетъ милость великого Бога и Спаса нашего Іисусъ Христа зо всими вами».

А тутъ ми прыйдетъ троха зъ речью ростегнутися. Спыталъ быхъ епископовъ Рускихъ: еслиже || **(26—Жв)** коли тое миро великое посвещали и якими словы и церымоніями? А если же рекутъ, же посвещаютъ у Великій четвертокъ передъ службою Божою, — ино то не миро великое, которое Грекове называютъ мекга хризма [1], але масло, альбо єлей хворыхъ остатнего помазованья, которое у Грековъ вольно и безъ епископа презвитеромъ посвещати, не одно у Великій четвергъ, але и завжды, коли хворый потребуетъ. Але миро великое только разъ въ рокъ самъ епископъ посвещаетъ на службѣ Божой. Якимъ способомъ и которыми молитвами, если не вѣдаете, чытайтежъ собѣ «Евхолоія», то естъ «Требникъ» Греческій; а тамъ обачыте, яко се тое миро великое посве|| **(об. 26)** щаетъ. Чого вы, Русь, у «Требникахъ» своихъ не маете. А не вѣрыте ли тому, спробуйтежъ «Требника» Греческого, а тамъ вси церымоніи, и напредѣ, и позаду,

[1] μέγα χρῖσμα.

тыежъ, што и въ своихъ Рускихъ, найдете порядкомъ слово до слова. А коли прышло до великого мира, ажъ того у вашыхъ «Требницахъ» пусто! Для чогожъ? Чыли епископове Рускіе не такіежъ, яко Греческіе? Же Рускимъ невольно, а Греческымъ вольно? И завжды того въ Кгрецыи ужываютъ. А ку тому, того мира великого посветившы его у Великій четвертокъ, не годится повторяти, ажъ въ рокъ. А елей хворыхъ завжды, коли хворый потребуетъ, можетъ его презъ рокъ и колко десятъ разовъ повторыти.

А тутъ || **(27)** ми годится упоменути священниковъ недбалыхъ, которые — Богъ вѣсть откуль берутъ миро! Бо другій и не знаетъ епископа своего,— чымъ же помазываетъ по крещенію дѣтокъ малыхъ? Альбо старымъ, которого бы ся далѣй року держати не годило, бовѣмъ тые останки у Великій четвертокъ палятсе? Альбо тежъ леда чымъ помазываютъ, же другого и въ руки взяти брыдко? А жебы который до епископа своего мѣлъ прыѣхати, альбо послати, просечы о миро,—того они и не знаютъ! Въ чомъ яко суть церкви Божой прави, нехъ ся осудятъ! Атоли теперъ одинъ зъ владыковъ, Балабанъ обачылся, же тую церымонію о посвещенію ми||**(об. 27)**ра великого уписалъ въ свой «Требникъ», але зъ Греческимъ не згодился, ку тому, яко тое миро прыправляти и зъ якое матерыи— не описалъ, власне якобы тежъ его не было.

Kościoł zasię Rzymski ma wszytkie oleie ś., ktore biskup sam tylko ma moc poświącać, a nie kapłani: ma krzyżmo wielkie, ma oley cathechumeński, ma oley chorych. Ktore wszytkie trzy poświącaią się od biskupa w Wielki czwartek, y chowaią to przez rok cały, nie powtarzaiąc żadnego z nich aż do roku. Do tego kapłani ich są w tem czuynieyszy y dbalszy, że zawsze na każdy rok biorą wszytkie te trzy oleie święte od biskupow, skoro po Wielkiey nocy. A stare, cokolwiek go zostanie, palią. Te oleie święte z oliwy czystey, nic do niey nie przykładaiąc, gotuią, oprocz krzyżma samego, do ktorego balsamu wlewaią.

||**(об. 28)** Церковъ светая Восточная прежняя николи не звыкла человѣка, разъ окрещоного по уставу Хрыстову, перекрещивати, вѣдаючы, же то естъ великое святокрадьство и грѣхъ смертельный, поневажъ и у вызнанью вѣры исповѣдуетъ едино крещеніе во оставленіе грѣховъ. И отъ когожъ бы колвекъ, ведле уставы Сына Божого, хто былъ окрещоный, не годится его повторе крестити.

Чого естъ великій и значный прыкладъ въ церкви Восточной. Што чытаемъ о светомъ Ѳеанасію, патрыарсѣ Александрейскомъ, который, будучы еще въ дѣтинствѣ, мѣсто игрушки зъ ыними дѣтьми, а играючы зъ ними пры брегу морскимъ, учынившыся епископомъ, крестилъ || **(об. 28)** оные дѣти водою, нѣтъ вѣдома—чы хрестіянскіе, чы поганьскіе? На которую игрушку самъ патриарха Александрейскій, Александеръ светый, зъ окна смотрѣлъ и тѣшылся зъ оныхъ дѣтокъ, видечы, ижъ ничого дѣтинного не почынали сперву. Але кгды обачылъ, же ихъ Ѳеанасей водою поливаетъ, на образъ крещенія, казалъ ихъ полапати, и тамъ же довѣдавшыся отъ нихъ, а видечы, же тую игрушку свою отправовали власне тымъ образомъ и тыми словы, яко ся въ церкви, водлугъ уставы Хрыстовы, крещеніе светое отправуетъ, которые были съ поганьства, тыхъ дѣтокъ не ва-

жылся знову перекрещивати, але тое крещеніе, которое хотяжъ ||(29—3) игрушкою дѣялося, потвердилъ и, побравшы оныхъ дѣтокъ, далъ ихъ учыти. Съ которыхъ потомъ ото тотъ предивный и всему свѣту значный Өеанасей Великій вышолъ. Который по смерти Александра патриархи и на столицу патрыаршескую вступилъ, и якимъ оборонцою вѣры светое католическое противъ Арыяновъ былъ, вся церковъ хрестіянская добре вѣдаетъ, и память его светую зъ великою учтивостю почытаетъ. Тотъ же о то и симболъ вѣры хрестіянское знаменитый зложылъ, который ся зачынаетъ: «хто кольвекъ хочетъ спасенъ быти».

Пытамъ же тутъ Балабана: откуль овую спросную и проклятую баламу||(об. 29)тню выдралъ, которую въ своемъ «Требнику» нововыданомъ уписалъ, то естъ: яко прыймати отъ Латинъ прыходящыхъ до церкви Восточное, кгдыжъ того въ Греческомъ «Евхологію» не найдетъ? Изали то не власное светокрадство, альбо радшей шальберство— змывати окрещенному першое крещеніе, которое, водлугъ уставы Хрыстовы, въ церкви Латинской прынялъ, а якоесь новое потворное надъ нимъ отправовати и казати ему вѣры Латинское, и всее науки Латинское отрыцатися? А вѣра Латинская таяжъ, што и Греческая: вызнаваетъ Бога въ Тройцы единого, Отца и Сына и Светого Духа, ку тому — вси артыкулы симболу апостольского, и Никейского,||(30—3в) тыежъ, што и церковъ Восточная вѣрытъ, научаетъ. Изали тотъ пастыръ погиблый не слушней волкомъ назватися годенъ, который таковое блюзнерство въ «Требникъ» свой уписалъ, и тымъ самымъ его пошпатилъ? Изали бачный презвитеръ, который розумъ маетъ и вѣдаетъ, што естъ едино крещеніе, смѣти мѣлъ таковое баламутни надъ человѣкомъ хрестіянскимъ, разъ окрещонымъ, зажывати? Изали найдетъ такъ дурного Латинника, жебы допустилъ надъ собою таковое спросное кукглярство строити? Бо не вѣмъ, яко то назвати, чы крещеніе новое, чыли змываніе первого крещенія? Бо тамъ далѣй надъ нимъ мовитъ: «крестил||(об. 30) ся еси, просвѣтился еси, омылся еси, освятился еси, во имя Отца, и Сына и Светого Духа»? Если же — крещеніе, ино то — явное новокрещенство и светокрадство! Еслижъ — не крещеніе; а штожъ таковаго? Певне шалберство и баламутня спросная и блюзнерская!

Але повѣмъ я тобѣ, человѣче хрестіянскій, оная то давная ненависть противъ церкви Латинское Греческихъ геретиковъ, которая року 1235 на соборѣ Латеранскомъ, за Иннокентія Третего, папы Рымского, проклята была. На которомъ соборѣ патрыархове два, Ерусолимскій и Костентинополскій, были сами особами своими. А то ижъ Грекове на онъ часъ окрещен||(31) ныхъ въ церкви Рымской знову крестити важылися, на которомъ соборѣ то поганьбено и проклято: кождого таковаго, который бы ся того смѣлъ важыти, сродзе карати росказано.

Тую ото баламутню отновилъ тотъ милый пастыръ!

Kościoł święty Rzymsky ma to w vżywaniu, iż żadnego człowieka, od kogożkolwiek okrszczonego, wedle vstawy Pana Krystusowey, by też y od heretika, albo od osoby świeckiey, nieważy się nigdy powtore krzcić, pamiętaiąc na ono, iż wyznawa w symbole ieden krzest na odpuszczenie grzechow. A ktoby się tego ważył, świętokradstwem to nazywa.

A tu mi się zdało za rzecz słuszną oznaymić wszytkim prawowiernym krze-

ścianom świętego kośćioła Rzymskiego, co się teraz niedawno stało od Hedeona Bałabana, władyki Lwowskiego, ktory iuż dokonał (ktorego słuszniey wilkiem, aniżli pastyrzem kościoła Bożego nazwać przydzie), || **(об. 31)** oto niedawno wydał z druku rytuały Ruskie, w ktorych napisał iednę cerymonią sprosną, bluznierską y wierze świętey krześciańskiey barzo przeciwną (ktorych ani w Greckich rytuałach, nazwanych «Euchologia», teraz nie naydziesz), to iest: iako od kościoła Rzymskiego przychodzących do cerkwie Greckiey przymować? Gdzie, miedzy inszemi rzeczami, każe się onemu zbiegowi odrzekać wiary y nauki Lacińskiey, postu sobotniego y przasnego chleba, tamże go omywa wodą po dwa razy y krzyżmem pomazuie, y mowi do niego: «okrzciłeś się, oświęciłeś się, omyłeś się, poświęciłeś się w imię Oyca y Syna y Ducha Świętego».

Patrzcież tu rozumu iego! Izali nie taż wiara Lacińska, co y Kościoła Greckiego — w imię Oyca y Syna i Ducha Świętego? A nauka ieszcze doskonalsza, aniżli teraz v Grekow! Izali to nie iawnę świętokradstwo— zmywać z niego krzest pierwszy, wedla vstawy Pana Krystusowey dany, a iakimści potwornym znowu go krzcić? Coż to takowego? Ia nie rozumiem! Ieśliże krzest, tedy świętokradstwo! Ieśli nie krzest, tedy szalbierstwo y bałamutnia iawna, sprosna y bluznierska!

Ala powiem ia tobię, || **(32)** Lacinniku miły, co to iest ona to dawna nienawiść Greckich heretikow przeciw kościołowi twemu, teraz od tego Bałwana (sic!) odnowiona! Ktora w roku 1235 na synodzie Laterańskim, za Innocenciusza Trzeciego papieża była przeklęta y srodze zakazana. Na ktorym synodzie było patriarchow dwa, Hierozolimsky y Kostantinopolsky, y tak wiele arcibiskupow, biskupow y inego duchowieństwa, iako na żadnym synodzie nie było ich więcey! Tę oto przeklętą y zagrzebioną herezią ten Bałwan (sic!) odnowił! Y ktoryż z katolikow będzie tak szalony, żeby śmiał z kościoła swego, ktory iest w wierze y w naukach doskonalszy, aniż teraz Grecky, tam gdzie y wiara sama herezyą zarażona, y nauki wszytkie zginęły, — vdać się?! Chybaby oszalał! To tylko ma w zysku, że biedney Rusi y niewiadomey nienawiść ziednał v Rzymianow, a śmiechowisko z siebie!

Przeto, dla Boga, proszę wy, Rzymianie cnotliwi, nie obrażaycie się tą plotką! A wy, bracia moi Rosianie, nie słuchaycie tey bałamutni przeklętey, a — do ognia *s* tym dyabłem!

|| **(об. 32)** Приступую до

второго [1] сакраменту, Тѣла и Крови Хрыстовы.

Церковъ светая Восточная вѣруетъ и исповѣдуетъ, же на службѣ Божой хлѣбъ премѣняется въ Тѣло Хрыстово истотное и правдивое, а вино въ Кровь Хрыстову истинную, хотя бы хто на онъ часъ и не пожывалъ.

А евангеликове ажъ на онъ часъ, коли его пожываютъ, называютъ Тѣломъ Хрыстовымъ, и то не власнымъ, але знакомъ Тѣла Хрыстова. А коли што зостанетъ на мисѣ, за простый хлѣбъ и за простое вино то почытаютъ.

Гляньтежъ вы, Росіяне, || **(33—И)** естли то правда, што вы повѣдаете, ижъ церымоніи вашы ближшые суть церымоней евангелицкихъ, анижли Рымскихъ. До того Грекове и Русь тотъ сакраментъ называютъ жертвою за жывыхъ и за умерлыхъ, а евангеликове съ того насмѣваются.

[1] Это—ошибка; должно быть: «третего».

Ку тому, церковъ Восточная ховаютъ агнецъ дорочный для хворыхъ и посвещаютъ у Великій четвертокъ. А коли кольвекъ хворому потреба будетъ въ день и въ ночы и на кождую годину, и безъ службы Божое прычащають. А евангеликове того ани знаютъ.

Toż właśnie w Rzymskim kościele nayduiesię, że wierzy y wyznawa, że chleb przemienia się w Ciało Pańskie, a wino w Krew Pańską istotnie y prawdziwie, skoro po wymo||**(об. 33)**wieniu onych słow Pana Krystusowych od kapłana: «to iest Ciało moie, to iest Krew moia». Ktemu wyznawa, że iest ofiarą za żywe y za vmarłe. Dla chorych też maią y chowaią sakrament poświęcony, ktorego na każdą godzinę, kiedy potrzeba vkaże, nie bronią.

Церковъ Восточная завжды на службѣ Божой готуючы дары приливаетъ воды до вина, а безъ воды николи не служытъ.

Toż właśnie y kościoł Rzymski obserwuie, że wody do wina przylewa, a bez wody nigdy nie celebruie.

Церковъ светая Восточная въ Пресветыхъ Тайнахъ ужываетъ хлѣба кислого, на знакъ того, ижъ Христосъ прынялъ чловѣченство наше, то естъ тѣло и зъ душею, противъ ереси Аполинары||**(34—Ив)**евы, который вѣрылъ Тѣло Хрыстово быти бездушное, але вмѣсто душы божество въ тѣлѣ мѣшкаючее быти розумѣлъ. Двоесловъ тежъ Григорей, папежъ светый, который жылъ передъ сцызмою, даетъ прычыну, для чого бы церковъ Рымская хлѣба прѣсного, а Греческая хлѣба кислого въ сакраментѣ Тѣла Хрыстова ужывала, гдѣ такъ мовитъ: «Рымская церковъ хлѣбы прѣсные оферуетъ, для того, ижъ Панъ и Збавитель нашъ безъ всякого смѣшенія грѣховного прынялъ тѣло. А другіе церкви прыносятъ въ жертву хлѣбы кислые, для того, ижъ Слово Отчее прыоблечоно естъ тѣломъ, и естъ истиннымъ Богомъ и совершеннымъ человѣкомъ. Про||**(об. 34)**тожъ и квасъ до муки для того прымѣшывается и ставается Тѣло Господа нашого Іисуса Христа жывое, то естъ душевное. Вѣдь же будь то въ прѣсномъ, будь тежъ въ кисломъ хлѣбѣ посвещается, однаково Тѣло Господа и Спаса нашого прыймуемъ».

Kościoł święty Rzymski w sakramencie naświętszym vżywa chleba przasnego, na znak tego, iż Ciało Pana Krystysowe iest czyste y bez wszelakiey zmazy y grzechu. A kwasu dla tego nie vżywa, iż w pismie świętym kwas grzech znaczy. A do tego czyni to przeciw herezij Manicheuszowey, ktory tak bluznił, iakoby Ciało Pana Krystusowe także iako inszych ludzi zaczęte być miało. Znamionuiąc tę czystość Ciała Pana Krystusowego, chleba przasnego zażywa

Многіе зъ нашое Руси брыдятся са||**(35)**краментами церкви Рымское, для того, же они прѣсного хлѣба въ сакраментѣ ужываютъ, и не прызнаваютъ быти Тѣломъ Хрыстовымъ, повѣдаючы ижъ Хрыстосъ на вечеры хлѣбъ прынялъ и давалъ апостоломъ, а не опрѣснокъ.

Нехайже ся прысмотрятъ пильно евангелистомъ светымъ: Матѳееви, Марку и Луцѣ, и довѣдаются, въ кое врѣмя Христосъ пасху оную старозаконную, по которой сакрамента нового завѣту уставилъ, отправовалъ: чи передъ пасхою Жыдовскою, коли еще хлѣбъ кислый былъ, чыли того часу, коли во

всемъ Израилю не найдовался жаденъ квасъ, а пасха Жыдовская вже была наступила?

А если наши не вѣдаютъ, нехайже послу||(об. 35)хаютъ, што пишетъ Генадей Школярей, патриарха Царогородскій, противъ своихъ Грековъ тыми словы: «Дивно ми тому, ижъ Жыдове, съ пилностю ищучы вины на Христа, не могли ее найти, хотя о то усильне старалися, ани самъ Іюда Скариотскій! А теперъ ото братія наша, якобы Жыдомъ и Іюдѣ Скариотскому поблажаючы, вину на Христа найдуютъ! Жыдове, пытани будучы отъ Пилата, якую бы вину прыносили, не могли иначей мовити, одно то, же ся Сыномъ Божымъ чынилъ. Также и иные многіе свѣдители, которые на него свѣдчыли, и тые ничого таковото не вынашли. А гдѣ бы была правда, же Христосъ упередилъ пасху законную, изали бы не далъ прычыны не||(36)прыятелемъ на себе волати, же зламалъ законъ? А нашы о то теперъ Христа преступникомъ закону явне быти найдуютъ, и, хотя не хочечы, Жыдомъ посвѣтчаютъ, же его слушне осудили и замордовали. А Златоустый въ гомиліи 81 на Матѳея мовитъ: «ажъ до остатнего дня (повѣда) Христосъ, жебы ся не показалъ быти противнымъ законови, пасху отправовалъ, а день остатній тотъ былъ, которого распятый будучы заволалъ: «совершылося», то естъ, ижъ все тое доконалося, што законъ и пророцы прописали и оповѣдали. Чого еслибы, яко они повѣдаютъ, не учынилъ, тогды бы ся болѣй противникомъ закону быти показалъ тымъ самымъ, ижъ ||(об. 36) не водлугъ законного преданія пасху старозаконную отправовалъ». И далѣй мовитъ Генадей патріярха: «Пытаемъ теды васъ: чы прѣсный хлѣбъ былъ, которого Христосъ роздавалъ апостоломъ, поневажъ вже была пасха и опрѣсноки наступили, чыли кислый? Если прѣсный, то по насъ; если кислый, теды Христа, хотя бысте не хотѣли, преступникомъ закону показуете, поневажъ дней опрѣсночныхъ квасу зажывалъ».

Але речетъ противникъ, же евангелистове вси три повѣдаютъ, же Христосъ хлѣбъ прынялъ и роздавалъ; не опрѣснокъ, бовѣмъ опрѣснока не называютъ хлѣбомъ.

Тотъ же Генадей патріарха на то отказываетъ: «день ||(37—К) воскресенія Хрыстова—день былъ третій старозаконное пасхи, яко евангелиста повѣдаетъ, который со Хрыстомъ розмавлялъ въ дорозѣ, гдѣ мовитъ: «но и надъ всѣми сими третій сей день иматъ днесь, отнелиже сія быша. Того теды дня два зъ учениковъ его шли до села, отстоящого стадей 60 отъ Ерусолима, емуже имя Еммаусъ, и нужаста его глаголюще: облязи съ нами, яко къ вечеру естъ, и преклонился естъ день. И такъ, за ихъ прозбою, коли позволилъ и вшолъ абы зъ ними, зосталъ. И стало ся, коли усѣлъ съ ними, прыемъ хлѣбъ, и преломилъ, и давалъ имъ». И троха нижей мовитъ: «и познаста его во преломеніи хлѣба».

А штожъ надъ то можетъ быти ||(об. 37) яснѣйшого?! Ото попросту хлѣбомъ называетъ Лука, а не докладаетъ, чы кислый, чы прѣсный? А якій же былъ уважмо, а не затуляймо очю отъ такъ ясное речы. Штожъ далѣй речемо? Кислый хлѣбъ былъ? Не дай того, Боже! А якъ же? Третій день вже былъ старозаконной пасцѣ! А Клеопа и Лука, которые шли съ Паномъ, не могли инакшого хлѣба зъ собою нести изъ Ерусалима, одно прѣсный. «Седмь дней, повѣдаетъ законъ, ‛будете пожывати опрѣсноковъ, а квашеного

никако». И прыкладаетъ далѣй, мовечы: «а хтобы кольвекъ пожывалъ квашеного, такового душа погибнетъ отъ Израиля». А еслиже то правда, а якъ же тамъ моглъ найдоватися квасъ? || **(38—Кв)** Поневажъ законъ росказалъ то заховывати отъ дня чотырнадцатого луны ажъ до дня двадцать первого тогожъ мѣсеца. И протожъ оный хлѣбъ муселъ быть прѣсный. Бо еслибы былъ кислый, тогды бы кгвалтили законъ, гдѣ бы во дни опрѣсночные кислого хлѣба пожывали. И самъ бы Христосъ преступникомъ закону показался, если бы хлѣбъ кислый, а не прѣсный давалъ, во дни отъ закону заказаны[й]. И тые два, будучы Жыдами, вѣдали о томъ добре и постерегали не только оного часу, але и по воскресеніи, и по вшествію на небеса Христовомъ: коли кольвекъ дни опрѣсночные прыпадали, не искали хлѣба кислого, а коли минули дни опрѣсночные, тогды ||**(об. 38)** кислого хлѣба зажывали, не шукаючи опрѣсноковъ. А протожъ не естъ то доводъ, што мовите, же евангелистове менуютъ хлѣбомъ, а не опрѣснокомъ. Бо ото ясне показалося, же и опрѣснокъ называется хлѣбомъ.

Але еще мовите: ижъ хто опрѣснока въ сакраментѣ пожываетъ, тотъ жыдовствуетъ.

Пытаюжъ васъ: хлѣбы предложеные, которыхъ Христосъ во евангеліи у Марка (2 главы) вспоминаетъ, которыхъ не годилося ни кому иному, одно ереемъ пожывати, а пры Абиатары архиерею которыхъ пожывалъ царъ Давыдъ и съ тыми всими, што зъ нимъ были, — чы кислые, чы прѣсные? Еслижъ кислые были, ||**(39)** тотъ и мы жыдовствуемъ, коли хлѣбовъ кислыхъ пожываемъ; а еслиже прѣсные были, теды ото Христосъ и тые называетъ хлѣбомъ, не опрѣсноками. А ку тому, што намъ за кривда, коли на соборѣ Флорентейскомъ згодне постановилося, ижъ обоя церковъ водлугъ своего звычаю заховатися маетъ въ посвещенію Таинъ Христовыхъ: Восточная — кислымъ, а Западняя—прѣснымъ хлѣбомъ. О чомъ Генадей Школярей шыроце и доводне описуючы, показуетъ ясне, ижъ Христосъ не кислымъ, але прѣснымъ вечѐру тайную отправовалъ.

Але вѣмъ, што еще противъ Рымлянъ найдете овое подобно, же прычасникомъ своимъ подъ единою особою сакраментъ даютъ, || **(об. 39)** а мы подъ обѣма, также яко евангеликове.

Ино, давшы покой тымъ, которые истинны не маютъ, але только простымъ хлѣбомъ кормятся, и яко небо отъ земли, такъ мы отъ ихъ сакраментовъ зъ своими розни есмо, о Рымлянахъ мовлю: правда, же такъ даютъ, которыхъ не обмавляю, хотя вѣдаю, же то не дармо чынятъ. О чомъ бы шыроко писати было потреба. Але только подобную той и въ церкви нашой тобѣ покажу. Повѣдь ми, коли кого дорочнымъ агньцемъ прычещаютъ, чы подъ обѣма особами, чыли подъ одною хворый прычащается? Если речешъ: подъ обѣма, бо зъ виномъ даютъ, — а я на то повѣмъ, же тое вино непо||**(40)**свещеное, але простое хворому дается, а часомъ и зъ водою, для снаднѣйшого полкненья. А еслиже речешъ: же оный агнецъ дорочный напоеный естъ виномъ, то естъ Кровію Христовою, коли его закладано у Великій четвертокъ,— правда! Але коли вже высхло вино, коли очыма елементу вина не видишъ, ани смаку не чуешъ, ани пити не можешъ, бо Христосъ о чашы не мовитъ: «ѣжте», але «пійте отъ нея вси, се естъ Кровъ моя», — а якъ же ты можешъ мовити, же подъ обѣма особами пожываешъ, коли только хлѣбъ сухій

видишъ? Отожъ яко ты вѣрышъ, же тамъ естъ и Кровъ Хрыстова, хотя елементу видомого вина не видишъ, такъ и они вѣру||(об. 40)ютъ, же тамъ цалого Христа, хотяжъ подъ единою особою, и оного хлѣба, который зступилъ съ небесъ, пожываютъ. Отожъ не штрофуймо въ томъ другихъ, штò и мы у себе томужъ подобное чуемо!

А ижъ мовите, же ся евангеликове зъ вами згажаютъ, укажытежъ хотя едино съ тыхъ: чы маютъ сакрамента готовые для хворыхъ, чы ховаютъ ихъ для прыгоды, яко ваша церковъ? Певне: покуль бысь ся допросилъ, остылъ бы еси! Потреба бы на то не одному собратися, бовѣмъ одному безъ другого не дадутъ! А коли потреба наглая и прудкая, чы за паруку хворого дати, жебы не умиралъ, ажъ соберутся?! Такая ото згода ваша зъ евангеликами!

||(41—Л) Rzymski kościoł chociasz sakramenta w przasnym chlebie poświąca, wedle vstawy Pana Chrystusowey, iako się wyższey w Ruskim pokazało, iednak wierzy, że y w kwaśnym chlebie iest prawdziwe Ciało Pańskie, y nie gani w tym naszey cerkwi, wiedząc, że iednako, iako przasny, tak kwaśny chleb iest chlebem. Ktemu także iako y w naszey cerkwi chowaią sakramenta święte dla chorych, gdzieby potrzeba nagła przypadła, iakiego kolwiek czasu, we dnie y w nocy, gotowy maią. Nie trzeba wielkich zborow, y iednemu, kto potrzebuie, dadzą.

А што ся тыче поклоненія оному Пресветому Тѣлу и Крови Христовой, которое звыкла вырежати церковъ наша, вѣруючы, же тамъ естъ невидимо прытомный Христосъ, — а евангеликъ на то речетъ, же то естъ балвохвальство—кланятися предъ хлѣбомъ. У нихъ естъ балво||(об. 41)хвальствомъ, бо не маютъ истинного Тѣла Хрыстова, одно знаки, але у насъ естъ истинное поклоненіе правдивому Тѣлу Христову.

Takaż vćciwość y rewerencya y w kościele Rzymskim dzieie się naświętszemu sakramentowi, wierząc, iż tam iest prawdziwe y istotne Ciało Pańskie, nie znaki.

Сакраментъ 4—покаяніе.

Покаяніе и наша церковъ вельце залецаетъ, бо естъ яко бы дощка якая по розбитью корабля, которою ся люде ратуютъ и на берегъ выплываютъ. А естъ потребный сакраментъ тымъ, которые по крещенію въ грѣхъ упадаютъ, черезъ который сакра||(42—Лв)ментъ грѣшные упрошываютъ собѣ грѣхомъ отпущеніе, и отъ ерея черезъ покаяніе бываютъ вольни отъ грѣховъ.

А того покаянія суть тры части:

1. Сердечное сокрушеніе и жаль за грѣхи пополненые, коли до того прыступитъ сталое предсевзятье отмѣны и поправы жывота.

2. Сповѣдь, то естъ вызнанье предъ іереемъ всѣхъ грѣховъ своихъ.

3. Досыть учыненье, то естъ коли человѣкъ самъ себе каруетъ за выступки свое, чынечы досконалые плоды покаянія. Ино тое все найдуется въ церкви нашой. Одножъ потреба, абы часу сповѣди священницы ужывали тыхъ словъ пры разгрѣшенію, то естъ: «и я властію мнѣ отъ Бога даною раз||(об. 42) рѣшаю тебе», абы ся то зъ оными словы Хрыстовыми згажало: «елика разрѣшыте на земли, разрѣшено будетъ на небесѣхъ». Чого я въ молитвахъ разрѣшеныхъ не вижу, только молитвы, а якобы прычыны до Бога.

Sakrament święty 4—pokuta.

Toż ma y kościoł święty Rzymski y nazywa pokutę, iakoby wtora deszczką do wypłynienia po rozbiciu okrętu. Y iest potrzebnym sakramentem tym, ktorzy powtore w grzech wpadaią. Przez ktory sakrament grzeszni vpraszaią sobie grzechow odpuszczenia y od kapłana przez ten sakrament wolni bywaią od grzechow.

A tey pokuty są trzy części:

1. Skrucha serdeczna, to iest żal serdeczny za grzechy, kiedy ktemu przystąpi stałe przedsięwzięcie odmiany y poprawy żywota.

2. Spowiedź, to iest odkrycie wszytkich grzechow swoich przed kapłanem.

3. Dosyć vczynienie, to iest || **(43)** pomsta albo karanie samego siebie za występki swoie czyniąc doskonały owoc pokuty.

Сакраментъ 5—елей хворыхъ остатнего помазованья.

Церковъ Восточная маетъ и зъ великою пильностью того ужываетъ, посвещаючы его не только у Великій четвертокъ, але, коли кольвекъ хворый потребоватиметь, и безъ епископа священницы то могуть отправовати, водлугъ чыну описаного маслосвещенія.

Што тежъ и Рымская церковъ маетъ, же каплани помазывати хворого могутъ; але только самъ епископъ у Великій четвергъ по||**(об. 43)**свещаетъ. А потомъ черезъ рокъ ховаютъ, и ужываютъ того, коли кому остатнего помазованья потреба. И протожъ называютъ его—елеемъ хворыхъ остатнего помазованья, а не здоровыхъ.

Toż ma y kościoł Rzymski, ktory sakrament nazywa oleum infirmorum. A poświąca go sam biskup w Wielki czwartek, raz w rok, a potym rozdaie kapłanom po diocesy, bo go kapłanom bez biskupa poświącać nie wolno. Y tak to chowaią przez rok cały. A kiedy potrzeba, pomazuią chorych z modlitwami na to vstanowionemi.

Сакраментъ шостый естъ чынъ,

которыхъ церковъ наша Восточная || **(44)** маетъ теперъ только 5 у въ ужываныо, а меновите — тыежъ, што и въ Рымляновъ съ таковымижъ повинностями и услугованьемъ ихъ:

Свѣщоносецъ.

Чтецъ.

Подъдіяконъ.

Діяконъ.

Презвитеръ.

Было ихъ первѣй и болѣй, яко суть: одверные, заклинателіе, што бѣсы зъ людей опутаныхъ изганяли, о которыхъ светый Игнатей Богоносецъ и мученикъ великій пишетъ и выличаетъ ихъ. Але теперъ церковъ наша, опрочъ тыхъ пяти, не маетъ въ звычаю, которыхъ самъ епископъ маетъ власть ставити, водлугъ чыновъ описаныхъ.

|| **(об. 44)** Sakrament 6—ordo.

Tychże wszytkich czynow vżywa kościoł Rzymski, ktorych iest siedm, a to są mnieysze:

Ostiarius (odźwierny).

Lektor, co czyta.

Exorcista (zaklinacz, co diabły wygania).

Akolith, co świece nosi y posługuie w kościele.

Subdiakon.

Diakon.

Prezbiter.

Суть тежъ еще высшые станы и достоинства въ церкви нашой Восточьной, яко:

Протопопа.

Архимандрытъ.

Владыка, то есть епископъ.

Архиепископъ.

Митрополитъ.

Патріарха, которыхъ естъ чотыры: Костентинопольскій, Алексан||(45—М)-дрейскій, Антиохейскій, Ерусолимскій, маючы свое особливые епархіи.

Też wszytkie stany ma kościoł Rzymski, y więcey się ich nayduie:

Oficiał.

Opath.

Biskup.

Arcibiskup.

Metropolitanus.

Papież, naywyszszy biskup wszytkiego krześciaństwa, namieśnik Pana Krystusow, succesor Piotra świętego na stolicy Rzymskiey siedzący, ktory miał zawsze zwierzchność nad wszytkiemi patriarchami y biskupami, o czym kanony świadczą.

Тые вси чыны ажъ до епископа, по преданію правилъ апостольскихъ, ставитъ епископъ самъ. А епископа не можетъ одинъ ставити, але мусетъ ||(об. 45) быти тры епископы на поставленіе епископа, архиепископа и митрополита, наконецъ и самого найвышшого епископа—папежа.

Не вѣмъ же, откуль таковое своволенство у нашыхъ повстало, же одинъ только епископъ епископа поставилъ недавно, противъ яснымъ правиломъ апостольскимъ. Штò естли естъ слушное постановленіе, нехъ кождый бачный осудитъ. Але не дивъ, — прышло до того, же вже и попы поповъ и діяконовъ ставятъ!

Пры поставленію епископскомъ многіе церымоніе згажаются Рымскіе зъ нашыми.

Kościoł Rzymski tenże ma zwyczay, iż wszytkie ine stany sam ieden biskup ordinuie. A bi||(46—Мв)skupa iednego trzey ich muszą ordinować, ale z więtszemi y ozdobnieyszemi cerymoniami, a co nayprzednieyszego — pomazuiąc ich oleiem świętym. Czego v Grekow niemasz, ale pokazuie się to s consecracij krzyżma świętego, że też to kiedyś mieli, nie wiemże—iako to wyrzucili.

САКРАМЕНТЪ 7—МАЛЖЕНЬСТВО,

которое апостолъ Павелъ называетъ «тайною, и великою, еже о Христѣ и о церкви». Тое въ церкви нашой и діякономъ и презвитеромъ не заказано, а вѣдже предъ поставленіемъ, не по поставленію.

А теперъ вже до таковаго своволенства прышло, же и по поставленію попы женятся, а другіе не только двойженцами, але тройженцами суть. ||(об. 46) Наконецъ и чернцы побѣсилися: покинувшы клобукъ, жоны поймуютъ! Въ томъ, яко бачу, великая згода зъ евангеликами и Лютеромъ, предотечею ихъ, который, мнихомъ будучы, мнишку понялъ.

Але ми ся овые розводы бѣсовскіе частые, и о ледашто которыхъ у насъ ни за штò не маютъ, не подобаютъ! Подобно запаметали, штò Христосъ повѣдилъ, «штò Богъ злучылъ, человѣкъ да не разлучаетъ».

Kościoł święty Rzymski także małżeństwo święte za sakrament kościelny wielky poczyta; ale w rozwodziech są opatrznieyszy, rzadko o nim vsłyszysz, y to za wielkimi przyczynami, w kanonach kościelnych opisanemi. Kapłanom

swoim iż żon mieć nie dopuszczali, mądrze to vpatrzyli.

Czego Ruś teraz dozna||(47)wa y wielkiey trudności zażywa z strony żon y dzieci popowskich, ktorzy wszyscy prawem dziedzicznym garną się do maietności cerkiewnych. A succesor, co cerkwi służy, niema czasem y chleba gdzie zarobić! A zatym, spodziewaiąc się na dziedziczne cerkwi, mało sie y vczą, ponieważ nie po godności, ale po dziedzictwie cerkwi dostępuią.

Rzymskiego kościoła Bog vchował od tego kłopotu. Przetoż nie dziw, że godnych kapłanow maią: bo nie po dziedzictwie, ale po godności wstępuią do kościołow.

Nie wspominam czego więtszego, iaky kapłan ma być, y iaky lepszy, czy żonaty, czyli ten, ktory Panu Bogu w czystości służy, a niema zabawy takiey?

[Церымонеи] [1]

А теперъ вже прыступую до хвалы Божое, до молитовъ дневныхъ и вечорнихъ. И въ тыхъ великая згода зъ Рымскою церковью найдуется. ||(об. 47) Въ нашой церкви: A w Rzymskiey:

Обѣдня.	Msza.
Вечерня.	Nieszpor.
Павечерница.	Komplekta.
Полунощница.	Nocturnum.
Завтрыня.	Jutrznia.
Славословіе.	Laudes.
Первый часъ.	Prima.
Третій часъ.	Tercia.
Шостый часъ.	Sexta.
Девятый часъ.	Nona.

Пойдимъ же до молитовъ такъ на службѣ Божой, яко на вечерни, завтрыни, на часѣхъ и на иншыхъ: тыежъ псальми, пѣнія, антифоны, тропары, кондаки, ирмосы, стихеры, каноны, пареміи, трысветые, апостолъ, аллилуія, евангелія, входы, пе||(48)реносы, молитвы посвещенія Таинъ Хрыстовыхъ (которые словы власными Хрыстовыми посвещаются и премѣняются хлѣбъ въ Тѣло Хрыстово, а вино въ Кровъ Хрыстову), воздвиженіе агньца, преломеніе на части, а потомъ смѣшеніе Тѣла и Крови Хрыстовы, то естъ части четвертое въ келихъ вкладанье, прычащеніе, а на остатокъ — въ царскихъ дверехъ устрашеніе, то естъ показаніе Тѣла и Крови Хрыстовы для народу.

Пойдимъ же до сосудовъ церковныхъ: келихи, дискосы, покрывала малые и великіе, кресты, антимисы, литоны, свѣчы, ѳемиянъ, кадильницы, вода свецоная.

Нужъ уберы свещеническіе: стихаръ, ||(об. 48) петрахиль, поясъ, поручье, ѳелонъ. А у епископовъ тоежъ все, а вѣдьже еще надто, для достойности вряду его, большей, то естъ: параминъ, полица, омофоръ, митра.

А хтожъ бы ся того навыличалъ, а въ Рымской церкви все тоежъ найдуется, только иначей называется, о которыхъ, прошу, послухай.

W Rzymskim kościele takież modlitwy, psalmy, śpiewania, trisagia, antiphony, gradały, colecti, himny, leccie, epistolie, ewanielie, introity, ofertij, prełacie, canon, poświącania sakramentu naświętszego (słowy Pana Krystusowemi, za ktoremi chleb przemienia się w Ciało Pańskie, a wino w Krew Pańską), elewatia dla narodu propter adorationem przed komunią (a v Rusi po komunij), przełamanie hostij, cząstki iedney kładzienie do kielicha, potym komunia.

Podźmysz do naczynia kościelnego:

[1] Этой строки въ старопечатномъ экземплярѣ нѣтъ.

kielichi, || **(49 — Н)** patyny, pokrywadla małe y wielkie, krzyże, pacificały, portatyły, korporały, świece, kadzidło, tulibularze, woda święcona.

Nuż vbiory kapłańskie: humerał, alba, stola, pas, manipularze, planeta. V biskupow więcey tego, iako też y v Greckich władyk, więcey, niż v kapłana: tunicelle, dalmatiky, infula, a v arcibiskupow paliusze, toż co v Greckich—omophoria.

Patrzayże, ieśli nie toż wszytko w Rzymskim kościele, co y w Greckim; tylkoż inaczey nazywaią; a w odprawowaniu fały Bożey toż wszytko nayduie się, iedne pierwey, drugie posledniey, iako w ktorym kościele zwyczay niesie, wedle tradicij y vstawy świetych oycow.

А речешъ ли: же въ нашой церкви предсе бо́льшей найдуется; бо у Рымлянъ одна мша, а у нашой церкви тры литургіи: Васильева, Златоустого и прежесвещенная?

Послухай, же естъ и въ Рымскомъ костелѣ мало не тоежъ. ||**(об. 49)** Ачкольвекъ одна служба Божая, але иначей ее отправуютъ въ Рымѣ, иначей въ Медыолянѣ. Которая естъ тежъ много подобная литоргіи светого Василія; естъ тежъ и прежесвещенная во всемъ нашой подобная, которую разъ только въ рокъ отправуютъ у Великую пятницу, на которой ани приношенія, ани посвещенія не бываетъ; «вѣрую въ единого Бога» не мовятъ, толко молитвы нѣкоторые а «Отче нашъ» и зъ готовымъ посвещеннымъ сакраментомъ служатъ.

А речешъ ли еще: естъ много у Рымляновъ, чого въ нашой церкви нѣтъ?

Естъ тежъ и въ нашой церкви не мало того, чого Рымская не маетъ. А чы вжежъ затымъ бѣгати згоды и единости светое, если въ чомъ ||**(50—Нв)** маломъ не згожается, поневажъ въ болшыхъ и въ кгрунтовнѣйшихъ речахъ великая згода и тоежъ власне найдуется, што у въ одной, то и въ другой церкви? Покажытежъ хотя одну съ тыхъ речей, што ся тутъ написало у евангеликовъ, съ которыми ся волите братати, нижъ зъ Рымляны? А если вы не вѣдаете, я вамъ покажу: все тое, што ся тутъ написало, евангеликове называютъ плётками и вымыслами людскими, а насъ балвохвальцами потрескуютъ, и гдѣбы ся имъ то стати могло, радибы и нашы и Рымскіе церкви въ ни-во-што обернули и набоженство наше зъ кгрунту и съ памети людское выкоренили! Отожъ ваша зъ ними згода!

А речешъ ли: же ся за васъ || **(об. 50)** заставуютъ?

Не тебе онъ боронитъ, але себе. А Рымляне, своее реліи боронечы, твое власное боронятъ. О, не дай того, Боже, колибы церковъ Рымскую побѣдили и опановали! А насъ бы и пугами, яко простаковъ, до своее шопы загнали! Але не треба заганяти: сами въ пропасть лѣзете!

Посты.

Еще ми зосталъ одинъ артыкулъ, ку вѣдомости потребный, о постахъ, которыхъ церковъ наша Восточная маетъ не мало. Напервѣй — постъ светое чотырдесятницы передъ Великоднемъ, которого называемъ постомъ Великимъ; того посту недѣль 7. Дру||**(51)**гій постъ— Петровъ, который неоднаковый бываетъ: часомъ бо́льшей, часомъ меньшей; прыходитъ подъ часъ мало не до шести недѣль. Третій постъ — Спасовъ передъ Успеніемъ Пречыстое Богородицы; тотъ завжды однаковъ бываетъ:

двѣ недѣли только. Четвертый постъ передъ Рожествомъ Христовымъ, который посполите Филиповымъ называютъ, а то — ижъ въ день светого апостола Филипа запущаютъ. Ку тому, середы и пятки часовъ мясоѣдныхъ; тые, по преданію апостолскому правила 68 мѣлибы ся завжды постити, безъ вынимку вщелякого, опрочъ еслибы ся Рожество Христово прытрафило въ середу альбо въ пятницу: тамъ постъ разрѣшается.

|| (об. 51) Kościoł Rzymski także ma postow niemało, a boday — nie więcey, niżli Grecki. Naprzod ma post Wielki przed Wielką nocą, ktory nazywaią quadragesima. Drugi post ma przed Narodzeniem Pańskim, ktorego nazywaią adwentem tego postu; iedni poszczą niedziel 6, a drudzy cztyry tylko niedziele. Są też posty cztyry do roku, ktore zową suchedniami, prosząc Pana Boga, aby wiernych y dobrych robotnikow posyłał do winnice swoiey, bo w ten czas święcą na stan duchowny—diakony, kapłany y ine vrzędy;tych postow iest dni 12. Są też posty albo wigilie przeciw każdego święta apostolskiegó, vroczystych świąt Panny Naświętszey, także y niektorych świętych wybranych. Do tego wszytkie piątki y śrzody, żadney nie wymuiąc, poszczą, chiba iesliby się trafiło Narodzenie Pańskie tych dni. Ku temu poszczą soboty niemal wszytkie do roku. A tego wszytkiego vczyni niemało.

A tu muszę iedne roznicę niemałą przypomnieć, z strony postu sobotnego, czym się Ruś obrażaią do Rzymianow, ktorych muszę obmowić przed swogimi, y pokazać to, że się nie maią czym obrażać, chcą li y sami przymowki więtszey vyść, czego do siebie nie || (52) baczą. A położę to po-Rusku dla swoich.

Не маю чого хвалити, же наша Русь посужаютъ Рымляновъ въ томъ, ижъ они на паметку погребенія Христова, также готуючыся ку недѣли, постятъ завжды суботы.

Але ми речешъ: вшакъ естъ правило апостольское въ личбѣ 65, которое заказуетъ постити суботы, опрочъ одное передъ Великоднемъ.

То правда. Але естъ тежъ другое правило апостольское, тамъ же недалеко, въ личбѣ 68, гдѣ росказуетъ всиј середы и вси пятки, жадного не выймуючы, черезъ рокъ постити: середу на памятку злочестивое рады Жыдовское противъ Христа и преданія отъ Іюды, а пятницу на паметь || (об. 52) смерти и распятія Христова. Повѣдьже ми, которая сторона больщей ламаетъ тые правила апостольскіе: чы Рымляне, постячы суботы для прычынъ верхуменеыхъ (кгдыжъ постъ въ писмѣ светомъ завжды естъ у великомъ залеценью и Пану Богу прыемный), чыли Русь же кильканадцатъ середъ и пятковъ, не дбаючы на правило апостольское, пожываютъ мяса и млечна? А то естъ на Светой недѣли, по Велицѣ дни, потомъ послѣ недѣли Сошествія Духа Светого, потомъ по Рожествѣ Хрыстовомъ, потомъ по Новомъ лѣтѣ, еще на недѣли передъ мясопустами, на злость Арцыуромъ, то естъ Ормяномъ. Въ тыхъ теды всихъ тдняхъ въ пятки и въ середы || (53—0) мясо ѣдаютъ. Ку тому естъ правило также о недѣляхъ, яко и о суботѣ: «хто бы ся постилъ въ недѣлю, да буди проклятъ». А предсе, коли ся трафитъ навечерые въ недѣлю передъ Крещеніемъ Господнимъ, альбо Воздвиженіе честнаго креста Господня, альбо Усѣкновеніе главы Іоанна Крестителя Господня, и въ недѣлю постятъ.

А речешъ ли: же то чынятъ по преданію церковному и светыхъ богонос-

ныхъ отецъ, же такъ подали и такъ уставили?

Тоежъ власне и о Латинникахъ маешъ розумѣти, ижъ тежъ они, по преданію своихъ светыхъ отецъ и по уставу церкви своее, суботы постятъ, для тыхъ прычынъ, яко ся вышей поменило. А ижъ церковъ ||**(об. 53)** Восточная завжды звыкла противную речь ересемъ чынити, яко на прыкладъ—не поститъ середы и пятницы противъ Арцыуромъ передъ запусты великими, певне — не согрѣшили бы, коли бы и суботы постили противъ Жыдомъ, поневажъ Жыдове на тотъ день завжды колацей зажываютъ. Отожъ, яко вы Русь, маючы уставу церковную, не кгвалтите правила апостольского, пожываючы мяса въ середы и въ пятки нѣкоторые, а постите въ недѣлю, также и Рымляне не кгвалтятъ правила апостольского, постячы суботы, о чомъ Августинъ светый, въ листѣ своемъ 86 пишучы, такъ мовитъ: «Грекове не постятъ суботы на памятку оного ||**(54—Ов)** вѣчного шабату, то естъ отпочыненья въ царствіи небесномъ; а Рымляне постятъ суботы на памятку жалю и плачу оного апостоловъ Хрыстовыхъ, для погребенья Христова».

Але речешъ: то Латиньскій докторъ такъ мовитъ.

Послухайже своего Греческого, светого Нила Касинского, што тотъ мовитъ, коли его пытали о постѣ суботнемъ, якобы тежъ о немъ розумѣлъ? Повѣдилъ тыми словы, ижъ «не маетъ быти прыгана ани Грекомъ, ани Латинникомъ, ижъ кождый, водлугъ звычаю и старшыхъ своихъ поданья, поститъ, альбо не поститъ. Брашно насъ Богу не залецаетъ. Колибы (повѣда) хотѣли Сараценове во Христа вѣрыти, а въ недѣлю по||**(об. 54)**стити, допустилибысьмы имъ того. Грекове не постятъ суботы, Манихейчыки потопляючы. А Латинникове постятъ, до недѣли готуючыся. Обои добры и безъ прыганы чынятъ, быле бы только милость была сполная и покой». Потуль суть слова того святого.

Отожъ и ты, пане Русине, не гань Латинникови посту суботного; поневажъ и онъ не ганитъ тобѣ, же ты въ середы и въ пятки нѣкоторые мяса пожываешъ. А яко ты о собѣ розумѣешъ, же тымъ апостольского правила 68, пожываючы мяса въ пятки и въ середы, не кгвалтишъ, такъ и о Латиннику розумѣй, же тежъ и онъ, постячы суботы, правила апостолского не ламлетъ, ||**(55)** поневажъ постъ лѣпѣй насъ Пану Богу залецаетъ, нижъ обжырство.

Повѣдь же ми, што было по овой безлѣпицы альбо радшей баламутни, которая написана въ «Требникахъ» Балабановыхъ: яко прыймати отъ Латинъ прыходящого до нашое церкви? Гдѣ тежъ тамъ стоитъ написано о постѣ суботнемъ тыми словы: «отрыцаешы ли ся вѣры Латинское и суботства ихъ, еже Петръ Гугнивый въ Рымѣ уставилъ естъ»?

Радъ быхъ вѣдалъ, што то за Петръ Гугнивый?! Если розумѣетъ папѣжа, ино и тутъ явная баламутня показуется, бо якожъ отъ светого верховного апостола Петра почавшы, большей двухъ сотъ папежовъ проминуло, а жадного зъ нихъ ||**(об. 55)** не найдешъ, которого бы Петромъ звано. А то чынили для большое учтивости оного найвышшого по Христѣ пастыра Петра светого верховного апостола, не смѣючыназыватися тымъ именемъ, хотяжъ на столицы его вси сѣдѣли. А такъ, для милосердія Божого, прошу и упоминаю васъ: не вѣрте тымъ плёткамъ, бо то щырая баламутня и фалшъ спросный, Богу и людямъ мерскій, отъ непрыяте-

лей церкви светое Рымское змышленый и въ пекельной кузни ненависти бѣсовское укованый—до того отрыцатися вѣры Латинское. Изали то не явное блюзнерство? Изали вѣра Латинская не таяжъ, што и Греческая, которая вызнаваетъ Бога во Тройцы ||(56) единого и крещаетъ въ имя Отца и Сына и Светого Духа? Изали таковый безумница не своеежъ власное вѣры отрѣкается, которую на крещенію светомъ прынялъ, коли отрѣкается вѣры Латинское? Почуйтеся, чы жыви есте вы? вы, быдло нѣмое, што такъ розумѣете?!!

Завираючы тое короткое писанье мое, утвержаю оное знаменіемъ креста Господня, которое естъ хоругвею нашею и памяткою страсти и смерти Хрыстовы, а заплатою откупенья нашого, которому знамени покланяючыся, и Воскресеніе его Пресвятое поемъ и славимъ! И протожъ напреднѣйшый члонокъ тѣла нашого на главу и на чола нашы покладаемъ, вспомина||(об. 56)чы едино имя Пресветое Жывотворящое Тройцы, а мовячы во имя Отца и Сына и Светого Духа, а того светого знамени на всякіе справы церковные и пры каждой службѣ Божой, пры посвещенію Таинъ Хрыстовыхъ, пры крещенію и пры всихъ немаль церемоніяхъ церковныхъ ужываемъ. О чомъ Златоустый шыроко пишетъ, выславляючы знамя креста Господня: «силою того знамени и отъ непрыятель душевныхъ, и отъ всего злого зъ вѣрою боронимся». А евангеликове то чарами называютъ. А коли хто тымъ знаменіемъ жекгнается, посполите звыкли мовити, же «мухи оганяетъ».

Отожъ, ваша зъ ними згода, яко зъ огнемъ вода!

||(57)Rzymski kościoł także to święte znamie krzyża Pańskiego w wielkiey vczciwości ma, y vżywa go z więlką vczciwością do każdych spraw świętobliwych, tak duchownych, iako y ciału vczciwie służących. Y żadney sprawy duchowney bez tego znaku nie odprawuią, wiedząc zapewnie, iż to iest chorągiew Pana naszego y chwała nasza krześciańska, znamie, ktore nam na pamięć przywodzi ono dobrodzieystwo Pana naszego, na ktorym wszytko zbawienie nasze zawisło, wspominaiąc na one słowa apostolskie, co mowi: «nie day, Boże, abym się chlubić miał, iedno w Krzyżu Pana naszego Iezusa Krystusa, ktory vmarł dla grzechow naszych, a wstał z martwych dla vsprawiedliwienia naszego», ktoremu z Oycem, y z Duchom Swiętym niech będzie wieczna cześć, chwała. Amen.

Издано по старопечатному экземпляру, сперва принадлежавшему Чертковской, а нынѣ—Московской Городской Библіотекѣ.

О ЕДИНСТВѢ ЦЕРКВИ БОЖІЕЙ

ПОДЪ ОДНИМЪ ПАСТЫРЕМЪ

и

О ГРЕЧЕСКОМЪ ОТЪ ЭТОГО ЕДИНСТВА ОТСТУПЛЕНІИ

Сочиненіе Петра Скарги

1577 года [1]

||**(1 нен.)** O IEDNOŚCI

KOŚCIOŁA BOŻEGO POD IEDNYM PASTERZEM. Y O GRECKIM OD TEY IEDNOŚCI ODSTĄPIENIU. Z PRZESTROGĄ Y VPOMINANIM DO NARODOW RUSKICH, PRZY GREKACH STOIĄCYCH: RZECZ KROTKA, NA TRZY CZĘŚCI ROZDZIELONA, TERAS PRZEZ K[SIĘDZA] PIOTRA SKARGĘ, ZEBRANIA PANA IEZUSOWEGO, WYDANA. «PROSZĘ, OYCZE, ABY BYLI IEDNO, IAKO Y MY IEDNO IESTESMY» (IOAN. 17) [2]. W WILNIE, Z DRUKARNI IEGO KXIAŻĘCEY MIŁOŚCI PA[NA] MIKOŁAIA CHRYSZTOPHA RADZIWIŁA, MARSZAŁKA W[IELKIEGO] KXIĘ[STWA] LIT[EWSKIEGO] etc. ROKU 1577 [3].

||**(2 нен.)** Oświeconemu panu a panu Konstantemu, książęciu Ostrowskiemu, woiewodzie Kiiowskiemu, etc., panu mnie miłościwemu, łaski Bożey, etc.

Patrząc na sromotne rozerwanie ludu chrześciańskiego tych zwłaszcza czasow naszych opłakanych, oświecone książe, każdy, Bożą cześć y zbawienie ludzkie y sławę narodow chrześciańskich miłuiący, serdecznie się vżalić y zasmucić

[1] Изданіе 1577 года (первое) сочиненіе Скарги почти все было сожжено. Второе изданіе (1590 года) появилось со значительными отмѣнами, которыя всѣ, въ своемъ мѣстѣ, указаны; глáвы же совсѣмъ передѣланныя, или вновь написанныя (собственно—въ одной первой части), помѣщены ниже, въ видѣ дополненія, вмѣстѣ съ нѣсколько измѣненнымъ выходнымъ листомъ и новымъ посвященіемъ (уже не князю Острожскому, а королю Сигизмунду III). [2] Іоан., гл. 17, стр. 22. [3] На оборотѣ 1-й ненум. страницы помѣщенъ гербъ князей Радивиловъ, со слѣдующею надписью на верху: «Herb iego m. pa[na] Miko[łaia] Chrysztopha Radziwi[ła], ążęcia na Ołyce y Nieświżu, etc». Подъ гербомъ слѣдующее четверостишіе: «Ze czcią Bożą, ktorą szerzysz w katolickiey wierze, Sława twoia, Radziwiłłe, niech się wzgorę bierze! Niechay się wstydzi heretyk z tey nagrody twoiey, A Radziwiłom nie przyczyta obrony swoiey».

musi, iż w takich niezgodach dusz, Krwią Bożą odkupionych, bez lidzby ginie; wiara przesławna zelżona, imię Boga zastępow od samychże chrześcian zbluznione iest; wiele chrześciańskich krolestw vpadło, y moc się a ręka pogańska podwyższyła!! Y komusz więcey zgoda y iedność przystoi, iako chrześcianom?! Ktorym bez || **(об. 2 нен.)** spolney miłości zwać się vczniami Chrystusowymi nie kazano, pokoy im za hasło dano [4], mocne a nierozwiązane węzły zgody ich spolney zawiązano. Nie mogł być mocnieyszy węzeł iedności, iako spoienie członkow w iedno ciało, gdzie niepodobna rzecz, aby się wadzić, abo członek od członka odstępować, y głowy swey, s ktorey po żyłach y wiązaniu spolnym żywot y władzą bierze, nie słuchać miał. «Wszyscy (powiada ś. apostoł) w iednochmy się ciało krzcili» [5]. To iest — chrzest ś. iest nasze w iedno ciało skupienie: tak iż nie nabyta, ale wrodzona iest chrześcianom zgoda. Bo na krzcie ś., rodząc się chrześciany, zaraz się z iednością rodzim, a członkami się iednego ciała Chrystusowego y kościoła iego staiem. A iż rzeczy mocnieyszey niemasz nad tę, s ktorą się rodziem, — twardszy nad to węzeł do iedności, w ktorą się przyrodzenim duchownym zrastamy, zawiązany być nie mogł. A ktemu y iednego chleba pożywać nam dano, abysmy się, iako tenże apostoł mowi, wszyscy iednym chlebem stawali [6]. Ten chleb nie iest inszy, iedno on przeuadroższy, to iest Ciało y || **(3 нен.)** Krew Pana y Boga naszego Iezusa. Ktory on nam na to dał, aby taką potrawą (w ktorey się wszyscy w iednę krew obracamy, y iako z iedney krwie idący bracia z sobą się powinowaciemy) zgodę naszę spolną zapieczętował y zawiązał, y takim cudem wszechmocności swey pokazał, iż miłość braterską a powinowatą miedzy nas, iako rodzoną bracią, wszczepić raczył. Nakoniec, y za to vmarł Bog ten nasz, aby syny rosproszone do kupy y iedności zebrał [7]. Czemusz złość y niestworność chrześciańska tak mocne okowy spoleczney iedności y związki takiey miłości rozbiia? A ci, ktorzy się do Chrystusa odzywaią, tak rozdzieleni y niezgodni są? Izali rozdzielony iest Chrystus [8]? Izali się godzi łamać kości baranka tego? Izali przystoi rozdzierać niezszywaną suknią iego [9]?

A iż każda sekta nie tylo swego vporu broni, ale sie też iedna z drugą srodze wadzi y nie zgadza, — w tym tylo wszytkie zgodne są, iż na ieden kościoł ś. Rzymski biią. Czym samym się wydaią, iż sie żadna z nich zostać przed papieżem, iako śnieg przed słońcem nie może. Y przeto zgodnie go||**(об. 3 нен.)** nienawidzą, iako zguby swoiey, y winny —sędziego abo woyta swego. Bo then sam ieden iest kościoł, ktory, kacerstwa potępiaiąc, w posłuszeństwie wiary dzieci swoie zachowuie, a rozdziałow żadnych nie dopuści, ale wszytkim wymysłow swoich odstępować a na iedney spolney wierze v iednego stołu sakramentow ś. przestawać każe [10]. Ten sam iest kościoł ś., iako matka wszytkiego chrześciaństwa, od ktorey dzieci niespokoyne a nieposłuszne odstąpiwszy, do zgody nigdy nie trafią, poki się do matki nie wrocą. Y kto iedno kościelne historye [11] czyta, naydzie *oko*wiście, iż wszytki po wszem

[4] На полѣ: «Ioan. 13, 14 [ст. 27]». [5] На полѣ: «1 Cor. 12 [ст. 13]». [6] На полѣ: «1 Cor. 10 [ст. 17]». [7] На полѣ: «Ioan. 11 [ст. 52]». [8] На полѣ: «1 Cor. 1 [ст. 13]». [9] На полѣ: «Ioan. 19 [ст. 23—24]». [10] На полѣ: «2 Cor. 10». [11] На полѣ рукописная отмѣтка: «Bibliorum historiae..... S. Stura».

świecie sekty y krolestwa chrześciańskie w papiestwie, to iest pod sprawą, rządem a hetmańtstwem biskupa Rzymskiego były, y od niego odstąpiły. O heretykach dzisieyszych ieszcze iest świeża y żywa pamięć, iż z nami byli y od nas w. szli [1].

Ale o Grekach wątpić niektorzy prze niewiadomość y strarość śmieią (zwłaszcza miedzy Rusią, ktorzy za nimi idą), aby pod sprawą y rządem papieskim y w iedności kościoła Rzymskiego kiedy byli. Tacy abo vporni są, abo pism swoich Ru || (4 нен.)skich nie czytaią, ktore świadczą, iż Formosemu, abo Chrystofowi, papieżom, Grekowie naprzod posłuszeństwa zwykłego oddać zaniechali, y imienia ich z liturgiey wymazali, żadney słuszney przyczyny nie maiąc [2]. Y tego nie wiedzą, iż przez te pięćset lat, prawie co pułtorasta lat, zgodę ś. odnawiali, y do tegosz się posłuszeństwa wracali, a zasię lekkomyślnie odstępowali [3], y ostatnie na osmym zborze, przed stem y kilka dziesiąt lat, mocnie się barzo przełożeństwo nad sobą papieskie wyznawszy, z kościołem Rzymskim ziednoczyli [4].

O. czym gdym ia kazania niektore tu w Wilnie z powinności y posłuszeństwa ś. czynił, a wiele zakonu Greckiego ludzi temu się przysłuchało, — zdało się niektorym, abych to był dał na pismie. A ktemu, gdy przenawielebnieyszy ociec i. m. x. Waleryan, z łaski Bożey biskup Wileński, fundownik y dobrodziey kollegium Wileńskiego, podać mi Ruskie książszki raczył, na kościoł s. Rzymski pisane, w ktorych nas z ohidzenia Grekow heretykami y chulę (iako Słowieńskim ięzykiem mowią) abo bluznierstwo na || (об. 4 нен.) Duch Ś. mowiącemi zowią, y wiele innych potwarzy na kościoł ś. niepokalany kładli,—vżaliwszy się nad narodem Ruskim, tak od Grekow zwiedzionym, a chcąc, aby im takie potwarzy do iedności kościoła Bożego nie przeszkadzali, starałem się o to, abych im dał o tym na pismie w tych książszkach sprawę dostateczną, a vpominał ich, aby, vpor burzliwych a nieposłusznych Grekow vznawszy, odszczepieństwa y błędow ich nie naśladowali,—ale się raczey do iedności kościoła ś., z ktorey wyszli, pod iednę głowę nawyższego a iednego na ziemi Chrystusowego namiestnika Piotra Rzymskiego skupili [5]. Czego z serca pragniem, y to poselstwo Chrystusowe o pokoiu y o iedności, nam testamentem Pana naszego oddaney, acz niegodni, sprawuiem: aby owce rosproszone a wilkom niezgodą wydane do iedney owczarniey, z ktorey zdradą nieprzyiacioł swoich wykradzione są, zgromadzone być mogły [6].

To pisanie moie, gdy wynić miedzy ludzie miało, osobliwem na to oko miał, abych ie waszey kx. m. przypisał, dla wiela słusznych przyczyn. Naprzod: iż mi || (5 нен.) iest w dobrey pamięci, gdyś wasza kx. m., przy ciele wielkiey pamięci godnego szurzego swego Iana Chrystofa, hrabie[go] na Tarnowie, kazania kościelnego z grzesznych vst moich w Gorliczyney y w Tharnowie pilnie słuchał, y mnieś od nieprzyiacioł wiary ś.

[1] На полѣ та же рука написала: «obrawszy Jezusa za głowę kościoła, a nie papieża, zwodziciela świata, wyszli od was. Y niesława wasza, że od was heretyctwa wychodziły, bo s tego uchodziły». [2] На полѣ та же рука написала; «przyczyna że za prawowierne.... nie uznali». [3] На полѣ тою же рукою написано: «wątpiąc o starożytnych zabobonach papieskich». [4] На полѣ написано: «ziednoczyli, a przecie onemu wątpili». [5] Та же рука замѣтила на полѣ: «Krystusa Pana y kościoła iego chrześciańskiego, a nie Piotrowego, skupili». [6] На полѣ: «Ioan. 10».

heretykow bronił, takieś był ze mną zmowić raczył: iżeś mię y kxię[dza] Malchera Dominikana do siebie ze Lwowa na wolny czas y mieysce przyzwać, a z nami o rzeczach zbawiennych namowy mieć miał. A iż do tego nie przyszło, a ia, chęcią zbawiennych skarbow, z ktorymi chodziem, ludziom ie zalecaiąc, y dobrodzieystwy domu Tharnowskiego y w. kx. m. pobudzony, zapomnieciem tego słowa y dobrego serca w. kx. m. nie mogł,—to, co by się vstnie mowić mogło, to w tym pisaniu waszey kx. m. posyłam, prosząc, abyś przeczytać y vważyć raczył, a tym, ktorzy Greckiego odszczepieństwa bronią a ś. niepokalany kościoł Piotra ś., matkę wszytkiego chrześciaństwa, wespołek z heretyki hidzą, mieysca nie dawał, a nam też całe vcho zachował. Obaczysz wasza kx. m., iż prawda e||**(об. 5 нен.)**wanieliey y nauka bogonosnych oycow ś. przy nas iest, ktorzy na mocney opoce wiary Piotra ś. stoiem [7], a iakie iest niebespieczeństwo tych, ktorzy, z iedności kościelney wychodząc, głowy się tey, co y my, nie trzymaią, bez ktorey duchowny y niebieski żywot spadać na oddzielone członki nie może?

Mam ktemu wielką w Panu Bogu nadzieię, iż wasza ks. m. serce, wielkimi cnotami żywota chrześciańskiego y miłością ku Panu Bogu y pobożnością wszytkich spraw ozdobione, do tego pobudzi, aby się co około ziednoczenia narodow tych Ruskich z kościołem Bożym y wybawieniu tak wiele dusz zaczęło, y szczęsliwie skończyło. Bo gdy Pan Bog chciał przez ty czasy odszczepieństwa Greckiego zgodę ś. wznawiać, pany boboyne na to wzbudzał. A iż wasza ks. m. pierwszym w tym Greckim zakonie, y rodzaiem wielkich przodkow swoich, y vprzeymością ku rzeczom Boskim, y sławą cnot a możnością wielką od Pana Boga obdarzony iesteś, tę powinność na sobie niesiesz, aby wasza ks. m. tych darow Bożych na to vżyć y tak nimi robić || **(6 нен.)** raczył, iakoby sława Boża y wiary chrześciańskiey rozmnożenie a duszom, krwią Bożą oblanym, pomoc się czynić mogła. Bo ta iest powinność panow chrześciańskich, ktore Pan Bog możne y zacne czyni na to, aby z nich pożytecznieysze zbawieniu ludzkiemu y podniesieniu imienia swego Boskiego sługi mieć mogł. Wiele by się za przykładem y staranim y powagą y mądrością waszey ks. m. do tego ziednoczenia narodow Ruskich w tym państwie, o ktorym sie w trzeciey części mowi, pomoć mogło!

Do czego dobre iusz Pan Bog początki dziwną sprawą swoią vczynić i prawie fundament założyć raczył, iż z osobney łaski swey dom waszey ks. m. Zachodnią światłością, ktora na Wschodzie zgasła, oświecać iuż począł: a okrom i. m. księżny Katarzyny, corki waszey ks. m. y syna też starszego i. m. ks. Ianusza do iedności kościoła ś., w ktorym wszyscy starzy y bacznieyszy młodzi Grekowie zbawienia swego szukali, to iest do Rzymskiey stolice a do iedney Chrystusowey owczarnie przywrocić, a tą go łaską do innych wiel||**(об. 6 нен.)**-kich a iuż v wiela ludzi sławnych iego cnot vczcić raczył. Z czego wasza kxiążęca miłość wielce Panu Bogu dziękować, y to iemu barzo chwalić, y z tego się wielkiey pospolitey y domowey pociechy spodziewać winien iesteś. Bo tym ani waszey kx. m., ani swoich zacznych przodkow sławy nie skaził, ale ią przyozdobił: gdy obudwu dziadow swoich, onych wielkich hetmanow (iednego z Greckiego Konstantyna, oyca w. k. m., drugiego z Łacińskiego kościoła, Tharnowskiego,

[7] На полѣ: «Matt. 16».

idących) iednę na sobie wiarę y zgodę starowieczną Grekow z Łacinniki okazał, y do tego się posłuszeństwa y głowy, pod ktorą wszyscy Grekowię byli, słusznie a mądrze vciekł. Ieden to był kościoł y ieden być ma, iako wasza kx. m. z tego czytania zrozumieć będziesz raczył. W tak młodych leciech, tak wysokie y wiela ludziom ku podziwieniu dary Boże, a zwłaszcza — tak męska, przy rzeczach duchownych, dla ktorych, prze miłość Bożą, wiele się cierpieć ofiaruie, stateczność—nie bez cuda iest opatrzności Bożey nad domem waszey kx. m., ktora, z vst nie||(7 нен.)winnych chwałę sobie gotuiąc, vpomina waszę kx. m., aby się też ktemu przychylił, iakoby y swoie, y innych wiele zbawienie vbespieczył!

Wielka by się tym y sławna Panu Bogu a zbawieniu ludzkiemu barzo potrzebna posługa vczyniła, y więcey by się miłość y iedność chrześciańska zwłaszcza w tym krolestwie rozmnożyła, y wielom by się w narodzie Ruskim nabożne y Boga szczerze miłuiące sumnienie vspokoiło! Proszę P. Iezusa, dla synow rosproszonych, aby ie w iedno skupił! Vkrzyżowanego,—aby serce w. kx. m. y innych, ktorzyby temu pomoc dać iaką mogli; do tego ś. ziednoczenia kościelnego wzbudzić raczył! A to dać, co ku wielkiey czci Bożey y ku zbawiéniu dusz, drogą krwią Boga naszego odkupionych, y ku sławie wszytkiego wobec chrześciaństwa, y ku pohańbieniu nieprzyiacioł wiary powszechney, y ku dobremu rzeczy pospolitey a więtszey spolney miłości barzo służy!

S tym się pilnie y bogomolstwo moie grzeszne w łaskę w. kx. m. zalecam.

W Wilnie 7 dnia Lutego, 1577.

W. kx. m. sługa y bogomodlca Piotr Skarga, zebrania P. Iezusowego.

||(об. 7 нен.) SUMMA ROZDZIAŁOW PIERWSZEY CZĘŚCI;

Rozdział 1. Okrom kościelney iedności nikt zbawienia mieć nie może.

2. Pierwey o prawdziwym kościele Bożym, niżli o prawdziwym słowie Bożym pytać się y wiedzieć potrzeba.

3. Kościoł Boży widomy iest.

4. Kościoł Boży łacno po czterech rzeczach poznać, kto się iedno dobrym sercem o nim pyta y wiedzieć pragnie.

5. Kościoł ś. prawy ieden iest, nie dwa, ani trzy.

6. Czym się ta iedność kościoła Bożego spaia y wiąże?

7. Ten pasterz nie iest tylko Iezus Chrystus niewidomy, ale z Chrystusem namiestnik tesz iego widomy.

8. Bez iednego widomego wszytkiego powszechnego kościoła pasterza, iedność, y rząd, y pokoy kościelny zachowany być nie może.

9. Chrystus Pan nasz Piotra ś. iednym y nawyższym pasterzem vczynił wszytkich owieczek y baranow swoich.

10. Rząd ten, ktory Pan Chrystus w kościele swym postanowił, z Piotrem ś. vmrzeć nie mogł, ale trwać ma do końca świata.

11. Na niewstyd fałszerzow tych haeretykow, ktorzy mienią, isz Piotr ś. nigdy w Rzymie nie był, wywody, isz był y on Rzymski kościoł fundował, y tam vkrzyżowan y vmarł.

||(8 нен.) 12. Na przywileie y na wyższe pasterstwo y biskupstwo Piotra ś. w kościele Chrystusowym wstąpili prawem Bożym biskupowie Rzymscy, y za to ie wszystek kościoł katholicki od starowiecznych czasow miał y ma.

13. Biskup Rzymski od wiekow apostolskich asz do tego czasu zwierzchności swey, od Boga daney, nad wszytkimi po wszem świecie chrześciańskimi

kościoły vżywał, a isz Grekowie y Wschodne kościoły y patryarchie były iemu, iako swemu starszemu, posłuszne.

14. Zamknienie tey pierwszey części.

Summa rozdziałow wtorey części:

1. Co iest odszczepieństwo, a czym rozne od heretyctwa?

2. Isz nie Łacinnicy od Grekow, ale Grekowie od Łacinnikow odstąpili, a isz nawyższego pasterza kościoła wszytkiego papieża nie słuchaiąc—odszczepieńcy są.

3. Summa w krotkości, dla czego y kiedy Grekowie odstąpili od iedności kościoła Bożego y posłuszeństwa stolice apostolskiey Rzymskiey.

4. Iako na wtorym zborze biskupi Carogroccy podwyższać się y nad innymi Wschodnymi patryarchy przełożeństwa pragnąć poczęli, a iako się im Damasus papie*sz* o to zastawił?

5. Iako na czwartym zborze w Kalcedonie znowu Carogroccy biskupi pierwszemi nad patryarchami Wschodnymi być chcie||(**об. 8 нен.**)li, a iako się im ś. Leo Wielki papie*sz* zastawił.

6. Iako po czwartym zborze Carogrocka stolica posłuszna była Rzymskiey, y byli asz do szostego zboru Grekowie w iedności kościelney. Y o Janie Carogrockim, ktory się ekumenickim patryarchą pisać począł.

7. Iako Grekowie z cesarzmi y z patryarchami, w heretyctwo obrazoborskie wpadszy, od iedności kościelney odstąpili. Y o rozdzieleniu Rzymskiego państwa na dwu cesarzu.

8. Iako prożno tym, isz państwa świeckie Zachodnie od Carogrockich cesarzow tyrranow y heretykow odeszli, Grekowie dowodzić chcą, isz kościoł Rzymski od Grekow, a nie oni od niego odstąpili.

9. Iako się Grekowie od heretyctwa monothelitow y obrazoborcow nawrocili, y na siodmym zborze w Nicey z Rzymskim kościołem ziednoczyli.

10. Iąko znowu Grekowie z cesarzmi swemi y Phocyusem, ktory mocą chciał patryarchą Carogrockim zostać, od iedności się kościelney odłączyli, y kacerstwo monotelickie y obrazoborskie ożywili. Y o Bulgarow do kościoła Rzymskiego przystaniu, o co Grekowie poruszeni tu napierwey potwarne artykuły na Rzymski kościoł pisali, a iako się zasię na osmym (iako Łacinnicy liczą) zborze ziednoczyli.

11. Iako Słowieńskie narody, miedzy ktoremi są Polacy y Ruś, wiarę świętą chrześciańską przyięli, a iedni się do Rzym||(**9 нен.**)skiego, a drudzy do Greckiego kościoła obrocili; a iako Grekowie znowu odszczepieństwo sroższe, ni*sz*li pierwsze, y dłuższe zaczęli, gdy Łacińskie kapłany z Bulgaryey mocą wygnali.

12. Ktore artykuły, iako heresie y kacerstwa, Grekowie na Rzymski kościoł kładli.

13. Iako za Leona papieża Dziewiątego Grekowie o przasny chleb przyganiać kościołowi Rzymskiemu poczęli; a iako ie papieżowie vpominali y na synody y dysputacye wzywali.

14. Iako zatwardziali byli Grekowie w vporze swym, a iaką nieprzyiazń przeciw Łacinnikom pokazowali, gdy szli na zdobywanie od Turkow Bożego Grobu. A iako potym poniewolnie byli z kościołem Rzymskim ziednoczeni, gdy Łacinnicy Carogrod opanowali.

15. O ostatnim świeżym y niedawnym w Florencyey Grekow y Rusi z kościołem Bożym ziednoczeniu. Y list wieczney a nierozdzielney zgody y ziednoczenia. Y o piąci artykulech, ktore Grekowie wyznali.

16. Iako o pochodzeniu Ducha Ś. «y

od Syna» Grekom się dosyć stało y dostatecznie wywiodło, isz to wierna ewanieliey ś. y katolicka prawda, tak isz na tym przestali, y tosz wyznawaiąc rozjechali się.

17. Przeciw tym, ktorzy, tego ś. zboru Florenckiego nie trzymaiąc, iako są winni, vpornie y bezrozumnie mu przyganiaią, iakoby tam Grekowie zniewoleni być do takiey vniey mieli; a isz ieden Marek, biskup Epheski, tam nie przyzwalał; a isz się więcey ||**(об. 9 нен.)** zborow czynić okrom siedmi nie godzi. Y o testamencie Iozepha, patryarchy Carogrockiego; y [o] wotowaniu Grekow na ostatnim zasiedzeniu.

18. Iako na ten wielki synod Florencki (abo iako Grekowie zowią osmy) Ormianie, Iakobitowie y Murzynowie albo Ethyopiani byli przyzwani, y co się z nimi sprawiło.

19. Summa listu ziednoczenia Ormian na tymże osmym ś. synodzie Florenckim.

20. Iako Grekowie, do domu przyiachawszy, za wzburzenim czerncow prostych a vpornych przez Marka Epheskiego, synodu ś. y iedności kościelney trzymać nie chcieli, y w ręce pogańskie vpadli. Y o Sidorze abo Isidorze, Kiiowskim metropolicie.

Summa rozdziałow trzeciey części:

1. Iako są niebeśpieczni zbawienią ci, ktorzy przy Grekach odszczepieńcach stoią.

2. Artykuły błędow tych, ktore się w Ruskim nabożeństwie nayduią.

3. Isz o wielkie rzeczy idzie, a isz inna wiara iest v Rusi za Greki odszczepionemi idącey.

4. Iako się starodawnością y przodkami swemi wymawiać nie mogą, ani starszemi swemi duchownemi.

5. Iako dla trzech przyczyn, ktore w kościele Ruskim fundowane są, trudno się dobrego rządu y obmyślania prawego o zbawieniu ludzkim spodziewać kto ma, ieśli się z kościołem Rzymskim nie ziednoczy.

||**(10 нен.)** 6. Iakieby pożytki z tego ziednoczenia vrosły.

7. O łacnym ziednoczeniu, isz tylo trzech rzeczy potrzeba. A isz się o cerymonie y obrządki Greckie bać nie trzeba.

8. Co do tego ziednoczenia wielę Ruskim narodom pomaga, a co Grekom przeskadzało?

9. Kto się o to ziednoczenie starać nawięcey ma?

10. Iako tego pospolitego ziednoczenia chrześcianin Ruski, swoie zbawienie miłuiący, czekać nie ma; ale bez omieszkania wynić z odszczepieństwa winien iest.

11. Zamknienie tey części y vpominanie chrześciańskie. Y o nieszczęściu Carogrockiey, a o błogosławieństwie Rzymskiey stolice.

||**(об. нен.)** Ośm abo dziewięć zborow, to iest powszechnych,

ktore w zgodzie i iedności Grekowie y wszytkie Wschodne kościoły z Łaciniki czynili:

1. W Nicyey — 318 oycow, za Sylwestra papieża a cesarza Konstantyna Wielkiego, około roku Pańskiego 328. Na ktorym Aryusz, bostwo Chrystusowe bluzniący, potępiony iest.

2. W Carogrodzie — 150 oycow, za dozwoleniem Damasa papieża, pod cesarzem Theodoziuszem Wielkim, około roku Pańskiego 383, przeciw Macedoniemu, Carogrockiemu patryarsze, ktory bluznił bostwo Ducha Ś.

3. W Ephezie—200 oycow, za Celestyna papieża, za cesarstwa Theodoziusa Wtorego, około roku Pańskiego 433. Na ktorym potępiony iest Nestor, Carogrocki patryarcha, ktory dzielił personę w Chrystusie, a Panny Maryey Bogarodzicą zwać nie chciał.

4. W Chalcedonie—630 oycow, za papieża Leona Wielkiego y Marcina cesarza około roku P. 454. Na ktorym potępiony iest Ewthyches, Carogrocki archimandryta, ktory Boską y ludzką naturę w Chrystusie zmieszaną kładł.

5. W Carogrodzie — 163 oycow, za Agapieta y Wigiliusza papieżow, za Iustiniana cesarza, około roku 552. Na ktorym Antimius, Carogrocki patryarcha, potępiony iest, ktory Nestoryańskie kacerstwo wznawiał a Bogarodzicę bluznił.

6. W Carogrodzie — 351 abo, wiedla innych, || (11 нен.) 289 oycow za papieża Agatona a cesarza Konstantyna Czwartego, około roku P. 631. Na ktorym potępieni są Sergiusz, Pyrrhus y Paweł, Carogroccy patryarchowie, wespołek z Antyoskim y Alexandryiskim patryarchą, ktorzy dwoiey woley w Chrystusie y dwoiey dzielności, z błędu Ewtychiańskiego, wyznawać nie chcieli.

7. W Niceyi—350 oycow, za papieża Adryana a cesarza Konstantyna Szostego z matką Ireną, około roku P. 790. Na ktorym potępieni są Anastazius, Konstantyn y Niceta, patryarchowie Carogroccy obrazoborce.

8. Osmy (iako Łacinnicy liczą)—383 [1] oycow w Carogrodzie, za papieża Adryana Wtorego a cesarza Bazylego Wschodnego, a Zachodnego Karła Wtorego Łysego, około roku P. 870. Na ktorym Phocius, ktory mocą osiadł był stolicę Carogrocką, Ignacego wygnawszy, zrzucony iest; y znowu obrazoborcy potępieni są.

9. Dziewiąty (wedle Łacinnikow) a wedle Grekow — osmy zbor (okrom innych, na ktorych się tesz Grekowie ziednoczyli, iako się tu doczytasz) w Florencyey, za papieża Ewgeniusza Czwartego, przy obeczności cesarza Greckiego Iana Paleologa, roku Pańskiego 1438. Na ktorym Grekowie pochodzenie Ducha Ś. «y od Syna» przyznali y z kościołem się Bożym ostatnie ziednoczyli.

|| (об. 11 нен.) DOKTOROWIE Y HISTORYKOWIE GRECCY, Z KTORYCH SIĘ TU WYWOD CZYNI:

Doktorowie:

Ś. Atanazius.
Anastazius, z gory Syońskiey.
Bazilius.
Chryzostomus.
Cyrullus Alexandryiski.
Cyryllus Jeruzolimski.
Damascenus.
Dydimus.
Epiphanius.
Theodoretus Cyri [2].
Symeon Metaphrastes.
Blemmidas.
Bekus.
Bessarion.
Scholarius.

Historykowie:

Ewzebius Cezaryiski.
Theodoretus.

[1] Во 2-мъ изданіи: «283». [2] Во 2-мъ изданіи: «Cyry».

Zozomenus.
Sokrates.
Zonaras.
Laonicus Kalcocondila.
Nicephorus Kalistus.
Nicephorus Gregoras.
Cedrenus.
Zborowe dzieie abo T*h*om*y* Conciliorum [1].

||(1) O IEDNOŚCI

KOŚCIOŁA BOŻEGO POD IEDNYM PASTERZEM. Y O GRECKIM OD TEY IEDNOŚCI ODSTĄPIENIU. Z VPOMINANIM Y PRZESTROGĄ DO NARODOW RUSKICH, PRZY GREKACH STOIĄCYCH.

PIERWSZA CZĘŚĆ.

O IEDNOŚCI KOŚCIOŁA BOŻEGO.

ROZDZIAŁ I [2].

Okrom kościelney iedności, nikt zbawienia mieć nie może.

Obwołana y pismem świętym y kazanim (kościelnym y) [3] doktorow ś. u*c*wierdzona rzecz iest (ktora się tu na fundament wszytkiego kładzie) [4], iż sobie żaden o zbawieniu wiecznym tuszyć nie może, ktory || (2) się w iedności kościoła Bożego nie zamknie. Bo iasne są słowa Pana naszego: «kto (prawi) ze mną nie iest, przeciw mnie iest, a kto ze mną nię zbiera, ten rosprasza» [5]. Y apostoł ś. mowi: «wszyscy w iedno ciało okrzczeni*ch*my [6] są» [7]. Iako tedy członek żywota nie ma, kto(ry przy ciele nie trwa, tak zbawienia nie ma, ktory w iednym ciele kościoła Bożego zrosły z innemi członki nie iest) [8]. Sama ta iest owczarnia domu Bożego zamczysta, maiąca dźwierze y wrotnego [9]; ktora ma wszytko od wilkow bespieczeństwo, z ktorey kto się wychyli, na wilcze zęby padnie [10]. Samo to iest miasto, murem mocnym obtoczone, y wszelakimi do boiu duchownego potrzebami y żywnością opatrzone, w ktorym kto się nie zamknie, w okrucieństwo około leża*cz*ych [11] nieprzyiaciol wpadnie [12]. Sama ta iest łodka, w ktorey potopu vchodzą, w ktorą kto nie wstąpi, zatopiony będzie [13]. Sam ten iest dom oycowski, w ktorym cielca onego vchowanego (y tłustego) [14] pożywaią [15]. Tam tylko są gody, na kto||(3)rych sami wezwani weselą się, okrom ktorych głod y nędza panuie [16]. Ta sama iest winnica y zamczysty ogrod Pańskiego kochania, na ktory tylko rosa iego z nieba, szczepione ziołka ożywiaiąca, padnie [17]. Okrom ktorego, nic się dobrego nie rodzi, ani żadne dobre vczynki, ani iałmużny, ani posty, ani męczęństwo na koniec y wylanie krwie za Pana Chrystusa nie służy, ani iest pożyteczne. Sam ten rzeczony iest kościoł ś., iż okrom niego żaden się poświęcić y Bogu podobać

[1] Послѣ этого, на 12-й нен. страницѣ (оборотъ чистъ) помѣщенъ гербъ іезуитскаго ордена. [2] Во 2-мъ изд. этому отдѣлу соотвѣтствуетъ вторый.. [3] Во 2-мъ изд. опущено. [4] Это придаточное предложеніе, взятое въ скобки, во 2 изд. опущено. [5] На полѣ: «Łuk., 11 [ст. 23]». [6] Во 2 изд.:.... *s*my. [7] На полѣ: «1 Kor. 12 (какъ въ 1-мъ, такъ и во 2-мъ изд. ошибочно указана глава 10). [ст. 13]». [8] Вмѣсто этого во 2 изд.: «w kościelney iedności nie zostanie». [9] Во 2 изд.: «odźwiernego». [10] Во 2 изд.: «wilczych zębow nie vydzie». На полѣ: «Ioan. 10». [11] Во 2 изд. «leż*ą*cych». [12] На полѣ: «Esai. 26». [13] Во 2 изд. «zginie». Тамъ же на полѣ: «1 Petr. 3». [14] Во 2 изд. опущено. [15] На полѣ: «Łuk. 15». Во 2 изд. ошибочно указана 16-я глава отъ Луки. [16] На полѣ: «Matt. 26». [17] На полѣ: «Kant. 2».

nie może. To [18] ziele świątobliwości y vsprawiedliwienia, w inszym się ogrodzie nie rodzi. (Przed sienią tego domu wszytko przeklęctwo z deszczem padnie) [19]. W nim [20] tylko samym [21] światłość y promienie Boże świecą [22]. Okrom niego Egipskie ciemności moc maią. Nigdziesz plag onych srogich Egiptu y gniewu Bożego nie vchodzą, iedno w poczcie y liczbie ludu Izraelskiego [23].

(A zamykaiąc tę rzecz, mowię z ś. Dawidem: «O, iako dobro y miło iest braciey, y iednego oyca Iezusa Chrysta, y matki iedney kościo||(4)ła powszechnego dzieciom w iedności y zgodzie mieszkać. Tam (mowi święty Dawid) daie Bog błogosławieństwo y żywot na wieki» [24]. Tam, a nie indziey, to iest w swiętey iedności błogosławieństwo y żywot; a okrom niey, przeklęctwo y smierć wieczna) [25].

Tosz święci doktorowie ćwierdzą, Łacińscy y Greccy.

Cyprian święty męczennik tak mowi: «Mieć Boga za oyca nie może, ktory nie ma kościoła za matkę. Ieśli mogł kto potopu u[y]ść, ktory w korabiu Noego nie był; tedy y ten zguby vydzie, ktory w kościele nie będzie». Y niżey naucza (iż okrom kościoła y iedności iego, nic ku zbawieniu nie służy) [26]: «By dobrze kto y krew za Chrystusa rozlał, tedy być z nim (powiada) nie może, ktory w kościelney iedności być nie chciał. By w ogniu gorzał, y bestyom ku pożarciu dla Chrystusa poruczony [27] był, nic nie zyszcze; nie wezmie za wiarę swą zapłaty, ale za swe niedowiarstwo karanie odniesie» [28]. To ś. męczennik Cypryan.

Chryzostom swię||(5)ty także pisze: «Nic (prawi) tak Pana Boga do gniewu nie pobudza, iako rozerwanie kościoła iego. Byśmy niezliczone dobre vczynki czynili, tedy przedsię nie mniey karani będziem, iedno iako oni, ktorzy ciało iego targali, gdybychmy zupełność y całość kościelną rozrywali. Ieden święty powiedział (na ś. Cypryana vkazuie), co się zda śmiele być rzeczono, a wszakże iest rzeczono: iż ten grzech (to iest odszczepieństwo) y krwią męczeństwa zgładzony być nie może. Powiedź mi, proszę cię (powiada), dla czego męczeństwo podeymuiesz? Yzali nie dla czci Chrystusowey? A iakosz za Chrystusa żywot daiesz, a kościoł iego, za ktory on żywot swoy dał, rozrywasz» [29]?

Ś. Augustyn także: «Do zbawienia (mowi) y żywota wiecznego (nikt) [30] nie przechodzi, iedno ten, ktory ma za głowę Chrystusa. A za głowę go mieć nie może, ktory w ciele iego nie iest, ktore [31] iest kościoł» [32]. Y na drugim mieyscu: «ktokolwiek (powiada) od powszechnego kościoła oddzielony iest, by dobrze chwalebnie ||(6) żył, tym samym grzechem, iż iest od iedności Chrystusowey [33] oddzielony, nie może żywota mieć, ale gniew Boży trwa nad nim» [34].

[18] Во 2 изд.: «Tu». [19] На полѣ: «Dani. 9». Во 2 изд. эта точка опущена. [20] Во 2 изд.: «tym». [21] Во 2 изд. послѣ этого прибавлено: «domu». [22] На полѣ: «Eza. 60». [23] На полѣ: «Exod. 10». [24] На полѣ: «Psal. 132 [ст. 1—3]». [25] Во 2 изд. этотъ «абзацъ» измѣненъ такъ: «Indziey iest ciemność, a tam zawżdy światłość. Sam ten iest dom Rahaby (Exo: 10), w ktorym śmierci vchodzą, z ktorego kto się wychyli, miecza y zatracenia nie vydzie (Iosii 6). Słusznie święty Dawid woła: «o iako dobro y miło iest braciey w iedności mieszkać. Tam (a nie indziey) iest błogosławieństwo y żywot» (Psal. 132)». [26] Опущено во 2 изданіи. [27] Конечно, это опечатка; во 2 изд. правильно: «porzucony». [28] На полѣ: «Tract. 3 de simp. Prael». [29] На полѣ: «Hom. 11 in epis. ad Ephe». [30] Во 2 изд. опущено. [31] Послѣ этого во 2 изд. добавлено: «ciało iego». [32] На полѣ: «De unit. Eccle cap. 16». [33] Во 2 изд.: «kościelney». [34] На полѣ: «epi. 152».

Grzegorz tesz ś. tak mowi: «święty kościoł powszechny tak naucza, iż zbawiony być nikt wprawdzie okrom niego nie może» [1].

Y koncylium Lateranenskie, na ktorym byli y Grekowie z swoim [2] patryarchą y biskupy, tak mowi: «Ieden iest wiernych powszechny kościoł, krom ktorego żaden być zbawion nie może».

(A tak niech tho będzie za grunt tym księgom y przestrodze, tak heretykom, iako schismatykom albo odszczepieńcom, ktorzy iedność kościoła Bożego rozerwali) [3].

Rozdział 2 [4].

[5] Pierwey o prawdziwym kościele Bożym, niżli o prawdziwym słowie Bożym pytać się y wiedzieć [6] potrzeba.

Pismo święte zowie kościoł Boży domem, a słowo Boże zowie potrawą [7] y chlebem (ktorym się ||(7) domownicy iednego gospodarza karmią) [8]. Skąd obaczyć y naprostszy może, iż pierwey (musi then domownikiem gospodarskim zostać, kthory chleba iego chce vstawicznie pożywac) [9]. Tenże kościoł (matką się tesz zowiąc, daie znać), [10] iż się pierwey z matki vrodzić, y (iey dziecięciem) [11] zostać, tož potym [12] v iey piersi żyć y iey dziedzistwa vżywać każdy musi. Pierwey matkę poznać, tosz dopiero chleba z iey ręku prosić potrzeba. «W kościele (powiada apostoł) postawił Pan B. pierwey apostoły, potym proroki, potym doctory a nauczyciele, y pasterze dusz ludzkich» [13].

Nie indziey, iedno w kościele; znacznie wyrażaiąc, iż okrom kościoła żaden prawdziwy nauczycieł być, żaden słowa Bożego y zdrowey nauki przynosić nie może. A tak pierwey kościoł Boży poznać ma, kto się o prawdziwym y szczyrym słowie Bożym pyta. Bo skoro kościoł prawy pozna, wątpić o szczerości słowa Bożego w nim żadną miarą nie może. A ieśli Boga nie znaią, iedno w domu Bo||(8)żym, iako psalm mowi: «Bog w domach iego (to iest miasta Bożego) poznany będzie» [14]; y drugi: «w żydostwie (to iest w kościele powołanych

[1] На полѣ: «14 Moralium, cap. 2». [2] Во 2 изд.: «swym». [3] Этотъ заключительный «абзацъ» во 2 изд. опущенъ. [4] Во 2 изд. этому отдѣлу соотвѣтствуетъ первый. [5] Во 2 изд. передъ этимъ вставлено: Do zbawienia pierw...». [6] Во 2 изд. «dowiedzieć». [7] Во 2 изд.: «pokarmem». [8] На полѣ: «1 Tim. 5. Matt. 4». Взятое въ скобки во 2 изд. опущено и замѣнено слѣдующимъ: «Apostoł ś., napominaiąc vcznia swego Tymotheusza, tak mowi: «wiedź, iako się masz sprawować w domu Bożym, ktory iest kościoł Boga żywego, filar y vmocnienie prawdy» (1 Tim. 3, [ст. 15]). A v proroka mowi P. Bog: «puszczę głod na ziemię, nie głod chleba, ani pragnenie wody, ale słuchania słowa Bożego» (Amos. 8, [ст. 11]. Bo iako ciało chlebem, tak się dusza słowem Bożym karmi, iako Pan mowi: «nie samym chlebem żyw człowiek, ale wszelkim słowem, ktore pochodzi z vst Bożych» (Matth. 4, [ст. 4])». [9] Взятое въ скобки изложено во 2 изд. такъ: «dom Boży poznać y w nim domownikiem zostać, tož dopiero chleba gospodarskiego, to iest, słowa Bożego, pożywać musi». [10] На полѣ: «Galat. 4». Взятое въ скобки изложено и распространено во 2 изд. такъ: «...:Boży do matki przyrownany iest, ktora ma wiele dzieci. Iako mowi o nowym kościele, z pogaństwa nawięcey zebranem, ś. Paweł (Galat. 4), zowąc Ieruzalem, to iest kościoł ś. matką naszą. Y przywodzł Izaiasza proroka (Isa. 54, [ст. 1]) mowiąc: «wesel się niepłodna, bo wiele ma synow opuszczona, więcey niżli ta, co ma męża». Y w osobie kościelney mowi o sobie apostoł (1 Cor. 4, [ст. 15]): «iam was w Chrystusie przez ewangelią vrodził». Y wyższey (1 Cor. 3, [ст. 1—2]) mowi: «iako maluczkim w Chrystusie mlekom wam dał pić, a nie potrawę, boście ieszcze nie mogli». Iasna tedy rzecz iest.....». [11] Во 2 изд.: «synem kościelnym». [12] Во 2 изд.: «dopiero». [13] На полѣ: «1 Cor. 12, [ст. 28]». [14] На полѣ: «In Psal. 47, [ст. 4]».

Bożych) znaiomy Bog iest» [15]. Pewna, ista rzecz iest: kto prawego y szczerego słowa Bożego pragnie, pierwey dom ten, w ktorym znaią Boga, poznać musi. «Oświeć się (mowi prorok), oświeć się, Hierusalem, a w tw[oi]ey światłości poganie chodzić będą» [16]. Przetosz pierwey trzeba do Hieruzalem trafić, potym światłości Bożey w niey vżyć. Dla tegosz ony patryarchy nasze, (pogańskie) [17] trzy krole, gwiazda pierwey do Hieruzalem, gdzie im słowo Boże obiawiono y pismo prorockie przez vrząd kościelny vkazane było, niżli do Chrystusa, w Betleiem leżącego, prowadziła, aby każdy wiedział, iż słowa Bożego prawego mieć y vżyć y prawdziwego Chrystusa naleść nikt nie może, kto się pierwey o kościele Bożym nie dopyta [18].

Dla tegosz święty Augustyn tak nauczał: «iż prorocy (powieda) o Chrystusie daleko ciemniey, aniżli o || (9) kościele iego prorokowali; mnimam, iż to dla tego czynili, bo wiedzieli Duchem Bożym, iż przeciw kościołowi ludzie powstać, na części *y* [19] rozrywać, y oń się swarzyć mieli. A o Chrystusie nie tak wielki spor być miał. Przetoż to iest iaśniey opowiedziano, o co więtsze niesnaski vrość miały: aby potępieni ci byli, ktorzy o kościele iasne proroctwa widzą, a przedsię z niego vciekaią» [20]. To mowi święty Augustyn.

A miedzy inymi to, co ku naszey tesz rzeczy służy, ono v proroka Ezaiasza znaczne iest proroctwa o kościele Chrystusowym: «Będzie (powiada) w ostatnich dniach zgotowana gora Pańska na wierzchu gor, y podniesie się nad wszytki pagorki, y zbieży [21] się do niey wszytko [22] pogaństwo [23] y poydzie narodow wiele y rzekną: podźmy, wstąpmy na gorę Pańską, y w dom Boga Iakobowego, y nauczy nas drog swoich, y chodzić będziem ścieszkami iego: abowiem z Syona wynidzie zakon y słowo Boże z Hieruzalem» [24]. Patrzayże, iako prorok mowi, iż słowo Boże || (10) nie zinąd wynić ma, iedno z Hieruzalem. A Hieruzalem—co iest innego, iedno miasto y kościoł Chrystusow powszechny, ktory iusz nie z samych tylko Żydow, ale ze wszytkich narodow y ięzykow ludzkich zebrany iest. Kto tedy pierwey mieszczaninem tego miasta nie zostanie, słowa Bożego mieć y drog Bożych okrom tego domu nauczyć sie y vczniem Chrystusowym być nie może [25].

Y stary Ireneusz tak przeciw heretykom pisze: «w kościele (mowi) postanowił Bog apostoły, proroki, doktory y wszytki inne skutki Ducha Bożego, ktorego vczestnikami być nie mogą, ktorzy do kościoła nie idą. Kędy [26] iest kościoł, tham y Duch Boży; a gdzie Duch Boży, tam kościoł y wszytka łaska; a Duch iest prawda. Przeto ktorzy tego Ducha vcześnicy nie są, piersiami się they matki (to iest kościoła ś.) (ku żywotu) [27] nie karmią, ani vżywaią cichego źrzodła, z ciała Chrystusowego płynącego; ale sobie kopaią studnie błotne z rowow ziemskich, y z onego bło||(11)ta piią wśmiardłą wodę, vciekaiąc od wiary kościelney y od-

[15] На полѣ: «Psal. 75, [ст. 2]». [16] На полѣ: «Ezai. 60 [ст. 1]». [17] Опущено во 2 изданіи. [18] На полѣ: «Matt. 2». Этотъ «абзацъ» во 2 изд., содержа въ себѣ то же самое, изложенъ нѣсколько иначе, въ другомъ порядкѣ. [19] Это – мѣстоименіе «ù»; во 2 изд.: «gi». [20] На полѣ: «In psal. 30 Conc. 2». [21] Во 2 изд.: «zbieżą». [22] Во 2 изд.: «wszytki». [23] Во 2 изд.: «narody». [24] На полѣ: «Esaie. 2 [ст. 2—3]». [25] Весь этотъ «абзацъ», съ ничтожными измѣненіями въ словахъ, помѣщенъ во 2-мъ изданіи, въ концѣ rozdziała, послѣ нижеслѣдующаго «абзаца». [26] Во 2 изд.: «gdzie». [27] Это во 2-мъ изданіи опущено.

miataiąc Ducha, aby nauczeni nie byli»[1]. To mowi ten doktor. A obacz, iako Ducha Bożego y prawdę iego tak z kościołem spaia, iż iedno bez drugiego być nie może[2].

A iż czystey wody zdrowey nauki y ewanieliey nikt nie piie, iedno z ciała Chrystusowego, ktore iest, iako mowi apostoł święty[3], kościoł iego. A tak iako się rzekło pierwey o kościele, niżli o piśmie y pisanym słowie Bożym, dowiedzieć się potrzeba iest temu, ktory zbawienia swego szuka. Bo tesz pierwey[4] był kościol, niżli pismo, ktore się od Moiżesza poczęło, a kościoł Boży od Adama. Y w nowym zakonie także bez pisaney ewanieliey był przez czas niemały kościoł Chrystusow[5].

Rozdział 3[6].

Kościoł Boży widomy iest.

Ten kościoł Boży tak iest widomy, iż się z nim rozmowić y iego się dołożyć każdy może. Bo sam Pan ||(12) Iezus, roskazuiąc[7] brata nieposłusznego kościołowi opowiedzieć, nie kazał do niewidomego, ale do tego, ktory w ciele widomym osobę na sobie kościoła Bożego w vrzędzie porządnym nosi. Ktemu, do miasta na gorze zbudowanego przyrownał kościoł swoy Syn Boży, «ktore się zakryć nie może», ale raczey na to postawione iest, aby na nie każdy patrzał, «iako świece nie kładą pod ławę, ale na świecznik, żeby świeciła wszytkim domownikom»[8]. Dla tegosz y poganie niewierni na kościoł Boży patrzyć mogą: Bo tak mowi Paweł święty o chrześcianach onych pirwszych: «miedzy złym narodem y skażonym (powiada) świecicie, iako słońce y miesiąc świata, słowo żywota w sobie maiąc»[9].

A ieśli pogaństwu, ktore do niego przystać y w nim zbawienie swe otrzymać nie chce, tayny kościoł Boży nie iest,—daleko więcey chrześcianinowi niewidomym być nie może.

Przetosz święty Chryzostom mowi: «łacniey kto słońce zgasić, niżli kościoł Boży zaćmić, może»[10]! Y Augustyn ||(13) święty, przeciw heretykom pisząc: «iako to są slepi (powiada), ktorzy tak wielkiey gory nie widzą, ktorzy od świece, na świeczniku postawioney, oczy kryią. W słońcu (mowi) pismo postawił przybytek swoy, to iest na iasności y widoku. Przybytek iego — ciało iest iego, przybytek iego — kościoł iest iego, w słońcu postawiony, nie w ciemności, na dniu, nie na nocy[11]. Y na drugim mieyscu: na wszytkę ziemię (mowi) wyszedł dzwięk ich, y na kraie świata słowa ich[12]. Ztądże iest, iż kościoł (prawi) nikomu tayny być nie może. Przetosz y ono w ewanieliey sam Pan mowi: miasto osadzone na gorze zakryć się nie

[1] На полѣ: «Libr. 3, cap. 40». [2] Этотъ «абзацъ» во 2 изд. заканчивается слѣдующею прибавкою: «... a prawda y wiara Chrystusowa y słowo Boże być bez kościoła nie może». [3] На полѣ: «Colos. 1». [4] На полѣ: «Kościoł pierwey, niszli pismo». [5] Этотъ «абзацъ» опущенъ во 2-мъ изданіи. [6] Начиная съ 3-го rozdziała, во 2-мъ изданіи идутъ совершенно вновь написанныя главы вплоть до заключенія первой части (т.е. до 19-го rozdziała). Эти новыя главы напечатаны ниже, въ видѣ дополненія. [7] На полѣ: «Matt. 18». [8] На полѣ: «Matt. 5 [ст. 14—15]». [9] На полѣ: «Philip. 2 [ст. 15—16]. [10] На полѣ: «Hom. 4 de verbis Isai». [11] На полѣ: «In Epist. Ioan. Tract. 2». [12] Это извѣстное мѣсто: «во всю землю изыде вѣщаніе ихъ, и во вся концы вселенныя глаголы ихъ».

może. Co się y z psalmem [13] stosuie: w słońcu (powiada) położył przemieszkanie swoie, to iest na iawie y widoku» [14].

Tak zbiiał heretyki Augustyn święty przed iedennaścią set lat y daley, ktorzy toż mowili, co też dzisieyszych lat heretykowie barzo głupie y vpornie plotą, iakoby kościoł Boży niewidomy być miał. Bo tym samym, gdy to niebacznie ćwierdzą, srodze || **(14)** się samiż potępiaią, iż ani wiary, ani prawdy, ani słowa Bożego y żadney do zbawienia nadzieie nie maią, poniewasz kościoła Bożego, ktory sam iest (iako mowi święty Pawieł) [15] podporą y vćwierdzēnim prawdy, za mistrza y nauczyciela mieć nie mogą. Bo człowiek od tego się nauczyć nie może, kogo nie widzi, ani słyszy; gdysz wiara nie iest tylko z samego obiawienia Ducha Świętego, ale też y z słuchania, wedle apostołu [16], do vcha. Y tego nie baczą, iż kościoł Boży tu na ziemi w cielech iest ludzkich widomych; a iakosz niewidomym być ma, gdysz ludzie, s ktorych ten kościoł zebrany iest, ciała widome maią?

A tho, co mowią, iż za czasu Heliasza [17] kościoł Bozy taiemny był (bo o siedmi tysięcach ludu Bożego, ktorzy się nie pokłonili Baalowi, nikt nie wiedział), omylnie y fałszywie wykrącaią. Bo chociaż śiedmtysięcy ona zakryta była, przedsię kościoł Boży w vrzędnikach swoich, w ktorych się światu wszytkiemu na oczy stawi, zakryty y taiemny na || **(15)** on czas nie był. Wiedział każdy, y wiedzieć mogł o onym wszem znaiomym vrzędniku kościelnym Heliaszu, y o iego vczniu Helizeusie [18], ktorego y dzieci samy, ktore za nim wolały, dobrze znały; y o innych w Ieruzalem kapłaniech, w ktorych się kościoł Boży sławił, gdzie pismu y nauce Bożey schowanie, gdzie ofiarom y słuszbie Bożey prawdziwey mieysce od Boga naznaczone było. Acz żaden wszytkich członkow kościoła Bożego każdego zosobna, widzieć y o każdym z nich wiedzieć nie może, iako tesz y o tych siedmi tysiącach nie wszyscy wiedzieć mogli, wszakże o pirwszych y przednieyszych tego ciała członkach, to iest o pasterzach y wodzach trzody Bożey, wiedzieć każdy, y na nie patrzyć, y w nich kościoł Boży, ktorego oni osobę na sobie noszą, oglądać może. O takich Pan rzekł w ewanieliey [19], iż światu wszytkiemu świecą, a zakryć się nigdy, iako miasto na gorze, nie mogą.

A kto by rzekł: iakosz kościoł Boży widomy być ma, poniważ my w Kredzie wie||**(16)**rzemy koscioł święty powszechny: bo co wierzem, tego nie widziem? Tedy na to niechay wie, iż my nie to w członkach wiary świętey wyznawamy y wierzemy, iż kościoł Boży iest (bo to sami na oko widzim), ale wierzemy, iż przezeń nas Duch Święty vczy, y w nim do nas mowi, a iż zbłądzić nigdy iego słuchaiąc nie możem, y w iedności iego zbawienie y grzechom odpuszczenie otrzymać mamy.

Rozdział 4.

Kościoł Boży łacno po czterzech rzeczach poznać, kto się iedno dobrym sercem o nim pyta y wiedzieć pragnie.

Dobrze święty Augustyn [20] napisał mowiąc: «Łacno (powiada) tobie poznać y obaczyć miasto na gorze założone, o

[13] На полѣ: «Psal. 18». [14] На полѣ: «Cont. lit. Petilia. libr. 2, cap. 32». [15] На полѣ: «1 Tim. 3 [ст. 15]». [16] На полѣ: «Rom. 10 [ст. 17]». [17] На полѣ: «3 Reg. 19». [18] На полѣ: «4 Reg. 2». [19] На полѣ: «Matt. 5 [ст. 14]». [20] На полѣ: «Epis. 170 ad Seuerinum».

ktorym Pan w ewanieliey [1] mowi, iż się zakryć nie może. Bo kościoł iest katolicki, to iest po wszytkim świecie rozla||(16)ny, o ktorym niewiadomości żaden mieć nie może. Wszakże po tych czterzech rzeczach poznaż go y naprostszy, ktory pisma nie czyta. Ten iest prawdziwy kościoł Boży, ktory ma te czterzy rzeczy: to iest Chrystusowę iedność starożytną, trfałość pospolitą, powszechność a potomstwo y rodzay apostolski, ktory successyą zową. A z drugiey strony to iest heretycki y fałszywy kościoł, ktory ma około Boskich w Chrystusie rzeczy—rosterki, nieustawiczność, pokątność y samosłańatwo».

Ktore słowa, aby się komu trudne nie zdały, tak się obiaśniaią:

Naprzod [2]: to iest prawy kościoł Boży, ktory iako ieden iest, tak tesz ma w sobie iedność y zgodę, nie pogańską, ani świecką, ale Chrystusowę, w Bogu y w Duchu iego,—nie w rzeczach świeckich widomych, y takich, ktorych rozumem y wywody dość może (bo się na taki rozum każdy zgodzić musi), ale w rzeczach niebieskich, ktorych nikt nie widział, ani ich obiąć rozumem, ani wywodem ||(18) żadnym dowieść może. Wielki to cud iest: tak zgodne w kościele Bożym o Bogu w Troycy iedynym, y prawym bostwie y człowieczeństwie Chrystusowym, o przenaświętszym sakramencie, y o innych rzeczach wielkich skrytych y niebieskich—na ziemi miedzy katoliki wyznanie: iż po wszytkim świecie, co ich iest, iedno serce maią y iedno wierzą, iedny vsta maią y iedno wyznawaią [3]! Przywiedz katolika z Indyey, z Rzymu, z Hiszpaniey, alić on tosz mowi, co ten, ktory się w Polszcze wiary ś. nauczył. Ieden doktor katolicki na wschod słońca, drugi na zachod, a obadwa toż mowią roznemi ięzyki, nigdy się nie znawszy, ani zmowiwszy. Tenci znak iest, iż iedenże Duch Święty w nich mowi, Duch Chrystusow, ktory na to dany kościołowi iest, aby z rozmaitych narodow y ięzykow pogaństwo do iedney wiary katolickiey skupił; aby wielki poczet ludzi Chrystusowych miał serce iedno y duszę iednę, a kościoł Boży prawym ciałem Chrystusowym, ktory się Du||(19)chem iego ożywia, nazwany być mogł. Duch Chrystusow do kupy y iedności wiedzie, bo na to przyszedł, iako Ian święty mowi, aby syny rozproszone w iedność zebrać mogl; Duch Chrystusow zbiera, nie rosprosza [4].

Lecz z drugiey strony Duch wilka onego piekielnego antychrysta rostargiwa y rozdziela, y wszelkiey niestworności przyczyną iest: iako pierwszy apostata y mistrz wszytkiey pychy y głowa hardości, ktora zawżdy niezgody sieie. Bo miedzy hardemi, mowi pismo, zawżdy swary panuią [5].

Ta taka niezgoda miedzy dzisieyszimi heretyki około wiary świętey wyznania tak iest znaczna, iż y sami tego nie przą. Skoro od kościoła świętego iednego katolickiego odstąpili, tak do iedności trafić nigdy nie mogą. A tam gdzie się na swoich synodziech o zgodę staraią, niezgody y heretyctwa y sect więcey przyczyniaią. A iako oni Żydowie na puszczy, gdy cielca sobie vlali, a iednego Boga swego odstąpili, nigdy iednego nie wyznawali, ani tak mowili: «owo bog ||(20) twoy, Izraelu», ale raczey: «owo bo-

[1] На полѣ: «Matt. 5 [ст. 14]». [2] На полѣ: «Pierwszy znak kościoła Bożego w Chrystusie». [3] На полѣ: «Acto. 4 [ст. 32]». [4] На полѣ: «Ioan. 17 Ian. 11 [ст. 52]». [5] На полѣ: «Pro. 13».

gowie twoi, ktorzy cię wywiedli z Egiptu» [6]. Także y dzisieyszy heretykowie, stąd wiary iedney katolickiey odstąpiwszy, iedney sobie nigdy vczynić nie mogą; ale maią nędzny wiar wiele, y zatymże bogow wiele. Inny Chrystus Zwingliański, ktory to mowi, a inny Saski, ktory nie to. Inny Nowokrzczeński, ktory mowi tak, inny Aryański, ktory mowi nie tak. A gdyby Bog wszytkich był ieden, iednoby mowili wszyscy. A iako oni, ktorzy z hardości wieżę do nieba w Babiloniey budowali [7], to karanie odnieśli, aby ieden drugiego nie rozumiał; tak heretycką hardość, ktorą wzgardziwszy przełożone swoie sami sobie niebo otwarzać chcą, tym Pan Bog pokarać y wszytkim ich głupstwo y sromotę na oczy pokazać chciał: iż się nie rozumieią, a tak niestworni są, iż nie tylo iedna sekta z drugą woynę wiedzie, ale y w iednym domu inną syn, inną ociec, inną mąż, inną żona, inną czeladka prowadzi, a każdy minister iako z swoią ||**(21)** głową, tak też y z swoią wiarą idzie. O tychże stary Ireneus [8] napisał: «tak wiele iest (powiada) miedzy nimi rożnego rozumienia o iednychże słowach pisma świetego. Niechże się sami pierwey zgodzą o tym, co w pismie przepowiedziano iest; potym my odpor im dawać będziem. Lecz my iednego y samego Boga nauki naśladuiąc y wzor prawdy maiąc, iednosz zawżdy o iedney rzeczy mowiem». To Ireneus. A tak ta iedność y zgoda wyznania katolickiego we wszytkich katolikach nieomylny znak iest Ducha Bożego y kościoła iego. A te niezgody, rozerwania y sekty pewnym też są znakiem heretyctwa y fałszu y przeklętey sinagogi szatańskiey.

Po drugim [9] tesz znaku także iasnie poznasz kościoł Boży, to iest po stateczney y starożytney trfałości y nieodmienności, ani vstaniu zaczętey wiary y religiey katolickiey. Co Zbawiciel w Pietrze ś. kościołowi swemu obiecał [10]: zbuduię (mowi) kościoł moy na tobie opoce; boś ty o||**(22)**poka, a bramy piekielne nie przemogą iego; y prosiłem za cię, Pietrze, aby nie vstawała wiara twoia. Krotko mowiąc: ta wiara, ktorą w Rzymie Piotr ś. szczepił, y Paweł ś. rosszerzył, tak starożytnie przez pułtora tysiąca lat trwa, iż iey żadne tyraństwo, ani heretyctwo szkodzić nie może, ani zwątlili iey mocnych gruntow wszyscy heretykowie, ktorzy na ten kościoł często y gęsto powstawali. Aż do tego czasu, iako się ten kościoł vgruntował, kwitnie wiara iego, y pełnią się na nim obietnice wiernych słow syna Bożego. Y s podziwienim wielkim, a nie bez iawney siły Bożey, tak wiele maiąc nieprzyiacioł, ten kościoł trwa, a nigdy się nie mieni, ani vstawa. Przetoż Chryzostom ś. [11], temusz się dziwuiąc y tę trwałość za Boski cud znaiąc, mowi: «To sam Bog dać może grzechow odpuszczenie, a iżby kościoł, ktory miałbyć miedzy takimi nawałnościami, niewzruszony, ani zwyciężony został. Chrystus pasterz a głowa rybołow człowiek, wzgardzo||**(23)**ny przeciw wszytkiemu światu, mocney się stawił, niżli iaki dyament; to obiecał, co samemu Bogu służy». A ieślisz Chryzostom ś., czterzysta tylo lat po Chrystusie żyiąc, they się trwałości kościoła, w ktorym Piotr człowiek słaby iest głową, dziwował, y za cud to Boży poznawał; daleko my więcey iuż lat pułtora tysiąca tę starożytność y trwałość iego znaiąc, Boską

На полѣ: «Exo. 32». [7] На полѣ: «Gene. 11». [8] На полѣ: «Libro 4, capi. 65». [9] На полѣ: «Drugi znak kościoła B.» [10] На полѣ: «Matt. 16 [ст. 18]. [11] На полѣ: «In Matt. cap. 16».

moc iemu przyczytać y za prawy go kościoł przyznać mamy.

Z drugiey strony: heretyckie synagogi są, wedle proroka [1], iako kuczka przy ogrodzie y chłodniczek przy winnicy,—ktory co rok buduią, a co rok go wiatr rozniesie. Nastawaią heretyctwa, ale prętko giną, a co minister y heretyk, to nowina. Żadney starożytności, żadney trwałości z sobą nie niosą. Przetosz o nich dawno Ireneusz [2] napisał: «wiele ich miedzy nimi, y owszem wszyscy chcą być doktormi y nauczać, a odstępuiąc od iednego kacerstwa, w ktorym byli, do innego się vdaią, y od tego zasię do drugiego idą, nowinek v|(24)cząc y sami sobie nowe wynalaski składaiąc. Tak iedna sekta drugą pożeraiąc, wszytkie giną a, wedle apostoła, sami się iedząc, sami się gubią, y nie trwaią». To tak ten doktor mowi. Co tych heretyckich kuczek y chłodniczkow wiatr poroznosił! A gdzie dziś Arriusz, Eunomiusz, Berengariusz, Donatysta, Wiclew y inni? Dawno vstali! A ieśli kto ich kacerstwa pomorzone ożywia, także vstanie. Iakie drzewo, taka y roszczka! Przetosz katolicka nauka słusznie do rzeki, ktora vstawicznie od wieku płynie a nie vstaie, przyrownana iest w pismie. «Rzeczne (mowi psałm[ista]) bieżenie vwesela miasto Boże» [3]. A kacerstwo deszczowi gwałtownemu podobne iest: z ktorego prętko vlice y rynsztoki wody nabierzą y wszytki plugastwa z miasta wynosząc, pędem wielkim rowy y doły czynią: wszakże wnet vstaią, suche tylo mieysca a przykre doły zostawuią. Bo nauka kacerska prętko powstaie, złego sumnienia ludzi w się nabierze, a zasię prętko vstaie, a doły takie zosta||(25)wi, w ktorych zasię potym ślepi ich naśladownicy, chcąc czystą wodę pić, błoto naydą, a drudzy szyie w onych rowiech łamią.

Potrzecie [4]: to iest prawy kościoł Chrystusow, ktory ma pospolitą powszechność, to iest, isz nie tylko po wszytkie czasy, iako się rzekło, ale po wszytkich ięzykach y narodach świata wszytkiego rozlany iest. Bo proroctw iest bez lidżby [5], isz nie ieden narod, ale wszytkie narody ludzkie Chrystusowi za dziedzistwo dane być, y w iego się kościele zamknąć, y stać się wszytki iedną owczarnią pod iednym pasterzem miały; isz to iest nieomylny znak kościoła Bożego ta to powszechność y zezwolenie iednostayne narodow y ięzykow wszytkich. Przetosz ieden stary doktor Vincentius Lirinensis tak nauczał: «w kościele (powiada) katolickim starać się pilnie o to trzeba, abychmy to trzymali, co wszędzie y co zawżdy y od wszytkich wierzono było. Bo to iest prawie y własnie katolikom, iako samo imię y wykład iego vkazuie, ||(26) isz wszytko wobec powszechnie zamyka. To tak będzie, ieśli poydzem za powszechnością, starożytnością y zezwolenim narodow wszytkich». Ś. Augustyn [6] także mowi: «nie słuchaymy tych, ktorzy przą, aby kościoł ś. ieden katolicki po wszytkim świecie rozlany nie był, ale tylo w Afryce, to iest v Donatystow został. Tak głuchemi zostali, isz nie słyszą co prorok mowi: «syn moy iesteś, iam ciebie dziś vrodził; żąday ode mnie, a dam ci narody za dziedzistwo twoie a za dzierżawę twoię okrągi ziemie» [7]. Y wiele (mowi) innego pisma starego y nowego zakonu iawnie vkazuią, isz kościoł Chrystusow po wszytkiego świata ziemi rozszerzony iest».

[1] На полѣ: «Izai. 1 [ст. 8]». [2] На полѣ: «Lib. 1, cap. 30». [3] На полѣ: «Psalm 45 [ст. 5]». [4] На полѣ: «Trzeci znak kościoła Bożego—powszechność». [5] На полѣ: «Psal. 2». [6] На полѣ: «De agone Christia., cap. 29». [7] На полѣ: «Psal. 2 [ст. 7—8]».

Przeciwnym zaś obyczaiem kacerstwo: pokątne iest iednego miasta abo iedney nacyey, y to nigdy nie całey, y iednego człowieka wymysł nietrwały; nigdy to złe nasienie tak płodne nie iest, aby wszytkę rolą Pańską zarazić miało; nigdy w oczy świata wszytkiego, to iest nà koncyliach || **(27)** prawdy swey, ktorey nie ma, nie pokaże: w ciemności y w kącie iednym zwodząc, przed światłością się powszechności doktorow y pasterzow kościelnych kryie. Dla tegosz słusznie ty słowa święthy Augustyn [8] w pismie swym zostawił: «oblubien[i]ca Chrystusowa (to iest kościoł Boży) wszytko trzyma to, co za posag od swego męża wzięła. Czytam zapis iey małżeński y przełożę iy. Słuchaycie (mowi), heretykowie, co napisano! Trzeba było tego, aby Chrystus vcierpiał y z martwych wstał, żeby w imię iego pokuta opowiedziana była na odpuszczenie grzechow wszytkim narodom [9]. Wszythki narody świat iest wszystek. Kościoł cało trzyma, co wziął w pousàg od swego męża. Każde zebranie wszelakiego kacerstwa w kącie siedzi, nałożnica iest nie żona vczciwa. O, kacerstwo Arryańskie! czemu nagrawasz y vrągasz się, czemu sobie do czasu wiele przyczytasz?! Krzywdę ma gospodyni od ciebie, niewolnice, wiele potwarzy na nie kładziesz! Acz ci ża||**(28)**łość ma, ale się ciebie, nie boi oblubienica Chrystusowa, kościoł katolicki. Gdy na nię weyrzy oblubieniec, ty wyrzuconą będziesz z dziećmi twemi [10]. Bo nie będą dziedziczyć synowie niewolnice z synmi wolney y prawey małżonki». To Augustyn święty.

Tosz się o dzisieyszych heretykach, niedawno od Lutra powstałych, mowić może. Ieśli v nich wiara katolicka, czemu dopiero powstała? Czemu nie apostoła ktorego, ale Lutra ma przodka? Czemu o niey świat nie wiedział? Czemu takiey poganie nie przyięli? Czemu o takiey przodkowie naszy Polacy y Litwa, bałwochwalstwo porzuciwszy, nie wiedzieli? Ieśli ich wiara katolicka, czemu się na wszystek świat y wszytki nacye nie rosszerzy? Czemu we Włoszech, w Hiszpaniey, w Indyach, w Grecyey y w Azyey mieysca nie ma? Czemu się po pogaństwie, po Turcech y Tatarzech nie rosszerzy? Czemu samey iedney Niemieckiey ziemie przez lath pięćdziesiąt y daley zwoiować nie może? Bo po dziś dzień statecznieу||**(29)**sze w Niemcech księstwa y miasta katolicką y Rzymskiego kościoła starożytną wiarę trzymaią. Ieśli v nich katolicka wiara, czemu się z nią po kątach kryią? Czemu na koncylium Trydenckie, na ktorym ze wszytkich narodow pasterze y doktorowie zebrani byli, chociasz ich pozywano, nie vkazali? Czemu dla niey, ieśli prawdziwa iest, a niebiespieczeństwa się bali, gardła swego nie nastawili? Ale znać się musi, iż swey rzeczy pokątniey nieduſali, iż swe wymysły, nie powszechność, nie zezwolenie narodow [12] wszytkich, nie słowo Boże, ktore po wszytkim świecie zabrzmiało, ale swoie vpodobania osobliwe przynoszą.

Czwarty znak [13] iest kościola Chrystusowego—successya y potomstwo, apostolskim rodzaiem porządnym, a nie rozerwanim, aż do naszych wiekow idące. Bo iż kościoł Boży bez oycow, pasterzow y starszych głow być nie może, duchowne synow Bożych rodzenie, pokarm dla nich niebieski, słowa Bożego y sa-

[8] На полѣ: «De symbolo lib. 4, cap. 10, 7, 9». [9] На полѣ: «Łuk. 24. Acto. 14». [10] На полѣ: «Galat. 4». [11] На полѣ: «1 Moiże. 21». [12] Въ подл.: «narod*ach*». [13] На полѣ: «Czwarty znak kościoła Bożego—successya».

kramentow, ||(30) y ktemu lekarstwo na chorobę grzechow y na odpuszczenie ich mieć musi. A ktemu iż mocy tey pasterze mieć od ludzi nie mogą (bo to samego Boga sprawa), tedy ią abo od samego Pana Boga brać, abo rodzenim y dziedzistwem dostawać muszą. Tak było w starym zakonie. Aaron [1] od samego Boga moc wziął na kapłaństwo y naukę ludu Bożego, y cudem to onym roskwitnienia rozgi suchey, iż go Bog na kapłaństwo y sprawowania zbawienia ludzkiego obrał, pokazał. Synowie zaś iego rodzenim y po krwi stępowanim thesz moc brali. Tak iż kto z Aaronowey liniey po krwi nie szedł, ten powołania żadnego do kapłaństwa y do nauki ludu Bożego prawa nie miał. Tosz się w nowym zakonie stało: cielesne tylo rodzenie w zakonie duchownym w duchowne się obrociło. Wzięli apostołowie moc od samego Chrystusa y Boga naszego na sprawowanie zbawienia ludzkiego,na kazanie, na czynienie sakramentow, na odpuszczenie grzechow, y to cudy po||(31)kazali. A iż po wzięciu vrzędu tego, małżeństwu nie służyli, ani się godziło w duchownym zakonie cielesną successyą czynić, moc też ona z nimi vmrzeć nie mogła, bo kościoł by bez niey zginął. Coż się stało? Kładzienim rąk dziedzice sobie y potomki, narod swoy zostawuiąc, czynili, daiąc im tę moc, ktorą sami od Pana Boga mieli na kazanie y sakramentow czynienie y grzechow odpuszczenie, abychmy za nie mieli syny postawione za książęta świata wszytkiego. Gdy [2] tedy takim potomstwem y succesyą ieden brał tę moc od drugiego, y tak szło powołanie prawe na ten wielki vrząd. To znak był zawżdy napewnieyszy kościoła Bożego, w ktorym to takie potomstwo, rodzenie y dziedzictwo zostawało. Y tym się od kacerstwa zawżdy przodkowie naszi starzy bronili. Y tym w apostolskim się kościele być słusznie chlubili. Tak stary Ireneusz [3] przeciw heretykom napisał: «tych potrzeba (mowi) kapłanow słuchać, ktorzy succesyą a rodzay abo wstępowanie maiąc od a||(32)postołow, iakosmy vkazali, ktorzy zaraz z succesyą na biskupstwa dar prawdy pewny, wedle vpodobania Ducha Ś., wzięli. A inne, ktorzy tey głowney succesyey nie maią, y na lada się mieyscach zbieraią, podeyrzane y iako za heretyki mieć trzeba; ktorzy złe trzymaią, dzielą się, pyśni y sobie się sami podobaiący, abo iako przewrotni dla zysk swego y prożney chwały to czynią». Tak y Cypryan [4] ś. męczennik dla tego Korneliusza, Rzymskiego biskupa, prawdziwy kościoł mieć mieni, iż po Fabianie porządnym stawienim succedował abo nastąpił. «Nowacianus (powiada) heretyk przeto w kościele nie iest, ani za biskupa poczytan być może, iż podanim ś., ewanieliey y apostołow wzgardziwszy, po żadnym nie wstępuiąc, sam siebie postawił. Bo mieć żaden y trzymać się kościoła nie może, ktory ordynowany abo postawiony w kościele nie iest». To Cypryan. Tak ieszcze starszy Tertulian [5] na heretyki woła: «niechay (powiada) vkażą początek y zrzodła koscio||(33)łow swoich, niech się rozpytaią w przeszłych wiekach, maią li succesyą, od początku idącą, taką, żeby pierwszy ich biskup abo był ktory apostoł, abo od apostolskich mężow, ktorzy z apostoły trwali, idący, ktoregoby sobie za przodka mieli. Bo tak

[1] На полѣ: «3 Moiże. 17 y 18». [2] На полѣ: «Psal. 44». [3] На полѣ: «libr. 4, cap. 43; libr. 4, cap. 63; libr. 3, cap. 3». [4] На полѣ: «Lib. 1, epist. 6». [5] На полѣ: «De praescriptio heretic.».

kościoły apostolskie dochody swoie maią: Smierneński kościoł ma Polikarpa, ktorego Ian ś. postawił, Rzymski ma Klimenta, ktorego Piotr ś.». Tym się też w kościele świętym katolickim Augustyn ś. [6] zatrzymał, tak mowiąc: «trzyma mię w kościełe Bożym wyznanie wszytkich narodow, y poważnośc cudy zaczęta, nadzieią vchowana, miłością rozmnożona, starożytnością vćwierdzona; trzyma mię od samey stolice Piotra apostoła, ktoremu owce swoie ku pasieniu Pan po zmartwychwstaniu zlecił, aż do dzisieyszego biskupstwa kapłanow succesya, abo iednego po drugim wstępowanie». Y na drugim mieyscu [7], w Rzymskim kościele wyliczaiąc Piotra ś. potomstwo aż do Anastazego, ktory za czasu iego stoli||(34)cę Piotrową trzymał, heretykom odpor daie taką sukcesyą, a tam kościoł apostolski vkazuie, gdzie się taka od apostołow aż do naszych czasow sukcessya pokazuie.

A tak heretyckie zgromadzenie y dzisieyszych Sasow, Luteranow, Zwinglianow, Nowokrzczeńcow synagogi prożno się kościołem Bożym pokrywaią. Bo takich oycow z rodzaiu apostolskiego nie vkazuią, ani vkazać mogą. Przeto samosłańcy są ich ministrowie, sami się w vrzędy, do ktorych nic nie maią, wmiataią; sami sobie moc Boską do kazania y czynienia sakramentow przyczytaią, ktorey ani od Boga wzięli, ani iey żadnym prawdziwym cudem podeprzeć mogą, ani iey też potomstwem rodzonym y dziedzictwem wziąć mogli. Poniewasz są owi bez oycow, bez przodkow, bez tradycyi y podania dziedzictwa y mocy, raz od Chrystusa wziętey. A iako oni Hieroboamite, z rodzaiu Lewitow Bożych nie idąc, od świeckich panow taką moc biorą, iaką sami mieli. Tak y dzi||(35)sieyszy heretykowie stawienie swoie na vrzędy duchowne od panow y zborow świeckich, ktorzy do tego nic nie maią, biorą. Przeto błędy sieią, ludzie zwodzą do roznych wiar, y zatym do wiela bogow vkazuią, żadnego sakramentu na zbawienie y ku pożytku dusznemu sprawić żadną miarą, ani dać bez mocy, od Chrystusa przez apostoły podaney, nie mogą.

Pomnisz, czytelniku miły, iako masz prawy kościoł po tych czterzech słowkach poznać, a iako też heretycki przeciwnymi czterzmi wytknąć masz. Tych baśni nie słuchay, gdy mowią: «potym ci kościoł Boży poznać, ktory ma szczere słowo Boże y prawdziwe sakramentow ewanielickich sprawowanie»; bo to są heretyckie pokrywki, ktorzy, szczerym się słowem Bożym zdobiąc, do pisma vkazuią, ktore sobie, iako chcą y iako im trzeba, wykładaią y rozumieią. Iż miasto słowa Bożego, gdy się prypatrzysz, nic innego, iedno ich wykłady y zfałszowane rozumienia pisma nie nay||(36)dziesz. W ktorym się nikomu rozeznać y sądzić nie dadzą, iedno sami oni rozumni być w swym vporze chcą. Tym płaszczem prawdziwego słowa Bożego każde się kacerstwo pokryć może, bo każde z pismem idzie; ale kościolem, tak wedle onych czterzech słow opisanym, żadne się błędliwe sekty pokryć nie mogą. Wnet poznasz, gdy się w iedność, w starożytność, w powszechność y w successyą od apostołow przybierać chcą: iż iako małpa ludzkie szaty, abo iako karlik rosłego pacholka suknią na się biorą, obaczysz, że to nie iest vbior

[6] На полѣ: «Con. episto. Manich. cap. 4». [7] На полѣ: «Episto. 165 et contr. Faustum libr. 11, cap. 2».

ich, vplotą się wnetże w tey sukni, abo ią opak włoża, abo postąpić w niey nie będą mogli. Augustyn ś. [1] także heretykom przygania, iż oni po sakramenciech, wierze y pełnieniu przykazania Bożego kościoł Boży vkazowali. «To są ieszcze (powiada) omylne y niedostateczne znaki kościoła Bożego; bo okrom kościoła może być chrzest, iako v heretykow, y wiara, iako w schismatykow, ale niepożyteczna, nie na zbawienie. A w ko||**(37)** ściele żaden nie iest, ktory w iedności, w miłości y w pospolitowaniu wszytkiego świata nie iest». To ś. Au[gustyn].

Rozdział 5.

Kościoł ś. prawy ieden iest, nie dwa, ani trzy.

Iedna iest wedle pisma oblubienica Chrystusowa, iedna Hieruzalem matka synow iego, iedna owczarnia owiec iego, iedno ciało członkow iego, ieden korab nowego Noego [2]; a iako ś. Chryzostom [3] mowi: «kościoł, ieśli Boży iest, ieden iest, nie w Koryńcie tylko, ale po wszytkim świecie musi być kościoł ieden». Przetosz prożno się na tym zawodzić, abyśmy wiele kościołow sobie przeciwnych za prawdziwe znać mieli. Ieśli wiele iest tych, ktorzy się wiarą Chrystusową y kościołem iego pokrywaią, samo miedzy sobą w rzeczach, wierze należytych, niezgodni y rożni są, wszyscy prawdziwym ko |**(38)**ściołem być nie mogą. Iedna tyle miedzy nimi iest oblubieńca, a inne wszytkie są nierządnice. Iedna tylo iest owiec Chrystusowych owczarnia, a inne wszytki iaskinie są łoterskie. Iedno tylo iest żywe Chrystusowe Ciało, à inne wszytkie malowane są a martwe. Ieden tylo zbawienny korab y pewny, a inne wszytkie są rozboynicze a niepewne łodki. Dla tegosz czuć się każdemu, ktory się chrześcianinem zowie, potrzeba, aby o tym iednym kościele, ktory się wyszszey opisał, wiedział y vmiał się o nim sprawić y wypytać. Bo nic trzeciego niemasz, iedno: abo iest przy prawdziwey oblubieńcy, abo przy nievczciwey nierządnicy; abo iest Chrystusowym, abo szatańskim członkiem; abo w domu prawego oyca vżywa synowskiego chleba, abo w głodney stronie v kmiecia plewami się karmi; abo wsiadł w pewny okręt, w ktorym głębokie y burzliwe świata tego y pokus na nim morze przepłynie, abo w sprochniałą łodkę, w ktorey się rozbiwszy na przepaść głębokości pie||**(39)**kielney poydzie. Trzeciego nic być nie może: iedno to, abo owo.

Przetosz ieśli iest wiele wiar chrześciańskich y wiele sobie kościołow roznych, iż inny iest, iako tu w Wilnie na to patrzem, Zwinglański, inny Luterski, inny Nowokrzczeński, inny Ruski abo Grecki, inny Rzymski albo Łaciński, ktore iedności z sobą w wyznaniu iedney wiary y prawdy Bożey y iedney społeczności w miłości chrześciańskiey nie maią (o ceremoniach nie mowię, bo ty w iedney wierze y posłuszeństwie rożne być mogą), tedy rzecz iest pewna, iż tylo ieden iest prawy kościoł Chrystusow miedzy nimi, a inne wszytki fałszywe y takie są, iako się rzekło. Ieden tylo prawdę ma y mowi, a inni wszyscy fałsz przynoszą y mataią.

[1] На полѣ: «Contra Crescenium lib. 1, cap. 29. Contra Donati, lib. 4, cap. 19». [2] На полѣ: «Canti. 6; Galat. 4; Ioan. 10; 1 Cor. 10; Gene. 7; 1 Petri 3». [3] На полѣ: «In Epi. 1 ad. Cor. Hom. 1».

Spytasz: ktoryż to iest co prawdę mowi? Ten, ktory taki iest, iako się wyszszey opisało, a ktory, iednym będąc, ma iedność takimi trzemi węzłami, iako się teraz powie, spoioną.

||(40) Rozdział 6.

Czym się ta iedność kościoła Bożego spaia y wiąże.

Napisał apostoł ś. Paweł o heretykach y o odszczepieńcach, iż «nadęci dumą cielesności swoiey, głowy się (powiada) nie trzymaią, z ktory się wszytko cialo, po żyłach y stawach sprawuiąc y buduiąc, roście na pomnożenie Boże» [4]. W ktorych słowiech iaśnie dał znać, iż iako to iedno ciało kościoła Bożego iednę ma głowę, tak też ma y żyły, spoienia a stawy, ktorymi się ieden członek drugiego trzyma. Y taką zwiąską iedność się czyni w ludziech, ktorzy, po wszytkim świecie y po rozlicznych stronach mieszkaiąc, iednym ciałem są kościoła Chrystusowego.

Trzy tedy są, iako żyły y stawy, ktoremi się w tym ciele spaiamy, ktorych na innym mieyscu tenże apostoł dotknął, mowiąc: «ieden Pan, iedna wiara, || (41) ieden chrzest». Temi się trzemi rzeczami w iednym Ciele Chrystusowym iednoczem: iednym Panem Bogiem y Mistrzem naszym, iedną spolną katolicką wiarą, a iednemi sakramenty, ktorych chrzest ś. głowa iest y forta do innych. Tak iż ten iest w prawey iedności kościelney, ktory ty wszytkie trzy rzeczy w sobie nayduie. Miedzy ktorymi to iest przednieysza, aby był ieden Pan y ieden Nauczyciel nasz y Pasterz. Bo gdzieby ieden pasterz nie był, wiara by iedna y nauka a wyznanie iedno być nie mogło, aniby były sakramenta iedny. Ile by pasterzow było, tyle by się wiar y nauk roznych nalazło. Przetoż sam nasz Zbawiciel powiedział: «będzie ieden pasterz, y owczarnia iedna»,—iakoby rzeć chciał: gdzieby iednego pasterza nie było, ieden by kościoł w iedney wierze być nie mogł. A iż ten ieden Pan y Pasterz a Nauczyciel nasz nie iest nam widomy, ani się od niego wiary vczyć y chrzstu ś. a sakramentow brać nie możem, musi mieć namiestniki swoie widome (iako się za tym i||(42)dącym rozdziale pokaże), przez ktore by nas wiary vczył y sakramenty nam sprawował. Miedzy ktorymi ieden być nawyszszy, dla zgodney nauki y sprawy y porządku, musi (iako się w osmym rozdziale obiaśni).

Ztądże iest, iż, wedla tego troyga spoienia, troiacy są ludzie, ktorzy, się zowiąc chrześciany, w kościelney społeczności y w iednym Ciele Chrystusowym nie są: katechumeni albo ogłoszeni, heretycy a odszczepieńcy. Katechumeni to iest ci, ktorzy się do chrztu ś. gotuią, iednego pasterza y wiarę maią, ale chrztu ś. nie maią. Heretykowie chrzest maią, ale wiary nie maią. A odszczepieńcy y chrzest maią, y wiarę maią, ale głowy iedney y pasterza iednego nie maią. Przetosz wszyscy ci kościelnymi czlonkami nie są.

Rozdział 7.

Ten pasterz nie iest tylko Iezus Chrystus niewidomy, ale z Chrystusem namiestnik też iego widomy.

||(43) Dwie rzeczy, sobie przeciwne a stać pospołu niemogące, w mądrości Bożey porownanie y zgodę nalazły. Iedna, iż około rzeczy zbawiennych a niebieskich słowu tylo Chrystusowemu, ktore samo nieomylne iest, wiara dana być ma; a na człowieka w takich rzeczach,

[4] На полѣ: «Colos. 2 [ст. 18—19]».

ktore wszytek rozum ludzki przechodzą, wspuścić się nikt nie ma. Druga, iż Pan Iezus Nauczyciel nasz, z nikim nie mowiąc, każdego do ludzi po naukę wiary świętey odsyła, iako Korneliusza do ś. Piotra, y nas wszytkich do tych, co siedzą na stolicy Mojżeszowey.

To się rzeczy zdadzą trudne y sobie przeciwne.

Ieśli tylo samemu Bogu y słowu iego wiarę dać mam, wiary nigdy mieć nie będę. Poniewasz Bog ze mną nie gada, ani mię tak vczy, iako mnie trzeba. Bo aczkolwiek mi przez proroki y ewanielisty pismo, ktorym słowo swoie pokrył, zostawić raczył; wszakże gdy ia abo czytać nie vmiem, abo tego, co cztę, iako on rzezaniec krolowey || (44) Kandaces [1], nie rozumiem, y wiary mieć nie będę, y błędow się nie vstrzegę. Z drugiey strony: ieśli się do ludzi, aby mi przeczli y wyłożyli, vdam, w teyże boiaźni y niebeśpieczeństwie zostanę. Bo mię człowiek każdy, ktory wedle pisma [2] kłamcą iest, zwieść y zawieść może. Coż mam czynić? Ieśli iedno od samego Boga y Chrystusa wiary vczyć się chcę, nigdy iey mieć nie będę. Bo wiara iest z słuchania do tego cielesnego vcha, acz nie bez Ś. Ducha [3]. A ieśli od człowieka vczyć się iey mam, zwiedzenia się y omyłki boię. Iedno mi niebespieczne, a drugie mi niepodobne. Ludziom nie wierząc, wiary nie mam. Chrystusa do nauki czękaiąc, rozumu nie mam. Bo niedoświadczona rzecz iest, aby Pan Chrystus potym, gdy się nam stał niewidomym, wiary kogo, bez widomego kapłana y posłańca swego, vczyć miał. Bo y ś. Pawła, ktoremu się tak iawnie vkazał, do Ananiasza, aby go nauczył woley Bożey, odesłał. Tę taką trwogę y trudność mądrość nam Boga oddaliła y rozwiązała, da||(45)iąc nam takie ludzie posłańce swoie, w ktorych sam Chrystus mowi. O ktorych nas vpewnił y obwarował, iż ich słuchaiąc samego Chrystusa słuchamy [4], y przetosz zawiedzeni y oszukani być nigdy nie możem. O ktorych sam rzekł: «kto was słucha, mnie słucha, kto wami gardzi, mną gardzi» [5]. Tak iż oboia się w nich rzecz zeszła, iż nauczyć się od nich wiary mogę. Bo są ludzie widomi, ktorzy mi do vcha ewanielią przynieść mogą, y omylić się na nich nie mogę. Bo w nich sam Chrystus, nieomylna prawda, mowi. Iako apostoł powiedział, iż «we mnie Chrystus mowi» [6], tak iż ten, ktory posłańcom y namiestnikom Chrystusowym ludziom wierzy, nie ludziom, ktorzy zawieść mogą, ale samemu Bogu wierzy, y nie ludzkie słowo, ale Boże słowo przyimuie. Iako mowi Paweł ś.: «gdyście (powiada) przyięli od nas słowo słuchu Bożego, nie przyięliście go iako ludzkie, ale tak iako istotnie iest, iako słowo Boże, ktory to w nas sprawuie, iżeście vwierzyli» [7]. Ztądże || (46) iest, iż iako niepodobna rzecz iest, aby kogo Bog zawieść fałszem y nieprawdą miał, tak niepodobna iest, aby ten, ktorego Bog posłał y dał mu credens swoy y pewną pieczęć swoię, onych, do ktorych iest posłany, zawieść miał, abo ci, ktorego słuchaią, omyleni być mogli. Bo iusz by ie nie człowiek, ale sam Bog oszukał, ktory im błędnika posłał y słuchać roskazał.

A tak wszytka rzecz na tym iest: kto

[1] На полѣ: «Acto. 8 [ст. 27]». [2] На полѣ: «Psal. 115 [ст. 2]». [3] На полѣ: «Rom. 10 [ст. 17—18]». [4] На полѣ: «Łuk. 10 [ст. 16]». [5] Тамъ же. [6] На полѣ: «2 Cor. 13 [ст. 3]». [7] На полѣ: «1 Tes. 2 [ст. 13]».

chce prawdę y słowo Boże mieć, musi się na prawym namiestniku y posłańcu Chrystusowym, widomym człowieku, dobrze znać.

A kto by spytał: iako teraz prawego posłańca Chrystusowego poznać? Niech na to ma naukę, z pisma Bożego y z doktorow ś. pewną y dawno vtartą, ktorą wszyscy przodkowie naszy, ludzie kościoła starego, kacerstwa, ktore się same ślą, burzyłi. Iako kto się czyim posłańcem być mieni, list ręką iego pisany y pieczęć, abo inne pewne znaki vkazuie, — tak kto się od Bogą posłem czyni, musi też znak iako y dowodny cre||(47)dens mieć. Bo mu nikt zgoła vwierzyć nie ma, ani winien iest.

Dwie tedy są w pismie opisane y zwyczayne posłow Bożych pieczęci: cuda a rodzay abo sukcesya. Tak Aaron [8], obrany od Pana Boga na kapłaństwo nauki y sprawowanie zbawienia ludzkiego, zaraz z Moiżeszem wielkie cuda czynił; y poselstwu iego osobliwe świadectwo Pan Bog dał, gdy iaskę iego suchą przez iednę noc roskwitnioną y owoc na sobie maiącą vczynił, tak iż o iego wiernym posłaniu nikt zwątpić nie mogł. A żeby po śmierci iego ludzie bez kapłana nie byli, dał mu ten przywiley, aby z rodzaiu y sukcesyey y z synow iego kapłani nastawali, ieden po drugim, iż sam rodzay był pieczęcią kapłaństwa ich y powołania na poselstwo Boże do ludzkiego zbawienia sprawowania. Kto się być potomkiem Aaronowym nie pokazał, prawa żadnego do kapłaństwa, nauki y sprawowania sakramentow nie miał, y był od tego vrzędu odrzucon (iako [9] za czasu Neemiasza), tak iż krolowie dostoy||(48)ności tey przyczytać sobie nigdy nie mogli. Skądże oni Hieroboamitskie kapłany, za fałszywe y zdradliwe proroki, prawowierny znali, iż z plemienia Aaronowego y z liniiey iego y succesyey nie śli, ale tylo od vrzędu świętego krolewskiego stawieni na kapłaństwo byli.

Tymże obyczaiem w nowym zakonie, od Chrystusa Pana naszego zaczętym, apostołowie ś., posłami się od Boga mieniąc, poselstwo swoie cudami pieczętowali. A iż doskonałość zakonu nowego nie niosła, aby się żonami y cielesnym rodzaiem bawili, moc tę, ktorą sami od Pana Boga na poselstwo zbawienia ludzkiego wzięli, duchownemu swemu rodzaiowi y potomstwu przez ręce kładzienie y święcenie kapłańskie zostawili y polecili. Iako polecił a dał tę moc Paweł ś. Tytusowi, a Tytus kapłanom w Krecie od niego postawionym [10].

Tak iż kto się posłańcem Bożym dziś mieni, succesyę swoią od tych oycow vkazać musi, ieśli się przy prawie do nauki ludzkiey y sprawowaniu sakra||(49)mentow zostać chce.

Y było by to szczere a prawie ostatne głupstwo — takiemu posłowi mieysce y wiarę dać, ktory żadnego prawa na powołanie swoie, tak wielkie, vkazać nie może, a sam się śle, y nie drzwiami idzie, ale się zdradliwie do owczarniey Chrystusowey podkopywa!

Miasta y zamku nikt sprawować nie może, ktory mocy od pana y krola nie wezmie. A słowem Bożym, y sprawowanim sakramentow, y zbawienim ludzkim szafować ma każdy, kto się nie leni?! Co od ludzi iest, od ludzi się bierze; a co od Boga, to od Boga wzięte być musi. Moc na kazanie, chrzczenie y odpuszczenie grzechow nie krolewska iest, ani od ludzi; przetoż od ludzi nikomu dana być nie może, lecz od samego Bo-

[8] На полѣ: «Num. 17». [9] На полѣ: «2 Esd. 7». [10] На полѣ: «Tit. 1; 2 Tit. 1».

ga abo świeżo dana y cudy poćwierdzona, abo więc przez ludzkie podawanie iey iednego drugiemu iść musi. A statut y pismo ś. nikogoż vrzędnikiem nie czyni, ani czynić y stawić może. A iako Pan B., raz ziołko cudownie z niszczego stworzywszy, napotym ie bez cuda w na||(50)sieniu zachowywa (tak iż toż ziołko, ktore zimie obumiera, lecie się przez nasienie wraca), tak moc na naukę zbawienną, ktora apostołom raz od samego Boga dana y cudy poćwierdzona iest, w nasieniu stawienia y święcenia kapłańskiego zostaie, y śmiercią apostołow y innych po nich idących nie ginie, ale zawżdy taż w potomstwie y w succesyey bez nowych cudow trwa. A iako ten, kto chce ono ziołko y wonność iego mieć, co tak rok kwitło, o nasieniu się pyta,—tak kto tę naukę y tę moc Bożą na sprawowanie swego zbawienia, ktora była w apostolech, mieć chce, o ich się rodzaiu, nasieniu y potomstwie, przy ktorym ono dziedzistwo zostawili, słusznie pytać ma. Oglądayże się na to, abyś tego za posłańca Bożego nie miał, ktoryć, vkazać żadney takiey pieczęci swego prawdziwego poselstwa nie mogąc, sam się śle, y wszetecznie się w vrząd duchowny y w thę moc, ktora mu nigdy zlecona, ani od Boga przez ludzkie śrzodki podana nie iest, wdaie.

A na to, co zadaią || (51) heretykowie, mowiąc: iż ten Arryus, Dioscorus, Nestoryus s teyże sukcesyey szli y moc taką posyłania, o iakiey tu mowiem, mieli, a przedsię heretykami byli y wiele ludzi zawiedli,—taka iest odpowiedź. Wedle nauki Zbawiciela naszego, posłaniec nie iest więtszy nad tego, ktory go posłał [1]. Przeto wykraczać nic niema nad wolą tych, przez ktore posłany iest, to iest starszych swoich y kościoła Bożego, od ktorego moc bierze. Bo w ten czas posłańcy niewiernymi y fałszywymi zostaią, gdy się z posłuszeństwa y rządu starszych swoich wyłamuią, a kościelną naukę opuściwszy, za swoią głową swowolnie idą. O takich apostołowie do Antiocheń[skich] chrześcian pisali w ty słowa: «Vsłyszelismy, iż niektorzy z nas wyszedwszy zatrwożyli was [2] słowy swemi, przewracaiąc dusze wasze, każąc się wam obrzezywać y zakon chować,—czegosmy im nie poruczali» [3]. Posłani byli od apostołow y kościoła Bożego, ale z kościołem się y s tymi, od ktorych posłani byli, nie zgadzaiąc, a w to ||(52) się wdaiąc, co im poruczono nie było, swoiey się głowy, a nie starszych swoich, przez ktore Pan Bog do nas mowi, rozumu trzymali. Y dla tego słusznie od starszych za niewierne posłańce poczytani byli. Przetoż dobrze Augustyn ś. [4] o gołębicy y kruku, ktore był Noe z korabia na wzwieszczenie schodzenia wod wysłał, napisał: «iż przez gołębicę, ktora z korabia wyszedszy, do korabia się wrociła — dobrzy a wierni posłańcy się znaczą; a przez kruka—zli y niewierni tym, ktorzy ie wysłali, ktorzy, z korabia wyszedszy a moc od kościoła wziąwszy, na ścierwie się swey woley bawią, a do swoich się starszych nie wracaią». By był Arriusz y Nestoryusz y inni, y czasow naszych przeklęty Luter, ktory na przodku posyłanie od kościoła miał, starszych swoich biskupow y kościoła, ktory go posłał, słuchał, a z iego się posłuszeństwa synowską powolnością nie wyłamował,—nigdy by był nie zbłądził, y innych nie

[1] На полѣ: «Ioan. 13 [ст. 16]». [2] Въ экземплярѣ опечатка: «*nas*». [3] На полѣ: «Acto. 15 [ст. 24]». [4] На полѣ: «Libr. 12 con. Faustum capite 20».

zawiodł. Głupstwo tedy było onych, ktorzy, widząc, iż on od tego kościoła, ||(53), z ktorego wyszedł y od ktorego posłańcem był, odstępuie a starsze swoie y Pana Boga w nich zdradza, y to wnosi, co mu poruczono nie było, — iż mu vwierzyli, a potępiaiącym go biskupom y wszytkiemu kościołowi Bożemu mieysca nie dali.

Ten iest tedy pewnym a nieomylnym posłańcem Bożym, ktory, od Boga moc przez potomki apostolskie podaną od kościoła biorąc, z kościołem się zgadza y w iego posłuszeństwie y starszych swoich odpoczywa: thaki zawieść nigdy y zbłądzić (bo kościoł, słup y podpora prawdy, nigdy nie błądzi) [5] nie może.

To się w tym rozdziale dołożyło, na obrzydzenie błędu tych heretykow, ktorzy, pasterzem samego tylo Chrystusa sobie mieniąc, namiestnikow y posłańcow iego, bez ktorych nigdy Chrystus nalezion być nie może, y wiary swey w nikogoż nie wlewa, słuchać nie chcą, abo się na nich nie znaiąc, samosłańcom dusze swoie za ich zdradliwe słowa przedaią. A drudzy sobie ie sami, iako chcąc, stawiąc, Hieroboamitow ||(54) onych naśladuią, ktorzy, z pokolenia Lewitow kapłanow mieć nie mogąc, obyczaiem pogańskim sami ie sobie czynili, taką im moc daiąc, iaką sami mieli, to iest świecką y ziemską a prawa żadnego do duchownych skarbow y szafowania ich niemaiącą.

Rozdział 8.

Bez iednego widomego wszytkiego powszechnego kościoła pasterza, iedność, y rząd, y pokoy kościelny zachowany być nie może.

Sam przyrodzony rozum to znać musi, iż tam dobrze być nie może, gdzie wiele panow rozkazuie. Y wszytko prawie stworzenie na to woła, aby ieden wodz był miedzy wielkością y mnostwem, ktorego by wszyscy słuchali y za nim szli, y do końca a szczęścia sobie naznaczonego, za iego rządzenim, przychodzili. Widzim (iako Hieronim ś. napisał) iż y pszczoły, y żorawie, y zwierz iednego ma wodza; z iednego pnia tak wiele gałęzi y rozg ożywia się y roście; iedno słoń||(55)ce na niebie wszytkie gwiazdy oświeca; ieden sędzia w iednym mieście, ieden krol w iednym krolestwie rząd czyni. Y niemasz, iako to pogański rozum [6] znał, lepszego y pożyteczznieyszego rządu miedzy ludzmi, nad monarchią, to iest iednego nad wszytkimi władzą. W tym sposobie rządzenia, iako w naprzewybornieyszym, postawić chciał P. Bog swoy święty kościoł: iednego wszytkim owcom swoim daiąc widomego pasterza, y to obiecuiąc, iż ieden pasterz y iedna owczarnia być nie miała, prorockim y ewanielickim pismem to stanowiąc [7]. A poniewasz Pan nasz Zbawiciel chciał mieć miedzy wszytkim chrześciaństwem iedność (bo dla niey na świat przyszedł, mowi Ian ś. [8], aby syny rosproszone w iedność skupił, y thę na swoim testamencie nam zleca, y o tę pilnie oyca swego prosi), — niepodobna rzecz, aby ta święta iedność w kościele się Bożym bez iedńego nad wszytkimi starszego zachować się miała. Iako może być kościoł Boży na ziemi iednym ciałem, gdy iedney głowy mieć nie będzie? Iako może być iednym domem, gdy by wiele ||(56) gospodarzow w nim było? Iako może być iedna owczarnia bez iednego pasterza?

[5] На полѣ: «1 Tim. 3 [ст. 15]». [6] На полѣ: «Arist. 1 Ethi.» [7] На полѣ: «Ioan. 21; Ioan. 10; Ezech. 34 y 37». [8] На полѣ: «Ioan. 11; Ioan. 17».

A tu niech nikt onych głupich heretyckich słow nie przywodzi, na ktore się po części w przeszłym rozdziale powiedziało: «mamy Chrystusa iednę głowę, iednego sprawcę, iednego gospodarza, iednego pasterza».

Bo się tu nie mowi o pryncypale y o dziedzicznym y przyrodzonym panie y sprawcy, nam teraz niewidomym; ale się mowi o iego namiestniku y posłańcu y prokuratorze winice iego widomym. Bez ktorego thu na ziemi ani wiary w Chrystusa, ani chrztu, ani sakramentow, ani nauki żadney mieć nie możem. Poki Chrystus Pan Bog nasz widomy tu na ziemi z nami mieszkał y w ludzkim przyrodzeniu y osobie nas vczył, poty iemu namiestnika y wikaryego nie potrzeba było. Y przeto nawyższego pasterstwa y kluczy [1] Piotrowi ś. acż za żywota tego obiecał, ale ich nie oddał, aż po śmierci swey. Bo sam obyczaiem ludzkim, iako ludziom trzeba, widomie wszytko sprawował. Ale iako sam v Łukasza ś. [2] w podobieństwie mowi: gdy na wesele odiachał, ie||**(57)**dnemu poruczył czeladkę swoię, aby im vdawał obroku, a wiernym był y pilnym, na przyście się Pana swego oglądaiąc. Ten namiestnik y Pan sam nie czynią dwu głow, ani dwu krolow, ani dwu mistrzow, ale iednę głowę, iednego krola y iednego mistrza. Poniewasz pryncypał a prokurator, od pryncypała mowiąc, iedna rzecz iest. Pleban a wikaryi, na plebańskim mieyscu siedząc, krola namiestnik krolewski władzą trzymaiąc— nie czynią dwu plebanow, ani dwu krolow, ale iednego w vrzędzie y państwie, acz dwa są w osobie. Ieden obecny, a drugi daleki; ieden roskazuie, a drugi toż rozkazanie wykonywa. A iako dusza a ciało nie czynią dwu człowieku, ale iednego; tak Chrystus a papiesz nie czynią dwu mistrzow y pasterzow, ale iednego. Bo iako dusza wszytko sprawuie y mowi przez ciało, a przedsię dusze nie widzisz, iedno ciało; tak w kościele swym wszytko Chrystus y Duch iego przez vrzędniki y posłańce swoie sprawuie, naucza, rządzi, a przedsię Chrystusa nie widzisz, iedno iego namiestnika, przez ktorego y w ktorym, ||**(58)** wedle apostoła, Chrystus mowi, Chrystus rządzi [3]. Iako y sam o swych posłańcach powiedział: «kto was słucha, mnie słucha». Iedna głowa w ciele ludzkim dwoy ma rząd w członkach: ieden niewidomy, przez żyły, ktore od głowy idą y wszytkimi członkami władną; drugi widomy, przez oczy, ktore vkazuią, gdzie y iako ktory członek ruszyć się ma. Tak iedna głowa Chrystus dwoy ma rząd w kościele swoim: ieden taiemny, w Duchu, ktory ożywia członki kościoła Bożego, a drugi iawny, przez swoie posłańce, ktorzy są iako oczy iusz zwierzchnie tego to ciała, vkazuiąc wiernym do vcha zwierzchniego duchowną wolę y roskazanie pryncypała y przyrodzonego a spolnego Pana naszego. Miedzy ktoremi gdyby ieden nawyższy nie był, wszytka by się iedność rozsypała y w nierząd obrociła. Bo [4] acz się ta iedność, iako się rzekło, trzyma iedną wiarą y iednemi sakramenty, wszakże więcey się zadzierżywa iednym pasterzem y iedną głową. Bo bracia w iednym domu acz do zatrzymania zgody maią wiele społecznych rzeczy, ktore ich miłość wiążą ||**(59)** (maią ieden stoł, v ktorego iedzą, iednę skarbnicę, z ktorey się bogacą), wszakże ieśli iednego oyca y nawyższego gospodarza mieć nie

[1] На полѣ: «Ioan. 21». [2] На полѣ: «Łuk. 12». [3] На полѣ: «2 Kor. ultimo [гл. 13]». [4] На полѣ: «Iedność więcey się dzierży iedną głową, niż iedną wiarą».

bę, pdąrętko się v stołu powadzą y potrawy popsuią y do skarbnice zamki poodbiiaią. Tak chrześcianie, maiąc iednę wiarę y iedny sakramenta, zatrzymać się w zgodzie długo nie mogą, ieśli iednego pasterza y nauczyciela powszechnego mieć nie będą. Prętko wiele wiar z niezgody vroście, prętko skarby szczerych sakramentow y prawdziwego słowa Bożego zfałszowane y zniszczone by były.

Dla tegosz prorok y krol ś. Dawid [5] zgodę y iedność sławiąc mowi: «O, iako miła y wdzięczna rzecz iest braciey w iedności mieszkać»! Ktorą przyrownaiąc do wonney maści, mowi: «iako wonny olieiek na głowie Aaronowey, kthory spada na brodę y na brzegi szaty iego». Daie znać, iż ieśli ta iedność z iedney głowy spadać nie będzie,—nigdy się zatrzymać nie może. Iako polać się wszytki członki na ciele nie mogą, gdy zwierzchnia woda od głowy się lać nie pocznie, y doły się wodą nie napełnią, gdy ||**(60)** z iedney gory ściekać do nich woda nie będzie; tak w iedności bracią się zostać nie mogą, gdy tey iedności, z iedney głowy pochodzącey, mieć nie będą.

Bo kto będzie niezgodną bracią iednał y krocił, gdy iako ludzie do niesnaskow (bez ktorych żywot ten być nie może) przydą? Dwa się plebani powadzą, ieden ie biskup porowna. Dwa się biskupi pogryzą, ieden ie arcybiskup zgodzi. Dwa się arcybiskupow poswarzą, ieden ie patryarcha poiedna. Dwa patryarchowie z sobą w niesnaski zaydą, ieden ie papiesz vkroci. A ieśliby ieszcze dwa papieżowie byli, końca by nigdy niezgodzie nie było! A iedność by nigdy mieysca nie miała, y ostać by się z wiela głow nie mogła!

Rząd tu na ziemi kościoła Bożego iest na wzor onego niebieskiego. Iako tam ony hierarchie anielskie do iednego się Pana Boga ściągaią; tak y to krolestwo tegosz Pana Boga widome na ziemi do iednego się namiestnika Bożego ściągać ma. Iako tam z wiela aniołow ieden się vfiec y chor czyni, z wiela vfcow y chorow iedna hierarchia, z wiela hierarchyi iedno ||**(61)** woysko, nad ktorym ieden krol kroluiących Chrystus Iezus; tak kościoł Boży na ziemi z wiela ludzi czyni iednę plebanią, z wiela plebaniy iedno biskupstwo, z wiela biskupstw iedno arcybiskupstwo, z wiela arcybiskupstw iednę patriarchią, a z wiela patryarchyi iedno papiestwo, na ktorym ieden, iako hetman nawyszszy nad wiele rothmistrow, namiestnik widomy tegoż Chrystusa, co kroluie nad anioły, siedzi!

Tenże Pan Bog w starym zakonie [6] porządek (gdzie wszytko na wzor gornego Hieruzalem, to iest niebieskich hierarchyi, budować roskazał) postanowił, gdy miedzy wielem Lewitow iedny na kapłaństwo postawił, miedzy ktorymi 24 było wielkich, a nad nimi ieden nawyszszy kapłan, ktorego wszytkim słuchać y na iego wyroku y wynalazku każdemu, pod vtratą zdrowia, przestawać roskazał. Bo by tak nigdy swarom y niezgodam około rzeczy duchownych końca nie było.

Tymże obyczaiem Chrystus opatrzył kościoł swoy, aby iednego wszyscy słuchali, w rzeczach zwłaszcza trudnych a wielkich. Kościoł || **(62)** też Boży do porządnego a vszykowanego woyska przyrownany iest. W ktorym gdy by dziesiątnikow, setnikow, rotmistrzow, porucznikow y nad wszytkimi iednego hetmana

[5] На полѣ: «Psal. 132 [ст. 1—2]». [6] На полѣ: «Exo. 26».

nie było, zwycięstwa by nigdy się spodziewać krol nie mogł. Tak kościoł Boży nigdy by czartom y heretykom strasźliwy nie był, gdyby takiego porządku nie miał. Dla tegoż zacny męczennik Cypryan ś. [1] thak napisał: «nie zinąd powstały kacerstwa y narodziło się odszczepieństwo, iedno ztąd, iż kapłana Bożego nie słuchaią, a tego nie baczą, iż musi być ieden w kościele do czasu na mieyscu Chrystusowym kapłan y sędzia: ktoremu gdy by wedle postanowienia Boskiego braterstwo wszytko posłuszne było, nikt by przeciw kapłańskiemu zebraniu nic nie poczynał; żaden by się nad rossądek Boski y zezwolenie ludzkie y innych biskupow sędzią się nie tak biskupim, iako Bożym nie czynił; y żaden by rozerwanim iedności kościelney nie targał, y nowego by sobie kacerstwa, samemu się sobie podobaiąc, nie czynił». Także y Hieronim ś. [2] ćwierdzi, iż kościoła Bożego ||(63) zatrzymanie na dostoyności nawyszszego kapłana zawisło, «ktoremu (powiada) ieśli osobna y nad wszytkiemi nawyszsza moc dana nie będzie, tyle w kościele odszczepieństw będzie, ile kapłanow iest».

Rozdział 9.

Chrystus Pan nasz Piotra ś. iednym y naywyższym pasterzem vczynił wszytkich owieczek y barąnow swoich.

Ten rząd taki przenawybornieyszy monarchiey P. nasz Zbawiciel w kościele swoim postawił, gdy samego iednego Piotra ś. nad inne apostoły y przy nich przełożył; y vczynił go głową y pasterzem wszytkich owiec y baranow swoich po swym zmartwychwstaniu, pytaiąc go y doświadzaiąc po trzykroć, ieśli by go miłował; y polecił [3] mu przełożeństwo nad wszytkimi owcami, to iest nad ludem wszytkim wiernym, y nad barany, to iest nad wszytkimi przełożonymi ich, gdy mowił do niego samego: «paś owce moie; paś barany moie». To są słowa ewanieliey y prawdy Chrystusowey, tak iasne, iż się żadney || (64) potwarzy y wykrętnego heretyckiego wykładu nie boią. A drugie, nie mniey iasne, one, gdzie Piotra ś. opoką y kamieniem zowie, na ktorym zbudować miał kościoł swoy, y iemu samemu klucze do nieba obiecuiąc, y dziwną moc mu zlecaiąc, onego nad inne przekłada, gdy tak mowi: «ia tobie (nie Ianowi, ani Iędrzeiowi, ale tobie) mowię, iżeś ty opoka, a na tey opoce zbuduię kościoł moy» [4]. Inne też mieysca z ewanieliey słusznie się o przełożeństwie Piotra ś. wykładaią (iako niżey vslyszysz z ś. Augustyna). Pierwsze ono, iż za się tylo a za Piotra Pan Chrystus pobor, ktory tylo gospodarze y oycowie czeladni płacili, dać kazał, daiąc znać, iż po nim Piotr ś., iako gospodarz y starszy, nad innymi być miał [5]. Y przeto się wnetże za tym vczniowie o starszym pytaią. Przy wieczerzey też ostatniey, gdy się apostołowie także o starszym pytaią, Pan, obracaiąc się do Piotra, rzekł: «iam się za cię modlił, aby twoia wiara nie vstała, a nawrociwszy się, posilay bracią twoię» [6]. Prawie iako palcem vkazuiąc, iż onego za starszego mieć chciał ku posile||(65)niu braciey, aby się wiary iego statecznością przeciw szatańskim nawałnościom

[1] На полѣ: «Epist. 3, libr. 1». [2] На полѣ: «Contra Luciferia.» [3] На полѣ: «Ioan. 21». [4] На полѣ: «Matt. 16 [ст. 18]». [5] На полѣ: «Matt. 17 [ст. 27]». [6] На полѣ: «Łuk. 2 [ст. 32]».

pokrzepiali. Gdy też Mateusz ś. apostoły mianuie, mowi: «pierwszy Piotr» [7]. Y inni dwa [8] ewanielistowie na pierwszym go mieyscu nad inne stawią, krom wątpienia pokazuią, iż on był nad inne starszy. Sam też Pan Iezus na pierwszym powołaniu iego, głową go zowiąc y to mu imię daiąc Cephas [9], bez pochyby starszym go nad inne mieć chciał. Ktore tak iasne słowa inaczey się rozumieć nie mogą, iedno iż Piotr ś. nad inne, iako głowa widoma y namiestnik nawyższy Pana naszego, przełożony iest, y wszytkiemu kościołowi za starszego dany.

W czym potwarzy y wymysły heretyckie opuściwszy, słuchaymy starożytnych y świętych doktorow Łacińskich y Greckich, iako oni te słowa Chrystusowe, ktore się przywiodły o przełożeństwie Piotra ś. nad inne, rozumieli, a za to mieli, iż on tymi słowy był dany opoką y głową kościoła wszytkiego.

Hilaryusz święty tak Piotra ś. sła||(66)wi: «O, szczęśliwy fundamencie kościelny takim danim imienia nowego, y godna do takiego budowania opoko, ktora spodnie prawa, y piekielne wrota, y wszytkie zamki śmierci obalasz! O, błogosławiony wrotny niebieski, ktoremu klucze niebieskich przybytkow na wolą daią!» [10] Widzisz, iż tu Piotra ś. kościelnym fundamentem, wedle słow Pańskich, zowie!

Cypryan [11] także męczennik na wiełu mieysc trzyma o Pietrze ś., iż na nim zbudowany kościoł iest. A chociasz wszyscy apostołowie mieli rowną moc, wszakże (powieda) iednemu owce polecił y na iednym zbudował kościol swoy, dla iedności, aby się od iednego poczynała. Daiąc znać, iż aczkolwiek apostołowie w mocy duchowney odpuszczania grzechow byli rowni, ale w czynieniu rządu y w przełożeństwie nie rowni. Piotr ś. sam na rządzenie postawiony iest [12], y, bez apostołow, zupełnieyszą nad wszytko y nad inne moc wziął, a bez ktorego innym dana nie iest. A to dla iedności, ktora bez iednego starszego być nigdy nie może.

|| (67)Orygenes [13] tak na iednym mieyscu o Pietrze ś. naucza: «to, co rzeczono Piotrowi, zda się, iż też to wszytkim rzeczono iest, ktorzy trzykroć grzeszące karzą, gdyby ich nie słuchali, y zwięzuią na ziemi, osądzaiąc występnego za iawnogrzesznika y poganina. Ale iż trzeba było, aby co więtszego miał Piotr nad inne, ktorzy trzykroć karali, przeto iemu tak mowi: «tobie dam klucze krolestwa niebieskiego, a co rozwiąžesz na ziemi, będzie rozwiązano w niebiesiech, a co zwiąžesz na ziemi, będzie związano w niebiesiech». Przeto [14] nię mała iest rozność, iż Piotrowi dane są klucze nie iednego nieba, ale wielu niebiosow, iż co by kolwiek związał na ziemi, związane ma być nie tylo w iednym niebie, ale we wszytkich. A do tych, ktorych wiele iest zwięzuiących y rozwięzuiących na ziemi, tak mowi: «aby zwięzowali y rozwięzowali ni na niebiosach, iako Piotr, ale na iednym niebie. Bo nie są takiey doskonałości, iako Piotr, aby na wszytkich niebiosach zwięzować y rozwięzować mogli» [15]. Y na innych mieyscach tosz ten doktor naucza.

[7] На полѣ: «Matt. 10 [ст. 2]». [8] На полѣ: «Mar 3 [ст. 16]; Łuk. 6 [ст. 14]». [9] На полѣ: «Ioan. 1 [ст. 42]». [10] На полѣ: «In Matt. cap. 16». [11] На полѣ: «Lib. 1. E. 1. Trac. 3. de simpl. Prel. lib. 4, Ep. 9 et. serm. de patienti. et in Epi. ad Quin.» [12] На полѣ: «Matt. 16; Ioan. 21». [13] На полѣ: «In Matt. Hom. 5». [14] На полѣ: «Ś. Piotr. dane klucze wielu niebiosow». [15] На полѣ: «In Exod. Hom. 5».

|| (68) Hieronim [1] też ś. tak mowi: «na Pietrze zbudował Pan kościoł. Co aczkolwiek na innem mieyscu na drugich vczynił, y wszyscy klucze krolestwa niebieskiego biorą, aby się rownie na wszytkich moc kościelna vkrzepiła, — wszakże dla tego miedzy dwunaścią ieden obrany iest, aby, za postawienim głowy, odszczepieństwom przyczyna nie była». To mowi Hieronim ś. przeciw Iowinianowi, ktory, chcąc stan małżeński nad dziewiczy wystawić, powiadał, iż nie na Ianie, ktory żywot panieński wiodł, ale na Pietrze, ktory w małżeństwie był, P. Chrystus zbudował kościoł swoy. Skąd znać, iż to tak iasna rzecz była, iż y heretykowie to znali, iż Pan nasz na Pietrze kościoł swoy zbudował. Y na drugim mieyscu [2] tenże ś. Hieronim pisze: «A co Platonowi (powiada) z Piotrem: iako on był książęciem philozophow, tak ten był książęciem apostołow, na ktorym kościoł Pański tr/ale fundowany iest, iż się ani nawalnoscią rzek, ani żadnemi pokusami nie obala». Y żywot || (69) Piotra ś. opisuiąc, książęciem go także apostolskim zowie.

Chryzostom ś. na wielu mieysc [3] Piotrowi ś. zwierzchność nad inne apostoły przyznawa. Na ony słowa pisząc: «kto iest więtszy w krolestwie niebieskim», mowi: «Vczniowie nieco ludzkiego cierzpieli y gorszyli się w tym, isz Piotra nad inne wszytkie przełożył». Y na innym [4] mieyscu: «ia tobie mowię: tyś iest Piotr, a na tobie zbuduię kościoł moy». Y indziey [5]: «Iacoba (mowi) na iednym mieyscu ograniczył, ale Piotra wszytkiego świata mistrzem y doktorem vczynił». Y ieszcze [6] tenże ś. Chryzostom: «Piotr (powieda) nad wszytkimi, ktorzy synowscy są, władzą wziął, nie tak, iako Moiżesz nad narodem iednym, ałe nad wszytkim światem».

Cyryllus Alexandryński [7] pisze: «gdy Pan pytał: a wy czym mię być mienicie, Piotr ś., iako kziąże y głowa innych, pierwszy zawołał: thyś iest Chrystus, syn Boga żywego». Baczysz, iako Piotra kziążęciem y głową innych apostołow zowie! Y na drugim mieyscu, iako starzy doktorowie z nie||(70)go przywodzą [8]: «iaką (powiada) Chrystus wziął moc od Oyca na to wszytko, co iest, aby mu się wszytko pokłoniło; tak y Piotrowi y iego potomkom zupełnie zlecił. A nikomu innemu, iedno Piotrowi, Chrystus to, co iego iest, w zupełności nie dał».

Ambroży ś. [9] także mowi: «Piotr ś., iako dobry pasterz, w obronę wziął trzodę Chrystusowę, aby ten, ktory sobie był mdły, wszytkim stał się podporą; a ten, ktory się w pokusie, gdy był pytany, zachwiał, innych w stateczności wiary ogruntował. Tenże się na pokrzepienie nabożeństwa kościołow opoką zowie, tak iako mu Pan rzekł: tyś iest opoka, a na tey opoce zbuduię kościoł moy».

Cyryllus [10] tymże sposobem Hierozolimski Piotra ś. książęciem apostolskim naywyższym zowie. Y na drugim mieyscu tym go tytułem opisuie: «Piotr, książe apostolskie y naywyższy kościelny kaznodzieia».

Euzebiusz Cesaryiski [11] tak mowi: «za

[1] На полѣ: «Lib. 1 co. Iouinia.» [2] На полѣ: Lib. 1 co. Pelagia.» [3] На полѣ: «In Cathal. In Mar. Hom. 59». [4] На полѣ: In. Mat. Hom. 55». [5] На полѣ: «In. Ioan. Hom. 87. vltima». [6] На полѣ: «In Acta». [7] На полѣ: In Ioan. libr. 12, cap. 64». [8] На полѣ: «Ex. libr. Thesaur. S. Tho. in opusc. de erro. Grecor.» [9] На полѣ: «De fide Petri ser. 47». [10] На полѣ: «Catech. 2 et 11». [11] На полѣ: «Libr. 2, cap. 14».

czasu (powiada) Klaudiusza, opatrzność łaski Bożey przewybornieyszego 'y nawiętszego nad apostoły wiel||(71)kością wiary y zasługi cnoty książę nad pierwszemi Piotra do Rzymu posłał[a]».

Augustyn ś. [12] tak pisze: «Zbawiciel, gdy za się y za Piotra pobor dać kazał, za wszytkie zapłacił. Bo iako w Zbawicielu były wszytki powody nauczenia, tak po Zbawicielu w Pietrze wszyscy się inni zamknęli. Y iego postawił ich głową, aby był pasterzem trzody Pańskiey. Bo miedzy innemi słowy mowi vczniom: «czuycie a modlcie się, abyście w pokusę nie vpadli» [13]. A do Piotra rzekł: «owo szatanowi się zachciało, aby was przesiał, iako pszenicę; alem ia prosił za tobą, aby wiara twoia nie vstawała; a ty nawrocony posilay bracią twoię» [14]. W czymże tu (powiada) wątpić? Za Piotra się modlił, a za Iakuba y Iana nie modlił się? Iasna rzecz iest, iż się w Pietrze zamykali wszyscy. Bo modląc się za Piotra, za wszytki się modlił. Poniewasz w przełożonym lud się gani, abo chwali». To ś. Augustyn. Widzisz, iako tu Augustyn ś. te oboie mieysca w ewanieliey, to iest danie poboru y modlitwę za Piotra o przełożeństwie Pio||(72)tra świętego nad inne apostoły mądrze y wiernie wykłada. Y na innym mieyscu [15] mowi: «A kto tego nie wie, iż przodkowanie apostolstwa Piotra ś. nad każde biskupstwo przełożone być ma. W apostole Pietrze (powiada) przodkowanie apostolskie przewyższaiącą łaską inne przechodzi». Tegoż Piotra ś. tenże Augustyn ś. [16] fundamentem kościoła Bożego zowie. Tyś iest. Piotr, a na tey opoce zbuduię kościoł moy. Piotra (powiada) Pan nazwał osnowanim kościelnym, przetosz słusznie ten fundament kościoł święci, na ktorym kościelnego budowania wysokość powstaie». A iż na iednym mieyscu, wykład ten, w ktorym ćwierdzi na wielu miesc, iż na Pietrze zbudowany iest kościoł, tak obraca [17], iż się o Chrystusie tosz rozumieć może, iż na tym zbudowany iest kościoł, ktorego Piotr wyznał. Tedy pirwszego rozumienia nie gani, y owszem, iż dobre iest, y z Ambrożego, y z pospolitego kościelnego rozumienia dowodzi; lecz na wolą daie czytelnikowi obierać sobie z tych obudwu wykładow, ktory by mu się po||(73)dobał.

Otosz my ten obieramy, iako z innemi doktory y z kościołem zgodnieyszy y według textu właśnieyszy. Nikt tak głupi nie iest, aby Pana Zbawiciela od fundamentu kościelnego odsadzał, abo iemu tego nie przyczytał, iako Princypałowi y Bogu naszemu, w ktorym opoka iest zbawienia naszego! Ale s tym to stoi, iż iako Chrystus—pasterz, y Piotr—pasterz; Chrystus — swiatłość świata, y Piotr—swiatłość świata; Chrystus—opoka kościelna, y Piotr—opoka kościelna. Ale inszym a inszym sposobem: Chrystus—iako Princypał niewidomy, a Piotr—iako sprawca widomy; Chrystus — iako Pan, a Piotr—iako namiestnik, Chrystus—do serca, a Piotr—do vcha, wiary y kościoła fundamentem y zatrzymanim iest, tak iż na nim y nauce iego, iako na mocney opoce, kościoł wszystek polega.

Wiele by się innych—y starych, y młodszych doktorow przywieść mogło, gdybych się na skrocenie tych książek nie oglądał.

[12] На полѣ: «Quest. ex nouo Testa. q. 75». [13] На полѣ: «Łuk. 22 [ст. 46]». [14] Лука, гл. 22, ст. 21—32. [15] На полѣ: «De Bapt. con. Donati lib. 2, cap. 1». [16] На полѣ: «Serm. de sanct. 15». [17] На полѣ: «Retra. li. 1, cap. 21».

Na to tylo odpowiem, co heretykowie przeciw przodkowa||(74)niu Piotra ś. nad innemi apostoły zamiataią, chcąc iasne słowa ś. ewanieliey wyszpocić, gdzie mowi: «miedzy apostoły ś. pirwszy Piotr». Powiadaią, «iż iest pierwszy w porządku, a w nie dostoyności», abo iako po Łacinie mowią: ordine, non dignitate.

Chociasz to gloza y przydatek ich, wszakże y tymi sami się tępią, a prawdę katolicką barziey ćwierdzą. Bo gdyż porządek tam nię iest, gdzie wszyscy rowni y iednacy są, a stopniow żadnych niemasz y rożności: wedla ich glozy, Piotr ś. stopień iaki nad inne mieć musi, ieśli porządkiem ma być od innych rożny. A to nie w lidzbie (bo lidzba stopnia y gradum nie czyni), ale w dostoieństwie onym, ktoremu nad inne dane iest, iż iest opoka y pasterz kościoła Bożego. «Tobie mowię, Pietrze, (nie wszytkim, ani tobie, Ianie, ani tobie, Iakubie, ale tobie, Pietrze), iż na tobie zbuduię kościoł moy». Ktemu, iż nie darmo mowi ewanielista «pirwszy Piotr», tedyć musi być pierwszy abo pirwością powołania, iż pierwey, niżli inni, do nauki Chrystusowey powoła||(75)ny był, abo iakim dostoienstwem. Nie pierwością powołania, bo tak Iędrzey ś., ktory pirwey iest od Pana wezwan y pirwey nalazł Mesyasza, ktorego Piotrowi vkazał, pierwszym ten być miał. Tedyć pewnie—dostoieństwem y vrzędem Piotr ś. pirwszym nazwany iest. A też kto się przypatrzy ewanielistom, naydzie to, iż Matteusz ś. nie dla lidzby rzekł «pirwszy Piotr», ale dla dostoieństwa. Bo rzekszy «pierwszy Piotr», miał mowić «wtory Iędrzey», «trzeci Philip» (czego lidzba potrzebowała). Lecz tego nie czyni, daiąc znać, iż nie dla lidzby rzekł «pierwszy Piotr», ale dla dostoieństwa. Ktemu na pierwszym mieyscu wszyscy trzey ewanielistowie [1] Piotra kładą, a na wtorym y trzecim wszyscy rozno. Łukasz ś. na wtorym mieyscu liczy Iędrzeia, a Marek ś. Iakuba. Na trzecim Marek ś. kładzie Iana, a Łukasz Iakuba, a Matteusz Philipa. A iednak wszyscy na pierwszym mieyscu Piotra. To znać, iż się nie na lidzbę, ani porządek w liczeniu, ale na dostoyność Piotra ś. y przodkowa||(76)nie nad inne oglądali, gdy na pirwszym mieyscu Piotra ś. położyli.

A to, co z Cypryana ś. przywodzą, gdzie mowi, iż wszyscy apostołowie byli rowni, na to się iusz wyższey, przy iego świadectwie, powiedziało. Y sam to na tymże mieyscu wykłada, iż, dla iedności y rządu czynienia, iednego nawyższego w kościele Bożym potrzeba.

Co mowią, iż na koncylium Hierozolimskim przodkowania Piotra ś. nie znać, mylą się. Y owszem znacznie iest! «Bo (mowi pismo) [2] było długie gadanie y wątpienie (około obrzezania), asz Piotr ś. (iako pierwszy y przełożony) powstawszy (dekret vczynił y wątpienie rozwiązał) mowiąc: wiecie, bracia, iż mnie zdawna Bog obrał na naukę pogańską» etc. Y zamyka, aby od zakonu wolność była, a obrzezanie odrzucone było. Do ktorego dekretu iż nieco prydaie Iakub ś. Żydom swoim, ktorych był biskupem, nieco ieszcze vgadzaiąc,—tym się przełożeństwo Piotra ś. nie psuie. Bo radę dobrą starszy y od młodszych, gdy dobra iest, przyimuie.

||(77) A iż pismo mowi: «posłali apo-

[1] На полѣ: «Matt. 10; Mar. 3; Luc. 6». [2] На полѣ: «Acto. 15 [ст. 7]»

stołowie do Samaryey Piotra», nie iako niższego posłali (bo y rownego tym obyczaiem posyłać się nie godzi), ale iako do posługi Bożey gorętszego, y do oney rzeczy sposobnieyszego, y tam gdzie go była więtsza potrzeba, nie roskazuiąc, ale radząc. Iako też y senat wysyła krola na woynę, nie iako niższego, ale iako tam, wedle rady ich, potrzebnieyszego.

Nakoniec ono bardzo iasne pismo [3] o zleceniu owiec Chrystusowych Piotrowi, ktore ich nabarziey bodzie, chcieli by swym martwym wykładem zagłuszyć, gdy mowią: «na tym mieyscu powiadaiąc troiakim wyznanim miłości, troiakie zaprzenie Piotr ś. nagradza».

Dobrze! Niech tak będzie! A cosz zatym?

Śmieią li mowić, że mu Pan przytym pasterstwa owiec swoich nie zleca? To prożno Pan rzekł: «paś owce moie, paś barany moie»? Nie prożno! Bo za wyznanie y doświadczenie miłości, w tym mu się miłować y miłość ku sobie okazować roskazuie, aby pasł y sprawował ow||**(78)**ce iego. Tu mu osobnie ziścił ono, co osobnie obiecał nad inne: «tobie (nie Ianowi, ani Iakubowi) dam klucze krolestwa niebieskiego». Ktora obietnica iż samemu służyła, samemu się tesz ziścić miała. Y przetosz nad inne więtszą na nim miłość wyciąga, ktoremu też więtszy vrząd zleca.

Nie iest tedy wątpliwa rzecz z ewanieliiey y z słowa Bożego tak iasnego y z wykładu a rozumienia doktorow ś. y kościoła wszytkiego, iż Pan nasz Piotra ś. starszym nad inne apostoły y iedynym pasterzem wszytkich baranow y owiec swoich, to iest wszytkiego powszechnego kościoła vczynił. Y to chciał mieć, aby pod iednym sprawcą y namiestnikiem swoim iedność się y zgoda kościoła Bożego trzymała y, iako na opoce, vtwierdziała.

Rozdział 10.

Rząd ten, ktory Pan Chrystus w kościele swym postanowił, z Piotrem ś. vmrzeć nie mogł, ale trfać ma do końca świata.

Mowić to, iż tylo Piotrowi samemu ten przełożeństwa pasterskiego przywiley służył || **(79)** a z nim vmarł,—nic innego nie iest, iedno iakoby rzekł, iż z Piotrem ś. porządek vmarł y iedność kościoła Bożego, abo: iakoby iusz owce Chrystusowe zginąć miały, ktore bez pasterza y iedney głowy widomey być nie mogą. Mowi Paweł ś.: «dał Pan Chrystus do kościoła swego apostoły, ewanielisti, doktory, pasterze» [4], nie na czas ieden, ale asz do skończenia świętych, to iest do ostatniego chrześcianina, ktory się na końcu świata vrodzi. Daleko więcey ten ieden pasterz nawyższy, bez ktorego iedność kościoła być nie może, trfać musi. Przetoż nigdy Piotr, y opoka, y klucznik a szafarz kościołowi Bożemu, vmrzeć nie może. Bo by z nim owce vpadły y głodem pomarły. Symon Galileyczyk z Bethsaidy, brat Iędrzeiow, vmarł; ale Piotr, od Pana vczyniony y tak nazwany, nigdy vmrzeć nie może. Bo ieśli inni apostołowie potomki swoie z tą mocą, ktorą sami mieli, zostawili, — a iako Piotr ś., ktorego moc była więtsza y kościołowi potrzebnieysza, zostawić iey potomkom swym y kościołowi nie || **(80)** miał? A co ieszcze więcey — te przywileie, ktoremi Pan ś. Piotra nadał, więcey służą po-

[3] На полѣ: «Ioan. 21». [4] На полѣ: «Ephe. 4 [ст. 11].

tomkom iego y czasom, po apostolskim ześciu następuiącym, aniżli onym, gdy tu na świecie apostołowie żyli [1]. Bo oni ś. apostołowie y towarzysze Piotrowi, maiąc one pirwiasnki Ducha ś., mniey pasterstwa Piotra ś. potrzebowali, iako nawyższy kościoła Bożego po wszytkim świecie budownicy, ktorzy zabłądzić ni w czym nie mogli. Lecz po nich inni wstępuiąc biskupi, ktorzy tak doskonałego Ducha nie mieli, im daley się od czasow apostolskich odsadzali, tym więcey pasterstwa y rządu Piotrowego potrzebowali, aby około wyznania wiary ś. y nauki bez tey opoki nie pochybili a do rozerwania iakiego bez iedney głowy nie przyszli. Przetosz przywileie y zwierzchność stolice Piotra ś., im daley w lata kościoł ś. postępował, tym się iaśniey y więcey pokazować y wynurzać poczęły. Bo im się więcey kościoł szerzył, a do tego domu ludzi rozmaitych y narodow niestwornych nabierał y ku rozerwa||**(81)**niu iakiemu skłaniał; tym więcey tego Pasterza iednego nawyższego, ktory by iedność czynił a niestworności krocił, potrzebował.

Nie tak się za czasu apostołow, tu ieszcze na ziemi żywiących, pokazało, co to iest Piotrowa opoka y pasterstwo, iako za czasu Arryusza, Nestora, Macedoniusza, y gdy sie iusz kościoł tak szeroko rozkrzewił a takiemi kacerstwy rozrywać począł. Dopiero barzo znać było, iako niżey vsłyszysz, co to iest opoka Piotrowey wiary, a co to pasterza mieć iednego, ktory by koncylia składał, niezgodne biskupy iednał, kacerstwa vkazował y potępiał, a z podaney wiary bracią posilał. Dopiero one słowa na koncyliach [2] słyszane były: «Piotr przez Leona mowi: czernidłośmy widzieli, a Piotraśmy przez Agatona mowiącego słyszeli». Bo Piotra ś. potomkowie byli zawżdy y będą wiary ś. powodem, zatrzymanim y obronienim, asz do tego czasu przeciw wszytkim nawalnościam odszczepieństwa y kacerstwa. Co mowi P[an] Piotrowi: «day posiłek braciey». To się więcey w po||**(82)**tomkach Piotrowych, niszli w samym ś. Pietrze, ktory miał bracią, tak mocnie Duchem ś. posiloną, pokazało. Gdy oni, kztałt y formę wiary podaney mocnie trzymaiąc, innym do prawdy ewanieliey ś. drogę vkazowali y vkazuią, iak się niżey powie. A tak bez tego Piotra y namiestnika Chrystusowego święty kościoł nigdy być nie może. A iako Pryncypał Chrystus Iezus y głowa niewidoma nigdy nie vmiera, tak też sprawca iego y głowa widoma zawżdy być musi, ktory, iż iest śmiertelny, inne iako dzieci duchownym rodzenim po sobie zostawuie, ktorzy po vmarłych y doczesnych pasterzach docześnie wstępuią, a lidzbę onemu iednemu pryncypałowi y nigdy nieumieraiącemu Pasterzowi naszemu z swego władarstwa oddaią. Dla tegosz papież nie zowie się potomkiem Chrystusowym (bo potomek iest po zmarłym, a Chrystus, iako pryncypał, żywy iest wieczny Pasterz nasz), ale się zowie wikaryim y namiestnikiem iego; lecz się zowie Piotrowym potomkiem, bo po nim, || **(83)** iako po zmarłym y doczesnym pasterzu owiec Chrystusowych, porządną sukcesyą docześnie wstępuie.

Rozdział 11.

Na niewstyd fałszerzow tych heretykow, ktorzy mienią, isz Piotr święty nigdy w Rzymie nie był, —

[1] На полѣ: Rom. 8». [2] На полѣ: «Chalcedo. conci. Sextae generalis act. 18».

wywody, isz był, y on Rzymski kościoł fundował, y tam vkrzyżowan, y vmarł.

O przełożeństwie y przodkowaniu Piotra ś. nad innemi apostoły, a iż ieden nawyższy pasterz, widomy w kościele Bożym potomek Piotrow, być musi, — sparci pismem haeretykowie do ostatniey się a prawie desperackiey obrony vciekli, prząc tego, iż Piotr ś. nigdy w Rzymie nie był, przeto samo, iż tego mianowicie w pismie ś. niemasz; czuiąc to dobrze, iż poki to stoi, iż Piotr ś. w Rzymie vczył y vmarł, poty stolice ś. Rzymskiey y mocy, iey od Boga przez ś. Piotra daney, zatłumić nigdy nie mogą; a ieśliby to obalili, na wszytkim by się im około vpadku (iako oni mowią) papiestwa, to iest wiary, od aposto||(84) łow Piotra y Pawła fundowaney, powiodło.

Tym szatan zwątlić wszytkę moc duchowną stolice Rzymskiey chcąc, śmiech z siebie, iako psalm mowi, pokazał, a łacnieyszą nam drogę do swego pohańbienia vczynił. Bo łacniey by tym haeretykom słońca palcem dosiądź, łacniey by im wszytki chrześciańskie księgi y owszem wszytko chrześciaństwo wygubić, aniszli tę prawdę około bycia Piotra ś. w Rzymie zfałszować y z ksiąg ią wszytkiego świata y z pamięci ludzkiey wygładzić. Co iedno od apostołow chrześciaństwa było, co iedno doktorow y historykow kościelnych y świeckich y chrześciańskich pisało, wszyscy to prawie iednemi vsty zgodnie ćwierdzą!

A ten niestatek y niewstyd heretycki, wszytkiemu światu, y wszytkim świętym Bożym, męczennikom, biskupom, doktorom matactwo sromotne zadaiąc (rozumiey, cny czytelniku, do czego przyszli, a iako się im dufać masz!): «vkasz nam— powiadaią — z Dzieiow Apostolskich tak iaśnie, ia||(85)ko o ś. Pawle pismo iest, iż Piotr ś. był w Rzymie»?

Iakoby iusz nic się na świecie więcey nie działo, iedno co iest w Dzieiach Apostolskich wypisano?! Abo iakoby ani Ięndrzey, ani Philip, ani święci inni apostołowie nie byli w Azyey, w Indyey, w Grecyey, w Hiszpaniey, przeto isz tego w Dzieiach Apostolskich niemasz?! O, nieznosne głupstwo! Kronikę świata wszytkiego w Dzieiach Apostolskich mieć chcą, ktore tylo niektore sprawy krotkich lat, zwłaszcza świętego apostoła Pawła zamykaią, inne rzeczy kościelnym kronikarzom y doktorom zostawuiąc! Lecz ci obrotni wężowie, gdy co złego o papieżu y duchowieństwie mowić chcą, wnetże do kronik y historykow bieżą, prawdę im przyznawaiąc, ktorą nie w pismie świętym, ale w kronikach nayduią!

My aczkolwiek się na tym nie sadziem, aby nam na bycie ś. Piotra w Rzymie wywodow z pisma potrzeba (bo to z świadectwa wszytkiego świata doktorow y historykow kościelnych iaśniey niż w słońcu ma||(86)my), wszakże y na tym nam nie zeydzie, iż z pisma świętego wywieść to możem!

Iednak tych przelisz krnąbrnych ludzi tym pierwey pod*k*am. Niech vkażą z pisma ś. kto Rzymski kościoł w wierze Chrystusowey fundował? Kto Rzymian wiary nauczył pierwey, niszli Paweł ś. do nich pisał [3], y pierwey, niżeli do Rzymu przyiechał, a gdzie, y iako Piotr ś., y Paweł żywota tego dokonał? Czego ieśli z pisma nie pokażą, niech się też o bytności Piotra ś. w Rzymie wywodow z pisma ś. nie vpominaią. A poniewasz w tey mierze rzucić się do historykow y do wszytkiego świata świadectwa muszą, czemusz im wiary nie daią?

[3] На полѣ: «Rom. 1».

Ale my nad potrzebę y to z pisma ś. popieramy, iż Piotr ś. był w Rzymie. Bo sam w liście swym pierwszym, ktory w Rzymie pisał, tak mowi: «pozdrawia was kościoł, ktory iest w Babiloniey». Rzym nazwał Babilonią, pod figurą gdzie pierwey wszytkiego bałwochwalstwa głowa była, ktory za czasem, iako mowi Leo ś. [1], z mieszkania dyabelskiego y z Babiloniey ||(87) stał się miastem świętym y ludem wybranym y kroliewskim kapłanstwem.

Ten wykład y rozumienie pisma tego zostawił Papias Hierapolitański, vczeń Iana ś. ewanielisty, ktory sam to od ś. Iana, abo od samego Piotra ś. słyszeć mogł, iż Babilonem w tym liście Piotr ś. Rzym, w ktorym y pisał, nazwał. O czym wielcy są świadkowie Euzebiusz Cezaryiski [2], Hieronim ś. [3] y Nicephor Grecki [4], ktorzy to tak twierdzą, iż tak Papias to słowo Piotra ś. wykładał, a iż w Rzymie ten list pisał.

Widziszże, iż y z pisma świę[tego] bytność Piotra ś. w Rzymie dowieść się może.

Ale iaśnieyszy wywod iest z doktorow ś. y historykow y świata wszytkiego świadectwa, z ktorych tu, prze ich niezbiedny vpor, niektore włożyć muszę, inne bez lidzby opuściwszy:

Naprzod Egesyppus [5], prawie stary y wnet po apostolech będący kościelny historyk, wypisał, iako Piotr ś. y Paweł, w Rzymie Symona czarnokxiężnika zwoiowawszy tam za czasu Nerona koronę męczeńską odnie||(88)śli. «Y tam onę historyą (powiada), ktorą ś. Ambroży [6] z niego w iednym kazaniu swoim położył, iako gdy go chrześcianie do tego, aby z Rzymu vchodził, a ieszcze się dla kościoła Bożego zachował, przywiedli przed bramą Łacińską, Pan Iezus mu się vkazał. A Piotr ś., Pana swego poznawszy, pytał go: «Panie, gdzie idziesz?» A Pan odpowiedział: «idę do Rzymu, abych był drugi raz vkrzyżowan». A Piotr ś. porozumiał, iż to nań przymowka była, a czas iego przyszedł, aby się to ziściło, co mu był Pan o iego śmierci przepowiedział. Y wrociwszy się do Rzymu a ono widzenie wiernym oznaymiwszy, rychło potym krzyżową śmiercią świadectwo dał Panu y prawdzie iego, tamże w Rzymie, wespołek z Pawłem ś.»

Klemens Alexandryiski, iako tho przywodzi y Hieronim ś., świadczy, iż Marek ewanielista, Piotra w Rzymie słuchaiąc, proszony od Rzymian ewanielią swoię napisał, kthorą Piotr ś. oglądawszy pochwalił y potwierdził [7].

||(89) Yreneus [8], ktory żył około roku 181, wyznawa, iż kościoł Rzymski od Piotra y Pawła ś. fundowany iest, y do niego w każdey wątpliwości około wiary odzywać się każe. Tamże biskupy Rzymskie wylicza, Piotra ś. kładąc pierwszego.

Tertułian [9], ktory żył około roku 214, ty słowa ma: «masz Rzym (powiada), zkąd my też moc mamy. Szczęśliwy to kościoł, w ktory wszytkę naukę zaraz ze krwią swoią apostołowie wlali. Gdzie Piotr ś. męce Pańskiey zrownany a Paweł ześciem Iana koronowany iest. Gdzie apostoł Ian we wrzącym oleiu smażony y w ogniu vtopiony, gdy żadney szkody nie odniosł, na wygnanie na wysep wypędzony iest.

[1] На полѣ: «Serm. in natal. B. Petri et Pauli». [2] На полѣ: «Lib. 2, cap. 15». [3] На полѣ: «in Catal. in vita S. Marci». [4] На полѣ: «Nicep. li. 2, cap. 15». [5] На полѣ: «Lib. 3 de bello Iudaico, ca. 2». [6] На полѣ: «Inter epist. 32 et 33». [7] На полѣ: «Libro 6 Stromatum. In Cathal. sub verbo Clemens. Alexan.». [8] На полѣ: «Libr. 3, cap. 1 et 3». [9] На полѣ: «De praescrip. haeret.».

Euzebius Cezaryiski [9], kościelny historyk, na kielu † mieysc powiada, iż Nero w Rzymie Piotra ś. vkrzyżować kazał a Pawła ś. ściąć.

Gaius, ieszcze starszy historyk kościelny, toż, świadczy. Ktorego też tenże Euzebius świadectwo przywodzi na tym mieyscu vkazanym.

|| (90) Dyonizy Koryntski tey prawdy pomaga, iż w Rzymie Piotr ś. vcząc vkrzyżowany iest.

Cypryan ś.[10] męczennik stolicę Rzymską zowie «stolicą Piotra ś.». «Śmieią (powiada) heretykowie do stolice Piotrowey vciekać się, do kościoła przodkuiącego, zkąd iedność kapłańska zaczęła się». Y na inszych wielu mieysc.

Chryzostom ś. na iednym mieyscu [11] tak pisze: «nie iest tak iasne niebo, gdy się słonecznemi promieńmi oświeca, iako Rzymskie miasto, dwiema temi pochodniami (to iest Piotrem y Pawłem) wszytkiey ziemi świecąc. Ztamtąd Paweł wzięt będzie, ztamtąd Piotr. Vważcie sobie, na co Rzym patrzyć będzie, gdy Paweł z Piotrem, z grobu onego powstaiąc, przeciw Panu wzgorę wynidą?! Iaką rożą Rzym pośle Chrystusowi? Iakiemi dwiema koronami ozdobiło się to miasto? O, iako dwiema temi złotemi łancuchy przybrane iest! Iakie to ma zrzodła? Przetoć ia zdumiewam się nad thym miastem. Nie prze dostatek złota, nie prze ony ||(91) budowania, ktore ma, ani dla inney rzeczy, ale iż ma ony słupy kościelne».

Ambroży [12] także w kazaniu swym o Pietrze ś. y Pawle tak mowi: «Iednego dnia męczeństwo vcierpieli, aby zaraz obadwa do Chrystusa przyszli; na iednym mieyscu, aby ktoremu z nich na Rzymie nie schodziło; pod iednym przenaśladownikiem, aby rownym okrucieństwem byli ściśnieni. A tak dzień dla wysługi, mieysce dla chwały, przenaśladowca dla doświadczenia cnoty ich dany im był. A na ktorym że mieyscu męczeństwo (powiada) wycierpieli? W mieyscie Rzymskim, ktore na głowę y panowanie nad narodami. Dla tego, aby tam, gdzie była głowa bałwochwalstwa, głowa świątobliwości odpoczywała; gdzie pogańskie książęta mieszkały, aby tam kościelne książęta przebywały». To są słowa Ambrożego ś.

Hieronim [13] też ś. tak o Pietrze ś. pisze: «Piotr ś. na zburzenie Symona Maga szedł do Rzymu, y tam dwadzieścia lat y pięć stolicę kapłańską trzymał, aż do ostatnego roku Nerona, ||(92) to iest czternastego, od ktorego vkrzyżowan iest z obroconą głową do ziemie. Bo (powiedał) iżem tak, iako Pan moy, zawieszon być nie godzien. Pogrzebion iest w Rzymie na Watycanie, wedle drogi, gdzie tryumphy czyniono, gdzie go wszytko miasto sławne czci».

Augustyn ś. [14] wylicza biskupy Rzymskie y kładzie pierwszego Piotra ś. Y na drugim mieyscu tak mowi do heretyka: «a coć winna stolica Rzymska, na ktorey ś. Piotr siedział, y na ktorey Anastazius dziś siedzi». Y na innych wiele mieysc.

Optatus [15], prawie tak [st]ary, iako ś. Augustyn, tak mowi: «Zaprzeć się nie możesz, heretyku, y to dobrze wiesz, iż w miescie Rzymskim Piotrowi ś. pierw-

[9] На полѣ: «Libr. 2, cap. 15, 25». [10] На полѣ: «Epis. 3, lib. 1». [11] На полѣ: In epist. ad Rom». [12] На полѣ: «Serm. 66, Tom 3. Żył około roku 345». [13] На полѣ: «....Catha....crip.». [14] На полѣ: «Epi. 165 ad Generosum. Contra literas Petiliani, libr. 2, ca. 58». [15] На полѣ: «Libr. 2 contra Parmenianum». † Быть можетъ, «wielu»?

sza stolica biskupia podana iest, na ktorey siedziała głowa wszystkich apostołow Piotr, Cephas rzeczony, aby w nim iedność stolice od wszytkich zachowana była».

Athanasius [1]: «Piotr ś. (powiada) y Paweł, gdy vsłyszeli, iż w Rzymie męczeństwo podiąć mieli, z radością tam szli».

||(93) Dorotheus [2] powiada: «Piotr ś., wodz apostołow, pierwszy w Rzymie kaznodzieia, gdzie vkrzyżowany y pogrzebiony iest».

Lactancius [3]: «Chrystus (powiada) schodząc oznaymił vczniom swoim rzeczy wszytkie przyszłe, ktore Piotr y Paweł w Rzymie opowiadali, y to ich przepowiadanie dla pamięci napisane iest». Y niżey: «gdy ie (powiada) Nero pozabiiał, Wespezyanus imię y narod Żydowski zgładził, y to vczynił, co oni powiedzieli».

Epiphanius [4]: «w Rzymie (powiada) byli naprzod Piotr y Paweł, apostołowie y biskupi».

Prudencius [5]: «w Rzymie (powiada) iuż dwa kroluią apostolskie książęta, ieden nauczyciel pogaństwa, a drugi, pierwszą stolicę trzymaiący, ktory zwierzone sobie bramy wieczności zamyka».

Leo ś. Wielki [6]: «Piotr (powiada) książe apostolskie na zamek Rzymskiego państwa był posłany».

Theodoretus Wielki [7]: «Piotr (powiada) z Hieruzalem aż do Rzymskie||(94)-go miasta przyszedł».

Prosper [8] w swych wierszach: «Rzym (powiada) stolica iest Piotrowa».

Grzegorz Wielki [9]: «Piotr (mowi) podniosł stolicę Rzymską, na ktorey żywota tego skończyć raczył».

Opuszczam wiele innych starych ś. doktorow y historykow. Ci, ktorem przywiodł, są tak starzy, iż namłodszemu iest blisko tysiąc lat. Opuszczam inne od tysiąca lat młodsze bez lidzby. Opuściłem też y one ś. męczenniki papieże, ktorzy, na tey stolicy siedząc, to świadczyli. Niech heretykowie pytaią Grekow, Ormian, Indyanow, Murzynow, y gdzie iedno sława chrześciańskiey wiary zaszła, wszyscy ich niewstydliwe kłamstwo, ktorym przą tego, aby Piotr ś. nigdy w Rzymie nie był, hańbić y im sie brzydzić będą. Nie naydziesz iednego, kościelnymi się historyami bawiącego, ktory by tego śmiał przeć. A przedsię heretycki vpor przekonać się nie da; a bez rozumu y bez wstydu wszelkiego ćwierdzić to śmieią, czego im wszytkiego świata świadectwo ||(95) nie dopuści. Iakoby mowili, iż słońca na świecie niemasz! Do takiego vporu przyszli!

Bawią się na słabych niektorych dziecinnych wymysłow paięczynach [10], mowiąc: «oto, Piotr z Pawłem miał zmowę, aby on tylo Żydom, a Paweł poganom ewanielią rozgłaszał». Nędzne ich pisma rozumienie, y Egipska slepota! Nie widzą, iż Piotr ś. naprzod pogany w Korneliusie onym poganinie nawracać y nauczać począł [11]! Nie słyszą, co mowi na koncylium Hierozolimskim: «wy wiecie (powiada), bracia, iż mnie Bog na to obrał zdawna, aby przez vsta moie poganie przyięli ewanielią y wierzyli» [12]. A iakoż ten fałsz stać może,

[1] На полѣ: «In Apologia de fuga sua». [2] На полѣ: «In Synopsi». [3] На полѣ: «Libr. 4, cap. 21». [4] На полѣ: «Haeres. 27». [5] На полѣ: «In hymno S. Laurentii». [6] На полѣ: «In natali Petri et Pauli». [7] На полѣ: «Sermo 1 in Psal. 116. [8] На полѣ: «De ingratis». [9] На полѣ: «Lib. 6 epis. 37». [10] На полѣ: «Gal. 2». [11] На полѣ: «Act. 10». [12] На полѣ: «Act. 15 [ст. 7]».

ktorym powiadaią, iż Piotr ś. pogaństwa nigdy nie vczył, iedno Żydy? Zmowa ona z Pawłem ś., na ktorey się głupie sadzą, tylo na czas trwać miała, poki było trzeba, aby Piotr ś., na wzor P. Iezusa (ktory tylo Żydom kazał, ktorym pierwey ewanielia posłana iest), od Żydow nie odchodził, poki ieszcze pogrzebiona synagoga nie była, y obrzezanie ieszcze nie||(96)iakie mieysce miało.

Lecz y drugi, nie mniey słaby y wykrętny, wywod ich y v naprostszych, chyba zaślepionych, mieysca mieć nie może, gdy mowią: «Paweł ś. Piotra ś. w Rzymie nie zastał, a tak nigdy w Rzymie nie był». Acz tego Dzieie Apostołskie v ś. Łukasza nie mowią nigdziesz aby go nie zastał, wszakże by go dobrze na ten czas nie zastał, iako na rozsiewaniu słowa Bożego po innych krolestwach zabawionego, — możeli kto ztąd iuż wierzyć, przeto iż go tam raz nie zastał, iż nigdy w Rzymie Piotr ś. nie był? Y dziecię osądzi takie głupie wymysły ich: iż poszli na onego, ktory, w deszcz z Rzymu wyiachawszy y po roku w deszcz także wiachawszy, mniemiał, aby cały rok w Rzymie deszcz szedł!

Co się dotycze obliczania lat, ktorych Piotr ś. był w Rzymie, ktore gdy computują heretykowie, wszytki historyki kościelne y ś. doktory w hańbie zostawić chcą, a z swym się fałszem popisać. A one przewrotne zmysły ich iednym słowem ich samych w hańbie||(97) pozostawuią. Acz innym wszytkim ś. męczennikom y doktorom kościelnym, od wszego świata rozsławionym, ale osobliwie Hieronimowi ś., śmieią matactwo zadawać w tym, iż napisał, że roku wtorego panowania Klawdiusza cesarza Piotr ś. Rzymską stolicę nauką swoią wszczepił, na ktorey 25 lat siedział, aż do ostatniego roku Nerona cesarza, — vkazuiąc, iakoby to fałsz był s tego, iż Piotr ś. w tym czasie, to iest w tych dwudziestu y piąci leciech, był w Heruzalem y w innych Wschodnych krainach, iako Dzieie Apostolskie świadczą. Nie baczą tego nędznicy, iż Hieronim ś. nie mowi o vstawicznym mieszkaniu Piotra ś., w Rzymie, ałe pierwsze iego przyście z wtorym złącza. Bo dwakroć Piotr ś. do Rzymu przychodził. Pierwszy raz za Klawdiusza, gdy tam ieszcze przed pisanim y przyściem Pawła ś. wiarę ś. szczepił, iako świadczy Chryzostom ś. y Theodoretus Cyri, na list do Rzymian [13]; gdzie będąc czterzy lata, gdy Żydy z Rzymu wyganiać kazał Klawdiusz, vstąpić musiał; y tym czasem zasię || (98) w Hieruzalem był, y Wschodne krainy nawiedzał, Rzymskiego kościoła biskupstwo przez inne, to iest Kleta y Lina, sprawuiąc, tak iako mogł na on czas. Drugi raz zasię szedł do Rzymu Piotr ś. za czasu Nerona, y długi czas tam strawił, y męczeńską koronę wespołek z Pawłem ś. ostatniego roku panowania Neronowego odniosł, iako się iuż wyższey pokazało. Kto się temu dwoiemu iego byciu w Rzymie y wyciekaniu Piotra ś. do inych kościołow posługi w tych dwudziestu y piąci lat przypatrzy, a iako w niebytności swey przez inne vcznie swe biskupstwo Rzymskie sprawował, łacno wszytki historyki y ś. doktory porowna y pogodzi. Iednak nie lada prożność iest — na pytaniu się punktow czasow, ktore w tak starych dzieiach tak pewne być nie mogą, ani są w pismie oznaczone, bawić a rzecz samę opuścić. Wszyscy mowią, iż Piotr ś. był w Rzymie; ale kiedy, y ktorego dnia, y godziny, a kto tak dwornie a niepotrzebnie wyliczyć może? Wiele rzeczy w

[13] На полѣ: «In Epist. ad Rom.».

pismie ś., ktorych się roku y dnia pewne||(99)go nie dopytasz: a ieden tak około czasu mowi, a drugi owak. A kto kiedy pewnie się wywiedział, ktorego się dnia Zbawiciel nasz narodził? Ledwie się o roku pod Augustem cesarzem domyślaią doktorowie,—y to nie iednako. A więc przeto iuż Narodzenie Pańskie nie pewne będzie?! Także y o trzech krolach, kiedy, y ktorego roku do Bethleem przyszli—pewności żadney niemasz [1]. A więc przeto mowić kto ma, iż się nigdy w Bethleem v iasłek Chrystusowi nie pokłonili? Także o Daniela proroka [2] tegodniach ieszcze ich nikt dostatecznie nie wyliczył, kiedy się poczęły, y kiedy się dokonały. A więc przeto mowić kto ma, iż się nie dokonały, ani poczęły? Boże, tego nie day! Toż mowiem o ś. Pietrze, kiedy, ktorego dnia, roku, godziny do Rzyma przyszedł. Chocia by w tym dostateczniey pewności nie było, a coż na tym? A więc przeto mowić kto ma, iż nigdy w Rzymie nie był? Głupi to vpor! Poniewasz wszystek świat woła, iż Piotr ś. w Rzymie vczył wiary ś. y krzyżową śmiercią vmarł. Kiedy, ktorego dnia, roku, go||(100)dziny — niepotrzebna to dworność!

Małey rzeczy po tych pletliwych ludziach y tuśmy w Wilnie po Zwingliańskich ministrach chcieli (gdy tym ludzie lekkie a żadney ostrożności około swego zbawienia niemaiące zwodzili), żeby nam tylo iednego starego kościelnego doktora, abo iakiego wiary godnego katolickiego historyka vkazali, ktory by to mowił, co oni niewstydliwie pleść śmieią, aby Piotr ś. nigdy w Rzymie nie był,—a nakoniec, żeby tylo iakiego niepodeyrzanego w kacerstwie historyka dali, ktory by napisał, gdzie indziey, a nie w Rzymie, y iako Piotr ś. męczeństwo podiał y żywota dokonał? Ale woleli z placu vciekać, aniżli się tego podiąć; woleli vsta zamknąć, aniżli o tym daley mowić!

A ponieważ im o iednego świadka takiego na to trudno y niepodobno iest, gdzie y iako, okrom Rzymu, Piotr ś. żywota dokonał, a my ich tak wiele przywodzim, y ieszcze więcey przywieść możem, iż nie indziey, iedno w Rzymie krzyżową śmiercią zszedł, — niechże za fałszerze poczytani będą, a || (101) nam, katolikom, przy tak iasnym świata wszytkiego świadestwu wiara, iako przystoi, dana będzie!

Rozdział 12.

Na przywileie y nawyższe pasterstwo y biskupstwo Piotra ś. w kościele Chrystusowym wstąpili prawem Bożym biskupowie Rzymscy, y za to ie wszytek kościoł katolicki od starowiecznych czasow miał y ma.

Ieśli moc ta, ktorą dał Chrystus apostołom, w kościele iego została (iakoż zostać musiała, bo bez niey nikt by zbawienia y wiary nie miał),—tedy przy tych była y iest, ktorzy na ich mieysca porządnie wstępowali, ktorym oni, iako duchownym synom swoim, to dziedzictwo y skarb zostawowali y na nie, iako potomki swoie, wlewali. A iako ta moc, ktorą miał Ian ś., przy Epheskim się biskupie została, tak też ta, ktorą miał Piotr ś., przy Rzymskim sie biskupie zostać musiała. Bo by bez niey kościoł, bez głowy widomey, bez pasterza powszechnego, bez rządu, bez iedności został, || (102) gdy by kto na Piotra ś. przywileie wstąpić nie miał, ktory by opoką był wyznania wiary wszytkiemu

[1] На полѣ: «Matt. 2». [2] На полѣ: «Danie. 9».

kościołowi, pоćwierdzaiącą bracią [3]; na ktorego by się klucze wszyscy oglądali; ktory by owce Chrystusowe do kupy zbierał, niezgodne krocił, y wątpliwości około reliiey (bo nie zawżdy koncylia zebrane być mogą) daną mocą rostrzygał. Bez takiego, mowię, vrzędnika, niepodobna rzecz kościołowi być y trwać. Takiego abo po wszytkim świecie niemasz, ani było (co kto by śmiał rzeć, prawie by od rozumu odszedł, y śmierć a zgubę kościołowi Bożemu przyczytać by musiał), abo sam ieden iest Rzymski biskup. Bo wszytki wieki iemu, a nie innemu, wszyscy ś. oycowie y zwyczay kościoła przez pułtora tysiąca lat vćwierdzony to przyczyta y ćwierdzi, iż stolica Rzymska iest stolicą Piotra ś., nad wszytkimi kościoły przodkuiącą, a iż ná niey siedzący iest pasterzem, oycem y mystrzem wszytkiego chrześciaństwa.

Przeto wyrokow y wyznania o tey stolicy y przywileiach iey tak oycow ś., || **(103)** iako zborow powszechnych słuchaymy.

Naprzod stary Ireneus [4] tak mowi, vkazuiąc wielki y starowieczny y wszytkim znaiomy y od przesławnych apostołow Piotra y Pawła fundowany y postanowiony kościoł Rzymski, y to podanie, ktore mu od apostołow, y obwieszczoną ludziom wiarę przez wstępowanie y sukcesyą biskupow aż do nas przychodzącą: «hańbiem wszytkich tych, ktorzy z prozney chwały y slepoty y złego wyrozumienia inaczey vczą, niż trzeba. Do tego kościoła przesilnieysze przodkowanie, wszytki się kościoły vciekać maią, to iest wszyscy zewsząd wierni; w ktorym to podanie, ktore iest od apostołow zawżdy zachowane iest». To mowi Ireneus. A bacz, iako kościoł ś. Rzymski nie tylo od Piotra ś. fundowany być mieni, ale go też ma za przodkuiący kościoł y za mistrza innych wszytkich kościołow. Toć stary a w pułtorustu lat po Chrystusie będący doktor kościelny tak pisze.

Cypryan ś. o kościele Rzymskim ||**(104)** tak też mowi [5]: «fałszywego biskupa postawiwszy sobie, (odszczepieńcy) śmieią się przewozić do stolice Piotrowey, do kościoła przodkuiącego, z ktorego iedność kapłańska poszła, y tam listy odszczepieńcow y niezbożnych nosić. Nie pomnią, iż to są ci Rzymianie, ktorych wiara za apostolskim wsławienim pochwalona iest, do ktorych niedowiarstwo przystępu nie ma». Obacz, iako y ten męczennik zna przełożeństwo kościoła Rzymskiego nad innemi, y początek w nim iedności wyznawaiąc, za głowę go ma, od ktorey się iedność ciała poczyna. A co więcey—to świadectwo y proroctwo znaczne vczynił, iż Rzymska stolica Piotra ś. zabłądzić nigdy nie może, ponieważ do niey niedowiarstwo przystępu nie ma.

Athanasi ś. y z innemi biskupy z Egiptu, pisząc do Marka papieża, prosząc, aby mu koncylium Niceńskie napisane posłał (bo wszytkie księgi katolickie, powiada, Arryanowie byli popalili) tak mowi: «Żądamy (powiada), abychmy to od stolice y koscio||**(105)**ła waszego, ktory iest matką y głową wszytkich kościołow, ku posileniu y ochłodzie wszytkich prawowiernych przez ty posły ninieysze otrzymali». Y do Liberyusza papieża z tymisz biskupy pisząc, onego vniuersałnym abo powszechnym patryarchą zowie.

[3] **На полѣ: «Luc. 22; Matt. 16».** [4] **На полѣ: «Lib. 3, cap. 3».** [5] **На полѣ: «Epis. 3 libr. 1».**

Także do Felixa papieża pisząc z wszytkim synodem Alexańdryiskim, na ktorym byli biskupi z wszytkiego Egiptu, z Thebaidy, z Libiiey, tak mowią: «Dla tego, przenabłogosławieńszy oycze, isz przodkowie naszy y my od apostolskiey stolice waszey świętey pomoc brali, y staraniachmy waszego o nas doznali, do tey się nawyższey stolice apostolskiey vciekamy wedle praw kościelnych, abychmy ztąd pomoc mieli, zkąd przodkowie naszy stawienie y naukę y podporę brali, — do niey się, iako do matki, vciekamy». Y niżey: «heretykowie nas powiadiaią, ściskaią y męczyć się grożą, ieśli na ich błędy nie przyzwolem. Czego my bez wiadomości waszey czynić nie chcemy. Bo tak prawa kościelne vkazuią, aby bez biskupa Rzymskiego nic ||(106) o głownieyszych rzeczach stanowiono nie było». Y niżey: «dla tego was y przodki wasze, to iest apostolskie biskupy na nawyższym zamku Pan Bog postawił, y staranie wam o wszytki kościoły zlecił, abyście nam pomoc dali y nas bronili. Bo wam iest wszyciek sąd biskupow polecony. Bo wiemy, iż na wielgim Niceńskim trzysta y ośmnaście biskupow synodzie od wszytkich iednostaynie vćwierdzono iest, aby się koncilia bez dozwolenia Rzymskiego biskupa nie zbyrały, ani żaden biskup potępiony był. Aczkolwiek takie kościelne vstawy y innych wiele rzeczy potrzebnych od heretykow, ktorzy nas vstawicznie przenaśladuią y zgubić chcą, popalone są y zgubione, dla tego, żeby nas łacniey vłowić mogli». Y niżey: «także od tychże przerzeczonych oycow, mowią, postanowiono iest iednostaynie, ieśliby ktory biskup podeyrzany miał rozsądek swego mitropolita, abo teyże prowincyey biskupow, aby do waszey Rzymskiey stolice appelował, ktorey od samego Pana moc iest ||(107) dana związania y rozwiązania osobliwym przywileiem nad inne». Y niżey: «Tyś iest kacerstwa wszelakiego y wszytkich niespokoynych sędzią, iako książę y doktor y głowa wszytkiey prawowierney nauki y niepokalaney wiary». Poty są słowa ś. Athanazego z innemi biskupy iego patryarchiey Alexandryskiey.

Obacz, wierny czytelniku, iako stary to doktor, y iako nie sam tylo, ale imieniem wszytkiego wielu krolestw duchowieństwa, ty przywileie Piotra ś. kościołowi przyznawa. A iż czyni wzmiankę koncylium pierwszego Niceńskiego, iako na nim oycowie ś. trzysta y ośmnaście tęsz moc w Rzymskim biskupie znali, y to mu przypisali, co od samego Chrystusa miał,—tedy się tu przypatrz, co mowią: iż ty kanony prąwdziwe tego koncylium Niceńskiego heretykowie popalili, a to, co im wadziło, wymiatali,— zwłaszcza one, ktore moc nad biskupy y zwierchność Rzymskiemu biskupowi przyznawały: Bo ta stolica, iako złodzieiom vrząd woytowski, nawięcey heretykom wadzi, y tey się o||(108)poki, na ktorey się rozbiiaią, y ktora ich błędy nawięcey tępi, barzo wiaruią. Tedy się nie dziwuy, iż teraz w tych kanoniech koncilium Niceńskiego tego tak iaśnie niemasz. Wszakże to było, y to tu biskupi znaią, y w Rzymskich autentykach zostało, ktore Iulius papiesz po zmarłym Felixie tymże biskupom wypisawszy posłya. Ktory zmyslić abo przydać nic nie mogł; bo by mu sprosność matactwa y srom tych, ktorzy sami na tymże koncilium byli a świężą pamięć tych kanonow mieli, tego nie dopuściło. Przed tymi nie mogł nic zmyslać, zwłaszcza w tym, co sami znaią y świeżą pamięcią y swoią przytomnością, iż tak było, swiadczą; to iest: iż na vznanie przywileiow kościoła Rzymskiego takie kanony na Niceńskim koncylium by-

ły, ktorych było 70, iako świadczy tenże Athanazius, do Marka papieża pisząc [1], a teraz się ich tylo 20 nayduie. Miedzy ktoremi śiedmidziesiąt ten był 18, tak iako papiesz Iulius pisząc do Wschodnych biskupow wypisuie; słowa są tego to kanonu: «Wszyscy biskupi w || **(109)** sprawach więtszych niechay wolnie do stolice apostolskiey appelluią, y do niey się, iako do matki, vciekaią. Bo rossądkowi iey wszytki celnieysze sprawy kościelne stare postanowienia apostolskie zachowali».

Ś. Ambroży, na list ś. Pawła do Tymotheusza pisząc, tak mowi: «gdysz wszystek świat Boży iest kościoł, wszakże kościoł się żowie domem Bożym, ktorego dziś sprawcą abo rektorem iest Damasus (biskup Rzymski)» [2]. Y na innych mieyscach [3] wielkie swiadestwo daie Rzymskiemu kościołowi.

Ś. Chryzostom także o Panie naszym mowiąc: «Dla czegosz on rozlał krew swoię (powiada)? Dla tego, zaprawdę, aby owce swe pozyskał, około ktorych staranie Piotrowi y Piotrowym potomkom polecał» [4]. Y gdy miał ten ś. Chryzostom od biskupow wielkie vbliżenie y nieznośne krzywdy z tym duchowieństwem, ktore przy nim statecznie stało, będąc patryarchą Carogrockim, odzywał się do rozsądku y sprawiedliwości biskupa Rzymskiego [5], iako się niżey namieni.

|| **(110)** Hieronim ś. mieszkaiąc [we] Wschodnych kraiach, gdzie się rozliczne kacerstwa Arryańskie szerzeły a do siebie go ciągnęły, samym się wyznanim stolice Rzymskiey cieszył y od kacerstwa bronił, tak pisząc do Damasa papieża: «Na trzy części rozdzielił się sam kościoł: ciągną mię wszytkie strony do siebie. A ia wołam: ten moy iest, ktory z stolicą Piotrową trzyma. Melecius, Witalis y Paulinus mienią się mieć społeczność z tobą. Wierzeł bych, gdyby to ieden mowił, lecz abo dwa mataią, abo wszyscy. Przeto cię prosze, oznaymi mi przez list twoy, s kim sam w Syryey w wierze społeczność mieć mam» [6]. Y w drugim liście do tegosz: «Chciałem się stolice Piotrowey y wiary apostolskimi vsty wysłowioney poradzić y brać obrok duszy mey». Y niżey mowi: «Ia za pierwszego sobie nie maiąc, iedno Chrystusa, z tobą się, to iest z stolicą Piotrową, spaiam! Na tey opoce wiem, iż kościoł zbudowany iest. Kto okrom domu tego, baranka pożywa—niezbożny iest». Y na inych wielu miesc.

O, gdyby na ten mądry Hieronima ś. ||**(111)** rozsądek pamiętali ci, ktorzy dziś w tym rozerwaniu słyszą, iż ich każda sekta, ktorych się namnożyło, do siebie ciągnie, żeby tak mowili: z Piotrem ś. y z stolicą iego trzymam, nikt mię od tey starowieczney opoki wiary nie oderwie»!

Augustyn ś. [7]: «w kościele Rzymskim (pisze) zawżdy apostolskiey stolice przodkowanie trwało, zkąd ewanielia do Afryki przyszła». Y na innych wielu mieisc.

Optatus Milewitański [8]: «Na stolicy Rzymskiey (powiada) siedziała głowa apostołow Piotr, aby z iedney stolice iedność się w wszytkich zachowała; aby inni apostołowie każdy się z swoią nie

[1] На полѣ: «In Rescripto contra orientales pro Athanasio et ceteris». [2] На полѣ: «Super cap. 3, 1 ad Timote.» [3] На полѣ: «Libr. 3 de Sacram. cap. 1». [4] На полѣ: «Libr. 2 de sacerdotio». [5] На полѣ: «Nicephorus, lib. 13, ca. 19». [6] На полѣ: «Epis. 58». [7] На полѣ: «Epis. 162». [8] На полѣ: «Con. Do. Lib. 2».

dzielił; aby ten był odszczepieniec y grzesznik, ktory by przeciw tey iedney stolicy inną postawił. A tak iedna iest stolica, ktora iest pierwsza w posagu, na ktorey pierwszy siedział Piotr, po nim Linus, Clemens, Anacletus etc. Dziś siedzi na niey Syricius, ktory nam towarzyszem iest, s ktorym z nami świat wszystek przez pospolitowanie formatow w iednego ||(112) towarzystwa społeczności zgadza się. A wy (heretykowie Donatystowie) vkażcie, zkąd się wasza stolica wszczęła»? Tak tą stolicą starzy doktorowie heretyki burzyli.

Theodorytus [1]: «stolica Rzymska (powiada) trzyma rządzenie wszytkich kościołow wszytkiego świata. Y prze inne przyczyny y prze te, iż była zawżdy od smrodow heretyckich prożna, a nikt na niey nie siedział, ktoryby zle o wierze ś. trzymał».

Opuszczam przez lidzby świadectwa świętych męczennikow, biskupow Rzymskich: Anakleta, Ewarysta, Alexandra, Sixta, Piusa, Wiktora, Zepheryna, Marcella, Ewzebiego, Melchiada, ktorzy, na tey stolicy siedząc, tego vczyli y tę naukę y podanie od przodkow swoich apostołow mieli, iż Rzymski kościoł od Chrystusa za przedni y głowę wszytkim postawiony iest. Y tey prawdy y nauki gardłem y krwią swoią poprawili. Ktorych świątobliwości żaden ambicyey y fałszu przyczytać, bez wielkiego grzechu y niewstydu, nie może. O||(113)puszczam y ony, ktorych się świętobliwość, gdy na tey stolicy siedzieli, po wszytkim świecie wsławiła, to iest: Damasa, Leona Wielkiego, Grzegorza Wielkiego, Mikołaia Wielkiego. Opuszczam y inne młodsze świadki, ktorzy wszyscy iednomyślnie świadectwo przed Bogiem y światem wszytkim stolicy Rzymskiey daią, iż na niey siedzący są prawdziwi Piotra ś. potomkowie, bez ktorych, iako bez opoki, wiara by chrześciańska vpadać musiała, rozerwania y niezgod by się namnożyło; ktorey każdy, kto się owcą Chrystusową mieni, podległ y słuchać z Bożego roskazania winien iest.

Idę do świadectwa ś. powszechnych zborow, na ktorych ile było biskupow y doktorow, tyle świadkow iest, ktorzy wszytki te przywileie biskupow Rzymskich przyznawali.

Baczyliśmy, iako pierwsze Niceńskie koncilium przełozeństwo to, za świadectwem Athanazego z wszytkiego Egiptu y Libiey biskupow, Rzymskiemu biskupowi przyczyta, aby się, bez iego wiadomości, w kościele Bożym ||(114) w rzeczach więtszych y wierze należytych nic nie działo. Stądże vrosł on kanon abo prawo, wszytkiemu światu rozsławiono, ktore y Grekowie [2] często przywodzą, iako niżey vsłyszysz: isz kościelny zwyczay zstaradawna to ma, aby się bez woley biskupa Rzymskiego żadne koncylium zbierać nie mogło.

Ieszcze y w tym Niceńskie pierwsze przełożeństwo Rzymskiego biskupa nad inne wstawiło [3], iż od Sylwestra papieża tego wszytkiego, co postanowili, poćwierdzenia żądaią; iakosz Sylwester odpisuie y poćwierdza.

Na wtorym zborze Carogrockim barzo znacznie przełożeństwo nad wszytki biskupy oycowie oni wyznali, gdy, pierwsze mieysce chcąc dać patryarsze Carogrockiemu, tak mowią: «Niechay ma Carogrocki biskup cześć przodkowania po Rzymskim biskupie, poniewasz iest no-

[1] На полѣ: «In Epis. ad Renatum presbit.» [2] На полѣ: «Theodoretus, Sozomenus, Socrates, Nicephorus». [3] На полѣ: «1 Tom. Conci.»

wy Rzym» [4]. Skąd każdy baczy, isz oycowie święci naypierwsze mieysce Rzymskiemu biskupowi zostawuią y przodkowanie iego nad wszytkimi y nad tymże || **(115)** Carogrockim biskupem znaią, y nadeń nikogosz przełożyć nie śmieią. Acz tego przełożeństwa biskupa Carogrockiego nigdy Damasus papież y inni poćwierdzić nie chcieli, ale w poćwierdzeniu tego koncylium to zawżdy wyimowali, nie chcąc, aby się nad inne patryarchy prożney czci pragnienim wynosił.

Na trzecim w Ephezie ieszcze znaczniey przełozeństwo to Rzymskiego biskupa pokazało się, iż na nim Alexandryiski patriarcha Cyryllus pierwszym prezydentem był, dla tego, iż trzymał mieysce Celestyna papieża, ktorego, tam swym namiestnikiem czyniąc (iako Grecki Ewagryus [5] pisze), na to koncilium od siebie posłał, y przy nim Arkadego y Proiecta, biskupy, z Philippem kapłanem. A co ieszcze więcey — pierwey papież Celestyn w Rzymie Nestora heretyka, przeciw ktoremu koncylium Epheskie złożone było, potępił. Y znaią to ś. oycowie tego zboru, iako tenże Ewagryus na tymże mieyscu pisze, isz przymuszeni tak prawem kościelnym, iako też || **(116)** y listem Celestyna papieża, z płaczem do tak srogiego dekretu, na Nestora vczynionego, przywiedzieni są y przymuszeni. Skąd dobrze znać możesz, czytelniku, iako sobie ci oycowie przełożeństwo y przodkowanie świętey stolice Rzymskiey vważali, iż na sam list Celestyna papieża, iako starszego swego, Nestora, Carogrockiego biskupa, potępili.

Na czwartym w Kalcedonii wszyscy sześcset ś. oycow powszechnym y vniuersalnym patryarchą Leona papieża nazwali, y tym go tytułem podczcili, y iego stolicę Piotra ś. być stolicę znali; y nań, iako na mieyscu y vrzędzie Piotra ś. siedzącego, gdy iego wyznanie wiary w liście vsłyszeli, tak zawołali: «Piotr przez Leona przemowił» [6]. A cosz może być na wyznanie zwierzchności biskupa Rzymskiego znacniey od wszytkiego świata biskupow powiedziano? A co ieszcze więcey — chociasz tam posłańcy byli Leona papieża, ktorzy na pierwszym mieyscu siedzieli y napierwey się podpisali [7], przedsię wszyscy święci oycowie oni ||**(117)** vczynili dekret, aby poćwierdzenie tego wszytkiego, co się na onym zborze działo, od Leona papieża żądane było. W ktorym liście ty słowa mowią: «Cokolwiek iest dobrego w syniech,—do oycow się obracać. A tak cię prosiemy, abyś twoim wyrokiem sąd nasz vczcił. A iako my, dobrego pragnąc, na tośmy się zgodzili, tak twoia zwierzchność niech synom to, co przystoi, dołoży». To są słowa sześciset trzydzieści biskupow, ktoremi iawnie zwierzchność papieską nad sobą, synmi się iego czyniąc y oycowską mu cześć daiąc, wyznawaią. Leo Wielgi poćwierdził wszytko,co tam około wiary ś. prawego wyznania przy iego poslech postanowili, okrom tego, iż Carogrockiego patryarchę nad inne Wschodnie patryarchy pierwszym po Rzymskim postawić chcieli, iako się w wtorey części pokaże. Onego też tytułu «vniuersalis» przyiąć nie chciał ś. Leo, ktorym go vczcili, nie iżby takim nie był, a więcey mu przyczytali, niszli miał w vrzędzie swym y nawyższym pasterstwie

[4] На полѣ: «Cano. 2 vel 5». [5] На полѣ: «Lib. 1, cap. 4». [6] На полѣ: «Gregorius Magnus, lib. 4, indic. 13, epist. 32 et 33». [7] На полѣ: «Act. 3».

kościoła Bożego,—ale isz z pokory ||**(118)** s tym się popisować y chlubić nie chciał.

Na piątym w Carogrodzie wielce się też zwierzchność papieża Rzymskiego pokazała, gdy Agapetus papież Antyma, patryarchę Carogrockiego, heretyka wyrzucił, a na iego mieysce sam swą ręką, będąc w Carogrodzie, Menę wsadził, ktory imieniem wszytkiego zboru tak mowi: «My stolice apostolskiey naśladuiem y iey posłuszni iesteśmy, iako miłość wasza wie, y ktorzy z nią społeczność maią, my też z nimi społek mamy, a ktore ona potępiła, my też potępiamy» [1].

A na szostym także w Carogrodzie koncylium, gdy list Agatona był czytan, ktorym monothelity potępiał, tak iako na czwartym zborze wszyscy krzyknęli, iż to tak przyimowali, iako od Piotra, książęcia apostolskiego, y iako głos Ducha Ś. Y przeto tamże rzeczono iest: «Chartęż my y czernidło widzieli, aleśmy Piotra, przez Agatona mowiącego, słyszeli» [2]. Tamże byli od papieża prezydentami Theodorus y Georgius, kapłani, y Ian, diakon, ktorzy się na pierwszym miey||**(119)**scu tak podpisali: «namiestnicy Agatona, przenachwalebnieyszego y vniwersalskiego abo powszechnego papieża miasta Rzymu». Ci*sz* ś. oycowie szostego zboru, pisząc do Agatona papieża, tak mowią [3]: «My do ciebie, iako do tego, ktory trzymasz przodkowanie stolice w kościele po wszytkim świecie rozszerzonym, ktory stoisz na mocney skale wiary, to, co się dziać ma, odnosim, y list wyznania naszego, ktory wasze oycowskie błogosławieństwo do cesarza posłało, tak iako od książęcia apostolskiego czytaliśmy». Tenże zbor ś. y na tym mieyscu, y na drugim wyznawa, iż biskup Rzymski Agato iest potomkiem Piotra ś., książęcia apostolskiego [4].

Na siodmyn także synodzie w Nicey tymże sposobem czytamy, iż przyięty iest list od wszytkich oycow onych papieża Adryana, pisany do Tharasego, Carogrockiego patryarchy. W ktorym naprzod, niżli na on synod przyzwolić miał, tego po wszytkich biskupow Wschodnych chce, aby synod fałszywy Carogrocki przeciw || **(120)** obrazom zhańbili y skazili; potym im moc daie na czynienie synodu. Y tam ty słowa przed wszytkimi czytane są y przyięte, ktore do Tharasego, Carogockiego patryarchy, pisze [5]: «Stolica Piotra ś., po wszytkim świecie przełożeństwo maiąc, świeci y wszytkich kościołow Bożych głową iest. Przeto y Piotr ś. apostoł, z roskazania Bożego kościoł rządząc, nic nie opuścił, ale po wszytkim świecie przodkowanie miał y ma. Dla tego z stolicą naszą błogosławioną apostolską, ktora iest głową kościołow Bożych, rad bych, aby świątobliwość wasza prawym się sercem y myślą spoiła» etc. Ten list przyięty iest y pochwalony na tym zborze głosy wszytkich tam będących.

Opuszczam to, co się na osmyn zborze działo w Carogrodzie przeciw Phocyusowi za Ignacem, co się niżey namieni; y co na dziewiątym, w Florencyey, ktory Grekowie osmym zowią, bo się też niżey szerzey o tym wspomni. Opuszczam innych bez lidzby świa*t*kow koncyliy prowincialskich, y wielkich a prawie też generalskich || **(121)** na Zachodnych stronach czynionych; y bez lidzby doktorow

[1] На полѣ: «Act. 4». [2] На полѣ: «Act. 18». [3] На полѣ: «Conc. Tom. 2». [4] На полѣ: «Sexta Gener. Act. 18». [5] На полѣ: «Act. 2 Epist. Adryani ad Tharasium».

innych kościelnych mężow, nauką y świątobliwością wszemu światu znaiomych, ktorzy wszyscy Rzymskiego biskupa za potomka Piotra ś. y iedynego nawyższego namiestnika Chrystusowego za głowę kościołow wszytkich y pasterza powszechnego, y stolicę iego za opokę kościola Bożego znaią, zowią y vczą.

Przystępuię do tego, aby się pokazało, iako tey mocy y zwierzchności nad wszytkimi świata wszytkiego biskupi Rzymski biskup zawżdy vżywał aż do tego czasu.

Rozdział 13.

Biskup Rzymski od wiekow apostolskich asz do tego czasu zwierzchności swey, od Boga daney, nad wszytkimi po wszem świecie chrześciańskimi kościoły vżywał. A isz Grekowie y Wschodne kościoły y patryarchyie były iemu, iako swemu starszemu, posłuszne.

Na starszego wszytkiego kościoła Bożego trzy osobliwe powinności są od Chrystusa włożone. Pierwsza: aby wiary ś. y iey wyznania y nauki niebieskiey był opoką [6], posile|| **(122)** nim y vkrzepczenim, vkazuiąc, co wiara, a co niewiara, co nauka Chrystusowa, a co kąkoł heretycki. Druga: aby z strony kluczy, posłusznym a prawowiernym do mocy kościelney y sprawowania zbawienia ludzkiego, do szafunku skarbow Bożych otwarzał, a złe, niespokoyne y heretyki karał, a mocy kapłańskiey y do skarbow Chrystusowych wrota im zawierał, y one, iako wilki z owczarniey Bożey, wyganiał. Trzecia: aby iako pasterz [7] owce do kupy zganiał, pokoy miedzy niespokoynymi czynił, zgodę ś. fundował, koncylia y synody składał, porządku w kościele Bożym pilnował, a iedność ś. zachować we wszytkich vmiał.

Ty vrzędy Piotra ś. y nawyższego pasterza w kościele Bożym, iako papieżowie, to iest biskupowie Rzymscy zawżdy odprawowali, a żaden się inszy biskup wmiotać w nie nie śmiał, ani mogł, — chcę to w krotkości pokazać, z wiela dzieiow kościelnych mało co wybieraiąc, a do dalszego czytania tych, ktorzy się tym bawić mogą, odsyłaią. Bo tego iest bez lidzby przez te || **(123)** pułtora tysiąca lat, gdzie biskup Rzymski, mocą sobie od Boga na stolicy Piotrowey daną, wszytkiego świata biskupy (nie tylo Greckie y Wschodne) stawił y zmiatał z stolic ich, y do wyznania wiary ś. on przodkiem y wodzem był, koncylia składał y poćwierdzał, y bez niego nic się nigdy około wiary po wszytkim świecie stanowić nie mogło.

Naprzod wielgi y stary świadek Ireneus [8] ktory żył około roku Pańskiego do 181 (wysłowiwszy kościoł Rzymski y to powiedziawszy, iż do tego kościoła przesilnieysze przodkowanie iego wszytki kościoły, to iest wszyscy wierni vciekać się maią około nauki y podania apostolskiego), to przykłada, iż «za czasu Klemensa papieża, vcznia Piotra ś., gdy w Koryncie w Grecyey miedzy bracią chrześciany wielka się niezgoda wszczęła, kościoł (powiada) Rzymski napisał przemocny list Korinczykom, do pokoiu ie zganiaiąc y naprawuiąc wiarę ich y oznaymuiąc im to świeże, ktore od apostołow mieli, podanie». Z tych słow || **(124)** y z tego niepodeyrzanego świadka każdy baczyć może, iako Rzymskiemu kościołowi Greckie posłuszne były skoro

[6] На полѣ: «Matt. 16 [ст. 18]. [7] На полѣ: «Ioan. 21». [8] На полѣ: «Lib. 3, cap. 3».

od apostołow za Klemensa: iż Rzymski biskup list im taki pisał, iako pasterz, o nie się, iako o swoie owce, staraiąc, y one do kupy zganiaiąc, y naprawuiąc wiarę ich, iako prawy Piotr vkazuiąc im, iako wierzyć mieli, y ktora iest nauka apostolska.

Potym [1] rychło, za czasu Wiktora papieża męczennika, około roku 196, gdy nie na ieden dzień Wielkiey nocy święcili, ani iednako postu Wielkiego pościli chrześcianie, zwłaszcza z Azyey, z Żydy w sobotę święcąc, z innymi się kościoły nie zgadzali, y z Rzymskim, ktory z innemi wszytkiemi w niedzielę Wielkanoc święcił, — Wiktor pisał [2] do Azyanow y biskupow onych, aby się w tym święcie z innemi zgadzali, roskazuiąc im to, y te daiąc przyczyny, isz nie przystoi, aby się członki z głową zgadzać nie miały, y groził im wyklęcim y odcięcim od kościoła. Co y vczynił, gdy posłuszni być nie chcieli. Toć znać, iż nawyższym był pasterzem wszytkiego kościoła bi-||(125)skup Rzymski, ktory się do głowy, a ich do członkow przyrownał, ktory taki rząd czynił po wszytkim chrześciań后stwie, do zgody kupiąc, a nieposłuszne y niezgodne karząc.

Wiem, co około tego heretykowie szemrzą, przywodząc z Ireneusza y Ewzebiego historyka, iż to skwapliwie vczynił ś. Wiktor papiesz, y wiele mu biskupow w tym przyganiało, iż tak wyklął wiele kościołow y od ciała iednego odciął. Mogłoć się to zdać tak na on czas niektorym, iż to skwapliwie vczynił; wszakże żaden tego mowić nie śmiał, aby to nad prawo, powinność y vrząd swoy, w cudzy się wtrącaiąc, vczynić miał. A iż nie tylko vrzędowne, ale y prawe a święte było to ś. Wiktora roskazanie, a niesłuszne Polikrata y innych Azyańskich biskupow zprzeciwienie,—to potym czas okazał y koncylium Niceńskie, ktore, Rzymskich biskupow stanowienie pochwalaiąc, wszytkim w ten dzień roskazało Wielką noć święcić, iako Rzymski kościoł święcił. Tak pisze pierwszy Niceński synod do kościoła Alexandryi|(126)skiego, a Grecki Theodoretus [3] ten list w historyey swoiey kładzie: «Wiećcie (powiada), iż on spor o Wielkiey nocy mądrze vspokoiony iest tak, aby wszyscy bracia y ci, ktorzy są na wschod słońca, y my, y wy, wszyscy zgodnie Rzymian naśladowali, y tego czasu, ktorego y oni, święcili». Przypatrz się tym słowam, iako w nich ganić nie śmieią postępkow papieżow, ktorzy inne kościoły o taką niezgodę wyklinali, ani tego mowią, aby z postanowienia Niceńskiego zboru to czynić, ale raczey z nauki y naśladowania Rzymskiego kościoła winni byli. Wiedzieli zaprawdę, iż prawem Bożym kościoł Rzymski innym wszytkim głową był y wzorem.

Po Niceńskim pierwszym koncylium Wschodni biskupowie Arryańscy Ewzebius, Theogninus, Theodorus y inni zrzucili z stolice ś. Athanazego Alexandryiskiego y Pawła Konstantynopolskiego y inne prawowierne, y napisali list do Iuliusza papieża, oznaymuiąc mu to, aby na ich on dekret przyzwolił. Y mowią te słowa: «Ieśli || (127) tego nie vczynisz, a onym więcey będziesz zgadzał, niżli nam, tobie się sprzeciwim napotym y posłuszni was nie będziem» [4]. Zkąd bacz, mądry czytelniku, iż y ci Arryańscy bi-

[1] На полѣ: «Euse. li. 6, cap. 23, 24». [2] На полѣ: ««Patrz, iako Rzymski kościoł głową iest od Wictora męczennika nazwany». [3] На полѣ: «Li. 1, ca. 9». [4] На полѣ: «In Epistola orientalium ad Iulium papam. tom. Conc. 1».

skupi znali zwierzchność papieską, wtym iż wiedzieli, że ich postępki mocy bez niego nie miały; a wtym ieszcze znaczniey, iż mowią: «posłuszni cię dałey nie będziem». To znać, iż posłuszni byli.

Co im odpisał Iulius, a iako mocy swey y przełożeństwa vżył, niech Grecki historyk [5] kościelny powie Euzebius Arryanin y iego towarzysze: «spisane na Athanazego potwarzy Iuliuszowi, Rzymskiemu biskupowi, posłali (powiada Theodoretus), ktory, kościelnego prawa naśladuiąc, roskazał, aby sami do Rzymu przyiechali; wielebnego też Athanazego na sąd prawnie pozwał, ktory na pozew papieski przyiechał; ale iego potwarcy do Rzymu iachać nie chcieli, wiedząc, iz się tam ich matactwo odkryć miało».

Ieśliby papieża świat wszystek za starszego w kościele Bożym nie miał, iako by na pozwy iego stawali y ap||**(128)**-pellacye do niego czynili w rzeczach kościelnych więtszych, abo tey mu iurisdikcyey dopuścili, ktorą y sami heretykowie przyznawali?!

O tych appelacyach do Rzymskiey stolice Piotra ś. ieszcze starszy ś. Cypryan [6] świadczy, iż Bazylides y Marcyalis z Hiszpaniey, od innych biskupow potępioni, appellowali do Stephana papieża na on czas ieszcze, gdy papieże pod tyrany, prawie w niewoli ich, żyli, około roku Pańskiego 252. A iż także y Felicissimus z Afryki potępiony appellował do Korneliusza papieża, tenże doktor namienia.

Drugi także historyk Grecki Sokrates [7] pisze: iż Wschodne biskupy Iulius Rzymski przez list swoy zgromił, iż śmieli, przez iego wiadomości, synod czynić, przywodząc prawo kościelne, ktorym się obwarowało, aby nic na synodziech, bez wiadomości Rzymskiego biskupa, ważnego y mocnego nie było. To nieomylne świadectwo, iż kościoł wszystek od apostołow ieszcze znał tę zwierzchność biskupa || **(129)** Rzymskiego, iż bez niego czynić synodow y stanowić nic nie mogli. Słowa są tego historyka kościelnego Greckiego: Do Antyochiey (powiada) na synod zebrało się biskupow dziewięćdziesiąt [8]. Wszakże tam Maxima Hierozolimskiego nie było, ktory się tego obawiał, aby go nie oszukali, żeby na potępienie Athanazego przyzwolił. Nie było [9] też tam y Iuliusa wielkiego Rzymu biskupa, ani żadnego posłańca iego, gdysz prawo kościelne tak każe, aby okrom zezwolenia Rzymskiego biskupa koncylia nie były.

Theodoryt, biskup Cyry, do Leona papieża tak pisze po Grecku: «Ieśli Paweł (powiada), trąba Ducha Ś., vciekł się do Piotra, aby tym, ktorzy w Antyochiey o zakonie gadali, wątpienie rostrzygnione y rozwiązane przyniosł,—daleko my więcey podłemi będąc, do stolice apostolskiey vciekamy się, abyście naszym ranom lekarstwo podali. Bo wam przystoi we wszytkim mieć przodek». Y niżey: «Ia z kazania stolice apostolskiey oczekiwam, y pokornie proszę świątobliwości waszey, aby || **(130)** mnie broniła, iako tego, ktorym do sądowey waszey stolice sprawiedliwey appellował, ażebyście mi tego dozwolili, żebych do was przyiachał y naukę moię, nic się od apostolskiey nieodstrzelaiącą, pokazał». To są iego słowa. Spotwarzon był o kacerską naukę, w czym iako się

[5] На полѣ: «Theodor. Trip. lib. 4, cap. 6. Sozomenus, lib. 3, cap. 7». [6] На полѣ: «Epist. 4, libr. 1 et Epist. 3, libr. 1». [7] На полѣ: «Tripar. libro 4, cap. 9 et 19». [8] На полѣ: «Trip. lib. 4, cap. 9». [9] На полѣ: «Prawo kościelne, aby bez papieża synod nie był».

do stolice papieskiey wedle zwyczaiu vcieka, y iey się rossądkowi porucza, zacny ten y wielce nauką wsławiony biskup,—to każdy baczyć może. Czego by nie czynił, gdyby papieska stolica tych osobnych przywileiow, wszemu kościołowi, znaiomych nie miała.

Tak y Chryzostom ś., patryarcha Konstantynopolski, iako sami Grekowie piszą, vkrzywdzony, do Innocencyusza papieża vciekł się [1]. Ktorego gdy patryarcha Alexandryiski Theophilus z innemi złemi biskupy, z namowy Ewdoxyey cesarzowey, z stolice iego, fałszywy synod złożywszy, zrzucili, zastawił się za nim Innocencyus papiesz (iako pisze Metaphrastes y Nicephor) [2], y posłał posły swoie do Konstantynopola. Ktorych gdy || **(131)** Ewdoxya taiemnie posadzać y z wszytkiego złupić kazała, y swoy vpor przewiodła, iż ś. Chryzostom wypędzony był, y od onych złych biskupow z swey stołice zrzucony, y potym na wygnaniu rychło vmarł,—Innocencius papiesz prawa swego y swierzchności vżył: y na biskupy, y na cesarza Arkadyusa, y żonę iego napisał list klątwy swey srogiey, ktory samisz Grekowie w historyą [3] włożyli. Y ma się tak od słowa do słowa:

«Głos krwie brata mego (pisze tak Innocentius papież do cesarza Arkadyusza) Iana woła do Boga przeciw tobie, cesarzu! iako niekiedy krew Ablowa wołała przeciw Kainowi! A bez pomsty żadną miarą być nie może. Nie tak mi iusz oń idzie, bo wiem, isz się na dobre mieysce dostał; acz y to iest niezmierna szkoda, iako o dusze wasze y tych, ktorzy z iego mądrey y Boskiey nauki ogłodzeni są. Bo nie tylko kościoł Konstantynopolski, ale świat wszytek na onym słodkim ięzyku szkoduie, y nieiako osierociał. Właśnie cię ta Dalila [4] żona twoia ogoliła, || **(132)** grzechow do swoich grzechow przyczyniaiąc. A tak ia, naymnieyszy y grzeszny (ktoremu stolica wielkiego apostoła Piotra zwierzona iest), odcinam cię, cesarzu, y odmiatam, y żone twoię, od przyimowania niepomazanych taiemnic Pana Chrystusa Boga naszego [5]; y każdego biskupa y księdza kościoła świętego, ktory by wam śmiał ie podać od tego czasu, gdy ten list klątwy tey moiey przedczcicie, skazuię, aby taki swoię dostoyność stracił. A ieśli, iako ludzie możni, kogo do tego zniewolicie, a prawo, wam od Zbawiciela waszego postanowione przez ś. apostoły, przestąpicie,—wiedzciesz o tym, isz na straszliwym dniu sądnym, gdzie nikogosz zacność świata tego nie obroni, a taiemnice wszytki serdeczne odkryte będą, za wielki grzech poczytano to wam będzie. Arsacyusa, ktoregoście na stolicy Iana Wielkiego postawili, y po śmierci składamy ze wszytkimi biskupy, ktorzy do niego przystali, aby imię iego w poczet biskupow pisane nie było [6]. Bo tego stanu nie godzien ten, ktory biskupstwo || **(133)** cudzołostwem pomazał. A ieszcze nad to, cośmy Theophila (patryarchę Alexandryiskiego) złożyli, wyklinanie nań kładziemy y wszytko przeklęstwo y od chrześciaństwa odcięcie».

To nie Łacinnik ktory, ale Greczyn, a co więcey—ten, ktory iuż po oddzieleniu Grekow od stolice apostolskiey

[1] На полѣ: «Około roku 410. Niceph. lib. 13, cap. 31, 32, 33, 34». [2] На полѣ: «In vita Chrisostomi». [3] На полѣ: «Niceph. lib. 13, cap. 34». [4] На полѣ: «Iud. 10». [5] На полѣ: «Papięż cesarza o. ś. Chrysostoma wyklina». [6] На полѣ: «Papież składa patriar. Carogrockiego y Alexandryskiego».

historyą pisał, y nie był prawym przyiacielem stolicy Rzymskiey, tak prawdą ściśniony, pisać y wyznać musiał, iż biskup Rzymski nawyższym iest sędzią wszytkich biskupow y patryarchow, ktore składać z stolice y, iako od Boga postawiony pasterz, karać ie może. Dwu patryarchow tu z stolice składa, a żaden tego nie gani, ani śmiał kiedy mowić, aby to nieprawnie, nievrzędownie czynił, abo sobie moc brać miał, ktorey by nie miał; ale raczey wszyscy wierni katholicy chwalili te postępki y iego dekreta, iako swego starszego y w rzeczach duchownych y kościelnych nawyższego sędziego swego przyimowali.

Wiele innych, zwłaszcza Konstantynopolskich, patryarchow papiesz, mo||**(134)**cą sobie od Boga daną, z ich stolic składał, gdy przyczynę dali. Przed tym, niszli trzeci zbor w Ephezie złożony był, Celestynus papież wyklął y złożyl Nestoryusa, patryarchę Carogrockiego, heretyka, iako się wyższey wspomniało [7]. Iest barzo znaczna rzecz tak od Greckich [8], iako y Łacińskich historykow napisana, ktora władzą y zwierzchność papieską, zwłaszcza nad Konstantynopolskim patryarchą, poćwierdza. Gdy miało być zezwane koncylium piąte w Konstantynopolu przeciw Theodorowi y innym vczniom Ewthychesa (ktorzy zwać Panny Czystey Bogarodzicą nie chcieli, y inne błędy ćwierdzili, iakoby bostwo na krzyżu cierpiało, zkąd theopaschity zwani byli), iachał sam osobą swoią Agapet papiesz do Konstantynopola, y niżli się biskupi ziechali, gdy nalazł Antyma, patryarchę Konstantynopolskiego, w tymże błędzie Ewtychego, nie mieszkaiąc z stolice go y z patryarchostwa wyrzucił y przeklął. Ten Antymus był barzo miełym człekiem cesarzowi Iustynianowi y żenie iego Theodorze, || **(135)** y zastawowali się zań pilnie, grożąc y odpowiedaiąc papieżowi. A on bespiecznie powiedział: «mniemałem, abych do Iustyniana chrześciańskiego pana przyiechać miał; ale widzę, żem na Dioklecyana trafił»! Y ściągnąwszy szyię, rzekł: «wolę tey głowy zbyć, aniżeli na tey stolicy heretyka cierpieć»! [9]

Tymi słowy y duchem Bożym cesarz skruszony, y sam się od kacerstwa vpamiętał y przeszkadzać mu w rządzie kościelnym nie chciał. A Agapet Menę nieiakiego sam swoią ręką poświęcił, y na mieysce Antyma na stolicę Konstantynopolską w oczach cesarza Iustyniana wsadził [10]. Tamże sam ten papiesz w Konstantynopolu vmarł. Na ktorego mieysce gdy wstąpił Silwerius, cesarzowa, zmiękczywszy męża Iustyniana cesarza, starała się znowu o to, aby Sylweryus papież przywrocił na swe mieysce Antyma, a zrzucił Menę. Y pisała listy do papieża, o to go żądaiąc. Gdy list przeczedł, rzekł: «o tę rzecz vmrzeć mam, a tego nigdy nie vczynię»! Y odpisał iey, iż «ia heretyka, dla swey złości przeklętego, || **(136)** nigdy na tę stolicę nie przywrocę»! [11]

Tu obacz, cny czytelniku! Gdyby był kościoł wszystek y świat wszystek zwierzchności papieskiey nad patryarchą Konstantynopolskim y innemi nie znał, trzebaż się było o to tak modlić cesarzowi, ktory wszytko miał w swey ręce y mocy, y samego papieża na on czas?

[7] На полѣ: «Ewagrius, lib. 1, cap. 4». [8] На полѣ: «Zonaras; Platina, in vitis et in libro Pontifi.» [9] На полѣ: «Papież szyię nastawił cesarzowi». [10] На полѣ: «Papież Carogrockiego patriar. złozył». [11] На полѣ: «Lib. Pontificali in vita Syluerii».

Iakosz ich o to dwu vmęczono, to iest Marcina y tego Sylweriusa?

Potym cesarzowa zmowiła się z nieiakim Wigiliusem, archidyakonem kościoła Rzymskiego, obiecuiąc mu do papiestwa dopomoć, iedno żeby iey przyrzekł Antyma przywrocić. Obiecał y ręką się swoią podpisał. A ona przez Belisariusa hetmana, potwarzywszy Silweryusa, wygnała z Rzymu y na wygnanie w cudzą stronę posłała. Na ktorym w kilka miesięcy Sylwerius, iako męczennik Boży, z nędze vmarł. Za przyiaźnią cesarza, Wigilius papieżem został. Vpominał mu się obietnice cesarz y z żoną; lecz iuż on, na tey ś. stolicy siedząc Duchem Bożym y Piotra ś. iako opoką prawey wiary odmieniony, tak ||(137) cesarzowey odpisał: «Vchoway mię tego, Boże, abych ia to, com zle y głupie obiecał, z więtszym grzechem wykonać miał. Żadną miarą nie przyzwolę, abych miał przywrocić potępionego y wyklętego heretyka. Aczkolwiek iestem niegodnym potomkiem Piotra ś., y nie takim, iako byli przodkowie moi Agapetus y Silweryus, ktorzy tego heretyka wyklęli, wszakże tego nie vczynię». Tym rozgniewana niewiasta roskazała poimać papieża y przywieść do Konstantynopola, mowiąc: «chyba mu w kościele Piotra ś. przepuśćcie, ale go w innych wszytkich poimaycie». Y poimany był w kościele ś. Cecyliey. Przyiął go cesarz Iustynian naprzodku z wielką czcią. Lecz gdy mu się obietnice vpominał, vkazuiąc mu podpis ręki iego, a on tąz statecznością tego się vczynić zbraniał, aby miał na stolicę Konstantinopolską Antimiego heretyka przywrocić,—bić go kiymi kazał y włoczyć w powrozie po wszytkim miescie. A papiesz cierzpliwie znosząc mowił: «wienceiem ieszcze zasłużył za grzechy moie». Potym ||(138) na więzienie długie dany był. W ktorym kila lat siedząc, był zasię na stolicę swoię przywrocony. A iednak heretyka Antyma na stolicę Konstantynopolską nie przywrocił.

Obaczże tu, ieśli patryarchowie Konstantynopolscy pod posłuszeństwem papieskim nie byli! A iako cesarzowie poki Boga znali a na Piotra ś. pomnieli, poty żadną mocą swoią nad wolą papieską biskupa Konstantynopolskiego podać nie chcieli, ani mogli.

Także za czasu Pelagiusza [1], około roku 580, y Grzegorza ś. papieża, ktorego y sami Grekowie święcą, Ian, Konstantynopolski patryarcha, gdy sobie tytuł ten przywłaszczył «vniuersalis patryarcha», y Pelagius go o tę hardość wyklął, y Grzegorz go ś. swoią pokorą skrocił, y potym Phocas cesarz tego mu tytułu zakazał, przyznawaiąc starodawne apostolskie przywileie kościołowi Rzymskiemu, aby był, iako przed tym, głową wszytkich kościołow.

Tenże ś. Grzegorz [2] do Tessalonicenskiego biskupa, ktory zawżdy bywał || (139) prze dalekość wikaryim y namiestnikiem papieskim dla Wschodnych kościołow y innych Greckich, pisze, zakazuiąc, aby przy Ianie Konstantynopolskim nie stali, ktory sobie niezbożnie tytuł «powszechny patryarcha» przypisał, mowiąc: «iż to, bez przyzwolenia stolice apostolskiey, żadney mocy niema». A iakożby ten tak święty człek roskazować miał Grekom, ktorzy mu nie podlegli, a to by sobie, co iemu nie przystało, tyrańskim obyczaiem przyczytał?

Tenże ś. Grzegorz [3] pisze do iednego

[1] На полѣ: «Platina, in vita Bonifacii 3. Volater.» [2] На полѣ: «Lib. 2, epistol.» [3] На полѣ: «Lib. 7, Epist ad Ioan. Syracus.»

biskupa w te słowa: «o kościele (powiada) Konstantynopolskim nikt nie wątpi, iż stolicy apostolskiey podległ. Co wyznawa y bogoboyny cesarz, y sam brat nasz Ewzebius, tego miasta biskup, nigdy się tego nie przy».

Widzisz, iż, po ześciu Iana onego hardego, Ewzebius, Konstantinopolski biskup, posłuszny był Rzymskiemu papieżowi, a onego tytułu, o ktory przodek iego był wyklęty, nie vżywał.

Potym w kilkanaście lat Pyrrhus, Konstantynopolski patryar||**(140)**cha, stał się heretykiem, Makarego Antyocheńskiego naśladuiąc [4], y przeto był z stolice tey wyrzucony. Na ktorą gdy się zwrocić chciał, obłudnie pokutuiąc, szedł do Rzymu do papieża Theodora około roku 640, y przed nim się wszytkiego sprawił, y kacerstwa się zarzekł, y był od tego Theodora na stolicę Konstantynopolską przywrocony. Na ktorey potym siedząc, gdy się zle zachował, a do tegosz się kacerstwa, iako wieprz do błota, wrocił, od tegosz papieża zrzucon był.

Na mieysce Pyrrha [5] wstąpił Paweł, biskup Carogrocki, ktory toż kacertwo monotelitow wzbudził. Tego Marcin Pierwszy papiesz wyklął. A iż był cesarza Konstansa Wtorego zwiodł, kazał o to papieża Marcina poimać, y o to go, iż tego Pawła heretyka z stolice Carogrockiey złożył, na wygnanie posłał, na ktorym, iako ś. męczennik, vmarł. Ten Marcin ś., vczyniwszy w Rzymie synod 105 biskupow, trzech patryarchow Konstantynopolskich heretykow monothelitow, to iest Sergiusa, Pyrrha y Pa||**(141)**wła, po sobie wstępuiących, przeklął, y ich im dostoyność patryarchowską y biskupią odiął. To widzisz, iż dla iurisdikciey swey nad biskupem Carogrockim papieżowie gardło kładli, a męczeńską koronę od złych cesarzow Carogrockich odnosili.

Iest ieszcze v Zonary, Greckiego historyka, to pisano, iż gdy patryarchowie Konstantynopolscy trzey ieden po drugim wespołek z cesarzmi Konstantynopolskimi w kacerstwo obrazoborskie wpadli (powiada), iż ie papieżowie, zwłaszcza Grzegorz Trzeci, wyklęli prze onę niepobożność. Aż na koniec Paweł, patryarcha, ktory tesz tego kacerstwa cesarzom pomagał, począł się vpamietywać y patryarchostwo z siebie zkładać [6]. Gdy go cesarz pytał, czemu by to czynił,—odpowiedział: «Boże, bych był nigdy na tey stolicy nie siedział, poniewasz się stał rozdział miedzy nią y innymi kościoły katolickimi. Ieśli tych błędow synodem katolickim nie poprawiem, a kościelna się nam iedność nie wroci, zginęlichmy, zbawieni być nie możem! || **(142)** Ia za to, com zgrzeszył, płaczę y żałuię, y do miłosierdzia Bożego vciekam»! Obacz, iako sobie klątwę papieską y wyrzucenie z kościoła ważył, ktora, gdyby od przełożonego nie była y od zwierzchnego vrzędu, za nic by nie stała!

Rychło potym [7], za czasu Mikołaia papieża, około roku 858, gdy się Phocyus bez święcenia kapłańskiego, za przyiaźnią cesarza Konst., mocą wdarł na stolicę Carogrocką, a Ignacego z niey wypchnął, — Ignacy się do Rzymskiego biskupa Mikołaia vciekł. Ktory Phocyusa wyklął y, posławszy swoie posły do Konstantynopola, kościoł Zophiey tak długo zamknąć y zapieczętować kazał [8], ażby się iego dekretom dosyć stało. A

[4] На полѣ: «Zonaras in vita Constantis. Nepotis Heraclii». [5] На полѣ: «Platina in vita Mart. 1, Leo 9, cap. 10 ad Michae.» [6] На полѣ: «Czterzey patriar. Carogro. haeretici obrazoborce». [7] На полѣ: «Platina, Leo 9, cap. 22 ad Michae.» [8] На полѣ: «Kościoł ś. Zophiey w Carog. papieżowie pieczętowali».

Ignacy na stolicę swoię był przywrocon. O czym po nim Adryan Wtory złożył synod w Carogrodzie ten, ktory Łacinnicy osmym zowią (bo Grekowie Florencki, we Włoszech czyniony, osmym mianuią) [1], na ktorym, znowu obrazoborce y monothelity trzysta osmdziesiąt y trzy biskupy potępiwszy, ||(143) Phocyusa z stolice Carogrockiey zrzucono, a Ignacego przywrocono, wedle listow papieskich.

Opuszczam inne bez lidzby świadectwa, ktorych się też y we wtorey części przyczyni, ktore iurisdykcyą papieżow y namiestnikow Piotra ś. biskupow Rzymskich dowodnie pokazuią. Z tych, ktore się położyły vżywanie prawa y zwierzchności pasterskiey nad wszytkim kościołem Bożym biskupow Rzymskich, każdy nievporny poznać może, a vpornemu y tyle stokroć świadectwa nie pomoże,— zamykaiąc iuż tę część mowię.

Rozdział 14 [2].

Zamknienie tey pierwszey części.

Zamykaiąc thę krotką rzecz około iedności [3] kościoła Bożego, zrozumiecieś mogł, cny czytelniku, s tego, co się dowodnie przywiodło, iako Pan Bog w mądrym a dziwnym rządzeniu kościoła swego tę stołicę Piotra ś. stolicę Rzymską chciał mieć [4] aż do tego czasu za matkę iedności ko||(144)ścioła swego, za zamek wiary katolickiey, za podporę prawdy obiawioney, za skarbnicę taiemnic niebieskich, za opokę niezwyciężoną y łodkę, nigdy wiatry żadnymi niepogrążoną, w ktorey kto się na on brzeg wieczney oyczyzny przewozi, nigdy żaden niedowiarstwem y heretyctwem pogrążony być nie może. Bez tey stolice, iako członek bez głowy, każdy wiarę ś. tracić y vmrzeć w niedowiarstwie musi. Od tego Piotra Rzymskiego y pasterza wszytkich owiec Chrystusowych kto odstąpi, do prawdy Bożey nie trafi. [5] (By nie ta stolica ś., iużby chrześciaństwo z heretyctwa obrociło się w pogaństwo! Iako to iuż wielom się Wschodnym narodom, ktore od niey odstąpiły, przydało!

Bez tey stolice Rzymskiey y vst Piotra ś. wielkie zgromadzenia biskupow, iako owce bez pasterza, błądzili. Bez tego Rzymskiego Piotra, w Afryce, za Cypryana ś., więcey niż ośmdziesiąt biskupow błąd około chrztu postanowili. A na Ariminskim zebraniu o pięcset biskupow bez tey głowy z||(145)wieść się Arryanom y fałsz w wierze vczynić dali. W Antyochiey dziewięćdziesiąt biskupow kacerstwo poświrdzili, dla tego, iako mowi Grecki Sokrates [6], iż tam biskupa Rzymskiego, ani iego posła nie było. Także w Philippopolu [7] wielgi się poczet biskupow ziachał; ale, iako woysko bez hetmana porażony niewiernością y (fałsz) [8] fałszem kacerskim został. W Carogrodzie tymże sposobem, Wschodne kościoły, chcąc z swemi zbor czynić bez papieża, iako owce bez pasterza, w błędy przyszli, y monothelickie y obrazoborskie kacerstwo, ktore rychło za wodzem potomka Piotra ś. przeklęli, po-

[1] На полѣ: «Platina in vita Adr. 2». [2] Отсюда и до конца сочиненія, второе изданіе идетъ въ соотвѣтствіи съ первымъ. Важнѣйшія отмѣны указываются въ сноскахъ. Четырнадцатому rozdziału 1-го изданія соотвѣтствуетъ во 2-мъ девятнадцатый. [3] Во 2 изд.: «rządu». [4] Послѣ этого, во 2 изд. добавлено: «y ma». [5] Отсюда и далѣе идетъ большой пропускъ во 2-мъ изданіи. [6] На полѣ: «Trip. lib. 4, cap. 9». [7] На полѣ: «Nicep. Lib. 9, cap. 12». [8] Зачеркнуто чернилами.

stanowili. Y gdziekolwiek, bez tey opoki, duchowni co o wierze z krolmi y pany chrześciańskimi stanowić chcieli, w błąd wpadli. Tak iż niedarmo Sthephan on Grecki (ktorego Grekowie za wielkiego świętego maią) [9], gdy baczył, isz się patryarcha Carogrocki z innemi kościoły na vczynienie wielkiego synodu zbierał, śmiał się z nich, y nic im dobrego nie tuszył, y gromił ie mowiąc: «Iako, wy, ||(146) bez roskazania nawyższego biskupa y bez namiestnika iego, synod zebrać y czynić możecie?!» Iakoby rzekł: «zle się wam inne bez niego powiodły, y na tym pobłądzicie, a do wiary prawey bez tłumacza Piotra świętego], biskupa Rzymskiego, nie traficie»! Doznało wszytko chrześciaństwo, iż nikt gruntowniey w naukę prawdy Chrystusowey nie trafił, iedno ten, ktory na stolicy Piotra ś. y vrzędzie powszechnego pasterstwa siedział. Przetosz do teyże Rzymskiey stolice zawżdy wszytko chrześciaństwo około wyznaniá prawdy wiary Chrystusowey vciekało, iey samey dufało, na iey rozsądku, iako na vściech Piotra ś., przestawało. Tak iż wszytki koncylia powszechnie za papieskim wyznanim szli, y iego tłumaczem Piotra ś. zwali [10]. Y cesarzowie chrześciańscy, iako Gracyany y inni miedzy onym rozmaitym rozerwanim heretyckim, te biskupy za katholiki y prawowierne mieli, ktorzy z papieżem społeczność trzymali [11].

Y Iustynian do Iana papieża pisząc: «nic (powiada) okolo rzeczy koś||(147)cielnych (by dobrze były łacne, o ktorych rozność iest), bez wiadomości świątobliwości waszey stanowić nie dopuszczamy. Bo wy głową iesteście wszytkich kościołow świętych». Y na drugim mieyscu [12]: «vstawiamy (powieda), iż, wedle postanowienia czterech synodow, naywyższy starego Rzymu papiesz pierwszym iest nad wszytkimi kapłany». Tak chciał Pan Bog mieć, tak chciał nawyższy Pasterz nasz Chrystus Iezus, aby rząd kościoła iego posłuszeństwem a pokorą kwitnął; aby z głowy iedney namiestnika iego na ziemi błogosławieństwo iego na członki spadało! O, iako dziwne a nabożne są słowa sześciset y trzydzieści oycow zboru czwartego do Leona papieża [13]: «Tyś (powieda) nauki y wiary iako złotem przepletaney tkanice z szaty Chrystusowey, z roskazania tegoż zakonodawce, aśz do nas przychodzącey, dochował, y iesteś nam tłumaczem Piotra ś. postawiony, ktory błogosławieństwo wiary iego na wszytki przywodzisz. Tyś zgromadzenia naszego starszym był nad nami, ||(148) iako głowa nad członkami» etc. Te są słowa świata wszytkiego biskupow do papieża. To takie dziwne a goracę nabożeństwo ku tey stolicy Rzymskiey tych sześciset trzydzieści oycow ś., pokornych onych y posłusznych, a zgody, pokoiu, iedności chrześciańskiey Duchem Bożym oświeconych miłosnikow, nauczyło nas, abyśmy błogosławieństwa wiary Chrystusowey s tey głowy potomka Piotra ś. y namiestnika Chrystusowego papieża, na nas spadaiącego, iako drogiego wonnego oleyku z głowy Aarona nawyższego biskupa, czekali, a przy tey głowie, iako członki, żywota szukali, y na łonie matki tey przykładem wszytkich ś. starych oycow odpo-

[9] На полѣ: «Conc. Florentino. Act. 7». [10] На полѣ: «Sexta Synno. Actio 3». [11] На полѣ: «Trip. Theo. lib. 9, cap. 2; Conc. To. 1. Synod 2 Gener. In codice de summa Trini. et fide Catol.». [12] На полѣ: «Collatione 9, tit. 6 vel Constitutione 131». [13] На полѣ: «Act. 3».

czywali, wiedząc, iż) [1] ta sama stolica iedności kościelney y miłości chrześciańskiey, bez ktorey nigdy zbawieni być nie możem, strożem, powodem y obrońcą iest. Bez ktorey [2], niezgoda, rozerwanie y odszczepieństwa panuią y krolestwa chrześciańskie giną: tak iż iest rzecz doświadczona, iż nie tylo duchowne błogosławieństwo ||**(149)** z tey nam głowy iedney spada, ale też y świeckie. Bo ktore się kolwiek chrześciańskie państwo y krolestwo od tey głowy y iedności stolice Piotra ś. oddzieliło, nie tylo w rozmaite kacerstwa y niedowiarstwa a zgubę duszną, ale też y w niewolą a rękę pogańską wpadło, abo samo zniszczało. Lecz ktore mocniey się tey skały trzyma, trwa z nią wespołek, a żadna go przygoda nie obali.

Na koniec to tylo vwasz v siebie, cny czytelniku, iakoby tho nie tylo biskupi świata wszytkiego y zbory święte, ale y cesarze wszyscy chrześciańscy cierpieć y tego dopuścić mogli? Gdy papieżowie patryarchy z vrzędow składali, dostoieństwa im prze ich zawinienie brali, do siebie wszytkiego świata duchowne sądy y appellacye obracali; gdy na koniec y cesarstwa przenosili od iedney nacyey do drugiey; gdy nie tylo, nad wolą panow świeckich, biskupy y patryarchy kościołom dawali, ale gdy y same cesarze, gdy byli kościołowi Bożemu szkodliwi, z cesarstwa składali, na państwa koronowali kro||**(150)**le y inne wyklinali, im korony brali. Iakoby to, mowię, świat wszystek chrześciański wytrwał, gdyby w papieżach mocy Bożey tak wielkiey y zwierzchności nad wszytkim chrześciaństwem, to iest owcami Chrystusowemi, nie znał? Iakoby wżdy, zebrawszy się społem, duchowni z świeckimi papiestwa dawno nie zgubili y mocą nie wytracili? Gdyby sobie z hardości a z prożney świeckiey czci y z tyranniey iakiey taką moc papieżowie przypisowali? Lecz tego nigdy nie vczynili, ani mogli, ani vczynią. A gdy cesarze niektorzy zli tego się ważyć chcieli, wszyscy zle zginęli. A ta łodka płynie y słynie, tyraństwa wszytki y heretyctwa przetrwawszy, iako mocna skała, stoi. Ktemu iż czas wszytki zakryte y taiemne rzeczy otwarza, y wynurzyć się złe za czasem musi, y to, co nie iest z Boga, nie trwa. Ieśliby w tym vrzędzie papieskim iaka się niepobożność y obłudność a hypokryzya [3] taiła, iuszby się ludziom przez lat tak wiele wynurzyła, a iuszby dawno zginęła. Lecz gdy widziem [4], iż przez tak dawny a długi || **(151)** czas więcey się ta stolica y wszytki ony iey od Syna Bożego dane przywileie pokrzepiaią y rostą, naprostszy to osądzi, iż z Boga iest, a iż świat wszytek przez pułtora tysiąca lath nieprawości w papiestwie nie nalazł, ktoreyby słusznie z strony iey vrzędu przyganić mogł. Iedno isz co Bog rzekł, to trwa: «bramy piekielne nie przemogą iey» [5]. Y iści się słowo iego: «nie ustanie wiara twoia». Y pełni się obietnica iego: «posilay bracią» [6]. Y zniskąd [7] do tego czasu posiłku do wiary ś. nie mamy, iedno z Rzymu. By nie Rzymski kościoł, iużby chrześcianie, dawno zheretyczawszy, spoganieli, iako się to iuż drugim przydało! Iużby ewanielia w baśni się Ezopowe, iakom rzekł, obrociła!

Przeto za tę ś. stolicę Rzymską proś

[1] Здѣсь кончается тотъ большой пропускъ во 2-мъ изданіи, начáло котораго отмѣчено выше, стлбц. 332-й, сноска 5-я. [2] На полѣ: «Ioan. 17; Ioan. 14». [3] Во 2 изд.: «pokrytość». [4] Во 2 изд. «widziny». [5] На полѣ: Matt. 16». [6] На полѣ: «Luc. 22». [7] Во 2 изд.: «niskąd».

ze mną wespołek Pana Boga, cny czytelniku, mowiąc:

«Opokę wiary twey, Panie y Boże nasz Iezu Chryste, y matkę wszytkiego chrześciaństwa, y głowę widomą owczarnie twoiey, przesławną Piotra twego stolicę, kościoł ś. Rzymski—racz podnieść a wysoce wsławić, a nawroć do ||**(152)** namiestnika twego, pasterza pasterzow na ziemi, wszytki barany y owce twoie, y zgromadź ie pod iednę łaskę rządu twego! Ten zamek strażeyy obrony wiary katolickiey zatrzymay przy ramieniu mocnym twoim aż do końca! Niech prawda twoia [8] na wieki y obietnice twoie słyną od narodu aż do narodu! Aby modlitwa twoia skutek miała, a ta wiara tego Piotra, nigdy nie vstaiąc, posilała bracią, y w świętym twym pokoiu y iedności (bez ktorey ciebie y zbawienia swego nikt nie naydzie) wszytko chrześciaństwo zachować mogła! Amen».

||**(153)** WTORA CZĘŚĆ.

O Greckim od iedności kościola Bożego y stolice apostolskiey odstąpieniu.

Przedmowa.

Słyszałeś o iedności kościoła Bożego, wierny y Bogu miły czytelniku, iaka, y iako potrzebna iest, a na czym się nawięcey wspiera, a iako się iednym Piotrem Rzymskim, iako głową, wiąże y spaia, przy ktorym po wszytkim świecie chrześcianie iedno mowią, iedno wierzą, y w iedney się społeczności y miłości braterskiey chrześciańskiey zachowuią, okrom ktorego rozdziały, niesnaski y rozer||**(154)**wania być muszą.

Teraz vsłyszysz, zkąd tey iedności nawiętsze y naszkodliwsze rozstargnienie vrosło. Grekowie wielką a srogą ranę w tym iednym ciele Chrystusowym odcinanim wiele członkow od niego vczynili. Ktorych odszczepieństwo długo trwało, często się goiło, zawżdy się odnawiało, wiele narodow zawiodło, y nie tylo wierze ś., ale rzeczy pospolitey, świeckiey, chrześciańskiey niezmierną vtratę vczyniło. Ktorzy w vporze nakoniec zostaiąc, w ręku y niewoli pogańskiey zostali, y wrota Turkom do chrześciaństwa otworzyli, iako niżey vsłyszysz. A iż schizma, to iest odszczepienie w kościele vczynili, słusznie się ichże ięzykiem schismatyki, to iest odszczepieńcy zowią [9]. Acz potym, na pokrycie vporu nieposluszeństwa swego przyczyny szukaiąc, inną sobie wiarę vkowali, chcąc Łaciński kościoł potwarzać, sami w kacerstwo y heretyctwo vpadli.

Przetoż naprzod, co iest odszczepieństwo, a co iest heretyctwo, posłuchay.

Rozdział 1.

Co iest odszczepieństwo, a czym rozne od heretyctwa?

||**(155)** Apostoł wielki Paweł ś., funduiąc v Grekow wiarę ś., gdy ie skłonne ieszcze na początku wiary do hardości, y do niezgody a rozerwania, ktore z niey rostą, być baczył, pilnie ich prosił y vpominał, pisząc do Koryntow, miasta w Grecyey na on czas przednieyszego, aby iedno mowili, iedno rozumieli, a odszczepieństwa abo schizmow miedzy sobą nie czynili [10]. Widział duchem prorockim, iż im y napotym tego vpomi-

[8] Во 2 изд.: «trwa». [9] Во 2 изд.: «zową». [10] На полѣ: «1 Cor. 1 [ст. 10]».

nania było potrzeba, y iako na koniec w tym odszczepieństwie zostać y zginąć mieli. Y vkazował im z podobieństwa na ciele ludzkim, iaka iedność y zgoda w kościele Bożym być ma: bo iako członki w iednym ciele odszczepieństwa mieć nie mogą, ale się ieden drugiego mocnie trzyma y ieden drugiego broni [1], tak też y w iedności kościoła Chrystusowego narody chrześciańskie y wszyscy wierni być iako iedno ciało winni są [2]. Y na drugim mieyscu [3] tenże apostoł tak schizmatyka abo odszczepieńca opisał: «ktory (powiada) nadęty ||(156) prożną dumą cieleśności, swey głowy się nie trzyma, z ktorey wszytko ciało, po żyłach y wiązaniu sprawuiąc się y buduiąc, roście na pomnożenie Boże». W tych słowiech—co iest odszczepeństwo, y iaka szkoda z niego — opisać raczył: bo iest członkow od głowy, ktorey się pierwey trzymali, odstąpienie. A tę szkodę ma, iż członki oderwane społeczności z głową nie maiąc, a żyły y wiązanie stargane maiąc, żywe być y budowania a rozmnożenia w Bogu mieć nie mogą. A tu nie mowi apostoł ś. o głowie tylo niewidomey, ktora iest Pan y Bog nasz Chrystus Iezus, ale też y o widomey, przez ktorą nam do vcha Boska nauka y obrona od kacerstwa idzie. Bo, iako się wyższey pokazało, bez widomey głowy iedna wiara y ieden kościoł być nie może, każdy sobie wiarę z prożney dumy mysli swych wymyślać y iedność ciała tego nierozdzielnego targać będzie, ieśli w posłuszeństwie ś. pod iedną głową y namiestnikiem Chrystusowym rozumu swego nie vkroci. O czym się w pierwszey części dosyć mo||(157)wiło. Przetosz tacy żywota w Bogu, ktory od głowy idzie, mieć nigdy nie mogą. Bo iako na członki zdrowie wszytko y władza z głowy spada, tak przez starsze y namiestniki Chrystusowe, iako naczynie łaski iego y sprawce a szafarze taiemnic iego, ktorzy moc maią grzechow odpuszczenia na ziemi, zbawienie duszne na członki y owce ich pochodzi [4]. Miedzy ktorymi [5] szafarzmi taiemnic Bożych ieden musi być nawyższy Piotr, iako głowa wszytkich, iako się wyższey pokazało.

A iż trzy są iako żyły [6], ktorymi się członki duchowne w iednym ciele kościoła Bożego spaiaią (to iest: ieden pasterz, iedna wiara y iedny sakramenta, wedle apostoła [7], ktory do iedności nas vpominaiąc, y w czym ta iedność należy, y czym się czyni vkazuiąc, mowi: ieden Pan, iedna wiara, ieden chrzest), ten (tedy) [8] iest w ciele tym y w tey kościelney iedności, ktory wszytko to troie ma, to iest: iednego Pana a Pasterza Chrystusa niewidomego, wespołek z namiestnikiem iego widomym [9], w ktorym Chrystu||(158)sa mowiącego słucha, y iednę wiarę, y iedny sakramenta.

Przetoż ci są schismatykowie, ktorzy tyło iednę wiarę spolną ze wszytkimi katoliki chrześciany maią, ale iedney głowy y iedności, od Chrystusą roskazaney, w posłuszeństwie nie maią. A to są heretykowie, ktorzy oboyga nie maią, ani wiary, ani iedności przy głowie iedney widomey. A dla tegosz każdy heretyk iest odszczepieniec: bo się od iedności y głowy odszczepia. Ale nie

[1] Послѣ этого, во 2 изд. добавлено: «y ieden drugiemu vrzędu iego y mieysca nie zayzrzy». [2] На полѣ: «Cor. 12 [ст. 12]». [3] На полѣ: «Colos. 2 [ст. 18—19]». [4] На полѣ: «1 Cor. 4; Ioan. 21; Matt. 18». [5] Во 2 изд.: «ktoremi». [6] На полѣ: «Trzy żyły kościelney iedności». [7] На полѣ: «Eph. 4». [8] Во 2 изд. это слово опущено. [9] На полѣ: «Luc. 10; 2 Cor. 13».

każdy odszczepieniec iest heretyk: bo wiarę dobrą katolicką, acz okrom nadzieie zbawienia (poniewasz okrom iedności kościelney zbawienia niemasz), mieć może. Aczkolwiek odszczepieniec rzadko iest bez kacerstwa[10]: bo na obronę pychy y swey woley takiey y odstąpienia swego musi sobie iaką naukę vkować, abo tę samę, iż iednego powszechnego wszytkiego kościoła pasterza słuchać wszytkim owcom Chrystusowym nie trzeba, ani go Chrystus vstawił. To by iuż była kacerska nauka, chyba żeby tak mowił, abo myślił: «wiem, iż ieden musi być starszy pasterz y starsza głowa, od Chrystusa postanowiona nad wszytkimi chrze||(159)ściany, wszakże ia posłuszen iemu być nie chcę, acz to wszytko wierzę, co on naucza». To by było tylo samo odszczepieństwo. Lecz trudno długo ma trwać samo odszczepieństwo, aby się do niego kacerstwo nie przymieszało. Bo gdzie głowy nie masz a prawego posłuszeństwa własnemu pasterzowi, prętko owca zabłądzi.

Rozdział 2.

Iż nie Łacinnicy od Grekow, ale Grekowie od Łacinnikow odstąpili; a iż nawyższego pasterza kościoła wszytkiego papieża nie słuchaiąc odszczepieńcy są, tak iako członki od głowy oddzieleni.

Gdyż to iest nieomylna prawda, iż kościelna iedność y rząd y pokoy bez iednego nawyższego wszytkiego kościoła pasterza być nie może; a iż ten iest Piotr ś. y Rzymscy biskupi potomkowie iego, iakosz ie za takie miał kościoł wszystek Boży, y wszytkie ośm zborow wielkich, y inni wszyscy po świecie biskupi iako swym starszym, y Grekowie z świętymi starymi przodkami swymi posłuszni przez dzie||(160)więć set lat y daley (iako się niżey pokaże) byli, — nikt w tym wątpić nie może, iż teraz Grekowie y wszyscy, tego starszego kościoła Bożego niesłuchaiący, y pod iednością głowy iego y na opoce wyznania iego wiary swey w Chrystusie niebuduiący, ani mocy y błogosławieństwa od niego na duchowne pasterstwo niebierzący,—odszczepieńcy są y od kościoła się Bożego z swym złym oddzielili.

Kiedy dwa sobie są rowni w iednym iakim państwie, gdy się pogniewaią, tak ten od tego, iako y drugi od drugiego odstąpił: bo sobie rowni byli. Ale kościoł Grecki nigdy Rzymskiemu rowny nie był. Zawżdy wszyscy Grekowie y starzy oycowie ś. przodek y zwierzchność stolicy Rzymskiey Piotra ś. dawali, y iey posłuszeństwo czynili. Przeto mowić się, krom wielkiego vporu, nie może, aby Rzymski kościoł od Greckiego odstąpił, v ktorego nigdy w posłuszeństwie nie był. Bo iako Chore, Datan, Abiron, zschacki sobie czyniąc, od Aarona się nawyższego kapłana oddzielili, nie Aaron, || (161) ktory był starszym ich, od nich się oddzielił[11], tak Grekowie, ktorzy papieża za starszego swego zawżdy znali, od nas, przy tymże starszym stoiących, y od zwierzchności, od Boga postanowioney, odstąpili, a nie my od nich. A ponieważ moc każda od Boga iest, kto się mocy sprzeciwi, Bogu się, wedle apostoła[12], sprzeciwi, — w wielki grzech wpadli Grekowie, mocy się tey Piotra ś. y Bożey sprzeciwiaiąc.

[10] На полѣ: «Odszczepieniec rzadko iest bez kacerstwa». [11] На полѣ: «Num. 16». [12] На полѣ: «Rom. 13».

O to ich tylo spytam. Przez dziewięć set lat, iako y Ruskie pisma świadczą, aż do Chrystofa papieża byli Grekowie z swemi patryarchami pod posłuszeństwem stolice Rzymskiey, y papieża iako za głowę swoię wyznawali. Gdy papież odstąpił, iako oni mowią, przełożony od poddanych, głowa od członkow swoich,—iako członki żywe bez głowy zostać mogli? Sami się, zaprawdę, tym apostolskim podobieństwem potępiaią, iż bez papieża, to iest bez głowy, nie tylo iedności kościelney, ale y żywota mieć w Bogu nie mogą. A poniewasz odstąpienie głowy od członkow śmierć iest,—mu||(162)siał by kościoł vmrzeć a zginąć na ziemi (co iest rzecz niepodobna), gdy by papiesz zbłądzić abo odstąpić miał.

A ieśli rzeką: «ináśmy sobie głowę wszytkiego kościoła, to iest patryarchę Carogrockiego, postawili»,—tedy ich spytam: «ktorą to mocą y prawem vczynić mogli»? Bo moc ta przełożeństwa nad wszytkim kościołem Bożym abo musi być od samego Chrystusa przez apostoła ktorego dana, abo przez ś. powszechne zbory patryarchom Carogrockim przypisana, abo więc ią sami sobie swowolnie przywłaszczyli. Od Boga iey przez apostoły mieć nie mogli: bo na stolicy Carogrockiey ani Piotr ś., ani żaden apostoł nie siedział, y owszem na wtorym zborze (iako Theodoret [1] Grecki pisze) nowoszczepioną winnicą się zowie. Nie ma iey też od żadnego powszechnego zboru, iakich Grekowie ośm liczą: bo żaden z tych ośmi kościołowi Rzymskiemu wniwczem [2] nigdy nie przyganił, ani mu tey zwierzchności (ktorą miał od Boga przez Piotra ś.) nie odiął, ani odiąć mogł, ale raczey wszyt||(163)kie ty synody zgodnie papieża za pasterza wszytkiego chrześciaństwa y za głowę swoię, iako się iuż pokazało, wyznawali. A tak sami się Carogrodcy patryarchowie swowolnie (y wszetecznie) [3] fałszywą y malowaną głową wszytkiego kościoła czynić chcieli. Co tak być może, iako gdy by ręka głową się vczynić chciała, ktora z przyrodzenia ręką iest! [4] Stolica Piotra ś., prawem Bożym na zwierzchności kościoła wszytkiego posadzona, żadnym ludzkim prawem tracić swoich przywileiow nie może, ale iako przyrodzona głowa trwa y trwać będzie przy członkach kościoła Bożego, chociasz się od niey niektore członki na zgubę swoię odszczepiły. A iako przez dziewięc set lat, wedle wyznania Grekow, zabłądzić nigdy nie mogła, tak aż do końca świata, wedle Chrystusowey obietnice, wiara iey nie vstanie [5]. Wielki by to był vszczypek wszechmocności, mądrości y prawdzie Chrystusowey, żeby kościołowi swemu błędliwą a niestateczną głowę dać miał! Ktora ieśli by po dziewięć set lat starością zgłu||(164)piała abo vmarła, tedyć było trzeba znowu ś. Piotrowi z nieba posłanym być a stolicę y opokę y przełożeństwo kościoła wszytkiego w Carogrodzie założyć y fundować.

Na ostatek chociasz poddani przełożonego swego sądzić nie mogą, iednak żałobę na ktorym z tych siedmi abo ośmi synodach pierwey na Rzymską stolicę vczynić, y w oczach wszytkiego świata przyczyny pokazać Grekom przystało, niżli od starowiecznego posłuszeństwa y iedności kościelney tak pierzchliwe odstępować mieli. Lecz nigdy na

[1] На полѣ: «Trip. lib. 9, cap. 14». [2] Во 2 изд.: «wniwczym». [3] Взятое въ скобки во 2 изд. опущено. [4] Во 2 изд. на полѣ: «1 Cor. 12». [5] На полѣ: «Luc. 22».

żadnym zborze iedney namnieyszey przyczyny na kościoł apostolski niepokalany wynaleść nie mogli, ale w kącie potwarzaiąc przed synody vciekali, a zboru się powszechnego, iako winni — sędziego, bali. Y osmy (na ktorym potwarzy się swoich wstydzili y kościoł Rzymski oczyścili) radziby zatłumili, gdyby mogli. A to co mowią: «podobniey iest kościołowi zostać przy czterzech patryarchach, iako przy poczcie więtszym, niżli przy iednym papieżu», — aczby to nie dzi||**(165)**wno nie było, iż więtsza część od mnieyszey odstąpiwszy, może przy fałszu zostać, wedle pisma [6], ktore vpomina, abyśmy tłumu ludzi na złe nie naśladowali. Y w pismie [7] iest, iż dziesięć pokolenia Izraela odstąpiło od iednego Ieruzalem; wszakże kościoł Boży przy Ieruzalem y nawyższych kapłanach w Ieruzalem z dwoygiem tylo pokolenim został, a ony dziesięć pokolenia odszczepieńcami a potym heretyky y bałwochwalcy zostali. Ktemu to iest rzecz płonna, aby zaraz z Carogrockim inni trzey patryarchowie odstąpili. Bo długo Ierozolimski, Alexandryiski y Antyoski z stolicą Rzymską społeczność trzymał, po odstąpieniu Carogrockiego, aż gdy się tesz oni, za mocą złych cesarzow Carogrockich, psować poczęli y rozmaitych kacerstw naśladować, w ręce pogańskie wpadli y zniszczeli do tego czasu.

Tak iż się śmiele może rzeć: okrom Grecyey, w ktorey gęstszy są chrześcianie, więcey teraz w iednym arcybiskupstwie Łacińskim chrześciaństwa, niżli pod wszytkimi trzema pa||**(166)**tryarchami w ziemiach Wschodnych przy Alexandryey, Antyochiey y Ieruzalem pod Turkiem. Bo tam ieśli co chrześcian zostało, tedy barzo mało prawowiernych: wszytko Nestoryani, Iakobite [8], Ormianie, Ewtychyani. A też vpadek tych patryarchyi Pan Bog nagradzał, do kościoła swego y iedności apostolskiey stolice—Niemce, Szwedy, Czechy, Polaki, Węgry, Litwę, Żmudź, Ruś przywodząc. A potym za naszych wiekow Indyany, Nową Hiszpanią, Brasiliany [9] y inne pierwey nieznaiome, ani słychane narody y krolestwa na wschod słońca y na zachod niezliczone przywieść do wiary ś. y Rzymskiego Piotra sieci y łodzi raczył. Gdzie się za morzem daleko, aż prawie, iako mowią, na innym świecie Rzymski kościoł rozszerzył y zagony puścił, tak iż tam więcey iuż chrześciaństwa w iedności kościelney, niżli we wszytkich Wschodnych kościołach y w Grecyey teraz iest. Przeto niech Grekowie o tych patryarchiach, iuż prawie (nie tylo) [10] w heretyctwo, (ale w pogań||**(167)**stwo) [11] obroconych niepewnymi się a prożnemi wieściami nie karmią! Małe iuż tam znaki chrześciaństwa! By się ieszcze Pan Bog nad nami zmiłował a tym, pozostałym przy kościele Rzymskim, krolestwom zgodę szczęśliwą dał, aby ie z ręku pogańskich wybawili. Vpadli prawie, iako onych w Izraelu dziesięć pokolenia, ty czterzy patryarchie; a samo się Ieruzalem, to iest Rzym stolica Piotra ś. głowa kapłaństwa y chrześciaństwa wszytkiego została, y zostoi do końca świata, wedle obietnice y modlitwy Chrystusowey: «modliłem się za cię, Pietrze, aby wiara twoia nie vstawała» [12].

[6] На полѣ: «Exo. 23». [7] На полѣ: «3 Reg. 12». [8] Во 2 изд. добавлено послѣ этого: «Georgiani». [9] Во 2 изд. послѣ этого добавлено: «Iapończyki, Mexykany». [10] Во 2 изд. опущено. [11] Тоже. [12] На полѣ: «Luc. 22».

Rozdział 3.

Summa w krotkości: dla czego y kiedy Grekowie odstąpili od iedności kościoła Bożego y posłuszeństwa stolice apostolskiey Rzymskiey.

Czterzy się przyczyny nayduią, dla ktorych Grekowie od iedności kościoła ś. y posłuszeństwa głowy swey Piotra Rzymskiego odstąpili:

Pierwsza — hardość y prożney czci pra||(168)gnienie patryarchow Carogrockich, ktorzy, maiąc wielkie cesarskie miasto y głowę wszytkiego państwa świeckiego, a w nim stolicę biskupią nową, nad inne patryarchy Wschodnie, to iest nad Alexandryiskiego w Egipcie, nad Antyoskiego w Syryey, nad Ierozolimskiego w Ziemi Ś. pierwszymi być y onę pod swoią mocą y władzą mieć chcieli. O co wielkie niepokoie y trudności, iako možni y sławą pierwszego w państwie Rzymskim miasta podniesieni, w kościele Bożym czynili. W czym gdy się im mocnie papieżowie sprzeciwili a do tego im nigdy przyść nie dali, woleli od posłuszeństwa kościoła Rzymskiego odstąpić a swey myśli dosyć czynić [1].

Wtora przyczyna — kacerstwa częste y iadowite, ktorę się w Grecyey, a zwłaszcza w Carogrodzie, a co ieszcze gorzey—od samychže patryarchow rodziły [2]. Więcey niž dziewięćdziesiąt kacerstw z Grecyey y z tych tam stron na skaženie y otrucie prawdy katolickiey wyszło, s ktorymi kościoł Rzymski walczyć zawždy a one zatłumiać||(169) musiał; a więcey niž piętnaście heretykow iadowitych na stolicy Carogrockiey až do siodmego zboru siedziało, ktorzy zawždy się odrywać od stolice apostolskiey y posłuszeństwa iey musieli. Y tak gęstym rozerwanim Greki rozmaitymi kacerstwy napoione przyuczyli, iž tak skłonni byli do targania iedności kościelney, z ktorey się nakoniec w wielkim vporze wyłączywszy poginęli.

Trzecia [3] przyczyna—tyraństwo zmieszane z heretyctwem cesarzow Carogrockich, ktorzy nawięcey przed siodmym zborem, monothelickie abo Ewtychyańskie kacerstwo wznawiaiąc y obrazoborskie poczynaiąc, mocą ie w Grecyey y po wszytkich państwach przez lat sześćdziesiąt rozmnažali, wiele chrześcian katolikow, iako oni pogańscy Decyuszowie y Dyoklecyanowie, morduiąc y krew ich rozlewaiąc. Czemu gdy się papiežowie, iako mogli, sprzeciwili y one wyklinali, tym się od iedności świętey kościelney dzielili.

Czwarta [4] a ostatnia przyczyna — pomsta cesarzow Caro||(170)grockich, ktorzy się nad kościołem y iednością świętą iego y nad papiežmi mścić chcieli tego, iž od nich świeccy Zachodni panowie z swymi państwy y księstwy prze ich kacerstwo y okrucieństwo odstąpili, y innego sobie cesarza Rzymskiego, ktorego im papież Trzeci Leo [5] w Rzymie koronował, to iest Karola Wielkiego, krola Francuskiego, postawili. Co oni vczynić musieli, y było im to wolno, gdy wiarę ś. zachować a od kacerstwa ią obronić, y męžniey się pogaństwu, ktore z puł-

[1] Во 2 изд. добавлено послѣ этого: «o czym niżey dosyć swiadectwa wielkich ludzi naydziesz».
[2] На полѣ: «Leo 9 papa ad Michae. Constanti. cap. 8». [3] Во 2 изд. на полѣ: «Zonaras, tom. 3, Diacon. libro 21». [4] Во 2 изд. на полѣ: «Zonaras, tom. 3». [5] Во 2 изд. на полѣ: «Sabellicus Enca. 8, libro 9; Blond. dec. 2, libro 1, Sigeber.»

nocy na nie przychodziło, bronić sami siebie y wiary świętey chcieli. Przeto iedność kościoła Bożego y duchowny w nim porządek nic cierpieć nie miał, iako się niżey dołoży. Dla tegoż cesarze Carogroccy patryarchom swym zakazowali, aby papieżowi posłuszni nie byli: chcąc się tym abo nad Łacinniki mścić, abo państwo sobie świeckie nazad przywrocić. Wszakże, wielekroć vpamiętawszy się, iednali kościoły Wschodne y do posłuszeństwa stolice Piotra ś. przywodzili. Pierwsze ziednoczenie było (tych nie || **(171)** licząc, ktore aż do szostego zboru byli) na siodmym zborze iuż pod dwiema cesarzmi Karolem Wielkim Zachodnym a Konstantynem Szostym (z matką Ireną) Wschodnym, gdzie, za papieża Adryana Pierwszego y Tarasego, Carogrockiego patryarchy, kościoł Grecki ziednoczył się z Rzymskim, y przyznał się do głowy swey y starszego swego, od ktorego był odstąpił. Co się działo około roku 772, a iako drudzy liczą—792. Potym się często odrywali y iednali, iako niżey vsłyszysz. A ostatnie na koncylium Florenckim roku Pańskiego 1438, ktore Grekowie osmem zborem zowią, znacznie się barzo przy obecności patryarchy Iozepha y cesarza Iana Paleologa Carogrockich ziednoczyli y posłuszeństwo kościołowi Rzymskiemu oddali. Od ktorego iuż ostatnie odstąpiwszy, srogą kaźń Bożą w rękach y niewoley pogańskiey (czego się żal Boże!) odnieśli, gdzie iuż o tey vniey stanowić nic nie mogą.

Toć iest summa przyczyn Greckiego od iedności kościoła Bożego odstą||**(172)**-pienia, a to wszytko, iako się działo, iuż się teraz z koncylia abo, iako Ruś mowi, z soborow ś. oycow, ktore z Greckiego ięzyka przełożone są, z historykow więcey z Greckich, niż z Łacińskich, y z innych doktorow kościelnych wywodnie y prawdziwie pokaże.

Rozdział 4.

Iako na wtorym zborze biskupi Carogroccy podwyszać się y nad innymi Wschodnymi patryarchy przelożeństwa pragnąć poczeli, a iako się (im) [6] Damasus papie*sz* o to zastawił.

Iako skoro Konstantyn Wielki, pierwszy z cesarzow Rzymskich y monarchow świata wszytkiego chrześcianin, Chrystusowi się Bogu prawemu y Zbawicielowi świata y krolowi nad krolmi pokłonił, a od Silwestra, papieża Rzymskiego, ochrsczony, gorącym sługą Pana naszego Iezusa Chrystusa y wiel*g*im wiary ś. obrońcą y po wszytkim świecie rozmnożycielem został,—Rzymu, ktory był głową y panem świata wszytkiego, Sylwestrowi y papieżom Chrystuso||**(173)**-wym nawyższym na świecie namiestnikom postąpił [7], a sam się do Bizancium, to iest do Konstantynopola abo, iako Słowieński nasz ięzyk zowie, do Carogrodu, ktory leży w Grecyey, dla prętszego Wschodnich państw nieprzyiaciolom odporu przenosić począł. Tedy mniemali Grekowie, aby się do nich państwo Rzymskie przeniosło, y tym sobie gorne myśli czynili, chcąc Rzymską y Łacińską sławę, (ktorey nie barzo sprzyiali) [8] zaćmić, a swego ięzyka y narodu sławę podnieść. Lecz cesarzowie [9] wszyscy barzo długo nie chcieli się zwać

[6] Во 2 изд. опущено. [7] Во 2 изд. на полѣ: «Fotius patriar. Gr. titu. 8 Nomocanonis». [8] Взятое въ скобки во 2 изд. опущено. [9] Во 2 изд. на полѣ: «Cesarze Rzymscy w Carogrodzie Łacińskiego ięzyka vżywali, y im prawa spisali».

Greckimi, iedno Rzymskimi cesarzmi, y ięzykiem Rzymskim, to iest Łacińskim państwo ono świata prawie wszytkiego sprawowali, y wiarę ś. rozmnożyli, y w kościołach go przy nabożeństwie swoim vżywali, y im prawa swoie cesarskie y sądy spisali.

Gdy się tedy Carogrod wielce podniosł y wsławił a stał sie głową wszytkiego cesarstwa Rzymskiego, biskupi niektorzy Carogroccy (a prawie więtsza część takich była, powagą || **(174)** y zwierzchnością miasta, y łaską cesarzow tam mieszkaiących, y prożną a nadętą myślą swoią skuszeni) brali to przedsię y to im zawżdy w głowie tkwiało, iż tam ma być głowa duchowieństwa, gdzie się przeniosła głowa świeckiego panowania Rzymskiego, to iest w Carogrodzie, ktory wielkim y cesarskim miastem y Nowym Rzymem zwany był [1]. Dla tegosz nieochotnie papieżowi Starego Rzymu podanego y staradawnego posłuszeństwa czynili, gdy iuż oną wielmożnością miasta Carogrodu gorne myśli brali; wszakże żaden z nich [2] nigdy tak niemądry y bezrozumny nie był, żeby się nad papieża y Stary Rzym, stolicę Piotra ś., podnosić ÿ nad nią przełożeństwo sie mieć mienił. To ich więcey bolało, iż Alexandryiskiego w Egipcie y Antyoskiego w Syryey y Hierozolimskiego w Ziemi Ś. ty [3] Wschodne patryarchy, ktorzy im w sławie świeckiey daleko byli podleyszy, przed sobą na pirwszych mieyscach widzieli. Y vpatrzywszy czas*y* [4] na wtorym zborze, gdzie się byli do Carogrodu za po||**(175)**zwolenim [5] Damasa papieża (iako się z Greckiego historyka Theodoryta [6] pokazuie) sami Wschodni 150 biskupi bez Zachodnich Łacińskich [7] na wyznanie wiary o Duchu Ś. przeciw Macedoniemu [8], biskupowi Carogrockiemu ziachali [9]; gdzie, maiąc przytomnego cesarza Theodosego, Nektarius, nowo na Carogrocką stolicę posadzony, za przyczyną cesarza, ktory tey sławy y czci miastu samemu życzył, taki sobie dekret v onych 150 oycow ziednał: «Niechay ma biskup Carogrocki przodkowanie czci po Rzymskim biskupie, przeto, iż iest Nowy Rzym» [10].

Ten tedy dekret łacno sobie 'ziednali, w ten czas, gdy nikt nie był z Zachodnych biskupow y innych patryarchow, ktory by się sprzeciwił. Posłow też żadnych tam papieskich nie było [11]. A iż ono postanowienie ich y wiary wyznanie o Duchu Ś. bez papieża y innych biskupow Zachodnych mocy nie miało, posłali oni, oycowie wtorego zboru, do Rzymu, do papieża Damasa [12], ktory w tenże czas z biskupy Zachodnymi y z Piotrem, Alexandryiskim patryarchą || **(176)** miał wielki zbor w Rzymie, aby ono, co wyznali y postanowili, poćwierdzono było. Tedy papież Damasus [13] z onym zborem Rzymskim wszytko, co się wiary wyznania około Ducha Ś. dotkło, poćwierdził, ono tylo słowo wyłożywszy, gdzie zbor wtory mowi: «od Oyca po-

[1] Во 2 изд. на полѣ: «Carogrod—Nowy Rzym». [2] Во 2 изд. на полѣ: «Żaden się nad papieża podnosić nie smiał». [3] Во 2 изд.: «*te*». [4] Во 2 изд. «czas». [5] Во 2 изд.: «roskazaniem». [6] На полѣ: «Lib. 5, cap. 9». [7] Послѣ этого, во 2 изд. добавлено: «ktorzy na on czas przybyć do Carogrodu nie mogli». [8] Во 2 изд.: «Macedon*iuszowi*». [9] На полѣ: «około roku 383». [10] На полѣ: «Conc. 1 Constant. cap. 4». [11] Во 2 изд. послѣ этого добавлено: «bo Damazus potym do Rzymu ich przyzywał, gdi się on czas skrocił». [12] На полѣ: «Tripar. lib. 9, cap. 16». [13] На полѣ: «Hieron. in Chron. Isidor. in Damaso. Hugo Etherianus libr. 3, cap. 16, de Spir. S».

chodzącego», aby się rozumiało «y od Syna», y [14] iż spolne iest Oycu z Synem Ducha Ś. iako od iednego początku pochodzenie. Na czym wszyscy y Wschodni przestali, iż oboie wyznanie, y to krotkie «od Oyca», y to z wykładem «y od Syna»—dobre, święte, chwalebne y katolickie iest. Y tak s tym wyznanim siedm wszytkich zborow czynili; dopiero po siodmym zborze po piąci set lat y daley, Grekowie, odrywania się od kościoła Rzymskiego przyczyny szukaiąc, Łacińskiemu kościołowi w tym przyganiać poczęli, iako się niżey powie. To się dla tego tu przypomniało, abyś wiedział tych trudności z Greki początek.

Poćwierdziwszy Damasus wszytko to, na co się im był ziachać kazał, to ||(177) iest około wyznania wiary, — tego, po czym nic na onym zborze nie było, to iest około rządow kościelnych y podniesienia Carogrockiego biskupa nad inne patryarchy nigdy poćwierdzić nie chciał; przeto, iż się to pierwszemu Niceńskiemu wielkiemu zborowi przeciwiło, ktory rząd starodawny kościołow Bożych, od apostołow postanowiony y na czterzy patryarchie rozdzielony, vznał y pochwalił. Miedzy ktorymi po Rzymskiey Piotra ś. y pierwszey stolicy, od ktorey sami poćwierdzenia swego postanowienia, iako się wyższey pokazało, od Silwestra żądali, wynieśli Alexandryiską, Antyoską, Hierozolimską, iako przednieysze y pierwsze apostolskie stolice, aby się do nich y do rządzenia ich inne kościoły odzywały. Ten rząd starodawny apostolski nie chciał Damasus papież, aby się psować miał; a nowa (piąta) [15] patryarchia, o ktorey na pierwszym Niceńskim zborze nic było nie słychać, starodawny rząd kościelny wzruszać by y mieszać miała; a nie przez innego, iedno prze prożną chwa||(178)łę y ambicyą [16] Carogrockich biskupow, ktorzy innym pierwszym patryarchom czci dawney vwłoczyć, a sobie ią przywłaszczać chcieli. Przypatrzże się tu każdy, iż o Carogrockiey stolicy na pierwszym zborze Niceńskim nic było nie słychać: ieszcze abo iey nie było, abo miedzy prostymi biskupy młoda była, a dopiero po Niceńskim zborze wynosić się y prożney czci szukać poczęła. Dla Konstantyna Wielkiego, dobrodzieia kościołow świata prawie wszytkiego, vczynili to byli papieżowie, iż miasto iego (w ktorym się tak barzo kochał y Nowym ie Rzymem zwać kazał) metropolitańską dostoynością vczcili y inne przywileie dostoieństwa nad przyległymi biskupy dali. Lecz oni, na tym nie przestaiąc, Wschodne patryarchy pod sobą mieć y ich dawno zasłużoną od apostołow dostoyność na się przenieść do Carogrodu chcieli. Stąd się też pokazuie, iż Carogrocką stolicę Nową na on czas zwali ciż sami wtorego zboru oycowie. Bo tak, iako Theodoretus Grecki [17] kładzie, pisali do Damasa ||(179) w ty słowa: «wyrwaliśmy (powiada) z paszczeki lwiey kościoł nowy Carogrocki, heretyckimi bluznierstwy podkopany», daiąc znać, iako na tey stolicy siedział wielki heretyk Appolinarysta Maxim Cynik, a iako na początku ieszcze swego nowego szczepienia to nieszczęście miała, iż na niey wiele y często heretykow siedziało, ktorzy Greki rozmaitymi iady kacerskimi zarażali y do odszczepieństwa y osobnych rozumow burzliwych przyzwyczaili.

[14] Во 2 изд. «a». [15] Во 2 изд. опущено. [16] Это слово во 2 изд. замѣнено: «czci pragnienie».
[17] На полѣ: «Trip. lib. 9, cap. 14».

To się mowi dla tego, aby każdy znał, iż się Carogrocka stolica w starożytności apostolskiey nie tylo z Rzymską, ale ani z Antyoską, ani z Alexandryiską rownać nigdy nie mogła. Y nie dla tego ią ci wtorego zboru oycowie ś. vczcić chcieli, aby na niey kiedy ktory apostoł abo ewanielista siedział y onę fundował, iako ty czterzy; ale iż nowe miasto y głowę świeckiego państwa kwoli cesarzom tym ozdobić chcieli. Bo samiż dokładaią przyczyny, dla czegoby to mieć chcieli, «iż iest (powiadaią) Nowy Rzym», to iest, iż iest w tym mieście, ktore iest głową ||**(180)** państwa świeckiego, iako pierwey był Rzym Stary.

Lecz Damasus na to przyzwolić nigdy nie chciał, bez ktorego nigdy się przy tym, co pragnęli biskupi Carogroccy, zostać nie mogli. Y przetosz [1] Damasa posłuchali, a onego dekretu nie vżywali, ani miał żadney mocy, ani się nad patryarchy inne przekładać śmieli, iako się niżey ieszcze iaśniey pokaże. Widzieli papieżowie duchem prorockim y duchem Piotra ś., iż to czci prożney pragnienie biskupow Carogrockich wielkie niepokoie w kościele Bożym vczynić miało, iako się to potym pokazało. Przeto tę iskrę naprzodku gasili, aby się szkodliwy wszytkiemu chrześciaństwu ogień z niey nie wzniecił.

Rozdział 5.

Iako na czwartym zborze w Kalcedonie znowu Carogroccy biskupi pierwszemi nad patryarchami Zachodnymi [2] być chcieli. A iako się im ś. Leo Wielki papież zastawił y wynosić nie dopuścił.

||**(181)** Po wtorym zborze w sześcidziesiąt lat, był czwarty w Kalcedonie [3]. Tam na ostatnim siedzeniu Anatholius, Carogrocki biskup, y z cesarzem Marcyanem na to oyce one przywodził, aby stolicę Carogrocką pierwszą po Rzymskiey vczyniono, a on vmorzony dekret wtorego zboru ożywiono. Wnet się temu sprzeciwili posłowie papiescy Paschasius y Lucencius, biskup[i], opowiedaiąc, iż tego nie maia w poruczeniu, y owszem mocnie się o to zastawić chcą, ponieważ się to sprzeciwi kanonom Niceńskim y iest z vbliżenim zacnych y wielkich trzech stolic, ktore koncylium Niceńskie w swey powadze zachowało, a iż to vczyni niepokoy y rożnice w kościele Bożym. Duchem to Ś. mowili. Bo ta była pierwsza przyczyna tak wielkiego rozerwania, ktora z tey takiey hardości biskupow Carogrockich vrosła. A gdy tym posłom papieskim przywodzono kanon wtorego zboru stu y piącidziedsiąt oycow, na to tak powiedzieli Anatolemu: «Ie||**(182)**-śliście to na wtorym zborze otrzymali, a czegoż na tym prosicie? A ieśliście y po wtorym zborze tego nie mieli, a czemu teraz nowe rzeczy wnosicie, a tego cię domagacie, czegoście nigdy nie mieli»? Na to nic powiedzieć nie mogli. Y ztąd znać, iż kanon wtorego zboru mocy nie miał przez przyzwolenia papieskiego. Potym, gdy się zbor czwarty skończył, prosili wszyscy oycowie święci Leona papieża, aby to, co oni postanowili, poćwierdził. Tedy im tak odpisuie: chwaląc wszytko y poćwierdzaiąc, «co przeciw heretykom Nestoremu y Ewtychesowi broniąc, ś. wiary y szczerości iey postanowili», ale tego na końcu dokłada [4]: «Vpominam (mowi) świątobli-

[1] На полѣ: «Leo 1 Epist. 55 ad Pulcheriam Augustam». [2] Во 2 изд.: «Wschodnemi». [3] На полѣ: «Act. 16». [4] На полѣ: «Leo Magnus Epist. 61 ad Conc. Chalcedonen.»

wość waszę około Niceńskich niewzruszonych dekretow, aby się koscioły przy swoich prawach tak, iako oni trzysta y ośmnaście oycow z Ducha Ś. postanowili, zachowały. Niech nic cudzego złosliwa pycha nie pożąda, a z vbliżenia drugiego niech swego podniesienia nie szuka! Bo iakokolwiek myśl harda swym pochlebstwem sobie ||**(183)** pomoć chce y na vmocnienie złey żądzey swoiey przyzwolenia świętych zborow szuka; przed się to ważno nigdy nie będzie, co się z kanony oycow ś. Niceńskich nie zgodzi, ktorych prawa, iako stolica apostolska czci, z pisania mego, ktorymem vsiłowanie y żądanie biskupa Carogrockiego odrzuciał, świątobliwość wasza zrozumieć może, y poznać, iż ia, za pomocą Pana naszego y katholickiey wiary y oycowskiego podania, strożem iestem». To są słowa ś. Leona do zboru czwartego, w ktorych znacznie nieprzystoyne podniesienie biskupa Carogrockiego vkazuie, a temu się samemu sprzeciwia, co przeciw kanonom Niceńskim y z ubliżenim inszych kośćiołow dziać by się miało.

Kusił się potym Carogrocki biskup przez cesarza Marcyana v Leona papieża, aby mu to, czego pragnął, pozwolił, a onego nad Alexandryiskiego y Antyoskiego patryarchę pierwszym po sobie vczynił. Y posłali obadwa, to iest cesarz y Anatolius Carogrocki, posły swoie do Rzymu, Lucyana bi||**(184)**skupa y Bazylego dyakona, o to pilnie prosząc. Ale Leo ś. [5] tak naprzod Anatolemu odpisuie. Miedzy innemi słowy mowi: «Żadney nigdy mocy to mieć nie będzie, cokolwiek by od nawiętszey wielkości ludzi przeciw Niceńskim kanonom postanowiono było. Niesłuszne y szkodliwe to rzeczy, ktore się świętym vstawom sprzeciwiaią. Takie podniesienie y hardość — zamieszanie y niepokoy kościoła wszytkiego przyniesie, ktora tak zle vżywać chce synodu (gdzie się bracia tylo na sprawy świętey wierze służące ziachali y tego co było trzeba skończyli), iż go na swoie [6] przyzwolenie abo łagodnością, abo postrachem przymusza. Przetosz bracia naszy, od stolice apostolskiey posłani, ktorzy mym imieniem pierwsze mieysce na synodzie mieli, dobrze się nieprzystoynemu żądaniu spreciwili, iawnie tego nie dopuszczaiąc, o co się pycha, nowe rzeczy wnosząca, kusiła. Y nie może nikt o ich sprzeciwieniu wątpić. Ponieważ y sam się w liście na nie żałuiesz, iż się twoiemu vsiłowaniu sprzeciwili. W czym mi ie barzo zalecasz, || **(185)** gdy to piszesz; ale na samego siebie skarżysz, iżeś ich słuchać nie chciał. Rzeczy się nieprzystoyney domagasz, a prożno tego praguiesz, czegoć nigdy nie dozwolą. Y co tobie samemu zdrowo nie iest, na to nigdy zezwolenia mego nie otrzymasz. Nie day, Boże, tego w sumnienie moie, abych ia takiey złey chciwości pomagać miał! Y owszem, za mym staranim y tych wszytkich, ktorzy nie gornie o sobie rozumieią, ale pokornym zezwalaią, obalić się ma» [7]. Y niżey mowi: «Przestay każdy na swym, a iako kto może w miłości się Bożey rozprestrzeniay! S ktorey by większy pożytek miał biskup Carogrocki, gdyby się raczey pokory trzymał, a prożną się pychą nie nadymał. Nie gornie o sobie trzymay, bracie, ale się boy, a iusz daley panom się chrześciańskim y ich świętym vszom nie przykrzy [8]. Mam to za pewne, isz się im więcey pokorą, aniżeli pod-

[5] На полѣ: «Leo 1 Epist. 53». [6] Во 2 изд. «swe». [7] На полѣ: «Rom. 12». [8] На полѣ: «Złote Ducha Ś. słowa przez vsta Leona».

niesienim spodobasz». Y niżey: «Nie chcę, aby się co vwlokło dostoieństwu stolicy Alexyndryiskiey, ktore sobie przez Marka ewanielistę, vcznia Piotra ś., zasłużyła. Złość Dyo||(186)skora niechay światłości tak zacnego kościoła nie zaćmia! Antyoski też kościoł, w ktorym się naprzod za kazanim Piotra ś. imię chrześciańskie zaczęło, niechay trfa w oycowskim porządku, a trzecie mieysce maiąc, niechay podleysza, niszli pierwey, nie będzie». Y na koniec tak list zamyka: «Vpominam cię, bracie w Bogu, abyś tę prożną pychę y czci prożney pragnienie złożył, a w miłości się Bożey zapalił! Ktora [1] gdy swych rzeczy nie szuka, rozumiey, iaki grzech ma, kto cudzego pożąda? Pomni na ono pismo [2]: trzymay to, co w ręku masz, aby drugi nie wziął czci twoiey. Bo ieśli rzeczy tobie niedozwolonych szukać będziesz, sam cię vczynek twoy pokoiu powszechnego kościoła zbawi. Brath y spolny biskup nasz Lucyanus y syn nasz Bazylius dyakon, ile w nich było, pilnie to sprawowali, coś im polecił; ale iż niesłuszney rzeczy chcieli sprawić, nic nie mogli». Poty święty Leo.

Iako [3] to słowa prawie Piotra mężnego, a tego, ktory się czuł być pasterzem y sprawcą kościoła Boże||(187)go! Y tu się podziwuy, czytelniku, a poznay przodkowanie biskupa Rzymskiego! Ieśli sobie Anatoli v koncylium on przywiley ziednał, aby był pierwszym po Rzymskim, czemusz o przyzwolenie papieża prosił y cesarza nań naprawował? Wiedział to świat wszytek, isz nic na koncylium ważno nygdy nie było, na co stolica Rzymska swego zezwolenia nie podała. Lecz y cesarzowi, ktory się za Anatolim, Carogrockim biskupem, wstawiał, tymże mężnym sercem odpisuie, y z tego się, o co prosił, wymawia.

«Po szczęśliwym (powiada) [4] dokonaniu tego, na co się było tak wielkie zebranie (na synodzie Kalcedońskim) kapłanow stało, dziwuię sie, cesarzu, y żałuię, iż pokoy kościoła powszechnego, od Boga przywrocony, zaś znowu duch ambicyey abo hardości psuie». Y niżey: «Z chrześciańskim y prawie nabożnym y prawowiernym cesarzem mowię: Anatolius biskup, gdy cudzą krzywdą vrość chce, sam swey cnocie vwłoczy. Życzę miastu Carogrockiemu sławy wielkiey, za obroną Bożą! Niech||(188) się w panowaniu waszym długo weseli! Ale inaczey idą rzeczy duchowne, a inaczey świeckie! Okrom oney opoki, ktorą Pan na fundament założył, żadne się budowanie nie zostoi. Swe traci, kto cudzego pragnie [5]! Niech ma na tym dosyć Anatolius, iż, za pomocą waszą a za przyzwolenim moim, biskupem takiego miasta został [6]. Niechże na krolewskim mieyscu przestanie! Bo z niego stolice apostolskiey vczynić nie może. A nigdy się tego niechay nie spodziewa, aby się z krzywdą innych podnosić miał! Przywileie kościołow, od oycow świętych y wielebnego zboru Niceńskiego vćwierdzone, psować się żadną złością nie mogą, ani się żadnym wznowieniem odmienić mogą! O co, za pomocą Chrystusową, wierniem się starać winien. Bo mi to szafarstwo zlecone iest. Moy by grzech był, gdy bych ia to psować dopuścił, co

[1] На полѣ: «1 Kori. 13». [2] На полѣ: «Apok. 3». [3] Во 2 изд.: «iakie». [4] На полѣ: «Leo 1 Epist. 54». [5] На полѣ: «Patrz, iaki tu Duch prorocki w Leonie papieżu. Mat. 16». [6] На полѣ: «Patrz, iako bez przyzwolenia papieskiego nie mogł być biskupem Carogrockim Anatolius».

się na Niceńskim synodzie na rząd kościoła wszytkiego z Ducha Bożego postanowiło. Więcey sobie pożytek wszytkiego domu Bożego ważyć mam, aniżeli iednego brata wolą. || (189) Wiem, isz wysoce zacna łaska wasza o pokoy kościelny y iedność staranie ma; proszę, abyście tę złą chęć, iedności chrześciańskiey y pokoiowi przeciwną, tłumili, a na nie nigdy nie zezwalali, y to pragnienie brata mego Anatolego (ktore iemu, będzie li w nim trwał, szkodzić będzie) krocili, aby sławy waszey y czasow waszych nie psował, a sam więtszym, niżli przodkowie iego, być nie chciał». Y niżey: «Przystoi to sławie waszey y wierze waszey, abyście tak hardość y czci pragnienie skruszyli, iakoście za pomocą Bożą kacerstwo zwalczyli. Chrześciańskie to y krolewskie dzieło! Niech biskup oycow słucha, pokoiowi zgadza, prawa kościelne chowa, nieprzystoynie nie wykracza, aby się, za swym niepokoiem, od powszechnego kościoła nie odciął». Na koniec tym zamyka, iż Lucianus biskup y Basilius diakon poselstwo pilnie sprawowali, y listy oddali, ale prze rzecz niesłuszną nic nie sprawili.

Tosz pisze [7] do cesarzowey Pulcheryey, ktorey tenże Anatolius o przyczynę w tey rzeczy do papieża vżywał, || (190) gdzie tego dokłada, iż się prożno tego vpomina, o co chociaż się kto przez lat sześćdziesiąt starał, ale tego nigdy nie otrzymał. Y prosi iey także, aby hardość biskupa Carogrockiego hamowała.

Tać była pierwsza przyczyna rozerwania kościołow y oddzielenia się od posłuszeństwa papieskiego y iedności od Chrystusa roskazaney y od apostołow zaczętey, o ktorey tu takie proroctwa ten wielki Leo papiesz Duchem Bożym czyni. To iest—prożney czci pragnienie y hardość biskupow Carogrockich, ktorzy, isz pierwsze miasto y głowę państwa wszytkiego Wschodnego mieli, pierwszy też być a wszytkiemu duchowieństwu Wschodnemu roskazować chcieli. A tey ich hardości sprzeciwili się, iako baczem [8], papieżowie y rozszerzyć się im nie dali, y pychę ich krocili poty, poki, iako niżey vsłyszysz, cesarze Carogroccy katolikami byli, a Pana Boga się bali. Lecz gdy nastali heretykowie, cesarze y inni niezbożni, zgoła się z nimi patryarchowie Carogroccy z posłuszeństwa Rzymskiego || (191) kościoła wyłamali, acz sie zaś często wracali. Ten to iest Leo papież Pierwszy, ktorego kościoł święty prze wielgą świątobliwość żywota iego Wielkim nazwał, y święto iego w kwietniu święci. Ten od Attyle, Biczem Bożym nazwanego tyranna, Włoską ziemię świątobliwością, wymową swoią y cudem obronił. Bo Attyla, gdy go o pokoy prosił, widział za nim męża w biskupim vbierze z mieczem stoiącego, ktorym mu groziel, ieśliby vczynić tego nie chciał, o co Leo ś. prosił. Ktorego się zlęknąwszy, nie iako człowieka, ale iako anioła, abo ktorego z nieba świętego, wszytko vczynił, co kazał.

Rozdział 6.

Iako po czwartym zborze Carogrocka stolica posłuszna była Rzymskiey, y byli asz do szostego zboru Grekowie w iedności kościelney. Y o Ianie Carogrockim, ktory się oecumenickim patryarchą hardzie y nieprzystoynie pisać począł.

Zgromiony Anatolius vcichł. Y inni

[7] На полѣ: «Epist. 55». [8] Во 2 изд. «baczym».

po nim długo skromni byli y posłuszni stolicy Rzymskiey. Bo na pią||(192)tym zborze w Carogrodzie, około roku 552, Antyma, Carogrockiego patryarchę, Agapetus papiesz nad wolą Iustyniana cesarza z stolice zrzucił, iako heretyka, y sam obecnie Menę katholika ręką swą poświęcił y postawił, co się w pierwszey częsci (w 13 rozdziale) [1] namieniło. Asz [2] po piątym zborze Ian, Carogrocki biskup, z wielkiey hardości y wszeteczności pisać się począł oecumenicus patryarcha [3], to iest generalski abo powszechny patryarcha, na pokoy, iedność y święte pismo, y postanowienia zborow wielkich, y na pokorę chrześciańską nie pamiętaiąc. Vpominał go o tę tak rzecz nową y niesłychaną Pelagius papiesz; a gdy przestać tego tytułu y hardości nie chciał, wyklął go y wszytki na to zezwalaiące. Po ktorym, gdy nastał Grzegorz Wielki (ktorego Grekowie sami święcą, iako wielkiego świętego), pokorą swoią hardość Iana Carogrockiego skrocił y pisać się począł «Gregorius, seruus seruorum Dei» — sługa sług Bożych; sprzeciwił mu się y pisanim rozmaitym vkazuiąc mu ||(193) grzech iego, ktorym wszytek kościoł gorszył, iako się też w pierwszey częsci wspomniało [4]. Aczkolwiek się ten Ian Carogrocki v ś. Grzegorza obmawiał, iż nie tak ten tytuł rozumiał, aby zwierzchności kościoła Rzymskiego nad sobą nie znał, y owszem podległym się być znał papieżom (iako ś. Grzegorz sam wspomina, lib. 7, epist. 74), wszakże mu tego nigdy ś. Grzegorz dopuścić nie chciał, aby mieysce hardości do wiela złego y niepokoiow nie vczynił, a innym patryarchom, ktore pod swoię moc cisnął, krzywda się nie działa. Aż potym tego Iana, y inne Carogrockie aby się tak nie pisali, cesarz Phokas vskromił, y prawo napisał, aby, wedle starowiecznych kościelnych praw, stolica Piotra ś. nawyższą zwierzchność nad wszytkimi patryarchi miała [5].

A iż się Grzegorz ś. y inni po nim vniuersalnym abo powszechnym biskupem pisać nie chciał, chociaż mu ten tytuł czwarty zbor dawał, — to czynił z pokory. Nie iżeby się pasterzem wszytkiego kościoła y biskupow wszyt||(194)kiego chrześciaństwa być nie czuł (bo iurisdykcyę swoię na wszytki rościągał, iako każdy z iego listow obaczyć może), ale aby wzor pokory na sobie pokazał.

Trwała tedy iedność Grekow z kościołem Rzymskim (y) [6] do szostego zboru y daley, a ta hardość Iana tego patryarchy vgasła, iż po nim wstępuiący posłuszni byli kościołowi Rzymskiemu. Po szostym zborze, około roku Pańskiego 713, za Grzegorza Wtorego papieża y za cesarza Philippusa Bardyanym nazwanego, nowe się niepokoie z kościoła Carogrockiego y odrywania od iedności kościelney zaczęły z takich przyczyn, iako iuż vsłyszym.

Rozdział 7.

Iako Grekowie z cesarzmi y z patryarchami w heretyctwo obrazoborskie wpadszy od iedności kościelney odstąpili, y zaś się na siodmym zborze ziednoczyli. Y o rozdzieleniu Rzymskiego państwa na dwu cesarzu [7].

[1] Во 2 изд. опущено. [2] Во 2 изд.: «aż». [3] Во 2 изд. на полѣ: «Ioan. diac. lib. 2, cap. 3, in vita Gregorii Magni». [4] На полѣ: «Gregori. lib. 4, epis. 32, 36, 8». [5] Во 2 изд. на полѣ: «Abbas Vspergen. Volater. Blond. lib. 9, dec. 1». [6] Во 2 изд. опущено. [7] Во 2 изд. «cesarzow».

Tak wielga w tym czasie, około roku Pańskiego 707, zgoda była miedzy Rzymskim ||(195) y Greckim kościołem po szostym zborze, iż Iustynian Wtory cesarz (iako pisze Paulus Dyakonus y Platyna) [8] prosił vprzeymie papieża Konstantyna, aby do niego do Nycomedyey za morze pryiachał, chcąc go tylo widzieć a iako nawyższego na ziemi Chrystusowego namiestnika vczcić. Y iachał do cesarza papiesz przez Carogrod, gdzie był barzo sławnie od syna cesarskiego Tyberyusza y od patryarchi Carogrockiego Cyrusa przyięty: isz z processyami przeciw iemu wyszli asz do osmego kamienia. Tosz w Nikomedyey Grekowie vczynili. Gdzie Iustynian cesarz tak papieża przywitał, iż pierwszy z cesarzow, do nog się iego porzuciwszy, prze wielką vczciwość ku nawyższemu na ziemi Chrystusowemu namiestnikowi, nogi iego całował. A tu obacz, cny czytelniku, zkąd się ta pokora ku Panu naszemu Zbawicielowi (ktorego osobę nawyższy kapłan potomek Piotra ś. nosi) poczęła: isz nie od ktorych podłego stanu ludzi, ale od nonarchow świata wszytkiego: ktorzy chcąc tego vczcić, z kto||(196)rego ręki państwo mieli, sługi iego, a zwłaszcza pierwszego na ziemi kapłana poniżenim takich osob swoich iako y Dawid ś. czcili. Tosz vczynił potym Karolus Wielki cesarz Hadryanowi Pierwszemu [9]. Przeto nie maią się z czego hardzy heretykowie gorszyć, ktorych cześć Chrystusowa (w sługach y vrzędnikach iego) boli.

Potym rychło wpadło cesarstwo w ręce złego człeka heretyka na imię Philippika, ktory, będąc innemi kacerstwy zięty, pierwszym był obrazoborcą y psować w kościelech obrazy począł. Cyrusa, patryarchę Carogrockiego, ktory mu się sprzeciwił, wygnał, a na iego mieysce Ipamnena mnicha kacermistrza wsadził. Y pisał do Rzymu, roskazuiąc papieżowi y wszytkim Rzymianom, aby obrazy w kościołach popalili y popustoszyli. Lecz się temu Konstantyn papież tak mocno sprzeciwił, isz y listow cesarskich przyimować nie kazał, y uczyniwszy synod w Rzymie kacerstwo obrazoborskie potępił.

Po Philippiku był Anastazius, Arte||(197)mius rzeczony, y po nim Theodosius, katolikowie obadwa, barzo krotko. Przyszło cesarstwo do Leona Trzeciego, ktory nie tylo kacerstwo obrazoborskie wznowił, ale dla niego wiele Greckich katolikow y kapłanow pomęczył: mocą ie do tego cisnąc, aby bałwochwalstwa, iako on mowił, z dzisieyszymi heretykami przestali, a obrazy wyrzucali [10]. Y vczynił wyrok po wszytkim państwie Rzymskim, aby wszędzie obrazy pod gardłem y maiętnością burzono. Ktory wyrok gdy przyszedł do Rzymu, Grzegorz Wtory, ktory był na mieysce Konstantego wstąpił, mocnie się o to zastawił, aby w tey mierze żaden cesarza nie słuchał. Y wszytki Zachodne kościoły zatrzymał, iż na iego vpominanie kacerstwem się onym zbrzydzili y obrazy w kościołach zachowali [11]. Gdy nie mogł cesarz nic we Włoszech wygrać, wszytkę Grecyą (gdzie był obecnym) zaraził onym kacerstwem. A wypędziwszy Germana, patryarchę Carogrockiego, katolika, postawił na stolicy oney Anastazego, heretyka, z ktorym zebrawszy

[8] На полѣ: «Paul. Diac. lib. 8, in vita Philipici; Platina in vita Constantin. pap.» [9] На полѣ: «Platina in vita Adryani». [10] На полѣ: «Zonaras in vita Leo. 3 Laonicus. [11] На полѣ: «Platina in vita Grego. 2».

schac||(198)kę biskupow Wschodnych w Carogrodzie, ktorą siodmym zborem przeklęci oni heretykowie zwać chcieli, kacerstwo vchwalili y rozmnożyli. Bo biskupi oni, iedni z omylności, drudzy z uporu y kwoli cesarzom, obrazoborskie y Ewthychiańskie około iedney woley w Chrystusie kacerstwo, iuż na szostym zborze potępione, poćwierdzili. Y [1] cztérzey patryarchow Carogrockich ieden po drugim w tym kacerstwie byli y ono rozmnażali, to iest Anastazyus, Konstantyn, Nicetas y Paweł, ktory się przed śmiercią vpamiętał, iako pisze Zonaras Grecki. A Grzegorz papież Wtory vpominać patryarchy y cesarza y inne Wschodne biskupy nie przestał y przez pisanie y przez posły swoie, aby onych błędow kacerskich y rozerwania kościoła Bożego zaniechali. Lecz [2] cesarz y patryarchowie Carogroccy posły papieskie poimać y związać sromotnie kazali; y zawiezione na dalekie ostrowy, iako prawe Chrystusowe męczenniki, niezbożnie pomorzyli. Tak Rzymski kościoł dla tey zgody, do ktorey Gre||(199)ki przywodził, y dla obrony ich od kacerstwa, wiele papieżow y ludzi świętych za wyznanie prawdy y nauki apostolskiey tracił. Po śmierci Grzegorza Wtorego nastał Grzegorz Trzeci. Ten skoro na wstępie papiestwa swego cesarza Leona y wszytki iemu onego kacerstwa pomagaiące patryarchy y biskupy wyklął (iako Greccy hystorykowie [3] świadczą). Potym, gdy Longobardowie z wielkimi woyski papieża y Rzym oblegli, nie wiedząc Grzegorz Trzeci, do kogo się miał po obronę kościelną vciec, wiedząc, iż cesarze (do ktorych się byli zwykli papieżowie vciekać) heretykami byli, bał się, aby, przyszedszy z woyski, mocą kacerstwa nie rozmnożyli a gorszy, nisz cielesny, rozboy duszny vczynili [4],—tedy się do Karola, krola Francuskiego, ktory Wielkim nazwany był, iako do prawowiernego y wielce cześć Bożą y kościelną miłuiącego chrześcianina, po obronę vciekł. Ktory iednym pisanim swoim do Luidbranda, krola Longobardow, Rzym wybawił y kościoł Boży wcale zachował. Od tego czasu Wło||(200)skie y Zachodne państwa od cesarzow Greckich abo Wschodnych, iako od heretykow, tak długo przedtym y potym kościoł Boży psuiących y dusze chrześciańskie zarażaiących, odstąpili. Po tym Leonie cesarzu ieszcze gorszy Konstantyn Piąty ♣Copronim, to iest Plugawiec (bo chrzest swoy w dzieciństwie plugastwem cielesnym, a potym duchownym zmazał) nazwany nastał. Ten [5] nie tylo był heretykiem y apostatą, ale złości wszytkich pełen, dziateczki niewinne dla czarnokxięstwa mordował, dyabłom służył, katholiki, ktorzy obrazy mieli, mękami rozmaitemi zabiiał, mnichom się żenić y śluby łamać kazał, żony cudze niewstydliwie gwałcił, y więcey, niszli ktory pogański on Dyoklecyan, krwie chrześciańskiey rozlał [6]. To bacząc, państwa Zachodne cesarstwo do Rzymu, gdzie też było pierwey, przeniesli, a innego sobie cesarza Rzymskiego Karola Wielkiego vczynili. Ktorego potym Leo Trzeci papiesz w Rzymie na cesarstwo koronował, około roku Pańskiego 796, po czterech set lat y || (201) daley, iako Konstantyn Wielki Konstantynopole zbudował.

[1] На полѣ: «Zonaras». [2] На полѣ: «Platina in vita Greg. 2». [3] На полѣ: «Zonaras». [4] На полѣ: «Platina in vita Grego 3». [5] На полѣ: «Sygebertus in Cronico». [6] Во 2 изд. на полѣ: «Zonaras tom. 3 in vita Const. et Irenes; Cedren. in vita eiusd.; Blon. deca. 2, lib. 1».

Rozdział 8.

Iako prożno tym, iż państwa świeckie Zachodne od Carogrockich cesarzow tyrranow y heretykow odeszli, Grekowie dowodzić chcą, iż kościoł Rzymski od Grekow, a nie oni od niego, odstąpili.

Aczkolwiek żadnemu bacznemu tego wywodzić nie potrzeba, iako to iest płonna rzecz a gruntu żadnego nie ma, gdy niektorzy Grekowie mowią: «Łacinnicy od Grekow odstąpili, bo sobie innego cesarza Rzymskiego obrali, a tego, ktory był w Carogrodzie, opuścili»,— ponieważ każdy rozumny baczy, iż inne iest świeckie państwo krolow y panow chrześciańskich, a inne kościelne posłuszeństwo y iedność owiec Chrystusowych, o ktorey się tu mowi. Nie winni są krolowie chrześciańscy y inne rzeczy pospolite — iednego nad sobą cesarza mieć, y iemu posłuszeństwo świeckie czynić, y iednako rzecz swoię pospolitą sprawować; ale iednako wierzyć, iednego pa||**(202)**sterza duchownego nawyższego mieć, y w iedności kościelney być — to są wszyscy winni, y bez tego zbawienia mieć nikt nie może. Ani prawo przyrodzone, ani prawo Boże tego nie vczy, aby ieden pan był świecki wszytkiego chrześciaństwa. Bo takim obyczaiem Korona Polska z swymi krolmi od tyle set lat w grzechu by była, iż cesarzow chrześciańskich nigdy nad sobą nie miała, ani im podległa była, y winna by mu się poddać. Toż się o innych krolestwach y państwach mowić może. Rzecz pewna iest, iż żadne krolestwo wolne na to żadnym prawem obwiązane nie iest: iedno, wedle potrzeby swey y zwyczaiu, pany sobie stawi, y prawa iakich wedle Boga y rozumu na dobry rząd swoy y pokoy potrzebuie. Lecz wszytkiemu chrześciaństwu mieć iednego naywyższego w rzeczach duchownych pasterza y wodza (dla iedności wiary y nabywania rzeczy onych wiecznych y krolestwa onego bez końca) nie tylo iest wielka potrzeba, ale tesz y Chrystusowe roskazanie y postanowienie Boskie, || **(203)** ktoremu wszyscy na świecie chrześcianie podlegli. Bo Chrystus iako sam nie sprawował na świecie krolestwa tego świeckiego, y owszem rządu rzeczy pospolitey świeckiey, ktory na ten czas był, nie odmieniał, — tak też nie postanowił w ewanieliey y w kościele swoim żadnych krolow, ani panow świeckich za vrzędniki, iedno tylo apostoły y mnieysze kapłany, y nad nimi iednego nawyższego pasterza wszytkich owiec swoich [7]. A to dla tego: daiąc znać, iż świeckim państwom dopuścił tak się rządzić, iako rozum przyrodzony vczy, y iako należey wedle woley Bożey y dobrego swego rozumieią, nie roskazuiąc im, aby iednego cesarza nad sobą mieli. Ale żadney owce swoiey, co ich iedno iest na świecie, nie dopuścił, aby w rzeczach duchownych do iednego się sprawcy y vrzędnika iego nawyższego Piotra znać y iego (słuchać nie miała) [8]. Bo w roznych krolestwach y ięzykach y narodach ma być iedna wiara Chrystusowa, y ma być taka iedność, żeby wszyscy chrześcianie w rzeczach du||**(204)**sznych byli, iako mąsz ieden, y ciało iedno, serce iedno, y dusza iedna [9]. A iedna

[7] На полѣ: Matt. 16; Łuk. 10; Ioan. 21». [8] Словъ, взятыхъ въ скобки, во 2 изд. нѣтъ; вмѣсто нихъ: «sprawie y rządzeniu nie podległa». [9] Во 2 изд. на полѣ: «Act. 2».

wiara, y iedność, y ciało iedno, bez iednego widomego nauczyciela y pasterza y iedney głowy, być nie może. Żadna rzecz pospolita na swoię monarchią y wytrwanie obietnice Bożey nie ma; przeto się często mieni a w swey chlubie wszełki świecki rząd nie stoi; sam tylo kościoł Boży ten takiey monarchiey rząd właśnie od B. postanowiony ma. Y przeto się nigdy nie mieni, ani mienić może aż do końca świata.

Przetoż widziem po dziś dzień, iż wiele krolow chrześciańskich, będąc rowni sobie a ieden drugiemu niepodlegaiący, wszyscy się do iednego papieża y namiestnika Chrystusowego odzywaią y iemu, iako synowie, posłuszeństwa w duchownych rzeczach y w tych świeckich, ktore ku iedności y podwyższeniu wiary ś. służą, oddaią.

Prawda, iż by tak barzo lepiey, gdyby wszyscy krolowie y panowie chrześciańscy iednę świecką głowę y iednego cesarza monarchę mieli: gdyby ta pewność była, iżby on ieden zawieść || **(205)** ich y pobłądzić nigdy nie mogł. Tę pewność ma kościoł Boży w rzeczach wierze służących: iż papież około zbawienney nauki y prawowierney wiary nigdy zabłądzić nie może, ani to iest podobna, aby ta opoka [1], na ktorey Chrystus kościoł swoy zasadził, zachwiać się iakim błędem miała. Bo tę ma od Boga pewną, nieodmienną obietnicę, iż tego iednego wiara vstać nigdy nie ma [2] na poćwierdzenie wszytkich braciey. Gdy tedy świeckie państwo y monarchia takiego od Boga przywileiu nie ma, ale ludzie doznali, iż ci monarchowie, ktorzy światem wszytkim, poki Pan Bog dopuścił, rządzili, wielce w swym rządzie y powinności swey pobłądzili, słusznie od nich (aby sami przy nich nie zginęli) odstępowali. Y temi się ony czterzy sławne monarchie rozerwały. Toż się stało cesarzom Carogrockim. Poki Zachodne państwa baczyły, iż im wedle Boga y z pożytkiem dobrego rządu ich panuią, posłuszeństwo im czynili. Ale gdy się szkodliwemi y iadowitemi heretyki zstali [3], a kacerstwa ty, ktore na || **(206)** Wschodnych państwach wszczepili, po Zachodnych rozsiewać y mocą ie rozmnażać poczęli y bronić ich od pułnocnych nieprzyiacioł y pohańcow Gottow, Longobardow y innych nie mogli,—słusznie sobie dla obrony y zachowania wiary katolickiey innego cesarza obrali y tam cesarstwo Rzymskie, to iest do Rzymu przeniesli, gdzie też było pierwey przed Konstantynem Wielkim, niżli się ieszcze Nowy Rzym vrodził. Lecz papież y Chrystusow wikaryi na ziemi, od Chrystusa przez ś. Piotra w Rzymie fundowany, iako był papieżem y vrzędnikiem Chrystusowym nawyższym, chociasz Konstantyn państwo świeckie do Carogrodu przeniosł; tak też, gdy się do Rzymu państwo świeckich krolow wrociło, tymże papieżem został. Iako mu pierwszą odmianą świeckich rządow nic nie vbyło, tak mu wtorą nic nie przybyło: zawżdy ieden iest nieodmienny potomek Piotra ś., na iego przywileie iemu od Boga dane wstępuiący. Co ludzie stanowią, ludzie psować y odmienić mogą; co Bog || **(207)** sam vfunduie y postawi, tedy żaden człek wzruszyć tego nie może. Bog sam przez Piotra ś. w Rzymie papieża osadził y iemu wszytkim owcom swoim posłuszeństwo przystoyne roskazał, iako się w pierwszey części wywiodło. A tak tego statutu żadne odmiany y przenoszenia państw świeckich psować

[1] На полѣ: «Matt. 16». [2] На полѣ: «Luc. 22». [3] На полѣ: «sstali».

nie mogą. Prożno się tym cesarze Carogroccy nad papieżmi mścić abo więcey swemu zbawieniu szkodę czynić chcieli. Dla świeckiego panowania [4], odstąpili Bożego roskazania y duchownego rządzenia. Dla tego, co ludzie postanowili, to chcieli psować, co postanowił sam Bog. Chcąc sobie świeckie państwa przywrocić, duchowne posłuszeństwo psowali, a za tym y swe świeckie vtracili w nieposłuszeństwie, w rostargnieniu kościoła Bożego, za ktorym inną sobie wiarę (iako niżey obaczym) vkowali y w wiele błędow duchownych wpadli. Tak się rownie zstało z onymi dziesiącią pokolenia w żydowstwie, ktore tego rozerwania figurą było [5]. Dawidowe krolestwo świeckie Pan Bog dla grzechow syna ||**(208)** iego Salomona na dwoie rozdzielił, y on rozdział był z woley iego. Lecz nie chciał Pan Bog, aby się wiara ś. y posłuszeństwo kościelne dzieliło; ale żeby wszyscy, iako pierwey, znali kapłany swoie y starsze duchowne w Hieruzalem, y do nawyższego kapłana odzywali się, naukę iego y iedność wiary świętey trzymaiąc. Lecz Hieroboam, boiąc się, aby tą iednością wiary pod iednym nawyższym kapłanem w Hieruzalem państwa świeckiego nie stracił, zakazał poddanym swoim, aby do Hieruzalem nie chodzieli, ani kapłana naywyższego słuchali. Y naczynił im innych fałszywych kapłanow y innych bogow, ile chciał. Także się z Carogrockimi cesarzmi stało za ich grzechy y kacerstwa: rozdzielił Pan Bog państwo, y odiął im Zachodne panowanie. Ale nie chciał Pan B., aby się rząd kościelny raz postanowiony mienił, iedno żeby toż posłuszeństwo duchowne papieżowi oddawali. A oni na pomstę chcąc tym sobie przywrocić państwa stracone, inszych sobie kapłanow y patryarchow, okrom woley papieskiey, naczynili; y zatym inną ||**(209)** rożną wiarę vczynić sobie na wymowkę odszczepieństwa swego musieli, a iako ono dziesięć pokolenia w vporze trwaiąc, w ręce na koniec pogańskiey zginęli.

Rozdział 9.

Iako się Grekowie od heretyctwa monothelitow y obrazoborcow nawrocili, y na siodmym zborze w Niceyi z Rzymskim kościołem ziednoczyli.

Po śmierci tego okrutnika y heretyka Konstantego Piątego Kopronima, cesarza Carogrockiego, ktory, przez trzydzieści lat panuiąc, Grecyą heretyctwem zaraził y wiele złego w kościele Bożym naczynił, krotko był syn iego Leo Czwarty na państwie, ktorego żona Irene, z synem małym Konstantynem Szostym na państwie będąc, kościoł Boży vspokoiła, y Greki do iedności kościelney przywiodła, za taką, iako Grecki Zonaras [6] napisał, przyczyną:

Paweł, patryarcha Carogrocki, czwarty na tey stolicy obrazoborca, w starości się vpamiętał y, żałuiąc błędow swoich kacerskich, zpuścił ||**(210)** patryarchostwo, y sam się na pokutę w klastorze zamknął. Tam gdy go cesarzowa pytała, dla czego by to czynił, z żałością y z płaczem rzekł: «bo*g*daybych [7] był nigdy na tey stolicy w takim kościoła Bożego rozerwaniu nie siedział; żałuię za grzechy moie, a radzę, aby na moie mieysce Tarasego, dobrego katolika po-

[4] Во 2 изд.: «postanowienia». [5] На полѣ: «3 Reg. 11, 12». [6] На полѣ: «Zonaras in vita Constan. 6 et Irene». [7] Во 2 изд. «bodayby*m*».

stawiono, a o synod się pilnie postarano, na ktorym by się takie rozerwanie kościołow Bożych vspokoiło». Szła w posłuch dobra rada. Postawiony iest Tarazyus na patryarchostwo, y o synod powszechny pilne było staranie.

O tym Cedrenusz [1], Grecki hystoryk, tak napisał: «Posławszy (powiada) Tarazyus listy do Rzymu około zboru vczynienia, y posławszy wyznanie wiary swey do Adryana, był od niego poćwierdzony».

Widzisz, iako sami Grekowie świadczą, iż każdy katholicki y prawowierny patryarcha, następuiąc na stolicę, wyznanie wiary do Rzymu posyłał a poćwierdzenia od papieża prosił.

Tedy Irene barzo wielką w tym pilność vczyniła a pisząc do Adryana papieża || (211) prosiła, aby zbor ś. zebrany był w Nicey. Vczynił [2] to ochotnie papież Adryan, y wezwawszy wszytkiego chrześciaństwa biskupy przez posły swoie y listy, w Nicey z onymi biskupy znowu monothelity y obrazoborce potępił; a posłuszeństwo Grekowie, wedle starodawnego porządku, głowie y pasterzowi swemu wyznali. Iako się z czytania listu Adryanowego na tym zborze pokazuie. To się działo około roku Pańskiego 794 [3], gdy iuż państwo Rzymskie świeckie rozdwoione było, a Karolus Wielki na Zachodnych krolestwach zasiadł. Na tym siodmym zborze zepsowali oycowie ś. fałszywy zbor, ktory w Carogrodzie byli oni obrazoborce vczynili y nazwać go siodmym chcieli. Miedzy innymi przyczynami, dla ktorego fałszywym go być naleźli, tak mowią [4]: «Ci, ktorzy się na nim zebrali biskupi, nie mieli przy sobie tak iako ten teraznieyszy zbor ś. Rzymskiego papieża, ani iego kapłanow, ani iego namiestnikow, tak iako na zborze y synodzie być ma». Obacz y z tego mieysca, ||(212) iż bez papieża, iako bez głowy, żaden prawy zbor y synod nigdy nie był, ani być może; a iako bez tey głowy, w wyznaniu wiary biskupi błądzą.

Rozdział 10.

Iako znowu Grekowie z cesarzmi swemi y Phociusem, ktory mocą chciał patryarchą Carogrockim zostać, od iedności, się kościelney odłączyli y kacerstwo monothelickie y obrazoborskie ożywili. Y o Bulgarow do kościoła Rzymskiego przystaniu, o co Grekowie poruszeni tu napierwey potwarne artykuły na Rzymski kościoł pisali. A iako się zasię na ośmym (iako Łacinnicy liczą) zborze ziednoczyli.

Gdy [5] dorosł Konstantyn Szosty a z opieki matki swey Ireny wyszedł do oycowskiey się złości wrocił, wznawiaiąc kacerstwa ony potępione. A po nim więcey ieszcze Michał Trzeci, Balbus nazwany, ktory znowu obrazy wymiatał; także y Theophilus, ktory po tym Michale na państwo wstąpił, tegosz kacerswa pomagał. Wszakże iuż po siodmym zborze mocy tak wielkiey iad on heretycki nie miał, zwłaszcza, gdy Carogroccy ||(213) patryarchowie w posłuszeństwie kościelnym byli a cesarzom się vwodzić nie dali. Od Tarasego począwszy, ktory na siodmym zborze heretyki z innymi biskupy potępił, aż do

[1] На полѣ: «In compendio histor. In vita Irenes et Constan.» [2] На полѣ: «Tom. conc. 2». [3] На полѣ: «Roku Pańskiego 794». [4] На полѣ: «Conc. 7, actio 6. Synod bez papieża fałszywy iest». [5] На полѣ: «Platina in vita Hadriani Primi».

Ignacego, przez lat niemal sześćdziesiąt, trwała iedność kościelna. Aż gdy był Ignacy, Carogrocki patryarcha, lath dwanaście na stolicy oney, Michał Czwarty, cesarz Carogrocky, spotwarzywszy wyrzucił go mocą z patryarchostwa y wsadził marszałka swego laika Phociusa, tylo przez kila dni miedzy czerncami, iako Ruś mowi, postrzyżonego, na onę stolicę y dostoieństwo tak wielkie. Vciekł się Ignacy on vkrzywdzony do papieża. Było też innych wiele w Carogrodzie, ktorzy tego cesarzowi nie chwalili. Widząc cesarz Michał, iż się Phocius, bez przyzwolenia papieskiego, na oney stolicy, na ktorą go mocą wsadził, zostać nie mogł, pisał do papieża Mikołaia Pierwszego, Wielkim nazwanego, aby posły swoie posłał do Carogrodu na vznanie y rozsądzenie rzeczy oney. Y posłał mu dwoy libellus, ieden na Igna||(214)cego, w ktorym była żałoba nań spisana, [a] [6] drugi o ś. obraziech, ięśliby stawiane być miały (bo y ten cesarz nie był prawy katolik) [7]. S czego baczyć możesz, czytelniku, iako do tego czasu, to iest aż do roku Pańskiego 858 [8], patryarcha żaden Carogrocki, krom [9] papieskiego poćwierdzenia, być nie mogł; a iako papież był starszym y sędzią patryarchow wszytkich. Tedy papież Mikołay posłał do Carogrodu posły swoie Roalda y Zacharyasza [10] to im tylo poruczaiąc, aby Phociusza za laika mieli, a dobrą sprawę o Ignacym wzięli, y do stolice apostolskiey odnieśli. Dał też y listy do cesarza, ganiąc mu to barzo, iż Ignacego nie obżałowanego, ani potępionego zmiatać a człeka świeckiego mocą na (nię) [11] stawić śmiał. Posłowie oni papiescy zle się a niewiernie zachowali, Phociusa na patryarchostwie zostawili, a przyiechawszy do Rzymu, nic innego nie powiedzieli papieżowi, iedno, iż Ignacy złożon iest. Posłał też był z nimi cesarz sekretarza swego Leona, prosząc przezeń papieża, aby Phociusza na stolicy Carogroc||(215)kiey zostawił. Lecz papież, obaczywszy złą sprawę posłow swoich, zezwawszy ktore naprętce mieć mogł biskupy, oświadczył się przed nimi y onym posłem cesarskim Leonem, iż na złożenie Ignacego nie przyzwalał, ani przyzwolić chciał. Y pisał przezeń do cesarza y do Phociusza, karząc ie o to, iż śmieli niewinnego a starego biskupa potępić y tak kościoł Boży, przeciw wszytkim zwyczaiom y prawom duchownym, zamieszać; chcąc to mieć, aby Ignacego cała rzecz była, poki by przesądzon nie był, a roskazuiąc, aby obadwa, to iest Ignacius y Phocius, do Rzymu przyiechali a swoię sprawiedliwość pokazali. Tym był cesarz Michał barzo obruszon, y napisał do papieża list nie cudny.

Na ktory iako -mu ten ś. a wielki Mikołay odpisuie, czytay kto może w końcyliach 1 [12]: naydziesz prawie apostolski list y wielce się z niego zbuduiesz. Tam wyczytasz, iakiey była zawżdy powagi stolica Piotra ś. a iakie v cesarzow, przodkow tego Michała, mieysce miała. Miedzy innymi słowy, ktoremi tego cesa||(216)rza papież Mikołay vpomina y karze, o to go też troszcze, iż śmiał ięzyk Łaciński pogańskim y Ta-

[6] Взято изъ 2-го изданія. [7] На полѣ: «Nicol. 1 in epist. ad Mich. Imper. Constan. Tom. Conc. 2». [8] На полѣ: «rok 858». [9] Во 2 изд.: «okrom». [10] На полѣ: «Platina in vita Nicol. 1». [11] Во 2 изд. вмѣсто взятаго въ скобки слова: «taką stolicę». [12] На полѣ: «Conc. Tom. 2».

tarskim ięzykiem nazwać. «Dziwuię się (prawi), iż ten ięzyk hańbiś [1], ktory na krzyżu Pana naszego vczczony iest, ktorego mazać Bog y poganinowi nie dopuścił! A co więcey — iż się cesarzem Rzymskim piszesz, a Rzymskiego ięzyka nieumiesz! Ieśli się im brzydzisz, brzydźże się tytułem y państwem swoim, a nie pisz się cesarzem Rzymskim! Na koniec wyrzuć go z kościoła Greckiego [2]. Bo wiem, iż z zwyczaiu starodawnego przy służbie Bożey, czcząc ięzyk Rzymski y stolicę Piotra ś. pierwey po Łacinie ewanieliie y epistoły Grekowie czytaią, toż dopiero dla Grekow po Grecku wykładaią». Ty są słowa papieskie, ktore dla tego kładę, aby każdy zrozumiał, iż do tego czasu Grekowie ięzyk Łaciński, ktorym wiara chrześciańska pod Rzymskim państwem rozszerzona iest, w takiey zstaradawna podaney vczciwości mieli, iż go w kościołach swoich na służbie Bożey vżywali.

W tymże liście y na pogro||(217)ski cesarzowi, ktorymi go straszył, odpisuie mowiąc: «Nie groście nam, bo się za pomocą Bożą przegrozek [3] waszych nie boiemy, y dla nich nic na roskazanie wasze, co by nie wedle Boga było, nie vczyniemy; a gotowiśmy, dla prawdy, krew naszę rozlać, a owiec, ktore nam Bog poruczył, ani wam, ani komu inszemu w moc nie damy».

Ten [4] to iest papież Mikołay Pierwszy, ktory w niebytności na papiestwo obrany, poty się krył od tego dostoieństwa vciekaiąc, poki mogł. Na ktorym takie miał o swey świątobliwości zawołanie, iż cesarz Rzymski Lodwik Wtory, gdy się z nim ziachał, s konia swego zsiadwszy, pod tym papieżem konia za wodzę, przez milę Włoską pieszo idąc, ręką swoią cesarską wodził. Gdy tedy cesarz Carogrocki Michał wygrozić nic na papieżu y swego przewieść nie mogł, chciał sobie przyczyn szukać zaraz z onym Phociuszem, ktoremi by nieposłuszeństwo swoie przeciw stolicy Rzymskiey pokryć były mogli. Y napisali pewne artykuły [5] na kościoł Rzymski (o ktorych za||(218)tym idącym rozdziale mowić się będzie), pokazuiąc, iż Łacinnicy są heretykowie. Tu iuż napierwey potwarzać Łaciński y Rzymski kościoł, stolicę y wiarę Piotra ś. niepokalaną Grekowie poczęli. A przed tym nigdy, ani na siedmi zborach, ani doma nic na Rzymski kościoł kłaść nieprzystoynego nie śmieli. A zwłaszcza, iż druga do tego rzecz przystąpiła, ktorą się do wynaydowania takich potwarzy pobudzili. Tego czasu [6] niektorzy z kościoła Rzymskiego kaznodzieie, słudzy Chrystusowi, ięzyka Słowieńskiego, słowo ewanieliey ś. Bulgarom, z ktoremi Grekowie wielkie woyny wiedli, przynosząc krola Bulgarskiego y pany iego wiarą ś. oświecili, y z pogańskich ciemności wywiedli, tak iż krol posłał do papieża Mikołaia, prosząc o nauczyciele wiary ś. Tedy nic nie mieszkaiąc, papież zacne do nich biskupy y kaznodzieie wyprawił, y tam wiarę chrześciańską powszechną fundował. Barzo tym Grekowie poruszeni byli, widząc, iż Bulgarowie, bliscy sąsiedzi ich (ktorzy im ||(219) byli woyną często silni), do Rzymu się po wiarę ś., a nie do Carogrodu vciekli. Y bolało ich to tak barzo, iż śmieli tu naprzod

[1] Во 2 изд. «hańbisz». [2] На полѣ: «W kościołach Greckich po-Łacinie spiewano». [3] Во 2 изд.: «pogrozek». [4] На полѣ: «Pontificale Rom». [5] Во 2 изд. на полѣ: «Pierwsza potwarz Grekow na Łacinniki». [6] На полѣ: «Platina in vita Nicol. 1; Zonaras, tom. 3, et Cedrenus».

w tym czasie potwarz na kościoł Boży wymyślać iakoby kościoł Rzymski złą a heretycką wiarę miał. Y spisawszy niektore artykuły, w ktorych niezbożnie przyganiać ś. kościołowi śmieli, z nimi posły do Bulgaryey duchowne swoie Greki wyprawili. Y tam cesarz ten Michał z onym Phociuszem, nieprzyacielem stolicę Rzymskiey, iż im na ich złe postępki y na potępienie niewinnego Ignacego patryarchi przyzwolić nie chciała, odwrocić chciał Bulgary od kościoła Rzymskiego, hydząc im niepokalaną oblubienicę Chrystusowę, a w nowe niewinnych chrześcian vszy szatańskie niezgody y odszczepieństwa sieiąc. Ta rzecz [7] barzo obraziła y o wielki frasunek przywiodła ś. papieża Mikołaia, iako z tego listu znać, ktory pisał do biskupow wszytkiey Francyey, o to się na Greki żałuiąc, y na to więcey boleiąc, iż miedzy nowe chrześciany śmieli ta||(220)kie rosterki siać, a onych taką niezgodą chrześciańską gorszyć y wiarę im świętą hydzić. Polecał to Panu Bogu on ś. papież, gorącą modlitwą zgody y iedności chrześciańskiey pragnąc. Y vprosił to v Pana Boga, iż za iego żywota Bulgarowie przed się w wierze ś. przy kościele Rzymskim trwali, a mieysca potwarzy Greckiey nie dali. Na koniec y sam się ten Michał cesarz obaczył, iż niezbożnie kościoł ś. prze gniew swoy, kthory miał na niewinnego papieża Wielkiego Mikołaia [8], targał y zle zpotwarzał wiarę ś. Zachodnych chrześcian y Piotra s. opokę niewzruszoney wiary. Przetoż pokutuiąc, wyprawił posły do papieża z wielkimi vpominki, ktore do grobu Piotra ś. ofiarował, prosząc, aby zbor ś. w Carogrodzie vczynił a ty niepokoie y wzgorszenia Ignacego z Phociuszem vspokoił. Co obiecawszy y posły cesarskie odprawiwszy, papież Mikołay wtym vmarł, y Adryanowi Wtoremu, ktory po nim wstąpił, rzeczy te ku wykonaniu zostawił.

||(221) Adryan tedy Wtory [9] trzysta ośmdziesiąt y trzech biskupow do Carogrodu zabrawszy, zbor ś. vczynił, na ktorym znowu monothelity y obrazoborce potępieni są, y Phocyus, mocą na patryarchostwo Carogrockie wtrącony, złożony, a Ignacyus stary był przywrocony. Na tym synodzie [10] Bulgarowie mieli posły swoie, przez ktore o vspokoieniu kościołow wiedzieć chcieli. Mocno się o to starał na tym synodzie cesarz Carogrocki Bazylius, ktory był po Michale wstąpił na państwo, aby Bulgarowie do Carogrockiey patryarchiey obroceni byli [11], a po Grecku w kościołach swoich służbę Bożą mieli. Lecz oycowie wszyscy kościołowi ie Rzymskiemu, ktory im pierwey światłość zbawienną przyniosł, przysądzili. O tym synodzie napisał Cedrenus [12] Grecki historyk te słowa: «Bazylius (powiada) cesarz rzeczy kościelne naprawił, z biskupstwa Carogrockiego mocą zebranego zboru wygnał Phocyusa, a przywrocił Ignacego; postanowił, aby patryarchowie vczczeni byli, a zwłaszcza naświętszy papiesz Stare||(222)go Rzymu; a iż nie godzi się y na wielkim generalskim synodzie sądzić nawyższego biskupa Starego Rzymu».

Obacz, czytelniku, co ten Greczyn

[7] На полѣ: «Grekowie Bulgarom nowochrzczonym Rzymski kościoł brzydzili». [8] На полѣ: «Platina in vita Nicolai Magni». [9] На полѣ: «Secundum alios 376». [10] На полѣ: «Platina Hadria. 2 Tom. Conc. 2». [11] На полѣ: «Bulgarowie Rzymskiemu kościołowi przysądzeni». [12] На полѣ: «in vita Basilii».

napisał, a w iakiey czci y powadze była stolica Rzymska v starych Grekow asz do onego czasu, około roku 870! By to ktory Łacinnik mowił, mniey by się dziwować mogł! Ale Greczyn pisze y cesarz Grecki twierdzi, iż tak wielka iest biskupa Rzymskiego iemu od Boga dana stateczność około nauki wiary ś., iż nigdy zbłądzić nie może. Tegosz Bazylego cesarza słowa na tymże zborze rzeczone czytaią się takie [1]: «Isz naświętszy patryarcha na swoię stolicę przywrocony iest — nie z mego to roskazania poszło, ale daleko przedtym naświętszy y przebłogosławiony papiesz Mykołay, o wszytkim sprawę maiąc, z synodu to postanowił, aby był przywrocon (Ignacego rozumie) y z wszytkim świętym kościołem Rzymskim przeklął ty wszytki, ktorzy by się temu sprzeciwili. Przeto my, o tym iego dekrecie wiedząc y boiąc się klątwy [2], od niego wydaney, zborowego rozsąd||(223)ku kościoła Rzymskiego posłusznismy być chcieli, y przetośmy go na iego stolicę przywrocili». Obacz y z tych słow tego cesarza Carogrockiego, iakie posłuszeństwo czynił kościołowi Rzymskiemu, a iako się klątwy papieskiey boiał [3], y na rozsądku kościoła Rzymskiego w kościelnych rzeczach y około stawienia patryarchow Carogrockich przestawał.

Tak byli Grekowie w kościelney iedności przez ten czas, y był piękny a przystoyny chrześcianom miedzy temi kościoły pokoy. To się działo około roku Pańskiego 870 [4].

Rozdział 11.

Iako Słowieńskie narody, miedzy ktoremi są Polacy y Ruś, wiarę świętą chrześciańska przyięli, a iedne się do Rzymskiego, a drugie do Greckiego kościoła obrociely. A iako Grekowie znowu odszczepieństwo sroższe, niszli pierwsze, y dłuższe zaczęli, gdy Łacińskie kapłany z Bulgaryey mocą wyganiali.

Około tegoż czasu, to iest roku od Narodzenia Pańskiego 870, wyższey y pozniey począwszy od papieża Mikołaia Wielkiego y za Michała Czwartego y potym za Bazylego, ce||(224)sarzow Carogrockich, po siodmym dobrze zborze w Nicei y po ośmym, ktory był przeciw Phocyuszowi,—starowieczne y barzo ludne a szeroko po świecie rozszerzone, od sławy nazwane, Słowieńskie narody (to iest: Bulgarowie, Serbowie, Bosnaci, Raszkowie, Słowacy, Karwaci, Dalmathowie, Karythani, Iliryczanie, Czechowie, Morawcy, Polacy, Slężacy, Ruś Biała y Czerwona, Panonnowie, Pomorzanie, Kaszubowie, Wandali y inne Słowieńskiego ięzyka wielkie państwa y szerokie nacye) wiarę chrześciańską przyimować a z ciemności pogańskiey wychodzić na iasność prawdy ewanieliey świętey poczęli. Aczkolwiek ten narod y ięzyk ieszcze od apostołow y od Pawła ś. (ktory w Iliryku kazał) nauczony, wiarę ś. trzymał, y z tego narodu oni starzy barzo y wielcy święci po wszytkim świecie wsławieni, to iest [6]: ś. Marcin, biskup Turroński y ś. Hyeronim, doktor kościelny, y inni poszli. Wszakże (nie wiem, czemu iawnie miedzy nimi wiara ś. nie kwitnęła, a iako y

[1] На полѣ: «In actis Conc. octawi». [2] На полѣ: «Cesarz Grecki klątwy się papieskiey boi». [3] Во 2 изд.: «bał». [4] На полѣ: «870». [5] На полѣ: «Rom. 15». [6] Во 2-мъ изданіи послѣ этого вставлено: «Gaius, papież Rzymski, powinny Dyoklecyana cesarza».

czemu || (225) asz do tego czasu w ciemnościach pogańskich wiele ich zostawało — niezbrodzonym sądom Bożym to zostawuię) [7].

Napierwszy byli do wiary ś. [8] Bulgarowie, iako się wyższey namieniło; po nich Raszczanie, Serbowie, Bosnacy; po nich Czechowie y Morawcy y inne narody Słowieńskie pułnocne [9]. Po nich [10] Polacy za Mecysława; po nich Ruskie państwa za Włodzimierza, syna Swiętosława, tak isz, rychley niszli we sto lath po Bulgarzech, wszytkie narody Słowieńskie Chrystusowi się pokloniły. W nawroceniu y nauce do wiary świętey wielką pracą czynili sławni y święci dwa Słowacy, bracia rodzeni, Methodyus y Cyryllus, biskupi, od Rzymskiego kościoła posłani.

A iż Słowieński narod rościągnął się od południa, to iest od Włoskiey ziemie y Wenecyey aż na wschod słońca ku Grecyey y na pułnocy asz do końca Europy, do Wołgi rzeki, miedzy temi dwiema patryarchiami, Rzymską y Carogrocką: iedni się po wiarę ś. vciekli do Rzymu, drudzy do Carogrodu; iedni kapłany y nauczy||(226)ciele y obrządki Łacińskie, drudzy Greckie przyięli.

Wszakże więtsza część daleko od Rzymskiego kościoła nauczyciele miała: nie tylo ci, ktorzy byli do Włoch przyległeyszy, iako Karwaci, Dalmatowie, Serbowie, Słowacy, Karytani, ktorzy od Włoch po gorach asz do Węgier zasiedli; ale też Bulgarowie, ktorzy Grekom byli bliższy; a po nich Czechowie, Morawcy, Polacy, Slęzacy, Kaszubi, Pomorzanie y inne Słowieńskie narody wszytki od Rzymskiego kościoła wniesioną wiarę ś. maią. Ruś iż tam była przyległa Carogrockim cesarzom, to iest Kiiowskie kxiążęta y z innemi narody Ruskiemi od Grekow (z ktorymi powinowactwo y sąsiectwo y woyny częste mieli) wiary się nauczyli za cesarza Bazylego, katholika.

Aczkolwiek piszą kroniki Ruskie, isz Włodzimierz posły swoie rozsyłał po świecie, aby mu tę wiarę obrali, ktora by się im nalepiey podobała. Ktorzy, iako prości a grubi, gdy tylo na stroie zwierzchowne y malowania kościołow y obrazow patrzali, a v Grekow świetniey||(227)sze y ozdobnieysze widzieli, z Greki przestać woleli. Na on czas v Rzymian obrazy y malowania były stare y laty zbotfiałe [11] (bo ich nie palili, ani wymiatali nigdy z kościołow), a Grekowie, mało przed tym obrazy wszytki y malowania popaliwszy, z wielką ie, zasię po siodmym zborze, chęcią, iako gdy sie co zgubionego nayduie, wracali, y nowe a świetne stawili, na farby się y misterne malarze przesadzaiąc. Tak iż kościoł Rzymski na on czas od nich malarze brał, iako widziem w starych kościołach katholickich y w samym Rzymie, gdzie malowania są Greckie [12]. By byli ci posłowie Włodzimierzowi mało co przedtym do Grecyey przyiachali (gdy w heretyctwie y odszczepieństwie będąc przez czas niemały, obrazy z kościołow wyrzucali y palili), pewnie by byli ich ceremoniy nie obrali. Lecz na ten czas trafili, gdy iusz Rzymski

[7] Взятое въ скобки изложено во 2 изд. такъ: «dla woien y rozmaitych odmian, ktore na krolestwa przychodzą, wiara ś. zatłumiona była miedzy nimi, aż znowu iey światlość wschodzić im y szerzyć się y tam, gdzie iey nigdy nie było, korzenić poczęła». [8] Во 2 изд.: «katholickiey». [9] На полѣ: «roku 858». [10] На полѣ: «Bonfinius, libro 10, dec. 1; Blondus, dec. 2, lib. 2; Cromerus, lib. 3». [11] Во 2 изд. вмѣсто этого слова: «a starością zwiotszałe». [12] Во 2 изд. на полѣ: «Malarze Greccy kościoły Łacińskie malowali».

kościoł z onego kacerstwa Greki wybawił y nauczył, isz stawiać w kościele obrazy — rzecz iest święta y od apostołow ieszcze podana.

Wszakże posłom onym Pan Bog, na ||(228) ich prostotę y dobre serce patrząc, zbłądzić nie dopuścił: dobrą ś. katolicką wiarę przyięli, y w ten czas, gdy się Grekowie mocnie stolicy Rzymskiey, iako głowy swey, trzymali. Iako się wyższey [1] o tym cesarzu Bazylem, za ktorego wiarę przyięli, iako prawowiernym, y iakim iedności chrześciańskiey w posłuszeństwie papieskim miłośnikiem był, powiedziało.

Wszakże nie długo potym zaczęli Grekowie srogi barzo y iadowity y nadłużey tr/aiący rosterk y nowe odszczepieństwo; nie mogli się długo pohamować, aby w pokorze y cichości Chrystusowey iedność kościelną y posłuszeństwo nawyższego pasterza trzymali, wyłamywać się z owczarniey Bożey znowu poczęli, z takiey przyczyny:

Gdy [2] Bulgary kościołowi Rzymskiemu na zborze ostatnim Carogrockim, iako temu, ktory ie naprzod wiary ś. nauczył, przysądzono (przeciw woley Bazylego cesarza, ktory się o to wielce zastawiał), znowu posłał kościoł Rzymski do Bulgaryey święte sługi Boże Leoparda Ankonitańskiego, y ||(229) Dominika Taruiskiego, y Sylwestra subdyakona, aby on narod, Greckiemi na kościoł Rzymski potwarzami roztargniony, vspokoili. Co oni posłańcy tak szczęśliwie vczynili, isz nie tylko Bulgary, ale y ine Słowieńskie narody, zwłaszcza blisko Grecyey przyległe, Panu Bogu pozyskowali. Gryzła ta rzecz barzo Greki, isz się tak kościoł Rzymski y Łaciński szerzył, zwłaszcza miedzy Bulgary, z ktoremi oni woyny wielkie, za ich pogaństwa, wiedli, y starali się o to, iakoby byli znowu kościoł im ś. Rzymski ohydzili. Posłali kapłany swe, niezgody miedzy bracią sieiące. Ktorzy znowu ony artykuły, ktoremi Rzymiany heretyki czynili, Bulgarom podmiatali. Na koniec [3] gdy słowy nic nie sprawili, mocą y ręką Rzymskie wszytko duchowieństwo, kapłany y biskupy, z Bulgaryey sromotnie, iako heretyki, wygnali, a swoiemi kościoły ich osadzili. To była wielka a nieznośna krzywda kościoła Rzymskiego y wszytkich Zachodnych. Y tą Grekowie zaślepieni, nigdy vprzeymego y chrześciańskiego serca do || (230) zgody ś. y iedności nie mieli, ale, miłości Bożey zapomniawszy, — wzgardy, potwarzy y krzywdy bez przyczyny na Rzymski kościoł przyczyniali, y tak innym narodom swego posłuszeństwa wiarę katholicką Rzymską, od apostoła Pawła ś. [4] wysłowioną, obrzydzili, isz po dziś dzień w Moskwie brzydższego człeka niemasz, iako katholik [5], iż y kościoły swoie znowu poświącaią, do ktorych by Łacinnik wszedł.

Tak Rusi wiarę ś. przasną y czystą tym kwasem starym rozerwania szatańskiego y nienawiści zakwasili, y tę niepokalaną oblubienicę Chrystusowę, kościoł ś. Rzymski, zpotwarzoną w pohańbienie tobie, narodzie Ruski, podali!

Ale posłuchaymy, co to nam za herezye zadawali?

Rozdział 12.

Ktore artykuły, iako heresie y kacerstwa, Grekowie na Rzymski kościoł kładli.

[1] На полѣ: «w rozdziale przeszłym». [2] На полѣ: «Platina in vita Adriani 2». [3] На полѣ: «Platina in vita Hadriani 2». [4] На полѣ: «Rom. 1». [5] Во 2 изд.: «Łacinnik».

Iż iuż Grekowie w tym czasie, to iest po tym wygnaniu Rzymskiego duchowieństwa z Bulgaryey, ser||(231)ce byli do iedności świętey stracili, y w wielką nienawiść (przeciw Łacinnikom) [6] wpadli; iako pismo mowi: «przyczyny szuka, kto się z przyiacielem ro[z]stać chce», nalezli sobie przyczyny, ktorymi odszczepieństwo od iedności kosciola Bożego y nieposłuszeństwo swoie przeciw stolicy apostolskiey [7] pokryć chcieli. Pierwey ośm artykułow, potym dziewięć, potym dwadzieścia y sześć na Rzymski kościoł napisali y Rusi podali. Phocius, iako się wyższey namieniło, ośm artykułow przeciw stolicy apostolskiey (na)pisał [8], [na] [9] ktore Mikołay Wielki papież, ktory się iego rozboiom y wstąpieniu gwałtownemu na patryarchostwo sprzeciwił, wylicza, pisząc do Igmara, arcybiskupa Remenskiego [10]:

1. Iż Rzymianie w sobotę poszczą.

2. Iż ćwierdzą, aby Duch Ś. pochodził y od Syna.

3. Iż się małżeństwem ś. brzydzą.

4. Iż kapłanom bierzmować nie dopuszczą.

5. Iż zapustu przed Wielkim postem dłużey przewłoczą.

6. Iż na ołtarzu zaraz z Ciałem Bożym baranka na Wielką noc poświęcaią.

7. Iż księża ich brody golą.

||(232) 8. Iż diakony bez kapłaństwa na biskupstwo poświęcaią.

Tych artykułow Phocius na ośmym zborze, iako my liczem, za Adryana Wtorego papieża, na ktorym był z patryarchostwa zrzucon, ani wspomnieć śmiał.

Potym, we dwieście lat blisko, za Leona Dziewiątego, iako się niżey powie, ten dziewiąty artykuł przyczynili:

9. Iż w przasnym służą Rzymianie, to iest: iż chleba przasnego do sprawowania sakramentu Ciała Bożego vżywaią.

Potym wiele innych rzeczy napletli, Ruś prostą zwodząc; ktore tu dla tego wyliczę, z Ruskich pism wyięte, abyś poznał, cny czytelniku, iako, z nienawiści y gniewu lada co plotąc, prostych serca zwodzili. Okrom tych dziewiąci, w Ruskim pismie wyliczaią inne takie Łacińskie, iako oni mowią, ierezie:

10. Iż biskupi Rzymscy na woynę ieżdżą.

11. Iż dzieciom w post z mlecznem ieść daią.

12. Iż obrazy rzezane maią, na malowanych nie przestaiąc.

13. Iż krzysz czynią na ziemi palcem y po nim depcą.

14. Iż P. Maryey Matką Bożą nie zową.

15. Iż do ołtarza niewiasty przypuszczaią.

16. Iż dawione rzeczy, ptaki, y inne z krwią, y lisice, żaby, niedzwiedzie iedzą.

17. Iż sol chrzszczonym w usta kładą, y z sliny błoto vczynione vszy mażą.

18. Iż się co-dzień po-Żydowsku wodą kro||(233)pią.

[6] Во 2 изд. опущено. [7] Во 2 изд. послѣ этого прибавлено: «y krzywdę onę wielką». [8] *na* опущено во 2 изданіи. [9] Прибавлено во 2 изд. [10] Во 2 изд. на полѣ: «Nicolaus papa 1 ad Igmarum archiepi. Remen.» Въ Сборникѣ Ласицкаго (Spirae, 1582), въ статьѣ «Apendix de erroribus Moscorum» (стр. 220), сказано: «Photius, patriarcha Constantinopolitanus, octo conscripsit, quae Nicolaus papa ad Ignatum, archimystam Renensem, scripto recenset». Подробности ниже, въ Примѣчаніяхъ.

19. Iż całą ręką żegnaią y krzysz ś. iednym palcem czynią.

20. Iż alleluiey od maslnice aż do Wielkiey nocy nie śpiewaią.

21. Iż vmarłe ciała biskupow przez kila niedziel niepogrzebione chowaią, a na krzyż im ręku nie składaią.

22. Iż kapłani ich trzy msze iednego dnia miewaią.

23. Iż powinowate w małżeństwo biorą.

24. Iż mniszy ich mięso iedzą.

25. Iż krzysz ś. poście kryią, ani mu się kłaniaią.

26. Iż miasto przystępowania do stołu Bożego tylo kapłana, ktory miał mszą, (po)całuią [1].

Odpowiedź na ty artykuły.

Godzi li się co na to odpowiedać a czas prożno trawić — barzom wątpił? Okrom tego iednego, około pochodzenia Ducha Ś., wszytkiego się na ś. wielkich zborach zamiatać kościołowi Rzymskiemu, iako prożnych a babich baśni, wstydzili. Wszakże dla prostych chcę nieco nie na każdy artykuł, ale na niektore krotko odpowiedzieć.

Na pierwszy. A co im za krzywda, iż kto pości? Iako my im nie przyganiamy, iż sobie zapustu vmnieyszaią a po||(234)ścić pierwey poczynaią, tak też y oni nie maią się o co gniewać, iż soboty y inne wilie [2] y suchedni pościem, zwłaszcza iż tak ma kościoł Rzymski od Piotra ś. y Pawła y innych oycow ś. podanie. Przystoyno iest barzo soboty pościć dla trzech przyczyn: 1. Abyśmy się Żydom sprzeciwili a ich święto sobotne, ktore tylo do czasu, poki Chrystus nie zmartwychwstał, postanowione, iako y inne ceremonie, było, odrzucili: bo post przeciwny iest świętu. 2. Abyśmy się do święta naszego niedzielnego y do gorętszey modlitwy y słuchania słowa y zakonu Bożego przyprawili. 3. Abyśmy płacz y smutek Bogarodzice y apostołow, ktory w ten dzień mieli, rozmyślili, a Zmartwychwstanie Syna Bożego z więtszym po poście weselem roszczytali.

Na wtory powie się niżey szeroko [3].

Na trzeci. Wespołek z heretyki szczerą na nas potwarz Grekowie kładą. Bo my małżeństwo ś. czciemy y miedzy siedmią sakramenty kładziem, y im się nigdy, iako czynili heretyko||(235)wie, nie brzydzim, ani go nikomu zakazuiem; ale czystość ś., iako lepszą y od Zbawiciela y apostołow iego radzoną, nad małżeństwo przekładamy [4]. Y kto ią Bogu obiecał, trwać w niey y żyć a Bogu śluby y obietnice chować roskazuiemy. A iż duchowni naszy żonami się nie bawią, ani bawić mogą, dla rozdwoienia to, wedle apostoła, czynią: aby się nie rozrywali świeckimi zabawami, ale obiema rękoma służby się iego ś. y zakonu y nauki Bożey chwycili, żeby (w kościele Bożym nauka zbawienna nie zginęła, tak iako v Rusi przeto zginąć musiała. Ieśli ktorzy naszy kapłani występuią, a ślubow swoich nie chowaią, to na swoy karb czynią: z zakonu to nie idzie. Y v Rusi tacy się popi nayduią, ktorych niepowściągliwość małżeństwem się vhamować nie może) [5].

[1] Во 2 изд. *po* опущено. [2] Во 2 изд.: «wi*gi*lie». [3] На полѣ: «w rozdziale 16». [4] На полѣ: «Matt. 19; 1 Cor. 7; Psal. 75; Eccles. 5». [5] Взятое въ скобки мѣсто во 2 изданіи сильно развито и изложено такъ: «przeszkody nie mieli do vstawiczney y codzienney ofiary Ciała y Krwie Pana naszego,

Na czwarty. Tak ma być: nie może | prosty kapłan bierzmować. Bo iasne

iako ś. Chryzostom (lib. 6 de Sacerdot.) naucza. Bo ieśli oni, starego zakonu kapłani, w ten czas, gdy ofiary czynili, od żon się oddalali, daleko więcey tego tym potrzeba, ktorzy przeczystą ofiarę, iakiey nie miał zakon stary, vstawicznie sprawuią. Z żonami mieli by przeszkodę do modlitwy y nauki zakonu Bożego, ktorego we dnie y w nocy vczyć się maią, aby drugich nauczali. Y tym w Rusi nauka zginęłą, iż duchowni ich, małżeńskiemi trudnościami zabawieni, ksiąg zakonu Bożego pilnować nie mogą. Radzić by nigdy czystości y wdowstwa z apostolem nie mogli, sami rodzaiowi cielesnemu służąc. O duszach ludzkich trudno by vprzeymie myślić mogli, do żony y dzieci przywiązaną myśl maiąc; a nie ołtarze, ale żony by y dzieci vbierali; nie kościołowi y szpitalom, ale synom, y dziewkom, y żonom by skarbili, y sakramenta przedawać, y imiona kościelne gubić by dla tego chcieli. Nakoniec v swieckich także żonatych, żadney by czci nie odnosili, iako to v Rusi y v heretykow widziem, iż barzo v swoichże są wzgardzeni.

A iż starzy Grekowie aż do sześci set lat po Chrystusie, duchownym żon mieć, ani ich po wziętym święceniu vżywać nie dopuścili, iasne są świadectwa:

Orygenes tak mowi (Hom. 23, in Numer.): «Pewna rzecz iest, iż przeszkoda iest do vstawicznego ofiarowania tym, ktorzy potrzebom małżeńskim służą. Y przeto się mnie zda, iż ten sam ma ofiarować ofiarę, ktory się vstawiczney y wieczney czystości oddał».

Euzebius też tak mowi (Lib. 1, demonstrat. cap. 9): «Przystoyna rzecz tym, ktorzy są poświęceni, y służbą Bożą zabawieni, aby się od złączenia z żonami powściągali».

Epiphanius (contra Haereses) tak pisze: «święte kapłaństwo ma być z dziewic nawięcey, abo z pustelnikow, a gdyby tych do służby nie sstało,—z tych, ktorzy się od własnych żon powściągaią. A ieśli ktory z przodku powściągliwy wdowcem by został, może mieć miesce biskupie, kapłańskie, dyakońskie y poddyakońskie. Tenże (Haeresi 59) pisze: «kościoł nie przyimuie ieszcze żywiącego y dzieci rodzącego, iedney żony męża; ale takiego, ktory się od iedney powściągnął, abo we wdowstwie żył, dyakona, y kapłana, y biskupa, y poddyakona; a zwłaszcza tam, gdzie są szczere kanony, albo prawa kościelne. Ale ty mnie rzeczesz: na niektorych miescach kapłani, dyakonowie y poddyakonowie ieszcze dzieci rodzą; lecz to nie iest wedle praw kościelnych, ale wedle smysłu ludzkiego, ktory za czasem osłabia». To święty Epiphanius.

Chryzostom zaś swięty (Hom. 2. de patientia Iob.): «Rzekł (prawi) Paweł ś.: «iedney żony mąż», nie tym sposobem, aby się to teraz w kościele zachować miało; bo teraz potrzeba, aby prawie czystością kapłan ozdobiony był». Toż mowi Gregorius Nissenus, lib. de virgin., cap. vltimo, y Cyrillus Ierosol., Cathech. 12.

To są starzy ś. oycowie Greccy. Lecz nowi Grekowie po szostym zborze, więcey niż w sześć set lat po Chrystusie, vczynili sobie nowe, iako oni zową, Prawidła abo Kanony, ktore przypisali szostemu zborowi w Carogrodzie. A rzecz barzo iasna, ktora się na siodmym zborze wspomina (Act. 4 et 5), iż szosty zbor żadnych kanonow nie napisał, ani wydał. Ale po szostym zborze ziachali się niektorzy Greccy biskupi do Carogrodu, y na pałacu cesarza Iustaniana Wtorego, ktory Trulon zwano, kanony albo prawa kościelne napisali pod imieniem szostego zboru, ktory żadnych kanonow nie wydał. W tych swoich kanoniech Grekowie młodzi kościołowi Rzymskiemu y starym swoim ś. Greckim oycom przymawiąią około czystości y bezżeństwa duchownych. Lecz takich ich kanonow pałacu Trulskiego żaden Rzymski biskup nie potwierdził; y owszem Sergius papa tym się kanonom sprzeciwił, iako wspomina Beda (lib. de 6 aetatibus) y zowie

iest pismo [1], iż tego niższy kapłani nie czynili, iedno sami apostołowie, na ktorych mieysca biskupi wstąpili.

Na piąty. Boday zdrowi pościli || (236) Grekowie, by dobrze wszytki dni w rok chcieli. My za to Pana Boga chwalić będziem, gdy ie doskonalsze byle w iedności kościelney (bez ktorey ani posty, ani żadne dobre vczynki pomocne nie są) baczyć będziem [2].

Na szosty. To szczera potwarz. Bo osobno na Wielką noc rzeczy ku żywieniu klerykowie żegnaią.

Na siodmy. Znamy się do tey wielkiey ierezy: by Grekowie wrocić się do ś. iedności chcieli, nie ciężko by nam brody zapuścić. Acz ich nam nie trzeba, komu trzeba—kościoł nie zakazuie.

Na ośmy. Szczera potwarz. Nigdy tego nie czynią.

Na dziewiąty niżey się powie, w rozdziale trzynastym.

Na dziesiąty. Nigdy tego, bez wielkiey potrzeby duchowney żołnierzow chrześciańskich, nie czynią. A kościoł żołnierstwa duchownym, pod vtratą sprawowania kapłaństwa, zakazuie.

Na iedenasty. Głupstwo to wielkie mowić, iżby dzieci y inni, ktorym post do czego lepszego y potrzebnieyszego || (237) przeszkadza, pościć byli winni. Leczyć, nie morzyć chce matka kościoł ś. dzieci swoie! Lecz w Rusi, byle się nie oskoromił, iako oni mowią, to iest mięsa a masła nie skusił, chociaby pięć kroć na dzień iadł, tedy to wielkim postem zowią.

Na dwanasty. Czym rozny rzezany obraz od malowanego — nie wiem: iako tu drewno, tak tam farba. A obiema koniec iest, aby znaczieły żywe osoby. A też rzezanych y lanych przykład iest w pismie-starym [3], a malowanych nie pomnię.

Na trzynasty. Po krzyżu ś., gdzie go znać, nigdy nie depcem.

Na czternasty. To szczera potwarz.

Na piętnasty. Zasłonę od ołtarza męka Chrystusowa rozerwała [4]; y taiemnice zakonu starego przez ewangelią ś. zrozumiane są y odkryte, gdy się na Chrystusie Panie naszym taiemne proroctwa spełniły, a krew baranka niewinnego do przybytku wiecznego wniesiona iest [5]. Przetoż apostołowie ś. zasłony y przegrody v ołtarza nie mieli [6], dopiero Bazyli Wiel||(238)ki [w] [7] Wschodnych kościołach to zaczął, gdy iego diakon, służąc v ołtarza, złym weyrzenim na białą głowę skuszony od czarta był; dla tego zasłonę v ołtarza, aby za nię białe głowy nie chodziły, vczynił. Lecz ko-

zebranie to tam oycow obłędliwe, ktorzy takie kanony wydali. Toż pisze Paulus Diaconus (libro 8, capite 9). A tak, wedle apostolskiey rady y nauki swiętych oycow, lepszy y kościołowi pożytecznieyszy iest obyczay y prawo, aby duchowni żon nie mieli, a wieczney czystości Panu Bogu, ofiarom świętym iego, y potrzebom zbawiennym ludzkim służyli, tak, iako to zawżdy w kościele świętym Rzymskim y w starym Greckim trwało. Ieśli ktorzy z stanu swego występuią, a ślubow czystości nie chowaią, to nie z zakonu idzie, iedno z grzechow ludzkich. Y w małżeństwie świeckim y miedzy popy naydują się tacy, ktorych niepowściagliwość z żonami się własnemi vgasić nie może» (2 изд., стр. 192—195). [1] На полѣ: «Act. 8». [2] Послѣ этого, во 2 изданіи слѣдующее дополненіе: «Iednak licząc wszytkie nasze w rok posty, więcey daleko postow iest w Łacińskim, niżli w Greckim, kościele, y lepiey ie y rozumniey poszczą». [3] На полѣ: «Exodi 25». [4] На полѣ: «Luc. 23». [5] На полѣ: «Heb. 9». [6] На полѣ: «Amphilochius in vita Basilii». [7] Взято изъ 2 изданія.

ściół ś. apostolski Łaciński, ktory iest więtszym przyiacielem czystości, niżli są Grekowie, takich się pokus nie boiąc, apostolskie podanie zachowywa, a Żydowskich zasłon, ktore Chrystus stargał, na ołtarz nie kładzie.

Na szesnasty. Boday zdrowi y żabki iedli, kiedy im (zdrowe, a mięsa niemasz) [8]. Starego zakonu o brakowaniu y czystości abo nieczystości potraw nie trzymamy. A to, co o krwi y dawionym apostołowie [9] powiedzieli, do czasu tylo trwać miało, poki się z tego Żydowie gorszyli. Iuż teraz Piotrowi ś. wszytkę zwierzynę przyniesiono y powiedziano: iedź a nic nieczystym nie zow, co Bog stworzył y co (ku) [10] posłudze ludzkiey y potrawie służyć może.

Na siedmnasty y ośmnasty. W tey mierze zgadzaią się z heretykami, ktorzy się z świętych ceremoniy kościel||**(239)**nych natrząsaią. Przeto ie tam odsyłam, gdzie na to heretykom odpowiedamy. My żadnych ceremoniy Greckich nie ganim, ktore od starych ś. przodkow maią, byle się prawdzie Bożey y pismu ś. nie sprzeciwiły. Może sobie kościoł stanowić ceremonie, iakie być wedle czasu zbawieniu ludzkiemu ku pomocy rozumie.

Na 19, 20, 21 niemasz na co odpowiedać. Kościoł ś., gdy smutne rzeczy rozczyta a ludzi do pokuty y płaczu przywodzi, alleluiey, ktora pieśń iest wesela, nie spiewa.

Na 22. To tylo z przywileiu na Boże Narodzenie, nie s powinności, ale z dobrey woley wedle swego nabożeństwa kapłani czynią, dla pewnych taiemnic, o ktore się nam Grekom sprawować nie [po]trzeba [11]. Poniewasz to pewna, gdy tego dla ludzkiego zbawienia, dla chorych y innych przygod potrzeba iest, a innego kapłana nie masz: może ieden dwie mszy y trzy mieć, byle na tszczo[12], bez świeckiey potrawy. Bo ten sakrament dla ludzkiey potrzeby y pociechy zbawienney || **(240)** postanowiony iest.

Na 23. Tego nigdy nie czynią aż w piątym pokoleniu. Lecz nawyższy biskup, gdy tego iest wielka potrzeba, dla dobrego wszytkiego kościoła y krolestw chrześciańskich y pokoiu pospolitego, (dozwolić panom wielkim, na ktorych wiele należy, może) [13]. Bo na zakon Moiżeszow około tego, iako y na inne prawa, gdzie prawo przyrodzone y w nowym zakonie pisane nie zakroczy, obwiązany kościoł Chrystusow nie iest. Dwie żywe żenie mieć a rozwody węzła małżeńskiego czynić—to iest przeciw ewanieliey [14] y iasnemu słowu Bożemu. Co v Grekow za grzech się nie poczyta.

Na 24, 25, 26—czasu szkoda.

Toć są ony wielkie, iako Ruś mowi, ierezie, dla ktorych się nami tak barzo Grekowie brzydzą y ktorymi prostą Ruś zwiedli y niewinnie kościoł Boży do nich odnieśli y iedność im ś. chrześciańską wzmierzyli. Tego tylo dotknę, iż tak wielki był iad Grekow przeciw Rzymskiemu kościołowi, iż by byli y pod ziemią, potwarzy || **(241)** nań szukali; lecz, chwała Bogu, nigdy nic nie nalezli, co by się do vszu statecznych a biegłych w nauce kościelney y w pismie ś. przynieść mogło.

Obacz, cny czytelniku, iż tego nigdy

---

[8] **Вмѣсто словъ, взятыхъ въ скобки, во 2 изданіи:** «smakuią». [9] **На полѣ:** «Act. 15». [10] Во 2 изд. опущено. [11] *po* добавлено изъ 2 изданія. [12] Во 2 изд.: «na czczo». [13] **Вмѣсто словъ, взятыхъ въ скобки, во 2 изд.:** «rozgrzesza stany wielkie mocą sobie od Chrystusa daną». [14] **На полѣ:** «Matt. 19».

wszyscy starszy y młodszy Grekowie na kościoł Rzymski mienić nie śmieli (w czym dziś niektorzy z Rusi, v heretykow vsłyszawszy, przyganiać śmieią), aby w tym kościoł Rzymski błądził, iż pospolitemu człeku pod iedną osobą przenaświętszy sakrament daie [1]. Nidgy tego y nawiętszy z Grekow nieprzyiaciele Rzymianom zadawać nie śmieli. A gdy tak rzeczy małe y ni[k]czemne [2] wymyślali, pewnie by tey tak wielkiey byli nie zaniechali. Bo y Grekowie sami, kto się dobrze przypatrzy, pod iedną osobą daią. Acz Ruscy popi nic około tego nie rozumieią, co osoby, a co rzecz sama w sakramencie tym dziwnym, y gdzie iest poświęcenie Krwie Pańskiey, a gdzie niemasz, rzadko około tego co vmieią.

Rozdział 13.

Iako za Leona papieża Dziewiątego Grekowie o przasny chleb przyganiać kościoło||(242)wi Rzymskiemu poczęli, a iako ie papieżowie vpominali y na synody y dysputacye wzywali.

Tak niewinną a niepokalaną oblubienicę Chrystusowę zpotwarzywszy y wzgardziwszy, Grekowie, po gwałtownym wygnaniu Rzymskiego duchowieństwa z Bulgaryey, nic nie opuścili, co ku wiecznemu rozdziałowi od kościoła y od przełożonego swego y nieprzyiaźni ku Łacinnikom służyć mogło. Papieże Rzymskie po wszytkiey Grecyey od Chrysztofa począwszy z liturgiey wymiatać y wymazywać roskazali [3] (bo we mszy, iako y my dziś, na pierwszym ie zawżdy mieyscu, modląc się za patryarchy y cesarze, kładli), wyklinali, złorzeczyli y, iako za przeklęte heretyki, mieli. Lecz papieżowie, [z] [4] miłości chrześciańskiey krzywdy swey zapominaiąc, (z) [5] serca nigdy tracić przeciw im nie chcieli; ale ie, iako oycowie—niemądre syny, częstym vpominanim y posły swemi obsyłaiąc, leczyli, do zgody Chrystusowey przywodzili y na synody wzywali. ||(243) Ale, iako ichże hystoryk Laonicus [6] świadczy, Grekowie nie chcieli; y samże na swe Greki wypowieda, isz, się w swarach około wiary kochaiąc, biskupom Rzymskim do zgody się przywodzić nie dali.

Potym, około roku Pańskiego 1048 [7], w pułtora sta lath po oney krzywdzie, ktorą Rzymskiemu kościołowi w Bulgaryey vczynili za Leona Dziewiątego [8] przed piącięset lath nastał na stolicę Carogrocką Michał. Ktory, wziąwszy w thowarzystwo Leona Acrydana, na on czas biskupa Bulgarskiego, człeka vczonego, ale vpornego, począł znowu pychę y wszeteczność onego Iana (ktorego był Grzegorz Wielki vskromił), iusz od cztelech set lat vmarłą, ożywiać, a pisać się y czynić—patryarcha aekumenikus, to iest nawyższy y generalski patryarcha [9]. Y począł Alexandryiskiego y Antyoskiego patryarchę, ktorzy do onego czasu przy Rzymskiey stolicy stali, a Grekow w odszczepieństwie nie naśladowali, pod się y pod swoie prawo y przełożeństwo, iako mowi Leo Dziewiąty, podbiiać. Na ko||(244)niec [10] to, cze-

[1] Во 2 изд. на полѣ: «O iedney osobie w sakramencie». [2] *k* взято изъ 2 изданія. [3] На полѣ: «Około roku Pańskiego 805». [4] Взято изъ 2 изданія. [5] Этотъ предлогъ—лишній; его нѣтъ во 2 изданіи. [6] На полѣ: «Libro 10, in praefatione» [7] На полѣ: «Roku 1048». [8] Во 2 изд. на полѣ: «Leo 9, capite 29, in epist. ad Michaelem Constant.» [9] Во 2 изд. на полѣ: «Michał, patryarcha Carogrodzki, począł się pisać aecumenicus». [10] На полѣ: «Leo 9, cap. 29, in episto. ad Michael. Constant. epis.»

go iego przodkowie nigdy w odszczepieństwie nie czynili, począł Łacińskie kościoły y klasztory w Konstantynopolu y w Grecyey psować y do tego niewolić, aby po Grecku w kościołach służyli. A co gorzey—nową potwarz na kościoł Łaciński włożył, pisząc do biskupow w Apuliey, nazwał Łacinniki heretyki azymity, iż w przasnym, a nie w kwaśnym, chlebie ofiaruią, — nowe im o to kacerstwo zadaiąc. Leo Dziewiąty papie*sz* tego imienia, o to się frasuiąc, napisał do onego Michała Carogrockiego y do Akrydana, Bulgarskiego biskupa, wielki list y prawie apostolskie do iedności vpominanie, ktory ma rozdziałow czterdzieści y ieden [11]. Słuszna [12] by tu wszytek włożyć: iedno te małe xiąszki nie zniosą; kto może, proszę, przeczytay; wielce się vcieszysz, y siła nauczysz! Rowny iest [13] onemu, ktory Mikołay Pierwszy papie*sz* przed ośmym zborem do Michała cesarza napisał. Na ten list papieski (bo iest mocnych y dziwnych z Ducha Ś. słow pełen), nieco się vskromiwszy, on hardy Carogrocki biskup Michał ||**(245)** odpisał, nie iako się ku zgodzie maiąc, y także do zgody papieża vpominał. A papie*sz* mu te słowa w drugim liście pisze:

«Pisanie twoiego czci godnego braterstwa doszło nas, w ktorym nas do zgody y iedności, rzeczy chrześcianom wiernym ze wszytkich napotrzebnieyszey y nalepszey, przywodzisz [14], aby po długiey y szkodliwey niezgodzie corka (to iest stolica Carogrocka) z przeiednaney matki vweselić się mogła». Y potym: «Wiele (prawi) do vszu naszych o tobie nieznośnych rzeczy dochodzi. Snać nowymeś w stanie duchownym a nie po stopniacheś na dostoieństwo biskupie wstąpił. Co się czynić nie godzi. Bo tego y apostolska nauka, y chwalebne kanony nie dopuszczaią. Ktemu nową hardością y pragnienim przełożeństwa Alexandryiskiego y Antioskiego patryarchę na starych przywileiach godności ich vszkodzić, a onych nad prawo y słuszność podbić pod się chcesz [15]. Prożną chwałą podniesiony y pompą swiecką, na Chrystusa, dla nas vbogiego, nie pomnisz, iż on vbogie miastecz||**(246)**ko na swoie narodzenie obrał a w iaskini, nie w krolewskich gospodach, gospodę [16] miał. Iakie to iest y iako brzydkie y opłakane świętokra*y*skiey [17] czci [18] przywłaszczenie, isz się vniwersalskim patryarchą zowiesz y piszesz, gdysz do tego czasu ten, kto Boga miłuie, nie śmiał się tym tytułem nigdy zdobić. A kto po Chrystusie słuszniey by mogł tym się słowem okrasić, iako ten, ktoremu rzeczono: tyś opoka, na ktorey zbuduię kościoł moy? A wżdy nie nayduiem, aby się zwał Piotr święty vniuersalis apostolus, chociasz był kxiążę apostołow, y żaden z iego potomkow tym się imieniem tak niezwyczaynym zwać nie przyzwolił. Acz Wielkiemu Leonowi, przodkowi naszemu y iego potomkom ś. zbor Chalcedoński ten tytuł przysądził, o to Ian wasz, ktory przed cztermi sthy y czterdzieści[ą] lath ten tytuł wynalazł, w hardości swey zginął, od Pela[g]iusza y Grzegorza Wiel-

[11] На полѣ: «Grekowie Łacińskie kościoły w Greciey psowali. Leo 9 in epist. 2 ad eundem». [12] Во 2 изд. «słusznie». [13] На полѣ: «In epist. adversus Michaelem Constan. episcop.» [14] На полѣ: «Słowa Leona 9 do Grekow». [15] На полѣ: «Ztąd znać, iż inni patryarchowie od kościoła Rzymskiego nie byli odstąpili». [16] Вмѣсто этого слова, во 2 изд. «złożenie». [17] Во 2 изд.: «świętokra*dz*kiey». [18] Послѣ этого, во 2 изд. вставлено: «aecumenicus».

kiego y [i]nnych wyklęty. Cosz mu pomogła pycha iego? Iako cień minęła wszytka. Iako wy zdrowie za bracią położycie, ktorzy prożney chwały w tym tytule, ktorym się wszytek koś||(247)cioł gorszy, położyć nie chcecie? Vpamiętaycie(sz) [1] się, proszę, w tym szaleństwie, abyś tego vcześnikiem nie był, o ktorym pisano [2]. Na nawyższe patrzy, a on iest krolem nad wszytkimi syny hardości».

«A na ono (pisze tenże papiesz) [3], kto się nie zdumieie, iżeś ty teraz po świętych y prawowiernych oycach, po tysiącu y dwudziestu lat, nowym się potwarcą na Łaciński kościoł wyrwał, isz wyklinasz tych wszytkich y iawnie ie przenaśląduiesz, ktorzy kolwiek vczesnicy są sakramentu w przasnym. Tę śmiałość twoię y z powieściśmy poznali, y z listu się twego do Apulczykow pokazała. Smiesz to twierdzić, isz kwaśny chleb był, w ktorym Pan apostołom swoim taiemnicę Ciała swego na wieczerzy zostawił? Ten fałsz z oboyga testamentu łacno pokazać. Bo nie przyszedł był psować zakonu, ale pełnić. Przeto, wedle rozkazania zakonnego, z przasnym y z winem starą paschę sprawował y zaraz z przasnego y z wina. iako Łukasz ś. [4] powiada, nową vczniom podał. Bo [5] przez ony ośm ||(248) dni nie widać było nic kwaśnego po wszytkich granicach Żydowskich; a v kogo się kwas nalazł, [z]ginęła dusza iego z ludu swego. Gdyby tedy był kwas na wieczerzy Pana Iezusowey, abo żeby go on y vczniowie iego skusili, słusznie by, iako przestępcy, zginęli. Y pan by swym nieprzyiaciołom mowić nie mogł: a kto mi z was grzech moy vkazać może [6]? Tedy było nań fałszywych świadkow szukać nie trzeba. Lecz ten, ktory nigdy nie grzeszył, ani się zdrada w vściech iego nalazła, to, co sam idąc na mękę vczniom zlecił, iaśnie przez apostoła, w ktorym samże mowił, powiedział: vżywaymy nie w starym kwasie, ani w kwasie złości y nieprawości, ale w przasnicy czystości y prawdy. Y na drugim mieyscu: trocha (powiada) kwasu wszytko zamieszanie psuie [7]. A gdzie się co psuie, tam się natura na gorsze mieni y wadę iaką przyimuie».

Y potym zamykaiąc, tenże papież mowi: «ia tam posły moie ślę, ktorzy cię y o tym, y o innych rzeczach potwarnych szerzey s pisania naszego nauczą, teraz więcey się tym bawić nie chcę. ||(249) Naucz się, bracie miły, opatrznie a pokornie mowić. Napisałeś nam: gdyby ty do kościoła Rzymskiego przystał, miał by z tobą Rzymski kościoł wszytki kościoły po wszytkim świecie. A co to za morskie dziwy, namilszy bracie? Rzymski kościoł, bedąc głową y matką kościołow, ma być bez członkow y bez corek [8]? A iakosz by mogł być głową y matką nazwany? Wierziemy, y dla tego mowiemy, y statecznie wyznawamy, iż Rzymski kościoł nie iest osierociały, ani sam został, iako ty mniemasz. Ale ktora kolwiek nacya po wszytkim świecie od niego się w hardości swey dzieli a z nim nie zgadza, nie ma być za kościoł miana, ani zwana, ale za zborzyszcze heretyckie, y za schackę odszczepieńcow, y synagogę

[1] Во 2 изд. опущено. [2] На полѣ: «Iob. 41». [3] На полѣ: «Anno 1020. O przasnym. O bacz, isz dopioro po tysiącu lat Grekowie o przasny chleb niesłusznie przyganiać Łacinnikom poczęli». [4] На полѣ: Łuk. 22. [5] На полѣ: «Exod. 12». [6] На полѣ: «Ioan. 8». [7] На полѣ: «1 Cor. 5». [8] На полѣ: «Rzymski kościoł głową bez członkow być nie może».

szatańską [9]. Niech vstaną kacerstwa y odszczepieństwa, a miłuiącym Boga niech wzgorszenia nie będzie, ale pokoy wielki [10]! Kto się w chrześciańskim imieniu kocha, przestań złorzeczyć y gabać kościoł ś. Rzymski apostolski! Bo prożno gospodarza czci, kto małżonkę iego lży. Złey to iest sławy, ||(250) mowi mędrzec [11], ktory się oyca wstydzi, a przeklęty, ktory matkę gniewa».

A na ono, co kościoły Łacińskie wymiotali, tak pisze [12]: «Iako mam sprawę, wszytkiście Łacińskie kościoły zamknęli, mnichom y opatom klasztoryście pobrali, chcąc, aby po-waszemu żyli. Patrz, iako w tey mierze kościoł Rzymski więtsze ma baczenie y miłość. Bo maiąc w Rzymie y przed Rzymem wiele Greckich klasztorow, abo kościołow, żadnego niepokoiu dotąd nie cierpią, ani im oycowskiego nabożeństwa y zwyczaiu zakazuią, y owszem radzą im, aby przy nim stali. Bo nie ma kościoł Rzymski serca heretyckiego, ktore się wszytko w rozdziałach kocha, mowiąc przez one dziatek rozboynicę nierządną: ani mnie, ani tobie, zabiy a rozsiekay [13]! Lecz miłością prawą macierzyńską na Salomona woła y prosi. Prosze, Panie, day iey to dziecię żywe, a nie zabiiay go! Bo wie, iż rozne ceremonie [14] y zwyczaie nic zbawieniu nie szkodzą, gdzie iedna wiara, w miłości robiąca co może, iednemu Bogu wszytkich zaleca».

Poty są święte y Duchu Boże||(251)go pełne słowa tego Leona Dziewiątego przed piąciąset lat pisane. S ktorych wiele, cny czytelniku, zrozumieć możesz.

Naprzod, iż papież nigdy nie zaniechał starać się o ty zgubione owce od owczarnie swoiey, y w ten czas zacne y wielce vczone posły do Konstantynopola posłał, miedzy innemi Vmberta, opata Lenomańskiego. Ktory, tam przyiechawszy, błędy Greckie y vpor ich vkazował, y na gadanie y disputacyą wszytkich Grekow wyzywał, ktorzy by Rzymskiemu kościołowi w czym przyganę dać śmieli. Ale oni w vporze trwali, y mało co papiescy posłowie sprawili. Wracaiąc się do domu, księgi im dwoie ten Vmbertus, o ich odszczepieństwie napisane, w ktorych oczyściał kościoła Rzymskiego niepokalaną naukę, zostawił.

Druga się stąd pokazuie, iż Alexandryiski y Antyoski patryarcha do tego czasu za głowę swoię y starszego, nie Carogrockiego, ale Rzymskiego papieża znali. Iakosz potym we stu lat około roku 1137 w Antyochiey był synod Wschodnych za dozwolenim papieskim, na ||(252) ktory papież Innocencius Wtory swego presidenta posłał Piotra, arcybiskupa Lugduńskiego, iako świadczy Tyrius (lib. 15, cap. 16, 17) [15]. Na ktorym synodzie Radulfa, patryarchę Antyoskiego, z stolice złożono. Pod tymże czasem, za presidencią tegosz legata papieskiego, był synod w Hieruzalem, na ktorym też był Maxim, katolik, Ormiański biskup, gdzie Ormiańskie błędy zganione są, z ktorych wynić katolik Ormiański obiecał. Co tenże Tyrius świadczy.

To widzisz, iż przed czterzmi sty lat ci patryachowie Wschodni zwierzchność Piotra ś. znali.

Napisał (y) [16] ieden historyk Grecki

[9] На полѣ: «Czytay pilnie». [10] На полѣ: «Psal. 118». [11] На полѣ: «Eccl. 3». [12] На полѣ: «Aduersus Mich. cap. 29». [13] На полѣ: «2 Reg. 3». [14] На полѣ: «Ceremonie rozne w iedney wierze nie szkodzą». [15] На полѣ: «Tyrius, lib. 15, cap. 16, 17». [16] Во 2 изд. опущено.

Gregoras Niceph[or] [1]: «Gdy Grekow (powiada) papieżowie Rzymscy na synod zwieść nie mogli, posłali do Konstantynopola wielce vczone doktory y biskupy y mnichy, aby wszytkim Grekom około pochodzenia Ducha Ś. «y od Syna» disputacyą stawili. Ci (powiada) takiego serca byli, iż wołali po rynkach Carogrockich, na disputacyą wyzywaiąc, za tę prawdę, ktorey bronili, ieśliby przekonani by||**(253)**li, w ogień iść chcąc y zdrowie swoie sadząc. Ale (powiada ten Gregora) iż się im żaden z Grekow nie stawił, ani z nimi gadać chciał».

Patrz, iako prâwdziwie na swoich Grekow vpor y kamienną twardość świadczy, w ktorym stwardzeni do zgody się mieć tak zapamiętale nie chcieli.

Rozdział 14.

Iako zatwardziali byli Grekowie w vporze swem [2], a iaką nieprzyiaźń przeciw Łacinnikom pokazowali, gdy szli na zdobywanie od Turkow Bożego grobu. A iako potym poniewolnie byli z kościołem Rzymskim ziednoczeni, gdy Łacinnicy Carogrod opanowali.

Od tego czasu, to iest po Leonie 9 papieżu, ieszcze więcey w vporze swym y odszczepieństwie twardzieli, iako skamieniali, Grekowie: iż mieysca żadnemu vpominaniu papieskiemu nie dali, ani na synody, na ktore często przyzywani byli, przyiezdżać a prawdę swoię pokazać nie chcieli. Na koniec tę iadowitą a zapamiętałą nienawiść przeciw chrześcianom pokazowali, iż gdy się do Ziemie Ś. na zdoby||**(254)**wanie grobu Bożego y z ręki pogańskiey ziemie ony, po ktorey deptały nogi Boga naszego Iezusa Chrystusa, wybawienie—samym Duchem Bożym wzruszeni, krew swoię y gardła ofiaruiąc, za vpominanim papieskim, wyprawowali y ze wszytkich Zachodnych krolestw iedni morzem, drudzy ziemią, przez Polskę y Podole, vfami wielkimi, około roku Pańskiego 1088 [3], ciągnęli, — Grekowie wielce im przeskadzali. Bo nie mogąc Carogrodu minąć, przez Greckie państwa ciągnąć musieli. Napisał własny ich historyk Grecki Nicetas [4], iż Manuel Kommenus, cesarz Carogrocki, Łacinniki, do Syryey idące, mieczem, zdradą, truciznami gubił y w mąkę, z ktorey chleb czynić mieli, wapno niegaszone kłaść kazał. A przed nim [5] niebaczny cesarz Olexy Pierwszy, zbraciwszy się z Turki, przechodu chrześcianom Łacińskiego kościoła do Ziemie Ś. bronił, y v Konstantynopola, gdy się nic złego woyska chrześcianskie od chrześcian niespodziewały, wiele ich pogubił. Y krola Babilońskiego na Łacinniki, w Ziemi|| **(255)** Ś. krew o grob Boży rozlewaiące, pobudzać przez częste posły swoie do niego nie zaniechał. Taka była y nienawiść y niewdzięczność Grekow przeciw Rzymskiego kościoła ludziom, ktorzy ich nieprzyiaciołom y krzyża ś. tak się mocno zastawiać chcieli, o sławę wszytkiego chrześciaństwa y imię Boga naszego Iezusa Chrystusa.

Y dokazali tego Grekowie, iż po ośmdziesiąt lat, przez ktore Łacinnicy w tak dalekich stronach Hieruzalem y Ziemię Ś., krwią swoią oblaną y od po-

[1] На полѣ: «Gregoras Nicephorus, lib. 10, Rom. Histor.». [2] Во 2 изд. «swym». [3] На полѣ: «Około roku Pań. 1088». [4] На полѣ: «Libr. 1 rerum a Manuele Com. gestarum». [5] На полѣ: «Tyrius, libro 2, cap. 5, 6, 7. Vispergen. anno Do. 1106».

gańﾠstwa wyzwoloną, trzymali, takie przeszkadzania od Grekow maiąc, grob Boży vtracili. A Grekowie zatym niezgody w odszczepieństwie sieiący y kościoł Boży y iedność chrześciańską targaiący prędzey w pogańskie ręce wpadli.

Dali też znać niektorzy niezbożni cesarzowie Greccy, iż tylo na złość Łacinie y papieżowi Greckiego kościoła ziednoczyć nie chcieli, a iedność ś. kościelną, za świeckie panowanie, przedawali świętokraүskim [6] y || **(256)** niezbożnym sercem. Bo, za czasu papieża Alexandra Trzeciego, około roku 1165, cesarz Carogrocki tenże Manuel Kommenus, ktorego syn Alexy Iagniskę [7], corkę krola Francuskiego Philipa, za żonę miał, widząc, iż cesarz Rzymski Fryderyk Barbarossa rzeczony wielce papieża y Rzymski kościoł przenaśladował, rozumieiąc żeby do opanowania Zachodnich krolestw pogodę miał,—zacne poselstwo do papieża Alexandra po dwa kroć wyprawił [8], obiecuiąc mu zapewne ziednoczyć kościoł Grecki z Rzymskim, tak iako zstarodawna ziednoczony w posłuszeństwie iego był; ktemu—wielgą pomoc na cesarza Frydricha, by iedno na to przyzwolić chciał, żeby cesarstwo Rzymskie do Carogrodu, iako było pierwey, przywrocił, a iednego cesarza vczynił [9].

Potymże się spraw, cny czytelniku, iż Grekowie nie dla złey nauki, ani dla żadnego heretycstwa, iako się potwarzać nie wstydzieli, od kościoła się ś. oddzielili, ale tylo [10] dla świeckiego panowania y prożney czci świeckiey. Patryarchowie Carogroccy dla ||**(257)** zwierzchności nad innymi Wshodnymi patryarchami, do ktorey im papieżowie przeszkadzali, żeby sami papieżmi nad innymi być mogli; a cesarze — dla przywrocenia ku sobie świeckiego Zachodnego państwa. Y przeto posłuszeństwa czynienia swym duchownym zakazowali, aby tym do pozyskania sobie krolestw Zachodnych świeckich drogi szukali. Co ieśli się godziło, vmiey każdy vważyć, iaki to grzech wielki dla nędznego panowania tak wiele dusz tracić, a suknią Chrystusowę rozdzierać, y ciało duchowne iedności kościoła iego targać! O czym iusz się wyższey mowiło [11].

Ieszcze iedney drogi Pan Bog na vpamiętanie Grekow y przywrocenie ich do iedności kościelney vżyć raczył: chcąc ich tym posłuszeństwa ś. y pokory nauczyć, a ich hardość vkrocić, y pokazać w małym czasie, isz mu iedność y zgoda kościoła ś. iego miła iest.

Około roku 1206 [12], gdy na państwie Carogrockim był Isaak, brat iego rodzony Alexy, zdradliwie go poimawszy, do więzienia wsadził y, oczy iemu wyłupiwszy, sam się na państwie posadził. ||**(258)** Syn Isaakow Alexi vciekł z oney tr*f*ogi y vdał się do papieża, cesarza y innych Zachodnych chrześcian, ktorzy na on czas woyska swoie na obronę Bożego grobu gotowali, zwłaszcza Francuzowie y Weneci, oznaymuiąc im tyrańﾠstwo y okrucieństwo stryia swego; prosił ich, dla Boga, aby oyca iego wyzwolili, obiecuiąc im to y poprzysięgaiąc, iż kościoł Grecki do iedności y posłuszeństwa starodawnego przywieść miał. Tedy dla tego samego kościoła ś. ziednoczenia chrześciańskie ony woyska do

[6] Во 2 изд.: «świętokra*dz*kim». [7] Во 2 изд,: «Iagnieszkę». [8] На полѣ: «Platina in vita Alexan. 3». [9] На полѣ: «Przywrocenia cesarstwa Grekowie v papieża prosili». [10] Во 2 изд: «tyl*ko*». [11] На полѣ: «w rozdz. 8 wtorey części». [12] На полѣ: «Platina in vita Innocentii 3».

Carogrodu się ruszyły, y podeń przyiachawszy, trzeciego dnia miasta dobyli, y na państwo syna onego ślepego, tego to Alexego, wsadzili. Ktory, prętko z oycem vmarwszy, cesarstwo w ręku Łacińskich zostawił. Gdy tedy katolicy kościoła Łacińskiego Greki opanowali, postawili na cesarstwie Baldwina Francuskiego, a na patryarchostwie Tomasza Maurocena Weneta, ktorzy kościoł ś., nie tylo Grecki, ale y Antioski y Hierozolimski, do iedności y posłuszeństwa papieskiego zupełnie przywiedli za dziwną ||**(259)** a osobliwą opatrznością Boską, ktory y tym takim obyczaiem Grekow zgody y iedności nauczyć chciał. Y trzymaiąc przez lat 60 Carogrockie cesarstwo, znowu Greki ziednoczyli y kościelny pokoy naprawili, tak isz na wielkim zborze Laterańskim, za Innocentego papieża Trzeciego, około roku Pańskiego 1216 [1] (na ktorym było 70 arcybiskupow y 400 biskupow Łacińskich y Greckich, y innych około sześciset doktorow), byli pospołu z Łacinniki patryarcha Carogrocki y Hierozolimski. Y czytamy [2], isz posłuszeństwo znowu papieżom te kościoły odszczepione oddały. Co się lepiey zrozumie z tych słow, ktore tam, miedzy kanony y postanowienia kościelne, pisane są. Tak stoi w rozdziale czwartym [3]:

«Aczkolwiek Greki, ktorzy się za czasow naszych dą posłuszeństwa stolice apostolskiey wrocili, czcić y posyłać [4] chcemy, obyczaiem [5] y obrzędem [6] ich, ile według Boga możem, vgadzaiąc; wszakże w tym zgadzać im nie możem, ani chcem, *sz* czego duszne niebeśpieczeństwo roście, y co kościelney vczciwo||**(260)**ści vwłoczy. Bo iako się był Grecki kościoł z niektoremi swemi pomocniki od posłuszeństwa stolice apostolskiey oderwał, tak się barzo Grekowie Łacinniki brzydzić poczęli, isz miedzy innymi rzeczami, ktore ku obrzydzeniu ich niezbożnie czynili, gdy się trafiło, isz kapłan Łaciński na ich ołtarzu ofiarę czynił, nie pierwey na onym ołtarzu mszey mieć chcieli, aszby on, iako pomazany, obmyli. Ktemu chrześcianie od Łacinnikow znowu chrzcić się ich ważyli z śmiałości y z vporu. Y ieszcze to niektorzy, iako słyszem, dotąd czynią. My tedy, chcąc takie wzgorszenie od kościoła Bożego oddalić, za zdanim ś. zboru surowie roskazuiem, aby się tego więcey nie ważyli, ale się z kościołem ś. Rzymskim, z matką swoią, iako synowie posłuszeństwa zgadzali; aby była iedna owczarnia y ieden pasterz. A ktoby się smiał tego ważyć, mieczem wyklęcia vbity, z dostoieństwa y vrzędu kościelnego niech złożon będzie»!

Na tymże [7] dopiero synodzie papiesz y oni oycowie ś., chcąc iusz przy so||**(261)**bie zatrzymać stolicę Carogrocką, ktora sie tak często odrywała, daie iey pierwsze mieysce po stolicy Rzymskiey, ale żadney iurysdykcyey na inne patryarchy nie daie, w te słowa mowiąc:

«Odnawiaiąc stare przywileie stolic patryarchowskich, za pochwalenim ś. powszechnego zboru, vstawiamy, aby po Rzymskim kościele (ktory za postanowienim Pańskim nad innymi wszytkimi porządney mocy ma przodkowanie, iako matka y nauczycielka wszytkich wiernych Chrystusowych) miała pierwsze mieysce Carogrocka, wtore Alexandryi-

[1] На полѣ: «Roku P. 1216». [2] На полѣ: «Con. To. 3». [3] На полѣ: «Con. Later. Mag. cap. 4, 5». [4] Во 2 изд.: «posilać». [5] Во 2 изд.: «obycza*iom*». [6] Во 2 изд.: «obrzęd*om*». [7] Во 2 изд. на полѣ: «Dane iest dopiero mieysce pierwsze po papieżu stolicy Carogrodzkiey».

ska, trzecie Antyoska, czwarte Hierozolimska, zachowuiąc każdey z nich swoię dostoyność, tak iż gdy tych stolic biskupi od Rzymskiego pallius, ktory iest znamię zupełności mocy biskupiey, wezmą y przysięgę wierności y posłuszeństwa vczynią: aby też oni tenże pallius swoim podległym biskupom dawać mogli, przyimuiąc od nich wyznanie zwyczayne, wedle kanonow, y ślubowanie posłuszeństwa kościołowi Rzymskiemu; krzyż Pański niech każą przed sobą wszędzie ||**(262)** nosić, chyba w Rzymie y gdzieby kolwiek nawyższy biskup, abo iego poseł, apostolskiey dostoyności herbow vżywaiący, był, nosić go nie będą; a we wszytkich ziemiach, ich iurisdikciey podległych, do nich appelacye być maią, chybaby kto do stolice apostolskiey appelować chciał, temu pokornie mieysce dać maią».

Poty są słowa koncylium wielkiego Laterańskiego. Z ktorego się znaczy, iż też y na tenże czas Grekowie się znowu z stolicą apostolską ziednoczyli, y po pallius, to iest moc duchowną, na nastawaniu swoim patryarchowie Carogroccy y inni do stolice apostolskiey słali. Lecz y to nie długo trwało.

Po tym koncilium Laterańskim wielkim, około roku 1273 [8], za Grzegorza Dziesiątego papieża, był wielki zbor oycow ś. w Lugdunie, mieście Francuskim, około wyprawy do Ziemie Ś. y około ziednoczenia Grekow s kościołem Rzymskim. Było [9] na nim biskupow 500, opatow 60. Na to koncilium przyiachał sam cesarz Carogrocki Michał 7 Paleologus, z ||**(263)** wiele [10] biskupow y duchowieństwem swoim. Tam im znowu dosyć się z[s]tało około pochodzenia Ducha Ś. «y od Syna». Y za powodem cesarza Michała ziednoczeni są znowu, y posłuszeństwo kościelne przyięli. Pisze ieden Grecki historyk Nicephor Gregoras [11], iż z tey vniey Lugduńskiey Grekowie trzy kondycye przyięli. Pierwsza: aby papieża w swoich kościelnych modlitwach z innymi patryarchami mianowali. Druga: aby appellacyey do Rzymu duchownym nie bronili. Trzecia: aby we wszytkim zwierzchność kościoła Rzymskiego znali. Do ktorey zgody, powiada, niektorzy Grekowie przywieść się nie dali. Lecz Michał cesarz do tego ie prośbami, groźbami y karanim przywodził. Y Iozepha patryarchę (od papieża wyklętego) przeto z stolice wygnał, y nieiakiego człeka, wielce vczonego, na imię Beka [12], iż na tę świętą zgodę vpornie przyzwolić nie chciał, do więzienia dał. A chcąc cesarz, żeby ten Bekus prawdę vznał a niewinności się Łacińskiego kościoła y prawemu wyznaniu oko||**(264)**ło Ducha Ś. pochodzenia «y od Syna» przypatrzył, — posłał mu do więzienia xięgi Greckie, nie Łacińskiego, ale Greckiego iednego doktora, na imię Blemmidy. Ktory [13], będąc vczonym y dobrym człekiem, napisał był osobliwe księgi (acz taiemnie, boiąc się nieprzyiaźni v swoich Grekow), w ktorych oczyściał Łaciński kościoł, niesłusznie od Grekow spotwarzany, y nazbierał z wiela doktorow Greckich starych świadectwa około pochodzenia Ducha Ś. y od Syna. Y innych wiele rzeczy w te ksiąszki ten Blemmida zebrał, ku szczyrości wiary y niepokalaney nauki stolicy Rzymskiey służące. Ty księgi gdy Beko

[8] На полѣ: «Roku Pa. 1273». [9] На полѣ: «Platina in vita Greg. 10; Gregoras, lib. 5». [10] Во 2 изд.: «wielą». [11] На полѣ: «Lib. 5 in inicio». [12] На полѣ: «Becus, Grecki doktor». [13] На полѣ: «Blemmidas Grecki Rzymskiego kościoła pisanim bronił».

przeczytał, prosił, aby mu ci doktorowie starzy Greccy, ktoremi Blemmidas świadczył, przyniesieni byli. Tak vczynić cesarz kazał. Y obaczył, długo ie y pilnie czytaiąc, y stosuiąc iedno z drugim, iż przy Łacińskim kościele prawda; na koniec nie tylo się z Rzymskim kościołem ziednoczył, ale też z starych y świadectwa ś. oycow Greckich za Łacinniki więcey do onych ksiąg przyczynił. Y potym, gdy || **(265)** patryarchą Carogrockim został, nie tylo ony trzy kondycye przyiął, ale z Rzymskim kościołem, na wszytkim się ziednoczywszy, przestawał, okrom tego, powiada ten Greczyn, iż iuż po-papiesku, to iest Łacińskimi obrządkami mszey albo liturgiey w Carogrodzie nie mieli, chyba ieden raz w niektorym kościele [1].

Tu się godzi vważyć, wierny chrześcianinie, iako miedzy Greki po wszytki wieki oderwania ich miał Pan Bog każdego czasu y w każdym prawie stu lat y gęściey swoie Greki, ktorzy kościoł Rzymski oczyściali y z nim się iednoczyli: o iego krzywdę abo iawnie mowili, abo taiemnie prze furyą ludu vpornego pisali [2]. Y teraz za naszych lat na koncilium Trydenckim wiele **(Greckich)** [3] biskupow było, ktorzy w społeczności kościoła Rzymskiego przestaią. Baczyć też możesz, iż przed trzemi sty lat zgoda się ta wznowiła barzo znacznie, ktorey, iako y innych po śmierci tego Michała Siodmego cesarza y tego Beka patryarchi, Grekowie nie trzymali.

||**(266)** Rozdział 15.

O ostatnim świeżym y niedawnym w Florencyey Grekow y Rusi z kościołem Bożym ziednoczeniu; y list wieczney a nierozdzielney zgody y ziednoczenia; y o pięci artykulech, ktore Grekowie wyznali.

Przyśliśmy do tak świeżych a niedawnych około ziednoczenia Grekow y Rusi z kościołem Bożym postempkow, iż ledwie s pamięci ludzkiey wyszli. Ieśli nie oycowie, tedy dziadowie narodow Ruskich pamiętać mogli o Sidorze, iako oni zową, abo o Izidorze, metropolicie Kiiowskim, iako im to ziednoczenie przyniosł, opowiadał y, iako prawy apostoł Chrystusow y posłaniec, pokoy z nieba na ziemi ludziom dobrey woli zwiastował. Ktorym iako oni, żal się Boże, wzgardzili a, wedle starego vporu swego, Łacińskim się, to iest kościoła Bożego, y Piotra ś. stolicę towarzystwem, zgodą chrześciańską zbrzydzili, heretyki y przeklętymi nas zowiąc, — śmierć to abo raczey zacne męczeństwo tego to Sidora pokazało, ktorym on iako || **(267)** wierny sługa Chrystusow **(y mirunosicil)** [4] stateczne swoie poselstwo zapieczętował! Co iako się działo, iuż teraz posłuchaymy.

Roku Pańskiego 1438, to iest przed stem trzydzieścią y ośmią lat, vczynione iest koncilium w Florencyey abo, iako Grekowie mowią, ośmy zbor tak Wschodnich, iako y Zachodnich biskupow, za czasu papieża Ewgeniusza Czwartego, ktory się w Ferarzu począł, a drugiego roku skończył się w Florencyey. Na nim co y iako się działo wszytko po-Grecku od Grekow samych

[1] **На полѣ:** «Aż do roku P. 1273 msza v Grekow pō-Rzymsku bywała». [2] **На полѣ:** «Zawżdy miedzy Grekami byli, ktorzy przy Rzymskim kościele stali, y oń mowili». [3] **Во 2 изд. опущено.** [4] **Опущено во 2 изд.**

dostatecznie wypisano iest, y skryć się s tym y taić Grekowie nie mogą. Na ten wielki a nade wszytki, na ktorych się odszczepieństwo Greckie gasiło, naznacznieyszy synod dobrowolnie a swym sumnienim przyciśnieni Grekowie przyiachali, nie lada iacy, ani przez posły, ale sam osobą swoią Ian Paleologus, cesarz Grecki, y sam osobą swoią Iozeph, patryarcha Carogrocki, y przy nim wiele metropolitow y biskupow Greckich y innych przednich a *sprze*wybor||**(268)**nieyszych [5] doktorow y co nauczeńszych z Grecyey osob. Przyiachali też y posłowie trzech drugich patryarch[ow], to iest Alexandryiskiego, Antyoskiego y Ierozolimskiego, na tenże wielki zbor. Był też na nim, imienim wszytkich narodow Ruskich, przy Grekach stoiących, Isidor abo, iako oni mowią, Sidor, metropolita Kiiowski. Ci wszyscy z Łacinniki y kościołem Rzymskim iednostaynie, iednomyślnie, w Duchu Bożym, w duchu pokoiu Chrystusowego, przez czternaście miesięcy namawiaiąc się, y wolnie w miłości gadaiąc, taką vnią, ziednoczenie y w iedno ciało spoienie chrześciaństwa vczynili, napisali, podpisali, zapieczętowali, iako słowo od słowa położono iest. Na ktorego listu pisanie obrał zbor wszystek sześć Grekow a sześć Łacinnikow, aby z porady oycow onych napisali wieczną zgodę. Co gdy vczynili zgodnie, na ostatnim siedzieniu [6] z wiel*g*ą radością wszytkich był czytany list po Łacinie y po Grecku, w ty słowa:

||**(269)** LIST Ś. VNIEY ABO ZIEDNOCZENIA GREKOW Z ŁACINNIKI.

«Ewgenius, biskup, sługa sług Bożych, na wieczną pamiątkę, za przyzwolenim na rzeczy niżey opisane namilszego syna naszego Iana Paleologa, cesarza Romańskiego, iaśnie vrodzonego, y tych, ktorzy zasiedli mieysca patryarchow, braciey naszych, y innych, w ktorych się stawił kościoł Wschodny.

«Wesel się niebo y raduy się ziemio! Ściana się, ktora dzieliła Wschodny kościoł od Zachodnego, rozwaliła, y nawrocił się pokoy y zgoda przez on węgielny kamień Chrystusa, ktory z dwoyga vczynił iedno, y iednę ścianę mocnym miłości y pokoiu y wieczney iedności przymierzem spoić raczył! Po wielkiey mgle y chmurnych a niewdzięcznych obłokach, rosterkow starych, iasne nam pożądaney iedności promienie zaświeciły. Wesel się, matko, kościele ś., ktora na dzieci swe, dotąd niezgodne, iuż ziednoczone y spokoyne patrzysz! Niedawnoś prze ich rozdziały rzewno płakała, a teraz za ich zgodą z niewymownym weselem Bogu Wszechmogącemu dziękuiesz! Weselcie się, wszyscy wierni po wszem świecie, ktorzy się być chrześciany mienicie, a tey ś. kościołowi powszechnemu radości pomagaycie! Owo Zachodni y Wschodni oycowie, po długim rostargnieniu y rożnościach, vdaiąc się na nie||**(270)**bespieczności morza y ziemie, y zwyciężywszy wszytki trudności, ziachali się tu na ten święty y powszechny zbor, z wiel*g*im weselim y wielkim przenaświętszey iedności y starey miłości wznowienia pragnienim, y na swym się przedsięwzięciu nie omylili. Bo po długim y trudnym wybadaniu, za łaską Ducha Ś., do naświętszey, ktorey pragnęli, iedności przyszli. A kto się za to dobrodzieystwo Wszechmogą-

[5] Во 2 изд.: «*na*wybornieyszych». [6] На полѣ: «sessione vltima».

cego Boga godnie wydziękować może? Kto się nad Boskiego zmiłowania skarbem nie zdumieie? Czyiego tak żelaznego serca ta wielkość dobroci niebieskiey nie zmiękczy? Zapewnie nie są to włomności ludzkiey wynalaski, ale Boskie sprawy, ktore z wielką pokorą y vczczenim przyimować y za nie dziękować mamy!

«Tobie sława, tobie chwała, tobie dzięki, Chrystusie, studnico miłosierdzia! Ktoryś to dobrodzieystwo oblubienicy twey powszechnemu kościołowi dał, y nasze czasy tymeś cudem miłości twey vczcić raczył, aby wszyscy wysławiali dziwy twoie! Wielki bowiem y Boski dar Bog nam zesłał, y oczymachmy to oglądali, czego ini przed nami, acz barzo pragnęli, widzieć nie mogli! Bo ziachawszy się Łacinnicy y Grecy na then prześwięty powszechny synod, wielkey pilności y chęci vżyli, aby miedzy nimi on też artykuł o pochodzeniu Ducha Ś. vstawicznym wypytaniem był rozebran. A przytoczywszy wywody s pisma ś. y wiele świadectw doktorow Wschodnych y Zachodnych, gdy iedni mowili, iż Duch Ś. pocho||**(271)**dzi od Oyca y od Syna, a drudzy od Oyca przez Syna, wszyscy na iedno rozumienie, acz słowy roznymi, oko mieli. Bo Grekowie to, co mowią, iż Duch Ś. od Oyca pochodzi, nie tym vmysłem mowili, aby Syna odmiatali, ale iż się im tak zdało (iako oni mowią), żeby Łacinnicy, mowiąc, iż Duch Ś. pochodzi od Oyca y od Syna, dwa początki y dwoie t*h*chnienie czynili. Y przeto nie chcieli mowić, iż Duch Swięty pochodzi od Oyca y od Syna. A Łacinnicy twierdzili, iż nie tym vmysłem mowią, iż pochodzi Duch Ś. od Oyca y od Syna, żeby Oycu odeymowali to, aby on być nie miał zrzodłem y początkiem wszytkiego bostwa, to iest Syna y Ducha Ś., abo żeby tego, co Duch Ś. od Syna pochodzi, Syn od Oyca nie miał, abo żeby dwa początki y dwoie t*h*chnienie czynić mieli; lecz tylo ieden początek być y iedno t*h*chnienie Ducha Ś. twierdzą, iako y dotąd twierdzili. Tak iż z tego wszytkiego iedno się prawdziwe rozumienie zbiera y zchodzi. Przetoż to niżey napisane ś. y Bogu miłe ziednoczenie iednim sercem vczynili y na nie zezwolili. A tak w imię Ś. Troyce, Oyca y Syna y Ducha Ś., za pochwalenim tego powszechnego zboru Florenckiego, [ro]skazuiem [1], aby tę prawdę wiary każdy chrześcianin wierzył, y przyiął, y wyznawał, iż Duch Ś. z Oyca y Syna wiecznie iest y istność swoię y iestestwo ma zaraz z Oyca y z Syna y z obudwu wiecznie, iako z iednego początku y z iednego t*h*chnienia pochodzi. Obiaśniaiąc to, co ś. doktoro||**(272)**wie y oycowie mowią, iż od Oyca przez Syna Duch Ś. pochodzi, że się to do tego rozumienia ściąga, aby się to znaczyło, iż też Syn, wedle Grekow, iest przyczyną, a wedle Łacinnikow — iest początek istności Ducha Ś., iako y Ociec. A ponieważ wszytko, co iest Oycowskie, dał rodzenim Ociec iednorodnemu Synowi swemu (okrom tego, co iest być Oycem), to samo, iż Duch Ś. od Syna pochodzi, to tenże Syn od Oyca wiecznie ma, od ktorego też wiecznie rodzony iest. Skazuiem też, iż obiaśnienie y wyłożenie słow onych «y od Syna», dla pokazania prawdy y dla potrzeby, na on czas słusznie y rozumnie do wyznania wiary abo creda włożono iest.

«Ktemu iż tak w przasnym, iako w kwaśnym pszenicznym chlebie prawdziwe się Ciało Chrystusowe poświęca, y ka-

[1] *го* взято изъ 2 изданія.

płani w oboygu Ciało Boże poświęcać maią, każdy wedle zwyczaiu swego, abo Wschodniego, albo Zachodniego. Nad co [2] ieśli prawdziwie pokutuiący w miłości Bożey zeydzie, pierwey niżli słusznymi owocy pokuty za dopuszczenie y opuszczenie dosyć vczyni, dusze się ich karanim czyscowym po śmierci czyścią [3]. Ktorych się im męk vlżywa, gdy wierni żywi im pomagaią przez ofiarę mszey ś., przez modlitwy y iałmużny i inne vczynności pobożne, ktore wierni za wierne czynią, wedle postanowienia kościelnego. A dusze tych, ktore po przyięciu chrztu żadnego się grzechu nie dopuściły, y te, ktore po zmazaniu grzechow, abo w cielech swych, abo bez ciał (iako się rzekło), oczyścione są, zaraz ||**(273)** do nieba idą y iaśnie patrzą na Boga, w Troycy iednego, tak iako iest. Acz, wedle roznych zasług, ieden doskonaley, niżli drugi. A tych dusze, ktore w vczynionym grzechu śmiertelnym, abo w samym pierworodnym schodzą, zaraz do piekła idą, wszakże roznym karanim się karać maią.

«Nad to skazuiem, iż ś. apostolska stolica y Rzymski biskup ma nad wszytkim światem przodkowanie, y tenże Rzymski biskup iest potomek ś. Piotra, książęcia apostolskiego, y prawdziwy Chrystusow namiestnik, głową kościoła wszytkiego, y chrześciaństwa wszego iest oycem y nauczycielem, y iemu w Pietrze ś. dana iest zupełna moc na paszą, rząd y sprawowanie powszechnego kościoła,— iako się też to w dzieiach powszechnych zborow y w świętych kanoniech abo prawach duchownych zamyka.

«Nad to wyznawamy porządek, vczyniony w prawie duchownym około wielebnych patryarchow: iż Konstantynopolski patryarcha wtory iest po naświętszym Rzymskim biskupie, trzeci — Alexandryiski, czwarty—Antyoski, piąty — Ierozolimski, wcale ich prawa y przywileie wszytkie zachowuiąc.

«Dat. w Florencyey, na zasiedzeniu iawnym synodu, ktore w wielkim kościele było. Roku Wcielenia Pańskiego 1439, szostego dnia czerwca, biskupstwa naszego roku IX».

Teć są pięć artykułow, cny czytelniku, o ktore gra szła, to iest na ktore się iednomyślnie, w Duchu Ś. y prawowier||**(274)**nym wyznaniu wiary katholickiey, zgodził kościoł Grecki z Łacińskim:

Pierwszy. Isz Duch Ś. tak pochodzi od Syna, iako y od Oyca; a isz Łaciński kościoł żadney w tym przygany nie ma, isz do wyznania wiary przyłożył «y od Syna».

Wtory. Isz tak w przasnym, iako w kwaśnym chlebie poświęcony sakrament przenaświętszy być może, wedle zwyczaiu, iako ktorey stronie od przodkow podano iest.

Trzeci. Iż świętych dusze idą do nieba zaraz y widzą twarz Bożą, a złych na potępienie wieczne.

Czwarty. Iż czyściec iest, do ktorego po śmierci ci idą, ktorzy tu w pokucie y w łasce Bożey s tego świata zchodzą na wypłacenie doczesnego karania, ktorzy się ofiarą, mszey ś. y iałmużnami y innemi dobremi vczynkami wiernych żywych poratować mogą.

Piąty. Iż biskup Rzymski iest nawyższym sprawcą wszytkiego kościoła powszechnego chrześciańskiego, namiestnik Chrystusow y potomek Piotra ś., y głowa wszytkich chrześcian, ||**(275)** ktoremu w świętym Pietrze dana iest zupełna moc na rządzenie y sprawowanie wszytkiego kościoła.

Tylo o pierwszy Grekowie spor y ga-

[2] Во 2 изд.: «to». [3] Во 2 изд.: «czyszczą».

danie czynili, to iest o pochodzenie Ducha Ś. Lecz te inne cztery wolnie a vprzeymie wyznali, iż tak iest, a inaczey mowiący przeklęci są.

W czym się obacz każdy, iako bliski potępienia iest, ktory na tym, co się tu spolnie z Ducha Ś. postanowiło, nie przestaie, a z głową wszytkiego chrześciaństwa, to iest z papieżem, iako tu Grekowie wyznali, ziednoczony nie iest.

Rozdział 16.

Iako o pochodzeniu Ducha Ś. y od Syna Grekom się dosyć stało, y dostatecznie wywiodło, iż to wierna ewangeliey ś. y katolicka prawda, tak iż na tym przestali y toż [1] wyznawaiąc roziechali się.

Dziwować się każdy może tak wielkiemu Greckiemu y Ruskiemu, iako tu doznawamy, vporowi: iż nas, katholiki, zwać do tego czasu w pismach swoich Ruskich bluzniercami na Ducha Ś. y heretykami nie prze||(276)staią, o to, isz tę prawdę Bożą y wyznanie Troycey Ś. nierozdzielney tak ćwierdzim, wedla pisma y oycow ś. starowiecznych Greckich y Łacińskich, isz Syn Boży, tak iako Ociec, przyrodzenno y z Oycem iednoistotno Ducha Ś. ma, y tak od niego, iako y od Oyca, nierozdzielno, iako od iednego początku, bez początku pochodzi. Bo acz zawżdy ta prawda y to wyznanie takie iawne było w wszytkim kościele Łacińskim y starym Greckim, wszakże na tym zborze Florenckim barzo się znacznie w oczach wszytkiego świata y w oczach wszytkich Grekow, obiaśniło. O ktorym wiedząc Grekowie ścisneny sumnienim swoim, y wstydząc się tak vpornych na kościoł Łacińsky potwarzy, nie śmieli na początku tego kościołowi Rzymskiemu zadać [2], żeby wyznanie ich y nauka około pochodzenia Ducha Ś. zła była a z prawdą się ewangieliey ś. nie zgadzała, ale iż to w kredo abo w wyznanie wiary okrom Grekow włożyli a przydali. Tę nawiętszą winę kładli na Rzymski kościoł, dla ktorey, powiada Marek Epheski, Gre||(277)kowie odstąpili od Łacinnikow. Lecz dobrze mu powiedziano [3]: «Ieśli to prawda, iż Duch Ś. pochodzi y od Syna, a czemu się wyznać tey prawdy nie godzi, zwłaszcza gdy tego potrzeba przeciw kacerstwu, ktore było na on czas»? A gdyby dla tego Grekowie od Rzymskiego kościoła odstąpić mieli, tedy by to (byli) [4] dawniey vczynili. Ale wiedząc to wyłożenie wiary kościoła Rzymskiego, długo w iedności iego żyli, y żaden z Wschodnych słusznie temu nigdy przyganić nie śmiał; ale wszyciek świat w vczesnistwie wiary z stolicą apostolską Piotra ś. przestawał. Dopiero po siodmym zborze, gdy się prze inne przyczyny dosyć niesłuszne, iako wyższey pokazano iest, Grekowie oddzielili: tą się, iakoby słuszną, zasłonić y swoie odszczepieństwo y nieposłuszeństwo ku stolicy Rzymskiey pokryć chcieli. Na to Grekowie odpowiedzieć na koniec nie mogąc, gdy im to w ich starych doktorach pokazano iest, iż tak vczyli, tak wierzyli, — przestać na tym y to wyznać musieli, iako się w liście tym vniey pokazało. ||(278) Iam tu wyznanie y naukę około tego doktorow ś. Greckich, na więtsze pohańbienie tych prożnych mow, położyć vmyślił. Ktore takie są:

[1] Во 2 изд.: «to». [2] На полѣ: «sessio. 3». [3] На полѣ: «sessione septima». [4] Во 2 изд. опущено.

Swiadectwa Greckich starych y młodszych doktorow, iż Duch Ś. pochodzi y od Syna.

Basilius w księgach trzecich przeciw Eunomiuszowi twierdzi, iż Duch Ś. ma od Syna esse, to iest, iako Słowacy starzy przełożyli, iestestwo. Y na drugim mieyscu (iako sami Grekowie na ośmem zborze [5] przywodzili): «od Syna (powiada) Duch Ś. iestestwo ma, od niego bierze y opowieda nam». A iakoż, wedle tego ś. Basilego, od Syna nie pochodzi, gdy to esse abo iestestwo od Syna ma tak, iako y od Oyca?

Athanazyus (lib. de vnitate fidei ad Theophilum) Wielgi on ś. tak mowi: «z mocy Oyca y Syna pochodzi Duch Ś., moc samę bostwa maiący». Y na drugim mieyscu [6]: «Chrystus (powiada) Ducha Ś. z swey istności, Boga z Boga, z siebie istotnie będącego, swym apostołom y oblubieńcy swey kościołowi pokazał, mowiąc: z mego wezmie, to iest z istności moiey. Y iest Duch Ś. iedno-istotny Synowi, od ktorego wszytko ma, co ma. Y on mnie vwielbi, to iest na sobie bostwem, ktore ode mnie ma, mnie sławnego Boga być pokaże». Y na drugim mieyscu: «Duch Ś. (mowi) cokolwiek ma, od Sło||**(279)**wa Bożego ma» [7]. Y gani kościoł tu zebrany wynalaśce tego kacerstwa, y wyznawa, iż Duch Ś. niestworzony prawy Bog, obiema iedno-istotny iest.

To są słowa ś. Athanazego, w ktorych każdy baczyć może, isz pochodzenie Ducha Ś. także Synowi, iako y Oycu, przypisuie: poniewasz wszytko, co Duch Ś. ma od Syna, ma także iako y od Oyca, iako od iednego początku, toć y pochodzenie bez wątpienia. Toż iest w iego credzie abo w wyznaniu wiary.

Cyryllus Alexandryski, zacny stary y wielki doktor, tak też mowi v Iana ś. na ono mieysce: prosić będę Oyca, a da wam innego Pocieszyciela [8]: «Nikt nie wątpi (powiada), iż Duch Synow iest. Bo ieśliby Syn od Oycowskiey istności był oddalony, a iakoszby mogł Ducha Oycowskiego dawać, tak iako swego? Bo pismo iest, iż tchnął na vcznie mowiąc: bierzcie Ducha Ś. To tedy mowić y wierzyć (się) [9] musi, iż w dobrach przyrodzonych bostwa Syn ma z Oycem istotne vczestnictwo y tymże sposobem Ducha ma, iako y Ociec, nie przychodnego, ani zwierzchnego (bo by to głupie y szalone było rozumienie), ale iako każdy z nas własnego ducha swego ma, ktorego z wnętrzności swey na wierzch wypuszcza. Przetosz cieleśnie Chrystus t*h*chnął tym znakiem, vkazuiąc, iż iako z ust człowieczych cieleśnie duch ludzki pochodzi, tak z Boskiey istności, tak iako bostwu przystoi, Duch, ktory z niey iest, wycieka». Y na drugim mieyscu: «nie iest (powia||**(280)**da) od Synowskiey istności Duch oddalony, ale z niey przyrodzenno pochodzi» [10]. A coż może być iaśniey rzeczono?

Epiphanius [11] barzo też iaśnie mowi: «Iako nikt nie zna Oyca, iedno Syn, a nikt nie zna Syna, iedno Ociec, tak śmiem mowić, iż Ducha nikt nie zna, iedno Ociec y Syn, od ktorego pochodzi y bierze».

Didimus Alexandryiski [12], praeceptor ś. Hieronima, tak wyznawa: «Zbawiciel, ktory prawda iest, mowi: nie będzie mo-

[5] На полѣ: «sessi. 20». [6] На полѣ: «In epis. ad Serapionem». [7] На полѣ: «In oratione de concilio Niceno». [8] На полѣ: «Libro 9, cap. 44 in Ioannem». [9] Во 2 изд. опущено. [10] На полѣ: «Libro 10, cap. 41 in Ioan.» [11] На полѣ: «In Ancorato et Haeresi. 74». [12] На полѣ: «Libro de Spiritu Sancto. De consecratione distincti. vltima c. Saluator.»

wił (Duch Ś.) sam od siebie, to iest nie beze mnie y nie bez moiey y Oycowskiey woley. Bo sam od siebie nie iest, ale od Oyca y ode mnie iest. Bo to samo, co iest, y czym stoi, y co mowi, od Oyca y ode mnie on iest. Ia prawdę mowię y t*h*chnę to, co on mowi. Bo Duch prawdy iest». Y niżey mowi tenże Didimus: «Duch Ś. iest Duch prawdy, Duch mądrości, nie może słuchać Syna mowiącego, czego by nie wiedział. Poniewasz to on iest, co się od Syna podaie, to iest pochodzący Bog z Boga, Duch prawdy, pochodzący od prawdy (a prawda iest Syn, iako sam o sobie rzekł: iam iest prawda)». Nad to nikt iaśnieyszych słow o pochodzeniu Ducha Ś. od Syna pragnąć nie może.

Chryzostom ś. [1]: «gdy (mowi) wszytko to, co Ociec ma, y Syn także ma, okrom tego, iż on iest rodzący, a Syn iest rodzony, iaśnie daie znać, iż także ma pochodzenie Ducha Ś., iako y Ociec, poniewasz pochodzenie y t*h*chnienie rodzenie nie iest».

Simon Methaphrastes tak też wyznawa w żywocie ś. Dionizego Areopagity: ||**(281)** «W niebo (powiada) moy Christus wstąpił, y do Oycowskiey się stolice wrocił, y Ducha Ś., ktory od niegosz pochodzi, vczniom swoim spuścił, aby narod niewierny sprawował».

Anastazius [2] z gory Sina tak też mowi: «Z cielesney własności y podobieństwa Boskich osob miedzy sobą złączenie poymuiem: bo iako Duch vst iego, to iest Bożych, Duch się Ś. zowie, chociaż iest vstami iednorodnego». Y niżey: «Duch Ś. z niego (to iest z Syna) pochodzi, y posyła się, nie tylo od Oyca, ale też y od Syna».

Opuszczam inne Greki młodsze, iako: Blemmidę, Beka, Bessariona y inne, ktorzy o tym wielkie księgi pisali przeciw swoimże Grekom, a wiarę ś. katolicką kościoła Rzymskiego oczyściali prawie po wszytki wieki Greckiego odszczepieństwa.

Kładę nade wszytko iawnie dwu wielkich zborow ś. wtorego y siodmego napoważnieysze świadectwo:

Wtory [3] synod dwuset oycow w Ephezie tak mowi [4]: «Duch Bożу (powiada) od Syna odłączony nie iest: bo się zowie Duch prawdy, a prawda Chrystus iest; przetosz od niego, także iako y od Oyca, pochodzi».

Na siodmym zborze przywodzą oycowie z Athanazego ś. kazanie o obrazie Pana naszego, przy ktorym się w Berycie wszyscy Żydowie nawrocili, iż [5] z biskupem, ktory ie chrźcił, tak po chrźcie wyznawali [6]: «Ieden Bog y Ociec a on nie rodzony, ieden Syn a on rodzony Chrystus, ktorego naszy oycowie vkrzyżowali a myśmy go za prawego Pana || **(282)** poznali, ieden Duch Ś., od obudwu pochodzący, przez ktorego wierziem, iż zbawieni będziem». Ieszcze iawnie wszyciek ten zbor siodmy w wyznaniu wiary swey mowi [7]: «wierziem w Ducha Ś., ktory od Oyca y od Syna pochodzi». Czymże się tu Grecki vpor wymowi?

To, co około Damascena zamiataią [8], iż na iednym mieyscu przy tego, iż Duch Ś. nie pochodzi od Syna,—niechay wiedzą, iż Ian Damascen przed siodmym

[1] На полѣ: «In Ioannem». [2] На полѣ: «Concilio Florenti, actio 7». [3] Въ нашемъ экземплярѣ 1 изд. ошибка эта поправлена: «wtory» зачеркнуто чернилами и написано «3». Ошибка эта повторена и во 2-мъ изданіи. [4] На полѣ: «In symbolo. De consecrа. distinctio ultima». [5] Во 2 изд.: «y». [6] На полѣ: «actione 4». [7] На полѣ: «actione 7». [8] На полѣ: «Zonaras, tom. 3».

zborem swoie księgi, «De fide orthodoxa», pisał. Bo w nich nauki o obraziech, przeciw ktorym w ten czas mowiono, broni, w ktory też czas iuż niektorzy Grekowie około tego wyznania o Ducha Ś. pochodzeniu od Syna szemrali. Dla tegosz na tym synodzie oycowie wszyscy z Hadryanem (z) [9] Rzymskim y z Tarasem Carogrockim tak wyzna[wa]li [10], iż Duch Ś. pochodzi od Oyca y od Syna, aby się ono wątpienie niektorych y tego to Damascena vgasiło. Na tym zborze siodmym będac ten osobą swoią Damascenus, y zowie się Ioannes Monachus, vpomniał [11] się, widząc zgodne wyznanie oycow ś. około tego, y w historyey, ktorą potym pisał o Barlaamie y Iozaphacie, takie wyznanie czyni: «Syn (powiada) iest iasność chwały y słowo istotne, ktore było na początku v Boga, y bez początku iest y bez końca, przez ktore wszytko się stało widome y niewidome. Wiedź (powiada) y o iednym Duchu Ś., od Oyca y od Syna pochodzącym, Bogu doskonałym y ożywiającym». To są słowa Damascena [12]. A || (283) nie dziw, iż się w tym poprawił. Bo y w kazaniu o vmarlych daie znać, iakoby potępieni w piekle znowu do poznania wiary ś. przyść mogli. Dobrze powiedział [13] cesarz Paleologus na ośmym zborze Florenckim: «Ieden, dwa, abo trzey doktorow omylić się mogą; ale kościoł ś., o ktorym P[an] rzekł: «tyś iest opoka», zbłądzić nie może!»

Toż się o Ianie Theophilakcie [14] mowi, iż, będąc około tegosz czasu, przetosz Łacinnikom w tey mierze przymowił, iż ie zle zrozumiał, aby oni dwa początki w bostwie kładli. Nie iżby tego przeć miał, iż także Syn, iako y Ociec, istotnie Ducha Ś. ma. Kto się temu tam iego pisaniu przypatrzy, tak naydzie. A iż przeciw Cyryllowi Alex. mowi: «Wszyscy Grekowie prawowierni nigdy tego przeć nie mogli, ani mogą, iż Duch Ś. Synowski iest, a iż od Oyca pochodzi y od Syna, abo przez Syna. To wszytkoż zaiedno, gdy mowią od Syna, iako gdy mowią przez Syna. Bo to w Troycy Ś. zaiedno się poczyta, iako naucza ś. Basilius [15], y iako się w liście vniey Grekow z Łacinniki obiaśni».

To też słusznie każdy vważyć może, iż kościoł Boży, zawżdy po wszytki wieki doktory y nauczyciele maiąc, nie tylko Greckie, ale tesz miał y Łacińskie. Y owszem niektorzy w Łacińskim ięzyku starszy są daleko, niszli Greccy, iako: Ireneus, Cypryanus, Tertulianus y inni, ktorym w starożytności || (284) żad*ny* [16] się Grecki zrownać nie może z tych, ktorzy są w ręku y vżywaniu kościelnym. Bo ci starszy są, niszli Bazylius, Nazyanzenus, Chryzostom y inni. Dyonizego ś. Areopaity nie liczę: bo ten Łaciński kościoł fundował w Francyey, y tam męczeńską koronę odniosł. Gdy tedy ci doktorowie Łacińscy, tak starzy, y drudzy, iako: Hylaryus, Ambrozyus, Augustynus, Leo, Gregoryus, Hieronimus y inni wszyscy tak vczyli y tym pisma swoie zagęścili, isz Duch Ś. pochodzi y od Syna; tosz pewnie mowią, co y doktorowie Greccy. Bo ieden Duch Ś. przez nie nauczał; y rzecz niepodobna, aby się zgadzać nie mieli. Ieśli niektorzy Wschodni vczyli, iż Duch Ś. od Oyca przez Syna pochodzi, — tosz mowili, co y Łacinnicy, isz Duch Ś. od Oyca y od Syna, iako od iednego początku pochodzi. Taki

[9] Во 2 изд. опущено. [10] *wa* взято изъ 2 изданія. [11] Во 2 изд.: «obaczył». [12] Во 2 изд. на полѣ: «Błąd ś. Damasc.» [13] На полѣ: «Sessio vltima». [14] Во 2 изд. на полѣ: «Theophilactus». [15] На полѣ: «Libro de Spiritu Sancto». [16] Во 2 изд.: żad*en*».

wywod na ośmym Florenckim zborze barzo Greki pokonał, gdy ich tym Bessaryon, Grecki także biskup, przypierał. A tu Marek Epheski [1], nie mogąc żadnego na to odporu dać, milczeć musiał. Nad to sy||**(285)**nod piąty tak mowi [2]: «We wszytkim naśladuiem ś. oycow doktorow kościelnych: Athanazego, Hilarego, Bazylego, Grzegorza Theologa, Grzegorza Nisena, Ambrożego, Augustyna, Theophila, Iana Carogrockiego, Cyrylla, Leona, Probusa, y przyimuiem wszytko to, co o prawey wierze y potępieniu heretykow wyłożyli. Piąci doktorow Łacińskich wysłowili y poćwierdzili ich naukę y pisma, wiedząc, isz ci z Grekami, ktore wyliczyli, iedney wiary vczyli.» A poniewasz v Hilarego, Ambrożego, Augustyna, Leona nic gęstszego nie iest, iako to, iż Duch Ś. pochodzi y od Syna,—tedy pewnie tę ich naukę, iako z Greckimi zgodną, pochwalili y poćwierdzili. A co więcey — kto tego przy, aby Duch Ś. nie pochodził tak od Syna, iako od Oyca, czyni w bostwie nierowność, a Oyca w istotności bostwa roznego od Syna rozumieć musi. Bo ieśli Duch Ś. od Oyca pochodzi, a od Syna nie pochodzi, iusz ma Ociec to, czego Syn nie ma. A to iest fałsz wielki y bluznierstwo Arryańskie. Bo okrom rodzaystwa, co samy || **(286)** persony dzieli, isz Syn Oycem nie iest, ani Ociec Synem, wszytko z Oycem rowno, iako ieden Bog z nim, Syn ma.

Na ostatek rozności w własności persony nie będzie miał Duch Ś. od Syna, ieśli abo Duch Ś. od Syna, abo (co iest niepodobno) Syn od Ducha Ś. pochodzić nie będzie. Bo w iednym bostwie Troycey Ś. niemasz żadney rozności, iedno z strony person. A persony pochodzenim tylo, isz ten od tego, a nie ten od tego stoią, y rozne od siebie są. Kto rozumny [3] w wyznaniu ś. wiary Troycey nierozdzielney zrozumie, co mowię; a prosty niechay temu da pokoy, by się na tey głębokiey wodzie nie zanurzył!

Temu się podziwuy, cny czytelniku, isz teraz nasiało się tak wiele heretykow, ktorzy z vmysłu y z pilnością szukaią, w czym by kościoł ś. Rzymski vszczypać, a iemu przyganić mogli. Żaden się nigdy tego ważyć nie śmiał (okrom bluzniercow Troycey Ś. nowochrzczeńcow, ktorzy się Boga w Troycy iedynego z pohańcy zaprzeli), aby w tym wyznaniu kościołowi Rzymskie||**(287)**mu przyganił. Y owszem wszyscy się z Grekow śmieią, iż w tym tak niebaczni są, a nie widzą, isz ieśli tego pochodzenia Ducha Ś. y od Syna prżą, vłomek wielki czynią wyznania Boga w Troycy iedynego [4].

[1] Во 2 изд. на полѣ: «Marek Epheski». [2] Во 2 изд. на полѣ: «Piąty zbor doktory Łacińskie y naukę ich chwali». [3] Во 2 изд: «dowcipny». [4] Послѣ этого, во 2-мъ изданіи (стр. 244—246) помѣщено слѣдующее дополненіе: «Przetoż dziwuię się baczeniu Ieremiasza, patryarchy Carogrodzkiego, ktory, od roku Pańskiego 1576 aż do roku 1581, wdawszy się z Niemieckimi heretyki Wirtemberskimi w pisania o artykułach wiary, gdy o Ducha Ś. pochodzeniu błędu swego wielkiego y ślepego broni, iakoby Duch Ś. nie pochodził od Syna, tak nagrany y wyśmiany iest w tym artykule od heretykow onych, iż się sam siebie słusznie wstydzić ma. Gdy nań heretycy Łacińskiego kościoła argumentami biią a w tym wyznaniu y prawdzie kościoła Rzymskiego bronią, wielkie ma pohańbienie swoie, gdy nieprziiaciele kościoła Rzymskiego towarzyszowi teyże nieprzyiaźni w tym nie folguią, a iawne iemu heretyctwo heretyky zadaią, twierdząc, iż zle y fałszywie naucza, aby Duch Ś. y od Syna nie pochodził! O czym bychmy byli nie wiedzieli, by była nie posłużyła nam pilność y wielka nauka Stanisława Sokołowskiego,

Rozdział 17.

Przeciw tym, ktorzy, tego ś. zboru Florenckiego nie trzymaiąc, iako są winni, vpornie y bezrozumnie mu przyganiaią, iakoby tam Grekowie znievoleni być do takiey vniey mieli; a iż ieden Marek, biskup Epheski, tam nie przyzwalał; a iż się więcey zborow czynić, okrom siedmi, nie godzi. Y o testamencie Iozepha, patryarchi Carogrockigo y wotowaniu Grekow na ostatnim zasiedzeniu.

Ci, ktorzy sobie ten przesławny y wielki synod lekce ważą, abo im gardzą, bez wątpienia samym Panem Bogiem gardzą [5], y nie wierzą, aby Duch Boży kościoł katholicki sprawował y rządził. Ieśli kto, iednym porządnym starszym swoim wzgardziwszy, słyszy onę srogą przymowkę od Pana Boga: «nie ciebie wzgardzili, ale mnie» [6],—daleko więcey, kto wszytkiego świata pasterzow y nawyższego kapła||(288)na czterech patryarchow, y tak wiele biskupow nie słucha: pewnego potępienia nie vydzie! Mowi pismo [7]: «kto by kapłana nawyższego nie posłuchał, z wyroku sędziego zabit być ma». Iako srodzey ten zginie y karan będzie, ktory y przy nawyższym kapłanie ze wszytkiego chrześciaństwa przednieyszego duchowieństwa za nic sobie nie ma!?

To, co ony siedm zborow miały, y to, czym ich wyznanie y postanowienie było poważne, to się wszytko na tym ś. zborze nayduie. Iest na nim obecny nawyższy biskup a pasterz świata wszytkiego y opoka ona kościelna, bez ktorey żaden synod ważny, iako Grekowie sami znaią, nie iest. Są czterzey patryarchowie, są głowy wszytkiego chrześciaństwa duchowne, porządnie wezwane y zebrane. Iest y cesarz obecny, a świadek tego y executor, co kapłani Boży stanowią. Są wolne a żadną niewolą niescisnione namowy. A iako Grekowie przy swym cesarzu Greckim y obecnym zniewoleni być mogli? A chwała Bogu, iż tam cesarz Łaciński obecny nie był, a ||(289) ich Grecki był, aby tey wymowki nie mieli. Przeczytay, kto może, ostatne oycow tych zasiedzenie, iako na nim Grekowie osobno miedzy sobą sami w domu patryarchy swego wotowali. Tam vsłyszysz, co sam cesarz Paleologus mowił w ty słowa:

«Ia (powiada) ten ś. generalski synod nie mnieyszy być rozumiem [8] nad inne, ktore się abo więtszą lidzbą oycow, abo Grzegorzami, Cyrillami y innymi zacnymi doktormi zalecały y poważne były. Rozumiem, iż też ten synod nie mniey iest pobożny y święty y nie mnieyszą v mnie ma vczciwość. Przeto iż na nim trudnieysze wątpienie rozbierane iest; y ludzie, przez ktore się to dzieie, wielgiey czci godni są, a zwłaszcza nawyższy biskup y ktemu patryarcha nasz przenaświętszy. Gdy tedy ten zbor taki iest y tak wielki, ia, z

kaznodzieie sławney pamięci krola Stephana, ktory, we Lwowie bedąc, od Grekow Ieremiaszowe z heretyki pisania przyiął, y vczenie z Greckiego przetłumaczył, y swiatu vkazał, iako heretykowie, papieżem wzgardziwszy, v Carogrodzkiego patryarchy pociechy szukali. Y taką nalezli, y patryarcha v nich nalazł, iakiey oboia strona była godna: każdy przy vporze y błędzie swym zostaie, a swary miedzy pysznemi, ktorzy kościelne posłuszeństwo porzucili a nikomu się sądzić nie daią, vstać nie mogą». [5] На полѣ: «Act. 15». [6] На полѣ: «1 Reg. 8». [7] На полѣ: «Deut. 17». [8] На полѣ: «Cesarz Grecki ośmy zbor ma za wielki y prawy».

łaski Bożey cesarz, przestawać chcę na tym, co on postanowi, y to, co osądzi, abo to, na czym więtsza część [1] oycow przestanie, wedle zwyczaiu moich przodkow y wedle możności świętego cesarstwa, bez żadney wymowki bronić tego obiecu||(290)ię. Y dla tych przyczyn przerzeczonych, y dla tego, iż tak rozumiem, iż gdzie na wielkich y generalskich synodach o nauce Bożey stanowią, wedle pospolitego oycow zdania, kościoł Boży zbłądzić nigdy nie może [2]. Bo być może, iż dwa, abo trzey y więcey, rzecz iaką iednę vważaiąc, zabłądzić mogą; lecz kościoł powszechny, o ktorym Pan rzekł: «tyś iest opoka», a na tey opoce zbuduię kościoł moy, y bramy piekielne iego nie przemogą», zbłądzić nigdy nie może! Bo inaczey słowa Zbawiciela naszego prożne by były, y wiara by nasza vpadła. Co iż by była wielka szkoda, wierzyć raczey mamy, iż kościoł Boży omylić się nigdy nie może. A tak, iakom rzekł, musi cesarski maiestat kościelnych wyrokow bronić». Poty są słowa cesarskie.

Po nim Isidor Ruski rzekł: «Radzę, abyśmy Zachodnych doktorow pisma przyięli. A iż Duch Ś. od Syna iestestwo ma, a Ociec, y Syn są iedynym powodem Ducha Ś., to ia wierzę y wyznawam y przed Bogiem y wami iawnie mowię».

Po nim Bessaryon Ni||(291)ceński, długo Łacińskie wyznanie chwaląc, na koniec tym zamknął: «iż ten chrześcianin zbawion być nie może, ktory by nie wierzył, iż Duch Ś. od Oyca y od Syna pochodzi» [3].

Po nim biskup Mityleński rzekł: «Iam z młodości srodze się o to z Łacinniki swarzył y wielki spor trzymał, iż mi się zdało, iakoby dwa powody w Troyce Ś. kładli; ale teraz, gdy na synodzie ich się nauka obiaśniła, poznałem, iż inaczey, niżem mnimał, y słusznie trzymaią». Y niżey mowi: «ia też tak, iako oni, o Duchu Ś. przed Bogiem y ludźmi wierzę y wyznawam».

Toż y inni wyznali.

A drugiego dnia, gdy się na toż mieysce Grekowie zeszli, to iest w dom patryarchi swego, przypomniał cesarz, aby inni także biskupi zdania swe wolnie powiedzieli. Y zdało się wszytkim, aby pierwey patryarcha swoie wotum powiedział. Tedy tak rzekł Iozeph patryarcha: «ia naszey oycowskiey nauki nie odstąpię, ani iey odmienię, ale w niey, pokim żyw, trwać będę. Wszakże, iż Łacinnicy nie bez przyczyny, ani swoim własnym zdanim, ale świadec||(292)twy świętych przywiedzieni, wierzą, iż Duch Ś. od Oyca y od Syna pochodzi,—przeto ia im przyzwalam y z nimi się iednoczę, y przyzwalam na to, iż to słowko «przez Syna» powod Ducha Ś. znaczy». To gdy mowił (mowią dzieie tego zboru) patryarcha, wszyscy oycowie, a zwłaszcza ci, ktorzy się pierwey nabarziey sprzeciwili, to iest Cizycki, Trapesuński, Monenbaseński y Herakleński metrapolitowie y biskupi na toż także zezwolili, okrom iednego Epheskiego (Marka), ktory w tym niedowierstwie został, prząc tego, iż Duch Ś. od Syna nie pochodzi. Lecz zbor wszyciek Grecki (mowi historya) na tym stanął, iż Duch Ś. pochodzi od Oyca y od Syna, tak iako od iednego początku y powodu iedną ist*ot*nością [4], iednym t*h*chnienim, przez Syna, iako iednoistotnego y iednoprzyrodzonego.

[1] На полѣ: «Bacz, isz więtsza część oycow na synodzie zamyka». [2] На полѣ: «Obacz, Grecki naśladowniku, cesarza Greckiego dziwne słowa!» [3] На полѣ: «Czuy się, Greczynie, co Grecki Besaryon mowi!» [4] Во 2 изд.: «istnością».

Nazaiutrz (powiada) Grekowie się zasię zeszli y przy tym że zostali, y na trzech listach to swoie wyznanie spisali: ieden posłali naywyższemu biskupowi, drugi — cesarzowi, a trzeci — podali patryarsze. Kto||**(293)**ry list gdy naywyższy biskup oglądał, wielce się vweselił y, zezwawszy naprętce tak Greckie iako Łacińskie biskupy (cesarza tylo y patryarchy nie było), y [5] kazał list on po-Grecku y po-Łacinie czytać. Gdy się czytanie dokonało, wszyscy się do obłapiania y cołowania spolnego Grekowie z Łacinniki rzucili. O, iako to było miłe a lube pocałowanie y pokoiu danie braciey, przez tak długi czas niezgodnych! O, iako zaśpiewali wdzięcznymi głosy y sercy on Dawidow psalm [6]: «O, iako iest dobro y miło w iedności braciey mieszkać»! Tam Grekowie błogosławieństwo wzięli, tam na nie z głowy Aaronowey, to iest naywyższego kapłana, on wonny oleiek łaski y miłosierdzia Bożego y pokoiu niebieskiego wylany iest! W ktorym by byli trwali a w pierwszy smrod [7] odszczepieństwa nie wpadli, nigdy by w taką zgubę y pogańskie ręce zaprzedani nie byli.

Mowią ieszcze dzieie tego zboru po-Grecku: Nazaiutrz, gdy się społem także zeszli a inne rzeczy namawiali, powiedzą, iż patryarcha Carogrocki nagle skonał. Przy||**(294)**bieżeliśmy wnet y nalezliśmy vmarłego. A pytaiąc się, iako vmarł, słudzy powiedzieli: po wieczerzy szedł na swoy pokoy, tak iako był zwykł pisać, a pisząc drżeć y mdleć począł, y tak vmarł. A chcąc widzieć, co pisał, tenże list świeżo a dopiero napisany nalezli:

Testament Iozepha, patryarchy Carogrockiego, Grekom wszytkim prawie w godzine śmierci pisany.

«Iozeph, z miłosierdzia Bożego Carogrocki y Nowego Rzymu arcybiskup y ekumenicki patryarcha. Iżem ku końcu żywota mego przyszedł, dla tego z powinności mey synom miłym, z łaski Bożey, moie wyznanie tym listem oznaymuię. Isz to, co katolicki y apostolski P. Iezu Chrystusow kościoł Rzymu Starego trzyma y święci, to ia wszytko trzymam, wierzę y wyznawam, y na nim wielce przestaię. Przebłogosławionego tesz oyca oycow y nawyższego biskupa Rzymu Starego papieża przyznawam być Pana naszego Iezusa Chrystusa namiestnikiem. Tudziesz tesz, isz czyściec duszny iest, nie przę. Datum w Florencyey, ośmego dnia miesiąca czerwca, roku Pańskiego 1439».

Wystąpże tu kto, a tak wolne postępki Grekow bacząc, śmiey bezrozumnie mowić, isz się Grekom zniewolenie iakie działo! Gdzie widzisz, isz ce||**(295)**sarz, świecki potentat y obrońca ich, sam tak święte y wielkie y innym pierwszym rowne to koncylium zowie! Gdzie Markowi Epheskiemu y vporowi iego wolność daią, a nikt go od iego zakamiałości poniewolnię nie odwodzi, y s tym vporem wolnie do domu odieżdża! Gdzie vmieraiący y na sąd Boży idący patryarcha w godzinę śmierci, ktora się iusz nic nie boi, czym świat ten, z ktorego zchodzim, grozić może, tak wolnie y cudownie, bez pytania, sam z powinności swey, dla przestrogi nauki synow swych, wyznawa, y tym ś. wyznanim żywot swoy y vprzeyme do iedności ko-

[5] Во 2 изд. опущено. [6] На полѣ: «Psal. 132» [7] Во 2 изд.: «błąd».

ścielney, bez ktorey zbawion być nie mogł, serce pieczętuie! Y syny swe, wszytki Greki, y Ruś, y Moskwę vpomina y naucza, aby na tym wszytkim, co kościoł ś. Rzymski apostolski vczy, przestawali! A papieża za nawyższego oyca oycow y pasterza pasterzow znali! O, by się rozmyślili, a pomnieli na ten wielki y zacny y cudowny testament patryarchy swego, a iemu prawe, iako przystoi synom posłuszeństwa, miey-||(296)sce dali [1],—byli by na dobrey zbawienney drodze a tego, co Duch Ś. przez cztery patryarchy, przez oyca oycow, przez biskupy y przełożone kościoła wszytkiego postanowił, ganić by nie śmieli, ale raczey z nabożeństwem y pokorą w duchu pokoiu y iedności przyimowali tak, iako winni są.

Co się Marka tego Epheskiego człeka, ktory siał miedzy bracią niezgody, dotycze,—wielka rzecz, isz się miedzy stem iedna vporna a nieunoszona głowa naydzie, gdysz miedzy dwunaścią ieden się Iudasz w szkole Chrystusowey nalazł. By to, co dziesięć rownych sobie postanowi, ieden, imże rowny, abo ieszcze niższy, rozparać miał, świat by nigdy rządu nie miał [2]! W vściech dwu abo trzech świadectwo stoi, na iednym—nigdy! Więtsza część miedzy roznemi zamyka w każdey sprawie. A tak iako cesarz samże Paleologus powiedział, co więczsza część oycow postanowi, na tym przestawać y tego bronić y podpierać potrzeba, — gdy tu nie tylo więtsza część, ale wszyscy, okrom Marka, iedno mowią. Śmiech ||(297) z siebie raczey czynił ten Marek, aniszli by miał był iakie oycom onym roztargnienie vczynić! Rozum przeprzesz, ale vporu bezrozumnego nigdy! Znowu Marka tego po kila kroć na dysputacyą y mowienie y podparcie tego, co złe, fałszywie trzymał, wyzywano; a on y na oczy iść nie chciał, iako przeklęty heretyk. Bo to iest własnie heretyctwo—pismu wywodom oycow ś. mieysca nie dać, a na swym tylo przestawać. Mowił [3] na koniec ten Marek, aby był swoy hardy vpor, ieśli nie wszyciek, tedy iaką cząstkę iego, przewiodł: niechay tylo z kreda Łacinnicy to słowo «y od Syna» wyrzucą, a wszędzie [y] [4] po innych księgach y modlitwach ich niechay się to iako prawda wyznawa, isz Duch Ś. pochodzi y od Syna! Patrz na to głupstwo y nieznośny vpor! Nie o prawdy temu szło vznanie (bo widział, isz to prawda Boża, co mowił kościoł Rzymski), ale o wygranie, aby na iego się cokolwiek, chociasz nie wszytko, zstało. Na Niceńskim pierwszym zborze trzydzieści biskupow (nie ieden Marek, iako tu) od onych oycow ||(298) odstąpili y podpisać ich wyznania nie chcieli: szło li to w posłuch? Izali dla tego zbor ś. mocy mieć y powagi swey nie miał? Tak to w posłuch szło, iako gdy przy kilka seth woiennych trąbach iedna piszczałka śpiewa!

Lecz ieszcze więtsza niebaczność tych się pokazuie, ktorzy mowią: «iż więcey zborow y synodow być, iedno siedm, nie może: bo kościoł Boży, wedle Salomona, na tych siedmi słupach zbudowany iest, a iuż ośmego niepotrzeba», — to iest tego, ktory Greki potępia, y błędy ich vkazuie, y vpor a nieposłuszeństwo ich odkrywa!

Rad by złodziey to stanowił, gdy by go vsłuchano, gdy widzi, iż towarzysze iego karzą, aby woyta y burmistrza

[1] На полѣ: «1 Petr. 1». [2] Во 2 изд. на полѣ. «Deut. 17». [3] На полѣ: «Vpor wielki Marka Epheskiego». [4] Взято изъ 2 изданія.

daley nigdy nie było, żeby wolno kraść mogł, a na żadne się karanie nie oglądał! Rowny iest takiemu, kto to mowi, iż zborow więcey, okrom siedmi, nie potrzeba. Nie widzą ci ludzie, iż ten iest koniec y ta potrzeba zborow ś., aby heretyctwo wykorzenione było, a zdrowa nauka cała została; aby się wiara, rostargniona heretyctwem, posilała, a zgorszenia y złe ||**(299)** obyczaie, iako złe ziele z ogroda y winnice B[ożey] [5], wyplewione było. A ponieważ apostoł mowi, iż heretyctwa być muszą, y Zbawiciel nasz świadczy, iż zgorszenia być muszą [6],—a iakoszby to przystało nieprzyaciele mieć, a obrony na nie nie mieć? Nigdy złodzieie y rozboynicy nie vstaią, a vrząd, ktory nas od nich broni, ma vstawać? Ieśli to obiecować y mowić kto może, isz żadne kacerstwo po siodmem zborze nie powstanie, ani się rosterkow y wzgorszenia w kościele Bożym namnoży,—tedy y to rzeć może, isz zborow więcey nie potrzeba. Co iako iest nie ludzka, ale anielska, nie ziemska, ale niebieska, nie tego czasu, gdzie grzech ieszcze mieysce ma, ale onego, gdzie bezgrzeszni iuż zostaniem—każdy to widzi! A iako tu na woynie pokoy sobie kościoł [7] obiecować może? Przetosz nigdy tego miecza, kthorym heretyki y złe pogorszenia vmarza y zabiia, od boku nie odpasze. Tacy, co mowią: «isz ośmego zboru niepotrzeba, iusz na siedmi dosyć»,—nie przyaciele są zgody y iedności chrześciańskiey, ktora się na zborach nawięcey fundu||**(300)**ie y naprawuie. Iakoby rzekł: «szkoda poprawować, co się psować poczyna, niech iusz wszystko zginie»! To iest brzydkie, a nie chrześciańskie słowo.

A to pismo [8], ktore przywodzą o siedmi słupach, tak do tego służy, iako dwanaście lanych wołow, ktore morze ono, abo kadź wody (ktora prze chrzest wszystek kościoł chreściański znaczyła) na sobie trzymali. Duchowne rozumienie pisma iest zawżdy rozmaite a dziwne y niewyczerpany skarb maiące. Z niego żaden się artykuł wiary dowodzić nie może. Bo tosz pismo doktorowie ś. a daleko prawdziwiey o siedmi sakramentach kościelnych, ktorych kościoł wszystek przyczynić y vmnieyszyć nie może, wykładaią. Także y o siedmi darach Ducha Ś. A tak wymowki niema nikt, przecz by tego ś. zboru ośmego przyimować a iako głosu Bożego słuchać każdy wierny chrześcianin nie miał; na ktorym on głos zebranych sług y kapłanow Bożych, ktorzy mieysca apostolskie zasiedli, brzmi [9]: «tak sie zdało Duchowi Ś. y nam». Tho iest ||**(301)** głos kościelny, nauka Boża, wiara powszechna, ktorą wszystkiego świata głowy y kapłani Chrystusowi na tym swiętym y przesławnym zborze wyznali.

Rozdział 18.

Iako na ten wielki synod Florencki (abo, iako Grekowie zowią, ośmy) Ormianie, Iakobitowie y Murzynowie albo Ethyopiani byli przyzwani, y co się z niemi sprawiło.

Na wsławienie thego wielkiego synodu ośmego to ieszcze Pan Bog vczynić raczył, co v mnie iest w wielkim podziwieniu: isz nań nie tylo Greki, ale dalekie barzo y dawno od iedności ko-

[5] Дополнено изъ 2 изданія. [6] На полѣ: «Matt. 18; 1 Cor. 11». [7] Послѣ этого, во 2 изд. прибавлено: «Boży». [8] На полѣ: «Prou. 9; 3 Reg. 7». [9] На полѣ: «Acto. 15».

ścioła Bożego odłączone chrześciiańskie narody przyprowadził, y one także, iako y Greki, zwłaszcza Ormiany, do kupy ś. owczarniey swoiey przygarnąć raczył. Z czego iaką chrześcianie radość mieli za przywroceniem tak rozproszonych owiec do iedney owczarniey, z listu tegosz papieża E[w]gieniusza zrozumiesz. Thaka była pilność y chęć do pozyskania dusz, krwią Bożą odkupionych, tego pa||(302)pieża Ewgieniusza, iż po wszytkim świecie, gdzie iedno imię zaszło chrześciańskie, posły y listy rozesłał, wzywaiąc ich na ten wielki zbor, aby abo sami starszy ich przyiachali, albo posły posłali. A isz okrom Grekow (tho iest tych, ktorzy Greckiego ięzyka vżywali, albo obrządki kościelne od nich mieli) są ine wielkie trzy narody albo sekty chrześciańskie, ieszcze daleko dawniey niżli Grekowie od kościelney iedności oderwane, albo dawnością y dalekością a trudnością prześcia [1] od papieżow zaniechane, to iest Ormianie, Iakobitowie albo Suryani, y Ethiopianie albo Popiani,—tych wszystkich obesłał papież. A iż nie wszytkim znaiomo iest, co to za sekty są, trochę dla oznaymienia przypomnię.

Ormianie, ieszcze za Sylwestra papieża y Wielkiego Konstantyna, przez nieiakiego Grzegorza Cudothworca nazwanego (nie onego Neocesaryiskiego, ale inszego) światłością wiary niebieskiey oświeceni są,—za Dyrthada albo Terydata, krola Wielkiey Armeniey, poganina srogiego, ktory ||(303) się słowu ewangieliey ś., przez tego Grzegorza do iego państwa wniesioney, barzo naprzodku sprzeciwił [2], y ś. Grzegorza do błotney głębokiey y ciemney wieże posadził, gdzie, od nieiakiey chrześciańskiey wdowy karmiony przez lat czternaście, okrutną nędzę męczennik Christusow cierpiał. Aż gdy nieiakie Rzymskie y zacne panienki, dla prze(na)śladowania, ktore bylo za Dyoklecyana, rozlewce krwie chrześciańskiey, z gardłem y panieństwem vciekaiąc, aż do Wielkiey Armeniey zaszli, tam pokoiu szukaiąc, pokoiu nie nalezli, chyba ten ktorego im nikth odiąć nie mogł. O ktorych gdy się ten Dyrthades dowiedział, rozmaitemi ie mękami mordować y pozabiiać kazał. Co gdy ona wdowa Grzegorzowi ś., w więzieniu siedzącemu, powiedziała, żałością zięty mąż Boży prosił Pana Boga, aby onego okrutnika Dyrthada ręką swoią, iako Nabuchodonosora [3], dothknął, a iego do czasu miedzy bestyie poczytał, żeby się wieprzem być vczuł, a w błocie się walaiąc, potrawami bestyalskimi żyw był. ||(304) Tak się stało. Krol, iako wieprz iaki, szaleć począł, y wszyscy domownicy iego y panowie niektorzy. Miedzy ktoremi ci, co na nie iako na wieprze patrzyli [4], bacznieyszy do ś. Grzegorza vciekli się, pomocy od iego Boga prosząc. Ten miał wstęp do pozyskania wszysthkiey Ormiańskiey ziemie Grzegorz ś. Bo gdy krolowi y domowi iego zdrowie y rozum modlitwą swoią przywrocił, wiary ich ś. nauczył, y miał we wszystkim krola y pany powolne do fundowania y ozdobienia wiary chrześciańskiey, isz wszystkę ziemię onę do chrztu świętego przywiodł. Y pothym z onym Dyrthadem krolem do papieża Sylwestra po błogosławieństwo y do Konstantyna cesarza po wieczny pokoy iachał. Thak Ormianie gorąco barzo y mocnie wiarę ś. rozmnożyli y do Persyanow ią, sąsiad swoich wnieśli, y

[1] Во 2 изд.: «przyścia». [2] На полѣ: «Nicephorus lib. 8, cap. 35. Et Historia Armenica lingua conscripta». [3] На полѣ: «Dan. 4». [4] Во 2 изд.: «patrzali».

trwali w iedności kościelney y pod posłuszeństwem stholice Rzymskiey (a nie Carogrockiey, bo tesz ieszcze była Carogrocka nie vrosła) aż do czwartego zboru w Kalcedonie. || **(305)** Bo na trzecim za Celestyna papieża, Nestora, Carogrockiego patryarchę (ktory dwie personie kładł w Panu naszym Iezusie, a innego czynił z Maryey narodzonego, a innego z Oyca przed wieki), z innymi biskupy Ormianie też potępili. Potym zwiedzeni przez heretyki, zwłaszcza Sergiusza nieiakiego, vcznia Ewtychesa, iakoby na czwartym synodzie w Kalcedonie Nestorowa nauka pochwalona była, przeto iż tam ś. oycowie za powodem Leona papieża dwie naturze w Chrystusie rozne y rozdzielne wyznali, nie mogli tego poiąć, co persona a co natura. Przetosz listu Leona papieża [5], w ktorym Ewtychesa, archimędrytę Carogrockiego, potępiał, przyiąć Ormianie nie chcieli, y Leona za heretyka mieli, y czwarty zbor przeklinali. Potym w inne błędy, iako to bywa, gdy owca od pasterza się odłączy, zaszli, a vpomnieć się przez lat dziewięć set nie dali. Y tak ręką y niewolą pogańska Turecką od Boga pokarani, po rozmaitych krolestwach rozproszeni są. Ci iako się na tym ośmem zborze zie||**(306)**dnoczyli, niżey się powie.

Idę do Iakobitow.

O tymże czasie [6], to iest po czwartym zborze Kalcedońskim, Iakob nieiaki, Zanzalus nazwany Syryanin, Ewthychiański błąd, ktory iednę naturę w Chrystusie y zmieszanie bostwa z człowieczeństwem kładzie, w Syriey rozmnożył y wiele przyległych narodow, y krolestw zaraził, y sprosnych innych błędow nasiał: iakoby bostwo w Chrystusie cierpiało, a człowieczeństwo nieprawe w nim było, y na inne nieznosne kacerstwa odwodząc ie od zboru czwartego y oycow ś. y posłuszeństwa kościelnego, ludzi wiele namowił. Y tak ta sekta, od katolikow się w Syryey (ktore ony Melchites [7], to iest krolewskie, zwali, isz cesarza Marcyana, ktory czwartego synodu wiary bronił, naśladowali) oddzieliwszy, wiele narodow Wschodnych zwiodła, z ktorymi także w ręce pogańskie od Boga pokarana wpadła. Ty Iakobity gdy Ewgenius papież na synod ten Florencki wezwał, Ian Iakobita (ktory się zowie «ś. Marka || **(307)** Alexandryiskiey stolice y wszytkiego Egiptu, Libiey, Pentapola y Zachodney Afryki patryarcha») odpisał papieżowi, iż przyść nie mogł, ani posłow posłać prze niewolą y moc Turecką, ktorzy mu tego nie dopuszczaią. W tym liście, iako pisze [8] Iakob Nawarchus, zowie ten Ian, Iakobitow patryarcha, biskupa Rzymskiego— «doskonałością kapłaństwa y wszytkich kościołow apostolskich pasterzem, książęciem kapłańskim, y wszytkich pielgrzymuiących wodzem, ktory im drogę zbawienia vkazuie, y chorych iest lekarzem» [9]. Także tego to patryarchi Iakobitow w Hieruzalem namiestnik Iędrzey opat Syryanin (bo Iakobitowie, Popiani, y Ormianie, y Grekowie, iako y Łacinnicy, klasztory swoie przy Bożym grobie (w Ieruzalem) [10] maią) w swym także liście do papieża Ewgeniusza zowie papieża głową y doktorem powszechnego kościoła. A o kościele Łacińskim trzyma, iż on został przy tey nauce, ktorą Piotr ś. y Paweł podali, ktorą gdy inne kościoły opuściły y od

[5] На полѣ: «Nicephorus lib. 18, cap. 53». [6] На полѣ: «Nicepho., libro 18, cap. 52». [7] Во 2 изд.: »Melchitas». [8] На полѣ: «In Epis. Asiatica». [9] На полѣ: «Patrz, co Iakobite o kościele Rzymskim rozumieią». [10] Во 2 изд. опущено.

Rzymskiego się kościoła, || (308) matki y mistrza swego, oddzielili, dane są pogaństwu na pośmiech y vpadek. «Iako to iaśnie (powiada) znać na Ormianach, na Grekach y na nas, Iakobitach». Na koniec wyznawa Boga w Troycy iedynego, a iż imię iego z niepokalaney matki ciało wzięło y zstało się pośrzednikiem naszym. Poty są słowa wyięte z tych listow Iakobitow, ktore kładzie tento Nawarchus. Ktorym się przypatruiąc, łzami się zalewam, iako tak wielkie narody Wschodnie y starzy barzo chrześcianie, teraz dopiero niewolą pogańska strapieni, znaią, co to iedność chrześciańska a stolice Piotra ś. posłuszeństwo; z ktorego się wyłamawszy, w błędy y kacerstwa y zatym w pogańską rękę wpadli; nie słuchaiąc starszego y nawyższego kapłana, pokłonić się sprosnemu Turczynowi musieli. A co więcey—w błędy takie y iady dusz chrześciańskich zaszli. Teraz by radzi do iedności się kościelney wrocili, gdyby mogli. Boże! przyimi serce y skruchę ich!

Co się Murzynow abo Popianow dotycze, ci, maiąc wiarę ś., ieszcze od ||(309) Tomasza ś. apostoła fundowaną, nigdy od niey nie odstępowali y byli zawżdy w iedności kościelney y w posłuszeństwie kościoła Rzymskiego; iedno isz, prze niebespieczność drog y dalekość ich tey tam krainy, częstego porozumienia z stolicą apostolską mieć nie mogli, aby się iey około rzeczy, wierze ś. należących, dokładać y radzić mogli. Tedy w prostocie w wiele błędow, acz bez kacerstwa y vporu, wpaść musieli. Co się lepiey s tego listu zrozumie, ktory na tenże czas do Ewgeniusza papieża, gdy był na zbor ś. przyzwany Nykodem, opath, namiestnik patryarchi Ethyopiańskiego, pisał z Hieruzalem. Z ktorego słowa wyięthe tenże Nawarchus kładzie takie:

«Iawna rzecz iest (powiada), isz ci, ktorzy od Rzymskiego kościoła odstąpili, vpadli; gdy każdy swoię wiarę chwali (co z czarta iest), a opuściwszy naukę apostolską, za swoią głową idzie. Wszakże kościoł Ethyopiański cały y wolny został. Przeto isz nigdy dobrowolnie y z niedowiarstwa, tak iako inne kościoły, nie zgrzeszył, y przeto w ||(310) niewolą y w zgubę pogańską nie wpadł; ale isz, prze dalekość mieysc y drog niebespieczność oddzielony będąc, niedbalstwem papieżow y zaniechanim w zapomnieniu był: isz przez pięćset lat nas nie nawiedzali, ani listow do nas słali. Wszakże my, Etyopianie, w takiey wadze mamy stolicę Rzymską, isz tych nogi całuiem, ktorzy z Rzymu do nas przychodzą, y szaty ich drapaiąc, kęsy ony za reliquie chowamy [1]. A nie dziw temu. Bo ieśli Sabba krolowa iachała do Hieruzalem, aby słuchała mądrości Salomonowey, daleko więtszy iest papiesz, biskup nawyższy, aniszli Salomon. Ktemu krol nasz Etyopiański tak wielce sobie sławę Rzymską y wiarę Łacińską waży, iż nic barziey nie pragnie, iedno aby się Ethyopianie z Rzymiany ziednoczyli, a żeby się pod nogi papieskie poddał, y wszytko to ochotnie przyimie, co iedno się o zgodzie na synodzie postanowi. Wyznawa być głową wszytkich kościołow papieża, ktory iasnością swoią świat oświeca y ktoremu się wszyscy patryarchowie, || (311) biskupi, cesarze y krole kłaniaią. A nie posyłam (powiada) posłow na dysputacyę y gadanie, iedno na przyięcie tego wszytkiego, co papiesz około wiary postano-

[1] На полѣ: «Patrz, c Popiani o kościele Rzymskim trzymaią».

wi. Bo kto do słońca światło nosić ma? Wielka iest y starowieczna Łacińska nauka, wszytkiemu światu znaioma. A nie trzeba się vczniowi nad mistrza przesadzać»!

To piszą ci Ethyopianie w liście do Ewgeniusza papieża, roku Pańskiego 1441, 18 dnia octobra.

Y przydaie tento Nykodym Ethyopski, iż przyiachać do papieża miał taiemnie, żeby się patryarcha Iakobitow y Saracenowie nie dowiedzieli, żeby mu nie przeszkodzili.

Tenże Nawarchus powiada, isz na tenże czas przyzwany Alexandryiski y Egiptu patryarcha, odpisuiąc papieżowi, zowie go opoką wiary, y od wilkow obronicielem, y głową wszytkich kościołow, y wszytkich patryarchow protectorem, obiecuiąc to wszystko przyiąć, co on postanowi; a iż pisał Ianowi Paleologowi cesarzowi, aby te, iako okrutniki, wykorzeniał, ktorzy by tego, co na synodzie ś. postano||**(312)**wiono iest, nie przyimowali. Datum 1440, 1 septembra. Poty są słowa patryarchy Alexandryiskiego, ktory miał swego posła na tym ś. synodzie.

Obacz, cny czytelniku, iako v tych tak dalekich narodow sława stolice Piotra ś. zgasnąć żadną dawnością y żadnym kacerstwem nie mogła, a iako o niey trzymaią, aby się Chrystusowe słowa iściły. Popiani ci y tych naszych czasow do papieża posły słali, prosząc o nauczyciele y prawemi sie syny posłuszeństwa być znaiąc. Czego sie zinąd dowiedzieć możesz.

Rozdział 19 [1].

Summa listu ziednoczenia Ormian na tymże ośmym ś. synodzie Florenckim.

«Eugenius, biskup, sługa sług Bożych, na wieczną pamiątkę.

«Raduycie sie Bogu Wspomożycielowi naszemu! Śpiewaycie Bogu Iakoba wszyscy po wszytkim świecie chrześcianie! Owo ieszcze wspomniawszy Pan na miłosierdzie swoie, drugi rozerwania kamień, przez dziewięćset lath y daley zastarzały, z kościoła swego wyrzucić raczył! A ten, ktory na niebie czyni zgodę a pokoy, na ziemi ludziom ||**(313)** dobrey woley wielce pożądane ziednoczenie Ormian swoią niewymowną łaską sprawił! Błogosławiony Bog y Ociec Pana naszego Iezusa Chrystusa, Ociec miłosierdzia y Bog wszelakiey pociechy, ktory nas cieszy we wszytkich doległościach naszych! Bo widząc łaskawy Pan, iż kościoł iego y postronnym y domowym niepokoiem strapiony był, żeby mogł w vciskach wytchnąć a mocniey się nieprzyiaciolom swoim stawić, rozmaitą go zawżdy pociechą posilać raczy. Bowiem y ono wielkie Grekow ziednoczenie, ktore w sobie ma wiele szerokich ięzykow y narodow, y ten dziś Ormiański lud, ktory się po pułnocnych y Wschodnych stronach szeroko rospuścił, w iedney wierze y związku miłości z ztolicą apostolską postanowił. Toć są zaprawdę wielkie y dziwne Boskiey łaskawości dobrodzieystwa, isz nie tylo za oboie, ale y za iedno wydziękować się rozum ludzki Boskiemu maiestatowi nie może. A ktoby się temu wielce nie dziwował, isz przez ieden tak krotki czas dwie rzeczy, tak zacne y tak dawno pożądane, tak się szczęśliwie na tym zborze skończyły. Zaprawdę Pan to spra-

[1] Въ подлинникѣ опечатка: «20». Та же ошибка и во 2 изд.: «dwudziesty». Въ оглавленіи же, при обоихъ изданіяхъ, этой ошибки нѣтъ.

wił, a dziwno iest w oczach naszych! A iako by w to ludzki dowcip y mądrość trafić mogła, gdyby łaska Boża tych tak wielkich rzeczy nie zaczęła y skończyła? A tak chwalmy y z całego serca błogosławmy Pana naszego, ktory sam ty wielkie cudowne rzeczy czyni: iemu śpiewaymy sercem, vsty y vczynki, ile słabość ludzka nasza przemoże! Dziękuymy za ty dary, prosząc y modląc się, ||(314) aby, tak iako Grekowie y Ormianie iedno się z kościołem Rzymskim stali, inne także narody, a zwłaszcza piątnem chrześciańskim ozdobione, w teyże się iedności zamknęli; ażeby wszyciek lud chrześciański, nienawiści spolne y woyny vgasiwszy, w pokoiu się y w braterskiey miłości vweselili y odpoczywali.

«A Ormianie wielkiey są sławy godni, isz skoro na synod od nas przyzwani są, chęć do kościelney iedności pokazuiąc, posły swe zacne, nabożne y vczone z dostatecznym poruczenim ku przyięciu tego, w czym kolwiek by Duch Ś. ten zbor ś. oświecił, z dalekich barzo kraiow, z wielką pracą y niebespieczeństwem na ziemi y na morzu na ten synod ś. wyprawili.

«A my, wedle powinności naszey pasterskiey, całym sercem chcąc tak świętą rzecz skończyć, częstokroć o tym ziednoczeniu rozmowęśmy z nimi mieli, ażeby sie nic nie miesz[k]ało [1], ze wszytkich stanow synodu tego obraliśmy ludzie, w prawie Bożym y ludzkim vczone, ktorzy o tym z nimi pilnie sprawowali o ich się wierze, tak z strony iedyney istotności Boskiey y trzech person, iako też z strony człowieczeństwa Pana naszego Iezu Chrysta, y około siedmi sakramentow, y inych rzeczy, ku wierze y obrządkom powszechnego kościoła służących [2], pilnie wywiadowali. A tak po długim gadaniu, rozmowach, y sprawowaniu y oglądaniu wiela świadectw oycow ś. kościelnych, ktore się do tych rzeczy, o ktorych rozmowa była, przywodziły, zdało się nam być potrzebno, aby napotym miedzy ||(315) tymi Ormiany o prawdzie wiary ś. żadne wątpienie nie było, a żeby iednosz z stolicą apostolską rozumieli, a ziednoczenie to wieczne y mocne bez przeszkody żadney trfać mogło; abychmy [3] im, z vchwały tegosz ś. zboru y za żądanim tych samych posłow Ormiańskich, krotki wyrok dali o prawdzie prawowierney wiary, ktorą w tey mierze kościoł Rzymski wyznawa:

«Naprzod tedy daiem im ś. symbolum (albo wyznanie wiary), ktore sto y pięcdziesiąt biskupow na powszechnym Carogrockim zborze vczynili, z przydanim onego słowa «y od Syna», na obiaśnienie prawdy y dla potrzeby słusznie y rozumnie włożone. Ktore się tak ma: «Wierzę w iednego Boga» etc.

«Powtore. Daiemy im postanowienie czwartego zboru powszechnego Chalcedońskiego, ktore na piątym y szostym odnowione iest, o dwu naturach w iedney personie Chrystusowey, etc. Summa wszytkiego iest, aby Ormianie z kościołem ś. wyznawali, isz w Panie naszym są dwie rozdzielne a niezmieszane naturze, to iest ludzka y Boska; isz się ani Boska w ludzką, ani ludzka w Boską obrociła, iako przeklęty Ewtyches mowił; ale się obiedwie w iedney personie Syna Bożego ziednoczyły. Czego niezbożny Nestorius przał, dwie personie w Chrystusie kładąc, a innego z Oyca bez wieku, a innego z matki docześnie być mienił.

[1] *k* взято изъ 2 изданія. [2] Въ подл.: «służącym». [3] Во 2 изд.: «abyśmy».

«Trzecie. Daiem im (mowi zbor ś.) postanowienie o dwoiey woley y dwoiey dzielności Chrystusowey, na przerzeczonym szostym ||**(316)** zborze obwieszczone. Ktore się tak ma: «Dwoie przyrodzoną wolą w Panie naszym y dwie przyrodzone dzielności nierozdzielno, nieprzemienno, nierozliczno, niezmieszenno, wedle ś. oycow nauki, iednako wyznawamy. Y dwie woli przyrodzone, nie sobie przeciwne, iako niezbożni twierdzą heretycy, ale powolną ludzką wolą iego, a nie sprzeciwiaiącą się, a raczey podległą iego Boskiey y wszechmocney woley» etc.

«Czwarte. Iż dotąd Ormianie, okrom trzech ś. zborow (Niceńskiego, Carogrockiego, Epheskiego), żadnych inych powszechnych, ktore się po tych czyniły, ani stolice tey ś. biskupa Leona, za ktorego powodem zbor Chalcedoński zebrany był, nie przyięli, powiadaiąc, isz tak byli sprawieni, isz zbor Chalcedoński y przerzeczony Leo potępionego błędu Nestorowego naśladować miał, — daliśmy im sprawę, isz fałszywie sprawieni są, a isz synod Chalcedoński y przebłogosławiony Leo swiętobliwie y prawdziwie o dwu naturach w Chrystusie przeciw niezbożney Nestorowey y Ewtychesowey nauce postanowił. Y roskazaliśmy im, aby tego przebłogosławionego Leona, ktory był prawym słupem wiary, świątobliwości wszelakiey y nauki pełny, za świętego y miedzy święte słusznie poczytanego mieli y czcili. A żeby nie tylo trzy zbory ś., ale wszytki ine powszechne, za powodem biskupow Rzymskich porządnie vczynione, iako y inni wierni, ze czcią przyięli.

«Piąte. Dla tychże Ormian tak tera||**(317)**znieyszych, iako też y potomnych łacnieyszey nauki około prawdy sakramentow kościelnych, daliśmy im tę w krotkości zawiązaną naukę: «Siedm iest Nowego Zakonu sakramentow» etc. Krotka a potrzebna o siedmi sakramentach kościelnych nauka iest im podana. A około naświętszego sakramentu Ciała Bożego to im też polecono w te słowa: Ponieważ tak kościoł ś. Rzymski, od przebłogosławionych apostołow Piotra y Pawła nauczony, iako tesz y inne kościoły Łacińskie y Greckie (w ktorych wszytkie świątobliwości y nauki światłość od początku nastawaiącego kościoła świeciła) tak chowali y chowaią, — barzo iest nieprzystoyno, aby ktora ziemia s tym się powszechnym y słusznym zwyczaiem zgadzać nie miała. Skazuiem, aby się y Ormianie z wszytkim światem chrześciańskim zgadzali, ażeby ich kapłani w ofiarowaniu kielicha trochę wody w wino mieszali. Bo wedle świadectwa doktorow ś. wierzem, isz sam Pan tak ten sakrament w winie, z wodą mieszanym, posta[no]wił. Co tesz służy ku znamionowaniu Pańskiey męki. Bo tak (mowi ś. Alexander papiesz Piąty) od Piotra ś., isz w ofiarze taiemnic, ktore przy mszy Panu ofiaruią, chleb tylo, a wino, z wodą mieszane, na ofiarę kłaść się ma. Nie samo wino, nie sama woda, ale oboie zmieszane. Bo oboie, to iest krew y woda, z boku Chrystusowego wypłynęło. Ktemu tesz to służy na znak pożytku tego sakramentu, ktory iest ziednoczenie ludu ||**(318)** chrześciańskiego z Chrystusem. Bo woda lud znaczy, wedla onego pisma, wielkie wody wielki lud są [4].

«Szoste. Daiem tym posłom krotkie ono wyznanie wiary, przez błogosławionego Athanazego pisane, ktore się tak ma: «Ktokolwiek zbawion być chce» etc.

[4] На полѣ: «Apoca. 17».

«Siodme. Daiem im dekret ziednoczenia, z Greki skończonego y na tym powszechnym zborze Florenckim obwołanego, ktore się tak ma: «Ewgenius etc. Raduycie się»,—iako wyższey.

«Ośme. Miedzy innemi rzeczami, y o tem była z Ormiany gadka, ktorych by dni święcić mieli ty święta, to iest: Z[w]iastowanie P. Mariey Dziewice, Narodzenie ś. Iana Chrzciciela, y Narodzenie y Obrzezanie P. naszego Iezusa Chrystusa, y Ofiarowanie iego w kościele albo Oczyścienie P. Maryey Dziewice. Y dosyć iaśnie prawda się pokazała, tak z świadectwa oycow ś., iako ze zwyczaiu kościoła Rzymskiego y inych wszytkich powszechnie v Łacinnikow y Grekow. A tak aby w takich swiętach miedzy chrześciany rozne obrządki nie były, z czegoby wzruszenie miłości vrość mogło, skazuiem tak, iako prawdzie y rozumowi przystoi, wedle wszytkiego świata zachowania, aby tesz y Ormianie święto Z[w]iastowania P. Mariey dnia 25 marca, Narodzenie Iana ś. Chrzciciela 24 czerwca, Narodzenie, wedle Ciała, Zbawiciela naszego 25 grudnia, Trzech Krolow 6 stycznia, Ofiarowanie Pańskie do kościoła albo Oczy||**(319)**ścienie Bogarodzice wtorego lutego dnia—znakomicie święcili.

«To wszytko postanowiwszy przerzeczeni posłowie Ormiańscy, swym y swego patryarchy y wszytkich Ormian imieniem, ten zdrowy synodalski dekret, ze wszytkimi iego artykuły, wykłady, postanowienim, podanim, roskazanim y wszytkę naukę, w nim opisaną, y to wszytko, czego vczy y co trzyma ś. stolica apostolska y kościoł Rzymski, ze wszelakim nabożeństwem y posłuszeństwem przyięli, przyimuią y obłapiaią. Ktemu ty wszytki doktory y ś. oyce, ktore kościoł Rzymski pochwalił, tesz y oni z vczciwością przyimuią. A ktore osoby y rzeczy ten kościoł Rzymski gani y potępia, oni tesz y za zganione y potępione maią, wyznawaiąc, iako prawdziwi synowie posłuszeństwa, tym imieniem, iako się rzekło, isz tey stolice apostolskiey, cokolwiek postanowi y roskaże, wiernie posłuszni będą. Data w Florencyey na iawnym zasiedzeniu, w kościele wielkim czynionem. Roku Pańskiego 1439, 22 dnia listopada, papiestwa naszego roku dziewiątego».

Rozdział 20 [1].

Iako Grekowie, do domu przyiachawszy, za wzburzenim czerncow prostych a vpornych przes Marka Epheskiego, synodu ś. y iedności koscielney trzymać nie chcieli y w ręce pogańskie wpadli. Y o Sidorze abo Isidorze, Kiiowskim metropolicie.

||**(320)** Gdy się Grekowie z ośmego zboru w wielkiey zgodzie, iedności y miłości z Łacinniki roziachali, Marek Epheski, rozsiewca niezgody miedzy bracią y sługa dyabelski, w Carogrodzie y po wszytkiey Grecyey czernce proste a vporne wzburzył y lud pospolity. Ktorzy, po rynkach Carogrockich biegaiąc, iako bezrozumni, oyce ony ś. y zbor ich potępili, y na Łacinniki wołali: «przeklęci y ci z nimi, co nam ich kacerstwa przynieśli»! A chociaż cesarz Ian Paleologus, ktory w Florencyey był, statecznie się zachował, y Gennadius Scholarius, katolik, ktory też na ośmym zborze był, na stolicy y patry-

[1] Въ подлинникѣ опечатка: «21»; та же опечатка и во 2 изданія; между тѣмъ, въ оглавленіи при обоихъ изданіяхъ ошибки этой нѣтъ.

archostwie Carogrockim po Iozephie siedział, y księgi o zwierzchności kościoła Rzymskiego y papieskiey ten Greczyn napisał [2],— wszakże isz ci krotko byli na tych vrzędach y prze bunty y wzburzenia popierać rzeczy postanowionych nie mogli [3], po ich śmierci, gdy syn tego lana cesarza Konstantyn Iedenasty na państwo ||(321) nastąpił, wszytek kościoł Grecki iawnie się y z cesarzem y z patzyarchą od iedności ś. oderwał a znowu Rzymiany, iako heretyki, przeklinał.

A Isidor, metropolit Kiiowski, iadąc ze Włoch do swey Rusi, niosąc on ś. pokoy y iedność na granicy Polskiey, iako pisze Miechowita [4], z wielką czcią w Sandeczu albo w Sączu od Zbigniewa kardynała y biskupa Krakowskiego przyięty iest. Y tam w kościele Rzymskim po Grecku, iako iedney wiary katolickiey biskup y iedney głowy członek, mszą ś. służył v iednegoż ołtarza, co y biskup Krakowski. O, iakoby to miła iedność, byśmy tego y tu w Wilnie doczekali! Niosąc tedy do Rusi ieden list ziednoczenia papieski z ołownymy, a drugi cesarski z złotymi pieczęciami (iako mowi Miechowita), iako mniemam, przez nieiaki czas Ruskie te narody, ktore są pod krolem Polskim y [w] wielkim księstwie Litewskim, do iedności ś. przywodził y nauczał. Ale gdy do Moskwy (bo Moskwa w ten czas nie miała inszego metropolita, iedno Kiiowskie||(322)go) przyiechał, tenże Chrystusow pokoy przynoszący, gdzie iuż byli Grekowie Carogroccy znowu odszczepieńcy vprzedzili y niezgodę wsiali miedzy bracią, — poimany był y na srogie więzienie od Moskiewskiego posadzony, o to, iż iedność y pokoy Chrystusow, ktory oni kacerstwem zwali, przynosił y opowiedał. Nie wstydzili się metropolita y, iako oni mowia, mironosiciela swego, od Boga y stolice Piotra ś. posłanego, na cięszkie więzienie dać y męczyć, y wszytki iego dobra pobrać y z metropolictwa zkładać. Co on. dla tey prawdy Bożey, dla iedności chrześciańskiey, s ktorą, iako prawy Chrystusow apostoł, chodził y ktorey się [nic] [5] nie wstydził, ani w sprosnym więzieniu y okowach siedząc zaprzał, skromnie y pokornie, iako Chrystusow męczennik, cierpiał. Y na śmierć się za to vmrzeć gotował, bo słyszał, iż go zgubić chcieli. Lecz, iako Piotr ś. [6], anielską mocą z więzienia wybawiony od Boga był, aby tymże statkiem y w tey koronie męczeńskiey y Greki karał. Bo gdy się do Rzymu wrocił ten Isidor, Mi||(323)kołay papież Piąty [7], iako kardynała y wielce vczonego człeka w Greckim y w Łacińskim ięzyku, wyprawił go do Carogrodu — Grekow wszytkich y cesarza Konstantego, ktorzy iusz byli zgoła od kościoła znowu odstąpili y zbor ośmy zbluznili, vpominaiąc, aby kościoła ś. nie targali a w iedności wiary żyli, grożąc im prętkim od Boga skaranim. Bo, iako pisze Gennadius Scholarius Grecki [8], napisał był list do wszytkich Grekow papież; miedzy innymi słowy tak im prorokował: «Czwarty rok iuż temu niepłodnemu drzewu Greckiemu przychodzi, w ktorym wycięte będzie» [9]. Co się w kila lat abo w niecałe dwie

[2] Послѣ этого, во 2 изд. прибавлено: «ktore się słusznie od kogo na ięzyk nasz przetłumaczyć maią». [3] На полѣ: «Sanderus in Monarchia Ecclesia. libro 7». [4] На полѣ: «Miechouienen. lib. 4, cap. 57; Cromerus, lib. 22». [5] Взято изъ 2 изданія. [6] На полѣ: «Acto. 12». [7] На полѣ: «Platina in vita Nicol. 5». [8] Во 2 изд. на полѣ: «Proroctwo papieża Mikołaia na Greki». [9] На полѣ: «Luc. 13».

lecie zstało. Iachał Isidor do Carogrodu, vpominał, mowił y śmiele Greki karał, grzech ich taki y niestatek y swą wolą przekładaiąc, y pomstą od Boga grożąc, obiecuiąc, ieśli się do Pana Boga y iedności kościoła iego nawrocą, iż w ręce pogańskie nie wpadną. Ale gdy zakamiali nie chcieli, iako prorok Hieremias, z grzeszniki onymi nievkaranymi, w oblężenie miasta wpadł. Bo przyszli Turcy ro||**(324)**ku Pańskiego 1453 [1], a przez pięćdziesiąt y kila dni miasto oblekwszy, sześćdziesiątego dnia [2] Carogrod wzięli, Boskie y ludzkie rzeczy pogwałcili, cesarza samego zabili, w krwi chrześciańskiey brodzili y, głowę wszytkiego Wschodnego chrześciaństwa wziąwszy, do Europy y do Zachodnych krolestw wrota sobie odszczepieństwem y vporem Greckim otworzyli.

Tak się skończyło państwo Greckie! Tak się odszczepieństwa y nieposłuszeństwa ku kościołowi Bożemu zapłaciły! Czego się żal, Boże!

Isidor, iako Platyna [3] powiada, ktory, dla wiary ś. y iedności, drugie to więzienie y niebespieczeństwo ochotnie cierpiał, zataiony w grubych szaciech, pogańskiey ręki vszedł. Y snać [4] się do Moskwy wrocić y tam męczeńską koronę odnieść na koniec miał, o onę prawdę katolicką y iedność a pokoy Chrystusow zamordowany.

Wielki to, zaprawdę, człek y mąż apostolski, nie tylo mocnością wiary, ale y krzyża Chrystusowego cierpliwością wsławiony. Nie mnieyszy tu od onych zącnych y wielkich sług y męczenni||**(325)**kow Chrystusowych, ktorego krew niewinna woła na cię, narodzie Ruski, abyś Grekom tego tak zapamiętałego vporu nie pomagał, ale, ieśli oni nie chcą, wroć się ty do onych ś. oycow starych Greckich, ktorzy w iedności powszechnego kościoła y stolice apostolskiey żyli. Do czego co cię pobudzać ma, y coś zbawieniu swemu winien — z tey części trzeciey zrozumiesz.

Zamknienie tey wtorey części [5].

Iako czterzmi cudy ten ś. osmy zbor P. Bog wsławić raczył na więtsze potępienie tych, ktorzy go nie trzymaią. A iż o vporze Grekow sami Grekowie świadczą.

Abyś obaczył każdy, iako sam w dobrowolne potępienie idziesz, ktory tego ś. zboru nie słuchasz, ani na nim przestaiesz, a tą vnią, ktora się na nim stała, gardzisz, obacz, iakiemi cudy, iako czterzmi [6] drogiemi kamieńmi, ten synod P. Bog ozdobić raczył.

Pierwszy się zda być nawiętszy ze wszytkich: isz narody chrześciańskie ze wszytkiego świata, gdzie iedno imię y sława chrześciańska kiedy zaszła, o ||**(326)** nim nie tylo wiedzieli, ale tesz nań zezwolili iednem sercem, iednemi vsty, a zwłaszcza, isz oni chrześcianie, tak dawno oddzieleni od iedności kościelney, z tak dalekich stron, za dziwną pomocą Bożą, nań przyiachali, na iedno, się, iako mąsz ieden y ciało iedney głowy Chrystusowey zgodzili, a co ieszcze dziwnieyszego iest: wszyscy się do matki swey, do kościoła Rzymskiego, iako corki, przyznali, a tę starą

[1] На полѣ: «Calcocondilas, lib. 8». [2] Послѣ этого, во 2 изд. добавлено: «w Dzień Ducha Ś., w dzień świąteczny». [3] На полѣ: «Platina, ut supra». [4] На полѣ: «Sanderus in Monarchia, fol. 556». [5] Это «заключеніе» не указано въ оглавленіи, въ обоихъ изданіяхъ. [6] Во 2 изд.: «piącią».

matkę swoię, v ktorey mleko ewanieliey ś. zsali, vczcili. Krwie oney, z niey wziętey, żadna starowieczność wyniszczyć nie mogła; przedsię matkę swoię dzieci w tak długi czas poznały. To nie są ludzkie sprawy, ale Boskie dziwne.

Drugi cud iest, isz P. Bog wzbudził patryarchę Carogrockiego Iozepha, ktory po oney zgodzie z wielkiey radości, iako biały łabęć z Symeonem starcem [7], piosnkę onę przed śmiercią zaśpiewał: «iusz teraz wypuść sługę twego, Panie, gdym tey iedności doczekał». Y oznaymił mu P. Bog godzinę śmierci iego, y kazał taki testament Grekom y wszytkim synom swo||(327)im duchownym napisać. To są, zaprawdę, nie ludzkie sprawy.

Trzeci. Isz się proroctwo Mikołaia papieża Piątego nad Greki, ktorzy tym zboręm ś. albo więcey Panem Bogiem y iednością kościoła iego wzgardzili, spełniło: isz suche drzewo czwartego roku, to iest w czwarte sto lath, iako się dzielić od papieża poczęli (rok za sto cierpliwość Boża liczyła) od Turkow wycięte iest. To proroctwo z Ducha Ś., a nie z ludzkiego dowcipu vrosło.

Czwarty ten iest cud, isz Isidor, tego ś. zboru y iedności chrześciańskiey broniąc, cudownie y od Moskwy y od Turkow wyzwolony iest,—a tak wielkim a męczeńskim sercem zdrowia o to nastawiał. A co ieszcze więcey — ieśli tak iest, iako drudzy twierdzą, o ten pokoy y ś. iedność y nawrocenie Grekow y Rusi, iako męczennik, zabity iest. Kto to pilnie y dobrym sercem vważy, pozna sprawy Boże a głosu Bożego, ktory go do iedności ś. kościoła iednego wzywa, vsłucha [8].

Zamykaiąc tę wtorą część a vpor ||(328) nieznośny Grekow pokazuiąc, przywodzę ich historyka Greckiego y zdanie iego o ośmym zborze y o takim niestatku nieszczęśliwych Grekow, ktoremu rychley, podobno niżli Łacińskiemu, wiarę dadzą ci, ktorzy przy nich stoią. Ty są słowa Laonika Kalkokondyle [9]:

«Rzymianie (powiada) y nawyższy biskup ich, żadney pogody nie opuszczaiąc, posyłali do Grekow, aby, się ziachawszy na iedno mieysce y concilium abo zbor czyniąc, zgodę z strony wiary ś. miedzy sobą spoili. Lecz Grekowie, przez wiele lat swary przeciw Rzymianom wszczynaiąc, nie chcieli oycowskiego nabożeństwa swego zamieszać. Na koniec Ian Paleologus, krol Grecki, nabrawszy w Carogrodzie biskupow y vczonych Grekow, ziachał się z biskupem Rzymskim Ewgeniuszem Czwartym. Tedy Grekowie y Rzymianie z strony rzeczy, wierze ś. służących, zgodzili się. Ale Grekowie, ktorzy byli doma zostali, nie chcieli tego chować, co się we Włoszech na synodzie stanowiło. Stąd znać (powiada), isz Grekowie z strony wiary ś. vstawicznie niezgody siali y mnożyli».

S. tych słow tak niepodeyrzanego świadka Greczyna o swych Grekach taką prawdę, ktora się w tey wszytkiey części wtorey wywodziła, vzna||(329)waiący, obacz każdy, iako papieżowie y ten ś. Łaciński kościoł był zawżdy zgody y iedności Chrystusowey przyiacielem

[7] На полѣ: «Luc. 2». [8] Послѣ этого, во 2 изд. добавлено «пятое» чудо: «Piąty cud liczyć się może, iż, w dzień świąteczny Ducha Ś., w Tureckich rękach Grekowie zginęli, na wielki y iasny znak, iż ich P. Bog za bluznierstwo na Ducha Ś. karał. Bo to był naprzednieyszy artykuł, ktorym swoie odszczepieństwo pokrywaią, y do tego czasu vpornie pochodzenia Ducha Świętego od Syna bronią». [9] На полѣ: «Rerum Turcicarum, lib. 1».

y fundownikiem y do niey wieść y vpominać Grekow nigdy nie przestał, wiedząc, isz, okrom niey, zbawienia dusz swoich mieć nie mogli.

Z drugiey strony dàie znać tenże Greczyn, iako kościoł Rzymski żadney przyczyny nie dał do rozerwania. Lecz sami Grekowie w rosterkach się y niezgodzie kochali, one siali y mnożyli, od iedności vciekali y rzeczy, ku pokoiowi a społeczności ś. postanowione, psowali, a targać ie y rozsypować śmieli.

Boże pokoiu y Pasterzu wielki nasz, Fundowniku iedności, Iezu Chryste! Ktoryś przyszedł zbierać, a nie rozpraszać! Weyrzy na nie, a day im w tey niewoli pogańskiey, ktorąś ich dla tego odszczepieństwa dotknąć raczył, serce skruszone! Plaga twoia niech się im tak, iako Pharaonowi, na zatwardzenie y zaślepienie oczu ich nie obraca, ale raczey na powstanie ich. W ktorym Ciebie y twego na ziemi namiestnika||(330) szukaiąc y do twey iedności ś. z pokorą się wracaiąc, niechay naydą przed okiem twoim Boskim hoyne miłosierdzie, y s tey niewoley wyswobodzenie ku wolney służbie twoiey! Zmiłuy się nad ludem twoim y owcami owczarniey iedney twoiey! A tym Ruskim narodom day ten rozum, żeby ich w tak ślepym vporze nie naśladowali, ale raczey imi się karząc w przybytku domu twego y w iedności Ciała twego osadzeni y sobie y braciey swey zgubioney miłosierdzie twoie wielkie a nieprzebrane ziednali. Ktory z Oycem y Duchem Ś. kroluiesz na wieki. Amen.

||(331) TRZECIA CZĘŚĆ.

O PRZESTRODZE Y VPOMINANIU NARODOW RUSKICH, PRZY GREKACH STOIĄCYCH, ABY SIĘ Z KOŚCIOŁEM Ś. Y Z STOLICĄ RZYMSKĄ ZIEDNOCZYLI.

PRZEDMOWA.

Na przestrogę y vpominanie narodow Ruskich, za Grekami idących, vżywam słow krola Ezechiasza [1], ktory ostatki one z dziesiąci pokolenia, od Ieruzalem y iedności kościoła Bożego odszczepione y ręką pogańską skarane, vpominał y wzywał do ś. iedności, mowiąc: «Synowie Izraelscy, wroćcie się do Pana Boga Abrahama, Izaaka y Izraela, a on się tesz wroci do tych ostatkow, ktore vszły rę||(332)ki krola Asyryiskiego. Nie bądźcie, iako oycowie waszy y bracia waszy, ktorzy odstąpili od Pana Boga oycow swoich; y dał ie Pan w zaginienie, iako sami widzicie. Nie zatwardzaycie krzcyce waszey, iako oycowie waszy, podaycie się Panu a wroćcie się do przybytku iego, ktory sobie poświęcił na wieki».

Także ia też mowię do ciebie, narodzie Ruski:

«Synowie iednego Boga Iezusa Chrystusa, chrztem ś. odrodzeni! Owce iedney owczarnie y iednego pasterza niewidomego, pod iednym widomym Piotrem niegdy skupione, chrześcianie, krwią Chrystusową oblani! Wroćcie się do Pana Boga, ktory w pokoiu, w miłości y w iedności mieszka! Wroćcie się do Chrystusa nierozdzielnego y do testamentu iego, na ktorym nam miłość y iedność odkazać raczył! Wroćcie się do wiary iedney, do owczarnie iedney y do pa-

[1] На полѣ: «2 Par 30, [ст. 6—8]».

sterza iednego [2], przy ktorym byli starzy y święci Grekowie, oycowie waszy, przez tysiąc lat y daley! Nie bądźcie, iako ci młodszy Grekowie, bracia waszy, ktorzy, tak wielekroć czyniąc ||(333) zgodę, postanowienia y ziednoczenia z kościołem Bożym nigdy nic statecznie nie trzymali, ale odmienni a nieprawi przeciw ś. zborom, nad vmowę, nad prawo, nad przystoyność y postanowienie kościelne y Ducha Ś., niezszywaną sukienkę Chrystusowę rozdzierali [3] y niedawno przed pułtorą stu lat to sromotnie vczynili. Y przeto dał ie Pan Bog w rękę Turecką, iako sami widzicie. Nie zatwardzaycie krzczyce waszey, abyście iarzma Chrystusowego w posłuszeństwie namiestnika iego Piotra ś. y potomkow iego nosić pokorni nie mieli, a w hardości waszey ginęli. Podaycie się pod rękę Bożą. Poćcie do oney mocney opoki y przybytku, do kościoła Rzymskiego, ktory sobie P. Bog poświęcił na wieki, isz go do tego czasu żadna stałość, ani okrucieństwo, ani kacerstwo obalić nie mogła, ani obali(li) [4] na wieki, dla słowa y obietnice onego, ktorym ziemia y niebo stoi [5]. Do czego czym się nawięcey przywodzić y iako tę ś. iedność wykonać macie, iuż, za pomocą Ducha Ś., w tey ostatney części przełożyć wam chcę».

Rozdział 1.

||(334) **Iako są niebeśpieczni zbawienia ci, ktorzy przy Grekach odszczepieńcach stoią.**

Wezmi przedsię, narodzie Ruski, a vważ pilnie: w iakim niebespieczeństwie zbawienia twego iesteś, idąc za temi ludźmi, ktorzy cię od iedności kościoła Bożego y od prawego pasterza twego oddzielili, a do miłości y zgody y iedności Chrystusowey takie złe serce vczynili? Patrz, iako od niey vciekaią, prawowiernemi się hydzą, y sami tylo chrześciańmi być chcą, inne wszytki Zachodne kościoły, bez prawa, bez rozumu, bez dowodu potępiaiąc. Obacz, ieśli to Duch iest Boży, duch miłości Chrystusowey, ktory rozprasza [y] [6] rozdziera, ludzie wadzi, a zgody nierad widzi?

Powadzić się y w swary zaść braciey—rzecz iest ludzka y przygodna; ale długo w gniewie trwać nie iest rzecz chrześciańska; a zgody y iedności niechcieć y od niey biegać a zawżdy ią rozparać—dyiabelskie iest dzieło.

Powadzili się Grekowie z Łacinniki, bracia iednego Oyca Chrystusa y iedney matki ko||(335)ścioła ś.—nie dziwno: ieden drugiemu iaką do gniewu przyczynę dał! Lecz Łacinnicy przez biskupa nawyższego, iako oyca obudwu, trwać w rosterkach nie chcieli, Greki przenaydowali, tak wielekroć do zgody vpominali. Często barzo papieżowie przez listy, księgi y pisania rozmaite y przez posły swoie Greki obsyłali y płaczliwie nad ich oderwaniem narzekaiąc wskazowali:

«Bracia mili! Członkiście nasze y krew ze krwie y kości z kości naszych! Czemuście się od nas odłączyli, a od iedney głowy swoiey, od nawyższego kapłana oddzielili? Czemuście [7] P. Boga, to iest iedności y miłości chrześciańskiey odstąpili, a innyście sobie ołtarz, inny kościoł vczynili, okrom tego, w ktorymeście przez tysiąc lat prawie z swemi przodkami zbawienie swoie naydowali?

[2] На полѣ: «Psal. 75; 1 Ioan. 4; Ioan. 17; Ioan. 10». [3] На полѣ: «Ioan. 19». [4] Во 2 изд.: «obali». [5] На полѣ: «Matt. 16; Łuk. 22». [6] Взято изъ 2 изданія. [7] На полѣ: «Iosu. 22».

Czemuście nami y towarzystwem naszym wzgardzili? Ieślisz my [1] wam iaką przyczynę dali, ziedźmy się do kupy na synod ś., zdaymy się na wyrok Ducha Ś., ktory w synodziech porządnych kościoł Chrystusow rządzi! || **(336)** Przestaniem na tym, co biskupi świata wszytkiego naydą. Iedno się nie targaymy a rosterkow w chrześciaństwie nie rozmnażaymy! Nie daymy pociechy pogaństwu y nieprzyiacielom wiary ś., aby się z naszych rosterkow weselili a rozdwoione y niezgodą osłabione opanować y kościoł Chrystusow gubić mogli!»

Tak na Greki wołali wszyscy iakmiarz od pięci set lat y daley papieżowie, iako y sami Grecy znaią (okrom onych starszych, ktorzy Greki z rozmaitego herctyctwa wyrywali y za tę iedność, iako Marcin y Sylueryus, papieżowie, krew rozlali, y innych wiele posłow papieskich Grekowie pogubili). Szczęściło się niektorym, iako Adryanowi Wtoremu, Innocentemu Trzeciemu, Grzegorzowi Dziesiątemu, ale nie długo. Co się około iedności z Greki na ś. zborach postanowiło, to Grekowie targali, a nic statecznie nie trzymali.

Nakoniec poszczęścił P. Bog Ewgeniuszowi Czwartemu w Florencyey, iako się rzekło. Przyiachali Greko||**(337)**wie z patryarchą y cesarzem swoim, Łacinniki o przydanie onego słowka w Kredo «y od Syna» obżałowali, sprawę wzięli. Prawdę y niewinność kościoła Rzymskiego nalezli, zgodę ś. y iedność postanowili, podpisali, zapieczętowali. Zwierzchność papieżowi mocą wielkiego synodu wyznali, y przy swoim cesarzu, y w pocałowaniu y spolnym obłapieniu, y w daniu pokoiu Chrystusowego, z wielkim się weselim roziachali. Ale (niestety y wspomnieć przykro!) do domu przyiachawszy, wszytko wniwecz obrocili, miłość y iedność zrzucili, pokoy skazili, postanowienie Ducha Ś. zbluznili, znowu Łacinniki doma pokątnie potępiwszy, do swego się błota (y dyabelskiego dzieła, to iest) [2] rosterkow y odszczepieństwa wrocili.

Obaczże, narodzie Ruski, za iakim vporem y niewstydem y prawie, iż tak mam rzeć, szaleństwem [3] idziesz. Izali to (nie dyabelskie dzieło—) [4] od zgody vciekać a nigdy się niechcieć iednać? A co ieszcze gorzey—wiary, słowa, ślubow, sądow, zmowy przy||**(338)**stoyney y porządney nie trzymać? Iusz v ludzi nigdy nic pewnego, ani w duchownych, ani w świeckich sprawach nie zostanie? Iusz y po synodach nic y sądow żadnych nie trzeba! Iusz pokoiu, miłości, wiary, sprawiedliwości nigdy miedzy ludźmi nie będzie! Rychley by bez słońca świat być mogł, niżli ludzie bez rządu y trzymania rzeczy tych, ktore się raz postanowią. A zwłaszcza na porządnych ś. zborach powszechnych, gdzie każdy chrześcianin wyznawa y wierzy, isz tam Duch Ś., gdy o wiarę ś. rzecz iest, wszytko stanowi. Y tam ono słowo apostolskie [5] brzmi: «tak się nam zdało y Duchowi Ś.» Obaczże, za iakimi ludźmi idziesz, a iako cię nie tylo w to sprosne a vporne odszczepieństwo, ale y winę zbawienia twego niebespieczności prowadzą. Bo wszytcy v Grekow y z Greckiego kościoła przełożeni duchowni za

[1] Во 2 изд.: «ieśliśmy». [2] Взятое въ скобки во 2 изд. опущено и замѣнено предлогомъ: «do». [3] Во 2 изд., вмѣсто этого слова: «głupstwem». [4] Взятыя въ скобки слова во 2 изд. опущены и замѣнены слѣдующими: «vczniom Chrystusowym, ktorym na testamencie Mistrz ich, za nie vmieraiący, miłość zostawił, przystoyno iest». [5] На полѣ: «Acto. 15».

tym odszczepieństwem na dostoyności nie wchodzą drzwiami, ale inędy, iako włazowie [6]. Ponieważ [7] od głowy y od nawyższego biskupa, iako byli przez lat dziewięć||**(339)**set zwykli, mocy nie biorzą; ani na patryarchę żadnego Carogrockiego, a pogotowiu na żadnego, ktory od niego moc duchowną bierze, papież nie zezwala, y owszem iego wyklina, i innego Carogrockiego patryarchę **(**w Włoszech**)** [8] mianuie [9]. A iakosz oni do skarbow Chrystusowych otworzyć komu mogą, ponieważ kluczy od nawyższego klucznika Piotra ś. y potomka iego, ktoremu samemu, iako starszemu wszytkiego kościoła, klucze dane są, nie bierzą? [10] Zatymże idzie, isz wszyscy ich biskupi y popowie, aczkolwiek poświęcenie maią (ieśli sukcesia [11] v nich nierozerwana [12] tr*f*a; bo y w tym podobno mogł by kto za takim nieporządkiem ich wątpić), ale mocy na rozgrzeszenie y rozwiązanie nie maią. Wszytkim iest w takiey klątwie y oddzieleniu od głowy y [od] [13] starszego zahamowana. **(**Przetosz nikogoż prawdziwie nie rozgrzeszaią y, vrzędy swoie kapłańskie sprawuiąc, grzeszą. Y ci, co od nich sakramenta biorą, w tymże grzechu są, y nic od nich ku pożytkowi zbawiennemu brać nie mogą**)** [14].

||**(340)** O, byś na to oczy otworzył, narodzie Ruski, a vważył, iako to są wielkie y prawdziwe rzeczy, ktorych byśmy my, katholicy, ktorzy iaśniey na ty duchowne sprawy y taiemnice wiary patrzem, mowić nie śmieli. Lecz y wy sami to baczyć możecie: isz popowi może moc na rozgrzeszanie y na służenie y na inne kapłańskie vczynności władyka zahamować, a władyce metropolith, a metropolitowi patryarcha. A ponieważ patryarcha Carogrocki ma y mieć musi starszego, a inny nie iest, iako się pokazało, iedno papież, — może papież wszytkę moc zatrzymać patryarsze, isz iey ani sam vżywać, ani innem wolnie y słusznie podać nie może. Iakosz się tak dzieie. Toć iest wierna a ista prawda y nauka y wiara kościoła Bożego. Na ktorą gdy się rozmyślisz, masz się na co wezdrgnąć, a o ś. iedności y obroceniu się do tych kluczy y skarbow Bożych y do klucznika Chrystusowego pomyślić.

Nakoniec [15] odszczepieństwo tak iest od kacerstwa bliskie, iako kłos od ||**(341)** ziarna, w ziemię wrzuconego. Bo iako mała rana na początku codzień więc*z*sza, gdy iey nie goisz, roście, — tak odszczepieństwo od kościoła co-dzień w nowe y więtsze błędy idzie, iż się z niego rozna y kacerska wiara vczyni. Bo bez wodza y bez głowy prę*t*ko owce zabłądzą, a im daley, tym więcey błędy rostą. A zwłaszcza za długim y starym barzo zaniechanim, gdzie się rola zależy, a nie chędoży; gdzie ogrod bez plewidła iest, chwastow y byla prętko narodzi, y prawie wszyciek zaroście, y dobre nasienie straci. Tak Grecki y Ruski kościoł, będąc bez zborow ś., bez nauki, bez porządnych pasterzow, y to, co dobrego się z początku wsiało, zepsować się musi takim oddzielenim y zaniechanim.

[6] На полѣ: «Ioan. 10». [7] Послѣ этого, во 2 изд. вставлено: «od Piotra świętego». [8] Во 2 изд. опущено. [9] На полѣ: «In bulla Coenae Domini». [10] На полѣ: «Matt. 16; Matt. 16; Ioan. 21». [11] Послѣ этого, во 2 изд. добавлено: «abo następowanie biskupa po biskupie». [12] Во 2 изд.: «rozerwan*e*». [13] Взято изъ 2 изданія. [14] Взятое въ скобки опущено во 2 изданіи. [15] Во 2 изд. на полѣ: «Odszczepieństwo bliskie iest kacerstwa».

A zwłaszcza gdy chrześcianie w ręce pogańskie wpadną, w ktorych do porządku, nauki y z innymi narody chrześciańskimi porozumienia przyść barzo trudno.

Rozdział 2.

Artykuły błędow tych, ktore się w Ruskim nabożeństwie nayduią.

|| (342) Ia tych niżey położonych błędow, z vrągania żadnego, ani z niechuci [1] nie wyliczam (nie day, Boże, czego bez vprzeymey miłości y ku zbawieniu bliżnich naszych vprzeymego [2] serca tu mowić), z pożalenim to wyczytam a w takim zaniechaniu y nieum[ie]iętności duchownych Ruskich dziwuię się, iż ieszcze czego gorszego nie masz. Tylo bych rad, abyś tego, narodzie Ruski, prawie palcem dotknął, iż odszczepieństwo od kościelney iedności bez wielkich błędow y heretyctwa y zbawieniu szkodliwych zabobonow być nie może.

1. Pierwszy a głownieyszy iest artykuł błędow Greckich — złe o Duchu Ś. rozumienie a vwłeczenie Synowskiey z Oycem w pochodzeniu Ducha Ś. rowności. O czym się iuż dosyć mowiło. W ktorym ieśli vpornie stoią, a tego prząą, iż Duch Ś. nie pochodzi od Syna, tak iako y od Oyca, nie tylo błąd iest, ale y kacerstwo sprosne.

2. Przeto odstąpienie od kościoła mowić śmieią, iż kościoł Rzymski, na mieysce Piotra ś. wstępuiący, nie ma zwierzchności y władzey od Boga daney nad kościołmi wszytkiego świata. To iest przeciw ewanieliey, || (343) ktora iednego pasterza Piotra widomego y namiestnika Chrystusowego wszytkich baranow y owiec Bożych vkazuie [3]; przeciw wszytkim ośmiom zborom, ktore za to, iako się vkazało, biskupa Rzymskiego zawżdy miały.

3. O świętych [4] trzymaią, iakoby ieszcze w niebie nie byli a na twarz Bożą nie patrzyli; ale do widzenia twarzy Bożey ciał zmartwychwstania czekaią. Co im też na ośmym zborze zadano. To iest przeciw pismu ś. y apostolskiey nauce [5] y przeciw wszytkim doktorom Greckim y Łacińskim.

4. Trzymaią, iż żadnego czyścu niemasz a przedsię się za vmarłe modlą, mieniąc podobno, iż potępionym w piekle pomoc dać swemi modlitwami, ofiarami y iałmużnami mogą. Co iest (sprosny) [6] błąd, kacerstwo y fałszywa nauka przeciw ewanieliey, apostolskiemu pismu [7] y doktorom ś. Co się na innym mieyscu wywodzi [8].

5. O małżeństwie ś. y związku iego nierozdzielnym w nowym zakonie nic nie trzymaią, rozumieiąc, iż się rozwiązać to może od ludzi, co się od samego Boga wiąże. Y przeto około tego wielkich iest y iawnych błędow dosyć miedzy nimi. Ieden ma kila żon żywych; a popowie y władykowie śluby Bogu vczynione y sakrament ten rozwięzuią; a możni, postrzikszy na czernyce iednę, drugą wolnie biorą, y ile ich chcą. Co iest przeciw słowom Bożym [9] y nauce katolickiey. Ażeby kto nie rzekł, iż to z swey woley ludzkiey y złey sprawy duchownych idzie, a || (344) nie z zakonu

[1] Во 2 изд.: «niechęci». [2] Во 2 изд.: «z szczerego». [3] На полѣ: «Ioan. 21». [4] Во 2 изд. на полѣ: «O tym na Greki pisze Greczyn Gennad. Scho.» [5] На полѣ: «2 Cor. 5». [6] Во 2 изданіи опущено. [7] На полѣ: «1 Cor. 3». [8] Послѣ этого, во 2 изданіи добавлено: «Te cztery błędy zadaie im ich Greczyn Gennadius Scholarius, y pisał przeciw swoim Grekom». [9] На полѣ: «Matt. 19».

Greckiego, — tedy niech wie, iż im to na ośmym zborze zadano iawnie. Y sprawuiąc się o to, mienili, iż bez przyczyny nie rozwodzą. A ono iedna na świecie przyczyna się nie naydzie, dla ktorey by ten się węzeł, gdzie się porządnie raz stanie, rozwiązać się tak mogł, aby drugą żonę, abo drugiego męża za żywota kto mieć mogł, abo mogła. Inna rzecz: gdzie nigdy prawe małżeństwo nie było, ani być mogło, abo gdy ie od mieszkania z sobą kościoł wyzwoli a żyć w czystości obiema, abo się zgodzić każe.

6. Powiadaią, iż nie może być więcey, iedno siedm synodow abo zborow powszechnych, y ktoryby iedno był ośmy, abo dziewiąty y daley, tedy iuż iest przeklęty. To iest wielkie głupstwo y fałsz, y do zguby kościoła Bożego droga? Bo nigdziesz się pokoy y iedność chrześciańska y obrona wiary ś. przeciw kacerstwom, ktore zawżdy powstaią, nie stanowi, iedno na ś. zborach, ktore im są gęstsze y częstsze, tym więtsza iedność chrześciaństwa y porządek kościelny roście, y przeciw fałszu obrona. Znać że się Grekowie ośmego zboru boią, na ktorym się błędow swych wstydzili, y oczyścić kościoł Rzymski musieli. Y tera*sz* od zboru ś., iako winni od sędziego, vciekaią. Kto zle czyni (pismo mowi) [10], od światłości vcieka; a kto dobrze, żadnego się sądu nie boi, ale idzie na światłość, aby się pokazały sprawy iego.

7. *Cz*wierdzą, iż w przasnym chlebie przenachwalebnieyszy sakrament poświęcon || **(345)** być nie może. Co iest głupi błąd a nierozumny przeciw pismu ś., ktore nie tylo to mowi, isz Pan wziął chleb (a nie mowi, ieśli przasny, abo kwaśny), ale iż czasu tego wieczerzą swoię sprawował, gdy kwas, wedle zakonney vstawy [11], nie tylo z domow, ale y ze wszytkiego krolestwa Żydowskiego wymiatano.

8. Na mszy swoiey abo obiedniey chlebu prostemu a ieszcze niepoświęconemu kłaniaią się y padaią; a po poświęceniu żadney czci przenaświętszemu sakramentowi y Ciału Bożemu nie czynią. Co poszło na bałwochwalstwo, ieśli nie iest szczere bałwochwalstwo. [O co ich też na ośmym zborze papież pytał, a sprawić się tego nie mogli] [12].

9. Twierdzą, isz się nie tylo słowem Bożym, ale y modlitwą kapłańską staie Ciało Boże y Krew na ołtarzu, iako na ośmem zborze przeciw temu ichże Bessarion pisał y mowił. Co iest wielki błąd, aby się co w tey mierze modlitwie kapłańskiey przypisać miało. Ktora drugdy iest brzydka przed Bogiem, gdy w grzechu v ołtarza służy; a iednak y nagorszy kapłan nie modlitwą swoią, ani zasługą, ale samym mocnym słowem Bożym ten wielki sakrament czyni [13].

10. Przenachwalebnieyszy sakrament, raz w Wielki czwartek poświęcony, cały rok dla chorych chowaią, mieniąc, iż się innych dni świeżo poświęconego chorym dać nie godzi. To iest wielka nievczciwość Ciała Bożego! Poniewasz osoba chleba trwać tak długo cało bez zprochnienia abo zepsowania nie może. Gdzie ieśli osoba y smak chlebowy ginie, pewna rzecz iest, iż tam Ciała ||**(346)** Bożego niemasz, y iest szczere (bałwochwalstwo y) [14] chorych oszukanie.

11. [15] Popowie ich, gdy co ciała Bożego zostanie po przyimowaniu wiernych,

[10] На полѣ: «Ioan. 3». [11] На полѣ: «Exod. 12». [12] Взято изъ 2 изданія. [13] Во 2 изд.: «poświęca». [14] Во 2 изд. опущено. [15] 11-ое «заблужденіе» опущено во 2 изданіи.

po obiedzie y naiadszy się, idą do cerkwie y ono, co zbyło, bez vczciwości abo z małą czcią nieprzystoynie iedzą. To iest wielka nievczciwość tak wielkiego sakramentu, o ktorym kościoł ś. postanowił, aby natszczo brany był. Y trafia się, iż sobie popowie na obiedzie podpiią.

12. [1] Nic o to nie dbaią, gdy, w niedostatku wina, gdzie ludzi wiele do stołu Bożego idzie, wodę mieszaią, po poświęceniu kielicha, tak barzo, iż tam smaku winnego nic czuć nie będzie. To gdy tak iest, szczera iest omyłka ludzi, ktorzy mniemaią, aby tam Krew była Pańska. Poniewasz gdzie prawego wina y winnego smaku nie masz, poświęcona być Krew Pańska nie może, ani tam iest.

13. [2] Spowiedź tesz ś. v nich w lekkiey wadze iest. Bo popowie idą do mszey bez spowiedzi w nawiętszych grzechach, a nie spowiadaią się, iedno iako lud pospolity, raz w rok. To iest nie tylo wielka krzywda przenaświętszemu sakramentu, tak do niego sprośnie iść mogąc się spowiedzią ś. (bez ktorey gdy być może żadne odpuszczenie grzechow nie iest) oczyścić; ale też zatracenie duszne tego, ktory nie godnie, wedle apostoła [3], przystępuie. Bo nie tak są święci popowie ich, aby przez rok zgrzeszyć nie mieli. [A lud pospolity nie czynią spowiedzi prawey, iedno iako im pop z xiąg czyta] [4].

14. [5] Bierzmowania ś. y potwierdzenia za sakrament kościelny nie maią; a wszy*t*cy || **(347)** przeciw ś. pismu twierdzą, żeby ie pop dawać zawżdy mogł, iakosz y każdy z nich daie. Co się słowu Bożemu sprzeciwi, ktore vkazuie, isz tego sakramentu żaden mnieyszy kapłan, okrom apostołow, na ktorych mieysce biskupowie wstąpili, nie dawał [6].

15. [7] Pomazanie ostatnie oleiu ś. kładą na vmarłe, y tego sakramentu nad samym bezdusznym ciałem vżywaią. To iest błąd wielki y nieznośny, aby sakrament, ktory samym tylo ciałom y ziemi, okrom dusze, służył.

16. [8] Na potłumienie czystości ś., w pismie ś. zaleconey, y cnoty wysokiey nowego testamentu, żadnego do kapłaństwa nie przypuszczą, z vstawy y z zakonu, ktory by żony nie miał, tak isz żadnego popu v nich bez żony nie naydziesz. To iest srogi grzech—dary Boże, czystości ś., psować a wszytkim łaski tey, ktorą Bog niektorym hoynie dać może, vwłoczyć. Iest tesz to niemała krzywda ś. czystości, ktora tak zelżona iest, isz ią od dostoieństwa kapłańskiego odmiataią.

17. [9] Gdy na kapłaństwo y inne stany duchowne władykowie święcą, żadną miarą bez pieniędzy być nie może, aby tyle a tyle kop za to dać nie miał poświęcony. Czego sobie za grzech nie maią. A ono to iest sprosne świętokupstwo, w ktorym dary Ducha Ś. pieniądźmi z Symonem czarnokxiężnikiem, ktorego Piotr ś. o to zgromił, szacuią [10].

18. [11] Chrzysma ś., powiadaią, isz poświęcić żaden władyka y metropolit nie może, okrom samego patryarchy. To iest błąd wielki y ciągnie z sobą wiele

[1] 12-ое «заблужденіе» опущено во 2 изданіи. [2] Во 2 изд. это «заблужденіе» помѣщено на 11-мъ мѣстѣ. [3] На полѣ: «1 Cor. 11». [4] Взято изъ 2 изданія. [5] 14-ое «заблужденіе» опущено во 2 изданіи. [6] На полѣ: «Acto. 8». [7] 15-ое «заблужденіе» опущено во 2 изданіи. [8] 16-ое «заблужденіе» опущено во 2 изданіи. [9] Это «заблужденіе» помѣщено во 2-мъ изданіи на 12-мъ мѣстѣ. [10] На полѣ: «Acto. 8». [11] 18-ое «заблужденіе» опущено во 2-мъ изданіи.

nieprzystoy||(348)ności. Bo dostaiąc z tak daleka krzyzma, bez ktorego sakramenty niektore być nie mogą, wiele ludzi zawodzą, y sami się omylaią, gdy albo zginie, albo się zfałszuie, albo się dawnością czasu zepsuie. A ono w katolickim kościele co-rok się odnawia od biskupa, dla potrzeb chrześciańskich.

19 [12]. Zwierzchym ceremoniam y obrządkom więcey dufaią [13], niżli trzeba [14]. Y w obrazach ś., y około wzywania ś. Bożych, y w innych kościelnych rzeczach wiele maią nieprawości, iako to, za nievmieiętnością y wielkim przez tak długi czas synodow y naprawy potrzebney zaniechanim, być musi, isz się bez sprawy y nauki y czyścienia a plewidła kapłańskiego z nabożeństwa wiele rzeczy w zabobony y złe vżywanie obraca [15].

Rozdział 3.

Isz o wielkie rzeczy idzie, a isz inna wiara iest v Rusi za Greki idącemi [16].

Tu, iako baczysz, narodzie Ruski, nie liczą się rzeczy te, ktore ku cerymoniam, to iest ku temu, na czym wiara nie należy, służą, z czym y bez czego wiara być dobra może. Nie idzie tu o śpiewanie alleluiey, ani o święconą wodę (iako nam Grekowie zadaią), ani o dłuższe, albo krotsze posty, ani o brody zapuszczone, albo || (349) podstrzygane; ale o rzeczy, wierze ś. służące, ktore wyznać na zbawienie potrzeba, bez ktorych zdrowa nauka y cała wiara być nie może, a o ktorych iedna wiara y iedno wyznanie, iedno serce y iedny vsta być maią miedzy wszytkimi na świecie chrześciany. W czym ieśli się nie zgadzamy, wiary iedney nie będzie. A dwie sobie rozne być dobre nie mogą: albo ta dobra, a ona zła; albo ta zła, a ona dobra.

Wiem, isz miedzy wami wiele iest takich, ktorzy mowią: «iednać to wiara v Grekow y v Rzymian, sami tylko heretykowie—Zwinglani, Luterani, Nowochrzceńcy y inni złą wiarę maią». Boże, day by tak było! Prawda, isz oni starzy święci Grekowie y prawie świat wszystek nie miał inney wiary rozney, iedno tę, ktorey Rzymian nauczył Piotr ś. y Paweł. Ale kto się dziś przypatrzy, a tych waszych Grekow, ktore sobie za starsze swoie duchowne macie, pilnie spyta, co o Rzymskim y Łacińskim kościele trzymaią, wielka się rozność y wielka nienawiść przeciw nam katolikom || (350) v Grekow naydzie.

Słyszę, isz przed lat kilkiem albo kilanaście tu w Wilnie był nieiaki nauczony człek duchowny, z Carogrodu posłany od patryarchy do was. Tego, iako mam sprawę, namowicieście żadną miarą nie mogli, aby do i. m. k. biskupa dzisieyszego Wileńskiego Waleryana szedł a iego przywitał. Mienił, iż z nami katoliki społeczności żadney około wiary y rzeczy duchownych mieć się nie godzi, za heretyki nas poczytaiąc.

A w Moskwie — tak rzecz iest brzydka Rzymskiego kościoła chrześcianin, isz go za poganina być mienią, y za posługę Bogu maią — takiego tracić y zabiiać.

[12] Во 2 изд. это «заблужденіе» помѣщено на 13-мъ мѣстѣ. [13] Во 2 изд.: «ufaią». [14] Во 2 изд.: «potrzeba». [15] Въ Сборникѣ Ивана Ласицкаго (Spirae, 1582, стр. 222—224). Русскія «заблужденія» взяты, конечно, изъ 1-го изданія сочиненія Скарги. [16] Этотъ rozdział опущенъ во 2 изданіи.

To się ktemu mowi, isz teraznieyszy Grekowie nie tey wiary są, ktorey byli gdy z nami żyli w iedności ś., iuż inną sobie vczyniwszy, nas heretykami zowią, a inaczey o nas, niżli wy, ktorzyście, się prawdzie nauki naszey przypatrzyli, rozumieią. Oddzielaiąc się od nas, oddzieloną też y odszczepioną wiarę sobie vczynili, ktora iuż nie iest wiara, ale, ieśli w niey vporni są, heretyctwo iest y nauka obłędli||(351)wa.

Przetoż cię wiernie przestrzeg amy abyś tym Grekom nie dufał, a nie tych sie młodych, ale onych starych, ktorzy w zgodzie byli z kościołem Rzymskim, trzymał, y za tymi szedł, ktorzy, ostrożnieyszy około swego zbawienia będąc zawżdy się z stolicą Piotrą ś. y z swym nawyższym pasterzem iednoczyli, a teraz przed pułtorem stu lat iawnie na ośmym zborze tego poprawili.

Rozdział 4 [1].

Iako się starodawnością y przodkami swemi wymawiać nie mogą, ani starszymi swoiemi duchownemi.

Rzekł by kto z was: «dawna y stara iest wiara Grekow, ktorych ieszcze y apostoł Paweł ś. nauczał, y tak wiele ś. oycow w niey się poświęcili y Panu Bogu podobali». Prawda! A kto tego przeć może? Do teyże my starey ś. wiary onych wielkich zacnych oycow Wschodnich: Bazylego, Chrysostoma, Grzegorza, Athanazego, Maxima y innych was wzywamy. Bo ci wszytcy y inni aż po ||(352) siodmym zborze we sto y niemal dwieście lat w iedności z kościołem Łacińskim żyli, zwierzchność papieską nad sobą znali, w pokorze y cichości serca, y w poddaństwie vrzędnika kościelnego nawyższego Panu Bogu się podobali. Do tych my was wzywamy, y prosiem Boga, aby onych oycow serca y wiarę w was syny ich wlać raczył; żebyście, tak iako oni, w miłości Bożey y pokoiu a zgodzie y iedności chrześciańskiey zbawienie swoie naydowali! Odstąpcie onych zuchwałych, hardych, nieposłusznych Grekow, Ianow, Phocyusow, Michałow y teraznieyszych vpornych a zgody chrześciańskiey nienawidzących patr. Carogrockich (ieśli tacy są)! Naśladuycie y tych Grekow, ktorzy, y dawno y świeżo na stolicy Carogrockiey siedząc, tę iedność ś. kościelną raili, do niey was wzywali, onych Menow, Tharasiusow, Pawłow, Bekow, Scholariuszow [2]! Słuchaycie testamentu prawego swego oyca Iozepha, patryarchy Carogrockiego! Idźcie za tymi Greckimi doktormi [3], ktorzy w tych ||(353) piąci set lat przed nami z szczerego serca z kościołem się Rzymskim iednoczyli a was do tegoż przywodzili, iako synowie starych onych ś. Grekow! Pomnicie na Iozepha, iaki wam testament zostawił?! Nie zapominaycie Isidora abo Sidora, ktory o to więzienie cierpiał, y snać gardło dał, y krew rozlał, aby was był do tego przywieść mogł, co my wam teras radziem. Prożno się przodkami wymawiać masz [4]!

Bez lidzby iest Grekow, starych y młodych, ktorzy wam przykład tey iedności vkazali, a ciebie, narodzie Ruski, przestrzegali y nauczyli y teras świeżym ś. ośmem zborem cudownieć Pan Bog,

[1] Во 2 изд.: «trzeci». [2] Во 2 изд., вмѣсто послѣдняго слова: «Hennadyuszow». [3] Послѣ этого, во 2 изд. добавлено: «y pasterzmi waszemi». [4] Во 2 изд. на полѣ: «Przodkami się nie wymawiać».

iako się rzekło, pokazał, iako mu się to ziednoczenie podobało; a odstąpienia y rozerwania kościelnego dłużey cierpieć nie chciał, ale odszczepieńce pagańską ręką pokarał.

Ieśli tych ś. Grekow przodkowie waszy słuchać nie chcieli, a za hardemi się, nie za pokornymi, za odszczepieńcy, a nie za tymi, ktorzy iedności y zgody chrześciańskiey vczyli, vdawali,—oni za to teraz odpowiadaią. Ty grzechow y głupstwa oycow twoich nie na||(354)śladuy, a to czyń, co widzisz lepszego, y na co się narody wszytkie chrześciańskie y oycowie ośmi ś. zborow Duchem Ś. zgodzili. Miał by więtszą wymowkę, gdyby wszyscy Grekowie y zawżdy przy tym odszczepieństwie stali. Ale gdy wielka część y po wszytki czasy v owszem wszyscy baczniey szy y nabożnieyszy swych się Grekow vporem brzydzili, a do iedności z kościołem Rzymskim radzili, — wymowki mieć nie możesz. Ieśli [5] też ktorzy przodkowie waszy o tych odszczepieństwach Greckich nie wiedzieli, a ieden kościoł ś., iako maią w kredzie swoim wyznawali,—tych potępić, mym zdanim, nie możem; wszakże ich też wymawiać się nie godzi, ieśli o tym odszczepieństwie wiedząc, z niektoremi Greki kościoł ś. Rzymski bluznili, do ktorego iedności, zdrady [6] Grekow odszczepieńcow zrozumiawszy, vdać się byli winni. To wiemy, iż starość nie czyni rzeczy dobrey, ktora naprzodku zła była. Y pultora tysiąca lat Żydom nie pomoga, iż swych przodkow w niedowiarstwie naśladuią. Y nikogosz sta (355)rowieczność w tym, co iest przeciw Bogu, nie wymowi. Starszy [7] Iakobitowie y dawniey, to iest od czwartego zboru, odstąpili, a przedsię w heretyctwie przodkow swych wymowki nie maią. Także Ormianom y, iako zbor Florencki mowi, dziewięćset lat nie wadziła, aby się z kościołem ś. ziednoczyć, a błędow przodkow swoich odstąpić nie mieli.

Lecz tobie, narodzie Ruski, mnieysza wymowka, bo chociaż od piąciset lat był w tym przy zuchwałych Grekach odszczepieństwie, iednakież po wszytkie czasy tych piąciset lat miał Greki swoie katoliki, ktorzy cię swym przykładem do iedności ś. y wiary prawey przywodzili y vpominali. Miałeś zawżdy ony Stephani, Nicephory, Blemmidy, Metafrasty, Beki, Bessarioni, Isidory, Scholaryusze [8], Iozephi! Miałeś przed pułtora stą lat zbor Florencki wszytkich Grekow, ktorzyć to odszczepieństwo zganili. Miałeś y tu przy sobie przez ten wszytek czas sąsiady twoie Polaki, ktorzy cię do iedności ś. wzywali y twego tobie zbawienia niebeśpieczność vkazowali. Miałeś y bracią swoię wie||(356)le zacnych ludzi z Ruskiego pokolenia, przez te wszytkie pięćset lat, ktorzy się do kościoła ś. Rzymskiego, iako do głowy swey, od odszczepieństwa nawracali, ciebie przykładem swym do tegoż wzywali. A tak wymowki żadney z przodkow swych y z tey zastarzałości y dawności mieć nie możesz.

Rozdział 5 [9].

Iako dla trzech przyczyn, ktore w kościele Ruskim fundowane są, trudno się dobrego rządu y obmyślania prawego o zbawieniu ludz-

[5] Во 2 изд. на полѣ: «Niewiadomość ma wymowkę». [6] Во 2 изд.: «niestatek». [7] Во 2 изд. на полѣ: «Stharowieczność wymowki w złym nie ma». [8] Во 2 изд.: «Gennadyusze». [9] Во 2 изд.: «czwarty».

kim spodziewać, kto ma, ieśli się z kościołem Rzymskim nie ziednoczy.

To cię ieszcze więcey wzruszać ma, gdy obaczysz, narodzie Ruski, iako zle v ciebie wiara chrześciańska vgruntowana iest, iż z niey nigdy prawey pociechy y ochłody duszy twey y pokarmu a nauki duchowney [1] mieć nie możesz, okrom tego, iż (ci) [2] wiarę twoię ci swarliwi Grekowie prętko sprośnym odszczepieństwem zakwasili, y rosterk a niepokoy z kościołem Bożym rychło po przyięciu wiary do ciebie wnieśli, iedność y miłość tobie brzydząc a nas niewinnie do cie||**(357)**bie odnosząc.

Okrom tego, mowię, trzy inne rzeczy tobie ku wielkiey przeskodzie duchowney od Grekow podane są, z ktorymi się nievmieiętność wkorzeniła, za ktorą nigdy beśpieczney a gruntowney nauki y sprawy zbawienney mieć nie możesz. To iest: małżeństwo duchownych twoich, a ięzyk Słowieński, a złe vtwierdzone posłuszeństwo świeckich przeciw duchownym.

Za tymi trzemi rzeczami tobie nauka Boża ginie, sprośność się y grubość korzeni, do vznania prawdy oczy się ćmią, za nieumieiętnością błędy nastaią, obroki duszy twoiey, ktore z słowa Bożego mieć masz, vstaią, rząd żadny [3] dobry y nic doskonałego być nie może.

Acz [4] Wschodnim kościołom, ktore małżeństwu dopuściły kapłaństwa (to iest iż żonate y z żonami mieszkaiące na popostwa bierzą), tego my iako nie chwalem [5], tak też za rzecz znośną, a nie za wielki błąd poczytamy. Wszakże na radę Pana naszego, na przykłady ś. Bożych, na one wielkie we Wschodnych y Zachodnych kościołach ludzie patrząc, za to mamy y tak vczem: iż ||**(358)** kapłanom bez żon iest przystoyniey, a kościolowi Bożemu y nauce zbawienney pożyteczniey. Moglić to Grekowie dobrym sercem czynić, aby się nierządem y nievczciwością ś. stan kapłański nie zelżył; wszakże na inne się więtsze rzeczy oglądaiąc, niemądrze to vczynili. Acz to znać każdy musi, iż na nierządy y zbytki cielesne nie iest doskonałym lekarstwem ś. małżeństwo (bo widziem, iż mało nie tak wiele cudzołożnikow, iako y tych sprośnikow), wszakże by dobrze ś. małżeństwo wszytkie nierządną chuć gasiło. Przedsię kościołowi Bożemu pożyteczno nie iest, aby się pasterze y nauczyciele iego y kapłani żonami bawili. Bo, wedle apostoła ś. [6], rozdwoionymi będąc a iednę rękę do gospodarstwa, dzieci, żony obracaiąc, a drugą do zakonu y nauki swey y ludzkiey, dobrze vrzędu swego duchownego, ktory obu ręku potrzebuie, odprawować nie mogą. A iako człek skłonnieyszy do świata, y druga sie ręka do świeckich rzeczy obroci! Za tym nieumieiętność w stan się duchowny korzeni; za nią błędy, za ||**(359)** nią opuszczenie nauki ludzkiey y słowa Bożego. Stąd idzie, iż lud Boży—kaznodziei y obrokow duchownych zbawieniu potrzebnych mieć nie może A gdy kacerstwo nastanie, bronić się pasterze nie mogą, ani vmieią, ani owiec od błędow wybawić mogą. Wilkom się nie odeymą, y owce pogubią, y sami siebie na koniec. Wielki rozum kościoła Rzym-

[1] Во 2 изд.: «prawowierney». [2] Во 2 изд. опущено, какъ лишнее. [3] Во 2 изд.: «żaden». [4] Во 2 изд. на полѣ: «Małżeństwo kapłanow v Rusi». [5] Во 2 изд.: «chwalimy». [6] На полѣ: «1 Cor. 7».

skiego, iako głowy y czoła doskonałości chrześciańskiey: czystość kapłanom y dla ofiar vstawicznych, ktorych kościołowi potrzeba, y dla nauki chować każe! Ieśli ktory nieczysty karze go y karać y z vrzędu złożyć roskazuie, — widzi, iż sam sobie y duszy swey szkodzi, ale kościoł się nieum[ie]iętnością nie zaraża. Ieśli oboyga, to iest y nauki y przykładu, mieć nie może, tedy wżdy naukę ma. Złemu zguba, ale kościołowi vtraty w nauce zdrowey nie masz. Lecz v Rusi to znać, iż tym wszytka nauka vpadła, a popi zchłopieli, y nigdy z nich takiey, iakiey trzeba, pociechy owce mieć nie mogą.

Ktemu [7] wielce cię oszukali Grekowie, narodzie Ruski, iż ci, wiarę ś. ||**(360)** podaiąc, ięzykać swego Greckiego nie podali. Alec na tym Słowieńskim przestać kazali, abyś nigdy do prawego rozumienia y nauki nie przyszedł. Bo tylo ty dwa są ięzyki, Grecki a Łaciński, ktorymi wiara ś. po wszem świecie rozszerzona y szczepiona iest, okrom ktorych, nikt w żadney nauce, a zwłaszcza w duchowney, wiary ś. doskonałym być nie może. Nie tylo przeto iż inne ięzyki vstawicznie się mienią a w swey klubie vżywania ludzkiego stać nie mogą (bo swych grammatyk y kalepinow pewnych nie maią, ty dwa tylo zawżdy iednakie są, a nigdy się nie mienią), ale też y przeto, iż w tych tylo dwu nauki vfundowane są a przełożyć się na inne ięzyki dostatecznie nie mogą. Y nie było ieszcze na świecie, ani będzie żadney akademiey, ani kollegium, gdzie by theologia, philozophia y inne wyzwolone nauki inszym się ięzykiem vczyły y rozumieć mogły. Z Słowieńskiego ięzyka nigdy żaden vczonym być nie może. A iuż go teraz prawie nikt doskonale nie rozumie. Bo tey na świecie nacyey nie ||**(361)** masz, ktora by im tak, iako w księgach iest, mowiła; a swych też reguł, grammatyk y kalepinow do wykładu nie ma, ani iusz mieć może. Y stąd popi waszy, gdy co w Słowieńskim chcą rozumieć, do Polskiego się vdać po tłumactwo muszą; abo więc tylo vsty a w czytaniu doktormi są. Y inney szkoły chyba na czytanie nie maią. Y to ich wszytkiey nauki na wszytki duchowne stany doskonalstwo! Stąd nieumieiętność y błędy bez końca powstaią, gdy ślepi ślepe wodzą.

Szczęśliwy kościoł Rzymski, ktory wszędzie, gdzie iedno wiarę szczepił, zaraz z nią szkoły Łacińskie fundował, aby w każdym narodzie nauki się szczepiły, a wiara ś. nievmieiętnością nie prochniała, a vczeni ludzie na obronę iey y w każdey się nacyey rodzili. Zayrzeli wam Grekowie ięzyka swego! Nie podali wam szkoł Greckich, podobno byście byli w odszczepieństwie ich długo nie leżeli: gdy by za vmieiętnością ięzyka Greckiego, o ich vporze y nieznośney hardości y złey około wiary nauki doczytać by||**(362)**ście się byli mogli.

Teraz **(y)** [8] v nich iusz nauka zginęła, a wszytka się do nas katolikow obrociła. By dobrze leczyć was y s tych ciemności nievmieiętnosei wywodzić chcieli (acz sami tey łaski Bożey potrzebuią), tedy iusz nie mogą, nie tylo prze tę niewolą, w ktorey są, ale tesz y prze nievmienie waszych ięzykow, **(y)** [9] Słowieńskiego y Ruskiego. A miedzy Wami tesz o tych, ktorzyby Grecki ięzyk, y stary, y ten nowy ich vmieli, ani słychać! Nie tak w kościele Rzymskim!

[7] Во 2 изд. на полѣ: «Ięzyk Słowieński». [8] Во 2 изд. опущено. [9] Опущено во 2 изданіи.

Wszytcy iednym ięzykiem co iedno nas katolikow mowiemy, y w szkołach, akademiach, y w kościołach. Tak iako powszechney wiary ludziom katolikom — ięzykiem katolickim przystoi, na ziednoczenie serc naszych y związek miłości. Po wszytkim świecie, iako iednę wiarę, tak tesz y ieden ięzyk mamy. Y z samey Indyey chrześcianin z Polakiem o Bogu mowić y zrozumieć go może.

Iest [1] ieszcze y rzecz trzecia, ktora s tych dwu vrosła: wzgarda stanu duchownego a roskazowanie świeckich ||**(363)** w rzeczach kościelnych (Ruskich) [2]. Co tesz za karanie odszczepieństwa Pan Bog przepuszcza, isz się nieposłuszeństwo nieposłuszeństwem karze. Gdy Iadam, ociec nasz, P. Boga nie posłuchał, ciało iego, y niewolnik iego harde mu być poczęło: y bestye niewołstwo iego, y poddani słuchać go nie chcieli. Iakoby mowili: prożno się nam posłuszeństwa vpominasz, gdyś ie sam Panu swemu złamał. Także [3] patryarchowie Carogroccy, gdy od starzego swego odstąpili a onego słuchać przestali, v swoich tesz młodszych posłuszeństwo stracili: nie tylo kościoły Wschodnie odszczepieństwem vtracili, ale y tu w Rusi y na [4] Moskwie za nic ich y ich posłańcow nie maią, y owszem się z nich śmieią.

A Moskiewski po swego metropolita stawienie do Carogrodu nie śle, ale go sam stawi, sam karze, sam, gdy mu się podoba, traci; także y inne duchowne y władyki ziemie swey. Tosz się y na niższe stany rozszerzyło: isz wszyscy duchowni Ruscy v świeckich swoich swego mieysca nie maią: a oni im w rzeczach duchownych roskazuią. ||**(364)** Bo tesz więcey, niżli oni, w swoim Słowieńskim ięzyku czytaią. Za czym rząd nigdy dobry około nauki y spraw kościelnych być nie może, y do błędow wrota zawżdy są otwarte. Tak się odszczepieństwo od starszego y wzgarda przełożonych karze. Kto starszego słuchać nie chce, młodszemu się pokłonić musi. Dziś, czego się żal Boże, patryarcha Carogrocki, ktory się papieżowi o postawienie na patryarchostwo, iako starszemu swemu, od Boga danemu, kłaniać nie chciał, — Turczynowi się, bez ktorego patryarchą być nie może, kłaniać musi. Co się z pożalenia mowi.

A tobie, Ruski narodzie, pokazuiem, aby się nic dobrego w kościele Ruskim y Greckim y żadney naprawy w nim nie spodziewał, poki się z głową swoią y z przełożonym prawem swoim z Piotra ś. namiestnikiem nie ziednoczysz.

Rozdział 6 [5].

Iakie by pożytki s tego ziednoczenia vrosły.

||**(365)** Obeyrzy się y na pożytki niewymowne, ktoreć by z tey vniey vrosły, narodzie Ruski! Okrom tego, isz by na mocney opoce zbawienia wiecznego postawił nogę twoię, a na tym się zamku Heruzalem, y widzenia, pokoiu, y iedności zawarł, — przybyłoć by miłe a wesołe serce dobrego sumnienia, ktore zawżdy roztargnione mieć musisz. Bo słyszysz zawżdy, co kościoł mowi y krzyczy na was trąbami kazania swego: «Nawroćcie się, synowie bledni, do Pana Boga swego y do iedności ś., przy-

[1] Во 2 изд. на полѣ: «Nieposłuszeństwo świeckich ku duchownym». [2] Во 2 изд. опущено. [3] Во 2 изд. на полѣ: «Patryarchowie vtracili v swych posłuszeństwo». [4] Во 2 изд.: «w». [5] Во 2 изд.: «piąty».

bytku iego, s ktoregoście wyszli»! A sprawić się nam nigdy nie możecie, abyście odszczepieńcami nie byli. Byście wszytki vczone ludzie ze wszytkiey Grecyey (ktorych iuż tam [barzo] [6] mało (abo nic) [7] zwiedli, wstydzić się zawżdy nas muszą, a do swego się niestatku rzucą, gdy im pismo ś., gdy im ś. zbory vkażem, gdy im doktory ichże stare przed oczy położem,—z Markiem onem Epheskim, vszy zatuliwszy, prze vpor swoy od gadania y dysputaciey vciekać || (366) będą. A iakosz ty z vporu ich takiego roztargnienia na swym sumnieniu mieć nie będziesz? Wiem, isz to was barzo gryzie! Przeto bądźcie laskawi na pokoy sumnienia swego, a głosu Bożego, głosu pokoiu y euangeliey y miłości Chrystusowey vsłuchaycie! O, iakobyśmy się w sobie vcieszyli y w chwale Bożey rośli, gdybyśmy my do waszego, a wy do naszego kościoła chodząc, iako iedney owczarniey owce spolne v ołtarza iednego, lubo po Grecku, lubo po Rzymsku, ofiary przenaświętsze czynili, a w iednym rozumieniu y miłości chwalili spolnego Pana.

Wdzięcznieysze by było y milsze sąsiestwo to, ktore mamy z sobą. Bo by się iedną wiarą, ktora nawięcey wiąże ludzie, ozdobiło y vmiliło. Odeszła by ta grubość y nievmieiętność duchownych Ruskich, za ktorą wiele się błędow rodzi. Więcey by się wstydzili heretykowie wymysłow swoich y prętsze by ich nawrocenie y kacerstwa wykorzenienie było. Y pogańcy ze zgody miłey naszey musieli by imię Boga ||(367) naszego chwalić, a bluznienie swoie na wiarę Chrystusowę pohamować.

Na koniec państwo to w rzeczach świeckich było by potężnieysze, y więcey by (się) [8] wam y panowie przesławni, krolowie Polscy, y ta Litewska ziemia dufała, y więtsze wam vrzędy zlecała. Y innego wiele dobra duchownego y świeckiego wam by się wrociło, a nam wiele by się pociechy z was przyczyniło. Acz nadewszystko co się nawięcey ma vważać z odszczepieństwa wybawieni, dobrze czyniąc, pewni byście zbawienia swego y wiecznego krolestwa być mogli. Cosz po waszych pościech, za co stoią hoyne iałmużny wasze, co za pożytek wam żywot wasz cnotliwy vczyni gdy(ście w vcześnictwie ś. Bożych [9] y w kościelney iedności y) [10] w iednym ciele (przy głowie Panu Iezusie Zbawicielu naszym, pod widomym iego na ziemi namiestnikiem nie są?) [11] Proch na wiatr zbiera, kto się, krom miłości y iedności chrześciańskiey, w dobrych vczynkach bogaci. Nadzieie żadney do zbawienia mieć nie może, kto się w iednym korabiu Piotrowym nie wie||(368)zie, w ktorym Chrystus naucza, y w ktorym się przesypia, y ktorego od potopu y nawałności broni aż do tego czasu [12].

Rozdział 7 [13].

O łacznym ziednoczeniu, isz tylo trzech rzeczy potrzeba. A isz się o cerymonie y obrządki Greckie bać nie trzeba w tey vniey.

A nie wiele do tey, tak świętey y wielkiey y zbawieniu pilney, rzeczy frasunku y trudności potrzeba. Chocia

[6] Взято изъ 2 изданія. [7] Во 2 изд. опущено. [8] Во 2 изд. опущено. [9] На полѣ: «1 Cor. 13». [10] Вмѣсто словъ, взятыхъ въ скобки, во 2 изд.: «miłości, iako mowi apostoł, nie masz, a». [11] Вмѣсто словъ, взятыхъ въ скобки, во 2 изд.: «Chrystusowym, y w uczestnictwie świętych nie zostaiecie?» [12] На полѣ: «Matt. 8; Luc. 5». [13] Во 2 изд.: «szosty».

że na taką zbawienną rzecz z żadney by się człowiek trudności wymowić nie miał, a daleko więcey, gdy tak łacno iest to, na czym wszytko zbawienie twoie, narodzie Ruski, należy.

Trzech by tylo rzeczy (mym zdanim nic mędrszym (a zwłaszcza przenaświętszey stolicy apostolskiey) [1] nie vwłocząc) potrzeba.

Pierwsza. Aby metropolit wasz iuż nie do Carogrockiego patryarchy, ktory żadney mocy duchowney za odszczepieństwem y wyklęcim swym niema, ale do Rzymu, do papieża po błogosławieństwo, to iest po moc na vrząd, ktora z kluczy Piotra ś. ||(369) idzie, abo, iako mowią, po pallius stał; aby zasię tey mocy innym władykom y popom swoim vżyczać mogł. A ieśli by mu się daleko zdało, mogł by to podobno papież prymasowi krolestwa tego, to iest arcybiskupowi Gnieznieńskiemu polecić y tę moc dać, nie iako arcybiskupowi, ale iako prymasowi.

Druga. Aby każdy Greckiego zakonu człek w wszytkich się artykułach wiary ś. z stolicą apostolską Rzymską zgadzał, y to wszytko wierzył y wyznał, co ona wierzy y wyznawa, ni w czym się nie dzieląc, ale o wszytkim iednomyślnie y iednako trzymaiąc.

Trzecia. Aby zwierzchność stolice Rzymskiey we wszytkim znali y na.iey się rozsądek ze wszelakim przystoynym, wedle Boga, posluszeństwem dawali.

Co się innych rzeczy, to iest obrządkow kościelnych y zwyczaiow nabożeństwa Greckiego, ktore od ś. przodkow swoich maią, słowu Bożemu y wierze ś. nieprzeciwiaiących się, dotycze, przy tym by się wszytkim zostali, żadney odmiany nie czyniac. Bo ko||(370)ścioł Boży rozlicznością (bez sprzeciwności) przybrany iest, iako krolowa w farby szat y kamieni a pereł rozmaitych [2]. W ogrodzie swoim ma zioła y drzewa, liścia y kwiatow rozlicznych, a wszytko wdzięcznych a miłych. W Łacińskim kościele [3] nayduią się rozmaite cerymonie, to w biskupstwach, to w zakonach. W Medyolanie iedni mszą ś. obyczaiem Rzymskim, drudzy obyczaiem Ambrożego ś. sprawuią, a przedsię to kościoł ś. rad widzi y dopuszcza, byle się tym rozna wiara nie czyniła, a iedność się kościoła s. nie targała. W czym daleko był zawżdy bacznieyszy kościoł Rzymski, aniżli Grecki. Bo Grekowie naszemi się Łacińskimi cerymoniami y obrządkami brzydzili. Y iakoś wyższey słyszał, to nam, iako iakie kacerstwo zadaią, iż w sobotę pościem; isz krzyż ś. Pański, abo ołtarze w post Wielki zakrywamy; isz alleluiey nie zawżdy śpiewamy, y inne rzeczy lekkie, ktore nabożeństwu służą, a zgody nic nie psuią. Iedno złe, swarliwe a miłości Pańskiey mało maiące serce szu||(371)ka z namnieyszych przyczyn rozerwania y rozdziałow. Lecz kościoł ś. Rzymski, acz wszytki swoie cerymonie ma, wielce poczesne, wspaniałe, vćciwe y ludzkiey pociesze y potrzebie służące, a drugdy krotkie y skromne, aby im ludzie nie dufali, a na wnętrzne się nabożeństwo sposobili,—wszakże Greckim, ktore rozney wiary nie wwodzą, ani zgody psuią, ktore maią od ś. swoich przodkow podane, nigdy nie przyganiał, ani przygania. Y owszem rad ie widzi, w swoich się kochaiąc, Greckie miłuie. A woli, gdy by tego była potrzeba, dla zgody y iedności, y swego vstąpić, byle pokoy a miłość cała zostawała.

O czym tak pisze [4] papież Leo Dzie-

[1] Вмѣсто словъ, взятыхъ въ скобки, во 2 изд.: «ktorzy o tym lepsze rady dać mogą». [2] На полѣ: «Psal. 44». [3] Во 2 изд. на полѣ: «Ceremoniy roznych dopuszcza kościoł Boży». [4] На полѣ: «Cap. 29».

wiąty, o ktorym wyższey wzmianka była, do Michała, biskupa Carogrockiego, ktory [5] Łacińskie kościoly w Grecyey zamykał, kapłany y zakonniki wymiatał, y do odstąpienia porządkow Rzymskich w służbie Bożey przyniewolał złym a miłości niemaiącym sercem. S czego go karze papież temi słowy: «Wam mowię (powia||(372)da), ktorzyście klucz nauki, iako Pan mowi [6], do Pharużow wzięli. Zamykacie ludziom krolestwo niebieskie, sami do niego nie wchodzicie, y drugich nie puszczacie, y owszem im zamykacie, gdy matce waszey (kościołowi Rzymskiemu) pluiecie w twarz, y onę hańbicie y sromocicie, y iey baranki od niey dzielicie y wyklinacie y biczuiecie, zakazuiąc, aby głosu matki swey nie słuchali. Bo, iako słyszym [7], wszytki kościoły Łacińskie zamknęliście, mnichom y opatom klastoryście pobrali, chcąc, aby po waszemu żyli. Patrz, iako y w tey mierze kościoł Rzymski więtsze ma baczenie y miłość. Bo maiąc [8] w Rzymie y przed Rzymem wiele Greckich klastorow abo kościołow, żadnego niepokoiu dotąd nie cierpią, ani im oycowskiego nabożeństwa y zwyczaiu zakazuią, y owszem radzą im, aby przy nim stali. Bo niema kościoł Rzymski serca heretyckiego, ktore się wszytko w rozdziałach kocha, mowiąc [9] przez onę dziatek rozboynicę nierządną: ani mnie, ani tobie, rozsiekay a rozdwoy. Ale miłością prawą macie||(373)rzyńską na Salomona woła y modli się mowiąc: Proszę, Panie, day iey y to dziecie żywe, a nie rościnay go. Bo wie, iż rozne ceremonie y zwyczaie nic zbawieniu nie szkodzą, gdzie iedna wiara, w miłości robiąca co może, iednemu Bogu wszytkich zaleca». To są słowa papieskie.

A tak się tobie, narodzie Ruski, o twoie nabożeństwa y obrządki Greckie bać nic nie trzeba! W tym ziednoczeniu z kościołem Bożym nie vtracisz ich, ale ie ozdobisz y ożywisz sobie na zbawienny pożytek. Bo teraz martwe tobie są, iako y inne dobre vczynki twoie, pożytkuć żadnego nie niosą, ani v Boga odpłaty.

Rozdział 8 [10].

Co do tego ziednoczenia wiele Ruskim narodom pomaga, a co Grekom przeszkadzało.

Grekom przeszkadzała naprzod buyność rozumow a wrodzona iakaś pierzchliwość y nievstawiczność, ktorey, iako o nich Łukasz [11] mowi, tylo nowiny wynayduiąc, a w odmianach się częstych kochaiąc, heretyctwa y nowe nauki chcąc ||(374) być widziany, wymyślali. Szkodziło im zwłaszcza Carogrockim niezmierne czci y vrzędow pragnienie, tak isz cesarze ich Theodozyus, Arkadyus, Honoryus (iako pisze [12] Leo 9) vstawę czynić musieli, aby żaden z Carogrodu, po zmarłym Zyzyniusie, biskupstwa się nie spodziewał. Około ktorego wielkie niepokoie z hardości wrodzoney zwykli byli czynić. Y tym do posłuszeństwa, bez ktorego iedność być nie może, a ktore pysze przeciwne iest, byli barzo trudni, y owszem sami wszytko rządzić chcieli.

Tego gdy w tobie, narodzie Ruski, nie masz, ale raczey vczciwie a powolne

[5] На полѣ: «Roku 1048». [6] На полѣ: «Matt. 23». [7] На полѣ: «Kościoły Łacińskie w Grecyey Grekowie psowali». [8] На полѣ: «W Rzymie y przed Rzymem klasztory y kościoły Greckie». [9] На полѣ: «3 Reg. 3». [10] Во 2 изд.: «siodmy». [11] На полѣ: «Acto. 17». [12] На полѣ: «Aduersus Michaelem Constant. epis., cap. 31».

ku wszelakiemu przełożeństwu obyczaie Pan Bog dać ci raczył,—nie trudnoć się w tym będzie przełomić, abyś się z pokory y cichości Chrystusowey do zbawiennego rządu przywrocił. Pomagać temu [1] wielce ieden pan świecki, pod ktorym cię Boska opatrzność z Polaki y z Litwą skupiła. Co Grekom ku niemałey przeszkodzie było, gdy cesarze rozni y świeccy panowie, Greccy y Łacińscy, miedzy sobą byli a częstokroć || **(375)** do tego ziednoczenia, dla swego panowania y innych świeckich przyczyn, Greccy panowie przeszkadzali, y owszem sami kościoł Boży targali. A tobie dał Pan Bog z katoliki y z Łacińskim kościołem pana iednego y iednę rzecz pospolitą, chcąc cię tym do iednego też kościoła y wiary iedney, w ktorey więtszey iedności dla zbawienia trzeba, przywabić.

(A teraz zwłaszcza, gdy nam dał krola, wedle serca swego wielkich cnot krolewskich y prawie chrześciańskich pełnego, Sthephana, ktorego pobożność prawie katolicka, mądrość, sprawiedliwość, miłosierdzie, męstwo, czuyność y inne wielkie cnoty wiele krolow, nie tylo teraznieyszych, ale y dawnych, przechodzą, z ktorym tym państwom wszytko dobre y sławne y zbawienne (byleśmy sami chcieli, a tym dobrodzieystwem Bożym nie gardzili) y naprawę świeckich y duchownych rzeczy, ktore się na vpadek zachwiały, posłać P. Bog raczył. Day Boże, aby państwo iego y tak wielkie cnoty iego wielkim szczęściem y zwycięstwem nad nieprzyiacioły, y pokoiem y ziednoczenim a naprawą ko|| **(376)** ścioła swego Pan Bog vczcił, a ty czasy nasze vbłogosławić raczył. Z tego wielką y pierwszą pomoc, narodzie Ruski, iedno od ś. zgody nie biegay, mieć będziesz. Bowiem wielce tego ten wielki krol pragnie, aby Pan Bog w zbawieniu dusz, krwią iego oblanych, vczcion był, a pokoy się na ziemi wieczny y docześni rozmnożył) [2].

Pomagać do tego y ieden ięzyk spolny z nami katoliki, ktory maiąc, do wszytkiego zgodnego y skupuiącego [3] śnadnie przyść możesz. Grekom y to było na przeszkodzie, iż Łacinnikow nie rozumieli, y nie rychło się do tey prawdy B., ktorą kościoł Łaciński ma, przypytać mogli. Ale ty zawżdy szczerości się y prawdzie kościoła Rzymskiego przypatruiesz, kaznodziei iego słuchasz, obyczaie y naukę rozumiesz. Pomagać y to miłe sąsiedzstwo y tak dobre a spokoyne z nami mieszkanie, w ktorym nic nie znasz innego po katolikach, iedno miłość, szanowanie y narodu twego vczczenie, tak w urzędziech, iako y w towarzystwie pospolitym.

Wiem, co cię od tego nawięcey odwodzi, y iako || **(377)** iaki pień tobie do tey iedności zastępuie: iż się na Moskiewskie kościoły y książęcia Moskiewskiego nieiakie tych czasow w panowaniu powodzenie, y na ludzie tegosz ięzyka y nabożeństwa oglądasz. Ale gdy v siebie vważysz, iako nędzne są y prawie napoły w bałwochwalstwo, y to, co zatym idzie, w złe obyczaie y sprośne zaszły ony kościoły Moskiewskie, y iako są osierociałe w nauce, y wielką grubością a nievmieiętnością zarażone, a iako samy się iusz bez żadnego dozoru, bez żadnego z innymi

[1] Въ подлинникѣ: «ktemu»; поправлено, согласно со 2-мъ изданіемъ. [2] По вполнѣ понятной причинѣ, весь этотъ абзацъ опущенъ во 2-мъ изданіи. [3] Во 2 изд.: «zbawiennego».

kościoły porozumienia rządzą, y iako w moc świecką wpadli, — barzo prętko ten pień odwalić możesz. Moskiewscy duchowni, będąc daleko grubszy y nieumieiętnieyszy, aniszli ci Ruscy, mniemaią, aby tylo sami byli na świecie chrześcianie, a inne wszytkie narody w pogaństwie żyły. Patryarchy Carogrockiego nie słuchaiąc (a słusznie—bo też on papieża nie słucha), czynią y wierzą, co się im podoba, y prawie wszytko nabożeństwo w zabobony obrocili, naukę Bożą zniszczyli, swoich wymysłow nasadzali. Co wy le||(378)piey wiecie. Waszemu to baczeniu zostawuię. Metropolita swego z ręki świeckiey maią: kogo książę da, ten, bez żadnego (brania mocy) [4] od starszych, na tym vrzędzie siedzi, y taką moc ma, iaką ten, co mu ią daie, to iest: świecką — świecki, a duchowney, Boskiey dać nie może, bo iey sam nie ma. Przetosz samo książę wielkie iest duchownych sędzią y papieżem: sam ie każe y gubi.

Dla tegosz na tak prawie stracone kościoły oglądać się tobie, zbawienia pragnącemu, nie trzeba.

Acz mam w Panu Bogu nadzieię, iż Moskwa przyść ku takiemu zbawiennemu ziednoczeniu może. Bo ieszcze żadnego przykładu twego, narodzie Ruski, nie maiąc, dziad dzisieyszego książęcia wielkiego do papieża posły wyprawował, chcąc się z kościołem ziednoczyć y dań nieiaką stolicy Rzymskiey postąpić. Ale woyny na on czas z krolmi Polskimi przeszkodziły, iż to dla grzechow naszych nie doszło. Daleko skłonnieyszy do tego będą, gdy twoim przykładem y rozumem, ktorego w wiele innych rzeczach na||(379)śladuią, wzruszeni, łacniey się do tego przywieść dadzą. Zwłaszcza gdy im Pan Bog da spokoyne pany a wieczne z k. Litewskim y z Polaki przymierze. Wiem, iż często papieżowie do Moskwy y do dzisieyszego k[siążęcia] posyłać chcieli posły swoie, y na koncilium Trydenckie onych wzywali. Ale, dla krolow Polskich, prze woyny y niepokoie, przyść do tego nie mogli.

Lecz na ty rzeczy, ktore się z drugimi dzieią, abo dziać będą, nie ogląda się ten, ktory prawym sercem swego zbawienia szuka. Ten to tylo czyni, ktory wiarę y swoie zbawienie za świeckie rzeczy przedaie, a duchownych dla nich odstępuie.

Nic nie widzę, narodzie Ruski, co by tobie przeszkadzało w thym państwie, abyś na to skłonić serca swego nie miał, iesliś na zbawienie swoie łaskaw.

Rozdział 9 [5].

Kto się o to ziednoczenie starać nawięcey ma.

Naprzednieysze to staranie przełożonych duchownych być ma — papieżow naprzod, ktorzy maią ||(380) dusze wszytki w Chrystusa wierzące zlecone. Wiemy, isz o tym zawżdy wszytcy prawie papieżowie myślili y staranie mieli. Na naszych duchownych, tu przyległych, arcybiskupach y biskupach, na ktorych w tey mierze więcey należy, schodzić by nic nie miało. Wielką tą vtratą dusz w tym odszczepieństwie przywodzić byśmy się mieli, aby nas żadna trudność y praca y nakłady od tego nie odwodziły: żebyśmy, iako prawi Samarytanowie [6], rannego nie odbiegali,

[4] Вмѣсто словъ, взятыхъ въ скобки, во 2 изд.: «posyłania y». [5] Во 2 изд.: «ośmy». [6] На полѣ: «Luc. 10».

ale go, na swoy dobytek wsadziwszy, do iedności domu iednego, w ktorym się choroby takie leczą, przynosili. Członek [1] nad członkiem, zwłaszcza zranionym y odciętym, politowanie mieć ma, aby ozdrowiał. A nadewszytko Krew Boża, ktora na nich ginie y ktorą także, iako y my we chrzcie ś., oblani są, y cześć Boża, y zgoda pospolita, y potężność kościoła przeciw pogaństwu poruszyć by duchowne wszytki przełożone katolickie do tego miała. Dali się barzo zastarzeć tey ranie, isz mniemaią, aby iuż niezleczona była. A ono ||**(381)** nie tak iest. Chociaże stara iest, przedsię nic v Pana Boga nie iest nie podobno: zleczyć się może!

Od kilku set lat w Rusi y tu w Litwie nie widzę, aby się kto był tak statecznie w to włożył a o to się pokusił. Boże, wzbudź serca tych, ktorzy pomoc do tego mogą: aby dusz tak wiele nie ginęło! Siła by się sprawiło w namowie y dobrym zachowaniu y towarzystwie z władykami Ruskimi, y w porozumieniu z pany świeckimi Greckiego nabożeństwa.

Byśmy byli czuyni, mogliśmy dawno szkoły Ruskie mieć a wszytkie pisma Ruskie przeyrzeć, y w Słowieńskim ich ięzyku mieć swoie katoliki ćwiczone. Trzeba było y na Polski, abo Ruski ięzyk przekładać Ruskim narodom rzeczy, ku temu służące, żeby rychley prawdę obaczyli. Dobrze by y do przednieyszych Ruskiego nabożeństwa panow vczone posyłać, a onym ich błędy y niebespieczeństwo vkazować.

Y inhych wiele pomocy do tego służyć mogą. Na ktore, day Boże, naszym duchownym a pierwszym pasterzom to około straconych owiec obudzenie y pilne ||**(382)** staranie. Nie dopiero mowmy trudno, nie sprawiem nic. Asz gdy nad tym posiedziem, porobiem y potu naszego y nakładu przysadziem. A y krwie byśmy na to żałować nie mieli! Ktemu iest też to powinność krolow y panow katolickich, za ktorych chęcią y nabożeństwem w tey mierze wiele by się y owszem wszytko sprawić mogło. A Boże day to, aby krolowie ich m. w to się pilnie włożyli, a heretyctwa potępione ramieniem swoim, wedle praw y powinności swey, wykorzeniwszy, tego też nie zaniechali.

Siła y na tym należy, aby y panowie zakonu Ruskiego, a zwłaszcza metropolit z władykami o tym się spolnie namawiali, a niebeśpieczność zbawienia swego vważaiąc, za dozwoleńim krola i. m., swoy seymik około tego, przyzwawszy vczonych y katolikow, ktorzy by w oczy im przełożyć rzeczy potrzebne mogli, vczynili.

O, by tak do tego Ruś miła, iako do kacerstwa czasow dzisieyszych, skłonna była! Boże, by nam katholikom takie mieysce dali, iako tym **(**dyabel||**(383)**skim sługom**)** [2] heretykom, [do ktorych tak wiele Rusi przystaie, y w gorszą niewierność vpada] [3]. Ale do złego człowiek na koniu rączym przyspiesza, a ku dobremu na wole się wlecze!

Rozdział 10 [4].

Iako tego pospolitego ziednoczenia chrześcianin Ruski, swoie zbawienie miłuiący, czekać nie ma; ale bez omieszkania wynić z odszczepieństwa winien iest.

To się nie dla tego mowi, abyś ty,

[1] На полѣ: «1 Cor. 12». [2] Вмѣсто словъ, взятыхъ въ скобки, во 2 изд.: «ministrom». [3] Взято изъ 2 изданія. [4] Во 2 изд. «dziewiąty».

chrześcianinie z narodu Ruskiego, ktoremu da Pan Bog zrozumieć to, co się tu ku dobremu zbawiennemu mowi, tego czekać miał, a tak mowił: «Gdy się wszytcy Ruscy duchowni y starszy na to zgodzą, tedy ia się z kościołem Rzymskim ziednoczę». A co wiedzieć, ieśli to za czasow naszych szczęście będzie, ponieważ długi wiek bez tego był. Długo Ruś czekała Grekow do tego ziednoczenia, aż się nie doczekała: Grekowie poginęli, y zginą, ieśli się nie vpamiętaią do końca. Kościoł Boży, ku dniu [5] się sądnemu przybliżaiąc, ciasno ku końcu idzie, a ściska się. Nacye wielkie, wedle proroctwa apostolskiego, od niego odstę||**(384)**puią a antychrystowi drogę gotuią [6]. Co iedno było chrześciańskich krolestw, wszytki były w papiestwie, to iest pod sprawą kościoła Rzymskiego. Teraz wiele ich odstąpiło y poginęło. A co my wiemy, ieśli się przywrocą? A więtsze podobieństwo, isz tak zostaną, gdy się iuż drugie w pogaństwo obrociły. A Pan Bog [7] kościoł swoy y szerokość iego za morze y na Indye i inne krainy, o ktorych ludzie nie wiedzieli, obraca y obroci, y rozszerzy, y nagrodzi sobie, z kamieni czyniąc syny Izraelskie. A ty niewdzięczne y odstępne narody potraci, y osadzi swoię winnicę innemi. Abo przyśle iuż dzień sądny y antychrysta [8], ktory kościoł Boży spustoszy po wielkiey części, a w małey kupie zostaną powołani y wybrani Boży.

A tak ty, narodzie Ruski, tego nie czekaiąc, radz o duszy swoiey. Ieśli starszy twoi duchowni iedności y miłości kościelney nie chcą, odstąp od nich słusznie! Bo oni od swego starszego papieża odstąpili niesłusznie. Miey ie za ludzie inney wiary, a nie tey, || **(385)** ktora iedna iest, za vporne, za odszczepieńce, za ty, ktorzy się zle na vrzędy duchowne, krom kluczy Piotra ś., wdarli, a przy ktorych grzechom odpuszczenia niemasz, zbawienia niemasz.

Ieśli się w Greckich cerymoniach, ktorych kościoł nie gani, kochasz, chować ie podobno, wedle buły Alexandra papieża Szostego, z dozwoleniem spowiednikow twoich katolickich, możesz. Chyba sakramentow żadnych brać od Ruskich odszczepionych duchownych nie możesz, poki się też sami z kościołem Bożym nie ziednoczą [9]. Wszakże y Łacińskie obrządki kościelne także dobre y podobno więtszey powagi y więtszego serdecznego a duchownego nabożeństwa pełne są, beśpieczniey iąć się ich y w iedney we wszytkim zgodzie żyć możesz.

Rozdział 11 [10].

Zamknienie tey części y vpominanie chrześciańskie. Y o nieszczęściu Carogrockiey, a o błogosławieństwie Rzymskiey stolice.

|| **(386)** Nie mieszkay że, chrześcianinie nabożeństwa Greckiego, zrozumiawszy to, co się tu przed oczy twoie kładzie! Sprzyiay zbawieniu swemu! Wezmi pokoy pocałowania katolickiego, wiary iedney, y pasterza iednego! Wstąp w tę łodkę Piotra wielkiego, w ktorey się beśpiecznie na on brzeg żywota wiecznego przewieść możesz! Ktorey samey żadne nawałności pogrążyć na tym morzu przewozu zbawiennego nie mogły, ani mogą. Na ktorey się prawda, moc y błogosławieństwo Zbawiciela naszego iści

[5] Во 2 изд.: «dniowi». [6] На полѣ: «2 Tessa. 2». «Esa. 55». [8] На полѣ: «Matt. 3; Matt. 21». [9] На полѣ: «Matt. 16; Ioan. 21; Luc. 22». [10] Во 2 изд.: «dziesiąty».

y doznawa. Ku końcu y zachodzie świata thego straciłeś słońce kościoła Bożego. Ktore tobie na wschodzie świeciło, ktore isz na zachodzie dłużey trwa, y tam się przeniosło ku nocy y końcu świata tego. Proszę cię: na zachodne kościoły obroć oko twoie! A tam, gdy się wieczor przybliża, szukay y patrz obiaśnienia twego. Prożno się iuż na Greki y na Carogrocką stolicę oglądać masz: iuż do pokoiu zbawiennego y iedności chrześciańskiey ręką pogańską ści||(387)śniona, ani sama sobie, ani tobie pomocy dać nie może. Bo Turczyn pohaniec, iako niezgodą chrześciańską vrosł, tak tym państwo swoie vmocniać chce, aby do wszelakiey zgody chrześcianom przeszkadzał. Nigdy o tym ziednoczeniu patryarsze Carogrockiemu y Grekom z Rzymiany się y z wami porozumiewać nie dopuści.

Iuż [1] ta stolica Carogrocka, wedle proroctwa ś. papieżow, vschłe iest y przeklęte drzewo, rodzić więcey nie może; niepłodnością y owdowiałością nawiedzona, mowi do was: «owdowiałam y osierociała, związana pomocy wam dać nie mogę. Idźcie, dziatki, a proście od Pana Boga miłosierdzia! Obroćcie się do oyca oycow y do opoki niewzruszoney wiary, do kościoła Rzymskiego, ktoregom ia słuchać nie chciała». Do niey zaprawdę ony słowa [2] mowić się mogą: «patrz a poznay, iako gorzko iest, iżeś opuściła Pana Boga twego, a nie zachowałaś przy sobie boiaźni iego. W tym iżeś zawżdy iarzmo ś. posłuszeństwa łamała y rząd iedności y związki po||(388)koiu psowałaś mowiąc: nie chcę słuchać».

To się bespiecznie o stolicy Carogrockiey mowić może: isz prawie od młodości [3] swey, skoro ią papieżowie po Konstantym Wielkim wszczepili, nigdy długo spokoyną nie była, zawżdy się s posłuszeństwa starszych swoich wyłamowała, zawżdy matce swey kościołowi Rzymskiemu y innym starszym siostrom swoim, patryarchiom Wschodnim, roskazować nad przyrodzenie chciała, rząd dobry y od Boga postanowiony psuiąc, a we wszytkim domu Bożym rozruchy y niepokoie wszczynaiąc.

Na ktorą tak więcey, niżli przed czterzmisty lat, narzeka w liście [4] swoim do niey papież Leo: «Ieszcześ (powiada) vrodzona nie była, gdy matka twoia (stolica Rzymska) w dziesiątym od Nerona przenaśladowaniu, okrutniki, tyranny rozlewanim krwie swoiey zwyciężyła, y żelazo ich na sobie stępiła, y vśmierzyła szaleństwo pogańskie. Iuż Rzymska stolica, dorosłą y długowieczną będąc, w słuszbie Bożey koronowaną była, y w pokoiu Boga chwaliła. Iuż niezlicze||(389)ni męczennicy oboiey płci y roznych lat na naszey prząśnicy [5] vtuczeni, wszytki naiazdy bałwochwalskie przełomili. Iusz świat y kxiążę iego pod nogami mieli. Iuż nie tylo naszego wychowania biskupi, ale y dyakonowie ich, miedzy ktorymi iest Laurencius y Wincencius, z podziwieniem świata wszytkiego, z okrutnikow się w mękach naśmiewali. Gdy dopiero roskoszna corka (stolica Carogrocka) w komorze na pokoiu vchowana (to iest szczodrobliwością Konstantyna Wielkiego), w roskoszach popędliwa y s prożnowania pusta, ktora nigdy na plac męczeński nie wychodziła, gdy się za nie miła matka zastawiała,— teraz dopiero nie wstydzi się sobie przypisować przodkowania,—nie wstydzi się

[1] На полѣ: «Luc. 13». [2] На полѣ: «Hier. 2». [3] Во 2 изд. очевидная опечатка: «miłości». [4] На полѣ: «Leo 9 aduersus Michae. Constant. Episc., cap. 23, 24». [5] На полѣ: «Na prząśnicy Rzymskiey męc ennicy vtuczeni».

starey y zasłużoney matce vwłoczyć,— nie pomni na ciało iey, laty y pracą strapione y zstarzałe, na służbie Bożey y na woynie Bożey wysilone członki iey! Niema ludzkiego nad nią politowania, szedziwości iey y siwych włosow *t*czcić nie chce! Po wielu wygranych bitew, teraz ią s sobą na woynę wy||**(390)**zywa, a dopiero iey chce wiary vczyć (corka matkę), nad wszytko przyrodzenie!»

Tak ten ś. papież narzekał, a Duchem Ś. dobrze barzo powiedział, isz stolica Carogrocka w wielkim pokoiu chrześciańskim iuż po wszytkim pogańskim prze*na*śladowaniu vrodzona, y wielkimi dobry świeckimi od Konstantyna vbogacona, z prożnowania pustą być barzo poczęła y nieposłuszną a niespokoyną, żadnego męczeństwa y prze*na*śladowania dla Chrystusa nie skosztowawszy. Bo skoro po Konstantynowey śmierci, sprośnych wiele a wszetecznych heretykow na niey siedziało, ktoremi się ona barzo często mazała y z nimi duchownie cudzołożyła. Na niey [6] naprzod siedział Ewzebius Nykomedyiski, wszytkich Arryanow chorąży, bostwa Chrystusowego bluznierca. Na niey siedział przeklęty Macedonius, Ducha Ś. za Boga nieznaiący, y iadowite ono heretyctwo wynayduiący. Na niey y drugi Arryanin Ewdoxius, y po nim rychło tegoż iadu dusze zarażaiący Demophilus. Po nim na teyże ||**(391)** nieszczęśliwey stolicy siedział Maxim Cynikus, Apollinarysta, ktorego wtory zbor złożił, y on, iako ci ś. oycowie mowią [7], nowy kościoł z paszczeki lwiey wybawił, bluznierstwem heretyckim podkopany. A ieszcze temu iey nieszczęściu nie koniec. Rychło po tym Cyniku, nastąpił na tęż stolicę on przeklęty Nestoryus, ktory prostego człowieka być z Maryey narodzonego fałszywie nauczał y Greki zarażał. Ktorego trzeci zbor, za powodem Celestyna papieża, zrzucił y przeklął. Nie długo potym, tamże w Carogrodzie, generał wszytkich mnichow, archimandryta Carocki Ewtyches chytre a szatańskie kacerstwo o iedney naturze w Chrystusie zmieszaney wymyślił. Przeciw ktoremu czwarty zbor zebrany był.

Ieszcze na tym nie dosyć! W krotkim czasie nastał na tosz biskupstwo Carogrockie Antymus, Ewtychesowego iadu wilk, ktory o iedney woley w Panie naszym niezbożną y kacerską naukę rozsiewał. Przeciw ktoremu piąty zbor zebrany był. Lecz zaś, nie dłu||**(392)**go czekaiąc, wstąpił na tęż mizerną stolicę Eutychius, ktory o zmartwychwstaniu ciał naszych błędliwie nauczał y księgi pisał. Ktorego Grzegorz ś. Wielki, będąc tam od Pelagiusa papieża posłem, przed cesarzem przekonał, tak isz sam cesarz ręką swoią księgi iego w ogień wrzucił. Po nim blisko, trzey, ieden po drugim, sprośni heretykowie, to iest Sergius, Pyrrus y Paweł, na teyże Carogrockiey stolicy siedzieli. Ktorzy metropolitskie kacerstwo iuż na piątym zborze potępione ożywiali y Greki zarażali. Przeciw ktorym szosty zbor złożony iest, y na nim, iako bezbożni bluznierce, potępieni są. Ieszcze nie wytchnąwszy, ta opłakana stolica przyięła na się onych sprośnych obrazoborcow czterzech, iednego po drugim, to iest: Anastazyusa, Konstantyna, Niceta y Pawła (ktory się na koniec vpamiętał), ktorzy, patryarchami Carogrockimi będąc, stolicę tę z onym smrodliwym Kopronimem pomazali. Przeciw ktorym siodmy zbor zebrany był. Tak isz wszy-

[6] На полѣ: «Leo 9 aduersus Michae. Constant. lib. 9». [7] На полѣ: «Theodoret. lib. 5, cap. 9».

tki siedm zborow, okrom pier||(393)-wszego, przeciw Carogrodzanom y patryarchom ich vczynione były, z nimi walczyli, y ich szkodliwą y kacerską naukę potępili. Po siodmym zaś zborze aż do ośmego tak wiele onych hardych y nieposłusznych na tey [że] [1] się stolicy biskupow narodziło, isz przez kilaset lath miał z nimi zawżdy kościoł Rzymski wielką trudność.

Obaczże, narodzie Ruski, iako się tey stolicy, na ktorey tak wiele heretykow siedziało, dufać masz, iako beśpiecznie się iey zbawienia swego zwierzyć możesz? Zwłaszcza, gdy sama chodzi, a posłuszeństwa y związkow pokoiu y miłości z matką swoią, kościołem Rzymskim, nie trzyma! A teraz daleko mniey, gdy ręką Bożą dotkniona o zbawieniu nie tylo twoim, ale y swoim obmyślać nie może. Widzisz, isz ci światło na Wschodzie zgasło!

Obroczę się na Zachod, gdzie dłużey tr*f*a, y tr*f*ać aż do nocy sądu Bożego będzie.

Obacz, isz stolica Rzymska temi iest przywileymi od Chrystusa obdarzona, isz iest podporą kościoła wszytkiego w tym, isz nigdy o prawdzie || (394) Bożey y nauce Chrystusowey zbłądzić nie może. Przetosz żadnym się nigdy ani błędem, ani heretyctwem nie pomazała, ani żadnego na sobie heretyka miała. Siedziało naprzod na niey trzydzieści y trzey męczennikow Chrystusowych aż do Sylwestra, s ktorych żadnego nie było, ktory by za tę naukę, ktorey vczył, krwie nie rozlał. Y każdy z nich, aż do iednego, mieczem y krwią swoie kazanie zapieczętował. A ieden po drugim, aż do Sylwestra, na pewną śmierć wstępuiąc, iako na wielkie iakie krolestwo wchodził. Iż żadnego od tego Piotra ś. vrzędu miecz odstraszyć y śmierć nie mogła, a nigdy przerwana onym okrucieństwem sukcessia kościoła Rzymskiego nie została. O, iako wielkie było serce w miłości Chrystusowey onych męczennikow papieżow, ktorzy z nauką gardło zaraz na plac nieśli, a na szyiach swoich, aż do Konstantyna Wielkiego, ostre żelazo cesarzow Rzymskich stępili! O, iako droga iest tey stolicy ś. sukcessia, tak vstawiczną y hoynie płynącą krwią okraszona y vtwierdzona. Iako ||(395) iest wielkie wiary Chrystusowey y słowa iego Boskiego na tym Pietrze błogosławieństwo.

Nie dziwuię się, isz tak mocno stoisz, przesławna stolico Rzymska! Ponieważ twoie fundamenty tak drogą krwią we krwi baranka osadzone są! Ciebie Chrystus wynieść nad inne chciał y mocnym swoim słowem, ktorym ziemia y niebo stoi, vkrzepił! Ciebie Piotr y Paweł we krwi swoiey szczepił! Ciebie trzydzieści y trzey po nich wstępuiący papieże krwią męczeństwa swego za naukę apostolską polali, y tak głęboko abo raczey wysoko (bo budowanie kościelne na ziemi do nieba korzenie puszcza) osnowanie twoie założyli, iżeś kościoła wszytkiego niewzruszoną podporą y opoką została! A żadna cię nawałność, ani okrucieństwo tyrannow, ani zdrada heretykow, ani starość dni twoich podkopać, obalić y zemdlić nie może! Na tobie y po Sylwestrze wiele ś. ludzi, ktorych po wszytkim świecie żywota świątobliwość słynie, siedzieli! Oni Damasowie, Leonowie, Grzegorzowie, y oni ||(396) drudzy Marcinowie, Sylweryusowie, Ianowie, ktorzy od heretykow cesarzow, isz na stolice Carogrockie przypuścić y stawić heretykow nie chcieli, dla katolickiey prawdy z ziemie wywołani na wygnaniu pomarli, y mieysce to twoie vtczcili!

[1] Взято изъ 2 изданія.

Nie mogło być bez tego, abyś się też y zachfiać nie miała. Zwłaszcza, gdy też zli a nieprzykładni niektorzy twoie mieysce trzymali. Wszakże y w tym błogosławieństwo twoie znaczne było, y więcey się wsławiło, isz nigdy ich grzechow tym Pan Bog nie karał, aby ktory kiedy papież heretykiem był, abo heretyctwo vradził y onego pomagał. Złość ludzka nigdyć tego błogosławieństwa Chrystusowego wydrzeć tobie nie mogła, aby ten posag twoy odięty tobie był, a twoie dziewistwo niepokalaney nauki zostać się nie miało. Czego y cudownie Pan Bog tobie pomagał Bo niektorzy, chytro taiąc błędy swoie, skoro papieżmi zostali, wnet się odmieniali, a błędliwey nauki, zapomniawszy katolicką y apostolską, przykładem innych wszytkich roz||**(397)**siewali. Każdy z nich, aż do tego czasu by dobrze złych obyczaiow był, twoy tobie cale przywiley zachował: żadney błędliwey y kacerskiey nauki nie zaczął, ani pomagał; ale, trfaiąc w podaniu apostolskim, iako wierni[ey] [2] prawdy przodkow swoich dziedzic, heretyctwa psował. Y do tego czasu, gdyć iuż lat pułtora tysiąca minęło y starości na tobie nie znać, żyiesz, kwitniesz, kościoł rządzisz, heretyki potępiasz y wiarę prawą vkazuiesz, y onę miedzy pogaństwem tych czasow naszych szczęśliwie szczepisz. Inne patryarchie vstali y iuż się w heretyctwo, y drugie w pogaństwo obrocili, abo w ręce pogańskie za grzechy swoie pokutuiąc niepłodnemi zostali, rodzić iuż nie mogą. A ty, iako matka płodna y Sara stara, w zgrzybiałości twey nowe chrześciany rodzisz, a vpadek patryarchyi Wschodnich nagradzasz.

Iuż dziś tych czasow naszych twoie, stolico Rzymska, vlice za morze się puściły, y na on świat, o ktorym żadne wieki nie wiedziały, zaszły korzenie winnice twoiey w nowych Indy||**(398)**ach, [w Iaponiey] [3], w Nowey Hiszpaniey, w Brasylu, y około brzegow Perskich y Kalekutu, wielkie ostrowy, państwa y krolestwa, narody y ięzyki z twey nauki Chrystusowi się prawemu Bogu kłaniaią, gdzie tak wiele na zachod y na wschod słońca iuż dzieci masz, isz się wszytkiey Ewropie rownaią.

Y w tym tobie, narodzie Ruski, błogosławieństwo stolice Rzymskiey a przeklęstwo Carogrockie pokazał P. Bog, isz Rzymska zawżdy rodzi, iako płodna, pogaństwa do domu Bożego przyczyniaiąc; a Carogrocka, iako od matki swey odstąpiła, tak przeklęstwo niepłodności wzięła, isz żadnych poganinow potym do wiary ś. nie przywiodła, ani przywodzi. Bo zła wiara a odszczepiona nigdy do pogaństwa nie idzie, ani heretyk żaden miedzy nimi wiary nie szczepi. Bo nie dopuści dobroć Boża, aby proste a niewiadome pogaństwo oszukane było. Odszczepieńcy y heretykowie stare chrześciany burzą, bracią w iedności wadzą y rozdzieraią; ale do pogaństwa nigdy przeklęci y niepłodni nie ||**(399)** idą. Niech że cię y to do tey starey twey matki przywodzi, na ktorey nie tylo się słowa Chrystusowe, ale y proroctwa wiela papieżow iszczą, isz ich Ducha prorockiego ten czas y wieki nasze potwierdzaią.

Przed tysiącem lat, tak Leo Wielki napisał [4], gromiąc Carogrockiego patryarchę Anatolego: «Swe stracisz (mowi), bo cudzego pragniesz. Żadne się budowanie nie zostoi, ktore się na skale, od Pana za fundament założoney

[2] Добавлено изъ 2 изданія. [3] Взято изъ 2 изданія. [4] На полѣ: «Epist. 52».

(to iest na Rzymskim kościele), nie buduie». To wielkie proroctwo y dziś doznane: isz kościoły, ktore od Rzymskiego kościoła odeszły, poginęły y w błędy zaszły niezmierne, a ten fundament stolice apostolskiey vtraciwszy, vpadły, odszczepieństwem y heretyctwem podkopane, y ręką pogańską zmocowane.

Drugi także przed dziewiącią set lat, Agato tak do cesarza Konstantyna Czwartego pisze: «Matka waszego spokoynego państwa (stolica Rzymska), ktorey wy bronicie, nigdy, za łaską Bożą, w żadney się rzeczy od apostolskiey nauki nie obłądzi, y nigdy heretyc||**(400)**twem zepsowana nie iest, y do końca niepokalana będzie, wedla obietnice Zbawiciela: «prosiłem za cię, Pietrze, aby wiara twoia nie vstawała». Tegośmy proroctwa przez dziewięć set lat doznali: ani vstała, ani się heretyctwem pomazała.

Trzeci także przed siedmią set lath Mikołay Wielki prorockim duchem do cesarza Michała pisze: «Przywileie kościoła Rzymskiego, vsty Chrystusowymi w Pietrze vtwierdzone, wieczne są, od Boga wkorzenione y szczepione; nachylić się mogą, ale vpaść nigdy nie mogą; drapać się mogą, ale wyrwać się nie mogą. Te przed panowanim waszym byli y tr*f*ali (chwała Bogu!), do tego czasu niewzruszone y po was y tak długo, poki chrześciaństwa zstaie, tr*f*ać niewłomnie będą.

To przed siedmią set lat ten dziwny prorok powiedział. Izali nie tak iest? Izali tego ręką nie macamy, co on w Duchu Ś. o przyszłych rzeczach mowił? Tr*f*aią y tr*f*ać będą te przywileie od samego Chrystusa nadane, ktorych prawdę y stateczność nie tylo kościoł || **(401)** wszytek po wszytki wieki, ale y to asz do tego czasu naszego przedłużenie poćwierdza, isz sam Rzymski biskup iest podporą wszytkiey katholickiey prawdy, pasterz wszytkich w Chrystusa wierzących, mistrz wszytkiego chrześciaństwa, a isz stolica iego słup iest prawdy, skała nigdy nieobalona. Do teyże my ciebie, narodzie Ruski, wzywamy! Na niey beśpiecznie nogę twoie postawiwszy, śpieway [1]: «Pan mię rządzi, a na żadney mi rzeczy nie zeydzie, na dobrey mię paszey posadził; nad wodą ochłody wychował mię y nawrocil duszę moię; przeprowadził mię drogami prawdy prze imię swoie. Iusz się nic złego nie boię: bych dobrze w cieniu śmierci chodził, iuż się nie pośliznie noga moia, boś ty, Panie, ze mną iest»!

O, gdy byście słyszeli głosy teraz pokutuiących, dobrych onych Grekow, a w niewoli na was wołaiących a krzyczących: «Wy, ostatki kościoła Greckiego, ktoreście vszli ręku Turczyna okrutnego, nie naśladuycie grzechow naszych y odszczepieństwa naszego, dla || **(402)** ktorego nas dał Pan Bog w taką niewolą, iako widzicie! Nie bądźcie tak vporni, ani hardzi, iakośmy my byli! Poddaycie się w kościelne posłuszeństwo pod mocną rękę Bożą, w przybytku obranym iego, z ktorego kto się wychyli, ginie. Lepiey Chrystusowego namiestnika na wolney służbie Bożey słuchać, aniżli w tey niewoli pohańcowi się kłaniać. Patrzcie, iako teraz v nas Chrystusowa cześć zdeptana iest: iuż teraz niemasz miedzy nami ani krola, ani pana, ani proroka, ani doktora, ani vczonego w zakonie [2]. V Łacinnikow na zachodzie wszytko [ca-

[1] На полѣ: «Psal. 22». [2] Послѣ этого, во 2 изд. добавлено: «Iuż y teraz po Ieremiaszu żywym, trzech innych żywych patryarchow na tey stolicy siedzi, a Turek ich za pieniądze daie y składa, ile chce, y kiedy chce; iuż wiedzieć się nie może, ktory iest prawy patryarcha, iuż

ło] [3] zostało. Tam oko swoie obracaycie, gdzie się chwała Boża przeniosła, gdzie nabożeństwo y nauka y krolestwo Chrystusowe kwitnie, gdzie głowa, tam niech będą y członki, gdzie ciało, tam, iako orłowie, lećcie»!

«Idźciesz (mowi stolica Carogrocka), synowie, tam gdzie się błogosławieństwo chrześciańskie przeniosło, gdzie zawżdy trwało, a nigdy się nie mieniło. Iam, iuż matka porzucona, wzięłam za grzechy moie dwoie kara||**(403)**nie: owdowiałość y niepłodność. Iuż vschły piersi moie, karmić was y wychować nauką zbawienną nie mogę. Bom sama y z wami zgrzeszyła przeciw małżonkowi memu, nie słuchaiąc namiestnika iego. Y dał mię Pan Bog w to nieszczęście błędow y niewoley, iako widzicie. Ieśli weyrzy na mię Pan moy a mnie da vpamiętanie, nie zinąd, iedno z Zachodu, s kościoła Łacińskiego pośle mi wybawienie. Y tą się samą nadzieią cieszę, y Grekom roskazuię, aby ten dziatkom swoim testament zostawiali, żeby za Rzymską stolicę y państwo Zachodnych chrześcian modlili się vstawicznie. Bo od nich Pan Bog cesarza y pana takiego wzbudzi, ktory nas, z mocy pogańskiey wybawiwszy, s stolicą Piotra ś. w wieczne posłuszeństwo kościoła Bożego, ku zbawieniu dusz naszych, ziednoczy»!

Tym sposobem one wiernych bacznych a pokutuiących Grekow serca vpominaią ciebie, narodzie Ruski, łzy wielkie wyłewaiąc. A my też nad nimi rzewno płacząc, prosim, prze imię || **(404)** Chrystusowe, prze krew drogą iego, prze nierozdzielne ciało iego: iuż daley tym odszczepieństwem nam smutku, a sobie potępienia, nie przyczyniaycie, ale raczey zbawienie sobie, chrześcianom po wszytkim świecie pociechę, pogaństwu więtszy postrach, heretykom (zgubę y pohańbienie) [4], ziednoczeniem waszym w iedno ciało kościoła Chrystusowego vczyńcie. Boże! racz to dać. Amen.

||**(1 нен.)** REISTR RZECZY PRZEDNIEYSZYCH W TYCH KSIĄSZKACH.

A

się wszytko pomieszało y zniszczało; a». [3] Взято изъ 2 изданія. [4] Вмѣсто словъ, взятыхъ въ скобки, во 2 изд.: «prędsze vpamiętanie». [5] Эти цифры означаютъ страницы сочиненія Скарги, въ 1-мъ изданіи, 1577 года.

[1] Въ подлинникѣ опечатка: «Szącu».

KONIEC.

Издано по старопечатному экземпляру, хранящемуся въ Императорской Публичной Библіотекѣ.

НОВЫЯ СТАТЬИ
ПЕТРА СКАРГИ.
1590 года [1].

||**(1 нен.)** O RZĄDZIE Y IEDNOŚCI

KOŚĆIOŁA BOŻEGO POD IEDNYM PASTERZEM. Y O GRECKIM Y RUSKIM OD TEY IEDNOŚCI ODSTĄPIENIU. PISANIE X. PIOTRA SKARGI, SOCIETATIS IEZV. IOAN. 17: PROSZĘ, OYCZE, ABY BYLI IEDNO, IAKO Y MY IEDNO IESTEŚMY. W KRAKOWIE. W DRUKARNIEY ANDRZEIA PIOTRKOWCZYKA. 1590 [2].

||**(2 нен.)** NAIAŚNIEYSZEMU Y NIEZWYCIĘŻONEMU PANU A PANU ZYGMUNTOWI TRZECIEMU, Z ŁASKI BOŻEY KROLOWI POLSKIEMU, WIELKIEMU KSIĄŻĘCIU LITEWSKIEMU ETC., PANU A PANU, MNIE MIŁOŚCIWEMU, ŁASKI BOŻEY W SZCZĘŚLIWYM PANOWANIU!

Przed siedmiąnaście lat, naiaśnieyszy m. krolu, rozsiewaiąc słowo prawdy ewangieliey zbawienia naszego w wielkim księstwie Litewskim y w głownym iego miescie Wilnie, zabiegało się z łaski Bożey z iną bracią moią, tak nowym błędom heretyckim, iako y starym Greckim, za ktoremi Ruskie się narody vdały.

A okrom tego, co się przeciwko kacermistrom, ||**(об. 2 нен.)** ktorzy na on czas prawdzie się Bożey sprzeciwiali, pisało, — wydałem też był książki o Greckim odszczepieństwie, żałuiąc zguby sławnych narodow Greckich, zdawna ciemnością wielką na duszy ogarnionych y niewolą Turecką poniżonych, a daleko więtsze politowanie maiąc nad bracią naszą, sąsiedztwem y ięzykiem y iedną rzeczą pospolitą z nami spoionemi, Ruskiego narodu ludzmi, ktorzy przy tym Greckim odszczepieństwie stoią. Gdzie się pilnie przestrzegały, aby o swoim niebespieczeństwie dusznym czuli a wiedzieć chcieli y vważyć, kiedy y iako y w czym się Grekowie od iedności kościoła Bożego oddzielili; iako się wielekroć do tey iedności wracali y zaś ią targali; y nakoniec w srogą rękę Bożą, pod ktorą do tego czasu stękaią, vpadli. O czym wiele ich

[1] Это тѣ статьи, о которыхъ упомянуто на столбцѣ 223-мъ, въ сноскѣ 1-й. [2] Оборотъ 1-й нен. страницы чистъ.

nie wie, y starością zaszłe błędy czynią niektorym omylną bespieczność.

Te ksiąszki, iakośmy doznali, wielom pożytek przyniosły, y oczy im otworzyły, y do tego czasu pytać się o nich wiele ich nie przestaie, y na mię wołaią, abych ie znowu światu vkazał.

Bo iako mam spra||(3 нен.)wę y skutek sam vkazuie (gdyż książek tych iuż nie widać, y w Wilnie będąc z w. k. m. na Rewelskiey drodze, ledwiem iedny, y to bez początku, naleść mogł), wykupiła ie bogatsza Ruś y popaliła.

Godziło się tedy, abych to pisanie moie, od dobrych przijacioł zagubione, ożywił y znowu na ludzkich 'dusz połow, co day Boże szczęśliwie, wypuścił.

W pierwszey części vkazuią się fundamenta około iedności kościoła Bożego, bez ktorey żaden sobie o zbawieniu tuszyć nie może. Co nie tylo Grekom, ale y heretykom straszliwo y pożyteczno być może. W wtorey, iako, y dla czego Grekowie się oderwali od tey świętey iedności, y iako się do niey wielekroć wracali, y zasię iey w niestatku odbiegali z wielką vtratą zbawienia swego. A w trzeciey się mowi o obyczaiu y łacności y potrzebie ziednoczenia tego Ruskich zwłaszcza kościołow pod iednym panem y w iedney rzeczy pospolitey żyiących.

Tę iakąkolwiek pracą moię w. k. m. przypisuię, prosząc pokornie, abyś w. k. m. z miłości, ktorą w. k. m. ma ku poddanym swoim, y z gorą||(об. 3 нен.)-cego nabożeństwa ku rozmnożeniu chwały Bożey tey się iedności y kościelney zgody rozmiłował y do niey czasow y miesc swych pomoc czynić raczył. Gdyż to iest vrząd krolow chrześcijańskich, aby monarchowie, ktorzy świeckiey rzeczy pospolitey iedność na sobie trzymaią, do kościelney iedności też pomagali, bez ktorey nie tylo nikt zbawienia nie ma, ale też y iedność rzeczy pospolitey świeckiey długo trwać nie może. Bo żadną się rzeczą tak zgoda, z ktorey wszytko dobre pochodzi, miedzy ludzmi nie wiąże, iako iednym Bogiem y wiarą iedną a iednym o rzeczach Boskich rozumieniem. Około ktorych, iako naprzednieyszych, gdy niezgoda panuie, około mnieyszych świeckich zatrzymać się iedność y zgoda nie może.

Tę krolewską powinność — ludzie do iedności kościelney przywodzenia—czynił on swięty krol Ezechiasz, listy pisząc y posły rozsyłaiąc do onych odszczepieńcow Ieroboamitow, aby się wrocili do przybytku Bożego y do kościelney, ktorey byli odstąpili, iedności. Y inni pobożni krolowe. Aza Iozaphat, Iozyas pomoc z ||(4 нен.) ramienia swego świeckiego do rzeczy Boskich wielką kapłanom dawali ku zbawieniu wiecznemu poddanych swoich. Bo więcey, iako Augustyn ś. napisał, ieden wyrok świeckiego krola, niżli wiele kazania y pisania kapłanow Bożych Chrystusowi y duszom iego, krwią odkupionym, posłużyć może.

Boże! Day skupić wszytkie heretyki, ktorych iuż z łaski Bożey nie nazbyt zostaie, y codzień by ich vbywało, by zwierzchność świecka wolno swey mocy y praw starych vżywać mogła!

Trudnieysze iest nawrocenie Ruskich person, ktorzy się do oycow y starożytności odzywaią, stare błędy przodkow swoich, niedbalstwem y zaniechaniem zakryte, za prawdę maiąc a o nich się nie pytaiąc. Iako zastarzałą trudno chromotę leczyć, tak też y zastarzałe błędy, ktorych nie broni prawda, ale tylo czas a starszych podanie. Iednak nie iest niepodobne to ich vpamiętanie, do ktorego Grekowie często się przywodzić dali, y dziś wiele Rusi do niego

przychodzi: by tylo na pilności kapłańskiey y zwierzchności świeckiey nie schodziło! Pierwey y ||(об. 4 нен.) tym Ruś do nawrocenia przywodzili krolowie Polscy, iż ich do rady pańskiey wedle praw starych nie brano, ażby się z kościołem ziednoczyli. Teraz, gdy heretycy rządzili a swoie błędy Ruskimi vtwierdzać chcieli, iako sobie, tak y im do tych dostoyności okno otworzyli a zapory praw starych odbili.

Na zatrudnione barzo czasy abo raczey na trudne y dziwne ludzie państwo w. k. m. przypadło! Mało iest tych, ktorzy by kościołowi Bożemu vprzeymie do zbawienia dusz ludzkich y rozszerzenia chwały Bożey pomagali. Mniey tych, ktorzy by wierną miłość matce swey oyczyznie y rzeczy pospolitey pokazowali. A tych wiele, ktorzy kościelną iedność rozrywaią a niezgody w rzeczy pospolitey mnożą. Łakomstwo nievgaszone Bogu, świętym, y kościołom iego, y matce miłey oyczyznie nie przepuści: wydzierać y chleb vbogich pożerać nauczyli się! Duchownemi y krolewskiemi dobry domy swe rosprzestrzeniać, zbytki y pompy y vtraty z nich szkodliwe czynić, powinne bogate vbogacać, pospolitą krew, ktorą ciało wszytko ||(5 нен.) żywe być ma, do iednego członka obracać—sami na zgubę swoię nawykli! Wolność obrociła się w swowolność y rospustę! Posłuszeństwa w żadnym stanie nie masz! Ani krolom, ani radom iego, ani prawom, ani seymowym wyrokom, ani hetmanom, ani rotmistrzom podlegać wedle powinności nie chcą! Niekarność wszytki złości rozmnożyła! Nie wspominam y innych nierządow y nieprawości, ktore P. Bog, ieśli się nie naprawią, karać będzie tak, iako się iuż niewolą Turecką na nas przegrażać poczyna. Tu łaski Bożey potrzeba! Tu by wielkie błogosławieństwo nad w. k. m. abo raczey nad nami od P. Boga pokazać się miało, iakoby się tak skażone obyczaie naprawić mogły. Gdyż Pan Bog przez krole y pasterze, od siebie dane, krolestwa wybawia, naprawuie, zachowuie; a pismo ś. mowi, iż krol, siedzący na stolicy sądowey, wszytko złe rozpłasza weyzrzeniem swoim.

Do tego poratowania poddanych y dobra pospolitego dał P. Bog w. k. m. dary swe wielkie. Znamy wszyścy w. k. m. wielką bogoboyność, ktora iest ||(об. 5 нен.) początkiem wszelkiey mądrości y fundamentem dobrych y szczęśliwych spraw. Bo gdy się krolowie z Panem Bogiem swoim iednoczą, a Boga swego czczą, y iego się rozgniewać boią,—Pan Bog prowadzi sprawy ich y szczęści postępki ich, iż ie też poddani czczą y onych się boią. Znamy w. k. m. pobożne y ostrożne sumnienie, ktorym się ludzie od wszytkiey nieprawości hamuią. Znamy rzadkie w młodych zamiłowanie czystości, ktora do siebie wszytkie inne cnoty wabi. Znamy dowcip y pamięć wielką y w leciech młodych baczenie y rostropność krolewską, a ktemu vmiarkowanie affektow y mądre ich zatrzymanie y pohamowanie. Iest cierpliwość, y w pracach krolewskich nietesknosć. Ze krwią też krolewską wlane iest w w. k. m. serce wielkie y cnoty onych krolow, Iagiełłow, Władysławow, Zygmuntow! Dziwuiemy się wszyścy szczęściu wielkiemu, od Pana Boga w. k. m. danemu, iako osobliwie Bog w. k. m. na krolestwo to powołał y sobie miedzy onemi ludzmi niepokalanym od heretyctwa chował, wezwał, ||(6 нен.) przyprowadził, obronił y wielkimi zwycięstwy wsławił, y prawie cudownie vspokoił.

Z czego daie nam Pan Bog dobrą nadzieię, iż wiele przez w. k. m. w tym krolestwie naprawić może, by się ludzie

do vpamiętania y pokuty Bożey przywodzili, a każdy złości swey, ktora iest w ręku iego, odstąpił, a w. k. m., co dzień lepiey, vrząd swoy y powinność krolewską odprawował; prosząc vstawicznie Krola nad krolmi nawyższego, aby co dzień mądrości na sprawowanie tak wielkiego y takiego ludu przyczyniać w. k. m. raczył, a rozeznanie złego y dobrego pomnożył, aby w. k. m. rozumiał postępki y sprawy swe, do ktorych się kolwiek obrocisz. Tak iako Salomon prosił y ociec go iego Dawid nauczał.

Do czego wielki y pewny iest śrzodek — mądrych a wiernych biegłych w rzeczach y starych pytanie y rada, a sobie y swemu rozumieniu niedufanie. Roboamem się karać, a młodych się rady strzedź. Z kazania, z czytania, z rozmow mądrych y rzeczy świadomych y rycerskich ludzi wiadomości, ostrożności y dowcipu sobie przyczyniać. Na ||**(об. 6. нен.)** ludziech sumnienia dobrego a naprzod czci Bożey y pomnożenia rzeczy pospolitey miłośnikach znać się pilnie, y takim dostoieństwa oboie duchowne y świeckie zlecać. Łupieżcom y drapieżnym owiec nie poruczać. Łakomym y niepotrzebuiącym obierać się, nie dawać pochlebniki y łagodną chytrość surowością twarzy płoszać. Skarb mnożyć, a prożnych się vtrat strzedź. Rycerskie zabawy y rzemiosła woienne fundować y rozmnażać. Roskoszami y prożnowanim gardzić. Złoczyńcom srogość, a cnocie y dobroci y godności, nauce y mądrości przyiaźń pokazować. Ludu się swego, iako dzieci własnych, rozmiłować y w nich się zakochać, niedostatki ich pokrywaiąc y znosząc.

To są pańskie y wielkich krolow okrasy, ktoremi świat naprawuią, krolestwa zamiesz[a]ne do rządu przywodzą, zachwiane podnoszą, vpadłe wyrywaią a, iako bogowie ziemscy, Bożey w tym dobroci y miłosierdzia naśladuią y szeroko y na wiele dusz opatrzność y rękę swoię dobrotliwą pańską rościągaiąc a wszystkim dobrze czyniąc!

Te y ine krolewskich cnot ozdoby, ||**(7 нен.)** aby w w. k. m., P. Bog rozmnażał y do owocu z nich skutecznego chwały swey świętey rozszerzenia y ludzkiey pomocy y obrony co dzień więcey przywodził, ia, napodleyszy kapłan w. k. m. y sługa w słowie Bożym w. k. m. z vprzeymego serca na każdy dzień od iego wszechmocności proszę. A z tym vniżenie y pokornie się w. k. m. łasce z memi grzesznymi modlitwami zalecam. W Warszawie 1 iunij, 1590. W. k. m. mego m. p. naniższy kapłan y sługa, x. Piotr Skarga, Societatis Iesv.

||**(об. 7 нен.)** Summa rozdziałow

Pierwszey części:

Wtorey częśći:

Trzeciey części:

. . . .

. . . .[1]

Rozdział trzeci.

Po czym prawdziwy kosciół Boży poznać, y ktorze są napewniesyze znaki iego?

Każda sekta czyni się prawym kościołem Bożym. Ale gdy do znakow y wywodow przychodzi, żadna z nich—własnych a ktore się na inną żadną nie trafią—vkazać v siebie nie może. Wszytki, ktore się naszych czasow wznowiły, kładą za znaki prawego Bożego kościoła prawdziwe przepowiadanie ewangeliey y prawdziwe szafowanie sakramentow. Ktore dwa znaki są wszytkim pospolite, według ich rozumienia. Bo każda sekta to sobie ||(10) przypisuie y tym się pokrywa. A znaki własne rzeczy tey, ktorą poznać kto chce, nie maią być innym pospolite, iedno samey oney rzeczy własne. Bo prożno mi kto oznaymiać ma Dawida, po tym, iż ma dwie ręce y dwie nodze, gdyż to każdy ma; ale po tym, co się na drugie nie trafi. A też pewność znakow nie ma być wedle tego, iako kto o sobie rozumie, ale wedle iasney a odkrytey prawdy. Każda sekta wedle swego mniemania twierdzi, iż ma prawdziwe słowo Boże; ale, wedle prawdy y rzeczy, przy samym kościele Bożym tho słowo Boże mieszka.

Potrzeba tedy innych znakow pewnieyszych y własnych, y ktorych by żadna sekta sobie przyczytać niiakiem sposobem nie mogła, szukać. A teć są opisane w Kredzie Niceńskim, gdzie nas naucza Duch Święty: «Wierzę ieden święty katholicki y apostolski kościoł».

Temi znaki żadna sekta pokryć się nie śmiała, ani może, y żaden ich kacermistrz na oznaymienie y dowod swego kościoła, iż prawdziwy iest, nie vżywa, okrom samego kościoła ś. katholickiego Rzymskiego, na ktory sam, a nie na ||(11) inny, iako na własną głowę ta się czapka trafi.

Pierwszy[2] tedy znak kościoła Bożego iest iedność y zgoda wszytkich członkow z głową y samych miedzy sobą. Bo zgoda znak iest tego krolestwa, ktore stać ma na wieki. Iako sam Pan mowi[3]: «Krolestwo samo w sobie rozerwane spustoszeie». Y apostoł[4] naucza: «Iż Bog nie iest w rozerwaniu, ale w pokoiu». A gdy o iedności y zgodzie tu mowiem, nie rozumiemy zgody na co złego, albo na co świeckiego; ale

[1] Перечень вселенскихъ соборовъ, сочиненій, которыми пользовался Скарга, а также первые два rozdziała, какъ сходные съ 1 мъ изданіемъ (см. выше) опущены. Новыя же статьи во 2-мъ изданіи начинаются съ половины 9-й нум. страницы, съ третьяго rozdziała. [2] На полѣ: «Pierwszy znak kościoła Bożego—iedność». [3] На полѣ: «Matt. 12». [4] На полѣ: «1 Cor. 14».

zgodę w Chrystusie Iezusie, y w nauce zakonu iego, aby kto nie vkazował na zgodę Żydowską, abo Machomecką. Bo to nie zgoda w Chrystusie, ale vpor y zatwardziałość w fałszu y ślepocie. Katholicy, ktorzy kościoła Rzymskiego słuchaią, będąc po wszytkim swiecie rozszerzeni, o każdym artykule wiary ś. iednę wiarę y iedno wyznanie y rozumienie maią. Iako pismo ś. [5] o pierwszym apostolskim kościele mowi: «Było v wszytkich serce iedno y dusza iedna». Y pełnią ś. Pawła [6] vpominanie: «Wszyścy iednoż mowią, niemasz miedzy nimi sekt y rozerwania, doskonali są w iednym rozumieniu y w iedney nauce». ||(12) Ieśli iakie rozerwanie około wiary szatan wniesie, wnet się vspokoi y zagasi piekielny ten ogień. Bo wszyścy iednego słuchaią, y do concilia y zborow swiętych wszytkiego świata biskupow vciekaiąc się, y na wyrokach ich przestaiąc, kacerstwa y błędy wymiataią, y koniec wszytkim niezgodom czynią. Ale opak zaś sekty. Iedna się z drugiey rodzi, z iedney vrasta ich dziesięć, y dwadzieścia, y więcey; a każda z nich przeciwną pirwszym, z ktorych roście, naukę wnosi, iedna drugą zowie fałszywą, każda sobie wiarę czyni, iaką chce. Nie maią żadnego na świecie starszego y głowy żadney, na ktorey by się rozsądek y wyrok dali. Gdy się na swoie synody ziadą, nie tylo się nie zgodzą, ale więcey sekt y wiar przyczyniaią. Ieśli z sześcią przyiachali, z dziesiącią się roziezdżaią. Bo wszystkich ta pycha y vpor wrodzony iest, aby każdy stał przy swym rozumieniu a żadney się głowie nie vkorzył. «Y muszą być zawżdy (iako mędrzec [7] mowi) swary miedzy pysznemi». Wolność sobie taką czynią, aby każdy mogł, wedle głowy swey, pismo święte wykładać, a na żadnego się y na ||(13) rozumienie wszytkiego świata y wszytkiey starożytności nie oglądać. Y stara się o to szatan, iako Augustyn ś. pisze [8], aby tak było, iako v akademikow, filozofow, gdzie wolno było każdemu dysputować y nawiętszey się prawdzie sprzeciwić, aby tak, iako oni niezgodą zginęli, kościoł też święty zginął. O starych heretykach napisał Ireneus [9]: «Tak wiele miedzy nimi rożnego rozumienia o iednychże słowach pisma ś. Niech się sami pierwey zgodzą o tym, co w pismie przepowiedziano iest, potym my odpor dawać im będziem. My, iednego y samego Boga nauki naśladuiąc y wzor prawdy maiąc, iednoż zawżdy o iedney rzeczy mowiem». Y indziey o Walentynianach mowi [10]: «Iest ich (prawi) tak wiele, a ledwie dwu abo trzech w nauce z sobą zgodnych miedzy niemi naleść może». Toż pisze o Marcyonistach ś. Epiphanius, y Theodoretus, y Augustyn ś. o Manicheuszach y o Aryanach, Rufinus y Damascenus o stu sektach [11]. A o tych, ktorzy za naszego czasu od iedności kościelney odpadli, pisze Fridericus Staphilus, iż za iego czasu z iednego Lutra wyszło trzydzieści y dwie sekci. A po iego czasie o sto wyliczyć się ich może.

Drugi znak [12] kościoła Bożego prawe||(14)go iest trwałość y stateczność starożytna, ktora się nigdy obalić nie może. Bo kościoł Boży, wedle Daniela proroka [13], iest krolestwo, ktore się nigdy nie

[5] На полѣ: «Acto. 4». [6] На полѣ: «1 Cor. 1». [7] На полѣ: «Prou 13». [8] На полѣ: «18 de ciuit. ca. 52». [9] На полѣ: «Lib. 4, cap. 21». [10] На полѣ: »Libro 1, capite 5». [11] На полѣ: «Cont haeres. lib. 1, tom. 3; De fabulis haeretic.; Augu. de haeres. cap. 46; Ruf. lib. 10 Hist.» [12] На полѣ: «Drugi znak kościoła Bożego—trwałość». [13] На полѣ: «Dan. 9; Acto. 5».

rosproszy. Iest, wedle Gamaliela, dzieło Boże, nie ludzką, ale Boską mocą postawione, ktorego zepsować ludzie nie mogą. Y iako Pan sam mowi [1] y obiecuie, iest dom na opoce zbudowany, ktorego żadną moc piekielna nie obali.

Takić iest katholicki ś. kościoł, ktory od Iadama trwał aż do Chrystusa Boga naszego, a po nim trwa iuż tysiąc y sześć set lat blisko. Ktora trwałość nawięcey się na Piotra ś. Rzymskim kościele pokazuie. Iako czasu potopu, miasta y wysokie pałace na ziemi vpadały, a korab Noego im więtsza woda przychodziła, tym się wyższey podnosił. Ine wszytkie sekty vpadły, a ten sam kościoł trwa, a w nawiętszym prześladowaniu kwitnie. Nic mu Żydowska na przodku moc nie zaszkodziła, potym ani go pogańskie okrucieństwo obalić nie mogło. Nakoniec y wszyścy heretycy, nań bijąc, sami się pobili y poginęli.

Przed Lutrem, ktory dzisieysze odszcze||(15)pieństwo począł, ktoryż kościoł trwał y był na świecie za prawdziwy poczytany? Nie był, iedno abo pogański, abo Żydowski, abo Turecki, abo Grecki, abo Nestoryański, abo Hussytow w Czechach, abo Rzymski papieski. Ieśli z tych, ktory nie był prawdziwym Chrystusowym kościołem, toć go na świecie nie było, y zginął był, y Boskie o iego trwałości obietnice chybiły. Co iest rzecz niepodobna. A ieśli był y trwał, przy ktoreyże stronie z tych siedmi? A gdyż się ci nowi mistrzowie ani do Greckiego, ani do Hussytow nie znaią, y onym prawdziwego kościoła nie przyczytaią. Iedno z tych pozwolić muszą: abo przed Lutrem kościoła Bożego nie było a zginąć musiał; abo Rzymski kościoł za taką trwałością y długowiecznością za prawdziwe Chrystusowe krolestwo przyznać muszą.

Sekty y fałszywe kościoły, mowi ś. Paweł [2], pomnożenia długiego nie maią. A iako Cypryan [3] ś. męczennik powieda: «na początku wraią, a po chwili ziębnieią y vstaią». Y Augustyn [4] święty pisze: «Niech was, (mowi) bracia, nie straszą te rzeki, ze dżdżu zebrane, bieży w nich do czasu woda, ale dłu||(16)go nie trwa. Wiele iuż heretyctwa pomarło. Bieżały strumieńmi swemi, poki mogły, wyschły rzeczki, ledwie się ich pamiątka nayduie, że by kiedy były na świecie». «Rzeczne, mowi psalmista [5], bieżenie vwesela miasto Boże». A kacerstwa dżdżowi gwałtownemu podobne są, z ktorego prędko vlice y rynsztoki wody nabierzą y wszytkie plugastwa z miasta wynoszą, y pędem wielkim rowy y doły czynią; ale wnet vstaią, suche miesca a przykre doły zostawuiąc. Nauka kacerska prędko powstaie, złego sumnienia ludzie w się bierze, vstaie prędko, doły takie po sobie czyniąc, w ktorych ślepi ich naśladownicy, chcąc czystą wodę mieć, błoto nayduią y szyie w onych rowiech łamią. Pisze Theodoretus [6], iż siedmdziesiąt y sześć sekt heretyckich do iego czasu było, ktore (mowi) wszytki vstały y zginęły, okrom niektorych maluczkich. Y Augustyn ś. [7] wylicza ośmdziesiąt y ośm sekt, o kthorych świadczy, iż ich więtsza część zginęła. Do naszych wiekow aż do Lutra dwieście heretyckich sekt powstało, a niektore z nich miały wiele biskupow, cesarzow y krolow, ktorzy mocnie kacerstwa ich bronili y

[1] На полѣ: «Matt. 16». [2] На полѣ: «2 Tim. 3». [3] На полѣ: «Cypr. lib. 4, epi. 2». [4] На полѣ: «Aug. in Psal. 57». [5] На полѣ: «Psal. 45». [6] На полѣ: «De fabulis haeretic.» [7] На полѣ: «In psal. 57».

szeroko ie szczepili ||(17). Wiele ksiąg y bez liczby na obronę swey nauki pisali; a iednak wszyścy poginęli, y księgi ich wszytkie wniwecz poszły, y nie wiedzielibyśmy, ieśli byli na świecie, by byli o nich pisarze y doktorowie katoliccy milczeli, ktorych tylo samych pisma trwaią. Kto wspomni na czasy Aryańskie, iako szeroko ono się kacerstwo rozlało, y iako mocnie wkorzenione było; a wżdy iako proch od wiatru zginęło. Lutrowa nauka ledwie siedm lat trwała; wnet ią Zwinglius gasić począł, a swoię iną także heretycką szczepił. Zwingliusza zagasił Kalwin, a wszytkich na wielu miesc Nowokrzeńcy wyiedli. Ci, ktorzy się ięszcze do Lutra odzywaią, wszytkę iego naukę na swoie kopyto odmienili. Przetoż dobrze rzekł Ieronim ś. [8]: «Krotkieć (prawi) y odkryte zdanie moie powiem: przy tym kościele stać potrzeba, ktory, od apostołow fundowany, aż do tego dnia trwa».

Rozdział czwarty.

Trzeci y czwarty znak kościoła Bożego — powszechność y successya.

Trzeci znak iest kościoła prawdziwego Chrystusowego — katholictwo, to ||(18) iest powszechność wiary Chrystusowey y rozszerzenie iey po wszystkich miescach y po wszystkie czasy. Bo o tym są w pismie ś. świadectwa barzo gęste, iż Chrystusow zakon y wiara rozszerzyć się y wylać miała na wszytkie narody y ięzyki [9]. Do Syna swego przedwiecznego rzekł [10] Ociec: «Dam tobie narody za dziedzictwo y koniec ziemie za dzierżawę twoię». Y w drugim psalmie [11]: «Panować będzie (Messyasz) od morza aż do morza y od rzeki aż do końcow okrągu ziemie». Y sam Pan opowiada [12], iż iego ewangelia po wszytkich narodach rozgłoszona być ma. Y zaraz za czasow apostolskich mowi Paweł ś. [13]: «po wszytkim świecie ewangelia pożytek czyni y roście». Y potym po czasiech apostolskich wyznawa Ireneus [14] stary, iż w każdey stronie świata, na on czas ludziom wiadomego, ewangelia y kościoł Chrystusow kwitnął. Toż znaią potym idący doktorowie święty: Athanazyus, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus [15]. Y za czasow ś. Grzegorza Wielkiego [16] y po nim idącyeh wiekow aż do naszych lat, pod posłuszeństwem kościoła Rzymskiego były wszystkie Wschodne krole||(19)stwa y Afryka, Hiszpania, Francya, Anglia, Sycylia. O czym y Beda [17] stary doktor świadczy. Y Bernat ś. [18] w rozmowie z krolem Sycylyiskim twierdzi, iż za iego czasow w posłuszeństwie kościoła Rzymskiego były wszytkie krolestwa Wschodne y Zachodne. Y dziś za czasow naszych ta powszechność y katolictwo barzo iasne iest na kościele Rzymskim, gdy ta wiara katholicka, ktorey głową iest Rzymski biskup, kwitnie nie tylko we Włoszech, w Hiszpaniey, we Francyey, w Niemcąch, w Angliey, w Polszcze, w Czechach, w Węgrzech, w Grecyey, Syryey, Aetyopiey, w Egiptcie pod Turkiem, gdzie iest wiele katholikow, ale też na nowym świecie, po wszytkie się cztery wiatry świata rozsiała: na wschod słońca w Indyach, na zachod w Amery-

[8] На полѣ: «Aduersus Lucis.» [9] На полѣ: «Isa. 60». [10] На полѣ: «Psal. 2». [11] На полѣ: «Psal. 71». [12] На полѣ: «Luc. vlt.; Acto. 1». [13] На полѣ: «Colos. 1». [14] На полѣ: «Iren. lib. 1, cap. 3». [15] На полѣ: «Athan. de humanitate verbi. Chrysost. et Ieron. Matt. 24. Augustin. epist. 78». [16] На полѣ: «Grego. in epist.» [17] На полѣ: «Beda in Cant. 6». [18] На полѣ: «Vita sancti Bern. lib. 2, capi. 7».

ce, na pułnocy w Iaponiey, na południe w Brasiliey.

Żadna na świecie sekta tak szeroko y daleko nie zaszła. Machomecka z kacerstwy Nestoryusza y Eutychessa, ktore ieszcze na wschod słońca trwaią, nigdy do Zachodnych krolestw nie przyszła. Luterska y dzisieyszych sektarzow nigdy ||(20) błędy za morze nie zaszły, ani do Azyey, ani do Afryki, ani do Egyptu, ani do Grecyey. A w Zachodnych państwach ledwie ktore kąty nayduie. We Włoszech y w Hiszpaniey nie wiedzą, co to Luter, y co za Confessya Augustana; a ieśli wiedzą, tedy się, iako trucizną, tym fałszem brzydzą. W Niemcech rzadkie miasto, gdzieby cało heretyctwo było. Ieśli sekty gdzie są, tedy się miedzy sobą nie zgadzaią. Nigdzież iedney samey nie masz, ale trzy, pięć y dziesięć rożnych. A katholicka wiara wszędzie iedna y sama. A iako mowi ś. Augustyn [1]: «Sektarska wiara — iako odcięte gałęzi: gdzie padną, tam leżą, y gniią, y giną. A katholicka gdzie się puści, wszędzie iednako, iako ze pnia iednego rozgi, roście».

Czwarty znak kościoła Bożego prawego iest successya od apostołow, to iest następowanie nierozerwane biskupa po biskupie, kapłana po kapłanie, narodu po narodzie od apostolskich czasow aż do naszych. Iako gdy chciał wywieść Mattheusz ś. rodzay Pana naszego wedle ciała, iż był z domu Dawidowego y Abraamowego, wyliczył wszytkę ||(21) linią przodkow iego, począwszy od Abraama aż do Dawida y od Dawidą aż do Iozepha męża matki iego przenayswiętszey, y ono wyliczenie pokazuie, iż w Chrystusie był dom y krew Dawidowa. Tak gdy kościoł prawy dowodzić tego chce, iż iest apostolski w nim dom, y potomstwo wedle nauki y wiary, vkazuie linią rodzaiu apostolskiego, mowiąc: Chrystus Pan nasz vrodził duchownie Piotra, y apostołem go y sprawcą wszytkich owiec vczynił; Piotr vrodził duchownym święcenim y stawienim przez rąk kładzienie Lina, Linus Kleta, Kletus Klemensa, etc. Y iści się ono w psalmie [2]: «Miasto oycow narodzili się synowie, y postanowisz ie książęty nad wszytką ziemią». Tak stary Tertulian [3] dowodzi, iż kościoł apostolski iest w Rzymie, wyliczaiąc potomki Piotra ś. aż do Eleuteryusza, ktory za iego czasow na tey stolicy siedział, y twierdzi to, iż taką successyą sekty y kacerstwa pohańbione być muszą. Przetoż Euzebiuś w Kronice kościelney, będąc Greczynem, y Ieronim ś. y Prosper, ktorzy Kronikę po Euzebiusie prowadzili, pilnie wyliczaią to wstępo||(22)wanie biskupow kościoła Rzymskiego iednego po drugim bez rozerwania. Y święty Epiphanius [4] wylicza Rzymskie biskupy y mowi: «Nie dziwuy się, iż tak pilnie każdego mianuiemy; bo potym zawżdy iasność się vkazuie, to iest nauki y prawdy katholickiey». Toż czyni Optatus Mileuitanus [5], wylicza od Piotra ś. aż do Syrycyusza biskupy Rzymskie, vkazuiąc, iż przy Donatystach nie masz kościoła Bożego, bo tey successyey nie maią. Y mowi im: «Vkażcie wy początek waszey kathedry, wy, co sobie ś. kościoł przypisuiecie». Toż czyni ś. Augustyn [6], wylicza biskupy Rzymskie od Piotra ś. aż

[1] На полѣ: «Libro de past., ca. 8». [2] На полѣ: «Psal. 44». [3] На полѣ: «Tert. de praecrip.» [4] На полѣ: «Epiphan. Haere. 27». [5] На полѣ: «Libro 2, con. Parmeni.» [6] На полѣ: «Augustin. epi. 165. Lib. contra episto. fundam., capite 4».

do Anastazyusza y mowi: «Trzyma mię w kościele Bożym wstępowanie kapłanow na biskupstwo, począwszy od stolice Piotra apostoła, ktoremu swoie owce Pan polecił aż do tego czasu». Ieśli tedy starzy ci święci doktorowie taką się successyą dwunaście, abo dwudziestu, abo czterdzieści papieżow iednego po drugim wstępowaniem przeciw heretykom, ktorzy tego nie maią, ani mieć mogą, vzbraiali; daleko my więcey, ktorzy na tey stolicy Rzymskiey takich po apostolech następnikow więcey niżeli dwieście wyliczamy.

||**(23)** Co aby się lepiey zrozumiało, wiedzieć się ma, iż kościoł bez pasterzow y doktorow być nie może. Y tam iest prawy kościoł Boży, gdzie są pasterze y doktorowie porządnie dani z mocą tą, ktorą Chrystus im podał. O czym ś. apostoł [7] mowi: «Postanowił P. Bog w kościele swym apostoły, proroki, pasterze, doktory». Y ciż są biskupi, o ktorych indzie mowi [8]: «iż ie Duch Ś. postanowił na to, aby rządzili kościoł Boży». Otoż gdzie rządzcow y biskupow prawych niemasz, kościoła niemasz: bo, iakó okręt bez styrnika, zginąć musi.

Nie są zaś żadni prawi pasterze kościoła Bożego, ktorzy nie idą z rodzaiu apostolskiego y od ich successyey. Iako w starym zakonie, kto rodzaiu swego od Aarona nie wyliczył, ten na kapłańskiey stolicy siedzieć nie mogł; tak y teraz, kto liniey od apostolskiego rodzaiu, to iest święcenia y ręku kładzienia (o ktorym apostoł Paweł ś. często mowi) nie vkazuie, mocy żadney do sprawowania kościoła Bożego y do szafunku taiemnic Boskich niema. Gdyż tedy sekty dzisieysze biskupow nie maią, ani mieć mogą, ||**(24)** bo nie maią successyey biskupiey przez święcenie y mocy danie, — pewna rzecz, iż kościoła Bożego przy nich niemasz.

Rzecze kto: «w kościele Greckim successya iest; to przy nich będzie prawy kościoł Boży». Na to tak mowię: iż w Antyochiey, w Alexandryey y w Ieruzalem dawno się ta successya przerwała kacerstwy Nestoryańskiemi y Eutychiańskiemi y spustoszeniu stron onych od pogaństwa. W Konstantynopolu długo trwała y podobno trwać może. Ale ta stolica nie iest apostolska. Bo żaden na niey apostoł nie siedział, we trzy sta lat y w kilkadziesiąt po Chrystusie od Rzymskiey się stolice wszczepiła. A też my taki wywod czyniem: gdzie niemasz tego wstępowania apostolskich potomkow, tam niemasz kościoła Bożego. Wszakże nie zaraz tam prawy kościoł Boży iest, gdzie ta successya iest, ieśli czego innego nie dostaie, iako się przeciw Grekom niżey pokaże. My to vkazuiem, iż w Luterskich y Kalwińskich y inych sektach kościoła Bożego niemasz. Bo biskupow y pasterzow porządnych y od apostolskiego nasienia idących v nich nie||**(25)**masz. A o Grekach mowiem, iż kościoła Bożego v nich niemasz. Bo w kacerstwie o Duchu Świętym y w odszczepieństwie przekonani są na trzech świętych concyliach: Laterańskiem, Lugduńskim y Florentskim. W czym się z kościołem Rzymskim przeciw Grekom Luterskie y Kalwińskie sekty zgadzaią, iako się z pisania ich przeciw Ieremiaszowi, patryarsze Carogrockiemv, pokazuie.

Rozdział piąty.

Piąty, szosty y siodmy znak kościoła Bożego.

Są y inne znaki kościoła Bożego prawego w kościele Rzymskim, ktore się

[7] На полѣ: «Ephes. 4». [8] На полѣ: «Act. 20».

na żadną sektę nie trafią, ktore się tu opuszczaią, gdyż po tych samych czterech wyliczonych y naprostszy sprawić się może. Iednak ieszcze ich z kilka położę dla więtszego vtwierdzenia tey prawdy.

Miedzy innemi też to wielki znak [1] kościoła Bożego—płodność w duszach y skutek żywego słowa Bożego tam, gdzie iest żywe a dzielne y serca ludzkie przenikaiące słowo Boże, ktore apostoł święty [2] przyrownywa do mie||**(26)**cza ostrego. Y Dawid [3] mowi: «zakon Pański niepokalany, dusze nawracaiący». Pisze święty Athanazyus [4] o onych mądrych starych philozophach, iż mieli wielką naukę, dowcip y wymowę, a iednak do praw y vstaw swoich y sąsieckich bliskich miast pociągnąć nie mogli. Bo słowa ich były, iako vmarłe, nie z Ducha Bożego, ale z ducha ludzkiego. Machometska Turecka sekta wiele ludzi do siebie przywiodła: nie słowem Bożym, ale mieczem y boiaźnią y dopuszczeniem wszytkich cielesnych roskoszy; y dla tegoż nauczał ich Machomet, aby ludzie do wiary mieczem przymuszano [5].

A sekty inne herethyckie pogaństwa żadnego słowem swoim do wiary Chrystusowey nie przywodzą, ani do serc ich przenikaią. Chrześciany tylo, iako dawno o nich powiedział Tertulianus [6], psuią y podkopywaią, aby swe baśni budowali. Kościoł święty apostolski z początku przez ludzie małe, wzgardzone, vbogie, bez woyska, bez wydwornych słow y rozumow ludzkich wszytek świat do siebie pociągnął, małe, wielkie, młode, stare, vczone, nievczone. Nie do ro||**(27)**skoszy świata tego, nie do łacnych w rozumie rzeczy, ale do wiary o rzeczach niepodobnych v ludzi, do rzeczy ciału y krwi niesmacznych, do vtraty maiętności dla Chrystusa, do vtraty zdrowia samego, do pokuty y nędze y cierpienia. Nic ludziom na świecie żadney zapłaty [nie] [7] obiecuiąc, iedno ie do niewidomey po śmierci zawieszuiąc. Iako się temu dziwuie Athanazyus [8], Theodoretus [9], Augustinus [10] w pismach swoich. Po kilku set lat po apostolech, Grzegorz papież nawrocił Anglią przez nędzne y vbogie mnichy świętego Benedykta. Potym Konon papież przez świętego Kiliana, ktory iego posłańcem był, pozyskał Franki narod wielki. Po nim Grzegorz Wtory y Grzegorz Trzeci papież pociągnął do Chrystusa Niemce, śląc do nich Bonifacyusza, ktory tamże męczeństwo vcierpiał. Iako sami to heretycy Niemieccy piszą [11]. Potym taż stolica Rzymska, śląc swe kaznodzieie y biskupy y mnichy, nawrociła Wandale, Słowaki, Bulgary, Bosnaki, Race, Morawce, Polaki, Duńczyki, Szweki y inych wiele narodow, bez mocy y bez woyska żadnego. Y ||**(28)** potym Węgry za czasow Stephana krola, gdzie też ś. Woyciech posłany z Rzymu pracował. Norwegią [12] Eugenius papież przez Adryana, ktory potym był też papieżem, do Chrystusa przyciągnął. Potym o iednym ś. Wincentym Dominikanie napisał ś. Antonius, iż o dwadzieścia y pięć tysięcy Żydow y Saracenow do wiary świętey

[1] На полѣ: «Piąty znak kościoła Bożego». [2] На полѣ: «Hebr. 4». [3] На полѣ: «Psal. 18». [4] На полѣ: «Libr. de humanit. verb.» [5] На полѣ: «In Alcor. cap. 18 et 19». [6] На полѣ: «De praescrip. haeret.» [7] Вписано между строкъ чернилами. [8] На полѣ: «Athanasi. de human.» [9] На полѣ: «Theodor. de legibus». [10] На полѣ: «Augustin. de ciuit. libro 22, capit. 5». [11] На полѣ: «Centuriatores, cent. 8». [12] На полѣ: «Platina, 3 par. histo., tit. 23».

przywiodł. A za naszych czasow Rzymskiego kościoła kapłani tak wiele sto tysięcy pogaństwa w Indyach pozyskali, y codzień więcey ich do domu Bożego zbieraią.

Niechże vkażą sekty dzisieysze iak wiele pogaństwa do siebie y do swey nauki przywiedli, ieśli słowo ich tak żywe y dzielne y rodzayne iest. Cudze tylo dzieci iuż w katholickim ś. kościele pochrzczone y nauczone ta nierządnica kradnie y zwodzi, a sama swoich rodzić nie może, ani kradzionych vchować dobrze może, wedle onego przeklęctwa: «day im, Panie, żywot bez rodzaiu, a piersi bez mleka». Słowo ich iako iad tym, ktorzy giną. A innym, ktore sobie Bog obrał, iako działo bez kule, abo pochwy bez miecza.

Y to ieszcze wielki znak kościoła Bo||(29)żego [13], gdzie P. Bog cudy dziwnemi prawdę swoię vtwierdza, y swoie posłańce czci, y te im, iako pieczęć swego poselstwa y prawdy, daie. Na nową wiarę y nowe a wielkie rzeczy posłom Bożym potrzeba cudow, bo bez nich nierozumnie by ludzie wierzyli. Y przetoż Moyzesz [14], stary zakon szczepiąc, z cudami był posłany. Także y apostołowie [15], ewangelią y nowy zakon fundując, cuda, iako pieczęć prawdziwego kazania swego, mieli, y tak wiarę vfundowali. Potomkom apostolskim cudow iuż nie potrzeba, iedno vkazania successyey, iż własnemi potomkami y następniki są tey wiary, ktora iest cudami vfundowana.

Przetoż gdy kościoł Rzymski successyą apostolską vkazuie, dosyć ma mieć na tym każdy. Iako gdy kto, przywileie vkazuiąc starowieczney possessyey, dziedzictwo swoie vtwierdza. Lecz nowa wiara, ktorą wnoszą dzisieyszy, ktorzy wielkie a niesłychane y nad rozum ludzki rzeczy przynoszą, cudami wsparta być ma. Bo y apostołowie ś. słowo Boże mieli, pismo mieli; ale iż każde pismo złym wykładem wynicowane być ||(30) może, cudami prawdy oney trudney dowodzili.

Wielkie a niepodobne rzeczy przynoszą sekty dzisieysze, to iest: iż świat wszytek od tysiąca lat y daley, zgubił ewangelią y prawdę Bożą; iż kościoł Chrystusow vpadł był y nie wiedziano o nim przez tyle wiekow; iż kościoł Rzymski y papieżowie, od ktorych się po wszytkim świecie Chrystusowa nauka wznieciła y pogańskie bałwochwalstwo wywrociła, są antychrystowie; iż wszyścy doktorowie pobłądzili; iż sama wiara vsprawiedliwia, iż człowiek nie ma wolney władze na woli swoiey; iż Pan Bog przyczyną iest wszystkich grzechow; iż Syn Boży nie iest prawym Bogiem, iedno samym człowiekiem; iż to, co kościoł ś. wierzył, y przez lat pułtora tysiąca y daley nauczał, wszytko baśni są, a żaden człowiek po ty wieki nie był, ktory by się był w tym poczuł.

To są rzeczy nowe wielkie, na ktorych wszytko ludzkie zbawienie zawisło; potrzebuią nie słownych wywodow, ale pieczęci y cudow. Taka wiara, iż iest nowa a niesłychana, abo więc zadeptana y porzucona, ieśli kiedy o niey było słychać, tedy ||(31) cudow y iasnego Bożego świadectwa takiego, iakie miała nasza, gdy się za apostołow poczęła, potrzebuie. Żydowie y Turcy żadnemi cudy wiary swey nie podparli y dziś nie mogą. Sekty też żadne przed temi naszemi y żadni heretykowie pierwszy

[13] На полѣ: «Szosty znak kościoła Bożego». [14] На полѣ: «Exod.» [15] На полѣ: «Matt. 10; Mar. vlt. [16]».

mieć ich nie mogli. Gdy chcieli mieć, tedy z czarow y dyabelskich obłud cudow szukali. Iako Symon Magus [1], ktoremu Piotr ś., gdy na powietrzu latał, nogi połamał, y inni. Dzisieyszy sektarze chcieli też cudami się posilić, ale nie mogli nigdy. Co piszą o Lutrze y o Kalwinie, czytay v Stafilusa y v Bolseka [2].

Nad to wszytko w kościele ś. Rzymskim po wszytkie wieki cuda kwitnęły y nie było żadnego sta lat, w ktorym by P. Bog ludzi cudownych w kościele swoim nie wzbudzał. Pierwszy wiek miał apostoły, o ktorych cudach pismo ś. oznaymuie. Wtory wiek (to iest drugie sto lat) miał męczenniki, o ktorych cudach wszytkie historye świadczą. Trzeci miał Grzegorza, Cudotworcę nazwanego, biskupa Neocesariey, ktorego ś. Bazylius Wielki [3] do Moyzesza przyrowny||(32)wa, iego cuda wyliczaiąc. Co też czyni Grzegorz Nisseński w iego żywocie y Ieronim ś. [4] Czwarty wiek miał cuda ś. Antoniusza y Hilaryona, y ś. Mikołaia, y ś. Marcina. Piątego wieku wylicza cuda ś. Augustyn [5]. Szostego Grzegorz ś. Wielki [6] barzo wiele wylicza cudow. Siodmego wieku, to iest w siodmych stu lat, Augustinus, mnich ś. Benedykta, nawracaiąc Anglią, wiele cudow czynił, posłany od Grzegorza papieża. O czym świadczy tenże Grzegorz ś. y wielebny Beda [7]. Ośmego wieku cuda czynił ś. Kutbertus y Ian ś. w Angliey, o ktorych pisze wielebny Beda w swoiey historyey. Dziewiątego we Francyey w miescie Swesyońskim wiele się cudow działo przy przeniesieniu kości ś. Sebestyana [8]. Dziesiątego wieku czynił cuda ś. Romualdus, iako to Piotr Damianus wypisał, y ś. Wacław, krol Czeski, y ś. Vdalricus, y Dunstanus, y inī [9]. Iedennastego czynił cuda krol Angielski Edwardus, y ś. Anzelmus, y ś. Grzegorz papież Siodmy, y ini. Dwunastego święty Malachiasz, o ktorym pisze Bernat ś., y sam święty Bernat [10] wiel||(33)kimi cudami był sławny, iako pisze Gotfrydus [11], ktory na nie patrzał. Trzynastego wieku czynił cuda ś. Franciszek, ktore wypisał ś. Bonawentura, y ś. Dominik cudami był tegoż wieku sławny, y ś. Piotr męczennik [12]. Czternastego wieku czynił cuda ś. Bernardin y Katarzyna Seneńska, y ś. Mikołay Tolentyński, o ktorych pisał ś. Antoninus. Piętnastego ś. Vincentius, y żywy y vmarły wiele cudow czynił, trzydzieści y ośm vmarłych wskrzesił, y ś. Antoninus także cudami słynął [13]. A w tych naszych stu lat wzbudził też Pan Bog ś. Franciszka de Paula, o ktorego wielkich cudach Leo Dziesiąty w kanonizacyey iego świadczy. Wzbudził też P. Bog w Indyach tych czasow naszych ś. Franciska Xawiera societatis Iesu, ktory, szczepiąc wiarę Chrystusowę, pod kościoła Rzymskiego posłuszeństwem, w onych dalekich krolestwach, wielkiemi cudami iest od P. Boga wsławiony. Vmarłęgo gdy z Malaki do Goey wieziono, morskie nawałności ciche zostawały, a ciało iego włożone w wapno przez piętnaście miesięcy żadney skazy nie vzna||(34)ło, a wonność dziwną pusz-

[1] На полѣ: «Egesippus, libro 3, de excid. Ieroso.» [2] На полѣ: «In vita Calui. cap 13». [3] На полѣ: «Basil. lib. de Spir. S. cap. 29». [4] На полѣ: «Ieron. de viris illust.» [5] На полѣ: «De civit., libro 22». [6] На полѣ: «Grego. in libro Dialog.» [7] На полѣ: «Gregorius, cap. 58, libro 9». [8] На полѣ: «Vide Annales Francorum». [9] На полѣ: «Czytay o nich w żywotach ś.» [10] На полѣ: «W iego żywocie». [11] На полѣ: «Gotfridus, lib 4, capi. 4». [12] На полѣ: «S. Anton. par. 3 hist.» [13] На полѣ: «S. Anton.»

czało, y do tego czasu całe się nayduie. Tegoż czasu Luter posłuszeństwo kościoła ś. zrzucił, śluby czystości złamał, mniszkę mnich za żonę wziął, chrześcjany poburzył, sekt wiele namnożył; a gdy vmarł zimie w wielkie mrozy, ciało iego, w trunnę cenową zamknione, smrod nieznośny puszczało.

Siodmy znak prawdziwego kościoła Bożego iest to imię katholickie, ktorego sobie żadna sekta nigdy przypisać nie śmiała; a ieśli ktora śmiała, zostać się przy tym nazwisku nie mogła, okrom samego kościoła Rzymskiego, y tych, ktorzy z nim vczesnictwo maią. Dawno ś. Ambroży [14] napisał, iż to było iedno z Rzymskiem biskupem vczesnictwo mieć, a katholikiem zwanym być. Y Augystyn ś. [15] mowi, iż heretycy chcieli by się też zwać kościołem katholickim, ale zostać się przy tym nie mogą. Y Cyrillus [16], Ierozolimski biskup, pisze: «gdy wnidziesz do ktorego miasta, nie pytay, gdzie iest kościoł abo dom Boży: bo y heretycy powiadaią, iż maią dom Boży y kościoł. Ale pytay, gdzie iest katho||(35)licki kościoł: bo to imię iest własne temu kościołowi, ktory iest wszytkich nas matką». Każda sekta od swego się mistrza, ktory ią zaczął, zowie. Iako pisze męczennik Iustinus [17]: od Marcyona zową się Marcyoniste, od Walentego — Walentyniani. Iako y dziś od Lutra—Luterani, od Zwingla—Zwingliani, od Kalwina — Kalwiniste. Chrześcijanie prawi żadnego takiego imienia nie maią, ani się od imienia ktorego apostoła, abo ktorego człowieka zową, iedno od Chrystusa — chrześcijanie. A na rożność sekt y innych od powszechności y starożytności y stateczności wiary y kościoła Chrystusowego, zową się katholikami, y po dziś dzień przy tym się nazwisku zostali. Ieśli nas heretycy papistami zową, w toż idzie y toż się rozumie. Bo y Chrystus Pan nasz papieżem, to iest nawyższą głową kościoła swego był y iest; a po nim za widomym wstępowanim Piotr ś. y inni papieżowie. Tak iż to imię nie iest iednego ktorego człeka, iako v heretykow Luter iest abo Kalwin, ale y imię vrzędu kościełnego, ktoremu wszyścy katholicy podlegli. A też nas nikt tak nie ||(36) zowie, iedno sami aduersarze naszy. Nie zową nas papistami w Grecyey, w Azyey, w Afryce, w Indyey, we Włoszech, w Hiszpaniey, iedno nas zową katholikami. Lecz y sami heretycy to imię nam przyznawaią y zawżdy przyznać muszą.

Rozdział szosty.

Pod iednym nalepszy iest rząd ktory zową monarchią.

Wszytkie rozumy starych mędrcow w przyrodzonym y pisanym y nowym zakonie, gdy się o dobrym rządzie pytały, stanęły na tym, iż pod iednym panem y sprawcą naylepszy y nawybornieyszy rząd iest. To oni pierwszy y namędrszy philozophowie twierdzili: Plato, Arystoteles, Seneca, Plutarchus, Homerus, Isocrates, Herodotus, y inni [18]. Y miedzy Żydy stary Philo, chwaląc Homeruszowę powieść, toż mowi. Miedzy naszemi chrześciańskimi doktory Łacińskimi y Greckimi, Cyprianus, Iustinus, Ieronymus, Athanasius, y inni przy tymże stoią [19]. A P.

[14] На полѣ: «Ambr. orat. de obitu Satyri.» [15] На полѣ: «Aug. lib. cont. epis. funda.» [16] На полѣ: «Cathe. 18». [17] На полѣ: «In Triph.» [18] На полѣ: «Plato in Politi.; Aristo. 8 Ethic. capite 10; Sene. li. 2 de benef.; Plutar. de monarch.; Homerus 2 Iliados; Isocrat. in Nicocle.; Hero. li. 3». [19] На полѣ: «Cypr. de idol. vani.; Iustin. ad gentes exs.; Ieron. ad rust. mon.; Atha. con. idol. orat.»

Bog, iako mowi apostoł [1], z iednego Ia||**(37)**dama wypuszczaiąc wszytek narod ludzki, ten rząd w przyrodzenie ludzkie wszczepił. Bo by był, iako mowi ś. Chryzostom [2], dwu człowieku zaraz stworzył, każdy by nad swemi dziećmi starszym pewnie być musiał, y byli by dwa starszy. Ale iż z iednego wszytkie y Iewę żonę iego wypuścił, iednego nad wszytkiemi chciał starszym postanowić. Y do takiego rządu przyrodzenie ludzkie skłonił. Bo iako w domu iednego gospodarza, tak w iedney rzeczy pospolitey iednego krola y pana rozum przyrodzony v wszystkich nastarszych narodow stanowił [3]. A Pan Bog w ludu swym wybranym nigdy inakszego rządu mieć nie chciał, począwszy od Abraama aż do Moyzesza, y potym aż do Chrystusa zawżdy przy iednym moc kapłańska, albo krolewska, albo oboia pospołu zostawała.

Y pewna rzecz iest, iż rządu, ktory iest miedzy niższemi a wyższemi (bo gdzie wszyścy rowni, tam żaden rząd być nie może), vczynić rychleyszego, trwalszego y lepszego nie może, iako ieden pan y starszy nad wszystkiemi. Bo iż koniec zwierzchności ten iest, aby ludzie w pokoiu y iedno|**(38)**ści, y przy iednym rozumieniu woley zostawali, gdy trzey abo czterzey rządzą, rzadko się na iedno rozumienie zgodzą, y niedługo w nim trwaią, y musiało by być rozerwanie miedzy ludzmi, gdy by iedni za tego, a drudzy za drugiego rozumieniem śli. Lecz ieden przy swoim rozumie y władzey łacno wszytkie w iedności y w pokoiu zatrzymawa.

Doświadczyły tego państwa y rzeczy pospolite, ktore gdy wiele panow abo władzą pospolstwa miały, szeroko się korzenić y długo trwać nie mogły. Rzymskie państwo, na początku wygnawszy krole, a pospolstwu rząd daiąc, ledwie czterzy sta y ośmdziesiąt lat trwać mogło. Y to, gdy wielkie woyny, abo rozruchy przychodziły, krolewski rząd y moc na iednego dyktatora kłaść do czasu musieli, y z wielkich przygod y niebespieczności wychodzić inaczey nie mogli. Lecz pod iednym panem y cesarzem to państwo po wszytkim się świecie rozszerzyło y od Iuliusza na wschod słońca aż do ostatniego Konstantyna tysiąc czterysta lat dziewięćdziesiąt y pięć trwało; a na zachodzie—od Karła Wielkiego mało || **(39)** nie dziewięć set lat. Toż się mowi o Assyryiskiey y Perskiey monarchiey, ktore pod iednym panem barzo kwytnęły y długowiecznie trwały. Nakoniec iż sam ieden Pan Bog rządzi wszytkiem światem, lepszy się naleść rząd nie może, iako na ten wzor Boski vczyniony. Y dla tegoż niektorzy [4] doktorowie ś., pisząc przeciw poganom, tym dowodzili, iż ieden Bog iest, a nie iest wiele bogow, iż nalepszy rząd iest pod iednym. Tak iż kto by więcey chwalił rząd pod dwiema abo pod wielą ich, musiał by wiele bogow czynić, gdyż się Bogu przyczytać nie może, iedno taki rząd, ktory iest nad wszytke naylepszy.

Doznały państwa y rzeczy pospolite, iż szkodliwy rząd iest, y iedności zatrzymać długo nie może, gdy panowie dwa abo trzy abo kilanaście rządzą. Bo zgadzać się z sobą a iedney myśli być długo nie mogą: a ieden drugiemu żayzrząc, a swey sławy y dobrego mienia każdy przestrzegaiąc, y rownością

[1] На полѣ: «Acto. 17». [2] На полѣ: Chrisosto. Hom. 34, in 1 Cor.». [3] На полѣ: «Iustin.»
[4] На полѣ: «Cypr. de idol. vani.; Iustinus in exhort.; Athan. orat. aduer. idola.»

się szczycąc, y swoy dom wynosząc, powadzić się muszą, y wnet na części państwo rozdzielą, abo się spychać y władzey sobie || **(40)** vymować poczną, y szkodliwe domowe woyny na oyczyznę przywiodą. Co się pokazało w oney Rzymskiey rzeczy pospolitey, po wygnaniu krolow, gdy dziesiąciom panom władzą dali, y innych czasow, gdy woynami domowemi często krew swoie rozlewali y nakoniec iemi rząd się on vmorzyć musiał. Tegoż y w Polszcze doznali ludzie naszy, gdy dwiemanaście woiewodom państwo po Wandzie zlecili. Ktorych zwady y zazdrości y łupiestwa onę Homerusowę powieść wzbudziły: «mala est pluralitas principum; sit ergo vnus rex»—«zle mieć wiele panow, niechże ieden krol będzie». Y od onego czasu, przez siedm set lat, nigdy od monarchiey y od władzy iednego nie odstąpili, ani się do rządu wiela panow nie wracali. A ktemu gdzie wiele ich władnie, nie ma rzecz pospolita całego y prawego y czuynego około siebie obmyślania. Bo żaden z nich nie bierze się cale za pospolite, drugiemu nieco zostawia, y na drugie się spuszcza; y tak, ieden na drugiego vkazuiąc, wszyścy to, co potrzebie pospolitey służy, opuszczą abo niepilnie y niegorąco odprawuią || **(41)** Lecz gdy ieden sam iest monarcha, wszytkę chuć y pilność swoię na wszytko pospolite obroci, panow a vrzędnikow iako ręku vżywaiąc, a na nikogoż się do końca nie spuszczaiąc. Tam lepak gdzie nie panowie, ale lud pospolity rządzi, y vrzędniki na wołanie y huki obiera, y appelacye sądzi y prawa stawi, nic nierządnieyszego być nie może. Bo miedzy pospolstwem więcey głupich, niżli mądrych; y na głupie, co iest przeciw przyrodzeniu, rząd przychodzi. Przetoż gdy taki rząd był v Greckich starych niektorych miast, postronni się z nich śmiali, mowiąc: «w Grecyey mądrzy wotuią, a głupi wyroki daią» [5]. Bo oratorowie y mędrcy ich mowili, a lud pospolity sądził y rzeczy zamykał. Takiego rządu y dom własny nie znosi, a coż rzecz pospolita. Bo iako mowi ś. Ambroży [6]: «pospolstwo nie vważa zasług cnoty, ani pożytku pospolitego, ale się niestatkiem y niepewnością chwieią». Napisał ieden z mądrych pogańskich [7], iż prawem przyrodzonym rozumnieyszy roskazować maią tym, ktorzy są tępszego rozumu. A ieszcze lepiey Augustyn ś. rzekł [8], iż głupi nie ||**(42)** mogą szczęśliwiey żyć, iedno gdy mądrych słuchaią, a im służą.

Przetoż vchoway, Boże, takiego rządu, abo raczey nierządu, gdzie pospolstwo władnie!

Rozdział siodmy.

Kościoła Bożego rządzenie musi być monarchią, to iest rządzeniem iednego.

Nie może nikt w tym wątpić, iż dom swoy y kościoł swoy y krolestwo swoie Chrystus Bog nasz, nawyższa dobroć, nie tylo dobrem, ale nawybornieyszym rządem opatrzyć raczył. Bo iż ta oblubienica iest mu namilsza, pewnie naypożytecznieyszych y naylepszych rzeczy dla niey szukał y w nich przeciw iey skąpym nie zostawał. Ieśli krolestwa tego tak drogo własnym zdrowiem swoim nabył, niepochybnie w nim się kochaiąc, przewyborny rząd w nim postanowił. A iż lepszy być nie może, iedno pod iednym, prożno o tym

[5] На полѣ: «Plutar. in Solone de Anarchaside Scyta.» [6] На полѣ: «Libro 5, exam.» [7] На полѣ: «Arist. lib. 1 Polit.» [8] На полѣ: «August. de vtil. cred.»

wątpić, aby inakszy miał być. Bo to, co mowią niektorzy, iż sam w tym krolestwie y kościele swym iest monarchą iedynym, innych żadnych nie iest mu potrzeba, || (43) — nic do rzeczy nie służy. Bo nie idzie o princypała niewidomego, y krola a monarchę przyrodzonego y wiecznego, ktory sam iest Syn Boży Chrystus Iezus; ale o iego widomych namiestnikach, bez ktorych kościoł być nie może, bez ktorych nauki y sakramentow nie ma, ktore on sam, w niebo wstępuiąc, postanowił, mowiąc: «posyłam was, idźcie, nauczaycie wszytkie narody». Y indziey: «Kto was słucha, mnie słucha». Chrystus [1] iest nawyższy nasz sprawca y krol, ktory niewidomie y duchownie rządzi; ale przez widome sługi swoie, biskupy, pasterze, doktory, ewangelisty, ktore, iako mowi ś. Paweł, w kościele swym postanowił, ktore by wyrzucać musiał, kto by sam niewidomy rząd y monarchią bez widomych sług Chrystusowi przyznawał. A miedzy takiemi pasterzmi, biskupy, y doktory, ieden być naywyższy musi, ktory by ie w iedności y pokoiu, rożnice ich rozsądzaiąc, zachował y zatrzymawał. Bo gdyby takiego iednego z władzą nawyższą nie było, prędko by rozerwanie miała kościelna iedność, y na to by przyszło, czym sam zagrozić raczył: || (44) «każde krolestwo, samo w sobie rozerwane, vpada». A ktemu gdyby wiele biskupow, mocą sobie rownych, kościoł Boży sprawowali, żadnego by nie było, ktory by się o pospolite kościelne dobro starał. Y był by to nieszczęśliwy rząd kościelny, w ktorym by abo się co-miesiąc, abo co-rok wszyscy ze wszytkiego świata biskupi dla czynienia rządu ziezdżali. Co być żadną miarą nie może. Musiało by na to przyść, żeby iednemu abo dwiema vrząd naywyższy zlecali, iako gdy Rzymianie doroczne bormistrze z nawyższą mocą obierali. Przez trzysta lat po apostołach biskupi się wszytkiego świata nie ziezdżali, ani żadnego powszechnego concilium przed Niceńskim pirwszym nie mieli; a iednak kościoł Boży po wszytkim świecie bez rządu y starszego nie zostawał. Y potym ledwie we sto lat inne być mogły. A tego nigdy y słychać nie było, y o tym nikt nie myślił, aby biskupi kogo do czasu na sprawę kościoła wszytkiego obierali, wiedząc o tym, ktorego nie oni, ale Chrystus sam postanowił, iako się niżey pokaże. Bo ieśli by komu byli ten vrząd polecili, pewnie na || (45) iednego z piąci patryarchow, ktorzy zawżdy naprzednieysze miesca w kościele Bożym trzymali, moc by tę byli włożyli. O Alexandryiskim patryarsze mowi ś. Ieronym [2]: «powiedź mi (prawi), co za prawo ma biskup Alexandryiski na Palestynę, abo Ziemię Świętą?» Y Chryzostom ś., pisząc do Innocencyusza papieża, żałuie się na Theophila, patryarchę Alexandryiskiego, iż się w sprawy cudzych biskupstw wdawał y mowił: «niesłuszna rzecz iest, aby ci, co w Egyptcie są, tych sądzić mieli, ktorzy w Tracyey mieszkaią». To się do tego mowi, iż arystokracya, to iest rząd wielu prełatow y optymasow być nie może w kościele Bożym. Y było by gorzey, niżli gdyby pospolstwo rządziło. Bo nigdy heretyctwo od pospolitego człowieka nie poszło, ale abo biskup abo kapłan był, ktory heretyctwo skaże y rozerwanie kościoła Bożego zaczynał. Y są kacerstwa iako domowe woyny w

[1] На полѣ: «1 Petr. 2; Acto. 20; Ephes. 4». [2] На полѣ: «Episto. ad Pammach.»

rzeczy po[spolitey], ktorych nie zaczynaią, iedno panowie miedzy sobą niezgodni, gdy na ich stronę rząd przyidzie. A iakoby to nędzna kondycya była kościoła Bożego, gdyby nie ||(46) miał kto by niezgodne biskupy vkracał, y iedności a dobrego pospolitego przystrzegał. Iako w iednym biskupstwie kościoły poiedynkowe iednoczą się y iednym ciałem sstaią, przy iedney głowie, przy biskupie swoim, ktory, wedle apostołá, kapłany sądzi y sprawuie y stawi,—tak wszytkiego świata biskupi iednym ciałem być nie mogą, gdyby iedney miedzy sobą głowy nie mieli. Y nie był by kościoł wszytek ani iednym ciałem, ani iednym domem, ani iednym, bez takiego vrzędnika, iako się niżey dotknie, krolestwem. Y musi być ieden, ktory by biskupy sądził, y występne a niepilne, abo niezgodne karał.

Rozdział ośmy.

Ieden być ma widomy sprawca kościoła Bożego.

W starym zakonie [3], ktory był figurą y malowaniem nieiakim nowego, ieden nawyższy biskup y kapłan nad wszystkiem kościołem władzą miał, y Lewity wszystkie y lud wszystek pod iego duchowny rząd Pan ||(47) Bog podał. Musi się tedy figura pełnić, a tenże taki rząd być w kościele Chrystusowym, aby był ieden, iako y tam był, widomy sprawca iego, żeby figura nie miała nic lepszego nad samo ciało y rzecz żywą. A ieśli tak Pan Bog radził o ludu onym iednego narodu y ięzyka, aby był miedzy nimi ieden nawyższy kapłan, ktory by wszystkie w iedności y w wierze iedney zatrzymawał, a rożności fałszywych pogańskich zabobonow y wiela Bogow bronił, — daleko tego więcey w chrześcijaństwie potrzeba, gdzie kościoł ś. nie z iednego, ale ze wszytkich narodow y ięzykow zebrany, tym prętszemu rozerwaniu iedności podległ, im więtszą ludzi wielkość w sobie zamyka. Miedzy ktoremi wiele iest dwornych a bystrych rozumow y głow niespokoynych, o ktorych apostoł ś. [4] przestrzega, ktorzy w rozerwaniu y niezgodzie swoich pożytkow y sławy szukaią. Przetoż więtsza tego iest potrzeba, aby dla zgody y iedności wiary świętey ieden nawyższy sprawca był kościoła po wszytkim świecie rozszerzonego. A chociaż ten nawyższy kapłan wszędzie sam osobą swoią być ||(48) nie może, iednak iako krol, maiąc wiele krolestw y miast, przez vrzędniki niższe one sprawuie y wszytkie w iedności świętey zachować, za pomocą niewidomą Chrystusa principała swego, może.

A ktemu kościoł święty widomy pismo [5] przyrownywa do iednego ciała w rożnych członkach, do oblubienice y małżonki, do owczarnie, do krolestwa, do domu, do woyska, do okrętu. V iednego tedy ciała musi być iedna głowa, nie tylko ona niewidoma, ktorą iest Chrystus, iako principał, ale y ta widoma do rządu widomego, ktorą iest człowiek widomy namiestnik iego. Iedna małżonka iednego ma męża, krolestwo iednego ma krola, y owczarnia iednego pasterza [6], y dom iednego gospodarza, y okręt iednego gubernatora, y woysko iednego hetmana. Przetoż Pan nasz, będąc tu w ciele z nami y kościoł swoy funduiąc, sam ieden był mu widomą

[3] На полѣ: «1 Cor. 10». [4] На полѣ: «Act. 20». [5] На полѣ: «1 Cor. 11; Cant. 7; Ioan. 3; Ioan. 10; Dan. 2; 1 Tim. 3; 1 Petr. 3; Cant. 6». [6] На полѣ: «Luc. 12».

głową y sprawcą, a inakszego rządu mieć nie chciał. Tenże kościoł swoy tu zostawuiąc, a sam odchodząc, w tymże rządzie, iako go wszczepił, zostawić raczył, aby ieden był na miescu iego nad czelad||(49)ką iego. Co w oney nauce dał znać [1], gdy mowił o wiernym y mądrym szafarzu: nie o wielu szafarzach y sprawcach, ale o iednym, ktorego postanowił pan nad czeladką swoią. Gdy ś. Piotr pytał: «do nas li, Panie, mowisz tę przypowieść, czyli do wszystkich», — Pan mu dał znać, iż iemu, ktorego po sobie nad swoią czeladką postawić miał, nawięcey to wiedzieć należało, iakoby dobrym był gospodarzem nad domownikami iego, tak iako to wykłada Chryzostom ś. [2] y ini doktorowie o Pietrze y iego potomkach. A iako rzecz iest chwalebna y pożyteczna, gdy nad wielą plebanow ieden iest biskup, ktory plebany stawi, naucza, vgadza, karze, y w dobrym rządzie y iedności zachowuie, — tak wielce potrzebna rzecz iest, aby był ieden nad biskupy wszytkiego kościoła Bożego, ktory by ie rządził, karał y vgadzał, y iedność kościelną zatrzymawał. Gdyż z biskupow nawięcey iako od możnieyszych rosterki się y heretyctwa rodzą.

Nakoniec niepodobna rzecz, aby przy iedney wierze y zgodnym o rzeczach Boskich y zbawiennych wyznaniu y nauce || (50) zostać się kościoł Boży mogł, ieśliby iednego widomego sprawce y pasterza y wodza, y sędziego nie miał. Bo gdzie iest głow wiele rozmaitych a vpornych, przywieść się do zgody y iednego rozumienia iedno vrzędowną powagą y mocą, zwłaszcza od samego Boga postanowioną, nie mogą. Czego nas nauczyli y to przykładem swoim dobrze vtwierdzili dzisieyszy nowi sektarze, ktorzy, od iednego się Lutra począwszy, prawie na tysiąc sekt y rożnych a sobie przeciwnych wiar swoie wyznania rozdzielili, a ieszcze przez tę sześćdziesiąt lat—do iednego rozumienia y do iednego wyznania y wiary przyść nie mogą, ani żadnego spolnego concilium, na ktorym by iedność swoich wiar vtwierdzili, złożyć nie mogli. Y owszem gdzie się trzy rożne sekty ziadą, zawżdy czwartą y piątą y dziesiątą vrodżą. A to dla tego, iż żadnego sędziego y iednego pasterza y sprawce, ktoremu by z roskazania Bożego podledź, y na iego rozsądku przestawać mieli, ani maią, ani mieć mogą (okrom tego, ktory w katholickim kościele iest), ani chcą. Za czym sami się gry||(51)ząc y iedząc, wszyścy się ziedzą y wkrotce zginą. A kościoł ś., pod iednym pasterzem zgodę y iedność zachowywaiąc, trwał y trwać będzie na wieki.

A kto by rzekł, iż «sam ieden Chrystus iest głową kościoła swego, ieśli drugi będzie, dwie głowie będą v iednego ciała»,—ten niechay wie, iż rożność iest wielka miedzy princypałem wiecznym a miedzy namiestnikiem docześnym:

Chrystus, iako princypał, nie tylo iest głową nad tym widomym na ziemi kościołem, ale y nad niebieskim y tym, ktory w czyścu iest,—nad przeszłemi, y ninieyszemi, y potym będącymi; a starszy kościelny, o ktorym rzecz iest, nad częścią tylo tą kościoła iego, ktora na ziemi iest, przełożeństwo ma. Chrystus wieczna nieodmienna iest głowa; a starszy na ziemi iest tylo do czasu, abo do śmierci tylo swey, abo poki trwa iego

[1] На полѣ: «Luc. 12». [2] На полѣ: «Chrisost. libro 2, de sacer.»

vrząd. Chrystus w kościele swym, iako Pan y dziedzic; a starszy, iako sługa y namiestnik doczesny. Chrystus w kościele y krolestwie swoim może stawić prawo, iakie chce, y sakramenty odmienić, y bez sakramentow łaskę y zbawienie dawać; a starszy tego ||(52) nic nie może, prawo Pana swego exequuie, sakramentow odmienić y bez nich do łaski Bożey przyprawić nikogoż nie może. Chrystus nie ma potomka w vrzędzie swym, bo sam iest wieczną głową y krolem kościoła swego; a starszy successory maią, ieden po drugim na namiestnictwo Chrystusowo wchodzi. Chrystus niewidomie naucza y Duchem Ś. zakrytym kościoł swoy sprawuie, iakoby przez listy; a starszy widomie y do vcha naucza y rząd czyni.

Tak iako krol, w Polszcze siedząc, Litewskie księstwo abo Inflancką ziemię, w ktorym nigdy może obecnie nie postać, przez woiewody y listy swe rządzi.

Nie są tedy w takim rządzeniu dwie głowie, ale iedna. Bo nie są sobie rowne, ani przeciwne, ale głowa widoma, podległa niewidomey. Iako w ciele ludzkim dwa są rządy, ieden w zwierzchnich smysłach, w oczy, w vszu, w ruchaniu, a drugi w żyłach y kościach zakrytych y niewidomych, a przedsię głowa iedna. Nie iest też żadna krzywda Chrystusowi, gdy się iego namiestnik głową kościoła iego zowie. Bo sam będąc światłością świa|(53)ta, apostoły nazywał światłością świata [3]. Sam będąc fundamentem kościoła, apostoły też fundamentem przez ś. Pawła zowie. Sam będąc pasterzem y biskupem dusz naszych, ine temiż tytuły Duch Ś. nadaie. Y owszem sam będąc Bogiem, ludzie bogami zowie [4]. Ale inszym sposobemy rozumieniem: głową sam iest, iako dziedzic y pryncypał kościoła swego; Piotra też głową abo opoką zowie, iako sprawcę od siebie y namiestnika swego.

Rozdział dziewiąty.

Chrystus iednego nawyższego pasterza wszytkiego kościoła swego po sobie postanowił—Piotra świętego.

Naprzod ś. Piotrowi obiecał P. Iezus, iż go fundamentem y opoką kościoła świętego vczynić miał, mowiąc: «tyś iest opoka, a na tey opoce zbuduię kościoł moy» [5]. Iako w budowaniu naprzednieysza rzecz iest fundament, tak Piotr ś. napierwszym być miał vrzędnikiem kościoła iego; a iako fundament wszytkiego budowania wspiera, tak wiara y vrząd iego miał w||(54)szytkie wspierać. A chociaż sam Chrystus iest opoką oną pirwszą y zbawienną y niewidomą kościoła swego, przedsię toż imię dał namiestnikowi swemu, aby był opoką, nie oną zbawienną y pryncypalną, ale do rządu y nauki wszytkiemu chrześciaństwu służącą.

Tak te słowa Pańskie doktorowie ś. wykładaią, Greccy y Łacińscy:

Orygenes mowi: «patrz, co mowi Pan onemu kościelnemu fundamentowi y opoce przemocney, na ktorey Chrystus fundował kościoł: małowierny, czemuś zwątpił»? Athanazyus ś. w liście do Felixa papieża imieniem synodu Alexandryiskiego wiela biskupow: «Ty iesteś Piotr, y na fundamencie twoim filary kościelne, to iest biskupi są vmocnieni». Basilius: «Piotr (prawi) dla więtszey nad ine wiary kościelne budowania sam na się przyiął». Gregorius Nazianzenus:

[3] На полѣ: «Ioan. 8; Matth. 5». [4] На полѣ: «1 Cor. 3; Ephes. 2; 1 Pet. 2; Hebr. 3». [5] На полѣ: «Ioan. 1; Matt. 16».

«Piotr, opoką nazwany, kościelne fundamenty wiary swey zwierzone ma». Epiphanius: «Pan (prawi) postanowił Piotra, pierwszego apostoła, mocną opokę, na ktorey kościoł Boży zbudowany iest». Chrysostomus: «Pan mowi: tyś iest Piotr, na tobie zbuduię kościoł moy». Cyprianus: «Piotra Pan pierwszego obrał, y na nim zbudował kościoł swoy». Hilarius: «O, szczęśliwa danim imienia nowego, opoko kościelna! O, błogosławiony kluczniku niebieski». O Pietrze ś. mowiąc Augustinus: «Napierwszym fundamentem [1] kościel||(55)nym Piotra Pan nazwał, y przetoż słusznie ten fundament czci kościoł, na ktorym wysokość kościelnego budowania powstaie». Y ini się opuszczaię.

Toż przełożeństwo Piotra ś. vtwierdza Pan drugim słowem mowiąc: «tobie dam klucze krolestwa niebieskiego», to iest nawyższą władzą w kościele. Bo tak v Proroka Izaiasza przełożeństwo kościelne do kluczy przyrownano, mowiąc o Heliachimie biskupie nawyższym: «Dam, mowi Pan Bog, klucz domu Dawidowego na ramię iego, on otworzy, a nikt nie zamknie; zamknie, a nikt nie otworzy». Bo gdy na vrząd kogo brano, kładziono klucze na ramiona iego. Y dziś gdy się miasta poddaią, klucze oddaią panu, ktore pan starszemu nad miastem podawa. Ten przywiley nic się do inych apostołow nie ściąga. Bo mowi Pan «tobie», samego Piotra mianuiąc przy wszytkich. Nie tobie, Iakubie, ani, Iędrzeiu, ale tobie, Pietrze, opoko!

Te obietnice Piotrowi ś. viścił Pan po swym Zmartwychwstaniu [2], czyniąc go pasterzem wszytkich owiec swoich. Iego samego mianuie przy inych: «Symonie Ianow» pytaiąc go, ieśli go miłu||(56)ie. Y tegoż imienia vżywał, gdy mu ten vrząd obiecował. — «Symonie Ianow». Y przetoż mowi: «miłuiesz mię więcey, niżli ci inni», oddzielaiąc go od drugich apostołow. Y sam Piotr odpowiada, y sam się o takie powtarzanie pytania o miłość frasuie. Iako tedy samego mianuie, tak też samemu mowi: «paś owce moie». Gdzie to słowo «paś» toż się rozumie, co rządzić y innemi władnąć y nad innemi przełożeństwo mieć. Bo ci są starszemi, ktorzy nie tylo żywność, ale y obronę y wszytkie ine potrzeby opatruią. «Postanowił go (prawi) Pan nad czeladką swoią, aby im dawał czasow swoich miarkę pszenice» [3]. Paster nie tylo obmyśla, co by owce iadły, ale gdzie by mieszkały y obronione były, y posłuszeństwo znały. Przetoż w pismie świętym toż iest rządzić, co y paść; y krolowie pasterzmi sie zową [4]. A przez owce rozumiał Pan Chrystus wszystkie wierne swoie, y wszystko chrześcijaństwo, y samy apostoły, towarzysze Piotrowe. Bo żaden z tych nie iest, ktory sie owcą Chrystusową mieć y za nię znać nie chciał. Żadnego syna ociec nie wyimuie, gdy na testamencie pisze: «zosta||(57)wuię to a to dziatkom moim». A iakoby Pan dzielił czeladkę y owce swoie, iedne pasterzem opatruiąc, a o drugie nie dbaiąc?

Tak te słowa rozumieli święci doktorowie. Epiphanius [5]: «Ten iest (o Pietrze ś. mowiąc), ktory vsłyszał: paś owce moie, ktoremu zwierzona iest owczarnia». Chrysostomus [6]: «opuściwszy ine,

[1] На полѣ, противъ всѣхъ этихъ цитатъ: «Lib. 2. In Eunom. In Orat. de moderatione in disputat. In Ancorato. Hom. 55 in Matth. Epist. ad Quirinum. Capi. 16 in Matth. Serm. 15 de Sanctis». [2] На полѣ: «Ioan. 21». [3] На полѣ: «Luc. 12». [4] На полѣ: «Psal. 2; Isa. 14». [5] На полѣ: «In Ancor.» [6] На полѣ: «In Ioan.»

do Piotra mowi, opiekę mu braciey zlecaiąc». Y niżey: «Wielkie rzeczy dał Pan Piotrowi y opiekę mu wszytkiego świata polecił». Ambrosius [7]: «Sam Piotr miedzy inemi miłość swoię ku Panu oświadcza, sam też nad ine przełożony iest». Leo [8]: «Ze wszystkiego świata ieden Piotr obrany iest, ktory nad wszytkimi narodami, nad wszystkiemi apostołmi y nad oycy postawiony iest. Acz wiele miedzy ludem Pańskim kapłanow, wiele pasterzow, wszakże właśnie wszystkie rządzi Piotr, ktore iako pryncypał rządzi y Chrystus». Theophilactus [9]: «Skończywszy iedzenie, przełożeństwo owiec wszytkiego świata Piotrowi zlecił, a nie innemu, ale iemu podał». Bernardus [10]: «A komu nie tylo z biskupow, ale też z apostołow tak prosto y bez rozdziału wszytkie owce poruczone są? Ieśli mię miłuiesz, paś owce moie. Ktore? Izali tego, abo owego narodu, abo krolestwa? Owce moie, powiada».

A co mowią niektorzy przeciwnicy: «iż rowną moc do pastersthwa wzięli inni apostołowie, iako y Piotr, y po wszystkim świecie chodząc paśli owce Chrystusowe»,—to nic prze||**(58)**łożeństwu Piotra świętego nie szkodzi. Bo tym samym, iż ine apostoły Piotrowi Pan Chrystus poruczył, co oni czynili, to Piotr przez nie czynił, ktory im iako hetman dany był. A też tym rozna moc innych apostołow od mocy Piotra święthego, iż ini mieli to wszysthko, co Piotr święty na roznoszenie ewanyeliey po wszytkim świecie y fundowanie kościołow, y mieli Ducha Świętego, rządzenia y dozoru Piotra ś. nie potrzebuiąc (iakiego przywileiu żaden na świecie biskup nie ma), ale prawa swego y takiey oney apostolskiey mocy potomkom, po nich wstępuiącym, zostawić nie mogli. Sam Piotr iest pasterz wszystkich owiec Chrystusowych y mogł prawo swoie y zupełność mocy potomkom swym zostawić poty, poki trwa kościoł Boży y owce Chrystusowe.

Rozdział dziesiąty.

Świadectwa doktorow świętych Greckich y Łacińskich, iż Piotr ś. był nawyższą głową y przednieyszym sprawcą y pasterzem kościoła Chrystusowego.

Naprzod Orygenes [11] świadczy mowiąc: «Gdy Piotrowi nawyższy vrząd około paszey ||**(59)** owiec dawano, y gdy na nim, iakoby na ziemi, kościoł fundowano,—żadney inney od niego cnoty wyznania nie wyciągano, iedno miłość».

Euzebius [12] w Kronice swey mowi: «Piotr apostoł, rodem Galileyczyk, pirwszy chrześciian biskup». Gdy ine apostoły wylicza, o Iakubie tak pisze: «Hierozolimskiego kościoła pierwszy biskup od apostołow postanowiony iest Iakub, brat Pański». Lecz Piotra świętego nie zowie ktorego iednego miesca biskupem, ale wszytkiego chrześciaństwa. Tenże [13] Euzebius Piotra ś. zowie: «nadoświadczeńszym y nawiętszym miedzy apostoły, y nad pierwszemi książęciem y wodzem y mistrzem woyska Bożego».

Swięty Bazylius Wielki [14] o ś. Pietrze mowiąc: «On (prawi) błogosławiony, ktory nad innemi vczniami przełożony był, ktoremu dano klucze krolestwa niebieskiego».

Gregorius Nazyanzenus [15], vkazuiąc, iż rząd ma być we wszystkim chowany,

[7] На полѣ: «In Luc. cap. vltimo». [8] На полѣ: «Serm. 3 de assump. sua ad pont.» [9] На полѣ: «In cap. vl. Ioan.» [10] На полѣ: «De consi. libro 2». [11] На полѣ: «In cap. 6 ad Rom.» [12] На полѣ: «In Kroni. anni post Christum 44». [13] На полѣ: «Libro 2, hist. cap. 14». [14] На полѣ: «Ser. de iudicio Dei». [15] На полѣ: «Orat. de moderatione».

tak o świętym Pietrze mowi: «Widzisz, iako y miedzy vczniami Chrystusowemi, ktorzy wszyścy byli wysocy y obrania godni, ten opoką nazwany iest, y fundamenty kościelne zwierzone wierze swoiey ma; a drudzy vpośledzenie swoie skromnym sercem znoszą».

Ś. Epiphanius [1]: «Piotra (prawi) obrał Pan Chrystus, aby był wodzem innych vczniow». ||(60) Y indziey mowi: «Ten iest, ktory vsłyszał: paś owce moie, ktoremu zwierzona iest owczarnia».

Cyryllus Ierozolimski [2] zowie Piotra ś. «książęciem apostołow przenazacnieyszym».

Cyryllus Alexandryiski [3]: «Piotr ś. (prawi) iako książę y głowa wszytkich zawołał: tyś iest Chrystus Syn Boga żywego».

Ś. Ian Chryzostom [4]: «Piotra (mowi) kościołowi przyszłemu pasterzem postanowił». Y niżey: «Bog sam tylo sprawić może, aby przyszły kościoł, takie nawałności na się maiąc, nieobalony zostawał, ktorego pasterzem y głową iest człowiek rybitw y nie szlachcic». Y niżey: «Ieremiasza nad iednym narodem, a Piotra nad wszytkim światem Chrystus przełożonym vczynił».

Euthimius [5]: «Iakub (mowi) stolicę w Ieruzalem wziął, a Piotr wszytkiego świata mistrzem postanowiony iest».

Theophilaktus [6] na one słowa «potwierdzay bracią swoię», — «iasne to (prawi) wyrozumienie nie iest: ia ciebie mam (Chrystus mowi do Piotra) za książę vczniow, gdy za grzech zaprzenia się mnie płakać będziesz, y do pokuty przyidziesz, potwierdzay inne. Bo to przynależy tobie, ktory po mnie iesteś opoka y fundament». Y niżey mowi: «Ty, Pietrze, nawrociwszy się będziesz dobrym pokutowania przykładem wszytkim, iż ty, będąc apostołem a zaprzawszy się mnie, iednakeś wziął przodkowanie nad wszystkiemi y przełożeństwo nad światem».

||(61) To Greccy doktorowie świadczą. Przywiodę Łacińskie. Iednego tylo ieszcze Greczyna naukę położę około tego. Vgo Etherianus [7] żył około roku Pańskiego tysiącnego setnego, za czasu Emanuela cesarza; y pisząc księgi przeciw swym Grekom o pochodzeniu Ducha Ś. y od Syna, tak mowi: «Iasną się rzeczą pokazuie, iż Piotra y iego następniki Chrystus vczynił przełożonym y głową, nie tylo nad Łacinniki y nad Greki, y nad Zachodnemi y Pułnocnemi wszytkiemi narodami, ale też nad Ormiany, Araby, Żydy, Madyanity, y nad Wschodnemi y Południowemi stronami na wieki».

Co się Łacińskich doktorow dotycze,— naprzod Cypryan ś. męczennik [8] tak pisze: «Piotr ś., gdy mu Paweł przyganił, nie mowił: iż ia mam starszeństwo, abo przełożeństwo, a iż mnie słuchać potrzeba». Temi słowy daie znać, iż Piotr ś. miał nad Pawłem y inemi przełożeństwo, ale z pokory vżywać go nad nim nie chciał. Y tak te słowa ś. Cypryana Augustyn ś. [9] wykłada. Tenże Cypryan święty Piotra ś. zowie «głową, zrzodłem y korzeniem wszytkiego kościoła».

«Ś. Maxymus [10] pisze: Iako wielkiey za-

[1] На полѣ: «Heres. 51. In ancor.» [2] На полѣ: «Catech.» [3] На полѣ: «In Ioan. libro 12, cap. 64». [4] На полѣ: «Homi. 11 in Matth.» [5] На полѣ: «Vltim. in Ioannem». [6] На полѣ: «In Luc. cap. 22». [7] На полѣ: «Libro 3, cap. 17». [8] На полѣ: «Epist. ad Quintum». [9] На полѣ: «Libro 2 de Bapt. cap. 1, lib. de vnitate eccles.» [10] На полѣ: «Max. 3 sermo. de apost.»

sługi był Piotr ś. v Pana swego, iż mu, po sprawowaniu małey łodeczki, rząd wszytkiego kościoła podany iest».

|| (62) Optatus [11]: «Stolica iest godna, y przeć nie będziesz śmiał, abyś nie wiedział, iż Piotrowi ś. w Rzymie naprzod stolica postawiona iest, na ktorey siedział Piotr, głowa wszytkich apostołow».

Ambrosius [12]: «Przodkowania (prawi) nie wziął Ięndrzey, ale Piotr».

Ieronymus [13]: «Miedzy dwiemanaście ieden obrany iest, aby, postanowiwszy głowę, do odszczepieństwa przyczyny nie było».

Augustinus [14]: «Piotra (mowi) postanowił za głowę wszytkich, aby był pasterzem trzody Pańskiey».

Ś. Leo papież (serm. 3, de assump. sua).

Ś. Grzegorz (Lib. 4, epist. 32).

Ś. Bernat (Epist. 237, ad Eugenium).

Y ini, ktorzy się tu nie liczą, wszyścy zgodnie nauczaią, iż Piotr ś. miedzy apostoły innemi był pierwszy y miał iako głowa inych przełożeństwo y pasterstwo wszytkich owiec Chrystusowych.

Rozdział iedennasty.

P i o t r ś. b y ł w R z y m i e y t a m w i a r ę C h r y s t u s o w ą s z c z e p i ł, y t a m v k r z y ż o w a n y v m a r ł.

Z listu ś. Piotra [15] pokazuie się, iż będąc w Rzymie on list pisał, gdy tak mowi: «pozdrawia was kościoł w Babilonie zebrany, y Marek syn moy». Z ktorych słow Papias, vczeń apostołow ś., iako pisze Euzebius [16], twierdzi, iż Piotr ś. Rzym nazwał Babilonem, dla onego bałwo||(63)chwalstwa, ktore tam kwitnęło. Słowa są iego: «Papias y to mowi, iż Piotr w pierwszym liście swoim, ktory z Rzymu pisał, wspomina Marka, w ktorym też pod figurą Rzym zowie Babilonem, gdy mowi: pozdrawia was ten, ktory iest w Babilonie wybrany kościoł y Marek syn moy». Nie zowie się Rzymski kościoł Babilonem, ale kościoł Chrystusow w Babilonie, to iest w Rzymie. Bo na on czas srogie bałwochwalstwa w Rzymie były. Tak iako to Tertulianus stary [17] wykłada. «Iako (mowi) Babilon był głową państwa Nabuchodonozora, ktory kościoł Boży prześladował, tak Rzym za czasow apostolskich był głową państwa onego, w ktorym Nero, okrutny chrześciańskiego kościoła prześladowca, roskazował». Ten Babilon, to iest państwo Rzymskie, iż vpaść miało Ian Ś. w «Obiawieniu» prorokował. Co się spełniło, gdy Gottowie, Wandali, Hunni, Longobardy państwo to prawie zniszczyli y zburzyli.

Ktemu z listu Pawła ś. do Rzymian [18] pokazuie się, iż niżli Paweł ś. do Rzymu przyszedł, Rzymianie iuż byli chrześciańmi, y kościoł Boży w Rzymie fundowany był. Niechże ten, co się temu sprzeci||(64)wia, pokaże, kto w Rzymie naprzod kościoł Boży szczepił? A my z wiela historykow y świętych doktorow pokazuiemy, iż nie inszy nikt, iedno Piotr ś. Bo tak mowi Ireneus [19], iż Rzymski kościoł od Piotra y Pawła fundowany iest. To iest pierwey od samego Piotra, potym od obudwu. Y Euzebius [20] w Historyey mowi: «Zba-

[11] На полѣ: «Libro 2 con. Parmenianum». [12] На полѣ: «In cap. 12, 2 Corint.» [13] На полѣ: «Lib. 1 in Iouinian.» [14] На полѣ: «Ser. 124 de tempore et quaest. veter. et noui test. q. 75». [15] На полѣ: «1 Petr. 5». [16] На полѣ: «Li. 2 hist. capi. 15». [17] На полѣ: «Li. 2 con. Marcionem». [18] На полѣ: «Rom. 1; Acto. vlt.» [19] На полѣ: «Libro 3, capite 3». [20] На полѣ: «Libro 3, cap. 14».

wienne przepowiadanie słowa, pierwszy Piotr w miescie Rzymskim kluczami swey ewangeliey y wrota krolestwa niebieskiego otworzył». Toż twierdzą: Arnobius (lib. 2, contra gentes), Epiph. (Haeres. 27), Chrysostomus (in Psal. 47), Leo (Serm. de natali. Apost.), Theodoretus (in Epist. ad Rom.) y innych wiele, ktorych słowa kłaść się, dla przedłużenia, nie mogą.

Nad to, wielcy y zacni świadkowi piszą, iż Marek ś. w Rzymie ewangelią swoię napisał, tak iako od Piotra ś. słyszał. Eusebius (lib. 2, cap. 15), Irenaeus (lib. 2, cap. 1), Ieronymus (de viris illust.), Damasus (in vita Petri), Isidorus (in vita Marci) y inni.

Nakoniec z oney historyey o Pietrze świętym, iako w Rzymie Symona czarnoksiężnika zwyciężył, iasnie się pokazuie, iż Piotr ś. był w Rzymie. O czym pisze Egesippus (lib. 3, de excidio Ieroso. ca. 2), Clemens Rzymski (6 Constit. cap. 7, 8, 9), || **(65)** Arnobius (lib. 2, contra gentes), Damasus (in vita Petri), Cyrillus Ierosolymitanus (Cathech., 6), Epiphanius (Haeresi. 21), Ambrosius (oratione in Auxencium), Eusebius (hist. lib. 2, cap. 13), Maximus (Serm. de Petro Paulo), Augustinus (de Haere. cap. 1).

A iż Piotr ś. w Rzymie vmarł y z Pawłem ś., świadczą ich groby starożytne, do ktorych ludzie z nabożeństwa ze wszytkiego świata idą. A niepodobna rzecz, aby się świat wszytek na tym omylić miał. Niech mianuie ine mieysce, na ktorym ci dwa apostołowie polegli, okrom Rzymu. Niech iednego starożytnego y godnego wiary na to świadka przywiodą. A my ich o tym tak wiele mianuiem: Ignacyus, vczeń ś. Iana (w liście do Rzymian), Dionisius Corinthius (ktory we sto lat żył po apostolech), Egesippus (lib. 3, de excidio Ieros.), Eusebius (in Chronica anni 81), Theodoretus (epist. ad Leonem papam), Origenes (lib. 3, in Genesim), Athanasius (Apologia pro fuga.), Chrysostomus (Hom. 39, in epist. ad Pom.), Tertulianus (de Praeser.), Lactantius (lib. 4, cap. 21), Ambrosius (Oratione contra Auxencium), Ieronymus (de viris illustr.), Augustinus (lib. 1, cap. 10, de consensu Euang.), Maximus (Serm. 5, de nat. Apost.), Sulpicius (lib. 2, sac. hist.), Paulus Orosius (lib. 7, hist.), Eutropius (lib. 7, in vita Neronis), Paulinus (Natali 3), Isidorus (in vita Petri), Leo (Serm. 1, de Nat. Apost.), Gre||**(66)**gorius Turonen. (lib. 1, cap. 25), Gregorius papa (lib. 6, epist. 37), Prudentius (in hymno de S. Laurentio), y innych barzo wiele, ktorzy o śmierci y męczeństwie świętego Piotra w Rzymie napisali.

Rozdział dwanasty.

Na vrząd y przełożeństwo Piotra ś., ktore miał nad wszystkim chrześciiaństwem, wstąpiłi biskupowie Rzymscy.

Vrząd y przełożeństwo Piotra ś. vmrzeć y vstać z osobą iego w kościele Bożym nie mogło. Bo vrzędy y zwierzchności wszelakie nie są dla tego, ktory na nich siedzi, ale dla tych, ktore rządzi. Pasterz nie dla siebie iest pasterzem, ale dla owiec iemu poruczonych. A iż owce Chrystusowe y kościoł iego nie do żywota Piotra ś. trwa, ale do końca świata, tedy pasterza zawżdy mieć musi. A ieśli za żywota Piotra ś. kościoł Chrystusow iednego nawyższego vrzędnika dla zachowania swey iedności mieć musiał, pewnie y po śmierci iego takiego rządu tym więcey potrzebuie, im się szerzey y na rożne narody roskrzewia. Wszystki owce swoie Chrystus || **(67)** Piotrowi poruczył, nie tylo ninieysze, ale y przyszłe, y te, ktore

aż do końca świata będą, ktore zawżdy vstawicznego a nigdy nievstaiącego pasterza potrzebuią. Przetoż w onych słowiech swoich Pan nasz do Piotra, gdy mowił: «paś owce moie», nie tylo samego Piotra, ale ine następniki iego rozumiał, iako wykłada ś. Chryzostom [1]: «Za owce swoie (prawi) Chrystus krew swoię rozlał, ktore staraniu Piotrowemu y następnikom iego poruczał». Y Leo ś. [2] tak mowi: «Ś. Piotr, trwaiąc na mocney, ktorą wziął, opoce, nie opuszcza sprawować kościoła. Trwa Piotr y żyie w namiestnikach swoich». Figura była w starym zakonie kościoła nowego. Ieśli tam Aaron nawyższy y ieden wszytkiego kościoła biskup, miał potomki, ktorzy na iego vrząd po śmierci y iego y innych wstępowali, a bez nawyższego biskupa y kapłana nigdy nie było, toż się ma dziać w zakonie nowym, aby Piotr ś. nawyższy iego biskup y kapłan, miał też następniki, a bez iego vrzędu kościoł nigdy nie zostawał.

A iż na vrząd Piotra ś. nikt nie wstępuie, ani może, iedno Rzymski biskup,— rozmaite na to są wywody:

Naprzod: iawna rzecz iest, iż Piotr ś., w Rzymie || (68) vmieraiąc na tym biskupstwie, ktore sam trzymał y ktorego na żadne ine mieysce nie przeniosł, swoie przywileie y moc dla wszystkiego kościoła daną zostawił, na ktorym sam żywota dokonał.

Miał swoię stolicę Piotr ś. w Antiochiey. A iż ią za żywota innym poruczył, nigdy się Antyoski biskup do zwierzchności Piotra ś. nie brał, y owszem go concilium pirwsze Niceńskie aż na trzecim miescu miedzy patryarchami kładzie, a Rzymskim biskupom wszytek kościoł Boży te Piotra ś. przywileie przyczytał zawżdy y przyczyta, prze to, iż oni prawem Bożym na iego vrząd po śmierci iego wstępuią.

Dziewięć wielkich concilia abo zborow powszechnych świętych oycow wszytkiego świata biskupow, Greckich y Łacińskich, wyliczyć możem, na ktorych moc y zwierzchność biskupow Rzymzkich wyświadczona y wyznana iest:

Na pierwszym [3] Niceńskim szosty kanon, gdzie iest cały a prawdziwie położony, pokazuie, iż biskupa Rzymskiego zwierzchność y przełożeństwo nad kościoły iuż było w vżywaniu, a nie od kto||(69)rego concilium wstawione, ale od samego Chrystusa dane iest. Bo to concilium inym kościołom zwierzchność y granice do rządu zamierza, iak Alexandryiskiemu y Antyoskiemu. Ale Rzymskiego nie rusza, iedno na wzor iego ine kościoły stanowi, gdy mowi: «Niech biskup Alexandryiski Egipt, y Libią, y Pentapolim sprawuie, gdyż biskup Rzymski ma ten obyczay», to iest, iż zstarodawna polecił to iemu biskup Rzymski.

Wtore [4] concilium w Carogrodzie abo Constantynopolu list [5] pisze do Damaza papieża, w ktorym wyznawa, iż się ziachali do Carogrodu, za roskazaniem listu iego, przez cesarza oddanego. Tamże wyznawaią Rzymski kościoł za głowę, a siebie za członki tey głowy.

A trzecie [6] concilium w Ephezie wyznawa [7], iż składa z stolice Carogrodzkiey Nestoryusza, za roskazaniem listownym Celestyna papieża. Toż conci-

[1] На полѣ: «Lib. 2 de sacerdo.» [2] На полѣ: «Ser. 2 de anniuers.» [3] На полѣ: «1». [4] На полѣ: «2». [5] На полѣ: «Theodor. lib. 5 hist. capite 9». [6] На полѣ: «3». [7] На полѣ: «Euagrius lib. 1 hist. cap. 2».

lium w liście do tegoż Celestyna pisze, iż sprawy Iana, patryarchy Antyoskiego, ktora była wątpliwsza, niżli Nestoryuszowa, sądzić nie śmieli, ale ią do sądu Celestyna odłożyli.

|| (70) Czwarty [1] zbor abo concilium Kalcedońskie częstokroć Leona papieża zowie [2] biskupem powszechnego (vniuersalis ecclesiae) kościoła. Y w liście do tegoż Leona piszą ciż ś. oycowie te słowa: «Y nad to wszytko y przeciw temu, ktoremu straż winnice od Zbawiciela zlecona iest, rościąga (heretyk Eutyches) szaleństwo swoie, to iest przeciw twey apostolskiey świątobliwości». W ktorych słowiech znaią święci oycowie, ktorych w liczbie było sześć set na tym concilium, iż Rzymskiemu biskupowi staranie o wszytkim kościele y winnicy swey P. Chrystus zlecił. Na tymze ś. concilium, gdy oycom wszytkim czytano list Leona papieża, krzyknęli wszyścy: «Piotr przez Leona przemowił», daiąc znać, iż moc y przywileie Piotra ś. do nauki wiary y rządu duchownego w nim została.

Ktemu synod Carogrodzki, ktory był przed piątym [3] zborem w sprawie [4] Antyma, Carogrodzkiego patryarchy, ktorego iako heretyka, papież złożył, a Menę na iego miescu postawił, tak mowi o Rzymskiey stolicy: «My naśladuiemy stolice apostolskiey y iey posłuszeństwo czyniem, y z temi, z ktoremi ona społeczność ma, my też mamy, || (71) a ktore ona potępia, my też potępiamy». Ieśliż to wszytko concilium posłuszeństwo stolice Rzymskiey wyznawa, pewnie ona iest nad wszytkimi kościoły przełożona.

Siodmy [5] zbor abo concilium przyimuie y pochwala [6] list Adryana papieża, pisany do Tarasyusza, biskupa Carogrockiego, w ktorym są te słowa: «Ta stolica (Rzymska), trzymaiąc po wszytkim świecie przełożeństwo, świeci y wszystkich kościołow Bożych iest głową».

Laterańskie [7] concilium za Innocencyusza Trzeciego, na ktorym byli Grekowie, tak mowi [8]: «Rzymski kościoł za zrządzeniem Pańskim nad inemi wszytkiemi trzyma porządney mocy przodkowanie, iako matka y mistrzyni wszytkich w Chrystusa wierzących».

Lugduńskie wielkie concilium, z Grekow y Łacinnikow zebrane, zowie biskupa Rzymskiego «namiestnikiem Chrystusowym, następnikiem Piotrowym, sprawcą powszechnego kościoła».

Florentski [9] zbor, na ktorym był patryarcha Carogrodzki z biskupy swoiemi Greckimi, za zezwolenim wszytkich tak mowi: [10] «Skazuiemy, iż święta apostolska stolica y Rzymski biskup ma przełożeństwo na wszystek świat, y ten Rzymski biskup iest następnik ś. Piotra, książęcia apostolskiego, y iest prawdziwy || (72) Chrystusow namiestnik, y wszystkiego kościoła głowa, y ociec wszytkich chrześcian y nauczyciel, y iemu w Pietrze ś. dana iest zupełna moc od Pana naszego Iezusa Chrystusa na pasienie, rządzenie y sprawowanie powszechnego kościoła».

Opuszczaią się inne święte y wielkie concilia abo zbory świętych oycow, na ktorych Grekowie nie byli. Zatym przywiodą się doktorowie święci Greccy y Łacińscy, ktorzy zgodnie tego nauczaią, iż biskupi Rzymscy, iako następnicy abo potom-

[1] На полѣ: «4». [2] На полѣ: «Actione 1, 2, 3». [3] На полѣ: «5». [4] На полѣ: «Actio. 4». [5] На полѣ: «6». [6] На полѣ: «Actio. 2». [7] На полѣ: «7». [8] На полѣ: «Cap. 5». [9] На полѣ: «8». [10] На полѣ: «Sex. decr. tit. de Elect. cap. vbiperic.

kowie Piotra ś., zwierzchność maią nad wszytkiego świata kościoły y owcami Chrystusowemi.

Rozdział trzynasty.

Świadectwa Greckich doktorow, iż biskup Rzymski ma przełożeństwo nad wszytkiemi kościoły Chrystusowemi po wszytkim świecie.

Naprzod [11] stary Ireneus [12] tak pisze: «Do kościoła, od Piotra y Pawła w Rzymie fundowanego, dla mocnieyszego iego przełożeństwa, muszą się wszytkie ine kościoły schodzić, to iest wszyścy wierni. Bo w nim iest zawżdy duchowna apostolska tradicya abo nauka». Przypisuie kościołowi Rzymskiemu mocne a od Chrystusa nadane prze||(73)łożeństwo. Y. to rozumiał, iż do tego kościoła, iako do matki, wszyścy się vciekać y od niego zdrową apostolską naukę brać maią».

Epiphanius [13] o biskupach Wschodnych stron tak pisze [14]: «Vrsacyus y Valens, żałuiąc za grzech swoy, z pismem swoim iachali do ś. biskupa Rzymskiego Iuliusza, aby mu się sprawili błędow y grzechow swoich».

Dla czegożby do Rzymu ci biskupi do papieza iezdzić y iemu się o naukę y występki sprawować mieli, gdyby go za nawyższego kościelnego vrzędnika nie znali?! Ganiłby im to Epiphanius, gdyby iednegoż w tey mierze z nimi rozumienia nie był.

Athanazyus ś. [15] toż świadczy, iż ci dwa biskupi od Iuliusza odpuszczenia prosili. Y w liście do Felixa papieża mowi [16]: «Dla tego was y przodki wasze, to iest apostolskie biskupy (Pan Bog) na wysokości zamku postawił, y staranie wam o wszytkich kościołach roskazał, abyście nam pomagali».

Bazylius ś. [17] w liście do Athanazyusza mowi [18]: «Zdało się nam słuszno, abyśmy pisali do biskupa Rzymskiego, aby on rzeczom się naszym przypatrzył, a wyroku swego rozsądek wydał. A iż z trudnością stamtąd za zdanim concilium posłany być kto może, on niechaj da tę moc obranym || (74) niektorym mężom, ktorzy by prace podrożne wytrwali, a łaskawością y przyiemnościa obyczaiow y mądrą a snadną mową vpomnieć tych mogli, ktorzy z dobrey drogi sstąpili. Y ktorzyby dzieie concilium Arymińskiego z sobą przynieśli, aby ie zepsowano, y to, co się tam przez moc działo.

Tu ś. Bazylius przyznawa, iż biskup Rzymski wizytować abo naprawować y przez posły swoie mogł wszytkie Wschodne kościoły, y wyroki czynić, iako sędzia, y concylia chociaż wielkie (iakie było Arymińskie, na ktorym było więcey niżli sześć set biskupow) rosparać y wyroki ich psować mogł. Czego by mu nie przyczytał ten wielki święty, gdy by przełożonym wszystkiego świata kościołow nie był.

Grzegorz Nazyanzeński [19] w wierszach o żywocie swoim mowi: «iż Rzymski kościoł zawżdy zachował o Panu Bogu prawdziwą naukę, iako takiemu miastu przystało, ktore na wszystek świat zwierzchność ma». Nie rozumiał o państwie świeckim: bo iuż było z Rzymu do Carogrodu przeniesione.

Ś. Chryzostom [20] do papieża Innocen-

[11] На полѣ: «1». [12] На полѣ: «Lib. 3, cap. 3». [13] На полѣ: «2». [14] На полѣ: «Haere. 68». [15] На полѣ: «3». [16] На полѣ: «In secunda Apologia». [17] На полѣ: «4». [18] На полѣ: «Epist. 52». [19] На полѣ: «5». [20] На полѣ: «6».

cyusza tak pisze: [1] «Proszę cię, abyś pisał, żeby tak niesprawiedliwe postępki mocy nie miały, a ci, ktorzy zle vczynili, żeby kościelnym prawem karani byli». Na Chryzostoma ś. Theophilus, A||(75)lexandryiski patryarcha, zebrał wiele biskupow do Carogrodu, ktorzy go z stolice Carogrodzkiey swoim wyrokiem niesprawiedliwie zrzucili. On do Rzymskiego biskupa appelował, y prosi, aby ich wyrok rosproł y one pokarał Innocencius papież. Czego by ten święty nie czynił, gdy by biskupa Rzymskiego za sędziego y starszego wszystkich Greckich y świata wszytkiego biskupow nie znał. A w drugim liście do niego prosi, aby iego takich nieprzyiacioł surowie barzo nie karał, ani ich wyklinał. W czym go papież nie posłuchał. Bo nie tylo Theophila, ale y cesarza samego Arkadyusza y żonę iego y ine o krzywdę y wyrzucenie ś. Chryzostoma powyklinał.

Cyryllus Alexandryiski [2] pisze do Nestoryusza [3], Carogrodzkiego patryarchy, ieśli do tego czasu, ktory Celestinus papież zamierzył, kacerstwa swego nie odwoła, iż go iako za wyklętego y z stolice złożonego strzedź się wszyścy maią. Z czego się daie znać, iż Cyryllus Rzymskiego papieża miał za sędziego wszystkich biskupow Wschodnich y Carogrodzkich. Tenże Cyrillus pisze w księgach ||(76) Thesauri (tak iako to Grecki ieden doktor przywodzi, Gennadius Scholarius, w księgach o przełożeństwie biskupa Rzymskiego, y nasz Łaciński ś. Thomas Aqui.) [4]: «Piotrowi (mowi) wszyścy prawem Bożym głowy skłaniaią y prymasowie świata tak iako samemu P. Iezusowi posłuszeństwo oddaią». Tenże: «My cośmy są członkami, winniśmy przy głowie naszey Rzymskim biskupie y apostolskiey stolicy przestawać».

Theodoretus [5] tak pisze [6]: «Ia czekam wyroku apostolskiey waszey stolice y proszę waszey świętobliwości, aby mi pomoc dała temu, ktorym do waszego sprawiedliwego rozsądku appelował». Ten biskup Grecki z Azyey, iakoby do biskupa Rzymskiego appelował, y iego wyroku czekał, gdy by go za sędziego wszytkich biskupow nie znał? Miał ten biskup pod sobą, iako sam wyznawa, ośmset kościołow, a iednak zna Rzymskiego biskupa za nawyższego sędziego. Tenże do Renata, kapłana Rzymskiego, tak pisze: «Złupili mię y wygnali z miast, na lata się moie, w nabożeństwie strawione, y na siwiznę moię nie oglądaiąc. Przeto cię proszę, aby na to namowił nayświętszego arcybiskupa Leona, aby on ie apostolską swoią mocą do swego concilium przyzwał. Bo ta święta stolica ma rząd y moc sprawować kościoły wszytkiego świata». Tenże Theodoretus w liście do Renata kapłana pisze: «Stolica Rzymska trzyma ||(77) rządzenie kościołow wszystkiego świata, y przez inne przyczyny y prze tę, iż była zawżdy od smrodow heretyckich prożna, a nikt na niey nie siedział, ktory by zle o wierze świętey trzymał».

Zozomenus [7] o Iuliusie papieżu pisze [8]: «Gdy dla własney dostoyności stolice swey o wszytkich obmyślać winien był, każdemu (biskupowi) swoy kościoł wrocił». Mowi o Athanazyusie, Alexandryiskim patryarsze, y o Pawle

[1] На полѣ: «Epist. 1». [2] На полѣ: «7». [3] На полѣ: «Epist. 10 ad Nesto.» [4] На полѣ: «Opusculo cont. Graecos». [5] На полѣ: «8». [6] На полѣ: «In epist. ad Leonem». [7] На полѣ: «9». [8] На полѣ: «Lib. 3, capi. 7».

Carogrodzkim, ktore byli Aryani wygnali.

Iustynianus [9] starszy cesarz w liście do Iana Wtorego papieża pisze [10]: «Nic nie dopuścim, co się kościelnego stanu dotycze, o czym by wasza świątobliwość wiedzieć nie miała, ktora iest głową wszytkich świętych kościołow».

Przestańmysz na tych dziesiąci wielkich a Greckich y Wschodnich świadkach, ktorzy przełożeństwo y moc biskupa Rzymskiego tak iawnie znaią. Ieszcze do nich Łacińskie przydam.

Rozdział czternasty.

Świadectwa ś. doktorow Łacińskich, iż biskup Rzymski ma przełożeństwo nad wszytkimi chrześciiany po wszytkim świecie.

Cypryan [11] święty męczennik, pisząc [12] do Korneliusza papieża y mowiąc || **(78)** o odszczepieństwie Nowacyanow, ktorzy Korneliusza za przełożonego y nawyższego pasterza znać nie chcieli, tak pisze: «Nie zinąd kacerstwa się wszczęły y odszczepieństwa się narodziły, iedno stąd, iż kapłana iednego nie słuchaią, a nie myślą o tym, iż kościoł iednego do czasu kapłana mieć musi, aby był sędzią na miescu Chrystusowym, ktoremu, gdyby, wedle nauki Boskiey, braterstwo wszytko posłuszne było,—żaden by nic wnosić nie śmiał przeciw kapłańskiemu collegium». Y niżey pisze: «Kościoł Rzymski iest stolica Piotrowa y kościoł przodkuiący, z ktorego się iedność kapłańska poczęła».

Ambrozyus [13] mowi [14]: «Acz wszytek świat Boży iest, wszakże domem się iego kościoł zowie, ktorego dziś sprawcą (abo rectorem) iest Damazus». Bo za niego na stolicy Piotra ś. siedział Damazus papież, ktorego zowie ś. Ambroży rectorem abo sprawcą y starszym wszystkiego kościoła Bożego. Y indzie mowi [15]: «We wszystkim naśladować chcę kościoła Rzymskiego, iako głowy y pasterza wszytkich owiec Chrystusowych».

Ieronymus [16], pisząc do papieża Damaza [17], tak mowi: «Ia, owca, od pasterza pomocy proszę; mowię z potomkiem rybitwim y vczniem krzyża. Ia, za nikiem pierwszym, iedno za Chrystusem idąc, z twoią świątobliwością, to iest z stolicą Piotrową vczestnictwem się spaiam. Wiem, iż na oney opoce zbudowany kościoł iest. || **(79)** Kto nie pożywa baranka w tym domu, nie poświęcony iest. Kto w korabiu Noego nie będzie, w potopie ginie». Y niżey mowi: «Nie znam Vitalisza, Melecyusza odmiatam, do Paulina się nie znam. Kto z tobą nie zbiera, ten rosprasza. Kto Chrystusow nie iest, Antychrystow iest».

Z tych słow baczyć się może, iż Ieronym święty, będąc tak daleko od Rzymu, to iest w Antyochiey, iednak się Rzymskiego biskupa owcą zowie y onego za potomka ś. Piotra wyznawa y kościoł Rzymski zowie opoką y łodką abo korabiem, krom ktorego nikt zbawienia nie ma, a potopu nie vchodzi. Tenże [18] ś. Ieronim wyznawa, iż, będąc pisarzem kościelnym v tegoż Damaza, Wschodnym y Zachodnym kościołom odprawy dawał. Bo do biskupa Rzymskiego ze wszytkiego świata w rzeczach się duchownych vciekano.

Augustyn ś. [19] mowi [20]: «W kościele

[9] На полѣ: «10». [10] На полѣ: «Codic. titulo 1». [11] На полѣ: «1». [12] На полѣ: «Libro 1, epist. 3». [13] На полѣ: «2». [14] На полѣ: «In cap. 4 Timot. 1». [15] На полѣ: «Libro 3, de sacra.» [16] На полѣ: «3». [17] На полѣ: «Epist. ad Damasum». [18] На полѣ: «Epist. ad Ageruch. de monogamia». [19] На полѣ: «4». [20] На полѣ: «Epi. 162».

Rzymskim zawżdy przebywało przodkowanie (abo primatus) apostolskiey stolice». Tenże [1] mowi do Bonifacyusza papieża: «ciebie P. Bog osobliwym łaski swey darem na stolicy apostolskiey posadził», y prosi go z innemi biskupy Afryki na concilium Milewitańskim, aby iako głowa o członkach chorych y iako pasterz o owcach radził.

||(80) Victor Vticen. [2] Rzymski kościoł zowie [3] «głową wszytkich kościołow».

Prosper [4] tak pisze [5]: «stolica Rzymska Piotra ś. stała się we czci pasterskiey głową światu: czego nie ma mocą, to nabożeństwem trzyma».

Optatus Mileuitanus [6] tak pisze [7] przeciw heretykom: «Przeć nie możesz, abyś tego wiedzieć nie miał, iż w miescie Rzymskim Piotrowi naprzod stolica biskupia postawiona iest, na ktorey siedziała głowa wszytkich apostołow Piotr, opoką nazwany, aby na tey stolicy iedność wszyścy chowali. Iedna tedy stolica iest, na ktorey pierwey Piotr siedział, po nim nastąpił Linuš, po Linie Clemens, po Clemensie Anakletus» etc. Wylicza aż do Syrycyusza, ktory na stolicy Rzymskiey za iego czasu siedział, y przyznawa biskupom Rzymskim przywileie Piotra ś. dla zachowania iedności wszytkiego kościoła.

Beda [8] pisze [9] o Grzegorzu ś. papieżu: «Gdy Grzegorz wszytkiego świata sprawował biskupstwo y nad kościołami, iuż dawno do wiary prawdy nawroconemi, przełożeństwo miał,—nasz narod, bałwochwalstwem zniewolony, vczynił kościołem Chrystusowym».

Anzelmus ś. [10], przypisuiąc księgi Vrbanowi papieżowi, tak mowi [11]: «panu y oycu wszystkiego kościoła, na ziemi pielgrzymuiącego, nawyższemu biskupowi Vrbanowi brat Anzelmus, żywotem grzesznik, etc. Iż Boskie zrządze||(81)nie obrało świątobliwość waszę, ktoremu żywota y wiary chrześciańskiey straż y rządzenie kościoła swego poruczył».

Ś. Biernat [12], pisząc do Eugeniusza papieża [13], tak mowi: «Pytaymy pilniey, coś ty iest, y co za personę w kościele Bożym na sobie nosisz, ktoś iest? Wielki kapłan, nawyższy biskup, książę biskupow, dziedzic apostolski. Tyś iest przodkowaniem Abel, rządzeniem Noe, patryarchostwem Abraham, porządkiem Melchisedech, dostoynością Aaron, poważnością Moyzesz, sądzieniem Samuel, mocą Piotr, pomazaniem Chrystus. Tyś iest, ktoremu klucze podane, y owce zwierzone są. Są inni odzwiernemi niebieskimi y pasterzmi trzody, ale ty chwalebnieyszy iesteś, iakoś rożne nad inne imię dziedzictwem wziął. Maią oni naznaczone trzody, poiedynkowe poiedynkiem tobie wszyścy powierzeni są, iednemu wszyścy. Nie tylo owcom, ale y pasterzom tyś iest wszytkim pasterz». Y niżey: «innych moc pewnemi się granicami zamyka, a twoia się rościąga y na te, ktorzy nad innemi moc wzięli». Ten święty wielkiemi od Boga cudami sławny pochlebować nie vmiał: bo, na innym mieyscu, na przełożonych złe obyczaie wolnie vsta otwarza.

Opuszczaiąc ine świadki Łacińskie, tylo iednego cesarza Łacińskiego Wa-

[1] На полѣ: «Epist. 92». [2] На полѣ: «5». [3] На полѣ: «Lib. 2 de persecu. Vandal.» [4] На полѣ: «6». [5] На полѣ: «Lib. de ingratis». [6] На полѣ: «7». [7] На полѣ: «Libro 2 cont. Donatistas». [8] На полѣ: «8». [9] На полѣ: «Li. 2 Hist. Gen. Ang.» [10] На полѣ: «9». [11] На полѣ: «Li. de Incarn. capi. 1». [12] На полѣ: «10». [13] На полѣ: «Lib. 2 de Consid.»

lentiniana świadectwo położę [14]. Tak pisze do Theodozyusza: «Winniśmy (prawi) do||**(82)**stoyność własney czci za czasow naszych zachowywać ś. Piotrowi, aby przebłogosławiony Rzymskiego miasta biskup, ktoremu przełożeństwo kapłańskie nad wszytkiemi starowieczność podała, mieysce miał y o wierze y o kapłaniech sądzić».

Y innych wiele Łacińskiego kościoła pisarzow y świetych doktorow przywieść by się mogło: kto na tych nie przestanie, y tysiącom wiary nie da!

Rozdział piętnasty.

Biskup Rzymski mocy swey y przełożeństwa vżywał po wszystkie wieki nad wszystkiemi kościoły świata wszytkiego y nad Wschodniemi y Greckimi. A naprzod iż concilia abo zbory święte składał, na nich presidentem był, y wyroki ich potwierdzał.

To własnie starszemu w kościele Bożym y przełożonemu służy, aby on concilia abo seymy duchowne składał y biskupom się ziezdżać na nie roskazował, a bez iego woley y wiadomości żaden wielki y powszechny zbor abo concilium generalskie być nie mogło. Takim był zawżdy Rzymski biskup. Bo iest stary apostolski kanon abo prawo, aby bez przyzwolenia biskupa Rzymskiego żadne concilium ||**(83)** czynione nie było. O tym prawie czyni wzmiankę stary męczennik Marcellus papież w liście do biskupow Antyoskich. Y to prawo potwierdzone iest na concilium Niceńskim pierwszym, iako o tym świadczy synod Alexandryiski do Felixa y Iuliusza papieżow, y Zozomenus, y Nicephorus [15]. Vżyli tego prawa papieżowie na składaniu wszytkich zborow, ktore były powszechnie.

Pierwszy Niceński zbor złożył Sylwester papież, wespołek z Konstantynem cesarzem, iako to wyznawa szosty zbor, y Damazus in Pontificali [16]. Nie sam go Konstantyn składał, ale za wolą y zdaniem kapłańskim, a Sylwestra naprzod, ktory go wiary nauczył y ochrzcił. Na tymże concilium presidentem y starszym był tenże Sylwester przez posły swoie: biskupa Hozyusza, y Witusa a Wincencyusza, kapłany. Bo ci trzey na pierwszym miescu siedzieli, a cesarz Konstantyn miedzy nimi, nie iako sędzia, ale iako obrońca y exekutor kościelny. Y oni się napierwey podpisali. To świadczy Cedrynus y Phocyus [17], Grekowie, y mowią, iż Sylwester onemu concilium moc ||**(84)** dał. A święty Athanazyus, w liście ad solitariam vitam agentes, toż wyznawa, iż Hozyus pierwsze miał miesce y był pierwszym na tym zborze, y on symbolum abo wyznanie, ktore zową Niceńskie, napisał. Do tegoż Sylwestra toż Niceńskie concilium pisze list, w ktorym prosi, aby to wszytko, co postanowili, władzą swoią potwierdził.

Wtore zaś concilium złożone iest od papieża Damaza w Carogrodzie [18]. Pisze Theodoretus, iż cesarz Theodozyus rozsyłał listy papieskie do biskupow, ktoremi ich na concilium wzywał. Y sami biskupi piszą do Damaza w te słowa: «Za roskazaniem listowym, ktore przeszłego roku wasza wielebność do naświętszego cesarza Theodozyusza posłała, zgotowaliśmy sie na drogę nie daley, iedno do Carogrodu». Y w tym liście zową go głową swoią, sami się iego

[14] На полѣ: «In praeambu. ad concil. Calcedonen». [15] На полѣ: «Zozom. li. 3, ca. 9; Nice. li. 9, cap. 5». [16] На полѣ: «Sexta Syn. act. 18; Dam. in Pont.» [17] На полѣ: «Cedrenus in compendio Hist.; Photius libro de septem synod.» [18] На полѣ: «Li. 5 hist. capi. 9».

członkami czyniąc. Y Damazus, do nich pisząc, synami ie swemi zowie. Ciż oycowie ś. żądali potwierdzenia tego, co w Carogrodzie zebrani postanowili. Co Damazus papież vczynił, on tylo kanon wyimuiąc a potwierdzić go niechcąc, ktorym patryarchę Carogrodzkiego, ia-||**(85)**ko biskupa Nowego Rzymu, przełożyć chcieli nad ine y vczynić go wtorym po papieżu Rzymskim. Na to Damazus zezwolić nie chciał, aby się vbliżenie nie działo Alexandrijskiemu y Antyoskiemu, ktorzy zstarodawna pierwsze mieysca mieli, niżli Carogrodzki biskup: prożnego czci pragnienia onych biskupow Carogrodzkich chwalić nie chcąc.

Trzecie concilium w Ephezie złożone iest od Celestyna papieża, iako pisze Prosper in Chronica, y Photius de septem synodis, y Ewagrius [1], iż, za roskazaniem Celestyna, Cyryllus Alexandryiski na to concilium iachał, iako papieski poseł y na nim imieniem iego presidentem był przy dwu biskupach, z Rzymu posłanych, Arkadyuszu y Proiekcie, y Philippie kapłanie. Na tym concilium, iako Euagrius pisze, wyznawa Cyryllus, iż na potępienie heretyka Nestoryusza, patryarchy Carogrodzkiego, na ktorego ono concilium złożone było, przymuszony był listem Celestyna papieża, pryncipała swego, y iego imieniem tam wszystko sprawował. Ciż święci oycowie na tym Epheskim concilium piszą [2] do Celesty||**(86)**na, iż sprawę y sąd Iana, Antyoskiego patryarchy, zachowuią do rozsądku iego, aby on, iako sędzia wszytkich biskupow, wyrok nań vczynił. Z czego się wszytkiego znaczy moc y zwierzchność papieska, ktorey nad wszytkim kościołem vżywał.

Czwarte concilium w Kalcedonie złożył Leo papież, co się znaczy z listu Marcyana cesarza do tego Leona, gdzie prosi, aby concilium vczynił, y na nie przyiachał; a ieśli by nie chciał, aby przez listy dał znać, iako się sprawować maią. Y na końcu mowi: «napiszę do biskupow, aby się na pewne miesce ziachali, a żeby to, co wierze chrześcijańskiey katholickiey pożyteczno iest, tak, iako świątobliwość twoia, wedle kościelnych vstaw, skaże, swym postanowieniem obiaśnili». W czym niech się kto wątpliwy przestrzeże: iż papieżowie, składaiąc concilia, cesarzow się radzili y ich pomocy do tego vżywali. Bo się nie godziło, bez cesarskiego dozwolenia, ktorzy się iakich buntow abo zmowy przeciw swemu państwu na tal m zebraniu bali, takich ziazdow czynić. A też na on czas był obyczay, iż cesarskim nakładem y odwozami biskupi się ziezdżali do miasta || **(87)** cesarskiego ktorego, gdzie, bez wiadomości pana miasta onego, czynić tam concilium nie mogli. Lecz cesarze pobożni nigdy swą mocą synodow nie składali, iedno za początkiem papieskim; a ieśli na conciliach siadali, tedy nie iako sędziowie, aby się wdawać w rzeczy duchowne mieli, ale iako obrońcy y exekutorowie kościelni. Iako ten był Marcyanus, ktory to o sobie sam, siedząc miedzy biskupy, wyznawał.

To concilium Kalcedońskie potwierdzenia tego, co postanowili, żądało od Leona papieża przez list swoy do niego, w ktorym zwierzchność iego nad sobą wyznawaią. Leo potwierdził wszytko, okrom tego, co o Carogrodzkim biskupie wznowić chcieli, aby był pierwszym patryarchą po Rzymskim. Na co on

[1] На полѣ: «Euag. lib. 4; cap. 4, Nice. lib. 14». [2] На полѣ: «Epi. Syn. ad Caelest.»

nigdy zezwolić nie chciał y surowy list do Carogrodzkiego patryarchy napisał, pychę iego y prożne podniesienie ganiąc. Skąd się znaczy, iż ono, co byli na wtorym zborze biskupi Carogrodzcy wymogli, mocy żadney nie miało, gdy także przyzwolić na to Damazus papież nie chciał.

|| **(88)** Na tymże zborze Leonowi papieżowi dali wszyścy święci oycowie ten tytuł «oecumenicus, vniuersalis episcopus», to iest powszechny wszytkiego kościoła biskup, ktorego tytułu papieżowie vżywać nie chcieli.

Także Sardyceńskie concilium Iulius papież złożył, iako Sokrates [3] pisze: gdzie (powiada) iż się Wschodni biskupi na Iuliusza żałowali, iż im czas krotki złożył.

Na piątym zborze, wtorym Carogrodzkim, iż nie był papież Wigilius, dla tego Eutychius Carogrodzki na iego miescu siedział, y przyznawa w liście swoim [4] do niego, iż za iego presidencyą synod się sprawować miał.

Na szostym presidentem był od Agatona papieża Piotr y Georgius, kapłani, y Ian dyakon, iako Zonaras [5] świadczy: oni pierwey mowią, y napierwey się podpisuią.

Na siodmym zborze Adryanus Pierwszy przez posły swoie, Piotra, archiprezbitera, y Piotra, opata ś. Sabby.

Na ośmym w Carogrodzie od Adryana Wtorego presidentem był Donatus || **(89)** y Stephanus, biskupi. Y tak się napirwey podpisuie Donatus: «Ia, Donatus, z łaski Bożey biskup Hostyeński, miesce trzymaiąc pana mego Adryana, vniuersalskiego abo powszechnego papieża, ktorym na tym świętym powszechnym synodzie presidentem był, to, co się wyższey czytało, obwołałem y podpisał ręką własną».

Od tego czasu, ktorego się Grekowie oderwali od posłuszeństwa kościelnego, iako iest niżey wypisano, żadnego synodu y zboru abo concilium nie mieli, ani mieć mogli bez Rzymskiego biskupa: przeto się, o to nigdy nie kusili, wiedząc, iż to bez papieża być nie mogło. Z takiego tedy składania synodow y przodkowania na nich, y potwierdzenia ich, dosyć się znacznie pokazuie moc y przełożeństwo biskupow Rzymskich, ktorego przez takie wieki vżywali y vżywaią po dziś dzień w kościele Bożym.

Rozdział szesnasty.

Iż biskup Rzymski — y patryarchy, y inne biskupy, gdy przewinili, wyklinał y z stolic ich składał, a inne na ich miesca stawił.

Stary y iasny barzo iest tego przykład, ieszcze za czasu męczennikow papieżow. Gdy Pius pa||**(90)**pież męczennik dekret vczynił, aby Wielkiey nocy chrześcianie nie święcili z Żydami czternastego dnia po nastaniu miesiąca pirwszego, ale w pirwszą potym niedzielę, — biskupi w Azyey słuchać tego nie chcieli, woleli przy zwyczaiu swym niesłusznym trwać. Dla czego ten, ktory po Piusie nastąpił, Wiktor papież, męczennik, ony w Azyey biskupy wyklął. To pisze Euzebius [6]. A działo się około roku setnego dziewięcdziesiątego po Narodzeniu Bożym. Iuż onego czasu biskupi Rzymscy powinność swoię wiedzieli y zwierzchności swey nad biskupy świata wszytkiego vżywali. Prawda, iż o to Wiktora vpominał Ireneus y ini,

[3] На полѣ: «Libro 2, capite 16». [4] На полѣ: «Epist. Eutichii ad Vigilium». [5] На полѣ: «Zonaras in vita Constantini 4». [6] На полѣ: «Li. 5 Hist. cap. 24».

iż vczynił skwapliwie, a o tak rzecz małą, iako się im zdała, tak wiele kościołow wyklął. Lecz to tym więcey zwierzchność kościoła Rzymskiego potwierdza, gdyż żaden z nich, ani Ireneus, mowić nie śmiał: «iżeś to vczynił bezprawnie, nie maiąc na nie iurisdiciey, ani przełożeństwa». Ale przełożeństwo wszyścy znali, acz postępku nie chwalili niektorzy. Wszakże potym taki biskupow Rzymskich porządek, pochwaliło wiel||(91)kie pierwsze concilium Niceńskie, ktore postanowiło, aby, wedle Rzymskich biskupow wyroku, w niedzielę Wielkanoc święcona była, nie pospołu z Żydami [1].

Po Niceńskim pierwszym zborze Wschodni biskupowie Aryańscy zrzucili z stolice Alexandryiskiey ś. Athanazego y Pawła z Carogrodzkiey. Ale gdy się vciekli do zwierzchności papieskiey, Iulius ie na stolice swe przywrocił, a ich przeciwniki wyklął.

Iana Chryzostoma gdy Theophilus Alexandryiski, iako pisze Nicephorus, z inemi biskupy, od Eudoxiey cesarzowey namowiony, z stolice Carogrodzkiey wyrzucił,—papież Innocencius Pierwszy, nie tylo o to Alexandryiskiego patryarchę wyklął y z stolice złożył, ale y cesarza samego Arkadyusza y z żoną iego Eudoxią także zaklął [2]. Kładzie ten list Innocencyusza Nicephor w swey historyey w te słowa: «Głos krwie brata mego Iana woła przeciw tobie, cesarzu, iako niegdy krew Ablowa przeciw Kai*m*owi. Nie tylo kościoł Konstantynopolski, ale świat wszystek na onym słodkim ięzyku szkoduie y nieiako osierociał. Własnie się ta Dalila, żona twoia, ogoliła, grzechow do || (92) swoich grzechow przyczyniaiąc. A tak ia, namnieyszy grzeszny, ktoremu stolica wielkiego apostoła Piotra zwierzona iest, odcinam cię, cesarzu, y odmiatam y żonę twoię od przijmowania niepokalanych taiemnic P. Chrystusa Boga naszego; y każdego biskupa y księdza kościoła ś., ktory by ie wam śmiał podać, od tego czasu, gdy ten list klątwy moiey przeczcicie, skazuię, aby taki swoię dostoyność stracił. A ieśli, iako ludzie możni, kogo do tego zniewolicie a prawo wam od Zbawiciela waszego postanowione przestąpicie, — wiedzciesz o tym, iż na straszliwym dniu sądnym, gdzie nikogoż zacność świata tego nie obroni, a taiemnice wszytkie serdeczne odkryte będą, za wielki grzech poczytano to wam będzie. Arsacyusza, ktoregoście a stolicy wielkiego Iana postawili, y po śmierci składamy ze wszytkiemi biskupy, ktorzy do niego przystali, aby imię iego w poczet biskupow pisane nie było. Bo tego stanu godzien nie iest, ktory biskupstwo cudzołostwem pomazał. A ieszcze nad to, cośmy Theophila (patryarchę Alexandryiskiego) złożyli, wyklinanie nań kładziemy y wszytko przeklęstwo, y od chrześciaństwa odcięcie». To nie Łacinnik ktory, ale Greczyn Nicephorus pisze. A co więcey — iuż po oddzieleniu Grekow od iedności kościelney, y ten, ktory nie był przyiacielem tey stolicy; a przedsię moc prawdy do tego przywodzi, iż zna biskupa Rzymskiego za nawyższego sędzią wszytkich po świecie bi||(93)skupow y patryarchow. Dwu na tym miescu papież patryarchow z ich stolice składa, y wiele biskupow, ktorzy zezwolili na wygnanie ś. Chryzostoma, wyklina. A

[1] На полѣ: «Eusebius, lib. 3, de vita Const.» [2] На полѣ: «Theodor. Libro 4, capi 6; Zozomen. lib. 3, capite 7; Nicepho. libro 13, capi. 34».

nikt nie mowi, aby to swowolnie a bezprawnie czynił. Ale y biskupi, y cesarze swego sędziego w tey mierze znaią.

Celestinus papież przedtym, niżli był zbor w Ephezie, Nestoryusza, Carogrodzkiego patryarchę, wyklął, iako się wspomniało wyższey.

Gdy miało być zezwane concilium piąte w Carogrodzie [3] przeciw Theodorowi y inym vczniom Eutychesa heretyka, Agapitus papież iachał do Carogroda y, niżli się buskupi ziachali, nalazł Antyma, patryarchę Carogrodzkiego, tymże błędem zarażonego; nie mieszkaiąc, z stolice y z patryarchostwa zrzucił y wyklął. Ten Antymus był w wielkiey łasce v cesarza Iustyniana y v żony iego Theodory, y dla tego wstawiał się zań cesarz pilnie, y groził, odpowiedaiąc papieżowi. A on bespiecznie rzekł: «mnimałem, abych przyiachał do Iustyniana, a iam na Dyoklecyana ||(94) trafil». Y ściągnąwszy szyię, on swięty papież mowił: «wolę tey głowy zbyć, aniżli na tey stolicy heretyka cierpieć». Temi słowy Ducha Ś. cesarz skruszony, przeszkadzać mu w vrzędzie kościelnym napotym nie chciał, y sam z onego się kacerstwa vpamiętał [4]. Y potym papież ręką swoią Menę poświęciwszy, na stolicy go Carogrodzkiey posadził. Tamże papież ten vmarł. Na ktorego mieysce w Rzymie gdy Sylweryus wstąpił, cesarzowa starała się znowu o to, aby Sylweryus Antyma przywrocił, a Menę zrzucił. Y zmiękczywszy męża cezarza, grozliwemi poselstwy y listy do Rzymu straszyła świętego papieża. Gdy iey listy przeczytał, rzekł: «O tę rzecz vmrzeć mam, a tego nigdy nie vczynię». Y odpisał iey, iż «heretyka, dla swey złości przeklętego, nigdy na tę stolicę nie przywrocę». Zatym zwątpiwszy cesarzowa, zmowiła się z Wigiliuszem, arcydyakonem Rzymskim, obiecuiąc mu do papiestwa pomoc, iedno żeby się iey obwiązał Antyma na stolicę Carogrodzką przywrocić. Co gdy Wigilius vczynił, przez Belisaryusza hetmana wygnała z Rzymu ||(95) Sylweryusza, ktory w kilka miesięcy na wygnaniu vmarł. Został Wigilius papieżem. Y gdy mu się obietnice vpominał cesarz y z żoną, iuż Wigilius na oney stolicy siedząc, Duchem Bożym y Piotra ś. iako opoką prawey wiary odmieniony, tak cesarzowey odpisał: «Vchoway, Boże, abych ia to, com zle y głupie obiecał, z więtszym grzechem wykonać miał. Potępionego y wyklętego heretyka Antyma nigdy na tę stolicę nie przywrocę». Tym rozgniewana niewiasta, roskazała poimać papieża, y przywieść do Carogrodu, mowiac: «Chyba mu w kościele ś. Piotra przepuśćcie, indziey go wszędzie poimaycie». Poimany w kościele ś. Cecyliey, zawieziony był do Carogrodu. Przyiął go naprzodku cesarz ze czcią wielką. Lecz gdy mu się obietnice vpominał, vkazuiąc mu podpis ręki iego, a on vczynić nie chciał, aby miał heretyka na stolicy Carogrodzkiey postawić, kiymi go bić y włoczyć w powrozie po wszystkim miescie kazał. A papież cierpliwy mowił: «ieszczem zasłużył więcey za grzechy moie». Potym długo będac w więzieniu, był zasię na swo||(96)ię stolicę Rzymską przywrocony.

Z ktorey historyey obaczyć każdy może, co była za zwierzchność biskupa Rzymskiego, y iako ią patryarchowie y cesarze znali, a iako bez woley papieskiey nigdy patryarcha Carogrodzki osieść stolice swey nie mogł.

[3] На полѣ: «Zonaras». [4] На полѣ: «Liber in breviario, capite 31; Zonar. in vita Iust.»

Ośm patryarchow Carogrodzkich wylicza Mikołay Pierwszy papież, ktore Rzymscy biskupi z stolic ich złożyli. Pirrusa, iako pisze Zonaras [1], patryarchę Carogrodzkiego, dla kacerstwa monotelickiego z stolice złożonego, gdy pokutę obłudną czynił, papież Theodorus, zarzekanie iego przymuiąc, na tę go zaś stolicę przywrocił. A gdy się iego obłudność y niestatek pokazał, iż się do tegoż błota wrocił, tenże go papież zasię z patryarchostwa złożył. Na ktorego mieysce wstąpił Paweł y onoż monotelickie kacerstwo ożywił; za co go Marcin papież pierwszy wyklął. A iż zwiodł cesarza Konstantego Wtorego, kazał cesarz Marcina papieża w Rzymie o to poimać, iż onego heretyka patryarchę wyklął y posłał go na wygnanie, na ktorym iako ś. męczennik vmarł. || **(97)** Ten ś. Marcin na synodzie Rzymskim trzech patryarchow monotelitow, za razem po sobie wstępuiących, to iest Sergiusza, Pirrusza y Pawła, wyklął y z stolice ich wyrzucił. Acz o to śmierć podiął, ale vrzędowi swemu y zwierzchności dosyć vczynił [2].

Pisze Zonaras [3], Grecki historik, iż za czasow cesarzow onych obrazoborskich heretykow, ktorzy obrazy z kościołow wymiatali, czterzey patryarchowie Carogrodzcy, ieden po drugim wstępuiący, tego cesarzom kacerstwa pomagali, wiele ludzi gubiąc y męcząc, ktorzy na błędy ich zezwolić nie chcieli. Wszystkich czterech papieżowie wyklinali, a zwłaszcza Grzegorz Trzeci. Nakoniec gdy Paweł patryarcha, ktory cesarzom teyże niezbożności pomagał, do vpamiętania y pokuty przyszedł, patryarchostwo Carogrodzkie z siebie złożył. Gdy go cesarz pytał, czemu by to czynił, rzekł: «Boże, bych był nigdy na tey stolicy nie siedział, gdy się stał rozdział miedzy nią y inemi kościoły katolickimi. Ieśli tych błędow synodem katholickim nie poprawiem, a kościelna się nam iedność ||**(98)** nie wroci, zginęliśmy, zbawieni być nie możem. Ia za to, com zgrzeszył, żałuię y płaczę y do miłosierdzia Bożego vciekam». Za czym się starać Grekowie z cesarzem młodym y Ireną matką iego v Adryana papieża poczęli, aby concilium abo synod generalski złożył, ktory siodmy nazwany iest. Na ktorym Grekowie zaś się z kościołem ziednoczyli, kacerstwa one porzuciwszy.

Rychło potym [4], za czasu Mikołaia papieża, około roku Pańskiego 858, Phocyus nieiaki dworzanin, za przyiaźnią cesarza Konstantyna, wdarł się na stolicę Carogrodzką, Ignacyusza, własnego patryarchę, wyrzuciwszy. Ten Ignacyus vciekł się do papieża Mikołaia o krzywdę swoię. A papież, posławszy posły swoie do Carogrodu, kościoł ś. Zophiey tak długo zamknąć y zapieczętować kazał, ażby się iego wyrokom dosyć sstało, a Ignacyus na swoię stolicę przywrocony był. O czym po nim Adryan Wtory złożył synod w Carogrodzie, ktory Łacinnicy ośmy zową (bo Grekowie tego za synod nie maiąc, Florentski Włoski ośmym mianuią), na ktorym trzysta ośmdzie||**(99)**siąt y trzey biskupi znowu obrazoborce y monotelity potępili. A Phocyus z stolice zrzucony, a Ignacyus na nię przywrocony został.

A nie tylko nad Carogrodzkimi patryarchami mocy swoiey Rzymski biskup y zwierzchności vżywał, ale y nad

[1] На полѣ: «Zonar. in vita Const. nepotis Heraclii». [2] На полѣ: «Platina in vita Martini I et Leo 9, capi. 10, ad Michaelem». [3] На полѣ: «Zonaras»». [4] На полѣ: «Platina in vita Adriani 2; Leo 9, capite 22, ad Michaelem».

innemi. Damazus Flawiana, patryarchę Antyoskiego, złożył z vrzędu, iako pisze Theodoretus [5]. A chociaż go cesarz Theodozyus bronił, wszakże do Rzymu kazał Flawianowi iachać, a tam się przed papieżem vsprawiedliwić.

Athanazyusza, Alexandryiskiego patryarchę, niesłusznie z stolice wyrzuconego, Iulius papież przywrocił, iako pisze Zozomenus [6]. Theophila, iako się wyższey namieniło, teyże stolice patryarchę Innocencyus zrzucił. Ierozolimskiego patryarchę Polichroniusza Syxtus Trzeci [7], posławszy tam Leona archidyakona, złożył.

Wiele innych przykładow zebrać się może, z ktorych się pokazuie, iż Rzymski biskup mocy, daney od Chrystusa, iako namiestnik Piotra ś. vżywał nad kościołmi wszystkiego świata, a zwłaszcza || **(100)** nad temi biskupy, ktorzy pierwsze miesca, iako są patryarchowie, trzymali. Na tym, co się z gruntownych historykow, Greckich, zwłaszcza z dzieiow kościelnych wyliczyło, przestać każdy nievporny może.

Rozdział siedmnasty.

Do biskupa Rzymskiego, iako do nawyższego sędziego, appelowało ze wszytkiego świata duchowieństwo.

Pewna rzecz iest, iż to iest nawyższy przełożony, do ktorego sądu y trybunału od niższych sądow y vrzędnikow, iako do ostatniego y nawyższego, appeluią. Ieszcze y w starym zakonie, ktory był figurą nowego, prawo to vczynił Pan Bog, aby ieden był nawyższy trybunał, do ktorego by się vkrzywdzeni vciekali, y przy ktorym wszytki swary y niesnaski miedzy ludzmi wiernymi koniec brały. Y tak napisał Moyżesz [8]: «Gdy trudny y wątpliwy rozsądek obaczysz miedzy krwią y krwią, sprawą y sprawą, trądem y nietrądem, a obaczysz, iż sędziowie w bramach twoich nie zgadzaią się,—wstań a idź na ||**(101)** miesce, ktore P. Bog twoy obrał». Y niżey: «Kto by tak hardym był, iżby kapłana, ktory na ten czas służy Panu Bogu twemu, nie posłuchał, z wyroku sędziego vmrzeć ma on człowiek». Miedzy chrześciajany w nowym zakonie, zwłaszcza miedzy kapłany, nie day Boże, bez takiego trybunału zostawać! Bo by swarom y niezgodom końca nie było miedzy biskupami, ktorych rosterki prętką by zgubą były kościoła Bożego. Przetoż P. Chrystus dał stolicę Piotra świętego, do ktorey z dawnego barzo zwyczaiu y prawa appelacye były od sądow biskupich, y tam się nawiętsze spory y swary kończyły.

Roku Pańskiego [9] setnego czterdziestego wtorego, za Piusa papieża męczennika, Marcyon, wyklęty od biskupow w Poncie, do Rzymu przyszedł o sprawiedliwość y rozgrzeszenie. O tym świadczy święty Epiphanius [10].

Zaś roku Pańskiego 211, za czasu Korneliusza papieża męczennika, Fortunatus y Felix, od Cypryana świętego złożeni, appelowali do Rzymu do Korneliusza, o czym ś. Cypryan pisze [11]. Potym, za Stephana papieża męczennika, Basilides z biskupstwa w Hiszpa||**(102)**niey złożony, do Stephana appelował. O czym tenże Cypryan świadczy [12].

A roku Pańskiego 350, do Iuliusza

[5] На полѣ: «Li. 5 hist. capite 23». [6] На полѣ: «Libro 3, capite 7». [7] На полѣ: «Tom. 1, concil. in actis Sixti 3». [8] На полѣ: «Deu. 17». [9] На полѣ: «Anno 142». [10] На полѣ: «Haere. 42». [11] На полѣ: «Libro 1, epist. 3». [12] На полѣ: «Libro 1, epist. 4».

papieża appelował święty Athanazyus Alexandryiski y Paweł, Carogrodzki patryarcha, złożeni z stolic swoich od biskupow Aryańskich, o czym pisze Zozomenus [1], iako się też wyższey wspomniało. Stądże vrosł kanon wielkiego y powszechnego concilium Sardyceńskiego, na ktorym było biskupow z świata wszystkiego więcey niż 330, iako święty Hilaryus pisze y święty Athanazyus, z Włoch, z Francuz, z Hiszpaniey, Brytanniey, Afryki, Egiptu, z Siryey, z Tracyey, z Pannoniey y innych [2].

Ktory kanon w liczbie czwartey taki iest: «Gdy ktory biskup złożony będzie, za rozsądkiem tych biskupow, ktorzy w sąsiestwie mieszkaią, a odwoływać się będzie z sprawą swoią do Rzymu, inego biskupa na stolicy złożonego stawić nie maią, po tym gdy appelował, aż się iego sprawa rozsądkiem biskupa Rzymskiego skończy». Toż się w siodmym kanonie szerzey zamyka.

Przetoż y Chryzostom święty, około roku Pańskiego 400 złożony od biskupow, iako się wyższey wspomniało, || (103) do Innocencyusza papieża appelował.

Grzegorz święty [3] potym około roku Pańskiego 500 wyklina Iana, biskupa Greckiego Primae Iustianae, iż sądzić śmiał biskupa Tebańskiego, ktory był iuż do stolice apostolskiey appelował.

A iż drugie strony są barzo od Rzymu odległe, miewali papieżowie swoie wikarye abo namiestniki we Wschodnych y innych dalekich stronach, ktorym sądy rzeczy mnieyszych y odprawowanie appelaciy zlecali, wielkie y poważnieysze sprawy swemu rozsądkowi zostawuiąc.

Leo papież [4] Anastazyusza, biskupa Tessalonickiego, czyni swym namiestnikiem w Wschodnych stronach, tak, iako to y iego przodkowie, powiada, czynili. Tenże Leo [5] w Afryckich stronach zleca namiestnictwo swoie Potencyuszowi biskupowi. Celestynus papież Cyryllusowi Alexandryiskiemu zlecał moc swoię w sprawie Nestoryusza Carogrodzkiego y kościoł mu on zlecał, złożywszy Nestoryusza [6].

Gelazyus, w liście do biskupow Dardaniae, zlecał Akacyuszowi Carogrodzkiemu rząd y sprawę Egiptu y kazał, aby złożył pa||(104)tryarchę Alexandryiskiego [7]. Przetoż Iustinianus w swoich prawach tak mowi: «Iż biskup Primae Iustinianae ma nad niektoremi miescy zwierzchność, tak iako namiestnik biskupa Rzymskiego: poniważ tak (prawi) Wigilius papież postanowił». Także v Grzegorza świętego w listiech [8] tego doznać każdy może, iako za swego czasu rozmaite namiestniki swoie po wszystkiego świata kościołach miewał.

Rozdział ośmnasty.

B e z z w i e r z c h n o ś c i b i s k u p a R z y m s k i e g o, k o ś c i o ł y y c o n c i l i a b ł ą d z i ł y, a p r z y n i e y, i a k o p r z y g ł o w i e, w s z y t k i e c z ł o n k i b ł o g o s ł a w i e ń s t w o b i o r ą.

Bez tey stolice Rzymskiey, y vst Piotra ś. wielkie zgromadzenia biskupow, iako owce przez pasterza błądziły. Bez tego Rzymskiego Piotra w Afryce, za Cypryana świętego, więcey niż ośmdziesiąt biskupow błąd około chrztu po-

[1] На полѣ: «Libro 3, capi. 7». [2] На полѣ: «Hilar. lib. de Synod.; Athan. 2 Apologia». [3] На полѣ: «Libro 2, epist. 6». [4] На полѣ: «Epist. 84». [5] На полѣ: «Epist. 87». [6] На полѣ: «Epist. ad Cyrillum, tom. 4 operum Cyrilli». [7] На полѣ: «In autent. Collat. 9, tit. 6». [8] На полѣ: «In epist.»

stanowili. A na Aryminskiem zebraniu o pięć set biskupow bez tey głowy zwieść się Aryanom y fałsz w wierze vczynić dali. W Antyochiey dziewięćdziesiąt biskupow ||(105) kacerstwo potwierdzili, dla tego, iako mowi Grecki Sokrates [11], iż tam biskupa Rzymskiego, ani iego posła nie było. Także w Philipopolu wielki się poczet biskupow ziachał, ale, iako woysko bez hetmana, porażony niewiernością y fałszem kacerskim został. W Carogrodzie tymże sposobem Wschodne kościoły, chcąc z swemi zbor czynić, bez papieża, iako owce bez pasterza, w błędy przyszły, y monothelickie y obrazoborskie kacerstwo, ktore rychło za wodzem potomka Piotra ś. przeklęli, postanowiły.

Y gdziekolwiek bez tey opoki duchowney co o wierze z krolmi y pany chrześciańskimi stanowić chcieli, w błąd wpadli. Tak iż nie darmo Stefan on Grecki (ktorego Grekowie za wielkiego swiętego maią) [12], gdy baczył, iż się patryarcha Carogrodzki z innemi kościoły na vczynienię wielkiego synodu zbierał, śmiał się z nich y nic im dobrego nie tuszył, y gromił ie, mowiąc: «Iako wy, bez roskazania nawyższego biskupa y bez namiestnika iego, synod zebrać y czynić możecie?» Iakoby rzekł: «Zle się wam inne bez niego powiodły, y na tym pobłądzi||(106)cie, a do wiary prawey bez tłumacza Piotra ś. biskupa Rzymskiego nie traficie». Doznało wszytko chrześcijaństwo, iż nikt gruntowniey w naukę prawdy Chrystusowey nie trafił, iedno ten, ktory na stolicy Piotra ś. y vrzędzie powszechnego pasterstwa siedział. Przetoż do teyże Rzymskiey stolice zawżdy wszytko chrześcijaństwo około wyznania prawdy wiary Chrystusowey vciekało, iey samey vfało, na iey rozsądku iako na vściech Piotra ś. przestawało. Tak iż wszytkie concilia powszechne za papieskim wyznanim szły y iego tłumaczem Piotra ś. zwały. Y cesarzowie chrześciańscy, iako Gracyanus y inni miedzy onym rozmaitym rozerwanim heretyckim, te biskupy za katholiki y prawowierne mieli, ktorzy z papieżem społeczność trzymali [13].

Y Iustynian do Iana papieża pisząc: «Nic (powiada) około rzeczy kościelnych (by dobrze były łacne, o ktorych rożność iest) bez wiadomości waszey stanowić nie dopuszczamy. Bo wy głową iesteście wszystkich kościołow świętych». Y na drugim mieyscu: «Vstawiamy (powiada), iż wedle postanowienia ||(107) czterech synodow nawyższy Starego Rzymu papież pierwszym iest nad wszytkiemi kapłany. Tak chciał Pan Bog mieć, tak chciał nawyższy Pasterz nasz Chrystus Iezus, aby rząd kościoła iego posłuszeństwem a pokorą kwitnął, aby z głowy iedney namiestnika iego na ziemi błogosławieństwo iego na członki spadało» [14]. O, iako dziwne a nabożne są słowa sześci set y trzydzieści oycow zboru czwartego do Leona papieża [15]: «Tyś (powiada) nauki y wiary iako złotem przeplatаney tkanice z szaty Chrystusowey, z roskazania tegoż zakonodawce, aż do nas przychodzącey dochował, y iesteś nam tłumaczem Piotra ś. postawiony, ktory błogosławieństwo wiary iego na wszytkie przywodzisz. Tyś zgromadzenia naszego starszym był nad nami, iako głowa nad członkami» etc.

[11] На полѣ: «Trip. lib. 4, cap. 9; Nice. lib. 9, cap. 12». [12] На полѣ: «Conc. Florent. Act. 7». [13] На полѣ: «Sexta Syn. Actione 3. Trip. Theo. lib. 9, cap. 2. Conc. To. I, Synod. General. In Codice de summa Trinitate et fide catholica». [14] На полѣ: «Collat. 9, tit. 6, vel Constitutione 131». [15] На полѣ: «Act. 3».

Te są słowa świata wszytkiego biskupow do papieża. To takie dziwne a gorące nabożeństwo ku tey stolicy Rzymskiey tych sześci set y trzydzieści oycow świętych, pokornych onych y posłusznych a zgody, pokoiu, iedności chrześcijańskiey Duchem Bożym oświeconych miłośnikow, nauczyło nas, abyśmy błogosławieństwa wiary Chrystusowey z tey głowy potomka Piotra ś. y namiestnika Chrystusowego papieża, na nas spadaiącego, iako drugie||(108)go wonnego oleyku z głowy Aarona nawyższego biskupa czekali, a przy tey głowie, iako członki, żywota szukali, y na łonie matki tey przykładem wszytkich świętych oycow odpoczywali [1].

Издано по старопечатному экземпляру, хранящемуся въ Императорской Публичной Библіотекѣ.

[1] Здѣсь кончаются новыя статьи изъ 2-го изданія сочиненія Скарги.

БРОШЮРА
БЕНЕДИКТА ГЕРБЕСТА
1586 года.

||**(1 нен.)** WIARY KOŚCIOŁA RZYMSKIEGO WYWODY Y GRECKIEGO NIEWOLSTWA HISTORYA: DLA IEDNOŚCI. Z KOŚCIELNEY DŁUŻSZEY HISTORIEY, DLA RUSI NAWROCENIA PISANEY, WYPISAŁ TO X. BENEDYKT HERBEST, SOCIETATIS IESU KAPŁAN, ZA STARSZYCH SWOICH POZWOLENIEM. *N*A KART NIEWIELE, WIELE WIELKICH RZECZY TU SKROCONO, Y REGESTRZYK PRZYDANO.

||**(об. 1 нен.)** Io. 10.

Pan Iezus iednę owczarnią y iednego pasterza obiecował.

Io. 11.

Pan Iezus vmrzeć miał dla tego, aby syny Boże rosproszone zgromadził w iedno.

Io. 17.

Pan Iezus Oyca swego prosił, aby wierni iego byli iedno, iako on z Oycem swym iest iedno.

Io. 21.

Pan Iezus swe baranki y owce swoie roskazał paść Piotrowi.

etc.

Kto tedy chcesz być w tey Pana Iezusowey iedności, pasterza tego, ktorego on vstawił, słuchay. Amen.

||**(2 нен.)** Do czytelnika.

Maiąc ia tę od Boga miłego vokacyą, abym duszam ludzkim w ich zbawieniu służył, radbym powinności swey im nalepiey dosyć czynił. Przetoż czasu tego będąc przy głownym kościele Lwowskim, za żądanim iego m. x. arcybiskupa Lwowskiego y za starszych moich na to mieysce posłaniem, nie chciałbym zaniedbać zbawienia y tych, ktorzy od iedności [2] kościelney niebacznie są wyłączeni. Abowiem Pan nasz miły Iezus, sakrament iedności vstawiwszy, tudzież przed swą, ktorą nas ziednoczył, śmiercią o iedność swym wszem wiernym barzo pilnie prosił [3]. Y do teyże iedności y teraz znacznie raczy nas wieść przez kościelny kalendarz [4], ktory za wielkimi przyczynami iuż oto ma swe potrzebne poprawienie. Aza godzi się iednemu ludowi chrześcijańskiemu nie

[2] На полѣ: «iedność». [3] На полѣ: «1 Cor. 11; Io. 11 et 17». [4] На полѣ: «kalendarz».

iednako y Wielką noc y Boże Narodzenie y insze swięta przez cały rok trzymać?

A [1] iż przy tym sławnym y głownym w Rusi Lwowie naszym są też ci chrześcijanie, ktorzy synodom y oycom świętym zupełną wiarę daią, iako są Grekowie z Rusią y Ormianie, — dla nich osobliwie, nie mogąc z nimi vstnie, iakobym chciał, gadać, napisałem te za Rzymskim kościołem naszym wywody. Bo tak snadniey a łatwiey będą mogli y po woli to sobie czytać y przypatrować się prawdzie. Mam ci ia iuż dwoie szersze o tym pisanie; ale czas ieszcze nie przyszedł, nawięcey dla potrzebnych duchownych prac naszych, aby mogło przystoynie być wydane. Przetoż iż iesteśmy śmiertelni, aby vczyniliśmy co może być, zdało się y starszym moim tak na krotce to wydać.

Prawda tych wywodow [2] naszych naprzod grunt ma w ewangieliey y w Aktach Apostolskich, z strony Piotra ś. nad wszem ||**(об. 2 нен.)** chrześcijaństwem zwierzchności; potym zasię y z strony tegoż Piotra ś. apostoła, y z strony namiastkow iego, biskupow Rzymskich, ma za sobą wszytkie powszechne synody y koncylia. A ostatek Kościelney tey Historiey y roku Pańskiego naznaczanie brałem z pewnych a poważnych pisarow, ktore Chronologi zowiemy; ktorzy też pewne historyki tak Łacińskie, iako Greckie, ku potwierdzeniu pisania swego maią. Ktoć by tylko to iedno wyrozumiał, co iest w Nowym Testamencie y w synodziech oycow świętych za zwierzchnością pasterza tego [3], ktorym mieysce swe Chrystus Pan zasadzić raczył (chociaż by iuż daley nie wiedział, co się działo, y iako Grekowie pod Turecką niewolą pryszli),— iuż by dosyć mu było ku poznaniu tey rzeczy, iż każdy, kto chce być zbawion, pod posłuszeństwem kościoła Rzymskiego ma być: bo przy tym stolica Piotra ś. apostoła y była, y iest teraz.

Czytayże [4] mile, proszę, komu iest zbawienie miło! A czytać tak byś miał, żebyś Pana Boga y o wiarę, y o posłuszeństwo winne prosił, a iżeby cię Bog w tym wysłuchał, żeyże dobrze, zle nie czyniąc. Bo wielom do nawrocenia czasem nic iuż nie zawadza, iedno grzechy.

Panie Iezu! tedy raczże nam wszytkim dać to, żebyśmy y według woli twey świętey żyli, y tak byli iedno, iako ty z Oycem twym iesteś iedno [5]. Amen.

Pisano we Lwowie, miesiąca maia, roku Pańskiego 1586.

B. H.

||**(3 нен.)** WIARY KOŚCIOŁA RZYMSKIEGO WYWODY, DLA RUSI Y ORMIAN OSOBLIWIE.

Christus [6] Pan y Mistrz y Zbawiciel nasz y Pasterz dobry, Piotrowi [7] ś. apostołowi dał klucze krolesthwa niebieskiego, y baranki swoie z owieczkami swymi iemu paść kazał [34] [8], y stądże on w sprawach kościelnych miedzy apostoły bywał często naprzednieyszym [9].

---

[1] На полѣ: «Pisania tego przyczyna» [2] На полѣ: «pisania tego pewność». [3] На полѣ: «Piotra ś. stolica». [4] На полѣ: «czytania sposob». [5] На полѣ: «Io. 17». [6] На полѣ: «Christus». [7] На полѣ: «Piotr ś.». [8] При печатаніи брошюры Бенедикта Гербеста, для сбереженія мѣста, въ прямыхъ скобкахъ [ ] введены въ текстъ годы отъ Рождества Христова, поставленные въ старопечатномъ экземплярѣ въ особой графѣ. [9] На полѣ: «Io. 13, 2, 10; Mat. 16; Io. 21; Act. 1, 2, 9, 15».

Ten Piotr ś. vkrzyżowan iest w Rzymie, a ś. Paweł tamże tegoż dnia ścięty za Nerona cesarza [68]. Y przetoż moc onę związania y rozwiązania, || **(об. 3 нен.)** od P. Chrystusa sobie daną, namiastkom swym porządnym tam zostawił Piotr ś.

Dla ktorey przyczyny Rzymskim biskupom [10] na wszytkich synodziech porządnych oycowie ś. wszytcy wszędzie dawali mieysce naprzednieysze, a to—dla tey mianowaney kathedry ś. apostoła Piotra. Albowiem na

I

Nicenskim synodzie to się działo [325] [11]: Arius [12], kapłan Alexandriyski, iż nie wierzył P. Chrystusa być prawym Bogiem, tam iest potępion. Papieża Sylwestra mieysce przed wszytkimi (chociaż w Grecyey to się działo) trzymał tam Hiszpański biskup Ozius, ze dwiema Rzymskimi kapłany [13]. Patryarchom [14] dano tu mieysce tym porządkiem: Alexandriyski, Antyocheński y Ierozolimski, a o Constantynopolskim nie było tu ani zmianki.

|| **(4 нен.)** Papież iż ma synody zgromadzać y on sam biskupy wszytkie sądzić, kanony tu o tym vczyniono [15]. Synod Sylwestra papieża o spraw y akt swych potwierdzenie prosił.

Po tym naypierwszym powszechnym concylium, na Konstantynopolskiey kathedrze siedzieli ci Aryani:

Eusebius [340]
Macedonius [341]
Eudoxius [360]
Demofil [370] y
Maxim [381].

II

Constantynopolski synod to miał w sobie [381]: Macedonius [16], ktory przez 18 lat biskupem był w Constantynopolu, iż się targnął mianowicie na bostwo też Ducha Świętego, tu iest potępion. Wiarę o Duchu Ś. [17] tu wykładaiąc, wyznano iż od Oyca pochodzi; ale nie przydano, żeby od samego Oyca miał pochodzić. Patryarchę Constantynopolskiego [18] ten || **(об. 4 нен.)** synod vczyniwszy, dawał mu naypierwsze przed inszymi wszytkimi patryarchami mieysce.

Gdzie iż żaden poseł od papieża nie był, papieżowie, broniąc kanonow Niceńskich, onym trzem patryarchom mieysca ich zachowywali, a wiarę o Duchu Ś. obiaśniaiąc (aby kto nie błądził, zle synod rozumieiąc), przydali potym, że y od Syna pochodzi. Bo iest Duchem tak Syna, iako y Oyca, według pisma iasnego [19].

Po tym synodzie Ian ś. Chryzostom [398] był, za papieża Innocentego. Ktory, wiedząc o władzy Piotra ś. stolicy y o kanoniech Niceńskich, obciążony będąc od Greckich biskupow na wolą cesarzowey, od synodu ich appellował do Rzymu, do papieża [20].

Nestoryus [21], patryarcha też Constantynopolski, nowe odszczepieństwo wy-

[10] **На полѣ:** «Papieżowie». [11] **На полѣ:** «Tę liczbę roku Pań. znaydziesz v Chronologa tych czasow naprzednieyszego apud Onuphrium Veronen. Piętnaście lat w wielkim pokoiu z wielką pilnością, z dobrą nauką y rozsądkiem, on nad tą swą Chronologią pracował, a konferował ią y z Greckimi historyki, ktorych te są imiona, in VIII classe: Io. Curopalates, Io. Zonaras, Nicetas Choniates, Geor. Pachimerius, Niceph. Gregoras, et Leonicus Chalcondilas.» [12] **На полѣ:** «Arius heretyk». [13] **На полѣ:** «Legatowie papiescy». [14] **На полѣ:** «Patryarchowie». [15] **На полѣ:** «Papieska zwierzchność». [16] **На полѣ:** «Macedonius heretyk». [17] **На полѣ:** «Ducha Ś. pochodzenie». [18] **На полѣ:** «Patryarcha Constantinop». [19] **На полѣ:** «Rom. 8; Gal. 4; Io. 15». [20] **На полѣ:** «Ś. Chrysostom do papieża appelluie». [21] **На полѣ:** «Nestorius heretyk».

nalazł [428], abowiem dwie personie P. Chrystusowi daiac, Pannę Marią nie chciał zwać Matką Bożą.

||(5 нен.) III

Efezkie concilium [430] ma w sobie potępienie tego to Nestoryusa: Cyrillus, Alexandriyski patryarcha, iż tu mieysce trzymał Celestyna papieża, przetoż nazywano go głową biskupow. Acta synodu tego posłane też były pod rozsądek papieski [1].

Po tym concilium, za Flawiana, dobrego patryarchy Constantynopolskiego [448] zły [2] archimandrit Constantynopolski Eutyches wynalazł zasię nowy błąd. Ktoremu gdy się Flawian sprzeciwiał, a dla tego złożony był gwałtem z vrzędu od patryarchy Alexandriyskiego Dioskora [449], tak też appellował do Leona papieża, iako przed nim ś. Chryzostom do Innocencyusa [3].

IIII

Chalcedońskie concilium [451] potępiło Eutychesa przerzeczonego z obrońcą iego Dioskorem, ktorzy iednę tylko naturę dawali P. Chrystusowi. Concilium to nadostateczniey opisane iest miedzy synody, przed tym będącymi, z barzo wysokim kathedry papieskiey zaleceniem [4]. Abowiem ||(об. 5 нен.) Leona papieża zową tam namiastkiem y Piotrowym y Bożym, na ktorego mieyscu siedzieli tu dwa biskupi y kapłan ieden. Tu też zasię znowu patryarcha Constantynopolski [5] domagał się naypierwszego przed inszymi patryarchami mieysca. Ale y legatowie papiescy przeciwili się temu, y sam potym Leo papież żadnym obyczaiem tego mu nie dopuścił, Niceńskich kanonow broniąc y zabiegaiąc Carogrodzkiey pysze.

Ormianie [6] trzy tylko pierwsze synody przyimuiąc, a tym Chalcedońskim gardząc, od tego czasu w odszczepieństwie trwać poczęli.

Po tym czwartym synodzie, Akatius [7], patryarcha Constantynopolski [471] znowu zasię Aryańskie błędy począł rozsiewać y mazać imi kathedrę Czarogrodzką. Na ktorego y na dwa cesarze, ktorzy go bronili, na Zenona y Anastazego, Felix y Anastasius papieżowie dawali klątew. A iż ci dwa cesarzowie panowali długo, przetoż też długo to złe w Constantynopolu trwało, aż do cesarza Iustyna [520].

Trisagistowie [8] heretycy nastali [526] też potym. Y przetoż Felix papież klął Piotra, ||(6 нен.) Alexandriyskiego patryarchę. Ci vczyli, iakoby trzy kroć święty vkrżyżowany miał być.

Antimus [9] patryarcha zaś Constantynopolski, począł [534] też herezią Eutychesową odnawiać. Y nawiodszy na nię cesarzową Theodorę, przywiodł nakoniec tę niewiastę do tego, iż dla niego wygnała z Rzymu dwu papieżu, Sylweryusza y Wigiliusza [537].

V

Constantinopolski synod [553] potępił y tego to Antymusa Eutychiana, y Piotra onego Antyocheńskiego trisagistę.

Po tym synodzie, heretycy [10] zasię nowi poczęli się wszczynać, ktore monothelitami zowią. Greckie imiona tym błędom dano, iż się w Grecyey wszczynali y tam trwali. A monothelicy ztąd to imię maią, iż iednę tylko wolą w P. Chrystusie kładli. Barzo długo ta here-

[1] На полѣ: «Papieska zwierzchność». [2] На полѣ: «Eutyches heretyk». [3] На полѣ: «Ś. Flavian appelluie do papy.» [4] На полѣ: «Papieska zwierzchność». [5] На полѣ: «Patryarcha Constantinop.» [6] На полѣ: «Ormianie». [7] На полѣ: «Akacy heretyk». [8] На полѣ: «Trisagiste heretycy». [9] На полѣ: «Antimus heretyk». [10] На полѣ: «Monothelitae».

zya w Grecyey a nawięcey w Constantynopolu trwała. Ktorego błędu początek przypisuią Anastazyusowi, Antyocheńskiemu patryarsze [558].

Ian [11] też Czwarty [580], patryarcha Constan||(об 6 нен.)tynopolski, począł się pisać patryarchą oekumenickim (to iest powszechnym) y synod powszechny chciał zgromadzać. Czemu zastawiali się mężno dwa papieżowie, Pelagius naprzod [579], a po nim ś. Grzegorz [590].

Sergius [12] też [609], patriarcha także Constantynopolski, głownym był monothelitą, y
Pyrrhus [632] po nim, y
Paweł [643], y
Pyrrhus znowu [653], y
Piotr [653],
do ktorych przykłada się y Theodorus [680].

Iervzálem Saracenowie [13] wzięli [636], gdy Grekowie nowych sekt wymyślać nie przestawali!

Marcin papież święty, synod w Rzymie [647] vczyniwszy, przerzeczone monothelity Constantynopolskie (Pawła, Sergiusza y Pyrrhusa) potępił [14], y przetoż wypędzon był z Rzymu do Chersonesu od Greckiego cesarza Constansa.

Pisał [657] też przeciw monothelitom y Witalian papież, dwie naturze w P. Chrystusie dowodząc.

VI

||(7 нен.) Constantinopolski też synod [681] potępił swe monothelickie patryarchy [15], y Cyrusa Alexandriyskiego, y Makara Antyocheńskiego, patryarchy także Greckie, z ich wszytkimi naśladowcy. Liczą też czasem miedzy tymi monothelity y Honoryusa, biskupa Rzymskiego, ktory był iednego czasu [622] z Sergiusem przerzeczonym patryarchą, przed przerzeczonym też ś. Marcinem papieżem. Aleć on z kathedry Piotra ś. nic takiego nie vczył, y skrycie to było, ieśli co było. Abowiem poświadcza tego y synod on Rzymski, za Marcina papieża, gdzie zmianki żadney o Honoryusie nie masz. A na synodzie tym w Constantynopolu powszechnym, ktory papieża Agathona (iako Piotra ś. namiastka) list vczciwie przyiął, żaden się nie sprzeciwił temu, co tam papież pisał o niepokalanym zawżdy kościele Rzymskim. «Kościoł Rzymski (powiada) żadnymi nowinami heretyckimi nigdy skażony nie był».

Synod ten w Constantynopolu poczęty był [679] przez Agathona; po śmierci iego od Leona Wtorego papieża ś. [16] potwierdzo||(об. 7 нен.)ny [682]. A trzymali tam papieskie mieysce, przed wszytkimi naypierwsze, kapłani dwa, y dyakon ieden [17].

Po tym synodzie owości zaś Constantynopolscy patryarchowie znowu nowy błąd wznawiaią, także przez czas długi dzierżąc się go, przez lat ośmdziesiąt! Abowiem oburzyli się na obrazy, burząc ie y paląc, ikonoklastami y ikonomachami [18] dla tego Greckim słowkiem nazwani. Przetoż pod cesarzmi takimi, pod
Filipikiem [712], y
Leonem Trzecim [717], y
Constantynem Kopronimem [741],
y pod Leonem Czwartym [775]
tacy też byli patryarchowie:
Ian Szosty [712],
Anastazyus [730]
Constantyn [754], y
Nicetas [766].
A papieżowie Rzymscy co na ten czas

[11] На полѣ: Ekumenik.» [12] На полѣ: «monothelicy». [13] На полѣ: «Saraceni». [14] На полѣ: «Papieżowie przeciw patryarchom». [15] На полѣ: «Monothelicy heretycy». [16] На полѣ: «Papieska władza». [17] На полѣ: «Legatowie». [18] На полѣ: «Ikonomachowie».

czynili? Synody zgromadzaiąc, obrazow bronili pilno. Tak to złe wkorzeniło się było w Constantynopol, że synod ich ieden ikonomacki [755] miał biskupow 338! Skądże też y morderstwo było nad ka||**(8 нен.)**tholikami wielkie, ktorzy przy obraziech powszechnie zwyczaynych mocnie stali.

VII

Niceńskie wtore concilium [789] zebrane było przeciwko tym ikonoklastom albo obrazoborcom; y tam pochwalona y potwierdzona iest wiara powszechna, z strony vczciwości tak obrazow, iako też kości y reliquiy świętych.

Papieskie mieysce [2] trzymali tu dwa kapłani: Piotrem obudwu zwano. Listy też papieskie miano y tu w wielkiey poczciwości, a synody ikonomackie tym też zbijano, że od papieża nikt na nich nie był.

Carolus, krol Francuski, od papieża Leona Trzeciego stanowiony iest [801] cesarzem Zachodnym [3], bo tego były potrzeby gwałtowne.

Theodot, patryarcha Constantynopolski, znowu zasię [815] ikonomachią powtorzył[4]. A tego dopomagał mu też cesarz Grecki, Leo Piąty [813] on, od ktorego ś. Ian Damasceński (iż obrazow bronił) wielkie cierpiał prześladowanie. Ba y daley ieszcze, || **(об. 8 нен.)** za cesarza Michała Wtorego [821] y Theofila [829], obrazokażctwo nie vstawało w Constantynopolu.

Ignacius, patryarcha Constantynopolski, katholik, gdy iuż 16 lat [847—863] na swym vrzędzie był. Focius wytrącił go z patryarchiey oney. Żadnego ieszcze święcenia Focius ten nie miał, żołnierzem naprzod będąc, a potym przednieyszym na dworze cesarza Michała Trzeciego. Ignacius, tedy z kathedry swey będąc wygnany, vciekł się do papieża w on czas Mikołaia. Ktory to papież, przez list swoy y cesarza, y Fociusa z gwałtu onego karząc, vmarł w tym [867]. Zabit też potym był ten Michał cesarz. Y zatymże papięż Adryan wymogł to v cesarza Bazylego, aby synod powszechny złożony był w Constantynopolu.

VIII

Constantinopolski synod [869] złożył z patryarchiey Fociusa [5], a Ignacego przywrocił.

Znowu też tu ikonoklascy [6] potępiono. (Z ktorego błędu zostało to przy Grekach, co też y Ruś nasza od nich wzię||**(9 нен.)**ła, iż obrazow rzezanych mieć nie chcą: iakoby nie tak obraz był malowany, iako y ryty).

Na mieyscu papieskim byli w ten czas w Constantynopolu dwa biskupi, a dyakon ieden [7].

Wyznano y tu przełożeństwo papieskie nad kościołem wszytkim dane im od samego P. Chrystusa, iako porządnym Piotra ś. apostoła wikariom. A patryarchom Constantynopolskim pozwolił się tu iuż przed inszymi patryarchami przodek [8], aby iuż mieli pierwsze po papieżu mieysce.

Po tym synodzie osmym, z Greki w on czas ostatnim, Ignacius znowu patryarchą Constantynopolskim siedm lat był, pod papieskim posłuszeństwem statecznie trwaiąc; y za niego Rvsnacy [9] z Constantynopola przyięli wiarę [875] czasu Bazylego cesarza.

[1] **На полѣ:** «Obrazokażcy». [2] **На полѣ:** «Papieska zwierzchność». [3] **На полѣ:** «Cesarz nowy w stronach Zachodnych». [4] **На полѣ:** «Ikonomachowie znowu». [5] **На полѣ:** «Focius schismatyk». [6] **На полѣ:** «Ikonoklascy znowu». [7] **На полѣ:** «Papieska zwierzchność». [8] **На полѣ:** «Patryarchia Konstantinop.» [9] **На полѣ:** «Ruś chrześcijanie».

Focius, po śmierci Ignacego, dostał zasię [877] patryarchiey Constantynopolskiey. Abowiem Bazylius cesarz rozgniewał się był na papieża, y dla stanowionego ||**(об. 9 нен.)** cesarza Zachodnego, y dla nawroconych przyległych sobie Bulgarow. Y tenci to patryarcha Focius oderwał [10] od kościoła Rzymskiego Greki, tak iako teraz widzimy. A to oderwanie tym nawięcey chciał zdobić, iakoby kościoł Rzymski miał błądzić w tym, iż pochodzenie Ducha Ś. y od Syna wyznawa [11]. Sroga y mizerna rzecz iest rozerwanie iedności! Przetoż też iuż niezgodna Grecya o to zapłatę swą bierze! Od ktorey kościelney niezgody do Tureckiey tey niewoli iako przyszło, niżey wnet będziemy też obaczywać.

Polacy naszy [12] Rzymską wiarę przyięli y części [918] snadź y zupełnie [965] za książęcia Miecława.

Rvskie książę Włodzimierz, poiąwszy siostrę cesarzow Greckich Bazylego y Constantego, wiarę też wziął z Constantynopola [990].

Czăsow tych Grekowie z Bulgary długo a srogo walcząc, Tvrki mocnieysze czynili [13], Lepiey było Bulgarow kościołowi Rzymskiemu nie odeymować.

Eustratius, patryarcha Constantynopolski, dawał klątew [1028] na kościoł Rzymski, dla tego, iż pochodzenie Ducha Ś. [14] wie||**(10 нен.)**rzy być y od Syna. A Innocentius papież stał dla tego na dysputacyą [1138] do Constantynopola.

Ormiański patryarcha [1145] papieżowi Eugeniusowi ofiarował posłuszeństwo [15]. Patryarchă ten katholikiem pisał się.

Alexander papież na żądanie Manuela, Greckiego cesarza, posłał był [1159] kardynała vczonego, dla vniey z Greki. Ale Grekowie, zabiwszy go, włoczyli go po Constantynopolu [16].

Ormianie poddawali się [1181] pod posłuszeństwo y Lucyusowi papieżowi.

Patryarchy w Konstantynopolu często tego czasu odmieniano. Bo bili się o państwo cesarzowie [17].

Constantynopol [1204] wzięli Wenetowie; a Grekowie przenieśli się do Azyey przez lat pięćdziesiąt. Pod ktory czas, concilium Laterańskie [1215] barzo wielkie było, y dla vniey z Greki [18].

Michał też Paleolog, cesarz Grecki, dostawszy znowu [1259] Constantynopola, Greki swe barzo do iedności przyciskał. Y dla tegoż było też concilium Lvgduńskie wielkie [1274] także, || **(об. 10 нен.)** na ktorym Ducha Ś. pochodzenie wywiodło się y od Syna. Przystał był na tę wiarę y sam cesarz y patryarcha Constantynopolski Becus. Ale gdy cesarz ten dobry Paleolog przerzeczony vmarł, syn zły iego Andronik nie vczynił mu pogrzebu przystoynego, mszcząc się nad nim po śmierci przystania do wiary Rzymskiey [19].

Od ktorego też czasu Turcy brali moc więtszą. Abowiem Ottoman [1300] waleczny, porządny a długo panuiący y przetoż naypierwszy

I

Tvrecki cesarz, tak straszliwy był Grekom, iż gdzieby nie miał był przeciwnikow Tatarow [20], Grekowie prędko by musieli byli być w rękach Tureckich.

[10] На полѣ: «Grekow od kośc. Rzy. oderwanie». [11] На полѣ: «Ducha S. pochodzenie». [12] На полѣ: «Polacy chrześcianie y Rusnacy». [13] На полѣ: «Bulgarowie y Turcy». [14] На полѣ: «Ducha Ś. pochodzenie». [15] На полѣ: «Ormiański katholik». [16] На полѣ: «Kardynał od Grekow zabity». [17] На полѣ: «Greckie walki». [18] На полѣ: «Vnia z Greki». [19] На полѣ: «Vniey rozerwanie». [20] На полѣ: «Tatarzy na przeszkodzie Turkom».

III [1]

Turecki cesarz był Amurath [1350], z ktorym spowinowacił się był cesarz Grecki Ian Paleolog. Bo synowi swemu Andronikowi wziął był żonę Machometankę [2], siostrę żony tego to Amuratha, ktory też przysadził się był iuż z Azyey do Europy od Tatar ku Constantynopolu.

IIII

||**(11 нен.)** Baiazet, dobywszy Constantynopola [1374], Iana Paleologa z cesarstwa złożył; a synom iego dał ie naprzod Andronikowi, a potym Emanuelowi, ktory iż nie chciał być ianczarem iego, dla tegoż Constantynopola drugi raz dobywał mocą wielką [3]. Zle by było iuż w ten czas, gdyby mu byli Tatarzy nie pustoszyli ziemie.

V.

Machomet przeniosł [1402] stolec swoy z Azyey do Adryanopola [4], iuż od Constantynopola nie daleko, a stawił się Grekom być przyiacielem. Ten to Machomet napierwszy przeprawił się przez Dunay [5] ku Wołochom.

VI

Amvrąt Wtory [1416], głowny chrześcian nieprzyaciel, iawnie Grecyą [6] dostateczniey pod się podbijał. Z tym potykał się [1443 et 4] Władysław nasz, krol Polski y Węgierski [7]. Za tegoż carza Tureckiego, Greckim cesarzem był Ian Paleolog [1418] a Ioseph patryarchą Constantynopolskim [1424].

||**(об. 11 нен.)** Florentski z Greki synod [1438 et 9], na ktory Ian Paleolog, cesarz, z Iozefem patryarchą y ze wszytkimi nauczeńszymi Greki przyiachał. Y tam Grekowie wszytcy, krom iednego tylko Marka, Efeskiego biskupa, przystali na tę wiarę, iż Duch Ś. y od Syna pochodzi. A wyznawszy też papieską nad kościołem powszechnym zwierzchność, do kościoła Rzymskiego za miłą zgodą przystali. Wszakże y ta vnia nie trwała długo [8]. (Turka woleli Grekowie, niż papieża, iako Żydowie cesarza, niż Iezusa!) Ormianie na tymże tam Florentskim concilium przyięli też byli to wiary ziednoczenie. (Aza by Ormianie y Rusnacy naszy mili, nie lepiey z tymi trzymać, niż z nieprzyiacioły iedności?) Isidorus, rodzaiu Greckiego Kijowski mitropolit święty a vczony człowiek, Ruś naszę z Moskwą wiodł do vniey kościelney [1440], do kthorey gdy Ruś przystała, Władysław, krol Polski y Węgierski, dał też wolności [1443] ich przełożonym duchownym, ktorych duchowni kościoła Rzymskiego vżywaią. ||**(12 нен.)** (Znaydziesz to in Actis Castren. Leopoliensibus, anno Domini 1537).

VII

Tvrecki cesarz Machomet Wtory, gdy Grekowie znowu zasię od kościoła Rzymskiego odstępowali, wziął też Constantinopoł [1452], y zabity tam iest ostateczny ich cesarz Constanty. (Hey! pyszna niezgodo, do czegoś ty y Greki o to przywiodła!)

Od tego czasu Tvrek iuż daie patryarchy [9], a wszytkie z czerncow. O to y teraz trzy zaraz żywe patryarchy maią, za czasu kalendarza poprawionego! Aby y stąd wszytcy wiedzieli y widzieli, że do iedności zgodney potrzebny iest ieden pasterz!

Panie Iezv! Tedy racz się nad obłędnymi zmiłować y przywieść ie do twey

[1] Цифра II пропущена. [2] На полѣ: «Machometanka żona cesarska». [3] На полѣ: «Konstantynopol dobyty y oblężony». [4] На полѣ: «Adryanopol». [5] На полѣ: «Dunay». [6] На полѣ: «Grecya». [7] На полѣ: «Węgrzy». [8] На полѣ: «Vnia Grekow z kościołem, y Ormian także, y Rusi». [9] На полѣ: «Patryarchy Turek dawa».

owczarnie iedney, pod iednego pasterza od ciebie stanowionego Piotra [10]. Amen.

||(об. 12 нен.) Zamknienie.

Bog Żydy gdy w łasce karał, dawał im proroki; teraz iż w gniewie są Bożym, prorokow nie maią. Także też Grekom, y Rusi naszey przy nich, Bog wszytko odiął. Nie maią ani pamięci, aby vmieć Oycze nasz y Wieru w Boha; ani rozumu, aby zbawienne rzeczy baczyć; ani woli dobrey, żeby dobrze żyć [11]. Z strony też sakramentow, dziatek małych dusze zabijaią, nie maią biskupiego bierzmowania, ani wiedzą, co to iest porządne rozgrzeszenie, przy Ciele Pańskim dopuszczaią się bałwochwalstwa, w małżeństwiech dopuszczaią iawnego cudzołostwa, character co to iest, ani pytay, etc.

Panie Boże! racz się zmiłować y odiąć wodze ślepe. Amen.

||(13 нен.) Regestrzyk.

Papieska zwierzchność z ewangeliey [34] y od Piotra ś. [68] y na synodzie
Niceńskim [325]
Constantynopol. [381]
Efezeńskim [430]
Chalcedońskim [451]
Constanty. II [553]
III [681]
Niceńskim II [789]
Constan. IIII [869]
y nad patryarchy. Abowiem do papieża appellowali:
Ś. Chryzostom [398]
Ś. Flawian [448]
Ignacyus [847]
Klątew papieżowie dawali na patryarchy [471] Constantynopolskie [534] y na insze [647], gdy sie od wiary odszczepali [526] etc.

Constantynopolskich patryarchow błędy, pycha y vpadek.

Nie było patryarchy tego na synodzie Nic. [325]. Aryani [340]. Brał sobie patryarchią przeciw kanonom Nic. [382]. Nestoryani [428]. Broniono im tey patryarchiey na synodzie Chalce. [451].
Aryani znowu [471]
Eutychiani [534]
Oekumenik [580]
Monothelicy [609 et 681]

Ikonomachowie [712, 815, 869]. Pozwolono im patryarchiey przed inszymi, na synodzie VIII [869].

Ducha Ś. pochodzenie zle wyrozumiawszy [381], błądzą w tym [877, 1028, 1439].

Błądzą też Piotra ś. zwierzchności nie znaiąc [1428].

||об. 13 нен.). Vnią kościelną łamią [1215, 1439].

Constantynopol wzięty od Wenetow [1204]; y od Turkow [1374] na czas aż dotąd [1452].

Alexandriyscy patryarchowie byli Eutychiani [449, 451] y monothelicy [681].

Antyocheńscy też patryarchowie byli Trisagistae [526] y monothelitae [558, 681].

Ieruzalem Saracenowie wzięli, etc. [636].

Ormianie od czwartego synodu błądzą [451].

Posłuszeństwo papieżom ofiarowali [1145, 1181], vnią vczynili [1439].

Rusnacy przystali na wiarę pod posłuszeństwem [875] y pod nieposłuszeństwem [990] vnią kościelną przyięli [1440].

Turcy moc biorą [990], cesarze maią

[10] На полѣ: «Io. 10 et 21». [11] На полѣ: «Ruskie głupstwo y błędy».

[1300], do Europy przyszli [1350], Constantynopol wzięli [1374], w Adryanopolu vsiedli [1402] y przez Dunay przeszli, Constantynopol trzymaią [1452].

W KRAKOWIE. W DRUKARNI ANDRZEIA PIOTRKOWCZYKA. ROKU PAŃSKIEGO 1586 [1].

Издано по старопечатному экземпляру, принадлежащему Императорской Публичной Библіотекѣ.

---

[2] Къ брошюрѣ Бенедикта Гербеста приложена таблица (въ семь столбцевъ), въ которой, почти дословно, приведенъ текстъ брошюры. Существенное дополненіе только одно: вмѣсто «y teraz trzy zaraz żywe patryarchy maią» (см. 12 нен.), въ таблицѣ сказано: «y teraz [1583] Constatynopolczycy trzy swe patryarchy maią, Ieremiasza Baptystę y trzeciego iakiegoś. Kto więcey da, ten iest godnieyszy. Nie dziwno tedy, iż w rzeczach zbawiennych pogłupieli Grecy, y z naszą nędzną Rusią». Въ концѣ таблицы помѣщено: «Leopoli, 23 ianuarii, anno Do. 1586. Benedictus Herbestus, societat. Iesu praesbyter, cum facultate superiorum».

О ЕДИНОЙ ВѢРѢ

СОЧИНЕНІЕ

ОСТРОЖСКАГО СВЯЩЕННИКА ВАСИЛІЯ

1588 ГОДА.

|| **(1 нен.)** [2] О ЕДИНОЙ ИСТИННОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ВѢРѢ И О СВЯТОЙ СОБОРНОЙ АПОСТОЛСКОЙ ЦЕРКВИ, ОТКУДУ НАЧАЛО ПРИНЯЛА, И КАКО ПОВСЮДУ РАСПРОСТРЕСЯ.

Предсловіе.

Бога благаго благостію, по благодати Господа нашего Іисуса Христа и по дѣйству Святого Духа. Иже отъ божественыхъ писаній извѣстившеся, и прелесть діаволю ощутивше, и мрачныхъ лукавыхъ сѣтей его избѣжавше, не терпятъ прочее инѣмъ не преподати, да не отъ невѣденія въ пагубныя ереси впадше, своего спасенія отпадутъ. Понеже бо врагъ плевелъ свой пшеницы уподобляти извыче, || **(об. 1 нен.)** и симъ сластолюбивыхъ неутверженыхъ человѣкъ души, яко птицы силомъ, въ свою погибель ловитъ, насѣявши много душегубныхъ ересей презъ лукавыхъ сосудовъ своихъ растлѣныхъ человѣкъ. Мы же, ощутившіе прелести его, съ пророкомъ [3] къ Господу въпіемъ, глаголюще: «благословенъ Господь, иже не дастъ насъ въ ловитву зубомъ ихъ. Душя нашя яко птица избавися отъ сѣти ловящихъ: сѣть съкрушися, мы же избавлени быхомъ».

Сего ради мало нѣчто о истинней вѣрѣ писаніемъ предложихомъ. Аще бо и сами есмо ку дѣланію тоя лѣнивы; но никтоже долженъ сый нерадѣніемъ съкрывати истину.

Яко бо единый истиный въ Троицы покланяемый Богъ есть, а не много боговъ (яже поганстіи || **(2 нен.)** народи, отъ бѣсовъ прельщаеми, иногда въ почитаніе многобожіа испадошя), также и едина истинаа вѣра, а немного вѣръ (яко отщепенцы, съ подущенія

[2] 1-я ненум. страница (съ оборотомъ), въ экземплярѣ Императорской Публичной Библіотеки, съ котораго воспроизводится это сочиненіе, тщательно скопирована, взамѣнъ утраченной. [3] Псал. 123, ст. 6—7.

шатанскаго въ различныя ереси укланяющеися, въ много раздробляючи превращати ту обыкошя. Но якоже единый Богъ истиненъ есть и не отмѣняется никогдаже, сице и вѣра въ единаго истинаго Бога всегда непреложна и невредима пребываетъ. Точію сами отступницы вѣры поврежаючися въ вѣчныя муки со діаволомъ осужаются. Ибо лжа ничтожь ино, толко то̀, што̀ не есть, котораа похибенемъ истотнаго состоится. Якоже бо оскудѣніемъ здравіа настаетъ недугъ, или отшествіемъ свѣта бываетъ ||**(об. 2 нен.)** тма, — сице сластолюбіемъ и прочими страстьми недугующе оскудѣваетъ здравіе душевное. Отъ сего убо впадающе въ темность проклятыхъ ересей, лишаемся истинаго свѣта, погрѣшающе единыа правыа вѣры. Нашедшу же свѣту, безъ вѣсти тма погибаетъ; тако и ереси, понеже отъ лжи суть составлены, обличеніемъ отъ истиныа вѣры, такъ яко отъ свѣта тма, исчезаютъ.

О чомъ ширей со вниманіемъ прочитающи зъ самаго того писаніа, еже о вѣрѣ и о прочихъ, въ книжицы сей написаныхъ, зрозумѣти мощно есть. Аще бо и не всякому угодно обрящется, наипачеже прелщенымъ богоборцемъ и ругателемъ православіа, но ради присныхъ въ вѣрѣ православныхъ христіанъ сія ||**(3 нен.)** написана бышя, да не отъ невѣденія нѣцыи прелестію вражіею у того волю уловлени будутъ. Не просто бо всѣмъ повелѣно предати, но «сія (рече апостолъ) [1] предаждъ вѣрнымъ человѣкомъ, иже доволни будутъ и инѣхъ научити». И аще кто не есть вѣренъ, таковый нижѐ слышати есть достоинъ. Житіе бо растлѣнно имущымъ, скотомъ уподобльшимся, не повелѣ Господь бисарей пометати [2]. Мнози бо слышятъ и прочитаютъ Божіе еvангеліе и апостольская ученія и никакоже разумѣютъ истину. О таковыхъ великій Павелъ [3] глаголетъ: «аще закрыто благовѣствованіе наше, тогды въ таковыхъ которіе на згиненіе идутъ закрыто есть, въ которыхъ печалованe вѣка сего заслѣпило разумы ихъ».

Конецъ предисловію [4].

||**(1)** Апостолъ глаголетъ [5]:

«Единъ Господь, едина вѣра, едино крещеніе, единъ Богъ и Отецъ всѣмъ, иже надъ всѣми и *о* [6] всѣхъ и въ всѣхъ насъ» [7].

А если такъ есть, иже единъ Господь, едина вѣра, то мусятъ быти иншіе всѣ вѣры облудные, змышленые, которыхъ не толко межи невѣрными, але и межи называемыми христіаны розмаите ся намножило. Для того потреба, съ початку взявши, ажъ до конца доводне выправить, и едину истинную вѣру показать, а змысленые всѣ отщепенства, яко прелестные и облудные, ||**(об. 1)** [обнаж]ить [8] и обличить.

[Яко] апостолъ учитъ насъ: «да изба[вимс]я (рече) отъ злыхъ и лукавыхъ человѣкъ, не всѣмъ бо есть вѣра, аще и вѣренъ есть Господь» [9].

[1] 2-Тим., зач. 292, гл. 2, ст. 2. [2] Матѳ., гл. 20. [3] 2 Кор., зач. 175, гл. 4, ст. 3—4: «Аще ли же есть покровено благовѣствованіе наше, въ гибнущихъ есть покровено, въ нихже богъ вѣка сего ослѣпи разумы невѣрныхъ». [4] Оборотъ 3-ей ненум. страницы чистъ. [5] Эта строка въ старопечатномъ экземплярѣ набрана крупнымъ шрифтомъ и отпечатана киноварью. [6] Въ теперешнемъ текстѣ: «чрезъ». [7] Ефес., зач. 224, гл. 4, ст. 5—6. [8] Дополнено по списку Кіевской Духовной Академіи. [9] 2 Солун., гл. 3, ст. 2—3.

Мнятъ бо ся вѣровати Жидове и Агаряне и имъ подобные еретикове, властне такъ, яко и лукавіи бѣси вѣруютъ. О нихже блаженный Іаковъ [10] въ посланію своемъ споминаетъ. Вѣра бо, яко апостолъ пише [11], святымъ злецона или предана единою; святымъ, а не скверным отщепенцомъ; единою предана, а не частокротъ ся отмѣняетъ, но непреложна всегда пребываетъ.

Прежде закона убо праведному Ноеви и потомству его, Аврааму, Исааку и Іакову, и прочымъ святымъ, повелѣніа божественнаа хранящымъ, предана бысть вѣра [12], а не || **(2)** своволнымъ сластолюбцамъ. По семъ Моvсеомъ данъ бысть законъ въ Сіонѣ. Сего ради въ Іерусалимъ пророки посылаеми бяху, тамо истинно вѣровати научающе, и Христово пришествіе възвѣщающе [13]. Тамже и святаа непорочнаа церковъ основаніе заложивши на самомъ Іисусѣ Христѣ, яко на камени краевъ уголныхъ будовашеся, яко есть писано: «се азъ вложю въ основаніе Сіоне камень многоцѣненъ, избранъ, краеуголенъ, честенъ, въ основаніе ему, и вѣруай въ онь не постыдится» [14]. Аще и нѣціи мнятъ блаженаго верховнаго апостола Петра ѳундаментомъ или основаніемъ церкви Христовѣ, пачеже отъ словъ тыхъ, еже Господь нашъ Іисусъ Христосъ глагола Петрови: «ты еси, Петръ, и на семъ камени со|| **(об. 2)** зижду церковъ мою» [15].

Но заисте таковіи, неразсудне глаголюще, плотьскымъ мудрованіемъ недугуютъ. О чомъ и апостолъ [16] посвѣтчаетъ мовячи: «не плотни ли есте, и по человѣчеству ходите? Кгдыжъ мови кто: ямъ есть Павловъ, а я Аполосовъ, я Киѳинъ, а я Христовъ» и прочая.

Не рече бо Христосъ Петрови: «на тобѣ, Петре, съзижду церковъ мою», но «на семъ камени съзижду церковъ мою», то есть на вызнанью томъ. Яко блаженый Петръ вызналъ, егда Христосъ пыталъ апостоловъ своихъ: «а вы, рече, кого мя розумѣете быти». Петръ же, яко предводитель, отъ всѣхъ апостоловъ отвѣщавъ рече: «ты еси Христосъ, Сынъ Бога живаго». Яко и еvангелистъ [17] научаетъ: «иже аще исповѣсть яко Іисусъ есть Сынъ || **(3)** Божій, Богъ въ немъ пребываетъ, и той въ Бозѣ». И пакы: «всякъ вѣруай, яко Іисусъ есть Сынъ Божій, отъ Бога рожденъ есть» [18]. И пакы: «кто есть побѣжаяй міръ? Токмо вѣруай, яко Іисусъ есть Сынъ Божій» и прочая [19].

На томъ тогды вызнанію, яко на твердомъ каменю, всѣ правовѣрніи будуемся. О чомъ и самъ тъй блаженый Петръ научаючи насъ въ первомъ листѣ своемъ пише и, писмо о томъ приводячи, мови [20]: «понеже скоштовали есте, яко благъ Господь, къ нему же приходячи, каменю живу, и сами, яко камене живо, будуйтеся въ храмъ духовный. Зане пишетъ въ книгахъ [21]: се полагаю въ Сіонѣ камень краеуголенъ, избранъ, честенъ, и вѣруяй въ онь не постыдится», и прочая. И пакы Павелъ апостолъ глаголетъ: || **(об.3)** «по благодати, данней мнѣ, яко премудръ архитектонъ осно-

[10] 2 Іаков., зач. 53, гл. 2, ст. 19. [11] Іуд.. зач. 77. [12] Псал. 98. [13] 1 Петр., зач. 58. [14] Исаія, гл. 28. ст. 16. [15] Матѳ., зач. 67, гл. 16, ст. 18. [16] 1 Кор., зач. 127, гл. 3, ст. 3—4: «не плотстіи ли есте и по человѣку—». [17] 1 Іоан., зач. 73, гл. 4, ст. 15. [18] 1 Іоан., зач. 73, гл. 5, ст. 1. [19] Ibid., ст. 5. [20] 1 Петр., зач. 58, гл. 2, ст. 3—6. [21] Исаія, гл. 28; Дѣян., 10; Матѳ., зач. 87.

ваніе положихъ, а иншій на томъ будуе. Основаніа бо инаго нихтоже положити можетъ паче лежащаго, еже есть Іисусъ Христосъ» [1]. О собѣ же апостолъ глаголетъ: «такъ насъ нехай розумѣ человѣкъ, яко слугъ Христовыхъ и строителей таемницамъ Божимъ» [2].

А иже святое писаніе свидѣтельствуетъ, яко ся вышей приточило («Тако глаголетъ Господь се: покладаю въ Сіонѣ камень многоцѣненъ, въ основаніе ему»), тогды явно всякому правовѣрующему, яко нигдѣ индѣ, кромѣ въ Іерусалимѣ начало истинное вѣры, и святое непорочное апостольское церкви основаніе и созиданіе совершися и тамо утвердися. Съ которое, яко зъ жерела и маткы, повсюду ||**(4)** на вселенней православная вѣра и всѣ благочестивыхъ съборовъ церкви распространшася, яко пророкъ глаголетъ: «основане его на горахъ святыхъ; любитъ Господь врата Сіоня, паче всѣхъ селеній Іаковов ыхъ. Преславно повѣдано есть о тобѣ, граде Божій! Маткою Сіона называти будутъ люди, а человѣкъ родися въ немъ, и той заложилъ его вышній. Господь оповѣсть въ книгахъ людемъ, и княземъ всѣмъ, которые были въ немъ, яко веселячимся всѣмъ мѣшкане въ тебѣ» [3]. И пакы инъ пророкъ [4]: «Наведу (рече Господь) на тебе руку мою, и роспалю въ чистость, а непокаряющихся выгублю, и отыйму всѣхъ злостниковъ отъ тебе, и всѣхъ прыщныхъ упокорю. И приставлю судіа твоа, яко исперва, и радцы ||**(об. 4)** твои, яко предъ тымъ потомъ будешъ названо мѣсто правдиво, маткою надъ мѣсты, вѣрный Сіонъ». И пакы: «розрадоваломся съ того, ижь ми речено: въ домъ Господень внидемъ. Стояще бѣху ногы нашя въ палацахъ твоихъ, Іерусалиме. Іерусалимъ будуемъ яко градъ. Тамъ бо сходилися поколѣнья, поколѣнья Господня, свядѣцство Іизраилево ку вызнанью имени [5] Господня» и прочая до конца о томъ.

Съ котораго града или мѣста всѣ розныхъ мовъ народове вѣру и науку приняти сподобишася. Оттудуже и божественымъ писаніемъ святыхъ книгъ просвѣтишася. И всѣ православніи церкве и събори, яко отъ матере и жерела, повсюду розмножишася, яко есть писано: ||**(5 съ об.)** [6] «отъ Сіона изыде законъ, и слово Господне изъ Ерусалима» [7]. «Отъ восходу солнца до заходу хвално имя Господне» [8]. Яко пророкъ глаголетъ: «ото Сіонъ градъ и избавитель нашъ; очи твои узрятъ Іерусалима градъ богатый» [9].

Въ истинну бо богатый и мати есть градъ сей всѣмъ вѣровавшимъ, не симъ маловрѣменнымъ, тлѣющымъ и погибающымъ богатствомъ кипя, но живыми вѣчными и спасенными чюдесы Христовыми обогатися. «Внидемъ, рече пророкъ, въ прибытки его и поклонѣмся на мѣстѣ, гдѣ стояли ногы его» [10].

Въ [11] Іерусалимѣ бо Господь нашъ Іисусъ Христосъ въ Вифлеомѣ отъ Пречистыя Дѣвицы родился по плоти.

[1] 1 Кор. зач. 128, гл. 3, ст. 10—11. [2] 1 Кор. зач. 130, гл. 4, ст. 1: «Тако насъ да непщуетъ человѣкъ, яко слугъ Христовыхъ и строителей таинъ Божіихъ». [3] Псал. 86, ст. 2—3, 5—7. [4] Исаія, гл. 1, ст. 25—26. [5] Псал. 121, ст. 1—4. [6] 5-й (съ оборотомъ) страницы не достаетъ въ экземплярѣ Императорской Публичной Библіотеки; пробѣлъ пополненъ по древнему списку сочиненія свящ. Василія, принадлежащему Кіевской Духовной Академіи. [7] Исаія, гл. 2, ст. 3; Мих., гл. 4, ст. 2. [8] Псал. 112, ст. 3; Малах., гл. 1, ст. 11. [9] Исаія, гл. 33, ст. 20. [10] Псал. 131, ст. 7. [11] На полѣ: «1».

Въ [12] Іерусалимѣ отрочатемъ будучи въ церковь принесенъ, и отъ праведнаго старца на руку въспріатъ бывъ, егоже, яко Бога, старецъ выславуючи благословилъ.

Въ [13] Іерусалимѣ въ Іердани рѣцѣ отъ Іоанна крестися, погружая грѣхы всеродннаго Адама; емуже небеса отверзошася, и голосъ отъ Бога Отца съ небесе облакомъ сношашеся, възлюбленнымъ Сыномъ егоименуа, и Духъ Святый видоме голубинымъ образомъ отъ Отца схождаше нань, свидѣтельствованнаго показующи, абы ся явне оказала приличнаго божества призвоитость.

Въ [14] Іерусалимѣ преобразился на горѣ Фаорстей, показуючи ученикомъ славу своего божества, только елико змѣстити албо стерпѣти могли.

Въ [15] Іерусалимѣ перваго епископа блаженаго Іакова самъ Господь устрои и постанови и святилъ [16]. Тамъ же и апостоломъ ||**(6)** своимъ пребывати повелѣ.

Въ [17] Іерусалимѣ Господь нашъ Іисусъ Христосъ, спасенія ради нашего, за преступленіе родоначалника праотца нашего Адама, безчестіе и муку и смерть претерпѣлъ [18].

Въ [19] Іерусалимѣ въ гробѣ положенъ бывъ, съ котораго и доднесь, въ день спасителнаго зъ мертвыхъ въскресенія Господа нашего Іисуса Христа, коегождо лѣта единою, огнь свѣту подобный запаляется, на увѣреніе единыя истинныя вѣры святыа Восточныа церкви.

Въ [20] Іерусалимѣ зъ мертвыхъ всталъ, и ученикомъ своимъ чрезъ 40 дній оказуючися съ ними ядалъ, увѣряючи ихъ, ижъ не привидѣніемъ, але истинною онъ самъ есть, имже и повелѣ нигдѣ зъ Іерусалима не отлучатися.

Въ [21] Іерусалимѣ отъ горы Оливныа възнесся на небо, ||**(об. 6)** и учениковъ своихъ благословивъ, которые вротившеся оттоля, якъ еѵангелиста [22] описуе, зъ великою радостію въ Іерусалимъ, были тамъ уставичне въ церкви, хвалячи и благословячи Бога.

Въ [23] Іерусалимѣ, ани гдѣ индѣ не отлучаючися, апостоли, водле повелѣніа Христова, очекивали обѣтницы Отцовское, сирѣчь утѣшителнаго Параклита всесвятого Духа. Который, видоме у огнистыхъ языкахъ съшедши, на апостоловъ сѣлъ, на единомъ когождо ихъ, и всѣхъ ихъ розмаитыхъ мовъ албо языковъ въ комгненю научилъ. И властные справы Господа нашего Іисуса Христа, въ наше спасеніе плотію сдѣланые, ихже прежде апостоли, плотьскымъ мудрованіемъ съдержими суще, до конца не ощутишя, нижѐ разумѣшя,—то Духъ ||**(7)** Святый имъ открылъ и обьяснилъ, и смѣлыми ихъ сдѣлалъ. Такъ ижъ розышлися по вселенней, межи народы незнающими Бога, власне яко овечкы межи волкы, оповѣдуючи еѵангелію всему створенью, не боячися болшъ убивающихъ тѣла.

Зъ [24] Ерусалима всѣ народове участниками истинное вѣры христіанское быти сподобишася. О чомъ самъ Христосъ свидѣтелствуетъ апостоломъ глаголя: «будете ми свидѣтелми въ Іерусалимѣ, и во всей Іудеи, и Самаріи, ажъ до остаточныхъ земль» [25]. «Потреба бо (рече Христосъ) [26], абы ся выполнило все въ законѣ Моѵсеовѣ, въ

[12] На полѣ: «2» [13] На полѣ: «3». [14] На полѣ: «4». [15] На полѣ: «5». [16] Златоустъ, бесѣда 88. [17] На полѣ: «6». [18] Лук., зач. 114; Дѣян., гл. 1. [19] На полѣ: «7». [20] На полѣ: «8». [21] На полѣ: «9». [22] Лук., зач. 110. [23] На полѣ: «10». [24] На полѣ: «11». [25] Дѣян., гл. 1, ст. 8. [26] Лук., зач. 114, гл. 24, ст. 44—49.

пророцѣхъ и псалмѣхъ о мнѣ. И отворилъ смыслъ ихъ къ зрозумѣнью писма, и рекъ имъ, ижъ такъ писано есть, и такъ потреба утерпѣти Христу, ||**(об. 7)** и въскреснути зъ мертвыхъ третяго дня, и оповѣдатися въ имя его покаанію и отпущенію грѣховъ въ всѣхъ народѣхъ, почавши отъ Іерусалима. А вы есте свѣткове тому. И се азъ послю обѣтницу Отца моего на васъ; вы же сѣдѣте въ градѣ Іерусалимстѣмъ, поколь приодѣнетеся моцью зъ высокости». А ижъ въ Іерусалимѣ начало и съвершеніе спасенiа нашего сдѣася, яко пророкъ пише [1]: «выбралъ Господь Сіона и уподобалъ его ку мѣшканю собѣ, то есть покой мой въ вѣкъ вѣка, здѣ вселюсь, якомъ уподобалъ его». Не на время якое, але на вѣкъ вѣкомъ покой Господень въ Іерусалимѣ быти пророкъ оповѣдаетъ. «Благословенъ (рече Господь) отъ Сіона, живый въ Іерусалимѣ» [2].

Съ тыхъ всѣхъ причинъ явно есть всякому, ||**(8)** здравъ смыслъ имѣющему, яко кромѣ единыа истинныа святыа Восточныа церкви зъ Іерусалима нащепеное и напоеныа вѣры, и непреможно съдержимыа, всѣ иншіе вѣры облудны суть, суетны и прелестные, отъ супротивнаго духа черезъ растлѣнныхъ человѣкъ отъ ложныхъ басней съставлены и намножены, на пагубу сластолюбивымъ и невѣждамъ, възлюбившымъ сей прелестный погибающій вѣкъ.

Въ [3] Іерусалимѣ бо и второму пришествію Христову, еже есть страшному оному суду, воздающу комуждо по дѣломъ его, писаніе быти свидѣтелствуетъ. Яко пророкъ [4] глаголетъ: «Богъ Богомъ Господь глагола и призва землю отъ востокъ солнца и до западъ. Отъ Сіона благолѣпіе ||**(об. 8)** красоты его. Богъ яве пріидеть, Богъ нашъ, и не премолчитъ. Огнь предъ нимъ възгорится» и прочая. И пакы: «Іерусалимъ зиждемъ, яко градъ; тамо сѣдоша престоли на судъ, престоли въ дому Давыдовѣ». И инъ пророкъ [5] глаголетъ: «и пришедъ, ста Господь Богъ мой, и всѣ святіи съ нимъ. И станутъ нозѣ его въ день онъ на горѣ Елеонстей, яже есть прямо Іерусалиму на востокъ». О чомъ и ангели свидѣтелствоваху апостоломъ, егда отъ горы Елеонскіа возношашеся Христосъ: «что (рече) стоите, зряще на небо: се Іисусъ вознесыйся отъ васъ на небо, такожъ и пріидетъ, имже образомъ видѣсте его идуща на небо» [6].

Сего ради всѣ, которые отрываются отъ единыа истинныа вѣры, зъ Іерусалима, яко зъ матки и жерела, плынущее, таковіи, ||**(9)** якъ писаніе свидѣтельствуетъ, чюжи суть божественаго благословенства и Духа Святаго непричастни. Яко пророкъ [7] глаголетъ: «народове бо и кролеве, если которые тобѣ служити не будутъ, выгинутъ». И пакы другій [8] пророкъ: «и будетъ елико ихъ останетъ отъ всѣхъ народовъ, которые приходили на разорене Іерусалима, входити будуть годъ отъ году поклонитися Царю Господу Вседержителю, и празновати въ свято скинопигіино. А если которые не взыдутъ отъ всѣхъ поколѣній земныхъ въ Іерусалимъ поклонитися Царю Господу Вседержителю, а не приложатся къ Сіоняномъ, не будетъ на нихъ дождя».

[1] Псал. 131, ст. 13—14. [2] Псал. 134, ст. 21. [3] На полѣ: «12». [4] Псал. 49, ст. 1—3. [5] Захар., гл. 14, ст. 5, 4. [6] Дѣян., гл. 1, ст. 11. [7] Исаія, гл. 60, ст. 12. [8] Захар., гл. 14, ст. 16—17.

Сирѣчь даръ Духа Святого не приходитъ на таковыхъ. Яко и самъ божественый апостолъ [9] свидѣтелствуетъ: ||**(об. 9)** «молящымъ Ефесяномъ его о мнозѣ времени пребыти у нихъ, не обѣщася, но отречеся имъ рекъ: «яко подобаетъ ми всяко празникъ пріидучій сътворити въ Іерусалимѣ, пакы же възвращуся къ вамъ, Богу хотящу». И пакы: «суди (рече) Павелъ мимо ити Ефесъ, яко да не будетъ ему закоснѣти въ Асіи. Квапилъ бо ся [10], если можно будетъ ему въ день пятдесятный быти въ Іерусалимѣ». «Будетъ бо (рече пророкъ) [11] всякъ, иже призоветъ имя Господне, спасется, яко въ горѣ Сіонѣ и въ Іерусалимѣ спасаемый». И инъ пророкъ [12]: «и будетъ оставый въ Сіонѣ и оставый въ Іерусалимѣ; святи прозовутся всѣ, иже суть написани на жизнь въ Іерусалимѣ». Яко и самъ божественый апостолъ [13] глаголетъ: «нынѣ же иду въ Іерусалимъ, во служеніе святымъ. Благоволиша бо ||**(10)** Македоняне и Ахаіа общеніе нѣкое сътворити къ нищымъ святымъ, живущымъ въ Іерусалимѣ. Благоволиша бо, и должни имъ суть. Еслибо въ духовныхъ справахъ сталися имъ учасниками погане, винни суть и въ тѣлесныхъ послуговати имъ». Надъто еще проситъ апостолъ Римлянъ, «абы въ молитвахъ къ Богу помагали за нимъ, ижь бы таа послуга его, съ которою до Іерусалима идетъ, пріемна была отъ святыхъ» [14]. Также и до прочыхъ народовъ пишучи, не индѣ гдѣ, едно въ Іерусалимъ къ святымъ милостыню приносити повелѣваетъ. Яко и до Коринтовъ [15] споминаетъ глаголя: «О милостыни же, яже къ святымъ, якоже устроихъ церквамъ Галатійскымъ, такожде и вы сътворите. По единой отъ суботъ (то есть перваго дня ||**(об. 10)** въ тыдню, сирѣчь въ недѣлю) кождо васъ да полагаетъ въ себе хаваючи. Егдаже пріиду, которыхъ если спробуете посланіемъ, тыхъ послю принести добротливость вашу въ Іерусалимъ. Аще ли же достойно будетъ и мнѣ ити, съ мною поидутъ».

Смотрѣте убо извѣстно и разумѣйте, каково потщаніе и усердіе имѣаше божественый апостолъ еже въ Іерусалимъ въ служеніе святымъ, яко путнаа шествіа и прочая труды и бѣды подыймуа, ни во чтожь вмѣняше! Самъ свидѣтельствуетъ [16] о сихъ: «азъ (рече) не точію связанъ быти [хощу], но и умрѣти въ Іерусалимѣ готовъ есмь о имени Господа Іисуса. По днехъ же сихъ зготовавшыся взыдохомъ въ Іерусалимъ. Бывшимъ же намъ въ Іерусалимѣ, любезно пріаша насъ ||**(11)** братіа. На утріиже вниде Павелъ съ нами къ Іакову, всѣже пріидоша старцы, и цѣловавъ ихъ». Въ Іерусалимѣ бо обецне апостоли и старшіе пребывали [17], и съ всѣхъ сторонъ отъ всѣхъ вѣровавшихъ о законъ вѣры и о всякіе уставы до Іерусалима прибѣгали. Оттуду же уставы и обычае христіанскіе, отъ апостолъ и старецъ въ Іерусалимѣ суженые, по вселенней розсылано. О чомъ самѣхъ апостолъ листы свидѣтелствуютъ [18].

И хтожъ, православнымъ христіаниномъ имянуючися, такъ нечювственъ

[9] Дѣян., гл. [2]8, ст. 20—21. [10] Въ теперешнемъ текстѣ: «тщашебося». [11] Іоилъ, гл. 2 (въ старопеч. экз. ошибка: 3), ст. 32. [12] Исаія, гл. 4, ст. 3. [13] Римл., зач. 118, гл. 15, ст. 25—27. [14] Римл., зач 119, гл. 15, ст. 30—31. [15] 1 Корин., зач. 16, гл. 164, ст. 1—4. [16] Дѣян., зач. 45, гл. 21, ст. 13, 15, 17—19. [17] Галат., зач. 200, 201; Дѣян., зач. 36. [18] Дѣян., зач. 36, 37.

будетъ, окромъ умыслъ нехотячи обезумитися, жебы мѣлъ, живое божественное писаніе о единой истинной вѣрѣ, зъ Іерусалима плынущей, опустивши, а на суеумныхъ свѣта сего мудростію надменыхъ человѣкъ || (об. 11) наукахъ садитися?! Во истинну таковый каждый прелщаа самъ себе погубляетъ. «Кождо бо (рече апостолъ) [1] отъ своеа похоти влекомъ и прельщается». Яко пророкъ [2] глаголеть: «Господь праведенъ сосѣчетъ шіи грѣшникомъ (сирѣчь вѣчными муками). Да постыдятся и възвратятся въспять всѣ ненавидящеи Сіона, да будутъ яко трава на будованю, котораа, первѣй нимъ выторгнена будетъ, посхнетъ».

Аще бо и множицею тіи, иже сами истинныа вѣры погрѣшивше отпадоша, покушаются развратити правовѣрныхъ, и во свое зловѣріе уклонити, пачеже славолюбныхъ и сластолюбивыхъ, ихже прелщающе глаголютъ: «Зъ Іерусалима, рече, принявши вѣру, неотмѣнне держимъ еа». Ино если неотмѣнне || (12) вѣру держатъ, то что ради не згажаются зъ Іерусалимляны? Но и святѣйшимъ патриархомъ зѣло съпротивляются. Они же убо отъ съжитель Іерусалимскыхъ святобливыхъ прародитель своихъ во истинней вѣрѣ въспитани суть. А прародители отъ самого Господа нашего Іисуса Христа просвѣтившися, и отъ святыхъ апостолъ его святыя единыя истинныа вѣры научившеся. Также и благочестивыя отроды, сирѣчь чяда своа, выхавываючи въ ней единымъ по другыхъ отъ рода въ роды зоставующе, яко и доднесь, съ всѣми послѣдующыми имъ правовѣрными христіаны, повсюду разсѣяными, Божіею благодатію цѣло и неотмѣнно съблюдается, и такъ далеко зловѣрныхъ отстоитъ, яко въсходъ солнца отъ заходу.

|| (об. 12) Обачъ же ту каждый, кому ту съ обу сторонъ подобнѣй вѣру инятии: если голымъ и мудре змышленымъ повѣстямъ людскымъ? чили щирому божественному писанію, и властнымъ сожителемъ Іерусалимскымъ? Много бо о семъ трудишася святѣйшіе патріархи и богоносніи отцы, свѣтилницы Въсточныа церкви, хотяще отъ такова зловѣріа ихъ отвратити и во прежнее правовѣріе паки устроити. Но ничтоже успѣша. Видѣвше же ихъ непреклонное жестосердіе во иступленію правовѣріа заматерѣвшыхъ и неисцѣлно симъ недугующыхъ, оставишя ихъ во своей воли ходити. Самиже подобячися угоднику Божію Моvсею, изволишя въ нищетѣ хочъ межи поганы, яко овечкы межи волками [3], || (13) зъ людми Божіими правовѣрными христіяны страдати, паче нижли со зловѣрными дочасную сладкость грѣха имѣти, болшее богатество разумѣючи быти—уруганіе Христово, анижли скарбы и всякіе роскоши свѣта сего погибающіе.

Также и намъ, вѣру истинную непрелестно держащымъ, сихъ подобаетъ вседушно наслѣдовати, пачеже самаго Христа Господа и Спаса нашего. Яко апостолъ [4] научаетъ глаголя: «терпливостью да течемъ на предлежащій намъ подвигъ, взираючи на началника вѣрѣ и выполнителя Исуса, который за радость, напередѣ ему лежащую, крестъ претерпѣлъ, и о срамотѣ не дбалъ, по правицы маестату Божіего сѣлъ». Якоже бо и звани есмо,

[1] Іак., зач. 50, гл. 1, ст. 14. [2] Псал. 128, ст. 4—6. [3] Евр. зач. 329. [4] Евр., зач. 321, гл. 12, ст. 1—2.

не до роскоши свѣта ||(об. 13) сего погибающее, но до вѣчнаго живота неразрушимаго. Самъ бо Господь глаголетъ [5]: «царство мое не есть свѣта сего. Бо если бы свѣта сего царство мое было, слугы мои взрушили бы ся за мною, абыхъ не выданъ былъ Жидомъ». Аще бо и попустилъ Господь Богъ судбами своими, имиже единъ самъ вѣсть, граду святому Іерусалимьскому разоритися, и поганы съобладаему быти; но вѣра истиннаа всяко неразрушима и неотмѣнна пребываетъ. Аще и погани царствомъ земнымъ владнутъ; вѣрою же единъ Царь царующій Христосъ обладаетъ. «Яко не въ промыслѣ людскомъ, нижѐ въ мудрости человѣчей истинаа вѣра състоится, но въ силѣ Божіей» [6].

Смотри недовѣдомыхъ судебъ Божіихъ, и неизглаголанныа благости ||(14) и милосердіа щедротъ его! Како правовѣрніи отъ своихъ присныхъ развращенныхъ христіанъ поруганіе и досажденіе терпяще, възбраняеми суще отъ истинныа вѣры и ухыщряеми отъ нихъ въ зловѣріе уклонитися! Како пакы межи чюжими и безбожными Агаряны пребывающе, Божіимъ промысломъ невъзбранно истинную вѣру и непорочный законъ Господень цѣло и невредно съблюдающе исполняютъ! Воистинну «сила Господня, яко апостолъ глаголеть [7], въ немощи нашей съвершается»! Явно бо видимъ, яко невозбранно отъ супостатъ на святыхъ мѣстцахъ въ Іерусалимѣ офѣра отъ христіанъ Господу Богу всегда приносится. Яко чюдо Господне удивляа и ужасъ обдержитъ супостатовъ. Коегождо бо лѣта || (об. 14) въ свидѣтельство единыа истинныа вѣры въ день свѣтлаго тридневнаго зъ мертвыхъ въстаніа Христова, у гробу Господня огнь, свѣту подобный, сходя запаляется, отъ негоже и свѣща всѣ запаляютъ. О чомъ всѣ народове въ Іерусалимѣ сущіи колконадесятъ розныхъ языковъ свидѣтельствуютъ. И сами Агаряне, сирѣчь Турцы, самовидцы симъ по вся лѣта бывающе, вызнаваютъ. Кромъ едины Римляне: видяще не видятъ, и ушима имъ тяжко слышати! Но еще зазираючи и прочымъ клеветати не устрашаются, глаголюще лжю быти и фалшъ! Обачеже и напростшему всякому сіе розсудити латвѣй: подобна ли есть такъ долгимъ временемъ, множае тысящи лѣтъ, лжи ||(15) албо фалшу състоатися, и отъ такъ многыхъ народовъ розмаитыхъ языковъ обличену и разорену не быти, аще не бы сила Божіа крѣпила и супостатомъ възбраняла?

Мы же съ пророкомъ [8] веселящеся о сихъ глаголюще не престаемъ: «Просвѣщайся, просвѣщайся, Іерусалиме, пріиде бо ти свѣтъ, и слава Господня на тобѣ въсіа. Ото тма покрыетъ землю (сирѣчь свѣта сего роскошъ любящыхъ заслѣпитъ) и мракъ на языкы, а въ тобѣ явится Господь, и слава его въ тобѣ досвѣтчона будетъ. И поидутъ народове свѣтомъ твоимъ, и королеве свѣтлостю розсвѣценья твоего» и прочаа вся. И пакы [9]: «и будуть царіе доители твои, и кнегиня кормители твои, и до земля ницы поклоня||(об. 15)нятъ ти ся и прахъ ногъ твоихъ оближутъ» и прочая.

[5] Іоан., зач. 59, гл. 18, ст. 36. [6] 1 Кор., зач. 125, гл. 2, ст. 4—5. [7] 2 (въ подл. ошибка: 1) Кор., зач. 194, гл. 12, ст. 9. [8] Исаія, гл. 60, ст. 1—3. [9] Исаія, гл. 49, ст. 23.

А зъ нинѣшнее нищеты и спустошен*а* его, утѣшаючи его, глаголеть [1] Господь [2]:

«За гнѣвъ мой поразихъ тя, милости же ради моеа възлюбихъ тя. Народъ бо и кролеве, иже тебѣ не поработають, погыбнутъ. И наречешися градъ Господень вѣрный Сіонъ святого Іизраилева. За то што былъ еси опущенъ, и возненавидѣнъ, и не былъ помагаючій тобѣ. И поставлю тя въ радость вѣчную и веселіе отъ народа до народа. И разумѣеши, яко азъ Господь выбавляючій тебе святый Іизраилевъ».

О вѣрѣ же, яко въ началѣ писаня сего положено, также || **(16)** и еще о томъ повторити есть потребно.

Вѣры иншее яко нѣкгды не было, такъ и нынѣ не есть, и впередъ быти не имать, окромъ единое истинное, въ единаго истиннаго Бога, въ трехъ ипостасехъ, отъ всеа разумныа твари, видимыа и невидимыа, рекше ангеловъ, и правовѣрныхъ человѣкъ вѣруемаго, хвалимаго и покланяемаго. Такъ якъ самъ единородный Сынъ, Слово Божіе, Господь нашъ Іисусъ Христосъ, истинный Богъ и Спасъ нашъ апостоломъ своимъ повелѣ—всѣ народы въ единоначяліа имя крестити, глаголя: «шедше научите всѣ народы, крестяще ихъ во имя Отца, и Сына, и Святого Духа» [3]. Сего ради и апостолъ [4] научаетъ глаголя: «старайтеся заховать || **(об. 16)** единеніе духа въ связанью покою. Едино тѣло, единъ духъ, единъ Господь, едина вѣра, едино крещеніе, единъ Богъ». И пакы [5]: «раздѣленіа дарованіемъ суть, а тъйже духъ. И раздѣленіа служеніемъ суть, а тъйже Господь. И раздѣленіа дѣйствамъ суть, а тъйже Богъ, дѣйствуа вся въ всѣхъ».

Не иншую бо вѣру прежде закона и въ законѣ они благочестивіи мужіе имѣаху, едино туюжь едину истинную, юже и днесь правовѣрніи христіане съдержаху. Но убо въ началѣ отъ създаніа міра, никакоже бѣ мощно предавати истинныа вѣры посполите всѣмъ человѣкомъ, еще невѣдущымъ о Богу. Якоже бо отроча родившееся, младо суще, аще и всѣ състави тѣлесніи, дыханіе же и вся чювст[в]іа, || **(17)** и прочіи уди всего виду, съобразно имать прочимъ съвершенаго възрасту человѣкомъ, обачеже, младости ради и необученіа вновѣ, всяко члонками съвладѣти, сирѣчъ ходити, взимати и дѣлати, не можетъ; нижѐ чювствами и умомъ справовати, ажъ до взросту и укрѣпленіа члонковъ, чювствіа и ума, купноже и звычаю; но нижѐ покармомъ съвершенымъ съ прочими дорослыми питатися мощно бѣ ему, окромъ отъ сосецъ млекомъ. Томужь подобно и въ началѣ отъ сътворенья свѣта человѣкомъ неутверженными смыслами въ познаніе единаго божества, сътворшаго ихъ, не можно было истинное вѣры предавати, такъ яко не можно есть отрочатъ, сосцы доящыхъ, твердыми || **(об. 17)** покармы питати. Прежде бо потопу, беззаконно, яко дѣти неразумніи, по своей воли живуще, безсловеснымъ уподобишася; въ законѣ же жившыхъ младенческому разуму апостолъ [6] уподобляетъ: «егда бо (рече) быхомъ младенцы, подъ стихіами были есмо порабощени». «Но тогда убо, невѣдуще

[1] Исаія, гл. 60, ст. 10, 12, 14—16. [2] Эти три строчки въ старопечатномъ экземплярѣ набраны крупнымъ шрифтомъ. [3] Матѳ., зач. 116. [4] Ефес., зач. 224, гл. 4, ст. 3—6. [5] 1 Кор., зач. 150, гл. 12, ст. 4—6. [6] 1 Галат., зач. 208, гл. 4, ст. 3.

о Богу, служихомъ невластне прирожонымъ, но неистотнымъ богомъ» [7]. Сего ради прежде закона, по потопѣ, егда възва Господь Богъ Авраама, повелѣваючи ему изыити отъ родины своеа въ землю, которую мѣлъ указати ему [8], не споминаетъ ему оныхъ невидомыхъ небесныхъ вѣчныхъ роскошей; но, яко младенця, бавячи сими видомыми мимоходящими, утѣшаетъ [9], обѣцуючи его розмно||(18)жити у великій народъ, и землю тую ему и потомству его въ обдержанье дати. Въ которой потомъ, яко первомученикъ Христовъ Стефанъ повѣствуе, не мѣлъ Авраамъ наслѣдіа, гдѣ бы стопы ноги поставить [10]. Также и потомству его, егда изъ Егѵпта извождяше, землю, млекомъ и медомъ кипящую, дати обѣцовалъ. Но прежде повелѣ имъ обрѣзаніемъ на тѣлѣ позначитися, абы тымъ отъ иншаго народу розность мѣли. И запровадилъ ихъ въ Египетъ. Тамъ презъ чотыры ста лѣтъ живуще розмножилися. Божіимъ же попущеніемъ и неизслѣдованными судбами и промысломъ его, озлобишя ихъ Егѵптяне, тяжкими работами и неволями дручаще. Аще бо бы не тако порабощени ||(об. 18) и удручени бышя, то не бы ся обернули къ познанію Бога, спасающаго ихъ, нижѐ бы изъ Егѵпту изыити въсхотѣшя. Но и отъ изшедшыхъ изъ Егѵпту личбою всѣхъ шести сотъ тисящъ душъ [11], окромъ два вѣрныхъ обрѣтошася, Исусъ Наввинъ и Калефъ Ефоніинъ; прочіи же всѣ за жестоту невѣрствіа своего въ пустыни потреблени бышя и погибошя [12], окромъ отродкы ихъ, еже въ пустыни отъ нихъ росплодилися, осташя.

Сего ради Господь Богъ, яко жезломъ наказуа, отъ своволности отставуючи ихъ, къ познаню своему приводитъ. Яко младенця егда въ училище грамоты приводятся, первіе буквы прописують и складу писменнаго научають, а кгды ся въ томъ выправятъ, ||(19) потомъ тогды до совершеннаго познаніа приводими бываютъ; тако и Господь Богъ, не попущаючи Израильтяномъ далѣй своволне блудити, тогды, вмѣсто алфавитумъ и складу, наложилъ имъ законъ, и едино слово, на десятеро роздробивши, давъ имъ, абы, яко недосконалые по тыхъ десяти, яко по ступенехъ въступаючи, въ едину любовъ къ ближнимъ, и тымъ къ познанію Бога приближилися.

Яко апостолъ [13] свидѣтельствуетъ, иже «весь законъ въ единомъ словѣ выполняется, еже любити Бога и ближняго». Также о обрѣзанію албо значеню ихъ отъ иншыхъ народовъ на тѣлѣ, и о покармѣхъ и о иншыхъ тѣлесныхъ мимоходящыхъ справахъ зложивши уставъ, подъ который, ||(об. 19) яко подъ ярмо, жестосердую шію ихъ подклонилъ, абы въ тыхъ дочасныхъ трываючи училися повинованю, яко младенцы азбукамъ и складу, ажъ до пришествіа истинныа вѣры и познаніа вѣчныхъ небесныхъ благъ. О чымъ апостолъ [14] свидѣтелствуетъ глаголя: «прежде пришествіа вѣры, подъ закономъ стрежени быхомъ, затворени въ хотящую вѣру открытися. Прото законъ наставникъ намъ бысть въ Христа, абысмы отъ вѣры усправедливени были. Пришедши же вѣрѣ, ктому болшъ не подъ пѣстуномъ есмы (рекше не подъ закономъ)» и прочаа. Жестосердый же народъ Жидовскій, отъ врага и ненавистника

[7] Галат., зач. 210, гл. 4, ст. 8. [8] 1 Моис. 12. [9] 1 Моис. 13. [10] Дѣян. 17. [11] Числ. 14 и 32. [12] 5 Моис. 1. [13] Галат., зач. 212, гл. 5, ст. 14. [14] Галат. зач. 208, гл. 3, ст. 23—25.

спасеніа рода человѣческаго діавола зведеный, засадился на дочасномъ, рекше на Моvсеовѣ, законѣ, властне ||(20) яко дѣти на азбукахъ. И опершися, далѣй до съвершенныа науки и познаніа истинныа вѣры поступовати не хотятъ. И въ томъ упорномъ безуміи своемъ валяючися погибаютъ. О нихже самъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ свидѣтельствуетъ [1]: «вы (рече) отца вашего діавола есте, и похоти отца вашего хощете творити» и прочаа. Яко апостолъ [2] глаголетъ: «аще бо бы первый онъ законъ доскональий былъ, не бы второму знайдовалося мѣсто».

Сего ради Господь Богъ Вседержитель, подавши законъ людови Жидовскому черезъ Моvсеа угодника своего, и мѣстце обравъ Іерусалимъ градъ святый, тамъ же, а нигдѣ индѣ, ку хвалѣ имени своего храмъ създати повелѣ. Яко пророкъ свидѣтелствуеть глаголя: ||(об. 20) «избра Господь Сіона, изволи ѝ на мѣшкане собѣ. Се покой мой въ вѣкъ вѣка, здѣ вселюся, яко изволихъ ѝ». Тамъ пророкы посылаеми бѣху, поучаючи и упоминаючи людъ вѣровати, оповѣдуючи пришествіе Христово. Тамъ, яко ся вышшей о томъ написало, всему спасенію нашему начало и съвершеніе бысть, и единой истинной вѣрѣ докончеціе и ѵтверженіе ссъдѣлася. О которой вѣрѣ самъ Господь свидѣтелствовалъ [3], утвержаючи ея знаменьми и чюдесы и различными моцми, и Духа Святого раздѣленьми по своей его воли, абы надъ то, што ся вже исполнило и знаменми и чюдами божественными утвердило, иншыхъ вѣръ не шукали, и никому ся зводити въ томъ не давали. Яко || (21) о томъ апостолъ [4] крѣпко усугубляа запрещаетъ глаголя: «но аще мы, или ангелъ съ небесе благовѣститъ вамъ паче, еже благовѣстихомъ вамъ, анаѳема да будетъ. Якоже предрекохомъ, и нынѣ пакы глаголю, аще кто вамъ благовѣститъ паче, еже пріасте, анаѳема да будетъ».

А такъ аще и мнится нѣкоимъ отъ скудоуміа нерозсуднымъ, много розмаитыхъ вѣръ быти, но, окромъ единыа истинныа вѣры, иншіе всѣ суть суетны, облудные отъ лжи съставленые, отъ самаго діавола черезъ растлѣнныхъ и лукавыхъ человѣкъ насѣаные на пагубу неутверженымъ скудоумнымъ и сластолюбивымъ человѣкомъ, ониже вмѣсто Бога чреву своему поработишася. Симъ бо оружіемъ, рекше чревоѡѣсіемъ или сласто||(об. 21)любіемъ, врагъ Адама изъ раю изгнана быти сътвори, и Еврейскій родъ въ идолослуженіе уклони, и иныхъ многыхъ родовъ, прежде пришествіа вѣры, на погубленіе привелъ. Также и нынѣ, по пришествіи Христовѣ, не престаетъ въ сынохъ противленіа волю свою врагъ дѣйствующе, много пагубныхъ ересей вмѣсто вѣры въздвизаа межи христіаны розсѣваетъ, и сими слабыхъ и нестаточныхъ прелщаетъ, яко да, межи многыми прелестными его вѣрами погрѣшивше, истинныа вѣры не познаютъ, и своего спасеніа отпадше съ нимъ, въ геенскіа мукы осудившеся, въвержени будутъ. Аще бо и мнятся погрѣшившіе вѣры истинныа—вѣровати Богу, но всяко суетна, ложна, бѣсовскаа ||(22) вѣра таковыхъ. Яко апостолъ [5] свѣдѣтелствуетъ глаголя: «и бѣсы вѣрують и дрыжатъ». Якоже бо окаянныхъ Жидовъ врагъ

[1] Іоан., зач. 32, гл. 8, ст. 44. [2] Евр., зач. 319, гл. 8, ст. 7. [3] Матѳ.. 75; Дѣян. 33; Евр. 305. [4] Галат., зач. 199, гл. 1, ст. 8—9. [5] Іаков. зач. 53, гл. 2, ст. 19.

прелстивши, яко дѣтей несмысленныхъ на азбукахъ запялъ, не попущаючи далѣй поступовати имъ къ познанію истинныа вѣры, но и на самаго, въ негоже вѣровати подобаетъ, на Христа Спаса нашего въоружилъ ихъ, и на правовѣрныхъ враждовати и маетности ихъ вылужати устроилъ. Также и безбожныхъ Измаилтянъ, ли Агарянъ, рекше Турковъ и Татаръ, скверпымъ псомъ Моавъѳметомъ прелстилъ, и крови христіанскіа проливати, и маетности чюжіе въсхищати устроилъ ихъ, отвсюду козньми своими враждебными правовѣрныхъ поборяюще.

|| **(об. 22)** Присмотрися кождый и извѣстно увѣждь, яко межи своими законопреступникы, окаянными Жидами и безбожными Агаряны, волю вражію дѣйствующими, жадныхъ розруховъ въ прелестной вѣрѣ ихъ не чинитъ, но, яко своимъ, пособствуетъ имъ. Кождый бо съ нихъ прелестную вѣру свою неотмѣнно всегда съдержатъ. Окромъ на правовѣрныхъ всѣми силами своими супостатъ и врагъ нашъ діаволъ въоружаючися ополчаетъ, и безпрестани устремляется, творяще розрухы, незгоды и розорваня вѣры. Отвсюду бѣды, напасти и гоненіа воздвизающе, Богу попущающу, абы боголюбцы обьявлени были, а сластолюбцы обличилися. «Подобаеть бо (рече ||**(23)** апостолъ) и ересемъ въ васъ быти, абы досвѣтчоные явни были». «Сего ради (научаетъ насъ глаголя) [6] облечитеся въ всеоружіе Божіе, же быстe ся могли остояти противъ кознямъ діаволскымъ. Не есть бо нашя война противъ плоти и крови, но къ князствамъ, владностямъ, державщымъ свѣтъ темностный вѣка сего, къ духомъ злостивымъ поднебеснымъ. Восприімѣте заслону вѣры, въ которой възможно есть всѣ стрѣлы непріазнины роспаленыа угасити». Вся бо възможна истиновѣрующему: «есть [7] бо вѣра сподѣванымъ речамъ члонокъ и досвѣтчене невидомымъ, въ которой свидѣтельствовани быша древніи». Прежде закона убо самѣмъ Богомъ направляеми: Енохъ, Ное, и Авраамъ, ||**(об. 23)** Исакъ, Іаковъ и прочии святии человѣцы. Въ законѣ же угодникомъ своимъ законодавцемъ Моvсеомъ и пророками Господь Богъ правяше людъ свой, наставляа ихъ завѣтомъ своимъ на истинную вѣру божественаго хотѣніа своего. О Авраамѣ убо яко прежде закона самъ Христосъ свѣдѣтелствуетъ вѣру его законопреступнымъ Іюдеемъ глаголя [8]: «Авраамъ отецъ вашъ радъ бы былъ, жебы видѣлъ день мой, якожъ видѣлъ и розрадовался». Сего ради и апостолъ [9] глаголетъ: «по вѣрѣ умроша всѣ непріемше обѣтованіа, но здалека видѣвше и цѣловаша». Въ законѣ же вѣровавшыхъ Христосъ въспоминаетъ [10], «яко подобаетъ скончатися всѣмъ написанымъ въ законѣ Моvсеовѣ и пророцѣхъ, и псалмѣхъ о мнѣ». «Конецъ бо [11] закону Христосъ ||**(24)** въ правду всякому вѣрующему». Яко апостолъ свидѣтелствуетъ, ижъ всѣ святіи такъ въ законѣ, яко и днесь въ благодати единою истинною вѣрою оправдаются. Пишетъ [12] о томъ такъ глаголя: «не хощу, абысте не мѣли вѣдати, братіе, ижь отцы вашы подъ облакомъ были, и всѣ скрозъ море прошли, и всѣ отъ Моvсеа крестилися въ облаку и въ морю. И всѣ тотъ же покармъ духовно ѣли, и всѣ тоежъ питіе

[6] Ефес. зач. 233, гл. 6, ст. 11, 12, 16. [7] Евр. зач. 326, гл. 11, ст. 1—2. [8] Іоан. зач. 33, гл. 8, ст. 56. [9] Евр. зач. 328, гл. 11, ст. 13. [10] Лук. зач. 114 (въ подлин.: 112), гл. 24, ст. 44. [11] Римл., зач. 103, гл. 10, ст. 4. [12] 1 Кор., зач. 143, гл. 10, ст. 1—4.

духовно пили. Піаху бо зъ духовнаго наслѣдуючи каменя, а камень былъ Христосъ». «Іисусъ Христосъ вчора и днесь тойже и въ вѣкы» [1].

Ведже не въ множствѣ ихъ кохался Богъ: потрачени бо суть въ пустыни. Видите, яко въ законѣ такъ и днесь въ благодати толко истинновѣрующ[і]е спасаются, || **(об. 24)** зловѣрніи же погибаютъ. Сего ради и Давидъ царъ и пророкъ, о обоимъ събранью святыхъ такъ новаго завѣта, яко и стараго закону, сугубо, рекше—двояко, споминаетъ въедино злучаючи, такъ пише [2]: «Іерусалимъ, Іерусалимъ, будуемъ яко градъ, которому учасництво его посполу». Яко убо предъ пришествіемъ Христовымъ старого закону праведніи людіе, также и по пришествію Христовѣ новаго завѣта правовѣрніи христіане, обои единою истинною вѣрою зъ Іерусалима будовалися, и посполу учасниками еа ставалися. «Тако бо глаголеть Господь: се покладаю въ основаніе Сіону камень краеуголенъ» и прочая [3]. Двѣ бо стѣнѣ единымъ угломъ съдержатся, то есть стараго и новаго закону || **(25)** правовѣрніи единою истинною вѣрою на камени Христѣ истинномъ Богу будуючися, спасаются. О немже апостолъ [4] свидѣтелствуетъ глаголя: «тъй бо есть міръ нашъ, сътворивый обоя едино, абы оба збудовалъ собою въ единаго новаго человѣка, чинячи покой». И пакы псаломъ: «тамъ (рече) сходилися поколѣнья, поколѣнья Господня, свѣдѣцство Іизраильское ку вызнаванью имени Господня». Едины поколѣнья имену, предъ пришествіемъ Христовымъ старого закону святобливыхъ людей; а другые—новаго завѣта зъ розныхъ народовъ православніи христіане, обои зъ Іерусалима благочестивую вѣру и вызнанье имени святому Господню пріимовали. И прочаа, весь псаломъ о томъ. Сего ради всею силою держащеся ||**(об. 25)** Іерусалима, не претворяймы ся отъ востока на западъ, отъ свѣта въ тму. Іерусалимляне бо есмы Въсточное святое церкви, истинныа матере дѣти, не чинмы жъ себе любодѣйчищами.

Паметаймы [5] повѣсть о нѣкоемъ старцу неискуснымъ у вѣрѣ, который хочь много трудился и нероспустне жилъ, толко отъ неразуміа, гдѣ ся колвекъ случало ему, въ церквахъ иновѣрныхъ, любъ Арменской, любо Латинской, или Жидовской, или въ которой колвекъ еретической бывалъ, и пѣніа ихъ до конца слухивалъ, а тымъ отъ единыа святыа съборныа апостольскіа церкви чюжимъ ся былъ сталъ, и мало всего труда своего не погубилъ. Въ единъ же отъ днiй ангелъ Господенъ въпроси его глаголя: «повѣждь ми, || **(26)** старче, егда умреши, како хощеши, або тя погребено: по Египетску, ли по Арменску, по Ерусалимску, или по Римску?» И до трехъ седмицъ положи часъ ему, абы, розмысливши о собѣ, на то ему отповѣдь далъ. Калугеръ же, вѣдый единаго старца искусна и мудрѣйша себе, иде къ нему, въпрашаа о семъ, да научитъ й, како иматъ ангелу Господню отвѣщати на то. Пріемши же калугерь извѣщаніе отъ старца, егда срѣте его ангелъ, въпрашаа отвѣту въ него, отвѣщавъ рече ангелу: «Іерусалимлянинъ хощу быти».

[1] Евр., зач. 334, гл. 13, ст. 8. [2] Псал. 121, ст. 3. [3] Исаія, гл. 28, ст. 16. [4] Ефес., зач. 221, гл. 2, ст. 14, 15. [5] На полѣ: «въ Прол[огу], дек[абря] 5».

Речеже ему ангелъ: «добре, высвободилъ еси душу свою отъ вѣчныа мукы».

Вѣдомо буди всякому христіанину, яко аще кто не станется учасникомъ вѣры сего чювственаго ||(об. 26) Іерусалима, въ немже Христосъ родился, и распятъ бысть, и изъ мертвыхъ въскресе, и на небеса вънесеся, таковый каждый вымазанъ будетъ съ книгъ вѣчнаго живота, и зъ онаго мысленнаго небеснаго града Іерусалима извержется. Якоже бо кто мняйся духомъ молитися, тѣломъ же въ молитвѣ лѣнивъ трудитися, прелщаетъ себе. Или егда кто требующему и просящему милостыни не подасть, но толко словы ласкателными отправитъ глаголя: «иди съ миромъ, грѣйся и насыщайся», ничтоже ползуетъ себе и оного. Не спострадуай бо братіямъ сущымъ въ скорбехъ, не можетъ доспѣти въ любовъ Божію и ближняго своего. Также и сего видомаго Іерусалима несподобившися вѣры учасникомъ ||(27) быти, не имать таковый ни коеаже части въ ономъ мысленомъ небесномъ градѣ Іерусалимѣ. Вся бо духовнаа отъ тѣлеснаго ражаются, яко отъ голаго зерна класъ. Тако бо упрежаютъ всегда тѣлеснаа духовныхъ, видомаа невидомыхъ. Якоже бо и въ началѣ създаніа, впредъ Богъ отъ персти сътвори тѣло Адаму, и потомъ дуну на лице его духъ живота; а такъ держащеися единыа истинныа вѣры сего чювственаго видомаго Іерусалима — сподобимся наслѣдниками быти онаго мысленаго небеснаго Іерусалима, егоже буди получити всѣмъ намъ, благодатію и человѣколюбіемъ Господа нашего Іисуса Христа, съ нимже Отцу, купно съ Святымъ Духомъ, слава и держава, честь и покланяніе, нынѣ и присно ||(об. 27) и въ вѣкы вѣкомъ. Аминь.

||(28) [6] О исхожденіи всесвятого и животворящего Духа.

Яко отъ Отца единаго исходящу ему, якожебо единородный Сынъ Слово Божіе, прежде вѣкъ отъ Отца родися, сице и Духъ Святый отъ Отца исходитъ: Сынъ убо ражателнѣ, Духъ же Святый исходителнѣ, отъ тогоже единаго начала, яко отъ источника и кореня божества, отъ Отца израстоша.

Инакоже исповѣдующе — и отъ Сына исхожденіе Духу Святому умышляюще, да вѣсть таковый, яко не отъ божественнаго писаніа глаголеть, но отъ суеты ума своего, отъ вымысловъ человѣческыхъ прелстившися съставляетъ.

||(об. 28) Предсловіе.

«Всяко [7] дааніе благо, и всякъ даръ свершенъ свыше есть, исходя отъ Отца свѣтомъ». Свѣтъ убо истинный Іисусъ Христосъ, яко самъ свѣдѣтельствуетъ [8] глаголя: «азъ есмь свѣтъ міру». Даръ же свершенъ Духъ Святый, отъ Отца исходящъ изливается Христомъ Спасителемъ нашымъ въ сердця боголюбивыхъ творящыхъ божественыа заповѣди его. Яко блаженый апостолъ Петръ свѣдѣтелствуетъ [9] о Христѣ глаголя: «обѣтованіе Святаго Духа пріимъ отъ Отца, изліа». Сей убо истиный

[6] Вся эта страница въ старопечатномъ экземплярѣ напечатана киноварью. [7] Іаков., зач. 50, гл. 1, ст. 17. [8] Іоан., зач. 29, гл. 8, ст. 12. [9] Дѣян. зач. 5, гл. 2, ст. 33.

свѣтъ, имже свершенъ даръ, рекше Духъ Святый, исходя отъ Отца годнымъ дается, «аще и въ мірѣ бѣ, и міръ тѣмъ бысть, но міръ его не позна». Самъ бо свѣдѣтелствуетъ глаголя [1]: «аще кто не родится свыше, не можетъ ||(29) видѣти царствіа Божіа. Рожденое бо отъ плоти—плоть есть, а рожденое отъ Духа—Духъ есть. Духъ бо, идѣже хощетъ, дышетъ, но не вѣси, откуду приходитъ, и камо идетъ; тако есть всякъ человѣкъ, онъ же отродится зъ Духа». Не разумѣютъ бо тѣлесные духовному, и не могутъ видѣти отъ грубости тѣлесное духовныхъ поступковъ его́.

Якоже бо міръ не позна истинаго свѣта, сирѣчь Іисуса Христа единороднаго Сына Божіа, яко апостолъ [2] свѣдѣтельствуетъ глаголя: «понеже бо въ премудрости Божіи, не разумѣ міръ премудростію Бога»; также въ истину свѣта сего мудростію дмущыеся, не разумѣютъ Всесвятаго Духа отъ Отца исходящаго, и Христомъ истинымъ свѣтомъ достойнымъ дарующаго. Яко о томъ самъ ||(об. 29) Господь нашъ ученикомъ своимъ свѣдѣтельствуетъ [3] глаголя: «азъ умолю Отца, инаго Утѣшителя дасть вамъ, да будетъ съ вами въ вѣкъ Духъ истиный, егоже міръ не можетъ приняти, яко не видитъ его, нижѐ знаетъ его». Сего ради страшно и трепетно есть намъ, тѣлесными страстьми съдержимомъ сущымъ; и тиною грѣховнаго бренія окалянымъ, нестерпимому пламени тресвѣтлаго божества касатися. Не терпитъ бо таемница опытоваема быти. Аще бо избраный съсудъ божественый апостолъ Павелъ, будучи до третего небеси въсхищеный, о собѣ глаголетъ [4]: «нынѣ (рече) отъ части разумѣваемъ, и отъ части пророчьствуемъ»,—не явно ли неистовство и суемудріе таковыхъ, ||(30) они же, не преставаючи на живыхъ словахъ самаго Христа истиннаго Бога и Спаса нашего, но, отъ гнилыхъ долу ползающихъ хитрословій человѣческыхъ вымысловъ, покушаются скрытость божественаго естества показати. Апостолъ «отъ части» рече «нынѣ разумѣваемъ, и от части пророчьствуемъ», сіи же, отступивши духовнаго разума, прелстившися геометрѣйскими образованми и прочими долу влачимыми брѣднями вымысловъ человѣческыхъ, глаголютъ разумѣти—не отъ части, но всего божественнаго естества мнятся достигнути. Што̀ нижѐ самимъ тѣмъ безтѣлеснымъ силамъ небеснымъ постижимо есть! Како бо твари Творца постигнути будетъ мощно?! А ижъ не безъ бѣды на таковая дерза||(об. 30)ющимъ, сего ради и мы, худоумніи, грѣхомъ порабощени, трепещуще, не смѣемъ таковыхъ неизреченыхъ и непостижимыхъ касатися.

Еднакже не отъ своихъ умышленій, но отъ нѣкоихъ трудолюбныхъ старецъ въ духовномъ любомудріи въспитаныхъ, пачеже отъ Максима инока святыа Аѳонскыа Горы сожителя (онъ же отъ божественыхъ писаній и отъ святыхъ богоносныхъ отецъ вселенскыхъ учителей избравши, будучи у православнаго государя великаго князя Московскаго, написалъ противъ таковаго суемудріа нѣкоего Николаа Нѣмца), съ котораго писаніа его и мы, Божіею помощію, иже слѣпыя просвѣщающаго и младенця умудряющаго, елика си-

[1] Іоан., зач. 8, гл. 3, ст. 3, 6, 8. [2] 1 Кор., зач. 125, гл. 1, ст. 21. [3] Іоан., зач. 48, гл. 14, ст. 16—17. [4] 1 Кор. зач. 154, гл. 13, ст. 9.

ла въкратцѣ избравшы, здѣ написахомъ.

Конецъ предсловію.

||(31) О исхожденю утѣшителнаго Параклита всесвятаго животворящаго Духа, отъ Отца единаго.

Глаголеть Максимъ въ своихъ списанихъ: аще бо свѣтъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ, и животъ и истина (въ немъ бо, рече [5], «животъ бѣ, и животъ бѣ свѣтъ человѣкомъ, и свѣтъ въ тмѣ свѣтитъ), певная тогды смерть и явная лжа, и темность осягненая сутъ, супротивные посполу всѣ еретическіе брѣдни, яко не отъ присно текущыхъ источниковъ разумнаго Іизраиля востекающіи, но отъ мутныхъ рововъ въскисающе, къ погибели и удавленію внутренему пріимующихъ. Мы же отъ пророка повелѣ||(об. 31)ваемы есмо въ церквахъ благословити [6] Бога Господа отъ источникъ Іизраилевъ.

Зухвално бо велми и назбыть смѣло есть и помышляти мовити, переправуючи слово Божественаго Параклита, свѣта пролитіемъ просвѣщаемо. А то есть властнаа высокость Латинское хоробы, котораа промежъ насъ и ихъ перегорожаетъ. Пагубны бо и прочаа ученіа ихъ мудрованіа. И богоносныхъ отецъ, седмъ кротъ събравшыхся, преданіемъ и ученіемъ далече отстоятъ, такъ много, же толко самому Богу то исправити мощно. Но зрозумѣетъ сеа повѣсти силу—кто не въ иншыхъ мѣстѣхъ, толко въ самомъ томъ велеславномъ Римѣ быти усхочетъ: тамъ беззаконно выполняемая узрить, отъ выно||(32)сящыхся на высоту Божію и апостольская мѣста удерживати хвалящихся. Вся бо въ нихъ люта, и велику отвращенію достойна. Еднакже источникъ и фундаментъ всѣхъ злыхъ—новина, яже о Святѣмъ Дусѣ, съ которою и прочая злаа посполу уведошася.

Аще бо и отъ нашыхъ мнящыхся правовѣрныхъ нѣкоихъ, отъ неразсужденіа и скудоуміа ихъ, видится мала розность, еже и отъ Сына исхожденіе Духу Святому прилагати; но [7] да вѣсть всякъ, яко умышленіе то, надъ всѣ ереси главнѣйшее, отъ негоже всѣ иншые ереси прозябаютъ. И не дивно таковымъ въ всѣхъ иншыхъ духовныхъ справахъ блудити! Не бо къ тому возможно есть благословити правѣ, и правила съставляти, будучи Паракли||(об. 32)това натхненьа лишенымъ. Како бо духъ вѣдхнетъ, въ нихже Богъ Отецъ откиненъ свойства дыханіа? Духъ бо, якоже глагола Господь, гдѣ хощетъ, дышетъ. Хощетъ же не индѣ, толко гдѣ Отецъ и Сынъ правомудрне съ тѣмъ благословится, и по преданіемъ чествуемымъ богоносныхъ отецъ славословится. Едина бо воля Отца и Сына и Святаго Духа, якожъ убо едино существо и сила, и не есть розности волямъ въ Святѣй Тройцы. На тую тогды высокость слово обращаемо есть, и всякымъ порядкомъ въ щирой любви недугующыхъ разумъ лѣчити подобаетъ, посполитаго лѣкаря и Спаса Іисуса Христа проводника въпредъ выставяюще къ выпытанью истины. И правдивымъ словомъ повѣсть нехай исправляется, ||(33) не въ помышленихъ ложныхъ образованій геометрійскыхъ истину показующе, но боговдхнеными гласы, и богоносныхъ отецъ указаньми чистѣйшыми, и каковыми подобаетъ быти [8], отъ свѣта исходя-

[5] Іоан., гл. 1, ст. 4—5. [6] Псал. 67. [7] На полѣ: «Отъ всѣхъ ересей главнѣйшаа—еже и отъ Сына исхожденіе Духу Святому привлащати». [8] Іаков., зач. 50.

щымъ истину облистающе, възбраняюще намъ, што выше насъ, и всего ангельскаго разума выше суще испытовати и изыскывати.

А нехай не мнимаетъ кто, жебы скудни были або недостаточни богоносніи отцы на мовѣ; но почестію съдержими, што къ предавшымъ намъ таинство въ Троицы недостигнено. Которое молчаніемъ почитати подобаетъ [1], не яко непотребное, но яко невымовное и непостижимое. Мы же доволни будучи отъ Господнихъ заповѣдей || **(об. 33)** указаніа и отъ богоносныхъ отецъ преданіа переставающе.

Вѣмы бо извѣстно, иже не тіи суть глаголали, но Духъ, иже отъ Отца [2], яко Іоанъ Дамаскинъ научаетъ насъ глаголя: «поданое намъ и закономъ и пророкы и еѵангелисты, и познаваемъ и чьстимъ, ничтоже далѣй ищуще. Богъ бо сый благъ, и всякаго добра податель, што̀ намъ годно ра́зумѣти, то̀ открылъ есть; а чего знести и спростати не можемъ, замолчалъ. Се да възлюбимъ, и въ томъ да пребываемъ, не прекладаючи границъ вѣчныхъ, нижѐ преступаючи божественая преданіа. Иже бо мало, или велико отъ божественыхъ откидаетъ, весь откидаетъ законъ, и вчитается посполу съ преступающими его». Сего ради толь далеко отстоимъ || **(34)** лукавствовати или выкручати, альбо новину смѣти въ поданномъ намъ крѣпце вызнаню соборное апостольское непорочное вѣры вносити, яко и власнаго своего живота навѣты надъ преданіе помышляти смертоносныя.

Вѣмы бо, вѣмы извѣстно, и отъ божественыхъ писаній о семъ упевнихомся, ижь если што порушитъ малѣйшее отъ ученій вѣрѣ, или премѣнитъ—превелихъ есть отрицаніе и вѣчнаго живота отпаденіе и прежде иныхъ всѣхъ свѣдѣтель есть самъ, основатель вѣры нашея, и всеа истины и правды началникъ, Господь нашъ Іисусъ Христосъ, который, начинаючи боголѣпное учителство къ своимъ ученикомъ, аки основаніе крѣпко и непорушно то подкла||**(об. 34)**даетъ, штобы съ всякимъ прилежаніемъ и стереженіемъ многымъ даже и до малѣйшее заповѣди его съблюдати непорушны и неотмѣнны. Глаголетъ бо въ еѵангеліи [3]: «иже убо раздрѣшитъ едину отъ заповѣдей сихъ меншыхъ, и научитъ тако человѣкы, мній наречется въ царствіи небеснемъ» и прочаа. А еже мній,—Златоустъ, выкладаючи то слово, «осужденъ будетъ» вытолковалъ. Аще [4] бо за еже рещи кому брату своему, называючи его уродомъ, рекше—дурнымъ или глупымъ, повиненъ есть гееннѣ огнянѣ, — коль паче иже разоритъ кую отъ заповѣдей повиненъ будетъ осужденію!

Не мнимай же кто, ижь бы о законныхъ заповѣдехъ сія глаголалъ Христосъ, для того, ижь вышей рекъ, «іота ||**(35)** едина, или черта едина отъ закона не прейдетъ», и прочая, — неистиннѣ таковый мнитъ или речетъ. Заразъ бо по сихъ глаголетъ: «яко аще не избудетъ правда ваша паче книжникъ и фарисѣй, не внидете въ царство небесное. Слышясте, яко речено бысть древнимъ: то и то; азъ же глаголю вамъ: се и се» и прочаа, яко тамъ ширей о томъ писано. Самъ бо Спасъ первый суботу разрѣшаше, тѣмже и отъ фарисей оклеветашеся глаголющыхъ: «сей человѣкъ нѣсть отъ Бога, яко не хранитъ суботы». Но по немъ и учени-

[1] На полѣ: «недомыслимое молчаніемъ чести подобаетъ». [2] Матѳ., зач. 36. [3] Матѳ., зач. 11, гл. 5, ст. 19. [4] Матѳ., зач. 12, гл. 5, ст. 22.

цы его, отъ нихже первый божественый апостолъ Павелъ [5]: аки противу всѣхъ законныхъ заповѣдей, которые пріидущую истину образовали, отъ нихже всѣхъ себе отвратиште, вся разориша. Яко о томъ Дѣаній [6] ||**(об. 35)** всвещенаа книга и иныя богодухновенныя писанія обьявляютъ.

Явно есть, иже о заповѣдехъ благодати Спасъ сія глаголаше. Сего ради и кончаючи боголѣпное то учителство, таковою заповѣдію зася учениковъ своихъ прикладне утвержаетъ, глаголя [7]: «всякъ убо слышай сія моа словеса и творитъ я̑, уподоблю его мужу мудру» и прочая, яко тамъ писано. Не глаголеть бо Господь, яко «всякъ слыша Моѵсеемъ въ законѣ древле глаголанаа», но «всякъ убо слышай словеса моа сія». А не толко въ томъ Спасъ заповѣдалъ намъ съблюдати свое боголѣпное учительство, но и въ божественомъ еѵангеліи, еже отъ Іоанна, ни единою, но многащи сіе видится творя съ великымъ прилежаніемъ. Овогда убо ||**(36)** прикладне глаголетъ: «не входяй двербми въ дворъ овчій, но прелазя инуды, тъй тать есть и разбойникъ». Ктожъ иншый може быти «дверь», окромъ глаголавый, «азъ есмь дверь овцамъ»? Овогдаже глаголетъ: «егда овця своа изводитъ, предъ ними ходитъ, и овця послѣдуютъ ему, яко знаютъ гласъ его, по чюжемъ же не послѣдуютъ, но бѣжатъ отъ него, понеже не вѣдятъ гласа чюжаго». И пакы глаголетъ: «пребывайте въ любви моей». А како маемъ пребывати въ ней, научаетъ глаголя: «аще заповѣди моа съблюдете, пребудете въ любви моей». И пакы: «аще вы пребудете въ словесѣ моемъ, въистину ученицы мои есте и познаете истину, и истина свободитъ васъ».

Сего ради, ||**(об. 36)** не явно ли лжю съставляютъ глаголющіе, ижъ ничего не порушили отъ божественнаго еѵангеліа? А толь грозную и высокую догму, сирѣчь—ученіе, отъ самаго Спаса Христа ученикомъ гласомъ живымъ поданую. Послѣдѣже, по нѣколикыхъ лѣтѣхъ възнесеніа Христова на небеса, отъ блаженаго Іоанна въ Патмѣ островѣ выконаную писаніемъ, и запечатлѣну Духомъ Святымъ, не устрашаются перечиняючи и приложеніемъ чюжаго гласа въ свещеномъ вызнаню вѣры псуючи. Или како похвалятся ктому, жебы съ Христомъ збирати мѣли, науки его не стерегучи? Какоже не вмѣнятся и не розумѣны будутъ за злодѣевъ и разбойниковъ, не еѵангелскою дверію въ дворъ овчій входяще? Или како истиною свободятся ||**(37)** отъ мукъ безконечныхъ, они же истинѣ еѵангельской не повинуются отъ толика многа и такъ великыхъ богоносныхъ отецъ свѣдѣтелствованой и утверженой? Какоже отъ любви Спасовы не имуть быти отлучены, не хотяще его богословіа о Святѣмъ Дусѣ послушати? Но отъ згнилыхъ тыхъ и по земли валяющихся блудомышленій, прожнею мудростію свѣта сего оттегаеми, Параклитова достоинства единоисходно- отъ Отца, сіи же великою глупостью своею двѣма началы написуютъ, не вѣдуще, зане яко единородный отъ Отца единаго и единъ ражателнѣ ражается, и особность его есть единородство, такоже и Духъ Святый равенъ сый въ всемъ Отцу и Сыну, единъ тъй исходне отъ Отца единаго ||**(об. 37)** исходитъ. Се-

[5] Евр. зач. 328. [6] Дѣян., зач. 36. [7] Матѳ. зач. 24, гл. 7, ст. 24.

го ради и единоисходно происхожденіе сущи нарицается. И то особность его есть свойственѣйшаа, сирѣчь призвоитшаа. Тѣмже и апостолъ Павелъ скорю отъ Жидовскаго омороченья и неистовства очкнувшися, и истиннаго винограда чашу животворную всю испивъ, Спасову волю познавши извѣстно, къ Каласаемъ [1] пиша заповѣдаетъ глаголя: «Стережетеся, абы кто васъ не былъ крадоводя философіею и прожнею зрадою, водлугъ вымысловъ или уставъ человѣческыхъ, по составленіемъ свѣта сего, а не по Христѣ». Также и до Галатовъ [2], утвердити хотя, глаголеть: «но аще мы или ангелъ съ небеси благовѣститъ вамъ надъ то, штò есмо благовѣстили вамъ, анаѳема || **(38)** да будетъ. Якоже предрекохомъ, и́ нынѣ пакы глаголемъ, если кто благовѣститъ надъ то, штò есте приняли, анаѳема да будетъ».

Смотрѣте извѣстно, како божественный апостолъ философіи годность прелестью или ошуканьемъ имянуе прожнимъ, и крадущю простыхъ разумы, яко водлугъ поданья людскаго, водлугъ смысловъ сегосвѣтнихъ, а не водлугъ Христа сущую. Чили не тоею Латинстіи сынове ходятъ днесь, и переворочаютъ апостольскую истину? Обачишъ въ Италійскыхъ странахъ по подобію потомковъ текущыхъ, пачеже потопляющыхъ, Аристотеля [3] и Платона, и прочыхъ, што въколо ихъ. И ни которое ученіе въ нихъ, ни человѣческое, ани божественое, || **(об. 38)** твердо быти мнится, если не Аристотелскими силогизмами ствердятъ è. И аще не згожается зъ умѣетностю ремесла ихъ показаніемъ, сіе яко худѣйшее откидаютъ. Или если штò видится противно ремеслу ихъ, сее оттинаючи ку догожденію Аристотелское умѣетности перечиняютъ. И такъ беззаконствуютъ отъ философіи прожняго прелщеня оманени, яко о бесмертіи душя, и о будущемъ утѣшенію праведныхъ, и о строенію вѣрныхъ отъ нинешняго житіа отходящыхъ, всего того стражутъ, за то, ижъ болшъ внѣшнему діалектику, сирѣчь спирателному вѣданію послѣдуютъ, анижли внутрьной церковной богодарованой философіи.

До́бро [4] въ истину || **(39)** и достолюбно словъ внѣшнихъ, рекше—зверхнихъ, вѣданіе. Але толко къ звычаю, штобы право глаголати, и къ наостренью разума и выполерованью его, а не ку знайдованью божественыхъ догматъ, рекше ученій, и не къ ро̂ссуженію ихъ. Понеже божественыа догматы выше всякаго помысла суть, и выше всякаго зрѣніа существенаго и безтѣлеснаго: вѣрою токмо зрима и познаваема, и всякое умѣетности логійское, сирѣчь многословное, отбѣгаютъ и превысоко възлетуютъ. Што добре вѣдый блаженный Іоаннъ Златоустъ, въ словѣ своемъ, еже видѣніе Исаіа пророка толкуючи о сераѳимѣхъ, въ единомъ отъ стиховъ написалъ тако глаголя: «Яко убо видѣлъ пророкъ, сіе || **(об. 39)** глаголеть, а которымъ способомъ видѣлъ, то замолчалъ. Пріимую глаголаное, а не подробну роспытую замолчаное; разумѣю открытое, а не допытываючися скрытыхъ. Сего бо ради и скрыто есть, яко непостижимо суще. Поставъ златъ есть писаній чтеніе, основа злата и утокъ златъ, да быхъ не съткалъ паучныхъ поставовъ моими мысльми утлыми. Не претворяй, рече, границъ вѣчныхъ, штò положили

[1] Колос. зач. 254, гл. 2, ст. 8. [2] Галат. зач. 199, гл. 1, ст. 8—9. [3] На полѣ: «Аристотеля отъ Христа вѣрнѣйша Латини мнятъ». [4] На полѣ: «Годность философіи внѣшнее».

отцы твои. Не безъ бѣды бо есть — границы възрушивати! И како то, што Богъ намъ положилъ, преложить дерзнемы?»

О невымовнаго благоговѣинства и смиренія блаженаго отца учителя вселенскаго! Како не смѣаше множае вывѣдоватися или ||(40) глаголати и помышляти, надъ то, што благому и достойному рабу Господню вѣдати длъжно бѣ; но довляшеся глаголанымъ отъ пророка. Аще и отъ небесе благодать и премудрость обитаемую въ собѣ имѣяше; обачеже умаляюще своя боголѣпная умышленія, научнымъ поставомъ уподобляетъ. Горе же нашему надменому высокоумному зухвалству и скверному безстудію, еже смѣемъ на божественыа таемницы възноситися, которые всякымъ способомъ и самимъ ангеломъ недостигнени суть! Мы же, по подобію безсловесныхъ скотовъ [5], претворившеся гнюснымъ сладострастіемъ прилѣпляющися, и малымъ нѣкоторымъ и скорымъ зверхнимъ любопрѣніемъ болшъ, нижли ||(об. 40) философіею разгорѣвшися, отынуль иніи наскачюще, яко звѣріе дикіе, ризу или одежду церковную, отъ вышняго богословіа истканую [6], раздираемъ лютѣ діалектическими усилованми и софизматы, сирѣчь злохитрьствы, препираемся прожно, показати хотя человѣкомъ реченная священная таинства, яже отнюдъ неизреченна и неудобъ разумѣваема, токмо единой Святѣй Троицы вѣдома суть. И како то, што Богъ положилъ, преложить кто смѣетъ?!

Но Латини убо тщеславіемъ высокоуміа своего дмущеся, не устрашаются подвизати такъ великаго и крѣпкаго основаніа, всего божественаго дому непорочныа вѣры нашея, уставленое прежде отъ Бога, потомъ отъ толикыхъ и толь ||(41) великыхъ богоносныхъ отецъ съставленое и утверженое. Сіи же усилованемъ и софизматы гнюсными разорити покушаются. Не явно ли неистовство и отступленіе ума таковыхъ есть?!

Глаголетъ бо ученикъ великаго Павла апостола, священномученикъ Діонисіе Ареопагитъ, епископъ Афинейскій, отъ своихъ богословныхъ списаній [7]: «Да держѣмъ, рече, яже божественѣ намъ отъ божественаго писанія указана суть. Зане всяко даяніе благо и всякъ даръ свершенъ свыше есть сходя отъ Отца свѣтомъ, и все отъ Отца двизаемаго свѣтоявленіа происхожденіе, къ намъ благодатнѣ приходящее». И пакы глаголетъ: «яко съединяющаа сила обращается къ собрателя Отца единству, и боготворителнѣй || (об. 41) простотѣ, ибо отъ того вся, и въ него яко священое глаголетъ слово», то есть—Павла апостола ученіе священымъ словомъ нарицаетъ. И тъй убо таковъ и толь великій богословъ священный Діонисіе глаголетъ: «да держѣмъ», сирѣчь—крѣпко, непоколебимо стояще въ томъ, што намъ божественѣ открыто отъ Святыа Троица. Ты же, о человѣче, не устрашиши ли ся, се предвизаючи? И иншыхъ призываешъ къ таковой ямѣ. Но услышымъ и прочее отъ богословіа великаго и священнаго Діонисіа, како учитъ насъ мудрьствовати о вышесущественемъ божествѣ [8]. Глаголетъ бо: «яже вышесущественаго богорожденіа не преобращаются единъ къ другому. Единъ же источникъ

[5] Псал. 48. [6] На полѣ: «раздираютъ ризу церкви діалектическими нуждами». [7] На полѣ: «Въ началѣ книгы своеа о небесномъ священноначаліи». [8] На полѣ: «Во главѣ 2, еже о соединеномъ и раздѣленомъ богословіи».

вышесущественаго божества Отецъ есть, ||(42) не сущу Сыну Отцу, нижѐ Отцу Сыну». Явно есть яко также и о Дусѣ Святѣмъ. Если бо бы вѣдалъ и Сына источника Духу, не бы реклъ единаго источника Отца. И пакы глаголеть: «источникъ божества Отецъ, Сынъ же и Духъ богорожденіа. Аще сице лѣпо есть рещи, отрасли богорожденіи, аки цвѣты и вышесущественіи свѣтове, отъ священыхъ словесъ сія пріахомъ», то есть—отъ божественнаго апостола Павла.

Чтѐ може быти свѣтлѣйше и явственѣйше и достовѣрнѣйше надъ сее свѣдѣтелство?! Если бо Павелъ апостолъ таинственѣ училъ священаго Діонисіа скрытыхъ и невымовныхъ вышесущественаго божества; но онъ глаголеть явне, не переворочиватися единому къ другому надъ вышесуще-||(об. 42)ственная богорожденіа, сирѣчъ, особности свойственѣйшіе, или рещи призвоитшіе, то есть: свойствено Отцу нерожденіе, Синови же рожденіе, и Духу Святому происхожденіе. Сіе бо комуждо отъ тріехъ свойство свойственѣйшее: ни бо Отцу преобращатися въ сыновство, рекше—въ рожденіе, или происхожденіе, ни паки Сынови въ отцевство, сирѣчь въ нерожденіе, нижѐ въ происхожденіе, тако нижѐ Духу Святому въ нерожденіе и рожденіе преобращатися. Штѐ не толко рещи, но и помыслити хулно, богомрьзко и гнюсно есть.

Латини же единою всю честь откинувши, преобращаемо то-показующе не устыдятся, такъ явьственѣ противъ истины воююще, еже бо вызнавати Сына—съвиновна Отцу || (43) быти въ происхожденіи Духа. Что ино показати хотятъ, кромъ прехожденіе собства зъ единаго въ другаго: сирѣчь рожденіе Сына въ нерожденіе, рекше—сыновство въ отцевство перемѣняючи?! Свещеный Діонисіе глаголеть: «единъ источникъ вышесущественаго божества Отецъ есть».

Како не срамляются и не страшатся и Сына показуючи источника божества?! Если бо ихъ облудное мниманье попустится, то како слово святого Діонисіа пребудетъ, который имянуе Сына и Духа — отрасли и цвѣты, отъ отеческаго корени възрастшыхъ обоихъ?! Отрасль — Сынъ, отрасль — и Духъ Святый. Цвѣтъ такожде Сынъ, цвѣтъ — и Духъ Святый. И не рече отрасль и цвѣтъ единствене; но отрасли и цвѣты || (об. 43) множественѣ, абы указалъ, ижъ не ростутъ единъ отъ другаго, но отъ единаго Отца, якоже отъ корени равночестно растуща.

Отколя тогды приняли есте, или отъ кого слышасте таковое новое благочестіе, еже вы проповѣдуете днесь?! Глаголеть убо священый тъй великій богословъ и священомученикъ Діонисіе: «да держѣмъ, яже божественѣ намъ отъ божественаго писаніа указана суть». Вы же глаголете владность имѣти самому папѣ Римскому — всѣхъ богоносныхъ отецъ предѣлы взрушивати и перечиняти по своей воли, якъ самъ хочетъ. Кто тогды таковую владностъ далъ ему? Исправляти убо повелѣно есть ему человѣкомъ спасеніе, не якожъ онъ хощетъ, но спасителнымъ гласомъ священыхъ || (44) евангелій, и по апостольскымъ и отеческымъ преданіемъ. Если бо хощетъ услышати и самъ, еже верховному апостолу отъ Господа речеся [1]: «блаженъ еси Симоне варъ Іона, яко плоть и кровь не яви тобѣ, но Отецъ мой, иже на небесѣхъ». Смотрѣте и пилно разумѣйте, яко не отъ человѣческыхъ гнилыхъ умышленій

[1] Матѳ., зач. 67, гл. 16, ст. 17.

истиное вызнаніе единаго божества разумѣется, но толко отъ самаго Бога обьявляемо бываеть!

Яко тъй же великый богословъ священомученикъ Діонисіе, пишучи къ Тимоѳею апостолу, въ первой главѣ, еже о божественыхъ именѣхъ, учитъ насъ глаголя: «да будетъ же нынѣ намъ иже отъ словесъ уставъ предпреодѣленъ (sic), и еже истину намъ связати, иже о Бозѣ глаголемыхъ, не въ покорятелныхъ словесѣхъ человѣческыа пре||(об. 44)мудрости, но въ указаніи духодвижныа богословецъ силы. По емуже неизвѣщательнымъ и невѣдомымъ неизвѣщательнѣ и невѣдоме съвокупляемся. По лучшемъ яже въ насъ словесныа и разумныа силы и дѣйства съединеніи. По всемъ бо убо не достоитъ смѣти рещи, нижѐ разумѣти или помыслити чтѐ о пресущественнемъ и съкровеннемъ божествѣ, окрюмъ яже намъ отъ священыхъ словесъ изъяснеными, што есть выше слова и ума и существа, рекше бытности, божественое пресуществіе, сирѣчь, надъ всякое существо или бытіе. Тому тогды, рекше божеству, пресущественаа умѣетность да налагается. Толко на высокость ту възникати намъ, колко || (45) себѣ даетъ яже богоначалныхъ словесъ лучя, рекше—промень. Ни едино бо отъ сущыхъ что Богъ, но паче сущыхъ, и отъ него вся сущая.

А такъ аще и папа Римскій, или кто иный инако творить, не Христовымъ гласомъ, но чюжимъ, сирѣчь—человѣческыми умышленьми учити будеть, — услышати извѣстно имать еже и верховному речено бысть отъ Господа [2]: «иди въспакъ отъ мене, сатана, съблазнъ ми еси, зане мудрствуеши не яже суть Божіа, но яже человѣческая». Сего бо ради и ключа въспріалъ еси отъ назначеныхъ сущыхъ невидомыхъ скарбовъ, въ тайнѣ скрытыхъ, абы отворивши показалъ ихъ, каковыхъ владыка дому оставилъ, во апостольскыхъ скриняхъ, хартіами и черниломъ и животворными ||(об. 45) словами своими написаныхъ, ане ижъ бы иншая вмѣсто тыхъ чюжаа нѣкаа износя, и сіа діалектическыми усилованьми и образованьми ствердити покушался.

И якоже не смѣти кому что мудрьствовати или рещи о томъ, окрюмъ толко, колко отъ божественыхъ писаній намъ предано есть? И еще о семъ священный Діонисіе, упыняючи дерзопреступныхъ, повторяетъ глаголя: «О таковомъ убо, якоже речеся, пресущественомъ и съкровеномъ божествѣ не достоитъ рещи, нижѐ убо разумѣти чтѐ, кромѣ яже боговиднѣ намъ отъ священыхъ словесъ изясненая. Ибо якоже само о собѣ божество въ словесѣхъ боголѣпнѣ предало есть, што самаго того толко, еже что любо есть, || (46) [3] художство, рекше—умѣетность, и вѣдѣніе, всѣмъ недоступно сущымъ, яко всѣхъ пресущественѣ избранно. И многыя отъ богословецъ обрящеши воспѣвшихъ, не токмо яко невидѣмо и необьемлемо, но и неиспытателно вкупѣ и неизслѣдованно [4]; яко не сущъ слѣдъ ни единъ иже открытаго его безмѣріа прошедшыхъ, не убо причастно есть по всему преблагое ни единому сущыхъ; но въ себѣ пребывателне пресущественствуа утвержь лучя, коему-

[2] Матѳ., зач. 68, гл. 16, ст. 23. [3] 46-й страницы (съ оборотомъ) въ экземплярѣ Императорской Публичной Библіотеки не достаетъ. Пополнено по экземпляру, принадлежащему Московскому Архиву министерства иностранныхъ дѣлъ. [4] Римл., гл. 11, зач. 107, ст. 33—36.

ждо сущихъ подобными осіаньми, боголѣпнѣ изъявляется» и прочаа. И пакы далѣй въ томъ же глаголеть: «Симъ послѣдующе богоначалнымъ мѣриломъ, яже и всѣ правятъ пренебесныхъ чиновъ и существъ ||**(об. 46)** святыа доброты, што есть паче ума и существа богоначаліа скрытость, и неиспытаными и священыми ума благоговѣанми, неизрѣченнаа же цѣломудрьнымъ молчаніемъ почитающе, на восіавающую намъ во священныхъ словесѣхъ лучю да простираемся, и отъ тѣхъ къ богоначалническымъ пѣніямъ да наставляемся, отъ тѣхъ премирнѣ просвѣщаеми, и къ священымъ пѣснословіамъ въображаеми, коеже зрѣти яже умѣреннѣ намъ тѣми дарованныя богоначалныа свѣты, и богодатное начало, всякаго священаго свѣтоявленія воспѣвати, такъ яко само о собѣ въ священыхъ словесѣхъ предало есть, сирѣчь, яко отъ самаго Господа Іисуса Христа истинаго Бога и Спаса нашего ||**(47)** блаженый Іоанъ богословъ, и прочіи боговидцы апостоли научившеся, слышаще живые слова его, во священныхъ еvангеліяхъ писаніемъ предали, надъ которые никако болшъ домышлятися мощно бѣ».

Зрѣте убо опасно и внемлите разумно ученію священаго Діонисіа великаго богослова о пресущественѣмъ божествѣ! Онъ же бѣ отъ всѣхъ иншихъ философовъ въ Аѳинехъ преднѣйшій и во всѣхъ внѣшнихъ ученихъ Еллинское премудрости искуснѣйшій: отъ сего убо и Ареопагитъ нарицашеся, яко главнѣйшый и старѣйшій на училищу. И аще прочитаеть кто въ священѣй книзѣ его, еже къ Поликарпу святителю, единому отъ седмидесятъ апостолу, писалъ, отъ сего увѣрится, яко наче прочіихъ ||**(об. 47)** Аѳинскихъ философовъ священый Діонисіе внѣшнее премудрости Еллинскихъ наукъ искуснѣе бѣ. Писа же къ Поликарпу противъ ученика своего Аполлифаніа философа, съ которымъ во врѣмя спасеныа страсти Господа нашего Іисуса Христа, егда на крестѣ пригвожденъ бысть, будучи Діонисіе въ Егvптѣ, въ Солнечнѣ градѣ, видя солнце помрачено и темность по всей земли, не по естеству движеніа небеснаго и не по обычаю ремесла или наукы ихъ звѣздословное, но супротивно,—сего ради въ ужасѣ и удивленію бысть, мня яко Богу страдати, занеже, надъ прироженье, тварь колебашеся. Сѣй убо таковъ бяше, и толико искусенъ въ ученію внѣшнея Еллинскія премудрости, мню, яко ||**(48)** неудобь обрѣтаются таковіи днесь. Егоже и божественый еvангелистъ въ Дѣяниxъ Апостольскихъ межи тыми иже отъ Аѳинъ увѣришя, споминаеть глаголя: «въ нихъ же бѣ и Діонисій Ареопагита» [1]. Онъ же убо просвятившися отъ божественаго апостола Павла, егда наслѣдникомъ единыа истиныа вѣры быти сподобился. Почто убо отъ наукъ тыхъ человѣческаго умышленіа не представляеть подобіа или свидѣтельства, о пресущественѣмъ и непостижимѣмъ божествѣ? Но прилежно съ великымъ опасеніемъ, въ всѣхъ богословныхъ списаниxъ своихъ, възбраняеть о семъ, научаючи насъ глаголя: «еже истину намъ связати о Бозѣ глаголемыхъ, не въ повинованью словъ мудрости человѣческыя, но въ указанію духо||**(об. 48)**движныа богословецъ силы». И пакы: «о таковомъ убо, якоже речеся, пресущественемъ сокровенемъ божествѣ, не достоить смѣти рещи, ниже убо разумѣти, или помы-

[1] Дѣян., гл. 17, зач. 40, ст. 34.

слити что, окромъ толко то, што̀ боговидне отъ священыхъ словесъ изъяснено, сирѣчь отъ самаго Христа Господа Бога и Спаса нашего, и отъ божественыхъ апостолъ его».

И кто же отъ правовѣрныхъ, озываючися христіаниномъ, тако нечювственъ пребудеть, жебы отъ писаній сего священаго Діонисія, превысокаго богослова и великаго учителя, не уцѣломудрился, и такова зловѣріа отвращатися не мѣлъ!? Тако убо сей великъ бяше, иже отъ избраннаго сосуда Господня, до третего неба восхищена бывшаго, сирѣчь, божественаго ||**(49)** Павла, наученый и Духа Святого исполненый и неизреченыхъ сокровеныхъ божественыхъ таинъ зритель бысть, священый Діонисіе! Яко и блаженому богослову Іоану еvангелисту, въ заточенію сущу въ Патмѣ островѣ, проувидѣ возвращеніе его съ темницы во Асійскую страну, и писаніемъ своимъ о семъ возвѣсти ему. Такоже и по преставленіи божественаго апостола Павла, учениковъ его Тимоѳеа и Тита и прочыхъ наказоваше, и по прошенію ихъ въ нѣкоихъ вещахъ, о богословію неудобъ разумныхъ, сей отъ богодарованныя ему премудрости, своимъ священымъ писаніемъ разрѣшаше имъ и на представленіе Пречистыа Богоматере, не у лишися божественныхъ апостолъ; ||**(об. 49)** но съ ними тамо обрѣтеся. Яко о всемъ томъ съ книги священыхъ писаній его истѣе показуется. Онъ же убо ни единою, ни дващи, но многащи, въ своихъ богословныхъ списаній глаголеть: «яко всякимъ способомъ не смѣемо есть глаголати, нижѐ помыслити что̀ о вышесущественѣмъ сокровенѣмъ божествѣ, окромъ што̀ божествене намъ отъ священыхъ словесъ откровена суть».

Рцѣте убо, што̀ имать быти скрытшаго, паче рожденіа единороднаго отъ Отца, и происхожденіа Параклита, яко самъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ глаголеть: «никтоже знаеть Сына, токмо Отецъ; ни Отца кто знаеть, токмо Сынъ; емуже аще волитъ Сынъ открыти» [2].

Видите, яко Сынъ открываетъ, елико можно намъ вѣдати о недостигненомъ ||**(50)** божествѣ; а не человѣческими суетными умышленьми обьявляемо бываеть. Яко пророкъ пишетъ [3], емуже и апостолъ [4] споспѣшествуеть глаголя: «Господь совѣсть [5] помышленіа мудрыхъ, яко суть суетна». А о Духу Святомъ апостолъ [6] пишеть глаголя: «Духъ бо вся испытуеть и глубины Божіа. Кто бо вѣсть отъ человѣкъ, яже во человѣцѣ, точію духъ человѣка, яже въ немъ, такоже и Божіа никтоже вѣсть, точію Духъ Божій».

Въ каковой же или въ которой моцы таковіи укрѣпляеми имаютъ быти, што, надъ вышеприрожоное разума и надъ достигненье годности, въ глубокость такову неуразумѣваемую и недопытаную божественыа скрытости дерзаютъ, мняще, яко достигнули сутъ, иже ни своего прироженя достигнути ||**(об. 50)** могущіе, сирѣчь, которымъ способомъ разумное чювственому смѣшено есть, или которое спряженіе и связаніе ихъ? А еслиже своего прироженья разумѣти не могутъ, како естество Божіе Сътворителя всѣхъ покушаючися мнятся разумѣти? Не великій ли се смѣхъ есть и явное бѣсованіе?! Не довлѣ[е]тъ ли намъ съблюдати досвѣтчоное отъ толикихъ святыхъ му-

[2] Матѳ., гл. 11, зач. 43, ст. 27. [3] Псал. 93, 59. [4] Кор. гл. 3, зач. 129, ст. 20. [5] Въ тепорешнемъ текстѣ «вѣсть». [6] 1 Кор. гл. 2, зач. 127, ст. 10—11.

жей и часовъ богопріатныхъ, сирѣчь, што во врѣмя то отъ самаго Господа Бога и Спаса нашего Іисуса Христа святіи приняли, на томъ переставати, а своего худоуміа немощь узнаваючи, не взиматися въ безмѣрная, и не дерзати на таковаа, еже есть выше всякаго ума и постиженіа.

Вселенскій учитель, око сый церковное ||**(51)** Великій Василіе, въ трисотныхъ своихъ списанихъ въ главѣ 47 глаголеть: «Кто убо въ толикое неистовство, рекше бѣсованіе, пришедъ, жебы отъ себе смѣти што по недомышленію приняти, который наставника благаго и Святаго Духа требуеть, абы ся управилъ въ путь истиный по уму же и слову, и дѣанію. Слѣпъ же и въ тмѣ пребываеть, кромѣ солнца правды, самому Господу нашему Іисусу Христу просвѣщающу, якоже променьми, своими заповѣдьми. «Заповѣдь бо Господня свѣтла, просвѣщающи очы» [1]. Еслиже отъ которыхъ въ насъ оборочаючихся рѣчей и повѣстей, ова убо сутъ отъ заповѣди Божіа въ святомъ писаніи завѣщана, оваже умолчана, о написаныхъ убо ||**(об. 51)** ни единаже власть дана бысть отнюдъ никомуже, ни сотворити что̀ отъ возбраненыхъ, нижѐ оставити что̀ отъ заповѣданыхъ, Господу единою завѣщавшу и рекшу: сохрани глаголъ, егоже завѣщаю тобѣ днесь, ни приложиши къ нему, и не отъимеши отъ него. Страшно бо жданіе суда, и огня ревность поядати хотя супротивныя».

Што̀ страшнѣе и трепетнѣе надъ то быти имать, и противнѣе Богу што̀ имать обрѣстися, яко еже живые слова самаго Господа Бога и Спаса нашего Іисуса Христа, отъ божественыхъ устъ его произшедшіе, ницовати и перепрaвовати?! О чомъ ся вже споминало, яко священый Діонисіе отъ богословныхъ своихъ списаній глаголеть: «о таковомъ убо, якоже речеся, пресущественемъ ||**(52)** скрытомъ божествѣ не достоитъ смѣти рещи, нижѐ разумѣти или помыслити что̀, окромъ толко то, што̀ боговидне отъ священыхъ словесъ изъяснено, рекше—отъ самаго Господа Бога и Спаса нашего священымъ апостоломъ глаголано и обьяснено, егда рече: «пріидетъ Утѣшитель, егоже азъ послю вамъ отъ Отца, Духъ истиный, иже отъ Отца исходитъ» [2].

Што̀ сего свѣдѣтельства самаго Господа нашего Іисуса Христа явнѣе и достовѣрнѣе быти иматъ!? Воистину бо, якоже прежде речеся, иже новина еже о Святомъ Духу прикладающе и отъ Сына исходити ему, се умышленіе суемудріемъ прельщеныхъ человѣкъ, многыхъ погибели виновно есть. Яко отъ самаго фундаменту всего божественаго дому ||**(об. 52)** непорочныа вѣры, двизающе колеблютъ, не пребываючи на единоначаліи, яко отъ самаго Господа Спаса нашего божествене о томъ открыто и предано естъ намъ. Яко самъ Господь свѣдѣтельствуетъ глаголя [3]: «иже нихто не знаеть Отца, токмо Сынъ, и емуже аще волитъ Сынъ открыти».

Сіи же суетными умыслы своими человѣческыми божественая развращающе, грубе и тѣлесне о божествѣ разумѣючи, прелстишася. А [4] отъ сего многые неутверженые смущаючися о единомъ трисоставнемъ божествѣ со-

[1] Псал. 18, ст. 9. [2] Іоан., гл. 15 (въ подлинникѣ ошибка: 14), зач. 52, ст. 26. [3] Матѳ., гл. 11 (въ подлинникѣ ошибка: 10), зач 43, ст. 27. [4] На полѣ: «Причиною всѣмъ упадающымъ въ богоборныа ереси умышленіе то, еже и отъ Сына исхожденіе привлащати».

блазняются и претыкаются въ неподобные начала розрываючи, и въ ереси впадають, не разумѣюще, яко въ святомъ писаніи о Богу тѣлесне глаголется, нашего ради недорозумѣня и грубости.

Отъ нашего же ||**(53)** естества и составовъ прикладми, къ познанію Божію насъ приводячи и къ дѣланію заповѣдей его поучаючи, иногда бо глаголется Богъ Отецъ; иногда же Богъ Царь; иногдаже Богъ Создатель, рекше—будовникъ. И прочая таковаа отъ естества человѣческаго о Богу глаголется. Такоже и отъ члонковъ прикладается, споминающе: «руци твои сътвористе мя и создасте мя» [5]. И пакы: «очы Господни на праведныя, и уши его въ молитву ихъ; лице же Господне на творящихъ злая» [6]. И пакы: «рече Господь Господеви моему. Исъ чрева прежде денница родихъ тя» [7]. И пакы: «поклонимся на мѣстѣ, гдѣ стояли ноги его» [8]. Къ сему еще гнѣвъ, срогость, сонъ, піанство и прочіи страсти тѣлесные при Бозѣ глаголются. «Въста, рече, яко спя Господь, ||**(об. 53)** яко силенъ и шуменъ (рекше—похмѣленъ) отъ вина» [9]. И прочая тому подобная.

Сего ради, речемъ ли Богу спати или упиватися, або исъ чрева ражати, или ногами гдѣ на особномъ мѣстѣ стояти?! Не буди то! Вездѣ бо есть и все наполняетъ, яко въ руцѣ его всѣ концы земли [10]. «Аще бо, рече, взыйду на небо, ты тамо еси, аще сниду въ адъ, тамъ еси» [11]. И паки: «измѣривый небо пядію, дланію же землю» [12].

Сице и о исхожденію отъ Отца всесвятаго утѣшителнаго Параклита — не буди намъ правовѣрнымъ такъ грубе, тѣлесне разумѣти, и паче поданаго намъ о Святомъ Духу богословіа, самимъ Христомъ Спасителемъ нашымъ воображенаго, никакоже суемудрьными умышленми человѣческыми ||**(54)** прелщатися. Они же, претворяючи Христово о исхоженію Святаго Духа богословіе, прилагають и отъ Сына Святому Духу исхожденіе, не разумѣюще, яко таковымъ страннымъ исповѣданіемъ своимъ въ неподобные начала едино божество раздѣляютъ.

Рцѣте убо, супротивлящіеся истинѣ и вмѣсто божественыа правды свою волю постановити ищущіе! Сынъ и Слово Божіе, прежде вѣкъ отъ Отца ли единаго, или отъ Отца и Святаго Духа родился? Если речете отъ Отца и отъ Духа, тогды два початкн Слову привнесете: се блюзнерско и богопротивно будетъ! А если отъ Отца единаго Сыну Божію предвѣчное рожденіе исповѣдуете, то не погрѣшаете. Якоже и у вызнаню истиныя вѣры, еще и доселя ||**(об. 54)** въ семъ единомудрьствуете съ нами глаголюще: «и во единаго Господа Іисуса Христа Сына Божія единороднаго, отъ Отца рожденаго прежде всѣхъ вѣкъ». А если такъ есть, иже Сынъ отъ Отца единаго предъ вѣкы взялъ собѣ свойство рожденіемъ, Святому же Духу соединился божествомъ и равенствомъ,— для чогожъ вы прикладаете умыслами своими и отъ Сына Духу Святому исхожденіе? Въ чемъ потребовалъ Духъ Святый отъ двохъ лицъ исходити? Или меншій есть, або болшій чимъ отъ Сына? Подобаше убо вамъ, отложивши свое человѣческое умышленіе, по преданію апостольскому и богоносныхъ отецъ ученію, по древнему мудрь-

[5] Псал. 118, ст. 73. [6] Псал. 33, ст. 16—17. [7] Псал. 109, ст. 1, 3. [8] Псал. 131. ст. 7. [9] Псал. 77, ст. 65. [10] Псал. 94, ст. 4. [11] Псал. 138, ст. 8. [12] Исаія, гл. 40, ст. 12.

ствовати, съ нами исповѣдующе, якоже Сына отъ единаго Отца рождена, тако и Духа Святого отъ тогоже единаго Отца исходяща, || (55) со Отцемъ и съ Сыномъ покланяема и славима въ единомъ божествѣ и существѣ. Три бо единъ Богъ, равни и совокуплени божествомъ, соединени раздѣлителне, и раздѣлени соединителнѣ. Яко и во Второзаконіиречеся: «слыши, Іизраилю, Господь Богъ твой, Господь единъ есть» [1]. И пакы: «словесемъ Господнимъ небеса утвердишася, и духомъ устъ его вся сила ихъ» [2]. Отъ единаго бо Отца, яко отъ источника и корени слово, еже есть Сынъ, родися, и Духъ устъ его отъ негоже сопросіа.

«Аще бо Богъ Слово отъ Отца, якоже блаженый Дамаскинъ [3] глаголеть, подобаеть слову имѣти и духъ споспѣшествующъ ему, и являющъ его дѣйство. Ибо наше слово не непричастно духа. При Бозѣ же слово не по нашему, но существене || (об. 55) бывшее, и тогоже существа и естества родителю». Яко великій Павелъ спослушествуеть глаголя: «живо бо слово Божіе и дѣйствено» [4] и прочая. Такоже и Духъ Святый существеный, и тогоже существа Богу, и съвершеніа, отъ Отца происходя, и въ немъ сущи, и Слову, сирѣчь—Сыну, спослѣдствуя.

«Богъ бо, якоже глаголеть Богословъ Григоріе [5], въ трехъ великыхъ стоитъ: въ виновномъ, въ содѣтельномъ и совершенетворномъ, рекше—Отци, и Сынѣ, и Святѣмъ Дусѣ. Неисходно бо и и невыступно съпребываеть, присно въ себѣ божество, нижѐ отъ мѣста на мѣсто предвизается, яко суемудреніи непщують, но вездѣ есть, вся въ собѣ исполняеть». Яко паки той же Богословъ Григоріе пишеть, глаголя: || (56) «что [6] безначално, и начало, и исходно. Имя, рече, безначалному Отецъ, началу же Сынъ, а ему же изначаломъ Духъ Святый. Естество же тріемъ едино. Соединеніе же—Отецъ, отъ негоже и къ нему же возводится не яко смазоватися, но яко съдержатися. Се явлено есть указаніе, яко Сыну и Духу едино начало Отецъ и къ нему суть, и отъ него».

Сего ради и самъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ, посылая апостоловъ своихъ научати народовъ, повелѣ имъ въ единоначаліа имя крестити ихъ, а не въ двѣ или въ три начала, глаголя: «шедше, научѣте вся языкы, крестяще ихъ во имя Отца, и Сына, и Святого Духа» [7]. Сіи же како отъ Отца и отъ Сына Духъ Святый исходити глаголютъ? Если Отца и Сына во едино лице и составъ сливше, отъ нихъ Духа Святого || (об. 56) исходити глаголютъ,—се близъ Савеліа! Онъ бо Отца съ Сыномъ въ едино лице сливаше. Ащели раздѣлена лицы, отъ Отца и отъ Сына Духъ Святый исходити рекутъ; тогды двѣ началѣ вносятъ всяко хулно и богопротивно.

Яко тъй же Богословъ Григоріе [8] учитъ глаголя: «Отецъ безначаленъ, не бо отъ кого; Сынъ и не безначаленъ, отъ Отца бо. Аще ли же отъ лѣта пріемлеши начало, и безначаленъ есть; творецъ бо лѣтомъ, а не подъ лѣтомъ. Духъ Святый по истинѣ Духъ, происходя убо отъ Отца, не сыновнѣ же, не бо рожденъ, но происходне; нижѐ бо

[1] Моис. [Второзак.], гл. 6, ст. 4. [2] Псал. 32, ст. 6. [3] На полѣ: «въ словѣ смотрителномъ пишетъ». [4] Евр., гл. 4, зач. 310, ст. 12. [5] На полѣ: «въ словѣ, еже о плаванію Египетскихъ епископовъ. [6] На полѣ: «въ словѣ еже о пришествіи 150 епископъ». [7] Матѳ., гл. 28 (въ подл. ошибка: 24), зач. 116, ст. 19. [8] На полѣ: «въ словѣ еже на просвѣщеніе».

Отцу отступльшу не рожденія, ни како бо; нижѐ Духу въ Отца предѣющa, или въ Сына претворяющуся. Ибо свойство пребываетъ неподвижно, никако же бо свойство || **(57)** подвизаемо, или прелагаемо быти можеть».

Се слышаще, како не усрамятся глаголющіе Духа Святого отъ Отца въ Сына, и отъ Сына пакы въ Отца преходяща, и симъ любовъ съвершающа! Не явно ли отъ сего суеуміе таковыхъ, яко по плоти о божествѣ мудрьствующихъ! Каа бо вражда или ненависть въ божествѣ есть, еже Духу Святому переходячи зъ едного въ другаго любовъ совершати? Самъ бо есть Богъ любы, яко еѵангелиста [9] глаголеть: «пребываай въ любви, въ Бозѣ пребываетъ». Исходитъ убо Духъ Святый отъ Отца неисходне, якоже и Сынъ родися отъ Отца неотлучнѣ, присно въ Отци и во другъ друзѣ пребывающе, несмѣсне и нераздѣлне, неизреченне и непостижиме. Яко блаженый Іоанъ Дамаскинъ споминаетъ ||**(об. 57)** глаголя: «яко отъ солнца промень и свѣтъ, нижѐ солнца разлучаеми снидоша даже до насъ. Сице Сынъ и Духъ Святый неразлучне отъ Отца и другъ друга до насъ снидошя, дѣйствующи спасеніе наше. Нижѐ бо Христосъ Сынъ Слово Божіе, воплотившися отъ Пречистыа Дѣвы, на земли пребывая, небеси отлучися и нѣдръ, рекши, лона отчя лишися, яко самъ на земли сущи свидѣт[е]льствуетъ глаголя Никодимови: «нихтоже взыйде на небо, токмо сошедый съ небеси, сынъ человѣчь, который есть на небеси» [10]. И паки: «Бога никтоже видѣ нигдѣже, единородный Сынъ сый въ нѣдрѣхъ отчихъ, тъй исповѣда» [11]. «Видѣвый бо, рече, мене, видѣ Отца моего, азъ бо во Отци, и Отецъ во мнѣ».

Сего ради речемъ ли Отцю ражатися отъ Сына, зане глаголеть Сынъ: «яко азъ во Отци || **(58)** и Отецъ во̂ мнѣ». Не буди то! Якоже бо Латини, человѣческими умышленми прельстившеся, преобижаютъ самаго Христа Спаса нашего о Святомъ Духу богословіе, беручи собѣ на помочь голое слово, яко Христосъ ученикомъ своимъ по воскресеніи своемъ рече, дунувъ глаголя: «пріимѣте Духъ Святъ», а то слово горѣ и доле предлагаючи усилуютъ тымъ свое суемудріе ствердити—и отъ Сына Святому Духу исхожденіе прикладающе (аще бо, яко Латини глаголють, отъ дуновеніа Христова апостоли приняли Духа Святого),—то почто во время то не глаголали розными языкы? Но, страха ради Іюдейска, скрышяся и бѣгуны бышя? Тѣмже нѣцыи на первое художество пакы къ ловитвѣ рыбъ обратишася. Въ день же тъй отъ воскресеніа Христова пятьдесятный, **(об. 58)** егда даръ Духа Святого видоме у огненыхъ языкахъ изліася на нихъ, всѣми языки глаголаху величія Божіа, якоже Духъ даяше провѣщевати имъ. И смѣлы и безбоязнени явишяся. Тѣмже и межи поганы, яко овечкы межи волкы дерзающи, ктому вже не боялися отъ убивающихъ тѣла. Аще бо бышя отъ дуновеніа Христова апостоли Духа Святого приняли, то другаго ли Духа, възносяся на небо, Христосъ повелѣ имъ ждати. Яко еѵангелистъ свѣдѣтельствуетъ глаголя: «повелѣваше имъ зъ Ерусалима не отлучатися, но ждати обѣтованіа Отчя» [12]. Якоже бо тогда дуновеніемъ скуточне прознаменовалъ, иже маютъ приняти Духъ Святый, гла-

[9] 1 Іоан. гл. 4, зач. 73, ст. 16. [10] Іоан. гл. 3, зач. 9, ст. 13. [11] Іоан гл. 1, зач. 2, ст. 18. [12] Дѣян., гл. 1, ст. 4.

голя: «пріимѣте Духъ Святъ»; томуже подобно и здѣ ||(59) потомъ глаголеть апостоломъ: «пріимете силу нашедшу Святому Духу на вы, и будете ми свѣдѣтели». И пакы Іоанъ свѣд[ѣ]тельствуеть глаголя: «се же рече о Дусѣ, егоже хотяху пріимати вѣрующіи во имя его: не у бо бѣ Духъ Святый, якоже и Христосъ не у бѣ прославленъ» [1]. И паки самъ Господь свѣд[ѣ]тельствуеть глаголя [2]: «азъ послю обѣтницу Отца моего на вы; вы же сѣдѣте въ градѣ Іерусалимстѣ, дондеже облечетеся силою свыше» (то есть, даромъ Духа Святого). Якоже бо и о божественыхъ словесѣхъ своихъ свидѣтельствуетъ глаголя [3]: «глаголы, яже азъ глаголахъ, Духъ сутъ и животъ сутъ»; томуже подобно дуновеніе или дыханіе его Духъ святъ есть. Но якоже рече «аще азъ не иду, Утѣшитель не пріидетъ къ вамъ», тѣмже явно есть, ||(об. 59) яко тогда Христосъ еще не бѣ отшелъ. Сего ради яко глаголы тіи, ихже наричетъ Христосъ, иже Духъ суть, тако и дуновеніе не бѣ пришествіе Утѣшителя, но даръ благодати духовныа, еже отпущати грѣхы.

Отъ сего убо свѣд[ѣ]тельства самаго Христа Спаса нашего явно есть, яко не отъ дуновеніа его, но отъ посланіа Отчя Іисусъ Христомъ Духъ Святый апостоли пріяша. Чему и самъ верховный апостоломъ Петръ согласуетъ глаголя: «десницею убо Божіею вознесеся, обѣтованіе Святого Духа пріимъ отъ Отца изліа» [4]. Но яко Златоустъ [5] глаголетъ и прочи богоносніи отцы учатъ, яко Духъ Святый естествомъ нероздѣленъ есть, яко отъ нераздѣлнаго естества произшедъ, яко единосущенъ Отцу и Сыну сый, ани пріемлется, ||(60) нижѐ зливается отъ Сына; но благодать дарованій его дается и пріимуется, и посылается боголѣпне, и изливается на достойныхъ. Податель убо есть Сынъ дарованій Святого Духа, а не виною, абы мѣлъ испускати ипостась его: понеже единъ источникъ божества есть Отецъ. Едино бо существо Отцю и Сыну и Святому Духу, нераздѣлне естественѣ пребываетъ, и неизливаемо.

Отколя убо, и гдѣ пріемлемо быти имать нераздѣлное существо? Ащеже пріимуется, то и разлучается отъ давшего, донележе въ рукахъ будетъ пріемшаго. И што надъ сіе хуленіе иматъ быти горшаго, еже тако нечестиве разумѣти. Сего ради аще услышиши отъ Господа глаголюще: «послю вамъ Духъ Святый», се разумѣй о даро||(об. 60)ванію Святого Духа, а не о божествѣ его. Богъ бо не посылается. Яко Христосъ Спасъ нашъ апостоломъ своимъ глагола: «пребывайте въ Іерусалимѣ, дондеже облечетеся силою свыше, нашедшу Святому Духу на вы». Иншее бо есть сила даруемая, а иншее есть Духъ, который даруетъ. Творецъ небеси глаголетъ [6]: «Господь посла мя, и Духъ его». Послалъ убо Отецъ, не отлучился. Послалъ Сынъ Духа не раздѣляа, нижѐ раздѣлився его. Сего ради, яко писаніе глаголетъ, Богъ изліа даръ Духа Святого. Божество же не изливается, но даръ того ради окажется, яко изливаемое не Духъ Святъ, но даръ Духа Божіего благодать есть. Глаголеть бо пророкъ [7] къ Христу:

[1] Іоан гл. 7, зач. 27, ст. 39. [2] Лук. гл. 24, зач. 114, ст. 49. [3] Іоан. гл. 6, зач. 24, ст. 63. [4] Дѣян., гл. 2, зач. 5, ст. 33. [5] На полѣ: «отъ бесѣдъ нравоученіе 15». [6] Исаія. гл. 48, ст. 16. [7] Псал. 44, ст. 3.

«изліася благодать въ устнахъ твоихъ». Благодать убо изливается, а не самъ тъй, иже даруетъ благодать. ||**(61)** Ино бо есть царъ, иноже даръ царьскій.

Что убо речемъ ли непричастна быти Духа Святого Сынови, того ради яко не исповѣдуемъ его исходити отъ Сына? Не буди то! Духъ бо Святый Отцевъ и Сыновень единъ Духъ Святый. Яко апостолъ [8] научаеть насъ глаголя: вы же нѣсте во плоти, но въ Дусѣ, понеже Духъ Божій живетъ въ васъ. А если кто Духа Христова не иматъ, сей нѣсть еговъ». «Елицы бо, рече, Духомъ Божіимъ водятся, сіи сутъ сынове Божіи. Не пріясте бо духъ работы, но пріясте духъ всыненія» [9]. Сего ради и глаголеть [10]:«егда пришло докончене врѣмени, посла Богъ Сына своего, ражающася отъ жены, бывающа подъ закономъ, абы подзаконныя выкупилъ, и абы всыненіе приняли есмо. А якоже ||**(об. 61)** есте сынове, послалъ Богъ Духъ Сына своего въ сердца вашя».

Видите, отъ кого послася Сынъ, отъ тогоже послася и Духъ. Вся бо елика имать Сынъ, отъ Отца имать. Кимъ же сподобихомся приняти даръ Духа Святого, точію Сыномъ Божіимъ воспріявшымъ естество наше. Ходатай бо бысть нашему спасенію ко Отцю. Тѣмже и духъ всыненіа имъ воспріяхомъ. Не чюждь бо Духа Святого Сынъ, и Сына Духъ, и Отецъ Сына же и Духа. Начало же обѣимъ Отецъ. «И не подъ мѣрою Богъ даетъ Духа Сынови, якоже еvангелистъ [11] свѣдѣтельствуеть, иже Отецъ любитъ Сына, и вся далъ есть въ руцѣ его». Имѣеть бо Сынъ всего въ себѣ Духа; но словомъ бытности, рекше, существа и прирожоного свойства, а не причиною ипо||**(62)**стаснаго исхожденія. Сіе бо свойство, еже есть исхожденіе Святого Духа, свойственѣйшее точію Отцу единому даеть обще всѣхъ богословцовъ ученіе, такъ яко и еже ражати сына. Ибо и наше слово отъ ума зачинаася усты ражаемо, сирѣчь, обьявляемо есть, не непричастно есть духа, но духомъ произносимо бываетъ. Обое же отъ ума слово и духъ бытіе имуть, ово ражателнѣ, духъ же исходителнѣ. Яко апостолъ [12] глаголеть: «намъ же открылъ есть Богъ Духомъ своимъ. Духъ бо вся испытуетъ и глубины Божіа. Кто бо вѣсть отъ человѣкъ, што въ человѣцѣ, точію духъ человѣка живущій въ немъ; такъ же и Божіего никтоже вѣсть, точію Духъ Божій». Умъ убо, слово и духъ, ||**(об. 62)** въ храминѣ тѣлеснѣй, сирѣчь, въ тѣлѣ человѣчемъ купно едино въ другомъ соединителне состоится; но всяко непревратно есть: ни бо умъ въ слово, ани въ духъ премѣняется, нижѐ духъ въ слово или въ умъ претворяемъ бываетъ; но коегождо отъ сихъ трехъ свойство неподвижно пребываеть.

Къ сему обрящеши пропо вѣдуемо отъ всѣхъ священыхъ богословцевъ, яко весь Отецъ во всемъ Сынѣ есть и весь Сынъ въ Отци есть. Яко самъ свѣд[ѣ]тельствуеть глаголя: «азъ во Отци и Отецъ въ мнѣ» [13]. И паки: «и моа вся твоа суть, и твоа моа есть» [14]. Но того ради не речемъ ражатися Отцю отъ Сына, занеже весь въ Сынѣ есть. Такъ же и Сынъ весь во всемъ Дусѣ истино есть и вѣруется. Яко пророкъ [15] глаголетъ:«яко отъ тебе источ-

[8] Римл. гл. 8, зач. 96, ст. 9. [9] Ibid., зач. 97, ст. 14—15. [10] Гал. зач. 209, гл. 4, ст. 4. [11] Іоан. гл. 3, зач. 11, ст. 34. [12] 1 Кор. гл. 2, зач. 127, ст. 10—11. [13] Іоан. гл. 14, зач. 47, и 48, ст. 10. [14] Іоан. гл. 17. зач. 56, ст. 10. [15] Псал. 105.

никъ ||**(63)** живота», сирѣчь, Сынъ отъ Бога Отца. «Въ томъ бо животъ бѣ» [1]. «Въ свѣтѣ, рече, твоемъ узримъ свѣтъ», то есть, Сына въ Духу. Но того ради не речемъ ражатися его отъ Духа, поколя добре разумѣемъ.

А естли неучтиво и хулно есть, еже глаголати ражатися Отцу отъ Сына, за слово то, еже самъ Сынъ рече: «азъ въ Отци и Отець во мнѣ, и моа вся твоа, и твоа моа сутъ», — такъ и то томужъ подобно хулно и безмѣстно есть, еже Святому Духу отъ двохъ лицъ, сирѣчъ отъ Отца и отъ Сына происходити исповѣдующе. Се бо явно есть, яко таковая змышляюще, тѣлеснѣ о божествѣ мудрьствуютъ. А яко неисповѣдимо есть всякымъ способомъ божество, но, нашея ради человѣческыя грубости и недоразумѣнія, | **(об. 63)** многокроть по нужди священая писанія отъ тѣлесныхъ видомыхъ сихъ речей прикладми или образованми къ познанію Божему возводятъ насъ. Якоже вышей речеся о семъ.

Но пакы еще отъ Великаго Василіа [2] воспомянемъ, еже глаголеть: «аще речеть кто: Богъ не явилъ, што Отецъ, а если речетъ Отецъ, не достае, еже Зиждитель» и прочаа. Ащели Отецъ водле нашее потребы досконале возмнится Богъ,—есть неучтиво. Страсть бо, рекше—вада или утрапенье, оттеченіе, еже зъ носа, зъ устъ и съ прочыхъ, невѣжьство и хороба, и елика таковая приношаетъ. Подобноже естли речемъ «зиждитель», рекше—будовникъ или творитель, водле насъ потреба часу, речей, сосудовъ, ||**(64)** и помочы. Отъ чего всего чистотствовати достоитъ благочестивей о Бозѣ славѣ, якоже мощно человѣку. Сице и еже здѣ приточихомъ отъ человѣка, умъ, слово и духъ, не еже бы досконале такъ истино о божествѣ быти мѣло, понеже бо дочасни и маловрѣменни есмы здѣ. Сего ради и умъ нашъ не уставичный, и слово рассыпующееся по повѣтрію и духъ—пара расходящаася. Божіе же слово истино составное, яко писаніе свѣдѣтельствуетъ глаголя: «въ вѣкы, Господи, слово твое пребываетъ на небеси, и отъ рода до рода истина твоа основалъ еси землю и пребываетъ» [3]. «Яко [4] тъй рече и быша, тъй повелѣ и создашяся. Словомъ бо Господнимъ небеса утвердишася, и духомъ ||**(об. 64)** устъ его вся сила ихъ». «Послеши, рече, духъ свой и созиждутся» [5]. Такоже и отъ солнца никакоже мощно бѣ истиное подобіе о божествѣ представити. Занеже все то есть тварь описуема и постизаема. И како будеть мощно Творца твари постигнути?

Якоже священый Діонисіе въ своихъ богословныхъ списаніихъ глаголеть [6]: «иже двѣма способы или образы славимо есть божество. Первое яко подобно всѣмъ, для того иже въ немъ вся состоятся, водлугъ реченіа, яко съ того и тымъ, и у того всяческая [7]. Второе яко отлично отнюдъ ничто есть всѣхъ, сирѣчъ, всякымъ способомъ жадному отъ твари неподобно. Аще бо животъ и существо, рекше бытность, свѣтъ, благость, премудрость, ||**(65)** наричется божество; но ничтоже отъ сихъ есть Богъ, ни животъ, ни существо, ни свѣтъ, но паче живота, паче существа, паче свѣта. Яко отъ него жи-

[1] Іоан., гл. 1, ст. 4. [2] На полѣ: «въ предисловіи еже о вѣрѣ». [3] Псал. 118, ст. 89—90. [4] Псал. 32, ст. 9, 6. [5] Псал. 103, ст. 30. [6] На полѣ: «отъ второе главизны о небесномъ священноначаліи». [7] Римл. гл. 1, зач. 107.

вотъ, существо, свѣтъ, благость, премудрость, правда и прочая. Тъй же паче всѣхъ, сирѣчъ—непостижимъ всѣми. Также и при Бозѣ умныхъ существъ, рекше—херувимъ и серафимъ, архангеловъ и ангеловъ, и прочыхъ небесныхъ безтѣлесныхъ силъ, глаголется [8] и прикладается отъ безсловесныхъ птицъ и скотовъ, безчесными образующе святаа и чесная. Аще бо бы образовано чесными, то есть златовидными, и отъ драгаго каменія блистанми, и прочими таковыми, еже въ насъ чесна быти мнятся, то быхомъ возмнѣли ||**(об. 65)** истино отъ тѣхъ вещей сотвореномъ быти силамъ небеснымъ».

Сего ради отъ чувственыхъ безсловесныхъ и безчесныхъ, яко отъ птицъ пернатыхъ, отъ лвовъ, и отъ телцовъ образуеми бѣху, абыхмо разумѣючы яко ни едино отъ таковыхъ безсловесныхъ и нечистыхъ речей суть силы небесныя, искали о семъ истины, и невещественые, безтѣлесные, неосязаемые, духовнѣ рассужали, а не плотскы согрубяли. Еслибо такъ просто, водле тѣлесное грубости нашего разума, пріимемъ о ангелѣхъ и о всѣхъ силахъ небесныхъ, разумѣючи въ нихъ крыла и перье, то муситъ быти мясо и кости. Также если львы и телцы истинно возмнимъ ихъ быти, нужда всяко пазъ, ногти, рогы и шерсть ||**(66)** и прочая внутрьняа имъ имѣти. Што грубѣе сего и нечестивѣе иматъ быти! Крылѣ убо не точію при ангелѣхъ, но и при человѣцѣхъ божественое писаніе имянуе, яко пророкъ [9] глаголеть: «аще возму крылѣ мои рано, и вселюся въ послѣднихъ моря». Но не сіи видомые, еже въ птицахъ суть, але умные, невещественые. Понеже бо мыслію или умомъ своимъ облетываеть человѣкъ въ малѣ часѣ краи земные и проходитъ поднебесную. Также и ушы умныа и очы споминаеть глаголя: «Господи, приложи ми ухо слышати». И пакы: «открый очы мои, да разумѣю чюдеса отъ закона твоего» и прочая [10].

Аще ли о ангелѣхъ и прочыхъ небесныхъ безтѣлесныхъ силахъ, скверно есть и нечестиво тѣлесне ||**(об. 66)** разумѣти, коль паче о самомъ томъ Створителю и Владыцѣ ангельскомъ! Аще бо и ангельское естество тонко, безтѣлесно и неосязаемо есть; тогды противъ нашее грубости тѣлесное тонко и невещественно, а не противъ Богу. Противъ Богу же и то дебело обрѣтается. Яко пророкъ [11] глаголеть: «творяй ангелы своя духы, и слугы своя огнь палящъ». Сего ради преблаженый евангелистъ, возлюбленый Іоанъ свидѣтельствуеть глаголя [12]: «Бога никтоже видѣ нигдѣже, единородный Сынъ сый въ нѣдрѣхъ отчихъ, тъй исповѣда». И пакы самъ тъй единородный Сынъ рече: «никтоже знаетъ Сына, токмо Отецъ, ни Отца кто знаеть токмо Сынъ, и емуже волитъ Сынъ открыти». Откриваетъ же не толико еже бы извѣстно || **(67)** божественое существо намъ видѣти; но елико мощно нашему неможенію вмѣстити. Якоже самъ Господь угоднику своему Моvсею глагола [13]: «не може человѣкъ видѣти лице мое и живъ быти». Сего ради и пророкъ [14], възбраняюще намъ таковаго безмѣстнаго о божественѣмъ существѣ дерзостнаго опытованія, показуетъ, яко нижѐ самимъ серафимомъ извѣстно зримо есть божество; понеже двѣма крылома покрываху лиця своа, а двѣма ногы, не иже бы видомые кры-

[8] Езек. 1; Исаія 6. [9] Псал. 138, ст. 9; 54, ст. 7. [10] Псал. 118, ст. 18. [11] Псал. 103, ст. 4. [12] Іоан. гл. 1, зач. 2, ст. 18. [13] Исход., гл. 33, ст. 20. [14] Исаія, гл. 6.

ла мѣли, но да мы уцѣломудримся, отъ сихъ видомыхъ научывшеся, не обнажати главы и ногъ, то есть, початку и конца о божествѣ не опытовати. Аще бо силамъ небеснымъ самѣмъ превышнимъ близъ ||**(об. 67)** суще Бога серафимомъ, незримо и недостижимо есть божество, яко крилы закривающеся, со страхомъ и трепетомъ вопіютъ трисвятую пѣснь: «святъ, святъ, святъ»,—мы же, земля и прахъ суще, нижѐ того иже предъ ногами нашими извѣстнѣ вѣдяще, како не послѣдняго безуміа и неистовства, не преставающе на единоначаліи, водле богословіа о Святомъ Дусѣ, самимъ Христомъ Спасителемъ нашымъ узаконенаго, но отъ своего суемудріа умышляюще составляемъ — двѣма началы Духу Святому исхожденіе написующе, сирѣчь, отъ Отца и отъ Сына.

И сіе покушающеся выобразить треуголнымъ землемѣріа образованіемъ, и прочими суемудрьными діалектическими вымыслы. Сами ||**(68)** прелстившеся, и прочыхъ симъ кшталтуючи съблазняютъ. Равно триуголный образъ съй, якобы межи всѣми иншими подобенствы приличнѣйшій, во изявленіе равночинныхъ трехъ богоначалныхъ ипостасей, то есть Отца, и Сына, и Святого Духа, Латини быти мнимаютъ. Верхній уголъ полагаютъ Отца, низу же оба углы кладутъ Сына и Духа — такъ нѣкако выображаютъ. И треми углы три ипостаси, окруженіемъ же около ихъ безначалное и безконечное божественаго естества обьявити хотятъ, зато, иже глаголютъ: «кругъ ни начала, нижѐ конца иматъ. Кружалу же, имже кругъ очертѣваютъ, Духа Святого уподобляютъ, глаголюще: «яко кружало, отъ точкы наченше обра||**(об. 68)**щаемо вколо, кругъ съвершаетъ, такъ (глаголютъ) и Духъ Святый отъ Отца пришедъ, къ Сыну достизаетъ, и аще ту пребудетъ и не возвратится къ отчей ипостаси, не съвершена Троица пребываетъ».

Сіа есть вся премудрость пречюдное Латины.

Кто благомудрьствуа не посмѣется сему дѣтскому ихъ игранію, еже кружаломъ и очертѣніемъ человѣческіа руки, Божіе безначаліе описующимъ, и землемѣрнымъ образованіемъ, и прочымъ лестнымъ ученіемъ прилѣпляющымся паче, нежели истинному богословію о Святомъ Дусѣ, отъ самаго Христа Спаса нашего извѣщеному, и отъ божественыхъ ученикъ и апостолъ его утверженому, и отъ такъ множества богоносныхъ отецъ и прочыхъ ||**(69)** святыхъ неотмѣнно соблюдаему, и отъ всѣхъ правовѣрныхъ ю вѣчныя роды содержимому!!

Кая убо потреба и нужда есть — исповѣдывати се новое умышленіе, яко произшедъ Духъ единою отъ Отца къ Сыну преходитъ, и отъ Сына паки къ Отцу возвращается? Або не явно есть отъ такова суемудріа, яко Отцю оставлену быти отъ Духа, поколя отъ Сына возвратится; и Сынъ также возмнится быти безъ Духа, зачимъ отъ Отца къ нему возвратится! Но не буди намъ правовѣрующимъ таковая мудрьствовати, и божественое непостижимое естество описовати! Далече отъ насъ буди сіе! О. нераздѣляемѣмъ бо существѣ и естествѣ, аще ипостасми неизглаголанѣ, и выше всякого разума ||**(об. 69)** видится раздѣлятися божественое оно непостижимое естество; но нерассѣчателно и нераздѣлно существенѣ въ себѣ пребываетъ. Какоже сіа имѣются и богословятся — едино оно само точію вѣсть извѣстне! Создѣный же ни единъ разумъ вмѣстити сіе можетъ, донележе преставши, «еже

отъ части пріидетъ свершеніе»[1] а не точію о божественемъ существѣ, о раздѣленіи и соединеніи недовѣдомо; но нижѐ о чювственѣмъ свѣтѣнію свѣщъ удобъ разумѣваемо быти можетъ.

Яко священый Діонисіе[2] глаголетъ: «яко свѣтѣніе свѣчъ въ единомъ дому сущыхъ: аще и особно едина кояждо свѣща отъ другыя отдѣлена стоащи будетъ, еднакже свѣтѣніемъ || (70) нѣкако соединяются всѣ къ единому свѣту, такъ иже всѣхъ свѣчъ свѣтове единъ промень, рекше—свѣтлость едину нерозознаную розсѣваютъ. Мню, яко жаденъ не можетъ онаго сіанія, сирѣчъ свѣтлости, розсудити и отдѣлити особно, и вѣдати кое которое свѣчи свѣтлость. Но если едину свѣщу зъ дому изнесетъ, весь еа свѣтъ послѣдуетъ ей, а отъ другое намнѣй не открываетъ, нижѐ своего свѣта другой свѣщи зоставуе. Бяше бо всѣхъ свѣчъ точно зъедноченье, несмѣсно и ни единою честію сливаемо».

Къ симъ же вѣмы, яко въ числѣхъ единоражателно есть двохъ, дважe чотырехъ, а не единаго. Которою жь тогды мыслію таковіи глаголютъ, два производителна || (об. 70) быти единаго? И какожь будетъ равность по всѣмъ тремъ богоначалнымъ ипостасемъ, аще Духъ множайшими происхожденми нежели Сынъ въ постаси происходитъ. Якоже бо въ существо и въ сущыхъ около существа, равность есть преблаженѣйшіа Троицы, сице и въ чинѣхъ богоначалныхъ ипостасей: единымъ токмо чиномъ едина кояждо состоится. То есть: Отецъ нероженіемъ и ни отъ когоже. Сынъ роженіемъ, и отъ Отца. Духъ происхожденіемъ, и отъ Отца. Аще же и отъ Сына, яко тіи мнятъ, то всяко неравность въ чину ипостасехъ обрящется.

Еще къ сему и расстоаніе межи божествеными ипостасми уводится, занеже вопрашаютъ Латини, жебы имъ на то отвѣщано: | (71) гдѣ Духъ прошедъ отъ Отца переходитъ, и гдѣ возвращается?

Не явно ли отъ сего, яко тѣлеснымъ мудрованіемъ недугующе о божествѣ, странномысліемъ своимъ прелстившеся, тожде страждутъ древле мудрьствовавшему[3] не быти Сына соприсносущна Отцу. Рожденіа бо знаменованемъ и тъй дебелѣйше прелщаемъ глаголаше: «яко аще родился, тогды не былъ предъ роженіемъ; а если не бѣ предъ роженіемъ, то непревѣченъ есть». Не вѣдяше суеумный, яко при Бозѣ рожденіе безначалне и присносущнѣ, и нераздѣлнѣ разумѣвается; якоже убо и Духа исхожденіе неизглаголаннѣ, и непроходителнѣ, и нерасстоателнѣ. О немже Латини претыкающеся умышляютъ, | (об. 71) яко аще отъ Отца исходитъ, убо къ Сыну переходитъ, и оттуду пакы къ Отцу. И тако круговидне двизаемъ съвершаетъ Святую Троицу, юже и кругу уподобляти не устрашаются! Но яко пророкъ[4] глаголетъ: «восташя свѣдѣтели неправедни, и солга неправда себѣ». Обрѣтаетъ бо ся водле таковаго суемудріа, первое разстоаніе, рекше, розно единому отъ другаго пребывающу нераздѣлнымъ ипостасемъ, яко самъ Христосъ глаголетъ: «азъ во Отци и Отецъ во мнѣ». И паки: «яко нѣсмъ единъ, пославый мя Отецъ со мною есть». А еже яко сіи глаголютъ—отъ сего къ оному двизатися, и отъ того акы къ первому

[1] 1 Кор. гл. 13, зач. 154, ст. 10. [2] На полѣ: «Во второй главѣ. еже о соединеномъ и раздѣленомъ богословіи». [3] На полѣ: «Арію». [4] Псал. 26, ст. 12.

преходити—мѣстное разстоаніе ипостасей даеть разумѣти, аще и сіи не хотятъ исповѣдати ||(72) безъ умѣніа ученіа срамляющеся. Второе не менше сего зло является, яко Отецъ отлучися отъ Духа, велико творитъ подвизаніе къ Сыну, и будеть егда Отецъ безъ Духа есть. И третее, яко Сынъ не соединися Отцу существеннѣ, если треба есть преходити Духу къ нему.

Оле, прелести безмѣстнаго умышленіа! Духовная тѣлесне разсужающе, и человѣческыми суемудрьными разумѣнми божествена развращающе! Иже по подобію мравіевъ на земли двизаемся, и аки комары пискаемъ; но и отъ сихъ убо множае противъ неисповѣдимаго Божіа величества немощнѣйши есмы. Всякымъ убо тщаніемъ своего спасеніа взысковати, молчаніемъ же божественаа пріимати и соблюдати я̑ цѣла, ||(об. 72) якоже отъ божественыхъ апостолъ и богодухновеныхъ отецъ нашыхъ пріяхомъ, ничтоже паче ихъ ученіа испытующе. Якоже убо иже во святыхъ отець нашъ Василіе Великый, нареченъ ради высоты учительствъ и богословіа незаблужаемаго, повелѣваетъ намъ и глаголеть: «васъ же молимъ не всякымъ образомъ възысковати угодное вамъ слышати отъ насъ; но еже Господеви благоугодно есть, и согласно писаніемъ, и не несогласно святымъ отцемъ».

Како убо благоугодно Господеви, и писаніемъ согласно будеть, еже мудрьствовати противу ученіа Господня — Духа отъ Отца исходити богословяща гласомъ Іоановымъ—какоже и святымъ отцемъ не будетъ сопротивно ваше ученіе, вчера и неиздавна отъ васъ умышленое ||(73) и приложеное во священомъ исповѣданіи вѣры?!

Слухайте штд далѣй вселенскій учитель Великій Василіе пишеть глаголя: «яко убо глаголахомъ о Сынѣ, яко подобаеть исповѣдывати особное его лице, сіа имамы глаголати и о Дусѣ Святѣмъ. Не бо тожде есть Отцу Духъ, понеже писано есть, яко Духъ Богъ, нижѐ пакы Сына и Духа едино есть лице, понеже речеся: аще кто Духа Христова не имать, съй нѣсть еговъ. Отсюду убо прелстишася нѣціи Духа и Христа тогоже быти. Но что глаголемъ, яко естества общество отъ сего является, а не лицъ смѣшеніе».

Слышите ли, како съй блаженый уразумѣ о томъ, еже аще кто Духа Христова не имать? Свойствено глаголеть е[сте]ства отъ сего является, сирѣчъ исповѣдается ||(об. 73) сосущественна, и тогоже естества единородному быти Духа, а не яко вы глаголете, противне мудрьствующе—отъ него происходити.

Слышите же и прочаа богословіа его, еже глаголеть: «есть убо Отецъ съвершено имѣа еже быти, и неоскудѣваемо, корень и источникъ Сына и Святого Духа».

Зрите, како токмо Отца единаго кореня и источника сущимъ отъ него имянуе. Аще бы вѣдалъ и Сына источника божества, въспомянулъ бы убо его всяко со Отцемъ.

Слышите и прочая о семъ: «есть же Сынъ въ полномъ божествѣ живущее Слово, и пороженіе совершеное Отчее; и Духъ же совершенъ, не часть инаго, но съвершенъ и цѣлъ о собѣ зримъ». Се како чистѣйше Духа богослови отъ Отца съвершена и всецѣла и не ||(74) часть инаго, и о собѣ зрима, равнѣ по всему Сыну. Еже убо не часть инаго, что ино хощеть глаголати, токмо яко не отъ инаго ипостась имать, развѣ отъ Отца съвершену, якоже и Сынъ, и̑ не требуетъ происхожденія отъ иныя вины. Зане испущаай его съвершенъ

есть и неоскудѣваемъ. Глаголеть же, яко совокупленъ Сынъ Отцу, нерастоателнѣ, совокупленъ же есть и Духъ Сыну. Разлучающее бо нѣсть, нижѐ отсѣцающее совокупленіа еже отъ присносущіа. Съй блаженый мужъ глаголеть нерастоателнѣ совокупленыхъ быти межи себе живоначалныхъ ипостасей. Сіи же, глаголя Духа круговиднѣ обходяща, по подобію круга, отъ Отца къ Сыну, и отъ него паки къ Отцу, како неявственѣ ||**(об. 74)** разстоаніе даютъ разумѣтися ипостасей, или мѣстное, или врѣменное.

Подобаетъ бо богоноснымъ отцемъ послѣдующе, ничего болшъ домышлятися намъ, паче постановенаго ими, нижѐ собирати рѣченія отъ писаній, о иншыхъ речахъ глаголаные, ихже нѣцыи насилующе, притегаючи по своему умышленію, на иншій разумъ претворяти обыкошя, да свою волю поставятъ, якоже творятъ иже и отъ Сына Духу исходити глаголющіе. Если гдѣ въ писаніи которое слово уловятъ, Духа Сыну или совокупляющее, или свойствена ему показующе яко единосущна, то заразъ умышленіе сотворивши, и замкненіе наносятъ, ни чого далѣй не расмотряа. Сего ради сами своимъ оружіемъ уязвлени ||**(75)** бываютъ, по писаному: «увязаютъ въ совѣтѣхъ яже помышляютъ» [1]. Якоже бо нѣцыи отъ нихъ, обрѣтши во священомъ еѵангеліи нѣгдѣ писано [2]: «Іисусъ же исполненъ Духа возвратися отъ Іордана», — сему реченію прищепившися, замыкаючи глаголютъ: «если исполненъ бѣ Духа Святого Іисусъ, тогды испущаетъ его».

Смотрѣте нерассудное и неразсмотрѣливое таковыхъ умышленіе! Аще бо за слово то, еже еѵангелистъ глагола: «Іисуса исполнена Духа возвратившася отъ Іордана», и отъ него Духа происходити глаголютъ! То вже отъ Стефана Первомученика, того глаголати происходити по такову суемудрію ихъ. Глаголеть бо тъй же еѵангелистъ въ Дѣанихъ о Стефанѣ [3]: «избрашя Стефана мужа исполнена вѣры и Духа Святого». И пакы [4]: «Стефанъ же || **об.(75)** сый исполненъ Духа Святого, возрѣ на небо, и видѣ славу Божію».

Что убо, речемъ ли и отъ Стефана происходити Духа Святого, ради малаго сего реченіа, и како небезмѣстно будетъ?! Но далече отъ насъ буди таковаа хула! Мы бо Іисуса вѣмы и вѣруемъ исполнена Духа существенѣ и полнѣ по естеству всегда, а не тогда токмо, егда возвращашеся отъ Іордана. Стефанъ же и аще кто ему подобенъ есть, по благодати и отъ части причяствующыхъ освѣщателнаго Духа, сирѣчь дара божественаго.

Сіа же рекохомъ, абы ся нерозсудное таковыхъ обличило, яко нерассмотрѣ[лив]нѣ умышляютъ. Якова же являются и во иншемъ мудрьствуючи, то есть, иже глаголютъ: «яко Духа Святого отъ Отца и Сына исходяща, рече, ||**(76)** глаголемъ, не раздѣленіе лицъ въводимъ, жебы яко отъ дву началъ происходити мѣлъ; но яко отъ единаго начала Отца и Сына соединенымъ ипостасемъ». А если яко сіи мудрьствуютъ, во еже сходитися двомъ ипостасемъ во произведеніе единыя; тогды или опричнѣ нѣгдѣ, и о собѣ пребывающи Духа Святого ипостась вмѣнится быти, или во производящихъ. Но аще убо во производящихъ? И гдѣжъ произшедши отъ нихъ ходитъ, якоже сами вопрошяютъ насъ, да отвѣщаютъ и намъ

[1] Псал. 9, ст. 23. [2] Лук. гл. 4, зач. 12, ст. 1. [3] Дѣян., гл. 6, ст. 5. [4] Дѣян. зач. 17, гл. 7, ст. 55.

о семъ. Вже бо здѣсь нѣсть лѣпо рещи, яко первѣй уподобляюще кругу змышляху, отъ Отца къ Сыну переходити. Аще бо отъ Отца и Сына, яко отъ единаго начала ипостасне съединенаго, якоже они хощють, || **(об. 76)** Духу Святому исходити, то како къ Сыну переходити будетъ мощно, понеже съединене вькупѣ Отецъ съ Сыномъ испущаеть? Такоже аще опричнѣ нѣгдѣ и особѣ Духа Святого ипостась пребывающи речется,—како пакы присносущнѣ соединена имъ увѣрится? Соединени бо суть существомъ въ себѣ присносущне и равнѣ по всему божественыа ипостаси.

Но недоумѣются къ симъ Латини, и невозможно нѣчто имѣется къ отвѣщанію. Како бо или откуду мощно есть, наипачеже како не явно неистовство есть, о страшныхъ и нижѐ самѣмъ ангеломъ разумѣваемыхъ таинствѣхъ божественаго непостиженіа и скрытости смѣти испытовати, и образованми ухищряти необразуемая? || **(77)** и созданымъ, и описанымъ, и несвершенымъ несозданую и неописаную, и всесвершеную, и вышесвершеную уподобляти Троицу? а тыми хотѣти упорнѣ показати непостижимое превзятое естество, и выше всякого слова и разума?!

Но полезно зѣло есть держатися словесъ премудраго Григоріа Богослова, яже противъ еретикъ Македонянъ отвѣща вопросившимъ его о происхожденіи Сына и Духа: которымъ способомъ обоихъ бытіе есть? Имъ же блаженый отвѣща глаголя: «рцы ты нероженіе Отчее, и азъ рожденіе Сына и естество словити буду исхожденіе Духа, и обезумимся обои, приникающе въ таинства Божіа, наипаче какови есмы, иже ни того, штѝ || **(об. 77)** предъ ногами нашыми извѣстне вѣдуще». И пакы глаголеть: «даждь ми Бога инаго и естество Божіе; и дамъ тобѣ ту же Троицу, зъ самѣми имены и вещми. Аще единъ Богъ и едино естество превыше есть, откуду представлю тобѣ подобіе? Или взыскуеши пакы отъ нижнихъ што около тебе речей? Зѣло убо срамно и велми глупо есть — отъ нижнихъ уподобленіе вышнихъ пріимати»!

Рцѣте, о, премудріи Римляне! Что есть възбраняюще вамъ не повиноватися богословію, иже во еvангеліи о Дусѣ Святѣмъ отъ Отца тому исходити глаголющему? Если невѣжество или невѣданіе списавшаго священое еvангеліе быти разумѣете? Ли пакъ злонравіе и ненависть ему причитаете? || **(78)** Не повинующу бо ся въ чомъ кому, по единой зъ двохъ сихъ причинъ нужда есть не повиноватися. Но нижѐ то о божественѣмъ еvангелистѣ благочестиво есть умыслити, еже бы ему о семъ не познавши истины тако написати. Нижѐ пакы лукавствовавша и лгавша того безъ бѣды будетъ глаголющимъ, ижъ всякыя истины проповѣдника и учителя оклеветающимъ. Ани тежъ мудрьствовати лѣпо есть смотрителнѣ, то есть, якобы еvангелиста, усматряюще во время то прочыхъ апостоловъ, еще несовершеныхъ о Богу въ разумѣніи, якоже нѣцыи отъ васъ неискуснѣ то утвержаете глаголюще, яко того ради слово то воображилъ отъ Отца Духу Святому исходити, понеже прочіи ученицы еще несвершене || **(об. 78)** познаніе Отца имѣаху. Того ради глагола отъ Отца исходити, абы Отчую власть увѣдали. Но таковое мудрованіе не токмо ложно, но и хулно, и веліе оклеветаніе умудрившему, первіе всѣхъ ихъ Сыну — учителствомъ просвѣтленій, и Духу, иже по немъ написують. Всѣмъ бо равно

таинствъ познаніе даровано бысть, и еже о Отцѣ и Сынѣ и Святѣмъ Дусѣ богословіе открыся отъ тогоже Духа.

Како убо и то нелукавствованіе таковыхъ речемъ? Не бо невѣдати имъ вомощно бѣ, яко Филиппово еже о Отцѣ вопрошеніе [1], еще прежде Господьскыа страсти и ученикъ совершеніа, еже въ разумѣніи Троическыхъ таинствъ на тайнѣй вечери бысть: егда всѣ равни несвершени быша, и несмисльни || (79) и косни сердцемъ. Слышаху о семъ отъ Спаса, егда ни еѵангеліе бѣ писано. Послѣ бо тридесяти и дву лѣтъ Спасова възнесеніа, писано бѣ въ Патмѣ божественое еѵангеліе отъ Іоана.

Како убо не срамляетеся словы несвершеніа учениковъ, не вже тогды писаными оклеветующе; но по толицѣхъ лѣтѣхъ послѣ съвершеніа ихъ еже въ разумѣніи, грубость имъ приписуете и невѣдѣніе еже о Отцѣ. Но явно есть, яко сіе свѣдочьство ложно есть, еже приводити хотяще показати, яко, невѣдѣніа ради учениковъ и несъвершеніа ихъ въ разумѣніи, сіе слово еже отъ Отца исхожденіе Духу Святому еѵангелиста устроилъ есть. Сего ради убо ложно есть и ученій таковыхъ составленіе, и ни единому слову достойно.

|| (об. 79) Но буди, якоже вы глаголете—смотрѣніемъ сотворшу сіа еѵангелисту, сирѣчъ, абы показалъ, яко не токмо отъ Сына, но и отъ Отца исходитъ съй. То для чого, вѣдаючи то доводне, не прикладаете въ священомъ еѵангеліи еже и отъ Сына, да убѣгнете обличенія, имже отъ писанія еѵангельскаго потязаеми бываете? Но не смѣете сего сътворити! Обличаете бо ся отъ совѣсти своеа ложная мудрьствующе. Если бысте уповали же истино такъ яковыхъ хощете, давно бысте то въ еѵангеліи приложили. Но не смѣете! Явственѣ вѣдуще, яко воистину еретикъ есть, иже и мало что отъ содержимыхъ въ божественемъ еѵангеліи порушитъ.

Тѣмже убо, возлюбленіи Господомъ правосла[в]ніи христіане, истиныа || (80) матере святыа Восточныа церкви сынове! Не прелщающися человѣческыхъ умышленій изобрѣтеніемъ о непостижимомъ божественемъ существѣ; но непоколебимо стоите, пребывающе на единоначаліи, исповѣдующи во единомъ божествѣ Отца безначална, Сына собезначална Отцу; Духа соприсносущна Отцу и Сыну, отъ Отца происходяща и на Сынѣ почивающа, аки единосущна ему, и отъ тогоже Отца, яко отъ источника истекающа.

Крѣпце убо всею силою держѣмся богословіа незаблуднаго толикыхъ многыхъ и толь преславныхъ богодухновеныхъ отець, пачеже самаго Христа Спаса нашего, солнца суща праведнаго! Онъ же богословя о Святомъ Духу не единою, но многащи божествеными усты || (об. 80) своими, много паче нежели променми солнечными просвѣщаа, провозгласи, рече божественымъ ученикомъ своимъ:

«Не [2] вы бо будете глаголюще, но Духъ Отца вашего» [3].

И [4] пакы: «азъ умолю Отца и инаго Утѣшителя дасть вамъ, да будетъ съ вами въ вѣкъ, Духъ истиный, егоже міръ не можетъ приняти, яко не видитъ его, нижѐ знаетъ его» [5].

И [6] пакы сіа глаголахъ вамъ еще въ васъ сый: «Утѣшитель же Духъ Свя-

[1] Іоан., гл. 14, зач. 47. [2] На полѣ: «1». [3] Матѳ., гл. 10, зач. 36, ст. 20. [4] На полѣ: «2». [5] Іоан. гл. 14, зач. 48, ст. 16—17. [6] На полѣ: «3».

тый, егоже послетъ Отецъ во имя мое, тъй вы научитъ всему, и воспомянетъ вамъ вся, еже рѣхъ вамъ». Смотрѣте пилно и вонмѣте разумно, яко не ѳилософіа внѣшнихъ человѣческыхъ умышленій, но Духъ Єватый научаетъ и откриваетъ справы Господни.

И [1] пакы [2]: «уне есть вамъ, да азъ иду; ||(81) аще бо не иду азъ, Утѣшитель не прійдетъ къ вамъ; аще ли же жду, послю его къ вамъ; и пришедъ онъ обличитъ міра о грѣсѣ, и о правдѣ, и о судѣ.

И [3] пакы о томъ повторяетъ глаголя: «егдаже пріидетъ онъ Духъ истиный, наставитъ вы на всяку истину. Не о себѣ бо глаголати иматъ, но елика аще услышитъ, глаголати иматъ, и грядущая возвѣститъ вамъ. Онъ мя прославитъ, яко отъ моего пріиметь и возвѣститъ вамъ. Вся елика иматъ отецъ, моа сутъ. Сего ради рѣхъ яко отъ моего пріиметъ и возвѣститъ вамъ». То есть, отъ божественыхъ справъ Христовыхъ, еже нашего ради спасеніа тѣлесне содѣланыхъ, пріавши Духъ Святый апостоломъ открылъ и обьяснилъ. Которыхъ, первѣй нимъ даръ ||(об. 81) Духа Святого изліяся на нихъ, всяко до конца не разумѣли. Тѣмже нѣцыи прѣлися и бѣгуны быша. Сего ради [4] и по воскресеніи своемъ Господь повелѣ апостоломъ зъ Ерусалима не отлучатися, но ждати обѣтници Отцовское, глаголя имъ:

«Азъ [5] послю обѣтованіе Отца моего на вы; вы же сѣдѣте во градѣ Іерусалимстѣ, дондеже облечетеся силою свы́ше» [6], сирѣчъ Духомъ Святымъ. Якоже и верховный апостоломъ Петръ о семъ свѣд[ѣ]телствуетъ, купно со единонадесятми апостолми по пріатію дару Духа Святого, егда видомѣ во огняныхъ языкохъ изліяся на нихъ, глаголюще Іюдеомъ [7]: «се есть реченое пророкомъ Іоилемъ [8]! и будетъ въ послѣдняа дни, глаголетъ Господь, излію отъ Духа моего на всяку плоть».

И [9] пакы въ томъ же нижей ||(82) о Христѣ глаголетъ: «десницею убо Божіею вознесеся, обѣтованіе же Святого Духа отъ Отца пріемъ излія, се еже вы нынѣ видите и слышите» [10]. Яко пророкъ [11] отъ лица Божіа глаголетъ: «сице глаголетъ Господь Богъ, сотворивый небо и поставлей ѐ, утвержей землю и яже на ней, даяй дыханіе людемъ, и духъ ходящимъ на ней». И пакы [12]: «сице глаголетъ Господь вышній, иже живетъ во высокыхъ въ вѣкъ, святъ въ святыхъ почивая, и знемогшымъ дая терпѣніе, и даяй животъ съкрушенымъ сердцемъ. Ни въ вѣкъ отмщу вамъ, ни до ко[н]ца разгнѣваюся на вы; духъ бо отъ мене изыдетъ, и дыханіе все азъ есмь сотворилъ». И пакы [13]: «сниде Духъ отъ Господа и настави ихъ; тако проведе люди своя сотворити тобѣ самому имя славно». ||(об. 82) И пакы [14]: «Господь посла мя и Духъ его». Якоже и во Іевѣ [15] глаголано бысть: «Духъ Божій сотворивый мя, и дыханіе Вседержителя учащее мя». Тѣмже и Давидъ моляся глаголетъ: «Духа Святого твоего не отъими отъ мене» [16]. «Посла бо,

[1] На полѣ: «4». [2] Іоан., гл. 16, зач. 53, ст. 7—8. [3] На полѣ: «5». [4] Дѣян., гл. 1, ст. 4. [5] На полѣ: «6». [6] Лук. гл. 24, зач. 114, ст. 49. [7] Дѣян., гл. 2, зач. 4, ст. 16. [8] Іоил, гл. 2. [9] На полѣ: «7». [10] Дѣян., гл. 2, ст. 33. [11] Исаія, гл. 42, ст. 5. [12] Исаія, гл. 57, ст. 15—16. [13] Исаія, гл. 63, ст. 14. [14] Исаія, гл. 48, ст. 16. [15] Іовъ, гл. 33, ст. 4. [16] Псал. 50, ст. 13.

рече, слово свое и исцѣли ихъ, и избави отъ погибели ихъ»[17]. Слово же есть Сынъ Божій. Также и о Духу глаголеть: «послеши Духъ свой, и созиждутся»[18]. И паки: «послетъ слово свое и истаеть я̑; дхнетъ Духъ его, и потекутъ воды»[19]. «Послалъ еси Духъ свой и покры ихъ море»[20]. Якоже бо Сынъ отъ Отца ражателнѣ, якоже отъ сердца слово; сице и Духъ исходителнѣ отъ тогоже Отца, яко отъ единаго начала и корени божества, богороднѣ израстоша. Сего ради самъ Господь Спаситель нашъ, извѣстно утвержая || **(83)** во всѣхъ своихъ божественыхъ глаголѣхъ богословствуя о Святѣмъ Дусѣ, начало и вину яко божественаго рожденіа своего, также и исхожденіе Духа Святого единому Отцу присвоюетъ и, различне показуючи божественое единоначаліе, для упевненья намъ, яко тѣлеснымъ, приводя глаголеть: «азъ умолю Отца, инаго Утѣшителя дасть вамъ». И пакы: «Утѣшитель же Духъ Святый, егоже послетъ Отецъ во имя мое, тъй вы научитъ всему». И пакы: «азъ послю обѣтованіе Отца моего на вы».

И[21] пакы открыте, явственѣ извѣсти глаголя: «егдаже пріидетъ Утѣшитель, его же азъ послю вамъ отъ Отца, Духъ истиный, иже отъ Отца исходитъ». Во всѣхъ убо своихъ божественыхъ словесѣхъ богословя || **(об. 83)** о Святѣмъ Дусѣ, нижѐ во единомъ коемъ обрящеши, абы отъ себе Господь исходити Духу Святому рекъ, токмо отъ единаго Отца, яко отъ источника божества, показуетъ.

Ащебо болшая сихъ[22] изрече сугубо воспоминая глаголя: «азъ во Отци и Отецъ въ мнѣ». «Видѣвый бо мя, рече, видѣ Отца моего». И пакы: «азъ и Отецъ едино есвѣ». «И вся елика иматъ Отецъ, моя сутъ». То не можаше ли рещи и о Духу Святѣмъ, иже отъ Отца «и отъ мене» исходитъ, яко Латини непщують. Но никако не сліа свойства, сирѣчь сыновства во отчество и отчества въ сыновство; нижѐ во единъ составъ, якоже злочестивый Савеліе мудрьствовалъ; но во всѣхъ своихъ божественыхъ словесѣхъ богословствуа о сихъ единому Отцу начало || **(84)** и вину даетъ, а не толко словы, но и самыми вещми увѣряючи насъ показалъ. Яко еvангелистове[23] спослушествують сему: егда крестися Господь во Іордани, «отверзошася ему небеса, и видѣ Духъ Божій сходящъ, яко голубъ и грядущъ нань; и гласъ съ небеси глаголя: се есть Сынъ мой возлюбленый». Кая убо потреба бѣ гласа Отча, свѣд[ѣ]тельствующа возлюбленымъ Сыномъ его нарицая? Понеже бо едино сый со Отцемъ. Или кая вина, еже безтѣлесному невидѣмому божеству Пресвятаго Духа видоме сходити на Сына? Имѣаше бо того отъ Отца значала присно въ себѣ. Яко самъ Богъ черезъ пророка[24] глаголеть: «се есть Сынъ мой возлюб[л]еный, нань же благоволи душа моа; дахъ духъ мой нань». И пакы:[25] «духъ мой, || **(об. 84)** иже въ тобѣ, и слова мои, яже положихъ въ устѣхъ твоихъ, не оскудѣютъ отъ устъ твоихъ».

Но сіа вся содѣяшася увѣреніа ради нашего, показуючи намъ, яко грубымъ

---

[17] Псал. 106, ст. 20. [18] Псал. 103, ст. 30. [19] Псал. 147, ст. 7. [20] Исход. гл. 15, ст. 10. [21] На полѣ: «8». [22] На полѣ: «Іоан. гл. 10, зач. 38; Іоан. гл. 13, зач. 46, 48; Іоан. гл. 10, зач. 38; Іоан. гл. 16, зач. 54, 56». [23] Матѳ., гл. 3, зач. 6, ст. 16—17. [24] Исаія. гл. 42, ст. 1: «Іизраиль избранный мой, пріятъ его душа моя, дахъ духъ мой нань». [25] Исаія, гл. 59, ст. 21.

тѣлеснымъ, явне, чювствене свойствeное лица Троическаго божества: яко Отецъ безначаленъ, Сыну и Духови виновенъ, Сынови отъ негѳ рожденіе, и Духу Святому оттудужь исхожденіе. Да быхмо, на единоначаліи утвердившися, крѣпко пребывали, а своими суетными гнюсными человѣческыми умышленми о недостигненомъ существѣ не гмырали, и въ неподобные начала единаго божества не розрывали, на соблазнъ многымъ неутверженымъ и на болшее поврежденіе душамъ своимъ.

||(85) Но для лучшаго увѣренія правовѣрныхъ святое Восточное церкви чядъ [1],

еще о семъ избравши свѣд[ѣ]телства отъ самыхъ Римскихъ началниковъ святобливыхъ папъ, и прочыхъ блаженыхъ отецъ, предложихомъ здѣ: како повелѣваютъ намъ соблюдати цѣло и неподвижно священое исповѣданіе вѣры, ни прилагающимъ чтò, нижè отъемлющимъ отъ того.

При цари Ѳеодосію Младомъ, на третемъ святомъ вселенскомъ соборѣ во Ефесѣ, противъ Несторіановъ, которыхъ пресвятѣйшій Кирилъ, папа Александрійскый, осудилъ и отъ общества вѣрныхъ отсѣкъ,—началникомъ будучи того собору, мѣсто и достоинство святѣйшаго || (об. 85) папы Римскаго блаженаго Келестина держалъ.

До котораго собору пише святѣйшій Келестинъ папа тыми словы о божественемъ и священемъ исповѣданіи вѣры, еже и до нынѣ соблюдается въ насъ цѣло благодатію Христовою, и глаголетъ такъ: «кто убо когда недостоинъ анаѳематѣ осужденъ бысть, отъемлюще нѣчто, или причиняючи чтò въ вѣрѣ, яже вполнѣ явственнѣ предана намъ отъ святыхъ отецъ [2], нижè приложеніе, ани уймованіе пріймуютъ. Чтохомъ бо у книгахъ нашихъ: нижè приложити подобаетъ, нижè убавити. Великою бо и прикладающаго и отъемлющаго мукою связуютъ. Тѣмже и огнь и желѣзо приготоваемъ, понеже инако не могутъ исцѣляеми быти раны. || (86) Огнь убо анаѳема вѣчныхъ мукъ сказуетъ; а желѣзо отсѣченіе законопреступныхъ отъ правовѣрныхъ собору знаменуетъ».

Сему убо згодливе или согласуючи и блаженый Кирилъ таковая глаголеть, яко отъ лица священаго собора того во единой епистоліи своей, еяже посла къ Іоану, патріарху Антіохійскому, оправдаючи себе въ томъ, яко Ѳеодоритъ, епископъ Кира града, оклеветалъ его, глаголя, якобы и отъ Сына признавати мѣлъ Духа Святого присносущнѣ и существенѣ происходити. Противъ чого отказуючи такъ пишеть: «ни по которомъ чину, рекше справѣ, порушитися пріимуемъ преданую отъ отецъ нашихъ вѣру, сирѣчъ вѣры нашея вызнане, ни собѣ самимъ, нижè иншимъ || (об. 86) допускаемъ; ани мовенье премѣнити отъ нихъ лежащее ситу, или единъ преступити складъ, сирѣчъ литеру едну, поминающи глаголаное [3]: «да не прелагаеши, рече, предѣлъ вѣчныхъ, яже положиша отцы твои». Не бѣша бо ти глаголюще: но Духъ иже отъ Бога Отца, иже убо исходить отъ него, есть же нечуждь отъ Сына, водлугъ слова бытности или существа».

[1] Эти три строчки въ старопечатномъ экземплярѣ набраны крупнымъ шрифтомъ.
[2] На полѣ: «Зри, яко отъ святыхъ отецъ предана вѣра, а не отъ единаго папы, пачеже исполнена, яко не требующи поправленія». [3] Притч. гл. 22, ст. 28; гл. 23, ст. 10.

Слышите, яко не токмо разумъ, но и мовы тоа, которою на первомъ вселенскомъ священомъ соборѣ «вѣрую во единаго Бога» написано и предано, забороняютъ перемѣняти и единое буквы, рекше—литеры, переступати.

А такъ патріархъ Антіохійскій Іоанъ, и иже съ нимъ епископи Восточніи, таковое писаніе отъ божественаго Кирила принявши, ||**(87)** упевнилися о православіи Кириловѣ, миръ обьяшя и зъ собою согласишася, еже прежде разлучени бывше. Яко во общей епистоліи, Ѳеодоритомъ написаной, глаголеть: «почетше, рече, сія епистоліи, и испытавше прилежне разумъ еа, обрѣтохомъ согласна реченымъ, яже оттуду послана бышя. Еvангельскимъ бо благородіемъ украшаются. И Богъ совершенъ и человѣкъ—Господь нашъ въ нихъ проповѣдается. И Духъ же Святый не отъ Сына или Сыномъ существо имѣа, но отъ Отца исходя, свойже Сыну яко единосущенъ имянуемъ».

Четвертый соборъ святый вселенскій, въ Халкидонѣ собраный, на Евтихіа и Діоскора, при Маркіанѣ цари, котораго собора блаженѣйшій Левъ, папа Римскій, ||**(об. 87)** мѣстце свое правилъ Пасхасіемъ и Лукинсіемъ и Вифантіемъ, освящеными намѣстники своими. И по прочтенію священаго исповѣданія вѣры, еже состави первый и вторый соборъ, а третій утвердилъ, повелѣ святый вселенскій соборъ сѣй иную вѣру никомуже попущену быти, износити, или списовати, или составляти, или учити, или показовати. А иже дерзнетъ кто таковая творити аще епископъ, или клирицы, да извержени будутъ отъ сана; а простіи да прокляти будутъ.

Тымиже словы и пятый, и шестый, и седмый соборове вопіютъ свѣтлыми гласы глаголюще: «мы законы церковныа соблюдаемъ; мы предѣлы отческія хранимъ; || **(88)** мы прилагающыхъ нѣчто, или отъем[л]ющихъ отъ церкви проклинаемъ». И пакы: «аще хто все преданіе церковное написаное или ненаписаное отметаетъ, да будетъ анаѳема».

При Василіи, цари Костентинопольскомъ, прозываемомъ Македоненинѣ, и при святѣйшемъ Фотіи патріарсѣ Костентинополскомъ, егда Іоанъ, пресвятѣйшій папа Римскій, патріаршескіа правленіа строилъ, всякимъ православіемъ, и честностію еvангельскаго житія украшенъ, — соборъ вселенскій собранъ бысть въ Костентинополю, повелѣніемъ царевымъ и святыхъ патріархъ, къ утверженію святаго седмаго собора, и къ разоренію нововозвышеное Латинское ереси, по подобію великое бури, ||**(об. 88)** смущающее святую Божію церковъ. На которомъ соборѣ отъ пресвятѣйшаго папы Іоанна посланіи намѣстницы его бышя: Павелъ и Евгеній, божественіи епископы, и третій съ ними Петръ, презвитеръ и кардиналъ. Сѣй убо священый соборъ, по утверженіи святаго седмаго собора, и Латинскую ересь доводнѣ обличилъ, и укрѣпляющихъ ту анаѳематѣ предалъ, и таковое повелѣніе поднесе или уставилъ на тыхъ, которые бы смѣли приложити што у вызнанію вѣры: «если, рече, кто, окромъ сего священаго вызнаніа вѣры, смѣетъ иное писати, албо што приложити, или отъяти, и то росказанемъ соборнымъ дерзнетъ имяновати,—абы былъ осужденъ, и всякаго||**(89)** христіанскаго сожитіа отверженъ». Сіа убо божественый священый соборъ отсѣче и изъявилъ противъ беззаконіа того. О чомъ пресвятѣйшій папа Іоанъ утѣшился доволнѣ и писалъ о томъ до Фотіа патріарха пространнѣе

и чистѣе; приложеніе, еже во священомъ исповѣданіи вѣры, отнюдъ отвергъ. Споминаетъ въ писанію своемъ тако глаголя: «ибо твое братство добрѣ вѣсть, яко егда мало прежде сего дошло насъ посланіе, о святомъ вызнанію вѣры насъ испытуа, зпашолъ насъ соблюдающихъ цѣло, якоже изначала намъ предано бысть, нижѐ прилагающихъ что̀, нижѐ отъемлющихъ; извѣстно вѣдающе, яко таковая дерзающи, тяжкое осужденіе ждущи соблюдается. И сего ради паки изъявляемъ ||(об. 89) святыни твоей, абы доводне была упевнена святобливость вашя о члонку или мудрованію, о которомъ случишася соблазны посредѣ церквей Божіихъ, яко не токмо не споминаемъ, или не глаголемъ сего; но и тыхъ, которые первѣй смѣли надутостью высокоуміа своего сіе творити (яко преступниковъ Божіихъ словъ и претворителей ѳеологіи Господа Іисуса Христа и прочихъ богоносныхъ отецъ, иже соборнѣ собрани, предашя святое исповѣданіе вѣры) [1], со Іюдою съчиняемъ. Занеже тоежъ, што̀ и онъ, и тіи дрьзнуша: не тѣло Господьское на смертъ выдали, но вѣрныхъ, иже сутъ члонками тѣла того, отсѣкли и разлучили единыхъ отъ другыхъ, и такъ у вѣчную смерть послали, пачеже ||(90) самихъ себе, такъ якоже и реченый ученикъ тъй неправе сотворилъ».

Се, коль извѣстно, преблаженѣйшій тъй отецъ краткими словы сими—не на видимую и отбѣгаемую показа ересь, яко со Іюдою соучиняти начавшихъ, и послѣ тѣхъ укрѣпляющихъ ю̀. Что̀ убо къ симъ паки возмогутъ вопрѣкы глаголати супостати? Точію, по подобію аспида глуха, затыкающе ушы, и не пріемлютъ обличенія. Не днесь бо, нижѐ вчера сіа глаголана бышя; но множае шести сотъ лѣтъ преидоша, отнележе сіа писанія содѣлана сутъ. Не во углѣ, нижѐ въ темнѣ мѣстѣ; но въ Старомъ Римѣ, и въ самомъ царьствующемъ градѣ, предъ самодержьцы цары и архиерѣи и учытели.

Но убо и послѣ сего Іоана ||(об. 90) преблаженѣйшій Андріанъ, папа Римскій, къ святѣйшему Фотію, патріарху Цариградскому, епистолію посла, тоже благочестіе проповѣдаше, Духа отъ Отца богословствуа происходити. Преблаженѣйшій же паки Левъ, папа Римскій, ощютилъ новоявленую ересь потаемне гнѣздящуюся, псующе и согноивающе святую и великую церковъ, яже при немъ. Онъ же къ мно̀гымъ инымъ умыслилъ и сотворилъ съборными епистоліями обослалъ всѣ страны, яже бѣху въ области его, хотячи истребити и выкоренити сего злоуміа еретическаго хоробу, повелѣвая святымъ повсюду Божіимъ церквамъ, не ктому Латинскою рѣчью, но Елинскимъ гласомъ, святыа ||(91) вѣры исповѣданіе гласити во врѣмя божественыа литоргѣи. Едно яко Греческою рѣчью пригоднѣйшею сущею, для упевненіа рѣченій пѣваему священому исповѣданію вѣры, абы ереси пропасти безъ бѣды̀ избѣжати могли множество вѣрныхъ, иже подъ нимъ. Второе, абы симъ связаніе любви, иже изначала бысть къ церкви Восточней, обновилъ. Вже бо зачинашеся раздрѣшатися злоизволенми еретичьствовати хотящихъ. Сего ради хотя показати всѣмъ, каковою честію и чествованіемъ должна есть имѣтися святаа Божіа церкви, великая, апостольская, Костентинопольская и

[1] На полѣ: «Святіи отцы соборнѣ всѣмъ законъ покладаютъ и самому папѣ Римскому».

прочіи Восточніи святыя Божія церкви, то есть: Александрьская, ||**(об. 91)** Антіохійская, Іерусалимская. Такъ тіи блаженіи и воистину ученицы прекротшайшего Іисуса—любити другъ друга и честію превозвышати вѣдяху, во простотѣ сердца и въ дусѣ кротости.

Не токмо же сіе едино преблаженѣйшій тъй Левъ папа сотвори; но и въ газоѳилакіяхъ, рекше—въ схованю или въ скарбѣхъ церкви святыхъ апостолъ, отъ древнихъ врѣменъ благочестію цвѣтущу, сохранены обрѣте два щита, иже писмены и глаголы Греческими написано имѣаху священое исповѣданіе непорочныа вѣры. Которые изнести повелѣ, и предъ всѣмъ Римскимъ множествомъ прочитати на нихъ писаное исповѣданіе православныа вѣры, и неповинующимся людемъ ||**(92)** показуа, абы симъ увѣрилъ ихъ, жебы, обачивши истину, отложили жестокость сердцъ своихъ и, древнюю любовъ обновивши, въ соединеніе приступили.

Но во злохитру душю, яко Соломонъ премудрый глаголеть, не входитъ премудрость.

Сего ради и тѣмъ единою поглотивше удицю киченіа и мнѣніа, сирѣчь, высокоуміа, надутости и мниманья о собѣ, юже ловецъ злобы спустилъ имъ на пагубу, неисцѣлни пребываютъ и неисправлени.

Но тіи убо своимъ путемъ да шествуютъ! Мы же малыми нѣкоими доволне, указаніе подавше послушающымъ божественыхъ писаній во простотѣ здравыа вѣры, и страхомъ Божіимъ, и всею истиною свѣд[ѣ]тельствовавше — || **(об. 92)** не порушати отнюдъ нѣчто отъ иже во исповѣданіи вѣры, или мало, или велико, ни гласа, ни склада, тамо положенаго, предвизати, или премѣняти; но цѣло подобаетъ хранити то, всею силою и вниманіемъ, яко зѣницу ока, да не подъ анаѳему толь многыхъ и такъ великыхъ богоносныхъ отецъ себе подложимъ. Якоже блаженый Кирилъ, Александрьскій папа, свѣд[ѣ]тельствуетъ, ижъ во священомъ третемъ соборѣ, священое вѣры изложеніе запечатлѣ заповѣдми и клятвами прегрознѣйшыми. Послѣ которыхъ приводитъ глаголя: «аще кто подвизаетъ нѣчто отъ догматъ святыхъ и богоносныхъ отецъ, сіе ктому не подобаетъ звати смотрѣніемъ; но преступленіе преданыхъ догматъ, и на Бога || **(93)** нечестіе».

Блаженый же Златоустъ, и болшее богобоязство хотя въ насъ вкоренити, о божественыхъ словесѣхъ яве глаголеть: «якоже въ царскыхъ златицахъ, рекше—монетѣ, если и мало што отъ воображенья отсѣчетъ, всю златницу ложну содѣлаетъ; тако иже отъ здравыа вѣры аще и малѣйшее што преложивъ, всю поврѣжаетъ».

И Пилусійскый пустынножитель блаженѣйшій Исидоръ, имже послѣдуа, глаголеть: «отъемлющіи, или что приложити смѣющіи къ богодухновенымъ словесѣмъ, единымъ отъ двоихъ недугуютъ: либо не вѣруютъ, жебы Духомъ Святымъ речены были святые писанія; или сутъ невѣрни, или себе мнимаютъ быти надъ Святого Духа мудрѣйшыхъ. И что ино есть, || **(об. 93)** токмо бѣсятся». Сего ради таковыхъ разв[р]ащеныхъ, якоже блаженыи отцы глаголють, подобаетъ намъ ни едино слово ихъ творити. Што бо и приобрѣсти кто можетъ благо, когда отъ нихъ, пачеже во иступленію правовѣріа заматерѣвшыхъ?!

Еще бо древніи прародители ихъ, около року отъ створеніа свѣта 6313, а отъ по плоти Рожества Господня осмъ сотъ пятого лѣта, отъ истины вѣры отступати зачинали. Скоро по-

томъ егда собѣ Римляне нового царя отъ Фрязскихъ ригъ, сирѣчъ — князей, именемъ Карула избрали (тако бо Французове князей своихъ ригы нарицаху) и отторгнувшися отъ единовластіа и отъ сродства Греческыхъ царей, за царства Ирины царицы и сына ея Костентина, || (94) онаго Карула иноземца на царство Римское поставили. Онъ же Греческимъ закономъ отъ папы Лва вѣнчанъ бысть. Но примѣсивъ законы Еврейскія къ Греческому не вѣдати которимъ помысломъ, отъ главы даже до ногу масломъ сего помаза. Тако убо промежъ матере градовомъ, сирѣчъ Новаго Рима Костентинова града, и ветхаго Древняго многословущаго Рима связаніе раздрася; и брани и которы, рекше — звады и шарпанины воздвизахуся; и вхожаше мечъ раздѣляющи и сѣкущи съ лютымъ гнѣвомъ и яростію оружною, человѣкы младыя и старыя убивающе, въ раздѣленіе и ненависть облачающися межи собою. Аще бо и Карулъ, нововѣнчалный царъ Римскій, || (об. 94) онъ Фразскый рига, отъ отца и дѣда христіанинъ нарицашеся, и чтяше Христовъ законъ, и соблюдаше благочестіе, и многу честь святымъ Божіимъ церквамъ воздаяше, и чествоваше архіерейскій и священическый чинъ, — но пріидошя съ нимъ отъ Фрязское области его священицы и учителіе, имуще въ собѣ ересь потаемне, и помалѣ начашя развращати люди Господни, и учити тайно своимъ ересемъ. Потомъ же и явне ученіе ихъ открывашеся, яко отъ царя любимыхъ и помагаемыхъ. И тако начашя глаголати, яко отъ Отца и отъ Сына исходитъ Духъ Святый во едино начало; и опрѣснокы священую жертву приносити. И чимъ далѣй, тымъ силнѣе сіа ереси въ странахъ тыхъ утвержахуся, и множае || (95) еще къ симъ прилагахуся. Егда же совершеннѣ ереси тыя въ люди Господни вкоренишася, по сихъ тогды въ книгахъ богословскихъ и учителей вселенскыхъ, о исхожденію Духа Святого пристосоваючи, водлугъ умысловъ своихъ преправили, такъ же и отъ истинаго причастіа Тѣла Господня отвергшеся подъ тѣнь старого закону подлегошя; опрѣснъкомъ службу Господню отправовати узаконили. И такъ всѣ писма учителей и богослововъ святыхъ на свой строй переладивши, едностайне Римскимъ и Еллинскимъ языкомъ выдруковали. Такъ ижъ ся то застарѣло, яко днесь отродки ихъ. Не вѣмъ, бы кому на свѣтѣ вѣру иняти могли, мняще, яко значала отъ святыхъ учителей вселенскихъ || (об. 95) такъ предано бысть.

Симъ убо прелстившеся сами, сице и прочыхъ въ тоже уклонити ухищряютъ, яко обрѣтается у Скаржиномъ писанію Полскомъ, въ книжцѣ его у Вилни въ року 1577, друкованой, во второй части, въ роздѣлѣ шеснадцатомъ къ концу, о исхожденію Духа Святого, на картѣ 184 [1], гдѣ споминаетъ учителей старыхъ Римскихъ и Греческыхъ, которые якобы мѣли и отъ Сына Духу Святому исхожденіе признавати. Межи ихже и Діонисіа Ареопагыта спомянувши, не кладе въ личбу съ ними, такъ мовячи: «Діонисіа святого Ареопагыта не личе, бо тѣнъ Латинскый костелъ будовалъ въ Францыи». Смотри ми пилне хитраго умышленіа, на про || (96) стаковъ учиненаго, премудрое Латины! Яко властнаго Греческаго старожитнаго учителя вселенскаго, и паче всѣхъ преизящнаго ѳеолога, священаго и преблаженаго Діони-

[1] Это—опечатка; слѣдуетъ: 284.

сіа, Аѳинскаго сожителя и преднѣйшаго ѳилософа межи всѣми Еллины, ученика и споспѣшника великаго божественаго Павла апостола, яко убо явне ухищряюще, точію имя блаженаго Діонисіа споминаетъ, ученіе же его затираючи минаетъ! Ркома зъ Латинскимъ помѣшавши тымъ, ижъ въ Францыи костелъ Римскій будовалъ, для того въ личбѣ зъ иншими его не кладетъ!! Извѣстно бо вѣсть, яко противъ священыхъ списаній его о соединеномъ и раздѣленомъ божествѣ и о прочыхъ небесныхъ священоначаліихъ, трудно ||**(об. 96)** кому иначей устъ отворити! Едно тако держати повелѣваетъ, яко отъ самаго Христа Спаса нашего божественѣ о исхожденію Святого Духа открыто; а не человѣческыми суеумными умышленми прелщатися. О чомъ не единою, ани дващи, но многащи научая приводитъ, и вся божественаа книга священыхъ списаній его о семъ свѣд[ѣ]тельствуетъ, и о всемъ церковномъ чину показуетъ. Еяже всяко нѣсть мощно кому водле воли своей иначей перетворити, окромъ или запрѣтися, или отрещися еа, яко и прочіи еретицы творятъ, не могучи супротиво еа отвѣщати. Глаголютъ, ижъ то не Діонисій писалъ, и отрекаючися не пріимуютъ еа. Тако и сіи: точію имя его для оказіи || **(97)** людемъ спомянувши въ книжцѣ написали; яко да не и имъ речетъ кто, ижъ его за ѳеолога и учителя не пріимуютъ; священыхъ же списаній его не споминаютъ, и въ личбу зъ иншими учителми не кладутъ, но здалека минаютъ, боящеся яко о камень образити и обличени отъ него быти. Аще бо и во Фрязѣхъ, яко они глаголютъ во Франціи, костелъ будовалъ, — явно есть, яко тамъ не ереси щепилъ, но истинныа вѣры закону Христова, зъ Сіона сходящаго, и слóва Господня, зъ Ерусалима плынущаго научалъ [2]. Еллинъ бо съй сожитель Аѳинскый, а не Римскій, и старѣйшина всѣмъ ѳеологомъ и учителемъ Греческымъ, великого Павла божественаго апостола ученикъ и споспѣшникъ въ благовѣстіи Христовѣ. И таковъ сый, яко || **(об. 97)** и по преставленіи божественаго апостола, учениковъ его Тимоѳеа и Тита и иныхъ нѣкоихъ отъ седмидесятъ апостоловъ утвержаше, и недоумѣтелнаа нѣкаа имъ о божественыхъ сокровеныхъ таинствѣхъ съй писаніемъ своимъ раздрѣшаше имъ. Яко ся яснѣ и явне съ книгы священыхъ писаній его показуетъ.

Тѣмже, яко предварше рѣхомъ, отъ таковыхъ въ развращенію святыа истинныа вѣры застарѣлыхъ и самомнивыхъ, лѣпо бѣ удалятися, и ни едино слово ученій ихъ пріимати. Пачеже яко и отъ самихъ Римлянъ нѣцыи признаваютъ, яко Римскій костелъ до исповѣданіа истиныа вѣры приложилъ исхожденіе Духу Святому и отъ Сына. Въ тыхже бо книжкахъ своихъ || **(98)** предреченый Скарга, во второй части, въ роздѣлѣ 15, на страници 274, спослушествуетъ тако глаголя: «а ижъ Латинскый костелъ жадное въ томъ приганы не маетъ, ижъ до вызнаніа вѣры приложилъ и отъ Сына».

И пакы другый Бенедиктъ Гербесть, въ своихъ книжкахъ Полскыхъ, въ року 1586, въ Краковѣ друкованыхъ глаголетъ: «папежове, боронячи каноновъ Нѣценскихъ а вѣру о Святомъ Духу объясняючи, придали потымъ, же и отъ Сына походи».

Кто убо въ православіи въспитаный не познаетъ такъ явнаго и безстуднаго змышленія Латинскаго?! Пачеже отъ

[2] Исаія, гл. 2; Михей, гл. 4.

свядѣцтва древнихъ ихъ же самыхъ святѣйшихъ папъ Римскыхъ снаднѣй обачитъ! Которыхъ свѣдителства вышей въ семъ писанію положихомъ: како ||**(об. 98)** отъ древнихъ временъ въ Латинахъ таковаго зловѣрія недугъ потаемне гнѣздящійся святѣйшіе папы ощущали, и всею силою возбраняюще имъ, и съ клятвами утвержающе запрещали. Который недугъ нынѣ вже вкоренися въ нихъ, яко въ конецъ прелстившися, неисцѣлни пребываютъ. Еще же вмѣсто истиннаго здравія и прочимъ то залицати усилуютъ.

Сего ради, возлюбленіи Господемъ правовѣрніи христіане, несоотводящеся лестьми развращеныхъ въ вѣрѣ суемудріемъ человѣкъ, но твердо и непоколебимо стойте, самаго Христа Спаса нашего о Святомъ Духу узаконенаго богословіа держащеся; и водлугъ самовидцовъ божественыхъ апостолъ его и богоносныхъ отецъ преданія || **(99)** на единоначаліи пребывайте, отъ Отца исповѣдующе единоличнѣ преисходяща Духа Святого. Якоже бо и апостолъ [1] спослушествуетъ: «иже въ человѣцѣ никтоже вѣсть, яже въ немъ есть, точію Духъ его, живущій въ немъ (въ Духу бо всю волю человѣчю и умыслъ сущи въ немъ слово его открываетъ); такоже и въ Богу Отцу, никтоже вѣстъ, точію Духъ Божій». «Духомъ бо Святымъ (яко въ церковномъ пѣнію глаголеться) богословіа богатство, боговѣдѣніа премудрость», вся бо въ томъ Отча велѣніа или волю божественую его слово открываетъ. Сирѣчъ — Христосъ Сынъ Слово Божіе, въ Богу Отцу сущее, Духомъ Святымъ волю и повелѣніе Отчее объявляетъ [2]. Якоже свѣдѣтельствуетъ самъ глаголя [3]: «язъ о собѣ не глаголахъ, но пославый мя Отець, тъй ми заповѣдь дасть ||**(об. 99)** что реку и что возглаголю. И вѣмъ, яко заповѣдь его животъ вѣчный есть». И паки [4]: «глаголы, яже азъ глаголахъ вамъ, духъ сутъ, и животъ сутъ».

То како истино обрящется священныхъ богословцевъ богодухновеное ученіе, еже о богоначалныхъ ипостасехъ: если по Латинскому зломудрію совокупляющи во едино начало рожденое и нерожденое, сирѣчь—Отца и Сына, и отъ нихъ исповѣдующе исходити Духа?! Како не паки Савеліанская прозябнетъ ересь, яко смѣшающе несмѣшаемая свойства. Святаа бо Троица, существомъ нераздѣляема суща, таинственѣ и неразумѣтелнѣ раздѣляется ипостасными свойствы, сирѣчь—неражаемомъ, и ражаемомъ, и исходителномъ? Но яко раздѣляется ипостасми ||**(100)** таинственѣ, сице паки соединяется существомъ естественѣ. Аще же убо то нераздѣлно пребываеть, якоже и самъ Спасъ глаголетъ: «нѣсмъ единъ, пославый мя Отець со мною есть» и ина множайшая реченіа о семъ,—то како неразздѣлимое пріемлемо Сыномъ быти можетъ, егоже иматъ присно совокупляемо собѣ? Како бо не зѣло глупо есть глаголати существо Параклитово, пріемши Спасу отъ Отца изліати на святыхъ апостолъ, еже имѣетъ выну въ себѣ нераздѣлно и присносущно Отцу и Духу? Якоже многажды предрекохомъ, то бо глаголеться приняти, чего хто не стяжетъ. Аще бо и блаженый Петръ въ Дѣанихъ глаголеть, яко Христосъ отъ Отца пріемъ изліа, тогды благочестивѣ подобаетъ реченое разумѣвати, ||**(об. 100)**, а не дебеломыслнѣ

[1] 1 Кор. гл. 2, зач. 127, ст. 12. [2] Іоан. гл. 1, зач. 1 и 2. [3] Іоан. гл. 12, зач. 43, ст. 49—50. [4] Іоан. гл. 6, зач. 24, ст. 63.

пріимати: еже убо благоизволивша Отца съ Сыномъ ученикомъ явитися божественому Параклиту, и силы и премудрости исполнити ихъ. Се разумѣется посланіе: якоже многажды Спасъ обѣща, еже приняти имуть. Рече божественое писаніе человѣчнѣ, яко и еже рече «послю вамъ и излию» и прочая симъ подобная. Понеже Богъ не посылается, нижѐ изливается. И гдѣжъ або доколя иматъ послатися тотъ, который вездѣ есть, съ Отцемъ и Сыномъ. Яко пророкъ глаголеть: «камо иду отъ Духа твоего, и отъ лица твоего камо бѣжю? Аще взыиду на небо, тамо еси; аще сниду во адъ, тамъ еси». Какоже изліе, иже неистекателнѣ вся оживляа и освящаа? Да не ||**(101)** подобнѣ Гавріилу и прочымъ служащымъ духомъ, ко служенію раболѣпнѣ посылаемымъ, возмнимъ и Духа Святого посылатися. Буди далече отъ насъ таковое злочестивое умышленіе! Но благоволеніе Отца и Сына посланіе есть, боголѣпнѣ да разумѣваемъ. Посему же и является самовластнѣ приходя, и преблажене дар[ова]наа, и всечеснаа дарованіа своа, ученикомъ раздѣляа. Якоже апостолъ свѣдѣтелствуетъ глаголя [5]: «раздѣленія же дарованіемъ сутъ, а тъйже Духъ. И раздѣленіа служеніемъ сутъ, а тъйже Господь. И раздѣленіа дѣйствомъ сутъ, а тъйже Богъ, и дѣйствуа вся во всѣхъ. Комуждо дается явленіе Духа на ползу. Овому бо Духомъ дается слово премудрости, иному же слово разума || **(об. 101)** о томъ же Дусѣ (и прочая). Вся же сіа дѣйствуетъ единый тъйже Духъ, раздѣляа властію комуждо якоже хощетъ». Господьскый убо вся творитъ, яко равенъ сый во всѣхъ Отцу и Сыну; а не яко рабъ или меншій повелѣваемъ и посылаемъ. Множайша сицеваа божественое писаніе тѣлеснѣ повѣдаетъ, и не по достоинству божественаго величіа, фолгующе и сходяще нашей немощы человѣческой. Штò если же не такъ, яко подобаеть, уразумѣемъ,—въ неподобіа безчисленая впасти мусимъ. Яковоже есть и реченое отъ Спаса [6]: «азъ умолю Отца, инаго Утѣшителя дасть вамъ».

Симъ убо зѣлнѣйшее, сирѣчъ—наболшее его къ намъ промышленіе и любовъ разумѣти намъ достоитъ. Аще яко лежитъ ||**(102)** реченое просто пріимаетъ кто, незличеные неподобенства обрящеть крыющаася въ разумѣніи:

Первое бо—Отецъ обрящется, не восхотѣвъ исперва послати Духа Святого—еже глаголати нечестиво есть: «иже бо своего Сына не пощадѣ, но за насъ выдалъ (яко апостолъ глаголеть) [7], како не вся съ нимъ намъ даруетъ».

Второе—и Сынъ возмнится ни едину силу имѣти въ подааніе Духа Святого—еже и мыслити безмѣстно и нечестиво есть. Пачеже горшая, яко не едина воля Отцу и Сыну есть, аще треба есть ему молитися. Моляй бо ся, явно есть, или не довлѣа собою съвершити умыслу своего, молится могущему; или яко немилостива видитъ власть имѣющаго, и благо творити могуща.

|| **(об. 102)** По которому же отъ двохъ сихъ образу речемъ единородному молитися Отцу о посланіи Утѣшителя? Да речетъ, аще кто вѣсть, истинно любовнѣ, а не распрею. Чи разумѣемъ ли, какова пропасть погибели отворена есть, выкладающимъ или толкующимъ не зъ вырозумѣніемъ, не такъ, яко богоносніи отцы уразумѣша гласы божественаго писаніа? Якоже убо въпро-

[5] 1 Кор. гл. 12, зач. 150 и 151, ст. 4—8, 11. [6] Іоан. гл. 14, зач. 48, ст. 16. [7] Римл. гл. 8, зач. 99, ст. 32.

шеніемъ, или моленіемъ Отца, разумѣемъ юже къ намъ многую и неизреченную Спасову любовъ. Такоже и симъ еже пріати обѣтованіе отъ Отца, и изліати, или дати, или посылати общимъ благоволеніемъ Отца и Сына, пришедша на учениковъ Утѣшителя—благочестивѣ разумѣваемъ.

Но никтоже сего ради || (103) помыслитъ о насъ, абыхмо не исповѣдывали существенѣ Духа Святого на апостолъ пришедша, или не отъ Сына послана бывша. Не буди въ насъ хула сицевая! Но обличающе ложное ученіе тѣхъ, иже нудятся схожденіемъ во врѣмя то, еже на священыхъ ученикъ Пресвятаго Духа, показати хотя и отъ Сына, якоже и отъ Отца исходити того, сирѣчь — во ипостаси происходити отъ Сына его существо и божество глаголющихъ. Но якоже убо Духа ипостась отъ Сына не посылается; такоже и божество его не изливается или не дается; но владычьственѣ, господьскы, самовластне исходитъ, благоволеніемъ Отца и Сына и своихъ дарованій исполняетъ достойныхъ пришествіа его. Еже бо изливатися и посылатися || (об. 103) и истекати, и симъ подобная, — се знаменуютъ показуючи дѣйства и дарованіа Параклитова. И свѣд[ѣ]тель неотметаемый есть Податель дарованій Святого Духа, самъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ, различіе всѣхъ тѣхъ уставивъ; и еже убо испущати Духа точію Отцу единому о собѣ съблюде, яко единому виновну сущю, отъ него сущымъ, яко отъ источника и кореня божества, водлугъ священаго Діонисіа, израстающымъ. Духъ бо, глаголетъ Христосъ, истиный, сирѣчь — самая власнаа ипостась, рекше божественое бытіе его, а не дѣйство или дары, иже отъ Отца исходитъ. Не рече бо, иже отъ Отца изыдетъ, или изыти иматъ; но исходитъ, настоащымъ врѣменемъ знаменуа; изъявляюще еже отъ Отца || (104) Святому Духу присносущнѣ исходити; явственѣ симъ показуа, яко отъ единаго начала отъ Отца Святому Духу бытіе; такъ яко и единородному отъ тогоже и единого Отца рожденіе, въ нѣдрѣхъ Отчыхъ присносущему, и никогдаже отлучшуся. Сего ради Словомъ и Духомъ наричутся, яко отъ единаго ума отъ Отца произведшимся.

А идѣже дарованій даяніе Святого Духа показати хотя Господь, тогды и собѣ и Отцу присвоаетъ; яко единосуще, — сего ради не присно настоящимъ врѣменемъ, но будущымъ показуа; яко тѣлеснымъ намъ различне божественая приводя, извѣстно упевняючи глаголетъ: «въпрошу, рече, Отца, инаго Утѣшителя дастъ вамъ». И пакы: «Утѣшитель же Духъ, егоже пошлетъ || (об. 104) Отецъ именемъ моимъ». А не рече: «нынѣ испуститъ». Себе же воспоминая глаголетъ: «егда пріидетъ Параклитъ, егоже послю». Зри, яко все пріидущимъ врѣменемъ глаголетъ.

Разумѣйте убо и отъ сего, яко ино есть, еже испущати, а ино есть — посылати. Коль велми явно есть и истинѣ соглаголющее, идѣже бо ипостасное исхожденіе Святого Духа богославити Спасъ и открыти намъ изволилъ, иже отъ Отца исходитъ,—рече настоащымъ врѣменемъ, еже отъ Отца присносущне исходити изъявляя. А идѣже дарованій даяніе показати благоизволеніемъ Отца и Сына бываемо, не ктому испущати глаголетъ, ниже настоащимъ врѣменемъ воспоминаетъ, но будущимъ: «пошлетъ», и «подастъ», акы во врѣмена посланію бываему, || (105) на утвержение и освященіе достойныхъ таковой благодати. Якоже бо Господь нашъ

Іисусъ Христосъ, единородный Сынъ Слово Божіе, едино сый со Отцемъ и Духомъ, пріемлюще даръ Святого Духа, на достойныхъ изливаетъ, посылаетъ и подаетъ; тако и Духъ Божій, едино сый со Отцемъ и Сыномъ, пріемлюще справы Христовы, нашего ради спасенія плотію содѣланые, достойныхъ просвѣщаетъ, вразумляетъ и, подавая имъ, яве открываетъ, яко самъ Христосъ свѣдѣтелствуетъ глаголя: «яко отъ моего пріиметъ и возвѣститъ». Ибо не Духъ воплотися, но Сынъ Слово Божіе; нижѐ Сынъ происходитъ, но Духъ устъ Божіихъ, вся созданая оживляюще, яко Богъ сый можетъ, соблюдающи о Отци съ Сыномъ же, отъ единаго Отца, яко ||**(об. 105)** отъ источника божества, Сынъ Слово и Духъ устъ его бытіе имуще, ово рожденіемъ, овъ же исхожденіемъ. Но понеже нераздѣлни Сынъ и Духъ, единосуще со Отцемъ, сего ради Духъ Сыновъ глаголемъ. Отъ Сына же Духа не глаголемъ. Якоже бо Отца отъ Сына и отъ Духа ражатися—безмѣстно и нечестиво есть рещи; сице и Духа Святого отъ Отца и отъ Сына происходити — хулно есть глаголати.

Якоже святѣйшій Фотіе, патріархъ Костентина града, иже съ блаженѣйшимъ папою Іоанномъ и съ прочыми патріархы, утвержающи седмаго вселенскаго собора, и всякую иную ересь съ недугомъ Латинскымъ вѣчному проклятію предавше, иже сице глаголетъ: «Гдѣ же Павелъ апостолъ глаголетъ, абы Духъ отъ Сына ||**(106)** исходилъ, быти убо сыновня глаголетъ, нижѐ бо чюждъ Сына Духъ? Не буди то! И тъй глаголетъ, и церковъ Божіа исповѣдуетъ и вѣстъ — исходити же отъ Сына, нижѐ его богоглаголивымъ языкомъ провозвѣстися; но нижѐ отъ благочестивыхъ нѣкый учитель предаде глаголя: «Павелъ Духа Сыну». Почто и вы не глаголете тожде? Но лукавствующе, горняя долу творите, и превращаете глаголъ проповѣдника. двѣ началѣ и вины единоначалнѣй Святѣй Троицы въводяще». И пакы: «отвращающеся сугубоначаліа и вины, глаголете, яко отъ единаго начала отъ Отца и Сына Духа Святого происходити. Се обое хулно и нечестиво есть».

Воистину слово приточно страждутъ, яко бѣжаще дыма въ огнь впадошя, ||**(об. 106)** двоначаліа бо уклоняющися, Савеліанское смѣшеніе въводятъ, ничтоже радяще о семъ, точію да волю свою поставятъ, яко да покажутъ Сына равносилна во всемъ Отцу. «Якоже бо Отецъ испущаетъ Духа, сице, глаголютъ, и Сынъ испущаетъ», не видяще премудріи, яко еже о Сынѣ показати нудятся, симъ множае Духу Святому умаленіе творятъ.

Вы же, возлюбленіи Господемъ, небеснаго званіа сопричастницы, правовѣрніи христіане, преставше отъ многопытнаго възысканіа и неподобнаго словопрѣніа, уразумѣвше отъ самаго Христа Спаса нашего о Святомъ Духу богословіа, и отъ самовидцовъ и служителей слова божественыхъ ученикъ его, и прочіихъ вкупѣ богоносныхъ отецъ, отъ вѣка восіавшыхъ || **(107)**, во всякой премудрости духовной и знаменотвореніи сими довлѣйтеся. Они же возбранишя и запретишя, ни мало, ни велико что отъ вѣры подвизати; но всякымъ благоволеніемъ и вниманіемъ, сіа повелѣваютъ намъ хранити, и облобызати отъ всеа душа, и о тыхъ прилежати и подвизатися, аще потреба будетъ, и до крови. Уклоняймыся убо и отхиляймыся отъ всякаго преизлишняго и прехитраго суесловіа, наипаче яковоже есть новоявленое Италіанъ глумленіе,—еже зѣло дерзостнѣ непостижи-

мая образованми и лестными словесы испытовати не страшатся. Мы же возлюбимъ откровенная намъ, а не взыскуймы скрытыхъ, якоже рече блаженый || (об. 107) Златоустъ. Помышляймы блаженыхъ шестокрылатыхъ естество, и страхомъ и благоговѣаніемъ, опаснѣйшими крылами, испытательное разума нашего да покрываемъ. Егда устремится или и превосходящимъ всякое созданое естество, величіемъ божества выспръ простиратися хотя; или устраемыхъ отъ Бога неислѣдованыхъ, сихъ сущыхъ ко испытанію покусится, — удержевающе не попущаймо. Двѣма же убо, яже зъ обусторонъ срѣдняго чина крылами, получивши да летаемъ, аще треба будеть. Обачеже со многымъ вниманіемъ опасно и сіе летаніе дѣйствующе. Аще бо кто не съ великымъ соблюденіемъ разсматряетъ сихъ, || (108) наипаче аще не якоже богоносніи отцы истолковашя, тогды или въ жестости братоненавидѣній Наватовѣ падеть, ли во Оригенскую пропасть въ конецъ себе вринетъ, яже по прелести ихъ и бѣсовъ спаемыхъ быти непщуютъ. Но буди намъ сугубными сими летаніи, затишными и опасными, глубину возможныхъ зрѣній, подъ наставникомъ и правителемъ, божественымъ Духомъ преплowшымъ съ опаствомъ и миромъ, сподобитися и въ пристанище божественыхъ и неразумѣемыхъ наслажденій благости достигнути, идѣже прочее непрестанно зъ Господомъ будемъ, славяще и благословяще его вкупѣ съ Отцемъ и Святымъ Духомъ, едино божество, едину силу || (об. 108) и господьство, емуже подобаетъ всяка слава, честь и поклоняніе, нынѣ и присно и въ вѣкы вѣкомъ. Аминь.

|| (109) О первенствѣ Римстемъ, и о старшенствѣ епископа ихъ.

Глаголютъ убо нѣцыи, наипачеже Латини, яко отъ блаженаго апостола Петра Римскому епископу старѣйшинство надъ всѣми вручоно.

Но всякъ съ вниманіемъ прочитаа божественаа писанія, о семъ извѣстно вѣсть: яко прежде воскресенія, такъ и по воскресеніи Господа нашего Іисуса Христа и по вознесеніи его на небеса, блаженый Іаковъ апостолъ, иже первый бѣ епископъ во Іерусалимѣ, самѣмъ Господомъ освященъ и поставленъ. И преблаженѣйшій Іоанъ Богословъ, и самъ верховный апостоломъ Петръ, и прочіи старѣйшыи присно во Іерусалимѣ пребываху. || (об. 109) Къ нимъ же во Іерусалимъ отъ церквей, рекше — отъ соборовъ вѣрныхъ, со всѣхъ сторонъ о науку и о взаконеніе вѣры прибѣгаху. Яко священыхъ Діаній Апостольскыхъ книга о семъ свѣдѣтельствуетъ [1]. «Отъ церкве твоеа во Іерусалимъ тобѣ принесутъ царіе дары», пророкъ [2] глаголеть. Прежде бо въ Антіохіи и во Александріи церкви и епископы зъ Іерусалима отъ божественыхъ апостолъ освящьшеся и составишася. О чомъ ся нижей скажетъ.

Но блаженый убо Петръ, въ колико десятъ лѣтъ по вознесеніи Господни, еже по Бозѣ житіа своего конецъ пріатъ. Христіане же множае трехъ сотъ лѣтъ по вознесеніи Господни, отвсюду утѣсняеми на вселенней, пачеже въ Заходныхъ странахъ, межи поганскымъ народомъ, такъ яко овечкы || (110) межи волками скитающися, пребываху, скорби, бѣды и гоненіа терпяще, и различными муками озлобляеми страждуще, Христа ради умираху. За-

[1] Дѣян. гл. 15. зач. 35, и гл. 16, зач. 36. [2] Псал. 67, ст. 30.

неже всѣ царіе нечестивіи и безбожьніи мучители и идолослужители бѣху.

Како бѣ мощно въ таковые врѣмена, наипачеже въ Римѣ межи поганы сущымъ, старѣйшинство надъ всѣми вручати, и отъ нихъ всѣмъ народомъ повелѣвати благословенство восприимати. Воистину о семъ нигдѣже писано обрящеши. Окромъ зъ Іерусалима, всякому народу и самимъ тѣмъ Римляномъ — благословеніа сподоблятися повелѣваеть: «благословенъ Господь отъ Сіона, живый во Іерусалимѣ» [3]. И пакы [4]: «благословитъ тя Господь отъ Сіона, и узриши благая || **(об. 110)** Іерусалима», глаголеть пророкъ. «Отъ Сіона бо изыйде законъ, и слово Господне зъ Іерусалима» [5], а не зъ Риму. «Да постыдится, рече пророкъ, и возвратятся вспакъ всѣ ненавидящеи Сіона» и прочая.

Но яко прежде речеся, ижъ множае трехъ сотъ лѣтъ по вознесеніи Господнемъ до Великаго Констентина, перваго царя христіанскаго, и перваго вселенскаго събора Никійскаго, нигдѣже въ писанію обрѣтается свѣд[ѣ]тельствуемо, абы отъ святого Петра апостола Римскому папѣ надъ всѣми старшенство вручено быти мѣло; но токмо своею парафѣею обладати повелѣно ему, съ прочими епископы заровно того сътечающе. Нижѐ бо самъ тъй верховный апостоломъ блаженѣйшій Петръ обрѣтается || **(111)** въ чемъ первенствуя, или имя свое предписуя; нижѐ паки прочымъ единомунадесяте властельскыи повелѣваа; но всѣ купно равно и единодушьне вѣры велѣніа исправляху. Яко книга Дѣаній свѣдѣтельствуетъ о сихъ глаголя: «пришедше въ Іерусалимъ, пріата быста отъ церкви и апостолъ и старецъ» [6]. И пакы глаголетъ: «събрашажеся апостоли и старцы вѣдати о словеси семъ. Многу же взысканію бывшю, въставъ Петръ рече къ нимъ» [7]. И далѣй въ томъ же: «тогда изволися апостоломъ и старцемъ со всею церковью, избравши мужа отъ нихъ, послати въ Антіохію. Яже и писашя глаголя: апостоли и старцы и братія, сущымъ въ Антіохыи, и Сиріи, и Киликіи братіи, иже отъ языкъ, о Господи радоватися» [8]. ||**(об. 111)** И далѣй въ томъ же глаголеть: «изволися намъ бывшимъ вкупѣ, избравши мужа послати къ вамъ. Послахомъ убо Іуду и Силу, и тѣхъ словомъ сказующе таяжде. Изволи бо ся Святому Духу и намъ» [9]. И пакы глаголеть: «якоже прохождаху грады, предаваше имъ хранити нравы суженые отъ апостолъ и старецъ иже въ Іерусалимѣ» [10].

Тѣмже отъ сего божественаго писанія яснѣ зрится: первое—яко зъ Іерусалима, а не зъ Риму узаконеніе вѣры всѣ обще народове въсприимаху. Второе—яко блаженѣйшый Петръ, ни чтоже вящшеи паче прочыхъ апостолъ уставляетъ или приповелѣваетъ, нижѐ имени своего предписуетъ; но яко единъ отъ нихъ равно вкупочинно исправляюще, соборне повелѣваху и подписовахуся глаголюще: ||**(112)** «апостоли и старцы и братія».

А понеже самъ тъй верховный апостоломъ, блаженѣйшый Петръ таковаго первенства и старшенства надъ прочими апостолы не уживалъ, то како истинно вмѣнится отъ Римлянъ глаголе-

[3] Псал. 134, ст. 21. [4] Псал. 127, ст. 6. [5] Исаія, гл. 2, ст. 3; Мих. гл. 4, ст. 2. [6] Дѣян. гл. 15, зач. 35, ст. 4. [7] Дѣян. гл. 15, зач. 36, ст. 6—7. [8] Дѣян. гл. 15, зач. 36, ст. 22—23. [9] Дѣян. гл. 15, зач. 36, ст. 25, 27—28. [10] Дѣян. гл. 16, зач. 37, ст. 4.

мая, сказывающе, яко отъ святого Петра власть таковая папѣ ихъ дана бысть, еже единому ему всѣмъ повелѣвати и всѣхъ судити? Сего ради нудятся Латини, подъ повелѣніе и судъ его всѣхъ загоняюще.

Симъ убо образомъ, яко нынѣ Латини усилующе любопрятся,—въсхотѣшя нѣкогда и Господни ученицы старшенства искати, еще несвершеннѣ въ то врѣмя мудрости вжделѣнія плотскаго совлекшыся, и Духа Святого благодатію еще не бѣшя облечени. ||**(об. 112)** Едини [1] просили, дабы по правици и по лѣвици Господней сѣдѣли, мняще ижь бы роскошъ свѣта сего царство Христово быти мѣло. Другые [2] пакы споръ межи себе вели, пытаючися, кто бы съ нихъ старшымъ былъ? И аще бы вѣдали о таковомъ старшенствѣ Петровѣ, не бы ся о томъ межи собою истязали. Христосъ же Спаситель всѣхъ насъ, отводя убо отъ таковаго неполезнаго старѣйшинства, пачеже плотскаго вжделѣнія, призываетъ ихъ и поучаетъ глаголя [3]: «вѣсте, ижъ мнящеися пановать надъ народы преодолѣваютъ надъ ними и которые можнѣйшые суть, уживаютъ старшенства надъ меншыми. Межи вами же не буди тако! Но который хочетъ зъ васъ болшымъ быти, да будетъ вамъ слугою. ||**(113)** И аще хощетъ быти старѣйшымъ, да будетъ всѣмъ рабъ». Отъ сихъ убо словъ самаго Христа Спаса нашего явно есть, яко желающыи старшенства и прочыхъ подъ власть повелѣнія своего покоряюще—ни чимъ разньствуютъ отъ царей мучителей свѣта сего. Тѣмже яко божественый апостоломъ верховный Петръ таковаго старшенства надъ прочыми апостолы не уживалъ, такъ и иншымъ того не вручалъ, нижѐ бо въ писаніи о семъ гдѣ обрѣтается.

Достоитъ же и о семъ въспомянути, яко преже перваго вселенскаго събора Никейскаго, еще за державы нечестивыхъ царей, бѣху три съборы:

Первый въ Антіохіи во врѣмена Авлиріана, царя Римскаго, на Павла ||**(об. 113)** Самосадскаго, епископа Божіа града, сирѣчь Антіохійскаго, иже бысть началникъ ереси: Христа бо истинаго Бога нашего проста человѣка глаголаше. Божіею же благодатію, правители церковніи, якоже пророцы прозорливіи, сподобишяся увѣдати о семъ, стекошяся въ Антіохію много ихъ числомъ. Въ нихже началнѣйшые были, именемъ: Іерусалимскій епископъ, Григорій Чюдотворецъ Неокесарійскый; епископъ Анѳинодоръ братъ его, Фирміанъ епископъ Кесаріа Кападокійскіа; Іелонъ, епископъ Тарсійскый. И первіе напоминаніемъ змовившися покушалися отъ зловѣріа отвернути Павла. Егдаже узрѣшя его неисцѣлно болящя, тогды единымъ совѣтомъ судъ изнесши, отъ іерейства того обнажишя, ||**(114)** и отъ церкви отсѣкошя. Противящуюся ему и церковную власть за неправость имѣющу, помолиже ся святый съборъ цареви Авлиріану, и еже о Павловѣ нестаточности возвѣсти ему. Царь же аще и Еллинъ бѣше, осуди противнаго единовѣрныхъ суду, отъ тѣхъ събора отсѣчену быти ему. И тако изгнанъ бысть отъ церкви. Множайшыхъ бо судъ достовѣрнѣйшій есть, нежели единаго.

Вторый съборъ бысть во Анкирѣ, гоненію на христіанъ превелику бывшю, и сущымъ по мѣстахъ христіаномъ

[1] Матѳ., гл. 20, зач. 81; Марк. гл. 10, зач. 47. [2] Лук. гл. 22, зач. 108; Матѳ. гл. 9, зач. 41. [3] Марк. гл. 10, зач. 47, ст. 42—44; Матѳ. гл. 20, зач. 81; Лук. гл. 22, зач. 108.

поневоляемымъ, либо къ Еллинскому невѣрію приложитися, или муками и различными смертми убіенымъ быти. И мнози отъ христіанъ просіали въ мученіи. || **(об. 114)** Мнози же, не могуще терпѣти мукъ, на идолослуженіе обращахуся. По семъ же егда преста гоненіе, нѣкоторые уклонившися отъ преступленіа раскаявшися, и навернувшися, покаяти хотѣли, приходяще до церковныхъ властелей. Бывшу же о семъ въпрошанію многу, еслибы ся годило единою отвергшихся Христа, пакы таковыхъ пріимати,—на которомъ съборѣ началными были: Вителій, Антіохіа Сирскіа епископь, Агриколае, Кесаріа Каппадокійскіа, и Василій Мановасійскій епископь и священомученикъ, и правила изложишя, яко подобаетъ таковымъ обращающымся принятымъ быти.

Третій съборъ святыхъ отецъ збирался въ Новой Кесаріи, яже на Понтѣ. || **(115)** Бяше же съ ними началнѣйшій Василей священомученикъ, епископъ Амасійскый, и правила о церковнемъ строеніи изложишя.

Бяше же и преже сихъ трехъ съборовъ, напервѣй въ Римѣ съборъ, въ врѣмя царя Декіа мучителя, при блаженемъ архіереи Римстемъ Корниліи. Събрашяся святыи отцы на Навата еретика, священика Римское церкви, который таковыхъ, иже въ гоненію нестерпѣвшыхъ мукъ идоломъ пожерше, и потомъ пакы каяхуся, не пріимаше въ покааніе глаголя: «аще тысящами кроть покаетеся, не пріемлетъ васъ Богъ». И сего ради съборъ тъй бысть. Изложишя святыи отцы правила, яко пріимати кающихся, нестерпѣвшихъ до конца мученіа, и исцѣляти ||**(об. 115)** покаяніемъ. Наватъ же не пріатъ того събора правилъ, и сего ради проклящя его святыи отцы.

По тыхъ тогды чотырехъ помѣстныхъ съборѣхъ, первый вселенскый святый съборъ первымъ благочестивымъ великымъ христіанскымъ царемъ Констянтиномъ събранъ бысть въ Никеи, въ триста и осмьнадесять лѣтъ по вознесеніи Господни. Како убо о таковыхъ великыхъ главнѣйшихъ вещяхъ, не мѣлъ бы вѣдати папа, естлибы, яко Латини глаголютъ, отъ верховнаго апостоломъ блаженаго Петра вручоно ему было надъ всѣми старѣйшинство? Также и богоносніи отцы на тыхъ чотырехъ преждебывшихъ соборѣхъ, аще бы вѣдали о старшенствѣ надъ собою папы Римскаго, нижѐ бы кусилися безъ его повелѣніа || **(116)** соборовати и правилъ составляти. Но яснѣ ся показуеть, яко въ врѣмена та, множае трехъ сотъ лѣтъ, еще не было слыхати о таковомъ неподобномъ старшенствѣ. Но купно всѣ единодушьнѣ пекущеся общимъ совѣтомъ согласно, сирѣчь — згодливе, якоже и божественіи апостоли, вѣры велѣніа утвержаху, содѣйствіемъ Пресвятого Духа, а не гордости мучительское властію. Нижѐ бо папою называшеся прежде перваго вселенскаго собора Римскій первопрестолникъ; но архіерей, сирѣчь архіепископъ, заровно яко и прочіи первопрестолницы великыхъ градовъ, областей—архіерее именовахуся. Егдаже благодатію человѣколюбіа своего благоволи Богъ свободити народъ христіанскый ||**(об. 116)** отъ безбожныхъ мучителей, и отъ многыхъ мукъ избавити, тогда въздвигши Великаго Константина, и отъ тмы идолскаго заблуженіа изведши, ко истиному свѣту благовѣріа настави, и святымъ крещеніемъ просвятилъ его, и перваго царя христіаномъ ревнителя и пособника благочестію сего быти сподоби.

Съй убо Великый Константинъ, пер-

вый благочестивый царь христіанский, хотяй до конца идольскую лесть разорити, и всякыя ереси, отъ супротивнаго лукаваго духа насѣяные, искоренити, яко отъ пшеницы плевелъ, отъ истиныя вѣры истребити,—первый вселенский святый соборъ въ десятое лѣто царства своего събралъ, и отъ всѣхъ странъ ||(117) въ градъ Никейскый святыхъ богоносныхъ отецъ, числомъ 318, совокупи. Въ нихже началницы того священаго полка бѣху: Селивестръ, первопрестолникъ Римскій, Александръ, Костентина града архіепископъ', Александръ, первопрестолникъ Александрійскый, Еустафій, патріархъ А[н]тіохійскый, и Макарій Іерусалимскый. Въ то время благочестивый царь Великый Константинъ, совѣщавшися съ святыми богоносными отцы, въ духовныхъ церковныхъ вещяхъ, чинъ или порядокъ съборовый составити и устроити, розумѣючи быти потребнѣйшый, паче нежели въ мірскыхъ справахъ, якоже бо душа лучши тѣла есть, сице и духовнаа паче мірскыхъ. ||(об. 117) Сего ради разсуженіемъ богоносныхъ отецъ исправляа чинъ соборовагo строительства, первосѣданіе Римскому епископу узаконяеть, яко началнѣйшаго града первопрестолнику и царства христіанскаго началнику, купноже яко тамо и верховному апостоломъ блаженому Петру житіа своего по Бозѣ конецъ раздрѣшившу. Тѣмже благочестивый царь, розсуженіе то святыхъ отецъ царскою властію печатлѣа, глаголеть: «повелѣваемъ да епископъ Римскій первѣйшый всѣхъ будеть священиковъ». А такъ явно есть, яко зъ розсуженіа святыхъ отецъ и царьское области повелѣніемъ, съпрестолникъ Римскіа церкви первосѣданіемъ почтенъ, а не отъ апостолъ. И отъ того врѣмени первое быти Римское ||(118) сѣдалище узаконися. Чого иначей жаденъ показати не може. Обачеже не того ради первый реченъ, абы паче прочыхъ святителей достойнѣшымъ быти мѣлъ или крайній чиститель, ижь бы надъ него не было, но, яко богоносніи отцы [1] глаголють, «ижъ епископь тылко перваго сѣдалища именуется».

Светителскій бо санъ единъ есть, и тъй же на всѣхъ. И не наречется овъ свершенъ святитель, овъ же несвершенъ; но всѣ равни епископи, якоже и даръ благодати Святого Духа равно истекаетъ на вся, и толико пріемлетъ кождо ихъ, елико кто самъ себе къ воспріатію достойна сътворитъ. Не отъ преименитыхъ бо и многословущыхъ градовъ, или многыхъ языкъ обдержанія, достойность ||(об. 118) къ воспріатію дарованію Духа Святого бываетъ; но отъ трудовъ и подвиговъ, богоподобнаго жительства Христова, тѣснымъ путемъ шествующихъ. На таковыхъ даръ благодати Духа Святого изливается, яко апостолъ [2] глаголеть: «подобни мнѣ бывайте, якоже и азъ Христу».

Аще бо отъ удержаніа великоименитыхъ градовъ и отъ совладѣнія многыхъ земль и народовъ възмнитъ кто достоинство быти, а не отъ благочестиваго смиренаго житіа подобіа Христова, — то како не безмѣстно и не нечестиво мнѣніе таковыхъ обрящется?! Кто бо паче безбожныхъ Агарянъ, сирѣчъ Турковъ обрѣстися можетъ?! Иже толикыми землями и мноразличными народы, и великоименитыми ||(119) пре-

[1] На полѣ: «Кареагенскаго сбора правило 39». [2] 1 Кор. гл. 11, зач. 147, ст. 1; Фил. гл. 3 (въ подл. ошиб.: 2), зач. 245 (въ подл. ошиб.: 246), ст. 17.

словущими грады обладают; еще же и самые тые мѣста святые, грѣхъ ради нашыхъ Божіимъ попущеніемъ, обдержатъ, идѣже спасеніе всему міру сдѣася. Сего ради речемъ ли ихъ святыхъ быти, и къ восприіатію дару Духа Святаго достойныхъ, иже крови человѣческыя проливающыхъ и чюжаа восхищающихъ?! Не буди то! И мучители бо, мучаще святыхъ апостолъ и прочыхъ святыхъ страстотерпецъ тѣла въ рукахъ своихъ держаху, также и самаго Христа Спаса нашего пропинатели осязаху, — сего ради не сутъ святы рукы ихъ; но отъ скверныхъ сквернѣйши, яко богоубіецъ и проклятыхъ мучителей, вѣчного мученія достойни. Тѣмже убо законъ Господень и благочестиваа вѣра христіанскаа ||(об. 119) непорочна есть; и церковное преданіе святыхъ апостолъ и вселенскыхъ соборовъ на вселеннѣй, яко солнце, сіаеть, и на мѣстѣхъ святыхъ жертва Богу всегда отъ христіанъ приноситcя. Аще и погани земнымъ царствомъ совладѣютъ, но вѣрою христіанскою единъ Царь царюющимъ Христосъ владычествуеть. Богатство же и панoване свѣта сего суетнаго яко предъ тымъ бывало, такъ и днесь болшъ межи поганы, анижли межи выбраными Божіими. Аще и по вознесеніи Христовѣ на небеса, въ триста лѣтъ и вящшей, въздвиже Богъ христіанское царство, изъ невѣріа въ вѣру царя преложи; но не толь много панованія ради свѣта сего суетнаго, яко паче укрѣпленіа ради и укорененіа ||(120) истиное вѣры христіанское. Яко самъ Спасъ свѣдѣтельствуетъ глаголя [3]: «царство мое не есть свѣта сего; аще бы свѣта сего царство мое было, слугы мои подвизалибыся, да быхъ не преданъ былъ Жидомъ». Тоже и апостолъ [4] споминаетъ: «не имамы здѣ града пребывающаго, но пріидущаго взыскуемъ», сирѣчь—царства небеснаго, въ неже и звани есмо; до которого, яко апостолъ научаетъ, «многыми скорбми [подобаетъ] входити [5], яко нужно есть царство небесное, и нужницы въсхищають è» [6].

Егдаже вѣра христіанскаа утвердися, и всякіа ереси обличени бышя, и отъ единыя истиныя вѣры, яко плевелъ отъ пшеницы истребишася,—царіе же и началницы, и мнози подъ властію сущіе, гордостію ||(об. 120) начашя превзиматися. Сего ради Богу попустившю, царствію ихъ пакы разоритися, яко да накажутся на мимотекущее непостоанное и тлѣнное не уповати; но въ смиреніи и въ терпливости пребываа, въ небесное безконечное подвизатися. Не убо сіа глаголя, царствіе укоряемъ, но глаголемъ, яко въ гобзованіи и въ роскошехъ живущеи удобь поползаются, и ради врѣменныхъ сладостей, вѣчныхъ благъ погрѣшають. Сего ради и пророкъ [7], упоминаа царей, глаголеть къ нимъ: «нынѣ, царіе, разумѣйте, и накажитеся всѣ судящеи земли. Работайте Господеви со страхомъ и радуйтеся ему съ трепетомъ. Пріимѣте карность (или напоминаніе), абы когда не прогнѣвался Господь, || (121) и погыбнете зъ дорогы правдивое». Мнози бо и нынѣ царствующе уклоняются отъ истинаго путя, и въ пропасти погыбели вѣчныхъ мукъ низпадають.

Тѣмже, не въ обдержаніи множества народовъ и великоименитыхъ градовъ святобливость и достоинство належитъ, нижè въ старшенствѣ прежде

[3] Іоан. гл. 18, зач. 59, ст. 36. [4] Евр. гл. 13, зач. 334, ст. 14. [5] Дѣян. гл. 14, зач. 35, ст. 22. [6] Матѳ. гл. 11, зач. 40, ст. 12. [7] Псал. 2, ст. 10—12.

бывшыхъ въ тыхъ градѣхъ блаженѣйшыхъ Христовыхъ апостолъ; но въ смиреномъ Христоподражателномъ жительствѣ самаго настоащего области тоа, въ всемъ прежде бывшему тамъ апостолу подобящеся [1], такъ, якоже Іоанъ владыцѣ своему Христу уподобился. Аще ли удержаніа ради областей и градовъ, въ нихже божествении ученицы Христовы раздрѣшеніа еже отъ тѣлесе ||**(об. 121)** житіа сего конецъ получишя, отъ сего възнепщуемъ святыхъ, и дару Духа Святого достойныхъ быти епископовъ.

Но понеже убо въ древнихъ врѣменехъ по апостолѣхъ святыхъ мнози епископи въ еретики претворишяся, якоже глаголютъ о Македонію еретику, бывшемъ епископѣ, сирѣчъ, патріарсѣ Цариградскомъ, иже прежде его епископъ Цареградскій еретикъ не бысть,— за сіе речемъ ли убо и сего Македонія еретика не быти?!

Такоже и въ самомъ томъ Римѣ она невоздержная жена папою бысть. Но понеже ни едина жена прежде еа папа бысть въ Римѣ, сего ради речемъ ли, ниже тъй быти женѣ папою въ Римѣ, и како сіа цѣломудрена помыслиши, или таяще и иначей претворяюще, || **(122)** како истину обрѣсти будетъ мощно? Никогдаже бо лжею истина побѣждена быти можетъ. Прочее же устраняющеися зазрѣнія, яко да не възмнитъ кто о насъ, абыхмо отъ своего умышленія съставляли,— сего ради вписахомъ здѣ епистолію Варлама Калаверскаго, еже писа къ нѣкоему Францѣшку, учителю Римскыа церкве, о началствѣ папинѣ и о прочыхъ расколѣхъ Римское церкви. Аще и вкратцѣ припоминая о сихъ всѣхъ обачеже съ вниманіемъ и разсужденіемъ прочитающему мощно есть зрозумѣти. И такъ ся въ собѣ то писаніе его маетъ:

Варлама Калаверскаго — о началствѣ папинѣ—посланіе ||**(об. 122)** къ нѣкоему Францѣшку, учителю Римское церкве.

Иже въ умѣетностяхъ досвѣтчоные, о, добрый Францѣшку, глаголютъ, яко кождый художникъ, сирѣчь маистеръ или умѣетный, толко съ таковыми можетъ препиратися и розмовляти о речахъ, водлугъ своего ремесла или умѣетности прекладаемыхъ, которые захавываютъ яже умѣетности начала, то есть, отъ которыхъ началъ на укрѣпленіе искомыхъ речей свѣдѣтельство приводится (аще ли кто сіа отъиметъ, то прожно мовити съ таковымъ),— се же и азъ въ церковныхъ смотрячи вижю: колко ихъ такожде начала пріимуючи являются, симъ убо о всемъ ||**(123)** предложеномъ, мощно въ мовенье пріити, а има же не таже исповѣдуются, не мощно никакоже. Мусимъ тогды еслиже хощемъ о искомыхъ речахъ зъ собою мовенье мѣти, таяжъ начала признавати. Ащелиже не тако, луче яко да въ молчаніи кождо пребываетъ.

Понеже ты добре творя исповѣдалъ еси уже, яко убо начала и яже отъ нихъ правѣ указаемая захавываешъ и держишъ, а въ тыхъ же началѣхъ тобѣ супротивнаа не пріимуешъ, — подобно быти възмнѣхъ братскы же и дружебнѣ, отъ тыхъ же устремляася началъ, мало тобѣ о тыхъ речахъ, въ нихже промежъ себе разньствуемъ, побесѣдовати. Молю же ся Всеблагаго Бога человѣколюбію, да просвѣтитъ ||**(об. 123)** обою умъ, и дастъ мнѣ убо истинно глаголати, тобѣ же право разсуждати

[1] 1 Кор. гл. 11, зач. 147, ст. 1.

глаголемаа. Молюжеся и твоей любви, да внегда аще въ иже отъ мене глаголемыхъ видиши что неугодно тобѣ, первѣе убо долготерпѣливнѣ прочтеши, дондеже постигнеши глаголемаго умъ, таже възведши на иже посполу признаваемая начала, и аще узриши незгожающеся и паче супротивлящеся, — обличиши. И обличеніе усердно пріимемъ. Луче бо есть отъ брата друга обличатися, нежели слышати отъ него любезнѣйшая.

Нужно же вмѣнихъ или зѣло потребно есть паки въспомянути тобѣ началъ. Суть же сіа четыри: еvангеліа, апоспольская списаніа ||**(124)**, соборная посланіа и честна апостольская Дѣаніа, и богословле откровеніе, правая апостольская правила, и божественыхъ отецъ нашыхъ, иже въ святыхъ вселенскыхъ седмихъ соборѣхъ съшедшихся. Сіа убо суть начала. Отъ сихъ же обличати другіа не отложю и обличаемъ пріиму.

Да начнемъ же се здѣ слово.

Реклъ еси убо, яко блаженому Петру владыка нашъ Христосъ церковъ вручилъ есть, и пастыря сей и общаго учителя быти повелѣ. И подобаетъ Римскому епископу, пріемнику сего сущю, всѣхъ дръжати, всѣми начальствовати, надъ всѣми имѣти власть. И все, если на што воля его есть, водлугъ многое власти, вѣры росказанье предавати, сирѣчъ уставовати. ||**(об. 124)** Противъ его же уставамъ и росказованью не годно есть отнюдъ никому ничтоже рещи; но всѣмъ немногопытно, яко Божіа гласы, оного повелѣніа пріимати.

Азъ же о семъ зѣло истину реку. Яко убо блаженый Петръ соборный пастырь и учитель всея божественыя церкви есть, но не тойжде — единъ, але равночестнѣ оному отъ дванадесятѣхъ кождо. Имать бо сице. Ключь царствіа небеснаго дати Петрови обѣщася Господь; сирѣчъ область еже вязати и розвязовати ключемъ прикладне изъявляетъ. Но убо явне показуется, яко сіа и прочимъ апостоломъ дасть [2]: «иже бо аще свяжете, рече, на земли, будетъ связано и на небесѣхъ; и еже раздрѣшите на земли, будетъ ||**(125)** раздрѣшено и на небеси». И пакы [3]: «пріимѣте Духъ Святый. И имже оставите грѣхы, оставятся, а имже удержите, удержатся». Не токмо же сіа, но и священую таинственую жертву не Петру единому, но обще всѣмъ съвершати повелѣ: «се бо, рече, творѣте въ мое въспоминаніе». Яко тежъ и посылаючи апостоловъ своихъ, Господь всѣмъ равно глаголеть [4]: «якоже посла мя Отецъ, и азъ посылаю васъ». И пакы [5]: «идѣте въ весь міръ проповѣдѣте еvангеліе всей твари». Ащелиже и къ Петрови токмо рече се, еже «паси овца моа» [6], но убо мню, яко и къ прочимъ се самое переходитъ. Якоже бо выкладъ еvангеліи тоа свѣдѣтельствуетъ: иже на единаго Петра слово то обращаетъ Господь, еже || **(об. 125)** «паси овця моа», потрикроть упевняючи, — явне симъ наказуя его вмѣсто обличеніа, заеже трикротъ отвергся и запрѣлся былъ Христа Спаса своего. Тѣмже и оскорбился, или опечалился Петръ, глагола Іисусови: «Господи, ты вся вѣси, и ты вѣси, яко люблю тя». Сего ради и въ воскресеніе Господне ангелъ женамъ у гроба глагола: «рцѣте ученикомъ, и Петрови» [7]. Сирѣчь, абы для отреченя не

[2] Матѳ., гл. 18, зач. 76, ст. 18. [3] Іоан. гл. 20, зач 65, ст. 22—23. [4] Іоан. гл. 20, зач. 65, ст. 21. [5] Марк. гл. 16, зач. 71, ст. 15. [6] Іоан. гл. 21, зач. 67, ст. 15, 16, 17. [7] Марк. гл. 16, зач. 70, ст. 7.

отчаался. «Сшедый бо, рече, и възшедый превыше всѣхъ небесъ, абы выполнилъ все. И тъй далъ есть овы апостолы, овыже пророкы, овы благовѣстникы, овыже пастыри и учители»[1]. Кождо отъ дванадесяти пастырѣ вселенней и учитель глаголется. Якоже и отъ самѣхъ тѣхъ есть явлено вещей. Что бо есть, || **(126)** яже творяше Петръ? Не и всѣ ли дѣяху се, по божественаго Духа сшествію? Кождо бо отъ нихъ, инъ ину нѣкую часть вселенныя обьемъ, прелщенныя учаше, и омраченныя просвѣщаше, церкви въздвизаше, священикы, епископы и діаконы поставляше. Когда убо кто отъ сихъ на силѣ скуденъ убѣжденъ бывъ отъ Петра сіе съвершаше? Но кождый съ нихъ туюжъ отъ владыкы Христа пріемъ область, въ которой любо части вселенныя учачи былъ, тоежь тамъ справовалъ, яже и божественый Петръ, въ тыхъ мѣстѣхъ, гдѣ благовѣствовалъ. Аще ли же и нашего благочестіа есть, еже не розности мовы смотрѣти, но тождьству речамъ внимати, то есть: если хто также яко ||**(об. 126)** и блаженѣйшый Петръ и прочіи божественіи апостоли ученицы Христови, оставивши все, Христу послѣдуючи, тѣснымъ путемъ шествуеть, крестъ на раму носяще, сирѣчь готовъ будучи распятися, за благочестіе страждуще, — не възбраняется ему благодать Божіа.

Что ти ся мнитъ, еже «пріимете силу нашедшу Святому Духу на вы и будете ми свѣдѣтели въ всей Іюдеи и Самаріи, даже и до послѣднихъ земль»[2] множественѣ всѣмъ речено? И еже «шедше въ вся языкы проповѣдѣте еvангеліе всей твари, крестяще ихъ во имя Отца и Сына и Святого Духа, и учаще ихъ блюсти вся, елика заповѣдахъ вамъ»[3]? Что убо, не сими ли глаголы всѣхъ пастыря же и учителя || **(127)** постави вселенней всей. Тѣмже нижѐ единъ отъ нихъ сего, или онаго града, или коея страны епископомъ именовася. Но всюду тую же область кождо ихъ имый, яко изъ епистоліи преблаженѣйшаго Павла, къ Римляномъ писаное, яснѣ зрится. Онъ же аще и послѣды на апостольство позванъ бысть, обачеже не взираетъ, нижѐ что складаетъ на верховнаго, но властію, отъ Бога даною, повелѣваетъ и научаетъ Римлянъ.

Пачеже чюдно, яко Латины твердятъ, глаголюще власть блаженому Петру въ Римѣ имѣти, и тамо присно пребывати. Божественый же Павелъ, ничтоже на блаженаго Петра оглядаяся, тамо учитъ и повелѣваетъ, яко о томъ извѣстнѣй || **(об. 127)** зъ епистолы его, къ Римляномъ писаное, всякому зрозумѣти мощно есть.

Тѣмже явно есть, яко кождо отъ дванадесятихъ божественыхъ ученикъ Христовыхъ, равно яко и блаженый Петръ, туюжде область всюду имѣаху. А иже по нихъ поставленые бывше отъ нихъ—не тако, но кождо ихъ особныя части и страны, инъ инаго града пастырь познавашеся, а не всюду.

Речеши же: «да како убо блаженый Петръ верховный и первопрестолный апостоломъ именуется, аще сіа тако имуть»?

Мало пожди, и сему раздрѣшеніе подамы, не отъ своихъ помыслъ, но отъ божественыхъ словесъ вѣрное принося- ще, нижѐ бо мы николиже отъ человѣческыхъ умышленій о речахъ, тайне || **(128)** намъ преданыхъ, рещи что

[1] Ефес. гл. 1, зач. 224, ст. 10—11. [2] Дѣян. гл. 1, ст. 8. [3] Матѳ., гл. 28, зач. 116, ст. 19—20.

искомыхъ начнемъ, ани тежъ отъ иншыхъ се дерзающихъ необычне и сверѣпо, стерпимъ, или слухы подложимъ къ скрытымъ ихъ суетнымъ згодамъ.

Зрю убо Петра, внегда тѣмъ бысть потреба, въ наполненіе дванадесятихъ инаго кого поставити; онаго въставша первѣе рѣчь зачати, яко священыхъ Дѣаній Апостольскыхъ книга свѣдѣтелствуетъ, глаголя [4]: «и въ дни сіа въставъ Петръ посредѣ ученикъ и рече» и прочая. Такоже и по нашествію на апостолы Святого Духа, тогоже обрѣтаемъ ученіе предначинающи: «ставъ, рече, Петръ съ единѣми на десяте, въздвиже гласъ свой, и рече имъ» [5] и прочая. И пакы, егда ||**(об. 128)** отъ Антіохіа отъ церквей послани бышя къ апостоломъ и старцемъ въ Іерусалимъ, о нѣкоихъ вещахъ въпрошаючи ихъ, и тамъ убо сего, предначиная слово, видимъ: «многу бо речъ взысканію бывшу, вставъ Петръ рече къ нимъ» и прочая, яко тамъ есть писано.

Толико убо онаго старшенство, еже прочіи дванадесяте честь сію попущаху ему, яко первѣе онѣхъ глаголати тому. Аще ли же ты архіерейская раздѣляа достоинства ово глаголеши датися Петрови, ово же прочіимъ, — покажи сіа отъ божественаго писаніа, оставивши споръ. И пріимемъ.

Азъ убо не обрѣтаю, откуду абыся мѣла значити розность межи достоинствомъ блаженаго Петра и прочыхъ божественыхъ ||**(129)** ученикъ? Ни отъ глаголъ, яже владыка Господь нашъ къ нимъ бесѣдоваше — се усматряю, нижѐ отъ справъ самѣхъ апостолъ, иже по сихъ тіи творяху. Ты же ми мнишися отъ сихъ размышляти, мнимаючи, яко единому Петру точію отъ Христа поставлену быти, а отъ Петра прочимъ апостоломъ поставитися. Сего ради и всѣхъ подъ папину гониши власть, и никомуже оноговыхъ пращаеши мрежъ убѣжати. И хиротонію всяку отметаеши, яже онъ не присужаетъ, нетверду быти мниши. О чемъ послѣди речемъ.

Нынѣже докончевающе яже многыми намъ указанная, глаголаномъ, яже убо къ церкви равночестни всѣ бѣху, священое же ихъ двоенадесятницы блаженый Петръ начальствоваше; се ||**(об. 129)** множае иныхъ имый, еже инымъ ту сущымъ, поученіа начинати, и первосѣданіа некли сподоблятися. Обещне бо якоже речеся, иже слова ученицы, пастыріе и учителіе вселенней бѣху, отъ нихже поставленіи пастыріе—епископи называхуся, и кождо ихъ отъ страны и града, въ нейже поставленъ бысть, нарицашеся. Якоже Діонисіе убо Аѳинскій, Тимоѳей же Ефескый, Титъ же Критскый и инъ инаго града пастырь отъ божественыхъ апостолъ поставися; тако и святый Климентъ, Римскій епископъ, отъ верховнаго апостоломъ поставленъ бысть, и единою Римскою святою Божіею церковью начальствовати и сію строити повелѣно бысть ему. Послѣдеже, егда промысломъ своимъ ||**(130)** Господь Богъ прида намъ царствіа, тогда, повелѣніемъ благочестивыхъ царей и богоносныхъ отецъ нашихъ усужденіемъ, первое быти Римское сѣдалище узаконоположено, зато, ижъ царствующему быти граду тому и подобаше иже по вселенней церквамъ, подъ единымъ быти началомъ. Прежде же сего, нижѐ первый, нижѐ послѣдній бѣ Римскый епископъ,

[4] Дѣян. гл. 1, ст. 15. [5] Дѣян. гл. 2, зач. 4, ст. 14.

яко не отъ иншее вины, ани отъ далшего врѣмени, кромъ съ тое причины и отъ того часу первый бысть. Первыйже не того ради наричется, жебы паче его годнѣйшего не было, яко богоносніи отцы Карѳагенскаго собора глаголють [1]: «не началникъ святителемъ, ни крайній святитель; но епископъ перваго сѣдалища наречется».

||(об. 130) Аще ли же ты се вѣдаешъ, и показати имаши, ижъ бы святый Климентъ не толко Риму единому, но всей божественей церкви отъ блаженаго Петра пастыремъ поставленъ бысть, такъ надъ тыми епископы, ихже друзіи апостоли ученицы Господни хиротонисашя, яко тежъ и надъ оными, ихже верховный въ иныхъ градѣхъ постави,—покажи то отъ предреченыхъ началъ. И пріимемъ. Ащели же ты такова показати не можешъ, тогды намъ противное тому латвѣй [2] показати. Или повинися предъ Богомъ, или престани, неправеднѣ препираася, насъ укоряти.

Рцы ми убо, кто когда или блаженаго Петра епископомъ Римскымъ именова, или Климента верховнымъ нарече? Многымъ же инымъ ||(131) поставленымъ епископомъ отъ верховнаго блаженаго Петра въ различныхъ иныхъ градѣхъ, который же законъ учитъ или повелѣваетъ, дабы межи всѣми тѣми токмо единъ Римскый Петровымъ пріемникомъ именовался и прочими всѣми началствовалъ. Аще бо заеже отъ блаженаго Петра Римскому поставлену быти, сего ради пріемникомъ его именоватися; и всѣми началствовати, — ктому што възбранитъ и Александрскому также пріемникомъ Петровымъ быти, и надъ всѣми старшенство имѣти? Якоже бо Климентъ, Римскый епископъ, такоже и Александрскый отъ верховнаго блаженаго Петра поставишася.

Речетъ ли кто: «занеже въ Римѣ блаженый Петръ еже по Бозѣ конецъ ||(об. 131) житіа получи, сего ради муситъ сего епископа вмѣсто онаго содержати»,—но понеже владыка нашъ Христосъ въ Іерусалимѣ о насъ претерпѣ смерть, сего ради Іерусалимскый епископъ всѣхъ преимѣа будетъ, якоже мѣсто предержа перваго нашего архіереа, и толико болшъ Римскаго, елико и Христосъ—Петра.

Также како не безмѣстно и не безсловесно, комуждо отъ прочихъ апостолъ ученикъ Христовыхъ, общему пастырю и учителю вселенныя сущу, подобнѣ Петру, и ни единому ихъ оставити пріемника, токмо Петру?!

Аще ли и въсхощетъ кто признавати пріемникы апостоломъ, или же отъ нихъ хиротонисаные епископы, или строящыхъ церкви, гдѣ въ которыхъ комуждо случися скончався къ Богу отъити, ||(132) како всѣмъ тымъ отъ папы хиротонисатися повелѣваеши? Или, якоже прежде рѣхъ, мниши, яко прочіи апостоли отъ святого Петра поставишася? Ащели же се не истинно,—како оныхъ пріемникомъ велиши, отъ негоже реклъ еси Петрова пріемника, поставлятися? Но яко убо и прочыхъ апостолъ пріемницы оставлени бышя, и ни единъ же въ нихъ первый, или послѣдній бѣ, но всѣ вкупочинны. Глаголемымъ убо просте негли повинѣшися; подавшимъ же достовѣрна свидѣтеля не убо имаши супротивъ рещи. Священый бо и божественый Діонисіе Ареопагытъ къ Димофилу служителю пиша сице глаголетъ: «самъ убо желаніемъ и яростію, и сло-

[1] На полѣ: «правило 39». [2] На полѣ пояснено: «удобно».

вомъ, яже по достоянію отлучай; ||**(об. 132)** тебе же—божественіи слугы, сирѣчь—діаконы, слугъ священицы, священиковъ—ерарси, рекше—епископи, епископовъ—апостоли и апостолстіи пріемницы. И аще гдѣ кто и во оныхъ прикладное погрѣшитъ, сіе отъ вкупочинныхъ святыхъ да исправится».

Съй убо священомученикъ божественный Діонисіе, пребывая съ апостолы, извѣстно вѣдый, яже врѣмени онаго апостольскые пріемникы, вкупочинны быти глаголеть, и другу отъ друга исправлятися. Ты же ли всѣми началствовати папѣ велишы, и иныхъ убо тому исправляти? Того же никтоже и дѣюща што любо, и зиждущя о вѣрѣ.

Се же есть явлено, яко послѣди убо отъ богоносныхъ отецъ и благочестивыхъ царей первый ||**(133)** бысть Римскый престолъ, отъ нихже тіи се узаконоположишя, яко о томъ вышей написася. Аще бы прежде былъ первый епископъ Римскый пастырь вселенней отъ божественаго Петра поставленъ, то не бы благочестивіи царіе Костентинъ же и Устиніанъ, яко господіе или панове сущы, вещи тоя законополагающе глаголаху сице [3]: «повелѣваемъ, да епископъ Римскый первый будетъ всѣхъ священиковъ». Еслибы отъ блаженаго Петра старшенство надъ всѣми, яко Латини глаголють, епископъ Римскый мѣлъ,—кая же потреба бѣ о семъ пакы царемъ новаго законоположенія? Възмнѣло бы ся нечествовати Петрову власть, свое законоположеніе предпочитающе; конечное же речи тоя указаніе, ||**(об. 133)**, къ нейже никтоже отъ пріемлющыхъ священная правила супротивъ рещи възможе.

Четвертаго бо святого вселенскаго собора правило двадесять осмое сице глаголеть [4]: «всюду святыхъ отецъ предѣломъ послѣдующе, и иже нынѣ прочтеное правило ста и пятидесятъ боголюбезнѣйшихъ епископовъ познавающе, таже и мы повелѣваемъ, и уставляемъ о старѣйшинствахъ святѣйшее церкви Костентина града Новаго Рима. Ибо престолу Стараго Рима, за то, што царствовати граду оному, отцы по лѣпотѣ отдашя старѣйшинства, и тоюже мыслію подвизаеми или взрушени, 150 боголюбезнѣйшые епископи, равнаа старѣйшынства отдашя Новаго Рима святѣйшему престолу, богословне ||**(134)** судивше, якоже бо Старый Римъ, тако и съй Новый царствующій Костентинъ градъ, царствомъ и сенаторствомъ почтенъ суще украсися, и равныхъ въсприемлюще старѣйшинствъ Стараго царствующаго Рима, и въ церковныхъ якоже оному величатися вещѣхъ второму по ономъ сущю». Явно убо се правило сказуетъ, отъ кого, и для чего бысть первое Римское сѣдалище, и причину повѣдаетъ, яко отъ богоносныхъ отецъ, того ради еже быти градъ царствующъ.

О старшинствахъ же сего града престола, второго святого вселенскаго собора правило третее споминая глаголеть: «Константина убо града епископу имѣти старѣйшинства почесть по Римскомъ епископѣ, за еже быти тому Новому Риму».

||**(об. 134)** Шестаго же святого вселенскаго собора правило 36 глаголеть: «поновляюще яже ста пятидесятъ святыхъ отецъ, иже въ богохранимемъ семъ и царствующемъ градѣ съшедшыхся, узаконоположенаа, повелѣваемъ такоже Константина града престолу

[3] На полѣ: «Во свитцѣ новыхъ заповѣдей, глава 22». [4] На полѣ: «Четвертаго собора правило 28».

равныхъ въспріати старѣйшинствъ Старого Рима престолу и въ церковныхъ якоже оному величатися вещахъ, второму по ономъ сущю; по немъ же—Александрскаго великаго града чтется престолъ; таже Антіохійскый, и по семъ же Іерусалимскый».

Также и благочестивѣйшаго царя Іустиніана, якоже прежде рѣхомъ отъ свитка новыхъ заповѣдей, сице глаголеть [1]: «повелѣваемъ святѣйшему Стараго Рима папѣ первому быти всѣхъ священникъ; блаженѣйшему же ||**(135)** архіепископу Констентина града Новаго Рима вторый чинъ предержати по святѣйшемъ престолѣ Стараго Рима, иныхъ же всѣхъ предпочитатися».

Достоинствомъ убо равна быти узаконишя, такъ якоже и Римскому въ церковныхъ величатися вещахъ, точію чиномъ, сирѣчь порядкомъ, второму по Римскомъ быти повелѣшя. Понеже бо на синодѣхъ собраніа царскаго невъзможно всѣхъ на единомъ мѣстцу посадити, но комуждо по чину сѣдалище подобаше устроено имѣти. Сего ради первый Римскый, яко перваго царствующаго града епископъ; по немъ же Костентинополскій, яко Новаго Рима, также царствующаго града, во всѣхъ Римскому ровный; ||**(об. 135)** по сихъ же Александрскый, и прочіи рядомъ. Не сего бо ради чиномъ втораго Костентинополскаго по Римскомъ рекошя, жебы отъ онаго хиротонисану, рекше — поставляему бывати, ниже бо съй, рекше Костантиноградскый, ниже другій который патріархъ отъ папы когда поставляшеся. Поставляемымъ же епископомъ въ кождой странѣ, митрополитомъ хиротонисаемое твердостно имѣется; митрополитомъ же отъ патріархъ поставлятися, подъ негоже кождый възвождашеся, божественіи закони уставишя.

Отъ папы же патріархомъ поставлятися жаденъ законъ не повелѣваетъ, ниже бо обычай который таковое одержалъ. Или ты пріемъ въ руцѣ священая ||**(136)** правила божественыхъ апостолъ и святыхъ вселенскыхъ седми соборовъ, и прочти сіа прилежно, и аще гдѣ обрящеши правило повелѣвающее, яко подобаетъ папѣ твердость имѣти патріаршескими хиротонисанми,—покажи се намъ. И побѣдилъ еси. Аще ли же се николиже обрѣсти имаши,—которая же неволя пріимати намъ то, яже ты отъ своего умыслу съставляешъ! Или которое слово Іерусалимскому епископу отъ папы поставлятися рече? Ниже бо братъ Божій Іаковъ отъ Петра поставленъ бысть, ниже сего пріемнику отъ Петрова пріемника поставлятися праведно бѣ. Указаніе же явное отъ предреченыхъ свыше держащихся обычаевъ, яко кождо патріархъ ||**(об. 136)** нарицашеся убо отъ своихъ епископовъ, поставляетъ же ся отъ единаго ихъ. Еже и доднесь сице бываетъ. То есть: патріархъ Цариградскій отъ митрополита Ираклійскаго, Іерусалимскый же отъ Кесарѣйскаго. Такоже и прочіи. Смиреніа бо образъ бѣ, а не гордости. Понеже бо и Господь нашъ отъ раба крещеніе пріатъ. Праведно же вмѣняемъ—и вы убо исповѣдати сіе имате. Яко понеже насъ Христосъ смири, раздрушивъ вражду. Се слово имѣти папѣ къ патріархомъ, еже имѣаше и въ врѣмя егда бѣхомъ съединени.

Аще убо тогда никогоже поставляше, ниже обычай бѣ, яко патріархомъ отъ папы поставлятися, — какоже то, еже николиже имѣсте, нынѣ же яко неотложно истязаете? ||**(137)** Ниже благо-

[1] На полѣ: «правило 22 или 31».

словено, нижѐ обычно патріархомъ отъ папы поставлятися. Аще ли же тъй не поставляетъ патріарховъ,—то како первый отъ иныхъ обрящется? Такъ якоже и божественый Петръ, емуже, яко глаголете, папа пріемникъ, собѣ равныхъ учениковъ Христовыхъ не поставляше. Азъ убо правила прочитая, се множае иныхъ папу обрѣтаю имуща, и сего ради первымъ именующася, яко царствующаго ради града первосѣданіа тому сподоблятися и первымъ братомъ именоватися и въ тайныхъ молитвахъ божественыя службы первѣе иныхъ онаго поминати. Аще же ты множае сего имаши рещи,—покажи отъ божественыхъ правилъ. И не съпротивъ речемъ.

А еже ни единъ ||(об. (137) отъ вселенскыхъ съборовъ о престолѣ Римскомъ узаконоположи таковаго, яко престолу Новаго Рима Костантинополя имѣти оправда надъ каждою епархіею, яко о томъ собора святого вселенскаго четвертаго правило девятое свѣдѣтельствуетъ: «аще кымъ епископъ обидится отъ своего митрополита, ексархомъ строеніа, или Костантина града престоломъ да судится». Но [2] нижѐ сего да не мнитъ кто, иже бы по врѣменѣхъ папа вселенскыя съборы зводити, сирѣчь—збирати мѣлъ. Не бо тъй тымъ законополагаше. Но точію яже о немъ, яко первосѣдателю царствующаго града на сынодѣхъ, церкви честь бѣ всего собора. Сирѣчь: еже Духомъ Святымъ соборнѣ всѣ богоносніи отцы усмотрѣ||(138)вше узаконополагаху, симъ его, яко первосѣдателя, почитаху. Благочестивыхъ же царей области повелѣніемъ и моленіемъ, богоносніи отцы съзываеми на синоды събирахуся, и прочихъ къ собѣ святіи отцы съзывааху, и единодушне купно всѣ изыскующе, отъ Святого животворящаго Духа просвѣщаеми, составляюще правила церквамъ божественымъ повсюду всѣмъ сущымъ предаваху и узаконополагаху. Се бо явлено есть отъ Дѣаній соборовыхъ, яко царскымъ повелѣніемъ и богоносныхъ отецъ призываніемъ съборы збирахуся. Въ справахъ перваго святого вселенскаго собора писано тако глаголя: «святый великый соборъ святой великой Божіею благодатію Александрьской церкви ||(об. 138) и сущымъ въ Егуптѣ, и Пентаполіи, и Ливіи, и иже подъ небесемъ любимымъ братіамъ, причетникомъ же и людемъ православнымъ, иже въ Никеи собралися, и святый великый соборъ совокупили епископи, о Господи радоватися! Понеже Божіей благодати, и богохранимому царю събравши насъ отъ различныхъ епархій и градовъ». Также и втораго святого вселенскаго собора, у возглашеномъ словѣ, еже къ благочестивому царю великому Θеодосію приписали изложенаа правила: «святый съборъ епископовъ, иже отъ различныхъ областій сошедшыхся въ Костентинъ градъ 150, намъ на писанію еже къ твоему благочестію» и прочая. И далѣй о томъ пишучи глаголютъ сице: «да якоже съзвавшими ||(139) насъ грамотами церковъ почьстилъ еси, тако и на соборѣ сотвореныхъ запечатлѣеши конецъ». Также и третего святого вселенскаго собора, въ надписаніи еже ко всѣмъ правовѣрнымъ сице глаголетъ: «святый вселенскый великый соборъ въ Ефесѣ събравыйся, повелѣніемъ благочестиваго царя Θеодосіа, къ всѣмъ сущимъ во областехъ всѣхъ,

[2] На полѣ: «Яко не папа изводитъ соборы, но соборы папу съ прочими заровно къ собѣ призываху».

и въ градѣхъ, епископомъ же и презвитерюмъ и дьякономъ, и всѣмъ людемъ, собравшымся намъ по благочестивому писанію, и повелѣнію благочестиваго нашего царя въ Ефестей митрополіи». Тоже и въ другомъ словѣ отъ справъ съборныхъ до царей Ѳеодосіа и Валентіана пишутъ. Четвертаго же святого вселенскаго събора въ надписанію посланіа отъ конца справы ||**(об. 139)** тако глаголетъ: «святый великый вселенскій соборъ, иже по Божіей благодати, и повелѣніемъ благочестивѣйшихъ и христолюбивыхъ царей нашыхъ собравшыхся въ Халкидонстей митрополіи».

Отъ сихъ убо яве есть, яко не папинымъ замышленіемъ, но благочестивыхъ царей повелѣніемъ и прошеніемъ собирахуся собори. О семъ и еще отъ конца справъ тогоже четвертаго святого вселенскаго собора явно есть, отъ посланіа блаженаго Льва, папы Римскаго, бывшяго началника святого събора того. Онъ же тыми словы къ царю Ѳеодосію писалъ: «Всѣ церкви нашыхъ странъ, и всѣ священицы вашу царскую кротость плачливе молятъ, яко да по приписанію Флявіана епископа, повелиши особно ||**(140)** въ Италіи съвокупити соборъ». Аще бы мѣлъ власть папа съборы збирати, то не бы съ таковою покорою царя просилъ. А [1] яко съборы святыхъ богоносныхъ отецъ купно и равно всѣмъ, яко и Римской церкви заедно, правила предаваху и узаконополагаху, — свѣдѣтелствуетъ о семъ шестаго святого вселенскаго собора правило тринадесятое, сице глаголюще: «понеже въ Римской церкви въ чину правила предатися увѣдахомъ, хотяще діакона или презвитера сподобляти хиротоніи, повелѣваютъ имъ обѣщатися, яко не ктому со своими сочетатися женами; мы же древнему послѣдующе правилу апостольскаго опасеніа, и чина яже священыхъ мужей по закону совокупленіа, и отнынѣ ||**(об. 140)** здравствовати хотящымъ, никакоже тыхъ еже къ женамъ сочетаніа раздрѣшающе, или улищающе святыхъ, еже къ другъ другу въ врѣмя прикладное совъкупленіа». Петдесятъ пятое правило тогоже святого собора глаголетъ: «увѣдахомъ убо въ Римскомъ градѣ, въ святыхъ постѣхъ святыа четырдесятницы, яко и въ суботы поститися черезъ преданыя церковныа уставы. Изволися святому собору, яко держати и въ Римской церкви непоколебимо правило [2] божественыхъ апостолъ, глаголющее: «аще кто въ недѣлю или въ суботу постится, кромъ единыа великыа, да извержется». Отъ сихъ убо правилъ есть явленно, яко соборы и Римской церкви законополагаху.

А [3] якоже едини западніи ||**(141)** церквы папою законополагатися богоносніи отцы учинишя, прочіиже иніи подъ инаго възводитися патріарха, и нелѣпо быти кому наскакати разбойнически и томителъски на престолъ, иже тому не свой. Что достоитъ прочее глаголати, толикымъ правиломъ сіа уставляющымъ. Обаче ты другая оставль, прочти перваго собора правило шестое и седмое, собора втораго правило 2, и увѣси, яже нынѣ рѣхъ. Апостольское убо правило [4] повелѣваетъ глаголя: «епископомъ коегождо языка вѣдати подобаетъ, иже въ нихъ перваго имѣти его, яко главу, и

[1] На полѣ: «соборы святыхъ отецъ и Римской церкви законополагаху». [2] На полѣ: «64».
[3] На полѣ: «надъ едиными Западными церквами папѣ власть дана, а не надъ всѣми».
[4] На полѣ: «34».

ни единоже што дѣяти излишно, кромѣ онаго волѣ[5]. Она же токмо дѣяти комуждо, елика того паракіамъ || (об. 141) прилежитъ, и иже подъ нимъ селамъ. Но нижѐ онъ, кромѣ волѣ всѣхъ, да творитъ что̀. Тако бо единомысліе будетъ, и прославится Богъ Господомъ Іисусъ Христомъ».

Тыже, елика убо о преданіяхъ Стараго Рима престолу завѣщаша богоносніи отцы—горѣ и долу предлагаеши, нечестіемъ како любо супротивящимся зазриши. А яже тыжде о равночестіи Новаго Рима престола не единою, но многажды узакониша,—ни въ чтоже вмѣняеши. И яко убо папу перваго быти иныхъ оправдаша, прилежно прочелъ еси? А якоже Новаго Рима епископу равнымъ сподоблятися оному старѣйшинствомъ, якоже и онъ, въ церковныхъ величатися вещахъ узакониша,—се волею мимо || (142) текаеши. И кая сила предъ Богомъ неправды держащася. Аще убо папа нижѐ патріаршескою хиротоніею твердость имать, нижѐ лѣпо есть тому, кромѣ всѣхъ волѣ, что ново о вѣрѣ велѣти. И нашему патріарху тыхъ же сподоблятися старѣйшинствъ, и якоже оному въ церковныхъ величатися вещѣхъ, божественыя законы повелѣваютъ. То како насъ послушати и покорятися папѣ понужаете, яже намъ подъ святѣйшыми нашыми патріархи паствитися законъ повелѣ и прочая?! И како тому покорятися повелѣваеши, не движимы ли границы законоположенія богоносныхъ отецъ хранящу, и ничтоже ли божественыхъ повелѣній единыа истинныя || (об. 142) вѣры непоколебимо съдержащему?

Но николиже буди намъ въ толикое пріити неистовство: иже быхмо мѣли улишати его тоя почести, юже богоносніи отцы тому дашя, егда быхмо его видѣли православна суща, и правиламъ святыхъ отецъ прилагающася. Ащели же божественныхъ законовъ и велѣній преступникъ есть, то что прожно вмѣняете, аще и мы съ вами не погибнемъ?! Или еретика суща и правыхъ велѣній развратника—ничтоже възбранити глаголете тако пріемника быти Петрова, и ключи царствіа небеснаго имѣти? Не спротивляемся. Буди убо пріемникъ! Но якоже немощъ здравіа, и яко буря затишья, и якоже тма || (143) свѣта, ключыже царствіа небеснаго имѣти, не иже отворяющи, но иже замыкающи, и никакоже пращающе внити всѣмъ послѣдующымъ ему!

«Немощно, глаголете, папѣ еретику быти». Что глаголеши? Человѣка мертва зрю и глаголеши: немощно есть умрѣти. Но патріарси убо мнози въ древнихъ врѣменѣхъ бышя еретицы, папа же ни единъ. Да убо глаголютъ иже о Македоніи, яко понеже прежде его епископъ Констентина града еретикъ не бысть. Сего ради речемъ ли нижѐ того еретика быти, или свойственѣйшаго потребуете указанія о семъ. Аще кто о невоздержной оной женѣ бывшой папѣ отвѣщати восхощетъ, да не возглаголеть, яко понеже прежде || (об. 143) ни едина жена бѣ папа, да убо нижѐ та, и како сіа цѣломудрна помыслиши?

А якоже въ церковъ Римскую, и вѣру Римскую, и сами вѣровати и исповѣдати глаголете, и иныхъ тако вѣровати понужаете,—подобаеть и о семъ рещи: яко разньствуетъ отъ святыхъ Отецъ нашихъ церковъ Римскую называти соборную церковью? Соборную бо церковъ именующе, составленіе разумѣется иже по всей вселенней право-

[5] На полѣ: «Послѣдніи, кромъ волѣ перваго, и первый, кромъ волѣ всѣхъ, ничтоже могутъ творити».

славныхъ христіанъ, которые неподвижно и непоколебимо яже благочестія велѣнія соблюдають. Римскую же церковъ егда рекутъ, противъ разньству другыхъ повелѣній честныхъ церквей, се глаголютъ: якоже и преблаженѣйшій возлюбленый ученикъ Спасовъ Іоанъ ||(144) Богословъ въ Откровеніи своемъ споминаеть—самаго Христа слова вписати въ книгы и послати въ Асію церквамъ повелѣваетъ: «ангелу церкви Ефеское напиши; ангелу церкви Змир[н]ское, ангелу церкве Пергамское» и прочимъ. Такоже и богоносніи отцы Карфагенскаго собора въ сто первомъ правилѣ сице глаголють: «угодно есть о распри Римской и Александрьской церкви, къ святѣйшему папѣ Инокентію писати, яко да кояждо церковъ друга къ друзѣ миръ сохранитъ по Господней заповѣди». А сего никтоже вмѣсто еже рещи соборную, церковъ Римскую когда рече. Тѣмъ же образомъ и вѣру соборную егда глаголютъ, сію разумѣю, юже всѣ православніи христіане исповѣдують, идѣже ||(об. 144) любо прилучится. Вѣру же Римскую христіанскую никтоже, нижѐ неистовъ бывъ, речетъ. Узаконоположившя же не въ Римскую вѣру или церковъ, но въ соборную или общую и вѣру и церковъ намъ вѣровати, юже вѣру и церкви соборныя исповѣданіе съхранихомъ, и до конца, Богу насъ съблюдающу, съхранимъ. И нижѐ убо намъ праведно есть въ Римскую церковъ рещи вѣровати, нижѐ вамъ сію соборную именовати. Намъ убо, яко въ соборной церкви законѣхъ пребывающимъ, и сеа цѣла и непоколебима преданіа хранящимъ, нужнѣйше въ ню вѣровати и исповѣдывати, еже вѣры велѣніа соблюдающе есмы. Вамъ же убо, иже соборныя церкви преданіе откинувшымъ ||(145) и сіа ни во чтоже положшымъ и странна нѣкая и чюжая велѣніа воведшымъ,—како будетъ правое, еже отвергостеся церкви, паки въ ту вѣровати и исповѣдовати?! Бѣдно убо се и укорству достойно! Предлагающе бо Римскую церковъ соборную наричюще, симъ яве показуетеся, яко соборныя церкви совсѣмъ отпадосте! И иже убо обще всей божественей церкви узаконоположеная отъ божественыхъ апостолъ, и святыхъ отецъ нашыхъ, — сіе вы стыдящеся, отъ совѣсти своея обличаеми, хранити исповѣдуете. Ащели же кто въпроситъ васъ глаголя: «понеже исповѣдуете законъ хранити, то почто онъ, или онъ преступаетъ законъ»? Вы же въ тымъ оправдатися немогуще, на власть абіе [1], якоже ||(об. 145) напреднѣйшій и крѣпчайшый якій градъ прибѣгаете, мало штò розно отъ мучителей творяще, иже словами немогуще повинути, мученикы дѣлати внѣ властію не лѣняхуся лютѣйшая.

Сіа убо о семъ доволна.

Подобаетъ же словомъ огласившу множайшыми показаная, сокративши конецъ приложити слову.

Первое [2] убо указахъ, яко кождо отъ божественыхъ ученикъ Христовыхъ, съборный пастырь и учитель вселенней всей, непосредственнѣ отъ владыки Христа поставленъ бысть.

Второе [3] яко блаженый Климентъ не вселенной епископъ, но особно Риму, якоже и иншый иному граду отъ верховнаго поставися, и яко нижѐ послѣдній Римскый престолъ бѣ; ||(146) но послѣди отъ святыхъ отецъ нашыхъ и благочестивыхъ царей законоположеніа первый бысть.

Третее [4]: яко и Новаго Рима пре-

[1] На полѣ пояснено: «заразъ». [2] На полѣ: «1». [3] На полѣ: «2». [4] На полѣ: «3».

столъ, равнѣ сподоблятися старѣйшинствомъ Стараго Рима престолу и якоже оному въ церковныхъ величатися вещѣхъ узакониша.

Четвертое [5]: яко нижѐ законъ, который повелѣваетъ, нижѐ обычай одержалъ сіе, и жебы патріархомъ отъ папы поставлятися, и убо нижѐ бысть.

Пятое [6]: яко не извожаше папа соборовъ, но соборы папу, и нижѐ о немъ церковъ узаконополагаху.

Шестое [7]: яко рассудися отъ богоносныхъ отецъ нашыхъ, которымъ иже по вселенней церквамъ подлежати подобаетъ папѣ, и которымъ коемуждо отъ патріархъ.

||**(об. 146)** Седмое [8]: яко не прощено есть которому отъ патріархъ, или папѣ, излишно што вѣры велѣніе предавати, кромѣ всѣхъ волѣ.

Осмое [9]: яко пребывающа убо папу во отческыхъ велѣнихъ, достоитъ воздавати ему почесть, елику отцы повелѣшя,—праведно бо. Не пребывающа же—бѣжати того подобаеть, якоже волка и тлителя, сирѣчь—сказцы церковнаго.

Девятое [10]: яко въ соборную церковъ и вѣру вѣровати подобаеть христіаномъ, а не въ частьную. Тако бо изначала узаконоположися.

Десятое [11]: яко часть отсѣчена отъ всея соборное церкви есть и умерщвлена, и святыхъ апостолъ и богоносныхъ отецъ нашыхъ отвергьшя преданіа, и въ частную церковъ и вѣру ||**(147)** вѣровати сповѣдующе. Которыми ничтоже ни какоже повредишася што отъ соборныа церкви узаконоположеныхъ преданій. Сіи убо здравствующая есть часть, имже единымъ прикладно въ соборную церковъ глаголати вѣровати.

Сіа убо азъ праведно судихъ къ твоей любви послати, всюду о истинѣ попекійся, и ничтоже по страсти рекъ. Ты же сіа пріемъ, и прочетше, аще что имаши супротивъ рещи, или всѣмъ, или нѣкоимъ, или единому ихъ, да иматъ вѣру твое слово, отъ ихже рѣхомъ началъ, и долготерпѣливно услышимъ.

Доздѣ конецъ слова Варлама Калаверскаго, еже писа къ Францышку учителю Римскыя церкви.

Аще и укратцѣ, || **(об. 147)** обачеже съ вниманіемъ прочитающему мощно бѣ, яко въ зерцало глядающуся, безъобразіе и красоту узрѣти; также и отъ сего писаніа удобъ познати, что есть еже по Бозѣ отъ истины преданое, и что паки по страсти отъ человѣческыхъ умышленій съставленое? Святіи бо мірови судять, яко апостолъ свѣдѣтелъствуеть [12]. Подъ единагоже судъ загоняти всѣхъ—се безчинно и нечестиво есть [13]. Обрѣтаетъ бо ся въ святомъ писаніи, паче же въ книзѣ священныхъ Дѣяній Апостольскыхъ, яко общимъ судомъ божественіи апостоли вѣры велѣніа узаконяюще предаваху. Сице и богоносніи отцы, апостольскымъ преданіемъ послѣдствующе, творяху. Писано бо [14]: егда ||**(148)** нѣцыи еже отъ Жидовъ вѣровавшые, научали тыхъ, иже отъ необрѣзаныхъ народовъ увѣрили, абы ся обрѣзали, водлугъ обычаю закону Моусѣева. О чомъ было спору много, дондеже сътворишя, яко Павелъ и Варнава зъ нѣкоторими иншими хо-

[5] На полѣ: «4». [6] На полѣ: «5». [7] На полѣ: «6». [8] На полѣ: «7». [9] На полѣ: «8». [10] На полѣ: «9». [11] На полѣ: «10». [12] 1 Кор. гл. 6, зач. 134. [13] Премудр., гл. 3. [14] Дѣян. гл. 15, зач. 35 и 36.

дили къ апостоломъ и старцомъ въ Ієрусалимъ, пытаючися о томъ, събралися апостоли и старцы, сирѣчь—презвитеры—въ Ієрусалимъ вѣдати о речи тъй. «И многу взысканію бывшу, въсталъ Петрь, мовилъ къ нимъ» и прочая, яко тамъ писано есть. «По умолчанію же ихъ, отвѣщеваеть Іаковъ, глаголя: мужіе братіа, послушяйте мене (и прочая). Тѣмже азъ сужю—не омерзенивать иже отъ народовъ наворочающимся || **(об. 148)** къ Богу живому; но заповѣдати имъ отгребатися отъ требъ идольскыхъ (и прочая). Тогды уподобалося апостоломъ и старцемъ со всею церковью» и прочая. Смотрѣтежь, яко и писали о томъ, глаголя: «апостоли и старцы и братіа; сущымъ въ Антіохіи, и Сиріи, и Киликіи братіи еже отъ языкъ, о Господи радоватися. Изволися намъ бывшымъ вкупѣ» и прочаа.

Явно убо есть отъ сего святого писаніа апостольскаго, яко божественый Петрь не старшенство въсхыщаеть, ниже обрѣтается глаголя «яко мнѣ подобаеть таковые речи исправляти», яко днесь Римстіи пріемницы его собѣ единымъ все привлащають, но яко писано: [1] «если иному въ собраніи сѣдящему открыется, первый да молчитъ». Тако || **(149)** и здѣ: вышей Петръ предначинаетъ слово, преимуетъ же рѣчь блаженый Іяковъ. И реченымъ отъ Іякова повинуютя всѣ, и Петръ самъ, и апостоли, и старцы. Тако любовію Христу они божествені прилежали, и вкупочинно о истинѣ и о церковномъ уближеніи попеченіе имѣаху. Ихже велѣніемъ и богоносніи отцы послѣдующе, отвсюду въ едино съвокупляющеся, вселенскымъ судомъ уставы церковныя утвержаху, единъ отъ другаго помощи требуя. Вѣдяху бо немощъ человѣческую.

Латини же аще и пріемницы суть верховнаго апостола, отъ негоже законъ имѣти хвалятся, самиже супротивляася, законъ попирають, никакоже хотяще вселенскаго собора судови исправленіа || **(об. 149)** попустити; точію сами вмѣсто учителей сѣдѣти, и искомымъ речамъ судіами хотяще быти, прочихъ же всѣхъ вмѣсто учениковъ слухающіихъ хотяху имѣти. Комуже ту отъ обоихъ подобнѣй вѣру иняти: если святому писанію божественыхъ апостолъ, и такъ множеству преподобныхъ и богоносныхъ отецъ на вселенскыхъ святыхъ соборохъ бывшыхъ; или пакы голымъ змышленымъ словомъ человѣческымъ?

Видимъ бо и самаго того верховнаго блаженѣйшаго Петра, аще и отъ послѣдняго обличаема, несъпротивляющася. О немъ же божественый апостолъ Павелъ [2], къ Галатомъ пиша, споминаетъ, сице глаголя: «Егда пришелъ Петръ въ Антіохію, обличне ему || **(150)** спротивихся, яко зазростивъ ми бысть. Первѣй бо нежели пріидошя нѣцыи отъ Іакова, онъ посполу зъ языкы, сирѣчь — съ поганы, яде. Егдаже пріидохъ [3], онъ лицемѣруя отпрятывался (рекше — отлучался), боящеся сущыхъ отъ обрѣзаніа. И облудность таковую съ нимъ показывали и прочіи Жидове, сущіи съ нимъ, такъ яко и Варнава прилѣпился лицемѣрію ихъ. Но егда видѣхъ, яко неправо ходять къ истинѣ благовѣствованіа, рекохъ предъ всѣми Петру: если ты Жидовинъ будучи попогансху а не по Жидовску живешъ, для чегоже народы поневоляешъ жидовствовати? Мы убо естествомъ Жи-

[1] 1 Кор. гл. 14, зач. 157, ст. 30. [2] Галат. гл. 2, зач. 202, ст. 11—15. [3] Слѣдуетъ «пріидоша».

дове, а не отъ языкъ грѣшницы» и прочая. Аще бо и послѣды || **(об. 150)** по възнесеніи Христовѣ божественый Павелъ на апостольство позванъ бысть, святый же Петръ, аще и верховный бѣ, обачеже и отъ послѣдняго исправляемъ, и о истинѣ обличаемъ, скромне терпитъ, и запрещаемъ молчитъ, и не точію абы ся спротивялъ словамъ Павловымъ, но и заказаное отъ него любезне принявши, писаніе всѣхъ посланій его намъ залецаетъ глаголя [4]: «Сего ради, възлюбленіи, тыхъ речей ожидающе, потщѣтеся нескверни и непорочни тому обрѣстися въ мирѣ, и Господа нашего долготерпѣніе разумѣйте быти спасеніе, яко и възлюбленый нашъ братъ Павелъ по даней ему мудрости писалъ вамъ, иже и въ всѣхъ своихъ посланіихъ, повѣдаючи въ нихъ ||**(151)** о тыхъ речахъ» и прочая.

Аще ли божественіи апостоли, и еже по нихъ богоносніи отцы, соборне всѣ единъ отъ другаго исправляхуся,—како пакы мнящійся пріемникъ блаженаго Петра, якобы царь, сирѣчь — мучитель якій, безъ вины хощетъ имѣти житіе свое? Блаженѣйшый бо тъй Петръ, аще и верховный бѣ, обачеже и отъ послѣдняго направляемъ на истину, наказаніе любезно пріемлетъ, и яко единъ отъ прочихъ двунадесятихъ смиряющеся вкупочинно о законѣ церкви божественыя, о нейже Христосъ умре и въскресе, съ ними промышляетъ. Пріемника же не тако видимъ; но съпротивна тому. Самъ любочтяся всѣхъ судити хощетъ, и еже аще уставитъ что, всѣмъ ||**(об. 151)** держати повелѣваетъ; самагоже себе отнюдъ никому судити не попущаетъ. Сего ради и глаголютъ Латини, яко Римскій костелъ николиже не блудитъ. Симъ убо образомъ аще и множае блудити въсхощетъ, всяко блуженіе то не открыто пребудетъ. Доколѣ бо въ единости святое съборное апостольское церкви Римляне пребывали; дотоля за общимъ прилежаніемъ благоутробныхъ истиныхъ пастырей, соборнымъ ихъ промышленіемъ, исправляеми суще, познаваху неможеніе свое и въ благовѣріи пребываху, за первыхъ боголюбезнѣйшыхъ блаженыхъ папъ Римскыхъ. Которые, съ святыми богоносными отцы съвокупляющеся братскы, согласне, сдѣйствіемъ всесвятого || **(152)** Духа, вѣры велѣніа утвержаху, и стадо Христово, отъ губителныхъ волковъ възмущеное, пастырски духовнымъ оружіемъ бороничи, въ ограду единыя святыа съборныа церкви собираху. Тогда убо явни были истиніи пастыріе. Также волкы и губителіе межи пастырми не могошя укрытися, яко и въ самомъ томъ преславущемъ Римѣ знайдовани были. Якоже на шестомъ святомъ соборѣ папу Римскаго, нарицаемаго Оноріа, богоносніи отцы осудишя и анаѳемѣ предашя.

Аще и нѣцыи отъ Римлянъ [5], обмовляюще то, укрыти хотяху, щитячися писаніемъ святѣйшаго папы блаженаго Агаѳона, иже предъ зачинаніемъ собора того писалъ, споминаючи, яко костелъ ||**(об. 152)** ни едиными новинами еретическими николиже растлися, рекше—сопсованъ не былъ,—тогды то не дивъ! Понеже въ то врѣмя, яко священый Агаѳонъ писалъ, точію ся на соборъ збирали, ожидающе прочихъ тамо пришествіа, ни коегоже взысканія о сихъ творяху. Прежде бо осужденіа не подобаетъ кого виновна творити. Оба-

[4] 2 Петр. гл. 3, зач. 68, ст. 14—16. [5] На полѣ: «Гербестъ, въ книжцѣ, въ року [15]86 въ Краковѣ друкованой».

чеже егда собору всему съшедшуся и взысканію бывшу, виновныя обрѣтошяся. Ктому прочее святый соборъ не терпитъ молчаніемъ ереси покрывати. Но что творитъ? Яко въ шестой справѣ того собора о семъ всемъ доволне написано есть. Первѣе имена ихъ, яко скверныхъ еретиковъ, выгладивши отъ священыхъ поминниковъ ||(153) проповѣдуютъ глаголя: «святый соборъ, иже единою отнюдъ осужденыхъ явльшыхся, и по отреченіи нашемъ, юже изверженыхъ отъ священыхъ поминниковъ, симъ анаѳемѣ предатися». Тамъ же, по имени каждого сноминающе, глаголаху: «Ѳеодора, Франтскаго еретика, анаѳема! Сергіа, еретика, анаѳема! Кѵра еретика, анаѳема! Онорія, еретика, анаѳема! Пѵра, еретика, анаѳема! И всѣхъ пособствующыхъ за еретиками, анаѳема!» Такожде и въ другомъ словѣ отъ тыхъ же справъ яко на соборъ съзывающе къ царю писали, глаголюще: «прожное новое згоды, и тоя вынайдователей, далече нѣгдѣ отъ дворовъ церковныхъ откидываемъ и анаѳемѣ справедливе предаемъ, то есть ||(об. 153) Ѳеодора, Франскаго, Сергіа же и Павла, Пѵра и Петра посполу, иже Констентина града бывшыхъ первосѣдателей, еще же и Кѵра, иже Александріею священоначалствовавшаго и съ ними Онорія, иже Риму бывшаго первостолника». А иже священый Агафонъ, будучи съ святыми отцы началникомъ того святого шестаго собора, несвершивши отъиде къ Богу, на егоже мѣсце Левъ папа взыйде, иже и собора того конецъ постиже,—съй, пишучи къ царемъ Греческымъ, съ конца справы тогоже собора споминаетъ глоголя: «также анаѳемѣ предаемъ вынайдователелей новое прелести, то есть: Ѳеодора, Франскаго епископа, Кѵра же Алекса[н]дрьскаго, Сергіа, Пѵра, Павла и Петра, ||(154) кеторіе церкви Констентина града прелстители болшъ, анижъ наставникы; не токможь, но и Онорія, иже сію апостольскую церковъ не пріалъ ученіемъ апостольскаго преданіа очищати, но скверными уставами своими осквернитися нескверной попустилъ».

Како убо не посрамятся отъ сихъ свѣдѣтельствъ самихъ блаженѣйшыхъ папъ Римскыхъ — смѣющіе глаголати, яко пріемникомъ божественаго Петра немощно погрѣшати, и правдивыхъ велѣній отпадати. Человѣцы бо суть, прочимъ подобострастни человѣкомъ!

Нижѐ бо самъ тъй верховный апостоломъ блаженѣйшый Петрь безъ претькновеніа пребысть! Первѣе бо, егда Господь ученикомъ умываше ногы, Петрь своихъ ||(об. 154) възбранялъ омыти, услыша отъ Христа: «аще, рече, не умыю тебе, не имаши части съ мною». Второе егда Христосъ глагола: «иже подобаетъ Сыну человѣческому предану быти» и прочаа, Петрь же рече ему: «милосердъ ты еси, Господи, не буди тобѣ сіа». Господь же отвѣща ему: «иди отъ мене, сатоно, соблазнь ми еси, яко не мыслиши яже сутъ Божіа, но яже человѣческаа». По сихъ третицею отвержеся и съ клятвою Христа. Обачеже горкымъ плачемъ покаявся, спасеніе получи, и достоинство свое паки наслѣдова. Сего ради на воскресеніе Христово ангелъ женамь у гроба глаголетъ: «рцѣте ученикомъ и Петрови», сирѣчь, яко да не отреченіа ради отчается. Еще же по сихъ въ колку лѣтъ по вознесеніи Христовѣ, отъ блаженаго Павла апостола обличаемъ, якоже предречеся, || (155) иже неправо ходитъ къ истинѣ благовѣствованіа.

Ащели самъ тъй верхъ апостольскій божественый Петръ, яко человѣкъ, претыкался, — како истина вмѣнятся отъ

глаголющыхъ того пріемнику безъ преткновеніа всегда пребывати?! Сего ради узаконоположися отъ божественыхъ апостолъ и богоносныхъ отецъ, вкупочинно единому отъ другыхъ исправлятися.

По отщепенію бо Латинъ отъ святое соборное апостольское церкви, если кто всхочетъ въ лѣтописи, сирѣчь въ кройнику, ихъ углянувши почести справы всѣхъ Римскихъ пріемниковъ Петровыхъ,—обачитъ въ множайшыхъ отъ нихъ многая безчинства и нестройность, ихже неудобъ писаніемъ въ такъ малые вмѣстити книжкы. Они же и трулися, ||(об. 155) и забіалися, и различныя ереси плодили, наконецъ дѣти родили! И како не соромъ будетъ глаголющимъ, яко апостольскіе намѣстники Римскаго костела не погрѣшаютъ, и истиныхъ велѣній николиже отпадаютъ?!

Еще бо святіи богоносніи отцы прежде многыхъ лѣтъ, ощущяли Латинъ сею болѣзнію высокоуміа содержимыхъ сущыхъ.

Въ царство Ѳеодосіа Малого, егда помѣстный святый соборъ бысть въ Карѳагенѣ, на немъ же бысть 217 святыхъ отецъ, отъ окрестныхъ странъ събравшыхся, тамъ же въ то врѣмя отъ папы Римскаго бѣху посланникы, стрегущеи сѣдалища его на соборѣ: Фаустинъ, епископъ отъ Мамвританіа, и Филиппъ и Аселъ, презвитера, отъ Пипена ||(156) Италійскыа страны. Которые предъ всѣми святыми Отцы на соборѣ томъ допиралися мѣстца перваго, вмѣсто папы сѣдѣти; и повелѣннаа папою собору творити росказующе, глаголюще и отъ правилъ, иже отъ папы принесошя показующе, якобы собора Никейскаго каноны, рекше — правила, присудити то папѣ мѣли, яко, рече, и Сардикѣйскаго помѣстнаго собора четвертое правило свѣдительствуетъ, иже зверженому епископу или презвитеру отъ своихъ епископъ собора, повелѣваетъ къ Римскому папѣ припадати, такъ яко, рече, и Никейскый соборъ повелѣ. И просили отцовъ на соборѣ томъ сущыхъ, да извѣстно покажутъ имъ, аще таковое правило Никейскаго ||(об. 156) собора бяше [1]. Святые же отцы ниже единъ который отъ нихъ бѣ, еже бы о семъ когда слышалъ, или въ помышленіи имѣлъ, абы папѣ Римскому всѣми росказовати повелѣно, окромъ первосѣданіе тому на соборѣхъ присужоно, яко столечнаго Римскаго града епископу. Сего ради отвѣщаху святіи отцы глаголюще: «яко не вѣмы о семъ». И совѣщавшеся всѣ глаголаху, яко достоитъ папѣ Римскому писати къ архіепископу Констентина града, и къ Александрьскому, и отъ тѣхъ яко извѣстныхъ правилъ Никейскаго собора испросивши прецисати, и намъ сіа показати. Обачеже, яко да продолженіе въ соборѣ не будетъ, или молва кая въздвигнется, сего ради изволишя отъ Римлянъ || (157) оказаное правило держати, дондеже истинные извѣстные Никейскаго собора правила преписаные отъ папы пріимутъ. Егдаже та истинная правила святого перваго вселенскаго собора иже въ Никеи бысть, къ нимъ на соборъ Карѳагенскый принесены отъ святого Кирила Александрьскаго и отъ Аттика Костентиноградскаго, архіепископовъ, которые и писали до святыхъ отецъ собору того Карѳагенскаго тыми словы [2]: «якоже писасте къ намъ, преосвященая братіе, извѣстно и вѣрно преписати господь-

[1] На полѣ: «Карѳагенскаго, правило 2». [2] На полѣ: «Карѳаген. правило 136».

скаго собора правила, яже въ Никеи Винѣйстемъ градѣ святіи отцы изволишя. И се преписахомъ, вашей любви послахомъ». Также и Костентиноградскый архиепископъ тыми словы глаголя [1]: «Иже въ Никеи || (об. 157) вселенскаго собора правила, якоже отъ Отецъ повелѣна бышя, тако истинно преписавше сіа, послахомъ къ вамъ, честная братіе, якоже писасте къ намъ». Тогда прочетши святіи отцы та правила, и не обрѣтши въ нихъ заповѣди таковое, дабы дана власть Римскому епископу всѣми справовати, и свои причетники всюду ему посылати, и черезъ нихъ выпытывати и пересуживати соборовъ епископскыхъ и презвитерскыхъ суды; но паче съпротивно тому Никейскаго събора каноны пишучи, отнюдъ заказуютъ единому въ другаго предѣлъ не преходити; но каждому свое отдѣленое строити и обладати, чисто соблюдаючи, яко слово о всемъ томъ Господу Богу въздати || (158) долженъ сый. Сего ради [2] святіи отцы собора того писали къ тогдашнему папѣ Римскому Келестину, упоминаючи, абы отъ того часу болшъ того чинити не хотѣлъ, и смроду свѣта сего зъ ухвалствомъ въ церковъ Божію не уводилъ. А еже въ Сардикіи, сирѣчъ,—въ Срѣдцѣ собора помѣстнаго, въ правилѣ третемъ, пачеже въ четвертомъ, пише: «еслибы епископъ былъ судомъ общыхъ епископовъ осужденъ, и отъ епископіи изверженъ, — онъ же крѣпяся мовилъ бы, иже не по правдѣ есть осужденъ,— таковаго Римскому повелѣваетъ разсматряти самому, или презъ посланникы свое». Тогды вина, сирѣчъ—причина, того тая есть, яко лѣтопись свѣдѣтелствуетъ, або и тогоже собора Сардійскаго || (об. 158) предмова: «Понеже двомъ братомъ сыномъ великаго Костантина царьствующымъ единому въ Западныхъ странахъ Стараго Рима, нарицаемому Константину, благовѣрну сущу; другому же брату его, тогоже имени Константину, Въсточныя страны самодержцу Цариградскому во Аріанскую ересь уклоншуся и всяко тщаніе показующу, жебы онаго святого вселенскаго первого собора иже въ Никеи, благодатію Духа Святого воставленыя заповѣди разорити, такоже и прочихъ прежде бывшыхъ помѣстныхъ соборовъ правила расказити и погубити, и многое возмущеніе и печаль христіаномъ Въсточное церкви содѣлывающе,—папа же тогды Римскій въ союзѣ любви съ прочими || (159) чотырма патріархи бѣ, яко едино тѣло, главою самимъ Христомъ Господомъ нашимъ направляеми суще, болѣзнуя о смятеніи и скорби сущей на Восточней странѣ, сказа благочестивому Западныхъ странъ самодержцу все отъ брата его на правовѣріе въстающее гоненіе. Царь же велми оскорбися и поболѣ о семъ. И написавъ, посла ко брату своему, претя и глаголя ему: «аще не престанеши тоеа брани, еже на правовѣріе воюешъ, се азъ самъ иду войною на тя». Онъ же противъ тому посла къ брату глаголя: «испытай извѣстно о вѣрѣ». Тѣмже зъ великимъ прилежаніемъ оба царѣ тые, повелѣшя собратися архиереомъ, дабы отъ нихъ изысканаа или избраная вѣра держана || (об. 159) была. И зложили мѣстце собору въ Сардикіи градѣ. Въ которомъ съвокупившеся епископовъ Въсточныхъ и Западныхъ числомъ 341, зыскиваючи и стязающеся на многѣ, всѣ съгласно запо-

[1] На полѣ: «Правило 137». [2] На полѣ: «Кареаген. правило 2, въ толкованію».

вѣдь изложивше утвердили святое сложеніе вѣры, еже въ Никеи святіи отцы выобразили, и то держати и непретвориму тому быти повелѣшя. Мудрствующыхъ же надъ то и не тако вѣрующыхъ отмещающе и проклинающе».

Сихъ ради винъ и за благоговѣнство онаго преподобнаго папы, на соборѣ томъ помѣстномъ Сардикійскомъ, святыи отцы епископомъ и презвитеромъ отъ сана изверженымъ судомъ посполитыхъ епископовъ, еслибы ся не по правдѣ которому быти видѣло, || **(160)** повелѣшя до Римскаго епископа утекатися, наипаче же въ то врѣмя въ странахъ тыхъ полунощныхъ благовѣрію крѣпящуся, у восточныхъ же смущенію и оскорбленію отъ самаго царя и отъ прочихъ властелей его дышущу. А за таковыми причинами прочіи вже папы Римскые, отъ зависти дьяволское гордостію и тщеславіемъ побѣждени бывше, въ обдержное и повинителное то повернули, и вже не въ обычай братское любви, яко другъ другу тяготу повиненъ носити [3], но мучителскою, сирѣчь — царскою, властію подъ свою моцъ всѣхъ понужаетъ, повелѣваючи посланникомъ своимъ на соборѣхъ первое мѣстце засѣдати, и не то, што есть полезнаго церкви божественой, на соборѣхъ || **(об. 160)** изысковати, окромъ што онъ уставитъ, и подасть, сіе повелѣваетъ утвержати и держати.

Сеа ради вины на соборѣ Карѳагенскомъ, ощутивши богоносніи отцы Латинъ гордостію и лакомствомъ недугующыхъ, блюденіе мѣстное потребишя, то есть, яко отъ того врѣмени нихто отъ всѣхъ пяти вселенскыхъ великыхъ престоловъ, посланникомъ будучи на соборѣхъ въ мѣсто патріарховъ мѣстца ихъ засѣдати не маетъ, развѣ самъ особою своею если на соборѣ будетъ на присвоитомъ мѣстцу собѣ сѣдѣти иматъ. Также и на изверженыхъ отъ сана епископовъ [4] и презвитеръ правило изложили, абы отъ того часу, пучинъ морскыхъ не плаваючи, до Риму въ кривдахъ не бѣгали, а тымъ || **(161)** церкви, сирѣчь— збору Христова, которая злаго въ собѣ терпѣти не обыкла, потварне не уничижали. Но еслибы которому судъ не по правдѣ мнѣлся быти, тогды ко ближнимъ епископомъ прибѣгати повелѣшя, или ко всему собору тояже области, гдѣ и свидѣтели и суперницы посполу быти могутъ. Тогды удобнѣй истина обрѣстися можетъ. Самому же о собѣ пучины морскыя плавающи, безъ суперниковъ и свѣдѣтелей, не мощно по истинѣ оправдану быти. Много бо таковыхъ показалося, ихже соборъ по истиней винѣ отъ сана изверже,—сихъ пакы папа принявши, въ санъ постави. Ибо и Апира, презвитера Сихійское церкви, || **(об. 161)** егоже соборъ истинныхъ ради винъ отъ сана изверже, сего паки папа въ презвитерство поставити повелѣ. Емуже по сихъ обличне свѣдѣтели дѣла его предъ нимъ покладали. Онъ же, видячи предъ собою свое справы, въ чювство пришедши, все то исповѣдавши на ся, на плачь и стенаніе обратился. Сего ради святые отцы собора того Карѳагенскаго, упоминаючи до Келестина, тогдашняго папы, писали тыми словы [5]: «Иже отъ насъ отлучени суть общеніа, отселя на общеніе не мозите пріимати, якоже и Никейскій соборъ повелѣ. Се бо и Апиръ пріатъ былъ тобою, противяся собору и досажденіе

[3] Галат. гл. 6, зач. 214. [4] На полѣ: «Карѳаген. прав. 28 и 125». [5] На полѣ: «Карѳаген. 138».

нанесе. По семъ же обратившися, самъ себе обличилъ, и плачемъ ||(162) и стенаніемъ скончилъ».

И много бы ся таковаго ихъ дерзопреступленіа показало отъ правилъ святыхъ отецъ, но, кроткости дѣля, опустихомъ. Се же вкратцѣ отъ правилъ въспомянухомъ, понеже и они въ писанихъ своихъ оттоляже иногда свѣдѣтелства приводятъ, аще и криво, мнящи, яко намъ не вѣдати отъ сихъ. Обачеже намъ не подобаеть сими прелщатися, но истинная преданіа съдержати, яко ся о томъ показано. Аще бо и причиною они сутъ разораніа царства Греческаго, и по неволству ихъ подъ моцъ поганыхъ Агарянъ,— намъ же, христіаномъ сущымъ, о сихъ не подобаетъ смущатися; но паче благодарити Бога и молитися о нихъ, да дасть имъ Господь ||(об. 162) отъ прелести гордыя свободившися въ разумъ истиный възникнути, и въ прежьнее благолѣпіе оболкшеся, съ нами съединитися.

Змышляютъ бо глаголюще на насъ, яко быхмо мы отщепилися отъ нихъ. Тогды се и напростьшему розсудити мощно, яко тотъ иже ся самъ единъ отъ дружины отрываетъ, отщепенцемъ именуется, соединеныхъ же и вкупѣ стоащыхъ неистинно кто именуя отщепенцами речетъ. Понеже бо престолы главнѣйшыхъ царствъ, то есть: Римскымъ, Костентинополскымъ, Александрьскымъ, Антіохійскымъ, и Ерусалимскымъ узаконоположено есть по всей вселенней духовнаго стану правитися. Якоже бо тѣло пятма чюйностьми, рекше — ||(163) чувствы правимо суще, единою главою водимо есть; тако и пятма сими престолы, яко чувствы сущими въ тѣлѣ Христовѣ, всѣ члонки отчизнъ, всякаго языка и царства по всѣхъ странахъ, епископомъ и прочимъ духовнымъ строитися узаконено бѣ; единою главою святое соборное церкви, самимъ Христомъ Господомъ нашимъ водимой и направляемой быти. Яко апостолъ глаголеть [1]: «Якоже Христосъ глава церкви, и тъй есть Спаситель тѣлу». И пакы [2]: «вы есте тѣло Христово и уди отъ части». Пять же чювствъ именуются: первое—видѣніе, второе — слышаніе, третее—обоняніе, четвертое—осягненіе, пятое—вкушеніе. Та бо пятерица въ каждомъ человѣцѣ всѣмъ тѣломъ рядить, ||(об. 163) единою главою водима и правима сущи. Еаже учителное еvангеліе пятію паръ, рекше—супругъ, воловъ называетъ. Сугуба бо душевная и тѣлесная чювства имуще спряжены. Егда же распрежется, сирѣчь—раздѣлится, душа отъ тѣла, тогды ни творити, нижѐ дѣлати штѐ кто можетъ. Сими убо пятерими чювствы всѣ дѣлаемъ и справуемъ, яко сами въсхощемъ: если плотскые дѣла, или духовные. И прилежай къ земнымъ, съй сѣетъ на тѣлѣ, и пожнетъ тлѣніе, сирѣчь—скаженіе; а духовные дѣла справующе и сѣюще, пожнетъ на дусѣ животъ вѣчный. А такъ пятый единъ отъ четырехъ чюствъ оттръгшися, правдиве отщепенцемъ именуется, ||(164) аще бы и зрѣніемъ мнѣлся быти. Глаголють бо, яко зрѣніе болше всѣхъ чювствъ есть. Но убо и зрѣніе отъ прочихъ чювствъ оттръгшееся само о собѣ състоятися не можетъ, зане мертво безъ прочихъ бываетъ. Якоже бо и члонокъ, рекше—рука, или нога, или прочій который отъ тѣла оттятый, не можетъ о собѣ стояти, яко

[1] Ефес. гл. 5, зач. 230, ст. 23. [2] 1 Кор. гл. 12 (въ подл. ошибка: 3), зач. 153, ст. 27.

мертвъ бываетъ. Тѣмже и Господь повелѣвая глаголетъ [3]: «аще око, или рука, або нога твоа соблазняетъ тя, отсѣчи отъ себе», яко и кромъ отсѣченаго которого съ члонковъ тыхъ, мощно есть прочему тѣлу внити въ царство Божіе. Единый же отсѣченый отъ тѣла, яко мертвый, како внити можетъ?

Ещеже поругаючися насмѣваютъ, и нѣкоихъ ||(об. 164) малодушныхъ и скудоумныхъ симъ соблазняютъ, яко попущеніемъ Божіимъ Грецѣя страждетъ подъ боязнію поганыхъ Агарянъ. Сего ради укоряючи глаголютъ: «и хто суть патріархы ваши? И гдѣ ихъ престолы? И для чого ихъ слухаете»? Тогды и отъ сихъ глаголъ яве есть, яко свѣта сего мудрованіемъ недугуютъ, не имѣюще въ мысляхъ своихъ уничиженіа и поруганіа, яже носили и претерпѣли апостоли Христови и прочіи святіи, и самъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ, онъ же и на проповѣди учениковъ своихъ посылая утвержаетъ, глаголя: «се азъ посылаю васъ, яко овечкы, посредѣ волковъ» [4]. «И не убойтеся, рече [5], отъ убивающыхъ тѣла». Также и въ дорогу идучи, не казалъ брати ни двоего одѣнья, ани || (165) таистрици, въ чомъ хлѣбъ носятъ. Яве есть, яко возовъ скарбныхъ, ани пищныхъ зъ собою не мѣвали. Аще бо по таковыхъ суеумныхъ человѣкъ мудрованію въсхощемъ ревновати и уподоблятися народомъ таковымъ, они же богатствомъ и всякими маетностями угобзившися, и славою свѣта сего погибающею превозносятся, и отъ сего возмнимъ ихъ благочестивыхъ быти,—тогды ни чимъ розни отъ безбожныхъ поганыхъ Агарянъ обрящемся, ихже Турками называемъ! Которые крови проливающе и чюжая въсхищающе, такъ ся збогатили и вывышили, яко ни единъ народъ, или царство на свѣтѣ семъ зровнати имъ не може. Богъ бо Вседержитель, родоначалниковъ || (об. 165) нашыхъ за преступленіе осудивши, не чюжая въсхищати научи, но съ поту лица хлѣбъ ясти повелѣ [6]; нижѐ невинныхъ казнити и крови проливати заповѣда, но и на виновныхъ помсту собѣ присвоа глаголетъ [7]: «мнѣ помста, азъ въздамъ». И самъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ научаетъ глаголя: «любѣте врагы вашя» и прочая. Якоже бо и самъ біенъ былъ, а не біаше; но и о тѣхъ, иже бишя и пропяша его, моляшеся Отцу, оставленія прося имъ: «занеже не вѣдятъ что творятъ». Сего ради и глаголетъ [8]: «царство мое не есть сего свѣта царствіе: аще бы свѣта сего царство мое было, слуги мое взрушили бышя за мною, да быхъ не преданъ былъ Іюдеомъ». И апостолъ воспоминая глаголетъ [9]: ||(166) «не имамы здѣ мѣста пребывающаго, но грядущаго взыскуемъ», сирѣчь — царства небеснаго, въ неже и звани есмо, въ которое, яко апостолъ [10] научаетъ глаголя: «многыми скорбми внити подобаетъ», а не роскошми свѣта сего. Отъ которыхъ самъ Спаситель Господь нашъ отводя насъ, глаголетъ [11]: «горе вамъ, насыщенымъ нынѣ, яко възалчете; горе смѣющимся здѣ; блажени же плачущеи. И горе егда добре рекутъ вамъ всѣ человѣцы; блажени, егда възненавидими и укоряеми будете» и прочая. Въ томъ бо розни суть

[3] Матѳ., гл. 5, зач. 13, ст. 29. [4] Матѳ., гл. 10, зач. 36, ст. 16. [5] Матѳ., гл. 10, зач. 37, ст. 28. [6] Быт. гл. 3. [7] Римл., гл. 12, зач. 110, ст. 19. [8] Іоан. гл. 18, зач. 59, ст. 36. [9] Евр. гл. 13, зач. 334, ст. 14. [10] Дѣян. гл. 14, зач. 35, ст. 22. [11] Лук. гл. 6, зач. 25, ст. 25—26; зач. 24, ст. 22.

избранніи Божіи отъ роскошниковъ свѣта сего, яко самъ Господь воспоминаетъ [1]: «свѣтъ, рече, радуется, а они скорбни суть; свѣтъ смѣется, сіиже плачютъ» и прочая. Яко писано есть: «въ мірѣ || **(об. 166)** скорбни будете, но о мнѣ възрадуетеся, и радости вашея никтоже отъиметъ отъ васъ».

На таковыхъ тогды христіаномъ достоитъ сматряти и съ нихъ прикладъ брати, а не богатствомъ и роскошами свѣта сего прелщатися. Якоже и пророкъ [2] обличаетъ, и самъ Господь спослушествуетъ глаголя [3]: «обаче горе вамъ, богатымъ, яко отстоите утѣшеніа вашего» и прочая. Тѣмже и апостолъ [4] научаетъ насъ глаголя: «остерегайтеся не тако ходящыхъ, якоже зъ насъ образъ имате». Сего ради святѣйшые вселенскіе патріархи и прочіи благочестивіи христіане, промышленіемъ и помощію Божіею укрѣпляеми, живуще средѣ погановъ, яко овечкы межи волкы, ничтоже повређаются; но всѣмъ право||**(167)**вѣрнымъ повсюду на вселенней пребывающимъ образомъ и свѣтилниками вѣрѣ бываютъ: яко и въ послѣдней нищетѣ и въ поруганію суще, вѣры не измѣняютъ, подражающе въ всемъ началника и съвершителя вѣрѣ самаго Христа Спаса истинаго Бога нашего. И многые отъ нихъ мученическы кровію вѣнчаются, но всяко не соблазняются. Аще бо и тлѣннаго сего царствіа отпадошя, симъ паче лучшаго небеснаго наслѣдницы быти сподобишяся, по писаному [5]: «блажени бо, рече, изгнани правды ради, яко тѣхъ есть царство небесное». Егоже буди получити всѣмъ намъ о Христѣ Іисусѣ Господѣ нашемъ. Аминь.

|| **(об. 167)** СКАЗАНІЕ ВЪКРАТЦѢ ОТЪ ЛѢТОПИСЦА, СИРѢЧЬ—ОТЪ КРОЙНИКЫ, О ЛАТЫНѢХЪ, КАКО ОТСТУПИША ОТЪ ПРАВОСЛАВНЫХЪ ПАТРІАРХЪ, И ИЗВЕРЖЕНИ БЫШЯ ОТЪ ПЕРВЕНСТВА СВОЕГО И ОТЪ КНИГЪ ПОМИННЫХЪ, И О ИКОНОБОРНЫХЪ ЦАРЕХЪ ВЪ КОНСТАНТИНѢ ГРАДѢ ЦАРСТВОВАВШЫХЪ ЕРЕТИЦѢХЪ.

Въ царствующемъ Константинѣ градѣ, Льву Саврянину по Божію попущенію скиптра царьскыя удержавшу, иконоборства ересь начать являтися, смѣлость имѣюще. Оному же злѣ животъ || **(168)** скончавшу, и по немъ сынъ его Константинъ Копронимъ началству ереси пріатникъ бысть. Копронимъ же прозванъ бысть, сирѣчь—Гноеименитъ, заеже егда крещаемъ бѣ, тогда въ купели посмрадися, прообразуя злосмрадное житіе свое. И оному скверне скончавшуся, и по семъ сынъ его Левъ, иже отъ Хозары въ царство поставляется.

И сему скончавшуся, и по немъ жена его царица Ирина, и сынъ его Константинъ царствію наслѣдницы бышя. Сіи же, Тарасіемъ патріархомъ Цариградскымъ наставляеми суще, седмый соборъ собрашя въ лѣто отъ Адама 6305,— а отъ воплощеніа Господня 805, въ Никіи Винейстемъ градѣ, 367— священыхъ мужей множествомъ || **(об. 168)** расп[р]остраняемо, чиноначалниковъ же и первостоятелей священаго тѣхъ и великаго полка предлагая: Тарасіа иже въ архіереехъ Божіихъ преименитаго, и Петра, благоговѣйнѣйшаго презвитера Римскыя церкви, и Петра, инаго презвитера, игумена обители святого Савы; иже апостольского

[1] Іоан. гл. 16, зач. 51, ст. 20. [2] Исаія, гл. 65. [3] Лук. гл. 6, зач. 25, ст. 24. [4] Филип. пис. гл. 3 (въ подлин. ошибка: 2), зач. 245, ст. 17. [5] Матѳ., гл. 5, зач. 10, ст. 10.

Римскыя церкви папы сѣдалища держаху мѣсто, папѣ Андріану тогда архіерейское украшающе достоинство; вкупѣже симъ Ивана и Ѳому, мужей иноческымъ житіемъ преименитыхъ и ерейскою честію облистающихъ, и Восточныя всякыя области апостольскыхъ и великыхъ престолъ вмѣсто хранителей архіерейску правду имѣющыхъ.

Тогда царь Констентинъ, сынъ Львовъ, ||**(169)** съ матеріею своею Ириною, и съ святыми богоносными отцы, на седмомъ соборѣ еретикы иконоборныя низложиша и искорениша. И церковъ пакы иконы пріать, и своимъ украшеніемъ украсися.

И по Константинѣ и Иринѣ, Никифоръ Геникъ царствіе пріемлетъ. Семуже скончавшуся, по немъ сынъ его Ставрикіе, потомъ Михаилъ Рагкавей, зять Никифоровъ. Сіиже всѣ отъ седмаго собора святыя иконы почитаху. И по семъ бысть Левъ Арменинъ, иже у Михайлова сына Никиты дѣтородныя уды отрѣза, и въ иноческый образъ постриже его и нареченъ бысть Игнатій, иже послѣди бысть патріархъ Царяграда. По малѣ же врѣмени, ||**(об. 169)** сьй звѣроименитый Левъ Арменинъ бысть иконоборецъ лютъ зѣло. И се второе иконоборство попущеніемъ Божіимъ, грѣхъ ради нашихъ, въздвижеся. И пакы безъ украшеніа Божіа церкви являшеся. По Лвѣ же Арменинѣ, бысть царь Михаилъ Травлый, иже отъ Амморіа, и не почиташе святыхъ иконъ. Но аще и не почиташе, но заточенныя святыхъ ради иконъ повелѣ съ темницъ свобожати; непокаряющихъжеся его ересемъ повелѣваше изъ града изгоняти, а не мучити, ни заточати. И по немъ царство пріатъ сынъ его Ѳеофилъ, неистовство же и гнѣвъ на иконы имѣяше паче прочихъ. И непокаряющихся ему многыхъ святыхъ различнымъ мукамъ и смерти ||**(170)** предаде.

Седмый же соборъ бысть въ царство предреченыхъ Константина и матере его Ирины, въ дни священства Андрѣана, папы Римскаго, и Тарасіа, патріарха Цареградскаго.

По Андрѣанѣ же, папѣ Римстемъ, бысть въ Римѣ Левъ папа. Сему Лву папѣ завидѣшя сродницы бывшаго Андрѣана папы, и изгнашя его отъ престола, и града Рима. И много печаленъ бысть папа Левъ, оставъ престола и не обрѣташе ни откуду помощи. Посла въ Царьградъ къ цару Констентину и къ матери его Иринѣ, прося помощи, и не обрѣте. И сего ради нѣкоихъ совѣтомъ, рекше—порадою, пріиде къ Фряжскому князю Карулу. Фрязове же наричютъ ||**(об. 170)** своихъ князей ригы. Князь же Карулъ даде папѣ Льву руку помощи велику, и паки устрои его въ Римѣ на престолѣ папежскомъ, и всѣхъ подъ руцѣ его покори. Папа же Левъ съвѣщася съ святители и съ князи Римскими, да поставятъ собѣ въ Римѣ царя благочестива, глаголюще: «яко да пакы царство отъ Рима начнется. Гречестіи бо, рече, цари всегда отъ ереси въ ересь уклоняются, да не и мы сихъ ради злѣ постраждемъ». Овоже и Карулу въздая благодать, зане помощникъ ему бысть и побѣдитель на врагы. И призываетъ Карула, и Гречеcкымъ закономъ вѣнчаетъ его и царемъ поставляетъ [6]. Но примѣсивъ законы Еврейскіа къ Гре[че]скымъ, не вѣмъ которымъ ||**(171)** помысломъ, отъ главы даже до ногу елеомъ сего помазалъ. Тако убо первый съузъ, или связокъ градовомъ раздрася, и брани и которы [7] въздвизахуся, и межи матери, сирѣчь столеч-

[6] На полѣ: «Начало разорванья Римлянъ зъ Греки». [7] На полѣ пояснено: «шарпанины».

ными грады, вхожаше мечь, раздѣляюще и сѣкуще съ лютымъ гнѣвомъ и яростію оружною человѣкы, младыа и старыя. Новый Римъ Косте[нти]новъ градъ отъ ветхаго и древняго Рима и многословущаго въ раздѣленіе и ненависть облачахуся межи собою.

Аще бо Карулъ отъ отца и дѣда христіанинъ нарицашеся, и чтяше Христовъ законъ, и соблюдаше благочестіе, и многу честь святымъ Божіимъ церквамъ воздаяше, и чествоваше архіерейскій и священическый чинъ; но пріидошя съ нимъ священицы и учителіе, || **(об. 171)** имущіе въ собѣ ересь, тайно и помалѣ начашя развращати люди Божіа, и учити тайно своимъ ересемъ. Потомъ же и яве ученіе ихъ являшеся, яко отъ царя Карула любими и помагаеми, и тако начашя глаголати, яко отъ Отца и Сына исходитъ Духъ Святый въ едино начало; и опрѣсноки служити, и ины многыа ереси умышляюще. Папа же Левъ видѣ погибающи люди Господни, понеже въ сладость пріимаху ученіа Каруловыхъ учителей, и не имѣяше же у себе въ Римѣ премудрыхъ учителей, ежебы могли отгнати такое злое ученіе еретическое, въсхотѣ послати въ Царь-градъ, мудрыхъ ради, и убоася. Понеже тогда царствующу въ Цариградѣ Ѳеофилу Иконоборцу люту. И тако || **(172)** посылаетъ въ Іерусалимъ къ патріарху Ѳомѣ, моляще его, абы послалъ къ нему премудрыхъ мужей, могущыхъ обличити и прогнати таковую ересь отъ Римскаго града. Патріархъ же Ѳома избра Михаила, протосиггела великоя церкви, съ ученики его Ѳеодоромъ и Ѳеофаномъ самобратными, и Іовомъ, и посла ихъ въ Римъ къ папѣ Льву. Они же грядуще изволишя ити въ Константинъ градъ, и обличити царя Ѳеофила иконоборца и укрѣпити люди Божіа о честныхъ иконахъ. Царь же Ѳеофилъ повелѣ яти ихъ и мучити. Святый же Михаилъ протосиггелъ въ тѣхъ мукахъ предаде святую свою душю Господеви. Такоже и ученикъ его Іовъ. ||**(об. 172)** Ѳеодору же и Ѳеофану, по многыхъ мукахъ, лица сожже таковымъ образомъ: сътворивъ желѣзную дъску и начерта на ней зваяніемъ писмена, и розжегши напечата лица ихъ, на нихъ же начертаны бышя стихи таковыя: «всякому желающему притекати къ граду сему, сирѣчь Іерусалиму, идѣже пречистѣи сташя Божіа Слова нозѣ, на востаніе вселеныа, явишася честному мѣсту сему сосуди лукавіи, злобѣсныя прелести». Сихъ ради писменъ, еже на лицахъ своихъ блаженій Ѳеодоръ и Ѳеофанъ напечатаны имѣаху, и во святцохъ межи прочими мученикы нарицаются начертаными. Но убо таковыя ради вины, святый Михаилъ, протосиггелъ святыа великіа ||**(173)** Іерусалимскыа церкви, съ ученикы своими, ни единъ ихъ въ Римъ не пріиде. Папа же Римскій Левъ, видя люди Божіа погыбающи отъ преждереченыхъ Каруловыхъ еретиковъ, недоумѣвашеся и скорбяше. И сего ради написа на дскахъ исповѣданіе православныя вѣры, еже есть: «Вѣрую въ единаго Бога» и постави на стѣнѣ въ церкви, да входящіи глаголють, исповѣдующе Сына отъ Отца рожденa, и Святого Духа отъ Отца исходяща. Сіе сътвори на укрѣпленіе вѣрныхъ и на обличеніе оныхъ еретиковъ Каруловыхъ.

По преставленію же папы Льва, бысть папа въ Римѣ Венедиктъ. Сѣй Латынянъ убо родомъ и умѣтель обоимъ книгамъ, Латинскымъ и Греческымъ. И видѣ ||**(об. 173)** такоже люди Божіа развращаемы отъ еретиковъ, и тако обѣма языкы, Греческимъ и Латинскымъ, написа исповѣданіе православныя вѣры, и повелѣ всѣмъ христіанамъ глаголати,

Грекомъ же и Латиномъ, на обличеніе прождереченыхъ еретиковъ, и прелести ихъ не послушати. По семъ же и посланіе написавъ, посла къ четыремъ патріархомъ Цареградскому, и Александрьскому, и Антіохійскому, Іерусалимскому, яко, по скончаніи его, не пріимати папъ Римскыхъ въ воспоминаніе въ церкви, дондеже исповѣдять писаніемъ, како вѣрують. Понеже вкоренися, рече, въ Римѣ злая ересь, и погыбають мнози, раболѣпно почитающе Святого Духа, еже отъ Отца и отъ Сына исходити ||(174) исповѣдують, и опрѣсноки служити, и иная сѣюще злая еретичества. Обычай же древній и взаконеніе имѣаху, вся пять престоловъ въ союзѣ и любви пребывающе, яко пять чювствъ въ единомъ тѣлѣ. Егда кто на престолъ папежства возводимъ бываше, отъ четырехъ патріархъ благословеніе пріимаше, и въ священныя помин[и]кы церковныя имя его вписоваху. Въ божественыхъ бо литоргіяхъ, прежде всѣхъ иныхъ патріархъ, въ молитвахъ папу въспоминаху. Такоже и на патріаршество възводящіися, отъ папы и прочихъ патріархъ благословеніе пріимаше. Внегда же ересь та, еже и отъ Сына исхожденіе Святому Духу умышляху, откриватися въ Римѣ ||(об. 174) почала, сего ради отъ того часу по блаженемъ томъ вышепомянутомъ Венедиктѣ папѣ узаконися, не иначей имя папы Римскаго во священыа поминники пріимати, ажъ первѣй рукою своею исповѣданіе православныя вѣры написавши съ клятвою, ижъ истинно такъ держитъ, къ четыремъ патріархомъ пришлетъ.

По Венедиктѣ же бѣху папы въ Римѣ: 1—Андріанъ, 2—Леонъ, 3—Стефанъ, 4—Пасхаль, 5—Евгеній; 6—Валентинъ, 7—Григорій, 8—Сергѣй, 9—Леонъ, 10—Иванъ, Ангелскій родъ, 11—Венедиктъ, 12—Никола, 13—Андреанъ, 14—Иванъ, 15—Мартинъ, 16—Андрѣанъ, 17—Стефанъ. Сіи всѣ православни быша и единомысленни четыремъ ||(175) патріархомъ: Цареградскому, Александрьскому, Антіохійскому и Ерусалимскому.

Въ лѣта же [1] Лва царя Премудраго, сына Василіева Македонянина, бысть папа въ Римѣ Формосъ проклятый, имый въ собѣ ересь съкровенну онѣхъ Каруловыхъ еретикъ. Благочестивіи же людіе нарекоша его папою, не вѣдуще въ немъ ереси. Онъ же, по обычаю прежде бывшихъ папъ, написа рукою своею истинно исповѣданіе православныя вѣры лестію, и посла къ четыремъ патріархомъ. Егдаже пріать престолъ, нача учити ересемъ люди Божія. И тако Латини всѣ удобь пріаша злое ученіе то, и отъ царствіа Греческаго и отъ чотырехъ патріархъ отлучишася. ||(об. 175) По первомъ же ересиначалнику, преречонымъ Формосѣ: 2—бысть папа въ Римѣ Внифантій, 3—Стефанъ, 4—Романъ, 5—Θеодоръ, 6—Иванъ, 7—Венедиктъ, 8—Леонъ, 9—Христофоръ. Сіи всѣ единомысленникы бяху Формосу.

Бывшу же [2] Сергію патріарху въ Цариградѣ, въ лѣто 6552, сьй, по совѣту тріехъ патріархъ, истеза папу Римскаго Христофора, иже бысть осмый по Формосѣ, въ лѣта Констентиноградскаго царя Василіа Болгарогубителя. Христофоръ же исповѣда и явѣ глаголя, яко Пресвятый Духъ отъ Отца и Сына исхожденіе иматъ. И сего ради Сергіемъ патріархомъ Царяграда и прочими патріархи отъ книгъ поминныхъ, идѣже писаны суть патріарси, извер-

[1] На полѣ: «о Формосѣ». [2] На полѣ: «О, проклятіи Латины»!

женъ || (176) бысть и проклятіе наслѣдова. По семъ же Христофорѣ развращеномъ исповѣдницѣ, написаша явѣ Латини въ Римстѣй церкви, яко и отъ Сына Духъ Святый исходитъ.

Вѣдомо [1] же буди, яко отъ шестого святого вселенскаго собора, до царства Константина царя Манамаха, обличаеми бяху помалу Римляне отъ тогдашнихъ святыхъ отецъ и патріа[р]хъ о ересѣхъ, еже отчасти имѣяху тогда. Прежде о опрѣсноцѣхъ. Потомъ же явлено бысть, яко хулятъ на Духъ Святый. Сего ради отсѣкошя до конца помяновеніе папино, и всѣхъ отринушя и отвергошя ихъ, и конечнымъ проклятіемъ проклятія ихъ.

По многыхъ же папахъ, бысть папа великаго престола Римскаго Петръ Гугнивый. ||(об. 176) Съй беззаконникъ отвергъ вѣру христіанскую, и всю Италію возмути, и многыя ереси злыа насѣя въ всѣхъ Римскихъ странахъ. И попомъ повелѣ комуждо седмъ женъ держати, а наложницъ елико хощетъ. И аргономъ и мусикіамъ въ церкви быти повелѣ, и брады и лона пострижати, и попу и діакону и всякому человѣку мужску полу и женску, и гипсы и волкы ясти. И ина многа неподобная беззаконный съй устави, съ единомысльникы своими Римляны. И сихъ ради отвержени и прокляти.

Вретанійскый тежъ островъ [2] великъ зѣло, иже пріашя крещеніе при велицѣмъ цари Констентинѣ. И бышя благочестиви, и Грекомъ ||(177) единомыслени. Книгъ же по своемъ языку неимуще, но Латинскымъ языкомъ держаху книгы. Бяху же всегда врази Римляномъ. Папа же, змовившися зъ Римляны своими, и сотвориста со Вретаніаны миръ и любовъ, и многыми клятвами утвердиста ихъ, еже всегда миръ и любовъ имѣти, и на съпротивныя подвизатися заедино, и постановеный миръ и любовъ хранити крѣпко. Папа же обѣщася поставити имъ царя въ Вретаніи. Они же, царьскаго ради имени, ради бышя, и единосовѣтни папѣ и всѣмъ Римляномъ. И понеже книги Латинскымъ языкомъ имѣти Вретаніаномъ, удобь превратити ихъ папа въ Римскый свой законъ, и князя ||(об. 177) ихъ Вретанскаго постави имъ царя, и написа законъ, да отъ Латинъ поставляется папа въ Римѣ; а въ Вретаніи поставляется царь Оталаманъ, въ мѣсто Констентиноградскаго Греческаго царя. Также и по градомъ болшимъ Римскыхъ странъ, вмѣсто четырехъ патріархъ Цареградскаго, Александрьскаго, Антіохійскаго, Іерусалимскаго, постави своя четыри патріархы, иже нарицаются гординалы. И симъ удобь невѣдущихъ прелщаютъ, иногда и съ клятвами глаголюще, яко патріархове соизволишя, или на исхожденіе Святого Духа и отъ Сына исповѣдующе; или Жидовскыи опрѣсноки безкровную жертву приносити; или яко въ нинѣшніе врѣмена свята || 178) премѣнили, и прочіи отщепенства свои ствержаючи, обыкошя сихъ папиныхъ змышленыхъ патріархъ нарицати, вмѣсто истиныхъ патріарховъ споминающе глаголютъ, яко соизволишя. И таковымъ коварствомъ нѣкоихъ невѣдущихъ уловляютъ. Тѣмже съвершеннѣ удалишася благочестивыя христіанскія вѣры, и закона Греческаго, и своя законы составишя по своему обычаю, и ратницы

[1] На полѣ: «Михаила Сиггела, патриарха Царяграда». [2] На полѣ: «О Вретаніи и о князи Алманытскомъ».

и враждотворни бышя Грекомъ, и въ гордости своей и въ отступленіи проклятіе наслѣдовашя.

Вы же, възлюбленіи Господомъ правовѣрніи христіане, истиныа матере святое Въсточныя церкви сынове! святою вашею вѣрою назидающе себе, хранѣтеся, ||**(об. 178)** да не лестію прелщеныхъ человѣкъ сведени бывше, отпадете своего утверженіа. Но тверди и непоступни пребывайте на основаніи пророкъ и апостолъ, самому сущю краеуголному каменю Господу нашему Іисусу Христу. И толикъ убо о семъ облакъ свѣд[ѣ]телей, облежащыхъ ны, имѣюще святыхъ и богоносныхъ отецъ, седмъ кроть собравшыхся на вселенскыхъ солнечнозрачныхъ соборѣхъ, истиную вѣру утвердившыхъ, и запечатлѣвшыхъ, никакоже преступати смѣюще, якоже писано: «не прелагай предѣлъ вѣчныхъ, яже положишя отцы твои» [3].

Аще бы велеумный Оригенъ, сынъ нарочита и благочестива мужа Леонида, послѣдовалъ богоносныхъ отецъ ученію, не бы въ таковый ровъ погибелныа ||**(179)** ереси впалъ. Иже бо прежде потоки ученіа источи, послѣдиже на свое велемудріе уповая, истины погрѣши, яко хулныя смертоносныя на Христа Господа нашего глаголы изрече. Сего ради Божіа помощи обнаженъ бысть, въ дно адово низведеся, отъ идоложрецъ ятъ бысть, и нестерпѣвши мукъ верже ливанъ на жертвище и пожрѣтъ бѣсомъ. Также Аріе и Несторіе и ини мнози еретицы, аще бы послѣдовали богоносныхъ отецъ ученію, не бы въ пагубныя ереси впадли. Но понеже на свое мудрованіе уповающе, богоносныхъ отецъ ученіа недержащеся, тѣмже въ глубину пропасти низринушася и въ конецъ погибошя.

Мы же убо Божіею помощію ||**(об. 179)** укрѣпляеми, всею силою держѣмся истинаго божественаго закону Христова, отъ Сіона исходящаго, и слова Господня зъ Іерусалима божествеными пророкы оповѣданаго, и преблажеными праведными апостолы намъ поданаго, и богоносными святыми отцы седмъ кроть собранными соблюдаемаго, утверженаго и запечатлѣннаго. Якоже бо и въ самыхъ тыхъ Римскыхъ писаніахъ въ древнихъ учителей ихъ, обрѣтается свѣдѣтелствуемо, въ листѣ собору Констентинопольскаго тыми словы [4]: «Ѳеодоритъ пише матере всѣхъ церквей церкви Іерусалимское: чеснаго, възлюбленаго Богомъ Кирила быти архіепископа постановенаго вамъ быти ознаймуемъ». Таkожде и Никифоръ глаголеть: ||**(180)** «яко здавна, такъ и нынѣ, церковъ Іерусалимская жереломъ, сирѣчь—источникомъ, науки христіанское и матерью всѣхъ церквей» [5]. И Евсегеній также о томъ свѣтчитъ. Климентъ, ученикъ апостольскій, иже первый бѣ епископъ Риму, верховнымъ блаженымъ Петромъ апостоломъ поставленъ, пише къ блаженому Іакову въ листѣ своемъ глаголя: «Климентій Іакову брату Господню, и архіепископу епископовъ, справующему въ Жидовствѣ святую церковъ христіанскую въ Іерусалимѣ, и не точію въ Іерусалимѣ, но и всѣ церкви, иже по всюду смотрѣніемъ Божіимъ основаны и утвержены суть». Также и въ четвертыхъ своихъ книгахъ [6] пишетъ, абы жаднаго учителя не пріймовали онъ, жебы въ Іерусали-

[3] Притч. гл. 22, ст. 28. [4] На полѣ: «Въ Исторіи Церковной, книга 5, гл. 9». [5] На полѣ: «Въ Исторіи Церковной, въ книгахъ 16, глава 34». [6] На полѣ: «Рекогницыонумъ называемые».

мѣ досвѣтчонымъ ||(об. 180) не былъ и свѣдѣтелства оттуду не имѣлъ, иже вѣренъ и достоинъ есть учителемъ ку проповѣди науки Христовы быти. Такоже и святый Августынъ против Жидомъ пиша глаголеть: «отъ мѣста, идѣже Христосъ распятъ бысть и законъ и слово Господне изыйде». И далѣй о томъ.

Тѣмже и мы съ пророки [1] исповѣдующе, пачеже съ блаженымъ Товиѳомъ старцемъ [2], утѣшающеся глаголемъ: азъ же и душа моя въ немъ възвеселимся. Благословите Господа всѣ избранніи его, творяще день веселіа, исповѣдайтеся ему, Іерусалиме, граде Божій, наказа тя Господь въ дѣлѣхъ рукъ твоихъ. Исповѣдайся Господу Богу въ благыхъ твоихъ, и благослови Бога вѣкомъ, да созиждетъ въ тебѣ пакы жилище свое, и приведетъ ||(181) къ тобѣ всѣхъ плѣнныхъ, и радуешися по вся вѣки вѣкомъ, свѣтомъ пресвѣтлымъ процвитѣши, и всѣ концы земстіи поклонятся тобѣ. Языцы же издалеча къ тобѣ пріидутъ, и дары носяще поклонятся въ тобѣ Господу Богу. И землю твою въ святыню вмѣнять, имя бо веліе воззовутъ въ тебѣ. Прокляти будутъ уничижающеи тя, и осуждени будутъ всѣ хулящеи тя. Благословени же будутъ созидающеи тя. Ты же возвеселишися въ сынѣхъ своихъ, яко всѣ благословятся, и съберутся къ Господу. Блажени всѣ любящеи тя и радующеися о мирѣ твоимъ. Душа моя благослови Господа, яко свободи Іерусалимъ градъ свой отъ всѣхъ скорбей его, Господь Богъ нашъ. Блажени будутъ оставшіе. ||(об. 181) Останки сѣмени моего да узрятъ славу Іерусалима. Врата Іерусалимска отъ самфира и смарагда создани будутъ, и вся зданіа его окрестъ отъ камени пречесна, и улицы его отъ камени бѣла помостятся, и по стогнахъ его воспоютъ аллилуія. Благословенъ Господь Богъ, возвысивый ихъ, да будеть царство его во вѣкы вѣкомъ. Аминь».

||(182) О опрѣснъкахъ и баранку, яже вмѣсто тѣню Іюдеамъ на время узаконено было, образующе сими Христово волное страданіе и распятіе, еже за прегрѣшенія наша. И о истиномъ причастіи божественаго Тѣла Христова и животворящіа Крови его.

Спослушествуетъ божественый апостолъ [3] о тѣню мимошедшемъ законномъ, сице глаголя: «аще кая о Христѣ, нова тварь: старое мимо пошло, и се бышя нова вся». И пакы [4]: «аще бо бы первый ||(об. 182) законъ непороченъ былъ, не бы второму искалося мѣсто». О немже прежде отъ лица Божія провозглашаше пророкъ [5], егоже словеса божественый апостолъ [6] воспріемъ во свѣдѣтелство приводя сице рече: «уничижая бо ихъ глаголеть, се дніе грядутъ, глаголеть Господь, совершу на домъ Іизраилевъ, и на домъ Іудовъ завѣтъ новъ. Не по завѣту, егоже сотворихъ отцемъ ихъ, въ день, въ онь же емшу ми ихъ за руку, извести ихъ отъ земля Египетскія, яко тіи не пребышя въ завѣтѣ моемъ, и азъ не радихъ о нихъ, глаголеть Господь. Яко съй завѣтъ, иже завѣщаю дому Іизраилеву по онѣхъ днехъ, глаголетъ Господь». Яко внегда глаголати новъ, обветши перваго, а обветшающее и состарѣющееся ||(183) близъ есть истлѣніа. И далѣй о томъ [7]: «Се являющу

[1] Исаія, гл. 60; Псал. 146. [2] Тов. гл. 13, ст. 9—18. [3] 2 Кор. гл. 5, зач. 180, ст. 17. [4] Евр. гл. 8, зач 319, ст. 7. [5] Iерем. гл. 31, 32, 33 и 34. [6] Евр. гл. 8, ст. 8—10. [7] Евр. гл. 9, зач. 321, ст. 8—9.

Духу Святому, яко не уявися святыхъ путь, еще первой тѣни имуще стоаніе. Еяже притча (или прикладное) того тамъ настоящего врѣмени утвержено было», сирѣчь, до Христова распятія служило. «Отложеніе бо бываетъ прежде бывшей заповѣди, за немощное ей и непожиточное. Ничтоже бо сверши законъ; приложеніе же есть лучшему упованію, имже приближаемся къ Богу» [8]. «Тѣнь бо, рече [9], имѣаше законъ приходящыхъ добръ, а не самый образъ тыхъ речей». Понеже бо тѣнь точію великоту вещи знаменуетъ, яко возрастъ тѣла человѣчего, и прочыхъ речей великость. Но если кто младъ, || **(об. 183)** или старъ, толстъ, или тонокъ, бѣлъ, или чернъ, — сего тѣнь выобразить и знаменовати не можетъ. Тѣмже и глаголеть [10]: «тогда рече: се пріиду сотворити волю твою, Боже». Откидываетъ первое, абы второе поставилъ. Законъ убо по многыхъ лѣтахъ отъ созданія міру точію на врѣмя Жидовомъ презъ Моусея данъ бысть, яко твердошыему и непокоривому людови, выведши ихъ изъ Егvпту. Понеже бо тамъ розродившыся, всѣхъ богомерзкыхъ поганскыхъ дѣйствъ наполнилися. Тѣмже отводя и отставуя ихъ отъ таковыхъ скверныхъ налоговъ, яко да не множае съ поганы злучающися и общующе съ ними, паки въ таже сквернодѣйства идолослуженія, и въ прочая || **(184)** погибелныа прелести впадутся. Сего ради на тѣлѣ обрѣзаніемъ значитися повелѣно бысть имъ, яко да и симъ видимымъ знаменіемъ разнствуютъ отъ прочыхъ языкъ. Также о покармѣхъ и о иншыхъ многыхъ мимоходящыхъ и тлѣнныхъ вещяхъ уставъ постановивши, подъ который, яко подъ ярмо, жестосердую шію ихъ подклонилъ, абы, въ тыхъ дочасныхъ пребываючы, отъимовалися своволенства поганскыхъ дѣйствъ, еже въ Егvптѣ обыкошя, а училися послушанію смиренія, и подъ тыми уставами, яко недошлые лѣтъ дѣти [11], суще подъ пѣстунами, сирѣчь — подъ опекунами, до съвершенаго възрасту трвали, то есть, до пришествіа истиныа вѣры и обѣтницы, ||**(об. 184)** Аврааму отъ Бога обѣщаное, иже есть отецъ всѣмъ намъ, яже есть писано [12], яко «отца многымъ языкомъ положихъ тя». Семуже и апостолъ [13] спослушествуетъ глаголя: «яко отъ вѣры усправедливяетъ языки Богъ, прежде благовѣствова Аврааму [14], яко благословятся о тобѣ всѣ языцы. Тѣмже сущыи отъ вѣры благословятся съ вѣрнымъ Авраамомъ. А елико ихъ отъ дѣлъ законныхъ есть, тые подъ клятвою суть». А понеже апостолъ [15] свѣдѣтелствуетъ глаголя: «Христосъ есть миръ нашъ, сътворивый обоя едино, и средостѣніа ограды раздрушивъ, непріазнь тѣломъ своимъ. Законныхъ уставъ науку прожними учинилъ». «Отложеніе бо, рече апостолъ [16] (сирѣчь — откиненье), сталося прежде бывшаго ||**(185)** приказанья, за немощное и непожиточное. Ничтоже бо сверши законъ».

Тѣмже убо аще самъ Христосъ Спасъ нашъ, закона заповѣдемъ ученіи упразнилъ, сирѣчь—ни вошто обернулъ, — почтожъ тогды Латини супротивляющеся ученію Христову, опрѣснокомъ Жидовскыи сакрамента творятъ,

[8] Евр. гл. 7, зач. 317, ст. 18—19. [9] Евр. гл. 10, зач. 323, ст. 1. [10] Псал. 39, ст. 8—9. [11] Галат. гл. 3, зач. 208. [12] Римл. гл. 4, зач. 87; 1 Моис. гл. 17; Сирах. гл. 44. [13] Галат. гл. 3, зач. 205, ст. 8—10. [14] 1 Моис. гл. 12. [15] Ефес. гл. 2, зач. 221, ст. 14—15. [16] Евр. гл. 7, зач. 317, ст. 18—19.

то есть: вмѣсто свершенаго хлѣба, мертвымъ опрѣснкомъ безкровную жертву приносятъ? Апостолъ [1] убо велегласно вопіетъ всѣмъ возвѣщая: «братіе, азъ пріахъ отъ Господа, еже и предахъ вамъ, яко Господь Іисусъ Христосъ въ нощъ, въ нюже преданъ бываше, пріемъ хлѣбъ, благодаривъ, преломивъ» и прочая. Якоже и всѣ божественіи еvангелисты съгласно написаша «хлѣбъ». О чомъ ся ниже доводне покажетъ.

Сего ради ||**(об. 185)** явно есть, яко не отъ божественаго писанія Латини пріаша бездушнымъ опрѣснкомъ Жидовскы жертву приносити, но отъ нѣкоихъ свѣта сего мудростію объюродѣлыхъ прелстишяся. Также яко и о исхожденію Святого Духа тѣлесне мудрьствуютъ. Самихъ бо писаніа свѣд[ѣ]телствуютъ о семъ, пачеже кройника ихъ старая Латинская, вѣкъ шестый, въ листѣ сто и единадесятомъ пишетъ: яко Александръ папа уставилъ опрѣснкомъ жертву творити. Но Спаситель нашъ Господь Іисусъ, архіерей сый по подобію Мелхиседекову [2], онъ же не по закону заповѣди плотскыя бысть, но по силѣ живота неразрушимаго, пречистое и животворящее Тѣло и Кровь свою ||**(186)** съвершенымъ хлѣбомъ и виномъ на отпущеніе грѣховъ нашихъ поживати предалъ. О чомъ еще предъ закономъ Мелхиседекъ, священикъ Бога вышняго, самъ собою во всемъ Христа Спаса нашего прообразовалъ. О немже божественый апостолъ [3] свидѣтелствуа глаголеть: яко «безъ отца, безъ матере, безъ притча [4] роду, ни начала днемъ, ни конца животу имѣа, уподобленъ Сыну Божію пребываетъ священикъ выну (сирѣчь—уставичне)».

Итакъ зацный и великъ съй, яко и отца нашего Авраама, имущего обѣтницу, емуже рече Богъ, яко «о тобѣ благословятся всѣ народове» [5],—сего Мелхиседекъ благослови, а безъ всякого спору меншее отъ болшего благословяется. Который, стрѣтивши Авраама, егда ||**(об. 186)** благословяше его, изнесе ему хлѣбъ и вино. О немъ же и Давидъ пророкъ пише [6]. Которое писаніе апостолъ толкуючи на самаго Господа нашего Іисуса Христа приводитъ глаголя [7]: «ты іерей въ вѣкы по чину Мелхиседекову», а не рече: «по чину Ааронову». Яко бо священство съ поколѣня Ааронового въ иншее поколѣнье перемѣнилося, тогды по нужди и закону перемѣна быть мусяла. О чомъ хто зъ розсужденіемъ читати въсхощетъ, въ посланію апостоловомъ, къ Евреемъ писаномъ, доводне обрящетъ.

Тѣмже яко Мелхиседекъ, онъ же въ всемъ собою образовалъ Христа, тако и самъ Христосъ Спасъ нашъ и божественіи ученицы и апостоли его всѣ вездѣ хлѣбъ съвершеный споминаючи Тѣло Христово нарицають. И Саломонъ отъ лица Господа нашего ||**(187)** Іисуса Христа, иже сый единородный Сынъ и премудрость Бога Отца своего, споминаючи о немъ глаголетъ [8]: «пріидѣте и ядите мой хлѣбъ и пійте вино, еже черпахъ вамъ». Бездушнаго пакъ опрѣснка нигдѣ не обрящеши, абы вмѣсто Тѣла Христова оферовать повелѣно.

Речетъ ли хто, же единако хлѣбомъ называется яко опрѣснокъ, такъ и свершеный квасный хлѣбъ. Но убо велика розность есть въ томъ, такъ далеко, яко человѣку живому съ мертве-

[1] 1 Кор. гл. 11, зач. 149, ст. 23—24. [2] Евр. гл. 7, зач. 316. [3] Евр. гл. 17, зач. 315, ст. 3. [4] Въ теперешнемъ текстѣ: «причта». [5] Быт. гл. 14. [6] Псал. 109. [7] Евр. гл. 7, зач. 315. 316, 317 и 318. [8] Притч. гл. 9, ст. 5.

цемъ. Егда бо споминаемъ о человѣку живымъ, то, кромъ различіа, просто мовимъ: человѣкъ. Егдаже о мертвомъ глаголемъ, не можемъ кромѣ различіа глаголати. Но спомянувши: человѣкъ, мусимъ приложить: мертвый, глаголюще: человѣкъ мертвый. Або згола ||**(об. 187)** не мянуючи человѣкомъ, но мертвецемъ или трупомъ. Сице и опрѣснка по истинѣ не можно именовати хлѣбомъ. Но аще названо будетъ хлѣбомъ, мусить приложити: прѣсный, глаголюще: хлѣбъ прѣсный или про[с]то опрѣснокъ, а не хлѣбъ. Яко и человѣкъ мертвый не есть человѣкъ, но трупъ. Еда бо хто раба мертваго вмѣсто живаго имѣти въсхощетъ? Якоже бо и самъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ, научаючи ученикы своа молитися, не опрѣснока престающего, но хлѣба присносущнаго просити повелѣ. О немъ же и пророкъ [9] глаголетъ: «хлѣбъ сердце человѣку укрѣпитъ; вино же веселитъ». И пакы [10]: «уготовалъ еси предо мною трапезу предъ стужающимъ ми, умастилъ еси елеомъ главу мою, и чашя твоа упояюще мя || **(188)** яко державна». И пакы [11]: «ядый хлѣбы моа возвеличилъ есть на мя пяту».

А еслибы по Латинскому мнѣнію еднако опрѣснокъ хлѣбомъ розумяно, то бы прозвиска або имени иньшаго хлѣбу не потреба, не называючи его опрѣснькомъ, но згола хлѣбъ, будь прѣсный, или свершеный квасный. Також и дней прѣсночныхъ въ писанію не треба бы именовати. О которыхъ не точію въ старомъ законѣ, но и въ новомъ завѣтѣ всѣ евангелисты, не забачили описати. Ащелиже о днехъ прѣсночныхъ купно всѣ божественіи евангелистове воспомянули, то како бы о тымъ написати не мѣли, еслибы, яко Латини упорне змышляютъ, Господь нашъ Іисусъ Христосъ опрѣснькомъ ||**(об. 188)** таемную вечерю ученикомъ своимъ предалъ? Но ни единъ съ нихъ не глаголеть, абы опрѣснъкомъ, но всѣ купно согласно написашя, яко Господь Іисусъ пріемъ хлѣбъ, благодаривъ, преломивъ.

Пачеже чудно, яко божественый Павелъ, иже бѣ иногда гонитель, аще и по вознесенію Господнемъ на апостольство позванъ бысть, но согласно съ прочими евангелисты глаголетъ: хлѣбъ, а не опрѣснокъ. И не рече, яко отъ прочихъ апостолъ увѣдахъ и научихся о семъ, но: «азъ пріахъ отъ Господа, еже и предахъ вамъ, яко Господь Іисусъ въ нощъ, въ нюже преданъ бываше, пріемъ хлѣбъ, благодаривъ, преломивъ» и прочая. Аще и по вознесеніи единако отъ Господа, яко самъ свѣдѣтельствуетъ глаголя [12]: «сказую же вамъ, братіе ||**(189)** благовѣствованіе, благовѣщеное отъ мене, яко нѣсть по человѣку, ни бо азъ отъ человѣкъ пріахъ è, ни научихся; но явленіемъ Іисусъ Христовымъ». И паки [13]: «вѣмъ, рече, человѣка о Христѣ прежде лѣтъ четырнадесяти восхищена бывша до третіего небеси» и прочая.

Аще ли яко мудрьствуютъ Латини еднаково хлѣбомъ именующе, будь прѣсный, любъ свершеный квасный,—каяжъ бы потреба закону въ дни прѣсночныя возбраняти кислаго ясти и отметати хлѣбъ, и вонъ износити? Што и доднесь богоубійственый народъ Жидовскій по плоти мудрьствующе творятъ, вонъ хлѣбы изметаютъ. Но писаніе, чинячи розность опрѣснъка отъ хлѣба насущнаго, опрѣснъкомъ его, а не хлѣ-

[9] Псал. 103, ст. 15. [10] Псал. 22, ст. 5. [11] На полѣ: Псал. 41. [12] Галат. гл. 1, зач. 200, ст. 11—12. [13] 2 Кор. гл. 12, зач. 194, ст. 2.

бомъ ||**(об. 189)** именуе, еже есть хлѣбъ озлобленіа, сирѣчь—мерзячкы или гнѣву, егоже точію Жидовомъ узаконено было особнаго часу ясти, а не уставичне, такъ яко и баранка. Се же имъ бѣ уставлено на время, яко тѣнь або фикгура, о свершеномъ хлѣбѣ образующе, егоже нынѣ непорочнаа святая соборная апостольская Восточная церковъ, по вся дни во безкровную божественую жертву приносяще, въ Тѣлѣ Христовѣ со страхомъ и съ вѣрою пріимуетъ. Которого водлугъ закону, еслибы кто въ дни прѣсночные поживалъ, загублена мѣла быть душя та отъ соньму дому Іизраильскаго [1]. Егда бо врѣмя не бѣ еще приспѣло таемницы открыватися, въ Богу самомъ ||**(190)** скрытой, создавшимъ всяческая Іисусъ Христомъ,—сего ради до пришествіа Христа Спаса нашего ажъ до распятіа его, оные спасеные святости подъ клятвою были, яко за преступленіе родоначалниковъ и праотецъ нашихъ Адама и Евы, за еже снѣдошя отъ древа заповѣданаго, проклятію и смерти отъ Бога осуждени быхомъ.

Да якоже отъ дрѣва вкушеніемъ за преступленіе заповѣди Божіей, единаго ради человѣка осужденіемъ Божіимъ въ клятву и смерть впадохомъ,—сице и распятіемъ еже на древѣ единороднаго Сына Божіа Іисуса Христа истиннаго Бога и Спаса нашего тлѣнное естество наше человѣческое на себе въспріавшаго, древнее клятвы свободившеся, бесмертіе въспріахомъ. Яко ||**(об. 190)** апостолъ свѣдѣтельствуетъ глаголя [2]: «Христосъ насъ искупилъ отъ клятвы законныя, бывъ за насъ клятва. Писано бо есть [3]: проклятъ всякъ висяй на древѣ». Тѣмже рассмотряюще прилѣжно, всяко отъ священыхъ писаній явѣ узритъ, яко до врѣмени уреченнаго, сирѣчь—прозрѣнаго отъ Бога, еже есть до часу распятіа Христова, самые оные святости въ врѣмя обхоженіа тѣню, рекше—фикгуры, подъ клятвою были. Сего ради и Господь нашъ Іисусъ Христосъ, аще тридесятъ лѣтъ и вящшей видоме въ тѣлѣ на земли пребысть, обаче во всѣхъ тыхъ врѣменѣхъ до часу уреченаго, божественыхъ таинъ своихъ не предавалъ и не открывалъ. Яко и въ Канѣ Галилеи егда воду ||**(191)** въ вино претворилъ, до матере своеа глагола: «не убо пріиде часъ мой». Яко бо о хлѣбѣ и о всякомъ квасномъ писано [4], егда кто снѣсть въ прѣсночныя дни, погубится душа тая отъ соньма сыновъ Іизраильскыхъ; такожде и о Христѣ писано есть: «проклятъ всякъ висяй на древѣ». Тѣмже убо еже бысть тогда прежде врѣмени распятіа Господня проклято, то нынѣ вже бѣ благословено и пресвято. Якоже бо бысть опрѣснокъ образомъ хлѣбу истиному въ животворящемъ Тѣлѣ Христовѣ съ страхомъ и съ вѣрою нынѣ пріемлющимъ; такоже и агнецъ фикгурою былъ самому Христу Спасу нашему. Меншее бо знаменуетъ болшего. Но якоже тѣнь ни клятвѣ, нижѐ благословенію ||**(об. 191)** суть достойни, ничтоже бо съвершишя, тѣмже яко немощные и неполезные отвержени бышя. О семъ убо и блаженый Златоустъ [5] апостольское еже къ Коринтомъ посланіе тлъкуючи споминаетъ глаголя: «тамо кіотъ, здѣже дѣвица; тамо жезлъ, здѣже крестъ; тамо агнецъ,

[1] 2 Моис., гл. 12; 1 Кор. гл. 2, зач. 126; Ефес. гл. 1, зач. 217; гл. 3, зач. 222 и 223; Колос. гл. 1, зач. 252 (въ подл. ошиб.: 222); 1 Тим. гл. 1, зач. 284; 1 Петр. гл. 1, зач. 58. [2] Галат. гл. 3, зач. 206, ст. 13. [3] Моис гл. 21. [4] Исход. гл. 12. [5] Въ бесѣдѣ 11 и 18.

здѣже Христосъ; тамо прѣснокъ, здѣже хлѣбъ».

Обачтежъ, еже богоубійцамъ Жидовомъ послѣдующіе, и тѣню служащіе, што за ползу имате, яко, оставивши живое, держитеся мертваго! гонящіе тѣнь, истины погрѣшаете! Воистину вамъ ключимо есть слово апостольское [6], еже глаголеть: «имамы олтарь, отъ негоже не имуть власти ясти тѣню служащіе».

Понеже бо опрѣснокъ съ агнцемъ не бѣпа подъ клятвою, ||(192) яже яко въ то врѣмя ничтоже съвершшия, точію тѣнемъ и показаніемъ нѣкако истинне бѣху. Такъ и нынѣ вже не имутъ мѣста, о немъ же бо знаменоваху; то ся вже истино исполни, яко апостолъ [7] свѣдѣтелствуетъ глаголя: «ибо пасха наша за насъ пожренъ бысть Христосъ». Якоже самъ ученикомъ своимъ глагола [8]: «желаніемъ вызждедѣхъ сію пасху ясти съ вами прежде даже не пріиму мукъ». Многокроть бо прежде сего пасху съ Жидовами ядоша; но ничтоже о той, яко мимошедшей, неполезной, споминаетъ. Свою же истиную, отъ вѣковъ прозрѣную, въ врѣмя то приспѣвшую, съ зѣлнымъ пожаданіемъ воспоминаетъ, о нейже прежде ученикомъ своимъ глаголаше [9]: «вѣсте, яко по двою дню ||(об. 192) пасха будетъ, и сынъ человѣческій преданъ будетъ на пропятіе». Сего ради посылаючи готовать, повелѣ рещи господину дому [10]: «врѣмя мое близъ есть, у тебе сотворю пасху съ ученикы моими». Врѣмя убо свое здѣ близъ споминаетъ Господь—того ради, яко не въ законную пасху, егда агнца закалаху, но прежде онаго врѣмени, подобаше ему свое новое таинство, отъ вѣковъ въ Богу единомъ съкрювенное, уставити и предати. Себе же самаго ктому часу, въ оньже законъ повелѣ овча закалати, соблюде Христосъ, исполняюще писаніе: самаго себе вмѣсто агньца, богоубійцамъ Жидовомъ на заколеніе предалъ.

Сего ради прежде законныя пасхи и распятіа своего, единою трапезою ||(193) обѣ пасцѣ исполнилъ Христосъ: законную скончилъ, своейже начало положилъ.

Почто убо Римляне мимошедшаго и скончѣнаго, яко неполезнаго, подобяся богоубійцамъ Жидомъ держатся, самагоже Господа нашего Іисуса Христа уставы преобижаючи, хлѣбомъ озлобленіа [11], бездушнымъ прѣснькомъ жертву приносятъ? Яве убо есть, яко прелстившяся симъ, мняще Христа Спаса нашего божественую свою таемную вечеру въ дни прѣсночныя ученикомъ предавша, яко зъ ихъ самыхъ писанія показуется то, утвержаютъ бо глаголюще, яко въ законную пасху заровно съ Іюдеи Господь нашъ Іисусъ Христосъ свою спасителную вечѐру опрѣснькомъ справовалъ, и ученикомъ такъ предалъ.

О чомъ единъ ||(об. 193) отъ учитель ихъ, глаголемый Петръ Скарга, въ книжцѣ своей въ року тысяча 577 въ Вилни друкованой, пише въ роздѣлѣ тринадцатомъ на картѣ 247, зъ листу самаго папы Римскаго Льва Девятаго властные слова его, еже отписовалъ папа на писанье патріархи Цариградскаго о опрѣсньку.

Но да не мнитъ кто, да быхмо зъ своего умыслу глаголали то. Сего ради

[6] Евр. гл. 13. зач. 334, ст. 10. [7] 1 Кор. гл. 5, зач. 133, ст. 7. [8] Лук. гл. 22, зач. 108, ст. 15. [9] Матѳ., гл. 26, зач. 107, ст. 2. [10] Матѳ., гл. 26, зач. 108, ст. 18. [11] 5 Моис. гл. 16.

самый тотъ листъ папы Льва съ книжекъ Скаржиныхъ вписахомъ здѣ, и такъ ся въ собѣ маетъ:

«Кто ся не здумѣеть, ижесь ты теразъ по святыхъ и правовѣрныхъ отцехъ, по тысящи и двудесятехъ лѣтѣхъ, новымъ ся потварцою на Латинскый костелъ вырвалъ, ижь выклинаешъ тыхъ всѣхъ и явне ихъ пренаслядуешъ, ||**(194)** которые колвекъ учасниками суть сакраменту въ прѣснымъ. Тую смѣлость твою и съ повѣсти есмо познали, и зъ листу ся твоего до Апулчиковъ показала. Смѣешъ то твердить, ижъ квасный хлѣбъ былъ, въ немъ же Господь апостоломъ своимъ таемницу тѣла своего на вечери зоставилъ. Тотъ [1] фалшъ зъ обойга тестаменту лацно показать. Бо не пришолъ былъ псовать закону, але полнити. Прото водлугъ росказанья законнаго, съ прѣснымъ и зъ виномъ старую пасху справовалъ, и заразъ съ прѣснаго и зъ вина, яко Лукашъ святый повѣда, новую учнемъ подалъ. Бо презъ оные осмь дни не видать было ничого квасного по всѣхъ границахъ || **(об. 194)** Жидовскыхъ; а въ кого ся квасъ нашолъ, згинула душа его зъ люду своего. Еслибы тогды квасъ на вечери Господней былъ, або жебы онъ и учневе его скоштовали, слушне бы, яко преступникы, згинули. Тогды было на него и фалшивыхъ свѣтковъ шукать не треба. Лечъ тотъ, который николи не грѣшилъ, што и самъ идучи на муку ученикомъ злецилъ, ясне презъ апостола, въ которомъ самъ же мовилъ, повѣдялъ: «уживаймы [2] не въ старомъ квасѣ, ани въ квасѣ злости и неправости, але въ прясньци чистости и правды». И на другомъ мѣстцу мови: «мало квасу все замѣшанье псуе». Остатокъ замыкаючи, папежъ || **(195)** мови: «я тамъ послы мое шлю, которые тебе въ тымъ и въ иншихъ речахъ потварныхъ списанья нашего научатъ», и прочая.

То суть слова самаго главнѣйшаго ихъ учителя премудраго Лва папы Римскаго, которые яко въ началѣ листу того Скарга залецаючи, такъ и по доконченью свѣдѣтельствуетъ, такъ мовячи: «поты суть святые и Духа Божіа наполнены слова того Леона Девятого».

Но воистину, яко апостолъ [3] глаголеть: «нѣсть сіа премудрость свыше низходящи, но земная, душевная (и прочая) распявшихъ [4] Господа, и пророкъ избившихъ, и апостолъ изгнавшихъ». «Идѣже бо, рече [5], зависть и рвеніа, ту нестроеніа и всяка зла вещъ. А вышняя ||**(об. 195)** премудрость, первѣе убо чиста есть, потомъ же мирна, кротка, благопокорлива, исполнь милости и плодовъ благыхъ» и прочая.

Зрите убо и внемлѣте опасно, како прельстившіеся неисцѣлно болѣзнують, и сопротивляющеся истинѣ! Не точію патріарховъ, которые скорбяще о прельщенію ихъ отъ любве братскыя молять и упоминають, абы послушати хотѣли; но еще со зѣлною яростію злобы своея безстудіе отригающе запрещають неглаголати; точію то, еже папа черезъ писанье и посланцы свое повелитъ и научитъ. Воистину Божіей правдѣ неповинующися, свою правду постанови-

[1] На полѣ: «своимъ титуломъ иншихъ подписуе». [2] На полѣ: «Зри! Выворочаетъ писмо! Апостолъ глаголетъ «празнуймы»; папежъ вмѣсто «празнуймы» написалъ «уживамы»! [3] Іаков. гл. 3, зач. 55, ст. 15. [4] 1 Сол. (въ подл. ошиб.: Кол.), гл. 2 (въ подл. ошиб.: 3), зач. 266, ст. 15. [5] Іаков., гл. 3, ст. 16—17.

ти ищутъ; тѣмже и отъ истиннаго пути удалишяся, ||(196) явѣ бо есть отъ божественаго писанія, яко Господь нашъ Іисусъ Христосъ божественую вечéру свою, прежде ядѣнія прѣсньковъ, кваснымъ хлѣбомъ ученикомъ своимъ предалъ, въ тринадесятый луны, въ день четвертка, въ онь же и память симъ по вся лѣта творима бываетъ. Пасха же въ чотырнадесятый тогда бѣ въ день пятка, въ оньже законъ повелѣваетъ ровно съ агнцемъ у вечоръ починати опрѣснъкы ясти. Преждеже нежели почнутся ясти опрѣснъкы, ничтоже възбраняетъ законъ квасного. Глаголетъ бо сице [6]: «въ 14 перваго мѣсяца, съ вечора да ясте опрѣснъкы до двадесяти и единого дни мѣсяца до вечора, седмъ дній да не явится квасъ въ домѣхъ вашихъ». Тѣмже явно есть, яко въ врѣмя то ||(об. 196) егда вечеря Христова въ день четвертка тринадесятый луны была, еще опрѣснокъ не бѣ, нижè квасного зъ домовъ изношено.

Но понеже убо божественіи еvангелисти описали споминающе дни прѣсночные, тогды отъ сего нерозсуднымъ устремленіемъ Латини на свое велемудріе уповающе паче прелстишяся, мняще, яко въ дни прѣсночные законныа пасхи Христосъ Спасъ нашъ вечерю свою отправовалъ. Первый бо Матѳей еvангелистъ [7] сице глаголетъ: «въ первый же день опрѣсночный, приступиша ученицы Исусови глаголюще ему: гдѣ хощеши уготоваемъ ти ясти пасху». Марко же [8] глаголетъ: «въ первый день опрѣсноковъ, егда пасху жряху, глаголашя ему ученицы: гдѣ хощеши шедъ || (197) зготуемъ». Лука паки [9]: «пришедъ, рече, день опрѣсноковъ, въ оньже подобный часъ пасху жрѣти. И послалъ Петра и Іоанна рекъ: шедше зготуйте намъ пасху, да ямы».

Не мните же и не прелщайтеся симъ, якоже нѣцыи прелстишася, мнимающе, ижъ бы здѣ еvангелистове первымъ днемъ опрѣсночнымъ самую пасху именовати мѣли, или день который, въ оньже узаконено опрѣснъкы ясти! Не о тыхъ ту евангелистове споминаютъ; но предъ пасхою за чотыри дни повелѣваетъ законъ агньцы на заколеніе приготовати, и прочая свойственая пасцѣ, сице глаголюще [10]: «въ десятый мѣсяца сего да пріиметъ кождо овча на домъ въ отчество свое» и прочая. «Баранка дорослого, непокаляного ||(об.197), еднорочнаго. И да будетъ вамъ захована даже до четырнадесятого дня мѣсяца сего; и заколютъ то все множество собора сыновъ Іизраилевыхъ къ вечеру» и прочая, яко тамъ есть о томъ писано [11]. Тѣмже тые чотыри дни отъ десятого до четвертогонадесять приготованьемъ суть къ святу, о нихже здѣ еvангелистове рекоша, а не властное свято пасхи и опрѣсньковъ, яко прелщеніи мнимаютъ. Томуже подобное и на другомъ мѣстцу Господемъ Моvсѣеви глаголано [12]: «сниди, рече, и възвѣсти людемъ, и очисти я̂ днесь и утрѣ, и да исперутъ ризы, и да будутъ готови въ день третій. Изыйдеже Моvсей зъ горы къ людемъ и очисти я̂, и испрашя ризы своя. Речеже людемъ будите || (198) готови три дни, и не приближайтеся къ женамъ». Рцѣте убо, о, премудріи Римляне! Аще, яко вы мните, и святѣйшый вашъ Левъ папа въ писаніи своимъ свѣдѣл-

[6] Исход. гл. 12. [7] Матѳ. гл. 26, зач. 108, ст. 17. [8] Марк. гл. 14, зач. 64, ст. 12. [9] Лук. гл. 22, зач. 108, ст. 7—8. [10] Исход. гл. 12, ст. 3. [11] Исход. гл. 12, ст. 5—6. [12] Исход. гл. 19, ст. 10—11, 14—15.

ствуетъ глаголя, яко въ самый праздникъ опрѣснка Іисусъ Христосъ вечерю свою ученикомъ предалъ, то бы мусяло быть въ 15 луны на заутріе пасхи, якоже бо 14 луны законъ пасху нарицаетъ? Также и 15 первый опрѣснка имянуетъ. Зъ вечера бо всегда день начинается, яко писаніе свѣдѣтелствуетъ: «бысть, рече, вечеръ, и бысть утро, день единъ». Тѣмже съ вечора, пятомунадцатъ дню належачого, опрѣснкы повелѣваетъ законъ зачати ясти даже до двадесяти перваго дня до вечора, абы ся цала седмь днiй ||(об. 198) исполнила. Прежде же пасхи не узаконено опрѣснока ясти. А иже въ 15 луны мѣсяца перваго узаконено бѣ опрѣсноку творитися, якоже и агнцу въ 14 предъ вечеромъ закалатися, въ онъже день и часъ закланъ бысть агнецъ единородный Сынъ Божій, вземляй грѣхы міра.

Но понеже Христосъ распятъ бысть въ 14, въ день пятка, въ пятый же надесятъ въ суботу праздникъ бѣ опрѣснока, — рцѣтеже убо когда Христосъ ядлъ опрѣснокъ и когда апостоломъ своимъ тайную вечерю опрѣснокомъ предавалъ? Въ пятокъ бо, въ день праздника пасхи, на крестѣ висялъ; въ суботу же въ гробѣ лежалъ. Видите, яко самыми дѣлы яве обличаеми есте! Но, якоже пророкъ [1] глаголетъ: «яко заградятся уста глаголющихъ || (199) неправду»,—приведемъ здѣ неложна свѣдѣтеля, самаго справцу и приготователя спасеныа вечери Христовы возлюбленаго его ученика, преблаженнаго еѵангелиста Іоанна Богослова, яко божественый Лука еѵангелистъ свѣдѣтелствуетъ о немъ глаголя: «посла Христосъ Петра и Іоанна, рекъ: зготуйте намъ пасху да ямы»,—онъ же [2] въ еѵангеліи своемъ ясне и открыте написалъ, яко и слѣпому ощупать мощно, тако глаголя: «Предъ празникомъ пасхи, вѣдаючи Іисусъ, яко пришолъ ему часъ, абы прешолъ отъ свѣта сего ко Отцу, и възлюбль сущаа своа въ мірѣ, и до конца възлюби я̑. И вечери бывши [3] (и прочаа) и въсталъ съ вечери и положи ризы, и пріемъ лентіонъ препоясался. И начатъ умывати ногы ученикомъ». || (об. 199) Здѣ вечерею имянуючи упевняетъ, а не пасхою. Якоже бо всѣ еѵангелисты согласно о семъ рекошя, ижь вечеру бывшу возлежаще, сирѣчь,—сѣдяще, ѣдли, а не стоаще. Пасху бо, рекше — агнца, законъ повелѣваетъ наготовавшися. яко въ дорогу ити стоаще, чресла опоясавше, ногы обувшы, жезлы въ рукахъ держаще а ясти съ поспѣшеніемъ, скоро. Не иншее бо, едно прехожденіе зъ единое земли на другую пасха именуется. Сего ради и еѵангелиста о Христѣ глаголетъ, яко «пришолъ ему часъ, да преидетъ отъ міра къ Отцу». И далѣй пише: «егдаже умы ногы ихъ, пріатъ ризы своя и възлегъ пакы». И далѣй глаголетъ: «и омочивъ хлѣбъ, далъ Іюдѣ Симонову Скариотскому, и глагола ему: еже твориши сотвори || (200) скоро. Сегоже отъ възлежащихъ никтоже разумѣ, для чего рекъ ему Іисусъ. Нѣцыиже мнѣли, понеже скриньку мѣлъ Іюда, жебы ему то Христосъ мовитъ мѣлъ, абы купилъ, штὸ потреба, на празникъ.

И съ тыхъ ту словъ яве есть, яко предъ празникомъ вечеря Христова была. Въ празникъ бо не продаютъ, нижѐ купуютъ, нижѐ въ дорогу посылаютъ, яко преждеречеся: ижь по-

[1] Псал. 62, ст. 12. [2] Іоан. гл. 13, зач. 44, ст. 1, 2, 4, 5. [3] На полѣ: «Зри! яко предъ празникомъ пасхи вечеря Христова была».

слалъ Петра и Іоанна глаголя: шедше уготуйте намъ пасху, да ямы. Како бо може въ празникъ кто готовати штò, або и баранка рѣзати котораго, если предъ святы не наготовано. А тежъ хлѣбъ споминаютъ всѣ еvангелистове [4], а не опрѣснокъ на вечери подалъ Іюдѣ, омочивши въ солницу. До опрѣснка бо, яко || **(об. 200)** до древна, соль прилнути не можетъ. По всѣхъ же дѣйствахъ новаго завѣта тайныя вечеря своея Господь, еяже въ четвертокъ въ вечоръ тринадесятаго дня первое луны апостоломъ своимъ предалъ, шолъ съ ученикы своими, яко еvангелистъ [5] глаголеть, за потокъ Кедрьскый, гдѣ былъ вертоградъ, сирѣчь — огородъ. Се же бысть въ вечеръ съ четвертка на пятокъ. Тамже Іюда зъ спирою, сирѣчъ— зъ ротою, зъ слугами, зъ свѣтилники и зъ свѣщами пришедши, поймали Іисуса, и прочая. Вели отъ Каіафы въ преторъ, рекше — въ ратушъ. А было ютрю, сирѣчъ—рано, въ пятокъ. И тіи не вніидошя въ преторъ, да не осквернятся, но да ядятъ пасху. Яве убо, яко предъ пасхою вечеря Христова бѣ. Слышите далѣй, || **(201)** яже всѣ еvангелисти [6] съгласно свѣдѣтелствують, егда Пилатъ къ Жидовомъ глагола: «есть, рече, обычай вамъ, абыхъ единаго вязня отпустилъ вамъ на пасху. Хощете ли, да отпущу вамъ царя Іюдейска? Крикнули всѣ: не сего, но Вараву». И далѣй Іоанъ [7] сице глаголѐть: «бѣ же пятокъ, сирѣчъ — приготованье къ пасцѣ, часъ же яко шестый». И далѣй глаголетъ [8]: и преклонь главу Іисусъ, и предасть духъ. А Жидове, понеже бѣ пятокъ, абы не зостали на крестѣ тѣлеса въ суботу, былъ бо великъ день въ тую суботу, молишя Пилата, да пребіютъ голени ихъ и возмутъ.

Сіа вся отъ божественыхъ еvангелистовъ слышаще и явне она видяще, — кто тако отъ правовѣрующихъ нечувственъ и окаменен обрящется, || **(об.201)** дабы вѣдѣти не хотѣлъ, яко предъ празникомъ законныя пасхи Господь нашъ Іисусъ Христосъ тайную вечерю свою ученикомъ своимъ предалъ, въ четвертокъ первое луны тринадесятого дня, гдѣ еще опрѣснка не ядошя и кваснаго не изношено и не заказано? Законнаа же пасха, сирѣчъ— заколеніе агнца, въ чотырнадесятый надъ вечеромъ въ пятокъ, шестаго дня въ тыдню, въ оньже и первый человѣкъ созданъ бысть, въ той день и въ часъ и въ первый мѣсяць по прозрѣнію тайны, въ Богу скрытое [9], неповинный агнецъ единородный Сынъ его, Господь нашъ Іисусъ Христосъ, за преслушаніе Адама праотца нашего, еже отъ дрѣва заказанаго вкусившаго овощю въ тлѣніе и въ смерть впадшаго, || **(202)** самъ на дрѣвѣ дался распяти смерти вкусилъ, и кровь свою пречистую и животворящую на очищеніе грѣховъ нашихъ изліа. Яко апостолъ [10] свѣдѣтелствуетъ глаголя: «послѣдній Адамъ Господь съ небесе». Сего ради и въ чину святое Восточное церкви шестаго часу глаголется сице: «иже въ шестый день же и часъ, на крестѣ пригвозди въ раи дерзновеный отъ Адама грѣхъ». Тѣмже вѣдомо есть, яко агнецъ онъ законный до уреченаго часу, сирѣчъ—до распятіа Господня, об-

[4] Матѳ. гл. 26, зач. 108; Марк. гл. 14, зач. 64; Іоан. гл. 13, зач. 45. [5] Іоан. гл. 18, зач. 58. [6] Іоан. гл. 18, зач. 59; Матѳ., гл. 27, зач. 111; Марк. гл. 15, зач. 66; Лук. гл. 23, ст. 110. [7] Іоан. гл. 19, зач. 60. [8] Ibid., зач. 61. [9] Ефес. гл. 1, зач 217. [10] 1 Кор. гл. 15, зач. 162 и 163.

разомъ или тѣнемъ былъ Христу Спасу нашему, нѣкако знаменующе распятіе его, онъ же видоме въ тѣлѣ съ нами будучи подъ клятвою, насъ отъ клятвы законныя искупилъ [1]. Также и опрѣснокъ, егоже хлѣбомъ озлобленіа писанье имянуе, || **(об. 202)** тѣнемъ или образомъ былъ свершеному хлѣбу, егоже правовѣрніи въ пресвятомъ животворящемъ Тѣлѣ Христовѣ со страхомъ Божіимъ и съ вѣрою пріемлютъ. А такъ опрѣснкомъ жертвующіе ни чимъ же разнствують отъ Жидовскаго поблуженіа, тѣнь вмѣсто истинны, и огнь вмѣсто солнца содержаще, Господне узаконеніе отврьгше, свое ученіе составляютъ. О нихъ же пророкъ [2] свѣдѣтелствуя вопіетъ: «се всѣ вы огнь разжигаете, и укрѣпляете пламень, ходите свѣтомъ огня вашего и пламенемъ, егоже воспалисте». И инъ пророкъ [3] глаголетъ: «палъ огнь на нихъ, и не видѣша солнца». Солнце же праведное Христосъ Спасъ нашъ, иже ученіемъ своимъ паче солнечныхъ лучъ просвѣщаетъ || **(203)** вѣрныхъ своихъ. «Бѣ бо, рече [4], свѣтъ истинный, иже просвѣщаетъ всякаго человѣка, грядущаго въ міръ».

Но о семъ доздѣ.

А еже глаголють Латини, нудящеся укрѣпити омылное опрѣснокомъ Іюдейскыи жертвы своеа приношеніе, паче же сама глава святѣйшій ихъ папа, вышепомянутый Левъ, писаніе апостольское приводя сице глаголетъ: «уживаймы не въ старымъ квасѣ, но въ пряснъци чистости и правды»,—но всяко убо не истино сіе о причастіи Тѣла Христова приводятъ. Всѣ бо извѣстно вѣмы, яко въ старомъ законѣ [5] въ уреченое врѣмя, егда презъ седмь дній опрѣсноки ядаху, въ то врѣмя хлѣбъ и ничтоже квасного тамъ не постанетъ. Который же тогда квасъ старый || **(об. 203)** вычищати повелѣваетъ, понеже въ старыхъ жертвахъ отнюдъ квасъ не бываетъ. Яве есть, яко злобу лукавствіа, прежде застарялаго, безвѣріемъ поганскымъ наквашенаго, вычистити повелѣваетъ; а не хлѣбъ, существу человѣческому отъ Бога на покармъ даный, нечистостью имянуе. Егоже самъ Господь, научаючи ученикы своя молитися, на всякъ день отъ Бога просити повелѣ. Но яко убо нѣкый отъ святыхъ глаголетъ: «аще, рече, кому треба бываетъ нѣакого дерева криваго, а не обрящетъ ли таковаго, — тогды и правое туды кривитъ, куды ему надобно есть». Сице же и Латини творятъ, яко апостольское писаніе приводяще по своему хотѣнію накривляютъ. Апостолъ убо написалъ «празнуймы»; ||**(204)** сіи же пишутъ «уживаймы». Што далеко розно есть. Иншее бо есть «уживати», а иншее «празновати». И не о причастіи божественнаго Тѣла Христова, споминаючи квасъ, апостолъ тамо глаголетъ, но о кровомѣшеніи скверьнаго любодѣаніа Коринѳлянъ укоряетъ, зачиная рѣчь о томъ, тако пишетъ [6]: «Отнюдъ слышится въ васъ любодѣаніе [7], и таково любодѣаніе, яковоже ни въ языцѣхъ именуется, яко нѣкоему имѣти жену отчю (сирѣчъ — мачеху свою поняти). И вы разгордѣвше есте, и не плакасте, да изъмется отъ срѣды вашея сьдѣявый дѣло сіе» и прочая. «Недобра, рече [8], похвала вашя. Не вѣсте ли, яко малъ квасъ все смѣшеніе квасить? очистите убо вет-

[1] Галат. гл. 3, зач. 206. [2] Исаія, гл. 50, ст. 11. [3] Псал. 57, ст. 9. [4] Іоан. гл. 1, зач. [1], ст. 9. [5] Исход. гл. 12. [6] 1 Кор. гл. 5, ст. 1—2. [7] На полѣ: «еже въ сродствѣ помованіе—любодѣаніе глаголется». [8] 1 Кор., гл. 5, ст. 6—8.

хій квасъ, да будете || **(об. 204)** ново смѣшеніе. Ибо пасха наша за ны пожренъ бысть Христосъ. Тѣмже да празнуемъ не въ квасѣ ветсѣ, ни во квасѣ злобы и лукавствѣ, но въ безквасіи чистоты и истины».

То суть апостольскіе слова, до Коринѳянъ писаные, яже Латини въ помочъ собѣ о опрѣснку приводятъ. Но апостолъ и опрѣснка ту не имянуетъ, едно квасъ, и безквасіе споминаетъ. Понеже бо Коринѳляне, языцы суще, сирѣчъ погани отъ божественаго апостола тогда вѣры Христовы научишася; но не до конца налоговъ прежними дѣлы поганскыми наквашеныхъ осташя, занеже бо въ языцѣхъ, аще и въ племени улюбится кому, посегаютъ и женятся. Се имянуется любодѣйство, еже што кому || **(205)** люботворити, якоже и Іюдеомъ не възбраняше законъ [9], егда братъ умретъ и зоставитъ жену безъ потомства, поняти другому брату жену его. Но въ христіанѣхъ и то благодатію Божіею, яко нечистое, отречено. О таковой тогды нечистости и кровомѣшенію споминаетъ апостолъ Коринѳляномъ, повелѣваючи имъ застарялый квасъ поганскихъ дѣлъ, злобу и лукавство зъ себе самихъ вычистити и съ посредку себе таковаго взяти, которій то учинилъ, и отдати сатанѣ. Ибо и отъ единаго таковаго, которій явне и безстудне скверненіе то творитъ, и прочіи соблазнитися и въ таковая же любодѣйствія впастися могутъ, такъ яко и отъ мала квасу все замѣшаніе || **(об. 205)** квасnѣетъ. Сего ради таковаго сатанѣ предати повелѣваетъ, да прочіи накажутся не творити таковая. Якоже бо и самъ Христосъ Господь нашъ, облудное ученіе высокомыслныхъ фарисеовъ и саддукеовъ квасомъ называетъ, глаголя ученикомъ: «блюдѣтеся отъ кваса фарисейска» [10]. Ученицы же мнѣшя, абы о хлѣбѣ глаголалъ имъ, такъ яко и Латини. Апостолъ скверные дѣла квасомъ имянуетъ; сіиже хлѣбъ нечистостью быти мнятъ. Но пререкаетъ Христосъ и уничижаетъ глаголя апостоломъ: «што мыслите, яко хлѣбовъ не имате; еще ли не чуете, ани разумѣете, еще ли закаменѣло имате сердце ваше, очы маючи, не видите и ушима не слышите?» [11] «Како не разумѣете, яко не о хлѣбѣ глаголахъ вамъ, абысте ся || **(206)** стерегли, но отъ кваса. Тогды зрозумѣли ученицы, ижъ не мовилъ отъ кваса хлѣбнаго, но отъ ученіа фарисейскаго» [12].

Тѣмже, возлюбленніи Господемъ правовѣрніи христіане, подобаетъ и вамъ отъ таковыхъ блюстися, дондеже очистятъ заматерѣлый квасъ, и отвергутъ съ посродку себе омылное ученіе Александра папы [13], иже законопреступнымъ Іюдеомъ подобяся, уставилъ бездушнымъ опрѣснкомъ, хлѣбомъ ѳзлобленіа, священную жертву приносити. Который бо старѣйшый и ветшайшій квасъ быти имать, паче тѣню законнаго, егоже Христосъ ученіемъ своимъ упразнилъ, сирѣчъ—ни во чтоже обернулъ, и отъ клятвы законныя насъ искупилъ [14]. Сего ради самъ божественный апостолъ великый || **(об. 206)** Павелъ [15] вопіетъ глаголя вамъ, братіе: «свободою, еюже Христосъ насъ свобо-

[9] 5 Моис. гл. 25. [10] Матѳ. гл. 16, зач. 66; Марк. гл. 8, зач. 33; Лук. гл. 12, зач. 62. [11] Марк. гл. 8, зач. 33, ст. 17—18. [12] Матѳ. гл. 16, зач. 66, ст. 11—12. [13] На полѣ: «Латинская кройника настаршая, листъ 111; Полская Бѣлскаго кройника, листъ 140. [14] Евр. гл. 10, зач. 323; Ефес. гл. 2, зач. 221; Евр. гл. 7, зач. 317; Галат. гл. 3, зач. 206. [15] Галат. гл. 5 (въ подл. ошиб.: 1), зач. 211, ст. 1.

дилъ, стойте, а не пакы подъ ярмо неволи держетеся». Квасъ же хлѣбный и самъ Христосъ небесному царствію уподобляетъ глаголя [1]: «подобно есть царство небесное квасу, иже взявши жена съкры въ мучныхъ сататри, дондеже воскисе все». О тайней же вечери Христа Спаса нашего, не межи иными вещми и нравы обще грѣхми съдержимыхъ человѣкъ речено бысть; но окромѣ о самомъ томъ единомъ безгрѣшнемъ Христѣ истинѣмъ Бозѣ, и совершенѣмъ человѣцѣ, всѣ единомысльне божественіи апостоли и евангелисти согласно глаголюще написаша. Апостолъ глаголетъ [2]: «азъ пріахъ отъ Господа, еже и предахъ вамъ, яко Господь Іисусъ въ нощъ, въ нюже преданъ бываше, пріемъ хлѣбъ благодаривъ || **(207)** преломи, и рекъ: пріимѣте, ядѣте, се есть тѣло мое, еже за вы ломимое: се творѣте въ мое вспоминаніе. Такоже и чашу по вечери мовячи: сіа чаша новый завѣтъ есть о моей крови, сіе творѣте, елижды аще піете, въ мое воспоминаніе. Елижды бо аще ясте хлѣбъ съй, и чашу сію піете, смерть Господню возвѣщаете, дондеже пріидетъ. Тѣмже убо иже ясть хлѣбъ съй (и прочая). Да искушаетъ же человѣкъ себе, и тако отъ хлѣба да ясть и отъ чаши да піетъ». И пакы вышей [3]: «чаша благословеніа, еяже благословяемъ, не общеніе ли крови Христовѣ есть? Хлѣбъ, егоже ломимъ, не общеніе ли Тѣлу Христову есть? Яко единъ хлѣбъ, есмы мнози: всѣ бо отъ единаго хлѣба причащаемся». || **(об. 207)** И пакы [4]: «въ едину отъ суботъ, сирѣчъ— въ недѣлю, собраномъ ученикомъ преломити хлѣбъ». Вездѣ извѣстно упевняютъ, ижь хлѣбъ, а не прѣснокъ. Также и евангелисти. Матѳей [5] глаголетъ: «вечеру же бывшу возлежаше Іисусъ со обѣманадесяте ученикома (и прочаа). Ядущимъ же имъ пріемъ Іисусъ хлѣбъ, и благословивъ, преломи даяше ученикомъ, и рече: пріимѣте и ядѣте, се есть тѣло мое. И пріимъ чашу, хвалу въздавъ, дасть имъ глаголя: пійте отъ неа всѣ [6], се бо есть кровъ моя новаго завѣта, яже за многыя изливаема въ оставленіе грѣховъ. Глаголю бо вамъ, яко не имамъ пити отнынѣ отъ сего плода виннаго, до дня того, егда й пію съ вами ново въ царствіи || **(208)** Отца моего. И воспѣвше взыйдоша въ гору».

Зрѣте и со страхомъ вонмѣте, яко самъ Христосъ извѣстно упевняя повелѣваетъ всѣмъ въ винѣ пити животворящую кровь свою, а не единымъ каплиномъ [7]: «аминь бо, рече, глаголю вамъ, аще не снѣсте плоти Сына человѣческаго, и не піете крови его, живота не имате въ собѣ (не сего врѣменнаго, но вѣчнаго). Ядый бо, рече, мою плоть, и піай мою кровь имать животъ вѣчный, и азъ въскрешу его въ послѣдній день. Плоть бо моя истинный есть покармъ, и кровь моя истино есть питіе».

Тѣмже омыляются единаго токмо опрѣсньна причащающіися, въ немже вѣрою толко кровь быти мнимающе, а не истинно вкушающе. Се бо || **(об. 208)** самаго послѣдняго невѣріа есть знаменіе, имже врагъ прелщаеть, отметающе животворящее ученіе Христово, и въ небытіе тѣню законнаго паки съ

[1] Лук. гл. 13, зач. 72; Матѳ. гл. 13, зач. 53. [2] 1 Кор. гл. 11, зач. 149, ст. 23—28. [3] 1 Кор. гл. 10, зач. 145, ст. 16—17. [4] Дѣян. гл. 20, зач. 43, ст. 7. [5] Матѳ. гл. 26 (въ подл. ошиб.: 16), зач. 108, ст. 20, 26—30. [6] **На полѣ: «яко всѣмъ пити повелѣваетъ кровь** свою Господь». [7] Іоан. гл. 6, зач. 23, ст. 53—55.

богоубійцами Жидовами сочетающе. Вѣра бо самими вещми дѣйствуема состоится. Вѣровати подобаетъ, яко вкушеніемъ сего видомаго хлѣба, невидомое истинное Тѣло Христово пріимуемъ, и видимаго вина вкушающе, невидимую истинную кровь Господню піемъ, и сими съединяющеся Христу, причастницы ему бываемъ. Сего бо ради братіею и дѣтми своими насъ называетъ, яко апостолъ глаголетъ [8]: «понеже бо дѣти приобщишася плоти и крови Христовѣ, и тъй также || **(209)** приобщися тѣхъ, абы смертію своею упразнилъ имущаго державу смерти, сирѣчъ—діавола». Но на предлежащая возвратимся, яко всѣ хлѣбъ имянуютъ, а не опрѣснокъ. Евангелистъ Марко глаголетъ [9]: «ядущымъ же имъ пріимъ Іисусъ хлѣбъ, и благословивъ преломи, и дасть имъ, рече: пріимѣте, ядите, се есть тѣло мое. И пріимъ чашю, хвалу воздавъ, дасть имъ, и пишя отъ неа всѣ. И рече имъ: се есть кровь моя новаго завѣта, за многы изливаема. Аминь же глаголю вамъ, яко ктому не имамъ пити отъ плода лознаго до дне того, егда ѐ пію ново въ царствіи Божіи. И въспѣвше взыдошя въ гору Елеонскую». Такоже и Лука [10] пишетъ: «и пріемъ хлѣбъ, |**(об. 209)** хвалу въздавъ, преломи, и дасть имъ, глаголя: «се есть тѣло мое, еже за васъ даемое, се творѣте въ мое воспоминаніе. Такожѐ и чашу по вечери глаголя: сіа чашя новый завѣтъ моею кровію, яже за васъ проливается». Такоже и блаженѣйшій возлюбленый ученикъ Спасовъ Іоанъ свѣд[ѣ]тельствуетъ [11]: «вечери, рече, бывши (и прочая). Но да збудется писаніе: ядый съ мною хлѣбъ въздвиже на мя пяту свою. Отвѣща Іисусъ: тъй есть, емуже азъ омочивъ хлѣбъ подамъ. И омочъ хлѣбъ дасть Іюдѣ Скаріотскому и по хлѣбѣ тогда вниде въ онь сатана. Пріемъже онъ хлѣбъ, изыйде. Бѣ же нощъ». И пакы глаголетъ [12]: «егда Жидове Христу глаголаху: отцы наши ядошя манну |**(210)** въ пустыни, якоже есть писано: хлѣбъ съ небесе дасть имъ. Речеже имъ Іисусъ: аминь, аминь глаголю вамъ: не Моусей дасть вамъ хлѣбъ съ небесе, но Отецъ мой далъ вамъ хлѣба истинаго съ небесе. Хлѣбъ бо Божій сходяй съ небеси и даай животъ міру». «Азъ есмь хлѣбъ животный» [13]. «И роптаху Жидове о немъ, еже рече, азъ есмь хлѣбъ сошедый съ небесе. Аминь, аминь глаголю вамъ: вѣруай въ мя имать живота вѣчнаго. Азъ есмъ хлѣбъ животный. Отцы ваши ядошя манну въ пустыни и умрошя. Съй есть хлѣбъ сходяй съ небеси: аще кто ясть отъ него, живъ будетъ въ вѣкы. Хлѣбъ бо, егоже азъ дахъ, плоть моа есть, юже дахъ азъ за животъ міра» [14].

Зрите убо, яко нигдѣже |**(об. 210)** отнюдъ не именуется опрѣснокъ, но хлѣбъ Тѣло Христово вездѣ нарицается. Аще и далече прежде страсти своея Господь о семъ съ Іюдеи глагола, обаче хлѣбомъ истиннымъ плоть свою именуе, а не опрѣснъкомъ, нижѐ манны хлѣбомъ именовати пріатъ, яко Жидове глаголаху: хлѣбъ съ небеси дасть имъ; но Христосъ глаголетъ: отцы вашы ядошя манну въ пустыни, а не хлѣбъ. А еже убо и евангелистъ Лука [15] глаголетъ: яко въ той день, въ

[8] Евр. гл. 2 (въ подл.: 3), зач. 306, ст. 14. [9] Марк. гл. 14, зач. 64, ст. 22—26. [10] Лук. гл. 22, зач. 108 (въ подл.: 107), ст. 19—20. [11] Іоан. гл. 13, зач. 44 и 45, ст. 2, 18, 26—27, 30. [12] Іоан. гл. 6 (въ подл.: 9), зач. 20, ст. 31—33. [13] Іоан. гл. 6, зач. 21, ст. 35. [14] Іоан. гл. 9, зач. 22 и 23, ст. 41, 47—51. [15] Лук. гл. 24, зач. 113.

онь же въскресе Христосъ, въ единъ отъ опрѣсночныхъ дней, двомъ нѣкоимъ зъ Іерусалима шедшимъ въ весь, недалече отъ Іерусалима отстоящую, нарицаемую Елмаусъ, яко и самъ Христосъ путьшествуя прилучился къ нимъ, и бесѣдоваше съ ними. Яже и въ весь ||(211) вшедпія, егда возлежащимъ имъ, пріемъ хлѣбъ благослови и преломивъ, даяше имъ, и яко въ преломленіи хлѣба познанъ бысть има Христосъ.

Сего ради Латини, внегда обличени бываютъ, яко не опрѣснькомъ, но свершенымъ хлѣбомъ Христосъ Спасъ нашъ божественую тайную свою вечерю предалъ, тогда обыкошя сіе писаніе евангелистово, еже о хлѣбѣ, въ помощъ составленіа своего о опрѣснку приводити, глаголюще: «яко единаково хлѣбъ; понеже, рече, въ прѣсночныя дни случися, и тамъ, въ Елмаусѣ, мусялъ быть прѣсный, егоже евангелистъ единако хлѣбомъ имянуетъ».

Обачеже истиннымъ христіаномъ не подобаетъ симъ прелщатися. Тако бо розно есть хлѣбъ съ опрѣснъкомъ, яко человѣкъ живый ||(об. 211) съ мертвецемъ. О чомъ доводне въ началѣ речи сеа написано есть. Во врѣмя же то не точію въ веси тъй, Елмаусъ реченой, но и въ самомъ градѣ Іерусалимѣ, не всѣ прѣсноки ядаху, развѣ Жидове. Бѣху бо тамо различніи народи, Еллини и Римляне. Яко и самъ царъ Антипа Иродъ язычникъ бяше, и Пилатъ отъ Понту, и иніи мнози властели отъ языкъ бѣху, иже не храняху Іюдейскыхъ обычаевъ.

Буди убо и такъ, яко Латини хотятъ имѣти, же въ Елмаусѣ опрѣснокъ преломи и даяше има! Но всяко не приготованъ на то́, и не тайная вечеря бѣ, еяже единою предаде Христосъ Спасъ нашъ, а не многажды. Случай бо бяше снѣди тогда въ Елмаусѣ, яко всегда обычай ||(212) бываетъ. Се бо [1] и пять тысящъ народа питая творитъ: пріимъ пять хлѣбъ и обѣ рыбѣ, возрѣ на небо, и благословивъ сломи даяше. Тѣмже и не глагола, яко прежде на тайной своей вечери ученикомъ своимъ, даючи рече: се есть тѣло мое. Такожде и евангелисть здѣ о хлѣбѣ, яко о простомъ покармѣ мимошествене спомяну, точію да покажетъ симъ, яко во истину въскресе Господь, и яко явился Симону Петру, также и тѣма двѣма на пути, и познанъ бысть има въ преломленіи хлѣба. Не отъ благословеніа бо познанъ бысть, понеже не бѣху тіи на тайной вечери съ нимъ, развѣ дванадесяти ученикъ его; но отъ язвъ гвоздилныхъ, иже на крестѣ прободеныхъ рукъ его ||(об. 212) видяще, познашя его. Тѣмже непотребне тружаются о опрѣснъку сіе приводити покушающіеся.

Вѣдомо бо есть всякому, здравъ смыслъ имѣющему, пачеже правовѣрнымъ, яко въ святомъ писаніи божественіи евангелисти и прочіи святіи дни прѣсночные и пасху споминаютъ, не того ради, дабы кая полза или приобрѣтеніе спасенію въ то врѣмя ядѣніемъ опрѣсньковъ и агнца быти мѣло, яко свѣта сего мудростію надменые мнятъ (ничтоже бо отъ сихъ бываетъ, ни спасенію приобрѣтеніе, нижѐ кое повреженіе), — но да сими покажутъ и яве сотворятъ, яко въ врѣмя то оная таемница [2], яже отъ вѣковъ въ Богу скрытая, создавшемъ всяческая Іисусъ Христомъ, ||(213) приспѣла. Въ которое врѣмя подобаше [3] непорочному

[1] Марк. гл. 6, зач. 25; Матѳ. гл. 14, зач. 58; Лук. гл. 9, зач. 42; Іоан. гл. 6, зач. 18.
[2] Ефес. гл. 3, зач. 223. [3] 1 Петр. гл. 1, зач. 58.

агньцу проувѣдѣному предъ заложеніемъ міра, единородному Сыну Божію, самаго себе за грѣхы всего міра на жертву принести; и знаменанья о немъ, еже заколеніемъ агньца и прочими фигурами образуемая, самимъ собою истинно исполнити и скончити. Занеже и самъ свѣдѣтелствуетъ глаголя [4]: «якоже Моусей вознесе змію въ пустыни, тако подобаетъ вознестися Сыну человѣческому». Сеа ради вины, дни прѣсночныя и пасху еvангелистове споминаютъ, яко да покажутъ и увѣрятъ, ижь водлугъ прозрѣніа тайны съкровеныя, и водлугъ божественнаго писаніа, Христосъ Спасъ нашъ, скончивши тѣнь, зна||**(об. 213)**менаный о немъ, зоставилъ и подалъ на тайней своей вечери свершенымъ хлѣбомъ животворящее Тѣло и Кровь свою вѣрнымъ въ поживанье на очищеніе грѣхомъ и во вѣчный животъ, самаго же себе на заколеніе волею приведе, не въ иньшее которое врѣмя, развѣ въ оно, еже есть первое луны въ четырнадесятый шестаго дня, въ пятокъ, и въ самый тъй часъ, егда овчя на пасху закалаху, къ вечеру. Сице въ девятый часъ Христосъ на крестѣ вися предасть духъ, яко еvангелистове [5] свѣдителствуютъ: прободеннымъ же бывшимъ ребромъ его источи кровь и воду на очищеніе грѣховъ нашихъ.

Тѣмже явѣ есть, яко агнецъ единолѣтный знаменіемъ былъ ||**(214)** непорочному агнцу за міръ закланому, единородному Сыну Божію, тако и прѣснокъ хлѣбъ озлобленіа [6] знаменіемъ былъ истинному хлѣбу, съ вѣрою въ тѣлѣ Христовѣ пріимуемому. Агнецъ же и опрѣсноки, яже знаменали о пришествіи истины, скончашася, и яко немощные и неполезные отвержени бышя [7]. О дни бо и часѣ томъ, отъ вѣковъ проувидѣномъ, сокровеннемъ въ Бозѣ, въ оньже подобаше Христу пострадати и распяту быти, пророцы провозвѣстишя. Амосъ [8] бо сице глаголетъ: «и будетъ въ день онъ, глаголетъ Господь, зайде солнце въ полуднѣ, и смеркнется въ днѣ свѣтъ» и прочая. Равенъ бо съ нощію въ то врѣмя день бѣ. Сего ради отъ полдня, сирѣчъ—отъ шестаго ||**(об. 214)** часа до девятаго, яко еvангелисти свѣдѣтелствуютъ, тма бысть по всей земли. И инъ пророкъ [9]: «и будетъ, рече, въ день онь, не будетъ свѣтъ, но зима и мразъ. Будетъ дня единаго, день же тъй знаемъ есть Господомъ, и ни день, нижѐ нощъ, и къ вечеру будетъ свѣтъ». Сего ради и самъ Христосъ, прежде нежели приспѣ день тъй и часъ оный въ Богу съкровенный, аще и многокроть ищемъ бѣ отъ Жидовъ убіенъ быти, не вдаючи себе, невидимъ бываше ими. «Не убо, рече [10], пріиде часъ его». Егдаже приспѣ время, еже въ Богу отъ вѣковъ сокровенное, тогда Іисусъ Христосъ возведъ очи свои къ небеси и рече: «Отче, пришолъ есть часъ, прослави Сына своего» и прочая. Прославленіе же смерть свою нарицаетъ, еюже ||**(215)** всѣхъ насъ отъ смерти избавилъ и въскресеніемъ своимъ животъ вѣчный даровалъ. Тѣмже явѣ есть, еже для часу онаго пасха и дни прѣсночные въ писанію новаго завѣта споминаются, яко въ день пасхи и въ самый тъй часъ, въ оньже агнца закалаху, закланъ бысть Христосъ, а не для ядѣнья опрѣсноковъ и баранка, кото-

[4] Іоан. гл. 3, зач. 9, ст. 14. [5] Матѳ. гл. 27, зач. 113; Марк. гл. 15, зач. 68. [6] 5 Моис. гл. 16. [7] Евр. гл. 7, зач. 317. [8] Амосъ, гл. 8, ст. 9. [9] Захар. гл. 14, ст. 6—7. [10] Іоан. гл. 8, зач. 29.

рыхъ въ всемъ писанію новаго завѣта не обрящеши, абы споминано, развѣ дней и часу, въ нихъ же то Жидове творяху, образующе сими Христово распятіе.

А такъ, возлюбленіи Господомъ истиніи христіане! Не прелщающеся неподобными свидѣтелствы, отъ высокомыслныхъ человѣкъ о суемудрьномъ ихъ опрѣснку приводимыхъ, «яко [1] еже есть въ человѣцѣхъ высоко, ||(об. 215) мерзость есть предъ Богомъ», но яко божественый апостолъ [2] научая сице глаголеть: «имуще архіереа великаго, прошедшаго небеса, Іисуса сына Божіа, да держѣмся исповѣданіа», онъ же пріемъ хлѣбъ и благодаривъ преломи, и рече: прѣимѣте и ядѣте, се есть тѣло мое; такоже и чашу по вечери глаголя: то есть кровь моя. Яже прежде Соломонъ, провидя Духомъ Святымъ, образующе тайную вечерю Христа Спаса нашего, въ книзѣ Притчѣ написалъ сице глаголя [3]: «премудрость созда собѣ храмъ, и утверди столповъ седмъ, закла своя жертвеная, черпа въ чаши своей вино, уготова свою трапезу, посла своя рабы, созывающе съ высокимъ проповѣданіемъ: пріидѣте и ядѣте мой хлѣбъ, и піите || (216) вино, еже черпахъ вамъ». Премудрость убо истиная — самъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ, единородный Сынъ и Слово Божіе, яко апостолъ глаголеть [4]: «мы, рече, проповѣдуемъ Христа Божію силу и Божію премудрость», онъ же збудовалъ собѣ храмъ, еже отъ Пречистыа Приснодѣвы Духомъ Святымъ воплотился и зъ вѣрными своими съединился. Яко апостолъ [5] свѣдѣтелствуетъ глаголя: «не вѣсте ли, яко храмъ Божій есте, и Духъ Божій живетъ въ васъ. А естли хто храмъ Божій растлитъ, сего растлитъ Богъ. Храмъ бо Божій святъ, иже есте вы». Седмъ же столповъ именуе — седмъ вѣковъ, по числу дней въ седмицы, сирѣчь въ тыйдню; и святыхъ седьмъ соборовъ вселенскыхъ, иже православную вѣру утвердили. Аще и множае седмихъ ||(об. 216) нѣцыи высокомысліи имянуютъ вселенскими, но тіи яко суетные, въ число святыхъ непричитаеми. Заколеніе же жертвеное имянуетъ, не бараны и телцы; но самое Тѣло Христово, еже за прегрѣшенія наша изволи на крестѣ пригвоздити, и копіемъ прободену быти. Якоже и апостолъ о семъ, пророческое писаніе приводя, глаголетъ: жертву и приношеніе не восхотѣ, тѣло же свершилъ ми еси», сирѣчъ—досконало, неоскудѣваемо, нетлѣнно, безсмертно [6]. «Не оставиши бо, рече [7], души моея въ адѣ, ни даси же преподобному своему видѣти истлѣніа». Черпаніе же вина, и уготованіе трапезы, сирѣчъ — стола, тайную вечерю Христову имянуе; въ ней же божественое свое Тѣло ||(217) въ хлѣбѣ, и животворящую пречистую Кровь свою въ винѣ на приймованье вѣрнымъ своимъ уготовалъ единою, и на вѣкы не оскудѣваетъ, насыщающе и напояюще вѣрныхъ. Тѣло бо, рече, свершилъ ми еси, яко всѣхъ насыщая никогдаже убываетъ; но съвершено пребываетъ. Якоже и глаголъ онъ божественый, еже рече [8]: «растѣте и множитеся исполняйте землю». Се слово единою речено бѣ, бываетъ же дѣло по вся

[1] Лук. гл. 16, зач. 82, ст. 15. [2] Евр. гл. 4 (въ подл.: 5), зач. 311, ст. 14. [3] Притч. гл. 9, ст. 1—3, 5. [4] 1 Кор., гл. 1, зач. 125, ст. 23—24. [5] 1 Кор. гл. 3, зач. 128, ст. 16—17; ibid. гл. 6, зач. 135; ibid. гл. 12, зач. 153; 2 Кор. гл. 6, зач. 182. [6] Псал. 39. [7] Псал. 15; Дѣян. гл. 2, зач. 5. [8] Быт. гл. 1.

лѣта, възмагающе естество наше къ чадородію. Посланіе же рабовъ имянуе пророковъ и апостоловъ созывающе всѣхъ въ истиную вѣру, и злученіе съ Христомъ, причастіемъ животворящего Тѣла и Крови его. «Хлѣбъ бо, рече Господь, егоже азъ дахъ, плоть моя есть, еяже ||(об. 217) дахъ за животъ свѣта сего». И пакы возвратне упевняя насъ глаголетъ: «плоть моя истиный есть покармъ, и кровь моя истиное питіе» [9]. Зъ высокимъ же проповѣданіемъ съзывающе, яко Саломонъ глаголеть, симъ являетъ, яко не до земныхъ погибающихъ роскошей, но до вышняго и вѣчнаго царства небеснаго призываетъ: «пріидѣте и ядите мой хлѣбъ, и піите вино, еже черпахъ вамъ» [10].

Сего ради и святая соборная апостольская церковь пріать, черплюще причастіе животворящего Тѣла и Крови Христовы въ уста вѣрнымъ подавати, не яко посполитый покармъ и питіе, кождо самъ пріимуючи, поживати обыкохомъ; но яко пречестное Тѣло и Кровь Христа Спаса ||(218) нашего, отъ руки святителское, съ страхомъ Божіимъ, и съ вѣрою въ уста пріимати подобаетъ. Аще бо избранный Божій Исаіа пророкъ сый, точію за еже усумнѣлся обличити царя Озію, яко іерейская достоинства на ся взимая дерзнулъ кадити въ святая святыхъ [11], того ради и прокаженъ бысть; а не изгнаша его отъ царства, яко прокаженаго, пачеже отъ Бога назначенаго. За сіе разгнѣвася на пророка Богъ. Егдаже по умертвіи Озинѣ, посылаетъ пакы Исаію [12] пророковати, первѣе очищаетъ его, пославши единого отъ серафимъ, который, маючи въ руцѣ своей угль горящъ, егоже отъ олтаря клещама взялъ, и доткнулся устъ пророка, и рече: «се ||(об. 218) прикоснухся устнахъ твоихъ, и отвержена будутъ беззаконіа твоя, и грѣхы твоя очиститъ». Ащели пророку не въ руку влагаетъ серафимъ, но устомъ касается его,—коль паче намъ страстнымъ, далече отъ пророка отстоящымъ, не подобаетъ въ руку взимати, но отъ рукы священика, яко отъ серафима, угль горящій, божественое Тѣло и Кровь Господню лыжицею, яко клещами, отъ священаго потира, яко отъ единаго трисоставнаго божества черпаемое, усты пріймовати. «Ибо Богъ нашъ огнь поядаай есть», апостолъ [13] глаголеть. Симъ же малымъ указаніемъ веліе таинство назнаменова пророкъ, елика бо прежде написана быша, въ наше наученіе написашася [14], яко да въ нихъ поучающеся [15], непо||(219)колебимо всегда пребываемъ, и заповѣди Господни соблюдающе, небеснаго царствіа наслѣдницы быти сподобимся, благодатію и человѣколюбіемъ Господа нашe[го] Іисуса Христа, съ нимъ же Отцу купно съ Святымъ Духомъ, слава и держава, честь и поклоненіе въ вѣкы. Аминь.

А яко нѣцыи отъ мирскыхъ пачеже старѣйшины, фарисейскыи тщеславіемъ и высокоумія гордостію недугующе, дерзостне преступаютъ церковное Духомъ Святымъ преданіе, и повелѣваютъ собѣ по своему умышленію Тайны Христовы давати, и учителей таковыхъ ищуще собѣ избираютъ,—правовѣрному же не точію претворяти Духомъ Святымъ преданое еже всегда непреложно

[9] Іоан. гл. 9, зач. 23. [10] На полѣ: «Хлѣбъ, а не прѣснокъ, черпахъ, а не въ руку дахъ». [11] 2 Паралип. гл. 26. [12] Исаія, гл. 6, ст. 7. [13] Евр. гл. 12, зач. 333 (въ подл. 311). ст. 29. [14] 1 Кор. гл. 9, зач. 141. [15] Псал. 1.

пребываетъ, но || **(об. 219)** и помыслити о томъ страшно и трепетно есть. Ибо Христосъ за вся вѣрующая въ онь равно претерпѣ, у негоже лицу пріатіа нѣсть. Рабъ и владыка купно предстанутъ ему, и кождо отъ своихъ дѣлъ ли прославится, ли постыдится. Тѣмже всякому подобаетъ всею силою держатися церковнаго преданіа, отъ божественыхъ апостолъ Духомъ Святымъ уставленаго, и отъ такъ множества преподобныхъ и богоносныхъ отецъ седмъ кроть на вселенскыхъ соборѣхъ собравшыхся утверженаго и соблюдаемаго. Прикладающихъ же что̀, или отъемлющихъ, или инако претворяющыхъ, аще и самъ будетъ крайнѣйшій учителъ кто, — никакоже слушати, но удалятися таковаго. Якоже || **(220)** божественіи апостоли [1] научаютъ насъ, сице глаголюще: «аще и мы, или ангелъ съ небеси благовѣститъ вамъ надъ то, еже благовѣстихомъ, анаѳема да будетъ», и прочая. Законъ бо Господень непороченъ, николиже поправленіа не требуетъ. «Словеса бо Господня, рече [2], словеса чиста сутъ». Ничтоже въ нихъ стропотно, ни развращено, вся права разумѣющимъ, и здрава обрѣтающимъ разумъ [3]. Множицею сами недугующіи огняницею, и здравыхъ, присѣдящыхъ имъ, своимъ недугованіемъ заражаютъ. Или паче рещи, яко присѣдящіе недужнымъ сами на ся хоробы ихъ привлачаютъ. Отъ сего убо явѣ есть, яко дерзающіе переправовати законъ, еже Духомъ Святымъ утверженый, сами || **(об. 220)** плотскымъ мудрованіемъ недугуютъ. Яко бо здравому лѣкарство не ползуетъ, но паче поврежаетъ его, сице и правое поправующеи — паче кривятъ, нежели правятъ.

Тѣмже подобаше таковымъ самихъ себе исправити, еже по закону божественому житіе свое устроити; а не законъ божественый своими суемудрьными умыслами развращати, и по своихъ похотехъ кривити. Но якоже блаженый Златоустъ [4] въ бесѣдахъ еѵангелскихъ въспоминаетъ: «аще, рече, въ злобѣ живемъ, аще и ни единъ о насъ зло глаголяй будетъ, всѣхъ человѣкъ окаанѣйши есмы. Нижѐ бо злоглаголанію лукавыхъ, но добродѣтели житіа внимаютъ, ибо всякоя трубы гласнѣйшы, еже самими дѣлы показаніе, || **(221)** и свѣта самаго чистѣйшы и явственѣйши, житіе чисто». Се есть полезное поученіе истиныхъ пастырей, и просвѣщеніе прочимъ о нихъ христоименитымъ людемъ, множае паче, нежели словесное казанье, яко «да видѣвше, рече, добрая дѣла вашя и прославятъ отца вашего, иже на небеси». Ащели и не въ всѣхъ могыи дѣлы показовати, всѣ бо страстни есмы человѣцы, но всяко тщатися и трудитися подобаетъ о семъ, Богу поспѣшествующу, елика сила; а не дерзнути превращати законоположеніа, Духомъ Святымъ преданаго. «Не прелагай бо, рече, предѣлъ вѣчныхъ, яже положишя отцы твои». Или не явно есть преступленіе таковыхъ иже святыми богоносными **(об. 221)** отцы писаное Духомъ Святымъ преданіе и чины, въ врѣмена подобные, сирѣчь — порядкы положеные, развращати; своя же нѣкая, мняще быти паче Духа Святого лучшая ученіа и порядкы вносити! Како не во отступницѣхъ Божіихъ вмѣнятся таковіи! И языци бо, сирѣчь — Турцы и Скифове, и богоубійцы Іюдеи и прочіи имъ подобные еретицы — отступницы Божіи, поработившіеся чрев-

[1] Галат. гл. 1, зач. 199. ст. 8. [2] Псал. 11, ст. 7. [3] Притч. гл. 8. [4] Нравоученіе 15.

ному сладострастію, и славою вѣка сего помрачившеся—кождо отъ сихъ своя ученіа мнятъ паче всѣхъ народовъ лучшаа, и казанья ихъ нероссуднымъ человѣкомъ красна и сладка быти мнятся; но всяко неистинна и горка въ конецъ обрѣтаются, и вѣчной муцѣ ходатаи бываютъ. || **(222)** Истина бо упестреніа не требуетъ; обачеже сластолюбивымъ неблагодарна является. Тѣмже и апостолъ [5] глаголетъ: «ащели есть покровенно благовѣствованіе наше, въ гыбнущыхъ есть покровенно, въ нихже Богъ вѣка сего ослѣпи разумы невѣрныхъ, въ еже не въсіати имъ свѣту благовѣствованіа славы Христовы». Сего ради благоволи Богъ по вознесенію Господнемъ на небеса, и по преставленіи божественныхъ ученикъ своихъ, и прочыихъ святыхъ апостолъ, егда перваго царя изъ невѣріа въ вѣру преложи, и царство христіанское воздвигъ, събратися отвсюду въедино учителемъ и богословцемъ вселенскымъ, иже отъ божественыхъ апостолъ и отъ пріемниковъ ихъ повсюду поставленымъ и множеству ||**(об. 222)** преподобныхъ отецъ, и богоносныхъ мужей пустынножителей, великихъ чюдотворцовъ, равноангелни житіемъ, и собесѣдницы ангеломъ быша. Ониже въ розные лѣта и за розныхъ благочестивыхъ царей, Божіимъ благоволеніемъ седмъкротъ на вселенскыя соборы збираючися, просвѣщеніемъ Святого Духа озарени суще, истиную вѣру очистивши отъ гнюсныхъ ересей, презъ сосуды лукаваго врага насѣяные, ихъ же, яко плевелъ отъ пшеницы, отъ непорочныа вѣры истребиша, и самихъ тѣхъ плевелосѣятелей, скверныхъ еретиковъ, обличиша, и чюдотворне низлагающе посрамиша, и вѣчному огню проклятіемъ осудиша. Самую же истиную вѣру по глаголу ||**(223)** божественаго пророка [6], яко срѣбро разжиганое пробованое отъ земли, седмъкроть перечистивши, утвердили и запечатлѣли, яко ни отъяти что̀, нижѐ приложити кому мощно бѣ.

Тѣмже всякъ, кто претворяй или прилагая къ симъ или уймуя что̀, яве обрѣтается, яко не божественымъ духомъ сіе творитъ, но плотскымъ мудрованіемъ недугуя прелщается, такъ яко и прочіи отступницы Божіи блудяще отъ чрева съставляютъ лжу [7]. «Душевенъ бо, рече [8], человѣкъ не пріемлетъ еже отъ Духа Божіа, юродство бо ему есть, и не можетъ разумѣти».

Но о семъ доздѣ.

Подобаетъ же и о прочихъ воспомянути, еже Латини во священыхъ писаніихъ апостольскаго преданіа || **(об. 223)** отмѣнили, и по своему высокоумію претворили.

О суботнѣмъ ихъ постѣ—отъ правилъ.

Рците намъ: откуду поститися въ суботы въ 40 дній великаго поста? Приняли есте отъ апостолъ ли? Не буди то! Апостоли бо верховніи въ пятыхъ книгахъ заповѣдей своихъ, въ нихъ же о мученикохъ приписано, въ 19-й главѣ сице глаголютъ: «среду и пятокъ повелѣ намъ поститися Господь. Среду убо, преданіа ради, яко въ той день преданъ бысть Господь; пятокъ же, страсти ради; тую же великую суботу поститися предасть, не яко подобаетъ въ субботу поститися, понеже бо покоя есть день отъ дѣлъ твари, но якоже ту токмо || **(224)** [9] едину поститися подобаетъ, яко Содѣтелеви и еще подъ землею сущю». На концы же книгъ

[5] 2 Кор. гл. 4 (въ подлин.: 3), зач. 175, ст. 3—4. [6] Псал. 11. [7] Псал. 57. [8] 1 Кор. гл. 2, зач. 127. [9] Въ подлинникѣ ошибка: 124.

паки глаголеть: «въ всяку убо суботу, развѣ единоя, и въ всяку недѣлю творяще соборы веселѣтеся». И по малѣ глаголеть: «веселити бо ся подобаетъ въ нихъ, а не сѣтовати». Въ седмѣй же грани тыхъ же заповѣдей, въ 24-й главѣ сице глаголють: «суботу убо и недѣлю празнуйте, яко субота дѣланіа твари есть воспоминаніе, недѣля же воскресеніа, единаже токмо субота да хранится вами во всемъ лѣтѣ въ Господне погребеніе, въ нюже поститися подобаетъ, а не празновати, елико бо врѣмя Содѣтель подъ землею бѣ, крѣпчайшее о немъ сѣтованіе паче содѣланія твари радости творити». Но ||**(об. 224)** сіа убо тайно Климентомъ, Римскимъ епископомъ, отъ блаженнаго Петра поставленнымъ, написавше и заповѣдавше, не сташя до сихъ, но видяще Духо́мъ Святымъ не малу преступленію быти, еже поститися въ суботы, и запрещеніемъ крѣпкымъ связуютъ о семъ церковъ, въ 64-мъ правилѣ своимъ, сице глаголюще [1]: «аще который причетникъ обрящется въ недѣлный день постяся, или въ суботу, развѣ единоя токмо великоя суботы, да извержется, мірскій же человѣкъ да отлучится». Симъ послѣдующе, и шестаго собора преподобніи отцы согласно законъ полагають, предсѣдящу святому собору тому священому Агаѳону, папѣ Римскому, и Григорію, Акраганскому епископу, сице глаголюще [2]: «Понеже ||**(225)** увѣдѣхомъ, яко сущіи въ Римстемъ градѣ въ 40 днiй святого поста постятся въ суботы презъ преданый церковный чинъ,—годѣ бысть святому собору, яко да держитъ и Римская церковъ неподвижно правило святыхъ апостолъ, глаголющее: аще который причетникъ обрящется въ недѣлный день постяся или въ суботу, развѣ единоя токмо великыя суботы, да извержется; мірскый же человѣкъ да отлучится». Помѣстнаго же собора, иже въ Анкирѣ бывшаго, правило 17 глаголеть: «аще кто мнимаго ради въздержанія въ недѣлю или въ суботу, кромѣ единое великоа суботы постится, да будетъ проклятъ».

Симъ всѣмъ послѣдующимъ апостольскому ученію, и учившимъ и правившымъ ||**(об. 225)** вѣрныхъ церковъ, и съ блаженѣйшимъ папою Римскымъ Агаѳономъ,—отъ когоже и откуду приняли Римляне поститися въ суботу?

О возношеніи съвершены службы, рекше — божественныя литоргѣи, яко не подобаетъ всегда творити въ дни святого поста.

Рците и о семъ: откуду уставъ сей приняли есте, о, Римляне, еже возношеніе съвершенныя службы по вся дни святого поста творити? Кромѣ бо въ суботы и въ недѣли, въ нихъ же поститися възбранено есть, божественыя литоргѣи служба совершается, по преданію святыхъ апостолъ и богоносныхъ отецъ въ третій часъ дня ||**(226)**, въ оньже Господь нашъ Іисусъ Христосъ осужденіе отъ Пилата пріать, и въ онь же часъ Духъ Святый видоме въ огняныхъ языкахъ на святыхъ апостолъ сниде, въ прочаа же дни святаго поста не прощено бѣ божественыя литоргіи творити, постнаго ради преобидѣнія, въ нихъ же по девятомъ часѣ узаконися вкушати.

Аще речете, яко отъ апостолъ таковый уставъ пріасте, еже по вся дни святого поста возношеніе съвершеное святыя службы творити,—се обличаетъ васъ яве божественыхъ апостолъ правило, сице глаголющее [3]: «аще который

[1] На полѣ: «Апостольское правило 64». [2] На полѣ: «шестаго събора правило 55». [3] На полѣ: «Апостольское правило 68».

епископъ, или презвитеръ, или діаконъ, или чтецъ не постится въ 40 дній святого поста, или во всякую || **(об. 226)** срѣду и пятокъ, да извержется; мирскый же человѣкъ да отлучится, развѣ аще не болѣзнь тѣлеснаа пакостить».

Тѣмже творимей съвершеней службѣ въ третій часъ дне, въ оньже и взаконяеть возносити безкровную жертву, како постъ до девятого часа хранити, и въ врѣмя бо самое службы причащаяся постъ разрѣшаете? Аще же се невозможно, въ клятву впадаете, ибо еже въ Гангрѣ собора отцы въ 19-мъ правилѣ глаголють: «аще кто отъ въздержащихся, кромѣ тѣлесныя нужда, разгордится и преданыя посты вьобще и хранимыя церковію раздрѣшаетъ, помагающу ему о семъ съвершеному помыслу его,—да будетъ проклятъ». Лаодикѣйскаго || **(227)** собора отцы въ 49-мъ правилѣ глаголють: «яко не подобаетъ въ 40 дній святого поста просфуры приносити, аще не въ суботу и въ недѣлю токмо». Но и шестаго вселенскаго святого собора преподобніи отцы, со блаженымъ Агафономъ папою Римскымъ въ 52-мъ правилѣ повелѣвають, сице глаголюще: «въ вся 40 дній святого поста, кромѣ суботы и недѣли и святого Благовѣщеніа дне, да бываетъ служба преждесвещеныхъ».

Сего ради въ суботу служаще и въ недѣлю, въ третій часъ дня, въ оньже Святый Духъ сниде на апостолы, и приносяще въ та два дни просфуры освещають дары, отъ нихже доволная храняще презъ всю седмицу, и въ оньже день творима бываетъ преждеосвещеными ||**(об. 227)** служба въ врѣмя девятаго часа, совершивши все пѣснословіе, скончевающися вечерни, творять презвитеры со діаконы входъ, кадилницу токмо носяще; и по чтенію парамеи, уставлены великымъ Василіемъ молитвы сътворше, и дари перенести отъ предложеніа, сирѣчъ—отъ малаго олтаря въ великый, рекше—отъ жертовника на престолъ, и помолившеся надъ ними; еще же и преданую молитву отъ Господа рекше, възносять преждеосвященый хлѣбъ и глаголють: преждесвященная святая святымъ,—и съвокупльше Тѣло съ Кровію, причащаются. И тако благодаривше, отпустъ творять.

Римляне же, возносящи всегда въ 40 дній святого поста съвершеную службу, длъжную ||**(228)** въ третій часъ возносити, здѣ лежащаа преступають церковная правила, и въ томъ святыхъ отецъ клятвѣ повинни, яко преступницы священныхъ правилъ.

Што къ симъ отвѣщають и отъ нашыхъ нѣцыи, нынѣшняго врѣмени възникшые, дерзающые божественую литоргію раздирати. Не точію бо часъ, въ оньже должно бѣ божественную служьбу возносити, развращають, но и своа нѣкая человѣческыхъ умышленій ученіа межи божествеными мѣшающе, вносити не страшатся. Во истинну люто и трепета исполнено таковое безстудіе! Аще бо, яко верховный апостолъ глаголеть [4]: «въ няже ангели желають приникнути»,—како мы, тлѣнніи человѣцы суще || **(об. 228)** Духомъ Святымъ преданое дерзнемъ претворити? Ибо великый въ святителехъ, и равножителный ангеломъ, око сый церковное, Василіе Кесаріа Каппадокійскіа, въ поученіи, еже къ презвитеромъ о божественѣй службѣ пишя сице глаголеть: «Потщися, о презвитере, представити себе дѣлателя непостыдна» и прочая. Далѣй глаголеть: «въ церкви пребывая, молися и почитай святыя книги до часа, въ онь же подобаетъ ти съвершити божественую

[4] 1 Петр., гл. 1, зач. 58, ст. 12.

службу. И тако предстани съ умиленіемъ и чистымъ сердцемъ свя̃тому жертовнику, не озираася само и овамо, но въ страсѣ и трепетѣ предстоя небесному царю, да не угодіа ради человѣческаго потщишися съкратити молитвы, нижѐ пріимеши лица || (229) человѣча, но взирай къ единому предлежащему царю, и къ предстоящымъ окрестъ его силамъ. Достойна себе сътвори священнымъ правиламъ, ихъ же отрекошя съ тѣми не служити. Блюди, кому предстоиши, и како служиши» и прочаа.

Зрѣте убо, правовѣрніи, и зѣло воньмѣте, яко презвитеру начеңшу божественую службу, не точію казаней якихъ слушати не повелѣно, но нижѐ на сторону обзиратися до свершеніа службы, яко предъ самимъ небеснымъ царемъ стояще. Тѣмже и прочему народу благочестивыхъ христіанъ, въ врѣмя божественаго службодѣйства, подобаетъ, послѣдующе служащему, яко предводителю, со страхомъ и трепетомъ стояти, и глаголемымъ || (об. 229) отъ него прилежно внимати, и прочихъ чтущыхъ и поющихъ слушающе мыслію и умомъ съ ними съединятися и молитися; а не воплемъ бесчиннымъ, или шептаніемъ улицемѣрнымъ своя молитвы глаголати. Предпочитати бо своя паче божественыхъ не достоитъ; но божественымъ прилѣжно внимати. Своя же особно въ врѣмена подобные лѣпо бѣ молящемуся глаголати, якоже самъ Господь повелѣвая глаголетъ: [1] «помолися отцу твоему въ тайнѣ» и прочая. Въ церкви же токмо чтущаго прилежно слушати, и умомъ и мыслію со всѣми предстоящими, яко едиными усты и единымъ сердцемъ молящеся Господеви, пѣти и славити, яко апостолъ научаетъ глаголя [2]: «исполняйтеся || (230) духомъ, глаголюще въ собѣ, во псалмѣхъ и пѣніихъ, и пѣснехъ духовныхъ, воспѣвающе и поюще въ сердцахъ вашыхъ Господеви».

О брацѣ, сирѣчь — о женитвѣ, презвитеръ и діаконовъ.

Правило пятое святыхъ апостолъ глаголетъ: «презвитеръ или діаконъ своея жены да не отпуститъ извѣтомъ благовѣріа; аще же отпуститъ, да отлученъ будетъ священства. Пребываайже и нехотяй паки пояти ея, да извержется». Якоже и въ посланіахъ до Тимоѳея и Тита [3] пишя свѣдѣтелствуетъ о семъ глаголя: «старцомъ бо (сирѣчь —презвитеромъ) трезвеномъ быти, чистымъ, цѣломудрнымъ. Также и старицамъ (рекше—женамъ ихъ) честнымъ въ украшеніи святолѣпнѣ || (об. 230) цѣломудренымъ, чистымъ, мужелюбицамъ, чядолюбицамъ» и прочая. Еще о семъ и въ заповѣдехъ апостольскыхъ, Климентомъ, папою Римскимъ написаныхъ, въ главѣ 17 доводне писано обрящеши. Сего ради и шестый святый вселенскій соборъ, на немже первоначалникъ бысть блаженый Агафонъ, папа Римскій, въ правилахъ своихъ утверждаютъ о семъ, пачеже въ правилѣ 13 сице глаголютъ: «понеже въ Римстей церкви въ чину правила предано ўвѣдахомъ: хотящимъ сподоблятися поставленіа, дьякономъ или презвитеромъ обѣщеватися имъ, яко ктому съ своими женами несовокуплятися. Мы же, древнему послѣдующе правилу апостольскаго упевненіа, и чину священыхъ || (231) мужъ по закону сожитіемъ, и отнынѣ цѣломъ быти повелѣваемъ, никакоже имъ къ своимъ женамъ совокупленіа неразрушающе, ни лишающе

[1] Матѳ. гл. 6, зач. 16. [2] Ефес. гл 5, зач. 229, ст. 18—19. [3] Тит. гл. 2 (въ подл. 1). зач. 301, ст. 2—5.

ихъ друга къ другу во врѣмя подобно приближеніа».

Тѣмже явѣ есть, яко и въ семъ Римляне, не хранящe преданіа святыхъ апостолъ и богоносныхъ отецъ утверженіа и клятвы нерадяще, своя нѣкая умышленіа составляють, такъ яко и въ прочихъ вещахъ обрѣтаются претворяюще.

О НѢАКОМЪ ЧИСТЦЮ, ЕГОЖЕ РИМСКЫИ ИМЯНУЮТЪ ПУРГАТОРІУМЪ.

Нигдѣже убо отнюдъ въ святыхъ писанихъ не обрѣтается, абы по смерти покааніе или очищеніе грѣховъ быти мѣло, окромъ || **(об. 231)** здѣ, донележе въ тѣлѣ пребываемъ. «Нѣсть бо, рече [4], въ смерти поминаай тебѣ, въ адѣ же кто исповѣстьтися». Еже бо аще здѣ въ тѣлѣ пребывая что̀ сѣемъ, сіе пакы во пріидущее въ воскресеніе мертвыхъ съ тѣломъ и пожнемъ. Здѣ бо есть врѣмя дѣланіа и труждaніа. Въ будущемъ же за трудъ мзда, и комуждо по дѣломъ его воздааніе. Яве бо, яко и дѣвамъ онымъ пяти буимъ, украшенымъ добротою дѣвственою, точію за еже масла свѣтѣнія ради свѣщъ своихъ не приняли въ сосудѣхъ своихъ, сирѣчь—въ тѣлѣ пребывая, милосердіемъ еже къ нищымъ не просвѣтиша добродѣйства своего,—затворися дверь жениховa. И не повелѣваетъ имъ: «идѣте прежде оцыстѣтеся || **(232)** пламенемъ огнянымъ, а потомъ внидете въ чертогъ мой», но еже «не вѣмъ васъ» глаголя, далече отсылаетъ. Разбойнику же, паки покаавшуся, висящу на крестѣ: «днесь съ мною будеши въ раи» глаголеть Христосъ, а не до чистителнаго огня отсылаетъ. И притча богатого и убогаго ясно являетъ розность, яко душа умершыхъ кааждо абіе [5] постигла мѣста своего, ова убо геену, оваже нѣдра Авраамля, и яже посредѣ имать утверженая пропасть веліа, возбраняющее имъ яже къ другъ другу стремленіе. «Еда, рече [6], мертвыми твориши чюдеса? Еда повѣсть кто въ гробѣ милость твою и истину твою въ погибели? Еда познана будутъ въ тмѣ || **(об. 232)** чюдеса твоя, и правда твоя въ земли забвеней». Погибель же и тма, и земля забытая, мука вѣчная имянуется идѣже Господь не присѣщаетъ. «Изыйдутъ бо, рече [7], изъ гробъ сотворшеи благая въ воскресеніе живота, а сътворшеи злая въ воскресеніе суда». И паки [8]: «и идутъ сіи въ муку вѣчную, праведницы же въ живо̀тъ вѣчный».

Тѣмже явѣ есть, яко прелщаются на ложный чистецъ уповающіи. Якоже бо живота вѣчнаго царство небесное безконечно есть, егоже бо, рече [9], царствію нѣсть конца,—тако и мука вѣчна и безконечна есть. Идѣже бо, рече [10], червъ ихъ не умираетъ и огнь ихъ не угасаетъ. Добрѣйши ти, рече, есть внити || **(233)** въ животъ хрому и бѣдну, нежели двѣ руцѣ и двѣ нозѣ имущу ввержену быти въ огнь вѣчный. Якоже бо вѣчнаго живота обители сутъ многы, по достоанію комуждо творящихъ волю Господню уготованы, яко самъ Господь свѣдѣтелствуетъ глаголя [11]: «въ дому Отца моего обители многы суть»—тако и вѣчное мукы противу злобы коегождо похоти своя исполняющихъ, и волю вражію творящыхъ уготовася мученіе, огнь негасимый, червъ неусыпающый, пропасть

[4] Псал. 6 (въ подл. 5), ст. 6. [5] На полѣ пояснено: «заразъ». [6] Псал. 87, ст. 11, 12—13. [7] Іоан. гл. 5, зач. 16. [8] Матѳ. гл. 25, зач. 106. [9] Даніилъ, гл. 7; 2 Петр. гл. 1, зач. 65; Лук. гл. 1, зач. 3. [10] Марк. гл. 9, зач. 42; Исаія, гл. 66; Матѳ. гл. 18, зач. 75. [11] Іоан. гл. 14. зач. 47.

глубокая, тма кромѣшняа, гроза несогрѣемаа, и прочая противу злобы когождо лукавыхъ дѣлъ его. «Нѣсть [1] бо неправда у Бога. Елицы беззаконно согрѣшишя, беззаконно и погы||(об. 233)-бнутъ» сирѣчъ—во вѣкы мучатся. Што бо за судъ имать быти поганомъ и незнающимъ Бога?! Они же скверными беззаконными дѣлы своими, сами осудишяся въ вѣчныя мукы, уготованы діаволу со всѣми творящими волю его. Сего ради и глаголеть [2]: «не воскреснутъ нечестивіи на судъ», сирѣчъ—не воскреснутъ судитися, но мучитися.

А еже божественаго апостола [3] приводятъ писаніе, мняще о чистцу глаголющее, и симъ прелщаются, еже написа сице: «основаніа бо инаго никтоже можетъ положити, паче лежащаго, еже есть Іисусъ Христосъ. Ащели кто будуетъ на основаніи семъ злато, сребро, каменій честныхъ, дрова, сѣно, тростіе, когождо дѣло явлено будетъ. ||(234) День бо явитъ, зане огнемъ открывается. И когождо дѣло яково есть, огнь искуситъ. И егоже дѣло аще пребудетъ, которое набудовалъ, заплату возметъ. А егоже дѣло аще згоритъ, оттщетится (сирѣчъ — шкоду подыйметъ), самъ же спасется, но якоже огнемъ».

Явно есть, яко здѣ апостолъ о учителехъ пишетъ, и о ученіи когождо ихъ. Если кто истино отъ божественыхъ Христовыхъ словесъ учя благыми дѣлы утворяетъ, обрящется дѣло таковаго, яко злато и сребро огнемъ пробуемо невредимо, но и чистѣйшее бываетъ. Сего ради и мзду пріиметъ, въ царствіи небесномъ — животъ вѣчный. Ащели кто свѣта сего мудрюваніемъ научаетъ, и плотьскымъ || (об. 234) любострастіемъ прелщаяся утворяетъ, сїй дрова и стебліе будуетъ, иже огнемъ искушаемо не постоитъ, но согоряетъ и погыбаетъ. Ибо отъ лжи ничтоже истинно бываетъ. Сего ради будующіе отъ сихъ тщету пріемлютъ, пусты суще и ни коеа же помощи отъ таковыхъ дѣлъ не имѣютъ. Тѣмже и въ огни спасающися вѣчне мучими бываютъ. Се есть спасеніе таковыхъ, о немъ же апостолъ здѣ воспоминаетъ, яко николиже скончатися или погыбнути въ огни сущимъ, но вѣчне тамо пребывати, якоже и праведнымъ въ царствіи небеснемъ водворяася вѣчне радоватися. Яко пророкъ [4] глаголеть: «душя ихъ въ благыхъ водворятся». Якоже бо здѣ спасеніе огнемъ, муку апостолъ ||(235) наричетъ, такожде и въ еѵангеліи Господь глаголеть [5]: «иже аще розоритъ едину заповѣдей сихъ малыхъ, и научитъ тако человѣкы, мнїй наречется въ царствіи небесномъ». Мнїй же разумѣется—«осужденъ въ муку», якоже блаженныи учители истолковашя.

Како бо не послѣдняго безуміа прелесть обрящется се, еже мнѣти спасеномъ быти, и въ царствіи небесномъ сихъ глаголати, иже суетная и погыбающая зиждутъ, и прочихъ симъ соблазняющи?! Аще бо заеже кто речетъ брату своему юроде, повиненъ есть геннѣ огняной [6],—то не множае ли повиненъ есть таковый, иже заповѣдь разоритъ, и соблазнитъ симъ прочихъ?! «Силніи, рече [7], силнѣе испытани будутъ», || (об. 235) и емуже множае дано, множае и взыщется отъ него. Сего ради заущая таковыхъ облудное мниманье самъ Господь глаголеть [8]:

[1] Римл. гл. 2, зач. 81, ст. 11—12. [2] Псал. 1, ст. 5. [3] 1 Кор. гл. 3, зач. 128, ст. 11—15. [4] Псал. 24, ст. 13. [5] Матѳ. гл. 5, зач. 11. [6] Матѳ. гл. 5, зач. 11. [7] Премудр. гл. 6. [8] Матѳ. гл. 18, зач. 74; Марк. гл. 9, зач. 42; Лук. гл. 17, зач. 83.

«иже аще соблазнитъ единаго отъ малыхъ сихъ вѣрующихъ въ мя, уне ему есть, да обязавши камень жерновный на шію свою потôпленъ будетъ въ глубинѣ морстѣй». Тѣмже и апостолъ, глаголяй «еже самъ спасется, такожде якожде огнемъ», по семъ словѣ приведъ глаголя: «не вѣсте ли, яко храмъ Божій есте, и Духъ Божій живетъ во васъ. Аще ли кто храмъ Божій растлитъ, растлитъ сего Богъ». Тамъ же и о плотскомъ свѣта сего мудрованію свѣдѣтелствуетъ.

Аще ли, яко змышляющыи чистецъ глаголють, иже по изшествіи отъ тѣлеси до дня суднаго ||**(236)** въ чистителномъ огни поляруются душы, да рекутъ же убо и о прочихъ, ихже живыхъ день судный постигнетъ, егда Господь со силою и славою многою пріидетъ судити живыхъ и мертвыхъ: како и когда имутъ очищатися? Или съ прежде очищающимися, како мощно будетъ зровнатися тымъ, ихже живыхъ судный день застанетъ? Понеже съ пришествіемъ Господнимъ купно и осужденіе отъ божественыхъ устъ его на вся изнесется, праведныхъ въ наслѣдіе вѣчнаго небеснаго царствіа призываа, грѣшныхъ же въ мукы безконечныя отсылая.

«Всѣ бо [9], рече, не успнемъ, всѣ же измѣнимся въскорѣ, въ мгновенію ока».

Аще ли во мгновенію ока, ихъ же живыхъ судный день застанетъ, измѣнятся, ||**(об. 236)** то како въ чистцу симъ поляроватися мощно будетъ?! Не достае бо имъ врѣмени на сіе! По судѣ бо затворится дверь, яко никомуже замедлившу мощно будетъ тамо внити. Сего ради и глаголетъ [10]: «буди увѣщаася зъ суперникомъ своимъ скоро, дондеже еси на пути съ нимъ, да не предасть тебе суперникъ судіи, и въ темницу воверженъ будеши. Аминь глаголю тобѣ, не изыйдеши оттуду, дондеже воздаси послѣдній кодрантъ». Суперникъ грѣхъ есть; путь же — житіе се глаголеться; здѣ увѣщеватися покааніемъ узнаваючи грѣхи очищати; темницу же муку наричеть, воздааніе же послѣдняго кодранта — вѣчное мученіе глаголеть; послѣднее бо во истину, ||**(237)** яко къ тому нѣсть мощно кому изыити отъ него. Аще и весь міръ приобрящетъ кто, ничтоже можетъ дати отмѣны за душю свою. Здѣ убо, во истину здѣ, донележе въ тѣлѣ семъ пребываемъ, всякому правовѣрному настоитъ очищеніе, раздааніемъ въ милостыню убогымъ отъ своихъ трудовъ собраное, плачемъ и слезами омывающе грѣхы, и воздержаніемъ сластей плоть утончевающе, и похоти ея умерщвляюще, и всякыя скорби находящіа на ны крѣпко претерпѣвающе. Се есть истиный чистецъ, а не тамо по разлученіи души съ тѣломъ, идѣже врѣмя покаанію нѣсть, точію ожиданіе праведнаго суда Божіа, и еже съ тѣломъ содѣанная когождо по дѣломъ ||**(об. 237)** воспріатіа. Якоже бо самъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ не словомъ точію научи, но самими дѣлы показа. Сего ради и божественныхъ ученикъ своихъ хотяй близь себе во царствіи своемъ быти, не до чистьцу на онъ свѣтъ отсылаетъ, но послѣдующе Христу Господу своему здѣ страдати повелѣваетъ, яко да и прочихъ отъ юности содѣланыхъ страстей совлекшися, муками и томленіемъ очистятся здѣ, да тамо непорочни съ

[9] 1 Кор. гл. 15, зач. 163; 1 Сол. гл. 4, зач. 210. [10] Матѳ. гл. 5, зач. 12, ст. 25—26; Лук. гл. 12, зач. 69.

Христомъ Господомъ обрящутся. «Идѣже, рече [1], азъ есмь, тамо и вы будете». Тѣмже и предглаголеть имъ [2]: «предани будете въ скорби и убіютъ вы, и будете ненавидими всѣми языки имени моего ради». Претерпѣвый же до конца тъй спасенъ будетъ». Аще бо и верховніи божественіи ||(238) апостоли Петръ и Павелъ, въ правилахъ своихъ о памяти усопшыхъ написали, но о таковомъ, яко змышленомъ, чистцу отнюдъ не споминаютъ нигдѣже. О памяти бо по усопшихъ пачеже въ правилѣ своемъ чотырнадесятомъ сице глаголютъ: «творите усопшимъ третины въ псалмѣхъ и молитвахъ, въскресшаго ради тридневно, и девятины на въспоминаніе сущихъ здѣ, и усопшыхъ; и четырдесяте дни по ветхому закону; якоже и Жидовстіи людіе плакахуся Моvсеа ради; и на всяко лѣто памяти имъ творѣте; и отъ имѣній ихъ раздавающе нищымъ, на въспоминаніе ихъ. Се же о благовѣрныхъ глаголемъ. За нечестиваго же, аще ||(об. 238) и всего міра богатство раздаси нищымъ, ни коея же ползы не сотвориши ему. Ему же бо живу сущю, врагъ бѣ Богу, явѣ, яко и по смерти, ибо нѣсть неправда отъ Бога [3]. Праведенъ бо Господь и правду възлюби, и се человѣкъ, и дѣло его».

Зрите убо, яко и вину назнаменашя, чего дѣля памяти творити подобаетъ? Ксему же по усопшихъ творяще памяти, и съ благочиніемъ събирающися, отъ сихъ убо и живіи ползуются. Кождо бо ихъ конецъ житіа своего помышляюще, и дѣла усопшаго въспоминающе уцѣломудряются, по глаголющему: «благо ходити въ домъ плача, нежели въ домъ пира» [4]. Такоже и отъ имѣній усопшаго раздавати ||(239) нищымъ полезнѣе, нежели въ сластолюбіи оставившымъ ѐ изживати.

Тѣмже всяко явѣ есть, яко не отъ божественаго писаніа чистецъ изобрѣтается, но отъ человѣческыхъ умышленій съставися, пачеже отъ высокомыслнаго Оригена, онъ же прежде потокы ученіа источи, послѣдиже, на свое велемудріе уповаа, падеся, хулныя глаголы о Христѣ Спасителю нашемъ отригну[лъ]. Сего ради Божіа помощи обнажися, яко отъ идоложрецъ ятъ бысть, не стерпѣвши мукъ, верже ливанъ на жертвище, и пожрѣтъ идоломъ. И за сіе слабости ради своея срамляася, не точію человѣкомъ нечестивымъ, но и самимъ бѣсомъ свободитися отъ мукъ глаголеть, конецъ мукамъ быти блядуще.

||(об. 239) Латини же, яко и въ прочихъ скори суще съ твердѣйшаго во слабшее уклонятися, тако и здѣ, Оригеново ученіе пріемше, изволяюще съ нимъ по смерти чиститися паче, нежели здѣ, еже съ тѣломъ содѣаныхъ покааніемъ исправлятися, и недоволни суще древними развращенми, но и въ нинѣшніе врѣмена разоряюще постановенье, Духомъ Святымъ преданое, дни празничные поотмѣняли, веліе смущеніе и печаль правовѣрнымъ содѣлывающе. Яко и самый тъй день спасителныя Пасхи, съ прочими празникы, послѣдующими ему, человѣческыми умышленьми своими превратишя, съ богоубійцами Іюдеими, яко въ прѣсноку, такъ и въ празнованью съединяющеся.

Кто бо отъ право||(240)вѣрныхъ здравъ смыслъ имѣа, пачеже неразвращенными мысльми въ святыхъ писа-

[1] Іоан. гл. 14, зач. 47, ст. 3; Іоан. гл. 16, зач. 53. [2] Матѳ. гл. 24, зач. 98, ст. 9; Лук. гл. 21, зач. 106, ст. 16—17. [3] Псал. 10. [4] Екклесіастъ, гл. 7.

ніихъ воспитаный, не имать сего блуженіа познати?! Яко и нинѣшняго лѣта, прежде врѣмени, марта шестнадцатого, еже никогдаже не бысть, въ 14 луны равно съ Іюдеи празноваху Пасху, въ онь же день Господь нашъ Іисусъ Христосъ на крестѣ висялъ, въ пятый же надесятъ въ гробѣ положенъ бысть. Въ тые дни плакати подобаетъ, а не съ богоубійцами Жидовами веселитися. Яко о томъ доводне въ листѣ томъ есть выписано, егоже по отщепенствѣ ихъ отъ насъ еже въ празникохъ пятаго лѣта написано. Который по семъ нижей есть здѣ написанъ. Аминь [5].

||(1) [6] О премѣненію дней и празниковъ.

Не непотребно мню, и о нинѣшнемъ дерзопреступленію Латинскомъ въспомянути, о премѣненію дней и святъ, а наболшей о самомъ томъ празницѣ дня спасителнаго святыа Пасхи, Възнесеніа, и Духа Святого въшествіа; также таемное вечеря Христовы, страстей его и погребеніа, и прочыхъ спасеныхъ празниковъ, Пасцѣ послѣдуючихъ, самимъ Спасителемъ Господомъ нашымъ Іисусъ Христомъ и светыми апостолы его постановеныхъ, и Духомъ Святымъ утверженыхъ, и повсюду православными христіаны выполняемыхъ, и доднесь цѣло и неуломно съблюдаемыхъ. То нынѣшнего времени Латины самомнѣніемъ ||(об. 1) ослѣпившеся, и мудростію свѣта сего обезумившеся, все преницовали. Но намъ къ Латиномъ ни едино слово, которые и зъ своими первопрестолникы благочестіа погрѣшивши, въ иступленіи правовѣріа заматерѣли.

Отъ многыхъ бо лѣтъ, скоро по шестомъ съборѣ, нѣкоторые папы или правители церкви Римское самомнѣніемъ и мудростію свѣта сего прелстившеся, первѣй по малой части апостольское преданіе отмѣняючи, а вмѣсто того свои вымыслы таемне съставляти зачинали. Которыхъ тогдашніе святые отцы и вселенскіе патриархи по части дознавали и обличали, яко около опрѣсноковъ и иншыхъ ересей. О чомъ доводне въ лѣтописцахъ Греческыхъ ||(2) или Словенскихъ писано знайдешъ; также и въ правилахъ святыхъ отецъ, которые отъ любви братерское зъ великымъ прилежаніемъ частокроть отъ божественаго писаніа упоминаючи, съ слезами и моленіемъ посылали къ нимъ. Они же, ни въ что вмѣняючи, мало того слухали, а свои вымыслы или ереси предся скрыте съставляли. По многыхъ же лѣтѣхъ, по остатнемъ седмомъ съборѣ, южъ по ономъ ихъ напѣ проклятомъ Формосѣ, который восприимуа престолъ папежскій, вѣру святую, отъ богоносныхъ отецъ писаніемъ пределую, еже есть «Вѣрую въ единаго Бога», прелестнымъ обычаемъ рукою своею истинно написавши, и водлугъ звычаю преждебывшыхъ благочестивыхъ папъ, къ святымъ чотыремъ ||об. (2) патриархомъ вызнаваючи, ижъ такъ держать обѣцуеть, пославъ, а въ сердцы своемъ мыслячи иначей съкрытое ереси людей научалъ, которыхъ, яко ядомъ смертелнымъ, тою наукою своею позаражалъ. А по немъ вже иншые папы, напившися того мутнаго ученіа его, явне ся съ тымъ открывать почали, звлаща осмый по

[5] Оборотъ 240-й страницы оставленъ пустымъ. [6] Съ этой статьи—новая пагинація.

Формосѣ Христофоръ папа объявилъ, мовячи, ижъ Духъ Святый отъ Отца и отъ Сына исходитъ, и иншіе ереси свои явне изблевалъ. А поневажъ отпадшіе истинны, и въ тлѣніи прелести свѣта сего погружающеся, неудобѣ въ первый чинъ благовѣріа възведени бываютъ, но и тружающимся въ благочестіе навернути ихъ силно ся спротивляютъ, и брани въздвизающи мстити въору||**(3)**жаются.

Што ся явне показало въ Флоренціи осмаго ихъ разбойническаго собору, на который отъ всеа вселенныа стекошася множество преподобныхъ отецъ непорочное Восточное церкви; съ ними же и богоносный Марко Ефескій, на мѣсто отъ трехъ патріархъ посланый, мужъ въ истину въ божественыхъ писаніихъ искусенъ, и Духа Святого исполненъ, котораго истиннымъ повѣстямъ не могучи Латини отпору дати, умыслили насиліемъ принудивши святыхъ отецъ Восточное церкви, подписаніемъ священыхъ рукъ ихъ обычные свое блуды потвердити. Многыхъ бо тогда святыхъ отецъ оружіемъ избиша, другымъ рукы отсѣкоша, и различными муками, и въ темницахъ затворяюще гладомъ ||**(об. 3)** умориша, другыхъ же въ бѣгствѣ по пути достизающе умертвиша. И проча вся прочитающіе о томъ вѣдаютъ.

Сего дѣля святые богоносные отцы и вселенскіе святые чотыри патріархи, пятого Римскаго отторгнувшагося, яко единаго члонка буестію свѣта сего съгнившего, отъ здраваго тѣлесе отсѣкоша, и отъ священыхъ поминковъ преждебывшыхъ святыхъ папъ имена ихъ изгладиша, по словеси еѵангельскому: «если око, или рука, або нога твоа погрѣшаетъ тя, отсѣчи отъ себе; лѣпѣй бо ти внити зъ еднымъ окомъ или рукою або ногою въ царство небесное, нижли съ всѣми члонки вкиненому быти въ геену огняную».

Если теды богоносные святые отцы, и благочестивыя цари, ||**(4)** отъ такова зловѣріа отвратити не възмогоша, мы пакъ грубіи, скудоумніи, всякыхъ язвъ грѣховныхъ исполнени, што̀ помочѝ имъ можемъ?! Но толко, яко писаніе мови: «сіа глаголя, себѣ досаждаемъ». Обаче никтоже долженъ есть, видячи многая своа съгрѣшенія промолчивать, або таити правду Божію. Но подобаетъ каятися и вызнавати своа съгрѣшенія, а правды Божеи не замолчивать. Яко бо чесно есть таемницу царскую таить, также чесно есть слово Божіе вызнавать и исповѣдовати.

Понеже бо въ нинѣшнее многомятежное и плачу достойное время, зряще церковъ Христову честною кровію его отъ погибели и клятвы законныа искупленую, отвсюду различныхъ ||**(об. 4)** вѣтровъ волненіемъ колеблему, и многыхъ зъ насъ раслабленныхъ душами и нетвердыхъ вѣрою, въ прелести зловѣріа укланяющыхся, — сего ради о смятеніи порядку отъ Латинъ, и о премѣненю дней святочныхъ, мало нѣчто въспомянути покусимся, звлаща — противъ книжокъ казанья нѣакого Станислава Млодецкого, которое онъ чинилъ въ року теперъ близко прошломъ осмдесятъ седмомъ, у мѣстѣ Виленскомъ въ костелѣ светого Яна. Не ижъ быхмо Латинъ на благочестіе наворочаючи то споминали, но своихъ утвержаючи сія пишемъ, и не своа умышленіа съставляемъ, но отъ слова вселенскаго учителя, великаго Аѳанасіа Александрійскаго, которое писалъ о празницѣ Пасхи. ||**(5)** Которого то и тотъ Станиславъ Млодецкій въ тыхъ книжкахъ казанья своего припоминаетъ. Тогды и мы отъ того великаго учителя Аѳанасіа Александрьскаго отъ

слова его, еже писалъ о празницѣ Пасхи, въ семъ писанію начало положимъ.

Часто отъ нѣкоторыхъ придается слышати, мовячи о празницѣ Рожества Христова, якоже и всѣ вѣдаемъ, ижъ предъ осмію дней, по-Римск*ій* называемаго генуаріа, всегда бываетъ; также и иншіе свята або празники, и святымъ мученикомъ памяти, въ уреченыа дни неотмѣнне каждого року творяще прикладаемъ. Але о празницѣ дня спасителнаго святыа Пасхи далеко инакшаго способу водлугъ поданья самого Бога Вседержителя уживать ||**(об. 5)** пристоитъ: много бо таемницъ въ собѣ съдержитъ. Прото ни единаго, ани просто прилучшагося дня, но и причинъ многыхъ громадамъ събраніе на-томѣстъ пріймати подлугъ правдиваго зрозумѣнья потребуетъ, кгдыжъ стережетъ и перваго мѣсяца, который бы истотнымъ початкомъ правому времени былъ, онъ же отъ весньнаго поровнанья знаемъ есть. А стрегучому перваго мѣсяца пристоитъ вѣдати о врѣмени, то есть о часѣ, для котораго и первый мѣсяць называется. И засъ пріимуючи перваго времени не иншее которое, но поровнанье весньное дня зъ ночью, яко ширей о томъ напреди повѣстьтся. А понеже и перваго времени стережемъ, и зровнаня дня зъ ночью весньнаго, ||**(6)** и ктому луны чотырнадесятого дня, съ тымъ же тріехъ дней пятка, суботы и недѣли,— тогды невъзможно есть въ едино время, еслибы котораго съ тыхъ недоставало Пасцѣ быти. Того дѣля не можемъ въ единъ день уставленый пасхи творити. Но всѣ тые нарокы или зряженя збираючи, тогды пристрояемъ день страсти или распятіа Господня. И еретикове бо если и погоршаючися дотыкаются Пасхи; также и богоубійцы Жидове упевняются пасху творити, хотяжъ и грубе зверхнимъ обычаемъ прикриваючи скверну; но всяко обезумливаются. Христіанъ бо толко есть таемница тая, и справованьемъ таемницы нами зъ выпытаньемъ или зъ выбаданемъ ||**(об. 6)** състоится и обнажается еретическое помѣшаніе и Жидовское скверненіе нашее Пасхи таемницою. Но не Жидове единаго уставичнаго дня на выконанье стерегутъ або пріимуютъ, але и перваго мѣсяца солнечнаго, и четырнадесятый луны прибираютъ. Тогда бо если прилучится четвертомунадесятъ лунному припасти, еще ненаставшу первому мѣсяцу, то есть предъ зровнаньемъ дня зъ ночью, откладаютъ сей чотырнадесятый, а ожидаютъ иншее луны чотырнадесятого, и того за солнечнаго мѣсяца перваго пріимуютъ. И сшедшуся первому времени, и чотырнадесятому водлугъ луны, тогды водле воли своеи выконываютъ.

Видишъ, ижъ и Жидове о томъ ||**(7)** стараются, и то маютъ посполите съ нами, же не единаго дня искати на выконанье, но многыхъ причинъ и времени. Ачколвекъ иногды и Жидове омыляются, которые передъ поровнаньемъ дня зъ ночью, припадающаго лунпаго чотырнадесятого пасху творятъ.

Но мы, христіане, наслѣдуючи истиннаго Духомъ Святымъ постановенья, всяко должни есмо Жидовскаго заблуженіа, и еретицкаго злоуміа удалятися. Не достоитъ бо на теперешнее безуміе Жидовское намъ смотрѣти, которые вездѣ правду законную попсовали; але прежнихъ премудрыхъ Жидовъ Филона, Іосифа и иныхъ нѣкоторыхъ, они же въ писаніихъ своихъ свѣдѣтельствуютъ, ижъ не можно ||**(об. 7)** водлугъ истотности инако Пасцѣ быти,

кромъ послѣ поровнанья дня зъ ночью чотырнадесятаго луны. Тыхъ теды потреба рахунокъ держати, и отъ свядѣцтва ихъ повѣсти нашы съставляти, а нинѣшнихъ Жидовъ безуміе, яко преступниковъ закону, откидывать. Послѣ бо законопреступленіа ихъ што на Христа Спаса нашего, погасли всѣ доброти Жидовскіе, ижъ ани архиереовъ, ни вожовъ, ни церкви, ни жертвы и прочыхъ всѣхъ добродѣйствъ пусты сталися. О которыхъ выполнилося пророчество повѣствующее [1]: «се владыка Господь Саваоѳъ отиметъ отъ Іюдея и зъ Іерусалима крѣпкаго, и крѣпкую, силу хлѣба и силу воды, исполина, и крѣпка, и человѣка ||**(8)** ратника, и судію, и пророка, и гадалника, и старца, и премудра мастера, и чюднаго порадника, и разумнаго послушника, и поставитъ младенцы старшими имъ, и ругатели овладнутъ ими». А тое пророческое слово постигнуло Жидовскаго народа. Запустѣніе бо разума, и запустѣніе пророка, показующаго имъ спасеніе, пострадашя, и своихъ премудрецъ постановеня и порядокъ погубили, и о проклятствѣ занедбали. А для того и правда законнаа въ бѣду упасть мусяла. Яко же и книгы седмидесятъ и двохъ преводниковъ, которые съ проклятіемъ заказано, абы никако были отмѣнены, они потомъ единому нѣкоторому иноземцу або пришелцу увѣривши, книги ||**(об. 8)** седмидесятъ и двохъ премудрыхъ мужей, предъ многими лѣты пришествіа Христова переведеные или преложеные, претворили и переницовали, и выклады ихъ откинули. Также и зряженье пасхи попсовали. Кгдыжъ исперва много лѣтъ и по страсти Спасовѣ по поровнанью въ чотырнадцатый Пасху овчую творили. О чомъ власные предковъ ихъ премудрыхъ Жидовъ книги свѣтчатъ. А нинѣ вже попсовавши порядокъ многокроть и предъ зровнаньемъ, или въ самое то зровнанье творятъ и хулими суть премудрыми Жидами, яко преступницы року.

Которого безрозумства нинѣшнихъ Жидовъ наслѣдуючи нѣкоторые мудрецы свѣта сего, попсовавши преданіа праведнихъ апостолъ, ||**(9)** и богоносныхъ отецъ, Духомъ Святымъ постановеные, и съ клятвою иначей никако не отмѣнять заказаные, — они и клятвы занедбавши поотмѣняли, и свою Пасху овогда напередъ Жидовъ, овогдаже позаду ихъ постановили. Хотяй бо отъ преданіа Духомъ Святымъ постановеного лучшей своимъ разумомъ построити, певне омылиться мусить. Многые бо речи утаены суть отъ тыхъ, которые мнимаютъ себе быти мудрыми.

Но оставивши мовить о законопреступникохъ, начнемъ слово о истиномъ празницѣ спасительное Пасхи и о силѣ таемницъ ея.

Время бо, въ неже Господь нашъ Іисусъ Христосъ пострада при Пилатѣ, написано есть, ижъ предъ осмію дней апріля || **(об. 9)** Спасъ распятъ бысть, то есть марта двадесятъ третего дня. О которомъ явно есть, ижъ всегда по равнинахъ съставляетcя, и вси порядки о состроенію пасхи пытающымъ достигнены суть. А того правила держачися, вѣдай, яко Христосъ въ томъ нароцѣ или зряженю пострадалъ. Стережи всегда послѣ порovнаня дня зъ ночю пасху творити, Христу подобяся, и убѣжишъ безаконіа Жидовскаго, и дерзопреступленіа Латинскаго.

Но о таемницы пасхи кгды не есть рѣчь краденаа,—розскрывати зачнемъ. Толко потреба зрозумѣвати и реченаа памятію съдержати.

[1] Исаія, гл. 3, ст. 1—4.

Перваго бо мѣсяца ищемъ, за перваго врѣмени съ початку вѣка сътвореваго. А первое врѣмя винно есть початокъ имѣти день и ночъ ||(10) равно стоячіе. Не иншій бо початокъ пристоитъ первому времени, кромъ поровнанье весньное. Штò не зъ нашее повѣсти, едно отъ божественаго писаніа вѣрно оказуется. Мовитъ бо: «съ початку сътворилъ Богъ небо и землю, а земля была непозорна або невидома, кгдыжъ темность все съдержала, свѣту еще не будучи. И рекъ Богъ, абы былъ свѣтъ; и стался есть свѣтъ. Нимъ бо свѣтъ створенъ, все тма обдержала. И разлучилъ Богъ межи свѣтомъ и межи темностью. И нарекъ Богъ свѣтъ день, а темность нарекъ нощъ».

Смотрижъ, ижъ разлучилъ Богъ межу свѣтомъ, штò назвалъ день, и межи темностью, еяже учинилъ въ ночь. Которыхъ межею оба краи ровно творить. Все бо штоколвекъ || (об. 10) сътворилъ Богъ въ зуполномъ або доскональномъ постановенью бытности вчинилъ, яко и человѣка, або и отъ него жену, не дѣтми малыми ихъ створилъ, яко нынѣ отъ насъ ражаются которые ни разумомъ, ани члонками до слушнаго възрасту владнути не могутъ. Но первшыхъ родоначалниковъ нашыхъ доскональныхъ Богъ сътворилъ възрастомъ, словомъ и разумомъ въ зуполнаго мужа, и въ прироженью ихъ сѣмена або насѣнья всадилъ. Отъ которыхъ послѣ преступленіа ихъ, мы тлѣнніи раждаемся и множимся, водлугъ осужденіа Божіа въ землю зася оборочаючися; также день и ночь обое сперву спорядкомъ и ровнобытіемъ Богъ створилъ, и скончилъ въ мѣру, видѣлъ, же есть ||(11) добро.

Потомъ вже попустилъ въ движеніе и шествіе, абы непрестаннымъ теченіемъ и шествіемъ своимъ, отъ кресу зась до тогожъ кресу, четырми врѣмены отъ кругъ року скончавали, множачи часы и дни, и лѣта, неоскудно и вѣчно.

А солнце и луну, яко писаніе свѣтчитъ, въ четвертый день по поровнанью Богъ сътворилъ. Не мнимай же, ижъ бы луну молодую сперва створилъ, яко кгды въ настатю мѣсяца бываетъ, ижъ жаденъ видѣти ея не можетъ. Неподобно есть. Понеже не могло бы ся то показать скутечне, на штò есть сътворена, то есть ночью справовать бы не могла, которою Богъ владнуть ей повелѣлъ. Сего ради досконале полную луну Богъ сътворилъ послѣ поровнанья ||(об. 11) въ четвертый день. Все бо што едноколвекъ Богъ сътворилъ, тогды въ зуполной бытности и порядку створилъ, такъ яко быти мѣло. Не пристоитъ бо заразомъ прерѣзыватися дѣлу або справѣ, но потреба оказатися зуполне свѣтлому, яково есть сътворено а потомъ отмѣнностью своею, то есть, умаленіемъ и растеніемъ, показовати лѣта, врѣмена, и розмаитость дней, и прочая. А такъ явно есть, ижъ зровнане початкомъ есть времени перваго. Што и само подобенство оказуетъ водле писма: въ третій бо день повелѣлъ Богъ травѣ, зелію, цвѣту и древу израсти. А то суть знакы весньные, згодне будучіе умѣетности Божей, все по чину исправуючой.

||(12) Солнце пакъ и луна въ четвертый день вже по зровнаню на свѣтѣніе и на владность дню и ночи створены суть. Въ шестый же день, иже нинѣ пятокъ отъ насъ христіянъ имянуемъ есть, сътворилъ Богъ человѣка. И потомъ въ седмый день препочилъ отъ всѣхъ дѣлъ своихъ. Въ пріидучій зась день на заутріе, ижъ есть и первый, докончену вже бывшу всему, попустилъ бывати въ чинъ, то есть въ порядокъ.

Всего смотри, достоить бо всего разсмотривая въ памяти съдержати, и сказующее повѣсти управлену быти. Створилъ же Богъ человѣка, не такъ яко иншее сътворенье, то есть быдло и звѣрята, птицы и рыбы, и прочая. Все бо то, яко писаніе свѣтчитъ, повелѣлъ Богъ стихіямъ або еламентамъ ||(об. 12) произвести, мовячи: «да изведетъ земля душу живу водлугъ рожаю, четвероногые, то есть въ землю поникшіе», и прочая. Также и водамъ рыбы плавающіе, и птицы летающіе, што все для человѣка створилъ, и подъ моцъ его подложилъ, яко написано есть [1]: «славою и честію укоруновалъ его, и поставилъ его надъ справами рукъ своихъ, все покорилъ подъ ногы его, овця и волы вся, ктому и звѣрята полные, пташство поднебесное, и рыбы морскіе» и прочая.

Человѣка же, яко царя надъ всѣми тыми, всяко чесно и преславно створилъ: не земли або водамъ произвести повелѣлъ, но самъ рукою своею сътворилъ, и отъ духа своего въ него въдхнулъ. Яко Давидъ [2] споминаетъ: «руцѣ твои сътворили и збудовали ||(13) мене». И Саломонъ [3]: «възвратися, рече, персть або песокъ къ земли, отколя былъ, и духъ вротится къ Богу, онъ же и далъ есть ему». Бо яко Богъ благъ или предобръ, тако и человѣка нѣкако подобна сътворилъ. Не смотри нинѣшнее его грубости и недорозумѣнья, но первое о немъ разумѣвай устроеніе. По образу бо своему Богъ и по подобію сътворилъ его, абы показалъ отродкы або роды его звѣздамъ подобныя. Являетъ же, яко и нага поставилъ его въ раи одѣяніа нетребуючого, бо еще не была укоризна или досажденіе на обличье его взлѣзло. Прото и прикритья не потребовалъ человѣкъ, и нагъ будучи не стыдился. Но яко солнце и луна освѣчиваючи весь міръ и розмноживаючи часы || (об. 13) и дни и лѣта неоскудно и вѣчно, своею наготою красуются, также и родоначалникомъ нашымъ попущено было родною или родячею охандожностью красоватися. Такъ великое добродѣйство человѣку сътворилъ Богъ, и никгды несостарѣючого въ раи жити его пристроилъ, и своихъ добродѣйствъ обфитость ему подавъ, и смыслъ або чювства его водлугъ правды всего искало послушенствомъ же чьстити добродѣйства училъ.

Вѣдьже упатруючи то Богъ, же невъзможно есть захована быти дару имъ, не приближеніемъ и честію давшаго Бога, для того законъ або росказане уставляетъ ему на стереженье бытности его, абы, паметаючи на законодавца, и помочью его, яко добрыми ||(14) лѣкарствы устерегься; не смертелность ему захованьемъ закону обѣцуетъ а за преступленіе смертью запрещаетъ. Человѣкъ же, зазрости діаволской вѣру емши, преступилъ законъ, и во тлѣніе або въ зопсоване упалъ есть: изгнанъ бысть изъ рая и въ розмноженье вдался скотскымъ животомъ живучи, безбожности и блуда пріимованіемъ невъздержанъ бысть. Сего ради и пророцы въпіяху о предбывшей достойности и о санѣ его. Также и о спаденіи его отъ сана, мовячи [4]: «человѣкъ въ чести будучи не зрозумѣлъ, прилучился къ звѣрятомъ безразумнымъ и стался имъ подобный».

Тому всему такъ збывающуся, въсхотѣвъ единородный Сынъ Божій, съ Отчею волею, ||(об. 14) въстаніе пад-

[1] Псал. 8 (въ подл. опечатка: 50), ст. 6—9. [2] Псал. 118. [3] Екклесіастъ, гл. 12, ст. 7. [4] Псал. 48, ст. 13.

шему подати, и истлѣвшее преступленіемъ естество человѣческое бесмертіемъ обновити, и своею страстію первый образъ и подобіе поставити. А хотя утаитися князя тмы вѣка сего, умышляеть время подобное на исцѣленіе съкрушеному, събираетъ всѣ нароки, еже ся именуютъ порядки перваго врѣмени, яко было съ початку вѣка сътворено: равнины весньные, яко початокъ року, четырнадесятый луны по равнинахъ, яко первый мѣсяць, шестый день пятокъ, яко въ той человѣкъ създанъ бысть, и седмый денъ суботу, яко въ той по сотворенью всѣхъ справъ своихъ отпочинулъ Богъ. Тые всѣ порядкы въ страсти распятіа своего единородный Сынъ ||(15) Божій Господь нашъ Іисусъ Христосъ въ едино събравши, пріемлеть всего врѣмени на обновленіе; занеже самъ есть перваго врѣмени справцею, подобаетъ ему и упадлому сему быти направителемъ, на исправленіе всего рода, и приводится самъ въ страсть волею. Рабу съгрѣшившу, біенъ бываетъ владыка неповиненъ. Который всего времени на обновленіе пріемлетъ, которое первѣй и на създаніе принялъ, абы и кончина згодна съ початкомъ ся оказала. Понеже и врѣмя въ созданіе перваго человѣка чисто поставилъ, которое потомъ осквернилося преступленіемъ самимъ преступившымъ. И зопсованъ и скверна въ вже и прочій вѣкъ показалъ. О чомъ апостолъ [5] споминаючи, такъ пише: ижъ речи створеные ||(об. 15) зъ многымъ желаніемъ ожидаютъ, абы ся оказали сыны Божіи, кгдыжъ прожности подданы суть речы створеные недоброволне, отно для того, который ихъ поддаными учинилъ въ надѣю или на упованіе, ижъ и само створенье высвободится зъ неволи скаженья въ свободу чядъ, то есть, дѣтей Божіихъ. Вѣмы бо, ижъ вся тварь съ нами съвоздыхаетъ и съболѣзнуеть даже до нинѣ, и не толко оные речи створеные, но и мы сами въ собѣ воздыхаемъ въ сыны способенья, ждуще выбавенья тѣлу нашему. Упованіемъ бо, то есть надѣею, збавени есмо; а видимое не есть надѣя, еже бо видитъ кто, для чогожъ и надѣется. А если чого не видимъ, надѣемся, терпливостью ждемъ, и прочая.

||(16) Самое теды первое врѣмя на исправленіе человѣку, Господь нашъ Іисусъ Христосъ принялъ, абы съ тымъ и чистостью, што отъ страсти своея и прочій вѣкъ отъ верха обое чисто явилъ, и въ томъ все оказалъ и отновене человѣческое, и вѣка чистоту, и направителя и съдѣтеля роду, отъ самыхъ временныхъ или роковыхъ прикладовъ або кшталтовъ ясне указуетъ. Которое бо первое врѣмя, или который може быть верхъ або початокъ перваго времени, кромъ равнины, яко ся вышей о томъ показало. Понеже бо первое сътвореніе человѣческое по равнинахъ въ шестый день; кругъ же лунный, и тъй по равнинахъ въ четвертый день есть сътворенъ. А ижъ упадокъ человѣку грѣхомъ сталося, того дѣля и направене ||(об. 16) его и поновленье въ порядку създаніа его въсприимуетъ, и равнины, и четвертыйнадесять по равнинахъ лунный, и шестый день, въ онь же человѣка сътворилъ, и седмый, въ который отпочинулъ, въ едино врѣмя събралъ, абы всѣми зряженьми тыми упадлого повстанье указалъ, и рода отновленіе, и оглавленіе объявилъ. Сего ради и апостолъ [6], то оглавленіе объ-

[5] Римл. гл. 8, зач. 98. [6] Ефес. гл. 1, зач. 217 (въ подл.: 216), ст. 8—10.

являючи бывшее Богомъ, споминаетъ, мовячи: «въ всякой премудрости и разумѣ, сказавъ намъ таемность волѣ своеа, водлугъ доброволенства своего, што былъ впредъ постановилъ въ собѣ, въ прозрѣнью выполненья врѣменъ, оглавити все о Христѣ, што есть на небеси, и што есть на земли» и прочая.

Видите ||(17) добре, како оглавленіе земленыхъ повѣдаетъ къ небеснымъ, отъ упадку, который презъ человѣка стался откиненьемъ его або отступленьемъ отъ ангельскаго благочестія. Яко ся вышей о томъ пророческое слово приточило, ижъ человѣкъ въ чести сый не разумѣ, приложися скотѣхъ несмысльныхъ, и уподобися имъ.

Празникъ бо спасителнаго дня Пасхи всему спасенію нашему главизна и докончене або съвершеніе, и скрытой таемницы Божіей обьявленіе. Яко самъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ, на крестѣ висячи, повѣдалъ: «свершися» [1]. И апостолъ [2] пише мовячи: «премудрость повѣдаемъ въ совершеныхъ, або о досконалыхъ, а премудрость не вѣка сего, ани князей вѣка сего погыбающыхъ. Но повѣдаемъ премудрость Божію, ||(об. 17) въ тайнѣ скрытую, иже предуставилъ Богъ, прежде вѣкъ въ славу нашу. Которое премудрости ни хто отъ князей вѣка сего разумѣлъ. Еслибы были розумѣли, не бы были Господа хвалы распяли». И пророкъ [3] мови: «Господи, услышахъ слухъ твой, и убояхся. «Господи, разумѣхъ справы твои, и удивихся, посредѣ двою животну увѣсися, внегда приближатися лѣтомъ познанъ будеши, внегда пріидетъ врѣмя обьявишся». Тожъ и апостолъ [4] споминаетъ: «кгды, рече, пришла кончина лѣту (то есть, выполненье часу оное таемницы въ Богу скрытое) посла Богъ Сына своего» и прочая. Понеже бо неудобъ або нелатвѣй времена предреченые впадати или сходитися могутъ водлугъ перваго ||(18) кшталту въ единой недѣли або тыйдню.

Присмотрися пилно, яко и она перваа недѣля, што въ сътвореныо свѣта, въ которой были и равнины заперва, потомъ полную луну, въ четвертый день сътворену, и шестый день, въ онже създанъ бысть человѣкъ, и прочая. Но не завжды такъ можется трафляти или случати, яко неудобно есть въ единой недѣли въ первое устроеніе тые зряженя въ едино събрати. Прото стеканію или събранію ихъ, къ строеню страсти своеа Христосъ Спасъ нашъ требоваше, абы предреченое оглавленіе оказалъ. Того дѣля многокроть ищемъ Жидами убіенъ быти; але ижъ еще стеканіе врѣменъ тыхъ вышей реченыхъ не было припадло, тогды уходилъ ||(об. 18) или збѣгалъ. Яко маемъ въ еѵангеліяхъ о томъ писано, ижъ кгды хотѣли его поимать Жидове, тогды Христосъ Збавитель нашъ отходилъ.

А тую таемницу грубые и малоумные мнимали страхъ, якобы боячися муки уходити мѣлъ. Но не былъ страхъ, але захование стеканья порядковъ. Самъ бо свѣдѣтельствуетъ мовячи [5]: «яко азъ душу свою покладаю, абыхъ зася взялъ ю; никтоже възметъ ю отъ мене, но азъ полагаю еа о себѣ. Область имамъ положити ю, и владность мамъ зася приняти ю» и прочая. Если бо бы самъ душа своеа положити не хотѣлъ, тогды жаденъ бы его къ тому принево-

[1] Іоан зач. 61. [2] 1 Кор. гл. 2, зач. 126, ст 6—8. [3] Авак. гл. 3, ст. 1 -2. [4] Галат. гл. 4, зач. 209 (въ подлин.: 200), ст. 4. [5] Іоан. гл. 10, зач. 37, ст. 17—18.

лить не възмогъ. Сего ради собравши врѣмена всея недѣли еже въ первое сътвореніе, и равнины, ||(19) и полную луну, и пятокъ, въ оньже мѣлъ утерпѣти, и въ страданію отновленію оказатися зшедшимся порядкомъ, тогды вдалъ самъ себе въ страданіе, и възведши очи на небо и рекъ [6]: «Отче, пришолъ есть часъ, прославъ Сына своего, да и Сынъ твой прославитъ тя». И къ ученикомъ рече [7]: «пришолъ есть часъ, абыся прославилъ Сынъ человѣческый» и прочая.

Такъ прилежно або пилно было единородному Сыну Божію вся врѣмена первая, въ которые създанный упалъ человѣкъ, збирати, и о направленію врѣмени, и о отновленію человѣческаго рода самому подыйти слученья порядокъ потребно будучи въ таковой речи. Сего ради часу страданіа или распятіа, равнины, яко верхъ або начало, ||(об. 19) врѣмени захаваны суть. Первѣй сихъ равнинъ, жебы день не былъ темностью будучи. И не есть годно вмѣсто дня въ темности предъ поровнаньемъ пасху творити, и направляти упадлое. Бо ани первый человѣкъ въ темности, но по сотвореню свѣта послѣ поровнаня дня, въ шестый день създанъ бысть, и яко до весньныхъ равнинъ темность болшей свѣта збываетъ, а по равнинахъ премогаетъ ночи, день вже растучи,—потреба бо и страсти бывающей на направленіе въ томъ же строеніи явитися, въ которомъ свѣту благовѣріа годно есть расти. Но равнины въ страсти захаваны суть, для оглавленіа перваго врѣмени, и пятокъ за то, ижъ первый человѣкъ въ той създанъ бысть. И при||(20)стояло, въ который день създанъ, въ той и направити упадлого, яко и водле преданія церковнаго въ шестомъ часѣ читаемъ: «иже въ шестый день же и часъ, на крестѣ пригвозди, иже въ раи дерзновеный отъ Адама грѣхъ». А седмый день, суботу, писаніе на покой пріимуетъ, такъ мовячи: «и престалъ Богъ отъ всѣхъ дѣлъ своихъ, и освѧтилъ его». Також и Господь нашъ Іисусъ Христосъ, едино оглавленіе здѣлавъ, въ пятокъ пострадалъ и докончилъ дѣло о направленію упадлого человѣка, а въ седмый день отпочинулъ, и тривалъ въ сердцу земли, абы тымъ, которые въ адѣ, свободу мученіемъ своимъ даровавъ. Яко и самъ рекъ [8]: «Отецъ мой дѣлаетъ и доселѣ, и азъ дѣлаю». Въистину бо нынѣ престалъ есть отъ всѣхъ дѣлъ, ||(об. 20) хочъ же все былъ Господь Богъ по достатку сътворилъ, и скончилъ въ мѣру, такъ яко што мѣло быти. Але человѣкъ преступленіемъ своимъ зася причинилъ дѣла Богови, яко все знову оглавити и отновити мусялъ, кгдыжъ упадокъ человѣчій отъ проступства оказался. Того дѣля зася оставало дѣло Богови, еже на исправленіе възвращати, яко и о слѣпорожденномъ, которому очи отворилъ рекъ [9]: «ни сей съгрѣшилъ, ни родители его, але абыся оказали дѣла Божіа на немъ. Мнѣ бо подобаетъ дѣлати дѣла того, который мя послалъ». Въ распятіи бо сотворилъ, ижъ выбавилъ погибшаго человѣка; якоже въ день Пасховыя суботы престалъ отъ всѣхъ дѣлъ, такъ ижъ ни единому вже дѣлу оставающу ||(21) въ наше спасеніе, яко и самъ на крестѣ висячи рекъ: «съвершися».

Сего ради и святаа соборнаа церковъ не туне приняла пѣти на вечерни суботы Великоа сице: «Днешній таемне

[6] Іоан. зач. 56. [7] Іоан. зач. 42. [8] Іоан. зач. 15, гл. 5, ст. 17. [9] Іоан. гл. 9, зач. 34, ст. 3—4.

великій Моvсей выобразуючи мовилъ: благословилъ Богъ день седмый, се бо есть благословенаа субота, се есть упокоеніа день, въ оньже почи отъ всѣхъ дѣлъ своихъ единородный Сынъ Божій, онъ же на смерть съ прозрѣнья плотію почивъ, и въ еже бѣ зася вротился воскресеніемъ, даровалъ намъ животъ вѣчный». Седмый бо день или, субота Моvсѣемъ пронареченый, образъ бѣ или кшталтъ суботѣ, въ нюже Христосъ плотію уснулъ, и въскресъ тридневно.

Како бо рцѣте ми въ шести дняхъ по сотвореню всего отпочинулъ Богъ въ день седмый?! ||(об. 21) Занеже безтѣлесно есть божество, працы и притомности не иматъ, и отпочиненья не требуетъ. Но Господь нашъ Іисусъ Христосъ, еже бо бѣ пребысть Богъ сый истиненъ, и еже не бѣ пріать, человѣкъ бывъ человѣколюбіа ради, абы человѣка обоживъ. Сего ради отпочиненье то или суботство, о которомъ Моvсей мовилъ, прилично або свойствено самому толко Сыну Божію, который, справивши все, яко Богъ съвершеный и человѣкъ досконалый, отъ працы опочинулъ. И тѣнь або кшталтъ старый паденья человѣческаго истинымъ отпочиненьемъ своимъ скончивши, абіе, то есть на-тыхъ мѣстъ, въ едину отъ суботъ являетъ свѣтъ въскресеніа. Тъй бо есть въ истину «святый день единъ, суботамъ царь и господь, ||(22) и празникъ всѣмъ празникомъ», о немъ же и пророкъ Духомъ Святымъ провидя рекъ [1]: «сій день, егоже сътворилъ Господь, възрадуемся и възвеселимся въ онь». Якоже бо тогда изначала, всю тварь сію видимую Богъ отъ небытіа въ бытіе възводя, прежде всего врѣмени сій единъ день начаткомъ чювственаго, то есть видомаго свѣта показавъ, тако и нынѣ Господь нашъ Іисусъ Христосъ возводя отъ паденіа человѣка къ спасенію, сей день начаткомъ разумнаго въскресеніа представилъ. А скончаніе оное ветхое суботы еvангелиста споминаючи такъ мови [2]: «въ утрійже день, иже есть по пятцѣ», котораго ижъ Жидове для неучтивости росказили, ктому не называетъ суботою. И Марко такожъ мовитъ: «и минувши ||(об. 22) суботѣ», то есть скончавшися отпочиненьемъ Христовымъ, которому образомъ или фигурою была. Яко апостолъ [3] спомина: «ижъ ветхая мимоидоша, и се вся быша нова».

О суботѣ бо ся продолжило, для богомерзскыхъ проклятыхъ еретикъ, которые въ нинѣшніе врѣмена възникнувши, богоубійцамъ Жидомъ подобяся, суботствуютъ [4]; о свѣтлемъ же и просвященомъ дню въскресеніа Христа Спаса истинаго Бога нашего, ясно и съгласно всѣ еvангелистове усугубляючи или повторяючи рекоша. Матѳей пише: «въ вечеръже суботный свитаючи, въ едину отъ суботъ», то есть въ недѣлю: та бо толко едина суботамъ царь и Господь. А вечеръ мянуе ночь недѣльную, освитаючую на недѣлю: отъ вечора бо всегда день начинаемъ есть, ||(23) яко писаніе глаголетъ: «бысть, рече, вечоръ, бысть утро, день единъ». Якоже и святаа съборнаа Въсточнаа церковъ, обходя господьскіа празникы, и святыхъ угодниковъ Божіихъ памяти, отъ вечора светити начинаетъ, зане и въ канонѣ великодномъ поючи споминаемъ: «сія спасителнаа нощъ свѣтозарна, свѣтоноснаго дня». Марко пише:

[1] Псал. 117. [2] Матѳ. гл. 27, зач. 114, ст. 62. [3] 2 Кор. гл. 5, зач. 180, ст. 17. [4] Амосъ. гл. 6.

«и зѣло рано въ едину отъ суботъ пріидоша на гробъ», истинному разумному солнцу Христу Богу нашему въ душахъ нашыхъ мысленый свѣтъ въскресенія въсіавши, по апостольскому гласу [5]: «въстани, который спишъ, и въскресни отъ мертвыхъ, и освятитъ тя Христосъ». Тма бо вже нечестіа отбѣгла. И пакы тъй же еvангелистъ повторяетъ мовячи: «въскресъ Іисусъ заутра, ||**(об. 23)** въ первую суботу». Въистину бо первая бѣ, и таяжъ едина початкомъ свѣта чювственой или видимой сей твари, такожь и разумному въскресенію. Лука пише: «въ едину же отъ суботъ зѣло рано пріидошя на гробъ». Іоанъ такожъ пише: «въ едину отъ суботъ Марія Магдалыни пріиде заутра, еще сущу тмѣ на гробъ». И повторяя тъй же рече: «сущу позднѣ въ день тъй въ едину отъ суботъ». Такожъ и въ Дѣяніяхъ Апостольскыхъ [6] писано: «въ едину отъ суботъ събранномъ ученикомъ преломити хлѣбъ».

Но не еретикомъ подобяся о простомъ хлѣбѣ здѣ ся розумѣти, не о простомъ бо хлѣбѣ здѣ споминаеть, но о причастіи Тѣла Христова, яко апостолъ пише: «хлѣбъ бо, егоже ||**(24)** ломимъ, не общеніе ли есть Тѣла Христова» и прочая. Тамже споминаетъ [7] и о свѣчахъ, ижъ ихъ много было въ горницы; также и о складанью милостыни учитъ, абы завжды по единой отъ суботъ складали.

Но оставивши еже о суботѣ повѣсть, пакы о пасцѣ речемы.

Якоже предрекохомъ, ижъ водлугъ первое твари по равнинахъ и въ полноту луны Христосъ единою трапезою обѣ пасцѣ исполнилъ, законную или образную овчатю скончилъ, и своей начало положилъ.

Есть же въ семъ и другое чюдо, за што полнота луны захавана въ страсть Господню? Провидя бо, яко Всевидецъ Богъ, ижъ въ страсть или страданіе его солнце померкнути и тма по всей земли быти мѣла, да жебы не мнѣли погани или ||**(об. 24)** Еллини, бавячіеся ремесломъ звѣздочетнымъ, абы подъ бѣженемъ луны подъ солнце свѣтлость солнечьная закрила, и тымъ такъ превеліе знаменіе Господне откинути мѣли. Понеже бо въ настатю луны гибель, еже есть затмѣне, солнца случается, егда луна, подшедъ солнце, зачимъ минетъ, заслоняетъ. Но въ страсть или распятіе Господне полной сущи лунѣ, и разно далеко супротивъ солнцу стоячой, всякымъ способомъ солнечьнаго свѣта закрыти не мож[е]тъ, — прото явно, ижъ чюдо или знаменіе Божіе явися, суду мерзость богоубійцовъ Жидовъ показуя. Сихъ дѣля всѣхъ древняя порядкы о новой страсти Христосъ съблюлъ. Того дѣля и мы захавываемъ вся времена на у||**(25)**казаніе тайныхъ мыслей подобенство држачи. Но Христосъ Спасъ нашъ, истотную творя пасху, избавити воистину хотя всѣхъ насъ отъ належащаго суда, яко о истинной и Господьской пасцѣ вся предреченая врѣмена извѣстно въ едину недѣлю по древнему събралъ, абы оглавленіе истотное сътворилъ. Але ижъ не могутъ такъ уставичне водле подобенства истиное Пасхи Христовы, нарокы или порядки збиратися, — прото мы, колко сила есть, творяще подобенство временъ, вмѣсто збираемъ извѣстное или досвѣтчоное устроеніе временъ, первообразной Пасцѣ Спасовѣ попустивше. Зане единою оферовану единородному, и доволну бывшу настроеніе уже бо ||**(об. 25)** не человѣкъ, но

[5] Ефес. гл. 5, зач. 229, ст. 14. [6] Дѣян. зач. 43. [7] 1 Кор. зач. 164.

самъ Спасъ распятіемъ, или страданіемъ своимъ оферованъ бывъ, истиное жертвы хлѣбъ и чашу подобенство подаетъ, тѣло наприснѣе свое и кровъ невымовными выповѣданьми сътворяя и повелѣвая сими образы Пасху творити. Погожаючи теды водле подобенства, и врѣмена подобенству збираемъ, колико можемъ, и равнины, и четвертыйнадесять луны, и три дни вмѣсто съвокупляючи. Спасъ бо истинною Господьскою Пасхою своею показалъ прогонительство належащыхъ на насъ злостей, и бѣсовъ и идолослуженія, и отъ всякого згиненья освободилъ родъ нашъ, и на въспріатіе блаженствъ сдѣлалъ. Поневажъ бо повелѣлъ въ времена ||(26) въ страсти бываемыя, и намъ тому подобячися творити, водлугъ кшталту намъ даного, мовячи: «се творите въ мою память».

Въ истинну на всяко лѣто, по тыхъ же равнинахъ бываемое, на спасеніе всѣхъ насъ, и на отвращеніе прибывающыхъ злостей, и на причастіе небесныхъ Іисусъ Христовыхъ даровъ, Спасу подобячися, Пасху творимъ о свѣтлости всего мира, то есть, послѣ поровнанья свѣту паче тмы изобилующу. А съ тое причины невѣдомость проклятыхъ еретиковъ и скверныхъ богоубійцовъ Жидовъ о таемницы Пасхи откинухомъ, пріимуючи уставне вмѣсто того равнины весньные, и ищущи четвертогонадесять луны, иже по равнинахъ, яко и прежде ||(об. 26) въ четвертый день сътворена бѣ. И ктому пятка и суботу, и недѣлю, яко тезоимениту Господеви, Саваоѳъ бо Господь силамъ толкуется, такоже и едина отъ суботъ, еяже недѣлею называемъ, по Господню имени зовется: та бо толко едина есть всѣмъ празникомъ царь и господь, яко ся вже о томъ всемъ вышей показало.

Того ради и самъ Господь нароки или порядки тые захавалъ, абы показалъ тѣнь или кшталтъ овчатѣ при Христѣ скончанаго, егоже законъ Пасхою именовалъ, вмѣсто которого въ то врѣмя благо себе Іисусъ Христосъ на заколеніе жертву принесъ.

Смотри: зневолене речи для показаня истины! Росказалъ Моусей въ первый мѣсяць въ четвертыйнадесять луны оное овча закалати, которое ||(27) пророцы образомъ или кшталтомъ Спасовымъ именуючи оповѣдали, и прикладми къ самому Іисусъ Христу притыкали, мовячи: «яко овча на заколеніе приведеся, и яко агня предъ стрыгущымъ его безгласно», и прочая. Про то сего видѣвши Предтеча воладъ, показуючи палцемъ: «се есть агнецъ Божій, взимаючій грѣхи всего міра». Кгдыжъ вже часъ приспѣлъ, пришедшу ясному, престати знаменаному, не иншій бо порядокъ захавалъ Христосъ, но овчатье заколеніе, абы въ того мѣсто свое волное приведеніе на заколеніе яснѣ оказалъ. Того дѣля совокупляетъ врѣмена, яко ся вже рекло, и приспѣваетъ къ пятку четвертыйнадесять луны, въ няже законъ повелѣваетъ къ вечеру и между вечера овча ||(об. 27) закалати. И день тогды и часъ заколеніа захавываеть Іисусъ Христосъ. День бо пятокъ, въ который създанъ бысть человѣкъ, а часъ девятый, въ который овча закалано, яко въ той издыхаетъ Христосъ. Яко въ церковномъ порядку читаючи вызнаваемъ: «ижъ въ девятый часъ насъ дѣля плотію смерти скоштовалъ». Въ томъ бо тогды часѣ, въ которомъ овча закалано, въ пятокъ Спасъ предалъ духъ, и вмѣсто кшталту або тѣню законнаго, истинно самаго себе принесеніе показавъ, и отновенье съчетаніемъ или събраніемъ временъ явне сътво-

рилъ. И такъ мусяло быть силно потреба принесеніа вмѣсто овчате, самаго себе Христу, ижъ и празнику будучи пасхи, не возмогли Жидове, для учтивости празника, ||(28) отложити своей гнюсное мерзости. Чого ани бы были сътворили. Но единаковою волею на зависть устремившися или спикнувшися, маючи судъ, помагаючій къ спикненю своему, яко для зависти ани вѣдати могли, ижъ ся то дѣетъ къ явному открытью принесеніа Христова.

Реклася вже и о полной лунѣ причина, што въ страсть Христову, поневажъ таковое мерзености не терпячи, солнце померкло, и отъ шестаго часа до девятаго своа лучи або промени, власне яко очи, отвернуло, не могучи зрѣти досажденіа творча, отъ богомерзкыхъ Жидовъ бываемаго, и темность была по всей земли. Полная бо луна въ страсти Христовѣ наменена есть, абы не мнимали ||(об. 28) Еллини гибели солнечное подъ теченіемъ или подъ итіемъ луны, яко ся вышей о томъ поменило. Но толь далече отстоячи лунѣ отъ солнца, мусятъ тые, которые ремесломъ звѣздочетнымъ упразняются, признати, ижъ для пострадавшаго, тмѣ оной бывши. О которой тмѣ, отъ шестаго часа, водлугъ еѵангелское исторіи, въ страсти Спасовѣ бываемой, и пророческіа гласы упрежая, вопіючи мовили [1]: «и будетъ въ день онъ, глаголетъ Господь, зайде солнце въ полуднѣ, и смеркнется въ днѣ свѣтъ», и прочая. А поневажъ сему дню раздѣлятися то свѣтомъ, то темностью, о чомъ и другій пророкъ [2] рече: «и будетъ въ день онъ, не будетъ свѣтъ, но зима, и мразъ будетъ дня единаго, ||(29) и день тъй знаемъ есть Господомъ, и ни день, нижѐ нощъ, и къ вечеру будетъ свѣтъ». Весь бо тотъ день, яко розный, чинитъ отмѣнностью свѣта и темности. А ижь пророкъ въпіетъ, яко зайде солнце въ полуднѣ, еслибы кто тому не вѣрилъ, если истотне было то въ распятіе Христово, или ни,— тогды то предъ очима каждого, што и теперъ явно есть, видячи великіе знаки, отъ которыхъ устроеніа зрящи збываемыя, яко и доднесь держится або наслѣдуетъ Жидовъ, водлугъ гласу пророческаго отъ Господа съ яростію или запрещеніемъ глаголющаго, страсть Христа Спаса нашего прекладаючи, и беззаконіе Жидовское на ихъ самыхъ въскладаючи, рече: «зайде солнце въ полудни, и смеркнется ||(об. 29) въ день свѣтъ, и преверну празникы вашя въ жалость или сѣтованіе, и вся пѣсни вашя въ плачь, и възложу на всякъ хребетъ власяницу, и на всяку хвалу или главу голѣніе или лысину, и положу, яко жалость възлюбленнаго, и сущыхъ съ нимъ, яко день болѣзненый».

Еже бо зайти солнцу въ полудни — знакъ положилъ переверненье празниковъ Жидовскыхъ на жалость, и пѣсней ихъ на плачъ. А то все мови Богъ для възлюбленнаго учинити. Таково бо, рече, сѣтованіе или жалость будетъ, и такова бѣда суда, яко коли розмѣришъ противъ достоенства възлюбленника отъ досаждаемаго.

Присмотрисяжъ пилно, если не отъ того часу, яко утерпѣлъ Христосъ, всѣ тые утиски или утрапеня ||(30) не наслѣдуютъ Жидовъ? если пѣсни не на плачъ? если солнце имъ не зашло въ полудню, кгдыжъ слѣпота ихъ огорнула, яко и до днесь оставивши истоту за тѣнемъ гонятся? Если толко зрозумѣть всхочемъ великое чюдо, ижъ празникъ пасхи, яко главизну всѣмъ праз-

[1] Амосъ, гл. 8. [2] Захар. гл. 14.

никомъ, обезчестили и разорили пропятіемъ Христовымъ, въ празникъ бо пасхи распяли Христа. А то есть празникъ первый по высвобожденю ихъ зъ Египта отъ работы Фараоновы. Также и суботу завистію на убійство Спаса нашего устремившися росказили. Яко еѵангелиста пише [1]: «въ утрій же день, который есть послѣ пятку, събравшися Жидове къ Пилату мовили» и прочая. Того дѣля судъ Божій преложилъ въ сѣтованіе ||**(об. 30)** або въ жалость празники ихъ. Римляномъ нашедшымъ, а Жидомъ всѣмъ убѣжавшымъ, власне яко змовившися въ самые празники, яко у історіи пишеть, ижъ оружіемъ, огнемъ, гладомъ и плачемъ непотребнымъ суть скончани, и яко толиками злыми обстоими, явне збылося преложеніе празниковъ въ сѣтованіе, и пѣсней въ плачь, яко тому всему збывшуся, предъ очима каждого суть знаки и скутки заштья солнечьнаго въ полудни. По двѣ бо лѣтѣ рать или валька осѣтованныхъ обляженьемъ Жидовъ погубила, яко и до днешняго дня сѣтованя Жидовскаа земля продолжилася. Гдѣ бо есть церковъ? гдѣ священичество? гдѣ прибѣжище? гдѣ законный градъ? Изали ||**(31)** не все згинуло, все отышло, все зъ кгрунту разрушилося, все зашедшу солнцу въ жалость превернулося? Прежде бо, егда бѣ время тѣнь преидущаго добра закономъ повелѣваемый выполняти, они супротивляхуся, и отступаючи отъ Бога сыны и дщеря своя бѣсовомъ пожирали, яко пророкъ [2] мови: «проливали кровь неповинную, кровь сыновъ своихъ и дщерій, и обличающыхъ або завстегающихъ ихъ отъ того пророковъ забивали». А теперъ, кгды вже врѣмя оно проминуло, тѣнь законная прошла, а благодать истиннаго свѣта осіала, они зася супротивляючи истиннѣ, чого первѣй, кгды тому врѣмя было, черезъ пророкы приводими будучи, и черезъ розмаитые караня примушаеми, ||**(об. 31)** полнити не хотѣли, — то нынѣ, кгды вже отнюдъ того непотрѣба, отъ чого все писаніе святое завстегаеть и отворочаеть, они также кгвалтовнымъ упоромъ своимъ выполняти покушаются. О которыхъ Стефанъ Первомученикъ споминаетъ мовячи [3]: «твердаго карку и необрѣзани сердцами и ушима, вы всегда Духу Святому противитеся, якоже отцы вашы, тако и вы. Кого отъ пророкъ не изгнали отцы вашы, и убили провозвѣстившая о приштью праведнаго, которому вы нынѣ предатели и убійцы бысте, што приняли есте законъ повелѣніемъ ангельскымъ, и не захавали есте». И пакы пророкъ [4] отъ лица Господня рече: «позналъ волъ стежавшаго й, и оселъ ясли господина ||**(32)** своего, Іизраиль же мене не позналъ, и людіе мои не зрозумѣли мене». И далѣй мовить [5]: «кто сего ищетъ або потребуеть зъ рукъ вашыхъ? ходити надто по двору моему не будете. Новомѣсячіа вашя, и суботы, и великодня не пріимую; постъ и празники вашя възненавидѣла душа моа, сталистеся мнѣ до сытости» [6]. Прежде бо, кгды были у полонъ, яко пророкъ [7] споминаеть, до Вавилону ведени, просили и примушали ихъ Вавилончикы, абы имъ пѣли отъ пѣсней Сіонскыхъ. Они вымовлялися, ижъ не есть на то мѣстце, не есть кивотъ, ани храмъ святаа святыхъ, въ которомъ толко то, а нигдѣ индѣ, призвоито пѣти. И мовили: како маемъ пѣти пѣснь Господню на

[1] Матѳ. зач. 114. [2] Псал. 106. [3] Дѣян. зач. 17, гл. 7, ст. 51—53. [4] Исаія, гл. 1, ст. 3. [5] Исаія, гл. 1, ст. 12, 14. [6] Іерем. гл. 6; Амосъ, гл. 5. [7] Псал. 36.

земли чюжей? ||(об. 32) Якожъ завжды, кгды бывали въ чюжыхъ земляхъ заведены, хочъ бы и на далшіе лѣта, въ молчаніи трывали, поколь ажъ до земли своеи были привернени, и храмъ святая святыхъ знову направили. Яко маешъ о томъ писано въ книгахъ Ездриныхъ первыхъ и вторыхъ. Тѣню бо законному, или фикгурѣ, што о истиннѣ, еже есть о Христѣ Спасѣ нашемъ, значили, яко то дочаснымъ, и врѣмя и мѣстце въ Іерусалимѣ толко, ани гдѣ индѣ уставлено было, нынѣ пакъ вже за безочество и злостивый упоръ Жидовскій, Богу попустившу мѣстцу оному святому Іерусалиму до основаніа разоритися, и поганы съобладаему быти. Не заеже бѣ оному мѣсту злу или скверναву быти, ||(33) о которомъ пророкъ [8] споминаетъ: «выбралъ Господь Сіона, и позволилъ его ку мѣшканью собѣ. То есть покой мой въ вѣкъ вѣка». Но абы тѣню законнаго, который вже о Христѣ пересталъ, большъ не отновяли, а благодать Божіа погаными, ани всякымъ плюгавствомъ не бываетъ осквернена, яко маемъ прикладъ о кивотѣ Господнемъ, которому случилося отъ иноплеменникъ плѣнену быти. О чомъ и Великій Василей въ первомъ предсловію своемъ, емуже начало «Бога благаго благодатію», споминаетъ, яко ани Израильтяномъ, нижѐ самимъ іереомъ всѣмъ, ани завжды прикасатися, ани приступати възможно было, ани мѣсто прилучшееся того подимало. Тъй нѣколи руками нечестивыхъ индѣ пренесенъ ||(об. 33) и въ мѣсто святыхъ мѣстъ, въ идолскыхъ храмѣхъ становенъ. Яко и самому тому имени Божему иноплеменницы насмѣвалися и поругали. Занеже внегда възвратити имъ кивотъ Господень отъ земли своее Филистимское въ землю Израильскую, за муку его въ нагородѣ нѣкоторые сосуды сребренные даровали. За все же то мало что̀, або ничого не пострадали. Внегдаже отъ иноплеменникъ кивотъ Господень възвратися, и въ предѣлы Израильскіа до Веѳсамы достиже,— тогды толко зато, ижъ нѣкоторые, радуючися зъ навращенья его, въ скриню наглядали, пятьдесятъ тисячъ и седмьдесятъ мужей Израильскихъ смертію поразилъ [9]. И потомъ, кгды Давидъ царь и пророкъ оттоля кивотъ Господень на иншее ||(34) мѣстце преносилъ, Озію Ам[и]нодавля, хотящаго поддержати, внезапу смертію поразилъ. Также и о святомъ Іерусалимскомъ мѣстѣ розумѣти можемъ, попускаючи то недовѣдомей премудрости Божіей, которыми онъ толко самъ вѣсть судбами сія творитъ. И доброе бо недоброму не бываетъ на добро. Аще и погани царствомъ земнымъ владнутъ, и мѣстца оны святые обдержатъ, но вѣрою христіанскою единъ царь царующій Христосъ Богъ обладаетъ: кого милуетъ, того отъ вѣчное муки изимая, дочасне караетъ, и яко отецъ въ сыну благоволитъ; а погановъ и еретиковъ и безбожныхъ заровно Жидовъ, попускаючи имъ зъ святыхъ речей наругатися и блюзнити, на вѣчную муку ||(об. 34) хаваетъ.

Но аще и Господь оному мѣстцу святому граду Іерусалимскому того дѣльма разоритися попустилъ, абы ктому Жидове попудницы, то есть тѣню старого закону отновяючи не полнили, которого Христосъ Спасъ нашъ приштьемъ и ученіемъ своимъ прожнимъ учинилъ [10],—еднакожъ діаволимъ совѣтомъ,

[8] Псал. 131 (въ подл. 133), ст. 13—14. [9] 1 Царств. гл. 5 и 6. [10] Ефес. зач. 221.

который съ початку и до скончаня свѣта врагъ и ненавистникъ добра роду человѣческому есть, прельстивши нѣкоихъ отъ началствующыхъ и старѣйшинъ христіанскыхъ сребролюбіемъ, не толко на единомъ мѣстѣ, яко первѣй было толко у Ерусалимѣ уставлено, но нынѣ и на многыхъ мѣстцахъ съзидающе капища, и свои попудные и богомерзкіе ереси, и тѣни писаніемъ святымъ отреченыя, || **(35)** и черезъ пророкы заказаные отновляютъ и выполняютъ, на соблазнь нѣкоимъ невѣжамъ и неутверженымъ въ христіанѣхъ. Для чого апостолъ [1] споминаючи такъ пишетъ: «се ты Жидовиномъ именуешся и отпочиваешъ на законѣ. Научая иншыхъ, чему себе не учишъ? Оповѣдаешъ не красти, самъ крадешъ. Мовишъ не прелюбы дѣяти, а самъ прелюбы дѣешъ. Брыдишся идолми, а святаа крадешъ. Иже въ законѣ хвалишся, то самъ преступленіемъ закона Бога безчестуешъ» и прочая.

Крадутъ бо Жидове уставичне христіанъ, не толко маетности ихъ лихвами, мытами и иншыми фортельми вылужаючи, но и заводячи блюзнерствомъ своимъ, отъ духовнаго добра обнажаютъ, ||**(об. 35)** то есть отъ царства небеснаго и отъ ласки Божіей отдаляютъ. Также и чюжоложатъ или прелюбы творятъ, милуючи маетности или жоны и дѣти або всякую речъ створеную, болшъ нижъ Бога. Всякій бо милуючій, которую колвекъ речъ створеную паче Творца Бога—прелюбодѣй и идолопоклонникъ именуется.

Такожъ брыдячися идолми святое крадуть, то есть хвалу Сына Божіего отмечютъ и запираются его. Всякій бо таковый, писаніе повѣдаеть, который ся запираеть Сына, тогды и Отца не маеть.

Также и въ законѣ хвалячися, преступствомъ закона Бога безчестятъ. Кгдыжъ законъ къ Христу отсылаеть и во всемъ того слухати повелѣваеть, яко самъ Христосъ мовитъ: «если бысте вѣрили ||**(36)** Моѵсею, вѣрили бысте и мнѣ, тъй бо о мнѣ писалъ». И далей мови апостолъ: «имя бо, рече, Божіе для васъ въ народѣхъ блюзнено бываетъ».

Въ истину бо хулимо или блюзнено есть, не толко Жидами, но и нѣкоторыми христіаны, посполитуючими съ ними, которые не толко абы ся скверными Жидами, яко богоубійцами, брыдити мѣли, но и надъ подручниками своими властельми ихъ поставляютъ, и христоименитыя люди, честною кровію Христовою откупленые, запродаючи имѣнья свои Жидомъ поневоляютъ. Бо еслибы который отецъ, видячи сына своего любимаго, отъ кого безчестуема и закалаема, моглъ ли бы съ таковымъ убійцою пріязнь и посполитоване мѣти? Мнимамъ, ижъ всякымъ способомъ ||**(об. 36)** таковаго за пріателя и посполитника собѣ нѣкгды мѣти не може, але за врага и противника. И каждого отъ слугъ своихъ, который бы съ таковымъ обцовалъ, за здрайцу и отступника своего разумѣ[е]тъ. Штожъ пакъ таковые пострадати имуть, которые съ противниками, не человѣчими, но самаго Бога врагами посполитуютъ? Таковіи бо, сполечне съ ними, единороднаго Сына Божіа распинаютъ, и съ него ся наругаютъ. Поневажъ богопротивныхъ Жидовъ капища, або лукавые ихъ соньмицы, яскини разбойничи, бѣсомъ суть обиталище [2], а не толко то, но и са-

[1] Римл., гл. 2, зач. 82, ст. 17, 21—23. [2] Апок. гл. 2 и 3; Іоан. зач. 32.

мыя тѣла и души ихъ, водлугъ Златоустаго словъ, въ истину бѣсововмъ жилище, кгдыжъ вездѣ промежъ ихъ ни о чомъ, ||**(37)** едно о поруганью Сына Божіа, и о проклинаню и о оманеню христоименитыхъ людей по вся дни упражненіе. Если прочитаешъ въ «Маргаритѣ» шесть словъ Златоустаго на Іудеа, обачишъ зъ доводовъ святого писаніа свѣдоцтво, ижъ тако есть.

Но оставившы еже о Жидохъ повѣсть, пакы о премѣненью святъ Латинскихъ зачнемъ.

Многокротъ ся вже припоминали причины, ижъ послѣ поровнаня дня, Христу послѣдуя, подобаетъ Пасху творити.

Сего ради святые богоносные отцы учители нашы, принявшы отъ святыхъ, славныхъ и всехвалныхъ Христовыхъ апостолъ тотъ же, а не иншій чинъ або порядокъ, Духомъ Святымъ постановеный, цѣло и всякымъ способомъ ненарушоно соблюдши, **(об. 37)** также и намъ христіаномъ всѣмъ, въ обдержаніе неотмѣнно, на вѣчные лѣта подали. И на первомъ вселенскомъ соборѣ, за перваго христіанскагѳ царя Великаго Константина, въ триста и осмнадцать лѣтъ по възнесенію Христовѣ, въ градѣ Никейскомъ собору бывшаго, што отъ святыхъ апостолъ словне были приняли и цѣло, неуломно всегда отъ рожаю до рожаю хаваючи выполняли, то на ономъ первомъ съборѣ, христоименитымъ людемъ, зложивши подлугъ азбуки литерми таблицу или кругъ, еже о пасцѣ, што мы Пасхальею называемъ, на пятсотъ тридесятъ и двѣ лѣтѣ оборочающійся, нѣколи некончаемый писаніемъ предали: у тридцати и пяти днехъ, || **(38)** въ двохъ мѣсяцахъ обыходячи, водлугъ полноты луны, оные три дни—пятокъ, суботу и недѣлю, для причинъ многокроть вышей менованыхъ захавываючи, котораа послѣ поровнанья зъ ночью дня, въ который колвекъ съ тыхъ тридцати пяти дней, перваа недѣля или въскресеніе по полню припаднетъ, починаючи отъ мѣсяца марта дня двадцать втораго до мѣсяца априля дня двадесять пятого, уставили въ таковомъ часѣ или врѣмени, по вся лѣта ажъ до скончаніа свѣта пасху празновати, ни вышей отъ двадцать втораго дня мѣсяца марта превосходя, ани тежъ отъ двадцать пятого дня мѣсяца априля низходя; но въ тыхъ тридцати пятихъ днехъ, въ который колвекъ водлугъ полноты ||**(об. 38)** луны перваа недѣля припаднетъ, обыходити. Мѣсяць же называется не лунный бѣгъ, который дня мѣрити, ани имъ владнути не можетъ; едно ночью, яко писаніе свѣтчить [3], луну и звѣзды на владность ночи. Но мѣсяць именуется обходъ солнечный, отъ единаго знаку или знамени небеснаго до другаго знаменья. Которыхъ знаковъ есть дванадцать. По которыхъ солнце по вся лѣта ходячи, отъ початку единаго знаменья до другаго преходитъ за тридцать дней, и за десять часовъ, и заполчаса. А такъ отъ единаго кождого съ тыхъ дванадцати знамень, за такъ много дней и часовъ, всегда неотмѣнне проходячи, рокъ кончаетъ. Што зраховавши въ каждомъ знаменю || **(39)** бѣгу солнечнаго, по тридцати дней, и по десяти часовъ, и по пулчаса, въ всѣхъ дванадцати знаменахъ чини дней триста шестьдесятъ пять, и чверть дня, еже есть шесть часовъ. Што ся именуетъ годъ или лѣто. Съ которыхъ чвертей дня или шести часовъ на четвертое лѣто вчиняется день, егоже висекстомъ названо, яко отъ штукъ или отъ годинъ, отъ

[3] Псал. 135.

бѣгу солнечнаго збываючихъ, съставляется. И бываетъ року того съ прибылымъ тымъ днемъ триста шестьдесятъ дней и шесть. День бо зъ ночью называемъ есть днемъ, водлугъ божественаго писанія: «бысть, рече, вечоръ, бысть утро, день единъ». Который въ собѣ маетъ двадцать четыри часовъ неотмѣнно всегда. ||(об. 39) Въ которое бо время коликими часы день паче нощи избываеть, толиками часы нощъ оскудѣваетъ. А въ кое врѣмя коликыми часы нощъ паче дня изобилуетъ, толикими часы такожде день умаляется. Николи бо то на единой мѣрѣ не стоитъ, но всегда движется, изобилуя и оскудѣвая. Толко, яко ся поменило, двадцатма четырма часы всегда нощъ и день исполняется, вѣчне никогда въ томъ не отмѣняется. Прото не отъ дней, ани отъ ночей оная шесть годинъ, рекше чверть дня, надъ дни збываючая, на четвертое лѣто день збытній причиняютъ, но отъ личбы того кресу, отъ котораго солнце зачинаетъ бѣгъ свой, и за колко дней и часовъ знамена обышедши, зася до тогожъ кресу, ||(40) отъ котораго бѣгъ зачало, приходитъ, и пакы знову бѣгъ зачинаеть.

Мянуемъ же зачало бѣгу солнечнаго отъ того часу, яко ся день зъ ночью по веснѣ зровнаетъ, о чомъ ся вже доводне съ початку написало. А ижъ солнечнаго бѣгу, въ каждомъ знаменю по тридцати дней и по десяти часовъ и по пулчасу рахуючи, тогды, што надъ тридцатъ дней збываючіе пол-единасты годины, не могутъ въ каждомъ знаменю на зуполный день сходитися або раховатися.

Того дѣля фолкгуючи и догажаючи тому, положено въ мѣсяцѣхъ, водлѣ которыхъ всѣ свята обходимъ, въ единыхъ по тридцати дней, а въ другихъ по тридцати одному дню, меркуючи, абы она десять часовъ обыходу солнечнаго въ каждомъ ||(об. 40) знаменю, што надъ тридцать дней збываеть, въ дни ся помѣрила и пораховала. Якожъ, кгды зочтешъ або зрахуешъ всѣ мѣсяцы солнечные, водлугъ обьходу церковнаго, то есть марта дней тридцать одинъ, априля 30, мая 31, іюня 30, іюля 31, августъ 31, септябръ 30, октябръ 31, ноябръ 30, декабра 31, генвара 31, а остатнего февруарія дней двадцать осмь,—обрящеши также въ лѣтѣ дней 365, а зъ оныхъ получасовъ, што надъ тую десять годинъ въ каждымъ мѣсяцу ю полгодины збываютъ, тогды въ всѣхъ дванадцати мѣсяцѣхъ збирается часовъ шесть, еже есть чверть дня. Съ которое четвертаго лѣта, яко ся вже рекло, учиняется день. А луна ||(41) каждая, за двадцать девять дней и полдня, и за полчаса, и за пятую часть часа, всю двадцать знаменъ небесныхъ претекаетъ. Съ которыхъ солнце, яко ся вже поменило, толко едно знамя за тридцать дней и за пол-единасты годины проходитъ. Сего ради знайдуется луна теченіемъ своимъ каждого мѣсяца солнечнаго превышаючи, или упережаючи, двадесятьми и единымъ часомъ, и чотырма пятинами, рекше пятыми частьми часа. Тогды за все лѣто, то есть за дванадцатькроть отновляючися луна, учини збытнихъ дней десять, и часовъ двадцать одинъ, и три пятыхъ части часа. Которые солнцу оставляетъ или отдаетъ на всяко лѣто неотмѣнно. Бо ||(об. 41) яко въ «Шестоденцу», въ чвартомъ словѣ есть писано, ижъ въ четвертый день луна сътворена, яко пятнадцати дней будучи съвершена или досконала, а пристало ей въ четвертый день сътвореной, яко чотырехъ дней будучи, яви-

тися. А прото, што на онъ часъ, яко была сътворена, надъ чотыри дни одинадцать дней перебрала, тые на всяко лѣто отдаетъ солнцу, бѣгъ бо или обыходъ лунный считаючи, каждую луну по двадцать девяти дней и по пол-дни, чини въ году дней триста пятьдесятъ чотыри. А солнечный обыходъ, каждый мѣсяць рахуючи по тридцатъ дней и по пол-единаста часа, тогды отъ кресу, отколя солнце бѣгъ свой зачинаетъ, зась до тогожъ кресу чини дней триста шестьдесятъ ||**(42)** пять, и часовъ шесть. О чомъ ся вже споминало. Отнявши теды лунпаго бѣгу дней триста пятьдесятъ чотыри, отъ солнечныхъ трехъ сотъ шестидесятъ пяти дней, зостае солнцу одиннадесятъ дней, отъ бѣгу лунпаго збываючихъ. Съ которыхъ въ трехъ лѣтахъ, вчиняется тринадесятаа луна, и надто дней три, и часовъ чотыри, и десятая часть часа. Единъ бо путь или шествіе солнцу и лунѣ, по вся лѣта неотмѣнно по тыхъ дванадцати знаменахъ небесныхъ, по которыхъ луна, яко меншый кругъ, дванадцать кроть за лѣто, еже есть за цѣлый рокъ обьтечетъ, и на другій рокъ еще десятьма днями, и двадцатьма единымъ часомъ, и трима пятыми частьми часа ||**(об. 42)** превосходитъ, нимъ солнце, яко болшій кругъ, одинъ разъ, то есть за цалый рокъ, тые всѣ знамена обыйдеть. Которые всю жизнь або пожитки человѣчи содержать; ихже назвисками именують: овенъ, телецъ, близнецъ, ракъ, левъ, дѣва, вага, скоропіа, стрѣлецъ, козорогъ, водолей, рыбы.

Не мнимай же, ижъ бы што таковаго съ тыхъ помененыхъ животовъ или быдлятъ въ обитаніи небесномъ быти мѣло? Ничого бо такъ грубого въ небѣ не есть, ни овецъ, ни быковъ, ни львовъ и прочіихъ бестый. Въистину бо было бы отъ грубыхъ грубѣе, еслибы безсловесніи скоти небомъ рядити, и щастье человѣкомъ подавати мѣли, яко баснословятъ Халдеи и прочіи звѣздочетцы. Но водлугъ солнечнаго ||**(43)** по тыхъ дванадцати знаковъ небесныхъ обыходу, называются оные знамена имены предреченными.

Овенъ бо первое знамя, въ неже глаголется быти міръ сътворенъ, въ которое солнце близко весны есть, для того речено, ижъ яко овенъ животное бедрами не силно, маючи нѣчто въ передѣ крѣпости, также и послѣдняя солнца въ то врѣмя немощно, студенію крѣпости его умаляемѣ, а предняя ижъ лѣто зрятъ, нѣчто крѣпости, сирѣчь теплоты, маютъ. Або яко овенъ зимѣ лежить на сторонѣ лѣвой, на весну же начинаеть лежати на сторонѣ правой, также и солнце предъ тымъ часомъ пребываеть на лѣвой сторонѣ тверди, то есть на полудни, а въ то время входитъ || **(об. 43)** на сторону десную, иже есть сѣверъ.

Второе—быкъ, для того речено, ижъ есть моцнѣйши овна, также крѣпчае есть силою солнце въ то время, яже къ намъ упреженемъ.

Третее—близнецъ речено, зане въ то время мощъ солнца двоится. Начинаетъ бо быти тепло и сухотворителне. И въ то врѣмя всякіе речи наболшей множатся: птицы бо и животныя плоды производятъ. Остатьняа бо часть весны есть.

Четвертое — ракъ речено, зане животно есть вспятъ ходящее. Также и солнце въ то время въспятъ грядеть, отходя отъ насъ, въ полуночной странѣ продолжаючи день.

Пятое—левъ речено, понеже бо силнѣйшее отъ прочихъ животныхъ. Сего ради и царя звѣремъ земнымъ || **(44)** нарицаютъ его. Тако и въ то врѣмя

всякіе сѣмена, плоды и быліе до совершенаго возрасту и силы доспѣвше, крѣпостію състоящися дебелѣють.

Шестое—дѣва речено, остатняа часть лѣта. Яко бо дѣва ничтоже ражаеть, сице и врѣмя то неплодно, нового ничого не родить, толко роженое съгрѣвати творить.

Седмое—вѣсы или ваги, отъ ровности въ томъ знаменю ночи съ днемъ речено. Зане солнцу тутъ стоящу нощъ и день равно завѣшени суть.

Осмое—скоропіа, иже ядовито есть и жалить. Также и врѣмя то болѣзниво есть, для неравности воздуха. Споранку бо студень дотыкаеть, а въ полудни теплота признояеть.

Девятое—стрѣлецъ. Зане въ то врѣмя отъ роботъ упра||(об. 44)знившися, частѣй ловитвою забавляются. Есть бо остатняа часть есени.

Десятое—туръ или козорогъ речено есть, яко на высокихъ горахъ или въ глубокихъ роздолахъ пасется. Также тогды солнце на превысочайшомъ стопню къ полудню удаленіемъ отъ полночныа страны ночь продолжаеть и студень умножаеть.

Единадесятое—водолей речено. Зане врѣмя то мокростью и вѣтры обфитующи.

Дванадесятое и остатнее—рыбы речено. Въ то бо врѣмя водамъ отворившимся есть врѣмя рыболовства. Остатокъ бо зимы кончается, пакы солнце дошедши кресу, зровновавши день зъ ночью, бѣгъ рочній зачинаеть.

Луна бо творить мѣсяцы, а солнце лѣто | (45) обыходомъ своимъ отъ кресу засъ до тогожъ кресу, за дней 365, и за чверть дня, рекше за шесть часовъ. Четырма врѣменами или отмѣнами, то есть: весною, лѣтомъ, есенью и зимою,—кругъ року вѣнчаеть, всегда неотмѣнно вѣчне.

Аще бо и называемъ пречечоные знамена животными, по нихъ же солнце всегда шествіе свое творить, тогды не мылимся. Заисте бо водлугъ зряженья Содѣтеля всѣхъ и Творца, путьшествуа въ нихъ солнце, повелѣніемъ Божіимъ, въ единомъ кождомъ знаменю особливую моцъ сдѣлываеть: въ единомъ плоды прозябаеть, въ другомъ растить, въ другомъ созрѣваеть, въ другомъ жатву творить, птицы и многіе безчисленые животы розмножи||(об. 45)ваеть, въ другыхъ теплоту велію, въ другыхъ мокротню збытнюю, въ другыхъ зимна и прочіи потребы кончаваеть, и николи ся не отмѣняеть, ни зимы въ жатву, ани тежъ лѣта въ зиму; но всегда, по повелѣнію Божію, въ врѣмя подобное исполняеть, по писанію: «яко тъй рекъ, и сталося, тъй росказалъ, и сътворилося»: приказанье положилъ, абы съ кресу не выступовали.

Да и отъ сего обличатся суемудреніи дерзопреступницы. Если бо повѣдають, якобы надъ тъй солнечный бѣгъ, о которомъ ся вже поколку кроть споминало, то есть надъ триста шестьдесятъ пять дней, и часовъ шесть, еще штось малыхъ часцовъ или дробницъ, въ каждомъ року збываючи отъ Никейскаго събору до нинѣ, за тисячу || (46) двѣстѣ седмъдесятъ лѣтъ прибыть мѣло дней десять,—то предъ тымъ, отъ сътворенья свѣта до Никейскаго събору за пять тисячъ осмъ сотъ двадцать седмъ лѣтъ, мусяло прибыть дней чотырдесятъ и шесть. До которыхъ теперешнюю причиненую дней десять приложивши, учини солнечнаго обыходу два мѣсяцы збытнихъ безъ чотырехъ дней. Тогды бы съ початку свѣта поровнанье дня зъ ночью мусяло быть часу весньнаго у генуарію, въ которомъ обьходимъ свята: Обрѣзаніе Господне, и святаа Богоявленіа. А осен-

нее поровнане ночи зо днемъ мусяло быть во іюлію по святыхъ апостолѣхъ Петру и Павлу. Штò явная есть ложъ и облудность мудрецовъ свѣта сего. О которыхъ || **(об. 46)** пророкъ [1] споминаючи мовитъ: «рекломъ беззаконникомъ, — не безаконуйте, и съгрѣшающымъ,—не возносите рога, и не въздвигайте на высокость рога вашего, ани мовте на Бога неправды. Богъ бо судіа есть: сего понижаетъ, а сего подвышаетъ».

Если бы такъ было, яко баснословятъ мудрьцы свѣта сего, жебы ся дней причинити мѣло, тогды бы и она хотяжъ попудная Жидовская пасха отъ нашее истиное христіанское Пасхи отдалится мусяла; але яко предъ тымъ такъ и нинѣ, водле свядѣцства и правила самихъ святыхъ апостолъ, которое есть напередѣ написано, завжды передъ нашею во единой мѣрѣ пасха ихъ бываетъ. Толко ижъ наша христіанскаа Пасха, послѣ поровнанья завжды по полнотѣ луны, въ первую недѣлю || **(47)** бываеть. А Жидове, въ который колвекъ день полнаа луна припадnетъ, въ той день свою пасху празнують, а тымъ колко дней или болшъ тыдня насъ упережаютъ. А иногды отъ прибылое луны не могучи потрафить перваго мѣсяца, у въ остатнемъ зимы займуючи светятъ, за штò сутъ отъ мудрыхъ Жидовъ ганьбени. Яко ся спродку о томъ споминало.

А ижъ отъ створенья свѣта до нинешнего врѣмени проминуло лѣтъ седмъ тысящъ девятьдесятъ и седмъ, было бы вжды въ писмѣ светомъ о томъ спомянено. Бо и мѣсяцы бы ся мѣшать мусяли, также и день святыа Пасхи. Но того никако въ святомъ писмѣ показати не могутъ, окромъ своими суемудреными || **(об. 47)** змыслами, водлугъ прелести звѣздочетное, не отъ Бога Халдѣемъ и Египтяномъ открытое, но отъ самыхъ злыхъ и человѣконенавистныхъ бѣсовъ, на изгиненье вѣрующымъ имъ. О которыхъ пророкъ [2] пише подъ подобенствомъ Вавилонское дочки, мовячи: «стани теды нинѣ зъ волхвы твоими и зъ многыми чары твоими, которымъ змолоду ся научила, если могутъ тобѣ помочи. Працуйся въ порадахъ своихъ; нехай станутъ и спасутъ тебе звѣздочетцы небесные, сматряючи звѣздъ, нехай тобѣ скажутъ, штò маетъ на тя пріити; о то всѣ, яко хворостіе, огнемъ погорятъ, и своего живота не выбавятъ отъ пломени».

Если бо и личбу лѣтъ отъ створепіа свѣта дерзопре||**(48)**ступницы, въ нинешніе врѣмена помѣшали и скоротили; но отъ старыхъ кройникъ своихъ властныхъ обличени будутъ. Которіе также описуютъ лѣта отъ сътвореніа свѣта, яко мы всегда благодатію Божіею безъ преткновеніа и доднесь содержимъ.

Сего ради православнымъ христіаномъ не подобаетъ въ прелести ихъ укланятися, но всею силою отъ того удалятися. Которые нѣкоимъ скудоумнымъ о нашыхъ покушаются глаголати, показуючи, якобы и предъ тымъ переиняли, отмѣняючи день святыа Пасхи. Штò никгды не было. Если толко то споминаютъ, што нѣкоторые по трикротъ о пасцѣ были поблудили, также яко и они теперъ блудятъ. Но тые хочъ зъ великымъ || **(об. 48)** встыдомъ и помстою Божіею, предся опустившы блуды, зася приворочалися къ правдѣ. Боже, дай, жебы ся и они такъ нинѣ узнали.

Отъ святыхъ бо и правдивыхъ апостолъ о Пасцѣ словне поданое поста-

[1] Псал. [2] Исаія, гл. 47, ст. 12—14.

новеніе или порядокъ, по вознесеніи Христовѣ коло трехъ сотъ лѣтъ безъ написаніа пасхальи тривалъ. Понеже бо христіанская вѣра еще не была съвершене розмножила, и царіе всѣ мучители христіаномъ и идолопоклонницы бяху,—сего ради по нужди въ таково врѣмя, въ разсѣаніи христіаномъ сущи, не всюду единако о пасцѣ было съгласіе. Егдаже благодатію Божіею первый царъ православный, великій Константинъ, крещеніемъ святымъ просвѣтившися, вѣру христіанскую възрастилъ, и право||(49)славіе укрѣпилъ, въ то врѣмя богоносные отцы, повелѣніемъ благочестиваго царя Константина, отъ всея вселенныя на соборъ въ Никею собравшеся, ереси богомерзкіа отъ вѣры, яко отъ пшеницы плевы, искорениша и проклятіемъ въ вѣчную муку осудиша, вѣру же истинную исповѣдавше, написаша; съ неюже купно и о пасцѣ порядокъ, штò, словне отъ святыхъ апостолъ принявши отъ рода въ роды съблюдаючи выполняли, то на онъ же часъ водлугъ солнечнаго бѣгу исчетши или зраховавши написали. Солнечный бо кругъ или обыходъ съдержить двадцать и осмь лѣтъ. Лунный же девятнадцать лѣтъ. И тридцатми петма литерми азбучными, подлугъ вышейменованыхъ ||(об. 49) тридцати пяти дней, што отъ двадцать втораго марта до апріля двадцать пятаго бываетъ, на пять сотъ тридцать двѣ лѣтѣ кругъ составили. Яко двадцать и осмь разъ по деветнадцати положивши, или пакъ деветнадцать кроть по двадцатъ осмъ, водлугъ числа обоихъ свѣтилъ кругу, то учини лѣтъ 532. Которая личба обоихъ тыхъ круговъ обыходы, солнечнаго и луннаго, огорнувши, завжды за толко лѣтъ оборочаючися, ни како отмѣнитися не можеть, и до вѣку ся не скончаетъ.

Сего ради составивши и написавши посполу зъ вѣрою, еже есть «Вѣрую въ единаго Бога», христоименитымъ людемъ въ обдержаніе неотмѣнно, на вѣчные ||(50) лѣта подали. Што благодатію Божіею отъ православныхъ христіанъ повсюду и до днесь цѣло и неуломно хранимо и выполняемо есть, и до скончаніа вѣка такъ неотмѣнно пребудетъ. Яко и въ правилахъ святыхъ богоносныхъ отецъ собора помѣстнаго, иже въ Антіохіи Сирстей бывшаго, въ первомъ правилѣ такъ пишеть [1]: «иже узаконеное о пасцѣ преданіе переложити кто покусится, если мирскій человѣкъ—да изринется, аще ли причетникъ—да извержется».

Дерзопреступницы пакъ своимъ суемудріемъ, не толко чинъ или порядокъ о пасцѣ отмѣнили, но первѣй сего и самое то изображене вѣры святое перворого святого собора Никейскаго преницовали: исхожденіе бо Духа Святого отъ Отца ||(об. 50) единаго, они же и отъ Сына приложити покусилися. Яко бо о пасцѣ, такъже и о вѣрѣ, на первомъ святомъ вселенскомъ съборѣ въ Никеи, што отъ святыхъ апостолъ словне принявши держали, то на ономъ святомъ съборѣ писаніемъ предали. О што претятъ и заказують всѣ святые вселенскіе съборы, абы неотмѣнно и твердо держано было.

Собора бо втораго въ Константиноградѣ бывшаго правило первое пишеть [2]: «иже въ Никеи святыхъ отецъ вѣра твердо да держится и пребываетъ;

[1] На полѣ: «Соборъ Антіохіи Сирское правило 1». [2] На полѣ: «Собора Констентиноградского правило 1».

реченная же и писанная на ня отъ еретикъ и еретики — да прокляти будутъ». Собора вселенскаго третяго, въ Ефесѣ бывшаго, правило седмое пишетъ [3]: «иже къ Никейстей вѣрѣ иную прилагаеть, епископъ убо чюждъ ||(51) епископіи, мірскій же человѣкъ отверженъ».

Четвертаго вселенскаго святого собора, въ Халкидонѣ бывшаго, правило первое такъ пише [4]: «святыхъ отецъ правила, на коемждо соборѣ изложеная, даже и до нынѣ да держатся твердо». Самихъ же святыхъ апостолъ правило седмое о Пасцѣ такъ пишетъ [5]: «если который епископъ, или презвитеръ, или діаконъ, святый день Пасхи прежде времени зъ Жидами празнуеть, таковый абы былъ зверженъ».

Не явно ли отъ сего власного правила апостольскаго, иже Жидове предъ часомъ пасху творятъ. Которыхъ беззаконства и погибели дерзопреступницы, нинѣ наслѣдуючи, свою пасху еще предъ Жидовскою постановили, а иногды — послѣды, ни зъ Жиды, ани съ христіяны. ||(об. 51) Во истину бо прилично или призвоито имъ есть—называти пасху свою Велканочъ: въ темности бо невѣданіа блудятъ, и ночи паче дня изобилуючи пасху празнуютъ. Якожъ уклонившися отъ преданіа, Духомъ Святымъ постановенаго, а хотячи своими человѣческыми розумами лучшей построити или поправити, омылятся [6]. Заисте бо явно есть здравъ смыслъ маючимъ, же ся помылили, кгдыжъ вмѣсто перваго мѣсяца, ажъ у въ остатнемъ мѣсяцы, зимою пасху свою по двакроть вже светили. И если еще того облуженіа своего не перестанутъ, тогды што далей, то глубей въ зиму заходити будутъ. Теразъ бо по чотыри недѣли упережали, а потомъ ||(52) по пяти и далѣй упережати мусятъ.

А ижъ нѣкоторыхъ отъ нашихъ скудоумныхъ тымъ зводятъ, якобы въ распятіе Христово зимою пасха быти мѣла,—для того, ижъ споминаетъ еѵангелиста зимно, яко и Петра апостола при огни грѣючагося рабыни обличила; но намъ прелести ихъ послѣдовати не треба, але всею силою удалятися. Значно есть отъ божественыхъ писаній о томъ, ижъ въ начало весны по поровнаню дня пасха тогды была, яко и недѣля Цвѣтоноснаа отъ того именована, ижъ, кгды Христосъ предъ Пасхою волное страсти своеа въ Іерусалимъ въѣздчалъ, тогды отъ древъ вѣтвіе рѣжучи подъ ноги Христу слали. И кгды поимавши на распятіе вели, онъ съ ученики ||(об. 52) своими за потокомъ Кедрскымъ былъ въ огородѣ, яко еѵангельская исторіа свѣтчить.

День пакъ тотъ распятіа Господа Бога и Спаса нашего Іисуса Христа— отъ вѣковъ у Бога прозрѣный и знаемъ есть. О которомъ пророкъ [7] пише: «и будеть, рече, въ день онъ: не будетъ свѣтъ, но зима, и мразъ будетъ дня единаго. И день тъй знаемъ будеть Господеви, и ни день, и ни ночъ, и при вечеру будеть свѣтъ». О чомъ ся вже вышей споминало. Прото каждый, умъ маючій, розумѣти може, ижъ еѵангельскаа исторіа о томъ зимнѣ споминаеть, понеже всѣ еламенты, и всяка тваръ, зряще Створителя стражуща, дрыжали або трепетали безбож-

[3] На полѣ: «Собора вселенского третего правило 7». [4] На полѣ: «Собора вселенскаго четвертого правило 1». [5] На полѣ: «Апостолское правило 7». [6] Въ подлинникѣ «омылится». [7] Захар. гл. (въ подл.: 4), ст. 6—7.

ныхъ Жидовъ смѣлости; а отъ жалости, не могучи смотрѣти || **(53)** на Створителя ихъ досажденіе, всякое створенье доброту свою естественую змѣнило: теплота въ зимность, солнце свѣтлость въ темность претворили; земля непозыблемая трясласе, каменіе твердое распадывалося, и тѣла умерлыхъ святыхъ прежде времени вставали, и прочая.

Если и онъ казнодѣа святого Яна костела Виленского, называемый Станиславъ Молодецкій, отъ свядѣцтва поганыхъ цѣсарей, Іуліюша и прочіихъ астрологовъ, свое списаное казане о розмѣренью и зачинанью року составляеть, но всяко не отъ божественаго писанія. А до таковыхъ христіаномъ никако ушью своихъ ку слуханью преклоняти не годно. Штѐ бо отъ нечистаго маеть быть чисто, || **(об. 53)** или отъ лжи что̀ истинно обрящется? Не всѣмъ бо есть вѣра, ани тежъ въ всѣхъ яко словеса суть разумъ [1]. Вѣра бо, яко апостолъ пише [2], святымъ толко предана есть единою, также аще и вси словесни есмы, но не вси разумни. Разумъ же глаголемъ—истиный разумъ, водлугъ божественаго писанія, а не водлугъ мудрости свѣта сего велерѣчіемъ и красомовствомъ льстиве пре̑обижаючи ближнихъ, и вмѣсто Божіей правды свою правду постановити ищуще. Таковый бо разумъ суетный, и неразуміе есть паче, нежели разумъ. О которомъ апостолъ [3] пише мовячи: «если хто въ вѣцѣ семъ мнится мудръ быти, нехай ся глупымъ станеть, тогды мудръ будеть». И зась мови: «премудрость повѣдаемъ || **(54)** въ доскональхъ, не сего вѣка премудрость, ани князей вѣка сего, которые нищѣютъ или кончаются, но Божію премудрость повѣдаемъ, въ тайнѣ скрытую, которое жаденъ съ кнежатъ вѣка сего не разумѣлъ. Бо еслибы были розумѣли, не укрыжовали бы были Господа славѣ».

Сего ради Латини въ тымъ омылномъ отмѣненью своемъ, хотяжъ тѣлесне Христа Спаса нашего не распяли; еднакъ же блюзнерство или хулу нанесли, не на человѣка, но на самаго Духа Пресвятого и животворящаго, привлащаючи ему недоро̀зумѣніе: якобы Духъ Святый, недомыслившися, штося потымъ дней причинити мѣло, такъ необачне постановилъ! Послѣ котораго ажъ теразъ Латинскіе мудрецы поправили!! Такъ яко и «Вѣрую || **(об. 54)** въ единаго Бога», исперва писаніемъ отъ святыхъ богоносныхъ отецъ преданую, которую отъ божественыхъ апостолъ святые богоносные отцы словнымъ ученіемъ принявши, и хаваючи отъ рожаю до рожаю, на первомъ вселенскомъ соборѣ истребивши всякіа ереси, христоименитымъ людемъ написавши подали. То Латини своею мудро̀стію переправили, и отъ Сына Духу Святому исхожденіе приложили.

О чомъ и Гербестъ, онъ самомнивый богословъ ихъ, въ суемудреныхъ книжкахъ своихъ, которые о невинной Руси у свое папежскіе блуды наворочаючи писалъ, припоминаетъ такъ мовячи: «ижъ потомъ папа, абы хто не блудилъ зле сынотъ разумѣючи, придалъ до вѣры, яко Духъ Святый и отъ Сына исходитъ».

|| **(55)** Не явно ли есть отъ самихъ ихъ свядѣцства дерзопреступленіе Латинское? Како смѣли богоносныхъ отецъ съгласіе, Духомъ Святымъ постанове-

[1] 2 Солун. зач. 276. [2] Іуд. зач. 77. [3] 1 Кор. гл. 3, зач. 129, ст. 18.

ное, отмѣнять и до того причинять? Но того нехай опасно и пилно зрятъ, абы ся не на ихъ старѣйшину Римскаго писмо пророцское [4] стегало, которое о остатнихъ врѣменахъ пророкуючи подъ подобенствомъ четвертаго звѣря или бестыи такъ пише: «И слова мовити будеть противъ Вышнему, и святые Вышняго смирить, или оскорбитъ и помыслить премѣнити врѣмена и законъ. И дано будеть въ рукы его до часовъ и часу и полъ-часу. И засядетъ судъ, и владность его преставятъ, жебы потребити и выгубити до конца». ||**(об. 55)** Томужъ подобно и въ Апокалипсіи, то есть, Зъявеню святого Іоанна писано.

Всякій бо человѣкъ, выступуючій зъ учтивости, которою отъ Бога почтенъ есть, а мудростію свѣта сего вывышаючися, еяже апостолъ непріязнью на Бога именуетъ,—прикладенъ есть до скотовъ безразумныхъ, водлугъ писма пророцкого, и ставается имъ подобный. Якоже и самъ святый апостолъ [5], Духомъ Святымъ провидя таковое дерзопреступленіе, зъ великимъ и сугубнымъ запрещеніемъ заказуетъ мовячи: «если мы сами, або ангелъ съ небеси благовѣститъ вамъ, паче еже благовѣстихомъ вамъ, анаѳема да будетъ. Якоже предрекохомъ, и нынѣ пакы глаголю, аще кто вамъ благовѣститъ надъ то, якосте приняли, анаѳема||**(56)** да будетъ». Духомъ бо Святымъ постановеное никако не отмѣняется, но вѣчне триваетъ, который не толко тые худые речи розумѣетъ, але и глубокости Божіе испытуетъ, и вѣдаетъ, яко свое власное [6]. Сего ради нѣгдѣ написано отъ лица Господня мовячи: «тайны мое мнѣ и сыновомъ дому моего». Смотритежъ, ижъ не всѣмъ, кромъ толко сыновомъ дому Господня тайны его открываются. Яко самъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ апостоломъ своимъ рекъ [7]: «вамъ дано есть вѣдати тайны царствіа Божіа; прочимъ же въ притчахъ, абы видячи не видѣли, и слышачи не розумѣли». О чомъ и апостолъ споминаючи пише [8]: «яко по откровенію сказалася тайна, якомъ преднаписалъ въ малѣ, || **(об. 56)** еже можете розумѣти разумъ мой о тайнѣ Христовѣ, яже инымъ народомъ не сказася сыномъ человѣческымъ, якоже нынѣ открыся святымъ его апостоломъ и пророкомъ Духомъ Святымъ».

Прото, възлюбленіи, апостольскаго преданіа, Духомъ Святымъ постановенаго, всею силою держатися должни есмо; прелестниковъ же свѣта сего розумами о безумныхъ вымыслы отрѣвати, и яко отъ гадовъ ядовитыхъ утекати отъ нихъ подобаетъ. Христіянъ бо толко правдивыхъ правдиваа есть Пасха; и нашее христіанское Пасхи таемницою всѣ еретическіе прелести и мудрецовъ свѣта сего облудности обнажаются. А такъ откинувши суеумное темное человѣческое выналѣзенье, держѣмся истиннаго || **(57)** самимъ Богомъ преданіа постановенаго. Онъ же изводячи възваный людъ Жидовскій зъ работы Египетское, самъ прообразуючи истотную пасху, еже есть заколеніе или распятіе Единороднаго Сына своего, Моѵсѣеви, угоднику своему, повелѣлъ мовячи [9]: «мѣсяцъ сей вамъ начало мѣсяцемъ, первый будетъ вамъ въ мѣсяцехъ лѣту або року» и прочая.

Рцѣте просто, съпротивляющіеся ис-

[4] Даніилъ, гл. 7, ст. 25—26. [5] Галат., гл. 1, зач. 199, ст. 8—9. [6] 1 Кор. зач. 127. [7] Лук. гл. 8, зач. 35, ст. 10. [8] Ефес. гл. 3, зач. 222, ст. 3—5. [9] Исход. гл. 12.

тинѣ, и вмѣсто Божіе[й] правды свою правду постановити ищущіе! Почему познавается самимъ Богомъ повелѣваемый, первый мѣсяцъ и начало року? Явно есть, ижъ отъ весньныхъ равнинъ, а наболшъ отъ прозябеня насѣннаго и отъ зачинанья растенія травнаго. Понеже бо луна за двадесять и пол||**(об. 57)**десятъ днiй, и за полчаса, и за пятую часть часа, обтекаючи всю дванадесять пречеченыхъ знаменъ небесныхъ, уставичне за толко дней и часовъ об螺очаючися обновляетъ. Сего ради неудобъ знаема есть, естли есть перваа, або котораа, окромъ мѣсяцемъ солнечнымъ знаки пречечоными, по равнинахъ бываючими, еже есть прозябеніемъ сѣменъ, и растеніемъ травы, и прочихъ. Луна бо, послѣдуючи солнцу, не толко року обтеченимъ своимъ не съвершаетъ, но ни единаго съ чотырехъ врѣменъ, еже сутъ: весна, лѣто, осень, зима, обдержати не можетъ. Каждое бо врѣмя съ тыхъ по чверти року съдержитъ, а луна еще не сполна дванадцатую часть лѣта теченіемъ своимъ съвершаетъ, ||**(58)** еже есть чотыри недѣли и килка десятъ годинъ. Бо нимъ солнце, оную дванадесятъ знаменъ небесныхъ, отъ зачатаго кресу зачавши, оные предречоные чотыри врѣмена съвершаючи или скончаваючи, рокъ обыходя, засъ до тогожъ зачатого кресу приходитъ,—въ томъ часѣ луна дванадцатькротъ всѣ предречоные знамена обтекши, еще на тринадесятый разъ, дней десять, и годинъ двадцать одну, и три пятыхъ части часа превосходитъ. Яко ся о томъ вышей споминало.

Сего ради немощно есть, каждого року скоро по равнинахъ, завжды однаково полное луны обрѣтати или знайдовати, скораго дѣля и необычнаго теченіа ея. Она же иногда предъ равнинами ||**(об. 58)** колко дней, а если не колко дней, ино колко часовъ, или въ нѣкую малую часть часа припадаетъ, або хочъ и въ самое поровнанье.

Съ тыхъ причинъ тую луну оставляемъ, и водлугъ поданья самыхъ святыхъ апостолъ, и водлугъ потверженья Духомъ Святымъ, отъ богоносныхъ отецъ писаніемъ преданого, иншее луны чотырнадесятого дождавши пріимуемъ. Которая по равнинахъ хочъ въ колку або въ чотыри недѣли или вящшей припаднетъ, въ нюже послѣ чотырнадесятого, въ первую недѣлю припадаючую, Великъ день, еже есть тридневное въскресеніе Христа истинаго Бога нашего празнуемъ. Не подобаетъ бо вмѣсто свѣта въ темности свѣтоноснаго дня въскресеніа Христова || **(59)** празновати, но по поровнанью, внегда день паче нощи расти начинаетъ. О чомъ ся вышей споминало.

А ижъ Жидове тѣнь истинное пасхи нашее, еже есть овчее заколеніе, въ чотырнадесятый луны обыходятъ, хочъ же и попудне, безпотребне,—единородный бо Сынъ Божій Господь нашъ Іисусъ Христосъ то распятіемъ своимъ упразнилъ или порожнимъ учинилъ и отринулъ, а въ того мѣсто Пречистаго Тѣла и Крови своей божественое причастіе уставилъ,—и не единою въ року, яко Жидове, толко въ четырнадесятый перваго мѣсяца баранка изъядаютъ, яко речь до часу уставленную, але намъ на всяко время, и на всякій часъ, по вся лѣта ажъ до скончанія свѣта, Іисусъ Христосъ истиный Богъ нашъ ||**(об. 59)** Пречистое Тѣло свое и животворящую божественую кровь свою, изліаную за міръ, на отпущеніе грѣховъ вѣрнымъ своимъ уставилъ, съединяючи и злучаючи въ свое божественное и нетлѣнное приироженье. Яко Златоустъ, споминая о томъ, пише: «ижъ яко по сотворенью всего, глаголъ или слово Господне из-

обилуеть, якоже рекъ мовячи: растѣте и множитеся, и наполняйте землю,—которое слово одинъ разъ речено, бываеть скуткомъ или дѣломъ по вся лѣта, спомагаючи естество или прироженье наше къ дѣтотворенію; тако и глаголъ Господа Бога и Спаса нашего Іисуса Христа, возглавляючи всю тваръ отъ истлѣніа на востаніе, наипачеже человѣка тѣми всѣми обладающаго, единою ||**(60)** реченый: «пріимѣте и ядѣте, и пійте съ того всѣ», николи не оскудѣваетъ, въспомагаючи вѣрныхъ своихъ въ зъединоченье и злучене божественаго естества или прироженья, и наслѣдіа царства небеснаго».

Мы бо образъ пришлого вѣку, ожидаючи воскресеніа мертвыхъ, пасху, еже есть переходъ отъ смерти въ животъ, празнуемъ. Што и скуткомъ або дѣломъ Христосъ истинный Богъ нашъ тридневнымъ въскресеніемъ своимъ показавъ. А Жидове зарѣзанье овчате въ чотырнадесятый луны святятъ. Въ который день и часъ, скончиваючи тѣнь или фикгуру законную, Христосъ на крестѣ распятся, и погребеся, и третего дня изъ мертвыхъ въскресе. Сего дѣля трема днями ||**(об. 60)** Пасха христіанская отъ Жидовское отдаляется, и ктому стерегуще всегда недѣлнаго дня, который послѣ чотырнадесятого луннаго по равнинахъ припадаетъ. Ащели случится чотырнадесятому лунному въ недѣлю припасти, не творимъ ту недѣлю въскресную, но другое требуемъ, зане страсти и погребеніа Христова есть время. Въ четвертый бо надесять, пятку случшуся, Христосъ пострада. Всяко бо не достоитъ въ плачевныя дни радостнаго воскресеніа Христова празновати. Якоже бо пятка не знаемъ въскресна суща, также и чотырнадесятого точнаго или подобнаго недѣли, которой достоитъ, уставленіемъ будучи воскресеніа, чистой быти отъ страсти. Но аще припадетъ въ ню страстное число, отъ чотыр||**(61)**надесятого лунного, сію оставивши, въ другую, яко во свободную отъ страсти сущу, воскресеніа Христова празникъ съвершаемъ.

А ижъ чотырнадесятый луны, который еслибы хочъ въ полчверти годины предъ равнинами, любъ пакъ въ самое поровнанье дня зъ ночью припасти мѣлъ, сего, водлугъ святыхъ богоносныхъ отецъ Святымъ Духомъ постановенья, откладаемъ, а другаго луннаго чотырнадесятого послѣ равнинъ на выполненье Пасхи пріимуемъ. Такъ яко и недѣлю, въ которую бы ся прилучилъ чотырнадесятый, для числа страстнаго откладаемъ, а другую на-томѣстъ пріимуемъ. Яко ся предрекло о томъ.

А съ тыхъ причинъ нѣкоторымъ невѣдущымъ або нерозумѣючимъ о томъ видится ||**(об. 61)** продолженіе о празницѣ пасхи. Вѣдающіе же о томъ не смущаются, но паче радуются, яко по преданію самаго Бога и святыхъ апостолъ и богоносныхъ отцовъ, таинство еже о Пасцѣ съвершается.

Сего ради и вамъ, православнымъ христіаномъ, зряще нинѣшнихъ врѣменъ отъ мудрьцовъ свѣта сего многыхъ прельщеныхъ, не подобаетъ съблазнятися. Аще и нѣкогда случается чотырнадесятому лунному въ самое поровнанье припадати, а иногды трема днями или чотырма, а не вящшей, здасться якобы по равнинахъ, ижъ сего откладаемъ, а другое луны дождавши послѣ чотырнадесятого Пасху творимъ. Но намъ о томъ не подобаетъ сомнѣтися ничтоже, еже ся случаетъ рѣдко, отъ неровнаго обыходу ||**(62)** межи собою обоихъ тыхъ свѣтилъ, то есть солнца и луны, отъ часцовъ или дроб-

ницъ, надъ годины збывающихъ, знакомъ бо весньнымъ неприспѣвшымъ, што отъ самыхъ речей, Богомъ сътвореныхъ явно, еже есть отъ прозябенія сѣменъ и отъ прорастеніа травнаго и прочихъ знаковъ, веснѣ и правому врѣмени свойственыхъ або приличныхъ, которые правиломъ суть истиному врѣмени. Имъ же неприспѣвшымъ, въ таково врѣмя не подобаетъ Пасхи, яко главизны и совершеніа нашему спасенію, творити.

Аще бо тако нерозсудне попустится, мнѣніемъ оныхъ чотырехъ дней прельстившеся, въ который съ нихъ Пасху творити, еже нѣкогда велми рѣдко случается, якобы по поровнанью чотырна- ||**(об. 62)**десятому лунному припасти што отъ збытнихъ надъ часы дробницъ зъ луны уростаеть, а знакомъ весньнымъ еще неприспѣвшымъ, рекше, прорастенію травному и прочимъ, — то како послѣдованіе истиное Пасхи Христовы, и подобіе или память оглавленіа и отновленіа всего правдиве именоватися можетъ? Понеже бо всю тваръ на обновленіе всѣ порядкы събравши, яко ся часто о томъ споминало, Христосъ Спасъ нашъ въ свою Пасху воспріалъ, такъ яко было значала отъ сътвореньа свѣта. О чомъ писаніе свидѣтелствуеть, яко въ третій день, што южъ было по равнинахъ, рече Богъ [1]: «Да прораститъ земля быліе травное, сѣющее сѣмя по роду и по подобію на земли, и древо плодовито, творящее плодъ». То бо суть знаки ||**(63)** весньные и початокъ врѣмени правому. Луна пакъ еще далѣй по равнинахъ ажъ во четвертый день сътворена. Яко ся впредъ написало о томъ. Не подобаеть бо тмѣ послѣдуючи, пакы въспять обращатися, но напредъ въ свѣтъ простиратися. Ни бо первый человѣкъ въ темности, но по сотвореніи свѣта, сирѣчь, по равнинахъ въ шестый день созданъ бысть. Прежде бо свѣта все тма содержала.

Сего ради и Цвѣтоносная недѣля прежде страсти Христовы наричется. Да и отъ сего навыкнеши, яко знаки прозябеніа травнаго початкомъ суть весны и времени правдиваго. Якоже и отъ слова «Еvангеліа Учителнаго», въ пятую недѣлю святого Великаго поста читаемаго, научитися можемъ. Которое такъ ся починаетъ: ||**(об. 63)** «мимо иде уже зима, пролѣтіе же вниде. И зримъ всю тваръ ботѣющу, яже суть сади цвѣтоносніи, земля злакъ прозябающи, и птица воспѣвающе, и прочая вся обновляема. И о сихъ радуемся, и веселимся, и славимъ, и величаемъ, и удивляемся предоброму хитрьцу Богу, прелагающому и претворяющому тваръ всю на обновленіе» и прочая. Якоже и вся божественаа писаніа въ томъ ся согласують.

Годитъ ли ся прелестникомъ, вѣру инявши, все божественое писаніе отринути? Не буди то! Понеже бо сами видѣсте и искусисте во врѣмена нинѣшніе, яко по двакроть вже удаленіемъ отъ насъ Пасху ихъ въ зимѣ и прежде Жидовское творящыхъ,—што бо въ то время за прозябеніе травное ||**(64)** или сѣменное видѣли есте? или что весело отъ птицъ поющыхъ слышали есте, и прочее отъ твари отновленіа ни коегоже видѣсте, но все уныло и дряхло суще.

Истинному же врѣмени и радостному дню свѣтлого въскресеніа Христова приспѣвшу, вся тваръ отновлялючися веселится. Сего ради безуміе прелстив-

[1] Быт. гл. 1, ст. 11.

шихся многымъ явно есть. Яко апостолъ [2] пише: «ижъ осуетишася помышленьми своими, и омрачися неразумное сердце ихъ, повѣдаючися быти мудрыми и обезумишася». Которого безрозумства и намъ христіаномъ стерегучися, не подобаеть преступати предѣловъ старыхъ, яже положили отцове нашы [3]. Яко ся о томъ споминало сугубо и трегубо, еже на первомъ ||(об. 64) вселенскомъ святомъ соборѣ богоносные отцы, што словне отъ святыхъ апостолъ принявши, отъ рожаю до рожаю соблюдаючи выполняли, то на ономъ святомъ соборѣ вѣрѣ утвердившися, посполу зъ «Вѣрую въ единаго Бога» написавши, кругъ еже о пасцѣ на 532 лѣтѣ оборочаючійся, въ тридцати пятихъ днехъ, то есть, отъ марта дня 22 до априля дня 25, ни превосходя надъ двадцать вторый марта, ани тежъ снизаючися подъ двадцать пятый априля. Но въ тыхъ, водлугъ припадающаго первое луны чотырнадесятого, въ вѣчные лѣта святую Пасху празновати уставили и подали. Водлугъ которого Духомъ Святымъ преданія, на всяко лѣто о пасцѣ тайны благодать, юже о насъ || (65) отновляти покушаючися, нароки или порядки збираемъ, колко можемъ, пріимуючи чотырнадесятый луны по равнинахъ, съ ними же пятокъ, суботу и недѣлю, для предреченыхъ причинъ. А такъ цѣлъ разумъ таемницы стеченіемъ порядковъ свершаючи, безуміе Жидовское и шаленство еретическое, нетворящихъ по сему образу, отметаемъ. И образъ або кшталтъ доскональый оглавленіа всего о святомъ сотвореніи представляемъ. Во всѣхъ тыхъ порядкохъ Христу пострадавшу, нужда и намъ также творити Пасху, елико сила. Бо еслибы чого съ тыхъ речей не доставало, хромо и бѣдно бываетъ подобенство.

О чомъ южъ достаточне зособна о каждой ||(об. 65) речи слышяли есте, толко если въ памяти вамъ пребудетъ глаголемая. Не отъ своихъ бо умышленій глаголахомъ, но отъ божественыхъ писаній собравши написахомъ. Пачеже отъ слова вселенского учителя Великаго Аѳанасіа Александрьскаго, онъ же на первомъ вселенскомъ соборѣ, съ святыми богоносными отцы, о вѣрѣ и о Пасцѣ христоименитымъ людемъ писаніемъ постановенье изложивши, предали въ тридцати пяти днехъ отъ 22 марта до 25 априля, ни превосходя, ни снизяася. Яко о семъ на концу есть табличка составлена.

Сіе убо истиное преданье, Духомъ Святымъ постановеное, да сподобитъ Господь Богъ всегда цѣло и неуломно совершающе хранити, ||(66) а отъ Великое ночи или тмы заблуженіа свободившися, въ свѣтѣ ликовати, и по преданію вселенское святое Въсточное церкви, истиное матере правдивыхъ хвалцовъ Божіихъ, пѣти глаголюще: «воскресеніа день, просвѣтимся людіе, Пасха Господня есть Пасха, отъ смерти къ животу, а отъ земли на небо Христосъ Богъ насъ превелъ есть». Емуже подобаеть всяка слава, честь и поклоненіе, со безначалнымъ его Отцемъ и съ Пресвятымъ, благымъ и животворящымъ Духомъ, нынѣ и присно, и въ вѣкы вѣкомъ. Аминь.

Написася сіа въ лѣто отъ созданіа міра 7097, Римляномъ же пишущымъ отъ по плоти Рожества Господня, 1588, по отщепенствѣ же ихъ еже отъ насъ въ празникохъ, лѣта 5.

---

[2] Римл., гл. 1, зач. 80, ст. 21—22. [3] Притч. гл. 22.

||**(об. 66)** Сіе первое таблицею сею обрѣтеніе Пасхи, обрѣтъ кругъ луны настоащаго лѣта, и лѣто вруцѣ, иже есть нижей круга, да не возмеши вышей круга или сопротивъ, но нижей круга, и идѣже есть лѣто вруцѣ, ту противъ въ другомъ ряду Пасха будетъ и въ третемъ литера азбучная, сказующи прӑзники мясопусты и посты въ все лѣто.

Выображенье Пасхи христіаномъ, сею таблицею сказующе, въ тридесяти пяти днехъ, то есть отъ 22 марта до 25 априля, како въсходитъ и снижается, водлугъ полноты луны, которая по зровнанью дня зъ ночю напервѣй припадетъ, тогды по ущербенью ея отъ третего дня, въ которій колвекъ съ тыхъ тридесяти пяти дней первая недѣля пріидетъ, въ той день Пасха бываетъ.

Кругъ луны.	Лѣто вруцѣ.	Дни мѣсяцемъ.	Азбука.
2		м	
13	3	22	а
	2	23	б
10	1	24	в
18	7	25	г
	6	26	д
7	5	27	е
	4	28	ж
15	3	29	ѕ
4	2	30	з
	1	31	и
		а	
12	7	1	і
1	6	2	к
	5	3	л
9	4	4	м
17	3	5	н
	2	6	о
6	1	7	п
	7	8	р
14	6	9	с
3	5	10	т
	4	11	у
11	3	12	ф
19	2	13	х
	1	14	ѿ
8	7	15	ц
	6	16	ч
16	5	17	ш
5	4	18	щ
	3	19	ъ
	2	20	ы
	1	21	ь
	7	22	ѣ
	6	23	ю
	5	24	ѧ

|| [1] Кругъ, сирѣчъ обыходъ солнечный, содержаще двадесять и осмь лѣтъ, не ижъ бы въ тыхъ лѣтѣхъ въ коемждо иначей единаго лѣта, а иначей другаго солнце поступовати мѣло (не есть бо то!), но всегда единако теченіе свое коегождо лѣта отправуе, за триста шестьдесятъ и пять дней и за шесть часовъ обыходя, рокъ съвершаетъ. Яко ся въ самой тъй речи еже о премѣненью святъ доводне написало, также и о обыходѣ лунномъ тамже ся доложило.

Но за еже четвертаго лѣта зъ оныхъ шести часовъ надъ дни збывающихъ урастаетъ день, для которого всѣ празники обычныхъ своихъ дней уступати и перемѣнятися мусятъ,—сего ради для тыхъ прибылыхъ дней съставленъ есть седмочисликъ, по числу седми дней, яже суть въ тыйдню, до седми лѣтъ обращающійся, и нарицается то вруцѣлѣта, яко да симъ числомъ обрѣтають въ коихждо чотырехъ лѣтѣхъ прибылый тъй день. Егда бо чотыри кратъ по седми лѣтъ, или по 4 лѣта седмъ кратъ обернеся, еже исполняетъ 28 лѣтъ, тогда пакы на первое възвращается, въ тыяже стопни впадши, неизмѣнно поступуеть, и такъ всегда двадесятъ и осми лѣты обыходитъ, яко зъ личбы здѣ написаное зрозумѣти мощно есть:

1	**2**	**3**	**5**	**6**	**7**	**1**
1	2	3	4	5	6	7
3	**4**	**5**	**6**	**1**	**2**	**3**
8	9	10	11	12	13	14
4	**6**	**7**	**1**	**2**	**4**	**5**
15	16	17	18	19	20	21
6	**7**	**2**	**3**	**4**	**5**	**7**
22	23	24	25	26	27	28

Чарное число, еже до двадесять осми, кругъ солнцу имянуется.

Чирвоные [2] же письмена до седми, еже сверхъ чарнаго, показуютъ которое вруцѣлѣто котораго лѣта коегождо съ тыхъ 28 бываетъ.

--- --- ---

|| Сіа таблица или ключъ на обрѣтеніе Пасхи христіанское и Жидовское отъ святѣйшыхъ патріархъ Костентинополскаго и Александрскаго къ благочестивому и христолюбивому князю Костентину Острозскому, воеводѣ Кіевскому, съ епистоліею принесена бысть, въ лѣто отъ созданіа міря 7091, индикта 6, круга солнечнаго 6, а луннаго 3, Западнымъ же пишуще отъ по плоти Рожества Господня лѣта 1583, мѣсяца генваря 28, яко въ то врѣмя преидущаго лѣта отъ по плоти Рожества Христова 1582, мѣсяца октовріа, отщепившися Римляне еже въ празникахъ отъ святое соборное Восточное церкви, и пресвѣтлый день святыя спасителныя Пасхи съ всѣми послѣдуючими ей святы, мясопусты и посты, водле уподобаня своего отмѣнили, и веліе смущеніе правовѣрнымъ сътворили. Сего ради съборне всѣхъ патріархъ общимъ совѣтомъ, на утверженіе правовѣрнымъ здѣшней области живущимъ, прислани бышя сіи канони, рекше узаконеніе о Пасцѣ, завѣщавающе по древнему обычаю держати, никакоже ни въ чемъ отмѣняти смѣюще подъ анаѳемою.

| Сій ключъ правится кругомъ солнечнымъ сверха, зъ боку же лунный стрѣтающе, указуютъ которая клѣтка въ которомъ лѣтѣ бываетъ. Въ клѣткахъ же чарные писмена первое — мѣсецъ, въ которомъ Пасха, второе — день того мѣсяца, въ который числомъ будетъ, третее — чирвоная литера день

[1] Листы ненумерованы. [2] Красныя цифры отпечатаны жирнымъ шрифтомъ, равно какъ и выше, въ таблицѣ.

отъ седмицы, въ который Жидовская пасха будетъ, указуе, если въ недѣлю, ли въ понедѣлокъ, ли во второкъ и прочая до седми дней; четвертое—литеру азбучную пасхальи указуеть, которою у скарѣ † пасхалной нижей описаной пасху, мясопусты и всѣ празники по-ряду въ все годище увѣси. Крузи же солнечные сверха чирвоными писмены въ трехъ рядохъ, а четвертый верхній чарными писмены знамянуючи, яко въ тыхъ кругохъ или лѣтѣхъ переступъ бываеть, рекше—висекостъ.

||**(1)** [1] О святыхъ храмѣхъ, въ молитву и къ пребываню имени Господня създаныхъ. И о почитанію святыхъ иконъ, на въспоминаніе богомужнаго въчеловѣченіа Спасова написаныхъ.

О церкви албо о храмѣ молитвеномъ.

Самъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ, яко еvангелиста глаголеть, вниде въ въ церковъ Божію и изгна вся продающая и купующая въ церкви, и глагола имъ: домъ мой — домъ молитвы есть, и прочая. О чомъ [2] всѣ еvангелисты съгласно рекошя. Сего ради и пророкъ [3] глаголетъ: «вниду въ домъ твой и поклонюся къ церкви святѣй твоей», не просто, но «въ страсѣ твоемъ». «И [4] въ церквахъ благословя [5] тя, Господи». И пакы [6]: «въ церквахъ благословите || **(об. 1)** Бога, Господа отъ источникъ Израилевъ». А не въ посполитыхъ домѣхъ [7], яко проклятые еретицы, гдѣ зъ жонами обцуютъ, и всяко празно слово глаголется, тамъ же и на свое богохулное набоженство събираются. Таковое бо сонмище пророкъ [8] обличаа еретиковъ суетно быти имянуетъ: «не засядаломъ, рече, съ сонмомъ суетнымъ, и съ законопреступникы не входиломъ». То бо сутъ законопреступницы, што отървавшися отъ закону единаго, водле сердца своего облудные законы собѣ съставляють. «Молитвы моа, рече пророкъ [9], Господеви въздамъ, предъ всѣми людми его въ дворѣхъ дому Господня». «Възвеселихся, рече [10], ижъ ми повѣдяно: въ домъ Господеń внидемъ». «Се [11] нынѣ благословите Господа всѣ раби Господни, стоаще въ храмѣ || **(2)** Господни въ дворѣхъ дому Бога нашего». И иншаго божественаго писанія о церкви или о храмѣхъ, въ молитву създаныхъ, есть не мало.

Тѣмже прочее обличаючи неистовство суеумныхъ еретикъ о церкви или о храмѣ молитвеномъ, отъ еvангеліа самыхъ словъ Христовыхъ приведемъ, иже тогды къ облуднымъ фарисеомъ глаголалъ. Тоежъ и мы нынѣ съ Христомъ Господомъ нашымъ глаголюще, проклятымъ еретикомъ отвѣщати можемъ [12]: «глупіи и слѣпіи! што есть болѣй, злато ли, или церковъ светящіа злато? Глаголете бо иже кленется олтаремъ, то ничого есть, а ижъ кленется даромъ и верху его, то повиненъ есть. Глупіи, слѣпіи! што есть болшъ, если даръ, албо олтаръ, который посвещаетъ даръ

[1] Отсюда начинается новая пагинація, причемъ начало ея весьма необычно: на первомъ листѣ выставлено—46, на второмъ—2, на третьемъ—48, на четвертомъ—4, на пятомъ—50, на шестомъ—6, на седьмомъ—52, на восьмомъ—8; отсюда и до конца обычный порядокъ. [2] Исаія, гл. 56; Іерем. гл. 7; Матѳ., зач. 83; Марк. зач. 50, Лук. зач. 98; Іоан. зач. 7. [3] Псал. 5, ст. 8. [4] Псал. 25, ст. 12. [5] Нужно: «благословлю». [6] Псал. 67, ст. 27. [7] Захар. гл. 14. [8] Псал. 25, ст. 4. [9] Псал. 115, ст. 9. [10] Псал. 121, ст. 1. [11] Псал. 133, ст. 1; 134, ст. 1. [12] Матѳ. зач. 94, гл. 23, ст. 17—21. † Нужно: «скалѣ».

||**(2)** (и прочая). Иже убо кленется церковью, кленется ею и живущымъ въ ней». Яко писаніе свѣтчить [13]: «възвѣщуся тобѣ оттуду и глаголю тобѣ свыше оцищеніа между двѣма херувимы, яже суть надъ кіотомъ свѣдѣніа» и прочая.

О семъ доздѣ.

||**(3)** О образохъ, рекше о иконахъ.

Не ново, но изначала, еще самимъ Господомъ Богомъ Моѵсееви, емуже и десятословіе закона подаде Богъ, сему и образы въ славу и честь имени своему святому, и въ украшеніе храму молитвенаго, творити повелѣ Богъ. «Сътвориши, рече [14], два херувима отъ злата препусканаго, и узложишь на полы углу обоего оцыщенія. Такоже сътвориши два херувима отъ обою углу, раскрыляющеся верху, осѣняюще крылома своима оцыщеніе, а обличьями къ собѣ и къ оцыщенію лица обращена имущы». «Храмъ [15] да сътвориши отъ десяти опонъ, отъ багряница прядены, ||**(об. 3)** и отъ синяты и червленица, и множествомъ херувимъ дѣломъ вышиванымъ да сътвориши я». И прочая вся окрасы храму молитвенаго, яко самъ Господь Богъ Моѵсѣеви приказалъ: «сътвориши ми, рече, по всему, иле што азъ покажу тобѣ на горѣ, образъ храму, и образъ съсудовъ его всѣхъ, тако да сътвориши». Сего ради и пророкъ Давидъ [16] о украшеню церковномъ глаголеть: «Господи, възлюбихъ благолѣпіе (или украшеніе) дому твоего, и мѣсто вселеніа (албо мѣшканя) славы твоея. Въ церквахъ *благословя* [17] тя, Господи». И при концу живота своего Давидъ царь Саломонови сыну своему злато и сребро, што былъ наготовалъ на будованье храму ку пребыванію имени Господня [18], яко на жертовникъ, и подобіе херу||**(4)**вимовъ простирающымъ крылѣ, и окрывающымъ кивотъ завѣта Господня, вся писаная рукою Господнею далъ есть Давидъ Саломону, водлугъ бывшаго къ нему разуму по дѣлу выображенья. А не толко то, но [19] и розмаитые подобенства древъ фуниковыхъ, и квятовъ розмаитыхъ, внутри и знутря, и на дверяхъ херувими вырѣзалъ. Яко маешь въ книгахъ третихъ Царствь и иншыхъ многыхъ мѣстцахъ о тымъ выписано.

И не такъ, яко слѣпотуя хулницы блюзнятъ, храмъ молитвеный болванницою прозываютъ, а образы, въ славу Божію и ку оздобѣ церковней сътвореные, идолми поганскими имянуютъ, и почитающыхъ сими Христа—идолопоклонниками нарицаютъ. Но писаніе божественое, ||**(об. 4)** затыкаючи богохулные уста ихъ, называетъ то святаа святыхъ. «Внесошя, рече [20], іереи кивотъ въ мѣсто его, въ олтаръ, въ храмъ Господень, въ святаа святыхъ, подъ крылѣ херувимовъ, яко херувими розсп[р]остираху крылѣ, и прикриваху надъ кіотомъ и надъ светыми его сверху». О чомъ и въ новой благодати великій Павелъ, обьявляючи неистовство суемудреныхъ еретикъ, свѣдѣтелствуетъ о образохъ, въ славу Господню сътвореныхъ, называючи ихъ херувимъ славы, а не яко блюзнере—идолми поганскими не страшатся имяновати, не умѣючи розсудити межи божествеными святыми и межи бѣсовскыми скверными [21]. О чомъ тъйже великый апостолъ [22] въ-

[13] Исход. гл, 25; 2 Паралипом. гл. 5; 3 Царств. гл. 8. [14] Исход. гл. 25, ст. 18—20. [15] Исход. гл. 26, ст. 1. [16] Псал. 25. ст. 8, 12. [17] Въ теперешнемъ текстѣ: «благословлю» [18] 1 Паралип. гл. 28 и 29; 2 Паралип. гл. 3. [19] 3 Царств. гл. 6. [20] 3 Царств. гл. 8; 2 Паралип. гл. 5; Исход. гл, 25. [21] Евр. зач. 320. [22] 2 Кор. зач. 182, гл. 6, ст. 14—15.

піеть: «што, рече, за посполитованье маетъ ||(5) быти правдѣ съ безаконіемъ? албо што за згода Христу зъ веліаромъ? или што за складъ церкви Божіей съ идолы»? «Абовѣмъ, рече [1], што оферуютъ погани, бѣсомъ оферуютъ, а не Богу. Не хощу убо васъ посполитниками быти бѣсомъ».... Яко и пророкъ глаголеть, ижъ всѣ бози поганскіе бѣсове суть [2].

Сего ради прилична есть еретикомъ притча сіа [3].

Яко нѣкто слѣпотуя, шествуючи часу студени, близъ огнища, на немже угліе горящее распростерто бѣ, которое въ очью его влещалося, яко солнце,— онъ же, хотячи сългрѣтися и отпочинути на солнцу, уклонился на мѣстце оно угліа распростертаго, мнимаючи, ижь бы съ тѣню на солнечный пламень, посредъ ||(об. 5) угліа горящего вниде. А попаливши ногы, утекаетъ, винуючи солнце, и нарекаючи глаголетъ: «о, лѣпше же ми есть, ижь я не вижу солнца, которое за малый часъ якъ велми мя съгрѣло». А яко далеко болшъ тыхъ, которые его видятъ, съгрѣваетъ и опаляетъ!

Властне такова же слѣпота и еретиковъ огорнула. О нихъ же пророкъ споминая глаголеть [4]: «падаетъ на нихъ угліе огняно, и зринешъ албо сопхнешъ ихъ въ страстѣхъ ихъ, и не остоятся». И паки [5]: «палъ огнь на нихъ, и не видятъ солнца». Якаа бо ма быть горшаа слѣпота, яко кгды кто не можетъ розсудити божественное хвалы отъ бѣсовское прелести, албо Христова образа отъ поганскыхъ идоловъ?!

Еретикы бо, съ подущеня шатанскаго въ поганѣ ||(6) претворившися, подъ именемъ христіанства, безъ встыду и боязни Божіей, выображенье Христа Спаса нашего на памятку неомылнаго въчеловѣченіа его и иншыхъ святобливыхъ справъ его, въ наше спасеніе съдѣланыхъ, написаные, идолми поганскыми имяновати смѣютъ! И храмы молитвеные, въ имя Господне създаные, болванницами прозывати не страшатся! Которыхъ прелесть и взбѣшеніе на православную вѣру не толко мудріи видятъ, но и слѣпіи, которые еще умныхъ очью не до конца взрокъ стратили, ощупати могутъ. Понеже бо мы, непрелестно вѣру истиную держащые, ни веліара, ни Аполона, ни Астартіи, ни Вааля, ани жаднаго идола, яко насъ облыгають неистовіи, не почи||(об. 6)таемъ; а не толко не чтемъ, але яко суетныхъ и ложныхъ боговъ, отъ самаго діавола на прелщеніе невѣждамъ нѣкогда змышленыхъ, таковыхъ всею силою отдаляемся, и яко скверныхъ прелестныхъ боговъ, пачеже бѣсовъ, брыдимся и усты своими споминать. Господа же Іисусъ Христа истиннаго Бога и Спаса нашего, насъ дѣля въплотившагося, и святыхъ угодниковъ его всею силою почитаемъ и хвалимъ, и всѣ святобливые справы его, яко рожденіе отъ Пречистое Дѣвицы, крещеніе въ Іердани рѣцѣ, на крестѣ за грѣхи нашя волное его распятіе, въ гробѣ положеніе, изъ мертвыхъ въскресеніе, на небеса съ обоженою плотію его възнесеніе, и иншіе всѣ справы Господни, въ наше спасеніе съдѣланые, прославляемъ и почи||(7)таемъ, и то все, яко писаніемъ святыхъ книгъ, такъ и начертаніемъ священыхъ иконъ, дѣломъ и словомъ выображаемъ, покланяемся и любезно цалуемъ, не боготворячи образа, нижѐ въ

[1] 1 Кор. зач. 145, гл. 10, ст. 20. [2] Псал. 95, ст. 5. [3] На полѣ: «Притча Григорія Амиритскаго». [4] Псал. 139, ст. 11. [5] Псал. 57, ст. 9.

томъ надѣи покладаючи, але, на первообразное умъ возводячи, сею видимою честью невидимаго почитаемъ. Поклоняяй бо ся и почитая образъ—почитаетъ того, егоже образъ есть написанъ.

Розность бо тылко въ кождой речы вѣдати винни есмо, яко въ писаних, такъ и въ образѣхъ, и въ всѣхъ отдѣленыхъ: въ чіе имя што и которымъ разумомъ бываемое бываетъ? Иншее бо есть церковъ Божіа; а иншее церковъ ложныхъ боговъ. Хотя же отъ единыхъ речей обѣ збудованы, будь зъ муру, албо зъ дерева, ова тогды, яко ||(7) въ имя Господне къ пребыванію имени святого его, отъ благочестивыхъ почитаема и покланяема. Яко пророкъ глаголетъ [6]: «вниду въ домъ твой и поклонюся къ церкви святѣй твоей въ страсѣ твоемъ». И пакы [7]: «Господи, възлюбихъ благолѣпіе дому твоего и мѣсто вселеніа славы твоеа». Оваже занедбаваема и безчествуема, зане во имя ложныхъ боговъ, сирѣчъ бѣсовъ и растлѣнныхъ человѣкъ отъ ложныхъ басней съставлена. Сего ради тъйже пророкъ глаголетъ о ней [8]: «възненавидѣхъ церкви лукавыхъ», яко еретическія богопротивныя сонмицы и раздоры, албо превротности враждующыхъ на церковъ Божію. Ненавистникъ бо добра роду человѣческому врагъ діаволъ, хотя до конца отвести и отдалити насъ отъ познаніа единаго божества, ||(8) прежде нѣкогда прелщаючи многыхъ неутверженыхъ, въ многобожіе уклонилъ, въставивши суетное и мерзостное идолослуженіе, то есть ложныхъ и неистотныхъ боговъ почитаніе, якоже скоро по выведеню Жидовъ зъ Египту сътворили собѣ телца. О чомъ самъ Господь Богъ Моѵсееви глагола [9]: «беззаконоваша бо, рече, людіе твои, ихже вывелъ еси зъ земли Египетское; сътворишя собѣ телецъ, и поклонишяся ему глаголюще: то есть бози твои, Израилю, иже изведошя тя отъ земля Египетскыа». О которыхъ и пророкъ [10] припоминаетъ глаголя: «измѣнишя славу Божію въ подобіе телца, ядущаго траву, и забышя Бога, спасающаго ихъ». И зася потымъ злучившися зъ Моавитяны, кла||(об. 8)нялися балваномъ ихъ и служили Веелфегору, оферовали сыны своя и дочкы своа бѣсовомъ [11]. Яко тъйже пророкъ глаголеть [12]: «проливали кровъ неповинную, кровъ сыновъ своихъ и дочокъ, которыхъ оферовали балваномъ Ханаанскимъ».

Также и Саломонъ неподобенъ началу конецъ положилъ. Будучи бо зведеный отъ женъ, съ поганскаго рожаю поймованыхъ, збудовалъ храмъ высокъ Астарсу, идолу мерзости Сидонское, и Хамосу, идолу скверны Моавское, и Молоху, мерзости сыновъ Аммонихъ, и прочая ложныа богы на прелесть худоумнымъ, отъ самихъ злыхъ бѣсовъ суть умышлены» [13].

Вѣдаючи бо съ початку еще врагъ душъ нашыхъ діаволъ, ижъ по въчеловѣченію единороднаго Сына ||(9) и Слова Божіа, истинаго Бога и Спаса нашего Іисусъ Христа, всѣ божественные справы его, въ наше спасеніе съдѣланые, яко писаніемъ святыхъ книгъ, такъ и начертаніемъ священыхъ иконъ, отъ правовѣрныхъ почитаемы и выображаемы быти мѣли, — сего ради врагъ, забѣгаючи впредъ своими богомерзкыми идолы ложными богами, растлѣнныхъ

[6] Псал. 5, ст. 8. [7] Псал. 25, ст. 8. [8] Псал. 25, ст. 5. [9] Исход. гл. 32; 2 Пар. гл. 13; Суд. гл. 10. [10] Псал. 105, ст. 20–21. [11] Числ. гл. 25; Исаія, гл. 56. [12] Псал 105, ст. 38. [13] 3 Царств. гл. 11; 4 Царств. гл. 23; 2 Пар. гл. 28.

на разумѣ человѣковъ прелщаетъ и оскверняетъ, и симъ отъ Бога отлучаетъ, ижь бы сими суетными прелстившися, потомъ и истиныхъ образовъ, въ славу Христу Спасу нашему насъ дѣля вѵчеловѣчьшемуся написаныхъ, бридилися и отворочалися. Якоже то явне видимъ въ сынохъ противленіа; на которыхъ запаленя шатанскаго палъ есть огнь ||(об. 9), и не видятъ солнца, и такъ несмысльни суть, яко не могутъ розсудити церкви Божіей отъ капищъ бѣсовскыхъ; также и выображеня Христова и святыхъ угодниковъ его—отъ суетныхъ богомерзкыхъ идоловъ поганскихъ. Водле которыхъ безуміа и нерозсудку, Моѵсей законодавецъ и пророцы преступниками закону знайдуются, зато иже твари кланялися и служили.

Глаголютъ бо прелщеніи, яко не подобаетъ твари кланятися. А Давидъ пророкуючи глаголетъ: «поклонюся къ церкви святѣй твоей», не просто, но «въ страсѣ твоемъ». И о кіотѣ, рекше—о скрини, глаголетъ: «покланяйтеся подножію ногъ его, яко свято есть». И пакы: «покланяйтеся въ горѣ святѣй его, зане святъ Господь Богъ нашъ».

Видите ли ||(10) единоименство «святъ Господь Богъ нашъ» и «гора Сіонъ свята»?! Того дѣля, яко мѣшканье имени его наречеся. А кгды ся случило плѣнену быти отъ иноплеменникъ кіоту завѣта Господня, Давидъ пророкъ съ поболѣніемъ албо фрасункомъ глаголаше [1]: «если възлягу на ложи, или дамъ сонъ очима моима, пколь ажь знайду мѣсто Господеви и мѣшканье Богу Іаковлю».

Албо мнимаютъ суеумніи еретикове, жебы пророкъ не вѣдалъ, ижь Богъ мѣста и мѣшканья не требуетъ? Самъ бо на иномъ мѣстцу глаголетъ о Богу, ижъ около его мѣшканье его [2]. И пакы: «если взыйду на небо, ты тамо еси; и если снийду въ адъ, тамо еси» и прочая. Но всяко вѣдый пророкъ Вездѣсущаго, мѣста и вся божественая чеснѣ |(об. 10) почиташе, и не толко самъ, но и другыхъ усилуючи глаголаше [3]: «внидемъ въ селеніа (сирѣчь, въ прибытки его) и поклонѣмся на мѣстѣ, гдѣ стоятъ ногы его».

Што розумѣете прибытокъ тъй, который Богъ Моѵсѣеви [4] сътворити роскалазъ: чи отъ божественаго пломеню, албо отъ свѣтлости облака устроено? И зали не также отъ бездушныхъ нечювственыхъ речей сътворено есть? Яко и внутри прибытку скрыня отъ древа негніющаго, и херувимъ славы зъ распростертыми крылы [5] отъ злата чиста, и прочіи речы отъ лну и волны и багра чиста,—все отъ бездушныхъ, нечювственыхъ и мертвыхъ речей? На остатокъ, и самые тые таблицы, на нихже законъ вписанъ [6], не отъ камене ли справлены, |(11) не руками ли человѣческыми все то здѣлано есть? Але ижь въ имя Господне на воспоминаніе чюдесъ его сътворено,—того ради свята и чесна и поклоняема бѣху, и называема суть святаа святыхъ [7]. А не нечистыхъ и растлѣныхъ умомъ человѣкъ отъ діавола прельщеныхъ, немогущыхъ розсудити божественаго отъ бѣсовское прелести.

Сего ради если въ законѣ и пророцѣхъ и псалмѣхъ и въ всемъ божественомъ писанію обоего завѣта речено албо писано, къ розности языческыхъ, рекше—поганскыхъ, идоловъ ложныхъ и

[1] Псал. 131, ст. 3 — 5; 2 Пар. гл. 6. [2] Псал. 17. [3] Псал. 131, ст. 7. [4] Исход гл. 25 и 26. [5] Евр. зач. 320. [6] Исход. гл. 34; 5 Моис. гл. 10. [7] Исход. гл. 30.

несущыхъ боговъ, пачеже бѣсовъ, речено и писано, а не о тыхъ, которые въ славу имени Господню отдѣлены. Яко и зъ самаго того десятословія, Моусѣеви данаго, зрозумѣти можно есть. Яко самъ Господь Богъ ||**(об. 11)** глаголетъ [8]: «да не будутъ тобѣ бози иніи, окромъ мене. Не сътвориши собѣ кумира, ани всякаго подобенства» и прочая. Также и Саломону самъ Господь Богъ глагола [9]: «егда създа храмъ ку пребыванію имени святого Господня, услышахъ, рече, гласъ молитвы твоеа и моленіа твоего, имъ же молился еси предо мною». «Сътворихъ [10] ти по всей молитвѣ твоей и освятихъ храмъ сей, егоже създалъ еси, еже положити имя мое ту въ вѣкы. И будутъ очи мои ту и сердце въ вся дни. И ты если ходити будешъ предо мною, яко ходилъ Давидъ отецъ твой въ преподобіи сердца, утвержю престолъ царствіа твоего въ Израили въ вѣкы». «А если [11] отворочаючися, отвернете вы и чяда вашя отъ мене, и не захаваете заповѣдей моихъ, || **(12)** и поидете и послужите богомъ другымъ и поклонитеся имъ; изрину Израиля изъ земли, которую былъ далъ есми имъ, и храмъ сей, егоже освятихъ имени моему, откину отъ лица моего». «И рекутъ [12]: для чего сътворилъ Господь тако земли сей и храму сему? Отвѣщаютъ, зато, ижъ оставили Господа Бога ихъ, онъ же вывелъ отцовъ ихъ зъ Египта зъ дому неволи. И приняли богы чюжіе и поклонилися имъ и служили. Сего ради навелъ Господь на нихъ злобу сію».

И отъ сего тогды значно есть, яко чюжымъ ложнымъ богомъ, сирѣчь бѣсомъ, славы и поклоненіа чинить заказано. Яко самъ Господь пророкомъ глаголетъ [13]: «славы моеа иному не дамъ, ни доброты моеа истуканымъ». О истиномъ же и единомъ Богу, яко Създателю ||**(об. 12)** и Творцу всего створеніа, не единою, ани двакроть спомененно, но въ всемъ святомъ писанію полно знайдешъ: тому единому кланятися, и служити, и въ всемъ къ нему прибѣгати. Яко и самъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ врагу и супостату нашему діаволу отказуетъ глаголя [14]: «Господу Богу твоему поклонишися и тому единому послужиши». Якоже въ христіанѣхъ благодатію Божіею не есть инаго Бога окромъ единаго, въ трехъ ипостасехъ славимаго, въ егоже имя и крещаемся, яко отъ самаго Христа истинаго Бога и Спаса нашего приняли есмо. Онъ же апостоловъ своихъ въ всю вселенную посылаючи роскавалъ имъ глаголя [15]: «шедше научѣте всѣ народы, крестяще ихъ въ имя Отца, и Сына, и Святого Духа». Сему вѣруемъ, покланяемся и славимъ, || **(13)** если писаніемъ святыхъ книгъ, или начертаніемъ и выображеніемъ чесныхъ иконъ того единаго почитаемъ, и къ нему прибѣгаемъ.

А если въ старомъ законѣ повелѣлъ Господь Богъ въ славу имени своего образы творити, еще Слову Божію невъплотившуся,—теперъ ли будемъ откидати образы? Кгдыжъ яко апостолъ въпіетъ [16]: «Богъ явися въ плоти, и оправдася въ Дусѣ, и увѣдася отъ ангелъ, проповѣданъ бысть въ народѣхъ, вѣровася въ мірѣ, и вознесеся въ славѣ». И таковую таемницу тѣлесне, не привидѣніемъ, но истотне въплотився

[8] Исход. гл. 20; 5 Моис. гл. 5; Псал. 95. [9] 3 Царств. гл. 9. [10] 2 Пар. гл. 7. [11] 5 Моис. гл. 7 и 8. [12] 2 Пар. гл. 7. [13] Исаія, гл. 42, ст. 8. [14] Матѳ. зач. 7; Лук. зач. 12. [15] Матѳ. зач. 116. [16] 1 Тим. зач. 284 (въ подл.: 283), гл. 3, ст. 16; Варух. гл. 3.

справилъ, нашего ради спасеніа. Мы тогды, оповѣдуючи и вызнаваючи избавленіе словомъ и дѣломъ, тоежъ выображаемъ. А яко Дамаскинъ глаголеть: «не описуемъ божества, не лжѣте слѣпіи! ||(об. 13) Просто бо и невидимо и незрително есть. Но плоти подобіе написуемъ и покланяемся, и вѣрою славимъ рождшую Господа Чистую Дѣву».

А если земнаго царя любящіе не безчествуютъ образа его, — коль паче небеснаго безсмертнаго чтити подобаетъ?! Яко бо почитаніе образа, также и безчестіе на первообразное переходитъ, то есть на того, съ чіей особы образъ написанъ есть. Што можетъ ся свядѣцтвомъ показать, хочъ же отъ спротивныхъ речей незабронно истотности мовы тое довести. Кумиръ албо балванъ былъ злитый въ Израили въ имя Ваалово неистотнаго, рекше, несущаго бога, которому балванови честь и поклоненіе приносили. И не мовилъ Богъ пророку Иліи, яко седмъ тысящъ ||(14) мужей зоставилъ собѣ, которые не кланялися идолу, рекше балвану; но просто рече [1]: ижъ не преклоняли колѣна своего Ваалови. Хотя же отъ килку сотъ лѣтъ Ваалъ згинулъ, окромъ балвану, въ образъ его учиненому, хвалу вырежали, предся не рече Богъ, ижъ балвану, едно Ваалу не поклонили колѣна своего.

Видите добре, ижъ такъ у въ ыстотныхъ, яко и въ домниманыхъ, образная честь на первообразное въсходитъ.

Присмотрѣтеся едно пилно вражебной козни діаволской, которою презъ лукавые съсуды свое ловитъ неутверженыхъ. Яко бо первѣй благочестивыхъ нехотящихъ поклонитися скверньмъ идоломъ суетнымъ богомъ, пачеже бѣсомъ, таковыхъ всѣхъ приневоляючи горкой смерти ||(об. 14) предавалъ. Яко еѵангелиста [2] свѣдительствуетъ глаголя: «видѣхъ душа растесаныхъ за свѣдѣтельство Ісусово и за слово Божіе, которые не покланялися звѣрю ани иконѣ его» и прочая.

Также и потомъ, кгды вже идолска лесть преста, и благодатію Божіею пришествіемъ Христовымъ до конца потребися и погыбла, а на-то-мѣстъ хвала истинаго Бога наступила, и иконное въображеніе богоспасаемыхъ справъ Христовыхъ, въ наше спасеніе тѣлесне съдѣланыхъ, увелося,—врагъ засяи, немогучи терпѣти, въздвизаетъ на правовѣрныхъ христіанъ гоненіе горше перваго. Который што первѣй ложные богы скверные идолы почитати примушалъ, то нынѣ вже почитающыхъ истинаго Бога, и выображеню Христа Спаса нашего, ||(15) на воспоминаніе неложнаго въчеловѣченіа его написаному, покланяющыхся, безчествуетъ, отврещися подущаетъ и мукамъ предати грозится, а яко въ врѣмя идолопоклоненіа ложныхъ боговъ, безчисленое множество святыхъ мученикъ, въ нихже любовъ Божіа роспалися, въ нестерпимыхъ мукахъ и томленіихъ умрѣти изволишя, никакоже покоршеся пожрѣти и поклонитися суетнымъ истуканнымъ. Яко еѵангелистъ свѣдѣтелствуетъ глаголя [3]: «иже аще кто поклонится звѣрю и иконѣ его, и пріемлетъ начертаніе его на челѣ своемъ или на руцѣ, сей маетъ пити отъ вина ярости Божіа».

Томужъ подобно, кгды плевелосѣатель врагъ възбудилъ иконоборную ересь, тоежъ страдали святіи ||(об 15)

[1] 3 Царств. гл. 19. [2] Апок. гл. 20, ст. 4. [3] Апок. гл. 14 и 19.

Божіи человѣцы, о истинѣ умираючи, никакоже покоршеся христіанохулникомъ, сирѣчъ, христоненавистникомъ, приневоляющымъ отврещися покланянія священныхъ иконъ. Вѣдуще то святіи, ижъ яко почесть образа, такъ и безчестіе на первообразное въсходитъ, и яко тогдашнее поклоненіе скверным идоломъ прелестнымъ суетнымъ богомъ есть безецностю и обрыдлостю противъ Господу Богу: такъ нынѣшнее многокроть горшее, што у истиннаго Бога, явльшегося въ тѣлѣ, образы безчествовати. Не боготворяще бо образы писаныя покланяемся имъ, яко насъ облыгаютъ христіанохулницы; но сею видимою честію на первообразное възводяще умъ, невидимаго ||**(16)** почитаемъ. Такоже и святыхъ угодниковъ Божіихъ, въ нихъ же, яко пророкъ [4] свѣдѣтельствуетъ, глаголя: «удивилъ Господь вся хотѣніа своя», образы сѣнно, рекше—неосязаемо, написующе имъ, прагненьемъ невымовнымъ любезно цалуемъ, не речъ тую албо таблицу съ фарбами честуючи, но видъ взроку когождо святыхъ почитаемъ, духомъ захвыцающе взрокъ красоты ихъ. И егда входити намъ въ церковъ, святыхъ Божіихъ, яко живыхъ ихъ стоящыхъ съ нами, отъ ненасыщенное любви вмѣняемъ, а для того въ подобенство богоугоднаго житіа ихъ подвизаемся, албо взрушени бываемъ.

Аще бо и нечювствени и бездушни суть образы, но велика и дивна нѣкаа намъ ||**(об. 16)** выконываютъ: не они, но невидимая и никако нами недомыслимая благодать Божіа, святыхъ ради своихъ, ихже образы суть, то справуетъ. Яко пророкъ глаголетъ [5]: «дивенъ Богъ въ святыхъ своихъ, Богъ Израилевъ». И пакы [6]: «Богъ прославляемъ въ совѣтѣхъ святыхъ, велій и страшенъ есть надъ всѣми окрестными его».

Въ святыхъ бо своихъ Господь Богъ, такъ въ животѣ семъ, яко и по преставленіи отсюду, благодать свою на вѣкы, яко скарбъ, скрылъ есть. Якоже бо видимъ въ садовію, въ яблоняхъ и грушахъ, и прочаго рожаю овощныхъ древесъ: иже въ есени плоды своа откидаютъ отъ себе, и листвіе отпадаетъ и погибаетъ; въ зимѣ же, отнюдъ всея красоты своеа лишаеми сущы, яко мертви бываютъ; обачеже ||**(17)** внутрь въ собѣ съкрываючи Божимъ промышленіемъ плоды своя невредимы съблюдаютъ, и въ врѣмя весны, цвѣты, листвіе, и плоды пакы прорастиваютъ. Како же убо то въ собѣ съкрываютъ и невредимо съблюдаютъ — точію Богу вѣдомо есть, намъ же всяко недомыслимо! Ибо и Елисѣевы пророковы кости [7] единымъ доткненьемъ тылко мертвеца оживили.

Якоже и бездушными нечювствеными речми благодати Божіей незабронно дѣйствовати. Видимъ бо, яко тъйже пророкъ, што мертвыми костьми своими мертвеца оживилъ, прежде нижли дару пророческаго сподобился спріатою милотью, рекше гунею, отъ пророка Иліи, котораа упала на него зверху, егда Иліа взятъ бысть ||**(об. 17)** коньми и возомъ огнистыми въ горѣ,—тогды съ тою гунею Елисей поразилъ быстрины Іорданскіе, и перешолъ по суху, которыхъ первѣй перейти не могъ [8]. Дивно есть, ижь преднѣйшую честь мертвой гуни далъ Богъ, аниж-ли живому Елисею, поколя ся дару пророческаго не сподобилъ!

[4] Псал. 15, ст. 3. [5] Псал. 67, ст. 36. [6] Псал. 88, ст. 8. [7] 4 Царств. гл. 13; Сирахъ. гл. 48. [8] 4 Царств. гл. 2.

Албо и Павла апостола [1] отъ поту лица его обрусцы, бездушная мертвая речь, живыхъ хоробы уздравляли, и духовъ нечистыхъ зъ людей выганяли. А мы, живые, не толко иншыхъ уздравляти не можемъ, но ни самимъ собѣ што̀ помоцѝ можемъ. Также и Моѵсееви чюда чинячи въ Еѵптѣ, не толко ему, но и жезлу або посоху его чюда Богъ вложилъ и силу, съ которымъ поразилъ Чермнаго моря воды, || **(18)** и иншые дивные и страшливые справы дѣлаючи доказывалъ. И жезлъ Аароновъ, бездушнаа речь [2], сухъ будучи, прорастилъ вѣтвь и цвѣтъ и орѣхы. И иншая тому подобная кто възбранити може благодати Господней, жебы дѣйствовати не мѣла?!

Мнимамъ бо и о семъ не невѣдати православнымъ, яко икону, которую Господь и Спаситель нашъ Іисусъ Христосъ толко доткненьемъ обличья своего на обрусѣ выобразилъ, и послалъ ю̀ къ Авгарю царю, черезъ курсора Ананію въ Едескій градъ. Авгаръ бо много лѣтъ въ немощи лежаше, велми болѣзнуя. А скоро едно выображенье то самаго Христа Спаса нашего въчеловѣченіа его неотмѣнное подобенство его увидѣвши обнялъ и цаловалъ, на-тыхъ-мѣстъ || **(об. 18)** змоцнился, зъ ложа всталъ и весь здравъ бысть, славяще исцѣлившаго ѝ. Сіе подобенство въчеловѣченіа Господа Бога и Спаса нашего Іисусъ Христа и доднесъ градъ тъй Едескій маючи въ великой славѣ и чести, чесному начертанію веселячися, красуется.

Съ чого и мы маемъ лѣпшій прикладъ и взрокъ написовати чесныа образы всѣхъ святыхъ богоносныхъ и знаменоносныхъ мужей. «Аще бо, яко апостолъ възпіетъ [3], Богъ явися въ тѣлѣ», то вже добре усмотрѣвше, святіи апостоли и богоносніи отцы Духомъ Святымъ предашя церкви Божіей написанъ имѣти образъ Господа нашего Іисусъ Христа и Пречистыа Матере его по плоти, на въспоминанье неложнаго въчеловѣченіа его; такоже и святыхъ угодниковъ его, на въспоминаніе || **(19)** добраго житіа ихъ.

Аще бо и въ врѣмя се, въ здѣшней области многа священаа преданіа церковнаго чину отъ нѣкыхъ преобидима суть, нѣкааже отъ преданій и въ конецъ растлишя и погубишя,—обачеже истинымъ христіаномъ не подобаетъ сими прельщатися, но всею силою древняя преданіа святыхъ апостолъ и богоносныхъ отецъ держати. Вся бо сіа грѣхъ ради нашыхъ случаются, для неискусныхъ пастырей, чюжыхъ посѣтителей, не священыхъ архиереовъ, по великому Діонисію, волковъ, на Божіе стадо въ кожю облеченыхъ; паче же нашего ради нерадѣніа и нечювствіа, яко попускаемъ таковымъ на священыя саны взиматися.

Гдѣ бо нынѣ въ насъ обрящеши изокграфовъ, рекше иконописцовъ, || **(об. 19)** искусно и съ благоговѣяніемъ страху Господня по первообразному священыа образы написующе и таковыми храмы святыа молитвеныа укращающе? Гдѣ нарочитыи книгописцы? Гдѣ строители и икономы въ епископіахъ, хранящіе церковное богатство и строаще имѣніе по правиломъ святыхъ апостолъ, упадлыхъ спомагающе? И прочыя лики благолѣпіа святыхъ съборныхъ храмовъ—гдѣ нынѣ въ насъ обрящеши? Вся бо сія, таковыхъ ради пастырей, разоришася!

[1] Дѣян. зач. 42. [2] Числ. гл. 17. [3] 1 Тим. зач. 284 (въ подл.: 283), гл. 3, ст. 16.

Вмѣсто же искусныхъ, благоговѣйныхъ иконописцовъ—сѣделники, тебенники и прочіи кощунникы; вмѣсто благоговѣйнства—съ смѣхомъ и руганіемъ въ святыя храмы образы кгваздають, машкаромъ, ||(20) лярвамъ и прочіимъ шкареднымъ подобные, на съблазнь многымъ неутверженымъ и худоумнымъ таковаа творяще.

А отъ сего болшую причину изобрѣтающе христоненавистницы проклятіи еретицы, Жидовская мудрьствующе, зазрость маютъ на святыхъ, и не могучи явне запрѣтися и отврещися Христа, тогды въ облудности лукавства своего съкрываючи ядъ, не явнѣ нѣкако подступуютъ, всякымъ способомъ церковное преданіе и весь порядокъ попсовати и безъ вѣдомости учинити стараются. А таковымъ способомъ если возмогутъ, затымъ сподѣваются латвѣй и отъ вѣры Христовы отвести въ таковыхъ съблазнившыхся. Якоже вже нынѣ явне нѣкоторыхъ видимъ въ слѣпоту Жидовскаго злоуміа ||(об. 20) испадшыхъ: суботствуютъ бо. Также и въ покармѣхъ тваръ Божію обезчестиваючи, Сътворителеви наругаются и досаждаютъ. Сами нечисти и скверни суще, тваръ, на покармъ вѣрнымъ отъ Бога даную, скверну быти мнимаютъ.

«Вся бо, рече апостолъ [4], чиста сутъ чистымъ; оскверненымъ же и невѣрнымъ ничтоже есть чисто, осквернилъ бо ся имъ умъ и совѣсть» (рекше сумнѣнье). И вже нѣкоторые отъ великое простоты, паче же отъ скудоуміа, превротилися въ слѣдъ лукавства ихъ, ревность показуючи по прелести ихъ, якобы по истинѣ; ослѣпнувши страстью, хвалятъ свою погибель; блазнятся, якобы отъ божественнаго писаніа причину знашли; порываючи голые слова, силы не разумѣютъ. Въ истину бо, ||(21) невѣрующіе въ Сына Божіа немощни сутъ: зане «Господь гордымъ противится» [5].

А если мнятся вѣровати, нехайже слышатъ Господа глаголюща [6]: «не всякъ глаголяй ми господи, господи, внидетъ въ царство небесное; но творяй волю Отца моего». Творити же воля Божіа — есть то̀, што̀ вѣровати, егоже онъ послалъ. Сіи же не токмо жебы словамъ его внимали или вырозумѣть хотѣли, но и образовъ, еже на въспоминаніе спасеніа нашего написаныхъ, ненавидятъ. Не есть бо жаденъ таковый, который любитъ царя, абы мѣлъ безчестити образъ его. Понеже яко почитаніе образа, тако и безчестіе на того переходитъ, чій образъ есть написанъ.

Аще и въ еуангеліи не естъ писано, яко еретицы глаголютъ, тогды много отъ ненаписаныхъ въ еуангеліи имать ||(об. 21) святаа церковъ преданіа, нижѐ бо церковное будованіе въ еуангеліи писано, и по части чиновъ албо порядковъ ихъ указаніе, безъ которыхъ нижѐ вѣра истинно състоатися можетъ. Сего ради апостолъ споминаа глаголетъ [7]: «хвалю васъ, братіе, яко всегда на мя помните, и яже предахъ вамъ преданія держите». И пакы [8]: «стойте и держѣте преданіа, имже научилистеся, если словомъ, если посланіемъ». И самъ Господь нашъ ученикомъ своимъ росказалъ глаголя: «шедше научѣте вся языкы», а не рекъ: «пишѣте до нихъ»; но «шедши научѣте всѣ народы, крестяще ихъ въ имя

[4] Тит. гл. 1, зач. 301, ст. 15. [5] Іаков. зач. 55, гл. 4, ст. 6. [6] Матѳ. зач. 23, гл. 7, ст. 21. [7] 1 Кор. зач. 147, гл. 11, ст. 2. [8] 2 Солун. зач. 276 (въ подл.: 176), гл. 2, ст. 15.

Отца и Сына и Святого Духа, научаючи ихъ заховыватъ то все, штомъ колвекъ вамъ заповѣдалъ» [1].

Вспомнимъ ||(22) едно собѣ, колко было святыхъ великыхъ вселенскыхъ учителей, при нихъ же бысть иконная выображеніа на украшеніе церкви и почести, ради первообразнаго? Но ни одинъ съ нихъ не называлъ честныхъ и священыхъ образовъ идолми. И колко написали книгъ для науки нашее? Но нихто отъ нихъ знайдуется, винуючи албо откидаючи образы или службы порядку церковнаго. Смотряху бо на богопреданыя слова своего учителя и не смѣли ничого приложитъ отъ себе къ словамъ Духа Святаго. Церковъ бо, рекше храмъ молитвеный, безъ украшеніа выображеніа справъ Господнихъ, въ наше спасеніе съдѣланыхъ, ни чымъ отъ простаго дому таковый храмъ розный есть. Властне, яко невѣста ||(об. 22) безъ утвари и безъ приодѣніа нага стояще, въ всемъ блудници, сирѣчь вшетечницы подобна, открывающей стыдѣніа своа. Яко самъ Христосъ, о остатнихъ часѣхъ споминаючи, о збуренью церкви, отъ Саломона збудованое, свѣдѣтельствуетъ ученикомъ своимъ глаголя: «ижъ камень на камени не иматъ зостати». И пророчьство Даніилово о томъ приводя глаголетъ: «егда узрите мерзость запустѣніа, стоячую на мѣстѣ святомъ» [2].

Што бо може быти мерзеншаго Богу, яко тое, што отъ Бога уставленое, нищити и выпустошити, а на-то-мѣстъ прелестью вражію сердецъ своихъ умыслы мерзости становити. Яко безбожніи Турцы въ тыхъ-тамъ мѣстцяхъ святыхъ,—тако и здѣ христоненавистницы, ||(23) ни чимъ будучи розни отъ нихъ, обдираючи и пустошачи храмы, въ имя Господне на молитву украшеные, и свою мерзость становятъ; и яко вшетечницы обнаженой причащающеися—стыдѣніа мерзости ея насыщаются. Которые не толко вѣрныхъ душы многыхъ и великыхъ трвогъ или смущеніа наполнили, но и тымъ, иже внѣ православныа вѣры блукающихся и хотящыхъ съ нами съединитися, великій соблазнъ сътвориша; и по всей вселенней межи розными мовами народу невѣрныхъ, вмѣсто славы имени Господню хулитися и поругаему быти устроиша. Тако ли свѣтъ ихъ свѣтитъ предъ человѣкы?

Аще и нѣкоихъ отъ христіанъ слышахомъ глаголющыхъ: яко еретикове заслоною суть ||(об. 23) вѣрѣ здѣшнихъ христіанъ отъ зловѣрныхъ, которые за еретиками не могутъ приневолити ихъ въ зловѣріе свое,—тогды то отъ неискуства таковіи глаголютъ, не могучи разумѣти козней бѣсовскыхъ. Ибо и дуды не своимъ духомъ пискаютъ, ажъ первѣй надмени будутъ. Тако и сіи христіанохулницы, пачеже христоненавистницы, отъ супротивнаго духа надмени будучи, по воли діавольской пискаючи, многыхъ малодушныхъ въ безчинное шатаніе его подnаживаютъ, зъ единое прелести въ другую поскакуючи: зъ Люторское въ Калвинскую, а съ тоее въ Аріанскую, и въ прочіи многые, ажъ до свершенаго хотѣніа вражіа. Отъ нихъ же избави насъ, Боже, молитвами Пречистыа ||(об. 24) владычицы нашеа Богородицы Приснодѣвы Маріа, и всѣхъ святыхъ твоихъ, яко благословенъ еси во вѣкы. Аминь.

---

[1] Матѳ. зач. 116, гл. 28, ст. 19—20. [2] Даніилъ, гл. 9; Матѳ. зач. 99; Марк. зач. 60.

||**(1 нен.)** Въ истинну, не отъ лукавства, нижѐ отъ тщеславіа, сіа книжица написася, но отъ любве христіанскыа повинности. Отъ божественыхъ писаній избравши, прямо и безъ ласканіа, вашей любви, пачеже приснымъ христіаномъ предлагаемъ, прилежно моляще когождо отъ прочитающыхъ ю, да не яростію нерозсуднаго запаленіа мстити помышляетъ кто, хотяще въздаяти злаа възблагая. Не свойствено бо се христіаномъ бѣ; окромъ невѣдущымъ Бога, иже лютымъ звѣремъ уподобляются. Кто бо, желающе вѣчнаго живота получити, такъ безчеловѣченъ обрящется, еже гнѣватися туне на показующыхъ истиный путь, къ спасенію ведущый?! ||**(об. 1 нен.)** Или кто отъ правовѣрныхъ, именуася христіаниномъ, не оскорбится и не сожалится о отпаденіи такъ великаго и множества народа отъ истинныя вѣры, пачеже любимыя братіи нашее?! Иже въ началѣ отъ воспріатіа святыя единыа непорочныа вѣры много лѣтъ единомыслне вкупѣ съ нами пребывающыхъ, послѣдиже завистію діаволею, свѣта сего мудрованіемъ, и славою погыбающею прелстившеся отторгнушася, и доднесь сопротивляющеся истинѣ, многыхъ въ свое зловѣріе понуждаютъ. Яко нѣкоимъ и отъ правовѣрныхъ чядъ, мню, яко отъ невѣденіа, въ тая же впадающе, присваатися имъ.

Сего ради скорбя и болѣзнуа о семъ, отъ великіа нужда забывающе || **(2 нен.)** своего скудоуміа грубости, уповаа на щедроты многаго и неизреченнаго человѣколюбіа Божіа, иже слѣпыа просвѣщающаго и младенца умудряюща,— покусихся написати «О единой истеной вѣрѣ, отъ божественыхъ писаній свѣдѣтелствуемей», и пакы отъ Врѣменника, сирѣчь отъ Лѣтописца, и отъ власного писаніа самыхъ нѣкыхъ старѣйшинъ Римскыхъ, о отторгненью ихъ доводне показующе: въ которые врѣмена, и коея ради вины отторгошася, и прочая съ прилежаніемъ прочитающему познати мощно есть. Ащели же оныхъ, яко болѣзнующыхъ, уврачевати симъ не възможемъ, и во прежнее благовѣріе не възведемъ; но да прочихъ благочестивыхъ чяда ||**(об. 2 нен.)** ощутивше, Богу поспѣшествующе, въ правовѣріи укрѣпляются и въ таковая не удобь впадаютъ.

А еже въ нѣкоихъ реченіихъ видится, яко жестоко и грубо написахомъ; но и семъ христіаномъ не подобаетъ смущатися, нижѐ стужатися, пачеже право разсужающимъ. Понеже правды криво становити не лѣпо бѣ. «Аще бо единаче человѣкомъ угажалъ быхъ, Христу рабъ не быхъ былъ» [3]. Не бо точію человѣкомъ глаголяй, но и самому Создателю всѣхъ Богу, въ писанію прямо глаголется.

Сего ради и о вашей любви надѣемся, яко не съ яростію и гнѣвомъ устремляася, но яко благоутробніи милостію, въ чемъ будемъ погрѣшили, обличите и духомъ кротости исправите. Не отъ своихъ ||**(3 нен.)** бо умышленій сказахомъ; но, отъ святыхъ писаній собравше, вашей любви написахомъ. Самъ же Господь нашъ Іисусъ Христосъ да просвѣтитъ и поспѣшитъ всякому, желающему спасеніа, и ногы вашя направитъ на путь миренъ.

Многогрѣшный и хуждшій въ христіанѣхъ, убогый Василей.

[3] Галат. зач. 199, гл. 1, ст. 10.

Издано по старопечатному экземпляру, хранящемуся въ Императорской Публичной Библіотекѣ.

БЕРЕСТЕЙСКІЙ СОБОРЪ

и

ОБОРОНА ЕГО.

СОЧИНЕНІЕ

ПЕТРА СКАРГИ

1596 года [1].

||(84) SYNOD BRZESKI.

Zgromadzeni w imię Chrystusa Iezusa Pana y Boga naszego,—przewielebni oycowie: metropolit Kijowski y Halicki y wszytkiey Rusi, Michał Rahoza; Hippacyus, prototron, Włodzimirski y Brzeski; Cyrillus Terlecki, exarcha, Łucki y Ostrowski; Hermochen, archiepiskop Połocki y Witepski; Ian Hohoł, Piński y Turowski; Dionizy Zbieroski, Chełmski y Bełski, władykowie abo episkopi obrządku Greckiego,—w Brześciu na dzień synodu naznaczony 6 dnia oktobra, wedle starego kalendarza, roku Pańskiego 1596, mając przy sobie posły przeświętego oyca Klemensa Ośmego, papieża Rzymskiego, przewielebne oyce: Iana Dymitra Solikowskiego, arcybiskupa Lwowskiego; Bernata Maciejowskiego, Łuckiego; Stanisława Gomolińskiego, Chełmskiego, biskupy,—za pozwoleniem nayjaśnieyszego Zygmunta Trzeciego, krola Polskiego y Szweckiego etc., pana naszego miłościwego, y za wiadomością y pozwoleniem i. m. x. arcybiskupa Gnieznieńskiego, Stanisława Karnkowskiego, iako prymasa w tym krolestwie y naywyższego w duchowieństwie przełożonego,—

odprawiwszy zwyczayne modlitwy y wzywania Ducha Ś., dzień ieden do zaczęcia synodu na posły k. i. m. czekali, dla tego naywięcey, iż niektorzy panowie świeccy z wielką liczbą zbroynych, iako do woyny, przyiachawszy y czas synodu uprzedziwszy, postrachy y pogrożki oycom zgromadzonym czynili. Aż dnia drugiego, w dzień czwartkowy, zjachali się posłowie k. i. m.: oświecony

[1] Этого сочиненія Скарги, въ изданіи первомъ (1596 года), нѣтъ въ Императорской Публичной Библіотекѣ. Воспроизводится это сочиненіе съ изданія 1738 года, въ Kazaniach Przygodnych» (часть 2-я), доставленныхъ въ Археографическую Коммиссію профессоромъ Кіевской духовной академіи Ив. Игн. Малышевскимъ.

Mikołay Krzysztof Radziwił, xiąże na Ołyce y Nieświeżu, wojewoda Trocki; jaśniewielmożny Leo Sapiha, kanclerz, y Dymitr Halecki, podskarbi w[ielkiego] x[ięstwa] L[itewskiego], starosta Brzeski. Ktorych przewielebni oycowie biskupi zaraz prosili, aby władzą krola iego mości, z powinności swey, na ktorą posłani są, opatrzyli pokoy, jakoby bez rozruchow y wrzaskow y hukow y postrachow, wolno duchowne swoie sprawy odprawić mogli.

Nie mieszkając ich mość panowie posłowie, z i. m. panem wojewodą Kijowskim mowili, żałując się na to, iż nad obietnice swoje, nad roskazanie krola jegomości y nad prośbę swoję, ktorą mało przedtym, śląc do Warszawy do k. j. m. pana Malińskiego, czynili, z taką gromadą ludzi wojennych y z taką kupą heretykow, ktorym żadnego mieysca na tym synodzie nie dano, y z taką liczbą popow prostych y mało rozumnych, więcey poddanych swoich, ktorzy do synodu nie należą, — przyjachali. Na koniec przywiedli ludzie z sobą wywołane y postronne wszytkiey rzeczy posp[olitey], podeyrzane, z obcych nieprzyjacielskich państw. Sprawując się j. m. pan wojewoda Kijowski y do pokoju y zgodnego traktowania obietnicę uczynił, prosząc, aby się na kondycye spokoynego synodu namowili.

Z tym odszedszy, ichmość panowie posłowie do ich m. x. biskupow—o kondycyach pokoju synodalskiego z nimi rozmawiali. Pułgodziny nie wyszło, gdy im dano znać, iż koło jakieś z swym marszałkiem, od zgromadzenia ludzi rożnych religiy, posły swoje do metropolita z poselstwem wyprawili, y iuż je w domu oyca władyki Włodzimirskiego sprawowali. Szli zaraz ichmość panowie posłowie k. j. m. do metropolity y tam zastali one posły. A pytając się, od kogo y z czym posłani są, dowiedzieli się, iż z karty czytali takie słowa, ktoremi metropolita ganili, iż z Rzymiany przestaje, iż się z nimi nie porozumiawszy synod złożył, iż im do siebie przystępu nie dał, niechcąc nic o tym synodzie wiedzieć, y posłuszeństwo metropolicie wypowiadając, czym mu gorszym grozili, to iest wyklinaniem y złożeniem z stolice metropolickiey. Co usłyszawszy, ichmość panowie posłowie k. j. m. szli do jmci pana wojewody Kijowskiego, pytając go, jeśli wie o tym poselstwie, y co za kartę tam czytano, y co metropolicie powiedziano? Przyznał się do wszytkiego, iż przy tymże stoi, y z wolą jego wszytko się działo.

Zatym żałować się na j. m. poczęli, iż kondycye spokoynego synodu namawiać przyzwolił, a synod wszytek poselstwem takim z strony swey rozrywa y onym pogardza; iż pierwey pogrożki władykom czyni, niżli sprawy słucha; iż sobie przeciwne schadzki czyni, zakazane prawem pospolitym, gdyż koła żadnego y marszałkow w nich czynić się nie godzi, iedno na porządnych seymikach; iż to iest z ubliżeniem dostoyności k. j. m., ktory posły ||(85) swe tu wyprawił, aby marszałkami byli, a pokoy synodu opatrowali; iż się wdaje w rzeczy duchowne człowiek świecki, synodní rządząc, ktoremi y sam krol jegomość rządzić nie chce, ani się godzi, gdyż to iest samych duchownych własny sąd, nie iako na seymach, gdzie świeccy rzeczy świeckie odprawują. A co nayciężey y naygrubiey—iż metropolitę z swemi towarzyszmi chce składać y takie pogrożki czyni, czego się y krol jegomość, ktory sam iest patronem y podawcą wszytkich władyctw, bez rozsądku duchownych nie waży. Co jest nie tylo przeciw Bogu, przeciw nauce chrześciańskiey, przeciw prawu, przeciw rozumo-

wi, przeciw kanonom oycow świętych; ale y przeciw dostoyności k. j. m. Y innemi słowy do baczenia lepszego przywodząc j. m. pana wojewodę,—

ieszcze mieli nadzieję ichmość panowie posłowie, iż się miało do dobrego przywieść, gdy im też sam jegomość pan wojewoda słowną taką otuchę czynił. Y na tym on dzień czwartkowy strawili. W piątek zaś zeszli się y prosili ichmość panowie posłowie jmci pana wojewody Kijowskiego, aby mowić mogli z temi duchownemi y świeckiemi z jego strony, jeśliby ktorzy byli religiey Greckiey, spodziewając się upamiętania ich. Tedy z pośrzodku swego obrali niektore pany szlachty heretyckiey, aby z nimi ichmość panowie posłowie k. j. m. mowili. Y gdy się zeszli, prosili panowie posłowie, aby przy tym byli dwa władykowie, Przemysłki y Lwowski, ktore tam do siebie pociągnęli. Y przyszli obadwa z kiląnaście popow, y tamże taką namowę do nich czynili:

Namowa posłow krola imci do oddzielonych w Brześciu, ktorzy synod święty rozrywać chcieli.

«Iako wszyscy rozumni ludzie kochają się w zgodzie y jedności, ktora jest wszytkiego dobrego matką, tak y krol jegomość rad był tey nowinie, ktorą do j. k. m. przed trzema laty od oyca metropolity y władykow wszytkich zgodnie y od was dwu, od w m., oycze władyka Lwowski, y od w. m., oycze władyka Przemysłki, jako podpisy ręku waszych własnych pokazują, przyniesiona była: iż poddani k. j. m. Greckiey religiey zjednoczyć sie chcą z katholikami, y do głowy y pasterza kościoła wszytkiego przystąpić, odszczepieństwa y odstępstwa nowym Grekom y patryarchom Carogrodzkim daley pomagać niechcąc. Do czego krol j. m. żadnych im namow nie czynił, a daleko mniey, nikogoż żadnym y naymnieyszym obyczajem nie przymuszał. Lecz temu barzo rad był, iż takim zjednoczeniem wiary wielom się ludziom do zbawienia pomoć, y chwała się Boża rozszerzyć, y zgoda a jedność, ktorą krolestwa stoją, w państwach j. k. m. umocnić się miała.

«Wiedział też o tym k. j. m., iż o taką jedność przed kiląnaście lat starał się j. m. pan wojewoda Kijowski, ktory tu z nami siedzi, u Grzegorza 13 papieża, przez x. Possewina, aby się szczęśliwie wykonać mogła. Pomniał też na to, iż przodkowie k. j. m., krolowie Polscy, taką jedność już byli po concilium Florenckim w tych państwach uczynili; ktorą ochotnie, jako rzecz świętą y zbawienną, ożywić y odnowić ma sobie za wielką Panu Bogu y r[zeczy] p[ospolitey] posługę. Y gdy daley rzeczy poszły, a posłowie oycow władykow z Rzymu się wrocili,—prosił barzo pilnie jego m. pan wojewoda Kijowski, y na seymie przeszłym, krola j. m. o ten synod teraznieyszy, obiecując do tey zgody pomoc. Co krol j. m. uczynił. Y gdy jeszcze nań odwłoki czasu prosił, y sam mieysce to y czas namienił, y z tego się k. j. m. wymowić nie raczył.

«A gdy czas ten nadchodził, posłał jegomość pan wojewoda, przed kilą niedziel, z inną szlachtą Wołyńską do krola j. m. pana Macieja Malińskiego y pana Ławryna Drywińskiego, dziękując krolowi j. m. za złożenie synodu, a prosząc o te cztery rzeczy: 1. Naprzod, aby nikt zbroyno na ten synod y z ludzmi żołnierskiemi nie jachał, a pokoy y bespieczeństwo na nim dla wolności namow całe było. 2. Druga, aby każdemu tam wolno było przyjachać, choć rożnych wiar ludziom. 3. Aby tam na synodzie być mogł Nikifor Greczyn, kto-

ry z Rożwanem w Wołoszech poimany, z więzienia Chocimskiego zamku uciekł. 4. Ieśliby się nie zgodzili na synodzie, aby się z tą rożnicą na seym walny Koronny uciec mogli. Na co y na pismie, ktore pod pieczęcią ukazujem, dana im iest taka odprawa od krola j. m. Na pierwszą prośbę nie tylo k. j. m. zezwala, ale ją roskazuje, y dla tego posły tam swoje wysyła, aby się || (86) wszytko spokoynie y z wielką wolnością duchownych synod odprawił. Wtorey rzeczy nie pozwolił k. j. m., gdyż synod złożon iest na zgodę Grekom z katholikami, jako iest na uniwersale. Trzeciey także prośby krol j. m. odmawiał, oznaymując, co to za Nikifor, iako do Włoch Rożwana przywiodł, y z Turki się porozumiewał, na szkodę wszytkiego krolestwa y rzeczyposp[olitey], z ktorym zasiadać y społki iakie mieć żadnemu się nie godziło. Czwartey także krol j. m. nie dopuścił, dając znać, iż insza jest rzecz synod, a insza seym, na ktorym duchowne rzeczy mieysca, ani żadnych sądow nie mają.

«Temu wszytkiemu widziemy barzo nierządne sprzeciwienie. Bo ci, co prosili o synod, pierwey niżli się zaczął, synodu odstąpili, y nie wiemy, jakim duchem przyjachaliście tu, w. m., w takich pocztach pieszych y jezdnych, czegoście się sami zarzekli? Y podpis wasz, to jest szlachty Wołyńskiey, na ktorą tu patrzym, przez pana Malińskiego przyniesiony, ukazujemy. Kogoż tym woyskiem straszyć chcecie? Iakoż słowu swemu y przystoyności dosyć czynicie? Na namowę braterską, nie na woynę tuśmy się zjachali; na synod, nie na nieprzyjacielskie granice; na zgodę, nie na zwady! Ieśli biskupy y władyki y inne duchowne odstraszyć chcecie od wolnego wotowania y sądow ich duchownych, tego wam nie dopuściem, a my pierwey za wielebne oyce nasze umrzem! My, na słowo y prośbę waszę spuściwszy się, z pokorąśmy, iako do kościoła, przyjachali, wiedząc, iż na synody, gdzie Duch Święty rządzi, a wielebni y święci biskupi słudzy Boży zasiadają, takiego uniżenia do nalezienia prawdy y pokoju kościoła Bożego potrzeba. Lepiey wżdy było o to nie prosić, o czymeście nie myślili, a nas nie zawodzić, gdyście, o pokoy prosząc, jako na woynę przyjachali.

«Y dufając swojey gromadzie y gotowości, ani rozmawiając, ani dysputując, ani nakoniec pytając, schadzkęście sobie y zaraz schismę y oddziel[e]nie uczynili, y seymik niedozwolony przeciw prawu zebrali, marszałka na nim obierając, a na zwierzchność krola j. m. nie pamiętając, ktory tu nas na to posłać raczył, abyśmy, porządku y pokoju przestrzegając, urząd marszałkowski odprawowali. Przypuściliście do siebie nie tylo rożnych wiar ludzie, ale y ludzie wywołane y na czci pokarane. A co jeszcze gorzey tey gromady swey uczyniliście głową Nikifora Greczyna, tak podeyrzanego u krola j. m., ktory niedawno z więzienia uciekł, y o zdradę Korony wszytkiey, y porozumienie się z Turki, y z inszemi nieprzyjacioły Koronnemi obwiniony iest; ktory sprośnie przeciw krolowi j. m. miedzy wami bluznił, czegoby mu żaden z w. m. cierpieć nie miał.

«Przetoż ta schadzka wasza nie tylo synodem się zwać nie może, ale ani seymikiem szlacheckim, na ktorym się z pozwoleniem krola j. m. zbierają; y zwać się inaczey nie może, iedno sprzeciwieniem urzędom, od Boga postanowionym, y samym nieposłuszeństwem. Ktory grzech do bałwochwalstwa pismo ś. przyrownywa. Metropolit synod złożył, nie Nikifor, ani Bałaban, ani Kopystyń-

ski! Nie w domu, heretyctwem pomazanym, ale w cerkwi abo w kościele synodom mieysca są! Wzgardziliście przełożonemi swemi duchownemi, wam od Boga danemi, y przez posły swoje posłuszeństwo im wypowiadacie, y onych z stolice y dostojeństw ich składacie! Skąd taką moc kościelną y krolęwską przywłaszczać sobie możecie? Ludzieście zacności świeckiey, jako y my! Żadney kapłańskiey mocy y jurisdycyey, bez uporu wielkiego y zuchwalstwa, przywłaszczać sobie nie możecie. Synod jest własny duchownych sądow trybunał, na ktorym świeckie żadne y krolewskie nakoniec dostojeństwo władzy żadney nie ma. Y jakośmy słyszeli, iż wasz Grecki ś. Athanasius cesarza Konstancyusza, ktory się w sądy synodalskie biskupie wdawał, antychrystem nazwał, gromiąc go, aby swe miasta y zamki y krolestwa rządził, a w sprawach, kapłanom od Boga poruczonych, żadnego sobie sądu nie przyczytał. A jeśli to mowił wszytkiego świata monarsze,—co by mowił ktoremu z w. mci?

«Sam krol j. m. władyki podaje, jako naywyższy ich patron: ktoby je bez jego wiadomości y porządnego urzędu turbować chciał, moc by sobie więcey, niżli krolewska, przyczytał. Heremias patryarcha, gdy tu był, a władyki odmieniać chciał, dozwolenia k. j. m. na to prosił. A w. m., poddanemi krola j. m. będąc, y żadney barwy mocy duchowney nie mając, tak się upornie na regalia k. j. m. targać y władyki składać chcecie? Pamiętaycie, na co się zawodzicie y drugie przy sobie!

«Wielkie na starsze swoje, metropolita y władyki, grzechy kładziecie! Zgody, prawi, chcą y jedności chrześciańskiey szukają, z Łacinniki się porozumiewają, patryarchę Carogrodzkiego opuszczają, y dla tego dostojeństwa y mieysca swoje tracą. Ieśli to grzech niezgodne jednać, miłość chrześciańską spajać, pokoy kościoła Chrystusowego umacniać, y duszom do zba(87)wienia pomagać,—toć odpłata y cnota wielka będzie rosterki miedzy bracią siać, suknią Chrystusową rozdzierać, jedność uczniow jego targać, y wszytkiego złego za niezgodą przyczyną być! To wy sobie podobno chwalicie. A co na świecie Bogu milszego, y ludziom y rzeczom posp: pożyteczniejszego być może, jako jedność, zgoda y miłość spolna?! A ona zwłaszcza, ktorą nam Chrystus testamentem swoim zalecił y roskazał, y pogroził, jeśli jey mieć nie będziem, abyśmy się uczniami jego nie zwali. Nie może być zwany ani chrześcianinem, ani uczniem Chrystusowym, kto od zgody y jedności ciała y kościoła Chrystusowego ucieka, abo się o nię, gdzie może, nie stara.

«A my, katholicy, czemuśmy wam tak brzydcy, iż o zjednoczenie z nami tak się barzo na swe starsze gniewacie? Gdy by się z heretyki zjednoczyli, y do ich potępionych błędow przystali, podobnobyście im dziękowali. Pytać się wżdy pierwey było, czemu to czynią, a od patryarchy Carogrodzkiego odstępują. Powiedzieli by wam z pisma ś. y z oycow swiętych, doktorow Wschodnych y Zachodnych, y z kanonow y prawidł świętych soborow, y z pism waszych Ruskich, iż zbawion być nikt nie może, kto w jedności kościelney nie zostaje; iż Piotra ś. y potomki jego uczynił Pan Bog pasterzem wszytkich owiec swoich, ktorego kto nie słucha, owcą Chrystusową nie jest; iż od początku kościoła ś. y od apostołow Rzymski biskup, jako Piotra ś. potomek, miał y ma zwierzchność na wszytkiego świata kościoły. Y dali by wam takie dowody, na kto-

rebyście powiedzieć nic nie umieli; y teraz gotowi są to wam pokazać, jeśli się w tę rozmowę z naszemi duchownemi y dysputacyą wdać chcecie. O to oni gotowi, y tu niektorzy na to z nami przyszli.

«A iż Carogrodzkich patryarchow władykowie odstępują,—słusznie to czynią. Bo oni od Boga y prawdy y jedności kościoła Bożego odstąpili, a do niey się przywieść nie chcą, abo dla Tureckiey niewoli nie mogą. Dla nich ginąć a zgody y jedności chrześciańskiey niechcieć byłaby wielka niezbożność y głupstwo. Starsi wasi y sami o sobie y o was radzą, nie do złego wam drogę ukazują, ale do zbawienia wiecznego, ktore bez zgody y jedności kościelney być nie może. O czym szerzey duchowni wasi was nauczyć chcą. My się na to przed Bogiem na was żałujemy, iż sobie na starsze wasze moc y sądzenie przyczytać, a nieprzesądzone potępiać chcecie. Oboja rzecz tak niesłuszna y niesprawiedliwa, iż samym tylo tyraństwem y sedycyą nazywać się ma.

«A zwłaszcza gdy was widzimy, żeście prawie wszyscy, od wielkich począwszy, inney religiey ludzie, a Greckiego nabożeństwa nie tylo nie zażywacie, ale je burzycie y, cerkwie puste zostawiając, do nowochrzczeństwa y innych błędow udawać się nie boicie. Za co jeśli się wy karać nie dopuścicie, a konfederacyą się bronicie, aby nikogoż o wiarę nie penowano, — jako inne karać chcecie, y o to je z urzędow składać, ktorzy nie do herezyi, jako wy, ale do podpory prawdy y zrzodła czystego nauki Chrystusowey idą? Azaż tu nie przeciw swey własney konfederacyey czynicie? Wam to nie wadzi, iż Greckiey religiey odstępujecie; a onym wadzić ma, iż Grecką religią umacniają, taką jednością nic nie odmieniając, ani w wierze oycow Grekow starych, ani w ceremoniach y służbie kościelney, y zwyczajach nabożnych kościoła Wschodnego?! Jakoż je o to karać chcecie, a sami o swoje odstępstwa karania żadnego cierpieć, nie chcecie?! Oni są starsi wasi, oni by was karać o złą naukę y herezye mieli. Bo im samym to zlecono jest. Oni są pasterze, a wy owce; oni przełożeni, a wy poddani. Z ich ust naukę wam Pan Bog brać y posłusznemi być, jako starszych, roskazał.

«Przetoż prosiemy: wroćcie się do baczenia y rozumu, a temu synodowi nie przeszkadzając, y tych schadzek nieporządnych zaniechawszy, podźmy wszyscy do cerkwie, słuchaymy, jako o zbawieniu naszym starsi nasi radzić będą! Oni za nas liczbę Panu Bogu dadzą, a my się na ich nauce nie omylim; bo mają przy sobie obiecanego od Chrystusa nauczyciela y mistrza prawdy Ducha Ś., mają oyca ś., pasterza wszytkiego świata, y Piotra ś. błogosławieństwo y zwierzchność, mają święte y uczone biskupy, maią starożytność Greckich doktorow y wszytkie wywody prawdy! Nie rozumieycie, abyśmy się tu na stanowienie nowey wiary zjachali, aby co nowego dziać się tą unią miało. Żadney odmiany od starego Greckiego y Łacińskiego kościoła nie wnosim. Zgody chcemy, miłości chcemy!

«A wy, mizerni dwa władykowie, y popowie wszyscy! Iako swego złego nie widzicie? Iako się z heretyki kupicie, y w ich nie tylo radzie przeciw pismu y woley Bożey siedzicie, ale rządow ich y namow słuchacie y posłuszeństwo im niebacznie oddajecie? Niechcąc starszych prawowiernych słuchać, błędnikow słuchacie: słusznym skaraniem Boskim, gdy prawdy nie przyimując, fałszom wiarę dajecie. Wielkie z nich macie przyjacioły, ktorzy wam w samym Nowogrod-

zkim wojewodztwie, || (88) jako wiadomość jest, sześć set y pięćdziesiąt cerkiew y służbę Bożą w nich spustoszyli! Gdzie od sześci set y daley domow szlacheckich religiey Greckiey ledwie szesnaście abo coś mniey zostało, ktorzy heretyckiey nowochrzczeńskiey zarazy uszli! Teraz się synami waszemi y posłuszniki zowią. Ale gdy ich spytacie, jako wierzą, gdzie się spowiadają y sakramenta przyimują, zęby wam wilcze ukażą, y do końca was y owce wasze rosproszą. O, ślepoto wasza! Tymeście przychylnieysi, ktorzy was y wiarę waszę y kościoły wasze gubią; a od tych uciekacie, ktorzy wam wszytkiego wcale dochować y obronę spolney pomocy dać ofiarują!

«Lecz y was, cne rycerstwo, żałujemy, iż tak wielki grzech swoy przeciw Bogu y pomazańcu jego popełniacie, nieposłuszeństwem się ku Panu swemu mażecie, rosterki miedzy bracią siejecie, zgody y miłości nieprzyjacioły się być pokazujecie, o prawdzie się y drogach zbawiennych pytać nie chcecie, duchownemi swemi gardzicie, synody rozrywacie, na krola y mandaty jego nie dbacie!! Iako to ma być odpuszczono?! Pewnie Pan Bog na was pomstę włoży; a Boże by nie taką, w ktorey y my w grzechach waszych uwichłani zostaniem. Lecz się oświadczamy tobie, Boże nasz, iżeśmy krwie waszey y zguby niewinni; a ile z nas było, urząd k. j. m. odprawując, braterskim upominaniem y rozumnymi wywody wiedziem was do miłości y zgody kościoła Bożego, w ktorym zbawienie swoje wieczne opatrzcie, do dobrego y całości rzeczyposp., ktora naywięcey zgodą y miłością sąsiedzką stoi, pomoc wielką dacie, w ktorey sami siebie y domy swe y dziatki swoje przy Boskim błogosławieństwie zachowacie. Patrzcie, abyście temi rosterkami swemi seymow nie zatrudniali, a do obrony przeciw mocy Tureckiey, ktora nad nami wisi, przeszkod nie czynili, abyście w niewolą pogańska, z odszczepieńcy Greki y z innemi heretyki, nie wpadli».

Poty słowa ich m. panow posłow.

A gdy rzecz taką swoję skończyłi, ichmość panowie posłowie k. j. m. spodziewali się, iż je na dysputacyą o iedności kościelney, jako jest potrzebna do zbawienia, wyciągnąć mogli. Y dla tego przyzwali kaznodzieję krola j. m. x. Skargę, o ktorego sami krola j. m., aby na ten synod posłany był, prosili, y towarzysza jego x. Iusta Raba, — ktore przy sobie mieli. Lecz oni żadney dysputacyey czynić nie chcąc, ani sprawy o sobie dając, prosili, aby się tylo rozmowić mogli, co by posłom krola j. m. za odpowiedź dać mieli. Tegoż wieczora dali taką odpowiedź z koła onego posłom k. j. m., iż to około zjednoczenia kościoła Greckiego z Łacińskim wielkie są rzeczy y głębokie, a u nich głowy są miałkie: wdawać się wniwecz nie chcą. «Kusili się, prawi, o to wielcy krolowie a dowieść nie mogli, y my temu dosyć nie uczynim». Te były słowa ich.

Zwątpiwszy ichmość panowie posłowie o wszytkiey dobrey woley zgromadzonych onych y oddzielonych, iż zgoła zgody y miłości, od Boga roskazaney y od Pana Iezusa Chrystusa na testamencie odkazaney, czynić, ani się wdać w nic nie chcieli. Bo wszytko tam Aryani, nowochrzczeńcy y insi heretycy byli y oni rządzili; ledwie kilku nieodstępnych prawych Greckiey religiey ludzi szlacheckich naleść się miedzy niemi mogło.

Nazajutrz w sobotę ichmość panowie posłowie upomnieli biskupy y władyki, aby swe czynili, na co je Pan Bog zebrał, na onę się stronę więcey heretycką, niżli Grecką, nie oglądając. Y zaraz ich-

mość xx. biskupi y władykowie, ubrani w swoje infuły y kościelne y czci godne ubiory, z wielkim nabożeństwem y miłością Chrystusowey zgody, y kościoła jego jedności zapaleni, z innemi duchownemi, protopopami y popami, archimandryty y humienami, tegoż ducha pełnemi, weszli do cerkwie ś. Mikołaja, wszytkim ogłosiwszy przez dzwony y głosy, z wielką liczbą panow świeckich y ludu pospolitego, y tam modłę zpolną Panu Bogu y pokłon pokorny oddawszy, a o zgodę y jedność chrześciaństwa prosiwszy, mieysca swoje zasiedli, po jedney stronie posłowie papiescy y krolewscy, po drugiey metropolit z władykami. Y wystąpił wielebny Hermogen, archiepiskop Połocki, mając list na pargaminie podpisany y pieczętowany, na ktory się spolnie wszyscy namowili y zgodzili. Wstąpiwszy na wyższe mieysce, czytał głośną y znaczną mową w te słowa:

LIST UNIEY ŚWIĘTEY.

«W imię Boga w Troycy jedynego, na cześć y ś. chwałę jego, y ludzkiego zbawienia a wiary ś. chrześciańskiey wzmocnienie y podwyższenie.

«Wszytkim, ktorym to wiedzieć będzie należało. My, w Bogu na synodzie porządnym w Brześciu Litewskim, roku Pańskiego 1596, dnia 9 mie(89)siąca octobra, wedle starego kalendarza, w cerkwi ś. Mikołaja zebrani, metropolit y władykowie obrzędu Greckiego, niżey podpisani, oznaymujem na wieczną pamiątkę, iż my,

«bacząc, jako monarchia kościoła Bożego w ewangeliey y usty Pana y Boga naszego Iezusa Chrystusa fundowana jest, aby na jednym Pietrze, jako opoce, kościoł Chrystusow mocnie stojąc, od jednego rządzony y sprawowany był; aby u jednego ciała jedna głowa, w jednym domu jeden gospodarz y szafarz obrokow Bożych nad czeladką postawiony, rząd y dobre wszytkich obmyślał, y tak ten rząd kościoła Bożego, od czasow apostolskich zaczęty, trwał po wszytkie wieki, iż wszytkie patriarchie do jednego się potomka Piotra ś., papy Rzymskiego, zawżdy w nauce wiary y w braniu mocy duchowney, y w sądach biskupich y appelacyach uciekali. Iako się to z soborow y kanonow abo prawidł oycow świętych pokazuje, y nasze Słowieńskie pisma z Greckich, z starodawna przełożone, dostatecznie to w prawidłach oycow swiętych oznaymują; y starzy święci oycowie Wschodney cerkwie to świadczą, ktorzy tę Piotra ś. stolicę y zwierzchność a władzą jey nad biskupy wszytkiego świata znają;

«nie mniey też Carogrodzcy patryarchowie, od ktorych ta strona Ruska wiarę świętą wzięła, tę zwierzchność stolice Rzymskiey Piotra ś. długo znali, y jey podlegali, y od niey błogosławieństwo brali. Od ktorey wielekroć odstępowali, ale się zaś z nią jednali, y do posłuszeństwa jey wracali; a ostatnie na concylium abo soborze Florenckim roku P. 1439, przez Iozefa patryarchę y cesarza Carogrodzkiego Iana Paleologa, zupełnie sie do tego posłuszeństwu wrocili, wyznawając, iż Rzymski papa oycem jest y mistrzem y sprawcą wszytkiego chrześciaństwa, y prawym Piotra ś. następnikiem. Na ktorym też Florenckim soborze był nasz Kijowski y wszey Rusi metropolit Isidorus, ktory to zjednoczenie patryarchiey Carogrodzkiey y wszytkich kościołow, do niey należących, przyniosł, y te kraje Ruskie w tymże posłuszeństwie y zwierzchności kościoła Rzymskiego utwierdził. Dla czego krolowie Polscy, a mianowicie Władysław, krol Polski y Węgierski, y inni dali przywiley duchowieństwu obrządku Greckiego, ktorym na walnym seymie wolności im kościoła

katholickiego Rzymskiego nadali. Od ktorego zjednoczenia kościelnego, gdy Carogrodzcy patryarchowie zaś odstąpili, a za taki srogi grzech odszczepieństwa y rozerwania jedności kościelney, w moc pogańską y Turecką wpadli, zaczym wiele błędow y złych postępkow ich, y zaniechania dozoru prawego tych krajow Ruskich, y wiele brzydkiego świętokupstwa nastąpiło, iż się herezye rozsiały, y prawie wszytkę Ruś opanowały, cerkwie pustosząc y chwałę Bożą psując,—

«my, niechcąc być uczestnicy grzechu tak wielkiego y niewolstwa pogańskiego, ktore zatym przyszło, Carogrodzkich patryarchow, y niechcąc im odszczepieństwa y rozerwania kościelney świętey jedności pomagać, y zabiegając spustoszeniu kościołow, y zgubie dusz ludzkich przez herezye, ktore się teraz podniosły, mając o to sumnienie y niebespieczeństwo zbawienia swego, y trzody nam od Pana Boga poruczoney,—roku przeszłego wyprawiliśmy do oyca ś. Klemensa Osmego, papy Rzymskiego, posły nasze przewielebne: Hipatego, prototrona, władykę Włodzimierskiego, Brzeskiego, y Cyrilla Terleckiego, władykę Łuckiego y Ostrowskiego, wiadomością y pozwoleniem y przyczyną k. j. m. Polskiego Zygmunta Trzeciego, pana pobożnego, ktoremu day, Boże, szczęśliwe y wieczne krolowanie,—prosząc, aby nas do swego posłuszeństwa, jako naywyższy pasterz kościoła powszechnego katholickiego przyjął, y od zwierzchności patryarchow Carogrodzkich wyzwolił y rozgrzeszył, zachowując nam obrządki y ceremonie kościołow Wschodnych Greckich, a żadney odmiany w cerkwach naszych nie czyniąc. Co iż uczynił, y na to swoje przywileje y pisma posłał, roskazując, abyśmy, się na synod zwoławszy, wyznanie wiary ś. uczynili, y posłuszeństwo stolicy Rzymskiey Piotra ś. Klemensowi VIII y jego potomkom oddali. Tośmy dziś na tym synodzie uczynili, iako to listy nasze y podpisanie własne ręku naszych, y przyciśnienie pieczęci naszych świadczą. Ktoreśmy do rąk posłow oyca ś. papieża Klemensa na ten synod posłanych, to jest: przewielebnemu arcybiskupowi Lwowskiemu Ianowi Dymitrowi Solikowskiemu, y Bernatowi Maciejowskiemu, biskupowi Chełmskiemu, oddali,—przy bytności posłow krola j. m. Zygmunta Trzeciego: oświeconego Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła, xiążęcia na Ołyce y Nieświeżu, wojewody Trockiego, y kanclerza w. k. Litewskiego Leona Sapiehy, y Dymitra Chaleckiego, tegoż w. k. Litewskiego podskarbiego, starosty Brzeskiego, y innych wiele przytomnych duchownych y świeckich».

Zatym rzucili się do pocałowania biskupi kościoła Zachodnego do biskupow kościoła Wschodnego, y w Bogu się obłapiając, y zgodę świętą y miłość sobie dając, || **(90)** pokoy Chrystusow z sobą umocnili y utwierdzili. Z czego z anioły niewidomemi radując sie, zaśpiewali pieśń chwały Bogu w Troycy jedynemu. Potym w tychże ubiorach, y z onym wszytkich wiernych skupieniem, poszli do kościoła Panny Maryi Łacińskiego obrzędu, y tam z wielkim nabożeństwem wszyscy dziękujac, y Te Deum laudamus śpiewając, Bogu Chrystusowi onę świętą jedność poruczyli, aby ją On sam umacniał y trzymał, na powstanie zelżoney y poniżoney sławy chrześciańskiey, na pohańbienie błędow y fałszow heretychich, na postrach niewiernemu pogaństwu y na zmocnienie krolestwa tego przeciw wszytkim domowym rosterkom y niezgodom. Na co patrząc, wszytek lud wierny hoynie łzy wylewał, dziwując się tak szczęśliwey y dawno żądaney od przodkow naszych godzinie y łasce Pana Boga naszego, ktory rosproszone zgro-

madza, a pokorne podwyższa, y od kościoła swego, ktory odkupił krwią swoją, milosierdzia swego nie oddala.

Nazajutrz, w niedzielę ichmość xięża biskupi Łacińscy, wespoł z posły k. j. m. y z innemi kościoła Rzymskiego chrześciany, szli do cerkwie ś. Mikołaja, y tam z władykami y duchowieństwem Greckiego kościoła liturgiey ś. słuchali, y nachwalebney oney służby y ofiary y obrządkow, zgody z Łacińską mszą pełnych, z radością y nabożeństwem zażywali. Tamże kaznodzieja k. j. m. kazanie o jedności kościoła Bożego y o tey szczęśliwey zgodzie y pokoju Chrystusowym czynił. Z tym się opatrzywszy pismem y pieczęciami, co było potrzeba, w więlkiey miłości rozjechali, chwaląc Boga w Troycy jedynego, ktory żyje y kroluje na wieki. Amen.

Podpisy rąk własnych. Sekretarz y pisarze ś. synodu, za roskazaniem starszych.

OBRONA SYNODU BRZESKIEGO.

Iako każda rzecz dobra y święta ma swoje sprzeciwniki, a wszędzie nieprzyjaciel miedzy przenicę swoy kąkol podsiewa; tak y święte generalskie synody duchownych, na ktorych się prawda Boża y zgoda zbawienna chrześciańska utwierdza, nigdy bez obmowcow y potwarcow nie były. Przetoż nie dziw, iż y ten synod prowincyalski Brzeski ma też swoje podsiewacze, ktorzy czystą pszenicę jego chcą sprosnym nasieniem powieści y udawania omylnego zarazić. Iako się działo w prawdzie y bez żadnego przymieszania omylnego słowa — już się powiedziało. Mam w Panu Bogu nadzieję, iż każdy baczenia pobożnego y mądrego prędszy będzie do wiary temu, co tak święci y mądrzy kapłani Boży y biskupi oboyga kościola Zachodnego y Wschodnego przynoszą, y tak wielcy zacni y pobożni posłowie k. j. m. oznaymują. Iednak, na obronę tego to synodu zdało się nieco przełożyć wiernemu chrześciaństwu, ktorzy do końca praw kościelnych y postępkow jego starych, z Grekami zwłaszcza, swiadomi nie są, a ksiąg nie mają, abo czytać praw y historyi kościelnych nie mogą.

Iż ten synod porządnie y prawnie zgromadzony był.

Rozdział I.

Porządnie y wedle Boga y praw Bożych y kościelnych ten ś. synod Brzeski w Chrystusie zgromadzony był. Bo roskazany jest od naywyższego pasterza wszytkiego chrześciaństwa papieża Clemensa Ośmego, ktory sam nie tylo takie, ale y generalne synody wszytkich na swiecie biskupow składa, y one potwierdza, bez ktorego przyzwolenia, żaden synod porządny y moc mając być nie może. Dział się też ten synod z wiadomością jmci x. arcybiskupa Gnieznieńskiego, Stanisława Karnkowskiego, jako prymasa y naywyższego w tym krolestwie duchownego przełożonego. Przystąpiło do tego dozwolenie krola j. m., bez ktorego w państwie jego żadnemu poddanemu zjazdow y gromad czynić się nie godzi. A nie tylo przyzwolenie, ale y wyprawa posłow na ten synod, dla spokoynego rzeczy duchownych odprawowania.

Były też na nim osoby do synodu własnie należące, to jest: biskupi abo władykowie, ktorzy sami prawem Bożym na tym trybunale synodalskim jurisdicyą mają. Bo oni sami są, jako pismo mowi (Acto 20) od Ducha Ś. postawieni, aby rządzili kościołem Bożym, ktory odkupił krwią swoją. Inne też z sobą ka-

płany y presbytery uczone y pobożne przywiedli, nie dla sądow y zasiadania, ale dla pomocy y rady. Byli też na nim y świeccy ||(91) z ramienia k. j. m. y inni dobrowolnie przyjeżdżający.

Zebrał się też ten synod na rzecz świętą y zbawienną y potrzebną. Nie iżby wiarę stanowił, abo o artykułach jey wykłady dawał (bo to samym generalnym synodom, y ze wszytkiego chrześciaństwa zebranym biskupom służy), ale żeby to wykonali, co przez posły swoje do oyca ś. papieża wskazali, y co im poruczono było. To jest: aby zjachawszy się, wiarę świętą katholicką y wszytkie jey artykuły y członki wyznali, y ręką swoją podpisali, chcąc tak nauczać, jako od apostołow śś. podano, y w pismie ś. umocniono, y od oycow świętych starożytnych Greckich y Łacińskich successyą y wstępowaniem porządnym zostawiono, odmiatając nowiny y nauki heretyckie, zdawna od oycow świętych potępione, y inne jakokolwiek przeciw powszechney y starożytney nauce katholickiey powstając. A ktemu aby oddali posłuszeństwo naywyższemu pasterzowi, potomkowi apostoła Piotra ś., y napotym strzegąc się odszczepieństwa, w jedności ciała kościoła Bożego żyli. Nakoniec aby wzięli rozgrzeszenie od schizmy patryarchow Carogrodzkich, a napotym, poki się z kościołem świętym nie złączą y nie zjednają, w ślady y przykłady przodkow starodawnych wstępując, aby z niemi społkow żadnych nie mieli. Na te trzy święte rzeczy zgromadzony, tén synod uczynił wszytkim dosyć, y za pomocą Bożą to statecznie wykonał.

A iż przeciwnicy naybarziey na to krzyczą, iż od patryarchy Carogrodzkiego odstąpili, a z tym się świeckim ludziom y pospolitym nie opowiedzieli: da się im sprawa stateczna o tym y dowodna. To tylo przełożywszy, jako w prawdzie jest: iż ci sprzeciwnicy o to nie dbają, y nie to ich boli, iż od Carogrodzkiego patryarchy władykowie odstąpili (bo wiedzą, y nazbyt wiedzą, jaki tam nierząd, y zniszczenie, y niewolstwo, y grzechy); iż ztamtąd żadney pociechy y pomocy do spraw kościelnych nie mają; iż na tey stolicy sami świętokupcy siedzą, a do nich nigdy żadnego uczonego y pobożnęgo słać nie mogą, bo ich nie mają; iedno głodne na pieniądzy a ubogie, a drugdy szalbierze, u ktorych za trochę złota y sukna kupi wszytkę wiarę, y dostojeństwa, y władyctwa, y rozgrzeszenia, jakich komu potrzeba; y ktorzy posłami się od patryarchy czynią, a nie są, obrony żadney do wiary y nauki y rządow kościelnych zatrzymania nie dając, ale raczey wszytko łakomstwem y dla pieniędzy mieszając, a drugdy chrześciańskie sprawy Turkom wydając); lecz im o to idzie, y to ich boli, iż się władykowie złączyli z kościołem ś. Rzymskim, gdzie nauka y pobożność chrześciańska kwitnie. Bo ci wszyscy, co się spisali, okrom małorazumnych popow y czerncow, dawno nie tylo stolicę Carogrodzką, ale y wiarę Grecką porzucili, jawnie ją y cerkwie jey, y popy bałamutnią y bałwochwalstwem zowiąc, a nowe sobie wiary y rożne zmacniając, na obalenie Greckiey y wszytkiey chrześciańskiey. Druga ich rzecz boli, iż się ich w tym przystaniu do kościoła władykowie nie radzili, ani ich przyzwolenia czekali, pszywłaszczając sobie w tym duchowną zwierzchność y władzą, y z tego sobie sławę czyniąc, do czego nic nie mają, a gdzie y na czym prawdziwey sławy szukać nie widzą.

Przetoż na to się im pierwey powie.

Iż nie była winna rzecz świeckim się z taką unią opowiedać.

Rozdział II.

Artykuł wiary iest: «wierzę jeden święty kościoł apostolski powszechny abo katholicki». O ktorym wykłady czynić y rozumienia zbawienne dawać—samym duchownym y biskupom należy. Władykowie y biskupi z nauki katholickiey tak ten artykuł rozumieją: iż jeden kościoł być nie może na ziemi, gdy jednego sprawce nie ma, ktory by jednę wiarę zatrzymywał, y wszytkie chrześciany w jedności zachował, y rosterki chrześciańskie porownywał y jednał. Ten jeden nie jest inszy, jedno Piotr święty z potomkami swoimi, biskupy Rzymskiemi, jako to święci oycowie wykładają y niżey się słowa ich położą; z ktorym społeczność mieć y jego, jako głowy, słuchać — powinność jest zbawienna biskupow zwłaszcza chrześciańskich. Do takiey nauki y rozsądku mają li jakie prawo ludzie świeccy, aby bez nich wierzyć się to y nauczać y zachować nie miało, niech każdy rozezna?

Sądy o nauce w prawie Bożym y w pismie kapłanom się dają, jako jest u Moyzesza [1], gdzie Pan Bog to prawo stawi, aby z wątpliwościami o nauce y zakonie Bożym znosić się do kapłana wszyscy winni byli, y wyroku jego słuchali, y nieposłusznego y w rozumie hardego, ktory by na wyroku kapłańskim nie przestawał, srodze karać roskazuje. Co y prorok Ezechiel [2] powtorzył mowiąc: «Kapłani lud moy nauczać będą, co za rożność między świętym y nieświętym, miedzy czystym y nieczystym—ukazować im będą; a gdy prza abo kontrowersya będzie, staną na sądziech moich y osądzą». Y Malachiasz [3] prorok jaśnie rzekł: «Usta kapłańskie nauki ||(92) przestrzegają, y z ust ich o zakonie się pytać mają; bo anioł jest Pana zastępow». Y krol Iozaphat [4] sądow świeckich z duchownemi, z tegoż prawa Bożego nauczony, nie śmiał zmieszać; ale do kapłanow mowi: «Gdzie jest pytanie o zakonie, o roskazaniu Bożym, o ceremoniach, o usprawiedliwieniu—ukazuycie ludziom, aby przeciw Panu Bogu nie grzeszyli». A osobno do sędziow świeckich mowi: «Tak a tak sądźcie, darow nie bierzcie».

Napisał Metaphastes Grecki w żywocie ś. Nicety, o obrazy umęczonego, iż do cesarza Armenika obrazoborce te słowa mowił Theodorus kaznodzieja: «Słuchay, cesarzu! nie wdaway się w rzeczy kościelne y rządu ich nie przewracay. «Postawił Pan Bog w kościele, mowi Paweł ś. [5], naprzod apostoły, potym proroki, potym pasterze y doktory, na doskonałość świętych». A krolow nigdzież nie wspomina. Tobie, cesarzu, świeckie państwo y woysko zlecone jest, tegoż ty pilnuy, a sprawy kościelne pasterzom y doktorom pozostaw». Cożby tym panom y szlachcie pospolitey rzekł, ktorzy się o to gniewają, iż się ich około nauki y artykułow wiary władykowie starsi ich nie radzili? Rzekłby im był, y my to mowim: patrzcie swoich r. p. y żołnierskich spraw; rządźcie domami swemi, nie nauką kościelną, ani starszemi waszemi, o ktorych wam roskazał P. Bog przez apostoła [6], mowiąc: «pomnicie na przełożone wasze, ktorzy wam słowo Boże opowiedzieli, patrzcie

[1] На полѣ: «Deut. 17». [2] На полѣ: «Ezech. 44». [3] На полѣ: «Malach. 2». [4] На полѣ: «2 Par. 19». [5] На полѣ: «1 Cor. 12». [6] На полѣ: «Hebr. 13».

na obcowanie ich, a wiary ich naśladuycie. Posluszni bądźcie starszym waszym, y podlegaycie im, bo oni czują, strzegąc was tak, jakoby za dusze wasze liczbę uczynili». Patrzcież, co wam Pan Bog roskazuje: «wiary (prawi) przełożonych swoich naśladuycie». Oni zbłądzić nie mogą, bo od Boga posłani są, y Ducha Ś. na to mają. Jeśliby zbłądzili (co jest nie podobno), wy byście byli wymowieni, a oni by byli potępieni. Bo gdy im Pan Bog wierzyć y słuchać ich roskazał, sam by nas zawiodł, gdyby błędnikow słuchać kazał. Pewnie im, gdy przy kościele y głowie y nawyższym pasterzu kościelnym stoją, błądzić nie dopuści. Owca za pasterzem idzie, nie pasterz za owcą: on rządzi y wiedzie, nie owca rządzi y wodzem jest. Grecki doktor Nazyanzenus napisał: «Jako rożny jest człowiek od bydlęcia; tak biskup abo pleban rożny jest od swoich świeckich uczniow, ktorzy nie swoim rozumem, ale rozumem pasterzow swoich w rzeczach duchownych sprawować się y swego dobrego zbawiennego z ich nauki szukać mają». Dla tegoż apostoł [1] do biskupa mowi: «Tak nauczay y upominay, y karz ze wszytkim roskazowaniem, niech tobą nikt nie pogardza».

Moglić władykowie świeckim się też w tey mierze owcom swoim opowiedzieć, jakoż opowiedali tym, o ktorych rozumieli, iż ich nauce y rozumieniu sprzeciwiać się nie mieli, y wiele ich z łaski Bożey za sobą pociągneli. Ale tym nie winni byli tego swego przedsięwzięcia opowiadać, o ktorych wiedzieli, iż do jedności przeszkody czynić mieli y z heretykami się spisowali. Bo nikt swego przeciwnika do rady nie bierze; a lepiey upornego minąć, niżli go przeciw sobie ostrzyć, jako pismo [2] mowi: «Kto naucza naśmiewcę, sam sobie krzywdę czyni; a kto karze niezbożnego, sam się maże». Pewnie ci, co z heretykami trzymają, do jedności nie pomogą. Bo heretycy, gdzie mogą, zgodę świętą kościelną targaią, aby owce rosproszone łacniey okrom kupy y pasterzą poimać y pożerać mogli. A co się odstąpienia patryarchy dotycze, na to nic tym przeciwnikom heretykom, ktorzy go dawno odstąpili; ale wiernym Wschodnego kościoła ludziom sprawę dajem, z samychże Greckich doktorow y historykow, Łacińskich na ten czas zaniechawszy.

Iako monarchia abo jedynowładztwo kościelne w ewangeliey ufundowane jest.

Rozdział III.

Kto wierzy ewangeliey, a ślepoty heretyckiey nie przypuszcza, widzi y ledwie nie palcem domacać się może, iż Pan Chrystus Piotra ś. starszym y naypierwszym urzędnikiem kościoła swego nad inne apostoły uczynił. Izali to prożne słowa Pańskie do Piotra są ś.: «na tobie zbuduję kościoł moy, boś ty jest opoka y kamień»? Jako fundament naypierwsza jest rzecz, ktora wszytko budowanie trzyma, tak Piotr ś. naypierwszą jest głową kościoła Bożego, na ktorym się wszytek wspiera. Co znaczniey jeszcze Pan Iezus dał znać, gdy rzekł: «Tobie, a nie innemu, dam klucze krolestwa niebieskiego». Komu od miasta klucze oddają, za naywyższego urzędnika przyznawają go. Y kto wszytkim, co w domu jest, władnie, ten gospodarzem jest wszytkiey czeladki, ktory pod swym kluczem wszytko chowa. A naznaczniey

[1] На полѣ: «Tit. 2». [2] На полѣ: «Prov. 9».

jest, że uczynił Pan Piotra pasterzem wszytkich owiec swoich, gdy rzekł: «Paś owce moje: paś barany moje». To ewangelia! Ktoż jey wierzyć nie chce, sam tylo poganin y Żyd! Słuchayże na te słowa Pańskie o Pietrze ś. swoich Greckich doktorow y pisarzow:

Origenes in caput 6. ad Romanos: «Gdy naywyższy rząd y przełożeństwo o pasieniu owiec Piotrowi dawano, aby na nim, jako ||(93) na gruncie, fundowany był kościoł,—żadney inney cnoty wyznania od niego nie wyciągają, jedno miłość».

Basilius (sermone de judicio Dei): «On (prawi) błogosławiony Piotr, ktory nad inne ucznie przełożony jest, ktoremu klucze krolewstwa niebieskiego poruczone są».

Nazianzenus (oratione de moderatione in disputationibus serwanda): «Patrz, jako miedzy uczniami Chrystusowemi, ktorzy wszyscy byli wielcy y obrania godni, ten opoką nazwany jest, y fundamenty kościelne wierze swey powierzone ma. A drudzy uczniowie iż zaniechani są, spokoynie to znoszą».

Epiphanius (haeresi 51): «Piotra (prawi) obrał, aby był wodzem uczniow». Et in Ancor.: «Ten jest (mowi) Piotr, ktory usłyszał: paś owce moje, ktoremu powierzona jest owczarnia».

Cyrillus Hierozolimski (Cateches. 2) Piotra ś. «książęciem apostolskim» zowie. Y Cyrillus Alexandryiski tak mowi (in Ioan. cap. 64): «Iako przełożony y głowa innych pierwszy Piotr zawołał: tyś jest Chrystus syn Boży».

Chryzostomus (Hom. 11 in Matth.): «Piotra (prawi) kościoła przyszłego pasterzem uczynił». Y niżey: «sam to Pan Bog sprawić mogł, iż kościoł przyszły, gdy nań takie y tak wielkie nawałności biły, cały y niezruszony został, ktorego pasterz y głowa człowiek rybołow y podły jest». Y niżey: «Heremiasza nad jednym narodem przełożył Pan Bog, a Piotra nad wszytkim światem Chrystus postawił».

Theophil. (in cap. 22. Luc.) na one słowa «potwierdzay bracią swoję» tak mowi: «Jasne jest rozumienie tych słow: mam cię za książę y przełożonego nad memi uczniami, gdy po zaprzeniu pokutować y płakać będziesz, potwierdzay bracią. Bo to tobie należy, ktoryś po mnie jest opoką kościelną y fundamentem». Dobrze rzekł «po mnie», bo Chrystus jest kościoła świętego opoką y fundamentem, jako Paweł ś. mowi, ale jako pryncypał do zbawienia y niewidomey łaski dawania. A Piotr ś. też jest opoką y fundamentem, ale do rządzenia zwierzchnego y do nauki, jako sługa y namiestnik Chrystusow.

Gennad. Scholarius, patryarcha Carogrodzki, tak też pisze (de primatu, cap. 2): «Jako Pan Iezus na ziemi był głową, panem y mistrzem uczniow swoich, oycem y pasterzem; tak gdy postanowił na stolicę oycowską wstąpić, Piotra im dał za przełożonego, za oyca y mistrza; y jednym słowem mowiąc—dał go za namiestnika swego». To patryarcha Carogrodzki przeciw Grekom. Przestań na tych Greckich oycach, bracie nieuporny, a wierz, iż Pan Iezus w kościele swym chciał mieć jedynowładztwo abo monarchią, aby jeden wszytkiego doglądał y rządził.

Jako rząd y przełożeństwo jednego pasterza z Piotrem ś. nie umarło, ale na Rzymskich biskupach y papieżach stanęło.

Rozdział IV.

To przełożeństwo Piotra ś. śmiercią jego ustać nie mogło. Bo kościoł Boży

y owce Chrystusowe trwają aż do końca świata y muszą mieć takie opatrzenie y rząd dla zbawienia swego. Każda zwierzchność nie dla tego jest, co na niey siedzi, ale dla tych, ktoremi rządzi. Ieśli za czasu Piotra ś. kościoł takiego starszego, jakiego Chrystus postawił, potrzebował,—daleko więcey po śmierci Piotra ś., gdy się na wszytek świat rozszerzał. Y dla tego onych słow, ktore Pan do Piotra mowił: «paś owce moje», nie może być inaksze rozumienie, jedno iż ten urząd pasterstwa y na potomki Piotrowe ściągnąć się ma. Co Chryzostom ś. dał znać, gdy mowi: [1] «Za owce swoje Chrystus krew swoję rozlał, ktore staraniu Piotrowemu y następnikow jego poruczył».

Ten potomek y następnik Piotra ś. nie jest inszy, jedno biskup Rzymski, y to mieysce, na ktorym Piotr ś. umęczon y umarł, przywileje swoje tego mieysca biskupom zostawując. Y tak Greccy doktorowie rozumieli, y wszytkie sobory abo concylia biskupow świata wszytkiego.

Naprzod pisze Irenaeus (lib. 3, cap. 3): «Do kościoła, prawi, od Piotra y Pawła w Rzymie fundowanego, dla mocnieyszego jego przełożeństwa, muszą się wszytkie inne kościoły schodzić, to jest wszyscy wierni. Bo w nim zawżdy jest dochowane podanie abo nauka ta, ktora jest od apostołow». Widzisz, jakie przełożeństwo temu Rzymskiemu kościołowi przypisuie y wierne dochowanie nauki apostolskiey. Y kto około niey błądzić nie chce, tam się uciekać y o niey pytać każe. Ten doktor żył około roku Pańskiego 150.

Epiphanius o biskupach Wschodnych stron tak pisze (haeres. 68). Vrsacyus y Valens, żałując za grzech swoy, z pismem swoim pojachali do ś. biskupa Rzymskiego Iuliusza, aby mu się sprawili z błędow y grzechow swoich». Po cożby jezdzili tak zdaleka ze Wschodnych stron na sprawę y oczyścienie swoie, gdyby zwierzchności Rzymskiego biskupa nie znali?

Athanasius Wielki, doktor Grecki, w liście do papieża Felixa mowi: «dla tego was y przodki wasze, to jest apostolskie (94) biskupy (Pan Bog) na wysokości zamku postawił, y staranie wam o wszytkich kościołach roskazał, abyście nam pomagali», gdy im heretycy Aryani byli cięższy.

Basilius Wielki, doktor Grecki, w liście do Anastazyusza pisze (Epist. 52): «Zdało się nam słuszno, abyśmy pisali do biskupa Rzymskiego, aby on rzeczom się naszym przypatrzył, a wyroku swego rozsądek wydał. A iż z trudnością ztamtąd za zdaniem concylium posłany być kto może, on niechay da tę moc wybranym niektorym mężom, ktorzy by prace podrożne wytrwali, a łaskawością y przyjemnością obyczajow, a mądrą y snadną mową upomnieć tych mogli, ktorzy z dobrey drogi zstąpili; y ktorzy by dzieje concylium Aryminskiego przyniesli, aby je zepsowano, y to, co się tam przez moc działo». Tu wyznawa, iż biskup Rzymski y przez posły swoje, jako naywyższy pasterz, Wschodne kościoły wizytować y naprawować mogł. A co więcey, iż on sam złe y fałszywe sobory heretyckie psować mogł.

Gregorius Nazianzenus w wierszach o żywocie swoim pisze: «Rzymski kościoł zawżdy zachował o Panu Bogu prawdziwą naukę, jako takiemu miastu przystało, ktore na wszytek świat zwierzchność ma». Nie mowi o świeckim państwie y zwierzchności Rzymskiey: bo już była do Carogrodu przeniesiona; ale o duchowney Piotra świętego zwierzchności, iż przy biskupach Rzymskich została.

[1] На полѣ: «Lib. 2 de sacerdot».

Cyrillus, Alexandryiski patryarcha (in Thesauris), jako kładzie słowa jego Gennadius (de prim. cap. 12) tak pisze: «Musim, jako członkowie, za głową, to jest, za Rzymskim biskupem y stolicą apostolską, od ktorey pytać się mamy, jako wierzyć y trzymać. Bo jego to samego urząd jest: odmiatać, rządzić, karać, potwierdzać, stanowić, związać y rozwiązać».

Chryzostom ś. do papieża Innocencyusza pisze (epist. 1): «Proszę cię, abyś pisał, żeby tak niesprawiedliwe postępki mocy nie miały; a ci, ktorzy złe uczynili, byli kościelnym prawem karani». Uciekł się był do niego, na Theophilusa patryarchę Alexandryiskiego żałując się, gdy go z stolice jego nieprzystoynie składał y potępiał, do Rzymskiego biskupa, jako do naywyższego sędziego wszytkich biskupow.

Theodoretus pisze w liście do Leona papieża: «Ia czekam wyroku apostolskiey waszey stolice, y proszę waszey świątobliwości, aby mi pomoc dała temu, ktorym do waszego sprawiedliwego rozsądku appellował». Y do Renata kapłana tenże pisze: «Stolica Rzymska trzyma rządzenie kościołow wszytkiego świata, y dla innych przyczyn y przez te, iż była zawżdy od smrodow heretyckich prożna, a nikt na niey nie siedział, ktory by zle o wierze świętey trzymał».

Gennadius Scholarius, patryarcha Carogrodzki (lib. de prim. cap. 7) pisze: «Biskup Rzymski jest głową wszytkiego kościoła y mistrzem; jemu tylo dano jest o wierze sąd y wybadanie czynić, y rządzić wszytkim światem, heretyki z ich mieysc wyganiać, a prawowierne przywracać». To patryarcha Carogrodzki swoim Grekom. Tenże mowi niżey tamże: «Wschodni biskupi nie mieli się do kogo innego uciekać w krzywdach swych, jedno do biskupa Rzymskiego, przypominając mu słowo to Pańskie do Piotra ś. rzeczone: potwierdzay bracią swoję». Y przypomina Chryzostoma świętego, ktory do Innocencyusza w swoich krzywdach appellował, y inne.

Tenże tak mowi w rozdziale 16: «Biskup Rzymski, jest następnik ś. Piotra, y namiestnik Zbawiciela naszego Iezusa Chrystusa, y on sam ma moc naywyższą rządzić kościoł, zwięzować y rozwięzować, karać y błogosławić, y wyklinać, naprawować y leczyć, y on sam ma moc o wierze y o kapłaństwa wypytywać się». Y przywodzi starego y wielkiego y świętego u Grekow Theodora Studytę, ktory tak do papieża Paschała pisze y mowi: «Słuchay, głowo apostolska, od Boga wybrana, pasterzu owiec Chrystusowych, kluczniku krolestwa niebieskiego, opoko wiary, przez ktorą zbudowany jest katholicki kościoł. Boś ty jest Piotr Piotrowę stolicę okraszający y rządzący. Tu (prawi) przyidzi do Carogrodu przeciw heretykom obrazoborcom (żył ten Studites około roku Pańskiego 820) od zachodu słońca, a nie odmiatay nas do końca. Bo do ciebie rzekł Chrystus Bog nasz: ty nawrocony potwierdzay bracią twoję».

Tenże Theodorus Studites do Michała cesarza obrazoborce pisze: «Zjachawszy się, jakoście roskazali, biskupi y inni przełożeni, wasześmy wątpliwości rozwiązali; ale jeśli jeszcze w czym wątpi abo nie wierry wielmożność wasza,—proście o wykład papieża. Ręka wasza od Boga umocniona, pospolitego pożytku pragnąca, niech roskaże od Starego Rzymu wziąć objaśnienie. Bo tak nam od początku od oycow naszych podano. Ta stolica Starego Rzymu, o naśladowco Chrystusow cesarzu, miedzy innemi wszytkiemi kościoły naywyższe ma miey-

sce, gdzie Piotr pierwszą trzymał stolicę, do ktorego Pan rzekł: tyś jest opoka, a na tey opoce zbuduję kościoł moy, a bramy piekielne nie przemogą go».

||(95) Słuchaymy, co pisze Iustinianus cesarz do Epiphaniusza, patryarchy Carogrodzkiego, tamże w Carogrodzie, a ten list kładzie Gennadius, Carogrodzki patryarcha, w rozdziale ośmym o zwierzchności: «We wszytkim zachowujemy postanowienie iedności przeświętych kościołow, ktore się z przenayświętszym papą y patryarchą Starego Rzymu stało, do ktorego toż piszem, iż my tego nie dopuścim, aby wszystkie sprawy, do stanu kościelnego służące, do jego błogosławieństwa, jako do głowy wszytkich przeświętych kapłanow, przynoszone być nie miały. A iż po wszytkie czasy, gdy w tych stranach heretycy powstawali, wyrokiem y rozsądkiem oney czci godney stolice odegnani są,—y nam się to godzi mowić y tak zamknąć: iż ci wszyscy, ktorzy go chcą mieć y mają za głowę, to jest papieża, są święci y prawdziwi Boży kapłani y słudzy wierni; a ktorzy nie chcą, ani go za głowę swoję mają, nie są Boży kapłani». Obaczże każdy powagę tych słow, co starzy patryarchowie y cesarze Carogrodzcy o tey ś. stolicy trzymali! Y za temi słowy przykłada to Gennadius pomieniony: «ktorzy, prawi, nie idą za stolicą Piotra ś. Rzymską, odszczepieńcy są y w herezyą upadają, y cokolwiek czynią—wszytko jest zfałszowane y niepożyteczne». To Grek do swoich Grekow.

Iż tey zwierzchności swojey Rzymski biskup używał nad wszytkiego świata kościoły—świadectwo Greckich doktorow.

Rozdział V.

Swieżo skoro po apostolech, okolo roku Pańskiego 190, Wiktor papiez męczennik roskazał kościołom w Azyey, aby Wielkieynocy nie święcili z Żydami 14 dnia po nastaniu miesiąca pierwszego, ale w niedzielę, za tym dniem idącą. Czego gdy uczynić nie chcieli, on je wyklął y duchowną mocą pokarał. To pisze Eusebius Grecki (libro 5, histor. capite 24). Prawda, iż jego skwapliwości przyganił Irenaeus; ale mocy y jurysdycyey nie przał.

Athanazyusza, Alexandryiskiego patryarchę, niesłusznie z stolice od Aryanow złożonego, papież Julius przywrocił. To pisze Sozomenus (lib. 3, cap. 7).

Theophila, także Alexandryiskiego patryarchę, Innocentius Pierwszy papież z stolice zrzucił, o krzywdę ś. Chryzostoma; y Arkadyusza cesarza, dla teyże przyczyny, y żonę jego Eudoxyą wyklął. To pisze Grecki Niceph. (lib. 13, cap. 34).

Celestinus papież Carogrodzkiego patryarchę Nestoryusza wyklął y z stolice złożył (Conc. Eph. y Cyrillus).

Leo papież Pierwszy Dyoszkora Alexandryiskiego y Iuwenala Hjerozolimskiego, patryarchy, jako heretyki, potępił y z stolice złożył (pisze Nicephorus Grecki). Y Felix papa Piotra, Antyoskiego patryarchę, potępił y złożył (teńże Nicephorus pisze).

Agapitus papież Anthyma Carogrodzkiego, dla herezyey, sam do Carogrodu przyjachawszy, z stolice złożył, a sam ręką swoją Mennę na toż biskupstwo poświęcił y wsadził, choć cesarz Iustinianus za Antymem się wstawiał. To pisze Zonaras (in vita Iustiniani).

Ośm innych patryarchow Carogrodzkich wylicza Mikołay Pierwszy papież, ktore Rzymscy biskupi, dla herezyi, złożyli, a inne na ich mieysca prawowierne postawili. Toć znać, iż moc a zwierzchność nad niemi mieli.

Damasus papież (pisze Theodoretus Grecki, lib. 5, hist. cap. 23) złożył Flawiana, patryarchę Antyoskiego, z jego stolice, y musiał jezdzić do Rzymu, sprawując się o heretyctwo.

Kto chce więcey tych przykładow używania zwierzchności papieskiey nad biskupy świata wszytkiego, czytay książki, o tym po Polsku pisane: «O jedności kościelney».

Iako biskupi ze wszytkiego chrześciaństwa do Rzymu appellowali; y o prawie kościelnym, o tym napisanym y w Ruskich Prawidłach oycow świetych nalezionym.

Rozdział VI.

Y po tym naywyższą moc y zwierzchność papieską nad innemi biskupy poznać, iż do nich, jako przedniey stolice Piotra świętego ze wszytkiego świata appellacye czyniono, na ich się rozsądek dając y nawyższy trybunał kościelny Piotra ś. w nich wyznawając. O czym są y prawa kościelne. Y concylium Sardyceńskie 330 biskupow tak w 4 kanonie mowi: «Gdy ktory biskup złożony będzie za rozsądkiem tych biskupow, ktorzy w sąsiedztwie mieszkają, a odwoływać się będzię z sprawą swoją do Rzymu, innego biskupa na stolicę złożonego stawić nie mają, po tym gdy appellował, aż się jego sprawa rozsądkiem biskupa Rzymskiego skończy».

O czym w Ruskich Słowieńskiego języka prawidłach oycow swiętych takie się pisma nalazły:

W soborze Cartaginskim (rozdz. 138): «Presbytera sobor z jego dostoyności złożył; on potym do Celestyna, papy Rzymskiego, uciekł się, od ktorego był przyjęty, y list ||(96) odzierżał, aby jemu zaś przywierniono jego prestoł».

Antyoskiego soboru prawidło czwarte y piąte: «Złożonemu episcopu abo presbyteru, od wsich episkopow appellacya nie idzie, tylko do własneho papy Rzymskiego».

Tamże prawidło czwarte: «Episkopa złożonego, na jego mieysce nie stawiać innego, jeśli Rzymski nie roskaże. Tot bowiem rozeznajet, abo posłowie jego».

W soborze Chalcedońskim prawidło dziewiąte: «Episkop z episkopem jeśliby miał przą—do cudzego episkopa nie mogą się udawać, bo to Rzymskiemu osudzić należy».

W świętym weseleńskim soborze Niceńskim wtorym: «złożony episkop, jeśli nie polubit sudu ich, a budet appellowaty, tedy majet ten sobor sudowy, mitropolit y episkopi odsyłający do Rzymskiego, ten wszytek sąd wypisać, dla czego y jako osudził jego».

O Grekach y patriarchach Carogrodzkich, jako długo w jedności kościelney y pod posłuszeństwem papieskim żyli, y jako się od niego odrywając zasię wracali.

Rozdział VII.

Przez tysiąc lat blisko Grekowie z swoim patryarchą w jedności kościelney y pod posłuszeństwem biskupow Rzymskich zostawali (okrom czasow heretyckich, Aryańskich y obrazoborskich, w ktorych niespokoyne zamieszki, ale nie długie barzo, bywały). Bo siedm soborow powszechnych spolnie z sobą w zgodzie y iedności odprawili, tak Wschodni, jako y Zachodni biskupi. Siodmy przeciw obrazoborzom Niceński wtory czynili, roku Pańskiego 790, za czasu Adryana papieża. Na wszytkich siedmi świętych soborach pierwsze mieysce

miał papież y posłowie jego, y on za pozwoleniem cesarzow wszytkie sobory składał, y zjachać się na nie roskazował, y co postanowili oycowie, oni na to potwierdzenia jego zawżdy prosili. Co się z dziejow tych soborow jaśnie barzo pokazuje.

Po siodmym soborze, okolo roku Pańskiego 860, Ignacyus, patryarcha Carogrodzki, u wszytkich Grekow za świętego poczytany, Bardę, przemożnego pana, ktory u cesarza Michała, syna Theofila, wszytkim rządził, wyklął y do kościoła nie puścił, o sprosne iego kazirodztwo y wlasney żony opuszczenie. Czym rozgniewany, Ignacego, za namową cesarską, nie tylo z stolice zrzucił, ale go do więzienia w grob jakiś podał, y potym do Mityleny wyspu wygnał; a Phocyusa, człowieka świeckiego, ale barzo uczonego, na jego mieysce posadził. Czym obrażony Mikołay Pierwszy papież wysłał swoje posły do Carogrodu tylo na wzięcie sprawy y na scrutinium rzeczy oney. Lecz posłowie jego, od Bardy oszukani, niesłusznie Phocyusa na stolicy potwierdzili, y Ignacego potępili. O czym wziąwszy papież Mikołay lepszą y prawdziwą sprawę, concilium w Rzymie zebrał, y na nim posły swoje pokarał, dostojeństwa im odeymując. Y przywrocił na stolicę Carogrodzką Ignacego, a Phocyusa zrzucił. Pisze Gennadius (lib. 5, cap. 16), iż sam Mikołay papież dla oney potrzeby kościelney do Carogrodu jezdził, y Michała cesarza od Phocyusza odstraszył y przywrocił Ignacego. Lecz zaś wygnany był Ignacyus, aż roku Pańskiego 868. Adryan Wtory papież concilium abo sobor w Carogrodzie złożył, ktory ośmym Łacinnicy zowią, za czasow Bazyliusza Macedona cesarza, y tam Phocyusa ze wszytkiemi oycy zebranymi znowu z stolice Carogrodzkiey zrzucił, y posadził Ignacego.

W tym roziadły Phocyus wiele szkodliwego pisma wydawał, potwarzając kościoł Rzymski, y przyganiając mu o wiarę około pochodzenia Ducha Ś. y o przasny chleb w ofierze ś. y inne szczere potwarzy zmyślając, srodze Greki wszytkie na kościoł ś. objątrzył. Y od onego czasu wzwaśnieni byli Grekowie na kościoł Rzymski. Y gdy Ignacyus patryarcha umarł, zaś Phocyusa na jego mieysce wtrącili, ktory, wiecznym nieprzyjacielem Rzymskim biskupom zostając a zawżdy przeciw im pisząc, y na swoje następniki y wszytkę Grecyą jad on gniewu y potwarzy swoich wylał.

Od onego czasu patryarchy Carogrodzkie cesarze ich, jako y kiedy chcieli, podawali y składali, y tegoż samego Phocyusa Leo Philozoph cesarz z stolice zrzucił; y inne po nim, jako chcieli y roskazowali, na prawa kościelne, na kanony y na stan biskupi nic niedbając. Bo gdy od prawdziwego duchownego starszego swego papieża patryarchowie Carogrodzcy odstąpili, w ręce y w rząd świeckich panow słusznym od Boga karaniem wpadli. Na co się stary pisarz Grecki historyk C[h]oniatas (lib. 6, cap. 5) żałuje. Jednak że jeszcze byli jawnie od posłuszeństwa papieskiego nie odpadli: błędy Łacinnikom przyczytali, ale ich nie wyklinali, ani za heretyki mieli.

Aż dopiero nieszczęśliwy y nad inne jadowity y szaleńszy Michał, patryarcha Carogrodzki, roku Pańskiego 1053, począł papieże wyklinać, y Łacińskie klasztory z Carogrodu wymiatać, y kościoły im ||(97) odeymować, y Bulgary, ktore Mikołay papież do wiary ś. przez Cyrilla y Methodyusza biskupy Słowieńskie nawrocił, najachał y mocą je cesarską do tego prymuszał, aby Łacin-

skich kapłanow odstąpili a do Greckich przystali; y przewiodł to, iż Rzymskie duchowieństwo ztamtąd wygnał. O co się papież Leo Dziewiąty zawziąwszy, list pisał do Michała barzo uczony y dzielny, ktory po dziś dzień czytamy, y posły swe do niego posłał, przez ktore się uspokoił y do posłuszeństwa kościoła Rzymskiego z swoimi Grekami y cesarzmi wrocił.

W tym Ruskie kraje wiarę świętą chrześciańską, a Polskie mało co przed tym, przyjęły, Ruś do Carogrodu, a Polacy do Rzymu, jako ktorym było bliżey, posły swoje wysłali, o kapłany y biskupy prosząc. Była na ten czas zgoda y jedność, co po prawidłach oycow świętych Słowieńskiego y Bulgarskiego ięzyka u Rusi dobrze znać, w ktorych przełożeństwo nad kościoły wszytkiemi papieżowi dają, y appellacyą do niego utwiedzają. Bo nowi Grekowie takie rzeczy z ksiąg swoich starych wymiatają y wymazują.

W roku zaś Pańskim 1088, zjachali się Grekowie y Łacinnicy w Barze, y tam znowu jedność ś. utwierdzili, y onę przyganę o pochodzeniu Ducha Ś. y od Syna z kościoła ś. znieśli, y starowieczne posłuszeństwo Urbanowi Wtoremu oddali. Na tym concilium był nasz Łaciński zacny doktor y biskup Anzelmus Kantuaryeński. Pod ten czas uczony barzo Greczyn Vgo Eterianus abo Heterianus napisał księgi o pochodzeniu Ducha Ś. y od Syna, przeciw swoim Grekom, Łaciński kościoł od nich spotwarzony oczyściając. W tych księgach (lib. 3, cap. 17) te słowa ma: «Z tych, prawi, jasnych wywodow widzieć się może, iż Piotra ś. y jego potomki uczynił Chrystus na wszytkie wieki przełożonemi, y głową nie tylo Łacinnikom, ale y Grekom, Zachodnym y Pułnocnym krajom wszytkim, y Ormianom, y Arabom, y Żydom Madyanitom, y wszytkim Wschodnym y Południowym stronom».

Potym roku Pańskiego 1139, wszyscy społem Grekowie y Łacinnicy zjachali się do Rzymu na Łaterańskie concylium, za papieża Innocencyusza Wtorego. Na tym concylium był sam patryarcha Carogrodzki, y tam posłuszeństwo oddali, y zwierzchność papieską nad sobą przyznali. Co się z listu ś. Bernata pokazuje (epist. 126).

Roku zaś 1180, gdy Alexius, cesarz Carogrodzki, barzo papieża y kościoł Rzymski czcił, y w Łacinnikach się barzo zakochał, Grekowie to w nim ganiąc, onego pana swego zabili, y posła papieskiego ściętego po rynku włoczyli, y głowę jego u psa uwiązawszy, okrucieństwo wielkie y nad innemi Łacinniki czynili. O czym napisał ich C[h]oniata Guilhelmus Tyrius. Zatym tegoż czasu Turcy krolestwo swoje zaczęli, y z Otomańskiego domu y familiey pierwszego sobie krola obrali, na zgubę onego Greckiego państwa.

Potym, za staraniem papieżow, ktorzy przedsię o Greckie się zbawienie y do kościoła przywrocenie starali, y zacne posły y ludzie uczone do Carogrodu posyłali, na ich one szaleństwa niedbając, rychło się zaś upamiętali. Bo roku Pańskiego 1273, Grzegorz Dziesiąty papież uczynił sobor w Lugdunie, na ktory Greki przyzwał, gdzie 500 biskupow było, y sam cesarz Carogrodzki, jako drudzy piszą, Michał Paleologus był na tym concylim; y tam, zaś z Greki wszytko uspokoili, y one swary o pochodzeniu Ducha Ś. y znowu się zjednoczywszy posłuszeństwo oddali. O czym pisze Niceph. Gregoras (lib. 5) y Pachimeres (lib. 5), Grekowie obadwa.

W ten czas na Carogrodzkiey stolicy siedział Becus, barzo wielki tey jedności miłośnik, ktory się z serca o nię

starał. Co o nim napisał Gregoras y Glicas, Grekowie.

W ten czas też żył barzo uczony y świety Greczyn Nicephor Blemmidas, ktory przeciw swoim Grekom barzo uczone księgi wydał, broniąc papieskiey zwierzchności y całości ś. wiary. O czym świadczy Gregoras, acz nieprzyjaciel Łacinnikow, y nasz Guilhelmus Durandus, ktory w tym wieku jego był rowiennik. W ten czas też Łacinnicy chrześcianie wyprawili się na Turki y Saraceny do Bożego grobu, y ośmdziesiąt lat trzymali Carogrod, w jedności kościelney y posłuszeństwie Greki zatrzymywając.

Rychło się zaś Grekowie do swojego odszczepieństwa wrocili, y roku Panskiego 1332, za Andronika Mnieyszego Paleologa, cesarza Carogrodzkiego, pisze Gregoras Greczyn, iż papież posłał do Carogrodu dwu biskupow, ktorzy Grekow upominali y na dysputacye wyzywali. Ale nikt się z nimi wdać w rozmowę onę nie śmiał; bo żaden się, mowi Gregoras, rowny im w nauce nie nalazł. A roku Pańskiego 1338, Barlaamus mnich z Kalabryey, przez trzy lata mieszkając w Carogrodzie, a na Greki wołając, y one na dysputacye wyzywając, nic nie sprawił, y wygnany ztamtąd do domu się wrocił. To tenże pisze Gregoras.

Na koniec pisze Gennadius, Carogrodzki patryarcha (lib. 5, cap. 15), ktory mogł ||**(98)** żyć mało co po tych czasiech około roku Pańskiego 1400, iż pamięta, gdy w Carogrodzie młodym będąc, posła papieskiego słyszał dysputującego z Barla[am]em mnichem o papieskim przełożeństwie, tak mowę swoję zamykał: «Ia wasze wymowki y zadawania umiem rozwiązać y rostrzygnąć; ale wy tylo plotkami się y kłamstwem bawicie. Dla tegoż to mowię, co mi y innym Grekom mowić roskazano: papież tak mowi: ieśli chcecie a słuchać będziecie, dobrego na ziemi zażyjecie [1]; a jeśli nie chcecie a nie usłuchacie, od miecza poginiecie. Czytay, mowi ten patryarcha, a znay, jeśli się tak stało»?

Trwała niezgoda Greckiego odszczepieństwa aż do concylium Florenckiego, ktore było roku Pańskiego 1439, na ktorym ostatnie było zjednoczenie y uspokojenie. O ktorym się mowić będzie, to powiedziawszy: naprzod, rzeć sie może, iż Grekowie jakoby zawżdy byli pod posłuszeństwem kościelnym: bo przez tysiąc y sto lat ustawicznie w nim trwali. Przez cztery sta lat często się odrywali, ale się zaś wracali. Y żadnego sta lat nie było, żeby co się u nich o tey świętey jedności nie wznowiło; w ktorey iż byli niestateczni, karał ich tym Pan Bog, iż gdy od papieżow odstępowali, u panow y cesarzow swoich w tyrańską moc wpadali, ktorzy patryarchy y inne biskupy dawali y składali, jako chcieli, y wierzyć im y nauczać wedle swey myśli kazali. O czym napisał ich C[h]oniata (lib. 6, cap. 5), iż cesarzowie Greccy wzięli sobie moc na duchowne y na kościoły, prawa im stawiąc, jako chcieli. Co się y dziś w Moskwie dzieje: co każe hospodar, to być musi—y w wierze, y w kościele. Y tu w Rusi takąż kaźń Pan Bog na nie puścił, iż świeccy duchownemi rządzą, y nie owce za pasterzmi, ale pasterze za owcami idą. Co jest karanie odstąpienia od własnych starszych swoich przełożonych. Bo kto własnego swego przełożonego nie słucha, jego też jemu podlegli nie słuchają. Iako papieżowi posłuszeństwo wypowiedzieli, tak je swoim świeckim czynić y poniewolnie oddawać muszą; a nie tylo swoim świeckim, ale dziś y poganom. Czego się żal, Boże!

[1] На полѣ: «Isa. 1».

O ostatnim zjednoczeniu Grekow na synodzie Florenckim.

Rozdział VIII.

Nieustająca y gorąca miłość papieżow świętych ku zbawieniu ludzkiemu y uspokojeniu chrześciaństwa—nigdy około nawrocenia Grekow nie prożnowała. Eugenius Czwarty z wielką pracą y nakładem obwieścił wszytkie na świecie chrześciany, nie tylo Greki, ale y inne patryarchy, y Ormiany, y Murzyny, y Iakobity, prosząc, aby się do Ferarza zjachali, zkąd się potym do Florencyey przenieśli, roku Pańskiego 1438 y 1439. Przyjachał na ten wielki barzo synod sam Grecki cesarz Ian Paleologus z patryarchą swym Iozefem y z przednieyszemi y uczeńszemi biskupy, y cały rok na rozmowach y dysputacyach z Łacinniki trwając poznali prawdę, ktorą apostolski kościoł Piotra ś. zawżdy trzymał y podawał. A zwłaszcza około onych piąci artykułach, w ktorych Grekowie niesłusznie kościołowi Rzymskiemu przyganiali: iż Duch Ś. pochodzi y od Syna; iż tak w przasnym, jako w kwaśnym chlebie chwalebne jest przenayświętszego sakramentu poświącanie y ofiarowanie; iż święci Boži już w nebie zaraz po wyszciu z ciała patrzą na twarz Bożą; iż czyściec jest; iż Rzymski biskup namiestnik jest Chrystusow y następnik Piotra ś. y głowa wszytkiego chrześciaństwa, ktoremu w Pietrze ś. dana jest zupełna moc na rządzenie wszytkiego kościoła. Tę świętą jedność spolnie tâm skończywszy, spisawszy y zapieczętowawszy, rozjachali się. A Iozeph patryarcha, po skończeniu wszytkiego, będąc starym, tamże umarł, taki testament prawie przed skonaniem napisawszy [2]:

«Iozeph, z miłosierdzia Bożego, Carogrodzki y Nowego Rzymu arcybiskup y ekumenicki patryarcha. Iżem ku końcu żywota mego przyszedł, dla tego z powinności mey synom miłym, z łaski Bożey, moje wyznanie tym listem oznaymuję. Iż to, co katholicki y apostolski Pana Iezu Chrystusow kościoł Rzymu Starego trzyma y święci, to ja wszytko trzymam y wyznawam, y na nim wielce przestaję. Przebłogosławionego też oyca oycow y naywyższego biskupa Rzymu Starego papieża—przyznawam być Pana naszego Iezusa Chrystusa namiestnikiem. Tudzież też, iż czyściec duszny jest, nie przę. Dan we Florencyey, osmego dnia miesiąca czerwca, roku Pańskiego 1439».

Nalazł się jeden Marek, Epheski biskup, ktory będąc na synodzie upor trzymał, a na wywody y prawdę nic mowić nie umiał. Co na każdym prawie synodzie generalskim bywało, iż kila abo kilanaście biskupow heretyckich z większą się y lepszą częścią oycow świętych nie zgadzało, a tu jeden tylo sam śmiał się tak wielkiey gromadzie oycow świętych sprzeciwić. O co nic nie dbali święci oni oycowie, z uporu się jego śmiejąc. O nim napisał Gennadius Grecki, patryarcha Carogrodzki, ktory z nim na tym synodzie był we Florencyey, jeszcze człowiekiem || (99) świeckim, te słowa: «Wierzcie nam (do Grekow swych, lib. 1, de Spiritu S., cap. 1, mowi), iż wam dobrze radzim, y owszem nie wam, ale prawdzie, a nie tak hardo na nas się żałuycie, jakobyśmy z prostoty y niewiadomości synodu usłuchali. Bośmy tam święte ludzie widzieli, y wywodami ich zwyciężeni, za Łacinnikamiśmy poszli, y owszem nie za Łacinnikami,

[2] На полѣ: «Fol. 253».

ale za stałą y prawą opoką Piotra, y za wiarą zdrową theologow, y nauką onych Boskich mężow, ktorzy na tym synodzie przodkowali, przed ktoremi Epheski Marek, niewiedząc co się z nim dzieje, y zadawaniu ich odpowiedzi im dać nie umiejąc, uciekł (do swey gospody); y gdy go brał Ian (Turecremata), ktory z nim dysputował, wołał a mowił: «przywiedźcie tu Epheskiego, niech słyszym, co na to powie». Y przyzwał go synod (to jest oycowie oni), aby przyszedł, a on niemoc sobie zadał. Y na drugiey sessyey brat Ian mowił: «niech tu przyidzie Epheski, niech przyidzie; nie przystoi mu mowić (w kącie), a naszych odpowiedzi nie słuchać». Drugi raz go zaś synod już prawnie przyzwał abo pozwał, ale przyść nie chciał. Y tak gdy nie usłuchał, synod dekret uczynił. A on się sprzeciwiał nie jawnie, ale pokątnie. Y tak go za nieprzyjaciela ś. soboru osądzono. Lecz już umarł, a jako gęba ona, ktora na ś. synod warczała, y z jaką sromotą przy czasu skonania swego żywota skończyła, ci wiedzą, ktorzy się nauczyli prawdy mowić». Poty Gennadius.

Był na tym Florenckim synodzie znaczny barzo y uczony metropolita Kijowski y wszytkiey Rusi Isidorus, ktory z strony Ruskich krajow nie tylo na synodalską zgodę y wiarę zezwalał, ale jey miedzy swoją Rusią y w Moskwie mocno popierał, y w Grecyey innym prawowiernym wiele pomagał. W Sączu, gdy się wracał, w naszym kościele Łacińskim mszą ś. abo liturgią miał, y tam od Zbigniewa, biskupa Krakowskiego, z wielką czcią przyjęty jest, jako pisze nasz Miechowita. Y u krola Władysława Polskiego y Węgierskiego przywiley swojey Rusi otrzymał. Co się po synodzie w Grecyey działo—powie nam tenże Gennadius.

Teraz słowa drugiego Greczyna, co o tym synodzie Florenckim y o swoich Grekow uporze y złości napisał, położę. Laonicus Calcocondila pisze (de rebus Turcicis, lib. 1): «Rzymianie, powiada, y naywyzszy biskup ich, żadney pogody nie opuszczając, posyłali do Grekow, aby się zjachawszy na jedno mieysce y concylium abo sobor czyniąc, zgodę z strony wiary świętey miedzy sobą spoili. Lecz Grekowie przez wiele lat swary przeciw Rzymianom wszczynając, nie chcieli oycowskiego nabożeństwa swego zamieszać. Nakoniec Ian Paleologus, krol Grecki, nabrawszy w Carogrodzie biskupow y uczonych Grekow, zjachał się z biskupem Rzymskim Eugeniuszem Czwartym. Tedy Grekowie y Rzymianie z strony rzeczy, w wierze ś. służących, zgodzili się. Ale Grekowie, ktorzy byli doma zostali, nie chcieli tego chować, co się we Włoszech na synodzie stanowiło. Ztąd znać, powiada, iż Grekowie z strony wiary ś. ustawicznie niezgody siali y mnożyli». To ten Greczyn.

Położę y słowa cesarza Greckiego Iana Paleologa, ktore na tym synodzie mowił: «Ia, powiada, ten święty generalski synod nie mnieyszy być rozumiem nad inne, ktore się abo większą liczbą oycow, abo Grzegorzami, Cyryllami y innemi zacnemi doktorami zalecały y poważne były; rozumiem, iż też ten synod nie mniey jest pobożny y święty, y nie mnieyszą ma u mnie uczciwość, przeto iż na nim trudnieysze wątpienie rozbierane jest, y ludzie, przez ktore się to dzieje, wielkiey czci godni są, a zwłaszcza naywyższy biskup, y ktemu patryarcha nasz przenayświętszy. Gdy tedy ten zbor taki jest y tak wielki, ja, z łaski Bożey cesarz, na tym przestawać chcę: co on postanowi, y to, co osądzi, abo to, na czym większa część oycow przestanie, wedle zwyczaju mo-

ich przodkow y wedle możności świetego cesarstwa, bez żadney wymowki bronić tego obiecuję. Y dla tych przyczyn przerzeczonych, y dla tegoż, iż tak rozumiem: iż gdzie na wielkich y generalskich synodach o nauce Bożey stanowią, wedle pospolitego oycow zdania, kościoł Boży zbłądzić nigdy nie może. Bo być może, iż dwa abo trzy y więcey, rzecz jaką jednę uważając, zbłądzić mogą; lecz kościoł powszechny, o ktorym Pan rzekł: tyś jest opoka, a na tey opoce zbuduję kościoł moy, y bramy piekielne jego nie przemogą, — zbłądzić nigdy nie może. Bo inaczey słowa Zbawiciela naszego prożne by były, y wiara by nasza upadła. Co iż by była wielka szkoda, wierzyć raczey mamy, iż kościoł Boży omylić się nigdy nie może. A tak, jakom rzekł, musi cesarski majestat kościelnych wyrokow bronić». Poty są słowa cesarskie.

Co się działo z Greki y z Carogrodzkim państwem po synodzie Florenckim—powieść Gennadyusza, patryarchy Carogrodzkiego.

Rozdział IX.

||**(100)** Gdy się Grekowie z soboru Florenckiego do domu wrocili, Marek Epheski — lud prosty, y czernce, y humeny, y inne niewiadome a głupie prostaki poburzywszy, aby się onemu wszytkiemu, co spolnie z Ducha Ś. y za zgodą Chrystusowey miłości postanowiono było, sprzeciwili, — wielką przeszkodę do wykonania oney świętey jedności uczynił. Iednak cesarz stał mocnie, y inni biskupi pospolstwu się ustraszyć nie dali. Aż po śmierci cesarza Iana Paleologa, gdy brat jego rodzony, Constantinus Dragases nazwany, ostatni cesarz Carogrodzki, na państwo nastąpił, schismę onę y odszczepieństwo odnowił. Posłał był swoje posły do papieża Mikołaja Piątego, na słowach go y obietnicach swoich zawieszając, iż onę niezgodę y jedność kościelną na soborze generalnym odnowioną y uczynioną potwierdzić y do skutku przywieść miał. Lecz papież widział chytrości jego, y przez one posły (mowi Gennadius w księgach 5, w rozdziale 14) napisał list, pełny bojazni y strachu, w ktorym jawnie y z przeklinaniem prorokuje upadek y zgubę ostatnią nieszczęśliwych Grekow,—w tym liście, po innych rzeczach, gdy się dowiedział, jakie potwarzy y naśmiewiska Grekowie ustawicznie y niewstydliwie czynili, to dziwnie powiedział: «Wszytkie narody wyrok, ktory jest uczyniony, przyjęły. Grekowie nie przyjęli, y nie masz nadzieje, aby kiedy to przyjęli, co się o zgodzie y jedności postanowiło, odwłoki za odwłoką czyniąc, wymowki y odpowiedzi na rzecz każdą. Niech nie rozumieią Grekowie, aby Rzymski biskup tak był bezrozumny, y wszytek Zachodny kościoł aby nie rozumiał, jako na każdey odwłoce kłamają. Wiemy wszytko barzo dobrze, ale cierpim y znosim, patrząc na Iezusa wiecznego Kapłana y Pana, ktory ono niepłodne figowe drzewo do trzeciego roku zachować kazał, gdy gospodarz już był siekierę na wycięcie nagotował». O, wielka nędzo! Roku Pańskiego 1451 ten list napisał, a roku Pańskiego 1453 Carogrod jest wzięty! «Izali możecie mowić (mowi do swoich Greków), że to nieprawda? Nie możecie! Bo tak to jest jawno, iż rzecz sama mowi: trzy lata, prawi, czekać będziem, a zasię od schismy y odszczepieństwa nawrocicie, y do wyroku przystaniecie, wedle Zbawicielowego o drzewie figowym roskazania. A jeśli się nie

nawrocicie, wytną was, aby ziemia prożna y niepożyteczna nie była». Toć jest cud nad cudy wielki, iż (jako pisze w liście swoim Mikołay papa) Grecki narod on wielki y straszliwy, y mądry, sławny y mocny, ktory świat opanował, za pomstą Boską, od dzikich ludzi w niewolą poimany iest. Y niżey mowi tenże patryarcha (cap. 15): «Carogrod wzięty, płakać y wołać, y ryczeć tylo na to wspomniawszy, muszę: ołtarze pomazane, kościoł podeptany, krew rozlana, mniszki pogwałcone, panny pokażone, dzieci wyścinane, panowie wybici, mnisi, kapłanie, niewiasty, małżeństwa rozerwane, naczynia święte połamané, obrazy prześliczne podeptane, y ślinami oszpecone. O, ja nieszczęśliwy y nędzny! A kto może ten upadek wypowiedzieć! Wszytko Machomet pożarł! Nie tylo krolowa miast wszytkich, ale y do niey służące krainy co-dzień większe y gorsze rzeczy cierpią, o ktorych słyszym y na nie patrzym. Ale dla czegoż to wżdy? Mowicie: dla grzechow naszych! A ja mowię: nie więcey my, aniżli inne narody chrześciańskie Boga obrażamy; y owszem większe u nich grzechy, czemuż ich tak Pan Bog nie karze, jako nieszczęśliwy y mizerny narod nasz karze? Niestetyż mnie nędznemu! Muszę płakać y narzekać a pytać się o przyczynę, dla ktorey to cierpim. Ia inszey nie mogę naleść (bo narod nasz w cnocie nad insze narody pośledni nie jest, y owszem lepszy, ktory inne narody w cnocie y w obyczajach przechodzi). Insza tedy nie jest przyczyna upadku naszego, jedno schisma y odszczepieństwo, iż się oddalili od posłuszeństwa y poddaństwa Rzymskiego kościoła. Tę samę nayduję być przyczynę zguby naszey. Bo skorośmy się oddzielili od niego, wzięliśmy przeklęctwo, y to cierpim, co cierpim. A jednak nie żałujem, ale gorszemi zostajem, y złorzeczym temuż kościołowi». Poty Gennadius.

Vpominanie tegoż Gennadyusza do swoich Grekow, y zatym do narodow Ruskich y innych.

Rozdział X.

«Bracia moi w Chrystusie! opuśćmy tę rospacz, przystąpmy do chrześciańskiey jedności [1], poznaymy grzech nasz, abyśmy nie byli gorsi niżli Żydowie; dla fałszywego y złośliwego oszukania, nie zatulaymy uszu, żebyśmy słyszeć nie mieli y nie rozumieli. Słuchaymy Chrystusa, na apostoły wołającego: kto was słucha, mnie słucha; kto wami gardzi, mną gardzi. A kto mną gardzi, gardzi tym, kto mię posłał. Prawdziwie się mowić godzi: kto papieża słucha, Pana Chrystusa słucha; a kto papieża nie słucha, Pana nie słucha; a kto Pana nie słucha, poimańcow y mieczem zwojowanych słucha». Y niżey w rozdziale 17: «Co mowi Cyrillus, gdy na soborze trzecim czytać kazał list Celestyna papieża: oycowie święci z odkrytemi głowami y ze czcią słuchali ||(101) y pochwalili, a na czwartym tak rzekli: aby przebłogosławiony biskup Rzymski, ktorego kapłaństwo nad inne wszytkie starzy oycowie mieć chcieli, miał moc y wolność o wierze y o kapłaniech wyroki y rozsądki czynić. Gdy tedy o wierze y o kapłaniech ma moc rozsądki czynić,—słusznie jest głową y mistrzem wszytkich Chrystusowych kościołow; y my się onemu kłaniamy, y onego czcie-

[1] На полѣ: «lib. 5, cap. 15».

my y posłuszeństwo oddajemy y oddawać będziemy, pokiśmy żywi, pomniąc na ono, co mowi apostoł: posłuszni bądźcie przełożonych waszych, y polegaycie im: bo oni nie spią, aby za dusze wasze liczbę oddali. Y nigdy tey stolice Rzymskiey we mszy ś. y w modlitwach nie zapomniem, wedle podania świętych naszych, abyśmy za błędy nie idąc, od stateczności prawowierney wiary nie odpadli. Zapewne to mając, iż ten, ktory papieżowi poddany nie jest, nigdy zbawion być nie może. Y ten, ktory go nie wspomina (we mszy), nie jest kapłanem, ani godzien mieć kapłańskiey mocy».

Y niżey mowi tenże w rozdziale 17: «Upamiętaycie się, bracia, a daley się nie sprzeciwiaycie prawdzie, ani z pasterzmi dusz waszych woyny podnoście. Bo trudno y głupiego rzecz jest—gołą nogą na ostre żelazo nalegać! Bo ten kościoł głowy wasze potrze, jako kamień jayca. Głowy się wasze pogruchocą od tego kościoła, bo kościoł jest kamieniem. Y Chrystus rzekł do Piotra: tyś jest kamień, a na tym kamieniu zbudyję kościoł moy».

A wyższey w rozdziale 12 mowi: «ci, co wierzą y wyznawają, iż jeden jest kościoł ś. katholicki apostolski, muszą wżdy wiedzieć, ktory to jest?. Bo musi być abo Wschodny, abo Zachodny». Co tak jest, jakoby rzekł: abo Łaciński, abo Grecki. Bo innych nie naleść, okrom tych; y inne są, krom tych, zabobońskie fałszywe synagogi y kacerstwa pełne. «Wyliczayże pilnie a patrz: ieśli mniemasz, iż Grecki kościoł jest ten, o ktorym mowisz w symbolum abo w kredzie, toć wniwecz Piotrowe wyznanie obrocisz, przeciw ktoremu bramy piekielne nie przemogą, mowi Chrystus. Bo wszytek Grecki kościoł y owszem wszytek Wschodny, od Machometa pożarty jest. Zaż nie widzim, iż wszyscy patryarchowie y biskupi y kapłani w moc przyszli Machometowę, y od niego na kapłaństwo dozwolenia proszą, y do nog jego przypadają, y zań się poniewolnie modlą. Na ktorymże mieyscu położysz, iż bramy piekielne, to jest usta heretyckie, przeciw kościołowi Chrystusowemu nie przemogą? Izali na tym mieyscu, gdzie nie tylo usta heretyckie panują, ale też y niezbożni y obcy państwo trzymają».

Y niżey: «Tam jest kościoł, z ktorego naywyższy biskup kaznodzieje na wszytek świat posyła na opowiadanie słowa Bożego, jako z reguły ś. Franciszka y świętego Dominika, y z innych do wszytkich narodow z ewangelią wychodzą. Tam wyznawać kościoł mamy, gdzie nie masz herezyey, ani złości, ani niedowiarstwa; ale wiara mocna y niedobyta». Y niżey w rozdziale 19, przywodząc Metaphrasta, jako Chryzostom widział Piotra ś. z kluczami, tak napisał: «Wierzcie, iż bez posłuszeństwa ku Piotrowi zbawieni być nie możecie. A to słusznie, bo on iest wrotami zbawienia: kto przezeń do wiadomości wiary nie wchodzi a nie zna go za namiestnika Chrystusowego, nigdy zbawienia dostąpić nie może. Bo jako rzekł Chrystus: jam jest wrotami: kto nie wchodzi wrotami, ale inędy włazi, złodziey jest y rozboynik. Tak y Piotr jego namiestnik mowi: kto przez mię w Syna nie wierzy, iż jest niewidomego Boga y Oyca w ciele urodzony, ktory umarł y zmartwychwstał, y inne wiary tajemnice,—ten jest heretyk y zbawion być nigdy nie może. Tak trzymając, jako tego świętych doktorow pisma są pełne, kościołowi się poddawaymy, y w nim trwaymy, y w posłuszeństwie jego trwać na wieki pragniem, abyśmy łaskawego Boga na dzień straszliwey

zapłaty mieć mogli. Stań się, stań się»! Poty Gennadius.

Upominanie chrześciańskie do Ruskich narodow.

Rozdział XI.

Niechże cię wzruszy dostąpienie zbawienia twego, Ruski nabożny narodzie, ktorego bez jedności świętey katholickiego kościoła mieć nie możesz. Bo jeśli jeden kościoł jest, jako w kredzie wyznawacie, a u Grekow, już od Turka za ich odstępstwo, jako ten Gennadius mowi, zwojowanych, ten kościoł, ktory bramy piekielne przemogły, być nie może: muśić ten kościoł gdzie indziey przebywać,—tam, gdzie Piotra świętego jest następnik, — tam, gdzie fundament jest y opoka kościelna, ktorego bramy piekielne nie przemogły, ani przemogą, — ktorego się nie trzymać, a od niego się wyłączać—zguba jest wieczna, y cząstka z przeklętymi.

Nie uciekaycie od zgody y jedności: bo to jest nie tylo nie chrześciańskie, ale ani pogańskie, ani rozumne serce. Nie masz tak głupich na świecie, ani tak dzi|(102)kich ludzi, ktorzy by nie wiedzieli, iż dobre ich y zatrzymanie wszytkiego szczęścia ich na zgodzie y jedności umysłow zawisło. Kto od zgody ucieka, jako uczniem Chrystusowym byc może? Ktory nam miłość y pokoy swoy testamentem swoim zostawił, y na to umarł, wielki Bog y miłośnik ludzki, aby syny rosproszone, jako mowi Ian ś., zgromadził do jedności. Y dla tego kościoł jego zowie się w pismie ciałem, w ktorym członki dziwną miłością spojone są; y domem jednym, y owczarnią jedną, y woyskiem jednym, y korabiem jednym, gdzie zgoda wszytko trzyma, a niezgoda wszytko rosprasza y gubi.

Patrzcie, jako Pan Bog Greki y krolestwa ich o to pokarał, iż tę zgodą Chrystusa Pana naszego roskazaną targali. O, jako się ich Chrystus zaprzał mowiąc: nie moi to uczniowie, ktorzy miłości spolney nie mają. Odstępuję ich! Bierz, Turku! Zabijay, poganinie, y rospraszay! Bo oni rospraszali, a moją się jednością brzydzili! O inne grzechy karał je Pan Bog, jako y nas karze: głodem, morem y innemi plagami; ale o ten—spustoszeniem y mieczem, y wycięciem korzenia u tego niepłodnego drzewa, na ktorym owocu miłości y zgody przez tyle lat nie naydował. Dobrze rzekł Gennadius: iż Grekowie inne cnoty y pobożności mieli; tey samey zgody y jedności kościelney, y miłości chrześciańskiey nie mając, poginęli, y za to samo skarani, w mocy pogańskiey stękają.

Patrzcie na przeklęctwo Carogrodzkiey patryarchiey, od ktorego samego moglibyście uciekać, y nim się zastraszyć, jako od Chore, Datana y Abirona, gdy je ziemia pożerała. Żadnego patryarchy nie ma, ktory by się na jey stolicę wyżebranemi y wyfałszowanemi drugdy pieniądzmi nie wkupił: jeden drugiego na niey, za podaniem Turkom większych pieniędzy, spycha; drugdy trzech, drugdy czterech żywych ma patryarchow, a żadnego nie ma prawdziwego, jedno wszytko świętokupce, ktorzy, wedle praw Bożych y kościelnych, y pieniądze y dostojeństwa kościelne tracą, tym samym skoro w ten grzech wpadną. Nauka Boża u nich zginęła; złość się wielka y niezbożność miedzy ich duchowne y czernce rozkrewiła, iż się ich wiele turczy y bisurmani. Niezgoda y waśń miedzy nimi taka, iż dla ich rosterkow kościoł patryarchalny, do ktorego po wzięciu Carogrodu z kościoła Zophiey Ś. wygnani byli, w mieście Ca-

rogrodzkim Turcy im odjęli, y inny na przedmieściu w kącie podły podali. Pociechy żadney swoim posłusznym chrześcianom nie podają: ani w nauce, bo jey nie mają; ani w doyrzeniu rządu, bo go sami mieć nie mogą; ani w obronie przeciw heretykom, ani w miłości ku zbawieniu ludzkiemu. Bo miłość ich w odszczepieństwie zgasła.

Co tu macie za pociechę y pomoc z nich, gdy kogo od siebie posyłają? Więcey zamieszania przynoszą y złych przykładow. Przedają dostojeństwa; pieniądze zbierają, jako głodni; rozgrzeszają, przedając dary Boże; dwu żon żywych pozwalają, a drudzy zdradzają fałszywemi pieczęciami. Drudzy y wszytko chrześciaństwo, jako szpiegowie y zdraycy nasi, przedają nas. Y z Ieremiey, ktory tu był, wzięliście pociechę: nabrawszy pieniędzy, poszedł. A gdy co chciał kto sobie pod drugim zjednać y drugiego z władyctwa zepchnąć, — dał złoto, a on napisał: «powiedziano nam, y uwierzyliśmy, żeś taki a taki,—przetoż cię składamy». O, nielada sprawiedliwość y sprawa sądowna! A gdy się wrocił miedzy Turki, napisał do jednego z episkopow Ruskich: «nie dałeś mi nic za poświęcenie, gdym cię ręką swoją poświęcał: jeśli mi 12 tysięcy złotych nie poślesz, dostojeństwo stracisz». O, iaki to sprawca trzody Bożey, y przełożonych nad nią! Do czegoż tesknicie za nimi, a co za pożytek duchowny z nich macie?

Mowicie: «nie chcemy przodkow naszych nabożeństwa odstępować, ani wiary nowey stawić». A kto wam każe abo radzi? Izali was do nowey wiary y nowey ewangeliey wiedziem? Izali co w kościołach waszych odmienić radzim? Nie radzim, y owszem wiarę starych oycow waszych y naszych zmocnić, y od heretyctwa y błędow nowych Grekow obronić chcemy! Izali to nowina jednać się Grekom z świętą stolicą Rzymską? Nie nowina: wypowiedzieliśmy jako się przez pułtora tysiąca lat z nimi działo! Starzy śś. Grekowie w tey jedności mieszkali y o niey pisali, jako się wyżey powiedziało. Dawneż to czasy — pułtora sta lat, jako się ta jedność wznowiła y tu w Rusi po Isydorze długo trwała.

Rzeczecie: «nie może trwać to zjednoczenie, jako y inne nie trwały». A kto wie darow Bożych hoynosć y szafowanie? Dali Bog, ta będzie trwała. Bo już Grekowie y patryarchowie Carogrodzcy, czego się, Boże, pożal, poniżeni barzo od Pana Boga, zapalać was y burzyć do odszczepieństwa już nie mogą. W jednym krolestwie, pod jednym panem z katholiki będąc, łacno się w zgodzie świętey dochowacie. W one czasy, gdy Greccy cesarze y Carogrodzcy patryarchowie państwo mieli, moc mieli, ||**(103)** dostatki mieli, łacna im była pycha, y podniesienie, y nieposłuszeństwo. Teraz niebożęta obcięte mają skrzydła; y barzo wierzę, że za tym poniżeniem świeckim, do pokory duchowney przychodzą y do upamiętania. Y radziby się zjednoczyli z kościołem ś., by mogli a niewolstwo im Tureckie dopuściło. A wy gdy możecie z łaski Bożey, y takie do tego pomocy macie, czemu łaską Boską y zbawieniem swoim gardzicie?

Znaycie wżdy szczęście swoje y nawiedzenie światłości Bożey, ktorą was oświeca y do łaski swojey wzywa. Nic nie utracicie, wszytko wam cale zostaje, w nauce prawowierney. y w ceremoniach, y obrządkach, y zwyczajach kościoła waszego Greckiego. To wam przybywa, iżeście zbawienia, w jedności kościoła Bożego, y w posłuszeństwie Piotra ś., ktoremu was Chrystus poru-

czył, pewni, byleście pobożnie żyli. Bo krom miłości spolney chrześciańskiey, żadne wam, jako apostoł mowi, dobre uczynki, ani posty, ani jałmużny, ani wszytkie cnoty naywiększe nie pomogą: na potępienie z nimi, krom miłości Chrystusowey, poydziecie. Przybywa wam utwierdzenie y wrocenie nauki y wiadomości rzeczy Boskich, ktora jako y u Grekow, tak y u was zginęła. Z tey jedności y ten macie pożytek, iż kapłaństwo wasze lepiey będzie przy katholikach uczczone.

Ale się o to panowie wasi świeccy gniewają, y dla tego drudzy tey się jedności sprzeciwiają, aby popi ich, ktorzy teraz są jako poddani ich y kmiecie, nie byli jako plebani Rzymscy. Nie mają o co się gniewać. Pokiście byli kościołowi Bożemu y starszym swoim naywyższym Piotra świętego nastepnikom nieposłuszni; potyście to karanie na sobie odnosili, iż was świeccy rządzili, gdyście się wy starszym własnym rządzić nie dali. Lecz teraz Pan Bog zniesie z was to przeklęctwo, y naydziecie u nich taką łaskę y miłość, jaką my katolicy u dobrych swoich dzieci mamy. Bo Pan Bog za pokorą waszą odmieni serca ich, y czcić was będą, jako sługi y kapłany Boże. Choć teraz tak się obruszają, ale gdy wy dobremi y posłusznemi synmi kościoła Bożego, a urzędy swoje świątobliwie odprawować w nauce y trzeźwości będziecie, y serce swoje wam dadzą, a jako mowi apostol (Galat. 4): przyimą was jako anioły Boże, y by było podobno, oczy swoje wyłupiwszy dali by je wam. Bądźmy jedno nabożni, a święci kapłani, niepokalani, y bez przygany, skruszy Pan Bog serca świeckich naszych, iż za nas y umrzeć będą chcieli. Coż za krzywdę mają, u nas w kościele Rzymskim świeccy od duchownych? Więcey duchowni od nich. A gdyśmy dobrzy y przykładni, wszytko u nich mamy co chcemy, y miłują nas jako posłańce Boże, y pomocniki zbawienia swego; y dają nam hoynie wszytkie potrzeby, jako dobre dzieci oycom swoim duchownym.

A nam, katholikom, co z waszego tego zjednoczenia z nami przybywa? Nic a nic! Okrom duchowney pociechy y wesela anielskiego, ktorym się z nimi z owiec nalezionych radujemy. Coż my z was korzyścić, co za pożytki świeckie z was mieć chcemy? Żadnych! Nic nam nie przystępuje, jedno wesele z większey chwały Bożey, iż się chrześcianie zgadzają; iż się bracia, jednego Oyca niebieskiego dzieci, miłują; iż postrach będzie heretykom y Turkom, ktorzy się o rozerwanie chrześciańskie starają. Znacie uprzeymą y żadnego pożytku nieszukającą naszę ku sobie miłość, gdy się o same dobre wasze zbawienne staramy, a nic swego świeckiego nie szukamy, ani po was się spodziewamy. Dziękuycie pobożnemu y wielkich cnot y miłości ku Bogu, krolowi swemu, y biskupom świętym, y innym, iż wam do tych wiecznych dobr tak uprzeymie pomagają, a niechcieycie być niewdzięcznikami grubemi, ktorzy dobrodziejow swoich nie znają, abo brać od nich tak drogich y zbawiennych skarbow nie chcą.

Przestroga na potwarzy przeciwnikow synodu Brzeskiego.

Rozdział XII.

Przestrzeżcie się, proszę, na uprzeymość, y postrachy, y potwarzy przeciwnikow synodu Brzeskiego.

Mowią, iż «synod swoy w Brześciu mieli y odprawili». To sprosne wymysły y niewstyd. Nie synod, na ktorym

biskupi zasiadają, ale seymik swoy, od krola j. m. zakazany, z marszałkiem heretykiem mieli. Nie w kościele, jako synody bywają, ale w domu, w ktorym za starost heretyckich bluźnierstwa przeciw Bogu mieszkały y teraz mieszkają. Nie z osobami, do synodu należącemi, ale z heretyki y z wywołańcy, y z postronnemi z innych krolestw zbiegami, y z wyklętymi społki mieli. Ktoż im ten synod złożył? Nikifor, czyli Balaban, czyli Kopystyński? Nie. Złożył synod metropolit, za krola j. m. dozwoleniem. Do niegoż się skupić, y jego za głowę mieć na synodzie mieli, ktorzy do synodu należeli, jako to dobrzy y święci episkopi uczynili. Ale || **(104)** byli na nim dwa władykowie? Byli: nie na synodzie, ale na seymiku heretyckim. Byli: ale się starszego swego y synodu od niego złożonego zaprzeli, y własnego podpisu rąk swoich odstąpili. Ci dwa synodu uczynić nie mogli. Bo tego żadne prawo, ani Boże, ani kościelne, ani żaden rozum nie dopuszcza, aby ten synod poczynał y sprawował, ktory go nie składał; aby dwa niżsi więcey ważyli, niżli metropolit z pięcią władykow swoich; aby synowie na oyca prawo stawili, a poddani zwierzchnego swego przełożonego sądzić mieli.

«Ale było tam popow wiele y czerncow». By ich było dwa tysiące, do synodow jedney odrobiny prawa nie mają. Samych to biskupow trybunał, y nikt tam głosu nie ma, jedno ci kościelni senatorowie y sprawcy ludu Bożego. Co wszytkie kanony y prawa kościelne ukazują.

«Ale tam był od patryarchy Nikifor». Był: ale nie od patryarchy, jedno od Koronnych nieprzyjacioł, ktory Rozwana do Wołoch prowadził, y tam poimany z więzienia Chocimskiego uciekł, y od krola j. m. zaręczony jest. A tak synodem się ta schadzka w kamienicy Brzeskiey zwać, ani żadnych aktow synodalskich odprawować nie mogła.

«Dano tam (prawi) klątwę na metropolita y na inne wladyki, na tym kamienicznym z heretykow zebranym zborzyszczu». Podobno dano: ale tak ważyła, jako gdyby kmieć starostę swego, wojewoda biskupa swego wyklinał, abo gdyby biskup patryarchę, abo patryarcha papieża do siebie pozywał y wyklinał. O, nierządzie! Bluznienie tam było, nie klątwa! Bo tym mieczem nie świeccy, nie poddani duchowni, ale naywyższa moc kościelna władnie. O tym głupstwie szkoda więcey mowić! Barziey się dziwuję, iż się tak bezrozumny kto naydujе, ktory tey klątwie moc y ważność daje.

«Ale Nikifor miał poruczenie od patryarchy, aby je wyklął». Nie miał, ani tego pokazał, ani żadnego prawnego postępku czynić nie śmiał! Bo by pod tytułem patryarchy ta klątwa była. Ale żadney głowy y urzędnika nie ma. Aby dobrze patryarcha władyki wyklął, tedy już starszy nad patryarchą papież rozgrzeszył. Patryarsze gdy papież y Piotra ś. stolica moc odeymie, już żadney duchowney władzy nie ma.

«Potępili władyki, y władyctwa im wziąć y zrzucić ich z dostojeństwa ich kazali». Kazali: ale jaki sędzia, takie też roskazanie. Swieccy duchowną, poddani krolewską moc sobie przypisują.

O, niestatku! Bez sądu jako kto tracić ma swoję dostoyność? Izali tam właśni sędziowie ich byli? Byli heretycy, ktorzy nie tylo władykom, ale y wszytkim naszym biskupom radziby biskupstwa wydarli. Ieremias gdy tu był, choć mniemany sędzia, władykow bez dozwolenia k. j. m., jako patrona y podawcę wszytkich władyctw, żadnego z mieysca ruszyć nie śmiał. A ci ludzie świeccy,

uporni, niemający mocy żadney, ani mniemaney, ani malowaney, śmieją się w tak wielcie urzędy papieskie y krolewskie wdawać!? O, śmiałości y wszeteczności bezbożna!

«Ale się spisują, y wielka ich gromada, y wiele prostych ludzi do siebie namawiają y buntują». Nie boycie sie! Marka to Epheskiego heretyckie sztuki! Gdy jawną prawdą, y dysputacyą na synodziech z uczonemi kapłany Bożemi, y proroki od Boga posłanemi, y wywodami z pisma ś. y doktorow nie wygrawają,—w kącie przed pospolstwem swoje rzeczy zaocznie stawią y mocnią, do rozruchu y tumultu niewiadome prostaki, y do sedycyi na urzędy, od Boga postanowione, lud niewinny przywodząc. Łacno to popom, y burmistrzom Ruskim, y rzemieśnikom, y niewiastom, y innemu motłochowi udawać: «władykowie zaklęci, do Łaciny przystali, strzeżcie się ich, ani im oddaycie posłuszeństwa». Bo ci wszyscy barzo dobrze rozumieją, y na tym się znają, co klątwa, kto ją władnie, kto ją daje, y dla ktorych przyczyn być może? Nie wiedzą ci, jako rożna jest moc metropolita od władykow, y władykow od popow; nie wiedzą, co synod, co nie synod, kto prawnie y prawdziwie wyklęty, a kto nie wyklęty, kto heretyk, a kto prawowierny? Tego ci prostacy nie wiedzą.

Tak czynili heretycy, y on Dioscorus, ktory na Epheskie concilium tysiąc mnichow przywiodł, ktoremi concilium y oyce święty rozgromił, y składał z urzędu kogo chciał; y Flawiana, Carogrodzkiego patryarchę, z nimi zabił, y inne biskupy pomordował, y broił by był daley, by mu byli potym papieżowie odporu nie dali. Tak czynią buntownicy, co prawdy nie mają.

A heretyki barzo łacniey na katholiki spisować. Bo ci tak chrześciańskiey zgodzie radzi, jako Turcy, gdy się na nie chrześcianie zmawiają. Iako sami zgody miedzy sobą nigdy nie mają, tak jey kościołowi Bożemu nie życzą, ani rzeczypospolitey podać mogą. Rosproszy Pan Bog, jako psalm mowi, rady panow y ludzi niezbożnych. Nie boycie się, ucichną wiatry, bunty y podpisy ich, gdy || **(105)** prawda głowę podniesie, a Pan prawdy roskaże. Co nie z Boga, nie potrwa, nie boycie się. Prześladować nas mogą, ale do fałszu y błędow swoich nie przywiodą. Sami rychło poginą ci, co z Bogiem y prawdą jego walczą.

«Prawom się (powiadają) naszym Ruskim krzywda dzieje, y wolnościom się uwłoczy, iż władykowie do pokoju y jedności kościelney przystają». Mają li takie prawa, aby nigdy dobremi nie byli, aby do jedności kościelney nie przystępowali, y o zbawienie swoje nie dbali?! Mają li na to prawo, aby niezgody miedzy bracią siali, a nigdy do chrześciańskiey miłości y jedności wiary nie przychodzili?! Mam za to, iż nie mają, bo by to piekielne były djabelskie przywileje; bo sam czart poprawić się nigdy y dobrym być nie może. Gdy Rusi prawa nadano, aby w swym nabożeństwie przeszkody nie mieli; nie zakazano im, aby się z kościołem ś. y chrześciaństwem nie zgadzali, a katholiki z schismatykow nie zostawali. Izali gdy zostają y do Rzymskiego się kościoła obracają, prawa gwałcą? Owi prawa gwałcą, ktorzy do heretykow idą, bo im tego prawo pod srogim karaniem zakazuje.

Puszczają y podmiatają kartelusze o cudach w Brześciu: «iż się przy mszy wino w wodę odmieniło, gdy jeden tam iezuita w cerkwi ś. Mikołaja służył». Potwarzy się tey nie wstydzą. Żaden tam jeszcze iezuita, ani kapłan Rzymski mszey nie miał; a jeśli sie Grekowi,

ktory w ten czas służył to trafiło, iż w kielich miasto wina z omyłki wody nalał,—cuda żadnego nie masz; trafia się to y u pilnych y nabożnych. To cud, iż ludzie rozumni y chrześciańscy tak sprosne kłamstwo mowią, abo wierzyć śmieją.

O, miłośnicy Boży! ktorzy sobie zbawienia wiecznego życzycie, zmiłuycie się sami nad sobą! Słuchaycie Boga, słuchaycie prorokow jego, y pasterzow swoich, jako pismo mowi, y naywyższego nad trzodą Piotra; za ich rozumem idźcie, a wilki y zwadźcie a rosterki sieiące znając, pokoy y prawdę miłuycie. A Bog pokoju y miłości chrześciańskiey z wami będzie. Amen.

Печатано съ изданія 1738 года, по экземпляру, принадлежащему Ив. Игн. Малышевскому.

АПОКРИСИСЪ

Сочиненіе

ХРИСТОФОРА ФИЛАЛЕТА

въ двухъ текстахъ

ПОЛЬСКОМЪ [1] И ЗАПАДНО-РУССКОМЪ

1597—1599 года.

|| (1 нен.) ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

ABO ODPOWIEDŹ NA XIĄŻKI O SYNODZIE BRZESKIM, IMIENIEM LUDZI STAROŻYTNEY RELIGIEY GRECKIEY, PRZEZ CHRISTOPHORA PHILALETHA W PORYWCZĄ DANA.

Xiążka do mijaiących mowi:

Co o świeżych nowinach radzi się pytacie,
Nowinę ze mnie maiąc, czemu mię mijacie?
Nowina Greckiey wiary ludziom—na zadania
Rzymianom odpowiedać: poki zachowania,
Y obrzędy, y wiarę niewzruszoną mieli, [czeli.
Poty na szkrypt wszelki, choć vraźny, mil-
Teraz, że ich tykaią we wszytko winuiąc,
A y pismem, y mocą na starą szturmuiąc

|| (1) [2] АПОКРИСИСЪ

АЛБО ОТПОВѢДЬ [3] НА КНИЖКЫ О СЪБОРѢ БЕРЕСТЕЙСКОМЪ, ИМЕНЕМЪ ЛЮДЕЙ СТАРОЖИТНОЙ РЕЛѢИ [4] ГРЕЧЕСКОЙ, ЧЕРЕЗЪ ХРИСТОФОРА [5] ФИЛЯЛЕТА [6] ВРИХЛѢ ДАНА.

|| (об. 1) Книжка до минаючихъ мовитъ:

Почто новыхъ вещей вѣдѣти желаете,
нову вещъ мене имѣя, презираете? [жаще,
Отвѣтъ къ Римляномъ православныхъ содер-
иже егда прежде вѣру цѣлу имяще
И неуничиженны отецъ предания,
всѣ бяху тогда желающе молчанія.
Нынѣ егда повинныхъ въ всѣхъ сътворяютъ,
писаніемъ [7] же и властію попираютъ

[1] Польскій текстъ печатается съ крайне-рѣдкаго старопечатнаго экземпляра, принадлежащаго М. О. Кояловичу. [2] Въ старопечатномъ экземплярѣ пагинація внизу, въ правомъ углу, по тетратямъ, каждая въ четыре четвертки; всѣхъ тетратей 56; въ послѣдней только двѣ четвертки. [3] На полѣ пояснено: «[от]вѣтъ». [4] На полѣ: «набоженства». [5] На полѣ *фора* пояснено: «носца». [6] На полѣ: «истиннолюбца». [7] На полѣ: «своими писмы».

Wiarę, radzi nie radzi ot się ozywaią
Przez mię, a na potwarzy krotki respons daią.
Kupuy, bracie, czytay, sądz, a są li winnymi
Powiedz, do kaianiá się naydziesz ie chętnymi.
Uznaszli, sprawę daią że słuszna o sobie,
Przychylności, pomocy są pewni po tobie [8].

Вѣру, и нехотя по нужди глаголати,
мною на клеветы въкратцѣ отвѣщати.
Купи, читай, разсуждай, брате и тщателю,
повинни ли повѣждъ, се къ благодателю
Превышнему съ покаанїемъ възвратятся,
узриши ли яко неповинни явятся.
Желателнаго приклоненiа по тебѣ,
и любовныя же помощи чаютъ себѣ.
Аминь.

||(2 нен.) Iaśniewielmożnemu panu, iego mości panu Ianowi Zamoyskiemu z Zamościa, kanclerzowi y hetmanowi wielkiemu Koronnemu, Belskiemu, Derptskiemu, Malborskiemu, Knyżińskiemu, etc. etc. staroście, panu swemu mściwemu, Christoph Philaleth, author, służby swe vniżone w miłościwą łaskę zaleca.

Pism choć potrzebnych, iaśniewielmożny a miłościwy panie, gorącym ogniem ludzkiey przeciwności siła być pożartych, abo na kształt wosku rostopionych, z doświadczenia wiedząc, myslilem o tym, iakobym ten swoy szkrypt na swiatło puszczaiąc, od takiego ognia obwarować był miał. Myślącemu siła roznych srzodkow, do tego służyć się zdadzących, na pamięć przychodziło; iednak żaden nie był taki, ktorymbych dostatecznie pismo swe, wedle zdania swego, vbespieczyć się był spodziewał. Tak iakieś, ze wszech miar przeciwne, nam Greckiey religiey ludziom, za niechętnym podobno wyższych planet na nas pozorem, czasy nastąpiły, że y ludzie ku nam chęci a przychilności, bez dania przez nas przyczyny, abo się od nas odwrociły, abo tak, że ich ia||(об. 2 нен.)-koś baczyć nie możem, vtaiły. O mężu mądrym rzeczono, że gwiazdom panuie.

||(2) Ясневелможному пану, его милости пану Янови Замойскому зъ-Замостя, канцлерови и гетманови великому Коронному, Бельзскому, Дерптскому, Мальборскому, Кнышинскому и прочая старостѣ, пану своему милостивому, Христофоръ Филялетъ, авторъ [9], службы свое унижоные въ милостивую ласку залецаетъ.

Писмъ хотя потребныхъ, ясневелможный а милостивый пане, горящымъ огнемъ людской противности много быти пожертыхъ [10], албо на кшталтъ воску ростопленыхъ, зъ досвѣтченя вѣдаючи, мыслилемъ о томъ, якобымъ тое свое писмо на свѣтло пусчаючи, отъ такого огня обваровати былъ мѣлъ. Мыслящему много розныхъ сродковъ [11], до того служити мнящыхся, на память приходило; однакъ жаденъ не былъ такiй, которымъ быхъ достатечне писмо свое, ведле зданя своего, обезпечитися былъ сподѣвалъ. Такъ якiесь, зо всѣхъ мѣръ противные, намъ Греческой релѣи [12] людемъ, за неласкавымъ подобно вышшыхъ планетъ на насъ зрѣнiемъ, часы наступили, же и людскiе до насъ ласки и прихилности, безъ данья нами причины, албо ся отъ насъ отвернули, албо такъ, же ихъ якось бачити ||(об. 2) не можемъ, утаи-

[8] Оборотъ 1-го нен. листа оставленъ пустымъ. [9] На полѣ: «творца». [10] На полѣ: «поглощеныхъ». [11] На полѣ: «способовъ». [12] На полѣ: «набоженства».

W. m. memu mściwemu panu, że nieladaiaką mądrość wszyscy, doświadczywszy iey z roznych miar, przyznawaią. Przetoż y ia nie mogę inaczey rozumieć, iedno że w. m., moy m. pan, tych gornych obrotow obrotowi, przykładem drugich, nie podległasz; ale raz iednę o rzeczach sentencyą vważnie przyiąwszy, przy niey tak stoisz, że łapanie faworow, abo iakiego wyższego szczęścia (bo go iuż y tak dosyć), od niey w. m. nie odrazi.

Rzekłeś w. m. raz, że «szkoda z chrześcijańmi nieswornymi w ligę wstępować». Byli ci, co to wydawaniem Thurkowi chrześcijaństwa nazywali. A w. m. co? Wolałes tę przymowkę odnosić, aniż oyczyznę, w niewywikłanych sidłach vmotaną, widzieć.

Raz z ust w. m. ta wyszła sentencya, że w wierze nikomu nie trzeba gwałtu czynić. Byli ci, co za tym w. m. oziębłym katholikiem zwali. A w. m. co? Wolałes raczey niegorącym zostać, niżbyś na goraiącą wnętrzney walki płomieniem oyczyznę miał patrzyć.

Zganiłes to w. m. raz, że my, Greckiey religiey ludzie, w nabożeństwie naszym przenagabywani bywamy. Byli y są ci, ktorzy to zawadzaniem w rozprze-||**(3 нен.)**strzeniu Rzymskiego kościoła zwali.

Azaż się w. m. tym od raz wyrzeczonego zdania swego dasz vwieść? Azaż łapaniem sobie chęci ich m. teraz nad zwyczay gorących prałatow Rzymskich, abo waśni (iako rzeczy wielkim a siła moc chcącym w rzeczy pospolitey ludziom szkodliwey) strzeżenie się, miało

ли. О мужу мудромъ речено, же звѣздамъ пануетъ. В. м. моему милостивому пану, же неледаякую мудрость всѣ, досвѣдчивши ей зъ розныхъ мѣръ, признаваютъ. Претожъ и я не могу иначей розумѣти, одно же в. м., мой милостивый панъ, тыхъ горнихъ обротовъ обротови, прикладомъ другыхъ, не подлегаешъ; але разъ одну о речахъ сентенцію [1] уважне принявши, при ней такъ стоишъ, же лапанье фаворовъ [2], албо якого вышшого счастя (бо его вже и такъ досыть), отъ нее в. м. не отразитъ.

Рекъ в. м. разъ, же «шкода съ христіаны незгодными въ згоду вступовати». Были тыи, што тое выдаваньемъ Туркови христіанства называли. А в. м. што? Волялъ тую примовку односити, анижли отчизну, въ невывикляныхъ сидлахъ умотаную, видѣти.

Разъ зъ устъ в. м. тая вышла сентенціа, же въ вѣрѣ никому не треба кгвалту чинити. Были тые, што затымъ озяблымъ каѳоликомъ звали. А в. м. што? Волялесь лѣпѣй негорячимъ зостати, нижбысь на горящую внутрьной валкы [3] пломенемъ отчизну мѣлъ глядѣти.

Зганилъ то в. м. разъ, же мы, Грецкого набоженства люди, въ набоженствѣ нашимъ преслѣдовани бываемъ. Были и суть тые, которые то препоною розширенья Римского костела звали.

||**(3)** Азали в. м. тымъ отъ разъ выреченого зданья своего даси увести? Аза лапанемъ собѣ ласкъ ихъ милости теперъ надъ звычай теплѣйшихъ прелатовъ Римскыхъ, албо васни [4], яко речи шкодливой великимъ а сила мочи хотячимъ въ речи посполитой лю-

[1] На полѣ: «зданье». [2] На полѣ: «прихилностій». [3] На полѣ: «войны». [4] На полѣ: «гнѣву».

by, iako niektorzy vdaią, rozumienie w. m. odmienić, abo przynamniey do pokrywania iego przyczyną być? Nie tuszę! Ci to niech czynią, ci niech nam mowią, żebyśmy dosyć na tym mieli, iż nam nie zawadzaią, choć nie pomagaią, ktorzy, się oboiętnym szczęścia piastowaniem dopiero z dolney niskości na małą goreczkę wyniozszy, a namniey wyniesienia swego nie vgruntowawszy, y od maluczkich niechęci ludzkich wiatrow obalenia boią. W. m. memu m. panu—insza: ktorego potężność, mocne fundamenta maiąc, nie boisię nikogo, ale y swoim y postronnym straszna słusznie być musi, y ktora, ile baczyć mogę, ludzi na nie się glądaiących od rostyrku domowego, na ktory się dawno zanosi, sama snadź hamuie.

Wiem, kogo chwalę, komu to przywłaszczam? Temu, ktorego nie boię się, abych przechwalić miał, y po ktorym nieodmienną zawsze y sobie y inszym ludziom Greckiey religiey (z || **(об. 3 нен.)** przeciwnych niepewnych nowin szydząc) w szczyceniu od wszelkiego gwałtu przychilność obiecuię, wiedząc y to, że przodkowie w. m. niekiedy Greckiey religiey byli. W ktorą nadzieię, też pod zasłoną zacnego imienia w. m. mego m. pana, iako za nieiaką tarczą, miedzy ludzi, zdało mi się puścić te xiążeczki, ktore w. m., moy m. pan, z łaską przyiąwszy, gdy przeczytać raczysz (o co proszę), pewienem, że tym się nam, choć w wierze od nas rozny będąc, ieszcze przychylnieyszym y do leczenia vrazow naszych tym chętnieyszym y potężnieyszym stawić raczysz. Co day, Panie Boże! Zalecam się zatym powtore z służbami

демъ, стереженье, мѣло бы, яко нѣкоторые удаютъ, розумѣнье в. м. отмѣнити, албо принамнѣй до покрыванья его причиною быти? Не туше! Тые то нехай чинятъ, тые нехай намъ мовятъ, жебысмо на томъ досыть мѣли, ижъ намъ не заважаютъ, хотя не помагаютъ, которые, ся оборучнымъ щастя пѣстованьемъ теперъ зъ долней низкости на малую горку вынесши, ани троха вынесенья своего не укгрунтовавши, и отъ маленкихъ неласкъ людскыхъ вѣтровъ обваленья боятся. В. м. моему милостивому пану—инша: которого потужность, моцныи фундамента маючи, не боится того, але и своимъ и посторроннымъ страшна быти муситъ, и которая, иле бачити могу, людій на ней оглядаючихся отъ ростырку домового, на который ся давно заноситъ, сама подобно гамуетъ.

Вѣдаю, кого хвалю, кому то привлащаю? Тому, которого не боюся, абыхъ перехвалитц мѣлъ, и по которомъ неотмѣнную всегда и собѣ и иншимъ людемъ Грецкого набоженства (съ противныхъ непевныхъ новинъ смѣючися) | **(об. 3)** въ щиченю отъ всякого кгвалту прихилность обѣцую, вѣдаючи и то, же предкове в. м. нѣколи Греческой релѣи были. Въ которую надѣю, тежъ подъ заслоною зацного имени в. м. моего милостивого пана, яко за нѣякимъ щитомъ межи люде, здаломися пустити тую книжечку, которую в. м., мой милостивый панъ, зъ ласкою принявши, егда прочитати рачишъ (о што прошу), певенъ естемъ, же тымъ ся намъ, хотя въ вѣрѣ отъ насъ розный будучи, еще прихилнѣйшимъ и до лѣченья уразовъ[5] нашыхъ тымъ хутнѣйшимъ и потужнѣйшимъ ставити рачишъ. Што дай, Пане Боже! Залецаюся затымъ повторе зъ службами своими въ ласку в. м. своего милостивого пана. Зъ Вилня,

[5] На полѣ: «язвъ».

swymi w łaskę w. m. swego m. pana. Z Wilna, ostatniego dnia oktobra, wedle starego kalendarza, roku 1597.

||(4 нен.) PRZEDMOWA DO CZYTELNIKA, Z STRONY PORZĄDKU A SPOSOBU, W DAWANIU TEY ODPOWIEDZI ZACHOWANEGO.

Pod seymem blisko przeszłym, xiążkę drukowaną z tym tytułem «Synod Brzeski» puścił ktoś miedzy ludzie. Ktosiem go zowę, bo imienia swego zataił, aby co się podoba tym rychley zeszło się mu pisać. W iedney części tych xiążek w rzeczy sposob odprawowania się, w drugiey rzkomo obronę tego synodu zawarł, synodem y synodowymi dzieiami nazywaiąc iakąś vnią, przez metropolita Kijowskiego, y przez Włodzimirskiego, Łuckiego, Połockiego, Pińskiego, Chełmskiego władyki, z kościołem Rzymskim w Brześciu czynioną. Ktorey vniey list, tamże snadź spisany, przypisał, y co ią za traktaty z rozroznionymi od metropolita Greckiey religiey ludźmi poprzedziły, przypomniał. W wypisowaniu tych traktatow y tey vniey, a osobliwie w obronie iey siła rzeczy wnosi, ktore starożytney religiey Greckiey człowieka vrażać muszą y ktore od świadomego ztrudna przyznane być mogą.

Dla zabieżenia omylnemu rozumieniu y vniesieniu, a tym więcey v przyszłych wiekow (ktore bez affektow o rzeczach, ||(об. 4 нен.) a osobliwie y o przyczynie złego w rzeczyposp., gdzie by do

остатнего дня мѣсяца октобря, по старожитному, року 1597.

(4) ПРЕДМОВА ДО ЧИТЕЛНИКА, ЗЪ СТОРОНЫ ПОРЯДКУ А СПОСОБУ, ВЪ ДАВАНЬЮ ТОЙ ОТПОВѢДИ ЗАХОВАНОГО.

Подъ сеймомъ близко пришлымъ, книжку друкованую съ тымъ титуломъ «Соборъ Берестейскій» пустилъ хтось межи люди. Хтосемъ его зову, бо имени своего затаилъ, абы што ся подобаетъ тымъ рихлѣй зышлося ему писати. Въ едной части тыхъ книжокъ въ речи способъ отправованяся, въ другой рекома оборону того сѐноду заперъ, сенодомъ и сенодовыми дѣями называючи якуюсь унѣю [1], черезъ митрополита Киевского, и черезъ Володимерского, Луцкого, Полоцкого, Холмского владыки, съ костеломъ Римскимъ въ Берестю чиненую. Которой унѣи листъ, тамъ же снать списаный, приписалъ, и што ее за трактаты [2] зъ розрознеными одъ митрополита Греческой релѣи людми попередили, припоменулъ. Въ выписованю тыхъ трактатовъ и тоей унѣи, а особливе въ оборонѣ ей сила речій вноситъ, которыи старожитной релѣи Греческой чоловѣка уражати мусятъ и которыи отъ свѣдомого струдна признаны быти могутъ.

Для забѣженья омылному розумѣнью и у нынѣшнего, а тымъ болше у пришлыхъ вѣковъ (которые безъ афектовъ [3] о речахъ, ||(об. 4) а особливе и о причинѣ злого въ речи посполитой, гдѣ бы

[1] На полѣ: «згоду». [2] На полѣ: «постановене». [3] На полѣ: «порушеня».

niego przyszło, sądzić, da Pan Bog, będą), tudzież też dla zatkania vst przeciwnikom, z milczenia na potwarzy okazyą do triumfu przed zwycięstwem biorących, y dla przestrogi a lekarstwa swoim,—odpowiedź na to potrzebna się być ludziom starożytney religiey Greckiey zdała. Ktorać się *a*to, czytelniku łaskawy, w tych xiążkach podaie.

Cel, do ktorego w tey odpowiedzi zmierzamy, ten iest: okazanie niewinności naszey a wykroczenia strony przeciwney, ktora się płocho, nierozmyslnie, bez przyczyny, mimo wiadomość wszytkiey braciey, do oddania posłuszeństwa oycu papieżowi Rzymskiemu pokwapiła; ktorą ten pisarz pomienionych o synodzie xiążek obmawia, na nas winę zwalaiąc, nam starożytney religiey Greckiey ludziom vpor, niebaczenie, grzech przeciwko Bogu, nieposluszeństwo przeciw pomazańcowi iego, sianie miedzy bracią rostyrkow, zgody y miłości gardzenie, prawdy y drog zbawiennych zaniedbanie, synodow rozrywanie, nierząd, ślepotę, niestatek, głupstwo, bluźnienie, smiałość y wszeteczność bezbożną, a zgoła wszytko, co iadowita slinka do vst przyniosła, przypisuiąc. Ta vszczypliwość iego zarobiła pewnie || **(5 нен.)** na nievszanowany a wzaiem vszczypliwy respons. Ale vważaiąc przystoyność naszę, nie odpowiedamy głupiemu wedle głupstwa iego, na wszeteczność wszeteczności, ktorey y vrodzenia, y zachowania, y vsta nasze nie przywykły, nie zażywamy, skardze skargi nie opponuiemy, owszem skromność nasza aby była wszytkim ludziom iawna przestrzegaiąc, nie tylko nie oddawamy złego za złe, ani złorzeczymy za

до него пришло, судити, дасть Богъ, будутъ), тутъ же тыжъ для затканья устъ противникомъ, которыи для молчанья на потвари оказію [4] до триумфу [5] берутъ, и для перестороги а лѣкарства своимъ, — отповѣдь на то потребная быти людемъ старожитной релѣи Греческой здалася. Которая тобѣ *о*то, чительнику ласкавый, въ тыхъ книжкахъ подается.

Цѣль, до которого въ той отповѣди мѣримо, тотъ естъ: оказанье невинности нашей а выкроченья стороны противной, которая ся плохо, нерозмыслне, безъ причины, мимо вѣдомость всей братіи, до отданья послушенства отцу папѣжови Римскому поквапила; которую тотъ писаръ помененыхъ о сенодѣ книжокъ обмовяетъ, на насъ вину валячи, намъ старожитной релѣи Греческой людемъ упоръ, небаченье, грѣхъ противъ Богу, непослушенство противъ помазанцеви его, сѣянье межи братьею ростырковъ, згоды и милости згорженье, правды и дорогъ збавеныхъ занедбанье, сенодовъ розрыванье, непорядокъ, слѣпоту, нестатокъ, глупство, блюзненье, смѣлость и вшетечность безбожную, а згола все, што ядовитая слинка до устъ принесла, приписуючи. Тая ущипливость его заробила певне на неушанованый а взаемъ уципливый отвѣтъ. Але уважаючи ||**(5)** пристойность нашу, не отповѣдаемо дурному ведле глупства его, на вшетечность вшетечности, которой и уроженя, и захованя, и уста наши не привыкли, не заживаемъ, жалобою жалобѣ не застановяемся, овшемъ скромность наша абы была всѣмъ людемъ явна перестерегаючи, не толко не отдаваемо злого за злое, ани злоречимъ за злоречене, але тежъ зъ от-

[4] На полѣ: «поводъ». [5] На полѣ: «ликованя».

złorzeczenie, ale też z odniesienia tych fałszywych przymowek, vpewnienie o społeczności cerkwie, ś. krzyżowi zawsze podległey, a tak wiary naszey tym więtsze potwierdzenie y pociechę nieladaiaką bierzemy.

Z tey skromności naszey y to pochodzi, że tego, co te o synodzie xiążki pisał, żadnych mu vrazliwych tytulow nie daiąc tylko synodowym dzieiopisem, z tey miary, że synodu Brzeskiego dzieie pisać się podiął, a drugdzie y prostym dzieiopisem w tey odpowiedzi naszey nazywamy.

W porządku tey odpowiedzi, stosowalichmy się, iako nabarziey być mogło, do porządku, ktorego ten dzieiopis (że go iuż tak zwać poczniemy) w pisaniu swoim zażył. Wszakże, iż niektore rzeczy y kilka kroć na roznych mieyscach powtarza, a nam na iednę rzecz || **(об. 5 нен.)** kilka kroć odpowiedać nie k rzeczy się zdało,—przetoż wszytkie te co-przednieysze propozycye, ktore on twierdzi, a ktorych my przymy, iako by zreiestrowawszy, ieśliż są prawdziwe, abo nie, w osobnych rozdzialech, na *x*tałt questiy rozłożonych, podpory iego vważaiąc, y swoie przeciw temu przytaczaiąc, badamy się: aby zatym każdy, kto iedno tych naszych kontrowersiy swiadom, tym snadniey o nich rozsądek czynić, y w wątpliwości, ieśliby iaką miał, resolwować się mogł. W czym dla snadnieyszego poięcia, na cztery części ten respons nasz rozdzielić się nam zdało.

W pierwszey, miasto tego, aby się było miało na dzieiopisową powieść, z strony spraw w Brześciu odprawowanych, z niesmacznym podobno roztrząsaniem iey, odpowiedać, to się cale

несенья тыхъ фалшивыхъ примовокъ упевнене о сполечности церкви святое, кресту всегда подлеглой, и такъ вѣры нашей тымъ большее потверженье и потѣху неледаякую беремо.

Съ той скромности нашей и то походитъ, же того, што тые о синодѣ книжки писалъ, жадныхъ ему уразливыхъ титуловъ не даючи, толко синодовымъ дѣеписцемъ, съ той мѣры, же синоду Берестейского дѣя писати поднялся, а индѣ и простымъ дѣеписцемъ въ той отповѣди нашой называемъ.

Въ порядку той отповѣди, стосовалиесмыся, яко найлѣпѣй могло быти, до порядку, которого тотъ дѣеписъ (же его вже такъ звати почнемо) въ писанью своемъ зажилъ. Однакъ же, ижъ нѣкоторые речи и килка кроть на розныхъ мѣстцахъ повторяетъ, а намъ на одну речъ килка кроть отповѣдати не слушне ся здало,—для тогожъ всѣ тые штопереднѣйшие пропозицие [1], которые онъ твердитъ, которыхъ мы не признаваемъ, якобы зрейстровавши, || **(об. 5)** если суть правдиви, албо нѣтъ, у особныхъ роздѣлѣхъ, на кшталтъ квестій [2] розложеныхъ, подпоры его уважаючи, и свои противъ тому приточаючи, спираемося: абы затымъ хто одно тыхъ нашихъ споровъ свѣдомъ, тымъ снаднѣй о нихъ розсудокъ чинити, и въ вонтпливости, еслибы якую мѣлъ, розвязатися могъ. Въ чомъ для снаднѣйшого понятя, на чтыри части тотъ отвѣтъ нашъ роздѣлити намъ ся здало.

Въ первшей, вмѣсто того, абыся было мѣло на дѣеписцеву повѣсть, зъ стороны справъ въ Берестю отправованыхъ, зъ несмачнымъ подобно ростресанемъ ей, отповѣдати, то ся цѣлый вписалъ

[1] На полѣ: «прекладане». [2] На полѣ: «вопросовъ».

wpisał szkrypt na synodzie Brzeskim, od duchownych y świetskich starożytney Greckiey religiey, od metropolita y iego towarzystwa rozroznionych osob, o ich tam postępku w Brześciu spisany, y zaswieża do akt trybunalskich wielkiego xięstwa Litewskiego oddany. W ktorym że siła się rzeczy, zwłaszcza tam, gdzie iest rzecz o metropolicinym wykroczeniu, wspomniało, ktorych nie wszyscy swiadomi, — przetoż, || **(6 нен.)** dla obiaśnienia y potwierdzenia tego szkryptu, zaraz się niektore pisma, listy, prawa, poselstwa etc., w tym szkrypcie wspomnione, przypisały. Z ktorych się czytelnik o siłu rzeczach, ku wiedzeniu pod tym czasem mieszanin dla wiary w rzeczy posp. potrzebnych, informować może.

W drugiey części iest rzecz o okolicznościach postępku roz[roz]nionych od metropolita religiey Greckiey osob na synodzie Brzeskim, ktorym dzieiopis przyganił; y vważa się, ieśliż to słuszne, abo nie, przygany.

W trzeciey części traktuie się o monarchiey abo iedynowładztwie kościelnym oyca papieża Rzymskiego: ieśliż, iako twierdzi dzieiopis, w ewanieliey, w doktorzech świętych, y w historyach kościelnych vfundowane iest?

W czwartey a ostatniey części dzieiopisowe do ludzi religiey Greckiey vpominania (w ktorych nam z roznych miar patryarchia Carogrodzka hydzi, a zwierzchność papieża y społeczność kościoła Rzymskiego zaleca) vważane bywaią: ieśli są takie, dla ktorych by słusznie posłuszeństwo patryarchow Orientalnych wypowiedzieć, a papieżowi oddać się miało?

шкриптъ [3], на синодѣ Берестейскомъ, отъ духовныхъ и свѣтскыхъ старожитной Гречѳской релѣи, отъ митрополита и его товариства розрозненыхъ особъ, о ихъ тамъ поступку въ Берестю списаный, и засвѣжа до книгъ трибунальскихъ великого князства Литовского отданый. Въ которомъ же много речій, звлаща тамъ, гдѣ есть рѳчъ о митрополитовомъ выкроченю, въспомянуло, которыхъ не всѣ свѣдомы, — протожъ, для объясненья и потверженья того шкрипту, заразъ ся нѣкоторыи писма, листы, права, поселства и прочая, въ томъ шкриптѣ въспомяненые, приписали. Съ которыхъ ся чителникъ о многихъ речахъ, ку вѣданью подъ тымъ часомъ мѣшанинъ [4] для вѣры въ речи посполитой || **(6)** потребныхъ, вывѣдатися можетъ.

Въ другой части естъ речь о поступку розрозненыхъ отъ митрополита релѣи Греческой особъ на синодѣ Берестейскомъ околичностяхъ, которымъ дѣеписецъ приганилъ; и уважается, если то слушныи, албо нѣтъ, приганы.

Въ третей части трактуется [5] о единовладствѣ костелнымъ отца папѣжа Римского: еслижъ, яко твердитъ дѣеписецъ, въ евангеліи, въ отцѣхъ святыхъ и въ исторіяхъ костелныхъ уфундовано есть?

Въ четвертой а остатней части дѣеписовы до людій релѣи Греческой упоминаня (въ которыхъ намъ зъ розныхъ мѣръ патріарха Царигородского ганитъ, а зверхность папѣжа и сполечность костела Римского залецаетъ) уважаны бываютъ: если сутъ таковы, для которыхъ бы слушне послушенство патріархомъ Восточнымъ выповѣдати, а папѣжови отдатися мѣло?

[3] На полѣ «писмо». [4] На полѣ: «замѣшокъ». [5] На полѣ: «становится».

||**(об. 6 нен.)** We wszytkim tym takim responsie, mieysca wszytkie lubo z pisma świętego, lubo z doktorow świętych, lubo z historiy kościelnych przytaczane, Łacińskim ięzykiem na kraiach terminowač się zdało, — dla tego, że z Łacinnikiem iest spor, przeciwko ktoremu z Łacińskich pism nawięcey świadectw przywodzim. A to dla tego, aby obaczył, że iako on, Rzymskiego kościoła będąc, na nas Greckiey religiey ludzie w Greckich naszych autorach na racye się zdobywać chciał, tak y my przeciw niemu z własnych kościoła Rzymskiego pism swoie argumenta mamy, a słuszniey ie y prawdziwiey przytaczać możemy. Czego każdy, wglądaiąc w te mieysca po Łacinie na brzegach naterminowane, rzeczą samą doświadczy, a zatym zaraz y z strony tego się sprawi, że my nie samą Łaciną, iako niektorzy nas vdaią, ale Rzymskiego kościoła (w ktorym po Łacinie, choć przy nieumieiących Łacińskiego ięzyka, nabożeństwo odprawuią) błędami się brzydzimy. Z teyże przyczyny, że Rzymianinowi się odpisuie, często słow w cerkwiach naszych Greckich mniey zwyczaynych, a tylko Rzymskiey wiary ludziom przyzwoitych, folguiąc wyrozumieniu ludzkiemu, vżywamy, jako: gdy zowiemy władyki—biskupami || **(7 нен.)** sobory—concyliami, cerkiew — kościołem etc. Z teyże przyczyny drugdzie sentencye, z pism Łacińskich brane, po Łacinie się przepisowały, a przytym wykładały: aby każdy, że się rzecz istotna pisze, vznać y na te sentencye w samych originalech tym snadniey trafić mogł.

A że się, łaskawy czytelniku, w tym responsie tak często, iako obaczysz, przeciwko dzieiopisowi pytaniem narabia, czynisię to dla tego, aby gdzie by

Во всемъ томъ таковомъ отвѣтѣ, мѣстца всѣ любо съ писма святого, любо зъ отцевъ святыхъ, любо зъ исторій костелныхъ приточованы на краехъ значити здалося,—для того, же зъ Латинникомъ есть споръ, противъ которому зъ Латинскыхъ писмъ найболше свѣдоцствъ приводимо. А то для того, абы обачилъ, же яко онъ, Римского костела будучи, на насъ Греческой релѣи люди въ Греческыхъ нашихъ творцѣхъ на доводы здобыватися хотѣлъ, такъ и мы противъ ему зъ властныхъ костела Римского писмъ и зъ своихъ свои доводы маемо, ||**(об. 6)** а слушнѣй и правдивѣй приточати можемо. Чого каждый, усмотруючи въ тые мѣстца на краехъ назначоныи, речю самою досвѣтчитъ, а затымъ заразъ и зъ стороны того ся справитъ, же мы не самою Латино , яко нѣкоторые насъ удаютъ, але Римского костела (въ которомъ по-Латинѣ, хоть при невмѣючыхъ Латинского языка, набоженство отправуютъ) блудами ся бридимо. Съ тоижъ причины, же Римянинови ся отписуетъ, часто словъ въ церквахъ нашыхъ Греческыхъ мнѣй звычайныхъ, а толко Римской вѣры людемъ призвоитыхъ, фолкгуючи вырозумѣнью людскому, уживаемо, яко: егда зовемо владыки—бискупами, соборы—концилиами, церковъ—костеломъ, и прочаа. Съ тоижъ причины на нѣкоторыхъ мѣстцахъ сентенціи [1], съ писмъ Латинскыхъ браныи приписовалися, абы каждый, же ся речъ истотна пишетъ, узнати и въ самыхъ оригиналѣхъ тымъ сваднѣй трафити могъ.

А ижъ ся, ласкавый чительнику, въ томъ отвѣтѣ такъ часто, яко обачишъ, противко дѣеписови пытаньемъ наробяетъ, чинится то для того, абы гдѣ

[1] На полѣ: «здания или выроки».

zaś chciał nam odpisać, zwyczaiem drugich cechowych swoich braciey, iednego nie mijał, drugiego nie zwijał, co-mieksze tylko kąski przeżuwaiąc, a kostek, ktoremi by się mogł vdawić, zaniechywaiąc; zechce li odpowiedzieć, niechże na wszytko odpowieda: wszak obaczym, iako z tego wybrnie.

Druga przyczyna tego tak częstego pytania iest, aby się fantazyiey y presumpcyey tych dogodziło, ktorzy nie vczonymi być, ale wszytko wszytkich, a osobliwie nas, choć ich o to nie prosim, vczyć chcą, przypisuiąc sobie wydworną mądrość, a nam prostotę. Iako prostacy, tedy w prostocie chrześciańskiey, bez chciwości na krew, bez obłudy, pomsty, pychy y nadętości, powołania swego pilnuiąc, y Pana Boga spokoynie według sumnienia chwalić pragnąc, ato ||**(об. 7 нен.)** się badamy, pytamy, dowiaduiemy v tych wielebnych świata tego mędrkow, z tą pewną nadzieią, że te pytania nasze, ktore się tu po-prostu podaią, nie tylko od nich zatłumione nie będą, ale też, da Pan Bog, z zawstydzeniem ich, truciznę pod miodem przez nie zakrytą, y iad pod ięzykiem łagodnie mowiących vtaiony—zdrowia dusznego pragnącym okażą.

Tylko-cię o to, łaskawy czytelniku, pilnie proszę: chceszli tey kontrowersyey naszey dobrym sędzi[e]m być, niech ci nie będzie ciężko tę odpowiedź naszę, nie wak w zobki tu owdzie wglądaiąc, ale od początku do końca (bo tu iedne rzeczy z drugimi, spolnie się obiasniaiąc y vtwierdzaiąc, na ksztalt ogniow łancuchowych, spoione są) z pilnością, statecznie y vważnie przeczytać. To sobie po tobie obiecuiąc, Panu Bogu cię w opiekę iego poruczam.

бы засъ хотѣлъ намъ отписати, звычаемъ другыхъ своихъ цеховыхъ братьи, одного не міавъ, другого не звіавъ, што-мякшіи куски жуючи, а костей, которыми бы ся могъ удавити, занехиваючи; схочетъ ли отповѣдати, нехайже на все отповѣдаетъ: обачимо, якъ съ того выбрнетъ.

Другая причина того такъ частого ||**(7)** пытанья есть, абы ся фантазіи [2] и превзятости тыхъ догодило, которыи не учоными быти, але все всѣхъ, а особливе насъ, хотяй ихъ о то не просимо, учити хотятъ, приписуючи собѣ выдворную мудрость, а намъ простоту. А такъ, яко простаки, въ простотѣ христіанской, безъ хтивости на кровь, безъ облуды, пыхы и надутости, поволанья свого пилнуючи, и Пана Бога спокойне ведле сумнѣнья хвалити прагнучи, ато ся бадаемо, пытаемо, довѣдуемо у тыхъ велебныхъ свѣта того мудрцевъ, съ тою певною надѣею, же тыи пытанья наши, которыи ся тутъ попросту подаютъ, не толко отъ нихъ потоптаны не будутъ, але тежъ, дасть Панъ Богъ, завстыженемъ ихъ, трутизну подъ медомъ ими закритую, и ядъ подъ языкомъ лагодне мовячихъ утаеный—латве здоровя душного прагнучимъ окажутъ.

Толко тя о то, ласкавый чителнику, пилне прошу: хочешъ ли тыхъ споровъ нашихъ добрымъ судіею быти, нехай ти не будетъ тяжко тую отповѣдь нашу, не такъ зоблючи здѣ, а ондѣ углядаючи, але отъ початку до конца (бо тутъ єдны речи зъ другыми, весполъ объясняючи и утвержаючи, на кшталтъ огнивъ ланцуховыхъ, споены суть) съ пилностю, статечне и зъ уваженьемъ прочитати. То собѣ по тобѣ обицаючи, Пану Богу тя у въ опеку его поручаю.

---

[2] На полѣ: «думѣ».

||(1)ODPOWIEDZI CZĘŚĆ PIERWSZA.

O POSTĘPKU SYNODALNYM W BRZEŚCIU DUCHOWNYCH Y ŚWIETSKICH STAROŻYTNEY RELIGIEY GRECKIEY OSOB, Y O WYKROCZENIU METROPOLITA KIJOWSKIEGO, Y WŁODZIMIRSKIEGO, ŁUCKIEGO, POŁOCKIEGO, PIŃSKIEGO, CHEŁMSKIEGO WLADYKOW, OD KTORYCH SIĘ TE OSOBY ROZROZNIŁY.

Przedmowa na pierwszą część odpowiedzi.

Tego, co xiążki o synodzie Brzeskim pisał, ktorego dzieiopisem synodowym zwać w przedmowie obiecałem, narracyą abo powieść z strony tego synodu vważaiąc, vpatruię w niey omyłkę troiaką. Iednę z tey miary, że to, co nie było, pisze. Druga z tey miary, że tego, co było, zamilczywa. Trzecia z tey miary, że choć to co było, pisząc vmyślnie, chcąc na swoy młyn wodę prowadzić, subtylnych, raz głuchich, drugi raz nazbyt doraźnych, słow vżywa, ktorymi czytelnika w opaczne a niepewne o rzeczach, ktore się tam toczyły, rozumienie fortelnie zaciąga. Ktora to myłka, gdzieby się każda zosobna wywodzić y pokazować miała, siłaby o tym pisać; y niektore rzeczy, ktorym się słuszniey w wtorey y w trzeciey części odpowiedzi mieysce naznaczyło, tu by zaraz a mniey znacznie przypominać a pokazować przyszło. Czego potrzeby nie baczę, pomniąc na to, że, wedle mądrych ludzi zdania, gołemu y prostemu twierdzeniu proste też przenie opponowane być może. Raczey tedy wiedząc, iż przeciwne a rozne od siebie rzeczy, podle siebie położone, same się obiaśniać zwykły, a prostość, ktora zawsze iest iedna, obaczona do krzywości ||(2) choć niezliczonych, łatwiego postrzeżenia iest barzo pewnym instrumentem,—vczynić tak, że, nie wda-

|(об. 7) ОТПОВѢДИ ЧАСТЬ ПЕРШАА.

О ПОСТУПКУ СИНОДАЛНЫМЪ ВЪ БЕРЕСТЮ ДУХОВНЫХЪ И СВѢТСКЫХЪ СТАРОЖИТНОЙ РЕЛѢИ ГРЕЧЕСКОЙ ОСОБЪ, И О ВЫКРОЧЕНЮ МИТРОПОЛИТА КІЕВСКОГО, И ВОЛОДИМЕРСКОГО, ЛУЦКОГО, ПОЛОЦКОГО, ПИНСКОГО, ХОЛМСКОГО ВЛАДЫКОВЪ, ОТЪ КОТОРЫХЪ СЯ ТЫИ ОСОБЫ РОЗРОЗНИЛИ.

Предмова на першую часть отповиди.

Того, што книжки о синодѣ Берестейскомъ писалъ, которого дѣеписцемъ синодовымъ звати въ предмовѣ обѣцалемъ, повѣсть зъ стороны того синоду уважаючи, усмотрую въ ней помылку троякую. Одна съ тоей мѣры, же тое, што не было, пишетъ. Другая съ тоей мѣры, же тое, што было замовчуетъ. Третяя съ тоей мѣры, же то, хотя што было, пишучи умыслне, хотячи на свой млынъ воду провадити, сутелныхъ, разъ глухыхъ, другый разъ назбыть доразныхъ, словъ уживаетъ, которыми чителника въ опачное а непевное о речахъ, которіи ся тамъ точили, розумѣнье фортельне затягаетъ. ||(8) Которая то мылка, гдѣбы ся каждая зособна выводити и показовати мѣла, сила бы о томъ писати; и нѣкоторыи речи, которымъ ся слушнѣй въ второй и въ третей части отповѣди мѣстце назначило, тутъ бы заразъ а мнѣй знач не припоминати а показовати пришло. Чого потребы не бачу, памятаючи на тое, же, ведле мудрыхъ людій зданья, голому и простому утверженью простое тежъ спиранье выставлено быти може. Лѣпѣй прото вѣдаючи, ижъ противныи а розныи отъ себе речи, подле себе положоныи, сами ся объясняти звыкли, а простота, котораа завше есть одна, обачона до кривости хотяй не-

waiąc się tak daleko z dzieiopisem w spor o tę iego dzieiow Brzeskich relacyą, ktora ni świadectwem, ni podpisami niczyimi, ani oddaniem do xiąg iakich autentycznych nie iest vtwierdzona, przeciwko niey wystawię szkrypt od duchownych y świetskich starożytney religiey Greckiey od metropolita rozroznionych osob, w Brześciu na synodzie o synodowych sprawach spisany, podpisany, podpieczętowany, do xiąg grodzkich Brzeskich zaraz zaświeża oddany, y gdy go tam, przeciwko prawu pospolitemu, akt nikomu bronić roskazuiącemu, nie przyięto, potym za oddaniem przez pewne deputaty do xiąg trybunalnych Nowogrodzkich w. x. Litewskiego wwiedziony. Ktemu z tym szkryptem wystawię przeciw dzieiopisowi narracyiey [1] protestacyą tamże w Brześciu, za vsłyszeniem o iakieysi metropolita y iego towarzyszow z Rzymskim kościołem zgodzie vczynioney, a także gdy iey w Brzeskim grodzie do akt przyąć nie chciano, w Nowogrodzkich trybunalskich xięgach aktykowaną Co oboie z relacyą dzieiopisową zniozszy, każdy snadnie obaczy, czemu w tey relacyey iego wierzyć, czemu nie wierzyć y czemu obyczaynie a ostrożnie wierzyć potrzeba. Toż oboie metropolita y władykow iego towarzyszow wykroczenie — każdemu przed oczy przełoży. A dla tego pewnie mogłoby na samego tego pomienionego szkryptu z protestacyą tu w pisaniu (sic) być dosyć. Lecz iż iest z wykrętaczmi rzecz, a ktemu pod takimi czasy, gdy niemasz prawie nic tak prawdziwego, czegoby kontradykcyą w wątpliwość przywodzić nie miano, za czym gdy iawney podpory niemasz, niedowiarstwa bywa pełno, a ktemu, iż ten pomieniony szkrypt siła

злѣчоныхъ, латвого постереженя есть барзо певнымъ инструментомъ [2],— учинити такъ, же, не вдаваючися такъ далеко зъ дѣеписомъ въ споръ о тое его дѣевъ Берестейскихъ описанье, которое ни свѣдоцтвомъ, ни подписами нѣчіими, ани отданьемъ до книгъ якихъ урядовыхъ не естъ утвержено, противко ему выставлю шкриптъ [3] отъ духовныхъ и свѣтскыхъ старожитной релѣи Греческой отъ митрополита розрозненыхъ особъ, въ Берестю на синодѣ о синодовыхъ справахъ описаный, подписаный, подпечатованый, до книгъ Берестейскыхъ заразъ - засвѣжа отданый, и егда его тамъ, противъ праву посполитому, актъ никому боронити росказуючому, не принято, потомъ ||**(об. 8)** за отданьемъ черезъ певныи депутаты до книгъ трибуналскихъ Новокгродскихъ великаго князства Литовскаго уведеный. Ктому съ тымъ шкриптомъ выставлю противъ дѣеписовы повѣсти протестацію [4] тамъ же въ Берестю, за услышанъемъ о якойсь митрополита и его товаришовъ зъ Римскимъ костеломъ згодѣ учиненой, и также кгды ей въ Берестейскомъ кгродѣ до актъ приняти не хочено, въ Новокгродскихъ трибуналскихъ книгахъ въведеную. Што обое съ повѣстю дѣеписову знесши, каждый снадне обачитъ, чому въ той реляціи его вѣрити, чому не вѣрити и чому обычайне а осторожне вѣрити потреба. Тоежъ обое митрополита и владыковъ его товаришовъ выкрочене—каждому передъ очи переложи(ти). А для того певне могло бы на самомъ томъ помененомъ шкриптѣ съ протестаціи тутъ вписаномъ быти досыть. Лечъ ижъ есть зъ выкрутачми речъ, а ктому подъ такими часы, кгды

[1] Въ старопеч. экз.: «narcacyą».

[2] На полѣ: «начинемъ». [3] На полѣ: «писмо». [4] На полѣ: «оповѣдане».

w sobie takich ||(3) rzeczy zamyka, ktorych nie wszyscy świadomi,—przetoż słusznie ku obiaśnieniu abo y potwierdzeniu ich niektore pisma, ktemu służące, tu zaraz przypisać przyidzie.

Wszakże vchodząc zbytniego przedłużenia, takiego braku y opatrzności w wpisowaniu tych szkryptow zażywać będę, żeby nic się niepotrzebnie nie przypominało, coby abo do rzeczy nie służyło, abo się iuż wprzod przez nas ludzie religiey Greckiey do wiadomości ludzkiey podało. Mianowicie iż wydały się z naszey strony czasu niedawnego xiążki pod tym tytułem «Ekthesis abo krotkie zebranie spraw, ktore się działy na partykularnym, to iest, pomiastnym synodzie, w Brześciu Litewskim». W ktorych to xiążkach wypisano sposob odprawowania synodu tego tak dokładnie, że y co, kto tam ktorego dnia mowił, y ktore osoby iaką powinność na sobie nosiły, y ktorzy posłowie skąd byli—przełożyć nie zaniechano. W tychże xiążkach wypisano wszytek postępek, pozwy, a nakoniec y dekret przeciwko metropolicie y władykom odstępnym. Tamże szyroce przełożono ich winy, występki y przyczyny, dla ktorych ten dekret przeciwko nim słusznie iest vczyniony, a za tym wpisano y przysięgę przy chirotoniey abo święceniu, przez nie patryarsze Konstantynopolskiemu oddaną, y kanony apostolskie synodowe cerkiewne, ktorymi granice władze papieża Rzymskiego y patriarchow Oryentalnych są oznaczone, przeciw ktorym iawnie wykroczyli.

не маешъ праве ничого такъ правдивого, чого бы спиранъемъ въ вонтпливость приводити не мѣто, зачимъ кгды явной подпоры не маешъ, недовѣрства бываетъ полно, а ктому ижъ тотъ помененый шкриптъ сила въ собѣ такихъ речій замыкаетъ, которыхъ не всѣ свѣдомы,—для того слушне ку объясценю албо и потверженю ихъ нѣкоторыи писма, ктому ||(9) служачіи, тутъ заразъ приписати пріиде.

А ведже ухожуючи збытнего продолженья, такого браку и опатрности въ уписованю тыхъ шкриптовъ заживати буду, жебы нѣчого непотребне ся не припоминало, штò бы албо до речи не служило, албо ся южъ впередъ черезъ насъ люди релѣи Греческой до вѣдомости людской подало. Меновите ижъ выдалося зъ нашей стороны часу недавного книжки подъ титуломъ «Ектезисъ албо короткое зобранья справъ, которіи ся дѣяли на помѣстномъ синодѣ въ Берестю Литовскомъ». Въ которихъ то книжкахъ выписано способъ отправованья синоду того такъ докладне, же и што, кто тамъ которого дня мовилъ, и которіи особы якую повинность на собѣ носили, и которыи послове откуля были—предложити не занехано. Въ тыхъ же книжкахъ выписано увесь поступокъ, позвы, а наконецъ и декретъ противко митрополиту и владыкомъ отступнымъ. Тамже широко предложоно ихъ вины, выступкы и причины, для которыхъ тотъ декретъ противку нимъ слушне есть учиненый, а затымъ вписано и присягу при хиротонѣи албо священъю, черезъ нихъ патріарсѣ Константинополскому отданую, и каноны апостолскіи, синодовыи, церковныи, которими граници власти папежа Римского и патріарховъ Восточныхъ ||(об. 9) суть означоны, противъ которихъ явно выкрочили.

Iż, mowię, to wszytko iuż się w tych pomienionych xiążkach do ludzkiey wiadomości podało, — przetoż czytelnika, wiadomości w tey mierze pragnącego, do nich odesławszy, tu tego niepotrzebnie przytaczać nie będę. okromie co w trzeciey części, gdzie o iednowładztwie kościelnym będzie rzecz, niektore z tych kanonow potrzebn(i)e przypomnieć przyidzie.

|(4) Tu tylko czego w pomienionych xiążkach przez same nasze duchowne, a zatym tylko theologicè pisanych, przełożyć zaniechano, tego, za okkazyą pomienionego szkryptu synodalnego, osobliwie w świeckich spraw materyey, teraz w tey pierwszey części dołożę. Mianowicie: iż w szkrypcie synodalnym wspomniono, że metropolit y z swymi towarzyszmi władykami, odstąpieniem patryarszey zwierzchności a oddaniem posłuszeństwa Rzymskiemu papieżowi, przeciw listownym obietnicam swoim wykroczył, — przetoż wprzod te obietnice y vpewnienia a wymierzania się z ich własnych listow przypiszę. Druga: iż w tymże szkrypcie wspomniono, że tym odstąpieniem przeciw prawu pospolitemu wystąpili, — przetoż y to prawo przypiszę. Trzecia: iż w tymże szkrypcie wspomniono, iż tym odstąpieniem transaktią z ich mściami pany Rzymskiey religiey y listy niektore krolewskie znieważyli, — przetoż też tę transactią y te listy przypiszę. Czwarta: iż w tymże szkrypcie wspomniono, że tym odstąpieniem nas Greckiey religiey ludzi, osobliwie obywatelow w. x. Litewskiego protestacyę znieważyli, — przetoż y z tych protestaciy niektore przypiszę. Piąta: że w tym że szkrypcie wspomniono, że tym odstąpieniem przyczynienia pożytkow swych y vrościenia szukali,—przetoż listy niekto-

Ижъ, мовлю, то все южъ ся въ тыхъ помененыхъ книжкахъ до вѣдомости людской подало, — протожъ чителника, вѣдомости въ той мѣрѣ прагнучого, до нихъ отославши, тутъ того непотребне притачати не буду, окромъ што въ третей части, гдѣ о едновладствѣ костелномъ будетъ речь, нѣкоторыи съ тыхъ каноновъ потребные припомянути прiидетъ.

Тутъ толко чого въ помяненыхъ книжкахъ черезъ самыи наши духовныи, а затымъ толко богословскiи писаныхъ, преложити занехано, того, за поводомъ помененого шкрипту синодового, особливе въ свѣтскихъ справъ матерѣи, теперъ въ той першой части доложу. Меновите: ижъ въ шкриптѣ синодовомъ вспомянено, же митрополитъ зъ своими товаришми владыками, отступеньемъ патрiаршей зверхности а отданямъ послушенства Римскому папежови, противъ листовнымъ обѣтницамъ своимъ выкрочилъ.—протожъ напередъ тыи обѣтници и упевненъя а вымѣренъя зъ ихъ властныхъ листовъ припишутся. Другая: ижъ въ томъ же шкриптѣ въспомянено, же тымъ отступеньемъ противъ праву посполитому выступили,—протожъ и тое право припишу. Третяя: ижъ въ томъ же шкриптѣ вспомянено, ижъ тымъ отступеньемъ застановленъя ||(10) зъ ихъ милостями паны Римского набоженства и листы нѣкоторiи королевскiи зневажили, — протожъ тое застановенье и тыи листы припишу. Четвертая: ижъ въ томъ же шкриптѣ спомянено, же тымъ отступеньемъ насъ Греческой релѣи людей, особливе обывателей великаго князства Литовского протестацые[1] зневажили, — протожъ и съ тыхъ протестацый нѣкоторiи припишу. Пятая:

[1] На полѣ: «оповѣдане».

re z nich przez krola iego m. dane, z ktorych się to pokazuie, przypiszę. Szosta: iż w tymże szkrypcie przypisuie się to metropolicie y władykom odstępnym, że iuż nie są Greckiey wiary, y dla tego o odięcie im beneficiy wiary Greckiey prośba się stamtąd do krola iego mści czyniła, a że się oni przedsię za Greckiey wiary duchowne vdaią,—przetoż to vdawanie ich fałszywym być pokażę. Siodma: iż y w tymże szkrypcie synodowym opowiedzieliśmy się z tym, że kalendarza starego odstąpić nie chce||**(5)**my, — aby tego nierozmyslnym vporem kto nie nazwał, vważenia niektore, ktore nas do przyięcia nowego kalendarza niepochopnymi czynią, przypiszę.

A zatym zaraz tey pierwszey części odpowiedzi naszey koniec vczynię, nie bawiąc się y pokazowaniem tego, co się też w szkrypcie synodalnym wspomniało, że metropolity z władykami patryarchiey Carygrodzkiey bez wszelkiey słuszney przyczyny odstąpili y papieżowi Rzymskiemu posłuszeństwo oddali. Gdyż to z trzeciey y z czwartey części tey odpowiedzi samo się iaśniey słońca, da Pan Bog, pokaże.

To tak porządku y summie tey pierwszey części odpowiedzi krotce tknąwszy, do rzeczy samey iuż przystępuię.

же въ томъ же шкриптѣ въспомянено, же тымъ отступленъемъ причиненъя пожитковъ своихъ и подвышенъя шукали, — протожъ и листы нѣкоторымъ зъ нихъ черезъ короля его милости даные, съ которыхъ ся то показуетъ, припишу. Шостая: ижъ въ томъ же шкриптѣ приписуется тое митрополитови и владыкамъ отступнымъ, же южъ не суть Греческой вѣры, и для того о отняте имъ наданъя имѣній церковныхъ вѣры Греческой прозба оттамтоля до короля его милости чинила, и ижъ они предся за духовныи Греческой вѣры удаются, — тое удаванъе ихъ фалшивымъ быти покажу. Семая: ижъ въ томъ же шкриптѣ синодовомъ оповѣдалихмося съ тымъ, же календаря старого отступити не хочемо, — и абы того нерозмыслнымъ упоромъ хто не назвалъ, уваженья нѣкоторыи, которыи насъ до принятья нового календаря непохопными чинятъ, припишу.

А затымъ ||**(об. 10)** заразъ той першей части отповѣди нашей конецъ учиню, не бавячися и показованьемъ того, бо ся тежъ въ шкриптѣ синодалнымъ въспомянуло, же митрополитъ и зъ владыками патріархіи Царыгородской безъ всякой слушной причины отступили и папѣжови Римскому послушенство отдали. Што и съ третей, и съ четвертой части той отповѣди само ся яснѣй солнца, дасть Богъ, покажетъ.

То такъ о порядку и сумѣ той першей части отповѣди вкоротцѣ ткнувши, до речи самой южъ приступую.

Pierwszey części odpowiedzi

Rozdział I,

zamykaiący w sobie szkrypt synodu Brzeskiego y protestacyą.

Pomienionego synodowego szkryptu te są słowa:

«My, cerkwie Oryentalney Greckiey synowie y nabożeństwa chreściańskiego, przez nie przodkom naszym podanego, stateczni naśladowcy, wszelakiego dostoieństwa y kondycyey, tak duchownego iako y świeckiego stanu ludzie, ktorzyśmy się z Korony Polskiey, z wielkiego xięstwa Litewskiego y z państw, do Korony należących, na synod, za pozwoleniem iego krolewskiey mści, tak duchownym iako y świeckim złożony, inakszego, niżliśmy doznali, o metropolicie rozumienia będąc, choć za barzo głuchym obwieszcze||(6)niem, tu do Brześcia Litewskiego ziechali, chcąc spraw y postępkow naszych pamiątkę zostawić, a zabiegaiąc, aby ich kto opacznie nie vdawał, rozumieliśmy za rzecz potrzebną tym ninieyszym pisaniem krotką o nich sprawę dać.

«Wszem tedy wobec y każdemu zosobna, komu to wiedzieć należy, oznaymuiemy: iż zaraz, za ziechaniem się tu do Brześcia naszym, poki ieszcze dzień, ku zaczęciu synodu naznaczony, nie był przyszedł, były od niektorych poselstwa do metropolity, ktorymi iako witany, tak y do zniesienia a porozumienia się z strony mieysca, czasu y porządku schadzek y inszych spraw synodalnych bywał vżywany; a to tym vmysłem, aby do porządnego w miłości synodu odpra-

||(11) Першей части отповѣди

Роздѣлъ 1,

замыкаючій въ собѣ шкриптъ [1] синоду Берестейского и протестацію.

Помененого синодового шкрипту тые суть слова:

«Мы, церкви Оріенталной [2] Греческой сынове и набоженства християнского, черезъ нихъ продкомъ нашымъ поданого, статечные наслѣдовцы, всякого достоенства и кондыціи, такъ духовного яко и свѣцкого стану люди, которыи ся съ Короны Полской, зъ великого князства Литовского и съ панствъ, до Короны належачихъ, на синодъ, за позволеньемъ его королевской милости, такъ духовнымъ яко и свѣцкымъ зложеный, инакшого, нижли есмы дознали, о митрополитѣ розумѣнья будучи, хочъ за барзо глухимъ обвѣщеньемъ, тутъ до Берестя Литовского зъѣхали, хотячи справъ и поступковъ нашыхъ памятку зоставити, а забѣгаючи, абы ихъ хто опачне не удавалъ, розумѣли есмо за речъ потребную тымъ нынѣшнимъ писаньемъ короткую о нихъ справу дати.

«Всѣмъ тогды вобецъ и каждому зособна, кому то вѣдати належитъ, ознаемуемо: ижъ заразъ, за зъѣханьемся тутъ до Берестя нашымъ, поки еще день, ку зачатю синоду назначеный, не былъ пришолъ, ||(об. 11) были отъ нѣкоторыхъ поселства до митрополита, которыми яко витаны, такъ и до знесенья и порозумѣнья зъ стороны мѣстца, часу и порядку схажокъ и иншыхъ справъ синодовыхъ бывалъ уживанъ; а то тымъ умысломъ, абы до порядного

[1] На полѣ: «списъ». [2] На полѣ: «Восточной».

wowania y do zgodnego a wszem chrześciańskim ludziom pociesznego iego zawarcia droga vsłać się była mogła. Posłowie ci abo bez responsow, abo z responsy barzo niesmacznymi a do zgody y miłości namniey się nieściągaiącymi, owa zgoła z znaczną niewdzięcznością odprawowani byli. Co cierpliwie znosząc nielza było, iedno tego zniesienia się z nimi, aż do dnia szostego miesiąca oktobra, wedle starego kalendarza, ku zaczęciu synodu naznaczonego, czekać, z tą otuchą, że sam czas y powolność nasza onego odmienić y do obaczenia przywieść miała.

«Gdy tedy ten dzień przyszedł, zszedszy się na iedno mieysce, ktoreśmy za przestronnością do tego w Brześciu naspokoynieysze baczyli, oczekawaliśmy na inszego mieysca, ieśliżby się to nie było zdało, naznaczenie y na iakie nas do niego przez metropolitę wezwanie, abo przynamniey na vczynienie wstępku iakiego przezeń do synodu, vmysł maiąc, gdzieby iuż co takiego był na ktorym kolwiek mieyscu rozczynał, do niego przybyć, y naprzod z strony rządu na synodzie potrzebnego, aby nas ich mość panowie Rzymskiey ||(7) religiey, a osobliwie od krola iego mości, ieśliżby iacy byli, w nierządzie z ohydą naszą nie zastawali, namowę y postanowienie vczynić. Trwało to oczekawanie nasze aż ku nieszporom. Gdzie to gdyśmy się niczego doczekać nie mogli, posłaliśmy do iego mości xiędza arcybiskupa Lwowskiego, opowiedaiąc się iego mości z naszą ku przystąpieniu do synodowych spraw chętną gotowością, a przytym dziwuiąc y vskarżaiąc się, że metropolita, choć wie, iż na wszelkich ziezdziech dzień, w vniwersalech mianowany, po-

синоду въ милости отправованья и до згодного а всѣмъ христіанскымъ людемъ потѣшного его замкненья дорога услати бы ся была могла. Послове тыи албо безъ респонсу [1], албо зъ респонсы барзо несмачными а до згоды и милости намнѣй ся нестягаючими, ово згола зъ значною невдячностю отправовани были. Што терпливе зносячи нѣлзе было, едно того знесеняся зъ ними, ажъ до дня шестого мѣсяца октебра, ведле старого календара, ку зачинаню синоду назначоного, чекати, съ тою отухою, же самъ часъ и поволность нашя оного отмѣнити и до обаченя привести мѣла.

«А кгды тогды тотъ день пришолъ, зшедшися на едно мѣстце, которое есмы за простроностью до того въ Берестю найспокойнѣйшее бачили, ожидали есмо на иншее мѣстце, еслибы ся тое не было здало, назначеня и на якое насъ до него черезъ митрополита везване, албо принамнѣй на учиненье уступку якого черезъ него до синоду, умыслъ маючи, гдѣ бы южъ што такого былъ на которымъ колвекъ мѣсцу росчиналъ, до него прибыти и напередъ зъ стороны порядку на синодѣ ||(12) потребного, абы насъ ихъ милость панове Римской релѣи, а особливе послове отъ короля его милости, если жебы якіи были, въ неряду зъ огидою нашею не заставали, намову и постановенье учинити. Трывало тое ожиданье наше ажъ ку нешпору. Гдѣ тое кгдысмыся ничого дочекати не могли, послали есмо до его милости отца арцибискупа Львовского, оповѣдаючися его милости, зъ нашею ку приступленю до синодовыхъ справъ хутливою готовостью, а притомъ дивуючи и ускаржаючися, же митрополитъ, хотяй вѣдаетъ, ижъ на всякыхъ зъѣздѣхъ день, въ универсалехъ менованый, посполите вступкомъ и по-

[1] На полѣ: «отвѣту».

spolicie wstępkiem y początkiem namow zwykł bywać, iednak *a*to w ten dzień, ktory sam ku zaczęciu synodu w vniwersale naznaczył, do synodu żadnego wstępku nie czyni, ale mu w prożnowaniu vpływać, a tak terminowi temu spełznąć dopuszcza. Ciż posłowie za poruczeniem naszym do metropolita z takimże opowiedaniem y oświadczeniem się ieździli, ktorego y w gospodzie iego, y w cerkwi, y na inszych mieyscach, gdzie o nim powiedano, szukawszy naleść nie mogli. Za czym iednak, aby się niewiadomością nie mogł był wymawiać, władyce Pinskiemu to poselstwo opowiedzieli, y aby ie metropolicie, nalazszy go, odniosł, żądali.

«Tym czasem, nim się ci posłowie nasze wrocili, niechcąc prożnować, obrali*ch*my dla rządu miedzy sobą czynienia dwie osobie: iednę duchownego, drugą świetskiego stanu. Więc też y artykuły niektore, ku porządnemu, pobożnemu y spokoynemu synodu tego odprawowaniu potrzebne, namawiane były. Zaczym zaraz osoby niektore z poselstwy, na ten synod Brześciński sobie poruczonymi, z roznych stron ozywać się poczęli. Ktorych iednak słuchanie do drugiego dnia się odłożyło.

«Nazaiutrz oczekiwaliśmy, aza by metropolita z iaką o[b]mową wczorayszego omieszkania y z wezwaniem ||**(8)** nas do iakich namow w pośrzodek nas był przysłał. Lecz doczekać się nie mogąc, a tak lekkie nas przezeń vważenie znacznie okazane widząc, a przytym z roznych powieści y dowodow wyrozumiawszy, że przeciw przysiędze swey, przy święceniu patryarsze Konstantinopolskiemu oddaney, przeciw świeżemu, nie tylko słownemu, ale y listownemu, obiecaniu swemu, przeciw kanonom cerkiewnym, przez dawne koncylia vchwalonym,

чаткомъ намовъ звыклъ бывати, однакъ *о*то въ тотъ день, который самъ ку зачатью синоду въ универсалѣ назначилъ, до синоду жадного вступу не чинитъ, але ему въ порожнованю уплывати, а такъ терм*и*нови тому сползнути допущаетъ. Тыежъ послове за порученьемъ нашымъ до митрополита съ такимъ же оповѣданьемъ и освѣдченьемъ ѣздили, которого и въ господѣ его, и въ церкви, и на иншихъ мѣстцахъ, гдѣ о немъ повѣдано, шукавши знайти не могли. Зачимъ однакъ, абыся невѣдомостью не моглъ былъ вымовляти, владыцѣ Пинскому тое поселство оповѣдѣли, и абы оное митрополиту, знашедши его, отнесъ, жадали.

«Тымъ часомъ, нимъ ся тые послове наши вернули, не хотячи || **(об. 12)** порожневати, обралисмы для порядку межи собою чиненья двѣ особѣ: одну духовную, другую свѣтского стану. Такъ тежъ и артикулы нѣкоторыи, къ порядному, побожному и спокойному синоду того отправованью потребныи, намовяны были. Зачимъ заразъ особы нѣкоторыи съ поселствы, на тотъ синодъ Берестейскій собѣ поручеными, зъ розныхъ сторонъ озыватися почали. Которыхъ еднакъ слуханье до другого дня ся отложило.

«Назавтрее ожидалисмы, азали бы митрополитъ зъ якою обмовою вчорашнего омѣшканья [и] съ призваньемъ насъ до якихъ намовъ въ посредокъ насъ былъ прислалъ. А ижъ дочекатися не могучи, а такъ легкое насъ черезъ него уважене значне оказаное видячи, а притомъ зъ розныхъ повѣстей и доводовъ вырозумѣвши, же противъ присязѣ своей, при священью патріарсѣ Константинопольскому отданой, противъ свѣжому, не толко словному, але и листовному обѣцанью своему, противъ канономъ церковнымъ, черезъ давныи

przeciw prawom y swobodam naszym, przeciw listom nieboszczyka krola Stefana, kromie głowney zgody papieża Rzymskiego z patryarchami nic takowego nie pozwalaiącym, mimo zwyczay antecessorow swych, mimo transakcye y postanowienia z ich mościami pany Rzymskiey religiey czynione, mimo wiadomość y pozwolenie nasze, częste niektorych z nas, a osobliwie w. x. Litewskiego obywatelow, napominania y protestacye znieważywszy, bez wszelkiey słuszney przyczyny, do nowotney się iuż zwierzchności przywiązal,—posłali*ch*my do niego, przekładaiąc mu, iako insze iego y w skladaniu y w ogł*a*sz*a*niu synodu y w znikaniu rozmow z nami na nim małobaczne postępki, tak osobliwie y to iego prywatne się do obcey zwierchności, mimo wiadomość naszę, przywiązanie. A zatym deklarowali, opowiedzieli y protestowaliśmy się, że aczkolwiek w rozumeniu z strony wiary miedzy chrześciany ziednoczenia y zgody życzymy, a zatym y rozmow z strony iey z ich m. pany Rzymskiey religiey nie znikamy, iednakże baczymy, iż on, iuż iawnie y z niektorymi władykami do nich przywiązawszy y z nimi ziednoczywszy się, dalszych namow z strony ziednoczenia niepotrzebuie, y szczyrze a wiernie imieniem naszym, od ktorych się iuż odstrzelił, odprawować nie może. Przetoż iako namow tych odprawo||**(9)**wania tak pogotowiu y konkluziy iakich w tey mierze czynienia onemu, y z podeyzrzanymi kollegami iego pozwalać nie możemy, y iurisdycyey iego, z ktorey się iuż przystaniem do obcey zwierzchności sam wyzuł, na tym synodzie podliegać nie chcemy, domyślaiąc się, że snadź pod

концилии уфаленымъ, противъ правомъ и свободамъ нашымъ, противъ листомъ небожчика короля Стефана, кромѣ головной згоды папѣжа Римского съ патріархами ничого таковoго непозволяючимъ, мимо звычай продковъ своихъ, мимо постановенья [1] зъ ихъ милостями паны Римской релѣи чиненыи, мимо вѣдомость и позволенье наше, || **(13)** частыи нѣкоторыхъ зъ насъ, а особливе великого князства Литовского обывателевъ, напоминаня и протестаціи зневаживши, безъ всякой слушной причины, до новотной ся вже зверхности привязалъ,—послалисмы до него, прекладаючи ему, яко иншіи его и въ складанью и въ оголошанью синоду, и въ зниканью розмовъ зъ нами на немъ малобачные поступки, такъ особливе и тое его приватное [2] до обчей зверхности, мимо вѣдомость нашу, привязанье. А затымъ декляровали [3], оповѣдали и протестовалисмыся, же хотяжъ въ розумѣнью зъ стороны вѣры межи христіаны зъедноченья и згоды зычимо, а затымъ и розмовъ зъ стороны ей зъ ихъ милостями паны Римской релѣи не зникаемо, однакъ же бачимо, ижъ онъ, южъ явне и зъ нѣкоторими владыками до нихъ привязавши и зъ ними ся зъедночивши, далшихъ намовъ зъ стороны зъедноченя и не потребуетъ, и щире а вѣрне именемъ нашимъ, отъ которыхъ ся уже отстрѣлилъ, отправовати не можетъ. Протожъ яко намовъ тыхъ отправованья, такъ поготову и конклюзіе [4] якихъ въ той мѣрѣ чиненья оному и съ подозрѣными товаришми его позволяти не можемо, и власти его, съ которой ся вже приcтаньемъ до обчей зверхности самъ вызулъ, на томъ синодѣ подлегати не

[1] Въ старопечатномъ экземплярѣ: «постановенье». [2] На полѣ: «потаемное». [3] На полѣ: «объяснили». [4] На полѣ: «завартья».

iey pretextem zrazu iawne przeciwieństwo pokrywaiąc, y owszem dla iednania sobie kredytu, rzkomo się wiernym pasterzem naszym y obrońcą religiey naszey pokazuiąc, nakoniec onę porzuciwszy w ohydę podać, a tak nas do teyże matniey, w ktorą sam wlazł, subtelnie wprawić pomyślawa. Przydaliśmy przytym y napominanie, aby tych takich nam żałosnych postępkow y z kollegami swemi zaniechał, a w czas się cerkwi świętey przez pokutę względem przeszłych vsprawiedliwił, tak żeby nam o dalszych lekarstwach na to radzić nie było potrzeba. Ktore napomnienie ostatnim iuż być przez posły swe opowiedzieliśmy.

«Posłowie, co z tym do metropolity chodzili, z furyą tylko a z kontemptem bez wszelkiego gruntownego responsu, do nas są odprawieni, to tylko, miasto responsu, odniozszy, że na to poselstwo żadna odpowiedź dana nie będzie.

«Ktory taki przepych z wielką żałością przyiąwszy, do słuchania poselstw z roznych stron przystąpiliśmy. Ktorych że było do kilkudziesiąt, czasu niemało wziąć musiały, a iednego dnia przesłuchane być nie mogły. Iednak we wszytkich trzy naprzednieysze były punkty y artykuły. Pierwszy: aby duchowni, co prywatnie od zwierchności patryarszey odstąpili, karanie odnieśli, mianowicie przez zrzucenie z tych vrzędow, ktore im służyły, poki się do obcey zwierzchności nie przyszywali. Drugi: aby na tym mało ogłoszonym partykularnym synodzie, bez pozwolienia patryarchow y wszytkiey Cerkwie Oryentalney, bez gruntownego vprzą||**(10)**-tnienia wszech roznic strony wiary na fundamencie przez dwu władykow,

хочемо, домышляючися, же снать подъ ей заслоною зразу явную противность || **(об. 13)** покрываючи, и овшемъ для едданья собѣ вѣры, въ речи ся вѣрнымъ пастыремъ нашимъ и оборонцею релѣи нашей показуючи, наконецъ оную покинувши въ сгиду подати, а такъ насъ до тоейжъ матнѣ, въ которую самъ влѣзъ, хитро управити помышляетъ. Придалисмы притомъ и навпоминанье, абы тыхъ такихъ намъ жалостныхъ поступковъ и съ товаришми своими занехалъ, а въ часъ церкве святой черезъ покааніе взглядомъ прошлыхъ усправедливился, такъ жебы намъ о далшихъ лѣкарствахъ на тое радити не было потреба. Которое навпоминанье остатнимъ южъ быти черезъ послы свои оповѣдѣли есмо.

«Послове, што съ тымъ до митрополита ходили, съ фуріею толко а зъ взгардою безъ вшелякого кгрунтовного отвѣту, до насъ суть отправлени, то толко, мѣсто отвѣту, отнесши, же на тое поселство жадная отповѣдь дана не будетъ.

«Которій такій препыхъ зъ великою жалостью принявши, до слуханья поселствъ зъ розныхъ сторонъ приступилисмы. Которыхъ же было до килкадесятъ, часу немало взяти мусѣли, и одного дня переслуханы быти не могли. Однакъ у всѣхъ три напереднѣйшіи были пункты и артикулы. Першій: абы духовніи, што приватне отъ зверхности патріаршей отступили, каранье отнесли, меновите черезъ скиненье съ тыхъ урядовъ, ||**(14)** которыи имъ служили, поки ся до обчей зверхности не пришивали. Другій: абы на томъ мало оголошеномъ помѣстномъ синодѣ, безъ позволенья патріарховъ и всей Церкви Восточной, безъ кгрунтовного всѣхъ зъ стороны вѣры розницъ упрятненья на фундаментѣ черезъ двохъ владыковъ,

ochronienia występkow a przyczynienia pożytkow swych y vrościenia szukaiących, założonym, ziednoczenie z Rzymskim Occydentalnym Kościołem budowane y czynione nie było; ale owszem żeby nabożeństwo starożytne chrześciańskie, od Cerkwie Oryentalney przodkom naszym podane, y dotąd za vtwierdzeniem praw, przywileiow y konfederaciy a przysiąg krolewskich, spokoynie trzymane, bez odmiany dawney zwierzchności patryarchow y ceremoniy, wcale zachowane y vtwierdzone było. Trzeci: aby nowego kalendarza, kanonom cerkiewnym iawnie przeciwnego, nie przyimuiąc, starego wolne vżywanie wedle listow krola Stefana y transakcyey w tey mierze czynionych wcale zachowane było.

«Lecz gdy tych poselstw takie artykuły w sobie maiących słuchamy, aliści posłowie iego krolewskiey mści przysłali do nas, opowiedaiąc się z poselstwem od iego krolewskiey mści a żądaiąc, abyc*h*my do przesłuchania tego poselstwa deputaty z pośrzodku siebie do ich mści posłali. My tedy aczkolwiek vpatrowalic*h*my, że ich mściam, iako posłom do nas posłanym, wedle zwyczaiu pospolitego, przed wszytkimi nami poselstwo sprawować należało, iednak, niechcąc, aby co na nas zchodzić miało, a poszanywaiąc osoby iego krolewskiey mści, te deputaty, tak z świeckiego, iako y duchownego stanu, do ich mści posłaliśmy.

«Ktorzy to deputaci gdy nam tę summę poselstwa być odnieśli, że iego krolewska m. do vczynienia zgody y ziednoczenia z Kościołem Okcydentalnym Rzymskim nas wieść raczy, z takimeśmy responsem posły do ich mści wyprawili: że od iego krolewskiey mści, naszego mściwego pana, to gruntowney zgody miedzy poddanymi oycow-

охроненья выступковъ а причиненья пожитковъ своихъ и урощенья шукаючихъ, заложонымъ, зъедноченье зъ Римскимъ Западнымъ Костеломъ будовано и чинено не было; але овшемъ жебы набоженьство старожитное хрїстїанское, отъ церкве восточной продкомъ нашимъ поданое, и дотоля за утверженемъ правъ, привилеовъ и конфедерацій и присягъ кролевскихъ, спокойне держано, безъ отмѣны давной зверхности патріарховъ и церемонѣй вцѣлѣ заховано и утвержено было. Третій: абы нового календаря, канономъ церковнымъ явне противного, не пріймуючи, старого волное уживане ведле листовъ кр. Стефана и застановенья въ той мѣрѣ чиненого въ цѣлости заховано было.

«Лечъ кгды тыхъ поселствъ такіи артикулы въ собѣ маючихъ слухаемо, али тыи послове его кр. мил. прислали до насъ, оповѣдаючися съ поселствомъ отъ его кр. мил. а жадаючи, абысмы до преслухання того поселства депутаты съ посредку себе до ихъ милости послали. Мы тогды ачколвекъ усмотровалисмы, же ихъ милостямъ, ||(об. 14) яко посломъ до насъ посланымъ, ведле звычаю посполитого, передъ всѣми нами поселство справовати належало, однакъ, не хотячи, абы што на насъ сходити мѣло, а пошановуючи особы его кр. мил., тыи депутаты, такъ свѣтского, яко и духовного стану, до ихъ милости послалисмы.

«Которыи то депутаты кгды намъ тую суму поселства быти отнесли, же его кр. мил. до учиненья згоды и зъедноченья съ Костеломъ Западнымъ Рымскимъ насъ вести рачитъ, съ такимъ есмо отвѣтомъ послы до ихъ милости выправили: же отъ его кр. мил., нашего мил. пана, то кгрунтовной згоды межи поддаными отцевское обмышля-

skie ||(11) obmyślawanie z wszelaką wdzięcznością y z dziękowaniem przyimuiemy, do teyże zgody, iako z vważenia powinności naszey chrześciańskiey, tak względem tey perswazyey iego krolewskiey mści barzo chętni iesteśmy. Tylko że z historiy baczymy, iż ta święta zgoda iako częstokroć zawierana była, tak się też często za nieoprzątnieniem wszelkich zawad rozrywała. Niechcąc daley tak nietrwałych rzeczy niepotrzebnie budować, życzymy, aby się do tey zgody opatrzniey y swymi środki a drogami prystępowało, tak żeby na dobrym fundamencie zbudowana długo a—day, Boże,—wiecznie trwać mogła. Lecz vważaiąc, iacy ludzie do traktatow o tey zgodzie w tych leciech okazyą dali, vpatrując, że wszytkiey Cerkwie Oryentalney, a osobliwie patryarchow, pozwolenia na to niemasz, widząc, że traktaty z strony tego ziednoczenia władykom po więtszey części podeyźrzanym powierzone, a roznice z strony artykułow wiary chrześciańskiey, ktorych iest niemało, tu vprątnione być nie mogą,—dobrego fundamentu tey zgody na ten czas nie widzimy. A zatym że do niey z cwałem nie przypuzsczamy, aby nam to iako v ich mści panow posłow złego rozumienia, tak v iego krolewskiey mści niełaski nie niosło, — prosiliśmy z tą deklaracyą: że gdy wszytka Cerkiew Oryentalna, a osobliwie patryarchowie, ktorymeśmy zwierzchności duchowney podlegli, k temu się przychylą, gdy nie za taką, iaką teraz, okazyą, ale swą drogą y przez słuszne a przystoyne środki do tego będzie się przystępowało, gdy z fundamentu wszytkie z strony wiary y ceremoniy roznice miedzy Oryentalną a Okćydentalną Cerkwią vprzątnione będą, a tak gdy do gruntownego a trwałego ziednoczenia

ванье зъ всякою вдячностью и дякованьемъ пріимуемо, до тоейжъ згоды, яко зъ уваженя повинности нашей христіанской, такъ взглядомъ тоей рады его королевской милости барзо хутни естесмы. Толко же зъ исторій бачимы, ижъ таа святаа згода яко частокроть замыкана была, такъ ся тежъ частокроть за неопрятненьемъ всякихъ завадъ розрывала. Не хотячи такъ далѣй нетрвалыхъ речій непотребне будовати, зычимо, абы ся до тоей згоды осторожнѣй и своими сродками а дорогами приступовало, такъ жебы на добромъ фундаментѣ збудована долго а—дай, Боже,—вѣчне трывати могла. Однакъ уважаючи, якіи люде до становенья о той згодѣ || (15) въ тыхъ лѣтѣхъ поводъ дали, усмотруючи, же всей Церкве Восточной, а особливе патріарховъ, позволенья на тое нимашъ, видячи, же становеня зъ стороны того зъедноченья владыкомъ по болшой части подозрѣнымъ повѣрены, а розници зъ стороны артикуловъ вѣры христіанской, которыхъ есть не мало, тутъ упрятаны быти не могутъ, — доброго фундаменту тоей згоды на тотъ часъ не видимо. А затымъ до ней цѣлемъ не припущаемо, абы намъ тое яко у ихъ милости пановъ пословъ злого розумѣнья, такъ у его королевской милости неласки не несло,—просилисмы съ тымъ объясненьемъ: же кгды вся Церковъ Восточнаа, а особливе патріархове, которымъ есмо подлегли зверхности духовной, къ тому ся прихилятъ, кгды не за такимъ, яко теперъ, поводомъ, але своею дорогою и черезъ слушныи а пристойныи сродки до того будетъ ся приступовати, кгды съ фундаменту всѣ зъ стороны вѣры и церемонѣй розници межи Восточною а Западнею Церковью упрятаны будутъ, а такъ кгды до кгрунтовного а трывалого зъедно-

droga się vsciele, — tedy my pewnie chętnie się do niego mieć będziemy.

«Takim sposobem posły iego krolew||(12)skiey mści odprawiwszy, wrociliśmy się do naszych namow. A naprzod do wyższey pomienionych trzech artykułow, w pośrzodek nas zgodnie zewsząd, choć roznymi słowy, podanych, przychylaiąc się, o tym karaniu odstępnych duchownych czyniliśmy namowy. Za ktorymi obaczyliśmy to, iż ci duchowni aczkolwiek opatrzenia y beneficya dla dobrego vrzędow odprawowania, od rzeczy pospolitey zdawna nadane y do vrzędow duchownych przywiązane, z łaski iego krolewskiey mści wedle zwyczaiu wzięli, iednak vrząd sam, zwierzchność y władza ich duchowna właśnie nie od świeckiey zwierzchności, ale od osob duchownych a cerkwie ś. na nie iest włożona, — przetoż duchowieństwo nasze, przedniemi członkami cerkwie świętey będąc, w swey mocy być rozumieli to. Zabiegaiąc dalszemu cerkwie ś. zgorszeniu, nie bez serdeczney żałości vczynili: że im, iako omylnym, krzywoprzysiężnym a nawyższey naszey duchowney zwierzchności odpornym pasterzom, duchowny vrząd, iurysdykcyą y władzą nad sobą, przez dekret posłuszeństwo im wypowiedaiąc, odcięli, iako o tym tenże dekret szyrzey obmawia.

«Co się zaś tycze opatrzenia a dobr, względem dobrego vrzędu odprawowania im nadanych, tedy y z tych, aby się daley, iako niegodni, nie cieszyli, obmyślawaiąc, my świeccy posłaliśmy posły do iego krolewskiey mści, prosząc vniżenie (iako o tym instrukcya posłom dana szyrzey świadczy), aby iego krolewska mość, weyźrzawszy w słuszność

ченья дорога ся устелеть,—тогды мы певне хутливе ся до него мѣти будемо.

«Такимъ способомъ послы его королевской милости отправивши, вернулисмыся до нашихъ намовъ. А напередъ до вышепомененыхъ трехъ артикуловъ, въ посродъ насъ згодне зо всѣхъ, |(об. 15) хотя розными словы, поданыхъ, прихиляючися, о томъ каранью отступныхъ духовныхъ чинилисмы намовы. За которыми обачилисмы тое, ижъ тыи духовныи ачколвекъ опатренья и добра для доброго урядовъ отправованья, отъ речи посполитой здавна наданыи и до урядовъ духовныхъ привязаны[и], зъ ласки его королевской милости ведле звычаю взяли, однакъ урядъ самъ, зверхность и власть ихъ духовнаа власне не отъ свѣтской зверхности, але отъ особъ духовныхъ а церкве святой на нихъ есть вложена, — протожъ духовенство наше, передними члонками церкви святой будучи, въ своей моцы быти розумѣли тое. Забѣгаючи далшему церкви святой згоршеню, не безъ сердечной жалости учинили: же имъ, яко омылнымъ, кривоприсяжнымъ а найвышой нашой духовной зверхности отпорнымъ пастыромъ, духовный урядъ, звирхно[с]ть(ю) и власть(ю) надъ собою, черезъ декретъ послушенство имъ выповѣдуючи, оттяли, яко о томъ декретъ тотъ же ширей оповѣдаетъ.

«Што ся засъ тычетъ опатренья а добръ, взглядомъ доброго уряду отправованя имъ наданыхъ, тогды и съ тыхъ, абы ся далѣй, яко негодныи не тѣшили, промышляючи, мы свѣтскіи послалисмы послы до его кр. мил., просячи унижоне (яко о томъ инструкціа [1] посломъ даная ширей свѣдчитъ), абы его кр. мил., вглянувши въ слу||(16)шность

[1] На полѣ: «наука».

dekretu, przeciw tym duchownym vczynionego, weyźrzawszy w zwyczaie dawne, weyźrzawszy w prawa, przywileie y konfederacye, przysięgą swą vtwierdzone,—przez dalsze tych omylnych pasterzow przy ich dostoieństwach zachowywanie — w wierze, w nabożeństwie y w sumnieniach naszych gwaltu nam nie czynić, || (13) ale owszem one, iako iawne odstępniki, od chleba, iuż im nienależącego, odstrychnąwszy, insze, ktorzyby właśnie religiey Greckiey byli, władyki y metropolitę na te beneficya nam podać raczył.

«Na seymiki też wszytkie blisko przyszłe powiatowe do braciey listy napisaliśmy, żądaiąc, aby nam do tego pomogli na seymie blisko przyszłym, na ktorym w tey mierze sami przez się statecznie staranie y prośby naszey, ieśliżby zaraz mieysca nie miała v krola iego mści, poparcie, da Pan Bog, czynić będziemy.

«A na ten czas stosuiąc się do protestaciy, iako inegdy, tak y na blisko przeszłym Warszawskim seymie czynionych, obiecuiemy to sobie pod wiarą, sumnieniem y poczciwościami naszymi, za nas y za potomki nasze: że tym metropolicie y władykom, przez dekret osądzonym, nie podlegać, posłuszeństwa żadnego nie oddawać, ani im iurysdycyey nad sobą w mieściech rzeczy pospo[litey] y naszych maiętnościach rozciągania dopuszczać, owszem się iey, także y dekretom a processom wszelkim y exekucyam ich, z tey okazyey pochodzącym, ieśliżby iakie vrosły, wedle możności zastawiać będziemy, — przy świętey wierze naszey, Panu Bogu na krzcie oddaney, y przy prawdziwych pasterzach cerkwie świętey, a osobliwie patryarchach naszych, mocnie stoiąc, kalendarza starego bez ich pozwolenia nie odstępuiąc, pokoiu pospolitego mie-

декрету, противъ тымъ духовнымъ учиненого, вглянувши въ звычаи давныи, вглянувши въ права, въ привилеи и конфедераціи, присягою своею утвержоныи,—черезъ далшее тыхъ омылныхъ пастыровъ при ихъ достоенствахъ заховыванье — въ вѣрѣ, въ набоженствѣ и сумнѣняхъ нашихъ кгвалту намъ не чинити, але овшемъ оныхъ, яко явныи отступники, отъ хлѣба, южъ имъ неналежачого, отстрыхнувши, иншіе, которыи власне релѣи Греческой были, владыки и митрополита, на тыи добра намъ подати рачилъ.

«На сеймики тежъ всѣ близко пришлыи повѣтовыи до братьи листы написали есмо, жадаючи, абы намъ до того помогли на сеймѣ близко пришлымъ, на которомъ въ той мѣрѣ сами черезъ себе статечное старанье и прозбы нашей, еслибы заразъ мѣсца не мѣла у кр. его милости, попиранье, дасть Панъ Богъ, чинити будемо.

«А на тотъ часъ стосуючися до протестаціи, яко иногды, такъ и на близко-прошломъ Варшавскомъ сеймѣ чиненой, обѣцуемо тое собѣ подъ вѣрою, сумѣньемъ и поцтивостями нашими, за насъ и за потомки наши: же тымъ митрополитѣ и владыкомъ, черезъ декретъ осужонымъ, не подлегати, послушенства жадного не отдавати, ани имъ власти надъ собою въ мѣстѣхъ въ речи посполитой и нашихъ маетностяхъ ростяганья || (об. 16) допущати, овшемъ ся ей, также и декретомъ а поступкомъ вшелякимъ и екзекуціамъ ихъ, съ тоей причины походячимъ, еслижъ бы якіи уросли, ведлугъ можности заставлятися будемо, — при святой вѣрѣ нашой, Пану Богу на крещеніи отданой, и при правдивыхъ пастырохъ церкве святой, а особливе патріархахъ нашихъ, моцне стоячи, календара старого безъ ихъ позволенья не отступуючи,

dzy rozroznionymi w wierze prawem obwarowanego z pilnością strzegąc, y wszelkim oppressyam, gwałtom a nowym rzeczam, ktorymiby całość y spokoyne nabożeństwa naszego wedle starodawnego zwyczaiu odprawowanie trudnić się miało, zabiegaiąc. W czym się przodkiem Panu Bogu y wsz[y]tkiemu światu, a osobliwie wszem Koronnym, wielkiego xięstwa Litewskiego y panstw, do Korony należących, obywatelom solenniter o||(14)świadczamy y opowiedamy, pryncypała w tey mierze żadnego nie maiąc».

Pomienioney protestacyey Brzeskiey te są słowa:

«My, senatorowie, dygnitarze, vrzędnicy y rycerstwo, także y duchowni, religiey Greckiey Cerkwie Oryentalney synowie, ktorzyśmy się tu do Brześcia na synod zgromadzili. Iż nas dnia dzisieyszego doszła wiadomość pewna, a nawet od wielmożnych panow posłanych na ten synod od iego krolew. mści, iakoby ich mość iakąś zgodę z strony obchodow kościołow Greckich y Rzymskiego z metropolitą y z kilka władyk odszczepieńcami Kościoła Greckiego, ktorzy ieszcze dnia wczorayszego za występek swoy z vrzędu złożeni y dignitarstw prawem duchownym odsądzeni są, vdziałać y obwołać mieli. Co się dzieie mimo wiadomość y wolność naszę y wszelaką słuszność. Przetoż przeciw temu y wszem osobam, sprawam y temu postępkowi—świadczymy, protestuiemy się, y ten ich postępek za niesłuszny bacząc y rozumieiąc, iemu nie tylko nie podlegać, ale za pomocą Bożą wszytkimi siłami bronić y przeciw niemu być, sobie obiecuiemy; a swoy przeciwko im vdziałany postępek mocnie vtwierdzać, y wszelakim kosztem podpierać, y wspomagać będziem, według nawiętszych sił

покою посполитого межи розрознеными въ вѣрѣ правомъ обвapoвaнoгo съ пилностью стерегучи, и всѣмъ утискомъ, кгвалтомъ а новымъ речамъ, которыми бы цѣлость и спокойныи набоженства нашего ведле стародавного звычаю отправованье труднити мѣло, забѣгаючи. Въ чимъ напередъ Пану Богу и всему свѣту, а особливе всѣмъ Короннымъ, вел. княз. Лит. и панствъ, до Коруны належачихъ, обывателемъ соленнитеръ освѣдчаемо и оповѣдаемо, продкуючимъ въ той мѣрѣ жадного не маючи».

Помененого освѣдченья Берестейского тыи суть слова:

«Мы, сенаторове, дикгнитаре, урядницы и рыцерство, также и духовныи релѣи Греческой Церкви Восточной сынове, которыисмы ся тутъ до Берестья на синодъ згромадили. Ижъ насъ дня ||(17) нынѣшнего дошла вѣдомость певная, а наветъ отъ велможныхъ пановъ посланыхъ на тотъ соборъ отъ его кр. мил., якобы ихъ милость якуюсь згоду зъ стороны обходовъ костеловъ Греческихъ и Рымского зъ митрополитомъ и съ килка владыкъ отщепенцами Костела Греческого, которыи еще дня вчорашнего за выступокъ свой зъ уряду зложени и достоинствъ правомъ духовнымъ отсужены суть, учинити и обволати мѣли. Што ся дѣетъ мимо вѣдомость и волность нашу и всякую слушность. Протожъ противъ тому и всѣмъ особамъ, справамъ и тому поступкови свѣдчимо, протестуемося, и тотъ ихъ поступокъ за неслушный бачачи и розумѣючи, ему не толко не подлегати, але за помочю Божею всѣми силами боронити и противъ ему быти собѣ обѣцуемо; а свой противко имъ учиненый поступокъ моцне утвержати, и всякимъ коштомъ подпирати,

y przemożenia naszego, a osobliwie prośbami naszymi v iego krolewskiey miłości. Ktorą to protestacyą naszę na grod Brześcieński posyłamy, aby była do xiąg tutecznych wpisana. Pisano w Brześciu, 9 dnia oktobra, wedle starego kalendarza, roku Pańskiego 1596».

||(15) Pierwszey części odpowiedzi

Rozdział II,

zamykaiący w sobie obietnice listowne metropolita y władyki odstępnych, ktorych nie strzymali.

Słowa listu metropolitowego do wszech wobec duchownych y świethskich posłuszeństwa Greckiego ludzi, po osłyszeniu o odstępstwie niektorych władyk, z naganieniem ich, siebie od takiego mniemania wyimuiąc etc., po wszytkich kraiach Ruskich rozsyłanego. De data w Nowogrodku, roku 1595, septembr[a] die 1:

«Michał, z Bożey łaski archiepiskop, metropolit Kijowski, Galicki y wszytkiey Rusi.

«Wszem prawosławnym chrześcianom, posłusznym Bożey Wschodniey katolickiey Cerkwie, od wyższego stanu y do niższego, w parafiey archiepiskopiey naszey mieszkaiącym, duchownym y świetskim synom naszey pokorności. Laska wam y pokoy y miłość od Boga Wszechmogącego y Pana naszego Iezusa Christusa.

«Wiadomo czynim, iż maiąc ia o tym wiadomość, że w. m. nieiakie porozumienie o mnie maiąc, iakobych ia miał z niektoremi władykami nieiakie nowe obyczaie w Cerkiew naszę katolicką Wschodnią zakonu Greckie-

и помагати будемо, ведлугъ найболшихъ силъ и преможенья нашего, а особливе прозбами нашими у его кр. мил. Которое то освѣдченье наше на кгродъ Берестейскій посылаемо, абы была до книгъ тутошнихъ вписана. Писано въ Берестю, 9 дня октобря, ведлугъ старого календаря, року Божего 1596».

|| (об. 17) Першей части отповѣди

Роздѣлъ 2,

замыкаючій въ собѣ обѣтницы листовныи митрополита и владыки отступныхъ, которыхъ не здержали.

Слова листу митрополитового до всѣхъ вобецъ духовныхъ и свѣтскихъ послушенства Греческого людій, по ослышенью о отступствѣ нѣкоторыхъ владыкъ, зъ наганеньемъ ихъ, себе отъ таковаго мниманья выймуючи и прочая, по всѣхъ краехъ Рускихъ россыланого. Писанъ въ Новокгродку, року 1595, сентебря 1 дня:

«Михаилъ, зъ Божей ласки архіепископъ, митрополитъ Кіевскій, Галицкій и всея Русіи.

«Всѣмъ православнымъ христіаномъ, послушнымъ Божей Восточной каѳолической Церкве, отъ вышшого стану и до нижшего, въ парафіи архіепископіи нашей мѣшкаючимъ, духовнымъ и свѣтскимъ сыномъ нашего смиреніа. Ласка вамъ и покой и милость отъ Бога Всемогущого и Пана нашего Іисуса Христа.

«Вѣдомо чинимо, ижъ маючи я о томъ вѣдомость, же в. м. нѣякое порозумѣнье о мнѣ маючи, яко быхъ я мѣлъ зъ нѣкоторими владыками нѣякіи новыи обычаи въ Церковъ нашу каѳолическую Въсточную закону Греческо-

go, nad vstawy y postanowienia świętych apostołow y oycow ś., wnosić,—a tak w. mściom przez to moie pisanie wiadomość daię: iakom o tym nie myślił, y teraz myślić nie chcę, abym swoię prawą wiarę w podeptanie podał, y swego nabożeństwa odstępcą ||(16) był, y rękopołożenia świętego oyca patryarchy nizacz sobie nie dbał. Co w. m., odemnie wiadomość wziąwszy przez to pisanie moie, o mnie tego nie rozumieycie, ale statecznie w boiaźni Bożey y przy wierze naszey chrześciańskiey świętey Bożey Wschodniey Cerkwie mocnie stoiąc, wiatrom burzliwym, iako trzcina, kolebać się nie dawaycie. A ia obiecuię przy w. m. y do gardła swego tego bronić. A za tym miłość Boża y modlitwa naszego vniżenia, niech będzie ze wszytkimi wami. Pisano anno et die, ut sup., według starożytnego w Nicei Duchem Ś. postanowionego kalendarza».

Item z listu iednego, od tegoż metropolita do iego mści pana woiewody Kijowskiego, z Nowogrodka, w marcu roku 1595 danego, słowa wypisane:

«Iako pierwiey, tak y teraz, według namowy naszey szyrokiey, maiąc wszytko na baczeniu ku obnażeniu tego skrytego fałszu, barzo dobrze trafiło się, żem teraz w manasterzu Słuckim oyca władykę Lwowskiego zastał, z ktorego wierzę, iż pożar ten szkodliwy Cerkwi naszey Oryentalney y wszemu prawosławnemu narodowi nie powstanie; y iako inszych episkopow takiego przedsięwzięcia niewiadom, tak y iest wielce przeciw vmysłom złym ich; y przysięgę na ewanieliey na to vczynił, że iako o tym nie wiedział, tak z nimi y przestawać nie chce; y obiecał z każdey miary temu strożem w Koronie być, y zabiegać o wszytkim do mnie, y

го, надъ уставы и постановенья святыхъ апостоловъ и отцевъ святыхъ вносити,—а такъ в. м. черезъ тое писанье мое вѣдомость даю: якомъ о томъ не мыслилъ, и теперъ мыслити не хочу, абымъ свои права вѣру въ потоптанье подалъ, и своего набоженства отступникомъ былъ, и рукоположенья святого отца патріархи низашто собѣ не дбалъ. Што в. м. отъ мене вѣдомость взявши ||(18) черезъ тое писанье мое, о мнѣ того не розумѣйте, але статечне въ боязни Божой и при вѣрѣ нашой христіанской и въ святой Божей Восточной Церкви моцне стоячи, вѣтромъ бурливымъ, яко тростина, колебатися не давайте. А я обѣцую при в. м-х. и до горла своего того боронити. А за тымъ милость Божіа и молитва нашего смиреніа нехай будетъ со всѣми вами. Писанъ року и дня, яко вышше, ведлугъ старожитного въ Никеи Духомъ Святымъ постановленаго календаря».

И зась зъ листу одного отъ тогожъ митрополита до его милости пана воеводы Кіевского, зъ Новокгродка, въ мартѣ року 1595 даного, слова выписаны:

«Яко перше, такъ и теперъ, ведлугъ намовы нашей широкой, маючи все на баченью ку обнаженью того скрытого фалшу, барзо добре трафилося, жемъ теперъ въ монастыру Слуцкомъ отца владыку Лвовского засталъ, съ которого вѣру, ижъ пожаръ тотъ шкодливый Церкви нашей Восточной и всему православному народови не повстанетъ; и яко инышихъ епископовъ такого передсебевзятья невѣдомъ, такъ и есть велице противъ умысломъ злымъ ихъ; и присягу на евангеліи на тое учинилъ, же яко о томъ не вѣдалъ, такъ зъ ними и переставати не хочетъ; и обѣцалъ съ каждой мѣры тому сторожемъ въ Коронѣ быти, и забѣгати о всемъ

do w. x. mści wiadomość, co by zasłyszał, dawać. Ktory iż był z sądu naszego duchownego na dekrecie zdan, godziło mi się onego, dla tych przyczyn y pod takim czasem, iż czuynym strożem od innych episzkopow przy dworze y ||(17) doma obiecował się być, z tego zdania wypuścić; iakoż dla vtwierdzenia w tych obietnicach iego list podniesienny błogosławieństwa naszego daliśmy mu. W czym osobliwie w. x. mści, iako prawosławnemu oku cerkiewnemu, wszelakim sposobem staranie y wywiedywanie czynić godzi się, dla bogomodlstwa wszytkich za siebié chrześcian. A mianowicie żeby w. m. onego źmija rayskiego y lisa chytrego, o ktorymem przed w. m. mowił, strzedz się raczył, y o nim przemysł pilny w żywocie swoim działał, aby nieprzyiaciel cerkiewny rogu nie podnosił, y w iamę wpadł» etc.

до мене, и до вашей к-ж. мил. вѣдомость, што бы заслышалъ, давати. Который ижъ былъ зъ суду нашего духовнаго на декретѣ зданый, годиломися оного, для тыхъ причинъ и подъ такимъ часомъ, ижъ чуйнымъ сторожемъ отъ иныхъ епископовъ при дворѣ и дома обѣцовался быти, съ того зданя выпустити; якожъ для утверженья въ тыхъ обѣтницахъ его листъ поднесеный благословенства нашего далисмы ему. Въ чомъ особливе вашей к-ж. мил., яко православному оку церковному, вшелякимъ способомъ старанье и вывѣдованье чинити годится, для богомолства всѣхъ за себе христіанъ. А меновите, жебы в. м. оного зміа райского и лиса хитрого, о которогомъ предъ в. м. мовилъ, стеречись рачилъ, и о немъ промыслъ пилный въ животѣ своемъ чинилъ, абы непріатель церковный рога не подносилъ, и въ яму впалъ».

Z drugiego listu metropolitowego do iego m. pana woiewody Kijowskiego (de data z Nowogrodka 12 august[a], 1595) słowa formalia wypisane:

||(об. 18) Зъ другого листу митрополитового до его милости пана воеводы Кіевского (данъ зъ Новогородка 12 августа, 1595) слова власныи выписаны:

«Tych teraznieyszych nieszczęśliwych czasow, na ktorem niefortunnie trafił za grzechy swe, dokądem żyw, opłakać nie mogę! Y Bog to serca widzący wie, co na potym z sobą będzie czynić! Pewnie przydzie mi łaskę położyć y iego krolewskiey mści czołem vderzyć, aby się tak spokoynie przeżyło, a nie iako teraz, że mnie do w. x. m. vdano, iakobym, iuż zapomniawszy stateczności y powołania swego, nabożeństwo y wiarę Oryentu myślnego podeptać ważył się, vwiedzion będąc chciwością, abo vganiaiąc się za manastyrem Pieczerskim, na ktory ani myslę y pewnie nie pragnę: acz iego krolewska mość w sequestr do czasu poruczył mi go był

«Тыхъ теперешнихъ несчасливыхъ часовъ, на которыемъ нефортунне трафилъ за грѣхы свои, доколямъ живъ, оплакати не могу! И Богъ то сердце видячи вѣдаетъ, што напотомъ зъ собою будетъ чинити! Певне пріидетъ ми лѣску положити и его кр. мил. чоломъ ударити, абыся такъ спокойне прожило, а не якъ теперъ, же мя до вашей к-ж. мил. удано, якобымъ, южъ запомнѣвши статечности и поволанья своего, набоженство и вѣру Востоку умного потоптати важился, уведенъ будучи хтивостью, албо уганяючися за монастыремъ Печерскимъ, на который анѣ мышлю и певне не прагну: ачъ его кр. мил. въ держанье до часу по-

wziąć, y na to się nie kaszę, bo mam z sobą co czynić» etc.

«A z strony wiary y zakonu Greckiego: iakobym się mogł ważyć tak wielkie y poważne rzeczy psować?! Przy czym nie tylko maiętność, ale y gardło gotowem odważyć, ile maiąc podpory w. x. mści, bez ktorego każda sprawa wątła być musi. A iako teraz widzę, że iuż, przez || **(18)** niebacznych ludzi o mnie dania sprawy, v w. x. mści pisanie listow moich małey są wiary; iednakże śmiele piszę, y Chrzista Boga proszę, abym wżdy vstnie gdzie z w. x. mścią namowić się mogł, y dostateczną o sobie y niewinności swoiey sprawę dał. Tamżebyś w. m. wiedział, co iest w tym, od kogo się te burdy zapaliły, y kto przyczyną. Dla Boga, mściwe xiąże, synod nam duchownym y świetskim w. x. mość złożyć racz, ktorego pilna y gwałtowna potrzeba, iakoż to w Litwie wszyscy prawosławni tego potrzebuią. Bo wieleby dobrego na nim się zbudowało, gdyby się ta złość iawiła y rugowała. Co wszytko łacno w. x. m. v iego krolewskiey mści ziednać raczysz, gdy będzie na to wola w. x. mści. A synod aby nigdziey nie był, tylko w Nowogrodku» etc., etc.

«Z trzeciego listu metropolitowego, do iego m. pana woiewody Kijowskiego, z Nowogrodka, die 28 septemb[ra] 1595 pisanego, słowa własne wypisane:

«Szyroce mi w. x. m. piszesz y znać daiesz, iakoby prawosławna wiara nasza ze wszytkim przez nas pod zwierzchność Rzymską iuż zaprzedana być miała. Czemu wielcem się zdumiał, tak iż do siebie przyść nie mogę! A nie mniey

ручилъ ми его былъ взяти, и на то ся не кашу, бо маю зъ собою што чинити» и прочее:

«А зъ стороны вѣры и закону Греческого: якобымъ ся могъ важити такъ великой и поважной речи псовати?! При чимъ не толко маетность, алемъ и горло готовъ отважити, иле маючи подпору вашей к-ж. мил., безъ которого каждаа справа утла быти муситъ. А якъ теперъ вижу, же южъ, черезъ небачныхъ людій о мнѣ данья справы, у вашей к-ж. мил. писане листовъ моихъ малой суть вѣры; однакъ же смѣло пишу, и Христа Бога прошу, абымъ вжды устне гдѣ зъ вашею к-ж. мил. намовитися могъ, и достатечную о собѣ и невинности своей справу далъ. Тамъ же бысь в. м. вѣдалъ, што есть въ томъ, отъ кого ся тыи бурды запалили, и кто причиною. Для Бога, мил. к-ж., синодъ намъ духовнымъ и свѣтскимъ ваша к-ж. мил. зложити рачь, которого пилнаа и кгвалтовнаа потреба, якожъ тутъ въ Литвѣ всѣ православныи того потребуютъ. Бо много бы доброго на немъ ся збудовало, кгды бы ся тая злость явила и выткнула. Што все лацно ваша к-ж. мил. у его кр. мил. зъеднати рачишъ, если будетъ на то воля вашей к-ж. мил. А синодъ абы нигдѣ не былъ, едно въ Новогородку».

Съ третего листу митрополитового, до его милости пана воеводы Кіевского, зъ Новагородка дня 28 сеп[тебра] 1595 писаного, слова власныи выписаны:

|| **(19)** «Широце ми ваша к-ж. мил. пишешъ и знати даешъ, якобы православнаа вѣра нашя зовсѣмъ черезъ насъ подъ зверхность Римскую южъ запродана быти мѣла. Чому велицемъ ся здумялъ, такъ ижъ до себе прійти не

przywiodł mię w rospacz szkrypt iakiś, miedzy ludzie puszczony, w ktorym mię, nieprzekonanego niiakim odszczepieństwem, to Iudaszem, to zdraycą swey wiary mianuie y rowno z inszymi policza,—mnie, ktory, będąc y szczyre sługą y małogodnym bogomodlcą w. x. m., z chęci swey nie zaniechywałem znać dawać o tey bezbożności, iako y od ktorego czasu, przez kogo się wszczęła. Posyłałem, pisałem, przestrzegal częstokroć, od tego czasu, iako mi się dostało iuż o tym wiedzieć, chcąc opponować się przeciwko te(19)mu, a za wodzem y powodem w. x. m., tego, na ktorym z przednich wiekow y teraz naszey wiary Wostoczney ozdoba stoi, iść a do krwie za wiarę świętą y za zakon swoy cierpieć y vmrzeć gotow będąc» etc.

«A w. m. dziwnie o mnie nie wierząc, przypominać raczysz, iakobym Hryhora służebnika swego do Krakowa, z Krakowa do Rzymu z władykami wyprawił, ktorego nie po tom posyłał, ale tych odstępnikow, od przedsięwzięcia tego iechania nierozmyślnego, ile bez synodu, do Rzymu hamuiąc, aby się z w. x. m. y z innymi na synodzie złożonym pierwey o tym znieśli y naradzili. O czym vrząd w. x. m. Włodzimirski, gdzie on y z czym był posłan, vfam, że przystoynie o wszytkim wie. Ieśli tak vmyślnie na to się vsadzili, a iż być inaczey nie mogło, a to iechali, ieśli do Krakowa, czyli do Rzymu,—ia mocy takiey mieć nie mogł ich hamować, bo też nicem od nich iawnego z przyiazdu ich Krakowskiego nie miał, y teraz nie mam, y mieć nie chcę. Władyctwa też Połockiego y nie myślił dzierżeć, y nie chcę,—v pewnych w. x. m. dowiedzieć się raczysz» etc., etc.

могу! А не мнѣй привелъ мя въ роспачъ шкриптъ якыйсь, межи люди пущеный, въ которомъ мене, непреконаного ни якимъ отщепенствомъ, то Юдашемъ, то зрадцею своей вѣры менуетъ и ровно зъ иншими поличаетъ,—мене, который, будучи и щире слугою и малогоднымъ богомолцемъ ваш. к-ж. мил., не занеховалемъ знати давати съ части своей о той безбожности, яко и отъ которого часу, черезъ кого ся почала. Посылалемъ, писовалъ, перестерегалъ частокроть, отъ того часу, яко ми ся южъ достало о томъ вѣдати, хотячи опоновати ся противъ тому, а за вожемъ и поводомъ ваш. к-ж. мил., того, на которомъ съ переднихъ вѣковъ и теперъ нашей вѣры Восточной оздоба стоитъ, ити а до крове за вѣру святую и за законъ свой терпѣти и умерети готовъ будучи» и прочая.

«А в. м. дивне о мнѣ не вѣрячи, припоминати рачишъ, якобымъ Григорія служебника своего до Кракова, съ Кракова до Риму зъ владыками выправилъ, которогомъ не по тое посылалъ, але тыхъ отступниковъ, отъ передсявзятя того ѣханья нерозмысльного, иле безъ синоду, до Риму гамуючи, абы ся зъ ваш. к-ж. мил. и зъ иными на синодѣ зложеномъ перво о томъ знесли и нарадили. О чомъ урядъ ваш. к-ж. мил. Володимерскій, гдѣ онъ и съ чимъ былъ посланъ, уфаю, же пристойне о всемъ вѣдаетъ. Если такъ умысльне на тое ся усадили, а ижъ быти иначей не могло, а то ѣхали, если до Кракова, чили до Риму,—я моцы такой мѣти не могъ ихъ гамовати, бо тежъ ничогомъ отъ нихъ явного съ пріязду ихъ Краковского не мѣлъ, и теперъ не маю, и мѣти не хочу. Владычства тежъ Полоцкого не мыслилъ держати, и не хочет,—у певныхъ ваша к-ж. мил. довѣдатися рачишъ» и прочая.

«Ieszcze iakoby się w. x. m. zdało pisać do pozostałych episzkopow, aby oni bez omieszkania o tym poczuwszy się, do mnie, iako do starszego, ziechali się dla porozumienia o tym: gdyż oni zawżdy na moie pisanie dla potrzeb duchownych są nieczuli, y pisania nie poważaią,—wierzę, żeby za radą w. x. mści chętliwszy byli przeieżdzić się ku mnie do Nowogrodka. A gdyby oni chcieli y wolą swoię w. x. m. oznaymili tak vdziałać,—na onże czas, dla lepszego potężstwa, potrzeba pilno przy w. x. mści z tymi wszytkimi, ktorych w. m. sposobi dla zastanowienia mężnego przeciw takowey zdradzie, aby na liście otworzystym zacnych panow, szlachty wiary naszey Greckiey pieczęci ze dwieście, ||**(20)** opponuiąc siebie z podpisami rąk, na pomoc v siebie mieć mogł, przez posłanego od w. m. do siebie, za ktorym abym silniey popierać ważył się. A ia tegoż czasu y przy tym posłańcu, swoy list z ich mściami episzkopy, według listu onegoż sprawiwszy podpisać, by y na vrzędzie przyznać gotow będę».

«Еще якобы ся ваш. к-ж. мил. здало писати до позосталыхъ епископовъ абы они безъ [о]мѣшканья о томъ почювшися, до мене, яко до старшого, зъѣхалися, для порозумлѣня о томъ: кгдыжъ они завжды на мое писанье для потребъ духовныхъ суть нечуйни, и писанья не поважають,—вѣру, же бы за радою ваш. к-ж. мил. хутлившии были проѣздитися ко мнѣ до Новогородка. А кгдыбы они хотѣли и волю свою ваш. к-ж. мил. ознаймили такъ учинити,—на онъ же || **(об. 19)** часъ, для лѣпшого потужства, потреба бы пилно при ваш. к-ж. мил. съ тыми всѣми, которыхъ в. м. способишъ, дѣля застановенья моцного противъ таковой зрады, абы на листѣ отвористомъ зацныхъ пановъ, шляхты вѣры нашей Греческой печатій зо двѣстѣ, опонуючи себе съ подписами рукъ, на помочъ у себе мѣти могъ, черезъ посланого отъ в. м. до себе, за которымъ абымъ силнѣй попирати важился. А я тогожъ часу и при томъ посланцу свой листъ зъ ихъ милостями епископы, ведлугъ листу оногожъ справивши подписати, бы и на урядѣ признати готовъ буду».

Z listu władyki Włodzimirskiego, do iego m. pana woiewody Kijowskiego, ze Włodzimirza danego, dnia 17 marca, roku 1595, słowa własne wypisane:

«O byciu oyca władyki Łuckiego w Krakowie, aż tu przyiechawszy, dowiedziałem się. Ale żeby od kogo w poselstwie ieździć miał, świadczę Panem Bogiem, żem o tym ani słychał, y nie rozumiem tego o nim, żeby tam z iakim poselstwem od kogo ieździć miał. Abo żebyśmy co takowego postanowić miedzy sobą mieli—o tym się nam ani sniło. Azaż my tego nie baczym: chociaż byśmy się wszyscy episzkopi na tę vnią zgodzili, a wszytko chrześciaństwo

Зъ листу владыки Володимерского, до его милости пана воеводы Кіевского зъ Володимера даного, дня 17 марта, року 1595, слова власныи выписаны:

«О бытью отца владыки Луцкого въ Краковѣ, ажъ тутъ приѣхавши, довѣдалемся. Але жебы отъ кого въ поселствѣ ѣздити мѣлъ, свѣтчу Паномъ Богомъ, жемъ о томъ ани слыхалъ, и не розумѣю того о немъ, жебы тамъ зъ якимъ поселствомъ отъ кого ѣздити мѣлъ. Албо жебысмы штò таковогопостановити межи собою мѣли—о томъ ся намъ ани снило. Азажъ мы того не бачимо: хотя бысмо ся всѣ епископы на тую унѣю згодили, а все бы христіан-

by na to nie pozwoliło, żeby to tylko prożna praca a ohyda nasza była v owieczek naszych» etc.

«Aniby się też to nam godziło, tak kryiomkiem, bez synodu y wiadomośći wszytkiey braciey naszey młodszey, rownych sług w Cerkwi Bożey, y inszego chrześciaństwa, a zwłaszcza w. m. panow chrześciańskich, takową rzecz zawierać abo zaczynać. O tym y pomyślać, Boże, nie day» etc., etc.

Z drugiego listu miedzy tymiż osobami (de data ze Włodzim., 25 mart. 1595) słowa formalia wypisane:

«Co się tycze nowin Krakowskich, y te baczę, że niepewne; ale chociaż by y pewne były, tego w. x. m. o moiey osobie nie racz rozumieć. Zaprawdę, żeć o membraniech ni iakich niewiem, bom ich nikomu ni nacz ||**(21)** nie dawał. Wszakże «nie iest nic tak taynego, żeby napotym nie było iawnego», czego y życzę, bo w tym się czuię, żem nie był początkiem do żadney rzeczy».

Z listu trzeciego tegoż władyki do iego m. pana woiewody Kijowskiego (de data z Lublina 5 august[a] 1595) słowa własne:

«Zwrociwszy się z Krakowa» etc., «gdzie, gdy po nas to mieć chciano, żebyśmy do Rzymu z posłuszeństwem iechali, opatruiąc nas wszelakimi dostatkami,—powiedzieliśmy, że to ieszcze nie koniec: bośmy to tylko samych siebie vpewniaiąc spisali się; ale idzie też nam o owce Christusowe pastwy naszey, aby y te z nami zgodziły się» etc.

«Y gdy*ch*my miedzy inszymi rzeczami tę naprzednieyszą być vkazowali, iż w. x. m., iako naprzednieyszy filar y ozdoba Cerkwie Bożey, tey religiey naszey będąc, ieszcześ z nami w tym

ство на то не позволило, жебы то толко порожняя праца а огида наша была у овечокъ нашихъ» и прочая.

«Анибы ся тежъ тое намъ годило, такъ крыючися, безъ синоду и вѣдомости всей братіи нашей молодшей, ровныхъ слугъ въ Церквѣ Божей, и иншого христіанства, а звлаща в. м. пановъ христіанскыхъ, таковую речъ замыкати албо зачинати. О томъ и помышляти, Боже, не дай».

Зъ другого листу межы тымижъ особами (даный зъ Володимера, 25 марта 1595) слова власныи выписаны:

«Што ся тыче новинъ Краковскихъ, и тыи бачу, же непевныи; але хотяжъ бы и певныи были, того ваша к-ж. мил. о моей особѣ не рачъ розумѣти. Заправды, же я о мамрамѣхъ ни якихъ не вѣдаю, бомъ ихъ никому ни на што не давалъ. А ведже «не естъ такъ || **(20)** ничого тайного, жебы напотомъ не было явно», чого и зычу, бо въ томъ ся чую, жемъ не былъ початкомъ до жадной речи».

Зъ листу третего тогожъ владыки до его мил. пана воеводы Кіевского (данъ зъ Люблина, 5 августа 1595) слова властныи:

«Звернувши съ Кракова» и прочая, «гдѣ, кгды по насъ того мѣти хочено, жебыхмы до Риму съ послушенствомъ ѣхали, осмотруючи насъ вшелякими достатками, — повѣлисмы, же то еще не конецъ: босмы то толко самыхъ себе упевняючи списалися; але идетъ тежъ намъ о овцы Христовы паствы нашей, абы и тыи зъ нами згодилися» и прочая.

«И кгдысмы межи иншими речами тую найпереднѣйшую быти указовали, ижъ ваша к-ж. мил., яко найпереднѣйшій филяръ и оздоба Церкви Божей, тоей релѣи нашей будучи, ещесь зъ

zgodzić się nie raczył, ale potrzebuiesz na to synodu, o ktory y my z wielkim vsiłowaniem przed tą drogą prosili,—y stało było na tym, że ziazd miał być pozwolon y czas naznaczon. Aliści potym, za nieiakimi nowinkami, tego ziazdu odmowiono, a w drogę iechać kazano, nad nadzieię, prędko. A tak, mściwy panie, gdyż to teraz w rękach swoich masz, możesz Cerkwi Bożey wiele dobrego vczynić y zacnemu imieniowi swemu wieczną a nieśmiertelną pamięć y sławę ziednać» etc.

нами въ томъ згодитися не рачилъ, але потребуешъ на тое синоду, о который и мы зъ великимъ усилованьемъ передъ тоею дорогою просили,—и стало было на томъ, же зъяздъ мѣлъ быти позволенъ и часъ назначенъ. Але потомъ, за нѣякими новинами, того зъязду отмовлено, а въ дорогу ѣхати казано, надъ надѣю, прудко. А такъ, милостивый пане, кгдыжъ тое теперъ въ рукахъ своихъ маешъ, можешъ Церкви Божой много доброго учинити и зацному имени своему вѣчную а несмертелную память и славу зъеднати».

Z czwartego listu pomienionego władyki, do teyże osoby ze Włodzimirza die 23 august. 1595 pisanego, własność słow wypisana:

«Nie doczekawszy się niiakiego roskazania w. m., atoli widzę, że się nam czas naznaczoney drogi naszey przybliża, z ktorey iakoby się wypleść— y sam nie wiem. Bom był wszytkę nadzieię moię położył w tym, || **(22)** żeś w. m. miał nas z tey drogi teraz wyzwolić, na ktorą, ile pod takowym czasem y w tym rozerwaniu, iako radbym iechał — samemu to Panu Bogu iawno! Teraz tedy y sam nie wiem, co czynić y iako się z tey drogi wymowić mam! Chyba nadzieia w łasce Bożey a w osobie w m. pana moiego mściwego, że to pisaniem swoim v iego krolewskiey mści ieszcze zadzierżeć możesz, aby nam nie kazał iechać aż po synodzie» etc.

Съ четвертого листу помененого владыки, до тоежъ особы зъ Володимера дня 23 августа 1595 писаного, власность словъ выписана:

«Не дочекавшися ни якого росказанья в. м., атоли вижу же ся намъ часъ назначеный дороги нашей приближаетъ, съ которой якобы ся выплести— и самъ не вѣдаю. Бомъ былъ всю надѣю мою положилъ въ томъ, же в. м. мѣлъ насъ съ тоей дороги теперъ вызволити, на которую, иле подъ таковымъ часомъ и въ томъ розорванью, яко радъ бымъ ѣхалъ — самому то Пану Богу явно! Теперъ тогды и самъ не вѣдаю, што чинити и яко ся съ т[о]ей дороги вымовити маю! Хиба надѣа въ ласцѣ Божой а въ особѣ в. м. пана моего милостивого, же то писаньемъ своимъ што (sic) его кр. мил. еще задержати можешъ, абы намъ не казалъ ѣхати ажъ по синодѣ».

Pierwszey części odpowiedzi

Rozdział III,

zamykaiący w sobie prawo pospolite Koronne, ktorego naruszeniu metropolit z władykami dał przyczynę.

Prawo, o ktorym się ten rozdział pisze, iest dwoiakie: iedno—niepisane, ktore zwyczaiem zowiemy, drugie—pisane, ktore zaś na dwoie rozdzielić się może. Bo iedno w statuciech y w konstytucyach, wszytkim pospolitych, zamknione iest; drugie w liściech y w przywileiach, ktore się z tey miary, że nie są w statut wpisane, prywatnymi nazwać mogą. O prawie niepisanym abo zwyczaiu siła mowić nie potrzeba y pokazowania, że go metropolit y z władykami wzruszył: wszyscy to ludzie widzą, wiedzą y przyznawaią, a podobno y sami ci wzruszyciele z to nie maią w sobie smiałości y niewstydliwości, aby tego przeć mieli. Prawo pisane — gdyby się dostatecznie przekładać miało, przyszło by niezliczoną rzecz przywileiow y listow tu wpisać, ktorymi częstokroć, a osobliwie przy fundowaniu iakich cerkwi y przy nadawaniu do nich dobr przez xiążęta Ruskie, a potym przez krole Polskie sprawy ||(23) xiążąt potwierdzaiące. — wolność y trwałość religiey Greckiey znamienicie iest vtwierdzona. Lecz żeby to nazbyt barzo ten szkrypt przedłużyć, a nazbyt wielkie z niego volumen vczynić musiało, — nie chcę się tych listow wszytkich y przywileiow wpisowaniem czytelnikowi vprzykrzać. Tylko w przyszłym rozdziale kilka świeżych krola Stefana y krola iego mści pana dzisieyszego ku temu się ściągaiących listow, a tu w

|| **(об. 20)** Першей части отповѣди

Роздѣлъ 3,

замыкаючій въ собѣ право посполитое Коронное, которого нарушенью митрополитъ зъ владыками далъ причину.

Право, о которомъ ся тотъ роздѣлъ пишетъ, есть двоякое: одно—неписаное, которого звычаемъ зовемо, другое—писаное, которое зась на-двое роздѣлитися може. Бо едно въ статутѣхъ и конституціахъ, всѣмъ посполитыхъ, замкнено есть; другое въ листѣхъ а въ привилеяхъ, которое ся съ той мѣры, же не сутъ въ статутъ вписаны, приватными назватися могутъ. О правѣ неписаномъ або звычаю много мовити не потреба и показованя, же его митрополитъ и зъ владыками взрушилъ: всѣ то люди вѣдаютъ и признаваютъ, а подобно и сами тыи взрушителѣ съ тое не маютъ въ собѣ смѣлости и невстыдливости, абы того прѣти мѣли. Право писаное — кгдыбы ся достатечне перекладати мѣло, пришло бы незличоную речь привилеовъ и листовъ тутъ вписати, которыми частокроть, а особливе при фундованью якихъ церквій и при надаванью до нихъ добръ черезъ княжата Русскіи, а потомъ черезъ королѣ Полскіи справы княжатъ потвержаючи,—волность и трвалость релѣи Греческой знамените есть утвержена. ||**(21)** Тежъ же бы то назбыть барзо тотъ шкриптъ продолжити, а назбыть великіи книжки учинити мусѣло,—не хочется тыхъ листовъ всѣхъ и привилеовъ вписованьемъ чителникови уприкряти. Толко въ пришломъ роздѣлѣ килка свѣжихъ короля Стефана и кр. его мил. пана нынѣшнего ку тому ся стягаючихъ листовъ, а тутъ въ томъ паракграфы

tym paragrafy niektore z statutu y z konstytuciy krotce przypomnię y, dla informacyey czytelnikowi, przypiszę.

A naprzod z przywileiu przywrocenia ziemie Wołyńskiey do krolestwa Polskiego, przez krola Zygmunta-Augusta na seymie Lubelskim w roku 1569 danego, kładę te słowa:

«Tymże sposobem obiecuiemy y powinni będziemy: dostoieństw y dignitarstw y vrzędow ziemie naszey Wołyńskiey, duchownych y świetskich, wielkich y małych, tak Rzymskiego iako y Greckiego zakonu będących, nie vmnieyszać, ani zatłumiać y owszem wcale zachować».

Potym kładę słowa takież z przywileiu przywrocenia xięstwa Kijowskiego do Korony Polskiey, na tymże pomienonym Lubelskim seymie tegoż czasu spisanego:

«Obiecuiemy y powinni będziemy: dostoieństw y dignitarstw y vrzędow ziemie naszey Kijowskiey, duchownych y świetskich, wielkich y małych, tak Rzymskiego iako y Greckiego zakonu będących, nie vmnieyszać, ani zatłumiać, y owszem wcale zachować».

Tymi takimi słowy, vmnieyszania y zatłumiania dostoieństw zabraniaiącymi, że rozność, a w rozności całość y zachowanie tych dwu tylko religiey Rzymskiey y Greckiey iest warowana — ktoż nie widzi? A iż metropolit y z towarzyszmi swemi niektoremi właǁ**(24)**dykami do papieża Rzymskiego posłuszeństwa przystąpił, a tak nie tylko zwierzchności, ale y religiey a wiary Greckiey (iako się to niżey w rozdziale VII tey częśći szyrzey pokaże) rzeczą nosamą odstąpił, — rzecz iest iawna, że tym takim odstąpieniem, iako do zniesienia Greckiego nabożeństwa, tak y do vmnieyszenia a zatłumienia Greckiego

нѣкоторые зъ статуту и зъ конституцій коротко припомяну и, для вѣдомости чителникови, припишу.

А напередъ съ привилею приворочения землѣ Волыньской до короля (sic) Полского, черезъ короля Жикгимонта-Августа на соймѣ Любелскомъ, въ року 1569-мъ даного, кладу тыи слова:

«Тымъ же способомъ обѣцуемо и повинни будемо: достоенствъ и дикгнитарствъ и урядовъ землѣ нашей Волынской, духовныхъ и свѣтскихъ, великихъ и малыхъ, такъ Римского яко и Греческого закону будучихъ, не уменшати, ани затлумяти, и овшемъ вцѣлѣ заховати».

Потомъ кладу слова такіижъ съ привилею привроченя князства Кіевского до Коруны Полской, на томъ же помененомъ Любелскомъ соймѣ тогожъ часу списаного:

«Обѣцуемы и повинни будемо: достоенствъ и дикгнитарствъ и урядовъ землѣ нашей Кіевской, духовныхъ и свѣтскихъ, великихъ и малыхъ, такъ Римского яко и Греческого закону будучихъ, не уменшати, ани затлумяти, и овшемъ вцѣлѣ заховати».

ǁ**(об. 21)** Тыми таковыми словы, уменшанья и затлуменья достоенствъ забороняючими, же розность, а въ розности цѣлость и захованье тыхъ двохъ тылко релѣи Римской и Греческой есть варована—ктожъ не видитъ? А ижъ митрополитъ и зъ товаришми своими нѣкоторыми владыками до папѣжа Рымского послушенства приступивъ, а такъ не толко зверхности, але и релѣи а вѣры Греческой (яко ся то нижей въ роздѣлѣ семомъ тоей части ширей покажетъ) речью самою отступилъ,—речъ есть явна, же тымъ такимъ отступеньемъ, яко до знесенья Греческого набоженства, такъ и до уменшенья а за-

zakonu, a pogotowiu do wzruszenia tego pomienionego prawa dał wielką okkazyą y przyczynę. Bo iż, za tą ich sprawą y postępkiem, ieden się pasterz stanowi, iedna owczarnia buduie, iedna obedientia vtwierdza. A coż po tak wielu iednakiey władzy y iednakiego dostoieństwa duchownych będzie? Władyctwo a biskupstwo, władyka a biskup—choć słowy rozni, rzeczą iednak iedno są. Tylko to ich podleganie — iednych Rzymskiey, drugich Greckiey zwierzchności — od siebie rozniło. Ale gdy oboi pod Rzymskiego papieża posłuszeństwem będą, iuż władyctwa y władykowie vstać a biskupstwy y biskupami zostać będą musiały. A iż w iedney diocezyey dwiema biskupom y dwiema biskupstwom być—iest rzecz y nie krzeczna, y poniekąd prawem kościelnym zabroniona, y niepotrzebna (bo może to ieden odprawić), — aliści z dwoch Łuckich, z dwuch Chełmskich etc. biskupow tylko się po iednym sowitem biskupie wylęże. A wybornie się to zeydzie. Bo przytaczać będą mogli przeciwko nam naszegoż Chrizostoma, owe do Syziniusza rzeczone słowa [1]: «iedno miasto dwoch biskupow mieć nie ma». Y tak zaś do tego nam przyidzie, do czego liszce było przyszło, gdy się zbierała na żebraninę z wilkiem, ktory ono sposob działu liszce taki opowiedał: «co będzie moie, to niechay będzie moie, a co będzie moie y twoie, to ia ziem oboie». Pan Bog niechay zachowa, aby do tego nie przychodziło! Iakoż gdy te postępki metropolita y || (25) władykow rzeczą samą zganione y pokarane będą, a stateczność przy starożytney Greckiey reli-

тлуменья Греческого закону, а поготову до взрушенья того помененого права далъ великій поводъ и причину. Бо ижъ, за тоею ихъ справою и поступкомъ, одинъ ся пастыръ становитъ, одна овчарня будуетъ, одно послушенство утвержаетъ. А штожъ по такъ много однакой власти и однакого достоенства духовныхъ будетъ? Владыцство а бискупство, владыка а бискупъ — хотяй словы розны, рéчу однакъ одно суть. Толко тое ихъ подлеганье — одныхъ Римской, другихъ Греческой зверхности—отъ себе рознило. Але кгды обадва подъ Римского папѣжа послушенствомъ будутъ, южъ владычества и владыкове устати а бискупствы и би||(22)скупами зостати будутъ мусѣли. А ижъ въ одной парафѣи двѣма бискупомъ и двѣма бискупствомъ быти — есть речъ и неслушна, и правомъ костелнымъ забороненна, и непотребна (бо можетъ тое одинъ отправити),—ажъ зъ двохъ Луцкихъ, зъ двохъ Холмскихъ бискуповъ толко ся по одномъ совитомъ бискупѣ вылупитъ [2]. А выборне ся тое зыйдетъ. Бо притачати будутъ могли противко намъ нашегожъ Хризостома оныи до Созонта реченыи слова [3]: «одно мѣсто двохъ бискуповъ мѣти не маетъ». И такъ засъ до того намъ прійдетъ, до чого лисици было пришло, кгды ся збирала на жабранину зъ волкомъ, которій способъ лисици дѣлу такій оповѣдалъ: «што будетъ мое, то нехай будетъ мое, а што будетъ мое и твое, то я зъимъ обое». Панъ Богъ нехай захоeconваетъ, абы до того не приходило! Якожъ кгды тыи поступки митрополита [4] и владыковъ речю самою зганены и покараны будутъ, а статечность при ста-

[1] На полѣ: «Socrates Hist. Ecclesiasticarum lib. 6, ca. 1».

[2] На полѣ: «выклюетъ». [3] На полѣ: «Сократъ, Истор. книга 6, глава 1». [4] Въ старопечатномъ экземплярѣ ошибка: «митрополитъ».

giey w nas Oryentalney Cerkwie synach naydować się będzie, — da Pan Bog, do tego nie przyidzie. To tylko przeto się przypomnieć y rozważyć zdało, aby każdy obaczyć mogł, że metropolit y z swym towarzystwem naruszenia pomienionych ziemie Wołyńskiey y xięstwa Kijowskiego przywileiow dał przyczynę, etc.

Teraz do inszych praw wzruszenia postępuiąc, przypominam z konfederacyey generalney, przez rady Koronne, duchowne y świetskie, y rycerstwo wszytko, y stany insze iedney nierozdzielney rzeczy pospolitey, z Wielkiey y z Małey Polski, wielkiego xięstwa Litewskiego, Kijowa, Wołynia, Podlasza, ziemie Ruskiey etc., pod czasem interregni na seymie głownym Warszawskim, 28 dnia stycznia, roku 1573, vchwaloney, owe słowa:

«Aby wszytkie beneficia iuris patronatus regii praelaturarum ecclesiasticarum, iako arcybiskupstw, biskupstw y inszych wszelakich beneficiy były dawane nie inszym, iedno Rzymskiego kościoła klerykom, indigenis Polonis, iuxta statutum. A benefitia kościołow Greckich ludziom teyże Greckiey wiary dawane być maią».

A iż tę konfederacyą niektorzy w wątpliwość przywodzić y nazwiska a mocy prawa oney nieprzyznawać zwykli, — przetoż insze mieysca z konstytuciy tu przypiszę, ktoremi, częścią iawnie, częścią iakoby pokrycie, y konfederacya vtwierdzona y wolność nabożeństwa obwarowana iest. A to czynię dla tych nawięcey, ktorzy abo konstituciy nie maią, abo choć maiąc nie czytaią, abo choć czytaiąc, tego w nich tak dalece nie vważaią y nie obserwuią.

рожитной Греческой релѣи въ насъ Восточной Церкви сынахъ найдоватися будетъ,—дасть Панъ Богъ, до того не прійдетъ. То тылко прето ся припомнѣти и розважыти здало, абы каждый обачити могъ, же митрополитъ и зъ своимъ товариществомъ нарушенья помененыхъ землѣ Волынской и князства Кіевского привилеовъ |(об.22) далъ причину.

Теперъ до иншихъ правъ взрушеня поступуючи, припоминаю съ конфедераціи енералной [1], черезъ рады Коронныи, духовныи и свѣтскіи, и рицерство все, и станы иншіи одныне (sic) роздѣлныи речи посполитой, и зъ Великой и зъ Малой Полски, великого князства Литовского, Кіева, Волыня, Подляша, землѣ Русской и прочая, подъ часомъ интерекгни на соймѣ головномъ Варшавскомъ, 28 дня генвара, року 1573, уфаленой, тыи слова:

«Абы всѣ добра подаванья кролевского преложенства костелного, яко арцыбискупствъ, бискупствъ [и] иншихъ всякихъ добръ были даваны не иншимъ, одно Римского костела клирикомъ, шляхтичомъ Полскимъ, ведле статуту. А добра костеловъ Греческихъ людемъ тоежъ вѣры Греческое даваны быти маютъ».

А ижъ конфедерацію нѣкоторыи въ вонтпливость приводити и назвиска а моцы права оной непризнавати звыкли,— протожъ иншіи мѣсца съ конституцій заразъ тутъ припишу, которыми, частью явне, частью якобы покрыте, и конфедераціа утверженаа и волность набоженства обварована есть. А то чиню для тыхъ наболше, которые албо конституцій не маютъ, албо хотя маючи не читаютъ, албо хотя читаючи, того въ нихъ такъ далеко не уважаютъ и не заховуютъ.

[1] На полѣ: «головной».

Naprzod: w artykulech pakt, miedzy stany Koronnymi a posły Henryka krola postanowionych, ta || (26) konfederacya iest poniekąd vtwierdzona: gdy ci posłowie obiecali y ręczyli za krola, że iako insze prawa y wolności dawne, tak też circa electionem sui sancitas, miedzy ktoremi naprzednieysza ta konfederacya była, trzymać y potwierdzić miał.

Druga: taż konfederacya mianowicie y iaśnie iest vtwierdzona artykułami, Henrykowi ku poprzysiężeniu od stanow podanemi y przezeń pierwey w Paryżu, potym w Krakowie poprzysiężonemi. Miedzy ktorymi wtory ten iest:

«A iż w tey zacney Koronie narodu Polskiego, Litewskiego, Ruskiego, Iflantskiego y innych iest niemało dissidentes in religione,—przestrzegaiąc napotym iakich sediciy y tumultow z tey przyczyny rozerwania abo niezgody religiey, warowali to sobie niektorzy obywatele Koronni konfedaracyą osobliwą, że w tey mierze in causa religionis maią w pokoiu być zachowani. Ktorą my im obiecuiemy trzymać wcale czasy wiecznymi».

Nadto, essentia rzecz sama teyże konfederacyey poniekąd iest vtwierdzona y onemi przysięgi, przez krola Henryka, tak w Paryżu, iako y w Krakowie, vczynioney, słowami:

«Pacem et tranquilitatem inter dissidentes de religione tuebor, manu tenebo, nec ullo modo, vel iurisdictione nostra, vel officiorum nostrorum, et statuum quorum uis authoritate, quemq. affici opprimique causa religionis permittam, nec ipse afficiam neque opprimam».

Potym kiedy krol Henryk odiechał, a

Напередъ: въ артикулѣхъ пактъ [2], межи станы Коронными а послы Генрика кроля постановлеными, тая конфедерація есть якобы у || (23) твержена: кгды тыи послове обѣцали и ручили за кроля, же яко иншіи права и волности давныи, такъ тежъ при обиранью его уфаленые, межи которыми найпереднѣйшая тая конфедерація была, держати и потвердити мѣлъ.

Другая: таяжъ конфедерація меновите и ясне есть утвержена артикулами, Генрикови ку поприсяженю отъ становъ подаными и черезъ него перше въ Парыжу, потомъ въ Краковѣ поприсяжоными. Межи которими вторый тотъ есть:

«А ижъ въ той зацной Корунѣ народу Полского, Литовского, Руского, Ифлянского и иныхъ есть не мало розрозненыхъ въ набоженствѣ, — перестерегаючи напотомъ якихъ ростырковъ и тумултовъ съ тоей причины розорванья албо незгоды релѣи, поровали то собѣ нѣкоторыи обывателѣ Коронные конфедерацыею особливою, же въ той мѣры въ справѣ набоженства маютъ въ покою быти захованы. Которую мы имъ обѣцуемо держати часы вѣчными».

Надто, речъ самаа тоейжъ конфедераціи есть утвержена и оными присяги, черезъ кр. Генрика, такъ въ Парижу, яко и въ Краковъ, учиненой, словами:

«Покою и тихости межи розрознеными въ вѣрѣ стеречи буду, задержу, ани жаднымъ способомъ албо владзею нашею, албо урядниковъ нашыхъ и которого колвекъ стану, зверхностью никого кривдити и утискати въ справѣ набоженства не допущу, ани самъ укривжу, ани утисну».

Потомъ кгды Генрикъ кр. отъѣхалъ,

[2] На полѣ: «постановеня».

nieboszczyka Stefana obrano,—też, ktore krol Henryk poprzysięgał, artykuły mu ku poprzysiężeniu do Siedmigrodzkiey ziemie posłano, y tam ie vczyniwszy, też takąż właśnie, iako y Henryk, przysięgię w Megieszu poprzysiągł,—miedzy inszymi, y ten wyższey przypomniany o konfederacyey trzymaniu czasy wiecznymi; o ktorym lubo przy podawaniu go Henrykowi mogła być controuersia, ale ||(27) iuż tu za Stefana vstała. Co się iawnie pokazuie z listu, unde data Cracouiae in conuentu omnium ordinum generali coronationis die quinta mart., anno Domini 1576 pisanego, ktoremu w konstytucyach ten tytuł dano: «Oznaymienie przyiazdu krolewskiego». W tym liście iuż nie niektorzy, ale (iako tam iawnie napisano stoi)

«generaliter wszyscy singulariterque singuli, zgodnie, iednostaynie, nemine contradicente oznaymuią, że im krol iego mść przez posły ich, z inszemi wszytkimi artykuły, przez nie iego krolewskiey mści podanemi, poprzysiężone pacta conuenta posłać raczył, ktore po wszytkiey Koronie za pieczęciami y podpisami własnymi ich mści panow kanclerzow wydać poruczyli», etc.

A iż miedzy temi wszytkimi artykuły, do ktorych krolowi iego mści ku poprzysiężeniu przez posły podania wszyscy się generaliter znaią, był y ten pomieniony artykuł konfederacyey,—skąd się znaczy, ktorzy to byli niektorzy, co sobie konfederacyą pokoy w religiey warowali, y że przez te niektore — wszyscy się rozumieią (oprocz tych co doma siedzieli), ktorzy na ziezdziech interregni bywali, a zatym y duchowni religiey Rzymskiey. Iakoż y na tym pomienionym liście, oznaymuiącym o przyiezdzie krolewskim, mianowicie się podpisał dzisieyszy iego m. x. arcibiskup Gnieznieński, a na ten czas

а небожчика Стефана обрано,—тыежъ, которые Генрикъ кр. поприсягалъ, артикулы ему ку поприсяженью || (об. 23) до Седмиградской землѣ послано, и тамъ ихъ учинивши, тежъ такуюжъ власне, яко и Генрикъ, присягу въ Мекгешу поприсягъ,—межи иншими и тотъ выше припомненый о конфедераціи держанью часы вѣчными; о которомъ любо при подаванью оного Генрикови могъ быти споръ, але южъ тутъ за Стефана усталъ. Што ся явне показуетъ зъ листу, писаного въ Краковѣ, на зъѣздѣ головномъ всѣхъ становъ коронаціи дня 5 марта, року Божего 1576 писаного, которому въ конституціяхъ тотъ титулъ дано: «Ознайменье пріѣзду королевского». Въ томъ листѣ южъ не нѣкоторыи, але (яко тамъ явне стоитъ написано)

«сполечне всѣ и особно каждый, згодне, одностайне, безъ жадного спротивленья ознаймуютъ, же имъ кр. его мил. черезъ послы ихъ, зъ иншими всѣми артикулы, черезъ оныи его кр. мил. подаными, поприсягнены сполное постановене послати рачилъ, которое по всей Коронѣ за печатми и подписами власными ихъ милости пановъ канцлеровъ выдати поручили» и прочая.

А ижъ межи тыми всѣми артикулы, до которыхъ кр. его мил. ку поприсяженью черезъ послы поданья всѣ ся сполечне знаютъ, былъ и тотъ помененый артикулъ конфедераціи,—отколя ся значитъ, которые то были нѣкоторые, што собѣ конфедераці[е]ю покой въ релѣи варовали, и ижъ черезъ тыи нѣкоторыи — всѣ ся розумѣютъ (опрочъ тыхъ, што дома седѣли), которые на зъѣздѣхъ || (24) интерекгни бывали, а затымъ и духовныи релѣи Римской. Якожъ и на томъ помененомъ листѣ, ознаемуючимъ о пріѣздѣ королевскомъ, меновите ся подписалъ нынѣшній его мил. к-з. арцибискупъ Гнѣзденскій, а на тотъ

biskup Kuiawski. A iż miedzy temi dla wolności vczynionymi pismy, iako ie tam w tym liście pomienionym zową, ktore z Megieszu posłowie przynieśli, był y list «Confirmationis generalis iurium», — toć znać, że y ten wszyscy zawobec zawdzięczne przyimowali; a zatym y na ten paragraf wszyscy pozwolili, ktory w tym liście «Confirmationis» iest napisany tymi słowy:

«Quod vero supra hisce literis priuilegia libertates ecclesiasticas cum caeteris confirmauimus, id nihil articulo iuramenti derogare volumus, verum et ||**(28)** pacem et tranquilitatem inter dissidentes de religione tuebimur et manu tenebimus», etc. «Quem in concusse firmiter et inuiolabiliter ac cum effectu nos obseruaturos promitimus ac spondemus».

Potym gdy krol Stefan z Siedmigrodzkiey ziemie iuż do Krakowa przyiechał, na seymie koronacyey znowu przysięgię takąż, iako w Miegieszu, vczynił; znowu też artykuły, a miedzy inszymi y ow o konfederacyey, poprzysiągł, znowu potwierdzenie generalne wszytkich praw vczynił, y znowu tegoż warunku powtorzył, żeby potwierdzenie przezeń praw duchownych wolności nabożeństwa nic nie wadziło. Iako to w konstytucyach iawnie widzimy. Ieszcze mało na tym maiąc, gdy na tymże seymie koronacyey z przyzwoleniem panow rad Koronnych, duchownych, świeckich y posłow ziemskich, konstytucye (iako arenga ich obmawia) pisano, — tedy tegoż znowu iuż Polskim ięzykiem powtorzono, y mianowicie te dwa paragrafy w konstytucye wpisano:

Ieden ten:

«A iż wyższey listy, przywileie, wolności duchowne z innymi potwierdziliśmy,

часъ бискупъ Куявскій. А ижъ межи тыми для волности учинеными писмы, яко ихъ тамъ въ помененомъ листѣ зовутъ, которыи послове принесли, былъ и листъ «Потверженья головного правъ»,— то знати, же и тотъ всѣ вобецъ завдячне пріймовали, а затымъ и на тотъ паракграфъ всѣ позволили, который въ томъ листѣ «Потверженья» написаный естъ тыми словы:

«А ижъ есмо тымъ листомъ привилеи волности костелныи зъ иншими потвердили, того ни въ чомъ артикуломъ присяги уменшати не хочемо, а звлаща покой и тихость межи розрознеными въ вѣрѣ стеречи и держати будемо» и прочая. «Который ненарушене, моцне а непсуючи скуткомъ заховати обѣцуемо и прирекаемо».

Потомъ кгды кр. Стефанъ зъ Седмикродской землѣ южъ до Кракова приѣхалъ, на сеймѣ коронаціи знову присягу такуюжъ, яко въ Мекгешу, учинилъ, знову тыежъ артикулы, а межи иншими и тотъ о конфедераціи, поприсягъ; знову потверженье головное всѣхъ правъ учинилъ, и знову тогожъ варунку повторилъ, жебы потверженье черезъ него правъ духовныхъ волности набоженства ничого не вадило. ||**(об. 24)** Яко то въ конституціахъ явне видимо. Еще мало на томъ маючи, кгды на томъ же соймѣ коронаціи, съ призволеньемъ пановъ радъ Корунныхъ, духовныхъ, свѣтскыхъ и пословъ земскихъ, конституціи (яко предмова ихъ обмовляеть) писано, — тогды тогожъ знову южъ Полскимъ языкомъ повторено, и меновите тыи два паракграфы въ конституціи вписано.

Одинъ тотъ:

«А ижъ вышей листы, привилеи, волности духовныи зъ иными потвердили

to nie chcemy, aby co wadziło artykułowi przysięgi naszey, to iest, żebyśmy pokoy miedzy tymi, ktorzy są rozni w wierze, zachowali», etc. «Ktory artykuł mocnie, nienaruszenie y skutecznie obiecuiemy y przyrzekamy zachować».

Drugi ten:

«A iż w tey zacney Koronie narodu Polskiego, Litewskiego, Ruskiego, Iflanskiego y innych iest nie mało dissidentes de religione, przestrzegaiąc napotym» etc. etc. — słowo od słowa, iako wyższey się przypomniało z artykułow, Henrykowi ku poprzysiężeniu podanych.

Mało ieszcze było na tym!

Na tymże seymie koronacyey osobną konstytucyą napisano pod tytułem: «Interregni acta approbantur». Ktora konstytucya tak się zaczyna:

«Wszytkie sprawy konfederacyey, warunki prawne, postępki przeszłych czasow interregni w || **(29)** Koronie Polskiey, wszytkich ziem y powiatow rowno, — dla porządku dobrego, y zachowania pokoiu pospolitego, y sprawiedliwości czynienia, y sądy postanowione, wedle pozwoloney im na to mocy y władzey, — we wszytkim, iako w sobie są y obmawiaią, skutek swoy mieć y brać maią».

Y zasię na końcu tey konstytucyey te słowa, miasto konkluzyey, przypisano:

«Ponieważ confœderacye do praw y wolności pospolitych się schylaią, aby się każdy wedla nich sprawował, a przeciw im nie wykraczał».

Ktoż tedy tu iuż nie widzi, że na seymie koronacyey krola Stefana konfederacya miedzy konstytucye wlazła y prawem iawnie iest przyznana? A iż przeciw konstytucyam seymu tego pro-

есмы, то не хочемо, абы што̀ вадило артикулови присяги нашей, то есть, жебысмы покой межи тыми, которыи суть розни въ вѣрѣ, заховали» и прочая. «Который артикулъ моцне, ненарушоне и скутечне обѣцуемо и прирекаемо заховати».

Другій тотъ:

«А ижъ въ той зацной Коронѣ народу Полского, Литовского, Руского, Ифлянского и иныхъ есть не мало розрозненыхъ въ вѣрѣ, перестерегаючи напотомъ» и прочая,—слово отъ слова, яко вышей ся припоминало зъ артикуловъ, Генрикови ку поприсяженью поданыхъ.

Мало еще было на томъ!

На томъ же сеймѣ коронаціи особную конституцію написано подъ титуломъ тымъ: «Справы подъ интерекгнумъ утверженые». Которая конституція такъ ся зачинаетъ:

«Всѣ справы конфедераціи, варунки правныи, поступкы прошлыхъ часовъ интерекгни въ Коронѣ Полской, всѣхъ землій и повѣтовъ ровно,—для порядку доброго, и захованья покою посполитого, и справедливости чиненья, и суды постановленыи, ведлугъ позволеной имъ на тое моцы и владзы, — во всемъ, яко въ собѣ суть и обмовляютъ, скутокъ свой мѣти и брати маютъ».

|| **(25)** И зась на концу тоей конституціи тыи слова, мѣсто завартья, приписано:

«Поневажъ конфедераціи до правъ и волностей посполитыхъ схиляются, абы ся каждый ведле нихъ справовалъ, а противъ имъ не выкрочовалъ».

Ктожъ тогды тутъ южъ не видитъ, же на сеймѣ коронаціи кр. Стефана конфедераціа межи конституцію влѣзла и правомъ явно есть признана? А ижъ противъ конституціамъ сейму того

testacya pokazana być nie może, radbym słyszał, iako ten przeskoczą ci, ktorzy względem protestacyey iakieysi vwłaczać chcą mocy konfederacyey!

To się wszytko na wstępku panowania nieboszczyka krola Stefana świętey pamięci działo. Potym iako tey konfederacyey y przysięgi swey przestrzegał, — świadczą o tym same iego czułe postępki w hamowaniu y karaniu ludzi, tumulty względem religiey czyniących, z pamięci ludzkiey ieszcze niewywietrzałe; świadczą listy iego, ktore się w przyszłym rozdziale przypiszą.

Vmarł krol Stefan. Po śmierci iego, w interregnum, iako znowu tym barziey konfederacya iest vtwierdzona—w konstytucyach się doczytywamy. Naprzod w konfederacyey Krakowskiego, Sędomirskiego y Lubelskiego woiewodztw—te słowa nayduiemy:

«Kaptur, ktory iest w nowym mieście Korczynie, od przodkow naszych anno 1438 vczyniony y od nas w Krakowie po zeszciu krola sławney pamięci Zygmunta-Augusta, roku 1572, w sobotę, po świętych rozesłańcach, ponowiony y vtwierdzony, na miey||**(30)**-scu swym zostawuiemy, excepto articulo, ktory się zniosł poślednieyszą konfederacyą inter dissidentes de religione, przez krole y pany nasze Henryka y Stefana poprzysiężoną. Ktora konfederacya — dissidentium de religione—iż postrzega pokoiu y miłości braterskiey, — tedy onę in robore suo, iuxta suam continentiam, in toto zostawuiemy».

Ktoremi słowy iako kaptur Korczyński ma być rozumiany y rozszyrzany, y w czym iest antyquowany a odrzucony—zrzetelnie nauczono.

W teyże konfederacyey są y te słowa:

протестація показана быти не можетъ, радбымъ слышалъ, яко тотъ перескачутъ тыи, которыи взглядомъ протестаціи якойсь уволочати хотятъ моцы конфедераціи!

Тое ся все на вступку панованья небожчика кр. Стефана святой памяти дѣяло. Потомъ яко той конфедераціи и присяги своей перестерегалъ,—свѣтчатъ о томъ самого его чулыи поступки въ гамованью и караныо людій, тумулты взглядомъ релѣи чинячихъ, съ памяти людской еще невывѣтралыи; значатъ листы его, которыи ся въ пришломъ роздѣлѣ припишутъ.

Умеръ кр. Стефанъ. По смерти его, въ интерекгнумъ, яко знову тымъ барзо конфедераціа естъ утвержена—въ конституціяхъ ся дочитоваемо. Напередъ въ конфедераціи Краковского, Сендомирского и Любелского воеводствъ—тыи слова найдуемо:

«Каптуръ, который естъ въ новомъ мѣстѣ Корчинѣ, отъ предковъ нашихъ року 1438 учиненый и отъ насъ въ Краковѣ по смерти кр. славной памяти Жикгимонта-Августа, року 1572, въ суботу, по святыхъ розосланцахъ, поновленый ||**(об. 25)** и утверженый, на мѣсцу своемъ зоставуемо, вынявши артикулъ, который ся знесъ послѣднѣйшею конфедераціею межи розрознеными въ вѣрѣ, черезъ королѣ и паны наши Генрика и Стефана поприсяженою. Которая конфедераціа—розрозненыхъ въ вѣрѣ—ижъ постерегаетъ покою и милости братерской,—тогды оную въ своей моцы, ведлугъ ей замкненья, во всемъ зоставуемо».

Которыми словы яко каптуръ Корчинскій маетъ быти розумяный и розширеный а въ чомъ естъ удавненый а отверженый—достатечне научоно.

Въ той же конфедераціи суть и тые слова:

«Przyrzekamy też y postanawiamy sobie pokoy y miłość braterstką, aby wszelakie waśni, zamawiania, odpowiedzi, bunty mieysca nie miały, a wszyscy w pokoiu Pana Boga chwalili. Czego iż też konfederacya — dissidentium de religione — postrzega,— tedy ią też, iuxta suam continentiam, in suo plenissimo robore wcale y nienaruszenie zostawuiemy y approbuiemy».

Na tę taką konfederacyą miedzy inszymi podpisał się y Petrus Myszkowski, episcopus Cracouiensis.

Potym nastąpiła conuocatia Warszawska. Na niey vczyniona iest konfederacya, taż miedzy konstytucye przyięta, w ktorey nayduią się te słowa:

«Konfederacyą inter dissidentes in religione, w Warszawie vczynioną y poprzysiężeniem krolow panow naszych vtwierdzoną, na tym ziazdzie conuocacyey sobie spolnie dla wnętrznego pokoiu wcale zachowamy. A co by się pokazało do iey vmocnienia y excessow poprawy z obudwu stron potrzebnego, to na seymie elekcyey przyszłey przez wszytkie stany Koronne oboyga narodu vczynić będziem powinni. Także ieśliby kto onę targać chciał, o takowym każdym tamże rozsądek vczynić mamy, przez stany Koronne wszytkie, tak duchowne, iako y świetskie wyższey mianowane, vel deputandorum od stanow».

Na te konfederacyą miedzy inszymi podpisał się Laurentius Goslicki, episcopus Ca||(31)menecensis, a teraz iuż episcopus Praemisliensis, wprawdzie z tym przydatkiem: «propter bonum pacis subscribo». Ale ten przydatek każdemu czasowi służy: bo zawsze dobrze z pokoiem.

Po konwokacyey nastąpiła elekcya

«Прирекаемо тежъ и постановляемо собѣ покой и милость братерскую, абы всѣ васни, замовянья, отповѣди, бунты мѣсца не мѣли, а всѣ въ покою Пана Бога хвалили. Чого ижъ тежъ конфедерація -- розрозненыхъ въ вѣрѣ—постерегаетъ, — тогды ей, ведлугъ ей замкненя, въ зуполной моцы вцалѣ и ненарушоне зоставуемо и умоцняемо».

На тую конфедерацію межи иншими подписался и Петръ Мышковскій, бискупъ Краковскій.

Потомъ наступила конвокація [1] Варшавская. На ней учинена естъ конфедерація, таяжъ межи конституціи принятая, въ которой найдуются тыи слова:

«Конфедерацію межи розрознеными въ вѣрѣ, въ Варшавѣ учиненую и поприсяженьемъ кролевъ пановъ нашихъ утверженую, на томъ ъѣздѣ и конвокаціи собѣ сполне, для внутрного покою, вцѣлѣ заховаемо. А што бы ся показало до ей умоцненя и выступковъ поправы зъ обудвухъ сторонъ потребного, то на сеймѣ [е]лекціи пришлой черезъ всѣ станы Коронныи обойга народу учинити будемо повинни. Также еслибы кто оную торгати хотѣлъ, о таковомъ каждомъ тамже розсудокъ учинити маемо, черезъ станы Коронныи всѣ, такъ духовныи, яко и свѣтскіи вышеменованые, албо депутованые отъ становъ».

На тую конфедерацію межи иншими подписался ||(26) Лаврентій Кгослицкій, бискупъ Каменецкій, а теперъ южъ бискупъ Премыскій, вправдѣ съ тымъ придаткомъ: «для доброго покою подписую». Але тотъ придатокъ каждому часови служитъ: бо завше добро съ покоемъ.

По конвокаціи наступила елекція кр.

[1] На полѣ: «зъѣздъ».

krola iego mści pana dzisieyszego w Warszawie. Tam, gdy się z posłami krola iego mści pacta przez stany Koronne y w. x. Litewskiego czyniły, miedzy inszemi rzeczami to w paktach od krola iego mści warowano:

«Confoederationem inter dissidentes de religione, non solum iuramento, vti a serenissimis Henrico et Stephano regibus Poloniae et praedecessoribus suis factum est, conseruabit, verum etiam processum et executionem, vtrique parti seruientem, contra violatores eius oblatam sub iuramento obseruabit; et vt ab ordinibus regni quam primum instituatur—sedulo curabit».

Ktemu, w recessie tey elekcyey, też do konstituciy inserowanym, te słowa czytamy o ziezdzie Wiślickim, przez ten reces złożonym:

«Na ktorym to ziezdzie vtwierdzaiąc we wszem konfederacyą — inter dissidentes de religione — postępek prawny y exekucyą przeciwko gwałtownikom iey namowić, vtriq[ue] parti seruientem» etc. «obiecuiemy y przyrzekamy sobie vczynić y na przyszłą koronacyą przynieść».

Przyszedł ziazd Wiślicki. Że konsultacye na nim się nie mogły odprawować, — ci, co tam byli się ziechali, co vczynili, co sami o sobie napisali w poparciu wolney elekcyey krola iego mści pana dzisieyszego, ktora też do konstytuciy iest włożona:

«Zlecilichmy (powiedaią) posłom, aby iechali do Krakowa y, vtwierdzaiąc we wszem konfederacyą — inter dissidentes de religione — postępek prawny y exekucyą przeciwko gwałtownikom iey, namowili, vtrique parti seruientem».

его милости пана нынѣшнего у Варшавѣ. Тамъ, кгды ся съ послами кр. его мил. становенье черезъ станы Коронные и великого князства Литовского чинило, межи иншими речами то въ пактахъ отъ кр. его мил. варовано:

«Конфедерацію межи розрознеными въ вѣрѣ, не толко присягою, яко отъ наяснѣйшихъ Генрика и Стефана, королей Полскыхъ, и продковъ его сталося, заховаетъ, але и поступокъ и выконане, обудвумъ сторонамъ служачее, противко кгвалтовникомъ ей поданое, подъ присягою здержитъ; и жебы отъ griстановъ кролевства яко наборзѣй постановленое было — пилное старане учинитъ».

Ктому, въ рецесѣ тоей елекціи, тежъ до конституціи вписанымъ [2], тыи слова читаемо о зъѣздѣ Вислицкомъ, черезъ тотъ рецесъ зложеномъ:

«На которомъ то зъѣздѣ утвержаючи во всемъ конфедерацію — межи розрознеными въ вѣрѣ — поступокъ правный и выконанье противко кгвалтовникомъ ей намовити, служачую обомъ сторонамъ» и прочее «обѣцуемо и прирекаемо собѣ учинити и на пришлую коронацію принести».

Пришолъ зъѣздъ Вислицкій. Же намовы на немъ ся не могли отправовати,—тые, што тамъ были ся зъѣхали, што учинили и што сами о собѣ написали въ попартью волной елекціи кр. его мил. пана нынѣшнего, котораа тежъ до конституціи естъ вложена:

«Злецылисмы (мовятъ) посломъ, абы ѣхали до Кра||(об. 26)кова и, утвержаючи во всемъ конфедерацію—межи розрознеными въ вѣрѣ—поступокъ правный и выконанье противко кгвалтовникомъ ей, намовили, обомъ сторонамъ служачее».

[2] Въ старопеч. экз ошибка: «вписаньемъ».

Przyszła koronacya. Tam krol iego m. pan nasz dzisieyszy—iako w Oliwie vczynioną przysięgę ponowił, — iako znowu konfederacyą y miedzy pakty y miedzy artykuły Hen||(32)ryka krola poprzysiągł, — iako ią w konfirmacyey praw warował, aby iey potwierdzenie praw duchownych nie wadziło: to się każdy, przywileie y konstytucye seymu koronaciy czytaiąc, snadnie doczyta. Tu wpisowaniem tego bawić się daley, dla zbytniego przedłużenia, nie chcę.

Atoli rzecz iest pewna, że nie tylko zachowanie wcale konfederacyey, iako inszy krolowie czynili, alé ktemu y pilne staranie się o postanowieniu do niey processu, przez krola iego mści iest nam przez przysięgę obiecane. Ktore postanowienie processu, gdy na seymie koronaciy doyść nie mogło, w recessie tego seymu tymi słowy ie warować raczył:

«Iakośmy konfederacyą, a w niey pokoy inter dissidentes in religione christiana, pierwey w Oliwie, a potym tu na koronacyey naszey, y onego bronić przysięgli,—takeśmy byli y iesteśmy na tym, iakoby proces y executia, vtriq[ue] parti seruiens, przeciwko gwałtownikom tego pokoiu była dostatecznie postanowiona. Co iż na ten czas do effektu nie przyszło,—nie przez nas się sstało, ale przez rozroznienie ludzkie, ktore pod tym czasem rozmaicie Koronę y w. x. Litewskie obchodzi, że namowa o tym vczyniona niektorym się nie zdała. Prze co sprawy te do seymu blisko przyszłego authoritate praesentis conuentus odkładaiąc, waruiemy to, że, wedle powinności swey, ktorąśmy, podług pakt z Koroną vczynionych y poprzysiężonych, na się wzięli, z pilnością się apud ordines

Пришла коронація. Тамъ кр. его мил. панъ нашъ нынѣшній—якъ въ Оливѣ учиненую присягу поновилъ,—якъ зновy конфедерацію и межи постановенемъ и межи артикулы Генрика кр. поприсягъ,—якъ ей въ конфирмаціи [1] правъ варовалъ, абы ей потверженье правъ духовныхъ не вадило: того ся каждый, привилеи и конституціи сейму коронаціи читаючи, снадне дочитаетъ. Тутъ вписованъемъ того бавитися далѣй, для збытнего продолженья, не хочу.

Атоли речъ естъ певная, же не толко захованье вцалѣ конфедераціи, яко иншіи кролеве чинили, але ку тому и пилное старанье о постановенью до ней процесу черезъ кр. его мил. естъ намъ черезъ присягу обѣцано. Которое постановленье поступку, кгды на сеймѣ коронаціи дойти не могло, въ рецесѣ того сейму тыми словы ей варовати рачилъ:

«Якосмы конфедерацію, а въ ней покой межи розрознеными въ вѣрѣ христіанской, первѣй въ Оливѣ, а потомъ тутъ на коронаціи нашой, и оного боронити присягли, —такъ есмы были и естесмы на томъ, якобы поступокъ и выконанье, обомъ сторонамъ служачее, противко кгвалтовникомъ того покою было достатечне постановлено. Што ижъ на тотъ часъ до скутку не пришло,—не черезъ насъ ся стало, але черезъ розрозненье людское, которое подъ тымъ часомъ розмаите Корону, и вел. княз[ство] Лит[овское] обходитъ, же намова о томъ учиненая нѣкоторымъ ся не здала. Черезъ што справы тыи до сейму близко пришлого моцю нынѣшнего сейму откладаючи, варуемы то, же, водлугъ повинности своей, которуюсмы, ||(27) ведле застановленья съ Коруною учиненого и поприсяженого, на себе

[1] На полѣ: «въ потверженю».

starać będziemy y w to włożymy, iakoby tak ten proces y execucia, vtrique parti seruiens, ktoraby wszytkie excessy, iakokolwiek tego to pokoiu inter dissidentes in religione christiana zachowanie wzruszaiące, tak przed tym iako y po koronacyey naszey przypadaiące, seuere vhamowane y karane były, iako y composicia inter status ratione differentiarum de rebus politicis temporalibus, gruntownie ponowiona była. ||(33) Co oboie na iednymże blisko przyszłym seymie, finaliter et peremptorie, sine praeiudicio vtriusque partis, skończyć się ma».

Co wszytko gdyż tak iest, — ktoż ieszcze taki będzie, co by konfederacyey nazwisko prawa odeymować miał? Żadne znać prawo tak wiele razow w konstytucyach, iako ona, nie iest wspomniane y vtwierdzone. Za czym, ktoby ią chciał znieść,—bez wszytkich konstytuciy zniesienia — trudnoby tego miał dokazać. A też tego artykułu konfederacyey wyższey przypomnionego, z strony naszych beneficiy religiey Greckiey, vtwierdzenie mamy, ieszcze przed konfederacyey vczynieniem w postanowieniu seymu Grodzi[e]ńskiego, w artykułach krola Zygmunta-Augusta, też przez krola iego mści pana naszego dzisieyszego potwierdzonych,— ktorych tu, vchodząc przedłużenia, nie przypisuiemy.

Przeciwko temu tak vtwierdzonemu y vgruntowanemu prawu metropolit y z swym towarzystwem (choć odstąpił wiary Greckiey, vpornie y dotąd beneficiy wiary Greckiey trzymaiąc) iawnie szturmuie y do wzruszenia iey daie przyczynę, zostawuiąc zły przykład na-

взяли, съ пилностью ся у становъ старати будемо и въ тое вложимо, якобы такъ тотъ поступокъ и выконанье, обомъ сторонамъ служачое, которымъ бы всѣ выкроченья, яко колвекъ того покою межи розрознеными въ вѣрѣ христіанской захование взрушаючіе [2], такъ передъ тымъ яко и по коронаціи нашей припадаючіе [3], сурове угамованы и караны были, яко и зложене межи станы взглядомъ розности о речахъ поточныхъ дочасныхъ кгрунтовне поновлено [4] было [5]. Што обое на ономъ же близкопришломъ соймѣ конечне и неотвлочне, безъ укривженья обудвохъ сторонъ, скончитися маетъ».

Што все кгдыжъ такъ есть,—хтожъ такій еще будетъ, што бы конфедераціи назвиско права отъимовати мѣлъ? Жадное снать право такъ много разовъ въ конституціяхъ, яко она, не есть въспоминано и утвержено. Зачимъ, кто бы ей хотѣлъ знести,—безъ всѣхъ конституцій знесенья—трудно бы того мѣлъ доказати. А тежъ того артикулу конфедераціи вышепripомненого, зъ стороны нашего добръ надания релѣи Греческой, утверженья маемо, еще предъ конфедераціи учиненьемъ въ постановленью сейму Городенского, въ артикулахъ кр. Жикгимонта-Августа, тежъ черезъ кр. его мил. пана нашего нынѣшнего потвержены[хъ], — которыхъ тутъ, ухожуючи продолженя, не приписуемо.

Противко тому такъ утверженому и укгрунтованому праву митрополитъ и зъ своимъ товарышствомъ (хотя отступилъ вѣры Греческой, упорне и дотоля добра вѣры Греческой держачи), явне штурмуетъ ||(об. 27) и до взрушенья ей даетъ причину, зоставуючи

[2] Въ старопеч. экз.: «взрушаючее». [3] Въ старопеч. экз.: «припадаючи». [4] Въ старопеч. экз.: «поновлена». [5] Въ старопеч. экз.: «была».

potym. Ktory ieśli bez nagany zostanie, — iako do inszych rzeczy niesłusznych y niezwyczaynych, tak y do wstępowania, za czasem gdzieby krol Polski był nie Rrzymskiego nabożeństwa, inszey religiey ludziom na beneficya kościoła Rzymskiego, w podawaniu krolewskim będące, — drogę podać może. Co gdyby był dzieiopis v siebie vważył praw tych, nie był by podobno piekielnym czartowskim przywilieiem nazywał. Ale iż znać tylko tym się paragrafom przypatrował, w ktorych odmiana Greckiey wiary (na ktorą się puścił) w cerkwiach, w podawaniu krola iego mśći będących, iest ||**(34)** zabroniona, a nie vważał, że na tychże mieyscach odmiany Rzymskiey wiary w kościelech, w podawaniu krola iego mśći będących, zakazano. Przetoż wściekłym ięzykiem na te prawa naciera. Prawdać to, że odmiana, kiedy ku dobremu, nie wadzi. Ale ieszcze o tym spor miedzy nami: co dobrego, co złego, co lepszego, co gorszego? Y iako dzieiopis swoię Rrzymską, tak my swoię Grecką wiarę dobrą a nad insze lepszą być rozumiemy. Więc y to ktemu przydać się może, że te prawa, osobliwie konfederacya—osobom odmieniać wiarę (co dzieiopis poprawianiem się zowie) dozwala; tylko ci, co beneficya, w podawaniu krola iego mśći będące, trzymaią, odmieniwszy wiarę, a na inszą, niż na ktorą są beneficya nadane, przystawszy, aby się z tych beneficiy cieszyć nie mogli, y żeby beneficya wszelkie nie inszey wiary, iedno tey, na ktorą są nadane, ludziom (poki iedno tych ludzi sstawa) zawsze dawane były y służyły, — waruie y opatruie.

Co gdyż każdy bez wielkiego wywodu snadnie baczy, y gdyż też niżey we

злый прикладъ напотомъ. Который если безъ наганы зостанетъ, — яко до иншихъ речій неслушныхъ и незвычайныхъ, такъ и до вступованья, за часомъ гдѣбы кр. Полскій былъ не Римского набоженства, иншей релѣи людемъ на добрахъ костела Рымского, въ подаванью кр. будучи[хъ], дорогу подати можетъ. Штò гдѣ бы былъ дѣеписъ у себе уважилъ правъ тыхъ, не былъ бы подобно пекелнымъ чортовскимъ привилеомъ называлъ. Але ижъ снать тылко тымъ ся паракграфомъ присмотровалъ, въ которыхъ отмѣна Греческой вѣры (на которую ся пустилъ) въ церквахъ, въ подаванью кр. его мил. будучихъ, есть заборонена, а не уважалъ, же на тыхъ же мѣсцахъ отмѣны Рымской вѣры въ костелахъ, въ подаванью кр. его мил. будучихъ, заказано. Протожъ встеклымъ языкомъ на тыи права натираетъ. Правда то, же отмѣна, коли ку доброму, не вадитъ. Але еще о томъ споръ межи нами: што доброго, што злого, што лѣпшого, што горшего? И яко дѣеписъ свою Рымскую, такъ мы свою Греческую вѣру — добрую а надъ иншии лѣпшую быти розумѣемо. И то ктому придатися можетъ, же тыи права, особливе конфедерація — особамъ отмѣняти вѣры (штò дѣеписъ поправеньемъ зоветъ) дозволяетъ; толко тыи, што добра, въ подаванью кр. его мил. || **(28)** будучіи, держатъ, отмѣнивши вѣру, а на иншую, ниже на которую суть добра наданы, приставши, абы ся съ тыхъ добръ тѣшити не могли, и жебы добра вшелякіи и не иншей вѣры, одно тоей, на которую суть наданы, людемъ (поки едно тыхъ людій ставаетъ) завше даваны были и служили,—варуетъ и опатруетъ.

Што кгдыжъ каждый безъ великого выводу снадне бачитъ, и кгды тежъ

wtorey części a w rozdziale trzecim znowu o tymże z rzeczy mowić się będzie, y gdyż wszyscy wiedzą, iako, za tym niebacznym postępkiem metropolicinym, my Greckiey religiey ludzie nieznośną oppressyą a przymuszanie do apostazyey na roznych mieyscach cierpimy (czego y niżey się w czwartey części dotknie), — przetoż, dłużey o tym nie dyszkurruiąc, ten rozdział, praw przez metropolita y iego władyki naruszenie okazuiący, iuż tu zamykam.

нижей во второй части въ роздѣлѣ третемъ знову о томъ же зъ речи мовитися будетъ, и кгдыжъ всѣ вѣдаютъ, яко, за тымъ небачнымъ поступкомъ митрополитинымъ, мы Греческой релѣи люди незносное утисненье а примушанье до апостазіи на розныхъ мѣсцахъ терпимо (чого и нижей ся въ четвертой части доткне),—протожъ, далѣй о томъ не мовячи, тотъ роздѣлъ, правъ черезъ митрополита и его владыкы нарушенье оказуючи, южъ тутъ замыкаю.

||(35) Pierwszey części odpowiedzi

Rozdział IV,

zamykaiący w sobie: transakcyą z strony kalendarza z iego m. xiędzem arcybiskupem Lwowskim, y listy niektore krolow ich mści panow naszych, nie tylko w wierze, ale y w kalendarzu odmiany, mimo głowną zgodę papieża Rzymskiego z patryarchami Greckimi, niepozwalaiące y wolność nabożeństwa y władzą patryarchow Greckich vtwierdzaiące, — ktore wszytkie metropolit z swym towarzystwem przez swe postępki znieważył.

Першей части отповѣди

Роздѣлъ 4,

замыкаючій въ собѣ постановленье зъ стороны календаря зъ его мил. к-з. арцыбискупомъ Лвовскимъ, и листы нѣкоторыи кр. ихъ мил. пановъ нашихъ, не толко въ вѣрѣ, але и въ календару отмѣны, мимо головную згоду папѣжа Римского съ патріархами ||(об. 28) Греческими, непозволяючіе и волность набоженства и власть патріарховъ Греческихъ утвержаючіе, — которыи всѣ митрополитъ зъ своимъ товарыштвомъ черезъ свои поступки зневажилъ.

Extract transakcyey, miedzy ich mściami xiędzem arcybiskupem a oycem władyką Lwowskimi vczynioney.

«Actum in curia regia Warsauiensi, sabbato in vigilia festi s. Matthiae apostoli, anno domini millesimo quingentesimo octuagesimo quinto.

«Officium praesens, ad postulationem

Выписъ застановленья, межи ихъ мил. к-з. арцибискупомъ а отцемъ владыкою Лвовскими учиненого [1].

«Дѣялося на замку кр. его мил. Варшавскомъ, въ суботу, [въ] вилію свята святого Матөея апостола, року Божего 1585.

«Судъ нынѣшній, на жаданье зъ сто-

[1] Въ старопечатномъ экземплярѣ: «учиненый».

ex parte religiosi Gedeonis Balaban, wladicae Haliciensis, Leopoliensis et Camenecensis, intercisam infrascriptam, manibus reuerendissimi Ioannis Demetrij Sulikowski, archiepiscopi Leopoliensis, Stanislai Zołkiewski, palatini Belzensis, et aliorum subscriptam ac sigillis munitam, ad acta pertinentia inscribere mandauit tenoris huius modi:

«Sstała się vgoda y pewne postanowienie miedzy iego mścią xiędzem Ianem Dimitrem Sulikowskim, z łaski Bożey arcybiskupem Lwowskim—z iedney || (36) strony, a miedzy wielebnym oycem Gedeonem Bałabanem, episkopem Halickim, Lwowskim y Kamienieckim—z drugiey strony, przez iaśniewielmożny pany, pana Ostafia Wołowicza, pana Wileńskiego, kanclerza naywyższego w. x. Litewskiego, a iego mści pana Konstantyna xiążęcia Ostrowskiego, woiewody Kijowskiego, marszałka ziem Wołyńskich etc., pana Stanisława Żołkiewskiego, woiewody Belskiego, pana Iana *Ch*lebowicza na Dubrownie, kasztellana Mińskiego, podskarbiego ziemskiego w. x. Litewskiego, starostę Vpitskiego etc.,—takim sposobem:

«Iż co nieiaki rozruch y zabranianie święcenia świąt sstało się było od iego m. x. arcybiskupa Lwowskiego y kapituły iego m., ktorzy, chcąc, aby wedle nowego kalendarza święta były od ludzi religiey Greckiey święcone, zapieczętowanie cerkwie y inszy rozruch sstał się był; lecz iż to z nieiakiego przypadku więcey, niż z *chu*ci, być vczynione obrazy te,—przeto te takowe zaszcia y zaburzenia na obie stronie vmorzyli y vmarzaią iuż ex nunc wiecznymi czasy, a wszytkie protestacye z obudwu stron w tych roznicach vczynione kassuiąc. Wprzod tak sobie na obie stronie waruią, iż nigdy żadne impedimenta napotym, tak w obchodzeniu świąt, w vży-

роны набожного Гедіона Балабана, владыки Галицкого, Лвовского и Каменецкого, нижевписаную интерцизу, руками найвелебнѣйшого Яна Димитріа Суликовского, арцибискупа Лвовского, Станислава Жолковского, воеводы Белзского, и иншихъ подписаную и печатми утверженую, до книгъ теперешнихъ вписати казалъ въ тыи слова:

«Сталася угода и певное постановленье межи его мил. к-з. Яномъ Димитріемъ Суликовскимъ, зъ ласки Божей арцибискупомъ Лвовскимъ—зъ одиной стороны, а межи велебнымъ отцемъ Гедіономъ Балабаномъ, епископомъ Галицкимъ, Лвовскимъ и Каменецкимъ—зъ другой стороны, черезъ ясневелможные паны, пана Остафіа Воловича, пана Виленского, канцлера найвышшого вел. к-з. Лит., а его мил. пана Константина к. к. Острозского, воеводы Кіевского, маршалка земль Волынскихъ и прочая, пана Станислава Жолковского, воеводу Белзского, пана Яна Глѣбовича на Дубровнѣ, каштеляна Миньского, подскарбего земского вел. княз. Лит., старосту Упицкого и прочая,—такимъ способомъ:

«Ижъ што нѣякій розрухъ и забороненье свяченья святъ сталося было отъ его мил. к-з. арцибискупа лвовского и капитулы его милости, которыи, хотячи, абы водлугъ нового календару свята были отъ людій Греческой релѣи свячены, запечатованье церквей ||(29) и иншій розрухъ стался былъ; лечъ ижъ то зъ нѣякого припадку болше, нижли съ хути, быти учинены обрáзы тыи, — прото тые таковые зайстя и забуреня на обѣ сторонѣ уморили и уморяютъ южъ заразъ вѣчными часы, а всѣ протестацыи зъ обоихъ сторонъ въ тыхъ розницахъ учиненыи касуючи. Впередъ такъ собѣ на обѣ сторонѣ варуютъ, ижъ нѣ-

waniu nabożeństwa, ceremoniy y dzwonienia, ani w żadnych iurisdiciach, w pożytkach być nie ma, do zgody patriarchow zakonu Greckiego z oycem papieżem Rzymskim; ale we wszytkim nabożeństw y ceremoniy swych obiedwie stronie vżywać maią, wedle starodawnego zwyczaiu. Co zamocnie sobie dzierżeć obiecawszy, dla wiary y pewności, tę intercyzę rękami swymi, tak strony iako y iednacze, podpisawszy, pieczęciami przypieczętowali. Dan w Warszawie 15 die februarij, roku Pańskiego, 1585. Ioannes Zgorzewski, vicecapitaneus Warsauiensis».

||(37) I. List krola Stefana, de data w Grodnie roku 1584, stycznia 21 die.

«Stefan, Bożą miłością krol Polski, wielkie xiąże Litewskie, Ruskie, Pruskie, Żmodzkie, Mazowieckie, Iflantskie, Siedmigrodzkie y inych, etc.

«Kniaziom, panom, woiewodom, kasztellanom, marszałkom, starostam, dzierżawcam, vrzędnikom ziemskim y dwornym, wszytkim wobec, tak stanu duchownego, iako y świetskiego, a mianowicie woytom, burmistrzom, raycam, w mieście naszym Wileńskim będącym.

«Iżeśmy kaléndarz nowopoprawiony w państwach naszych przyiąć kazali,—vczynilichmy to z wielkich a ważnych przyczyn. W czym nie idzie nam o to, abyśmy obchodow y świąt Greckich abo iakich inszych w nabożeństwie zakazować mieli, o czymeśmy ani myslili; ale vczyniliśmy to dla porządku y spraw rzeczy pospolitey. Przeto wolno iest y mà być każdemu nabożeństwą y wiary swo-

кгды жадныи прешкоды напотомъ, такъ въ обхоженю святъ, въ уживанью набоженства, церемонѣй и звоненья, ани въ жадныхъ зверхностяхъ, въ пожиткахъ быти не маетъ, до згоды патріарховъ закону Греческого зъ отцемъ напѣжомъ Римскимъ; але во всемъ набоженствъ [1] и церемонѣй своихъ обѣдвѣ сторонѣ уживати маютъ, ведлугъ стародавного звычаю. Што замоцне собѣ держати обѣцавши, для вѣры и певности, тую интерцизу руками своими, такъ стороны яко и едначи, подписавши, печатми припечатовали. Данъ у Варшавѣ, 15 дня февраля року Божего 1585. Янъ Згорескій, подстаростій Варшавскій».

Листъ [2] кр. Стефана, писаный въ Кгроднѣ, року 1584, генваря 21 дня.

Стефанъ, Божею мил. кр. Пол., вел. к-з. Лит., Рускій, Прускій, Жомоитскій, Мазовецкій, Ѳлянскій, Седмигродскій и прочая.

«Князем, паномъ, воеводомъ, кашталяномъ, маршалкомъ, старостамъ, державцомъ, урядникомъ земскимъ и дворнымъ, всѣмъ вобецъ такъ стану духовного, яко и свѣтского, а меновите войтомъ, бурмистромъ, радцамъ, въ мѣстѣ нашомъ Виленскомъ будучимъ.

«Ижъ есмы календаръ новопоправленый въ панствахъ нашихъ приняти казали, учинилисмы то зъ великихъ а важныхъ причинъ. Въ чомъ не йдетъ намъ о тое, абысмо обходовъ и святъ Греческихъ албо якихъ иншихъ въ набоженствѣ заказовати мѣли, о чомъ есмы ани мыслили; але учинилисмы то для порядку и справъ речи посполитой. | (об. 29) Прото волно есть и

[1] Въ старопечатномъ экземплярѣ: «набоженствѣ». [2] На полѣ: «1».

iey vżywać, święta święcić y obchodzić; a za to oni ni iakiey trudności, przenagabania, szkody y grabieżow cierpieć nie maią, gdyż ludzie Greckiego zakonu do tey reformacyey kalendarza nowego, bez przyzwolenia starszego patryarchy swego, gwałtem przymuszani być nie maią. Dla czego chcemy mieć y przykazuiemy wam, abyście im świąt ich obchodzić y święcić nie zabraniali, przekazy y przenagabania, ani grabieżow za to, ani despektow żadnych nie czynili, postrzegaiąc tego, aby zgoda y pokoy miedzy roznemi w wierze y w nabożeństwie zachowan był; gdyżechmy iednako powinni wszytkich poddanych naszych prawem zgodą zmocnionemi zachować y pod obroną pokoiu, od nas hospodara poprzysięgnioną. Czego ia-||(38)ko we wszytkich sprawach, tak y w tym niczym nigdy naruszać nie chcemy. Pisan (vt superius) roku od Narodzenia Syna Bożego 1584, miesiąca stycznia 21 dnia. Stephanus, rex. Lew Sapiha, pisarz».

маетъ быти каждому набоженства и вѣры своей уживати, свята святити и обходити; а за тое они ни якой трудности, пренагабаня, шкоды и грабе.... [1] терпѣти не маютъ, кгдыжъ люде Греческого закону до т... [2] поправы календаря нового, безъ призволенья старшего патріарха своего, кгвалтомъ примушани быти не маютъ. Для чого хочемо мѣти и приказуемо вамъ, абысте имъ святъ ихъ обходити и святити не забороняли, переказы и перенагабаня, ани грабежу за тое, ани деспектовъ жадныхъ не чинили, постерегаючи того, абы покой и згода межи розными въ вѣрѣ и набоженствѣ захованъ былъ; кгдыжъ есмо еднако повинни всѣхъ подданыхъ нашихъ правомъ згодою змоцнеными заховати и подъ обороною покою, отъ насъ господара поприсягненою. Чего яко въ всѣхъ справахъ, такъ и въ томъ никгды ни чимъ нарушати не хочемо. Писанъ (яко вышъ) року отъ Нароженья Сына Божего 1584,—мѣсяца генваря 21 дня. Стефанъ, король. Левъ Сапѣга, писаръ».

II. List krola Stefana, de data Niepolo*m*icis 18 maij anno domini 1585.

«Stephanus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Samogitiae, Masouiae, Liuoniaeque etc., princeps Transyluaniae.

«Significamus hisce literis nostris, quorum interest, vniuersis et singulis. Quemadmodum superioribus annis calendarium, à sacrosancta Romana et apostolica sede grauissimis de causis correctum et immutatum, etiam authoritate nostra aprobauimus, atque propter meliorem reipub. nostrae negotiorum ordinem, in regno nostro et ma-

«Листъ [3] кр. Стефана, даный въ Неполо*н*ичахъ 18 мая року Божего 1585.

«Стефанъ, зъ ласки Божей, кр. Пол., вел. к-з. Лит., Рускій, Прускій, Жомоитскій, Мазовецкій, Иѳлянскій и прочая, к-ж. Седмигродское.

«Ознаемуемо тымъ листомъ нашимъ, кому того потреба, всѣмъ и каждому зособна. Ижъ яко першыхъ лѣтъ календаръ, отъ насвятшей Римской и апостолской столицы для головныхъ причинъ поправленый и отмѣненый, тежъ зверхностю нашею утвердилисмы и, для лѣпшого речи посполитой нашей справъ порядковъ, въ

[1] Въ подлинникѣ вырвано. [2] Тоже. [3] На полѣ: «то привилей Латинскими словы».

gno ducatu Lithuaniae sanctè et inuiolatè obseruare decreuimus,—ita tamen quod nemini in sua religione, ceremonijs, cultu, iure et libertatibus vim inferre, confoederationique inter status religionis diuersae propter conseruationem publicae tranquillitatis mutuo consensu factae, quidpiam derogare studuerimus, praesertim—vero hominibus fidei et religionis Graecae, qui in regno nostro et magno ducatu Lithuaniae passim ritus Graecos colunt et religionem ex antiquo profitentur: quandoquidem ab antiquo calendarij praescripto discedere ritumque et festorum dies ab usitato cursu immutare, sine patriarcharum consensu, minime ijsdem sit licitum. Cum vero dissensione et discordia res in controuersiam deueniret, tandem in conuentione proxime praeterita generali regni Warszauiensis, per mutuum consensum reuerendissimi in Christo patris Ioannis Demetrij Solikowski, archiepiscopi Leopolien||(39)sis—ab vna, et Gedeonis Balaban, Haliciensis, Leopoliensis, Camenecensisque episcopi — ab altera partibus,—sopita est: vt homines religionis Graecae, tam in regno, quam in magno ducatu Lithuaniae, ad mutuam et concordem de immutando calendario patriarcharum Graecorum sententiam et authoritatem, liberum veteris calendarij obseruationem, festorum et rituum fidei Graecae, qui etiam cultum et professionem habeant et obtineant facultatem. Proinde, vt tutior, firmior, in posterum tempus, pax inter homines diuersae professionis et religionis asseruaretur: hominibus Graecae religionis, qui in magno ducatu Lithuaniae viuunt, ritus omnes religionis Graecae et ceremonias, iuxta antiquum calendarij ordinem et praescrip-

кролевствѣ нашемъ и въ великомъ князствѣ Литовскомъ святобливе и ненарушено заховати росказалисмы, — а ведже не жебыхмы кому въ его набоженствѣ, церемонѣяхъ, хвалѣ, правахъ и волностяхъ кгвалтъ чинити и конфедера||(30)ціи, межи станы розного набоженства, для захованя посполитого покою, сполнымъ зезволенемъ учиненой [4], чого уймовати хотѣли, а звлаща—людемъ вѣры и набоженства Греческого, которые въ кр. нашемъ и вел. к-з. Лит. тутъ и тамъ обрядовъ Греческыхъ уживаютъ и набоженство здавна вызнаваютъ: поневажъ отъ старого календара препису отступити, и обряды и святыи дни отъ звыклого бѣгу отмѣнити, безъ патріарховъ позволенъя, бы намнѣй ся имъ не годитъ. А кгды рознымъ розумѣньемъ и незгодою речъ въ споръ пришла, еднакъ на соймѣ близко прошломъ [5] головномъ Варшавскимъ, черезъ сполное зезволенье найвелебнѣйшего въ Христѣ отца Яна Димитріа Суликовского, арцибискупа Лвовского — зъ одной, и Гедіона Балабана, Галицкого, Лвовского и Каменецкого епископа — зъ другой стороны, — успокоена естъ: же люди набоженства Греческого, такъ въ кр. якъ и вел. к-з. Лит., до сполного и згодного у отмѣненью календара патріарховъ Греческыхъ зданъя и зверхности, волное старого календара захованье, святъ и обрядовъ вѣры Греческой спокойное хваленье и вызнане—мѣти и держати маютъ волность. А такъ, жебы беспечнѣйшій, моцнѣйшій, на потомный часъ, покой межи людми розного вызнаня и набоженства былъ захованый: людемъ Греческого набоженства, которые въ великомъ к-з. Лит. живутъ, уставы всѣ на-

[4] Въ старопечат. экз.: «учиненую». [5] Въ старопечат. экз.: «пришломъ».

tum, libere et quietè in ducatu nostro peragandi, colendi et obseruandi, et omnibus alijs ceremonijs et pietatis officijs gaudendi; ecclesiasticas religionis suae xenodochia siue hospitalia, gymnasia tam muro quam lignis fundandi, exaedificandi, ditandi; et omnia more et consuetudine, probata, suscepta et a praedecessoribus nostris concessa et priuilegijs firmata, tenendi, habendi omnimodam facultatem et libertatem — dandam, concedendam et firmandam duximus, prout pertinentibus literis nostri damus, concedimus et firmamus. Ita, quod priusquam de calendarij vsu et ordine controuersia inter Romanum pontificem et patriarchas Graecae professionis determinata et decisa fuerit, — subditos nostros, qui diuersam in religione et calendarij obseruatione sequuntur sententiam et antiquitus Graecae religionis obseruant ceremonias,—neque nos, neque officiales nostri, tam spiritualis quam secularis ordinis, eosdem in religione sua impediemus et vi ad noui calendarij vsum adigemus; verum sua religione, iuribus, priuilegijs, cultu et libertatib[us] tuebimur et asseruabimus. In cuius rei fidem et euidentius testimonium, praesentes manu nostra subscripsimus et sigillum nostrum magni ducatus Lithuaniae apprimi mandauimus. Datum, vt supra. Stephanus, rex. Gabriel Woyna».

божeнства Греческого и церемонѣи, ведлугъ старого календара порядку и описанья, волно и спокойне въ князствѣ нашемъ обходити, уживати и заховати, и зъ вшелякихъ иншихъ обрядовъ и учинковъ побожныхъ веселити; церкви набоженства своего шпиталѣ албо ялмужникы, школы такъ муромъ яко древомъ фундовати, будовати, надавати; и все способомъ и звычаемъ, добре взятымъ и отъ продковъ нашихъ позволенымъ и привилейми умоцненымъ, держати, мѣти вшелякую моцъ и волность—дати, позволити и утвердити умыслилисмы, — якожъ тымъ листомъ нашимъ даемо, позволяемо и утвержаемо. Также, ажъ перше о уживаню календару и порядку споръ межи Римскимъ папежомъ и патріархами Греческого вызнаня скonченый и ростригненый будетъ,—подданых нашихъ, которыи въ набоженствѣ и захованью календара розного зданья наслѣдуютъ и здавна || **(30)** Греческого набоженства заховуютъ церемонѣи,—ани мы, ани урядники наши, такъ духовного яко и свѣтского стану, онымъ въ набоженствѣ ихъ перешкожовати и кгвалтомъ до уживаня нового календара примушати не маемо; але ихъ въ ихъ набоженствѣ, правахъ, привилеяхъ, обрядахъ и волностяхъ боронити будемо и заховаемо. Для которой речи певности и яснѣйшей вѣры, тотъ листъ рукою нашею подписалисмы и печать нашу вел. к-з. Лит. притиснути казалисмы. Данъ, яко вышей. Стефанъ, кр. Гавріилъ Война».

|| **(40)** III. List krola Stefana, dany z Grodna, die 8 septembr. roku 1586.

«Stefan, z łaski Bożey krol, etc.

Листъ [1] кр. Стефана, данъ зъ Городна дня 8 сентебря, року 1586.

«Стефанъ зъ ласки Божей кр., и прочая.

[1] На полѣ: «3».

«Wzem wobec y każdemu zosobna. komu to wiedzieć należy, a mianowicie: woytowi, burmistrzowi, raycom, ławnikom y wszytkiemu pospolstwu mieszczanom miasta Wileńskiego religiey Rzymskiego kościoła.

«Oznaymuiemy, iż przyieżdżał owdzie do nas wielebny Onizyfor Dewoczka, metropolit Kijowski, Halicki y wszytkiey Rusi, także burmistrzowie, rayce y niektorzy z pospolstwa Wileńskiego ludzie zakonu Greckiego, vskarżaiąc się: iż ludziom religiey y zakonu ich— świąt Greckich święcić nie dopuszczacie, przymuszaiąc ich ku święceniu świąt Rzymskich wedle nowego kalendarza, y inne niemałe trudności im w tym zadawaiąc. Y prosili nas: aby wedla wolności ich, od przodkow naszych im nadanych w wolnym vżywaniu religiey, także wedla konfederacyey rozroznionych w wierze, w tych państwach naszych vczynioney, ktora iest przy szczęśliwey koronacyey naszey przyięta y vtwierdzona, y też wedla listow naszych, w tey sprawie wydanych (to iest: ieden z obozu naszego pode Pskowem, do was, vrzędu mieyskiego Wileńskiego, pisany; drugi do wszech wobec y do was, vrzędu Wileńskiego mieyskiego, z Grodna pod datą roku 1584, ianuarij 21 die, a trzeci pod datą z Niepołomic w roku przeszłym 85, maij 28 die), wedle zgody, vczynioney miedzy wielebnymi xiędzem arcybiskupem Lwowskim a władyką Lwowskim, — abyście się we wszem ku nim, wedla konfederacyey, spokoynie zachowali. Przeto roskazuiemy wam, vrzędowi mieyskiemu ||(41) Wileńskiemu, y wszem wobec obywatelom. a zwłaszcza przełożonym w państwie naszym wielkim x. Litewskim, abyście ludziom

«Всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому то вѣдати належитъ, а меновите: войтомъ, бурмистромъ, радцамъ, лавникомъ и всему посполству мѣщаномъ мѣста Виленского релѣи Римского костела.

«Ознаемуемо, ижъ приѣздилъ до насъ сездѣ велебный Онисифоръ Девечка, митрополитъ Кіевскій, Галицкій и всея Русіи, также бурмистрове, радцѣ и нѣкоторые съ посполства мѣста Виленского, люде закону Греческого ускаржаючися: ижъ людемъ релѣи и закону ихъ—святъ Греческихъ святити не допущаете, примушаючи ихъ ку свяченью святъ Рымскихъ ведлугъ нового календаря, и иныи немалыи трудности имъ задаючи въ томъ. И просили насъ: абы ведле волности ихъ, отъ продковъ нашихъ имъ наданыхъ въ волномъ уживанью релѣи, также ведлугъ конфедерацыи розрозненыхъ въ вѣрѣ, въ тыхъ панствахъ нашихъ учиненое, которая есть при щасливой коронаціи нашей принята и утвержена, и тежъ ведле листовъ нашихъ, въ той справѣ выданыхъ (то есть: одинъ зъ обозу нашего подъ Псковомъ, до васъ, уряду мѣстского Виленского, писаный; другій до всѣхъ вобецъ и до васъ, уряду Виленского мѣстского, зъ Городна подъ датою року 1584, генваря 21, ||(31) а третій подъ датою зъ Неполоничъ въ року прошломъ [2] 85, мая 28), ведле згоды, учиненой [3] межи велебными к-з. арцибискупомъ Лвовскимъ а владыкою Лвовскимъ,— абысте ся во всемъ ку нимъ ведле конфедерацыи, спокойне заховали. Прото росказуемо вамъ, урядови мѣстскому Виленскому, и всѣмъ вобецъ обывателемъ, а звлаща преложонымъ въ панствѣ нашомъ вел. к-з. Лит., абысте людемъ закону Греческо-

[2] Въ старопечат. экз.: «пришломъ». [3] Въ старопеч. экз.: «учиненый».

zakonu Greckiego w tym mieście Wileńskim y w inych wszytkich trudności w tym nie zadawali, y w obchodzeniu świąt, wedle zakonu ich (a zwłaszcza: Narodzenia Pańskiego, Krzczenia, Obrzezania, y Zmartwychwstania, Wniebowstąpienia Pańskiego, Zesłania Ducha Świętego, Świętey Troyce, *świąt* Panny Maryey y wszytkich innych świąt apostolskich), wedle dawnego zwyczaiu y zakonu ich nic im przeszkody nie czynili; y w te święta pomienione ludzi zakonu Greckiego do sądu woytowskiego, burmistrzowskiego, radzieckiego, y ławniczego, gaynego, wyłożonego y potrzebnego, na ratusz aby nie byli pozywani y zdawani, y przysięgi w te dni święte aby im składane nie były. Wszakże święta zwykłe kościoła katolickiego Rzymskiego zakonu wedla nowego kalendarza w vczciwości zachowane być maią, wedle zwykłego obyczaiu. A w tych wszytkich rzeczach zgody a miłości żebyście pilnie postrzegali, a nad zwyczay dawny—iedna strona drugiey vciążania żadnego abyście nie czynili, pod łaską naszą krolewską, postrzegaiąc tego, aby we wszytkim pokoy w tym mieście naszym zachowan był. Data, vt supra. Stephanus, rex. Hrehory Woyna, pisarz».

List IV krola Stefana (acz nie właśnie w sprawie religiey Greckiey dany, iednak ku potwierdzeniu wolności nabożeństwa, w konfederacyey warowan[e]y, iawnie służący), de data zpod Pskowa; 26 septembr., anno 1581.

«Stefan, z łaski Bożey krol Polski, etc.

«Sekretarzowi naszemu, dzierżawcy Stoklickiemu, ||**(42)** woytowi Wileńskie-

го въ томъ мѣстѣ Виленскомъ и въ иныхъ всѣхъ трудности въ томъ не задавали, и въ обхоженью святъ, ведле закону ихъ (а звлаща: Нароженіа Панского, Крещеніа, Обрѣзаніа, и Змертвыхвстаніа, Внебовступеня Панского, Зосланья Духа Святого, Святой Троици, свят*ой* Панны Маріи и всѣхъ иныхъ святъ апостолскыхъ), ведле давного звычаю и закону ихъ ни чимъ перешкоды не чинили; и въ тыи свята помененыи людій закону Греческого до суду войтовского, бурмистровского, радецкого, и лавничого, гайного, выложоного и потребного, на ратушъ абы не были позываны и здаваны, и присяги въ тыи дни святыи абы имъ складаны не были. Однакъ же свята звыклыи костела католицкого Рымского закону ведлугъ нового календаря въ учтивости захованы быти маютъ, ведлугъ звыклого обычаю. А въ тыхъ всѣхъ речахъ згоды а милости жебысте пилне постерегали, а надъ звычай давный—одна сторона другой утяженья жадного абысте не чинили, подъ ласкою нашею королевскою, постерегаючи того, абы во всемъ покой въ томъ мѣстѣ нашомъ захованъ былъ. Данъ, яко вышей. Стефанъ, кр. Григорій Война, писаръ».

Листъ четвертый короля Стефана (ачъ не власне въ [с]правѣ релѣи Греческой даный, однакъ ку потверженью волности набоженства, въ конфедераціи варованой [1] (и) явне служачій), дата съ-подъ Пскова, 26 септевріа, року 1581.

|| **(об. 31)** «Стефанъ, зъ ласки Божей кр. Полс[к]ій, и прочая.

«Секретарови нашему, державцы Стоклискому, войтови Виленскому, док-

[1] Въ старопечат. экз.: «варован*ый*».

mu, doktorowi w prawie Augustynowi Rotundowi Mielieskiemu, y też burmistrzowi y raycam miasta naszego Wileńskiego.

«Dali nam tę sprawę ich mść panowie rada nasza w. x. Litewskiego, przy nas w woyszcze na ten czas będący, religiey Ewanielickiey, że w tych niedawnych czasiech niemały rozruch się stał w tym mieście naszym stolicznym Wileńskim od tych, ktorzy są katolickiey Rzymskiey wiary, przeciw ludziom y ministrom Ewanielickiego y Saskiego zboru. Naprzod: że v drukarza xięgi Ewangelickiey nauki, z roskazania xiędza biskupa Wileńskiego, pobrane y przed kościołem świętego Iana popalone są; ciała zmarłych ludzi ku pogrzebu do mieysc ich, gdzie się chowaią, przez vlice, zwłaszcza mimo kościoł świętego Iana, nosić y spiewać przy ciele zmarłego katolicy zakazuią, łżąc, sromocąc y wołaiąc za nimi na vlicy, — a to by snadź z poduszczenia kaznodzieiow katholickich czynić mieli; za czym y dwu ministrow żacy z szkoły świętego Iana y inszy gmin na vlicy z pogrzebu idących mało nie vkamionowali; a nad to przegrozki czynią, iakoby zbory spustoszyć y zburzyć gwałtem chcieli. Co wszytko od iedney strony słysząc, musimy też y drugiey vcho zostawić. Ale ieśliby tak było, tedy byśmy to z niełaską przyimowali, dobrze to bacząc, iż w tych państwach y krolewstwach, gdzie gwałtem, ogniem, mieczem, a nie nauką y dobremi obyczaymi wiarę gruntować chcą, wielkie rozlania krwie y zniszczenia, zwnętrzne woyny dzieią się. Czego my nie iedno, vchoway Boże, w pospolitym zapaleniu, ale też y miedzy osobami priuatim, nie radzibyśmy widzieli, y postrzegacieśmy powinni. Y iako o wszytko dobre ku rozmnożeniu krole-

торови въ праве, Августинови Ротундови Мелескому, и тежъ бурмистрови и радцамъ места нашего Виленского.

«Дали намъ тую справу ихъ милость панове рада наша вел. княз. Лит., при насъ у войску на тотъ часъ будучи, релеи Евангелицкой, же въ тыхъ недавныхъ часехъ немалый розрухъ ся сталъ въ томъ месте нашемъ столечномъ Виленскомъ отъ тыхъ, которыи сутъ католицкой Рымской веры, противъ людемъ и министромъ Евангелицкого и Саского збору. Напередъ: же у друкара книги Евангелицкой науки, зъ росказанья к-з. бискупа Виленского, побрано [и] предъ костеломъ святого Яна попалены сутъ; тела змерлыхъ людей ку погребенью до местъ ихъ, где ся ховаютъ, черезъ улицу, звлаща мимо костелъ святого Яна, носити и спевати при теле змерлого католицы заказуютъ, лжачи, сромотячи и волаючи за ними на улици, — а то бы снать съ подущенья казнодеовъ католицкихъ чинити мели; зачимъ и двохъ министровъ жацы изъ школы святого Яна и иншій кгменъ на улици съ погребу идучихъ мало не укаменовали; а надто похвалки чинятъ, якобы зборы спустошити и збурити кгвалтомъ хотели. Што все отъ одной стороны слышачи, мусимо тежъ и другой ухо зоставити. Але если бы то такъ было, теды бысмы то зъ нелaскою пріймовали, добре то бачачи, ижъ въ тыхъ панствахъ и кролевствахъ, где кгвалтомъ, огнемъ, мечемъ, а не наукою и добрыми обычайми веру кгрунтовати хотятъ, великое розлянье крве и знищенья зъ внутрной войны деютъся. Чого мы не одно, уховай Боже, въ посполитомъ запаленью, але тежъ и межи особами приватымъ не радибысмо видели, и постерегатисмы повинни. И яко о все доброе ку розмноженью кр.

stwa Polskiego y tego państwa wielkiego x. Litewskiego, od Pana Boga nam zwie||(43)rzonego, z naywiętszym vsiłowaniem y wystawieniem zdrowia naszego przeciw nieprzyiacielowi staramy się,—tak byśmy tego owszem vprzeymie żądali, aby wszyscy obywatele wszelakiego stanu, iednego Pana Boga chwaląc, iednostayney katolickiey starożytney wiary byli. Lecz iż Pan Bog to przepowiedział, że pogorszenia być muszą wieku tego świata ostatniego, — przeto my nikogo gwałtem do wiary cisnąć nie chcemy; ale, wedle poprzysiężenia naszego wszytkim stanom tak Korony Polskiey, iako y wielkiego x. Litewskiego, na koronacyey naszey szczęśliwie vczynionego, — «pacem inter dissidentes de religione tueri et manu tenere», to iest: pokoy miedzy roznemi w religiey chcąc zachować y onego bronić, y tę powinność przysięgi naszey chcąc zawsze przed oczyma mieć, a sumnienie w wierze każdego puszczaiąc na sąd Pana Boga Wszechmogącego. Gdyż nie iedno za takim obowiązkiem naszym zachowania y obrony pokoiu w religiey, na osobę naszę krolewską od wszytkich stanow oboiego państwa włożonym, ale też y za starodawnym zwyczaiem tego państwa roznych w wierze ludzi w ich nabożeństwie cierpimy, — roskazuiemy tedy wam, abyście zarazem, skoro ten list nasz was doydzie, iawnie w niedzielę na rynku y po vlicach w tym mieście naszym Wileńskim obwołać dali, aby we wszytkim wedla sposobu y obyczaiu, zdawna aż do tych czasow szczęśliwego panowania naszego zachowałego, spokoynie się zachowali, y żadnych przyczyn do rozruchow nie dawali. A ieśliby kto, pokoy pospolity wzruszaiąc, vpornie a swowolnie rozruch iaki wszczynał,—tedy abyście takowego każ-

Пол. и того панства вел. к-з. Лит., отъ Пана Бога намъ звѣреного, зъ найболшимъ усилованьемъ и выставленьемъ здоровья нашего противъ непріателеви стараемося,—такъ бысмы того овшемъ упрймо жадали, абы всѣ обыватели всякого стану, одного Бога хвалечи, одностайне католицкой старожитной вѣры были. ||(32) Лечъ ижъ Панъ Богъ то проповѣдалъ, же погоршенья быти мусятъ вѣку того свѣта остатнего,—прото мы никого кгвалтомъ до вѣры тиснути не хочемъ; але, ведлугъ поприсяженья нашего всѣмъ станомъ такъ Короны Полской, якъ и вел. к-з. Лит., на коронацыи нашей щасливе учиненого, покой межи розными въ релѣи хотячи заховати и оного боронити, и тую повинность присяги нашей хотячи завше передъ очима мѣти, а сумнѣнье въ вѣрѣ каждого спущаючи на судъ Пана Бога Всемогущого. Кгдыжъ не одно за такимъ обовязкомъ нашымъ захованя и обороны покою въ релѣи, на особу нашу кор. отъ всѣхъ становъ обоего панства вложеномъ, але тежъ и за стародавнымъ звычаемъ того панства розныхъ въ вѣрѣ людій въ ихъ набоженствѣ терпимо,—росказуемо тогды вамъ, абысте заразомъ, скоро тотъ листъ нашъ васъ дойдетъ, явне въ недѣлю на рынку и по улицахъ въ томъ мѣстѣ нашемъ Виленскомъ обволати дали, абы во всемъ ведле способу и обычаю, здавна ажъ до тыхъ часовъ щасливого панованья нашего заховалого, спокойне ся заховали, и жадныхъ причинъ до розруховъ не давали. А еслибы кто, покой посполитый взрушаючи, упорне а своволне розрухъ якій вщиналъ,—тогды абысте таковаго каждого, юр[и]здицыи вашей подлеглого, съ повинности уряду вашего до науки нашей на урядѣ задержавши, намъ о томъ знати давали конечне, иначей того подъ

dego, iurisdicyey waszey podległego, z powinności vrzędu waszego do nauki naszey na vrzędzie zatrzymawszy, nam o tym znać dawali ko||(44)niecznie, inaczey tego pod łaską naszą nie czyniąc. Dan z obozu naszego pode Pskowem» etc., vt supra. «Stephanus, rex. Wacław Agrippa, pisarz».

List krola iego mści teraznieyszego — Ieremij, patryarsze Konstantynopolskiemu, na wolne odprawowanie spraw duchownych w cerkwiach y ludziach posłuszeństwa iego, w państwach iego krolewskiey mści będących. Dany z Wilna, roku 1589, iulij die 15.

«Zygmunt III, z Bożey laski krol Polski, etc.

«Xiążętom, panom, woiewodom, kasztellanom, marszałkom, starostam, dzierżawcam, xiężnam, paniam, wdowam, vrzędnikom ziemskim y dwornym, ziemianom y dworzanom naszym, y wszytkiemu rycerstwu, szlachcie, obywatelom państwa naszego wielkiego xięstwa Litewskiego y wszytkich ziem do niego należących. Także woytom, burmistrzom, raycam, ławnikom w mieściech naszych hospodarskich, xiążęcych, pańskich y ziemiańskich, duchownych y świetskich, y wszem wobec, komu by to należało.

«Oznaymuiemy wam: iż co przeoświęcony Ieremia, patriarcha Konstantynopolski, z stolice swey przyiechał tu vmyślnie do tych kraiow państw naszych, chcąc cerkwie zakonu Greckiego y służących w nich, to iest: archiepiszkopow, episzkopow, archimandrytow, ihumenow, popow, dijakonow y inszych sług cerkiewnych, pod władzą iego mści będących, z powinności swey nawiedzić, y duchowieństwa ich doyźrzeć, iakoby się wszelakie sprawy cerkiewne, według zakonu ich chrześciańskiego posłuszeństwa Greckiego, y kano(45)now święlаскою нашею не чинячи. Данъ зъ обозу нашего подъ Псковомъ» и прочая, яко вышей. «Стефанъ кр. Вацлавъ Акгрипа, писаръ».

Листъ кр. его мил. теперешнего — Еремеи, патріарсѣ Константинополскому на волное отправованье справъ духовныхъ въ церквахъ и людехъ послушенства его, въ панствахъ его кр. мил. будучихъ. Данъ зъ Вилна, року 1589, іюля дня 15.

||(об. 32) «Жикгимонтъ Третій, зъ ласки Божей кр. Пол. и прочая.

«Княжатомъ, паномъ, воеводамъ, кашталяномъ, маршалкомъ, старостамъ, державцамъ, княгинямъ, паніямъ, вдовамъ, урядникомъ земскимъ и дворнымъ, земяномъ и дворяномъ нашимъ, и всему рыцерству, шляхтѣ, обывателемъ панства нашего вел. к-з. Лит. и всѣхъ земль до него належачихъ. Также войтомъ, бурмистромъ, радцамъ, лавникомъ въ мѣстѣхъ нашихъ господарскихъ, княжачихъ, панскихъ и земянскыхъ, духовныхъ и свѣтскыхъ, и всѣмъ вобецъ, кому бы то належало.

«Ознаймуемы вамъ: ижъ што пресвященный Іеремѣа, патріархъ Константинополскій, зъ столици своей пріѣхалъ тутъ умыслне до тыхъ краевъ панствъ нашихъ, хотячи церкви закону Греческого и служачихъ въ нихъ, то естъ: архіепископовъ, епископовъ, архимандритовъ, игуменовъ, поповъ, діаконовъ и иншихъ слугъ церковныхъ, подъ властію его милости будучихъ, съ повинности своей навѣдити, и духовенства ихъ дозрѣти, якобы ся вшелякіи справы церковныи ведлугъ закону ихъ христіанского послушенства Греческо-

tych oycow wcale zachowali y odpráwowane były. Y prosił nas, hospodara, abyśmy iego mści tego w państwach naszych pozwolili. A tak my, będąc zwierzchniem obrońcą kościołow y cerkiew Bożych y rozmnożenia wszelakiego porządku w cerkwiach zakonu chrześciańskiego, widząc w tym prośbę iego m. oycá patryarchy być słuszną, — za radą panow rad naszych, na ten czas przy nas będących, tegośmy iego mści pozwolili: według władzy y zakonu swego Greckiego, wszytkie sprawy cerkiewne, duchowieństwa iego mści z dawnych czasow w państwach naszych należące, odprawować; wszytkich duchownych zakonu Greckiego, od nastarszego aż do naniższego stanu, w władzy y posłuszeństwie swym mieć, sądzić, rządzić, sprawować, y występnego każdego, wedle duchowieństwa swego y prawidł świętych oycow, karać. Przeto aby każdy vrząd y zwierzchność duchowna y świetska w tym państwie naszym wielkiego xięstwa Litewskiego y we wszytkich kraiach Ruskich, temu państwu naszemu przysłuchaiących, tak w zamkach, w mieściech, miasteczkach y siołach naszych hospodarskich, xiążęcych, pańskich, ziemiańskich, duchownych y świetskich, — o tym wiedząc, bronić y nieiakie przekazy iego mści oycu patryarsze w rościąganiu władności, w sprawach iego mści duchownych czynić nie śmieli, dla łaski naszey hospodarskiey y pod winą na takowych, kto by roskazania naszego nie był posłuszen, w statucie opisaną. A iżby to ku wiadomości wszytkim przychodziło, chcemy mieć, aby w. m. panowie woiewodowie, starostowie, dzierżawce naszy, a namiestnikom ich mości przykazuiem, abyście ten nasz list wszędy, gdzie tego potrzeba będzie, obwołać y, kopije z niego spisuiąc, na targach y przy kościołach y cerkwiach

го, и канонові святыхъ отцевъ вцалѣ заховали и отправовани были. И просилъ насъ, господара, абыхмы его мил. того въ панствахъ нашихъ позволили. А такъ мы, будучи звирхнимъ оборонцею костеловъ и церквей Божіихъ и розмноженья вшелякого порядку въ церквахъ закону христіанского, видячи въ томъ прозбу его мил. отца патріархи быти слушную, — за радою пановъ радъ нашихъ, на тотъ часъ при насъ будучихъ, тогосмы его мил. позволили: ведлугъ власти закону своего Греческого, всѣ справы церковныи, духовенству его мил. зъ давныхъ часовъ въ панствахъ нашихъ належачіи, отправовати; всѣхъ духовныхъ закону Греческого, отъ найстаршего ажъ до найнижшего стану, въ власти и въ послушенствѣ своемъ мѣти, судити, рядити, справовати, и выступного каждого, ведлугъ духовенства своего и правилъ святыхъ отцевъ, карати. Прото абы каждый урядъ и зверхность духовная и свѣтская въ томъ панствѣ нашемъ вел. княз. Лит. и въ всѣхъ краехъ Рускихъ, тому панству нашему прислухаючихъ, такъ въ замкахъ, въ мѣстахъ, мѣстечкахъ и селахъ нашихъ господарскихъ, княжихъ, || (33) паньскихъ, земянскихъ, духовныхъ и свѣтскихъ,—о томъ вѣдаючи, боронити и ни якое перекази его милости отцу патріарсѣ въ ростяганью владности, въ справахъ его мил. духовныхъ чинити не мѣли, для ласки нашей господарской и подъ виною на таковыхъ, кто бы росказанья нашего не былъ послушенъ, въ статутѣ описаною. А ижъ бы то ку вѣдомости всѣмъ приходило, хочемо мѣти, абы в. мил. панове воеводове, старостове, державцы наши, а намѣстникомъ ихъ мил. приказуемо, абысте тотъ нашъ листъ вездѣ, гдѣ того потреба будетъ, обволати и, копѣи зъ него списуючи,

przybijać || **(46)** kazali koniecznie. Pisan w Wilnie. Lata Bożego Narodzenia 1589, iulij 15 die. Sigismundus, rex. Mattheusz Woyna, pisarz».

Pierwszey części odpowiedzi

Rozdział V,

zamykaiący w sobie protestacye niektore y opowiedania się ludzi religiey Greckiey, ktore metropolit y z władykami odstępnymi lekce sobie poważył.

Nazbyt by się te xiążki odpowiedzi naszey przedłużyć musiały, gdzieby się wszytkie protestacye tu wpisować miały, ktore przez nas religiey Greckiey ludzie, za vsłyszeniem o zamyślianiu metropolita y władykow z strony oddania posłuszeństwa papieżowi Rzymskiemu, są vczynione. Ledwa ktory iest kray, ledwa ktore woiewodztwo, w ktorym iedno nayduią się Oryentalney Cerkwie synowie, aby napominania z strony tego do starszych duchownych y protestacye przeciwko nim dziąć się nie miały. W samym tu Wileńskim grodzie kilka się tàkich protestaciy naydzie. Miedzy inszymi są nadokładnieysze dwie: iedna in augusto roku 1595, druga in aprili 1596 vczyniona. Lecz y tych y inszych tym podobnych tu wpisowaniem się nie bawiąc, tylko te przypomnimy, ktore na seymie walnym Warszawskim, co poprzedził synod Brzeski, są poczynione.

на торзѣхъ и при костелахъ и церквахъ прибияти казали конечне. Писанъ въ Вилни. Лѣта Божего Нарожеnia 1589, іюля 15 дня. Жикгимонтъ, кр. Матеушъ Война, писаръ».

Першей части отповѣди

Роздѣлъ 5,

замыкаючій въ собѣ протестаціи нѣкоторыи и оповѣданья людей релѣи Греческой, которыи митрополитъ и зъ владыками отступными легце собѣ поважилъ.

Назбыть бы ся тыи книжки отповѣди нашей продолжити мусѣли, гдѣбы ся всѣ протестаціи тутъ вписовати мѣли, которые черезъ насъ релѣи Греческой людей, за услышеньемъ о замышленью митрополита и владыковъ зъ стороны отданя послушенства папѣжови Римскому, суть учинены. Ледва который есть край, ледва которое ||**(об. 33)** воеводство, въ которомъ найдуются Восточной Церкве сынове, абы напоминанья зъ стороны того до старшихъ духовныхъ и протестаціи противко нимъ дѣятися не мѣли. Въ самомъ тутъ Виленскомъ кгродѣ килка ся такихъ протестацій найдетъ. Межи иншими суть надокладнѣйшіе двѣ: одна въ августѣ року 1595, другая въ априлю 1596 учинена. Лечъ и тыхъ и иншихъ тымъ подобныхъ тутъ вписованьемъся не бавячи, толко тыи припомнимо, которыи на сеймѣ валнымъ Варшавскомъ, который попередилъ синодъ Берестейскій, суть починены.

Wypis z xiąg seymowych Warszawskich protestacyey iego m. pana woiewody Kijowskiego.

«Ia, Konstantyn xiąże Ostroskie, woiewoda Kiiowski, marszałek ziemie Wołynskiey, starosta ||(47) Włodzimirski, etc.

«Do sądu krola iego mści y xiąg seymu Warszawskiego ninieyszego przyszedszy, opowiedam się: iż dwa władykowie — Ipothei Włodzimirski a Kyrił Therlecki Łucki — bez wiadomości inszych duchownych y nas wszytkich religiey Greckiey, tak narodu szlacheckiego, iako y człowieka pospolitego, iechawszy do obcego państwa, mimo starszych y przełożonych duchowieństwa swego, pod ktorych posłuszeństwem zawżdy bywali,—niewiadomie, do posłuszeństwa inszego sami, a snadź y nas wszytkich y duchownych naszych w to zaciągaiąc podali, y za starszego sobie inszą osobę przyznali, y niektore nowe rzeczy, w religiey naszey niebywałe, do naszego nabożeństwa nienależne, stamtąd przynieśli. Za czym bacząc my wielką odmianę przez osoby swych mianowane w starożytney religiey naszey, a zwłaszcza prawom, wołnościam naszym, przywileiom y konfederacyey Warszawskiey rzecz przeciwną,—zlecilichmy byli wszyscy obywatele ziemie Wołyńskiey, Kijowskiey, Bracławskiey, Ruskiey y niektorzy z wielkiego xięstwa Litewskiego posłom naszym tu na seymie prośby nasze do iego krolewskiey mści donieść: aby iego krolewska mość takowych duchownych, prawu naszemu przeciwnych, cierpieć dopuszczać nam nie raczył, wedle praw naszych vprzywileiowanych y konfederacyey o to vczynioney, od przodkow iego krolewskiey mści y od iego krolewskiey mści samego nam

Выписъ съ книгъ сеймовыхъ Варшавскыхъ протестаціи его милости пана воеводы Кіевского.

«Я, Константинъ к-ж. Острозкое, воевода Кіевскій, маршалокъ земли Волынской, староста Володимерскій, и прочая.

«До суду кр. его мил. и книгъ сейму Варшавского нынѣшнего пришедши, оповѣдамся: ижъ два владыкове — Патей Володимерскій а Кирилъ Терлецкій Луцкій—безъ вѣдомости иншихъ духовныхъ и насъ всѣхъ релѣи Греческой, такъ народу шляхетского, яко и человѣка посполитого, ѣхавши до обчего панства, мимо старшихъ и преложеныхъ духовенства своего, подъ которыхъ послушенствомъ завжды бывали,—невѣдоме, до послушенства иншого сами, а снать и насъ всѣхъ и духовныхъ нашихъ въ тое затягаючи поддали, и за старшого собѣ иншую особу признали, и нѣкоторыи новыи речи, въ релѣи нашей небывалые, до нашего набоженства неналежные, оттоля принесли. Зачимъ бачачи мы || (34) великую отмѣну черезъ особы вышеменованые въ старожитной релѣи нашей, а звлаща правомъ, волностямъ нашимъ, привилеомъ и конфедераціи Варшавской речъ противную,—злецилисмы были всѣ обыватели землѣ Волынской, Кіевской, Браславской, Руской и нѣкоторые зъ вел. к-з. Лит. посломъ нашимъ тутъ на сеймѣ прозбы наши до его кр. мил. донести, абы его кр. мил. таковыхъ духовныхъ, праву нашему противныхъ, терпѣти допущати намъ не рачилъ, ведлугъ правъ нашихъ упривилеованыхъ и конфедераціи о то учиненой, отъ продковъ его кр. мил. и отъ его кр. мил. самого намъ поприсяженыхъ, заховати рачилъ, а намъ не иншей вѣры и послушенства, одно отъ старшихъ

poprzysiężonych, zachować raczył, a nam nie inszey wiary y posłuszeństwa, iedno od starszych Cerkwie Greckiey władykami dać raczył.

«A iż na ten czas od iego krolewskiey mści otrzymacieśmy tego nie mogli, y iako przez posły nasze, tak y sam z osoby moiey, na ostatnim dniu seymu, we wtorek, opowiedzielichmy y oświadczyli iego krolewskiey mści || **(48)** panu naszemu, y wszytkiemu senatu, y panom posłom ziemskim, nie z vporu, ani z waśni, iedno ostrzegaiąc praw y wolności naszych: iż władyk takowych posłowie naszy, tak y my sami, y człowiek pospolity— w maiętnościach naszych słuchać, y ich za duchowne nasze mieć, także y w dobrach naszych cierpieć nie chcemy, y iurisdycyey im rozciągać nie dopuścimy.

Tak y teraz sam od siebie zosobna w też słowa w tym wszytkim, iako wyższey pomieniono iest, przeciwko osobam wyższey mianowanym protestuię y oświadczam, y przy tym oświadczeniu moim, poki mi prawa stawać będzie, stać chcę y będę. Actum Warsauiae in conuentione regni generalis Warsauiensis, feria tertia post dominicam Iubilate proxima. Anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo sexto. Stanislaus Smieciński, terrae Warsauiensis notarius».

Protestacya druga,

ktora na tymże seymie pomienionym Warszawskim przez posły ziemskie Greckiey religiey vczyniona, y gdy iey w Warszawie aktykować nie chciano, do xiąg grodzkich Radzieiowskich, feria quarta ante dominicam Rogationum proxima, anno Domini 1596 iest wwiedziona, tenoris huius:

«Bacząc być wielki vraz praw wol-

Греческой Церкве владыками дати рачилъ.

«А ижъ на тотъ часъ отъ его кр. мил. одержатисмы того не могли, яко черезъ послы наши, такъ и самъ зъ особы моей, на остатнемъ дню сейму, у во второкъ, оповѣдали есмо и освѣдчили его кр. мил. пану нашему, и всему сенату, и паномъ посломъ земскимъ, не зъ упору, ани зъ васни, едно остерегаючи правъ и волностей нашихъ: ижъ владыкъ таковыхъ послове наши, такъ и мы сами, и человѣкъ посполитый—въ маетностяхъ нашихъ слухати, и ихъ за духовные наши мѣти, также и въ добрахъ нашихъ терпѣти не хочемо, и юрздиціи имъ ростягати не допустимо.

«Такъ и теперъ самъ отъ себе зособна въ тыижъ слова въ томъ всемъ, яко выше поменено есть, противъ особамъ вышеменованымъ протестую и освѣдчаю, и при томъ освѣдченью моемъ, поки ми права ставати будетъ, стояти хочу и буду. Дѣялося у Варшавѣ на голевномъ сеймѣ въ среду, року 1596. Станиславъ Смятинскій, земскій Варшавскій писаръ».

Протестація другая,

которая на томъ же сеймѣ помененомъ Варшавскомъ черезъ послы земскіе Греческой релѣи учинена, а кгды ее у Варшавѣ приняти не хочено, до книгъ кгродскихъ Радѣевскихъ, у четвертокъ року 1596 есть уведена, въ тые слова:

|| **(об. 34)** «Бачачи быти великій

ności naszych, a nawięcey obrazę sumnienia przez niektore osoby duchowne religiey Greckiey, ktorzy, mimo wiadomość wszech nas tey religiey Greckiey zstarodawna będących, vczyniwszy schizma sami z prywatnych osob swoich, wziąwszy z niektorymi także schizmatyki porozumienie, opowiedzieli krolowi iego mści panu na||(49)szemu naymściwszemu, przyznawaiąc naywyższą głową kościołow Greckich papieża iego mści, także też poprawę kalendarza być słuszną, y niektore artykuły wierze naszey starodawney katolickiey Greckiey być przeciwne, iakoż potym, nad wolą naszę, iechawszy posłuszeństwo iego mści papieżowi, imieniem nas wszytkich religiey katolickiey Greckiey ludzi, w państwach iego krolewskiey mści mieszkaiących, tak w Koronie Polskiey, iako y w wielkim xięstwie Litewskim będących, oddali, — czego iż się ważyć śmieli, my, takich nie przyznawaiąc za starszych duchownych naszych, ale maiąc ich za schizmatyki, posłuszeństwa iako z osob naszych duchownych y świetskich, tak y z strony poddanych, czynić y pełnić nie będziem. A iż nam prawa przywileie konfederacyą (anni 1573, ianuarij 28) Warszawską, ktora iako od przodkow iego krolewskiey mści, tak też y od samego krola iego mści iest nam wszytkim poprzysiężona, przy tey mocnie stoiąc, w dobrach y w cerkwiach naszych własnych, y przez przodki nasze na stan duchowny religiey Greckiey nadanych, — żadney odmiany pozwolić nie chcemy, ani możemy, y owszem nie tylko tych za duchowne nasze, ktorzy do Rzymu ieździli, ale żadnych ktorzych by taką odmianę w cerkwiach Bożych zdawna religiey Greckiey czynić chcieli, abo y czynili, przyimować nie chcemy, ani będzie-

уразъ правъ волностей нашихъ, а найболше обра́зу сумнѣня черезъ нѣкоторые особы духовные релѣи Греческой, которые, мимо вѣдомость всѣхъ насъ тоей релѣи Греческой стародавна будучихъ, учинивши оторванье сами съ приватныхъ особъ своихъ, взявши зъ нѣкоторыми также оторванцы порозумѣнье, оповѣдѣли кр. его мил. пану нашему наймилостившому, признаваючи найвышшую голову костеловъ Греческихъ папѣжа его мил., также тежъ поправу календара быти слушную, и нѣкоторые артикулы вѣрѣ нашей стародавной каѳолицкой Греческой быти противные, якожъ потомъ, надъ волю нашу, ѣхавши послушенство его мил. папѣжови, именемъ насъ всѣхъ релѣи каѳолицкой Греческой людій, въ панствѣ его кр. мил. мѣшкаючихъ, такъ въ Коронѣ По́лской, яко и вел. к-з. Лит. будучихъ, отдали,—чого ижъ ся важити смѣли, мы, такихъ не признаваючи за старшихъ духовныхъ нашихъ, але маючи ихъ за оторванцы послушенства, яко зъ особъ нашихъ духовныхъ и свѣтскихъ, такъ и зъ стороны подданыхъ чинити и полнити не будемо. А ижъ намъ права привилеи конфедерація (року 1573, генваря 28) Варшавская, которая яко отъ продковъ его кр. мил. такъ тежъ и отъ самого кр. его мил., есть намъ всѣмъ поприсягнена, при той моцне стоячи, въ добрахъ и въ церквахъ нашихъ властныхъ, и черезъ продки наши на станъ духовный релѣи Греческой наданыхъ, жадной отмѣны позволити не хочемо, ани можемо, и овшемъ не толко тыхъ за духовные наши, которые до Риму ѣздили, але жадныхъ которые бы такую отмѣну въ церквахъ Божіихъ здавна релѣи Греческой чинити хотѣли, албо и чинили, пріимовати не хочемо, анѣ будемо. А ижъ тежъ идетъ не менше о юрз-

my. A iż też idzie nie mniey o iurisdicia nasze we własnych maiętnościach naszych, ktorzy iako cerkwie tak y duchowne religiey Greckiey w dobrach naszych mamy,—przeto w nich iurisdycyey żadney, zwłaszcza takim, ktorzyby schizma vczynili, nie przyznawamy, ani im postąpić chcemy, we wszytkich maiętnościach, nadaniach przodkow naszych y nas samych, według teyże confederacyey Warszawskiey, nie exkluduiąc żadnych stanow, do || **(50)** konfederacyey należących. Co wszytko strzymać y ziścić sobie wszyscy obiecuiemy y obowięzuiemy się za się y potomki nasze, według teyże konfederacyey Warszawskiey. A teraz tak imieniem naszych, iako też y braciey naszych w doma pozostałych, opowiedamy y oświadczamy: iakoż, dla lepszey wiary zleciliśmy to opowiedanie nasze osobie pewney z poyśrzodku siebie deputowaney, mianowicie iego mści kniaziu Ieremij Horskiemu, posłowi z woiewodztwa Kijowskiego, do akt grodzkich Warszawskich donieść, y one ad acta publica aktykować, y extrakty do woiewodztw wziąć. Pisan w Warszawie. Anno 1596, maij die 6. Ierzy Drucki-Horski, ręką własną. Ex actis castrensis Radzieiouiensis extractum. Albertus Zboży Zakrzewski, judex castrensis Radzieiouiensis. Martinus Wichorzski, notarius castrensis Radzieiouiensis».

Tamże na tym seymie sstała się osobna protestacya od siłu woiewodztw roznych religiey posłow, ktora też także pod tymże aktem, iako y przeszła, gdy iey w Warszawie przyiąć nie chciano, w grodzie Radzieiowskim iest aktykowana. Wypisano w niey szyroce przyczyny, dla ktorych z tego seymu, na nic nie

дицію нашу у властныхъ маетностяхъ нашихъ, которые яко церкве такъ и духовные релѣи Греческой въ добрахъ нашихъ маемо,—прото въ нихъ юрздиціи жадной, звлаща такимъ, которые бы оторванье учинили, не признаваемо, ани ихъ поступити хочемо, во всѣхъ маетностяхъ, наданьяхъ продковъ нашихъ и насъ самыхъ, ведле тоейжъ конфедераціи Варшавской, не оттираючи жадныхъ становъ, до конфедераціи належачихъ. Што все здержати и зыстити собѣ обѣцуемо ||**(35)** и обовязуемося за себе и потомки наши, ведле тоейжъ конфедераціи Варшавской. А теперъ такъ именемъ нашимъ, яко тежъ и братіи нашей дома позосталыхъ, оповѣдаемо и освѣдчаемо: якожъ, для лѣпшей вѣры, злецилисмы тое оповѣданье наше особѣ певной съ посродку себе депутованой, меновите его мил. князю Юрему Горскому, послови воеводства Кіевского, до актъ кгродскихъ Варшавскихъ донести, и оные до актъ посполитыхъ ввести, и екстракты [1] до воеводствъ взяти. Писанъ у Варшавѣ. Року 1596, мая дня 6. Юрій Друцкій-Горскій, рукою власною. Съ книгъ кгроду Радѣевского вынято. Албертусъ зъ Божи Закревскій, судья кгродскій Радѣевскій. Мартинъ Вихорскій, писаръ кгродскій Радѣевскій».

Тамъ же на томъ сеймѣ сталася особная протестація отъ многихъ воеводствъ розныхъ релѣй пословъ, которую тежъ такъ же подъ тымъ же актомъ, яко и прошлая, кгды ей въ Варшавѣ приняти не хочено, въ кгродѣ Радѣевскомъ естъ уведена. Выписано въ ней широце причины, для которыхъ

[1] На полѣ: «выписы».

pozwalaiąc, posłowie odiechali. Miedzy inszymi przypomniano y to, że ludzi w religiey chrześciańskiey rozroznionych, choć się do tego słuszne y zwyczayne media podawały, vspokoienia vprosić wedle pakt nie mogli. Co do zgodney rad seymowych odprawy — wielkim dotąd impedimentem bywało. Do czego osobliwie y religiey Greckiey ludzi świeże się a ciężkie besprawia y vrazy przymieszały. W tey protestacyey, siła inszych rzeczy krolowi iego mści y ich mściam panom senatorom się opowiedaiąc, posłowie ziemscy nakoniec || **(51)** y te słowa, w sposob protestacyey przydali:

«Także y dekretom a processom wszelakim, ktore konfederacyą goneralną in causa religionis w dobrach rzeczy pospolitey y naszych gwałcą, także y exekucyą ich, gdzie by do niey przez moc przyść miało,—nie podlężemy, y owszem oney zabiegać będziem, nie chcąc, aby nas kto tym y iakimkolwiek innym praetextem w maiętnościach y w sumnieniach naszych opprimować miał».

съ того сейму, ни на штò не позволяючи, послове отъѣхали. Межи иншими припомнено и тую, же людей въ релѣи христіанской розрозненыхъ, хотя ся до того слушные и звычайные сродки подавали, успокоенья упросити ведле пактъ не могли. Штò до згодной радъ сеймовыхъ отправы—великою дотоля перешкодою бывало. До чого особливе и релѣи Греческой люде свѣжіе ся а тяжкіе безправя и уразы примѣшали. Въ той протестаціи, зъ много иныхъ речій кр. его мил. и ихъ мил. паномъ сенаторомъ ся оповѣдаючи, послове земскіе || **(об. 35)** наконецъ и тые слова, въ способъ протестаціи, придали:

«Также и декретомъ а процесомъ [1] вшелякимъ, которые конфедерацію енеральную въ справѣ набоженства въ добрахъ речи посполитое и нашихъ кгвалтятъ, также и екзекуціе ихъ, гдѣ бы до ней черезъ моцъ пріити мѣло,—не подляжемо, и овшемъ оной забѣгати будемо, не хотячи, абы насъ кто тымъ и якимъ инымъ кшталтомъ въ маетностяхъ и сумнѣняхъ нашихъ утискати мѣлъ».

Pierwszey części odpowiedzi

Rozdział VI,

zamykaiący w sobie listy, przez krola iego m. władykom niektorym dane, tego poświadczaiące, że oni, taiemnice te oddania papieżowi Rzymskiemu posłuszeństwa knuiąc, pożytkow swych y vroście-

Першей части отповѣди

Роздѣлъ 6,

замыкаючій въ собѣ листы, черезъ кр. его мил. владыкомъ нѣкоторымъ даныи, того подсвѣдчаючи, же они, таемницу тую отданья папѣжови Римскому послушенства кнуючи, пожитковъ своихъ и уро-

[1] На полѣ: «поступкомъ».

nia szukali, a swobodom świetskich ludzi narodu Ruskiego y Litewskiego vbliżyć chcieli.

List dawnieyszy:

«Zygmunt III, Bożą miłością krol Polski, wielkie xiąże Litewskie, Ruski, Pruski, Żmodzki, Mazowiecki, Iflantski, krolestwa Szwedskiego nabliższy dziedzic y przyszły krol.

«Oznaymuiemy tym naszym listem wszytkim pospolicie, y każdemu zosobna, komu by kolwiek to wiedzieć należało, ninieyszym y napotym będącym. Iż my, hospodar, widząc być przychylnych ku porownaniu w wierze świętey episzkopow religiey Greckiey — Łuckiego episzkopa, Lwowskiego, Pińskiego y Chełmskiego — || **(52)** ktorzy do nas, hospodara, z tym przysłali, chcąc pod zwierzchnością y błogosławieństwem iednego pasterza nawyższego oyca naszego papieża Rzymskiego być, y iemu starszeństwo y zwierzchność przyznać, zachowawszy sobie wcale wszytkie sprawy, porządek y ceremonie w cerkwiach Bożych, — co my, hospodar, widząc przedsięwzięcie ich potrzebne do rzeczy zbawiennych, to od nich z wdzięcznością przyimuiemy.

«A iżby za takową chęć swoię łaski naszey hospodarskiey byli wdzięczni y pewni, tedy tym teraznieyszym listem przywileiem naszym—im samym wszytkim pomienionym episzkopom, prezbiterom y wszytkiemu duchowieństwu Cerkwie Wschodniey religiey Greckiey waruiemy, vpewniamy y słowem naszym hospodarskim przyrzekamy y obiecuiemy, sami za siebie y za naiaśniey-ze potomki nasze ich mość krole Polskie: iż chociaby na tych rzeczonych episzkopow, po dacie tego listu przywileiu naszego, od patryarchow y me-

стенья шукали, а свободамъ свѣцкихъ людей народу Руского и Литовского уближити хотѣли.

Листъ давнѣйшій:

«Жикгимонтъ Третій, Божею мил. кр. Пол., вел. к-з. Лит., Рускій, Прускій, Жомоитскій, Мазовецкій, Ифлянскій и королевства Швецкого найближшій дѣдичъ и пришлый кр.

«Ознаемуемо тымъ нашимъ листомъ всѣмъ посполите, и каждому зособна, кому бы колвекъ то вѣдати належало, нынѣшнимъ и напотомъ будучимъ. Ижъ мы, господаръ, видячи быти прихилныхъ ку поровнанью въ вѣрѣ святой епископовъ релѣи Греческой—Луцкого епископа, Лвовского, Пинского и Холмского—которые до насъ, господаря, съ тымъ присылали, хотячи подъ зверхностью и благословенствомъ одного пастыря найсвятѣйшого || **(36)** отца нашего папѣжа Римского быти, и ему старшенство и зверхность признати, заховавши собѣ вцѣлѣ всѣ справы, порядокъ и церемонѣи въ церквахъ Божіихъ,—штò мы, господаръ, видячи предсявзятье ихъ потребное до речій збавеныхъ, тое отъ нихъ зъ вдячностью пріимуемо.

«А ижъ бы за таковую хуть свою ласки нашей господарской были вдячни и певны, тогды тымъ теперешнимъ листомъ привилеемъ нашимъ—имъ самымъ всѣмъ помененымъ епископомъ, презвитеромъ и всему духовенству Церкви Восточной релѣи Греческой варуемо, упевняемо и словомъ нашимъ господарскимъ прирекаемо и обѣцуемо, сами за себе и за наяснѣйшие потомки наши ихъ мил. кр. Полскіи: ижъ хотя бы на тыхъ уреченыхъ епископовъ, по датѣ того листу привилею нашего, отъ патріарховъ и митрополитовъ якіе кол-

tropolitow iakie kolwiek przyczyny ku niebłogosławieństwu były na nich wynaydowane, y klątwy wynoszone a wydawane,—iż to im episzkopom samym y wszytkiemu duchowieństwu ich namniey nigdy ni w czym szkodzić nie ma. Y obiecuiem słowem naszym krolewskim, dla wszelakiego oskarżenia y klątwy y ogłoszenia, by y dobrze przeciw stanow ich, według praw duchownych y świetskich było,—dla wszytkich takowych przyczyn—tych dostoieństw władyctw, na ktorych oni mieszkaią, z daniny przodkow naszych, od nich tego nie odeymować, y przy ich żywocie inszym osobam nie dawać; ale zachować ich obiecuiem wcale, z przymnożeniem łaski naszey y wywyższeniem vcziwością, w pokoiu na tych władyctwach, iako wiernych poddanych y bogomodlcow naszych, dokąd ostatniego żywota ich sstawać będzie,— || **(53)** przydaiąc ieszcze nad to im, y każdemu, kto by się do takiey iedności y porządku przychylić [mieł], swobody, wolności — po temuż, iako ich m. duchowni Rzymscy maią, tak y oni maią mieć. Co my obiecuiemy ieszcze y inszymi przywileiami naszemi im nadawać, z przymnożeniem łaski naszey hospodarskiey.

«A to wszytko obiecuiemy my, hospodar, za nas y za potomki nasze, tym pomienionym episzkopom: Kiryłu Terleckiemu, władyce Łuckiemu, Gedeonowi Bałabanowi, władyce Lwowskiemu, Leontemu Połcickiemu, władyce Pińskiemu, Dionizemu Zbiruyskiemu, władyce Chełmskiemu, — wcale dzierżeć do ich żywotow. A na twardość tey rzeczy, daliśmy im ten nasz list przywiley, podpisawszy go ręką naszą krolewską, do ktorego y pieczęć Koronną przycisnąciechmy kazali. Pisan w Krakowie. Miesiąca marca ośmnastego dnia, roku od Narodzenia Syna Bożego 1592.

векъ причины ку неблагословенству были на нихъ вынайдованы, и клятвы вынощены а выдаваны,—ижъ то имъ епископомъ самымъ и всему духовенству ихъ намнѣй никгды ни въ чомъ шкодити не маетъ. И обѣцуемо словомъ нашимъ кр., для всякого оскарженья и клятвы и оголошеня, бы и добре противъ станомъ ихъ, ведлугъ правъ духовныхъ и свѣтскихъ было,—для всѣхъ таковыхъ причинъ—тыхъ достоенствъ владыцтвъ, на которыхъ они мѣшкаютъ, зъ данины продковъ нашихъ, отъ нихъ того не отыймовати, и при ихъ животѣ иншимъ особамъ не давати; але заховати ихъ обѣцуемо вцѣлѣ, съ примноженьемъ ласки нашей и вывышеньемъ учтивости, въ покою на тыхъ владыцствахъ, яко вѣрныхъ подданыхъ и богомолцовъ нашихъ, доколя остатнего живота ихъ ставати будетъ,—придаючи еще надто имъ, и каждому, кто бы ся до такой едности и порядку прихилилъ, свободы волности—потомужъ, яко ихъ милость духовные Римскіе маютъ, такъ и они маютъ мѣти. Што мы обѣцуемо еще и иншими привилеами нашими имъ надавати, съ примноженьемъ ласки нашей господарской.

«А то все обѣцуемо мы, господаръ, за насъ и за потомки наши, тымъ помененымъ епископомъ: Кирилу Терлецкому, владыцѣ Луцкому, Гедеонови Балабанови, владыцѣ Лвовскому, Леонтему Полчицкому, владыцѣ Пинскому, Деонисію Збируйскому, владыцѣ Холмскому,— вцалѣ здержати до ихъ животовъ. || **(об. 36)** А на твердость тоей речи, далисмы имъ тотъ нашъ листъ привилей, подписавши его рукою нашею королевскою, до которого и печать Коронную притиснутисмы казали. Писанъ въ Краковѣ. Мѣсяца марта 18 дня, року отъ Нароженіа Сы-

Sigismundus, rex. Matthias Pstrokoński, r. m. s.».

List poślednieyszy:

«Zygmunt III, Bożą miłością krol Polski, etc.

«Oznaymuiemy tym listem naszym wszytkim wobec y każdemu zosobna, komu to wiedzieć należy, duchownego y świetskiego stanu ludziom. Iż donosili do nas vniżone prośby wielebny Adam Ipatey, protothron, władyka Włodzimirski y Brzeski, a Kirył Terlecki, exarch, władyka Łucki y Ostroski, imieniem wielebnego w Bodze Michayła Rachozy, archiepiszkopa, metropolita Kijowskiego, Halickiego y wszytkiey Rusi, także też imieniem przełożonych starszych episzkopow, archimandrytow, ihumenow y wszytkiego duchowieństwa zakonu Greckiego Ruskiego, w po(54)trzebach pewnych y w sprawach religiey ich, około ziednoczenia ich z kościołem powszechnym y porządku pewnego postanowienia, ktor[z]y do stwierdzenia stanu y powołania ich należą obyczaiem niżey opisanym:

«Naprzod prosili, aby metropolie, władyctwa y insze religiey Greckiey duchowieństwa nie były dawane tylko ludziom Ruskiego narodu y ich własney religiey. Także aby od nich były cztery osoby godne do takowey władzy obieran(i)e, z ktorych aby ieden na takowe vrzędy przez nas był podawan, a ten aby nadaley do trzech miesięcy na stan duchowny święcić się był powinien. Czego my im pozwolimy y potwierdzimy, kiedy do iedności kościoła powszechnego Rzymskiego y do posłuszeństwa iego przystaną, y trwać w nim nieodmiennie y stale będą.

«Także y o poświąceniu przełożonych na zwierzchności wyższey mianowane

на Божего 1592. Жикгимонтъ, кр. Матiашъ Пстроконскiй».

Листъ послѣднѣйшiй.

«Жикгимонтъ Третiй, Божею милостiю кр. Полскiй, и прочая:

«Ознаймуемо тымъ листомъ нашимъ всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому то вѣдати належитъ, духовного и свѣтского стану людемъ. Ижъ донесли до насъ унижоные прозбы велебный Адамъ Ипатей, прототронiй, владыка Володимерскiй и Берестейскiй, а Кирилъ Терлецкiй, ексархъ, владыка Луцкiй и Острозскiй, именемъ велебного въ Бозѣ Михаила Рагозы, архiепископа, митрополита Кiевского, Галицкого и всея Руси, также тежъ именемъ преложоныхъ старшихъ епископовъ, архимандритовъ, игуменовъ и всего духовенства закону Греческого Руского, въ потребахъ певныхъ и въ справахъ релѣи ихъ, около зъедноченья ихъ съ костеломъ повшехнымъ и порядку певного постановленья, которые до стверженья стану поволанья ихъ належатъ обычаемъ нижейописанымъ:

«Напередъ просили, абы митрополiа, владыцства и иншiе релѣи Греческой духовенства не были даваны толко людемъ Руского народу и ихъ власной релѣи. Также абы отъ нихъ были чотыри особы годные до таковой владзы обираны, съ которыхъ абы оденъ на таковыи уряды черезъ насъ былъ подаванъ, а тотъ абы найдалѣй до трохъ мѣсяцей на станъ духовный святитися былъ повиненъ. Чого мы имъ позволимо и потвердимо, кгды до едности костела повшехного Римского и до послушенства его пристанутъ, и тръвати въ немъ неотмѣнне и стале будутъ.

«Также и о посвяченью преложеныхъ на зверхности вышшей менованои ду-

duchowne, nadaley trzech miesięcy od daty etc.—znamy być rzecz powinną y vtwierdzoną postanowieniem przodkow naszych.

«O mieysce w radzie — o tym, kiedy ta iedność, da Pan Bog, statecznie się zawrze, chcemy y obiecuiemy na seymie z pany radami naszymi y z stany rzeczy pospolitey do tego należącymi traktować, gdyż to iest rzecz, właśnie seymowi należąca.

«Nadto, aby władza żadna insza, tak duchowna iako y świetska, za tym ziednoczeniem, nie była nad nimi, aby ani ludzie, a zwłaszcza z Greckiey y skądkolwiek, ktorzyby onych odrywać od tego świętego społku, abo iakimkolwiek sposobem trudnić chcieli, nie byli do państw tey rzeczy pospolitey przypuszczeni, abo y domowi, ktorzy by się zwierzchności ich z tey miary przeciwili. a do iedności kościoła świętego Rzymskiego abo nie chcieli dać przywieść, abo y przeszkadzali,—temu wszytkiemu aby się zwierzchnością naszą zabiegło, roskażemy przeciw ||(55) takowym vniwersały y mandaty z kancellaryey naszey wydać. Y napotym aby takowe roznice, ktore by iednostayney ich wiary powszechney rozumienie zamieszać mogły, od obcych ludzi wnoszone y rozsiewane nie były,—chcemy, iako gdzie potrzeba vkaże, ratować y do tego nie dopuszczać; toż y vrzędom naszym, aby tego przestrzegali pilnie, poruczymy.

«Co z strony dobr cerkiewnych, ktore od przodkow ich roznym osobam rozdane y zawiedzione są, na ktore by ci possessorowie prawa nie mieli,—(ale) aby były do cerkwie przywrocone. A ci, ktorzyby prawo iakie mieli, arendy nieco z tych dobr, ktore dzierżą pła-

ховнои, найдалѣй трохъ мѣсяцей ||(37) отъ даты — узнаваемо быти речъ повинную и утверженую постановленьемъ предковъ нашихъ.

«О мѣстцѣ въ радѣ — о томъ, кгды тая едность, дасть Панъ Богъ, статечне ся замкнетъ, хочемо и обѣцуемо на сеймѣ съ паны радами нашими и зъ станы речи посполитой до того належачими трактовати, кгдижъ то есть речъ, власне сеймови належачая.

«Надто, абы владза жадная иншая, такъ духовнаа яко и свѣтская, за тымъ зъедноченьемъ, не была надъ ними, абы ани люде, а звлаща зъ Греціи и откуля колвекъ, которые бы оныхъ отрывати отъ того святого сполку, албо якимъ колвекъ способомъ трудити хотѣли, не были до панствъ тоей речи посполитой припущени, або и домови, которыи бы ся звирхности ихъ съ той мѣры противили а до едности костела святого Римского албо не хотѣли дати привести, або и перешкожовали,—тому всему абы ся звирхностью нашею забѣгло, роскажемо противъ таковымъ универсалы и мандаты съ канцлерѣи нашей выдати. И напотомъ абы таковыи розницы, которые бы одностайной ихъ вѣры повшехной розумѣнье замѣшати могли, отъ обчихъ людей вношоны и розсѣваны не были,—хочемо, яко гдѣ потреба укажетъ, ратовати и до того не допущати; тоежъ и урядомъ нашимъ, абы того перестерегали пилне, поручимо.

«Што [зъ] стороны добръ церковныхъ, которые отъ продковъ ихъ рознымъ особамъ розданы и заведены суть, на которые бы тые посесорове [1] права не мѣли,—абы были до церкви привернены. А тые, которые бы право якое мѣли, аренды нѣшто съ тыхъ

[1] На полѣ: «державцы».

cili, abo po zeszciu z świata aby takowe maiętności na cerkwie przypadały.

«Także y o zachowaniu cerkwie przy dawnym nadaniu ich w dobrach, na ktore choćby przywileie żadne nie były, by się iedno w ewanieliach wpisane naydowały,—pozwalamy, aby o takowe dobra od cerkwie odięte, ktore by niesłusznie kto dzierżał, wolno było pozywać a prawem ich dochodzić.

«Do płacenia arendy nie zda się nam nikogo przymuszać: lecz takowe dobra, ktore by za prawem swoim possessorowie teraznieyszy dzierżeli do żywota swego, a po śmierci ich do cerkwie wracać się maią, a my ich nikomu drugiemu oddawać, ani potwierdzać nie mamy.

«Także y nadania dobr cerkiewnych, tak tych, na ktore prawa są, iako też y tych, na ktore by prawa nie było, a tylko w ewanieliach starych naydowały się, wcale zachować chcemy.

«Dobra y maiętności cerkiewne—aby, po śmierci metropolita y inszych przełożonych duchownych, w mocy y w szafunku kapituły zakonu Greckiego dotąd zostawały, aż od nas vrząd wakuiący komu podany będzie. Przywiley, ktorzy iuż od nas na to dany maią, chcemy im wcale zachować; y, za pozwoleniem wszytkich ‖ **(56)** stanow rzeczy pospolitey, na seymie walnym wolno to im będzie konstytucyą sobie warować.

«Do sądow trybunalskich — aby dla postrzegania spraw duchownych, z pośrzodku siebie dwoch osob, iako y inni duchowni religiey Rzymskiey, wysadzali, — pozwalamy. O czym iednak z

добръ, которые держатъ, платили, а по зыстью зъ свѣта абы таковыи маетности на церковъ припадали.

«Также и о захованю церквей при давномъ наданью ихъ въ добрахъ, на которые хотяй бы привиля жадные не были, бы ся едно въ евангеліахъ вписаны найдовали, — позволяемо, абы о таковые добра отъ церкве отняты[и], которые бы неслушне хто держалъ, волно было позывати а правомъ ихъ доходити.

«До плаченья аренды не здасться намъ никого примушати: лечъ таковыи добра, которыи бы за правомъ своимъ посесорове [2] теперешніе держали до живота своего, а по смерти ихъ до церкве ворочатися маютъ, а мы ихъ ни кому другому отдавати, ани потвержати не маемо.

«Также и наданья добръ церковныхъ, такъ тыхъ, на которыхъ ‖ **(об. 37)** права суть, яко тежъ и на тыхъ, на которыхъ бы и права не было, а толко въ евангеліахъ старыхъ найдовалися вцалѣ заховати хочемо.

«Добра и маетности церковныи — абы, по смерти митрополита и иншихъ преложоныхъ духовныхъ, въ моцы и шафунку капитулы закону Греческого дотоля зоставали, ажъ отъ насъ урядъ вакуючи[й] кому поданый будетъ. Привилей, которій вже отъ насъ на то даный маютъ, хочемо имъ вцѣлѣ заховати; и, за позволеньемъ всѣхъ сгановъ речи посполитой, на сеймѣ вальнымъ волно то имъ будетъ конституціею собѣ варовати.

«До судовъ трибуналскихъ—абы для постереганья справъ духовныхъ, съ посредку себе двухъ особъ, яко и инныи духовныи релѣи Римской, высажали,— позволяемо. О чомъ однакъ съ прело-

[2] На полѣ: «державцы».

przełożonymi duchownemi wiary katolickiey zeyść się y porozumieć maią.

«Przełożeni ich duchowni, począwszy od zwierzchnieyszego, ktory kolwiek y na iakim kolwiek stopniu duchowieństwa będące,—chcemy, aby w poszanowaniu y poważeniu takim, iako y duchowni katolickiey wiary, byli, gdy iuż pod zwierzchność stolice Rzymskiey, y pod posłuszeństwo oyca świętego papieża poddadzą się y przyłączą. O czym także z duchownemi naszemi zeyść się y porozumiewać maią.

«Co się dotycze, aby manasterze y cerkwie Ruskie na kościoły nie obracać,—tego w dobrach naszych krolewskich zakażemy; lecz w maiętnościach szlacheckich tego vczynić nie możemy.

«Bractwa duchowne cerkiewne, tak iako od patryarchow postanowione są y od nas potwierdzone, aby pod posłuszeństwem metropolita y innych przełożonych swoich duchownych wcale zostawali, — iednak, gdy się pierwey pod zwierzchność kościoła Rzymskiego przyłączą, — pozwalamy y onych przy prawie, ktore od nas na to maią, zachować chcemy.

«Z strony zakładania szkoł y seminariy Greckiego y Słowieńskiego ięzyka, także aby im wolno było drukarnie swoie mieć pod władzą metropolita y władykow, — pozwalamy tym sposobem, aby nic tam przeciwnego kościołowi powszechnemu nie drukowano, ale wszytko rozsądkowi iego podlegało.

«A co się dotycze, aby zbytki y nieposłuszeństwa, ktore się od popow niektorych religiey ich Greckiey po miasteczkach na||(57)szych y szlacheckich, pod zasłoną y obroną niektorych vrzędnikow naszych y inszych szlacheckiego stanu ludzi, dzieią, karać y hamować się mogli,—tego metropolicie y władykam y innym przełożonym religiey ich nie

жоными духовными вѣры нашей католицкой зыйтися и порозумѣтися мають.

«Преложоныи ихъ духовныи, почавши отъ зверхнѣйшого, который колвекъ и на якимъ колвекъ стопню духовенства будучіе, — хочемо, абы въ пошанованью и поваженью такомъ, яко и духовныи католицкой вѣры, были, кгды вже подъ зверхность столицы Римской и подъ послушенство отца святого папѣжа поддадутся и прилучать. О чомъ также зъ духовными нашими зыйтися и порозумѣвати мають.

«Што ся тычеть, абы манастыревъ и церквей на костелы не оборочати,—того въ добрахъ нашихъ крюлевскихъ закажемо; але въ маетностяхъ шляхетскихъ того учинити не можемо.

«Братства духовныи церковныи, такъ якъ отъ патріарховъ постановлены суть и отъ насъ потвержоны, абы подъ послушенствомъ митрополита и иныхъ преложоныхъ своихъ духовныхъ вцалѣ заставали, — однакъ, кгды ся первѣй подъ зверхность костела Римского прилучать, — позволяемо и оныхъ при правахъ, которые отъ насъ на то мають, заховати хочемо.

«Зъ стороны закладанья школъ и семинарій Греческого и Словенского языка, также абы имъ волно было друкарни свои мѣти подъ властью митрополита и владыковъ,—позволяемо тымъ способомъ, абы ничого тамъ противного костелови повшехному не друковано, але все розсудкови его подлегало.

«А што ся тычеть, абы збытки и непослушенства, которые ся отъ поповъ нѣкоторыхъ релѣи ихъ Греческой ||(38) по мѣстечкахъ нашихъ и шляхетскихъ, подъ заслоною и обороною нѣкоторыхъ врядниковъ нашихъ и иншихъ шляхетского стану людій, дѣють, карати и гамоватися могли,—того митрополитови и владыкомъ и инымъ преложонымъ

tylko nie bronimy, żeby w maiętnościach stołu naszego tego postrzegali y porządek dobry czynili, ale też y vrzędom naszym mieysc onych, gdzie potrzeba będzie, aby im w tym pomocni byli,—przykażemy, y innych, aby temu przeciwni nie byli, napomniemy.

«Rząd y władza ich duchowna—chcemy, aby była cale zachowana, to iest: aby w mieściech krolewskich cerkwie iakiegoż kolwiek nabożeństwa ich władzy metropolita y episzkopow podlegali, a nikt się inny w to nie wdawał. Co też y vrzędom naszym roskażemy, kiedy będzie potrzeba, aby tego władykom y' innym przełożonym ich pomagali.

«To, nakoniec, onym waruiemy, aby żaden inny obcy człowiek, oprocz ktory od nas na to obrany potwierdzon będzie, żadney sobie skąd inąd zwierzchności nad nimi nie przywłaszczał, ani duchowieństwem ich sądzić y sprawować mogł; owszem, aby takowi do państw naszych przypuszczani nie byli, — pilnie tego przestrzegać roskażemy.

«Aby też do fundowania kapituły przy cerkwiach Greckiey religiey przyść mogło, żeby się tym więcey chwała Pana Boga pomnożałą, y rząd cerkiewny tym lepiey zadzierżywał, — kiedy się co takowego z dobr ichże manasterzow poda, radzi chcemy być do tego przychylnymi; wszakże tak, aby y fundacye stare słuszną iaką częścią dochodow były zachowane.

«Do czego tym więcey y pilniey chcemy się chętnymi y łaskawemi pokazać onym, kiedy iedność powszechna vtwierdzona y wcale zachowana będzie, y posłuszeństwo stolice świętey apostolskiey

релѣи ихъ не толко не боронимо, жебы въ маетностяхъ столу нашого того постерегали и порядокъ добрый чинили, але тежъ и врядникомъ нашимъ мѣстецъ оныхъ, гдѣ потреба будетъ, абы имъ въ томъ помочни были, — прикажемо, и иныхъ, абы тому противни не были, напомнимо.

«Рядъ и власть ихъ духовная—хочемо, абы была цѣло захована, то есть: абы въ мѣстѣхъ кролевскихъ церкви [1] якогожъ колвекъ набоженства ихъ власти митрополита и епископовъ подлегали, а нихто ся иншый въ тое не вдавалъ. Што тежъ и врядомъ нашимъ роскажемо, коли будетъ потреба, абы того владыкомъ и инымъ преложонымъ ихъ помагали.

«То, наконецъ, онымъ варуемо, абы жаденъ иный обчій человѣкъ, опрочъ который отъ насъ на то обранъ и потвержонъ будетъ, жадной собѣ отколя иноля зверхности надъ ними не привлащалъ, ани духовенствомъ ихъ судити и справовати мѣлъ и могъ; овшемъ, абы таковыи до панствъ нашихъ припущани не были,—пилне того перестерегати роскажемо.

«Абы тежъ до фундованя капитулы при церквахъ Греческой релѣи прійти могло, жебы ся тымъ болшей хвала Божая помножала, и рядъ церковный тымъ лѣпѣй задержовалъ,—коли ся што таковото зъ добръ ихъ же манастыревъ подасть, ради хочемо быти до того прихилными; однакъ же такъ, абы и фундацыи старыи слушною якою частью доходовъ были захованы.

«До того тымъ болшей и пилнѣй хочемо ся хутливыми и ласкавыми показати онымъ, кгды едность повшехная утвержена и вцѣлѣ захована будетъ, и послушенство столицы святой апостол-

[1] Въ старопеч. экз.: «церквей».

Rzymskiey oddano od nich y zachowano będzie. Co wszytko na ten czas || (58) vtwierdzaiąc, ręką podpisalichmy y pieczęć, tak Koronną iako y wielkiego xięstwa Litewskiego, przycisnąć roskazaliśmy. Pisan w Krakowie. Roku od Narodzenia Syna Bożego 1595, miesiąca augusta wtorego dnia, a panowania krolewstw naszych: Polskiego — ośmego, a Szwedskiego — wtorego roku. Sigismundus, rex».

Pierwszey części odpowiedzi

Rozdział VII,

zamykaiący w sobie wywody niektore, osobliwie z listu dzisieysze[go] papieża Rzymskie[go], pokazuiące, że oddanie posłuszeństwa papieżowi Rzymskiemu naukę Cerkwie Oryentalney wywraca; y że metropolit y władykowie, ktorzy to posłuszeństwo oddali,— nieprawdziwie y nieszczyrze, tylko dla snadnieyszego zwodzenia ludzi, za religiey Greckiey duchowne y za odnowiciele vniey Florentskiey się vdaią.

Iuż się wyższey przełożyło z konstytuciy prawo, ktorym obwarowano beneficya wiary Greckiey, aby tylko ludziom teyże wiary Greckiey służyły; ktore też prawo w szkrypcie synodu Brzeskiego przy wypisowaniu poselstwa do krola iego mści iest przypomnione. To prawo wiedząc—metropolita Kijowski y Włodzimirski, Łucki, Połocki, Piński y Chełmski władykowie, a zabiegaiąc, aby przez nie od beneficiy odstrychnieni nie byli, — vdali się na to, aby szaleli y mamili

ской Римской отдано отъ нихъ и заховано будетъ. Што все на тотъ часъ утвержаючи, рукою нашею подписали есмо и печать, такъ Коронную яко и вел. к-з. Лит. притиснути росказали есмо. Писанъ въ Краковѣ. Року отъ Нарожения Сына Божего 1595. мѣсяца августа второго дня, а панованья кролевствъ нашихъ: Полского—осмого, а Швецкого—второго року. Жикгимонтъ, кроль».

Першей части отповѣди

Роздѣлъ 7,

замыкаючій въ собѣ выводы нѣкоторыи, особливе зъ листу теперешнего папежа Римского, показуючіе, же отданье послушенства папежови Римскому науку Церкви Восточной выворочаетъ; и ижъ митрополитъ и владыкове, которыи тое послушенство отдали,— неправдиве и нещире, толко для снаднѣйшего звоженья людій, за духовныхъ релѣи Греческой удаются.

Вже ся вышей преложило съ конституцій право [1], которымъ обваровано добра духовныи вѣры Греческой, абы толко людемъ тоеежъ вѣры Греческой служили; которое тежъ право въ шкриптѣ [2] синоду Берестейского при выписованью поселства до кр. его мил. естъ припомянено. Тое право вѣдаючи—митрополитъ Кіевскій и Володимерскій, Луцкій, Полоцкій, Пинскій, Холмскій владыкове, а забѣгаючи, абы ими отъ тыхъ добръ отстрыхнени не были,—

[1] Въ старопеч. экз. опечатка: «правъ». [2] На полѣ: «въ писмѣ».

światem a ludzie, co inszego iawnie baczące y widzące, aby z rozumu wywodzili: choć do papieskiey y || (59) Rzymskiey wiary iawnie przystawszy,—niewstydliwie się Greckiey religiey duchownymi być y po dziś dzień twierdzą.

Tegoż im [3] synodowy dzieiopis poświadcza, vdaiąc, że przez metropolita y iego towarzysze władyki nic się nowego nie sstało, żadna się odmiana od starego Greckiego kościoła nie vniosła, ale się tylko wznowiła iedność z Rzymskim kościołem, na Florentskim koncylium vczyniona, ktora y tu w Rusi po Izydorze długo trwała.

Aby się tedy z nich zdarła ta maszkara y to odzienie owcze, w ktore się vbieraiąc, nie tylko ludzie proste zwodzą, ale y chlebem sobie nienależnym boki roztykaią, — te twierdzenia y vdawania ich vważać będziemy.

Gdzie to naprzod przypomnieć mi przychodzi panom Rzymianom, z ktorych liczby iest y ten dzieiopis, że oni religią swoię y prawdziwość kościoła swego, nawięcey w sukcessyey a w porządnym następowaniu biskupow pokładaią, y do tego następowania tak swą wiarę przywięzuią, że też tego za swey wiary człowieka nie maią, kto papieżowey zwierzchności nie podlega y nie iest posłuszny. A że ten papież ich w Rzymie przemieszkawa, tym względem y wiarę swoię Rzymską wiarą nazywaią.

Takimi w swych rzeczach y w swym kościele że są sędziami, — niechayże temiz oczyma na naszę Oryentalną Cerkiew weyźrzą!

Obaczą, że wiara nasza nie dla tego

удалися на тое, абы шалѣли и лудили свѣтомъ а люди, штò иншого явне бачачіе и видячіе, абы зъ розуму зводили: хотя до папѣзкой и Римской вѣры явне приставши,—невстыдливе ся Греческой релѣи духовными быти и доселя твердятъ.

Тогожъ имъ синодовый дѣеписъ посвѣт|(39)чаетъ, удаючи, же черезъ митрополита и его товаришовъ владыки ни чого ся нового не стало, жадная ся отмѣна отъ старой Греческой церкви не учинила, але ся толко взновила едность зъ Римскимъ костеломъ, на Флоренскомъ соборѣ учиненая, которая якобы и тутъ въ Руси по Исидорѣ митрополитѣ долго трывала.

А такъ абыся зъ нихъ зодрала тая машкара и тое одѣньє овчее, въ которое ся убираючи, не толко люди простыи зводятъ, але и хлѣбомъ собѣ неналежнымъ боки ростыкаютъ,—тые тверженья и удаванья ихъ уважати будемо.

Гдѣ то напередъ припомнити ми приходитъ паномъ Римяномъ, съ которыхъ личбы естъ и тотъ дѣеписъ, же они релѣю свою и правдивость костела своего, найболше въ порядномъ наступованью бискуповъ покладаютъ (и слушне), и до того наступованья такъ свою вѣру привязуютъ, же тежъ того за своей вѣры человѣка не маютъ, хто папѣжовой зверхности не подлегаетъ и не естъ послушный. А ижъ тотъ папежъ ихъ въ Римѣ мѣшкаетъ, тымъ взглядомъ и вѣру свою Римскою вѣрою называютъ.

Такими въ своихъ речахъ и въ своемъ костелѣ ижъ сутъ судіями, — нехай же тымижъ очима на нашу Восточную Церковъ поглянутъ!

Обачатъ, же вѣра наша не для того

[3] Въ старопеч. экз. опечатка: «mi».

Grecką nazywana bywa, żebyśmy my wszyscy, co ią trzymamy, Grekami być mieli (bo nie iesteśmy Greckiego wszyscy, ale ato niektorzy y Litewskiego y Ruskiego narodu); ale dla tego, że przodkowie naszy tę wiare naprzod przyięli od patryarchow, w Grecyey mieszkaiących; ktorzy patryarchowie, podaiąc do nas y postanawiaiąc v nas nauczyciele, tę wiarę daley niż przez sześć set lat nieodmiennie pomnażaią.

Iż tedy metropolit y iego towarzysze ||(60) pomienieni władykowie, przez oddanie posłuszeństwa papieżowi Rzymskiemu, zwierzchności swey, w Grecyey będącey, względem ktorey religia ta Grecką nazywana bywa, odstąpili, a tak sukcessyą Oryentalną w cerkwiach tutecznych chcieli y chcą przerwać,—iako za Greckiey religiey duchowne daley poczytani być mogą?! Dwie rzeczy, sobie przeciwne, zaraz prawdziwe być y społem z sobą stać nie mogą. Iakoż religia Grecka z Rzymską, ktore sobie w siłu rzeczach są przeciwne, społem stać maią?! Posłuszeństwo oycu papieżowi oddane — nie do świetskich pewnie, w ktorych zwierzchność przy krolu iego mści cale zostawa, ale do duchownych a wiarę zachodzących rzeczy ściąga się. A iakoż z nim społem całość nauki Cerkwie Oryentalney stać może?! Co by to był za zwierzchni abo przełożony pasterz, ktory by takiego nierządu pod sobą, iednym pasterzem, w iednym kościele dopuścił, aby roznie od niego, abo y przeciw niemu ktore owce wierzyły?! Rzecz iest pewna: że tym oddaniem posłuszeństwa oycu papieżowi nie tylko droga się znamienicie vsłała do odstąpienia napotym wszytkich punktow nauki, o ktore kościoł Grecki z Rzymskim spor wiodł, ale też to odstąpienie tych punktow spornych — y wszytkiey

Греческою называна бываетъ, жебысмо мы всѣ, || (об. 39) што ее держимо, Греками быти мѣли (бо не естесмо Греками всѣ, але ато нѣкоторыи и Руского и Литовского народу); але для того, же продкове наши тую вѣру напередъ приняли отъ патріарховъ, въ Греціи мѣшкаючихъ; которыи патріархове, подаючи до насъ и постановяючи у насъ научителѣ, тую вѣру далѣй нижъ презъ шесть сотъ лѣтъ неотмѣнне помножаютъ.

А ижъ митрополитъ и его товарыши помененыи владыкове, отданьемъ послушенства папежови Римскому, звирхности своей, въ Греціи будучой, которой взглядомъ релѣя тая Греческою называна бываетъ, отступили, и такъ наступоване Восточное въ церквахъ тутошнихъ хотѣли и хочутъ перервати, — яко за Греческой релѣи духовныи далѣй почитаны быти могутъ?! Двѣ речи, собѣ противныи, заразъ правдивы быти и споломъ зъ собою стати не могутъ. Якожъ релѣя Греческая зъ Римскою, которыи собѣ въ сила речахъ суть противны, споломъ стати маютъ?! Послушенство отцу папѣжови отданое—не до свѣтскихъ певне, въ которыхъ звирхность при кролю его мил. цѣло зоставаетъ, але до духовныхъ а вѣру заходячихъ речій стягается. А якъ же зъ нимъ споломъ цѣлость науки Церкви Восточной стати можетъ?! Штò бы || (40) то былъ за звирхній або преложоный пастыръ, который бы такого неряду подъ собою, однымъ пастыремъ, въ одномъ костелѣ допустилъ, абы розне отъ него, або и противъ ему которыи овцы вѣрили?! Речъ естъ певная: же тымъ отданьемъ послушенства отцу папѣжови не толко дорога знамените ся услала до отступенья напотомъ всѣхъ пунктовъ науки, о которыи костелъ Греческій зъ

wiary Cerkwie Greckiey iuż się przez metropolita y iego towarzysze, przy oddawaniu posłuszeństwa papieżowi, rzeczą samą sstało, co oni vgodą abo zgodą zową. Lecz na tey miłey zgodzie przeświędłey, że za ich szalbierstwem iedna strona wszytko swe straciwszy, a nic od drugiey vpuszczonego nie maiąc, barzoby chramać musiała, — ktoż nie widzi?!

Iż iednak oni się tego odstąpienia wiary Greckiey niewstydliwie przą,— przetoż to im pokaże iawnie z listu dzisieyszego papieża Rzymskiego, napisanego o sposobie oddawania mu tego posłu||(61)szeństwa w Rzymie; ktory z sobą ci to władykowie z Rzymu tu do Polski przynieśli.

Początek iego taki iest:

«Clemens, episcopus, seruus seruorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Magnus Dominus et laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius» etc.

Data zaś iego iest:

«Romæ apud sanctum Petrum. Anno incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo nonagesimo quinto decimo, calendas januarij, pontificatus anno quarto».

Vważenie tego listu siła ku pokazaniu prawdy w tey mierze pomoże.

Naprzod w nim to się tak obiter (bo tu w tym rozdziale nie o tym tak dalece rzecz) vważyć zeydzie, co arengę, w ktorey szyroko stolicę Rzymską zaleca, papieską zwierzchność wynosi, odprawiwszy,—przypomina o tey taiemnicy nieprawości: iako się knowała, y przez ktore duchowne miedzy temi,

Римскимъ споръ мѣлъ, але тежъ тое отступенье тыхъ пунктовъ спорныхъ— и всей вѣры Церкве Греческой вже ся черезъ митрополита и его товарыши, при отдаванью послушенства папѣжови, речью самою стало, штò они угодою албо згодою зовутъ. Лечъ на той милой згодѣ пресѣдлой, же за ихъ шалберствомъ одна сторона все свое стративши, а ничого отъ другой упущоного не маючи, велми бы храмати мусяла,—хто не бачитъ?!

А ижъ однакъ они ся того отступенья вѣры Греческой невстыдливе прятъ,—протожъ то имъ явне покажу зъ листу теперешнего папежа Римского, написаного о способѣ отдаваня ему того послушенства въ Римѣ; который зъ собою тыи владыкове зъ Риму до Полски принесли.

Початокъ его такій естъ:

||(об. 40) «Климентій [1], епископъ слуга слугъ Божіихъ. Ку вѣчной той речи памяти. Велій Господь и хваленъ зѣло въ градѣ Бога нашего въ горѣ святей его» и прочая.

Дата того листу естъ:

«Въ Римѣ у святого Петра. Року отъ воплощеня Господнего 1595, у генвару, папѣзства нашего року 4».

Уваженье того листу много ку показанью правды въ той мѣрѣ поможетъ.

Напродъ въ немъ то ся такъ вкоротцѣ (бо тутъ въ томъ роздѣлѣ не о томъ такъ далеце речъ) уважити зыйдетъ, што предмову [2], въ которой широко столицу Римскую залецаетъ, папѣскую звирхность выноситъ, отправивши, — припоминаетъ о тыхъ таемницахъ неправости: яко ся кновала, и

[1] На полѣ: «листъ папескій». [2] Въ старопечат. экз.: «предмова».

ktorzy o oddaniu iemu tego posłuszeństwa y przyłączeniu się do kościoła Rzymskiego myślili, y potym myślom tym dosyć vczynić miedzy sobą postanowili, y dekret około tego spisali y podpisali, y Włodzimirskiego, Łuckiego władyki do Rzymu wyprawili. Nie wspomina ociec papież Przemyskiego y Lwowskiego władykow. Skąd każdy sądzić może: iako prawdziwie ich vdaią, iżby też oni to ziednoczenie się z kościołem Rzymskim spolnie z drugimi przedsię wziąć byli mieli? Ieśliż by to tak było,—a czemuż ich tu miedzy tymi—co o tym myślili, co to knowali, co dekret spisowali, co posły wysyłali—ociec papież nie wspomina?! Znać, że ich w to fałszywie wdano, o czym iako żywo nie myślili. Przypominać tam, wprawdzie, ociec papież, krom dekretu pomienionego, y list iakiś do siebie pisany, na ktorym y Przemyskiego, y Lwowskiego władykow podpisy przypomina; ale—co w tym liście było napisano—nie czyni wzmianki. A też nieznaiącym ich ręki — łatwie cudze za ich własne podpisy było vdawać. Ieśliż więc to prawda, że ||(62) własne ich podpisy na tym liście były, tedy tak mniemam, że to na membranach, na co inszego sobie danych, o ktorych niżey się przypomni [1], Włodzimirski y Łucki władykowie credens sobie fałszywie byli napisali; y dla tegoż też w nim—nie z iednego iakiego pewnego mieysca, iakie do spolnych namow odprawowania, do rzeczy stanowienia y do wyprawowania poselstw, a zwłaszcza tak niezwyczaynych, było potrzebne,—ale ex regno Poloniæ et magno ducatu Lithuaniæ datę napisali, vkazuiąc, że to tak właśnie iest rzecz pewna, własna y prawчерезъ которыи духовныи межи тыми, которыи о отданью ему того послушенства и прилученью ся до костела Римского мыслили, и потомъ мыслямъ тымъ досыть учинити межи собою постановили, и декретъ около того списали и подписали, и Володимерского, Луцкого владыки до Риму выправили. Не вспоминаетъ отецъ папежъ Премыского и Львовского владыковъ. Отколя каждый судити можетъ: яко правдиве ихъ удаютъ, якобы тежъ и они тое зъедночене съ костеломъ Римскимъ сполне зъ другими передъ себе ||(41) взяти были мѣли? И еслижъ бы то такъ было,—а чому-жъ ихъ тутъ межи тыми — што о томъ мыслили, што тое справовали, што декретъ списовали, што послы высылали — отецъ папежъ не споминаетъ?! Знати, же ихъ въ то фалшиве вдано, о чомъ яко живо не мыслили. Припоминаетъ тамъ, вправдѣ, отецъ папѣжъ, кромъ декрету помененого, и листъ якійсь до себе писаный, на которомъ и Премыского и Львовского владыковъ подписы припоминаетъ; але — што въ томъ листѣ написано было—не чинитъ змѣнки. А тежъ незнаючому ихъ руки — латве чужіи за ихъ власныи подписы было удавати. И если то правда, же власныи ихъ подписы на томъ листѣ были, тогды такъ розумѣю, же то на мамрамѣхъ, на што иншого собѣ даныхъ, о которихъ нижей ся припомянетъ [2], Володимерскій и Луцкій владыкове вѣру собѣ фалшиве были написали, и для того тежъ въ немъ не зъ одного якого певного мѣстца, якое до сполныхъ намовъ отправованья, до речій становенья и до выправованья поселствъ, а з[в]лаща такъ незвычай-

[1] На полѣ: «w części 2, rozdz. 4».
[2] На полѣ: «въ части 2, роздѣлъ 4».

dziwa, iako iest rzecz podobna—iednym ludziom zaraz iednego czasu na rożnych mieyscach, to iest y w Polszcze y w Litwie, być!? Abo iako to do rzeczy: co się samiż na credens, sobie w rzeczy dany, samiż fałszem robiąc y samiż sobie wierzyć roskazuiąc, podpisali. Tak zdrada—by iey kto nabarziey tail, iako szydło w worze nie zatai się, ale się sama wywoływa y pokazuie!

ныхъ, было потребно, — але съ кролевства Полского и великого к-з. Лит. дату написали, указуючи, же то такъ есть власне речъ певная, власная и правдивая, яко есть речъ подобная—однымъ людемъ заразъ одного часу на розныхъ мѣстцахъ, и въ Полщѣ и въ Литвѣ, быти!? || **(об. 41)** Албо яко то до речи: што ся самижъ на кредене[3], собѣ ркомо даный, самижъ фалшемъ робячи и самижъ собѣ вѣрити росказуючи, подписали. Такъ зрада—бы ей хто найболшей таилъ, яко шило въ мѣху не затаится, але ся выволываетъ и показуетъ!

Lecz dawszy iuż temu pokoy, dla vważenia, iako wiara Grecka przy oddawaniu papieżowi posłuszeństwa iest cale odstąpiona,—weyźrzymy w sposob sprawowania poselstwa tam w Rzymie przez Włodzimirskiego y Łuckiego władyki, ktore w tym swym pomienionym liście ociec papież wypisuie.

Але давши южъ тому покой для уваженья, яко вѣра Греческая при отдаванью папѣжови послушенства есть до конца отступлена, — вглянмо въ способъ справованья поселства тамъ въ Римѣ черезъ Володимерского и Луцкого владыкы, которое въ томъ своемъ помененомъ листѣ отецъ папежъ выписуетъ.

Oddali, powieda, naprzod listy. Oddawszy co vczynili:

Отдали, повѣдаетъ, напередъ листы. Отдавши што учинили, яко тамъ Латинскими словы и языкомъ—тыми словы стоитъ:

«Nostram atque apostolicæ sedis gratiam humiliter petierunt, seque intra gremium catholicæ Romanæ ecclesiæ recipi, et tanquam membra, iterum capiti vniri supplicarunt, saluis eorum ritibus et ceremonijs in diuinis officijs et sacramentorum administratione et alias, iuxta vnionem celebratum in concilio Florentino inter Occidentalem et Orientalem Græcorum ecclesiam». To iest:

«Prosili nas y apostolskiey stolice o łaskę, o przyięcie do kościoła Rzymskiego, o ziednoczenie y spoienie siebie, iako członkow z głową, z zachowaniem wcale obrzędow y ceremoniy w na-

«Просили насъ и апостолской столицы о ласку, о принятье до костела Римского, о зъедноченье и споенье себе, яко члонковъ зъ головою, зъ захованьемъ обрядовъ и церемонѣй въ на-

[3] На полѣ: «на вѣрене».

bo||(63)żeństwie y w vsłudze sakramentow, według vniey na Florentskim koncylium, miedzy Zachodnim a Wschodnim Greckim kościołem vczynioney».

Spytasz: co tu złego? Y rzeczesz podobno: a o coż się frasuiecie? ato wam ceremonie zachowano, ato nie nowe rzeczy postanowiono, ale tylko Florentskie dawne postanowienie y ziednoczenie odnowiono! Nim ci na to odpowiem, posłuchay daley—co vczynili:

«Obtulerunt separatos omnes haereses et schismata damnare, omnesque errores detestari, quos damnat et detestatur sancta catholica Romana ecclesia, et eos praesertim, quorum causa hactenus ab eadem Romana ecclesia separati et seiuncti fuerunt».

«Wszytko (powieda), co potępia y czym się brzydzi kościoł Rzymski, zwłaszcza odszczepieństwa y błędy, dla ktorych się Grecki kościoł od Rzymskiego odłączył—potępiać obiecali».

A więc to iuż tąką rzeczą Cerkwie Greckiey y wiary iey, błędem ią nazwawszy, iawnie nie odstąpili? A iakoż się iuż tu y ceremonie nasze ostoią? Niedarmo ich co-raz to więtsze przez metropolita y władyki odmienianie widzimy! Pozwolił ich wprawdzie ociec papież,—ale z iakiey miary? dla czego? Nie żeby ie rad widział, nie żeby pochwalał, ale żeby zrazu ptakow nie vpłaszał; y dla tego iawnie się deklaruie, że to vczynił «ex apostolica benignitate, ad maiorem charitatis significationem»! Choć iednak pozwolił,—azaż pozwolił zgoła y absolute? Nic, ale z kondycyą! A z iaką kondycyą?

«Dummodo veritati et doctrinae fi-

боженствѣ и въ послузѣ сакраментовъ [1], ведле згоды на синодѣ Флоренскомъ, межи Заходнымъ а Восточнымъ костеломъ Греческимъ учиненой».

Спытаешъ: штò тутъ злого? И речешъ подобно: а о штожъ ся фрасуете? ато вамъ церемонѣи заховано, ато не новыи речи постановлено, але толко Флоренское давное постановене и зъедноченье отновлено! Поколя тобѣ на тое отповѣмъ, послухай далѣй — штò учинили:

«Все (повѣдаетъ), штò потопяетъ и чимъ ся бридитъ костелъ Римскій, з[в]лаща отщепенства и блуды, для которыхъ ся Грецкій костелъ отъ Римского ||(42) отлучилъ,—потопляти обѣцали».

А вжежъ то такою речью Церкви Греческой и вѣры ей, блудомъ ей назвавши, явне не отступили? А якожъ ся вже тутъ и церемонѣи остоятъ? Недармо ихъ што-разъ то болшѣе черезъ митрополита и владыки отмѣнянье видимо! Позволилъ ихъ ркомо отецъ папѣжъ, — але зъ якой мѣры? для чого? Не ижъ бы ихъ радъ видѣлъ, не жебы похвалялъ, але жебы зразу пташокъ не полошалъ, и для того явне ся декляруе [2], же то учинилъ «зъ доброти апостолской, для освѣтченья милости болшей»! Хотя однакъ позволилъ, — аза позволилъ згола? Нѣ, але съ кондыцією, то есть съ придаткомъ! А зъ якою кондыцією?

[1] На полѣ пояснено: «святостій». [2] На полѣ: «объясняетъ».

dei Catholicae non aduersentur, et communionem cum Romana ecclesia non excludant».

«Byle (powieda) prawdzie y nauce wiary katolickiey nie były przeciwne, y byle społeczności z kościołem Rzymskim nie przeszkadzali».

A warunek tego pozwolenia ceremoniy iaki? Nic inszego, iedno słowa te:

«Permittimus, concedimus et indulgemus, non obstantibus constitutionibus et ordi||(64)nationibus apostolicis caeterisque contrarijs quibuscunque».

«Dopuszczamy (powieda), pozwalamy y pobłażamy, tak że temu zawadzić nie maią przeciwne apostolskie y insze ktoreżkolwiek stanowienia».

Nie łada iście łaska, osobliwe pozwolenie, znamienicie y kosztownie vgruntowane! Postanowienia papieżow, ktore konstytucyami apostolskimi nazywa, azaż nie za naukę wiary katolickiey przezeń poczytawane bywaią? Iż tedy te postanowienia temu pozwoleniu ceremoniy — samże zaraz, przy pozwalaniu ich, przeciwne być przyznawa, a to pozwolenie tylko z tą kondycyą vczynił, ieśliby te ceremonie nauce wiary katolickiey nie były przeciwne,—ktoż, vważywszy tę taką brednią, nie widzi, że te ceremonie iuż sa[m], choć ich słowy rzkomo pozwalaiąc, rzeczą samą zaraz znosi? Lecz ieśliż tego kto za znoszenie mieć nie chce, tedy radbym to wiedział: ieśliż ma tę władzą papież teraz tego dozwalać, nie oglądaiąc się na przeszłe przeciwne stanowienia, ktorym dawność słusznie by powagę iednać miała? Azaż tenże nad tymi, co by się pod iego regiment tym pozwoleniem vłowieni poddali, nie miał by władze zaś każdey godziny tego pozwolenia

«Толко бы (повѣдаетъ) правдѣ й науцѣ вѣры католицкой не были противни и сполечности съ костеломъ Римскимъ не перешкожали».

А варунокъ того позволенья церемонѣй якій? Ничого иншого, одно слова тыи:

«Допущаемо (повѣдаетъ), позволяемо и поблажаемо, также тому задавати не маютъ противные апостолскіе и иншіе которые колвекъ становенья».

Неледа ласка, особливое позволене, знамените и коштовне укгрунтованое! Постановенья папѣжовъ, которыи конституціями апостолскими называетъ, аза не за науку вѣры католицкой черезъ него почитаны бываютъ? Ижъ прото тые поста||(об. 42)новенья тому позволенью церемонѣй—самъ же заразъ, при позволенью ихъ, противнымъ быти признаваетъ, а тое позволенье толко съ тою кондиціею учинилъ, еслибы тые церемонѣи науцѣ вѣры католицкой не были противни, — хтожъ, уваживши тую такую брѣдню, не видитъ, же тые церемонѣи вже самъ, хотя ихъ словы ркомо позволяючи, речью самою заразъ зноситъ? Лечъ если того хто за зношене мѣти не хочетъ, тогды радъ бымъ то вѣдалъ: если маетъ тую власть папѣжъ теперъ того дозволяти, не оглядаючися на прошлые противные становенья, которымъ давность слушне бы повагу еднати мѣла? Азажъ тотъ же надъ тыми, которыи бы ся подъ его реиментъ [3] тымъ позволеньемъ уловле-

[3] На полѣ: «рядъ».

vmknąc y złamać, a łamiąc — także przypisać, że żadne przeszłe przeciwne pozwolenia temu nic wadzić nie maią? O przyczynę do tego aza trudno? Gdyż zwłaszcza ato nie zgoła, ale z kondycyą to pozwolenie z strony ceremoniy vczynił. Do ktorey kondycyey się stosuiąc, wszytkie zaraz, gdy się mu zabaży, odrzucić będzie mogł, zadawszy im ieśliż nie to, że są przeciwne wierze katolickiey, tedy choć to, że społeczności z kościołem Rzymskim przeszkadzaią, dowodząc tego tym, że dla zatrzymawania ich bywania w cerkwiach dawne członki się Rzymskiego kościoła chronią. Aliści wszytkie nasze ceremonie poydą pod ławę! A ieśliżby też ten ||(65) dzisieyszy papież tego swego pozwolenia wzruszać nie chciał, a to dla tego, aby się to iarzmo na nas zastarzało,—drugiemu abo trzeciemu po iego śmierci kto by tego zabronił? Przyzwoitać to każdemu z nich—cokolwiek nowego vczynić, aby go miano po czym pamiętać. A z cudzych przykładow nauczyliśmy się tego, iako wszyscy zlekka, a namniey się zrazu, nie vprzykrzaiąc, pod swą zwierzchność ludzie wabić a, iako przywabione, po woley, według swego rozumienia, potym okiełznywać zwykli. Sam postępek wciągnienia bezżeństwa na xięża niektorych kraiow—może nas nauczyć. We Włoskiey ziemi, iako napierwey zhołdowaney, napierwey też, bo nie spełna 400 lat po Christusie Panu, xiężey żony opuścić roskazał. Niemcom y Polakom, ktorzy pozniey się do niego przyłączyli, po przyłączeniu dłużey folgował; tak, że Niemcy bez mała 400, a Polacy 200 y kilkadziesiąt lat, to iest, aż do roku Pańskiego 1197—w tey mierze mieli frysztu. Iednak nafolgowawszy się, ato widzimy, że przedsię do tegoż ich xięża, do czego pier-

ни поддали, не мѣлъ бы зась власти каждой годины того позволенья умкнути и зламати, а ламлючи—также приписати, же жадные прошлые противные позволенья тому ничого вадити не мають? О причину до того аза трудно? Поневажъ а то не згола, але съ кондиціею тое позволене зъ стороны церемонѣй учинилъ. До которой кондиціи, якъ ся ему захочетъ, откинути будетъ моглъ, задавши имъ если не тое, же суть противны вѣрѣ католицкой, тогды хотя то, же сполечности съ костеломъ Римскимъ прешкожають, доводячи || (43) того тымъ, же для задержованья ихъ быванья въ церквахъ давные члонки Римского костела хоронятся. Али всѣ всѣ наши церемонѣи пойдутъ подъ лаву! А если бы тотъ теперешній папѣжъ того своего позволенья взрушати не хотѣлъ, а то для того, абы ся тое ярмо на насъ застарѣло, — другому албо третему по его смерти хто бы того заборонилъ? Свойственно то кождому зъ нихъ — што-колвекъ нового учинити, абы его было по чомъ памятати. А съ чюжихъ прикладовъ научилися есмо того, якъ всѣ слегка, ани троха зразу, не уприкряючися, подъ свою звирхность люди вабити а, якъ привабеныхъ, по воли, ведле своего розумѣнья, потомъ онуздовати звыкли. Самъ поступокъ втягненья безженства на Польскіе попы нѣкоторыхъ краевъ—можетъ научити. Ве Влоской земли, яко напередъ зголдованой, напередъ тежъ, бо не сполна въ 400 лѣтъ по Христѣ, попомъ Римскимъ жоны опустити росказалъ. Нѣмцомъ и Полякомъ, которые познѣй до него ся прилучили, по прилученью болшей фолкговалъ; такъ, же Нѣмцы безъ мала 400, а Поляци 200 лѣтъ и килкадесятъ, то естъ ажъ до року Панского 1197 — въ той мѣрѣ мѣли фрышту. Однакъ нафолкговавшися,

wey Włoskie, nakoniec przywiodł. Co vważaiąc, łatwie się domyślić, iaka iest pewność tego rzekomnego za żadaniem władykow pozwolenia y zostawienia nam naszych ceremoniy. Ale choć by dobrze doskonała pewność tego pozwolenia była, — tedy coż na tym? Mnieysza to — ceremonie przeciwko samemu gruntowi wiary. Nie proszę tego o łupinę, kto mi iąderko bierze; a snadź, dla otrzymania iąderka, mnieybym się mu z łupinką drożył. Niech nam tedy władykowie nie mydlą tym oczu, że ceremonie nam wcale zachowali, gdy wiary starożytney Greckiey, iako się wyższey z ich słow pokazało, błędem ią nazwawszy, odstąpili!

ато видимо, же предся до тогожъ ихъ попы, до чого первѣй Влоскіе, наконецъ привелъ. Штò ува (об. 43)жаючи, латве ся домыслити, якая есть певность того мниманого за жаданемъ владыковъ позволеня и заставленя намъ нашихъ церемонѣй. Але хотя бы добре доскональая певность того позволеня была, — тогды штò на томъ? Меншая то—церемонѣе противъ самому кгрунтови вѣры. Не прошу того о лупину, хто ми ядерко беретъ; а подобно, для одержанья ядерка, менше бымъ ся ему зъ лупиною дорожилъ. Нехай намъ прото владыкове не замыляютъ очей, же церемонѣе намъ цѣло заховали, кгды вѣры старожитной Греческой, яко ся вышей зъ ихъ словъ показало, блудомъ ее назвавши, отступили!

Dosyć złego w tym, co Łacinnicy o vniey Florentskiey napisali! Iaką wiarę—Bog wie y widzi! Iednak przedsię y tam ||(66) we Florencyey nie pisze o żadnym Greku, ktory by tak iawnie y grubie prawdziwey Greckiey wiary odstępowanie miał był czynić, iakie Włodzimirski y Łucki władykowie w Rzymie przed papieżem czynili, rzkomo stosuiąc się do vniey, na concilium Florentskim vczynioney. Bo (sic) że (sic) dla przykładu artykułow, przez nie przyznanych, trochę tknę. Azaż to ktory z członkow Cerkwie Oryentalney we Florencyey przyznał, co Włodzimirski y Łucki władykowie, każdy zosobna, z pisma czytaiąc, pod przysięgą wyznali?

Досыть злого въ томъ, штò Латинници о унѣи Флоренской написали! Якую вѣру—Богъ вѣдаетъ и видитъ! Однакъ предся и тамъ у Флоренціи, на томъ разбойническомъ съборѣ, и въ той на остатокъ, хотя неправдиве отъ Латинниковъ написаной исторіи, не пишетъ о жадномъ Греку, который бы такъ явне и грубе правдивой Греческой вѣры отступованье мѣлъ былъ чинити, якое Володимерскій и Луцкій владыкове въ Римѣ передъ папѣжемъ чинили. Чого, для прикладу артикуловъ, черезъ ихъ признаныхъ, троха ткну. Аза который съ членковъ Церкве Восточной на томъ разбойницкомъ Флоренскомъ соборѣ такъ призналъ, яко Володимірскій и Луцкій ||(44) владыкове, каждый зособна, съ писма читаючи, подъ присягою вызнали?

«Fateor sub altera tantum specie verum atque integrum Christum verumque sacramentum sumi. Profiteor in sacratissimo eucharistiae sacramento fieri conuersionem totius substantiae panis in corpus, et totius substantiae vini

in sanguinem, quam conuersionem catholica ecclesia transsubstantiationem appellat».

«Wyznawam (powieda), że pod iedną tylko osobą prawdziwy y zupełny Christus y sakrament bywa brany. Wyznawam, że w naświętszym eucharistyey sakramencie dzieie się przemienienie wszytkiey istności chleba w ciało, y wszytkiey istności wina w krew, ktore przemienienie katolicki kościoł przeistoczeniem nazywa».

Azaż się, moi mili wyznawcy, na Florentskim concilium o takich wyznaniach komu z Grekow sniło?! Azaż tam kto na okalicenie sakramentu pozwalał?! Azaż tam kto transubstancyacyą abo przeistoczenie sakramentu przyznał?! Y owszem, azaż o tym, iako y o inszych siłu rzeczach kontrowersya bęz wszelkiego rozstrzygnienia y pogodzenia z synodu nie zeszła? Wszak w aktach tego concilium iuż prawie na końcu samiż Łacinnicy to o tey transubstancyacey napisali: «sumus pontifex petiit, vt de diuina panis transubstantiotione in sinodo ageretur. At Graeci dixerunt se sine totius Orientalis Ecclesiae authoritate, quaestionem aliam tractare non posse, tum pro illa tantum de Spiritus Sancto processione synodus conuocata fuerit». ||**(67)** To iest: «papież prosił, aby się z strony Boskiego chleba przeistoczenia na synodzie było co czyniło. Ale Grecy powiedzieli, że, bez wszytkiego Wschodniego Kościoła powagi, questiey inszey traktować nie mogą, gdyż dla tey tylko samey o pochodzeniu Ducha Świętego synod był zwołany». Co gdyż tak iest, że dla iedney o pochodzeniu Ducha Świętego kontrowersyey synod Florentski był złożony, iakoż Łacinnicy, iako nasz metropolit y

«Вызнаваю (повѣдаетъ), же подъ одною толко особою правдивый и съвершеный Христосъ и тѣло бываетъ бранъ».

Аза [1], мои милые вызнавци, на томъ листрикійскомъ Флоренскомъ синодѣ о такихъ вызнаваняхъ снилося кому зъ Грековъ?! Бо ижъ тотъ Флоренскій синодъ, яко исторіи Грецкіе и Словенскіе свѣдчатъ, презъ опата мѣста Родиского разоренъ, и многіе Греки, которые при старожитномъ преданію святыхъ отецъ стояли, помучоны, а другіе голодомъ, везеньемъ, мордерствомъ до змышленой тамъ унѣи примушены, и до подписовъ приневолены, которые потомъ, звернувшися до Греціи, доброволне покладали руки свои на отсѣченіе, за тыи свои подписы,—для чогожъ митрополитъ и его товарыши владыкове о якойсь кгрунтовной, на томъ синодѣ учиненой, згодѣ повѣдати смѣютъ? И якъ до держанья всѣхъ папескихъ ухвалъ, на остатокъ и до Триденского синоду, на которомъ жаденъ зъ Грековъ, ани Руси не былъ, насъ обовязати хотятъ и обовязуютъ?

[1] Эта «красная строка» въ Западно-Русскомъ текстѣ значительно сокращена и передѣлана.

iego towarzysze władykowie, nie tylko o traktaciech, ale o iakieysi gruntowney z strony inszych artykułow zgodzie, na tym synodzie vczynioney, powiedać śmieią?! Iako pod pretextem tey zgody czyściec, iako okalecenie sacramentu, iako przodkowanie papieża Rzymskiego, iako vżywanie niekwaszonego chleba w sakramencie y insze tym podobne błędy — nam za szczyrą prawdę przyimować każą?! Iako do trzymania wszytkich papieskich vchwał, nawet y Trydentskiego concilium, na ktorym żaden z Grekow nie był, y ktore we stu lat po Florentskim było, nas obowiązać chcą y siebie obowięzali?

Tak bowiem Włodzimirski y Łucki władyka (wedle świadectwa listu papieskiego) w Rzymie z przysięgą zeznali:

Бо такъ Володимерскій и Луцкій владыки (ведле свѣдецтва листу папеского) въ Римѣ съ присягою зознали:

«Profiteor ac recipio alia omnia, quæ ex decretis sacræ œcumeniæ generalis synodi Tridentinæ sacro sancta Romana et apostolica ecclesia, etiam vltra contenta in suprascripto fidei symbolo profitenda ac recipienda proposuit atque præscripsit».

«Wyznawam (powieda) y przyimuię insze wszytkie rozumienia, ktore z dekretow synodu Trydentskiego Rzymski kościoł, też nad te rzeczy, ktore są w symbolum wiary, ku wyznawaniu y przyięciu podał y opisał».

«Вызнаваю (повѣдаетъ) и пр[и]имую иншие всѣ розу (об. 44)мѣнья, которые зъ декретовъ синоду Триденьского Римскій костелъ, тежъ надъ тые речи, которіе суть въ вызнаню вѣры, ку вызнаванью и принятью подалъ и описалъ».

Y znowu trochę niżey tamże:

И знову трохa нижей тамъ же:

«Cætera item omnia a sacris canonibus et œcumenicis conciliis ac præcipue a sacrosancta Tridentina synodo tractatu, definita ac declarata—indubitanter recipio atque ||(68) profiteor».

«Insze też wszytkie (powieda) artykuły y nauki, od świętych kanonow y powszechnych synodow, a osobliwie od świętego Trydentskiego synodu trakto-

«Иншіе тежъ всѣ (повѣдаетъ) артикулы и науки, отъ святыхъ каноновъ и повшехныхъ синодовъ, а особливе отъ святого Триденского синоду трактова-

wane, opisane y obiaśnione—bez wszelkiey wątpliwości przyimuią y wyznawam» etc.

Ponieważ tedy tak władykowie odstępni y z metropolitem y Trydentskiego niedawnego concylium vchwałom się poddali,—iakoż twierdzić śmieią, że nic nowego nie czynią, ale tylko Florentską starą vnią wznawiaią?! Azaż ieden przykład vniey takowey mianować mogą? Azaż vnia Florentska Ruskiego narodu duchowne z zwierzchności patryarchow Greckich była wyięła? Azaż czynienia iakiego rządu y stanowienia przełożonych w cerkwiach Orientalnych papieżowi była pozwoliła? Y owszem gdy tam we Florencyey patryarcha Konstantynopolski vmarł, a papież Eugenius namawiał Grekow, aby na mieysce iego inszego tamże byli obrali. Azaż to pod pretextem tey vniey na nich wymogł? Azaż mu—postrzegszy, że się tego rozszyrzania przez poświęcenia nowotnego patryarchy swey władzy fortelnie domagał—nie odpowiedzieli? Patryarchy naszego, wedle prawa naszego, nie możemy iedno w Konstantynopolu obierać. Bo Grecy zawsze ten zwyczay maią—patryarchę w swym kościele na mieysce zmarłego nastawiać y zaraz poświęcać. Azaż, pod pretextem tey vniey, ociec papież tamże we Florencyey Marka Efeskiego, cnotliwego biskupa, vstawicznie nań instyguiąc, mogł potępić y skarać? Y owszem azaż go Grecy, choć rzkomo w zdaniu od niego rozni y z papieżem ziednoczeni nie omawiaią, mowiąc, ze on ma y może powiedzieć przyczynę postępku swego? Tenże papież tam we Florencyey Grekom niektore rzeczy ganiąc, iako: vżywanie niezwyczaynych Łacinnikom słow przy słu-

ные [1], описаные и объясненые — безъ всякой вонтпливости приймую и вызнаваю».

Поневажъ тогды такъ владыкове отступные и зъ митрополитомъ и Триденского недавного собору ухваламъ поддалися,—якожъ твердити смѣютъ, же ничого нового не чинятъ?! [2].

[1] На полѣ пояснено: «становленые». [2] Отсюда и ниже, въ Западно-Русскомъ переводѣ пропускъ.

||(69)żbie Bożey, iako mazanie oleiem świętym nie tylko biskupow, ale y prezbiterow, iako niespowiedanie się przed służbą Bożą biskupow y prezbiterow, iako małżeństw rozwody, y insze tym podobne,—azaż pod pretextem vniey na nich wymogł, aby ie byli odmienili? Nie wymogł, iako samiż Łacinnicy w dzieiach tego concilium prawie przy końcu napisali. A iakoż teraz metropolit z władykami, cale religiey swey odstępuiąc a do papieskiey przystaiąc, nie wstydzi się twierdzić, że vnia Florentska odnawia. Ieśliż Grekow na Florentskim concilium postępki na przykład sobie brać chcieli,—czemuż ich w tym nie naśladowali, osobliwie tego co się wyższey napisało? Czemu sobie w rozum nie brali, że Grekowie tam na tym synodzie, bez powagi wszytkiego Kościoła Wschodniego, w traktowaniu iakich questiy wdawać się nie chcieli? Azaż w ich postępku iest co ku temu podobnego? Tamci, na synodzie generalnym będąc, do samego traktowania questiey smiałości nie mieli. Ci zaś naszy wielebni, nie tylko bez powagi wszytkiego Kościoła Oryentalnego, ale y bez wszelkiego synodu, bez porozumienia się z swymi, nie tylko traktaty stroili, ale y takie rzeczy przyznali, ktorych nigdy żaden Greckiey religiey człowiek nie przyznawał, y dobrym sumnieniem przyznać nie może. Aza to bowiem mała rzecz — pod Trydentskiego concilium vchwały się poddać? Podobno rozumiecie, że to tylko te artykuły tam vchwalono, ktoreście w swym wyznaniu wiary wspomnieli? Ba, iest ci tam tego daleko więcey, y «nie ieden się Żyd w tych vchwałach grzebie»! Dwadzieścia y pięć na tym concilium było sessiy, a na każdey siła ka-

А еще не толко безъ поваги всей Церкви Восточной, але и безъ жадного синоду, безъ порозумѣнья зъ своими, не толко трактаты строили, але и такіе речи признали, которыхъ николи жаденъ Греческой релѣи человѣкъ не признавалъ, и добримъ сумнѣньемъ признати не можетъ. Або то малая речъ—подъ ухвалы Триденского синоду поддатися? Подобно розумѣете, же толко тые артикулы тамъ уфалено, которые есте въ своемъ вызнанью вѣры спомянули? Есть того тамъ болше далеко, и «не одинъ ся Жидъ въ тыхъ ухвалахъ крыеть»! Двадцать и пять было на томъ синодѣ сесій [3], а на каждомъ засѣданью много каноновъ, съ ко-

[3] На полѣ: «засѣданій».

nonow, z ktorych niektore y pismu świętemu, y pierwszemu kościołowi, y doktorom świętym są nieznaiome, napisano. Miedzy inszymi kanonami iest || **(70)** tam y ten [1]: «że ten ma być anathemą ktoby rzekł, że klerykom wolno żony mieć». Iest y ten [2]: «ktoby rzekł, że służba Boża y msza pospolitym rozumnym iezykiem ma być odprawowana».

A taką rzeczą podobno y ci przyznawacze zostali anathemą, ktorzy te takie y tym podobne rzeczy, nie dobrze ich świadomi będąc a snadź ani ich czytawszy, przyznali. A ieszcze iako ie przyznali—wstyd y powiedzieć! Iednak, że się zawiodło, powiem, a to z tym miasto konkluziey przydanym wyrokiem, że to iest «vera catholica fides, extra quam nemo saluus esse potest»—«prawdziwa powszechna wiara, oprocz ktorey nikt zbawion być nie może» etc.!

A tak wszytkie, ktorzykolwiek od śmierci Christusa Pana w Cerkwi Greckiey żyli: doktory, oyce, męczenniki święte, ktorzy tym plotkom, dopiero po sobie wymyślonym a przez teraznieyszych oderwańcow przyznanym, nie wierzyli,—za potępione poczytali! Przyznali vkradkiem, światła się iako złoczyńcy chroniąc, insze pokątnie knuiąc y czyniąc, insze po sobie pokazuiąc, y vdaiąc słuchaczom, przed ktorymi tey obłudy zażywali, nie tylko przed wyprawieniem do Rzymu (iako się wyższey z listow ich pokazało), ale y po wyprawieniu, a nawet y w ten czas, gdy tę taką odstępną konfessyą w Rzymie byli vczynili przez Włodzimirskiego y Łuckiego władyki. Ktorzy to władykowie w liściech z Rzymu pisanych, nie tylko że Greckiey religiey ludźmi

торыхъ нѣкоторые и писму святому, и першимъ соборомъ, и отцемъ святымъ суть незнаемы, написано. Межи иншими канонми есть тамъ и тотъ: «же тотъ маетъ быти анаѳема, хтобы реклъ же клирикомъ волно жоны мѣти». Есть и тотъ: «хтобы рекъ, же служба Божіа и мша посполитымъ розумнымъ языкомъ маетъ быти отправована» [3].

А такою речью подобно и тые признавачи зостали анаѳема, которые тыи такіе и тымъ подобные речи, недобре ихъ вѣдомы будучи, ани ихъ читавши, признали. А еще якъ ихъ признали — встыдъ и повѣдати! Однакъ, же ся завело, повѣмъ, а то съ тымъ мѣсто замкненья приданымъ вырокомъ, же то естъ «правдивая повшехная вѣра, окромѣ которой нихто збавенъ быти не можетъ»!

А такъ всѣ, которые отъ распятіа Христова въ Церкви Греческой [жили]: учители, отцы, мученикы, которые тымъ плеткамъ, теперъ по собѣ вымышленымъ а черезъ теперешнихъ оторванцовъ признанымъ, не вѣрили,—за проклятыхъ почитали! Признали украдкомъ, свѣтла яко злочинцы хоронячися, иншее потаемне справуючи и чинячи, и иншее по собѣ показуючи и удаючи слышащымъ, передъ которыми той облуды заживали, не толко передъ выправою до Риму (яко ся вышей зъ листовъ ихъ показало), але и по выправеню, а на остатокъ и въ тотъ часъ, кгды тое такое вызнанье въ Римѣ были учинили черезъ Володимерского и Луцкого владыки. Которые то вла||**(об. 45)**дыки въ листѣхъ зъ Риму писаныхъ, не толко же Греческой релѣи людми безъ всты-

[1] На полѣ: «sess. 24, ca. 9». [2] На полѣ: «sess. 22, ca. 9».

[3] Какъ въ оригиналѣ, такъ и въ переводѣ—въ этомъ сложномъ предложеніи не достаетъ второй половины: «тотъ маетъ быти анаѳема».

bez wstydu bałamucili, pokrywaiąc swoię apostazyą, ale nawet y w liście do iego mści xiędza kardynała biskupa Krakowskiego, 30 decem. anno 1595 pisanym, vdawać to, że religia Grecka wcale im iest przez naświętszego oyca zachowana, y bucić tym śmieli, że rzeczy y łaski Bożey lepiey odprawili, niżli się spodziewali: bo nie tylko przy wszytkich ceremoniach y sakramentach, ale y przy symbolum ||(71) wiary po-staremu ich zostawiono, nie przydaiąc oney particulae «Filioque».

A mało maiąc na tym, że sami tak niepewne nowiny pisali, w co y krola iego mść zaciągać chcieli,—świadczy ow paragraf w tymże liście do iego mści xiędza biskupa Krakowskiego napisany:

«A tak, dla Boga prosimy waszey xiążęcey mści, racz się wasza xiążęca mość v iego krolewskiey mści o to starać, iakoby krol iego mość vspokoił te roznice, a niczym inszym, iedno listami vniwersalnymi swemi, oznaymuiąc im to, że wszytko swoie wcale maią, aby chętniey do tey zgody świętey przystępowali, żebyśmy na spokoynieysze serca ich z tą vnią przyiechali», etc.

A iakoż się, mili sprawcy, za te sprawy swe teraz nie wstydzicie?! Iakoż ludziom w oczy patrzyć śmiecie: gdy widzicie, że fałsze y zdrady wasze na iawią, za własnych listow waszych dowodem, wychodzą? gdy słyszycie (a oto sam ociec papież sztuki wasze odkrył, sam przeciw wam świadczy), żeście wiary Greckiey, do ktorey się obłudnie dla beneficiy tylko vżywania odzywacie, rzeczą samą iuż odstąpili?! Sam świadczy, żeście to, czego y na Florentskim concilium y nigdy indzie żaden Grek nie przyznawał, teraz przyznali! A ieszcze iako przyznali!? Przy-

ду баламутили, покрываючи свое отступленье, але на остатокъ и въ листѣ до его мл. кардинала бискупа Краковьскаго, 30 декабра року 1595 писанымъ, удавати то, же релѣя Греческая вцале имъ естъ черезъ насвятшего отца захована, и надыматися тымъ смѣли, же речи зъ ласки Божей лѣпѣй отправили, нижли ся сподѣвали: бо не толко при всѣхъ церемонѣяхъ и сакраментахъ, але и при символѣ вѣры постарому ихъ зоставлено, не придаючи оной части «и отъ Сына».

А мало маючи на томъ, же сами такъ непевные новины писали, въ што и кр. его мил. затягати хотѣли,—свѣдчитъ паракграфъ въ томъ листѣ до его мил. к-з. бискупа Краковского написаный:

«А такъ, для Бога просимо ваш. кн. мил., рачъ ся ваш. к-ж. мил. въ его кр. милости о то старати, якобы кр. его мил. успокоилъ тую розницу, а ни чимъ иншимъ, толко листами универсалными своими, ознаймуючи имъ то, же все свое вцалѣ маютъ, абы охотнѣй до той згоды святой приступовали, жебысмы на спокойнѣйшіе сердца ихъ съ тоею унѣею пріѣхали» и прочая.

А якожъ, милые справцы, за тые справы свои теперь не встыдитеся?! Якожъ людемъ у очи смотрѣти смѣете: кгды видите, же фалши и зрады ваши на яво, за власныхъ листовъ вашихъ доводомъ, ||(46) выходятъ? кгды слышите (а ото самъ отецъ папѣжъ штуки ваши открылъ, самъ противъ вамъ свѣдчитъ), же есте вѣры Греческой, до которой есте облудне для добръ толко уживанья озываете, речью самою южъ отступили?! Самъ свѣдчитъ, же есте то, што и на Флоренскомъ соборѣ и нѣкгды индѣ жаденъ Грекъ не признавалъ, теперъ признали! А еще

pomionę wam z tegoż iego pomienionego listu, boście podobno, niebożęta, zapomnieli!

Przyznaliście «omnium collegarum nomine totius ecclesiastici status et ouium eis commissarum nomine». To iest: «imieniem kollegow wszytkiego stanu duchownego y wszytkich owiec». Y tamże: «Hæc omnia archiepiscopum et episcopos Ruthenos eorum collegas ac clerum et populum rata et grata habituros, et eandem fidei professionem facturos, atque obedientiam præstituros, omnia denique per ipsos eorum oratores et procuratores tunc acta et promissa confirmaturos et obseruaturos bona fide et corde sincero, coram Deo, qui iudicaturus est viuos et mortuos, iure iurando ||(72) promiserunt». To iest: «To wszytko że arcypiskup abo metropolita y biskupowie abo władykowie Ruscy, ich kollegowie, y duchowieństwo y świetcy, za wdzięczne y pewne rzeczy przyimą, y że takie wyznanie wiary vczynią, y także posłuszeństwo oddadzą, y wszytko, co się tu przez ich posłańce sstało y obiecało, potwierdzą y zachowaią, Włodzimirski y Łucki władykowie, iako ich posłowie dobrą wiarą y sercem szczyrem przed Bogiem, ktory będzie sądził żywe y vmarłe, przez przysięgę obiecali».

O, iakoż to, mili niepewni posłowie, wielka y beśpieczna bezduszność wasza! O, iako przestrone sumnienie! Piekielney, snadź, przepaści podobne, żeście ato śmieli obiecować (a co więtsza — przez przysięgę obiecować!) to, czego wam obiecować nie poruczono, — to, czegoście w ręku nie mieli y nie macie,—to, czego, za pomocą Bożą, nigdy

яко признали!? Припомяну вамъ съ тогожъ его помененого листу, бо есте подобно, небожата, запомнили!

Признали есте:

«именемъ всѣхъ колекговъ всего стану духовного и всѣхъ овецъ». И тамъ же:

«То все же арцибискупъ албо митрополитъ, и бискупове албо владыкове Рускіе, ихъ колекгове, и духовенство и свѣцкіе за вдячные и певные речи пріймутъ, и ижъ такоежъ вызнанье вѣры учинятъ и также послушеньство отдадутъ, и все, што ся тутъ черезъ ихъ посланцы стало и обѣцало, потвердятъ и заховаютъ, Володимерскій [1] и Луцкій владыкове, яко ихъ послове, доброю вѣрою и сердцемъ щырымъ передъ Богомъ, который будетъ судити живыхъ и мертвыхъ черезъ присягу обѣщали».

О, якожъ то, милые непевные послове, великая и безпечная бездушность ваша! О, якъ простронное сумнѣнье! Пекелной, снать, пропасти подобно, же есте ато смѣли обѣцовати (а што болшая—черезъ присягу обѣцати!) тое, чого вамъ обѣцовати не поручено,—тò, чогосте въ рукахъ не мѣли и не маете,—тò, ||(об. 46) штò, за помочью Божею,

[1] Отсюда и до конца абзаца, въ старопечатномъ экземплярѣ набрано не петитомъ, какимъ обыкновенно Христофоръ Филалетъ отмѣчаетъ выдержки изъ документовъ, а болѣе крупнымъ шрифтомъ, основнымъ для всего сочиненія.

nie dowiedziecie, — to, do czego owce nie tylko wam przychylności swey nie ofiarowali, ale y na co zaiątrzone y przeciwne serca mieli! Czyście tego podobno nie wiedzieli? Ale przypomniony do iego mści xiędza biskupa Krakowskiego przez was pisany list co inszego na was powieda. Czy was z Rzymu wypuścić nie chciano, ażbyście taką obietnicę y przysięgę byli vczynili? Ale wszak wam tam krzywdy nie było, wszak wszytkoście tam zastali, iako w doma y lepiey, iakoście w tymże mianowanym liście pisali!

Coż tu vczynimy? Dziwowalibyśmy się temu, kiedybyśmy nie wiedzieli, że ten, ktory raz przystoyności y wstydliwości granice przeskoczył, pospolicie nader niewstydliwym zwykł bywać; a kto się raz przysięgę zgwałcić ochynie, temu y potym zawsze krzywo przysiądz, iak iagodkę połknąć. Ganilibyśmy wam to y prywodziliśmy do obaczenia y do pokuty, kiedybyśmy tego skutek iaki v was sobie obiecowali, abo kiedybyśmy daley ||**(73)** w tak niepewnych osobach waszych korzystowali. Ale, że skutku nie vpatruiemy y namniey w was nie korzystuiemy, przetoż, daley się tymi marnymi postępki waszemi nie bawiąc, ale ie sądowi Boga naywyższego zostawuiąc, to tylko, dla przestrogi y nauki drugim, z tych przytoczonych z listu papieża dzisieyszego słow, zamykaiąc ten rozdział, inferuiemy: że iuż daley y z metropolitem swym odnowicielami vniey Florentskiey, y za Greckiey religiey duchowne wedle prawdy poczytani y nazywani być, a za tym według prawa y z beneficiy na Grecką wiarę właśnie nadanych cieszyć się nie możecie y nie macie.

нѣкгды не доведете,—тò, до чого овцы не толко вамъ прихилности своей не оферовали, але и на штò заятреные и противные сердца мѣли! Чи есте того подобно не вѣдали? Але припомненый до его мил. бискупа Краковского черезъ васъ писаный листъ штò иншего на васъ повѣдаетъ. Чи васъ зъ Риму выпустити не хочено, ажъ бы есте такую обѣтницу и присягу были учинили? Але ведже вамъ тамъ кривды не было, бо все есте тамъ застали, яко дома, и лѣпше, якосте въ томъ же менованомъ листѣ писали!

Штòжъ тутъ учинимо? Дивовалибысмыся тому, кгды бысмы не вѣдали, же тотъ, которій разъ пристойности и встыдливости границу перескочилъ, посполите наддаръ невстыдливъ звыкъ бывати; а кто ся разъ присягу зкгвалтити охинетъ, тому и потомъ завше криво присягнути, яко ягоду проколкнути! Ганилибысмы вамъ то и приводилибысмы до обаченья и до покуты, коли бысмы того скутокъ якій у васъ собѣ обѣцовали, албо коли бысмы далѣй въ такъ непевныхъ особахъ вашихъ користили. Але, же скутку не упатруемо и намнѣй у васъ не користимо, протожъ, далѣй ся тыми марными поступки вашими не бавячи, але ихъ судови Бога найвышшего зоставуючи, тое толко, для перестороги ||**(47)** и науки другимъ, съ тыхъ приточеныхъ зъ листу папѣжа теперешнего словъ, замыкаючи тотъ роздѣлъ, инферуемо [2]: же вже далѣй зъ митрополитомъ своимъ за духовные релѣи Греческой ведле правды почитаны и назывaны быти, а затымъ ведле права и зъ добръ на Греческую вѣру власне наданыхъ тѣшитися не можете и *ни* маете.

[2] На полѣ пояснено: «вносимо».

Pierwszey części odpowiedzi

Rozdział VIII,

zamykaiący w sobie vważenia ludzi starożytney religiey Greckiey, ktore ich do przyięcia nowego kalendarza niepochopnymi czynią.

Daniel prorok, w siodmym rozdziale proroctwa swego, prorokuie o kimśi takim, co po iego wieku nastać miał, ktoryby rozumiał, (i)że «może odmieniać czasy y zakon». Po czasiech Daniela proroka, kto by tę w czasiech odmianę czynić miał, nie nayduiemy. Okromie że o onym Iuliuszu, cesarzu Rzymskim, czytamy: że gdy rzecz pospolitą Rzymską zniewolił y wielkiey części świata monarchą został, ku oświadczeniu panowania swego, w kalendarzu, od Numy Pompiliusza postanowionym, częścią przez przypadek, częścią przez nazwanie iednego xiężyca od swego imienia iuliuszem, co go przed tym quintilem zwano, odmianę vczynił. Tego Iuliusza sukcessor August, acz też xiężyc, co ||**(74)** go przed tym sextilem zwano, od swego imienia augustus nazywać kazał, iednak w kalendarzu żadney odmiany nie czynił. Inszy też cesarze a potym zaś papieżowie Rzymscy, społecznie ze wszem chrześciaństwem, w tym Juliuszowym kalendarzu odmiany nie czynili, okromie co świętom czasy pewne bywały naznaczone.

W tym kalendarzu, tak długo trzymanym, dopiero oto za wieku naszego ociec papież Gregorz, bez wszelkiego con-

Першей части отповѣди

Роздѣлъ 8,

замыкаючій въ собѣ уваженья людій старожитной релѣи Греческой, которые ихъ до принятья нового календара непохопными чинятъ.

Даніилъ пророкъ, въ семой главѣ пророцтва своего, пророкуетъ о комъ таковомъ, штò по его вѣку настати мѣлъ, который бы розумѣлъ, же «можетъ отмѣнити часы и законъ» [1]. По часѣхъ Даніила пророка, хто бы тую въ часѣхъ или временахъ отмѣну чинити мѣлъ, не найдуемо. Окромѣ же о ономъ Юліушу [2], цѣсару Римскомъ, читаемо: же егда речъ посполитую Римскую зневолилъ и въ великой части свѣта монархою зосталъ, ку освѣтченью панованья своего, въ календару, отъ Нумы Помпиліуша постановленымъ, частью презъ припадокъ, частью презъ названье одного мѣсяца ||**(об. 47)** отъ своего имени юліушемъ, то есть іюлемъ, которого передъ тымъ квинтилемъ звано, отмѣну учинилъ. Того Юліа сукцессоръ [3] Августъ, хотя тежъ мѣсяцъ, который первѣй секстилемъ звано, отъ своего именья августомъ называти казалъ, однакъ въ календару жадной отмѣны не чинилъ. Иншіе тежъ цесари а потымъ зась папежове Римскіе, зо всѣмъ христіанствомъ, въ томъ календару отмѣны не чинили, окромѣ што святамъ (праздникомъ) часы певные назначиваны бывали.

Въ томъ календару, такъ долго держаномъ, теперъ ото за вѣку нашого отецъ папежъ Григорій, безъ жадного

[1] ст. 25: «помыслитъ премѣнити времена и законъ». [2] На полѣ: «Улію». [3] ib.: «воспріемникъ».

cilium, bez zezwolenia wszech chrześcian, odmianę—dziesięć dni przeskoczywszy—vczynił. A iakim vmysłem? Rozumieliśmy, że dla tego, aby z konsensem Oryentalney Cerkwie y niektorych Okcydentalnych zborow, ktore się od niego oderwały, swoię nadsłabiałą iurisdycyą stwierdzić, a swego panowania nad wszytkimi poprawić y poświadczyć był mogł. Lecz — ato słyszymy—że się ta odmiana za przyrościenie iakichsi dziesięci dni potrzebnie sstała! Przeciw czemu wiemy, że niektorzy Okcydentalniż astrologowie xięgi wydali, pokazuiąc, że się to niepotrzebnie sstało A drudzy acz przyznawaią, że poprawa była potrzebna, iednak że się nie wedle potrzeby sstała, powiedaią.

Cudzoziemskich astrologow nie wspominaiąc, przypisuię tu słowa doktora Krakowskiego Latosa, w Kalendarzu tegorocznym przezeń napisane:

«Rokow przeszłych po poprawie kalendarza, święciliśmy Wielkąnoc y insze święta, przeciwko woley oycow świętych y koncylia. Teraz roku przyszłego 98 przypadnie to święto, gdzie Żydzi po nas święcić będą; czego dekreta papieskie y koncylia zakazuią, a zwłaszcza Niceńskie, gdyż tak w dekreciech stoi: «kto by śmiał święcić Wielkąnoc nad roskazanie koncylium Nieceńskiego — ten ma być wyklęty». A tak teraz wydaiemy xiążkę Polską, kędy się wypiszą przyczyny, dla czego kalendarz iest odmieniony, y ||(75) ktorym sposobem miałby być naprawiony. Ktora praca moia ieśliże ludziom bacznym y rozumnym wdzięczna będzie, Łacińskim ięzykiem, da Pan Bog, cyclos abo okręgi kalendarza wypiszemy, za ktorymi Wielkanoc y insze święta przypadać będą, podług woley

собору, безъ позволенья всѣхъ христіанъ, отмѣну — десять дній перескочивши—учинилъ. А якимъ умысломъ? Розумѣлисмы, же для того, абы съ позволеньемъ Восточной Церкви и нѣкоторыхъ Заходныхъ зборовъ, которые ся отъ него оторвали, свою надслабѣлую власть ствердити, а своего панованья надъ всѣми поправити и посвѣтчити былъ моглъ. Для того — ато слышимо—же ся тая отмѣна для прибытья якихсь десяти дній потребна стала! Противъ чому вѣдаемо, же нѣкоторые Заходніе астрономове [1] книги выдали, показуючи, же ся то непотребне стало. А другіе ачъ признаваютъ, же поправа была потребна, однакъ не ведле потребы ста||(48)лася, повѣдаютъ.

Чужоземскихъ звѣздочетцевъ не вспоминаючи, приписую тутъ слова доктора Краковского Лятоша, въ Календару такъ рочнимъ черезъ него написаные:

«Лѣтъ прошлыхъ по поправѣ календара, святили есмо Велку Ночъ и иные свята, противко волѣ отцевъ святыхъ и соборовъ. Теперъ року пришлого 98 припадетъ тое свято, гдѣ Жиды послѣ насъ святити будутъ; чого декрета папѣскіе и соборы заказуютъ, а наболше Никейскій, бо такъ въ декретахъ стоитъ: «хто бы смѣлъ святити Велку Ночъ надъ розказане собору Никейского — тотъ маетъ быти выклятый». А такъ теперъ выдаемо книжку Полскую, гдѣ ся выпишутъ причины, для чого календаръ естъ отмѣнный, и которымъ способомъ мѣлъ бы быти направленый. Которая праца моя если людемъ бачнымъ и розумнымъ вдячна будетъ, Латинскимъ языкомъ, дасть Богъ, круги календара выпишемо, за которыми и Велка Ночъ и иншіе свята припадати будутъ, ведле волѣ

[1] На полѣ пояснено: «звѣздочетци».

oycow świętych y wedla roskazania concilium Niceńskiego. Wszakże te rzeczy y to pisanie moie poddaię pod wolą y rozsądek kościoła Rzymskiego katolickiego».

To są słowa właśne doktora Rzymskiego kościoła, ktory przyznawa, że tą poprawą Niceńskie concilium iest zgwałcone.

My, w astrologickie o tym kontrowersye się nie wdawaiąc, a to tylko vważywszy, że oni starzy doktorowie święci, tak Oryentalnego iako y Okcydentalnego Kościoła, tey odmiany czynić nie chcieli, choć bezpochibnie za nich iuż cokolwiek tych dziesięci dni vrość było musiało,—z tey na zgonie świata przez oyca papieża vczynioney odmiany kontenci być nie możemy. Zwłaszcza że widzimy—tą odmianą do iakiey konfuzyey y mieszaniny dala się przyczyna, y iakie nowotne schizma wniosło się w chrześciaństwo. Nawet, tą odmianą y dawnego komputu kościelnego powaryowaniem, iuż y własnym Rzymskim astrologom, co kalendarze piszą, tak fantazye są pomieszane, że też w swych kalendarzach na iednę niedzielę rozne rozni ewanielie kładą, że się to nie wspomni, iż sam przyrodzony czterech części rocznych y elementow, nawet y ptakow, czasy swe znaiących, postępek, bieg y postanowienie temu kalendarzowi nowotnemu częstokroć przygania. Owa zgoła: nie baczymy, dla czegoby ten nowotny kalendarz chwalić y nad dawny przekładać mieli? Iednęż tę słychamy racyą: że gdyż to nie iest artykuł wiary—taki abo owaki kalendarz trzymać; a gdyż miasteczka żadnego niemasz, w ktorym by miedzy ||(76) Greckiey religiey ludzmi Rzymian być nie

отцевъ святыхъ, и ведле розказанья собору Никейского. Однакже тые речи и тое писанье мое поддаю подъ розсудокъ и волю костела Римского католицкого».

То суть слова власного доктора Римского костела, который признаваеть, же тою поправою Никейскій соборъ естъ зквалчонъ.

Мы, у звѣздочетскіе о томъ споры не вдаючися, а тое толко уваживши, же оныи старыи отцы святіи, такъ Восточного яко и Заходного костела, той отмѣны чинити не хотѣли, хотя безпохибне за нихъ вже штоколвекъ тыхъ десяти днiй урости было мусѣло, — и съ той при схилку свѣта черезъ отца папѣжа учиненой отмѣны вдячни быти не || **(об. 48)** можемо. А до того же видимо — тою отмѣною до якихъ ростырковъ и мѣшанины далася причина, и якіе новотные отщепенства внеслися въ христіанство. На-остатокъ, тою отмѣною и давного рахунку костелного помѣшаньемъ, вже и власнымъ костела Римского звѣздочетцомъ, што календари пишутъ, такъ фантазіи суть помѣшаны, же тежъ въ своихъ календарехъ на одну недѣлю розные розне евангеліи кладутъ, того не споминаючи, ижъ самъ прирожоный съ четырехъ частей роковыхъ и елементовъ [1], на-остатокъ и съ птаховъ, часы свои знаючихъ, поступокъ, бѣгъ и постановенье тому календарови новотному частокроть пригану даетъ. Ово згола: не бачимо, для чого бы тотъ новотный календаръ фалити и надъ давный перекладати мѣли? То одно слыхаемо: яко, мовятъ, же то не естъ артикулъ вѣры—такій албо инакшій календаръ держати; а тежъ мѣстечка жадного не маешъ, въ которомъ бы межи

[1] На полѣ пояснено: «стихій».

miało,—lepiey, dla zgody y rządu, do nowego, od wielkiey części chrześciańſtwa przyiętego, kalendarza przychylić się. Na co odpowiedaiąc, przyznawamy: iż to nie iest żaden artykuł wiary, ale iednak nie iest to rzeczą taką, ktora by ladaiako pozwolona być miała; wiemy bowiem, że po postanowieniu synodu Niceńskiego, o ktorym y Latos przypomina, kanony koncyliow źrzetelnie to warowano, aby nikt w świętach, a osobliwie w Wielkonocnym, pod przeklęctwem, odmiany y przykładania czynić nie śmiał. Miedzy inszymi kanonmi ieden nadokładnieyszy synodu Antyocheńskiego przypisali, ktorego te są słowa:

«Wszytkich tych, ktorzy to, co święci oycowie na świętym concilium Niceńskim o świętym święcie zbawienney Wielkonocy postanowili, odmieniać y inaczey sobie postępować śmieią, — za wyklęte y z Kościoła Bożego wyrzucone mieć chcemy. A to karanie niechay się rozumie o świetskich. A gdzieby ktory z starszych kościelnych, abo episzkop, abo prezbiter, abo diakon, ważył się kościoły mieszać, wedle własnego rozumienia swego odmieniaiąc y przekładaiąc, abo z Żydami obchodząc Wielkąnoc, takie święty synod sądzi y skazuie nie być w kościele; gdyż nie tylko sobie samemu, ale y inszym stał się przyczyną przewrotności y od prawdy odwrocenia. A ci, ktorzyby z takimi obcowali, niechay będą wyklęci y wyrzuceni» etc.

Wprzod, nim do postanowienia Niceńskiego y tego Antyocheńskiego przyszło, wiemy z Historiy Kościelnych—miedzy chrześciańmi, ktorzy z strony inszych świąt byli miedzy soba zgodni, iakie roznice, iakie zwody, iakie ziazdy y

Греческой релѣи людми Римянъ не было, — лѣпѣй, для згоды и порядку, до нового, отъ болшей части христіанства принятого, календара прихилитися. На што̀ отповѣдаемо: хотя бы то, яко они повѣдаючи твердятъ (але мы иначей) не былъ артикулъ вѣры, однакъ не естъ то речью такою, которая бы || (49) ледаяко позволена быти мѣла; бо вѣдаемо, же каноны святыхъ отецъ соборовые ясне то варовали, абы нихто въ святахъ або праздникохъ, а особливе Великоденномъ, подъ проклятствомъ, отмѣны и прикладанья чинити не смѣлъ. А межи иншими канонми одинъ найдокладнѣйшій собору Антіохійского приписали, которого тые слова:

«Всѣхъ тыхъ, которыи тое, што̀ святые отци на святомъ соборѣ Никейскомъ о святомъ празднику спасителной Пасхи постановили, отмѣняти и иначей собѣ поступовати смѣютъ,—за проклятыхъ и отъ Церкви Божей отлученыхъ мѣти хочемо. А тое каранье о свѣтскихъ ся розумѣетъ. А гдѣ бы который зъ старшихъ церковныхъ, албо епископъ, албо презвитеръ, албо діаконъ, важився праздники мѣшати, ведле власного розумѣнья своего отмѣняючи и перекладаючи, албо зъ Жидами обходячи Пасху, таковыхъ святый соборъ судитъ и повелѣваетъ не быти въ костелѣ; бо не толко собѣ самому, але и иншимъ стався причиною превротности и отъ правды отверненья. А тыи, которыи бы съ такими обцовали, нехай будутъ прокляти и отлучени».

Впередъ, нимъ до постановенья Никейского и того Антіохійского пришло, вѣдаемо съ Повѣстій Костелныхъ — межи христіанми, которые зъ стороны иншихъ святъ были межи собою згодни, якіе розницы, якіе зводы, якіе

synody z strony samego Wielkieynocy święcenia bywały, y iako barzo nie rychło ta się kontrowersya vspokoiła! A coż gdy tu o wszytkich świąt ||**(77)** na inszy czas przełożenie, o odmienienie nam od starszych naszych zostawionego kościelnego komputu, a za tym o przywiedzienie w wątpliwość przez ten przykład inszych wszech nam przyzwoitych porządkow gra idzie, — azaż się to tak lekce ważyć godzi? Y owszem, gdyż widzimy, że, to choć mnieyszą rzeczą rzkomo zowąc, panowie Rzymianie w nas vsilnie włudzić chcą,—obawiamy się, aby, pod pretextem tego kalendarza, na co inszego miary nie brano: chcąc, snadź, za tym kalendarzowym sznurkiem, przez oyca papieża vkręconym, za czasem co inszego z tegoż warzstatu nam barziey niesmacznego na nas wywlec. Stary kalendarz, od Iuliusza cesarza, choć poganina, postanowiony, trzymaiąc, — do pogańskich błędow nie byliśmy y nie bywamy obowięzywani; ale oyca papieża Rzymskiego, Iuliuszowego następce, nowotny kalendarz gdziebyśmy przyięli, abyśmy do wszelkiey nauki iego przyimowania za tym obowiązywani nie byli, obawiać się musimy, vważaiąc iako swą władzą wszelkim sposobem chciwie a zlekka rozszyrza.

зъѣзды и синоды зъ стороны самого Великоденного празд登ованья бывали, и яко велми не рыхло тотъ споръ успокоився! Штожъ, егда тутъ о всѣхъ праздникохъ отмѣненью и преложенью намъ отъ святыхъ отецъ преда||**(об. 49)**-ныхъ церковной рахубы, а за тымъ о приведенье у вонтпливость такимъ прикладомъ иншихъ всѣхъ намъ призвоитыхъ порядковъ игра идетъ,—азали то такъ легце важити годитъ? А еще, ижъ видимо, же, то хоть мнѣйшею речью иркомо зовучи, панове Римяне въ насъ усилне влудити хотятъ,—боимося, абы нюдъ заслоною того календара, на што иншого мѣры не брано: хотячи за тымъ календаровымъ шнуркомъ, черезъ отца папѣжа укрученомъ, за часомъ што иншого съ тогожъ варстату намъ горшей несмачного на насъ выволочи.

Iż panowie Rzymianie to przyięcie kalendarza lżey sobie ważą, a to z tey przyczyny, że to nie artykuł wiary, y że to nie należy do zbawienia, — toć taką rzeczą nie maią się tak dalece czego v nas napierać, y nie maią co za złe mieć, że w tey rzeczy, na ktorey wedle ich zdania mało należy, im nie dogadzamy.

А ижъ панове Римяне тое принятье календара легце собѣ важатъ, а то съ той причины, повѣдаючи, же то не артикулъ вѣры, и не належитъ то до збавенья,—то такою речью не маютъ ся такъ далеце чого у насъ напирати, и не маютъ о што за зле мѣти, же въ той речи, на которой ведле ихъ зданья мало належитъ, имъ не догожаемо.

W miasteczkach wszytkich, Grecką wiarę trzymaiących, ieśliż się Rzymskiego nabożeństwa ludzie wszędy nayduią,—o tymechmy się nie badali. Ale lubo by tak było, — tedy gdyż więtsza

Въ мѣстечкахъ всѣхъ, Греческую вѣру державчихъ. еслижъ ся Римского набоженства люди увездѣ найдуютъ,—о томъ не пытаемося. Але хотя бы и такъ было,—тогды поневажъ болшая

część w nich pospolicie Greckiey religiey ludzi, mnieyszey liczbie w tey mierze za większą iść by się godziło. Ieśliż się to więc nie zda, tedy a co to wadzi, że każdy, wedle swey Cerkwie podania, święta obchodzi? Żydowie, iawni bluźnierze maiestatu Bożego, też swych || (78) ani miast, ani wsi osobnych v nas nie maią, ale społem z chrześciany mieszkaią; awżdy wolnie, według swego rozumienia, gdy raczą, święta swe obchodzą. A my, Greckiey religiey żludzie, że siła takich wsi mamy, w ktorych Rzymian niemasz,—łatwie pokazać możemy.

Co się tycze zgody, ieśliż o zgodę świetską gra idzie, tey iako dotąd rozność kalendarza nie wadziła, tak y napotym coby miała wadzić — nie baczymy. Ieśliż też o duchowną w nabożeństwie zgodą idzie, z barzo by to cienkiego końca od kalendarza przyięcia począć się miała; wszakeśmy przed kilkanaście lat iednaki z sobą kalendarz mieli, a przedsię iż o inszych rzeczach roznica była, zgody gruntowney nie było.

Ieśliż kwoli rządom to po nas potrzebowano bywa, — my, Korony Polskiey y państw do niey należących obywatele, wedle dawney przypowieści, «nierządem stoimy». Lecz insze kraie, co haniebnie w rządzie się kochaią, — dziwna rzecz, że rozności kalendarzow za przyczynę nierządu tak dalece snadź nie poczytaią, bo o powszechne iego przyięcie tak dalece starania y vsiłowania nie czynią. W Rzeszy pod xiążęty, y w mieściech siłu wolnych, y po dziś dzień starego kalendarza bez przekazy vżywaią; a nie tylko pod xiążęty y w mieściech wolnych, ale y w mieściech cesarskich, nawet y w Węgierskiey ziemi.

Lecz ieśliż ten v inszych narodow

часть въ нихъ посполите Греческой релѣи людій, меншой личбѣ въ той мѣри за болшею ити годило бы ся. А если ся то не здасть, а штожъ то вадитъ, же каждый ведле своее Церкви преданій свята || (50) обходитъ? Жидове, явныи блюзнѣрци маестату Божого, также своихъ ани мѣстъ, ани селъ особныхъ у насъ не маютъ, але вкупѣ съ христіаны мѣшкаютъ; авжды волно, ведле своего розумѣнья, коли хотятъ, свята свои обходятъ. А мы, Греческой релѣи люди, же сила такихъ селъ маемо, въ которихъ Римянъ не маешъ, латве показати можемо.

Што ся тычетъ згоды, если о згоду свѣтскую игра идетъ, той яко до сего часу розность календара не вадила, такъ и напотомъ штò бы мѣла вадити—не бачимо. А если тежъ о духовную въ набоженствѣ згоду идетъ, велми бы то съ тонкого конца отъ принятья календара початися мѣла; бо есмо передъ килкунадцатми лѣтъ однакій зъ собою календарь мѣли, а предся ижъ о иншихъ речахъ розница была, згоды кгрунтовной не было.

А если кволи порядкомъ то по насъ потребовано бываетъ, — мы, Короны Полской и панствъ до ней належачихъ обывателѣ, ведле давной приповѣсти, «нерядомъ стоимо». А тежъ и иншіи краи, штò збытне въ порядкахъ ся кохаютъ,—дивная речъ, же розности календаровъ за причину неряду такъ далеце не почитаютъ и о посполитое принятье его старанья и усилованья не чинятъ. Въ Реши подъ княжаты и въ мѣстѣхъ многихъ волныхъ, и по сесь день старого календара безъ переказы уживаютъ; || (об. 50) а не толко подъ княжаты и въ мѣстѣхъ волныхъ, але и въ мѣстѣхъ цесарскихъ, на-остатокъ и въ Угорской земли.

А еслижъ тотъ у иншихъ народовъ

cierpiany nierząd tu tak dalece panow Rzymian mierzi, tedy nowy kalendarz, iako ten, co do nierządu dał przyczynę, odrzuciwszy, gdy się wrocą do starego, wnet nierząd y mieszanina vstanie. Ieśliż się więc tego nie zda vczynić przeciw pozwoleniu pasterza oyca papieża, tedy my też od niego odmienionego kalendarza, bez zgody wszytkiego Kościoła Oryentalnego y bez pozwolenia starodawnych pasterzow swych patryarchow, ktorych konsens na to y ||**(79)** krol Stefan (iako to z listow wyższey przypomnianych znać) potrzebny być opatrował, nie przyimuiemy,—słusznie nie ma nam być za złe miano. A z drugiey strony: iż metropolit y z drugimi odstępnymi władykami, mimo pozwolenie patryarchow, on przyiął,—wielkiey iest nagany godzien.

Iuż się tedy takim sposobem pierwsza część odpowiedzi naszey sstała, iako ku obiaśnieniu y potwierdzeniu szkryptu z synodu Bzeskiego, do xiąg trybunalnych wielkiego xięstwa Litewskiego oddanego, tak y ku obaczeniu myłki w historyey, przez dzieiopisa o synodzie spisaney, wielce służąca a wykroczenia odstępcow przed oczy kładąca, dotąd odprawiła.

Zamknienie iey czyniąc, to ku vważeniu czytelnikowi podawam, że synodowy dzieiopis, przekładaiąc na co był ten synod złożony, y wypisuiąc na nim dzieie metropolicine y iego towarzystwa, więc y wzmiankę kilkakroć czyniąc Przemyskim y Lwowskim władykach,—nigdzie y iednak tego nie przypomina, aby tam w Brześciu od metropolita y iego towarzystwa przeciw nim dekret iaki wyniść miał. Co nie tym względem przypominam, iakoby dekre-

занеханый нерядъ тутъ такъ далеце пановъ Римяновъ мерзитъ, тогды новый календаръ, яко тотъ, который до неряду далъ причину, откинувши, яко ся вернутъ до старого, заразъ нерядъ и мѣшанина престанетъ. А если ся того не здасть учинити, противъ позволеню пастыра отца папѣжа, тогды ижъ мы тежъ отъ его отмѣненого календара, безъ згоды всей Церкви Восточной и безъ позволенья стародавныхъ пастыревъ своихъ патріарховъ, которыхъ зезволенье на то и кроль Стефанъ (яко то зъ листовъ вышей припоминаныхъ знати) потребныи быти упатровалъ, не пріймуемо,—слушне не маетъ намъ быти за зле мѣто. А зъ другой стороны: ижъ митрополитъ и зъ другими отступными владыками, мимо позволенье патріарховъ, его принялъ, — великой есть наганы годенъ.

А такъ вже такимъ способомъ першая часть отповѣди нашее, яко ку потверженю и объясненю шкрипту [1] зъ синоду Брестского, до книгъ трибуналныхъ вел. княз. Лит. отданого, такъ и ку обаченю помылки въ исторіи, презъ дѣеписца о синодѣ списаной, велми потребна а выкроченья отступцовъ передъ очи покладаючая, потоля ся отправила.

||**(51)** Замкненье ей чинячи, то ку уваженю чительникови подаю, же синодовый дѣеписецъ, прекладаючи на што̀ былъ тотъ синодъ зложоный, и выписуючи на немъ дѣе митрополитовы и его товариства, тежъ и зменку килкакротъ чинячи о Премыскомъ и Лвовскомъ владыкахъ, — нигдѣ однакъ того не припоминаетъ, абы тамъ въ Берестю отъ митрополита и его товариства противко имъ декретъ якій выйти мѣлъ. Што̀ не тымъ взглядомъ

[1] На полѣ пояснено: «спису».

towi, gdzieby był zaszedł, moc y wagą iaką przyznawać się była miała (ktora pewnie z siłu przyczyn przyznać by się nie mogła), ale dla tego, aby tych, ktorzy iakimsi przeciw nim w Brześciu vczynionym dekretem przed pospolitymi ludźmi (wiszu się gdy toną łapaiąc) niedawno potrzęsać poczęli nieprawdziwe zmyślania y vdawania rzeczy, ktore iako słusznie być nie mogły, tak y nie były,—każdy obaczyć a stąd o ich prawdzie y w inszych rzeczach sądzić mogł.

Za tym iuż, w imię Pańskie, do wtorey części odpowiedzi naszey przystąpimy.

припоминамъ, якобы декретови, еслибы былъ зашолъ, моцъ и поважность якая признаватися была мѣла (которая певне признати зъ многихъ причинъ не могла ся), але для того, абы тыхъ, которыи якимсь противнымъ въ Берестьи учиненымъ декретомъ передъ посполитыми людми (вишью [2] утопаючи фатаются) недавно потрясати почали неправдивыи змышленья и удаванья речій, которыи яко слушне быти не могли, такъ и не были, — каждый обачити и оттоля о ихъ правдѣ и у иншихъ речахъ судити моглъ.

За тымъ вже, въ имя Господне, до второй части отповѣди нашей приступимо.

||(80) ODPOWIEDZI CZĘŚĆ WTORA.

O OKOLICZNOŚCIACH POSTĘPKU LUDZI STARODAWNEY RELIGIEY GRECKIEY NA SYNODZIE BRZEŚKIM, KTORYM SYNODOWY DZIEIOPIS PRZYGANIŁ.

PRZEDMOWA NA WTORĄ CZĘŚĆ ODPOWIEDZI.

Postępkowi ludzi starożytney religiey Greckiey na synodzie Brzeskim dzieiopis przygania z tych dwu miar nawięcey: z pierszey, że te sprawy przez osoby do synodu nienależące, z drugiey, że na mieyscu synodowi nienależnym są odprawowane. A to przyganianie tym, iako się sam wydaie, vmysłem czyni, aby metropolita y władykow odstępnych tym fortelem y od słuszney przygany, y od sprawiedliwey kaźni ochronić y zasłonić mogł. W czym ku podporze

||(об. 51) ОТПОВѢДИ ЧАСТЬ ВТОРАЯ.

О ОКОЛИЧНОСТЯХЪ ПОСТУПКУ ЛЮДЕЙ СТАРОЖИТНОЙ РЕЛѢИ ГРЕЧЕСКОЙ НА СИНОДѢ БЕРЕСТЕЙСКОМЪ, КОТОРЫМЪ ДѢЕПИСЪ ПРИГАНИЛЪ.

ПРЕДМОВА НА ВТОРУЮ ЧАСТЬ ОТПОВѢДИ.

Поступкови людей старожитной релѣи Греческой на синодѣ Берестійскомъ дѣеписъ приганя съ тыхъ двохъ мѣръ наболше: съ першей, же тые справы черезъ особы до синоду неналежачіе, зъ другой, же не на мѣстцу синодови належнымъ суть отправованы. А тое приганянье тымъ, яко ся самъ выдаетъ, умысломъ чинитъ, абы митрополита и владыковъ отступныхъ тымъ фортелемъ и отъ слушной приганы, и отъ справедливой казни охо-

[2] На полѣ пояснено: «зѣлья на водѣ».

bierze sobie za fundamenta rzeczy te, ktore mu za prawdziwe pozwolić się mogą. Mianowicie: vdaie naprzod to, że do synodow przezbiterowie y inszy, krom biskupow abo władykow, duchowni, a pogotowiu świetscy, ludzie nie należą. A za tym y na tym Brzeskim ziezdzie w synodalne sprawy mieszać się nie mieli; a ponieważ się mieszali, przetoż te sprawy ich synodem sie zwać nie mogą. Ktemu vdaie to za szczyrą prawdę, że rozsądek o wierze, a pogotowiu—o przełożonych duchownych, świetskim ludziom nie należy, iako tym, ktorzy duchownych przełożonych słuchać we wszem y wiary ich naśladować powinni. A na tym fundamencie to, naprzod, buduie: że niesłusznie bywaią ||(81) winowani metropolit y władykowie odstępni o to, iż się z przedsięwzięciem swym z strony ziednoczenia z kościołem Rzymskim przed świetskimi nie opowiedzieli. Druga: że świeccy w tey mierze za nimi iść mieli y maią. Trzecia: że przeciwko nim tamże w Brześciu dekret czyniony być nie mogł, ile zwłaszcza na synodzie, przez samegoż metropolita złożonym; ktorego synodu przezeń złożenia względem, y to za pewną rzecz twierdzi, że powinna rzecz była — pospołu z nim synodowe sprawy odprawować. Ktemu ieszcze y to za niewątpliwą prawdę mieć chce, że synodowych namow indzie nie godzi się odprawować, iedno w cerkwi abo w kościele. A iż tego ludzie starożytney religiey Greckiey tam w Brześciu nie postrzegali,—ktemu, że z marszałkiem zwyczaiem seymikowym,—nadto, przy heretykach y przy Niceforze, o szpiegierstwo obwinionym, namowy y sprawy odprawowali: przetoż twierdzi, że schadzka ich synodem, y postępek ich synodowym postępkiem nazwać się nie może.

ронити и заслонити моглъ. Въ чомъ ку подпорѣ беретъ собѣ за фундамента речи тые, которые ему за правдивые позволити не могутъ ся. Меновите: удаетъ напередъ тое, же до синодовъ презвитерове и иншые, кромъ бискуповъ албо владыковъ, духовные, а поготову свѣтскіе, люди не належатъ. А за тымъ и на томъ Берестейскомъ зъѣздѣ въ синодо||(52)вые справы мѣшатися не мѣли; а поневажъ ся мѣшали, претожъ тые справы ихъ синодомъ зватися не могутъ. Ктому удаетъ то за щирую правду, же розсудокъ о вѣрѣ, а поготову—о преложоныхъ духовныхъ, свѣтскимъ людемъ не належитъ, яко тымъ, которые духовныхъ преложоныхъ слухати во всемъ и вѣры ихъ наслѣдовати повинни. А на томъ фундаментѣ то, напродъ, будуетъ: же неслушне бываютъ виновани митрополитъ и владыкове отступные о тое, ижъ ся съ предсявзятьемъ своимъ зъ стороны зъедноченья съ костеломъ Римскимъ передъ свѣтскими не оповѣдили. Другая: же свѣтскіе въ той мѣрѣ за ними ити мѣли и маютъ. Третяя: же противъ имъ тамъ же въ Берестю декретъ чиненый быти не могъ, а иле на синодѣ, черезъ самогожъ митрополита зложономъ; которого синоду взглядомъ черезъ него зложенья, и то за певную речъ твердитъ, же повинная речъ была — посполу зъ нимъ синодовые справы отправовати. Ктому еще за певную правду мѣти хочетъ, же синодовыхъ намовъ индѣ не годится отправовати, одно въ церкви албо въ костелѣ. А ижъ того люде старожитной релѣи Греческой тамъ въ Берестю не постерегли,—ктому, же зъ маршалкомъ звычаемъ сеймиковымъ, — надто при геретикахъ и при Никифорѣ, о подозрѣнье ||(об. 52) обвиненомъ, намовы и справы отправовали: протожъ

твердитъ, же схажка ихъ синодомъ и поступокъ ихъ синодовымъ поступкомъ зватися не можетъ.

A iż stąd do rozmaitych przymowek przeciwko nam z wykrzykaniem wywierania pochop bierze,—aby się go z tey iednochody zrazić mogło, y żeby kto, na te iego harde krzyki patrząc, vłowić się mu nie dał—porządnie to iego pomienione vdawania, na-czworę rozdzieliwszy, rozbierać y, są li prawdziwe, abo nie, w tey wtorey częśći odpowiedzi vważać będziemy. Bywać też to, że drugi nie dla tego, aby miał mieć sprawiedliwie wygraną, ale żeby serca sobie nie psował, głośno wykrzyka, a drugiemu to pod-czas y z szaleństwa przychodzi. Tego dzieiopisa co ku tym krzykom przywiodło—mowić nie chcemy. Będziesz się mogł z strony tego, czytelniku łaskawy, sprawić z vważenia rzeczy samey, do ktorey iuż, dłuższą się przedmową nie bawiąc, przystępuiemy.

А ижъ оттоля до розмаитыхъ примовокъ противко намъ зъ выкриканьемъ насмѣванья похопъ беретъ, — абы ся его съ той иноходы зразити могло, и жебы хто, на тые его гордые крики глядячи, уловитися ему не далъ,—порядне тые его помененые даванья начетверо роздѣливши, розбирати и, если суть правдивые, албо нѣтъ, на той второй части отповѣди уважати будемо. Бываетъ тежъ тое, же другiй не для того, абы мѣлъ справедливе выйграную, але жебы серца собѣ не псовалъ, голосно выкрикаетъ, а другому то подъ-часъ и съ шаленьства приходитъ. Того дѣеписца штò ку тымъ крикомъ привело — мовити не хочемо. Будешь ся могъ, чителнику ласкавый, справити зъ уваженья речи самой, до которой вже, должшею предмовою ся не бавячи, приступуемо.

||(82) Wtorey częśći odpowiedzi

Rozdział I.

Ieśliż to prawda, co synodowy dzieiopis twierdzi, iż synod iest samych biskupow trybunał, y nikt tam głosu nie ma, iedno oni? etc.

Tak rozumiem: że te słowa ten dzieiopis nie dla tego napisał, żeby czego inszego sam widzieć y, za świadectwem własnego sumienia rozumieć nie miał ale dla tego, aby duchownych y świetskich osob, ktorzy w Brześciu z metropolitem y iego towarzystwem przystawać nie chcieli, wielość za niepotrzebną y nieważną vdawszy, wszytkę sy-

Второй части отповѣди

Роздѣлъ 1.

Если то правда, штò синодовый дѣеписъ твердитъ, ижъ синодъ естъ самыхъ бискуповъ трибуналъ, и нихто тамъ голосу не маетъ, одно они?

||(53) Такъ розумѣю: же тые слова тотъ дѣеписъ не для того написалъ, жебы чого иншого самъ вѣдати и, за свѣдѣцствомъ власного сумнѣнья, розумѣти не мѣлъ; але для того, абы духовныхъ и свѣтскихъ особъ, которые въ Берестью зъ митрополитомъ и его товариствомъ переставати не хотѣли, великость за непотребную и неваж-

nodalną władzą y powagę po-szesney liczbie, to iest, metropolicie z piącią władykow przywłaszczył.

Aby tedy ten fortel y fałsz iego każdy widzieć, a y sam, ieśliżby to szczyrze a wedle rozumienia, czemu nie tuszę, pisał, w błędzie swym obaczyć się mogł,—pytam go naprzod: co rozumie o onym synodzie apostolskim, w Dzieiach Apostolskich [1] opisanym, na ktorym dzieie się zmianka nie tylko apostołow, ale y prezbiterow, a nie tylko prezbiterow, ale też y wszytkiey Cerkwie abo Kościoła y braciey, pod ktorymi nazwiski, że wszyscy się chrześcianie rozumieią, wątpliwości niemasz? «Tedy, pisze Lukasz święty, zdało się apostołom y prezbiterom, społecznie ze wszytką cerkwią abo kościołem, wybranych z pośrzodku siebie mężow do Antyochiey z Pawłem y z Barnabaszem posłać». Y niżey tamże opisuiąc list z synodu posłany: «apostołowie y przezbiterowie y bracia, mieszkaiący w Antyochiey, bracią pozdrawiaią».

Druga. Pytam: co rozumie o concilium Niceńskim, ktore świetski człowiek Konstantyn || (83) cesarz, sam złożywszy, sam też na nim nie tylko był, ale y iako starszy był, questie rozstrzygaiąc, o obrzędziech, o obyczaiach y postępkach ludzkich, a co więtsza — y biskupiech, a nawet y o wierze rozsądki wydaiąc? Ktorego słowa owe, miedzy inszymi osobliwiey pamięci godne, pisarze Historiy Kościelnych z pisma, przezeń o dzieiach synodowych publikowanego, przytaczaią [2]: «Y ia iestem

ную удавши, всю синодалную власть и повагу по-шостной личбѣ, то есть, митрополитѣ съ пятю владыковъ привлащилъ.

Абы тогды тотъ фортиль и фалшъ его каждый видѣти, а и самъ, еслибы то щыре а ведле розумѣнья, чому не тушу, писалъ, въ блудѣ своемъ обачитися могъ,—пытаю его напередъ: штò розумѣетъ о ономъ синодѣ апостолскомъ, въ Дѣаніихъ Апостолскихъ [3] описаномъ, на которомъ дѣется змѣнка не толко апостоловъ, але и презвитеровъ, а не толко презвитеровъ, але тежъ и всей Церкви або Костела и братьи, подъ которыми назвиски, же всѣ ся христіане розумѣютъ, вонтпливости нѐмашъ? «Тогды, пишетъ Лука святый, здалося апостоломъ и презвитеромъ, сполечне зо всею церковью або костеломъ, выбраныхъ съ посродку себе мужевъ до Антіохіи съ Павломъ и Варнавою послати». И нижей тамъ же выписуючи листъ зъ синоду посланый: «апостолове и презвитерове и братья, мѣшкаючіе у Антіохіи, братью поздо||(об. 53)ровяютъ».

Другая. Пытаю: штò розумѣетъ о синодѣ Никейскомъ, который свѣтскій человѣкъ Костантинъ цесаръ, самъ зложивши, самъ тежъ на немъ не толко былъ, але и яко старшій былъ, о обрядѣхъ, о обычаехъ и поступкахъ людскихъ, а штò болшая—и о епископѣхъ, а на-остатокъ о вѣрѣ розсудки чинячи и выдаючи? Которые слова оные, межи иншими особливой памяти годни, писари Историй Костелныхъ съ писма, черезъ его о дѣяхъ синодовыхъ обволанаго, приточаютъ [4]: «И я естемъ (по-

[1] На полѣ: «w rozdziale piętnastym». [2] ib. Theodoritus lib. 1, cap. 10; Eusebius, «De vita Constantini». lib. 3; Socrates, lib. 2, cap. 9.

[3] На полѣ: «глава 15 [ст. 22, 23]». [4] ib.: Θеодоритъ, книга 1, глава 10; Евсевій, «О животѣ Костентина», книга 3; Сократъ, книга 2, глава 9.

(powieda), iako ieden z was; abowiem nie przę tego, z czego się nawięcey weselę, żem był towarzyszem a vcześnikiem służby prac waszych, aż wszytko według potrzeby było wynaydziono y aż zdanie a rozumienie, wszech Panu Bogu podobaiące się, do iedności y zezwolenia na iaśnią wyszło, y nic iuż zgoła niezgody y sporu z strony wiary nie zostawało».

Trzecia. Pytam: co rozumie o powszechnym Chalcedońskim synodzie, na ktorym, przykładem Konstantyna, był Marcianus cesarz [5]? Co rozumie o Konstantynopolskim, na ktorym był Theodosius cesarz [6]? Co rozumie o onych biskupach Hellespontu, Bithyniey, ktorzy, do Walentiniana cesarza posławszy z pośrzodku siebie posła, na imię Hypatiana Ieraklea, Perinthy biskup?, prosili go [7], aby na synod dla poprawy przybył? Co rozumie o onym Karthagińskim, na ktorym święty Cyprian presydował concilium, gdzie że laici, iako zową, byli przytomni — czytamy? Co rozumie o synodzie Lugduńskim, na ktorym o przytomności Michała Paleologa, cesarza Carogrodskiego, samże, w rozdziale siodmym swey «Synodu Obrony» wzmiankę czyni? Co rozumie o Ferrarskim *y* Florentskim synodzie, na ktorym że był y zdanie swoie powiedział [8] Ian Paleolog cesarz — tenże sam dzieiopis w rozdz. 9 swey «Synodu Obrony» przypomina z akt conciliorum, przez sweż Łacinniki spisanych? Ktorym acz się pewnych przyczyn wiara od nas we wszytkiem da|**(84)**wać nie może, iednak iż ten dzieiopis z nich swey rzeczy pod-

вѣдаетъ), яко одинъ зъ васъ; бо не таю того, съ чого ся наболшей веселю, жемъ былъ товаришемъ а участникомъ послугъ и працъ вашихъ, ажъ все ведле потребы было вынайдено и ажъ зданье а розумѣнье, Господу Богу подобаючеeся, до едности и зезволенья на ясно вышло, и ничого вже згола незгоды и спору зъ стороны вѣры не зоставало».

Третяя. Пытаю: што розумѣетъ о Халкидонскомъ синодѣ. на которомъ, прикладомъ Костентина, былъ Мартіанъ цесаръ [9]? Што розумѣетъ о Костентинопольскомъ, на которомъ былъ Өеодосій цесаръ [10]? Што розумѣетъ о оныхъ епископѣхъ Елеспонтскихъ, Бытинійскихъ, которые, до Валентія цесара пославши съ посредку себе пословъ, наимя Ипатіа, Иракліа, Перинты бискуп*овъ*, просили его [11], абы на синодъ для ‖**(54)** поправы прибылъ? Што розумѣетъ о ономъ Карөагенскомъ, на которомъ святый Кипріанъ розсуживалъ соборъ, гдѣ и простые люди были припущани—читаемо? Што розумѣетъ о синодѣ Люкгдунскомъ, на которомъ о притомности Михала Палеолога, цесара Царигородского, самъ же, въ роздѣлѣ семомъ своее «Обороны синоду», зменку чинитъ? Што розумѣетъ о Ферарскомъ або Флоренскомъ синодѣ, на которомъ ижъ былъ и зданe свое повѣдилъ Іоанъ Палеологъ цесаръ—тотъ же самъ дѣеписъ въ роздѣлѣ осмомъ своее «Синоду Обороны» припоминаетъ зъ дѣевъ собору того, черезъ Латинники списаныхъ? Которымъ съ певныхъ причинъ хотя ся вѣра давати отъ насъ не можетъ, однакъ ижъ тотъ дѣеписъ зъ нихъ своей речи

[5] ib.: Gratianus, 96 dist. Nos ad fidem. [6] ib.: Socrates, li. 5, cap. 8. [7] ib.: «Histor. tripart.», libr. 7, cap. 12. [8] ib.: In praefatione Concilij Carthaginensis.

[9] ib.: Кгратіанъ, гран[ь] 96. [10] ib.: Сократъ, книга 5, глава 8. [11] ib. «Исторіа тричастнаа», книга 7, глава 12.

piera, tego, że tam laik Paleolog na synodzie Ferrarskim y Florentskim nie tylko głos miał, ale też choć przy oycu papieżu insze głosy moderował, y rząd prawie wszytek synodalny na sobie trzymał, a zgoła (że się tak rzecze, choć ci to o duchownym ziezdzie mowiąc, niezwyczaynie) marszałkował,—czemu tamże w tych aktach nie postrzegał? A postrzegszy, czemu się od pisania tego fałszu, iż na synodzie nikt nie ma głosu, tylko biskupi,—nie pohamował? Wszak tam widział bezpochybnie, iako v tego laika do mowienia pozwolenie brano, a on ie dawał. Widział: iako gdy kto nie-do-rzeczy zdał się mowić, gdy kto długimi mowami bawił, gdy kto nowe gadki, pierwszych nie skończywszy, wszczynał, gdy kto, siła sam mowiąc, drugich nie słuchał, gdy kto trzeci w rozmowę się, miedzy dwiema wszczętą, wtrącał,—ten że laik napominał [1]. Widział, iako tenże laik, gdy rozumiał, że się komu pytaniem nadprzykrzano, pozwalał, aby kto inszy zań odpowie*dał*. Widział bezpochybnie, iako tenże laik, gdy się iawnymi przy wszytkich dysputacyami nic nie zbudowało, insze sposoby do tego podawał, y iako miedzy oycem papieżem a Oryentalnemi biskupy śrzodkował.

A iż to wszytko, co iegoż Łacinnicy światu podali [2], widząc y wiedząc, przeciwne rzeczy niewstydliwie twierdzi y vdaie,—rozumiem, iż każdy, o prawdzie y sumnieniu iego sam przez się stąd rozsądek vczyniwszy, trucizn iego strzedz się będzie. Lecz dla tym iaśnieyszego fałszu iego pokazania, pytam go ieszcze:

подпираетъ, того, же тамъ ляикъ цесаръ Палеологъ на синодѣ Ферарскомъ и [3] Флоренскомъ не толко голосъ мѣлъ, але тежъ хотя при отцу папежу иншіе голосы розсужалъ, и рядъ праве ввесь синодовый на соборѣ держалъ, а згола (же ся такъ речетъ, хотя то о духовномъ зъѣздѣ мовячи, незвычайне) маршалковалъ, — чому тамъ же въ тыхъ дѣехъ не постерегалъ? А постерегши, чому ся отъ писанья того фалшу, ижъ на синодѣ нихто не маетъ голосу, толко бискупи, — не погамовалъ? А тамъ видѣлъ безпохибне, яко у того ляика, до мовенья ||**(об. 54)** позволенье брано, а онъ давалъ. Видѣлъ: если хто не-до-речи здался мовити, если хто долгими мовами бавился, если хто новые гадки, першихъ не скончивши, починалъ, если хто, много самъ мовячи, другихъ не слухалъ, если хто третій въ розмову, межи двѣма початую, вмѣша*вся*,— тотъ же ляикъ напоминалъ [4]. Видѣлъ, яко тотъ же ляикъ, коли розумѣлъ, же ся кому пытаньемъ наприкрено, — позволялъ, абы хто иншій за его отповѣдалъ. Видѣлъ безпохибне, яко тотъ же ляикъ, коли ся явными гадками при всѣхъ ничого не будовало, иншіе способы до того подавалъ, и яко межи отцемъ папежемъ а Восточными епископы сродковалъ.

А ижъ то все, штò егоже Латинницы свѣту подали [5], видячи и вѣдаючи, противные речи невстыдливе твердитъ и удаетъ, — розумѣю, ижъ каждый, о правдѣ и сумнѣнью его самъ черезъ себе оттоля розсудокъ учинивши, трутизнъ [6] его стеречися будетъ. Але тымъ для яснѣйшого его фалшу показанья,

[1] ib.: Tomo 3 Conciliorum, anno 1551 excusso Coloniae Agrippinae. Folio 414, 452, 450, 453, 459, 435, 416. [2] ib.: 425, 469.

[3] Правильнѣе и точнѣе было бы: «албо». [4] На полѣ: листъ 414, 452, 450, 453, 459, 435. [5] ib.: листъ 422, 469. [6] Въ подлинникѣ ошибка: «тру*зни*нъ».

co rozumie o Gracyanie, własnym Rzymskiey stolice pisarzu, ktory, zaczynaiąc distinkcyą ośminastą, tak mowi: «biskupie synodalne zgromadzenia—ku napomnieniu tylko abo naprawieniu, ale nie ku rozstrzygnieniu y postanowieniu — || (85) moc maią»? Stąd to się inferuie, że te synody nie tylko z biskupow, ale y z inszych osob zbierać potrzeba, ktore nie tylko ku poprawie obyczaiow duchownych osob, ale y ku rozstrzygnieniu y postanowieniu czego ściągać się moc mieć maią,—a zatym, że synod doskonały nie iest samych biskupow trybunał.

Pytam go nawet: co rozumie o samych Rzymskich papieżach, z nim [7] w rozumieniu iawnie nezgodnych? Mianowicie: ieden Nicolaus papież, do Michała cesarza pisząc, przyznawa [8] to, że antecessorowie iego cesarze nie na wszytkich wprawdzie synodziech, ale iednak na niektorych bywali przytomni, mianowicie na tych, gdzie o wierze traktowano było: ktora iest powszechna, ktora spolna wszytkim, ktora nie tylko do klerikow, ale też y do laikow y do wszytkich zgoła należy chrześcian. Ktorą powieść papieską tamże zaraz gloza potwierdza tymi słowy: «co się wszytkich dotycze, od wszytkich traktowano y pochwalono a przyięto być ma». Drugi Aeneas Siluius, potym nazwany Pius II, w Kommentarzu o dzieiach concilium Bazyliyskiego, szyroce a prawie ex professo pokazuie, że nie sami biskupi na koncyliach maią voces decisiuas, to iest: głosy, roznice a spory rozstrzygać mogące. Iasną y iawną prawdą do takiego wyznania radzi-nie-radzi przyciśnieni są. Kto bo-

пытаю его еще: што розумѣетъ о Кгратіанѣ, власномъ Римской столицы писару, который, зачинаючи грань осмнадцатую, такъ мовитъ: «епископіе синодалные згромаженья — ку напомненью толко або направенью, але не ку розстрыгненью и постановенью—моцъ маютъ»? Отколя тое ся вноситъ, же тые синоды не тылко зъ бискуповъ, || (55) але и зъ иншихъ особъ збирати потреба, которые не толко ку поправѣ обычаевъ духовныхъ особъ, але и ку ростригненью и постановенью чого стягатися и моцъ мѣти маютъ,—а затымъ, же синодъ досконалый не естъ самыхъ бискуповъ трибуналъ.

Пытаю его, на-остатокъ: што розумѣетъ о самыхъ Римскихъ папежахъ, зъ нимъ въ розумѣнью явне незгодныхъ? Меновите: одинъ Миколай папежъ, до Михаила цесара пишучи, признаваетъ [9] тое, же предкове его цесари не на всѣхъ вправдѣ синодахъ, але однакъ на нѣкоторыхъ бывали притомни, меновите на тыхъ, гдѣ о вѣрѣ становлено было: которая естъ вселенская, которая естъ сполечна всѣмъ, которая не толко до клириковъ, але и до ляиковъ и до всѣхъ згола належитъ христіанъ. Которую повѣсть папескую тамъже заразъ выкладъ потвержаетъ тыми словы: «што ся всѣхъ дотычетъ, отъ всѣхъ становлено и похвалено и принято быти маетъ». Другій—Енеашъ Силвіусъ, потомъ Піусъ названый 2 [10], [въ комментаріѣ къ] Исторіи синоду Базилійского, широце а праве явне показуетъ, же не сами бискупи на синодѣхъ маютъ голосы, розници а споры розстрыгати могучіе. Ясною и явною правдою до такого вызнанья, ради-не-ради, притиснены суть.

[7] Въ подлинникѣ ошибка: «anim». [8] ib.: Gratian. 96 dist. Ubinam.
[9] На полѣ: Кгратіанъ, гран[ь] 96. [10] Въ подлинникѣ ошибка: «11».

wiem tego nie baczy, że rozliczne są dary Boże, a że miedzy świetskimi, abo iako to zową laikami, wiele bywa ludzi pobożnych a w prostocie siła zbudować mogących; wiele bywa vczonych, a pod czas, abo y często, ile dzisieyszego wieku, y w theologiey nad biskupy biegleyszych, nie tylko nad owe, co, krom tytułu, szaty, pompy a maiętności, nic prawie biskupiego nie maią, o ktorych owo z słow Hieronima świętego w kanonie napisano, iż «nie wszyscy biskupi są biskupami»; ale y nad o‖**(86)**we, ktorym przodek miedzy inszymi biskupy w nauce przyznawany bywa. Takich laikow wizerunku ten synodowy dzieiopis azaż nie widział [1] w historyey kościelney, w onym mężu starym, prostym, ktory na Niceńskim synodzie prostą mową swoią, wielkie rzeczy z pisma świętego o Bogu przytaczaiąc, filozofom, ktorym mądrzy duchowni theologowie podołać nie mogli, gowor zawarł. Takich laikow konterfetu azaż nie widział [2] y w onym Pafnucyusie, ktory też na Niceńskim synodzie vniesionym w zdaniu z strony bezżeństwa duchownym, był [3] do obaczenia się powodem?! O takich nawet laikach azaż nie czytał, co własnyż kościoła Rzymskiego pisarz Panormitan napisał: «więcey (powieda) trzeba wierzyć iednemu laikowi, pismo za sobą przywodzącemu, niż wszytkiemu concilium»? Podobne Panormitanowym są one Giersonowe [4] słowa: «iednemu prostemu, święcenia niemaiącemu, ale przednie w pismie vczonemu, więcey wierzyć trzeba w sprawie nauki, niż papieżowi».

Хто бо того не бачитъ, же розные суть дары ‖**(об. 55)** Божіе, а ижъ межи свѣтскими много бываетъ людей побожныхъ и въ простотѣ много збудовати могущыхъ; много бываетъ научоныхъ, а подъ часъ, або и часто, иле теперешнихъ вѣковъ, и надъ епископы бѣглѣйшихъ, надъ овые, мовлю, которые, кромѣ титулу, шатъ, пыхи и маетности, ничого праве бискупего не маютъ, о которыхъ овые слова Еронима святого въ канонѣ написано, ижъ «не всѣ бискупи суть бискупами» [5]. Такихъ ляиковъ кшталту тотъ синодовый дѣеписъ аза не видѣлъ [6] въ исторіи костелной, у ономъ мужу старомъ, простомъ, который, на Никейскомъ соборѣ простою мовою своею, великіе речи съ писма святого о Богу приточаючи, философомъ, которымъ мудрые духовные богословци спростати не могли, мовенье замкнулъ?! Такихъ ляиковъ образу аза [7] не видѣлъ и у ономъ Пафнутію, который тежъ на Никейскомъ соборѣ до обаченья зъ стороны безженства духовныхъ добрымъ былъ поводомъ?! О такихъ, на-остатокъ, ляикохъ аза [8] не читалъ, штò власный же костела Римского писаръ Панормитанъ написалъ: «болшей (повѣдаетъ) треба вѣрити одному ляикови, писмо по собѣ маючому, нижъ всему собору»? Тые слова подобны суть словамъ Ерсоновымъ [9] такимъ: «одному простому, свяченья немаючому, але въ писмѣ вѣдомому, болшей вѣрити потреба въ справѣ науки, нижъ самому папежови».

[1] ib: Socrates. [2] ib.: Distinct. 31. [3] Въ подлинникѣ ошибка: była. [4] ib.: Gerson.: «De examine doctorum», parte 1, consider. 5.

[5] На полѣ: канонъ 2, пытане 7. [6] ib.: Сократъ. [7] Въ подлинникѣ ошибка: «або». [8] Въ подлинникѣ ошибка: «або». [9] На полѣ: Ер[с]онъ, «О искус[ѣ] доктор[овъ]», часть 1, уважене 5.

Co wszytko gdyż tak iest, niechayże się dzieiopis rozmysli, co woli: czy vznać błąd swoy y onego odstępić, czy zadać błąd, fałsz y niebaczenie oycom papieżom, ich pisarzom y wszytkim biskupom, na one dawne święte synody zgromadzonym, ktorzy nie tylko inszym dychownym, a osobliwie prezbiterom, przed ktorymi, iako Łaciński doktor Hieronim pisze [10], więcey z zwyczaiu, niż z vstawy Christusa Pana, więtszymi się być wiedzieli, ale y świetskim osobam miedzy sobą mieysca y głosu wolnego pozwalali?

Żeby się tem prędzey w tym rozmyślaniu resolwował, krotce weyźrzę y w podpory błędnego rozumienia iego.

Przywodzi naprzod świadectwa niektore, rzkomo tego poświadczaiące, iż sądy o nauce y wierze samym duchownym należą. Lecz że tymi świadectwy nawięcey pod||**(87)**piera tego, iż z vnią z kościołem Rzymskim nie trzeba było opowiedać się duchownym przed ludźmi świetskimi,—przetoż nie tu, ale tam, gdzie rzecz będzie o tym opowiedzeniu na te się świadectwa, niżey, w przyszłym rozdziale, odpowie. Właśnie zaś y osobliwie ku samemu odstrychnieniu od synodow inszych wszech krom biskupow osob, przytacza parę dowodow. Ieden łowi w słowiech Pawła ś., o biskupach mowiącego [11], że są od Ducha Świętego postanowieni, aby rządzili Kościołem Bożym. Drugi czerpa z mowy ś. Athanazyusza, ktory cesarza Konstancyusa, w sądy synodalne biskupie wdawaiącego się, antychristem nazywał.

Co się pierwszego dowodu tycze, naprzod,—niewiem czym tego dzieiopis

||**(56)** Штò все ижъ такъ есть, нехай же ся дѣеписъ розмыслитъ, штò волитъ: чи узнати блудъ свой и оного отступити, чи задати блудъ и фалшъ и небаченье отцемъ папежемъ и ихъ писаромъ и всѣмъ бискупомъ, на оные давные синоды згромажанымъ, которіе не толко иншимъ духовнымъ, а особливе презвитеромъ, передъ которими, яко Латинскій же докторъ Еронимъ [12] пишетъ, болшей зъ звычаю, нижли съ постановенья Христового, болшимися быти вѣдали, але и свѣтскимъ особамъ межи собою мѣстца и голосу волного позволяли?

Жебы ся тымъ рыхлѣй въ томъ розмышляню розвязалъ, коротко вгляну и въ подпоры блудного розумѣнья его.

Приводитъ напередъ свѣдѣцства нѣкоторые, ркомо того просвѣтчаючие, ижъ суды о науцѣ и вѣрѣ самымъ духовнымъ належатъ. Але же тыми свѣдѣцствы наболше подпираетъ того, ижъ съ тою згодою съ костеломъ Римскимъ не треба ся было оповѣдати духовнымъ передъ людми свѣтскими,—протожъ не тутъ, але тамъ, гдѣ речъ будетъ о томъ оповѣданью на тые свѣдѣцства, нижей, въ пришломъ роздѣлѣ, откажется. А ижъ власне и особливе ку самому отстригненью отъ синодовъ иншихъ всѣхъ, кромѣ бискуповъ, особъ,—приточаетъ пару доводовъ. Одинъ ловитъ въ словахъ Павла святого о епископѣхъ мовленого [13], же суть отъ Духа || **(об. 56)** Святого постановлени, абы рядили Церковъ Божію. Другій черпаетъ зъ мовы святого Аѳанасіа, которій цесара Константіа, въ суды синодовые епископскіе вступуючогося, антихристомъ называлъ.

Што ся дотычетъ першого доводу, напередъ,—не вѣмъ чимъ того дѣеписъ

[10] ib.: Dist. 93, can. legimus. [11] ib.: Act. 20.
[12] ib.: грань 93. [13] ib.: Дѣян., гл. 20, [ст. 28].

dowiedzie, że ci tylko głos y mieysce na synodzie maią, ktorzy są postanowieni ku rządzeniu Kościoła Bożego. Własnie to tak do rzeczy, iako gdyby kto na seymie obywatele Koronne, przeto, iż nie są postanowieni ku rządzeniu krolestwa, odpowiedzenia, zdania y czynienia o rzeczach rozsądku odstrychał. Więc, k temu, mogł to ten synodowy dzieiopis obaczyć, że tam Paweł ś. to rządzenie Kościołem Bożym abo, iako w Greckim stoi, «pasienie Kościoła Bożego» nie tylko biskupom, ale y prezbiterom przyznawa, abo raczey prezbitery y biskupy za iedno kładzie. «Z Miletu (pisze Lukasz ś. o Pawle ś.) posławszy do Efezu wezwał prezbiterow abo starszych kościoła». Do tych to prezbiterow wezwanych, gdy się przed nim stawili, mowiąc, przyznawa im to, że ich «Duch Ś. postanowił episzkopami abo dozorcami ku rządzeniu abo pasieniu Kościoła Bożego». Zaczym idzie to, że choćby tylko ci mieysca y głos mieć mieli na synodziech, ktorych Duch Świety postanowił ku pasieniu Kościoła Bożego, tedyby nie tylko biskupom, iako ten dzieiopis ||**(88)** twierdzi, to mieysce y głos służył, ale y prezbiterom, ktorym on sądow y zasiadania na synodziech nie pozwala, nie dbaiąc y na to nic, że im źrzetelnie Piotr ś. [1] pasienie trzody Pańskiey porucza. Lecz nie tylko przezbiterom y episzkopom postanowionym ku pasieniu Kościoła Bożego, nie tylko apostolom, prorokom y pasterzom od Pana Boga, iako Paweł święty [2] mowi, danym ku budowaniu Ciała Christusowego, to iest Kościoła, ale że y świetskim, iako sąd o wierze y nauce, tak y to mieysce a głos na synodach po części służyl y słu-

доведетъ, же тые толко голосъ и мѣсце на синодѣ маютъ, которые есть посвячени ку справованью Костела Божого. Власне то такъ до-речи, яко еслибы хто на сеймѣ обывателѣ Коронные, для того, ижъ не естъ постановлени ку ряженью и справованью кролевства, отповѣданья, зданья и чиненя о речахъ розсудку одстрыхалъ. До того, могъ тое тотъ синодовый дѣеписъ обачити, же тамъ Павелъ святый тое справованье Костеломъ Божіимъ албо, яко по-Гречеку и по нашему стоитъ, «пасти Церковъ Христа Бога», не толко бискупомъ, але и пресвитеромъ признаваетъ. «Отъ Милита (мовитъ Лука святый о Павлѣ святомъ) пославши въ Ефесъ призвалъ попы церковные». До тыхъ же поповъ або презвитеровъ, якъ пришли до него, мовитъ и признаваетъ имъ то, же ихъ «Духъ Святый поставилъ епископами пасти Церковъ Христа Бога». Зачимъ идетъ тое, же хотябы толко тые мѣстце и голосъ мѣти мѣли на синодѣхъ, которыхъ Духъ Святый постановилъ пасти Церковъ Божію, тогды бы не толко бискупомъ, ||**(57)** яко тотъ дѣеписъ твердитъ, тое мѣстце и голосъ служилъ, але и презвитеромъ, которымъ онъ судовъ и засѣданья на синодахъ не позволяетъ, не дбаючи и на тое ничого, же имъ явне Петръ святый [3] пасенье чреды Христовой поручаетъ. А не толко епископомъ и презвитеромъ, не толко апостоломъ, пророкомъ и пастыремъ, отъ Христа, яко Павелъ [4] мовитъ, данымъ, ку будованью Тѣла Христового, то естъ Церкви, алеже и свѣтскимъ особамъ, яко розсудокъ о вѣрѣ и науцѣ и тое мѣстце а голосъ на синодахъ по-части служилъ и слу-

[1] ib.: 1 Petr. 5. [2] ib.: Ephes. 4.
[3] ib.: 1 Петр., гл. 5, [ст. 2]. [4] ib.: Ефес., гл. 4, [ст. 11—12].

ży,—iuż się wyższey poniekąd pokazało y niżey się ieszcze w przyszłym rozdziale pokazować będzie.

Co się tycze świętego Athanazyusa, tenże nie wdawanie się w sądy synodalne, ale co inszego w Konstancyusie ganił, y dla czego inszego antychristem go zwał. Z tego samego każdy miarkować może, że Konstantinowi cesarzowi, przodkowi iego, takiegoż wdawania się w synodalne sądy nie tylko nie ganił, ale y z inszymi oycami świętymi pochwalał. A coż było przyczyną do ganienia y nazywania Konstancyusza antychristem? To, że był Arianem prządcym Oyca y Syna, iakiego każdego Ian ś. [5] antychristem zowie; więc y to, że krew prawdziwych chrześcian, za poduszczeniem Ariańskim, przelewał. Takiemu każdemu, nie tylko świetskiemu, ale y duchownemu, wdawanie się w synodalne sądy v pobożnych ludzi, nie samo przez się, ale per accidens, iako to mowią Łacinnicy, to iest, dla tey złey, z trefunku przypadłey, przysady, naganę przynosić musi. Lecz gdy kto, lubo duchowny, lubo świetski, ku potwierdzeniu prawdziwey wiary a ku dobremu końcowi, tego wdawania się w synodalne sądy zażywa, — nie naganę, ale raczey pochwałę z prawowiernym Konstantynem y z inszymi iemu podobnemi słusznie odnosić ma.

Obaliwszy ||(89) iuż tak te podpory błędu dzieiopisowego, to zosobna z strony samego synodu Brzeskiego przydawam, czego przeć trudno (bo vniwersały mamy w ręku), że ten synod wszytkim nie tylko duchownym, ale y świetskim religiey Greckiey ludziom był złożon. Za czym, iakoż ich kto od sy-

житъ,—вже ся выше по-троху показало и нижей ся еще въ пришломъ роздѣлѣ показовати будетъ.

Што ся тычетъ святого Аѳанасія, тотъ не такъ далеце тое вдаванье або вступованье въ суды синодовые въ Костантѣ ганилъ, и для чого иншого антихристомъ его звалъ. Съ того самого каждый мѣрковати можетъ, же Костантину Великому, отцеви або предкови его, такогожъ вступованья въ суды синодовые не толко не ганилъ, але и зъ иншими отцами святыми похвалялъ. А што было причиною до ганенья и до называнья Костанта антихристомъ? То, же былъ Аріаниномъ, не признавалъ Отца и Сына, якого каждого Іоаннъ святый [6] антихристомъ зоветъ; ктому, ижъ кровь правдивыхъ христіанъ, за подущеньемъ Аріановъ, проливалъ. ||**(об. 57)** Такому каждому, не толко свѣтскому, але и духовному, вдаванье въ синодовые справы суды у побожныхъ людей, не само черезъ себе, але для тоей злой, съ трафунку припалой, присады, наганенье приносити муситъ. А если хто, або духовный, або свѣтскій, ку потверженью правдивой вѣры а ку доброму концови, того вдаванья въ синодовые суды заживаетъ,—не нагану, але лѣпѣй похвалу съ правовѣрнымъ Костантиномъ и зъ иншими ему подобными слушне относити маетъ.

Обаливши вже такъ тые подпоры блуду дѣеписового, то зособна зъ стороны самого синоду Берестейского придаю, чого прѣти трудно (бо универсалы маемо въ рукахъ), же тотъ синодъ всѣмъ не толко духовнымъ, але и свѣтскимъ релѣи Греческой людемъ былъ зложонъ. Зачимъ, якъ же ихъ

[5] 1 Iohan. 2.

[6] 1 Іоан., 2 [ст. 22].

nodu y zasiadania a mowienia na nim odstrychnąć mogł? Ieśliż sam na nim z piącią władykow metropolit rekować miał, a czemuż go wszytkim składał? Abo, ieszcze tak rzekę: na co go y składał, ieśliż to przyznanie nawyższey zwierzchności oycu papieżowi, o ktore gra szła, samoszost bez inszego duchowieństwa, a po-gotowiu bez świetskich (ktorzy, wedle powieści dzieiopisowey, aby się to bez nich nauczać y zachować nie miało, prawa nie maią) mogł odprawić? A co więtsza: gdyż iuż y przed synodem ieszcze to przyznanie przez dwoch władykow w Rzymie był, iako czas pokazał, choć się tego on zrazu przał, odprawił. Znać, że ten wielebny methropolit z towarzystwem swym, w zdaniu z tym dzieiopisem niezgodny będąc, pozwolenie na to z inszych duchownych y świetskich potrzebne być vpatrował, y onych rowno z sobą do synodalnych sądow należeć poczytał.

Za czym ten rozdział tak zamykam: ponieważ metropolit y z piącią władykow, bez (a co więtsza — przeciw zdaniu!) dwoch władykow y inszych duchownych y świetskich religiey Greckiey osob, ktore, wedle zwyczaiow starodawnych y słuszności wszelakiey, a nawet y wedle własnego iego w vniwersalech przyznania, do synodu należeli, sprawy w Brześciu odprawował, y iakieś vnie stroił, — przetoż to synodem się zwać nie może, ale wszytko iest fraszką, bałamutnią, błazeństwem, y v bacznych wagi żadney słusznie mieć nie ma.

хто отъ синоду и засѣданья а мовенья на немъ отстрыгати могъ? Если самъ на немъ съ пятью владыкъ митрополитъ справовати мѣлъ, а чомужъ его всѣмъ складалъ? Албо, еще такъ реку: на што его и складалъ, если тое признанье навышшой звирхности отцу папежови, о которое игра ишла, самошостъ безъ иншого духовенства, а поготову безъ свѣтскихъ (которые, ведле повѣсти дѣеписовы, абы ся то безъ нихъ научати и заховати не мѣло, права не маютъ) моглъ отправити? А што болшая: ||(58) ижъ и предъ синодомъ еще тое признанье черезъ двохъ владыковъ въ Римѣ былъ, яко часъ показалъ, хотя ся того онъ зразу прѣлъ, отправилъ. Знати, же тотъ велебный митроп*илат*ъ (sic) съ товариствомъ своимъ, въ зданью съ тымъ дѣеписомъ незгодны будучи, позволенье на тоежъ иншихъ духовныхъ и свѣтскихъ потребное быти усмотровалъ, и оныхъ ровно зъ собою до синодовыхъ судовъ належати почиталъ.

Зачимъ тотъ роздѣлъ такъ замыкаю: понеже митрополитъ и съ пятью владыкъ, безъ (а што болшая—противъ зданью!) двохъ владыкъ и иншихъ духовныхъ и свѣтскихъ релѣи Греческой особъ, которые, ведле звычаевъ стародавныхъ и слушности всякой, а на-остатокъ, и ведле власного его въ универсалѣхъ признанья, до синоду належали, справы въ Берестю отправовалъ и якіесь унѣи [1] строилъ, — протожъ то синодомъ зватися не можетъ, але все естъ фрашкою, баламутнею, блазенствомъ, и у бачныхъ ваги жадной слушне мѣти не маетъ.

[1] На полѣ пояснено: «згоды».

||**(90)** Wtorey części odpowiedzi

Rozdział II.

Ieśliż to prawda, co synodowy dzieiopis twierdzi, iż świetscy ludzie do rozsądku nauki o wierze prawa żadnego nie maią, ale duchownych przełożonych, iako tych, ktorzy błądzić nie mogą, wiary naśladować, onym posłusznymi być y podlegać, y za nimi, iako owce za pasterzmi, zawsze iść powinni? Czego względem nie była winna rzecz, aby metropolit z władykami, vnią z kościołem Rzymskim czynić chcąc, był się z nią opowiedział ludziom świetskim.

Chcąc tę pokazaną vniey Brzeskiey bałamutnią y nieważność dzieiopis zatrzeć, skropić y pokryć, a błazeństwo przykre ludziom ocukrować, kasze się na to, aby pokazał, iż nie była winna rzecz z tą vnią się opowiedać przed ludźmi świetskimi, y na dowody tego to-tam, to-sam się zdobywa. Ktore dowody, iż, iako się wyższey powiedziało, y od synodow świetskie osoby, iako do sądu o wierze nienależące, odpychać się zdadzą,—przetoż tu zaraz po traktacie z strony osob do synodu należących nasłuszniey mym zdaniem w nie weyźrzeć przychodzi. Co nie tak dla przekonania metropolita y władykow, ktorzy się iuż sami osądzili (bo że się z tym dzieiopisem nie zgadzali, świadczą listy ich wyższey przytoczone, w ktorych prawie z przysięganiem y zaklinaniem wymierzali się z tego rozumienia, iakoby bez wiadomości y pozwolenia świetskich do niey przystępować byli mieli, — czego by nie byli pisa||**(91)**li, gdyby byli rozumieli, że nie była winna rzecz przed świetskimi z tą się vnią

Второй части отповѣди

Роздѣлъ 2.

Если то правда, штò синодовый дѣеписъ твердитъ, ижъ свѣтскiе люде до розсудку науки о вѣрѣ права жадного не маютъ, але духовныхъ преложеныхъ, яко тыхъ, которые блудити не могутъ, ||**(об.58)** вѣры наслѣдовати, онымъ послушнымъ быти и подлегати, и за ними, яко овцы за пастырми, ити повинни? Взглядомъ чого не бываетъ повинная речь, абы митрополитъ зъ владыками, згоду съ костеломъ Римскимъ чинити хотячи, оповѣдался былъ зъ нею людемъ свѣтскимъ.

Хотячи тую показаную унѣи Берестейской баламутню и неважность дѣеписъ затерти, скропити и покрити, а блазенство прикрое людемъ оцукровати, кашется на тое, абы показалъ, ижъ не была повинная речь съ тою унеею або згодою оповѣдати зъ людми свѣтскими, и на доводы того тотамъ, то-индѣ здобывается. Которiе доводы, ижъ, яко ся вышей повѣдило, и отъ синодовъ свѣтскiе особы, яко до суду о вѣрѣ неналежачiе, отпихати здадутся,—протожъ тутъ заразъ зъ стороны особъ до синоду належачихъ наслушнѣй моимъ зданьемъ въ нихъ вглянути приходитъ. Што не такъ для переконанья митрополита и владыковъ, которые ся вже осудили (бо ижъ ся съ тымъ дѣеписомъ не згожали, свѣтчатъ листы ихъ выше приточеные, въ которыхъ праве съ присягами и закликаньемъ вымѣрялися съ того розумѣнья, якобы безъ вѣдомости и позволенья свѣтскихъ, до ней приступовати были мѣли,—чого не писали бы, коли бы розумѣли, же не была || **(59)** повинная

opowiedać), iako więcey dla zabieżenia omamieniu ludzi prostych, — wkrotce vczynię.

W ten sens dzieiopis argumentuie: o artykułach wiary wykłady czynić y rozumienia zbawienne dawać samym duchownym y biskupom należy: bo sądy o nauce w prawie Bożym y w starym zakonie kapłanom się daią (Deut. 17, Ezech. 44, Malach. 2, 2 Paral. 19), bo y w nowym testamencie starszych duchownych słuchać, wiary ich naśladować y, iako owcom za pasterzmi, iść roskazano świetskim (Heb. 13). A to słusznie: bo zbłądzić nie mogą. Ieśliżby zbłądzili, co iest niepodobna, tedy by słuchacze byli wymowieni, a oni by byli potępieni. Bo gdy im Pan Bog wierzyć y słuchać roskazał, sam by ich zawiodł, gdy by błędnikow słuchać kazał etc. Artykuł wiary miedzy inszymi ten iest: «wierzę ieden święty powszechny kościoł»; przetoż o nim tylko samym duchownym biskupom, a nie świetskim wykład czynić należało. A zasię, iż biskupow wykład artykułu tego mą to w sobie, że wedle niego z Rzymskim biskupem społeczność y unią mieć y iego, iako głowy, słuchać — powinność iest zbawienna,—przetoż z tym się im przed świetskimi opowiedać nie należało.

O wykładzie tego artykułu wiary z strony iednego powszechnego kościoła, że takiego, iaki ten dzieiopis czyni, ani apostołowie, ani pierwszy kościoł nie czynił,— tu nic nie piszę. Niżey o tym będzie w trzeciey części odpowiedzi, gdzie, że iednowładztwo kościełne oyca papieża Rzymskiego w ewanieliey nie iest fundowane y że pierwszy kościoł o nim nie wiedział, pokażę; także y w

речъ передъ свѣтскими съ тоею унѣею ся оповѣдати), яко болшей для забѣженья омаменю людій простыхъ,—вкоротцѣ учиню.

Въ тое подобенство дѣеписъ доводитъ: о артикулахъ вѣры выклады чинити и вырозумѣнья спасителные давати—самымъ духовнымъ и бискупомъ належитъ: бо суды о науцѣ въ правѣ Божомъ и въ старомъ законѣ иереомъ даются (въ 5 Моисеовыхъ, глава 17; Езекеилъ, 44; Малах. 2; въ Паралипомен. 19) и въ новомъ тестаментѣ старшихъ духовныхъ слухати, вѣры ихъ наслѣдовати и, яко овцамъ за пастырми, свѣтскимъ ити росказано (Еврей. 13). А то слушне: бо зблудити не могутъ. А если бы и зблудили, што есть неподобна, тогды бы слухаючіе были вымовни, а они осуждени. Бо если имъ Богъ вѣрити и слухати ихъ росказалъ, самъ бы ихъ ошукалъ, если бы блудячихъ слухати росказалъ. Артикулъ вѣры межи иншими и тотъ есть: «вѣрую одинъ святый повшехный костелъ»; протожъ о немъ толко самымъ духовнымъ бискупомъ, а не свѣтскимъ выкладъ чинити належало. А зась, бискупскій выкладъ того артикулу то въ собѣ маетъ, же ведле него зъ Римскимъ бискупомъ сполечность и згоду мѣти и его, яко головы, слухати—повинность есть спасенная,—протожъ съ тымъ ся имъ передъ свѣтскими оповѣдати не належало.

||(об. 59) О выкладѣ того артикулу вѣры зъ стороны одной соборной церкви або повшехного костела, ижъ такого, якій тотъ дѣеписъ чинитъ, ани апостоли, ани першая церковъ не чинила,—тутъ ни чого не пишу. Нижей о томъ будетъ въ третей части отповѣди, гдѣ, же началство костелное отца папежа Римского въ евангеліи не есть фундовано и ижъ першій костелъ о

czwartey części w rozdziale wtorym, gdzie o iedności kościoła mowić się będzie. To zaś, że o wszytkich artykułach wiary, a zatym ||(92) y o tym, należy samym biskupom wykład czynić, choćby się pozwoliło, tedy iednak ieszcze by nie mogł stąd byc gruntowny dowod ku pokazaniu tego, że vnią przed świetskimi opowiedać się nie należało. Y owszem na tym fundamencie przeciwna rzecz mogła by się stawić. Bo ieśli wykłady czynić y rozumienia zbawienne dawać—osobom duchownym, a te wykłady y rozumienia od nich brać — świetskim należy, toć y z tym nowotnym z strony artykułu wiary o iednym kościele wykładem a rozumieniem, a zatym y z vnią na tym wykładzie skleconą, przed świetskimi się opowiedzieć, a tak im ten wykład podać — była rzecz winna, zwłaszcza ieśliż ten wykład iest tak, iako ten dzieiopis twierdzi, zbawienny, że kto go nie wie y onemu nie wierzy, zbawion być nie może. Tu pewnie, że nie cudzey, ale własney swey wiary, ktorą «sprawiedliwy człowiek (iako pismo mowi) [1] żywie», każdy świetski(ey) Greckiey religiey człowiek potrzebował. A iż wiara z słuchania pochodzi, godziło się było z tymi wykłady, a zatym y z tą przeświedłą vnią oycom władykom zaraz co-prędzey, y przed wysłaniem do Rzyma, świetskim ludziom (aby ci, co w tym czasie marli, bez tey zbawienney wiary z świata nie byli zchodzili) opowiedzieć. Czego że nie vczynili, iako, wedle powieści dzieiopisa tego: zbawieniu ludzkiemu prawi—niech się osądzą!

немъ не вѣдалъ, покажу; также и въ четвертой части [во] второмъ роздѣлѣ, гдѣ о едности костела мовитися будетъ. А тое зась, же о всѣхъ артикулахъ вѣры, а затымъ и о томъ, самымъ бискупомъ належитъ выкладъ чинити, хотя бы ся позволило, тогды однакъ еще бы не могъ отголя быти кгрунтовный доводъ ку показанью того, же зъ унѣею передъ свѣтскими оповѣдатися не належало. На томъ фундаментѣ певне бы ся могла речъ противная ставити. Бо если выклады чинити и розумѣнья спасенные давати—особамъ духовнымъ, а тые выклады и розумѣнья отъ нихъ брати — свѣтскимъ належитъ, то и съ тымъ новотнымъ зъ стороны артикулу вѣры о одномъ костелѣ выкладомъ а розумѣньемъ, а затымъ и зъ унѣею на томъ выкладѣ злѣпленою, передъ свѣтскими ся оповѣдити, а такъ имъ тотъ выкладъ подати — была речъ винная, а з[в]лаща, еслижъ тотъ выкладъ естъ такъ, яко дѣеписъ твердитъ, ||(60) спасеный, же хто ему не вѣритъ и о немъ не вѣдаетъ, збавенъ быти не можетъ. Тутъ певне, же не чужей, але власной своей вѣры, которою, яко писмо мовитъ [2], «справедливый живетъ», каждый свѣтскій Греческой релѣи человѣкъ потребовалъ. А ижъ вѣра зъ слуханья походитъ, годило ся было съ тыми выклады, а затымъ и съ тою унѣею отцомъ владыкомъ заразъ што-нарихлѣй, и передъ высланьемъ до Риму, свѣцкимъ людемъ (абы тые, которые въ томъ часѣ мерли, безъ той спасенной вѣры зъ свѣта не были сходили) оповѣдити. Чого же не учинили, якожъ, ведле повѣсти дѣеписа того, збавенью людскому правы—нехай ся осудятъ!

[1] Abac. 2, Rom. 1, Gal. 3.

[2] Аввак. 2 [ст. 4], Рим. 1 [ст. 17], Гал. 3 [ст. 11].

Lecz aby się kto nie mylił o tym, że y świeccy od rozsądku z strony wykładow wiary nie maią zgoła być odstrychani, acz może się ten dzieiopis informować z przeszłego rozdziału, a osobliwie z iednego tam przytoczonego świadectwa Nikolausa, papy Rzymskiego, ktory mianowicie do traktatow o wierze, ktora iest powszechna y spolna wszytkim, laiki przypuszcza, — iednak, za okazyą świadectw, ktore z pisma świętego przywiodł, aby się tym ||**(93)** znaczniey fałsz iego z bluznierstwem zmieszany pokazał, podług zwyczaiu swego o niektore rzeczy pytać go będę.

Tego tylko wprzod z strony przykładu kapłanow starozakonnych tknąwszy, iż niewinnie go ciągnie za sobą. Bo, naprzod, tam na tym mieyscu, ktore przytacza z piątych xiąg Moyżeszowych (Deut. 17) o nauce wzmianki niemasz, tylko więcey w sprawach a roznicach trudnych świetskich miedzy krwią a krwią, miedzy sporem a sporem, miedzy raną a raną (iakich spraw sądow y Rzymscy dziesieyszy xięża choć na krew chciwi, rzkomo znikaią) rozsądek kapłanom poruczon bywa; za czym ku pokazaniu, iż sądy o nauce y wierze tylko kapłanom należały, niepotrzebne dzieiopis to świadectwo przytoczył.

Na drugich zaś, przezeń przytoczonych, mieyscach acz y obrzędy y zakon wspomnione są, iednak nie idzie to za tym, że kapłanom abo duchownym co poruczono, przeto iuż świetscy do tego nic nie maią. Wszak stary testament ten dzieiopis czytaiąc, tak rozumiem, że się y tego doczytał, iako świetski człowiek Moyżesz, nie tylko rozsądek czy-

Але абы ся хто не мылилъ на томъ, же и свѣтскіе отъ россудку зъ стороны выкладовъ вѣры не маютъ быти до конца отстрыгани, а хотя можетъ ся тотъ дѣеписъ научити съ прошлого роздѣлу, а особливе зъ одного тамъ приточоного свѣдѣцства Николая, папы Римского, которій меновите до становенья о вѣрѣ, которая есть соборна и сполечна всѣмъ, ляики припущаетъ,— однакъ, за поводомъ свѣдѣцствъ, которые съ писма святого привелъ, абы ся тымъ значнѣй фалшъ его зъ блюзнѣрствомъ змѣшаный показалъ, ведле звычаю своего, о нѣкоторые речи пытати его буду.

Того толко впередъ зъ стороны прикладу иереовъ старозаконныхъ ткнувши, ||**(об. 60)** ижъ невинне его тягнетъ за собою. Бо, напередъ, тамъ на томъ мѣсцу, которое приточаетъ съ пятыхъ книгъ Моvсеовыхъ [1], о науцѣ змѣнки немашъ, толко болше въ справахъ а розницахъ трудныхъ свѣтскихъ межи кровью а кровью, межи споромъ а споромъ, межи раною а раною (якихъ справъ судовъ и Римскіе теперешніе попы хотя на кровь хтивы, ркомо зникаютъ) розсудокъ иереомъ поручонъ есть абы былъ; за чимъ ку показанью, же суды о науцѣ и вѣрѣ толко иереомъ належали, непотребне дѣеписъ тое свѣдѣцство приточилъ.

На другихъ засъ, черезъ него приточоныхъ, мѣстцахъ хотя и обряды и законъ припомянены суть, однакъ не идетъ то затымъ, же капланомъ албо духовнымъ штò поручено, для того вже свѣцкіе до того ничого не маютъ. Бо и старій завѣтъ тотъ дѣеписъ читаючи, такъ розумѣю, же ся и того дочиталъ, яко свѣцкій человѣкъ Моисей,

[1] Гл. 17 [ст. 9—11].

nił o nabożeństwie, ale porządek wszytek nabożeństwa stanowił. Na co ieśliby dla wymowki tę przyczynę wtoczył, iż Moyżesz co czynił, za roskazaniem Bożym czynił, tedy spytał bym go: co rozumie, dla czego Pan Bog nie Aaronowi kapłanowi, ale świetskiemu człowiekowi z strony stanowienia nabożeństwa dał poruczenie, ieśliż to prawda, co twierdzi, iż do sądow o wierze tylko kapłani należeli?

Tamże, w starym testamencie, y tego się mniemam doczytał, że po śmierci Moyżeszowey, nie na Eleazara kapłana z pokolenia Lewi, ale na Iozuego świetskiego człowieka z pokolenia Efraim, ktoremu samemu Pan Bog drugi raz syny Izraelskie obrzezać roskazał [2], — staranie o religiey || (94) nawięcey spadło.

Y inszych siła tam przykładow baczył, z ktorych nauczyć się mogł, że y świetscy ludzie do spraw kościelnych a religią zachodzących należeli.

Lecz choć by właśna to prawda była co twierdzi, iż w starym zakonie sądy o wierze kapłanom, a ktemu samym kapłanom, należały, tedy iednak ieszcze by to przeciw ludziam nowego zakonu słaby dowod! Abowiem wielka iest roznica miedzy czasy starego y nowego przymierza, wielka miedzy Żydy pod zakonem y cie(r)niem a miedzy chrześciany, pod łaską y prawdą mieszkaiącymi. Tam ieno iedno pokolenie Lewi ku vsłudze kapłańskiey było obrane; tu [3] wszytkie pokolenia ludzi, przez wiarę wszczepionych w Christusa Pana, od Niego vmiłowane, od grechow we krwi Iego omyte, krolestwem a kapłań-

не толко розсудокъ чинилъ о набоженствѣ, але порядокъ увесь набоженства становилъ. На штò если бы для вымовки тую причину вточилъ, ижъ Мойсей штò чинилъ, за росказаньемъ Божіимъ чинилъ, тогды спыталъ бымъ его: штò розумѣетъ, для чого Господь Богъ не Аронови иереови, але свѣтскому человѣкови зъ стороны становенья набоженства далъ || (61) порученье, если тò правда, штò твердитъ, ижъ до судовъ о вѣрѣ толко иереи належали?

Тамже, въ старомъ завѣтѣ, и того ся дочиталъ, мню, же по смерти Моисеовой, не на Елеазара іерея съ поколѣнья Леввитского, але на Исуса Навина, свѣтского человѣка, съ поколѣнья Ефраимового, которому самому Господь Богъ другій разъ сыны Израильскіе обрѣзати росказалъ [4]—старанье о релѣи наболшей спало.

И инших много тамъ прикладовъ бачилъ, съ которыхъ научитися могъ, же и свѣтскіе люди до справъ церковныхъ а релѣи належачихъ належали.

А хотя бы власная то правда была штò твердитъ, ижъ въ старомъ законѣ суды о вѣрѣ толко однымъ самымъ иереомъ належали, тогды, однакъ, еще бы то противъ людемъ нового закону слабый доводъ! Бо велика естъ межи часы старого и нового завѣта, велика межи Жиды подъ закономъ а тѣнемъ а межи христіаны, подъ ласкою и правдою мѣшкаючими. Тамъ одно поколѣнье Леввитское ку послузѣ иерейской было обрано; тутъ [5] всѣ поколѣнья люде, вѣрою вщеплены въ Христа Господа, отъ Его умилованы, отъ грѣховъ кровію Его омыты, царями иереами Богу Отцу учинены суть. Тамъ

[2] Iosue, 5. [3] Apoc. cap. 1, 5, 20.
[4] Исусъ, глав. 5 [ст. 2]. [5] Апок. глав. 1, 5, 20.

stwem Bogu Oycu sprawione są. Tam iedno część ich chwale Bożey vsługowała w onym iednym Ierozolimskim nawięcey kościele; tu [1] wszyscy ludzie chrześciańscy nie tylko w kościelech y obrzędach kościelnych, ale w wszytkim żywocie, na wszelkim mieyscu, wszelkiego czasu, we wszech rzeczach y sprawach, na Christusową chwalę są oddane, poświęcone, aby choć iedzą, choć piją, choć cokolwiek czynią, abo w słowie, abo w vczynku, wszytko ku chwale Bożey czynili, y żeby nie tylko duchem, ale y ciałem wielbili Boga, będąc członkami Christusa Pana y przybytki Ducha Świętego [2]. Zaczym iuż wszyscy prawdziwi, choć świetskiego (iako to snadź mniey vważnie, bo wszyscy się świata wyrzekamy, zową) zawołania, chrześcianie «narodem wybranym, świętym kapłaństwem, krolewskim kapłaństwem, narodem świętym, ludem przysposobienia y kapłanmi Bożymi» w pismie świętym [3] nazywani bywaią. A zatym, iakoż, względem ktorego kapłanow starozakonnych przykładu, od czynie||(95)nia rozsądku o wierze y nauce odstrychani być maią?!

A żeby iawnego pisma świętego przez wykład wyszpacać y tych powszechnych wszytkim wiernym chrześcianom służących tytułow ten dzieiopis samym tylko, iako zową, duchownym przywłaszczać nie mogł, przytoczę mu dwoch własnych iego Łacińskich doktorow o tymże świadectwa.

Naprzod, Augustyn święty tak pisze [4]: «żaden z wiernych w tym nie wątpi, iż kapłaństwo Żydowskie było figurą abo kształtem przyszłego kapłaństwa

одно часть ихъ хвалѣ Божой услуговала, наболше у одномъ ономъ Ерусалимскомъ костелѣ; тутъ всѣ люди хри||(об. 61)стіанскіе, во всемъ животѣ, на каждомъ мѣсцу, всякого часу, во всѣхъ речахъ и справахъ, на хвалу Христову отданы, освящени, абы хотя ѣдятъ, піютъ, хотя штò робятъ, все въ славу Богу чинили, и жебы не толко духомъ, але и тѣломъ славили Бога, будучи члонками Христовыми и прибытки Святого Духа [5]. Зачимъ же, всѣ правдивые, хотя свѣтского заволанья, христіане «народомъ выбранымъ, освященымъ, иереями Божими» въ писмѣ святомъ [6] называни бываютъ. А затымъ, якъ, взглядомъ которого иереевъ старозаконныхъ прикладу, отъ чиненья розсудку о вѣрѣ и науцѣ отлучани быти маютъ?!

А жебы явного писма святого выкладомъ выворочати и тыхъ вселенскихъ всѣмъ вѣрнымъ христіаномъ належачихъ титуловъ тотъ дѣеписъ самымъ толко, яко зовутъ, духовнымъ привлащати не могъ, приточу ему двохъ власныхъ его Латинскихъ докторовъ о томъ же свѣдѣцства.

Напродъ, Августинъ святый такъ пишетъ [7]: «жаденъ зъ вѣрныхъ въ томъ иначей не розумѣетъ, ижъ капланство Жидовское было образомъ

[1] 1 Cor. 10. [2] Colos. 3; 1 Cor. 6. [3] 1 Petr. 2. [4] Lib. 2 «Quaestionum Euangelicar.» cap. 40.

[5] Колас. 3; 1 Кор. 6 [ст. 20]. [6] 1 Пет[р]. 2 [ст. 9]. [7] Кни 2 у «Вопросѣхъ Евангел.», глав. 40.

krolewskiego, ktore iest w kościele, ktorym poswięcani bywaią wszyscy należący do Ciała Christusa, nawyższego y prawdziwego xiążęcia kapłańskiego». Tenże Augustyn święty na drugim mieyscu [8]: «od tego czasu (powieda) wierząc Christusowi Panu y krztu Iego poświęceniem oczyścieni, nie niektorzy, iako pierwey pod zakonem bywało, ale wszyscy na proroctwa, kapłaństwa y krolestwo pomazowani bywaią; ktorego pomazania przykład napomina nas, iakimi być mamy, aby ktorych tak święte iest pomazanie nie mniey było y obcowanie. Od ktorego pomazania y Christus, y chrześcianie wszyscy, to iest, Christusowi wierzący, wzięli imię y nazwisko, ktore niesłusznie ten sobie przywłaszcza, kto Christusa nie naśladuie». Hieronim też święty o tymże krotce te słowa napisał [9]: «narodem kapłańskim y krolewskim iestechmy wszyscy, ktorzy, okrzczeni w Christusa, chrześcianmi nazywani bywamy».

Za tym to takim do kapłaństwa świętego wszech chrześcian przypuszczeniem widzimy w Historiach Kościelnych, że świetskiego powołania chrześcianie od spraw duchownych, w wiarę zachodzących, odstrychani nie byli, mianowicie, że ich od synodow nie odpychano,—wyższey się w przeszłym rozdziale iuż pokazało. A że y składali ||(96) synody, y one z kanonami na nich postanowionemy potwierdzali, y w roznicach z strony wiary rozsądek czynili, niżey się pokaże, gdzie, że to wszytko nie samym papieżom Rzymskim należało, dowodzić się będzie. Z czego wszytkiego to się inferuie, że niesłusznie y niebacz-

албо кшталтомъ пришлого іерейства царьского, которое есть въ церкви, которымъ освещени бываютъ всѣ належачіе до Тѣла Христового, навышшого и правдивого княжати иерейского». Тотъ же Августинъ святый на другомъ мѣстцу [10]: «отъ того часу (повѣдаетъ) ||(62) вѣрячи Христу Господу и крещенію Его, освещени[емъ] очищени, не нѣкоторые, яко первѣй подъ закономъ бывало, але всѣ на пророцства, иерейства и царство помазованы бываютъ; которого помазанья прикладъ напоминаетъ насъ, якими быти маемо, абы которыхъ такъ святое есть помазанье не мнѣй было и обцованье. Отъ которого помазанья и Христосъ, и христіане всѣ, то есть, Христови вѣрячіе, взяли имя и назвиско, которое неслушне тотъ собѣ привлащаетъ, хто Христа не наслѣдуетъ». Еронимъ тежъ святый о томъ же коротко тые слова написалъ [11]: «народомъ иерейскимъ и царьскимъ естесмо всѣ, которые, окрещени во Христа, христіаны называни бываемо».

За тымъ то такимъ до іерейства святого всѣхъ христіанъ припущеньемъ, видимо во Историіахъ Костелныхъ, же свѣтского поволанья христіане, отъ справъ духовныхъ, вѣрѣ належачихъ, оттинани не были, меновите, же ихъ отъ синодовъ не отпихали,—вышей ся въ прошлымъ роздѣлѣ вже показало. А ижъ и складали синоды, и оные съ канонами на нихъ постановлеными потвержали, и въ розницахъ зъ стороны вѣры розсудокъ чинили, нижей ся покажетъ, гдѣ, же то все не самымъ папежомъ Римскимъ належало, доводитися будетъ. Съ чого всего то ся оказуетъ, же неслушне и небачне тотъ

[8] Lib. «De vita christiana». [9] in Ma[la]ch. cap. 1.
[10] въ книгѣ «О животѣ христіанъ». [11] на Малах. глава 1.

nie ten synodowy dzieiopis starozakonnych, y to głuchych a do rzeczy niesłużących, o kapłańtwie świadectw przytaczaniem prawdziwe chrześciany, z tey przyczyny, iż nie są biskupami, od rozsądku o nauce chrześciańskiey odepchnąć chce. Lecz aby błędu swego prawie ręką dotknąć się mogł, do obiecanego niektorych questiy, ktore też ku rezolwowaniu świadectw, przezeń przytoczonych, służyć będą, iemu zadawania przystępuie.

A naprzod. Ieśliż to prawda, co napisał, że kapłani y duchowni, ktorych Bog słuchać kazał, błądzić nie mogą, y że, zatym, świetskim słuchać ich y onym podlegać we wszem należy, — a to w tę nadzieię, że, choćby zbłądzili, za duchownemi idąc, będą przed Panem Bogiem, iako tym, ktory błędnikow słuchać roskazał, wymowieni? Pytam: co odpowie z strony Aarona, pierwszego w starym zakonie kapłana, kiedy onego cielca na puszczy lał, kiedy sprawcą był bałwochwalstwa, czy błądził, czy nie błądził [1]? A iż wiem, że musi przyznać, iż błądził, pytam: owi, co iemu się przyspasabiaiąc cielca chwalili, czy byli przed Panem Bogiem wymowieni? Ieśliż byli wymowieni, a czemuż Pan Bog na wszytkich się gniewa? Czemu wszytkich wytracić chce? Czemu Moyzesz dla vbłagania gniewu Bożego Aarona tylko zgromiwszy, trzy tysiące człowieka pospolitego morduie? Pytam: co rozumie o onym Vryaszu [2] nawyższym kapłanie, ktory za czasu Achaza krola ołtarz zbudował, na ktorym sam y z krolem bałwanom Asyriyskim ofiarował? Pytam: co || **(97)** rozumie o onych kapłanach y prorokach Ierozolimskich, na ktore v Ieremiasza [3]

синодовый дѣеписъ старозаконныхъ, и то глухихъ а до-речи || **(об. 62)** неприслухаючихъ, о иерействѣ свѣдѣцствъ приточаньемъ правдивые христіаны, съ тоее причины, ижъ не суть епископами, отъ розсудку о науцѣ христіанской отопхнути хочетъ. А жебы блуду своего рукою праве доткнутися могъ, до обѣцаного нѣкоторыхъ пытаній, которые тежъ ку розвязанью свѣдѣцствъ, черезъ него приточеныхъ, служити будутъ, ему задаванья приступую.

А напередъ. Если то правда што̀ написалъ, же иерее и духовные, которыхъ Богъ слухати казалъ, блудити не могутъ, и же, затымъ, свѣтскимъ слухати ихъ и онымъ подлегати во всемъ належитъ, — а то въ тую надѣю, же хотя бы зблудили, за духовными идучи, будутъ передъ Богомъ, яко тымъ, которій блудниковъ слухати росказалъ, вымовлены? Пытаю: што̀ откажетъ зъ стороны Аарона, першего навышшего въ старомъ законѣ иерея, якъ оного телца на пустынѣ лилъ, якъ справцею былъ идолопоклоньства, если блудилъ, або не блудилъ [4]? А ижъ вѣдаю, же мусить признати, ижъ блудилъ, пытаю: тыи, которіи ему ся приспособяючи телца хвалили, чи были предъ Богомъ вымовлены? Еслижъ были вымовлены, а чомужъ Господь Богъ на всѣхъ ся гнѣвалъ? Чому всѣхъ вытратити хочетъ? Чому Моvсей для упрошенья гнѣву Божого Арона || **(63)** толко згромивши три тисячи человѣка посполитого мордуетъ? Пытаю: што̀ розумѣетъ о ономъ Уріи [5] навышшомъ иерею, который за Ахаза кр. олтаръ збудовалъ, на которомъ самъ и съ королемъ балваномъ Асирійскимъ офѣровалъ? Пытаю: што̀ розумѣетъ о оныхъ иереохъ и пророкахъ Іерусалим-

[1] Exod. 32. [2] 2 Reg. 16. [3] Hierem. 8, 14, 23.

[4] Исходъ, 32. [5] 2 Цар. глава 16.

proroka Pan Bog narzeka, fałsz, błąd, kłamstwo, rozpraszanie y zwodzenie owiec, rozsiewanie na wszytkę ziemię nieczystości y nieprawości onym przyczytaiąc? Też ci byli z liczby kapłanow, ktorych Bog słuchać był roskazał, y przetoż też, za nauką tegoż mistrza, ludzie na potępienie wiodącego, ktorego dzieiopis ten iest zwolennikiem, mowili: «nie zginie zakon od kapłana, rada od mądrego, wyroki od proroka». Azaż iednak przeto słuchacze ich byli wymowieni? Y owszem! Azaż Pan Bog nie iednako grozi tak pospolitemu człowiekowi, zwodzicielom wierzącemu, iako y prorokom y kapłanom zwodzącym?

Pytam daley. Co rozumie o onych kapłanach, za ktorych Christus Pan narodzić się raczył? Wszak y do tych się wyrok roskazania Bożego, z strony słuchania kapłanow ściągał? A czemuż ich przed się apostołowie y inszy wierni chrześcianie nie słuchali? Czemu wiary abo raczey niedowiarstwa ich nie naśladowali?

Opuściwszy starozakonnych kapłanow przykłady, pytam: co rozumie o onych Efeskich duchownych przełożonych, ku pasieniu abo rządzeniu Kościoła Bożego postanowionych, z ktorych że się mieli wszcząć zwodziciele zwolennikow—Paweł święty opowiedział [6]? Co rozumie ci zwolennicy, ktorzy patrząc na ich przełożeństwo dali się zwodzić, czy byli przed Panem Bogiem wymowieni? Postępuię daley a pytam: kiedy Auxentius, biskup Medyolański, po ktorym święty Ambroży na biskupstwo nastąpił, był Arianem,—kiedy Dioscorus, biskup Alexandriyski, natury Christusa Pana wła-

скихъ, на которыхъ у Еремеи [7] пророка Господь Богъ нарекаетъ, хвалшъ, блудъ, кламство, роспрошенье и звоженье овецъ, розсѣванье на всю землю нечистости и неправости онымъ причитаючи? А также тыи зъ личбы были иереовъ, которыхъ Богъ слухати былъ росказалъ, и протожъ тежъ, за наукою тогожъ мистра, люде на потопленье ведучого, которого дѣеписъ тотъ естъ зволеникомъ, мовили: «не згинетъ законъ отъ иерея, рада отъ мудрого, выроки отъ пророка». Аза однакъ прото слухаючіе ихъ были вымовлени? Нѣ! Аза Господь Богъ не однако грозитъ такъ посполитому человѣкови, зводителемъ вѣруючому, яко и пророкомъ и иереомъ зводячимъ?

Пытаю далѣ. Што розумѣетъ о оныхъ иереохъ, за которыхъ Христосъ Господь народитися рачилъ? Однакъ и до тыхъ ся вырокъ росказанья Божего зъ стороны слуханья иереовъ стягалъ? А чомужъ ихъ апостолове и иншіе вѣрные христіане не слухали? Чому вѣры албо недовѣрства ихъ не наслѣдовали?

Опустивши старозаконныхъ иереовъ приклады, пытаю: || **(об. 63)** што розумѣетъ о оныхъ Ефескихъ духовныхъ преложоныхъ, ку пасенью албо справованью Церкве Божей постановленыхъ, съ которыхъ ижъ ся мѣли почати зводителѣ звoлениковъ — Павелъ святый оповѣдалъ? [8] Што розумѣетъ: тые звoленицы, которые смотрячи на ихъ преложенство дались зводити, чи были передъ Богомъ вымовлени? Поступую далѣ а пытаю: егда Авксентій, епископъ Медіоламскій, по которомъ святый Амбросій на епископство наступилъ, былъ Аріаниномъ, — егда Діо-

[6] Actor. 20.

[7] Іерем. 8, 14, 23. [8] Дѣан. 20 [ст. 30].

snośći ich znosząc z Eutichesem mieszał,—kiedy Nestorius, Konstantynopolski biskup, iedność persony Christa Pana rozrywał,—kiedy Macedoniusz, także Kon||**(98)**stantynopolski biskup, Ducha Świętego stworzeniem być bluznierskie vczył: słuchacze w ich diocezyach będący, byli li powinni wiary ich naśladować? Y gdy za ich błędliwą nauką szli, czy byli abo y będą na dniu sądnym przed Panem Bogiem wymowieni? Y ięśliż będą, składaiąc winę na pasterze wymowieni, — iakoż się owo ostoi, co pismo mowi, że «każdy swoie brzemię poniesie» [1], y że «gdy ślepy ślepego prowadzi, tedy oba (to iuż nie tylko prowadzący, ale y prowadzony) w doł wpadaią» [2]?

скоръ, епископъ Александрійскій, натуры Христа Господа власности ихъ зносячи зъ Евтихіемъ мѣшалъ, — егда Несторій, Костантинополскій епископъ, едность персоны Христовой розрывалъ,—егда Македоній, Констaнтинополскій епископъ, Духа Святого створеньемъ быти хулне училъ: слухаючіе въ ихъ парафіахъ будучіе, были ли повинни вѣры ихъ наслѣдовати? И яко за ихъ блудливою наукою ишли, чи были, албо и будутъ на дни суднομъ предъ Господомъ Богомъ вымовлени? И еслижъ будутъ, складаючи вину на пастырѣ вымовлены, — якожъ ся оное остоитъ, штò писмо мовитъ, же «каждый свое бремя понесетъ» [3], и ижъ «егда слѣпый слѣпого провадитъ, тогды оба (то южъ не толко провадячій, але и проваженый) въ долъ впадаютъ»? [4]

A żeby zaś ten dzieiopis, na cudzą skurę beśpiecznie grzeszyć y błądzić pozwalaiący, a tak szatanowi w prowadzeniu vbeśpieczonych ludzi na potępienie wiernie posługuiący, przyczytaniem podłośći tym stolicom, na ktorych ci pomienieni błądzący biskupi siedzieli (acz mniemam, że tego nie rzecze, aby od metropoliey Kijowskiey y władyctwa Łuckiego, abo Włodzimirskiego niższe być miały), z tego, co mu zadaię, wychodzić nie chciał, — więc go spytam o wielebną iego mozgu kośćielną głowę, a nawyższego pasterza, Rzymskiego biskupa: kiedy zbłądzi, czy powinne wszytkie owce onego naśladować, y nie naśladuiąc ieśliż grzeszą, abo naśladuiąc, ieśliż są przed Panem Bogiem wymowione? Bo ieśliżby zbłądzić papieżowi za niepodobną rzecz poczytać chciał, nie może przeciw doświadczeniu.

Аза бы засъ тотъ дѣеписъ, на чужую скуру беспечне грѣшити и блудити позволяючій, а такъ са||**(64)**танѣ въ провaженью убезпечоныхъ людій на потопленье вѣрне послугуючій, причитаньемъ плохости тымъ столицамъ, на которыхъ тые поменены блудячіе епископи седѣли (ачъ довнѣмаю, же того не речетъ, абы отъ митрополіи Кіевской и владыцства Луцкого, албо Володимерского нижшіе быти мѣли), съ того, штò ему задаю, выходити не хотѣлъ, — прото его пытаю о велебную его мозку костелную голову, а найвышшого пастыра, Римского епископа: якъ зблудитъ, если повинни всѣ овцы оного наслѣдовати, и не наслѣдуючи еслижъ грѣшатъ, албо наслѣдуючи, если суть предъ Господомъ Богомъ вымовлени? Бо еслижъ бы зблудити папежови за неподобную речъ почи-

[1] Galat. 6, Rom. 14. [2] Matth. 15, Luc. 6.

[3] Галат. 6 [ст. 6], Гвм. 14 [ст. 12]. [4] Матѳ. 15 [ст. 14], Лук. 6 [ст. 39].

Z własnychże swych Łacińskich pism wie to, że Liberius papież był Aryanem [5]; wie, że papież Honorius był monotelitą, y przeto iest potępiony na szostym, wedla Łacinnikow, Konstantynopolskim concilium [6]; wie, że papież Marcellin iawnie bałwanowi ofiarował [7]; wie, że papież Ian XXII dusz ludzkich nieśmiertelności nie wierzył, y dla tego od kardynałow Giersona [8] y Sorbony Paryskiey iest strofowany; wie, że papież Siluester II był czarnoxiężnikiem y, za vsługą szatańską, ktoremu się był oddał [9], || **(99)** papieżem został; wie, że papież Anastasius z Photynem heretykiem przestawał, y dla tego od duchowieństwa swego był opuszczon [10]; wie, że Hildebrandinus papież na concilium Bryxińskim nie tylko za złoczyńcę, za pożognika, za świętokraycę, za mężoboycow y krzywoprzysiężcow obrońcę, za czarnoxiężnika y n*ig*romantyka, ale y za heretyka od wiary katolickiey odłączonego iest poczytany [11]; wie, iako papież Eugenius IV nie tylko za Symoniaka abo świętokupcę, za krzywoprzysiężcę, za praw y dobr kościelnych rozproszyciela, za szkodliwego biskupstwa Rzymskiego sprawcę, ale też y za schizmatyka, za obłądzonego od wiary, a nawet y za vpornego heretyka iest osądzony od concilium Bazyliyskiego [12]. Z ktorego synodu list pisany miedzy inszymi ma w sobie te słowa: «że siła papieżow w błędy y w kacerstwo wpadało» [13] czytamy. Z przyznaniem tego concilium zgadza się gloza na dekretały, toż iawnie tymi słowy twierdząca: «rzecz

тати хотѣлъ, не можетъ противъ досвѣтченью. Зъ власныхъ же своихъ Латинскихъ писмъ вѣдаетъ тое, же Либерій папѣжъ былъ Аріаниномъ [14]; вѣдаетъ, же папежъ Гонорій былъ монотелитою, и прото есть потопленый на шостомъ, ведлугъ Латинниковъ, Константинополскомъ синодѣ; вѣдаетъ, же папѣжъ Маркелинъ явне балваномъ офѣровалъ [15]; вѣдаетъ, же папѣжъ Янъ 22 душъ людскихъ несмертелности не вѣрилъ, и для того отъ кардиналовъ Герсона [16] и Сорбоны Парижского есть строфованый; вѣдаетъ, же папежъ Селивестръ 2 былъ чарнокнижникомъ и, за услугу шатан|| **(об. 64)**скую, которому ся былъ отдалъ, папѣжомъ зосталъ; вѣдаетъ, же папѣжъ Анастасій съ Фотиномъ еретикомъ переставалъ, и для того отъ духовенства своего былъ опущонъ [17]; вѣдаетъ, же Гилдебра́ндинъ папѣжъ на соборѣ Бриксинскомъ не толко за злочинцу, за пожогника, за святокрадцу, за мужебойцовъ и кривоприсяжцовъ оборонцу, за чарнокнижника и некромантика, але за еретика отъ вѣры католицкой отлученного есть почитаный; вѣдаетъ, яко папежъ Евгеній 4 не толко за Симоніана албо святокупцу, за кривоприсяжцу, за правъ и добръ костельныхъ роспорошителя, за шкодливого бискупства Рымского справцу, але тежъ и за сцизматика, за облудного отъ вѣры, а наветъ и за упорного еретика есть осужоный отъ собору Базилійского [18]. Съ которого собору листъ писаный межи иншими маетъ въ собѣ тые сло-

[5] Alphoñ. contra haeres. li. 1, cap. 4. [6] Concil. Const. 6, acti. 12. [7] Concil. tomo I, in vita Marcel. [8] Gerson. [9] Holcore in lib. cap. lect. 189. [10] Dist. 19. Anastasius. [11] Abbas Vesperg. in Chronicis. [12] In decreto concilij Basileensis septimo. cal. iulij 14. 39. facto. [13] Concil. Basileense in epistola synodali.

[14] Алфонсъ, противъ ересій, въ книгѣ 1, въ главѣ 4. [15] книга 1 собор., животъ Мар. [16] Герсонъ. [17] у гран[и] 19. [18] декретъ собору Базилійского.

iest pewna, że papież błądzić może» [1]. Zgadza się y Alphonsus de Castro, też Łacinnik, mowiąc: «wszelki człowiek może zbłądzić w wierze, nawet y papież» [2]. Zgadza się y Nicolaus Cyramis, też Rzymskiego dworu pisarz, mowiąc: «siła papieżow nalazło się apostatami» [3]. A żebym więcey świadectw nie przytaczał, wszak podobno pomni ten synodowy dzieiopis, że sam ieden Rzymski papież tak mowi: «chociay żeby papież niezliczoną liczbę ludzi z sobą do piekła pociągnął, iednak śmiertelny niechay nie śmie onego ganić, wyiąwszy żeby się nalazł od wiary obłędnym» [4].

Toć tedy iuż wątpliwości niemasz o tym, że w wierze papież błądzić może.

A ieśliż ten błądzić może, ktorego ten dzieiopis nawyższym pasterzem y przełożonym nad wszemi biskupy zowie,—coż rzecze o inszych niższych pasterzach, a zwłaszcza o tych, co raczey złodzieymi, zboycami, abo naie||**(100)**mnikami, a nie pasterzmi właśnie mieliby być nazywani? Co rzecze o inszych biskupach, a zwłaszcza o onych, o ktorych kanon mowi, że «nie wszyscy biskupi są biskupami» [5], y o ktorych Augustyn święty powieda [6], że więcey psami niewstydliwemi maią być nazywani, niż biskupami? Co nawet rzecze o wielebnym naszym metropilacie y z władykami, kto-

ва: «же сила папежовъ въ блуды и кацирства впадало» [7] читаемо. Съ признаньемъ того собору згожается толкованіе на декреталы, тоежъ явне тыми словы твердячее: «речъ есть певна, же папежъ блудити можетъ» [8]. Згожается и Алфон[с]ъ Декастро, тежъ Латинникъ, мовячи: «всякій человѣкъ можетъ зблудити въ вѣрѣ, наветъ и папежъ» [9]. Згожается и Николае Циранусъ [10], тежъ Римского двору писаръ, мовячи: «много папежовъ нашлося апостатами» [11]. А жебымъ болше свѣдоцттвъ не приточалъ, подобно || **(65)** памятаетъ тотъ синодовый дѣеписъ, же самъ оденъ Римскій папѣжъ такъ мовитъ: «хотя жебы папѣжъ незличеную личбу зъ зобою до пекла потягнулъ, однакъ смертелный нехай не смѣетъ оного ганити, кромѣ еслибы ся нашолъ отъ вѣры облуднымъ» [12].

Тогды южъ вонтпливости нимашъ о томъ, же въ вѣрѣ папежъ блудити можетъ.

А еслижъ тотъ блудити можетъ, которого тотъ дѣеписъ и найвышшимъ пастыромъ, и преложонымъ надъ всѣми бискупы зоветъ,—штòжъ речетъ о иншихъ нижшихъ пастырохъ, а з[в]лаща о тыхъ, штò злодѣйми, разбойниками, албо наемниками, а не пастырми властне мѣли бы быти названы? Штò речетъ о иншихъ бискупахъ, а з[в]лаща о оныхъ, о которыхъ канонъ мовитъ, же «не всѣ бискупи сутъ бискупами» [13], и о которыхъ Августинъ святый повѣдаетъ [14], же болше псами невстыдливыми маютъ быти называни, нижъ бискупами? Штò наветъ речетъ о велеб-

[1] 24 quaest. I. in glossa. [2] Contra haeres. lib. 1, cap. 4. [3] in 16 cap. Matthaei. [4] Distin. 40. S. Papa. [5] 2 q. [6] 7 q.

[7] соборъ Базил. [8] вопросъ 24. [9] противъ ерес[ей], книга 1, роздѣлъ 4. [10] на 16 главу Матѳ. [11] На полѣ пояснено: «змѣнниками». [12] На полѣ: грань 40. [13] у вопросѣ 2. [14] у 7.

rym że to w pismie swym przyczytał, co y o papieżach prawdziwie rzeczono być nie może, to iest, iż błądzić nie mogą? Niech vważy, ieśliż to nie despekt iego naświętszych panow? Y ieśliż niesłusznie to, co pisał, retraktować ma, zwłaszcza vważywszy iakie absurda, to iest rozumienia nie*k*rzecznie a iemu podobno niesmaczne na tym się iego pismie funduią? Bo ieśliż świetscy rozsądku czynić o swych pasterzach y nauce ich nie mogą, ale ich wiary naśladować y onych słuchać powinni, tylko tym względem, że są pasterzmi, a pasterzow Bog słuchać roskazał, — tedyć nie grzeszyli o*w*i y będą przed Panem Bogiem wymowieni, ktorzy w Niemcech w dyocezyey Kołonieńskiey Luterianami zostawali, gdy ich arcybiskup Gebhardus niedawnego czasu Luterską wiarę był przyiął. Toć y my starożytney religiey Greckiey naśladowcy, Lwowskiego y Przemyskiego władykow, ktorzy wierzą y wierzyć każą, iż papież nie iest nawyższym Kościoła Bożego rządzcą, naśladuiąc y słuchaiąc nie błądzimy, nie grzeszymy. Abo zaniechawszy tego, w czym z łaski Bożey nie wątpimy, abychmy się nie zdali w wątpliwość przywodzić, rzekę tak: toć ci nie grzeszą y będą wymowieni, ktorzy za duchownemi patryarchiey vstawicznie się, według twego niepewnego pisma, poturczaiącymi bisurmanią. Y kiedy by się Łucki wła*n*dyka poturczył (iakoż patrząc na iego niecnotę y niestateczność nie są to niepodobne rzeczy), tedy by owce iego były wymo **(101)** wione przed Panem Bogiem, gdyby iego przykładem do Machometa przystały.

номъ нашемъ митроп*ила*тѣ [15] и зъ владыками, которымъ же то въ писмѣ своимъ причиталъ, же о папѣжахъ правдиве речено быти не можетъ, то есть, ижъ блудити не могутъ? Нехай уважитъ, если то не деспектъ его насвятшихъ пановъ? И еслижъ неслушне то̀, што̀ писалъ, ратрактовати [16] маетъ, а звлаща уваживши якое апсурда, то есть розумѣнья некгречные а ему подобно несмачные на томъ ся его писмѣ фундуютъ? || **(об. 65)** Бо если свѣтскіе розсудку чинити о своихъ пастырехъ и науцѣ ихъ не могутъ, але ихъ вѣры наслѣдовати и оныхъ слухати повинни, толко тымъ взглядомъ, же суть пастырми, а пастыровъ Богъ слухати роскащалъ, — тогды не грѣшили они и будутъ предъ Господомъ Богомъ вымовлени, которые въ Нѣмцѣхъ въ парафѣи Колоніенской Лютеріанами зоставали, кгды ихъ арцибискупъ Кгепардусъ недавного часу Лютерскую вѣру былъ принялъ. То и мы старожитной релѣи Греческой наслѣдовцы, Лвовского и Премысского владыковъ, которые вѣрятъ и вѣрити кажутъ, ижъ папѣжъ не естъ навышшимъ Костела Божего справцею, наслѣдуючи и слухаючи не блудимо, не грѣшимо. Албо занехавши того, въ чомъ зъ ласки Божей не вонтпимо, абысмы ся не здали [въ] вонтпливость приводити, реку такъ: то тые не грѣшатъ и будутъ вымовлени, которые за духовными патріархіи уставичне ся, ведлугъ твоего непевного писма, потурчаючими бесурманятъ. И кгды бы ся Луцкій вла*н*дыка [17] потурчилъ (якожъ смотрячи на его нецноту и нестатечность не суть то неподобные речи), тогды бы овцы его были вымовлени предъ Господомъ Богомъ, кгды бы его прикладомъ до Махомета пристали.

[15] На полѣ: **митроп*илат*ъ.** [16] На полѣ пояснено: **«назадъ въ губу брати».** [17] На полѣ: **владыка.**

Lecz iż bezpochybnie dzieiopis na to głową trzośnie, toć iuż zatym widzi, że dla vwarowania błędu nie na tytuły duchowne, ale na co inszego patrzyć y nie zawsze, ani we wszytkim duchownych słuchać trzeba. A zatym, że duchowni tey takiey nieograniczoney około wiary władze, iaką im przypisuie, przywłaszczać sobie nie mogą.

Dla dalszego iednak ieszcze tey materyey obiaśnienia, y dla resolucyey z strony tego, na co temu, ktory błędu vstrzedz się chce, patrzyć y kiedy duchownych słuchać trzeba, do pisma przechodźmy się: aza Pan Bog zdarzy, że y ten dzieiopis, znosząc przykładem mym pismo z pismem, iako w inszych błędach, tak y w tym się obaczy.

Mogłbym tu naprzod szyroce przypomnieć z strony czasu starego zakonu, iako tenże Pan Bog, Ktory był roskazał Izraelczykom kapłanow y prorokow słuchać, na drugich zaś mieyscach słuchać ich zakazował, mowiąc: «nie słuchaycie słow prorokow, ktorzy wam prorokuią, a oszukawaią was» [1]. Y iako te w rzeczy sobie przeciwne roskazania zrownywał, przyczynę daiąc dla czego, ktorych nie maią słuchać, gdy mowił: «abowiem widzenia serca swego, a nie z vst Pańskich mowią». Czym znać dał, że w ten czas tylko posłuszeństwo ma być oddawane pasterzom, gdy nie rzeczy y nauki woley Bożey przeciwne, nie mozgu swego płochego wynalaski, ale wolą Bożą owcom przynoszą, y oney podlegać roskazuią.

Ale tym się nic nie bawiąc, do nowe-

Лечъ ижъ безпохибне дѣеписъ на то головою тряснетъ, то южъ затымъ видитъ, же для уварованья || **(66)** блуду не на титулы духовные, але на што иншого смотрѣти и не завсегды, ани во всемъ духовныхъ слухати треба. А затымъ, же духовные той такой неограниченой около вѣры власти, якую имъ приписуетъ, привлащати собѣ не могутъ.

Для далшего однакъ еще тоей матерѣи объясненья, и для розвязанья зъ стороны того, на што тому, который блуду устеречися хочетъ, глядѣти и якъ духовныхъ слухати треба, до писма утечимся: аза Господь Богъ здаритъ, же и тотъ дѣеписъ, зносячи прикладомъ моимъ писмо съ писмомъ, яко у иншихъ блудѣхъ, такъ и въ томъ ся обачитъ.

Могъ бымъ тутъ напродъ широко припомянути зъ стороны часу старого закону, яко тотъ же Господь Богъ, Который былъ росказалъ Израилтомъ иереовъ и пророковъ слухати, на другихъ зась мѣстцахъ слухати ихъ заказовалъ мовячи: «не слухайте словъ пророковъ, которые вамъ пророкуютъ и прелщаютъ васъ» [2]. И яко тые ркомо собѣ противны росказаня [3] зровнывалъ, причину даючи для чого, которыхъ не маютъ слухати, кгды мовилъ: «або вѣмъ видѣнья сердца своего, а не зъ устъ Господнихъ мовятъ». Чимъ знати далъ, же въ тотъ часъ толко послушенство маетъ быти отдавано пастыремъ, кгды не речи и науки воли Божей противные, не мозку своего плохого вынайденя, але волю Божую овцамъ приносятъ, и оной || **(об. 66)** подлегати росказуютъ.

Але тымъ ся ничого не бавячи, до

[1] Hierem. 23.

[2] Ерем. 23 [ст. 16]. [3] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «росказано».

go sie testamentu pospieszam. Christus Pan kazał słuchać faryzeuszow, iako na katedrze Moyzeszowey siedzących [4]. Awżdy iednak apostołowie onym nie byli posłuszni, ale im iakoby za proste ludzie, a nie za namiestniki Moyzeszowe poczytanym śmiel*e* mowi*li*: «trzeba więcey Boga słuchać, niż || **(102)** ludzi». A czemuż to? Temu, że pamiętali, iż tenże Pan fałszywych prorokow wystrzegać się y kwasu faryzeyskiego, to iest nauki ich, chronić się im był roskazał [5]. Zaczym naukę ich na dwie części dzielili, z ktorych w iedney — nie ich, ale Boże przez Moyzesza dane, w drugiey — nie Boże, ale ich własne przykazania vpatrowali. Y tak te słowa Pańskie o słuchaniu ich sobie wykładali, iako ię y Augustyn święty [6] wykłada, to iest, iakoby był Pan rzekł: «siedząc na katedrze zakonu Bożego vczą, przetoż przez nie Bog vczy; swych rzeczy zasię iesliżby vczyli, nie słuchaycie, nie czyńcie». Przypatrzmyż się porządnie y roskazowaniu apostołow Pańskich [7]. Widzimy, że roskazuią siebie naśladować; widzimy, że roskazuią słuchać przełożonych; widzimy, że roskazuią wiary ich naśladować. A z drugiey strony czytamy, że przedsię sami z rościągania panowania nad chrześciany wymierzaiąc się, mowią do słuchaczow: «nie panuiemy wierze waszey» [8]. Przedsię od głupiego y nieuważnego posłuszeństwa owieczki odwodzą, mowiąc: «nie sstawaycie się sługami ludzkimi» [9]. Przedsię napominaią, aby się «lada wiatrow nauki nie dawali vnosić» [10]. Przedsię zakazuią każdemu duchowi wierzyć [11]. Przedsię roskazuią [12] duchow,

нового ся тестаменту поспѣшаю. Христосъ Господь сказалъ слухати фарисеовъ, яко на сѣдалищи Моvсеовомъ сѣдячихъ [13]. Авжды однакъ апостолове онымъ не были послушни, але имъ якобы за простые люди а не за намѣсники Моvсеовы почитанымъ смѣл*и* мови*ти*: «треба болше Бога слухати, нежели людей». А чомужъ то? Тому, же памятали, ижъ тотъ же Господь фалшивыхъ пророковъ выстерегатися и квасу фарисейского, то естъ науки ихъ, хронитися имъ былъ росказалъ [14]. Зачимъ науку ихъ на двѣ части дѣлили, съ которыхъ у одной — не ихъ, але Божее черезъ Моvсея даное, у другой — не Божіе, але ихъ власные приказанья усмотровали. И такъ тые слова Господни о слуханю ихъ собѣ выкладали, яко ихъ и Августинъ святый [15] выкладаетъ, то естъ, яко бы былъ Господь реклъ: «сѣдячи на сѣдалищи закону Божего учатъ, протожъ черезъ нихъ Богъ учитъ; своихъ речій засъ если бы учили, не слухайте, не чинѣте». Присмотрѣмося порядне и росказованью апостоловъ Господнихъ [16]. Видимо, же росказуютъ себе наслѣдовати; видимо, же росказуютъ слухати преложеныхъ; видимо, же росказуютъ вѣры ихъ наслѣдовати. А зъ другой стороны читаемо, же предся сами зъ ростяганья панованья надъ христіаны вымѣряючися, мовятъ до слухаючихъ: || **(67)** «не пануемо вѣрѣ вашей» [17]. Предся отъ глупого и неуважного послушенства отводятъ овечки, мовячи: «не ставайтеся слугами людскими» [18]. Предся напоминаютъ, абы ся «леда вѣтромъ науки не давали уносити» [19]. Предся заказуютъ каждому ду-

[4] Matth. 23. [5] Matth. 7, Matth. 16. [6] In Iohannem tract. 46. [7] 1 Cor. II. [8] 1 Petr. 5. [9] Philip. 3. [10] Colos. 2. [11] Tit. 1. [12] 1 Ioh. 4.

[13] Матѳ. 23 [ст. 1]. [14] Матѳ. 7 [ст. 15] и 16 [ст. 16]. [15] на Іоанна въ словѣ 46. [16] 1 Кор. 2. [17] 1 Петр. 5. [18] Филип. 3. [19] Колас. 2.

ieśliż są z Boga, y na drugim [1] mieyscu wszytkiego doświadczać, a tylko to, co dobrego iest, trzymać. A zatym nie maią za złe własnym słuchaczom, gdy słuchaiąc ich obyczaynie im wierzą, badaiąc się pism a doświadczaiąc, ieśliby to tak było, iako słyszeli [2]. A nawet tak swoię władzą ograniczaią, że y sobie samym, gdzieby inszą ewanielią przynosili, zakazuią wierzyć [3].

Weyźrzymyż ieszcze w doktory y święte; patrzmy, iako y ci vczą. Y zaż świetskim ludziom z strony wiary na duchowne cale się spuszczać, a samym o niey się nie badaiąc bez rozsądku ich naśladować y słuchać za||(103)wsze we wszytkim roskazuią? Boże, vchoway! Nauka to y roskazanie nie chrześciańskich, ale Żydowskich doktorow, rabina y rabassy, ktorzy w talmucie niezliczoną rzecz sprosnych, głupich, brzydkich, Bożemu, przyrodzonemu y pisanemu prawu przeciwnych, fałszow y kłamstw napisawszy, pod potępieniem temu wszytkiemu, swoim Żydom wierzyć roskazali. A żeby do obaczeniasię przychodzić nie mogli, miedzy inszemi to prawo na nie postanowili, ktorym talmut zawarli, aby «żaden z prostych Żydow w rozsądek y w badanie się o tak trudnych rzeczach wdawać się nie śmiał, y spytany z strony nich aby nic inszego nie odpowiedał, iedno: «my tego nie rozumiemy, ale rabinowie naszy mogą wam na to odpowiedzieć». Toć tak napisali doktorowie Żydowscy, ktorzy we czterysta lat po Christusie Panu talmut pisali, z ktorymi ten dzieiopis, duchownych władzą, dla pokrycia ich błędow y prze-

хови вѣрити [4]. Предся росказуютъ духовъ, если сутъ отъ Бога, и на другомъ [5] мѣсцу всего досвѣдчати, а толко то̀, што̀ доброго, держати. А затымъ не маютъ за зле власнымъ слухачомъ, кгды слухаючи ихъ обычайне имъ вѣрятъ, испытаваючи писмъ а досвѣдчаючи, если бы то̀ та́къ было, яко слышали [6]. А наветъ такъ свою власть огорожаютъ, же ей собѣ самымъ, гдѣ бы иншую евангелію приносили, заказуютъ вѣрити.

Посмотрѣможъ еще у отцы святыи; смотрѣможъ, яко и тіи учатъ. И зажъ свѣтскимъ людемъ зъ строны вѣры на духовные до конца ся спущати, а самымъ о ней ся не пытаючи безъ розсудку ихъ наслѣдовати и слухати завсегды во всемъ росказуютъ? Боже, уховай! Наука то и росказанье не христіанскихъ, але Жидовскихъ докторовъ, рабина и рабасы, кото̆рые въ талмутѣ незличоную речъ спросныхъ, глупыхъ, бридливыхъ, Божему, прироженому и писаному праву противныхъ, фалшовъ и кламствъ написавши, подъ потопленьемъ тому всему, своимъ Жидомъ вѣрити росказали. А жебы до || **(об. 67)** обаченьяся приходити не могли, межи иншими на ихъ тое право постановили, которымъ талмутъ замкнули, абы «жаденъ съ простыхъ Жидовъ въ розсудокъ и въ пытанье о такъ трудныхъ речахъ вдаватися не смѣлъ, и спытаный зъ стороны тыхъ речей абы ничого иншого не отповѣдалъ, одно: «мы того не розумѣемо, але рабинове наши могутъ вамъ на то отказати». То такъ написали докторове Жидовскіе, которые въ чотыриста лѣтъ по Христѣ талмутъ писали, съ которыми тотъ дѣе-

[1] 1 Thes. 5. [2] Act. 17. [3] Galat. 1.
[4] Тит. 1. [5] 1 [Іоан. 4]. [6] Дѣян. 17.

stępstw nazbyt rozszyrzaiący, znamienicie się zgadza.

Doktorowie zaś chrześciańscy zgadzaią się z apostoły, wprawdzieć zwierzchność pasterzow nad owcami wcale zatrzymawaią, wszakże iednak zaraz pewne iey granice zamierzaią. Roskazuią starszych kościelnych, maiących od apostołow następowanie, słuchać, ale tylko tych, ktorzy po następowaniu w biskupstwa nie fałsz sieią, ale pewny dar prawdy wedle woley Oycowskiey wzięli, y onę słuchaczom podaią. Każą im wierzyć, y sami deklaruią się, iż im wierzą, lecz dotąd, poki z prawdą pism Boskich zgodni są. Y żeby się przeciw im samym y pismom ich drudzy także zachowywali,—vpominaią, co nie ma z pism powagi y co się z prawdą mija, odrzucać pozwalaiąc.

Co wszytko gdyż tak iest, przetoż bespiecznie przeciw dzieiopisowemu zdaniu iuż tę konkluzyą kładę: że || **(104)** temu, co błądzić y potępion być nie chce, trzeba nie zawsze duchownych przełożonych słuchać, ale w ten czas, gdy prawdy Bożey vczą; trzeba nie na gołe tytuły patrzyć, ale na szczyrą y prawowierną naukę; trzeba nie ladaiakiey ich wiary, ale prawdziwey tylko naśladować. A iż to bez rozsądku być nie może, przetoż bogoboyny o wierze rozsądek y świetskim ludziom należy. A iż im rozsądek należy, przetoż niesłusznie dzieiopis od rozsądku z strony tego zbawiennego, iako zowie, wykładu artykułu wiary o iednym kościele y z strony vniey z kościołem Rzymskim, na tym wykładzie zbudowaney, onych odstrycha.

писъ, духовныхъ власть(*ю*) для покрытія ихъ блудовъ и выступковъ назбыть розширяючи, знамените ся згожаетъ.

Учителѣ зась христіанскіе згожаются зъ апостолы, хотяжъ звирхность пастыровъ надъ овцами вцѣлѣ задерживаютъ, але однакъ заразъ певные ее границы замѣряютъ [7]. Росказуютъ старшихъ костелныхъ, маючихъ отъ апостоловъ наступованье, слухати, але толко тыхъ, которые по наступованью въ бискупства не фалшъ сѣютъ, але певный даръ правды ведле волѣ Отцевской взяли, и оную слухачомъ подаютъ [8]. Кажутъ имъ вѣрити, и сами объясняются, ижъ имъ вѣрятъ, лечъ дотоля, поки съ правдою писмъ Божіихъ згодни суть. И жебы ся противъ имъ самымъ и писмомъ ихъ другіе также заховали—упоминаютъ, штò ни маетъ съ писмъ поваги и штò ся съ правдою ми||**(68)**-наетъ, откидати позволя*ютъ*.

Штò все ижъ такъ естъ, протожъ беспечне противъ дѣеписовому зданью южъ тое замкненье кладу: же тому, што блудити и потопленъ быти не хочетъ, треба не завсегды духовныхъ преложеныхъ слухати, але въ тотъ-часъ, кгды правды Божей учатъ, треба не на голые титулы смотрѣти, але на щирую и правовѣрную науку; треба не ледаякой ихъ вѣры, але правдивой толко наслѣдовати. А ижъ то безъ розсудку быти не можетъ, протожъ богобойный о вѣрѣ розсудокъ и свѣтскимъ людемъ належитъ. А ижъ имъ розсудокъ належитъ, протожъ неслушне дѣеписъ отъ розсудку зъ стороны того спасенного, яко зоветъ, выкладу артикулу вѣры о едномъ костелѣ и зъ стороны унѣи съ костеломъ Римскимъ, на томъ выкладѣ збу-

[7]Ириней, книга 4, 43. [8] Августинъ, книга 2 противъ Крешконіа, 31; тотъ же въ листѣ 19 до Ерон[има]; тотъ же, «О едности костела», 11; тотъ же въ листѣ 3 и 112 до Фортуната; Ерон. на лис. до Гал.

Y niebacznie a nieprawdziwie to twierdzi, że nie byla rzecz winna z tą vnią duchownym przed świetskimi się opowiedzieć. A gdyż to nieprawdziwie twierdzi, przetoż metropolit y władykowie, iż się z tą vnią, posłuszeństwo papieżowi, iakoby nawyższego kościoła iedynowładcy, przyznawaiącą, przed świetskimi nie opowiedzieli, zle y nieprzystoynie to vczynili; a to—y według swego własnego przyznania w liściech onych wyższey przypomnionych, w ktorych się y z pomyślania o tey vniey, bez wiadomości y pozwolenia świetskich, iako z rzeczy przeklętey, prawie z przysięganiem wymierzali. A ponieważ y w tym nieopowiedzieniu się wykroczyli, y w samym iednowładztwa kościelnego papieżowi przyznaniu, y w odstąpieniu wiary starożytney Greckiey, iako się niżey pokazować będzie, pobłądzili, — przetoż ich, iako omylnych pasterzow, iako fałszywych prorokow, iako wodzow ślepych, iako wierze chrześciańskiey panować vpornie chcących, iako kwasem nieprawdziwey nauki ludzi opuszczaiących, iako widzenia serca swoiego przeciwne słowu Bożemu y prawidłem oycow świętych za prawdę rozsiewaiących, wolno || **(105)** iest ludziom świetskim niesłuchać y nienaśladować.

Przydałbym zaraz zatym, że y wolno było ich na synodzie Brzeskim, za powodem duchownych, ktorzy ich z vrzędu składali, y teraz wolno iest za duchowne więcey nie mieć,—lecz do przyszłego rozdziału, w ktorym o tym złożeniu z vrzędu rzecz będzie, to odkładam.

Zawarłbym tu zaraz ten rozdział, alem ieszcze dzieiopisowi nie odpowie-

дованой, оныхъ оттинаетъ. И небачне а неправдиве то твердитъ, же не была речъ винна съ тоею унѣею духовнымъ передъ свѣтскими ся оповѣдати. А ижъ то неправдиве твердитъ, протожъ митрополитъ и владыкове, ижъ ся съ тоею унѣею, послушенство папѣжови, якобы найвышшого костела одновластелю, признаваючою, передъ свѣтскими не оповѣдили, зле и непристойне то учинили; а то—и ведлугъ своего власного признанья въ листѣхъ оныхъ вышей припомненыхъ, въ которыхъ ся и съ помышленья || **(об. 68)** о той унѣи, безъ вѣдомости и позволенья свѣтскихъ, яко зъ речи проклятое, праве съ присяганьемъ вымѣрали. А поневажъ и въ томъ неоповѣданью выступили, и въ самомъ едновладства костелного папѣжови признанью, и въ отступленью вѣры старожитной Греческой, яко ся нижей показовати будетъ, поблудилися,—протожъ ихъ, яко омылныхъ пастыровъ, яко хвалшивыхъ пророковъ, яко слѣпыхъ вожевъ, яко вѣрѣ христіанской пановати упорне хотячихъ, яко квасомъ неправдивой науки люди опу*ш*аючихъ [1], яко видѣнія сердца своего противные слову Божому и правиломъ отцевъ святыхъ за правду россѣваючихъ, волно есть людемъ свѣтскимъ неслухати и ненаслѣдовати.

Придалъ бымъ заразъ затымъ, же и волно ихъ было на синодѣ Берестейскомъ, за поводомъ духовныхъ, которые ихъ зъ уряду складали, и теперъ волно естъ за духовные болше немѣти,—лечъ до пришлого роздѣлу, въ которомъ о томъ зложенью зъ уряду речъ будетъ, то откладаю.

Замкнулъ бымъ тутъ за разъ тотъ роздѣлъ, алемъ еще дѣеписови не от-

[1] Нужно: «опу*щ*аючихъ».

dział na słowa Theodora kaznodzieie snadź do cesarza Armenilia mowione, ktore niepotrzebnie przytacza. Kiedybychmy my, świetscy Greckiey religiey ludzie, rząd starożytny w cerkwiach świętych wywracali y odmieniali, — tym świadectwem mogł by przeciw nam iść. Lecz że nie my, ale naszy wielebni duchowni ten rząd, ktorego się my trzymamy y trzymać chcemy, przewracaią, przetoż *im* to podobno, a nie nam ten dzieiopis miał mowić. Tylko się nieborak nie obaczył! Krolow y xiążąt świetskich miedzy budowniki Kościoła Bożego że Paweł święty nie wspomniał — nie dziw! Bo ieszcze krol żaden nie był chrześcianinem, a on tam o danych iuż nu ten czas kościołowi budownikach nawięcey mowił. Iednak tenże apostoł, gdy dla tego za krole, xiążęta modlić się kazał, aby się nawrocili, a zatym aby się pod nimi pobożnie żyć mogło, iawnie znać to dał, że im o budowaniu przez pobożność Kościoła Bożego staranie poniekąd należeć miało. Lecz y o tym niepotrzebnie się z tym dzieiopisem w kontrowersyą zaciągam. Gdyż nie o tym rzecz, ieśliż świetscy za budowniki Kościoła Bożego maią być poczytani, w czym pewnie przed świetskimi, iako to zową, przodek się pozwala duchownym, ale o tym, ieśliż należą świetscy do rozsądku o nauce y wierze, iako my rozumiemy y pokazuiemy, czyli nie należą, ale iako nieme bydło za pasterzmi, gdzie roskażą y obrocą, ||**(106)** iść maią, iako on twierdzi, włokąc za sobą na świadectwo Nazyanzena, ktoremu się o tym nie sniło. Przeco też y nie mianował mieysca, na ktorymby się te słowa, człowieka świetskiego bydlęciem czyniące, rzkomo z

повѣлъ на слова Ѳеодора казнодѣи, снать до цесара Арменилія мовленые, которые непотребне приточаетъ. Коли бысмы мы, свѣтскіе Греческой релѣи люде, рядъ старожитный въ церквахъ святыхъ выворочали и отмѣняли,—тымъ свѣдоцствомъ могъ бы противъ намъ ити. Лечъ же не мы, || **(69)** але наши велебные духовные тотъ рядъ, которого ся мы держимо и держати хочемо, переворочаютъ, протожъ *мы* тое подобно, а не намъ тотъ дѣеписъ мѣлъ мовити. Толко ся неборакъ не обачилъ! Королевъ и княжатъ свѣтскихъ межи будовники Костела Божого же Павелъ святый не вспоминалъ — не дивъ! Бо еще король жаденъ не былъ христіаниномъ, а онъ тамъ о даныхъ южъ на тотъ часъ костелови будовникахъ найболше мовилъ. Однакъ тотъ же апостолъ, кгды для того за королѣ, княжата молитися казалъ, абы ся навернули, а затымъ абы ся подъ ними побожне жити могло, явне знати то далъ, же имъ о будованью черезъ побожность Костела Божего старанье належати мѣло. Лечъ и о тымъ непотребне ся съ тымъ дѣеписомъ въ споръ затягаю. Кгдыжъ не о томъ речь, если свѣтскіе за будовники Костела Божего маютъ быти почитаны, въ чомъ певне передъ свѣтскими, яко то зовутъ, продокъ ся позволяетъ духовнымъ, але о томъ, еслижъ належатъ свѣтскіе до розсудку о науцѣ и вѣрѣ, яко мы розумѣемо и показуемо, чили не належатъ, але яко нѣмое быдло за пастырми, кгдѣ роскажутъ и обернутъ, ити маютъ, яко онъ твердитъ, волокучи за собою на свѣдѣцство Назіанского, которому ся о томъ не снило. Прото тежъ и не миновалъ [2] мѣстца, на которомъ бы ся

[2] Нужно: «меновалъ».

niego przytoczone naydowały. Ia wystawiam przeciw temu Chrizostoma, ktory, w homiliey dziewiątey na list do Kolossensow, szyroką do świetskich osob mowę czyniąc a iako do czytania pisma świętego, tak y do rozsądku o wierze nie tylko ich przypuszczaiąc, ale y pobudzaiąc, miedzy inszymi tych słow vżywa: «nie wszytko na ramiona nas pasterzow składaycie; owcami iesteście, ale nie bezrozumnymi, siła y wam porucza Paweł ś.» etc.

A zatym daley się tymi, namniey do rzeczy niesłużącymi, przez dzieiopisa przytoczonymi, dowody nie bawiąc, koniec temu rozdziałowi czynię.

Wtorey części odpowiedzi

Rozdział III.

Ieśliż to prawda, co synodowy dzieiopis twierdzi, że metropolit z swym towarzystwem, od Lwowskiego y Przemyskiego władykow, archimendrytow, ihumenow, popow, czerncow, a zgoła wszytkich duchownych religiey Greckiey z świetskimi zgromadzonych nie mogł być na synodzie Brzeskim, przez się samego naznaczonym, *y* [1] vrzędu składan, a tym mniey wyklinan: bo by to było przeciwko rozumowi, przeciwko prawu Bożemu, przeciwko rządowi kościelnemu, przeciwko konfederacyey y przeciw zwierzchności k. i. m.?

Wiedząc dzieiopis, że metropolicie y

тыи слова, человѣка свѣтского быдлятемъ чинячіе, ркомо зъ него приточеные || **(об. 69)** найдовали. Я выставлю противъ тому Хризостома, который, въ бесѣдѣ 9-й на листъ до Коласаевъ, широко до свѣтскихъ особъ мову чинячи а яко до читанья писма святого, такъ и до розсудку о вѣрѣ не толко ихъ припускаючи, але и побужаючи, межи иншими тыхъ словъ уживаетъ: «не все на рамена насъ пастыровъ складайте; овцами естесте, але не безрозумными, много и вамъ поручаетъ Павелъ святый», и прочая.

А затымъ далѣй ся тыми, намнѣй до речи неслужачими, черезъ дѣеписа приточоными, доводы не бавячи, конецъ тому роздѣлу чиню.

Второй части отповѣди

Роздѣлъ 3.

Если то правда, что синодов*и* [2] дѣеписъ твердитъ, ижъ митроп*и*л*а*тъ (sic) зъ своимъ товариствомъ, отъ Лвовского и Премыского владыковъ, архимандритовъ, игуменовъ, поповъ, чернцовъ, а згола всѣхъ духовныхъ релѣи Греческой зъ свѣтскими згромаженыхъ не моглъ быти на синодѣ Берестейскомъ, черезъ себе самого назначенымъ, зъ уряду складанъ, а тымъ менше проклинанъ: бо бы то было противко розуму, противко праву Божему, противко порядку костелному, противъ конфедерацiи и противъ звѣрхности кроля его милости?

|| **(70)** Вѣдаючи дѣеписъ, же митро-

[1] Нужно: z.
[2] Нужно: «синодов*ый*».

władykom Brzeskie odsądzenie ich vrzędu siła vwłokło, a || (107) mianowicie dało do tego przyczynę, że iuż mu więcey my, Greckiey religiey ludzie, posłuszeństwa dobrym sumnieniem nie oddaiemy, — iako nabarziey może, to odsądzenie gani. W czym postępuie sobie zwyczaiem prokuratorow, ktorzy v sądu bacząc, iż kauzę niesprawiedliwą y przegraną maią, nie vdawaią się w kontrowersyą de principali, ale akcessoriami, iako to zową, narabiaiąc, burzą forum, zadawaią sędziemu inkompetencyą, etc. Także też on, bacząc, iż z tego wywieść by się nie mogł, aby do złożenia z vrzędu metropolit y z swym towarzystwem nie miał dać przyczyny, nie vdawa się o to tak dalece w kontrowersyą, ieśliż słusznie się to sstało, abo nie. Bo acz wprawdzie, iż w przystaniu do oyca papieża y do Rzymskiego kościoła (ktore przystanie on o iedności chrześciańskiey szukaniem nazywa, y z pismem świętym y z zdaniem doktorow świętych zgodne być twierdzi) namniey nie wykroczyli—za rzecz pewną vdaie. Z strony czego się mu na swym mieyscu odpowie. Iednak, na fałsze, krzywoprzysięstwa y insze występki ich, im zadane, prawie nic nie odpowieda, tylko, nawięcey przeciwko forum y przeciwko sędziemu mowiąc, gani synod Brzeski, nie synodem go, ale zborzyszczem kamieniecznym zowąc, władyki szacuią y z inszymi duchownemi y świetskimi osobami, nienależność im sądu przytaczaiąc y twierdząc, że iako synowie oyca, poddani zwierzchności sądzić, iako kmieć starosty, woiewoda biskupa, biskup patriarchy, patryarcha papieża — wyklinać nie mogą, tak też oni, niższymi będąc, wyższego metropolity y władykow sądzić, a pogotowiu wyklinać nie mogli.

политовѣ и владыкомъ Берестейское отсуженье ихъ уряду много уняло, а меновите дало до того причину, же южъ ему болше мы, Греческой релѣи люде, послушенства добрымъ сумнѣньемъ не отдаемо,—яко наболше можетъ, тое отсуженье ганитъ. Въ чомъ поступуетъ собѣ звычаемъ прокураторовъ, которые у суду бачачи, ижъ справу несправедливую и пройграную маютъ, не вдаются въ споръ сперву, але приступами, яко то зовутъ, наробяючи, бурятъ поступокъ, задаютъ судіи неналежность, и прочая. Также тежъ онъ, бачачи, ижъ съ того вывести бы ся не могъ, абы до зложенья зъ уряду митрополитъ и зъ своимъ товариствомъ не мѣлъ дати причины, не удается о тое такъ далеце въ споръ, если слушне ся то стало, албо нѣтъ. Бо ачъ вправдѣ, ижъ въ пристанью до отца папѣжа и до Римского костела (которое пристанье онъ едности христіанской шуканьемъ называетъ и съ писмомъ святымъ и [зъ] зданьемъ докторовъ святыхъ згодне быти твердитъ) намнѣй не выкрочили—за речъ певную удаетъ. Зъ стороны чого ему ся на своемъ мѣсцу отповѣсть. Однакъ, на хвалши, кривоприсяжства и иншыи выступки ихъ, имъ заданые, праве ничого не отповѣдаетъ, толко, найболше противко поступку и противко судіи мовячи, ганитъ синодъ Берестейскій, не синодомъ || (об. 70) его, але зборищемъ каменичнымъ зовучи, владыкы шацуетъ и зъ иншими духовными и свѣтскими особами, неналежность суду имъ причитаючи и твердячи, же яко сынове отца, подданые зверхности судити, яко кметь старосты, воевода бискупа, бискупъ патріархи, патріарха папѣжа—выклинати не могутъ, — такъ тежъ они, нижшими будучи, вышшего

Ale nie poydą temu szczekarzowi te fortyle!

Vkażę ia, za pomocą Boża, że miał tam metropolit y z swym towarzystwem forum, miał y sędzie takie, ktorzy go mogli sądzić ||**(108)** y z vrzędu składać, przydam, y wyklinać, nie dla tego, żeby na tym synodzie Brzeskim miał być wyklęty (gdyż dekret w sobie tego nie ma), ale dla tego, aby się tak tym barziey moć ku składaniu iego z vrzędu pokazała. Vkażę, że nie przeciw prawu, ale wedle prawa Bożego, nie przeciw rządowi, ale według rządu kościelnego, nie przeciw, ale podług konfederacyey, nie przeciw zwierzchności, ale z ochronieniem y vszanowaniem zwierzchności y maiestatu iego krolewskiey mści, a zatym nie przeciw rozumowi, ale bacznie, vważnie y rozumnie to się odprawowało.

Co się tycze, naprzod, forum, y ktorze słusznieysze y należnieysze mogło być nad synod? a zwłaszcza nad synod słusznie y porządnie, iako tenże sam dzieiopis przyznawa, złożony y wedle potrzeby zebrany, nie tylko z władykow abo biskupow, ale y ze wszego duchowieństwa y z ludzi świetskich, ktorzy że też do synodu należą, iuż się wyższey pokazało? Na ktorym to synodzie iako metropolit y z odstępnymi władykami do dania o sobie sprawy był przyzywany, dostatecznie opisało się w xiążkach, ktorym tytuł iest od naszych dany—«E k t h e s i s»—w ktorych y troie paragnostikon, ktorymi był w tey mierze obwieszczony, wypisano. Macedonius, Konstantynopolski patryarcha, miał forum na synodzie Konstantynopolskim, y od niego iest potępiony. Nestorius, drugi Konstantynopolski patryarcha,

митрополита и владыковъ судити а поготову выклинати не могли.

Але не пойдутъ тому щекарови тыи фортелѣ!

Укажу я, за помочью Божею, же мѣлъ тамъ митрополитъ и зъ своимъ товариствомъ форумъ, мѣлъ и судіи такіе, которые его могли судити и зъ уряду складати, придамъ, и выклинати, не для того, жебы на томъ синодѣ Берестейскомъ мѣлъ быти выклятый (кгдыжъ декретъ въ собѣ того не маетъ), але для того, абы ся такъ тымъ лѣпѣй моцъ ку складанью его зъ уряду показала. Укажу, же не противъ праву, але ведлугъ права Божого, не противъ порядку, але ведлугъ ряду костелного, не противъ, але подлугъ конфедерацыи, не противъ зверхности, але зъ охроненьемъ и ушанованьемъ зверхности и маестату его кр. мил., а затымъ не противъ розумови, але бачне, уважне и розумне то ся отправовало.

Што ся тычетъ, напередъ, форумъ, и котороежъ слушнѣйше и належнѣйше могло ||**(71)** быти надъ синодъ? а з[в]лаща надъ синодъ слушне и порядне, яко самъ тотъ же дѣеписъ признаваетъ, зложеный и ведле потребы зобраный, не толко зъ владыковъ албо бискуповъ, але и зо всего духовенства и зъ людей свѣтскихъ, которые ижъ тежъ до синоду належатъ, южъ ся выше показало? На которомъ то синодѣ яко митрополитъ и зъ отступными владыками до данья о собѣ справы былъ призываный, достатечне описалося въ книжкахъ, которымъ титулъ есть отъ нашихъ даный—«Е к т е з и с ъ»—въ которыхъ и трое паракгностиковъ, которыми былъ въ той мѣрѣ объвѣщонъ, выписано. Македоній, Константинополскій патріарха, мѣлъ форумъ на синодѣ Константинополскомъ, и отъ него

miał forum na synodzie pierwszym Efeskim, y od niego iest potępiony. Marcellin, Rzymski biskup, miał forum na Rzymskim synodzie, y od niego iest potępiony. Honorius, papież Rzymski, miał forum na Konstantynopolskim concilium, y od niego iest potępiony. Benedikt y Gregorz papieżowie mieli forum na Pisańskim concilium, y od niego są potępieni. Hildebrandin papież ||(109) miał forum na Brixińskim concilium, y od niego iest potępiony. Ian papież miał forum na Konstancyeńskim concilium, y od niego iest potępiony. Vrban papież miał forum na Moguntskim concilium, y od niego iest potępiony. Eugenius papież miał forum na Bazyleyskim concilium, y od niego iest potępiony. Nie ratowało ich to nic, choć niektorzy z nich samiż te concilia składali. A ieśliż patryarchowie głowni, ieśliż papieżowie nawyższy y powszechni, wedle zdania dzieiopisowego, pasterze y biskupi, na generalnych (ba pod-czas y na partykularnych) koncyliach abo synodziech miewali forum, y składanie przez nie same tych synodow nie pomagało im (co dzieiopis, ieśliż ma co wstydu y sumnienia, przyznać musi),—iakoż iednego kącika ziemie metropolit y małych dioceziy władykowie na synodzie partykularnym o występki swe nie mieli mieć forum? Y iako to metropolita ma co ratować, iż samże synod składał? Nie nowina to, że kto sam na się miotełkę zgotuie! Nie nowina to monarchom, że samiż na swe złe seymy składaią! Miał tedy metropolit y z władykami w Brześciu na synodzie forum, w czym nie wesprą go y te strony kamienice y insze im podobne przymowki, na ktore się w osobnym rozdziale odpowie.

ес[т]ь потопленый. Несторій, другій Константинополскій патріарха, мѣлъ форумъ на синодѣ 1[-мъ] Ефескомъ, и отъ него естъ потопленый. Маркелинъ, Римскій бискупъ, мѣлъ форумъ на Римскимъ синодѣ, и отъ него ес[т]ь потопленъ. Гонорій, папѣжъ Римскій, мѣлъ форумъ на Константинополскомъ соборѣ, и отъ него ес[т]ь потопленый. Венедиктъ и Григорій папѣжове мѣли форумъ на Пизанскомъ соборѣ, и отъ него суть потоплени. Гилдебрантъ папѣжъ мѣлъ форумъ на Бриксинскимъ синодѣ, и отъ него естъ потопленъ. Янъ папѣжъ мѣлъ форумъ на Констанскимъ синодѣ, и отъ него естъ проклятъ. Урванъ || (об. 71) папѣжъ мѣлъ форумъ на Могунскомъ синодѣ, и отъ него естъ потопленъ. Евгеній папѣжъ мѣлъ форумъ на Базилійскомъ синодѣ, и отъ него естъ потопленъ. Не ратовало ихъ то ничого, хоть нѣкоторые зъ нихъ самижъ тые синоды складали. А еслижъ патріархове головные, если папѣжове навышшіе и вселенскіе, ведлугъ зданья дѣеписового, пастыри и бискупи на головныхъ (а подъ-часъ и на помѣстныхъ) соборахъ мѣвали форумъ, и складанье черезъ нихъ самыхъ тыхъ синодовъ не помагало имъ (што̀ дѣеписъ, еслижъ маетъ што встыду и сумнѣнья, признати муситъ),—якожъ одного кутика землѣ митрополитъ и малыхъ парафѣй владыкове на синодѣ помѣстномъ о выступки свои не мѣли мѣти форумъ? И яко то митрополита маетъ што̀ ратовати, ижъ самъ же синодъ складалъ? Не новина то, же кто самъ на себе метелку зготуетъ! Не новина и монархомъ, же самижъ не ку пожитку своему сеймы складаютъ! Мѣлъ тогды митрополитъ и зъ владыками въ Берестью на синодѣ форумъ, въ чомъ не помогутъ ему и тые зъ стороны каменици и иншіе имъ подобные примовки, на

Co się tycze sędziow, y ktorzyż właśnieyszy być mogli nad te, ktorzy byli? Mogłbym tu słusznie wspomnieć oyca Nicefora, ktory ten sąd y złożenie z vrzędu metropolita y władykow iako odprawował, tak y słusznie na mieyscu patryarszym mogł odprawować, będąc protosyngiełem patryarchiey Konstantynopolskiey, iako o tym list, iemu na to dany, ktorzy niżey wpiszemy, świadczy, y iako to sam czas, ociec prawdy, pokazał, pokazuie y, da Pan Bog, daley pokaże. Co ten dzieiopis bacząc, nie zgoła tego przy, żeby imieniem y || **(110)** mocą patryarszą odsądzenie vrzędu abo, iako on pisze, wyklęcie sstać się nie mogło, ale, iakoby tego pozwalaiąc, tym metropolita y władyki zasłania, że ich iuż starszy nad patriarchą papież rozgrzeszył—biorąc to sobie za szczyrą prawdę, iakoby papież miał być starszy nad patriarchę, o czym naywiętszy iest spor, y co się niżey fałszem być pokaże. Lecz nie wspomionę Nicefora, iako naganionego, choć wiem y ludzie iuż wiedzą, że niesłusznie iest naganion (o czym w przyszłym rozdziale będzie szyrzey), y choć to iest rzecz pewna, że, by się dobrze było nań co zdrożnego pokazało, iako z łaski Bożey nie pokazało, przedsię exces persony sprawie y mocy vrzędu nie mogł by vwłaczać y preindykować. Nie wspomnię nawet y oyca Cyrilla, Alexandryiskiego protosyngieła, ktoremu iako nie może być, tak y nie iest w niwczym dana przygana, y ktoremu że starszeństwo nad metropolitem według praw cerkiewnych służy wszyscy wiedzą.

Właśnie iakoby nikt w Brześciu na

которые ся у особномъ роздѣлѣ откажетъ.

Што ся тычетъ судей, и которыхъ власнѣйшіе быти могли надъ тые, которые были? Могъ бымъ тутъ слушне въспо||**(72)**мянути отца Никифора, который тотъ судъ и зложенье зъ уряду митрополита и владыковъ яко отправовалъ, такъ и слушне на мѣстцу патріаршескомъ могъ отправовати, будучи протосинкгеломъ патріархіи Константинополской, яко о томъ листъ, ему на то даный, который нижей въпишемо, свѣдчитъ, и яко то самъ часъ, отецъ правды, показалъ, показуетъ и, дастъ Господь Богъ, далѣй покажетъ. Штò тотъ дѣеписъ бачачи, не згола того притъ, жебы именемъ и моцью патріаршею отсуженье уряду албо, яко онъ пишетъ, выклятье статися не мѣло, але, якобы того позволяючи, тымъ митрополита и владыковъ заслоняетъ, же ихъ южъ старшій надъ патріархомъ папежъ розгрѣшилъ,—беручи то собѣ за щирую правду, якобы папѣжъ мѣлъ быти старшій надъ патріарха, о чомъ найболшій есть споръ, и штò ся нижей хвалшемъ быти покажетъ. Лечъ не вспоминаю Никифора, яко наганеного, хоть вѣдаю и люде южъ вѣдаютъ, же неслушне естъ наганенъ (о чомъ въ пришломъ роздѣлѣ будетъ ширей), и хоть то естъ речъ певна, же, бы ся добре было на него штò здорожного показало, яко зъ ласки Божей не показало, предся выступокъ особы справѣ и моцы уряду не могъ бы уволочати и уймовати. Не вспомню наветъ и отца Кирила, Алексан||**(об. 72)**дрійскаго протосинкгела, которому яко не можетъ быти, такъ и не естъ ни въ чомъ дана пригана, и которому же старшенство надъ митрополитомъ ведлугъ правъ церковныхъ служитъ всѣ вѣдаютъ.

Власне якобы нихто въ Берестю на

mieyscu patriarchow nie był, tylko o poddanych krola iego mści pana naszego duchownych y świetskich religiey Greckiey osobach, do Brześcia zgromadzonych—moglili metropolita y władyki występne sądzić — będe mowił. A tu naprzod mogłbym przytoczyć list od Heremiasza, patriarchy Konstantynopolskiego, gdy tu w Wilnie był, bractwu cerkiewnemu Wileńskiemu dany, w ktorym y nad metropolitem, gdzieby wykroczył, nieiaką zwierzchność y do karania iego moc y władzą temu bractwu nadał y przywłaszczył. Przeciw ktoremu listowi tym trudniey co mowić, gdyż sam krol iego m. listem swym, wyższey słowo od słowa wpisanym, sprawy przez tego patryarchę w tych tu państwach odprawowane approbować raczył. Lecz na ten czas ku podporze sobie nie biorąc y tego listu, iako ||(111) nie wszytkim, ale tylko niektorym religiey Greckiey ludziom nadanego, te wywody przytoczę, z ktorych, że ten sąd wszytkim nad metropolitem y władykami występnymi należy, pokazano być może. Y wprawdzieć tę należność sądu tym samym względem mogłbym im przypisać, że wszyscy, iako się wyższey pokazało, należeli do synodu; bo ieśliż do synodu należeli, toć y do wszytkich własnie synodalnych spraw; a ieśliż do synodalnych spraw, tedyć y do sądu, a za sądem — y do zrzucania z vrzędu występnych przełożonych duchownych, ktore że na synodach y koncyliach własne mieysce ma — wątpliwości niemasz.

Iednak, iż podobno iawnieyszych dowodow dzieiopis potrzebnie, zwłaszcza z strony świetskich, ktoremi (choć wiedząc, że nie oni własnie, ale duchowni na synodzie Brzeskim sąd odprawowali) często burkuie,—przetoż mu iawnie, iż

мѣсцу патріарховъ не былъ, толко о подданыхъ короля его милости пана нашего духовныхъ и свѣтскихъ релѣи Греческой особахъ, до Берестя згромаженыхъ — могли ли митрополита и владыки выступные судити — буду мовити. А тутъ напередъ могъ бымъ приточити листъ отъ Іеремеи, патріарха Константинополского, кгды тутъ у Вилни былъ, братству церковному Виленскому даный, въ которомъ и надъ митрополитомъ, если бы выкрочилъ нѣякую звирхность и до каранья его моцъ и власть тому братству надалъ и привлащилъ. Противъ которому листови тымъ труднѣй што мовити, бо самъ король его милость листомъ своимъ, вышей слово отъ слова вписанномъ, [справы] черезъ того патриарху въ тыхъ тутъ панствахъ отправованые потвердити рачилъ. Лечъ на тотъ часъ ку подпорѣ собѣ не беручи и того листу, яко не всѣмъ, але толко нѣкоторымъ релѣи Греческой людемъ наданого, тые выводы приточу, съ которыхъ, же тотъ судъ всѣмъ надъ митрополитомъ и владыками выступными належитъ, показано ||(73) быти можетъ. И вправдѣ тую належность суду тымъ самымъ взглядомъ могъ бымъ имъ приписати, же всѣ, яко ся вышей показало, належали до синоду; бо еслижъ до синоду належали, то и до всѣхъ власне синодалныхъ справъ; а еслижъ до синодалныхъ справъ, то и до суду, а за судомъ—и до скиданья зъ уряду выступныхъ преложеныхъ духовныхъ, которое же на синодахъ и соборахъ власное мѣсце маетъ—вонтпливости нѣмашъ.

Однакъ, ижъ подобно явнѣйшихъ доводовъ дѣеписъ потребуетъ, з[в]лаща зъ стороны свѣтскихъ, которыми (хотя вѣдаючи, же не они власне, але духовные на соборѣ Берестейскомъ судъ отправовали) часто потрясаетъ,—про-

od sądow takowych z strony przełożonych duchownych niesłusznie z władyki duchowieństwo y z świetskimi osobami odpycha, z prawa Bożego y kościelnego pokażę.

Naprzod, podobno, nie powiedzie ze mną o to sporu, że kto ma moc obierania, tenże ma moc y zrzucania. Zaczym ieśliż pokażę, że nie tylko duchownym wszytkim, ale y świetskim, wedle prawa Bożego y kościelnego, moc obierania przełożonych duchownych służy, tak rozumiem, że mi zaraz przyzna, iż im y zrzucania moc poniekąd należy. Ktory to taki fundament założywszy, przypominam mu naprzod z Dzieiow Apostolskich obieranie apostoła Matiasza na mieysce Iudaszowe, także obieranie diakonow, ktore oboie że się przez zwolenniki y bracią odprawowało—czytamy. Przypominam mu za pierwszego onego po apostolech kościoła zwyczay w obieraniu duchownych przełożonych, nie tylko przez wyższe duchowne, ale y przez wszyt||(112)kie, też nawet y świetskiego zawołania ludzie, ktorzy pod ich rządem być mieli. Ktory to zwyczay nie tylko w biskupow, ale y w inszych duchownych stanowieniu tak mocnie się zachowywał, że też Cyprian święty z pilnością się z tego w iednym liście wymawia, iż nieiakiego Aureliusza, nie dołożywszy się z strony tego cerkwie, czytelnikiem był postanowił [1]. A na drugim mieyscu, to iest w pierwszych xięgach, liście czwartym, tak pisze: «pospolity lud, posłuszny będąc roskazaniam Pańskim y Boga się boiąc, od złego przełożonego odłączać się powinien, ani się do świętokrayce kapłana ofiar mieszać, gdyż on nawięcey (vważay, dzieiopisie, słowa!) ma moc abo

тожъ ему явне, ижъ отъ судовъ таковыхъ зъ стороны преложеныхъ духовныхъ неслушне владыки, духовенство и зъ свѣтскими особами отпихаетъ, зъ права Божего и костелного укажу.

Напередъ, подобно, не поведетъ со мною о тое спору, же кто маетъ моцъ обиранья, тотъ же маетъ моцъ и зверженья. Зачимъ еслижъ укажу, же не толко духовнымъ всѣмъ, але и свѣтскимъ, ведлугъ права Божего и костелного, моцъ обиранья преложеныхъ духовныхъ служитъ, такъ розумѣю, же ми заразъ признаетъ, ижъ имъ и звер(ь)женья моцъ понѣколь належитъ. Который то такій фундаментъ заложивши, припоминаю || **(об. 73)** ему напередъ зъ Дѣяній Апостольскихъ о(бъ)биранье апостола Матѳеа на мѣсце Іюды, такъ же обиранье діаконовъ, которое обое же ся черезъ апостолы и братію отправовано—читаемо. Припоминаю ему за першего оного по апостолѣхъ костела звычай обиранью духовныхъ преложеныхъ, не толко черезъ вышшіе духовные, але и черезъ всѣ, тежъ на остатокъ и свѣтского заволанья люде, которые подъ ихъ рядомъ быти мѣли. Который то звычай не толко въ бискуповъ, але у иншихъ духовныхъ становенью такъ моцне ся заховывалъ, же тежъ Кипріанъ святый съ пилност[ь]ю ся съ того у одномъ листѣ вымовляетъ, ижъ нѣякого Авреліана, не доложившися зъ стороны того церкви, чителникомъ былъ постановилъ [2]. А на другомъ мѣсцу, то есть въ першихъ книгахъ, листѣ 4, такъ пишетъ: «посполитый людъ, послушный будучи росказаньямъ Господнимъ и Бога ся боячи, отъ злого преложеного отлучатися повиненъ, ани ся до святокрадци иерея

[1] lib. 2. epist. 5.

[2] книга 2, листъ 5.

obierać godne kapłany, abo się niegodnych schraniać. Co też samo widzimy z Boskiey powagi pochodzić, że kapłan przy bytności ludu pospolitego przed wszytkich oczyma obieran, y godny a sposobny pospolitym rozsądkiem y świadectwem vtwierdzan bywa». Y trochę niżey w tymże liście: «aby przy bytności ludu pospolitego abo złych występki odkryte, abo dobrych zasługi oznaymione były, y żeby tak ordynowanie abo postanowienie było słuszne, własne y sprawiedliwe, ktore wszytkich zdaniem y rozsądkiem będzie potwierdzone,—co, też wedle Pańskiey nauki, zachowuie się w Dzieiach Apostolskich». Y tamże trochę daley: «dla tego (powiada) pilnie z podania Bożego y z zachowania apostolskiego trzeba zachowywać y trzymać, co y v nas y prawie po wszytkich prowincyach zachowuie się, aby, dla ordynacyey porządnego odprawowania, do tego ludu pospolitego, ktoremu przełożony duchowny bywa ordinowan, władykowie abo biskupi bliscy teyże prowincyey zieżdżali się, y żeby przełożony był obieran przy bytności ludu pospolitego, iako tego, ktory wszytkich żywota doskonałe świadom, y każdego spraw || **(113)** z iego obcowania doświadczył».

Ale że, podobno, dzieiopis mało ma na świadectwie Cypriana świętego, więc mu do tego przypominam concilium Antiocheńskie, na ktorym zakazano, aby żaden przełożony duchowny tym, ktorzy by go niechętnie przyimowali, poniewolnie wtrącany nie był. Przypominam synod Konstantynopolski [3], ktory, ordi-

офѣръ мѣшати, кгдыжъ онъ найболше (уважай, дѣеписе, слова!) маетъ моцъ албо обирати годные иереи, албо ся негодныхъ хоронити. Штò тежъ само видимо зъ Божей поваги походити, же иерей при бытности люду посполитого передъ всѣхъ очима обиранъ, и годный а способный посполитымъ розсудкомъ и свѣдѣцтвомъ утверженъ бываетъ». И троха нижей || **(74)** въ томъ же листѣ: «абы при бытности люду посполитого албо злыхъ выступки открыты, албо добрыхъ заслуги ознаймены были, и жебы такъ постановенье было слушное, власное и справедливое, которое всѣхъ зданьемъ и розсудкомъ будетъ потвержено, — штò, тежъ ведлугъ Господней науки, заховуется въ Дѣанихъ Апостольскихъ». И тамъ же троха далѣй: «для того (повѣдаетъ) пилне съ поданья Божего и зъ захованья апостольского треба заховывати и держати, што и у насъ и праве по всѣхъ краехъ заховуется, абы, для постановенья порядного отправованья, до того люду посполитого, которому преложоный духовный бываетъ постановленъ, владыкове албо бискупове близкіе тогожъ краю собиралися, и жебы преложеный былъ обиранъ при бытности люду посполитого, яко того, который всѣхъ живота досконале свѣдомъ и каждого справъ зъ его обцованья досвѣтчилъ».

Але же, подобно, дѣеписъ мало маетъ на свѣдѣцтвѣ Кипріана святого, а до того ему припоминаю соборъ Антіохійскій, на которомъ заказано, абы жаденъ преложоный духовный тымъ, которые бы его нехутне пріймовали, поневолне всажаный не былъ. Припоминаю соборъ Константинополскій [4], который, стано-

[3] In epist. synod. Constan. ad synod. Romanum.

[4] Въ листѣ собора Констан[тинополского] до собора Рим[ского].

nuiąc tamże w Konstantynopolu Nestoriusza, czynić tego nie chciał, bez wszelkiego duchowieństwa y pospolitego ludu pozwolenia. Przypominam mu Theodorita [1], ktory, pisząc o nieiakim Pietrze, ktorego Athanazyus święty sobie za sukcessora abo następcę był obrał, przydaie zaraz, że to nie tylko wszytek stan duchowny potwierdził, ale y vrząd y wszytek lud pospolity swoim głosem aprobował, iakoby znać daiąc, że naznaczony przez biskupa sukcessor nie inaczey się na tym vrzędzie zostawał, iedno gdy go wszytek lud przyiął.

A iż z Łacinnikiem (choć ci o sprawę nie Lacińskiey, ale Greckiey religiey ludzi) mam spor, więc mu y z iego Łacinnikow przypominam świętego Augustyna [2], ktory, o mianowaniu nieiakiego Eradiusza pisząc, takiż właśnie obierania przełożonych duchownych sposob przekłada. Przypominam mu kanon [3], Anakletowi przywłaszczony, z ktorego się nauczy, że y w prezbiterow obieraniu zezwolenia pospolitego ludu potrzebowano. Przypominam mu Leona I papieża owe wyroki [4], ktore się w listach iego nayduią y do dekretałow poczęści są wpisane: «ten niechay będzie obran, ktorego duchowieństwo y lud pospolity abo więtsza liczba pragnie». Item: «ktory ma być nad wszytkimi przełożonym, od wszytkich niechay będzie obieran». Item: «ten niechay się zostoi, ktory od duchowieństwa y od ludu pospolitego obran y pożądan będzie» [5]. Item [6]: «żadna przyczyna tego nie pozwala, ||(114) aby ci za biskupy mieli być poczytani, ktorzy ani od klerykow obrani, ani od pospolitych ludzi

вячи тамъ же въ Константинополю Несторіа, чинити того не хотѣлъ, безъ всего духовенства и посполитого || (об.74) люду позволенья. Припоминаю ему Ѳеодорита [7], который, пишучи о нѣякомъ Петрѣ, которого Аѳанасій святый собѣ за наступцу былъ обралъ, придаетъ заразъ, же то не толко весь станъ духовный потвердилъ, але и урядъ и ввесь людъ посполитый своимъ голосомъ умоцнилъ, якобы знати даючи, же назначоный черезъ бискупа наступца не иначей ся на томъ урядѣ зоставалъ, одно егда его ввесь людъ принялъ.

А ижъ зъ Латинникомъ (хоть о справѣ не Латинской, але Греческой релѣи людій) маю споръ, а такъ ему и зъ его Латинниковъ припомяну святого Августина [8], который, о менованью нѣкоякого Ередіа пишучи, такій же способъ обиранья преложоныхъ духовныхъ перекладаетъ. Припоминаю ему канонъ [9], Анаклетови привлащеный, съ которого ся научитъ, же и въ презвитеровъ обиранью зезволенья посполитого люду потребовано. Припоминаю ему Леона Першего папѣжа овые выроки [10], которые ся въ его листѣхъ найдуютъ и до декреталовъ по-части суть вписаны: «тотъ нехай будетъ обранъ, которого духовенство и людъ посполитый албо болшая личба прагнетъ». И засъ: «который маетъ быти надъ всѣми преложонымъ, отъ всѣхъ нехай будетъ обиранъ». И засъ: «тотъ нехай ся зостанетъ, который отъ духовенства и отъ люду || (75) посполитого обранъ и пожаданъ будетъ» [11]. И засъ: [12] «жадная причина того не позволяетъ, абы тые за бискупы мѣли быти почитаны, кото-

[1] lib. 4, cap. 20. [2] epist. 110. [3] distin. 67, canon. 1. [4] ep. 90, cap. 8. [5] 63 dist. [6] C. sacrorum canonum 23 distin.

[7] книга 4, глава 20. [8] въ листѣ 110. [9] грань 67, канонъ 1. [10] въ листѣ 90, глава 8. [11] 63 грань. [12] 23 грань.

pożądani nie są». Item [13]: «gdy w tych wszytkich rzeczach examinowany y doświadczony naydzie się dobrze wyćwiczonym, tedy z zupełnym y doskonałym klerykow y laikow pozwoleniem niech będzie ordinowany» etc. [14] Przypominam mu Grzegorza papieża, ktorego siła iest listow, co tegoż poświadczaią: ilekroć kiedy o obieranie nowego przełożonego duchownego gra idzie, zawsze pisze nie tylko do duchownych, ale y do stanow, abo do xiążęcia, abo y do ludu pospolitego; y gdy, za pomieszaniem rządu w ktorym kościele, przyległemu iakiemu biskupowi obierania przełożonych duchownych przyiźrzeć porucza, zaraz vpomina go z strony dekretu, wszytkich podpisami vtwierdzonego; nawet gdy w Medyolanie nieiaki Constantinus był na biskupstwo postanowiony, a przed nieprzyiacielskim wtargnieniem siła do Mediolanczykow do Gennei było viechało, dotąd tego postanowienia y obierania za własne nie przyznał, aż y ci społnie przyzwani na toż pozwolili. Na ostatek przypominam mu Nikolausza papieża, mało co przed piącią set lat z strony obierania samego Rzymskiego papieża vczynione, postanowienie, w ktorym tego dołożono, że obranie papieżow zezwoleniem ludu pospolitego ma się vtwierdzać.

Iuż tu tedy dzieiopis widzi, że, wedle prawa Bożego y wedle porządku pierwszego Kościoła, do obierania a zatym y do zrzucania przełożonych duchownych należeli wszyscy duchowni, a pogotowiu y popi, świeszczenicy abo

рыи анѣ отъ клириковъ обраны, ани отъ посполитыхъ людей пожаданы не есть». И засъ: [15] «кгды въ тыхъ всѣхъ речахъ искушеный и досвѣтчоный найдется добре выцвичонымъ, тогды [зъ] зуполнымъ и досконалымъ клириковъ и простыхъ позволеньемъ нехай будетъ становленый» и проч[ая] [16]. Припоминаю ему Григоріа папежа, которого много есть листовъ, которые тогожъ посвѣтчаютъ: илекротъ коли о обиранье нового преложоного духовного игра идетъ, завше пишетъ не толко до духовныхъ, але и до становъ, албо до княжати, албо и до люду посполитого; и кгды, за помѣшаньемъ ряду въ которомъ костелѣ, прилеглому якому бискупови обиранья преложоныхъ духовныхъ призрѣти поручаетъ, заразъ упоминаетъ его зъ стороны декрету, всѣхъ подписами утверженого; наветъ егда въ Медиоламѣ [17] нѣякій Костантинъ былъ на бискупство постановленый, а предъ непріателскимъ вторгненьемъ много Медиоламчиковъ до Енны было уѣхало, дотоля того постановленья и обранья за власное не призналъ, ажъ и тые сполне призваные на тоежъ позволили. На остатокъ припоминаю ему Николая папѣжа [18], мало-што предъ пятію сотъ лѣтъ зъ стороны обиранья самого Римского папѣжа || **(об. 75)** учиненое, постановенье, въ которомъ того доложено, же обранье папѣжовъ зезволеньемъ люду посполитого маетъ ся утвержати.

Южъ тогды дѣеписъ видитъ, же, ведле права Божего и ведлугъ порядку першого Костела, до обиранья а затымъ и до зверженья преложоныхъ духовныхъ належали всѣ духовные, а по-готову и попы, священницы албо

[13] Can. In nomine Domini. [14] Distinct. eadem Can. Qiui Episcopus.
[15] въ той же грани. [16] въ той же. [17] книга 2. листъ 69. [18] грань 23.

prezbiterowie, o ktorych Hieronim święty pisze, że od biskupow abo władykow nie z vstawy Pańskiey, ale z zwyczaiu są niższymi, y ktorych że pismo święte promiscue z biskupy kładzie — wyższey się w rozdziale pierwszym || (115) tey części dotknęło. O tych to—słusznie li napisał, iż by ich było dwa tysiąca, do synodu iedney odrobiny prawa nie mieli—niech się iuż osądzi. Z tychże świadectw, teraz przytoczonych, widzi, że y świetscy (nie tylko duchowni) do tego rozsądku o przełożonych duchownych należeli; widzi że mieli moc, wedle Cypryana świętego, iako obierać godne kapłany, tak y niegodnych się zchraniać; widzi, że, wedle concilium Antiocheńskiego, po-niewoley nikt na nie nie ma być wtrącon. Niechże abo tym wszytkim przygani, abo przyzna, że postępkowi Brzeskiemu przeciwko metropolicie y władykom w odsądzaniu ich vrzędu vczynionemu niesłusznie przyganiał!

A iż tu nie tylko o zrzuceniu z vrzędu (ktore się tylko w Brześciu sstało), ale y o klątwę abo exkommunikacyą, ktora ieszcze nie była, iest spor z dzieiopisem, — przetoż, aby obaczyć mogł, kto tyle wedle prawa Bożego do niey należy, przypominam mu Christusa Pana, Ktory brata wykraczaiącego każe opowiedzieć Kościołowi [1]. A ieśliż Kościolowi,—a kościoła członkami nie tylko są biskupi, ale y inszy duchowni, a nawet y świetscy, — iakoż od rozsądku o występnych braciey maią być odstrychani? Ile zwłaszcza, gdy się zebrali na synod, gdy są w kupie, tak, że zdania ich w tey mierze dosięgać — nie iest rzecz niepodobna; insza — kiedy nie są w zgromadzeniu: bo w ten czas przy-

презвитерове, о которыхъ Еронимъ святый пишетъ, же отъ бискуповъ албо владыковъ не зъ уставы Господней, але (и)зъ звычаю суть нижшими, и которыхъ же писмо святое сполъ зъ бискупы кладетъ — вышей ся въ роздѣлѣ 1 тоее части доткнуло. О тыхъ то—слушне ли написалъ, ижъ бы ихъ было двѣ тисячи, до синоду одной одробины права не мѣли — нехай ся южъ осудитъ. Съ тыхъ же свѣдоцтвъ, теперъ приточеныхъ, видитъ, же и свѣтскіе (не толко духовные) до того розсудку о преложеныхъ духовныхъ належали; видитъ, же мѣли моцъ, ведлугъ Кипріана святого, яко обирати годные иереи, такъ и негодныхъ ся хоронити; видитъ, же, ведлугъ собору Антіохійского, по-неволи нихто на нихъ не маетъ быти втручанъ. Нехай же албо тымъ всѣмъ приганитъ, албо признаетъ, же поступкови Берестейскому противъ митрополитѣ и владыкомъ у отсуженью ихъ уряду учиненому неслушне приганялъ!

А ижъ тутъ не толко о зверженью зъ уряду || (76) (которое ся толко въ Берестю стало), але и о клятву албо отлученье отъ причастія, которое еще не было, есть споръ зъ дѣеписомъ, — протожъ, абы обачити могъ, кто толко ведлугъ права Божего до ней належитъ, припоминаю ему Христа Бога, Который брата выкрочаючого кажетъ оповѣсти Костелови [2]. А еслижъ Костелови,—а костела членками не толко суть бискупи, але и иншіе духовные, а наветъ и свѣтскіе,—якожъ отъ розсудку о выступныхъ братій маютъ быти оттинаны? Иле звлаща гдѣ ся собрали на синодъ, егда суть вкупѣ, такъ, же зданья ихъ въ той мѣрѣ досягати — не есть речъ неподобна; ин-

[1] Matth. 18.
[2] Мате., гл. 18, ст. 17.

znawam, że ten o występnych rozsądek, Kościołowi od Christusa Pana przywłaszczony, starszy kościelni imieniem wszytkiego Kościoła odprawować mogą. Przypominam mu Iana świętego [3], ktory dobrym y prawdziwym chrześcianom nad tymi, co nie trwaią w nauce Christusowey, nieiaką władzą wyłączania ich daie, roskazuiąc, aby takich y w dom nie przyimowali, y nie pozdrawiali. Przypominam nakoniec słowa Pawła świętego na||**(116)**właśniey się do tey kontrowersyey ściągaiące: ten do wszytkich Korintczykow [4], tak duchownych, iako y świetskich, pisząc, vpomina wszytkich, aby z bracią wystepną się nie mieszali, a nawet y pokarmow aby z nimi nie vżywali; y gani wszytkich, że onego, co żonę oyca swego był splugawił, tak długo miedzy sobą cierpieli; roskazuie wszytkim (nie samym tylko biskupom), aby się zgromadzili, a w zgromadzeniu ich aby był oddan szatanowi.

Ktore iednak przypominanie nie dla tego czynię, abych władzą w tey mierze rowną z duchownymi świetskim przywłaszczać miał; o czym nie myślę, przyznawaiąc, że w takiey sprawie klątwy odprawowaniu, świetscy nie rządzącymi być maią, ale wiedzącymi, — nie dekret czyniącymi, ale zezwalaiącymi, — nie ogłaszaiącymi, ale świadczącymi y przestrzegaiącemi, aby się co w tey mierze niesłusznie, nierozmyślnie, z popędliwości y z waśni nie działo.

Wedle czego że się też świetskie religiey Greckiey osoby, na synodzie Brzeskim zgromadzone, przy ferowaniu dekretu, choć nie klątwy, ale tylko degradacyey, zachowali — świadkami są ci,

шая—егда не суть у згромаженью: бо въ тотъ часъ признаваю, же тотъ о выступныхъ розсудокъ, Костелови отъ Христа Господа привлащеный, старшіе костелные именемъ всего Костела отправовати могутъ. Припоминаю ему Іоанна святого, который добрымъ и правдивымъ христіаномъ надъ тыми, што не стоятъ въ науцѣ Христовой, нѣякую власть вылученья ихъ даетъ, росказуючи, абы такихъ и въ домъ не прі́ймовали и не поздоровляли. Припоминаю наконецъ слова Павла святого, наивласнѣй ся до того спору стягаючіе: тотъ до всѣхъ Коринѳянъ, такъ духовныхъ, яко и свѣтскихъ, пишучи, упоминаетъ всѣхъ, абы зъ братіею выступною ся не мѣшали, а наветъ абы и покармовъ зъ ними не уживали; и ганитъ ||**(об. 76)** всѣхъ, же оного, што жону отца своего былъ сплюгавилъ, такъ долго межи собою терпѣли; росказуетъ всѣмъ (не самымъ толко бискупомъ), абы ся згромадили, а въ згромаженью ихъ абы былъ отданъ сатанѣ.

Которое однакъ припоминанье не для того чиню, абыхъ власть въ той мѣрѣ ровно зъ духовными свѣтскимъ привлащати мѣлъ; о чомъ не мышлю, признаваючи, же въ такой справѣ проклятья отправованью свѣтскіе не справуючими быти маютъ, але вѣдаючими,—не декретъ чинячими, але зезволяючими,— не оголошаючими, але свѣдчачими и перестерегаючими, абы ся што въ той мѣрѣ неслушне, нерозмыслне, съ попудливости и гнѣву не дѣяло.

Ведлугъ чого же ся тежъ свѣтскіе релѣи Греческой особы, на синодѣ Берестейскомъ згромажоные, при выданью декрету, хоть не клятвы, але толко зверженья, заховали — свѣдками суть

[3] Canonica 2. [4] 1 Cor. 5.

ktorzy przy tym byli. Poświadcza tego y dekret, ktory sami duchowni spisali y promulgowali. Poświadcza szkrypt synodalny, do xiąg trybunalskich wielkiego xięstwa Litewskiego zaświeża oddany, ktory się wyższey wpisał. Poświadczaią poselstwa do krola iego mści y do obywatelow Koronnych y xięstwa Litewskiego na seymiki zgromadzonych, z tego synodu wyprawione, w ktorych że nie świetscy, ale duchowni to metropolita y władyk odsądzenie vrzędu odprawowali—zrzetelnie dołożono.

Iuż się tedy dotąd pokazało, że w sądzie y w osądzeniu metropolita y władykow nic się przeciw prawu Bożemu, nic przeciw rządowi kościelnemu nie wykroczyło.

|| (117) Przypatrzmyż się porządnie: ieśliż y przeciw konfederacyey, abo przeciw zwierzchności krola iego mści w tym przeciw nim postępku exces sie iaki sstał? Gdzie naprzod od dzieiopisa z wdzięcznością mi to y z podziękowaniem przyimować przychodzi, że y konfederacyą, na ktorą drugie towarzystwo iego, a podobno y sam pod-czas «vkrzyżuy» woła, teraz, iakoby się z nią pokumawszy, na świadectwo za sobą ciągnie, y zwierzchności i. k. m. pana naszego mściwego ochrania, rozny od tych, ktorzy się, z iego podobno cechu, w inszych państwach z nożykami y z puginałmi na krole pomazańce Boże rzucaią. Lecz co się tycze konfederacyey, niewiem, nie będzie li tego z nią się pokumania żałował, gdy mu pokażę, że namniey go w rozumieniu iego nie wspomaga, odstępnych władykow nie zasłania, y osob, na synodzie Brzeskim zgromadzonych, względem postępku przeciw tym odstępcom vczynionego, nic nie obwinia.

тые, которые при томъ были. Посвѣдчаетъ того и декретъ, который сами духовные списали и обволали. Посвѣдчаетъ шкриптъ синодалный, до книгъ трибуналныхъ вел. к-з. Лит. засвѣжа отданый, который ся выше вписалъ Посвѣдчають поселства до крол. его мил. и до обывателевъ Коронныхъ и княз. Лит. на сеймики згромаженыхъ, съ того синоду выправленые, въ к[о]торыхъ же не свѣтскіе, але духовные тое митрополита и владыкъ ||(77) отсуженье уряду отправовали—достаточне доложено.

Южъ ся тогды дотоля показало, же въ судѣ и отсуженью митрополита и владыковъ ничого ся противъ праву Божему, ничого противъ ряду костелному не выкрочило.

Присмотрѣмося порядне: еслижъ и противъ конфедераціи албо противъ звирхности короля его милости въ томъ противъ имъ поступку выступокъ ся якій сталъ? Гдѣ напередъ отъ дѣеписа зъ вдячностью мнѣ тое и съ подякованьемъ пріймовати приходитъ, же и конфедерацію, на которую другое товариство его, а подобно и самъ подъчасъ «укрижуй» волаетъ, теперъ, якобы ся зъ нею покумавши, на свѣдѣцтво за собою тягнетъ и звѣрхность его кр. милости пана нашого милостивого охороняетъ, розный отъ тыхъ, которые ся, зъ его подобно цеху, въ иншихъ панствахъ зъ ножиками и съ пуйналми на королѣ помазанци Божіи порываютъ. Лечъ што ся тычетъ конфедераціи, не вѣдаю, не будетъ ли того зъ нею ся покуманья жаловалъ, кгды ему покажу, же намнѣй его въ розумѣнью его не вспомагаетъ, отступныхъ владыковъ не заслоняетъ, и особъ, на синодѣ Берестейскомъ згромаженыхъ, взглядомъ поступку противъ тымъ отступникомъ учиненого, ничого не обвиняетъ.

Takci iest wprawdzie, że konfederacya wolności nabożeństwa w państwach krola iego mści postrzega, tak iest, iako dzieiopis przypomina, że broni tego, aby nikogoż o wiarę nie pœnowano, a co więtsza—odmiany y wprowadzania rozney wiary w kościelech pozwala. Ale trzeba wiedzieć y vważyć, iakiego pœnowania o wiarę broni y kędy odmiany wiary pozwala? Abowiem rzecz iest pewna, że nie wszelkiego pœnowania broni y nie wszędy odmiany pozwala. Bo zwyczay, ktory iest wykładaczem praw, świadczy, że nie broni pœnowania duchownego nad tymi, ktorzy na to zarabiaią. Bo takowi od duchownych tego nabożeństwa, do ktorego się odzywaią, taką kaznią, na iaką zarobią, pœnowani być mogą. Zaczym nie wadzi nic konfederacya, iako baczymy, suspensiam, degradacyam y klątwam, ktore Rzymskiego || **(118)** nabożeństwa biskupi na swe występne owieczki zwłaszcza na duchowne wydaią; nie wadzi nawet Ewanielickiemu, abo y Nowokrzczeńskiemu ze zborow wyłączaniu. Czego snadź poniekąd względem on paragraf, ochraniaiący zwierzchności przełożonych nad poddanymi y wolności karania nieposłusznych etiam in spiritualibus (też y w duchownych rzeczach) pozwałaiący, w konfederacyey iest przypisany.

Co się zaś tycze odmiany w kościelech, y ta że nie wszędzie iest pozwolona—świadczą słowa konfederacyey, w ktorey tego dołożono, aby wszytkie beneficya, iuris patronatus regij praelaturarum ecclesiasticarum, iako arcybiskupstw, biskupstw y inszych wszelakich beneficiy, były dawane nie inszym, iedno Rzymskiego kościoła klerikom; a beneficia kościołow Greckich — ludziom teyże Greckiey wiary dawane być maią. Gdy by tych słow w konfederacyey nie

Такъ есть вправдѣ, же конфедерація волности набоженства въ панствахъ ||**(об. 77)** кр. его милости перестерегаетъ, такъ есть, яко дѣеписъ припоминаетъ, же боронитъ того, абы никого о вѣру не карано, а што болше — отмѣны и впроваженья розной вѣры позволяетъ. Але треба вѣдати и уважити, якого каранья о вѣру боронитъ и гдѣ отмѣны вѣры позволяетъ? Абовѣмъ речъ есть певна, же не всякого каранья боронитъ и не всюды отмѣны позволяетъ. Бо звычай, который есть выкладачемъ правъ, свѣдчитъ, же не боронитъ каранья духовного надъ тыми, которыи на тое заробляютъ. Бо таковые отъ духовныхъ того набоженства, до которого ся отзываютъ, такимъ караньемъ, на якое заробятъ, карани быти могутъ. Зачимъ не вадитъ ни чого конфедерація, яко бачимо, отлученьямъ, зверженьямъ и клятвамъ, которые Римского набоженства бискупи на свои выступныи овечки з[в]лаща на духовные выдаютъ; не вадитъ наветъ Евангелицкому, албо и Новохрещенскому отъ зборовъ вылучанью. Чого снать якобы взглядомъ онъ паракграфъ, охроняючій звирхности преложеныхъ надъ поддаными и волность каранья непослушныхъ тежъ и въ духовныхъ речахъ позволяючій, въ конфедераціи есть приписанъ

Што ся засъ тычетъ отмѣны въ костелѣ, и тая же не всюды есть позволена — свѣдчатъ слова конфедераціи, въ ко||**(78)**торой того доложено, абы всѣ добра, подаванья королевъ преложенствъ костелныхъ, яко арцибискупствъ, бискупствъ и иншихъ вшелякихъ добръ, были даваны не иншимъ, одно Римского костела клирикомъ; а добра костеловъ Греческихъ—людемъ тоеежь Греческой вѣры даваны быти маютъ. Кгды бы тыхъ словъ въ кон-

było przypisano, tedy owo pozwolenie odmiany w kościelech na wszytkie beneficya było by się ściągało, y iuż za tym Grek, Ewanielik, abo Nowokrzczeniec, gdzie by był na krola przychylnego trafił, mogłby się był nie odrzekać na opatstwie, biskupstwie, abo y arcybiskupstwie siedzieć. Ale że te słowa przypisano, przetoż że żaden inszy, krom Rzymianina, na takie beneficia nie wstępuie, y gdy ktory z biskupow abo inszych prałatow, na nie wstąpiwszy, do inszey się wiary przychyli, że zatym zaraz od beneficium odpada, — wi[e]damy. Nie ściąga się tedy wolnośc odmiany czynienia, wedle konfederacyey, tylko do tych beneficiy, ktore nie w krola iego mści, ale inszych świetskich obywatelow poddanych k. i. mści są podawaniu.

Zaczym my, religiey Greckiey ludzie, acz z żałością na to patrzymy, co ty, dzieiopisie, przypominasz, iż siła cerkwi iest heretictwem zmazanych, iednak, iż podawanie w tych cerkwiach || (119) nie krolowi iego mści, ale szlachcicom służyło, a szlachcicy odmianę w nich za pozwoleniem konfederacyey czynili, — coż rzeć? radzi-nie-radzi milczeć musimy! Iako też z drugiey strony nic nie mowimy, choć z wzdychaniem widząc, a ono papiestwo do drugich cerkwi, [w] podawaniu szlacheckim będących, przez szlachcice papieżniki wprowadzone bywa. Ale tu, gdy metropolit y władykowie, maiący beneficia, w podawaniu krola i. m. będące, od tey religiey, na ktorą te beneficya są nadane, odstąpili y odmianę (iako się niżey w osobnym rozdziale pokaże) w cerkwie wprowadzaią, — iakoż się konfederacyą, ktora tego iawnie y mianowicie zabrania, zasłaniać mogą? Abo, iako my o to dobrym sumnieniem, kochaiąc się w reli-

федерацiи не было приписано, тогды оное позволенье отмѣны въ костелѣхъ на всѣ добра было бы ся стягало, и южъ затымъ Грекъ, Евангеликъ, албо и Новокрещенецъ, кгды бы былъ на кроля прихилного трахвилъ, могъ бы ся былъ не отрѣкати на опатствѣ, бискупствѣ, албо и арцибискупствѣ седѣти. Але же тыи слова приписано, протожъ же жаденъ иншій, кромъ Римлянина, на такіе добра не вступуетъ, и кгды который зъ бискуповъ албо иншихъ преложоныхъ, на нихъ вступивши, до иншей ся вѣры прихилитъ, же затымъ заразъ отъ добръ отпадаетъ,— вѣдаемо. Не стягается тогды волность отмѣны чиненья, ведлугъ конфедерацiи, толко до тыхъ добръ, которые не въ короля его мил., але иншихъ свѣтскихъ обывателевъ подданыхъ кр. его милости суть подаванью.

Зачимъ мы, Греческой релѣи люде, ачъ зъ жалостью на тое смотримо, штò ты, дѣеписе, припоминаешъ, ижъ много церквей естъ еретиц| **(об. 78)**ствомъ змазаныхъ, однакъ, ижъ подаванье въ тыхъ церквахъ не королеви его милости, але шляхтичомъ служило, а шляхтичи отмѣны въ нихъ за позволеньемъ конфедерацiи чинили, — штòжъ речи? ради-не-ради молчати мусимо! Яко тежъ зъ другой стороны ничого не мовимо, хоть зъ воздыханьемъ видячи, а оное папѣжство до другихъ церквей, въ подаванью шляхетскомъ будучихъ, черезъ шляхтичовъ папѣжники впроважено бываетъ. Але тутъ, кгды митрополитъ и владыкове, маючи добра, въ подаванью кр. его милости будучіе, отъ тоее релѣи, на которую тые добра суть наданы, отступили и отмѣну (яко ся нижей у особномъ роздѣлѣ покажетъ) у церковъ впроважуютъ,—якожъ ся конфедерацiею, которая того явне и меновите заборонаетъ, заслоняти мо-

giey swey, y z dobrą sławą, kochaiąc się w prawach y wolnościach swoich, milczeć, iako nie mowić, iako temu nie zabiegać mamy?! Toć iednak mowimy y zabiegamy, mowimy y zabiegamy skromnie, wszytko czyniąc z ochranianiem konfederacyey y z poszanowaniem maiestatu iego krolewskiey mści, y dla tego nie rzuciliśmy się mocą na metropolita y władyki, krwie śmy ich nie przelali y nie przelewamy, dla odmiany wiary, a nie tylko gwałtu im dla tego nie czynimy, ale też względem własnych osob ich, to iest, ile ieden z nich Michałem, drugi Hipatim, trzeci Czuryłem, czwarty Grzegorzem, piąty Dionizim, szosty Ionaszem (nie względem metropoliey abo władyctw) wiary im odmieniać nie bronimy. Niech kiedy się na to vdali, będą papieżnikami, ale nie nam, tylko sobie! Nas do tegoż pretextem iurisdicyey swoiey niechay nie przywodzą y nie przymuszaią! Chciałosię im mieć chleb, chciałosię im podwyższenia dostoieństwa, niechże ie nie od nas, ktorych odstąpili, maią, ale od tych, do ktorych przystali! Naszym beneficiam ||(120) kościołow Greckich, ktore ludziom tylko Greckiey wiary należą, aby dali pokoy, aby się z nich nie cieszyli—tego potrzebuiemy, tego pragniemy.

Wszakże iednak tego pragnąc, vmiemy się swą piędzią mierzyć, w krola iego mści władzą skwapliwie nie wrywamy się, nie rzucamy się do gwałtu, nie wieżdżamy im w te maiętności, mocą ich z tych beneficiy, iako oni nas, nie wypychamy! Ale co? Wiedząc, iż krol iego mść tych beneficiy iest po-

гутъ? Албо, яко мы о то добрымъ сумнѣньемъ, кохаючися въ релѣи своей, и зъ доброю славою, кохаючися въ правахъ и волностяхъ своихъ, молчати, яко не мовити, яко тому не забѣгати маемо?! Хоть однакъ мовимо и забѣгаемо, [мовимо и забѣгаемо] скромне, все чинячи зъ охроненьемъ конфедерацiи и съ пошанованьемъ маестату его кр. мил.,—и для того не торгнули есмо ся моцью на митропилата [5] и владыки, крови есмо ихъ не пролили и не проливаемо, для отмѣны вѣры, а не толко кгвалту имъ для того не чинимо, але тежъ ||(79) взглядомъ власныхъ особъ ихъ, то есть, иле одинъ зъ нихъ Михайломъ, другiй Ипатiемъ, третiй Чуриломъ, четвертый Григорiемъ, пятый Дѣнисомъ, шостый Iона (не взглядомъ митрополiи албо владыцствъ) вѣры имъ отмѣняти не боронимо. Нехай коли ся на то удали, будутъ папѣжниками; але не намъ, толко собѣ! Насъ до того покрытьемъ зверхности своей нехай не приводятъ и не примушаютъ! Хотѣлося имъ мѣти хлѣбъ, хотѣлося имъ подвышенья достоенства, нехайже ихъ не отъ насъ, которыхъ отступили, маютъ, але отъ тыхъ, до которыхъ пристали! Нашимъ добрамъ церквей Греческихъ, которыи людемъ толко Греческой вѣры належатъ, абы дали покой, абы ся зъ нихъ не тѣшили—того потребуемо, того прагнемо!

А такъ однакъ того прагнучи, умѣемо ся своею пядью мѣрыти, у кр. его мил. власть сквапливе не вриваемося, не мечемося до кгвалту, не уѣжджаемо имъ въ тые маетности, моцью ихъ съ тыхъ добръ, яко они насъ, не выпихаемо! Але што? Вѣдаючи, ижъ его кр. мил. тыхъ добръ есть подавцею, вѣ-

[5] Въ старопечатномъ экземплярѣ: «митропилака».

dawcą, wiedząc, iż iego szafunkowi od rzeczypo[spo]litey są powierzone, wiedząc, iż on iest przysięgłym strożem praw y swobod naszych, — do niego żeśmy się też vciekli, iegośmy prosili, y dotąd cierpliwie prosimy, y z skwierkiem żebrzemy, aby, według przywileiow, narodowi Ruskiemu y Litewskiemu nadanych, vrzędow duchownych religiey Greckiey nie zatłumiał; żebrzemy, aby iawne odstępniki od chleba, im iuż nienależącego, odstrychnąwszy, insze, ktorzyby właśnie religiey Greckiey byli, metropolita y władyki, wedle konfederacyey, na te beneficya nam podać raczył! Azaż tu co iest przeciw zwierzchności krola iego mści? Azaż raczey nie zamyka się w tym vszanowanie maiestatu iego takie, iakie wiernym y pana miłuiącym poddanym przystoi? Ieślibyś to neuszanowaniem nazwać chciał, że wprzod nim prośba iaka do krola iego mści była, dekret odsądzenia vrzędu przeciw nim zakroczył, tedy niesłusznie byś nas y w tym winował. Bo przed synodem siłaśmy, choć nie tymiż słowy (bośmy ieszcze nie wiedzieli co się w metropolita y władyki wlewało), ale na tęż notę prośb y instancyey przez posły swe względem zatrzymania całości religiey naszey do krola iego mści czynili. Ale niechby tak dobrze było, żeby prośbę poprzedził dekret, odsądzaiący metropolita y władyki vrzędu. Azaż by iednak y w tym || **(121)** się co przeciwko władzy krola iego mści wykroczyło? By namniey! Bo insza rzecz iest vrząd, insza—beneficium do vrzędu dla dobrego iego odprawowania przyłączone. Vrząd właśnie od duchownych przy święceniu, beneficium zaś nie od duchownych, ale od k. i. m. dawane bywa. A pospolicie k. i. m., w dawaniu komu beneficium sposobność odprawowania przezeń wedle potrzeby vrzędu,

даючи, ижъ его шафункови отъ речи посполитое суть повѣрены, вѣдаючи, ижъ онъ есть присяглымъ сторожемъ правъ и свободъ нашихъ,—до негосмы ся тежъ утекли, его есмо просили, и дотоля терпливе || **(об. 79)** просимо, и съ плачемъ просимо, абы, ведлугъ привилеовъ, народови Рускому и Литовскому наданыхъ, урядовъ духовныхъ релѣи Греческой не затлумялъ; просимо, абы явные отступники отъ хлѣба, имъ южъ належачого, отстрыхнувши, иншіе, которые бы власне релѣи Греческой были, митрополита и владыки, ведлугъ конфедерацыи, на тые добра намъ подати рачилъ! Аза тутъ штò есть противъ зверхности кр. его мил.? Аза лѣпѣй не замыкается въ томъ ушанованье маестату его такое, яко вѣрнымъ и пана милуючимъ подданымъ пристоитъ? Если бысь тое неушанованьемъ назвати хотѣлъ, же впередъ нижъ прозба такая до кр. его мил. была, декретъ отсуженья уряду противъ нимъ загородилъ, теды неслушне бысь насъ и въ томъ виновалъ. Бо передъ синодомъ многосмы, хоть не тымижъ словы (бо смы еще не вѣдали штò ся въ митрополита и владыки вливало), але на туюжъ ноту прозбъ и попиранья черезъ послы свои взглядомъ задержанья цалость релѣи нашей до кр. его мил. чинили. Але нехай бы то такъ добре было, же бы прозбу попередилъ декретъ, отсужаючій митрополита и владыки уряду. Аза бы однакъ и въ томъ ся штò противъ власти кр. его мил. выкрочило? Бы намнѣй! Бо иншая есть речъ урядъ, инша—добра до уряду для доброго его отправованья при **(80)** лучено. Урядъ власне отъ духовныхъ при посвященью, добра засъ не отъ духовныхъ, але отъ кр. его мил. даваны бываютъ. А посполите кр. его мил., въ даванью кому

ieśliż nie swymi, tedy iednak cudzymi (zwłaszcza tych, ktorzy religiey, ktorey są przednieyszymi naśladowcami) oczyma zwykł vpatrować. Zaczym snadź y list w te słowa pisany iednemu religiey Greckiey senatorowi dać raczył:

«Zygmunt III, z Bożey łaski krol Polski, wielkie xiąże Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Żmudskie, Iflantskie, etc. y krolestwa Szwedskiego nabliższy dziedzic y przyszły krol.

«Iaśniewielmożny, vprzeymie nam miły! Iakoś nas vprzeymość wasza vżywał, żebyśmy nie dawali vrzędow duchownych religiey Greckiey, iedno na zalecenie vprzey[mości] w. Tedy, maiąc wzgląd na zasługi vprzey[mości] w. y przodkow vprzey[mości] w. ku tey r. p., radzi na to pozwalamy, że tylko na zalecenie vprzey[mości] w. takie vrzędu religiey Greckiey ludziom zacnym y pobożnym dawać będziemy. Żądamy przytym vprzey[mości] w. być dobrze zdrowego. Dan w Warszawie, dnia 21 miesiąca października, roku Pańskiego M. D. XC. II, panowania naszego roku piątego».

Z tego listu pokazuie się to, com wyższey powiedział: że beneficium choć iest rozne od vrzędu, iednak do vrzędu się wiąże; y że za tym krol iego m. w dawaniu komu beneficium sposobność odprawowania prze||**(122)**zeń vrzędu zwykł vpatrować. Czego względem my, Greckiey religiey szlachcicy, w niektorych woiewodztwach wolność obierania sobie duchownych przełożonych przywileymi mamy warowaną. Przydam ieszcze y to, że snadź nigdy k. i. m. przed odięciem vrzędu nie zwykł beneficium odbierać, a inszemu podawać, ale pospolicie, za odeszciem vrzędu,

добръ способность отправованья черезъ него ведлугъ потребы уряду, еслижь не своими, тогды однакъ чужими (звлаща тыхъ, которые релѣи тоее, которой суть переднѣйшими наслѣдовцами) очима звыкъ усмотровати. Зачимъ снать и листъ въ тыи слова писаный, одному релѣи Греческой сенаторови дати рачилъ:

«Жикгимонтъ Третій, зъ ласки Божей кр. Пол[скій], и проч[ая].

«Ясневелможный, упрійме намъ милый! Якось насъ упріймость ваша уживалъ, жебысмы не давали урядовъ духовныхъ релѣи Греческой, одно на залецанье упріймости вашей. Тогды, маючи взглядъ на заслуги упріймости вашей и продковъ упріймости вашей ку той речи посполитой, ради на то позволяемо, же толко на залецанье упріймости вашей такіи уряды релѣи Греческой людемъ зацнымъ и побожнымъ давати будемо. Жадаемо притомъ упріймость ваш., быти добре здорового. Данъ у Варшавѣ, дня 21 мѣсеца октебра, року Божего 1592, панованья нашого рокъ 5».

Съ того листу показуется тȍ, штȍжъ выше повѣдѣлъ: же добра хоть суть розны отъ уряду, однакъ до уряду ся вяжутъ; ижъ затымъ кр. его мил. въ даванью кому добръ способность отправованья черезъ него уряду звыкъ усмотровати. Чого взглядомъ мы, Греческой релѣи шляхтичи, въ нѣкоторыхъ воеводствахъ волность обиранья ||**(об. 80)** собѣ духовныхъ преложоныхъ привилейми маемо варованую. Придамъ еще и то, же снать николи кр. его мил. передъ отнятьемъ уряду не звыкъ добръ отбирати, а иншему подавати, але посполите, за отходомъ уряду, отходятъ

odchodzi y beneficium. Ieśliż tedy owi, ktorzy, gdy biskup Kijowski został był Ewanielikiem, wprzod go vrzędu odsądziwszy, dopiero k. i m. aby inszemu to beneficium oddał, żądali, nic [1] przeciw k. i. m. nie wykroczyli (iakoż, że nie wykroczyli, stąd znać, że k. i. m. nie tylko się tym do nich nie obraził, ale y żądaniu ich mieysce zostawił), — nam, ktorzyśmy w nadzieię iednakiey z Rzymiany wolności takimże sposobem sobie teraz postąpili, iako to za złe miano być y rozumienie nievszanowania zwierzchności k. i. m. ponosić ma?

Lecz ieszcze to, podobno, nievszanowaniem k. i. m. nazowiesz, że się protestuiemy y na protestacye spisuiemy? Lecz wszak są y w xięgach vrzędowych y w ręku ludzkich protestacye nasze: z tych każdy zrozumie o co y przeciw czemu się protestuiemy. Vmiemy, z łaski Bożey, vważyć wolności nasze, a miedzy wszytkiemy nawiętszą y naprzednieyszą—wolność sumnienia. Ale vmiemy zaraz y to — kto przyczyną vrazow naszych — vważyć, y świadomiśmy dobrotliwey samey przez się natury k. i. m. Gdy to w nas wmawiano y światu vdawano bywa, żeśmy papieżnikami pozostawali, a czymże inszym fałsz tego vdawania mamy pokazać, iedno gromadnym na protestacye się podpisowaniem? Że w gwałcie nie do gwałtu, ale do pisma się rzucamy, że nie szable, ale piorka sięgamy—znaczy się cierpliwość nasza y cnota, przestrzegaiąca pokoiu domowego. Nie sami my protestacyey zażywa||(123)my. Ledwa iuż ktory stan rzeczypospo[litey], y ledwa ktory kąt państw krola iego mści iest bez

и добра. Еслижъ тогды овіи, которые, кгды бискупъ Кіевскій зосталъ былъ Евангеликомъ, впередъ его уряду отсудивши, теперъ кр. его мил. абы иншему тые добра отдалъ, жадали, ничого противъ кр. его мил. не выкрочили (якожъ, же не выкрочили, оттоля знати, же кр. его мил. не толко ся тымъ до нихъ не обрáзилъ, але и жаданью ихъ мѣстце зоставилъ),—намъ, которыесмы въ надѣи однакой зъ Рымяны волности такимъ же способомъ собѣ теперъ поступили, яко то за зле мѣто быти и розумѣнье неушанованья зверхности кр. его мил. поносити маетъ?

Лечъ еще то, подобно, неушанованьемъ его мил. назовешъ, же ся протестуемо и на протестаціи описуемо? Лечъ суть и въ книгахъ урядовыхъ и въ рукахъ людскихъ протестаціи наши: съ тыхъ каждый зрозумѣетъ о штò и противъ чому ся протестуемо. Умѣемо, зъ ласки Божей, уважити волности наши, а межи всѣми наболшую и напереднѣйшую—волность сумнѣнья. Але умѣемо заразъ и то — хтò причиною уразовъ нашыхъ—уважити, и свѣдомы есмо добротливого ||(81) самого черезъ себе прироженья кр. его милости. Кгды то въ насъ умовяно и свѣту удавано бываетъ, жесмы папѣжниками позостали, а чимъ же иншимъ фалшъ того удаванья маемо показати, одно громаднымъ на протестаціи ся подписованымъ? Же въ кгвалтѣ не до кгвалту, але до писма ся утекаемо, же не шаблѣ, але пера сягаемо—значится терпливость наша и цнота, перестерегаючая покою домового. Не сами мы протестацыи заживаемо. Ледва южъ который станъ речи посполитой, ледва которій кутъ

[1] Въ старопечатномъ экземплярѣ ошибка: «nie».

nich; a przed się tego obrazą maiestatu krola iego mści nie zową. Vrażonemu sarkać, vkrzywdzonemu protestować się, vbitemu płakać — gdzieby ieszcze nie miało być wolno, iużby to ze wszech miar doskonała była niewola!

Widzis[z] tedy, dzieiopisie, że nas niebacznie y niesłusznie o spisy na protestacye winuiesz?! Widzisz, że metropolit z władykami występnemi miał w Brześciu na synodzie należne forum y należne sędzie?! Widzisz, że w postępku, przeciw nim vczynionym, iako przeciw prawu Bożemu y kościelnemu, tak y przeciw konfederacyeẏ y przeciw zwierzchności k. i. m. excessu niemasz?!

Coż tu daley rzeczesz? Podobno, ieszcze powiesz, że ten postępek był przeciw rozumowi? Ale iako go przeciw rozumowi nazwać możesz, gdym ci iuż pokazał, że prawu Bożemu y rządowi kościelnemu, y prawu Koronnemu nie iest przeciwny?

Rzeczesz, że nie k-rzeczy, aby syn na oyca prawo stawić miał? Przyznawam. A przyznawszy, zaraz ci ku zawstydzeniu twoich naświętszych panow, abo ciebie samego przypominam, iako, choć to nie k-rzeczy, przed się, za namową Paschaliusza papieża, Henrych V na Henrycha IV, Rzymskiego cesarza, syn na oyca, nie tylko prawo stawił, ale y nad nim się pastwił [2]. A przedsię pochlebcy dworu Rzymskiego, iakimeś też ty iest, nie niecnotą, ale cnotą nieladaiaką to zwali.

Rzeczesz, że nie k-rzeczy, aby poddany zwierzchnego przełożonego miał sądzić? Y toć przyznam. Ale tylko o tey zwierzchności, ktora absolute, nie o

панствъ кр. его мил. есть безъ нихъ; а предся того обрáзою маестату кр. его мил. не зовутъ. Ураженому стогнати, укривжоному протестоватися, битому плакати — гдѣ бы еще не мѣло быти волно, южъ бы то зо всѣхъ мѣръ досконалая была неволя!

Видишъ тогды, дѣеписе, же насъ небачне и неслушне о списы на протестацыи винуешъ?! Видишъ, же митрополитъ зъ владыками выступными мѣлъ въ Берестью на синодѣ належный розсудокъ и слушные судіи?! Видишъ, же въ поступку, противъ нимъ учиненомъ, яко противъ праву Божему и костелному, такъ и противъ конфедерацыи и противъ зверхности кр. его мил. выступку нимашъ?!

Штожъ тутъ далѣ речешъ? Подобно, еще речешъ, же тотъ поступокъ былъ противъ розумови? Але яко его противнымъ розумови назвати можешъ, ||**(об. 81)** бомъ тобѣ южъ показалъ, же праву Божему и рядови костелному, и праву Коронному не естъ противный?

Речешъ, же неслушне, абы сынъ на отца право ставити мѣлъ? Признаваю. А признавши, заразъ тобѣ ку завстыженью твоихъ насвятшихъ пановъ, албо тебѣ самого припоминаю, яко, хоть то неслушне, предся, за намовою Пасхала папѣжа, Генрикъ 5 на Генрика 4, Римского цесара, сынъ на отца, не толко право ставилъ, але и надъ нимъ ся паствилъ [3]. А предся похлѣбцы двору Римского, якимъ и тысь есь, не нецнотою, але цнотою неледаякою тое звали.

Речешъ, же неслушне, абы подданый зверхного преложоного мѣлъ судити? И тое ти признаю. Але толко о той зверхности, которая згола, не о той,

[2] Auentinus, Annalium Boiorum, lib. 5 et 6; Robertus Anglus, in vita Paschalis II.

[3] Авентинъ, въ лѣтопис. кн. 5 и 6; Роберъ—«О животѣ Пасхала».

tey, ktora z vmową y warunkiem kondyciy iakich panuie. Bo taka, gdy vmowie nie dosyć czyni, y poddanych sądowi poniekąd podlega.

Rzeczesz, że nie k-rzeczy, aby niższy wyższego, biskup patriarchę, patriarcha papieża — są||(124)dzić y wyklinać miał? A ia zaś rzekę, że to raczey nie k-rzeczy, iż ty Włodzimirskiemu, Łuckiemu, Połockiemu, Pińskiemu y Chełmskiemu władykom nad Lwowskim y Przemyskim władykami, ktorzy im we wszem nie tylko są rowni, ale y względem mieysca, y względem vrodzenia, y względem lat przed niektorymi z nich przodkuią, władzą rozmaitą, zwierzchność y wyższość przypisuiesz. Więc y to nie k-rzeczy, że się w tym nie baczysz, co tenże Hieronim, Łaciński doktor, ktory przezbitery z biskupy porownawa, y o rowności episzkopow abo władykow iednych z drugimi napisał [1]. Co też y w dekretach wpisano: «gdzieżkolwiek by był (powieda) biskup, choć w Rzymie, choć w Engubium, choć w Konstantynopolu, teyże iest godności, zasługi y kapłaństwa. Możność bogactw y vbostwa niskość ani wyższym, ani niższym biskupa nie czyni, ale wszyscy następnikami apostolskimi są».

Nie k-rzeczy y to, że się w tym nie baczysz, iż nie tylko rowny od rownego, ale y wyższy mieyscem od niższego (iako iest metropolit od władykow), za występkiem y niecnotą, sstawa się ieszcze niższym, y iako luciper z nieba spada, a pasterz niższy wyższego, gdy się w wilka przewierzgnie, od trzody, aby iey nie szarpał, odganiać może.

которая зъ умовою и варункомъ кондыцый якихъ пануетъ. Бо такая, кгды умовѣ недосыть чинитъ, и подданыхъ судови якобы подлегаетъ.

Речешъ, же неслушне, абы нижшій вышшого, бискупъ патріарху, патріарха папѣжа—судити и выклинати мѣлъ? А я зась реку, же то болше неслушне, ижъ ты Володимерскому, Луцкому, Полоцкому, Пинскому и Холмскому владыкомъ надъ Лвовскимъ и Премыскимъ владыками, которые имъ во всемъ не толко суть ровни, але и взглядомъ уроженья, и взглядомъ лѣтъ предъ нѣкоторыми зъ нихъ продкуютъ, власть ||(82) розмаитую, зверхность и вышшость приписуешъ. И то неслушне, же ся въ томъ не бачишъ, што тотъ же Еронимъ, Латинскій докторъ, который презвитеры и зъ бискупы поровноваетъ, и о ровность епископовъ албо владыковъ одныхъ зъ другими написалъ [2]. Штò тежъ и въ декретахъ писано: «гдѣ колвекъ бы былъ (повѣдаетъ) бискупъ, хоть въ Римѣ, хоть въ Рекгу [3], хоть въ Костантинополю, тоеежъ естъ годности, заслуги и иерейства. Можность богатствъ и убозства низкость ани вышшимъ, ани нижшимъ бискупа не чинитъ, але всѣ наступниками апостолскими суть».

Неслушне и то, же ся въ томъ не бачишъ, ижъ не толко ровный отъ ровного, але и вышшій мѣсцемъ отъ нижшего (яко есть митрополитъ отъ владыковъ), за выступкомъ и нецнотою, ставается еще нижшимъ, и яко сатана зъ неба спадаетъ, а пастыръ нижшій вышшего, кгды ся у волка перевернетъ, отъ череды, абы ей не шарпалъ, оттоняти можетъ.

[1] In epistola ad Euagrium. Dist. 93. Can. legimus.

[2] Въ листѣ до Евагріа, въ грани 93. [3] На полѣ пояснено: «Рекгъ мѣстечко плохое было».

Nie k-rzeczy y to, że to, co bywało, za niepodobną rzecz masz, to iest, aby patriarcha papieża mogł wyklinać. Iuż ci się to wyższey pokazało, że nie tylko patriarcha, ale y inszy niższy biskupowie na synodach papieża wyklinali. A do wyższey wspomnionych siedm przykładow przyłożyć ieszcze dla cetna osmego—Iuliusza papieża, ktorego Oryentalni biskupi exkommunikowali [4]. Przyłożył bym ci y arcybiskupa Gnieznieńskiego, co w Łowiczu za naszey pamięci papieża zaklinał; alebyś to, podobno, choć prawda, w żart sobie obrocił. Mianowicie ieśliż || **(125)** papieża, co by go patriarcha wyklął, chcesz wiedzieć, mianuięć iednego Leona, od Dioszkora Alexandriyskiego [5], drugiego Wigiliusza od Menny Konstantynopolskiego patriarchow wyklęte.

A zatym twoy argument inwertowawszy, tak konkluduię: patriarcha mogł papieża exkommunikować; władyka Lwowski y Przemyskì przeciw metropolicie są, iako patriarcha przeciw papieżowi; przetoż Lwowski y Przemyski władykowie, ile drugie wszytkie duchowieństwo z sobą maiąc, mogli by byli metropolita exkommunikować, a pogotowiu mogli go z vrzędu złożyć.

Po tey konkluzyey, zaraz y rozdział tak zamykam: ponieważ postępek Brzeski przeciw metropolicie y władykom odstępnym nie tylko konfederacyey y zwierzchności k. i. m. nie iest przeciwny, ale y z prawem Bożym, y z prawem a zwyczaiem kościelnym, a zatym y z rozumem zgodny; przetoż niesłusznie mu dzieiopis, fałszem robiąc, przygania. A ktemu, iż tym postępkiem, tak słusznym, metropolit y władykowie vrzędow duchownych odsądzeni są, —

Неслушне и то, же тò, штò бывало, за неподобную речъ маешъ, то есть, абы патріарха папѣжа могъ выклинати. Южъ тобѣ ся выше показало, же не толко патріарха, але и иншые нижшіе бискупове на синодахъ папѣжа выклинали. А до вышше вспомненыхъ семи прикладовъ приложити еще осмого — Юлiа папѣжа, которого Восточніе епископи отлучили [6]. || **(об. 82)** Приложилъ бымъ и арцибискупа Гнѣзденского, што въ Ловичу за нашей памети папѣжа заклиналъ; але бысь то, подобно, хоть правда, въ жартъ собѣ обернулъ. Меновите еслижъ папѣжа, што бы его патріарха выклялъ, хочешъ вѣдати, меную ти одного Леона, отъ Діоскора Александрыйского [7], другого Віилиуша отъ Менны Костантинополского патріарховъ выклятыхъ.

А затымъ твой доводъ вывернувши, такъ замыкаю: патріарха могъ папѣжа отлучити; владыка Лвовскій и Премыскій противъ митрополиту ес[т]ъ, яко патріарха противъ папѣжови; протожъ Лвовскій и Премыскій владыкове, иле другое все духовенство и съ собою маючи, могли бы были митрополита отлучити, а по-готову могли его зъ уряду зложити.

По томъ скончéнью, заразъ и розъдѣлъ такъ замыкаю: понеже поступокъ Берестейскій противъ митрополитѣ и владыкомъ отступнымъ не толко конфедѳраціи и зверхности кр. его мил. не естъ противный, але и съ правомъ Божимъ, и съ правомъ а звычаемъ костелнымъ, а затымъ и зъ розумомъ згодный; протожъ неслушне ему дѣеписъ, фалшомъ робячи, приганяетъ. А ктому, ижъ тымъ поступкомъ, такъ слушнымъ, митрополитъ и владыкове

[4] Sozomenus, lib. 3, cap. 11. [5] Dist. 21. Ca. in tantum. Nicephorus lib. 17, cap. 26.
[6] Созоменъ, книга 3, глава 11. [7] грань 21. Никифоръ, книга 17, 26.

przetoż daley za metropolitę y władyki nie maią być poczytani, y słusznie się im posłuszeństwo przez nas nie oddaie, y słusznie się iego krolewska mść na ich mieysce insze przełożone duchowne nam dać godzi.

урядовъ духовныхъ отсужены суть, — протожъ далѣй за митрополита и владыки не мають быти почитаны, и слушне ся || (83) имъ послушенство черезъ насъ не отдаетъ, и слушне ся его кр. мил. на ихъ мѣсце иншые преложоные духовные намъ дати годитъ.

||(126) Wtorey części odpowiedzi

Rozdział IV.

Ieśliż Brzeskim duchownych y świetskich starożytney religiey Greckiey osob sprawom słusznie synodowy dzieiopis przygania, z tey miary, że nie w cerkwi, ale w kamienicy, ktemu że nie przy metropolicie, ktory synod złożył, ale przy Przemyskim y Lwowskim władykach, ktorzy własnego podpisu rąk swoich odstąpili, y przy Niceforze, ktory o szpiegierstwo iest obwiniony y zaręczony, y przy heretikach y z marszałkiem heretickim są odprawowane?

Второй части отповѣди

Роздѣлъ 4.

Еслижъ Берестейскимъ духовныхъ и свѣтскихъ старожитной релѣи Греческой особъ справамъ слушне синодовый дѣеписъ приганяетъ, съ той мѣры, же не въ церкви, але въ каменицы, ктому же не при митрополитѣ, который синодъ зложилъ, але при Премыскомъ и Лвовскомъ владыкахъ, которые власного подпису рукъ своихъ отступили, и при Никифорѣ, который о шпикгирство естъ обвиненый и пригучоный, и при еретикахъ зъ маршалкомъ еретицкимъ суть отправованы?

W przeszłych trzech tey wtorey części rozdzialech wywiodła się słuszność y powaga synodu Brzeskiego, przez starożytney religiey Greckiey ludźie odprawowanego. A pokazało się, że na nim były osoby, własnie do niego należące, prawo do rozsądku o nauce y wierze maiące y występnych przełożonych duchownych sądzić y z vrzędu składać mogące. Y zaraz na żądanie przeciw temu dzieiopisowe tak się odpowiedziało, że baczny człowiek, podobno, iuż żadney wątpliwości o tym mieć

Въ прешлыхъ трохъ тоей второй части роздѣлѣхъ вывелася слушность и повага синоду Берестейского, черезъ старожитной релѣи Греческой люди отправованого. А показалося, же на нимъ были особы, власне до него належачіе, право до розсудку о науцѣ и вѣрѣ маючіе [1] и выступныхъ преложеныхъ духовныхъ судити и зъ уряду складати могучіе. И заразъ на *заданье* противъ тому дѣеписови || (об. 83) такъ ся отповѣдило, же бачный человѣкъ, подобно, ижъ жадной вонтпливости о

[1] Въ старопечатномъ экземплярѣ ошибка: «маючее».

nie może. Dla tych, iednak, ktorzy nie tak sam grunt, iako więcey leda przysady w rzeczach vpatrować zwykli, ieszcze mu tu w tym rozdziale y na te przygany odpowiem, ktore, względem okoliczności mieysca y inszych tych podobnych, dzieiopis przeciwko pomienionemu synodowi wywiera.

Naprzod to za wielki występek y przyczynę do nagany kładzie, że nie w cerkwi abo w kościele synod się odprawował, ale || **(127)** w kamiennicy abo w domu, a co więtsza — w domu, w ktorym, za starostw heretickich, bluźnierstwa przeciw Bogu mieszkały.

Na tę naganę nim właśnie odpowiem, y nim dam sprawę: dla czego się to sstało co gani? Pytam dzieiopisa: co rozumie teraz w nowym zakonie, czy mieysce od ludzi y od spraw, czy ludzie y sprawy od mieysca swoię świętobliwość, ozdobę, powagę y zawołanie biorą? Ieśliż mieysce od ludzi y od spraw świętobliwosc y ozdobę bierze,— czemuż względem okoliczności mieysca ludziom pobożnym, dla dobrych rzeczy zgromadzonym, y sprawom ich świętobliwym przyganiać śmie? Ieśliż więc ludzie y sprawy od mieysca świętobliwość y powagę biorą, y ieśliż zatym do odprawowania świętobliwych spraw nie każde mieysce iest sposobne, — pytam: czemu Christus Pan nie tylko w kościele, ale na gorach, w puszczach, na wodach y inszych tym podobnych lada mieyscach, nawet y w bożnicach bezbożnych Żydow nauczał, y insze świętobliwe rzeczy odprawował? Pytam: czemu one Samaritankę, chwałę Bożą także do podłego mieysca przywięzuiącą, zganił? Pytam: czemu na wszelkim mieyscu wiernym swym Christus P. przytomność swą obiecał, gdzieżkolwiek się iedno dway abo trzey w imię Iego

томъ мѣти не можетъ. Для тыхъ, однакъ, которые не такъ самый кгрунтъ, яко болше леда присады въ речахъ усмотровати звыкли, еще ему тутъ въ томъ роздѣлѣ и на тые пригаины отповѣмъ, которые, взглядомъ околичности мѣстца и иншихъ тыхъ подобныхъ, дѣеписъ противъ помененому синодови priточаетъ.

Напередъ тое за великій выступокъ и причину до наганы кладетъ, же не въ церкви албо въ костелѣ синодъ ся отправовалъ, але въ каменицы албо въ дому, а што болше—въ дому, въ которомъ, за старость еретицкихъ, блюзнѣрства противъ Бога мѣшкали.

На тую пригану поколя власне отповѣмъ, и поколя дамъ справу: для чого ся тое стало што ганитъ? Пытаю дѣеписа: што розумѣетъ теперъ въ новомъ законѣ, чи мѣсце отъ людій и отъ справъ, чи люде и справы отъ мѣсца свою святобливость, оздобу, повагу и заволанье берутъ? Еслижъ мѣсце отъ людей и отъ справъ святобливость и оздобу беретъ,—чомужъ взглядомъ околичности мѣсца людемъ побожнымъ, для добрыхъ речей згромаженымъ, и справамъ ихъ святобливымъ приганяти смѣетъ? А если люде и справы отъ мѣсца святобливость и повагу берутъ, и еслижъ затымъ до отправованья святобливыхъ || **(84)** справъ не каждое мѣсце есть способно,—пытаю: чому Христосъ не толко въ костелѣ, але на горахъ, въ пущахъ, на водахъ и иншихъ тымъ подобныхъ леда мѣсцахъ, наветъ и въ божницахъ безбожныхъ Жидовъ научалъ и иншіе святобливые речи отправовалъ? Пытаю: чому оную Самаранин[к]у, хвалу Божую также до подлого мѣсца привязуючую, зганилъ? Пытаю: [чому] на всякомъ мѣсцу вѣрнымъ своимъ Христосъ притомность свою обѣцалъ, гдѣ

zgromadzą? [1] Druga pytam o apostolech: czemu do synodu swoiego, czemu do modlitw, czemu do nauczania ludzi y do inszych świętobliwych spraw mieysc sobie scrupulose z domniemaney iakiey świątości y poważności nie vpatrowali y nie obierali, y czemu nimi nie brakowali, ale Panu Bogu y chwale Iego vsługowali, na wszelkim mieyscu, byle sposobnym, choć y na takim, na ktorym y insze pospolite świetskie sprawy odprawowane bywały? Pytam: one Żydowskie kapłanow na mieyscach świętobliwych odprawowane synody y nabożeń||(128)stwa — czy miały co przed synodem y nabożeństwem przez wierne Pańskie w lada Wieczerniku odprawowanym? Pytam: one fałszywe przez faryzeusze w kościele Ierozolimskim podawane nauki — czy miały co przed nauką, ktorą Paweł święty [2] w Ateniech pierwey w bożnicy Żydowskiey, potym na rynku, a naostatek y w areopagu ludziom podawał? Ieśliż się nie każde mieysce do świętobliwych spraw zeydzie, czemuż tenże Paweł święty mowi, że «chcę, aby mężowie modlili się na wszelkim mieyscu, podnosząc ręce czyste bez gniewu y swaru» [3]. Czemu tenże Paweł święty [4], y Stefan święty [5], a ktemu v Ezaiasza proroka [6] sam Pan Bog gani te, ktorzy do kościołow y świętobliwość do mieysc przywięzowali? Czemu Malachiasz prorok [7], o czasiech nowego zakonu prorokuiąc, mowi, że na wszelkim mieyscu wielkie iest imię Boże, y na wszelkim mieyscu bywa mu ofiarowana ofiara czysta? Nakoniec pytam o doktorzech świętych: czemu ludzi prostych od błędliwego świątobliwości

толко два или три во имя Его згромадятся? [8] Другое пытаю о апостолѣхъ: чому до синоду своего, чому до молитвъ, чому до наученья людій и до иншихъ святобливыхъ справъ мѣстъ собѣ зъ домнѣманой якой святости и поважности не усмотровали и не обирали, и чому ими не браковали, але Господу Богу и хвалѣ Его услуговали, на всякомъ мѣсцу, толко способномъ, хоть и на такомъ, на которомъ и иншіе посполитые свѣцкіе справы отправованы бывали? Пытаю: оные Жидовскіе иереовъ на мѣсцахъ святобливыхъ отправованые синоды и набоженства — чи мѣли што предъ синодомъ и набоженствомъ черезъ вѣрные Господни въ леда Вечернику отправованомъ? Пытаю: оные фалшивые черезъ фарисеовъ въ костелѣ Іерусалимскомъ подаваные науки — чи мѣли што передъ наукою, которую Павелъ святый [9] во Аѳинѣхъ перше въ божници Жидовской, потомъ на рынку, || (об. 84) а на-остатокъ и въ ареопагу [10] людемъ подавалъ? Еслижъ ся не каждое мѣсце до святобливыхъ справъ зыйдетъ, чому тотъ же святый Павелъ мовитъ, же «хочетъ, абы мужіе молилися на всякомъ мѣсцу, подносячи руцѣ чистыи безъ гнѣву и свару»?[11] Чому тотъ же Павелъ [12] и Стефанъ святый [13], а ктому у Исаіа пророка [14] самъ Господь Богъ ганитъ тыхъ, которые Его до костеловъ и святобливость до мѣстъ привязовали? Чому Малахіа пророкъ [15], о часѣхъ нового закону пророкуючи, мовилъ, же на всякомъ мѣсцу велико естъ имя Божіе, и на всякомъ мѣсцу бываетъ ему офѣрована офѣра чиста? Наконецъ пытаю о

[1] Actor. 15. [2] Actor. 17. [3] 1 Timot. 2. [4] Actor. 17. [5] Actor. 7. [6] Esai. 66. [7] Malach. 1.
[8] Дѣян. 15. [9] Дѣян. 17. [10] На полѣ пояснено: «пляцъ». [11] 1 Тим. 2 [ст. 8]. [12] Дѣян. 17 [ст. 24]. [13] Дѣян. 7 [ст. 48, 49]. [14] Исаіа 66 [ст. 1]. [15] Малах. 1 [ст. 11].

mieysc vpatrowania y na niey się wieszania abo polegania odwodzili? Nasz Grecki Hilarius na iednym mieyscu [16] tak napisał: «o iednę rzecz was napominam, strzeżcie się antychrista. Zle to, że was ścian miłość ziedła, y kochanie się w nich ogarnęło; zle, że cerkiew Boża w dachach y w budowaniach vpatruiąc czcicie; zle, że pod tymi pokoiu imię pokładacie. Azaż to rzecz wątpliwa, że w tych antychrist siedzieć będzie? Gory, lasy, ieziora y tarasy, iaskinie y przepaści są, mym zdaniem, bespiecznieysze, abowiem w tych prorocy abo mieszkaiąc, abo pogrążeni będąc prorokowali». Twoy zaś, dzieiopisie, Łaciński Augustyn gdzieś te słowa wpisał: «co potym, że, maiąc się modlić Bogu, mieysca sposobnego y świętego szukasz? Wnętrzności twoie wyczyść y, wszelką z nich złą pożądliwość wy||**(129)**-gnawszy, nagotuy tobie w serca twego pokoiu kaplicę. Chcąc w kościele się modlić, w tobie się modl, a tak się zawsze sprawuy, abyś był Kościołem Bożym: abowiem tam Bog wysłuchawa, gdzie mieszka» etc. Ktore to słowa acz nie o synodziech właśnie są napisane, iednak iż się sprawy świętobliwey zbawienney, ktorey podobne na synodziech odprawowane bywaią, dotyczą a iawnie pokazuią, że nie ludzie y sprawy od mieysc, ale mieysca przez sprawy y ludzie (ozdabiane y) [17] poświącane bywaią,—przeto się przypisać to zdało.

Mogłbym przythym siła świętobliwych synodow, nie w cerkwiach, ani w kościelech odprawowanych, przypomnieć, ale, iako rzeczą mniey potrzebną a taką,

докторохъ святыхъ: чому людей простыхъ отъ блудливого святобливости мѣстъ усмотрованья и на нихъ ся вѣшанья албо полеганья отводили? Нашъ Греческій Иларіонъ на одномъ мѣсцу [18] такъ написалъ: «о едину речь васъ напоминаю — стережетеся антихриста. Зле то, же васъ стѣнъ милость обдержитъ, и коханьеся въ нихъ огорнуло; зле, же церковъ Божію въ дахахъ и въ будованью усмотруючи чтите; зле, же подъ тыми покою имя покладаете. Аза то речъ вонтпливая, же въ тыхъ антихристъ седѣти будетъ? Горы, лѣсы, езера, вертепы, везенья, яскинѣ и пропасти, моимъ зданьемъ, безпечнѣйшіе, абовѣмъ въ тыхъ пророцы албо мѣшкаючи, албо погружени будучи || **(85)** пророковали». Твой зась, дѣеписе, Латинскій Августинъ гдѣ[сь]тыи слова вписалъ: «што потомъ, же, маючи ся молити Богу, мѣсца способного и святого шукаешъ? Внутрности твои вычисти и, всякую зъ нихъ злую пожадливость выгнавши, наготуй тобѣ въ сердца твоего покою каплицу. Хотячи въ костелѣ ся молити, въ собѣ ся моли, а такъ ся завсегды справуй, абысь былъ Костеломъ Божимъ: абовѣмъ тамъ Богъ выслуховаетъ, гдѣ живетъ». Которые то слова хотя не о синодѣ[хъ] власне суть написаны, однакъ, ижъ ся справы святобливой спасенной, которой подобные на синодѣхъ отправованы бываютъ, дотычетъ а явне показуютъ, же не люде и справы отъ мѣстецъ, але мѣсца черезъ справы и люде посвячоны бываютъ,—прото ся приписати то здало.

Могъ бымъ при томъ много святобливыхъ синодовъ, не въ церквахъ, ани въ костелахъ отправованыхъ, припомянути, але, яко речью мнѣй потребною

[16] Contra Auxentium. [17] Взятое въ скобки пропущено въ переводѣ.

[18] На полѣ: «противъ Авксентію».

ktorey dzieiopis przeć nie może, bawić się nie chcę, przystępuię do dania własnego responsu na to zadanie iego z strony odprawowania synodu w Brześciu nie w cerkwi, ale w domu. Gdzie naprzod to mu przypominam,że synod ten przez vniwersał tylko w Brześciu był złożony bez dołożenia wszelkiego, ieśliż w cerkwi, abo gdzie indzie zchadzki na nim odprawować się miały. Zaczym nic się nie zgrzeszyło, choć y w domu, a nie w cerkwi, kiedy iedno w Brześciu sprawy się synodowe odprawowały. To prawda, że nie mało było tych, ktorzy by w cerkwi raczey one odprawować byli woleli, y dla tego (iako wyższey napisany szkrypt synodowy obmawia) mało nie cały dzień, w vniwersale ku odprawowaniu synodu naznaczony, w tym domu, ktoremu dzieiopis przygania, do synodowych spraw nie przystępuiąc, oczekawali na inszego mieysca, ieśliż by się to nie było zdało naznaczenie, y na iakie siebie do niego przez metropolita wezwanie, abo przynamniey na vczynienie wstępku iakiego przezeń do synodu, vmysł maiąc do niego przybyć, gdzieby co takiego był na kto||(130)rymkolwiek mieyscu, a osobliwie w cerkwi wszczynał. Lecz doczekać się tego nie mogąc, dla zabieżenia temu, aby dzień, do synodu naznaczony, nie był odpłynął y termin spełznął, nielza im było, iedno iuż w tym domu, iako w naprzestrzennieyszym, namowy synodowę odprawować, zwłaszcza vważywszy, że odstępny władyka Włodzimirski cerkwie tamteczne w swey mocy maiąc zawarte trzymał. Zaczym nielza było, iedno przez moc, do nich się dobywać, coby y rozruch iaki wzniecić było mogło y złe rozumienie ich mściam ponosić było musiało. Tego vchodząc, a przytym wyższey przypomnione Christusa Pana, apostołow y doktorow świętych przy-

а такою, которой дѣеписъ прѣти не можетъ, бавитися не хочу, приступую до данья власное отповѣди на тое заданье его зъ стороны отправованья синоду въ Берестю не въ церкви, але въ дому. Гдѣ напередъ то ему припоминаю, же синодъ тотъ черезъ универсалъ толко въ Берестю былъ зложоный, безъ доложенья всякого, еслижъ въ церкви, албо гдѣ индѣ схажки на немъ отправоватися мѣли. Зачимъ || **(об. 85)** ничого ся не згрѣшило, хоть и въ дому, а не въ церкви, коли одно въ Берестю справы ся сенодовые отправовали. То правда, же не мало было тыхъ, которые бы въ церкви лѣпѣй оные отправовати были волѣли, и для того (яко вышей написаный шкриптъ синодовый обмовляетъ) мало не цѣлый день, въ универсалѣ ку отправованью синоду назначоный, въ томъ дому, которому дѣеписъ приганяетъ, до синодовыхъ справъ не приступаючи, ожидали на иншего мѣсца, еслижъ бы ся то не было здало назначенье, и на якое себе до него черезъ митрополита везванье, або принамнѣй на учиненье вступку якого черезъ него до синоду, умыслъ маючи до него прибыти, гдѣ бы што такого былъ на которомъ мѣсцу, а особливе въ церкви вщиналъ. А ижъ дочекатися того не могучи, для забѣженья тому, абы день, до синоду назначоный, не былъ отплынулъ и терминъ сползнулъ, нѣлзе имъ было, одно южъ въ томъ дому, яко въ напросторшомъ, намовы синодовые отправовати з[в]лаща уваживши, же отступный владыка Володимерскій церкви тамошніе въ своей моци маючи замкненые держалъ. Зачимъ нѣлзе было, одно черезъ моцъ, до нихъ ся добывати, штобы и розрухъ якій възгнѣтити было могло и злое розумѣнье ихъ милостямъ поносити было мусѣло. Того уходячи, а

kłady y powieści na baczeniu maiąc, w prostym domu synod odprawować woleli, nie pytaiąc się bedliwie o tych, ktore dzieiopis przypomina, bluźnierstwach, iako tych, ktore że świętobliwością postępkow ich wykadzone być, a tak pobożnym sprawam nie vwłaczać miały, mieli pewną nadzieię.

A toć iest krotki respons na pierwszą, względem okoliczności mieysca, przyganę. Ktory respons dzieiopis dobrze vważywszy, zaraz snadnie y z strony tego się sprawi, dla czego nie spolnie z metropolitem synodowe sprawy ich mść odprawowali.

By był metropolit do synodowych spraw gdzieżkolwiek przystępował, a pogotowiu by był ich mści do siebie wzywał, barzo by radzi byli do niego przybyli. Ale iż synodowemu czasowi w prożnowaniu vpływać dopuszczał, iż ani z swey chęci, ani za powodem ich mści, ani ich mści do siebie wezwać, ani do ich mści iść nie chciał, ale się ieszcze czuiąc, że winien, abo po cielęcych kątach krył, abo ieśliż się do cerkwie poiawił, tedy sie w niey haydukami swey fakcyey osadzał. A tak iawnie chronienie się ich mściam pokazował. Coż inszego ich mciam przyszło || **(131)** vczynić, iedno samym iuż w imię Pańskie synodowe sprawy odprawować? Y za zdrożnieyszą to rzecz poczytali, niż gdyby go abo po domiech y gospodach cudzych szukać, abo w cerkwi haydukami obtoczonego nachodzić, abo przez moc y gwałt do siebie wciągać y do odprawowania z sobą namow przymuszać byli mieli. Więc nie wiem, co ty, dzieiopisie, na to rzeczesz?

притомъ вышей || **(86)** припомненые Христа Господа, апостоловъ и докторовъ святыхъ приклады и повѣсти на баченью маючи, въ простомъ дому синодъ отправовати волѣли, не пытаючися тщаливе о тыхъ, которыхъ дѣеписъ припоминаетъ, блюзнерствахъ, яко тыхъ, которые же святобливостью поступковъ ихъ выкажены [1] быти, а такъ побожнымъ справамъ нешкодити мѣли, мѣли певную надѣю.

А то есть короткая отповѣдь на першую, взглядомъ околичности мѣсца, пригáну. Которую отповѣдь дѣеписъ добре уваживши, заразъ снадне и зъ стороны того ся справитъ, для чого не сполне зъ митрополитомъ синодовые справы ихъ мил. отправовали.

Бы былъ митрополитъ до синодовыхъ справъ гдѣжъ колвекъ приступовалъ, а по-готову бы былъ ихъ милости до себе взывалъ, — барзо бы ради были до него прибыли. Але ижъ синодовому часови въ порожнованью уплывати допущалъ, ижъ ани [зъ] своей хоти, ани за поводомъ ихъ милости, ани ихъ милостей до себе узвати, ани до ихъ милостей ити не хотѣлъ, але ся еще чуючи, же виненъ, або по телячихъ кутахъ крылъ, албо если ся до церкви появилъ, тогды ся въ ней гайдуками своего бунтованья осажалъ. А такъ явне хороненья свои ихъ милостямъ показовалъ. Штожъ иншого ихъ милостямъ пришло учинити, одно самымъ южъ во имя Божее синодовые справы отправовати? || **(об. 86)** И за пристойнѣйшую то речъ почитали, нижъ кгды бы его албо по домохъ, албо господахъ чюжихъ шукати, албо въ церкви гайдуками [2] обточоного находити албо черезъ моцъ и кгвалтъ до себе втягати и до отправованья зъ собою

[1] На полѣ пояснено: «выкурены». [2] На полѣ замѣчено: «не книгами».

намовъ примушати были мѣли. А такъ не вѣмъ, што ты, дѣеписе, на тое речешъ?

Co się tycze Przemyskiego y Lwowskiego władyk, tych, iako vczciwie (z narodu szlacheckiego w starożytnych domiech) [1] vrodzonych, cnotliwie y pobożnie żyiących, dobrze się sprawuiących, w odprawowaniu pasterskiego vrzędu nienaganionych a do tego czasu synodowego darmo nievpuszczaiących,—azaż się ich m. wszem, tak duchownym, iako y świetskim, opuszczać godziło, gdy zwłaszcza dobrowolnie ku ich mściam się mieli y ich mści do siebie wabili? Ale się rzeczesz: własnych rąk swoich na dekret z strony ziednoczenia z Rzymskim kościołem y oddania posłuszeństwa papieżowi Rzymskiemu, spolnie z inszymi władykami vczyniony, podpisu zaprzeli? To szczyry fałsz! Bo, iako żywo, to nie było, aby na ten dekret taki podpisować się mieli, co się y wyższey w pierwszey części z listu dzisieyszego oyca papieża Rzymskiego słow iawnie pokazało. Y tegoż z listu metropolitowego, do iego mści pana woiewody Kijowskiego pisanego, ktory się też wyższey wpisał (gdzie Lwowskiego władykę z tych inszych władykow rad wyimuie), snadnie każdy doydzie, a zatym zdrady, w tych sprawach vczynioney, łatwie postrzeże, do ktorey iako subtelnie y sztucznie ow żołtobrzuch Łucki władyka drogę słał, siła by o tym powiedać!

Што ся тычетъ Премыского и Лвовского владыковъ, тыхъ, яко учтиве урожоныхъ, цнотливе и побожне живучихъ, добре ся справуючихъ, въ одправованью пастырского уряду ненаганеныхъ а до того часу синодового дармо неупущаючихъ,—азажъ ся ихъ милостямъ всѣмъ, такъ духовнымъ яко и свѣтскимъ, опущати годило, кгды звлаща доброволне ку ихъ милостямъ ся мѣли и ихъ милости до себе вабили? Але речешъ: власныхъ рукъ своихъ на декретъ зъ стороны зъедноченья зъ Римскимъ костеломъ и отданья послушенства папѣжови Римскому, сполне зъ иншими владыками учинены, подпису запрѣлися. То щирый фалшъ! Бо, яко живо, тое не было, абы на тотъ декретъ такій подписоватися мѣли, што ся и вышей въ першой части зъ листу нынѣшнего отца папѣжа Римского словъ явне показало. И тогожъ зъ листу митрополитового до его мил. пана воеводы Кіев. писаного, которій ся тежъ выше вписалъ (гдѣ Лвовского владыку съ тыхъ иншихъ владыковъ радъ выймуетъ), снадне каждый || **(87)** дойдетъ, а затымъ зрады, въ тыхъ справахъ учиненой, латве постережетъ, до которой яко сутелне и штучне овъ жовтобрухъ Луцкій владыка дорогу слалъ, много бы о томъ повѣдати!

Ale to summa wszytkiego: rzkomo dla snadnieyszego rzeczy (w) cerkiewnych v dworu krola iego mści promowowania, wzmianki namnieyszey o zamyśle z strony oddania po||**(132)**słuszeństwa papieżowi nie czyniąc, podpis z przyciśnieniem pieczęci na goły membran

Але то сума всего: ркомо для снаднѣйшого речей церковныхъ у двору кр. его милости отправованья, взмѣнки наменшей о замыслѣ зъ стороны отданья послушенства папѣжови не чинячи, подписъ съ притисненьемъ печатей на голый мамрамъ у владыковъ, зрады ся

[1] Взятое въ скобки въ Западно-Русскомъ переводѣ опущено.

v władykow, zdrady się niespodziewaiąc, sobie wymechlował. Ktoremi podpisami burkuiąc, y krolowi iego mści wprzod te, ktorzy o tym nie myślili, za chciwe do ziednoczenia z Rzymskim kościołem vdał. Y potym na teyże membranie przyczyniwszy po-woley więcey podpisow, kredens sobie z Włodzimirskim władyką do Rzymskiego papieża napisał, za ktorym wszech, a zatym y Lwowskiego y Przemyskiego władykow, ktorzy o tym nie myślili, imieniem poselstwo odprawowali. Nie przą się tedy tego władykowie, że się na membran podpisali, ale to, co prawda, to iest, że podpisuiąc się namniey o tym, w co ich wdano, nie myślili, powiedaią. Ale niech by tak było, iako nie iest, a iako dzieiopis twierdzi: żeby się podpisow zaprzeli. Izaż by się ich, iednak, przeto od synodu y od społeczności z sobą synom Cerkwie Orientalney odpychać? A nie raczey, iako nawracaiącą się od vniesienia bracią, wdzięcznie przyiąć było godziło? Y zaż by to nieznośnieysza — podpisu na złą rzecz nieuważnie vczynionego odstąpić, niż przysięgę, przy chirotoniey patriarsze swemu vczynioną, z siła kanonow cerkiewnych zgwałcić, iako drudzy vczynili? Choćbyć się tedy, dzieiopisie, to, co iawnym fałszem iest pozwoliło, że Przemyski y Lwowski władykowie podpisow, na rzecz przysiędze przeciwną vczynionych, byli odstąpili,— przedsię od synodu nie mogli być odstrychani, ac per consequens niewinnie synodowi względem ich na nim przytomności przyganiasz.

несподѣваючихъ, собѣ вымахлевалъ. Которыми подписами буркуючи, и кр. его мил. впередъ тые, которые о томъ не мыслили, за хутливые до зъедноченья зъ Римскимъ костеломъ удалъ. И потомъ на томъ же мамрамѣ причинивши по-воли болше подписовъ, вѣрячій листъ собѣ зъ Володимерскимъ владыкою до Римского папѣжа написалъ, за которымъ всѣхъ, а затымъ Лвовского и Премыского владыковъ, которые о томъ не мыслили, именемъ послушенство справовали. Не прятся тогды того владыкове, же ся на мамрамъ подписали, але тò, штò правда, то естъ, же подписуючися намнѣй о томъ, у во штò ихъ вдано, не мыслили, повѣдаютъ. Але нехай бы такъ было, яко не есть, а яко дѣеписъ твердитъ: же бы ся подписовъ запрѣли. Изажъ бы ся ихъ, однакъ, прото отъ синоду и отъ сполечности съ собою сыномъ Церкви Восточное отпихати? А не лѣпѣй, || **(об. 87)** яко наворочаючуюся отъ унесенья братію, вдячне приняти было годило? И зажъ бы то незноснѣйша — подпису на злую речъ неуважне учиненого отступити, нижъ присягу, при хиротоніи патріарсѣ своему учиненую, зъ много каноновъ церковныхъ зкгвалтити, яко другіе учинили? Хоть бы ся тогды, дѣеписе, тобѣ тое, штò явнымъ хвалшемъ есть, позволило, же Премыскій и Лвовскій владыкове подписовъ, на речъ присязѣ противную учиненыхъ, были отступили, — предъ ся отъ синоду не могли быти отстриханы, а затымъ невинне синодови взглядомъ ихъ на нимъ притомности приганяешъ.

O oycu Niceforze w blisko przeszłym rozdziale iuż się trochę namieniło, a miedzy inszymi rzeczami tego się tknęło, że sprawie abo postępkowi vrzędu iego protosyngielskiego występek per-

О отцу Никифору въ близко пришломъ роздѣлѣ вже ся троха намѣнило, а межи иншими речами, того ся ткнуло, же справѣ албо поступкови уряду его протосинкгельского высту-

sony, choć by się był pokazał, nie mógł by był nic vwłaczać, a||(133)ni preiudykować. Ku pokazaniu tego, że mu służy vrząd protosyngielski, inszych tu dowodow nie przytaczaiąc, list tylko, iemu na ten vrząd dany, na świadectwo przywodzę. Ktorego listu ten iest sens:

«Hieremiasz, z łaski Bożey arcybiskup Konstantynopolski, Nowego Rzymu oekumenicki patriarcha.

«Ponieważ o Bogu filozofować nie każdemu dano, ani o wszytkich rzeczach theologickich, ani zawsze, ale iest czas po temu y ktorym dozwolono o tym mowić, y na czym by było możno dar Świętego Ducha oświęcić (o czym święty Grzegorz, w theologiey sławny, powieda),—dla tego vniżoność nasza być przystoyną rzecz osądziła: iednego z vczycielow postanowić y oświęcić, aby o tym staranie y pilność miał. Przeto, za gruntownym naradzeniem się, przy bytności świętego y naymędrszego patryarchy Alexandriyskiego pana Meletiusza, także też przy bytności namiestnikow Antiocheńskiego y Hierozolimskiego świętych patriarchow y oświęconych metropolitow, w Świętym Duchu miłey braciey y społsłużebnikow naszey vniżoności, — oświęcilichmy na przełożeństwo w Świętym Duchu dydaskała Wschodniey Cerkwi, namędrszego wielkiego protosyngieła wielkiey cerkwi, pana Nicefora, przed tym będącego sprawcę świętey patriarszey stolice Konstantynopolskiey, iako męża, pełnego wszelkiey nauki, a w theologiey naszey y obcey biegłego. Przeto vważnie opowiedamy y w Świętym Duchu roskazuiemy, aby ten namędrszy wielki protosyngiel pan Nicefor był na starszeństwo mianowan

покъ персоны, хотя бы ся былъ показалъ, не могъ бы бы[лъ] ничого уймовати, ани уближати. Ку показанью того, же ему служитъ урядъ протосинкгелскій, иншихъ тутъ доводовъ не приточаючи, листъ только ему на тотъ урядъ даный, на свѣдѣцтво привожу. Которого листу тые суть слова:

«Еремѣя, милостію Божіею архіепископъ Костантинополскій, Нового Риму и вселенскій патріархъ.

«Понеже о Богу богословити не есть каждому дано, ани о всѣхъ речахъ богословскихъ, ани всегда, але е[с]ть часъ по [1] тому и которымъ || (88) дозволено о томъ мовити, и на чомъ бы было можно даръ Святого Духа освятити (о чимъ святый Григорій [2], въ богословіи славный, глаголетъ), — для того унижоность наша быти пристойную речь осудила: одного зъ учителевъ постановити и освятити, абы о томъ старанье и пилность мѣлъ. Прото, за совершенымъ совѣтомъ, при бытности святого и премудрѣйшого патріархи Александрійского (господина) [3] господина Мелетіа, также при бытности намѣстниковъ Антіохійского, Іерусалимского святыхъ патріарховъ и освященныхъ митрополитовъ, о Святомъ Дусѣ милой братіи и сослужебниковъ нашего смиренія, — освятили есмо на преложенство о Святомъ Дусѣ дидаскала Восточной Церкви, премудрѣйшаго великаго протосинкгела великіа церкви, господина Никифора, предъ тымъ будучого строителя святого патріаршего престола Костантинополского, яко мужа, исполненого всякой науки, въ богословіи духовной и внѣшней бѣглого. Прото уважне оповѣдаемо и о Святомъ Дусѣ повелѣваемо, абы

[1] Нужно: «ку». [2] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «очи святымъ *яко* Григорій». [3] Въ старопечатномъ экземплярѣ дважды повторено это слово.

nad wszytkie vczyciele nasze y, iako protosyngiel naszey wielkiey cerkwi y sprawcą naznaczony, w patryarskiey ||**(134)** stolicy Konstantynopolskiey władzę patriarską zupełną maiąc, aby miał pierwsze siedzenie y godność y we wszytkich zebraniach synodow, tak przy naszey mierności, iako y indzie gdziekolwiek by się trafiło, nie tylko przodek w vczciwości aby miał nad oświęconymi metropolitami y nad Bogu miłymi arcybiskupami y biskupami, ale nawet y nad tymi naybłogosławiętszymi arcybiskupy Ochridońskim y Cyprskim y Peckim. A iako przełożony nad vczycielmi wszytkimi Wschodniey Cerkwi, aby miał wszelką władzą w Świętym Duchu Bożym przyzwoitą, tak aby badał y zawiadywał pilnie wszelką naukę, vmieiętność y ćwiczenie z strony wiary y prawdziwego nabożeństwa, y gdzie by się kolwiek trafiło synodom iakim być partykularnym, a na nich radzić o nauce y sprawach cerkiewnych, — tedy, iako ten, ktory osobę wszytkiey naszey Cerkwie na sobie nosi, aby sądził y roskazował, według obyczaiow y wielebnych a świętych nauk w Wschodniey a świętey Cerkwi naszey, aby wcale były zachowane wszelkie zakonne postanowienia. Nad to opowieda y roskazuie vniżoność nasza w Świętym Duchu, ieśliby się trafił ktory z kapłanow, godny karania według prawa, abo wzgordzaiący zwyczaie y naukę naszey świętey Cerkwie,—tedy ma władzą zupełnie słuszną patriarską tenże naymędrszy Nicefor, aby zr[z]ucował tego z godności, a inszego za niego sadzał y poświęcał, zakonnego się postanowienia wiary y naszych świętych nauk trzymaiąc. W czym żaden wszelkiego stanu, lubo duchownego, lubo świetskie-

тотъ мудрѣйшій великій протосинкгелъ господинъ Никифоръ былъ на старшенство менованъ надъ всѣ учителѣ наши и, яко протосинкгелъ нашее великое церкви и справца назначоный, въ епархіи столици Костантинополское власть патріаршескую совершенную маючи, абы мѣлъ першее седѣнье и годность на всѣхъ собраніахъ соборовъ, такъ при нашемъ смиреніи, яко и индѣ гдѣ бы ся трафило, (абы) [4] не толко продкованье въ чести абы мѣлъ надъ священными митрополитами и надъ боговозлюбленными архіепископы и епископы, але и надъ тыми блаженнѣйшими архіепископы Ахридонскимъ и Кипрскимъ и Петскимъ. А яко преложоный надъ учителми всѣми Восточной Церкви, абы мѣлъ всякую власть, о Святѣмъ Дусѣ Божіимъ свойственую, такъ абы искушалъ и завѣдовалъ пилне всякую науку, умѣетность и цвиченье, зъ стороны вѣры и правдивого набоженства, и гдѣ бы ся трафило синодомъ якимъ быти помѣстнымъ, а на нихъ радити о науцѣ и справахъ церковныхъ, — тогды, яко тотъ, которій особу всей нашей Церкви на собѣ носитъ, абы судилъ и росказовалъ, ведле обычаевъ и святыхъ наукъ Восточной а святой Церкви нашей, абы цѣло были захованы всякіе святые преданія. До того оповѣдаетъ и росказуетъ смиреность наша о Святѣмъ Дусѣ, если бы ся трафилъ который || **(об. 88)** съ презвитеровъ, годный каранья ведле права, албо уничижающій нравы и науку нашей святой Церкви, — тогды маетъ власть совершеную, слушную патріаршескую тотъ же мудрѣйшій Никифоръ, абы изверженію предавалъ таковогo отъ сана, а иншого вмѣсто его сажалъ и освящалъ, преданныя вѣры и нашихъ

[4] Это лишнее.

go, pod winą zrzucenia y przeklęctwa wiecznego, od Boga Wszechmogącego nierozwiązanego, sprzeciwiać się mu nie ma. Dla tego vczyniony y napisany iest ten synodski przywiley naszey mierności y oddany iest temu to naymędrszemu wielkiemu protosyngielowi || (135) wielkiey cerkwie y przełożonemu nad naszymi nauczycielmi, noszącemu na sobie osobę świętey Wschodniey Cerkwi, panu Niceforowi, w iedney y wieczney pewności. W roku 7101, nowembriusza, indiction. 6. Data z Konstantynópola.

святыхъ наукъ держащи(х)ся. Въ томъ жаденъ всякого стану, будь духовн будь свѣтского, подъ виною изверженія и проклятства вѣчного, отъ Бога Вседержителя неразрѣшеного, спротивлятися ему не маетъ. Для чого учиненый и написаный есть тотъ синодовый привилей нашего смиренія и отданый есть тому то мудрѣйшому великому протосинкгелу великіа церкви и преложоному надъ нашими учителѣ, носящому на собѣ особу святой Восточной Церкви, господину Никифорови, въ одной и вѣчной певности. Лѣта отъ созданія міра 7101, въ мѣсяцу ноебру, индикта 6. Дата съ Костантинополя.

«Hieremiasz, z łaski Bożey arcybiskup Konstantynopolski, Nowego Rzymu y oekumenicki patryarcha. Meletius, papież y patryarcha Alexandryiski. Iraklińskí metropolit Dionizyus, namiestnik też Antyocheńskiego patriarchy. Hierax, wielki logofet wielkiey cerkwie, namiestnik też Hierozolimskiego patriarchy. Kizycki metropolit Damascenus. Halcydoński metropolit Ioazafus. Nawpakty y Artij metropolit Maximus. Ioanicki metropolit Mattheusz. Iandrzyianopolski metropolit Kalistus. Teorij y Xantij metropolit Filemonus. Rodski metropolit Kalistus. Iwerski metropolit Arsenius. Nikomidyński metropolit Mitrofanus. Newrokopski metropolit Theodozius. Otiwski metropolit Nektarius. Siliwriski metropolit Athanazyus. Amazyński metropolit Antimus. Neopatriński metropolit Gabriel. •Filipski metropolit Nektarius. Ewripski metropolit Ioazaf. Diometriński biskup Filotheus. Samski arcybiskup Neofitus. Kitski episzkop Zozymas. Eński metropolit Theodozius. ||(136) Laryński metropolit Dionizius. Atineński metropolit Theophanus».

«Еремѣя, милостію Божіею архіепископъ Константинополскій, Нового Рима и вселенскій патріархъ. Мелетій, папа и патріархъ Александрійскій. Ираклійскій митрополитъ Діонисій, намѣстникъ Антіохійского патріархи. Іеракіе, великій логофетъ великіа церкви, намѣстникъ Ерусалимского патріархи. Кизицкій митрополитъ Дамаскин*скій*. Халкидонскій митрополитъ Іосафъ. Навпактіи и Арѳіи митрополитъ Максимъ. Іоаницкій митрополитъ Матѳей. Адрианополскій митрополитъ Калистратъ. Георіи и Ксантіи митрополитъ Филимонъ. Родскій митрополитъ Калистратъ. Иверскій митрополитъ Арсеній. Никомидійскій митрополитъ Митрофанъ. Неврокопскій митрополитъ Ѳеодосій. Отифскій митрополитъ Нектарій. Силиврійскій митрополитъ Аѳанасій. Амасійскій митрополитъ Антимонъ. Неопатринскій митрополитъ Гавріилъ. Филиписійскій митрополитъ Нектарій. Еврипскій митрополитъ Іосафъ. Діометринскій епископъ Филоѳей. Самскій архіепископъ Неофитъ. Китскій епископъ Зосимъ. Енскій митрополитъ Ѳеодосій. Ларин-

ській митрополитъ Діонисій. Аѳинейскій митрополитъ Ѳеофанъ».

Taki list od Cerkwie Oryentalney maiącego synom Cerkwie Orientalney azaż godziło się od siebie odpychać a synodu z nim nie odprawować? Rzeczesz: ale był obwiniony y arestowany, iako szpieg. Tak iest, że był arestowany! Ale tego nie wiemy, ieśliż za wolą krola iego mści? Y ten arest rozmaicieśmy wykładać sobie musieli, vważaiąc, że zrazu, dotąd poki o przywiedzieniu go do pozwolenia na vnią z Rzymskim kościołem była nadzieia, o nim wzmianki nie czyniono, aż spadszy nadzieie a dowiedziawszy się, że dekreta przeciw metropolicie y władykom występnym feruie, toż dopiero z arestem na plac. Tak iest, że był obwiniony! Ale ieśliby samo obwinienie ludzi winnymi czynić y od obcowania społeczności y bytności z ludźmi przy świętobliwych sprawach odstrychać miało, nie wiele by niewinnych y takiey społeczności godnych, ile tych potwarzy pełnych czasow, być musialo!

|| (89) Такій листъ отъ Церкве Восточной маючого сыномъ Церкве Восточной азажъ годило ся отъ себе отпыхати а синоду зъ нимъ неотправовати? Речешъ: але былъ обвиненый и арестованый, яко шпикгъ. Такъ естъ, же былъ арестованый! Але того не вѣдаемо, еслижъ за волею кр. его мил.? И тотъ арестъ розмаите смы собѣ выкладати мусѣли, уважаючи, же зразу, до того поки о приведенью его до позволенья на унѣю зъ Римскимъ костеломъ была надѣя, о немъ взмѣнки не чинено, ажъ спадши надѣи а довѣдавшися, же декрета противъ митрополитѣ и владыкомъ выступнымъ чинитъ, тожъ теперъ зъ арестомъ на пляцъ. Такъ есть, же былъ обвиненый! Але еслибысамо обвиненье люде[й] винными чинити и отъ товариства сполечности и бытности зъ людми при святобливыхъ справахъ отстрыхати мѣло, не много бы невинныхъ и такой сполечности годныхъ, иле тыхъ потвари полныхъ часовъ, быти мусѣло!

Wyiądrzył wszak przeszły seym to obwinienie iego. Przyiechał na seym dla sprawy o sobie, ktorą co-prędzey dać pragnął. Poki posłowie ziemscy surowie na metropolita y władyki odstępne nacierać y dekretem, przeciw nim w Brześciu vczynionym, do ktorego się y Nicefor był przymieszał, potrzęsać nie poczęli, poty Nicefor nie tylko w pokoiu siedział, ale y wielkich łask y chęci ofiarowania znał y, choć to w-rzeczy zdrayca, do disputacyey z zacnymi duchownymi wabion był. Kiedy tkniono metropolita y iego towarzystwo wsadno, a przytym gdy vpłynęła nadzieia o przywiedzieniu do pozwolenia na vnią

Выявилъ прешлый сеймъ тое обвиненье его. Пріѣхалъ на сеймъ для справы о собѣ, которую што-напрудше дати прагнулъ. Поки послове земскіе сурове на митрополита и владыки отступные натирати и декретомъ, противнымъ [1] въ Берестью учиненымъ, до которого ся и Никифоръ былъ примѣшалъ, потрясати не почали, поты Никифоръ не толко || (об. 89) въ покою седѣлъ, але и великихъ ласкъ и хоть офѣрованья зналъ и, хоть то ркомо зрадца, до диспутацыи зъ зацными духовными вабленъ былъ. А коли ткнено митрополита и его товариство въ садно, а притомъ кгды уплынула надѣя

[1] Нужно: «противъ имъ».

Nicefora,—aliści on wnetże znowu szpiegiem, zdraycą etc. sprawować się mu kazano! Posłowie ziemscy intercedowali y żądali, aby był przy wszytkich pod sey||(137)mem przesłuchan y sądzon. Pozwolono na żądanie ich, vczyniono przy wszytkich pod seymem słuchania wstępek; instigowany przeciwko niemu, iako przeciw zdraycy y szpiegowi.

A dowody zdrady y szpiegierstwa iego iakie? Bo Pafnuty w liściech, do krewnych białych głow y do dwu popow do Grecyey pisanych, wspomniał go, że się z nim widział; a y tych takich listow tylko przepisy iakieś pokazano; bo wsadzeniem Aarona na hospodarstwo Wołoskie, wielkie długi wciągnął był na Wołochy, ktore by ich zniszczyć były musiały, by był im dłużey Aaron hospodarował; bo się Synan-basza kiedy w Konstantynopolu o nim pytał; bo mu cesarz Turecki patriarstwo chciał dać; bo się kiedyś w Konstantynopolu sułtanka o nim pytała, z ktorą towarzyskie rozmawiał; bo golił kiedyś ludziom wąsy y brody y dawał ie na galery; bo chłopca kiedyś zabił, etc.!

A tych wszytkich dowodow, prawie się własnie ku okazaniu zdrady y szpiegierstwa ściągaiących, co za potwierdzenie? List iednego pana Wołoskiego, ktorego nie mianowano; zeznanie iedney osoby, w Warszawiesz będącey, też niemianowaney; pismo iednego tuteczznego obywatela religiey Greckiey, też niemianowanego; nakoniec, poselstwo Wołoskie, w ktorym y iednym słowem zdrady mu y szpiegierstwa nie przypisano!

Z tym to tak, iako sie przypomniało, arestowanym y obwinionym protosyngielem Cerkwie Orientalney, że synowie

о приведенью до позволенья на едность Никифора,—али онъ заразъ шпикгомъ, зрадцею и прочая справоватися ему казано! Послове земскіе просили и жадали, абы былъ при всѣхъ подъ сеймомъ прислуханъ и сужонъ. Позволено на жданье ихъ, учинено при всѣхъ подъ сеймомъ слуханья вступокъ; инстикговано противко ему, яко противъ зрадцы и шпикгови.

А доводы зрады и шпикгирства его якіе? Бо Пафнутій въ листѣхъ, до кревныхъ бѣлыхъ головъ и до двохъ поповъ до Грецыи писаныхъ, вспомянулъ его, же ся зъ нимъ видѣлъ, а и такихъ листовъ толко преписы якіесь показано; бо всаженьемъ Арона на господарство Волоское, великіе долги втягнулъ былъ на Волохы, которые бы ихъ знищити были мусѣли, бы былъ имъ болше Аронъ господаровалъ; бо ся Синанъ-баша колись въ Костантинополю о немъ пыталъ; бо ему цесаръ Турецкій патріаршество хотѣлъ дати; бо ся колись въ Константинополю султанка о немъ пытала, съ которою товаришскій розмовлялъ; бо голилъ колись людемъ усы и бороды и давалъ ихъ на караблѣ; бо хлопца || (90) колись забилъ, и прочая!

А тыхъ всѣхъ доводовъ, праве власне ку оказанью зрады и шпикгирства стягаючихся, штò за потверженье? Листъ одного пана Волоского, которого не меновано; зознанье одной особы, въ Варшавѣ будучой, тежъ неменованой; писмо одного тутошнего обывателя релѣи Греческой, тежъ неменованого; наконецъ, поселство Волоское, въ которомъ и однимъ словомъ зрады ему и шпикгирства не приписано!

Съ тымъ такъ, яко ся припомнѣло, арестованымъ и обвиненымъ протосинкгеломъ Церкве Восточной, же сынове

teyże Cerkwie synodowe sprawy odprawowali, dla tego synod nie ma być synodem? Vważ sam, dzieiopisie, ieśliżeś to k-rzeczy, chociaś mądry napisał?

Na ostatnią twoię synodowym sprawam przyganę, a to z tey miary, że się przy heretikach y z marszałkiem iakoby na seymiku odprawowały, dla czego synod seymikiem nazywasz,—tak ci krotce odpo||(138)wiedam:

Dla porządnego synodu odprawowania, żeśmy osoby, ktore by na nim rząd były czyniły, duchowni z duchownych, a świetscy z świetckich miedzy sobą obierali, nie baczymy, aby nam słusznie kto za złe mieć mogł. Y owszem ta rzecz, iako zgodna z apostolskim roskazaniem, ktory wszytko porządnie y vćciwie w zgromadzeniu odprawować każe, że pochwały iest godna — rozumiemy. To, podobno, tylko wszytka wina, że z tych osob iednę świetską, ktora miedzy świetskimi rząd czyniła, marszałkiem czasem nazywano. Lecz tę winę obmawia ludzi świetskich Litewskiego y Ruskiego narodu w obcych ięzykach niebiegłość. By byli po-Grecku vmieli, tedy prymikiriami pospołu z duchownymi (ktorzy im to nazwisko, iako Greckiego ięzyka świadomszy, dawali), a gdyby w Łacińskim ięzyku byli biegli, tedy direktorami colloquij tych, rząd na synodzie czyniących, byli by nazywali. Za niebiegłością w tych ięzykach, że tego, na ktorym rząd należeć widzieli miedzy sobą, stosuiąc się do pospolitego sobie świadomego zwyczaiu, marszałkiem zwali,— ieszcze to nie śmiertelno! We zborzyszcu metropolita y iego towarzyszow władykow, że ani miedzy duchownymi, ani miedzy świetskimi tych prymikiriow y marszałka nie było, nie trzeba się dziwować, bo nie mieli by byli komu w czynieniu rządu posługować abo mar-

тоеежъ Церкви синодовые справы отправовали, для того южъ синодъ не маетъ быти синодомъ? Уважъ самъ, дѣеписе, еслижъ то слушне, хотя еси мудрій написалъ!

На остатнюю твою синодовымъ справамъ пригану, а то съ тоей мѣры, же ся при еретикохъ и зъ маршалкомъ якобы на сеймику отправовали, для чого синодъ сеймикомъ называешъ,— такъ тобѣ коротко отповѣдаю:

Для порядного синоду отправованья, же есмо особы, которые бы на немъ рядъ чинили, духовные зъ духовныхъ, а свѣтскіе зъ свѣтскихъ межи собою обирали, не бачимо, абы намъ слушне хто за зле мѣти могъ. И овшемъ тая речъ, яко згодна зъ апостолскимъ росказаньемъ, который все порядне и уцтиве въ згромаженью отправовати кажетъ, ||(об. 90) же похвалы есть годна — розумѣемо. То, подобно, вся вина, же съ тыхъ особъ одну свѣтскую, которая межи свѣтскими рядъ чинила, маршалкомъ часомъ называно. Лечъ тую вину обмовляетъ людей свѣтскихъ и Литовского и Руского народу у обчихъ языкахъ небѣглость. Бы были по-Грецку умѣли, тогды примикиріами посполу зъ духовными (которые имъ тое названиско, яко Греческого языка свѣдомшіе, давали), або еслибы въ Латинскомъ языку были бѣглые, тогды директорами коллоквій тыхъ, рядъ на синодѣ чинячихъ, были бы называли. За небѣглостью въ тыхъ языкахъ, же того, на которомъ рядъ належ*итъ* вѣдали межи собою, стосуючися до посполитого собѣ свѣдомого звычаю, маршалкомъ звали, — еще то не смертелная! Въ соборищу митрополита и его товаришовъ владыковъ, же [ани межи духовными], ани межи свѣтскими тыхъ примикиріовъ и маршалка не было, не треба ся дивовати, бо не мѣли бы

szałkować. V nas że, z łaski Bożey, barzo gromadne zebranie było; dla zabieżenia mieszaninie, potrzebnieśmy takie osoby miedzy sobą obrali. Ponieważ tedy, rzeczy samey y postępkowi słusznie przyganić się nie może, przetoż y z nazwiska, rzecz tę znaczącego, niesłusznie do nagany dzieiopis wziął przyczynę.

Przymowki z strony heretykow co się tycze,—wiara każdego że tylko samemu Panu Bogu doskonale iest widoma, prożnośmy my, Greckiey religiey || (139) ludzie, w Brześciu na synodzie sąd o tym, iako kto z tych, co do nas przychodzili, wierzył, przywłaszczać sobie mieli, miłości te[y] wiedząc być własność, że iest ludzka, że niczym się nie brzydzi, że wszytkiemu łatwie wierzy, że wszytkiego się spodziewa [1]; nie zdało się nam z tych, ktorzy się do nas odzywali y garnęli, nikogo z pośrzodku siebie wypychać, (więc przestrzegaliśmy, aby się len kurzący nie zagaszał) [2], y dogadzaliśmy temu, aza by przyiacielskie a ludzkie ich do siebie przypuszczenie wątpliwości abo błędy w wierze, ieśli iakie mieli, z serc ich wyiąć mogło. Z drugiey strony obawiaiąc się, gdziebyśmy prz[y]chodzących do siebie, mimo zwyczaiu Zbawiciela naszego, byli wyrzucali, abyśmy tym w podeyźrzenie a złe rozumienie y siebie y wiary swoiey v nich nie byli przywiedli, a tak tym więtszey liczby od społeczności Cerkwie świętey nie byli odrazili. Postąpiliśmy tedy sobie, zwyczaiem onego Rzymianina, ktory że czuł się w dobrych zawsze y przystoynych sprawach swoich, przetoż bespiecznie w szklanym a wszytkim przezroczystym gmachu mieszkał. Co

были кому въ чиненью ряду послуговати албо маршалковати. У насъ же, зъ ласки Божей, велми громадное зобранье было; для забѣженья мѣшанины, потребно есмо такіе особы межи собою обрали. Понеже тогды речи самой и поступкови слушне приганитися не можетъ, протожъ и зъ назвиска, речъ тую ознаймуючого, неслушне до приганы дѣеписъ || (91) взялъ причины!

Примовки зъ стороны еретиковъ што ся тычетъ, — вѣра каждого же толко самому Господу Богу досконале есть вѣдома, прожно есмо мы, Греческой релѣи люде, въ Берестю на синодѣ розсудокъ о томъ, яко кто съ тыхъ, што до насъ приходили, вѣрилъ, привлащати собѣ мѣли, милости той вѣдаючи быти власность, же есть людская, же не чимъ ся не бридитъ, же всему лацно вѣритъ, же всего ся сподѣваетъ [3]; не здало ся намъ съ тыхъ, которые ся до насъ отзывали и горнули, никого съ посродку себе выпихати, и догажалисмы тому, аза бы пріятельское а людское ихъ до себе припущенье вонтпливость албо блуды въ вѣрѣ, если якіе мѣли, зъ сердцъ ихъ выняти могло. Зъ другой стороны, обаваючися, гдѣ бысьмы приходячихъ до себе, мимо звычай Збавителя нашего, были выпихали, абысьмы тымъ въ подозрѣнье а злое розумѣнье и себе и вѣры своей у нихъ не были привели, а такъ тымъ болшей личбы отъ сполечности Церкве святой не были отразили. Поступилисмы тогды собѣ звычаемъ оного Римлянина, который же чулъ ся въ добрыхъ завше и пристойныхъ справахъ своихъ, протожъ беспечне въ скляномъ а всѣмъ презрочистомъ кгмаху мѣшкалъ. Што еслижъ ся тобѣ,

[1] 1 Cor. 13. [2] Взятое въ скобки въ Западно-Русскомъ переводѣ опущено.
[3] 1 Кор. 13 [ст. 7].

ieśliż się tobie, dzieiopisie, nie podoba, wolnoć nas nie naśladować. Tak każdy, co zle czyni, ludzi się y światła chroni!

Synody wasze, ktore pokątnie y skrycie od duchownych twego Rzymskiego kościoła odprawowane bywaią, iako siła złego nie tylko prywatnym ludziom, ale y wszytkiey rzeczyp. (czci) [4] przynoszą —za tą okkazyą pokazał bym ci! Ale nie chcę cię teraz frasować, nie życząc, abyś y tego rozdziału, ktoremu iuż wespołek y z wtorą częścią odpowiedzi tu koniec czynię, z kwaśną doczytać, y do czytania trzeciey części, ktorą iuz zacznę, także z niewesoła twarzą przystąpić miał. Toć tylko, co, podobno, krom frasunku przeczytać możesz, miasto zamknienia tey wszytkiey wtorey części, powiedam, żeś starożytney religiey Greckiey du||(140)-chownych y świetskich osob synodowym Brzeskim sprawom y postępkom niebacznie, niesłusznie y niewinnie przyganił. Czego lubo być ty przyznać nie chciał, pewienem, iż każdy baczny przyzna.

дѣеписе, не подобаетъ, волно тобѣ насъ не наслѣдовати. Такъ каждый, што зле чинитъ, людей ся и свѣтла хоронитъ!

Синоды ||(об. 91) ваши, которые покутне и скрыте отъ духовныхъ твоего Римского костела отправованы бываютъ, яко много злого не толко приватнымъ людемъ, але и всей речи посполитой приносятъ — за тымъ поводомъ показалъ бымъ ти! Але не хочу тя теперъ фрасовати, не зычачи, абысь и того роздѣлу, которому южъ весполокъ и зъ второю частью отповѣди тутъ конецъ чиню, съ кваснымъ дочитати, и до читанья третее части, которую южъ зачну, такъ же зъ невеселымъ лицемъ приступити мѣлъ. Тое толко, штѝ, подобно, кромъ фрасунку прочитати можешъ, мѣсто замкненья тоей всей второй части, повѣдаю, жесь старожитной релѣи Греческой духовныхъ и свѣтскихъ особъ синодовымъ Берестейскимъ справамъ и поступкомъ небачне, неслушне и непристойне приганилъ. Чого любо бысь ти признати не хотѣлъ, певенъ естемъ, ижъ каждый бачный признаетъ.

ODPOWIEDZI CZĘŚĆ TRZECIA.

O monarchiey abo iedynowładztwie kościelnym papieżow Rzymskich.

Przedmowa na trzecią część odpowiedzi.

Dla pokazania tego, że metropolit y władykowie niektorzy słusznie zwierzchności patriarchow Orientalnych odstąpili, a Rzymskiemu papieżowi posłuszeństwo oddali, — dla potwierdzenia lista vniey, w Brześciu przez nie spisa-

||(92) ОТПОВѢДИ ЧАСТЬ ТРЕТЯЯ.

О монархіи албо единовластіи костелномъ папежовъ Римскихъ.

Предмова на третюю часть отповѣди.

Для показанья того, же митрополитъ и владыкове нѣкоторые слушне звирхности патріарховъ Восточныхъ отступили, а Римскому напежови послушенство отдали,—для потверженья листу унѣи, въ Берестьи черезъ нихъ списаного, и

[4] Въ Западно-Русскомъ переводѣ опущено.

nego, y dla przywiedzienia nas wszech Greckiey religiey ludzi pod zwierzchność Rzymską, twierdzi to dzieiopis, że Rzymski papież iest naywyższym wszytkiego kościoła, na świecie będącego, pasterzem y głową, przełożonym y iedynowładzcą. A tego twierdzenia swego podpieraiąc, wprzod wywodzi, że monarchia abo iedynowładztwo kościelne od Christusa Pana w ewanieliey w osobie Piotra świętego vfundowane iest. Potym wywodzi, że to iedynowładztwo kościelne Piotra świętego z nim nie vmarło, ale || **(141)** stanęło na Rzymskich biskupach, ktorym Piotr święty, w Rzymie vmieraiąc, przywileie na to swoie oddał. W czym narabia świadectwy niektorych doktorow, narabia przykładami zwierzchności, przez Rzymskie biskupy w rzeczy nad wszytkimi wszytkiego świata kościoły rozciągnioney. Zaczym przypomina y niektore przez nie poświącane, zrzucane, zaklinane y przywracane biskupy. Więc przytym przywodzi prawa o appellacyach, tudzież też y zwyczay składania synodow, presidowania na nich, potwierdzania ich, etc. Z tego wszytkiego do potwierdzenia zwierzchności papieża Rzymskiego nad wszytkimi kościoły argumenta bierze.

Zabiegaiąc tedy temu, aby te iego diskursy y argumenta kogo nie zbłaźniły, w tey trzeciey części odpowiedzi naszey zdała się nam rzecz potrzebna—porządnie a z pilnością w nie weyźrzeć a vważyć: ieśliż mogą być za fundament taki poczytane, na ktorym by się iedynowładztwo kościelne Rzymskich papieżow beśpiecznie stawić mogło? Pewienem, czytelniku łaskawy, że gdy z pilnością tym naszym vważeniom przy-

для приведенья насъ всѣхъ Греческой релѣи людій подъ звирхность Римскую,—твердитъ тое дѣеписъ, же Римскій папежъ есть найвышшимъ всего Костела, на свѣтѣ будучого, пастыремъ и головою, преложенымъ и единовластелемъ. А того тверженья своего подпираючи, напередъ выводитъ, же монархіа албо единовластіе костелное отъ Христа Господа въ евангеліи въ особѣ Петра святого уфундовано [1] есть. Потомъ выводитъ, же тое единовластіе Петра святого съ нимъ не умерло, але стало на Римскихъ бискупѣхъ, которымъ Петръ святый, въ Римѣ умираючи, привилья на то свои отдалъ. Въ чомъ наробяетъ свѣдѣцтвы нѣкоторыхъ докторовъ [2], || **(об. 92)** наробяетъ прикладами звирхности, передъ [3] Римскіе бискупы ркомо надъ всѣми всего свѣта костелы ростягненой. Зачимъ припоминаетъ и нѣкоторые черезъ нихъ посвяченые, скиданые, заклинаные и засъ прощаные епископы. Притомъ приводитъ права о апеляціахъ [4], также тежъ и звычай складанья синодовъ, первосѣданья на нихъ, потвержанья ихъ и прочая. Съ того всего до потверженья звирхности папежа Римского надъ всѣми церквами доводы беретъ.

А такъ забѣгаючи тому, абы тые его повѣсти и доводы кого не зблазнили, въ той третей части отповѣди нашой здалася намъ речъ потребная—порядне а съ пилностью въ нихъ углянути а уважити: если могутъ быти за фундаментъ такій почитаны, на которомъ бы ся единовластіе костелное Римскихъ папежовъ беспечне ставити могло? Певенъ естемъ, чителнику ласкавый, же якъ съ пилностью тымъ нашимъ ува-

[1] На полѣ пояснено: «основано». [2] На полѣ пояснено: «отцевъ». [3] Нужно: «черезъ».
[4] На полѣ пояснено: «о отзовѣхъ».

patrować y one v siebie rozbierać będziesz, łatwie postrzeżesz, że tak wielka machina na barzo słabych a proporcyey z nią żadney niemaiących filarach iest zbudowana, a zatym sama przez się walić się musi. Vżywać mi przyszło, wedle zwyczaiu, nie tylko z Greckich, ale y z Łacińskich xiąg y doktorow świadectw, zaczym drugdzie y concilia, zwyczaiem Łacinnikow liczone, przytaczam. Co dla przestrogi dla naszych religiey Greckiey ludzi przypomniawszy, koniec przedmowy czynię a do rzeczy przystępuię.

женьямъ приглядоватися и оные у себе розбирати будешъ, латве постережешъ, же такъ великая махина на велми слабыхъ а подобенства съ нею жадного немаючихъ столпѣхъ естъ збудована, зачимъ сама черезъ себе валитися муситъ. Уживати ми пришло, ведле звычаю, не толко зъ Грецескихъ, але и зъ Латинскихъ учителевъ свѣдѣцтвъ, || (93) зачимъ индѣ и синоды, звычаемъ Латинниковъ личеные, приточаю. А то для перестороги своимъ припомянувши, предмовѣ конецъ чиню и до речи приступую.

||(142) Trzeciey części odpowiedzi

Rozdział I.

Ieśliż to prawda, co synodowy dzieiopis twierdzi, że monarchia abo iedynowładztwo kościelne w ewangeliey vfundowane iest?

Iedynowładztwo kościelne w pismie świętym Nowego Testamentu przywłaszczone być widzimy Christusowi Panu, Ktorego iednym onym pasterzem dobrym y winnice swey rozmnożycielem być wiemy. O Ktorym Paweł święty [5] iawnie mowi, że «iest głową nad wszytkie rzeczy kościołowi, ktory iest ciałem Iego»; y że «wstąpiwszy nad wszytkie niebiosa, aby napełnił wszytko, dał niektore apostoły, drugie proroki, drugie ewanielisty, niektore pasterze y vczyciele — — ku budowaniu ciała Swoiego — — ktore ciało wszytko z Niego słusznie spoione y społu złączone, w każdym spoieniu związania mocy, ktora wewnątrz sprawuie, według miary każ-

Третей части отповѣди

Роздѣлъ 1.

Если то правда, штѐ синодовый дѣеписъ твердитъ, же монархіа албо единовластіе костелное въ евангеліи уфундовано естъ?

Единовластіе церковное въ писаніи святомъ Новаго Завѣта привлащено быти видимо Христу Господу, Которого однымъ онымъ пастыремъ добрымъ и винограду своего розмножителемъ вѣдаемо. О Которомъ Павелъ святый явне мовитъ, же «есть головою надъ всѣ речи церкви, которая есть тѣломъ Его» [6]; и ижъ «вступивши надъ всѣ небеса, абы наполнилъ все, далъ нѣкоторые апостолы, овые пророкы, другіе евангелисты, нѣкоторые пастыри и учители — — ку будованью тѣла Своего — — которое тѣло все зъ Него слушне споено и сполу злученое, въ кождомъ споенью звязанья моцы, которая внутръ справуетъ, ведлугъ мѣры

[5] Colos. 1; Ephes. 1 et 5.

[6] Колас. 1 [ст. 18, 24]; Ефес. 1 [ст. 22—23], 5 [ст. 23].

dego członku bierze pomnozenie». Tegoż Christusa Pana «kamieniem węgiełnym», na ktorym wszytko budowanie słusznie spoione roście w Kościoł święty Panu—zowie tenże Paweł święty, iż okrom tego «innego gruntu nikt nie może założyć» — twierdzi [1]. A z nim się zgadzaiąc Piotr święty, też go «kamieniem wybranym», na ktorym «buduie się dom duchowny» [2], y k temu «xiążęciem nad pasterzmi» [3] zowie.

Mimo tego Chrystusa Pana, inszego iedynowładzce kościelnego w pismie świętym nie widzimy.

Lecz dzieiopis, bystrszy iakiś sobie wzrok przywłaszczaiąc, o inszym iedynowładzcy kościelnym nam prawi y, iakoby Piotr święty nim || (143) był przez Christusa Pana postanowiony, vdaie. Y ku potwierdzeniu tego, słowa niektore (Christusa Pana) [4] przytacza, o ktorych w przyszłym rozdziale będzie się mowiło.

Teraz tu radbym się tego od dzieiopisa nauczył: ieśli to prawda, co twierdzi, że Piotr święty iedynowładzcą kościelnym, vrzędnikiem nad ine apostoły był przez Christusa Pana postanowiony? Czemuż sam insze zwolenniki «bracią» [5] swoią nazywa? Czemu w liście swym, do przezbiterow abo starszych kościelnych mowę swą obracaiąc, rownie z nimi «starszym» [6] się mianuie? Czemu żadnemu, iako iedynowładzca, nie roskazuie, ale inszych słucha y tak się z nimi obchodzi, iako z rownemi a kollegami swymi? Gdy to nań włożyli bracia, aby szedł do Samaryey [7], cze-

кождого члонку беретъ помноженье» [8]. Тогожъ Іисуса Христа «каменемъ краеуголнымъ» [9], на которомъ все будованье слушне споеное ростетъ въ Церковъ ||(об. 93) святую Господеви—мовитъ тойже Павелъ святый, ижъ окромъ того «иного кгрунту нихто не можетъ заложити»—твердости [10]. А зъ нимъ ся згожаючи, Петръ святый тогожъ «каменемъ выбранымъ», на которомъ «будуется домъ духовный» [11]; а до того «началникомъ надъ пастырями» [12] зоветъ.

Надъ того Христа Спасителя, иного началника церковного въ писмѣ святомъ не видимо.

Однакъ же дѣеписъ, нѣякую собѣ быстрость взроку привлащаючи, о иномъ началнику церковномъ намъ правитъ и, якобы Петръ святый онымъ былъ отъ Христа Спаса постановленый, удаетъ. А на свѣдоцтво того, слова нѣкоторые приточаетъ, о которыхъ въ пришломъ роздѣлѣ будетъ ся мовило.

Теперъ тутъ радъ бымъ ся того отъ дѣеписа научилъ: если то правда, штò твердитъ, же Петръ святый единоначалникомъ церковнымъ, урядникомъ надъ иные апостолы былъ отъ Христа Бога постановленъ? Чомужъ самъ иные ученики «братьями» [13] своими називаетъ? Чому въ посланіи своемъ, до презвитеровъ або старшыхъ церковныхъ мовячи, заровно зъ ними «старшимъ» [14] ся менуетъ? Чому жадному, якъ единоначалникъ, не росказуетъ, але иншихъ и слухаетъ, и такъ ся зъ ними обходитъ, яко зъ ровными а братьею своею? Егда тое вложили на него братья, абы шолъ до Самаріи [15], чому, якъ старѣй-

[1] 1 Cor. 3. [2] 1 Petr. 2. [3] 1 Petr. 5. [4] Въ Западно-Русскомъ переводѣ опущено. [5] Act. 15. [6] 1 Petr. 5. [7] Act. 8.

[8] ib.: 4 [ст. 10–12, 16]. [9] 1 Кор. 3 [ст. 11]. [10] Нужно: «твердитъ». [11] 1 Петр. 2 [ст. 4, 5]. [12] 1 Петр. 5 [ст. 4]. [13] Дѣян. 15 [ст. 7]. [14] 1 Петр. 5 [ст. 1]. [15] Дѣян. 8 [ст. 14].

mu, iako przełożony ich, nie wymierza się z tego, ale zaraz tam idzie, iako poseł? Czemu gdy go ganiono, iż do Korneliusza był szedł y z poganmi obcował, nie zasłania się przełożeństwem swoim? Nie mowi, że się tego nie powinien przed nimi, iakoby przed niższymi sprawować. Y owszem iako przed sobie rownymi wymawia się y z strony vczynku swego sprawę daie. Czemu Paweł święty, żywy prawie Kościoła Bożego obraz przed oczy nam wystawuiąc, nigdzie o tym drugim, krom Christusa Pana, iedynowładzcy kościelnym wzmianki nie czyni? Ieśliż, odchodząc cieleśnie z tego świata, Christus Pan na mieyscu swym iednego Kościołowi przełożonego był zostawił, czemuż o tym Paweł ś. w liściech, ktore iuż dobrze po Wniebowstąpieniu Pańskim pisał, milczy? A ieszcze tak milczy, że na tych mieyscach, na ktorych to barzo rzecznie y słusznie przytoczyć by się było godziło, gdzieby co takiego w rzeczy samey było? Czemu, o iedności Boga, Pana, Ducha, wiary, krztu, nadziei Kościoła Bożego diszkurruiąc, nie wspomniał y tego iednego iedyno-||**(144)**władzce, na mieyscu Christusowym będącego, ktory by Kościoł w iedności zatrzymawał? Czemu, vczyniwszy o Wniebowstąpieniu Christusa Pana wzmiankę [16] a rząd przez Niego w kościole postanowiony wypisuiąc, nie pisze tego, że iednego na Swym mieyscu zostawił y nad wszytkie dla przestrzegania rządu przełożył? Ale co? To, co się wyższey przypomniało: «postanowił (powieda) apostoły», etc. Nie wyimuie, iako baczymy, z porządku apostolskiego Piotra świętego, y żadnego mu nad inszemi starszeństwa y

шій ихъ, не вымѣрался съ того, але заразомъ ||**(94)** тамъ идетъ, якъ посланецъ? И егда ему наганено, ижъ до Корнилія былъ шолъ и съ поганы обцовалъ, чому ся не застановлялъ старѣишинствомъ своимъ? Не мовитъ, же ся того не повиненъ передъ ними [17], якъ передъ меншими, справовати. И овшемъ якъ передъ ровными собѣ вымовляется и стороны учинку своего справу даетъ. Чомъ Павелъ святый, праве Церкви Божее живый образъ предъ очи намъ выставляючи, нигдѣ о томъ другомъ, опрочъ Христа Бога, единоначалнику церковномъ змѣнки не чинитъ? Еслижъ, отходячи тѣлесне съ того свѣта, Господь нашъ Іисусъ Христосъ на мѣсцу своемъ одного Церкви старѣйшину былъ зоставилъ, чомужъ о томъ Павелъ святый въ посланіяхъ, которые уже добре по Вознесеніи Господни писалъ, мовчитъ? А еще мовчитъ на тыхъ мѣсцахъ, на которыхъ то велми пристойне и слушне приточити бы ся годило было, еслибы што̀ таковОго въ речи самой было? Чому, о единствѣ Отца, Сына, Святого Духа, вѣры, креста, надежи Церкви Божее проповѣдаючи, не вспоменулъ и того едного единоначалника, на мѣсци Христовомъ будучого, который бы Костелъ въ едности удерживалъ? Чому, о Вознесеніи Господни припоменувши [18] и чинъ отъ Его въ Церкви постановленый выписавши, не пишетъ того, же на Своемъ мѣсци едного зоставилъ и надъ всѣми, для перестереганья порядку преложивъ? ||**(об. 94)** Але што̀? То̀ што̀ ся вышей припоминало: «постановилъ (мовитъ) апостолы», и проч[ая]. Не выймуетъ, якъ видимо, съ порядку апостольского Петра святого, и жадно-

[16] Ephes. 4.
[17] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «*нами*». [18] Ефес. 4 [ст. 4 —12].

przełożeństwa nie przywłaszcza, y owszem na drugich mieyscach w apostolskim vrzędzie z nim się zrownywa. «Mniemam (powieda), iż w niwczym nie iestem niższym od nayzacnieyszych apostołow» [1]. A na drugim mieyscu: «zwierzona mi iest (powieda) ewanielia nieobrzezania, iako Piotrowi obrzezania. — — Y — — Iakub, y Piotr, y Ian, ktore miano za słupy, dali mi y Barnabaszowi prawicę towarzystwa» [2]. Y potym mowi: «zastawiałem się oblicznie Piotrowi, przeto, iż był godzien naganienia» etc. Na co patrząc, Ambrozy święty [3], na iednym mieyscu o Piotrze y Pawle świętym mowiąc y iednego do drugiego przyrownywaiąc, naostatek tym zawiera: «miedzy temi ktoryby nad ktorego miał być przełożony, rzecz v mnie iest wątpliwa». A Chrizostom [4], też na to mieysce Pawła s. pisząc, tak mowi: «Paweł nie potrzebował Piotra ani głosu, ani mowy iego, ale mu był we czci rowien», etc. Tenże Paweł ś.— przy iednym węgielnym kamieniu Christusie Panu nie ieden iaki osobny y poiedynkowy fundament samemu Piotrowi ś., na ktorym by się członki Kościoła ciała Christusa Pana budować miały — przypisuie, ale o fundamencie apostołow w liczbie wielorakiey wzmiankę czyni [5]. Iako y Ian ś. w Ziawieniu [6] swoim, opisuiąc ono miasto nowe, znaczące Kościoł || (145) Boży, o dwunastu [7] gruntach y bramach [8] miasta tego wzmiankę czyniąc, Piotrowi świętemu nic mimo insze nie przypisuiąc, ale go w iednem z drugimi porządku pokłada.

го ему надъ иншими старѣйшинства и преложенства не даетъ, и овшемъ на другихъ мѣстцахъ въ апостольскомъ урядѣ ему ся ровнаетъ. «Мнимаю (мовитъ), ижъ ни въ чомъ не естемъ нижшимъ отъ найпреднѣйшихъ апостоловъ» [9]. А индѣ: «повѣрено ми есть (мовитъ) евангеліе необрѣзанія, яко Петрови обрѣзаніа — — И — — Іаковъ, и Петръ, и Іоаннъ, мнимыи столпы быти, дали ми и Варнавѣ правицу товаришства» [10]. А потомъ мовитъ: «застановлялемъ ся обличне Петрови, про то, ижъ годенъ былъ наганенья» [11]. На што смотрячи, святый Амбросій [12], на одномъ мѣсцу о Петрѣ и Павлѣ святыхъ мовячи и едного другому ровнаючи, на конци тымъ замыкаетъ: «межи тыми который бы надъ которого мѣлъ быти старѣйшій — сумнюся». А Златоустый [13], на тое мѣсце святого апостола Павла пишучи, такъ мовитъ: «Павелъ не потребовалъ Петра ани голосу, ани мовы его, але ему былъ въ чести ровенъ», и проч[ая]. Той же Павелъ святый—на одномъ краеуголномъ камени Іисусѣ Христѣ не единъ якій особный и поединковый фундаментъ самому Петрови святому, на которомъ бы ся члонки Церкви тѣла Христова будовати мѣли—приписуетъ, але о фундаментѣ [14] || (95) апостоловъ и пророковъ въ личбѣ многокротной змѣнку чинитъ. Якъ и Іоаннъ Богословъ въ Апокалипсіи [15] описуетъ оное мѣсто новое, знаменуючее Церковъ Божую, о дванадцати основахъ и брамахъ мѣста того вспоминаючи, апостолу Петру ничого не приписуетъ надъ иныи, але его кладетъ зъ другими въ едномъ ряду.

[1] 1 (нужно: 2) Cor. 11. [2] Galat. 2. [3] Serm. 66. [4] In epistola ad Galat. cap. 2. [5] Ephes. 2. [6] Apoc. 21. [7] Въ старопечатномъ экз. опечатка: dwśnastu. [8] Тоже: branach.
[9] 2 Кор. 11 [ст. 5] [10] Гал. 2 [ст. 7, 9]. [11] ib.: [ст. 11]. [12] Слово 66. [13] О еже ко Гал. гл. 2. [14] Ефес. 2 [ст. 20]. [15] Апок. 21.

Z czego wszytkiego dochodzimy tego, że, mimo naukę Piotra świętego, dzieiopis, krom Christusa Pana, kogo inszego a mianowicie Piotra świętego iedynowładzcą kościelnym nazywa. Przyznawamy to Piotrowi ś., iż był nad insze apostoły czerstwieyszym, bystrzeyszym w rozsądku, gorętszym w duchu. Przyznawamy, że on wprzod przed inszymi, ile zwłaszcza w żydostwie będąc apostołem obrzezania, mawiał. Przyznawamy, że on sprawy, Kościołowi Bożemu należące, pospolicie poczynał. Przyznawamy, że go w wypisowaniu apostołow mianuią pi[e]rwszym. Ale żeby zatym iemu iurysdycyą y przełożeństwo iakie nad drugimi apostoły przypisować była rzecz słuszna y powinna — nie baczymy, wiedząc, że insza iest pierwszość porządku, a insza — pierwszość władzy y przełożeństwa. Y ten, co iest względem mieysca y porządku miedzy rownymi pierwszym, nie zaraz za pierwszego względem [16] zwierzchności y władzy nad inszymi poczytany być ma. Lecz iż dzieiopis nie tylko porządku, ale y władze a zwierzchności nad apostoły pierwszość Piotrowi ś. przywłaszczaiąc słowami Christusa Pana oney podpiera,—przetoż się tym podporom w przyszłym rozdziale przypatrzymy.

A tu iuż temu rozdziałowi, w ktorym się pokazało, że iedynowładztwo kościelne Piotra ś. w pismie świętym fundamentu nie ma, koniec czyniąc — parę świadectw (iednego Greckiego doktora, drugiego Rzymskiego papieża o tymże) przytoczę, aby dzieiopis baczył, że nie nowe, to iest nasze, rozumienie.

Cyprian [17] tak powieda: «tymże byli y inszy apostołowie, czym y Piotr,

Съ чого всего того доходимо, же, мимо науку писма святого, дѣеписъ, опрочъ Христа Спаса, кого иного а меновите Петра святого единовластникомъ церковнымъ называетъ. Признаваемъ то Петрови святому, ижъ былъ надъ иными апостолы чирствѣйшимъ, быстрѣйшимъ въ розсудку, теплѣйшій въ духу. Признаваемъ, же онъ впередъ предъ иншими, а з[в]лаща въ жидовствѣ будучи апостоломъ обрѣзанья, мовлялъ. Признаваемъ, же онъ справы, Церкви Божой належачіи, посполите починалъ. Признаваемъ, же его въ уписанью апостоловъ именуютъ верховнымъ. Але жебы затымъ ему судъ и старѣйшинство яковое надъ другими апостолы приписовати была речъ слушная и повинна—не бачимъ, вѣдаючи, же иншее есть першость порядку, а иншая — першость власти и старѣйшинства. И той, што есть взглядомъ мѣсца и порядку межи ровными першимъ, не заразъ за першого взглядомъ зверхности и власти надъ иные почитанъ быти маетъ. Еднакъ же, ижъ дѣеписъ не тылко порядку, але и власти а зверхности надъ апостолы || **(об.95)** продкованье святому Петрови привлащаючи словами Господними оное подпираетъ,—протожъ ся тымъ подпоромъ въ пришломъ роздѣлѣ приглядимо.

А тутъ уже тому роздѣлови, въ которомъ ся показало, же единоначалство церковное Петра святого въ писмѣ святомъ фундаменту не маетъ, кончачи,—двое свѣдоцтво (одного Греческого учителя, а другое Римского папежа о томъ же) приточу, абы дѣеписъ видѣлъ, же не новый, то естъ нашъ, вымыслъ.

Кипріанъ [18] такъ мовитъ: «тымъже были и иные апостолове, чимъ и Петръ,

[16] Въ старопеч. экз. опечатка: «wzglębem». [17] De simplicitate pietatis.

[18] «О простотѣ поповъ».

iednakie maiąc towarzystwo, cześć y zwierz||(146)chność. Ale poczynanie pochodzi od iednego, aby Kościoł ieden tylko był pokazan» [1].

A Grzegorz, zwany Wielkim, tak mowi: «Piotr apostoł pierwszy członkiem sstał się Kościoła powszechnego; Paweł, Andrzey, Ian co inszego byli, iedno osobliwych Kościołow głowy? Wszakoż iednak pod iedną głową członkami są Kościoła [2]. A iżbym krotko powiedział: święci przed zakonem, święci pod łaską — wszyscy ci, wypełniaiąc ciało Pana Christusowe, członkami są w Kościele postanowieni, a nigdy się żaden powszechnym zwać nie chciał».

Coż rozumiesz, dzieiopisie: czy każdy z tych, co pisali, czy ty raczey, co inaczey piszesz,—za ewanieliey niewierzącego y ślepego heretyka masz być poczytan? Myśl, iako chcesz, y radź się, nieboże, co na to odpowiedać! Wierz mi, y doznasz tego, że świegotliwymi a wykrętnemi słowy twymi choć byś inszym prostym dosyć rzkomo w tey mierze vczynił, sobie samemu w sumnieniu dosyć nie vczynisz.

однакое маючи товариство, честь и старѣйшинство».

А Григорій, называемый Великій, такъ мовитъ: «Петръ апостолъ першимъ члонкомъ стался Церкви соборное; Павелъ, Андрей, Іоанъ што иного были, одно особныхъ церквей головы? А ижъ бы вкротцѣ повѣдѣлъ [3]: святіи передъ закономъ, святіи подъ ласкою — вси тые, исполняючи тѣло Іисуса Христа Господа нашего, члонками суть въ Церкви постановлени, а николи жаденъ вселенскимъ называтись не хотѣлъ».

Штожъ розумѣешъ, дѣеписе: если кождый съ тыхъ, што то писали, чили пакъ ты, што иного пишешъ,—за невѣруючого въ евангелію и за слѣпого еретика маешъ быти поличонъ? Мысль, якъ хочешъ, и рады шукай, бѣднику, што на то отповѣдати! Вѣруй ми, и дознаешъ того, же звягливыми а выкрутными словы твоими хотяй бы еси иншимъ простымъ досыть рекомо въ той мѣрѣ учинилъ, собѣ самому въ сумнѣнью досыть не учинишъ.

Trzeciey części odpowiedzi

Rozdział II.

Ieśliż to prawda, co dzieiopis pisze, że Christus Pan — owymi słowy: «tyś Piotr, a na tey opoce zbuduię Kościoł Moy, y tobie dam klucze krolestwa niebieskiego» y owemi: «paś owce moie, paś barany moie»—Piotra ś. starszym nad ine apostoły vrzędnikiem

||(96) Третей части отповѣди

Роздѣлъ 2.

Если то правда, што дѣеписъ пишетъ, же Христосъ Богъ — тыми словы: «ты еси Петръ, и на семъ камени збудую Церковъ Мою, и тобѣ дамъ ключя царства небесного» и овыми: «паси овцы моя, паси агнця моя»—Петра святого старшимъ надъ иные апосто-

[1] Эта «точка» въ Западно-Русскомъ переводѣ опущена. [2] Эта «точка» также опущена.
[3] Это «предложеніе» набрано крупнымъ шрифтомъ, прочія же слова Григорія Великаго—мелкимъ, общепринятымъ для выдержекъ.

Kościoła Swego? Y że tak te słowa doktorowie święci wykładali?

Tak dzieiopis w tzrecim swey «SYNODU OBRONY» rozdziale pisze:

«Kto wierzy ewanieliey a ślepoty he-||(147)retickiey nie przypuszcza,—widzi y ledwa nie palcem domacać się może, iż Pan Christus Piotra ś. starszym y naypierwszym vrzędnikiem Kościoła Swego nad inne apostoły vczynił. Izali to prożne słowa Pańskie do Piotra są ś.: na tobie zbuduię Kościoł Moy, boś ty iest opoka y kamień? Iako fundament napierwsza iest rzecz, ktora wszytko budowanie trzyma, tak Piotr święty napierwsza iest głowa Kościoła Bożego, na ktorym się wszytek spiera. Co znaczniey ieszcze Pan Iezus dał znać, gdy rzekł: tobie, a nie innemu, dam klucze krolestwa niebieskiego. Komu od miasta klucze oddaią za naywyższego vrzędnika przyznawaią go; y kto wszytkim, co w domu iest, władnie, ten gospodarzem iest wszytkiey czeladki, ktory pod swym kluczem wszytko chowa. A naznaczniey iest, że vczynił Pan Piotra pasterzem wszytkich owiec swoich, gdy rzekł: paś owce moie, paś barany moie. To ewangelia! Ktoż iey wierzyć nie chce, sam tyle poganin y Żyd»! [4]

Te słowa dzieiopisowe dla tego, czytelniku łaskawy, zdało mi się tu cale wpisać, abyś tym snadniey postępkowi iego, ktorego w przytaczaniu słow Pańskich vżywa, przypatrzyć się mogł.

Naprzod. Nie pokaże tego dzieiopis we wszytkim Nowym Testamencie, aby Christus Pan do Piotra świętego te

лы урядникомъ Церкви Своей учинилъ? И ижъ такъ тыи слова учители святые выкладали?

Такъ дѣеписъ у третемъ своемъ «Синоду Обороны» роздѣлѣ пишетъ:

«Хто вѣритъ евангеліи а слѣпоты еретическое не припущаетъ, — видитъ и ледво не палцемъ дощупатися можетъ, ижъ Господь Петра святого старшимъ и напершимъ урядникомъ Церкви Своей надъ иные апостолы учинилъ. Азали то порожніи Господніи слова ку Петрови были святому: на тобѣ збудую Церковъ Мою, бо ты еси опока и камень? Якъ фундаментъ найпершая есть речъ, которая все будованье держитъ, такъ Петръ святый найпершею головою есть Церкви Божей, на которомъ ся вся опираетъ. Што значнѣй еще Христосъ Господь далъ знати, егда рекъ: тобѣ, а не иному дамъ ключи царствія небесного. Кому отъ мѣста ключи отдаютъ, за найболшого урядника признаваютъ его; и хто всѣмъ владаетъ, што есть у дому, той господаремъ есть всее челяди, который за своимъ ключемъ все ховаетъ. А назначнѣйшая есть, же Господь учинилъ Петра пастыремъ всѣхъ овецъ своихъ, егда рекъ: паси овця моя, паси агнци мои. То евангеліе! Хтожъ ему вѣрити не хочетъ, самъ толко поганинъ а Жидъ»!

Тые слова дѣеписовы для того, читателю любимый, здало ми ся ту цале выписати, абысь тымъ снаднѣй поступкови его, которого въ приточанью ||(об. 96) словъ Господнихъ уживаетъ, приглядѣтися могъ.

Напередъ. Не покажетъ того дѣеписъ во всемъ Новомъ Завѣтѣ, абы Христосъ Господь до святого Петра

[4] См. выше, стлбц. 964 965.

własnie słowa kiedy rzeć miał! na tobie zbuduię Kościoł Moy, boś ty iest opoka y kamień. Tym takim tych słow za szczyrą ewangelią przytaczaniem y Christusowi Panu przypisowaniem—te trzy rzeczy niewstydliwie vdaie: pierwsza—iakoby Christus Pan Piotra ś. opoką y kameniem nazwać, druga — iakoby na nim Kościoł Swoy zbudować, trzecia — iakoby to budowanie na nim Kościoła, względem tego, iż iest opoką y kamieniem, vczynić miał. Czego prawdziwe sło(148)wa Christusa Pana w sobie nie maią, iakie my w swych Nowych Testamenciech czytamy. Bo nie mowi tam Christus Pan do Piotra ś.: tyś iest opoka. Ale co? «Tobie powiedam, żeś ty iest Piotr». Ktemu, nie mowi: na tobie, Pietrze, zbuduię Kościoł Moy. Ale co? A Ja «na tey opoce zbuduię Kościoł Moy». Do tego, y tego słowka — boś — ktore on fortelnie z swego mozgu przydał, w słowiech Christusa Pana w swoich Greckich exemplarzach nie nayduiemy. Zaczym musi być, że abo Łaciński wykład Nowego Testamentu iest omylny, z ktorego on te słowa przytoczył, a zatym nie tylko on, ale y drudzy Łacinnicy zostaną v nas fałszywymi; abo ieśliż w Nowym Testamencie Łacińskim tak się te słowa, iako w Greckim, nayduią, tedy ie fałszywie dzieiopis przytoczył. A zatym gdy go fałszerzem y wyszpocicielem wyrokow Pańskich nazowiem, nie ma się na nas, prawdę mowiących, o co frasować.

Zwłaszcza że też y do dalszych słow Pańskich przydatek vczynił, twierdząc, iakoby Christus Pan miał rzeć Piotrowi świętemu: tobie, a nie innemu dam klucze krolestwa niebieskiego. Ano tam tych słow—a nie innemu—niemasz.

Co gdyż tak iest, przetoż stosuiąc

тые власне слова когда мѣлъ мовити: на тобѣ збудую Церковъ Мою, бо ты еси опока и камень. Тымъ такимъ тыхъ словъ за щирое евангеліе приточеньемъ и Христови приписованьемъ—тые три речи невстыдливе удаетъ: першая — яко бы Христосъ Господь святого Петра опокою и каменемъ назвати, вторая — яко бы на немъ Церковъ Свою збудовати, третяя — якобы на немъ тое будованье Церкви, взглядомъ того, ижъ есть опокою и каменемъ, учинити мѣлъ. Чого правдивыи въ собѣ слова Христовы не маютъ, якіе мы въ своемъ Новомъ Завѣтѣ читаемъ. Бо не мовитъ тамъ Христосъ Господь до Петра святого: ты еси опока. Але штò? «Тобѣ мовлю, же ты еси Петръ». До того, не мовитъ: на тобѣ, Петре, збудую Церковъ Мою. Але якъ? А Я «на той опоцѣ збудую Церковъ Мою». До того, и того словка—бо еси—которое онъ штучне изъ своего мозгу придалъ, въ словахъ Христовыхъ у своихъ Греческихъ зводахъ не знайдуемо. Зачимъ муситъ быти, же албо Латинскій выкладъ Новаго Завѣта есть омылный, съ которого онъ тые слова преложилъ, а затымъ не толко онъ, але и другіе Латинники зостанутъ у насъ фалшивыми; албо если въ Новомъ Завѣтѣ Латинскомъ такъ ся тые слова, якъ (97) и въ Греческомъ знайдуютъ, тогды ихъ фалшиве дѣеписъ приложилъ. А затымъ егда его фалширомъ и спортникомъ Господнихъ догматъ назовемо, не маетъся на насъ, правду мовячихъ, о штò фрасовати.

Звлаща же тежъ и до далшихъ Господнихъ словъ придатокъ учинилъ, твердячи, якобы Христосъ Господь мѣлъ мовити Петрови святому: тобѣ, а не иному, дамъ ключи царства небесного. Ано тамъ тыхъ—а не иному—немашъ.

Штò ижъ такъ е[с]ть, — протожъ,

się do mowy tegoż dzieiopisa, twierdzącego, że fundament wszytko budowanie trzyma; a zatym to inferuiąc, że gdzie fundamentu nie masz, tam mocnie budowanie stawić się nie może,—tak przeciwko niemu mogę zawrzeć: ponieważ te słowa, przezeń przyłożone, iako fałszywe a niewłasne Christusa Pana słowa, iedynowładztwa Pietra ś. dobrym fundamentem być nie mogą (bo na fałszu iako co prawdziwego stawić!?), a ponieważ y własne Christusa Pana słowa tegoż iedynowładztwa fundamentem nie są (co sam dzieiopis dał znać, opakuiąc ie, czego by nie był vczynił, gdyby w nich, właśnie przytoczonych, iaką podporę był ||(149) vpatrował),– przetoż to iedynowładztwo, iako fundamentu w słowiech Pańskich niemaiące, stać nie może. Lecz żeby zaś dzieiopis nie rzekł, że słowa Christusa Pana choć nie tak są wyrzeczone, iako ie on przytoczył, iednak, tenże sens w sobie maią,—przetoż przypiszę tu wykłady doktorow świętych, aby się przypatrzył, ieśliż oni tak, iako on, te słowa rozumieli?

Pierwszy Grzegorz[1], rzeczony Nyscius[2] tak mowi: «tyś iest Piotr, a na tey opoce zbuduię Kościoł Moy. A rozumie wyznanie Piotrowe, abowiem przed tym był rzekł: tyś iest Christus Syn Boga żywiącego».

Drugi Hilari*us* [3] tak pisze: «ieden nienaruszony fundament iest, iaka ta iest szczęśliwa opoka wiary, vsty Piotrowymi zeznana: ty iesteś Syn Boga żywego, tak wiele maiąc w sobie dowodow prawdy, ile przeciwnego pytania

стосуючися до мовы тогожъ дѣеписа, твердячого, же фундаментъ все будованье держитъ; а затымъ што наносячи, же гдѣ фундаменту немаешъ, тамъ моцно будованье становитися не можетъ,—такъ противко ему могу замкнути: ижъ тые слова, черезъ его преложеные, якъ фалшивые, а не власные Господніе слова, единоначалства Петра святого добрымъ фундаментомъ быти не могутъ (бо на фалшу якъ што правдивого ставитъ!?) а поневажъ и власные Христовы слова тогожъ единоначалства фундаментомъ не суть (што самъ дѣеписъ далъ знати, кривячи ихъ, чого бы не былъ учинилъ, еслибы въ нихъ, власне приточоныхъ, яковую подпору былъ усмотривалъ),—протожъ тое единоначалство, якъ фундаменту въ словахъ Господнихъ немаючее, стати не можетъ. Але жебы зась дѣеписъ не рекъ, же слова Христовы хотя не такъ суть ||(об. 97) выречены, якъ ихъ онъ преложилъ, однакъ, тойже розумъ въ собѣ маютъ, — протожъ припишу тутъ выклады святыхъ учителей, абы ся пригледѣлъ, если они такъ, якъ онъ, тые слова розумѣли?

Першій Григорій Ниській [4] такъ мовитъ: «ты еси Петръ, и на семъ камени збудую Церковъ Мою. А розумѣетъ вызнанье Петрово, абовѣмъ предъ тымъ былъ реклъ: ты еси Христосъ Сынъ Бога живаго».

Другій Иларі*онъ* [5] такъ пишетъ: «единъ ненарушеный фу[н]даментъ естъ, яко тая естъ щасливая опока вѣры, усты Петровыми вызнана: ты еси Сынъ Бога живого, такъ много маючи въ собѣ доводовъ правды, яко противного

[1] In Testimonijs de lect. ex Veteri Testamento. [2] Въ старопеч. экз.: Nyseius. [3] De Trinitate, lib. 2.

[4] На полѣ: «Во свѣдителствѣхъ отъ слова еже отъ Ветхаго Завѣта». [5] «О Троици», въ книгахъ 2[хъ].

y potwarzy niewiernych wzruszonych będzie». Tenże na drugim mieyscu [1]: «na tey opoce wyznania Piotrowego iest budowanie Kościoła».

Trzeci Chrizostom [2]: «na tey opoce, to iest na tey wierze y wyznaniu, zbuduię Kościoł Moy». Y na drugim mieyscu [3]:«na tey opoce—powiedział Pan—zbuduię Kościoł Moy» [4]. Nie rzekł: na Pietrze. Bo nie na człowieku, ale na wierze Piotrowey zbudował Kościoł Swoy. A ktora ta wiara była? Ty iesteś Syn Boga żywego. Opoką nazwał Kościoł, nawałności rozmaite przyimuiący a nieszwankuiący; abowiem Kościoł, odnosząc rozliczne pokusy, zwyciężon być nie może. A coż zasię iest: budować na opoce? Iest—na wyznaniu y na słowiech pobożności budować».

Czwarty Cirillus [5] w te słowa pisze: «opoką przez nazwisko nic innego, rozumiem, nie nazwał Pan, iedno nienaruszoną y stateczną wiarę Piotrowę, na ktorey Kościoł Christusow tak vgruntowany y zbudowany iest, aby nie vpadł a był nieprzemożony fortami piekielnymi, na wieki trwaiąc». Tenże || **(150)** na drugim mieyscu: «apostołom (powieda) y ich w Kościelech namiestnikom zupełną dał moc».

Piąty Origenes tak mowi: «y my się sstawamy Piotrem, y nam też bywa to mowiono, co za tą mową idzie: ty iesteś Piotr, a na tey opoce zbuduię Kościoł Moy. Abowiem opoką iest—ktokolwiek iest zwolennikiem Christusowym, y na takiey opoce bywa budowana wszelka kościelna nauka. A ieśliż rozumiesz, że na samym iednym Pietrze

пытанья и потвари невѣрныхъ взрушеныхъ будетъ». Тойже на другомъ мѣсцу [6]:«на той опоцѣ вызнанья Петрового есть будованье Церкви».

Третій Златоустый [7]: «на семъ камени, то естъ на вѣрѣ и вызнанью, збудую Церковъ Мою». А на другомъ мѣсцу [8]: «на семъ камени — мовилъ Господь. Не рекъ: на Петрѣ. Бо не на человѣку, але на вѣрѣ Петровой збудовалъ Церковъ Свою. А которая то вѣра была? Ты еси Сынъ Бога живаго. Каменемъ назвалъ Церковъ, навалности розмаитые пріймуючую а незыблющуюся; абовѣмъ Церковъ, относячи различные искушенія, побѣдитися не можетъ. А штожъ зась естъ: будовати на камени? Естъ—на вызнанью и на словахъ побожности будовати».

Четвертый Кирилъ [9] [Александрійскій] въ тые слова пишетъ: «каменемъ презъ назвиско ничого иного, розумѣю, не назвалъ Господь, одно ненарушеную и статечную вѣру Петрову, на которой Церковъ Христова такъ укгрунтована и збудована естъ, абы не упала а не одолѣна была враты адовыми, въ вѣкы трваючи». Тотъ же на другомъ мѣсцу: «апостоломъ (мовитъ) и ихъ въ Церквахъ намѣстникомъ зуполную далъ моцъ».

Пятый Оригенъ, которого хотя Церковъ наша не пріймуетъ [10], такъ мовитъ: «и мы становимося || **(98)** Петромъ, и намъ тежъ бываетъ то мовлено, што за тою мовою идетъ: ты еси Петръ, и на семъ камени збудую Церковъ Мою. Абовѣмъ каменемъ естъ — хтоколвекъ естъ ученикомъ Христовымъ, и на такомъ камени бываетъ

[1] De Trinitate, lib. 6. [2] In Matth. Homil. 55. [3] Sermone de Pentecoste. [4] Это «предложеніе» опущено въ Западно-Русскомъ переводѣ. [5] De Trinitate, lib. 4.

[6] «О Троици», книга 6. [7] Еже отъ Матеея «Бесѣда 55». [8] Отъ «Слова на Пентикостію». [9] «О Троици», книга 4. [10] Этого придаточнаго предложенія нѣтъ въ оригиналѣ.

wszytek Kościoł bywa budowan, coż rzeczesz y o Ianie, synu Piorunowym, y o każdym z apostołow? Y zaż będziem śmieli rzeć, że przeciwko samemu iednemu Piotrowi nie miali przemoć bramy [11] piekielne? Y zaż samemu Piotrowi są dane klucze krolestwa niebieskiego? Y zaż żaden z błogosławionych wziąć ich nie ma? Ta powieść — tobie dam klucze krolestwa niebieskiego — y inszym iest spolna».

будована всякая церковная наука. А еслижъ розумѣешъ, же на самомъ единомъ Петрѣ вся Церковъ бываетъ будована, штожъ змовишъ и о Іоанѣ, сыну Громовомъ, и о кождомъ отъ апостоловъ? И зажъ будемъ смѣли мовити, же противко едному самому Петрови не мѣли одолѣти врата адовы? И зажъ самому Петрови даны суть ключи царства небесного? И зажъ жаденъ отъ блаженныхъ взяти ихъ не маетъ? Тая повѣсть—тобѣ дамъ ключи царства небесного—и инымъ естъ сполна».

Szosty Cyprian [12] tak mowi: «w osobie iednego dał Pan klucze wszytkim, aby iedność wszytkich okazał».

Шостый Кипріанъ [16] такъ мовитъ: «у особѣ одного далъ Господь всѣмъ ключи, абы едность всѣхъ указалъ».

Siodmy Ambroży [13] tak mowi: «zbudowani iesteście na gruncie prorockim y apostolskim, to iest na Nowym y Starym Testamencie; bo co apostołowie przepowiedali, to prorocy oznaymiali. Aczkolwiek tedy do Koryntow pisząc apostoł powieda, iż Bog w Kościele postanowił niektore apostoły, więc proroki; wszakoż tam mowi o porządku, tu o fundamencie Kościoła Bożego; bo prorocy nie rządzili, a apostołowie grunt założyli. Przeto Pan mowi do Piotra: na tey opoce zbuduię Kościoł Moy, to iest na wierze katholickiego wyznania zbuduię wierne moie». Tenże na drugim mieyscu [14]: «one słowa (powieda)—ty iesteś Piotr, a na tey opoce zbuduię Kościoł Moy—nie o ciele Piotrowym, ale o wierze Piotrowey są rzeczone».

Седмый Амбросій [17] такъ мовитъ: «збудовани есте на основаніи пророковъ и апостоловъ, то естъ на Новомъ и Ветхомъ Завѣтѣ; бо што апостолове проповѣдали, тое пророци ознаймовали. Хотяжъ до Коринѳовъ пишучи апостолъ повѣдаетъ, ижъ Богъ въ Церкви постановилъ нѣкоторые апостолы, иные пророкы; але тамъ мовитъ о порядку, тутъ о фундаментѣ Церкви Божей; бо пророки не рядили, а апостоли кгрунтъ заложили. Прото мовитъ Господь Петрови: на томъ камени созижду Церковъ Мою, то естъ на вѣрѣ каѳолического вызнанья збудую вѣрныхъ моихъ». Той же на другомъ мѣсцу [18]: «оные слова (мовитъ)—ты еси Петръ, и на семъ камени збудую Церковъ Мою—не о тѣлѣ Петровомъ, але о вѣрѣ Петровой суть речены».

Osmy Augustyn [15] tak pisze: «ty iesteś Piotr, a na tey opoce zbuduię Kościoł Moy — na tey opoce rozumieć || **(151)** mamy, ktorą wyznał Piotr ś.:

Осмый Августинъ [19] такъ пишетъ: «ты еси Петръ, и на семъ камени збудую Церковъ Мою — на томъ камени розумѣти маемо, который [21] вызналъ

[11] Въ старопеч. экз.: bra*n*y. [12] De simplicitate praelatorum. [13] In epistolam ad Ephes. cap. 2. [14] De incarnat. Domini sacramen. cap. 5. [15] Retract. lib. 1, cap. 21.

[16] «О простотѣ презвитер[овъ]». [17] Отъ посланіа еже ко Ефес. глава 2. [18] «О воплощеніи Господни», глава 5. [19] «Исправленія», книга 1, глава 2. [20] Въ старопеч. экз. опечатка: «которы*е*».

ty iesteś Syn Boga żywego. Y od tey opoki Piotr iest nazwany Piotrem, niosąc w sobie kształt Kościoła Bożego, ktory na tey opoce budowany bywa. Bo mu nie rzeczono: ty iesteś opoką, ale: Piotr; y: wziął klucze krolestwa niebieskiego, ale: opoką był Christus, ktorego wyznał Symon». A na drugim mieyscu [1]: «gdyby (powieda) w Pietrze nie było taiemnice Kościoła, nie rzekł by mu był Pan: tobie dam klucze krolestwa niebieskiego. Bo ieśliby to o samym Pietrze powiedziano, iużby nie miał Kościoł kluczy. A ieśli Kościoł ma klucze, tedy Piotr, gdy klucze wziął, wszytek Kościoł znamionował». A indzie [2] tak mowi: «wziął ieden klucze za wszytkie, iż iedność iest we wszytkich» etc.

Dziewiąty Theofilaktus [3]: «choć rzeczono Piotrowi:tobie dam klucze, wszakże są dane wszytkim apostołom. Kiedy? Pewnie, gdy mowi: ktorym odpuścicie grzechy, odpuszczone będą. Abowiem gdy mowi: tobie dam, naznacza ten czas, po Zmartwychwstaniu».

Dziesiąty Beda: [4] «Christus mowi Piotrowi: ty iesteś Piotr, na mnie zbuduię ciebie, a nie mnie na tobie».

Iedenasty Hieronim [5]: «przez opokę rozumiemy Christusa, Ktorego Piotr wyznał; bo ieśli będziemy Piotra rozumieć za opokę gruntowną, także też będą y inni apostołowie», etc.

Z tych takich Łacińskich, iako y naszych Greckich doktorow świętych wykładow widzisz, dzieiopisie, że oni tych słow, od Christusa Pana do Piotra ś. rzeczonych, tak, iako ty rozumiesz, nie rozumieli. Ty powiedasz, że w nich

Петръ святый: ты еси Сынъ Бога живаго. И отъ того камене Петръ естъ названый Петромъ, носячи въ собѣ образъ Церкви Божее, которая на томъ камени будована бываетъ. Бо ему не речено: ты еси камень, але: Петръ; и: взялъ ключи царства небеснаго, але: камень бѣ Христосъ, которого вызналъ Симонъ». А на другомъ мѣсцу [6]: «если бы не было въ Петрѣ тайны Церкви, не мовилъ бы ему Господь: тобѣ дамъ ключи царства небеснаго. Бо если бы то о самомъ Петрѣ речено, ||**(об. 98)** уже бы не мѣла Церковъ ключовъ? А если Церковъ маетъ ключи, тогды Петръ, егда ключи взялъ, всю Церковъ знаменовалъ». А индѣ [7] такъ мовитъ: «взялъ ключи за всѣхъ, ижъ едность естъ въ всѣхъ».

Девятый Өеофилактъ [8]: «хотя речено Петрови: тобѣ дамъ ключи, але всѣмъ апостоломъ даны. Когда? Певне, егда мовитъ: которымъ отпустите грѣхи, отпущены будутъ. Абовѣмъ егда мовитъ: тобѣ дамъ, назначаетъ той часъ, по еже отъ мертвыхъ въстаніи.

Десятый Беда [9]: «Христосъ мовитъ Петрови: ты еси Петръ, на мнѣ збудую тебе, а не мене на тобѣ».

Одинадцатый Іеронимъ [10]: «презъ камень розумѣемъ Христа, Которого Петръ вызналъ; бо если будемъ Петра розумѣти за камень ґрунтовный, такъже тежъ будутъ и иные апостоли».

Съ тыхъ таковыхъ такъ Латинскихъ, якъ и нашихъ Греческихъ учителей святыхъ выкладовъ видишъ, дѣеписе, же они тыхъ словъ, отъ Владыки Христа до Петра святого реченыхъ, та́къ, якъ ты розумѣешъ, не розумѣли. Ты

[1] Homil. 50 in Ioan. [2] Homil. 11. [3] In Matth. cap. 16. [4] In epistolam 1 ad Cor. cap. 3. [5] In Matth. cap. 16.

[6] Бесѣда 50 отъ Іоанна. [7] Бесѣда 11. [8] Отъ Мат[өея] глава 16. [9] Отъ посланія 1 Корин. глава 3. [10] Отъ Мат[өея] глава 16.

Christus Pan Piotra ś. nazwał opoką, y na nim, iako na opoce, Kościoł zbudować obiecał; oni przez opokę rozumieią nie Piotra świętego, ale abo wiarę y wyznanie Piotrowe, o Christusie Panu vczynione, abo samego Christusa Pana, y na tey o||(152)poce że iest Kościoł zbudowany — twierdzą. Ty mowisz, że temi słowy klucze krolestwa niebieskiego od Christusa Pana dane są samemu Piotrowi, a nie innemu; oni każdego zwolennika Christusowego Piotrem nazywaią, y że Piotr ś. wszytek Kościoł, a pogotowiu insze apostoły (ktorych, nie mniey niż swoim, imieniem na spytanie Pańskie, do wszytkich się ściągaiące, odpowiedaiąc, wyznanie vczynił) w braniu kluczy znamionował — iawnie twierdzą, za vważaniem, snadź, y tego, że Christus Pan te klucze, ktore tu Piotrowi ś. obiecał [11], potym Kościołowi przywłaszcza y, po Zmartwychwstaniu, wszytkim apostołom, daiąc im moc odpuszczania y zatrzymania grzechow, skutecznie oddał [12]. A nie czytamy, aby kiedy inędy przez danie samemu Piotrowi tych kluczy zosobna ta obietnica wykonać się miała.

Coż tu tedy, moy miły dzieiopisie, rzeczesz? Czy powiesz, że się takie wykłady w doktorzech świętych nie nayduią? Alem ato mieysca, z ktorych się słowa, ktore przytoczyły, ponaznaczał; w ktore każdy weyźrzawszy obaczy, że tak, iako się przypomniało, pisali. Czy że się to z twoią fantazyą nie zgadzaią, ślepotę im heretická przypiszesz? Y że twoiey niepewney powieści, ktorą niewstydliwie ewanielią nazywasz, kredytu nie iednaią, — poganmi y Żydy ie nazowiesz? Aleć w tym żaden baczny y bogoboyny

повѣдаешъ, же въ нихъ Христосъ Господь Петра святого назвалъ каменемъ, и на немъ, якъ на камени, Церковъ збудовати обѣцалъ; они презъ камень розумѣютъ не Петра святого, але албо вѣру и вызнанье Петрово, о Христѣ Спасѣ учиненое, або самого Христа, и на томъ камени же есть Церковъ збудована—твердятъ. Ты мовишъ, же тыми словы ключи царства небесного, отъ Христа Збавителя даные суть самому Петрови, а не иному; они каждого ученика Христового Петромъ называютъ, и ижъ Петръ святый всю Церковъ, а по-готову иные апостоли (которыхъ, не меншей нижъ своимъ, именемъ на Господнее пытанье, || (99) стягаючееся до всѣхъ, отповѣдаючи, вызнанье учинилъ) въ бранью ключевъ знаменовалъ—явне твердятъ, за уваженьемъ, снать, и того, же Христосъ Господь тые ключи, которые ту святому Петрови обѣцалъ [13], потомъ Церкви привлащаетъ и, по отъ мертвыхъ востаніи, всѣмъ апостоломъ, даючи имъ моцъ отпущенья и задержанья грѣховъ, скутечне отдалъ. А не читаемо, абы гдѣ индѣ презъ данье самому Петрови тыхъ ключей зособна тая обѣтница выполнитися мѣла.

А щожъ тутъ, мой милый дѣеписе, induced речешъ? Чи змовишъ, же ся таковые выклады святыхъ учителей не найдуютъ? Алемъ ото мѣсца, съ которыхъ ся слова, которые приточили, позначилъ; въ которые кождый углянувши обачитъ, же такъ, якъ ся припомнило, писали. Чи же ся то зъ твоимъ мечтаніемъ не згожаетъ, слѣпоту имъ еретическую припишешъ? И ижъ твоей непевной повѣсти, которую невстыдливе евангеліею называешъ, вѣры не еднаютъ,—поганами ли и Жидами ихъ

[11] Matth. 18. [12] Ioan. 20.
[13] Матѳ. 18.

wiary nie da. Czy choć im tego nie przypisuiąc, ani ich tak krzcząc, przy przeciwney swoiey sentencyey vpornie stać będziesz, rzkomo czci Piotra ś. przestrzegaiąc? Ale to nie katolicka—z doktorami się świętymi nie zgadzać? [1] Ale Piotr ś. nie dba o to twoie przestrzeganie, ktorym Christusa Pana, Ktorego on «xiążęciem pasterzow» [2], siebie z inszymi kościelnymi rownie kładąc, nazywa, czci vwłacza*sz*. A też tkni się iedno w sumnienie: nie kwolić Piotrowi świętemu to czynisz, || **(153)** ale kwoli papieżowi Rzymskiemu, abyś go iedynowładzcą kościelnym pokazał! A ono choć by się to wszytko Piotrowi ś., co ty przypisuiesz, przyznało, nie zaraz by to iednak y papieżowi należało, iako się to w przyszłym rozdziale, da Pan Bog, pokaże. Iż tedy tym wyszpacaniem, fałszowaniem y wykrącaniem pisma ś. namniey swey rzeczy nie ratuiesz, azaż ci się przedsięwzięcia swego odmienić nie godzi?!

назовешъ? Але въ томъ тобѣ жаденъ бачный и богобойный вѣры не дасть. Чи хотя имъ того не приписуючи, ани ихъ такъ называючи, при противномъ своемъ зданью упорне стати будешъ, рекомо чести святого Петра перестерегаючи? Але Петръ святый не дбаетъ о тое твое перестереганье, которымъ Христа Господа, Которого онъ «началникомъ [3] ||**(об. 99)** пастырей», себе зъ нижшими старшими церковными ровне кладучи, называетъ, чести увлача[ти]. А тежъ ткнися одно въ сумнѣнье: не ку воли то Петрови святому чинишъ, але ку воли папежови Римскому, абысь его единоначалникомъ Церкви показалъ! А оно хотя бы ся то все Петрови святому, што ты приписуешъ, признало, не заразъ бы то однакъ и папежови належало, яко ся то въ пришломъ роздѣлѣ, дасть Господь Богъ, покажетъ. А ижъ тогды тымъ вышпочиваньемъ, фалшованьемъ и выкрутачствомъ святого писма намнѣй своей речи не боронишъ, *або* ся тобѣ предсявзятья своего отмѣнити не годитъ?!

Ale rzeczesz, podobno, że drudzy doktorowie święci, a snadź niektorzy z tych przypomnianych na inszych mieyscach przez tę opokę nie wyznanie abo wiarę Piotrowę, ani Christusa Pana wyznanego, ale samego Piotra rozumieią? Być może! Iakoż mianowicie z strony Augustyna świętego to przyznam, że też kiedyś samego Piotra świętego rozumiał. Ale y zaż to rozumienie iego ma co powagi vwleć tym słowom, ktore się wyższey przywiodły z xiąg iego, ktore pośledzey pisał y w ktorych to, co się mu w inszych xięgach pierwey napisanych nie zdało, retraktował abo

Але codeчешъ, подобно, же другіе святыи учители, а снать нѣкоторые съ тыхъ припомненыхъ на инших мѣсцахъ презъ той камень не вызнанье або вѣру Петрову, ани Христа и Збавителя вызнаного, але самого Петра розумѣютъ? Быти можетъ! Якожъ меновите зъ стороны святого Августина вѣдаю, же тежъ колись самого Петра святого быти розумѣлъ. Але зась и тое розумѣнье его маеть нѣщо поваги уволочи тымъ словамъ, которые ся вышей приводили изъ словъ его, которые потомъ писалъ и въ которыхъ тȍ, штȍ ся ему въ ынших книгахъ первѣй на-

[1] Это вопросительное предложеніе опущено въ Западно-Русскомъ переводѣ. [2] 1 Petr. 5.
[3] 1 Петр. 5 [ст. 4].

odrzucał, dla czego też te xięgi «Xięgami retraktacyey» nazwał.

Więc że na roznicę wykładow doktorow ś. inszey proby pewnieyszey nie wiemy, iedno—znaszanie z sobą pisma ś., ktorego iedno mieysce zwykło drugie obiaśniać,—radbym wiedział od ciebie, dzieiopisie, insze ktore mieysce z pisma ś., z ktorego by się to pokazowało, że na samym Pietrze ś., iako na iedyney opoce, Kościoł Boży iest zbudowany? Wiem, że tego nie pokażesz. Bo ieśli ktore mieysce, przywłaszczaiąc mu fundament kościelny, przypomnisz, tedy zaraz na tymże mieyscu, że takież fundamenty y inszym apostołom są przywłaszczone, obaczysz. Zdania zaś doktorow ś., ktorzy przez opokę bra*n*om piekielnym nieprzemożoną rozumieiąc wiarę, potwierdza Ian ś., ktory wiarę nazywa «zwycięstwem, przewyciężaiącym świat» [4]. A tych, ktorzy przez o||**(154)**pokę Christusa Pana wykładaią, rozumienie — potwierdza wszytko pismo, ktore Christusa Pana «kamieniem węgielnym, fundamentem», mimo ktory «inszy założon być nie może», y opoką iawnie nazywa(n) [5]. Przydam ktemu: że pismo święte nie tylko na żadnym mieyscu tego nas nie vczy y nie pokazuie, aby Christus Pan kiedy pomyślać był miał o zakładaniu inszego mieysca Kościołowi Swemu fundamentu poiedynkowego, tak nietrwałego, ktory by, vstawszy, potrzebował inszego, zaś nowotnego, po sobie następuiącego, a iednak y tego przedsię doczesnego fundamentu. Y owszem z listu do Żydow baczymy, że tym względem odmienność y nietrwałość kapłaństwa Aarońskiego bywa pokazowana, że

писаныхъ не здало, поправовалъ або отметалъ, для чого тежъ тые книги «Книгами поправы» назвалъ.

Же на розницу выкладовъ святыхъ ||**(100)** учителей иншей пробы певнѣйшей не вѣдаемо, одно—зношенье зъ собою святого писма, которого одно мѣстце звыкло другое объясняти,—радъ бымъ вѣдалъ отъ тебе, дѣеписе, иншее которое мѣсце съ писма святого, съ которого бы ся тое показовало, же на самомъ Петрѣ святомъ, яко на едномъ камени, Церковъ Божая есть збудована? Вѣдаю, же того не покажешъ. Бо если которое мѣсце, привлащаючее [6] ему фундаментъ церковный, припомнишъ, тогды заразъ на томъ же мѣсцу, ижъ такіе жъ фундаменты и иншимъ апостоломъ суть привлащены, обачишъ. Зданья [7] засъ учителей святыхъ, которые презъ камень враты адовыми непреможеную розумѣютъ вѣру, потвержаетъ святый Іоанъ, который вѣру называетъ «звитяжствомъ, звитяжаючимъ свѣтъ» [8]. А тыхъ, которые (презъ) [9] каменемъ Христа Збавителя выкладуютъ, разумъ—потвержаетъ все писмо, которое Христа Господа «каменемъ краеуголнымъ, фундаментомъ», надъ который «иншій заложенъ быти не можетъ», и каменемъ явне называетъ [10]. Придамъ тутъ ку тому: же писмо святое не толко на жадномъ мѣстцу того насъ не учитъ и не показуетъ, абы Христосъ Господь когда помыслити былъ мѣлъ о закладанью на своемъ мѣстцу Церкви Своей фундаменту поединкового, такъ нетрвалого, который бы, самъ знищевши, ||**(об. 100)** потребовалъ иншого, засъ новотного, по собѣ наступуючого, а однакъ и того пред-

[4] Iohan. 5. [5] 1 Cor. 10.

Въ старопечатномъ экземплярѣ: «привлащаючі*й*». [7] На полѣ пояснено: «розумѣнья».

[8] 1 Іоан. 5 [ст. 4]. [9] Это слово лишнее. [10] 1 Корин. 10 (нужно: 3) [ст. 11].

nawyższy oni starozakonni kapłani, śmiertelnymi będąc, nie mogli odprawować prawdziwego y wiecznego kapłaństwa, ktore do samego iednego Christusa, iako do trwaiącego na wieki, należy.

Do czego się stosuiąc, azaż y teraz przeciw dzieiopisowi bespiecznie rzeć nie możemy, że ieśliż trwały a poiedynkowy miał być Kościołowi Christusa Pana założony fundament, pewnie z tych żaden nie mogł być fundamentem, ktorzy, vmieraiąc śmiercią, do inszego zaś nowotnego podkładania daią przyczynę. Ale potrzeba, aby taki był fundament, ktory by vstawicznie tenże niewzruszony trwał, iakim pewnie iest nie Piotr święty, ale sam P. Christus, trwaiący przy Kościele y on obżywaiący aż do skończenia świata. Ponieważ tedy to zdanie iakoby na Pietrze ś., iako na iedney opoce, Kościoł Christusa Pana miał być zbudowany, nie iest z pismem ś. zgodne, — przetoż inszego z pismem ś. zgodnieyszego że się my trzymamy, a zatym że tego iedynowładztwa Piotra świętego, ktore na tym zdaniu dzieiopis chciał sklecić, nie przyznawamy, — niechay nam nie ma za złe, zwłaszcza gdyż y klucze krole||**(155)**stwa niebieskiego, że nie samemu Piotrowi świętemu, ale y inszym apostołom y wszytkiemu Kościołowi są dane, iuż się pokazało.

Co się tycze słow owych, do Piotra ś. rzeczonych: «paś owce moie, paś barany moie» — domyślić się nie mogę, z iakiey ie miary ku pokazaniu iedynowładztwa kościelnego y ku przewłaszczeniu go Piotrowi ś. przytacza? Cy-

ся дочасного фундаменту. И овшемъ съ посланія еже ко Евреомъ видимо, же тымъ взглядомъ отмѣнность и нетрвалость священства Аронова бываетъ показована, же навышшіе оные старого закону иереи, смертными будучи, не могли отправовати правдивого и вѣчного архіерейства, котор[о]е до самого одного Христа, яко до трываючого на вѣки, належитъ.

До чого ся стосуючи, азажъ и теперъ противъ дѣеписови безпечне рещи не можемо, же если трвалый а поодинковый мѣлъ быти Церкви Господней заложеный фу[н]даментъ, певне съ тыхъ жаденъ не могъ быти фу[н]даментомъ, которые, умираючи смертью, до иншого засъ новотного подкладанья даютъ причину. Але потреба, абы такій былъ фундаментъ, который бы уставичне той же неподвижный тырвалъ, яковымъ певне естъ не Петръ святый, але самъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ, пребываючи въ Церкви и ее оживляючи до скончаніа вѣка. Понеже тогды тое зданье, якобы на Петрѣ святомъ, якъ на одномъ камени, Церковъ Христова мѣла быти збудована, не естъ согласно писму святому, — протожъ иного съ писмомъ святымъ согласнѣйшого же мы ся держимо, а затымъ же того единоначалства Петра святого, которое на томъ зданью дѣеписъ хотѣлъ утворити, || **(101)** не признаваемъ, — нехай намъ за зле не маетъ, а звлаща ижъ и ключи царства небесного, же не самому святому Петру, але и иншимъ апостоломъ и всей Церкви суть даны, южъ ся показало.

Што ся тычетъ словъ овыхъ, до Петра святого реченыхъ: «паси овца моя, паси агнца моя» — домыслитися не могу, и зъ якое ихъ мѣры до показанья единоначаліа церковного и до привлащенья его Петрови святому прикладу-

rillus ś., na te słowa pisząc, nie rozumie, aby temi słowy Christus Pan Piotra świętego starszym nad insze apostoły powszechnym pasterzem abo iedynowładzcą kościelnym vczynić miał; y owszem tak mowi: «a rzekł Pan: paś owce moie, apostolską mu odnawiaiąc godność, gdy dla zaprzenia się iego nie była sie zdała zwątlona». Więc ktemu nie rzekł Christus Pan: paś wszytkie owce moie, paś wszytkie barany moie,—co by było iakieś podobieństwo dowodu w sobie miało; ale tylko po-prostu rzekł: paś owce moie. Skąd nie znaczy się to, aby tak pasienie to iemu poruczyć był miał, żeby inszy apostołowie do niego należeć nie byli mieli. Powierzono było Piotrowi ś. pasienie owiec, ktore były wierne z obrzezania, iako o tym czytamy w liście Pawła ś. do Galatow [1]. Ale były y insze owce, ktore z pogan przywiedzione przez apostoły spolnie, a osobliwiey przez Pawła ś., doktorem pogan y apostołem nieobrzezania nazwanego, tudzież y przez insze starsze Kościoła miały być pasione. Stąd widzimy, że Paweł święty powieda, iż go ciśnie «staranie o wszytkich Kościołach» [2]. Sstąd widzimy, że Piotr ś. tego pasienia, iakoby rzeczy komu inszemu nienależącey, sobie samemu nie przywłaszcza, ale y prezbiterow abo starszych kościelnych, z nimi się porownywaiąc, ku temuż pobudza, aby paśli trzodę Pańską [3]. Sstąd w Dzieiach Apostolskich czytamy owe słowa Pawła ś., de przezbiterow y episzkopow Kościoła Efezkiego mowione [4]: «mieycie || **(156)** się sami na pilney pieczy y trzodę, nad ktorą was Duch Ś. postanowił biskupy ku pasieniu Kościoła Bożego, ktorego nabył Krwią Swoią».

ютъ? Кирилъ святый, на тые слова пишучи, не розумѣетъ, абы тыми словы Христосъ Господь Петра святого старшимъ надъ иншіе апостолы вселенскимъ пастыремъ або единоначалникомъ церковнымъ учинити мѣлъ; и овшемъ такъ мовить [5]: «рече Господь: паси овца моя, апостольское ему поновляючи достоинство, абы для отверженіа его не здалася быти тлѣнна. Болшей ку тому не рекъ». Не рекъ Христосъ Богъ: паси вси овци мои, паси вси агнци мои,—што бы было якоесь подобенство доводу въ собѣ мѣло; але толко по-просту рекъ: паси овци мои. Отколь тое ся не значитъ, абы такъ паству тую ему поручити былъ мѣлъ, жебы иншіе апостоли до него належати не мѣли. Повѣрена была Петрови святому паства овецъ надъ тыми, которые были вѣрніи отъ обрѣзаніа, якъ о томъ читаешъ въ листѣ святого апостола Павла еже къ Галатомъ [6]. Але были и иншіе овцы, которые съ поганъ приведени презъ апостоловъ сполне, а особно и презъ Павла святого, учителя языкомъ и апостола необрѣзанію названого, || **(об. 101)** также и презъ иншіе старшіе церковные мѣли быти пасены. Оттоля видимо, же Павелъ святый повѣдаетъ, ижъ его тиснетъ «старанье о всѣхъ Церквахъ» [7]. Оттоля видимо, же Петръ святый тоей паствы, якобы речи кому иному неналежачей, собѣ самому не привлащаетъ, але и презвитеровъ або старшихъ церковныхъ, зъ ними ся ровнаючи, ку томужъ побужаетъ, абы пасли стадо Христово [8]. Оттоля въ Дѣяніихъ Апостольскихъ читаемо овые слова апостола Павла, до презвитеровъ и епископовъ Церкви Ефеское мовленые: «вни-

[1] Galat. 2. [2] 2 Cor. 11. [3] 1 Petr. 5. [4] Actor. 20.

[5] Отъ Іоанна, глава 21. [6] Галат. 2. [7] 2 Кор. 12 (нужно: 11) [ст. 28]. [8] 1 Петр. 5 [ст. 1, 2].

Ponieważ tedy pasienie owiec Christusa Pana nie samemu Piotrowi ś. należało, przetoż na tych słowach, z strony pasienia ich od Christusa Pana do iego rzeczonych, powszechne iego pasterstwo, a zatym iedynowładztwo kościelne budować się nie może. A iż nic więcey z ewanieliey dowodow dzieiopis ku podparciu tego iedynowładztwa nie przytoczy, iedno te, ktore że nic go w tym nie podpieraie (iuż się iawnie pokazało),—przetoż przeciw niemu beśpiecznie y prawdziwie twierdzimy, że monarchia abo iedynowładztwo kościelne, o iakim on baie, w ewanieliey fundowane nie iest. Co się tycze świadectw, ktore z doktorow przytacza, chcąc pokazać, że y oni na tych przezeń przytoczonych słowiech iedynowładztwo kościelne Piotra ś. klecili,—iuż się wyższey przeciw temu przypomniały y pismem ś. potwierdziły przeciwne sentencye doktorow ś. Zaczym na te świadectwa, przezeń przytoczone, mogło by się nie odpowiedać, zwłaszcza, gdy ie z doktorow ś., o czym inszym mowiących, leda słowko vłapiwszy przytacza, a ledwa ktore stamtąd, gdzie vmyślnie o tych słowach przypomnionych Christusa Pana traktowali, przywodzi.

Ale żeby zaś sstąd do triumfu iakiego y wykrzykania nie brał przyczyny, poiedynkiem świadectwom y rzeczy, ktore w sobie maią, przypatrować się będę, nie wodząc tak dalece sporu o tym, ieśliż się te świadectwa tak, iako

майте собѣ и всему стаду, надъ которымъ васъ Духъ Святый постановилъ епископы, пасти Церковъ Божію, которую заховалъ Кровію Своею» [1].

Поневажъ теды паства овецъ Христовыхъ не самому апостолу Петру належала, протожъ на тыхъ словахъ, зъ стороны паствы ихъ отъ Христа Бога ему реченныхъ, вселенское его пастырство, а затымъ единоначалство церковное будоватися не можетъ. А ижъ ничого болшей доводовъ зъ евангеліи дѣеписъ ку подпорѣ того единоначалства не приложилъ, едно тые, которые его ничого въ томъ не подпираютъ (южъ ся значне показало),—протожъ противъ ему безпечне и правдиве твердимо, же монархіа або единоначалство церковное, о якомъ онъ баетъ, въ евангеліи фундовано не есть. Што ся тычетъ свѣдоцтвъ, которые зъ богословцовъ приточаетъ, хотячи показати, же и они на тыхъ презъ него приточеныхъ словѣхъ единоначалство церковное святого Петра || **(102)** клѣтили,—южъ ся вышей противъ тому припомнили и писмомъ святымъ потвердили противные разумы отцевъ святыхъ. Зачимъ на тые свѣдоцтва, презъ него приточеные, могло бы ся не отповѣдати, звлаща, ижъ ихъ изъ отцевъ святыхъ, о чомъ иномъ мовячихъ, леда словко похвативши приточуетъ, а ледво которое оттоль, гдѣ умыслне о тыхъ словахъ припомненыхъ Христовыхъ поучали, приводитъ.

Але жебы засъ оттоль до ликованья якого и выкриканья не бралъ причины, поодинкомъ свѣдѣцтвамъ и речи, которые въ собѣ маютъ, приглядоватися буду, не ведучи такъ далеко спору о томъ, еслижъ ся тые свѣдѣцтва такъ,

[1] Дѣан. 20 [ст. 28].

ie przywodzi, w originalech nayduią, beśpiecznie się z odpisowaniem wszędy mi wględać nie dopuściło.

Przytacza, naprzod, Origenesa, ktory miał swoie błędy, y iemu te słowa przywłaszcza: «gdy nawyższy rząd y przełożeństwo o pasieniu owiec Piotrowi dawano, ||**(157)** aby na nim, iako na gruncie, fundowany był Kościoł, żadney inney cnoty wyznania od niego nie wyciągaią, iedno miłość». Coż te słowa, moy miły dzieiopisie, ku twego rozumięnia potwierdzeniu należą? Y zaż dla tego, że władza pasienia owiec nawyższym rządem y przełożeństwem nazywa Origenes, przetoż Piotra świętego rządzicielem y przełożonym nad insze apostoły być rozumie? Y zaż tym, że na nim vfundowany być kościoł przypomina, iedynowładzcą go kościelnym czyni? Azaż nie widzisz, że ten nawyższy rząd y przełożeństwo Piotra ś. nie nad apostołmi, ktorzy społem do tego rządu y przełożeństwa nawyższego na tym świecie miedzy wszytkimi rządy y przełożeństwy należeli, ale nad owcami być pokazuie? A ten grunt, ktory tu ś. Piotrowi przypisuie, ten nie tylko inszym apostołom (ktorym wszytkim spolnie fundament pismo ś. przyznawa), ale y inszym wiernym zwolennikom Christusowym że tenże Origenes przypisował—z słow iego, wyższey przez mię przypisanych, nauczyć a zatym y w tym obaczyć się możesz, że z tego, co o Piotrze ś. rzeczono, gdy do tegoż y inszy należą, niesłusznie iedynowładztwa podpory bierzesz.

Co się tycze ś. Bazyliusza, mowiącego,

якъ ихъ приводитъ, у самыхъ зводѣхъ [2] найдуютъ, бо ми поспѣшное отписованье всюды углядовати не допустило.

Приточаетъ, напередъ, Оригена, который мѣлъ свои блуды, и ему тые слова привлащаетъ: «егда найвышшій рядъ и старѣйшинство о паствѣ овецъ Петрови давано, абы на немъ, якъ на основаніи, фундована была Церковъ, жадной иной добродѣтели вызнанья отъ него не вытягаютъ, одно милость». Што жъ тые слова, мой милый дѣеписе, ку твоего розума потверженью належатъ? Азажъ для того, же власть паствы овецъ найвышшимъ рядомъ и старѣйшинствомъ называетъ Оригенъ, протожъ Петра святого справцею и старѣйшимъ надъ иншіе || **(об. 102)** апостолы быти розумѣетъ? Азажъ тымъ ижъ на немъ уфундованую Церковъ быти припоминаетъ, единоначалникомъ его церковнымъ чинитъ? Азажъ не бачишъ, же той найвышшій рядъ и старѣйшинства святого Петра не надъ апостолы, которые посполъ до того ряду и старѣйшинства найвышшого на томъ свѣтѣ межи всѣми порядки и старшенствы належали, але надъ овцами быти показуетъ? А той кгрунтъ, который тутъ святому Петрови приписуетъ, той не толко всѣмъ апостоломъ (которымъ всѣмъ сполне фундаментъ писмо святое признаваетъ), але и инымъ вѣрнымъ ученикомъ Христовымъ ижъ той же Оригенъ приписовалъ—отъ словъ его, вышшей презъ мене написаныхъ, научитися а затымъ и въ томъ обачитися можешъ, же съ того, штò о Петрѣ святомъ речено, кгды до того жъ иншіе належать, неслушне единоначалства подпоры берешъ.

Што ся тычетъ Великого Василія,

[2] На полѣ: «орiиналехъ».

że «Piotr błogosławiony nad inne vcznie przełożony iest, y że mu kłucze krolestwa niebieskiego poruczone są»,—te słowa za tobą przeciw nam nie woiuią. Bo y my to przyznawamy, że Piotr ś. nad vczniami abo zwolennikami Pańskimi miał nieiakie przełożeństwo, ale inszy byli apostołowie, inszy vczniowie.

мовячого, же «Петръ благословеный надъ иншіе ученики старѣйшимъ есть, и ижъ ему ключи царства небесного поручены суть»,—тые слова за тобою противъ насъ не воюютъ.

Apostołow było dwanaście, vczniow abo discypułow siedmdziesiąt, nad ktorymi nie tylko Piotrowi ś., ale y inszym apostołom starszeństwo prawdziwie się przyznać może. A lubo byś tu przez vcznie y apostoły chciał rozumieć, tedy nic zdrożnego nie będzie, gdy to słowo «przełożony», wyrażaiące słowo || **(158)** Łacińskie «antepositus», tak iako rozumiane być ma, to iest' o pierwszości porządku, nie zwierzchności rozumieć będziesz. Co się tycze tego, że klucze krolestwa niebieskiego są Piotrowi poruczone, y to my z Bazyliuszem ś. przyznawamy; ale też z nim to, co on na inszym mieyscu [1] pisze, mowimy: «że Christus Pan y inszym pasterzom y doktorom tęż moc przywłaszczał, czego powodu znakiem to iest, że wszyscy iednako y zwięzuią y rozwięzuią, iako y Piotr» etc.

Бо апостоловъ было дванадесять, а учениковъ семдесятъ, надъ которыми не толко Петрови святому, але и иншимъ апостоломъ старшенство правдиве ся признати можетъ. А если бысь ту презъ ученики и апостоловъ хотѣлъ розумѣти, тогды ничого здорожнего не будетъ, егда́ тое ||**(103)** слово «преложеный», выкладаючее слово Латинское «антепоситусъ», такъ, яко розумѣно быти маетъ, то есть о первенство порядку, а не зверхности розумѣти будешъ. Што ся тыче того, же ключи царства небесного суть Петру поручены, и то мы зъ Великимъ Василіемъ признаваемъ; але тежъ зъ нимъ тое, штѐ онъ на иншомъ мѣсци [2] пишетъ, мовимо: «же Христосъ Господь и инымъ пастыремъ и учителемъ туюжъ моцъ подалъ, чого (мовитъ) зна́комъ тѐ естъ, ижъ всѣ связуютъ и разрѣшаютъ, яко и Петръ».

Nazyanzenowe y Epifaniusowe słowa, ktore dzieiopis przytacza, także, iako y Bazyliusowe, namniey iego rozumienia o iedynowłactwie nie podpieraią; bo o vczniach abo discypułach własnie są rzeczone, zatym, apostołow od tego, co im rownie z Piotrem świętym należało, odstrychać nie mogą.

Назіановы и Епифаніевы слова, которые дѣепись приточаетъ, такъ же, якъ и Великаго Василіа, намнѣй его розуму о единоначалствѣ не подпираютъ; бо о ученикохъ власне суть речены, затымъ, апостоловъ отъ того, штѐ имъ ровне съ Петромъ святымъ належало, отстрыхати не могутъ.

Słowa Cyrillusow, ktorzy Piotra ś. xiążęciem apostolskim y przełożonym a głową inszych nazywaią, coś w sobie na pierwszym poyźrzeniu zdadzą się mieć,

Слова Кириловъ святыхъ, которые Петра святого началникомъ апостолскимъ и старѣйшимъ а головою иншихъ называютъ, што въ собѣ на пер-

[1] In libello «De vita solitaria», capite 23.

[2] «Отъ посниче[ства]», глава 23.

ku podporze dzieiopisa służącego; ale iednakże na nich iedynowładztwo kościelne, iakie on klecić chce, budować się nie może—każdy, co iedno te słowa dobrze vważy, snadnie obaczy. Dzieiopis że te słowa Cyrillusow przytaczał z Łacińskiego wykładu, w ktorym Łacińskim wykładzie vżyli tego słowa «princeps», on to słowo raz «xiążęciem», drugi raz «przełożonym» wyłożył; ktorym takim wyłożeniem z niczego coś vczynił. Przyznamci mu ia to, że to słowo «princeps» częstokroć w Łacińskim ięzyku «xiążęcia» abo «przełożonego» zwierzchność, władzą y moc nad kim maiącego znaczy; ale y on mnie też to przyznać musi, że toż słowo «princeps» częstokroć nie xiążę ani przełożonego, ale przodek w czym przed inszymi maiącego a one przechodzącego znaczy. Iako, dla przykładu, gdy mowią Łacinnicy: «princeps familiæ», «prin||(159)ceps legationis», «princeps coquorum», «princeps philosophorum», «princeps in iure civili»—nie xiążęcia iakiego, ale przednieyszego miedzy czeladzią, miedzy posły, miedzy kucharzmi, miedzy filozofami, miedzy prawnemi rozumieią. Także y te słowa Cyrillusow ś., od dzieiopisa przytoczone, rozumieć się maią, że nimi nie xiążęciem iakim y przełożonym, zwierzchność, władzą, y moc a panowanie maiącym nad apostoły, Piotra ś. czynią, ale tylko przydnieyszym miedzy apostoły, co my też iemu chętliwie przyznawamy.

шомъ погляду здадутся мѣти, ку подпорѣ дѣеписа служачого; але однакъ же на нихъ единоначалство церковное, якое онъ устроити хочетъ, будоватися не можетъ—кождый, хто одно тые слова добре уважитъ, снадне обачитъ. Дѣенисъ же тые слова Кириловъ святыхъ приточалъ зъ Латинского выкладу, въ которомъ Латинскомъ выкладѣ ужили того слова «принцепсъ», онъ тое слово разъ «началникомъ», другій разъ «ста||(об. 103)рѣйшимъ» выложилъ; которымъ таковымъ перекладомъ зъ нѣщого штось учинилъ. Признаю ему тое я, же тое слово «принцепсъ» частокроть въ Латинскомъ языку «началника» або «старѣйшого» звирхность, власть и моцъ надъ кимъ маючого значитъ; але и онъ мнѣ тежъ то признати муситъ, же тежъ то слово «принцепсъ» частокроть не началника, ани старѣйшого, але продкованье передъ иншими маючого а ихъ переходячого значитъ. Яко, для прикладу егда мовятъ Латинници: «принцепсъ фамилие», «принцепсъ лекгаціонисъ», «принцепсъ кокворумъ», «принцепсъ философорумъ», «принцепсъ инъ юре цивили»—не началника якого, але переднѣйшого межи челядью, межи послы, межи кухарми, межи философами, межи правными розумѣютъ. Такъ и тые слова Кириловъ святыхъ, отъ дѣеписа приточеные, розумѣтися маютъ, же презъ ихъ не началникомъ якимъ и старѣйшимъ, зверхность, власть, и моцъ а панованье маючимъ надъ апостолы, Петра святого чинятъ, але толко переднѣйшимъ межи апостолы, што мы тежъ ему любезно признаваемъ.

A co się o tym słowie «princeps» mowi, toż się y o tytule «caput» abo «głowa», Piotrowi ś. danym, rzeć może: że y ten tytuł zwierzchności, władzę, mocy y panowania Piotrowi ś. nie przywłaszcza, ale tylko w porządku y

А што ся о томъ словѣ «принцепсъ» мовитъ, тожъ ся и о титулѣ «капутъ» або «голова», Петрови святому данымъ, мовити можетъ: же и той титулъ звирхности, власти, моци и панованья Петру святому не привла||(104)щаетъ.

w osobliwych przymiotach przodkowanie znamionuie.

A też że kto od kogo, przychylnością vwiedzionego y vważaniem nie bez podziwienia cnot przynuconego, iakim niezwykłym imieniem raz abo dwa nazwan będzie, — nie zaraz zatym iuż to nazwisko za własny y pospolity tytuł poczytano być może. Czytamy v Chrizostoma na iednym mieyscu [1] te słowa o Thedozyuszu cesarzu: «obrażon iest (powieda), ktory nie ma żadnego rownego na ziemi, wierch y głowa wszytkich na ziemi ludzi». Tenże Chrizostom, o Eliaszu mowiąc, «głową go prorokow» zowie [2]. Tenże Flawiana napominaiąc z strony całości miasta Antiocheńskiego: «myśl (powieda) o wszytkiego świata głowie», etc. [3] Synod Efeski, w liście do Theodozyusa y Walentiniana cesarzow, Cyrillusowi Alexandriyskiemu biskupowi ten tytuł daie: «głowa biskupow zgromadzonych Cyrillus» [4]. Prudentius o Betleem na iednym mieyscu [5] mowi: «święte Betleem głową iest świata». Grzegorz papież [6] Pawła ś. tymże nazwiskiem ozdabia, mowiąc: «Paweł, do Chsistusa nawrocony, głową się sstał narodow; abowiem ||(160) osięgnął wszytkiego Kościoła xięstwo» (w Łacinskim stoi: «principatum»). Ktore przykłady iako rozmaitość rozumieią się tego nazwiska «głowa», tak y to przed oczy nam kładą, że z nazwiska, raz ieden, abo y drugi Piotrowi ś. (y to nie względem zwierzchności iakiey nad apostoły, ale względem przodkowania miedzy nimi w osobliwych przymiotach) przywłaszczonego, niesłusznie dzieiopis dowod

А тежъ хто отъ кого, прихилностью уведеного и уваженьемъ не безъ подивенья добродѣтелей примушеного, яковымъ незвыклымъ именемъ разъ або два названъ будетъ,—не заразъ затымъ южъ тое назвиско за власный и посполитый титулъ почитано быти можетъ. Читаемъ у книгахъ святого Златоустого на одномъ мѣсцу [7] тые слова о Өеодосію цесару: «ображенъ естъ (мовитъ), который не маетъ жадного ровного на земли, верхъ и голова всѣхъ на земли людей». Той же Златоустый, о Иліи мовячи, «головою его пророковъ» зоветъ [8]. Тойже Флавіана навпоминаючи зъ стороны мѣста Антіохійского: «помысли (мовитъ) о головѣ всего свѣта» [9]. Синодъ Ефескій, въ листѣ до Өеодосія и Уалентіана цесарей, Кирилови Александрійскому епископу той титулъ даетъ: «голова епископовъ собраныхъ Кирилъ» [10]. Прудентій о Виөлеемѣ на одномъ мѣсцу [11] мовитъ: «святый Виөлеемъ головою есть свѣта». Григорій папа [12] Павла апостола тымъ же назвискомъ украшаетъ, мовячи: «Павелъ, обративыйся ко Христу, головою ся сталъ языкомъ [13]; бо осягнувъ всее Церкви началство» (въ Латинскомъ стои: «принципатумъ»). Которые приклады якъ розмаитость розумѣнья того назвиска «голова», такъ и то передъ очи намъ кладутъ, же зъ назвиска, разъ одинъ, або и другій Петрови святому. (и то не взглядомъ звирхности якой [14] надъ апостолы, але взглядомъ продкованья межи ними въ осо-

[1] «Ad populum Antiochensem», homil. 2. [2] In epistolam ad Roman. 11. [3] Homil. 18. [4] Cirill. tomo 4, epist. 5. [5] In «Enchiridijs». [6] In 1 Regum, lib. 4, cap. 4.

[7] «Къ народу Антіох[ійскому]» бесѣда 2. [8] «Отъ послан. къ Рим.», глава 11. [9] Бесѣда 18. [10] Кириллъ, книга 4, посланіе 5. [11] Въ «Краткомъ Списаніи». [12] Отъ 5 Цар. 4, гл. 4. [13] На полѣ пояснено: «народомъ». [14] Въ старопеч. экз.: «яко и».

bierze ku okazaniu tego, że Piotr ś. był iedynowładzcą kościelnym. Czego nieiakimi rzkomo, poniekąd podobnemi nazwiskami, ale abo dowody gruntownymi (iakieśmy naprzeciwko temu w pierwszym rozdziale tey części przywiedli, abo pokazaniem, że tym iedynowładzcą pospolicie był nazywan, potwierdzić by potrzeba, chce li, żeby się mu w tym wiara dawała.

Poty na z Cyrillow przytoczone świadectwa.

Na świadectwo zaś z Chrisostoma ś., gdzie Piotra ś. pasterzem Kościoła zowie, krotce się odpowieda: że nie o tym miedzy nami iest spor, ieśliż Piotr święty był pasterzem Kościoła, co y my przyznawamy, ale o tym, ieśliż sam tylko Piotr ś. był pasterzem, co ty twierdzisz, a czego my z wyższey przypomnionych przyczyn przymy. A iż Chrizostom na tym mieyscu, przez się przytoczonym, tegoć, o co spor, nie poświadcza,—przetoż niepotrzebnie go na świadectwo za sobą wleczesz. W tym, że tenże Chrizostom Piotra ś. głową zowie, taż ci odpowiedź dosyć vczynić może, ktorać się na świadectwo Cirilla Alexandriyskiego dała. Co się zaś tycze tych słow iego, gdzie mowi, że Christus Piotra nad wszytkim światem postawił, — nie baczę, iako na tych słowiech iedynowładztwo kościelne Piotra ś. budować chcesz, gdyż w nich nic takiego nie vpatruię, skąd by iaka niepospolita z drugimi apostoły, ale osobliwa y niezwykła moc y władza Piotra ś. znaczyć się mogła! Abo||**(161)**wiem co było Piotrowi roskazano, toż y inszym wszytkim apostołom iednakim prawem było poruczono. Wszytkim Christus rzekł: «idźcie na wszytek świat y opowieday-

бливыхъ цнотахъ) привлащоного, ||**(об. 104)** неслушне дѣеписъ доводъ беретъ ку оказанью того, же Петръ святый былъ единовладцею костелнымъ. Чого нѣякими ркомо, якобы подобными назвисками, але албо доводы кгрунтовными (якiесмы мы напротивко тому въ першомъ роздѣлѣ тоее части приводили), албо показаньемъ, же тымъ единовладцею посполите былъ называнъ, потвердити бы потреба, хочетъ ли, абы ся му въ томъ вѣра давала.

Потоль на свѣдѣцтва, приточоные съ Кириловъ.

На свѣдѣцтво зась съ Хризостома святого, гдѣ Петра пастыремъ Костела зоветъ, коротко ся отповѣдаетъ: же не о томъ межи нами естъ споръ, еслижъ Петръ святый былъ пастыремъ Костела, штò и мы признаваемо, а о томъ, если самъ толко Петръ святый былъ пастыромъ, штò ты твердишъ, а чого мы зъ выше припомненыхъ причинъ примо. А ижъ Хризостомъ на томъ мѣсцу, черезъ тебе приточономъ, того тобѣ, о штò споръ, не посвѣдчаетъ,—протожъ непотребне его на свѣдоцтво за собою волочешъ. Въ томъ, ижъ тотъ же Хризостомъ Петра святого головою зоветъ, таяжъ отповѣдь досыть учинити тобѣ можетъ, которая ся тобѣ на свѣдѣцтво Кирила Александрiйского дала. Што ся зась тычетъ тыхъ словъ его, гдѣ мовитъ, же Христосъ Петра надъ всѣмъ свѣтомъ поставилъ, — не бачу, яко на тыхъ словѣхъ единовладство ||**(105)** костелное Петра святого будовати хочешъ, кгдыжъ въ нихъ ничого такого не упатрую, отколя бы якая непосполитая зъ другими апостолы, але особливая и незвыклая моцъ и власть Петра святого значитися могла! Абовѣмъ штò было Петрови росказано, тожъ и иншимъ

cie ewanielią» [1]; iako o wszytkich było proroctwo poprzedziło, że «na wszytek świat miał wyniść głos ich» [2]. Zaczym y Chrizostom, co na tym mieyscu, przez dzieiopisa przytoczonym, o iednym Pietrze rzekł, to na inszych mieyscach podobnemi słowy o inszych apostołach mowi. Pisząc na Iana ś. ewanielistę [3]: «apostołowie (powieda) biorą na się staranie y pieczą o wszytkim świecie». A o Pawle ś. mowiąc [4]: «Michałowi [5] (powieda) narod poruczony iest Żydowski, a Pawłowi — ziemie y morza y wszytkiego świata mieszkanie». Y zasię [6]: «Pawłowi Bog wszytko opowiedanie y rzeczy świata, y taiemnice wszytkie, y wszytek szafunek oddał». Podobnie Chrizostomowi, co o Pawle ś. napisał Grzegorz papież, trochę się wyższey przypominało. A na drugim mieyscu [7] tenże Grzegorz mowi: «Paweł, łańcuchami związany, do Rzymu iedzie, aby osięgnął y opanował świat». A nie tylko Piotrowi y Pawłowi, ale y inszym apostołom tu nad wszytkim światem Chrizostom ś. przywłaszcza, mowiąc na iednym mieyscu [8]: «apostołowie wszytek okrąg ziemie przeszli, opanowali, y nad wszytkie xiążęta byli więcey właśnie xiążętmi nad krole możnieyszymi». Niechayże tedy dzieiopis temi słowy Chrizostoma ś., o Pietrze ś. rzeczonemi, ludziom oczu nie mydli, gdyż z nimi żadna osoba a niepos[p]olita z drugimi apostołmi władza, a tym mniey iedynowładztwo kościelne Piotrowi ś. że nie iest przyczytane,—za uważeniem tych drugich mieysc, z Chrizostowa przytoczonych, znamienicie baczy.

всѣмъ апостоломъ однакимъ правомъ было поручено. Всѣмъ Христосъ реклъ: «идѣте на весь свѣтъ, и оповѣдайте евангелію» [9]; яко о всѣхъ было пророцтво попередило, же «на весь свѣтъ мѣлъ выйти голосъ ихъ» [10]. Зачимъ и Хризостомъ штò на томъ мѣсцу, презъ дѣеписа приточономъ, о одномъ Петру реклъ, тò на иншихъ мѣсцахъ подобными словы о иншихъ апостолахъ мовитъ. Пишучи на Іоанна евангелисту [11]: «апостолове (повѣдаетъ) берутъ на себе старанье и печалованье о всемъ свѣтѣ». А о Павлѣ святомъ мовячи [12]: «Петрови (повѣдаетъ) народъ поручоный естъ Жидовскій, а Павлови—землѣ и моря и всего свѣта мѣшканье». А индѣ [13]: «Павлови Богъ все оповѣданье и речи свѣта, и таемници всѣ, и ввесь шафунокъ отдалъ». На подобенство Хризостома, штò о Павлѣ святомъ написалъ Григорій папа, троха ся вышей припомянуло. А на другомъ мѣсцу [14] тотъ же Григорій мовитъ: «Павелъ, ланцухами звязаный, до Риму ѣдетъ, абы посѣлъ и опановалъ свѣтъ». А не толко Петрови и Павлови, але и иншимъ апостоломъ ||(об. 105) ту надъ всѣмъ свѣтомъ панованье духовное Хризостомъ привлащаетъ, мовячи на одномъ мѣсцу [15]: «апостолове ввесь округъ землѣ перешли, опановали, и надъ всѣ княжата были далеко власне княжаты надъ царей можнѣйшими». Нехай же дѣеписъ тыми словы Хризостома святого, о Петрѣ святомъ речеными, людемъ очу не мыдлитъ, кгдыжъ оными жадная особная а непосполитая зъ другими апостолы власть, а тымъ меншей

[1] Matth. 28, Mar. 16. [2] Psal. 19, Rom. 10. [3] Homil. 87. [4] In Act. homil. 3. [5] **Конечно, это ошибка; нужно:** Piotrowi. [6] In epistolam ad Rom. hom. 18. [7] In Iohan. lib. 17. cap. 6. [8] In Psal. 44.

[9] **Матѳ.** 28 [ст. 19], **Марк.** 16 [ст. 15]. [10] **Псал.** 19 (нужно: 18) [ст. 5]. **къ Рим.** 10 [ст. 18]. [11] **Бесѣда** 87. [12] **На Дѣянья бесѣда** 3. [13] **На посланье къ Рим. бесѣда** 18. [14] **На Іоѳ. въ книгахъ** 17, **глава** 6. [15] **На Псал.** 44.

единовладство Петрови святому же не естъ причитано,—за уваженьемъ тыхъ другыхъ мѣстецъ, съ Хризостома приточоныхъ, знамените бачитъ.

Na słowa Theofiłakta, xiążęciem nad innymi vczniami, fundamentem kościelnym Piotra nazywaiącego, — osobney mym zda||(162)niem nie potrzeba odpowiedzi; gdyż te nazwiska iako się rozumieć maią, y iakim względem Piotrowi ś. przypisowane bywaią—wyższey się iuż powiedziało.

Co się tycze Gennadyusza, z ktorego iako w tym trzecim, tak y w inszych swey «Synodu Obrony» rozdzielech siła świadectw dzieiopis przywodzi, a nawet dwa rozdz., to iest dziewiąty y dziesiąty, samemi rzkomo iego słowami napełnił, — tak się mu krotce odpowieda. Gennadius, iako żywo, tego, co mu dzieiopis przypisuie, nie pisał; ale to są szczyre plotki y potwarzy, nań zmyślone! Przed tymi to dzieiopis y z swym towarzystwem mogł za szczyrą prawdę vdawać, ktorzy nie są świadomi, czym y iakim był ten Gennadius. My, z łaski Bożey, wiemy, maiąc y po dziś dzień własne, prawdziwe, niezmyślone listy iego w ręku, w ktorych vmyślnie pisze przeciwko temu o przodkowaniu papieża Rzymskiego rozumieniu, ktore dzieiopis iemu przywłaszcza. Mianowicie iest list ieden iego, do Marka Efeskiego pisany, ktory się tak poczyna: «Doszłoć nas wżdy kiedyś niekiedyś siła rąk minąwszy, pisanie twoie», etc. Z ktorego listu iawnie go być od Łacinnikow spotwarzonym dochodzimy. Bo on y we Florencyey na vgodę nie chciał pozwolić, ani też do tego był przymuszan, będąc nie duchownym, ale świetskim, zgoła sekretarzem Paleologa cesarza; y

На слова Ѳеофилакта, княжатемъ надъ иными ученики, фундаментомъ костелнымъ Петра называючого,—особно (и) [16], моимъ зданьемъ, непотребна отповѣдати; кгдыжъ тые назвиска яко ся розумѣти мають, и чого взглядомъ Петрови святому приписовани бывають —вышше южъ повѣдило.

Што ся тычетъ Генадіа, съ которого якъ въ томъ третемъ, такъ и у иншихъ своего «Синоду Обороны» роздѣлѣхъ много свѣдѣцтвъ дѣеписъ приводитъ, а наветъ два роздѣлы, то есть 9 и 10, самыми ркомо его словами наполнилъ,—такъ ся ему коротце отповѣдаетъ. Генадій, яко живо, того, што̀ ему дѣеписъ приписуетъ, не писалъ; але то щирые суть плётки и потвари, на него змышленые! Передъ тыми то дѣеписъ и зъ своимъ || (106) товариствомъ моглъ за щирую правду удавати, которые не суть свѣдоми, чимъ и якимъ былъ тотъ Генадій. Мы, зъ ласки Божее, вѣдаемо, маючи и по сесь часъ власные, правдивые, незмышленые листы его въ рукахъ, въ которыхъ умыслньe пишетъ противко того о продкованью папежа Римского розумѣнья, которое дѣеписъ ему привлащаетъ. Меновите естъ листъ одинъ его, до Марка Ефеского писаный, который ся такъ починаетъ: «Дошло насъ вжды колись, много рукъ минувши, писанье твое» и прочая. Съ которого листу явне его быти отъ Латинниковъ спотвароь нымъ доходимо. Бо онъ и у Флоренціи на угоду не хотѣлъ позволити, ани тежъ до того былъ примушанъ, будучи не

[16] Это лишнее.

ieszcze go w ten czas Gennadiuszem nie zwano, tylko Georgiuszem; aż kiedy iest mianowan na patriarchowstwo, dopiero Gennadiuszem był nazwany. Co się dla tego przypomina, aby każdy rozsądzać mogł, co rozumieć y o onych oracyach, ktore nań, Gennadiuszem go iuż zowąc (gdy ieszcze był Georgiuszem), iakoby na synodzie Florentskim przezeń miane, w dzieiach conciliorum [1] przypisano; choć tamże w tych dzieiach tego dołożono, że Grekowie świetskiego zawoła||(163)nia więcey z Efeskim, na vnią niepozwalaiącym, biskupem przestawali. Ku okazaniu tey potwarzy y to służy, co on samże dzieiopis z Lakonika Kalkondyle przypomina, że Grekowie, ktorzy byli w doma zostali, nie chcieli tego chować, co się we Włoszech na synodzie stanowiło. A ieśliż tego nie chcieli chować, iakoż patriarchę tego mieli byli obrać, ktory by, do postanowienia Włoskiego się stosuiąc, papieżowi Rzymskiemu przodkowania przyznawać a—co więtsza—ono gruntować był chciał?!

духовнымъ, але свѣцкимъ, а просто секретаромъ Палеолога цесара; и еще его въ тотъ часъ Генадіемъ не звано, толко Георгіемъ; ажъ кгды естъ менованъ на патріаршество, въ тотъ часъ Генадіемъ былъ названый. Штò ся для того припоминаетъ, абы кождый розсудити моглъ, якъ розумѣти и о иныхъ ораціахъ [2], которые на него, Генадіемъ его южъ зовучи (кгды еще былъ Георгіемъ), якобы на синодѣ Флоренскомъ черезъ него мѣные, въ дѣяхъ синодовыхъ приписано; хоть тамъже въ тыхъ дѣяхъ того доложоно, же Грекове свѣтского заволанья болше зъ Ефескимъ, на унѣю непозволяючимъ, епископомъ || (об. 106) переставали. Ку оказанью тоее потвари и то служитъ, што самъ же дѣеписъ зъ Лаконика Калкондиле припоминаетъ, же Грекове, которые были дома зостали, не хотѣли того держати, штò ся ве Влошехъ на синодѣ становило. А еслижъ того не хотѣли держати, якожъ патріарха того мѣли были обрати, который бы, до постановенья Влоского ся стосуючи, папежови Римскому продкованья признавати а—штò болше—оное кгрунтовати былъ хотѣлъ?!

Widzisz, że się to nie rymuie, dzieiopisie! Dziwno mi, że chocieś Łacinnik, iednak w pisaniu swym zapomniałeś na to Łacińskie dictum: «mendacem oportet esse memorem». Przyznay tedy raczey co prawda, że o tych pismach, ktore ty Gennadyuszowi przywłaszczasz, iako żywo, się mu nie sniło, ale ie ieden mnich, papieski pochlebca, z Zacyntu rodem (będziesz li potrzebował, y imię iego potym mianuię) spisawszy, pod tytułem iego, na świat puścił. A zatym tymi takimi pismami niepewnymi

Видишъ, же ся то не римуетъ, дѣеписе! Дивно ми, же хочесь Латинникъ, однакъ въ писанью своемъ запомнѣлесь на оный Латинскій вѣршикъ: «мендацемъ опортетъ ессе меморемъ». Признай лѣпѣй што правда, же о тыхъ писмахъ, которые ты Генадіеви причитаешъ, яко живо, ся ему не снили, але ихъ одинъ мнихъ, папескій похлѣбца, зъ Зацинту родомъ (будешъ ли потребовалъ, и имя его потомъ меную), списавши подъ титуломъ его, на свѣтъ пустилъ. А затымъ тыми такими писмы

[1] tomo 3 Conciliorum.

[2] На полѣ пояснено: «словахъ».

nie godziło się przeciwko nam allegować, y wolno nam nic na wszytkie z nich przytoczone świadectwa, iako fałszywe, nie odpowiedać. Tak tuszę, że to raczey co prawda, spolnie ze mną, przyznać będziesz wolał, aniż byś, przy fałszu swym stoiąc, podmiot ten Gennadiuszow vpornie Gennadiuszem nazywać miał,—gdyż zwłaszcza tym vporem namniey się w swey rzeczy nie pokrzepisz, y owszem wydasz się tym, iakoś iest, w słuszne podpory rozumienia swego vbogi y niedostateczny, wyprawuiąc przeciw nam na harc apostatę za naszego własnie Greckiego doktora. Bo byśmyć dobrze to, czego się napierasz, przyznali, iako wedle prawdy przyznać nie możemy, że to wszytko Gennadius, patriarcha Carogrodzki, pisał, co mu ty przypisuiesz. Azaż byśmy się tymi słowy potkać słusznie nie mogli? Szko||(164)da żeś y władyki Łuckiego, abo Włodzimirskiego, świadectwa przeciw nam nie przytoczył: bo y to też tacy apostatowie, iako Gennadius był! Y takżeć by, iako y Gennadius, abo y lepiey ieszcze w notę w tey materyey trafili! Lecz iakoby się tych gołe y proste twierdzenie prostą negatiwą przez nas odprawiło, tak y tego niepewnego doktora tąż negatiwą miasto responsu zbywamy. Takowym sposobem choć ci to, co twierdzisz, przyznawszy, gdyż mogli byśmy cię wybornie odprawić. Tak rozumiem, że o to sporu z nami bez pożytku wieść, a y za złe nam mieć nie będziesz, że wszytkich tych świadectw y powieści, z Gennadiusa przytoczonych, iako niepewnych y odpowiedania niegodnych, milczeniem samym zbywać będziemy.

непевными не годило ся тобѣ противко намъ наробляти, и волно намъ ничого на всѣ зъ нихъ приточеные свѣдѣцтва, яко фалшивые, не отповѣдати. Такъ сподѣваюся, же то лѣпѣй што правда, споломъ зо мною, признати будешъ волѣлъ, анижъ бысь, при фалшу своимъ стоячи, подмётъ тотъ Генадієвъ упорне Генадіемъ называти||(107)мѣлъ,—кгдыжъ звлаща тымъ упоромъ мало ся въ своей речи покрѣпишъ, и овшемъ выдашся тымъ, ижесь есть, въ слушные подпоры розумѣнья своего убогый и недостаточный, выправуючи противъ намъ на герцъ апостату вмѣсто нашого власне Грецкого доктора [1]. Бо быхмы добре тое тобѣ, чого ся домогаешъ, признали, яко ведле правды признати не можемо, же то̀ все Генадій, патріарха Царигородскій, писалъ, што̀ ты ему приписуешъ. А зажъ быхмо тыми словы тебе поткати слушне не могли? Шкода жесь и владыки Луцкого, албо Володимерского, свѣдѣцтва противъ намъ не приточилъ; бо и то тежъ такіе апостатове, яко и Генадій былъ! И также бы, яко Генадій, албо и лѣпѣй еще въ подобенство тое матерѣей трафили! Лечъ яко бы ся тыхъ голое и простое тверженье простымъ отпоромъ презъ насъ отправило, такъ и того непевного доктора тымъ же непризнаваньемъ вмѣсто отповѣди бываемо. Таковымъ способомъ хоть тобѣ то̀, што̀ твердишъ, признавши, кгдыжъ могли бысмы тебе выборне отправити. Такъ розумѣю, же о то спору зъ нами безъ пожитку вести, а и за зле намъ мѣти не будешъ, же тыхъ всѣхъ свѣдѣцствъ и повѣстей, зъ Генадіа приточоныхъ, яко непевныхъ и оповѣданья негодныхъ, молчаньемъ самымъ збывати будемо.

[1] На полѣ пояснено: «учителя».

A zatym tę konkluzyą rozdziału tego czynimy: ponieważ słowa Christusa Pana, ktore dzieiopis, kasząc się na pokazanie tego, że monarchia abo iedynowładztwo kościelne Piotra ś. w ewangeliey iest vfundowane, przywodzi, namniey tego twierdzenia iego nie podpieraią, a ktemu ponieważ y świadectwa doktorow ś., przezeń przytoczone, także nie potwierdzaią iedynowładztwa tego,—przetoż ta monarchia y iedynowładztwo kościelne, o ktorym baie, w ewanieliey, ani w doktorzech ś., ale w płochym mozgu iego vfundowane iest.

Trzeciey części odpowiedzi

Rozdział III.

Ieśliż to prawda, co synodowy dzieiopis twierdzi, że rząd y przełożeństwo iednego pasterza z Piotrem ś. nie vmarło, ale na Rzymskich biskupach y papieżach stanęło?

Tak dzieiopis w czwartym swey «Synodu Obrony» ||(165) rozdziale pisze:

To przełożeństwo Piotra ś. śmiercią iego vstać nie mogło, bo Kościoł Boży y owce Christusowe trwaią aż do końca świata y muszą mieć takie opatrzenie y rząd, dla zbawienia swego. Każda zwierzchność nie dla tego iest, co na niey siedzi, ale dla tych, ktorymi rządzi. Ieśliż za czasu Piotra ś. Kościoł takiego starszego, iakiego Christus postawił, potrzebował, daleko więcey po śmierci Piotra ś., gdy się na wszytek świat rozszyrzał. Y dla tego onych słow, ktore Pan do Piotra mowił: «paś owce moie», nie może być inaksze rozumienie, iedno, iż ten vrząd pasterstwa y na potomki Piotrowe ściągać się ma. Co Chrizostom ś. dał znać, gdy mowi, lib.

А затымъ такое замкненье того роздѣлу || (об. 107) чинимо: поневажъ слова Христовы, которые дѣеписъ, кашучися на показанье того, же монархіа албо единовладство костелное Петра святого въ евангеліи есть укгрунтованое, приводитъ, намнѣй того тверженья его не подпираютъ, а ктому поневажъ и свѣдѣцтва докторовъ, презъ него приточоные, также не потвержаютъ единовладства того,—протожъ тая монархія и единовладство костелное, о которомъ баетъ, не въ евангеліи, ани въ докторѣхъ святыхъ, але въ плохимъ мозку его уфундованое естъ.

Третей части отповѣди

Роздѣлъ 3.

Еслижъ то̀ правда, што̀ синодовый дѣеписъ твердитъ, ижъ власть и преложенство одного пастыра съ Петромъ святымъ не умерло, але на Римскихъ епископахъ и папежахъ стало?

Такъ дѣеписъ въ четвертомъ своего «Синоду Обороны» роздѣлѣ пишетъ:

«Тое преложенство Петра святого смертью его устати не могло, бо Костелъ Божій и овци Христови трваютъ ажъ до конца свѣта и мусятъ мѣти такое опатренье и порядокъ, для збавенья своего. Каждая звѣрхность не для того есть, што̀ на ней седитъ, але для тыхъ, которыми справуетъ. Еслижъ за часу Петра святого Костелъ такого старшого, якого Христосъ поставилъ, потребовалъ, далеко болше по смерти Петра святого, кгды ся по всемъ свѣтѣ розширалъ. И для того оныхъ словъ, которые Панъ до Петра || (108) мовилъ: «паси овци мои», не можетъ быти инакшее розумѣнье, едно, ижъ тотъ урядъ пастырства и на потомки Петровы

2, «De sacer.»: «za owce swoie Christus Krew Swoię rozlał, ktore staraniu Piotrowemu y następnikow iego poruczył». Ten potomek y następnik Piotra ś. nie iest inszy, iedno biskup Rzymski y to mieysce, na ktorym Piotr ś. vmęczon y vmarł, przywileie swoie (tego mieysca)[1] biskupom zostawuiąc. Y tak Greccy doktorowie rozumieli, y wszytkie sobory abo concilia biskupow świata wszytkiego»[2].

Te słowa dzieiopisowe na fundamencie zmyślonego przezeń iedynowładztwa kościelnego, ktore się w przyszłych[3] dwoch rozdzialech y pismem ś. y świadectwy doktorow ś. (y racyami)[4] zniosło, iż są zasadzone,—przetoż za prawdziwe zostać się żadną miarą nie mogą, y owszem ku potwierdzieniu naszego rozumienia osobliwie służą. Bo z nich powod wziąwszy, beśpiecznie przeciwko dzieiopisowi cztery konkluzye vczynić możemy:

Pierwsza. Przełożeństwo to y iedynowłactwo, o ktory[m] dzieiopis baie, nie było za Piotra ś., iako się wyższey pokazało. Przetoż śmiercią iego iako vstawać, tak y nie vstawać nie mogło. Bo vstanie y nievstanie tylko rzeczom kiedykolwiek będącym, iaką to przełożeństwo nie iest, przypisować się może.

Druga. Przełożeństwo to y iedy||**(166)** nowładztwo, ktore dzieiopis przypisuie Piotrowi ś., za żywota mu nie służyło, iako się wyższey pokazało. Przetoż pogotowiu po śmierci iego nikomu nie służy.

Trzecia. Za czasu Piotra ś. Kościoł Boży y owce Christusa Pana po Wnie-

стягатися маетъ. Штò Хризостомъ святый далъ знати, кгды мовитъ въ книгахъ 2, «О iерействѣ»: «за овци свои Христосъ Кровъ Свою розлилъ, которые старанью Петровому и наступникомъ его поручилъ». Тотъ потомокъ и наступникъ Петровъ не есть иншій, едно бискупъ Римскій и тое мѣсце, на которомъ Петръ святый умучонъ и умерлъ, привилеи свои бискупомъ зоставуючи. И такъ Грецкіе докторове розумѣли, и всѣ соборы або концилia бискуповъ свѣта всего».

Тые слова дѣеписовы на фундаментѣ змышленого черезъ его единовладства костелного, которое ся въ при[ш]лыхъ двохъ роздѣлѣхъ и писмомъ святымъ и свѣдоцтвы отцовъ святыхъ знесло, ижъ суть засажоны,—протожъ за правдивые стануть жадною мѣрою не могутъ, але и овшемъ ку потверженью нашого розумѣнья особливе служатъ. Бо зъ нихъ поводъ взявши, такіе безпечне противко дѣеписови чтыри замкненья учинити можемо:

1. Преложенство тое и единовладство, о которомъ дѣеписъ баетъ, не было за Петра святого, яко ся вышшей показало. Протожъ смертью его яко уставати, такъ и не уставати не могло. Бо устанье и неустанье только речамъ коли колвекъ будучимъ, якою тое преложенство не есть, приписоватися можетъ.

2. Преложенство тое и единовладство, которое дѣеписъ приписуетъ Петрови святому, за живота ему не служило, яко ся южъ вышей показало. Протожъ поготову по смерти его никому не служитъ.

3. ||**(об. 108)** За часу Петра святого Костелъ Божій и овци Христовы

[1] Взятое въ скобки въ Западно-Русскомъ переводѣ опущено. [2] См. выше, стлбц. 966—967. [3] Нужно: przeszłych [4] Взятое въ скобки опущено въ Западно-Русскомъ переводѣ.

bowstąpieniu Iego, nie mieli, okrom Niego, inszego takiego iedynowładce kościelnego, o iakim dzieiopis baie, — iako się wyższey pokazało. Przetoż y teraz członki Kościoła Bożego na tymże iedynym iedynowładcy kościelnym Christusie Panu, ktory vstawicznie robotniki do winnice Swoiey wytrąca, pasterze y doktory do Cerkwie ku budowaniu Ciała Swego daie, a wiernym swym zawsze bostwem, duchem y łaską a opatrznością Swą iest przytomnym, przystawać mogą y maią.

Czwarta. Gdy była mnieysza liczba wiernych, a gdy Kościoł Boży na wszytek świat nie był się rozszyrzył, żaden z apostołow, a nawet ani Piotr ś., osobliwemi dary od Boga obdarzony, starszeństwa y iedynowłactwa nad wszytkim Kościołem sobie nie przywłaszczał, iako się wyższey pokazało. Przetoż pogotowiu po iego śmierci, gdy się Kościoł rozszyrzył, ludzie, z żadney miary z Piotrem ś. nieporownani, tego iedynowładztwa, sobie przywłaszczać nie mieli. A iż ie sobie przywłaszczaią, przetoż się y nad Piotra ś. niewstydliwie wynoszą.

Te takie cztery konkluzye, za dowodami naszymi, w przeszłych dwoch rozdzialech przeciwko iedynowładztwu, od dzieiopisa zmyślonemu, przytoczonymi, z własnych przypomnionych słow iego wynikaią. Lecz żeby każdy prawie palcem domacać się tego mogł, iako na słabych filarach iedynowładztwo papieżow Rzymskich ten dzieiopis zasadza,—obeydę się z nim tak przyiacielskie, że, iakoby vstępuiąc pokazaney w przeszłych dwoch rozdzialech prawdy, tego, co, wedle prawdy, żadnym sposobem pozwolić się mu nie może (to iest,

по Възнесеніи Его не мѣли, окромъ Его, иншого такого одиновладци костелного, о якомъ дѣеписъ баетъ,—яко ся выше показало. Протожъ и теперъ члонки Церкви Божей на томъ же одномъ единовластіи Христовѣ, Который уставичне роботниковъ до винограда Своего уводитъ, пастырей и учителей до Церкви ку будованью Тѣла Своего даетъ, а вѣрнымъ своимъ завсегды бозствомъ, духомъ и ласкою а промысломъ Своимъ естъ притомнымъ, приставати могутъ и маютъ.

4. Коли была меншая личба вѣрныхъ, и егда Церковъ Божая на весь свѣтъ не была ся розширила, жаденъ отъ апостоловъ, а на-остатокъ ани Петръ святый, особливыми дары отъ Бога обдароный, старшенства и едновластія надъ всѣмъ Костеломъ собѣ не привлащалъ,—яко ся вышей показало. Протожъ поготову по его смерти, кгды ся Костелъ розширилъ, люди, зъ жадной мѣры съ Петромъ святымъ непоровнаные, того единовладства привлащати собѣ не мѣли. А ижъ его собѣ привлащаютъ, протожъ ся и надъ Петра святого невстыдливе выносятъ.

Тые такие чотыри замкненья, за доводами нашими, въ прошлыхъ двохъ роздѣлѣхъ противъ едновластію, отъ дѣеписа змышленому, приточоными, зъ власныхъ припомненыхъ словъ его выникаютъ. Але жебы каждый праве палцемъ дощупатися того моглъ, яко || **(109)** на слабыхъ филярѣхъ [1] единовластіе папежовъ Римскихъ той дѣеписъ засажаетъ, — обыйдуся зъ нимъ такъ приятелски, же, якобы уступуючи показаной въ прошлыхъ двухъ роздѣлѣхъ правды, [того, што, ведле правды,] жадвымъ способомъ позволитися ему

[1] На полѣ пояснено: «столпѣхъ».

że Christus P. || **(167)** w ewangeliey Piotra ś. starszym przełożonym nad ine apostoły y powszechnym iedynowładcą kościelnym słowy onemi «tyś iest Piotr» etc. y owymi: «paś owce» etc. vczynił),—dla xtałtu mu pozwolę. A przytym vważać będę: ieśliżby to iedynowładztwo choćby Piotrowi ś. było służyło, Rzymscy biskupi zatym przywłaszczać sobie mogli, abo nie? Co żeby się tym lepiey okazało, muszę cię, dzieiopisie, wziąć na spowiedź a, za okazyą mowy twoiey, gdzie twierdzisz, iż Piotr ś. biskupom Rzymskim przywileie swoie na iedynowładztwo zostawił,—pytać cię będę o niektore rzeczy.

Powiedź mi, naprzod: Piotr święty w ten czas, kiedy mu Christus Pan te przywileie, według zdania twego, na iedynowładztwo kościelne dawał, czym był: czy biskupem, czy apostołem? Rzeć nie możesz, że był biskupem. Pytam cię: iako przywiley, nie biskupowi, ale apostołowi dany, tym, co nie są apostołmi, ale tylko biskupy, służyć może?

Druga. Powiedź mi, tenże Piotr ś., biorąc te przywileie, o ktorych ty powiedasz, od Christusa, na ktorym mieyscu był? Rzeć nie możesz, aby w Rzymie. Pytam cię: te przywileie, ktore nie w Rzymie, ale w Ieruzalem będącemu, bez wszelkiey wzmianki o Rzymie, są Piotrowi ś. dane, iako Rzymowi służyć mogą?

Pytam: te przywileie, na iedynowładztwo Piotrowi ś. dane, czy były y w ten czas ważne, kiedy ieszcze Piotr ś. w Rzymie nie był? Y kiedy by był w Rzymie nie był, czy były by te przywileie zwietrzały, y nie był by iuż mogł być za iedynowładcę kościelnego poczytan? Ieśliż nie mogł by był być poczytan, czemuż, na dowody się tego iego

не можетъ (то есть, же Христосъ у евангеліи Петра святого старшимъ преложонымъ надъ иные апостолы и повшехнымъ единовладцею костелнымъ словы оными «ты еси Петръ» и овыми: «паси овцы» [учинилъ])—для кшталту ему позволю. А при томъ уважати буду: еслибы тое единовластіе хоть бы Петрови святому было служило, Римскіе бискупы затымъ привлащати собѣ могли, албо нѣтъ? Штò же бы ся тымъ лѣпѣй оказало, мушу тебе, дѣеписе, взяти на сповѣдь а, за причиною мовы твоей, гдѣ твердишъ, ижъ Петръ святый бискупомъ Римскимъ привилья свои на единовластіе зоставилъ,—пытати тебе буду о нѣкоторые речи.

Скажи ми, первѣй: Петръ святый въ тотъ часъ, коли ему Христосъ тые привилья, ведлугъ зданья твоего, на единовластіе костелное давалъ, чимъ былъ: чи бискупомъ, чи апостоломъ? Речй не можешъ, же былъ бискупомъ. Пытаюжъ тебе: яко привилей, не бискупови, але апостолови даный, тымъ, што не апостолми суть, але тылко бискупы, служити можетъ?

Другая. Скажи ми, тотъ же Петръ святый, беручи тые привилья, о которыхъ ты повѣдаешъ, отъ Христа, на которомъ || **(об. 109)** мѣстцу былъ? Речй не можешъ, абы въ Римѣ. Пытаю тебе: тые привилée, которые не въ Римѣ, але въ Ерусалимѣ будучому, безъ всякой взмѣпки о Римѣ, суть Петрови даные, якъ Римови служити могутъ?

Пытаю: тые привилée, на единовластіе Петрови даные, чи были и въ тотъ часъ важные, коли еще Петръ въ Римѣ не былъ? И коли бы былъ въ Римѣ не былъ, чи были бы тые привилée звѣтрили, и не былъ бы южъ моглъ быти за единовладьцу костелного почитанъ? Если бы не моглъ былъ быти почитанъ, чомужъ, на доводы то-

iedynowładztwa zdobywaiąc, xięstwo iego y przełożeństwo nad apostoły przypominasz? Ktore ieśliż było pewnie w ten czas, gdy z apostołmi drugimi w żydostwie obcował, przed byciem w Rzymie nawięcey okazować się musiało? Ieśliż więc ||(168) mogł był być poczytan za iedynowładcę kościelnego, choć w Rzymie nie bywszy, czemuż te przywileie do stolice Rzymskiey, iakoby iey samey właśnie służące, przywięzuiesz?

Pytam daley: co rozumiesz, ieśliż to iest rzecz powinna, czyli nie powinna, aby każdemu Kościołowi y każdey stolicy ten stopień czci należał, z ktorego się fundator iey cieszył? A ieśliż to nie iest rzecz powinna, pytam: czemu Rzymskiey stolicy, względem fundatora iey Piotra ś. (acz y to pewna, że w Rzymie pierwey krześcianie być poczęli, niż tam był Piotr ś. przybył), cześć y władza iedynowładztwa, fundatorowi wedle zdania twego należącą, iako rzecz powinną przywłaszczasz? Ieśliż to więc rzecz powinna, aby ten stopień czci należał stolicy, ktory fundatorowi, pytam: czemu przed Iakuba y Iana ś. apostołow, Ierozolimską y Efeską stolicami, niższego zwolennika, abo discypuła, to iest Marka ś., Alexandryiska stolica przodek ma?

Pytam: czemu Antiocheński Kościoł, iako pierwey niż Rzymski fundowany od Piotra ś., z tych przywileiow, ktore Piotrowi ś. przypisuiesz, nie cieszy się? Ieśliż tę przyczynę tego być powiesz, o ktorey w pismie swym natrącasz, to iest, że Piotr ś. nie w Antiochiey, ale w Rzymie vmęczon y vmarł, — pytam: Christus Pan y zaż w Ieruzalem ka-

го его единовластiа здобываючися, князство его и преложенство надъ апостолы припоминаешъ? Которое если было певне въ тотъ часъ, кгдыжъ зъ апостолми другими въ жидовствѣ обцовалъ, передъ бытностью въ Римѣ наболше оказоватися мусѣло? А если моглъ былъ быти почитанъ за единовладцу костелного, хоть въ Римѣ не бывши, чомужъ тые привилья до столици Римской, якобы оной самой власне служачiе, привязуешъ?

Пытаю далѣй: што розумѣешъ, если то есть речъ повинна, чили не повинна, абы каждому Костелови и каждой столици тотъ степенъ чести належалъ, съ которого ся фундаторъ ей тѣшилъ? [1] А если то не есть речъ повинна, пытаю: чому Римской столицы, взглядомъ фундатора ей, Петра святого (ачъ и то певна, же въ Римѣ первѣй христiане быти ||(110) почали, нижъ тамъ былъ Петръ святый прибылъ), честь и моцъ единовластiа, фундаторови ведле зданья твоего належачую, яко речъ повинную привлащаешъ? А если то речъ повинна, абы тотъ степень чести належалъ столици, который фундаторови, пытаю: чому передъ Iякова и Iоанна, святыхъ апостоловъ, Ерусалимскою и Ефескою столицами, нижшого ученика, то есть Марка святого, Александрiйскiа столица [2] первшость маетъ?

Пытаю: чому Антiохiйская Церковъ, яко первѣй нижъ Римская фундованая отъ Петра святого, зъ тыхъ привилеевъ, которые Петрови святому приписуешъ, не тѣшитъ ся? Если тую причину того быти повѣдаешъ, о которой въ писмѣ своемъ припоминаешъ, то есть, же Петръ святый не въ Антiохiи, але въ Римѣ умучонъ и умеръ, — пы-

[1] На полѣ пояснено: «надавца». [2] Въ старопеч. экз.: «столици».

płaństwa nie odprawował, y śmiercią nie zapieczętował? Czemuż raczey Ierozolimska stolica nie iest poczytana przednieyszą? Ieśliż Christus Pan, xiąże pasterzow, nawyższy kapłan, głowa prawdziwa wszytkiego Kościoła, męką y śmiercią swą mieyscu, na ktorym vmarł, tey czci nie ziednał, iako ią Piotr ś., niższy od niego, Rzymowi śmiercią swą ziednać miał?

таю: Христосъ Господь изажъ въ Ерусалимѣ иерейства не отправовалъ и смертью не запечатовалъ? Чомужъ лѣпѣй Іерусалимская столица не естъ почитана переднѣйшою? Если Христосъ, вожъ пастыровъ, найвышшій иерей, голова правдивая всей Церкви, страстію и смертію своею мѣстцу, на которомъ умерлъ, той чести не зъедналъ, яко ее Петръ святый, нижшій отъ него, Римови смертью своею зъеднати мѣлъ?

Pytam daley: powiedź mi, dzieiopisie, ieśliż, iako powiedasz, Piotr ś., vmieraiąc, Rzymskiey stolicy y byskupom, po sobie następuiącym, oddał przywileie na iedynowładztwo ko||**(169)**ścielne, za owymi słowy Christusa P.: «tyś iest Piotr» etc. y «paś owce» etc., sobie służące,—czemuż Rzymscy biskupi tych przywileiow nie vżywali? Czemu o nich mało nie przez całą sześć set lat po śmierci Piotra ś. milczeli? Czemu Melciades [3], ktory w trzysta lat od Narodzenia Christusa Pana był biskupem Rzymskim, o zacności Kościoła Rzymskiego pisząc, prawem tym, Piotrowi ś. nadanym, y zgoła pismem ś. oney nie podpiera? Czemu Zozimus, ktory roku Pańskiego 418, był biskupem Rzymskim, w onym długim z Afrikańskimi biskupy o władzy Kościoła Rzymskiego sporze [4], tymi przywileymi Piotrowymi nie allegował? Czemu ku podporze kauzy swey nic z pisma ś. nie przywiodł, ale tylko concilium Niceńskie, y to fałszowane, iako się niżey w rozdz. 5 pokaże, przytoczył? Nad to Grzegorz Wielki, ktory bez mała w sześć set lat po Narodzeniu Christusa Pana był papieżem Rzymskim, przeciwko Ianowi,

Пытаю далѣй: повѣжъ ми, дѣеписе; если, яко повѣдаешъ, Петръ святый, умираючи, Римской столици и бискупомъ, по собѣ наступуючимъ, || **(об. 110)** отдалъ привилеи на едновластіе костелное, за оными словы Христовыми: «ты еси Петръ» и «паси овцы», собѣ служачіе,—чомужъ Римскіе бискупи тыхъ привилеевъ не уживали? Чому о нихъ мало не презъ цѣлую шесть сотъ лѣтъ по смерти Петра святого молчали? Чому Мелціадій [5], который въ триста лѣтъ отъ Рожества Іисуса Христова былъ бискупомъ Римскимъ, о зацности Костела Римского пишучи, правомъ тымъ, Петрови наданымъ, и згола писмомъ святымъ оной не подпираетъ? Чому Зосимъ, которій року 418 по Христѣ былъ бискупомъ Римскимъ, у ономъ долгомъ зъ Африканскими бискупы о власти Костела Римского спорѣ [6] тыми привилеами Петровыми не алекговалъ? Чому ку подпорѣ справы своей ничого съ писма святого не привелъ, але тылко синодъ Никейскій, и то фалшованый, яко ся нижей въ роздѣлѣ пятомъ покажетъ, приточилъ? Надъ то Григорій Великій, который безъ мала въ шесть сотъ лѣтъ по Рожествѣ Христовѣ

[3] In epistola ad episcopos Hispaniae. [4] In concilio Africano.

[5] На полѣ: «въ листѣ до бискуповъ Ишпанскихъ». [6] На полѣ: «на синодѣ Африканстемъ».

Konstantinopolskiemu patriarsze, ktory sobie przełożeństwo y przodkowanie w Kościele Bożym przywłaszczał, pisząc, —czemu tymi przywileymi Piotra ś. nie alleguie? Czemu nie mowi, że to przełożeństwo y iedynowładztwo kościelne y pasterstwo powszechne nie Konstantynopolskiemu patryarsze, ale iemu, iako biskupowi Rzymskiemu a następnikowi Piotra ś., służy y należy? Ieśliż miała stolica Rzymska na ten czas te przywileie, iako ty, dzieiopisie, twierdzisz, proszę cię: kiedy był słuszneieyszy czas z nimi się ozwać, iako w ten czas? A ozywał że się z nimi Grzegorz? Y, owszem, a zaż vmyślnie tego nie pokazuie, że iako patriarcha Konstantynopolski, tak y on, będąc biskupem Rzymskim, a zgoła nikt tego przodkowania y powszechnego pasterstwa abo biskupstwa w Kościele Bożym przywłaszczać sobie nie ma? A zaż tytułu tego «powszechny biskup»—«nadętością pychy, ||(170) nazwiskiem nowym, nievważnym, głupim, pysznym, pompie vsługuiącym, złym, zabobonnym, świetskim, złośliwym, do tego imieniem błędu, marności, lekkości, obłudy y bluźnierstwa»—nie nazywa?! [1] A zaż iawnie nie mowi [2]: «żaden z Rzymskich biskupow tego osobności y poiedynkowatości imienia sobie nie przywłaszczał? Żaden z tych, ktorzy przedemną biskupami byli, nie pozwolił na to, aby tego tak świetskiego nazwiska miał był vżywać; my tey czci sobie ofiarowaney przyimować nie chcemy». Y na drugim mieyscu [3]: «y zaż (powieda) ia w tey mierze własney swey kauzy bronię? Nie moia to kauza iest, ale Boża. Nie ia sam, ale wszytek Kościoł tym turbowan bywa: bo pobożne

былъ папежемъ Римскимъ, противко Іоанови, Костантинополскому патріарши, который собѣ преложенство и продкованье въ Костелѣ Божомъ привлащалъ, пишучи,—чому тыми привилеями Петровыми не алекгуетъ? Чому не мовитъ, же тое преложенство и единовластіе костелное и пастырство повшехное не Константинополскому патріаршѣ, але ему, яко бискупови Римскому, а насту-||(111)пникови Петра святого, служитъ и належитъ? Если мѣла столица Римская на тотъ часъ тые привилья, яко ты, дѣеписе, твердишъ, прошу тебе: коли былъ слушнѣйшій часъ зъ ними ся озвати, яко въ тотъ часъ?! А озывалъ же ся зъ нимъ Григорій? И, овшемъ, азажъ умыслне того не показуетъ, же яко патріарха Константинополскій, такъ и онъ, будучи бискупомъ Римскимъ, а згола никто того продкованья и повшехного пастырства албо бискупства въ Костелѣ Божомъ привлащати собѣ не маетъ? Азажъ титулу того «повшехный бискупъ»—«надутостью пыхи, назвискомъ новымъ, неуважнымъ, глупымъ, пышнымъ, помпѣ услугуючимъ, злымъ, забобоннымъ, свѣтскимъ, злосливымъ, до того именемъ блуду, марности, легкости, облуды и блюзнѣрства»—не называетъ?! Азажъ явне не мовитъ: «жаденъ зъ Римскихъ бискуповъ того особности и поединковатости имени собѣ не привлащалъ? Жаденъ съ тыхъ, которые передо мною бискупами были, не позволилъ на то, абы того такъ свѣцкого назвиска мѣлъ былъ уживати; мы тоее чести собѣ офѣрованой пріймовати не хочемо». А на другомъ мѣсцу: «изажъ (повѣдаетъ) я въ той мѣрѣ власной своей справы боро-

[1] lib. 6, epist. 2; li. 4, epist. 32; lib. 4, epi. 38; lib. 6. epi. 24; lib. 4, ep. 39. Эти ссылки и двѣ нижеслѣдующія нѣсколько разнятся отъ ссылокъ, находящихся въ Западно-Русскомъ переводѣ. [2] lib. 4, epi. 32. [3] lib. 4, epi. 36.

prawa, bo czci godne synody, bo same Pana naszego Iezu Christusa roskazania tey pyszney a pompę znaczącey mowy wynalaskiem wzruszane bywaią». Ktorymi słowy iawnie Grzegorz znać dał, że tego Konstantynopolskiego patryarchę, nie iako odeymuiącego tituł, Rzymskiemu biskupowi właśnie należący, ale iako tytułu, ktory żadnemu zgoła biskupowi, ani Rzymskiemu nie należy, vżywaiącego ganił. Toż się y z owych iego słow, do patriarchy pisanych a nie mniey się y na biskupa Rzymskiego ściągaiących, znaczy: «co ty (powieda) Christusowi, powszechnego kościoła głowie, przy sprawowaniu się na ostatnim sądzie odpowiesz, ktory nazywaiąc się powszechnym, wszytkie iego członki siebie samego władzy podłożyć vsiłuiesz» etc. Toż się pokazuie y z listow tegoż Grzegorza, do Ewlogiusza, patriarchy Alexandriyskiego, pisanych, w ktorych się te miedzy inszymi słowa nayduią: «świętobliwość wasza tak mnie mowi: «iakoście roskazali». Ktore słowo «roskazowania» proszę od słuchu mego oddalcie: abowiem wiem, kim ia iestem, a kim wy też iesteście; mieyscem iesteście mi bracia, obyczaymi oy||(171)cami». Y zasię tamże: «a to w przedmowie listu, ktoryście do mnie samego, ktorym tego zbraniał, pisali, pysznegoście nazwiska słowo «powszechnym» mię papieżem nazywaiąc przyłożyć poruczyli. Czego, proszę, nie czyń świętobliwość wasza, abowiem wam się vymuie, co inszemu więcey, niż słuszność dopuszcza, przypisowano bywa». Toż y owe słowa iego wobec o wszech, bez wszelkiey excepcyey, rzeczone pokazuie, gdzie mowi: «ia bespiecznie powiedam, ktokolwiek się powszechnym paste-

ню? Не моя то справа естъ, але Божая. Не я самъ, але увесь Костелъ тымъ тривоженъ бываетъ: бо побожные права, бо чести годные синоды, бо самое Господа нашего Iисуса Христа росказанье, той пышной а помпу значачей мовы вынайденьемъ взрушаные бываютъ» [4]. Которыми словы явне Григорій знати далъ, же того Константинополского патріархи, не яко одоймуючого титулъ, Римскому бискупови власне належачій, але яко титулу, который ||(об. 111) жадному згола бискупови, ани Римскому не належитъ, уживаючого ганилъ. Тоежъ ся и зъ овыхъ его словъ [5], до патріархи писаныхъ а не меншей ся и на бискупа Римского стягаючихъ, значитъ: «што ты (повѣдаетъ) Христови, повшехного Костела головѣ, при справованью ся на остатнемъ судѣ откажешъ, который называючися повшехнымъ, всѣ его члонки себе самого власти подложити усилуешъ». Тоежъ ся показуетъ и зъ листовъ тогожъ Григоріа до Евлогіа, патріархи Александрійскаго, писаныхъ [6], въ которыхъ ся то межи иншими словы найдуетъ: «святобливость вашя такъ до мене мовитъ: «якъ есте росказали». Которое слово «росказованья» прошу отъ слуху моего отдалте: абовѣмъ вѣдаю, чимъ я естемъ, а чимъ вы тежъ естесте; мѣсцемъ естесте ми братьею, а обычайми отцами». И засъ тамъ же: «а то въ пре[д]мовѣ листу, который есте до мене самого, которымъ того зборонялъ, писали, пышного есте назвиска слово «повшехнымъ» мене папежомъ называючи приложити поручили. Чого, прошу, не чинй святобливость вашя, абовѣмъ вамъ ся уймуетъ, што иншому болшей нижъ слушность допущаетъ, приписовано бы-

[4] книга 6, листъ 2; книга 4, листъ 33; книга 4, листъ 38; книга 6, листъ 24; книга 4, листъ 39; книга 4, листъ 32; книга 4, листъ 66. [5] книга 4, листъ 38. [6] книга 7, листъ 30.

rzem zowie, abo pragnie tego, aby nim był zwany,—w nadymaniu abo w podwyższeniu się swoim antichrista poprzedza; abowiem, pysząc się, nad insze się przekłada. W tey rzeczy od brata y społ-kapłana mego przeciwko nauk[i] ewanieliey, y przeciwko postanowieniu kanonow, y przeciwko błogosławionemu Piotrowi apostołowi, y przeciwko wszytkim Kościołom wykracza się. W tey iego pysze co inszego się znaczy? Iedno, że bliskie iuż są czasy antychrista; abowiem onego naśladuie, ktory, wzgardziwszy w towarzyskim weselu żyiące aniołow zastępy, na wierzch vsiłował osobności wylecieć, mowiąc: nad gwiazdami niebieskimi wywyższę stolicę moię, będę siedział na gorze testamentu, w stronach pułnocnych, y wstąpię nad wysokość obłokow, y będę podobny Nawyższemu».

ваетъ». Тожъ и овые слова его вобецъ о всѣхъ, никого не выймуючи, речоные показуютъ, гдѣ мовитъ [1]: «я безпечне повѣдаю, кто колвекъ ся повшехнымъ пастыремъ зоветъ, албо прагнетъ того, абы нимъ былъ званый,—въ надыманью албо въ подвышенью ся своимъ антихриста попер態жаетъ; абовѣмъ, пышнячися, надъ иншіе ся перекладаетъ. Въ той речи отъ брата и спол-презвитера моего противко науцѣ и евангеліи, и противко постановенью канововъ, и противко блаженному Петру апостолу, и противко всѣмъ Церквамъ выкрочается. Въ той его пысѣ штȯ иншого ся значитъ? Одно, же близко южъ суть часы антихриста; абовѣмъ оного наслѣдуетъ, который, взгордѣвши въ товарискомъ веселью живучи ангеловъ полки, ||(112) на верхъ усиловалъ особности вылетѣти, мовячи: надъ звѣздами небесными вывышшу столицу мою, буду сѣдѣлъ на горѣ тестаменту, въ сторонахъ полночныхъ, и вступлю надъ высокость облоковъ, и буду подобный Найвышшому».

Co wszytko gdyż się od Grzegorza papieża napisano nayduie, y gdyż siła tym podobnych w iego liściech iest sentenciy, ktoremi iako wszem, tak y sobie powszechnego pasterza tytuł odeymuie, — coż się za tym, dzieiopisie, o tych rozumieć ma przywileiach, ktore ty biskupom Rzymskim śmiercią Piotra ś. na iedynowładztwo kościelne nadane być powiedasz? Gdziesz się te przywileie były zaroniły, że o nich Grzegorz się Wielki bez mała w sześć set lat po Christusie Panu nie wiedział? Pytam cię ieszcze daley: ieśliż te przywi||(172)leie takie tak gruntowne, od Christusa Pana y od Piotra apostoła na przodkowa-

Штȯ все кды ся отъ Григоріа папежа написано найдуетъ, и кгдыжъ много тому подобныхъ въ его листѣхъ естъ мовенья, которыми [2] яко всѣмъ такъ и собѣ повшехного пастыра титулъ отыймуетъ,—штȯ жъ ся затымъ, дѣеписе, о тыхъ розумѣти маетъ привильяхъ, которые ты бискупомъ Римскимъ смертью Петра святого на единовластіе костелное наданые быти повѣдаешъ? Гдѣ ся тые были привилья завинули, же о нихъ Григорій Великій безъ мала въ шестьсотъ лѣтъ по Христѣ, не вѣдалъ? Пытаю тебе еще далѣй: если тые привилеи такіе такъ кгрунтовные, отъ Христа и отъ Петра на продкованье и пре-

[1] книга 4, листъ 30; книга 4, листъ 34. [2] Въ подлинникѣ опечатка: «которому».

nie y przełożeństwo kościelne nadane, Rzymscy biskupi mieli, — a czemuż się od Phokasa bezbożnego cesarza, iako się to y niżey w przyszłym rozdz. pokaże, na nowe na to przywileie Bonifacius papież zdobywał? Czy powaga Christusa Pana y Piotra ś., bez powagi Phokasowey, była nie doskonała? Pytam daley: ieśliże te tak gruntowne y dostateczne przywileie, o ktorych ty baiesz, Rzymscy biskupi mieli, — czemuż, iakoby o tych gruntownych zapomniawszy, abo iakoby mało na nich maiąc, ku podporze władzy swoiey skąd inąd dziurawych praw y dowodow dosięgali? A ieszcze iako chciwie, iako gwałtownie, z iakim fałszowaniem — azaż nie wiesz?! A zaś nie czytał owego Bonifacyusa Osmego argumentu? [3] «Na początku (powieda) stworzył Bog niebo y ziemię; nie na początkach. Duchowny wszytko rozsądza: przeto potrzeba, aby wszytek świat był pod władzą papieską». A zaś nie czytał Reginalda owego sillogizmu? [4] «Piotr wprzod wszedł do grobu niż Ian; Piotr pełną sieć ryb wyciągnął. Przeto papież iest głową Kościoła». A zaś nie czytał owego argumentu Stefana, arcybiskupa Patracańskiego, wziętego z owych słow, przez Christusa Pana rzeczonych? [5] «Wszelka moc iest mi dana; przeto w papieżu iest wszelka moc nad wszelkimi mocami, y niebieskimi, y ziemskimi». Y inszych siła tym podobnych dowodow mogł bym ci przypomnieć, ktorym się przypatruiąc własne Rzymskich papieżow owieczki o pasterzach swych gdzieś te słow[a] napisali: «gwałt czynią pismom. aby mieli zupełność mocy» [6]. Co przypomniawszy, zno-

ложенство костелное наданые, Римскіе бискупы мѣли, — а чому ся до Фоки безбожного цесара, яко ся то и нижей въ пришломъ роздѣлѣ покажетъ, на новые на тò привилья Вкифантій папежъ здобывалъ? Чи повага Христова и Петрова, безъ поваги Фоки, была недосконала? Пытаю далѣй: еслижъ тые такъ кгрунтовные и достаточные привилья, о которыхъ ты брѣдишъ, Римскіе бискупы мѣли,—чомужъ, якобы о тыхъ кгрунтовныхъ запомнѣвши, албо якобы мало на нихъ маючи, ку подпорѣ власти своей откуля || **(об. 112)** инудъ диравыхъ правъ и доводовъ досягали? А еще яко хтиве, яко кгвалтовне, зъ якимъ фалшованьемъ — азажъ не вѣдаешъ?! А зась не читалъ ового Осмого Бонифакія доводу? [7] «На початку (повѣдаетъ) створилъ Богъ небо и землю; не на початкахъ. Духовне все розсужаетъ: прето потреба, абы ввесь свѣтъ былъ подъ властію папескою». А зась не читалъ Реиналдового силоисму? [8] «Петръ первѣй вшолъ до гробу, нижъ Янъ; Петръ полную сѣть рыбъ вытягнулъ. Прото папежъ естъ головою костела». А зась не читалъ ового доводу Стефана, арцибискупа Патриканского, взятого зъ овыхъ словъ, презъ Христа речоныхъ? [9] «Всякая моцъ естъ ми дана, прото въ папежу есть вшелка моцъ надъ вшелкими моцами, и небескими, и земскими». И иншихъ много тымъ подобныхъ доводовъ моглъ бымъ тобѣ припомянути, которимъ ся припатруючи власные Римскихъ папежовъ овечки о пастырахъ своихъ гдѣсь тые слова написали: «кгвалтъ чинятъ писму, абы мѣли зуполность моцы» [10]. Штò при-

[3] De maior. et obedien, vnam sanctam. [4] Aduersus Henricum 8. [5] In concilio Lateranen. sub Leone. sess. 10. [6] Camotensis Cornelius Agrippa—«De sanitate scientiarum».

[7] На полѣ: «О болшости и послушен[ствѣ]». [8] На полѣ: «Противъ Генрика 8». [9] На полѣ: «на соборѣ *(М)*Латеранен[скомъ] подъ Леономъ». [10] Корнилій Агриппа.

wu cię proszę, dzieiopisie, powiedź mi: ieśliż te gruntowne, od Christusa Pana y od Piotra ś. sobie nadane, na władzą, moc y przełożeństwo przywileie biskupi Rzymscy || **(173)** mieli, — czemu się na insze z czynieniem takiego gwałtu pismom, to-sam to-tam zdobywali? Nakoniec pytam cię: co rozumiesz, czy prawda owo, co Leo papież napisał: [1] «gdzieżkolwiek wedle słuszności y sprawiedliwości, Piotrowey dzieie się sąd, tam się zaraz Piotrow przywiley nayduie»? A ieśliż to prawda, — iakoż to nie iest fałszem, co twierdzisz, że przywileie swoie Piotr ś. samym Rzymskim biskupom oddał, y zatym że nikomu inszemu krom nich służyć nie mogą? Na te pytanie moie gdy mi wedle potrzeby odpowiesz, tedy cię, da Pan Bog, ieszcze co więcey w teyże materyey spytam.

Teraz do ciebie, czytelniku łaskawy, rzecz obracaiąc, podaięć do vważenia też przypomnione questie, ktore gdy v siebie rozbierać będziesz, pewienem, że zatym tego łatwie doydziesz, iż choćby się to pozwoliło, co się wedle prawdy pozwolić nie może, żeby Piotr ś. iedynowładcą kościelnym od Christusa Pana był postanowiony, — przedsię to papieżom Rzymskim służyć nie mogło, y nie służyło. Mogło by się tu było tknąć y nauki, obyczaiow a spraw y postępkow papieżow Rzymskich, barzo roznych a ledwa nie przeciwnych postępkom Piotra ś., a zatym że do brania spadkiem po Piotrze ś. przełożeństwa nie mogą sobie przywłaszczać praw—mogło by się było pokazać; ale rozumiem, że na wywodach w przypomnionych questiach vtaionych możesz

помнѣвши, знову тебе прошу, дѣеписе, повѣдь ми: если тые кгрунтовные, отъ Христа и отъ Петра святого собѣ наданые, на власть, моцъ и преложенство привилья бискупове Римскіе мѣли, — чомужъ ся на иншіе, зъ чиненьемъ такого кгвалту писмамъ, то-самъ то-тамъ здобывали? Наконецъ пытаю тебе: штò розумѣешъ, чи правда ово, што Леонъ папежъ написалъ [2]: «гдѣжъ колвекъ водле слушности и справедливости Петровой дѣется судъ, тамъ ся заразъ Петровъ привилей найдуетъ»? А еслижъ то правда,—якожъ тò ||**(113)** не есть фалшомъ, штò твердишъ, же привилья свои Петръ святый самымъ Римскимъ бискупомъ отдалъ, и затымъ же никому иншому окромъ нихъ служити не могутъ? На тое пытанье мое кгдыжъ ми водле потребы отповѣшъ, теды тя, да Панъ Богъ, еще о штò болше въ той же матерѣи спытаю.

Теперь до тебе, чителнику ласкавый, речъ оборочаючи, подаю тобѣ до уваженья тыежъ припомненые квестіи [3], которые кгды у себе розбирати будешъ, певенемъ, же затымъ латве того дойдешъ, ижъ хоть бы ся тое позволило, штò ся водле правды позволити не можетъ, жебы Петръ святый единовладцею костелнымъ отъ Христа былъ постановленый,—теды однакъ Римскимъ папежомъ то служити не могло, и не служило. Могло бы ся тутъ было ткнути и науки, обычаевъ а справъ и поступковъ папежовъ Римскихъ, велми розныхъ а ледва не противныхъ поступкомъ Петра святого, а затымъ же до бранья спадкомъ по Петрѣ преложеньства не могутъ собѣ привлащати прáва— могло бы ся было показати; але розумѣю, же на выводахъ въ припомене-

[1] In sermone de Natiuitate Domini.

[2] На полѣ: «въ словѣ о Рожствѣ Господни». [3] На полѣ пояснено: «вопросы».

mieć dosyć, zwłaszcza gdyż się toż niżey z przyszłych [4] rozdziałow tym znaczniey okazować będzie.

Tu w tym rozdziale ieszcze przyidzie mi odpowiedać dzieiopisowi na świadectwa z doktorow ś., rzkomo ku okazowaniu tego przytoczone, że przełożeństwo nad wszytkim Kościołem na Rzymskich biskupach y papieżach stanęło.

Przypomina naprzod z Chrizostoma te słowa: «za owce swoie Christus krew swoię przelał, ktore stara||(174)niu Piotrowemu y następnikom iego poruczył». Te słowa, nie baczę, aby co dzieiopisowey propozycyey wspierały. Tego my nie przymy, co Chrizostom ś. mowi, że Christus Pan staraniu Piotrowemu y następnikow iego owce swoie poruczył; ale o to iest spor, iesliż wszytkie wobec owce są Piotrowi ś. samemu iednemu poruczone; ktemu o to, iesliż biskupi Rzymscy są następnikami Piotra świętego, a iesliż są, czy sami tylko za te następniki maią być poczytani, czyli y inszy biskupi a nauczyciele prawdziwi (wedle nauki doktorow ś.) do tego następnictwa należą. Iesliżbyś ku pokazaniu tego, że wszytkie owce są staraniu Piotra s. poruczone, to za sobą pociągał, że Chrizostom o tych owcach mowi, za ktore krew Christusa Pana iest przelana, — y to cię nie wspomoże. Prawda, że mowi o tych; ale nie widzę, żeby o wszytkich: bo y pod starym zakonem były owce, ktorym przelanie krwie Christusa Pana zbawienie przyniosło, choć nie były staraniu Piotrowemu y namiestnikow iego poruczone. Ktemu insza rzecz iest przełożeństwo nad owcami wszytkimi, insza—staranie

ныхъ пытаньяхъ утаеныхъ можешъ мѣти досыть, звлаща кгдыжъ ся тожъ и нижей съ пришлыхъ роздѣловъ тымъ значнѣй оказовати будетъ.

Тутъ въ томъ роздѣли еще прійдетъ ми отповѣдати дѣеписови на свѣдѣцства зъ докторовъ святыхъ, ||(об. 113) ркомо ку оказованью того приточеные, же преложеньство надъ всѣмъ Костеломъ на Римскихъ бискупахъ и папежахъ стануло.

Припоминаетъ напродъ зъ Хризостома тые слова: «за овцы свои Христосъ кровь свою пролилъ, которіе старанью Петровому и наступникомъ его поручилъ». Тые слова, не бачу, абы што дѣеписового предсявзятья вспирали. Того мы не примо, што Хризостомъ мовитъ, же Христосъ старанью Петровому и наступникомъ его овцы поручилъ; але о то есть споръ, если всѣ овцы суть Петрови самому одному поручоны; ктому о то, если бискупи Римскіе суть наступниками Петровыми, а если суть, чи сами тылко за тые наступники маютъ быти почитани, чили и иншіе епископи а научители правдивые (водле науки отцевъ святыхъ) до того наступництва належатъ. Если бысь ку показанью того, же всѣ овцы суть старанью Петровому поручоны, то за собою потягалъ, же Хризостомъ о тыхъ овцахъ мовитъ, за которые кровь Христова есть пролита, — и тое тебе не вспоможетъ. Правда, же мовитъ о тыхъ; але не бачу, жебы о всѣхъ: бо и подъ старимъ закономъ были овцы, которымъ пролитье крови Христовой збавенье принесло, хоть не были старанью Петровому и намѣсникомъ его поручоны. Ктому иншая речъ есть преложеньство надъ овцами всѣми, а ин-

[4] Въ оригиналѣ опечатка: «przeszłych».

o owcach, ktore sobie y Paweł ś. przywłaszcza [1]. A też choć by się przełożeństwo nad wszytkimi owcami Piotrowi ś. przyznało, gdyż następnikami iego nie są, abo nie sami są biskupi Rzymscy,—co to dzieiopisa ratuie? Bez potrzeby tedy, tylko podobno dla liczby, Chrizostoma ś. przeciwko nam przywiodł. Godziło się mu było na czele z czym inszym popisać.

Przypatrzmyż się porządnie drugiemu dowodowi, ktory przywodzi z Ireneusza, mowiącego, «że do Kościoła Rzymskiego dla mocnieyszego iego przełożeństwa, muszą się wszytkie inne kościoły zchodzić, to iest, wszyscy wierni; bo w nim zawżdy iest dochowane podanie abo nauka ta, ktora iest od apostołow». Te słowa Ireneusza ś. nie do końca dobrze dzieiopis przyto||**(175)**czył, co każdy, choć Greckiego originału zaniechawszy, a Łacińskiey tylko wersyey się przypatrzywszy, łatwie obaczy. Gdzie napisał: «dla mocnieyszego przełożeństwa»—tam w Łacińskim stoi: «propter potentiorem principalitatem»; ktore słowo «principalitas» nie «przełożeństwo», ale «przednieyszość» znaczy. Gdzie napisał: «wszytkie inne kościoły»—tam w Łacińskim stoi: «omnem ecclesiam», to iest «wszytek kościoł». Lecz choć wykładu tak dalece przedsię nie biorąc, rzecziest pewna, że iako Ireneusz, te słowa pisząc, o iedynowładztwie kościelnym pasterzow Rzymskich nie myślił, tak go na nich dzieiopis budować nie może. Trzeba vważyć, z iakiey miary do tych słow Ireneuszowi przyszło. Pisze na tym mieyscu tylko przeciw Walentinowi, Cerdonowi y Marcinowi, ktorzy, prze-

шая—старанье о овцахъ, которое собѣ ||**(114)** Павелъ святый привлащаетъ [2]. А тежъ хоть бы ся преложеньство надъ всѣми овцами Петрови святому признало, кгдыжъ наступниками его не суть, албо не сами суть бискупы Римскіе,—што̀ то̀ дѣеписа ратуетъ? Безъ потребы теды, толко подобно для личбы, Хризостома противъ намъ привелъ. Годилося ему было на чолѣ зъ чимъ иншимъ пописати.

Пригледѣмся порядне другому доводови, который приводитъ зъ Иринея, мовячого, «же до Костела Римского для моцнѣйшого его преложенства, мусять ся всѣ иные костелы сходити, то есть, всѣ вѣрніи; бо въ немъ завсегды есть дохованое поданье, албо наука тая, которая есть отъ апостоловъ». Тые слова Иринеовы не до конца добре дѣеписъ приточилъ, што̀ каждый, хоть Грецкого зводу занехавши, а Латинскому толко прекладанью ся припатривши, латве обачитъ. Гдѣ написалъ: «для моцнѣйшого преложенства» — тамъ [3] въ Латинскомъ стоитъ: «проптеръ потенціоремъ принципалитатемъ»; которое слово «принципалитасъ» не «преложенство», але «предиѣйшость» значитъ. Гдѣ написалъ: всѣ иншые костелы»—тамъ въ Латинскомъ стоитъ: «омнемъ екклесіамъ», то есть «ввесь костелъ». Лечъ хоть выкладу такъ далеце передъ себе не беручи, речъ есть певная, же яко Ириней, тые слова пишучи, о единовластии костелномъ пастыровъ Римскихъ не мыслилъ, такъ его на нихъ дѣеписъ будовати не можетъ. Треба уважити, зъ якой мѣры до тыхъ ||**(об. 114)** словъ Иренееви пришло. Пишетъ на томъ мѣстцу толко противъ Валенти-

[1] 2 Cor. 11.
[2] 2 Кор. гл. 11. [3] Въ оригиналѣ опечатка: «такъ».

ciwko nauce apostolskiey, nowe niektore kacerstwa y marne mozgu swego sny rozsiewali. Ktore aby iakie były, iawnie się pokazało. Roskazuie im Ireneusz oczy obrocić na kościoły przez apostoły postanowione, y zatym wprzod, nim do vczynienia wzmianki o kościele Rzymskim przyszedł, y insze kościoły wspomina, y toż im, co y Rzymskiemu, dochowanie nauki apostolskiey przypisuie. «Kościoł (powieda), ktory w Efezie od Pawła ś. iest fundowany, przy ktorym Ian aż do czasow Troianowych przemieszkał, świadkiem iest prawdziwym podania apostolskiego. Polikarpus, od apostołow wyćwiczony, w Smyrneńskim kościele był biskupem postanowiony: ten nauczał zawsze tych rzeczy, ktorych był od apostołow nawykł. Y tegoż poświadczaią wszytkie kościoły, w Azyey będące. Grubi narodowie, ktorzy wiarę bez pisma wierzyli, kiedy by im' kto to opowiedał, co heretycy wynalezli zaraz by sobie zatkali vszy», etc. Potym przydaie: «barzo by długo było w tych takich xięgach wszytkich kościołow sukcessye abo nastę||(176)powania wyliczać». Z tey przyczyny na samego Rzymskiego Kościoła nawięcey przykładzie przestaie, ktory Kościoł on nawiętszym na ten czas y wszytkim nayznacnieyszym mianuie. Y mowi: «tego kościoła przykładem wszełką złą naukę burzymy». Potym dopiero te słowa przez dzieiopisa przypomnione przydaie.

нови, Кердонови и Маркіанови, которые, противко науцѣ апостольской, новые нѣкоторые кацирства и марные мозку своего сны розсѣвали. Которые абы якіе были, явне ся показало. Росказуетъ имъ Ириней очи обернути на костелы, презъ апостолы постановленые, и затымъ впередъ, нижъ до учиненья взмѣнки о костелѣ Римскомъ пришолъ, иншіе костелы въспоминаетъ, и тожъ имъ, што и Римскому, дохованье науки апостольской приписуетъ. «Костелъ (повѣдаетъ), который въ Ефесѣ отъ Павла святого есть фундованый, при которомъ Іоанъ ажъ до часовъ Траяновыхъ перемѣшкалъ, свѣдкомъ есть правдивымъ поданья апостольского. Поликарпъ, отъ апостоловъ выцвѣченый, въ Смирненскимъ костелѣ былъ бискупомъ постановленый: тотъ научалъ завжды тыхъ речій, которыхъ былъ отъ апостоловъ навыклъ. И тогожъ посвѣдчаютъ всѣ костелы, въ Азіи будучіе. Грубые народове, которые вѣру безъ писма вѣрили, колибъ имъ кто то оповѣдалъ, штò еретики вынал ѣзли, заразъ бы собѣ заткали уши». Потомъ придаетъ: «барзо бы долго было въ тыхъ такихъ книгахъ всѣхъ костеловъ сукцесію наступованья выличати». И съ той причины на самого Римского костела найболше прикладѣ переставаетъ, который Костелъ онъ наболшимъ на тотъ часъ и во всемъ найзначнѣйшимъ менуетъ. И мовитъ: «того костела прикладомъ всякую и злую науку буримо». Потомъ ажъ тые слова презъ дѣеписа припомненые придаетъ.

Każdy tedy iuż sstąd baczy, że Ireneus tymi słowy Rzymskiemu kościołowi przełożeństwa nad inszymi wszytkimi kościołmi, ani Rzymskim biskupom iedynowładztwa kościelnego (o co iest spor, y czego dzieiopis dowodzić miał) nie przypisował; ale go tylko dla przekona-

Кождый теды южъ съ того бачитъ, же Ириней тыми словы Римскому костелови преложенства надъ иншими всѣми костелами, ||(115) ани Римскимъ бискупомъ единовластіа костелного (о штò естъ споръ и чого дѣеписъ доводити мѣлъ) не приписовалъ; але его

nia w błędzie heretikow na przykład wystawił, iako miedzy inszymi kościołami, ktore też nie mniey nauki apostolskiey dotrzymawały, a ktorych przypominaniem dla przedłużenia bawić się nie chciał, na ten czas znacznieyszy. A prze co znacznieyszy? Naprzod—przeto, że tam zrazu po apostolech chrześcianie, iako w paszczece pogańskich cesarzow mieszkaiący (nawiętsze y) [1] nacięższe prześladowanie cierpieli, a zatym v wszech wszędy będących chrześcian tym większe zawołanie y powagę mieli. Potym—przeto, że tam zrazu takie, iako w inszych kątach, od prześladowania wolnieyszych z strony wiary roznice y mieszaniny nie były się wszczęły. Na ostatek—przeto, że tamtych czasow była stolica potężnego cesarzow Rzymskich państwa, ktore się nad wszytkim światem rościągało; zaczym wielkie podobeństwo było, że iako w stolecznym mieście tym vczeńszy, mędrzeyszy y biegleyszy ludzie naydować y tym częściey przeieżdzać się tam musieli. Y tym względem tę mocnieyszą przednieyszość a zchodzenie się do niego wiernych kościołowi Rzymskiemu przypisował Ireneus. Ktorego życia po Christusie P. w pułtorasta lat że dzieiopis tknął, || (177) to zalecanie kościoła Rzymskiego mogło by było kogo przywieść do opacznego o kościele Rzymskim rozumienia, to iest, iakoby on aż do naszych czasow podania apostolskiego dotrzymawać miał. Lecz teraz, za tą iego przestrogą, każdy się postrzeże, że to nie o teraznieyszym kościele mowił Ireneus, ale o onym pierwszym, ktory tak iest od teraznieyszego rozny, iako dzień od nocy.

толко для преконанья въ блудѣ еретиковъ на прикладъ выставилъ, яко межи иншими костелами, которые тежъ не меншей науки апостолской додержовали, а которыхъ припоминаньемъ для продолженья бавитися не хотѣлъ, на тотъ часъ значнѣйшій. А про што значнѣйшій? Напередъ — прото, же тамъ зразу по апостолѣхъ христіане, яко въ пащецѣ поганскихъ цесаровъ мѣшкаючіе, натяжшое переслѣдованье [2] терпѣли, а затымъ у всѣхъ всюды будучихъ христіанъ тымъ болшее заволанье и повагу мѣли. Потомъ—прото, же тамъ зразу такіе, яко въ иншихъ кутахъ, отъ *преложенства* волнѣйшихъ зъ стороны вѣры розници и мѣшанины не были ся вщали. На остатокъ—прото, же тамъ-тыхъ часовъ была столица потужного цесаровъ Римскихъ панства, которое ся надъ всѣмъ свѣтомъ ростягало; зачимъ великое подобенство было, же яко въ столечномъ мѣстѣ тымъ ученшіе, мудрѣйшіе и бѣглѣйшіе люде найдовати и тымъ частѣй проѣждатися тамъ мусѣли. И тымъ взглядомъ тую моцнѣйшую преднѣйшость а схоженьеся до него вѣрныхъ костелови Римскому приписовалъ Ириней. Которого житія по Христѣ въ пол||(об. 115)тораста лѣтъ же дѣеписъ ткнулъ, тое залеценье костела Римского могло бы было кого привести до опачного о костелѣ Римскомъ розумѣнья, то есть, якобы онъ ажъ до нашихъ часовъ поданья апостольского додерживати мѣлъ. Лечъ теперъ, за тою его пересторогою, каждый ся постережетъ, же то не о терешнемъ костелѣ мовилъ Ириней, але о ономъ первшомъ, который такъ есть отъ теперешняго розный, яко день отъ ночи.

[1] Взятое въ скобки въ Западно-Русскомъ переводѣ опущено.
[2] На полѣ пояснено: «гоненіе».

Co się tycze słow Epifaniuszowych o Vrsatiusie y Valensie, że z pismem swoim ieździli do Iuliusza, biskupa Rzymskiego, aby się mu sprawili z błędow y z grzechow swoich, — nie rozumiem, z iakiey miary dzieiopis tego, iż iedynowładztwo kościelne na biskupach Rzymskich stanęło, z nich dowodzi. «Po co by (powieda) byli ieździli tak zdaleka ze Wschodnich stron na sprawę y oczyścienie swoie, gdyby zwierzchności Rzymskiego biskupa nie znali»? Słaby to dzieiopisow argument! Nie kontrowertuię naprzod k nim o tym: ieśliż ten Vrsatius y Walens byli ze Wschodniey strony? To wiem, że ieden z nich Brixińskim, a drugi Stimfalskim byli biskupami. Ktore biskupstwa ieśliż na Wschodniey stronie były, niech się geografow dzieiopis popyta! Nie diszkurruię y o tym: ieśliż to vmyślna y z do[m]u przez nie przedsięwzięta do Rzymu droga była, czy raczey za okazyą iechania na concilium Sarcydińskie przypadła? Z strony czego każdy, czytaiąc historye kościelne, łatwie się sprawi! Ale to tylko pod każdego rozsądek poddaię: ieśliż to argumentowanie ma w sobie iaką słuszność y ważność? «Ieździli raz dway biskupi na sprawę do Rzymu do Iuliusza, ktory we trzysta y czterdzieści lat y kilka po ś. Pietrze był biskupem Rzymskim; ergò, na Rzymskich biskupach Piotra ś. przełożeństwo [y] iedynowładztwo kościelne stanęło»?! Coż, czy to wszytkiego Kościoła osobę ci dway na sobie nosili? Czy to takie sprawowanie się o||(178)sob dwoch pewnym a nierozdzielnym znakiem iest iedynowładztwa kościelnego? Toć takim sposobem Piotr ś., po ktorym że przełożeństwo spadło—twierdzisz, wedle cie-

Што ся тычетъ словъ Епифаніевыхъ о Урсатію и Валенсѣ, же съ писмомъ своимъ ѣздили до Юліа, бискупа Римского, абы ся ему справили зъ блудовъ и зъ грѣховъ своихъ,—не розумѣю, зъ якое мѣры дѣепись того, ижъ единовластіе костелное на бискупахъ Римскихъ стануло, зъ нихъ доводитъ! [3] «По што бы (повѣдаетъ) были ѣздили такъ здалека зо Всходнихъ сторонъ на справу и очищенье свое, кгды бы звирхности Римского бискупа не знали»? Слабый то дѣеписовъ доводъ! Не веду спору напередъ зъ нимъ о томъ: если тотъ Урсатій и Валенсъ были зо Всходней стороны? То вѣдаю, же одинъ зъ нихъ Бриксіенскимъ, а другій Стимфилскимъ были бискупами. Которые бискупства если на Всходней сторонѣ были, нехай ся еографовъ пытаетъ о томъ! Не росправую и о томъ: если то умысльне и зъ дому презъ нихъ предся||(116)взятая до Риму дорога была, чили за оказіею ѣханья на синодъ Сардицинскій припала? Зъ стороны чого каждый, читаючи гисторію костелную, латве ся справитъ! Але то тылко подъ кождого розсудокъ поддаю: если такіе выводы маютъ въ собѣ якую слушность и важность? «Ѣздили разъ два бискупы на справу до Риму до Юліа, который въ триста и сорокъ и килка лѣтъ по Петрѣ святомъ былъ бискупомъ Римскимъ; теды на Римскихъ бискупахъ Петра святого преложенство и единовластіе костелное стануло»!? Штожъ, чи то всей Церкви особу тые два на собѣ носили? Чи то такое справованье ся особъ двохъ певнымъ а нероздѣлнымъ знакомъ естъ единовластіа костелного? То такимъ способомъ Петръ святый, по которомъ же преложенство спадло—твердишъ, водле тебе,

[3] Въ оригиналѣ опечатка: «доводити».

bie, iedynowładcą kościelnym nie był! Toć y inszy biskupi Rzymscy nie byli, ktorzy przed tym Iuliuszem przez trzysta lat żyli: bo nie czytamy, aby do nich z dalekich stron na sprawowanie się ieździć miano, y owszem wiemy, że Piotr ś. sam odległe od ziemie Żydowskiey kraie zwiedził, nawracaiąc ludzie, a za przywiedzieniem ich do pokuty, sprawę z strony błędow y grzechow ich biorąc. Przydam y to, że taką rzeczą, wedle ciebie, iedynowładzcą kościelnym był Konstantyn Wielki y inszy chrześciańscy Rzymscy cesarze, przed ktorymi że się odległych kątow biskupi częstokroć sprawowali—czytamy. Dziwno mi, iście, że takimi marnymi a do rzeczy niesłużącymi dowodami przeciw nam śmiesz narabiać! Ale, prawda, nie dziw, że tonący y wiszy się łapa!

Po Epifaniuśie przytacza Athanazyusa, ktoremu przypisuie te słowa, iakoby przezeń do Felixa papieża pisane: «dla tego was y przodki wasze, to iest, apostolskie biskupy P. Bog na wysokości zamku postawił, y staranie wam o wszytkich kościołach roskazał, abyście nam pomogali». Te słowa w żadnym prawdziwym Athanazyusa ś. liście nie nayduią się. Zaczym gdym ie naprzod od dzieiopisa przytoczone przeczytał, długom myślił, skądby ie wyrwał: bo nie przypisał, gdzieby się ten list naydował. Wartuiąc, iednak, xięgi o koncyliach, przez Łacinniki spisane, z trefunku napadłem na ten list, ktory tam nie tylko samemu Athanazyusowi, ale y inszym Egiptskim biskupom przywłaszczano [1].

Czytałem y vważałem go z pilnością,

единовладцею костелнымъ не былъ! То и иншии бискупи Римскіе не были, которые передъ тымъ Юліемъ презъ триста лѣтъ жили: бо не читаемо, абы до нихъ зъ далекихъ сторонъ на справу ѣжджоно, и овшемъ вѣдаемо, же Петръ самъ отлеглыи отъ землѣ Жидовской краины звѣдалъ, наворочаючи людей, а за приведеньемъ ихъ до покуты, справу зъ стороны блудовъ и грѣховъ ихъ беручи. Придамъ и то, же такою речью, водле тебе, единовладцею костелнымъ былъ Константинъ Великій и иншіе христіанскіе Римскіе цесаре, предъ которыми же ся отлеглыхъ кутовъ бискупи частокроть || **(об. 116)** справовали—читаемо. Дивно ми, заправды, же такими марными а до речи неслужачими доводами противъ намъ смѣешъ наробяти! Але, правда, не дивъ, же тонучій и вишью ся хапáетъ.

По Епифаніи приточаетъ Аѳанасіа, которому приписуетъ тые слова, якобы презъ него до Феликса папежа писаные: «для того васъ и продки ваши, то естъ, апостольскіе бискупы Панъ Богъ на высокости замку поставилъ, и старанье вамъ о всѣхъ костелахъ росказалъ, абысте намъ помагали». Тые слова въ жадномъ правдивомъ Аѳанасіевомъ листѣ не найдуются. Зачимъ кгдымъ ихъ напередъ отъ дѣеписа приточоные прочиталъ, долгомъ мыслилъ, отколя бы ихъ вырвалъ: бо не приписалъ, гдѣ бы ся тотъ листъ найдовалъ. Вартуючи, однакъ, книги о синодахъ, презъ Латинниковъ списаные, съ трафунку напалемъ на тотъ листъ, который тамъ не толко самому Аѳанасіеви, але и иншимъ Египетскимъ бискупомъ привлащено [2].

Читалемъ и уважалемъ его съ пил-

[1] In tomo I Conciliorum anno 1551 excusso Coloniae Agrippinae, fol. 355.

[2] На полѣ: «въ тóму 1 концил. року 1551 въ Колоніи друкован., листъ 355.

bo że w Greckim pismie go nie masz, musiał v mnie być w wielkim podeyźrzeniu. Ktore podeyźrzenie im daley, tym barziey nie || (179) mniey się pomnażało, ażem go na ostatek za iawnie zmyślony y fałszywie ś. Athanazemu przypisany poczytał. Przyczynyć, ktore mię do tego przywiodły, zaraz powiem.

Naprzod, to v mnie nie iest wątpliwa, że Athanazyus y z biskupami Egiptskimi, gdzie by był co do Rzymskiego biskupa pisał, pewnie nie po-Łacinie, ale po-Grecku by był pisał. A ten list że nie z Greckiego iest przełożony, ale zaraz po-Łacinie od kogoś pod tytułem Athanazyusowym spisany, stąd miarkuię, że w nim słow Łacińskich iednego do drugiego takie stosowanie czyni, iakie żadnym sposobem w Greckim ięzyku stać nie może. Iako gdy pisze: «Romana sedes est sacer vertex, in quo omnia vertuntur». W tym takim wyrzeczeniu, w ktorym słowo «vertuntur» do słowa «vertex» stosuie, ktoż nie widzi, że takie stosowanie w Greckim ięzyku mieysca nie ma! W ktorym te dwie słowie wyłożone a wyrzeczone, daleko od siebie być rozne—każdy, Greckiego ięzyka świadomy, przyzna, acz y w Łacińskim ięzyku iako się to k-rzeczy rymuie—lada szkolny żak osądzić może!

Druga przyczyna, dla ktorey tego listu za list ś. Athanazego poczytać nie mogę, ta iest, że w nim widzę sposob pisania iakiś dziecinny, nie-k-rzeczny, więcey na słowiech, niż na rzeczy się sadzący, a zgoła namniey inszym ś. Athanazego pismom niepodobny.

Trzecia przyczyna, dla ktorey list

ностью; бо ижъ въ Грецкомъ писмѣ его немáшъ, мусѣлъ у мене быти у великомъ подозрѣнью. Которое подозрѣнье [3] имъ далѣй, тымъ барзѣй не мнѣйся помножало, ажемъ его на остатокъ за явне змышленый и фалшиве святому Аѳанасіеви приписаный почиталъ. Причины, которые мя до того привели, заразъ повѣмъ.

Напередъ, то у мене есть невонтплива, же Аѳанасій и зъ бискупами || (117) Египетскими, гдѣ бы былъ штò до Римского бискупа писалъ, певне не по-Латинѣ, але по-Грецку бы былъ писалъ. А тотъ листъ же не зъ Грецкого есть преложоный, але заразъ по-Латинѣ отъ когось подъ титуломъ Аѳанасіусовымъ списаный, оттоля мѣркую, же въ немъ словъ Латинскихъ одного до другого такое стосованье чинитъ, якое жаднымъ способомъ въ Грецкомъ языку стати не можетъ. Яко кгды пишетъ: «Романа седесъ естъ сацеръ вертексъ, инъ кво омніа вертунтуръ». Въ томъ такомъ рѣченью, въ которомъ слово «вертунтуръ» до слова «вертексъ» стосуетъ, кто жъ не видитъ, же такое стосованье въ Грецкомъ языку мѣстца не маетъ! Въ которомъ тые двѣ словѣ выложоные а выречоные далеко отъ себе быти розные—каждый, Грецкого языка свѣдомый, признаетъ, ачъ и въ Латинскомъ языку яко ся то кгречи римуетъ—ледашколный жакъ осудити можетъ!

Другая причина, для которой того листу за листъ Аѳанасіовъ почитати не могу, тая есть, же въ нимъ вижу способъ писанья якійсь дѣтинный, некгречный, болшъ на словѣхъ, нижъ на речи ся садячій, а згола намнѣй иншимъ святого Аѳанасія писмомъ неподобный.

Третяя причина того—же въ нимъ

[3] Въ старопеч. экз. опечатка: «педозрѣнье».

ten fałszywie być Athanazyusowi przypisany poczytam, ta iest, że w nim siła widzę pochlebstw takich, ktorymi niewstydliwie fałszywe rzeczy stolicy Rzymskiey przypisowane bywaią. Iako miedzy inszymi to, że pisze, iż z kościoła Rzymskiego początek opowiedania ewanieliey iest wzięty; a ono sam P. Bog przeciw temu powiedział, że «z Sionu miał wyniść zakon, y słowo Pańskie z Ieruzalem» [1]. Także y to, że pisze, iakoby na Niceńskim synodzie wolną appellacią od metropolitow do || **(180)** Rzymskiego biskupa postanowiono, co, iako żywo, nie było, y że iest iawny fałsz, przez doktory ś. na Kartagineńskim concilium postrzeżony y wytkniony, niżey się w rozdz. 5 szyroko y dowodnie pokaże. Y inszych siła tym podobnych plotek w tym się liście nayduie.

Czwarta przyczyna, dla ktorey tego listu za list ś. Athanazyusza nie przyznawam, ta iest, że prawdziwy ś. Athanazyus, o ktorym wszyscy nie wątpimy, twierdzi w liście swym, ad orthodoxos pisanym, że Arianowie prawowierne chrześciańskie katolickie xięgi, a przytym społem y kanony Niceńskie w Alexandryey popalili, za czasu Konstancyusa cesarza, gdy Iuliusz był biskupem Rzymskim. Czego y historia kościelna poświadcza [2]. A zasię przeciw temu czytamy tamże w tychże xięgach «Conciliorum», przez Łacinniki spisanych, list, nie przez własnego, ale przez tegoż fałszywego (co to rzkomo y do Felixa pisał) Athanazyusa pisany do Marka, biskupa Rzymskiego, ktory ieszcze przed Iuliuszem był biskupem. W ktorym liście przed Markiem vskarża się y narzeka o spalenie kanonow.

много вижу похлѣбствъ такихъ, которыми невстыдливе фалшивые речи столицы Римской приписованые бываютъ. Яко межи иншими то, || **(об. 117)** же пишетъ, ижъ съ костела Римского початокъ оповѣданья евангелии есть взятый; а оно самъ Господь Богъ противко тому повѣдалъ, же «зъ Сіону мѣлъ выйти законъ и слово Господне изъ Ерусалиму» [3]. Также и то, же пишетъ, якобы на Никейскомъ синодѣ волную апеляцію отъ митрополитовъ до Римского бискупа постановлено, штò, яко живо, не было, и же есть явный фалшъ, презъ докторы святыи на Кареагенскомъ синодѣ постережоный и выткненый, нижей ся въ роздѣлѣ 5 широко и доводне покажетъ. И иншихъ много тымъ подобныхъ плетокъ въ томъ ся листѣ найдуетъ.

Четвертая причина—тая, ижъ Аеанасій святый, о которомъ всѣ не вонтпиро, твердитъ въ листѣ своемъ, до православныхъ писаномъ [4], же Аріанове правовѣрные христіянскіе каеолическіе книги, а при томъ посполу и каноны Никейскіе въ Александріи попалили, за часу Константіа цесара, кгды Юлій былъ бискупомъ Римскимъ. Чого и исторіа костелная посвѣдчаетъ. А зась противъ тому читаемо тамъ же въ тыхъ же книгахъ «Конциліорумъ», презъ Латинники списаныхъ, листъ, не презъ власного, але презъ тогожъ фалшивого (што то ркомо и до Феликса писалъ) Аеанасіа писаный до Марка, бискупа Римского, который еще передъ Юліемъ былъ бискупомъ. Въ которомъ листѣ передъ Маркомъ ускаржается и нарекаетъ о спаленье канонов || **(118)**. А оно Марко принамнѣй девятью лѣтъ

[1] Esaiae 2, Micheae 4. [2] Socrates, lib. 2, cap. 14.

[3] Исаіа 2 [ст. 3], Михеа 4 [ст. 2]. [4] Въ оригиналѣ ошибка: «писаный».

A ono Marek przynamniey dziewiącią lat pierwiey vmarł, niż kanony były spalone!

Takić to iest Athanazyus, z ktorego dzieiopis, świadectwo przytaczaiąc, wielkim go Greckim doktorem zowie! Ieśliż nie dowierzasz, czytelniku łaskawy, proszę cię, niech ci nie będzie ciężko samemu weyźrzeć w te mieysca, wszakemci y karty, na ktorych co napisano, naznaczył. A pożytek skąd ten odniesiesz, że, obaczywszy iawny fałsz, napotym nie wszytkiemu, co cechowi dzieiopisowi bracia za prawdę w druk puszczą, wierzyć będziesz; więc y z strony tego się sprawisz, iako Rzymscy papieże rozmaitymi fałszami, sztukami y fortelami o rozszyrzenie swey władze staranie czynili.

Baziliusowe świadectwo z listu, do Athanazyusa pisanego, ktore też dzieiopis przy||(181)tacza, namniey ku pokazaniu iedynowładztwa papieża Rzymskiego nie służy. Nie przy[my] się tego, że miał moc Rzymski biskup inszych napominać, a łaskawością, przyiemnością, iako Bazyliusz mowi, do obaczenia przywodzić; ale zatym nie przyznawa się to, aby miał być iedynowładzcą kościelnym, gdyż zwłaszcza siła przykładow mamy tego, że y on był od inszych, a pod czas nie łaskawie, ale surowie, napominan. W ten czas — do sięgania pomocy Rzymskiego biskupa Orientalnych Kościołow prawdziwe pasterze przywodził, nie wzgląd na prawo iakie, ktore by do wizytowania Kościołow Wschodnich miał był mieć, ale domowa, dla wiary, z przyczyny Arianow długo nieustawaiąca mieszanina, ktora tak się im była vprzykrzyła, że nie tylko v Rzymskiego, ale y v inszych w roznych kątach świata siedzących, a osobliwie y wprzod v Orientalnych bi-

первѣй умерлъ, нижъ каноны были спалены!

Такій то есть Аѳанасій, съ которого дѣеписъ, свѣдѣцство приточаючи, великимъ его Грецкимъ докторомъ зоветъ! Если не довѣраешъ, чителнику ласкавый, прошу тя, нехай тобѣ не будетъ тяжко самому поглядѣти въ тые мѣстца, для чогожъ и карты, на которыхъ штò написано, назначилъ. А пожитокъ оттуль тотъ отнесешъ, же, обачивши явный фалшъ, напотомъ не всему, штò цеховые дѣеписовы братья за правду въ друкъ пустятъ, вѣрити будешъ; также и зъ стороны того ся справишъ, яко Римскіе папежи розмаитыми фалшами, штуками и фортелями о розширенье своей власти старанье чинили.

Василіево свѣдѣцство зъ листу, до Аѳанасія писаного, которое тежъ дѣеписъ причитаетъ (sic), намнѣй ку показанью единовластія папежа Римскогоне служитъ. Не примо того, же мѣлъ моцъ Римскій бискупъ иншихъ навпоминати, а ласкавостью и пріемностью, яко Василей мовитъ, до обаченья приводити; але затымъ не признавается то, абы мѣлъ быти единовладцею костелнымъ, кгдыжъ звлаща много прикладовъ маемо того, же и онъ былъ отъ иншихъ, а подъ часъ не ласкаве, але сурове, напоминанъ. Въ тотъ часъ—до сяганья пòмочи Римского бискупа || (об. 118) Оріенталныхъ Костеловъ правдивыхъ пастыровъ прѝводилъ, не взглядъ на право якое, которое бы до догляданья Костеловъ Всходнихъ мѣлъ былъ мѣти, але домовая, для вѣры, съ причины Аріановъ долго неуставаючая мѣшанина, которая такъ ся имъ была уприкрила, же не толко у Римского, але и у иншихъ въ розныхъ кутахъ свѣта сѣдячихъ, а особливе и впередъ у Оріен-

skupow ratunku szukali. Zaczym w liście tegoż Bazyliusza, do tegoż Athanazyusa pisanym, te słowa czytamy: «ludzie kościoła twego możne do Orientalnych biskupow pośli, aby im przełożyli, co nas za kłopoty vciskaią» [1]. Nie iest to tedy tak mocny fundament, aby na nim iedynowładztwo kościelne Rzymskiego papieża beśpiecznie stawić się mogło.

Toż się rzeć może y o świadectwie Grzegorza Nazyanzena, ktory miastu Rzymowi na wszytek świat zwierzchność przyznawał, nie o duchowney, iako dzieiopis rozumie, ale o świetskiey zwierzchności mowiąc. Podpiera rozumienia swego tym, iż iuż stolica cesarska do Carogroda była przeniesiona. Ale y to fundamentu nie ma. Kiedyby dobrze przed wiekiem Nazyanzenowym to się przeniesienie było sstało, mogł by mu ten wywod iść. Ale że właśnie za wieku Nazyanzenowego, ktory około roku Pańskiego 384 vmarł, przez Konstantyna stolica do Konstantynopo||**(182)**la, ktore zrazu tak dalece zawołane y wzięte być nie mogło, iest przeniesiona. Y to tak przeniesiona, że przedsię Konstantyn y do Rzymu naieżdzał, y na swym miescu tych, co zwierzchność trzymali, vstawicznie tam miał. Nie dziw, że Nazyanzenus ieszcze mu przedsię w ten czas zwierzchność nad światem przyznawał, ile vważaiąc, że się przedsię Konstantyn po-staremu Rzymskim cesarzem pisał. By był Nazyanzenus na tym mieyscu o zwierzchności duchowney myślił, tedy by był napisał, że Rzymski kościoł zachował prawdziwą o Bogu naukę, iako temu przystało, ktory na wszytek świat zwierzchność ma. Ale że o świetskiey

талныхъ бискуповъ ратунку шукали. Зачимъ въ листѣ тогожъ Василіа, до тогожъ Аѳанасіа писаномъ, тые слова читаемо: «люде церкве твоей можные до Оріенталныхъ епископовъ послы выправили, абы имъ преложили, штò насъ за клопоты утискають» [2]. Не есть то теды такъ моцный фундаментъ, абы на немъ единовластіе костелное папежа Римского безпечнѐ ставитися могло.

Тоежъ ся речи можетъ о свѣдоцствѣ Григоріа Назіанского, который мѣсту Римскому на ввесь свѣтъ звирхность признавалъ, не о духовной, яко дѣеписъ розумѣетъ, але о свѣтской зверхности мовячи. Подпираетъ [3] розумѣнья своего тымъ, ижъ столица цесарская до Царигорода была перенесена. Але и то фундаменту не маетъ. Коли бы гараздъ передъ вѣкомъ Назіанского тое ся перенесенье было стало, моглъ бы ему тъй выводъ ити. Але же власне за вѣку Назіанзеного, который около року Панского 384 умерлъ, черезъ Константина столица до Константинополя, ||**(119)** которой зразу такъ далеце заволаной и взятой быти не могло, есть перенесена. И то такъ перенесена, же предся Константинъ и до Риму надъѣжджалъ, и на своемъ мѣсцу тыхъ, штò звирхность держали, уставичне тамъ мѣлъ. Не дивъ, же Назіанзенъ еще ему предся въ тотъ часъ зверхность надъ свѣтомъ признавалъ, иле уважаючи, же ся предся Константинъ по-старому Римскимъ цесаремъ писалъ. Бы былъ Назіанзенъ на томъ мѣстцу о зверхности духовной мыслилъ, теды бы былъ не писалъ, же Римскій костелъ заховалъ правдивую о Богу науку, яко тому пристояло, который на весь свѣтъ зверхность маетъ. Але же о свѣтской зверхности мовилъ,

[1] Epist. 48 ad Athanasium.
[2] Въ листѣ 48 до Аѳанас[ia]. [3] Подразумѣвается: «дѣеписъ».

zwierzchności mowił, przeto rzecz obrocił od kościoła do miasta, a tak iuż nie kościołowi, ale miastu zwierzchność, y tę nie duchowną, ale świetską przyznał. Iakom tedy zrazu rzekł: słaby y to fundament pod iedynowładztwo kościelne papieża Rzymskiego.

Chrizostoma ś. słowa do Innocentyusza, Rzymskiego papieża, nie czyniły go, iako dzieiopis twierdzi, nawyższym sędziem wszytkich biskupow, a tym mniey iedynowładzcą kościelnym. Chociaż to prawda, że się Chrizostom był też do niego w krzywdzie swoiey vciekł; ale to vważyć potrzeba naprzod, pod iakim czasem się tam Chrizostom vciekał; wypisuie to sam w inszym liście [4], do tegoż Innocentiusa pisanym, mowiąc: «spor iest wszytkiego świata; kościoły aż do kolan vniżone a prawie podeptane są; ludzie rozproszeni; duchowieństwo vtrapione; biskupi wywołańcami y wygnańcami zostali; postanowienia oycow zgwałcone». Wypisuią to y historykowie kościelni [5], w ktorych czytamy, iako hetman cesarski kościoł, w ktorym się modlił y nabożeństwo odprawował Athanazyus, obległ. Czytamy [6], iako ci, ktorzy z Athanazyusem byli, częścią są z dobr wszytkich złupieni, częścią bani||**(183)**zowani, częścią żołnierskimi nogami starci, częścią na drodze pomordowani. Czytamy [7], iako Paweł, Konstantynopolski patriarcha, iest vduszony; Marcellus, biskup Ancypański, z vrzędu zrzucony; Lucius Adrianopolski w więzieniu vmarł; Theodulusa y Olimpiusa, Traceńskie biskupy, kazano zabić; Athanazyusa, lubo żywego, lubo vmarłego, kazał był cesarz do siebie przywieść,

прото речъ обернулъ отъ костела до мѣста, а такъ южъ не костелови, але мѣсту зверхность, и тую не духовную, але свѣтскую призналъ. Якомъ теды зразу реклъ: слабый и то фу[н]даментъ подъ единовластіе костелное папежа Римского.

Хризостома святого слова до Инокентіа, Римского папежа, не чинили его, яко дѣеписъ твердитъ, найвышшимъ судією всѣхъ бискуповъ, а тымъ меншей единовладцею костелнымъ. Хотяжъ то правда, же ся Хризостомъ былъ тежъ до него въ кривдѣ своей утеклъ; але то уважити потреба напередъ подъ якимъ часомъ ся тамъ Хризостомъ утекалъ; выписуетъ тое самъ въ иншимъ листѣ, до того жъ Инокентіа писаномъ, мовячи: || **(об. 119)** «споръ есть всего свѣта; церквы ажъ до колѣнъ унижоные а праве потоптаные суть; люде роспрошени; духовенство утрапено; епископи выволанцами и выгнанцы зостали; постановенья отцовъ зкгвалчены» [8]. Выписують то и гисторикове церковные, въ которыхъ читаемо, яко гетманъ цесарскій церковъ, въ которой ся молилъ и набоженство отправовалъ Аѳанасій, облеглъ. Читаемо [9], яко тые, которые зъ Аѳанасіемъ были, частью суть зъ добръ всѣхъ злуплени, частью зъ землѣ выволани, частью жолнѣрскими ногами потерты, частью на дорозѣ помордовани. Читаемо [10], яко Павелъ Константинополскій патріарха, естъ удушоный; Маркелій, епископъ Анкирскій, зъ уряду своего скиненый; Лукій Адринополскій въ везенью умерлъ; Ѳеодула и Олимпіа, Траценскіе епископи, казано побити; Аѳанасіа, любо живого, любо

[4] Epist. 2 ad Innocentium. [5] Socrates, lib. 2, cap. 11. [6] Sozomenus, lib. 3, cap. 6. [7] Athanasius in Epist. ad.... (не указано).

[8] Въ листѣ 2 до Инокен[тіа]. [9] Сократъ, книга 2, глава 11. [10] Аѳанас[ій] въ листѣ.... (не указано, въ какомъ).

etc. Owa zgoła wielka a prawie żałośna w. Oryentalnych stronach w ten czas się kłociła tragedia! Zaczym oni święci oycowie Cerkwie Wschodniey nie dziw że się tam vciekali w tych kłopociech, skąd iakąkolwiek nadzieię o pociesze mieli. A nawięcey do kościoła Rzymskiego się vdawali, nie żeby mu iakie iedynowładztwo kościelne przyznawać byli mieli, ale przeto, że ten Kościoł— y dla przyzwoitego za vtrapionemi się przyczyniania, y dla wielości ludzi, y dla całości wiary o Bogu, ktorą na Wschodzie słońca Ariani wzruszali—był w ten czas nasławnieyszym. Ieśliżby to vciekaniesię do kościoła Rzymskiego miało być pewnym dowodem iedynowładztwa kościelnego biskupow Rzymskich,—coż rzeczemy o cesarzach onych wiekow? Bo też czytamy, że się do nich w vciążeniu biskupi nie tylko o pomoc vciekali, ale — co więtsza — do nich, iako do własnych a nawyższych sędziow, appellowywali; za ktorymi appellacyami y sądy przez nie odprawowane bywały. Co się wszytko niżey w inszych rozdzialech szyrzey pokaże. Toć taką rzeczą cesarze onych czasow byli iedynowładzcami kościelnymi, a słuszniey y właśniey niż papieże, ktorzy w takich sprawach bez cesarzow nic sprawić nie mogli. Co się też niżey na swym mieyscu okaże, gdzie się znowu przypomni o tey, ktora pisaniu do Innocentiusa dała okazyą Chrizostoma ś. sprawie, ktorey postępek y koniec poświadczył tego, że papież Rzym||(184)ski nie był nawyższym sędzią biskupow. Poświadcza tego y sposob pisania Chrizostomowego do tego to papieża Innocentiusza, że w nim o żadney appellacyey do niego, za ktorą pospolicie sądy bywać zwykły, wzmianki nie czyni. Nie prosi, aby nieprzyiacioł iego przedsię do Rzymu przypozwał; nie zowie go biskupem wszytkiego świa-

умерлого, казалъ былъ цесаръ до себе привести. Ово згола великая а праве жалостная въ Оріенталныхъ сторонахъ въ тотъ часъ ся колотила траедіа! Зачимъ оные святые отцы Церкве Восходной не дивъ же ся тамъ утекали въ тыхъ клопотѣхъ, отколь якую колвекъ надѣю о потѣшѣ мѣли. А найболше до костела Римского ся удавали; не ижъ бы ему якое единовластіе костелное признавати быти мѣли, але прото, же тотъ Костелъ — и для призвоитого за утраплеными ся причиненья, и для многости людей, и для цѣлости вѣры о Богу, ||(120) которую на Всходѣ солнца Аріанове врушали—былъ въ тотъ часъ наславнѣйшимъ. Еслижъ бы тое утеканьеся до костела Римского мѣло быти певнымъ доводомъ единовластіа костелного бискуповъ Римскихъ,—штòжъ речемо о цесарахъ оныхъ вѣковъ? Бо тежъ читаемо, же ся до нихъ въ утяженью бискупи не толко о помочъ утекали, але—штò болшая —до нихъ, яко до власныхъ а найвышшихъ судей, апелловали; за которыми апелляціами и суды презъ нихъ отправованы бывали. Што ся все нижей въ инишихъ розделѣхъ ширей покажетъ. Тотъ таковою рѣчью цесарѣ оныхъ часовъ были единовладцами костелными, а слушнѣй и власнѣй, нижли папежове, которые въ такихъ справахъ безъ цесаровъ ничого справити не могли. Штò ся тежъ нижей на своемъ мѣсци окажетъ, гдѣ ся знову припомнитъ о той, которая писанью до Иннокентіа дала оказію, Хризостома святого справѣ, которой поступокъ и конецъ посвѣдчилъ того, же папѣжъ Римскій не былъ найвышшимъ судьею епископовъ. Посвѣдчаетъ того и способъ писанья Хризостома святого до того то папежа Иннокентіа, же въ нимъ о жадной апелляціей до него, за которою посполите суды бывати звыкли,

ta; nie zowie go powszechnym y nawyższym wszytkich biskupow sędzim. Ale go tylko tymi słowy pozdrawia: «Innocentiuszowi, biskupowi Rzymskiemu, Ian», etc. W tymże liście wszytkie postronne sądy odmiatuie, wedle postanowienia Karthagineńskiego, Miliwitańskiego y Afrikańskiego concilium, a zatym y tych słow miedzy inszymi vżywa: «nie k rzeczy to, aby ci, co są w Egipcie, będących w Tracyey sądzić mieli». Niesłusznie tedy Chrizostoma ś. dzieiopis na świadectwo przytoczył, gdyż on papieża Rzymskiego nawyższym sędzim wszech biskupow, a tym mniey iedynowładzcą kościelnym nie przyznawał, ani czynił.

взмѣнки не чинитъ. Не проситъ, абы неприятелевъ его предъ себе до Риму припозвалъ; не зоветъ его бискупомъ || (об. 120) всего свѣта; не зоветъ его повшехнымъ и навышшимъ всѣхъ епископовъ судьею. Але его толко тыми словы поздоровляетъ: «Иннокентію, бискупови Римскому, Иоаннъ» и прочая. Въ томъ же листѣ всѣ посторонные суды отметуетъ, ведле постановленья Карѳагенского, Миливитанского и Африканского собору, а затымъ и тыхъ словъ межи иншими уживаетъ: «не къ речи то, абы тые, которые суть въ Египтѣ, будучихъ въ Траціи судити мѣли». Неслушне теды Хризостома святого дѣеписъ на свѣдѣцтво приточилъ, кгдыжъ онъ папежа Римского найвышшимъ судьею всѣхъ бискуповъ, а тымъ мнѣй единовладцею костелнымъ не признавалъ, ани чинилъ.

Co się tycze świadectwa, ktore dzieiopis z Teodorita przywodzi, mogłbym pewnie świadkowi temu przyganić, wiedząc, że ten Teodoritus był głownym nieprzyiacielem Cyrilla ś., y z Nestoriuszem heretykiem trzymał y dla tego na Konstantynopolskim concilium iest potępiony [1]; y choć potym na Chalcedońskie concilium, Marciana cesarza przychylnością vbeśpieczony, był przyiechał, iednak gdy wszedł tam na to mieysce, gdzie się synod odprawował, od Egiptskich y Palestińskich biskupow iako iest vszanowany y iako przywitany, czytamy: «wiara (wszyscy wołali) ginie; kanony tego z porządku nas wyrzucaią; niech idzie precz ten mistrz Nestoriuszow; niech nie będzie nazywan biskupem, bo nię iest nim; wypchni precz przeciwnika Bożego, heretyka, Żyda»! etc. Ale wiem, iż potym błędu Nesto-

Што ся тычетъ свѣдоцтва, которое дѣеписъ зъ Ѳеодорита приводитъ, моглъ бымъ певне свѣдкови тому приганити, вѣдаючи, же той Ѳеодоритъ былъ головнымъ непріятелемъ Кирила святого, и зъ Несторіемъ еретикомъ держалъ, и для того на Константинополскомъ соборѣ естъ потопленый [2]; и хотяжъ потомъ на Халкидонскій соборъ, Мартіана цесара прихилностью убеспеченый, былъ приѣхалъ, однакъ кгды вшолъ тамъ на тое мѣсце, гдѣ ся синодъ отправовалъ, отъ Египетскихъ и Палестинскихъ епископовъ якъ естъ ушанованый и якъ привитаный, читаемо: «вѣра (всѣ волали) гинетъ; каноны того съ порядку насъ выметуютъ; нехай идетъ прочъ той мистръ Несторіевъ; || (121) нехай не будетъ называный и бискупомъ, бо не естъ нимъ; выпхни прочъ противника Божого, еретика,

[1] Concilij Constant. act. 5.

[2] Соборъ Констан[тинополскій]. справа [5].

riuszowego też [1] na conci||(185)lium Konstantynopolskim odstąpił, przetoż tym przeciwko dzieiopisowi nie narabiam. Raczey to, co iest własna prawda, napowiedam, że do takich słow Teodorita vtrapienie iego, iako wygnańca, przywiodło, zaczym nie za świadectwo własnego y pewnego rozsądku, ale za znak raczey vtrapienia iego maią być poczytane. Pospolicie ten tego zwykł wychwalać y możność iego wynosić, do kogo się o ratunek vcieka. Ieśliż Teodoritowi nie była rzecz niepodobna Nestoriuszowego błędu naśladować, nie dziw, że się y w wynoszeniu papieża Rzymskiego w vtrapieniu vniosł.

Iż appellacya w tych słowiech, przez dzieiopisa przytoczonych, iest wspomniona, na ktorym fundamencie iedynowładztwo kościelne papieżow Rzymskich budować vsiłuie, niżey się w rozdz. 5 pokaże, co za prawo w tey mierze papieże mieli, y przypomnią się ku okazaniu niepewności dowodow takich cesarzowie, do ktorych appellacye zakraczały, a przedsię za iedynowładce kościelne nie byli poczytani. Teodorus Studetes [2] nie tym względem Michałowi cesarzowi vkazuie do Rzymskiego papieża, aby mu iedynowładztwo kościelne przywłaszczać miał; ale dla tego, iako słowa iego pokazuią, żeby cesarz, przypatrzywszy się zgodzie iego z drugimi biskupy, tym snadniey w wątpliwościach swych mogł był być rozwiązany. A stolice Rzymskiey że pierwszość tylko mieysca, nie zwierzchność albo przełożeństwo iakie nad inszymi kościoły przypisuie—każdy, vważywszy słowa iego, snadnie sam przez się baczy. Ieśliżby ci za iedynowładce kościel-

Жида!» и прочая. Але вѣдаю, ижъ потомъ блуду Несторіевого на соборѣ Константинополскомъ отступилъ, протожъ тымъ противко дѣеписови не наробляю. Лѣпѣй тое, што есть власная правда, повѣдаю, же до такихъ словъ Ѳеодорита утрапенье его, яко выгнанца, привело, зачимъ не за свѣдоцтво власного и певного розсудку, але за акъ утрапенья его маютъ быти почитаны. Посполите той того звыклъ хвалити и можность его выносити, до когося о ратунокъ утекаетъ. Еслижъ Ѳеодоритови не была речъ неподобная Несторіевого блуду наслѣдовати, не дивъ, же ся и въ выношенью папежа Римского въ утрапенью унеслъ.

Ижъ апелляціа въ тыхъ словѣхъ, презъ дѣеписа приточоныхъ, естъ вспомнена, на которомъ фундаментъ единовладство костелное папежовъ Римскихъ будовати усилуетъ, нижей ся въ роздѣлѣ пятомъ покажетъ, што за право въ той мѣрѣ папежове мѣли, и припомнятся ку оказанью непевности доводовъ такихъ цесарове, до которыхъ апелляціе закрачали, а предся за единовладци церковные не были почитаны. Ѳеодоръ не тымъ взглядомъ Михайлови цесарови указуетъ до Римского папежа, абы ему единовладство церковное привлащати мѣлъ; але для того, яко слова его ||(об. 121) показуютъ, жебы цесаръ, присмотрѣвшися згодѣ его зъ другими бискупами, тымъ снаднѣй въ вонтпливостяхъ своихъ моглъ былъ быти розвязаный. А столици Римской же первшость толко мѣстца, не зверхность албо преложенство якое надъ иншими церквами приписуетъ — каждый, уваживши слова его, снадне самъ презъ себе бачитъ. Еслибы тые за едино-

[1] Въ Западно-Русскомъ переводѣ это слово опущено. [2] И это слово также опущено.

ne poczytani być mieli, do ktorych się w wątpliwościach z strony wiary dla porady vciekano,—tedy y inszym siłom, a osobliwie tym, co ktorego wieku nauczeńszy byli, to iedynowładztwo służyło. Sam papież Leo [3] inszych biskupow rady w swych ||(186) wątpliwościach sięgał. Biskupi Numidyańscy nie od Rzymskiego papieża, ale od Cypriana y od inych Afrikanskich biskupow rady dostawali [4]. Hieronim o sobie tak pisze: «dla tęy nawięcey przyczyny niedawnom do lexandryey ieździł, abym był widział Dydima y żebym z strony wszytkich w pismach wszytkich wątpliwości, ktorem miał, był się od niego rozpytał» [5]. Ambroży też pisze [6], że «niektorzy mężowie vczeni, ktorzy sprawę wątpliwą do Rzymskiego biskupa byli odnieśli, choć wziąwszy tam respons, przedsię y do niego dla pewnieyszego rozstrzygnienia byli się vdali. Po Rzymskiego (powieda) kościoła rozstzygnieniu, mego ieszcze zdania oczekiwaią». Alphonsus de Castro, Rzymskiey religiey doktor, te słowa napisał [7]: «gdyż iest rzecz pewna, że siła papieżow tak iest nieuczonych, że y grammatyki zgoła nie vmieią, iakoż ś. pisma wykładać moga»?

Sstąd niech się nauczy dzieiopis, że y nie samym y nie wszytkim papieżom Rzymskim to może przypisować, iż się do nich w wątpliwościach vciekano.

A iuż się mu takim sposobem odpowiedziało na czwarty rozdział «Synodu iego Obrony», y wszytkie się świade-

владцы церковные почитани быти мѣли, до которыхъ ся въ вонтпливостяхъ зъ стороны вѣры для порады утекано,—теды и иншимъ многимъ, а особливе тымъ, што которого вѣку найученшими были, тое единовладство служило. Самъ папежъ Леонъ [8] иншихъ бискуповъ рады въ своихъ вонтпливостяхъ досягалъ. Епископи Нумидіанскіе не отъ Римского папежа, але отъ Кипріана и отъ иншихъ Африканскихъ епископовъ рады доставали [9]. Еронимъ о собѣ тáкъ пишетъ: «для той найболше причины недавномъ до Александріи ѣздилъ, абымъ былъ видѣлъ Дидима и жебымъ зъ стороны всѣхъ въ писмѣхъ вонтпливостей, которіемъ мѣлъ, былъ ся отъ него роспыталъ» [10]. Амбросій тежъ пишетъ [11], же «нѣкоторые мужеве ученые, которые справу вонтпливую до Римского бискупа были отнесли, хотяжъ взявши тамъ респонсъ, предся и до него для певнѣйшого розстрыгненья были ся удали. По Римского (повѣдаетъ) костела рострыгненью, моего еще зданья очекиваютъ». Алфонсъ де-Кастро, Римской релѣи докторъ, тые слова написалъ [12]: «кгдыжъ есть речъ певная, же много папежовъ такъ есть неучоныхъ, же и грамматики зголa не умѣютъ, якъже писма святые ||(122) выкладати могутъ»?

Оттоль нехай ся научитъ дѣеписъ, же и не самымъ и не всѣмъ папежомъ Римскимъ тое можетъ приписовати, ижъ ся до нихъ у вонтпливостяхъ утекано.

А южъ ся ему такимъ способомъ отповѣдѣло на четвертый роздѣлъ «Синоду его Обороны»; и всѣ ся свѣдѣцства,

[3] Leo, epist. 37 ad episcopum Rauennatem. [4] Ciprianus, lib. 7, epist. 4. [5] Hieronimus, in proaemio in epist. ad Ephesios. [6] Ambrosius, lib. 10, epist. 83. [7] Alphonsus de Castro, lib. 1, cap. 4.

[8] Лео въ лис[тѣ] до епископа Равенната (sic). [9] Кипр[іан]ъ, книга 7, листъ 4. [10] Еронимъ, въ пре[д]мовѣ на посланье до Ефесовъ. [11] Амброс[ій], книга 10, листъ 83. [12] Алфонсъ де-Кастро, книга 1 глава 4.

ctwa, przezeń przytoczone, vważyły, ktore świadectwy nazwane być mogą. Bo powieści, z Gennadiusza fałszywego przypomnionych, za świadectwa nie mam, y dla tego, według obietnice, na nie nic nie odpowiedam: niech się z nimi schowa y onych vżywa przeciw tym, co ieszcze fałszu iego nie wiedzą. Koncylia abo sobory wszytkie wszytkiego świata biskupow że o tym także, iako y on, rozumiały — dzieiopis twierdzi; a z tych wszytkich y iednego mianowicie tak rozumieiącego nie przypomniał. Skąd każdy snadnie baczy, że to twierdzenie iako wiary, tak y odpowiedzi iest niegodne. Nie bawiąc się tedy iuż daley tymi plotkami iego, zawieram tén trzeciey części od||**(187)**powiedzi rozdział trzeci, z przypominaniem onego Iuliana Apostaty, ktory, niespełna rozum maiąć, powiedał, iakoby z Wielkiego Alexandra dusza spadkiem iakimsi w ciało iego była się wprowadziła. Tego szaleńca ieśliż Rzymscy biskupi nie naśladuią, właśnie iakoby w nich mieszkała ś. Piotra dusza, wszelką część y wszelkie prawo Piotrowe sobie należeć zmyślaiąc, — każdy snadnie obaczyć może z tego rozdziała, w ktorym się to pokazało, iż choćby się to pozwoliło, co się pozwolić nie może, iakoby Piotr ś. od Christusa P. iedynowładzcą kościelnym był postanowiony, iednak biskupom y papieżom Rzymskim to należeć nie mogło, nie należało, ani należy. A toż ieszcze y daley w przyszłych rozdzialech pokazować się będzie.

Trzeciey części odpowiedzi

Rozdział IV.

Ieśliż to prawda, iż nad wszyt-

презъ него приточоные, уважали, которые свѣдѣцствами названи быти (не)[1] могутъ. Бо повѣстей, зъ Генадія фалшивого припомненыхъ, за свѣдѣцства не мню, и для того, водлугъ обѣтницы, на нихъ ничого не отповѣдаю: нехай ся зъ ними скріетъ и оныхъ уживаетъ противъ тымъ, што еще фалшу его не вѣдаютъ. Синоды албо соборы всѣ всего свѣта бискуповъ же о томъ такъ же, якъ и онъ, розумѣли—дѣеписъ твердитъ; а съ тыхъ всѣхъ и единого меновите такъ розумѣючого не припомнѣлъ. Отколь каждый снадне бачитъ, ижъ тое твердѣнье его якъ вѣры, такъ и отповѣди есть негодно. Не бавячися теды южъ далѣй тыми плетками его, замыкаю той третей части отповѣди роздѣлъ третій, съ припомнѣньемъ оного Юліана Апостаты, который, несполна розумъ маючи, повѣдалъ, якобы зъ Великого Александра душа спадкомъ якимсь въ тѣло его ся впровадила была. Того шаленца еслижъ Римскіе бискупи не наслѣдуютъ, власне якъ бы въ нихъ мѣшкала святого Петра душа, всякую честь, и всякое ||**(об. 122)** право Петрово собѣ належати змышляючи, каждый снадне обачити можетъ съ того роздѣлу, въ которомъ ся то показало, ижъ хотяй бы ся то позволило, што ся позволити не можетъ, якобы Петръ святый отъ Христа единовладцею церковнымъ былъ постановленый, однакъ же бискупомъ и папежомъ Римскимъ тое належати не могло, не належало, ани належитъ. А тоежъ еще и далѣй въ пришлыхъ роздѣлѣхъ показоватися будетъ.

Третей части отповѣди

Роздѣлъ 4.

Если то правда, ижъ надъ всего

[1] Это отрицаніе излишне; оно извращаетъ смыслъ текста.

kiego świata kościoły y biskupy Rzymski biskup zwierzchność miał, a osobliwie w stanowieniu, poświącaniu, zrzucaniu, wyklinaniu, przywracaniu biskupow, ieśliż iey zażywał, iako dzieiopis twierdzi?

O tey dzieiopisowey prawdzie, iakoby Rzymski biskup nad wszytkimi kościoły y biskupy zwierzchności vżywać, a zatym iedynowładcą kościelnym być miał, snadnie każdy sądzić może z samego przeszłego [1] rozdziału. Iednak, za okazyą przykładow, ktorych względem tę zwierzchność biskupom Rzymskim przypisuie, przydzie nam, iako w tym rozdziale, tak y w inszych kilku tę materią szyrzey traktować, a tu w tym to mianowicie || **(188)** vważyć, ieśliż Rzymski biskup w poświącaniu, w rzucaniu, w wyklinaniu y przywracaniu biskupow wszytkiego świata taką władzą miał, dla ktoreyby słusznie za iedynowładcę kościelnego przyznan być mogł. Gdzie to naprzod przyznać się musi Rzymskim biskupom, że siła ich wszelkim sposobem zdawna o to się starało, iakoby zwierzchność swą nad inszymi kościołmi rościągać byli mogli, *z* okkazyey żadney, ktora się iedno do tego kiedy podała, nie-radzi opuszczali. Wszakże rzeć się to prawdziwie może, że do sześci set lat od Narodzenia Christusa Pana swey żądzy dogodzić y starania swego skutku odnieść nie mogli: zawsze bowiem znaydowali się ludzie pobożni, ktorzy ich z tey ambicyey zrażali.

Roku Pańskiego 608, dopiero Bonifacius III, następnik Grzegorza papieża (z ktorego się w przeszłym rozdziale

свѣта костелы и бискупы Римскій бискупъ звирхность мѣлъ, а особливе въ становенью, посвяченью, зверженью, выклинанью, приворочепью бискуповъ, и если ей заживалъ, яко дѣеписъ твердитъ?

О той дѣеписовой правдѣ, яко бы Римскій бискупъ надъ всѣми костелы и бискупы звирхности уживати, а затымъ одновладцею костелнымъ быти мѣлъ, снадне каждый судити можетъ зъ самого прошлого роздѣлу. Однакъ, за оказіею прикладовъ, которыхъ взглядомъ тую взирхность бискупомъ Римскимъ приписуетъ, прійде намъ, ||**(123)** яко въ томъ роздѣлѣ, такъ и въ иншихъ нѣкоторыхъ тую матерію ширей трактовати, а тутъ въ томъ тое меновите уважите, если Римскій бискупъ въ посвяченью, въ зверженью, въ выклинанью и провороченью бискуповъ всего свѣта такую власть мѣлъ, для которой бы слушне за одновладцу костельного признанъ быти моглъ. Гдѣ то напередъ признатися муситъ Римскимъ бискупомъ, же много ихъ всякимъ способомъ здавна о тое ся старали, якобы звирхность свою надъ иншими костелами ростягати были могли, *и* оказіи жадной, которая ся одно до того коли подала, не-ради опущали. А ведже мовити то правдиве ся можетъ, же до шестисотъ лѣтъ отъ Нароженья Христа Господа своему пожаданью догодити и старанья своего скутку отнести не могли: завсегды бовѣмъ знайдовалися люде побожные, которые ихъ съ тоей надутости спирали.

Року Божего 608-го, теперъ Внифантій або Боифаціусъ Третій, наступникъ Григорія папежа (съ которого ся въ

[1] Въ оригиналѣ ошибка: «przysłegzo».

siła powieści, tey ambicyey iawnie przeciwnych, przytoczyło), z wielkim staraniem y trudnością (iako Platinus y Sabellikus, właśni dworu Rzymskiego pisarze, świadczą) [1] odzierżał od Phokasza cesarza ten przywiley, aby Rzymski kościoł głową wszytkich kościolow był nazywany. A to właśnie pod tymże czasem, gdy też z drugiey strony Machomet swoię sektę y panowanie w Arabiey stanowić począł.

A żeby tego przywileiu, kościołowi Rzymskiemu nadanego, zacność tym iawnieysza była, godzi się vważyć: co to zacz był ten Phokas, nadawca iego? Rzecz pewna—że nie tylko pobożnością, ktora by sprawy iego zalecać byla mogła, nic był obdarzony, ale też bezbożnością y okrucieństwem siła pogańskich cesarzow przechodził. Żołnierzem prostym będąc, Mauricego cesarza, pana y dobrodzieia swego, zdradzieckie y niecnotliwie poimawszy, okrutną śmiercią zamordował. A to takim sposobem: naprzod kazał wywieść namłodszego cesarskiego syna, ktorego przed iego oczy||**(189)**ma zamordował; potym także drugiego, więc y trzeciego syna, a potym y żonę iego. Na co Maurycy z niewymowną żałością patrząc, wołał głosem do Pana Boga: «sprawiedliwy iesteś, Panie, y sprawiedliwe sądy twoie!» A to mowiąc, na-ostatek y sam iest zamordowany od Phokasa, ktory, wszytkie te pomordowanych trupy na iedney kupie pokłaść kazawszy, patrzaniem na nie okrutne swe oczy pastwił. Takim sposobem do panowania przyszedszy, a zatym od Carogrodzkiego patriarchy wzgardzony będąc, vciekł się do pomienionego Rzymskiego pa-

прошломъ [2] роздѣлѣ много повѣстей, тоей оказіи явне противныхъ, приточило), зъ великимъ стараньемъ и трудностью (яко Платина и Савелій, власные двору Римского писари, свѣдчатъ) [3] одержалъ отъ Фоки цесара тотъ привилей, абы Римскій костелъ головою всѣхъ костеловъ былъ называный. А то власне подъ тымъ же **(об. 123)** часомъ, кгды тежъ зъ другой стороны Махометъ свою секту и панованье въ Аравіи становити почалъ.

А жебы того привилею, костелови Римскому наданого, зацность тымъ явнѣйша была, годится уважити: штò то зачъ былъ тотъ Фока, надавца его? Речъ певная—же не толко побожностью, которая бы справы его залецати была могла, не былъ обрадованый, але тежъ безбожностью и окрутенствомъ много поганскихъ цесаровъ переходилъ. Жолнеромъ простымъ будучи, Маврикіа цесара, пана и добродѣя своего, зрадецко и нецнотливе поймавши, окрутною смертью замордовалъ. А то такимъ способомъ: напередъ казалъ вывести намолодшого цесарского сына, которого передъ его очима замордовалъ; потомъ также другого, и третего сына, а потомъ и жону его. На штò Маврикій зъ невымовною жалостью смотрячи, волалъ голосомъ до Господа Бога: «справедливый естесь, Господи, и справедливые суды твои!» А то мовячи, на-остатокъ и самъ естъ замордованый отъ Фоки, который, всѣ тые помордованыхъ трупы на одной купѣ покласти казавши, глядѣньемъ на нихъ окрутные свои очи паствилъ. Такимъ способомъ до панованья пришедши, а затымъ отъ Царигородского патріархи възгорженый будучи, утекся до помененого Римского

[1] In vita Bonifacij Tertij.

[2] Въ оригиналѣ ошибка: «пришломъ». [3] «О животѣ Бонифат[ія] Третего».

pieża, ktory go koronował; a on też za to ten pomieniony przywiley Rzymskiemu kościołowi nadał. Taki wstępek był panowania iego! Skutki zaś panowania iego takie, z ktorych gniew Boży iawnie się pokazował: za niego się Machomet wszczął; za niego się Hispania, Longobardia, Francuska, Niemiecka ziemia, ba y wielka część Wschodnych panstw—od cesarstwa Rzymskiego, z więtszą niż przed tym kiedy szkodą, oderwała. Koniec zaś panowania iego taki: że lud pospolity, daley iego mordow, okrucieństw y niecnot znosić nie mogąc, nań się rzucił y, zamordowawszy go, ciało iego spalił.

Od takiego to męczennika na przywiley zwierzchności nad inszymi kościoły Rzymscy biskupi się zdobyli!

Przed tym czasem we wszytkich historiach kościelnych nie nayduiemy, aby iaka pierwszość zwierzchności przysądzona być miała; tylko to, że pierwszość mieysca dla porządku była mu pozwolona — czytamy. Wszakoż także zaraz to warowano, aby za tą pierwszością mieysca zwierzchności iakiey sobie nie byli nad inszymi przywłaszczali. Y dla tego y w kanonie synodu Niceńskiego (przed ktorym iako Aeneas Siluius napisał, barzo mały był wzgląd na biskupy Rzymskie), gdy naprzod pierwsze mieysce miedzy patriarchami ||**(190)** Rzymskiemu przywłaszczono, zaraz władzą iego ograniczono, poruczaiac mu, aby tylko miał pieczą o kościołach, miastu Rzymowi przyległych [4]. Czego względem Athanazyus Rzym zowie metropolim Rzymskiey dy[e]c[ez]yeiy [5]. Tamże [6] na tym

папежа, который его короновалъ; а онъ тежъ за то тотъ помененый привилей Римскому костелови **(124)** надалъ. Такій вступокъ былъ панованья его! Скутки зась панованья его такіе, съ которыхъ гнѣвъ Божій явне ся показовалъ: за его ся Махометъ всчалъ; за его ся Гишпанія, Лонкгобардія, Французская, Нѣмецкая земля, ба и великая часть Всходныхъ панствъ—отъ цесарства Римского, зъ болшею нижъ передъ тымъ коли шкодою, оторвала. Конецъ зась панованья его такій: же людъ посполитый, далѣй его мордовъ, окрутенствъ и нецнотъ зносити не могучи, на него ся торгнулъ и, замордовавши его, тѣло его спалилъ.

Отъ такого-то мучителя на привилей зверхности надъ иншими костелы Римскіе бискупы ся здобыли!

Передъ тымъ часомъ во всѣхъ исторіяхъ костелныхъ не найдуемо, абы якая першость звирхности имъ присужона быти мѣла; толко то, же першость мѣсца для порядку была ему позволена—читаемо. Однакъ ижъ заразъ тое варовано, абы за тою першостью мѣсца звирхности якой собѣ не были надъ иншими привлащали. И для того и въ канонѣ синоду Никейского (передъ которымъ, яко Енея Силвій написалъ, велми малый былъ взглядъ на бискупы Римскіе), кгды напередъ першее мѣсце межи патріархами Римскому привлащоно, заразъ власть его ограничоно, поручаючи ему, абы толко мѣлъ старанье о костелохъ, мѣсту Римови прилеглыхъ [7]. Чого ||**(об. 124)** взглядомъ Аѳанасій Римъ зоветъ столечнымъ мѣстомъ Римского панства [8]. Тамъ же [9] на томъ синодѣ заразъ доткнено того, абы

[4] Rufinus, lib. 4 (нужно: 1), cap. 6. [5] In epistola ad solitariam vitam agentes. [6] Concilij Niceni, can. 6.

Руфинъ, въ книгѣ 1, глава 6. [8] Въ листѣ до иноковъ. [9] Соборъ Никейскій, правило 6.

synodzie zaraz dotkniono tego, aby Alexandriyski patriarcha w Egiptcie, w Libiey, w Pentapolim, a Antiocheński w Antyochiey y w przyległych prowincyach nad inszymi biskupy miał zwierzchność, y żeby każdemu kościołowi należna cześć zachowana była.

Iż tedy tak na concilium Niceńskim granice władzey Rzymskiego biskupa są określone, iakoż to prawda, co dzieiopis twierdzi, że Rzymskiemu biskupowi zwierzchność nad wszytkiego świata kościoły służyła? Azaż nie widzi, iż tylko pierwszość mieysca była mu pozwolona? A to tym nawięcey względem, że w ten czas w Rzymie cesarze Rzymscy swą stolicę mieli. Co iawnie się pokazuie z własnych słow Łucina, Rzymskiego papieża, od Gracyana wypisanych [1], ktory powieda, że «wedla sposobu rządu y panowania świetskiego, są rozrządzone miasta, w ktorych by gdzie starszy kościelni prezydować mieli». Tegoż poświadcza y on dekret concilium Taurineńskiego [2], w sobie to maiący: «aby przednieysze w każdey prowincyey miasta były przednieyszymi biskupow stolicami». Tegoż poświadcza y dekret synodu Konstantynopolskiego pierwszego, na ktorym, za przeniesieniem stolice cesarskiey do Konstantynopola, aby Konstantynopolskiemu patriarsze takasz, iako y Rzymskiemu biskupowi, cześć służyła—postanowiono [3], a mieysce po Rzymskim pierwsze Konstantynopolskiemu, wtore Alexandriyskiemu, trzecie Antiocheńskiemu, czwarte Ierozolimskiemu patriarchom — naznaczono. Ktore Konstantynopolskiego synodu postanowienie na Chalcedońskim synodzie gdy znowu powtorzono, ||(191) Leo, papież Rzymski,

Александрійскій патріарха въ Египтѣ, въ Ливіи, въ Пентаполи, а Антиохійскій въ Антиохіи и въ прилеглыхъ краехъ надъ иншими бискупы мѣлъ звирхность, и жебы каждому костелови належачая честь захована была.

А ижъ такъ на соборѣ Никейскомъ границы власти Римского бискупа суть окрѣслены, а якожъ то правда, што̀ дѣеписъ твердитъ, же Римскому бискупови звѣрхность надъ всего свѣта костелы служила? Азажъ не видитъ, ижъ толко першость мѣсца была ему позволена? А то тымъ найболше взглядомъ, же въ тотъ часъ въ Римѣ цесари Римскіе свою столицу мѣли. Што̀ явне показуетъ зъ власныхъ словъ Лукина, Римского папежа, отъ Гражіана выписаныхъ [4], который повѣдаетъ, же «ведлугъ способу ряду и панованья свѣтского, суть розряжены мѣста, въ которыхъ бы гдѣ старшіе костелные продковати мѣли». Тогожъ посвѣдчаетъ и онъ декретъ собору Тавриненского [5], въ собѣ то маючій: «абы переднѣйшіе въ каждой краинѣ мѣста были преднѣйшими бискуповъ столицами». Тогожъ посвѣдчаетъ и декретъ синоду Костантинополского першого, на которомъ, за перенесеньемъ столицы цесарской до Костантино||(125)поля, абы Костантинополскому патріарсѣ такаяжъ, яко и Римскому бискупови честь служила—постановлено [6], а мѣстце по Римскомъ першее Костантинополскому, второе Александрійскому, третее Антіохійскому, четвертое Іерусалимскому патріархомъ—назначоно. Которое Костантинополского синоду постановленье на Халкидонскомъ синодѣ кгды знову повторено, Левъ,

[1] distinct. 80. [2] cap. 1. [3] Socrat., «Historiae Tripartitae», lib. 9, cap. 13.
[4] грань 80. [5] глава 1. [6] Сократъ, «Исторіи Тричастной», книга 9, глава 13.

chciał się temu przeciwić, twierdząc [7], że kanonu Niceńskiego, ktorym, po Rzymskim, patriarsze Alexandriyskiemu pierwsze mieysce dane było, wzruszać się nie godziło. A ono nie szło mu o concilium Niceńskie, lecz o to, że bał się, aby z okazyey przykładu tego, za przeniesieniem stolice cesarskiey do Konstantynopola, pierwszego mieysca za czasem Konstantynopolskiemu patriarsze vstąpić nie był musiał. Y dla tegoż choć wszyscy Orientalni biskupi na to pozwalali, choć nawet Proterius, Alexandriyski patriarcha, y inszy kollegowie iego, o ktorych cześć y mieysce więcey szło, tey patriarchy Konstantynopolskiego pierwszości nie byli przeciwni,—on sam temu vpornie przeczył. Wszakże iednak vporem swym nic nie sprawił, y dekretow synodalnych nie wzruszył. Co potym następnicy iego bacząc, radzi-nie-radzi vporu swego odstępili. Co też samo pokazuie, że Rzymskiemu biskupowi zwierzchność powszechna nad wszytkimi biskupy nie służyła.

A iżby to tym każdy lepiey obaczyć mogł, wprzod, nim poiedynkiem przykłady, w piątym iego «Synodu Obrony» rozdz. przytoczone, vważać będe, — pytam go: ieśliż to prawda, co twierdzi, iż biskup Rzymski nad wszytkiego świata kościoły y biskupy zwierzchności vżywał, czemuż mu na Niceńskim synodzie, iako się iuz przypomniało z Rufina historika kościelnego [8], nie o wszytkich, ale tylko o niektorych kościołach staranie poruczone? Pytam: czemu na Konstantynopolskim y Chalcedońskim synodzie [9] granice diocezyey są opisa-

папѣжъ Римскій, хотѣлъ ся тому противити, твердячи, же канону Никейского, которымъ, по Римскомъ, патріарсѣ Александрійскому першее мѣстце дано было, взрушатися не годило. А оно не ишло ему о соборъ Никейскій, одно о то, же боялся, абы за причиною прикладу того, за перенесеньемъ столицы цесарской до Костантинополя, першого мѣстца за-часомъ Костантинополскому патріарсѣ уступити не былъ мусѣлъ. И для тогожъ хотя всѣ Восточные епископы на тое позволяли, хотя наветъ Проторый (sic), Александрійскій патріарха, и иншіе товариши его, о которыхъ честь и мѣстце болше ишло, той патріархи Костантинополского першости не были противны,—онъ самъ тому упорне перечилъ. Однакъ упоромъ своимъ ничого не справилъ, и декретовъ синодалныхъ не взрушилъ. Што потомъ наступницы его бачачи, рады-нерады упору своего уступили. ||(об. 125) Што тежъ само показуетъ, же Римскому бискупови зверхность вселенская надъ всѣми бискупы не служила.

А ижъ бы то тымъ каждый лѣпше обачити моглъ, напередъ, нимъ поединкомъ приклады, въ пятомъ его «Синоду Обороны» роздѣлѣ приточоные, уважати буду,—пытаю его: если то̀ правда, што̀ твердитъ, ижъ бискупъ Римскій надъ всего свѣта костелы и бискупы зверхности уживалъ, чомужъ ему на Никейскомъ синодѣ, яко ся южъ припомнѣло зъ Руфина историка костелного [10], не о всѣхъ, але толко о нѣкоторыхъ костела старанье поручено? Пытаю: чому на Костантинополскомъ и Халкидонскомъ синодѣ [11] границы пара-

[7] In decret. 22 distinct. cap. Constantinopolit. [8] Ruf., lib. 1. c. 6. [9] Concil. Const. can. 2; concil. Chal. actione 16.

[10] Въ книгѣ 1, глава 6. [11] Соборъ Констан[тинополскій] 1, прав[ило] 2; соборъ Халкидон[скій], прав[ило] 16.

ne? Pytam: czemu na Karthagineńskim synodzie [1], na ktorym ś. Augustin prezydował, było postanonowiono, aby pierwszey stolice biskup nie był nazywan nawyższym kapłanem, ani xiążęciem kapłanow? Pytam: czemu cesarz Iustinian nad wszytkich kościołow biskupami zwierzchności ||(192) Rzymskiemu biskupowi nie przyznawał, ale owszem Konstantynopolskiemu patriarsze y iego iurysdycyey poddaie wszytkie biskupy w Dacyey, w Dardaniey, w Missyey, w Pannoniey y w inszych niektorych prowincyach mieszkaiące, waruiąc to, aby wszyscy od niego, a on od concilium był ordynowany? [2]

Pytam: czemu tenże Iustinian cesarz one słowa napisał: «kościoł miasta Konstantynopola cieszy się z prerogatiwy, to iest, z vczciwości, z przednieyszości y zachowania Rzymu Starego»? [3] Ktore słowa gloza papieska w dekretal., obiaśniaiąc tych słow vżywa [4]: «cesarz powieda, że patriarcha Konstantynopolski toż ma prawo nad swymi poddanymi, ktore papież nad swymi».

Pytam: czemu concilium Alexandryiskie Asteriusowi Wschodne, a Ewsebiuszowi Zachodne kościoły obiechać, opatrzyć y rozrządzić, nic się na tę władzą y zwierzchność, o ktorey ty baiesz, Rzymskich biskupow nie oglądaiąc, poruczyło? Czemu za tym poruczeniem pomieniony Ewzebius, Wercelleński biskup, przyiąwszy do siebie Hilariusa, wszytkie Illiryckie, Francuskie y Włoskie kościoły obeyźrzał y poprawę w nich czynił? [5]

феи суть описаны? Пытаю: чому на Кареагенскомъ соборѣ [6], на которомъ святы Августинъ напередъ засѣдалъ, было постановлено, абы першей столицы бискупъ не былъ называнъ найвышшимъ капланомъ, ани княжатемъ презвитеровъ? Пытаю: чому цесаръ Устиніанъ надъ всѣхъ костеловъ бискупами зверхности Римскому бискупови не признавалъ, але овшемъ Костантинополскому патріарсѣ, его власти подаетъ всѣ бискупы, въ Дацыи, въ Дарданіи, въ Мисіи, въ Паноніи, и въ иншихъ нѣкоторыхъ краинахъ мѣшкаючіе, варуючи то, абы всѣ отъ него, а онъ отъ синоду былъ настоновлянъ? [7]

Пытаю: ||(126) чому тотъ же Устиніанъ цесаръ оные слова написалъ: «церковъ мѣста Костантинополя тѣшится съ прерокгативы, то есть зъ учтивости, съ преднѣйшости и заволанья Риму Старого»? Которые слова кглоза, то есть, толкованіе въ декреталѣхъ папескихъ, объясняючи тыхъ словъ уживаетъ: «цесаръ повѣдаетъ, же патріарха Костантинопольскій тоеежъ маетъ право надъ своими поддаными, которое папѣжъ надъ своими».

Пытаю: чому соборъ Александрійскій Астериушови Всходные, а Евсевіеви Заходные костелы объѣхати, осмотрити и розрядити, ничогося на тую власть и зверхность, о которой ты баешъ, Римскихъ бискуповъ не оглядаючи, поручилъ? Чому за тымъ порученьемъ помененый Евсевій, Веркелинскій бискупъ, принявши до себе Иларіа, всѣ Илирицкіе, Французскіе и Влоскіе костелы оглядѣлъ и поправу въ нихъ чинилъ? [8]

[1] Concil. Charta. 3, cap. 26. [1] Codice de sacrosanctis ecclesiis. Decernimus. [3] Codice de sacrosanctis eccles. Omni inuocatione. [4] Distinct. 22. Renouantes. [5] Rufinus. lib. 1. cap. 29, 30 et 31.

[6] Соборъ въ Кар[еагенѣ] 3. прав[ило] 26. [7] Въ книгѣ «О святыхъ церквахъ». [8] Руфинъ, книга 1, глава 29, 30 и 31.

Pytam: czemu biskupi Orientalni w liście swym do Iuliusza, Rzymskiego biskupa, pisanym, śmieli twierdzić (iako piszą Sozomenus [9] y Sokrates [10], historicy kościelny), że ich kościoły nie są niższe od Rzymskiego kościoła, y że od Rzymskiego biskupa nie maią być ordynowane? Pytam: czemu Gennadius, dawny Konstantynopolski biskup, y concilium tam odprawowane do Rzymskiego biskupa tak pisało: «miey pieczą świętobliwość twoia o wszytkich twych strażnicach, y o sobie podległych biskupach» etc. [11]

Pytam: czemu papieże Rzymscy z inszymi biskupy, a osobliwie z patriarchami obchodzili się, iako z sobie rownemi, y przyznawania iakiey zwierzchności od nich przyi||(193)mować, iako niesłusznego, nie chcieli (iako tego w przeszłym rozdziale przytoczył się przykład z listu Grzegorza do Ewłogiusza patriarchy)? Pytam: czemu Hormizda, biskup Rzymski, do Epifaniusa, Konstantynopolskiego biskupa, tak pisze: «iednaką pilność y iednakie staranie podeymuiemy, iako ci, miedzy ktorymi iedna iest w spoleczności y w wierze przyiazń»?

Pytam: czemu biskupi roznych kraiow, w dawaniu tytułow Rzymskiemu biskupowi, żadney mu nad sobą zwierzchności nie przyznawali? [12] Czemu Cypryan do Korneliusza, papieża Rzymskiego pisząc, tak list zaczyna: «Cypryan Korneliuszowi bratu», etc. [13] Czemu biskupi na Karthagińskim concilium do Innocentiusza tak piszą [14]: «wielkiey czci godnemu bratu», etc. [15] Czemu Ian Konstantinopolski Hormizdę «bratem w

Пытаю: чому бискупы Восточные въ листѣ своемъ до Іуліа, Римского бискупа, писаномъ, смѣли твердити (яко пишутъ Созоменъ [16] и Сократъ [17], историкове костелные), же ихъ костелы не суть нижшие отъ Римского костела, и ижъ отъ Римского бискупа не маютъ быти становлены? Пытаю: чому Генадій, давный Костантинополскій бискупъ, и соборъ тамъ отправованый до Римского бискупа та́къ писалъ: «мѣй старанье святобливость твоя о всѣхъ твоихъ стражницахъ и о бискупѣхъ собѣ подлеглыхъ» [18].

Пытаю: чому папѣжове Римскіе зъ иншими бискупы, а особливе съ патріархами, обходилися, яко собѣ ||(об. 126) ровными, и признаванья якой зверхности отъ нихъ приймовати, яко неслушного, не хотѣли (яко того въ прошломъ роздѣлѣ приточился прикладъ зъ листу Григоріа до Евлогіа патріархи)? Пытаю: чому Гормиздъ, бискупъ Римскій, до Епифаніа, Костантинополского бискупа, такъ пишетъ: «однакую пилность и однакое старанье подоймуймо, яко тые, межи которыми одна есть въ сполечности и въ вѣрѣ приязнь»?

Пытаю: чому бискупы розныхъ краевъ, въ даванью титуловъ Римскому бискупови, жадной ему надо собою зверхности не признавали? [19] Чому Кипріанъ до Корниліа, папежа Римского, пишучи, та́къ листъ зачинаетъ: «Кипріанъ Корнилієви брату», и прочая? [20] Чому бискупи на Кареагенскомъ соборѣ до Инокентіа та́къ пишутъ: «великой чти годному брату» и прочая? [21] Чому Іоанъ Костантинополскій Гормизду «братомъ

[9] Sozomenus, lib. 3, cap. 8. [10] Socrates, lib. 2, cap. 15. [11] Rufinus, lib. 1, cap. 29. [12] Conc. Const. 5, actione 2. lib. 1, epist. 3. [14] Въ оригиналѣ опечатка: pisze. [15] Concilij Carthaginen. 5. [16] книга 3, глава 8. [17] Сократъ, [книга] 2, глава 15. [18] Руфинъ, [книга] 1, глава 29. [19] Соборъ Констан[тинополскій] у справѣ 2. [20] книга 1, листъ 3. [21] Соборъ Кареаген[скій],5.

Christusie namileyszym» [1], czemu Dionizius Alexandziyski Stefana y Sixta, biskupy Rzymskie, także «bracią w Christusie namileyszą» nazywa? [2] Czemu Afrikańscy biskupi Athanazyusa zową «społ-kapłanem»? [3] Pytam: czemu Cirillus Celestina, czemu Marcellus, Ancyrański biskup, Iuliusza «społ-służebnikiem» nazywaią? A zaż to takie nazwiska «brat», «społ-kapłan», «społsłużebnik» zwierzchności iakiey nad sobą przyznawanie zamykaią?

Pytam: czemu iako patriarchowie Rzymskiemu papieżowi, tak wzaiem papieże patriarchom Orientalnym przez listy z strony wiary swey się sprawowali, czego y Grzegorza papieża listy poświadczaią? [4] Pytam: czemu Hieronim ś., choć Rzymskim prezbiterem będąc, w liście do Ewangriusa pisanym, biskupa Konstantynopolskiego z Rzymskim, a nawet y z inszymi *podlegleyszymi* zarowno kładzie, iako się wyższey słowa iego przypomniały? [5] Pytam: czemu Cyprian ś. biskupstwa Christusowego vczestnikami y insze biskupy zarownie z biskupem Rzymskim czyni? Cze||**(194)**mu iawnie mowi: «żaden z nas biskupem się biskupow nie czyni, ani tyrańskim sposobem do słuchania siebie towarzyszow swych nie przymusza; zapamiętałym tylko y zatraconym ludziom mnieysza się zda być poważność w Africe postanowionych biskupow, niżli Rzymskich» [6].

Pytam: czemu Chriżostom ś. one słowa napisał: «ktorykolwiek z episzkopow

въ Христѣ наймилшимъ» [7], чому Дионисій Александрійскій Стефана и Сикста, бискупы Римскіе, также «братіею въ Христѣ наймилшею» называетъ? [8] Чому Африканскіе бискупы Аѳанасіа зовутъ «спол-презвитеромъ»? [9] Пытаю: чому Кирилъ Келестина, чому Маркелъ, Анкирскій бискупъ, Іуліуша «спол-служебникомъ» называютъ? [10] Азажъ то такіе назвиска «братъ», «спол-презвитеръ», «спол-служебникъ» зверхности якой надъ собою признаванье замыкаютъ?

Пытаю: чому яко патріархове Римскому папѣжови, такъ взаемъ папежове патріархомъ Восточнимъ черезъ ||**(127)** листы зъ стороны вѣры своей ся справовали, чого и Григоріа папѣжа листы посвѣдчаютъ? [11] Пытаю: чому Еронимъ святый, хоть Римскимъ презвитеромъ будучи, въ листѣ до Евагріа писанымъ, бискупа Костантинополского зъ Римскимъ, а наветъ и зъ иншими *подлѣйшими* заровно кладетъ, яко ся вышше слова его припомянули? [12] Пытаю: чому Кипріанъ святый бискупства Христового участниками и иншіе бискупы заровно зъ бискупомъ Римскимъ чинитъ? Чому явне мовитъ: «жаденъ зъ насъ бискупомъ ся бискуповъ не чинитъ, ани тиранскимъ способомъ до слуханья себе товаришовъ своихъ не примушаетъ; запамяталымъ толко и затрачонымъ людемъ меншая здасть ся быти поважность у Африцѣ постановленыхъ бискуповъ, нижли Римскихъ» [13].

Пытаю: чому Хризостомъ святый оные слова написалъ: «который колвекъ зъ

[1] In decreta. Hormisdae [2] Eusebius lib. 7, cap. 9. [3] In concilio Aphricano. In concilio Ephesino. [4] Gregorius, lib. 1, epistola 25, et lib. 6, epistola 24. [5] W części 2, rozdz. 3. [6] «De simplicitate praelatorum».

[7] Въ декретал. Евсев[ій], 7, глава 5. [8] Евсев[ій], 7, глава 9. [9] Соборъ Африкан[скій] и Ефес[кій]. [10] Въ оригиналѣ опечатка: «называетъ». [11] Григор[ій] 1, листъ 25, и въ книгѣ 6, листъ 24. [12] Въ части 2, глава 3. [13] «О простотѣ поповъ».

pragnąc będzie naczalstwa na ziemi, znaydzie zawstydzenie w niebie; a nie będzie policzonym miedzy sługami Christusa Pana, ktory o naczalstwie będzie traktował» [14].

Pytam: czemu do papieżow Rzymskich appellacye były zabronione? Czemu sami synodow zawsze nie składali? Czemu sami na nich nie zawsze prezydowali, iako się to niżey pokaże.

Pytam, nakoniec (przystepuiąc do tego, o czym mianowicie w tym rozdz. rzecz): czemu y w ordynowaniu, w poświącaniu y w potwierdzeniu, czemu w zrzucaniu, w przywracaniu biskupow wszytkich wszytkiego świata, czemu w wyklinaniu kościołow y inszych duchownych y świetskich osob, mocy zupełney, swobodney, doskonałey, a iakoby sobie tylko samym służącey, nie mieli y nie zażywali [15]? Abowiem rzecz iest pewna, że do tego siła inszych należało, a nie sam biskup Rzymski. Zaczym, ieśliż ten za głowę y iedynowładcę kościelnego ma być rozumian, komu to służyło, tedyć, wedle dzieiopisowego zdania, siła głow y wiele iedynowładcow (co iest nie k-rzeczy, bo iedność a wielość — rzeczy są sobie przeciwne) kościoł miewał.

Naprzod, co się tycze stanowienia, poświęcania y potwierdzania biskupow— że nie ieden do tego należał — acz się wyższey poniekąd pokazało [16], gdzie o obieraniu duchownych rzecz była, wszakże y tu nowe świadki po sobie przywiodę.

Poświadcza tego, naprzod, Ambroży ś. [17], ktory, o swym na biskupstwo obra **(195)**niu pisząc, twierdzi, że wszyscy biskupi, tak Orientalni, iako y Okcy-

епископовъ прагнучи будетъ начальства на земли, знайде завстыженье въ небѣ; а не будетъ полѣчонымъ межи слугами Христа Господа, который о началствѣ будетъ трактовати» [18].

Пытаю: чому до папежовъ Римскихъ апеляціе были заборонены? Чому сами соборовъ завсегды не складали? Чому сами на нихъ не завсегды въ передъ сѣдали, яко ся то нижей покажетъ?

Пытаю, наконецъ (приступуючи до того, о чомъ меновите въ томъ роздѣлѣ речъ): чому и въ становленью, въ посвяченью и въ потверженью, чому въ зверженью, въ привороченью бискуповъ всѣхъ всего свѣта, чому въ выклинанью костеловъ и иншыхъ духовныхъ и свѣцкихъ особъ, моцы зуполной, свободной, до||**(об. 127)** сконалой, а якобы собѣ толко самымъ служачей, не мѣли и не заживали? Бо естъ речъ певная, же до того много иншихъ належало, а не самъ бискупъ Римскій. Зачимъ, еслижъ тотъ за голову костелного и единовладцу маетъ быти розумянъ, кому то служило, тогды, ведлугъ дѣеписового зданья, много головъ и много единовладцовъ (што̀ естъ неслушне, бо едность а многость—речи суть собѣ противныи) костелъ мѣвалъ.

Напередъ, што̀ ся тычетъ становенья, посвяченья и потверженья бискуповъ— же не одинъ до того належалъ —ачъ ся вышше показало [19], гдѣ о обиранью духовныхъ речъ была, але и тутъ новые свѣдки по собѣ приведу.

Посвѣдчаетъ того, напередъ, Амбросій святый [20], который, о своемъ на бискупство обранью пишучи, твердитъ, же всѣ бискупи, такъ Восточніе, яко

[14] Homilia 43 in Matth. [15] Въ подлинникѣ ошибка: *naz*ywali. [16] W części 2, w rozdz. 3. [17] lib. 10, cap. 82.

[18] Бесѣда 43 отъ Матѳея. [19] Въ части 2, роздѣлѣ 3. [20] Въ книгѣ 10, въ роздѣлѣ 82.

dentalni, to obranie iego swym zezwoleniem y pochwalaniem potwierdzili. Poświadcza tego Theodozyus cesarz, ktory Flawiana, Konstantynopolskiego patriarchę, obranie zalecaiąc, powieda, że wszyscy biskupowie Orientalni z Azyey, z Pontu, z Tracyey, z Illiriku obranie iego komprobowali [1]. Poświadcza tego Sozomenus, ktory pisze [2], iż gdy Ewdoxius był przyiął biskupstwo Antiocheńskie, mimo pozwolenie Georgiusa Laodyceńskiego, Marka Arethuzańskiego y inszych niektorych biskupow, ktorzy do tego należeli, o to przyieęcie biskupstwa był zganiony. Poświadcza tego Gregorius prezbiter, ktory pisze [3], że gdy Grzegorza Nazyanzena przed przyiechaniem Egiptskich y Macedońskich biskupow, nie czekaiąc y nie radząc się ich, obranie y ordynowanie było odprawiono, — oni go approbować y, iako biskupa, przypuścić zgoła nie chcieli, nie żeby go byli niegodnym biskupstwa poczytali, ale że tym sposobem głosy [4] swe vpośledzone być rozumieli. Poświadcza tego Rzymskisz Anakletus, ktorego ten iest wyrok [5]: «biskup niechay nie będzie ordynowany, iedno przynamniey ode trzech biskupow, z inszych wszytkich pozwoleniem».

Skąd pokazuie się, że każdego biskupa obranie vtwierdzane bywało zezwoleniem nie papieża Rzymskiego, ale wszech biskupow oney prowincyey, w ktorey biskup bywał ordinowany.

A w Alexandryey — czytamy [6] — że taki zwyczay w święceniu biskupa Alexandryiskiego zachowywał się: że ten, ktory był naznaczony biskupem, do

и Западные, тое обранье его своимъ зезволеньемъ и похваленьемъ потвердили. Посвѣдчаетъ того Өеодосій цесаръ, который Флавіана, Константинополского патріархи, обранье залецаючи, повѣдаетъ, же всѣ бискупы Всточные зъ Асіи, съ Понту, съ Фракіи, зъ Иллирика обранье его потвердили [7]. Посвѣдчаетъ того Созоменъ, который пишетъ [8], ижъ кгды Евдоксій былъ принялъ бискупство Антіохійское, мимо позволенье Георгіа Лаодикійского, Марка Арефусанского и инших ||(128) нѣкоторыхъ бискуповъ, которые до того належали, о тое принятье бискупства былъ зганеный. Посвѣдчаетъ того Григорій презвитеръ, который пишетъ [9], же кгды Григоріа Назіанского передъ приѣханьемъ Египетскихъ и Макидонскихъ бискуповъ, не чекаючи и не радячися ихъ, обранье и постановенье было отправлено, — они его утвердити и, яко бискупа, припустити згола не хотѣли, не жебы его негоднымъ бискупства были почитали, але же тымъ способомъ голосы свои упослѣженые быти розумѣли. Посвѣдчаетъ того Римскій же Анаклетъ, которого тотъ естъ вырокъ: [10] «бискупъ нехай не будетъ посвященъ, одно принамнѣй отъ трохъ бискуповъ, зъ инших всѣхъ позволеньемъ».

Отколя показуется, же каждого бискупа обранье утвержено бывало зезволеньемъ не папѣжа Римского, але всѣхъ бискуповъ оной парафѣи, въ которой бискупъ бывалъ посвячоный.

А во Александріи — читаемо — же такій звычай въ свяченью бискупа Александрійского заховался: же тотъ, который былъ назначоный бискупомъ, до

[1] Theod. lib. 5, cap. 23. [2] lib. 4, cap. 12. [3] In «Vita Nasianzeni». [4] Въ подлинникѣ опечатка: *glozy*. [5] Epistola 2. [6] Liberat. cap. 20.

[7] Өеод[осій], въ книгѣ 5, роздѣлъ 23. [8] Въ книгѣ 4, роздѣлъ 12. [9] Въ «Животѣ Назіан[зена]. [10] Въ листѣ 2.

mar, na ktorych zmarłego biskupa ciało leżało, przystępował, y iego rękę na swą głowę wkładał, a potym ś. Marka płaszcz obłoczył. Zaczym iuż zaraz potwierdzenie iego doskonałe bywało.

Lecz że nie tylko biskupi, ale y świetscy, ||**(196)** zwłaszcza cesarze, potwierdzenie obranych biskupow w swey mocy mieli, z historiy kościelnych dochodzimy. Gdy Ambroży, zostawszy [11] biskupem Mediolamskim [12], dworzany cesarza Walentiana surowie gromił y ich występki strofował, czytamy, że Walentinian tak mowił [13]: «wiedziałem ia, że to tak miało być, y dla tegom nie tylko nie był przeciwny obraniu iego, alem ie[go] też potwierdził». O obraniu Nektariusa Sozomenus tak pisze [14]: «biskupi, ktorzy byli przy obieraniu, niektore imiona tych, ktorych godnymi tego mieysca być sądzili, napisawszy, cesarzowi oddali. Cesarz, rzecz vważaiąc, do ostatnego pisma pieczęć przycisnął, y Nektariusa obranie vtwierdził», etc. Gratianus cesarz gdy do Konstantynopola przyiechał, czytamy, że Grzegorza Nazyanzena obłapił y do niego te słowa mowił: «tobie, o oycze, y twoim pracom Bog przez nas ten kościoł oddaie; otoć daie ten ś. dom y katedrę» [15]. Y lud pospolity prosił, aby biskupa na tronie iego postawił.

Nie sami tedy papieże Rzymscy prawo do ordinowania, poświącania y potwierdzania biskupow wszytkiego świata mieli!

Przydam ieszcze to, że tak była ich

маръ, на которыхъ змерлого бискупа тѣло лежало, приступовалъ и его руку на свою голову вкладалъ, а потомъ святого Марка плащъ оболокалъ. Зачимъ южъ заразъ потверженье его доскона-лое бывало.

Лечъ же не толко бискупи, але и свѣтскiе звлаща цесари, потверженье обраныхъ бискуповъ въ своей моцы мѣли, зъ исторiй костелныхъ дохо||**(об. 128)** димо. Кгды Амбросiй, зоставши бискупомъ Медиоламскимъ, дворянъ цесара Валентинiана сурове громилъ и ихъ выступки обличалъ, читаемо, же Валентинiанъ такъ мовилъ [16]: «вѣдалемъ я же то та́къ мѣло быти, и для тогомъ не толко не былъ противный обранью его, алемъ его тежъ потвердилъ». О обранью Нектарiя Созоменъ та́къ пишетъ [17]: «бискупи, которые были при обиранью, нѣкоторые имена тыхъ, которыхъ годными того мѣсца быти судили, написавши, цесареви отдали. Цесаръ, речъ уважаючи, до остатнего нисма печать притиснулъ, и Нектарiа обранье утвердилъ». Кгратiанъ цесаръ кгды до Костантинополя приѣхалъ, читаемо, же Григорiа Назiанского облапилъ и до него тые слова мовилъ: «тобѣ, о отче, и твоимъ працамъ Богъ черезъ насъ тую Церковъ отдае; ото тобѣ даю тотъ святый домъ и катедру» [18]. А посполитый людъ просилъ, абы бискупа на тронѣ [19] его постано вилъ.

Не сами тогды папѣжове Римскiе право до становенья, посвяченья и потверженья бискуповъ всего свѣта мѣли!

Придамъ еще и то, же такъ была

[11] Въ подлинникѣ опечатка: zostowszy. [12] Въ подлинникѣ опечатка: Medislamskim. [13] Theod. lib. cap. 7. [14] lib. 7, cap. 8. [15] Gregorius praesbiter, in «Vita Nazianzeni».

[16] Θеод[осiй], роздѣлъ 7. [17] книга 7, глава 8. [18] Григор[iй] презвитеръ, въ «Животѣ Назiан[зена]». [19] На полѣ пояснено: «на столици».

władza w tey mierze ograniczona, że niektorych ordynowanie zgoła im na mniey nie należało. A dowodzę tego z własnego pisma [1] Anakleta, Rzymskiego papieża, ktory postanowił, aby się na każdy rok raz stawić byli powinni wszyscy biskupi, «ktorzy (powieda) tey apostolskiey stolice ordynacyey podlegli». Zaczym idzie, że byli koniecznie drudzy biskupi, ktorzy tey stolice ordynacyey nie podlegali. Skąd czytamy w liściech Gregorza papieża, że nie o wszytkich, ale tylko o niektorych biskupach tych słow zwykł vżywać: «biskupi moi», «biskupi mnie poruczeni» [2], etc.

Dzieiopis, chcąc pokazać, że zwierzchności nad wszytkiego świata kościoły Rzymski biskup vżywał, przy||(197)pomina Agapita papieża, ktory Antyma Carogrodzkiego, dla herezyey, sam do Carogroda przyiechawszy, z stolice złożył, a sam ręką swoią Mennę na toż biskupstwo poświęcił y wsadził. Więc odpowiedź z strony zrzucania Antyma na swe mieysce odłożywszy, tu tylko na ten dowod, z przykładu poświęcenia Menny wzięty, krotce odpowiedam.

Przyznawa się to, że od Rzymskiego biskupa iest święcony na patriarchowstwo Konstantynopolskie ten Menna. Ale vważyć trzeba, naprzod: że do tego święcenia nie z vmyślnego iakiego powinnego przedsięwzięcia papieżowi przyszło, ale za okazyą odprawowania w Konstantinopolim concilium. Druga: vważyć trzeba, że to święcenie patriarchy nie zwyczayne, a takie było, iakiego przed tym przykładu nigdy nie nayduiemy. Y stąd czytamy [3], że przy święceniu Agapitus papież. zalecaiąc Men-

ихъ владза въ той мѣрѣ ограничона, же нѣкоторыхъ становленье згола имъ намнѣй не належало. А довожу того зъ власного писма [4] Анаклета, Римского папежа, который постановилъ, абы ся на кождый рокъ разъ ставити были повинни всѣ бискупы, «которые (повѣдаетъ) тоей апостолской столицы парафѣи подлегли». Зачимъ идетъ, же были конечне другіе бискупы, которые тоей столицы парафѣи не подлегали. Отколя читаемо въ листѣхъ Григорія ||(129) папѣжа, же не о всѣхъ, але толко о нѣкоторыхъ бискупахъ тыхъ словъ звыклъ уживати: «бискупи мои», «бискупи мнѣ поручоныи», и прочая [5].

Дѣепись, хотячи показати, же звирхности надъ всего свѣта костелы Римскій бискупъ уживалъ, припоминаетъ Агапита папѣжа, который Антима Царигородского, для ереси, самъ до Царигорода приѣхавши, зъ столицы зложилъ, а самъ рукою своею Мину на тоежъ бискупство посвятилъ и всадилъ. А такъ отповѣдь зъ стороны зверженья Антима на иншее мѣстце отноживши, тутъ толко на тотъ доводъ, съ прикладу посвяченья Мины взятый [6], коротко отповѣдаю.

Признавася то, же отъ Римского бискупа есть свячоный на патріаршество Костантинополское тотъ Мина. Але уважити потреба, напередъ: же до того свяченья не зъ умыслного якого повинного предсявзятья папежови пришло, але за оказіею отправованья въ Константинополю собору. Другая: уважити потреба, же до того становенья Мины и иншіе бискупы, на соборѣ при томъ будучіе, посполу примѣшалися. Третіа: уважити треба, же тое свяченье патріархи не звычайное, а такое было,

[1] Epistola 3, disti[n]ct. 93. Iuxta sanctorum. [2] lib. 4, epi. 34. [3] Concil. constit. 5, actio 2.
[4] Въ листѣ 3, грань 93. [5] Въ книгѣ 4, листъ 34. [6] Въ подлинникѣ опечатка: «взятой».

nę, miedzy inszymi tych słow vżywał: «y to wierzymy, że do godności y dostoyności iego przystępuię; że od czasow Piotra apostoła żadnego inszego nigdy Orientalny Kościoł nie przyiął biskupa, rękoma naszey stolice ordinowanego». A po Mennie że ordinacya patriarchow Orientalnych papieżowi Rzymskiemu nie służyła — znać z owych słow, wyższey w 1 części w rozdz. 7 przypomnionych, ktore na Florentskim concilium Grecy mowili do Eugeniusa papieża, gdy ich namawiał, aby tamże we Florencyey patriąrchę Konstantinopolskiego byli obrali. Z iednego tedy przykładu nie mogł dzieiopis brać argumentu do pokazania tego, iż nad wszytkimi biskupy w poświącaniu ich Rzymski biskup. zwierzchności zażywał. Czwarta: vważyć potrzeba, że wzaiem pokazać się to może, iż do potwierdzenia obranego papieża ||(198) Rzymskiego inszy biskupi należeli. Czego względem ieśliż im zwierzchność nad papieżem nie należała, iakoż ią sobie papież z tey miary nad inszymi biskupy vzurpować ma? Y choć by wszytkich wszytkiego świata biskupow był potwierdził (iako że nie potwierdzał — pokazało się) y zaż by dla tego za zwierzchnieyszego nad nimi miał być słusznie poczytan?

якого передъ тымъ прикладу николи не найдуемо. И оттоля читаемо, же при свяченью Агапіа папѣжъ, залецаючи Мину, межи иншими тыхъ ||(об. 129) словъ уживалъ: «и то вѣримо, же до годности и достойности его приступую; же отъ часовъ Петра апостола жадного иншого николи Восточная Церковъ не приняла бискупа, руками нашей столицы становленого». А по Минѣ же становленье патріарховъ Восточныхъ папѣжови Римскому не служило — знати зъ овыхъ словъ, вышшей въ першой части въ роздѣлѣ 7 припомненыхъ, которые на Флоренскомъ соборѣ Грекове мовили до Евгеніа папѣжа, кгды ихъ намовлялъ, абы тамъ же ве Флоренціи патріарха Костантинополского были обрали. Зъ одного тогды прикладу не могъ дѣеписъ брати доводу до показанья того, ижъ надъ всѣми бискупы въ посвяченью ихъ Римскій бискупъ зверхности заживалъ. Четвертая: уважити потреба, же взаемъ показатися то можетъ, ижъ до потверженья обраного папѣжа Римского иншіе бискупи належали. Чого взглядомъ еслижъ имъ звирхность надъ папѣжомъ [не] належала, якожъ ей собѣ папѣжъ съ тоей мѣры надъ иншими бискупы уживати маетъ?! И хоть бы всѣхъ всего свѣта бискуповъ былъ потвержалъ (яко же не потвержалъ—показалося), и зажъ бы для того за звирхного надъ ними мѣлъ быти слушне почитанъ?

Do potwierdzenia Rzymskiego papieża prawo że inszym biskupom służyło y służy,—nie z świeżych iakich, ani z teraźnieyszych zwyczaiow, ale z starszych przykładow pokazać by się szyroce mogło. Ia tylko tu przykład przypomnię o biskupie Rzymskim Korneliuszu, o ktorym Cyprian pisze [7], że na niego

До потверженья Римского папѣжа право же иншимъ бискупомъ служило и служитъ,—не зъ свѣжихъ якихъ, ани съ теперешнихъ звычаевъ, але зъ старыхъ прикладовъ показати бы ся широце могло. Я толко ||(130) тутъ прикладъ припомню о бискупѣ Римскомъ Корнилии, о которомъ Кипріанъ пи-

[7] lib. 4, epi. 2.

wszytka liczba społ-biskupow po wszytkim świecie zgodną iednomyślnością pozwoliła. Y na drygim mieyscu [1], do niego samego pisząc, iawnie daie znać, że mianowicie przez biskupy Orientalne iego ordynacya iest potwierdzona: «ku potwierdzeniu (powieda) ordynacyey twoiey sposobiwszy tym większą powagę, zdało się, aby przez biskupy, wszytkie zgoła w tey prowincyey będące, list był o tym napisany; y tak biskupstwa twego prawdziwość zaraz y dostoyność otworzystą światłością y iawnym a mocnym potwierdzeniem vgruntowana iest».

Iuż się tedy dotąd pokazało, że do ordinowania y święcenia wszytkich wszytkiego świata biskupow papieże Rzymscy mocy nie mieli, ani vżywali, a zatym że niesłusznie z tey miary powszechną nad wszytkimi kościołmi zwierzchność im dzieiopis przypisał.

Przypatrzmyż się porządnie tychże papieżow Rzymskich zwierzchności, ktorą im w zaklinaniu kościołow, y tak duchownych, iako y świetskich osob, a osobliwie w zrzucaniu y przywracaniu biskupow wszytkich świata wszytkiego przywłaszcza.

Ku potwierdzeniu tego przywodzi osm przykładow. Ieden o kościołach Azya||(199)tickich, przez Wiktora biskupa Rzymskiego zaklętych. Drugi o Athanazyusie, przez Iuliusza papieża na patriarchowstwo przywroconym. Trzeci o Theofilu, Alexandriyskim patriarsze, z stolice zrzuconym, y o Herkadyusie cesarzu z żoną wyklętym, przez Innocentiusza Pierwszego papieża. Czwarty o Nestoryusie, patriarsze Carogrodzkim, wyklętym y zrzuconym przez Celestina. Piąty o Dioszkorze

шетъ [2], же на него вся личба сполбискуповъ по всемъ свѣтѣ згодною единомысльностью позволила. И на другомъ мѣсцу [3], до него самого пишучи, явне даетъ знати, же меновите черезъ бискупы Восточные его свяченье есть потвержено: «ку потверженью (повѣдаетъ) свяченья твоего способивши тымъ болшую повагу, здалося, абы черезъ бискупы, всѣ згола въ той краинѣ будучіе, листъ былъ о томъ написанъ; и такъ бискупства твоего правдивость заразъ и достойность отвористою свѣтлостью и явнымъ а моцнымъ потверженьемъ укгрунтована есть».

Южъ ся тогды дотоля показало, же до стáновленья и свяченья всѣхъ всего свѣта бискуповъ папежове Римскіе моци не мѣли, ани уживали, а затымъ же неслушне съ тоей мѣры вселенскую надъ всѣми костелми зверхность имъ дѣеписъ приписалъ.

Присмотрѣмося порядне тыхъ же папежовъ Римскихъ зверхности, которую имъ въ заклинанью костеловъ такъ духовныхъ, яко и свѣтскихъ особъ, а особливе въ зверженью и приворочанью бискуповъ всѣхъ свѣта всего привлащаетъ.

Ку потверженью того приводитъ осмъ прикладовъ. Одинъ о костелахъ Азіатицкихъ, черезъ Виктора бискупа Римского заклятыхъ. Другій о Аѳанасіи, черезъ Іулія папѣжа на патріаршество приверненымъ. Третій о Ѳеофилѣ, Александрійскомъ патріарсѣ, || (об. 130) зъ столицы зверженомъ, и о Аркадіи цесару зъ жоною выклятомъ, черезъ Инокентія Першого папѣжа. Четвертый о Несторіи, патріарсѣ Царигородскомъ, выклятомъ и изверженомъ черезъ Келестина. Пятый о Діоскорѣ Алексан-

[1] lib. 4, epi. 8.
[2] книга 4, листъ 2. [3] книга 4, листъ 8.

Alexandriyskim y Iuwenalisie Ierozolimskim patriarchach, potępionych y zrzuconych przez Leona Pierwzego. Szosty o Pietrze, Antiocheńskim patriarsze, potępionym y złożonym przez Felixa papieża. Siodmy o Antymie Carogrodzkim, zrzuconym przez Agapita papieża. Osmy o Flawianie, patriarsze Antiocheńskim, złożonym przez Damaza papieża.

Ktore to przykłady, nim się poiedynkiem vważać będą, to pierwey, ogułem na wszytkie poglądaiąc, każdemu ku vważeniu podaię. Naprzod: ieśliż tą ośmią przykładow (zwłaszcza fałszywie, iako się pokaże, przytoczonymi) może się to dowieść, żeby papież Rzymski nad wszytkiego świata kościoły y biskupy zwierzchności miał vżywać? Druga: podaię ku vważeniu, ieśliż zaklinanie, zrzucanie, przywracanie biskupow przez Rzymskie papieże może być za pewny znak ich kościelnego iedynowładztwa poczytane, gdyż, iako się to niżey pokaże, do tego wyklinania inszy biskupi, a nawet y świetscy ludzie, należeli y zwierzchności w tey mierze nad występnymi zażywali, a przedsię iedynowładztwa kościelnego sobie nie przypisowali. Trzecia: podaię ku vważeniu, gdyż są przykłady, że papieże Rzymscy przez insze biskupy, a osobliwie y przez patriarchy (iako się to wyższey pokazało) [4] są zrzucani, potępiani y wyklinani, a przedsię tym względem zwierzchności nad sobą patriarchow y biskupow nie przyznawa||(200)li y nie przyznawaią,—ieśliż też, względem zrzucania, potępiania y wyklinania przez nie, inszych zwierzchność nad wszytkiego świata biskupy y kościoły może im być słusznie przypisowana? Te trzy rzeczy

дрійскомъ и Увеналіи Ерусалимскомъ патріархахъ, [] изверженыхъ черезъ Леона Першего. Шестый о Петрѣ, Антіохійскомъ патріарсѣ, [] изверженомъ черезъ Феликса папѣжа. Семый о Антимѣ Царигородскомъ, зверженомъ черезъ Агапіа папѣжа. Осмый о Флавіанѣ, патріарсѣ Антіохійскомъ, зложеномъ черезъ Дамаса папѣжа.

Которые то приклады, нимъ ся поединкомъ уважати будутъ, то перше, огуломъ на всѣ поглядуючи, каждому ку уваженью подаю. Напередъ: еслижъ тыми осмыми прикладовъ (звлаща фалшиве, яко ся покажетъ, приточоными) можетъ ся то довести, жебы папѣжъ Римскій надъ всего свѣта костелы и бискупы зверхности мѣлъ уживати? Другая: подаю ку уваженью, еслижъ заклинанье, зверженье, привороченье бискуповъ черезъ Римскіе папѣжи можетъ быти за певный знакъ ихъ костелного единовладства почитано, кгдыжъ, яко ся то нижей покажетъ, до того выкладанья и иншіе бискупи, а наветъ и свѣтскіе люди, належали и зверхности въ той мѣрѣ надъ выступными заживали, а предся одновладства костелного собѣ не приписовали? ||(131) Третяя: подаю ку уваженью, кгдыжъ суть приклады, же папѣжове Римскіе черезъ иншіе бискупы, а особливе и черезъ патріархи (яко ся то вышше въ второй части въ роздѣлѣ третемъ показало) суть скиданы, потопляны и выклинаны, а предся тымъ взглядомъ зверхности надъ собою патріарховъ и бискуповъ не признавали и не признаваютъ, — еслижъ тежъ, взглядомъ скиданья и выклинанья черезъ нихъ, иншихъ звирхность надъ всего свѣта би-

[4] w części 2, rozdz. 3.

każdemu bacznemu ku vważeniu podawszy, za tym sam do porządnego przytoczonych przez dzieiopisa przykładow vważenia przystępuię.

Co się naprzod tycze zaklęcia przez Wiktora, Rzymskiego biskupa, Azyatickich kościołow, dziwno mi, iako się tego przykładu na czele postawić nie wstydał dzieiopis, ktoremu, że Ireneus zaraz przyganił, samże przyznawa, aleć nie tylko Ireneus, ale y że inszych siła biskupow to Wiktorowi ganili y vpor mu nieprzyśtoyny y nievważny z tey miary przypisowali. Mogł się tego dzieiopis ieśli nie w tymże Ewzebiuszu, z ktorego ten przykład przytoczył, tedy wżdy w «Aktach Conciliorum», przez sweż Łacinniki wydanych, doczytać, gdzie miedzy inemi y te się słowa nayduią: «biskupi, naprzeciwko temu pisząc, Wiktorowi roskazowali (w Łacińskim iest: iubebant), aby raczey to, co pokoiowi służy, czynił y zgody a iedności przestrzegał. Y są tych biskupow listy, w ktorych surowie gromią y ofukiwaią (w Łacińskim iest: obiurgant) Wiktora, iako niepożytecznie o pożytkach kościoła radzącego» etc. [1] To raczey, moy miły dzieiopisie, vważać się godziło, że Ireneus o to kościołow Azyatyckich nie właśnie wyklecie, ale tylko się od spoleczności z nimi odłączenie (bo ie tak historia zowie) biskupa Rzymskiego ganił beśpiecznie, y inszy biskupi roskazowali mu y ofukiwali go śmiele! Stąd mogłeś się łatwie obaczyć y vznać, ieśliż biskupa Rzymskiego inszy biskupi w ten czas za zwierzchność swoię y za iedynowładcę

скупы и костелы може имъ быти слушне приписована? Тые три речи каждому бачному ку уваженью подавши, затымъ самъ до порядного приточоныхъ черезъ дѣеписа прикладовъ уваженья приступую.

Што ся напередъ тычетъ заклинанья черезъ Викторіа, Римского бискупа, Азіатицкихъ костеловъ, дивно ми, яко ся того прикладу на чолѣ поставити не встыдалъ дѣеписъ, которому, ижъ Ириней заразъ приганилъ, самъ же признаваетъ, але не толко Ириней, але ижъ и иншихъ много бискуповъ то Викторови ганили, и упоръ ему непристойный и неуважный съ тоей мѣры приписовали. Могъ ся того дѣеписъ если не въ томъ же Евсевіи, съ которого тотъ же прикладъ приточилъ, тогды въ «Дѣяніихъ Соборовыхъ», черезъ своижъ Латинники выданыхъ, дочитати, гдѣ межи иншими и тые ся слова найдують: «бискупи, напротивъ тому ||**(об. 131)** пишучи, Викторови росказовали, абы лѣпѣй тò, штò покоеви служитъ, чинилъ и згоды и едности перестерегалъ. И суть тыхъ бискуповъ листы, въ которыхъ сурове громятъ и офуковаютъ Виктора, яко непожиточне о пожиткахъ костела радячого» [2]. То лѣпѣй, мой милый дѣеписе, уважатися годило, же Ириней, о тое костеловъ Азіатицкихъ не власное выклятье, але толко ся отъ сполечности зъ ними отлученье (бо ихъ такъ исторія зоветъ) бискупа Римского ганилъ беспечне, и иншіе бискупи росказовали ему и офуковали его смѣле! Оттоля могъ еси лацно обачити и узнатися, еслижъ бискупа Римского иншіе бискупи въ тотъ часъ за зверхность свою, и за едино-

[1] Tomo 1 Concil. Coloniæ excusso, anno 1551, fol. 96.

[2] **Въ першей части Собор[овъ], въ Колнѣ друкованыхъ року 1551, листъ 96.**

kościelnego poczytali, y ieśliż mu moc y iurisdycyą taką, o iakiey ty baiesz, przyznawali?

Drugi przykład o Athanazyusie fałszy||(201)wie iest przez cię przytoczony. Bo, naprzod, ćo się tycze zrzucenia y wygnania Athanazyusowego, Sokrates, historyk kościelny, iawnie ie Konstantynowi cesarzowi przypisuie [3]. Skąd to vznać możesz, że ćesarze w zrzucaniu biskupow zwierzchności zażywali. A iako od Konstantina cesarza oyca był zrzucony y wygnany, tak też iż od syna iego Konstantyna, a nie od papieża był przywrocony—tenże Sokrates świadczy, y tegoż poświadczaią listy rozne, pod tym czasem pisane [4]. Naprzod z historiey to wiemy [iż] Walens cesarz, ktory na zachod słońca panował [5] y ktorego pomocy zrzucony Athanazyus żadał, sprawę Athanazyusowę Konstantinowi bratu, ktory w ten czas na wschod słońca panował, przez list zalecał, y onego vsilnie prosił, aby Athanazyusa przywrocił. Przy prośbie przyłączył groźbę, że gdzieby tego nie był vczynił, on z woyskiem do Alexandryey ciągnąć y tam Athanazyusa odprowadzić miał. Ten list wziąwszy od brata, Konstantius cesarz, pisał do Athanazyusa, aby co-pręcey na iego dwor przybieżał, aby zatym od niego przywrocon być mogł. Za tym listem gdy przyiechał do Konstantiusa Athanazyus, Konstantius posłał list do duchowieństwa y do ludu Alexandriyskiego, roskazuiąc, aby go chętnie przyięli, znioższy swe przeszłe przeciwko niemu dekrety. List sam tu wpisować wszytek długo by było, ale miedzy inszymi w nim vżywa cesarz tych słow: «niech znowu Athanazyus,

владцу костелного почитали, и еслижъ моцъ и звирхность такую, о якой ты баешъ, признавали?

Другій прикладъ о Аѳанасіи фалшиве естъ черезъ тебе приточеный. Бо напередъ, штó ся тычетъ зверженья и выгнанья Аѳанасіевого, Сократъ, историкъ костелный, явне оное Константинови цесарови приписуетъ [6]. Отколя узнати можешъ, же цесари въ зверженью бискуповъ зверхности заживали. А яко отъ Константина цесара отца былъ зверженый и выгнаный, такъ тежъ и отъ сына его Константина, а не отъ папѣжа былъ приверненый — тотъ же Сократъ свѣдчитъ, и тогожъ посвѣдчаютъ листы розные, подъ тымъ часомъ писаные [7]. Напередъ зъ исторіи то вѣдаемо, же Валенсъ цесаръ, который ||(132) на заходъ солнца поновалъ [8] и которого помочи зверженый Аѳанасій жадалъ, справу Аѳанасіеву Константіови брату, который въ тотъ часъ на всходъ солнца пановалъ, черезъ листъ залецалъ, и оного усилне просилъ, абы Аѳанасіа привернулъ. При прозбѣ прилучилъ грозу, же гдѣ бы того не былъ учинилъ, онъ зъ войскомъ до Александріи тягнути и тамъ Аѳанасіа отпровадити мѣлъ. Тотъ листъ взявши отъ брата, Костантій цесаръ писалъ до Аѳанасіа, абы што-найпрудше на его дворъ прибѣгъ, абы затымъ отъ него приверненъ быти могъ. За тымъ листомъ кгды пріѣхалъ до Константіа Аѳанасій, Константій послалъ листъ до духовенства и до люду Александрійского, росказуючи, абы его хутливе приняли, знесши свои прошлыи противъ нему декреты. Листъ самъ тутъ вписовати весь долго бы было, але ме-

[3] lib. 2. cap. 3. [4] Sozomenus, lib. 3, cap. 20. [5] Theodoret., lib. 2, cap. 8 et 11.

[6] Въ книгѣ, 2, глава 3. [7] Созоменъ, въ книгѣ 3, глава 20. [8] Ѳеодоритъ, 2, глава 8 и 11.

za wolą Bożą, y za naszym rozsądkiem, oyczyznę swą zaraz y kościoł obeymie». Y potym tamże w tym liście: «wszyscy biskupa, niebieskim rozsądkiem a zdaniem naszym naznaczonego, chętnie y nabożnie przyimuycie». Y powieda Kassyodorus, kościelny historyk [1]: «temu listowi dufaiąc, Athanazyus wraca się na wschod słońca». Biskupi też, ktorzy pod tym czasem ziechali się byli do Ierusalem na concilium (202), wziąwszy wiadomość o iego się zwroceniu, posłali list do ludu Alexandryiskiego, w ktorym radość swą, ktorą stąd odnosili, oświadczaiąc [2]: «powinniście (powiedaią) za cesarze vstawicznie się modlić, że oni, wasze chęci znaiąc, Athanazyusa wam przywrocili». A Theodoretus [3], o tymże Athanazyusowym przywroceniu pisząc, tak powieda: «senatorow żony dla Boga mężow swych prosiły, aby cesarzowi o to dokuczali, żeby Athanazyusa trzodzie iego przywrocił».

Nie papież tedy Rzymski, ale cesarz Athanazyusa właśnie przywrocił! To prawda, że Iulius papież rozumiał y opowiedał, że Athanazyus był przywrocenia godzien, iako też y Maximus nieiaki to czynił, czego względem Kassyodorus napisał [4]. «Maximus przywrocił błogosławionemu Athanazyusowi społeczność y dostoieństwo». To prawda, że Iuliusz papież za Athanazyusem się przyczyniał do cesarza, ale też y inszy biskupi to, nawet y świetscy ludzie czynili. A między inszymi y Ian, Kon-

жи иншими въ немъ уживаетъ цесаръ тыхъ словъ: «нехай знову Аѳанасій, за волею Божею и за нашимъ розсудкомъ, отчизну свою заразъ и Церковъ обыйметъ». И потомъ тамже въ томъ листѣ: «всѣ епископа, небеснымъ розсудкомъ а зданьемъ нашимъ назначоного, хутливе и набожне пріймуйте». И повѣдаетъ Касіодоръ, костелный историкъ [5]: «тому листу уфаючи, Аѳанасій ворочается на всходъ солнца». Епископи тежъ, которые подъ тымъ часомъ зъѣхалися были до Іерусалима на соборъ, взявши вѣдомость, ижъ ся вернулъ, послали листъ до люду Алексан||(об. 132)дрійского, въ которомъ радость свою, которую оттоля относили, освѣдчаючи [6]: «повинни есте (повѣдаетъ) за цесари уставичне ся молити, же они, ваши хути знаючи, Аѳанасія вамъ привернули». А Ѳеодоритъ о томъ же Аѳанасіевомъ приверненью пишучи, такъ повѣдаетъ: «сенаторовъ жоны для Бога мужовъ своихъ просили, абы цесарови о тое докучали, жебы Аѳанасія чередѣ его привернулъ».

Не папежъ тогды Римскій, але цесаръ Аѳанасія власне привернулъ! То правда, же Іулій папежъ розумѣлъ и оповѣдалъ, же Аѳанасій былъ приверненья годенъ, яко тежъ и Максимъ нѣякій то чинилъ, чого взглядомъ Касіодоръ написалъ: «Максимъ привернулъ благословеному Аѳанасію и сполечность и достоинство». То правда, же Іулій папѣжъ за Аѳанасіемъ ся причинялъ до цесара, але тежъ и иншіе епископи тое, наветъ и свѣцкіе люде чинили. А межи иншими Іоанъ, Кон-

[1] Cassiodorus, lib. 4, cap. 30 et 31. [2] Cassiodorus, lib. 4, cap. 39. [3] lib. 2, cap. 17. [4] lib. 4, cap. 39.

[5] Касіодоръ, въ книгѣ 4, глава 30 и 31. [6] Касіодоръ, 4, глава 39.

stantinopolski patriarcha [7], ktorego mianowicie o przyczynę do cesarza w tey mierze duchowieństwo miasta Antiochiey przez list prosiło. Prawda, że na synodzie, dla tego złożonym, iego sprawę promowował, ale z tymże się przeciwko niemu y inszy biskupi, na tym synodzie zgromadzeni, popisali. Ale przywrocenie iego nie kto inszy właśnie wykonał, ieno sam Konstantius cesarz.

Niesłusznie tedy dsieiopis przywrocenie Athanazyusa Juliuszowi papieżowi przywłaszcza! A ieszcze niesłuszniey na tym fundamencie przywrocenia zwierzchność nad wszytkiego światy kościoły y iedynowładztwo kościelne Rzymskich biskupow budować vsiłuie!

A żeby w tey mierze tym snadniey się obaczył, przypomnię mu k temu dwa przykłady przywroconych duchownych, nie przez Rzymskie biskupy, ale przez cesarze. Naprzod: a zaś nie czy||**(203)**tał co o Gracyanie cesarzu, Walentinianowym synu, historicy kościelni [8] napisali, co też y w aktach Łacińskich Concioliorum wpisano? «Napisał (powiedaią) prawo roskazuiąc, aby wygnani pasterze do swoich owczarń się wrocili, y żeby im święte kościoły były przywrocone» [9]. A zaś nie czytał [10], że Flawiana, od Arianow wygnanego, nie papież, ale cesarz przywrocił? Co sam Leo papież, do cesarzowey Pulcherriey pisząc, wyznawa, mowiąc [11]: Wyście kapłany prawdziwe, katolickie, ktorzy z kościołow swoich niesprawiedliwym wyrokiem byli wyrzuceni, przywrocili» etc. Co się tycze postępku Innocentiusza papieża o krzywdę ś. Chrizo

стантинополскій патріарха, которого миновите о причину до цесара въ той мѣрѣ духовенство мѣста Антіохіи черезъ листъ просили. Правда, же на соборѣ, для того зложономъ, его справы форитовалъ; але съ тымъ, же ся противко нему и иншіе епископи, на томъ соборѣ згромаженые, пописали. Але привернене его не хто иншій власне выконалъ, одно самъ Константій цесарь.

Неслушне тогды дѣеписъ привороченье Аѳанасія Іулієви папежу привлащаетъ! А еще неслушне на томъ фундаментѣ привороченья зверхность ||**(133)** надъ всего свѣта Церковью, и единоначалство церковное Римскихъ епископовъ будовати усилуетъ!

А жебы въ той мѣрѣ тымъ снаднѣй ся обачилъ, приведу ему на память два приклады приверненыхъ духовныхъ, не презъ епископы Римскіе, але презъ цесари. Напередъ: азажъ не читалъ штó о Кгратіанѣ цесари, Уалентиніановомъ сыну, лѣтописци церковніи [12] написали, штó тежъ и въ дѣаніихъ Латинскихъ соборовъ написано? «Написалъ (повѣдаетъ) нраво росказуючи, абы изгнаные пастыры до своихъ овчарень вернулися, ижъ бы имъ святые церкви были привернены». [13] Азажъ не читалъ [14], же Флавіана, отъ Аріановъ выгнаного, не папежъ, але цесарь привернулъ? Штò самъ Леонъ папежъ, до цесаревой Пульхеріи пишучи, вызнаваетъ, мовячи [15]: «вы есте священници правдивые, каѳолическіе, которыи отъ церквей своихъ неправеднымъ изверженьемъ были отлучени, привернули». Што ся тычетъ поступку Инокентіа папежа о кривдѣ

[7] Concil. constit. 5, actione 1. [8] «Tripartitæ Historiæ», lib. 9, cap. 2. [9] Theodorus, lib. 5, cap. 2. [10] Tomo 1 «Concil.», fol. 405. [11] Epistola 39.

[12] Въ третей части «Исторіи», книга 9, глава 2. [13] Ѳеодоръ, книга 5, глава 2. [14] Книги первые «Соборовъ», листъ 405. [15] Посланье 39.

stoma, baczymy z historiy, że w nim polegał nie na swey własney dumie y powadze, ale na zdaniu synodu, w ziemi Włoskiey odprawowanego, z ktorego y posłowie na wschod słońca byli posłani.

Jakoż kolwiek-bądź, rzecz pewna iest, że wyklinanie nie iest znakiem, ani dowodem iedynowładztwa kościelnego, ani zwierzchności nad wszytkimi kościoły, gdyż nie samym papieżom Rzymskim, ale y inszym biskupom iednako należało, y wolnie go zawsze przeciwko występnym wszytk*ie* kościoł*y*, do pychy y wynoszenia się sstąd przyczyny nie biorąc, vżywali. Abowiem że y do tych iuż inszych, przez dzieiopisa przypomnionych, przykładow się przymowię, y insze osobne k temu przytoczę.

Czytamy [1], że Antimus y z swymi nie od Agapita papieża Rzymskiego, ale od wszytkich poiedynkiem patriarchow, Paulus Antiocheński Samosatensis (ktorego podobno dzieiopis Piotrem—niewiem, czy za omyłką, czy za szalbierstwem nazwał) nie od Felixa papieża Rzymskiego, ale, iako pisze Niceforus [2], od wszytkich, co ich iedno było na świecie biskupow, Auxentius y Iowianus od Ambrożego [3], Dioszkorus z Iuwenaliszem nie od Leona papieża, ale od concilium [4] Kon||**(204)**stantinopolskiego, Cirillus, choć prawowierny y pobożny biskup od wszytkich Orientalnych biskupow [5], Theodozyus cesarz od Ambrożego był wyklęty [6].

Czytamy, że Anastasius, Antiocheński biskup, o Iustinianie cesarzu iawnie w kościele onych słow vżywał: «Ktokol-

святого Златоустого, бачимо съ повѣсти церковной, же въ немъ полегалъ не на своей власной думѣ и повазѣ, але на зданью синоду, во Италии [7] отправованого, съ которою и посланци на Востокъ были послани.

Якожъ будь колвекъ, речъ певная есть, же клятва не есть знакомъ, ани доводомъ единоначалства церковного, ани звирхности надъ всѣми церквами, ижъ не самымъ папежомъ Римскимъ, але и иншимъ епископомъ однако належало и волно ее завше противко ||**(об. 133)** выступнымъ вс*ей* Церкви, до пыхи и превозношенья себе оттоль причины не беручи, уживали. Абовѣмъ же и до тыхъ уже иншихъ, дѣеписомъ припомнѐныхъ, прикладовъ примовлюся, и иншіе особные ку тому приточу.

Читаемо [8], же Анфимъ и зъ своими не отъ Агапита папежа Римского, але отъ всѣхъ поединкомъ патріарховъ, Павелъ Антіохійскій Самосатскій (которого подобно дѣеписъ Петромъ—невѣдаю, чи за омылкою, чи за шальбѣрствомъ назвалъ) не отъ Фѐликса папѣжа Римского, але, яко пишетъ Никифоръ [9], отъ всѣхъ, што ихъ едно было на свѣтѣ епископовъ, Авксентій и Іовиніанъ отъ Амбросіа [10] Діоскоръ и зъ Ювеналомъ не отъ Леона папы, але отъ собору [11] Костантинополского, Кирилъ, хотя православный и благочестивый епископъ, отъ всѣхъ Восточныхъ епископовъ [12], Өеодосій цесаръ отъ Амбросіа былъ проклятъ [13].

Читаемо, же Анастасій, Антіохійскій епископъ, о Іустиніанѣ цесари явне оныхъ словъ уживалъ: «хто колвекъ

[1] Concil. constit. (*sic*) 5, actione 1 (sic). [2] Niceph. lib. 6, cap. 28. [3] Amb., lib. 10, epist 81. [4] Concil. Const. 5, act. 5. [5] Concil. Chalc. act 10. [6] Niceph. lib. 3, cap. 24.

[7] На полѣ пояснено: «ве Влошехъ». [8] Соборъ Констан. (sic) 5, прав[ило] 10 (sic). [9] Никифоръ, книга 6, глава 28. [10] Амбросій, книга 10 посланье 81. [11] Соборъ, устав. 5, прав[ило] 5. [12] Соборъ Халкид[онскій], прав[ило] 10. [13] Никифоръ, книга 3, глава 24.

wiek inszey ewanieliey naśladuie, niech będzie anathema» [14]. Co też poniekąd wyklęciem pachnęło.

Czytamy [15], że Nestorius nie od Celestina papieża, ale od wszytkiego Efeskiego concilium, ktore przeciwko iego kacerstwu było zebrane, potępiony y z stolice zrzucony iest Flawian, patriarcha Antiocheński, żeby przez Damaza papieża miał być z stolice zrzucony [16], y żeby dla tego do Rzymu miał ieździć—nie czytamy. To tylko czytamy, że go Theofil Alexandriyski patriarcha przez Izidora prezbitera z Damasem iednał etc. O Egiptskich też Arabach, y Cypriyczykach czytamy, że tego Flawiana z Antiochiey wygnać pragnęli, ale tamże nąpisano, że Palestini, Phenices, Syriza *z* Flawianem trzymali [17].

Czytamy [18], że pospolity lud w Antiochiey, chroniąc się go, przeciwko niemu ordinował był na biskupstwo Ewagriusza. Ale gdy Ewagriusz vmarł, tedy iuż sam się Flawian na biskupstwie został [19].

Nieprawdziwie tedy dzieiopis samym papieżom Rzymskim władzą y moc wyklinania, potępiania y zrzucania a składania z stolic biskupow przypisał.

Co aby się tym znaczniey ieszcze pokazało, przypominam mu Leona papieża, ktory, nierzkąc aby był miał patriarchy swą władzą z stolic zrzucać, ale samże wyznawa [20], że nędznego mnicha Ewtychesa z klasztoru iego wyrzucić nie mogł, aż cesarzowey Pul-

иншей евангеліи наслѣдуетъ, да будетъ анаѳема». [21] Што́ ся до проклятства стягало.

Читаемо, же Несторый не отъ Келестина папы, але отъ всего Ефеского собору, который противко его еретицству былъ собранъ, отлученъ и съ престола изверженъ есть. Флавіанъ, патріарха Антіохійскій, жебы презъ Дамаса папежа мѣлъ быти отъ престола изверженъ [22], и жебы для того до Риму мѣлъ ѣздити — не читаемъ. ||(134) То толко читаемо, же его Ѳеофилъ, Александрійскій партріарха, презъ Исидора презвитера зъ Дамасомъ едналъ. О Египтянѣхъ тежъ, Арапѣхъ и Кипрійчикахъ читаемо, же того Флавіана изъ Антіохіи выгнати прагнули. Але тамъже написано, же Палестиняне, Финикіане, Сиріане *за* Флавіаномъ держали [23].

Читаемо [24], же посполитые люде, хоронячися его, противко ему поставили были на епископьство Евагріа. Егдаже Евагрій преставился, тогда уже самъ Флавіанъ на епископьствѣ ся осталъ [25].

Неправдиве теды дѣеписъ самымъ папежомъ Римскимъ власть и моцъ проклятіа, отлученья и зверженья изъ столицъ епископовъ приписалъ.

Што абы ся тымъ значнѣй еще показало, привожу ему на память Леона папежа, который, не рекучи абы былъ мѣлъ патріархи своею властью отъ престоловъ изве́ргати, але самъ же вызнаваетъ [26], же нищетного инока Евтихіа зъ монастыря его выгнати не могъ,

[14] Theodor. lib. 6, cap. 18. [15] Euagrius, lib. 4, cap. 40. [16] Euagrius, lib. 1. cap. 2. [17] «Tripart. Hist.», lib. 9, cap. 6 и 20. [18] Concil. tomo 1, fol. 409. [19] «Tripart. Hist.», lib. 9, cap. 6. [20] Epistola 45.

[21] Ѳеодоръ, книга 6, глава 18. [22] Евагрій, книга 1, глава 2. [23] «Тричастной Повѣсти», книга 9, глава 6 и 20. [24] Собор. книга 1, листъ 409. [25] «Тричас[тной] Повѣс[ти]», книга 9, глава 6. [26] Епистол[іа] или посланье 45.

cheryey prosił, aby go ona była stamtąd ruszyła.

Przypominam Innocentiusza papieża [1], ktory, chcąc potępić Pelagiusza, aż się na listy przeciw niemu v cesarzow zdobywał. Y zatym o nim tak mowi: «iakież ||(205) wżdy wziąwszý listy, abo kiedy podda się naszemu rozsądkowi» [2].

Przypominam Felixa papieża, ktory od Zenona cesarza przeciwko Antymowi Carogrodzkiemu ratunku prosił, ktoremu cesarz odpowiedział: «dopuściliśmy złożenia Antymowęgo» [3]. Skąd znać, że papieski wyrok bez cesarskiego nie był ważny.

Przypominam Konstantina cesarza, ktory tak o sobie mowi: «ieśliby ktory z biskupow nievważnie mieszaniny czynił, sługi Bożego, to iest moią exekucyą — iego śmiałość będzie hamowana» [4].

Przypominam nakoniec Iustiniana cesarza, ktory takie prawo postanowił: «ieśliby ktory biskup naznaczonego czasu omieszkał a do domu przywołany przyść nie chciał, niech będzie ruszony y kościoła swego pozbawion, a inszy łepszy na iego mieysce niechay będzie obran, a to mocą prawa tego» [5].

Co wszytko iawnie tego poświadcza, że zwierzchności nad biskupami w zrzucaniu ich z stolic nawięcey cesarze zażywali. Ktorych gdy przeto za iedynowładce kościelne—tak mniemam—poczytać nie zechce dzieiopis, niechayże z tey miary y Rzymskich biskupow, ktorzy

але цесаровой Пулхеріи просилъ, абы его она оттамтоль выгнала.

Привожу на паметь Иннокентія папежа [6], который, хотячи отлучити Пелагіа, ажъ ся на листы противко ему у цесаровъ здобывалъ. И затымъ о немъ та́къ мовитъ: «якіежъ вжды взявши листы, або коли поддасться нашому розсудкови» [7].

Привожу на паметь Феликса папѣжа, который отъ Зинона цесара противко Анѳимови Царигород||(об. 134)скому ратунку просилъ, которому цесаръ отповѣдалъ: «допустилихмо зверженія Анѳимового». [8] Отколь знати, же папескій вырокъ безъ цесарского не былъ важный.

Припоминаю Костантина цесара, который о собѣ та̀къ мовитъ: «еслибы который зъ епископовъ неуважне мѣшанины чинилъ слуги Божего, то есть моимъ конечнымъ зданьемъ—такового смѣлость будетъ гамована». [9]

Припоминаю наконецъ и Іустиніана цесара, который такое право постановилъ: «еслибы который епископъ назначоного часу омѣшкалъ, а до дому позваный прійти не хотѣлъ, да будетъ отлученъ и церкви своей отдаленъ, а иный лѣпшій на его мѣсце нехай будетъ выбранъ, а то моцью того правила». [10]

Што все явне того посвѣдчаетъ, же зверхности надъ епископы въ зверженью ихъ изъ престоловъ найболше цесари заживали. Которыхъ кгды для того за единовластника церковного—такъ мнѣмаю — почитати не схочетъ дѣеписъ, нехайже съ той мѣры и Римскихъ епи-

[1] Iuxta «Doctrinam Innocentij». [2] Concil. Const. act. 1. [3] Concil. Const. 5, act. 4. [4] Theodor. lib. 1, cap. 19. [5] Authen. de Eccles. diuersis capitul.

[6] Въ «Наукахъ Инокентіевыхъ». [7] Соборъ Констан[тинополскій], правило 1. [8] Соборъ Констан[тинополскій] 5, правило 4. [9] Ѳеодоръ, книга 1, глава 19. [10] Въ самыхъ книгахъ о Церкви, во различныхъ главахъ.

takiey zwierzchności, iako cesarze, nie zażywali, za iedynowładzce kościelne nie vdaie.

A toć w tym rozdz. o papieżow Rzymskich nad wszytkiego świata kościoły, osobliwie w stanowieniu, wyklinaniu, zrzucaniu, y przywracaniu biskupow zwierzchności, krotce zdało się przypomnieć. A w przyszłych rozdzialech o teyże ich zwierzchności y władzy, względem appellacyey y synodow, porządnie mowić będziemy.

скоповъ, которые таковой звѣрхности, якъ цесари, не заживали, за едноначалника церковного не удаетъ.

А то въ томъ роздѣлѣ тобѣ о папежохъ Римскихъ надъ всего свѣта церкви особливе въ рукоположеніи, клятвѣ, и зверженію, и приворочанью епископовъ зверхности—вкротцѣ здалося привести на память. А въ пришлыхъ роздѣлехъ о томъ же ихъ началствѣ и власти, взглядомъ апеляцыи и синодовъ, порядне мовити будемо.

||(206) Trzeciey części odpowiedzi

Rozdział V.

Ieśliż to prawda, iako synodowy dzieiopis twierdzi, że biskupi ze wszytkiego chrześciaństwa do Rzymskiego biskupa appellowali, y o prawie kościelnym o tym napisanym.

Chcąc dzieiopis tym barźiey Rzymskiego papieża zwierzchność a iedynowładztwo kościelne iemu przypisać, iż biskupi ze wszytkiego chrzesciaństwa do Rzymu appellowali, y że iest o tym prawo kościelne napisane, a w Ruskich «Prawidlach» oycow ś. nalezione, — za szczyrą prawdę vdaie. Z tych iednak wszytkich biskupow, co to ze wszytkiego chrześciaństwa do Rzymu, wedle iego powieści, appellowali, y iednego nie wspomina; tylko z «Prawidł» oycow ś. rzkomo o tym napisane prawa przytacza. Skąd każdy snadnie o iego prawdzie sądzić może. Lecz żeby własna prawda się okazała, pilnie w tey appellacyey materią weyźrzę, y dzieiopisa o niektore rzeczy według zwyczaiu swego pytać będę.

Naprzod, ieśli to iest zdanie iego, że

||(135) Третей части отповѣди

Роздѣлъ 5.

Если то правда, яко синодовый дѣеписъ твердитъ, же епископи зо всего христіанства до Римского епископа на судъ отзывалися и о прав*ил*ѣ церковномъ о томъ написаномъ.

Хотячи дѣеписъ тымъ болшей Римского папежа зверхность оказати а единоначаліе церковное ему приписати, ижъ епископи зо всего христіанства до Риму судитися отзывали, и же есть о томъ прав*ило* церковное написано, а въ Рускихъ «Правилахъ» святыхъ отцовъ найденое, — за щирую правду удаетъ. Съ тыхъ еднакъ всѣхъ епископовъ, штò то зъ всего христіанства до Риму, ведле его повѣсти, на судъ ся отзывали, и одного невспоминаетъ; толко съ «Правилъ» отцовъ святыхъ рекомо о томъ написаные правила приточуетъ. Отколя *к*ождый снадне о его правдѣ судити можетъ. Але жебы власная правда ся оказала, пилне въ тую отозванья ся на судъ матерію угляну, и дѣеписа о нѣкоторые речи ведлугъ звычаю своего пытати буду.

Напередъ, если то есть разумъ его,

appellacye do papieżow są prawne y słuszne,—pytam go: co rozumie o concilium onym pierwszym Niceńskim, na ktorym taki dekret iest vczyniony: «od iednych exkommunikowani, od drugich do społeczności niechay nie będą przyimowani» [1]? Ktorym dekretem gdyż od iednych exkommunikowanych drugim przyimować zabroniono. A zaż nie widzi, że zaraz nim, y do appellaciy postronnych przyimowania zagrodzono drogę, iako wszytkim, tak y Rzymskim biskupom, ktorym na tymże concilium ||(207) iako się w przeszłym rozdz. przypominało, kościoły tylko Rzymowi przyległe zawiedywać poruczono? A żeby kto tym, że biskup biskupa, abo z omyłki, abo y ze złości niesłusznie exkommunikować może, narabiać a tak Rzymskiego biskupa w tey mierze iurisdycyey gruntować nie mogł,—tenże synod Niceński lekarstwo na to obmyślił: appellacyą nie do Rzymskiego papieża, ale do synodu prowincyalnego tey prowincyey, w ktorey by się to niesłusznie exkommunikowanie abo wyklęcie przytrafiło. Te są słowa synodu: «a tak aby się mogło przynależnym pytaniem wybadać, za rzecz dobrą y słuszną się nam zdało, aby na każdy rok w każdey prowincyey dwakroć przez rok biskupow synod bywał, aby społem na iedno mieysce się zieżdżaiąc społney prowincyey takie questie examinowali».

Druga: pytam go, ieśli to prawda, co twierdzi, że ze wszytkiego chrześciańtwa do Rzymu iść miały appellacye,—iakoż się owo prawo ostoi, ktore Iustinianus cesarz z strony tych appellaciy w rzeczach kościelnych postanowil? Kto-

же апеляціи до папежовъ суть правны и слушны,—пытаю ||(об. 135) его: што̀ розумѣетъ о соборѣ ономъ первшомъ Никейскомъ, на которомъ такій декретъ естъ учиненый: «отъ одныхъ отлученые, отъ другыхъ до общеніа да не пріймутся» [2]? Которымъ декретомъ ижъ отъ одныхъ отлученыхъ другимъ пріймовати заборонено. Азажъ не видитъ, же заразъ нимъ и до отозванья ся на судъ посторонныхъ пріймованья загорожено дорогу, якъ всѣмъ, такъ и Римскимъ епископомъ, которымъ на томъ же соборѣ, яко ся въ прошломъ роздѣлѣ припоминало, церкви толко Римови прилеглые завѣдовати вручено? А жебы хто тымъ, же епископъ епископа або зъ омылки, або и зе злости неслушне отлучити можетъ, наробяти а такъ Римского епископа въ той мѣрѣ уряду кгрунтовати не моглъ —той же соборъ Никейскій лѣкарство на то обмыслилъ: отозванье на судъ не до Римского папежа, але до синоду епаршеского тоее епархіи, въ которой бы ся тое неслушне отлученіе або проклятье случило. Тые суть слова синоду: «а такъ абы ся могло пристойнымъ пытаньемъ изыскати, за речъ добрую и слушную намъ ся здало, абы на кождое лѣто въ кождой епархіи два разы на рокъ епископскій соборъ бывалъ, абы посполъ на едино мѣсце зъѣждяжаючися сполной епархіи таковыи взысканія истязовали».

Другая: пытаю его, если то правда, што̀ твердитъ, же зъ всего христіанства до Риму ити мѣли отзываньяся на судъ,—якожъ ся овое правило остоитъ, которое Іустиніанъ цесаръ стороны тыхъ отзываньяся на судъ въ речахъ

[1] Canone 5.
[2] Правило 5.

rego te są slowa [3]: «ieśliże ktory z przeświętych biskupow tego synodu wątpliwość iaką z drugimi ma abo o kościelne prawo, abo o insze iakie rzeczy,—naprzod metropolita ich z inszymi swego synodu biskupami niechay kauzę ich rozezna y rozsądzi. A ieśliż na tym rozsądku oboia strona nie przestanie, tedy nabłogosławieńszy patriarcha oney diocezyey niechay miedzy nimi tey sprawy przesłucha, y one zgadzaiąc się z kościelnymi kanonami y prawy niech rozstrzygnie y skończy. A żadna strona przeciwko iego wyrokowi daley niech nic mowić nie może». Takie prawo Iustinianowe a zaż appellacyam twoim iawnie nie iest przeciwne? Bo ieśliż czynienie ostatecznego w sprawach dekretu patriarchow każdemu w swey diocezyey służyło y ie||**(208)**śliż przeciw ich dekretowi mowić stronam nie było wolno,—iakoż y do Rzymu appellować miało się im godzić?

церковныхъ ||**(136)** постановилъ? Которого тые слова [5]: «а если который отъ преосвященыхъ епископовъ того собору вонтпливость якую съ другими маетъ або о церковномъ правилѣ, або о иншей якой речи,—напередъ митрополитъ ихъ зъ иными своего синоду епископы нехай вину ихъ розознаетъ и розсудитъ. А еслиже на томъ розсудку обоя сторона не перестанетъ, тогды блаженѣйшій патріарха оной прономіи нехай межи ими тую справу переслухаетъ, и онѣхъ згожаючися съ церковными каноны и уставами нехай розсудитъ и скончитъ. А жадная сторона противко его выроку далѣй нехай ничого не можетъ мовити. Такое правило Іустиніаново изажъ отзываньямъ твоимъ явне не есть противное? Бо если чиненье остаточного въ справахъ декрету патріархомъ кождому въ своей прономіи служило, и еслижъ противъ ихъ декретови сторонамъ мовити не было волно, —якожъ и до Риму отзыватися на судъ мѣло ся имъ годити?

Pytam daley dzieiopisa: co rozumie—Honorius y Theodozyus cesarze czy nie iawnie appellacyam do papieża Rzymskiego zabieżeli onym prawem, ktorego te są słowa [4]: «wszelką nowotną odmianę znosząc, roskazuiemy, aby starożytność y kanony stare kościelne, ktore, aż dotąd trwały, po wszytkich Illirickich prowinciach były zachowane; żeby, gdy iaka wątpliwość przypadnie, była rzecz powinna, nie bez zdania nawielebnieyszego świętego zakonu biskupa kościoła miasta Konstantynopolskiego, *z* przerogatiwy abo zacności Rzymu Starego cieszącego się, tę wątpliwość ziazdowi

Пытаю далѣй дѣеписа: што розумѣетъ—Онорій и Ѳеодосій цесари чи не явне апеляціямъ до папежа Римского забѣгли онымъ прав*ил*омъ, которого тые суть слова [6]: «всякую новотную отмѣну зносячи, росказуемо, абы старожитность и каноны старые церковные, которые, ажъ потоля трывали, по всѣхъ Иллирицкихъ епархіяхъ были захованы; жебы, егда якое недоумѣніе припадаетъ, была речъ повинная, не безъ зданья всеблаженѣйшаго святого закону епископа церкви мѣста Костантинополского, *и* изящства або зацности Риму Старого тѣшачогося, тое не-

[3] Authen. de S. Episcopis Collatione 9. Si quis wero. [4] Codice «De sacrosanctis Eclesiis». Omni.

[5] Въ заповѣди Іустиніана царя. [6] Въ книгахъ «О священосвятыхъ церквахъ».

kapłańskiemu y świętemu rozsądkowi zachować».

Pytam daley: Leo cesarz czy ieszcze iawniey tychże appellaciy do Rzymu nie wywrocił owym prawem tak napisanym [1]: «wszyscy ktorzy iedno kędykolwiek są, abo potym będą prawdziwey wiary kapłani y klerykowie ktoregokolwiek stopnia y mniszy w sprawach świetskich, żadnym zgoła lubo więtszego, lubo mnieyszego sędziego wyrokiem napominalnym do postronnych sądow niechay nie będą pociągani, ani do wyszcia z prowincyey z mieysca, y z krainy, w ktorey mieszkaią, przymuszani».

Słyszysz tu, dzieiopisie? A gdzież tu twoie ze wszytkiego chrzańcieśstwa do Rzymu appellacye? A gdzież tu owa twoia prawda, że prawem kościelnym te appellacye do Rzymu są vgruntowane? Rzeczesz podobno, że to nie kościelne prawa, ktore cesarze stanowili? Ale ktoż się w tym z tobą zgodzi? Nikt! Chyba niebaczny! Bo wszyscy baczni prawy kościelnymi prawa te nazywaią, ktore dla rządu y pożytku kościelnego, choć od świetskiey, kiedy iedno pobożney, zwierzchności są vczynione. K temu, a tom ci iuż y z postanowienia Ni||**(209)**ceńskiego concilium (ktoremu z żadney miary powagi prawa kościelnego vwleć nie możesz) kanon tegoż poswiadczaiący przytoczył.

A ieśliż na tym niemasz dosyć, więc cię ieszcze zapytam: ieśli to prawda, że prawem kościelnym appellacye do Rzymu ze wszytkiego chrześciańśtwa są vtwierdzone, — czemuż na concilium Teleńskim w Hispaniey, za Zozyma pa-

доумѣніе зъѣздови светителскому и святому розсудкови заховати».

Пытаю далѣй: Леонъ цесаръ чи еще явнѣй тыхъ апеляцій до Риму не вывернулъ овымъ правиломъ, такъ написанымъ [2]: «вси которыи едно гдѣколвекъ суть, або потомъ будутъ правдивой ||**(об. 136)** вѣры святители и причетници которого колвекъ степени и стану и моци, въ справахъ свѣцкихъ, жаднымъ згола или болшого, или меншого судьи вырокомъ напоминалнымъ до посторонныхъ судовъ нехай не будутъ потягани, ани до выйтя изъ епархіи зъ мѣсца, и зъ краины, въ которой мѣшкаютъ, примушани».

Слышишъ же ту, дѣеписе? А гдѣжъ ту твои зъ всего христіанства до Риму апеляціи? А гдѣжъ тутъ оная твоя правда, же правиломъ церковнымъ тые апеляціи до Риму суть обставлены? Змовишъ подобно, же то не церковные правила, которые цесари постановили? Але хтожъ ся въ томъ съ тобою згодитъ? Нихто! Хиба небачный! Бо всѣ бачные правилами церковными тые правила называютъ, которые для порядку и пожитку церковного, хотя отъ свѣцкой, коли одно благочестивой, зверхности учинены суть. Ку тому, а томъ уже тобѣ съ постановенья собору Никейского (которому жаднымъ способомъ чести права церковного уняти не можешъ) канонъ тогожъ посвѣдчаючій приложилъ.

А еслижъ на томъ немаешъ досыть, то тебе еще попытаю: если то правда, же правиломъ церковнымъ апеляціи до Риму зо всего христіанства суть утвержены,—чомужъ на соборѣ Теленскомъ въ Испаніи, за Зосима папѣжа отправова-

[1] Codice «De episcopis et clericis». Omnes.

[2] Въ книгахъ «О епископѣхъ и клирикахъ».

pieża odprawowanym, taki dekret iest vczyniony: «prezbiterowie y klerykowie niechay nie appelluią, tylko na Afrykańskie synody» [3].

Pytam: czemu Milewitańskie concilium taki kanon postanowiło [4]: «ieśliżby ktorym od biskupow appellować się zdało, niechay nie appelluią, chyba tylko na Afrikańskie concilia, abo do starszych prowinciy swoich. A do zamorskich kraiow ktorzyby się ważyli appellować, od żadnego w Africe do spoleczności niech nie będą przyimowani».

Pytam: czemu na Afrikańskim concilium tak postanowiono [5]: «ieśli będzie zachodzić appellacya, niechay zaraz obierze sobie ten, co będzie appellował, sędzie, a z nimi społem y ten, przeciwko ktoremu appellacyey zażywać będzie,—aby od tych *przez nie* dobrowolnie obranych sędziow żadnemu nie było wolno appellować».

Pytam: czemu na tymże Afrikańskim concilium kanon, wyższey iuż przypomniony, Milewitańskiego synodu powtorzono, y appellaciy wszelkich za morze zabroniono [6]?

Pytam: czy mogą społem stać te dwie rzeczy: wolność appellowania do Rzymu, a dokąd inąd okrom Afrikańskich synodow, a zwłaszcza do kraiow zamorskich (w iakich y Rzym był) appellacyey wszelkiey zabronienie?!

Trzeba tu będzie, dzieiopisie, pilnie myślić, iakobyś to miał wykręcić, żebyś z swoią o appellaciach prawdą iawnie w kłamstwie nie został. Acz niewiem, na coć się to przyda? Bo byś nabarźiey kręcił, ||(210) przedsię się nie

номъ, такій декретъ естъ учиненъ: «презвитери и клирици нехай ся не отзываютъ на судъ, толко на Африканскіе синоды» [7].

Пытаю: чому Милевитанскій соборъ такое правило постановилъ: [8]: «еслибы которымъ епископомъ отзыватися на судъ здало, ||(137) нехай ся не отзываютъ на судъ, опрочъ толко на Африканскіе соборы, або до старѣйшихъ епархіи своей. А до заморскыхъ сторонъ который бы ся важилъ отзывати на судъ, отъ жадного въ Африкіи до общеніа да не пріймуется».

Пытаю: чому на Африканскомъ соборѣ такъ постановлено [9]: «если будетъ заховати отзываньеся на судъ, нехай заразъ оберетъ собѣ той, который будетъ ся отзывати на судъ, судьи, а зъ ними посполу и той, противъ которому апеляцыи заживати будетъ, —абы отъ тыхъ доброволне обраныхъ судей жадному не было волно отзыватися на судъ».

Пытаю: чому на томъ же Африканскомъ соборѣ канонъ, вышше уже припомненый, Милевитанского собору повторено, и отзыванья ся на судъ вшелякого за море заборонено [10]?

Пытаю: чи могутъ посполъ стати тыи двѣ речи: волность отзываньяся на судъ до Риму, а гдѣ индѣ опрочъ Африканскихъ синодовъ, а звлаща до сторонъ заморскихъ (въ яковыхъ и Римъ былъ) апеляціи всякой забороненье?!

Потреба тутъ будетъ, дѣеписе, пилне мыслити, якобысь то мѣлъ вывернути, жебысь и зъ своею о апеляціахъ правдою явне въ кламствѣ не зосталъ. Ачъ не вѣдаю, на што тобѣ ся тое придасть? Бо бысь найболше выворо

[3] Canone 17. [4] Canone 22. [5] Canone 62. [6] Canone 92.

[7] Правило 17. [8] Правило 22. [9] Правило 62. [10] Правило 92.

wykręcisz, owszem tym barźiey odkryiesz przy fałszu niewstydliwość swoię, z ktorąś się iuż y tak w przytaczaniu z «Prawidł» Ruskich dowodow dosyć znacznie popisał, a zaraześ y to okazał, iakoś w słuszne swoiey niepewney prawdy podpory niedostateczny!

Przytoczyłeś bowiem naprzod z Soboru Karthagineńskiego te słowa: «prezbitera sobor z iego dostoyności złożył; on potym do Celestina, papy Rzymskiego, vciekł się od ktorego był przyięt, y list odzierżał, aby iemu zaś przywierniono iego *prestoł*».

A toż, moy dzieiopisie, prawo kościelne, appellacye ze wszytkiego chrześciaństwa do Rsymu vtwierdzaiące?! A zaż na ten xtałt kanony na soborach pisano? A zaż za prawo poczytan być ma iedney osoby postępek? A ieszcze iaki postępek! Taki, ktory smrodliwą Rzymskich biskupow pychę, obrzydłą panowania chciwość, sprosną w fałszowaniu synodowych kanonow niewstydliwość ludziom przed oczy kładzie!! Niechciałem był w tym postępku tak dalece gmyrać, ale żeś sam do tego dał przyczynę, vczyniwszy wzmiankę o tym prezbiterze,—nielza iedno czytelnikowi przełożyć, co się to w tym działo.

Tak się rzecz ma:

Ten, ktorego w tym prawidle wspominaią, prezbiter (ktory był prezbiterem Kościoła Socceńskiego (sic) w Africe, a zwano go Apiariuszem) od biskupa swego y od siłu inszych biskupow, ktorzy się byli na concilium ziechali, będąc prawnie za występki swe z dostoyności zrzucony, vdał się naprzod do Zozyma na ten'czas papieża Rzymskiego.

чалъ, предся не выкрутишъ, овшемъ тымъ болшей открыешъ при фалшу невстыдливость свою, съ которою ся уже и такъ въ приточенью съ «Правилъ» Рускихъ доводовъ досыть значне пописалъ, а заразъ еси и тое оказалъ, якъ еси недостаточенъ въ слушные доводы своей ||**(об. 137)** непевной правды!

Приточилесь бовѣмъ напередъ и зъ собору Каренагенского тые слова: «пресвитера соборъ зъ его достоинства извергъ; онъ потомъ до Келестина, папы Римского, утекся, отъ которого былъ принятъ, и листъ одержалъ, абы ему опять привернено его престолъ».

А, тожъ то, мой дѣеписе, правило церковное, зъ всего христіанства апеляціи до Риму утвержаючее?! Азали на той способъ каноны на соборахъ писано? Азали за правило почитанъ быти маетъ одной особы поступокъ? А еще якій поступокъ! Такій, который смердячую Римскихъ епископовъ гордость, мерзеную панованья хуть, спросную въ фалшованью соборныхъ каноновъ невстыдливость людемъ предъ очи кладетъ!! Не хотѣлемъ былъ такъ много въ томъ поступку забавлятися, але жесь самъ до того далъ причину, учинивши змѣнку о томъ презвитери—нѣлзе одно чителникови переложити, што ся то въ томъ дѣяло.

Такъ ся речь маетъ:

Той, которого въ томъ правилѣ споминаютъ, презвитеръ (который былъ презвитеромъ церкви Сикійскіа во Африцѣ, именемъ Апіарій) отъ епископа своего и отъ иншихъ епископовъ, которые ся были на соборъ зъѣхали, изверженъ будучи правне зъ достоинства за свои выступки, удался напередъ до Зосима папы Римского. Кото-

Ktory Zozymus tey okkazyey do rościągania przeciw kanonom kościelnym swey iurisdiciey, sobie przez tego zbiega podaney, rad będąc, skwapliwie, nierozmyślnie, nie wsiąwszy żadney sprawy o postępkach tego Appiariusza, onego niewinnym być osądził y tą mocą, ktorey nie miał, onego do pierwszey ||(211) dostoyności przywrocił. A dowiedziawszy się, iż pod tym czasem w Africe było concilium, posłał tam Faustina, biskupa Polentineńskiego, y Filippa y Azella prezbiterow Rzymskich, poruczywszy im, aby nie tylko o prędkim przywroceniu Apiariusza do iego prezbiteriey staranie czynili, ale też żeby iawnie z synodem o tym traktowali, żeby każdemu prezbiterowi od swego biskupa, od metropol*iey*, a nawet y od synodu do Rzymskiey, iako apostolskiey, stolice appellować wolno było. Na to poselstwo Afrykańscy biskupi powiedzieli, że to, czego się Zozymus domagał, żadnym prawem nie iest roskazano. Faustinus począł twierdzić, że na concilium Niceńskim pierwszym to postanowiono, przytoczywszy kanon, o ktorym na Niceńskim concilium, iak żywo, wzmianki nie było. Ale tylko od Rzymskiegoż papieża był zmyślony, to iest ow, ktory też Iulius papież w liściech, do Orientalnych biskupow pisanym, przypomina. Ktory list iest w aktach Łacińskich «Conciliorum» wpisany, mianowicie w pierwszym tomie druku Koleńskiego [1]. Gdzie to iest rzecz vważenia godna, że ten, co te «Acta Conciliorum» zbierał, tam, gdzie Iulius o kanonie Niceńskim wzmiankę czyni, na kraiu przypisał te słowa:

рый Зосима той причинѣ [2] до ростяганья противко канономъ церковнымъ своего уряду, собѣ презъ того збѣга поданого, радъ будучи, скваплиье, нерозсудне, ||(138) не взявши жадной справы о поступкахъ того Апіарія — оного невиннымъ быти осудилъ и тоею моцью, которой не мѣлъ, оного до первого достоинства привернулъ. А довѣдавшися, ижъ подъ тымъ часомъ въ Африкіи былъ соборъ, послалъ тамъ Фаустина, епископа Полентиненского, и Филиппа и Асиллу, презвитеровъ Римскихъ, поручивши имъ, абы не толко о прудкомъ привороченью чинили, але тежъ абы явне зъ синодомъ о томъ справу мѣли, жебы кождому презвитерови отъ своего епископа, отъ митропол*ита*, а на остатокъ и отъ собору до Римской, яко апостолской, столици отзыватися на судъ волно было. На тое посолство Африканстіи епископи повѣдили, же то, чого ся Зосима домагалъ, жаднымъ правиломъ не есть росказано. Фавстинъ почалъ твердити, же на першомъ соборѣ Никейскомъ то постановлено, приточивши канонъ, о которомъ на Никейскомъ соборѣ, яко живъ, змѣнки не было. Але толко отъ Римского папежа былъ змышленый, то есть овый, который тежъ Іюл*е* папа въ листѣ*хъ*, до Восточныхъ епископовъ писанымъ, припоминаетъ. Который листъ естъ въ «Дѣяніихъ Латинскихъ соборовъ» вписаный, меновите въ першихъ книгахъ друку Колонского. Гдѣ то есть речъ уваженью годная, же той, што «Дѣянія соборовъ» збиралъ, тамъ, гдѣ ||(об. 138) Іюлій о правилѣ Никейскомъ взмѣнку чинитъ, на краю приписалъ тые слова:

[1] fol. 305.

[2] На полѣ пояснено: «оказіи».

«Hoc statutum solum reducibile est in Nicenis 5 et 6 cap. verum aperte non inuenitur». «To postanowienie (powieda) tylko przywiedzione być może do Niceńskich piątego y szostego rozdziałow, ale się iawnie nie nayduie». Z tym to takim nienayduiącym się miedzy kanony Niceńskimi a w rzeczy Niceńskim postanowieniem, pomieniony Faustinus, poseł papieża Rzymskiego, gdy wyiechał na plac na Karthagineńskim concilium,—biskupi, ktorzy na nim byli, a miedzy inszymi ś. Augustyn, postrzegszy fałszu, powiedzieli [1]: «że poślą do Alexandryey, do Antiochiey y do Konstantinopola po archetipa a||(212)bo originały concilium Niceńskiego, a tym czasem starego zwyczaiu trzymać się będą». Potym gdy im Cirillus Alexandryiski y Attikus Konstantinopolski, patriarchowie, originały posłali [2], iawnie wszyscy postrzegli, że papież on świętobliwy synod pofałszował y, dla wywyższenia stolice swey, przywileie fałszywe sobie zmyślał y przywłaszczał. Zatym do Celestina, ktory po Zozymie na ten czas był biskupem Rzymskim y poselstwa Zozymowego popierał, w te słowa odpisali [3]: «dekreta Niceńskie lubo niższego stopnia kleryki, lubo y biskupy ich metropolitom iawnie poruczyli. Abowiem barzo rostropnie y sprawiedliwie przeglądali to, iż wszelkie sprawy na swych mieyscach, gdzie się wszczęły, kończone być miały, y że każdey prowincyey, nie miało *zch*odzić na łasce Ducha S., za ktorąby od Christusowych kapłanow słuszność y widziana, y statecznie zachowana była. Zwłaszcza że każdemu ieśliżby byl sądem vrażon roze-

«Тое постановенье (мовитъ) толко приведено быти не можетъ до Никейскихъ пятой и шестой главъ, але ся явне не найдуетъ». Съ тымъ то такимъ ненайдуючимся межи каноны Никейскими а ркомо Никейскимъ постановеньемъ, помененый Фавстинъ, поселъ папежа Римского, кгды выѣхалъ на пляцъ на Карѳагенскомъ соборѣ, — епископи, которые на немъ были, а межи иными святый Августинъ постерегши фалшу, повѣдили [4]: «же пошлютъ до Александріи, до Антіохіи, до Костантинополя по архетипа або орiиналы того собору Никейского, а тымъ часомъ обычаю старого держатися будутъ». Потомъ коли имъ Кирилъ Александрійскій и Аттикъ Костантинополскій, патріарси, архетипы орiиналы послали, явне вси постерегли, же папежъ оный соборъ святый пофалшовалъ и, для вывышенья столицы своее, привилья фалшивые собѣ змышлялъ и привлащалъ. Затымъ до Келестина, который по Зосимѣ на той часъ былъ епископомъ Римскимъ и поселства Зосимового попиралъ, въ тые слова отписали [5]: «декрета Никейскіе либо нишого степени клерики, либо и епископи ихъ митрополитомъ явне поручили. Абовѣмъ барзо порядне и справедливе переглядали тое, ижъ всякіе справы на своихъ мѣсцахъ, гдѣ ся вщали, кончены быти мѣли, и же каждой епархіи не мѣло *шк*одити на благости Духа Святого, за которою бы отъ Христовыхъ іереовъ слушность и видима, и статечне захована была. Звлаща же кождому еслибы былъ судомъ ураженъ розознаваючихъ, позволено на синоды своее епархіи, або и на вселенскій со-

[1] Concil. Carth. 6, can. 3 и 4. [2] Concil. Aphr. can. 102. [3] Concil. Aphri. can. 105.
[4] Соборъ Карѳаген[скій] 6, грань 3 и 4. [5] Соборъ Африк[анскій]. прав[ило] 105.

znawaiących, pozwolono na synody swey prowincyey, abo y na powszechne concilium appellować. Chybaby kto był, co by wierzył, iakoby Pan Bog iednego kogokolwiek z nas sprawiedliwością rozsądka natchnąć a niezliczonym zgromadzonym na concilium kapłanom oney vmykać y zbraniać miał? Więc iakož zamorski sąd będzie ważny, do ktorego świadkowie potrzebni abo prze płeć, abo prze starości niedołężność, abo prze insze zachodzące zawady przywiedzieni być nie będą mogli? Abowiem żeby ktorzy iakoby od twey świętobliwości boku posyłani być mieli, na żadnym oycow synodzie, nie naleźliśmy takiego postanowienia. Abowiem coście niegdy przez tegoż społbiskupa naszego Faustina, iakoby z strony Niceńskiego concilium stamtąd byli przysłali,—w konciliach prawdziwszych Niceńskich, od ś. Cyrilla społbiskupa naszego kościoła Ale||(213)xandriyskiego, y od wielebnego Attika, Konstantinopolskiego biskupa, z autentiku posłanych, niceśmy takiego naleść nie mogli. Exekutorow też klerikow waszych proszącym niechcieycie posyłać, abyśmy nadętey pychy świata tego nie zdali się wprowadzać w Kościoł Christusow, ktory światłość prostości y dzień pokorności chcącym widzieć Boga wystawia», etc.

Słyszysz, dzieiopisie, te słowa?! Widzisz, iakoś wyszczwał wilka z lasa?! Baczysz, iako się za okazyą twoiey bredniey, sztucznie y fortelnie a pychą pachniące, twoich naświętszych panow y iedynowładzcow kościelnych postępki okazały?! Baczysz, iako concilium Karthagineńskie, nierzkąc, żeby cię co w twoim o appellacyach do Rzymu twierdzeniu wspierać miało, ale ie iawnie wywraca?! Ia wierzę, być teraz znowu

боръ отзыватися на судъ. Хиба бы хто былъ, што бы вѣрилъ, ||(139) яко бы Господь Богъ одного кого колвекъ зъ насъ справедливостью розсудку надхнути а незличонымъ собранымъ на соборѣ іереомъ оной умыкати и збороняти мѣлъ? Бо а якожъ заморскій судъ будетъ важный, до которого свѣткове потребные або для плъти, або про недосугъ старости, або про иные находячіе завады приведены быти не будутъ могли? Абовѣмъ жебы которіе якобы отъ твоего святителства боку посылани быти мѣли, на жадномъ соборѣ отческомъ незнашлихмо такового постановленья. А то, што есте нѣкогда презъ того соепископа нашего Фаустина, якобы зъ стороны Никейского собору оттоль были прислали,—въ соборѣхъ правдивыхъ Никейскихъ, отъ святого Кирила, соепископа нашого церкви Александрійское, и отъ преподобнаго Аттика, Константинополского епископа, зъ власного зводу посланыхъ, — ничого такого знайти не могли есмы. Ексекуторовъ тежъ (то есть выконывачовъ) клириковъ вашихъ просячимъ не посылайте, абысмо надутой пыхи свѣта того нездалися вносити въ Церковъ Христову, которая свѣтлость простости и день смиреніа хотячимъ видѣти Бога выставляетъ».

Слышишъ, дѣеписе, тые слова?! Видишъ, якъ еси выщвалъ волка зъ лѣса?! Бачишъ, якъ ся, за оказіею твоей бреднѣ, штучне и фортелне а пыхою пахнучіе твоихъ найсвятшихъ пановъ и едновластниковъ костелныхъ поступки объявили?! Бачишъ, якъ соборъ Карѳагенскій, не мовячи, жебы тя што въ твоемъ о апеляціахъ до Риму твердженью подпирати мѣло, але ихъ явне выворочаетъ?! Я вѣру, бы тобѣ теперъ

o tym pisać przyszło, wolałbyś tego soboru zamilczeć.

O inszych pismach, ktoreś rzkomo z «Prawidł» Ruskich przytoczył, niewiem coć inszego odpowiedzieć, iedno żeś to podobno sny swoie wspominał! Bo y w waszych własnych Łacińskich Aktach tych koncyliow, ktoreś przypomniał, takie słowa się nie nayduią, nierzkąc, aby się w naszych prawdziwych naydować miały. Co też ty, dzieiopisie, wiedząc, w swym «Synodu Obrony» roz. 7 napisaleś, że Grekowie takie rzeczy z xiąg swoich wymiataią y wymazuią, abyś tak z fałszem [1] swoim, ktoryś o tych appellacyach, rzkomo z «Prawidł» oycow ś. napisał, vtaić się mogł.

To rzecz pewna, że ieśliż gdzie wzmianka się dzieie o czynieniu appellaciy do pap*y* Rzymskiego, tedy tam rzecz iest nie o wszytkich wszytkiego świata biskupach, ale tylko o tych, ktorzy papę Rzymskiego nie za cudzego, ale za swego własnego pasterza mieli. Więc y to ku przestrodze wiedzieć potrzeba, że nie zawsze gdy Rzym wspominan bywa, rozumie się Włoski Stary Rzym, y owszem pod czas || **(214)** znaczy się tym nazwiskiem Konstantynopol*e*, ktore Nowym Rzymem było zwane. Także nie zawsze gdy pap*a* wspominan bywa, rozumie się papież Rzymu Starego, y owszem to nazwisko y inszym zwłaszcza co-znacznieyszym biskupom a pogotowiu patriarchom służyło. Y dla tego czytamy, że prezbiterowie y diakoni Rzymscy do Cypriana Karthagineńskiego biskupa pisząc, taki mu tytuł daią: «Cyprianowi pap*ie* [2]». O Galezyusie staroście czyta-

зznову о томъ писати пришло, волѣлъ бы еси того собору замовчати!

О инших писмахъ, которые еси рекомо съ «Правилъ» Рускихъ притočилъ, не вѣмъ што тобѣ иншого отповѣдати, одно жесь то подобно сны свои споминалъ! Бо и въ вашихъ ||**(об. 139)** власныхъ Латинскихъ «Дѣяніихъ соборовъ» тыхъ,которыесь припомнѣлъ, такіе ся слова не найдуютъ, не рекучи, абы въ нашихъ правдивыхъ найдоватися мѣли. Што тежъ ты, дѣеписе, вѣдаючи, въ своемъ «Синод*ѣ* Оборон*у*», роздѣлѣ семомъ еси написалъ, же Грекове такіе речи съ книгъ своихъ выметуютъ и вымазуютъ, абысь такъ съ фалшемъ своимъ, который есь о тыхъ апеляціяхъ, рекомо съ «Правилъ» отцевъ святыхъ написалъ, утаитися могъ.

То речъ певная, же если гдѣ змѣнка ся дѣетъ о чиненью отзываньяся на судъ до папы Римского, тогды тамъ речъ есть не о всѣхъ всего свѣта епископѣхъ, але толко о тыхъ, которые папу Римского не за чужого, але за своего власне пастыря мѣли. Отожъ и тое ку перестoрозѣ вѣдати потреба, же не завсегды коли Римъ вспоминанъ бываетъ, розумѣется Италійскій Старый Римъ, и овшемъ подъ часъ значится тымъ назвискомъ Костантинополь, которого Новымъ Римомъ было звано. Также не завше коли папа вспоминанъ бываетъ, розумѣется папежъ Риму Старого, и овшемъ тое назвиско и иншимъ, звлаща што-назацнѣйшимъ епископомъ, а поготовью патріархомъ служило. И для того читаемо, же презвитери и діакони Римскіе, до Кипріана Кареагенского епископа пишучи, таковый ему титулъ даютъ: «Кипріанови папѣ» [3]. || **(140)** О Гале-

[1] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: fałsze*w*. [2] Ciprian. lib. 2. epist. 7.
[3] Кипріанъ, въ посланьѣ 7.

my, że gdy przedeń dla pytania o wierze chrześciańskiey Cypriana było przywiedziono, tymi go słowy pytał: «a tyżeś to ty ten, ktorego chrześcianie swym papieżem mianuią[4]»? Także czytamy między listami Augustyna ś. list do niego od Hieronima pisany, ktorego taki iest początek: «Hieronim nabłogosławieńszemu papie Augustynowi»[5].

Lecz tym się nie bawiąc, do czego pisma, fałszywie przez dzieiopisa rzkomo z «Prawidł» Ruskich przytoczone, okazyą dały, wracam się do przedsięwziętey rzeczy, a do przywiedzionych praw cesarskich, kanonow synodalnych, ktore appellacyey do Rzymu z wszego chrześciańśtwą zabroniły.

Przydaię ieszcze słowa ś. Cypriana, na iednym mieyscu tak piszącego[6]: «ponieważ słuszna y sprawiedliwa rzecz iest, aby każda sprawa tam była przesłuchana, gdzie się sstał występek, y ponieważ wszytkim poiedynkiem pasterzom pewna cząstka trzody iest naznaczona, aby ią każdy rządził y sprawował, liczbę z postępku swego Panu Bogu maiąc vczynić, pilnować za tym potrzeba tego, aby ci, nad ktorymi przełożeni iesteśmy, to tam, to sam nie biegali, ani biskupow zgody dobrze spoioney swoią zdradliwą a fortelną śmiałością wzruszali; ale żeby tam się sprawowali y kauzy swe odprawowali, gdzieby y oskarżaiące, y świadki swego występku mieć mogli» etc.

Iuż się tedy tak dotąd pokazało, że appellacye z wszyt||(215)kiego chrześciańśtwa do Rzymu nie tylko w «Prawiech» kościelnych fundamentu nie

ріи старостѣ читаемъ, же коли передъ его для пытанья о вѣрѣ христіаньской Кипріана было приведено, тыми словы его пыталъ: «ты ли то еси той, которого христiане своимъ папежемъ именуютъ»?[7] Также читаемо межи листами Августина святого листъ, до него отъ Еронима писаный, которого таковый есть початокъ: «Еронимъ блаженѣйшому папѣ Августину»[8].

Але тымъ ся не бавячи, до чого писма, фалшиве презъ дѣеписа рекомо съ «Правилъ» Рускихъ приточеные, оказію або поводъ дали, ворочаюся до предсявзятой рѣчи, а до приведеныхъ правилъ цесарскихъ, каноновъ синодовыхъ, которые отзываньяся на судъ до Риму отъ всего христіанства заборонили.

Придаю еще слова святого Кипріана, на едномъ мѣсцу такъ пишучого[9]: «поневажъ слушная и справедливая речъ есть, абы кождая справа тамъ была переслухана, гдѣ ся сталъ выступокъ, и поневажъ всѣмъ поединкомъ пастыремъ певная часть паствы есть назначена, абы ее кождый рядилъ и справовалъ, личбу съ поступку своего Господу Богу маючи учинити, пилновати затымъ потреба того, абы тыи, надъ которыми старѣйшинство маемо, то туды, то сюды не бѣгали, ани епископовъ згоды добре споеной своею лестною а фортелною смѣлостью взрушали; али жебы тамъ ся справовали и вины свои отправовали, гдѣ бы и оскаржаючіе, и свѣдки своего выступку мѣти могли».

Ужежъ ся такъ дотоля показало, же отзываньяся на судъ до Риму зо всего христіанства не толко въ «Правилахъ» церковныхъ фундаменту не маютъ, але

[4] Pontius in «Passione Cipriani». [5] Epist. 11. [6] lib. 1., epist. 3.
[7] Понтій, во «Мученіи Кипріановы». [8] Посланье 11. [9] Книга 1, посланье 3.

maią, ale ia*w*nie nimi są zabronione. Lecz tu podobno, dzieiopisie, narabiać zechcesz historiami o czynionych do Rzymu z roznych kraiow appellacyach, wzmiankę czyniącymi. O czym ia tak dalece sporu wieść z tobą nie będę (y owszem, że mogą się przykłady tych appellaciy pokazać, przyznawam) [1]. Ale na to powiedam to zaraz, ze nie tak w to, co było, iako w to, co być słusznie miało, patrzyć y raczey prawem, niż przykłady, mądremu narabiać potrzeba.

Przyznawam, *ale powiedam*, że te appellacye ludzie baczni ganili. Y ku potwierdzeniu tego przypominam słowa owe Bernardowe do Eugeniusza papieża [2]: «dokąd że wżdy nie ocknie się vważenie twoie na taką appellacyey mieszaninę, ambicya abo panowania chciwość przez cię kusi się w kościele krolować, mimo prawo y słuszność, przeciw zwyczaiowi y porządkowi się dzieią (такъ). Naleziona rzecz dla lekarstwa nayduie się służić ku śmierci. Lekarstwo obrociło się w truciznę. Szemraniеć, powiedam, y narzekanie pospolite kościolow: wołaią, że ochramiani y okaleczeni bywaią. Abo żadnych niemasz, abo barzo mało takich, ktoreby abo nie bolały na tę ranę, abo się iey nie obawiali», etc.

Przyznawam (iakom raz powiedział) [3] że te appellacye bywały. Przyznawam, że pod czas dobrzy biskupi, vtrapiemiem przyciśnieni, do Rzymu się vciekali. Ale to zaraz powiedam z Bernardem, że skąd dobrzy lekarstwo brali, stąd zaś zli, przykład wziąwszy, truciznę czerpali. Przyznawam, że biskupi Rzymscy

*яс*не оными суть забороненые. Але ту подобно, || **(об. 140)** дѣеписе, наробяти схочешъ исторіами о дѣемыхъ апеляціахъ до Риму зъ розмаитыхъ сторонъ, взмѣнку чинячими. О чомъ я такъ далеко спору вести съ тобою не буду. Але на то заразомъ то повѣдаю, же не такъ въ тое, што́ было, якъ въ тое, што̀ быти слушне мѣло, углядовати и лѣпѣй правилы, нижъ прикладомъ мудрому наробяти потреба.

Признаваю, *однакъ*, же тые отзываньяся на судъ, а яко у васъ зовутъ апеляціи, люде бачніи ганили. И ку потверженью того припоминаю слова овые Бернардовы до Евгеніа папѣжа [4]: «а поки вжды не обудится уваженье твое на таковую отзываньяся на судъ мѣшанину, надутость або панованья хуть презъ тебе кусится въ церкви царствовити, мимо право и слушность, противъ звычаю и порядкови ся дѣетъ. Знайденая р*ѣ*чъ для лѣкарства найдуется служити къ смерти. Лѣкарство обернулося въ трутизну. Шамранье мовлю, и нареканье посполитое церквей: кричатъ, же охромляны и окалѣчени бываютъ. Або жадныхъ не́машъ, або велми мало такихъ, которые бы або не болѣли на тые раны, або ся ей не обавляли».

Признаваю то, же тые апеляціе бывали. Признаваю, же подъ часъ добрыи епископи, бѣдою притисненыи, до Риму ся утекали. Але то заразъ мовлю зъ Бернардомъ, же отколя добрые лѣкарство брали, оттоля зась злыи, прикладъ взявши, трутизну терпѣли. Признаваю, же епископи Римскіи утекаючихся до

[1] Взятаго въ скобки нѣтъ въ Западно-Русскомъ переводѣ. [2] Ad Eugenium «De Considerat.» lib. 3. [3] Взятое въ скобки опущено въ Западно-Русскомъ переводѣ.
[4] Ко Евгенію «О смотрѣніи», книга 3.

vciekaiących się do siebie dobrych biskupow podpomogiwali. Ale też czasem pod tym pretextem y złych na dobre niebacznie wsadzali. Czego iako w siłu inszych, tak y w Ewtichesa heretika z Flawianem Konstantinopolskim patriarchą sprawie przy||(216)kład mamy. Tego to bowiem Ewtichesa, od Flawiana o heretictwo potępionego, do siebie się vciekaiącego, że Leo papież Rzymski niebacznie stronę trzymał, y zatym że Flawiana o potępienie iego strofował, a tak do rozszyrzenia się iego kacerstwa przyczynę dał — w historiach czytamy.

Przyznawam nakoniec, że papież Rzymski sprawy przez appellacye, przed się wytoczone, sądzywał. Ale zaraz na to powiedam to, naprzod, że takoweż sądy sami cesarze odprawowali, iako ci, do ktorych nawięcey takie appellacye zakraczały [5].

Druga: że te sprawy przez appellacye, przed się wytoczone, papież sądzywał za roskazaniem cesarskim.

Trzecia: że ie sądzywał nie sam, ale z przystawami.

Czwarta: że od dekretu, przezeń vczynionego, appellacye zakraczały, a tak sprawy, przezeń raz rozsądzone, na inszych sędziow sąd przychadzały.

Czemu ieśli, dzieiopisie, nie wierzysz, słuchayże z historiy kościelnych przykładow. Athanazyus, na concilium Thiriackim potępiony, do cesarza Konstantina appellował [6]; Flawianus do Theodozyusa y Walentiniana cezarzow [7]; Do-

себе добрыхъ епископовъ ркомо подпомаговали. Але тежъ часомъ подъ такою заслоною и злыхъ на добрыхъ || (141) небачне усажали. Чого якъ въ многихъ иншихъ, такъ и въ Евтихія еретика съ Флавіаномъ Костантинополскимъ патріархою справы прикладъ маемъ. Того то бовѣмъ Евтихіа, отъ Флавіана о еретичество зверженого, до себе утекаючогося, же Леонъ папежъ Римскій небачне сторону держалъ и за тымъ же Флавіана о зверженью его обличалъ, а такъ до розширенья его еретицтва причину далъ—въ исторіяхъ читаемо.

А хотя бы и такъ было, яко дѣеписъ усилуетъ показати, же папежъ Римскій справы презъ апеляціе, передъ себе выточеные, сужовалъ, — мало то поможетъ! Бо тежъ таковыежъ суды сами цесари отправовали, яко тые, до которыхъ найболше такіе апеляціи закрачали.

Другая: же тые справы презъ отзываньеся на судъ, передъ себе выточеные, папежъ суживалъ за росказаньемъ цесарскимъ.

Третяя: же ихъ суживалъ не самъ, але съ приставами.

Четвертая: же отъ декрету, презъ его учиненого, апеляціе закрочали, а такъ справы презъ его розсужаные, на иншихъ судей судъ приношены бывали.

Чому если, дѣеписе, невѣришъ, слухай же изъ исторій церковныхъ прикладовъ. Аѳанасій, на соборѣ Тѵріацкомъ зверженъ будучи, до цесара Константина отозвался на судъ [8]; Флавіанъ до Ѳеодосія и Уалентиніана цесаровъ [9];

[5] Этотъ «абзацъ» значительно разнится отъ Западно-Русскаго перевода. [6] Athanas. Apol. 2. [7] Socrates, lib. 1, cap. 23.

[8] Аѳанасій, отвѣтъ 2. [9] Сократъ, книга 1, глава 23.

natus a Casis Nigris do Konstantina [1]. Konstans cesarz do brata swego Konstantiusa pisał [2], aby biskupow Orientalnych przypozwał, y od nich wziął sprawę z strony postępkow ich przeciwko Athanazyusowi. Konstantius cesarz za vskarżaniem się Athanazyusowym roskazał przed sobą stanąć biskupom, ktorzy byli na concilium Tyriackim. Mandatu iego te były słowa [3]: «ktorzyściekolwiek synod w Tyrze odprawowany napełniali, bez mieszkania do pobożności naszey obozu pospieszaycie się, y rzeczą samą, iakoście szczyrze y dobrze sądzili, okażcie; a to przedemną, ktory, żem iest szczyrym Bożym sługą, y wy podobno tego nie zaprzycie», etc. Augustyn ś. [4] na iednym mieyscu, o Parmenianowey do Konstantina appellacyey pisząc, powie||**(217)**da: «że ten to Parmenian dobrowolnie dopuścił swoim vcieć się do Konstantina». A na drugim mieyscu [5] tych słow vżywa: «przytaczam ieszcze y słowa Konstantina z listu iego, w ktorym że między stronami rozeznanie czynił, y że Cecyliana niewinnym nalazł, poświadcza». A indzie [6]: «azaż (powieda) o religiey nie godzi się sądzić cesarzowi? A czemuż v cesarza posłowie waszy byli?» Y zasię: «ieśliż (powieda) nie maią w takich sprawach cesarze roskazować, ieśliż do cesarzow chrześciańskich to staranie należeć nie ma, ktoż przymuszał starszych waszych, aby sprawę Cecylianowę do cesarza byli odsyłali?»

Co wszytko poświadcza tego, że do

Донатъ-Акасій-и-Нигръ до Константина [7]. ||**(об. 141)** Конста[нсъ] цесаръ до брата своего Константіа писалъ [8], абы епископовъ Восточныхъ припозвалъ, и отъ нихъ взялъ справу зъ стороны поступковъ ихъ противко Аѳанасіа. Константинъ цесаръ за ускаржаньемъ Аѳанасіевымъ росказалъ передъ собою стануги епископомъ, которые были на соборѣ Тvріацкомъ. Догмы [9] его тые были слова: «которыи есте колвекъ соборъ въ Тирѣ отправованый наполняли безъ мѣшканья до благочестія нашого обозу поспѣшайтеся, и речью самою, якъ есте щире и добре судили, окажѣте; а тое предо мною, который жемъ естъ щирымъ Божимъ слугою, и вы подобно тому не заприте, ознаймѣте». Августинъ [10] святый на одномъ мѣсцу, о Парменіановомъ до Константина отозванюся на судъ пишучи, повѣдаетъ: «же той то Парменіанъ доброволне допустилъ своимъ утечися до Константина». А на другомъ мѣсцу [11] тыхъ словъ уживаетъ: «прикладаю еще и слова Константина зъ листу его, въ которомъ же межи сторонами розознанье чинилъ, и ижъ Киликіана невиннымъ знашолъ, посвѣдчаетъ». А индѣ [12]: «аза (мовитъ) о вѣрѣ негодится судити цесарови? А чомужъ у цесара послове ваши были?» И зась: «если же (мовитъ) не маютъ въ таковыхъ справахъ цесари росказовати, еслижъ до цесаровъ христіанскихъ тое старанье нележати не маетъ, хтожъ примушалъ старшихъ вашихъ, абы справу Киликіанову до цесара были отсылали?»

Што все посвѣдчаетъ того, же до

[1] Cassiodorus, lib. 4, cap. 20. [2] Ambros., lib. 10, epist. 78. [3] Inter decreta Julij e Sozomeno. [4] Augustinus, epist. 162. [5] Contra epist. Parmen. lib. 1, cap. 5 et 7. [6] Contra Cresconium Grammat. lib. 3, cap. 71.

[7] Касіодоръ, книга 4, глава 20. [8] Амбросій, книга 10, глава 78. [9] На полѣ пояснено: «мандату». [10] Августинъ, посланье 162. [11] Противу посланья Парменіана, книга 1, глава 5 и 7. [12] Противко Кресконіа Граматика, книга 3, глава 71.

cesarzow bywały w sprawach kościelnych appellacye, y że ie oni rozsądzali.

A że papieże nie sami, ale z drugimi, a k temu nie tak z swey mocy, iako z cesarskiego roskazania sprawy przez appellacyą do siebie wytoczone sądzili, — poświadcza tego Grzegorz biskup [13], ktory, iako list iego świadczy, za roskazaniem cesarskim, Aquileńskiego biskupa do Rzymu przyzwawszy, nie sam przez się, ale zebrawszy pierwey na to synod, sądził o kontrowersią z strony wiary, ktora między nim a inszymi niektoremi była się wszczęła. A osobliwie poświadcza tego wyższey przypomniana Cecilianowa sprawa, ktora iako się toczyła—z Augustina ś. listow, a osobliwie z listu 162, snadnie obaczyć. Ceciliana Karthagineńskiego biskupa oskarżył był Donatus a Casis Nigris. Za ktorym oskarżeniem był potępiony, nie dawszy o sobie sprawy. Abowiem wiedząc, że biskupi przeciwko niemu się byli zprzysięgli, niechciał stanąć. Wytoczyła się zatym sprawa przed Konstantina cesarza. Cesarz, chcąc aby ta sprawa kościelnym rozsądkiem była rozstrzygniona, poruczył to rozstrzygnienie Melciadowi, Rzymskiemu biskupowi, przydawszy mu w tey mierze niektore biskupy||**(218)** za kollegi. Ktorego poruczenia abo raczey mandatu cesarskiego te były słowa, iako z Nicefora y Ewzebiusza historikow [14] kościelnych dochodzimy: «Konstantyn cesarz Miltiadesowi, biskupowi Rzymskiemu, y Markowi. Iż siła do mnie listow przyszło od Anilina oświęconego Africkiego starosty, w ktorych pisze, że Cecilianus Karthagiński

цесаровъ бывали въ справахъ церковныхъ отзываньяся на судъ и же ихъ они розсужали.

А ижъ папежи не сами, але зъ другими, а ку тому не такъ и зъ своей моцы, яко съ цесарского росказанья справы пре отозваньеся на судъ до себе ||**(142)** выточеные судили, — посвѣдчаетъ того Григорій епископъ [15], который, яко листъ его свѣдчитъ, за росказаньемъ цесарскимъ, Аквилинского епископа до Риму призвавши, не самъ презъ себе, але зобравши на то первѣй синодъ, судилъ о споръ зъ стороны вѣры, который межи имъ а иншими нѣкоторыми был*а* ся вщал*а*. А особливе посвѣдчаетъ того вышшей припомненая Киликіанова справа, которая якъ ся точила—изъ Августина святого листовъ, а особливе зъ листу 162, снадне обачишъ. Киликіана Карѳагенского епископа оскаржилъ былъ Донатъ-а-Касій-Нигръ. За которымъ оскарженьемъ былъ изверженъ, не давши о собѣ справы. Абовѣмъ вѣдаючи, же епископи противко ему были ся сприсягли, не хотѣлъ стануги. Выточилася за тымъ справа передъ Костантина цесара. Цесаръ, хотячи абы тая справа церковнымъ розсудкомъ была скончена, поручилъ тое скonченье Милтіаду, Римскому епископу, придавши ему въ той мѣрѣ нѣкоторыхъ епископовъ за сполечные розсудци. Которого порученья або слушнѣй догмы, цесарского тые были слова, якъ зъ Никифора и Евсевіа историковъ [16] церковныхъ доходимо: «Константинъ цесаръ Милтіаду, епископу Римскому, и Марку. Ижъ много до мене листовъ пришло отъ Ани-

[13] lib. 2, epist. 16. Theodo. lib. 5, cap. 9. [14] Niceph. lib. 7, cap. 43. Euseb. lib. 10, cap. 5.
[15] книга 2, посланье 16. [16] Никифоръ, книга 7, глава 43. 43. Евсевій, книга 10, глава 5.

od niektorych kollegow swych w siłu rzeczach bywa winowan, — zdała mi się to słuszna rzecz, aby Cecilian sam z dziesiącią biskupow, obwinicielow swoich, y z drugimi dziesiącią, ktorych on do swey sprawy potrzebnych być będzie rozumiał, do Rzymu żeglował, aby tam od was y od Reticyusa Materna y Marina, kollegow waszych, ktorymem dla tego do Rzymu iechać kazał, przesłuchan być mogł» etc. Za takim mandatem cesarskim zasiadł na sprawi Cecylianowey Rzymski biskup Milciades y z kollegami swymi. Skazano za Cecylianem. Donatus a Casis Nigris przegrał y za potwarcę osądzon. Za czym od dekretu Rzymskiego biskupa y kollegow iego appellował. Konstantin cesarz biskupowi Arelatońskiemu poruczył rozsądek o tey apellacyey. Ktory biskup siedział na tey sprawie y sądził ią po Rzymskim biskupie, za appellacyą od niego wytoczoną.

лина освецоного Африцкого старосты, въ которыхъ пишетъ, же Киликіанъ Кареагенскій отъ нѣкоторыхъ товаришовъ своихъ въ многихъ речахъ бываетъ виновtowъ, ||**(об. 142)**—здаламися то слушна речъ, абы Киликіанъ самъ зъ десетма епископы, оглаголниковъ своихъ, и съ другими десятми, которыхъ онъ до своее справы потребныхъ быти будетъ розумѣлъ, до Риму поплылъ, абы тамъ отъ васъ и отъ Ретикія Матерна и Марина, товаришовъ вашихъ, которымъ для того до Риму ѣхати казалемъ, переслуханъ быти моглъ». За такимъ догматомъ або мандатомъ цесарскимъ засѣлъ на справѣ Киликіановой Римскій епископъ Милтіадъ съ товаришами своими. Сказано за Киликіаномъ. Донатъ-а-Касій-Нигръ утратилъ и за потварцу осужонъ. Зачимъ отъ декрету Римского епископа и сполечныхъ ему судей отозвался на судъ. Константинъ цесаръ епископу Арилатонскому поручилъ розсудокъ о томъ отозваньюся на судъ. Который епископъ седѣлъ на той справѣ и судилъ ее по Римскомъ епископѣ, за отозваньемъ ся на судъ отъ него выточонымъ.

To tak przełożywszy, pytam dzieiopisa: ieśliż Rzymski biskup był iedynowładcą kościelnym, czemuż aż za cesarskim roskazaniem sprawy kościelne sądził? Pytam: ieśliż mu samemu, iako ultima instantia (iako to zową) sędziemu y iako zwierzchniemu nad wszytkimi biskupy sąd appellacyey należał—czemuż dopuszczał sobie insze kollegi do czynienia rozsądku przydawać? Czemu, dekret vczyniwszy, appellacyey nie bronił? Czemu na to milczał, gdy Arelateński biskup nadeń iakoby przekładan był, y o dekretach iego rozsądek czynił? Zda

Тое такъ переложивши, пытаю дѣеписа: если Римскій епископъ былъ единоначалникомъ церковнымъ, чомужъ ажъ за цѣсарскимъ росказаньемъ справы церковные судилъ? Пытаю: если ему самому, яко судьи досконалому и яко верховному надъ всѣми епископы судъ апеляціи належалъ, — чомужъ допущалъ собѣ иншіе сполечные судьи до чиненья розсудку придавати? Чому, декретъ учинивши, отозватися на судъ иный не боронилъ? Чому на тое молчалъ, коли Арилатонскій епископъ надъ него якобы перекладанъ былъ, и

mi się, dzieiopisie, że to na cię || **(219)** kostka, ktorey nieladaiako przekąsisz?!

Teraz iuż zawieraiąc ten rozdział, na wyższey przypomnionych dowodow fundamencie tę konkluzyą stawię. Cesarze o appellacyach w roznicach biskupich prawa stanowili; do cesarzow od biskupow appellacye bywały; cesarze sąd o tych appellacyach częścią sami odprawowali, częścia inszym poruczali; y od dekretow cesarzow appellacya daley nie szła; a przedsię dla tego za iedynowładczę kościelnego nie iest żaden poczytany. Przetoż pogotowiu papieże Rzymscy (iako ci, ktorym kanony synodowe y prawa kościelne sądow wszytkich appellacyey zabroniły, iako ci, ktorzy sądy spraw przez appellacyą przedsię wytoczonych, nie względem mocy swey, ale z roskazania cesarzow odprawowali, y iako ci, od ktorych dekretow appellacye do inszych zakraczały) za iedynowładcę kościelnego poczytani być nie mogą.

Trzeciey części odpowiedzi

Rozdział VI.

Ieśli to prawda, że sam Rzymski biskup synody składał y że bez iego pozwolenia żaden synod porządny y moc maiący być nie może, iako dzieiopis twierdzi?

Nad te słowa dzieiopisowe, że sam Rzymski biskup synody składał y że bez iego pozwolenia żaden synod porządny y moc maiący być nie może,—

о декретахъ его розсудокъ чинилъ? Здаетъ ми ся, дѣеписе, ||**(143)** же то на тебе костка, которую неледаяко перекусишъ?

Теперъ уже замыкаючи той роздѣлъ, на вышшей припомненыхъ доводовъ фундаментѣ тое замкненье становлю. Цесаре о апеляціахъ въ розницахъ епископскихъ права становили; до цесаровъ отъ епископовъ отзываньяся на розсудки бывали; цесари судъ о тыхъ отозваньяхъся на суды частью сами отправовали, частью и иншимъ поручали; и отъ декретовъ цесарскихъ отозваньеся на судъ далей не шло; а предся для того за единовладцу церковного не есть жаденъ *цесаръ* почитанъ. Протожъ поготовю папежи Римскіе (яко тые, которымъ каноны соборовые и правила церковные судовъ всѣхъ отзываньяся на розсудокъ заборонили, яко тые, которые суды справъ презъ отозваньяся на розсудокъ передъ себе выточеные, не взглядомъ моцы своее, але зъ росказанья цесаровъ отправовали, и яко тые, отъ которыхъ декретовъ отозваньяся на розсудокъ до иншихъ закрачали) за едновластники церковные почитаны быти не могутъ.

||**(об. 143)** Третей части отповѣди

Роздѣлъ 6.

Если то правда, же самъ Римскій епископъ синоды складалъ и же безъ его позволенья жаденъ синодъ порядный и моцъ маючій быти не можетъ, яко дѣеписъ твердитъ?

На тые слова дѣеписовы, же самъ Римскій епископъ синоды складалъ и же безъ его позволенья жаденъ синодъ порядный и моцъ маючій быти не мо-

niewiem, co by fałszywszego być mogło? Iednak iż ie za szczyrą prawdę vdaie (co niewiem, czy mu z omyłki, czy raczey z niewstydliwości y nałogu kłamania przychodzi), przetoż lubo dla obaczenia, lubo dla zawstydzenia iego przy ‖ (220)pomnię mu przez pytanie krotce: synody nie przez papieże Rzymskie, a drugdy mimo wolą ich składane, ktore iednak za porządne a moc maiące przyimowano.

Naprzod pytam cię, moy miły dzieiopisie: synod on pierwszy Niceński, od ktorego symbolum spisanego vżywamy, co rozumiesz—czy miał y ma mieć moc, gdyż go nie papiez Rzymski, ale Konstantin cesarz złożył? Co rozumiesz o synodzie Konstantinopolskim, ktory Theodozyus Pirwszy cesarz,—co rozumiesz o Efeskim, ktory Theodozyus Wtory,—co rozumiesz o Chalcedońskim, ktory Marcyan cesarz złożył? Co o inszych siłu wielkich synodziech, też przez cesarze składanych? A ieśli w tym wątpisz, azażeś nie czytał co ono Sokrates w przedmowie piątych xiąg swey «Kościelney Historiey» napisał: «dla tegom cesarze w historiey zamknął, abowiem od tego czasu, iako poczęli być chrześcianie cesarzami, kościelne sprawy na nich zawisły, y nawiętsze concilia z ich zdania działy się y dzieią».

Czyś nie czytał, iako biskupi, ktorzy się na Konstantinopolskie concilium byli ziechali, sami zeznawaią, że to za listownym cesarskim roskazaniem vczynili, y za tym do Theodozyusa tak piszą: «listem, ktorymeś nas zwołał, vczciłeś kościoł?» [1].

жетъ,—не вѣдаю, што̀ бы фалшившого быти могло? Однакъ ижъ ихъ за щирую правду удаетъ (што̀ не вѣдаю, если ему изъ омылки, если зъ невстыдливости и налогу кламанья приходитъ), протожъ або для обаченья, або для посоромоченья его, припомню ему презъ пытанье коротко: синоды не презъ папежи Римскіе, а другые мимо волю ихъ складаны, которые однакъ за порядные а моцъ маючіе пріймовано.

Напередъ пытаю тя, мой милый дѣеписе: синодъ оный першій Никейскій, отъ которого символу списа́ного уживаемо, што розумѣешъ — чи мѣлъ и маетъ мѣти моцъ, ижъ его не папежъ Римскій, але Костантинъ цесаръ зложилъ? Што розумѣешъ о синодѣ Костантинополскомъ, который Θеодосій Першій ‖(144) цесаръ,—што розумѣешъ о Ефескомъ, который Θеодосій Вторый, — што розумѣешъ о Халкидонскомъ, который Мартіанъ цесаръ зложилъ? Што о иншихъ многыхъ синодѣхъ, тежъ презъ цесари складаныхъ? А еслижъ въ томъ недоумѣваешъ, азажъ еси не читалъ што оно Сократъ въ пре[д]мовѣ пяти книгъ своихъ «Церковной Исторіи» написалъ: «для тогомъ цесари во исторіи замкнулъ, абовѣмъ отъ того часу, якъ почали быти христіане цесарами, церковные справы на нихъ зависли, и найболшіе соборы зъ ихъ догмы [2] дѣялися и дѣютъ».

Чи не читалесь, якъ епископи, которые ся на Костантинополскій соборъ были зъѣхали, сами сознаваютъ, же тое за листовнымъ цесарскимъ росказаньемъ учинили, и за тымъ до Θеодосіа такъ пишутъ: «листомъ, которымъ еси насъ созвалъ, почтилесь церковъ» [3].

[1] Theodor. lib. 5, cap. 9.
[2] На полѣ пояснено: «волею». [3] Θеод[оръ], книга 5, глава 9.

Czyś nie czytał, iako Leo papież, pragnąc synodu, nie tylko sam się on v cesarza starał, ale y list do duchowieństwa y ludu Konstantinopolskiego pisał, namawiaiąc ich, aby też oni cesarza o concilium powszechne prosili: «żadaycie (powieda), aby prośbie naszey, przez ktorą zupełnego synodu złożenia żądamy, namiłościwszy cesarz mieysce raczył zostawić» [4], etc.

Чи не читалъ еси, якъ Левъ папежъ Римскій, жадаючи синоду, не толко ся онъ самъ у цесара старалъ, але и листъ до духовенства и людей Костантинополскихъ писалъ, намовляючи ихъ, абы тежъ они цесара о соборъ вселенскій просили: «жадайте (мовитъ), абы прозбѣ нашей, презъ которую зуполного синоду зложенья жадаемъ, милостивый цесаръ мѣсце рачилъ зоставити» [8].

Czyś nie czytał co Liberatus pisze [5]: «że Leo papież Rzymski z siłą inszych Włoskich biskupow, vpadszy na kolana swoie, uniżenie prosił Walentiniana cesarza y Ewdoxiey cesarzowey o złożenie concilium, a || **(221)** przedsię tego v nich odzierżeć nie mogł» [6].

Чи не читалъ еси што Либератъ пишетъ [9]: «же Левъ папежъ Римскій, зъ многими иншими Италійскими епископы, преклонивши колѣна свои, умилне просилъ Уалентиніана цесара и Евдоксіи цесаревой о зложенье собору, а предся того у нихъ одержати не могъ» [10].

Potym, czyś nie czytał, iako Theodozyusa cesarza y Pulcherriey cesarzowey o złożenie gdziekolwiek w ziemi Wloskiey synodu prosił? Azaż to odzierżał? Y owszem mimo wolą iego cesarz w Efezie synod złożył.

Потомъ, чи не читалъ еси, якъ Ѳеодосія цесара и Пулхеріи цесаревой о зло||**(об. 144)**женье гдѣ колвекъ въ земли Италійской синоду просилъ? Азажъ то одержалъ? И овшемъ мимо волю въ Ефесѣ цесаръ синодъ зложилъ!

Czyś nie czytał, iako tenże Leo o toż złożenie we Włoskiey ziemi synodu Marcyana cesarza prosił? Azaż to odzierżał? Y owszem cesarz w Chalcedonie synod odprawować roskazał [7]?

Чи не читалъ еси, якъ той же Левъ о тоежъ зложенье во Италійской земли синоду Мартіана цесара просилъ? Азажъ то одержалъ? И овшемъ цесаръ въ Халкидонѣ соборъ отправовати казалъ [11].

Do tego choć obudwu pomienionych cesarzow tenże biskup o to prosił, aby byli na dalszy czas synody poodkładali, prędkość czasu naznaczonego, obłędżenie drog przez nieprzyiacioły, a zatym zieżdżanie się biskupow niebeśpieczne przypominaiąc, przedsię żadnego z nich do tego przywieść nie mogł, aby w czasie odmianę iaką byli vczynili. Obay przedsię na dzień raz przez się naznaczony zieżdżać się kazali.

До того хотя обохъ помененыхъ цесаровъ тойже епископъ о тое просилъ, абы были на далшій часъ синоды поотккладали, прудкость часу назначоного, облеженье дорогъ отъ непріателей, а затымъ зъѣханьеся епископовъ небезпечное припоминаючи,—предся жадного зъ нихъ до того привести не могъ, абы въ часѣ отмѣну яковую были учинили. Обадва предся на день презъ себе назначеный зъѣждатися казали.

[4] Leo, epist 23. [5] cap. 12. [6] Leo, epist. 11. [7] Epistola 13, 44, 50, 58.

[8] Левъ, посланье 23. [9] глава 12. [10] Левъ, посланье 11. [11] Посланье 13, 44, 50, 58.

Azaś nie czytał o Chałcedońskim synodzie, na początku piątego synodu, onych słow: «święty wielki y powszechny synod, za Bożą łaską y za świętym roskazaniem napobożnieyszych y Boga miłuiących cesarzow naszych, zebrany w Chalcedonie w metropoliey Bithyniey». Y tamże trochę niżey: «Christus Pan nasz, narod ludzki opatrznością swoią sprawuiąc, napobożnieyszego y nachrześciańścieyszego do gorliwości pobudził cesarza, że zewsząd przednieysze kapłany do siebie zezwał».

Zaś nie czytał onych słow Agathona papieża Rzymskiego, następnika Leonowego, w liście do cesarza: «święty powszechny y wielki szosty synod, ktory za wolą Bożą w. m. zwołała, y na ktorym, na Boskim mieyscu vsługuiąc, przodek trzymała» etc.

Zaś nie czytał o piątym Konstantinopolskim synodzie w dzieiach iego tych słow: «tych blisko przeszłych dniow, za poprzedzeniem pobożnego roskazania od Christusa vmiłowanego y || (222) od Boga strzeżonego cesarza naszego, zebrał się teraźnieyszy ś. synod».

A zaś w liście Hieronimowym do Eustachiusa w epithafium Pauła matki nie czytał onych słow: «gdy Orientalnych y Okcydentalnych biskupow dla niektorych kościelnych niezgod do Rzymu cesarski list zebrał».

K temu w liście Flawiusza Konstantinopolskiego cesarza do Agathona Rzymskiego biskupa (ktory list w aktach szostego synodu naprzod położono) azaś nie czytał onych słow, ktorymi go do posłania posłow na synod pobudza: «nade wszytko (powieda) roskazuiemy, abyś wasza oycowska miłość nie sstawała się zawadą woley Bożey, ale abyś ich

Азажъ еси не читалъ о Халкидонскомъ соборѣ, на початку пятого собору, оныхъ словъ: «святый великій вселенскій соборъ, за милостію Божею и за святымъ росказаньемъ благочестивыхъ и боголюбивыхъ цесарей нашихъ собраный въ Халкидонѣ въ митрополіи епархіи Виѳинейской». И тамъ же трохи нижей: «Христосъ Господь нашъ, родъ человѣческій смотрѣніемъ своимъ строячи, благоговѣйнѣйшого и христіанѣйшого до горливости побудилъ цесара нашого, ижъ отвсюль иреднѣйшихъ святителей до себе созвалъ».

Изажъ еси не читалъ овыхъ словъ Агаѳона папежа Римского, наступника Леоновόго, въ листѣ до цесара: «святый вселенскій и великій шостый соборъ, который за волею Божею чесность ваша созвала ||(145) и на которомъ, на божественомъ мѣсци услугуючи, продекъ держала».

Азажъ еси не читалъ о пятомъ Костантинополскомъ синодѣ въ дѣяніихъ его тыхъ словъ: «тыхъ близко прошлыхъ дней, за попереженьемъ благоговѣйного повелѣнья отъ Христомъ возлюбленного и Богомъ хранимого цесара нашего, собрался настоящій святый соборъ».

А зась въ листѣ Іеронимовомъ до Евстафіа въ надгробіи Павла матки не читалъ оныхъ словъ: «егда Восточныхъ и Западнихъ епископовъ для нѣкоторыхъ церковныхъ незгодъ до Риму цесарскій листъ собралъ».

Ку тому въ листѣ Флавіа Костантинополского цесара до Агаѳона Римского епископа (который листъ въ дѣяніихъ шостого собору напередъ положено) азажъ еси не читалъ оныхъ словъ, которыми его до посланья посłовъ на соборъ побужаетъ: «надъ все (мовитъ) росказуемо, абы ваша отцевская милость не становился завадою

wyprawił. Bo mamy nadzieię w Iego łasce, że iako On chciał, aby ta sprawa była teraz poruszona, tak też przez Ducha Ś. Sam to sprawi, aby się prawda okazała y żeby byli wszyscy nauczeni».

A w pierwszey akcyey tego pomienionego synodu azaś tych słow nie czytał: «za ziechaniemsię ś. y powszechnego synodu, ktory wedle cesarskiego postanowienia złożon iest w tym krolewskim mieście».

A w akcyey zaś czwartey tegoż szostego synodu w liście papieża Rzymskiego Agatona do cesarzow, za ktorych roskasaniem był zebrany synod, azaś owych słow nie czytał: «a tak nachrześciańszczeyszy panowie, synowie wedle naypobożnieyszego roskazania skromności waszey, wedle posłuszeństwa ktoreśmy powinni, te to sługi nasze posyłamy» etc.

Mogłbym y siła inszych słow z historiy kościelnych y z własnych że Łacińskich akt «Conciliorum» przypomnieć, ktore tego poświadczaią, że synody nie przez papieże Rzymskie, ale przez cesarze, a k temu nie wedle woley papieżow składane y zbierane bywały. Lecz tak rozumiem, łaskawy czytelniku, że na tych pomienionych będzieszmiał dosyć. Na ktorych fundamencie tę przeciwko dzieiopisowi konkluzyą stawię:

Cesarze syno||**(223)**dy powszechne wedle woley swey składali, a przedsię żaden z nich za iedynowladcę kościelnego nie był poczytany. Przetoż pogotowiu Rzymscy papieże (iako ci, ktorzy nie sami synodow składali, ale ich v cesarzow żebrali, k temu iako ci, mimo

волѣ Божее, але абысь ихъ выправилъ. Абовѣмъ надѣемся на милость Его, же якъ Онъ хотѣлъ, абы тая справа была теперъ порушена, такъ тежъ Духомъ Святымъ Самъ тое справитъ, абы ся правда оказала и жебы были вси научені».

А у первомъ дѣяніи того помененого синоду аза тыхъ словъ еси не читалъ: «за зъѣханьемся святого и повшехного [1] собору, который ведле цесарского постановенья зложенъ естъ въ томъ кролевскомъ мѣстѣ».

А въ дѣяніи засъ четвертомъ тогожъ шестого собору, въ листѣ папежа Римского Агаѳона до цесаровъ, за которыхъ росказаньемъ былъ собраный соборъ, азажъ еси тыхъ словъ не читалъ: «а такъ христіанѣйшіи панове, сынове по благочестивѣйшому повелѣнію скромности вашей, по послушанію котороесмо повинни, тые ||**(об. 145)** то слуги наши посылаемъ».

Могъ бымъ и многихъ иншихъ словъ зъ историй церковныхъ и зъ власныхъ же Латинскихъ «Дѣяній соборовыхъ» припомнѣти, которые того посвѣтчаютъ, же соборы не презъ папежи Римскіе, але презъ цесари, а до того не по воли папезской складаны и збираны бывали. Але такъ розумѣю, ласкавый читателю, же на тыхъ помененыхъ будешь мѣти досыть. На которыхъ фундаментѣ тое противко дѣеписови замкненье ставлю:

Цесари синоды вселенскіе ведле воли своее складали, а предся жаденъ зъ нихъ за единоначалника церковного не былъ почитанъ. Протожъ поготовью Римскіе папежи (яко тые, которые не сами соборы склáдовали, але ихъ у цесаровъ просили, ку тому якъ тые, ми-

[1] На полѣ пояснено: «вселенскаго».

ktorych wolą czasy y mieysca synodow były naznaczone, a naostatek iako ci, ktorzy na synody za cesarskim roskazaniem y sami przyieżdżali y posły wedle posłuszeństwa powinnego posyłali) za iedynowładce kościelne poczytani być nie mogą.

Trzeciey części odpowiedzi

Rozdział VII.

Ieśliż to prawda, co synodowy dzieiopis twierdzi, że biskup Rzymski na głownych synodach pierwsze mieysce zawsze miewał abo, iako to zową, presidował y że postanowienia synodowe, ktore ważne być miały, potwierdzał?

Na dwie części, dla snadnieyszego poięcia rzeczy, ten rozdział rozdzielę. W pierwszey -- o prezydowaniu na synodach, w drugiey—o potwierdzeniu synodow mowić będę.

Co się tycze pierwszey części, ieśliż to prawda, dzieiopisie, co twierdzisz o prezydowaniu na synodach Rzymskich biskupow,—pytam cię: co rozumiesz o ziezdzie biskupow w Sardyce? Czy synodem ma być nazywan, czyli nie? Bo na nim nie Rzymski, ale Hozyus Kordubeński biskup przezydował. Co rozumiesz o ziezdzie biskupow w Karthaginie? Czy też za synod ma być poczytan? Bo na nim nie Rzymski [1], ale Aurelius Karthagiński biskup presidował. Co rozumiesz o ziezdzie biskupow w Aquieliey? Czy też za synod ma być poczytan? Bo na nim nie Rzymski, ale Ambrozy Mediolański ||**(224)** biskup prezydował?

мо которыхъ волю часы и мѣстца соборовъ были назначованы,—а на-остатокъ якъ тые, которые на соборы и сами за цесарскимъ росказаньемъ прiѣжджали и послы ведле послушенства повинного посылали) за единовластники церковные почитаны быти не могутъ.

||**(146)** Третей части отповѣди

Роздѣлъ 7.

Если то правда, штò синодовый дѣеписъ твердитъ, же бискупъ Римскій на головныхъ синодахъ першое мѣсце завсегды мѣвалъ албо, яко то зовутъ, президовалъ и же постановенья синодовые, которые важны быти мѣли, потвержалъ?

На двѣ части, для снаднѣйшого понятья речи, тотъ роздѣлъ роздѣлю. Въ першой—о президованью на синодахъ, въ другой—о потверженью синодовъ мовити буду.

Што ся тычетъ першей части, еслижъ то правда, дѣеписе, штò твердитъ о президованью на синодахъ Римскихъ бискуповъ,—пытаю тя: штó розумѣешъ о зъѣздѣ бискуповъ въ Сардикіи? Чи синодомъ маетъ быти называнъ, чили нѣтъ? Бо на немъ не Римскій, але Госій Кордубенскій бискупъ першее мѣсце мѣлъ. Штó розумѣешъ о зъѣздѣ бискуповъ въ Карѳагенѣ? Чи тежъ за синодъ маетъ быти почитанъ? Бо на немъ не Римскій, але Аврилій Карѳагенскій бискупъ першее мѣсце мѣлъ. Што розумѣешъ о зъѣздѣ бискуповъ въ Аквиліи? Чи тежъ за синодъ маетъ быти почитанъ? Бо на немъ не Римскій, ||**(об. 146)** але Амбросій Медіоламскій бискупъ першее мѣсце мѣлъ?

[1] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: Rzymscy.

A ieśliżbyś te synody za mniey głowne poczytał, więc cię pytam o pierwszym biskupow ziezdzie w Nicei: czy go za synod glowny niemasz przeto, iż na nim Rzymski biskup nie tylko nie presidował, ale też posłowie iego Witus y Wincentius aż czwarte mieysce odzierżeli? Nuż ow ziazd biskupow w Konstantinopolu, na ktorym Menna Konstantinopolski patriarcha presidował, czy też v ciebie synodem nie iest, choć go wszyscy Łacinnici powszechnym piątym synodem zową?

Przypomniałbym ci y Efeski wtory synod, na ktorym choć byli przytomni Leona papieża Rzymskiego posłowie, przedsię nie oni, ale bez wszelkiego ich sporu Alexandryiski patriarcha presidował. Ale milczę o tym (wiedząc, że tego synodu insze postępki są nagany godne, acz wprawdzie do tego nic nie maią) [2]. Bo choć koniec synodu był zły, iednak zwoływanie y zbieranie y początek iego nie inakszy był, iedno iako inszych ś. synodow; także na nim, iako y na inszych, wszelcy biskupi swoie mieysca osiegali, y Rzymskiego biskupa posłowie na nim nie inaczey, iedno iako na ś. soborze zasiadali.

Tego wszytkiego gdyż ty, dzieiopisie, dobrym sumnieniem przeć nie możesz: bo lubobyś chciał przeć, łatwie cię będzie z vporu zbość historiami kościelnymi y własnymi Łacińskimi aktami «Conciliorum». Przetoż sądz, iakieś ty to fałsze za szczyrą prawdę ludziom vdawać śmiał!

Przypomniszli z drugiey strony synody, na ktorych biskup Rzymski presidował? Ia o tym z tobą nie wiodł sporu, y teraz nie wiodę. Tego tylko

А еслижъ бысь тые синоды за менше головныхъ почиталъ, тогды тя пытаю о першомъ бискуповъ зъѣздѣ въ Никеи: чи его за синодъ головный не маешъ про то, ижъ на немъ Римскій бискупъ не только першего мѣсца не мѣлъ, але тежъ [3] послове его Витусъ и Викентій ажъ четвертое мѣсце одержали? Нужъ оный зъѣздъ епископовъ въ Костантинополю, на которомъ Мина Костантинополскій патріарха першее мѣсце мѣлъ, чи тежъ у тебе синодомъ не естъ, хотя его всѣ Латинницы вселенскимъ пятымъ синодомъ зовутъ?

Припомянулъ бымъ ти и Ефескій вторый соборъ, на которомъ хоть были притомни Леона папежа Римского послове, предся не они, але безъ всякого ихъ спору Александрійскій патріарха першее мѣсце мѣлъ. Але мовчу теперь о томъ. Бо хоть конецъ синоду былъ неправе добрый, однакъ зволыванье и збиранье и початокъ его не инакшій былъ, одно яко иншихъ святыхъ синодовъ; также на немъ, яко и на иншихъ, всѣ бискупы свои мѣсца осягали, и Римского епископа послове на немъ не иначей, едно яко на святомъ соборѣ засѣдали.

Того всего кгдыжъ ты, дѣеписе, добрымъ сумнѣньемъ прѣти не можешъ: бо любо бысь хотѣлъ прѣти, лацнѣй тя буде зъ упору спарти историями костелными ||(147) и власными Латинскими дѣями соборовыми. Протожъ суди, якіесь то фалши за щирую правду людемъ удавати смѣлъ!

Припомнишъ ли зъ другой стороны синоды, на которыхъ бискупъ Римскій на передъ сѣдалъ? Я о томъ съ тобою не буду вести спору, и теперь не веду.

[2] Взятаго въ скобки въ Западно-Русскомъ переводѣ нѣтъ.

[3] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «тезъ».

przę, żeby, iakoś ty napisał, na wszytkich siedmi soborach ś. pierwsze mieysce miewać miał papież Rzymski y posłowie iego. Osobliwieć to przyznawam, że się o to pierwsze mieysce y presidowanie na synodziech wszelkim sposobem, a drugdy nie bez fortelow ||**(225)** Rzymscy biskupi starali.

Przykład tego mamy na concilium pierwszym Efeskim, na ktorym gdy przeczuł papież Rzymski Celestinus, że prezidowanie Cyrillusowi Alexandriyskiemu patriarsze od biskupow wszytkich poruczone być miało, pisał do Cyrillusa, aby iego mieysce zasiadł, chcąc tym pisaniem swoię imię iakożkolwiek do pierwszey stolice przytknąć. Wszakże iednak posłowie iego dobrze niżey siedzieli; zdanie swe między inszemi powiedali; na postanowienie synodowe swym porządkiem się podpisowali; tylko przedsię Cyryllus, dla xtałtu, dogadzaiąc prośbie, imię iego do swego przymieszał.

Na Chalcedońskim głownym powszechnym synodzie, prawda, że posłowie Rzymskiego biskupa pierwsze mieysce za pozwoleniem cesarskim otrzymali. Ale że się to niȇ sstało względem powinności abo prawa iakiego, ktoreby na to było Rzymskim biskupom służyło—sam Leo Rzymzki biskup iawnie swym postępkiem przyznał y pokazał. Abowiem gdy o to prosi Marcyana cesarza y Pulcherryey cesarzowey, nie potrząsa tym, że mu to pierwsze mieysce y prezidowanie należy. Ale co? To za sobą pociąga, że Orientalni biskupi, ktorzy na Efeskim wtorym synodzie rząd trzymali, wszytko byli pomieszali y zle mocy swey vżywali. A iż rządziciela poważnego synod potrzebował, a ci, ktorzy raz płochymi się pokazali, nie zdali się do tego sposobnymi, — przetoż prosi, aby względem inszych występku y niespo-

Того толко пру, жебы, якось ты написалъ, на всѣхъ седми соборахъ святыхъ першее мѣсце мѣвати мѣлъ папѣжъ Римскій и послове его. Особливе тобѣ то признаваю, же ся о тое першее мѣсце и первосѣданье на синодѣхъ всякимъ способомъ, а иногды не безъ фортеловъ Римскіе бискупы старали.

Прикладъ того маемо на соборѣ першомъ Ефескомъ, на которомъ кгды постерегъ папежъ Римскій Келестинъ, же першее сѣданіе Кирилови Александрійскому патріарсѣ отъ епископовъ всѣхъ поручено быти мѣло, писалъ до Кирила, абы его мѣсце засѣлъ, хотячи тымъ писаньемъ свое имя якожъ колвекъ до першее столицы приткнути. Однакъ послове его добре нижей седѣли; зданье свое межи иншими повѣдали; на постановенье синодовое своимъ порядкомъ ся подписовали; только предся Кирилъ, для кшталту, догожаючи прозбѣ, имя его до своего примѣшалъ.

На Халкидонскомъ головномъ вселенскомъ синодѣ, правда, же послове Римского бискупа першіе мѣсца позволеньемъ цесарскимъ одержали. Але ся то ||**(об. 147)** не стало взглядомъ повинности, албо права якого, которое бы на то было Римскимъ бискупомъ служило —самъ Левъ Римскій бискупъ явне своимъ поступкомъ призналъ и показалъ. Абовѣмъ, когды о то просилъ Маркіана цесара и Пулхеріи цесаровой, не потрясаетъ тымъ, же ему тое першее мѣсце и першее сѣданье належитъ. Але што? То за собою потягаетъ, же Восточніи епископи, которые на Ефескомъ второмъ соборѣ рядъ держали, все были помѣшали и зле моци своей уживали. А ижъ рядителя· поважного синодъ потребовалъ, а тые, которые разъ плохи ся показали, не здалися до того способными,—протожъ проситъ, абы взгля-

sobności to rządu czynienie nam było na ten czas przełożone.

Stąd znać, że iako nie zawsze prezidował na synodziech Rzymski biskup, tak ani prawa żadnego trwałego na to presidowanie nie miał. Może się tedy iuż pierwsza część tego rozdziału tak zawrzeć:

Na koncyliach y synodziech—Kordubeński, Karthagineński, Medyolański, Antiocheński, Konstantinopolski y Alexandriy||(266)ski biskupowie presidowali; a przedsię żaden z nich za iedynowładcę kościelnego nie iest poczytan. Przetoż y biskupom Rzymskim, iako prawa żadnego na to presidowanie niemaiącym, nie może być iedynowładztwo kościelne z tey miary, że na niektorych synodach presidowali, przywłaszczane.

Co się tycze drugiey części rozdziału tego, przyznawam ia to, że synody papież Rzymski swym pozwoleniem potwierdzał. Ale zaraz przeciwko temu powiedam: naprzod, że nie sam takich synodow potwierdzącym był, *ktoremu* że niektore synody choć przezeń niepotwierdzone były, y są ważnymi.

Że nie sam Rzymski biskup synodow potwierdzącym był, to sstąd się iawnie pokazuie, że y cesarzom świetskim toż służyło. W Chalcedońskim synodzie tak napisano [1]: «świętey pamięci cesarz Theodozius potwierdził wszytko, co było od ś. y powszechnego synodu osądzono generalnym prawem». Marcyana zaś cesarza takie słowa czytamy [2]: «świętym iasności naszey wyrokiem wielebny synod potwierdzamy». O Konstantynie też pisze Euzebiusz [3], że dekreta concilium

домъ инших выступку и неспособности тое ряду чиненье намъ было на тотъ часъ преложено.

Оттоля знати, же яко не всюгды першее мѣсце мѣлъ на синодѣхъ Римскій бискупъ, такъ ани права жадного трывалого на тое першее сѣданье не мѣлъ. Може ся тогды южъ першая часть того роздѣлу такъ замкнути:

На соборѣхъ и синодѣхъ—Кордубенскій, Карѳагенскій, Медіоланскій, Антіохійскій, Костантинопольскій и Александрійскій епископове першее сѣданіе мѣли; а предся жаденъ зъ нихъ за одновладцу костелного не есть почитанъ. Протожъ и бискупомъ Римскимъ, яко права ||(148) жадного на то першее сѣданіе немаючимъ, не можетъ быти одновладство костелное съ тоей мѣры, же на нѣкоторыхъ синодахъ першее мѣсце мѣли, привлащано.

Што ся тычетъ другое части роздѣлу того, признаваю я то, же синоды папѣжъ Римскій своимъ позволеньемъ потвержалъ. Але заразъ противъ тому повѣдаю: напередъ, же не самъ такихъ синодовъ потвержачемъ былъ; ку тому, же нѣкоторые синоды хоть черезъ него непотвержоными были, а суть важными.

Же не самъ Римскій бискупъ синодовъ потвержачемъ былъ, то оттоля явне ся показуетъ, же и цесаромъ свѣтскимъ тожъ служило. Въ Халкидонскомъ синодѣ такъ написано [4]: «святой памяти цесаръ Ѳеодосій потвердилъ все, што было отъ святого и вселенского собору осужоно головнымъ правомъ». Маркіана цесара такіе слова читаемо [5]: «святымъ ясности нашей вырокомъ велебный синодъ потвержаемо». О Костантинѣ тежъ пишетъ Евсевій [6], же де-

1 Concil. Chalc. act. 1. 2 Concil. Chalc. act. 3. 3 Eusebius in «Vita Constant.»

4 Соборъ Халкид[онскій], справа 1. 5 Соборъ Халкид[онскій], справа 3. 6 Евсевій, въ «Животѣ Костан[тина]».

Niceńskiego potwierdzał. Biskupi też Konstantinopolskiego concilium do Teodoziusa czytamy że tak pisali [1]: «prosimy twey miłości, abyś przez list pobożności swoiey raczył vmocnić y potwierdzić synodowy dekret».

A iako świetskie osoby do potwierdzania dekretow y vchwał synodowych należały, tak pogotowiu wszyscy biskupi, a pogotowiu patriarchowie do tego należeli. Y sstąd owo Theodoretus napisał [2]: «że wyroki Niceńskiego concilium do biskupow, ktorzy nie byli przytomni, były przesłane». Sstąd też Wiktorius napisał [3]: «że niezliczona rzecz biskupow on synod approbowało y nań się podpisało», etc.

Że synody bywały ważne, choć papieże Rzymscy na nie niepozwalali [4], po||**(227)** świadcza tego to, że na niektorych synodach przeciw Rzymskim biskupom dekreta, onych potępiaiące, są ferowane, y na mieyscu się swym zostawały, ktorych oni bezpochybnie nie potwierdzali. Przykłady takich synodow wyższey się w wtorey części rozdziale 3 przypomniały.

K temu z historiy dochodzimy, że concilium Karthagineńskiego y Afrikańskiego papieże Rzymscy, wiedząc że appellacyey do nich na nich zabroniono, nie tylko potwierdzić nie chcieli, ale też te, ktorzy na nich byli biskupy, a za tym y ś. Augustina szkalowali, diabelską śmiałość, pychę y vpoŕ, z poduszczenia szatańskiego im przypisuiąc. A przedsię to oboie concilium y z swymi vchwałami za słuszne y wążne iest poczytane, etc.

крета собору Никейского потвержалъ. Епископи тежъ *зъ* Костантинополского собору до Ѳеодосіа цесара читаемо же такъ писали [5]: «просимо твоей милости, абысь черезъ листъ побожности своей рачилъ умоцнити и потвердити синодовый декретъ».

А яко свѣтскіи особы до потверженья декретовъ и уфалъ синодовыхъ належали, такъ поготову всѣ епископи, а поготову патріархове до того належали. И оттоля Ѳеодоритъ написалъ [6]: «же выроки Никейского собору до епископовъ, которіи не были притомни, ||**(об.148)** были посыланы». Оттоля тежъ Викторій написалъ [7]: «же незличоная речъ епископовъ оный соборъ потвердили и на него ся подписали».

Ижъ синоды были важные, хоть папѣжове Римскіе на нихъ непозво*люв*али [8], посвѣдчаетъ того то, же на нѣкоторыхъ синодахъ противъ Римскимъ бискупомъ декрета, оныхъ потопляючіе, суть чиненыи, и на мѣсцу ся своимъ зоставали, которыхъ они безпохибне не потвержали. Приклады такихъ синодовъ вышше ся въ второй части въ роздѣлѣ третемъ припомянули.

Ку тому зъ исторій доходимо, же собору Карѳагенского и Африканского папѣжове Римскіе, вѣдаючи же апеляціи до нихъ на нихъ заборонено, не толко потвердити не хотѣли, але тежъ тыи, которые на нихъ были епископи, а за тымъ и святого Августина шкаловали, діаволскую смѣлость, пыху и упоръ съ подущенья шатаньского имъ приписуючи. А предся тые оба соборы и зъ своими уфалами за слушные и важные суть почитаны, и проч.

[1] Inter acta concil. Constant. 5. [2] lib. 1, cap. 9. [3] Et lib. 2, cap. 8. [4] lib. 2.

[5] Въ Дѣян[іяхъ] собора Костан[тинопол]ского] 5. [6] Книга 1, глава 9. [7] Книга 2, глава 8. [8] Въ книгѣ 2.

Także y o tym czytamy [9], że gdy concilium Chalcedońskie postanowiło, aby Konstantinopolski biskup pierwszym był po Rzymskim biskupie, y żeby metropolie Azytiyskie, Pontiyskie y Traiackie poświącał,—Leo biskup Rzymski na to postanowienie barzo sarkał [10] y na nie pozwolić nie chciał. A przedsię to concilium y z tym postanowieniem zawsze ważne y za słuszne a prawowierne poczytane było. O czym Liberatus tak napisał [11]: «gdy Anatholius za pozwoleniem concilium pierwszość otrzymał, a posłowie Rzymskiego biskupa przeciw temu mowili y przeczyli,—od sędziow y biskupow wszytkich ono przeczenie nie iest przyięte. Y choć stolica apostolska y dotąd przeciw temu mowi, iednak co od synodu iest raz vtwierdzono, za cesarską obroną trwa».

Iuż tedy tak wtorą część rozdziału tego zamykam: cesarze, xiążęta świetscy y rozliczni roznych kątow świata biskupi synody potwierdzali, a przedsię żaden z nich za iedynowładcę kościelnego z tey miary nie iest poczytan. Przetoż y Rzymscy papieże, względem potwierdzenia przez nie synodow, za iedyno||(228) wladce kościelne nie mogą być poczytani: gdyż zwłaszcza niektore synody choć oni ich nie approbowali y owszem im przeczyli, na swym się mieyscu, iako słuszne y ważne, zostawały.

Также и о томъ читаемо [12], же кгды соборъ Халкидонскій постановилъ, абы Костантинополскій епископъ першимъ былъ по Римскомъ бискупѣ и жебы митрополии Азитійскіе, Понтскіе и Трацкіе посвячалъ, — Левъ бискупъ Римскій на то постановенье барзо шаркалъ [13] и на него позволити не хотѣлъ. А предся той соборъ и съ тымъ постановленьемъ завше важный и за слушный ||(149) а правовѣрный почитанъ былъ. О чомъ Либератусъ такъ написалъ [14]: «кгды Анатолій за позволеньемъ собору першость одержалъ, а послове Римского бискупа противъ тому мовили и перечили,—отъ судей и бискуповъ всѣхъ оное перѐченье не есть принято. И хоть столица апостолская и дотоля противъ тому мовитъ, однако штó отъ собору есть разъ утвержоно, за цесарскою обороною трываетъ».

Южъ тогды такъ вторую часть роздѣлу того замыкаю: цесари, княжата свѣцкіе и розличные розныхъ кутовъ свѣта бискупи синоды потвержали, а предся жаденъ зъ нихъ за одновладцу костелного съ тоей мѣры не естъ почитанъ. Протожъ и Римскіе папежове, взглядомъ потверженья черезъ нихъ синодовъ, за одновладцы костелные не могутъ быти почитаны: кгдыжъ звлаща нѣкоторые синоды, хоть они ихъ не потвердили и овшемъ онымъ перечили, на своимъ ся мѣсцу, яко слушные и важные, зоставали.

[9] Inter decreta Bonifacij 2 ad Eulalium. [10] Leo, epist. 13. [11] Cap. 13.
[12] У Бонифат[ія]. [13] Лео, листъ 13. [14] Глава 13.

Trzeciey części odpowiedzi

Rozdział VIII.

Ieśliż to prawda, co synodowy dzieiopis pisze z strony życia patriarchow Carogrodzkich w iedności kościelney y pod posłuszeństwem papieża Rzymskiego y z strony odrywania się ich y wracania do niego?

Że patriarchowie Carogrodzcy zwierzchności papieża Rzymskiego nie podlegali, a zatym że pod iego posłuszeństwem nie żyli—o tym snadnie każdy sprawić się może z rozdziału 4 tey trzeciey części odpowiedzi. W ktorym okazało się, że nad niektorymi tylko Okcydentalnymi biskupy zwierzchności Rzymski biskup zażywał. Gdzie zaraz przypomniały się kanony synodowe y prawa kościelne cesarskie, ktoremi Konstantinopolscy z Nowego Rzymu patriarchowie do iednakiey (prerogatiwy) [1], zacności, przednieyszości y zawołania z biskupami Starego Rzymu są przypuszczeni. Ktorych tu niepotrzebnie powtarzać nie chcę; y zatym osobnego tego o patriarchach Carogrodzkich rozdziału nie byłbym przypisał,—tylko że dzieiopis na tym siodmey swey «Synodu Obrony» rozdział strawił, zamilczeć mi nie godziło, ozywaiąc się krotce a nie wdaiąc się niepotrzebnie w rostrząsanie historiey, ktore nie bez przysad a przyczynkow przytacza.

Przyznawam to ||(229) dzieiopisowi, że Grecy y patriachowie Carogrodzcy z

Третей части отповѣди

Роздѣлъ 8.

Если то правда, штó синодовый дѣеписъ пишетъ зъ стороны житія патріарховъ Царигородскихъ въ едности костелной и подъ послушенствомъ папѣжа Римского и зъ стороны отрываньяся ихъ и ворочанья до него?

||(об. 149) Же патріархове Царигородскіе звирхности папѣжа Римского не подлегали, а затымъ же подъ его послушенствомъ не жили—о томъ снадне каждый справитися можетъ зъ роздѣлу четвертого тоей третей части отповѣди. Въ которомъ оказалося, же надъ нѣкоторыми толко Окцидентальными [2] бискупы звирхности Римскій бискупъ заживалъ. Гдѣ заразъ припомнѣлися каноны синодовые и права костелные цесарскіе, которыми Константинопольскіе Нового Риму патріархове до однаковой зацности, преднѣйшости и заволанья зъ бискупами Старого Риму суть припущени. Которыхъ тутъ непотребне повторяти не хочу; а затымъ особного того о патріархахъ Царигородскихъ роздѣлу не былъ бымъ приписалъ, — толко же дѣеписъ на томъ семый свой «Синоду Обороны» роздѣлъ стравилъ, замолчатимися не годило, озываючися коротко а невдаваючися непотребне въ рострясанье исторіи, которой не безъ присадъ а причинковъ приточаетъ.

Признаваю то дѣеписови, же Грекове и патріархове Царигородскіе, зъ Рим-

[1] Этого слова въ Западно-Русскомъ переводѣ нѣтъ.

[2] На полѣ пояснено: «Западными».

Rzymskimi biskupy w iedności kościelney długo żyli; ale tego nie przyznawam, żeby kiedy pod posłuszeństwem iego żyć mieli.

To przyznawam, że się zdawna o rościągnieniu nad nimi Rzymscy papieże wszelkimi sposoby y fortelmi starali; ale tego nie przyznawam, aby kiedy tego wedle woley swey dopiąć byli mogli.

Przyznawam, że, dufaiąc w możność swoię, w przychylność cesarzow, drugdy patriarchy Carogrodzkie w ich iednakiey z sobą prerogatywie nachylali; ale ich iednak nigdy, iako pragnęli, przełomić nie mogli.

Przyznawam, że iedność kościelna między Greki y Carogrodzkimi patriarchami z iedney, a między papieżem Rzymskim z drugiey strony nie raz rozrywana y zaś zlepiana bywała; ale tego nie przyznawam, aby to zlepianie iedności y iednanie z Rzymskimi papieżami ku podporze iedynowładztwa kościelnego Rzymskich papieżow pociągać się mogło, gdyż iednanie y między rownemi bywa.

Więc y tego nie przyznawam, aby do iedności rozrywania Grecy przyczynę dawać mieli, y owszem śmiele to mowię, że papieżow Rzymskich brzydka pycha y nadętość niewstydliwa panowania nienależney iurisdycyey rościągania chciwość, (wrzęda y ciekawość,) [3] a za tym idące synodow ś. fałszowanie y odmienianie, y co-raz to nowszych rzeczy pod pretextem apostolskiey władze w Kościoł Boży wtrącanie—tę iedność kościelną rozerwało.

Poświadcza tego, choć podobno niechcąc, dzieiopis, postępki papieżow Rzym-

скими бискупы въ едности костелной долго жили; але того не признаваю, жебы коли подъ послушенствомъ его жити мѣли.

То признаваю, же ся здавна о ростягненье надъ ними Римскіе папѣжове всякими способы и фортелми старали; але того не признаваю, абы коли того ||(150) ведле воли своей допяти были могли.

Признаваю, же, дуфаючи въ можность свою, въ прихилность цесаровъ, иногды патріархи Царигородскіе въ ихъ однакой зъ собою зацности нахиляли; але ихъ однакъ николи, яко прагнули, переломити не могли.

Признаваю, же едность костелная межи Греки и Царигородскими патріархи зъ одной, а межи папежомъ Римскимъ зъ другой стороны не разъ розрывана, и засъ злѣплевана бывала; але того не признаваю, абы то злѣпянье едности и еднанье зъ Римскими папежами ку подпорѣ единовладства костелного Римскихъ папежовъ потягатися могло, кгдыжъ еднанье и межи ровными бываетъ.

Также и того не признаваю, абы до едности розрыванья Греки причины давати мѣли, и овшемъ смѣле то мовлю, же папежовъ Римскихъ брыдкая пыха и надутость невстыдливая панованья неналежной звирхности ростяганья хтивость, а затымъ идучее синодовъ святыхъ фалшованье и отмѣненье, и што-разъ то новѣйшихъ речей подъ заслоною апостолской власти въ Костелъ Божій втрučанье—тую едность церковную розорвало.

Посвѣдчаетъ того, хотя подобно не хотячи, дѣеписъ, поступки папѣжовъ

[3] Взятое съ скобки не находится въ Западно-Русскомъ переводѣ.

skich, ktorych przeciw patriarchom Carogrodzkim Ignatiusowi, Phokasowi y inszym, nierozmyślne ich w ich vrzędzie przenagabywaiąc, zażywali, — wypisuiąc a przytym przypominaiąc, gdy się te wrzędne postępki ich Grekom vprzykrzyły, iako do rozprocia iedności kościel- || **(230)**ney przyszło.

By był Rzymski papież granic swoich nie przeskakował, by był w cudze żniwo swego sierpa nie wpuszczał, by był odmiany w synodziech y w sakramentach a obrzędach kościelnych nie czynił, by się był z obrzydłą pychą, ktorey skutki niżey[1] się przypom*io*ną, tak znacznie nie popisował,—a co więtsza—by był społsłużebnikow swych, zwierzchność nad nimi y panowanie Christusowi Samemu służące sobie przywłaszczaiąc, nie niewolił,—y dotąd była by nierozerwana iedność kościelna trwała. Od niewoley każdy vciekać musi. Pychą każdego a osobliwie siedzącego w Kościele Bożym, każdy, boiący się antichrista, brzydzić się musi. Owca każda Christusowa głosu Iego słuchać, a od przeciwnego vciekać musi. Czysta oblubienica Iego w kleynotach, od Niego sobie zostawionych, kochać się, a przed tym, co tey ie wydzierać y fałszować chce, chronić się musi.

Nie Grecy tedy winni rozerwania zgody kościelney, ale Rzymscy papieże, ktorzy mimo nauki pisma ś., mimo zwyczay pierwszego kościoła, mimo kanony synodalne, iedność kościelną w samym oddawaniu sobie posłuszeństwa nowotnem sposobem zasadzili, nieuważnie wszytkich z nadętości odrzucaiąc, wszytkimi gardząc, wszytkich wyklinaiąc,

Римскихъ, которыхъ противъ патріархомъ Царигородскимъ Игнатіеви, Фокашави и иншимъ, нерозмысльное ихъ въ ихъ урядѣ пренагабаючи || **(об. 150)** заживали,—выписуючи а притомъ припоминаючи, кгды ся тыи вымысльные поступки ихъ Грекомъ уприкрили, яко до роспоротья едности костелной пришло.

Бы былъ папѣжъ Римскій границъ своихъ не перескаковалъ, бы былъ въ чюжее жниво серпа своего не впущалъ, бы былъ отмѣны въ сенодѣхъ и въ сакраментахъ а обрядахъ костелныхъ не чинилъ, бы ся былъ зъ обридлою пыхою, которой скутки нижей[2] ся припомнятъ, такъ значне не пописовалъ,—а што найболша — бы былъ сполслужебниковъ своихъ, зверхность надъ ними и пнованье Христови Самому служачое собѣ привлащаючи, не неволилъ, — и дотоля была бы нерозорвана едность костелная трвала. Отъ неволѣ каждый утекати муситъ. Пыхою каждого а особливе седячого въ Костелѣ Божомъ, каждый, боячися антихриста, бридитися муситъ. Овца каждая Христова голосу Его слухати, а отъ противного утекати муситъ. Чистая облюбеница Его въ клейнотахъ, отъ Него собѣ зоставленыхъ, кохатися, а предъ тымъ, што ей оные выдирати и фалшовати хочетъ, хоронитися муситъ.

Не Грекове тогды винни розорванья згоды костелной, але Римскіе папѣжове, которые мимо науки Писма Святого, мимо звычай першого костела, мимо каноны синодалные, едность костелную въ самомъ отдаванью || **(151)** собѣ послушенства новотнымъ способомъ засадили, и неуважне всѣхъ зъ надутости откидаючи, всѣми гордячи, всѣхъ вы-

[1] W części 4, rozdz. 3.
[2] Въ части 4, роздѣлъ 3.

wszytkich kaceruiąc, wszytkich schizmatykuiąc, ktorzykolwiek chwały, Samemu Christusowi należącey, im oddać, a za głowy kościelne onych przyznawać niechcieli y niechcą. Te ich nieuważne a harde postępki, złączone z przeszkadzaniem Grekom do wszytkiego dobrego y do wszelkiey od chrześcian pomocy, ieśliż y opanowania przez Turka Orientu nie są przyczyną? Choć ludzie o tym milczą, Bog czasu swego sądzić będzie.

Ia o tym więcey tu mowić niechcę, gdyż *zwlaszcza* w czwartey części o tey kościelney zgodzie szyrzey mowić przydzie. To, co się tu przy||**(231)**pomniało, prypomniało się ku przestrodze, na vdawania dzieiopisowe z strony oderwania się Grekow y patriarchow Carogrodzkich od iedności kościelney.

Trzeciey części odpowiedzi

Rozdział IX.

Ieśli temu cale się wierzyć ma, co o ziednoczeniu Grekow z Rzymskim kościołem na synodzie Florentskim dzieiopis pisze?

Historia o ostatnim ziednoczeniu Grekow na synodzie Florentskim, ktore dzieiopis praw*y*, iako baczę, wzięta iest *namniey* z Łacińskich akt «Conciliorum» a nieiakiego Gennadiusza. Za czym ieśliż v nas słusznie wiarę ma naydować, abo nie, — łatwie się resolwować: wyższey [3] iuż się pokazało, że ten, ktorego wspomina Gennadius, nie może być za prawdziwego onego Gennadiusza Carogrodzkiego patriarchę poczytany,

клинаючи, всѣхъ кацеруючи, всѣхъ схизматикуючи, которые колвекъ хвалы, Самому Христови належачіе, имъ отдати, а за головы костелные оныхъ признавати не хотѣли и не хотятъ. Тые ихъ неуважные а гордые поступки, злучоные съ прешкоженьемъ Грекомъ до всего доброго и до всякой отъ христіанъ помочи, еслижъ и опанованья черезъ Турка Востоку не суть причиною? Хотя люде о томъ мовчатъ, Богъ часу своего судити будетъ.

Я о томъ болше тутъ мовити не хочу, кгдыжъ въ четвертой части о той костелной згодѣ ширей мовити прійде. Тò, штò ся тутъ припомнѣло, припомнѣлося ку престорозѣ, на удаванья дѣеписов*о* зъ стороны оторваньяся Грековъ и патріарховъ Царигородскихъ о[дъ] едности костелной.

Третей части отповѣди

Роздѣлъ 9.

Если тому цѣле ся вѣрити маетъ, штò о зъедноченью Грековъ зъ Римскимъ костеломъ на синодѣ Флоренскомъ дѣеписъ пишетъ?

Исторіа о остатнемъ зъедноченью Грековъ на синодѣ || **(об. 151)** Флоренскомъ, которую дѣеписъ правитъ, яко бачу, взята есть *найболше* зъ Латинскихъ «Дѣевъ Соборовыхъ» а нѣякого Генадіа. Зачимъ если у насъ слушне вѣру маетъ найдовати, албо нѣтъ, — латво ся розвязати: вышше [4] южъ ся показало, же тотъ, которого вспоминаетъ Генадій, не можетъ быти за правдивого оного Генадіа Царигород-

[3] W części 3, rozdz. 2.

[4] Въ части 3, роздѣлъ 2.

ale iest podmiotem, od iednego mnicha zmyślonym. Y dla tego świadectwa, z niego przytaczane, za niegodne odpowiedzi poczyt*aw*am.

Co się tycze Łacińskich akt «Conciliorum», my, Greckiey religiey ludzie, obyczaynie im wierzyć musimy, a prawie tylko iedno w ten czas, gdy też co tam wpisano — gdzie indziey v autorow, wiary godnych, nayduiemy. Przyczyna tego ta iest, że wiemy, że w tych aktach, przez pochlebce dworu Rzymskiego w kupę złożonych, siła się takich rzeczy nayduie, ktore fundamentu prawdy nie maią; siła tam listow iest, roznym osobam przypisanych, o ktorych oni za żywota nie myślili; siła pod roznemi tytułami takich rzeczy || **(232)** napleciono, ktore baczny każdy sam przez się fałszywemi osądzic może.

Iako, na przykład, iest list ow w rzeczy Athanazyusow do Marka papieża Rzymskiego, w ktorym rzkomo spalenie kanonow, ktore po śmierci iego w dziewięć lat było, opłakuie. O ktorym się wyższey [1] przypomniało.

Iako iest donacya abo darowizna Konstantina Pierwszego cesarza, rzkomo Sylwestrowi biskupowi Rzymskiemu vczyniona. W ktorey Konstantinopolską stolicę wspomina [2], choć ieszcze w ten czas, gdy Konstantin Pierwszy żył, Konstantinopola nie zwano Konstantinopolem, ale Bizantium. Ktore dopiero syn Konstantinow Konstantin II naprawił, y od swego imienia Konstantinopolem nazwał.

ского патріарха почитаный, але есть подмѣтомъ, отъ едного мниха змышленымъ. И для того свѣдѣцства, зъ него приточоные, за негодные отповѣди почитаю.

Што ся тычетъ Латинскихъ «Дѣовъ Соборовыхъ», мы, Греческой релѣи люде, обычайне имъ вѣрити мусимо, а праве толко одно въ тотъ часъ, кгды тежъ што тамъ вписано — гдѣ индѣ у авторовъ [3], вѣры годныхъ, найдуемо. Причина того тая есть, же вѣдаемо, ижъ въ тыхъ актахъ, черезъ похлѣбцы двору Римского въ купу зложоныхъ, много ся такихъ речій найдуетъ, которые фундаменту правды не маютъ; много тамъ листовъ есть, рознымъ особамъ приписаныхъ, о которыхъ они за живота не мыслили; много подъ розными титулами такихъ речій наплетено, которыхъ бачный каждый самъ черезъ себе фалшивыми осудити можетъ.

Яко, на прикладъ, есть листъ оный ркомо Аѳанасіевъ до Марка папѣжа Римского, въ которомъ рекомо спаленье канонов, которое [4] ||**(152)** по смерти его въ девять лѣтъ было, оплакуетъ. О которомъ ся вышше [5] припомнѣло.

Яко есть даровизна Костантина Першого цесара, рекомо Селивестрови бискупови Римскому учинена. Въ которой Костантинополскую столицу вспоминаетъ [6], хотя еще въ тотъ часъ, кгды Костантинъ Первый жилъ, Костантинополя не звано Костантинополемъ, але Византія. Которое мѣсто ажъ сынъ Константиновъ Костантинъ Вторый направилъ, и отъ своего имени Костантинополемъ назвалъ.

[1] W części 3, rozdz. 3. [2] Tomo 1 «Concil.» Coloniae excusso, fol. *226* (sic).

[3] На полѣ пояснено: «творцовъ». [4] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «котоpые». [5] Въ части 3, роздѣлъ 3. [6] Въ книг[ахъ] 1 соборовыхъ, друкованыхъ въ Колнѣ, листъ *225* (sic).

Iako iest list Klemensa I [7], rzkomo do ś. Iakuba pisany, w ktorym oznaymuie mu o śmierci Piotra ś. A ono rzecz iest pewna, iako własny Rzymskiż prezbiter poświadcza [8], że Iakub ś. śiedmią lat pierwey śmierć podiął, niż ś. Piotr!

Iako iest list [9] rzkomo Anthera papieża, w ktorym o Ewzebiuszu Alexandriyskim y o Felixie Efezińskim, biskupach, wzmiankę czyni. A ono obay ci za Anthera, nierzkąc aby biskupami być mieli, ale ani się byli porodzili. Czego każdy, w chronelogią weyźrzawszy, łatwie postrzeże.

Iako iest list wtory rzkomo Marcellina papieża, w ktorym pisze te słowa [10]: «nie godzi się cesarzowi y inszemu każdemu, pobożności służącemu, nic czynić przeciwko roskazaniu Bożemu y przeciwko ewangelickim, prorockim y apostolskim regułom». A ono rzecz iest pewna, że y przed Marcellinem y za Marcellina cesarza żadnego nie bylo, ktoryby był Christusa poznał, abo ewangelią rozumiał.

Iako iest list Zefirina papieża, w ktorym pisze, że Christus Pan roskazał był apostołom, aby byli obrali siedmdziesiąt y dwa zwolennikow [11]. A ono z Łukasza ewangelisty wiemy, || **(233)** że ie Sam Pan Christus obrał.

Iako iest list rzkomo Melciada papieża, w ktorym pisze, że Christus Pan żolnierzom pytaiącym się odpowiedział: «nikogo nie biycie y nie potwarzaycie, ale

Яко есть листъ Клемента Першого [12], рекомо до святого Іякова писаный, въ которомъ ознаймуетъ ему о смерти Петра святого. А то речъ есть певная, яко власный Римскій презвитеръ посвѣдчаетъ [13], же Іяковъ святый въ седмъ лѣтъ первѣй смерть поднялъ, нижли святый Петръ!

Яко есть листъ [14] рекомо Антера папѣжа, въ которомъ о Евсевіи Александрійскомъ и о Феликсѣ Ефескомъ, бискупахъ, взмѣнку чинитъ. А оно обадва тые за Антера, не рекучи абы бискупами быти мѣли, але ани ся были породили. Чого каждый, въ хронологію вглянувши, латво постережетъ.

Яко есть листъ вторый ркомо Маркелина папѣжа, въ которомъ пишетъ тые слова [15]: «не годится цесарови и иншему каждому, побожности служачому, ничого чинити противъ росказанью Божему и противъ евангелскимъ, пророческимъ и апостолскимъ рекгуламъ» [16]. А оно речъ есть певна, же и предъ Маркелиномъ и за ||**(об. 152)** Маркелина цесара жадного не было, который бы былъ Христа позналъ, албо евангеліе розумѣлъ.

Яко есть листъ Зеферина папѣжа, въ которомъ пишетъ, же Христосъ Господь росказалъ былъ апостоломъ, абы были обрали седмъдесятъ и два апостоловъ [17]. А оно зъ Луки евангелисты вѣдаемо, же ихъ Самъ Господь Христосъ обралъ.

Яко естъ листъ рекомо Мелкіада папѣжа, въ которомъ пишетъ, же Христосъ Господь воиномъ пытаючимся отповѣдилъ: «никого не бійте и не по-

[7] Tomo 1 «Concil.», fol. 31. [8] Hieronimus, «De Eccl. scriptor.». [9] Tomo 1 «Concil.», fol. 110. [10] Tomo 1 «Con.», fol. 187. [11] Tomo 1 «Concil.», fol. 97.

[12] Въ книг[ахъ] 1 собор[овыхъ], листъ 31. [13] Еронимъ, «О писа[теляхъ] церк[овныхъ]». [14] Въ книг[ахъ] 1 собор[овыхъ], листъ 110. [15] Въ книг[ахъ] 1 собор[овыхъ], листъ 187. [16] На полѣ пояснено: «правленіямъ». [17] Въ книг[ахъ] 1 собор[овыхъ], листъ 97.

przestawaycie na żołdzie waszym» [1]. A ono z ewanieliey wiemy, że to nie Pan Christus, ale Ian Chrzciciel mowił.

Y inszych siła tym podobnych plotek w tych pomienionych Łacińskich aktach «Conciliorum» nayduie się, ktorych, dla przedłużenia, nie przypominam. Te dla tegom dzieiopisowi przytoczył, aby nie miał y z swemi za złe, gdy tym ich aktom nie dowierzamy. Gdy z tych plotek przytoczonych wybrnie y one nam prawdziwemi być wywiedzie (czego, wiem, nigdy nie dokaże), tedy dopiero w ten czas y temu wszytkiemu, co o synodzie Florentskim z tych akt prawi, wierzyć będziem mogli.

Acz ma li się prawda rzec, choć by v nas te acta nie były tak podeyźrzane, iako słusznie są,—tedy iednak wglądaiąc w nie a w historie synodu Florentskiego, słowa z słowami stosuiąc, obyczayno byśmy tey dzieiopisowey powieści wiarę dawać musieli. Abowiem co dzieiopis przypomina, że o piąci artykułach na tym synodzie Grecy y Łacinnikowie traktowali y zgodzili się, to tam w tychże aktach Łacińskich [2] napisano mowę Grekow do papieża Rzymskiego, w ktorey twierdzą, że tylko dla iedney questiey o pochodzeniu Ducha Ś. synod ten był zebrany. Ktora ich mowa ieśliż nie była prawdziwa, czemuż nie piszą tam, aby przeciwko nim co papież rzec był miał?

Zasię co dzieiopis testament Iozefa patryarchy Carogrodzkiego, tamże we Florencyey przezeń spisany, przypomina, w ktorym papieża Rzymskiego Christusa

тваряйте, але переставайте на данинѣ вашой» [3]. А оно зъ евангелии вѣдаемо, же то не Господь Христосъ, але Іоанъ Креститель мовилъ.

И иншихъ много тымъ подобныхъ плетокъ въ тыхъ помененыхъ Латинскихъ «Дѣяхъ Соборовыхъ» найдуется, которыхъ, для продолженья, не припоминаю. Тые для тогомъ дѣеписови приточилъ, абы не мѣлъ и зъ своими за зле, кгды тымъ ихъ актомъ не довѣряемо. Кгды съ тыхъ плетокъ приточоныхъ выбридетъ и оные намъ правдивыми быти выведетъ (чого, вѣдаю, николи не докажетъ), тогды ажъ въ тотъ часъ и тому всему, што о синодѣ Флоренскомъ съ тыхъ актъ правитъ, вѣрити будемо могли.

Ачъ маетъ ли ся правда речи̑, хоть бы у насъ тые акта не были такъ подозрѣные, яко слушне суть,—тогды однакъ вглядуючи въ нихъ и въ исторіи синоду Флоренского, слова зъ словами стосуючи, обычайне бысмы той дѣеписовой повѣсти вѣру ||**(153)** давати мусѣли. Абовѣмъ што дѣеписъ припоминаетъ, же о пяти артикулахъ на томъ синодѣ Грекове и Латинници мовили и згодилися, то тамъ въ тыхъ же актахъ Латинскихъ [4] написано мову Грековъ до папежа Римского, въ которой твердятъ, же толко для одной гадки о похоженью Духа Святого синодъ тотъ былъ собранъ. Которая ихъ мова еслижъ не была правдива, чомужъ не пишутъ тамъ, абы противъ нимъ што папежъ речи̑ былъ мѣлъ?

Зась што дѣеписъ тестаментъ Іосифа патріархи Царигородского, тамъ же ве Флоренціи черезъ него списаный, припоминаетъ, въ которомъ папѣжа Рим-

[1] Eodem tomo, fol. 219. [2] Tomo 3 «Concil.» fol. *447* (sic).
[3] Въ книг[ахъ] 1 собор[овыхъ], листъ 219. [4] Въ книг[ахъ] 3 собор[овыхъ], листъ *474* (sic).

Pana namiestnikiem być y że iest czyściec przyznać miał, — y to że nie za ewangelią poczytano być ma — z tychże akt «Conciliorum» łacno się sprawić. Trefna to, że patri||(234)archa po śmierci (do ktorey ieśliż mu iako ociętnemu niepomożono — Bog niech sądzi!) przyznał to testamentem, czego za żywota przez cały rok w Ferarzu y we Florencyey teskliwie mieszkaiąc, przyznać niechciał. Trefnieysza ieszcze to, że, maiąc też około siebie tamże we Florencyey niezliczoną liczbę swoich Greckich biskupow, vstnie przed nimi z napomnieniem ich do tegoż rozumienia testamentu tego nie vczynił, ani świadkow żadnych do vtwierdzenia iego nie vżył. Ale to natrefnieysza, że ten rzkomo iego testament na świat tak iest puszczony, że nawet y datę w nim wyrażono, rzkomo przez nieboszczykasz przypisaną: «dan we Florencyey osmego dnia miesiąca czerwca, roku Pańskiego 1439». Toć taką rzeczą ten testament był iuż dostatecznie przez patriarchę dopisany. Lecz iakoz się z tym owo rymuie, co tamże w pomienionych Łacińskich aktach «Conciliorum» przed samym wpisaniem tego testamentu napisano:

ского Христа Господа намѣстникомъ быти и же естъ чистецъ признати мѣлъ, — и то, же не за евангелію почитано быти маетъ — съ тыхъ же «Дѣевъ Соборовыхъ» лацно ся справити. Трафна то, же патріарха по смерти (до которой если ему яко оттятому не поможено — Богъ нехай судитъ!) призналъ то тестаментомъ, чого за живота, черезъ цалый рокъ въ Ферару и въ Флоренціи тескливе мѣшкаючи, признати не хотѣлъ. Трафнѣйшая еще то, же, маючи тежъ около себе тамъ же въ Флоренціи незличоную личбу своихъ Греческихъ епископовъ, устне передъ ними зъ напомнѣньемъ ихъ до тогожъ розумѣнья тестаменту того не учинилъ, ани свѣдковъ жадныхъ до утверженья его не ужилъ. ||(об. 153) Але то найтрафнѣйша, же тотъ рекомо его тестаментъ на свѣтъ такъ 'естъ пущеный, же наветъ и дату въ немъ выражено, рекомо черезъ небожчика приписаную: «данъ въ Флоренціи іюня 8 дня, року Божего 1439». То такою речью тотъ тестаментъ былъ южъ достатечне черезъ патріарху дописаный. Але яко ся съ тымъ тое згожаетъ, што тамъ же въ помененыхъ Латинскихъ «Актахъ Соборовыхъ» передъ самымъ вписаньемъ того тестаменту написано:

«Dum haec agerentur, inclinante iam die increbuit Patriarcham mortem obijsse, accurrimus, ac ipsum mortuum vidimus, et nobis causam tam subitae mortis quaerentib. eius famuli responderunt, ipsum postquam coenasset, in penetrale domus scribendi causa (ut sui moris erat) intrasse, dum vero scriberet, tremore ac animi languore affectum statim occubuisse: Cupientes autem ipsi videre, quidnam tum litteris mandaret, has litteras iam scriptas offendimus. To iest: «Gdy się to działo, a dzień iuż zchodził, — gruchnęło, że patriarcha śmiercią

«Кды ся тое дѣяло, а день южъ сходилъ, грухнуло, же патріарха смертью

nagłą vmarł! Przybiegliśmy, y vmarłegochmy zastali. A gdyśmy się o przyczynę tak nastrętney śmierci pytali, słudzy iego odpowiedzieli, że skoro po wieczerzy do pokoiu pisać (iako miał zwyczay) wszedł; a gdy pisał, drzeniem a mdłością zięty, zaraz vmarł. A gdyśmy chcieli widzieć, co by był pisał, teneśmy list iuż napisany zastali».

Tu pytam: ieśli patriarcha ten testament pisał, y onego aż y z datą || **(235)** dopisał, iako twierdzą,—iakoż to prawda, co oto napisano, że «gdy ieszcze pisał, drzeniem a mdłością zięty vmarł?» Czemu nie napisano, że «dopisawszy» vmarł? Bo ieśliby kto rzekł, że mogl co drugiego po napisaniu testamentu pisać, to, wedle pomienioney historiey, stać nie może, w ktorey dołożono tego, że się z pilnością pytali; co by pisał, a tylko wspomina, że ten testament pisany zastali.

Słabeć się to *to*bie podobno będą zdały, dzieiopisie, koniektury! Ale atoli nam, Greckiey religiey ludziom, za nawiętsze stoią, y są nam do tego przyczyną, że ten testament za zmyślony mieć, y z onemi przypomnionymi Athanazyusowym, Konstantinowym, Klemensowym, Anterowym, Marcellinowym, Zefirinowym y Melciadowym listami za rowne kłaść musimy. Zwłaszcza wiedząc, że to papieżom Rzymskim y ich kochankom nie nowina—w pismach fałsze czynić, a słowami vmarłych, ktorych pewnie za żywota na świadectwo za sobą nie byliby wyciągnęli, swych rzeczy, a osobliwie iurisdycyey, podpierać. To krotce—na dzieiepisową powieść o dzieiach Florentskich.

наглою умеръ! Прибѣглисмы, и умерлого смы застали. А кгдысмы ся о причину такъ прудкой смерти пытали, слуги его отповѣли, же скоро по вечери до покою писати (яко мѣлъ звычай) вшолъ; а кгды писалъ, дрыженьемъ а мдлостью знятый, заразъ умеръ. А кгдысмы хотѣли вѣдати, што бы былъ писалъ, тотъ есмы листъ южъ написаный застали.

Тутъ пытаю: если патріарха тотъ тестаментъ писалъ, и оного ажъ и зъ датою дописалъ, яко твердятъ,—якожъ то правда, што ото написано, же «кгды еще писалъ, дрыжаньемъ а мдлостью знятый умеръ?» Чому не написано, же «дописавши» умеръ? Бо если бы кто рекъ, же могъ што другого по написанью тестаменту писати, то, ведле помененой исторіи, стати не можетъ, въ которой доложоно того, же ся съ пилностью пытали, што бы писалъ; а толко въспоминаетъ, же тотъ тестаментъ писаный застали.

Слабые ся то тобѣ подобно будутъ ||**(154)** здали, дѣеписе, дорозумѣнья! [1] Але атоли намъ, Греческой релѣи людемъ, за найболшіе стоятъ, и суть намъ до того причиною, же тотъ тестаментъ за змышленый мѣти, и зъ оными припомнеными Аѳанасіовымъ, Костантиновымъ, Клементіовымъ, Антеровымъ, Маркелиновымъ, Зефириновымъ и Мелкіадовымъ листами за ровные класти мусимо. Звлаща вѣдаючи, же то папѣжомъ Римскимъ и ихъ коханкомъ не новина—въ писмахъ фалши чинити, а словами умарлыхъ, которыхъ певне за живота на свѣдѣцтво за собою не были бы вытягнули, своихъ речій, а особливе звирхности, подпирати. То коротко—на дѣеписову повѣсть о дѣяхъ Флоренскихъ.

[1] На полѣ пояснено: «домышлянья».

Po Florentskim synodzie, co o Izydorze metropolicie Kijowskim pisze, o tym sporu z nim nie wiodę. Okromie tego, nie przyznawam, żeby prawowiernym miał był pomagać. Ia rozumiem, że, zostawszy apostatą, krzywowiernym pomagał. Szkoda, żeś, dzieie tego Izidora wypisuiąc, y tego nie tknął, iako się mu iego apostazya zapłaciła, żeby sobie y teraznieyszy metropolit z swym towarzystwem miał był co brać w rozum! Ale prawda: kto Boga, ten y ludzi się nie boi! Acz ci nowotni oderwańcy słuszniey by się y Boga bać y ludzi wstydać mieli, gdyż niż Izydor był we Florencey zaszedł, daleko głębiey zabrnęli. Iako się to w pierwszey części w rozdziale siodmym pokazowało, dokąd czytelnika, dalszey wiadomości vniey Flo||(236)||rentskiey potrzebuiącego, odsyłam.

Teraz iuż ten rozdział, a przytym zaraz y trzecią część odpowiedzi naszey kończąc, tak zamykam:

Ponieważ Sam Christus P[an] iest Iednym zawsze trwaiącym, zawsze przytomnym, zawsze wierne swe ożywiaiącym, y rządzącym Iedynowładzcą y Głową Kościoła Swego; ponieważ zatym y Piotrowi ś. to iedynowładztwo nienależało, y choćby było należało, ponieważ przywiley Piotra ś. z żadney miary y z żadney słuszney przyczyny papieże Rzymscy przywłaszczać sobie nię mogą, ani ich zażywali; ponieważ władza ich y iurisdycya prawy y kanonmi kościelnymi iest ograniczona; a zatym, poniewat, zupełney, swobodney, doskonałey a iakoby sobie tylko samym służącey nad wszytkimi wszytkiego świata kościoły y biskupy w poświęcaniu, stanowieniu, zrzucaniu, w wyklinaniu y w przywracaniu ich, w przyimowaniu y sądzeniu appellaciy, tudzież też w składaniu y potwierdzaniu synodow y w prezidowaniu na nich,

По Флоренскомъ синодѣ, штó о Исидорѣ митрополитѣ Кіевскомъ пишетъ, о томъ спору зъ нимъ не веду. Окромъ того, не признаваю, жебы правовѣрнымъ мѣлъ былъ помагати. Я розумѣю, же, зоставши змѣнникомъ, кривовѣрнымъ помагалъ. Шкода, жесь, дѣи того Исидора выписуючи, и того не ткнулъ, яко ся ему его змѣнництво заплатило, жебы собѣ и теперешній митрополитъ зъ своимъ товариствомъ мѣлъ былъ штó брати въ розумъ! Але правда: хто Бога, тотъ и людей ся не боитъ! Ачъ тые новотные оторванцы слушнѣй бы ся Бога бояти и людей встыдати мѣли, кгдыжъ нижъ Исидоръ былъ ве Флоренціи зашолъ, далеко ||(об. 154) глубѣй забрыли. Яко ся то въ першой части, въ роздѣлѣ семомъ показало, гдѣ чителника, далшей вѣдомости о унѣи Флоренской потребуючого, отсылаю.

Теперь южъ тотъ роздѣлъ, а притомъ заразъ и третюю часть отповѣди нашей кончачи, такъ замыкаю:

Понеже Самъ Христосъ Господь есть Еднымъ, завсегды трываючимъ, завсегды притомнымъ завсегды вѣрныи свои оживляючимъ, и рядячимъ Единовладцею и Головою Церкви Своей; понеже затымъ и Петрови святому то единовладство неналежало, и хотя бы было належало, понеже привилей Петра святого зъ жадной мѣры и зъ жадной слушной причины папѣжове Римскіе привлащати собѣ не могутъ, ани ихъ заживали; понеже власть ихъ и зверхность правы и каноны костелными есть ограничона; а затымъ, понеже, зуполной, свободной, досконалой а якобы собѣ толко самымъ служачой надъ всѣми всего свѣта костелы и бискупы въ посвяченью, становенью, въ зверженью, въ выклинанью и въ привороченью ихъ, въ приймованью и суженью апеляцыи, также тежъ въ складанью и

zwierzchności nigdy nie mieli y nie vżywali; y ponieważ iey pochlebcy ich, z ktorych liczby iest y dzieiopis, nieprawdziwemi, ani gruntownymi, ale z odmienionych a sztucznie z opakowanych słow Christusa Pana, z podrzuconych doktorow, z zmyślonych kanonow, z sfałszowanych testamentow y z inszych niepewnych pism czerpnionemi świadectwy dowodzą,—przeto Rzymscy biskupi za iedynowładzce kościelne nie mogą, ani maią być poczytani.

A zatym metropolit odstępny y z swymi towarzyszmi władykami niepotrzebnie, niesłusznie, niesprawiedliwie y niepobożnie to vczynił, że, odstąpiwszy zwierzchności patryarchow Orientalnych, pod zwierzchność się Rzymskiego papieża poddał, a pogotowiu y list vniey Brzeskiey, przez nie spisany, ktory dzieiopis w swych xiążkach przypomniał, za prawdziwy rozumian być nie może.

|| (237) ODPOWIEDZI CZĘŚĆ CZWARTA.

O NAGANACH PATRIARCHIEY CAROGRODZKIEY Y POCHWAŁACH IEDNOŚCI A SPOŁECZNOŚCI Z KOŚCIOŁEM RZYMSKIM, PRZEZ SYNODOWEGO DZIEIOPISA PRZYPOMNIONYCH.

Przedmowa.

Rozumieiąc dzieiopis, że barzo osobliwie nam, Greckiey religiey ludziom, wywiodł iedynowładztwo kościelne Rzymskich biskupow, obraca rzecz swoię do nas, a osobliwie do Ruskiego narodu ludzi, radząc, namawiaiąc y vpominaiąc, aby się do Rzymskiego kościoła przyłączyli

потверженью синодовъ, и въ первосѣданью на нихъ, звирхности николи не мѣли и не уживали; и понеже ее похлѣбцы ихъ, съ которыхъ личбы есть и дѣеписъ, неправдивыми, ане кгрунтовными, але зъ отмѣненыхъ а штучне зъ опакованыхъ словъ Христа Господа, съ подкиданыхъ докторовъ, [зъ] змышленыхъ || (155) канoновъ, съ фалшованыхъ тестаментовъ и зъ иншихъ непевныхъ писмъ черпнеными свѣдоцтвы доводятъ,—прото Римскіе бискупы за одновладцы костелные не могутъ, ани маютъ быти почитаны.

А затымъ митрополитъ отступный и зъ своими товаришми владыками непотребне, неслушне, несправедливе и непобожне то учинилъ, же, отступивши звирхности патріарховъ Восточныхъ, подъ звирхность ся Римского папѣжа поддалъ, а поготову и листъ унѣи Берестейской, черезъ нихъ списаный, который дѣеписъ въ своихъ книжкахъ припомянулъ, за правдивый розумѣнъ быти не можетъ.

||(об. 155) ОТПОВѢДИ ЧАСТЬ ЧЕТВЕРТАА.

О НАГАНАХЪ ПАТРІАРХІИ ЦАРИГОРОДСКОЙ И ПОХВАЛАХЪ ЕДНОСТИ А СПОЛЕЧНОСТИ ЗЪ РИМСКИМЪ КОСТЕЛОМЪ, ЧЕРЕЗЪ СИНОДОВОГО ДѢЕПИСА ПРИПОМНЕНЫХЪ.

Предмова.

Розумѣючи дѣеписъ, же велми особливе намъ, Греческой релѣи людемъ, вывелъ одновладство костелное Римскихъ бискуповъ, оборочаетъ речь свою до насъ, а особливе до Руского народу людей, радячи, намовляючи и упоминаючи, абы ся до Римского костела

a temu iedynowładzcy iego chętnie posłuszeństwo oddali. Temu napominaniu iego w przeszłey trzeciey części odpowiedzi iuż się iawnié wstręt sstał, gdyż się pokazało, że słabe barzo tego iedynowładztwa papieskiego podpory przytoczył. Wszakże iż w tym vpominaniu, na fałszywym iedynowładztwie kościelnym vfundowanym, zażywa y inszych sposobow perswadowania, zasadzaiąc ie w zalecaniu iedności z kościołem Rzymskim, iakoby nie tylko nieszkodliwey, ale też zbawienney y cześć kapłaństwa za sobą ciągnącey; a przytym w szkalowaniu patriarchiey Carogrodzkiey, iako tey, przeciwko ktoreyby brany piekielne przemoć, || **(238)** w ktorey przeklęctwo, świętokupstwo, wielość patriarchow, nieuważne rozgrzeszanie, niezgoda, waśń, niedostatek pociechy, nauki, obrony, rządu y miłości y insze tym podobne wady y niedostatki naydowaćby się miały, — przetoż mu tu w tey czwartey części odpowiedzi na te wszytkie iego takie vdawania odpowiem y pokażę, że względem ich patriarchiey Carogrodzkiey nam się odstąpić nie godzi. Ku czemu że też służą niektore Meletiusza, przed tym Alexandriyskiego, a teraz iuż Konstantynopolskiego patriarchy listy, przetoż ie w teyże części przypiszę. A iż też dzieiopis na roznych pisania swego mieyscach tak to w nas, Greckiey religiey ludzie, wmawia, że nie tylko nie mamy się o co frasować, ale też godzi się nam dziękować za to, iż nas do iedności z kościołem Rzymskim czasow teraźnieyszych przywodzą, — przetoż sposob tego przywodzenia zaraz przełożę, y pod rozsądek tak przyszłego, iako y teraźnieyszego wieku poddam.

A zatym y tey części czwartey, y

прилучили а тому одновладцы его хутливе послушенство отдали. Тому напоминанью его въ прошлой третей части отповѣди южъ ся явный отпоръ сталъ, кгдыжъ ся показало, же слабые барзо того одновладства папѣжского подпоры приточилъ. Однакъ ижъ въ томъ упоминанью, на фалшивомъ одновладствѣ костелномъ уфундованомъ, заживаетъ иншихъ способовъ розумѣнья, засажаючи ихъ въ залецанью едности съ костеломъ Римскимъ, яко бы не толко нешкодливой, але тежъ збавеной и честь іерейства за собою тягнучой; а притомъ||**(156)** въ шкалеванью патріархіи Царигородской, яко той, противъ которой бы броны пекелные перемочй, въ которой проклятство, святокупство, многость патріарховъ, неуважное розгрѣшенье, незгода, васнь, недостатокъ потѣхи, науки, обороны, ряду и милости и иншіе тымъ подобные вады и недостатки найдоватися бы ся мѣли,—протожъ ему тутъ въ той четвертой части отповѣди на тые всѣ его такіе вдаванья отповѣмъ и покажу, же взглядомъ ихъ патріархіи Царигородской намъ ся отступити негодитъ. Ку чому же тежъ служатъ нѣкоторые Мелетіа, предъ тымъ Александрійского, а теперъ южъ Константинополского патріархи листы, протожъ ихъ въ той же части припишу. А ижъ тежъ дѣеписъ на розныхъ писанья своего мѣсцахъ такъ то въ насъ, Греческой релѣи людей, вмовляетъ, же не толко не маемо ся о што́ фрасовати, але тежъ годится намъ дяковати за тое, ижъ насъ до едности съ костеломъ Римскимъ часовъ теперешнихъ приводятъ,—протожъ способъ того привоженья заразъ предложу, и подъ розсудокъ такъ пришлого, яко и теперешнего вѣку поддамъ.

А затымъ и тоей части четвертой

wszytkiey moiey na xiążki dzieiopisowe odpowiedzi, da Pan Bog, koniec vczynię.

Czwartey części odpowiedzi

ROZDZIAŁ I.

Ieśli prawdziwie y bacznie dzieiopis przeciwko Kościołowi Orientalnemu bran piekielnych przemożenie sstąd miarkuie, że Turek Grecyą zwoiował y posiadł, y ieśliż dla tego Rzymskiemu y Litewskiemu narodom godziłoby się patriarchow, w Grecyey będących, posłuszeństwa odstąpić?

O zwoiowaniu y pos*iedz*ieniu przez Turki Grecyey || **(239)** te są słowa dzieiopisowe, ktorych w vpominaniu do Ruskich narodow vżywa: «niech cię wzruszy dostąpienie zbawienia twego, Ruski nabożny narodzie, ktorego bez iedności ś. k*at*olickiego kościoła mieć nie możesz! Bo ieśli ieden kościoł iest, iako w «Kredzie» go wyznawacie, a v Grekow, iuż od Turka za ich odstępstwo zwoiowanych» ten kościoł, ktory brany piekielne przemogły, być nie może. Musi(ć) ten kościoł gdzie indzie przebywać, tam, gdzie Piotra ś. iest następnik, tam, gdzie fundament iest y opoka kościelna, ktorego brany piekielne nie przemogły, ani przemogą, ktorego się nie trzymać a od niego się wyłączać—zguba iest wieczna y cząstki z przeklętymi». Y potym niżey: «patrzcie, iako Pan Bog Greki y krolestwa ich o to pokarał, iż tę zgodę, od Christusa P. naszego roskazaną, targali. O! iako się ich Christus zaprzał, mowiąc: nie moić to vczniowie, ktorzy miłości spolney nie maią; odstępuię ich; bierz, Turku, zabijay, poganinie, y rospraszay!

и всей моей на книжки дѣеписовы отповѣди, дасть Господь Богъ, конецъ учиню.

||**(об. 156).** Четвертой части отповѣди

Роздѣлъ 1.

Если правдиве и бачне дѣеписъ противъ Церкви Восточной брамъ пекелныхъ преможенье оттоля мѣркуетъ, же Турокъ Грецію звоевалъ и посѣлъ, и еслижъ для того Рускому и Литовскому народомъ годило бы ся патріарховъ, въ Греціи будучихъ, послушенства отступити?

О звоеванью и пося*гн*енью черезъ Турки Греціи тые суть слова дѣеписовы, которихъ въ упоминанью до Рускихъ народовъ уживаетъ: «нехай тя взрушитъ доступенье збавенья твоего, Рускій набожный народе, которого безъ едности святой каѳолицкого костела мѣти не можешъ! Бо если единъ костелъ есть, яко въ «Вѣрѣ» вызнаваете, а у Грековъ, южъ отъ Турка за ихъ отступство звоеваныхъ, тотъ костелъ, который браны пекелные премогли, быти не можетъ. Муситъ тотъ костелъ гдѣ индѣ пребывати, тамъ, гдѣ Петра святого есть наступникъ, тамъ, гдѣ фундаментъ есть и опока костелная, которого браны пекелные не премогли, ани перемогутъ, которого ся недержати а отъ него ся вылучати—згуба есть вѣчная и частки съ проклятыми» [1]. А потымъ нижей: «смотрѣте, якъ Господь Богъ Греки и королевства ихъ о то покаралъ, ижъ тую згоду, отъ Христа Господа нашего росказаную, тóргали. О! якъ ся ихъ Христосъ Господь запрѣлъ, мовячи: не мои то ученицы, ко-

[1] См. выше, стлбц. 991-й. [2] См. выше, стлбц. 991—992.

bo oni rospraszali a moią się iednością brzydzili».

Załość, ktorą my, Greckiey religiey ludzie, z tych takich słow odnosimy, wypowiedziana być nie może! Żal się, Boże! że człowiek, mieniący się chrześcianinem, przeciw chrześcianom takich słow vżywa, ktorymi też Turcy, bucąc się z szczęścia swego, vstawicznie przeciw chrześcianom krzyżowi podległym z vrąganiem narabiaią! Cożby kusiciel szatan, on duszny nieprzyiaciel, ludzie do rospaczy przywieść pragnący, nad to wymyślnieyszego wyrwać mogł!? Żal się, Boże! y powtore mowię, że człowiek, mieniący się chrześcianinem, takich słow vżywa! Żal się, Boże! że ten, ktory się członkiem Christusowym być odzywa, członki drugie, krzyżem vciśnione, vtrapionym vtrapienia dodaiąc, tą gorzką żołcią z Żydami bezbożnymi napawa! Ale coż rzec? Nielza, iedno tę żałość || **(240)** Panu Nawyższemu oddawszy, cierpliwie znosić. Przydałbym: że nielza, iedno z milczeniem znosić; ale żeby nie rozumiał dzieiopis, aby tą szatańską y Turecką mową nas z drogi zbawienney strącić miał, ozwać się na nię y fałsz iey przez pytania okazać przydzie.

Naprzod, tedy, dzieiopisie, ieśliż to prawda, że przeciw temu kościołowi, ktorego członki są przez bezbożnika zwoiowane y posiedzione, brany piekielne przemogły, y zatym że taki kościoł za fałszywy poczytywać y od niego vciekać a do inszego niezwoiowanego garnąć się potrzeba,—pytam cię: kiedy on lud Izraelski w Egiptcie od Faraonow był osiędziony y zniewolony,—także kiedy tenże lud Izraelski zwoiowany y do Babilonu w niewolą wzięty, przez siedm-

торыи милости сполной не маютъ; отступую ихъ; бери, Турку! забирай, поганине, и роспорошай! бо они роспорошали а моею ся едностью брыдили».

Жалость, которую мы, Греческой релѣи люде, съ тыхъ такихъ словъ относимо, выповѣдана быти не можетъ! Жальси, Боже! же чловѣкъ, мѣнячися || **(157)** христіаниномъ, противъ христіановъ такихъ словъ уживаетъ, которыми тежъ Турцы, надымаючися *сщ*астья своего, уставичне противъ христіаномъ кресту подлеглымъ съ поруганьемъ наробяютъ! Штожъ бы искуситель сатана, оный душевный непріятель, люди до отчааніа привести прагнучій, надто вымыслнѣйшого вырвати могъ?! Жальси Боже! и повторе мовлю, же человѣкъ, менуючійся христіаниномъ, такихъ словъ уживаетъ! Жальси, Боже! же тотъ, который ся члонкомъ Христовымъ быти озываетъ, члонки другіе, крестомъ утисненые, утрапенымъ утрапенья додаючи, горкою тою жолчію зъ Жидами безбожными напаетъ! Але штожъ речи? Нѣлза, одно тую жалость Господу Найвышшому отдавши, терпливе зносити! Придалъ бымъ: же нѣлза, едно зъ молчаніемъ зносити; але жебы не розумѣлъ дѣеписъ, абы тоею шатанскою и Турецкою мовою насъ зъ дороги збавеной струтити мѣлъ, озватися на нее и фалши ей черезъ пытанья оказати прійдетъ.

Напередъ, тогды, дѣеписе, еслижъ то правда, же противъ тому костелови, котораго члонки суть черезъ безбожника звоеваны и посягнены, браны пекелные перемогли, и затымъ же такій костелъ за фалшивый почитовати и отъ него утекати а до иншого незвоеваного горнутися потреба,—пытаю тя: кгды оный || **(об. 157)** людъ Израилскій, въ Египтѣ отъ Фараоновъ былъ осягненый и зневоленый,—также кгды тотъ же людъ Израилскій звоеваный и до

dziesiąt lat pod zwierzchnoscią pogańskich krolow żył,—czy iuż zatym między onym ludem prawdziwego kościoła Bożego nie było? A ieśliż go tam nie było, gdzież wżdy był?

Pytam: przez trzysta lat po Christusie Panu, gdy ieszcze wszyscy cesarze, krole, xiążęta poganie byli, gdy ono w Rzymie prześladowania bywały,—czy był, czy nie był prawdziwy kościoł (Boży) na świecie?

Pytam nawet: kiedy ono we stu y czterdziestu lat od onych sprosnych, grubych, pogańskich narodow, Westrogotow, Ostrogotow, Herulow, Wandalow, Hunnow y Longobardow, sześćkroć był wzięty, zwoiowany, spustoszony Rzym,—co rozumiesz: czy w ten czas brany piekielne przeciwko kościołowi były przemogły, zwłaszcza gdy y wielebne, wedle twego mozgu, kościelne głowy, papieże Rzymscy z Rzymu wylatywali? Ieśliż za tym zwoiowaniem były brany piekielne przeciw kościołowi przemogły, toć taką rzeczą kościoł Rzymski nie był prawdziwym kościołem; a zatym, wedle ciebie, nie o nim to rzeczono, że brany piekielne przeciwko niemu przemoć nie miały.

|| **(241)** Ieśliż więc to zwoiowanie Rzymu prawdziwości nie odeymowało kościołowi,—czemuż niewstydliwie przemożenie bran piekielnych przeciw Orientalnemu Kościołowi miarkuiesz y fałszywym go być vdaiesz, z tey miary, że Turek Konstantinopole zwoiował y Grecią osiadł? Czemu w sądy Boże wkraczaiąc, zwoiowania y osiędzenia tego przyczynę na to, że Grecy nie papieża Rzymskiego, ale Samego Christusa Pana za iedynowładcę kościelnego mieli, bezbożnie przyszynę zwalasz? «Niepoścignione są (nieboże), sądy Pańskie y nie-

Вавилону въ неволю взятый, черезъ семдесятъ лѣтъ подъ зверхностью поганскихъ королевъ жилъ,—чи южь затымъ межи онымъ людомъ правдивого костела Божого не было? А еслижъ его тамъ не было, гдѣжъ вжды былъ?

Пытаю: черезъ триста лѣтъ по Христѣ Господѣ, гдѣ еще всѣ цесарѣ, королѣ, княжата погани были, кгды оно въ Римѣ преслѣдованье бывало, — чи былъ, чили не былъ правдивый костелъ на свѣтѣ?

Пытаю наветъ: коли оно въ сту и чотыридесятъ лѣтъ отъ оныхъ спросныхъ, грубыхъ, поганскихъ народовъ, Вестроготовъ, Остроготовъ, Геруловъ, Вандаловъ, Гунновъ и Лонкгобардовъ, шестькротъ былъ взятый, звоеваный, спу*ш*тошоный Римъ,—што розумѣешъ: чи въ тотъ часъ браны пекелные противко костелови были перемогли, звлаща кгды и велебные, ведлугъ твоего мозку, костелные головы, папѣжове Римскіе зъ Риму вылѣтовали? Еслижъ за тымъ звоеваньемъ были браны пекелные противъ костелови перемогли, то такою речью костелъ Римскій не былъ правдивымъ костеломъ; а затымъ, ведлугъ тебе, не о нимъ то речено, же браны пекелные противко нему перемочи не мѣли!

Еслижъ тогды тое звоеванье Риму правдивости ||**(158)** не отъимовало костелови, — чому невстыдливе преможенье бранъ пекелныхъ противъ Восточной Церкви мѣркуешъ и фалшивымъ е*го* быти удаешъ, съ тоей мѣры, же Турокъ Костантинопол*е* звоевалъ и Грецыю осѣлъ? Чому въ суды Божіи вступаючи, звоеванья и осяженья того причину на тое, же Греки не папежа Римского, але Самого Христа Господа за одновладцу костелного мѣли, безбожне причину зваляешъ? «Непостигненые суть (небоже), суды Господни и неиз-

wybadane drogi Iego! Ktož poznał zmysł Pański, abo Mu był poradnikiem»? Czegoć Bog nie obiawił, czemu za szczyrą prawdę vdawać śmiesz? Czemuś raczey na one wyroki pisma ś. oczu y ciała y serca twego nie obrocił, ktore wiernym Pańskim krzyż, vciski, vtrapienia y niewolą więcey, niž roskosz, szczęście abo panowanie na tym świecie obiecały, ktore przyczyny y cele vciskow, na kościoł dopuszczanych, daleko od twoiego zdania rozne pokazały, y ktore o zwycięstwie nie cielesnych, ale duchownych nieprzyiacioł otuchę członkowi Christusa Pana vczyniły?

Czemu cię od tego bezbožnego pisma prawdziwego kościoła tytuł względem vtrapienia wiernym Pańskim odeymuiącego, nie pohamowały owe słowa Zbawiciela naszego: «kto chce iść za Mną, niechay niesie krzyž swoy za Mną» [1]. «Nie iest sługa więtszy nad pana swego. Ieśliž Mnie prześladowali, y was ci prześladować będą.——Płakać y narzekać a smęcić się będziecie, a świat się będzie weselił.——Na świecie vtrapienie mieć będziecie, ale bądźcie dobrego serca, abowiememci Ia zwyciężył świat» [2].

Czemu cię nie pohamowały one słowa apostolskie: «Kogo miluie Pan, tego y karze, y siecze každego syna, ktorego przyimuie. Ieśliž karanie odnosicie, sstąd znać, žeć się wam Bog iako synom ofiaruie; abowiem ‖ (**242**) ktory iest syn, coby go ociec nie karał"? Więc y owe: «Walka nasza iest nie z ciałem, ani ze

слѣдованы дороги Его! Ктожъ познaлъ умъ Господень, албо Ему былъ порадникомъ»? [3] Чого ти Богъ не объявилъ, чому за щирую правду удавати смѣешъ? Чому есь лѣпѣй на оные выроки писма святого очей и тѣла и сердца твоего не обернулъ, которые [4] вѣрнымъ Господнимъ крестъ, утиски, утрапенья и неволю болше, нижли роскошь, щастя або панованья на тымъ свѣтѣ обѣщали, которые причины и цѣли утисковъ, на костелъ допущаныхъ, далеко отъ твоего зданья розны показали, и которые о звитяжствѣ не тѣлесныхъ, але духовныхъ непріателевъ отуху члонкови Христа Господа учинили?

Чому тя отъ того безбожного писма правдивого костела титулъ взглядомъ утрапенья вѣрнымъ Господнимъ отъимуючого, не погамовали оные слова Збавителя нашего: «кто хочетъ ити за Мною, нехай несетъ крестъ свой за Мною» [5]. «Не естъ слуга болшій надъ пана своего. Если мене преслѣдовали, и васъ преслѣдовати будутъ.——Плакати и нарекати а смутитися **(об. 158)** будете, а свѣтъ ся будетъ веселити.——На свѣтѣ утрапенье будете мѣти, але будете доброго сердца, абовѣмъ я звытяжилъ свѣтъ» [6].

Чому тя не погамовали оные слова апостольскіе: «Кого милуетъ Господь, того и караетъ, и біетъ каждого сына, которого пріймуетъ. Если же каранье относите, оттоле знати, же ся вамъ Богъ, яко сыномъ офѣруетъ; абовѣмъ который есть сынъ, жебы его отецъ не каралъ?» [7] Такъ и оное: «Валка наша

[1] Marci, 8. [2] Ioan. 15 et 16.

[3] Это взято изъ посланія апостола Павла къ Римлянамъ, гл. 11, ст. 33—34: «неиспытани судове его, и неизслѣдовани путіе его. Кто бо разумѣ умъ Господень? или кто совѣтникъ ему бысть?». [4] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «которое». [5] Маркъ, гл. 8 [ст. 34]. [6] Іоаннъ, гл. 15 [ст. 20], гл. 16 [ст. 20, 33]. [7] Это взято изъ посланія апостола Павла къ Евреямъ, гл. 12, ст. 6—7.

krwią, ale z duchownymi woyski xiążęcia ciemności» [1].

Nie rozumiey, dzieiopisie, aby te twoie vrągania bezbożne, nie rozumiey, aby niewola Turecka y rozliczne vtrapienia, ktore bracia naszy Grekowie cierpią, od iedyney głowy kościola, od prawdziwego Xiążęcia pasterzow Christusa Pana nas odwabić a do oddania posłuszeństwa Rzymskiemu papieżowi przyciągnąć miały! Wierz mi, że vmięią Grekowie vważać dobrze przyczyny vtrapienia swego, a co więtsza—vmieią, zwyciężonymi od Turka wedle ciała będąc, wedle ducha—świat, ciało y szatana z ich wszytkimi pokusami zwyciężać.

A na te twoie, podobne Tureckim [2], vrągania, tak ci odpowiedaiąc, mowią z Ianem ś., że to iest ich «zwycięstwo, ktore zwycięża świat wiara ich». Mowią z Dawidem ś., że rozga y kiy (Pański) nie smucą, ale cieszą ich. Mowią z Pawłem ś. [3], że wszytkie rzeczy, a zatym y te vtrapienia posługuią im ku lepszemu. Mowią z wykrzykaniem: «ieśliże Bog z nami, ktoż przeciwko nam? Ktory własnemu Synowi nie zfolgował, ale Go za nas wydał, iakoż nam wszytkiego z Nim nie da? Ktoż będzie oskarżał wybrane Boże? Bog iest, Ktory vsprawiedliwia: ktoż ie będzie potępiał? Ktoż nas odłączy od miłości Christusowey: y zaż vtrapienie, y zaż vcisk, y zaż prześladowanie, y zaż głod, y zaż nagość, y zaż niebeśpieczeństwo, y zaż miecz? Dla Pana bywamy trapieni, zabijani na każdy dzień; maią nas, iako owce, odłączone na zamordowanie. Wszakże w tych wszytkich rzeczach więcey ieszcze niż zwyciężcami iesteśmy przez Tego, Ktory

есть не съ тѣломъ, ани съ кровію, але зъ духовными войски, князя темности» [4].

Не розумѣй, дѣеписе, абы тые твои уруганья безбожные, не розумѣй, абы неволя Турецкая и розличные утрапенья, которые братья наши Грекове терпятъ, отъ [5] одной головы костела, отъ правдивого Княжати пастыровъ Христа Господа насъ отвабити а до отданья послушенства Римскому папѣжови притягнути мѣли! Вѣръ ми, же умѣютъ Грекове уважати добре причины утрапенья своего, а што болшая—умѣютъ, звитяжоными отъ Турка ведле тѣла будучи, ведле духа—свѣтъ, тѣло и шатана зъ ихъ всѣми покусами звитяжовати.

А на тое твое, подобное Турецкимъ, уруганье, такъ тобѣ отповѣдаючи, мовятъ и зъ Іоаномъ святымъ [6]: же то есть ихъ «звитяжство, которое звитяжаетъ свѣтъ, вѣра ихъ». Мовятъ зъ Давидомъ святымъ [7], же розкга и жезлъ не смутятъ, але тѣшатъ ихъ. Мовятъ съ Павломъ святымъ [8], же всѣ речи, а затымъ и тые утрапенья послугуютъ ||(159) имъ ку лѣпшому [9]. Мовятъ зъ выкриканьемъ: «если же Богъ зъ нами, ктожъ противко намъ? Который власному Сынови не сфолкговалъ, але Его за насъ выдалъ, якожъ намъ всего зъ Нимъ не дасть? Ктожъ будетъ оскаржати выбраные Божіе? Богъ есть, Который усправедливляетъ: ктожъ ихъ будетъ потопляти? Ктожъ насъ отлучитъ отъ милости Христовы: изажъ утрапенье, изажъ утискъ, изажъ преслѣдованье, изажъ голодъ, изажъ нагота, изажъ небезпеченство, изажъ мечъ? Для Господа бывамы трапены, забіаны на кождый день;

[1] Ephes. 6. [2] Въ старопечатномъ экземплярѣ буквы перепутаны: T*eur*ckim. [3] Rom. 8 et 9.

[4] Это взято изъ посланія того же апостола къ Ефесеямъ, гл. 6, ст. 12. [5] Въ старопечатномъ экземплярѣ грубая опечатка: «*до*». [6] Это взято изъ 1-го соборнаго посланія Іоанна, гл. 5, ст. 4. [7] Это взято изъ 22-го псалма, ст. 4: «жезлъ твой и палица твоя, та мя утѣшиста». [8] Римл., гл. 8, 9. [9] Это взято изъ 8-й главы посланія къ Римлянамъ, ст. 28.

nas vmiłował, y pewni iesteśmy, że ani śmierć, ani żywot, ani aniołowie, ani xięstwa, ani mocy, ani przyszłe rzeczy, ani wysokość, ani głębokość, ani żadna rzecz stworzona ||(243) nas nie odłączy od miłości Bożey, ktora iest w Christusie Iezusie Panu naszym».

Tymi y tym podobnymi słowy ozywaiąc się, dzieiopisie, na szczekania twoie prawdziwi chwalcy Boży, w Greyey będący, ktorym żeś tak niewstydliwie śmiał vrągać, wszytkie ich krzyże y vtrapienia, ktore cierpią dla imienia Christusowego, znieważaiąc a cząstkę im z przeklętymi vkazuiąc,—boy się o to sprawiedliwego sądu Bożego! Azaż ci raczey nie godziło się przykładem inszych dobrych chrześcian z podziwieniem y bohosławieniem tego prziymować, że ato Pan Bog tym chrześcianom narodu Greckiego taką stateczność y w krzyżu cierpliwość dawać y takiey nad nimi opatrzności vżywać raczy, że ich ani chronieniesię vciskow, ani szukanie roskoszy od chrześciańskiey wiary nie odwabiaią, y że tyran Turecki, choć przysięgłym krwie chrześciańskiey nieprzyiacielem będąc, na gruntowne wytracenie ich nigdy zdobyć się nie może, ale częstokroć ieszcze rad-nie-rad ich się nutritorem sstawa?

Muszęć tu przypomnieć słowa Stanisława Orzechowskiego, kanonika Przemyskiego, w tychże xiążkach [10], w ktorych y przysięgę swą przed Ianem Dziaduskim, biskupem Przemyskim, z strony

мають насъ, яко овцы, отлучоны на замордованье» [11]. А такъ въ тыхъ всѣхъ речахъ болше еще нижли звитяжцами естесмы черезъ Того, Который насъ умиловалъ, и певны естесмы, же «ани смерть, ани животъ, ани ангели, ани князства, ани силы, ани пришлые речи, ани высокость, ани глубокость, ани жаднаа речъ створеная насъ не отлучитъ отъ милости Божей, которая есть во Христѣ Іисусѣ Господѣ нашемъ» [12].

Тыми и тымъ подобными словы озываючися, дѣеписе, на щеканья твои правдивыи хвалцы Божіи, въ Грецыи будучіе, которымъ жесь такъ невстыдливе смѣлъ поругатися, всѣ ихъ кресты и утрапенья, которые терпятъ для имени Христового, зневажаючи а частки имъ съ проклятыми вказуючи, — бойся о тое справедливого суду Божего! Азажъ ти лѣпше || (об. 159) не годилося прикладомъ иншихъ добрихъ христіанъ съ подивеньемъ и зъ богославеньемъ того пріймовати, же ато Господь Богъ тымъ христіанэмъ народу Греческого такую статечность и въ кресту терпливость давати и такой надъ ними опатрности уживати рачитъ, же ихъ ани хроненьяся утисковъ, ани шуканья роскоши отъ христіанской вѣры не отваблаетъ, и же тиранъ Турецкій, хоть присяглымъ крвѣ христіанское непріятелемъ будучи, на крунтовное вытраченье ихъ никгды здобытися не можетъ, але частокроть еще радъ-не-радъ ихъ ся оборонцею ставаетъ!

Мушу тутъ припомнити слова Станислава Ореховского, каноника Премыского, въ тыхъ же книжкахъ, въ которыхъ и присягу свою передъ Іоаномъ Дѣядускимъ, бискупомъ Премыскимъ,

[10] In «Diatriba contra calumniam.» Anno 1548 edita.

[11] Это взято изъ посл. къ Римл. ст. 31—36. [12] Это взято оттуда же, ст. 38—39.

stateczności swey przy religiey Rzymskiego kościoła vczynioną, wpisał, o naszym Greckim kościele przezeń napisane, abyś z nich tym snadniey sądzić mogł o swey prawdzie a o zacności y prawdziwości kościoła naszego iemu zawsze y przez przeciwniki przyznawaney:

«Graecos cum Ruthenis propterea, quod illorum plebs calice, sacerdos autem vtatur vxore, minime in impiorum partem, aut in hostium numerum transferendos arbitror, quin imo eos et Christianos et in ecclesia esse censeo. Ecclesiam autem intelligo eam, quae varijs morib. atque ordinibus, vna fide atque vno baptismo, sub vno Deo, toto terrarum orbe diffunditur, quae est columna veritatis ac domicili||**(244)**um spiritus sancti, quae errare nullo modo possit, cuius praecepti atque institutis standum sit, etiamsi non semper liqueat, cur hoc ille mandet, illud autem vetet». To iest: «Aby Grecy z Rusią przeto iż v nich pospolstwo kielicha vżywa, a kapłan żonę ma, na stronie niepobożnych y w liczbie nieprzyiacioł poczytani być mieli —nie zda mi się. Y owszem rozumiem to o nich, że są chrześciańmi y że są w Kościele. A przez imię Kościoła rozumiem Kościoł ten, ktory w roznych obyczaiach y porządkach iedną wiarą y iednym krztem pod iednym Bogiem po wszytkim okręgu ziemie iest rozlany, ktory iest słupem prawdy y przybytkiem Ducha Ś., ktory błądzić żadnym sposobem nie może, ktorego roskazania y postanowienia trzymać się trzeba, choć nie zawsze wiedzieć, dla czego on to roskazuie, a owego zak[az]uie».

Y niżey tenże w tych xięgach, mianowicie o patriarchiey Carogrodzkiey, tak mowi:

зъ стороны статечности своей при релѣи Римского костела учиненую, вписалъ, о нашой Греческой Церкви черезъ него написаной,—абысь зъ нихъ тымъ снаднѣй судити могъ о своей правдѣ, а о зацности и правдивости костела нашего ему завше и черезъ противники признаваной:

«Абы Греки зъ Русью про то, ижъ въ нихъ посполство келиха уживаютъ, а іерей жону маетъ, на сторонѣ непобожныхъ и въ личбѣ непріалей почитаны быти мѣли—не здаетъ ми ся. И овшемъ розумѣю то о нихъ, же сутъ христіанми и же сутъ въ Костелѣ. А черезъ имя Костела розумѣю Костелъ тотъ, который въ розныхъ обычаехъ и порядкахъ одну вѣру и однымъ крестомъ подъ однымъ Богомъ по всемъ округу землѣ есть розляный, который есть || **(160)** столпъ правды и прибыткомъ Ду́ха Святого, который блудити жаднымъ способомъ не можетъ, которого росказанья и постановенья держатися треба, хоть не завше вѣдати, для чого Онъ тое росказуетъ, а ового заказуетъ».

И нижей тотъ же въ тѣхъ книжкахъ, меновите о патріархіи Царигородской, такъ мовитъ:

«Constantinopolitanam sedem cum reliquis sedibus, quas Apostolicas omnis appellauit vetustas, nos, qui Thraciae viciniores sumus, scimus saluam esse, quam Deus fecit inuenire gratiam in oculis Solymmani Turcarum tyrrani, veluti alterum captum Ioseph. vt illa sit vera promissio semper, quod portae inferorum non sunt praeualiturae aduersus Ecclesiam, neque aduersus illius Apostolicas sedes». To iest:

«Konstantinopolska stolica, z inszymi stolicami, ktore apostolskimi wszyscy starzy nazywali, my, co bliżey Tracyey mieszkamy, wiemy, że iest cała. Ktorey Bog dał naleść łaskę w oczu Solimanna Tureckiego tyranna, iako by drugiemu poimanemu Iozefowi, aby tak była zawsze prawdziwa ona obietnica, że brany piekielne nie maią przemoć przeciwko kościołowi, ani przeciwko iego apostolskim stolicam».

«Костантинополская столица, зъ иншими столицами, которые апостольскими всѣ старшіе называли, мы, што ближе Траціи мѣшкаемо, вѣдаемо, же есть цѣла. Которой Богъ далъ знайти ласку передъ очима Солимана Турецкого тирана, яко бы другому поиманому Іосифови, абы такъ была завше правдива оная обѣтница, же браны пекелные не маютъ перемочи противъ костелови, ани противъ его апостолскимъ столицамъ».

Słyszysz, dzieiopisie, przez teyże religiey, do ktorey się ty odzywasz, człowieka świadectwo o Greckim Kościele, za vważaniem znaczney Boskiey opatrzności nad nim przed kilkadziesiąt lat wydane! ||**(245)** Toż vważenie Ruski narod, zbawienia dusznego pragnący, po dziś dzień tak wzrusza y tak mu zwierzchność patriarchow, w Grecyey będących, zaleca, że pewnie te vrągania twe nie odwabia go od ich posłuszeństwa, ani przywabią do oddawania posłuszeństwa papie Rzymskiemu. Ktory choć w szczęściu pływa, choć cesarze wielkie poraża, w więzienie bierze, chociaż po ich szyiach depce, choć od woysk świeckich nie iest zwyciężon, ale ie czasem zwycięża, choć nie iest z miast złupion, ale ie drugim ieszcze wydziera, — przedsię nie iest, ani się słusznie może y z swym

Слышишь, дѣеписе, черезъ тоеежъ релѣи, до которой ся ты озываешъ, человѣка свѣдѣцтво о Греческой Церкви, за уваженьемъ значной Божей опатрности надъ нею [1] предъ колкадесятъ лѣтъ выданые! Тоеежъ уваженье Рускій набожный народъ, збавенья душевного прагнучій, по нынѣшній день такъ взрушаетъ и такъ ему звирхность патріарховъ, въ Греціи будучихъ, залецаетъ, же певные тые уруганья твои не отвабятъ его отъ ихъ послушенства, ани привабятъ до отдаванья послушенства папѣ Римскому. Который хоть въ щастью плываетъ, хоть цесари великіе поражаетъ, въ везенье беретъ, хотяжъ по ихъ шіяхъ топчетъ, хоть отъ войскъ свѣтскихъ не есть звитяжонъ, але ихъ часомъ звитяжаетъ, хоть не есть зъ мѣстъ злупленъ, але

[1] Въ старопечатномъ экземплярѣ ошибка: «нимъ».

Rzymem, y z swymi prałaty zwać a vdawać tym, przeciwko ktoremuby brany piekielne przemoć nie miały.

Wie pobożny Ruski narod, co się w Rzym y mieszkańce iego wlewa. Wie, że niedarmo go Ambroży głową zabobonow nazwał [1]. Wie, że go niedarmo drudzy doktorowie Babilonem y wszetecznicą, w purpurę przybraną, okrzcili [2]. Wie, że ieśliż gdzie tedy tam panuią y okazuią się one, przez apostoła [3] opisane, vczynki ciała: cudzołostwo, wszeteczeństwo, nieczystość (sodomia), truci[z]ny, nieprzyiaźni, swary, zaźdrości, gniewy, spory, mężoboystwa y insze tym podobne, ktore z krolestwa Bożego ludzie wyłączaią, y ktore tym, co chcą być prawdziwie Christusowymi, zwyciężać, tłumić y krzyżować trzeba. Bo takie vczynki panuiących światu a niezwyciężonych żadnym woyskiem, gdy się v nich nayduią, sługami szatańskimi, od bran piekielnych przemożonymi, czynią.

Nie mieyże tedy, dzieiopisie, za złe cnemu Ruskiemu a przytym y Litewskiemu narodowi, że twoiemu napominaniu, z nieuważnym vrąganiem złączonemu, mieysca nie zostawiaią; a że wolą się, wedle starodawnego zwyczaiu, patriarchow Greckich, cichych, skromnych y pokornych, od ktorych się wiary chrześciańskiey przodkowie ich nauczyli y pod ktorych posłu||(246)szeństwem przez 600 lat żyli, trzymać, niż sobie nowego pana, o ktorym siła brzydkich rzeczy słyszą, po Włoskiey ziemi, na tym świata zgonie, ni-przecz ni-zacz szukać.

ихъ другимъ еще выдираетъ,—предся не есть, ани ся слушне ||(об. 160) можетъ и зъ своимъ Римс*кимъ*, и зъ своими пралаты звати а удавати тымъ, противъ которому бы браны пекелные перемочи не мѣли.

Вѣдаетъ побожный Рускій народъ, што ся въ Римъ и въ мѣшканцы его вливаетъ. Вѣдаетъ, же не дармо его Амбросій головою забобоновъ назвалъ [4]. Вѣдаетъ, же его не дармо другіе докторове Вавилономъ и вшетечницею, порфирою прибраною, окрестили [5]. Вѣдаетъ, же еслижъ гдѣ, тогды тамъ панують и оказуются оные, черезъ апостола [6] описаные, учинки тѣла: чужоложство, вшетеченство, нечистость, трутизны, неприязни, свары, зазрости, гнѣвы, споры, мужобойства и иншіе тымъ подобные, которые отъ царства небесного люди вылучаютъ, и которые тымъ, што хотятъ быти правдиве Христовыми, звитяжати, тлумити и крижовати треба. Бо такіе учинки панyючихъ свѣту а незвитяжоныхъ жаднымъ войскомъ, кгды ся у нихъ найдуютъ, слугами шатанскими, отъ бранъ пекелныхъ преможеными, чинятъ.

Не мѣйже тогды, дѣеписе, за зле зацному Рускому а притомъ и Литовскому народови, же твоему навпоминанью, зъ неуважнымъ поруганьемъ злучоному, мѣсца не зоставуютъ; а ижъ волятся, ведле стародавного звычаю, патріарховъ Греческихъ, тихихъ, скромныхъ, покорныхъ, отъ которыхъ ся вѣры христіанской продкове ихъ ||(161) научили и подъ которыхъ послушенствомъ черезъ шесть сотъ лѣтъ жили, держати, нижъ собѣ нового пана, о которо[мъ] много брыдкихъ речей слышатъ, по Влоской земли, на тымъ свѣта згонѣ, ни-для-чого ни-за-што шукати.

[1] Sermone 66. [2] Hieronimus, in epist. ad Paulinum. [3] Galat. 5.

[4] Въ мовѣ 66. [5] Еронимъ, въ лис[тѣ] до Павлина. [6] Это взято изъ посланія апостола Павла въ Галатамъ, гл. 5, ст. 19—21.

Bo ieśliż kwoli iedności kościelney, o tym acz się iuż y wyższey [7] nieco przypomniało, iednak y w przyszłym rozdziale szyrzey mowić się będzie.

Czwartey części odpowiedzi

Rozdział II.

Ieśliż, dla zalecania iedności kościelney y zgody y miłości chrześciańskiey przez dzieiopisa ludziom narodu Ruskiego y Litewskiego, godzi się y przysłusza odstąpić Cerkwie Orientalney Greckiey y patriarchow, w Grecyey mieszkaiących, a papieżowi Rzymskiemu posłuszeństwo oddać?

Słowa dzieiopisowe te są, ktorymi zgodę y iedność chrześciańską zalecaiąc, Ruski narod do oddania posłuszeństwa Rzymskiemu papieżowi wiedzie:

«Nie vciekaycie od zgody y iedności: bo to iest nie tylko nie chrześciańskie, ale ani pogańskie, ani rozumne serce. Niemasz tak głupich na świecie, ani tak dzikich ludzi, ktorzyby nie widzieli, iż dobre ich y zatrzymanie wszytkiego szczęścia ich na zgodzie y iedności vmysłow zawisło. Kto od zgody vcieka, iako vczniem Christusowym być może? Ktory nam miłość y pokoy swoy testamentem swym zostawił, y na to vmarł, Wielki Bog y Miłośnik ludźki, aby syny rosproszone, iako mowi Ian ś., zgromadził do iedności. Y dla tego Kościoł Iego zowiezię w pismie ciałem, w ktorym członki dziwną miłością spoione są; y domem iednym, y owczarnią iedną, y woy||(247) skiem iednym, y korabiem iednym, —

Бо еслижъ кволи едности костелной, о томъ ачъ ся южъ и вышше [8] нѣшто припомнѣло, однакъ и въ пришломъ роздѣлѣ ширей мовитися будетъ.

Четвертой части отповѣди

Роздѣлъ 2.

Если, для залецанья едности костелной и згоды и милости христіанской черезъ дѣеписа людемъ народу Руского и Литовского, годится и прислушаетъ отступити Церкви Восточной Греческой и патріарховъ, въ Греціи мѣшкаючихъ, а папѣжови Римскому послушенство отдавати?

Слова дѣеписовы тые суть, которыми згоду и едность христіанскую залецаючи, Рускій народъ до отданья послушенства Римскому папѣжови ведетъ:

«Не утекайте отъ згоды и едности: бо то есть не толко не христіанское, але ани поганское, ани розумное сердце. Немашъ такъ глупыхъ на свѣтѣ, ани такъ дикихъ людей, которые бы не видѣли, ижъ доброе ихъ и задержанье всего щастья ихъ на згодѣ и едности умысловъ зависло. Кто отъ згоды утекаетъ, яко ученикомъ Христовымъ быти можетъ? Который намъ милость и покой свой тестаментомъ своимъ зоставилъ, и на то умеръ, ||(об. 161) Великій Богъ и Милостникъ людскій, абы сыны роспорошеные, яко мовитъ Іоанъ святый, згромадилъ до едности. И для того Костелъ Его зовется въ писмѣ тѣломъ, въ которомъ члонки дивною милостію споены суть; и домомъ ед-

[7] W części 3, rozdz. 8.
[8] Въ части 3, роздѣлъ 8.

gdzie zgoda wszytko trzyma, a niezgoda wszytko gubi» [1].

W tych słowach dzieiopis barzo osobliwie zgodę y iedność zaleca, y pewnie szczyrą prawdę pisze. Y widzę, że mu rzecz pięknie płynie, bo nasnadniey każdemu prawdę prawdą być wywieść.

Lecz co na tey prawdzie budować chce, to iest—oddanie papieżowi Rzymskiemu posłuszeństwa, to na tym fundamencie stanąć nie może. Dobry iest pokoy, dobra iest zgoda, dobra iedność; ale nie wszelka. Bo, na przykład, kto z chrześcian zgodę y iedność Turkow y poganow na złe y we złym za dobrą rozumieć może? A dawszy pokoy Turkom y poganom,—kto baczny owę zgodę między chrześciańmi dobrą nazowie, o ktorey Hieronim, przeciwko Luciferianom pisząc, te słowa napisał: «Pod krolem Konstanti*usem*, za Ewzebiusza y Hipatiusza konsulow, imieniem iedności y wiary niewierność napisana iest, iako teraz poznawana bywa. Abowiem onego czasu nic się tak pobożnego, nic tak należącego słudze Bożemu nie zdało, iako iedności naśladować y od wszytkiego świata społeczności nie odrywać się». O takowey zgodzie, o takowym pokoiu niezbożnikow mędrzec [2] one słowa napisał: «żyiąc między wielką niewiadomości walką, tyle y tak wielkich złych rzeczy pokoiem nazywali».

Iż tedy nie wszelka zgoda, nie wszelka iedność iest dobra, y zatym nie wszelkiey temu, co chce być zbawion, trzymać się potrzeba; a iednak przytym, iż to prawda, że ieden iest dom Boży,

нымъ, и овчарнею едною, и войскомъ еднымъ, и кораблемъ еднымъ, — гдѣ згода все держитъ, а невзгода все губитъ».

Въ тыхъ словахъ дѣеписъ барзо особливе згоду и едность залецаетъ, и певне щирую правду пишетъ. И вижу, же ему рѣчь красно плынетъ, бо найснаднѣй каждому правду правдою вывести.

Лечъ што́ на той правдѣ будовати хочетъ, то есть—отданье папѣжови Римскому послушенства, то на томъ фундаментѣ станути не можетъ. Добрый есть покой, добра есть згода, добра есть едность; але не всякая. Бо, наприкладъ, кто съ христіанъ згоду и едность Турковъ и погановъ на зло и въ зломъ за добр*о* розумѣти можетъ? А давши покой Туркомъ и поганомъ, — кто бачный тую згоду межи христіанми добр*ую* назоветъ, о которой Еронимъ, противъ Люциферіаномъ пишучи, тые слова написалъ: «Подъ королемъ Констант*ином*ъ, за Евсевіа и Еупатіа консуловъ, именемъ едности и вѣры невѣрность написана есть, яко теперъ познавана бываетъ. Абовѣмъ оного часу ничого ся такъ побожного, ничого такъ належачого слузѣ Божему не здало, яко едности наслѣдовати и отъ всего свѣта сполечности неотриватися». О таковой згодѣ, о таковомъ покою безбожниковъ мудрецъ [3] оные слова написалъ: «живучи межи великою невѣдомости валкою, толко и такъ великихъ злыхъ речій покоемъ называли».

Ижъ теды не всякая згода, не всякая едность есть добра, и затымъ ||**(162)** не каждой тому, который хочетъ быти збавенъ, держатися потреба; а однакъ притомъ, ижъ то правда, же единъ домъ

[1] См. выше, стлбц. 991-й. [2] Sapientiae 14.

[3] Мудрость [т. е. Соломона Книга Премудрости], [гл.] 14, [ст. 22].

iedna owczarnia, iedno woysko, y ieden korab Christusow, a ieden kościoł, w ktorym pragnącemu zbawienia przebywać potrzeba,—przetoż porządnie vważymy, o ktorym to y iakim kościele w «Kredzie» wyznawamy, że iest ieden, y w czym ta iedność kościelna nawięcey zawisła? Skąd zaraz obaczymy, ieśliż prawdziwa iedność kościel||(248)na chrześciańska w oddaniu posłuszeństwa Rzymskiemu papieżowi należy?

Kościoł ten, o ktorym w «Kredzie» mowimy, że iest ieden, ktory by był? Samo nam «Kredo» wyraża, ktore ten kościoł katolickim abo powszechnym zowie, a społeczność świętych w nim vkazuie. Skąd pokazuie się to, że ten kościoł, ktory iednym mianuiemy, do iednego iakiego mieysca, do iednego iakiego czasu, do iednych iakich grzechowi podległych ludzi więzać się nie ma. Ale zamyka w sobie wszytkie te, ktorzy ktorego kolwiek czasu od początku świata, na ktorymkolwiek mieyscu, między iakimikolwiek ludźmi żyiąc, są świętymi y wybranymi Bożymi. Za czym do tego iednego kościoła należą tak ci, ktorzy tu ieszcze na tym świecie, pod chorągwią Christusa Pana stoiąc w śmiertelnym ciele, z szatanem, z ciałem y z światem woiuią y napotym woiować będą; iako y ci, ktorzy, przeniesieni iuż do niebieskich radości, iako zwyciężce wszytkich nieprzyiacioł, triumfuią. Do tego iednego kościoła należą tak ci, ktorzy żyli przed zakonem, na gorze Synai danym, y ci, ktorzy żyli, teraz żyią y napotym aż do sądnego dnia żyć będą pod łaską a przymierzem nowym. A między tymi do tegoż iednego kościoła należą tak ci, ktorzy wprzod z Izraelskiego ludu łaskę Christusową, za wezwaniem Iego idąc, przez wiarę przyięli, iako y ci, ktorych z pogan ku znaiomości swoiey Christus

Божій, одна овчарня, одно войско, и еденъ корабль Христовъ, а единъ костелъ, въ которомъ прагнучому спасеніа пребывати потреба, — протожъ порядне уважимо, о которомъ то и якомъ костелѣ въ «Вѣрѣ» вызнаваемо, же есть одинъ, и въ чомъ тая едность костелная христіанская найболше зависла? Отколя заразъ обачимо, если правдивая едность костелная христіанская въ одданью послушенства Римскому папѣжови належитъ?

Костелъ тотъ, о которомъ въ «Вѣрѣ» мовимо, же есть одинъ, который бы то быти мѣлъ? Само намъ «Вызнанье» выражаетъ, которое тотъ костелъ каѳолическимъ албо вселенскимъ зоветъ а сполечность святыхъ въ немъ указуетъ. Отколя показуется то, же тотъ костелъ, который однымъ менуемо, до одного якого мѣстца, до одного якого часу, до одныхъ якихъ подлеглыхъ грѣхови людей вязатися не маетъ. Але замыкаетъ въ собѣ всѣ тые, которые которого колвекъ часу отъ початку свѣта, на которомъ колвекъ мѣсцу, межи якими колвекъ людьми живучи, суть святыми и выбраными Божими. Зачимъ до того одного костела належатъ такъ тые, которые тутъ еще на томъ свѣтѣ, подъ хоругвою Христа Господа стоячи въ смертелномъ тѣлѣ, съ шатаномъ, ||**(об. 162)** съ тѣломъ и зъ свѣтомъ воюютъ и напотомъ воевати будутъ; яко и тые, которые, пренесени южъ до небесныхъ радостей, яко звитяжци всѣхъ непріателевъ, ликуютъ. До того одного костела належатъ такъ тые, которые жили предъ закономъ, на горѣ Синайской данномъ, и тые, которые жили подъ закономъ, яко и тые, которые жили, теперъ живутъ и напотомъ ужъ до судного дне жити будутъ подъ ласкою а перемиремъ (або завѣтомъ) новымъ. А межи тыми до тогожъ одного костела

Pan, Iedyny On dobry pasterz, iedyną owczarnią tak z Żydow iako z pogan stanowiąc, przywieść raczył. Wszyscy ci, mowię, choć rozłączeni od siebie y mieyscami y czasami, duchem y wiarą tak spoieni y złączeni są, że ieden nierozdzielny katolicki abo powszechny kościoł stanowią. Ten to taki powszechny iedyny kościoł, z wybranych świętych Bożych a członkow Christusowych złączony, do korabia Noego iest przy||**(249)** rownany, w ktorym kto się nie nayduie nie będąc członkiem Christusowym, zbawion być nie może, choć się y do Kościoła Bożego pozwierzchnie przytyka y do społeczności świętych ięzykiem odzywa. Abowiem tego to takiego iedynego powszechnego kościoła iedność nawięcey w tym zawisła, że ma iednę głowę—Christusa Pana. Ta iednosć głowy z ciałem ma iuż przodek przed tą iednością członkow iednych z drugimi. Ktora iedność członkow iednych z drugimi, miłość braterską w sobie zamykaiąca, potrzebna pewnie też iest chrzesciańskim ludziom, o ktorych Christus Pan rzekł, że sstąd za zwolenniki Iego vznani być maią, gdy miłosć zobopolną między sobą mieć będą. Lecz że członkami Christusowymi często się y ci, ktorzy nimi nie są, nazywaia, zaczym w wiązaniu się z nimi, myłka y vniesienie być może od Christusa Pana, iedyney kościoła głowy,—przetoż nabespiecznieysza iest każdemu chrześcianinowi, niechcącemu z iedności kościelney wypaść, nabarziey na Christusa Pana patrzyć y Onego się trzymać. Tym trzymaniem się Samego Christusa vstrzeże się tych samołowek, ktore szatan przy własney iedyney prawdziwey iedności dla oszukania ludźkiego postawił:, z iedney strony—złą we złych rzeczach zgodę stanowić, z drugiey strony—dobrą zgodę y iedynomyślność wrzucaniem sporow y sekt rwać y psować chcąc. Na co patrząc,

належатъ такъ тые, которые впередъ отъ Израилского люду ласку Христову, за возваньемъ Его идучи, черезъ вѣру приняли, яко и тые, которыхъ съ поганъ ку знаемости своей Христосъ Господь, Онъ Единый добрый Пастыръ, одну овчарню такъ зъ Жидовъ яко съ поганъ становячи, привести рачилъ. Всѣ тые, мовлю, хоть розлучени отъ себе и мѣстцами и часами, духомъ и вѣрою такъ споени и злучоны суть, же единъ нероздѣльный каѳолическій албо вселенскій костелъ становятъ. Тотъ то такій вселенскій единый костелъ зъ выбраныхъ святыхъ Божихъ а членковъ Христовыхъ злученый, до корабля Ноевого есть приpовнаный, въ которомъ хто ся не найдуетъ, не будучи члонкомъ Христовымъ, спасенъ быти не можетъ, хотя до костела Божего позверхне притыкаетъ и до сполечности святыхъ языкомъ отзываетъ. Абовѣмъ того то такого ||**(163)** одного вселенского костела едность найболше въ томъ зависла, же маетъ одну голову — Христа Господа. Тая едность головы съ тѣломъ маетъ южъ продекъ предъ тоею едностью члонковъ одныхъ зъ другими. Которая едность члонковъ одныхъ зъ другими, милость братерскую въ собѣ замыкаючи, потребна певне тежъ есть христіанскимъ людемъ, о которыхъ Христосъ Господь рекъ, же оттоля за ученики его узнани быти маютъ, кгды милость зобополную межи собою мѣти будутъ. Але ижъ члонками Христовыми часто ся и тые, которые ними не суть, называютъ, зачимъ въ вязаньюся зъ ними, мылка и унесенье быти можетъ отъ Христа Господа, одной костела головы, — протожъ найбезпечнѣйшая есть каждому христіанинови, нехотячому зъ едности костелной выпасти, наболше на Христа Господа смотрѣти и Оного ся держати. Тымъ держаньемъ ся Самого Христа устережется тыхъ самоловокъ, которые ша-

nasz Grecki doktor Chrizostom ś. tak powieda: «Coż opuściwszy głowę: członkow się trzymasz? Od głowy ieśliż odpaduiesz, zginąłeś! Kto-bądź, ten-badź żyć nie może, ieśliż z głowy, z nią w iedności trwaiąc, żywota nie ma».

To tak z strony kościoła, o ktorym w «Kredzie» wyznawamy, że iest ieden, tudzież też y o tym, w czym nawięcey iedność prawdziwa kościelna zawisła, krotce a prawdziwie powiedziawszy a na tey powieści, iako na fundamen||(250) cie, stanąwszy,—łatwie się w tym obaczyć, ieśliż prawdziwa iedność należy w odzywaniusię do kościoła Rzymskiego y w oddawaniu posłuszeństwa papieżowi Rzymskiemu?

Naprzod, gdyż kościoł, ktory iednym być w «Kredzie» wyznawamy, iest powszechny, a zatym gdyż temu samemu powszechnemu kościołowi własnie należy ta iedność, okrom ktorey nikt zbawion być nie może,—toć żaden partikularny poiedynkowy kościoł, a pogotowiu y Rzymski, tey iedności zbawienney tak do siebie pociągać y sobie samemu przywłaszczać nie może—iakoby zgoła nikt, co by iego członkiem nie był, zbawion być nie miał. Bo ieśliżby ta iedność prawdziwa, powszechnemu kosciołowi, o ktorym w «Kredzie» mowimy, należąca, do samego partikularnego Rzymskiego kościoła przywięzowana być miała,—coż rzeczemy o tych, ktorzy przed zakonem y pod zakonem, prawdziwemi chwalcy Bożymi będąc, pomarli? Co — o chrześcianach prawdziwych z narodu Izraelskiego, ktorzy wprzod z tego świata

танъ при власной одной правдивой едности для ошуканья людского поставилъ: зъ одной стороны—злую въ злыхъ речахъ згоду становити, зъ другой стороны—добрую згоду и едномысльность вкиненьемъ споровъ и сектъ рвати и псовати хотячи. На што́ смотрячи, нашъ Греческій докторъ Хризостомъ святый та́къ повѣдаетъ: «Штожъ, опустивши голову, члонковъ ся держишъ? Отъ головы если отпа́дуешъ, згинулъ есь! Ктобудь то-будь жити не можетъ, если зъ головы, зъ нею въ едности трваючи, живота не маетъ».

||(об. 163) То такъ зъ стороны костела, о которомъ въ «Вѣрѣ» вызнаваемо, же есть одинъ, также тежъ и о томъ, въ чомъ найболше едность правдивая костелная зависла, коротко а правдиве повѣдивши а на той повѣсти, яко на фундаментѣ, станувши, — лацно ся въ томъ обачити: еслижъ правдивая едность належитъ во отзываньюся костела Римского и во отдаванью послушенства папежови Римскому?

Напередъ, кгдыжъ костелъ, который однымъ быти въ «Вѣрѣ» вызнаваемо, естъ вселенскій, а затымъ кгдыжъ тому самому вселенскому костелови власне належитъ тая едность, окромъ которой нихто збавенъ быти не можетъ,—то жаденъ помѣстный поединковый костелъ, а поготову и Римскій, тоей едности збавеной такъ до себе потягати и собѣ самому привлащати не можетъ—якобы згола нихто, што бы его члонками не былъ, збавенъ быти не мѣлъ. Бо еслибы тая едность правдивая, вселенскому костелови, о которомъ въ «Вѣрѣ» мовимо, належачая, до самого помѣстного Римского костела привязована быти мѣла, — што́ речемо о тыхъ, которые предъ закономъ и подъ закономъ, правдивыми хвалцами Божими будучи, померли? Што́ — о христіанахъ правдивыхъ зъ народу Израилского, которые

zeszli, nim Piotr ś., a co więtsza—nim ieszcze ktory chrześcianin w Rzymie był? Co rzeczemy o tych, ktorzy, w odległych barzo od Rzymu kraiach mieszkaiąc, a podobno y niesłychawszy nigdy o Rzymie, w Christusa Pana prawdziwie wierzyli, abo y wierzą?

Czy tych wszytkich od społeczności iedynego prawdziwego powszechnego kościoła, iako członki do ciała Christusa Pana nienależące, dzieiopis nieuważnie odrzucać będzie? Ieśliż więc ich nie może odrzucać, a czemuż w nas, Greckiey religiey ludzie, wmawiać chce, iakobyśmy zbawieni być nie mieli y iakobyśmy z dobrymi vczynkami, z postami, z iałmużnami, ze wszytkimi nawiętszymi cnotami mieli iść na potępienie, a przeto, że się do Rzymskiego kościoła nie odzywamy, y że papieżowi Rzymskiemu posłuszeństwa nie oddaiemy? Czemu niewstydli||**(251)**wie to do iednego partikularnego kościoła ciągnie, co kościołowi powszechnemu właśnie należy? Czemu fortelnie to iedney tylko części przypisuie, co wszytkiemu ciału służy? Czemu, zalecaiąc nam iedność z członkami Rzymskiego kościoła, od iedności z prawdziwą kościelna głową, Christusem Panem, w ktorey żywot zawisł, nas odwabiać śmie?

Przypomniały się w przeszłym rozdziale Orzechowskiego, kanonika Przemyskiego, słowa, w ktorych nas w tey iednego powszechnego kościoła społeczności być iawnie przyznawa. Ktemu pokazało się iuż wyższey, że, krom iedyney głowy Christusa Pana, drugiey żadney pismo ś. nam nie pokazuie. Pokazuie y rzecz sama, że na żadnego inszego ten tytuł quadrować nie może. Bo ktoż z śmiertelnych może sobie wszytkich wiernych y wybranych Bożych, po wszytkie wieki, po wszytkich mieyscach będących, obzieranie, opatrowanie y rządzenie praw-

впередъ съ того свѣта зышли, нимъ Петръ святый, а што́ болшая — нимъ еще который христіанинъ ||**(164)** въ Римѣ былъ? Што́ речемо о тыхъ, которые, въ отлеглыхъ далеко отъ Риму краехъ мѣшкаючи, а подобно и не слыхавши никгды о Римѣ, во Христа Господа правдиве вѣрили албо вѣрятъ?

Чи тыхъ всѣхъ отъ сполечности единого правдивого вселенского костела, яко члонки до тѣла Христа Господа неналежачіе, дѣеписъ неуважне откидати будетъ? Еслижъ ихъ не можетъ откидати, а чомужъ въ насъ, Греческой релѣи люде, вновляти хочеть, яко бысмы збавены быти не мѣли и яко бысмы зъ добрыми учинками, съ постами, зъ ялмужнами, зъ всѣми найболшими цнотами мѣли ити на потопленье, про́то, же ся до Римского костела не отзываемо и же па́пѣжови Римскому послушенства не отдаваемо? Чому невстыдливе тое до одного помѣстного костела тягнетъ, што́ косте́лови вселенскому власне належитъ? Чому фортелне то едной толко части приписуетъ, што́ всему тѣлу служитъ? Чому, залецаючи намъ едность зъ члонками Римского костела, отъ едности съ правдивою костелною головою, Христомъ Господемъ, въ которой животъ зависъ, насъ отвабяти смѣетъ?

Припоминалися въ прошломъ роздѣлѣ Ореховского, Премыского каноника, слова, въ которыхъ насъ въ той одного повшехного костела сполечности быти явне признаваетъ. Ку тому показалося южъ вышше, же, кромъ едной головы Христа Господа, другой жадной ||**(об. 164)** головы писмо намъ не показуетъ. Показуетъ и речъ самая, же на жадного иншого тотъ титулъ квадровати не можетъ. Бо хтожъ [зъ] смертелныхъ можетъ собѣ всѣхъ вѣрныхъ и выбраныхъ Божіихъ, по всѣ вѣки, по всѣхъ мѣсцахъ будучихъ, обзиранье, опатрованье и ря-

dziwe przywłaszczać? Coż taki (że z Grzegorzem biskupem Rzymskim [1] rzekę) przy sprawowaniu się na ostatnim sądzie odpowie Christusowi, ktory wszytkie iego członki siebie samego władzy podłożyć vsiłuie?

Nie słychali o tey takiey iedności oni męczennicзy, ktorzy przed czasem Pheraza cesarza (co w sześć set lat dopiero po Christusie Panu Rzymski kościoł głową wszytkich kościołow nazwał) prawdę wiary chrześciańskiey krwią swoią pieczętowali. Nie słychali o iedności takiey oycowie y doktorowie święci, ktorzy tę prawdę pismami obiaśnili. A krotce mowiąc: tey takiey iedności, w oddawaniu posłuszeństwa y w przyznawaniu iedynowładztwa kościelnego Rzymskiemu biskupowi zasadzoney, nie znał wszytek pierwszy prawdziwy chrześciański kościoł; nie znała ona niezcudzołożona y iedney łożnice, świętobliwości czystą wstydliwością przestrzegaiąca, Chri || (252)stusa Pana oblubienica, ktorey członki że teraz w niebieskiey są radości—nic nie wątpimy. Takiey iedności, takiey zgody, takiey miłości, iaka pierwszych po Christusie P[anie] wiekow była z Rzymskim kościołem, — y teraz my nie tyłko nie znikamy, ale iey sobie wielce życzymy y o nię prosimy. Iako, z drugiey strony, chronimy się tey nowotney, ktora zniewolenie trzody Pańskiey za sobą ciągnie; ktora od iedyney prawdziwey głowy, Christusa Pana, nas odwabia; ktora rowność między przednieyszymi pasterzmi — matkę zgody znosi; ktora porządek, na pierwszych koncyliach postanowiony, odmienia y granice, między papieża Rzymskiego a Orientalnych patriarchow iurisdycyą vczynione, y starożytną religią naszę cale wywraca; y ktora do wszytkiego tego,

женье правдиве привлащати? Што̀ жъ такій (же зъ Григоріемъ Римскимъ бискупомъ реку), при справованью ся на остатнемъ судѣ откажетъ Христови, который всѣ его члонки себе самого власти подложити усилуетъ?

Не слыхали о той такой едности оные мученицы, которые предъ самымъ часомъ Фераса цесара (который въ шестъсотъ лѣтъ ажъ по Христѣ Господѣ Римскій костелъ головою всѣхъ костеловъ назвалъ) правду вѣры христіанской кровію своею припечатовали. Не слыхали о едности такой отцеве и докторове святіи, которые тую правду писмами объясняли. А коротко мовячи: той такой едности, въ отдаванью послушенства и въ признаванью одновладства костелного Римскому бискупови засажоной, не зналъ весь першій правдивый христіанскій костелъ; не знала оная несчюжоложеная и единой ложници, святобливости чистою встыдливостью и покорою перестерегаючая, Христа Господа облюбеница, которой члонки же теперъ въ небесной суть радости—ничого не вонтпимо. Такой едности, такой згоды, такой милости, якая першихъ вѣковъ ||(165) по Христѣ Господѣ была зъ Римскимъ костеломъ,—и теперъ мы не толко не зникаемо, але ее собѣ велице зычимо и о нее просимо. Яко, зъ другой стороны, хоронимося тоей новотной, которая зневоленье череды Господней за собою тягнетъ; которая отъ едной правдивой головы, Христа Господа, насъ отвабляетъ; которая ровность межи переднѣйшими пастырми—матку згоды зноситъ; которая порядокъ, на першихъ соборѣхъ постановленый, отмѣняетъ и граници, межи папѣжа Римского и Восточныхъ патріарховъ звирхностью учи-

[1] Lib. 4, epi. 38.

co papież ktory Rzymski, choć przeciw nauce pisma ś., wymyślił y postanowił, przyimowania y trzymania na wierne Pańskie konieczną powinność wkłada.

неныи, и старожитное набоженство наше цале выворочаетъ; и которая до всего того, што папѣжъ который Римскій, хоть противъ науцѣ писма святого, вымыслилъ и постановилъ, пріймованья и держанья на вѣрные Господни конечную повинность вкладаетъ.

Odrzuć, kościele y pasterzu Rzymski, te przysady! Porzuć pychę, ambicią a chciwość nad wszytką trzodą Pańską tobie samemu nie należącego panowania! Vgadzay się tak z Orientalnymi kościoły, iako z tymi, przed ktorymi ani w starożytności, ani w sukcessycy, ani w dotrzymaniu Christusowey nauki nic nie masz! Vgadzay się, iako z rownymi! A zatym, iako na vgodzie: iedno weź, drugie day, iedno wymi, a drugie też sobie viać dopuść! Części vstąp, ąbyć też części vstąpić możono! Prędko wierz nam: ta vgoda między nami doydzie y długo trwała będzie.

Откинь, костеле и пастырю Римскій, тые присады! Покинь пыху, надутость а хтивость надъ всею чередою Господнею тобѣ самому неналежачого панованья! Згожайся такъ зъ Восточными церквами, яко съ тыми, передъ которыми ани въ старожитности, ани въ наступованью, ани въ додержанью Христовы науки ничого не маешъ! Згожайся, яко зъ ровными! А затымъ, яко на угодѣ: одно возми, другое дай, одно увойми, а другое тежъ собѣ уняти допусти! Части уступи, абы тыжъ тобѣ части уступити мо́жено! Прудко вѣръ намъ: тая угода межи нами ||**(об. 165)** дойдетъ и долго трвати будетъ!

Ieśliż więc ty vporu y nałogu odstąpić a do onych starodawnych pierwszego kościoła zwyczaiow wrocić się nie zechcesz, nie miey za złe tego, o co, da Pan Bog, y na sądzie się Pańskim nie zawstydzimy, że Christusa Pana, pewney głowy kosciola Bożego, w ktorey żywot nasz zawisł, raczey niż niepewnych członkow, trzymać się y ||**(253)** z oną iedyną powszechnią Cerkwią, ktorą w «Kredzie» wyznawamy, raczey, niż z partikularnym kościołem, w zgodzie y w iedności żyć wolimy! A na tym od nas przestay: że, trzymaiąc się nauki y roskazania Zbawiciela Christusa, iako wszytkich tych, ktorzy się do imienia Iego odzywaią, tak y ciebie miłuiemy. A z tey miłości, iakoć nieodmiennie wszytkiego dobrego życzymy, tak y P[ana] Boga, abyć dał obaczenie, prosić nie zaniechywamy.

Еслижъ ты упору и налогу отступити а до оныхъ стародавныхъ першого костела звычаевъ вернутися не хочешъ, не мѣй за зле того, о што́, дасть Господь Богъ, и на суду ся Божомъ не завстыдимо, же Христа Господа, певной головы костела Божого, въ которой животъ нашъ зависъ, лѣпше, нижъ непевныхъ члонковъ, держатися и зъ оною единою вселенскою Церковью, которую въ «Вѣрѣ» вызнаваемо, лѣпше, нижъ съ помѣстнымъ костеломъ, въ згодѣ и въ едности жити волимо! А на томъ отъ насъ перестань: же, держачися науки и росказанья Христа Спасителя, яко всѣхъ тыхъ, которые ся до имени Его отзываютъ, такъ и тебе милуемо. А съ тоей милости, яко ти неотмѣнне всего доброго зычимо, такъ и Господа Бога, абы ти далъ обаченье, просити не занехава́емо.

Czwartey części odpowiedzi

Rozdział III.

Ieśliż względem podawania Tureckiego, świętokupstwa, nieuważnego rozgrzeszania, także y pychy, ktorą patriarchiey Carogrodzkiey dzieiopis przypisuie, godzi się patriarchow odstąpić a Rzymskiemu papieżowi posłuszeństwo oddać?

O podawaniu przez Turki y o symoniey patriarchow Carogrodzkich te słowa dzieiopis napisał: «Patrzcie na przeklęctwo patriarchiey Carogrodzkiey, od ktorego samego moglibyście vciekać, y nim się zastraszyć, iako od Chore, Datana y Abirona, gdy ie ziemia pożyrała. Żadnego patriarchy nie ma, ktoryby się na iey stolice wyżebranymi y wyfałszowanymi drugdy pieniądźmi nie wkupił. Ieden drugiego na niey za podaniem Turkom więtszych pieniędzy zpycha; drugdy trzech, drugdy czterech żywych ma [1] patriarchow, a żadnego nie ma prawdziwego, iedno wszytko świętokupce, ktorzy, wedla praw Bożych y kościelnych, y pieniądze y dostoieństwo kościelne tracą, tym samym skoro w ten grzech wpadaią».

Zasię o nieuważnym rozgrzeszaniu, też z świętokupstwem złączonym, patriarchow Ca||(254)rogrodzkich niżey mowi: «Co macie za pociechę y pomoc z nich, gdy kogo od siebie posyłaią? Więcey zamieszania przynoszą y złych przykładow. Przedaią dostoieństwa, pieniądze zbieraią, iako głodni; rozgrzeszaią, przedaiąc dary Boże; dwu żon żywych pozwalaią», etc.

Четвертой части отповѣди

Роздѣлъ 3.

Еслижъ взглядомъ подаванья Турецкого, святокупства, неуважного розгрѣшенья, также и пыхи, которую патріархіи Царигородской дѣеписъ приписуетъ, годится патріарховъ отступити, а Римскому папѣжови послушенство отдати?

||(166) О подаванью черезъ Турки и о симонѣи патріарховъ Царигородскихъ тые слова дѣеписъ написалъ: «Смотрѣте на проклятство патріархіи Царигородской, отъ которого самого могли бы есте утекати, и имъ ся застрашити, яко отъ Корея, Даѳана, и Авирона, кгды ихъ земля пожирала. Жадного патріархи ни маетъ, который бы ся на ей столицу выжебраными и выфалшоваными иногды пѣнязьми не вкупилъ. Одинъ другого на ней за поданьемъ Туркомъ болшихъ пѣнязей спыхаетъ; иногды трехъ, иногды чотырехъ живыхъ патріарховъ, а жадного не маетъ правдивого, одно все святокупцы, которые, ведлугъ правъ Божихъ и костелныхъ, и пѣнязи и достоенство церковное тратятъ, тымъ самымъ скоро въ тотъ грѣхъ впадаютъ» [2].

Зась о неуважномъ розгрѣшенью, тежъ зъ святокупствомъ злучонымъ, патріарховъ Царигородскихъ нижей мовитъ: «Што маете за потѣху и помочъ зъ нихъ, кгды кого отъ себе посылаютъ? Болше замѣшанья приносятъ и злыхъ прикладовъ. Продаютъ достоенства, пѣнязи збираютъ, яко голодные; розгрѣшаютъ, продаючи дары Божіе; двохъ женъ живыхъ позволяютъ» и прочая [3].

[1] Это слово опущено въ Западно-Русскомъ переводѣ.

[2] См. выше, стлбц. 992-й. [3] См. выше, стлбц. 993-й.

Co się tycze pychy, tę wprawdzie dzieiopis nie teraźnieyszym, po ktorych (tym względem, że obcięte skrzydła maią) pokorę sobie obiecuie, ale dawnieyszym Carogrodzkim patriarchom przypisuie. Iednakże y to nas, Greckiey religiey ludzie, zachodzi, — przetoż porządnie, naprzod: świetokupstwu, z podaniem Thureckim zmieszanemu, potym—nieuważnemu rozgrzeszaniu, a na-ostatek — pysze patriarchow Carogrodzkich przypatrować się, a zatym uważać będziemy: ieśliżby względem dzieiopisowey przygany patriarchiey Carogrodzkiey odstąpić a pod Rzymskich papieżow zwierzchność nam się poddać godziło? A przyganę [1] z strony wielości pod ieden czas patriarchow—do inszego rozdz[iału] odłożymy.

Przyznawa się to dzieiopisowi, że świętokupstwo słusznie gani. Gdyż to iest grzech taki, ktorego słusznie każdy chrześcianin wystrzegać się ma; bo go nie darmo ś. doktorowie napierwszym kacerstwem nazywaią. Lecz to się mu, iakoby patriarchow Carogrodzkich to [2] przeklętemi a Datanowi abo Abironowi podobnemi czynić miało, że Turcy ich podawcami być się zdadzą, a pogotowiu ani to, iakoby świętokupcami być mieli,—przyznać nie może. Nie iest żaden w Grecyey chrześcianin, ktoryby za doświadczeniem tego nie wiedział, że Turcy, a osobliwie cesarze ich, są głownemi iako imienia Christusowego, tak y wszech chrześcian nieprzyiacielmi. A zatym y to wszyscy wiedzą, że z takich przeklętych nieprzyiacioł żaden za skarbow kościelnych y rzeczy świętych szafarza poczytan być nie (255) może. Nie są tak spornymi, żeby wiedzieć nie mieli, że Christusowi

Што ся тычетъ пыхи, тую вправдѣ дѣеписъ не теперешнимъ, по которыхъ (тымъ взглядомъ, же обтятые крила маючи) покору собѣ обѣцуетъ, але давнѣйшимъ патріархомъ Царигородскимъ приписуетъ. Однакъ же и то насъ, Грецкой вѣры людій, заходитъ, — протожъ порядне, напередъ: святокупству, съ подаваньемъ Турецкимъ змѣшаному, потомъ—неуважному розгрѣшенью, а наостатокъ—пысѣ патріарховъ Царигородскихъ приглядоватися, а затымъ уважать будемо: еслижъ бы взглядомъ дѣеписовое приганы патри(об. 166)архіи Царигородской отступити и подъ Римскихъ папежовъ зверхность намъ ся поддати годило? А пригану зъ стороны великости подъ одинъ часъ патріарховъ—до иншого роздѣлу отложимо.

Признавается то дѣеписови, же святокупство слушне ганитъ. Бо то есть грѣхъ такій, которого слушне кождый христіанинъ выстерегатися маетъ; бо его недармо богословци найпершимъ кацѣрствомъ [3] называютъ. Але тое ему, яко бы патріарховъ Царигородскихъ проклятыми а Даѳанови або Авиронови подобными чинити мѣло, же Турци ихъ подавцами быти ся здаютъ, а поготовью ани то, якобы святокупцами быти мѣли,—признатися не можетъ. Не есть жаденъ въ Греціи христіанинъ, который бы за досвѣдченьемъ того не вѣдалъ, же Турци, а особливе цесари ихъ, суть головными якъ имени Христова, такъ и всѣхъ христіанъ непріателми. А затымъ и то вси вѣдаютъ, же съ такихъ проклятыхъ непріятелей жаденъ за скарбовъ церковныхъ и рѣчей святыхъ шафара почитанъ быти не можетъ. Не суть такъ грубыми, абы вѣдати не

[1] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: przyganie [2] Это слово пропущено въ Западно-Русскомъ переводѣ.

[3] На полѣ пояснено: «еретицтвомъ».

Panu to właśnie należy—po wszytkie wieki wytrącać robotniki do winnice Kościola Swego. Do Tegoż tedy Samego, a nie do inszego żadnego, zawsze, ilekroć do patriarchiey potrzebuią pasterza, z prośbami się vciekaią, a przy prośbach nie zaniechywaią obierania ktemu osob sposobnych, według zwyczaiu pierwszego kościoła chrześciańskiego. A obranych, także zwyczaiem pierwszego kościola, przez chirotonią ci, ktorym to należy, poświęcaią. A zgoła we wszytkim tak sobie z osob swych postępuią, że słusznie naganieni być nie mogą.

Rzeczesz: «ale Turek do tegoż się przymieszywa; ale Turkowi pieniądze daią»? To do sprawy stanowienia patriarchow przymieszawanie się cesarzow Tureckich barzo rzadko bywa. Y luboby zawsze bywało, nie iest takim, dla ktoregoby patriarchowie wzgardzani, a chrześcianie, w Grecyey żyiący, winowani być mieli. Co bowiem (oni w tym) [4] winni, że się (kedy tyran) [5] z poduszczenia cudzego w ich nabożeństwa sprawę wtraca? Czy oni takiemu wtrącaniu są radzi? Czy go sobie życzą? Czy do niego daią przyczynę?

W niewoley bedącym, nie dziw, że się nie wszytko wedle mysli dzieie! Ale to dziw, iż rzkomo baczny y chrześciański człowiek to chrześcianom zniewolonym za haniebną złość y winę na oczy wyrzuca, w czym oni nie tylko nie winni, ale co z wielkim żalem za musem a niewolą niebożęta cierpią, żyiąc w chrześciańskiey religiey tak, iako mogą, gdy tak, iakoby radzi, nie zdarza się. Gdy się tedy trafi, że im Turczyn na patriarchowstwo zaleca osobę taką, z ktorey kontenci być mogą, widząc w niey postępki takie, iakie

мѣли, же Христу Богу тое власне належитъ—по всѣ вѣки выбирати роботники до винограда Церкви Своее. До Того жъ то Самого, а не до иншого жадного, всегды, иле до патріархіи потребуютъ пастыря, съ прозбами ся утекаютъ, **(167)** а при прозбахъ не занехиваютъ обиранья ку тому особъ способныхъ, ведлугъ звычаю першей церкви христіанской. А обраныхъ, также звычаемъ першей церкви, хиротонисаютъ тые, которымъ то належитъ. А згола во всемъ такъ собѣ зъ особъ своихъ поступуютъ, же слушне нагането быти не могутъ.

Змовишъ: «але Турокъ до тогожъ ся примѣшуетъ; але Туркови пѣнези даютъ»? Тое до справы становенья патріарховъ примѣшаванье цесаровъ Турецкихъ велми не часто бываетъ. А хотя бы всегды бывало, не естъ такимъ, для которого бы патріарси возгоржани, а христіане, въ Греціи живучіи, винованы быти мѣли. Што бо вѣмъ винны, же ся съ подущенья чужого въ ихъ набоженства справу втручается? Чи они таковому втручанью ради? Чи его собѣ зычатъ? Чи до его даютъ причину?

Въ неволи будучимъ, не дивъ, же ся не все ведле мысли дѣетъ! Але то дивъ, же рекомо бачный и христіанскій человѣкъ то христіаномъ зневоленымъ за ганебную злость и вину на очи выметуетъ, въ чомъ они нетолко не винны, але што зъ великимъ жалемъ за примусомъ а неволею небожата терпятъ, живучи въ христіанской вѣрѣ такъ, якъ могутъ, коли такъ, якобы ради, не здаряется. А коли ся тежъ трафитъ, же имъ Турчинъ на патріаршество залецаетъ особу такую, съ которой досыть

[4] Взятое въ скобки опущено въ Западно-Русскомъ переводѣ. [5] тоже.

apostoł w episzkopie vpatrować kazał,—przestaią na zalecaniu, chociaż Tureckim, y one osoby prziymuią. W czym rozumeią, że nie tylko nie wykraczaią prze- ||(256)ciw przystoyności chrzesciańskiey, ale też stosuią się do roskazania apostolskiego, ktory w obieraniu episzkopa y to upatrować kazał, aby miał dobre świadectwo y od postronnych, to iest od niewiernych a do Christusa nienależących. Ieśliż więc osoba zalecona nie zda się im na taki vrząd sposobna, tedy, zalecaniu mieysca nie zostawuiąc, inszego, ktorego sposobnieyszego być [1] baczą, sobie obieraią. A tym czasem, aby im to nie było za złe miano, staranie czynią. W ktorym staraniu ieśli niebożęta pocztami y vpominkami pod czas narabiaią, y baszom kłamnym, y cesarzowi pysznemu ręce namazuią,—yzaż im to słusznie za złe może być miano? Yzaż to świętokupstwem nazwać sie może? Rzecz iest pewna, że oni rzeczy świętych v przeklętego nie kupuią. Ale co? Kupuią sobie pokoy, kupuią wolność kościelną, kupuią wolność nabożeństwa y sumnienia swego!

||(об. 167) могутъ мѣти, видячи въ немъ поступки таковые, яковые апостолъ въ епископѣ усмотрѣвати казалъ, — перестаютъ на залецанью, хотяжъ Турецкомъ, и оные особы прiймуютъ. Въ чомъ розумѣютъ, же не толко не выступуютъ противъ пристойности христiанской, але тежъ присвояются до росказанья апостольского, который въ обиранью епископа и тое усмотрѣвати казалъ, абы мѣлъ доброе свѣдоцтво и отъ посторонныхъ, то есть отъ невѣрныхъ а до Христа неналежачихъ. А еслижъ особа залеценая не здается имъ на таковый урядъ згожа, тогды, залеценью мѣсца не зоставуючи, иншого, которого згодлившого видятъ быти, собѣ обираютъ. А тымъ часомъ, абы имъ тое не было за зле мѣто, старанье чинятъ. Въ которомъ старанью если небожата почтами и упоминками подчасъ наробляютъ, и башомъ кламнымъ, и цесарови пышному руки намазуютъ, — изажъ то имъ слушне за зле може быти почитано? Азажъ то святокупствомъ назватися можетъ? Речъ есть певная, же они рѣчей святыхъ у проклятого не купуютъ. Але што? Купуютъ собѣ покой, купуютъ волность церковную, купуютъ волность благочестiа для души своей!

Nie podoba się to tobie, dzieiopisie? Y onym, wierz mi, że się nie podoba! Y oni woleliby, żeby im do tego nie przychodziło! A coż rzec? Iako pospolicie mowią: «ze złego targu—z vszyma do domu»! Bo coż? Czyby lepiey, gdyby zgoła pasterzow nie mieli? Czyby lepiey, gdyby żadnego rządu im między sobą czynienia tyran nie pozwalał? Czyby lepiey, gdyby zgoła wszelkiego chrześciańskiey religiey zażywania im zakazał, a tak chrześciańską wiarę cale znosił y z

Не подобается то тобѣ, дѣеписе? И онымъ, вѣруй ми, же ся неподоба! И они волѣли бы, жебы имъ до того не приходило! А штожъ || (168) мовити? Яко посполите мовять: «зе злого торгу — зъ ушима до дому»! Бо штожъ? Чи бы лѣпше, коли бы згола пастыровъ не мѣли? Чи бы лѣпѣй, колибы жадного имъ ряду межи собою чиненья тиранъ не позволялъ? Чи бы лѣпшѣй, колибы згола всякого христiанской вѣры заживанья имъ заказалъ, а такъ христiанскую вѣру цѣле

[1] Въ старопечатномъ экземплярѣ «być», по ошибкѣ, два раза повторено.

gruntu wywracał? Temu wszytkiemu że, iako mogą, zabiegaiąc, drugdy [2] y vpominkami narabiaią, — yzaż iuż przeto z Datanem y z Abironem porownani być maią? Y owszem zaż się im tego za dobre mieć y pochwalać nie godzi, że, iakimkolwiek sposobem mogą, vbostwa swego nie szczędząc, o zatrzymanie pod tym tyranem chwały imienia Christusowego staranie czynia?

Co wkladasz na patriarchy, żęby sie sami patriarchowstwa dokupować mieli,— ||**(257)** niepewne cię w tey mierze nowiny doszły. Możesz temu wierzyć, że tam stolica patriarsza nie bogactwo, . nie pożytek, ale pracą, a pracą—z więtszym od inszych chrześcian z niebespieczeństwem złożoną—za sobą ciągnie, tak, że się iey *pewnie*, wedle świata, niemasz przecz napierać. Przy prośbach mnostwa chrześcian, sama nadzieia odpłaty wiekuistey za prace, dla wiary pomnożenia podeymowane, do przyimowania na się tego vrzędu bogoboyne ludzie przywodzi. Ieśliż ktory z nich co daie kiedy na wstępku patriarchowstwa Turczynowi, daie nie z swey chęci, nie kwoli samemu sobie, nie kwoli pożytkowi swemu prywatnemu, nie z skrzynki swey, nie w ten sposob, iakoby się v bezbożnika świętey rzeczy dokupować miał; ale za wolą wszytkiey Cerkwie, kwoli zatrzymaniu wiary chrześciańskiey, kwoli budowaniu Kościoła Bożego, z pospolitego inszych braciey składu, dla tego, aby w pokoiu, bez przekazy tym, ktorzy o to proszą, w czynieniu rządu, w podawaniu nauki y w inszych pasterskich powinnościach vsługować mogł.

Co się tycze przedawania dostoieństw,

зносилъ и зъ кгрунту выворочалъ? Тому всему же, яко могутъ, забѣгаючи, (посулами) [3] и упоминками наробяютъ,— изажъ для того зъ Даѳаномъ и Авирономъ поровнани быти маютъ? И овшемъ аза имъ того за доброе мѣти и похваляти не годитъ, же, якимъ колвекъ способомъ могутъ, убозтва своего не щадячи, о задержанье подъ тымъ тираномъ хвалы и имени Христова старанье чинятъ?

Што вкладаешъ на патріархи, абы ся сами патріаршества докуповати мѣли,— непевную тобѣ въ той мѣрѣ хтось повѣдилъ новину. Можешъ тому вѣрити, же тамъ столица патріаршеская не богатства, не пожитокъ, але працу, а працу—болшей отъ инших христіанъ зъ небеспеченствомъ злученую—за собою тягнетъ, такъ, же ся ее, ведле свѣта, не маешъ для чого домагати. При прозбахъ множества христіянъ, сама надѣя мзды вѣчной за працы [4], для вѣры помноженья подоймованые, до пріймованья на себе того уряду благоговѣйные люди приводитъ. ||**(об. 168).** И еслижъ который зъ нихъ штò даетъ коли на вступку патріаршества Турчинови, даетъ не зъ своей хути, не ку воли самому собѣ, не для пожитку своего таемного, не изъ своей скринки, не въ той способъ, яко бы ся у безбожника святой речи мѣлъ докуповати; але за волею всей Церкви, для задержанья вѣры христіанской, для созиданья Церкви Божей, съ посполитого иншей братьи скарбу, для того, абы въ покою, безъ перекazы тымъ, которыи о тое просятъ, въ чиненью ряду, въ подаванью науки и въ иншихъ пастырскихъ повинностяхъ услуговати могъ.

Што ся тычетъ продаванья досто-

[2] Это слово въ Западно-Русскомъ замѣнено другимъ.
[3] Этого слова въ древне-Польскомъ текстѣ нѣтъ. [4] Въ оригиналѣ опечатка: «прац*у*».

rozgrzeszania nieuważnego, z przedawaniem darow Bożych złączonego, ktore patriarchom, dzieiopisie, przypisuiesz,— to iakoć było łatwie rzec, tak pewnie tego z trudnością istotną prawdą dowieść możesz. O plotki nie mowię. Bo o te nie trudno! Znać to y z tey historiey niepewney, ktorą o Heremiaszu patriarsze prawisz, wkładaiąc to nań, co, iako żywo, nie było: iakoby on targi pieniężne z episzkopami Ruskimi o dostoieństwa czynić miał. Vważ sam, iako się to (że więcey nie rzekę) rymuie y zgadza z tym, coś, na wtorey karcie po tey, o tymże Heremiaszu napisał, postępk*u iego* w ruszaniu y stanowieniu władykow wolą krola iego mści ograniczaiąc. Ieśliż wola krola iego mści tym kierowała, toć pe(258)wnie—nie targi pieniężne, ani złoto.

епствъ, розгрѣшенья неуважного, съ продаваньемъ даровъ Божихъ злученого, которое патріархомъ, дѣеписе, приписуешъ, — тое якъ тобѣ было латво речи, такъ певне того истотною правдою трудно довести можешъ. О плетки не мовлю. Бо о тые не трудно! Знати тое съ тоей непевной повѣсти, которую о Іереміи патріарсѣ правишъ, вкладаючи то на него, што, яко живъ, не было: якобы онъ торги пѣнежные зъ епископами Рускими о достоинства чинити мѣлъ. Уважъ самъ, яко ся тое (же болшей не мовлю) згажается и стосуется съ тымъ, штось, на второмъ листѣ по то*й*, о томъ же Іереміи написалъ, поступк*и* въ рушанью и становленью владыковъ волею короля его мил[ости] ограничаючи Еслижъ (169) воля кор[оля] его мил[ости] тымъ справовала, то певне не торги пѣнежные, ани золото.

A toć iest krotki respons na twoię z strony świętokupstwa przymowkę. Z ktorego obaczyć możesz, żeś niewinnie patriarchią Carogrodzką do Datanowey y Abironowey przepaści przyrownał, y niewinnieś patriarchom świętokupstwo przypisał.

А то ти есть короткій отвѣтъ на твою зъ стороны святокупства примовку. Съ которого обачити можешъ, жесь невинне патріархію Царигородскую до Даѳановой и Авироновой пропасти прировналъ, и невиннесь патріархомъ святокупство приписалъ.

Na tym responsie y daniu o onych sprawy ieśliż nieprzestaiesz, y ieśliż przed się winę iaką przy nich zostawuiesz,— dobrze! niechże tak będzie ty paździorko w oku patriarchow Carogrodzkich vpatrzył! Y dla tegoż iuż patriarchiey Carogrodzkiey odbieżymy! A odbieżawszy, gdzieś się vdamy? Rzeczesz: że do kościoła y pasterza Rzymskiego? Y owszem, ieśli tam lepiey! A ieśliże ieszcze tam gorzey?! Ieśliże coś ty paździorko w patriarchow oku vpatrzył, toć my w oku papieżow Rzymskich balkę, a ktemu haniebną wielką, pokażemy?

На томъ отвѣтѣ и данью о нихъ справы если не перестаешъ, и если же предся вину якую при нихъ зоставуешъ, — добре! нехайже такъ будетъ, жесь порошокъ въ оку патріарховъ Царигородскихъ усмотрѣлъ! И для тогожъ уже патріархіи Царигородской отбѣжимо! А отбѣгнувши, гдѣжъ ся уда[ди]мо? Змовишъ: же до костела и пастыря Римского? И овшемъ, если тамъ лѣпѣй! Але еслиже еще тамъ горѣй?! Если же штось ты порошокъ въ оку патріарховъ обачилъ, то мы въ оку папежовъ Римскихъ бервно, а до того ганебне великое, покажемо?

Ieśliże co się w Grecycy nie za vmyślnym Greckim çhceniem, ale za niewolą

Если же што ся въ Грецыи не за умыслнымъ Грецкимъ хотѣньемъ, але

y gwałtem Tureckim dzieie,—tego w Rzymie y w Rzymskim kościele, choć go k temu nikt nie niewoli, ani przymusza, tysiąc kroć więcey. Ieśliż miasto vpominkow, przez Greki za musem Turkom dawanych (co świętokupstwem zwać się nie może, bo temu, ktory, przeklętym będąc, żadnego podobieństwa do szafowania ś. rzeczy nie ma, vmysłem v niego nie mocy duchowney, ale pokoiu w religiey dostawania vpominki dawane bywaią), w Rzymskim kościele dobrowolnie, umyślnie y fortylnie wprowadzone świętokupstwo. Ieśliż iawnie y niewstydliwie rzeczy duchownych wystawione kramy, ieśliż rozmaite zatym a prawie kupieckie z strony nich targi, handle y kontrakty tak się zpospolitowały, że ledwa tam ktory, a zwłaszcza duchowny, od zmazy symoniey wolen,—coż tu rzeczesz?! Czy nas przedsię tam wabić (a iako oni mowią)—«ze dżdża pod rynnę wprowadzać» będziesz?

за неволею и кгвалтомъ Турецкимъ дѣетъ,—того въ Римѣ и въ Римскомъ костелѣ, хотя его къ тому нихто не неволитъ, ани примушаетъ, тысячу кроть болше. Если жъ мѣсто упоминковъ, презъ Греки за примусомъ Туркомъ даваныхъ (што ся святокупствомъ звати не можетъ, бо тому, который, проклятымъ будучи, жадного подобенства до шафованья святыхъ речій не маетъ, ||(об. 169) умысломъ у него не власти духовной, але покою въ вѣрѣ доставанья упоминки даваны бываютъ), въ Римскомъ костелѣ доброволне, умыслне и фортелне упроважено святокупство. Еслижъ явне и невстыдливе речій святыхъ духовныхъ выставлены крамы, еслижъ розмаитые за тымъ а праве купецкіе [зъ] стороны [нихъ] торги, гандли, купецтва такъ ся спосполитовали, же ледва тамъ который, а звлаща духовный, отъ змазы симонѣей воленъ,—штожъ ту змовишъ?! Чи насъ предся тамъ вабити (якъ то мовятъ)—«зъ дожчу подъ рынву упроважати» будешъ?

Byś był, ||(259) dzieiopisie, starożytnych pasterzow naszych nie szkalował, pewnie też twoich namnieyszym słowkiem nie bylibyśmy wspomnieli. Ale że od ciebie naszy sprośnie są a ktemu niewinnie, iako się pokazało, szkalowani,—nie miey za złe, że się też twoim, wezwawszy cię z sobą w towarzystwo, tym pilniey przypatrować będziemy. A to dla tego, abyśmy się w tym resolwowali: ieśliż dawnych pasterzow odstąpiwszy, do nowotnych, ktore nam zalecasz, przystać mamy, abo nie?

Бысь былъ, дѣеписе, старожитныхъ пастыровъ нашихъ не безчестилъ, певне тежъ твоихъ найменшимъ словкомъ не спомнѣли быхмо. Але же отъ тебе наши спросне суть а ктому невинне, якъ ся показало, обезчестени,—не мѣй за зле, же тежъ ся твоимъ, возвавши тебе и зъ собою въ товаришство, тымъ пилне присмотрѣватися будемо. А то для того, абысмо ся въ томъ резолвовали (або розвязали): если давныхъ пастыровъ отступивши, до новотныхъ, которые намъ залецаешъ, пристати маемо, або ли ни?

Pytam cię naprzod, dzieiopisie, co ty symonią abo świętokupstwem zowiesz? Czy zgadzasz się w tym z twoim Łacińskim doktorem Hieronimem, że ci wscyscy są świętokupcami, ktorzy z vrzędow kościelnych pasterskich dobrodzieystwa

Пытаю тебе, напередъ, дѣеписе, што ты симоніею або святокупствомъ зовешъ? Чи згожаешся въ томъ зъ своимъ докторомъ Іеронимомъ, же тіи вси суть святокупцами, которые зъ урядовъ церковныхъ пастыр||(170)скихъ добродѣйства

czynią, ktorzy w szafowaniu ich nie na sam pożytek y budowanie kościoła patrzą; ale ie porzucaią(sic) y daią tym, ktorych miłuią, na ktorych abo względem krewności, abo względem posług, abo względem czyiey przyczyny, abo względem vpominkow są łaskawi? [1] Czy zgadzasz się z papieżem twoim Rzymskim Vrbaniusem,[2] ktory tak mowi: «ktokolwiek rzeczy kościelnych nie na to, na co są postanowione, ale dla własnego zysku y pożytku za vpominek ięzyka, za posługę, za pieniądze vżycza, abo dostaie,—świętokupca iest». Czy zgadzasz się z twoim Tomaszem Aquinasem [3], ktory, pomienione Vrbanusowe słowa wykładaiąc, twierdzi, że świętokupstwo dzieie się, tak przez daiącego, iako y przez biorącego rzeczy kościelne, względem przyczyny, łaski, przychylności, posługi, datku, a zgoła vczynku wszelakiego, ciałem wykonanego, y daru wszelkiego, ktory na pieniądze może być oszacowany?

Ieśliż się z tymi kościoła swego nauczycielami zgadzasz, dzieiopisie, proszę cię, powiedz że mi szczyrzę prawdę, co rozumiesz: na taką probę wzięty Rzymski kościoł, czy się wolnym być od symoniey pokaże? ||**(260)** Wierz mi, że to wywieść na cię są wielkie, trudne ba rzekę, niepodobne rzeczy! Niepodobna bowiem wszytek świat z rozumu wywieść, ktory widzi, zna y wie, co się dzieie? Do Rzymu nie chodząc, z Polskich spraw o tym wszyscy sądzić możemy.

Wiele mi bowiem takich tu duchownych Rzymskiey religiey pokażesz, kto-

чинятъ, которые въ шафованью ихъ не на самый пожитокъ и будованье церкви глядятъ; але ихъ поручають (sic) и дають тымъ, которыхъ милують, на которыхъ або взглядомъ кревности, або взглядомъ послугъ, або взглядомъ чіее прычины, або взглядомъ упоминковъ суть ласкави? [4] Чи згожаешся съ папежемъ твоимъ Римскимъ Урваномъ [5], который такъ мовитъ: «хто колвекъ речій церковныхъ не на тое, на што̀ суть постановлены, але для власного зыску и пожитку за упоминокъ языка, за послугу, за пѣнязѣ узычаетъ, або достаетъ, — святокупца есть». Чи згожаешся зъ своимъ Томашемъ Аквиніѻтомъ [6], который, реченые Урвановы слова выкладуючи, твердитъ, же святокупство дѣется такъ презъ даючого, яко и презъ беручого рѣчи церковные, взглядомъ причины, ласки, прихилности, послуги, датку, а згола учинку всякого, тѣломъ выконаного, и дару всякого, который на пѣнязѣ можетъ быти ошацованый?

Еслижъ ся съ тыми съ костела своего учителми згажаешъ, дѣеписе, прошу тя, повѣдь же ми щирую правду, што̀ розумѣешъ: на таковую пробу взятый Римскій костелъ, чи ся волный быти отъ симонѣи покажетъ? Вѣруй ми, же тое вывести на тебе великіе, трудные и, мовлю, же неподобные рѣчи суть! Неподобна бовѣмъ весь свѣтъ зъ розуму звести, который видитъ, знаетъ и вѣдаетъ, што̀ ся дѣетъ? ||**(об. 170)** До Риму не ходячи, съ Полскихъ справъ о томъ всѣ судити можемо.

Много ми бовѣмъ такихъ тутъ духовныхъ зъ Римского вызнанья покажешъ,

[1] In «Comment. Epist. ad Titum». [2] 1 quaest., cap 3. Saluator. [3] Thomas, «Senten.» 4, distinct. 25, quaest. 3, ad 3.

[4] Въ «Толкованіи посланія еже къ Титу». [5] 1 пытанье, глава 3. [6] Томасъ, «Сент[енціи]» 4, роздѣлъ 25, стязанье 3, въ 3 строци.

rzyby tylko samym względem vsługowania chwale Bozey y Kościołowi Iego na beneficią wstępowali? A zaż iawnie nie widzimy, że iednych ścisłey oyczyzny a wielości do niey należącey rodziny vpatrowanie; drugich o powetowaniu vtrat, przez się podiętych, o dobrym mieniu swoim y o zbogaceniu krewnych przemyślowania; trzecich vpatruiących, że co prełat, to miłościwy pan, ambicya y przodkowania przed świetskimi chciwość; czwartych spokoynego y roskosznego żywota szukanie, a inszych insze tym podobne respekty—na chleb duchowny zaciągaią? Zaż nie widzimy, że pospolicie duchowni abo krewnych, abo zachowałych przyiacioł, abo sług swoich na beneficya duchowne tak chciwie promowuią, że też inszy, choć do tego godnieyszy y sposobnieyszy, tylko że im z żadney miary nie są obowiązani, do nich się docisnąć nie mogą? A sstądże za krewnością, za przyczyną, za zachowaniem, za posługami, za świetskimi vczynnościami y za przyczynami, z tych respektow czynionymi, szafunek się tłustego Christusowego chleba dzieie,—azaż iawnie nie baczymy? A tak dalece się·to spospolitowało, że snadź prawdziwie rzec się może: że y iednego Rzymskiego duchownego z tych, co iakiekolwiek beneficia trzymaią, nie masz, ktoregoby te respekty xiędzem nie vczyniły?

A iakoż taką rzeczą Rzymski kościoł od symoniey wolen?

Lecz luboby dzieiopis z swymi Rzymskiey sekty nauczycielmi zgadzać się nie chciał, a symonią tylko w dostawaniu y w dawaniu rzeczy duchownych za ||**(261)** pieniądze y datki, ktore na pieniądze mogą być oszacowane pokładał, — tedy iednak przedsię y tak Rzymskiego kościoła z iego przełożonemi duchownemi od świętokup-

которые бы толко самымъ взглядомъ услугованья хвалы Божей и Церкви Его на добра уступовали? А зажъ явне не видимо, же одныхъ стислое отчизны а великости до нее належачей родины, усмотрѣванье; другихъ о надолуженью утратъ, презъ себе поднятыхъ, о добромъ мѣнью своемъ и о збогаченью кревнихъ промышливанье; третихъ, усмотряючихъ, же штò прелатъ, тò милостивый панъ, славолюбія и продкованья предъ свѣцкими хтивость; четвертыхъ спокойного и роскошного живота исканье, а иншихъ иншіе тымъ подобные усмотрѣванья — на хлѣбъ духовный затягаютъ? А зажъ не видимо, же посполите духовныи або кревныхъ, або заховалыхъ пріятелей, або слугъ своихъ на добра духовные такъ хутливе подвизаютъ, же тежъ иншій, хотя до того годнѣйшій и способнѣйшій, только же имъ и зъ жадной мѣры не суть обовязани, до нихъ ся дотиснути не могутъ? А оттоля же за кревностью, за причиною, за захованьемъ, за послугами, за свѣцкими учинностями и за причинами, съ тыхъ взглядовъ чинеными, шафунокъ ся сытого Христова хлѣба дѣетъ, — а зажъ явне не бачимо? А такъ далеко ся тое ||**(171)** споссполитовало, же снать правдиве речися можетъ: же и одного Римского духовного съ тыхъ, штò якіе колвекъ добра держатъ, не маешъ, которого бы тые взгляды клебаномъ не учинили.

А якожъ таковою речью Римскій костелъ отъ симонѣи воленъ?

Снать любо бы дѣеписъ зъ своими (поменеными) Римской секты учителми згожатися не хотѣлъ, а симонію толко въ доставанью и въ даванью рѣчей духовныхъ за пѣнези и датки, которые на пѣнези могутъ быти ошацованы покладалъ, — то и такъ предся Римского костела зъ его преложоными духовными

stwa nie oczyści. Czego dowieść gdy pomyślawam, ani wiem, skąd ią (pierwiey) [1] począć! Iako na iakie wielkie, szyrokie, głębokie, okiem nieprzeyźrzone morze, tak na niezliczoną rzecz rodzaiow symoniey, w kościele Rrzymskim okazuiącey się, pogłądaiąc, zdumiewać się a na webrnienie w nie wzdrygać się muszę! Na same bowiem w Rrzymie odprawowanie sprawy poyźrzawszy, kto rozliczne sposoby symoniey myślą ogarnąć, kto wysłowić może?! Kto do dna tey przepaści przeniknie?! Kto granice iey ocerkluie?! Kto koniec oznaczy?! Kto niewstydliwość dostatecznie wyrazi?!

Nowych co-raz anszlakow szukaiąc, w nowe się co-rok xtałty przemieniaiąc, nowe kluczki y wiadra do czerpania złota co-dzień wynayduiąc, ze wzsech sobie przychylnych narodow, ze wszelkich przypadkow, za wszytkich spraw, co-godzina pożytki łapaią: nie tylko ziemie, ale y nieba, a mało na tym maiąc—y wymyślonego od siebie czyśćca pany się czyniąc, a zatym przywłaszczaiąc sobie samym we wszelkich rzeczach duchownych y świetskich nad wszytkimi żyiącymi

«potestatem consecrandi, benedicendi, dispensandi, absoluendi, indulgendi, commutandi, restringendi, confirmandi, declarandi, derogandi, reseruandi, vniendi, incorporandi, retinendi, condemnandi, soluandi». Co ięzykiem Polskim,acz snadź nie do końca wszystko wyraznie wyłożyć się może:

«mocą poświęcania, błogosławienia, rozrządzania, rozwięzowania, pobłażania, odmieniania, przywięzowania (sic), potwierdzania, obiaśniania, vbliżania, zachowywania, ziednoczenia, wcielenia, zatrzymawania, potępiania, zbawiania» y insze

отъ святокупства не очиститъ. Чого довести коли помышлѣваю, ани вѣдаю, отколь ѧ почати! Якъ на якое великое, широкое, глубокое, окомъ непрезрѣное море, такъ на незличоную речъ родовъ симонѣеи, въ костелѣ Римскомъ указуючейся, поглядаючи, зъумѣваюся, а на убрыненье въ нее здрыгнутися мушу! На самые бовѣмъ въ Римѣ отправованные справы углянувши, хто розличные способы симоніи мыслью огорнути, хто вымовити можетъ?! Хто до дна той пропасти проникнетъ?! Хто границы ей окружитъ?! Хто конецъ означитъ?! Хто невстыдливость достаточне выразитъ?!

Новыхъ што-разъ могоричовъ шукаючи, въ новые ся што-рокъ кшталты перемѣневаючи, новыи ключки и вѣдра до черпанья золота што-день | **(об. 171)** вынайдуючи, зо всѣхъ собѣ прихилныхъ народовъ, зо всѣхъ припадковъ, зо всѣхъ справъ, што-година пожитки хапаютъ: не толко землѣ, але и неба, а мало на томъ маючи—и вымышленого отъ себе чистьца паны ся чинячи, а затымъ привлащаючи собѣ самымъ во всѣхъ речахъ духовныхъ и свѣтскихъ надъ всѣми живучими

«властью освященіа, благословеніа, строеніа, розрѣшеніа, поблажанья, отмѣненіа, розвязаніа (sic), утверженіа, оглашеніа, отлученіа, сокритіа, соединеніа, воплощеніа, удержаніа, потопенія, спасеніа» и иншие вшелякие, тымъ по-

[1] Это слово въ Западно-Русскомъ не переведено.

wszelakie, tym podobne, rozmaitych, iakie się iedno zabażą, rzeczy czynienia. Z ktorego żro||(262)dła wyniknęły iezdzenia do Rzymu po czapki kardynalskie, po sakry y płaszcze biskupie; posyłanie z obedyiencyami; posyłania po rozmaite buły, odpusty, rozgrzeszenia kazirodstw, krzywoprzysięstw, mężoboystw y wszelakich zgoła (okrom nieposłuszeństwa swey stolicy) występkow pozwolenia, ś. Piotra pieniążki, kanonizacye, (annaty,)[2] miłościwe lata, indulgencye. Z czego wszytkiego iaki quest Rzymski biskup, iego dwor y kancellaria odnosi, pokazuie ieśli nie co inszego, tedy sam niespodziewany z każdey miary się okazuiący, a zatym wielkiego nakładu potrzebuiący zbytek kardynałow y prełatow, w Rzymie żyiących, a osobliwie tych, co za nowy ołow, do buł przykładany, co-dzień stare złoto od ludzi zawiedzionych łupią. Ktory zbytek ich iako wiele pienię dzy pożyca, vpatruiąc Benedikt XII papież, gdy go sproszono, aby był kardynałow przyczynił,—powiedział, iż «barzoby to rad vczynił, kiedyby iedno nowy świat stworzyć mogł; bo ten, iuż będący, (prawi) ledwa teraźnieyszym kardynałom dosyć czyni».

Tenże quest, za towary y kramy duchownych rzeczy Rzymowi przychodzący, przed oczy kładzie samo vważenie tego, iako do czapek czerwonych ludzie barzo możni z krolewskich, z xiążęcych familiy, z vtyraniem pod czas wszytkich choć wielkich maietności swoich, ledwa przychodzą. Ieśliż taki kawałek ieden sukna czer-

добные, розмаитыхъ, якіе ся одно забажатъ, речи чиненья. Съ которого жерела [3] вынцкнули ѣжедженья до Риму по шапки кардиналскіе, по сакры и по плащи бискупіи; посыланье зъ подданьемъ послушенства; посыланье по розмаитые буллы [4], отпусты, разрѣшенья казиродствъ, кривоприсяжствъ, мужоубійствъ и всякихъ згола (окромъ непослушенства своей столици) выступковъ изволенья, святого Петра пѣнежки, канонизаціи [5], милостивые лѣта, поблажанья. Съ чого всего якій зыскъ Римскій бискупъ, его дворъ и канслерія относитъ, показуетъ если не што иншого, тогды самъ неподѣваный съ кождое мѣры ся оказуючи, а за тымъ великого накладу потребуючій збытокъ кардиналовъ и прелатовъ, въ Римѣ живучихъ, а особливе тыхъ, што за новое олово, (172) до булъ [6] прикладаное, што-день золото отъ людей заведеныхъ лупятъ. Который збытокъ ихъ якъ много пѣнезей пожираетъ, усмотруючи Венедиктъ 12 папежъ, коли его прошено, абы былъ кардиналовъ причинилъ,—повѣдилъ, ижъ «барзо бы тое радъ учинилъ, коли бы едно новый свѣтъ сотворити могъ; бо той, южъ будучій, (праве) ледво теперешнимъ кардинамъ досыть чинитъ».

Тотъ же квестъ (або зыскъ), за товары и крамы духовныхъ речей Римови приходячій, передъ очи кладетъ самое уваженье того, яко до шапокъ чирвоныхъ люде барзо можные съ королевскихъ, съ княжацкихъ рожаевъ, зъ утратою подчасъ всѣхъ хотя великихъ маетностій своихъ, ледво приходятъ. Еслижъ тако-

[2] Этого слова въ Западно-Русскомъ нѣтъ.

[3] На полѣ пояснено: «источника». [4] На полѣ пояснено: «печати духовные або листы». [5] На полѣ пояснено: «вписанье въ календаръ». [6] На полѣ пояснено: «печатей духовныхъ».

wonego tak dobrze bywa przypłacony,—coż rozumiemy, iaki tam zysk y pożytek przychodzi, gdzie takich czapek, gdzie płaszczow, gdzie buł, gdzie graciy, iako zową, gdzie inszych tym podobnych, duchowną władzą y cześć znaczących, rzeczy siła iest przedaynych? Biskup prosty, krom głownego sakry szacunku,—co w kancellaryey—za bułłę, iako zową, princypalną, za bułłę kommissyey, za bułłę absolucyey, za bułłę do kapituły, za bułłę do duchowień|(263)stwa, za bułłę do ludzi świetskich, za bułłę do arcybiskupa, za bułłę do krola, za bułłę z strony przysięgi,—co zasię w konsistorzu zosobna—za dar poswiącania, za dar błogosławienia (inszych nie wspominaiąc)—dać w Rzymie musi?!

вый шматокъ одинъ сукна чирвоного, такъ добре бываетъ приплачованъ, — штò розумѣемъ, якій тамъ зыскъ и пожитокъ приходитъ, гдѣ такихъ шапокъ, гдѣ плащовъ, гдѣ булъ, гдѣ кграціи [1], якъ зовутъ, гдѣ иншихъ тымъ подобныхъ, духовную власть и честь знаменуючихъ, рѣчей много есть продажныхъ? Бискупъ простый, кромъ головного шацунку, сакры, — штò въ канцлерѣи—за буллу [2], якъ зовутъ, старѣйшую, за буллу комисией (або порученья), за буллу розрѣшенья, за буллу до клиросу, за буллу до духовенства, за буллу до людей свѣцкихъ, за буллу до арцибискупа, за буллу до короля, |(об. 172) за буллу зъ стороны присяги,—штò прикрасно въ становленомъ листѣ зособна — за даръ посвяченья, за даръ благословенья (иншихъ не вспоминаючи) — дати въ Римѣ муситъ?!

Niech się kto chce tam dowie! Skąd o inszych pożytkach, za przedayne rzeczy y święte przychodzących, łatwie się sprawi.

Нехай ся хто хоче тамъ довѣдаетъ! Оттоля о иншихъ пожиткахъ, за продажные рѣчи святые приходячихъ, латвѣй ся справитъ.

A komu do Rzymu trudno, niech się w Krakowie xiędza Żydka, mnicha białego od Ś. Troyce, co po kanonizacyą ś. Iacka do Rzymu ieździł, sumnieniem go obowiązawszy, spyta: co za tę kanonizacyą wydał? wiele łokci złotogłowu, wiele inszych kosztownych materiy między kardynały rozkraiał? wiele pieniędzy gotowych rozsypał? Obrachuyże to, vyźrzysz, że sama ś. Jacka nowotna iego, od papieża nadana, świątość z Polski do kilkunastu tyśięcy złotych wyczerpnęła!! A sstąd iuż miarkuy, iako to połowną siatkę ci Rzymscy rybitwi maią, y iako z swoich lepow y sidełek, ktore na cudze grosze porozstawiali, znamienity obłow odnoszą!!

А кому до Риму трудно, нехай ся въ Краковѣ ксебана Жидка, мниха бѣлого отъ Святой Тройцы, штò по канонизацію [3] святого Яцка до Риму ѣздилъ, сумнѣньемъ его обовязавши, спытаетъ: штò за тую канонизацію выдавъ? много локтей золотоглаву, много иншихъ коштовныхъ матерѣй межи кардиналы роскраявъ? много пѣнезей готовыхъ розсыпавъ? Зличи же тое, обачишъ, ижъ сама святого Яцка новотная его, отъ папѣжа наданая, святость съ Полщи до килканадцати тисячей золотыхъ вычерпнула!! А оттоль уже мѣркуй, якъ то ловчую або щасливую сѣтку тые Римскіе риболове маютъ, и якъ изъ сво-

[1] На полѣ пояснено: «ласки» [2] На полѣ пояснено: «булла—печати або листы папескіе». [3] На полѣ пояснено: «канонизація есть принятье за святого въ календаръ».

Ale rzeczesz tu podobno, dzieiopisie: że acz się to w Rzymie dzieie, lecz nie od samego papieża, gdyż on tych handlow nie odprawuie? Choćby sam przez się nie odprawował, tedy iednak przedsię nie byłby *przez* winy, inszym tego swoim nie tylko pozwalaiąc, ale im to za nieomylną żywności spiżarnią y za zapłatę posług pokazuiąc. Lecz rzecz to iest pewna, że sam papież do takiego świętokupstwa się przymieszywa: sam te buły listy na rzeczy święte y duchowne podpisuie, y sam sie też po nawiętszey części z pieniędzy, za nie przychodzących, cieszy. Przypomniałbym tu onego dawno zmarłego papieża, ktory, gdy go, na śmiertelney pościeli leżącego a o zbawieniu dusze swey rospaczaiącego duchowni prełaci cieszyli, potrząsaiąc tym, że on klucze krolestwa niebieskiego w ręku maiąc, ||(264) ieśliż inszym, tegy pogotowiu sobie do niego drzwi otworzyć może,—spytał (ich): coby rozumieli, ieśliż przedawca do przedaney rzeczy iakie prawo ma? A gdy odpowiedzieli, że nie ma, zawołał: «actum igitur est, coelum alijs vendidi, coelum mihi perdidi» («toć iuż prożno! siadłem ci! niebom drugim przedał, niebom sobie stracił»!)

Przypomniałbym tu dawnych inszych papieżow, ktorych simonia tak się znacznie pokazowała, że ich też z przyczyny tey na niektorych koncyliach potępiono. Ale co po dawnych przykładziech! gdyż na świeżych, abo y na teraźnieyszych, za sprawą szatańską, nie schodzi! A przedawanie przez papieże rzeczy ś. tak się spospolitowało, że się go choć ślepy rękami samemi domacać prawie może.

Wszakże iednak y to się im przyznać musi, że (też) pod czas niektore rzeczy,

ихъ леповъ и сѣтей, которые на чужіе гроши порозставляли, значный обловъ относятъ!!

Але речешъ ту подобно, дѣеписе: же ачъ ся то въ Римѣ дѣетъ, однакъ не отъ самого папежа, ижъ онъ тыхъ гандлевъ не отправуетъ? А хотя бы самъ презъ себе не отправовалъ, то однакъ предся не былъ бы безъ вины, иншимъ того своимъ не толко позволяючи, але имъ тое за неомылную живности спижарню и за заплату ||(173) послугъ показуючи. Але то естъ певная, жесь самъ папежъ до таковего святокупства примѣшаваетъ: самъ тые буллы листы на речи святые и духовные подписуетъ, и самъ ся тежъ по наболшой части съ пѣнезей, за нихъ приходячихъ, тѣшитъ. Припомнѣлъ бымъ тутъ оного давно змерлого папежа, который, коли его, на смертелной постели лежачого и о спасеніи души своей отчаяваючогося, его духовные прелатове тѣшили, потрясуючи тымъ, же онъ ключи царства небесного въ руку маючи, если же инымъ, тогды поготовью собѣ до него двери отворити можетъ,—спыталъ: штò бы розумѣли, если продавца до преданой речи якое право маетъ? А коли отповѣдили, же не маетъ, закрычалъ мовячи: «то уже прожно! сѣлемъ! небо другимъ продалемъ, небо собѣ стратилемъ»!

Припомнилъ бымъ тутъ давныхъ иншихъ папежовъ, которыхъ симонія такъ ся значне показовала, же ихъ тежъ за причиною ее на нѣкоторыхъ соборѣхъ извержено. Але штò по давныхъ прикладѣхъ! ижъ на свѣжихъ, або и тепершнихъ, за справою сатанинскою, не сходитъ! А продаванье презъ папежи речій святыхъ такъ ся спосполитовало, же ся его хотя слѣпый руками самыми дощупати праве можетъ.

Однакъ же и то ся имъ признати муситъ, же подъчасъ нѣкоторые речи,

a osobliwie rozgrzeszenie władzą vrzędu swego darmo czynili, acz wprawdzie te daremne vczynności nie każdemu się od nich vdawały. Darmo Grzegorz VII papież [1] rzeszą Niemiecką, a osobliwie Rodolfa, Szwabskie xiąże od przysięgi Henrykowi Czwartemu, cesarzowi Rzymskiemu vczynioney, rozgrzeszył, y darmo mu koronę z onym napisem posłał: «petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolpho» (to iest: «opoka dala Piotrowi, a Piotr koronę Rodolfowi»). Lecz ten daremny vpominek zle się mu vdał. Bo w bitwie, ktorą za tym rozgrzeszeniem z panem swoim miał, rękę prawą stracił. Zaczym, gdy iuż vmierać miał (czytamy), (że) biskupow do siebie wezwawszy a między nimi onę rękę położyć kazawszy, tak mowił: «oto to iest ręka ona, ktorąm ia przysięgę odprawował Henrykowi, panu memu. Za poduszczeniem papieskim a przynaglaniem waszym, żem ią przeciwkon iemu podnosił, a tom ią sprawiedliwie stracił: vważaycież iakoście mi dobrze radzili! Iać iuż, ato przy was winę tego występku zostawuiąc, iadę ||(265) w drogę oycow moich y wszytkiego ciała»! etc. Darmo tenże Grzegorz VII przeciw temuż Henrikowi Czwartemu, cesarzowi, syna iego własnego Henrika Piątego rozgrzeszył. Lecz się mu to rozgrzeszenie nie nadało! Bo acz za tym rozgrzeszeniem oyca zwyciężył, ale też za sprawiedliwym sądem Bożym, od inszych papieżow, a osobliwie od Alexandra III, takąż penurią, za rozgrzeszeniem przeciw sobie poddanych, vciérpiał. Darmo Innocentius Czwarty, papież [1], Henrika, landgrafa Thuringiey,

а особливе ||(об.173) разрѣшенье зъ власти уряду своего дармо чинили, хотяжъ вправдѣ тые даремные учинности не каждому ся отъ нихъ надавали. Дармо Григорій 7, папежъ [3], рѣшею Нѣмецкою, а особливе, Родулфа, Швабское княжа, отъ присяги Генрикови 4, цесарови Римскому, учиненой, розгрѣшилъ, и дармо ему корону съ такимъ надписомъ послалъ: «камень [4] давъ Петрови, а Петръ корону Родулфови». Лечъ той даремный упоминокъ зле ся ему удалъ. Бо въ битвѣ, которую за тымъ разрѣшеньемъ съ паномъ своимъ мѣлъ, руку правую стратилъ. За чимъ, яко уже умирати мѣлъ (читаемо), бискуповъ до себе возвавши и межи ими оную руку положити казавши, такъ мовилъ: «ото то есть рука оная, которою я присягу отправовалъ Генрикови, пану моему. За подущеньемъ папезскимъ а принагляньемъ вашимъ, жемъ я противко ему поднесъ, а томъ ей справедливе стратилъ: уважайтежъ, якосте ми добре радили! Я уже, ото при васъ вину того выступку зоставуючи, иду въ дорогу отцовъ моихъ и всего тѣла»! Дармо тойже Григорій Семый, противъ томужъ Генрикови 4, цесареви, сына его власного Генриха 5 розгрѣшилъ. Которое ему ся розгрѣшенье не надало! Бо ачъ за тымъ розгрѣшеньемъ отца звитяжилъ, але тежъ, за справедливымъ судомъ Божимъ, отъ иншихъ папежовъ, а меновите отъ Александра 3, такуюжъ бѣду, за разрѣшеньемъ и подбуреньемъ противъ себе подданыхъ, утерпѣлъ. Дармо Иннокентій 4 || (174) папежъ [5], Генрика, лянткграфа Туринкгіи, отъ послушен-

[1] Iohannes Aueutinus, lib. 5. Annal. Bauor. [2] Iacobus Yimpheligius, in «Epitome rerum Germanicarum», cap. 38.

[3] Іоаннъ Авентинъ, книга 5. [4] На полѣ пояснено: «опока». [5] Іаковъ Вимфелій въ книгахъ «О вещѣхъ Нѣмецкихъ» глава 32 (sic).

od posłuszeństwa Friderika II, cesarza Rzymskiego, rozgrzeszył, y darmo mu na walki przeciw panu podniesienie benedykcyą dal; darmo y krzyżackich żołnierzow przeciw niemu, iako Turkom, wiedzienia pozwolił; ale się to daremne rozgrzeszenie y błogosławienie nie nadalo landgrafowi, bo nie długo v Frankfortu zwyciężon y zamordowan iest.

A odległych kraiow przykładom dawszy pokoy: Darmo Eugenius papież [6] przez Iuliana kardynała rozgrzeszył Ładisława, krola Polskiego, od przysięgi y od przymierza z cesarzem Tureckim, tą przysięgą vtwierdzonego. Ale to rozgrzeszenie daremne nie nadało się iemu: bo y sam zginął, y woysko chrześciańskie pod Warną stracił. Co przeto przypomnieć się zdało, aby (to) baczył dzieiopis, że to, co prawda, to rad papieżom Rzymskim przyznawam. A zatym y tego nie przę, że drugdy darmo rozgrzeszaią.

Co się tycze wstępowania samych papieżow na stolicę papieską, y to że nie bywało bez symoniey—z przykładow dawnych nie trudnoby pokazać. Gdzie przypomniećbym mogł owego papieża, o ktorym samiż napisali: «że wstąpił na stolicę iako lis, żył na niey iako lew, vmarł iako pies». Mogłbym y inszych siła przytoczyć, o ktorych właśniż dworu Rzymskiego pisarze napisali, że nie za cnotą, ale za largicyami, to iest za szczodrym v||**(266)**pominkow rozdawaniem, do papiestwa przychodzili. A nakoniec mogłbym y tych wspomnieć, ktorzy papiestwo haniebnie drogo, to iest, za duszę, z ktorą się za to dyabłu cale oddawali, kupowali.

ства Фридерика 2-го, цесара Римского розгрѣшилъ, и дармо ему на войны противъ пану поднесенье благословенье далъ; дармо и крижацкихъ жолнѣровъ противъ ему, якъ Туркови, вѣданья позволилъ; але ся тое даромное разрѣшенье и благословеніе не надало ляндграфови, бо недолго въ Франкофурту звитяженъ и замордованъ есть.

А отлеглыхъ краевъ прикладомъ давши покой: Дармо Евгеній папежъ [7] презъ Іюліана кардинала розгрѣшилъ Ладислава короля Полского, отъ присяги и отъ премирья съ цесаромъ Турецкимъ, тоею прясягою утверженого. Але тое разрѣшенье даремное не надалося ему: бо и самъ згинулъ, и войско христіанское подъ Варною стратилъ. Што̀ для того припомнитися здало, абы видѣлъ дѣеписъ, же то̀, что̀ правда, то радъ папежомъ Римскимъ признаваю. А затымъ и того не прю, же другіе дармо розрѣшаютъ.

Што ся тычетъ (самого) уступованья самыхъ папежовъ на столицу Римскую, и то же не бывало безъ симонѣей — съ прикладовъ давныхъ не трудно бы показати. Гдѣ припомнѣти бымъ могъ ового папежа [8], о которомъ самижъ написали: «же вступилъ на столицу якъ лисъ, жилъ на ней якъ левъ, умеръ якъ песъ». Могъ бымъ и иншихъ много приточити, о которыхъ власныежъ двору Римского писари писали, же не за цнотою, але за посулами, то есть за щодрымъ ||**(об. 174)** упоминковъ роздаваньемъ, до папежства приходили. А наконецъ могъ бымъ и тыхъ вспомнити, которые папежство ганебне дорого, то есть за душу, съ которою ся за тое діаволу цале отдавали, куповали.

[6] Cromerus, «Chronicarum», lib. 21.

[7] Кромеръ (въ подлинникѣ ошибочно «Хромей»), отъ «Лѣтописца», книга 21. [8] Здѣсь подразумѣвается папа Левъ X.

Ale podobno dzieiopis na to będzie replikował, że to dawne rzeczy, po ktorych iuż nowotny sposob obierania papieżow nastąpił, a taki, ktorym wszytkiemu się świętokupstwu zabieżało? Iać zaś tak słyszę od tych, co z Włoch przyieżdżaią, że y teraz przedsię ta się symonia zawadza. Bo snadź ten, co mysli być papieżem, za żywota ieszcze drugiego w czas sobie pospolicie vpominkami y rozmaitemi vczynnościami v kardynałow, ktorzy są elektormi, przychylności y fawory łapać a głosy ich pocichu obstalewywać zwykł. Na co oni, choć w roznych komorkach siedząc, gdy po śmierci iednego drugiego obieraią papieża, zwykły (więc) pamiętać. Acz by to dobrze nie było, tedy iednak gdyż z kardinałow pospolicie papieże bywaią, a na kardynalstwo tylko przez kosztowną symonią przystęp,—ktoż nie widzi, że, względem własnego duchowieństwa swego, od symoniey papieże nie bywaią wolni? Co gdyż tak iest,—niechayże nam za złe dzieiopis nie mą, że względem tey simoniey, ktorą patriarchom Konstantynopolskim y to niesłusznie przypisał, onych odstąpić a do papieżow Rzymskich, iako iawnych świętokupcow y z żadney miary od świętokupstwa niewolnych, tudzież też y do Rzymskiego kościoła, tymże świętokupstwem cale pomazanego, przystać nie możemy. A kiedy te swiętokupstwa przypomniane w Rzymskim kościele vstaną, w ten czas o tym będzie mogł z nami mowić. Ale teraz audyencyey nie ma etc.

Z strony pychy, ktorą dawnym Carogrodzkim patriarchom przypisał, gdyż

Але подобно дѣеписъ на тое будетъ отповѣдати, же то давные рѣчи, по которыхъ уже новотный способъ обиранья папежовъ наступилъ, а такій, которымъ всему ся святокупству забѣгнуло? Я зась слышу отъ тыхъ, што зъ Влохъ пріѣжджаютъ, же и теперъ предся тая ся симонѣя заважаетъ. Бо снать той, што мыслитъ быти папежомъ, за живота еще другого въ часъ собѣ посполите упоминками и розмаитыми учинностями у кардиналовъ, которые суть електорми [1], прихилности и зычливости хапати а голосы ихъ потиху обсталевывати моцно звыкъ. На што они, хотя въ розныхъ коморкахъ седячи, по смерти одного другого обираютъ папежа, звыкли тое паметати. А хотя бы то добре не было, тогды однакъ ижъ съ кардиналовъ посполите папежи бываютъ, а на кардиналство толко презъ коштовную симонію приступъ,—хтожъ не видитъ, же, взглядомъ власного духовенства своего, отъ симоніи папежове не бываютъ волни? Што ижъ такъ есть,—нехайже намъ за зле дѣеписъ не маетъ, же взглядомъ тоей симоніи, которую патріархомъ Константинополскимъ (175) и то неслушне приписалъ, оныхъ отступити а до папежовъ Римскихъ, яко явныхъ святокупцовъ и изъ жадной мѣры отъ святокупства неволныхъ, тутъ тежъ и до Римского костела, тымъ же святокупствомъ всего помазаного, пристати не можемъ. Колитые святокупства припомненые въ Римскомъ костели не будутъ, въ той часъ о томъ будетъ моглъ зъ нами мовити. Але теперъ мѣстца у ушью нашихъ тая его мова не маетъ.

Зъ стороны пыхы, которую давнымъ Царигородскимъ патріархомъ приписалъ,

[1] На полѣ пояснено: «избратели».

pisania swego (ni czym) [2] nie podpiera,— nie potrzeba odpowiedać. Atoli ieśliż w nich (267) vpatrzywszy iaką pychę, tym względem od patriarchyey Carogrodzkiey nas odwabia,—niechayże nam powie, co rozumie: odstąpiwszy patriarchiey Carogrodzkiey, czybyc*h*my na pokornieyszego przełożonego w Rzymie trafili? A ieśliż rozumie, że na pokornieyszego,—niechayże nam powie, ieśliż się z pokorą, ieśli z przykładem pokornego Christusa Pana, Ktorego się namiestnikiem papież Rzymski zowie, zgadza postępek Alexandra III, papieża, o ktorym czytamy, że, gdy w miasto wieżdżał, krol Ludwik Francuski y Henryk Angielski, ten v nogi iego lewey, a on v prawey *strzemię* miasto masztalerzow trzymaiąc, pieszo przez miasto szli? O tymże czytamy, że po szyiey przypomnionego cesarza Henryka Piątego (oddaiąc mu podobno za sprawiedliwym sądem Bożym, co on też przeciw oycu własnemu za poduszczeniem drugiego papieża przedtym wykraczał) deptał, kazawszy mu v nog swych vpaść a mowiąc one słowa Dawidowe: «po smoku y bazyliszku będziesz chodził a podepcesz lwa y smoka».

A dawszy starym dzieiom pokoy, niech nam to wywiedzie, iako z przykładem pokornego Christusa Pana, Ktory do nog vczniow swoich schylał się y omywał ie, zgadza się owo, co y po dziś dzień papież Rzymski zacnym monarchom do swych nog się schylać, v nich klękać y one sobie całować roskazuie? Niech nam wywiedzie, iako się zbytek y dostatek a pompa Rzymskiego papieża, pompę mocarzow świetskich przewyższaiąca,

ижъ писанья своего не подпираетъ, — не потреба отповѣдати. Атоли еслижъ у нихъ убачивши яковую пыху, тымъ взглядомъ отъ патріархіи Царигородской насъ отвабляетъ [3], — нехай же намъ скажетъ, штò розумѣетъ: отступивши патріархіи Царигородской, чи бысмо на покорнѣйшого преложоного въ Римѣ трафили? А если розумѣетъ, же (не) [4] на покорнѣйшого, - нехайже намъ повѣсть, если ся съ покорою, если съ прикладомъ покорного Христа Спаса, Которого ся намѣстникомъ папежъ Римскій зоветъ, згожаетъ поступокъ Александра 3, папежа, о которомъ читаемо, же, коли въ мѣсто уѣжджалъ, кроль Людовикъ Французкій и Генрикъ Анкгелскій, одинъ у ногы его лѣвой, другій у правой *стерегучи* мѣсто машталѣровъ держачи, пѣшо презъ мѣсто шли? О томъ же читаемо, || (об. 175) же по шіи припомненого цесара Генрика Пятого (отдаючи ему подобно за справедливымъ судомъ Божимъ, што онъ тежъ противъ отцу власному за подущеньемъ другого папежа передъ тымъ выступилъ) доптал, казавши ему передъ ногами своими упасти а мовячи оные слова Давидовы: «на аспиду и василиска наступиши и попереши лва и зміа».

А давши старимъ дѣемъ покой, нехай намъ тое выведетъ, яко съ прикладомъ покорного Владыку Христа, Который до ногъ учениковъ своихъ схилялся и умывалъ ихъ, згожается оное, штò и по сей день папѣжъ Римскій зацнымъ монархомъ до своихъ ногъ ся схиляти, у нихъ падати и оные собѣ цѣловати росказуетъ? Нехай намъ выведетъ, якъ ся збытокъ и достатокъ а надутость Римского папежа, помпу моцаровъ свѣтскихъ пре-

[2] Взятое въ скобки не переведено въ Западно-Русскомъ.
[3] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «отбавляетъ». [4] Это отрицаніе — совершенно лишнее, его нѣтъ и въ Польскомъ оригиналѣ.

z Christusa Pana vniżonością y niedostatecznością zgadza? Niech nam wywiedzie, co za porownanie korony troistey, złocistey z koroną cierniową? Co za porownanie tych, ktorych on do boku swego tylko z możnych y z bogatych stanow przysadza, z vbogimi a namniey niepoważnymi a złota y śrebra niemaiącymi apostoły Pańskimi?

выпаючая, зъ Христовою Господнею униженостью и недостаточностью згожаеть. Нехай намъ выведеть, што̀ за поровнанье короны троистой, злотистой зъ вѣнцемъ терновымъ? Што̀ за поровнанье тыхъ (милостниковъ сего свѣта) [1], которыхъ онъ до боку своего толко зъ можныхъ и зъ богатыхъ становъ сажаеть, и зъ убогими а намнѣй неповажными а злота и срѣбра немаючими апостолы Господними?

A ieśliż to rzeczami po|(268)zwierzchnemi, w ktorych własnie pycha nie należy, nazowie, więc (w) grunt samey rzeczy wglądaiąc, niechay nam pokaże: iakieby ieszcze mogło być więtsze człowieka śmiertelnego wyniesienie się nad wyniesienie się papieża Rzymskiego, ktore z xiąg własnych iego pochlebcow pokazuie się? Wyniosł się nad wszytkie ludzie, na świecie będące! Wyniosł się nad generalne concilia, *representuiące* osobę wszytkiego powszechnego kościola, twierdząc, że wedle woley iego samego stać, abo kasowane być maią! Wyniosł się nad pismo ś., swe rozumienie za dekret pewny Ducha Ś. przyimować roskazawszy! Wyniosł się nad te, ktorych psalm bogi nazwał, to iest nad xiążęta, krole, cesarze, sceptrum krolewskie y koronę im odiąwszy, a sobie przywłaszczywszy, od ktorego by ią brać mieli!

А еслижъ то рѣчами позвирховными, въ которыхъ власне пыха не належить, назоветъ, тогды, кгрунтъ самое речи углядуючи, нехай намъ покажеть: || (176) якобы еще могло быти болшее человѣка смертелного вывышеньеся надъ вынесеньеся папежа Римского, которое съ книгъ власныхъ его похлѣбцовъ показуется? Вынеслся надъ всѣ люде, на свѣтѣ будучіе! Вынеслся надъ вселенскіи соборы, *приписуючи* собѣ особу всее Церкви, твердячи, же ведле воли его самого стати, або касованы быти маютъ! Вынеслся надъ Писмо Святое, свой розумъ за декретъ певный Духа Святого прійматовати росказавши! Вынеслся надъ тые, которыхъ Псалом*никъ* богами назвалъ, то есть надъ княжата, королѣ, цесари, скипетро кролевское и коруну имъ отнявши, а собѣ привлащивши, отъ которого бы ее брати мѣли!

Poświadczaią tego słowa, ktore przypiszę, ktore się częścią w dekretalech, częścią w inszych xięgach pochlebcow papieskich nayduią:

Посвѣдчаютъ того слова, которые припишу, которые ся частью въ декретал҄ѣхъ, частью въ иншихъ книгахъ похлѣбцовъ папескихъ найдують:

«Papież iest powszechnym wszytkich ludzi sędzią, y od nikogo nie może być sądzon, ani od cesarza, ani od krola, ani od wszytkiego duchowieństwa, ani od wszytkiego ludu. Abowiem napisano iest

«Папежъ есть вселенскимъ всѣхъ людей судею, и отъ никого не можетъ быти суженъ, ани отъ цесара, ани отъ короля, ани отъ всего духовенства, ани отъ всего люду. Писано бо есть проро-

[1] Этихъ словъ нѣтъ въ Польскомъ оригиналѣ.

przez proroka Ezaiasza: yzaż siekiera będzie się chełpiła przeciwko temu, ktory nią rąbie?»

‹Cokolwiek on vczyni, nie ma mu nikt mowić: panie, czemu tak czynisz?›

‹On ma wszelkie prawo y wszelką słuszność, w skrzyni piersi swoich zawartą, a wszyscy biskupi z iego pełności czerpaią›.

«Żadne concilia nie mogą praw kościołowi Rzymskiemu pisać».

‹Powaga Rzymskiego biskupa nad wszytkie concilia wyższa, y od ich rozsądku wyięta iest›.

‹Choćby wszytek świat w ktorey rzeczy przeciwko papieżowi rozumiał, przedsię trzeba więcey przestawać na zdaniu papieskim›.

‹Choćby papież niezliczone kupy ludzi z sobą do piekła pociągał, żaden iednak śmiertelny niechay go nie smie ganic›. [2]

‹Pa||(**269**)pież wszytko może czynić, co Christus czyni›.

‹Papieżow y Christusow ieden iest tribunał›.

‹Upodobanie papieskie stoi za prawo›.

‹W tych rzeczach, ktore chce, wola stoi mu za dowod›.

‹Spraw iego przyczyny *inszey* dawać nie trzeba, iedno te: abowiem on chciał».

‹Abowiem z tego, co nic nie iest, może co vczynić›.

‹Ma moc doskonałą oboiego miecza, y świetskiego, y duchownego›.

‹Świetskie xiążę nie może miecza dobywać, iedno na skinienie iego›.

комъ Исаіемъ: напыщаетъ ли ся секѣра на работающего ею».

«Штоколвекъ онъ учинитъ, не маетъ ему нихто мовити: пане, чому такъ чинишъ?›

‹Онъ маетъ всякое право и всякую слушность, въ скрини персій своихъ затвореную, а вси епископи отъ его полности черпаютъ›.

‹Жадные соборы не могутъ правъ костелови Римскому писати».

‹Повага Римского бискупа надъ всѣ соборы вышшая, и отъ ихъ розсудку вынята есть›.

‹Хоть бы весь свѣтъ въ которой рѣчи противъ папѣжови розумѣлъ, предся треба болше переставати на зданью папезскомъ›.

‹Хотя бы папежъ незличеные купы людей зъ собою до пекла потягалъ, жаденъ однакъ смертелный ||(**об. 176**) нехай его не смѣетъ ганити›.

‹Папежъ все можетъ чинити, штò Христосъ чинитъ›.

‹Папежовъ и Христовъ одинъ есть престолъ›.

‹Уподобанье папеское стоитъ за право›.

‹Въ тыхъ речахъ, которыхъ хочетъ, воля стоитъ ему за доводъ›.

«Справъ его причины *болшей* давати не треба, одно тые: абовѣмъ онъ хотѣлъ›.

‹Абовѣмъ зъ того, штò ничого не есть, можетъ штò учинити›.

‹Маетъ моцъ досконалую обоего меча, и свѣцкого, и духовного›.

‹Свѣтское княжа не можетъ меча добывати, едно на скиненье [4] его›.

[2] Противъ этихъ семи абзацовъ на полѣ помѣщены слѣдующія ссылки: De maiorum et obedien. Vnam sanctam.—Ibid. in glossa 9 quaest. 3. Nemo. — Distinct. 21. Inferior sedes.—De concess. praebendae in glossa. — Extra de constitutionum. Licet. Durand. lib. 2.—De electro et electro, pietate, significasti. Distinct. 40. Non nos. — Ibid. Si papa. — De sentent. ex commun. Can. Si aliquid.

[4] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: ‹кинненье›.

«On iest dziedzicem cesarstwa, y piąciądziesiąt y siedmią stopniow nad cesarza wyższym; a to przeto, że też xiężyc od słońca takowąż proporcyą przechodzony bywa».

«On cesarzowi tego pozwolił, aby prokuratorem kościoła Rzymskiego był nazywany».

«Iemu wolno krole y cesarze zrzucać». etc., etc. [1]

Te y tym podobne mowy w xięgach pisarzow dworu Rzymskiego o papieżach ich nayduią się napisane. Ktorych wszytkich pokrasą są one słowa, też do nich mowione: «Pan Bog nasz papież! Tyś iest wszytkim y nade wszytko! Tobie wszelka moc iest dana, tak na niebie, iako y na ziemi!» etc. [2]

A czegoż, moy miły dzieiopisie, do doskonałego wywyższenia y pychy zupełney niedostaie w tym przypomnionym podwyższaniu papieżow Rzymskich, ktore się częścią przez one same, częścią przez ich pochlebce za wolą ich działo?! On pyszny Nabuchodonozor, nadęty Alexander, wyniosły Domicyan, co kiedy pysznieyszego po sobie pokazali?! A do takiegoż to pokornego przełożonego od pysznych Konstantinopolskich patriarchow mielibyśmy przystać?!! Takiemuż to mielibychmy posłuszeństwo oddać?!! Pod tegoż to niewoley iarzmo miel[i]byśmy karki swe nachylić?!!

Panie Boże Wszechmogący! (Ktoremu Samemu bostwo, Ktoremu Samemu sprawy y sądy niczyiey naganie nie podległe,

«Онъ есть дѣдичемъ цесарства, и пятдесятма и седма стопнями надо цесара вышшимъ; а то для того, же тежъ луна отъ солнца таковымъ же кшталтомъ прехожена бываетъ».

«Онъ и цесарови того позволилъ, абы прокураторомъ костела Римского былъ названъ».

«И ему волно королѣ и цесари змѣтовати».

Тые и тымъ подобные мовы въ книгахъ писаровъ двора Римского о папежахъ ихъ найдуются написаны. Которыхъ всѣхъ покрасою суть оные слова, тежъ до нихъ мовленые: «Господь Богъ нашъ папежъ! Ты еси всѣмъ и надъ все! Тобѣ вшелякая моцъ есть дана, такъ на небѣ, якъ и на земли!»

А чогожъ, мой милый дѣеписе, до досконалого вывышенья и пыхи зуполной недостаетъ въ тымъ припомненомъ подвышенью папежовъ Римскихъ, которые ся частью презъ себе самыхъ, частью презъ ихъ похлѣбцы за волею ихъ дѣяло ся?! Онъ пышный Навходоносоръ, надутый Александеръ, вынеслый Домитіанъ, штò коли пышнѣйшого надъ то по собѣ показали?! А до такого жъ то покорного преложоного отъ пышныхъ Константинополскихъ патріарховъ мѣли бысмо пристати?!! Таковомужъ то послушенство мѣли бысмо отдати?!! Подъ тогожъ то неволи ярмо мѣли бысмо шію свою нахилити?!!

(177) Господи [3] Боже Вседержителю! (Емуже Единому божество, Единому дѣйства и суды ни коему же наганенью не

[1] На полѣ противъ этихъ одиннадцати абзацовъ помѣщены слѣдующія ссылки: De translat. episcop. Quanto in glossa.—De concesso praebendae proposuit in gloss. — De maiorum et obedien. Unam sanctam. — Clemens, de appellationibus. Pastoralis. — De maiorum et obedien. Solitae in glossa. — De senten. et re iudicata. — Ad apostolicae. — Distinct. 96. — Si Imperator in glossa.—De verborum significatione, in glossa. Cum irent.

[2] In concilio Lateran. sub Iulio.

[3] Этотъ весь абзацъ набранъ петитомъ.

a na samey iedyney Twoiey woley vgruntowane,—Ktoremu Samemu wszelka zupełna y do||(270)skonała moc na niebie y na ziemi, do tego społku żadnego stworzenia nie przypuszczaiąc przypisuiemy!) Racz nas tego z łaski Swey ś. zachować.

Przy zamknieniu tego rozdziału, pragniemy od ciebie, dzieiopisie, wiedzieć: co rozumiesz, czy prawda owo, co Grzegorz papież napisał: «Ten, ktory mocy zle abo na złe zażywa, zasługuie, aby tracił sobie służący przywiley?» [4] Abo owo, co Sylwerius papież rzekł: «Y to, co miał, niech straci, ktory to, czego nie wziął, sobie vsurpuie, abo przywłaszcza?» [5] A ieśli to prawda,—co rozumiesz: papież Rzymskiey mocy, ktora mu rowna z drugimi biskupy służyła, ieśliż przez to takie przypomnione, zbyteczne, niewstydliwe y bluznierskie iey rozciąganie y złe vżywanie, cale nie stracił? Z tego iako się nam wykręcisz—radzi słyszeć będziemy!

Za tym do drugiego rozdziału, temu tu koniec vczyniwszy, przystępuiemy.

Czwartey części odpowiedzi

Rozdział IV.

Ieśliż tym względem, iż kilka zaraz żywych patriarchow Carogrodzkich czasem bywa, iako dzieiopis twierdzi, tudzież też y względem niezgod iakich patriarchiey Carogrodzkiey odstąpić a do papieża Rzymskiego przystać się godzi?

Między słowami dzięiopisowymi, w przeszłym rozdziale przypomnionemi, były

суть подлегли, но на единой воли Твоей основаны,—Ему же Самому Единому всяка власть совершена, исполнъ на небеси и на земли, до того сполку жадного створенья не припущаючи приписуемо!) Спаси насъ отъ таковаго щедротами Твоея благодати святыя!

При замкненью того роздѣлу, прагнемо отъ тебе, дѣеписе, вѣдати: штò розумѣешъ, чи правда ово, штò Григорій папежъ написалъ: «Той, который моцы зле або на злое заживаетъ, заслугуетъ, абы тратилъ собѣ служачій привилей?» Або овое, штò Силверій папежъ рекъ: «И тò, штò мѣлъ, нехай тратитъ, который того, чого не взялъ, собѣ уживаетъ, або привлащаетъ?» А если то правда,—штò розумѣешъ: папежъ Римскій моцы, которая ему ровно зъ другими епископы служила, еслиже презъ тое таковое припомненое, збыточное, невстыдливое и хулное ей ростяганье и злое уживанье, цѣло не стратилъ? И зъ того якъ ся намъ выкрутишъ—ради слышати будемо!

Затымъ до другого роздѣлу, тому ту конецъ учинивши, приступуемо.

Четвертой части отповѣди

Роздѣлъ 4.

Если тымъ взглядомъ, ижъ килка заразъ живыхъ патріарховъ Царигородскихъ часомъ бываетъ, якъ дѣеписъ твердитъ, тутъ тежъ и взглядомъ незгодъ якихъ патріархіи Царигородской отступити а до папежа Римского пристати ся годитъ?

|| (177) Межи словами дѣеписовыми, въ прошломъ роздѣлѣ припомнеными,

[4] 11 quaest. 2. Priuelegium. [5] 25, quaest. 2. Sic decet.

y te, że «patriarchia Carogrodzka drugdy trzech, drugdy czterech żywych ma patriarchow». A niżey potym te słowa przydaie: «Niezgoda y waśń między nimi taka, iż dla ich rostyrkow kościoł patriarchalny, do ktorego po wzięciu Ca|(271) rogrodu z kościoła Zofiey ś. wygnani byli, w mieście Carogrodzkim Turcy im odięli y inny na przedmieściu w kącie podły podali» [1].

O tych to słowach teraz w tym rozdziale mowić, y ieśliż względem ich, iako on namawia, Carogrodzkiey patriarchiey odstąpić a do Rzymskiey stolice słusznie się nam przystać godzi—vważać będziemy.

Co się naprzod tycze twierdzenia dzieiopisowego o wielości pod iednym czasem patriarchow, to, gdyby prawda była, byłby acz nie ieden tego przykład przypomniał. Ale że nie przypomniał,—znać, że to sobie z palca wyzsał, a prawdą tego dowieść nie może.

Co się zaś tycze tey waśni y niezgody, na ktorą zwala przyczynę odięcia chrześcianom przez Turki patriarchalnego w Konstantinopolu kościoła, y to—szczyra potwarz, bezbożnie na chrześciany *wlekąca* to, co właśniey sama złość tyranna Tureckiego sprawiła! Być może, że niektorzy Turcy chrześcianom postronnym, o przyczynie się tego odięcia pytaiącym, przypisuią ią niezgodzie chrześciańskiego Greckiego narodu? Ale ktoż nie rozumie, że to iedno kluczka, podobna oney: «baranie, mącisz wodą!» Ale znaydzie też siła takich, ktorzy pytaiącego się tymi słowy odprawuią: «a co tu gaurowie na tak *k*rzecznym mieyscu mieli czynić?!» W rzecz samę kto weyźrzy, domyśli się

были и тые, же «патріархія Царигородская часомъ трехъ, часомъ четырехъ живыхъ маетъ патріарховъ». А нижей потомъ тые слова придаетъ: «Незгода и васнь межи ими такая, ижъ для ихъ ростырковъ церковь патріаршая, до которое по взятью Царигорода зъ церкви святой Софіи выгнани были, въ мѣстѣ Царигородскомъ Турки у нихъ отняли и иншую подлую на передмѣстю въ кутѣ имъ дали».

О тыхъ то словѣхъ теперь въ томъ роздѣлѣ мовити, и еслиже взглядомъ ихъ, якъ онъ намовляетъ, Царигородской патріархіи отступити а до Римское столици слушне ся намъ пристати годитъ—уважати будемо.

Што ся напередъ тычетъ тверженья дѣеписового о множствѣ подъ еднымъ часомъ патріарховъ, то, колибы правда была, былъ бы ачъ не эдинъ того прикладъ припомнѣлъ. Але же не припомнѣлъ,—знати, же тое собѣ съ палца высcалъ, а правдою того довести не можетъ.

Што ся зася тычетъ той васни и незгоды, на которую валитъ причину отнятья христіаномъ презъ Турки патріаршее въ Константинополю церкви, и то—щирая потваръ, безбожне на христіаны ***вкладаная***, тое што власнѣй злость сама тирана Турецкого справила! Быти можетъ, же нѣкоторые Турци христіаномъ посторонньмъ, о причинѣ того отнятья пытаючимся, приписуютъ ей незгодѣ христіанъ Грецкого народу? Але хтожъ не розумѣетъ, же ||(178) то одно ключка подобна оной: «баране, колотишъ водою!» Але знайдетъ тежъ сила такихъ, которые пытаючого ся тыми словы отправуютъ: «а што тутъ кгаурове на такъ красномъ

[1] См выше, стлбц. 992—993-й.

łacno, że tyranna nie niezgoda chreściańska mierziała, o ktorą z drugimi Pana Boga prosi; ale to, że prawda ich religiey, Machometa tuż pod iego bokiem burząca, wystawiona w mieście, a zatym vdatna wszytkim, w oczy go kłoła, a światlość go, na wysokim mieyscu postanowiona, mierziała. Chcąc ią tedy zakryć y stłumić,—co za dziw, że ludzie chrześciańskie do przedmieyskich kątow z ich nabożeństwem wepchnął! A kiedy zaraz, po wzięciu Konstantinopola, wszytkie, okrom iednego, kościoły chrze (272)ścianom Turcy odeymowali,—czy też ich niezgoda (chreścian) [2] do tego pobudziła? Azaż nie raczey chęć y przedsięwzięcie zatłumienia prawdziwey chwały Bożey?

Żal się, Boże! że chrześcianin na chreściany wlecze to, co im y od Turkow zrzadka przypisowano bywa! Wlecze to, co się samym rzeczy niepodobieństwem łatwie znosi! Co bowiem za podobieństwo w obozie, tuż o bok z nieprzyiacielem stoiąc, rostyrki między sobą czynić? Co za podobieństwo do prace, z niebeśpieczeństwem wielkim złączoney, vbiegać się?

Ale niechby tak było, iako ten niebaczny chrześcianin fałszywie napisał, żeby patriarchia Carogrodzka drugdy trzech, drugdy czterech patriarchow żywych miewała! Niechby tak było, *żeby* dla ich niezgody chrześcianie z swym nabożeństwem w Konstantinopolu z miasta na przedmieście wypchnieni byli! Yzażby iednak przez to Rzymską stolicę nad patriarszą przekładać a, patriarchow

мѣсци мѣли чинити?!» Въ речь самую хто вглянетъ, домыслится латве, же тирана не незгода христіанская мерзѣла, о которую зъ другыми Пана Бога проситъ; але то, же правда ихъ релѣи, Махомета тужъ подъ его бокомъ одолѣваючая, выставленая въ мѣстѣ, а затымъ лѣпотна [3] всѣмъ до позору, въ очи его колола, а свѣтлость ей, на высокомъ мѣсци постановленая, мерзѣла. Хотячи ей теды закрити и потоптати,—што за дивъ, же людей христіанскихъ до предмѣстскихъ кутовъ изъ ихъ набоженствъ выпхнулъ! А коли заразъ, по взятью Константинополя, вси, опрочъ одной, отъ христіанъ церкви Туркове отъимовали,—чи тежъ ихъ незгода до того побудила? Азажъ не болшей хуть и предсявзятье потоптанья хвалы Бож правдивое?

Жалься, Боже! же христіанинъ на христіаны тое волочетъ, штò имъ и отъ Турковъ зрѣдка приписовано бываетъ! Волочетъ тое, што ся самымъ неподобенствомъ рѣчи латве зноситъ! Што бовѣмъ за подобенство въ обозѣ, тужъ обокъ зъ непріателемъ стоячи, ростырки межи собою чинити? Што за подобенство до праци, зъ небезпеченствомъ великимъ злученой, убѣгатися?

Але нехай бы ||(об. 178) такъ было, якъ той небачный христіанинъ фалшиве написалъ, жебы патріархіа Царигородская часомъ трохъ, часомъ чотырохъ патріарховъ живыхъ мѣвала! Нехай бы и такъ было, же для ихъ незгоды христіане зъ своимъ благочестіемъ въ Константинополю зъ мѣста на передмѣстье выпхнени были! Изажъ бы однакъ презъ тое Римскую столицу надъ

[2] Это слово не переведено на Западно-Русскомъ.

[3] На полѣ: «надобна».

odbieżawszy, do papieża przystawać nam należało?

Tyś, dzieiopisie, bez wszelkiego dowodu, bez przypomnienia wszelkiego przykładu, włożył to na patriarchią Carogrodzką, że po kilku zaraz głow niezgodnych miewa. Ale my tobie mianować możemy w Rzymskim kościele z własnychże xiąg pisarzow Rzymskich siła przykładow tego, że pod iednym czasem po kilku papieżow Rzymskich, sobie przeciwnych, a co więtsza—woyska przeciw sobie zwodzących y krew kwoli ambiciey swey przelewaiących, bywało!

Zaż bowiem nie pomnisz w historiach onego o Rzymskie papiestwo abo biskupstwo schizma abo rozerwania między Nowatusem a Korneliuszem, ktore było około roku Pańskiego 244? Zaż nie pomnisz onego schizma między Liberiusem a Felixem, ktore było około roku 354? Zaż nie pomnisz onego schizma między Bonifaciusem Pierwszym a Eu- (273) la*l*iusem, ktore było około roku 424? Zaż nie pomnisz onego schizma między Symmachusem a Laurentiusem, ktore było około roku 494? Zaż nie pomnisz onego schizma między Sizy*nnus*em a Diskoliusem, ktore było około roku 704? Azaż nie pomnisz onego. schizma między Eugeniusem (Wtorym) a Syzi*nnus*em, ktore było około roku 824?

Azoż nie pomnisz onego schizma, ktore było około roku 894, między Sergiusem, Formozusem, Theodorem, Ianem, Romanusem, Bonifacyusem y Benedyktem, ktorzy, się dziwnie mieszaiąc, iedni drugim potępiali, żarli, gryzli, do więzienia sadzali, zabijali, a nawet z ziemie po śmierci wykopywaiąc, despektami karmili. Mianowicie: Stefan, ciało Formozusowe wykopawszy y z papieskiego odzienia

патріаршую перекладати а, патріарховъ отбѣгнувши, до папежа намъ приставати належало?

Ты, дѣеписе, безъ всякого доводу, безъ припомненья всякого прикладу, вложилъ еси тое на патріархію Царигородскую, же покилку заразъ головъ негодныхъ мѣваетъ. Але мы тобѣ меновати можемо въ Римскомъ костелѣ зъ власныхъ же книгъ писаровъ Римскихъ много прикладовъ того, же подъ однымъ часомъ покилка папежовъ Римскихъ, собѣ противныхъ, а што болшая—войска противъ собѣ зводячихъ и кровь для своего славолюбіа проливаючихъ, бывало!

Азажъ бовѣмъ не помнишъ въ исторіяхъ оного о Римское папежство або бискупство схисмы албо розорванья межи Новатомъ а Корнилiемъ, которая была около року по Христѣ 244-мъ? Аза не помнишъ оной схизмы межи Ливеріемъ а Феликсомъ, которая была около року 354-*мъ*? Аза не помнишъ оной схизмы межи Бонифаціемъ Першимъ а Евла*ѳ*іемъ, которая была около року || (179) 424-*мъ*? Аза не помнишъ оной схизмы межи Симмахомъ а Лаврентіемъ, которая была около року 494-*мъ*? Азажъ не помнишъ оной схизмы межи Сизи*мі*омъ а Дисколіомъ которая была около року 704-*мъ*? Азажъ не помнишъ оной схисмы межи Евгеніемъ а Сиси*мо*мъ, которая была около року 824-*мъ*?

Азажъ не помнишъ оной схисмы, которая была около року 894-*мъ*, межи Сергіемъ, Формосомъ, Ѳеодоромъ, Іоанномъ, Романомъ, Бонифаціемъ и Венедиктомъ, которые, ся дивне мѣшаючи, одни другыхъ выклинали, звергали, жрали, гризли, до везенья сажали, забивали, на-остатокъ изъ земли по смерти выкопуючи, поруганье и суровство чинили. Меновите: Стефанъ, тѣло Фор-

zew[ł]okszy, a w świetskie vbrawszy, a przytym dwa palca mu, ktoremi poświącanie odprawował, vciąwszy y w Tyber rzekę wrzuciwszy, dopiero go znowu, iako świetskiego, w ziemię wrzucić kazał.

мосово выкопавши и зъ папежского одѣнья зволокши, а въ простое убравши, а притомъ два палцы ему, которыми посвяченье отправовалъ, утявши и въ Тиверъ рѣку вкинувши, теперъ его знову, яко мирянина, въ землю вкинути казалъ.

Azaż nie pomnisz onego schizma między Ianem XII a Leonem VIII (sic), ktore było około roku 954? Azaż nie pomnisz onego schizma między Grzegorzem V a Krescentiusem, ktory się zwał Ianem XVII, ktore było około roku 994? Azaż nie pomnisz schizma Benedikta VIII z drugim iemu przeciwnym wtrącańcem, ktore było około roku 1024? Azaż nie pomnisz onego schizma między Benediktem IX, Sylwestrem III, Grzegorzem VI y Klemensem II, ktore było około roku 1034? Azaż nie pomnisz onego schizma między Alexandrem II [y] Kodulem, ktore było około roku 1074? Azaż nie pomnisz schizma między Grzegorzem VII a arcybiskupem Raweneńskim, ktore było około roku 1084? Azaż nie pomnisz onego schizma między Paschalem II, Albertusem, Arnolphusem y Theodoriusem, ktore było około roku 1104? Azaż nie pomnisz onego schizma ||**(274)** między Gelagiuszem II a nieiakim Benediktem, ktore bylo około roku 1114.

Азажъ не помнишъ оной схисмы межи Іоанномъ 12 и Леономъ 7 (sic), которая была около року 954-*мъ*? Азажъ не помнишъ оной схисмы межи Григоріемъ 5 а Крискентіемъ, которій ся звалъ Іоанномъ 17, которая была около року 994-*мъ*? Азажъ не помнишъ схисмы Венедикта 8 зъ другимъ ему противнымъ втручаючимся, которая была околу року 1024-*мъ*? || **(об. 179)** Азажъ не помнишъ оной схисмы межи Венедиктомъ 9, Силвестромъ 3, Григоріемъ 6 и Климентомъ 2, которая была около року 1034-*мъ*? Азажъ не помнишъ оной схисмы, котора (sic) была межи Александромъ 2 а Кодиломъ около року 1074-*мъ*? Азажъ не помнишъ схисмы межи Григоріемъ 7 а арцибискупомъ Равенескимъ, которая была около року 1084-*мъ*? Азажъ не помнишъ оной схисмы межи Пасхаліемъ 2, Албертомъ, Арнолфомъ и Ѳеодоритомъ, которая была около року 1104-*мъ*? Азажъ не помнишъ оной схисмы межи Елагіемъ 2 а нѣякимъ Венедиктомъ, которая была около року 1114?

Y zasię między tymże Benediktem a Kalixtem II? Ktory to Kalixt, pomienionego Benedikta poimawszy, gdy miał do Rzymu wieżdżać, kazał go na mulicę opak, to iest tyłem do głowy wsadzić, y tak przed nim, ogon miasto vzdy w ręku trzymaiąc, musiał iechać, a potym w więzieniu iest zgnoiony.

А зась межи тымъ же Венедиктомъ а Калистомъ 2? Которій Калистъ, помененого Венедикта поимавши, коли мѣлъ до Риму уѣжджати, казалъ его на мулицу опакъ, то есть тыломъ до головы всадити, и такъ передъ имъ, хвостъ мѣсто узды въ рукахъ держачи, мусялъ ѣхати, а потомъ у везенью есть згноенъ.

Azaż nie pomnisz onego schizma między Innocentiusem II a Piotrem Leonis, ktory się Anakletem nazywał, ktore by-

Азажъ не помнишъ оной схисмы межи Иннокентіемъ 2 а Петромъ Леонисъ, который ся Анаклитомъ называлъ, ко-

ło około roku 1134? Azaż nie pomnisz onego schizma między Alexandrem III, Wiktorem y kilka inszych, ktore było około roku 1164 a trwało siedmnaście lat? Azaż nie pomnisz onego schizma między Ianem Dwudziestym-y-wtorym a nieiakim Piotrem de-Carbario, ktore było około roku 1304? Azaż nie pomnisz onego schizma między Vrbanem VI, Klemensem VII, Bonifacyusem IX, Benediktem XIII, Grzegorzem XII, Innocentiusem VII, Alexandrem V, Ianem XXIII y Marcinem V, ktore to schizma poczęło się około roku 1374 a trwało przez lat 40. Nakoniec, azaż nie pomnisz onego schizma między Eugeniusem IIII, Felixem V y Amedeusem, ktore było około roku 1434 a trwało lat 16?

Iesliześ, dzieiopisie, tego zapomniał, podobno dawno iuż o tym czytawszy,—deklaruy się! Tedyć więc przypomnię y napiszę mianowicie, gdzie ktory własnysz Łaciński wasz historik o tych rozerwaniach pisał. A będzieszli tego potrzebował, przypomnięć ktemu nie tylko niezgody, waśni y rostyrki, w poswarkach walczące, iakie ty Greckiey patriarchiey przypisuiesz, ale—co więtsza—przypomnięć krwawe woyny, ktore vmyślnie papieże Rzymscy przeszłych wiekow y czasow wzniecali w spuszczeniu iednych chrześcian z drugimi, nawiętszą vciechę y krotofilę pokładaiąc. A to z tey miary, że gdy ||(275) chrześcianie, za ich podeszczwaniem za łep chodząc, iedni drugich tępili, oni tym czasem możność y panowanie swoie nad nimi, a osobliwie nad cesarzmi y krolmi rościągali. Toć (mowię) wszytko, będzieszli chciał, z własnych Łacińskich historiy pokażę.

Co gdyż tak, przetoż nie miey y z swymi za złe, że dla tey przygany, ktora niesłusznie y nieprawdziwie na-

торая была около року 1134-*мъ*? Азажъ не помнишъ оной схисмы межи Александромъ 3, Викторомъ и килка иншихъ, которая была около року 1164-*мъ* а трвала 17 лѣтъ? Азажъ не помнишъ оной схисмы межи Іоанномъ Двадцать Вторымъ ||**(180)** а нѣякимъ Петромъ де-Карбаріо, которая была около року 1304-*мъ*? Азажъ не помнишъ оной межи Урваномъ Шестымъ, Климентомъ 7, Бонифаціемъ 9, Венедиктомъ 13, Григоріемъ 12, Иннокентіемъ 7, Александромъ 5, Іоанномъ 23 и Мартиномъ 5, которая то схисма почалася около року 1374-*мъ* а тривала презъ лѣтъ 40? Наконецъ, азажъ не помнишъ оной схисмы межи Евгеніемъ 4, Феликсомъ 5 и Амодіемъ, которая была около року 1434-*мъ* и тривала лѣтъ 16?

Если жъ еси, дѣеписе, того запомнѣлъ, подобно давно уже о томъ читавши,—повѣдь! Теды тобѣ припомню и напишу меновите, гдѣ который власный Латинскій вашъ историкъ о тыхъ розорваньяхъ писалъ. А будешъ ли того потребова*ти*, припомн*ю* ти ктому не толко незгоды, васни и ростырки, въ посваркахъ воюючіе, якіе ты Греческой патріархіи приписуешъ, але—што болшая—припомню кривавые войны, которые умыслне папежи Римскіе прошлыхъ вѣковъ и часовъ взнѣчали въ спущенью одныхъ христіанъ и зъ другими, найболшую утѣху и кротофилю покладаючи. А то съ той мѣры, же коли христіане, за ихъ подощваньемъ за лобъ ходячи, едны другихъ топили, они тымъ часомъ можность и панованье свое надъ ними, а меновите надъ цесарми и королями ||**(об. 180)** ростягали. То тобѣ (мовлю) все, будешъ ли хотѣлъ, зъ власныхъ Латинскихъ истор*ій* покажу.

Што ижъ такъ, протожъ не мѣй и зъ своими зазле, же для тое пригany, которая неслушне и неправдиве напротивъ па-

przeciwko patriarchiey Carogrodzkiey, względem wielości pod ieden czas patriarchow, także względem niezgod y rostyrkow czynisz, patriarchow Orientalnych nie odstępuiemy, ani do Rzymskich papieżow przystaiemy.

Czwartey części odpowiedzi

Rozdział V.

Ieśliż względem niedostatku pociechy, nauki, rządu, obrony y miłości, ktore patriarchom dzieiopis przypisuie, onych odstąpić a do papieża Rzymskiego przyłączyć się godzi?

Tak o patriarchach Carogrodzkich dzieiopis pisze: «Pociechy żadney swoim posłusznym chrześcianom nie podaią: ani w naucę, bo iey nie maią; ani w doyżrzeniu rządu, bo go sami mieć nie mogą; ani w obronie przeciw heretykow, ani w miłości ku zbawieniu ludzkiemu, bo miłość ich w odszczepieństwach zgasła» [1].

Ieśliż w tych slowach przez naukę—rozsiewanie fałszow y szczepienie rostyrkow, ieśliż przez rząd — wprowadzenie do Kościoła Bożego co-raz to nowszych reguł y niesłychanych przedtym obrzędow y dostoieństw wymyślanie, ieśliż przez obronę—wyzwolenie swoich, choć złość płodzących, prełatow od zasłużonego karania świetskie||(276)go y vciskanie a prześladowanie tych, ktorzy po woley skakać nie chcą, ieśliż przez miłość—fortelne ligi, bunty y spikania się dzieiopis rozumie,—przyznać się mu to musi, że iako w to Rzymska stolica bo-

тріархіи Царигородской, взглядомъ многости подъ единъ часъ патріарховъ, також взглядомъ незгодъ и ростырковъ чинишъ, патріарховъ Восточныхъ не отступуемо, ани до Римскихъ папежовъ не пристаемо.

Четвертой части отповѣди

Роздѣлъ 5.

Если взглядомъ недостатку потѣхи, науки, ряду, обороны и милости, што патріархомъ дѣеписъ приписуетъ, оныхъ отступити а до папежа Римского прилучитися годитъ?

Такъ о патріархахъ Царигородскихъ дѣеписъ пишетъ: «Потѣхи жадной своимъ послушнымъ христіаномъ не подаютъ: ани въ науцѣ, бо ее не маютъ; ани въ дозрѣнью ряду, бо его сами мѣти не могутъ; ани въ оборонѣ противъ еретиковъ, ани въ милости ку спасенію людскому, бо милость ихъ въ отщепенствахъ згасла».

Если же въ тыхъ словахъ презъ науку—розсѣванье фалшовъ и щепенье ростырковъ, еслижъ презъ рядъ—впровожанье до Церкви Божее што-разъ то новѣйшихъ рекгулъ [2] и несдыханныхъ передъ тымъ ||(181) обрядовъ и достоенствъ вымышлянье, еслижъ презъ оборону—вызволенье своихъ, хотя злость плодячихъ, прелатовъ отъ заслуженого каранья свѣцкого и утисканье а гоненье тыхъ, которые по воли скакати не хочутъ, еслижъ презъ милость—фортелные ликги [3], бунты и спикненья ся дѣеписъ розумѣетъ, — признатися то ему

[1] См. выше, стлбц. 983-й.
[2] На полѣ пояснено: «чиновъ албо правленій». [3] На полѣ пояснено: «зъедноченья».

gata, tak patriarchiey Konstantinopolskiey, z łaski Bożey, na tym zchodzi.

Lecz ieśliż przez naukę—prawdę słowa Bożego y kanony oycow ś., ieśliż przez rząd—przestrzeganie tego, aby się nic nieprzystoynie nie działo, ieśliż przez obronę— błądzących y zwodzących przekonanie, ieśliż przez miłość—cnotę onę, zakon wypełniaiąca rozumie,—na takiey nauce, rządzie, obronie y miłości, [z] łaski Bożey, patriarchiey Carogrodzkiey y ludziom rełigiey Greckiey nie schodziło, ani schodzi.

Co się tycze, naprzod, Ewanieliey Christusa Pana,—rzecz iest pewna, że iako w przyimowaniu iey Greckie narody, zaraz po Żydowskim, chodziły a przed Rzymskim narodem y kościołem przodkowały, tak y w dotrzymaniu statecznym y w vdzielaniu iey inszym przodek przed Rzymskim kościołem maią.

Poświadcza tego Ewzebius [1], ktory pisze, że naprzod ś. Marek, ewanielista, kościoły stanowić począł, a za tym ewanielią w Alexandriey podał. A z Ewzebiuszem zgadzaiąc się, Niceforus [2] pisze, że ś. Marek nie tylko Alexandryą, ale y Libią, y Cyrenę, Pentapolim nauczaiąc obszedł, za czasow ieszcze Tyberiusza cesarza, co sześcią przynamniey lat pierwey było, niż Piotr ś. do Rzymu przyszedł. Poświadcza Augustyn ś. [3], ktory pisze, że chrześciańska wiara nie z Rzymu, ale z Grecyey na świat, a osobliwie do Afryki, naprzod przyszła. Poświadcza tego pisma ś., od Grekow z ich przełożenia przez Rzymiany wzięcie. Poświadcza branie

муситъ, же якъ въ тое Римская столица богата, такъ патріархіи Костантинополской, зъ ласки Божей, на томъ сходитъ.

Але если презъ науку—правду слова Божого и каноны отцовъ святыхъ, если презъ рядъ—перестереганья того, абы ся ничого непристойне не дѣяло, если презъ оборону—заблудшихъ и прелщающихъ переконанье, если презъ милость—добродѣтель оную, законъ выполняючую розумѣетъ, — на таковой науцѣ, порядку, оборонѣ и милости, зъ ласки Божей, патріархіи Царигородской и людемъ вѣры Греческой не сходило, ани сходитъ.

Што ся тычетъ, напередъ, Евангеліа Христова,— речъ есть певная, же якъ въ прійmованью ей Грецкіе народы, заразъ по Жидовскомъ, ходили а передъ Римскимъ народомъ и костеломъ продковали, такъ и въ додержанью статечномъ и въ удѣлянью ей инымъ передъ Римскимъ костеломъ продокъ маютъ.

Посвѣдчаетъ того Евсевій [1], которій пишетъ, же напередъ святый Марко, евангелиста, церкви становити почалъ, а затымъ евангелію || **(об. 181)** во Александріи подалъ. А зъ Евсевіемъ згажаючися, Никифоръ [2] пишетъ, же святый Марко не толко Александрію, але и Ливію, и Киринею, и Пентаполію научаючи обшолъ, за часовъ еще Тиверія цесара, штò шестьма принамнѣй лѣты было, нижъ Петръ святый до Риму пришолъ. Посвѣдчаетъ Августинъ святый [3], которій пишетъ, же христіанская вѣра не зъ Риму, але зъ Грецыи на свѣтъ, а особливе до Африки, напередъ пришла. Посвѣдчаетъ того пис-

[1] Euseb. lib. 2, cap. 26. [2] Niceph. lib. 2, cap. 43. [3] Augu. Epistola 170 et 178

[4] Евсевій, книга 2, глава 26. [5] Никифоръ, кнпга 2, глава 43. [6] Августинъ, посланье 170 п 178.

od nich wizerunku w odprawowaniu nabożeństwa, o ktorym w liście Damaza papieża (do Hieronima, także)[7] y w liściech Hieronimowych czytamy, a osobliwie y w liście do Paulina ‖ (277) Rzymiania, gdzie Grekom same źrodła, a Rzymianinom y Lacinnikom tylko potoczki, z nich wychodzące, przypisuie.

A co nawiętsza—poświadcza tego apostoł Paweł ś., ktory w liście do Rzymian [8] pisanym, ewanielią nazywa mocą Bożą, ku zbawieniu Żydom naprzod y (nie Rzymianom, ale) Grekom. Tenże apostoł, do Grekow [9] pisząc, im to przyznawa, że od nich rozsławiła się wiara Pańska, nie tylko w Macedoniey y w Achaiey, ale na wszelkim mieyscu; im to przyznawa, że oni sstali się wzorem wszytkich wierzących y naśladowcami kościołow Bożych, ktore są w Żydowstwie; im stateczność aż do końca przy prawdzie przyznawaiąc, powieda, że tenże, ktory w nich począł sprawę dobrą, dokonać miał aż do dnia Christusa Iezusa. A o Rzymianiech zaś tenże apostoł mowiąc, acz im to też przyznawał, że ich wiara była opowiedana po wszytkim świecie, iednak że kościoł ich od wiary prawdziwey za czasem przez pychę vnieść się miał, iawnie znać dał w onych słowiech: «Ty wiarą stoisz, nie myślże gornie, ale boysię, by cię tak Bog iako Żydow nie wyciął» [10].

ма святого отъ Грековъ зъ ихъ переложенья презъ Римляны взятье. Посвѣдчаетъ бранье отъ нихъ визерунку въ отправованью набоженства, о которомъ въ листѣ Димаса папежа и въ листѣхъ Іеронимовыхъ читаемо, а особливе и въ листѣ до Павлина Римлянина, гдѣ Грекомъ самые жерела, а Римляномъ и Латинникомъ толко поточки, зъ нихъ выходячіе, приписуетъ.

А што найболшая — посвѣдчаетъ того апостолъ Павелъ, который, въ листѣ до Римлянъ [11] писаномъ, евангелію называетъ силою Божею, на спасеніе Жидомъ напередъ и (не Римляномъ, але) Грекомъ. Той же апостолъ, до Грековъ пишучи, имъ то признаваетъ, же отъ нихъ розславилася вѣра Господня, не толко въ Македоніи и Ахаіи, але на всякомъ мѣстѣ [12]; имъ то признаваетъ, же они стали ся узоромъ всѣхъ вѣруючихъ [13] и наслѣдовцами церквей Божіихъ, которые суть въ Жидовствѣ [14]; имъ статечность ажъ до конца при правдѣ признаваючи, повѣдаетъ, ‖ (182) ижъ той же, который въ нихъ началъ справу добрую, доконати мѣлъ ажъ до дня Христа Іисуса. А о Римлянѣхъ зась тойже апостолъ мовячи, ачъ имъ тое тежъ признавалъ, же ихъ вѣра была оповѣдана по всемъ свѣтѣ, однакъ же костелъ ихъ отъ вѣры правдивой за часомъ презъ пыху унестися мѣлъ, явне знати далъ въ оныхъ словѣхъ: «Ты вѣрою стоишъ, не мысль же горне, але бойся, жебы тебе Богъ такъ якъ Жидовъ не вытялъ» [15].

[7] Въ Западно Русскомъ не переведено. [8] Rom. 1. [9] Ad Thessalonicen. [10] Rom. 11.
[11] Римл., гл. 1 [ст. 16]: «Не стыжуся бо благовѣствованіемъ Христовымъ: сила бо Божія есть во спасеніе всякому вѣрующему, Іудеови же прежде и Еллину». [12] Къ Солун[яномъ], [посланіе 1-ое, гл. 1, ст. 8]. [13] ib., гл. 1, ст. 7. [14] ib., гл. 2, ст. 14. [15] Римл., 11. Филалетъ перефразировалъ слѣдующіе два стиха (20—21) 11-й главы: «Добрѣ: невѣріемъ отломишася, ты же вѣрою стоиши, не высокомудрствуй, но бойся Аще бо Богъ естественныхъ вѣтвей не пощадѣ, да не како и тебе не пощадитъ».

Wedle ktorych słow, przyznawa się to Rzymskiemu kościołowi, że od czasow apostolskich czas niemały nadobnie stał wiarą, opieraiąc się kacerskim błędom y w ich vprzątaniu Greckim kościołom pomagaiąc. Ktorego czasu niektore tak bogoboyne biskupy miewał, że ich pamiątkę, w naszych kalendarzach napisaną maiąc, y po dziś dzień obchodzimy. Ale gdy w nadzieię tych swoich pięknych początkow gornie myślić a nad insze się wynosić począł, — zatym że się wyrok apostolski nad nim wykonał—ze wszech miar obaczymy. Greckie zaś kościoły pokusami (ktore też apostoł tenże im przepowiedział, wszakże z tą otuchą, że ie wytrwać mieli), tudzież mieszaninami kacerskimi przestrzeżone, że byli ostrożnemi, że stoiąc strzegli || **(278)** się vpadku,—nie wątpimy, że, za łaską Bożą, wiary prawdziwey y dotąd dotrzymali y, da Pan Bog, dotrzymaią, wedle powieści apostolskiey, do dnia Christusa Iezusa.

Ведле которыхъ словъ, признавается то Римскому костелови, же отъ часовъ апостольскихъ часъ немалый надобне стоялъ вѣрою, опираючися еретицкимъ блудомъ и въ ихъ упрятанью Грецкимъ церквамъ помогаючи. Которого часу нѣкоторыхъ такъ богобойныхъ епископовъ мѣвалъ, же ихъ память, въ нашихъ календарѣхъ маючи написаную, и по сей день празнуемъ. Але коли въ надѣю тыхъ своихъ хорошихъ початковъ горне мыслити а надъ иншіе ся выносити почалъ, — затымъ же ся вырокъ апостольскій надъ нимъ выконалъ—зо всѣхъ мѣръ видимо. Грецкіе зась церкви покусами (которые апостолъ тойже имъ проповѣдилъ, вшакже съ тою отухою, же ихъ вытрвати мѣли), такъ тежъ мѣшанинами еретическими перестережены, же были осторожными, же стоячи стереглися упадку, — не тревожимося, же, за ласкою Божею, вѣры правдивой ажъ доселя додержали и, дасть Богъ Святый, додержатъ, || **(об. 182)** ведле повѣсти апостольской, до дня Христа Іисуса.

A zatym to, dzieiopisie, vdawanie, iakoby patriarchowie Greccy nauki prawdziwey mieć nie mieli, mieysca v nas mieć nie może. Mogłoby się tu, za okkazyą przyganienia tego, pokazać, iako w Rzymskim kościele na nauce prawdziwey schodzi, y iako rozmaite w nim nayduią się obłądzenia,—ale, przedłużenia się chroniąc, zaniechywam, zwłaszcza, gdyż się ta odpowiedź tylko przeciw dzieiopisowym potwarzom, krom wkraczania w kontrowersią z strony artikułow wiary, wystawia.

А затымъ тое, дѣеписе, удаванье яко бы патріархове Грецкіи науки правдивой мѣти не мѣли, мѣсца у насъ мѣти не можетъ. Могло бы ся тутъ, за оказіею приганы тоей, показати, якъ въ Римскомъ костелѣ на науцѣ правдивой сходитъ, и якъ розмаитые въ немъ найдуются облуженья,—але, продолженья хоронячися, занехаю, звлаща ижъ ся тая отповѣдь толко противъ дѣеписовымъ потваромъ, кромъ вкрачанья въ споръ зъ стороны артикуловъ вѣры, выставляетъ.

Co się tycze rządu, o ktorym pisze, że go patriarchowie mieć nie mogą,— niewiem, skąd tę niemożność vpatruie. Ieśliż stąd, że pod tyrannem żyią, to życie ich nic do czynienia rządu nad chrześciańmi, iarzmo Christusowe dobro-

Што ся тычетъ ряду, о которомъ пишетъ, же его патріархове мѣти не могутъ,—не вѣмъ, отколя тую неможность углядуетъ. Если оттоля, же подъ тираномъ живутъ, то житіе ихъ ничого до чиненья ряду надъ христіаны, ярмо

wolnie, a nie w przymuszaniu znoszącym[i], nie zawadza; iako też onym pierwszym biskupom chrześciańskim życie pod pogańską zwierzchnością do niego nie było przekazą. Dzieiopis zniewolenie owiec Pańskich y tyrańskie im roskazowanie, w kościele Rzymskim okazuiące się, że podobno za rząd ma,—przeto nie dziw, że go za niemożny w Grecyey pod tym czasem poczyta. Lecz właśnie chrześciański rząd, że się y dotąd w Grecycy za dozorem y czułością patriarchow zachowywa,—ci, co tam bywaią, dobrze wiedzą.

A tegoż ich rządu kościoły Greckiey religiey, tu w państwach krola iego mści będące, przez sześć set lat zażywaiąc, namniey sobie z nim nie tesknili, widząc, że im na nim, tudzież na nauce y na obronie przeciw heretikom, choć w tey mieysca, na ktorym patriarchowie mieszkaią, odległości (gdy się przekaza vmyślna, iako teraz, nie działa) nic nie schodziło. Czułości, dzielności y potężności ||**(279)** obrony ich przeciwko heretykom—świadkiem iest sam ten skutek, że, z łaski Bożey, patriarchie y kościoły Greckie od wszelkiey zmazy heretyckiey teraz są czystymi. Pasterskie zaś ich o nas odlegleyszych y o rządzie v nas nievstawaiące obmyślanie sstąd snadnie miarkować, że ato y teraz pod czasem tak zatrudnionym a ich władzy barzo przeciwnym, vsłyszawszy o odstępstwie y występku metropolita y władykow, o nas radzić, nas przez listy vczyć, do stateczności napominać, cieszyć y broni duchownych przeciw tym, ktorzy nas od ich posłuszeństwa, a zatym od drogi zbawienney odrazić chcą, dodawać nam nie zaniechywaią. Z ktorych to listow niektore dla przykładu w przyszłym rozdziale przypiszę, aby z nich acz nic dzieiopis sądzić mogł, ieśli to prawda, co napisał,

Христово доброволне, а не въ примушанью зносячими, не заважаетъ; якъ тежъ и онымъ першимъ епископомъ христіанскимъ житіе подъ поганскою зверхностью до него не было перемазою. Дѣеписъ зневоленье Господнихъ овецъ и тираньское имъ росказованье, въ костелѣ Римскомъ оказуючееся, же подобно за рядъ маетъ,—прото не дивъ, же его за неможный въ Грецыи подъ тымъ часомъ почитаетъ. Лечъ власне христіанскій рядъ же ся и дотоля въ Греціи за дозоромъ и чулостью патріарховъ заховываетъ,—тые, што тамъ бываютъ, добре вѣдаютъ.

А тогожъ ихъ ряду церквы Грецкой ||**(183)** вѣры, ту у панствахъ кор[оля] его мил[ости] будучіе, презъ шесть сотъ лѣтъ заживаючи, намнѣй собѣ зъ нимъ не тошнили, видячи, же имъ на томъ, такъ и на науцѣ, и на оборонѣ противко еретикомъ, хоть въ той мѣстца, на которомъ патріархове мѣшкаютъ, отлеглости (егда ся переказа умысльна, якъ теперъ, не дѣяла) ничого не сходило. Чуйности, дѣлности и потужности обороны ихъ противъ еретикомъ—свѣдкомъ есть самъ тотъ скутокъ, же, зъ ласки Божей, патріархіи и церкви Греческіи отъ всякой змазы еретической теперъ суть чистыми. Пастырское засъ ихъ о насъ отлеглѣйшихъ и о ряду у насъ неуставаючее обмышлеванье оттоля снадне мѣрковати, же ато и теперъ, подъ часомъ такъ затрудненымъ а ихъ власти барзо противнымъ, услышавши о отступленью и выступку митрополита и владыковъ, о насъ радити, насъ презъ листы учити, до статечности напоминати, тѣшити и оборонъ духовныхъ противъ тымъ, которые насъ отъ ихъ послушенства, а затымъ отъ дороги спасенной отразити хотятъ, додавати намъ не занехаваютъ. Съ которыхъ то листовъ нѣкоторые для прикла-

iakoby na pociesze, na nauce, na obmyślawaniu rządu, na obronie przeciw heretikom, z osoby patriarchow nam co schodzić miało.

ду въ пришломъ роздѣлѣ припишу, абы зъ нихъ ачъ ничого дѣеписъ судити могъ, если то правда, што написалъ, яко бы на потѣсѣ, на науцѣ, на обмышлеванью || (об. 183) ряду, на оборонѣ противъ еретикомъ, зъ особы патріарховъ намъ што сходити мѣло.

Miłości zaś patriarchow ku zbawieniu ludzkiemu, o ktorey zgaśnieniu w odszczepieństwie dzieiopis powieda, tym znacznie bywa wyświadczona, że, dla zabieżenia obłądzeniu ludzi chrześciańskich, na strażnicach patriarszych siedząc, z niebeśpieczeństwem zdrowia swego, od trzody sobie powierzoney wilki, ktorymi iest obtoczona, słowem prawdy, na nie się nie oglądaiąc, śmiele vstawicznie odganiaią. Ktorych postępek niech każdy sądzi, ieśliż nie ma być słusznie przekładan nad dzisieyszą Rzymskich prełatow opaczną ku zbawieniu ludzkiemu miłość, ktora [1] mnoży gwałty, mordy y rozliczne krwie rozlania, rzkomo dla wykorzenienia błędow a roskorzenienia prawdy czynienia? [2] A to przeciw nauce własnego Łacińskiego doktora (Augustina), ktory ono napisał: «miłuycie ludzie, zabijaycie błędy, bez okrucieństwa o prawdę się zastawuycie» [3].

Милость засъ патріарховъ ку спасенью людскому, о которой згасненью въ отщепенствѣ дѣеписъ повѣдаетъ, тымъ значне бываетъ высвѣтчона, же, для забѣжанья облуженью людей христианскихъ, на стражницахъ патріаршихъ седячи, зъ небезпеченствомъ здоровья своего, отъ стада собѣ повѣреного волки, которими есть обточена, словомъ правды, на нихъ ся не оглядаючи, смѣле уставичне отгоняютъ. Которыхъ поступокъ нехай каждый судитъ, если же не маетъ быти слушне перекладанъ на[дъ] теперешнюю Римскихъ прелатовъ спачную ку спасенію людскому милость, которая множитъ кгвалты, морды и розличные крови розливанья рекомо для выкорененья блудовъ а роскорененья правды чиненья? А то противъ науцѣ власного Латинского учителя [4], который оное написалъ: «любѣте людей, забивайте блуды, безъ окрутенства о правду ся заставуйте».

Rozumienie o odszczepień||(280)stwie patriarchow y kościołow, w Grecyey będących, iuż się wyższey zniosło, gdy się pokazało, że do iedyności iedynego powszechnego Kościoła, ktory w «Kredzie» wyznawamy, spolnie z nami należą. Ieśliż odszczepieństwem nazywa to, że się do papieża Rzymskiego odzywać y onego za głowę swą przyznawać nie chcemy, to namniey nas, z łaski Bożey, nie trwoży. Wszczepieni będąc w Christusie Panu,

Розумѣнье о отщепенствѣ патріарховъ и церквей, въ Греціи будучихъ, уже ся вышшей знесло, коли ся показало, же до едности едное соборное Церкви, которую во «Вѣрую во Единого Бога» вызнаваемо, сполне зъ нами належатъ. Если же отщепенствомъ называетъ тое, же ся до папежа Римского отзывати и оного за голову собѣ призна||(184)вати не хочемо, то намнѣй насъ, зъ ласки Божей, не трвожитъ. Прищеплени бу-

[1] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: ktor[y]. [2] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: czyni[one]. [3] Lib. 1 contra litteras Petiliani, стр. 19.
[4] Августинъ.

iako latorosłki w macicę swoię, y przy Nim mocnie stoiąc, nie tylko nie frasuiemy się, ale owszem pociechę stąd mamy, gdy od tych, co go odstąpili, odszczepieństwa odnosimy przyganę. Ieśliż to znak prawdziwy prawdziwego odszczepieństwa—zgaśnienie miłości,—łatwie osądzić, przy kim ta odszczepieństwa wina zostaie?

Wymalował nam Paweł ś. dostatecznie własności y skutki miłości. Te ieśliż przy Rzymskiego, czy przy Orientalnego Kościoła przełożonych y syniech więcey się nayduią, niech Bog y ludzie bogoboyni sądzą! Niech ci rozeznawaią, gdzie się barźiey okazuie miłość ona cierpliwa, vtrapienie znosząca y bliźniego niedostatki pokrywaiąca! Niechay vważaią, gdzie barźiey ma mieysce miłość ona dobrotliwa, niegniewliwa, niepopędliwa, snadnie vżyta, ludźka, lutościwa, ku przyiaźliwemu z bliźnim się rozmawianiu a porozumiewaniu gotowa! Niech rozsądzaią, gdzie barźiey panuie miłość ona, nikomu więtszych darow Bożych y wszytkiego dobrego niezayźrząca, a sporow, przymowek y zwad się chroniąca! Niech miarkuią, gdzie ona przewrotnie nic nieczyniąca, nienadymaiąca się, czci y sławy swey, z stłumieniem, z posądzaniem, z szkalowaniem y prześladowaniem bliźnich, nieszukaiąca, o dobrym kościoła Bożego y członkow iego, a nie o swych pożytkach obmyślawaiąca, rozdrażnić się niedawaiąca, nic złego nikomu niemyśląca, z niesprawiedliwości y ze złości się niera||**(281)** duiąca, ale z sprawiedliwości y prawdy radość odnosząca, wszytko znosząca, wszytkiemu wierząca, y wszytkiego się spodziewaiąca miłość—barźiey płuży!

Iakom rzekł: na rozsądek Pana Boga Wszechmogącego a ludzi bogoboynych to przypuszczam. Sam o tym mowić

дучи во Христѣ, якъ лѣторосли у матици своей, и при Немъ моцне стоячи, не толко не фрасуемося, але и овшемъ потѣху оттоль маемо, коли отъ тыхъ, што его отступили, отщепенства относимо пригану. Если же то знакъ правдивый правдивого отщепенства — згасненье милости, — латве осудити, при комъ тая вина отщепенства зостаетъ?

Вымалевалъ намъ Павелъ святый достаточне власность и скутки милости. Тые есликже при Римской, або Восточной церкви преложоныхъ и сынохъ болшей ся найдують, нехай Богъ и люди богобойные судятъ! Нехай тые розознавають, гдѣ ся барзѣй оказуетъ милость оная терпливая, досады относячая и ближнему недостатки покрываючая! Нехай уважають, гдѣ барзѣй маетъ мѣсце милость оная добротливая, негнѣвливая, непопудливая, снадне ужитая, людская, лютостиваа, ку прiязни зъ ближнимъ ся розмовляныо а порозумѣваныо готовая! Нехай розсужають, гдѣ барзѣй пануетъ милость оная никому болшихъ даровъ Божихъ и всего доброго незазрячая, а споровъ, примовокъ и звадъ ся хоронячая! Нехай мѣркують, гдѣ оная превротне ничого нечинячая, ненадымаючаяся, чести и славы своее, зъ нищеньемъ, зъ осуженьемъ, зъ безчестьемъ, зъ гоненьемъ ближнихъ, неищучая, о добромъ ||**(об. 184)** Церкви Божей и члонкахъ ее, а не своихъ пожиткахъ промышляваючая, роздражнитися недаючая, ничого злого никому немышлячая, зъ несправедливости ся и зо злости нерадуючая, але [зъ] справедливости и правды радость относячая, все терпячая, всему вѣруючая, все уповаючая милость, — гдѣ лѣпше мѣсце маетъ?!

Якомъ рекъ: на розсудокъ Бога Вседержителя а людей богобойныхъ тое припущаю. Самъ о томъ мовити не

niechcę, abych w tym samym mowieniu przeciw miłości wykraczać się nie zdał.

Atoli mamy pewną nadzieię, że w on dzień ostateczny kościoł Rzymski Orientalney Cerkwie sądzić nie będzie z niemiłości, choć ią to teraz oney dzieiopis nieuważnie przypisał. W ktorą nadzieię, kwoli tym iego przyganom, że matki naszey, ktoreieśmy piersiom przywykli, odstąpić a do macochy się vdać, a od Orientu, ku ktoremu się wszyscy y modląc skłaniamy, do Okcydentu obracać—niechcemy!

Niechay nam y z swymi za złe nie ma!

Czwartey części odpowiedzi

Rozdział VI,

zamykaiący w sobie listy niektore nawielebnieyszego oyca Meletyusza, przedtym Alexandriyskiego, a teraz iuż Konstantinopolskiego patriarchy, za vsłyszeniem o oderwaniu metropolita y władykow niektorych, do ludzi starożytney religiey Greckiey, tu w tych państwach mieszkaiących, świeżo pisane.

List pierwszy [1].

«Melety, z łaski Bożey, papa y patriarcha wielkiego miasta Alexandryey, y sędzia powszechny.

||(282) «Iaśnieoświeconemu, wielmożnemu, pobożnemu y krześciańskiemu Konstantemu, xiążęciu Ostrowskiemu,

хочу, абыхъ въ томъ самомъ мовенью противъ милости выступовати не здался.

Атоли маемо певную надѣю, же въ оный остатній день костелъ Римскій Восточное Церкви судити не будетъ зъ немилости, хотя теперъ оную дѣеписъ неуважне приписалъ. Въ которую надѣю, ку воли тымъ его приганомъ, ижъ матки нашей, которой есмо персемъ привыкли, отступити а до мачохи удатися, и отъ Востоку, которому ся всѣ и молячи кланяемъ, до Западу оборочатися—не хочемо! (Бо и при крещенью, на Западъ оборочающися, отрѣкаемося сатаны и всѣхъ дѣлъ его) [2].

Нехай намъ и зъ [3] своими за зле не маетъ!

||(185) Четвертой части отповѣди

Роздѣлъ 6,

замыкаючій въ собѣ листы нѣкоторые навелебнѣйшого и всесвятѣйшого кvръ Мелетіа, передъ тымъ Александрійского, а теперъ уже Константинополского патріархи, за услышаньемъ о одорванью митрополита и владыковъ нѣкоторыхъ, до людей старожитной вѣры Греческой, ту въ тыхъ панствахъ мѣшкаючихъ, свѣже писаны.

«Мелетій, милостію Божіею, папа и патріархъ великого града Александріи, и судіа вселенскій.

«Всеславному и великолѣпному, благочестивому же и православному государю и владыцѣ Острозскому, воеводѣ

[1] Въ Западно-Русскомъ переводѣ этой строчки нѣтъ.

[2] Взятаго въ скобки нѣтъ въ Польскомъ оригиналѣ. [3] Въ старопечатномъ экземплярѣ ошибочно «жъ».

woiewodzie Kijowskiemu, marszałkowi ziemie Wołyńskiey, staroście Włodzimirskiemu, y innym krześciańskim panom y xiążętom, w małey Rusi mieskaiącym; vczciwym popom y pospolstwu krześciańskiemu nayświętszey matki Cerkwie Wschodniey nauk posłusznemu,—synom w Panu Namileyszym—łaski, miłosierdzia, pokoiu, przeciw nieprzyiaciołom zwycięstwa od Pana Boga Zbawiciela naszego Iezusa Krystusa. Amen.

«Toć to było, co Zbawiciel nasz, bracia, twierdził, opowiedaiąc, że nawałności zamieszek wszytek świat opanować miały, za panowania okrucieństwa antikristowego, że też «gwiazdy spadną z nieba». Niebo to Kristusowa Cerkiew iest, nad ziemskie rzeczy wywyższona. A Cerkwią ci są, ktorych (iako Abakuk prorok twierdzi) Boża okrywa chwała, ktora wszytkę Cerkiew wszelakimi darami ozdobiła, a na tego nieba vtwierdzeniu na xtałt gwiazd niektorych (podług apostoła) zasadził łsnących, y sposob życia maiących. A z tego nieba, widzieliśmy, wiele gwiazd, ktore spadły; niemniey też vpadaiących baczym, ktorzy na xtałt gwiazd święcili. A podobno między tymi nieiaka gwiazda wielka iest, ktora imię y poważność odmieniła. Ten, gdy naprzod spadł, sstał się przyczyną spadnienia drugich, y innym tym więtszy sposob y drogę do stracenia wystawiaiąc, im znaczniey w rozsądzonym rzędzie gwiazd świecił. A teraz od wyższego mieysca gdy się strącił na ziemię, choć myśli, że ma stolicę na obłokach i że iest po||**(283)** dobny Nawyższemu, wodzem zatracenia sstaie się. A to, między innymi złymi znaki, nagorsza iest rzecz (y nie ladaiaka) odszczepieństwo antykristowe, y oburzenie

Кіевскому, всесвѣтлому княжати Василію, и инымъ православнымъ и вельможнымъ княжатомъ, милостивымъ паномъ, всей Малой Россіи; благовѣрнымъ же священникомъ и всѣмъ христолюбивымъ людемъ православнымъ[4], во всемъ томъ началѣ обрѣтающимся, сыномъ о Господѣ возлюбленнымъ—благодать, милость, миръ и на враги побѣда, отъ Господа и Бога и Спаса нашего Іисуса Христа[5].

«Тое то есть, штò мовилъ Спаситель нашъ, братіе, впродъ оповѣдуючи незносные навалности, которые мѣли опановати весь свѣтъ за часу антихристова тиранства, — мовилъ бовѣмъ, ||**(об. 185)** ижъ и «звѣзды зъ неба спадутъ». А небо есть Христова Церковь надъ земные речи вывышеная. Церковъ тежъ тые, которыхъ покрыла (ведле пророка Аввакума) Спасителева слава, всю Церковъ всякими окрашаючи дарами и положивши на той небесной тверди нѣкоторыхъ, на кшталтъ звѣздъ свѣтячихся, и держачихъ слово живота, якъ мовитъ апостолъ. Съ того теды неба, вѣдаемъ, же упали звѣзды, и тежъ видимъ падаючихъ нѣкоторыхъ, которые якобы звѣзды сіали. А снать есть нѣякая великая звѣзда, отмѣнившая и имя, и достоенство, которая, впродъ бовѣмъ спадши, бываетъ падаючимъ паденія причиною. И такъ уприйме отпаденье инымъ строитъ, яко свѣтлѣй надъ иные осіавала, яснымъ променемъ освѣчаючи сполечныхъ звѣздъ хоры. Теперъ скинена сама будучи зъ высоты на землю, хотя и мыслитъ, же столицу маетъ на оболоцѣхъ, и естъ подобна Вышнему (штò тое самое и премѣненья причиною), бываетъ погибели во-

[4] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «православныхъ». [5] Какъ этотъ абзацъ, такъ и всѣ послѣдующіе въ этой грамотѣ представляютъ весьма большія отличія въ Польскомъ и Западно-Русскомъ текстахъ.

przeciw Zbawicielowi naszemu światu odkrywa, to iest, że z nieba padaią gwiazdy. Co tego czasu baczymy wypełniać się.

«Słyszeliśmy z wielkim żalem naszym, że niektorzy między wami władykowie y pasterze, niedbaiąc na naukę Krystusową y zgoła ią opuszczaiąc (o, boleści!), w ktorey pokrzczeni są y w ktorey innych krzcili, w ktorey wyćwiczeni są, ktorey vczyli, ktorą przyięli y do tego czasu szafowali, tę pogardzaiąc y drogę do krolestwa wiodącą, gdyż iest ciasna y bied' pełna, choć do żywota wiecznego pożyteczna iest,—dobrowolnie puścili się na szyroką y zewsząd przestron[n]ą. A żeście wy, krześcianie, w tym zatrwożeniu nienaruszeni stali, przetoż od Krystusa vsłyszycie: dobrzy słudzy y wierni! podźcie y wnidźcie do krolestwa takowey chwały y koron, iakich pochwał y nagrodow godnymi wy iesteście. Zaiste Ducha Ś. naiądrznienia, nie trzciny, od wiatru chwieiącey się. Wy iesteście budowanie y wyprawa roley Kristusowey, podług Pawła ś. mowiąc: «zbudowani na gruncie apostolskim y prorockim, gdzie węgielnym kamieniem Krystus». «Abowiem gruntu inszego żaden nie może złożyć, okrom tego, ktory założony iest, ktory iest Kristus Iezus». Ten iest opoka, woła Paweł. A na tey opoce wy iesteście pobudowane mieszkania, krześciańscy bracia y synowie! Przetoż ani szum okrutnych wiatrow, ani zbiegaiące się rzeki was nie naruszyły. A ktorzy od nas wyszli—nie byli naszymi: podług Iana ewanielisty, trwaliby byli z nami. Lecz odłączyli się od nas, rozmiłowali się, iako oni, o ktorych zmianka iest w naświętszey ewanieliey, chwały świetskiey y ludzkiey

жемъ. Еденъ бовѣмъ злости знакъ, и неменшій антихристова отступленья, еже падати звѣздамъ зъ неба. Што, видимъ, же ся уже збыло.

«Слышалихмо тое зъ велми великимъ жалемъ, ижъ у васъ отъ святителствуючихъ нѣкоторыи, оставивши (бѣдажъ!) апостольскую науку, которою окрещени были и крестили, которою научени были и научали, которую приняли и до того часу инымъ подавали, и взгордѣвши животомъ Спасителевымъ, ачъ тѣснымъ будучимъ и прискорбнымъ, але отводячимъ до живота вѣчного, — сами доброволне пошли до широкого и пространного. Вамъ, отъ Бога принявшимъ початокъ и зезволившимъ въ таковой бури нетрвожливе зостати зъ вѣрными людми многихъ православныхъ,—добре слуги вѣрныи, которымъ змовитъ пришедши до[му] Владыка «прійдѣте, внійдѣте въ радость Господа вашего [1]». Яковыхъ же похвалъ не есте годни? яковыхъ вѣнцовъ? яковыхъ даровъ? Заисте Духа Святого есте насаженье, а не трости, отъ вѣтровъ колеблемы, хвѣючіися. Будованье и дѣланье есте Христово, «убудовавшися на кгрунтѣ апостоловъ и пророковъ, сущу краеуголному Самому Христу», якъ апостолъ [2] мовитъ. «Кгрунту бовѣмъ иного жаденъ (хотячи быти Христовъ) не можетъ положити надлежачого, который есть Іисусъ Христосъ [3]». Онъ есть камень, Павелъ волаетъ. На томъ камени правдивомъ вы есте, набожныи братья, домъ убудованый. Протожъ ани шумы кгвалтовныхъ вѣтровъ, ани зобравшіися ||(186) рѣки зрушити васъ могли. А отъ васъ вышедшіи—не были отъ васъ; бо если бы отъ васъ, пребыли бы зъ

[1] На полѣ поправлено: «своего». [2] Это взято изъ 2-й главы посланія къ Ефесеямъ, ст. 20. [3] Это взято изъ 3-й главы перваго посланія къ Коринѳянамъ, ст. 11.

barźiey, niżli chwały Bożey,—abo, (284) iako mowi apostoł, gdy ninieyszy wiek vlubili a rzeczy cielesne nad przyszłą chwałę duchowną przełożyli. Hey [4], zysku szkodę przynoszący duszy! O, miłości, tego żywota, wieczną śmierć maiąca! Hey, cielesna mądrości, na duszną bijąca, a nienawiści Panu Bogu stroiąca! Biada tym, ktorzy, podług ciała, wiek swoy prowadzić vmyślili, bo Panu Bogu podobać się nie mogą!

«A waszey x. mści, Konstantynie, y innym krześcianom odpłaty będą korony y, iako mowi Pan, wasza zapłata wielka w niebie! Bo gdyście wiarę prawdziwą dobrze zachowali, szczyrą y zbawienną miłość przeciw oyczystym naukom y stopam okazali, niedopuszczaiąc w te napsowanego nieco wtrącić się! Y tak postępować będziecie, Kryste Panie, nie wstydaiąc się, względu na vbostwo nie maiąc, krzyż Krystusa Pana nosząc, na tym świecie Krystus (sic) lituiąc, abyście w przyszłym z nim krolowali! Tego się my po was spodziewamy y winszuiemy tego wam, iako prawdziwey wiary zastępcom y obrońcom!

вами,—съ Іоаномъ Богословомъ моглю Але вышли отъ васъ, улюбивши, якъ оные, которыхъ описуетъ святое евангеліе, славу человѣчую болше, нижли славу Божію, — або, якъ мовитъ апостолъ, улюбивши теперешній вѣкъ и предпочетши тѣлесную обецную роскошъ надъ прійдучую славу духовную. Охъ, бѣдажъ зыскови, шкодуючому на души! Охъ, -- жизнолюбію, еднаючому смерть! Охъ, — тѣлесному розумѣнью, которое ся спротивляетъ Духови и кнуетъ непріязнь на Бога! Бѣда, ведле тѣла жити зезволившимъ, ижъ Богови угодити не могутъ!

«Але—о, благочестивое княжа Василіе! православныи панове, и боголюбезніи священници съ христоименитымъ народомъ! Ваши суть почести, короны и, якъ мовитъ Господь, мзда многая на небеси! Ижъ правдивою вѣрою обсталевавшись, и къ Богу щирою и збавенною любовію, отеческимъ догматомъ и слѣдомъ бы намнѣй не допустилисте отмѣненымъ быти! О, абысте ся и не перемѣнили—дай то, Христе Царю, не встыдаючися убозства Христова, але крестъ Его на собѣ носячи, и съ Христомъ стражучи въ нынѣшнемъ вѣку, абысте въ прійдучомъ зъ Нимъ царствовали! (И, бодай же есте царствовали зъ многими сущими бовѣмъ послѣдними для нѣякого достоенства мирского а будучими первыми Божею славою и свѣтлостью: кгдыжъ называются первыми теперъ для высокихъ святителскихъ стопней, а послѣдними будутъ для недоступенья славы!) [6] Але того вамъ зычимъ и вѣншуемъ, якъ пособителемъ и оборонцомъ православной вѣры, отъ Бога выбранымъ!

[4] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: *tey*.

[5] Это взято изъ 2-й главы перваго соборнаго посланія Іоанна, ст. 19. [6] Взятаго въ скобки въ Польскомъ текстѣ нѣтъ.

«A tych oderwańcow, ktorzy się oderwali od vsprawiedliwienia Pańskiego, iako mowi Dawid, tychbym pytał: dla ktorey przyczyny, o, pobożni, vkrzyżowanego Krystusa Pana mieszkanie opuściliście, to iest Cerkiew Wschodnią, w ktorey vrodziło się y odpoczywa słońce sprawiedliwości — Kristus, skąd wszytek świat oświeconym iest? Dla czegoż tedy dwor dobrego pasterza, ktorego dobrocią nikt nie celuie, wzgardziliście, puściwszy się do tego, ktory sam papieżem, sam biskupem vsiłuie niewymownie być? Czy dla tego, że Rzymski biskup, nieiaką poważnością tyrańską obtoczony, nazwiska te inym pospolite, samemu sobie przywłaszczaiąc, chce być cerkiewnym początkiem y głową? Iakimi cudy, iakimi dziwy, fałszywym Krystusem y fałesznym prorokiem, od prawdziwego Krystu||**(285)**sa przypisanym, zwiedzieni iesteście, żeście, od świętych oycow, od apostołow y samego Krista odłączywszy się, do papieża skoczyliście? Czy dla tego, że o sobie wiele rozumie y opowieda, zacność y poważność nieiaką wymyślaiąc, ktorą samego syna Bożego naczalstwo vsiłuie strącić? Aleć to Daniel, człowiek taiemnic pragnący, nieiakiey bestyey podobne być opowiedział! Ktorey bestyey vsta były wielkie, rzeczy mowiące vstom (*sic*) krześciańskim brzydkie. Ktoż byś z pobożnie żyiących y prawdziwie wiary naśladuiących ścierpieć mogł—Pana y Boga a Zbawiciela naszego Krystusa w Cerkwi ś. naczalstwo nawątlone, zaburzone y wywrocone? Ktore gdy wziął od Oyca, na ramionach nosił y własną krwią obronił. Stanowić kogo na mieysce Krystusowe głową powszechney Cerkwie—azaż nie iest zstrącać Krysta Pana z przełożeństwa iego? O co od dawnego czasu Starego Rzymu biskup iak sie starał, nie przestaie tego przeciw roskazaniu Krista Pana y oycow, żeby dokonać nie

«А тыхъ отступниковъ отъ оправданій Божихъ, якъ мовитъ Богоотецъ, тыхъ бымъ запыталъ отступниковъ: для чого, о, добрыи, и штожъ потерпѣвши, Христову оставили есте паству, Восточную (мовлю) Церковъ, въ которой всходитъ и опочиваетъ солнце правды — Христосъ, изъ которое весь свѣтъ просвѣтилъ? И про штожъ той доброго пастыря дворъ покинувши, въ зобранье единого назватися хотячого папою вскочилисте? Бо умысливши собѣ Римскій епископъ началство нѣякое тиранское, и имя отиранилъ посполитое, собѣ едному привлащити хотячи, папою хотячи ся назвати единъ и единъ быти Церкви началомъ и головою. ||**(об. 186)** Вжды якіе знаки, якіе чюда видячи, (бы наветъ и такіе прелести были, о якихъ правдивый Христосъ впродъ оповѣдилъ, ижъ лжехристи и лжепророци мѣли дѣяти, абы звести, если можна речъ, и выборныхъ,—пристойнѣй было отступникомъ, абы наслѣдовали презъ отци преданой науцѣ), — штожъ теды видячи отъ святыхъ отцовъ, отъ апостоловъ, отъ самого Збавителя отбѣгнувши, ажъ до папежа загналистеся? Снать, же великіе рѣчи о собѣ мовитъ и собѣ преложенство нѣякое и власть утворяетъ, презъ которую и Сына Божого зверхность и державу понижаетъ. Але тое звѣряти нѣякому призвоито быти провидѣвъ Даніилъ, желаній мужъ! Которому звѣряти уста были великомовячіи и христіанскому слуху обридливыи. Бо хтожъ бы отъ благочестно живучихъ стерпѣлъ, яко живъ, абы нарушено было Господа и Бога и Спаса нашего Іисуса Христа началство? Изалибы самъ безчестіе и ганьбу вытрывалъ приняти о томъ, которое отъ Отца Самъ взявши, на раменахъ понесъ, снабдѣвъ своею кровію? Або тое што себе вмѣсто Христа соборною го-

miał. A gdyby się on tylko głową zwał Rzymskiego kościoła y naczalnikiem, abo iakby chciał,—zdałby się to czynić z nieiakiey przyczyny za roskazaniem kanonu apostolskiego: «biskupom narodow wszelkich trzeba wiedzieć, ktory między nimi pierwszym iest, ktorego iako głowę rozumian (*sic*), nic daley przeciw iego sumnieniu niech nie czynią». Co też y oycowie postanowili, ktorzy na Antiocheńskim zborze byli. Iaką stary kanon powszechną głowę Cerkwie powszechney prawda ewanieliey samego Krysta zna y opowieda. Czego nas Paweł ś., do Efezyan pisząc, vczy: «abowiem (mowi) Krystusa dał Ociec nade wszytko głową Cerkwi, ktora iest ciałem Iego». A iawna rzecz iest: gbyby to powszechne—ciało *przez* głowy było—dziw by iakiś był! Nie mniey by też także dziw był, ||(286) gdyby dwie głowie miało!! Przetoż Krysta ma powszechną głowę, a samego Krysta, żeby to ciało *przez* głowy nie było, a nie ma dwu głow.

«Choć przeciwnicy zarzucaią, że «Piotrowi Zbawiciel rzekł: ty nazwany będziesz Cephas»; ale Cepha, iako sam ewanielista wykłada, nie głowę znaczy, ale Piotra.

«Lecz ty iesteś Piotr, rzekł Zbawiciel, y na tey opoce zbuduię Cerkiew Moię». Ale coż to iest? Czy opoką go nazwał: ty iesteś Piotr? Nie opoka, iako

ловою соборной Церкви явне удавати — не самого ли Христа нарушаетъ началство? Або ли не Старого Рима папежъ соборную голову соборной Церкви, себе здалечка и фортелне почавши сновати, теперъ и въ конецъ выткалъ? Еслижъ бы Римской самой церкви головою, началомъ (якъ мовитъ) себе называлъ,—мѣлъ бы по собѣ доводъ, ижъ кождая епархіа маетъ мѣти своего началника. О чомъ канонъ 34 святыхъ апостоловъ такъ мовитъ: «епископомъ кождого языка потреба вѣдати въ собѣ первого, имѣти оного якъ голову, и ничого дѣяти безъ его зданья». Чого и въ Антіохіи отцы потвердили 9 каномомъ, абы тое правило за першее было принято. Але соборную голову соборной церкви правда евангелская единого знаетъ, единого оповѣдуетъ — Христа. О чомъ и Павелъ зъ Ефесяны насъ научаетъ, мовячи: «того, Христа, далъ надъ вшелякого голову церкви, которая есть тѣло Его [1]». Значная то естъ речъ: ижъ тѣло сее соборное—чудъ бы былъ, безъ головы бывши! А не меншій тежъ чудъ, еслибы мѣло двѣ головѣ!! Протожъ Христа маетъ соборную голову, абы не чудъ ся здалъ, бывши безъ головы; и единого тежъ Христа соборную голову маетъ, абы не былъ чудъ, бывши о двохъ головахъ.

Мовятъ [2] они: ||(187) «але Петрови рекъ Збавитель: ты названъ будешъ Кифа»? Але [3] Кифа, якъ самъ евангелистъ тое написавый выкладуетъ, Петра, а не голову значитъ.

«Але [4] ты естесь Петръ, мовитъ Христосъ, и на томъ камени збудую Церковъ Мою»? А штожъ то ся розумѣетъ? Чили камень назвалъ:

[1] Это взято изъ 1-й главы посланія къ Ефесянамъ, ст. 22—23. [2] Противъ этого абзаца на полѣ: «недоумѣнье». [3] Противъ того же абзаца на полѣ: «отвѣтъ». [4] Противъ этого абзаца на полѣ: «недоумѣнье, отвѣтъ».

dobrze y ś. Augustyn napisał: «ty bowiem (ś. Augustyn mowi) iesteś Piotr: od opoki, ktorąś wyznał, y od nieieś sam nazwany iest, iako z wiary—wiern(e)y. A ia na tey opoce, ktorąś wyznał, od ktorey ciebie Piotrem nazywać będą, zbuduię Cerkiew Moię. A opoka był Kristus Pan, mowi Paweł ś. Nie na Pietrze tedy, ale na Krystusie buduie się Cerkiew. Co y na drugim mieyscu Augustyn mowi: nie na tobie, Pietrze, ale na mnie, Krystusie. Bo fundamentu inego żaden nie może założyć, iedno ten, ktory założony iest.

ты еси Петръ? Не камень, якъ толкуетъ святый Августинъ: «ты еси, рече, Петръ: отъ камени, которого еси вызналъ, Петръ и ты названъ будешъ, якъ отъ вѣры — вѣрный. А я на томъ камени, которогось вызналъ, отъ которого и самъ Петръ названъ будешъ, на томъ камени збудую Церковь Мою. Камень же бѣ Христосъ, Павелъ мовитъ. Абовѣмъ не на Петрѣ, мовитъ Августинъ, але на Христѣ Церковъ будуется. И засъ: не на тобѣ, Петрѣ, але на мнѣ, Христѣ, той же мовитъ. Еще Павелъ кличетъ: основаніа иного жаденъ надлежачого положити не можетъ, который есть Іисусъ Христосъ.

«Ale mowią tak: że «oycowie Wschodni, rqznych czasow, starszeństwo przyznawali biskupowi Rzymskiemu, y w potrzebach do niego vciekali się». Czemu zmyślaią znaki braterskiey miłości na takowe naczalstwo bracia do braciey (ieśliż to prawda, co mowią)? Vciekali się (podług słowa Bożego) w potrzebie, chcąc być ratowani (ieśliż ważni byli) zobopolnie. A żeby miał być za starszego vznany, nie mogą tego pokazać, chybaby zaprzecz niewola stanęla.

«Але [1] мовятъ: «отцы, розныхъ часовъ бывшіи, Римского епископа быти великимъ узнали и ку нему въ бѣдахъ ся утекали». Але чому мнѣ милости и любви братерской знаки на доводъ приводишъ, до склѣченья таковой зверхности? Если братія, прибѣгали до братій, помочнымъ быти повинныхъ, ведле святого писма.

«Lecz go czcili vczciwym pozdrowieniem y tytułmi, czegoby mu nie wyrządzali, gdyby starszym nie był, y na mieyscu Piotrowym». Pozwoliłbym ia tego wam (gdyż tak przyidzie), że biskup Rzymski iest pierwszym na mieyscu Piotrowym. Wszakże mowi Augustyn ś. o błogosławionym Pietrze, że pierwszym był w porządku, a nie w powadze. A ieśliż ||(287) był porządkiem pierwszym między apostołmi, wszakże ieden był z apostołow y ich brat. W iednym bowiem w towarzystwie byli wszyscy; wszakże sam nie

«Але [2] ижъ и поважными привѣтами его великого быти выславляли». Я даю: и якъ першого. Бо мовитъ и Августинъ о блаженномъ Петрѣ, же першимъ былъ въ чину апостолскомъ. Тому, же чину былъ апостолского, нихто ся не спротивляетъ. Бо если и першимъ былъ, але единого порядку былъ, и отъ апостоловъ единъ. А еслиже и первымъ ему быти з даемъ,—яко брату: кгдыжъ онъ самъ не есть отцемъ иншихъ всѣхъ епископовъ, ани можетъ быти самъ началникомъ и учителемъ соборнымъ

[1] Противъ этого абзаца на полѣ: «недоумѣнье, отвѣтъ». [2] Противъ этого абзаца на полѣ: «недоумѣнье, отвѣтъ». [3] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «бити».

był starszym, ani też xiążęciem, ani doktorem powszechnym powszechney Cerkwie. A tak choć byśmy pozwolili, że y apostołem biskup Rzymski iest (czego nikt, iedno głupie, twierdzić nie może), y Piotrow następca,—wszakże nie tylko samemu Piotrowi Zbawiciel rzekł: o to Ia was posylam iako owce między wilki; iako Mnie posłał Ociec, tak y Ia was posyłam; y szedszy vczcie wszytkie narody. A takiey mowy Krysta Pana stokroć naydziesz w pismie ś. Skąd wszelkiemu iawno iest, iako się to naczalstwo nawątla.

‹Ty podź za Mną, rzekł Piotrowi›. Ale y drugim mowił: podźcie za Mną, a vczynię was, że będziecie rybitwami ludzi. A gdy pytali Pana Krystusa: a my ktorzychmy poszli za Tobą, etc. odpowiedział: y wy, ktorzyście szli za Mną w odrodzeniu, etc.

«Ale Piotrowi klucze rozwiązania y związania naznaczone są›. Lecz na drugim mieyscu wszytkim rzekł: weźmicie Ducha Ś.; ktorym odpuścicie grzechy, będą im odpuszczone; a ktorych zatrzymacie, a zatrzymane.

‹Rzeczono też nad to Piotrowi po trzykroć: paś owce moie». Ale też Piotr trzykroć się Krystusa zaprzał. Przystoyna to była, gdy po zgrzeszeniu vtwierdzonym miał być, żeby on sam, abo inszy apostołowie o vsługowaniu y apostolstwie iego nie wątpili, aby troiakiemu zaprzeniu troiakie wyznanie Piotrowe zastawiło się, z troiakim vtwierdzeniem vrzędu apostolskiego.

«Nakoniec, tak się odpowieda na po-

всей Церкви. А же быхмо позволили быти апостоломъ Римскому епископу, штò Римскому трудно бы ся могло признати; але—дай то! позволяемъ быти апостоломъ (а не епископомъ Римскому папѣ) и Петровымъ намѣстникомъ! Той Петръ блаженный апостоломъ былъ, але—не самъ; бо и иншіи были апостолами, якъ до всѣхъ мовитъ Збавитель: и посылаю васъ яко овца посередъ волковъ; и зась: якъ Мене послалъ Отецъ, такъ и Я васъ посылаю.

«Ты [4] послѣдуй Ми, мовилъ Петрови». Але: идѣте въ слѣдъ Мене вси, и инымъ мовилъ: и сътворю васъ ловця человѣкомъ. И еще: и мы послѣдуючіи тобѣ. И индѣ: и вы послѣдуючіи мнѣ, въ паки ||(**об. 187**) бытіи, и прочая.

«Вязати [5] и разрѣшати взялъ ключи». Але: пріймѣте Духъ Святый, всѣмъ мовилъ: если кому отпустите грѣхи, отпустятся имъ, если кому удержите, удержатся.

«Але [6] паси овца моя, трикроть Петрови самому мовилъ». Але трикроть тежъ и Петръ самъ отвергся. И пристояло трикротнымъ пытаньемъ трикротное улѣчити отверженье, могучимъ принести потверженье апостолской власности и апостольскаго достоенства и власти (то бовѣмъ пастырская есть моцъ и благодать), каждая презъ пытанье абы могла привернена быти блаженному Петру отъ Христа, которого ся былъ запрѣлъ, и отъ Церкви, которое былъ отступилъ презъ отверженье.

«Наконецъ, отъ отцовъ почести и свя-

[4] Противъ этого абзаца на полѣ: «недоумѣнье, отвѣтъ». [5] Противъ этого абзаца на полѣ: «недоумѣнье, отвѣтъ». [6] Противъ этого абзаца на полѣ: «недоумѣнье, отвѣтъ».

chwały listowne, od niektorych oycow Wschodnich biskupowi Rzymskiemu przypisanych. Zawsze vmieli Wschodni przykazania ewanieliey ś. chować, ieden drugiego (podług apostoła) chcąc (*sic*). A to nie stanowiło żadnych praw do wprowadzenia okrucień||**(288)**stwa biskupiego, iakowe teraz baczymy. Nad to, że Wschodni papieża listami y tytułmi czcili, podobno z tey miary, z iakowey, też chcąc zalecić Paweł ś. swoię nauk-, do Galatow pisząc, Iakuba, Piotra y Iana, nazwał być cerkiewnemi słupami; tak też oni, aby tym sposobniey sprosne kacerstwa tłumić mogli, takowe tytuły Rzymskiemu biskupowi przypisowali.

«Teraz zaś to naczalstwo, na wywrocenie nauki, od Krysta Pana podaney, wysadzone iest. Niechay mi żaden za przykre nie ma prawdę mowiącemu. Bo (podług Salomona) przymowiska mieć w nienawiści niezbożnemu przynależy; a tak mądrzy nie maią się gniewać z przymowiska, ale vczciwe rzeczy sprawować powinni są, aby wolni byli od obmowisk. A nie okrucieństwoż to, iednemu biskupowi Rzymskiemu Cerkiew y powszechne zbory podkładać? Do rosparcia po wszytkim świecie państwa,—nie niewolstwoż to cerkiewne? Nie płaczliwasz to rzecz?

«Wiedzieli to oycowie ś., w Karthaginie zebrani. Przetoż do biskupa Rzym-

тобливые привѣты ку Римскому епископу—учтивости были знакомъ, якъ братій, умѣючихъ стеречи приказанье Спасово, которыи себе инымъ поддавали, надъ нихъ маючи, и ведлугъ апостола, честью другъ друга болшей почитаючи. Еще тежъ тогды и Ветхій Римъ окрутенства не зналъ. Але то не было зданье, ани вырокъ, установляючій тиранство, яковое теперъ видимо, же повстало на Церковъ Христову, отмѣняючи тое, штò и самъ Збавитель узаконоположивъ. И тогды бовѣмъ для пожитку церковного блаженніи Римскіи епископи и отцы, до блаженыхъ оныхъ пишучіи, престолъ церковный вывышали, прекладуючи ведле часу продкованья и похвалы святого Петра и Павла, якъ заступниковъ едной оной столицы, абы отъ оныхъ избытковъ могли отпоръ давати противникомъ церковнымъ. Ижъ и Павелъ въ таковый способъ въ своей науцѣ не препомнѣлъ Галатяномъ залецити отъ мнимыхъ столповъ Іякова, Кифу и Іоанна.

«Але теперъ уже назбытъ о вышпоченью Церкви и самыхъ евангелскихъ преданій, которые самъ Збавитель подалъ, зверхность ся оная хелпитъ. Або ли не есть тиранство, (нехай ми, правду мовячому, нихто за зле не маетъ; бо строфованья самыхъ толко нечестивыхъ ведле Соломона, пристоитъ ненавидѣти; протожъ не строфованья отбѣговати, але чинити годное строфованью приналежитъ мудрымъ),—а не естъ ли тиранія, ижъ, Церковъ всю поддавши вселенскому собору, и тымъ правды плащикомъ тиранскую Римского папежа залецаютъ зверхность, а зась вселенскіе соборы подстилаютъ самому Римскому папѣжови? А не то ли есть Церкве второе забуренье и зневоленье?

«Надъ то хто бы ||**(188)** могъ правдивѣй мовити, якъ мовили въ Карѳа-

skiego porządnie pisali, że «cztery rzeczy podług vstaw między nami maią być chowane: iedna—o tych biskupow ktorzy są przywroceni» (etc). A daley tak piszą: «niech to między nami zachowane będzie, co y z zamilczeniem naszym, braterską miłością, czy mu być chowane baczysz, choć też podobno y kanony Niceńskiego zboru inaczey pokazuią» (mowili oycowie oni). Z tych bowiem kanonow Rzymskie okrucieństwo władzą swoią pod niebiosa rościągać vsiłowało.

генѣ святіи отцы, ку Римскому архіерею (іереомъ они назвали) посылаючи? Мовили бовѣмъ до лекгатовъ: «Чтыри рѣчи ведлугъ уставъ пристоитъ намъ заховати: першая—о приверненыхъ епископѣхъ, у Римской Церкви іерея» и прочая. Которымъ, нижей поступивши, приводятъ: «Нехай тое межи нами заховано будетъ: што если быхмо и не мовили, повинна есть речъ, абы ховано было братскою милостію (еще бовѣмъ не владѣла тиранія!): которые, ведле мудрости и правды, которую тобѣ Найвышшій даровалъ, и самъ до того видишъ, ижъ годная речъ ховати, еслибы иначей Никейского собору показовали каноны». О тыхъ бо и власть таковую змоцнился мѣти епископъ Римскій, которую теперь въ святобливыи нѣякіи вводятъ откровенія».

«My tedy choć wiele mamy exemplarow, nigdzieśmy tego nie nalezli w zborze Niceńskim, coście do nas posłali w opisie swym (wiecie dobrze, krześcianie, ktorzy to są, co xięgi fałszuią, cić to co tego czasu nie przestawaią zaczętych spraw: a żeby komu za przykre nie było, stucznie idą w tym, twierdząc, że dla tego to czy||(289)nią, aby iakie kacerstwo nie wyniknęło. Nie wstydali się przy xięgach Augustyna ś., ktory doktor ich iest, w Wenecycy drukowanych, tego, na pierwszey karcie napisać tych słow: «odrzuciwszy te rzeczy, ktoreby iakie kacerstwo wprowadzić mogły, abo iakimkolwiek sposobem nawątlić serca wiernych». Mowią tedy oycowie ś.:)—tego, coście do nas posłali w opisie swym, nie mogliśmy naleść y w samych exemplarzach Rzymskich. A przeto twoiey wielebności prosimy, aby pisać raczyła y vprzeymie prosiła patriarchy Antiocheń-

«Рекли [1] отцы оныи: «Мы хотя и много маемо книгъ, нигдѣхмо не читали въ синодѣ Никейскомъ въ Римскихъ книгахъ (знаете ли которые суть, што̀ книги фалшуютъ, якъ и теперъ чинятъ въ богословскихъ книгахъ? тыи, што̀ приписуютъ фалшъ на самомъ книжномъ переду, ачъ ти и зацнѣйшимъ именемъ, то есть поправою удаютъ? Ово дамъ, наприкладъ, якъ въ Венецкомъ друку написано. Мовятъ бо: «Августиновы вси книги поправленыи, вынятымъ бывшимъ мѣсцамъ нѣкоторымъ, которые могли ересь нѣякую утворити, або якожъ колвекъ мысли вѣрныхъ затрвожити». И такъ же мовили въ Карөагенѣ отцы), нигдѣхмо не читали въ Никейскомъ соборѣ въ Римскихъ книгахъ, якъ то въ томъ реченомъ комментаріи [2], што оттоля намъ посланы были. Еднакъ же ижъ овдѣ въ жадной книзѣ Греческой тогосмы знайти не

[1] Противъ этого абзаца на полѣ: «1». [2] На полѣ пояснено: зводѣ».

skiego, Alexandriyskiego y Carygrodzkiego», etc.

«Y o to prosimy, abyś nie przyimował tych, ktorzy od nas odłączywszy się do was vciekać zwykli, żebyście też tych do społeczności więcey nie przyimowali, ktorych my odłączyli. Abowiem toż y w zborze Niceńskim to wielebność twoia znaydzie; a tam—ieśliż o świetskich y klerykach, aby to chowano było, zbor przykazuie, iako daleko o biskupach, gdyż zwłaszcza każdemu pozwolono na synod do własney parochiey dla sprawiedliwości stawać, abo appellować do powszechnego zboru». W ktorym zborze wszytka moc cerkiewna zawisła, choć Rzymski biskup vsiłuie wywrocić to. Daley mowią oycowie ś.: chyba żeby kto był, ktoryby chciał wierzyć (obacz, iako papieżowi Rzymskiému przycinaią!), że iednemu iakiemu kolwiek może być zupełna myśl y sprawiedliwość natchniona, niezliczonym świętym ludziom na syno zebranym zbroniona (iako opowiedaią postępcowie papieża Rzymskiego!).

могли,--отъ Восточныхъ Церквей (видите! гдѣ ся отзываютъ на розезнанье отцы, и которымъ ся спротивляютъ,—вы, штò о чистой вѣрѣ Восточное Церкви вонтпите?! Тамъ, повѣдаютъ, ижъ декрета царскiи еще могутъ быти знайдены,—якожъ знайдены были, и посланы, и ухвалены!) намъ абы были принесены—велми жадаемъ. Протожъ и твоей велебности просимо, абысь самъ упрiйме рачилъ писати ку iереомъ оныхъ сторонъ, то естъ до Антiохiйской Церкви, Александрiйской и Костантинополской, абовѣмъ и тые суть патрiаршiи» и прочая.

«А потомъ, коли того достали, чого ||(об. 188) просили, до Риму послали были ку Келестину съ привитаньемъ уважнымъ: «Просимо [1], абысте тыхъ, которыи отъ насъ ку вашему слуху утекаютъ, латво не прiймовали; ани тыхъ, которые отъ насъ отъ посполитованья отлучени, до сполечности болшей абысте не хотѣли прiймовати. Абовѣмъ тое и въ Никейскомъ соборѣ потвержено [2], штò латве знайде твоя велебность: бо если о нижшого степню клирикохъ и свѣцкихъ тамъ ся значитъ, ижъ годно естъ ховати — штожъ надъ то о епископѣхъ приказано естъ заховывати?» И зась—а штò найболшая—ижъ кождому позволено естъ, если о справедливости предъ узнавачами стоятъ, на соборъ своей епархiи, до того и на вселенскiй соборъ отозватися [3]. Тотъ то естъ найвышшая держава церковной власти, ведле святыхъ отецъ законоположенiя, хотя Римскiй папежъ вшелякими фортелми оную подъ себе подбити усилуется. Хиба жебы хто былъ (и того доложили отцы) который

[1] Противъ этого абзаца на полѣ: «2». [2] Канонъ 5, и Апостолъ, 12 [3] На полѣ пояснено: «аппеловати».

бы ся здалъ на когожъ колвекъ такого (тутъ праве значно, якъ ся остро папежа Римского тыкаютъ предсявзятью!), кому бы Богъ моглъ водхнути правду а незличонымъ на соборъ събраннымъ іереомъ заборонити того годитъ ли ся, якъ невстыдливе предъ оными отцы, и хутливе крыютъ постунцы папежа Римского.

«Prowadzą rzecz oycowie święci: «żeby do odprawowania zborow naszych zawżdy miał być legat świętobliwości twoiey, żaden synod ś. tego nie vchwalił, anichmy vstanowienia tego nie nalezli, ani tego, coście do nas zstamtąd posłali, iakoby z cząstki zboru Niceńskiego. Takiegochmy nic ||(290) znaleść nie mogli w pewnieyszych opisach Niceńskich, do nas przyniesionych od świętobliwego Kirylla Alexandriyskiego biskupa brata naszego y od pobożnego [4]. A tylko Carogrodzkiego patriarchy y samych przepisow cesarskich, ktore y przedtym przez Innocentego prezbitera y Marcella subdiakona do nas są przyniesione».

«Провадятъ [5] свою речъ отцы святіи: «о томъ, абы мѣли нѣкоторыи посылани быти, яко бы отъ боку твоей святобливости, жаднымъ соборомъ не естъ ухвалено, якъ читаемо. Поневажъ тые книги, штò здавна презъ самого съепископа нашего Фавстина якобы отчасти Никейского собору, оттоля намъ присланы въ правдивыхъ зводѣхъ Никейскихъ, которые мы и отъ святѣйшого Кирила, Александрійской церкви съепископа нашего, и отъ побожного Аттика, Костантинополского епископа, посланые намъ отъ самыхъ царскихъ переписовъ (которые еще передъ тымъ презъ Иннокентіа презвитера и Маркела поддіакона, презъ которыхъ къ намъ отъ нихъ присланы были, блаженной памяти Бонифацію епископу, продкови вашему, отъ насъ послалисмо) таковогo ничого не моглисмы знайти».

«Tu rzecz kończą oycowie ś.: «a tak przestępnych klerikow, gdy my niekiedy prosić będziemy, nie odsyłaycie ich do nas, ani dopuszczaycie, byśmy nie zdali się prowadzić proźnego dymu do Cerkwie Bożey, ktora wystawia Boga widzieć pragnącym światłość prostoty y dzień vniżenia».

«Протожъ [6] и речъ кончачи, острѣй тыкаются Римского епископа: «Кгвалтовниковъ тежъ клириковъ (если быхмо коли прошли) не хотѣте посылати, ани рушати, абы смродливой надутости мирской не здалихмося вносити въ Церковъ ||(189) Христову (вижъ ми слова моцъ! якъ и папежови заказуетъ соборъ, а найболшая—же не вселенскій: ани рушати зъ мѣсца, абы смродливой надутости мирской не здалихмося

[4] Здѣсь рѣчь не кончена. См. Западно-Русскій переводъ.

[5] Противъ этого абзаца на полѣ: «3». [6] Противъ этого абзаца на полѣ: «4».

«Szyrokośmy podobno (y nie chcący) to rozbierali, nie kliemera nosą strasząc, ale prawdą Bożą bijąc, ktorey vżywali oycowie ś., odpowiedaiąc naczalstwu papieża Rzymskiego, ktory na ten czas zaczynał się, teraz wynosi się, na xtałt straszliwey gory,—iuż chce wszytek świat obsieść! Nazwałem naczalstwo to straszliwe, bo y samego Krysta Pana zwierzchność (iakom wyższey nie raz oznaymił) przez wątpienia wywraca, gdy wszytkę Cerkiew władzą swoią chce vniżyć, a drugą bracią podbić y dręczyć ich, swoie państwo y zwierzchność wynieść, y wszytkie rzeczy, choć przeciwko słowu Bożemu, nowe postanowić! To z wielu rzeczy choćby się mogło pokazać, wszakże dosyć nam będzie na iednym obiaśnieniu od Zbawiciela. Gdy podana iest naświętsza Iego świątość a taiemnica Cerkwie ciała y krwie Iego pod osobami chleba y wina, sam papież Rzymski (dawszy pokoy na ten czas vchwale przaśnikow Żydowskich, pochodzeniu Ducha Ś. od Oyca, podług nauki Krystowey vczącey, że Duch Ś. od Oyca pochodzi, zaniechawszy do wyznania wiary vpornego przydatku) papież Rzymski, chcąc iednę ranę Zbawicielowi, głowie Cerkiewney y Cerkwi, ktora ciałem ||(291) iest, zadać! Azali nieznośną śmiałością ten święty sakrament Krystusow w nowy zwyczay nie przywiodł, zupełny sakrament krześcianom w młodych ich leciech odeymuiąc, ani ciała, ani krwie im nie daiąc, a gdy przydą w lata, połowicę sakramentu, to iest, krwie Krystusa Pana zbrania im!? To dla tego, aby zgoła członki y bracia Krystusowi abo w zupełności abo w cząstkach Krysta P[ana] dostąpić nie mogli.

вводити въ Христову Церковъ, которая свѣтъ простоты и день покорности Бога прагнучимъ видѣти приноситъ».

«Тое жесмы широко написали, не своихъ уживши словъ, але тыхъ, которыхъ отцы, на тотъ часъ бовѣмъ до скрите-починаемой, а теперъ до отчюженой нѣякой, явне подвышаючейся зверхности Римской уживали на отповѣдь. А отчуженой мовилемъ, страшливой мовилъ бымъ и хулной! Ижъ самую Збавителеву власть, якомъ рекъ, Римскій папежъ переворочаетъ, и не толко Христову Церковъ смирити усилуется и подъ себе подбивати иншую братью, але и Самого всѣхъ Господа и Владыку Единого Силного, ницуючи Его державу! А того многими свѣдоцтвы ачъ бы ся могло довести, на томъ самомъ объясненью досыть: ижъ отъ Спаса Христа Бога нашего преданыи своей его Церкви страшные тайны, Его святого Тѣла и честной Крови мирови чистую офѣру, въ особѣ хлѣба и вина,—самъ Римскій епископъ (нехай помолчу!) приймованье Жидовскихъ опрѣсноковъ, вмѣсто евангелского хлѣба, вводитъ, надъ то и самому Павлу противячися, вмѣсто новыхъ старые рѣчи установляетъ, которые прошли (Павелъ мовитъ), Божіею милостіею отдалены будучи. Але нехай самое Жидовскихъ опрѣсноковъ замолчу приймованье. Нехай замовчу о Духу Святомъ науку самого Збавителя, который, таковой богословіи учитель будучи, мовитъ, же отъ Отца исходитъ Духъ,—отъ папежа Римского зневоленъ есть, приложившого злый придатокъ! А то придалъ въ символѣ церковномъ, абы едною раною и Избавителя уранивъ голову церковную, и Церковъ тѣло Христово! Нехайже тое замовчу, ижъ Тѣла и Крови Христовы таемницу ново пресѣкъ, смѣлостью суровою посмѣв-

ши! Отнялъ отъ христіянъ, отъ дѣтокъ бовѣмъ цѣлую таемницу, не даючи имъ ани Тѣла, ани Крве причащатися, а пришедшимъ до взросту—едно половину, абы згола Христовы члонки, Христову братію або всего, або ли по половици отдалилъ отъ Христа!

«O, *światłości*! O świętokraystwo! Odepchniony iest Krystus od Cerkwie swoiey, głowa od własnego ciała odcięta! A budowca tego wszytkiego ten iest, ktory chłubi się, że w Cerkwi ś. mieysce Krystusowe opanował! O, nienasycone okrucieństwo, vśiłuiące Cerkiew abo zatrwożyć, abo z grunta wywrocić, ktore y z samym Krystusem woiuie! Ktorym sposobem vstawę Krysta Pana szpecisz? «Że się nam tak podobało, wikariusom Krystusowym» (a podobało się dla tey, abo owey przyczyny)! Wiemy, iako okwituiącymi obmowami: ale wszelki, ktory komu krzywdę czyni, ma dosyć wymowek! Pozwolmy im, że tylko sami są namiestnikami Krystusowymi! Iakże ich ścierpimy, na chwałę Syna Bożego burżących się, Ktorego słuchać nam Nawyższy Ociec roskazał: Tego bowiem (z nieba mowi) Tego słuchaycie!

«Охъ, *смълости!* Охъ, святокрадства! Одопхненъ отъ своей Церкви Христосъ, отсѣчена естъ своего тѣла голова! А того злого роздѣленья будовничимъ той есть, который антихристовъ быти хочетъ ||**(об. 189)** и соборной церкви головою! Охъ, ненасыченого тиранства! Головою, которая трвожитъ и зъ кгрунту усилуется вывернути Церковъ, якожъ уже и Самого Христа понижати починаетъ! Которымъ способомъ ницуете науку Спасову? Же ся вамъ такъ здало, Христовымъ намѣсникомъ! И здало ся добре для той, або для овой причины? Такъ ти то? Каждый хто кого кривдитъ, на отповѣдь барзо готовъ! Дай то! абыхмо имъ позволили намѣсниками быти, и единымъ имъ быти намѣсниками Христовыми! Якожъ стерпимо тую ихъ гордость, которая ся вынесла надъ славу Сына Божого, Которого слухати приказалъ намъ Отецъ: Того бовѣмъ, мовилъ зъ неба, слухайте!

«Lecz wy od ktorych te zmyślone cuda wymowek powymyślaliście, co zacz iesteście? My iesteśmy, ktorym wy macie być posłuszni, gdyż nam dana moc iest nauczać, rządzić, prawa stanowić; a inszym iarzmo nasze na karkach swych nosić, y tak nas słuchać, że choć byśmy hufcami dusze wasze do piekła prowadzili, żaden nam się przeciwić nie ma. A ten iest fundament religiey naszey! O, niezbożna złości! O, ślepe myśli ludzkie!

«А [1] вшакъ же хтосте вы, которымъ ся вамъ такъ здаетъ! «Мы есмы тыи, которымъ самымъ намъ вси послушни, намъ самымъ учити, пановати, законы уставляти, а, если ся здасть, и законы отметовати отъ боз[с]кого (невѣмъ — якового?) откровенія позволено естъ; а иншимъ и шію подставляти, и ухо подклоняти такъ послушное, же хотя быхмо гуфами провадили души ближнихъ до пекла, жадному ся не годитъ, абы въ

[1] Противъ этого абзаца на полѣ: «вопросъ, отвѣтъ».

O, serca zaćmione! A znośnasz to iest— cierpieć od tych, ktorzy powstaią przeciw maiestatowi Krystusa Pana?

чомъ намъ мѣлъ противити. А тожъ то есть фундаментъ нашего закону»! Охъ, уста великомовячіи, которые видѣлъ Даніилъ! и великомовячіи, и на Бога повстаючіи, и смирити святыхъ Вышнего помышляючіи, и лѣта и часы отмѣняти! Протожъ годитъ ли ся терпливе внимате мужемъ, смирити не тылко святыхъ самыхъ Вышнего, але и Самого святыхъ Святого и Вышнего начинаючимъ!?

«Powtore bym oderwańcow pytał:

«Повторе бымъ мовилъ до отступниковъ:

||(292) «Dla ktorey przyczyny pdzyłączyli się do papieża Rzymskiego, odstąpiwszy od prawosławnych? Dla tego, że czasy y obyczaie odmieniać vmie? Przetoż żadney vstawy oycow świętych nie zaniechawszy, wcale potrafił wprowadzić nowy kalendarz. Własność to papieża Rzymskiego, aby odmieniał y przewracał czasy oycow świętych o odprawowaniu paschy vstawionych; aby mogł pochwałę mieć y odkryć możność okrucieństwa swego, na co wszytek świat narzeka.

«Штожъ теды видячи, прилучилистеся ку папежови Римскому а одорвалися отъ православныхъ? Ижъ и часы отмѣнити умыслилъ? Бо ничого не знаетъ отъ отеческихъ наукъ оставити безъ нарушенья. Для того и календаръ новый установленъ есть и самого титулъ маючій Римского, абы, отъ отцовъ ухваленыи святыи господьственыхъ празниковъ, времена самъ онъ былъ безъ боязни выворочаючи и отмѣняючи. Такъ заховалъ собѣ тиранства державу, же ся весь свѣтъ обачити не можетъ!

«Ale wy, oderwańcy, w czymże dobrze vczącego papieża posłuchaliście, opuściwszy oyczystą naukę dla vstawicznych odnowisk? Ale woła Paweł ś.: ieśli by kto wam opowiedał mimo to, coście wzięli, niech będzie przeklęctwem. To przeklęctwo pada na tych, z vchwały ś. powszechnego zboru, ktorzy wyznania wiary vmnieyszaią, abo nadstawiaią. Ta vchwała, zawsze będąc od oycow y synodow wszytkich zawżdy wcale zachowana, od samego papieża wyszpecona iest. Lecz iako ten oycow ś. vćci, ktory Samego Krystusa lekko waży?

«Але которой науцѣ папежа Римского увѣривши, отъ отецъ преданую оставилисте науку? Чи для уставичныхъ отновискъ? Противъ которымъ Павелъ волаетъ: если хто вамъ благовѣститъ надъ то̀, што̀ есте приняли, нехай будетъ ||(190) анаѳема. Туюжъ то анаѳему, и отъ святого вселенского второго собору ухваленую на смѣючихъ приложити нѣшто символу вѣры, або уняти, и оную захованую отъ всѣхъ иншихъ святыхъ соборовъ, единъ Римскій папежъ самъ отмѣнилъ и подепталъ. А якъ же той за што собѣ отцовъ будетъ розумѣти, который Збавителя пспополитымъ быти розумѣетъ?

«Coż się wam, oderwańcom, w Cerkwi apostolskiey Orientalney nie podobało? Dla czegoście się iey, vniozszy się nie-

«Але штожъ таковогo знашедши въ Восточной православныхъ церкви, до оной сполечности (обманившися, добры-

mądrze, zaprzeli? Musiała was omamić złota nadzieia, od papieża obiecana (o czym nie wątpimy). Czy wy też (co y adwersarze twierdzą) zarzucać śmiecie, iakoby Cerkiew Orientalna państwo swoie vtraciła?

ми а—слушнѣй бымъ рекъ—золотыми надѣями, обѣцаными вамъ отъ Римской церкви), хотяжъ Римской, которая Римской церкви вѣру и давные преданія зопачила, вырвавшися потайкомъ есте утекли? Чи, ижъ мовятъ, стратила панство Восточная Церковъ? Бѣдажъ, прелести!

«На то такъ отповѣдаю: [1]

«Ale to nie wczora było. O, głupi ludzie!

«Першая: же тое ся не теперъ, ани вчора стало.

«Nad to: azali mało iest na Wschodzie y na Zachodzie słońca krolow nabożeństwa Greckiego? Aza nie wiecie, że ten, ktorego zowiecie kniaziem Moskiewskim, prawdziwym iest iedynowładzcą? Abo tam czy niemasz waszey x. m. iaśnieoświecone xiążę Ostrowskie, ktory z krolewskiego y xiążęcego pokolenia, Grecką religią miłuiącego, rodzay wiedziesz, filaru y obrońco wiary przeciw okru||(293)tnych wszelakim nieprzyiaciołom!

«Другая: же и царства обогачуетъ православная вѣра. И Московскій бовѣмъ потужный царь православный, и твое панство, освѣцоное княжа Василіе, и многіи на Востоцѣ и на Западѣ православную вѣру стале держатъ!

«Nie wadzi y to przypomnieć, że krześcianie dla ziemskiego krolestwa nie są krześcianie. Abowiem Sam Zbawiciel powiedzieć raczył: krolestwo moie nie iest tego świata. Ale coż? Azali nam nie oznaymiono iest w naświętszey ewanieliey, ze dla krolestwa świata tego gorę ma oderwaństwo? etc. Pokusę być szatańską, przetoż vczy nas Zbawiciel nasz, abyśmy Pana Boga doskonale miłowali, lekce sobie ważąc te rzeczy, ktore na ziemskich nikczemnościach polegaią. Lecz y to niech wam będzie pozwolono, że Cerkiew Orientalna vniżona iest dla odiętego od niey państwa (choć tego vpadku krześciańskiego pierwszą przyczynę dały taiemne zdrady papieskie, ktory rozerwaniem swoim Cerkiew y bracią zamieszać vsiłował, co dobrze sądzący

«Третяя: изали не христіане — христіане для земного марного кролевства. Бо Самъ Збавитель мовилъ, ижъ царство Мое не есть отъ міра сего. А што жъ? Святое евангеліе и тое самое изали намъ не объявило, же суть покусами діавольскими царства мірскіи, волокучіи до отступленья отъ Бога? Туюжъ то покусу Збавитель прочъ отгоняючи далеко, азали не научилъ насъ щире кланятися Самому Богу, ничого неоглядуючихся на земные славы и роскоши? А вшакже дай то! смирилася Церковъ Восточная, земного кролевства отдалена бывши. И того самого припадку не есть ли причинцею Римскій папежъ, который, Церковъ пересѣченьемъ розодравши и розлучивши братію, латвый приступъ на Восточныхъ

[1] На полѣ: «смотри, слѣпый».

łacno obaczyć może), tak tedy vpadło państwo Greckie.

«Coż mowicie, oderwańcow pytam:

«Niewiecie, nie słychaliście, nie opowiedano wam, iakowe było Pana Krystusowe na ziemi mieszkanie? Czy kochał się on w szatach złotem haftowanych? abo w pałacach stucznie budowanych, y w pułmiskach wonnościami pachniących, vngwentow bogatych? Abo czy roskoszował w kucharskich wymysłach? Świetny orszak dworzan czy chodził za nim? Abo ziemskiego państwa zabobony azali przy nim naydowały się? Azali nie był vbogim Zbawiciel, abo pielgrzymem? Azaż nie cierpiał prześladowania, niebespieczeństwa, krzywd, vdrzęczenia, ran, śmierci, pokrytości? Zaż nie wiecie, że swoim krolestwo niebieskie, a nie ziemskie, y tego żywota szczęście obiecował? Więcey mieliście się dziwować, bo na Wschodzie choć państwo iest wywrocone, wszakże wiara prawosławna, za wolą Bożą, została y trwać będzie nienaruszona. A wierzymy, że Bog Miłosierny nigdy swoich wiernych nie opuści, y tym więcey świe|**(294)**tnieysza y iaśnieysza sstawa się religia krześciańska, im barziey skuszona przez państwa szyrzy się, gdy łaska Boża doskonale panuie w naszych niedużnościach. Wiara Krystusowa panuie w pośrzodku niezbożnych okrutnikow, a, na xtałt liliey, kwitnie między ciernim, mocy dostawaiąc nie ludzką vmieiętnością (iaką wykrętacze twierdzą), nie bogactwy, nie możnością obwarowana, ale Samą ręką Bożą obroniona! Więc to nie wielka rzecz, nie godna ku podziwieniu zda się wam? Przeciwnym sposobem okrucieństwo papieskie, na Cerkiew biiące, zacnych xiążąt y krolow łaskę maiące, choynie obietnicami łudzące, bogactwy obtoczone, ogniem y mieczem o

непріятелемъ учинилъ? Але дай то! смирилися справы церкви, которая отсѣкла внѣшній миръ.

«Што мовите, зась до отступниковъ мовлю:

«Азалисте не вѣдали, не слышали, не оповѣдано ли вамъ, якъ Христосъ самъ голова церкви пожилъ? Чили ся оздобилъ злотомъ гафтоваными нѣякими шатами, штучне будоваными палацы, трапезами коштовными, цвѣтными нѣякими оршаки дворяновъ, и иншими житейскими прелестьми? ||**(об. 190)** Або ли царства земного въ забобонахъ изали ся кохалъ? Чили убогимъ не былъ Збавитель, або страннымъ? Азажъ не терпѣлъ пренаслѣдованья, бѣдъ, поносовъ, уничиженья, тѣснотъ, ранъ, смерти, оклеветанья? Изали своимъ овдѣ царство обѣцалъ, або роскоши тѣлесные, або живота того щастье? Найболшей чему ся не дивуете, ижъ на Востоку, хоть ся царство змѣнило, благочестія правость Божею помочью остала непреклонна и такъ свѣтлѣйша, же безъ царства царствуетъ; ижъ Спасова благость въ нашихъ ся немощехъ совершаетъ, и царствуетъ Христова Церковъ въ посредъ тирановъ безбожныхъ и, якобы лелія въ тернію квит[н]етъ, не мудростію человѣческою позыскавши моцъ, не маетностью, не силою застановлючися, але едною рукою Божею! Якъже то не есть речъ великая!? якъ не дивная!? Хтожъ бы ся не задивовалъ, ижъ папежова противная Церкви Христовой тиранія, и отъ кролей, княжатъ ласку маючи, и свѣтлыми надѣями иныхъ уматняючи, и богатствомъ оплавите кипячи, и пломенемъ, и мечемъ всѣмъ страшачи, — предсяжъ вся ся трвожитъ, бываючи уже и отъ своихъ власныхъ насмѣвана?! А Церковъ Христова, отвсюль утѣсняема, воюема отъ всѣхъ явными и покрытыми ути-

wszytko kurzące się,—azali y od własnych wychowańcow częstokroć nie bywa pogardzone y nawątlone?! A Cerkiew Krysta Pana, wkoło obtoczona vciskami, zewsząd zdręczona zdradami y chytrościami nieprzyiacioł widomych y niewidomych, wszakże trwa nienaruszona y nienawątlona, zachowywaiąc wcale ktorą od Krysta y od apostołow y od oycow ś. naukę wzięła.

«Nawroćcie się tedy, nawroćcie się synowie odwroceni! A nie wątpcie, że to karanie wam odpuszczone będzie, do ktorego przepaści samiście dobrowolnie wpadli! Gdyż pokaianiem wszelkie grzeszne serce czyści się skarbnice wiary napotym, lepiey strzeżcie, lepiey wam być w pogardzonym domu Pańskim, podług Dawida, niżli mieszkać w przybytkach grzesznych ludzi. Moyżesz radniey sobie obrał vcisk z ludem Bożym, niżli roskosz grzechu doczesnego, naśmiewiska drogie Krystusowe więcey ważąc nad skarby Egiptskie: miał bowiem na przyszłe oddarowanie. Wszyscy święci oycowie chodzili w skorach kozich, dręczeni, przyiaciele Boży, obywatele niebiescy, ktorych świat nie był godzien. Y Zbawiciel, wielo prowadząc w trudach, przez ||(295) śmierć krzyżową do zbawienia nam drogę otworzył, vcząc nas, do żywota wiecznego ciągnących, tym sposobem żyć.

«Aleście wy podobno same tylko odnowienie o odprawowaniu paschy przyięli,—zaślepieni! zali nie baczycie, że ku wywroceniu powszechney Cerkwie to być

сками, еднакъ же трваетъ ненарушена и незутлена, державчи, заховуючи вцалѣ вѣру, которую приняла отъ святыхъ апостоловъ и божественныхъ отецъ.

«Навернѣтеся жъ теды отъ заблуженія и спасени будете. Навернѣтеся, сынове отступившіи! И въ нѣякихъ выступкохъ погрѣшивши, и мнимаючи обличенья уклонитися, въ таковую пропасть себе не вметуйте! Измѣнитеся найболшей вшелякой нечистости, и не погубляйте себе и сокровища вѣры, лѣпшей вамъ будетъ, лѣпшей всего примѣшатися [1] въ дому Господни, ведле Богоотца Давида, нижли жити въ селехъ грѣшничихъ. Сластемъ не поработаимъ, братіе! Моvсій великій зезволивъ утискъ терпѣти зъ людми Божими, нижли мѣти грѣха дочасного роскошъ; лѣпшее богатство вмѣнивъ быти надъ Египетскіи скарбы насмѣвиско Христово: взиралъ бовѣмъ на прійдучее отдарованье. Але и вси отци Бога улюбившіи, странни и пришелци прошли въ милотѣхъ и въ козіихъ скурахъ, которыхъ не былъ годенъ миръ. И Збавитель Самъ, презъ тѣсноты идучи и презъ смерть крестную, ||(191) до спасенія намъ протеребилъ дорогу, учачи насъ, яко приналежитъ намъ, до живота вѣчного ити.

«Але подобно отновленье самое, лѣпшее нѣшто церкви усмотрѣвши [2] васъ до Римского папѣжа отводитъ паствиска, которыи есте не стерпѣли, дале-

[1] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «примѣтатися». [2] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «усмотрѣвшее.»

postanowionego, skąd nadętość papieska pokażuie się. Abowiem niech tak będzie, że obchod paschy iest, nie iest rozno,—wszakże nie ma być przekładana z wielkim zaburzeniem cerkiewnym. Prawo bowiem iest v prawodawcow, *przez* wielkiego y potrzebnego pożytku nie może nic być z tych rzeczy odmieniono, co dawność czasu y vchwała pospolstwa vmocniła y vchwaliła. Papież, względu nie maiąc («tak chcę!», «tak roskazuię!)», wzgardza kanon oycow ś., żeby nie zdał się, nie przyczynuie nowy kalendarz prowadzić, niewiedząc podobno, że kanon dobrze opiewa o sprawowaniu paschy, po zrownaniu dnia z nocą czasu wiosnowego, a nie z Żydami, iako zakazuie kanon apostolski. A gdyż dobrze to obiaśnia kanon oycow ś.,—muszą częstokroć błądzić ci, ktorzy innych kalendarzow nazbyt nabożni epilnuią. Sstąd pokazuie się, ktorzy to są od Żydow nie rozni, gdyż Rzymianie pod czas przed Żydami, pod czas z Żydami paschę odprawuią. A to żadnemu tayno być nie może, na kogo on dekret oycow ś. spada, ktorzy w Antyochiey zbor odprawowali o obchodzie paschy. A ten kanon pierwszy iest y tak opiewa: «wszyscy ci, ktorzy śmieią obchodzić paschę nie podług wyroku zboru Niceńskiego, ktory był przy obecności pobożnego cesarza Konstantego, niech nie będą w społeczności, y z Cerkwie wypędzeni». Abowiem, podług tego kanonu oycow ś., iakokolwiek czas padnie, ani przed porownaniem dnia z nocą, w iesienny też z Żydami paschy nie obchodzim. To iako zachowywała, tak y cho||**(296)**-wać będzie Cerkiew Boża powszechna y apostolska.

ко отъ Жидовской сѣни служеніа, нашѝ нового квасу обходити празники? Але тое самое досыть бы могло быти до показанья винности, же замутилъ Церковъ ни для чого доброго. Абовѣмъ речъ розности немаючая якожъ бы колвекъ была,—негодилося было ее порушати зъ великою бурею всей Церкви. Кгдыжъ и внѣшнимъ законоположникомъ непотребная речъ быти здается,—безъ великого и значного пожитку нарушеному быти чому, штò долгимъ часомъ утвердило людское собранье. А Старого Риму папежъ, надъ инших всѣхъ себе вывышаючи и всѣми гордячи, еще мовитъ и противъ канону святыхъ отецъ, абы ся не здалъ, же непотребне календаръ пересѣкъ, не вѣдаючи, ижъ святыхъ отецъ канонъ добре ухвалилъ, абы обходити Божественную Пасху по равноденьствіи весѣнномъ, а не и зъ Жидами, якъ опѣваетъ и святыхъ апостоловъ 7 канонъ. А ижъ такъ добре ухваленъ есть святыхъ отецъ канонъ, и власный ихъ есть, — многокроть теды грѣшатъ, которыи ся хвытаютъ за иные календарѣ. А еслижъ канонъ заказуетъ отлученье отъ Жидовъ, значна есть речъ, ижъ мы отлучаемося найболшей отъ Жидовского служенія и зъ захованьемъ равноденьства весѣнного. Явная тежъ, на комъ зависла есть бѣда прещенья, которую ухвалили въ Антіохіи отцы, забороняючи, яко живъ, иначей необходити Пасхи, або штò подали отцы въ Никеи. Такъ мовитъ первый канонъ: «вси которіи бы смѣли переступити границу святого и великого собору, въ Никеи бывшого, при бытности благочестія боголюбезного царя Константина, о святомъ празнику святой Пасхи, нехай не будутъ въ сполечности, але и отъ Церкви нехай будутъ отдалени, еслибы ся упорне спротивляли разъ добре ухваленымъ». Абовѣмъ,

ведле канону оныхъ святыхъ отецъ, якобы колвекъ былъ, або припалъ часъ, ани предо равноденьствомъ весеннымъ, ани и зъ Жидами Пасху обходимъ, якъ приказуетъ и святыхъ апостоловъ 7 канонъ, а всегды въ недѣлный день, якъ церковное преданіе взыскуетъ.

«Ale iaką obronę mieć będą przed Bogiem, ktorzy to odmienili? Iak odpowiedzą na wyroki oycow ś. niedbaiący, nic sobie nie ważący, przeklęctw Pawła ś. dla odnawiania y przydania, na synod ow kto się zbraniać będzie, zasłużonym karaniem karać tych śmielcow? Ale papieża, wszytkich złych rzeczy w Cerkwi ś. sprawcę, nie sstanie na to, aby sam mogł wyszpocić wyroki oycow ś., choćby ieszcze sto czyśćcow wymyślił! Krystus bowiem sędzia sprawiedliwy zapłaci każdemu, podług spraw iego.

«Што змовимо на тое, судячи ведле Бога? (об. 191) Азали пожремо и приказанья тыи, и проклятства оные, якъ Павла святого о отновискахъ, такъ тежъ и соборовъ святыхъ о прикладѣхъ символу? И хтожъ вызволитъ дерзостниковъ отъ правдивой муки? Чили папежъ Римскій? Але еденъ самъ не зможетъ выроки святыхъ отцовъ вышпотити, и Римскихъ папежовъ, и самыхъ патріарховъ, ани вызволити винныхъ передъ престоломъ Христовымъ.

«A wy, oderwańcy, nie trwaycie dłużey w tey zarazie! Nawroćcie się, nawroćcie się, woła Bog na was przez Ezaiasza.

«Протожъ обернѣтеся, сынове, отступившіи! мовитъ Господь презъ Исаію, васъ призываючи.

«A ieśliż, oświecone xiążę Ostrowskie, y wy, prawosławni krześcianie,—nawrocą się, rewokacyą iawno wczyniwszy, y iak łacną oszukani są, ieśliż tak prędko obiecanie polepszenia, odpuszcza im Cerkiew grzech (chybaby co zabraniało im prezbiterstwa z tych rzeczy, ktore są opisane w 9 kanonie synodu Niceńskiego)! A ieśliż vpornymi będą iako oderwańcy, niech z vrzędu swego złożeni będą, a niechay będą oddaleni od Cerkwie ś. Przynamniey trzey władykowie, podług kanonow oycow ś., za dozwoleniem wielmożności waszey x. m., Konstantynie, y z vchwałą inych prawosławnych krześcian, y z moim przytomnym duchem,—niechay stanowią władykow y metropolita synow prawosławnych Wschodniey Cerkwie!

«Еслижъ бовѣмъ обернутся — о, Богомъ умилованыи панове!—а не маютъ жадного иного выступку, могучого ихъ отдалити отъ святительства, опрочъ того самого, то есть отступленья,—нехай будутъ прощени, прощеніе напередъ испросивши и вину собѣ задавши, же ся латве дали звести, и нехай приобѣцуются лѣпшей жити! Тое кгды учинятъ, нехай имъ прощено будетъ отъ еже въ васъ Святой Церкви и отъ вшелякого человѣколюбія! А которыи подлегли будутъ выступкови, за который годно естъ зверечи и зъ святителства,—нехай будутъ празни, ведле 9 канону иже въ Никеи 318 богоносныхъ отецъ. А три, не меншей, отъ православныхъ епископовъ посполъ зъѣхавшися, ведле канововъ божественныхъ отецъ [1], и зо-

[1] 1-го [собору, правило] 4.—Антіох[ійского собору правило] 9.

бравшися, за дозволеньемъ твоей велможности, Богомъ умилованый княжа Василіе, и за ухвалою иншихъ пановъ, и зъ моимъ притомнымъ духомъ (естехмо бо зъ вами!), также нехай учинятъ, якосмы вышей припомнѣли: нехай хиротонисуютъ епископовъ и православного митрополита. А отступници нехай чинятъ што хотятъ внѣ Церкви Христовы.

«A wy, dziedzicowie Krystusowi, a społu dziedzicowie Boży, wybrany rodzaiu krolewski, kapłaństwo Zbawiciela Krystusa! zażyway ie pokoiu, tož dzierżąc y trzymaiąc, coście zaczęli, y chwały w chwalę wywyższeni, vtwierdzeni Duchem Pocieszycielem, Ktory od Oyca pochodzi, iako nas nauczył Boga Oyca Iedynorodzony Syn: abowiem ktorzykolwiek maią Ducha Ś., ci są synowie Boży. Ktory |(297) Bog Naywyższy, dla Swego miłosierdzia przeciwko mnie, godnym mię czyni takowych rzeczy o was słuchać y was własnymi oczyma, iako pragniemy, w tym statecznie trwaiących y z prawosławieństwa weselących się vyźrzeć!

«Але вы, Христовы наслѣдници и наслѣдници Божіи, богатіи людіе, царское Збавителя Христа священство! покою заживайте, тоежъ держачи, якъ и съ початку, и ходячи отъ славы въ славу, утвержаючися Духомъ Параклитомъ, исходящимъ отъ Отца, якъ научилъ Божій Единородный Сынъ и Слово: абовѣмъ которыи колвекъ маютъ Духа Святого, тыи суть сынове Божіи. Той же и насъ да сподобитъ за часомъ видѣти васъ очевисте, якъ того жадаемъ, и насладитися вашей люб и, веселячихся православіемъ вѣры.

«A Bog nadzieie naszey y modlitw naszych niech was zachowa pod cieniem skrzydeł łaski Swoiey, nienaruszoną trzymaiących wiarę y pobożney religiey naszey promieńmi ozdobionych, abyście byli godnymi przyszłego krolestwa Bożego! Ktorego bądzcie vcześnikami w Krystusie Iezusie Panu Bogu y Zbawicielu naszym, Ktoremu niechay będzie chwała y władza z Oycem y z Duchem Ś. na wieki wiekow. Amen.

«Dan z *Carogroda*, roku od stworzenia świata 7105, a od otrzymania zbawienia *1597*».

«Богъ же нашей надѣи и утѣхи да соблюдетъ васъ подъ кровомъ крилъ Своея Божественныя благодати, безъ нарушенья православное мудрованіе держачихъ и приоздобленыхъ правдивой вѣры нашей лучами, ||(192) абысте были достойни и прійдучого небесного царствія! Его же буди всѣмъ намъ получити о Христѣ Іисусѣ Господѣ и Бозѣ и Спасѣ нашемъ, Ему же слава и держава съ Отцемъ и Святымъ Духомъ, въ вѣки вѣкомъ. Аминь.

«Въ лѣто *1596*, августа 30, въ *Александріи*.

«Мелетій, милостію Божею папа и патріархъ великого града Александріи [1]».

[1] Въ Польскомъ текстѣ нѣтъ этой подписи.

Czwartey częśći odpowiedzi

Rozdział VII.

Jeśliż duchownych starożytney religiey Greckiey to lepsze vczczenie kapłaństwa, o iakim im w papiestwie dzieiopis powieda, od posłuszeństwa patriarchow Orientalnych y od wiary ich odwieść a do oddania posłuszeństwa papieżowi Rzymskiemu słusznie przywieść ma?

W napominaniu do Ruskiego narodu dzieiopis między inszymi tych słow vżywa: «Z tey iedności y ten macie pożytek, iż kapłaństwo wasze lepiey będzie przy katholikach vczcione. Ale się o to panowie waszy świetscy gniewaią, y dla tego drudzy tey iedności sprzeciwiaią, aby popi ich, ktorzy teraz są iako poddani ich y kmiecie, nie byli iako plebani Rzymscy. Nie ||(298) maią o co się gniewać. Pokiście byli kościołowi Bożemu y starszym swoim nawyższym Piotra ś. następnikom nieposłuszni; potyście to karanie na sobie odnosili, iż was świetscy rządzili, gdyście się wy starszym własnym rządzić nie dali. Lecz teraz Pan Bog zniesie z was to przeklęctwo, y naydziecie v nich taką łaskę y miłość, iaką my katholicy v dobrych swoich dzieci mamy. Bo Pan Bog za pokorą waszą odmieni serca ich, y czcić was będą, iako sługi y kapłany Boże. Choć teraz tak się obruszaią, ale gdy wy dobrymi y posłusznymi synami kościoła Bożego, a vrzędy swoie świętobliwie odprawować w nauce y trzeźwości będziecie, y serce swoie wam dadzą; a iako mowi apostoł: «przyimą was iako anioły Boże, y by było podobno, oczy swoie wyłupiwszy daliby ie wam». Bądź-

Четвертой части отповѣди

Роздѣлъ 7.

Если духовныхъ старожитной релѣи Греческой тое лѣпшее пошанованье капланьства, о якомъ имъ въ папествѣ дѣеписъ повѣдаетъ, отъ послушенства патріарховъ Восточныхъ и отъ вѣры ихъ отвести, а до отданья послушенства папежови Римскому слушне привести маетъ?

Въ напоминанью до Руского народу, дѣеписъ межи иншими тыхъ словъ уживаетъ: «Съ той едности и тотъ маете пожитокъ, ижъ капланьство ваше лепѣй будетъ при католикахъ ушановано. Але ся о тое панове ваши свѣтскіе гнѣваютъ, и для того другіе той ся едности спротивляютъ, абы попи ихъ, которые теперъ есть яко подданные ихъ и хлопи, не были яко попи Римскіе. Не маютъ о што ся гнѣвати. Поколя есте были костелови Божому и старшимъ своимъ навышшимъ Петра святого наступникомъ непослушни; потоля есте тое каранье на собѣ относили, ижъ васъ свѣцкіе рядили, кгды есте старшимъ власнымъ рядитися не дали. Але теперъ Панъ Богъ знесетъ зъ васъ тое проклятство, и найдете у нихъ такую ласку и милость, якую мы католицы у добрыхъ своихъ дѣтей маемо. Бо Панъ Богъ за покорою вашею отмѣнитъ сердца ихъ, и чтити васъ будутъ, яко слугъ и каплановъ Божихъ. Хотя теперъ такъ ся обрушаютъ, але коли вы добрыми и по||(об. 192)слушными сынами костела Божего, а уряды свои святобливе отправовати въ науцѣ и трезвости будете, и сердце свое вамъ дадутъ; а яко мовитъ апостолъ: «пріймутъ васъ яко ан-

my iedno nabożni a święci kapłani, niepokalani y bez przygany; skruszy Pan Bog serca świetskich naszych, iż za nas y vmrzeć będą chcieli. Coż za krzywdę maią v nas w kościele Rzymskim świetscy od duchownych? Więcey duchowni od nich. A gdyśmy dobrzy y przykładani, wszytko w nich mamy co chcemy, y miłuią nas iako posłańce Boże y pomocniki zbawienia swego, y daią nam hoynie wszytkie potrzeby, iako dobre dzieci oycom swoim duchownym» [1].

Te dzieiopisowe słowa, ktorymi za iednością z kościołem Rzymskim o lepszym vczcieniu kapłaństwa naszego otuchę nam, Greckiey religiey ludziom, czyni,—na fundamencie kondycyey duchownych Rzymskich są zasadzone. Ktorą kondycyą Rzymskich duchownych, a osobliwie plebanow opisuiąc, nie przypomina onych wystawnych przymiotow kapłanow Rzymskich, z ktorych inszy godność ich, zacność y zawołanie miarkuią, y ludziom zalecaią. Jako iest owo, co, na fundamencie swey zmyśloney transsubstancyacyey postanowiwszy, napisał, iż ka|(299)żdy kapłan Rzymski iest Stworzyciela swego stworzycielem. Jako iest owo, co powiedaią, że sami kapłani Rzymscy żon, niemaiący, Bogu się mogą podobać. A to za nauka Syricyusa papieża, ktory one apostolskie słowa («ktorzy w ciele żywą, Bogu się podobać nie mogą») o tych, co żony maią, wykładał, właśnie iakoby to tych w ciele mieszkaiącymi apostoł nazywał! Tych, mowię, y inszych im podobnych kapła-

геловъ Божихъ, и бы было подобно, очи свои вылупивши дали бы ихъ вамъ [2]. Будемо одно набожными а святыми капланами, непокаляными и безъ приганы; скрушитъ Господь Богъ сердца свѣцкихъ нашихъ, ижъ за насъ умерети схочутъ. Штожъ за кривду маютъ у насъ въ костели Римскомъ свѣцкіе отъ духовныхъ? Болшей духовные отъ нихъ. А коли есмо добріе и прикладни, все у нихъ маемъ што хочемъ, и милуютъ насъ якъ посланцовъ Божихъ и пособителей збавенья своего, и даютъ намъ гойне вси потребы, якъ добрыи дѣти отцомъ своимъ духовнымъ».

Тые дѣеписовы слова, которыми за едностью съ костеломъ Римскимъ о лѣпшомъ почтенью священства нашего отуху намъ, Греческой вѣры людемъ, чинитъ,—на фундаментѣ кондиціи [3] духовныхъ Римскихъ суть засажены. Которую кондицію Римскихъ духовныхъ, а особливе плебановъ описуючи, не припоминаетъ оныхъ выставныхъ примѣтовъ каплановъ Римскихъ, съ которыхъ иншіе годность ихъ, зацность и заволанье мѣркуютъ и людемъ залицаютъ. Яко есть ово, што, на фундаментѣ своей змышленой трансубстанціанціей або преисточенья или премѣненья поставивши, написалъ, ижъ кождый капланъ Римскій есть Створителя своего створилемъ. Якъ есть овое, што повѣдаютъ, же сами каплановe Римскіи, жонъ немаючіе, могутъ ся подобати Богу. А то за наукою Сириціа папежа, ||(193) который оные апостольскіе слова («которые въ тѣлѣ живутъ, Богу угодити не могутъ») о тыхъ, што жоны маютъ, выкладалъ, власне яко бы то тыхъ (жо-

[1] См. выше, стлбц. 995–996.

[2] Это взято изъ 4-й главы посланія къ Галатамъ, ст. 14—15: «— — якоже Ангела Божія пріясте мя — — аще бы было мощно, очеса ваша извертѣвше дали бысте ми».

[3] На полѣ пояснено «обѣтници або годности».

now Rzymskich osobliwych ozdob dzieiopis, niewiem czemu, podobno zapomniawszy, nie przypomina.

Ale co przypomina?

Przypomina to, iako świetscy nimi nie rządzą; iako, krzywdy żadney od nich nie maiąc, onych miłuią, y łaskawi na nie; iako ich czcią; iako ich przyimuią; iako im wszytkie potrzeby hoynie daią,—tak, że zgoła wszytko v nich, co chcą, maią. Toż że popy nasze religiey Greckiey, ktorych teraz świetscy za poddane poczytaią, potka, gdy się z Rzymskim kościołem ziednoczą,—nadzieię czyni.

Dla naszey w tey mierze resolucyey, obaczymy naprzod: ieśliż to wszytko prawda, co o kondycyey Rzymskich duchownych powieda? Potym: przypatrzymy się, choćby to prawda istotna była, ieśliżby iednak wszytkiego tego godziło się prezbiterom naszym sobie życzyć? Trzecia: vważymy, ieśliż to rzecz pewna, iakoby za ziednoczeniem z Rzymskim kościołem duchowni nasz*ey* kondycyey duchownych Rzymskich *dosyć* mieli. A nakoniec: ieśliż choćby to pewna otucha była, ktorą dzieiopis czyni, k woli *niey* Greckiey religiey duchownym naszym, abo y nam odstąpić się godzi—obaczymy.

Co się pierwszey rzeczy dotycze, to [iest], że w papiestwie świetscy duchownymi nie rządzą,—może się przyznać, a ieszcze y z tym przydatkiem, że duchowni, mimo powołanie swoie, w rządy wszelakie świetskich, z każdey miary, się wdzieraią.

Co się zaś tego tycze, iakoby świetscy

натыхъ)[1] въ тѣлѣ мѣшкаючими апостолъ называлъ! Тыхъ, мовлю, и иншихъ имъ подобныхъ капلановъ Римскихъ особливыхъ оздобъ дѣеписъ, не вѣдаю чому, подобно запомнивши, не припоминаетъ.

Але штò припоминаетъ?

Припоминаетъ тое, якъ свѣцкіе ими не рядятъ; яко, кривды отъ нихъ жадное не маючи, оныхъ милуютъ, и ласкавы на нихъ; яко ихъ чтятъ; яко ихъ прíймуютъ; яко имъ всѣ потребы гойне даютъ, — такъ, же згола все у нихъ, штò хотятъ, маютъ. Тоежъ поповъ вѣры Греческой, которыхъ теперъ свѣцкіе за подданыхъ почитаютъ, поткаетъ, коли ся зъ Римскимъ костеломъ зъедночатъ,—надѣю чинитъ.

Для нашее въ той мѣрѣ отповѣди або розвязанья, обачимо напередъ: если тò все правда, штò о кондиціи Римскихъ духовныхъ повѣдаетъ? Потомъ: присмотримося, хотя бы то правда истотна была, еслижъ бы еднакъ всего того годилося презвитеромъ нашимъ собѣ зычити? Третяя: уважимо, если то рѣчъ певная, якобы за зъедноченьемъ зъ Римскимъ костеломъ духовные наш*и*—кондиції духовныхъ Римскихъ *дойти* мѣли? А наконецъ: если хотя бы то певная ||(**об. 193**) отуха была, которую дѣеписъ чинитъ, ку воли той кондиціи Греческой вѣри духовнымъ нашимъ, або и намъ отступити годится—обачимо.

Што ся першей рѣчи дотычетъ, то есть, же въ папествѣ свѣцкіе духовными не рядятъ,—можетъ ся признати, а еще и съ тымъ придаткомъ, же духовные, мимо поволанье свое, въ вряды всякіе свѣцкихъ, съ кождой мѣры, ся вдираютъ.

Што ся засъ того тычетъ, якобы свѣц-

[1] Этого слова въ Польскомъ текстѣ нѣтъ.

krzywdy żadney od du||(300)chownych nie mieć, a za tym iakoby duchownych chętnie miłować, czcić, przyimować y wszytkim hoynie opatrować mieli,—temu, mym zdaniem, obyczaynie wierzyć potrzeba. Bo ieśliżby to doskonale prawdziwa bez przysady powieść była, azażby takie y tak częste narzekania, vskarżania się y styskowania ludzi świetskich na duchowne, y zasię duchownych na świetskie były, iako ie na seymiech, na trybunalech, na seymikach y na inszych ziezdziech Koronnych słychamy? Jeśliż taka tam iest, o iakiey dzieiopis powieda, między duchownymi a świetskimi zgoda y miłość,—a czemuż tak częsta w Kroynikach Polskich wzmianka o roznicach między tymi dwiema stany? Na co y po dziś dzień o kompozycyey abo porownaniu między nimi tak często mowią? Jesliż krzywdy od duchownych świetscy nie maią,—a czemuż się iednak od nich krzywdy wielorakie mieć mienią?

Czemu na to styskuią, że duchowni od przodkow ich rozmaitymi sposoby, a pod czas y przez fortele maiętności nadostawawszy, y nadanie ich sobie otrzymawszy, — pożytki, z tych maiętności przychodzące, nie na to, o czym biorąc otuchę czynili, to iest (nie na wyćwiczenie y naukę młodych dziatek)[1] nie na wykupowanie więźniow, nie na posażenie vbogich panienek, nie na opatrowanie vbostwa, nie na poprawowanie kościołow, ale raczey na zbytki, na roskoszy, na pompy, na niepotrzebne gawiędzi, na rozmaite myśliwstwa y na insze marne wydatki obracaią? Czemu na to świetscy styskuią, że duchowni tych familiy, z ktorey maiętności pobrali, pod-

кіе кривды жадное отъ духовныхъ не мѣти, а затымъ яко бы духовныхъ хутливе миловати, чтити, пріймовати и всѣмъ гойне опатровати мѣли, — тому, моимъ зданьемъ, обычайне вѣрити потреба. Бо еслибы то досконале правдивая безъ присады повѣсть была, аза бы такіе и такъ частые нареканья, ускаржанья и стискованья людей свѣцкихъ надъ духовные, и зася духовныхъ на свѣцкіе были, яко ихъ на сеймѣхъ, на трибуналѣхъ, на сеймикохъ и на иншихъ зъѣздѣхъ Коронныхъ слыхаемо? Если жъ такая тамъ есть, о якой дѣеписъ повѣдаетъ, межи духовными а свѣцкими згода и милость, — а чомужъ такъ частая въ Кройникахъ Полскихъ змѣнка о розницахъ межи тыми двѣми станы? Для чого и по сей день о поровнанью межи ними такъ часто мовятъ? Еслижъ кривды отъ духовныхъ свѣцкіе не маютъ,—а чомужъ ся ||(194) еднакъ отъ нихъ кривды розмаитые быти мѣнятъ?

Чому на то стискуютъ, же духовные отъ предковъ ихъ розмаитыми способы, а подчасъ и презъ фортели, маетности надостававши, и наданье ихъ собѣ одержавши, — пожитки, съ тыхъ маетностей приходячіе, не на тое, о чомъ беручи отуху чинили, то есть, не на выкупованье вязней, не на випосаженье убогыхъ паненекъ (або дѣвицъ)[2], не на опатрованье убозства, не на поправованье костеловъ, (шпиталевъ)[3],—але болшей на збытки, на роскоши, на помпы, на непотребные гавенды, на розмаитые мысливства и на иные марные выдатки оборочаютъ? Чому на тое свѣцкіе стискуютъ, же духовные тыхъ фамилій, съ которыхъ маетности побрали

[1] Взятое въ скобки въ Западно-Русскомъ переводѣ опущено.
[2] Пояснено. [3] Дополнено.

padłym a podpory iakiey potrzebuiącym potomkom niechętnymi y niewdzięcznymi się pospolicie stawią?

Czemu na to świetscy styskuią, że duchowni na nadaniach barzo wielkich maiętności, y barzo wielu wsi (ktorę liczbą wsi krolewskie y szlacheckie daleko ||(301) przechodzą) mało maiąc, y w dziesięciny (ktore, y wedle xiędza Sokołowskiego zdania, społem z nadańmi stać nie mogą, y ktore, iako Mechowita [4] pisze, tylko na ieden raz od Jana kardynała Malabranki, legata Klemensa Trzeciego papieża, roku 1189, rzkomo dla rekuperowania Świętey Ziemie były wyciągnione) gwałtem się wpieraią y one od osob świetskich za dekretami trybunalnymi (ktorych exekucyey aż do kompozycyey prawo, a osobliwie konstytucya roku 1581 zabroniła) prawie per fors wyciągaią, na niedostatek pod czas od głodu zdychaiących vbogich ludzi nic się nie oglądaiąc, ale go ieszcze poznym tych to dziesięcin wytykaniem, za ktorym zgnoienie zboża na polu idzie, co-raz to barziey prawie vmyślnie przymnażaiąc?

Czemu na to świetscy styskuią, że duchowni, nie tylko z dobrami y skarbami kościelnymi, ktore prawo dobrami Rzeczy Pospolitey nazywa, y na potrzebę by nagłownieyszą Rzeczy Pospolitey drożyć się zwykli, ale y do vdzielenia cząstki prowentow swych k woley dobremu Rzeczy Pospolit. barzo się zawsze skąpymi y twardymi stawią? Czemu świetscy styskuią na tó, że duchowni choć tak w dostatkach, iako się przypomniało z vbliżeniem świetskich pływaiąc, y tak sobie postępuiąc, iednak

подпалымъ а подпори якой потребуючимъ потомкомъ нехутными и невдячными ся посполите ставятъ?

Чому на то свѣцкіе стискуютъ, же духовныи на наданьяхъ барзо великихъ маетностей, и барзо много селъ (которые личбою королевскихъ и шляхецкихъ далеко переходятъ) мало маючи, и въ десятины (которые, и ведле Соколовского зданья, весполъ зъ наданьями зровнати не могутъ, и которые, якъ Меховита [5] пишетъ, толко на одинъ разъ отъ Яна кардинала Малабранки, лекгата Клемента Третего папежа, року 1189, рекомо для одысканья Светой Землѣ были вытягнени) ||(об. 194) кгвалтомъ ся впраютъ и оные отъ особъ свѣцкихъ за декретами трибуналными (которыхъ выконанье ажъ до поровнанья право, а особливе конституція року 1581 заборонила) праве презъ моцъ вытягаютъ, на недостатокъ подчасъ отъ голоду здыхаючихъ убогихъ людей ничого ся не огдядаючи, але его еще познымъ тыхъ то десетинъ вытыканьемъ, за которымъ згноенье збожа на полю идетъ, што-разъ то болшей праве умыслне примножаючи?

Чому на тое свѣцкіе стискуютъ, же духовныи не толко зъ добрами и скарбами костелными, которые право добрами Речи Посполитой называетъ, и на потребу хотя найголовнѣйшую Речи Посполитой дорожитися звыкли, але и до удѣленья частки приходовъ своихъ ку воли доброму Речи Посполитой велми всегды скупыми и твердыми ся ставятъ? Чому свѣцкіе стискуютъ на тое, же духовные хотя такъ въ достаткахъ, яко ся припомнѣло, зъ уближеньемъ свѣцкихъ плываючи, и такъ собѣ поступуючи,

[4] Chronicorum, lib. 3, cap. 26.

[5] «Лѣтописецъ», книга 3, глава 26.

nie wstydaią się na krole wołać: *«panem nostrum quotidianum da nobis*: chleba naszego powszedniego racz nam dać»?

Czemu na to świetscy styskuią, że duchowni przeciwko prawu, ktore od kilkudziesiąt lat zabroniło tego, aby daley żadne dobra świetskich osob nie były na duchowieństwo nadawane, gdyż za tym nadawaniem służba woienna ginie,—przedsię y po dziś dzień od świetskich siła maiętności rozmaitymi sposoby dostaią, y one stanowi swemu przywłaszczaią? Czemu na to świetscy, a zwłaszcza głębiey w rzecz wglądaiący styskuią, że ich duchowni, | **(302)** vmyślnie między nie kości wrzucaiąc, iedne z drugimi vstawicznie wadzą,—a to dla tego, aby sami nie tylko vledz y w pokoiu siedzieć, ale y nad świetskimi sporami wnętrznym y wysilonym stanem im daley, tym więtszą gorę y możność brać mogli? Czemu świetscy styskuią na to, że duchowni tak dalece iuż swe proporce w ich maiętnościach rościągaią, że też iuz plebani społdziedzicami się z nimi w ich dobrach czynią, y za tym w sprawy graniczne, działowe y insze tym podobne nowym się sposobem wtrącaią?

Czemu świetscy styskuią na to, że duchowni przeciw iawnemu kilkakroć w Statucie y w Konstytucyach powtorzonemu prawu, annaty, ktore w Koronie na obronę Rzeczypospolitey, wedle konstytucyey, roku 1567 y 1569 y 1576 vchwalonych, zostać miały, z krolestwa wydaią? Czemu świetscy na to styskuią, że duchowni sprawiedliwość z nich tak w kryminalnych, czcią, abo gardłem pach-

однакъ не встыдаются на королѣ волати: «хлѣбъ нашъ повшехный рачъ намъ дати»?

Чому на тое свѣцкіе стискуютъ, же духовные противко праву, которое отъ килкудесятъ лѣтъ заборонило того, абы болше жадные добра свѣцкихъ особъ не были на духовенство надаваны, бо за тымъ надаваньемъ ||**(195)** служба военная гинетъ,—предся и по сей день отъ свѣцкихъ много маетностій розмаитыми способы доставаютъ, и оные станови своему привлащаютъ? Чому на тое свѣцкіе, а звлаща глубѣй въ рѣчъ углядуючіе стискуютъ, же ихъ духовные, умыслне межи ихъ костки вмѣтуючи, одныхъ зъ другими уставичне вадятъ,—а то для того, абы сами не толко лежати и въ покою сѣдѣти, але и надъ свѣцкими спорами внутрчимъ и [1] высиленымъ становъ имъ далѣй, тымъ болшую гору и можность брати могли? Чому свѣцкіе стискуютъ на тое, же духовные такъ далеко южъ свои прапорци въ ихъ маетностяхъ ростягаютъ, же тежъ уже плебани спол-дѣдичами зъ ними ся въ ихъ добрахъ чинятъ, и за тымъ въ справы граничные, дѣлчіе и иншіе тымъ подобные новымъ ся способомъ втручаютъ?

Чому свѣцкіе стискуютъ на тое, же духовные, противъ явному килкакротъ въ Статутѣ и Конституціахъ повтореному праву, аннаты [2], которые въ Корунѣ на оборону Речи Посполитой, ведле конституціи року 1567 и 1569 и 1576 ухваленыхъ, зостати мѣли, съ королевства выдаютъ? Чому свѣцкіе на тое стискуютъ, же духовныи справедливость зъ нихъ такъ въ криминалѣхъ [3], честью,

[1] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «внутрными». [2] На полѣ пояснено «роковины». [3] На полѣ пояснено: «въ крывавыхъ речахъ».

nących, iako y w inszych potocznych sprawach, tu w Koronie snadnie gdy raczą odnosząc,—sami iednak vmyślnie dochodzenie z siebie sprawiedliwośći trudnią swoim na trybunalech deputatom, aby mimo cztery ziemskie podłych się rzeczy dotykaiące artykuły, w żadne ich sądy wdawać się nie śmieli, nowotnym sposobem zakazuiąc, a na insze też z sobą w Koronie forum, choć posłowie roznych woiewodztw tego żebrzą, pozwolić niechcą, — za czym rozne gwałty, mordy, despekty, gdy się świetskim przez nie dzieią, sprawy, o to sobie intentowane, aż do Rzymu wyciągaią?

Czemu y inszych siła tym podobnych querel, skarg y narzekań ludzi świetskich na duchowne wszędy pełno. Ktorych dalszym przypominaniem bawić się niechcę, zostawuiąc to vważeniu tych, ktorzy w Koronie między nimi mieszkaiąc, co się dzieie, lepiey świadomi.

Atoli y z tych przypomnionych każdy sądzić może, ieśliż to ||**(303)** prawda, co dzieiopis napisał, że świetscy od duchownych Rzymskich krzywdy nie maią. Stądże łatwie się sprawić, iaka to cześć, iaki datek, iaka miłość świetskich przeciwko duchownym w kościele Rzymskim, ktorą zaleca.

Czcią y szanuią ich. Ale czemu? Że za niewolą y za niedostatkiem nielza inaczey! Wszakże, by można, tey czci ich z swoim lekkim poważeniem zmieszaney radziby się odrzekli.

Miłuią ich. Ale iako? Pozwierzchnie! A dla czego? Aby w vciążeniu od nich y w trudnościach folgę mieć, abo partyki iakiey chleba ich vczestnikami być mogli.

Daią im. Ale iako chetnie? To Pan Bog wie! A prze co? Że muszą! Lecz by

або горломъ пахнучихъ, якъ и въ иныхъ поточныхъ справахъ, тутъ въ Корунѣ снадне ||**(об. 195)** коли рачатъ относячи,—сами еднакъ умыслыне доходженье изъ себе справедливости труднятъ своимъ на трибуналехъ депутатомъ, абы мимо чотыри земскіе подлыхъ ся речій дотыкаючіе артикулы, въ жадные ихъ суды вдаватися не смѣли, новотнымъ способомъ заказуючи, а на иншій тежъ зъ собою въ Коронѣ поступокъ, хотя пословe розныхъ воеводствъ того жебрутъ позволити не хочутъ, — зачимъ розные кгвалты, морды, деспекты, коли ся свѣцкимъ презъ ихъ дѣютъ, справы, о тое собѣ напятые, ажъ до Риму вытягаютъ?

Чому и иншихъ много тымъ подобныхъ жалобъ и скаргъ и нареканья людей свѣцкихъ на духовные всюды полно. Которихъ далшимъ припоминаньемъ бавитися не хочу, зоставуючи то уваженью тыхъ, которые въ Корунѣ межи ними мѣшкаютъ, штò ся дѣетъ, лѣпшей свѣдоми.

Атоли и съ тыхъ припомненыхъ каждый судити можетъ, если то правда, штò дѣеписъ написалъ, же свѣцкіе отъ духовныхъ Римскихъ кривды не маютъ. Оттоляжъ латве ся справити, якая то честь, якій датокъ, якая милость свѣцкихъ противко духовнымъ въ костелѣ Римскомъ, которую залецаетъ.

Чтятъ и шануютъ ихъ. Але чому? Же за неволею и за недостаткомъ нѣлза иначей! Вшакъ же, еслибы то можна, тое чести ихъ и зъ своимъ ||**(196)** легкимъ уваженьемъ змѣшаной ради бы ся отрекли!

Милуютъ ихъ. Але яко? Позверхне! А для чого? Абы въ обтяженью отъ нихъ и трудностяхъ фолкгу мѣти могли, або партыки якой хлѣба ихъ учасниками быти могли.

Даютъ имъ. Але якъ хутне? То самъ Богъ знаетъ! А прю што? Же мусятъ!

teraz przyszło znowu im nadawać, widzi mi się, że, widząc, takie niewdzięczne, niesłowne y niebaczne ich przeciw sobie postępki, nie tak by w tey mierze, iako przodkowie ich, szczodrymi byli! Y teraz, gdy mogą, wolą zawsze wziąć xiężey, niżli dać, vżywaiąć pospolicie oney przypowieści: «że gdy kto xiędzu weźmie, iak wilka zebrał»!

Iakom tedy rzekł: obyczaynie tey dzieiopisowey z strony kondycyey duchownych Rzymskich powieści wierzyć potrzeba!

Ale day to! żeby cale we wszytkim prawdziwa była,—iako w tym iest prawdziwa, co twierdzi, że w kościele Rzymskim świetscy duchownymi nie rządzą. Yzaż iednak tey kondycyey naszym, Greckiey religiey duchownym, napieraćby się godziło? To prawda, że rządu w sprawach duchownych, wiarę y zbawienie zachodzących sobie wedle prawa Bożego służącego, słusznie sobie życzyć mogą. Lecz takiego sobie życząc, azaż im do Rzymskiego kościoła vdawać się potrzeba? Azaż y v nas z tegoż się rządu nie cieszą? Azaż po nas, świetckich, w tych rzeczach, ktore nam wedle pisma ś. y prawidł oycow ś. roskazuią, posłuszeństwa nie znaią? Znaią pewnie, a przytym zaraz y miłość taką v nas maią, że za ||**(304)** niey y vmrzeć iesteśmy gotowi; do tego poszanowanie takie odnoszą, iako się godzi, y iakie ktoremu z nich wedle mieysca, vmieiętności y postępkow iego należy. Wszak też y w Rzymskim kościele, choć barzo pycha xiężey gorę wyniosła, iednak ieszcze nie wszyscy duchowni ich miłościwymi pany pozostawali. Też plebani, choć się wspinaią nie barzo wysoko, zwłaszcza nie szlachcicy siadaią.

Prawda, że to snać kiedyś w Polszcze

Але бы теперъ пришло знову имъ надавати, види ми ся, же, видячи такіе невдячные, несловные и небачные ихъ противъ собѣ поступки, не такъ бы въ той мѣрѣ, яко продкове ихъ, щодрыми были! И теперъ, коли могутъ, волятъ завше взяти попомъ Лядъскимъ, нижли дати, уживаючи посполите оной приповѣсти: «же коли у ксебана хто озметъ, якъ волка зобралъ»!

Якомъ теды рѣкъ: обычайне той дѣеписовой зъ стороны кондиціи духовныхъ Римскихъ повѣсти вѣрити потреба!

Але дай то! жебы цѣле во всемъ правдива была, — якъ въ томъ есть правдива, што твердитъ, же въ костелѣ Римскомъ свѣцкіе духовными не рядятъ. Изажъ однакъ тоей кондиціи нашимъ, Грецкой релѣи духовнымъ, напирати бы ся годило? То правда, же ряду въ справахъ духовныхъ, вѣру и збавенья заходячихъ, собѣ ведле права Божего служачего, слушне собѣ зычити могутъ. Лечъ такого собѣ зычачи, азажъ имъ до Римского костела удаватися || **(об. 196)** потреба? Азажъ и у насъ съ того ся ряду не тѣшатъ? Азажъ по насъ, свѣцкихъ, въ тыхъ рѣчахъ, которые намъ ведле писма святого и правилъ отцовъ святыхъ росказуютъ, послушенства не знаютъ? Знаютъ певне, а при томъ заразъ и милость таковую у насъ маючи; же за ней умерети естесмо готови; до того пошанованье такое относятъ, яко ся годитъ, и якое которому зъ нихъ ведле мѣсца, умѣетности и поступковъ его належитъ. Вшакъ тежъ и въ Римскомъ костелѣ, хотя барзо пыха ксебановъ гору вынесла, еднакъ еще не всѣ духовныи ихъ милостивыми паны позоставали. Тежъ ксебани, хотя ся вспинаютъ не барзо высоко, звлаща не шляхтичи сѣдаютъ.

Правда, же то снать колись въ Пол-

bywało, że Cygan możne szlachcice, a plebani swoie pany posiadali. Ale iakoż Cygany z Korony wyświecono, tak się y ten z strony plebanow zwyczay odmienil. Owa y popi naszy, choćby się do kondycyey plebanow Rzymskich dochrapali, nie zaraz by się ich zatym miłościwe państwo ięło. Mogą się tedy tą kondycyą, w ktorey teraz są, y tym rządem nad świetskimi, ktorego w rzeczach duchownych zażywaią, kontentować, iakoż bogoboyni pewnie kontentuią. Rządu zaś, iaki sobie duchowni Rzymscy przywłaszczaią, za ktorym we wszytkie się sprawy świetskie wścipiaią, y z posłuszeństwa, tudzież y z dawania czego świetskiey zwierzchności wyłamuią, takiego sobie naszy Greckiey religiey duchowni dobrym sumnieniem życzyć nie mogą, y baczni nie życzą.

Wiedzą bowiem powołania swego ograniczenie takie, że tylko około Taiemnic Bożych, ktorych szafarstwo iest im poruczono; około podawania prawdziwey nauki y vsługowania sakramentami owieczkam Pańskim; około czynienia rządu w cerkwiach y około inszych tym podobnych, pasterzom prawdziwym należących, spraw obierać się im przychodzi. Ktorym kto wedle potrzeby dogodzić chce, w świetskie zabawy mieszać się mu nie trzeba, ani należy. Wiedzą przytym, że swoboda, zacność y prerogatywa ich duchowna nie iest nieograniczona y nie iest wyięta z onego roskazania Piotra ś. [1], **(305)** ktory w liście swym powszechnym od wszech-wobec pisanym, roskazuie: oddawać poddaństwo tym, ktorzy są przełożeni. A z nim zgadzaiąc się Paweł ś. Titusowi [2] poruczał wszytkich

щѣ бывало, же Циганинъ можные шляхтичи, а плебани своихъ паны посѣдали. Але якъ Цигановъ съ Короны высвѣцоно, такъ ся и той зъ стороны клебановъ звычай отмѣнилъ. Ова и попы наши, хотя бы ся кондиціей клебановъ Римскихъ дохрапали, не заразъ бы ся ихъ затымъ милостивое панство *иняло*. Могутъ ся теды тоею кондиціею, въ которой теперъ суть, и тымъ рядомъ надъ свѣцкими, которого въ р*ѣ*чахъ духовныхъ заживаютъ, контентовати, якожъ богобойные певне контентуютъ. Ряду зась, яковый собѣ духовные Римскіе привлащаютъ, за которимъ ся во всѣ справы свѣцкіе вщеняютъ, и съ послушенства, ту тежъ || **(197)** и зъ даванья чого *зъ* свѣцкой зверхности выламуютъ, такого собѣ наши Греческой вѣры духовныи добримъ сумнѣньемъ зычити не могутъ, и бачные не зычатъ.

Вѣдаютъ бовѣмъ поволанья своего ограничень*а* таковое, же толко около Таинъ Божихъ, которыхъ шафарство есть имъ поручено; около подаванья правдивой науки и услугованья святостьми Господнимъ овцамъ; около чиненья ряду въ церквахъ и около иншихъ тымъ подобныхъ, пастыромъ правдивымъ належачихъ, справъ обиратися имъ приходитъ. Которымъ хто ведле потребы догодити хочетъ, въ свѣцкіе забавы мѣшатися ему не треба, ани належитъ. Вѣдаютъ притомъ, же свобода, зацность и поволанье ихъ духовное не есть неограничон*ою* и не естъ выня*тою* изъ оного росказанья апостола Петра, который въ листѣ своемъ соборномъ [3], до всѣхъ вобецъ писаномъ, росказуетъ: отдавати подданство тымъ, которые суть преложони. А съ нимъ зго-

[1] 1 Petr. 2. [2] Tit. 3.
[3] 1 Пет[ръ], глава 2, [ст. 13].

napominać, aby xięstwom y mocarstwom świetskim byli poddani. A do Rzymianow [1] pisząc, komu podatek temu podatek, komu cześć należy, temu cześć oddawać—roskazuie. A żeby się skąd kto nie wyimował, vżywa tych słow do wszech należących: ‹wszelka dusza mocom wyższym niechay będzie poddana›. Na ktore słowa nasz Grecki Chrizostom [2], wykład czyniąc, tak napisał: «aby okazał, że wszytkim te rzeczy bywaią roskazowane, y xiężey, y mnichom, nie świetskim tylko, zaraz na początku to obiaśnił mówiąc: wszelka dusza mocom wyższym niech będzie poddana. Choć apostołem, choc ewanielistą, choć prorokiem, choć y czymkolwiek inszym iesteś, abowiem pobożności nie wywraca ta poddaność›.

жаючися, Павелъ апостолъ Титови [3] поручалъ всѣхъ напоминати, абы князствомъ и моцарствомъ свѣцкимъ были поддани. А до Римляновъ [4] пишучи, кому дань, дань, кому честь належитъ тому честь отдавати — росказуетъ. А жебы ся отголь хто не вымовлялъ, уживаетъ тыхъ словъ до всѣхъ належачихъ: ‹всякая душа властемъ вышшимъ нехай ся повинуетъ›[5]. (об. 197) На которые слова нашъ Греческій Хрисостомъ [6], выкладъ чинячи, такъ написалъ: ‹абы оказалъ, же всѣмъ тые рѣчи бываютъ росказованы, и священникомъ, и инокомъ, не толко свѣцкимъ, заразъ на початку то объяснилъ, мовячи: всякая душа властемъ преимѣющимъ да повинуется. Хоть апостоломъ, хоть евангелистою, хоть пророкомъ, хоть и чимъ колвекъ иншимъ есь, абовѣмъ побожности не выворочаетъ тая подданость›.

To wszytko vważaiąc, a przytym w przykłady Christusa Pana, apostołow Iego y pierwszego Kościoła wglądaiąc, duchowni naszy nie maią tego sobie za krzywdę y za zelżywość, gdy wyższym, przełożonym mocarzom y świetskim panom swoim są w rzeczach świetskich posłuszni. Oddaią im cześć, oddaią, zwłaszcza naszy prezbiterowie, gdzie to zwyczay niesie, y podatek. Rzymscy prełaci, ktorzy się z wszelkiey iurisdycyey świetskiey, fałszuiąc pismo fortelnie, wyłamuią,—iakim sumnieniem to czynią—niech Bog sądzi! Atoli że się to mimo zwyczay przełożonych kościelnych, w pierwszym onym Kościele będących, przez nie dzieie,—dzieiopisowi, gdy tego potrzebować będzie, łacno pokazać będę mogł.

Тое все уважуючи, а при томъ въ приклады Христа Збавителя, апостоловъ Его и першей Церкви взглядуючи, духовные наши не маютъ того собѣ за кривду и за зелживость, коли вышшимъ, преложонымъ, моцаромъ и свѣцкимъ паномъ своимъ суть въ рѣчахъ свѣцкихъ послушни. Отдаютъ имъ честь, отдаютъ, а звлаща наши презвитерове, гдѣ то звычай несетъ, и податокъ. Римскіе прелаты, которые ся отъ всякого розсудку свѣцкого, фалшуючи писмо фортелне, выламуютъ,—якимъ сумнѣньемъ тое чинятъ — нехай Богъ судитъ! Атоли же ся то мимо звычай преложоныхъ церковныхъ, въ першой оной Церкви будучихъ, презъ ихъ дѣетъ,—дѣеписови, кгды того потребовати будетъ, латве показати буду моглъ.

[1] Rom 13. [2] In epistola ad Romanos.
[3] Титъ, глава 3 [ст. 1]. [4] Рим., глава 13 [ст. 7]. [5] Это взято оттуда же и изъ той же главы, ст. 1. [6] Въ посланьи еже къ Римляномъ.

Nie do końca tedy kondycyey duchowny h Rzymskich naszey religiey Greckiey duchowni życzyć sobie mogą!

Co się trzeciey rzeczy dotycze, to iest, ieśliż to pewna rzecz, iakoby za zie| **(306)**-dnoczeniem z Rzymskim kościołem duchowni naszey kondycyey duchownych Rzymskich doyść mieli,—ia tak rozumiem, że to rzecz nie pewna. Przywodzi mię do tego rozumienia nawięcey doświadczenie, a doświadczenie—y postronne, y domowe. Postronne—bo w Rzymie choć są Grecy niektorzy, co się z Rzymskim kościołem ziednoczyli, iednak przedsię po staremu wzgardzeni y vciśnieni będąc w pomietle siedzą. Domowe—bo y w Polszcze, choć ato metropolit y władykowie, te miłe niepewne ziednoczenia stroiąc, o porownanie swey kondycyey z kondycyą duchownych Rzymskich staranie czynili, iednak nic gruntownego, iedno tylko słowa a otuchy bez skutku odnieśli. Zachciało się im w senacie na seymie y na trybunałach między deputaty mieysca! Przysięgliby byli, że to iuż Pana Boga za nogi vłapili, y gorę wysoką wyleciеć mieli, kiedy przysięgę patriarsze Konstantinopolskiemu oddaną zgwałcili. Czemu raczey nie vważali tego, że przyczynienie senatu, przyczynienie trybunalistow nie na iednego człowieka w Polszcze głowie zawisło? Więc dawszy Rzymskim duchownym pokoy, z ktorych każdy swego mieysca pilno strzeże, — kasztellan Krakowski, ktory ma szesnaste zaraz po duchownych Rzymskich mieysce y votum, aby go metropolicie y władykom vstąpić miał,—co za podobieństwo?! A co się o Krakowskim kasztellanie mowi, toż się o inszych świetskich senatorach rozumie, choć by tedy na przyczynienie senatu zgoda była, przyszło by ich mościam podobno y po owych kasztellanach, ktorzy przedtym z

Не до конца теды кондиціи духовныхъ Римскихъ нашей вѣры Греческой духовные зычити собѣ могутъ!

Што ся третей речи дотычетъ, то есть, если то певная речь, якобы за зъедноченьемъ зъ Римскимъ || **(198)** костеломъ духовные нашей кондиціи духовныхъ Римскихъ дойти мѣли,—я такъ розумѣю, же то речь непевная. Приводитъ мя до того розумѣнья найболшей досвѣдченье, а досвѣдченье—и посторонное, и домовое. Посторонное,— бо въ Римѣ хотя суть Грекове нѣкоторыи, што ся зъ Римскимъ костеломъ зъедночили, еднакъ предся по старому възгоржени и утиснени будучи въ помѣтли седятъ. Домовое,—бо и въ Полщѣ, хоть ато митрополитъ и владыкове, тые милые непевные зъедноченья строячи, о поровнанье своей кондиціи съ кондиціею духовныхъ Римскихъ старанье чинили, еднакъ ничого кгрунтовного, едно толко слова а отухи безъ скутку отнесли. Захотѣлося имъ въ сенатѣ, на сеймѣ и на трибуналехъ межи депутатами мѣсца! Присягли бы были, же уже Бога за ноги ухватили, и гору высокую вылетѣти мѣли, коли присягу патріарсѣ Костантинополскому отданую зквалтили. Чому лѣпѣй не уважали того, же причиненье сенату, причиненье трибуналистовъ не на одного человѣка въ Полщи головѣ зависло? Але давши покой Римскимъ духовнымъ, съ которыхъ кождый своего мѣсца пилно стережетъ,—кашталянъ Краковскій, которій маетъ шеснадцатое заразъ по духовныхъ Римскихъ мѣсце и вотумъ, абы его митрополитови и владыкамъ уступити мѣлъ, || **(об. 198)**—што за подобенство?! А што ся о Краковскомъ кашталянѣ мовитъ, тожъ ся о иншихъ свѣцкихъ сенаторахъ розумѣетъ, хотя бы теды на причиненье сенату згода была, пришло

taiemney rady wychadzali, gdziekolwiek v drzwi abo za piecem siadać. Co—niewiem—ieśliżby za wywyższenie sobie poczytali! Ale y do tego co za podobieństwo? A choć by było y podobieństwo, azaż by iednak ci odstępcy stąd pociechę ia||(307)ką sobie obiecować mogli? Azaż by takie mieysca im należeć mogły, ktore nie krzywoprzysiężcom, iakowymi oni są, ale dobrego sumnienia y niepodeyźrzaney cnoty ludziom przez prawo są vkazane? Widzi mi się, żeby przy chęci zostać musieli, a pogotowiu teraz wiem, że pewnie zostaną.

бы ихъ милостямъ подобно и по овыхъ кашталянахъ, которыи передъ тымъ съ таемной рады выхожали, гдѣколвекъ у дверій або за печью седѣти. Штò — не вѣдаю—если жебы за вывышенье собѣ почитали! Але и до того што за подобенство? А хотя бы было и подобенство, азажъ бы однакъ тыи отступци оттоля потѣху яковую собѣ обѣцовати могли? Аза бы таковые мѣсца имъ належати могли, которые не кривоприсяжцомъ, яковыми они суть, але доброго сумнѣнья и неподозрѣной цноты людемъ презъ право суть указаны? Видитъ ми ся, жебы на хути остати мусѣли, а поготовью теперъ вѣдаю певне, же зостанутъ.

Tak pospolicie bałamutom kurka na kościele pokazuią!

Такъ посполите баламутомъ курка на костелѣ показуютъ!

Prożno tedy z iednoty z kościołem Rzymskim porownanie kondycyey swey z kondycyą duchownych Rzymskich naszy duchowni sobie obiecować,—prożno dzieiopisowi wierzyć y zwodzić się dopuszczać maią! Ambicya panowania y przodkowania chciwość prełatow Rzymskich, świątem mieszaiąca, tego nie cierpi, aby inszych z sobą porownawać y do społku swych ozdob obcych przypuszczać mieli! Niech się tym plotkom zwodzić nikt nie daie! Oto nie mowię, gdzieby (czego, dufamy, że Pan Bog z łaski Swey vchowa!) ta przeświędła vnia Brzeska na swym się placu została, żeby ten, coby władyctwo nasze religiey Greckiey trzymał, w radzie mieysca mieć nie miał. Ale by ie miał iuż nie iako władyka, ale iako biskup, obiąwszy y połknąwszy oboie, y biskupstwo, y władyctwo, w iednym kraiu będące,—a

Прожно теды зъ едноты съ костеломъ Римскимъ поровнаны кондиціи своей съ кондиціею духовныхъ Римскихъ наши духовные собѣ обѣцовати,—прожно дѣеписови вѣрити и зводитися допущати маютъ! Тщеславіе панованья и продкованья хтивость прелатовъ Римскихъ, свѣтомъ мѣшаючая, того не терпитъ, абы иншихъ съ собою поровновати и [до] сполку своихъ оздобъ обчихъ припущати |(199) мѣли! Нехай ся тымъ плеткамъ зводити нихто не даетъ! Ото не мовлю, гдѣ бы (чого дуфаемо, же Господь Богъ зъ ласки Своей уховаетъ!) тая надгнилая унѣя Берестейская на своемъ ся пляцу зостала, жебы тотъ [1], штò бы владыцтво наше вѣры Греческой держалъ, въ радѣ мѣсца мѣти не мѣлъ. Але бы è мѣлъ уже не якъ владыка, але якъ бискупъ, обнявши и полкнувши [2] обое, и бискупство, и вла-

[1] Въ старопечатномъ экземплярѣ ошибка: «*тымъ*». [2] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «*потжнувши*».

to za tym fortelem y pretextem, o ktorym się w pierwszey części odpowiedzi, w rozdziale trzecim przypomniało. Ale żeby władyka, iako władyka nie Rzymskiey, ale Greckiey religiey będący, w senacie mieysce mieć miał, to są w Polszcze podobno nigdy niedoczekane rzeczy! Tenże to szatan nasze władyki omamił, co ono też Pana Chrystusa kusząc, postanowił Go był na wysokiey gorze, a pokazawszy Mu z niey krolestwa świata, mowił: «To wszytko dam tobie, ieśliż vpadszy przedemną dasz mi chwałę!» Tych ie to krolestw chciwość vwiodła, że zabaczyli tego, iż ten kusiciel iest kłamc*a* od początku y czączk*a* pokazan*ego*, ktor*ym* lu||**(308)**dzie do siebie zwykł wabić, przywabionym pospolicie zaś zwykł vmykać.

Ale (że iuż do czwartey y ostatniey w tym rozdziale rzeczy przystąpię) choć by to prawda była, co dzieiopis obiecuie; choć by za ziednoczeniem z kościołem Rzymskim kondycyey y wywyższenia duchownych Rzymskich naszy duchowni mogli być pewni; choć by im szatan vkazanego dla zwiedzienia czaczk*a* nie vmykał,—yzażby iednak przeto z pismem ś., z błogosławionymi doktormi, z świętymi oycy, z Bogu miłemi męczenniki spolnego starożytnego nabożeństwa, y zaż wiary prawdziwey odstępować by się im godziło? A co by to był za rozum kwoli ziemskim niebieskie, kwoli cielesnym duchowne, kwoli docześnym wieczne, kwoli przeklętym zbawienne rzeczy opuszczać? Co by to za krzeczy, za trochę vciechy marney chwały y pompy tegoświetskiey—przedawać

дыцтво, въ единомъ краю будучее, — а то за тымъ фортилемъ и покритьемъ, о которомъ ся въ першой части отповѣди, въ роздѣлѣ третемъ припомнѣло. Але жебы владыка, яко владыка не Римской, але Греческой вѣры будучи, въ сенатѣ мѣсце мѣти мѣлъ, то суть въ Полщѣ нѣкгды подобно недочеканые рѣчи! Той же то шатанъ, наши владыки оманивъ, што оно тежъ Христа Бога искушаючи, постановилъ Его былъ на высокой горѣ, а показавши Ему зъ нее кролевства свѣцкіе, мовилъ: «тое все дамъ тобѣ, если упадши передо мною даси ми хвалу»! Тыхъ королевствъ хтивость ихъ увела, жа забачили того, ижъ той костелъ есть кламц*ею* съ початку и чачк*ою* показан*ою*, котор*ою* людей до себе звыклъ вабити, привабленымъ [3] посполите зась звыкъ умыкати.

Але (же уже до четвертой и остатней въ томъ роздѣлѣ рѣчи приступлю), хотя бы то правда была, што̀ дѣеписъ |**(об. 199)** обѣцуетъ; хотя бы за зъедноченьемъ съ костеломъ Римскимъ кондиціей и вывышенья духовныхъ Римскихъ наши духовные могли быти певны; хотя бы имъ шатанъ указаного для зведенья чачк*и* не умыкалъ,—изажъ бы еднакъ прото съ писмомъ святымъ, съ благословенными учителми и зъ святыми отцы, и Богу милыми мучениками сполного старожитного набоженства, и зажъ вѣры правдивой отступоватися имъ годило? А што̀ бы то былъ за розумъ— для земныхъ небесныи, для тѣлесныхъ духовные, для дочесныхъ вѣчные, для проклятыхъ спасителные рѣчи опущати? Што̀ бы то за кгречи, за трохи утѣхи марной хвалы и помпы того свѣ-

[3] Въ старопечатномъ экземплярѣ перепутаны буквы: «приба*вле*нымъ».

wieczną radość, y końca niemaiącą chwałę niebieską, y one wszytkie przy prawdzie statecznie trwaiącym zgotowane rzeczy, «ktorych oko nie widziało, ktorych vcho nie słychało, y ktore na myśl człowiekowi nie przychodziły»? Od prawdy inszych nie odstraszyło żadne prześladowanie y śmierć, obawaiących się, aby gdzie by się byli Pana zaprzeli, żeby się ich On też w on ostateczny dzień nie zaprzał. A my od tey prawdy błyszczącemu się skłu kruciuchney pysze świetskiey mielibyśmy się dać odwieść? Dobrowolnie ofiarowanym wywyższeniem y vczcieniem, iako zawadzaiącym do nawyższego niebieskiego, gardzili inszy bogoboyni ludzie, pomniąc na onę powieść Pańską: «kto się wywyższa, będzie poniżony»,—a my bychmy z vtratą y z zawiedzieniem dusze swoiey onego dochodzić mieli? A coż by nam to pomogło, choć bychmy y wszytek świat osięgli, gdybyśmy kwoli temu dusze swoie potracili?

Żeby nas piekielnego głupstwa P. Bog z łaski Swey ||(309) zachować y przy raz poznaney prawdzie a starożytney wierze naszey zatrzymać raczył—o to Go vstawicznie prosimy y, że prośby nasze wysłucha, nic [1] nie wątpiemy.

Gdzie indzie tedy, nie do nas, ktorzyśmy pokorę vlubili, z tymi się perswazyami, dzieiopisie, obracay! Indzie tę szatańską sieć, na zwodzenie ludzi vrobioną, rozstawiay y rospościeray! Kogo inszego do tego lepu wab! My, za pomocą Bożą, do niego nie polecimy.

та—продавати вѣчную радость, и конца немаючую хвалу небесную, и оныи всѣ при правдѣ старожитной трваючимъ зготованыи рѣчи, «которыхъ око не видѣло, которыхъ ухо не слышало, и которыи на мысль человѣковъ не приходили»? Отъ правды иншихъ не отстрашило жадное гоненье и смерть, оглядаючихся, абы гдѣ бы ся были Господа своего [2] запрѣли, жебы ся ихъ Онъ тежъ въ оный остатнїй день не запрѣлъ. А мы отъ той правды блищачомуся склу коротенкой пыхи свѣцкой мѣли быхмо ся дати отвести? Доброволне офѣрованымъ вывышеньемъ и почтеньемъ, якъ заважаючимъ до найвышшого небесного, гордѣли иныи богобойныи люде, помнячи на оную Господнюю повѣсть: || (200) «хто ся вывышаетъ, будетъ пониженъ», — а мы бысмо зъ утратою и заведеньемъ души своей оного доходити мѣли? А штожъ бы намъ то помогло, хотя бысмо и весь свѣтъ осягли, кгды бысмо для того души свои потратили?

Жебы насъ того пекелного безрозумства Господь Богъ благостію Своею заховати и при разъ познаной правдѣ а старожитной вѣрѣ нашой задержати рачилъ,—о тое Его уставичне просимо и, же прозбы наши выслухаетъ, не вонтпимо!

Гдѣ индѣ теды, не до насъ, которыи есмо покору улюбили, съ тыми ся порадами, дѣеписе, оборочай! Индѣ тую шатанскую сѣть, на звоженье людей уробленую, розставляй и розпростирай! Кого иного до того лепу вабъ! Мы, за помочью Божею, до него не полетимо!

[1] Это слово опущено въ Западно-Русскомъ переводѣ.
[2] Въ Польскомъ текстѣ нѣтъ этого мѣстоименія.

Czwartey częśći odpowiedzi

Rozdział VIII.

Jeśliż to prawda, co dzieiopis twierdzi, iż papież y z swymi wiodąc Greckiey religiey ludzie pod swoię zwierzchność, nie żadnego pożytku swego w tym, ale tylko duchowney pociechy, zgody, miłośći chrześćiańskiey, y postrachu heretykow y Turkow szuka?

W vpominaniu swoim do Ruskiego narodu dzieiopis y tych słow vżywa:

«A nam, katholikom, co z waszego tego ziednoczenia z nami przybywa? Nic a nic! Okrom duchowney pociechy a wesela anielskiego, ktorym się z nimi z owiec nalezionych raduiemy. Coż my z was korzyśćić, co za pożytki świetskie z was mieć chcemy? Żadnych! Nic nam nie przystępuie, iedno wesele z więtszey chwały Bożey, iż się chrześcianie zgadzaią; iż się bracia, Jednego Oyca Niebieskiego dzieci, miłuią; iż postrach będzie heretykom y Turkom, ktorzy się o rozerwanie chrześcianskie staraią. Znacie vprzeymą y żadnego pożytku nie szukaiącą naszę ku sobie miłosć, gdy się o same dobre wasze zbawienie staramy, a nic ||(310) swego świetskiego nie szukamy, ani po was się spodziewamy» [3].

By to wszytko prawda była, było by czemu wierzyć. Lecz ieśliż do prawdy y co inszego się przymieszało, niech dzieiopis nie ma za złe, że nie cale w tey

Четвертой части отповѣди

Роздѣлъ 8.

Если то правда, штò дѣеписъ твердитъ, ижъ папежъ и зъ своими ведучи Греческой вѣры людей подъ свою зверхность, не жадного пожитку своего въ томъ, але толко духовное потѣхи, згоды, милости христіанской, и пострахy еретиковъ и Турковъ шукаетъ?

Въ напоминанью своемъ до Руского народу дѣеписъ и тыхъ словъ уживаетъ:

||(об. 200) «А намъ католикомъ, штò зъ вашого того зъедноченья зъ нами прибываетъ? Ничого а ничого! Окромъ духовной потѣхи а веселья ангелского, которымъ ся зъ ними зъ овецъ налѣзеныхъ радуемо. Штожъ мы зъ васъ корыстити, што за пожитки свѣцкіи зъ васъ мѣти хотѣмо? Жадныхъ! Ничого намъ не приступуетъ, одно веселье зъ болшей хвалы Божей, ижъ ся христіане згажаютъ; ижъ ся братіею, Одного Отца Небесного дѣти, милуютъ; ижъ пострахъ будетъ еретикомъ и Туркомъ, которые ся о розорванье христіанское стараютъ. Знаете упріймую, жадного пожитку нешукаючую нашу ку собѣ милость, гдѣ ся о самое доброе ваше збавенье стараемо, а ничого своего свѣцкого не ищемо, ани по васъ ся сподѣваемо».

Бы то все правда была, было бы чому вѣрити. Але если до правды и штò иного ся примѣшало, нехай дѣеписъ не маетъ за зле, же не цѣле въ той

[3] Срвн. выше, стлбц. 996-й.

nauce wiara się mu daie. Być może, że są tacy między Rzymskimi katoliki, ktorzy tym mniemaniem, że, okrom społeczności z Rzymskim kościołem, nikt zbawion być nie może, od swych pasterzow opoieni będąc, z życzliwości przeciwko nam y zbawieniu naszemu, nasze ziednoczenie z Rzymskim kościołem radziby widzieli, pożytkow w tym swych prywatnych nie szukaiąc. Ale żeby dzieiopis y iemu podobni ciekawcy—a co więtsza—żeby papież Rzymski, staraiąc się o to nasze ziednoczenie, przybycia pożytku swego nie vpatrował,—to w nas zgoła niechce. Niewiem, co by się to sstać miało, żebyście zwyczay odmienić mieli? Dawna owo barzo przypowieść: «Curia Romana non petit ouem sine lana». To iest: «dwor Rzymski nie prosi o owce, abo nie ma się do owce bez wełny».

A że to prawda, rzecz sama poświadcza. Gdzieżkolwiek bowiem iedno iest co skuść, tam się Rzymscy przełożeni garną, tam się cisną, tam z każdey miary staranie czynią, iakoby swe proporce rościągnąć mogli; ktore rościągaiac, zaraz na pierwszym wstępku, a prawie —przede wszytkim, swoie sobie pożytki zwykli warować. Swiadczą o tym wszytkie krześciańskie krolestwa, posłuszeństwu papieskiemu podległe, z ktorych na każdy rok y do tego czasu barzo wiele intraty y prowentow do Rzymu wychodzi (iako się iuż o tym wyższey, w tey czwartey częśći, a rozdziale trzecim przypomniało).

Tych prowentow y intrat przyczynienia że w pociąganiu nas, Greckiey religiey ludzi, tu w północney stronie mieszkaiących, pod posłuszeństwo swe nade wszytko szukali,—poświadcza tego postepęk z kniaziem Mo|**(311)**skiewskim Iuliusza Trzeciego papieża. Ktory to Iuliusz

наущѣ вѣра ему ся даетъ. Быть може, же суть такіе межи Римскими католиками, которые тымъ мниманьемъ, же, окромъ сполечности зъ Римскимъ костеломъ, нихто збавенъ быти не можетъ, отъ своихъ пастырей опоени будучи, и, зъ зычливости противко намъ и спасенью нашему, наше зъедноченье зъ Римскимъ костеломъ ради бы видѣли, пожитковъ въ томъ своихъ приватныхъ нешукаючи. Але жебы дѣеписъ и ему подобные тѣкавци—а што болшая — жебы папежъ Римскій, стараючися о тое наше зъедноченье, прибытья пожитку своего не угледалъ, — то въ насъ згола не хочетъ. Не вѣдаю, што бы ся то стати мѣло, жебы ся звычай отмѣнити мѣли? Давна ово барзо приповѣсть: «дворъ Римскій не проситъ о овцу, або не маетъ ся до овцы безъ волны».

(201) А же то правда, рѣчъ сама посвѣдчаетъ. Гдѣжколвекъ бовѣмъ едно есть што скубти, тамъ ся Римскіи преложеныи горнутъ, тамъ ся тиснутъ, тамъ съ каждой мѣры старанье чинятъ, якобы свои прапорци ростягнути могли; которые ростягаючи, заразъ на першомъ вступку, а праве — предъ всѣмъ, свои собѣ пожитки звыкли варовати. Свѣтчатъ о томъ вси христіанскіе королевства, послушенству папескому подлеглые, съ которыхъ на каждый рокъ и до того часу барзо много интраты и провентовъ до Риму выходитъ (яко ся уже о томъ вышшей, въ той четвертой части, а роздѣлѣ третемъ припомнѣло).

Тыхъ приходовъ и интратъ причиненья же въ потяганью насъ, Греческой релѣи людей, тутъ въ полночной сторонѣ мѣшкаючихъ, подъ послушенство свое надъ все шукали,—посвѣдчаетъ того поступокъ **[зъ]** княземъ Московскимъ Юліа Третего папежа. Ко-

papież, gdy się v niego o koronę krolewską Iwan kniaź Moskiewski, do społeczności z kościołem Rzymskim przez Karła cesarza wabiony, roku 1551, za krola Zygmunta Augusta starał,—podaiąc mu kondycyą, za ktorą by staraniu iego dogodzić był miał, napierwsze te trzy napisał:

«Primum, ut Magnus Dux Ioannes à summo Pontifice Rex appellandus, teneatur mittere ad suam sanctitatem Legatos cum mandatis iurandi fidelitatem et obedientiam summo Pontifici et sanctae Romanae Ecclesiae, ac primo anno et deinde quolibet quinquennio dare beato Petro regium fidelitatis et obedientiae munus, atque idipsum facere teneatur, quicunque Moschouitarum Rex erit, in primo sui regni anno, ac deinde, ut supra, quolibet quinquennio, qui Rex coronabitur, à primate regni, nomine Romani Pontificis, iurabitque in manib· dicti primatis fidelitatem et obedientiam sanctae Romanae Ecclesiae, et coronatus mittet suos legatos Romam ut suprá. Item: quotiescunque post vacationem sedis Romanae Ecclesiae alius summus Pontifex illi praeficietur, mittet Rex Moschouitarum more aliorum principum Christianorum suos legatos ad summum Pontificem cum regio munere ad praestandum et iurandum obedientiam et fidelitatem. Item: Ut primas regni Moschouitici eligatur hactenus observato more: ita tamen quod teneatur confirmari à summo Pontifice, et ab eodem pallium recipere, etc. etc.» To iest:

«Naprzod aby kniaź wielki Iwan, ktory od naywyższego biskupa krolem ma być nazwany, był powinien posłać do iego świętobliwości posły z poselstwem poprzysiężenia wierności y posłuszeństwa naywyższemu biskupowi y świętemu

торій то Іюліусъ папежъ, кгды ся у него о корону королевскую Иванъ князь Московскій, до сполечности съ костеломъ Римскимъ презъ Карла цесара вабленый, року 1551, за короля Жикгимонта-Августа стaралъ, — подаючи ему кондиціи, за которими бы старанью его догодити мѣлъ, а найпервѣй тые три написалъ:

«Напередъ абы великій князь Иванъ которій отъ найвышшого бискупа королемъ маетъ быти названый, былъ повиненъ послати до его святобливости послы съ поселствомъ поприсяженья ||**(об. 201)** вѣрности и послушенства

Rzymskiemu kościołowi, a pierwszego, y potym co-piątego roku dać błogosławionemu Piotrowi krolewskiey wierności y posłuszeństwa dar. A toż czynić niech będzie powinien, ktokolwiek Moskiewskim krolem będzie, w pierwszym krolestwa swego roku, y potym ia (312)ko wyższey, co w pięć lat. Ktory krol będzie koronowany od przednieyszego arcybiskupa w krolestwie, imieniem Rzymskiego papieża, y poprzysięże do rąk pomienionego metropolita wierność y posłuszeństwo świętemu Rzymskiemu kościołowi, a koronowanym będąc, pośle swe posły do Rzymu, iako wyższey. Item: ilekroć się trafi, że będzie stolica Rzymskiego kościoła wakowała, a że na nię inszy nowonaywyższy biskup wstąpi, pośle krol Moskiewski zwyczaiem inszych panow chrześciańskich swe posły do nawyższego biskupa z darem krolewskim ku oddaniu y poprzysiężeniu posłuszeństwa y wierności. Item: aby przednieyszy krolewstwa Moskiewskiego arcybiskup był obierany zwykłym dotąd obyczaiem, wszakże tak, aby był koniecznie potwierdzony od naywyższego biskupa, y od niegoż aby był powinien płaszcz brać, etc.»

Te to trzy kondycye Moskiewskiemu że przede wszystkimi były poddane—ci, co kancellariynych Koronnych spraw onego czasu świadomi, dobrze wiedzą. Posłał ie był z Rzymu krołowi Augustowi Adam Konarski, dostawszy ich od kardynała Mafeusza vice-protektora, przy ktorym się na on czas za posłaniem krolewskim bawił. Niechże z nich baczny każdy sądzi, ieśliż papieże Rzymscy, w przywodzeniu ludzi do iedności kościoła Rzymskiego, pożytkow swych nade wszystko nie szukaią?!

найвышшему бискупови и святому Римскому костелови, а першого, а потомъ што-пятого року дати благословенному Петрови королевской вѣрности и послушенства даръ. А тоежъ чинити нехай будетъ повиненъ, хто колвекъ Московскимъ королемъ будетъ, въ першомъ королевства своего року, и потомъ яко вышше, што въ пять лѣтъ. Который король будетъ коронованъ отъ переднѣйшого архіепископа въ королевствѣ, именемъ Римского папежа, и поприсягнетъ до рукъ помененого митрополита вѣрность и послушенство святому Римскому костелови, а коронованымъ будучи, пошлетъ свои послы до Риму, яко вышей. До того: илекроть ся трафитъ, же будетъ столица Римского костела ваковати, а ижъ на нее иншый новый найвышшій бискупъ вступитъ, пошлетъ король Московскій звычаемъ иншихъ пановъ христіанскихъ свои послы до найвышшего бискупа зъ даромъ королевскимъ ку отданью и поприсяженью послушенства и вѣрности. До того: абы переднѣйшій королевства Московского арцибискупъ былъ обираный звыклымъ дотоля обычаемъ, а вѣдже такъ, абы былъ конечне потверженый отъ найвышшего бискупа, и отъ негожъ абы былъ повиненъ плащъ брати, и прочая».

Тыи то три кондиціи Московскому же передъ всѣми были поданы — тые, што́ канцелларейныхъ Коронныхъ справъ оного часу свѣдоми, добре вѣдаютъ. Послалъ ихъ былъ зъ Риму королеви Августови Адамъ Конарскій, доставши ихъ отъ кардинала Мафеуса, вице-протектора, при которомъ ся на онъ часъ за посланьемъ королевскимъ бавилъ. Нехай же зъ нихъ каждый бачный судитъ, еслижъ папѣжове Римскіе, въ приводженью людей до едности костела Римского, пожитковъ своихъ надъ все не шукаютъ?

Ale coż im rzec? Maią po sobie pismo [1]: «Kto kiedy woiuie za swoy własny żołd? Kto szczepi winnicę, a z owocu iey nie ie? Kto pasie trzodę, a mleka iey nie pożywa?» A Hugo, nieiaki kardynał Rzymski, napisał [2]: «słuszny to iest a na przykładzie apostolskim vgruntowany zwyczay, że biskupi y arcybiskupi papieża widzieć obiecuią się, iako y Paweł do Ieruzalem chodził, aby Piotra widział». A do tego zwyczaiu słusznie przydane ono roskazanie z Dewteronomion: ||(313) «Nie [3] okażesz się przed Panem z niszczym». Lecż papieżom, ich mściam, ktorzy, wedle nauki swego Rzymianina Cycerona sprawuiąc sie, eò impendunt laborem, vnde honor atque emolumentum speratur»: «tam pracą obracaią, skąd się ozdoby y pożytku spodziewaią».

Dawszy pokoy, a inszych w tym duchownych prełatow Rzymskich postępkom przypatruiąc się, tę ich intencyą, ktorą nas do ziednoczeniasię z kościołem Rzymskim prowadzą, za barzo podeyźrzaną mieć musimy. Bo a czegoż inszego oni więcey w pasieniu owieczek szukaią, nad pożytki swoie? Azaż ich pobożności prawdziwego katholictwa, a nawet dusznego zbawienia w samym prawie datku, do rąk swych idącym, nie zasadzili? Azaż tego nie poświadczaią ich klątwy (poki iurisdycyą całą mieli), o to samo tylko czynione, gdy kto biskupczyzny, dziesięciny, mesznego, sepnego etc. im nie wydał? Nie mężoboystwa, nie wszeteczeństwa, nie cudzołostwa, nie krzywoprzysięstwa, nie łupiestwa, a krotce mowiąc, ņie żadne grzechy y występki do społeczności ko-

Але штожъ имъ речи? Мають по собѣ писмо [4]: «кто коли воюетъ за свой власный жолдъ? Кто щепитъ винницу, а зъ овоцу ей не ясть? Кто пасетъ чреду, а млека ей || (202) не поживаетъ?» А Гукго, нѣякій кардиналъ Римскій, написалъ [5]: «слушный то есть а на прикладѣ апостольскомъ укгрунтованый звычай, же бискупи и арцибискупи папѣжа видѣти обѣцуются, и яко и Павелъ до Іерусалима ходилъ, абы Петра видѣлъ». А до того звычаю слушне придано оно росказанье зъ Девторономиомъ [6]: «не оказуйся предъ Господомъ тощъ». Лечъ папѣжомъ, ихъ милостямъ, которые, ведле науки своего Римлянина Цицерона справуючися, «тамъ працу оборочають, отколя ся оздобы и пожитку сподѣвають».

Давши покой, а инщихъ въ тымъ духовныхъ прелатовъ Римскихъ поступкомъ присмотруючися, тую ихъ интенцію [7], которою насъ до зъедноченья съ костеломъ Римскимъ провадятъ, за барзо подозрѣную мѣти мусимо. Бо а чогожъ иншого они болше въ пасенью овечокъ шукають, надъ пожитки свои? Азажъ ихъ побожности правдивого католицства, а наветъ душного збавенья въ самомъ правѣ датку, до рукъ своихъ идучимъ, не засадили? Азажъ того не посвѣтчаютъ ихъ клятвы (поки юриздикцію або звирхность цалую мѣли), о тое самое толко чиненые, кгды хто бискупщизны, десятины, сыпного, мѣшнекго, и прочая, имъ не выдалъ? Не мужебойства, не вшетеченства, не чужолозства, не кривоприсяжства, не

[1] 1 Cor. 9. [2] In epistola ad Galat. [3] Deut. 16.

[4] 1 Кор. 9 [ст. 7]. [5] На епистолу къ Галат[омъ]. [6] 2 закон. 16 [ст. 22]. [7] На полѣ пояснено: «предсявзятье».

ścielney żadnemu z ich owieczek nie wadziły. Kto iedno w oddaniu podatkow, im należących, nie pozostał,—według zdania ich, dobry był chrześcianin, dobry katolik, świętobliwy człowiek! Zatrzymał dziesięcinę, aliści bezbożnym, aliści klętym, aliści szatanowi oddanym każdy taki zaraz został!

лупѣжства, а коротко мовячи, не жадные грѣхы и выступки до сполечности костелной || (об. 102) жадному зъ ихъ овечокъ не вадили. Кто одно у отданью податковъ, имъ належачихъ, не позосталъ, — ведлугъ зданья ихъ, добрій былъ христіанинъ, добрій каѳоликъ, святобливый человѣкъ! Задержалъ ли десятину, али безбожнымъ, али клятымъ, али шатанови отданымъ каждый такій заразъ зосталъ!

Nad to (czego przeć trudno) patrząc, dzieiopisie, a iakoć w tym wierzyć mamy, co powiedasz, że w tym prowadzeniu nas do ziednoczenia z kościołem Rzymskim pożytkow swych nie szukacie? Trudno odmienić nałog, ktory stoi za przyrodzenie.

На тое (чого прѣти трудно) смотрячи, дѣеписе, а яко тобѣ въ томъ вѣрити маемо, што повѣдаешъ, же въ томъ проваженью насъ до зъедноченья съ костеломъ Римскимъ пожитковъ своихъ не шукаете? Трудно отмѣнити налогъ, которій стоитъ за прироженье.

Obawiamy się tedy, że wam nie o to idzie, abyście nas do lepszych pasz przyprowadzili, ale o to, abyście z nas wełnę brali, a podobno y skurę łupili, zmyślonymi słowy przez łakomstwo, kupiectwo z nas sobie stroiąc.

Обавяемося тогды, же вамъ не о то идетъ, абысте насъ до лѣпшихъ пашъ припровадили, але о то же бысте зъ насъ волну брали, а подобно и скуру лупили, змышлеными словы черезъ лакомство, купецство зъ насъ собѣ строячи.

|(314) Obawiamy się, aby, miasto myślenia, ktore po sobie pokazuiecie, o naszym dusznym zbawieniu, barzieyście nie myślili o inzym zbawieniu, to iest o tym, iakobyście nas wszytkich z beneficiy, na Grecką religią nadanych, sobie ie fortelnie za tym ziednoczeniem przywłaszczywszy, zbawić mogli. Do czego iako wielkie są podobieństwa, wyższey się w pierwszey części, w rozdziałe trzecim trochę przypomniało.

Обавямыся, абы, мѣсто мышленья, которое по собѣ показуете, о нашомъ душнымъ збавенью, болшей есте не мыслили о иншомъ збавенью, то есть о томъ, яко бысте насъ всѣхъ прономій, на Греческую релѣю наданыхъ, собѣ ихъ фортелне за тымъ зъедноченьемъ привлащивши, збавити могли. До того якъ великіе суть подобенства, вышше ся въ першой части, въ роздѣлѣ третемъ троха припомнѣло.

Obawiamy się, abyście, miasto pociechy duchowney, o ktorey dzieiopis powieda, nie szukali pociechy cielesney, to iest, abyście nad nami, świetskimi Greckiey religiey ludźmi, przewodzić, nas prawem ciemiężyć, trapić, niszczyć y vbożyć mogli,—za tym ziednoczeniem wycisnąwszy popy, a na ich mieysca

Обавямыся, абысте, мѣсто потѣхи духовной, о которой дѣеписъ повѣдаетъ, ||(203) не шукали потѣхи тѣлесной, то есть, абысте надъ нами, свѣцкими Греческой релѣи людми, переводити, насъ правомъ мятежити, трапити, нищити и убожити могли,—за тымъ зъедноченьемъ вытиснувши попы, а на ихъ мѣсца

wkradszy y rościągnąwszy się w maiętnościach naszych.

Obawiamy się, abyście miasto tey miłości między bracią y Iednego Oyca Niebieshiego dziećmi, o ktorey nadobnie mowisz, tego, iakoby nas vkrzywdzić, oszukać, vcisnąć y oszydzić, pod pokrywką zgody, nie szukali.

Obawiamy się, na początki patrząc, abyście, miasto iedności, rozerwania y mieszaniny z zginieniem, abo przynamniey z zachwianiem y nawątleniem Rzeczyposp. złączoney, nie wzniecili.

Obawiamy się, nakoniec, abyście, miasto tego postrachu Turkom y heretikom, ktory też iednym celem tego ziednoczenia być przypominasz, wgrożenia się w nas samych y pysznego panowania nad sumnieniem naszym nie szukali. Zwłaszca że baczymy, iż to ziednoczenie się namniey ku więtszemu, niż przedtym, postrachowi Turczynowi ścięgać się nie może. Gdyż iako defekt ziednoczenia tego nigdy do podniesienia woyny przeciw temu tyrannowi, gdzieby zgoda na to wszytkiey Rzeczyposp. była przystąpiła, nie zawadzał; tak y tym ziednoczeniem, choć by do niego doskonale przyszło, do podniesienia iey (gdzieby zgoda wszech in||**(315)**szych nie była) namniey by się droga nie vsłała, y potężności nowotney nicby nie przybyło.

Jednymiż zawsze, iednako potężnymi, iednako chwałę Bożą miłuiącymi, y iednako tyrannowi Tureckiemu niechętnymi byliśmy, iesteśmy y będziemy, my, narodu Litewskiego y Ruskiego obywatele! Jako nic temu vwłaczała społeczność nasza z Greckimi kościoły, tak z drugiey strony społeczność z Rzymskim kościolem żadneyby w tey mierze akcessyey nie vczyniła. Plotki to są szczyre,

вкрадши и ростягнувшися въ маетностяхъ нашихъ.

Обавямыся, абысте въ мѣсто тоее милости межи братіею и Одного Отца Небесного дѣтми, о которой надобне мовишъ, того, якобы насъ укривдити, ошукати, утиснути и ошидити, подъ покривкою згоды, не шукали.

Обавямыся, на початки смотрячи, абысте, мѣсто едности, розорванья и мѣшанины зъ згиненьемъ, албо принамнѣй зъ захвѣяньемъ и навонтленьемъ речи посполитой злучоной, не взнѣтили.

Обавямыся, наконецъ, абысте, мѣсто того постраху Туркомъ и еретикомъ, которые тежъ однымъ цѣлемъ того зъедноченья быти припоминаешъ, вгроженьяся въ насъ самыхъ и пышного панованья надъ сумнѣньемъ нашимъ, не шукали. Звлаща же бачимо, ижъ тое зъедноченье намнѣй ку болшому, нижъ предъ тымъ, пострахови Турчинови стягатися не можетъ. Кгдыжъ яко дефектъ зъедноченья того, николи до подпесенья войны противъ тому тиранови, гдѣ бы згода на то всей Речи Посполитой была приступила, не заважалъ; такъ и тымъ ||**(об. 203)** зъедноченьемъ, хотя бы до него досконале пришло, до поднесенья ей (гдѣ бы згода всѣхъ иншихъ не была) намнѣй бы ся дорога не услала, и потужности новотной ничого бы не прибыло.

Однымижъ завсегды, однако потужными, еднако хвалу Божую милуючими, и еднаково тиранови Турецкому нехутливыми билисмы, естесмы и будемо, мы, народу Руского и Литовского обывателѣ! Яко ничого тому не уволочала сполечность наша зъ Греческими церквами, такъ зъ другой стороны сполечность зъ Римскимъ костеломъ жадной бы въ той мѣрѣ акцесии [1] не учинила.

[1] На полѣ пояснено: «прибытку».

ktorymi nam dzieiopis oczy mydlić chciał! Nie do nas, ktorzy pod panowaniem krola iego mści zdawna posłusznie żyiemy, bedąc członkami iedney nierozdielney Rzeczyposp., ale do tych tylko t.kiego argumentu w perswadowaniu zeszłoby się mu było vżywać, ktorych siły dotąd z Koroną Polską nie są ziednoczone! Lepiey by był dzieiopis vczynił, gdyby to był v siebie vważył, co własnyż iego ieden katolik w skryptcie, niedawno między ludzie puszczonym, napisał:

«Że za popieraniem sprawy tego ziednoczenia obawiać się potrzeba, aby Turczyn, vsłyszawszy, że się Ruscy Grekowie z naświętszym oycem pąchać y bratać poczynaią, a zatym by y ci, co pod nimi są, ich przykladem wprzod z nayświętszym oycem, a potym z Rakuskim domem pocichu ligi nie przyięli, boiąc się, aby tym prędzey y iadowiciey tak na nas, iako y na chrześciany, pod sobą mieszkaiące, nie natarł. Co by tamtych chrześcian za vtrapienia do vtrapienia przyczynieniem ku odstępowaniu wiary chrześciańskiey z desperacyey przywodzić, a tak vtaione tam chrześciaństwa siły enerwować y osłabieć by mogło».

To to, mowię, co iegoż katholik napisał, dzieiopis vważać mogł raczey, niż co to nam oczy mydli postrachem Turkow, w rzeczy idącym z tego ziedńoczenia, do ktorego nas namawia.

Mogło by się tu zaraz przypo||(316) mnieć dzieiopisowi, iako z tego postrachu siebie heretycy szydzą; ale, że pełne tego vszy ludzkie, zamilczywam.

Плотки то суть щирые, которыми намъ дѣеписъ очи мыдлити хотѣлъ! Не до насъ, которые подъ панованьемъ короля его милости здавна послушне мѣшкаемо, будучи члонками едной нероздѣлной Речи Посполитой, але до тыхъ толко такого аркгументу въ персвадованью зышло бы ся ему было уживати, которыхъ силы дотоля съ Короною Полскою не суть зъедночоны! Лѣпше бы былъ дѣеписъ учинилъ, кгды бы тò былъ у себе уважилъ, штò власный его еденъ католикъ въ скриптѣ, недавно межи людѣ пущонымъ, написалъ:

«Же за попираньемъ справы того зъедноченья обавятися потреба, абы Турчинъ, услышавши, же ся Рускіе Грекове зъ найсвятшимъ отцемъ порозумѣвати и брáтати починаютъ, а затымъ бы и тые, штò подъ ними суть, ихъ прикладомъ впередъ зъ найсвятшимъ отцемъ, а потомъ ||(204) зъ Ракускимъ домомъ потиху ликги не приняли, боячися, абы тымъ прудше и ядовитѣй такъ на насъ, яко и на христіаны, подъ собою мѣшкаючіе, не натеръ. Што бы тамъ тыхъ христіанъ за утрапенья до утрапенья причиненьемъ ку отступованью вѣры христіанской зъ десперацiи приводити, а такъ утаеные тамъ христіанства силы высилити и ослабити бы могло».

То то, мовлю, што егожъ католикъ написалъ, дѣеписъ уважати моглъ лѣпѣй, нижъ што то намъ очи мыдлитъ пострахомъ Турковъ, ркомо идучимъ съ того зъедноченья, до которого насъ намовляетъ.

Могло бы ся тутъ заразъ припомнити, яко съ того постраху себе дѣеписови [1] еретицы шидятъ; але, же полны того уши людскіе, замóлчую.

[1] Это слово не на мѣстѣ стоитъ.

A ten rozdział kończąc, Pana Boga o to proszę, aby On nas, z łaski Swey, tego vchować raczył, iakobyśmy na rządy tych duchownych w prowadzeniu nas do iedności, rzkomo pożytku swego nieszukaiących, nigdy nie przychodzili.

А тотъ роздѣлъ кончачи, Господа Бога о то прошу, абы Онъ насъ, зъ ласки Своей, того уховати рачилъ, якобысмы на ряды тыхъ духовныхъ въ проваженью насъ до едности, рекомо пожитку своего нешукаючихъ, николи не приходили.

Czwartey części odpowiedzi

Четвертой части отповѣди

Rozdział IX.

Роздѣлъ 9.

Jeśliż, iako dzieiopis radzi, ludzie starożytney religiey Greckiey tego wdzięczni być słusznie maią, że ich takimi sposoby, iakie teraz są w vżywaniu, do iedności z kościołem Rzymskim przywodzą?

Еслижъ, яко дѣеписъ радитъ, люде старожитной релѣи Греческой, того вдячни быти слушне мають, же ихъ такими способы, якіе теперъ суть въ уживанью, до едности съ костеломъ Римскимъ приводятъ?

Tymi słowy dzieiopis zawiera swoie do Ruskiego narodu napominanie:

«Dziękuycie pobożnemu y wielkich cnot y miłości ku Bogu, krolowi swemu, y biskupom ś., y innym, iż wam do tych wiecnych dobr tak vprzeymie pomagaią, a nie chcieycie być niewdzięcznikami grubemi, ktorzy dobrodzieiow swoich nie znaią, abo brać od nich tak drogich y zbawiennych skarbow niechcą»[2].

By te słowa od samego dzieiopisa do nas były mowione, wybornie na nie zamilczećby się mogło, zwłaszcza że w nich o iego krolewskiey mści, panu naszym mściwym, wzmiankę vczynił. Lecz iż siła tych iest, ktorzy choć nie słowy, myslą iednak y rozumieniem tegoż po nas z tym dzieiopisem potrzebuią, abyśmy tego wiedzienia nas do oddania posłuszeństwa papieżowi Rzymskiemu (ktore wiedzienie on pomaganiem do wiecznych dobr zowie) wdzięczni byli [3], y gdy na **(317)** nie

Тыми словы дѣеписъ замыкаетъ свое до Руского народу напоминанье:

«Дякуйте побожному и великихъ **(об. 204)** цнотъ и милости ку Богу, королеви своему, и бискупомъ святымъ, и инымъ, ижъ вамъ до тыхъ вѣчныхъ добръ такъ упрѣйме помагаютъ, а не хотѣте быти невдячниками грубыми, которыи добродѣевъ своихъ не знаютъ, албо брати отъ нихъ такъ дорогихъ и збавенныхъ скарбовъ не хотятъ».

Бы тые слова отъ самого дѣеписа до насъ были мовлени, выборне на нихъ замовчати бы ся могло, звлаща же въ нихъ о его кор. милости, пану нашомъ милостивомъ, взмѣнку учинилъ. Але ижъ много тыхъ есть, которые хоть не словы, мыслю (sic) еднакъ и розумѣньемъ тогожъ по насъ съ тымъ дѣеписомъ потребуютъ, абысмы того веденья насъ до отданья послушенства папѣжови Римскому (которое веденье онъ помаганьемъ до вѣчныхъ добръ зоветъ) вдячни

[2] Срвн. выше, стлбц. 996-й. [3] Въ оригиналѣ опечатка: byl.

styskuiemy, za złe nam, rzeczy nieświadomi będąc, maią,—nielza iedno w tym rozdziale na te słowa się ozwać, y wszytkim, ktorzy wiedzieć potrzebuią, sprawę o tym dać: czemu to wiedzienie nam przyiemne być nie może, ale nas barzo mierźieć musi? W czym tak ograniczymy mowę swą, że nic iuż tu o rzeczy samey (to iest o tym, ieśli w tym wiedzieniu do posłuszeństwa papieża Rzymskiego wieczne dobro zawisło, abo nie) mowić nie będziemy (gdyż się zwłaszcza z strony niey z przeszłych tey odpowiedzi naszey rozdzialow każdy sprawić mogł); ale tylko śrzodki y sposoby, ktorych w tym wiedzieniu nas do tego posłuszeństwa po te czasy vżywano y vżywaią vważać będziemy: ieśliż są takie, ktoreby z wdzięcznością raczey, niż z vtyskowaniem przyimować się godziło? Do ktorego vważenia że potrzebne iest wiedzenie tych śrzodkow y sposobow w tym wiedzieniu nas vżywanych, przetoż ie krotce przypomnię. W ktorym przypominaniu że też vniwersały niektore iego krolewskiey mści, pana naszego miłościwego, za daniem zwłaszcza okkazyey przez dzieiopisa wspomnieć przyidzie, z tym się deklaruiemy, przed wszytkim początkiem tego przypominania: naprzod: że ie na nas nie co inszego wyciska, iedno przodkiem gwałt, a gwałt prawie iuż nieznośny, a przytym chęć do odkrycia prawdy, ktorą nieżyczliwi radziby zagrzebli, w naszym na vtrapienia styskowaniu, nie tylko nas zagłuszaiąc, ale ieszcze y winę, iakobyśmy niewinnie styskowali, przy nas zostawuiąc. Druga: z tym się opowiedamy, że wydawania tych vnwiersałow, ktore się przypomnią, winę nayduiemy częścią przy tych, ktorzy niepew-

были, и кгды на нихъ стискуемо, за зле намъ, речи несвѣдоми будучи, маютъ,—нѣлза едно въ томъ роздѣлѣ на тые слова ся озвати, и всѣмъ, которые вѣдати потребуютъ, справу о томъ дати: чому тое веденье намъ пріемно быти не можетъ, али насъ барзо мерзити муситъ? Въ чомъ такъ ограничимо мову свою, же ничого тутъ о речи самой (то есть о томъ, если въ томъ веденью до послушенства папѣжа Римского вѣчное добро зависло, албо нѣтъ) мовити не будемо (кдыжъ ся звлаща зъ стороны ея зъ прошлыхъ тоей отповѣди нашей роздѣловъ [1] каждый справити моглъ); але толко сродки и способы, которыхъ въ томъ веденью насъ || (105) до того послушенства по тые часы уживано и уживаютъ, уважати будемо: еслижъ суть такіе, которые бы зъ вдячностью лѣпѣй, нижъ зъ утискованьемъ пріймовати ся годило? До которого уваженья же потребно естъ вѣданье тыхъ сродковъ и способовъ въ томъ веденью насъ уживаныхъ, протожъ ѐ коротко припомню. Въ которомъ припоминанью же тежъ универсалы нѣкоторые его кор. мил. пана нашего мил., за даньемъ звлаща оказіи черезъ дѣеписа вспомнити прійде, съ тымъ ся декляруемо, передъ вшелякимъ початкомъ того припоминанья: напередъ: же ѐ на насъ не штò иншого вытискуетъ, едно продкомъ кгвалтъ, а кгвалтъ праве южъ незносный, а притомъ хуть до откритья правды, которую незычливые ради бы загребли, въ нашомъ на утрапенья стескованью, не толко насъ заглушаючи, але еще и вину, яко бысмы невинне стисковали, при насъ зоставуючи. Другая: съ тымъ ся оповѣдаемо, же выдаванья тыхъ универ-

[1] Въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «роздѣловъ».

nemi powieściami y skrzętnemi instancyami swemi one wymagaią, częścią a nawięcey przy tych, ktorzy przez przysięgę powierzone sobie maiąc, przestrzeganie tego, iakoby ||(318) listy żadne, prawu przeciwne. w kancellaryey pisane. pieczętowane, ku podpisowaniu krola iego mści podawane y z kancellaryey wydawane nie były: iednak mimo to takie vniwersały, prawu y przysiędze krola iego mści przeciwne, ważą się wydawać. Za czym zaraz z tym się deklaruiemy. że iakośmy od iego krolewskiey mści, pana naszego miłościwego, dobrotliwey przez się natury iego krolewskiey mści świadomi będąc, wszytko wdzięcznie przyimować zwykli, rozumieiąc, że nic złym, ale wszytko dobrym vmysłem czynić raczy, tak y za tych vniwersałow wydaniem, tego naszego o iego krol. m. rozumienia nie odmieniamy, pewni będąc, że iego krolewska mość, za wzięciem od nas sprawy o tym, iż te vniwersały z przysięgą iego krołewskiey mści zgodne nie są, tym, ktorzy ie do podpisowania podawali, zganić to y napotym aby tego nie czynili surowie zakazać będzie raczył.

саловъ, которые ся припомянутъ, вину найдуемо частью при тыхъ, которіе не невными повѣстями и скрутными инстанціами [2] своими оные вымагаютъ, частью а найболше при тыхъ, которые черезъ присягу повѣреные собѣ маючи, перестерeганье того, якобы листы жадные, праву противные, въ канцлеріи писаные, печатованые, || (об. 205) подписованью кор. его мил. подаваны и зъ канцлерѣи выдаваны не были; однакъ мимо тое такіе универсалы, праву и присязѣ кор. его мил. противные, важатся выдавати. Зачимъ заразъ съ тымъ ся декляруемо, же якосмы отъ его кор мил., пана нашего милостивого, добротливой черезъ себе натуры его кор. мил. свѣдоми будучи, все вдячне пріймовати звыкли, розумѣючи, же ничого злымъ, але все добрымъ умысломъ чинити рачитъ, такъ и за тыхъ универсаловъ выданьемъ [3] того нашего о его кор. мил. розумѣнья не отмѣняемо, певни будучи, же его кор. мил., за взятьемъ отъ насъ справы о томъ, ижъ тые универсалы съ присягою его кор. мил. згодные не суть, тымъ, которые ѐ до подписованья подавани, зганити то и напотомъ абы того не чинили сурове заказати будетъ рачилъ.

Z tym się tak krotce naprzod deklarowawszy, do samey rzeczy przystępuiemy.

Съ тымъ ся такъ коротце напередъ декляровавши, до самой речи приступуемо.

Gdzie to, naprzod, zeszłoby się podobno przypomnieć o godnościach, przymiotach, postępkach y cnotach władyki Łuckiego, ktorzy naprzednieyszym środkiem, authorem, sprawcą, cieślą y budownikiem tey przeświędłey vniey, a za vnią następuiącey oppressyey nazwać się

Гдѣ то, напередъ, зышло бы ся подобно припомнѣти о годностяхъ, примѣтахъ, поступкахъ и цнотахъ владыки Луцкого, который найпереднѣйшимъ сродкомъ, авторомъ, справцею, теслею и будовничимъ тоей надотлѣлой едности, а за едностью наступуючого утис-

[2] На полѣ пояснено: «попиранями». [3] Въ старопечатномъ экземплярѣ ошибка: «выданымъ».

może. Przypominania tego ten pożytek mogłby być, aby ludzie wiedząc, iż «qualis causa, talis effectus»: «iaka przyczyna, iaki sprawca, taki też y skutek» pospolicie zwykł bywać, tym snadniey w tym, ieśliż im ta vnia słusznie smakować ma, y co o niey trzymać się godzi, mogli się resolwować. Lecz że to przypominanie y przydluższym być, y wtoczenie tu siła takich rzeczy, o ktorych y słyszeć brzydko, za sobą pociągnąć by musiało, niechcę czytelnikowi z tey miary mierżiaczki czynić. Atoli te kraie, w ktorych kiedy żył y *żyie*, o brzydkich a **(319)** nie tylko duchowney, ale ani świetskiey chrześciańskiey osobie nienależących excess*ow* iego, mogą każdemu pytaiącemu się sprawę dać. Spodziewaliśmy się, że wżdy przeieżdżka do Rzymu miała w nim odmianę iego ku dobremu sprawić; lecz, miasto poprawy żywota, przyniosł z sobą ztamtąd iego mość, spolne z tą przeświędłą vnią, xięgi niewstydliwie, figurami nader wszetecznymi napełnione, ktorych przeględowaniem bezbożn*ie* oczy pasąc, nierządna pożądliwość im daley tym barziey w sobie pomnaża. A mało na tym maiąc, że sam w poglądaniu na nie swą roskosz y vciechę położył, ieszcze ktemu y vczciwym matronam podczas onych pokazować się nie wstydzi. Co ieśliż się godzi, niech każdy vważy. Przeć tego trudno ma, bo są ci, ktorzy mu to, gdy zechce, w oczy rzeką. Z mnieyszych rzeczy snadnie sądzić o więtszych, ktorych, iakom rzekł, vchodząc nauseam, zamilczywam.

ку назватися можетъ. Припоминанья того тотъ пожитокъ моглъ бы быти, абы люде, вѣдаючи ижъ «якая причина, якій **||(206)** справца, такій тежъ и скутокъ» посполите звыклъ бывати, тымъ снаднѣй въ томъ, еслижъ имъ тая едность слушне смаковати маетъ, и што о ней держатися годитъ, могли ся розвязати. Лечъ же тое припоминанье и придолжшимъ быти, и вточенье тутъ много такихъ речій, о которыхъ и слухати бридко, за собою потягати бы мусѣло, не хочу чителникови съ тоей мѣры мерзячки чинити. Атоли тые край, въ которыхъ коли жилъ и жив*у*, о брыдкихъ а не толко духовной, але ани свѣцкой христіанской особѣ неналежачихъ ексцесахъ [1] его, могутъ каждому пытаючомуся справу дати. Сподѣвалисмыся, же вжды проѣжчка до Риму мѣла въ нимъ отмѣну его ку доброму справити; лечъ, мѣсто поправы живота, принеслъ зъ собою оттамтоля его милость, сполне съ тоею надотлѣлою едностью, книги невстыдливые, фикгурами наддаръ вшетечными наполненые, которыхъ прегледованьемъ безбожн*ые* очи пасучи, нерядную пожадливость имъ далѣй тымъ болшей въ собѣ помножаетъ. А мало на тымъ маючи, же самъ въ погляданью на ихъ своей роскоши утѣху положилъ, еще ку тому и уцтивымъ матрономъ подчасъ оныхъ показовати ся не встыдитъ. Што еслижъ ся годитъ, нехай каждый уважитъ! Прѣти того трудно маетъ, бо суть тые, **(об. 206)** которые ему тое, кгды схочетъ, въ очи рекутъ. Зъ меншихъ речій снадне судити о болшихъ, которыхъ, якомъ реклъ, уходячи бридливости, замо*в*чую.

[1] На полѣ пояснено «выступкахъ».

A także y o inszych iego towarzyszow nie lada pochwały godnych postępkach [y] żywociech nic mowić niechcę, aby kto zwłaszcza nieświadomy nie rozumiał, iakoby się to z waśni czynić miało. Kto chce wiedzieć, co sie w ktorego z nich wlewa, niech się parafianow ich zapyta, abo choć na onym kamieniu probierskim wieści pospolitey probę o tym niech vczyni: vzna to łatwie, ieśliż święte rzeczy od takich osob sprawowane bydź mogły?!

A za tym y z strony tego się resołwuie, ieśli nie słusznie na te śrzodki tey wielebney vniey styskuiemy.

Dawszy inszym postępkom y żywot*om* ich pokoy, a zaż to nie słusznie nas obchodzić ma (o czym w pierwszey y w wtorey części tey odpowiedzi się mowiło), że bez synodu, bez wszelkiego porozumienia się, namniey się nas w tym nie dołożywszy, nie tylko mimo pozwolenie, ale y mimo wiadomość naszę, a co więtsza—wiedząc przeciwną intencyą naszę, wiedząc o protestacyach, ||**(320)** ktoreśmy za głuch*ey* tylko wieści o tych zamysłach do vszu naszych przychodzeniem, na siłu mieyscach czynili, tego się ważyli, że imieniem nas wszytkich oddawanie w Rzymie posłuszeństwa stroili y nas, prawie iako iakie bydło, strychem Iudaszowskim (ktory ono mowił: «co mi dacie, a ia go wam wydam») nie bez iawnego krzywoprzysięstwa nowotney zwierzchności poddawali?

Nuż obłuda, nieszczyrość, szalbierstwo, fortele y fałsze ich, ktorych w tey mierze zażywali (w ten czas gdy nabarźiey te rzeczy knowali, y słownie y listownie nas że o tym ani myślą vpewniaiąc, y ieszcze do stałości przy starożytney re-

А также и о иншихъ его товаришовъ неледа̀ похвалы годныхъ поступкахъ и животахъ ничого мовити не хочу, абы хто звлаща несвѣдомый не розумѣлъ, якобы ся то васни чинити мѣло. Кто хочетъ вѣдати, што ся въ которого зъ нихъ вливаетъ, нехай ся парафѣяновъ ихъ запытаетъ, албо хотя на ономъ каменю пробирскомъ вѣсти посполитой пробу о томъ нехай учинитъ [2]: узнаетъ то лацно, еслижъ святые речи отъ такихъ особъ справованы быти могли?!

А затымъ и зъ стороны того ся резолвуе [3], если неслушне на тые сродки тоей велебной унѣи стискуемо.

Давши иншимъ поступкомъ и живот*о*-*ви* ихъ покой, азажъ то неслушне насъ обходити маетъ (о чомъ въ першой и второй части тоей отповѣди ся мовило), же безъ синоду, безъ всего порозумѣнья ся, намнѣй ся насъ въ томъ не доложивши, не толко мимо позволенье, але и мимо вѣдомость нашу, а што̀ болшая—вѣдаючи противную интенцію нашу, вѣдаючи о протестаціахъ, которыхъ есмы за глух*ie* толко вѣсти о тыхъ замыслахъ до ушей нашихъ прихоженьемъ, на много мѣсцахъ чинили, того ся важили, же именемъ насъ всѣхъ ||**(207)** отдаванье въ Римѣ послушенства строили и насъ, прав*и*е яко якое быдло, стрыхомъ Юдашовскимъ (который оно мовилъ: «что ми дастѐ, а я его вамъ выдамъ») не безъ явного кривоприсяжства новотной зверхности поддавали?

Нужъ облуда, нещирость, шалб*и*рство, фортѐл*е* и фалш*е* ихъ, которыхъ въ той мѣрѣ заживали (въ тотъ часъ кгды найбарзѣй тые речи кновали, и словне и листовне насъ же о томъ ани мыслятъ упевняючи, и еще до сталости при ста-

[2] На полѣ: «што́ злото, або сребро—пробуютъ». [3] На полѣ пояснено: «розвяжетъ».

ligiey wiodąc), a zaż nas słusznie obchodzić y do styskowania pobudzać nie maią?

Lecz wszytko by to (ieszcze) znośnieysze, choć barzo żałośne były rzeczy, kiedyby sstąd rozliczne nas Greckiey religiey ludzi vbliżenia, vciążenia y krzywdy iako z nieiakiego źrzodła nie były wyniknęły, y kiedyby postępki, gwałtem, musem y niewolą znacznie pachnące, nie były ktemu przystąpiły. Na ktore iż słusznie styskuiemy, aby każdy baczyć mogł, niektore tylko z nich (bo ktożby wszytkie wyliczył?!), a osobliwie te, ktore iuż po iechaniu Łuckiego y Włodzimirskiego władykow do Rzymu, nastąpiły, dla przykładu przypomnimy. Bo acz wprawdzie skoro po owego w pierwszey części wpisanego listu niektorym władykom w roku ieszcze 1592 daniu (w ktorym są vbeśpieczeni, że dla wszelkiego oskarżenia, klątwy y ogłoszenia, by dobrze przeciw stanom ich według praw duchownych y świetskich było dostoieństw, nie mieli tracić), zaraz nieiakie nas starożytney religiey Greckiey ludzi w nabożeństwie prze[na]gabania poiawiać się poczęły, iednak nabarźiey się y naotworzyściey w roku 1595, po iechaniu iuż pomienionych władykow do Rzymu pokazały.

W ten czas iuż dopiero na nabożeń||(321)stwo nasze iawnie natarto. A wstępek tego za vniwersałmi krola iego mści w dobrach y miastach krola iego m. naprzod vczyniono: cerkwie na niektorych mieyscach pieczętuiąc,—apparaty cerkiewne z nich biorąc,—od chwały Bożey y nabożeństwa w dni święte, podług starego kalendarza odprawowane, z

рожитной релѣи ведучи, азажъ насъ слушне обходити и до стискованья побужати не маєтъ?!

Лечъ все бы то зноснѣйше, хоть барзо жалосные были речи, кгды бы оттоля розличные насъ релѣи Греческой людей уближенья, утисненья и кривды яко зъ нѣякого жродла не были выникнули, и кгды бы поступки, кгвалтомъ, мусомъ и неволею значне пахнучіе, не были ктому приступили. На которое ижъ слушне стискуемо, абы каждый бачити могъ, нѣкоторые толко зъ нихъ (бо ктожъ бы всѣхъ вычилилъ?!), а особливе тыхъ, которые южъ по ѣханью Луцкого и Володимерского владыковъ до Риму, наступали, для прикладу припомнимо. Бо ачъ вправдѣ скоро по ового въ першой части вписаного листу нѣкоторымъ владыкомъ въ року еще 1592 данью (въ которомъ суть обезпечени, же для всякого оскарженья, клятвы и оголошенья, || **(об. 207)** бы добре противъ становъ ихъ ведлугъ правъ духовныхъ и свѣцкихъ было достоенствъ, не мѣли тратити), заразъ нѣякіе насъ старожитной релѣи Греческой людей въ набоженствѣ пренагабанья появлятися почали, однакъ найбарзѣй ся и наиотвористѣй въ року 1595, по ѣханью южъ помененыхъ владыковъ до Риму показали.

Въ тотъ часъ южъ теперь на набоженство наше явне натерто. А вступокъ того за универсал*ный* кор. его мил. и въ добрахъ и мѣстахъ кор. его мил. напередъ учинено: церквы на нѣкоторыхъ мѣсцахъ печатаючи,—аппараты [1] церковные зъ нихъ беручи,—отъ хвалы Божей и набоженства въ дни святые, ведлугъ старого календара отправова-

[1] На полѣ пояснено: «уберы».

cerkwie ludzi gwałtem wyganiaiąc,—na prezbitery y popy nasze się rzucaiąc,—z sakramentem zwykłym sposobem do chorych przez rynek chodzić im w vbierzech popowskich zakazuiąc,—martwych iawnie przez rynek z processyą według obyczaiu religiey Greckiey prowadzić, w cerkwiach w święta dzwonić y obrzędow nabożeństwa swego zażywać zapowiedaiąc,—a tych, ktorzy tym zakazom y zapowiedziam podlegać niechcieli, braniem win, więzieniem, biciem y inszymi sposoby vdręczaiąc.

W tychże mieyscach krola iego mści y pod tymże czasem na szkoły religiey naszey Greckiey się rzucano: dzieci y vbogie z nich do swoich włocząc, bijąc, sadzaiąc y rozmaite nad nimi zbytki czyniąc.

Pod tymże czasem w niektorych krola iego mści mieściech Greckiey religiey ludzie, mimo dawny zwyczay, od vrzędow, od cechow, od rzemiosł odstrychani; w czynieniu im sprawiedliwości y z inszych roznych miar vciskać ie poczęto. O czym barzo siła na roznych mieyscach iest protestaciy poczynionych, ktore co, kiedy, kędy y komu się sstało poświadczaią. Wpisowania ich tu, dla przedłużenia, zaniechywam; gotow iednak będąc każdemu requiruiącemu tych przypomnionych w mieściech krola iego mści y indziey vcierpianych przez nasze angaryey siła przykładow przypomnieć.

Wstępek tak zabraniania y przeskadzania nabożeństwa mieszczanom poddanym krola iego mści w miastach Rzeczyposp. y krola iego m. vczyniwszy, postąpiono daley: rzucono się z tą op-

ные, зъ церкви люди кгвалтомъ выганяючи,—на презвитери и попы наши ся торгаючи,—зъ сакраментомъ звыклымъ способомъ до хорыхъ черезъ рынокъ ходити имъ въ уберохъ поповскихъ заказуючи,—мертвыхъ явне черезъ рынокъ съ процессiею ведлугъ обычаю релѣи Греческой провадити, въ церквахъ въ свята звонити, и обрядовъ набоженства своего заживати заповѣдаючи,—а тыхъ, которые тымъ заказомъ и заповѣдемъ подлегати не хотѣли, браньемъ винъ, везеньемъ, битьемъ и иншими способы удручаючи.

Въ тыхъ же мѣстѣхъ кор. его мил. и подъ тымъ же часомъ на школы релѣи нашей Греческой ся торгано: дѣти и убогiе зъ нихъ до своихъ воло‖(208)чачи, бьючи, сажаючи и розмаитые надъ ними збытки чинячи.

Подъ тымъ же часомъ въ нѣкоторыхъ кор. его мил. мѣстахъ Греческой релѣи люде, мимо давный звычай, отъ урядовъ, отъ цеховъ, отъ ремеслъ отстрыхани; въ чиненью справедливости имъ и зъ инъшихъ розныхъ мѣръ утискати ихъ почато. О чомъ барзо много на розныхъ мѣстахъ естъ протестацiй починеныхъ, которые штò, коли, кому и гдѣ ся стало посвѣдчаютъ. Вписованья ихъ тутъ, для продолженья, занехавамъ; готовъ еднакъ будучи каждому вывѣдуючомуся тыхъ припомненыхъ въ мѣстахъ кор. его мил. и индѣй утерпленыхъ черезъ наше анкгарiй [2] много прикладовъ припомнити.

Вступокъ такъ забороненья и перешкоженья набоженства мѣщаномъ, подданымъ кор. его милости, въ мѣстахъ Речи Посполитой и кор. его мил[ости] учинивши, поступлено далѣй: торгне-

[2] На полѣ пояснено: «утиски».

pres||**(322)**syą y na stanu szlacheckiego ludzi. Czego acz przykładow iest nie mało, iednak, vchodząc przedłużenia, tylko ied*en* tu, zacną osobę zachodzący, dla wizerunku przypomnimy:

Władyka Włodzimirski po przyiechaniu iuż z Rzymu, na dwor iey m. paniey Brasławskiey, xiężny Zbara*w*skiey, v ktorey wedle dawnego zwyczaiu nabożeństwo prezbiter odprawował, naszedszy tam do cerkwie, drzwi gwałtem wybił, rzeczy do nabożeństwa odprawowania należące iedne pobrał, drugie porozrzucał, owo zgoła gwałt wielki vczynił. Z strony czego gdy iey m. protestacyą czyniła, *ros*kazał do niey, że darmo się protestuie, bo go tu w Polszcze żaden sąd o to sądzić nie będzie mogł; a ieśliż do papieża, ktoremu iuż posłuszeństwo oddał, zechce go pozywać, będzie miała czystą przeieżdżkę; ale on będzie to miał przed nią, że mu drogi tam pytać nie będzie potrzeba, bo ią iuż przewiedział, y tak rozumie, że tam za iey m. nie skażą.

W zabranianiu y przeszkadzaniu takim nabożeństwa starożytnego mało maiąc, rzucono się zaraz klątwami, a przy klątwach gwałtem y mocą na religiey naszey duchowne, ktorzy za oderwańcami iść nie chcieli. Za czym iedni wypędzeni, drudzy łapani, trzeci bici, czwarci więzieniem y inszemi temu podobnemi przykremi postępkami są trapieni, czego przykłady mianować możemy.

A dla więtszey w tym wszytkim swobody, odstępcy, chcąc kaźni za swoie odstępstwo zniknąć y chcąc nas tym snadniey do tey matnie, w ktorą sami wlezli, wegnać, zabiegali temu, iakobyśmy patriarchow Orientalnych wole[y] y

нося съ тоею опрес*н*ею и на стану шляхецкого люди. Чого ачъ прикладовъ есть немало, однакъ, уходячи продолженья, толко одн*у* тутъ, зацную особу заходячій, для визерунку припомнимо:

Владыка Володимерскій по пріѣха́нью южъ зъ Риму, на дворъ ее милости, паней Браславской, кнежны Збара*ж*ской, въ которой ведлугъ давного звычаю набоженство презвитеръ отправовалъ, нашедши тамъ до церкви, двери кгвалтомъ выбилъ, речи до набо**(об. 208)**женства отправованья належачіе одны побралъ, другіе порозмѣтовалъ, ово зго-ла кгвалтъ великій учинилъ. Зъ стороны чого кгды ее милость протестацію чинила, *вс*казалъ до ней, же дармо ся протестуетъ, бо его тутъ въ Полщи жаденъ судъ о тое судити не будетъ моглъ; а еслижъ до папѣжа, которому южъ послушенство отдалъ, схочетъ его позывати, будетъ мѣти добрую проѣжчку; але онъ будетъто мѣлъ передъ нею, же ему дороги тамъ пытати не будетъ потреба, бо южъ ей перевѣдалъ, и такъ розумѣетъ же тамъ за ей милостью не скажутъ.

Въ заборонянью и перешкожанью такомъ набоженства старожитного мало маючи, торгненося заразъ клятвами, а при клятвахъ кгвалтомъ и моцью на релѣи нашей духовныхъ, которые за оторванцами итй не хотѣли. Зачимъ одны вы̑гнани, другіе йманы, третіи биты, четвертые везеньемъ и иншими тому подобными прикрыми поступками суть тра́плени,—чого приклады меновати можемо.

А для болшей въ томъ всемъ свободы, отступники, хотячи казни за свое отступство зникнути и хотячи насъ тымъ снаднѣй до тоей матнѣ, въ которую сами влѣзли, угнати, забѣга́ли тому, якобысмы патріарховъ Восточныхъ волѣ и

rady dosiąć nie byli mogli; y za tym list do vkraynych starostow w kancellaryey krola iego mści ziednali sobie w te słowa:

(323) «Zygmunt III, z Bożey łaski krol Polski, wielkie xiąże Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Żmudzkie, Iflantskie etc. y Szwedski, Godski, Wandalski dziedziczny krol. Wszem wobec y każdemu zosobna, komu to wiedzieć należy, a mianowicie starostom naszym vkraynym, vprzeymie y wiernie miłym, łaskę naszą krolewską.

«Vprzeymie y wiernie nam mili! Że my, bacząc iako wiele beśpieczeństwu Koronnemu na tym należy, aby żaden cudzoziemiec, zwłaszcza ludzie Greckiego zakonu z ziem Tureckich do państw naszych nie przychodzili, chcemy tego po vprzeymey wierności waszey, ktorzy iedno vkrayne zamki maią pod władzą swoią: aby tego pilnie przestrzegali, żeby żadnych osob, ktorzy by od patriarchow Greckich z listami abo poselstwy iakimi, badź też do episzkopow religiey Greckiey, bądź też do kogo inszego w państwach naszych posłani, aby byli nie przepuszczani. Y roskazuiemy surowie, aby takowych ludzi zadzierżywali, y onych listy, ieśliby iakie mieli, do nas odesławszy, do nauki naszey w dobrey opatrzności chowali, inaczey nie czyniąc, dla łaski y powinności vrzędu swego.

«Data w Krakowie 28 lipca, roku Pańskiego 159*1* (sic) panowania naszego krolestwa Polskiego osmego, Szwedskiego wtorego. Sigismundus, Rex. Pstrokoński».

W nadzieię tey pograniczney straży, roku 1596, dopieroż więc odstępnicy proporce swe rościęgać y tych, ktorzy

рады досягнути не были могли; и затымъ листъ до украйнныхъ старостовъ (209) въ канцелляріи кор. его мил[ости] зъеднали собѣ въ тые слова:

«Жикгимонтъ Третій зъ Божей ласки—всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому то вѣдати належитъ, а меновите старостомъ нашимъ украйннымъ, упрійме и вѣрне милымъ, ласку нашу королевскую.

«Упрійме и вѣрне намъ милые! Же мы, бачачи якъ много безпеченству Коронному на томъ належитъ, абы жаденъ чужоземецъ, звлаща люде Греческого закону зъ земль Турецкихъ до панствъ нашихъ не приходили, хочемо того по упріймой вѣрности вашой, которые едно украйнные зáмки маютъ подъ владзею своею: абы того пилне перестерегали, жебы жадныхъ особъ, которые бы отъ патріарховъ Греческихъ зъ листами албо посельствы якими, будь до епископовъ релѣи Греческой, будь тежъ до кого иншого въ панствахъ нашихъ послани, абы были не пропущены. И росказуемы сурове, абы таковыхъ людей задержовали, и оныхъ листы, еслибы якіе мѣли, до насъ отославши, до науки нашей въ доброй опатрности ховали, иначей не чинячи, для ласки и повинности уряду своего.

«Дата въ Краковѣ 28 липца, року Божего 159*5* (sic), панованья нашего королевства Полского осмого, Шведского второго. Жикгимонтъ, рексъ. Пстроконскій.

Въ надѣю тоей пограничной сторожи, року 1596, теперъ южъ отступници пропорцы свое ростягати и тыхъ, кото-

im odstępstwa od starożytney religiey pomagać nie chcieli, z każdey miary vciążać y ciemiężyć poczęli: po klątwach, na takie wydawanych, banicy z kancellariy krola iego m. na nie wyprawuiąc, a nawet iuż y budowania cerkwie ku odprawowaniu starożytnego nabożeństwa zabraniaiąc, za listami krola iego m., ktore za omylnym spraw dawaniem otrzymali. Z ktorych listow iednego, do Wilna wydanego, te są słowa:

||(324) «Zygmunt Trzeci, Bożą miłością krol Polski etc. Woytowi, burmistrzom, raycom y ławnikom miasta naszego Wileńskiego, wiernie nam miłym, łaska nasza krolewska.

«Mamy tę wiadomość, iż niektorzy poddani naszy, mieszczanie Wileńscy (a mianowicie: rzekomy Karpik, Iwan Poroszko, Jaś Wołkowicz, Sebestyan Olszenica, Harazym Rudy y Alekszy Poznański) [1], zażywaiąc swowoleństwa przeciwko zwierzchności naszey hospodarskiey y prawu pospolitemu, bunty y rozruchy niepotrzebne między poddanymi naszymi, mieszczany Wileńskiemi, bractwem Troieckim czynią; te świętobliwe sprawy zaczęte, za ktorymi by to do zgody y ziednoczenia w wierze między narodem ludu chrześciańskiego przychodzić miało, rozrywaią; y inszych poddanych naszych do siebie sposabiaiąc, przeciwko Rzeczyposp. buntuiąc, niezgody y rozruchy mnożąc, y nic niedbaiąc na karanie y winy, w prawie pospolitym na takowych opisane, pokoy pospolity prawem obwarowany wzruszaią, a nad to ieszcze ku więtszemu wzruszeniu pokoiu pospolitego, plac

рые имъ отступства отъ старожитной релѣи помагати не хотѣли, съ каждой мѣры утяжати и тяжжити почали: по клятвахъ, на такихъ выдаваныхъ, выволанье зъ канцелляріи кор. его милости на нихъ выправуючи, а наветъ южъ и будованья церквей ку отправованью старожитного набоженства забороняючи, за листами короля его милости, которые одержали за омылнымъ даньемъ |(об. 209) справы. Съ которыхъ листовъ одного, до Вилни выданого, тые суть слова:

«Жикгимонтъ Третій, Божею милостію король Полскій. Вóйтови, бурмистромъ, радцомъ и лавникомъ мѣста нашего Виленского, вѣрне намъ милымъ, ласка наша королевская.

«Маемо тую вѣдомость, ижъ нѣкоторые подданые наши, мѣщане Виленскіе, заживаючи своволенства противъ звирхности нашей господарской и праву посполитому, бунты и розрухи непотребные межи поддаными нашими, мѣщаны Виленскими, братствомъ Троецкимъ чинятъ; тыи святобливыи справы зачатыи, за которыми бы то до згоды и зъедноченья у вѣрѣ межи народомъ люду христіанского приходити мѣло, розрываютъ; и иншихъ подданыхъ нашихъ до себе спосабляючи, противъ Речи Посполитой бунту*ютъ*, незгоды и розрозрухи множатъ, и ничого недбаючи на каранье и вины, въ правѣ посполитомъ на таковыхъ описаные, покой посполитый правомъ обварóваный взрушаю*чи*, а надто еще ку болшому взрушанью покоя посполитого, пляцъ въ мѣстѣ нашомъ Виленскомъ купивши, снать церковъ не такъ для отправо-

[1] Взятое въ скобки опущено въ Западно-Русскомъ текстѣ.

w mieście naszym Wileńskim kupiwszy, snadź cerkiew nie tak dla odprawowania w niey chwały Bożey, iako nawięcey dla więtszych hereziy y rozszyrzania buntow w Rzeczy posp. zbudować chcą. Co iż by się takowemu swowoleństwu y buntom wszelakim (w czas) [2] zabieć mogło, chcemy mieć y przykazuiemy wam: abyście z należności y powinności vrzędu swego, takowych buntow, ktoreby się między poddanemi naszymi wszczynać y szyrzyć się mieli, postrzegali; tych wyższey mianowanych poddanych naszych, iako wzruszycielow y buntownikow pokoiu pospolitego, y inszych, ktore by się napotym pokazać mieli, według prawa pospolitego y wy||(325)stępku ich karali, y tey cerkwie budować nie dopuszczali, y zabronili, koniecznie inaczey tego nie czyniąc, dla łaski naszey (gdyż y przywileie przodkow naszych, y nasze hospodarskie o tym znacznie opisuią: iż cerkiew żadnych nigdzie w państwie naszym nikomu budować nie wolno, *przez* wiadomości y pozwolenia naszego hospodarskiego).

«Pisan w Warszawie, roku Bożego Narodzenia 1596, miesiąca augusta 29 dnia Sigismundus, rex. Maciey Woyna, pisarz».

ванья въ ней хвалы Божей, якъ найболшей для болшей ереси и розширенья бунтовъ въ Речи Посполитой збудовати хочутъ. Што ижъ бы таковому своволенству и бунтомъ всякимъ забѣчися могло, хочемо мѣти и приказуемо вамъ: абысте зъ належности и повинности уряду своего, таковыхъ бунтовъ, которые бы ся межи поддаными нашими вщинати и ширити мѣли, постерегали; тыхъ вышеменованыхъ подданыхъ нашихъ, якъ взрушителевъ и бунтовниковъ покою посполитого, и иншихъ, которые бы ся напотомъ показати мѣли, ведлугъ права посполитого и выступку ихъ карали, и тоей церкви будовати не допускали, и заборонили, конечне иначей того не чинячи, для ласки нашее (ижъ привилеи продковъ нашихъ, и наши господарскіе о томъ значне описуютъ: же церквей жадныхъ нигдѣ въ панствѣ нашомъ никому будовати неволно, безъ вѣдомости и позволенья господарьского). || (210) «Писанъ у Варшавѣ, року Божого Нароженья 1596, мѣсяца августа 29 дня Сикгисмундусъ, рексъ. Матѣй Война, писаръ».

Ten list ieśliż (że przysięgi konfederacyey y prawa zamilczę) zgadza się z owym w rozdziale 4 pierwszey części przypomnionym listem Łacińskim krola Stefana, nawet y z przywileiem Wileńskim krola dzisieyszego iego mści pana naszego bractwu cerkiewnemu Wileńskiemu dnia 9 miesiąca oktobra roku 1592, w Warszawie nadanym, w ktorym mianowicie budowania cerkiew wolność iest warowana,—niechay każdy sądzi! A osobli-

Той листъ если (же присяги конфедераціи и права замолчу) згожается и зъ овымъ въ роздѣлѣ четвертомъ першей части припомяненымъ листомъ Латинскимъ короля Стефана, наветъ и съ привилеемъ Виленскимъ короля его милости пана нашого теперешнего, братству церковному Виленскому дня 9-го мѣсяца октебра, року 1592-го, въ Варшавѣ наданомъ, въ которомъ менovите будованья церквей волность есть варо-

[2] Взятое въ скобки опущено въ Западно-Русскомъ переводѣ.

wie niech się ci przypatrzą, ktorzy wydawania tego listu z kancellarycy są przyczyną!

W tymże czasie, gdy ten pomieniony list iest (iego) [1] z cancellaryey wydany, ogłosił się synod w Brześciu. Cieszyliśmy się nim, spodziewaiąc się, że iuż za tym te angarye pohamować się miały. Lecz gdy synod nadchodził, pod tym czasem prawie nawięcey przepych swoy władykowie okazować y ludzie starożytney religiey Greckiey trapić poczęli. Dla przykładu pisany (tu) [2] list władyki Włodzimirskiego, ktorego te są słowa, [kładę]:

«Hipacyus, z łaski Bożey prototron, episzkop Włodzimirski y Brzeski. Wszytkim wobec y każdemu zosobna prawosławnym chrześcianom, ludziom cerkwie Greckiey, synom duchownym naszey pokorności.

«Iako nie po iedenkroć z ||**(326)** (s)powinności naszey pasterkiey, widząc wielką niedbałość y lenistwo ku chwale Bożey, y niedbałość o cerkwiach Bożych bractwa Brzeskiego, vpominaliśmy iak słowem tak y pismem naszym: aby według zwykłego obyczaiu na śpiewanie y modlitwy do cerkwie Bożey zbierali się y powinności swey chrześciańskiey dosyć czynić przestrzegali. A iż niek[t]orzy y na vpominanie nasze oycowskie dbać nie chcą, cerkwią Bożą y napomnieniem naszym oycowskim gardzą, a niektorzy snadź na więtszą [3] zelżywość wiary swey y domu Bożego modlitewnego, zbory iakieś pokątne sposobem he-

вана, — нехай кождый судитъ! А особливе нехай ся тые приглядуютъ, которые выданья того листу съ канцлеріи суть причиною!

Въ томъ же часѣ, коли той помененый листъ есть съ канцеляріи выданый, оголосился соборъ въ Берестью. Тѣшилихмося имъ, сподѣваючися, же южъ за тымъ тыи анкгаріи або утрапенья погамоватися мѣли. Али ото коли соборъ надходилъ, подъ тымъ часомъ праве найболшій прѣпыхъ свой владыкове оказовати и людей старожитной вѣры Греческой бѣдити почали. Для прикладу писаный листъ влыдыки Володимерского, которого тые сутъ слова, кладу:

||**(об. 210)** «Ипатей, зъ ласки Божей протофроній, епископъ Володимерскій и Берестейскій. Всѣмъ вобецъ и кождому зособна, православнымъ христіаномъ, людемъ церкви Греческой, сынòмъ духовнымъ нашей покорности.

«Якъ не пооднокроть съ повинности нашей пастырской, видячи великую недбалость и лѣнивство ку хвалѣ Божой, и недбалость о церквахъ Божихъ братства Берестійского, напоминалихмо якъ словомъ такъ и писмомъ нашимъ [4]: абы ведле звыклого обычаю, на спѣванье и молитвы до церкви Божей збиралися и повинности своей христіанской досыть чинити перестерегали. А ижъ оные которые и на навпоминанье наше отцовское дбати не хотятъ, церковью Божею и навпоминаньемъ нашимъ отцовскимъ гордятъ, а нѣкоторые снать на зелживость вѣры своей и дому Божого молитвеного, зборы якіесь покутне способомъ

[1] Лишнее слово. [2] Пропущено въ Западно-Русскомъ переводѣ. [3] Это слово не переведено въ Западно-Русскомъ текстѣ.

[4] На полѣ замѣчено: «писмомъ нашимъ, а не Божимъ».

retickim w domiech swych czynią, a snadź niektorzy do heretickich božnic na modlitwy vciekaią się, — a przeto nie mogąc daley takowey swey woley cierpieć, to ostatnie vpominanie nasze do wszytkich czynimy y imieniem Bożym to skazuiemy: ieśliby przez to vpominanie nasze więcey tego w vporze swym trwali y domem Bożym wzgardzali, na modlitwy y śpiewania w dni święte nie przychodzili,—tedy tobie, protopopa, y wszytkim popom Brzeskim soborowym y okolicznym przykazuiemy, pod klątwą y odłączeniem stanu kapłańskiego: abyście ni do iednego z takowych nieposłusznych w domy ich nie chodzili, dzieci ich nie krzcili, świątości Christusowych takowym nie dawali, pogrzebow vmarłym nie czynili, y żadną sprawą duchowną im nie vsługowali, przy cerkwiach pogrzebać ciał vmarłych nie dopuszczali, y po vmarłych dzwonić nie roskazowali; a zgoła—wszytkich takowych za heretykow y wyklętych od cerkwie Bożey mieli, tak długo, poki aż nawrocą się y do cerkiew Bożych po staremu chodzić, y powinności swey chrześciańskiey dosyć czynić będą, koniecznie.

«Data w Brześciu, roku 1596, oktobra 3 dnia. Własną ręką».

Przyszedł potym zaraz synod Brzeski. Aliści na |(327) nim y po nim miasto spodziewaney poprawy—pogorszenie, miasto folgi—więtsze vciążenie, miasto pociechy — więtsze zasmucenie nastąpiło. Zamilczywamy, iakie tam sznypki, iakie przymowki, iakie lekkie poważania w mowach y kazaniach bez wszelkie[y] iesmy winności odnosili. Nie wspominam,

еретицкимъ въ домѣхъ своихъ чинятъ, а снать нѣкоторые до еретицкихъ божницъ на молитвы утекаются,—а про то не могучи далѣй таковой своволи терпѣти, тое остатнее навпоминанье наше до всѣхъ чинимо и именемъ Божимъ росказуемо: еслибы черезъ тое упоминанье наше болшей того въ упори своемъ тривали и домомъ Божимъ взгоржали, а на молитвы и спѣванья въ дни святые не приходили, — тогды тобѣ, протопопо, и всѣмъ попомъ Берестейскимъ соборовымъ и околичнымъ приказуемо, подъ клятвою и отлученьемъ стану священического: абысте ни до едного съ таковыхъ непослушныхъ въ домы ихъ не ходили, дѣтей ихъ не крестили, святостій Христовыхъ таковымъ не давали, погребовъ умерлымъ не чинили, и жадною справою духовною имъ не услуговали, при церквахъ погребати тѣлъ мертвыхъ не допускали, и по умерлыхъ звонити не росказовали; а згола — всѣхъ таковыхъ за еретиковъ и выклятыхъ отъ церкви Божей мѣли, такъ долго, поки ажъ навернутся и до церквей Божихъ по старому ходити, и повинности своей христіанской досыть чинити будутъ, конечно.

«Данъ въ Берестью, року 1596, октобря 3 дня. Власною рукою».

Наспѣлъ потомъ заразъ соборъ Берестійскій. Али на немъ и по немъ вмѣсто сподѣваной поправы — ||(211) погоршенье, вмѣсто ослабы — болшей тяжаръ, вмѣсто потѣхи — болшій смутокъ наступилъ. Замолчуемо, яковые тамъ уруганья, яковые легкіе уваженья въ мовахъ и казаньяхъ [5] безъ всякой вины относили есмо. Не вспоминаю, якъ

[5] Въ оригиналѣ опечатка «казаньямъ».

iako Greka Nicefora, ktory się tam był przybył, gdy władze vrzędu swego protosyngielskiego zażywał, arestowano. To—grunt wszytkiemu, że, mimo nas wszech duchownych y świetskich pozwolenie y owszem przeciw iawney naszey protestacyey, metropolit z piącią władykow, obstawiwszy się w cerkwi haydukami, po spełznieniu dnia y terminu synodowi naznaczonego, vnią abo ziednoczenie z Rzymskim kościołem stroił. A mało na tym y z swoim towarzystwem maiąc, y chcąc nas poniewolnie do tegoż ziednoczenia przywieść, wyiednał vniwersały z kancellaryey krola iego mści, przez ktore tey vniey y sprawam iego Brzeskim nie tylko przeciwić się zakazano, ale też onę przyimować, y oney podlegać, a przytym—Lwowskiego y Przemyskiego władykow, przeto iż na tę vnią nie pozwolili, nie za władyki, ałe za przeklęte mieć y z nimi nie społkować, ani obcować nam koniecznie roskazano.

Uniwersałow tych iż są przydłuższymi, dla przedłużenia zupełnie nie wpisuiąc, zamknienie tylko ich wedle tego, iako po xięstwie Litewskim były rozesłane, tu przypisuiemy:

«A iżby to wszystkim ku wiadomości przyszło y od każdego wypełnione było,—wam, woiewodam, starostam, dzierżawcam, ciwonom *n*aszym, namiestnikom y vrządnikom, także woytom, burmistrzom, raycom, ławnikom, przykazuiemy: abyście sami postanowieniu *temu* synodu Brzeskiego ni w czym przeciwni nie byli, a drugich poddanych naszych, ktorzyby temu sprze **(328)** ciwiali się, karali; a ten list nasz po kościelech, cerkwiach y na targach, kopi*j*e z niego spisuiąc, przybi*j*ać y to wszytkim ku wiadomości przywodzić rozkazali. Koniecznie inaczey tego nie czyńcie. Pisan

Грека Никифора, которій тамъ былъ прибылъ, коли власти уряду своего протосинкгелского заживалъ, арестовано. То—кгрунтъ всему, же, мимо насъ всѣхъ духовныхъ и свѣцкихъ позволенье и овшемъ противко явной нашей протестаціи, митрополитъ съ пятма владыками, обставившися въ церкви гайдуками, по сползненью дня и терм*і*ну соборови назначоного, едность нѣякуюсь съ Римскимъ костеломъ строилъ. А мало на томъ и зъ своимъ товариствомъ маючи, и хотячи насъ поневолне до тоеежъ едности привести, выедналъ универсалы зъ канцеляріи кор. его мил., презъ которые той едности и справамъ его Берест*і*йскимъ не толко противитися заказано, але тежъ оную пріймовати и оной подлегати, а при томъ — Львовского и Премыского владыку, про то ижъ на тую едность не позв*о*лили, не за владыки, але за проклятые мѣти и зъ ними не посполитоватися, ани обцовати намъ конечне росказано.

Универсаловъ тыхъ ижъ суть придолжшими, для продолженья зуполне не вписуючи, замкненье толко ихъ ведле того, якъ по князствѣ Лито **(об. 211)** вскомъ были розосланы, тутъ приписуемо:

«А ижъ бы то всѣмъ до вѣдомости пришло и отъ кождого выполнено было,—вамъ, воеводамъ, старостамъ, державцомъ, тівономъ *н*ашимъ, намѣстникомъ и урядникомъ, также войтомъ, бурмистромъ, радцамъ, лавникомъ, приказуемо: абысте сами постановенью синоду *того* Берест*і*йского ни въ чомъ противны не были, а другихъ подданыхъ нашихъ, которые бы ся тому противили, карали; а той листъ нашъ по костелѣхъ и на торгахъ, коп*і*и зъ него списуючи, прибивати и то всѣмъ ку вѣдомости приводити росказали. Конечне иначей того не чинѣте. Писанъ у Вар-

w Warszawie, lata Bożego Narodzenia 1596, decembris 15 die».

To takie vniwersały vrzędom iurisdycyą na sobie maiącym, tych, ktorzy by się postanowieniu Brzeskiemu odstępnikow przeciwili, karać roskazuiące,—ci, ktorzy ie z kancellaryey wydawali, niech uważą, ieśliż nie są przeciwne owemu punktowi przysięgi krola iego m[ości]:

«Nec vllo modo vel iurisditione nostra vel officiorum nostrorum, vel statuum quorumuis authoritate quemque afficiam, opprimiq; causa religionis permittam, nec opprimam». To iest:
«ani iakim sposobem abo iurysdycyą naszą, abo vrzędow (sic) naszych, abo stanow ktorychkolwiek powagą, nikogo nie vbliżę y, dla religiey, vciskać nie dopuszczę, ani sam vbliżę, ani vcisnę».

Po synodzie Brzeskim nastąpił blizko przeszły seym z bardzo wielu woiewodztw, a osobliwie z tych, w ktorych się ludzie religiey Greckiey nayduią. Posłom, z powiatow seymikowych nań wyprawionym, sprawce nasze poruczono. A co vważeniu iest godno: w siłu instrukcyach za napierwszy artykuł poruczono, źrzetelnym dołożeniem prośby y instancyey do krola iego m., aby krol iego mść nie tylko tey przez oderwańce skleconey vniey nie popierać, ale też aby, na mieyscе ich, insze, ktorzy by właśnie religiey Greckiey byli przełożone duchowne, na beneficya, przez nie trzymane, nam podać raczył. Prosili o to z pilnością, domawiali się tego, starali się o to posłowie. Coż za skutek? Na słowiech się nie sadząc, rzecz sama świadczy. A to przed się i po dziś dzień

шавѣ, лѣта Божего Нароженія 1596, декабря 15 дня».

То такіе универсалы урядомъ зверхность на собѣ маючимъ, тыхъ, которые бы ся постановленью Берестійскому отступниковъ противили, карать росказуючіе, – тые, которые ихъ зъ канцеляріи выдавали, нехай уважатъ, если не суть противны овому периоду [1] присяги короля его милости:

«а ни якимъ способомъ або урядомъ нашимъ, або урядниковъ нашихъ, або católico становъ которыхъ колвекъ повагою, никого не уближу и, для вѣры, утискати не допущу, ани самъ уближу, ани утис у».

По соборѣ Берестейскомъ приспѣвъ близко прошлый сеймъ зъ велми многихъ воеводствъ, а особливе съ тыхъ, въ которыхъ ся люде вѣры Греческой найдуютъ. Посломъ, съ повѣтовыхъ сеймиковъ на него выправленымъ, справу нашу поручено. А што̀ уваженью есть годно: въ многыхъ инструкціахъ за найпершій артикулъ поручено, зретительнымъ доложеньемъ прозбы и пилности до короля его милости, абы кор. его милость ||(212) не толко тоей презъ оторванье злѣпленой едности не попирати, але тежъ абы, на мѣсце ихъ, иныхъ, которые бы власне вѣры Греческой были преложоны духовныи, на прономіи [2], черезъ нихъ держаныи, намъ подати рачилъ. Просили о то съ пилностью, домовлялися того, старалися о то послове. Што̀ за скутокъ? На

[1] На полѣ пояснено: «пунктови». [2] На полѣ пояснено: «бенефиціа».

ci odstępcy nie tylko na beneficiach, sobie wedle prawa nienależących, siedzą, ale ieszcze y iurysdycyą | **(329)** swą nie tylko przez sztuki y fortyle (z ktorego żrzodła y truci[z]ny wynikaią), ale y przez moc a gwałt nad nami rościągaią. A co nażało[ś]nieysza—vrzędy ramiona krola iego mści, za vniwersałmi, z kancellaryey wysyłanymi, do tego się znacznie przymieszywaią. Za czym im daley, tym więcey angariy z roznych stron przybywa.

Nie przypominam*y* tu żałośnych krzywd, ktore od niektorych niebacznych Rzymskiey religiey ludzi, mimo zwyczay dawny, z nieuszanowaniem y zelżywością naszą złączone, odnosimy! Vczciwe małżeństwa nasze w wątpliwość niewstydliwą wszetecznymi mowami swymi przywodzą! W cerkwiach odmiany czyniąc, ciała zmarłych religiey Greckiey ludzi, z ziemi wykopane, wyrzucaią! Od świadectw starożytney religiey Greckiey ludzie, iakoby wiary niegodne, odstrychaią, y onym akt, ktore wedle prawa nikomu nie maią bydź bronione, bronią! Prezbitery nasze na drogach potkane rozmaitymi despekty karaią!

Ktore to wszytkie vrazy, od *naśladowcow* Rzymskiey religiey odnoszone, nie tak nas od nich, iako od odstępnikow starożytney wiary Greckiey bolą! Ktoż bowiem nie widzi, że za ich sprawą te vrazy wszczęły się?! Bo poki odstępstwo ich nie było zatrwożyło, z łaski Bożey byliśmy od nich wolnymi, y w iakim-takim siedzieliśmy pokoiu. Za ich się sprawą wszczęły, y im daley, tym barźiey pospolituią się więzienia, mordy, naiazdy, banicye y insze tym podobne

словахъ ся не садячи, р*ѣ*чъ самая свѣтчитъ. А то предся и по сей день тые отступники не толко на прономіахъ, собѣ ведле права не належачихъ, седятъ, але и зверхность свою не толко штуками и фортелми (съ которого жерела и трутизны выникаютъ), але и моцью а кгвалтомъ надъ нами ростягаютъ. А што найжалоснѣйшая — уряды ра́мена кор. его милости, за универсалми, изъ канцлеріи высылаными, до того ся значне примѣшиваютъ. Зачимъ имъ далѣй, тымъ болшей невинныхъ бѣдъ прибываетъ зо всѣхъ сторонъ.

Не припомина*ю* тутъ жалосныхъ кривдъ, которые отъ нѣкоторыхъ небачныхъ Римского вызнанья людей, мимо звычай давный, зъ неучтивостью и зелживостью нашею змѣшаные, относимо! Чеспые малженства наши въ роспачъ невстыдливый вшетечными мовами своими приводятъ! Въ церквахъ отмѣны чинячи, тѣла мертвыхъ Греческой вѣры людей, изъземл*ѣ* выкопаные, вымѣтуютъ! Отъ свѣдецтвъ | **(об. 212)** старожитной вѣры Греческой людей, яко бы вѣры негодныхъ, отдаляютъ, и онымъ книгъ правныхъ, которые ведле права никому не маютъ быти бо́ронени, бо́ронятъ! Презвитеровъ нашихъ на дорогахъ споткавши розмаитыми деспекты караютъ!

Которые то всѣ уразы, отъ *гонителей* Римского вызнанья отношеные, не такъ насъ отъ нихъ, якъ отъ отступниковъ старожитной вѣры Греческой болятъ! Хтожъ бовѣмъ не видитъ, же за ихъ справою тые уразы вщалися?! Бо поколя отступленье ихъ не было затривожило, зъ ласки Божей былихмо отъ нихъ волными, и въ якомъ-такомъ седѣлихмо покою. За ихъ же ся справою вщали, и имъ далѣй, тымъ болше посполитуются везенья, морды, наѣзды, го-

angariowania tych, ktorzy za nimi iść a starożytney religiey odstąpić niechcą. Czego w każdym kącie, gdzie iedno Greckiey religiey ludzie żywą, przykładow pełno!..

A iuż ten płomień, od inszych wszczęty, y przednieyszych naszych prawdziwych duchownych pożarem [1] dochodzi. Iuż archymendrycie Kijowskiemu, iakoby dla stateczności przy starodawney poprzysiężoney wierze duchownym (330) być przestaiącemu, manaster Pieczerski odiąć chcą! Iuż y władyce Lwowskiemu, dla teyże stateczności manasterstwo Żydycińskie, ktorego dotąd za przywileiem krola iego mści spokoynie trzymał, gwałtem naiechawszy na nie, przez szturm z rozlaniem krwie wydzierano! Iuż inszych siła tym podobnych, krwią pachniących, excessow się dzieie!!

A za toż to, dzieiopisie, dziękować mamy?! A zaż o to narzekać nie ma nam być wolno? A toż to niewdzięcznością nazywasz, iż na takie vrazy styskuiemy? Byśmy dobrze nic inszego nie cierpieli, iedno to, żebyśmy metropolita y władykow odstępnych, po odstąpieniu Greckiey wiary, beneficiy, na religią Grecką nadanych, zażywaiących y pasterzmi się naszymi vdawaiących widzieli,—y zażby o to samo styskować się nam nie godziło? Małe się to komu rzeczy widzą; ale atoli y tych małych rzeczy chrześcianie w niewoley Tureckiey żyiący, z łaski Bożey nie cierpią! Bo ieszcze nigdy do przyimowania rozney wiary ludzi za przełożone duchowne nie są przyniewalani,—a to tam prawa nie masz, ktoreby dostoieństwo religiey Greckiey vmnieyszowania y zatłumienia bro-

ненья и иншые тымъ подобные бѣды тыхъ, которыи за ними ити а старожитной вѣры отступити не хочутъ. Чого въ каждомъ кутѣ, гдѣ одно Греческой вѣры люде живутъ, прикладовъ много!

А уже той поломень, отъ иншихъ вщатый, и старшихъ нашыхъ правдивыхъ духовныхъ доходитъ. Уже архимандритови Кіевскому, якобы для статечности при старожитной поприсяженой вѣрѣ духовнымъ быти переставаючому, манастыръ Печерскій отняти хочутъ! Уже и владыци Львовскому, для тоежъ статечности ‖(213) монастыръ Жидичинскій, который ажъ дотоль за привильемъ короля его милости спокойне держалъ, кгвалтомъ наѣхавши на оный, презъ штурмъ съ пролитьемъ крови выдираютъ! Уже иншихъ много тымъ подобныхъ, кровью пахнучихъ, выступковъ дѣетъ!!

А за тоежъ то, дѣеписе, дяковати маемо?! Изажъ за тое не маетъ намъ быти волно нарекати? за тоежъ то невдячностью называешъ, ижъ на такіе уразы стискуемо? Бысмо добре ничого иншого не терпѣли, едно тое, жебысмы митрополита и владыковъ отступныхъ, по отступленью Греческой вѣры, прономій, на вѣру Греческую наданыхъ, уживаючихъ и пастырми ся нашими удаваючихъ видѣли, — изажъ бы о то самое стисковати намъ ся не годило? Малые ся то кому рѣчи видятъ; але атоли и тыхъ малыхъ рѣчей христіане, въ неволи Турецкой живучи, зъ ласки Божей не терпятъ! Бо еще николи до приймованья розной вѣры людей за преложеные духовные не сутъ приневоляни, — а то тамъ права не маешъ, которое бы достоинство вѣры Греческой уменшованья и

[1] Это слово не переведено въ Западно-Русскомъ текстѣ.

niło,—a to tam konfederacyey nie masz, ktora by beneficiy religiey Greckiey tylko ludziom religiey Greckiey dawanie warowała. A nam y prawo, y konfederacye, y przywileie, y zwyczaie, y insze fundamenta wolności nabożeństwa naszego maiącym, że się to w wolney Rzeczyposp. dzieie,—iakoż nie styskować, a iakoż nie narzekać na to, iakoż z tego kontenci być mamy?! By dobrze to nas samych nie zachodziło y nie dolegało, a żebyśmy choć w inszey religiey osobach taki prawu gwałt czyniony widzieli,—y zażby nam chęć ku zatrymaniu oyczystey wolności y prawa pospolitego milczeć o to dopusciła? A coż gdy to w religiey naszey się dzieie, (a ieszcze tak dzieie) [1], że odstę||(331)pnicy nie tylko chleba sobie nie należącego zażywaią, ale y iurysdycyą nad nami per fors rościągaią; gdy za okazyą tey iurysdyciey ich w sumnieniach naszych nam gwałt się dzieie; gdy nas (wolne nam nabożeństwa odprawować y cerkwie budować zabraniaiąc) podley od bezbożnych Żydow kładą; gdyż względem wiary, na maiętności, na zdrowia y na vczciwe nasze z roznych miar nacieraią; gdy w tym wszytkim pomocy, przez prośby y poselstwa częstokroć powtarzane szukaiąc, nie nayduiemy? Iakoż nie mamy styskować, a z żalem serdecznym narzekać?!

пониженья боронило, — а то тамъ конфедераціи не маешъ, которая бы пронѡміи релѣи Греческой толко людемъ вѣры Греческой даванье варовала. А намъ и право, и конфедераціи, и привилья, и звычаи, и иншіи фундамента волности набоженства ||(об.213) маючимъ, же ся то въ волной Речи Посполитой дѣетъ, — и якожъ не стисковати, и якожъ не нарекати на тое, якожъ съ того доволни быти маемъ?! Бо добре тое насъ самыхъ не заходило и не долегало, а жебыхмо хотя въ иншей вѣры особахъ такій праву кгвалтъ чиненый видѣли, — и зажъ бы намъ хуть ку задержанью ойчистой волности и права посполитого мовчати о тое допустила? А штожъ коли то ся въ вѣрѣ нашей дѣетъ: же отступници не толко хлѣба собѣ неналежачого заживаютъ, але и звърхность надъ нами силомо́цью ростягаютъ; коли за оказіею [2] тоей зверхности ихъ въ сумнѣньяхъ нашихъ намъ кгвалтъ ся дѣетъ; коли насъ (волные намъ набоженства отправовати и церкви будовати заборонячи) горше отъ безбожныхъ Жидовъ кладутъ; коли взглядомъ вѣры, на маетности, на здоровья и на учтивое наше зъ розныхъ мѣръ натираютъ; коли въ томъ всемъ по́мочи, презъ прозбы и поселства частокроть повтараные шукаючи, не найдуемо? И якъже не маемо стисковати, а и зъ жалемъ сердечнымъ нарекати?!

Pewniśmy, że żaden baczny za złe tego mieć nam nie będzie; a y dzieiopis zaniecha nas niewdzięcznikami grubymi nazywać, choć ato tych takich przykrych skarbow, ktore zbawiennymi

Певныхмо, же жаденъ бачный за зле того намъ мѣти не будетъ; а и дѣеписъ занехаетъ насъ невдячниками грубыми называти, хотя то тыхъ таковыхъ прикрыхъ скарбовъ, которихъ спасителными

[1] Взятое въ скобки опущено въ Западно-Русскомъ текстѣ.
[2] На полѣ пояснено: «поводомъ».

zowie, nie tylko chętnie nie przyimyiemy, ale y żałosnie na to, że ie w nas poniewolnie tkaią, styskuiemy! Niech się sam tknie,—czy by milczał, czyby dziękował, gdzieby go to, co nas dolega, dolegalo? A lubo by on, czego nie rozumiemy, doległość taką z wdzięcznością y z milczeniem wytrwać mogł?! My się deklaruiemy, że na taką cierpliwość, co by to, gdy boli, nie sarkać, zdobyć się nie możem. A też dosyć w tym cierpliwości naszey, że choć tak vrażeni będąc, choc tak przez długi czas w vrazach swoich żadnego vlżenia przez prośby otrzymać nie mogąc, choć bacząc, iż znoszeniem starych krzywd nowe pobudzamy,—iednak ato złego złym nie oddaiemy, ani się do gwałtu przeciw gwałtowi rzucamy.

Czekamy zmiłowania Pana Boga Wszechmogącego, prosząc Go, aby nam tego krzyża vlżyć, a tym czasem nas cierpliwością obdarzyć raczył! Czekamy zmiłowania iego krolewskiey mści, maiąc nadzieię, że wżdy kiedy w vszy swe pańskie (ktore teraz od nam nie życzliwych prawie iakoby obleżone są) żałosne narzekania nasze przypuści, y słusznemu żadaniu |(332) naszemu mieysce zostawić raczy. Czekamy na w. m. wszech Koronnych, w. x. Litewskiego y państw k temu należących obywatelow obaczenie, aza wżdy kiedy w te nasze sprawy, tak iako się godzi, weyźrzycie, y vrazy nasze wedle potrzeby leczyć będziecie. Czego abyśmy tym pewnieyszy byli, tu koniec temu rozdziałowi vczyniwszy, w zamknieniu tey wszytkiey «Odpowiedzi» naszey do w. mści mowę swą obrociwszy, co w. mści k temu przywodzić ma, krotcę przypomnimy:

зоветъ, не тылко съ хутью не прїймуемо, але и жалосне же ихъ ||(214) въ насъ поневолне ткаютъ, стискуемо! Нехай ся самъ ткнетъ,— чи бы мовчалъ, чи бы дяковалъ, гдѣ бы его тò, штò насъ долегаетъ, долегало? А либо бы онъ, чого не розумѣемо, долеглость такую и зъ вдячностью и зъ мовчаньемъ выгрвати могъ?! Мы ся объясняемо, же на таковую терпливость, жебы то, коли болитъ, не стогнати и не òхтати — здобытися не можемъ. А тежъ досыть въ томъ терпливости нашей, же хотя такъ уражени будучи, хоть такъ презъ долгїй часъ въ уразахъ своихъ жадного улженья черезъ[1] прозбы одержати не могучи, хотя видячи, ижъ зношеньемъ старыхъ крывдъ новыѐ побужаемо, — еднакъ то злого злымъ не отдаваемо, ани ся до кгвалту противъ кгвалтови мечемо.

Ожидаемо змилованья Бога Вседержителя, просячи Его, абы намъ того креста ослабилъ, а тымъ часомъ насъ терпливостью обдарити рачилъ! Ожидаемъ змилованья его кор. мил., маючи надѣю, же вжды коли въ уши свои панскїе (которые теперъ отъ намъ незычливыхъ праве якобы затканы суть) жалостные нареканья наши припуститъ, и слушному жаданью нашому мѣсце зоставити рачитъ Ожидаемъ на вашу милость всѣхъ Корунныхъ и вел. княз-[ства] Лит. и панствъ ку тому належачихъ обывателей обаченье, а зали вжды коли въ тые наши справы, такъ яко ся годитъ, ||(об. 214) углянете и уразы наши ведле потребы лѣчити будете. Чого абысмы тымъ певнѣйшїе были, ту конецъ тому роздѣлови учинивши, въ замкненью тоей всей «Отповѣди» нашей до вашей милости мову свою обернувши, што вашихъ милостей ку тому приводити маетъ, вкоротцѣ припомнимо:

[1] Въ оригиналѣ опечатка: «чережъ».

ZAMKNIENIE ODPOWIEDZI

z prośbą y z vpominaniem do Koronnych y w. x. Litewskiego obywatelow.

Iuż się tedy dotąd synodowemu dzieiopisowi na xiążki o synodzie Brzeskim, rozmaitych potwarzy y fałszow pełne, krotce odpowiedziało.

A osobliwie pokazało się wielorakie wykroczenie metropolita y władykow niektorych, ktorzy przeciw przysiędze, patriarsze Konstantinopolskiemu przy święceniu vczynioney, przeciw obietnicam swoim, przeciw kanonom cerkiewnym y synodalnym, przeciw prawu pospolitemu, przeciw transakcyam, z ludźmi Rzymskiey religiey czynionym, przeciw listom krolow ich mści, nie tylko mimo pozwolenie, ale y przeciw protestacyam naszym, obłudnie y fortelnie z nami sobie postępuiąc, zwierzchności patriarchow Orientalnych odstąpili, y nie tylko swym, ale y nas wszech, ktorzyśmy o tym nie myślili, imieniem papieżowi iego m. Rzymskiemu posłuszeństwo fałszywie oddawali, y rzkomo vnią Florentską odnawiaiąc, do nigdy niebywałego religiey starożytney Greckiey wyszpocenia, a z gruntu prawie wy(333)wrocenia drogę słali, y po dziś dzień ścielą. Czego względem, że z beneficiy na religią Grecką nadanych daley wedle prawa vżywać nie maią, dowiodło się.

Pokazało się też, że postępki nas, starożytney religiey Greckiey ludzi, na synodzie Brzeskim z żadney miary słusznie ganione być nie mogą.

ЗАМКНЕНЬЕ ОТПОВѢДИ

съ прозбою и зъ упоминаньемъ до Коронныхъ и великого княз[ства] Лит[овского] обыва̀телей [1].

Уже ся теды до̀толя собо̀ровому дѣеписови на книжки о соборѣ Берестейскомъ, розмаитыхъ по̀тварей и фалшовъ полные, вкоротцѣ отповѣдило.

А особливе показалося многократный вы̀ступокъ митрополита и владыковъ нѣкоторыхъ, которые противко прѝсязѣ, патріарсѣ Костантинополскому при рукоположенію учѝненой, противъ обѣтницамъ своимъ, противъ канономъ церковнымъ и собо̀ровымъ, противъ праву посполитому, противъ угодамъ, зъ людми Римского вы̀знанья чиненымъ, противъ листомъ королевъ ихъ милостей, не толко мимо позволенье [2], але и противъ протестаціамъ нашимъ,—облудне и фортелне зъ нами собѣ поступуютъ, зверхности патріарховъ Восточныхъ отступили, и не толко своимъ, але и насъ всѣхъ, которыесмы о томъ ни мыслили, именемъ па̀пежови его мил. Римскому послушенство фалшиве отдавали, и рекомо нѣякуюсь [1] едность Флоренскую отновляючи, до нико̀ли небы||(215)валого вѣры старожитной Греческой вышпочеванья, а зъ кгрунту праве вывороченья дорогу слали, и по сей день стелютъ. Чого взглядомъ, же проно̀мій на вѣру Греческую наданыхъ далѣй ведле права уживати не маютъ, довелося.

Показалося тежъ, же по̀ступки насъ, старожитной вѣры Греческой людей, на соборѣ Берестѝйскомъ и зъ жадное мѣры слушне ганеные быти не могутъ.

[1] Въ этомъ «Замкненьи» обращено вниманіе, для образца, на ударенія. [2] Этого слова въ Польскомъ текстѣ нѣтъ.

Pokazało się, że rozumienie o iedynowładztwie kościelnym papieżow ich mści Rzymskich—ani w ewangeliey, ani w doktorzech ś., ani w historiach kościelnych fundamentu nie ma.

Pokazało się, że te nagany patriarchiey Carogrodzkiey y pochwały zwierzchności Rzymskiey, ktorych synodowy dzieiopis w swym do Ruskiego narodu vpominaniu vżył, nie są takie, żeby kwoli im starożytney religiey y zwierzchności naszey Greckiey odstąpić godzić się nam miało; przy czym zaraz, za okkazyą słow dzieiopisowych, niektore sposoby, ktorych w przywodzeniu nas do odstąpienia wiary naszey tych czasow zażywaią, z pokazaniem że słusznie na nie styskuiemy, są przypomnione.

Dogodziło się tedy takim sposobem intencyey naszey, ktorey, iakośmy w przedmowie przypomnieli, ten przednieyszy cel był—okazanie niewinności naszey, a wykroczenia strony przeciwney.

Sumnienie dobre, świadectwo nam w myślach naszych o niewinności naszey daiące, a w łasce y (w) pomocy Pana Boga Wszechmogącego nas vpewniaiące, przednieyszą iest pociechą naszą. Lecz przytym, żeby y ludzie wszyscy to baczyli, vprzeymie sobie tego, iako iakiey wielkiey pociechy, życzymy, y tego samego szukamy w tym pisaniu naszym, ktore na nas rozmaite mow naszych na seymach po te czasy zagłuszania nawięcey, widzi Bog, wycisnęły. Też zagłuszania barzo żałosne są przyczyną, że do w. m., mściwi panowie senatorowie, y cney Korony Polskiey y w. x. Litewskiego rycerstwo, tę tu prośbę y vpominanie czynimy, ktoreby ||(334) na seymach y na inszych, radom o Rzeczypospolitey y namowam o leczeniu vrazow oddanych,

Показалося, же розумѣнье о едноначалствѣ церковномъ папежовъ ихъ милостій Римскихъ – ани въ евангеліи, ани въ святыхъ учителехъ, ани въ исторіахъ церковныхъ фундаменту не маетъ.

Показалося, же тые нагàны патріархіи Царигородское и похвàлы зверхности Римское, которыхъ синодовый дѣеписъ въ своемъ до Руского народу упоминанью ужилъ, не суть таковые, жебы ку воли имъ старожитной релѣи и звѣрхности нашее Греческой отступити намъ ся годило; причомъ зàразъ, за оказіею словъ дѣеписовыхъ, нѣкоторые способы, которыхъ въ привоженью насъ до отступленья вѣры нашей тыхъ часовъ заживаютъ, съ показаньемъ же слушне на нихъ стѝскуемо, суть припòмнены.

Догодилося теды такимъ способомъ предсявзятью нàшому, которого, якъ есмо въ предмовѣ припомнили, той переднѣйшій бывъ цѣль—оказанье невинности нашей, а выкроченья стороны противной.

Сумнѣнье доброе, свѣдѣцтво намъ въ мысляхъ нашихъ о невинности нашей даючее, а въ ласци и пòмочи Господа Бога Вседер||(об. 215)жителя насъ упевняючее, переднѣйшею есть потѣхою нашею. Лечъ притомъ, абы и люде вси тое бачили, упрійме собѣ того, яко якой великой потѣхи, зычимо, и того самого ищемо въ томъ писмѣ нашомъ, которое на насъ розмаитые мовъ нашихъ на сеймохъ по тые часы заглушенья найболшей, видитъ Богъ, вытиснули. Тыежъ заглушáнья велми жàлостныи суть причиною, же до в[ашихъ] м[илостей], милостивыи панове сенаторове, и цныи Коруны Полской и вел[икого] князства Лит[овского] рыцерство, тую тутъ прозбу и упоминанье чѝнимо, которое бы на сеймохъ и на иншихъ, рàдомъ о Речи

ziezdziech nawłaśnieysze y nasłusznieysze mieysce mieć miało.

Nie iest w. m. tayno, y za przeszłemi skargami, y za teraźnieyszym przypomnieniem—wielkie a prawie nieznośne, nie tylko maiętności, zdrowia y vczciwości, ale y sumnieniu zachodzące zniewolenie y vtrapienie nasze. A iż bracią nas swoią zowiecie y członkami iednego ciała Rzeczypospolitey mianuiecie,—prosimy: vżalcie się nad vtrapioną bracią swoią! niech was ruszą iako w. m. własne obchodzące rany y vrazy nasze! Ieśliz więc w. m. miłość (czego nie rozumiemy) przeciw nam oziębła, wżdy niech w. m. ruszy miłość praw w. mści, ktore w iednych deszczkach z naszymi (w ktorych gwałt teraz cierpimy) zamknione, y iednemiż związkami vtwierdzone są! Strzeżcie tego, aby tą dziurą, ktora się w prawach nam służących dzieie, wszytkie się w. m. swobody nie wyśliznęły: Coć nas dolega, toć y w. m. wszech przykładem y sequellą zachodzi. Nigdyć w żadney rzeczypospolitey wszytkim zaraz oppressya nie dokuczyła: zlekkać ten pożar idzie, a kto go na cudzym nie gasi, ten pospolicie na swym go gruncie a prędko obacz*a*!

Niech w. m. ruszy oglądanie się na wiar*y*, sumnienia y poczciwości wasze, ktoremi do przestrzegania praw, wolność nabożeństwa waruiących, iesteście obowiązani. Niech w. m. ruszy vważenie tego, żeć lubo byście nam odstąpienia wiary naszey życzyli, ludźmi, a nie bestyiami iesteśmy, a z łaski Bożey ludźmi swobodnemi, na ktorych aby co przez moc y mus wymoc miał, prożno sobie

Посполитой и намовамъ о лѣченью уразовъ отданыхъ, зъѣздѣхъ на̀йвласнѣйшее и на̀йслушнѣйшее мѣсце мѣти мѣло.

Не есть в[ашимъ] м[илостямъ] тайно и за прошлыми ска̀ргами, и за теперешнимъ припомненьемъ — великіе а праве незносные, не толко маетности, здоровья и учтивости, але и сумнѣнью заходячее зневоленье и стисненье наше. А ижъ братьею насъ своею зоветѐ и члонками едного тѣла Речи Посполитое менуете,—просимо: ужальтеся надъ утисненою братьею своею! нехай васъ рушатъ якъ власне в. м. обходячіе раны и уразы наши! Еслижъ теды ваша милость (чого не розумѣемо) противъ намъ озябла, вжды нехай в. м. рушитъ милость правъ в. м., которые [1] въ едныхъ дощкахъ зъ нашими (въ которыхъ кгвалтъ теперъ ||(216) терпимо̀) замкнены, и едными звязками утвержѐны суть! Стережѝтеся того, абы тоею диреою, которая ся въ правахъ намъ служачихъ дѣетъ, вси ся в. мстямъ свободы̀ не вы̀слизнули! Што̀ть насъ долѣгаетъ, то и в. м. всѣхъ прикладомъ и секвѐлля [2] заходитъ. Нико̀ли въ жадной речи посполѝтой всѣмъ заразъ утисненье не доку̀чило: злегка той пожаръ идетъ, хто его на чужомъ не гаситъ, той посполите на своемъ его кгрунтѣ а прудко оба̀чуетъ!

Нехай в. м. рушитъ огляда̀ньяся на вѣр*у*, сумнѣнья и почтѝвости ваши, которыми до перестереганья правъ, волность набоженства варуючихъ, естесте обовя̀зани. Нехай в. м. рушитъ уваженье того, же либо бы есте намъ отступленья вѣры нашее зычили, людми, а не скотами ѐстесмо, а зъ ласки Божей людми свободными, на которыхъ абы што презъ моцъ и мусъ вы̀мочи мѣлъ,

[1] Въ оригиналѣ опечатка: «которое». [2] На полѣ пояснено: «послѣдующее».

kto obiecować ma! A lubo by w czym inszym to być mogło,—w wierze, ktora w sercu a vmyśle swoie mieysce ma, y zaż ktemu może być iakie podobieństwo?!

Kto z ludzi śmiertelnych przywłaszczyć sobie mo||**(335)**że szafunek wiary, ktora iest samego Pana Boga darem?! Kto iest tak potężny, aby vmysłom panować, a do wierzenia tego, czego sumnienie czyie nie prziymuie, abo do niewierzenia tego, co przyimuie, przyniewolić kogo moc miał! Nic nie iest tak dobrowolnego, iako nabożeństwo a wiara, tak że iey by nawiętszy mus ni w kim prawie nie stworzy; pozwierzchnią tylko obłudę, wierze podrzeźniaiącą, a Panu Bogu barzo brzydką, daley nic w ludziach boiaźliwych, a między nieboiaźliwemi rozlanie krwie sprawić może!

Przykłady tego poświadczaiące, v nas ich nie szukaiąc, raczycie w. m. mieć z postronnych kraiow, w ktorych nie od kilku lat, ale bez mała ode sta, nielada od kogo, ale od monarchow świata namożnieyszych y napotężnieyszych, nie lada z iakim przemysłem, ale iaki może być na świecie y nasilnieyszy y namędrszy, ludzie do nabożeństwa, sobie się nie podobaiącego, przyciskani byli. Cóż się tym sprawiło? Czy się iedność wiary y zgoda doskonała vkleciła? Nic! Ale co? Za przymuszaniem przyszło do waśni, z waśni do rostyrkow, z rostyrkow do rozerwania, z rozerwania do wnętrzney woyny, ktora między wszytkimi złymi na świecie rzeczami iest naygorsza: bo wzruszenie prawa y Bożego y przyrodzonego, gwałty, pożogi, naiazdy, krwie rozlania.

прожне собѣ хто обѣцовати маетъ! А либо бы въ чомъ иншомъ тое быти могло, —въ вѣрѣ, которая въ сердцу а (въ) умыслѣ своемъ мѣсце маетъ, изàжъ ктому можетъ быти яковое подобенство?!

Хтожъ зъ людей смертелныхъ привлáщити собѣ можетъ шафунокъ вѣры, которая есть самого Господа Бога даромъ?! Хто естъ такъ потужнымъ, абы умысломъ пановати а до вѣренья того, чого сумнѣнье чіе не пріймуетъ, або до невѣрéнья того, што пріймуетъ, ||**(об. 216)** приневолити кого мочй мѣлъ?! Ничого не естъ такъ доброволного, якъ набоженство и вѣра, такъ же ее мусъ бы найболшій ни въ комъ не ствáритъ; позвирхнюю толко облуду, вѣри подражняючую, а Господу Богу барзо мерзкую, далѣй ничого въ людехъ боязливыхъ, а межи небоязливыми розлитье крви справити можетъ!

Прйклады, того посвѣдчаючіе, у насъ ихъ не шукаючи, рáчите в. м. мѣти съ посторонныхъ краевъ, въ которыхъ не отъ кйлку лѣтъ, але безъ мала отъ стá, не ледá отъ кого, але отъ монарховъ свѣта наймножнѣйшихъ и найпотужнѣйшыхъ, не ледá зъ якóвымъ прóмысломъ, але якій може быти на свѣтѣ и найсилнѣйшій [3] и наймудрѣйшій [4], люде до набоженства, собѣ ся неподобаючого, притйскани былй. Штожъ ся тымъ спрáвило? Чи ся едность вѣры и згода досконала уклѣтйла? Ничóго? Але што? За примушáньемъ пришло до васни, зъ васни до рóстырковъ, зъ рóстырковъ до розорванья, зъ розорванья до внутрной войны, которая межи всѣми злыми рѣчами нá свѣтѣ естъ нáйгоршею: бо взрушéнье права и Божо-

[3] Въ подлинникѣ опечатка: «найсилнѣйшіе». [4] Въ подлинникѣ опечатка: «наймудрѣйшіе».

spustoszenia, a krotce mowiąc — wszelki xtałt tych złych przypadkow w sobie zamyka. Do tego, taka woyna, nad insze wnętrzne woyny, iako iadowitsza być tak y dłużey trwać musi. W inszych woynach wnętrznych bowiem iedna strona do vstąpienia drugiey, za obaczeniem słusznieyszey iey kauzy, snadnie więc przywiedziona bywa; tu zaś (gdzie każdy to, co wierzy, szczyrą y zbawienną prawdą być mniema; a za tym, że cożkolwiek cierpi, dla prawdy cierpi, y przez to cierpienie męczenniczey korony y żywota wiecznego ||(336) dostępuie—iest pewnego rozumienia)—iaki sposob może być wynaydziony hamowania? Samo aż zobopolne zniszczenie, vpracowaniesię, wyśilenie, wyżądlenie, zvbożenie—zwykło takie woyny ale barzo [1] nie w czas hamować, a zgodę porządną nie rychło przywracać. Co gdyż tak iest, dla Boga, mściwi panowie, hamuycie w czas te koła, poki się nie rozbiegaią.

го и прирожéного, кгвалты, пожоги, наѣзды, крви розлянье, спустошенья, а коротце мòвячи — вшелякіе кшалты злыхъ припадковъ въ собѣ замыкаетъ. До того, такая война, надъ ѝные внутрніе войны́, якъ ядовитшая быти такъ и должей трвати муситъ. Въ иншихъ войнахъ ||(217) внутрнихъ бовѣмъ одна сторона до уступенья другой, за обаченьемъ слушной ее причины, снадне привéдена бываетъ: тутъ зась (гдѣ кождый тó, што вѣритъ, щирою и спасителною правдою быти мнимáетъ; а за тымъ же штожъ колвекъ терпѝтъ, для правды терпѝтъ, и презъ тóе терпѣнье мученического вѣнца и живота вѣчного доступуетъ — есть певного розумѣнья)—якій способъ може быти вы̀найденый гамовáнья? Сáмо ажъ зобопóлное знищéнье, упрацованьеся, высилéнье, выжаленье, зубожéнье — звыкло такіе вóйны але не въ часъ гамовати, а згоду пожаданую нерыхло приворочати. Што ижъ такъ есть, для Бога, милостивыи панóве, гамуйте въ часъ тые кóла, поки ся не розбѣ*жатъ*!

Żałosna rzecz—cierpieć oppressyą od wyższego, żałośnieysza—od rownego, nażałośnieysza — od podleyszego. Cierpliwość, często obrażana, w popędliwość zwykła się przewierzgać. Zwątpienie o doszciu sprawiedliwości przez zwykłe śrzodki, zwątpienie o pomocy, wyglądanie za niekarą y niehamowaniem trapiących (sic)—co raz, to więtszego vtrapienia do niezwykłego trapiącym się odeymowania zwykło bywać przyczyną vtrapionym.

Жáлосная речъ—терпѣти утѝскъ отъ вышшого, жалоснѣйшая – отъ ровного, найжалоснѣйшая — отъ подлѣйшого. Терпливость, часто ображáная, въ попудлѝвость звыкла ся премѣняти. Недуфáнье о доступенью справедливости презъ звыклые срéдки, недуфáнье о пóмочи, выгледанье за некараньемъ и негамованьемъ утѝсненыхъ — што разъ то бóлшого утрапенья до незвыклого утисненымъ одыймованья звыкло бывати причиною утрапенымъ.

Vżalcie się, dla Boga, nad oyczyzną spolną! Vważcie kondycyą iey inakszą niż inszych krolestw, w ktorych ogień wnętrzney woyny y do tego czasu nie

Ужалтеся, для Бога, надъ отчизною сполною! Уважте кондицію ее инакшую нижъ иншихъ королевствъ, въ которыхъ огонь внутрней войны̀ ||(об. 217) и до

[1] Это слово не переведено въ Западно-Русскомъ текстѣ.

iest vgaszony. Tam miasta, tam zamki, tam twierdze obronne gęsto siedzą; za czym nie dziw, że długo się sobie opierali y opieraią. V nas gdzieby się ten płomień (ktorego, Boże, vchoway!) poiawił, prędko by wszytkie tego szyrokiego państwa lepianki spłonęły! Tam Turek—odlegly, o Tatarzynie—ledwo słychaią! A my ich tu tuż o bok mamy; y choć w zgodzie mieszkaiąc, od nich w niebespieczeństwie vstawicznym; a ktemu y z inszych stron pokoiem, przyiaźnią y przymierzem nie do końca vbeśpieczeni iesteśmy.

Doświadczyliście w. m., w iakieieśmy zgodzie z w. m. przeszłych wiekow mieszkali, chociec*h*my przy starożytney religiey Greckiey y przy patriarchach w Grecyey będących statecznie trwali. Do miłości, do życzliwości, do ratunku w potrzebie roznośc ceremoniy nic nie przeszkadzała!

Doświadczaycie iuż też w. m. tey mi-|(337)łey zgody y vniey, ktorą naszy odstępni metropolit y władykowie klecić poczęli! Widzicie w. m., iakie skutki ta vnia przynosi y przynieść może! Baczycie, że za nią, miasto przyczynienia, naruszenie starożytney zgody y miłości nastąpiło!

Iakiegoż ieszcze daley doświadczenia czekacie? Czemuż raczey co prędzey do tego nie pomagacie, iakoby się staroświetsk*iey* zatrzymania domowey zgody sposob przywrocił? Czemu milczeniem na to, co się dzieie, swoim [2] przyczynę krolowi iego mści panu naszemu mściwemu do tego rozumienia daiecie, iakoby mowy y styskowania nasze vważenia godne nie były? Przysięgaliście, mściwi panowie senatorowie, prawa strzedz y rzeczam

того часу не есть угáшеный. Тамъ мѣста, тамъ зáмки, тамъ тверди оборóнные густо седя́тъ; зачимъ недивъ, же долго ся собѣ опирали и опираютъ. У насъ гдѣ бы ся той пóломень (которого, Боже, уховай!) появилъ, прудко бы вси того широкого панства мáзанки попопелѣли! Тамъ Тӯрокъ — одлéглый, о Татаринѣ — лéдво слыхáти! А мы ихъ тутъ тужъ при бóку маемъ; и хотя въ згодѣ мéшкаючи, отъ нихъ въ небеспеченствѣ устави́чномъ; а ктому и зъ иншихъ сторонъ покоемъ, пріязнію и прими́рьемъ не до конца убезпéчени éстесмо.

Досвѣдчилисте в. м., въ якóй есмо згодѣ зъ в. мстями прошлыхъ вѣковъ мéшкали, хотя́смо при старожитной вѣрѣ Греческой и при патріархахъ въ Греціи будучихъ статечне трвали. До милости, до зычли́вости, до ратунку въ потребѣ розность церемоній ничóго не перешкожáла!

Досвѣтчайте уже тежъ в. м. тóе ми́лое згóды и éдности, которую наши отступніи митрополитъ и владыкове лѣпи́ти почали́! Ви́дите в. м., якіе скутки тáя éдность приноситъ и принести можетъ! Ви́дите, же за нею, мѣсто причиненья, нарушенье старожитной згоды и милости наступило!

Якогожъ еще далѣй досвѣтченья ждетé? Чомужъ рачей што прудшѣй до того не помагáете, яко бы ся старосвѣцк*ій* задержанья домовóй згóды спóсобъ привернӯлъ? Чомӯ молчаньемъ ||(218) своимъ нá то, штó ся дѣетъ, причину королю его мил. пану нáшему милостивому до того розумѣнья даетé, якобы мóвы и сти́скованья наши уваженья годны не были́? Присягали есте, милостивые панове сенáторове, прáва стерéчи и рéчомъ шкод-

[2] Это слово стои́тъ не на мѣстѣ.

szkodliwym w Rzeczyposp. zabiegać: a czemuż choć widzicie, że prawa się v nas łamią, milczycie? A czemuż choć niebeśpieczeństwo z oppressyey względem religiey czynionych vpatruiąc, onemu w czas nie zabiegacie? Czemu y iego krolewskiey mści, aby mu zabiegał, z powinności swey w tym nie napominacie? Ieśliż respekt na katholicką Rzymską wiarę y pomnożenia iey pragnienie w. mści w tym hamuie, — a coż w. m. o przeszłych krolach Polskich rzeczecie, ktorzy przez sześć set lat wolność nabożeństwa naszego, choć do tego przysięgami nie byli obowiązani, wcale nam bez odmian zachowali? Czy przeto katolikami nie byli? Nie raczcie ich w. m. swymi postępkami w to wdawać rozumienie!

O onych dawnych chrześciańskich cesarzach czytamy, że choć ich k temu żadne obowiąski nie przyciskały, iednak nie tylko chrześcianom Boga w Troycy Iednego wyznawaiącym y od wszelkiey zmazy heretickiey wolnym, ale y iawne obłędnym wolności nabożeństwa pozwalali. Pisze Sokrates [1] kościelny historyk o Iowinianie cesarzu. że nie tylko każdemu iakiego, chciał nabożeństwa ||(338) pozwalał, ale też pochlebcom, ktorzy się iemu przysposabiaiąc, do iego wyznania nie szczyrze odzywali, przyganiaiąc mowił, że doszedł tego, że nie Boga chwalili, ale szarłat! Tenże Sokrates [2] pisze o Walentinianie cesarzu, że w prawdzie z tym przestawał y tych bronił, ktorzy z nim iedney wiary byli; wszakże iednak y Arianom nie vprzykrzał się. A Zyzomenes [3] o cesarzu Gracyanie też pisze, że wolność nabożeństwa prawem

лѝвымъ въ Рѣчи Посполитой забѣга́ти: а чомужъ хотя̀ вѝдите, же права ся у насъ ламлють, мовчите́? А чомужъ хоть небезпече́нство зъ ўтиску взглядомъ релѣѝ чиненыхъ упа́труючи, оному въ часъ не забѣга́ете? Чому и его кор. мил., абы ему (въ томъ) забѣгъ, съ повѝнности своеи въ томъ не напомина́ете? Еслижъ взглядъ на на католицкую Римскую вѣру и помноженья ей прагненье в. м. въ томъ гамуетъ, — а штожъ в. м. о прошлыхъ короляхъ Полскихъ зречете́, которые презъ шесть сотъ лѣтъ во́лность набоженства на́шего, хотя̀ до того́ присягами не былѝ обовя̀зовани, вцале намъ безъ отмѣны заховали? Чи про́то католѝками не былѝ? Не рачте ихъ в. м. своими по́ступками въ то́е вдава́ти розумѣнье!

О о́ныхъ да́вныхъ христіанскихъ це́сарѣхъ чита́емо, же хоть ихъ къ тому жадные обовязки не притиска́ли, еднакъ не толко христіаномъ Бога въ Тройци Единого вызнава́ючимъ и отъ всякой змазы еретѝческое волнымъ, але и явне облуднымъ во́лности набоже́нства позволяли. Пишетъ Сократъ [4] костелный историкъ о Іовиніа́нѣ цѣсару, же не толко кождому яко́вого ||(об. 218) хотѣлъ набоженства позволялъ, але тежъ похлѣбцомъ, которые ся ему приспособляючи, до его вы̀знанья нещире отзывали, приганяючи, мовилъ, же дошелъ того, же не Бога хвалили, але ша́рлатъ! Тойже Сократъ [5] пишетъ о Уалентиніанѣ цѣсару, же правдиве съ тымъ переставалъ и тыхъ боронилъ, которые съ нимъ едной вѣры былѝ; вшакже однакъ и Аріаномъ не наприкрялся. А Зизоменъ [6] о цесари Гратіанѣ тежъ

[1] Historiae Ecclesiasticae lib. *2*, cap. *25*. [2] Histor. Eccles. lib 4, cap. 1. [3] Histor. Eccles. lib. 7, cap. 1.

[4] Отъ Исторій Церковныхъ, книг. *3*, глав. *12*. [5] Книг. 4, глав. 1. [6] Истор. Церковныхъ, книг. 7, глав. 1.

z strony tego vczynionym był opatrzył. O Theodozyuszu zaś cesarzu Sokrates [7] te słowa napisał: «Theodozyus cesarz nikogo dla religiey nie trapił, ani z sobą do spolney wiary y nabożeństwa przymuszał; ale każdym na swe się mieysca schodzić, y o tym co na chrześciaństwo należy rozumieć pozwalał, wedle tego do iakiego kto rozumienia był przychylny». O tymże Theodozyuszu tenże Sokrates [8] na drugim mieyscu tak napisał: «Cesarz tak dalece przeciw chrześciaństwu był nabożny, że nie tylko (swey wiary) [9] kapłanow wielką czcią szanował, ale y Nowacyany, homouzyon wyznawaiące miłością og*arn*ywał.

Toć tak dawni oni cesarze sobie w sprawie religiey postępowali! Co nie czytamy, aby im chrześciańscy biskupi za złe kiedy *miec* mieli! Nie czytamy też, aby ich dla tego Pan Bog karać był miał! Y owszem o Theodozyusie czytamy, że Pan Bog Sam z nieba naprzeciwko iego nieprzyiaciołom walczył, wiatry gwałtowne na nie pobudziwszy, y ich strzelb*y* na nie same nawstecz obracaiąc.

Niechayże tedy, mściwi panowie senatorowie Rzymskiego nabożeństwa, respekt na katolictwo w. m. nie odwodzi od pilnego krola iego mści vpominania z strony zabieżenia niebeśpieczeństwa, ktore ta nowotna niepewna vnia mocą popierania vrodzić może. Wszak mu zabiec nie trudno: tylko odmianę, ktora zawsze zwykła bywać szkodliwa, y za odmianą idące ||**(339)** prawu [10]. . . . .

пише, же волность набоженства, правомъ зъ стороны того учиненымъ, былъ опатри*в*ъ. О Θеодосію зась цесару Сократъ [11] тые слова написалъ: «Феодосій цесаръ никого для вѣры не бѣди̇лъ, ани зъ собою до сполной вѣры и набоженства примушáлъ; але кождымъ на свой мѣсца сходитися, и о томъ што на христіанство належитъ розумѣти позволялъ, ведле того до якого розумѣнья хто былъ прихилный». О томъ же Θеодосію той же Сократъ [12] на другомъ мѣсцу такъ написалъ: «Цесаръ такъ далеце противъ христіанству былъ набóжный, же не толко священниковъ велми почиталъ, але и Новатіаны, гомоўсионъ [13] вызнаваючихъ, милостью огó*рт*ывалъ».

То такъ давные óные цѐсари собѣ въ справѣ вѣры поступовáли! Чого не читаемъ, абы имъ христіанские епи̇скопи зá зле коли̇ мѣли! Не читаемъ тежъ, абы ихъ Господь Богъ для того карати былъ мѣлъ! И овшемъ о Θеодосію читаемо, же Господь Богъ Самъ зъ неба напротивъ его непріятелемъ воевалъ, вѣтры квалтовные на нихъ побудивши, и ихъ стрѣлб*у* ||**(219)** на ихъ самыхъ навспакъ оборочáючи.

Нехайже теды, милостивые панóве сенáторове Римского набоженства, взглядъ на католицтво в. м. не отводитъ отъ пилного кор. его милости упоминанья зъ стороны забѣженья небеспечéнства, которое тая новотная непевная едность моцью попиранья уродити можетъ. Вшакъ же ему забѣчи̇ не трудно: толко отмѣну, которая завше звыкла бывати шкодлива, и за отмѣною идучіе праву

[7] Histor. Eccles. lib. 5, cap. 20. [8] Histor. Eccles. lib 5, cap. 14 [9] Взятое въ скобки опущено въ Западно-Русскомъ текстѣ [10] Это слово взято изъ кустодіи. Въ экземплярѣ Польскаго Апокрисиса, принадлежащемъ М. О. Кояловичу, недостаетъ двухъ листовъ или четырехъ страницъ (339, 340, 341, 342).

[11] Книг. 5, глав. 20. [12] Книг. 5, глав. 14. [13] На полѣ пояснено: «подобосущное» (ὁμοιούσιος—ὁμοούσιος). См Примѣчанія.

противные утрапенья заразъ знесши, а звычай старожитный привернувши!

Дотого просимо: абысте намъ, съ повинности уряду своего, рачили быти помочни у его кор[олевской] милости, пана нашего милостивого, которому честь, вѣру и послушенство въ речахъ, вѣрнымъ подданымъ належачихъ, неотмѣнне отдавати хочемо. Тѣла, добра, маетности и учтивости наши звирхности его кор[олевской] милости суть отъ насъ доброволне подданы: такъ же ведлугъ права посполитого о нихъ чинити розсудокъ можетъ. Души самые, сумнѣнья и набоженства наши зоставилисмо цѣлые Цареви Небесному, Который яко намъ такъ и его кор[олевской] мил[ости] пануетъ. Тому Самому въ той мѣрѣ же догожати и приспособлятися хочемо, нехай намъ его кор[олевская] мил[ость], границы звирхности своей уваживши, за зле мѣти не рачитъ. Вшакъ еслиже блудимо и грѣшимо, грѣшимо Тому Пану, Который Самъ, всѣхъ насъ души въ моцы Своей маючи, ||**(об. 219)** часу Своего судъ о нихъ чинити будетъ. Той Небесный Панъ нехай судитъ, еслижъ што на насъ сходитъ, и на отдаванью повинности нашей его кор[олевской] мил[ости], по которомъ взаемъ того, абы намъ присяги своей панской додержовати а ведле правъ пановати рачилъ, потребуемо.

И до того абысте в[аши] м[илости] (помнячи на тое, ижъ, для проступства звирхности, подданыхъ Господь Богъ звыклъ карати,) кроля его мил[ости] вести рачили,—пилно в. м. просимо. Учините то в. м., если не ку воли намъ, тогды ку воли Речи Посполитой, ку воли кор[оля] его милости пана нашого, которому молчанье и поблажанье в. м. барзо хотя незначне заважаетъ. Бо тымъ молчаньемъ фундаменты и филяри власти и всякого щастья его кор[олевской]

мил[ости], выворочаны и подваляны бываютъ.

Што бовѣмъ иншого и приступъ до той зацной столици зъеднало, и фу[н]даментомъ есть панованья его кор[олевской] мил[ости], одно пакта [1] зъ нами учинёные а права Корунные. На то ся найболшей огледаючи, повинное послушенство его кор[олевской] мил[ости] вси отдаемо. Тое самое его кор[олевской] мил[ости] ласку, у Господа Бога Царя Найвышшого, тое милость у подданыхъ, тое повагу у посторонныхъ еднати, тое панованье его кор[олевской] мил[ости] утвержати, тое подданыхъ его кор[олевской] мил[ости] ублагословляти маетъ,—коли его кор[олевская] мил[ость] ни Богу въ сумнѣнью своемъ, ни намъ вѣрнымъ подданымъ своимъ въ поприсягнёной повинности не зостанетъ, и коли права ||(220) наши намъ а волности держати будетъ. Бо ижъ не золотомъ, не множествомъ пѣнезей, не богатствы, не замками моцными, не мѣсты будовными тое зацное королевство, надъ которымъ его кор[олевскую] мил[ость] Господь Богъ преложилъ, межи иншими народы слынетъ; але толко самою волностью, которое инше народы, хотя въ достаткахъ всѣхъ оплываючіи, намъ подданымъ его кор[олевской] мил[ости] зазрятъ.

Хтожъ не видитъ, же задержаньемъ въ цалости свободы нашей, тая найболшая его кор[олевской] мил[ости] оздоба то есть, же людемъ волнымъ пановати рачитъ, заразъ ся задержитъ? Дотого ижъ то есть речъ певная, же милость, сворность а згода домовая тую коруну за продковъ его кор[олевской] мил[ости] въ той цѣлости, которую его кор[олевская] мил[ость] застати рачилъ, зъ великою

[1] На полѣ пояснено: «постановенья».

славою и пострахомъ у посторонныхъ народовъ, всегды болшей нижъ муры або замки якіе, держала!

Хтожъ не видитъ, же и теперъ задержаваньемъ межи нами згоды и милости внутрней панство его кор[олевской] мил[ости] утвержатися будетъ!

Штожъ прешлые сеймы труднило? Штожъ въ людехъ ку службѣ Рѣчи Посполитой озяблость справило? Штожъ посторонным небеспеченствомъ охотне и своръне забѣгати не допустило и не допущаетъ? Едно уразы и долегливости, на которые зъ розныхъ сторонъ подданые его кор[олевской] мил[ости] стискуючи, лѣкарства не найдуютъ; а особливе—уразы взглядомъ релѣй ||**(об. 220)** утерпѣваные, которые межи людми недуфность, несворы и незгоду имъ далѣй, тымъ болшую множатъ, а въ порадѣ о посторонныхъ небеспеченствахъ на домовый поломень оглядатися кажутъ.

Розумѣючи тое, снать, нѣкоторые, же тая незгода домовая есть на тое добра, же нею люде забавлени, а едни другихъ грызучи, што ихъ сполне догаряетъ — такъ далеце не усмотруютъ. Лечъ и тая практика же омыляетъ часто — досвѣдченье свѣдчитъ. Певнѣйшая то такъ собѣ поступовати, якобы до стискованья не было причины, нижъ, для покрытья болшихъ поступковъ на несворные чинячіе тумулты (которые чти жадной звирхности примножаютъ) а за часомъ ростырками высиленые межи собою обыватели Речи Посполитой, усмотрѣвати.

Для Бога теды, милостивый панове сенаторове, знову просимо: рачтеся в[аши] м[илости], въ повинности своей почуваючи, его кор[олевскую] мил[ость], пана нашего милостивого, зъ стороны того всего напоминати, хочете ли молодшой братіи своей до того розумѣнья

о собѣ причины не давати, же и до неласки у Господа Бога, и до огиды у подданыхъ его кор[олевской] мил[ости] привести, и суптелне рекомо што иного по собѣ показуючи, панованье его кор[олевской] мил[ости] затруднити, и потомству его кор[олевской] мил[ости] до него за часомъ дорогу загородити — мыслите?!

А што до ихъ милости ||(221) пановъ сенаторовъ присяглыхъ правъ и свободъ нашихъ и безпеченства речи посполитой сторожовъ мовимо, — тоежъ все и вамъ, молодшимъ ихъ милостямъ братьи, а тоежъ речи посполитой сыномъ перекладаемо и в. м. просимо: абысте до тогожъ ся мѣти, такъ же намъ утрапенымъ помагати, а въ особѣ нашой правъ и волностей своихъ и всей речи посполитой цѣлости охороняти рачили! Не почитайте в. м. того за привате, часть толко обывателей тыхъ панствъ заходячую! Коли нѣкоторые люде, ку воли лакомыи хтивости славы присягу его кор[олевской] мил[ости] и право посполитое мѣнятъ, и егда отъ порту конфедерации, до которогосмыся зъ ласки Божей въ часъ, некоштуючи, якъ иншіе народове, долгого для релѣи крви пролитья припустили, насъ зася одопхнути, и такъ той корабль речи посполитое до розбитьяся привести усилуютъ, а рекомо релѣи стерегучи, до того абы зъ релѣею отчизна наша згинула, значне дорогы стелютъ! Присмотрѣтеся в. м. особамъ, которые то чинятъ, — обачите на чолѣ въ томъ полку частью обыватели тутошніе, которые жонъ, ани дѣтей немаючи, такъ далеце не маются на што огледати, частью, а найболшей чужоземци, которые волоцугами будучи, а прирожоной противъ нашей отчизнѣ речи посполитой зычли||(об. 221)вости въ собѣ немаючи,

оной згу̀бу, за кото̀рымъ о̀нымъ ничо̀го бы̀ не згі̀нуло, не толко на̀мнѣ̀й бы ся не зафрасова̀ли, але тежъ нѣ̀которые въ своей за̀висти, кото̀рые намъ во̀лности и повожѐнья зави̇̀дятъ, тымъ бы ся утѣ̀шили.

Што все же ижъ та̀къ естъ, певни есмо ина́кшей нижъ дотуль въ той мѣрѣ чу̀лости и опа̀трности, пѐвны есмо въ бѣдахъ и долѐглостяхъ на̀шыхъ скутечнѣ̀йшей прихилности и по̀мочи в. м., о кото̀рую предъ Господомъ Богомъ Всевидцемъ, и предъ всѣмъ свѣтомъ съ припомнѣ̀ньемъ повѝнности шляхецкой и христіанской, и съ привоженемъ напо́мнити обовязковъ вѣры сумнѣнья и почтѝвости в. м. Усѝлне жада̀емо и про́симо

||(343) z tym opowiedaniemsię, że za niedbałością w tey mierze w. m. y za niehamowaniem tych początkow, ieśliż do czego kiedy złego (czego, Boże, vchoway!) w rzeczypospolitey przyidzie, a za tym ieśliż tak w całości kwitnących, iakieście od przodkow wzięli, swobod, praw (y Rzeczypospolitey) [1] potomkom swoim nie oddacie,—nie przy nas tego nieoddania wina, ale przy w. m. wszech, lekce sobie prośby y napominania nasze ważących zostanie. Ktore to opowiedanie nasze, iako y przeszłe niebeśpieczeństwie y wnętrzney woynie zatrząśnienie, iż nie żadnym złym vmysłem, ale tylko z życzliwości y miłości ku oyczyznie spolney czynimy, pewniśmy, że też go nikt opacznie wykładać y do przypisowania nam iakich zdrożnych zamysłow, od ktorych z łaski Bożey dalecy iestechmy, pociągać nie będzie.

съ тымъ оповѣданьемся, же за недбалостью въ той мѣрѣ в. м. и за негамованемъ тыхъ початковъ, еслижъ до чого́ колѝ зло́го (чого, Боже, уховай!) въ речи посполитой прі̀йдетъ, а затымъ еслижъ такъ въ цѣлости квѝтнучихъ якъ естѐ отъ предковъ взялѝ, сво́бодъ правъ пото́мкомъ своимъ не отдастѐ,—не при насъ того неотданья вина, але при в. м. всѣхъ, лѐгце собѣ прозбы и напоминанья наши ва̀жачихъ зоста̀нетъ. Которое то оповѣданье наше, якъ и прошлые небезпеченства и внутрней войны затряснѐнье, ижъ не-жа̀днымъ злымъ умы̀сломъ, але толко и зъ зычливости и зъ милости ку отчизнѣ сполной чѝнимо, пѐвнисмо, же тежъ его нихто опа̀чне выкладати ||(222) и до приписованья намъ якихъ здорожныхъ замысловъ, отъ которыхъ зъ ласки Божей да̀лѐки естѐсмо, потяга̀ти не будетъ.

Za tym iuż y zamknienie tey «Odpo-

Затымъ уже и замкнѐнью той «Отпо-

[1] Это—лишнее слово; а вѣроятно потому оно и не вошло въ Западно-Русскій текстъ.

wiedzi» naszey koniec czyniąc, do Pana Boga z modlitwą się obracamy:

«Ty, Wszechmodący Panie, Stworzycielu nasz, Ktory sam serca wszytkich ludzi masz w ręku Twoich! racz skłonić serce docześney zwierzchności naszey y wszytkich mieszkańcow państwa tego, w ktorymeś nas posadzić raczył, aby oni, znaiąc to, co się ku ich dobremu y ku pokoiowi pospołu ściąga, rad, spraw a postępkow, dobrowolney chwale imienia Twoiego przeciwnych, a niezgodę y niemiłość przynieść mogących, z pilnością się warowali!

«Racz dać Cerkwi Twoiey pokoy! A iako w poyśrzod iawnych imienia Syna Twego nieprzyacioł one w całości dziwnym sposobem zatrzymawasz, tak y w tych państwach nie dopuszczay, aby fałszywych podwyższenia docześnego szukaiących pasterzow zdrady, y odbiegania, do rozproszenia y rozszarpania przez drapieżne wilki trzody Twoiey przy| **(344)**-czyną być miały!

«Znamyć, Boże nasz! że złościami naszymi daiemy do tego przyczynę, srogie kaźni od sprawiedliwego sądu Twoiego sobłę zasługuiąc!

«Lecz nie nam, Panie, nie nam, ale imieniowi Twemu Swiętemu racz dać chwalę!

«Pociesz, iakoś zasmucił! Powściągni zapalczywe a iadowite bunty nieprzyiacioł Cerkwie Twoiey, w siłach y w wykrętnych rozumach swoich nadzieię pokładaiących! Okaż fałsze! Odkriy fortyle ich, aby byli zawstydzeni! Obiaw sprawiedliwość Twoię nad imienie Twe Święwѣди» нашей конѣцъ чинячи, ку Господу Богу зъ молитвою ся оборочаемъ:

Ты [2] са́мъ вседержи́телю г҃и б҃же тво́рче всѣхъ, |се́рдца ч҃лчкі́а содє́ржа́й въроу́кꙋ своєю. приклони̇ с҃рце|привре́меннаго вла́стелѧ на́шего, и̇всѣхъсъжи́|телей па́нства сего̀, в̇не́мъ же на́съ поста́ви̇ є̇си. |да же тї́и вѣдꙋще є̇́же къ бл҃го́мꙋ и̇ по́ле́номꙋ и̇ кꙋ|поко́єви поспо́лꙋ стѧга́етъ, совѣтѡ́, дѣйствъ,|и̇ по́стꙋпкѡ доброво́лней сла́вѣ и̇мени твоє́го.|проти́вны, и̇ несогла́сіе и̇ нелю́бовъ приносѧ́щїи̇,|спилностьюсѧ ѡ̇стерега́ли. ми́ръже ц҃ркви твоєй|пода́ждъ, и̇іа́коже посре́дѣ іа́вствє́ныхъ врагѡ́въ| имени с҃на твоє́го, сїю невре́дно съхранѧ́єши ди|вным смотре́нїємъ си̇. та́ко и̇ вси́хъ стра́нахъ|непопꙋсти̇, соблюди̇. да́же пре́лестны па́стырей| привре́менной че́сти и̇щꙋщи̇, навѣты и̇ ѿстоꙋ|пле́нїа, нерасточа́ни́же похи́тѧтъ вѡ́лками|хи́щными твоѐ ста́до. вѣмы г҃и б҃же на́шъ,| іа́ко за безако́нїа на́шѧ сїа всѧ̀ собы́шасѧ, содѣ́а́шїи|на́мъ є̇́же досто́йнымъ быти лю́таго наказа́нїа|ѿ праведнаго ти̇ соу́да. ѡ̇ба́че не на́мъ г҃и нена́,|но и̇мени твоемꙋ с҃томꙋ да́ждъ сла́вꙋ. оу̇тѣши̇,|іа́коже ѡ̇скорби́лъ є̇си. возде́ржи́ іа́ростные и̇ лю́тые ||**(об.222)** врагѡ ц҃ркви твоеа̀ навѣты, на си́лꙋ и̇ пре́лестнꙋю|моу́дрость свою́ оу̇пова́ющїи ѡ̇бъіа́ви пре́лести,|ѿкры́й лꙋка́вства и̇хъ, да посты-

[2] На полѣ: «Мол[итва]». Эта Молитва печатается Церковно-Славянскимъ шрифтомъ, съ соблюденіемъ орѳографіи подлинника. Перпендикулярными чертами отдѣлены строки подлинника.

te nadaremnie biorącymi! Stlum nieprawość, a pomoż sprawiedliwości! Nie dopuszczay nas kusić nad to, co znośić możemy! Racz nam, ieśliż wola Twoia Święta, vlżyć krzyża, na nas włożonego, a doday w nim cierpliwości! Trzymay Sam nad nami miłosierną rękę Swoię, aby*ch*my y żyiąc y vmieraiąc Twoimi byli! Day przy prawdzie Twoiey nieodmiennie stać! Day przez w[iarę] [1] statecznie wszytkie nieprzyiacielskie stosy wytrwać, a potym korony oney, wiernym Twoim zgotowaney, dostąpić!

«Vczyńże to dla Iezu Christa Syna Twego miłego, Pana naszego, Ktory z Tobą y z Duchem Ś. żyie y kroluie, Bog Wieczny y Prawdziwy a na wieki błogosławiony. Amen».

дѧтсѧ. ꙗви|правдоу твою, найже тоуне имѧ твое с҃тое възе|млющихъ. потопи неправдꙋ, помоѕи правдѣ.|недай намъ искꙋшенымъ быти паче, еже поне|сти можемъ. ѡслаби на҃, аще волѧ твоа есть,|кр҇та твоего възложенаго на насъ, и подаждъ о не҃|терпеніе. простри самъ на҃нами м҇лтивꙋю си|роукꙋ, даже живоуще и оумирающе твои боуде҃.|подаждъ при твоей истинѣ непревра҃но стати,|даже вѣрою несомнѣнною всѧ враждѣ҃ныѧ тѧготы|претерпѣвше, нетленнаго о҃наго вѣнца, оуго|тованого твоимъ вѣрнымъ, полꙋчити сподо|бимсѧ ѿ х҃ѣ і҃сѣ г҃ѣ нашемъ, сними҃ же тобѣ|слава честь и държава, съ пр҇тымъ б҃гимъ|и животворѧщимъ ⷮи дх҃омъ, н҃нѣ|и присно и въ вѣкы вѣкѡмъ,|аминь.

---

[1] Въ оригиналѣ видна только первая буква, а остальныя стерты.

Слѣдующія *новыя* изданія Коммиссіи печатанія Грамотъ и Договоровъ состоящей при Московскомъ Главномъ Архивѣ Министерства Иностранныхъ Дѣлъ, продаются въ *С.-Петербургѣ*, въ придворномъ книжномъ магазинѣ Ретгерз (Шмицдорфъ Невскій пр. № 5; а *въ Москвѣ*, въ самомъ Архивѣ, на углу Воздвиженки и Моховой, и у его коммиссіонера, книгопродавца А. Л. Васильева, Страстной бульваръ, д. Гр. Мусина-Пушкина

1) Очеркъ дѣятельности Коммиссіи, Москва, 1877 г., ц. 1 р.

2) Подлинные Акты, относящіеся къ Иверской Иконѣ Божіей Матери, принесенной въ Россію въ 1648 году, съ хромолитографированнымъ изображеніемъ Иконы. Москва, 1879 г. ц. 50 к.

3) Законы Іоанна III и Судебникъ Іоанна IV, съ предисловіемъ Калайдовича и Строева, Москва, 1878 г., ц. 1 р.

4) Древнія Россійскія стихотворенія, собранныя Киршою Даниловымъ, съ нотами Изд., 3-е, Москва, 1878 г., ц. 2 р.

5) Указатель дѣламъ и рукописямъ, относящимся до Сибири и принадлежащимъ Московскому Гл. Архиву, Министерства Иностранныхъ Дѣлъ М. Пуцилло. Москва, 1879 г. ц. 75 к.

6) Обозрѣніе Библіотеки Московскаго Гл. Архива Министерства Иностранныхъ Дѣлъ, ц. 30 к.

Каталоги слѣдующихъ ея отдѣловъ:

7) Славяно-Русскихъ книгъ церковной печати съ 1517 г., ц. 75 р.

8) Рукописей, относящихся до Москвы, Московской губерніи, ихъ церквей и монастырей—ц. 40 к.

9) Книгъ того же содержанія, ц. 40 к.

10) Рукописей по Юриспруденціи съ XIII в. ц. 30 к.

11) Книгъ того же отдѣла съ 1500 г., ц. 75 к.

12) Дѣлъ бывшаго Аптекарскаго Приказа и рукописей по медицинѣ съ XV в. ц. 40 к.

13) Книгъ по медицинѣ съ XVI в. ц. 40 к.

Иногородвымъ ученымъ Обществамъ и учебнымъ заведеніямъ, присылающимъ деньги непосредственно въ Архивъ, изданія отправляются по почтѣ безплатно.

Въ Археографической Коммиссіи Петербургѣ, у Чернышева мо домъ Шестой гимназіи) и въ Москвѣ, въ Главномъ Архивѣ Министерства Иностранныхъ Дѣлъ, можно получать слѣдующія изданія Коммиссіи:

1. Полное Собраніе Русск. Лѣтописей, томы VI—IX, и XV, по 2 р. за томъ 10 р. — к.
2. Лѣтопись по списку монаха Лаврентія (второе изданіе 1-го т. Полн. Собр. Русск. Лѣтоп.) . . . . . 3 » — »
3. Лѣтопись по Ипатскому списку (второе изданіе 2-го т. Полн. Собр. Русск. Лѣтоп.) . . . . . 3 » — »
4. Новгородскія лѣтописи (2 изд. изъ 3-го т. Полн. Собр. русск. Лѣтоп. такъ названныхъ Новгородской второй и Новгор. третьей лѣтописей.) . . . . . 3 » — »
5. Повѣсть временныхъ лѣтъ по Лаврентіевскому списку, изданная посредствомъ свѣтопечати. . . . . 4 » — »
6. Повѣсть времен. лѣтъ по Ипатскому списку, изд. фотолитографически . . 4 » — »
7. Новгородская лѣтопись по Синодальному харатейному списку, изданная посредствомъ свѣтопечати. . . . . 4 » — »
8. Указатель къ первымъ восьми томамъ Полнаго Собранія Русскихъ лѣтописей, томъ 1-й (А—1) . . . . . 1 » 50 »
9. Акты Историческіе, томы IV и V, по 2 рубл . . . . . 4 » — »
10. Алфавитный Указатель къ Актамъ Историческимъ. . . . . — » 75 »
11. Дополненія къ Актамъ Историческимъ, V—XII, по 2 руб. . . . . 16 » — »
12. Указатель къ первымъ десяти томамъ Дополн. къ Актамъ Историческимъ. 1 » 50 »
13. Русская Историческая Библіотека, томы I, II, III и V, по 2 р. Томъ четвертый, шестой и седьмой по 3 р. . . . . 17 » — »
14. Документы, объясняющіе исторію Западно Русскаго края и его отношенія къ Россіи и къ Польшѣ (съ тремя картами) . . . . . 2 » — »
15. Историческое изслѣдованіе о Западной Россіи . . . . . — » 75 »
16. Дневникъ Люблинскаго сейма 1569 г. . . . . . 3 » — »
17. Акты, относящіеся къ исторіи Западной Россіи, томъ V. . . . . 2 » — »
18. Акты, относящіеся къ исторіи Южной и Западной Россіи, т. I, II, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI и XII., по 2 руб. Томъ третій 3 р. . . . . 25 » — »
19. Акты на иностр. языкахъ, относящіеся къ Россіи, т. I и II. . . . . 4 » — »
20. Дополненія къ Актамъ на иностранныхъ языкахъ. . . . . 2 » — »
21. Сказанія иностранныхъ писателей о Россіи, т. I-й 2 р., т. II-й 1 р. 50 к. 3 » 50 »
22. Сказанія Массы и Геркмана о смутномъ времени въ Россіи (съ портретомъ Массы, планомъ Москвы 1606 г. и дворца Лжедимитрія I). . . . . 2 » — »
23. Русско-Ливонскіе Акты. . . . . 2 » — »
24. Акты относящ. до юридическаго быта древней Россіи, т. I и II, по 2 р. 4 » — »
25. Списки іерарховъ и настоятелей монастырей Россійской Церкви . . . . . 3 » 50 »
26. Великія Минеи Четіи, собранныя всероссійскимъ митрополитомъ Макаріемъ, выпуски: первый (Сентябрь, дни 1—13)—5р.; второй (Сент. 14—24); четвертый (Октябрь 1—3);—пятый (Октябрь 4—18) и шестой (Октябрь 19—31) по 3 р. . . . . 17 » — »
27. Путешествіе игумена Даніила по Св. Землѣ въ началѣ XII в. . . . . 2 » 50 »
28. Путешествіе новгород. архіеп. Антонія въ Царьградъ, въ концѣ XII стол. — » 75 »
29. О Россіи въ царствованіе Алексѣя Михайловича, современное сочиненіе Котошихина (второе изданіе). . . . . 1 » 50 »
30. Писцовыя книги Новгородскія, въ трехъ томахъ, по 2 р. . . . . 6 » — »
31. Писцовыя книги Ижорской земли, отд. II (съ картой) . . . . . — » 75 »
32. Выходы государей царей Михаила Θеодоровича, Алексѣя Михайловича и Θеодора Алексѣевича. . . . . 4 » — »
33. Медальоны графа Толстаго. . . . . 2 » — »
34. Собраніе Русскихъ медалей: вып. первый 3 р.; вып. второй 1 р. 50 к.; вып. третій 3 р.; вып. четвертый (одинъ текстъ безъ рисунковъ) 50 к; вып. пятый, съ Прибавленіемъ, 3 р. (въ большой листъ) . . . . . 11 » — »
35. Лѣтопись занятій Археографической Коммиссіи вып. 1, 2 и 3, по 50 к. . . 1 » 50 »
    Того же изданія выпуски 4, 5 и 6 по 1 р. . . . . . 3 » — »
36. Сказанія о князьяхъ и царяхъ земли Русской, вып. 1. . . . . — » 10 »
37. Матеріалы для историко-географическаго атласа Россіи, листы 1-й и 2-й — » 30 »
38. Каталогъ изданій Археографической Коммиссіи. . . . . — » 25 »

Тамъ же продаются:

1. Записки Гетмана Жолкевскаго о Московской войнѣ. . . . . 1 » 50 »
2. Что желательно для Русской исторіи. . . . . — » 50 »
3. Сборникъ князя Хилкова. . . . . 2 » 50 »
4. Краткая Сибирская лѣтопись съ 154 рисунками. . . . . 2 » 50 »